Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Konrad Lewek
Nr albumu 503199
Archeologia

Praca doktorska

Rola i znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego jako miejsca centralnego od IX do XI wieku, w świetle zabytków ruchomych.

Promotor
dr hab. Andrzej Pydyn, prof. UMK

Toruń 2025

Spis treści

1. Wstęp 9
1.1 Cel pracy 9
1.2 Zakres Pracy 11
1.2.1 Zakres źródłowy 13
1.2.2 Zakres terytorialny i chronologiczny 19
1.3 Struktura Pracy 20
2. Historia Badań 23
3. Podstawy datowania 70
II. Analiza 83
4. Dewocjonalia 84
4.1 Relikwiarz. 84
4.2 Grzebień z kości słoniowej, nr inw.: MPP/A/5/289/63 97
4.3 Krzyżyk – okucie krzyżowe nr inw. MPP/A/5/457/63 108
4.4. Okładziny ksiąg 115
4.4.1. Okucie nr inw. MPP/A/8/151/66 116
4.4.2. Okucie brązowe z podkładką 124
4.4.3. Okucie 3 129
4.5. Kościane okładziny, nr inw. MPP/5/256/63 i MPP/5/257/63 131
4.6 Grzechotki pisanki, nr inw. MPP/A/81/152/96, MPP/A/107/110/03 154
4.7 Podsumowanie. 165
5. Ozdoby 167
5.1 Aplikacja tarczowata, nr inw.: MPP/A/34/13/II/85 168
5.2 Przedmiot ceramiczny, nr inw. MPP/A/23/25/81 175
5.3 Aplikacja nr inw. MPP/A/54/92/90 178
5.4 Aplikacja nr inw. MPPPG/A/1998:5/698/600 181
5.5 Zawieszka krzyżowa, nr inw. MPP/A/128/55/08 184
5.6 Kaptorgi 191
5.6.1 Kaptorga nr inw. MPP/A/128/.53/08 192
5.6.2 Kaptorga nr inw. MPP/A/118/2/05 201
5.7 Toporek miniaturowy 204
5.8. Fragment złotej blaszki 210
5.9. Zawieszka z bursztynu w formie krzyża 216
5.10. Okucie z wyobrażeniem ornitomorficznym, nr. inw. C2-284-175 220
5.11 Srebrna aplikacja sercowata 221
5.12. Podsumowanie 221

6. Uzbrojenie 223
6.1 Miecze 223
6.1.1. Miecz, nr inw. MPP/A/74/3/94 224
6.1.2 Miecz nr inw. MPP/A/4/5/62 232
6.1.3 Miecz nr inw. MPP/A/64/23/92 238
6.1.5 Miecz nr inw. MPP/A/26/3/82 247
6.1.6 Miecz nr inw. MPP/A/71/5/94 251
6.1.7 Miecz nr inw. MPP/A/74/1/94 254
6.1.8 Miecz nr inw. MPP/A/151/1/20 256
6.1.8. Podsumowanie 264
6.2 Trzewiki pochew mieczowych 265
6.2.1 Trzewik nr inw. MPP/A/79/162/95 265
6.2.2 Trzewik nr inw. MPP/A/134/28/09 269
6.3 Topory 272
6.3.1 Typ IA.1.19 272
6.3.2 Typ IA.5.1 276
6.3.4 Typ IA.5.29 284
6.3.5 Typ IA.9.1 288
6.3.6 Typ IB.1.19 289
6.3.7 Typ IB.1.21 293
6.3.8 Typ IB.3.2 297
6.3.9 Typ IB.5.3 299
6.3.10 Typ IB.5.5 304
6.3.11 Typ IB.5.19 305
6.3.12 Typ IB.5.30 311
6.3.13 Typ IB.7.10 315
6.3.14 Typ IB.8.9 317
6.3.15 Typ IB.9.1 319
6.3.16 Typ IB.11.3 320
6.3.17 Typ IB.11.4 324
6.3.18 Typ IB.12.1 326
6.3.19 Typ IB.12.2 331
6.3.20 Typ IB.12.22 333
6.3.21 Typ IB.13.21 336
6.3.22 Typ IIIB.11.4 339
6.3.23 Typ IIA.5.1 341

6.3.24 Typ IIA.5.3 ... 345
6.3.25 Typ IIB.1.2 ... 350
6.3.26 Typ IIB.1.22 ... 353
6.3.27 Typ IIB.5.1 ... 356
6.3.28 Typ IIB.5.19 ... 359
6.3.29 Typ IIB.6.33 ... 364
6.3.30 Typ IIB.6.34 ... 365
6.3.31 Typ IIIA.5.1 ... 369
6.3.32 Typ IIIA.5.4 ... 374
6.3.33 Typ IIIA.5.20a. nr inw. MPP/A/35/91/86 ... 378
6.3.34 Typ IIIB.1.20. nr iwn. MPP/M/29/41/83 ... 380
6.3.35 Typ IIIB.5.4 ... 384
6.3.36 Typ IIIB.5.8, nr inw. MPP/A/103/8/02 ... 390
6.3.37 Typ IIIB.5.14, nr inw. MPP/A/45/7/88 ... 393
6.3.38 Typ IIIB.5.30 ... 395
6.3.39 Typ IIIB.5.34, nr inw. MPP/A/59/20/91 ... 399
6.3.40 Typ IIIB.12.2 ... 403
6.3.41 Podsumowanie ... 405
6.4 Włócznie ... 406
6.4.1 Typologia ... 406
Tabl. 9.2. ... 408
6.4.2. Typ 1 ... 416
6.4.2.1 Wariant IIIC.1a.A ... 416
6.4.2.2 Wariant IIIB.1c.A ... 419
6.4.2.3 Wariant IIIC.1c.A ... 423
6.4.2.4 Wariant IIIB.1c.D ... 425
6.4.2.5 Wariant IIIB.1c.F9 ... 428
6.4.3 Typ 2 ... 431
6.4.3.1 Wariant IIIB.2b/c.A ... 431
6.4.3.2 Wariant IIIB.2c.A ... 433
6.4.3.3 Wariant IIIC.2c.A ... 436
6.4.3.4 Wariant IIIB.2c.D. ... 438
6.4.3.5 Wariant IIIB.2c.E ... 440
6.4.3.6 Wariant IVB.2c.E ... 442

6.4.3.7 Wariant IIIB.2e.D 444
6.4.4 Typ 4 447
6.4.4.1 Wariant IVB.4a.F9 447
6.4.5 Typ 5 450
6.4.5.1 Wariant IIB.5c.A 450
6.4.5.2 Wariant IIIB.5c.A 453
6.4.5.3 Wariant III/IVB.5c.A 457
6.4.5.4 Wariant IIIC.5c.A 460
6.4.5.5 Wariant III/IVC.5c.A 463
6.4.5.6 Wariant IIA.5c.A 466
6.4.5.7 Wariant IIA.5c.A2 469
6.4.5.8 Wariant IIIA.5c.A2 471
6.4.5.9 Wariant IVC.5c.A7 473
6.4.5.10 Wariant IIIB.5c.D 476
6.4.5.11 Wariant IIIB.5c.F 479
6.4.5.12 Wariant IIIC.5c.F 482
6.4.5.13 Wariant IIIC.5c.F4,8 484
6.4.5.14 Wariant IIIC.5c.F8 486
6.4.6 Typ 6 493
6.4.6.1 Wariant IIIC.6c.A 493
6.4.6.2 Wariant IVC.6c.A 496
6.4.6.3 Wariant IVC.6c.A7 498
6.4.6.4 Wariant IIIB.6c.C 500
6.4.6.5 Wariant IIIB.6c.F 502
6.4.7 Typ 8 505
6.4.7.1 Wariant IIIB.8c.A 505
6.4.8 Typ 10 509
6.4.8.1 Wariant IIB.10c.A 509
6.4.8.2 Wariant IIIB.10a.D 511
6.4.8.3 Wariant IIIB.10c.D 514
6.4.8.4 Wariant IVC.10c.D 517
6.4.8.5 Wariant IIIB.10c.F 519

6.4.9 Typ 14 522
6.4.9.1 Wariant IIIB.14c.A 522
6.4.10 Typ 28 525
6.4.10.1 Wariant IVC.28c.A7 525
6.4.11 Typ 29 528
6.4.11.1 Wariant IIIB.29c.A 528
6.4.11.2 Wariant IVC.29c.D 528
6.4.11.4 IIIB.29c.D7 533
6.4.12 Podsumowanie 534
6.5 Kiścień 535
6.6 Elementy łuku kompozytowego 543
6.7 Okucie rękojeści nahajki nr inw. MPP/A/134/26/09 549
6.8 Pochewki noży 554
6.9. Podsumowanie 558
7. Oporządzenie jeździeckie 560
7.1 Strzemiona z lednickiego kompleksu osadniczego 560
7.1.1 Strzemię nr inw. MPP/A/93/78/99 560
7.1.2 Strzemię nr inw. MPP/A/103/6/02 573
7.1.3 Strzemię nr inw. MPP/A/93/96/99 582
7.1.4 Strzemię nr inw. MPP/A/93/77/99 587
7.1.5 Fragment strzemienia, nr inw. 12/66/MPP/A/8/105/66 592
7.1.6 Fragment strzemienia, nr inw. MPP/A/03/65/06 594
7.2 Ostrogi z lednickiego kompleksu osadniczego 597
7.2.1 Ostroga typu I, odmiana 1, wariant a, nr inw. MPP/A/108/10/2003 597
7.2.2 Ostrogi typu I, odmiany 1, nr iwn. MPP/A/86/50, MPP/A/74/32/94 607
7.2.3 Ostrogi z kolistym zwieńczeniem bodźca. nr inw. MPP/A/3/241/61, MPP/A/96/90 i N124/10 608
7.2.4 Ostrogi ze zwieńczeniem bodźca w formie ostrosłupa o podstawie kwadratu nr inw. 4/62/MPP/A/4/173/62, 7/63/MPP/A/5/204/63, MPP/A/84/148/97, N178/10, MPPPG/1998:5/229, MPP/A/107/155/03, MPP/A/107/158/03 612
7.2.5 Bodziec ostrogi z ornamentowanym stożkowym zwieńczeniem nr inw. 19/73/MPP/A/14/87/73 621
7.2.6 Brązowa ostroga z Dziekanowic 623
7.2.7 Ostroga nr inw. 6/62/MPP/A/4/332/62 626
7.2.8 Ostroga nr inw. MPP/A/4/202/62 628
7.3 Wędzidła z lednickiego kompleksu osadniczego 630

7.3.1 Wędzidła typu I 630
7.3.2 Wędzidło o stożkowatych międzyzębiach, nr inw. MPP/A/59/9/91 634
7.3.3 Wędzidła z pobocznicami nr. inw.: MPP/A/49/3/89, MPP/A/4/269/62 636
7.3.4 Fragment pobocznicy, nr inw. MPP/A/153/150/10 639
7.3.6 Wędzidło jednoczęściowe, nr. inw.: MPP/A/64/7/92 644
7.4 Rozdzielacze rzemieni ogłowia w kształcie krzyża z lednickiego kompleksu osadniczego 646
7.4.1 Rozdzielacz w kształcie krzyża, nr inw. MPP/A/5/457/63 646
7.4.2 Rozdzielacz krzyżowy nr inw. MPP/A/15/100/74 646
7.4.3 Rozdzielacz krzyżowy nr inw. MPP/A/23/121/06 648
7.4.4 Okucie krzyżowe nr inw. C2-231-1 651
7.4.5 Okucie trójramienne nr inw. 128/75 653
7.4.6 Okucie kwadratowe, nr inw. C2-305-4 655
7.4.7 Okucia krzyżowe lub T-kształtne z kulistą partią centralną, nr inw. MPP/A/98/35/2001 i 1/2023 658
7.5 Okucia języczkowate z lednickiego kompleksu osadniczego 661
7.5.1 Okucie języczkowate z kwadratowym zakończeniem, nr inw. MPP/A/80/33/95 661
7.5.2 Okucie języczkowate z okrągłym zakończeniem, nr inw. MPP/A/111/127/04 663
7.5.3 Okucie języczkowate z dwiema wypustkami, nr inw. C2-223-8 663
7.5.4 Okucie z zawiasami, nr inw C2-238-217 665
7.5.5 Okucie języczkowate z trójlistnym zakończeniem, nr inw. MPP/A/109/160/03 668
8. Surowiec importowany 674
8.1 Przęśliki z czerwonego łupku 674
8.2 Osełki 693
8.2.1 Osełki z mułowców/fyllitów 694
8.3 Koraliki 701
8.3.1 Koraliki z kryształu górskiego 702
8.3.2 Koraliki z karneolu 706
8.3.3 Koralik z chalcedonu 710
8.3.4 Koraliki z fluorytu 711
8.3.5 Koralik z realgaru 712
8.3.6 Bursztyn 713
9. Utensylia kupieckie 716
9.1 Odważniki 716
9.1.1 Typ A.1.b.V 718
9.1.2 Typ A.2.a.I 719
9.1.3 Typ A.2.a.II 720

9.1.4 A.2.a.IV ... 725
9.1.5 Typ A.3.a.I ... 726
9.1.6 Typ A.3.a.III ... 727
9.1.7 Typ A.3.a.IV ... 728
9.1.8 Typ A.3.b.I ... 733
9.1.9 Typ A.3.b.IV ... 735
9.1.10 Typ A.4.a.IV ... 744
9.1.11 Typ A.4.b.IV ... 745
9.1.12 Typ B.3.a.I ... 748
9.1.13. Typ B.3.a.IV ... 750
9.1.14 Typ B.3.c.I ... 752
9.1.15 Typ B.3.c.III ... 754
9.1.16 Typ B.3.c.IV ... 756
9.1.17 Typ B.3.b.IV ... 757
9.1.18 Typ C.3.a.IV ... 758
9.1.18 Typ D.5 ... 759
9.2. Wagi ... 759
9.2.1 Koromysła ... 760
9.2.1.1 Waga nr inw. MPP/A/85/57/97 ... 760
9.2.1.2 Waga nr inw. MPP/A/4/203/62 ... 761
9.2.1.3 Waga nr inw. MPP/A/3/74/61 ... 762
9.2.2 Metalowe sztabki ... 765
9.2.2.1 Sztabka nr inw. MPP/A/4/19/62 ... 765
9.2.2.2 Sztabka nr inw. MPP/A/N96/2010 ... 765
9.2.2.3 Sztabka nr inw. MPP/A/71/109/94 ... 766
9.2.3 Szalki nr inw. MPP/A/93/2/99 ... 767
III. Most ... 770
10. Funkcja administracyjna ... 772
10.1 Umocnienia obronne ... 773
10.2 Palatium z kaplicą ... 776
10.3 Kościół ... 779
10.4 Mosty ... 781
10.5 Groby komorowe ... 783
10.6 Oporządzenie jeździeckie ... 784
10.7 Uzbrojenie ... 786

10.8 Piśmiennictwo 788
10.9 Podsumowanie 789
11. Funkcja produkcyjna 790
11.1 Warsztat jubilerski i kowalski 791
11.2 Przedmiot gliniany – potencjalna patryca 793
11.3 Narzędzia kowalskie oraz jubilerskie 794
11.4 Odpadki produkcyjne i sztabki surowca 794
11.5 Miejscowa produkcja płatnerska i kowalska 795
11.6 Półziemianka z ofiarami zakładzinowymi 796
11.7 Rauši 796
11.8 Podsumowanie 797
12. Funkcja Handlowa 799
12.1 Odważniki i wagi 800
12.2 Kierunki napływu znalezisk 803
12.3 Aspekt teoretyczny 813
12.4 Podsumowanie 820
13. Funkcja kultowa 821
13.1 Depozyty jeziorne 822
13.2 Wątki dekoracyjne zabytków ruchomych 832
13.3 Krajobraz mityczny 839
13.4 Zabytki o funkcji apotropaicznej 843
13.5 Miniaturowe figurki 846
13.6 Monumentalna architektura sakralna 847
13.7 Podsumowanie 849
14. Rola i znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego jako miejsca centralnego w IX - XI wieku – próba uchwycenia dynamiki dziejów 850
Źródła 862
Literatura 863
IV. Katalog 945
Tabela 1 1254

1. Wstęp

Cel niniejszej pracy stanowi określenie roli i znaczenia, jakie odgrywał lednicki kompleks osadniczy jako miejsce centralne od IX do XI wieku. To zadanie badawcze zrealizowano poprzez szczegółową analizę wybranych kategorii zabytków ruchomych i odwołanie się do różnych modeli teoretycznych. Jako punkt wyjścia potraktowano teorię miejsc centralnych [Christaller 1963, s. 14–21].

W tym rozdziale znajdują się szczegółowe informacje dotyczące ogólnej kompozycji rozprawy. W podrozdziale pierwszym (1.1 *Cel pracy)* zarysowałem, co stanowiło motywację oraz jaki był zamierzony efekt podjętych badań. W drugim (1.2 *Zakres pracy*) znajdziemy dwa kolejne podrozdziały, z których jeden dotyczy doboru materiału źródłowego, a drugi opisuje zasięg w przestrzeni i czasie. Ostatnia część wstępu (1.3 *Struktura pracy)* stanowi opis alegorycznego szkieletu niniejszego tekstu.

1.1 Cel pracy

Zgodnie z przyjętym kanonem pisania prac naukowych, we wstępie powinno pojawić się uzasadnienie, dlaczego dany temat zasługuje na badania. Najwidoczniej sama ciekawość otaczającego nas świata i nasz stan bycia, który Arystoteles opisał słowami: „*każdy człowiek z natury dąży do poznania”* nie stanowią obecnie wystarczającego argumentu, by zgłębić dowolne zagadnienie. W naszym konsumpcyjnym świecie każde działanie trzeba uzasadnić użytecznością społeczną lub — o zgrozo — finansową.

Piszę o tym, ponieważ dowodzenie, iż jakiś temat jest bardziej znaczący od drugiego, wynika z poczucia ważności badacza lub grupy naukowców, a ono natomiast jest sprawką ego. Nie zamierzam w związku z tym argumentować, dlaczego badanie Ostrowa Lednickiego jest bardziej istotne niż innych wczesnośredniowiecznych zespołów osadniczych lub dlaczego określenie jego pozycji jako miejsca centralnego wpłynie pozytywnie na naszą świadomość społeczną lub nawet dlaczego analiza zmian środowiskowych, jakie zaszły pomiędzy okresem piastowskim a współczesnością, pozwoli nam zauważyć nasz „destruktywny” wpływ na ekosystem i wyciągnąć pozytywne wnioski dla ocalenia planety. Wydaje mi się, że takie narracje donikąd nas nie zaprowadzą.

Chciałbym jednak podkreślić jakie były osobiste pobudki, które przyczyniły się do podjęcia tego tematu i dlaczego jego badanie, w mojej ocenie, wydaje się po prostu ciekawe. Na wybór wpłynął przypadek. Posiadając wewnętrzną chęć zgłębienia tematyki wczesnego średniowiecza i kontynuacji studiów w tym zakresie, znalazłem się na Ostrowie Lednickim, gdzie okazało się, że wiele zagadnień wciąż wymaga badań, i że pracująca tam ekipa chętnie przyjmie do zespołu badawczego kolejną osobę. Jakie to kwestie? Różnorodne: od najstarszej historii wyspy sprzed panowania Mieszka I, przez układ przestrzenny Ostrowa i jego otoczenia w różnych okresach, po pytania o infrastrukturę i charakter budowli. Nie wyjaśniono dotąd wielu zagadnień związanych ze strukturą umocnień , jak i konstrukcją przepraw mostowych. Nie znamy przyczyn zauważalnego w XII i XIII wieku spadku zainteresowania tym ośrodkiem, a także nigdy nie przeprowadzono analizy porównawczej jego pozycji wobec innych europejskich ośrodków.

Większość wspomnianych zagadnień wymaga szerokich badań wykopaliskowych, które mogą potrwać po kilka lub nawet kilkanaście sezonów - badań, które dostarczą konkretnych informacji o strukturze nawarstwień oraz ich budowie wewnętrznej. Do tej pory nie prowadzono na szerszą skalę badań TL, czy DNA. Nie były również oceniane pod tym kątem zabytki ruchome, pozyskane z konkretnych warstw w sposób niezbudzający wątpliwości. Dopiero w ostatnich latach wykonano więcej analiz palinograficznych, które dostarczyły informacji o zmianach środowiskowych w tym regionie osadniczym [Izdebski et al. 2025].

W celu odtworzenia wyżej wymienionych procesów, które wydarzyły się w średniowieczu na Ostrowie Lednickim, konieczne jest podjęcie szeregu działań, do których należą: dokładne określenie chronologii poszczególnych epizodów stratygraficznych, analiza materiałów tam odnalezionych, uchwycenie najstarszych poziomów osadniczych, określenie z jakiego okresu pochodzą ostatnie ślady przebudowy i osadnictwa na wyspie. Koniecznym jest również rozpoznanie struktury zabudowy i zasiedlenia w całym kompleksie osadniczym.

Wszystkie te prace wymagają odpowiednich środków finansowych, czasowych i ludzkich. Jednym z nielicznych zadań, które można było zrealizować w ramach studiów doktorskich, było opracowanie już pozyskanego materiału: jego uporządkowanie oraz przygotowanie i wybór próbek do przyszłych analiz chemicznych.

Ponieważ artefakty z lednickiego kompleksu osadniczego charakteryzują się dużą różnorodnością, jak i ilością, doskonale nadają się do prowadzenia poszukiwań nad zagadnieniami miejsc centralnych, handlu i wytwórczości. Dodatkowo, dzięki kontekstowi zalegania pozwalają na prowadzenie dyskusji nad aspektem duchowym. Przyczyniło się to do ukucia idei, że makroskopowa analiza zabytków wraz z ich porównaniem do innych wyrobów (metoda

komparatystyczna) przyczyni się do określenia roli i znaczenia lednickiego kompleksu osadniczego jako miejsca centralnego. Niniejsza dysertacja stanowi efekt tych badań.

Co stanowi zatem cel pracy? Stanowi go pozyskanie odpowiedzi na pytanie, jaka była pozycja Ostrowa Lednickiego w kontekście innych stanowisk wczesnośredniowiecznych. Poprzez rozważenie, jak się wydaje, kluczowych kwestii będziemy starali się zrozumieć podobieństwa i różnice w stosunku do innych ośrodków znanych ze źródeł pisanych i wykopaliskowych. Do tych kluczowych spraw należy określenie, czy mamy tutaj do czynienia z ośrodkiem, który pełnił funkcję głównego miejsca zarządzania krajem – domu władcy i jego najbliższych? Czy było to miejsce strategiczne ze względu na szlaki handlowe, które w tych i innych punktach przecinały się i splatały tworząc dogodne punkty wymiany? Może ze względu na bezpieczeństwo, jakie gwarantował ten ośrodek, opłacało się przyjeżdżać tutaj kupcom-podróżnikom z bardziej oddalonych obszarów. Czy na miejscu były produkowane przedmioty niedostępne w innych ośrodkach? Czy dla miejscowej ludności było to miejsce o dużym znaczeniu, rozumiane jako siedziba władcy dbającego, by nie został zachwiany porządek rzeczy? Może również był to dom Bogów, którzy wybrali wyspę jako miejsce do porozumiewania się z ludźmi. Natężenie tych zjawisk będzie dla nas informacją, czy mamy do czynienia z czołowym ośrodkiem rozpoznawalnym na arenie międzynarodowej, wrotami do kraju Piastów, czy raczej z peryferyjną miejscowością, stanowiącą swego rodzaju zaplecze w stosunku do innych czołowych grodów.

1.2 Zakres Pracy

Prężna i dobrze zorganizowana działalność zespołu badawczego, w idealnej sytuacji złożonego z doświadczonych ekspertów z rozmaitych dyscyplin, jest niezbędna przy analizie tak rozległego podmiotu jakim jest lednicki kompleks osadniczy. Nie ma potrzeby argumentować, że powierzchnia jaką on zajmuje oraz ilość odnalezionych tutaj zabytków może stanowić przestrzeń do prowadzenia badań przez następnych kilkanaście, jak nie kilkadziesiąt pokoleń badaczy. W związku z tym rozprawa doktorska może stanowić co najwyżej niewielką cegiełkę w gmachu rozważań nad dziejami Ostrowa Lednickiego i jego okolic i płynie z tego logiczny wniosek, że niniejsza dysertacja będzie obejmować tylko kilka zagadnień.

Wydaje się autorskim obowiązkiem, aby na wstępie wypunktować wszystkie badane w ramach tej publikacji obszary, mając przy tym nadzieję, że pozwoli to zrozumieć czytelnikowi

dlaczego takie, a nie inne decyzje podjąłem przy doborze materiału źródłowego, stanowiącego fundament zawartych tutaj rozważań.

Próba określenia roli i znaczenia lednickiego kompleksu osadniczego jako miejsca centralnego, w X i XI wieku, na podstawie źródeł archeologicznych, nie została do tej pory podjęta. Osoba zainteresowana tematyką wczesnośredniowieczną mogłaby zapytać; dlaczego tak jest? Czym zajmują się ci naukowcy na tych wszystkich uniwersytetach? Przecież znaczenie tego miejsca w popkulturze, w obowiązującej w szkolnictwie historii Polski, czy w kulcie chrześcijańskim w naszym kraju jest tak mocno podkreślane. Wydawałoby się, że powinny za tym iść szeroko zakrojone prace badawcze, które obejmowałyby również wspomnianą tematykę, tak jednak nie jest. Wynika to z jednej strony z zainteresowań oraz możliwości finansowych osób zaangażowanych przez ostatnie dwieście lat w prace na tych stanowiskach, o czym można przeczytać w rozdziale dotyczącym historii badań, z drugiej, z trudności jakie niesie ze sobą praca na tak licznym i zróżnicowanym materiale zabytkowym.

Wyjdźmy w tej wyliczance, mającej na celu zaprezentowanie wybranych do analizy kategorii zabytków, od zobrazowania z jaką ilością znalezisk mamy do czynienia. Już sam fakt, że Ostrów Lednicki jest badany wykopaliskowo prawie dwa wieki może nam to uzmysłowić, dodatkowo nakłada się na to fakt, że poszukiwania rozpoczęto tutaj w okresie, gdy jeszcze nie została wypracowana metodyka badań archeologicznych. Można powiedzieć, że wyspa stanowiła poligon, gdzie starożytnicy uczyli się, jak rozpoznawać struktury zabytkowe i w związku z tym część wiedzy została bezpowrotnie utracona, a próba jej rekonstrukcji na podstawie szczątkowych danych jest zwyczajnie czasochłonna.

W trakcie badań pozyskano ogromną kolekcję zabytków. Doskonały przykład stanowią odnalezione tutaj militaria, będące prawdopodobnie drugim pod względem ilości zbiorem wczesnośredniowiecznego uzbrojenia w Europie, pochodzącym z jednego stanowiska [Sankiewicz 2013, s. 26] i pierwszym ze względu na swoją różnorodność. Jako tę drugą cechę rozumiem tutaj zmienność ich cech formalnych, czyli proporcji, techniki i jakości wykonania oraz różnorodności nałożonych dekoracji. Pokaźny zbiór stanowią także elementy rzędu końskiego, ozdoby, numizmaty, narzędzia stosowane przy pracach codziennych, takich jak: zajęcia agrarne, rybołówstwo czy przetwarzanie żywności, jak i bardziej wyrafinowanych, np. prace jubilerskie/kowalskie. Pojawiają się również zabytki związane z wierzeniami. Z tego oceanu źródeł koniecznym było wyłowienie tych, które mogły posłużyć do odpowiedzi na postawione pytanie badawcze.

Rola i znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego jako miejsca centralnego, została sprowadzona do czterech wybranych kategorii, stanowią je kolejno:

- funkcja administracyjna,
- funkcja produkcyjna/rzemieślnicza,
- funkcja handlowa,
- funkcja kultowa.

Następnie wybrałem źródła ruchome, których analiza wydawała się obiecująca do rekonstrukcji tych zagadnień.

1.2.1 Zakres źródłowy

W tym rozdziale zostanie wyjaśnione, dlaczego niektóre kategorie zostały wybrane do analizy oraz z jakiego powodu pozostałe zostały odrzucone. Zacznijmy jednak od krótkiego spojrzenia na przyjęty sposób postępowania. Wymienione pod koniec poprzedniego rozdziału cztery funkcje są charakterystyczne dla tak zwanych miejsc centralnych, za jakie uchodzi Ostrów Lednicki. Założenie, że stanowił on jedno z takich na mapie wczesnośredniowiecznej Europy potwierdzają zarówno źródła archeologiczne, jak i historyczne. Wymaga jednak dookreślenia jakie było natężenie tych funkcji, ponieważ właśnie ich intensywność pozwoli nam się odnieść do sytuacji na kontynencie. Innymi słowy, dzięki zastosowaniu metody komparatystycznej będziemy mogli domniemywać, czy mamy do czynienia z ośrodkiem o znaczeniu lokalnym, czy z centrum zarządzania państwem, o kluczowym znaczeniu strategicznym w ówczesnej, światowej sieci powiązań.

Funkcja administracyjna pozwoli nam na zrozumienie, czy tutaj właśnie przybywali przedstawiciele elit. Jeżeli tak, to zapewne wokół siebie organizowali oni całe zaplecze gospodarcze.

Funkcja produkcyjna wskaże na aspekty związane z wyjątkowością wytwórczości prowadzonej w kompleksie i tym samym pozwoli na rozważenie, czy to właśnie tutaj powstawały te przedmioty, które czynią ośrodek mniej lub bardziej wyjątkowym.

Funkcja handlowa definiuje się sama. Określenie skali wymiany stanowi poniekąd podstawę w naszych rozważaniach, ponieważ ośrodek, do którego przybywały towary z odległych krain można rozumieć jako wrota do kraju.

Ostatni aspekt związany jest z kultem i wierzeniami. Będzie on rozpatrywany w kontekście tradycyjnych wierzeń Słowian, co być może zbliży nas do zrozumienia wyboru tego miejsca przez Piastów na miejsce centralne. Wzięto również pod uwagę aspekt chrześcijański, którego

obecność w X i XI wieku należy do unikatowych i tym samym wskazuje na znaczenie tej przestrzeni.
W analizie nie brano pod uwagę struktury osadniczej oraz potencjalnej wytwórczości na rynek miejscowy, które w ramach pogłębionych studiów mogłyby dostarczyć informacji o znaczeniu ośrodka na lokalnym tle. Te natomiast można by było zestawić z takimi studiami prowadzonymi dla innych ośrodków centralnych znanych z Europy. Niestety, zarówno brak możliwości czasowych jak i bazy porównawczej (takie badania tylko sporadycznie miały miejsce dla stanowisk europejskich) przyczyniły się do podjęcia decyzji o niezawieraniu tego aspektu w dysertacji.

Do rekonstrukcji opisanych funkcji posłużył ruchomy materiał zabytkowy. Jak wyżej wspomniano, koniecznym było dokonanie wyboru kategorii źródeł i oczywistym jest, że skupiono się na tych o największym potencjale informacyjnym.
Pierwszą kategorię stanowią dewocjonalia, które w większości przypadków łączą się z kultem chrześcijańskim. Chociaż Polska to kraj wolnowyznaniowy, to jednak o zabarwieniu katolickim, z tego względu odkrycie jednego z najstarszych kościołów w tej części świata, jak i zagłębień w jego podłodze zinterpretowanych jako chrzcielnice, przyczyniło się do wypromowania Ostrowa Lednickiego na miejsce współczesnego kultu. Nie trzeba tutaj szczególnych argumentów, aby to unaocznić, mianowicie jadąc drogą ekspresową S5 widzimy tablicę informującą nas o tak niebagatelnym fakcie, że zbaczając na wiadukt w Łubowie, zjeżdżamy do Ostrowa Lednickiego – Chrzcielnicy Polski. Taki sposób narracji przyczynił się do zinterpretowania kilkunastu zabytków, pozyskanych w trakcie wykopalisk, jako związanych z początkami chrześcijaństwa. Sprawa ta zakorzeniła się w literaturze na tyle mocno, że wymagała dogłębnej reinterpretacji i mam nadzieję pozwoli nam obrać w przyszłości mniej upolitycznione wyobrażenia o przeszłości. Niemniej, wartość poznawcza zabytków, które rzeczywiście są związane z wierzeniami pozwoli nam się odnieść do funkcji kultowej, administracyjnej jak i handlowej ośrodka.
Jedną z myśli przewodnich pracy stanowi założenie lub obserwacja, że im większe znaczenie na arenie międzynarodowej pełni dane centrum, tym więcej wyrobów obcego pochodzenia do niego dociera. Z tego względu określenie, co stanowi import, a co produkt lokalny wydaje się bardzo istotne. Starano się tego dokonać poprzez analizę formalną, a następnie określenie miejsc w Europie, gdzie występuje największa kumulacja znalezisk o tych samych cechach. Powszechnie wiadomo, że czytelna sytuacja pozwalająca na taką interpretację należy do wyjątków, nie posiadamy jednak lepszego narzędzia.

Innymi słowy, wzorcowy scenariusz byłby taki, że w krainie A odnaleziono kilkadziesiąt, czy kilkaset identycznych wyrobów, a na pozostałych obszarach po kilka lub po jednej sztuce. Wtedy pierwsza kraina stanowiłaby miejsce produkcji, a pozostałe centra odbioru.

Od razu śpieszę wyjaśnić, że autor zdaje sobie sprawę, iż jest to jedna z interpretacji rozrzutu zabytków i wcale nie najbardziej prawdopodobna. Na kumulację znalezisk w danej przestrzeni mają znaczący wpływ obrządek pogrzebowy, zachowania rytualne (np. składanie ofiar), deponowanie skarbów, działania wojenne, jak i procesy podepozycyjne, w tym właściwości gleby, klimat i inne przemiany geologiczne. Naszej uwadze nie umknął również stan badań, wytyczne konserwatorskie obowiązujące w danym kraju, dzisiejsze zachowania społeczne, jak i finansowanie przeznaczone na badania archeologiczne.

Również w samym wczesnym średniowieczu łańcuch dystrybucji towarów mógł być rozmaity, zwłaszcza w tak skomplikowanym systemie społecznym z jakim mamy do czynienia w tym okresie. Mogło przecież być tak, że jakaś kategoria przedmiotów była produkowana tylko na eksport i w związku z tym, w miejscu jej wytwarzania praktycznie nie będzie po niej śladu, natomiast w miejscu docelowym możemy mieć do czynienia z dużym jej nagromadzeniem.

Jak widać, niejasności jest wiele i wszystkie będziemy starać się brać pod uwagę na etapie wnioskowania. W tym miejscu, czyli we wstępie, chciałbym uzasadnić dobór przyjętej metody. Otóż studia komparatystyczne stanowią punkt startowy do badań chemicznych. Mając stworzoną bazę rozrzutu podobnych wyrobów, oprócz wstępnego wnioskowania, możemy przystąpić do porównań ich składu elementarnego. W ten sposób znaleźć się w posiadaniu informacji, czy podobieństwo pomiędzy wyrobami jest tylko powierzchniowe, czy zostały wykonane z tego samego źródła surowca. Te wnioski pozwalają na prowadzenie kolejnych poszukiwań związanych z lokalizacją np. złóż rudy czy gliny, a te w konsekwencji mogą nas odrobinę przybliżyć do punktu, gdzie określimy czy wyrób jest obcego czy miejscowego pochodzenia. Ten sposób postępowania badawczego również zawiera słabe punkty, ale wygląda na to, że jest to najlepsze narzędzie jakie obecnie posiadamy.

Jak wspomniałem powyżej, takie badania są poza możliwościami finansowymi szkół doktorskich, wymagają zespołu specjalistów zatrudnionych w ramach projektu i dla pełnych studiów ilość koniecznych do przeanalizowania próbek będzie się liczyć w tysiącach. Ponadto, dla wyciągnięcia ostatecznego wnioskowania musimy poczekać na ogólny rozwój badań archeologicznych w Europie, które to miejmy nadzieję w przyszłości pozwolą na stworzenie obszerniej bazy referencyjnej. Właśnie z tych powodów zdecydowano się ograniczyć do wykonania wspomnianego pierwszego kroku. Być może powyższy akapit posiada nieco pesymistyczny

wydźwięk, dlatego wspomnę, że rezultat analizy już na tym etapie dostarczył wielu nowych i interesujących poznawczo informacji.
Jako podstawa źródłowa przy określaniu funkcji handlowej posłużyły ponownie zabytki związane z kultem, ale także wybrane kategorie ozdób, militaria i oporządzenie jeździeckie i w takiej kolejności dokonano ich analizy w kolejnych rozdziałach.
Jeśli podczas eksploracji grobu na średniowiecznym cmentarzysku archeolog odkryje elementy oporządzenie jeździeckiego, to oprócz doświadczenia dreszczyku emocji i uczucia radości, zdaje on sobie sprawę, że ma do czynienia z pochówkiem elitarnym. Właśnie ta kategoria zabytków uznawana jest za wyznacznik przynależności do najwyższej klasy społecznej. Lednicki kompleks osadniczy jest miejscem o tyle wyjątkowym, że tutaj zabytki związane z jeździectwem odnajdywane są w warstwie kulturowej. Ponieważ ich występowanie stanowi bezpośrednie świadectwo obecności elit i tym samym pozwala wyciągać wnioski o znaczeniu ośrodka jako centrum administracyjnego, przeprowadzono również badania tej grupy znalezisk.

Aby rozważyć znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego, zdecydowałem się uważnie przyjrzeć przedmiotom związanym z wymianą handlową. Dotychczas opublikowano jedynie część znalezisk stanowiących elementy konstrukcyjne wag oraz wyłącznie odważniki odnalezione na podgrodziu i pod wodą [Tabaka 2005, s. 131-144; Gan 2012, s. 199-213; Baran mosty 2014, s. 184–186]. Niedawno udostępniono także ołowiane krążki pochodzące z badań powierzchniowych prowadzonych na wschodnim brzegu Jeziora Lednica [Wielgus-Wawrzyniak 2023, s. 97–189].
W niniejszej pracy opisano i udokumentowano wszystkie zabytki świadczące o wymianie. Następnie sprawdzono, czy mogły one odpowiadać któremuś z systemów miar znanych ze źródeł pisanych. Zabytki podzielono na typy według morfologii, a potem porównano je ze znaleziskami z innych europejskich emporiów handlowych, pozyskując w ten sposób informacje o skali prowadzonej wymiany.

Kolejny z aspektów związanych z naszymi badaniami stanowi obecność przedmiotów wytworzonych z surowców, których złoża nie występowały w obrębie Państwa Piastów. Mam tutaj na myśli ozdoby wykonane z kamieni szlachetnych i półszlachetnych i narzędzia wykonane z łupku, którego złoża znajdują się obecnie na Ukrainie, czy w Norwegii i Szwecji. Ponieważ zabytki te do tej pory nie stanowiły odrębnego przedmiotu badań należało wyjść od ich oceny formalnej oraz wykonania dokumentacji. Efekt tej pracy został zawarty w części katalogowej.

Następnie rozpatrzono ich znaczenie w kontekście naszej obecnej wiedzy o wychodniach surowca i o handlu europejskim i tym samym o znaczeniu ośrodka, w którym je odnaleziono.

Przejdźmy teraz do kategorii źródeł, których nie uwzględniono w pracy. Jak w przypadku większości stanowisk archeologicznych powstałych od okresu młodszej epoki kamienia, także i w lednickim kompleksie osadniczym główny materiał zabytkowy stanowią fragmenty naczyń ceramicznych. Dominująca ich część to klasyczne dla okresu wczesnego średniowiecza garnki wykonane z glin, zapewne żelazistych, posiadające gruboziarnistą domieszkę tłucznia kamiennego. Wyroby te są lepione ręcznie i następnie obtaczane, a główny ornament stanowi linia ryta. Do tej pory pojawiło się tylko kilka opracowań materiałów ceramicznych, począwszy od rozprawy doktorskiej Łucji Nowak, obronionej w 1977 roku [Nowakowa 1977], niestety praca ta nigdy nie została opublikowana. Następne publikacje dotyczą naczyń odnalezionych podczas wykopalisk podwodnych [Grupa, Matuszewska-Kola 2000, s. 163-188; Matuszewska-Kola 2014, s. 203-232] oraz częściowo nowszych opracowań związanych z zespołem kaplica-palatium [Banaszak, Kowalczyk, Tabaka 2020, s. 49-116]. Nie wnikając w szczegóły stanu badań nad tą kategorią zabytków, można definitywnie stwierdzić, że jest on wręcz dziewiczym obszarem i jest bardzo możliwe, że analiza fragmentów naczyń pozwoliłaby na wydzielenie wyrobów wykonanych poza granicami władztwa piastowskiego lub chociaż na porównanie zaawansowania technologicznego pomiędzy ośrodkami zachodniosłowiańskimi a innymi znajdującymi się w Europie. Na podstawie inwentarzy muzealnych można szacować, że ilość zabytków ceramicznych to około kilka ton, a opracowanie takiego zbioru mogłoby zająć w ustawowym trybie pracy 40 godzin w tygodniu, około 5 lat dziesięciu osobom. Należy również dodać, że słaby stan wiedzy o wytwórczości ceramicznej dotyczy większości krajów europejskich, w związku z tym musi minąć jeszcze trochę czasu zanim powstanie dobra baza porównawcza.

Obecnie w środowisku naukowym można odnieść wrażenie, że badania nad ceramiką uznaje się za marnotrawstwo, z czym absolutnie nie można się zgodzić. W pracy tej materiał ceramiczny nie został uwzględniony ze względu na ograniczenia czasowe. Kabłączki skroniowe z esowato ukształtowanym uchem stały się wręcz symbolem kultury materialnej wczesnośredniowiecznych Słowian Zachodnich. Nie powinien nas zaskoczyć fakt, że to właśnie one stanowią większość wszystkich zabytków zawartych w kategorii elementy biżuterii, odnalezionych w lednickim kompleksie [Wrzesiński 2019, s. 19-45].

Druga grupa to również typowe dla kultury materialnej Słowian, kaptorgi prostokątne [Wrzesiński 2019, s. 70-77]. W pojedynczych egzemplarzach odnaleziono kolczyki i

bransolety, metalowe paciorki, łańcuchy, dzwoneczki, których nieskomplikowana forma nie pozwala na intersujące nas studia nad ich proweniencją [Wrzesiński 2019, s. 45, 46, 68-69, 79-83]. Pozostałe metalowe ozdoby, jak już wspomniano, mogły stanowić wyroby obce, co skłoniło mnie do przeprowadzenie ich wnikliwej oceny.

Do grupy biżuterii zalicza się również, oprócz już wspomnianych koralików z kamieni szlachetnych, te wykonane ze szkła [Szczepaniak 2019, s. 195-234; Dekówna, Purowski 2019, s. 237-257; Purowski 2019, s. 361-518]. Paciorki szklane mogły być sporządzane na miejscu, jak i importowane w gotowej postaci z mniej lub bardziej odległych krain. Szeroka analiza ich kształtu, sposobu wykonania oraz składu chemicznego, przeprowadzona w oparciu o dostępne materiały porównawcze, pozwoliła odróżnić egzemplarze prawdopodobnie przetapiane lokalnie od importowanych. [Dekówna, Purowski 2019, s. 237-257]. Z mojego punktu widzenia, czyli tematu dysertacji, istotne jest to, że szkło zaczęło być wytwarzane we wczesnośredniowiecznej Europie stosunkowo późno. Co za tym idzie, sama jego obecność może stanowić ślad po kontaktach handlowych i w związku z tym także temu zagadnieniu poświęcono trochę uwagi w części syntetycznej.

Bardzo liczny zbiór świadczący o wiodącej roli Lednicy, stanowią znaleziska okuć pochewek noży. Wniosek taki można wysnuć zestawiając ich ogólną liczbę z ilością okuć odnalezionych na innych stanowiskach wczesnośredniowiecznych. Ich dokładna analiza na potrzeby tej rozprawy nie wydaje się jednak konieczna, ponieważ istotną informację stanowi ta o ich ilości. Jest jednak możliwe, że wnikliwe opracowanie motywów dekoracyjnych na ich powierzchniach pozwoliłoby na wyodrębnienie stylu zdobniczego. Następnie dokonując analizy znalezisk z innych stanowisk z Wielkopolski i sąsiednich województw, można by było mieć nadzieję, że uda się wydzielić sposób dekoracji charakterystyczny dla warsztatów zachodniosłowiańskich, czy piastowskich. Ostatecznie można byłoby dokonać analizy znalezisk z innych krajów starając się odnaleźć przedmioty słowiańskiego pochodzenia, które zostały wyeksportowane. Ostatni krok stanowiłyby analizy fizykochemiczne. Na tej podstawie możliwe, że dałoby się ustalić jaki wpływ wywierały ośrodki piastowskie na sąsiednie kraje. Oczywiście takie badania wykraczają zarówno czasowo, finansowo jak i tematycznie poza obszar tej dysertacji. Ciekawy aspekt do analiz związanych z tematyką handlu stanowiłoby wykonanie badań nad składem izotopowym strontu zabytków kościanych, przede wszystkim grzebieni jak i T-kształtnych pojemników. Badania te ponownie wymagają znaczących środków finansowych oraz ingerencji w strukturę artefaktów. Kolejną trudność stanowi konieczność stworzenia bazy referencyjnej dla izotopów strontu, dlatego ograniczono się jedynie do sporządzenia zestawienia opartego na analizie formalnej.

Z lednickiego kompleksu osadniczego znane są również wyroby z drewna w postaci naczyń oraz narzędzi. Ich prawdopodobnie lokalne pochodzenie, jak i powszechność form nie jest w stanie dostarczyć nam danych w analizowanej tematyce. Podobnie ma się sytuacja w kontekście narzędzi metalowych, takich jak groty strzał, noże oraz narzędzia rolnicze. Z tego powodu nie uwzględniono ich w niniejszej pracy. To samo dotyczy narzędzi kowalskich i jubilerskich, które zostały jedynie przywołane w części dotyczącej funkcji produkcyjnej LKO.

1.2.2 Zakres terytorialny i chronologiczny

Jako lednicki kompleks osadniczy rozumiane są tutaj wszystkie wczesnośredniowieczne pozostałości archeologiczne rozpoznane wokół Jeziora Lednica i w jego najbliższym sąsiedztwie. Zbiornik ten powstał w wyniku regresji ostatniego lodowca i stanowi część Pojezierza Gnieźnieńskiego [Stankowski 1989, s. 225-226]. Znajduje się on w gminie Łubowo, w powiecie gnieźnieńskim.

Na jeziorze jest pięć wysp, największa to Ostrów Lednicki, stanowiąca najważniejszą przestrzeń w całym kompleksie. Znajdują się na niej dwa stanowiska; gród (stan. 1) i podgrodzie, nazywane także osadą przygrodową (stan. 2). Kolejna to wyspa Ledniczka, obecnie określana jako stan. 4, gdzie również natrafiono na pozostałości wczesnośredniowieczne. Także samo jezioro zostało wpisane do rejestru zabytków i miejsca przepraw funkcjonują jako stanowisko 3a (relikty mostu zachodniego) oraz 3b (relikty wschodniego).

Wokół jeziora znajduje się jedno grodzisko, znane jako Moraczewo (stan. 1) oraz wiele osad i punktów osadniczych rozpoznanych podczas badań powierzchniowych i nadzorów archeologicznych [Sankiewicz 2024, et al.]. Na większości z nich został zarejestrowany jedynie materiał zabytkowy, który nie jest analizowany w tej pracy. Z badań prowadzonych w ramach AZP zostały pozyskane głównie fragmenty naczyń, podobnie wyglądała sytuacja podczas prac wykopaliskowych. Do stanowisk przebadanych tą drugą metodą należą: Lednogóra st. 45, Moraczewo st. 3, Rybitwy, Imiołki, Fałkowo st. 18 [Łastowiecki 1996, s. 477, 481; 1998, s. 354-355; Wrzesińska 1994a, s. 359-366].

Inaczej pod względem pozyskanego materiału zabytkowego ma się sprawa przy okazji badań prowadzonych na zachód od pozostałości mostu, czyli w Rybitwach (stan. 12) oraz na wschód

od drugiej z przepraw, to jest w Dziekanowicach 21 i 22. Z tego powodu, terytorialnie zawierają się one w tym opracowaniu.

Zakres chronologiczny pracy obejmuje okres, na który jest datowana większość zabytków odnalezionych w lednickim kompleksie osadniczym. Ponieważ czas powstania wielu z nich został określony zbyt optymistycznie, w pracy tej starano się uściślić ich podstawy datowania, aby konkretnie można było umieścić je w interesującym nas przedziale chronologicznym. IX wiek został tutaj wyznaczony jako dolna granica chronologiczna, ponieważ najstarsze rozpoznane zabytki mogą pochodzić już z tego wieku, po drugie, jest to moment w dziejach Słowiańszczyzny, gdy odnotowujemy zmiany w kulturze materialnej, prawdopodobnie związane z okresem powstawania jakichś zorganizowanych jednostek terytorialnych [por. Urbańczyk 2008, s. 117-121]. Górną granicę starano się połączyć z momentem pierwszego odnotowanego w źródłach większego kryzysu Monarchii Piastowskiej, jednak materiał archeologiczny nie daje się ująć w tak sztywne ramy czasowe i z tego powody objęto analizą całe XI stulecie. Przyjęcie cezury na przełomie XI i XII wieku łączy się również ze zmianami osadniczymi, które obejmowały tę część Europy oraz z prawdopodobnymi przekształceniami jakie zachodziły w samym LKO. Dzieje kompleksu od XII wieku wymagają jeszcze dalszych studiów.

1.3 Struktura Pracy

Gdy już zapoznaliśmy się z kategoriami zabytków z jakimi będziemy pracować i skąd one pochodzą oraz na jakie pytania badawcze mają one nam przynieść odpowiedź, możemy przejść do następnego elementu, czyli opisu struktury pracy. Zdecydowałem się zamieścić ten krótki zarys, aby pomóc czytelnikowi w poruszaniu się po tak rozbudowanym tekście.
Zasadniczo składa się on z trzech bloków, które stanowią:
1. wprowadzenie,
2. analizę materiału oraz
3. syntezę, określaną w literaturze anglojęzycznej jako most (ang. bridge). Oczywiście chodzi tutaj o pomost łączący wyniki analizy, czyli części czysto rzemieślniczej, z innymi kategoriami źródeł oraz z naszymi wyobrażeniami i teoriami na temat wczesnego średniowiecza. W ostatnim bloku zawarto również wnioski i wyniki badań.

We wprowadzeniu znajduje się niniejszy **wstęp**, gdzie możemy zapoznać się ze szczegółami dotyczącymi wybranych kategorii źródeł oraz ze strukturą pracy. Kolejny segment stanowi **historia badań**, która pozwoli nam zorientować się w jakich warunkach i w jaki sposób zostały pozyskane zabytki stanowiące podstawę źródłową. Trzeci element to **podstawy datowania**, dzięki którym zrozumiemy jak bardzo kruche są nasze teorie dotyczące wydarzeń z X i XI wieku.

Drugi blok obejmuje systematyzację źródeł. Po pierwsze opisano ich wygląd oraz zaprezentowano je w sposób graficzny. Dostarczono informacji o ich dokładnym miejscu odkrycia, aby określić ich chronologię na podstawie kontekstu stratygraficznego. Następnie przeprowadzono kwerendę pośród europejskich wyrobów analogicznych, aby uściślić chronologię oraz ustalić potencjalne miejsce pochodzenia na podstawie koncentracji zbieżnych artefaktów. Wyniki tych poszukiwań zostały zaprezentowane zarówno w formie tekstowej, jak i ilustracyjnej. Kolejne rozdziały w tej części obejmują **dewocjonalia**, czyli zabytki wiązane we wcześniejszych lub obecnych interpretacjach ze sferą kultową. **Ozdoby**, gdzie skupiono się na wyrobach mogących dostarczyć informacji o wymianie prowadzonej na zewnątrz od dominium piastowskiego. **Uzbrojenie**, w którym uwzględniono miecze, okucia pochew mieczowych, topory, włócznie, kiścień, nasadkę nahajki oraz okładziny łuków kompozytowych. Starano się tutaj w miarę możliwości korzystać z istniejących już podziałów typologicznych, w przypadku włóczni koniecznym było jednak stworzenie odrębnej systematyzacji. Kolejna grupa znalezisk to **oporządzenie jeździeckie** i jest to pierwsze pełne zestawienie tej kategorii wyrobów z lednickiego kompleksu osadniczego. Ostatni zbiór to **wyroby z surowców obcego pochodzenia**, gdzie znalazły się przęśliki z różowego łupku, osełki z szarego łupku oraz koraliki z kryształu górskiego, krwawnika, ametystu i bursztynu.

W trzeciej części rozważania dotyczą kolejno aspektu **administracyjnego**, w ramach którego starano się na podstawie ilości i jakości zabytków określić skalę obecności elit. Funkcji **produkcyjno-rzemieślniczej,** przy której skupiono się na obecności odpadków produkcyjnych, narzędzi wytwórczych oraz analogicznych osad rozpoznanych w Europie podczas prac archeologicznych**.** Aspekt **handlowy** analizowano na podstawie obecności potencjalnych obcych wyrobów i ilości oraz różnorodności utensyliów kupieckich. W części obejmującej sferę **kultową** skupiono się na rozważaniach związanych z interpretacjami dotyczącymi zalegania przedmiotów na dnie jeziora Lednica i kwestii depozytów wodnych. Nawiązano do symboliki znajdującej się na wyrobach o charakterze elitarnym.

W ostatnim rozdziale zatytułowanym **rola i znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego jako miejsca centralnego w X i XI wieku**, dokonano podsumowania zebranych

informacji oraz porównano je z wiedzą, jaką posiadamy na temat innych wczesnośredniowiecznych stanowisk. W ten sposób odpowiedziano na postawiony problem badawczy.

2. Historia Badań

W tym roku mija 203 lata od chwili, w której Mone w swoich pamiętnikach wspomniał o Jeziorze Lednica i znajdującej się tam wyspie ozdobionej pradawnymi ruinami. Chociaż jest to najstarszy zapis z czasów nowożytnych, który świadczy o zainteresowaniu pozostałościami na Ostrowie Lednickim, to nie wzbudził on rozgłosu wśród ówczesnych pasjonatów przeszłości [Fogel 2005, s. 287].

W następnym roku (1823) o wyspie wspomniał C. E. Povondra, należący do środowiska wielkopolskich regionalistów. Osobiście odwiedził wyspę i tę wyprawę krótko opisał w swojej publikacji, ale i też nie on przyniósł sławę temu miejscu [Fogel 2005, s. 287].

Udało się to osiągnąć Edwardowi Raczyńskiemu wraz z Karolem Ferdynandem Neya, którzy prowadzili na wyspie działania o charakterze naukowym. Wkład pierwszego z nich sprowadzał się do sporządzenia opisu i szkicu widocznych w terenie ruin, a brzmiał on:

> *„Na tej kępie wznoszą się szańce, jakie podług dzisiejszego sposobu wojowania objąć by mogły 1500 ludzi załogi; wśród tych okopów, znajdują się ułamki murów, a mianowicie łuk z polnych kamieni w sześcian obrabianych stawiany" [Raczyński 1843, s. 357].*

Ten lakoniczny przekaz został umieszczony we *Wspomnieniach Wielkopolskich* wydanych w 1843 roku. Godną podkreślenia jest intuicja naukowa autora, który uznał pozostałości za zamek Bolesława Chrobrego. Postawił również hipotezę, że to właśnie tutaj w 1000 roku cesarz Otton III zagościł podczas pielgrzymki do Gniezna [Raczyński 1843, s. 375].

Wizytacja wyspy przez Raczyńskiego zbiegła się w czasie z jej sprzedażą. W tym samym roku stary właściciel, będący zarazem posiadaczem wsi Latalice, odsprzedał ją Karlowi Johansenowi, czyli dzierżawcy domeny dziekanowickiej. Nowy nabywca potraktował lednickie ruiny jako wspaniałe złoże materiałów budowlanych, zarówno kamienia, jak i wapna.

Jak wyżej wspomniano, informacja Raczyńskiego o Ostrowie Lednickim nie pozostała bez echa.

Jedną z osób zainteresowanych tymi pozostałościami był landrat gnieźnieński Gravenitz. Dostrzegł on, że cenne relikty są niszczone na polecenie właściciela wyspy i — aby zakończyć ten proceder — postanowił udowodnić ich wysoką wartość historyczną. Taki dowód miał skłonić rząd pruski do wykupienia wyspy z rąk prywatnych, a jeśli by do tego nie doszło, to przynajmniej wstrzymać działalność Karla Johannesa inną drogą.

Tak czy owak należało zacząć od wykazania „wysokiej wartości historycznej". Gravenitz rozpoczął od kwerendy źródłowej, a następnie wszczął wykopaliska. Do tej pierwszej przystąpił z inicjatywy Edwarda Raczyńskiego oraz biskupa gnieźnieńskiego Leona Przyłuskiego, którzy odesłali go do kronik Thietmara, Galla Anonima i Jana Długosza. Po zapoznaniu się z ich treścią Grevenitz wiedział już, z jakiej rangi stanowiskiem ma do czynienia, i w 1845 roku rozpoczął pierwsze badania archeologiczne. Samymi pracami w terenie kierował inspektor budowlany Gadow [Fogel 1991, s. 12].

Jak to zazwyczaj bywa na początku każdych prac, pierwszy cel badawczy stanowiło ogólne zaznajomienie się z charakterem ruin i tak zwane rozpoznanie sytuacji archeologicznej. Grevenitz otwierał wykopy wokół rotundy, jak i wzdłuż założenia prostokątnego. Ujawniły one liczne fragmenty kamieniarki architektonicznej i jak można zgadywać, częściowo odsłonięto mury. Pierwsi odkrywcy sporządzili prowizoryczny plan i opis. Odnaleźli także 3 srebrne monety wczesnośredniowieczne, które trafiły do Tadeusza Wolańskiego, a następnie słuch o nich zaginął.

Z przykrością trzeba wspomnieć, że przeprowadzone prace mają także swoją ciemną stroną, o której przyjemniej byłoby nie wspominać, a mowa tu o słabym przygotowaniu merytorycznym kierownika wykopalisk. Zdaniem miejscowej ludności, swoimi działaniami doprowadził on do zapadnięcia się opisanej i naszkicowanej przez Edwarda Raczyńskiego arkady, a także i innych dewastacji w obrębie zabytku [Fogel 1991, s. 12-15; Górecki 2016, s. 31]. Wzmianka o tym zdarzeniu pochodzi od Franciszka Staszica, który w roku 1851 przeprowadził prospekcję terenową na wsypie [Górecki 2016, s. 31]. Oczywiście pozostanie kwestią otwartą, czy na Gadowie ciąży całkowita odpowiedzialność za to zdarzeni. Pamiętajmy, że wielu zniszczeń musiał już dokonać Karl Johansen, a nie wiemy, czy arkady nie spajała w tamtym czasie już tylko wegetacja, której usunięcie podczas rutynowego czyszczenia zabytku nie doprowadziło do wspomnianych zniszczeń.

Wróćmy jednak do Grevenitza i jego starań, by rząd pruski wykupił lub chociaż zabronił dalszych dewastacji. Spisane przez niego ustalenia na temat Ostrowa Lednickiego, razem ze zdobionym kapitelem prezentującym wspaniałość piastowskiego palatium, dotarły do generalnego konserwatora zabytków sztuki w Prusach, Aleksandra Ferdynanda von Quasta. Konserwator odniósł się do całej sprawy sceptycznie, ale uznał zasadność kontynuacji badań i zabezpieczenia ich przed zniszczeniem. Dla Grevenitza była to porażka, ponieważ rząd nie zdecydował wykupić wyspy. Będąc postawionym w takiej sytuacji spróbował podejść do sprawy inaczej, można skonstatować, że na własną rękę. Pomimo osobistych uprzedzeń zachował się po dżentelmeńsku i ustanowił porozumienie z Karlem Johanesem o warunkach

sprzedaży wyspy i możliwości prowadzenia dalszych wykopalisk. Otrzymał również zgodę na badania od Naczelnego Prezesa Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Wszczęto prace, rozkopywania ponownie prowadził Gadow, ale raczej z mizernym skutkiem. Przynajmniej jako takie opisał je Franciszek Staszic 1851 roku będący autorem sondażowej eksploracji [Staszic 1859, s. 4; Fogel 1991, s. 15]. Po zakończeniu badań Gadow zakomunikował, że dalsze poszukiwania są bezcelowe. Wygląda na to, że jednak nie miał racji.

Następne zdarzenia z historii wyspy owiane są mgłą tajemnicy, nie wiemy bowiem w jakich okolicznościach doszło do jej zakupu przez hrabiego Albina Węsierskiego, pasjonata starożytności. Czy wpłynęły na to starania Grevenitza, czy może popularyzacja miejsca przez Edwarda Raczyńskiego, w każdym razie zdarzyło się to w 1856 roku.

Nie zwlekając, już w 1857 r. lub wiosną 1858 roku hrabia Albin przystąpił do eksploracji. Cel prac stanowiło odczyszczenie ruin z nadkładu ziemi, którą nagromadziły tam mijające wieki. Od samego początku swojej badawczej działalności Albin konsultował pozyskane wyniki ze specjalistami. Pewnego razu zaprosił doktora Antoniego Białeckiego, a innym razem wyspę odwiedził Władysław Syrokomla i doktor Kazimierz Szulc. Wydaje się, że w trakcie prowadzonych wtedy prac została odkryta rotunda oraz jej elementy w części zachodniej (schody kręcone). Spenetrowano również wał grodziska, podgrodzie i wyspę Ledniczka. Domyślano się również istnienia mostów. Ówcześni badacze interpretowali odnalezione pozostałości jako świątynię pogańską. Podczas wykopalisk pozyskano kilkadziesiąt zabytków ruchomych, spory liczebnie materiał antropologiczny i zoologiczny oraz próby botaniczne i dendrologiczne [Przeździecki 1869; Sokołowski 1876; Fogel 1991, s. 15-16]. Efekt badań był wymierny, o Ostrowie wygłaszano referaty na spotkaniach Towarzystwa Przyjaciół Nauki w Poznaniu (*O starożytnych ruinach na wyspie jeziora Lednogórskiego*). Sporządzono nawet plan wykonany w terenie przez Ludwika Jagielskiego.

W 1858 r. na zlecenie nowego właściciela wyspy został wykonany kolejny, ale bardziej szczegółowy plan odsłoniętych pozostałości, a jego autorem był Ludwik Ballensted. Same wykopaliska były prowadzone w minimalnym zakresie aż do 1860 r. włącznie. Świadczy o tym mała ilość przybywających nowych rekordów w katalogu znalezisk, skrupulatnie prowadzonym na zlecenie kierownika badań. We wspomnianych latach działalność Węsierskiego skupiała się na poszukiwaniach nowych informacji, które osiągał poprzez kontakt ze specjalistami, jak na przykład z Joachimem Lelewelem [Fogel 1991, s. 17-18].

Jedne źródła podają, że hr. Albin wznowił badania w 1860 roku, inne natomiast że wiosną 1861 r. Zasięg wykopu nie jest określony, znamy za to inwentarz zabytków. Odnaleziono róg barani,

kawałek żelaza w postaci włóczni, nóż, skamieniałość, zęby dzika i żubra oraz spalone proso [Fogel 1991, s. 111-112].

W 1862 r. na wyspę przybywają kolejni archeolodzy zainteresowani tym wspaniałym miejscem. W gruncie rzeczy ich wizytacja była związana z zaplanowanym spotkaniem specjalistów z TPNP (Towarzystwa Przyjaciół Nauki w Poznaniu) i z Uniwersytetu w Krakowie, ale ze względu na problemy na granicy mogli na Ostrowie pojawić się tylko przedstawiciele z Poznania. Byli to: Kazimierz Szulc i Emil Kierski. Ten pierwszy docenił wartość zabytku i w 1863 roku opublikował pracę "Budowle i usypiska Słowian pogańskich" gdzie wiele miejsca przeznaczył na opis Ostrowa Lednickiego [Szulc 1863, s. 399-400; Fogel 1991, s. 18-19].

Po kilku latach przerwy badania wznowiono. Nie wiadomo co kopano i jakie przedmioty odnaleziono, jednakże istotny jest progres jaki nastąpił w opracowaniu dotychczasowych wyników. Stało się to możliwe dzięki współpracy hr. Albina z archeologiem z Warszawy, Aleksandrem hr. Przeździeckim. Między innymi działaniami wspomniany archeolog w 1869 roku prezentuje wyniki badań z Ostrowa w środowisku warszawskim, co nie pozostaje bez echa. Zachęca również Węsierskiego do wykonania badań antropologicznych w Berlinie *dla zdeterminowania rasy i wieku zakopania*, a sam natomiast oddaje próby zoologiczne do analiz. Sugeruje również prowadzenie bardziej szczegółowej dokumentacji podczas wykopalisk. Następnie Przeździecki wygłasza referat o Ostrowie w Kopenhadze i obiecuje odsłonić więcej tajemnic o wyspie na następnym kongresie w Bolonii. Warto zaznaczyć, że proklamuje tezę, opartą o źródła pisane oraz autorytet Lelewela, że zamek i kościół zbudowano w czasach Bolesława Chrobrego. Dodatkowo Przeździecki popularyzuje Ostrów na łamach czasopism krajowych, takich jak "Kurier Warszawski" i co bardzo istotne, popełnia syntetyzujące dzieło *Wykopalisko na wyspie jeziora Lednicy pod Gnieznem* [Fogel 1991, s. 19-21].

Zgodnie z poleceniem Przeździeckiego, Węsierski skontaktował się z wybitnym antropologiem niemieckim, doktorem Rudolfem Virchowem. W wyniku rozmów określił on część materiału kostnego, sugerując że wysłana mu czaszka należy do długogłowca rasy germańskiej, ale nie wykluczał jej jako *ein Polenkopf*. Ceramikę zaliczył do okresu słowiańskiego [Fogel 1991, s. 22].

Kolejną osobistością, która wsparła naukowo badania na Ostrowie Lednickim był profesor Józef Łepkowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W 1870 roku Węsierski mocno ograniczył badania wykopaliskowe ze względu na wojnę niemiecko-francuską, ale również z powodów osobistych. O pracach widomo tylko tyle, że trwały kilka tygodni.

W 1871 r. wykopaliska kontynuowano. Węsierski siłą pięciu robotników rozpoznaje zachodnią stronę palatium odnajdując ścianę działową, stopę filaru podtrzymującego sklepienie oraz materiały ceramiczne, kości zwierzęce i przedmioty żelazne. Ekipa natrafiła również na trzy szkielety ludzkie. W czasie trwania wykopalisk Ostrów wizytuje Aleksander Przeździecki i Karol Libelt, co związane jest z ich wspólną wyprawą na kongres prahistoryków w Bolonii. Ma ona miejsce w tym samym roku. Przeździecki i Węsierski wraz z innymi archeologami docierają do Włoch, jednak źródła nie dostarczają nam informacji, czy doszło do zaprezentowania ustaleń dotyczących palatium na "Wyspie Władców" [Fogel 1991, s. 24-26].

W 1872 r. Węsierski wziął udział w kongresie Antropologicznym i Archeologów Prahistoryków, który odbywał się w Brukseli. Wygłoszony przez niego referat wzbudził zainteresowanie naukowców z Europy Zachodniej, a przynajmniej stanowił jedyną prelekcję przedstawiciela krajów słowiańskich, o której wspomniano w sprawozdaniu z przebiegu konferencji [Fogel 1991, s. 26-27].

Białą plamą w historii badań pozostają lata 1872 i 1873, natomiast w 1874 r. na spotkaniu TPNP Kazimierz Szulc obwieścił konieczność prowadzenia dalszych działań o charakterze naukowym na wyspie. Przedstawiciele towarzystwa decydują również, by uczestniczył w nich ośrodek krakowski. Akademia Umiejętności w Krakowie deleguje na Ostrów Jana Nepomucena Sadowskiego. Do opisu dalszych zdarzeń wspomogę się frazesem, że historia lubi się powtarzać, ponieważ ponownie przedstawicielowi Krakowa nie udaje się dotrzeć na miejsce i rekonesansu ruin w lipcu 1874 r., dokonują naukowcy z Poznania. Jednak dwa tygodnie później następuje zwrot akacji i niespodziewanie Ostrów odwiedza krakowski historyk Marian Sokołowski oraz artysta-malarz Władysław Łuszczkiewicz. W ciągu zaledwie trzech dni pobytu sporządzili oni plan pozostałości oraz nanieśli na mapę lokalizację wykopów. Następnie, listownie dali wytyczne Węsierskiemu, (akurat nieobecnemu ze względu na kongres archeologiczny w Sztokholmie) co powinien zrobić do ich powrotu. Zalecenia te prawdopodobnie zrealizował. Po dwóch tygodniach panowie powrócili na wyspę, wykonali sondaże w siedmiu miejscach starając się wyjaśnić przebieg murów i lokalizację naroży. Odkryto fragmenty szkieletów ludzkich i zwierzęcych oraz skorodowany przedmiot żelazny. W ich opinii ruiny stanowiły pozostałości bazyliki romańskiej [Fogel 1991, s. 30]

Nastawienie hr. Albina Węsierskiego do środowiska krakowskiego chyba należy określić jako chłodne, głównie przez ich obcesowość. Także późniejsza polemika publicystyczna pomiędzy popularnymi czasopismami, krakowskimi a poznańskimi była przepełniona potrzebą prezentacji poczucia własnej ważności poszczególnych z nich. Wydaje się jednak, że nie powinniśmy tego łączyć z poziomem świadomości samych badaczy, a raczej z dziennikarskim ego. W

konsekwencji nawiązanej polemiki i sam Węsierski wygłosił w końcu swoją opinię na temat ruin określając je - z wątpliwością - jako pozostałości zamku, aniżeli świątyni, zniszczonego przez Czechów w 1038 roku. Na taką interpretację miały wskazywać pozostałości wałów, a popierały ją plan budowli i charakter znalezisk [Fogel 1991, s. 30-31].

Pomimo niechęci hr. Albina do badaczy z Krakowa oraz sprzeczki, która pojawiła się w prasie, efekt prac Mariana Sokołowskiego oraz Łuszczkiewicza stanowi następny przełom w historii badań. W 1876 r. ukazała się monografia Ostrowa Lednickiego, która spowodowała przewrót w poglądach na problematykę lednicką [Fogel 1991, s. 31].

Przerywając opowieść o wykopaliskach i znaleziskach, jednak pozostając w tematyce, warto także zaznaczyć, że w 1876 roku została wydana Stara Baśń J.I. Kraszewskiego. Powieść ta znana większości Polaków została właśnie osnuta wokół problematyki lednickiej [Kraszewski 2022].

Zabytki pochodzące z pierwszych 25 lat badań na grodzisku były przechowywane w prywatnym muzeum Albina Węsierskiego w jego rezydencji w Zakrzewie. Zachował się do naszych czasów katalog zawierający 57 lub 58 pozycji, ale tylko część z nich odnosi się do Ostrowa Lednickiego. Pośród zabytków znajdują się tam: Z roku 1858 (20 maja do 12 sierpnia) dwanaście przykładów ceramiki naczyniowej, żelazne haki, skorodowany przedmiot z żelaza, ołowiany odważnik, przęślik gliniany, kawałki poroża jelenia, czaszki ludzkie, szczęka, kilkanaście kości zwierzęcych oraz próba drewna z wału obronnego. W 1859 r. i 1860 r. uzupełniono kolekcję o trzy kawałki poroża i gwóźdź żelazny, w 1861 r. o nóż, dwa skorodowane przedmioty z żelaza, dwa przęśliki, trzy próby przepalonego prosa, trzy zęby zwierzęce i róg barani. 1869 r. pojawia się osełka, ciężarek do sieci i kolejne próby ziaren. Natrafiono również na zabytki neolityczne. W 1874 r. dopisano do inwentarza dwa grzebienie oraz dwa detale kamienne: kształtkę z martwicy – (fragment portalu) oraz bazę kolumny [Fogel 1991, s. 35-38]. Część tych zabytków trafiła do Krakowa, gdzie obecnie znajdują się w posiadaniu kolekcji Instytutu Archeologii UJ [Fogel 1991, s. 39].

Po śmierci Albina w 1874 r., właścicielem wyspy, jak i kolekcji został jego syn hr. Zbigniew Węsierski-Kwilicki również zainteresowany tematyką archeologiczną, ale poświęcił swoją energię innym stanowiskom. Możliwe, że wynikało to z założenia, że sprawa ruin na wyspie jest już wyjaśniona i można je pozostawić samym sobie. Taki pogląd sugeruje informacja, że stan ruin wymagał natychmiastowej interwencji, jeszcze za jego życia, a tym bardziej po śmierci w 1889 r. [Fogel 1991, s. 44-51]. Zgromadzona przez Albina kolekcja z Zakrzewa trafiła wraz ze Zbigniewem do nowej rodowej rezydencji we Wróblewie, a po jego śmierci zbiory zostały przekazane do TPNP [Fogel 1991, s. 60-63].

Do pierwszej wojny światowej działalność badawczą w lednickim kompleksie osadniczym zamyka publikacja Władysława Jażdżewskiego w czasopiśmie „Zapiski Archeologiczne Poznańskich" oraz ich odpowiedniku niemieckim „Posener Archaeologischen Mitteilungen". Jest to o tyle istotne, że w artykule pojawiły się rysunki zabytków: rzymskie monety, fibula oraz rzeźba koziołka [Jażdżewski 1890, s. 51; Zakrzewski 1887, tabl. 5].

Okres II Rzeczypospolitej

Musiało minąć pół wieku, aby wrócono do poszukiwań na Ostrowie Lednickim. Zainicjował je doktor Nikodem Pajzderski, konserwator sztuki na obszar Województwa Poznańskiego i Pomorskiego. Motywował je potrzebą zabezpieczenia ruin od dalszego niszczenia i uznawał równocześnie za ważne rozpoznanie sytuacji w bezpośrednim sąsiedztwie palatium, zwanego wtedy kaplicą. Prace rozpoczęto latem 1932 roku, gdzie pod wnikliwym nadzorem pani Heleny Cichorzewskiej kilkunastu robotników rozkopywało teren w okolicy ruin przez pięć tygodni [Wrzosek 1932, s. 73].

Wykopy badawcze wytyczono w dwóch miejscach. Początek jednego znajdował się w północno-wschodnim narożniku palatium i ciągnął się na wschód, okalając kaplicę. Drugi został ulokowany przy długiej ścianie tego samego założenia i posiadał kierunek północny. Oba wykopy o szerokość 3 metrów i długości odpowiednio: powyżej 5 metrów i 59 metrów, stanowiły w zasadzie transzeje [Zakrzewski 1933, s. 37; Godycki 1956, karta I]. Podczas prac terenowych zostały odnalezione groby szkieletowe z wyposażeniem. Odkrycia te zaowocowały reorganizacją zespołu badawczego, do którego dołączył Zygmunt Zakrzewski jako specjalista od zabytków wczesnohistorycznych oraz profesor Adam Wrzosek i docent Michał Ćwirko-Godycki jako antropolodzy fizyczni [Wrzosek 1933, s. 36]. Postawiono również nowe cele badawcze, a mianowicie określenie zasięgu cmentarzyska oraz jego struktury. Niestety, ze względu na ten aspekt eksplorację prowadzono tylko do poziomu występowania szkieletów [Górecki 2016, s. 32].

W następnych trzech sezonach badawczych doklejano kolejne wykopy do tych przebadanych w 1932 r., również w postaci pasów o szerokości 3 m i zazwyczaj o przebiegu północ-południe. W ten sposób archeolodzy rozpoznali obszar wokół całego założenia pałacowo-sakralnego i sporą część majdanu [Godycki 1956, s. 6-7].

W trakcie prac wykopaliskowych trwających cztery lata zespół przebadał 2576 m^2 powierzchni. Ustalili oni, że większe zagęszczenie pochówków znajdowało się przy murach

palatium oraz, że część szkieletów była zdefragmentowana i zalegały na różnych głębokościach. Co wyjątkowe, kilkoro zmarłych pochowano w obstawach kamiennych. Na obszarze bliżej wału północnego (do którego sięgały niektóre przekopy) archeolodzy natrafili na obiekty wziemne w postaci śladów popielisk, zagęszczenia polepy i dołów posłupowych [Godycki 1956, s. 6-7]. Dane co do ilości przebadanych szkieletów różnią się w zależności od źródła. Michał Godycki podaje w swoim sprawozdaniu, że wyeksplorowano ich około 1200, z czego dość dobrze zachowanych było 500 [Godycki 1956, s. 18]. Państwo Anna i Jacek Wrzesińscy piszą, że odkryto 1576 grobów i ponad 1200 różnych przedmiotów [Wrzesińska, Wrzesiński 2005, s. 277], natomiast w 2016 roku Janusz Górecki wymienia już 2100 grobów [Górecki 2016, s. 32]. Nie miejsce to i czas, by starać się rozważać, która z tych liczb jest bliższa rzeczywistości, ważnym jest inny aspekt, którego konsekwencją jest niejasny stan liczbowy, a mianowicie słaby poziom opracowania materiałów.

Publikacje pojawiły się już po pierwszym sezonie badawczym i stanowią je raporty Zygmunta Zakrzewskiego oraz Adama Wrzoska [Zakrzewski 1933; Wrzosek 1933]. Zygmunt Zakrzewski dokonał periodyzacji cmentarzyska, wydzielając trzy jego fazy użytkowe. Ich chronologię określił na okres od początku X wieku, aż po schyłek XIII stulecia. Zaproponowany podział stanowi pierwszą periodyzację dziejów Ostrowa Lednickiego [Zakrzewski 1933, s. 38; Górecki 2016, s. 32]. Na owoc badań w postaci podsumowania kolejnych sezonów trzeba było poczekać ponad 20 lat. Został on w międzyczasie nadgryziony wojną - innymi słowy duża część materiałów i dokumentacji zaginęła. Wspomniany owoc stanowi opracowanie Michała Ćwirko Godyckiego o charakterze antropologicznym [Godycki 1956, s. 6-76].

Co się natomiast stało z przedmiotami użytkowymi po zmarłych oraz z innymi artefaktami odnalezionymi podczas prac terenowych? Wedle przekazu Michała Godyckiego w latach 30. trafiły do Poznania i tam, w wyniku działań wojennych, doszło do ich częściowej dewastacji. Na podstawie zachowanych zabytków powstała w latach 50. wspomniana już publikacja. W przyszłości kolejna pula materiałów z tych wykopalisk również została utracona. Cześć znalezisk znajduje się obecnie w zbiorach muzeum w Gnieźnie, część znana jest tylko z publikacji. Do intersujących nas z punktu widzenia niniejszej dysertacji należą: osełki, przęśliki z kamienia, koraliki z kamieni szlachetnych, fragment wagi, srebrna sprzączka, ozdoba w kształcie gwiazdy, muszla morska z dwoma otworkami, moneta brązowa (miedziana?) i grzebień [Godycki 1956, s. 9, 11-15; Wrzesińska, Wrzesiński 2005, s. 278].

Inne znaleziska to kabłączki skroniowe, pierścionki, w tym jeden z krzyżykiem wykonany z brązu (lub innego stopu miedzi), żelazna klamra, przęśliki gliniane [Godycki 1956, s. 9], nóż w pochewce z brązowymi okuciami, garnek gliniany, żelazne i ołowiane kółka, gwóźdź

[Godycki 1956, s. 11-15]. Do tego zestawienia w publikacji z 2005 roku zostały dodane igły i szydła, groty strzał, ostrogi, łyżwy kościane, igielniki, żelazne klucze, części rzędu końskiego oraz wiadra [Wrzesińska, Wrzesiński 2005, s. 278].

Niestety brak kompletnej dokumentacji nie pozwala na ustalenie ich chronologii. Z punktu widzenia studiów nad zabytkami ruchomymi stratę stanowi również wybiórcze potraktowanie wyposażenia z poszczególnych pochówków. Problem dodatkowo komplikuje utracenie znacznej części dokumentacji w czasie wspomnianej wojny. Z 708 zabytków ocalało 218 przedmiotów i zostały one opublikowane znacznie później i to wyłącznie w formie zbiorczych tablic, bez przyporządkowania do poszczególnych grobów [Wrzosek 1961, tabl. 1-11]. Nie zachowała się również liczna dokumentacja użyta w publikacji Michała Godyckiego [Godycki 1956, s. 7-8, 11; Górecki 2016, s. 32].

W czasie II wojny światowej prace polskich instytucji naukowych zostały wstrzymane [Abramowicz 1991, s. 139-144; Kaczmarek 2008, s. 28], nie oznaczało to jednak przerwy w badaniach na wyspie. Inicjatywę przejęli archeolodzy niemieccy reprezentujący Landesamt fur Vorgeschichte z siedzibą w Poznaniu. Kierownikiem prac terenowych został Gustav Mazanetz. Za cel badań prawdopodobnie przyjął rozpoznanie sytuacji stratygraficznej w południowej części wyspy, a wyraz tego stanowiło przekopanie stanowiska transzeją o szerokości 1 m i długości 175 m. Istotnym jest, że nie wszędzie przekop sięgał gleby macierzystej, a jego maksymalna głębokość dochodziła do 4m. Gustav Mazanetz wytyczył wykop od klinowatego zbocza na południe od palatium, aż na drugą stronę wału po północnej stronie. Podczas prac natrafił na pozostałości cmentarzyska oraz resztki fundamentów drugiego kościoła, a także na duży grobowiec w nawie tej budowli. Z przeprowadzonych wykopalisk zachowało się jedynie sprawozdanie oraz szkic lokalizacyjny wykopu, natomiast rysunkowa dokumentacja nawarstwień zaginęła [Mazanetz 1944; Górecki 2016, s. 33]. Zgodnie z duchem epoki odnalezione szczątki ludzkie zostały zidentyfikowane jako grób wikinga, natomiast pozostałych obiektów nie poddano interpretacji. Uzyskany profil okazał się w przyszłości przydatnym źródłem do badań nad stratygrafią i chronologią [Górecki 2016, s. 33]. Brak danych o materiale ruchomym powoduje, że z punktu widzenia tematu dysertacji, niniejsze badania niestety nic nie wnoszą.

Okres 1945-1981

Działalność archeologiczna w Polsce po zakończeniu działań wojennych została podjęta sprawnie. Początkowo sprowadzała się ona do reorganizacji placówek, odbudowy kadry oraz wytyczenia nowych planów badawczych. Dominujące wśród nich są tak zwane badania milenijne, czyli działalność na podwórku archeologicznym mająca na celu stworzyć podbudowę merytoryczną na obchody 1000-lecia Polski. W tamtym czasie początek państwa był kojarzony z powszechnie akceptowaną datą chrztu Mieszka I. W programie został uwzględniony także Ostrów Lednicki [Górecki 2016, s. 34].

Prace pod kierownictwem W. Kieszkowskiego rozpoczęto w 1948 roku, a za główny cel eksperci postawili sobie rozpoznanie sytuacji na całej wyspie. Pozyskany materiał miał pozwolić na przeprowadzenie studiów nad chronologią i doprowadzić do zrozumienia procesów społecznych [Żurowski 1953, s. 115]. W pierwszym sezonie wykop badawczy obejmował 65 m^2 powierzchni, usunięto w nim warstwy kulturowe do poziomu zalegania destruktu wału [Żurowski 1953, s. 123; Górecki 2016, s. 34]. Jak to miało już miejsce w „archeologicznej" historii Ostrowa Lednickiego, na temat przeprowadzonych wykopalisk nie pojawiła się żadna publikacja, a losy materiału ruchomego są nieznane. Szczątkowe dane pozwalają nam ustalić, że pośród wydobytych zabytków znajdował się złoty kabłączek [Żurowski 1953, s. 124]. Janusz Górecki podaje, że miał się również zachować inwentarz oraz luźne notatki autora [Górecki 2016, s. 34].

W 1949 roku kierownictwo nad pracami przejął Kazimierz Żurowski. Kontynuował on postawione w poprzednim sezonie cele badawcze i szczęśliwie posiadamy o nich więcej konkretów. Przede wszystkim zdecydowano się pozyskać informacje o relacji pomiędzy wałem a palatium, a dokonano tego poprzez rozszerzenie zeszłorocznego wykopu tak, aby swoim zasięgiem objął oba wspomniane obiekty oraz przestrzeń pomiędzy nimi. Dobrze się składało, że w tym miejscu odległość pomiędzy wałem a palatium była najmniejsza. Zagłębiając się w średniowieczne nawarstwienia archeolodzy natrafili na pozostałości, które zinterpretowali jako dwie fazy umocnień. Aby zweryfikować tę hipotezę szybko otworzyli kolejny wykop, a odnalezione w nim pozostałości potwierdziły ich teorię, jednak tylko na jakiś czas. Do innych istotnych osiągnieć należy określenie konstrukcji wałów jako hakowo-przekładkowej, przebadanie fragmentu nawarstwień kulturowych oraz wyeksplorowanie znajdujących się w nich 23 pochówków szkieletowych [Żurowski 1953, s. 115-116].

Drugie zadanie stanowiło odnalezienie przeprawy mostowej prowadzącej na zachodni brzeg jeziora. W tym celu otwarto wykop tuż przy brzegu, naprzeciw wyspy Ledniczka. Niestety

prace nie przyniosły pożądanego efektu, przypadkowo natomiast natknięto się na umocnienia brzegowe.

Pozyskany materiał, który możemy rozważyć w kategorii importów stanowią; fragment ceramiki pokryty zielonym szkliwem, zinterpretowany w latach 50. jako naczynie typu korczag oraz odważnik, ten drugi jednak będzie świadectwem rozwiniętej wymiany handlowej. Do innych pozyskanych w 1949 roku zabytków należą: ceramika, rylec rogowy, drewniana oprawka, żłobiony fragment drewienka, pierścionki i kolczyki [Żurowski 1953, s. 118].

Badania w sezonie następnym (1950 rok) miały dostarczyć odpowiedzi, albo chociaż informacji na następujące pytania: czy w granicach dzisiaj widocznego grodziska znajdował się starszy gród i jeśli tak, to jaki był przebieg jego linii wałów. Próbowano dalej rozwikłać związek budowli romańskiej z umocnieniami oraz określić chronologię zdarzeń, jakie miały miejsce na wyspie. Kontynuowano więc eksplorację wykopu VII, znajdującego się na południe od palatium

i obejmującego wał. Otwarto nowy odcinek badawczy na północ od budowli, gdzie natrafiono na pozostałości konstrukcyjne. Uznano je za resztki starszych umocnień rozebranych, by zbudować nowy wał. Trzeci obszar poszukiwań stanowił niewielki sondaż przy północnej ścianie okrągłej kaplicy, gdzie sprawdzano na jakim podłożu został posadowiony fundament i zarazem jak głęboko.

Badania w 1950 roku dostarczyły licznego materiału zabytkowego. Oprócz masowego w postaci ceramiki, natrafiono na pojedynczo reprezentowane zabytki, jak hetka kościana, ułamek brzegowy naczynia brązowego, fragment pierścionka ze stopu miedzi, topór żelazny, grot strzały, ułamek noża, kościane szydło, kawałki ołowiu pochodzące prawdopodobnie z pokrycia dachu, pierścieniowatą oprawkę rogową, nieokreślone przedmioty żelazne, wyroby rogowe i kościane (dwa ułamki grzebieni, dwa szydła, łyżwę), przęśliki gliniane, szklany paciorek, gwizdek z czterema otworami i neolityczną siekierę kamienną. Była również prażnica i ułamki żaren.

Do kategorii potencjalnych importów zaliczyć można przęślik kamienny, kawałek ostrogi, osełki oraz okładzinę łuku refleksyjnego. Inne unikatowe przedmioty, jednak o późniejszej chronologii, stanowią: ozdoba ołowiana w kształcie krzyża wpisanego w koło, datowana na XII wiek, żelazna klamra w formie rozetki i moneta z czasów Jana Kazimierza [Żurowski 1953, s. 118-120]

Ostatni sezon badań zarządzanych przez Kazimierza Żurowskiego (1951 rok) miał te same założenia badawcze, ponieważ na tamto lato zaplanowano dokończenie otwartych rok wcześniej wykopów. W wyniku prac ustalono, że przed wzniesieniem drugiego wału doszło do

wyrównania terenu w centrum grodziska. W innych wykopach odkryto jamę i warstwy kulturowe. W wykopie VII, badanym od 1948 r., poniżej warstwy gruzu zarejestrowano warstwę spalenizny, łączoną z momentem destrukcji grodu. Zalegał w niej liczny materiał zabytkowy. Ogółem, w roku 1951 odnaleziono ceramikę, przedmioty żelazne (groty strzał, noże), przepalone ziarna (pszenicy, grochu, jęczmienia, pestki brzoskwiń), fragmenty tkanin, przepalone wrzeciono z nawiniętą nicią i kilka ułamków innych wrzecion, szydła kościane w tym jedno z dekoracją, koraliki szklane, klamerkę miedzianą oraz przęśliki. Do zabytków importowanych mogą zaliczać się trzy paciorki z kryształu górskiego, przęślik bursztynowy oraz trójkątna złota blaszka. Dwa „ołowiane przęśliki" stanowią zapewne odważniki i jako przedmioty związane z handlem również zostały uwzględnione w tym opracowaniu [Żurowski 1953, s. 122].

Nowa periodyzacja dziejów Ostrowa Lednickiego, uwzględniająca pięć faz jego rozwoju, stanowi jeden z efektów czterech sezonów badań. Swoje spostrzeżenia na ten temat, jak i raport z badań, opublikował Kazimierz Żurowski w trzech artykułach, wydanych kolejno w „Archeologickich Rozhledach", w „Z Otchłani Wieków" oraz „Studiach Wczesnośredniowiecznych" [Żurowski 1952a, s. 424-436; 1952b, s. 106-109; 1953, s. 113-125]. Zabytki pozyskane podczas wykopalisk trafiły do Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.

W 1954/55 roku wojewódzki konserwator zabytków, Jerzy Łomnicki zaniepokojony stanem zachowania fundamentów rotundy romańskiej, podjął działania mające na celu ich zabezpieczenie. Prace te sprowadzały się rzecz jasna do ich odkopania, zespojenia i zasypania, ale przy okazji przeprowadzono badania archeologiczne.

Pracami konserwatorskimi zarządzał inż. A. Holas, natomiast wykopaliskami Anna Niesiołowska-Hoffman. Opiekunem naukowym projektu pozostał Kazimierz Żurowski, zapewne ze względu na bogatą wiedzę o obiekcie, pozyskaną podczas poprzednich sezonów badawczych. Niniejsze prace nie miały na celu przynieść odpowiedzi na konkretne, zaplanowane wcześniej problemy badawcze. Należy zwrócić uwagę, że archeologia miała tutaj charakter pomocniczy i wytyczone wykopy były dostosowane do formy rotundy. Co więcej, ze względu na ograniczenia budżetowe, badaniami została objęta nieduża powierzchnia, wynosząca 39,7 m^2. Ostatecznie zdecydowano się eksplorować cztery wykopy przylegające bezpośrednio do ściany rotundy: od północy, a od wschodu i zachodu do palatium. Starano się przy tym pozyskać informacje o zależnościach pomiędzy fundamentem a sąsiednimi nawarstwieniami.

Przyjęto standardową po dzień dzisiejszy metodykę badań, gdzie warstwy kulturowe usuwano po 10 cm, zespoły zwarte, jak groby i paleniska eksplorowano oddzielnie. Zabytki żelazne,

brązowe, kościane i szklane lokalizowano trójwymiarowo. Inne znaleziska oraz kości namierzano w ramach warstw kulturowych lub mechanicznych [Niesiołowska-Hoffman 1957, s. 224].

W sezonie z 1955 roku wszystkie antropogeniczne nawarstwienia rozpoznano jedynie na trzech odcinkach, a w czwartym zatrzymano się na poziomie konstrukcji wałów. Nie usunięto również świadków. Przeprowadzone prace pozwoliły Annie Niesiołowskiej-Hoffman na wyróżnienie pięciu warstw kulturowych, w tym elementów wiązanych ze starszym wałem [Niesiołowska-Hoffman 1957, s. 226]. Zidentyfikowała ona również ślady po rusztowaniu związanym z budową lub przebudową palatium i samoistnie lub pod jej nadzorem wyeksplorowano 32 groby [Niesiołowska-Hoffman 1957, s. 231].

Relacja z tych prac w formie raportu ukazała się w „Sprawozdaniach Archeologicznych" [Niesiołowska-Hoffman 1957, s. 224-237]. Pozyskane materiały trafiły do Gniezna, a stanowiły je: ceramika, kości zwierzęce, skorodowane przedmioty żelazne, igła kościana i ołowiana płytka z pokrycia dachu. [Niesiołowska-Hoffman 1957, s. 227]. Do rzadziej odnajdywanych należały elementy garnituru pasa w postaci sprzączki i ochraniaczy otworka, które nie wydają się być obcego pochodzenia. Jedynie paciorek wykonany z kryształu górskiego stanowi bez wątpienia import, pochodzi on niestety z warstwy I (humus) [Niesiołowska-Hoffman 1957, s. 232-234].

W roku 1956 kierownictwo nad badaniami przejęła Gabriela Mikołajczyk. Opiekun naukowy oraz konserwator pozostali ci sami, co w roku wcześniejszym. Celem badań było dokończenie prac z poprzedniego sezonu. Stosując się do tej samej metodyki dokopano wykop IV oraz świadek rozdzielający wykopy III i IV. W konsekwencji namierzono warstwy neolityczne i konstrukcyjne wału starszej fazy (w warstwach konstrukcyjnych znaleziono fragmenty naczyń wyłącznie ręcznie lepionych). Namierzono również ślady po słupach rusztowania związanego z budową palatium i wyeksplorowano kilkanaście kolejnych szkieletów [Mikołajczyk 1959, s. 95].

Z materiału ruchomego należy wymienić ceramikę i cztery pierścionki, w tym jeden wciąż na paliczku nieboszczyka. Wszystkie zabytki stanowiły znaleziska luźne - nie powiązane z żadnym grobem, co utrudnia ich precyzyjne datowanie [Mikołajczyk 1959, s. 95].

W roku następnym (1957) badania kontynuowano, odsłaniając fundamenty po stronie wschodniej i południowo-wschodniej i nie będzie dla nas zaskoczeniem, że odkryto ten sam układ nawarstwień, co w poprzednich sezonach. Rozpoznane groby szkieletowe były wyposażone, w jednym znajdowało się aż siedem kabłączków skroniowych. Na fotografii w publikacji

widoczne są także trzy koraliki, brak jednak informacji z jakiego surowca zostały one wykonane [Mikołajczyk 1961, s. 139-141].

Miejsce depozycji materiałów nie uległo zmianie, nadal stanowiło je Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie. Relacja z wykopalisk pojawiła się drukiem w „Sprawozdaniach Archeologicznych" [Mikołajczyk, 1959, s. 94-97; 1961, s. 139-144], a wyniki badań zostały zaprezentowane nieco szerzej w czasopiśmie „Archeologia Polona" [Mikołajczyk 1964, s. 219-233].

Wspomniany konserwator zabytków, Jerzy Łomnicki w 1959 r. podjął następną inicjatywę. Chciał rozwiać wątpliwości na temat krążących wokół Pobiedzisk i Latalic legend. Jedne z baśni wydawały się być całkiem prawdopodobne, gdyż głosiły o zatopionych w jeziorze mostach. Inne mniej, o zalanych kościołach i tunelach prowadzących z Ostrowa Lednickiego do Gniezna.

Koncepcja funkcjonowania przepraw mostowych istniała w miejscowym folklorze przynajmniej od XIX wieku. Mieszkańcy okolicznych wsi niejednokrotnie wspominali o sterczących z dna palach widocznych podczas niższego stanu wody i większej jej przejrzystości. Także rybacy skarżyli się, że haczą się o nie sieci. Archeolodzy wysnuli wniosek o funkcjonowaniu mostów, jak twierdzą, niezależnie. Mianowicie, dyskutując w upalne dni podczas wykopalisk, kiedy wszystkie inne tematy zostały już omówione, rozpoczęli dywagacje o sposobie, dzięki któremu udało się przetransportować takie ilości kamienia na wyspę. Co więcej, ile to zajęło czasu i jakie w ogóle były możliwości technologiczne ówczesnych mieszkańców. Wyliczono bowiem, że na budowę palatium trzeba było użyć około 1500 m^3 kamienia granitowego, co w latach 50. XX wieku przeliczano na 7000 wozów parokonnych, a obecnie można by było opisać jako ładunek dla ponad 1500 wywrotek Volvo A35D. Przewiezienie takiej ilości łodziami lub przeciągnięcie zimą po tafli lodu wydawało się mało realne i uznano, że koniecznie należy przeszukać dno jeziora, aby zidentyfikować przeprawę mostową.

Nie jest jednak istotne jakie były pobudki, które doprowadziły do przeprowadzenia badań podwodnych, ważne, że takie miały miejsce we wspomnianym 1959 roku. Ta tygodniowa prospekcja doprowadziła do odnalezienia rzędu pali po wschodniej i zachodniej stronie wyspy (wbitych w dno jeziora), zinterpretowanych jako pozostałości konstrukcji mostowych. Pozyskano również zabytki wyjątkowej rangi; hełm typu normańskiego wykonany (zapewne) z jednego kawałka blachy stalowej oraz grot włóczni z zachowaną resztką drzewca w tulei. Co ciekawe, już wtedy na podstawie tych kilku znalezisk powstała teoria o walce z Czechami w 1038 roku, ale cóż, ówczesna archeologia rządziła się swoimi prawami [Mikołajczyk 1961, s. 141-142].

W 1960 roku badania podwodne kontynuowano, a sezon trwał dwa tygodnie. Za cel postawiono sobie wypracowanie metody dokonywania dokładnych pomiarów w tych niecodziennych dla człowieka warunkach [Anderszowa, et al. 1963, s. 225]. Brak jest informacji, jakie były wyniki tej działalności, chociaż następny sezon wskazuje, że jakaś metoda została wdrożona. W trakcie nurkowań w 1960 roku nurkowie i archeolodzy odnaleźli dłubankę, a w jej wnętrzu ceramikę wczesnośredniowieczną, czaszkę, dwa kręgi psa i żelazny grot. Wedle wszelkiego prawdopodobieństwa wszystkie zabytki były redeponowane [Mikołajczyk 1961b, s. 314-316].

Ostatni front stanowiły poszukiwania na moście zachodnim. Wykonano plan zalegających pozostałości (pali i elementów konstrukcyjnych), a na ich podstawie dokonano rekonstrukcji wyglądu przeprawy. Poczyniono również ustalenia w kontekście stratygrafii dna. Sezon ten był niezwykle urodzajny w zabytki ruchome, odnaleziono grot włóczni inkrustowany srebrem, ceramikę, fragmenty noża i brzytwy, żarno rotacyjne, kobyłkę (część warsztatu kołodzieja), klepki drewniane, fragmenty wiader lub skopków, stemple-rylce do zdobienia ceramiki, łyżwy i topory [Anderszowa, et al. 1963, s. 227-228].

Wyniki badań podwodnych zostały zarysowane w artykule Gabrieli Mikołajczyk [Mikołajczyk 1961a, 139-144; 1961b, 314-316] oraz nieco później w tekście wydanym w „Sprawozdaniach Archeologicznych" [Anderszowa et al., 1963, s. 218-230]. Pozyskane licznie podczas prac podwodnych militaria, opracowano i następnie opublikowano w 1966 roku za sprawą Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1966, s. 7-18].

Plotka o przeprawach mostowych została zweryfikowana i to ze skutkiem pozytywnym. Ciesząc się odniesionym sukcesem, ledniccy archeolodzy przystąpili do sformułowania nowego programu badań, a miało to miejsce w roku 1961. Postawili hipotezę, że gród, podgrodzie, mosty i okoliczne osady stanowiły we wczesnym średniowieczu całość – tj. kompleks osadniczy. Aby potwierdzić to założenie ustanowili kilkuletni program przewidujący:

1. Rozpoznanie wnętrza grodziska, w celu określenia rozplanowania przestrzennego;
2. Kontynuowania prac nad palatium dla lepszego jego rozpoznania i wyeksponowania;
3. Przebadanie północnej części wyspy z zamiarem ustalenia powiązań przestrzennych z grodem, zarówno pod kątem osadniczym jak i komunikacyjnym;
4. Kontynuację badań podwodnych, które miały dostarczyć informacji o konstrukcji przepraw mostowych oraz doprowadzić do opracowania metodyki badań;
5. Przebadania przyczółków mostowych;
6. Dokonanie rozpoznania na wyspie Ledniczka;

7. Przeprowadzenie badań powierzchniowych wzdłuż brzegów jeziora, w celu ustalenia położenia osad nadjeziornych oraz rozpoznania układu dróg [Anderszowa, et al. 1963, s. 218-219]. Gdy program został zaakceptowany przystąpiono do prac w terenie. Kierownikiem został Jerzy Łomnicki przy współpracy z Wiesławą Szenicową, Katarzyną Anderszową i Andrzejem Nowakiem. Nadzór naukowy sprawował profesor Wojciech Kóčka.

W sezonie w 1961 r. dokonano rozpoznania po zachodniej stronie zamku (palatium) otwierając wykop o powierzchni 132 m^2 , gdzie natrafiono na pozostałości zwalonej ściany. Wykop II umieszczono w północnej części grodziska, w pobliżu obniżenia interpretowanego jako brama. Posiadał on powierzchnię dwukrotnie większą niż wykop I (260 m^2). Zostały tam odkryte ruiny budowli kamiennej (obecnie tzw. kościół II), prawdopodobnie otoczonej filarami, po których pozostały bazy (fundamenty) w postaci glinianych okręgów. Ustalono, że wewnątrz konstrukcji znajdował się wyeksplorowany w 1944 roku przez Gustava Mazanetza, grób „Wikinga". Odnaleziono również kolejny pochówek, którego ostatecznie zdecydowano nie eksplorować w tym sezonie.

Badano też podgrodzie (stan. 2), na przedłużeniu mostu zachodniego. Wykop wytyczono w miejscu, gdzie teren ulega znacznemu podwyższeniu, ponieważ tam spodziewano się natrafić na przyczółek mostowy. Zlokalizowano kilka warstw kulturowych oraz pięć jam osadowych. Badacze stwierdzili, że znajdujące się w krawędzi podwyższenia wbite pionowo pale wskazują, gdzie znajdował się średniowieczny brzeg wyspy [Anderszowa, et al. 1963, s. 219-224]. Jak można wnioskować z przemilczenia tego faktu w publikacji, samego przyczółku nie odnaleziono.

Z wykopu I pozyskano wyłącznie fragmenty naczyń glinianych, natomiast materiał z wykopu II okazał się znacznie bogatszy. Do zbiorów trafiły: grot oszczepu, szydła żelazne i rogowe, noże, igły z żelaza i kości, grzebienie, znakowniki kościane oraz znaczne ilości żużla żelaznego. Wśród ozdób znaleziono m.in. zapinkę ażurową wykonaną z ołowiu i cyny, pierścionki oraz paciorki wykonane z kręgu rybiego i kłów zwierzęcych. W niniejszej publikacji szczególną uwagę poświęcamy fragmentom wagi oraz mieczowi.

Wykop III, prowadzony na podgrodziu, dostarczył ceramiki, podków, fragmentu sprzączki, niewielkiego toporka oraz przedmiotów z kości i rogu [Anderszowa et al. 1963, s. 219–224]. Podsumowanie tego sezonu badań zostało opublikowane w pracy zbiorowej autorstwa czterech badaczy [Anderszowa et al. 1963, s. 218–230].

W roku 1962 badania kontynuowano. Kierownikiem pozostał Jerzy Łomnicki, a w skład ekipy wchodzili: Katarzyna Anderszowa, Ł. Pawlicka i Andrzej Nowak, który kierował

pracami archeologicznymi w terenie. Opiekę naukową dalej sprawował prof. Wojciech Kóćka, architekturę badał inż. arch. A. Holas ,a nawarstwienia geologiczne dr E. Tomaszewski.
Zespół ten przebadał 13 arów na trzech stanowiskach. Pierwszy wykop obejmował wnętrze palatium, gdzie eksplorowano każde z pomieszczeń. Drugi, zlokalizowany w części północnej grodziska, miał na celu odsłonięcie w całości pozostałości namierzonej tam budowli (kościół II), i tak też się stało. Badania te doprowadziły do ustalenia techniki budowy murów, wyeksplorowania drugiego pochówku przykrytego płytą kamienną oraz poczyniono ustalenia chronologiczne. W otoczeniu kościoła zlokalizowano 10 kolejnych grobów. Trzeci obszar badawczy (wykop III) nakierowany był na sprawdzenie relacji stratygraficznej pomiędzy młodszym i starszym wałem. Wybrano do tego zachodni odcinek Grodziska. Chociaż archeolodzy nie doprowadzili wykopu do końca w tym sezonie, to i tak mogli stwierdzić, że starszy wał w tym miejscu nie istniał. Odkryto dodatkowo ślady zabudowy z XI i XII wieku [Nowak 1965, s. 181-185]. Ostatni element prac na grodzisku w 1962 roku stanowiło odsłonięcie przekopu Mazanetza, aby uzyskać dane o pierwotnym ukształtowaniu terenu [Nowak 1965, s. 185].
Na podgrodziu otwarto kolejne wykopy, dwa zlokalizowano na zachodnim brzegu wyspy. Celem pierwszego była weryfikacja istnienia drogi łączącej przyczółki zachodni i wschodni; badania nie potwierdziły jej obecności. Drugi wykop otwarto przy samym brzegu jeziora, odnajdując tam pozostałości przyczółku w postaci dwóch rzędów wbitych w ziemię pali.
Kolejne odcinki badawcze na podgrodziu znalazły się po stronie wschodniej wyspy. Ich celem było namierzenie przyczółku mostu wschodniego oraz drogi i ewentualnych śladów osadnictwa. Zadanie to uznano za zakończone sukcesem, ponieważ i po tej stronie wyspy odnaleziono dwa rzędy pali oddalonych od siebie na około 5 m. Podczas eksploracji natrafiono również na drewniane konstrukcje biegnące równolegle do linii brzegu, dla naukowców sugerowały one możliwość naprawy mostu w II poł. XI wieku. Ponadto do wspomnianych konstrukcji dochodziły ślady domniemanej drogi [Nowak 1965, s. 185].
Zidentyfikowano również osadę, zawierającą pozostałości o możliwej proweniencji łużyckiej, a także elementy datowane na okres rzymski i wczesne średniowiecze. [Nowak 1965, s. 185].
Badania palatium i wału dostarczył jedynie materiałów ceramicznych, a w okolicy kościoła II odnaleziono topór oraz niewątpliwy import – staurotekę. Z terenu podgrodzia pochodzą przęśliki, klepki naczyń drewnianych, żelazne obręcze wiader, pałki ciesielskie, dwustronny stępor i materiał ceramiczny. Do dalszych rozważań w tej pracy został również zaklasyfikowany miecz [Nowak 1965, s. 181-185].

Materiał pochodzący z wielokulturowej osady ponownie stanowi wyłącznie ceramika, z tym, że jeden z fragmentów został ozdobiony ornamentem typowym dla naczyń z obszarów położonych na północ od Wielkopolski *(Ringkettenumster).*

W 1962 r. przeprowadzono badania ratownicze na wschodnim brzegu jeziora. Wykazały one istnienie tam osady wczesnośredniowiecznej, przez autorów prac wydatowanej na IX-XII wiek. Pośród znalezisk wystąpiły: ceramika, kości, osełki, noże, przęśliki oraz ostroga żelazna [Nowak 1965, s. 185-188].

Rok 1963 przyniósł zmianę instytucji finansującej badania (z IHKM PAN na wojewódzkiego konserwatora zabytków w Poznaniu). Kierownictwo nadal sprawował Jerzy Łomnicki, natomiast pracami w terenie zarządzali Andrzej Nowak oraz Maria Perzyńska.

Zakres robót obejmował palatium, gdzie wyeksplorowano wykopy z XIX wieku i pozostawione pod nimi warstwy średniowieczne. Badacze skonstatowali, że założenie pałacowe było wielofazowe i przebudowywane w II poł. XI wieku.

W wykopie drugim odsłonięto kolejną część mniejszego kościoła (kościół II), zlokalizowanego po północnej stronie grodziska. Były to pozostałości półziemianki, spalonej i przykrytej warstwą gruzu. Odkopano również grób przykryty płytą kamienną oraz znajdujące się wokół kościoła dwa pochówki [Nowak 1966, s. 179-183]. W wykopie III, na północnym zachodzie grodziska, kontynuowano przekop przez wał. Odkryto kilka jam i ustalono, że wał został spalony w XI wieku i nie było wcześniejszej jego fazy, a jedynie pozostałości warstw niwelacyjnych. Odkryto również pozostałości drogi o szerokości 5 m, wzmocnionej od brzegu jeziora drewnianą konstrukcją. Wspomniana droga obiegała część wałów [Nowak 1966, s. 184-187].

Ostatni wykop z roku 1963 usytuowano po wschodniej stronie grodziska, a posiadał on powierzchnię 1,5 ara. Znajdujące się tam nawarstwienia o miąższości około 2 m powstały pomiędzy X a XIII wiekiem, tak samo jak liczne obiekty archeologiczne [Nowak 1966, 188].

Podczas tego sezonu natrafiono wokół kościoła II na materiał ceramiczny oraz fragmenty bogato zdobionych talerzy drewnianych. W kategorii importu został rozważony krzyżyk brązowy. W części wschodniej grodziska przeważająca ilość zabytków pochodziła z warstwy datowanej na XII wiek i należą do nich nożyce dwuczęściowe łączone nitem, grociki żelazne, ostroga z piramidalnym kolcem. Do przedmiotów związanych z handlem zaliczają się kuliste odważniki ołowiane.

Wyniki prac zostały opublikowane w dwóch artykułach Andrzeja Nowaka [Nowak 1965, 181-189; 1966, 179-189] oraz w jego rozprawie doktorskiej powstałej w 1972 roku. Wśród najważniejszych ustaleń tego badacza Janusz Górecki wymienia szczegółowe rozpoznanie zależności stratygraficzno-chronologicznych pomiędzy palatium a pozostałymi nawarstwieniami

grodziska. Drugim istotnym ustaleniem było potwierdzenie teorii o dwóch fazach budowy wału. Andrzej Nowak zidentyfikował również tzw. kościół II wraz z otaczającym go cmentarzem i ostatecznie uznał, że jest to starsze założenie niż palatium, stanowiące miejsce pochówku miejscowych elit [Górecki 2016, s. 36]. Pozyskany materiał ceramiczny został opracowany przez Łucję Nowakową, co pozwoliło jej na wydzielenie schematów rozwoju wytwórczości garncarskiej na wyspie [Nowakowa 1977; Górecki 2016, s. 36].
Zabytki archeologiczne po zakończeniu prac trafiły do Muzeum w Gnieźnie, a po kilku latach zostały przeniesione do nowego Muzeum w Dziekanowicach.

W 1969 roku doszło do utworzenia Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, co dla poziomu naszej obecnej wiedzy było zdarzeniem fundamentalnym. Można pokusić się na spekulację, że dzięki tej inicjatywie prace w lednickim kompleksie osadniczym są kontynuowane rok rocznie po dziś dzień, a wyniki badań szeroko publikowane.
W momencie powstania muzeum opieka nad badaniami archeologicznymi została przejęta przez jego dyrektora, czyli znanego nam już Jerzego Łomnickiego pełniącego wcześniej urząd wojewódzkiego konserwatora.
Prace rozpoczęto w roku powstania placówki. Oprócz wspomnianego dyrektora w wykopaliskach brał udział cały zespół pracowników muzealnych prawdopodobnie pod nadzorem profesora Jana Żaka. Dokładne wymienienie kierowników nie jest niestety możliwe, ponieważ w literaturze brak dokładnych wzmianek o przebiegu prac. Jak się wydaje, cel badań stanowiło uchwycenie na wyspie wschodniego przyczółka mostowego oraz określenie jego morfologii. Widocznie odkryte w 1962 roku *dwa rzędy pali oddalonych od siebie o 5 metrów* nie były więcej uznawane za ostateczny dowód i potrzeba było kolejnych danych.
W 1970 roku badania były kontynuowane przez Jerzego Łomnickiego, Emilię Kihl-Byczko oraz Teresę Cieślakową, przy stałej konsultacji naukowej prof. dra Jana Żaka. Badania finansowano ze środków PWRN w Poznaniu. Mając na uwadze ten sam cel, otwarto trzy wykopy sondażowe oraz kontynuowano pracę w jednym z roku wcześniejszego. Wewnątrz nich natknięto się na ślady konstrukcji plecionkowej i nagromadzenie pozostałości konstrukcji drewnianych.
W profilu zachodnim namierzono skrzynię o konstrukcji zrębowej i dwa rzędy kołów. Niestety brakło pozostałości przyczółka. Pozyskany materiał stanowiła ceramika, w tym kilka całych form, fragment obuwia skórzanego, przedmioty drewniane, obrobiony róg, łyżwy kościane oraz paciorki szklane [Łomnicki et al. 1971, s. 180-181].

W 1971 r. badania odbywały się w tym samym składzie osobowym i w tym samym miejscu. Znaleziono pozostałości „brukowanej" drogi ułożonej z otoczaków oraz fragment chaty z paleniskiem. Analizując profile wykopanego obszaru archeolodzy zaobserwowali, że wyspa systematycznie przyrastała od strony wschodniej. Wyniki tego sezonu pozwoliły także skorygować przebieg linii brzegowej jeziora. Z materiału ruchomego pozyskano kamień żarnowy, pierścionek z brązowego drutu, kilka przęślików i fragmenty noży żelaznych oraz, zwyczajowo ceramikę [Łomnicki et al. 1971, s. 188-189].

Od 1972 r. pracami kierują Jerzy Łomnicki wraz z Janem Leśnym. Kontynuują te same cele, jakimi są odnalezienie przyczółka, określenie pierwotnej morfologii wyspy i rozpoznanie, niebadanego jeszcze stacjonarnie, podgrodzia. W trakcie wykopalisk odnajdują pozostałości drogi oraz posadowione przy brzegu liczne pionowe pale określone wtedy jako falochron, chociaż potrzeba budowy instalacji o takiej funkcji na jeziorze wydaje się wątpliwa. Wraz z wbitymi w brzeg palami zalegały ścianki plecionkowe. Zakończono także pracę nad chatą odkrytą w poprzednim sezonie, gdzie pod ścianami zachodnią i północną czekała na badaczy niespodzianka w postaci czaszek końskich i, jak się wydaje, stanowiły one ofiarę zakładzinową. Do ciekawszych zabytków należą toczone talerze (cztery sztuki) [Łomnicki, Leśny 1973, s. 197-198].

Rok 1973 przynosi kolejną zmianę w kierownictwie, mianowicie Jana Leśnego zastępuje Mateusz Łastowiecki. Prace są prowadzone na terenie podgrodzia, gdzie odnaleziono pozostałości drogi lub pomostu prowadzącego prawdopodobnie z grodu do mostu wschodniego. Pozostałe wykopy w formie transzei, miały dostarczyć informacji o organizacji przestrzennej podgrodzia. Stwierdzono występowanie w tym miejscu osadnictwa od XI do XIII wieku, gdzie w warstwach kulturowych zalegała ceramika, kości zwierzęce i przedmioty żelazne. Rozpoczęto również eksplorację domostwa, w którym natrafiono na noże żelazne, przęślik gliniany, szydła rogowe i kościane, żarna rotacyjne oraz naturalnie na ceramikę i kości zwierzęce [Łomnicki, Łastowiecki 1974, s. 189].

Główne zadanie na rok 1974 stanowiło rozpoznanie chaty odkrytej w poprzednim sezonie. Otwarto dwa wykopy położone na osi E-W o powierzchni 1,75 ara. Uchwycono w nich kawałek klepiska domostwa z XII wieku oraz warstwę spalenizny z dużą ilością zabytków i ze śladami kamiennych palenisk. Namierzono także pozostałości trzech kolejnych klepisk stanowiących oczywiście pozostałości chat. W narożniku jednej z nich został złożony fragment szkieletu konia. Badania pozwoliły stwierdzić, że osadnictwo koncentruje się tylko na gliniastopiaszczystym wyniesieniu po wschodniej stronie wyspy. Do zabytków odnalezionych

w niniejszym roku zaliczono ceramikę całkowicie obtaczaną, przedmioty z rogu i kości, w tym fragment grzebienia rogowego, noże, gwoździe, przedmioty żelazne, okucia, fragment brązowego kabłączka skroniowego, dwie monety srebrne, przęśliki gliniane i z łupku oraz paciorki sześcioboczne wykonane z krwawnika [Łomnicki 1975, s. 177-178].

W 1975 roku ci sami badacze, finansowani ze środków Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, kontynuowali swój cel – rozpoznanie sytuacji na wschodniej części podgrodzia. Rozkopano 5,5 ara, co pozwoliło określić sytuację osadniczą i geologiczną. Zauważono, że w okresie rzymskim teren był podmokły, a w X/XI wieku umocniono go palami. Zidentyfikowano również warstwę spalenizny z XI wieku, oraz domniemane resztki mostu w postaci dwóch rzędów pali. Oprócz tego, w odległości 20 metrów od brzegu wschodniego, znaleziono pozostałości zabudowy. Materiał zabytkowy stanowiły naczynia ceramiczne, przeważnie obtaczane, kości zwierzęce, przęśliki gliniane, szydła, łyżwy kościane, frg. talerzy, miski drewniane, trzy laski z karbami, ornamentowana chochla, noże, gwoździe, grzebień rogowy, okucia brązowe, paciorki sześcioboczne, brązowy kabłączek. Odnaleziono również dwie monety srebrne oraz paciorki bursztynowe, które można uznać za importy [Łomnicki 1976, s. 193-194].

W roku 1976 kierownictwo nad pracami wykopaliskowymi przejął Mieczysław Nadolski. Tak jak w poprzednich kilku sezonach eksplorowany był wschodni brzeg podgrodzia zamiarem namierzenia przyczółka. W związku z tym przekopano pas o długości 20 i szerokości 3 m jednak nie przyniosło to zamierzonego efektu. Zidentyfikowano jedynie horyzontalne nawarstwienia osadnicze bez żadnych konstrukcji i obiektów. Znaleziono ceramikę i toczone talerze drewniane [Nadolski 1976, s. 1-3].

W roku tym postawiono sobie także drugi cel badawczy, który stanowiło uzupełnienie informacji dotyczących cmentarzyska z grodziska. Nekropola ta była badana w latach 30. XX wieku przez Wrzoska i Godyckiego. Wytyczono wykop, którym dowiązano się do obszaru eksplorowanego w latach 1961 do 1968 wokół kościoła II. Wynik badań był zadowalający, ponieważ namierzono poszukiwane wykopy sprzed dziewięciu dekad oraz wyeksplorowano dwa kolejne szkielety. Zauważono również, że cmentarzysko nie było eksplorowane do warstw naturalnych i w związku z tym nie jest możliwe określenie jego zasięgu [Nadolski 1976, s. 3-5].

W 1977 roku dokonano kolejnych odkryć na grodzisku. Przede wszystkim starano się zrealizować zadanie z poprzedniego sezonu, czyli ustalić zasięg cmentarzyska. Inicjatywę dodatkową, aczkolwiek nie mniej ważną, stanowiło dokończenie wykopu z lat 1961-1963, gdzie eksplorację przy tzw. kościele II zatrzymano na poziomie warstwy III. Badaniami objęto obszar 59m^2, odnaleziono pięć pochówków szkieletowych, w tym grób olbrzymki [Nadolski 1978, s.

2; Lorkiewicz 1996, s. 339-344; Łubocka 2000, s. 277-285]. Niewiele wiadomo o efektach tych badań, jak się można domyślać granica cmentarzyska nie została ostatecznie ustalona, natomiast badania przy kościele II doprowadzono do tak zwanego calca. Materiał zabytkowy stanowiła głównie ceramika, ale pozyskano również osiem innych zabytków. Informacje o tych pracach można znaleźć jedynie w postaci raportu złożonego w Muzeum na Lednicy, gdzie również został zdeponowany materiał i dokumentacja.

W tym samym roku kopano na polu znajdującym się na wschodnim brzegu jeziora, określanym przez miejscowych jako Brzeg Dziekanowicki, a przez archeologów skrótowo - stanowisko 4 (wcześniej 3). Badaniami kierowali Maciej Hennenberg oraz Mieczysław Nadolski. Cel stanowiła weryfikacja przypuszczenia o istnieniu w tym miejscu cmentarzyska. Na jego ślad natrafiono w 1963 roku podczas kopania szaletu i przez 15 lat sprawa ta pozostawała nierozwiązana. Podczas wykopalisk przebadano 1,2 ara powierzchni i odkryto 16 grobów szkieletowych z okresu wczesnego średniowiecza. Wyposażenie zmarłych stanowiły noże oraz moneta srebrna [Nadolski 1978, s. 4-5].

Kolejna wiosna przyniosła wszczęcie postępowania, które ochroniło lednickie ruiny przed ich degradacją powodowaną warunkami atmosferycznymi. Budowę dachu nad palatium miały poprzedzić szeroko płaszczyznowe wykopaliska, jednak całą wiosnę zastanawiano się nad jego projektem i w konsekwencji czasu wystarczyło tylko na wykonanie sondaży. Warto również nadmienić, że brakowało chętnych do zaszczytnej roli kopaczy, co w przyszłości stanie się dość powszechnym problemem [Łastowiecki 1978, s. 1-2]. Badania archeologiczne prowadził Jerzy Łomnicki, a finansowane były przez Muzeum Pierwszych Piastów. W procesie eksploracji na nienaruszone warstwy natrafiono tylko po południowo-wschodniej części palatium

i dostarczyły one informacji o układzie stratygraficznym. Wyeksplorowano również 32 pochówki szkieletowe oraz odnaleziono pozostałości młodszego wału. Materiał zabytkowy stanowiła ceramika oraz nóż z pochewką skórzaną z okuciami brązowymi (ze stopu miedzi), fragment grzebienia rogowego, dwie obrączki brązowe, pierścionek srebrny i plakietka brązowa.

Sprawozdanie z tych prac pojawiło się w „Informatorze Archeologicznym" oraz w formie raportu złożonego w MPP [Łomincki 1978, s. 189-190; 1978, s. 1-14]. Dopiero wiele lat później wyniki badań zostały opracowane i zawarte w zbiorczych opracowaniach dotyczących założenia pałacowo-sakralnego [Rodzińska-Chorąży 2016, s. 144 tam dal. Lit.]. Materiały, jak i dokumentacja z wykopalisk zajęły swoje półki w szafach i w regałach w Muzeum na Lednicy.

Równolegle do prac ratunkowych pod zadaszenie palatium wszczęto badania na północno – zachodnim odcinku wału. Ekipa badawcza, w skład której wchodzili: Mateusz Łastowiecki, Janusz Górecki, M. Chłodnicki i M. Mackowiak, postawiła sobie za cel rozwiązanie kwestii wielofazowości konstrukcji obronnych. Inne pytania badawcze dotyczyły szczegółów konstrukcji oraz dokładnej linii przebiegu umocnień. Otworzono wykop o stosunkowo dużej powierzchni, w którym natrafiono na 28 poziomów konstrukcyjnych. Wykop wyeksplorowano do calca dopiero w następnym sezonie (1979 r.). Materiał ruchomy stanowiła tylko ceramika [Łastowiecki 1979, s. 5-7]. Wyniki tych badań zostały opisane w dwóch artykułach [Łastowiecki 1979, 1989] i potem szerzej omówione w następnym stuleciu [Kurnatowska 2004]. Zabytki oraz dokumentacja trafiły do lednickiego muzeum.

W roku 1979 kontynuowano badania na Brzegu Dziekanowickim, na cmentarzysku szkieletowym. Zadanie stanowiło określenie granic i pozyskanie materiałów dla analiz antropologicznych. Podczas kampanii wyeksplorowano powierzchnię jednego ara, określono zasięg północny i wschodni stanowiska oraz odnaleziono cztery pochówki. Jedyny odnaleziony zabytek stanowił nóż żelazny.

Wśród innych inicjatyw podjętych w lednickim kompleksie w tym samym roku znalazły się badania ratownicze przeprowadzone na stanowisku nr 3 w Dziekanowicach (koło kościoła), gdzie podczas prac budowlanych natrafiono na ludzkie szczątki. Dzięki sprawnej interwencji archeologicznej udało się zidentyfikować trzy szkielety pochodzące z okresu wczesnego średniowiecza. W wyposażeniu zmarłych znajdował się kabłączek skroniowy oraz żelazne krzesiwo w kształcie liry, z rozklepanymi i złączonymi końcami. Ponadto odkryto pozostałości z wcześniejszego okresu (HaD – kultura wejherowsko-krotoszyńska). Przeprowadzono również badania ratownicze w Imielnie, na cmentarzysku z epoki brązu, oraz weryfikacje powierzchniowe w okolicach Ostrowa Lednickiego [Łastowiecki 1979, s. 5–11].

W 1981 r. podjęto się zakończenia wykopu otwartego w sezonach 1975 i 1976 na wschodnim brzegu wyspy. Badania, tak jak pięć lat wcześniej, tak i teraz, prowadził Mateusz Łastowiecki. Ich celem były kwestie konserwatorskie (zasypanie wykopów) oraz pozyskanie odpowiedzi na pytanie czy na terenie podgrodzia występują konstrukcje mostu wczesnośredniowiecznego? Zamierzano również pozyskać informacje o morfologii tej części wyspy. Obszar badawczy posiadał powierzchnię 25 m^2 i odsłonięto kilka warstw kulturowych, a w jednej z nich namierzono pozostałości konstrukcji plecionkowych. Niestety nie udało się ustalić lokalizacji wschodniego przyczółka, nie natrafiono również na konstrukcje mostowe. Z materiału ruchomego, oprócz ceramiki i kości zwierzęcych, posiadamy fragmenty naczyń

drewnianych, drewniane rękojeści, zatyczki, czerpaki i prawdopodobnie glinianą patrycę [Łastowiecki 1981, et al].

Okres 1982 - 2024

1982 rok stanowi następną cezurę w historii badań. Wtedy to został powołany Interdyscyplinarny Zespół do Badań Ostrowa Lednickiego i jego Osadniczego Zaplecza pod przewodnictwem profesor Zofii Kurnatowskiej. Wspomniana badaczka sprawowała zarazem nadzór naukowy nad badaniami wykopaliskowymi. W skład zespołu weszli przedstawiciele kilku placówek uniwersyteckich (Poznania, Torunia, Krakowa) oraz PAN, reprezentujący dyscypliny historyczne, biologiczne i nauk o ziemi [Dzięciołowski, Górecki 1989, Kurnatowska 1989, 2009; Kurnatowski 1992; Górecki 2016, s. 39]. Program badań zaplanowanych przez zespół zakładał dalsze, szeroko zakrojone poszukiwania. Rozkopano system obronny oraz majdan, eksplorowano architekturę kamienną oraz zabudowę suburbium. Wznowiono badania podwodne oraz kontynuowano prace wykopaliskowe na obu brzegach jeziora.

Badania umocnień

Wał po stronie południowej.

Pierwszą inicjatywę badawczą podjętą przez nowopowstały zespół stanowiło określenie procesu budowy i przebudowy wałów. Problem ten, budzący realne zainteresowanie już od 1949 roku, wciąż pozostawał nierozwiązany. W konsekwencji w 1983 roku Janusz Górecki oraz Jacek Wrzesiński otworzyli wykop na południe od palatium, w postaci pasa obejmującego umocnienia i długiego na tyle, aby uchwycić konstrukcje brzegowe. Podczas wykopalisk natrafiono na paleniska oraz cztery szkielety. Poniżej młodszego wału znaleziono monetę – krzyżówkę z XI wieku – co pozwoliło na poczynienie ustaleń chronologicznych. Odnaleziono również materiał ceramiczny, fragmenty żużla, silnie skorodowane przedmioty z żelaza, obrobione poroże i osełkę kamienną. Wyniki opublikowano w krótkim sprawozdaniu zamieszczonym w „Informatorze Archeologicznym", a materiały przekazano do MPP [Górecki, Wrzesiński 1985, s. 139].

Do badań na tym odcinku powrócono cztery lata później (1987 r.) Prace kontynuowano w tym samym wykopie (I/83) i skoncentrowano się na wewnętrznym skłonie wału, zarówno

starszego, jak i młodszego. Odnaleziono chatę z paleniskiem wniesioną w konstrukcji zrębowej, zalegającą powyżej I fazy wału. Odkryto późniejszy od chaty piec oraz jeszcze późniejszą zabudowę mieszkalną pochodzącą z okresu pomiędzy XI a XIV wiekiem. Wydobyto nóż, fragment szkła, gwóźdź brązowy, szydło kościane oraz osełkę kamienną [Górecki, Łastowiecki, Patan, Wrzesiński, Żurowska 1987, s. 167].

Badania południowej linii wałów przedłużyły się jeszcze na lato 1988, 1989 i 1990 roku. We wspomnianym odcinku I/83 odnaleziono kawałki drewna, belki i kamienie oraz destrukty konstrukcji drewnianych. Wyróżniono warstwy gliniaste oraz piaszczyste i jak się wydaje, wszystkie stanowiły pozostałości po umocnieniach. Materiał zabytkowy reprezentowała ceramika, kości, drewniany czerpak i rylec radła. Krótkie wzmianki o tych badaniach pojawiły się w „Informatorze Archeologicznym", w postaci raportów z oddzielnych sezonów. Materiał i dokumentacja znalazły się w lednickim muzeum [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1989, s. 106-107; Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1990, s. 70-71; Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1991, s. 82-83].

Wał po stronie zachodniej.

Gdy prace w sektorze I/83 zostały doprowadzone do końca, zespół badaczy przeszłości pod przewodnictwem Janusza Góreckiego zdecydował się rozwiązać zagadki związane z zachodnim odcinkiem umocnień. Największe zainteresowanie wzbudzał niedomknięty pierścień wału. Czy tak wyglądał on już w przeszłości? Czyżby funkcja reprezentacyjna ośrodka była ważniejsza niż obronna? Głowili się badacze. W konsekwencji na linii przedłużenia ściany południowej palatium wytyczono wykop III/90. Natrafiono w nim na konstrukcje kamienne, którym przypisano funkcje obronne. Wyeksplorowano także trzy sondaże na przedwalu, w których nie znaleziono reliktów umocnień, a jedynie pojedynczy pal. Jedyne artefakty stanowiła ceramika z tak zwanej fazy D [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1991, s. 83; Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński 1993, s. 34, ryc.1;].

Ponieważ źródła z wykopu III/90 nie dostarczyły odpowiedzi na problematyczne pytanie o cel otwartych umocnień, to poszukiwania przedłużono. Miały one miejsce w okresie pomiędzy 1996 a 1998 rokiem i doprowadziły do pozyskania kilku nowych informacji. Uściślono linię przebiegu wału we wszystkich fazach oraz lepiej rozpoznano zabudowę komunikacyjną i mieszkalną tego odcinka grodu. Co znamienne, badania te są pierwszymi na umocnieniach, które dostarczył próbek do badań dendrochronologicznych. Kilka lat po zakończeniu prac pozyskane dane zostały opublikowane w pracy Zofii Kurnatowskiej, a po następnej dekadzie w opracowaniu Janusza Góreckiego [Kurnatowska 2004, s. 167-184; Górecki 2016, s. 38].

W 1999 roku Janusz Górecki zdecydował otworzyć jeszcze dwa niewielkie wykopy we wspomnianym obniżeniu w pierścieniu wałów, które potwierdziły obecność w tym miejscu naturalnego klifu. Nie natrafiono na relikty jakichkolwiek obwarowań [Górecki 1999, et al].

Wał po stronie północnej i wschodniej.

Aby dopełnić informacji o umocnieniach należało jeszcze dokonać przekopów przez ich wschodni i północny odcinek.

Rozpoczęto od badań przy kościele II. W 1988 roku (wykop II/88) zdecydowano sprawdzić wał po stronie północnej, by ustalić korelację warstw konstrukcji ochronnych z nawarstwieniami wewnątrz grodu. Zamierzano również uchwycić pozostałości zabudowy w tej przestrzeni.

W wyniku eksploracji wydzielono kilka warstw, w nich zalegała ceramika, szydła kościane, ciężarki ołowiane, przęślik gliniany, fragmenty szkła, brązowy pierścionek, paciorek szklany, bryłki żelaza, bryłki żużla szklanego, okładziny grzebienia, przedmioty żelazne, łuski rybie i muszle. Z obiektów nieruchomych wystąpiły paleniska, fragmenty budynku zrębowego, gliniane klepisko, przebarwienia.

W 1989 roku otwarto wykop II/89 i prace stanowiły kontynuację badań z ubiegłego sezonu. Wykop i sondaże były zlokalizowane w części północnej grodu w sąsiedztwie II kościoła. Namierzono dwie warstwy, a w nich paleniska i pozostałości konstrukcji wałów w postaci zwęglonych belek oraz warstwy wyrównawcze. Wydobyto materiał ceramiczny z formami całkowicie obtaczanymi. W sondażach zlokalizowanych po północnej stronie kościoła oprócz ceramiki i kości natrafiono także na dwa przęśliki gliniane, ciężarek do sieci oraz okładzinę grzebienia [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1990, s. 70-71].

W roku następnym badano spągowe nawarstwienia wałów młodszej fortyfikacji po jej północnej stronie (wykop II/90). Odnaleziono tu negatywy belek, między którymi zalegała glina, piasek i resztki paleniska o brzegach umocnionych deskami. Rozpoznano również konstrukcje przekładkową. Do materiałów należy ceramika datowana na fazę D [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1991, s. 82].

W tym miejscu ponownie prace podjęto w 2000 roku, a główny cel stanowiło pozyskanie próbek drewna dla badań dendrochronologicznych. Niestety zadanie to nie zostało zrealizowane ze względu na słaby stan zachowania substancji archeologicznej. Ale jak to już bywa w archeologii, każde badania przynoszą nowe pytania i odpowiedzi, chociaż zazwyczaj na te pytania, które jeszcze nie zostały zadane. Tak było i tym razem. Prace pozwoliły na wydzielenie trzech głównych warstw, gdzie najbardziej interesująca wydaje się być wierzchnia, stanowiąca

według kierownika badań, pozostałości po płaszczu kamiennym. Dokonano także serii odwiertów, które miały ustalić zasięg płaszcza kamiennego. Janusz Górecki uznał, że umocnienia powstały w X wieku oraz, że wał północny w całości był przykryty płaszczem z kamieni. Zarejestrowany niesymetryczny układ belek w stosunku do przebiegu linii wałów powiązał z procesami erozyjnymi lub z pośpiechem w budowie. Materiał zabytkowy stanowiła ceramika, którą zdeponowano w lednickim muzeum [Górecki 2000, s. 1-4].

Ostatnie eksploracje umocnień odbyły się w 2010 roku, a ich autorami byli: Janusz Górecki oraz Arkadiusz Tabaka i Danuta Banaszak. Prace były realizowane w związku z rozbudową rezerwatu na Ostrowie Lednickim, w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego. Wykopy, de facto o charakterze ratowniczym, zlokalizowano w tak zwanym „obniżeniu wschodnim" oraz na wale północnym, obok wejścia na platformę widokową. Eksplorację prowadzono do głębokości 30 cm i w trakcie jej trwania odsłonięto mocno zniszczony poziom stropowy spalonych konstrukcji wału. Wyniki prac zostały ujęte wyłącznie w sprawozdaniu złożonym w archiwum muzealnym [Banaszak, Tabaka 2010; Górecki 2016, s. 39].

Wyniki badań nad umocnieniami zostały najszerzej przedstawione w publikacji „Europe in turne of the milenium", na potrzeby której wykonana została ponowna analiza danych zebranych podczas badań wałów grodziska. Była ona prowadzona niezależnie przez dwie ekipy w składzie: Mateusz Łastowiecki i Janusz Górecki oraz Jacek Wrzesiński i Michał Kara. Ustalenia te zostały opisane przez Zofię Kurnatowską. Artykuł ten miał na celu zebranie i usystematyzowanie oraz ostateczne rozwiązanie kilku problemów związanych z powstaniem grodu na Ostrowie, fazami jego rozwoju oraz powstaniem architektury monumentalnej. Wtedy postawiono tezę, że powstał na przełomie IX i X wieku, a raczej w I poł. X wieku, że nie było poprzedzającego gród osadnictwa otwartego. W okolicach połowy X wieku, może w latach 60., zbudowano drugą linię wałów. Taki dwuczłonowy gród funkcjonował do końca lat70., kiedy rozebrano wewnętrzny wał oraz zbudowano palatium z kaplicą. Całość spalono w I poł. XI wieku (może Brzetysław) i odbudowano jako gród kasztelański. Jako założenie obronne funkcjonował on do końca XII, może początków XIII wieku, kiedy na szczycie wałów pojawiają się ślady po domostwach [Kurnatowska 2004, s. 168-173].

Badania majdanu Grodziska

Ledniccy archeolodzy wraz z rozpoczęciem prac na umocnieniach zdecydowali się również zapoznać z sytuacją na majdanie. W 1984 roku wykopano 20 sondaży, brak jednak

o nich ściślejszych informacji, tak samo jak o pozyskanych wtedy zabytkach. Wzmianka o tych badaniach pojawiła się jedynie w „Informatorze Archeologicznym" [Górecki, Wrzesiński 1985, s. 139].

W roku 1986 wykonano badania w północno-wschodniej części grodu, o wynikach których wiemy nieco więcej. Miały one na celu wyjaśnienie charakteru zabudowy, ta jednak okazała się przewrotna i jej śladów w tym miejscu nie stwierdzono. Materiał zabytkowy, obok ceramiki i kości zwierzęcych stanowiły nieliczne zabytki, jak fragmenty grzebienia oraz gwoździe. Do kategorii importów mogą zaliczać się przęśli z łupku [Górecki, Patan, Wrzesiński 1987, s. 153].

Badania kościoła II

Tak samo wcześnie jak badania wałów, wspomniany zespół wznowił wykopaliska przy mniejszym lednickim kościele. Prace prowadzili Janusz Górecki oraz Edwin Dzięciołowski i we wspomnianym 1983 roku zasugerowali oni otworzyć długi na 42,5 m przekop ulokowany przy samym kościele.

Odnaleziono w nim liczne pozostałości drewnianych obiektów mieszkalnych, w tym budynków z korytarzykami prowadzącymi do ich wnętrza [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński 1993, s. 30; Banaszak, Tabaka 2016, s. 131–142; Górecki 2016, s. 39].

W 1984 r. i 1985 r. kontynuowano prace wokół kościoła w tym samym składzie. Przekopano wnętrze nawy i prezbiterium, a także część majdanu na północ i wschód od fundamentów założenia. Znaleziono trzy domostwa oraz poziom użytkowy czwartego – obiektu gospodarczo-mieszkalnego – dwa paleniska, resztki fundamentu oraz jego negatyw, powiązany z kościołem. Natrafiono również na sześć wkopów, z których dwa powiązano z słupami rusztowań, postawionych w średniowieczu w celu wzniesienia ścian kościoła. Z zabytków ruchomych pozyskano pięć noży, trzy obręcze do wiadra, grot strzały, monetę, sierp, pięć przęślików z gliny i jeden z łupku [Dzięciołowski, Górecki, Wrzesiński 1986, s. 140]. Zabytki zostały przekazane do MPP.

W 1986 r. Janusz Górecki przeprowadził prace porządkowe przy kościele II. Polegały one na usunięciu osuwisk powstałych po wykopaliskach w latach 60. Z tej luźnej ziemi pozyskano materiał zabytkowy; ceramikę, kości, fragment osełki, żużel szklany, narzędzia krzemienne, dwa przęśliki, z czego jeden z łupku [Górecki 1986, s. 9].

W tym samym roku został otwarty wykop II/86, a prace kontynuowano w nim jeszcze następnego lata (1987). Obejmował on wnętrze nawy kościoła oraz obszar na zewnątrz aneksów

przyprezbiterialnych znajdujących się po wschodniej stronie założenia. Otwarto sześć sondaży (A–F), których eksploracja pozwoliła na wydzielenie trzech warstw kulturowych, a także na określenie przebiegu fundamentów w części wschodniej. Uznano, że aneksy dobudowano do istniejącego już kościoła. W trakcie eksploracji natknięto się na różne obiekty, przede wszystkim na paleniska. We wspomnianych nawarstwieniach oprócz ceramiki zalegały także dwa przęśliki, dwa szydła, dwa noże i skobel. [Górecki, Patan, Wrzesiński 1987, s. 153; Górecki 1987]. Raporty z badań przy kościele II były publikowane jedynie w „Informatorze Archeologicznym" oraz opisane w formie sprawozdań złożonych w archiwum muzealnym, oczywiście muzeum lednickiego. Opracowanie pozyskanych źródeł pojawiło się kilka lat później i przyniosło różne interpretacje związane z rozwojem przestrzennym kościoła. [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński 1993, s. 30; Górecki 1996b; Biedroń 1993a, s. 95-98; Górecki 2016, s. 40]. Ostatnie badania jednonawowego kościoła były prowadzone w 2000 roku w związku z jego konserwacją. Pracami zarządzał Jacek Wrzesiński z Muzeum Pierwszych Piastów oraz Michał Kara z Polskiej Akademii Nauk. Prace konserwatorskie polegały na zabezpieczeniu gipsowej płyty dolegającej do północno-zachodniego narożnika nawy świątyni, a zadanie to poprzedzono wykopaniem kilku sondaży.

Efekt prac prowadzonych przy kościele II stanowi seria publikacji, które ukazały się pod koniec poprzedniego stulecia i na początku obecnego. Pierwsze podsumowanie Adama Biedronia opublikowano w „Studiach Lednickich" [Biedroń, 1994, s. 69-114].

Szeroki opis ustaleń dotyczących interesującej nas budowli został zawarty w pracy Janusza Góreckiego z 2001 roku, w której starał się określić pozycję grodu lednickiego na tle innych ośrodków grodowych Piastów [Górecki 2001, s. 64-67].

Następne opracowanie wyszło spod pióra Jacka Wrzesińskiego oraz Michała Kara w roku 2004, w zbiorze zatytułowanym *Początki Architektury Monumentalnej w Polsce*, wydanym przez muzeum w Gnieźnie. Badacze chcieli podjąć się rozstrzygnięcia kwestii budulca użytego do wzniesienia kościoła (kamień czy drewno) oraz określić moment jego powstania i upadku. Prace rozpoczęto od wnikliwej analizy dokumentacji oraz materiału ruchomego. Niektóre ustalenia wymagały weryfikacji terenowej, co dzięki konserwacji z 2000 roku zostało wykonane. W wyniku prac ustalono, że kościół wzniesiono na puryfikowanej ziemi w trzeciej ćwierci X wieku, jednak powodu takiego datowania nie objaśniono. Kres pierwszej fazy powiązano z najazdem Brzetysława i argumentowano tym, że zabytki odnalezione w warstwie użytkowej pochodzą z I poł. XI wieku, a ceramika z warstwy zniszczeń pochodzi z połowy XI wieku. Kres funkcjonowania wyznaczono na koniec XI stulecia, nad rozebranymi pozostałościami zalegały nawarstwienia o miąższości 1m zawierające materiały ceramiczne

wczesnośredniowieczne, co miało przemawiać za taką chronologią. Wnikliwa obserwacja fundamentów pozwoliła na odrzucenie teorii o ich zupełnym usunięciu podczas rozbiórki. Uznano, że budynek posadowiono na takim podłożu jakie znaleziono podczas działań archeologicznych i stanowi to argument, że kościół był drewniany. Przytoczono również kilka analogii wczesnośredniowiecznych kościołów drewnianych i ich fundamentów. We wnioskach pokuszono się o postawienie hipotezy, że kościół został zbudowany na zlecenie Mieszka I dla jego żony Dąbrówki, aby miała się gdzie modlić [Wrzesieński, Kara 2004, s. 157-177]. Ustalenia te zostały powtórzone w „Europe in turne of the milenium", ale dodatkowo podkreślono wcześniejszą metrykę kościoła niż kompleksu pałacowo-kaplicowego, jego fundację dla Dobrawy, oraz wspomniano o funkcjonowaniu wokół niego cmentarza elitarnego od II poł. XI wieku [Kurnatowska 2004, s. 173-182].
W wydanej w dwa lata później pracy, w „Biuletynie Wielkopolskim Konserwatorskim", informacje te zostały poszerzone jedynie o bardziej szczegółowy opis zabiegów konserwatorskich [Wrzesiński 2006, s. 166-188].

Badania palatium

Zespół do badań dziejów lednickiego kompleksu osadniczego, przy współpracy z Krystyną Józefowiczówną, rozpoczął w drugiej połowie lat 80. rekonesans w palatium z kaplicą. Czy miała na to wpływ potrzeba uzupełnienia wiedzy o tych budynkach? A może bezwzględna konieczność ich konserwacji. Albo odnalezienie w szczelinie murów skarbu złożonego z sześćdziesięciu srebrnych monet? [Górecki, Patan, Wrzesiński 1987, s. 153], tego opracowania nie weryfikują. Załóżmy jednak, że najważniejszy był ten pierwszy aspekt. Fundamentalną kwestię wymagającą rozstrzygnięcia metodami archeologicznymi stanowiła chronologia budowli, z kolei historycy sztuki dążyli do rozwiązania problemów kolejnych faz budowy i przebudowy obiektu oraz jego genezy. Zaplanowali oni także stworzyć bazę dla poszukiwań analogii stylistyczno-formalnych. Pragnięto jednocześnie poznać lepiej funkcję budowli. Częścią archeologiczną zarządzali pracownicy Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy natomiast po chorobie wspomnianej Pani Józefowiczówny, pieczę nad częścią architektoniczną przejął Instytut Historii Sztuki UJ. Kierownictwo objęli Teresa Rodzińska-Chroąży, Tomasz Węcławiwicz oraz Adam Biedroń.
Prace rozpoczęto w 1988 roku wykopaniem ośmiu sondaży przy zewnętrznych partiach murów kaplicy (kościół I). Ich głównym celem była weryfikacja dotychczasowych ustaleń, ale

dokonano kilku nowych spostrzeżeń. Zauważono różnice w głębokości fundamentów oraz stosowanie jako spoiwa gliny w głębszych z nich, a zaprawy w tych posadowionych płycej. Odnaleziono również zagłębienie w posadzce kaplicy, interpretowane jako basen chrzcielny. Uznano, że kaplicę wzniesiono w II poł. X wieku [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1989, s. 107].

W 1989 roku otwarto kolejnych dziesięć sondaży. Jeden w kaplicy pałacowej, gdzie odsłonięto pozostałą część domniemanego basenu chrzcielnego. Następnych dziewięć w samym palatium, w miejscach które pozwoliły na zdefiniowanie powiązań murów i dyferencjacji fundamentów oraz powiązania ścian z przylegającą od południa wieżą. Odkryto również drugi basen chrzcielny [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1990, s. 70].

W 1990 kontynuowano prace na wykopach w palatium mające na celu ustalenie powiązań pomiędzy poszczególnymi murami. Otwarto dwanaście sondaży, jak poprzednio w kluczowych miejscach [Górecki 2016, s. 40].

W 2006 i 2007 roku dokonano wymiany zadaszenia ruin. W 2006 roku sprawdzono zasypiska poszczególnych odciągów, natomiast w 2007 prace objęły nadzór nad ostatnim z nich. Otwarty tam sondaż poszerzono ze względu na interesujące informacje (SO-I). Oprócz układu stratygraficznego odnaleziono kilka szkieletów oraz materiał zabytkowy w postaci ceramiki, okucia brązowego (grób 6/07) oraz przęślik gliniany.

W latach 2009–2010 wznowiono prace w kompleksie pałacowo-sakralnym w ramach realizacji programu konserwacji tego obiektu. Badania po raz kolejny prowadził zespół archeologów w składzie: Mateusz Łastowiecki, Janusz Górecki, Arkadiusz Tabaka i Danuta Banaszak (w roku 2009), a od kolejnego sezonu – w składzie okrojonym do trzech ostatnich osób. Działania związane z zabezpieczeniem fundamentów budynku wymagały ich odsłonięcia. W 2009 roku wybrano nawarstwienia od strony zewnętrznej fundamentu, w kolejnym od jego wnętrza. Chociaż archeologiczne sondaże obejmowały pozornie rozległy teren przy magistralnych i działowych murach obiektu (w 2009 r. - 36 wykopów, w 2010 r. - 22), to ze względu na ich niewielką głębokość i szerokość (do 70 cm) oraz wtórny charakter większości odsłanianych nawarstwień, nie wniosły one zasadniczo nowych ustaleń dla stratygrafii i chronologii palatium i kaplicy [Łastowiecki, Górecki 2009, Górecki 2010b; 2016, s. 40]. Odnaleziono pozostałości z neolitu i możliwe, że z okresu żelaza lub brązu. Zarejestrowano warstwę, w której wystąpiły naczynia wczesnośredniowieczne lepione ręcznie, bez użycia koła. Natrafiono na obiekty zagłębione w ziemię oraz paleniska, pochodzące już z późniejszych faz wczesnego średniowiecza i zawierające jedynie ceramikę [Łastowiecki, Górecki 2009, et al].

Wyniki badań nad palatium były publikowane na bieżąco w „Informatorze Archeologicznym", oczywiście w formie wzmianek, później zostały zbiorczo opisane w „Studiach Lednickich" [Żurowska, Rodzińska-Chorąży, Biedroń 1991, s. 353-360]. Pierwsze większe opracowanie pojawiło się stosunkowo szybko po zakończeniu badań – już w 1993 roku. Było to dwutomowe wydanie zatytułowane *U progu chrześcijaństwa w Polsce*, pod redakcją Klementyny Żurowskiej, w którym przedstawiono wiele ustaleń dotyczących omawianego zabytku [Żurowska 1993, et al.]. Następna publikacja, autorstwa Adama Biedronia pojawiła się w „Studiach Lednickic"h [Biedroń 1994, s. 69-114]. Do tematu wrócono również podczas przygotowywania tomu dotyczącego Ostrowa Lednickiego wydanego w serii „Origines Polonorum" [Rodzińska-Choroąży 2016, s. 143-171].

Ważniejsze ustalenia poczynione w tym okresie dotyczą chronologii obiektu oraz interpretacji odnalezionych w kaplicy zagłębień, jako chrzcielnic. W tym kontekście archeolodzy i historycy sztuki zaobserwowali, że mur kaplicy przecina warstwę datowaną na X wiek, a być może nawet na pierwszą połowę tego stulecia. Najstarszy poziom użytkowy palatium zalega bezpośrednio na nawarstwieniach starszego gródka, również datowanego na pierwszą połowę X wieku. Na podstawie obserwacji stratygraficznych – obejmujących niezaburzony układ warstw wewnątrz budowli oraz jej bezpośrednie sąsiedztwo – ustalono, że warstwy budowlane (III/IV, IV, IVa) pochodzą z połowy X wieku. [Łastowiecki 1993b, s. 58-59, 64; Górecki 2016, s. 40].

Wykonane prace doprowadziły do odsłonięcia resztek dwóch zagłębień półkrzyżowej formy. Znajdowały się one w najstarszym poziomie posadzki kaplicy pałacowej, stanowiącą pierwszą warstwę użytkową. Wspomniane zagłębienia oraz wylewki fundamentowe nachodziły na stropowy poziom warstwy budowlanej. Skrzydełka basenów umieszczono na potężnym ruszcie fundamentowym (ławach międzyfilarowych) spajającym w jedną całość nośny układ wewnętrzny kościoła. Stanowiło to dodatkową przesłankę, wskazującą na ich łączenie z pierwszym etapem użytkowania kaplicy w drugiej poł. X wieku. Sformułowano hipotezę o chrzcielnym przeznaczeniu tych zagłębień i uznano Lednicę za miejsce historycznego chrztu Mieszka oraz siedzibę biskupa Jordana [Żurowska, Rodzinska-Chroąży, Biedroń, Łastowiecki, Węcławowicz, Wrzesieński 1993; Górecki 2016, s. 40].

Do kwestii związanych z palatium wracano wielokrotnie proponując odmienne interpretacje [Kaszubkiewicz 1996, s. 445-449], czy skupiając się na detalach architektonicznych [Kaszubkiewicz 2005, s. 145-148],

Oczywiście, takie rewelacje wywołały ogromny odzew w środowisku mediewistycznym i wzbudziły wiele kontrowersji. Datowanie palatium także nie opierało się na solidnych dowodach, co skłoniło pracowników lednickiego muzeum do zmiany tej sytuacji. W 2021 roku

ukazała się publikacja *Ostrów Lednicki – Palatium Mieszka I i Bolesława Chrobrego, chronologia i kontekst* pod redakcją Andrzeja Wyrwy. Tam zaprezentowano wyniki badań radiowęglowych oraz kontynuowano dyskusję nad tymi i innymi „palatialnymi" problemami [Wyrwa 2020].

Badania przyczółku mostu wschodniego

Odkrycie przepraw mostowych pociągnęło za sobą szereg zagadnień związanych z tak zwanym urbanistyczno-inżynieryjnym układem wyspy. Największym wyzwaniem dla kierownika badań, Mateusza Łastowieckiego, była kwestia lokalizacji i wyglądu przyczółków mostowych – o czym świadczy ogrom pracy włożonej w ich rozpoznanie. Trudno się temu dziwić: jak już wiemy, w latach 60. i 70. próby ich odnalezienia były mało skuteczne, co mogło budzić frustrację u aktywnego uczestnika tamtych działań, a później ich głównego kontynuatora – pana Łastowieckiego.

Badania rozpoczęto w roku 1987 na wschodnim brzegu, przy moście prowadzącym w stronę Gniezna. Z trzech otwartych wykopów dwa rozpoznano do warstw konstrukcyjnych. Stanowiły je dwa rzędy pali oddalone od siebie na około 4,8 m. Natrafiono również na belkę jarzmową, fragmenty dranic i jezdni mostu. Pomiędzy nimi zalegał materiał ceramiczny [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1988, s. 168].

Prace kontynuowano w roku następnym. Wyeksplorowano nawarstwienia z XI wieku i odnaleziono kolejne elementy drewniane związane z mostem. Starano się również uchwycić pozostałości drogi, która prowadziłaby do przyczółku po zachodniej stronie, poszukiwania te nie zostały zwieńczone sukcesem [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1989, s. 107].

W 1989 roku otwarto kolejne wykopy, pierwsza działka znajdowała się zaraz nad brzegiem jeziora, druga nieco bliżej podgrodzia. Po zdjęciu warstwy darni i podglebia, archeologom ukazał się bruk kamienny oraz kolejne elementy konstrukcyjne mostu. Na ich podstawie zaproponowano następną interpretację sposobu budowy mostu i wydzielono jego dwie fazy funkcjonowania, jak się później okazało – nietrafione [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1990, s. 71].

W 1990 r. eksploracją objęto wykopy I/87, I/88, I/89 odsłaniając pozostałości w postaci skupisk pali. Część z nich była okorowana, część nie, niektóre obrabiane ośmiokątnie lub trójbocznie, odnaleziono także elementy poziome w postaci stężni i dranic. Udało się nawet na północ od linii mostu osiągnąć poziom warstw naturalnych – na głębokości dwóch metrów poniżej

poziomu jeziora. Wydzielono tym razem trzy fazy budowy mostu zastrzegając, że mogą ich datowania ulec zmianie gdy zakończone będą analizy dendrchronologiczne [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1991, s. 82-83].

Do prac na przyczółku wrócono w jeszcze w latach 1999 – 2001, nie dostarczyły one jednak istotnych informacji.

Prace nad tym urbanistyczno – inżynieryjnym elementem wyspy zostały opublikowane w „Studiach Lednickich". W ostatecznym wyniku prac ustalono, że znajdują się tutaj cztery zespoły warstw i każdą z nich można powiązać z kolejną fazą funkcjonowania mostu. Ustalenia te, chociaż zakładają kilka wniosków a priori, wydają się być bardzo ciekawymi. Warstwy wiązane z pierwszą fazą mostu (warstwy IV) składały się z kilku powierzchni uformowanych z wiórów drewnianych i kory. Powierzchnie te przedzielone są warstwami piasku. Ich powstanie wiązane jest z naprawami mostu (obecność wiórów i fragmentów drewna) oraz zalewaniem terenu wodą (obecność piasku). Wyróżniono pięć takich warstw. Przyjmując, że most był naprawiany co dziesięć lat, oszacowano jego funkcjonowanie na około 50–60 lat [Łastowiecki 1993, s. 134–135].

Zarejestrowano bogaty inwentarz zabytków ruchomych: cztery drewniane rylce radeł, dwa sierpy, jeden półkosek, pięć pałek ciesielskich oraz dwa dłuta. Do przedmiotów życia codziennego należą m.in.: siedem noży, szesnaście czerpaków, drewniane łyżki i talerze, dwa wiadra, trzy żelazne klucze, przęśliki gliniane, szydła, rylce rogowe i kościane, żelazna ostroga, podkowa, grot strzały, trzy fragmenty skórzanego obuwia, trzy grzebienie z poroża, dwie sprzączki oraz dwa ołowiane ciężarki do wagi. Odnotowano także obecność kości ludzkich i zwierzęcych.

Kolejny zespół warstw (warstwy III) tworzył brunatny torf z łachami piasku. Ich powstanie i funkcjonowanie związane jest z drugą fazą mostu (pozostałości drewna z budowy i napraw). Wydaje się, że kres jego funkcjonowania związany jest z podniesieniem się wody w jeziorze. Chociaż w tym samym artykule pojawiła się propozycja, że mógł zostać spalony. Z zabytków odnaleziono ułamki naczyń, kości zwierzęce, odpady drewna wiązane z sześcioma poziomami napraw. Czerpaki, łyżki drewniane, toczone talerze drewniane i niezidentyfikowane kawałki drewna, żelazne noże z okładzinami drewnianymi, rylce drewniane radeł, radło wykonane z jednego kawałka drewna, motyki drewniane, sierpy żelazne, drewnianą tarczę koła garncarskiego, dłuto żelazne, topory i pałki ciesielskie. Oraz trzy drobne fragmenty grzebieni z poroża i srebrną krzyżówkę [Łastowiecki 1993, s. 149-150].

Powyżej znajdowały się warstwy drugie, w których odkryto pozostałości mostu trzeciej fazy. Ich zawartość stanowiło sześć noży, trzy osełki, cztery okucia wiadra, pięć przęślików glinianych i dwa kamienne, trzy fragmenty grzebieni.

Warstwy pierwsze stanowił piasek okraszony kawałkami ceramiki. Uważa się, że zostały one (warstwy) utworzone przez wysoki poziom wody w jeziorze, co mogło być powodem porzucenia osadnictwa w tym miejscu [Łastowiecki 1993, s. 153].

W konsekwencji, przez wszystkie sezony przebadano – 140 $m^{2,}$ a wykopy na linii E-W o szerokości 4 m, biegły pasem długości 25m, skrajne z nich poszerzono do 10 m. Obszar objęty badaniami stanowi dziś wyniesienie, natomiast w przeszłości zamieniał się w cypel w okresach podniesionego poziomu wody. Wówczas po jego południowej stronie tworzyła się zatoka, badana w latach 1970–1976 [Łastowiecki 1993, s. 133].

Do badań nad przyczółkiem mostu wschodniego powrócono w latach 1999–2001. Podczas tych prac odkryto niewielkie skupisko monet i ozdób, składające się ze srebrnego kabłączka skroniowego oraz pięciu numizmatów. Dwie z nich, będące naśladownictwami monet angielskich, wydają się szczególnie interesujące jako potencjalne importy [Tabaka 2002, s. 51–57].

Badania przyczółku mostu zachodniego

Próbę zlokalizowania zachodniego przyczólka mostu poznańskiego rozpoczęto w 1992 roku, po tym jak archeolodzy-płetwonurkowie z UMK w Toruniu wytyczyli linię przebiegu mostu. Prace prowadzono przez trzy sezony, aż do 1994, a funkcję kierownika pełnił Mateusz Łastowiecki. Celem badań było oczywiście odnalezienie wspomnianego przyczółka i określenie jego struktury. Z obserwacji terenowych wynikało, że poszukiwane konstrukcje będą znajdować się w obrębie znanej już osady wczesnośredniowiecznej w miejscowości Rybitwy, na stanowisku 12. Prace rozpoczęto od wytyczenia wykopu zlokalizowanego 20 m od brzegu jeziora usytuowanego na linii północ-południe. Posiadał on formę transzei o szerokości 2 m i długości 16 m. Ku niezadowoleniu badaczy nie odnaleziono w nim warstw kulturowych. Drugi wykop otwarto 5 m od brzegu i natrafiono w nim na warstwę zielonkawego iłu jeziornego z negatywami po siedmiu palach wbitych na głębokość 70 cm. Były one posadowione w dwóch liniach biegnących na osi wschód - zachód. Co ciekawe, wypełniska niektórych negatywów zawierały torf i ceramikę wczesnośredniowieczną, a innych piasek i fragmenty naczyń stalowo-szarych, co wskazywałoby na ich późnośredniowieczną chronologię. W warstwie II, zalegającej tuż nad calcem, zlokalizowano wiele przedmiotów. Należą do nich: fragment

srebrnej zausznicy, grot strzały z zadziorami, ciężarek ołowiany, noże żelazne, czerpak drewniany z ornamentowaną rączką, pałka ciesielska, dzwon koła oraz duże ilości odpadów drewnianych i kawałków ceramiki [Łastowiecki 1996, s. 247-252].

Zarejestrowano również dużą ilość odpadków pochodzących z produkcji złotniczej, w postaci blaszek i wytopków ołowianych, zniszczonych fragmentów ozdób srebrnych, miedzianych i ołowianych, a także sześćdziesięciu ułamków naczyń i tygli, pokrytych od wewnątrz osadem metalu. Na ich podstawie sformułowano hipotezę o funkcjonowaniu w tej przestrzeni warsztatu złotnika, a jego precyzyjne zlokalizowanie stało się głównym celem badań w sezonie 1994. Wytyczono wówczas pięć kolejnych wykopów, oznaczonych numerami od III do VII. W wykopie III nie odnaleziono warstwy kulturowej, okazało się, że obszar ten był wymywany przez wodę z jeziora. W wykopach IV-VI pozostałości wczesnośredniowieczne zostały zapewne zniszczone w późniejszym okresie, podczas wznoszenia zabudowań nowożytnych. Jedynie w wykopie VII udało się zarejestrować warstwę z okresu wczesnośredniowiecznego i wraz z nią fragment półziemianki oraz palenisko. Sezon ten dostarczył materiałów zabytkowych w postaci ceramiki wczesnośredniowiecznej, co pozwoliło przyjąć, że osada w Rybitwach funkcjonowała równocześnie z grodem na wyspie [Łastowiecki 1996, s. 256].

Efekt przeprowadzonych badań został zaprezentowany w „Studiach Lednickich" w formie dość obszernego sprawozdania z wykopalisk [Łastowiecki 1996, s. 247-260]. Do pozyskanego materiału powrócono kilka lat później, czego efektem był artykuł opublikowany przez Danutę Banaszak również w „Studiach Lednickich". W pracy tej szerzej omówiono zagadnienia związane z warsztatem złotniczym [Banaszak 2000, s. 45-67]. Kolejny tekst pojawił się w tym samym czasopiśmie w roku 2014 [Banaszak, Tabaka 2014, s. 115-152].

Badania północnej części podgrodzia

W 2002 roku zespół archeologów lednickich reprezentowanych przez Mateusza Łastowieckiego, Danutę Banaszak, Janusza Góreckiego oraz Arkadiusza Tabakę podjął badania w północno-zachodniej części podgrodzia. Wykop o długości 60 metrów i szerokości pół ara rozpoczynał się przy zachodnim brzegu wyspy, a jego dłuższa oś była skierowana na wschód. Prace prowadzono – z przerwami – aż do 2011 roku. Rozpoznano tu gęstą zabudowę mieszkalną o zróżnicowanej formie i zastosowaniu rozmaitych technik budowlanych: ziemianek, półziemianek oraz większych budynków (o wymiarach 6 × 7 m) ze ścianami zrębowymi. Niektóre z domostw miały prowadzące do ich wnętrza korytarze [Banaszak, Tabaka 2008]. Wyniki

omówiono w dwóch artykułach wydanych w „Studiach Lednickich". Wśród odnalezionych zabytków znalazły się m.in. odważniki, placki i zwijki z ołowiu i kleszcze złotnika [Tabaka 2005; Górecki 2016, s. 40]. Zdeponowano je w magazynach muzealnych w Lednicy.

Badania podwodne.

Upłynęły już 42 lata od momentu rozpoczęcia systematycznych badań podwodnych w Jeziorze Lednica, które niemal każdego lata prowadzone są do dziś. Badania zostały zainicjowane przez Interdyscyplinarny Zespół do badań Ostrowa Lednickiego, a przeprowadzenie poszukiwań archeologicznych zaproponowano naukowcom z Uniwersytetu w Toruniu. Kierownictwo nad projektem wzięli na siebie Andrzej Kola oraz Gerard Wilke, a za pierwszy cel badawczy postawiono sobie kontynuację i weryfikację prac przeprowadzonych w latach 1959-1961. Jesienią 1982 roku zapoznano się z warunkami panującymi w jeziorze oraz namierzono pozostałości przepraw mostowych oceniając zarazem ich stan zachowania. Rozpoznano również miąższość sedymentów na poszczególnych głębokościach. Pozyskane dane pozwoliły na przygotowanie się do badań w następnym roku [Kola 2000, s. 12].

Najważniejszym zadaniem badawczym w 1983 roku było wytyczenie głównej magistrali, czyli linii, która pokrywa się z przebiegiem mostu wschodniego, a zarazem stanowi oś „x" siatki arowej. Po załatwieniu tej sprawy zabrano się za zbudowanie metalowej kraty o długości 12 m i szerokości 8 m. Jej wnętrze, za pomocą profili metalowych, podzielono na mniejsze kwadraty o boku 4 x 4 metry. Konstrukcja nazwana *dużą kratownicą* była kładziona na dno zbiornika jednym bokiem wzdłuż magistrali i w ten prosty, aczkolwiek skuteczny sposób, wytyczano nowe poletka dla wykopalisk. Następnie rozpracowano problem ustawiania i przenoszenia kratownicy w taki sposób, by nie nastąpiło odchylenie od wytyczonych osi „x" i „y" badanego obszaru. Możliwe, że zadania te brzmią prozaicznie, jednak należy pamiętać, że wszystkie czynności odbywały się pod wodą, gdzie widoczność oscylowała w okolicy do 1 m, co nawet tak proste czynności, jak zawiązanie supełka czyni trudnymi, a co dopiero wyciąganie wniosków o zdarzeniach sprzed 1000 lat [Kola 2000, s. 12, 16-19].

Gdy wszystko było przygotowane, przystąpiono do eksploracji pozostałości destruktów mostu po wschodniej stronie wyspy. Usuwanie nawarstwień za pomocą ejektora powietrznego wszczęto już w tym sezonie, odsłaniając 96 m^2 powierzchni. Odnaleziono pozostałości pali z konstrukcji nośnej mostu oraz inne liczne elementy pochodzące z tejże budowli. W warstwie

przepełnionej wiórami i kawałkami drewna znaleziono militaria, przedmioty z kości, narzędzia oraz wyroby ceramiczne.

Poszukiwania kontynuowano w latach 1984 i 1985, otwierając kolejne działki badawcze. Prace skoncentrowane były w dwóch miejscach, około 30 metrów od brzegu wyspy, gdzie natrafiono na największe zagęszczenie pali i gdzie badania rozpoczęto już w poprzednim sezonie. Drugi odcinek objęty rozpoznaniem archeologicznym znajdował się 80 metrów od brzegu. Podczas prac ponownie pozyskano liczny materiał zabytkowy [Kola 2000, s. 19-23].

W 1986 roku rozpoczęto badania na Moście Zachodnim „Poznańskim" pozostawiając na jakiś czas dotychczas prowadzone prace na „Gnieźnieńskim". System eksploracji pozostał ten sam, z tą drobną różnicą, że wrócono do używania większej kratownicy oraz zastosowano ejektor wodny sprzężony z pompą wirową o napędzie elektrycznym typu 65 PJM o mocy 15 kW [Kola 2014a, s. 17-18]. W tym sezonie przebadano dziewięć działek o powierzchni 144 m^2, rozpoczynając eksplorację od pasa VI, czyli 24 metry od punktu „0" znajdującego się na wyspie. W roku następnym (1987) badania kontynuowano w tym obszarze poszerzając się na wschód i na zachód. Archeolodzy prowadzili także poszukiwania na działkach położonych w odległości 60 m od brzegu, gdzie głębia osiągała już około 10 m. Odnaleziono tam dłubankę o długości prawie 10 m, co stało się motorem dla prowadzenia prac w tym miejscu w następnych sezonach. W drugim sezonie odsłonięto 128 m^2 powierzchni.

W wyniku badań określono układ stratygraficzny, wydzielono trzy warstwy. Pierwszą stanowił zapewne niezbity muł, natomiast warstwy drugą i trzecią uznano za kulturowe, związane z budową i funkcjonowaniem mostów z kolejnych jego faz. W ich obrębie odnajdywano wyroby ceramiczne oraz militaria przy akompaniamencie wiórów, elementów konstrukcyjnych i nadpalonych belek [Kola 2014a, s. 20]. Podjęto także próbę wykonania datowań dendrochronologicznych, a pozyskane daty momentu ścięcia drzew pochodziły z XI wieku.

W roku 1988 kontynuowano badania w strefie przybrzeżnej, jak i w głębszej partii, pozyskując liczne zabytki w tym misy brązowe, pięć toporów oraz cztery włócznie [Kola 2014a, s. 20]. Na głębszym odcinku porzucono prace dokumentacyjne ze względu na słabą widoczność i postanowiono poczekać na jej poprawę. Nastąpiła ona rok później, co umożliwiło wykonanie dokumentacji, jak i przebadanie kolejnych działek w głębszej partii jeziora. Równocześnie w roku 1989 wszczęto prace poszukiwawcze reliktów przeprawy mostowej w pobliżu przyczółka zachodniego. Sezon ten również nie był ubogi w znaleziska, pozyskano naczynia gliniane, niektóre zachowane w całości, dwa topory, wędzidło oraz kamienną osełkę [Kola 2014a, s. 21].

W 1991 roku, po krótkiej przerwie, powrócono do badań. Miały one na celu wytypowanie miejsca, w którym najlepiej będzie poszukiwać przyczółka na lądzie od strony Rybitw, czyli na zachodnim brzegu jeziora. Zadanie to zostało zrealizowane w momencie odnalezienia grupy pali w odległości około 30 m od brzegu. W trakcie, gdy część nurków realizowała opisaną akcję usuwając nawarstwienia w strefie przybrzeżnej, druga grupa przeprowadziła eksperymentalne poszukiwania z wykrywaczem metalu. W ich wyniku odnaleziono 25 zabytków żelaznych: topory, czekan, sierpy, kotwice, grot włóczni, oścień i inne przedmioty [Kola 2014a, s. 21].

Zakres badań prowadzonych w 1992 był niewielki, a mianowicie rozpoznaniem objęto jedną działkę wydobywając fragmenty naczyń ceramicznych. Następnie badania na moście poznańskim wstrzymano na kilka lat.

W 1994 roku powrócono do mostu wschodniego. Nie były to duże prace, objęły one swoim zasięgiem trzy działki badawcze, na których odkryto kolejnych 20 pali. Pozyskano również ruchomy materiał zabytkowy.

W 1999 roku poszukiwania podwodne przeniesiono ponownie na zachodnią stronę. W roku tym eksplorowano działki tuż przy brzegu wyspy oraz z rozmachem przeprowadzono poszukiwania detektorystyczne. Były one skoncentrowane wzdłuż północno-zachodniego skraju Ostrowa i w ich konsekwencji pozyskano ponad 100 zabytków metalowych. Większość z nich stanowiły militaria, część oporządzenie jeździeckie. Wiele z nich można rozważyć w kategorii importów [Kola 2014a, s. 23].

Badania kontynuowano w podobnym trybie w latach 2000 do 2003. Andrzej Kola i Gerard Wilke zdecydowali się skoncentrować swoje wysiłki na rozpoznaniu strefy tuż przy wyspie. Oprócz eksploracji działek oddalonych zaledwie o 4 m od brzegu poszerzyli oni cały wykop o kolejne 4 m w kierunku południowym. Przyczyniło się to do odnalezienia kolejnych elementów konstrukcyjnych mostu. Natrafiono również na płozę sań, topory zachowane ze styliskami, glinianą grzęzę do sieci rybackiej, kościaną łyżwę oraz dalsze zabytki metalowe i drewniane, jak klepki naczyń, łopatę czy rylec radła.

Nie zaprzestano poszukiwań z wykrywaczem metalu, co ponownie wpłynęło na znaczne wzbogacenie kolekcji. Wśród znalezisk pojawiło się sześć toporów, trzy groty włóczni, strzemię, ostroga, żelazny hak, dwa żelazne talerze (misy typu śląskiego), sierp żelazny, dwa półkoski, ciosło z zachowanym trzonkiem, grot strzały, klamra pasa, kabłąk wiadra oraz drewniany cebrzyk z metalowymi obręczami. Podczas prac penetracyjnych natrafiono również na dłubankę, którą przeniesiono w okolice bazy ekspedycji [Kola 2014a, s. 24-25].

Badania na moście zachodnim z niewielką intensywnością były prowadzone w latach 2004 i 2005, podczas których przebadano trzy działki. W 2007, 2008, 2009 sprawdzono następne trzy, a w 2010 r. dwie. W latach 2011 i 2012 wyeksplorowano po jednej działce badawczej[1].
W 2017 roku z inicjatywy Zakładu Archeologii Podwodnej z UMK został dofinansowany projekt, mający na celu rozpoznanie podwodnej sytuacji archeologicznej z zastosowaniem metod nieinwazyjnych. Koordynatorem został Andrzej Pydyn. Badania objęły kwerendę archiwalną oraz badania hydroakustyczne [Pydyn et al., 2017, s. 43]. Efekt prac stanowiła mapa batymetryczna dna jeziora z zaznaczonymi anomaliami wymagającymi weryfikacji pod wodą. Zadanie to zaczęto realizować, co w konsekwencji doprowadziło do odnalezienia pali wbitych w dno jeziora pomiędzy zachodnim brzegiem a wyspą Ledniczka [Pydyn et al., 2018, s. 182].
Już w następnym roku przystąpiono do eksploracji odkrytych pozostałości. W 2019 odsłonięto ? m^2 dna gdzie odnaleziono liczne pozostałości pali, konstrukcji drewnianych i materiału zabytkowego. Istotną różnicę metodyczną stanowi zmiana sposobu prowadzenia dokumentacji, gdzie na rzecz fotogrametrii i modeli trójwymiarowych porzucono wcześniejsze, tradycyjne metody.
Prace kontynuowano w roku 2020 i 2021, a kierownictwo nad projektem sprawował Andrzej Pydyn i Mateusz Popek. Na moment obecny archeolodzy odsłonili x m^2 reliktów mostu. Wśród materiałów zabytkowych przeważają fragmenty pojemników ceramicznych, obrywki sznurów oraz bełty. Znaleziono również siekierę, strzałę oraz fragmenty przedmiotów skórzanych. Zastanawiające jest pochodzenie odnalezionych w 2020 roku miecza, topora i grotu włóczni, dlatego zostały one włączone w zakres opracowania. [Kucypera et al. 2021, s. 99-123].
W ostatnich dwóch sezonach były prowadzone także poszukiwania na zachód od palatium, w strefie brzegowej. Cel prac stanowiło rozpoznanie umocnień po tej stronie wyspy, tym razem jednak od strony wody. Badania te pozostają jeszcze w toku, jednak dostarczyły one już materiałów zabytkowych w postaci ceramiki, kości zwierzęcych, narzędzi rybackich i militariów.

Kompleks osadniczy

W ostatnich 40 latach specjaliści koncentrowali się również na rozpoznaniu sytuacji osadniczej w okolicy jeziora. Badania miały miejsce w tak zwanym zapleczu grodowym, czyli na

[1] Informację tę zawdzięczam dr. Mateuszowi Popkowi, za co bardzo dziękuję.

stanowiskach zlokalizowanych wokół brzegu Jeziora Lednica. Rozpoznaniem objęto mniejszą siostrę Ostrowa Lednickiego, czyli wyspę Ledniczkę oraz osady zlokalizowane na wschodnim i zachodnim brzegu.

Badania na wyspie Ledniczka

W 1966 roku rozpoczęto prace związanie z posadowieniem XVIII-wiecznej dzwonnicy na szczycie gródka, znajdującego się na wyspie Ledniczka. Poprzedzono je ratowniczymi badaniami archeologicznymi prowadzonymi przez Andrzeja Nowaka. Starano się pozyskać odpowiedź na kilka pytań badawczych, gdzie na pierwszy plan wysuwa się kwestia chronologii, zasięgu osadnictwa oraz uchwycenie pierwotnej topografii i morfologii wyspy. Założono trzy wykopy usytuowane w jednej linii o łącznej długości 20 m i 1 m szerokości, później tę transzeję poszerzono jeszcze o 7 m, po 3,5 m na wschód i zachód. W północnej części wzniesienia wykopano kolejny rów sondażowy, ponad dwukrotnie węższy od wspomnianego. Materiały z wykopalisk przez długi czas pozostawały nieopracowanymi, dopiero 30 lat później archeolodzy podjęli się tego zadania. Przy tej okazji w latach 1989 i 1990 założono 10 kolejnych wykopów. Wszystkie posiadały szerokość 1 m, a ich długości oscylowały w przedziale od 2 do 10 m. Dzięki temu przedsięwzięciu rozpoznano układ stratygraficzny, zlokalizowano trzy budynki oraz pozostałości fosy otaczającej gródek. Pozyskano znaczącą ilość artefaktów pochodzącą z późnego średniowiecza, zabytki wczesnośredniowieczne nie zostały w tym okresie zidentyfikowane na wyspie Ledniczka [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński 1996, s. 197-244].
Do badań powrócono w 2021 roku, a prowadził je Andrzej Kowalczyk. Do prac doszło po odkryciu przez archeologów pracujących pod wodą mostu prowadzącego z zachodniego brzegu jeziora na wyspę. Kiedy możliwym było już wytyczenie linii jego przebiegu, zdecydowano, aby pozostałości mostu odnaleźć również na lądzie. Podczas pierwszego sezonu badań zostały otwarte trzy wykopy o łącznej powierzchnia 20 m^2. Jeden z nich ulokowano w centralnej części wyspy, a dwa tuż przy brzegu jeziora. Udało się uchwycić jeden posadowiony w nawarstwieniach pal, który może w przyszłości okaże się powiązany z przeprawą mostową. Do zabytków ruchomych należy ceramika, przedmioty skórzane oraz żelazne [Kowalczyk, Pawlak 2022].

Badania w Dziekanowicach na stan. 22.

Odkrycie pierwszych dwóch szkieletów na cmentarzysku w Dziekanowicach miało miejsce w 1964 roku, w momencie gdy przekształcano teren na potrzeby turystyczne. Pochowani tam mężczyźni byli wyposażeni w noże oraz wiadro z metalowymi obręczami. Z wykopalisk zachowała się tylko dokumentacja, która pozwoliła w przyszłości na ponowne zlokalizowanie cmentarzyska i wszczęcie dalszych badań.
Następne prace podjęto w latach 1977-1980 z inicjatywy Sekcji Paleodemograficznej Komitetu Nauk Demograficznych PAN, a kierownikiem działań terenowych został Maciej Henneberg.
Następne ekspedycje miały miejsce pomiędzy 1984 a 1986 rokiem. Pracami archeologicznymi zarządzała Alicja Pietrusiak-Rączka, a antropologicznymi Alicja Puch [Wrzesiński 2019, s. 13].

W 1991 z inicjatywy Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy powrócono do badań, prowadzonych od tego momentu przez Annę Wrzesińską i Jacka Wrzesińskiego. Cel prac stanowiło określenie zasięgu cmentarzyska oraz liczby pochowanych osobników. Relacje stratygraficzne pomiędzy grobami i innymi obiektami miały dostarczyć danych o okresie użytkowania stanowiska [Wrzesiński 2019, s. 13].
Chociaż w niektórych momentach wydawało się, że będzie możliwym realizacja powyższych zadań i tym samym zakończenie wykopalisk, to właściwie zawsze pojawiały się następne i następne jamy grobowe. W konsekwencji prace kontynuowano do 2013 roku, kiedy to obszar przestał już być użytkowany w celach agrarnych i w związku z tym zagrożony dewastacją. Pomimo tych dwudziestu dwóch sezonów wykopaliskowych stanowiska nie udało się przebadać w całości i jego północno-zachodnia strona pozostała nienaruszona. Wynik poszukiwań stanowi odkrycie 1665 grobów, w których pochowano 1730 zmarłych. W wyposażenie grobowe wchodziły rozmaite przedmioty w liczbie 2500 sztuk.
Cmentarzysko w Dziekanowicach 22 doczekało się ogromnej ilości publikacji, a poruszając się chronologicznie, wyliczankę należy rozpocząć od raportów [Wrzesińscy 1992, 1993, 1995] i opracowań antropologicznych [Wrzesińska, Wrzesiński 1996b; Lorkiewicz 1996]. Autorzy prowadzili badania paleobotaniczne, starając się odpowiedzieć na pytania związane z wyposażaniem zmarłych w materiały organiczne przeznaczone na podróż pośmiertną. [Makohonienko, Wrzesińska, Wrzesiński 1998]. Podjęto próby zdobycia historycznego DNA z zamiarem rozwiązania problemów związków rodowych pochowanych osób [Rezler, Wrzesiński 1993, 1994]. Badano kondycję zdrowotną zmarłych, występujące choroby i nadal poszukiwano

możliwości przeprowadzenia badań genetycznych. Oddzielne publikacje poświęcono rozmaitym kategoriom wyposażenia zmarłych. Zaliczają się do nich militaria [Wrzesińska, Wrzesiński 2005a, Wrzesiński 1998b, 2005b, 2007; 2011b, 2013; Wrzesiński, Wrzesińska 2007] i ozdoby [red. Wrzesiński 2018] i monety [red. Wrzesiński 2016].

Podczas eksploracji w 2008 roku rozpoznano archeologicznie pochówek komorowy. Wewnątrz został odnaleziony szkielet dziewczynki z naszyjnikiem. Biżuteria ta była wyjątkowa, wykonana w całości ze srebra, bogato dekorowana i możliwe, że częściowo stanowiła import. Ze względu na skalę zabytku poświęcono mu szereg monograficznych artykułów [Wrzesieński 2011].

Materiał zabytkowy pozyskany podczas wykopalisk był bardzo zróżnicowany i bardzo liczny. Dużą ilość stanowiły monety, kabłączki skroniowe oraz noże. Odnajdywano równie licznie gwoździe i paciorki szklane. Do mniej powszechnych znalezisk należą zausznice, kolczyk, topory. W niniejszym opracowaniu jako przedmioty o potencjalnym charakterze importów zostały potraktowane: miecz, zawieszka krzyżowa, kaptorga trapezowata, pisanka-grzechotka. Uwzględniono również zabytki wykonane z materiałów obcego pochodzenia, takich jak kamienne koraliki, krzyżyk z bursztynu, czy osełki. W kontekście badań nad handlem istotna była analiza odważników i fragmentu wagi.

Wszystkie materiały pochodzące z wykopalisk w Dziekanowicach zostały włączone do zbiorów muzeum lednickiego, wyjątek stanowią zagubione przedmioty z lat sześćdziesiątych.

Badania w Dziekanowicach na stan. 2.

W latach 1979 do 1982 prowadzono badania na cmentarzysku wczesnośredniowiecznym zlokalizowanym na wschodnim brzegu jeziora, znajdującym się około 1,5 km na południowy wschód od wyspy Ostrów Lednicki. Placówką sprawującą opiekę był Instytut Antropologii UAM oraz MPP, a funkcję kierownika pełnił Maciej Henneberg. Można uznać, że badania miały częściowo charakter ratowniczy, ponieważ na pochówki natrafiono podczas przenoszenia XVIII-wiecznej kapliczki z Torunia do skansenu etnograficznego znajdującego się właśnie w tym miejscu.

Przebadano obszar o powierzchni 947 m^2, odnaleziono 45 grobów szkieletowych wczesnośredniowiecznych oraz dziewięć ciałopalnych z okresu prahistorycznego (kultura wejherowska). Ustalono zasięg cmentarzyska oraz jego wewnętrzny układ. Dokonano także analiz

antropologicznych. Efekt prac opublikowano w kilku artykułach [Wrzesiński 1989, s. 103-146; Hennenberg, Puch 1989, s. 147-161; Wrzesińska, Wrzesiński 2005, s. 284].
Interesujący nas materiał zabytkowy stanowiły noże, kabłączki skroniowe, ceramika, krzesiwa, siekiera, moneta, okucie miedziane i osiem nieokreślonych przedmiotów. Szerszej analizie poddano toporek oraz zwrócono uwagę na monetę [Wrzesiński 1989, s. 106-145].

Do lednickiego kompleksu osadniczego można zaliczyć stanowisko Lednogóra st. 45, na którym podczas badań ratowniczych w 1994 roku odnaleziono dwa groby szkieletowe. W ich wypełniskach zalegały dwie skorupy wczesnośredniowieczne i jedna nowożytna, możliwe, że na złożu wtórnym. Ówczesny właściciel ziemi twierdził, że w latach 30. funkcjonował w tej okolicy cmentarz. Ustalenie chronologii cmentarzyska stanowiłoby pierwszy krok jaki należałoby podjąć, aby określić, czy ów cmentarz stanowi część lednickiego kompleksu osadniczego [Łastowiecki 1996, s. 477].

Osada Rybitwy 12 również została objęta inwestycjami budowlanymi i tym samym nadzorem archeologicznym. Badania prowadził Mateusz Łastowiecki. Odnaleziono dużą ilość materiału ceramicznego typowego dla wczesnego średniowiecza, przede wszystkim naczyń górą obtaczanych. Pozwala to postawić hipotezę o funkcjonowaniu w tym miejscu osady pomiędzy X a XII wiekiem [Łastowiecki 1996, s. 481].

Nadzory prowadzono w 1994 roku w Moraczewie na st. 3. Zarejestrowano cztery zespoły obiektów, wśród których znalazły się pozostałości domostw lub zagród. Materiał zabytkowy był reprezentowany przez ceramikę obtaczaną w pełni, jak i tylko w górnej partii lub przy samej krawędzi. Znaleziono również grzebień jednostronny trójpłytkowy, paciorek ze szkliwa, szydło kościane, młotek żelazny z żelazną rączką. Obiekty datowane są na podstawie ceramiki, cechą diagnostyczną jest ilość obtaczanych naczyń i zakres tego obtaczania [Łastowiecki 1996, s. 481].

Jesienią 1996 wszczęto prace nad instalacją gazową we wsi Rybitwy. Wykop miał długość 1500 m i szerokość 20-30 cm. W przekopie rejestrowano obiekty archeologiczne, a część z nich zawierała materiały wczesnośredniowieczne. Pomimo bardzo małej szerokości wykopu autorzy badań niektóre z obiektów zinterpretowali nawet jako półziemianki [Łastowiecki 1998, s. 354-355].

W 1997 r. w miejscowości Imiołki na stanowisku 20 zostały przeprowadzone nadzory podczas budowy „Bramy Trzeciego Tysiąclecia", inwestycji realizowanej z inicjatywy Duszpasterstwa Akademickiego. Odnaleziono siedem obiektów archeologicznych, które na podstawie materiału ceramicznego wydatowano na okres pomiędzy X a XIII wiekiem [Łastowiecki 1998, s. 355-356].

W Dziekanowicach 21 prowadzono nadzór podczas kopania rowu pod wodociąg, a miało to miejsce w roku 1997. Odnaleziono trzy obiekty, w tym dwa paleniska. Wszystkie datowano na podstawie materiału ceramicznego na XI do XIII wieku. Natrafiono też na nożyk żelazny [Łastowiecki 1998, s. 357-359].

Ostatnie znane stanowisko, które mogło funkcjonować w tym samym okresie co gród na Ostrowie Lednickim, stanowi cmentarzysko w Fałkowie 18. Niestety nie były tam prowadzone badania archeologiczne, a znany i opracowany materiał zabytkowy w postaci kości ludzkich został zwyczajnie zebrany z pola przez mieszkańców wsi i następnie oddany do muzeum [Wrzesińska 1994a, s. 359-366].

Historię prac prowadzonych na lądzie zamykają wykonane w 2010 roku badania nieinwazyjne. Były one realizowane przez polsko-czeską ekspedycję reprezentowaną przez Czeską Akademię Nauk oraz MPP w Lednicy. Pomiarami geofizycznymi pokryto cały obszar wyspy, a pozyskane dane okazały się wartościowe dla naszej wiedzy [Krivanek, Tabaka 2014, s. 99-111].

Publikacja wyników badań stanowi ostateczny efekt pracy naukowca – tylko materiał opisany i udostępniony innym posiada rzeczywistą wartość poznawczą. Pamiętając o tym, badacze lednickiego kompleksu osadniczego doprowadzili do powstania kilku własnych serii wydawniczych. Najstarszą z nich są „Studia Lednickie", wydawane od 1989 roku. Do tej pory ukazały się 23 tomy, a zawarte w nich artykuły w dużej mierze dotyczą naukowej interpretacji materiałów pozyskanych podczas ostatnich kilkudziesięciu lat badań kompleksu. Znaczące ustalenia pojawiły się już w pierwszym tomie, gdzie Mateusz Łastowiecki zamieścił obszerny opis stratygrafii i chronologii rozpoznanych do tamtego momentu warstw [Łastowiecki 1989, s. 17–70]. Podjęto się rozwiązywania problemów tajemniczych znalezisk, jak np. „koziołek lednicki" [Wrzesiński 1989, s. 163-170]. Dalsze tomy przyniosły publikacje dotyczące pochówków dostojników przy II kościele [Górecki, 1991, s. 117-132] oraz dotyczyły konserwacji zabytków metalowych [Lehmann 1991, s. 371-372].

Duże nagromadzenie materiału dowodowego pozwoliło na powstanie prac syntetycznych. Jedna z pierwszych zawierała opis budownictwa na Ostrowie Lednickim. Powstała ona w 1994 roku i stanowiła podsumowanie dotychczas rozpoznanych pozostałości zabudowy. Omówione zostały one w ramach poszczególnych faz funkcjonowania grodu wydzielonych przez Łastowieckiego. W pracy nie pojawiły się nowe ustalenia, stanowi ona raczej podsumowanie dotychczasowej wiedzy na temat organizacji przestrzennej Ostrowa Lednickiego [Górecki et al. 1994, s. 21-45].

Inne artykuły charakteryzowały pochodzenie i znaczenie wyjątkowych zabytków, jak relikwiarz (Stauroteka) [Soroka 1994, s. 127-149, Nadolski 2002, s. 317-321; Górecki 2016, s. 129-136], czy skrzynka relikwiarzowa zwana kasetką [Wrzesińska 1996, s. 439-444; Kaszubkiewicz 1998, s. 323-326], ale i legend związanych z tronem monarszym [Leśny 1994, s. 115-126]. Pojawiły się interpretacje dotyczące grzebienia wykonanego z kości słoniowej [Górecki 2000, s. 13-44]. Opisano noże żelazne [Wrzesiński 2000, s. 91-124] i interpretowano misę brązową z cmentarzyska w Dziekanowicach 22 [Wrzesiński 2000, s. 185-201; Pawlicka 2000, s. 203; Bulska 2000, s. 205; Makohonienko 2000, s. 207-212]. Nieco uwagi poświęcono złotej nitce odkrytej na wyspie [Sikorski 2002, s. 43-49]. Opracowano wyroby drewniane z Ostrowa Lednickiego i Dziekanowic [Stępnik 1996, s. 261-296; Wrzesińska 2005, s. 167-174].
Przedmiot dyskusji stanowiły dłubanki [Górecki 1998, s. 401-403; Radka 2017, s. 81-98] i pojemniki rogowe trzyczęściowe [Górecki 2005, 85-129]. Uwadze nie umknęły zabytki kupieckie [Gan 2012, s. 199-213], pobocznica [Banaszak, Tabaka 2017, s. 69-79] i wiersza – przedmiot o wyjątkowej formie i niejasnym przeznaczeniu, który wzbudził szczególne zainteresowanie badaczy. [Grzęzak et al. 2018, s. 161-179].

W latach 90. zainteresowano się również najstarszymi dziejami badań [Fogel 1991, 1994, s. 343-345, Panowocz, Wrzesiński 1994, s. 347-349, Fogel 1996, s. 385-405, Kaczmarek 1998, s. 323-326; Leitgeber 2000, s. 495-496] i próbowano określić losy materiałów zabytkowych wydobytych w XIX wieku [Linetty 2019, s. 245-270].

Artykuł Janusza Góreckiego dotyczył cmentarzyska zlokalizowanego przy mniejszym z lednickich kościołów (kościół II) [Górecki 1996, s. 137-156]. Sprecyzowano także wątpliwości dotyczące urządzeń chrzcielnych [Górecki 1996b, s. 103-136].

Rekonstruowano twarz na podstawie czaszki gigantki [Lorkiewicz 1996, s. 339-344; Łubocka 2000, s. 277-285]. Wiele pracowano nad materiałem antropologicznym, a badania dotyczyły chorób, struktury populacji, pochówków dzieci, ale i zwierząt towarzyszących zmarłym [Wrzesińska, Wrzesiński 1998, s. 13-27; Wrzesińska 1998, s. 29-40; Bulikowski, Wrzesiński, Wrzesińska 1998, s. 41-52, Wrzesińska 1998, s. 53-64; Wrzesiński 1998, s. 65-70; Wrzesiński, Wrzesińska 2000, s. 179-184, Wrzesińska 2000, s. 179-184; Wrzesiński 2000, s. 231-237; Wrzesińska, Wrzesiński 2002, s. 63-75, 2002, s. 89-94] Ponadto opisano tkaniny z grobów [Sikorski, Wrzesińska, Wrzesiński 1998, s. 71-94; Sikorski 2000, s. 312-224]. Przeprowadzono analizę szczątków kostnych z mostu gnieźnieńskiego [Wrzesińska 2002, s. 89-94]. Warto dodać, że wyniki prac antropologicznych były także publikowane w innych seriach naukowych. Dotyczyły one zróżnicowania populacji pochowanej na Ostrowie Lednickim oraz w Dziekanowicach 22 i Dziekanowicach 2. Opisano bardzo interesujące obserwacje o zróżnicowaniu

społecznym, chorobach i co za tym idzie warunkach życia [Wrzesińska, Wrzesiński 2005, s. 277-285].

W 2001 roku została opublikowana praca pióra Janusza Góreckiego, gdzie podjął on próbę określenia Ostrowa Lednickiego na tle innych ośrodków grodowych Piastów [Górecki 2001].

Z inicjatywy Andrzeja Marka Wyrwy, dyrektora Muzeum na Lednicy w latach 2000 – 2023, rozpoczęto realizację nowej serii wydawniczej, nazwanej „Fontes". W jej ramach omawiane są najcenniejsze zabytki związane z historycznymi początkami państwowości i kościoła na ziemiach polskich, odkryte na Ostrowie Lednickim [Wyrwa 2012, s. 9]. Do momentu obecnego ukazało się 10 tomów stanowiących monografie źródeł pisanych i katalogi kolekcji archeologicznych. Do lednickiego kompleksu osadniczego odnoszą się prace dotyczące mieczy, toporów, ozdób i monet, palatium, oraz opracowania znalezisk z cmentarzyska w Dziekanowicach. Inną serię w ramach „Fontes" stanowią monografie najważniejszych zabytków ze zbiorów MPPL. Tutaj ukazały się opracowania enkolpionu/stauroteki, grzebienia jednopłytkowego i basenów chrzcielnych.

Niniejsza dysertacja wpisuje się w program realizowany przez MPPL oraz UMK w Toruniu od wielu lat, mający na celu głębszą analizę źródeł i publikację pozyskanego materiału zabytkowego pozyskanego w trakcie licznych prac prowadzonych w lednickim kompleksie osadniczym.

3. Podstawy datowania

Zadaniem postawionym przed autorem jest określenie roli i znaczenia lednickiego kompleksu osadniczego w najwcześniejszych etapach funkcjonowania państwa Piastów. Przy jego realizacji opierano się przede wszystkim na ruchomym materiale archeologicznym, którego liczba w omawianym kompleksie jest znaczna. Niestety, pomimo swej obfitości, nie zawsze odnalezione przedmioty mogą być pomocne przy analizach archeologicznych. Wynika to z często pomijanej przez laików cechy zabytków, jaką jest kontekst odkrycia. Podczas licznych prac badawczych prowadzonych na Lednicy owa relacja pomiędzy zabytkiem a otaczającą go warstwą nie zawsze była uchwycona, czasami charakter samej warstwy nie pozwalał na wyciąganie precyzyjnych wniosków, ale zdarzały się i takie konteksty, dzięki którym dość precyzyjnie udało się określić okres użytkowania zabytków na czasy panowania pierwszych Piastów. Wszystko to zależało od rozmaitych czynników, których opis będzie stanowić strukturę niniejszego rozdziału. Starano się przy tym zachować porządek chronologiczny, mam nadzieję ułatwiający weryfikację informacji zawartych w dalszej części dysertacji.

Pierwszy etap badań, jaki stanowią poszukiwania prowadzone w XIX wieku, pozostaje dla nas bez znaczenia. Po pierwsze w okresie tym nie była prowadzona taka forma dokumentacji, która pozwalałaby na rozważania nad chronologią, a jednocześnie zabytki nie były rejestrowane w ramach kontekstu, czyli pisząc kolokwialnie – po prostu wyciągano je z ziemi. Po drugie w tym okresie nie został odnaleziony żaden zabytek, który mógłby zostać uwzględniony w opracowaniu. Wyjątek stanowią osełki oraz przęśliki z kamienia, które chociaż byłby użyteczne poznawczo to niestety zaginęły [Fogel 1991 et al].

Prowadzone w 1932 roku badania przez Helenę Cichorzewską nie dostarczają nam informacji chronologicznych, a przynajmniej nie odnajdujemy takich w sprawozdaniu [Wrzosek 1932, s. 65-76].

Kontynuację tych badań stanowią wykopaliska na cmentarzysku wokół palatium, gdzie jak podają autorzy zwracano uwagę na kontekst stratygraficzny. Przypomnijmy sobie, że prace te miały miejsce w latach 1933-1935 i zarządzali nimi: Zygmunt Zakrzewski, Adam Wrzosek i Michał Ćwirko-Godycki. Jak wynika z publikacji, przyjęta metodyka prac obejmujących obszar na północ i zachód od ruin palatium była nastawiona na eksplorację cmentarzyska. Autorzy wykopalisk podają, że podczas badań zwracano uwagę na układ stratygraficzny. Szkielety eksplorowano in situ, a następnie dokumentowano, mierzono, fotografowano i transportowano

do laboratorium. Jamy osadowe dokumentowano na poziomie odkrycia, bez dalszej eksploracji [Godycki 1956, s. 7].

Przechodząc do kluczowego aspektu tego rozdziału – podstaw datowania – należy wskazać, że badacze uznali za najstarsze groby wkopane w calec. Ich zdaniem pochodzą one z X wieku, być może nawet z jego początków. Było to jednak datowanie uznaniowe, ponieważ przy szkieletach nie odnaleziono żadnych przedmiotów. Następny horyzont grobów określono na koniec X wieku. Podstawę datowania stanowiły kabłączki skroniowe jednolite pod względem rozmiaru i grubości drutu, dodatkowo dwa z nich zalegały razem z monetą bitą pod koniec X wieku [Zakrzewski 1933, s. 38]. Obecnie wiadomo, że formy kabłączków skroniowych nie można traktować jako precyzyjnych wyznaczników chronologicznych. Chociaż obserwowalna jest tendencja do zwiększania się ich rozmiarów wraz z biegiem czasu, to zjawisko to nie stanowi reguły i posiada charakter statystyczny [Musianowicz, Abramowicz 1952-1953, s. 87-89]. Pojedyncza moneta nie może natomiast być traktowana jako datownik dla całej serii pochówków. Chronologię znajdujących się najpłycej szkieletów określono na okres od 1000 do 1300 roku [Zakrzewski 1933, s. 38].

Materiał pozyskany z tych wykopalisk w większości uległ zatraceniu, podobny los spotkał również dokumentację. Brak możliwości przyporządkowania zabytków do konkretnych zespołów, jak i lokalizacji ich w jamie grobowej, a nawet określenia czy pochodzą z wypełnisk jam, czy z innych warstw kulturowych, skutecznie przekreśla możliwość weryfikacji chronologii. Pochodzący z tamtych badań materiał musi być datowany na cały okres funkcjonowania cmentarzyska, a nawet szerzej ponieważ nie mamy pewności, czy zabytki nie były redeponowane. Na aspekt ten zwrócił uwagę już w połowie XX wieku Kazimierz Żurowski [1953, s. 114].

Podczas tych prac ustalono również, że jeden z grobów zawierający kabłączki został wkopany w warstwę wyrównawczą pod kaplicę. W związku z tym założenie kamienne mogłoby być starsze niż schyłek X wieku [Zakrzewski 1933, s. 38]. Nie można jednak wykluczyć, że kabłączek, na podstawie którego dokonano datowania, pochodzi z XI, XII lub nawet XIII wieku. W związku z tym nie stanowi on terminu *ante quem* dla budowy palatium. W czasie II wojny światowej, w 1944 r, został wykonany przez Gustava Mazanetza przekop w południowej części wyspy. Do naszych czasów przetrwał tylko plan lokalizacyjny wykopu oraz sprawozdanie, natomiast zupełnie nie wiadomo co stało się z odnalezionymi zabytkami. Ich brak nie daje nam możliwości na określenie chronologii zadokumentowanych nawarstwień.

Po wojnie pierwsze prace miały miejsce w 1948 r. pod nadzorem W. Kieszkowskiego. Z tych badań nie zachowała się dokumentacja i wiadomo tylko, że eksplorowano warstwy zalegające powyżej destruktu wałów obronnych. Z późniejszych prac wiemy, że umocnienia

funkcjonowały do XI wieku i pozwala to przyjąć, że materiał zabytkowy może być młodszy [Żurowski 1953, s. 123]. Nie jest to jednak bezsporne.

W następnych trzech latach (1949-1951, badania K. Żurowskiego) eksploracją objęto kilka działek wewnątrz stanowiska 1 (grodzisko). Wykopy odsłaniano z podziałem na warstwy i materiał zabytkowy starano się rejestrować wewnątrz nich. Podstawę datowania stanowił materiał ceramiczny, co stanie się regułą w następnych dziesięcioleciach. Z literatury wynika, że zwracano przede wszystkim uwagę na stopień obtoczenia naczyń [Żurowski 1953, s. 119-120]. Nie będzie zaskoczeniem, że zaproponowane datowanie jest oparte o spekulacje i bardzo nieprecyzyjne, a ponad wszelką wątpliwość podważalne. Stan naszej wiedzy na temat zmienności słowiańskich form ceramicznych w czasie ugrzązł z powodu braku niezależnych wyznaczników chronologicznych oraz niewielkiej liczby zespołów zwartych. Sytuacja może ulec zmianie, gdy zaczną być realizowane, na szeroką skalę, badania wałów grodzisk z zachowanymi konstrukcjami drewnianymi, pozwalającymi na pozyskanie dat dendrochronologicznych. Dzięki nim będzie można uzyskać precyzyjne daty ante quem dla fragmentów ceramiki znajdującej się w warstwach podwalinowych umocnień [Dulinicz 2006, s. 257-258]. Oczywiście, konieczne jest odrębne prowadzenie studiów nad pozyskaną już ceramiką, jeśli nie w ujednoliconym systemie, to chociaż zrozumiałym dla innych osób poza samym autorem. Na problemy te wielokrotnie zwracano uwagę w literaturze [Buko 1990, s. 12-30; Rzeźnik 1995, s. 5-27]. Obiecujące wydaje się także prowadzenie obserwacji zmienności ceramiki na szerszym tle interregionalnym. Jak wskazują obecne obserwacje, wczesnośredniowieczny świat był bardzo silnie skomunikowany i pewne procesy technologiczne mogły zachodzić w Europie Środkowo-Wschodniej w zbliżonym czasie. Z sytuacją, w której naczynia mogą być datowane bardziej precyzyjnie , mamy do czynienia w tak zwanym świecie wikińskiej diaspory. Dogłębne studia nad ceramiką z zespołów zwartych, datowanych na podstawie niezależnych wyznaczników chronologicznych (jak np. pewne formy ozdób i broni) mogłaby dostarczyć interesujących wniosków przydatnych również w badaniach nad zachodnią Słowiańszczyzną. Akapit ten nie pojawił się tutaj przypadkiem, prezentuje on jak dalecy jesteśmy w obecnym momencie od osiągnięcia możliwości pozyskiwania bardziej precyzyjnych datowań dla okresu wczesnego średniowiecza za pomocą wyrobów ceramicznych. To logiczne, że 5, 10 czy nawet 70 lat temu sytuacja nie przedstawiała się dużo lepiej, a ustalenia pochodzące z badań z lat 30. XX wieku wymagają dziś weryfikacji.

Horyzontalne nawarstwienia nie zawsze powstawały na przestrzeni długiego czasu. Na przykład ślady zniszczeń można łączyć z jednorazowym zdarzeniem i do takich zapewne należy warstwa spalenizny zidentyfikowana we wspomnianym wykopie eksplorowanym pod

kierunkiem Kazimierza Żurowskiego w latach 1949-1951. Uwcześni archeolodzy zinterpretowali ją jako pozostałość destrukcji grodu i jak napisali - *na podstawie układu stratygraficznego można ją odnieść do XI wieku* [Żurowski 1953, s. 122]. Niestety nie rozwinęli oni wątku o podstawach tego datowania. Wydaje się prawdopodobne, że XI-wieczne zniszczenie grodu odnieśli do zdarzenia z 1038 r., czyli najazdu Brzetysława Czeskiego na dominium Piastów, przy czym nie mamy pewności czy jakiekolwiek działania zbrojne miały wtedy miejsce w lednickim kompleksie osadniczym. Zagadką pozostają również wyznaczniki chronologiczne dla wspomnianego układu stratygraficznego.

Na szczęście duże nagromadzenie ruchomego materiału zabytkowego może pozwolić na określenie chronologii tejże warstwy spalenizny, przede wszystkim poprzez datowanie wyrobów analogicznych. Obecność złotej trójkątnej blaszki wskazuje na okres obejmujący X i XI wiek. Analiza C14 szczątków roślinnych również mogłaby dostarczyć więcej informacji tym zakresie.

Kazimierz Żurowski dokonał także kolejnej periodyzacji Ostrowa Lednickiego wydzielając pięć zasadniczych przemian, czyli o dwie więcej niż Zygmunt Zakrzewski. Pierwszą fazę stanowiłaosada otwarta z VI-VII wieku, następnie wzniesiono niewielki gródek, a później większy - palatium co miało miejsce pod koniec X wieku i trwało w XI wieku. Kolejna faza to dobudowanie kaplicy (określanej dobudówką) do zniszczonego w XI wieku palatium. W dalszej kolejności miał powstać nowy wał, widoczny do dziś, a osadnictwo trwało do XII wieku. W następnej fazie następuje kres dla stałego zasiedlenia i obszar użytkowany jest jako cmentarz, aż do początku XV wieku [Żurowski 1953, s. 124-125]. Następne lata badań doprowadziły do odrzucenia tej hipotezy.

W 1955 r. Anna Niesiołowska Hoffmann prowadziła archeologiczne prace ratownicze, podczas konserwacji fundamentów i murów palatium. W niedużym wykopie układ stratygraficzny pozwolił na wydzielenie pięciu warstw kulturowych. Jedną z nich stanowiły elementy związane ze starszym wałem. W krótkim sprawozdaniu z wykopalisk brakło ustaleń chronologicznych, w związku z tym dla określenia chronologii należałoby wrócić do materiałów źródłowych [Niesiołowska-Hoffman 1957, s. 232-237].

Taka sama sytuacja ma miejsce w kontekście badań z kolejnych latach (1956-1957), gdy nadzór nad pracami przejęła Gabriela Mikołajczyk [Mikołajczyk 1959, s. 95; 1961, s. 219-233].

Następne prace związane są z poszukiwaniami podwodnymi prowadzonymi w latach 1959 -1961, co ważne przez amatorów archeologii. Jedyny specjalista z tego zakresu, czyli Jerzy Łomnicki, znajdował się w trakcie trwania prac na powierzchni. Sytuacja ta przekłada się na możliwości datowania pozyskanego materiału zabytkowego, którego co warto

nadmienić, pozyskano niemało [Andreszowa et al., 1963, s. 218-230]. Zabytki podejmowano z dna zbiornika bez jakiejkolwiek rejestracji ich kontekstu, w związku z tym musimy dopuścić ich okres użytkowania minimum na cały przedział funkcjonowania przeprawy mostowej. Minimum, ponieważ zawsze istniej możliwość, że przedmioty wrzucił ktoś do wody gdy mostu jeszcze lub już nie było.

Podstawy datowania licznych zespołów badanych w latach 1961 i 1962 nie zostały opisane. W literaturze znajdujemy informację, że zachodni odcinek wału posiada ślady zabudowy z XI i XII wieku, co ustalono na podstawie naczyń ceramicznych [Nowak 1965, s. 181-189; 1966, s. 179-189]. Autor jednak nie zdecydował się opisać cech szczególnych naczyń, które jego zdaniem pozwalają na takie datowanie wspomnianych wyrobów.

Inne ustalenia dotyczą poszukiwań prowadzonych na podgrodziu po stronie wschodniej, gdzie jak wtedy uważano, natrafiono na pozostałości przyczółku przeprawy mostowej. Zasugerowano, że most mógł być naprawiany w II poł. XI wieku, a wniosek taki wysnuto na podstawie biegnącej równolegle do linii brzegu konstrukcji złożonej z rzędu pali, która stratygraficznie była młodsza niż most. Czas zniszczenia tego ostatniego w momencie najazdu Brzetysława zmienił się z hipotezy w fakt, co zapewne przyczyniło się do takiego określenia chronologii.

Znaleziono również pozostałości osadnictwa datowanego na podstawie ceramiki na X wiek, ale i tutaj brak danych o podstawach datowania [Nowak 1966, s. 188].

Opisy kolejnego sezonu badawczego mówią nam o jakie dane opierali się autorzy prowadzonych prac (1963 rok, badania Jerzy Łomnicki, Andrzej Nowak, Maria Perzyńska). Po wschodniej stronie grodziska przebadano obszar, gdzie odnaleziono warstwy o miąższości 2 metrów. Na podstawie materiału ceramicznego określono ich chronologię na okres pomiędzy X a XIII wiekiem, co na stan naszej obecnej wiedzy o wytwórczości ceramicznej wydaje się sensownym założeniem. Wskazano, że przeważały zabytki pochodzące z warstwy XII-wiecznej.

Przy kościele II zidentyfikowano warstwę spalenizny, a powyżej warstwę gruzu, których chronologię określono na podstawie materiałów ceramicznych. Tutaj zaproponowano bardziej precyzyjne datowanie, jednak nie wskazano ich podstawy [Nowak 1966, s. 179-183].

Warto dodać, że ówcześnie archeolodzy najwidoczniej doskonale zdawali sobie sprawę z mankamentów jakie niesie ze sobą metoda datowania warstw kulturowych na podstawie materiałów ceramicznych. Prawdopodobnie w związku z tym, w 1977 roku, na podstawie przeprowadzonych wówczas badań powstała rozprawa Łucji Nowakowej poświęcona wytwórczości ceramicznej. Stała się ona podstawą do wydzielenia schematów rozwoju wytwórczości

garncarskiej na Ostrowie Lednickim, jak wcześniej wspomniałem, praca ta nie została opublikowana [Nowakowa 1977; Górecki 2016, s. 36].
Prace prowadzone przy palatium dały asumpt do postawienia tezy o jego przebudowie w II poł. XI wieku. Ponownie brakło w publikacji konkretnych informacji o podstawach chronologicznych tego założenia.

W latach 1969 do 1981 badania wykopaliskowe koncentrowały się wokół przyczółków mostów. W tym okresie datowanie wszystkich wydobytych artefaktów oraz obiektów archeologicznych opierało się o materiały ceramiczne. W „Informatorze Archeologicznym", gdzie publikowano wyniki badań, ponownie pojawiają się informacje o ceramice datowanej na XIII wiek. Z kolei w kontekście badań umocnień brzegowych, prowadzonych przez Jerzego Łomnickiego i Jana Leśnego w 1973 roku, wspomniano również o materiale ceramicznym, który pozwolił na wyodrębnienie jednej fazy z końca X wieku oraz drugiej – z połowy XI stulecia. [Łomnicki, Leśny 1973, s. 197-198]. Szkoda, że autorzy nie podzielili się informacją w jaki sposób uzyskali tak precyzyjne dane.

Prowadzone w tym okresie wykopaliska wokół palatium oraz weryfikacyjne prace na grodzisku również nie dostarczyły żadnych informacji pozwalających na sprecyzowanie chronologii. Dopiero w 1983 r., podczas badań wału, natrafiono w podwalinie młodszego z nich (przyjmując teorię o dwóch fazach) na monetę-krzyżówkę z XI wieku [Górecki, Wrzesiński 1985, s. 139; Dzięciołwski, Górecki, Wrzesiński 1986, s. 139-140].
Prace na tym odcinku kontynuowano w 1987 r. Do ważnych ustaleń – w kontekście interesującego nas tematu – należy odnalezienie chaty zalegającej powyżej pierwszej fazy wału oraz kolejnych śladów zabudowy. Stanowi to dla nas informację o mieszkalno-gospodarczym charakterze tego miejsca pomiędzy XII a XIV wiekiem, a może i już od XI stulecia [Górecki, Łastowiecki, Patan, Wrzesiński 1987, s. 167-168]. Dalsze prace prowadzone na tym odcinku dostarczyły wyrobów ceramicznych, które badacze określili jako przynależne do fazy D i D-E, w podziale słowiańskiej ceramiki [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1990, s. 70-71, Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński, Żurowska 1991, s. 83]. Szczęśliwe, w późniejszych sezonach, udało się również pozyskać próbki do badań dendrochrnologicznych [Górecki 2016, s. 38].

W roku 2000 z inicjatywy Janusza Góreckiego rozpoczęto prace nad północnym odcinkiem wałów, celem pozyskania próbek do badań dendrochronlogicznych. Niestety nie udało się zrealizować tego zadania ze względu na zbyt mocny rozkład drewna. Ustalenia chronologicznie ponownie oparto o materiał ceramiczny, tym razem podstawę datowania stanowił stosunek występowania naczyń obtaczanych do nieobtaczanych. Wierzchnią warstwą (I) był

płaszcz kamienny i usypisko z piasku, zawierające fragmenty naczyń z przełomu X i XI wieku. Ponownie brak informacji o podstawach takiego datowania. Drugą warstwę stanowiła zbita „ziemia", w której nie zachowały się elementy konstrukcyjne, a materiał ponownie stanowiła, jak podaje autor, ceramika typowa dla przełomu X i XI stulecia. Warstwy trzecie posiadały zwęglone pozostałości belek oraz materiał ceramiczny, a pod nimi wystąpiły dwa obiekty, w których znajdowała się ceramika obtaczana [Górecki 2000, s. 1-2]. Zwróćmy uwagę na nieścisłości jakie pojawiają się przy takim określaniu chronologii. Na przykład ceramika określona, jako „naczynia z szyjką", zdaniem autora, datuje warstwę na przełom X i XI wieku, kiedy to „naczynia z szyjką" pochodzące z położonych nieopodal Imiołek datują obiekt na XII lub XIII wiek [Łastowiecki 1996, s. 356-357].

Nie sposób również nie zauważyć, że udział procentowy naczyń ze śladami obtaczania i zagładzania powierzchni za pomocą rąk nie może stanowić precyzyjnego świadectwa chronologicznego. Może on jedynie sugerować, czy mamy do czynienia z okresem bliższym X–XII wiekowi, czy raczej XII–XIII stuleciu. Sytuacja ta dotyczy też stanowisk, gdzie mamy do czynienia z krótkim okresem zasiedlenia, nie mamy bowiem pewności, czy materiał w danej warstwie nie był wielokrotnie redeponowany.

W 2004 roku została zaproponowana kolejna chronologia dziejów Ostrowa Lednickiego. Postawiono tezę, że umocnienia powstały najwcześniej na przełomie IX i X wieku, a raczej w I poł. X wieku oraz, że nie było poprzedzającego gród osadnictwa otwartego. W okolicach połowy X wieku, może w latach 60. zbudowano drugą linię wałów. Taki dwuczłonowy gród funkcjonował do końca lat 70., kiedy rozebrano wewnętrzny wał oraz zbudowano palatium z kaplicą. Całość spalono w I poł. XI wieku i być może była to inicjatywa Brzetysława. Następnie odbudowano fortyfikacje i ośrodek funkcjonował jako gród kasztelański do końca XII, może początków XIII wieku. Następnie na szczycie wałów pojawiają się ślady po domostwach, co świadczy o porzuceniu jago funkcji militarnych [Kurnatowska 2004, 168-173]. Ponownie datowania te, jak i całe ustalenia stanowią wyniki interpretacji, być może słusznych, ale nie opierają się one na niepodważalnych wynikach analiz naukowych.

Kolejną dyskusję stanowi ta, prowadzona w kontekście tak zwanego kościoła II. Podsumowanie ustaleń chronologicznych pojawiło się w pracy Jacka Wrzesińskiego i Michała Kary z 2004. W wyniku wielu sezonów badań i prac weryfikacyjnych ustalono, że kościół wzniesiono na puryfikowanej ziemi w trzeciej ćwierci X wieku, jednak powodu takiego datowania nie objaśniono. Kres pierwszej fazy powiązano z najazdem Brzetysława i argumentowano tym, że zabytki odnalezione w warstwie użytkowej pochodzą z I poł. XI wieku, a ceramika z warstwy zniszczeń pochodzi z połowy XI wieku. Niestety autorzy nie

podali w tekście publikacji co takiego charakterystycznego jest w tej ceramice, że można ją aż tak precyzyjnie datować. Kres funkcjonowania wyznaczono na koniec XI wieku. Nad rozebranymi pozostałościami zalegały nawarstwienia o miąższości 1 m zawierające materiały ceramiczne wczesnośredniowieczne, co miałoby stanowić potwierdzenie przyjętej hipotezy [Wrzesiński, Kara 2004, s. 157-180].

Kolejne ustalenia dotyczą prac związanych z palatium. Na tym odcinku udało się zauważyć, że mur kaplicy przecina warstwę z X, a może i nawet z I połowy X wieku. Następnie najstarszy poziom użytkowy palatium zalega bezpośrednio na nawarstwieniach starszego gródka, również datowanego na I poł. X wieku. Na podstawie obserwacji stratygraficznych, obejmujących niezaburzony układ warstw wnętrza oraz bezpośredniego sąsiedztwa budowli, ustalono, że warstwy budowlane (III/IV, IV, IVa) datowana są na połowę X w. [Łastowiecki 1993b, s. 58-59, 64; Górecki 2016, s. 40]. Pozwala to uznać, że palatium wzniesiono po połowie X wieku.

Badania na przyczółku mostu wschodniego dostarczyły czytelnego układu stratygraficznego, z którego można było wyczytać sekwencję czterech grup warstw.

Chronologia warstw IV, czyli najstarszych, została oparta o badania przyrodnicze oraz materiał zabytkowy. Stanowiła go żelazna ostroga, grzebienie z poroża, żelazna miska oraz ceramika naczyniowa odnosząca się do II poł. X do XII stulecia. Chronologię taką potwierdzają 24 daty dendrochronologiczne z przedziału 954-1032 r. n.e. [Łastowiecki 1993, s. 144]. Do tych nawarstwień odniesiono pierwszą fazę mostu, wydzieloną na podstawie belek pochodzących z jednego przęsła. Ich moment ścięcia określono na lata 963, 980 i 1015. Układ ten zamyka warstwa spalenizny (IV_1), która nie zawierała materiału ruchomego. Autorzy badań odnoszą ją do II ćwierci XI stulecia, argumentując, że można taki wniosek oprzeć na układzie stratygraficznym i w korelacji z innymi warstwami spalenizny. Poświęćmy chwilę tej opinii.

Jak wynika z datowania momentu ścięcia drzew użytych do konstrukcji w warstwach IV i warstwach III, zalegająca pomiędzy nimi spalenizna powstała pomiędzy 1015 a 1032 rokiem. Należałoby w takim wypadku postarzyć zaproponowaną przez Łastowieckiego chronologię o dekadę. Zanim to nastąpi, koniecznym będzie pozyskanie większej ilości prób drewna, ponieważ opieramy się tutaj na bardzo wąskiej ilości danych, gdzie możemy mieć do czynienia z błędem statystycznym.

Kwestia korelacji z innymi warstwami to osobny rozdział. Jak zaobserwowaliśmy podczas lektury tekstu, datowanie warstwy spalenizny występującej tu i ówdzie na Ostrowie Lednickim, odbywa się na podstawie materiałów ceramicznych i odnoszenie ich do konkretnego ćwierćwiecza jest po prostu niemetodyczne. Jedyna warstwa spalenizny o większym znaczeniu

chronologicznym została zarejestrowana w latach 30., a – jak widzieliśmy – podstawę jej datowania stanowi obecność złotej blaszki, którą prawdopodobnie można wiązać z okresem obejmującym X i XI wiek [Żurowski 1953, s. 122].

Nie bez znaczenia pozostaje również założenie, że wszystkie warstwy spalenizny powstały w tym samym momencie. Pożary stanowiły problem wielu średniowiecznych miast i także na Ostrowie Lednickim przypadkowe zaprószenie ognia mogło mieć miejsce. Łączenie każdej odkrytej warstwy z jednym zdarzeniem o charakterze militarnym wymaga weryfikacji.

Podsumowując, nasze rozważania możemy opierać tylko na pozyskanych w latach 80. datach dendrochronologicznych.

Podstawę datowania warstw III stanowi ceramika oraz jedna srebrna krzyżówka z czwartej ćwierci XI wieku lub z początku XII wieku. W warstwie tej znajdowała się wiązka przęsła mostowego, z którego pochodzi bal z datą ścięcia po 1032 roku. Wydawałoby się słusznym przyjąć jej chronologię na okres minimum od wspomnianego roku do XII stulecia lub później. W opracowaniu Mateusza Łastowieckiego założono, że wspomniana belka mogła być użyta ponownie, czyli pochodzić ze starszej fazy mostu i po jego spaleniu w 1038 roku była w na tyle dobrym stanie, że posłużyła do budowy kolejnego. Myślę, że bajkowość interpretacji o najeździe Brzetysława, z którą jest łączona wspomniana data, nie wymaga argumentowania. Kolejne nawarstwienia (war. II) zostały wydatowane w oparciu o materiał ceramiczny, wydaje się, że z dość dużym prawdopodobieństwem można odnosić je do okresu wczesnego średniowiecza. Warstwy pierwsze stanowił piasek z drobnymi fragmentami ceramiki, który moim zdaniem należy łączyć ze sekwencyjnymi zmianami poziomu wody w jeziorze i nieustannymi procesami erozyjnymi zachodzącymi w strefie przybrzeżnej.

W latach 1992 do 1994 ledniccy archeolodzy rozpoczęli badania przyczółku mostu zachodniego po zachodniej stronie jeziora. Wydzielili tam trzy warstwy, a ich podstawy datowania są następujące:

- Najstarszą z nich (war. II) połączono z budową mostu, czyli z okresem przypadającym na II poł. X wieku, co wiemy na podstawie pozyskanych we wcześniejszych badaniach dat dendrochronologicznych. Niestety brakuje informacji jaka przesłanka pozwoliła na taką interpretację pozostałości, chociaż możemy się domyślać obecności dołków posłupowych zawierających wczesnośredniowieczny materiał ceramiczny.
- Ponad tą warstwą znajdowała się ziemia (war. Ic_{II}) zawierająca dużą ilość odpadków ołowianych i z tego powodu nazwana poetycko „warstwą jubilera". Oprócz nich zawierała ona kawałki ceramiki charakterystycznej dla okresu wczesnego średniowiecza, większość z nich była w całości obtaczana w około 30% tylko w górnej partii. Pozwala to na osadzenie jej

w okresie pomiędzy II poł. X wieku a początkiem XIII stulecia, chociaż wcześniejsza chronologia jest bardziej prawdopodobna ze względu na udział naczyń tylko górą obtaczanych.
- Trzecia warstwa zawierała fragmenty naczyń wypalonych w atmosferze redukcyjnej i autor publikacji z lat 90. określił jej chronologię na XV stulecie [Łastowiecki 1996, s. 257]. Wydaje się jednak, że takie datowanie było zbytnio zawężone. Ceramika siwa, pojawia się w Wielkopolsce w połowie XIII wieku i pozostaje w użytku do końca średniowiecza lub nawet początku okresu nowożytnego [Kruppe 1967, s. 54-55]. W takiej sytuacji musimy przyjąć taką chronologię dla wspomnianych nawarstwień.

W pierwszej dekadzie XXI wieku były zorganizowane poszukiwania po północnej stronie wyspy, w trakcie których natrafiono na pozostałości zabudowy mieszkalnej. Podstawę datowania na tym odcinku stanowił materiał ceramiczny.

W lednickim kompleksie osadniczym znajduje się kilka cmentarzysk szkieletowych, których chronologię oparto o znaleziska materiału ruchomego. Przede wszystkim jednak kierowano się tutaj okresem zmian w obrządku pogrzebowym na słowiańszczyźnie przypadającym na koniec X i początek XI stulecia. Problemy z datowaniem cmentarzyska wewnątrz grodu na Ostrowie Lednickim zostały przedstawione na początku tego rozdziału [Zakrzewski 1933, s. 38]. Cmentarzysko w Dziekawnowicach na stanowisku 2, dostarczyło niewielkiej ilości artefaktów, które nie pozwalają zawęzić jego chronologii. Ostatecznie cmentarzysko w Dziekanowicach 22 charakteryzuje się bardzo pokaźnym zbiorem zabytków, które można datować minimalnie od II poł. X do XIII stulecia.
Badania na wyspie Ledniczka prowadzone w XX wieku dostarczyły jedynie materiałów o chronologii późnośredniowiecznej, wiadomo jednak, że już w X wieku, a może nawet i wcześniej była ona zamieszkana. Wskazują na to pozostałości przeprawy mostowej, z których pozyskano próbki do badań dendrochronologicznych [Pydyn et al. 2018, s. 188]. Także informacje pozyskane podczas wykopalisk prowadzonych po zachodniej i północnej stronie Ledniczki w latach 2021 i 2022 potwierdzają taką interpretację. Stanowią je ponownie daty dendrochronologiczne oraz materiały zabytkowe, głównie ceramiczne [Kowalczyk, Pawlak 2022].

Liczne stanowiska o charakterze osad, które wchodzą w skład lednickiego kompleksu dostarczyły głównie materiałów ceramicznych. Ich datowanie w związku z tym obejmuje szeroki okres kilku stuleci.
Poszukiwania powierzchniowe, prowadzone szczególnie intensywnie w ramach „Projektu Lednica" wzbogaciły kolekcję muzealną o liczne wyroby wykonane z metalu. Wszystkie z nich znajdowały się w warstwie humusu lub podglebia i z tego powodu ich kontekst stratygraficzny nie pozwala na ustalenia chronologiczne.

Większość zabytków, które wybrano do analizy w tej rozprawie, pochodzi z badań podwodnych, z tego względu wyjaśnienie ich podstaw datowania jest dla nas bardzo istotne. Do tej pory zakładano, że daty dendrochronologiczne mogą bezpośrednio określić chronologię zabytków, ale czy na pewno tak jest?

W latach 1982 do 1990 prace podwodne były prowadzone w sposób metodyczny, polegający na eksploracji wyznaczonych działek badawczych. Pozyskany materiał był rejestrowany w obrębie siatki arowej, czyli na planie, jednak nie istniała możliwość, by określić głębokość i tym samym warstwę zalegania przedmiotu. Chociaż w okresie tym udało się wydzielić warstwy kulturowe, to ze względu na warunku środowiskowe ciężko było przypisać pozyskiwany materiał do konkretnej z nich. Ponadto założono logicznie, że mamy do czynienia z jedną fazą budowy mostu oraz, że wszystkie przedmioty są związane z okresem jego użytkowania. W związku z tym dokładna ich rejestracja w obrębie warstwy nie wydawała się w procesie eksploracji aż tak istotna, zwłaszcza że we wspomnianych podwodnych warunkach była trudna do wykonania [Kola 2000, s. 12-23; 2014, s. 13-32].

Chronologia przepraw mostowych została oparta o daty dendrochornologiczne. Jasno z nich wynika, że most zbudowano w II poł. X wieku, a najmłodsze belki ścięto po roku 1022 i 1033 [Krąpiec 2000, s. 49-56; Radka 2014, s. 33-39]. Nie mamy jednak pewności, czy w późniejszych dekadach most również nie był używany. Liczba próbek drewna pobranych do badań przyrodniczych była stosunkowo niewielka, a w wielu przypadkach nie było możliwe ustalenie momentu ścięcia drzew. Wydaje się, że aby wykluczyć istnienie kolejnych faz przebudowy przeprawy mostowej, konieczne byłoby przeprowadzenie większej liczby analiz. Pewne przesłanki sugerujące dalsze funkcjonowanie konstrukcji dostarczają badania przyczółków, gdzie odnaleziono pozostałości datowane na kolejne stulecia. Stanowią je jednak warstwy, które mogły powstać w wyniku innych procesów zachodzących nad brzegiem jeziora, a niżeli użytkowanie mostu. Obecność dołków posłupowych po zachodniej stronie zbiornika, które zawierały późnośredniowieczny materiał ceramiczny również może stanowić przesłankę o późnośredniowiecznej fazie mostu, z drugiej strony dołki te mogą być pozostałościami mola lub innej konstrukcji posadowionej na palach.

Jak widzimy, sprawa jest w toku i wymaga prowadzenia dalszych badań, które dzięki obecnej technologii może dostarczyłyby informacji o układzie stratygraficznym na moście gnieźnieńskim i poznańskim. Wracając do podstaw datowania, nie można ostatecznie stwierdzić, czy materiał zabytkowy pozyskany przez archeologów w latach 80. podczas badań podwodnych z całą pewnością można osadzić w ramach od II poł. X do lat30. XI stulecia. Bazując na datach

dendrochronologicznych wydaje się to bardzo prawdopodobne, jednak miejmy na uwadze opisane powyżej trudności.

W latach 90. do prac podwodnych zostało wprowadzone nowe narzędzie - wykrywacz metali. Przyczyniło się to do drastycznego zwiększenia kolekcji muzealnej o artefakty wydobyte bez kontekstu [Kola 2000, s. 12-23; 2014, s. 13-32]. Praktycznie wszystkie pozyskane materiały można jedynie datować na podstawie ich cech formalnych oraz odnosić do okresu średniowiecza ze względu na obecność w wodach jeziora Lednica. Oczywiście ich wczesnośredniowieczna chronologia związana z X i XI stuleciem jest bardzo prawdopodobna, jednak wniosek ten nie jest oparty o informacje stratygraficzne, a o zupełnie inne przesłanki. Wcale nie lepiej ma się sytuacja w kontekście zabytków metalowych wydobytych w ten sam sposób w linii mostów, chociaż tutaj ich kontekst można łączyć z datami dendrochronologicznymi to jednak sprawa ta wymaga weryfikacji wcześniej opisanego aspektu potencjalnych kolejnych faz funkcjonowania mostu.

Tych poszukiwań, o względnie naukowym charakterze, zaprzestano z końcem pierwszej dekady XXI wieku i od tego czasu materiał był pozyskiwany w ramach wytyczonych działek badawczych. W okresie tym (2010 r. do 2016 r.) wyeksplorowano ich kilka, a ilość odnalezionych zabytków metalowych sprowadza się do trzech. Ich podstawy datowania posiadają te same mankamenty, o których przeczytaliśmy w kontekście badań z lat 80.

Ostatnie badania podwodne prowadzone na pozostałościach mostów z zachodniego brzegu na wyspę Ledniczkę są związane ze zmianą metodyki. Wprowadzenie, jako sposobu dokumentacji, fotogrametrii pozwala na dokładne lokalizowanie przebiegu nawarstwień znajdujących się pod wodą i tym samym na umiejscawianie wewnątrz nich zabytków archeologicznych. Pozyskane próby drewna do badań dendrochronologicznych pozwoliły również na określenie chronologii zarejestrowanych nawarstwień. Starsze z nich odnoszą się do X wieku, młodsze do schyłku XIII i początku XIV [Pydyn et al. 2018, s. 188]. Należy przy tym pamiętać, że nawarstwienia denne charakteryzują się mniejszą spoistością, aniżeli warstwy akumulujące się na powierzchni, w związku z tym cięższe przedmioty, które zostały wrzucone do wody, mogą w momencie uderzenia o dno przedostać się do warstw niższych. Również dynamika samej wody odgrywa tutaj znaczenie.

Ostatni aspekt związany z podstawami datowania, to sprawa nomenklatury. W opisach zawartych w sprawozdaniach z wykopalisk oraz na kartach obiektów dotychczasowi badawcze lednickiego kompleksu osadniczego posługiwali się cyframi rzymskimi na opis poszczególnych warstw. Możemy natknąć się na następujące pojęcia:

- Warstwy I, oznaczające humus, podglebie lub warstwę orną. Jej wartość dla ustaleń chronologicznych jest znikoma.
- Warstwy II, opisują depozyty zalegające bezpośrednio pod warstwami pierwszymi. Opis ich znajdujemy przy okazji sprawozdań z badań na przyczółkach mostów, kościoła II czy palatium.
- Warstwy III odnoszą się do okresu średniowiecza.
- Warstwy IV zazwyczaj oznaczają pozostałości łączone z X i XI wiekiem.

Należy jednak zauważyć, że opis warstw trzeba odnosić do konkretnego wykopu i zarejestrowanej tam sytuacji stratygraficznej, a następnie podstaw datowania poszczególnych sekwencji.

Obraz jaki się wyłania po lekturze tego rozdziału daje jasno do zrozumienia, że sytuacja stratygraficzna pozwalająca odnieść artefakty do okresu państwa pierwszych Piastów należy do wyjątkowych. W większości sytuacji datowanie uwzględnionych w analizie przedmiotów jest spekulacyjne i zazwyczaj to nie kontekst zalegania informuje nas o chronologii, a cechy formalne samych znalezisk. W powyższej sytuacji jesteśmy zobowiązani uwzględnić w analizie wszystkie zabytki, które mogły być używane w X wieku i I połowie XI wieku, co w praktyce oznacza niemal wszystkie z nich.

II. Analiza

4. Dewocjonalia

W rozdziale tym zostały ujęte zabytki ruchome, które do tej pory w literaturze dotyczącej Ostrowa Lednickiego były interpretowane jako związane z wiarą chrześcijańską.

4.1 Relikwiarz.

Do muzealiów najwyższej klasy należy relikwiarz, a jego importowany charakter nie pozostawia wielu wątpliwości. O wyjątkowości relikwiarza decydują użyte materiały (złoto i gagat), brak analogicznych znalezisk w Europie Środkowej oraz jego nietypowe przeznaczenie.

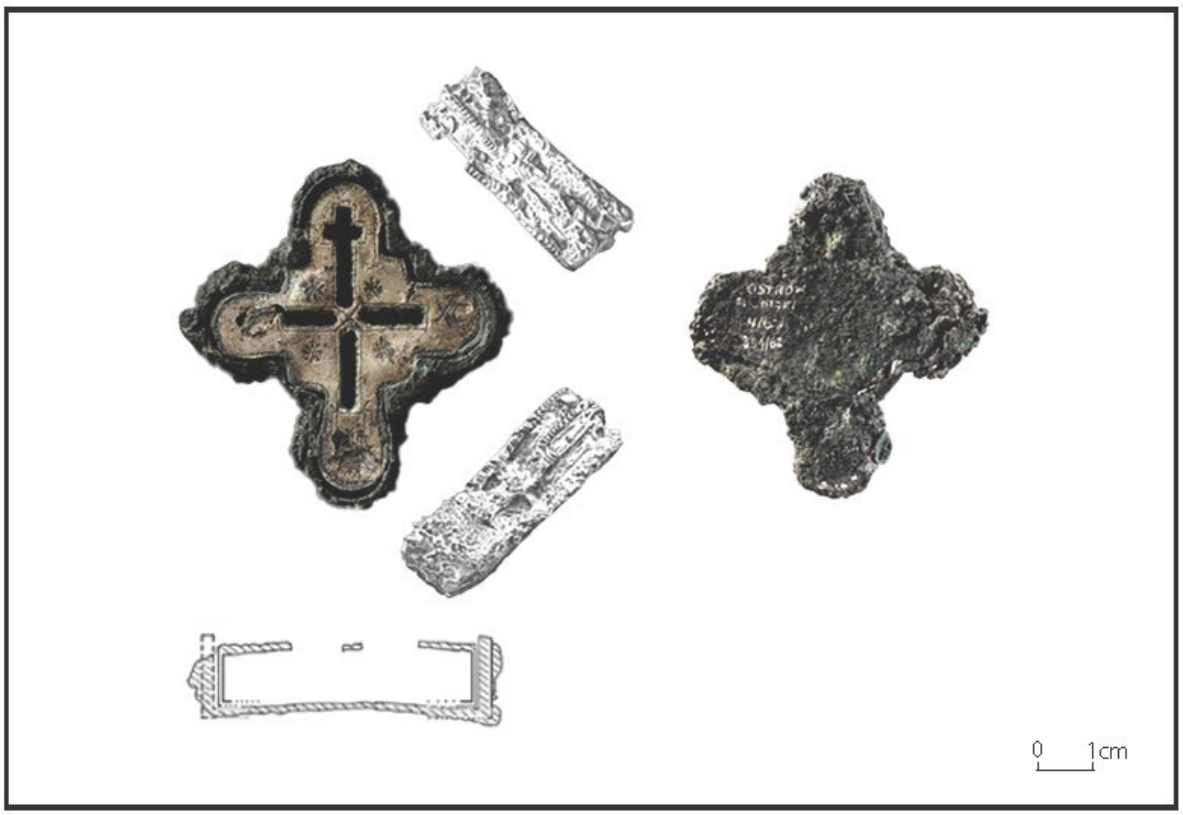

Tabl. 4.1 - Relikwiarz z lednickiego kompleksu osadniczego.

Lednicki relikwiarz stanowił niewielki pojemnik typu puszkowatego w kształcie zbliżonym do krzyża równoramiennego. Zabytek składał się z dwóch podstawowych elementów; właściwego relikwiarza oraz jego oprawy. Ten drugi element (oprawa) to wykonana ze srebrnej blachy

puszka, pierwotnie zamykana i otwierana. Posiadała ona wysokość od 1,25 cm do 1,55 cm, długość pionowego ramienia krzyża to 6 cm, natomiast poziomego 5 cm. Grubość blachy 0,1 cm do 0,2 cm. Na wieczku oraz w dolnej partii puszka była zdobiona pseudogranulatem i prawdopodobnie górna część była zamknięta szybką[2] [Górecki 2015, s. 18-27].

Drugi element – relikwiarz – powtarzał formę wcześniej opisanej puszki, lecz miał mniejsze wymiary, by zmieścić się w jej wnętrzu. Lico enkolpionu wykonano najprawdopodobniej z blachy srebrnej[3], pokrytej cienką warstwą złoto-srebrnego stopu z dużą domieszką miedzi. Znajdują się w nim wycięcia tworzące formę krzyża łacińskiego z titulusem. W miejscu przecięcia ramion krzyża pozostawiono niewielki, niewycięty fragment blachy o kształcie zbliżonym do czworokąta. Na jego powierzchni wyryto dwie skośne przecinające się linie tworzące znak X, a wykonano je repusowanym ornamentem „perełkowym". Cały krzyż obwiedziono ciągłą linią rytą. Poniżej krzyża znajduje się zarys podstawy (suppendionu) ozdobionej 6 kropkami. Dolne ramię krzyża flankują dwa kliny. Na końcu prawego ramienia umieszczono litery XC stanowiące chrystogram [Forstner 1990, s. 26, 31, 34].

Pomiędzy ramionami znajdują się symetrycznie rozmieszczone ośmioramienne rozetki, które rzemieślnik stworzył za pomocą rytowanej pałeczki zakończonej puncą perełkową. Zwraca uwagę, że rozetki są wykonane niestarannie.

Lico zabytku zostało obwiedzione wzdłuż krawędzi bordiurą, ponownie w postaci ornamentu perełkowatego. Zachowane wymiary wewnętrznej części relikwiarza wynoszą około 5 x 5 cm. Grubość zewnętrznej blachy oscyluje pomiędzy 0,5 cm do 0,7 mm [Górecki 2015, s. 18-27].

Przedmiot został odnaleziony w 1962 roku podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na Grodzisku (stan.1) na wyspie Ostrów Lednicki. Kierownikiem badań był Andrzej Nowak [Nowak 1965, s. 185].

Zabytek znajdował się przy reliktach mniejszego kościoła (tzw. II kościół), a precyzując 30 cm od obwodowej ściany północnej najmniejszego z przykościelnych aneksów. Zalegał on w warstwie gruzowiska i spalenizny datowanej na I poł. XI wieku (w-wa III 5-7, interpretowana jako wynik destrukcji kościoła) [Łastowiecki 1963, s. 30; Górecki 2015, s. 15].

Cechy formalne pozwalają przyjąć, że zabytek ma bizantyjskie pochodzenie. Po pierwsze posiada on otwarte krzyżowe wycięcie na wierzchniej płytce, które umożliwiało wiernym bezpośredni kontakt z umieszczonymi wewnątrz relikwiami. Zdaniem specjalistów stanowi to ścisłą zasadę w rytuale chrześcijaństwa bizantyjskiego [Szczepkowska-Naliwajek 1996, s.

[2] W literaturze przedmiotu nie natrafiono na informacje, które dały asumpt do postawienia tej hipotezy [por. Górecki 2015, 22, tam dalsza lit.]

[3] Na obecnym etapie badań ustalenie składu elementarnego nie było możliwe [Hensel 2015, s. 63].

101; Starnawska 2008, s. 227, przyp. 884]. Następnie, ornament w postaci puncowanych kropek znajdujących się na krawędzi stauroteki lednickiej, ma być imitacją rzędu pereł. Taki rodzaj dekoracji należy do jednego z najczęstszych w złotnictwie mezobizantysjkim [Orłowski 1989, s. 232–233].

Kolejny aspekt to przedstawienie Chrystusa z oprawy relikwiarza. Wyobrażenie to zostało dostrzeżone przez Mieczysława Nadolskiego na fragmentach skórzanego pojemnika, w którym znajdował się zabytek. Niestety przedmiot ten zaginął. Zgodnie z opisem przywołanego archeologa, wyobrażenie przedstawia postać w długiej szacie, z otwartymi oczami i nimbem otaczającym głowę. Dolne ramię krzyża wieńczył motyw czterolistny (tabl. 7:9) [Nadolski 2002, s. 317-321].

Przejdźmy teraz do interpretacji funkcji zabytku. Przedmioty, które z dzisiejszej perspektywy można uznać za stauroteki, a za taki przyjęło się uznawać niniejsze znalezisko [Myśliński 2001, s. 46-47], to te z zachowanymi fragmentami drewna (tj. krzyża świętego), ewentualnie takie, które formalnie są do nich zbliżone.

Największą grupę stanowią relikwiarze w formie skrzynki, określane jako relikwarze-ikony lub po prostu stauroteki. Jak sugeruje Nina Chichinadze rozwój tego stylu nastąpił w X wieku, kiedy to również dostrzegalna jest zmiana w nomenklaturze tych przedmiotów. W ścisłości, w źródłach pisanych określenia *theke staurou* i *repositarium* (crucis) zaczęły być zastępowane przez *eikon* (gr. obraz) i *tabula* (łac. tablica). Jest znanych wiele bizantyjskich pojemników na pozostałości krzyża z tego okresu, zazwyczaj bardzo bogato zdobionych i pojawiają się one już przed X wiekiem [Chichanidze 1999, s. 34-38].

Na IX wiek datowana jest stauroteka Fieschi Morgan'a wykonana w Bizancjum. Składała się ona z właściwego pojemnika z miejscem na pozostałości krzyża oraz pokrywki. Przedstawienia wykonane emaliowaniem komórkowym (cloisonne) oraz w technice niello pokrywają wszystkie powierzchnie. Znajdujemy tam całą serię scen biblijnych, oczywiście związanych z postacią Jezusa Chrystusa. Na frontalnej okładzinie widzimy Zbawiciela przybitego do krzyża, jednak pozostaje wyprostowany i raczej dumny, jego oczy są szeroko otwarte. Przy górnym ramieniu narzędzia śmierci znajduje się słońce oraz księżyc, u podstawy wzrastają kwiaty a po bokach stoi Matka Boska oraz św. Jan, którzy wznoszą ręce w geście żałoby. W całym relikwiarzu znajdujemy 27 przedstawień świętych, również wykonanych za pomocą emalii. Wewnątrz pojemnika jubiler wykreował kolejne obrazy związane z życiem Jezusa

Tabl. 4.2 - Stauroteki skrzynkowe. 1 - Fieschi Morgan, 2 - stauroteka limburska, 3 - stauroteka z Sante Croci, 4. Stauroteka z Nantola.

Chrystusa, tym razem stosując technikę Niello. Zabytek nie jest duży, jego długość to 10 cm, szerokość 7,5 cm, a wysokość 2,2 cm (tabl. 4.2: 1) [metmuseum.org][4].

Jeden z lepiej zachowanych skrzynkowych egzemplarzy to stauroteka limburska, również bizantyjskiej produkcji. Główną część przedmiotu stanowi krzyż z dwiema poprzeczkami, wykonany z elementów „Prawdziwego Krzyża" oraz złota. Umieszczony jest on w bogato zdobionej skrzynce o wymiarach 48 cm x 38 cm i grubości 6 cm. W zestawie znajdowała się również pokrywka. Całość powleczona jest złotem oraz przedstawieniami wykonanymi emalią (tabl. 4.2: 2). Uważa się, że przedmiot powstał w X wieku [wikipedia.org][5].

Na XI wiek datowana jest stauroteka z Santa Croce we Włoszech – przykład innego wyrobu bizantyjskich warsztatów, powielającego formę skrzynki. Analogicznie do wyżej opisanego zabytku z Limburga, część centralną stanowiło miejsce na krzyż z dwiema poprzeczkami (obecnie niezachowany). Przestrzeń wokół niego wypełniały przedstawienia świętych i aniołów (tabl. 4.2: 3) [pinterest.com][6].

Kolejne znane nam stauroteki w formie skrzynki pochodzą z XII wieku. Do tej grupy należy zabytek z opactwa w Nonatola (Włochy) wykonany z drewna, srebra oraz złota, którego powierzchnie zdobią przedstawienia wykonane w technice niello. Widzimy tutaj świętych apostołów, imperatora Konstantyna i jego matkę Helenę. Zabytek pod względem konstrukcyjnym jest bardzo zbliżony do relikwiarza z Croci (tabl. 4.2: 4) [pinterest.com][7].

Stauroteka w formie prostokątnej skrzynki znana jest ze skarbca na Kremlu w Moskwie. Wykonano ją ze srebra i pozłocono. Tutaj również w miejscu centralnym kompozycji znajduje się krzyż, a po jego bokach zostały wymodelowane przedstawienia świętych. Pozostała przestrzeń jest ozdobiona motywem plecionki, a na krawędzi wyryto napis w alfabecie greckim. Przedmiot uważa się za wytwór warsztatów bizantyjskich i datowany jest na XII wiek (tabl. 4.3: 1) [gettyimages.com][8].

W grupie tej zawarta jest stauroteka, która różni się od powyższych egzemplarzy formą znajdującego się wewnątrz krzyża, jest on mniejszy oraz posiada formę wariantu łacińskiego (tabl. 4.3: 2). Zabytek ten, obecnie znajdujący się pod opieką Muzeum w Luwrze, został

[4] https://www.metmuseum.org/de/art/collection/search/472562
[5] https://en.wikipedia.org/wiki/Limburg_Staurotheke].
[6] https://no.pinterest.com/pin/300826450087488849/
[7] https://no.pinterest.com/pin/300967187608491729/
[8] https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/gilded-silver-staurothek-byzantine-12th-century-found-in-news-photo/464422367#/gilded-silver-staurothek-byzantine-12th-century-found-in-the-of-the-picture-id464422367?esource=social_PI_gallery

1

2

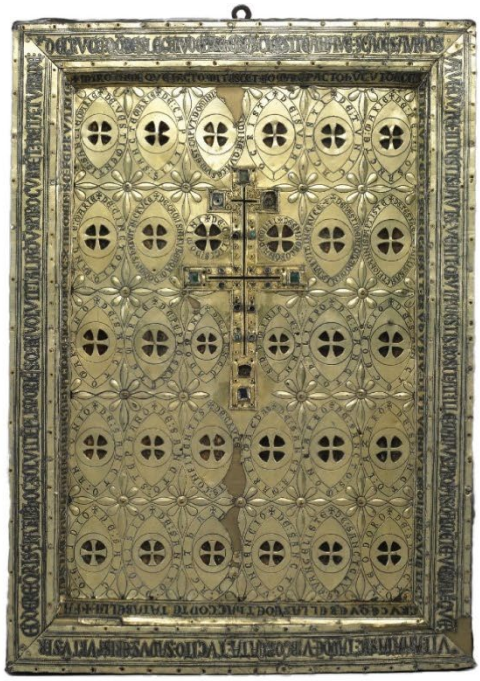

3

Bez skali.

Tabl. 4.3 - Stauroteki skrzynkowe. 1 - stauroteka z Moskwy, 2 - stauroteka z muzeum w Luwrze, 3 - stauroteka z muzeum w Cleveland.

wykonany w XI wieku w Konstantynopolu, a następnie rozbudowany w XIII i XVII wieku w warsztatach zachodnioeuropejskich [Byzantium 330-1453… 2008, s. 281].
Relikwiarz skrzynkowy znajduje się pod opieką muzeum w Cleveland. Został on wykonany ze srebra, pozłacanej srebrnej blachy i kamieni szlachetnych, a jego bazę stanowiło drewno. Rzemieślnik ozdobił go w technice niello. Stauroteka ta powstała w 1214 roku w warsztatach Rhine-Meuse (tabl. 4.3: 3) [clevelandart.org][9].

Kolejny zbiór stanowią stauroteki wkomponowane w tryptyk. Takie rozwiązanie znane jest z Meuse, w poliptyku datowanym na XII wiek (1170-1180) krzyż z dwiema poprzeczkami został umieszczony w części centralnej (tabl. 4.4: 1) [petitpalais.paris.fr][10]. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w zabytku ze Stevalot z tego samego okresu (1156-1158) (tabl. 4.4: 2) [themorgan.org][11].

Trzecią wersję formalną stanowią stauroteki w formie krzyża. Jeden z takich zabytków znany jest z katedry św. Wawrzyńca (st. Lawrence) w Genui (Włochy) i znajduje się w zbiorach muzeum katedralnego skarbca. Sam krzyż miał powstać w IX wieku na zamówienie członka dworu bizantyjskiego, a w XIII wieku został przerobiony na staurotekę na zlecenie arcybiskupa Efezu. Posiadał wymiary 67 cm x 41 cm, przy grubości 1 cm. Zdobiony jest złotem i kamieniami szlachetnymi (tabl. 4.4: 3) [museidigenova.it][12].
Drugi zabytek powielający ten kształt znajduje się w Walter Muzeum, a za miejsce jego proweniencji uznaje się Mosen w Belgii. Powstał w XII wieku (1150–1175), miał wymiary 29 cm × 18,5 cm i został wykonany z pozłacanej miedzi oraz ozdobiony emalią w technice emaliowania komórkowego (cloisonné), wspomnianej wcześniej. (tabl. 4.4: 4) [art.thewalters.org][13].
Czwartą grupę zabytków stanowią enkolipony, które pełniły funkcję pojemników na drzazgi z Krzyża Świętego. W większości sytuacji nie wiemy co znajdowało się wewnątrz relikwiarzy krzyżowych, (tj. enkolpionów) co znacznie utrudnia precyzyjną interpretację ich przeznaczenia. Zdarza się jednak, że szczątki w ich wnętrzu nie ulegają rozkładowi, wtedy naukowcy mogą wyciągać bardziej szczegółowe wnioski.

[9] https://www.clevelandart.org/art/1952.89#
[10] https://www.petitpalais.paris.fr/en/oeuvre/reliquary-true-cross
[11] https://www.themorgan.org/objects/item/93248
[12] https://www.museidigenova.it/en/croce-stauroteca-known-zaccarias-crucifix
[13] https://art.thewalters.org/object/44.98/

1

2

3

4

Bez skali.

Tabl. 4.4 - Stauroteki w formie tryptyku i krzyza. 1 - stauroteka z Meuse,
2 - stauroteka ze Stavelot, 3- stauroteka z katedry Geona, 4 - stauroteka z Walter museum.

Tabl. 4.5 - Enkolpiony powielajace forme zabytku z Ostrowa Lednickiego. 1 - Moguncja, 2 - Metropolitan Museum of Art, 3 - Metropolitan Museum of Art.

Taka sytuacja ma miejsce w przypadku zabytków przechowywanych w Benaki Museum. Znajdujemy tam dwa enkolpiony w kształcie krzyża łacińskiego, które miały zawierać interesujące nas kawałki drewna. Wewnątrz pojemników umieszczono odrębny element z krzyżowym wycięciem bardzo zbliżonym do wycięcia widocznego na powierzchni zabytku z Ostrowa Lednickiego (tabl. 4.6: 4, 5) [benaki.org; benaki.org][14].
Według niektórych interpretacji, relikwiarz krzyżowy z Martvili w Gruzji miał zawierać cząstki Krzyża Świętego [Chichinadze 1999, 30–31], choć nie jest jasne, czy autorka przyjęła ich obecność jako bezsporną.

Wymienione powyżej zabytki stanowią cztery główne typy staurotek. Nie znajdujemy wśród nich przedmiotów ściśle odpowiadających kształtem i konstrukcją znalezisku z grodziska na Ostrowie Lednickim. Jest ono natomiast zbliżone do jednego z typów zamykanych relikwiarzy noszonych na szyi, czyli enkolpionów.
Bliską analogię stanowi znalezisko z Moguncji, datowane na XII wiek. Ma ono formę krzyża równoramiennego o wymiarach 6 cm × 6 cm, wykonanego z pozłacanej blachy miedzianej i pokrytego emalią. Znajdują się na nim przedstawienia Jezusa, Matki Boskiej, czterech ewangelistów oraz wizerunki czterech świętych niewiast. Relikwiarz stanowił zawieszkę (enkolpion) noszoną prawdopodobnie na jedwabnym sznurku, a w jego wnętrzu znajdują się kości owinięte w tkaninę (tabl. 4.5: 1). Interpretuje się, że został on wykonany w warsztatach w Hildesham w Dolnej Saksonii [wczesnesredniowiecze.pl][15].
Relikwiarz krzyżowy, przechowywany w zbiorach Metropolitan Museum of Art w Nowym Yorku w USA, pochodzi natomiast ze skarbca katedralnego w Hildesheim i datowany jest na XIII wiek. Posiada formę zbliżoną do lednickiego zabytku, jest tylko odrobinę od niego większy (wymiary krzyża 10 cm x 10 cm). Został wykonany ze srebra prawdopodobnie pozłacanego. Na jego powierzchni znajdują się wizerunki wykonane w technice niello, nawiązujące do wierzeń chrześcijańskich. Ze względu na inskrypcje w alfabecie greckim uważa się, że enkolpion powstał w Bizancjum albo na Rusi (tabl. 4.5: 2) [metmuseum.org][16].

[14]https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&Itemid=0&id=108298&lang=en https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&Itemid=0&id=108187&lang=en
[15] https://wczesnesredniowiecze.pl/artykul,278,relikwiarz-zagadka-z-moguncji-i-neutrony.html?fbclid=IwAR3JpcSHPXLV2yBApj7iBJb5qB32DLrS66909hRGK264anGWWLrH3BYcpq4
[16]https://www.metmuseum.org/art/collection/search/479490?ft=*&pos=39&nextInternalLocale=en&pg=2&oid=479490&img=1&exhibitionId=%7B0CEDC8EE-3623-4075-AABF-7518259E37E2%7D&rpp=20

W 1994 roku do wspomnianego nowojorskiego muzeum trafił enkolpion podarowany przez Lilę Acheson Wallace. Jest to wyrób w formie krzyża równoramiennego, nawiązujący do zabytku z Lednicy, lecz od niego mniejszy (3,3 cm × 2,4 cm). Datowany jest na okolice 1100 roku, powstał prawdopodobnie w Bizancjum. Został wykonany ze złota i ozdobiony emalią. Na jednej jego stronie widnieje przedstawienie Jezusa Pantokratora, z drugiej widzimy Matkę Boską (tabl. 4.5: 3) [metmuseum.org][17].

Zaprezentowane trzy enkolpiony posiadają kształt krzyża greckiego z prostokątną partią centralną. Są to pojemniki z metali szlachetnych, które można było otwierać i zamykać, a przy tym cechują się bogatą dekoracją. Czynniki te czynią je zbieżnymi z zabytkiem lednickim.

Relikwiarz z lednickiego kompleksu osadniczego został zinterpretowany jako staurotеka w 2001 roku prez M. Myślińskiego [Myśliński 2001, s. 46-47]. Ta bardzo spopularyzowana już w archeologii polskiej teoria stanowi poniekąd założenie a priori, gdyż wewnątrz nie znajdowały się kawałki drewna, dodatkowo pod względem formalnym nie znajduje potwierdzenia w źródłach. Jak widać, stauroteki charakteryzują się odmiennym kształtem i rozmiarami aniżeli zabytek lednicki. Bezpieczniej będzie określić, że stanowił on relikwiarz na nieokreślone przedmioty, którymi były zapewne relikwie. Jak prezentują powyższe przykłady, mogły to być drzazgi z Krzyża Świętego, szczątki osób beatyfikowanych czy inne dewocjonalia.

Wymiary relikwiarza lednickiego sugerują, że prawdopodobnie stanowił zawieszkę. Niestety przedmiot został spalony i z tego względu jego górna część uległa znacznej destrukcji, tym samym niemożliwe jest określenie czy była ona zwieńczona uszkiem. Na bocznych ściankach wyrobu widoczne są elementy uznane za zawiasy, co wspierałoby interpretację funkcjonalną zabytku jako zawieszki – enkolpionu.

Wróćmy jeszcze do kwestii pochodzenia przedmiotu. Z warsztatów bizantyjskich znanych jest kilka wyrobów, których kształt różni się od polskiego znaleziska, ale inne cechy są poniekąd zbieżne.

[17] https://www.metmuseum.org/art/collection/search/466272

Tabl. 4.6 - Enkolpiony z cechami zbieżnymi do relikiwarza z Ostrowa Lednickiego.
1 - British Museum, 2 - Beresford, 3 - Dumbarton Oaks collection, 4, 5 - Benaki Museum,
6 - Monza.

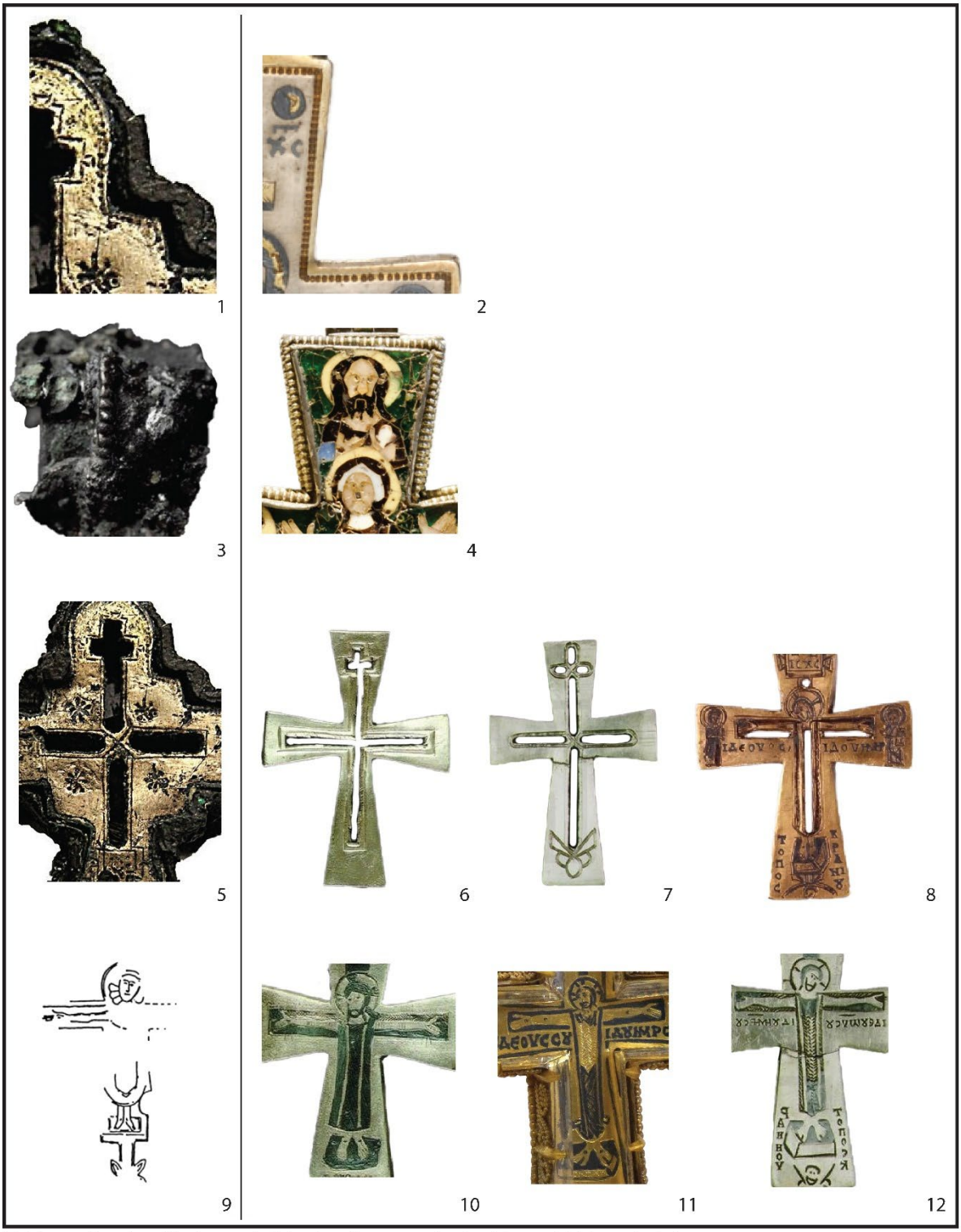

Tabl. 4.7 - Detale relikwiarza z lednicy i wybrane analogie z bizantyjskich enokolpionow.
1 - Ostrow Lednicki, ornament puncy, 2 - Donbarton Oak, ornament puncy, 3 - Ostrow Lednicki, drut perelkowy,
4. Beresford, drut perelkowy. 5 - Ostrow Lednicki azurowy krzyz , 6 - Benaki Museum, azurowy krzyz,
7 - Benaki Museum azurowy krzyz, 8 - Pinsko, azurowy krzyz i wyobrazenie Jezusa ,
9 - Ostorw Lednicki, wyobrazenie Jezusa, 10 - Benaki Museum, wyobrazenie Jezusa, 11. Monza, wyobrazenie Jezusa,
12. Benaki Muzeum, wyobrazenie Jezusa.

Wspomniany już ornament perełkowy, który znajdujemy na lednickim egzemplarzu, jest widoczny na krawędzi krzyża przechowywanego w British Museum (tabl. 4.6: 1) [britishmuseum.org][18], na enkolpionie z Beresford z XI wieku (tabl. 4.6: 2) [smarthistory.org][19] oraz kolejnym zabytku tej kategorii z Monza (tabl. 4.6: 6) [fr.m.wikipedia.org][20].
Ścisłą analogię do bordiury w postaci szeregu wybitych puncą kropek znajdujemy na relikwiarzu krzyżowym datowanym na X-XI wiek, pochodzącym z kolekcji Dumbarton Oaks (tabl. 4.6: 3) [smarthistory.org][21].
Wycięcie w formie krzyża jest widoczne na wspomnianych już zabytkach z Benaki Museum (tabl. 4.6: 4, 5) oraz na złotym enkolpionie odnalezionym w Pinsku (Bułgaria) (tabl. 4.7: 8) [macedonia.kroraina.com][22].
Zbliżone przedstawienia Jezusa do tego widocznego na skórzanej oprawie relikwiarza odnaleźć można na złotym krzyżu Grzegorza Wielkiego z Monzy, znanym jako krzyż Theodolindy (VI–VII wiek) (tabl. 4.7:11) [fr.m.wikipedia.org], a także na wspomnianych zabytkach z Muzeum Benaki.

Przytoczone zestawienie uzasadnia zarówno przyjęcie bizantyjskiej proweniencji zabytku, jak i jego interpretację jako relikwiarza. Pojawienie się w lednickim kompleksie osadniczym przedmiotu takiej rangi pozwala, po pierwsze na interpretację tego miejsca jako istotnego w ówczesnym kulcie, po drugie, wskazuje na przebywanie tutaj elity, czyli będzie odnosić się do funkcji administracyjnych, ostatecznie także może wskazywać na powiązania handlowe. W takich kategoriach to źródło będzie rozpatrywane w części syntetyzującej pracy.

4.2 Grzebień z kości słoniowej, nr inw.: MPP/A/5/289/63.

Tzw. w literaturze *grzebień liturgiczny*, będący zapewne zwykłym grzebieniem, stanowi kolejny zabytek obcego pochodzenia odkryty w lednickim kompleksie osadniczym. Został on wykonany z jednego kawałka kości słoniowej, posiada formę zbliżoną do prostokąta z górną krawędzią o łukowatym kształcie, a na jej brzegach znajduje się ornament zoomorficzny. Dolną część stanowią zęby grzebienia [Górecki 2015, s. 29].

[18] https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1965-0604-1
[19] https://smarthistory.org/wearable-art-byzantium/
[20] https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Fichier:Frauenchiemsee_Torhalle_-_Michaelskapelle_7_Gregorius-Kreuz.jpg
[21] https://smarthistory.org/wearable-art-byzantium/
[22] https://macedonia.kroraina.com/tschilingirov/statii/pliska_staurothek_1982.htm

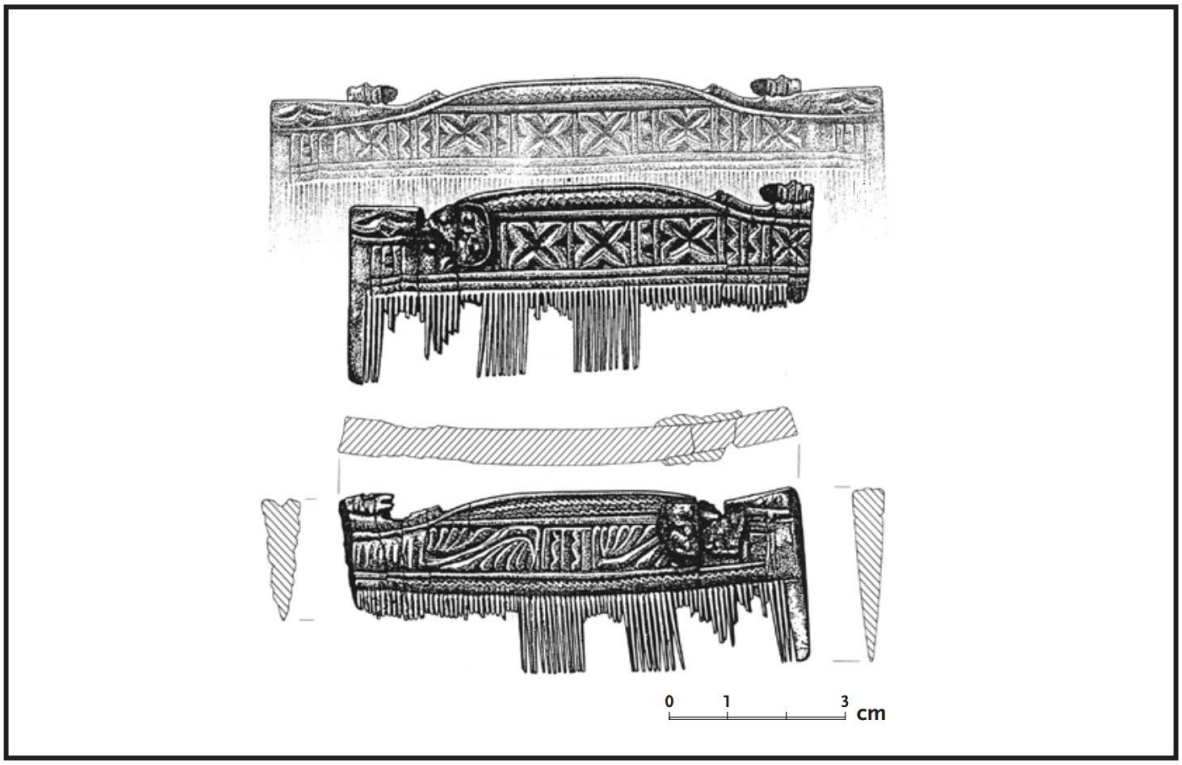

Tabl. 4.8 - Grzebień jednopłytkowy, jednostronny z Ostrowa Lednickiego. Nr inw. MPP/A/5/289/63.

Tuż przy jednym z brzegów widoczne są ślady reparacji, co wskazuje, że przedmiot został złamany już w przeszłości, a naprawiono go za pomocą brązowej blaszki, łączącej złamane fragmenty. Na przeciwległym kraju grzebień został przycięty, prawdopodobnie w celu zachowania symetrii [Górecki 2015, s. 23].

W momencie odkrycia artefakt posiadał długość 8 cm, wysokość sięgała 3,3 cm, a grubość płytki to 0,5 cm. Długość zębów wynosiła 1,4 cm. Po dokładnych oględzinach okazało się, że na podstawie dekoracji zoomorficznej jest możliwa rekonstrukcja przedmiotu sprzed jego uszkodzenia i naprawy. Wydaje się, że oryginalnie miał 10,5 cm długości [Górecki 2015, s. 29].

Typologicznie zaliczyć go można do grzebieni jednopłytkowych, jednostronnych.

Znalezisko zostało pokryte dekoracją roślinną, geometryczną i zoomorficzną. Na jednej powierzchni widzimy czteroramienne rozety ustawione w szeregu, na drugiej tak zwany motyw wici roślinnej. Powyżej i poniżej tej kompozycji zostały wymodelowane dwie linie, z których wewnętrzne pozostawiono gładkie, a zewnętrzne pokryto karbowaniem [Górecki 2015, s. 29].

Szczególną cechą znaleziska jest zdobienie jego górnej krawędzi rzeźbionymi figurkami leżących lwów. Wyobrażenia nie zachowały się w całości, a ich pierwotny wygląd został zrekonstruowany na podstawie założenia o symetrii. Lwy były skierowane głowami w kierunku środka grzebienia, z przednimi łapami wyciągniętymi ku przodowi i z leżącym tułowiem [Górecki 2015, s. 23].

Zabytek odkryto w 1962 roku podczas badań wykopaliskowych prowadzonych przez Andrzeja Nowaka [Nowak 1965, s. 183–185; Górecki 2001, s. 118]. Znalezisko pochodzi z rejonu kościoła II, z przylegającej od północy prostokątnej jamy interpretowanej jako pozostałość chaty. Przedmiot pochodzi z warstwy destrukcji, którą przyjęło się datować na I poł. XI wieku. Datowanie zostało oparte o materiał ceramiczny, co niestety nie stanowi wystarczającej podstawy do wyciągania niepodważalnych wniosków [Nowak 1966, s. 179-183; Wrzesiński, Kara 2004, s. 168-170]. Wydaje się, że autorzy badań intuicyjnie połączyli warstwę spalenizny i zniszczenia kościoła II ze znanymi ze źródeł pisanych zdarzeniami z 1038 roku (por. rozdziały: 2. *Historia badań* i 3. *Podstawy datowania*).

Jest to jedyny grzebień jednopłytkowy odnaleziony na obszarze dzisiejszej Polski, co skłania do uznania go za import. Nie bez znaczenia przy sformułowaniu tej tezy pozostaje sam surowiec, z którego ów przedmiot został wykonany.

Grzebienie wykonane z kości słoniowej i wycięte z jednego kawałka znane są z bardzo szerokiego obszaru geograficznego i występują zarówno w całym okresie średniowiecza, jak i w innych epokach [Górecki 2015, s. 30-31]. Najstarsze egzemplarze wiązane z tematyką chrześcijańską pochodzą z Egiptu i Tunezji [Leclerq 1938, kol. 2944-2945, 2947-2949 ryc. 10049-10050, 10056; Varalis 2008, s. 192, 420, 421]. W okresie późniejszym pojawiają się one w Europie i znane są na przykład z Półwyspu Apenińskiego, gdzie jednym z tych o określonej chronologii jest grzebień łączony z królową Teodelindą , datowany na koniec VI – początek VII wieku. [Schaffran 1941, s. 127-128, tab. 55a]. Występują one również w tym czasie na obszarze pozostającym pod protekcją bizantyjską. Na V wiek datowany jest egzemplarz z Solony (Chorwacja) [Leclercq 1920, kol. 106-107, ryc. 3533]. Kolejne zabytki z obszaru bizantyjskiego korespondują chronologicznie z początkami państwa piastowskiego, stanowią je cztery egzemplarze z Grecji oraz jeden z Bułgarii [Roslund 1997, fig. 8/1, 8/2, 9/1, 9/2]. Pomiędzy VIII a XII wiekiem jednopłytkowe grzebienie z kości słoniowej spotykane są w kręgu odziaływań frankijskich. Odnaleziono je w Niemczech, Belgi, Francji i Anglii [Goldschmidt 1914, 1, 34, nr 63 a-b, 91 a-b, 92 a-b, 94 a-b, 101 a-b, tabl. 26, 29, 39, 40, 47; 1918, 2, 26, nr 43 a-b, tabl. 14; Leclercq 1938, 13, 2, kol. 2946, 2952-2954, 2949, ryc. 10051, 10057, 10059; Roslund 1997, fig. 11/1, 11/2]. Do tej listy należy dodać grzebienie ze Skandynawii i

Czech, datowane na okres od X do XII wieku [Wahlöö 1992, s. 386, ryc. 596; Roslund 1997, fig. 4, 5, 6b, 6c, 8/5; Merhautová 2000, s. 529, fot. 570102a].

Najbliższą analogię do zabytku lednickiego stanowi grzebień z Lund w Szwecji (tabl. 4.9: 1), miejscowości wchodzącej we wczesnym średniowieczu w skład państwa duńskiego. Odnaleziony tam w 1961 roku przedmiot został wykonany z kości słoniowej i należy do form jednopłytkowych jednostronnych, jego długość wynosiła 11,8 cm. Na uchwycie ozdobiono go karbowanymi nacięciami oraz wyobrażeniem ptaka ze złożonymi skrzydłami (kaczki, pawia?), natomiast na górnej krawędzi, analogicznie do zabytku z Lednicy, znajdują się dwa leżące lwy ustawione antytetycznie. Zabytek datowany jest na I poł. XI wieku [Blomqvist, Martensson 1963, s. 216-218; Wahlöö 1992, 386; Roslund 1997, fig.4, 7/4; Górecki 2015, s. 38].

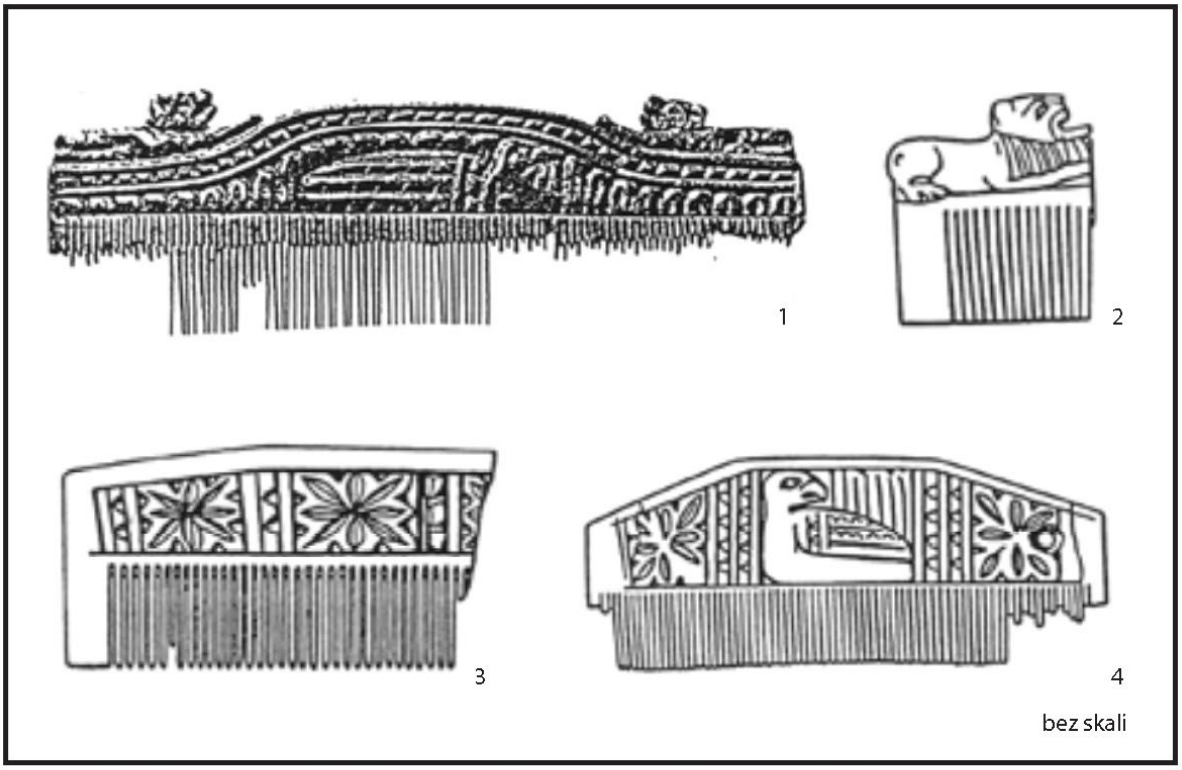

Tabl. 4.9 - Grzebienie jednopłytkowe, jednostronne, analogiczne do zabytku z Ostrowa Lednickiego, nr inw. MPP/M/5/289/63. 1 - Lund, 2 - 4 - Sigtuna.

W miejscowości Sigtuna (reg. Sztokholm, Szwecja) dokonano odkrycia całej serii grzebieni z kości słoniowej, a aż trzy z nich stanowią formy jednopłytkowe i jednostronne.

Egzemplarz będący najbliższą analogią do okazu z Polski zachował się fragmentarycznie (tabl. 4.9: 2), do naszych czasów przetrwał tylko jeden z boków grzebienia, gdzie na górnej krawędzi został wyrzeźbiony leżący lew. To czy z drugiej strony znajdowało się symetryczne

przedstawienie pozostaje domysłem. Zdaniem S. Tesch'a należy datować go na XII wiek [Tesch 1992, s. 386; Roslund 1997, fig. 5, 7/1].

Inny grzebień z Sigtuny, również zachowany we fragmencie, posiadał na jednej z powierzchni ornament w postaci kwiatów/rozet rozdzielonych podwójnymi poprzeczkami (tabl. 4.9: 3). Zdobienie to jest zbliżone do widniejącego na lednickim okazie. Zasadniczą różnicę stanowi tutaj brak wyobrażeń lwów, jednak biorąc pod uwagę generalną ilość zabytków tej kategorii analogię należy traktować jako bardzo bliską. Zabytek datowany jest na I ćw. XII wieku [Tesch 1992, s. 386; Roslund 1997, fig. 6, 7/2].

Trzeci sigtuński grzebień zbieżny jest z wielkopolskim zabytkiem tylko pod względem formalnym oraz częściowo ze względu na ornament w postaci kwiatów/rozet (tabl. 4.9: 4). Te ostatnie jednak nie pokrywają całej powierzchni uchwytu, a jedynie flankują centralne przedstawienie – siedzącego ptaka. Grzebień jest ważny dla naszych dalszych rozważań nad proweniencją całej grupy przedmiotów, ze względu na wspomniany ornament ornitomorficzny.

Przejdźmy teraz do próby ustalenia miejsca powstania grzebienia z Lednicy. Zgodnie z przedstawioną na początku pracy koncepcją metodyczną; tam gdzie mamy do czynienia z największym natężeniem znalezisk danej formy, tam spodziewamy się miejsca powstania zabytku uznanego za import. W tej sytuacji skierowalibyśmy spojrzenie na obszar środkowej Szwecji.

Przyjęcie tak uproszczonej drogi nie wydaje się słuszne ze względu na surowiec oraz ornamentykę. Oczywistym jest, że kość słoniowa musiała zostać sprowadzona do Europy z Afryki lub Azji, po drugie wydaje się, że dekoracja posiada nawiązania do świata śródziemnomorskiego i powstałej tam sztuki wczesnochrześcijańskiej. W tym samym momencie zdobnictwo tego typu nie może zostać uznane za rodzime dla obszarów Europy Środkowej, Północno-Wschodniej oraz Północnej.

W celu wykonania postawionego w tym rozdziale zadania, czyli określania pochodzenia znalezisk, przyjrzyjmy się poszczególnym detalom lednickiego grzebienia, wychodząc od elementów zdobniczych.

Przedstawienie ustawionych antytetycznie lwów znajdujemy zarówno na grzebieniach pochodzących z obszarów bizantyjskich, jak i pozostających pod ich wpływem. Te które zarejestrowano w Zachodniej Europie interpretowane są jako importy. Wszystkie grzebienie tej grupy, wykonane z kości słoniowej, są egzemplarzami dwustronnymi. Należą do nich trzy znaleziska z Koryntu (Grecja) (tabl. 4.10: 1-3), jeden z Chalkis (Grecja) (tabl. 4.10: 4), kolejny z Iznik/Nicei, (Turcja) (tabl. 4.10: 5) [Roslund 1997; fig. 8/1, 8/2, 8/3, 9/1, Chalkis]. Następny to grzebień pochodzący z Paryża (tabl. 4.10: 6) [Roslund 1997; fig. 8/4]. Na drugiej

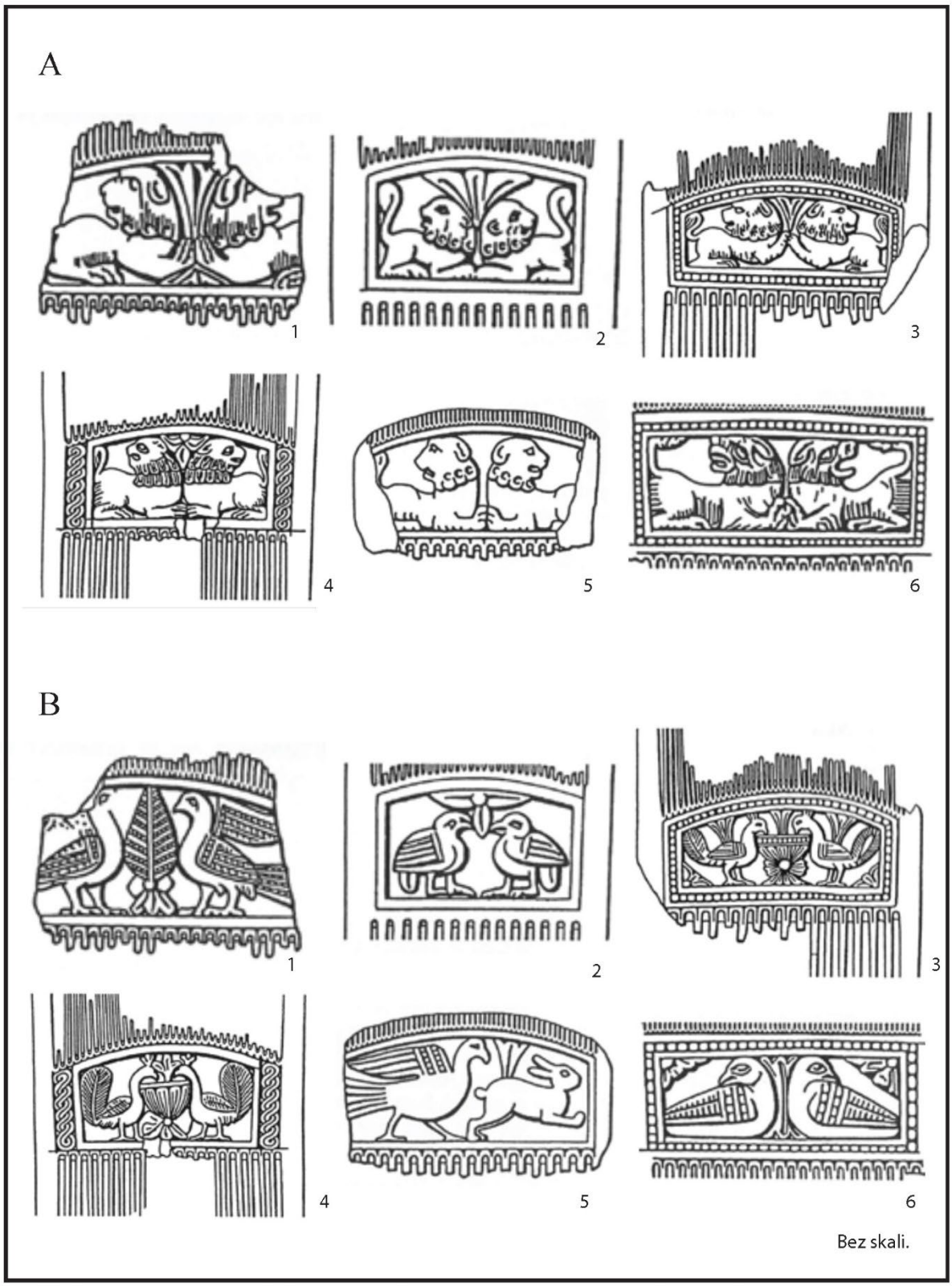

Tabl. 4.10 - Grzebienie z kości słoniowej. A - strona z przedstawieniami lwów, B - strona z przedstawieniami ptaków. 1 - 3 - Korynt, 4 - Chalkis, 5 - Iznik, 6 - Paryż.

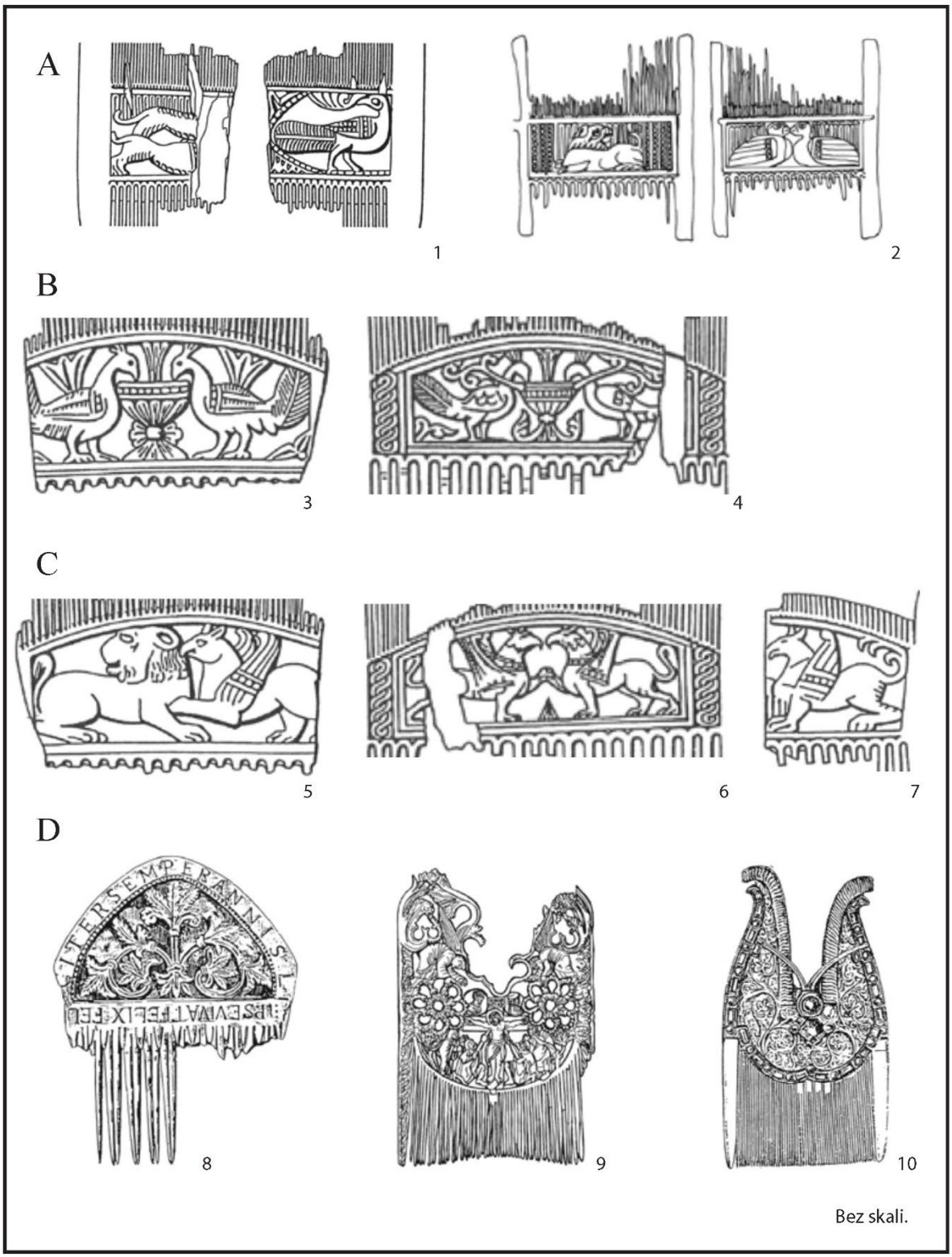

Tabl. 4.11 - Grzebienie z kości słoniowej. A - grzebein z lwami i ptakami, B, C - grzebienie z ptakami i gryfami, D - grzebienie jednostronne z Europy zachodniej. 1 - Carevec, 2 - Sigtuna, 3, 5 - Londyn, 4, 6 - Markt Elbracht, 7 - Moguncja, 8 - Stavelt, 9 - Kolonia, 10 - Kwedlinburg.

powierzchni wszystkich wymienionych grzebieni (po drugiej stronie) znajduje się przedstawienie ustawionych naprzeciw siebie ptaków - za wyjątkiem zabytku z Iznika. Ta obserwacja będzie istotna do dalszych rozważań.

Kolejny grzebień jednopłytkowy dwustronny, prawdopodobnie z parą lwów, jednak tym razem ustawionych w rzędzie, znany jest z Careveca w Bługarii. Także tutaj, po drugiej stronie został wyrzeźbiony ptak (tabl. 4.11: 1) [Roslund 1997; fig. 9/2; Slavčev 1990, s. 56]. Bliski im jest również kolejny zabytek z Sigtuny, gdzie widzimy tylko jednego lwa, a po drugiej stronie dwa antytetycznie ustawione ptaki (tabl. 4.11: 2). [Górecki 2015, s. 39-40; Roslund 1997, fig.8/5].

Dyspersja wyżej wymienionych znalezisk, jak i kontekst kulturowy wykonanych przedstawień, pozwala uznać je za produkty warsztatów bizantyjskich [Górecki 2015, 69]. Idąc tym tropem, pojawienie się na zabytkach z Polski i Szwecji przedstawień antytetycznie ustawionych lwów oraz siedzących ptaków można łączyć z wpływem imperium ze stolicą w Konstantynopolu.

Na zakończenie wywodu o dekoracjach figuralnych należałoby nadmienić, że trzy grzebienie dwustronne z podobną dekoracją pochodzą z Europy Zachodniej. Jeden z Anglii, z Londynu (tabl. 4.11: 3, 5) i dwa z obszaru dzisiejszych Niemiec, z Moguncji (tabl. 4.11: 7) oraz z Markt Erlbach (tabl. 4.11: 4, 5) [Swoboda 1963, Roslund 1997, fig. 10/1; 10/2; 10/3]. Analogicznie, widzimy na nich ustawione antytetycznie ptaki, jednak po drugiej stronie zamiast lwów znajdujemy gryfy lub jak na egzemplarzu angielskim, lwa i gryfa. W literaturze funkcjonuje pogląd, że stanowią one dzieło rzemieślników bizantyjskich i powstały w X wieku. Niestety dane te opierają się wyłącznie na ich aspektach formalnych.

Kolejny aspekt, który bierzemy pod uwagę przy ustalaniu proweniencji stanowi forma grzebienia, teraz skupmy się na zabytkach posiadających zęby tylko z jednej strony. Egzemplarze wykonane z kości słoniowej nie należą do powszechnych znalezisk, a w literaturze przedmiotu brak wzmianki o takich pochodzących z obszarów zajętych w średniowieczu przez Bizancjum. Z drugiej strony, zabytki pochodzące z Europy Zachodniej diametralnie różnią się ukształtowaniem górnej krawędzi, która w ich przypadku jest bajecznie rozbudowana (tabl. 4.11: 8, 9, 10) [Goldschmidt 1914, nr. 51, 92 a-b, 94 a-b, tab. 39, 40; Górecki s. 36-38; Leclercq 1938, kol 2951-2953, ryc. 10058].

Grzebienie jednostronne, z jednego kawałka drewna o podobnych proporcjach są znane z obszaru śródziemnomorskiego, jednak z o wiele wcześniejszych czasów. Jako przykład można przywołać znaleziska z Egiptu z okresu Dolnego i Środkowego Państwa (tabl. 4.12: 1,

2) [collections.mfa.org; metmuseum.org]23. Następne znalezisko zbliżone formalnie, ale tym razem wykonane z kości, posiadające nawet figury dwóch lwów ustawionych pyskami do siebie, łączone jest z kulturą etruską i datowane na VII wiek przed naszą erą (tabl. 12: 3) [wikipedia.org]24.

Tabl. 4.12 - Grzebienie jednostronne z Europy i Afryki. 1, 2 - Egipt, 3 - Italia, 4 - Francja/Flandria, 5 - Sankt Petersburg.

[23] https://collections.mfa.org/objects/136623/comb?ctx=73907d13-caf2-49a1-bbc7-670c9b5f2955&idx=5836 https://www.metmuseum.org/art/collection/search/546801

[24] https://en.wikipedia.org/wiki/Comb#/media/File:Etruscan_-_Comb_with_Lions_and_Geometric_Designs_-_Walters_71495.jpg

Kolejne zabytki znane są z końca średniowiecza i z czasów nowożytnych, z różnych obszarów Europy. Jako przykład mogą posłużyć egzemplarze z Francji lub Flandrii z przełomu XV i XVI wieku (tabl. 4.12: 4), albo siedemnastowieczny przechowywany w Ermitażu (tabl. 4.12: 5) [collections.vam.ac.uk; hermitagemuseum.org][25].

Jak można wytłumaczyć brak jednostronnych grzebieni jednopłytkowych wśród znalezisk z Europy Południowej i Zachodniej? Czy spowodowane jest to małą ich popularnością w interesującym nas czasie i po prostu trudno natrafić na nie podczas prac archeologicznych? Czy może nie były one wytwarzane na te rynki, a może nie produkowano ich wcale? Wydaje się, że wyjaśnienie tej kwestii nie jest możliwe w tym momencie. Sugestywne dla przyjęcia pierwszego tłumaczenia, dotyczącego ubogiej bazy źródłowej, wydaje się ich występowanie zarówno w okresach wcześniejszych, jak i późniejszych.

Kontynuując dyskusję o aspekcie kształtu lednickiego zabytku zatrzymajmy się na chwilę nad przedmiotami „rodzimymi". Mam tutaj na myśli grzebienie kompozytowe, zazwyczaj trójwarstwowe, jednostronne, z przedstawieniami zoomorficznymi na brzegach. Przedmioty te, wykonane z poroża, były łączone z wielu fragmentów spojonych nitami. W podziale Stevena Ashby są one zbliżone do typu 2b. Określa on je jako łukowate (*bowed*) ze względu na dwie zewnętrzne płytki o takim kształcie. Dla nas bardziej istotny aspekt stanowi ukształtowanie górnej krawędzi. W literaturze angielskojęzycznej pojawia się termin nawiązujący do pasma górskiego (*hogback*) albo określenie tej grupy jako grzebieni skrzydlatych (*winged*), ze względu na rozbudowane elementy dekoracyjne przy brzegach. Ponieważ te elementy czasami przybierają kształty zoomorficzne są one dla nas teraz intersujące [intarch.ac.uk][26]. Aspekty technologiczne ich wykonania oraz sposób ornamentacji powierzchni jest w tym momencie mało istotny dla głównego wątku, zwłaszcza że znacząco różnią się od sposobu wykonania zabytku z Ostrowa. Ważnym natomiast jest obecność dwóch figur zwierzęcych ustawionych antytetycznie do siebie na obu brzegach grzebienia.

Grzebienie takie znane są z Anglii, gdzie reprezentuje je zabytek z dwiema głowami niezidentyfikowanych bestii – być może węży lub smoków. Jego miejsce odkrycia nie jest znane, a chronologię ustalono na podstawie schematu typologicznego na VIII lub IX wiek. (tabl. 4.13: 1) [collections.vam.ac.uk][27]

[25] http://collections.vam.ac.uk/item/O88679/comb-lovers-in-a-garden/lovers-in-a-garden-comb-unknown
https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/08.+applied+arts/1154467
[26] https://intarch.ac.uk/journal/issue30/3/type2b.cfm
[27] https://collections.vam.ac.uk/item/O167905/comb-unknown

Z bliżej położonych stanowisk można wymienić Wolin, gdzie odnaleziono wyroby zarówno trójwarstwowe jak i jednopłytkowe (tabl. 4.13: 2, 3, 4) [nap1000.livejournal.com][28]

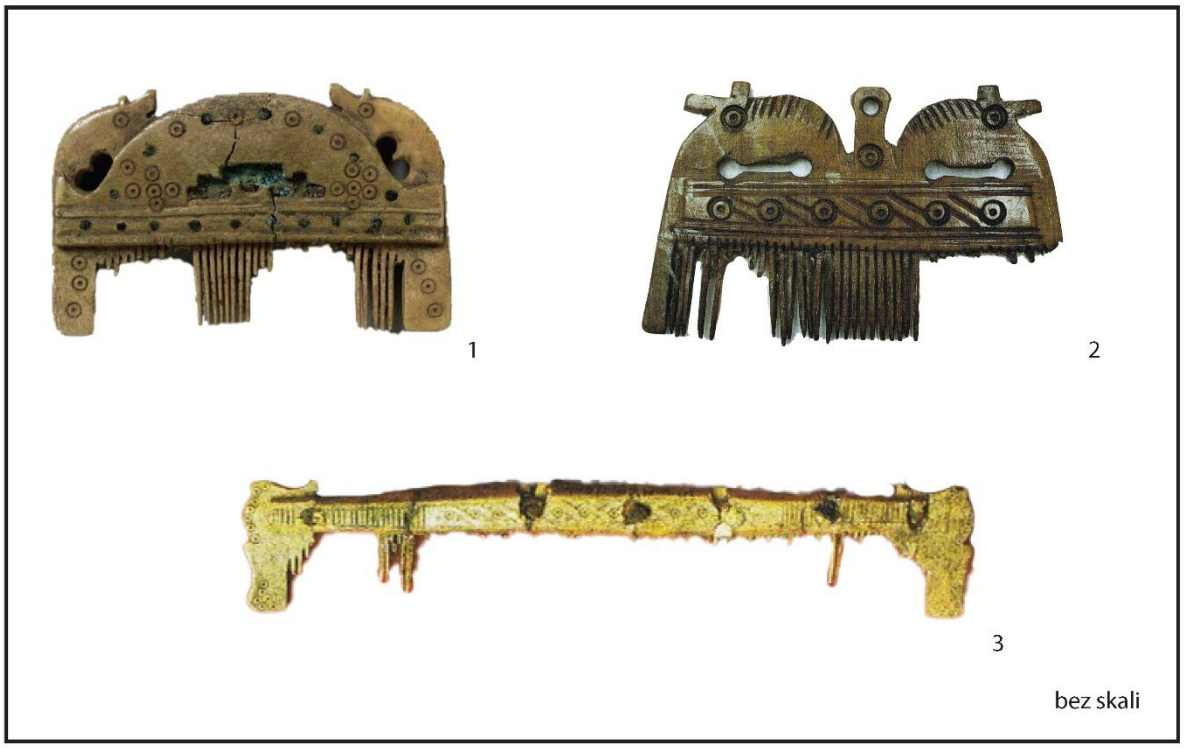

Tabl. 4.13 - Grzebienie z wyobrażeniami zwierząt i typu 2b wg.Ashby. 1 - Anglia, miejscowość nieznana. 3, 4, 5 - Wolin.

Ten sposób dekoracji, w okresie dominacji wikingów, można uznać za miejscowy dla obszarów pozostających pod wpływem diaspory. Ich zbieżność formalna z zabytkami z Ostrowa Lednickiego, Sigtuny oraz Lund w aspekcie dwóch antytetycznie ustawionych stworzeń, może być dziełem przypadku i co ważne, przedmioty te różnią się od siebie proporcjami, ornamentyką i techniką wykonania. Z drugiej strony można próbować ich pojawienie się wyjaśnić dostosowaniem symboliki i sztuki wczesnochrześcijańskiej do wzorów i potrzeb lokalnych. Czy tak było w rzeczywistości? Jeśli tak, to kto był inicjatorem tego zjawiska i ostatecznie, w których warsztatach powstawałyby takie hybrydy?

Bez przeprowadzenia dalszych badań, odpowiedź na te pytania nie jest możliwa. Konieczne jest tutaj przeprowadzenie analiz fizykochemicznych na znanych już zabytkach oraz poszukiwanie nowych źródeł w trakcie prac terenowych.

[28] https://nap1000.livejournal.com/32011.html

Przejdźmy do próby ustalenia, jakich informacji na temat roli i znaczenia Ostrowa Lednickiego dostarcza obecność tego zabytku. Wskazuje on z pewnością na kontakty ze światem bizantyjskim - czy to w formie bezpośredniej, czy jako inspiracja płynącą stamtąd. Z pewnością jest to wyrób importowany, z drogocennego materiału i należy go powiązać z elitą społeczeństwa. To wskazuje na rolę ośrodka lednickiego jako miejsca przebywania osób decyzyjnych dla państwa, czyli na jego rolę administracyjną. Z tą natomiast będą powiązane aspekty reprezentacyjne i militarne.
Jeżeli przyjmiemy, że przedmiot posiadał jakieś związki ze sferą wierzeń chrześcijańskich, tak jak na przykład zaproponował Janusz Górecki, to będzie on przedmiotem podkreślającym znaczenie kultowe Ostrowa Lednickiego, chociaż teoria ta nie wytrzymuje krytyki źródeł.
Ostatecznie jego bizantyjskie pochodzenie, jeśli takie przyjmiemy, będzie również rozważane jako ślad kontaktów handlowych.

4.3 Krzyżyk – okucie krzyżowe nr inw. MPP/A/5/457/63.

Funkcja następnego przedmiotu nie jest jednoznaczna, chociaż w świetle ostatnich ustaleń powinien on znaleźć się w rozdziale dotyczącym oporządzenia jeździeckiego - i tak też w większości uczyniono (tabl. 4.14). Do tej pory funkcjonował on jednak w literaturze jako obiekt liturgiczny [Górecki 2001, 115-116] i dlatego zdecydowałem się zamieścić jego opis oraz część rozważań nad jego przeznaczeniem także w tej części pracy.
Ten wykonany z brązu krzyżyk posiadał pierwotnie formę równoramienną, a końce jego ramion rozszerzały się. Po ich wewnętrznej stronie widoczne są okrągłe odciski, co wskazywać może, że był przytwierdzony do nieokreślonego rodzaju podłoża. Jedno z ramion zostało odłamane. Jego długość wynosi 4 cm, a zachowana szerokość 3 cm (pierwotnie mogły to być 4 cm zakładając, że był on równoramienny).
Zabytek został odnaleziony w 1963 roku podczas prac prowadzonych przez Andrzeja Nowaka. Badania miały na celu rozpoznanie sytuacji archeologicznej wokół mniejszego z kościołów odnalezionych wewnątrz grodziska na wyspie (stan. 1). Niniejszy krzyżyk zalegał w obiekcie interpretowanym jako chata, przylegającym od północy do ściany kościoła. Wydobyto go z warstwy gruzowiska łączonej z momentem zniszczenia przybytku. Jak opisano powyżej, jej datowanie na I poł. XI wieku zostało oparte o materiał ceramiczny, dlatego traktuję je

z pewną dozą wątpliwości (patrz rozdział 3. *Podstawy datowania*) [Nowak 1966, s. 181; Górecki 2001, s. 116].

Tabl. 4.14 - Rozdzielacz w kształcie krzyża z lednickiego kompleksu osadniczego nr inw. MPP/A/5/457/63

Przedmiot ze względu zarówno na formę, jak i kontekst stratygraficzny, do tej pory był jednoznacznie łączony z kultem chrześcijańskim, a zdaniem Janusza Góreckiego mógł stanowić okładzinę księgi. Zarówno w Bizancjum, jak i na Zachodzie Europy oprawiano księgi w kamienie szlachetne i półszlachetne, w perły, plakietki z kości słoniowej, emalie i filigran [Stern 1975, s. 221, ryc.88; Świderkówna 1991, fot. 23; Górecki 2001, s. 116]. Nie natrafiono w literaturze na zdobienie za pomocą przypiętego do okładki krzyża, co poddaje w wątpliwość taką interpretację.

Ze względu na niewielkie rozmiary oraz niekompletny stan zachowania znalezisko można rozważyć jako zawieszkę i w tej sytuacji uszko do przewleczenia sznurka/łańcuszka znajdowałoby się na odłamanym ramieniu. Chociaż obecność zagłębień na końcach ramion krzyża służących do przymocowania go do jakiejś powierzchni, raczej dyskwalifikuje taką interpretację funkcjonalną, to mimo to poświęćmy trochę miejsca temu zagadnieniu. Zawieszki w formie krzyża, spotykane we wczesnośredniowiecznych materiałach archeologicznych, odznaczają się różnorodnością form, dekoracji oraz materiałów użytych do ich wykonania. Pojawienie się krzyżyków wiąże się z rozprzestrzenianiem chrześcijaństwa; występują one w Europie, Azji i Afryce już w IV–V wieku. W VI stuleciu wraz z nasileniem się misji chrystianizacyjnych oraz ze względu na ugruntowanie tejże religii, ilość krzyżyków w znaleziskach wzrasta. Zmienność krzyżyków można śledzić od momentu ich

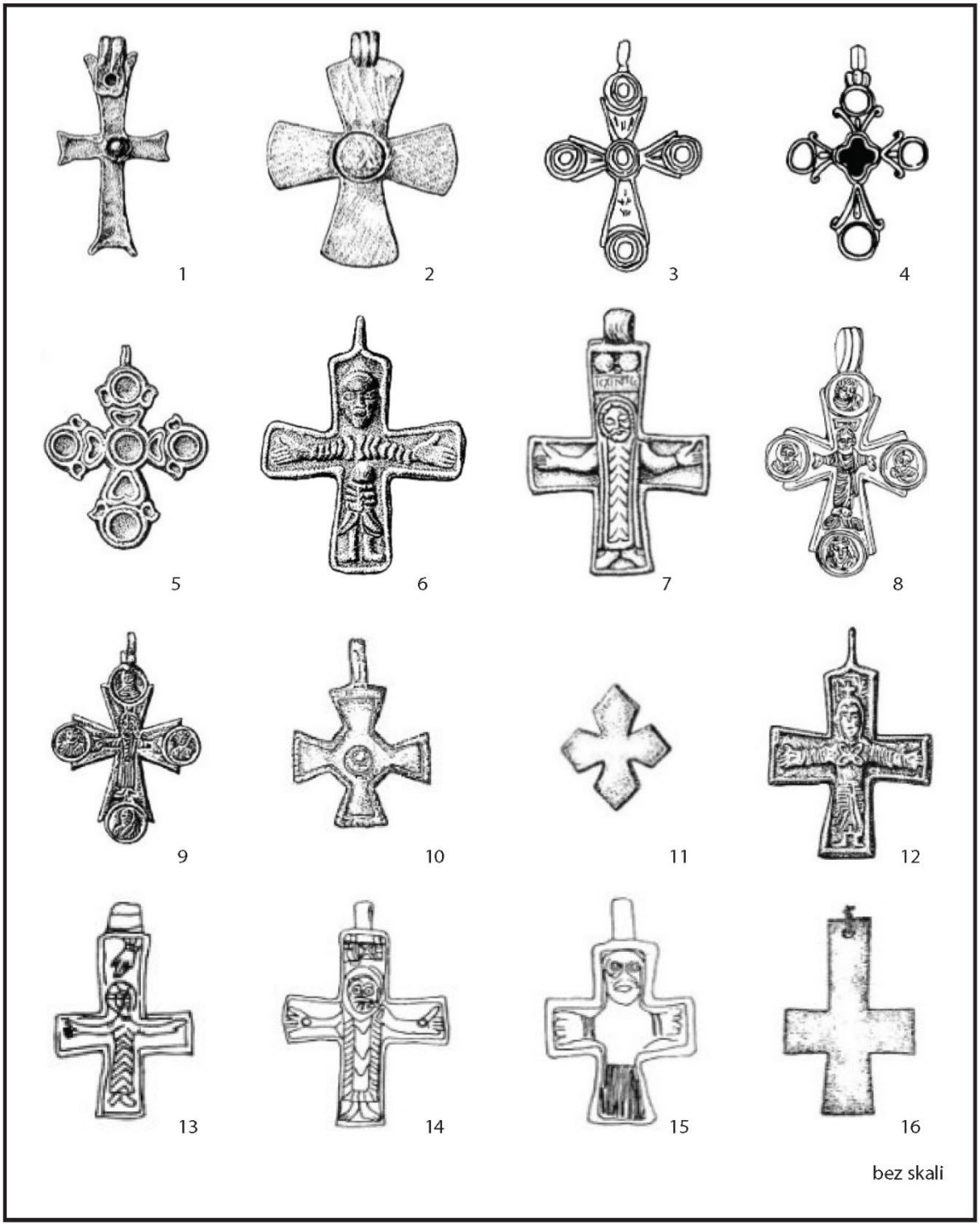

Tabl. 4.15 - Krzyżyki zawieszki z wczesnego średniowiecza. 1 - Cabalda, 2 - Khashupse, 3 - Konstantynopol, 4, 8 - Bizancjum, miejscowość nieznana, 5 – Ozora-Totikusta, 6 – Sewastopolis, 7 – Moguncja, 9 – miejscowość nieznana, w British Museum, 10 – Laucheim, 11 – Saxson Monastery, 12 – Morawa, miejscowość nieznana, 13 – Sady, 14, 15 – Mikulicice, 16 – Spasu Kod Knina.

pojawienia się w VI wieku, aż do czasów współczesnych. Wydaje się, że mogły istnieć dwa kanony ich ewolucji, jeden związany ze światem frankijskim, drugi z bizantyjskim [Молодин 2005, s. 84].

Najwcześniejsze krzyżyki-zawieszki znane są z obszaru nadczarnomorskiego. Znalezisko z Cebeldy (Gulrypszskij rejon, Abhazja, Gruzja) posiadało, tak samo jak lednicki egzemplarz, rozszerzające się ramiona, jednak stanowi to jedyny zbieżny element. Zabytek z Abhazji został wykonany ze złotej blachy, jego ramiona nie są równe, a centralna partia została ozdobiona wstawką z bezbarwnej, szklanej pasty. Jego krawędzie są zagięte do wewnątrz oraz zaopatrzono go w pałąk umożliwiający noszenie na szyi. Obiekt jest datowany na VI wiek naszej ery (tabl. 4.15: 1) [Траниш 1953, s. 272; Хрушкова 2002, s. 330].

Z podobnego okresu (VI wiek) pochodzi krzyżyk odnaleziony w miejscowości Khashupse (region Gagra, Abhazja, Gruzja). Jego podobieństwo do znaleziska z Lednicy zawiera się w równoramiennej formie i częściowo w rozszerzających się ku końcowi ramionach. Istotne różnice stanowi natomiast ich szerokość, pałąkowate wygięcie oraz wyeksponowanie centralnej partii poprzez ornament w postaci kręgu. Krzyżyk wykonano ze srebra (tabl. 4.15: 2) [Хрушкова 2002, s. 185-186].

Krzyżyki z rozszerzającymi się końcami ramion, w formie *crux immissa*, mogą stanowić zawieszki typowe dla warsztatów bizantyjskich, co potwierdzają znaleziska z obszaru tego imperium (tabl. 4.15: 3, 4). Posiadają one jednak charakterystyczne zdobienie w postaci kręgów na zwieńczeniach ramion oraz wewnątrz partii centralnej, co znacząco odróżnia je od lednickiego egzemplarza [Neuss 1926, Abb. 161; Ross 1965, fig. 10. b]. Podobne krzyżyki znane są także z Ozora-Totikusta (Węgry) z VII-VIII wieku (tabl. 4.15: 5) [Гавритухин 2001, s. 124]

Inny typ, który pojawia się w VI–VII wieku i kontynuuje się po XI wieku, stanowią krzyżyki z rozszerzającymi się końcami, z przedstawieniem Jezusa na powierzchni, często otoczone szeroką, profilowaną obwódką wokół krawędzi. Wyznaczają one zupełnie odmienną idę krzyżyków zawieszek, bardzo odległą od formy z Lednicy. Kilka przykładów z różnych części Europy, o odmiennej chronologii, zostało zaprezentowanych na ilustracjach. Znajdujemy tutaj krzyżyk z Sewastopolisa (Abhazja) z VI-VII wieku (tabl. 4.15: 6) [Хрушкова 1979, s. 62–74; 2002, s. 203] i z Moguncji (Nadrenia-Palatynat, Niemcy) z VII-VIII wieku (tabl. 4.15: 7) [Lindenschmit 1906, 73]. Egzemplarz z Bizancjum posiada zarówno wyobrażenie ukrzyżowanej postaci, jak i rozszerzające się końce ramion. Jego chronologię określono na VI-VII wiek (tabl. 4.15: 8) [Werner 1936, s. 183, taf. 5.1]. Podobny pochodzi z VIII – X wieku i przechowywany jest w British Museum (tabl. 4.15: 9) [Haussherr 1962, s. 157].

Od VII wieku pojawiają się krzyżyki na obszarze ziem germańskich, chrystianizowanych przez Franków. J. Stoecker pod koniec XX wieku przytacza 20 krzyżyków z tego terytorium, które dzieli na wyroby bizantyjskie oraz miejscowe [Staecker 1999, s. 76 - 77].
Wśród tych wykazujących cechy zbieżne z lednickim egzemplarzem należy wymienić brązowy krzyżyk odkryty na cmentarzysku w Lauchheim (pow. Ostalb, rej. Stuttgart, Badenia-Wirtembergia, Niemcy). Posiada on ramiona równej długości rozszerzające się ku końcowi, rozszerzają się jednak stopniowo na całej swojej długości, a nie tylko na końcach, jak w przypadku zabytku z Polski. Partia centralna posiada romboidalny kształt, krawędź wyróżniona została zgrubieniem. Wewnątrz znajduje się otworek, również podkreślony zgrubieniem w kształcie okręgu. Krzyżyk posiada uszko, a jego wewnętrzna strona jest gładka (tabl. 4.15: 10) [Stork 1989, s. 215–217, abb. 163. 164].
Równoramienny krzyżyk z rozszerzającymi się końcami, które tak jak w przypadku zabytku z Ostrowa posiadają romboidalne zakończenia, został odnaleziony podczas wykopalisk w klasztorze Saxon Monastery w Anglii. Jak można zaobserwować na ilustracji, ramiona insularnego zabytku są krótsze, ale to nie jedyna różnica. Został on wykonany z czarnego kamienia, przez jedno z ramion została przewiercona dziurka i obie jego większe powierzchnie są gładkie (tabl. 4.15: 11) [Peers, Redford 1943, s. 68–70].

W IX wieku popularyzuje się nowy rodzaj krzyżyków, z pełnym przedstawieniem ukrzyżowanego Chrystusa. Od poprzedników odróżnia je także większa wysokość niż szerokość, ramiona lekko się rozszerzają, wzdłuż krawędzi umieszczano wypukły wałek, przedstawienie jest reliefowe, Jezus ubrany w długi chiton. Dłonie są wykonane dość topornie, zwykle nieproporcjonalnie większe (tabl. 4.15: 12) [Седов 1988, 63]. Takie zabytki reprezentuje ołowiany egzemplarz z miejscowości Sady (Ucherskie Hradiszcze, Czechy) (tabl. 4.15: 13) [Poulik 1975, 124]. Dwa krzyżyki wykonane w tej samej manierze znane są z Mikulcic (Czechy), oba datowane również na IX wiek. Jeden z nich jest srebrny (tabl. 15: 14), drugi ołowiany (tabl. 15: 15) [Poulik 1975, 124, tab. 73-2, 73-3].
Wariant krzyżyków bardziej odpowiadający znalezisku z Lednicy, lecz wyłącznie ze względu na surowe wykonanie, stanowią zabytki pojawiające się pomiędzy IX a XI wiekiem głównie na obszarach południowej Europy [Молодин]. Dwa krzyżyki z miejscowści Spasu pod Knina (Chorwacja) mogą posłużyć tutaj jako przykłady. Zostały one wykonane z blachy brązowej i są prawie gładkie. Pierwszy z nich posiada formę krzyża świętego Piotra, a w jego górnej partii znajduje się otworek do zawieszenia na szyi (tabl. 4.15: 16). Drugi zbliżony do krzyża greckiego, posiadał horyzontalne ramiona nieco krótsze. Pośrodku zostało wygrawerowane

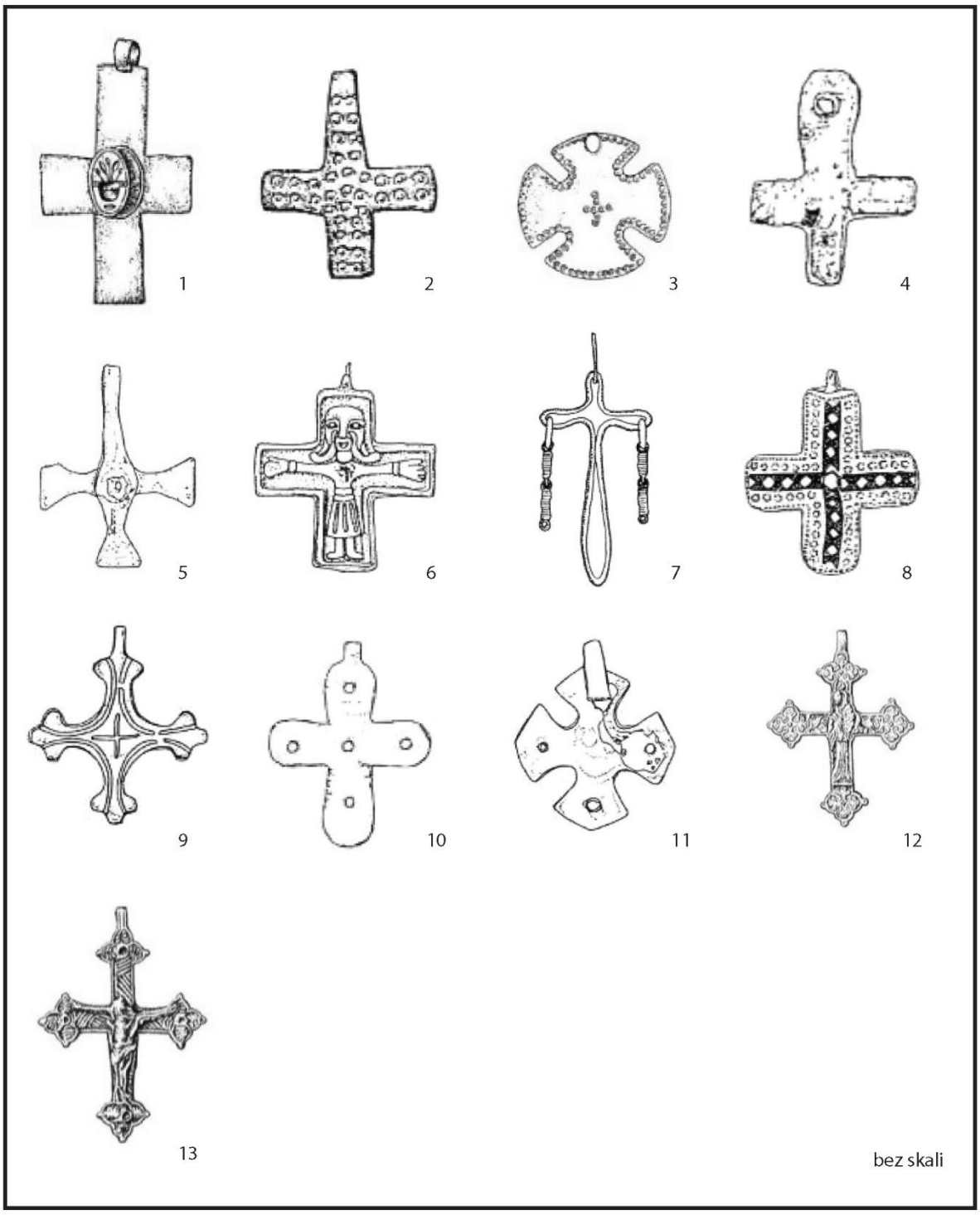

Tabl. 4.16 - Krzyżyki zawieszki z wczesnego średniowiecza. 1 - Spasu Kod Knina, 2 - Thumbak-Binebek, 3 - Kesiteds, 4 - Westerngotland, 5 - Osterngotland, 6 - Lund, 7 - Zeeding, 8, 11 - Gotlandia, 9 -Mellemholm, 10 - Szubu, 12, 13 - Krym.

przedstawienie oraz posiada uszko do przewleczenia sznura/łańcuszka (tabl. 4.16: 1) [Jelovina 1989, tab. XXVI:53, 54]. Do tej grupy, czyli krzyżyków wyciętych z blachy, można zaliczyć zabytek z Thumby-Bienebek (Niemcy). Jego przednia strona została ozdobiona repusowanym

ornamentem w postaci drobnych okręgów, również posiadał formę krzyża greckiego (tabl. 4.16: 2) [Müller-Wille 1975, s. 159, taf. 51:2].

Do popularnych form z X wieku należą zabytki z cienkiej blaszki, w kształcie krzyża greckiego, z łopatkami znacząco się rozszerzającymi i zakończonymi łukowato. Formy te wpisują się w okrąg i często ozdobione są ornamentem puncowanym. Mogą posiadać otworek lub przymocowany kabłąk dla przewleczenia sznurka/łańcuszka (tabl. 4.16: 3) [Staecker 1999, s. 450, 498].

Do krzyżyków prostej formy, również z ostatniego wieku pierwszego tysiąclecia, należą zabytki rozpowszechnione w południowej Europie, nad Adriatykiem i w Skandynawii. Ponownie powielają one kształt krzyża greckiego, tutaj jednak górne ramię jest szersze, prawdopodobnie dlatego, aby mógł w nim zostać umieszczony otworek. Reprezentatywny dla tej grupy będzie zabytek z Wester Gotland (Szwecja) (tabl. 4.16: 4) [Staecker 1999, s. 455].

Do form wykonanych z blachy z rozszerzającymi się końcami należy egzemplarz z Osterngotland, z tego samego wieku. Jego zasadniczą różnicę stanowi wykonanie z dwóch oddzielnych blaszek połączonych nitami. Górne ramię zostało ukształtowane w taki sposób, by noszenie zabytku na szyi było możliwe. Końcówki ramion krzyża posiadają trójkątny kształt, a nie romboidalny, jak w naszym znalezisku (tabl. 4.16: 5) [Staecker 1999, s. 410].

Na X i XI stulecie została ustalona chronologia kilku kolejnych typów krzyżyków i zaprezentowano je na rycinie (tabl. 4.16: 6, 7, 8, 9). Część z nich różni się tak bardzo od znaleziska z Ostrowa, że porównywanie ich cech nie miałoby żadnego sensu. Chociaż grupa ta jest wewnętrznie mocno zróżnicowana, to jednak pod względem kształtu w żadnym wypadku nie przypomina znaleziska z Wielkopolski; ponadto większość z nich przedstawia wyobrażenie Jezusa. Natrafiamy tutaj na krzyżyki z podwieszkami, zdobione repusowanym ornamentem, czy o trójlistnie zakończonych ramionach [Staecker 1999; Молодин 2005, s. 112].

Na uwagę zasługują dwa zabytki. Pierwszy z nich został odnaleziony w miejscowości Szubu, wykonano go z brązowej blachy i posiada kształt krzyża greckiego. Jego ramiona lekko rozszerzają się i są zaokrąglone. Na każdym z nich oraz w centrum zabytku znajdują się okrągłe otwory, a górna krawędź została zawinięta w uszko (tabl. 4.16: 10) [Staecker 1999, s. 410]. Czy otwory stanowią rodzaj nietypowego ornamentu, czy też służyły do przymocowania czegoś do powierzchni krzyżyka? A może krzyżyk był przytwierdzony do nieznanej nam powierzchni, a uszko wymodelowano dopiero wtedy, gdy przedmiot utracił swoją pierwotną funkcję? Z Gotlandii pochodzi krzyżyk równoramienny, z rozszerzającymi się ramionami ukształtowanymi romboidalnie, a od zabytku z Lednicy odróżnia go bardziej zbita forma. Także i na tym egzemplarzu, na końcu każdego z ramion, zostały umieszczone otwory, na

jednym z nich zamontowano blaszkę, umożliwiającą noszenie zabytku na szyi (tabl. 4.16: 11) [Staecker 1999, s. 482].
Na zakończenie rozważań nad interpretacją lednickiego zabytku jako krzyżyka można dodać, że forma zabytku, która mogła skojarzyć się autorom postawionej hipotezy, pojawia się w materiale archeologicznym dopiero w późniejszych okresach średniowiecza. Takie krzyżyki zostały odnalezione w An-Wasil (Krym, Rosja). Warto jednak zwrócić uwagę, że w ogólnym zarysie wyglądające romboidalnie zakończenia ramion, w rzeczywistości stanowią trzyczęściowe palmety (tabl. 4.16: 12) [Крамаровский 2000, s. 257–259].

Jeżeli nie okładziny księgi lub ołtarza, jeśli nie krzyżyk-zawieszka, to jaka jeszcze może być funkcja lednickiego znaleziska? Leszek Gardeła zasugerował ostatnio, że może on stanowić okucie rzemieni ogłowia końskiego [Gardeła 2024b, s. 147-149]. Autor ma tutaj na myśli element spajający główny rzemień konstrukcji, idący od wędzidła wokół głowy konia, z krótszym paskiem biegnącym na wysokości czoła. We wczesnym średniowieczu takie okucia mogły mieć formę kolistą, jak i interesujący nas teraz kształt krzyża.
Na obecny moment taka interpretacja funkcjonalna zabytku wydaje się najmocniej uargumentowana. Mowa tu przede wszystkim o dwóch elementach: po pierwsze – o surowości zabytku (odlew z brązu bez zdobień), która odróżnia go od krzyżyków-zawieszek, a tym bardziej od okładzin ksiąg; po drugie – o elementach konstrukcyjnych, czyli zagłębieniach służących zapewne do mocowania przedmiotu do podłoża.
Ponieważ wiele elementów oporządzenia jeździeckiego zostało odnalezionych podczas badań w lednickim kompleksie osadniczym i wszystkie z nich stanowią świadectwo przebywania na wyspie elitarnych jeźdźców, poświęcono im osobny rozdział w tej monografii. Dalsze ustalenia dotyczące chronologii i proweniencji niniejszego zabytku zostały tam zawarte.

4.4. Okładziny ksiąg.

Okładziny ksiąg stanowią grupę przedmiotów, która także powinna być powiązana z kategorią wierzeń. We wczesnym średniowieczu woluminy tworzyli przede wszystkim duchowni, a najczęściej kopiowanym dziełem było *Pismo Święte*. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że jeśli którykolwiek z zabytków odnalezionych na grodzisku w Lednicy stanowi fragment okładziny księgi, to pochodzi właśnie z jednej z jego wersji. Sama ich interpretacja jako

elementów księgi pociąga za sobą uznanie tych zabytków za importy, ponieważ wydaje się, że na przełomie X i XI wieku oraz w pierwszej połowie XI stulecia na obszarze władztwa Piastów nie funkcjonowały jeszcze skryptoria ani monastyry.

4.4.1. Okucie nr inw. MPP/A/8/151/66.

Największe okucie zostało wykonane z pozłacanej blachy brązowej i posiadało formę prostokąta. W połowie długości, na jego bocznej krawędzi, znajdują się dwa nierówne występy w postaci uszek, które może służyły jako zaczep do połączenia z drugim niezachowanym elementem. Tuż przy brzegach krótszych boków przedmiotu zachowały się dwa nity służące do mocowania do podłoża, a na jednym z nich przetrwał nawet kawałek skóry [Nowak 1966; Górecki 2001, s. 114]. Na zewnętrznej powierzchni znalezisko było pokryte dekoracją w postaci swobodnie płynącej wici roślinnej. Poszczególne witki posiadają po kilka liści, a całość kompozycji zamknięto ornamentem linii rytej umieszczonej wzdłuż krawędzi (tabl. 4.17).
Długość okucia wynosiła 9,2 cm, szerokość - 2,2 cm, natomiast grubość dochodziła do 0,25 cm.
Znalezisko zostało odnalezione w 1965 roku, a kierownikiem prac prowadzonych przy palatium był wówczas Andrzej Nowak.

Analogiczne okucia ksiąg nie są znane. Co więcej, posiadają istotne różnice, które postaram się zaprezentować. Wyjdźmy od tego, że zamknięcia średniowiecznych ksiąg były znacząco mniejsze i można by je opisać przymiotnikami takimi jak *delikatne* czy *filigranowe*, w przeciwieństwie do masywnego okucia z Ostrowa. Z okresu wczesnego średniowiecza znanych jest kilka rozwiązań zamykania ksiąg, reprezentowanych przez pojedyncze zabytki, co oczywiście związane jest ze znikomą ilością zachowanych tysiącletnich woluminów.
Na górnej krawędzi oprawy księgi ufundowanej przez Henryka II na początku XI wieku znajdują się dwie wypustki w formie gałek. Zatrzaskiwano na nie sztabkowe zamknięcia z okrągłym wycięciem, przymocowane na zawiasach do dolnej okładki i pełniące funkcję zaczepów. (tabl. 4.18: 1, 2) [digitale-sammlungen.de][29]. W taki sam sposób zostały wykonane

[29] https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/Clm_4452_Einband_Hauptaufnahme

zapięcia do Ewangeliarza Ottona III (tabl. 4.18: 5) [digitale-sammlungen.de][30] oraz Ewangeliarza z Reichenau (tabl. 4.18: 4) [digitale-sammlungen.de][31].

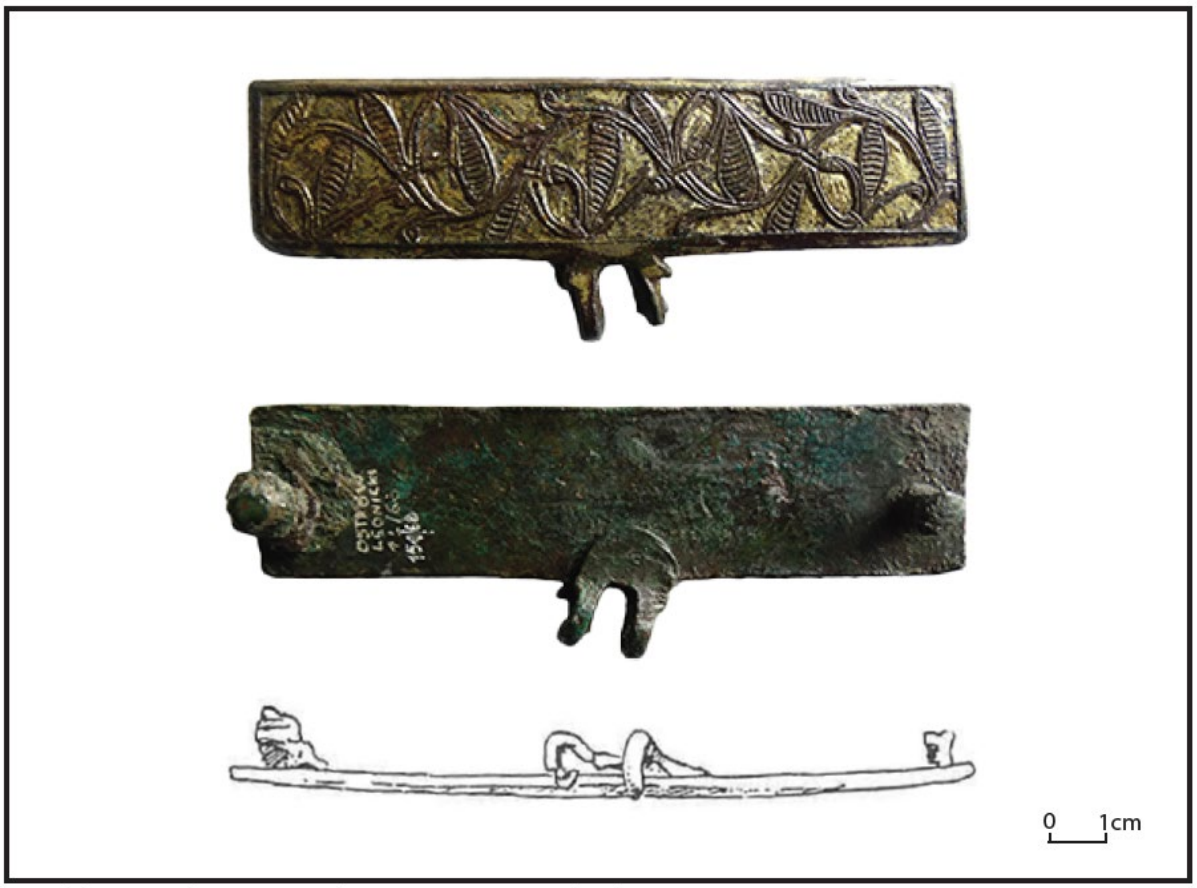

Tabl. 4.17 - okucie prostokątne z Ostrowa Lednickiego, nr inw. MPP/A/8/151/66.

Podobne mocowanie, z tą różnicą, że kuliste wypustki były przymocowane do dolnej okładki, zostało zastosowane na oprawie ewangeliarza z Moguncji datowanego na II ćw. IX wieku. Sama oprawa jest prawdopodobnie późniejsza i powstała pod koniec X wieku w Lotaryngii (tabl. 4.18: 3) [digitale-sammlungen.de][32].

Kolejne rozwiązanie stanowi umieszczenie na górnej okładce dwóch wypustek mniej lub bardziej U-kształtnych. Na te wypustki zatrzaskiwano haczyk uformowany na końcu krótszego boku listwowatej sztabki, osadzonej na zawiasie i wystającej z dolnej okładziny. Takie rozwiązanie znamy w tak zwanego *Złotego Kodeksu* datowanego na koniec IX wieku (tabl. 4.19: 1)

[30] https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00107517?page=,1
[31] https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00107518?view=ImageView&manifest=https%3A%2F%2Fapi.digitale-sammlungen.de%2Fiiif%2Fpresentation%2Fv2%2Fbsb00107518%2Fmanifest&canvas=https%3A%2F%2Fapi.digitale-sammlungen.de%2Fiiif%2Fpresentation%2Fv2%2Fbsb00107518%2Fcanvas%2F2&page=2
[32] https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/Clm_4451_Einband_Hauptaufnahme

[digitale-sammlungen.de][33] oraz z Linduan Gospel datowanego mniej precyzyjnie na IX stulecie (tabl. 4.19: 2) [themorgan.org][34]. Zostało zastosowane również na pochodzącej z Europy środkowej, możliwe że z Bawarii, XIII-wiecznej księdze (tabl. 4.19: 3) [digitale-sammlungen.de][35].

Tabl. 4.18 - Księgi wczesnośredniowieczne. 1 ,2 - Ewangeliarz Henryka II, 2 - Ksiega z Lotarygii, 3 - Ewangelia z Reichenau, 4. Ewangeliarz Ottona III.

[33] https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/Clm_14000_Einband_Hauptaufnahme
[34] https://www.themorgan.org/collection/lindau-gospels
[35] https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/Clm_12201_b_Einband_Hauptaufnahme

Tabl. 4.19 - Księgi wczesnośredniowieczne. 1 - Zloty Kodeks, 2 - Lindau Gospel,
3 - Ksiega z Bawarii (XII wiek), 4 - Ksiega z Passawy, 5 - Ksiega z Norymbergii. 6 - Ksiega z Trewiru,
7, 8, 9 - Ksiega z Salzburga (XV wiek).

Tabl. 4.20 - Księgi wczesnośredniowieczne. 1 - księga z Bawarii , 2 - kodeks z Waihenstephan.

Znajdujemy je także na zabytkach z późnego średniowiecza z Passawy (tabl. 4.19: 4) [digitale-sammlungen.de][36] i czasów nowożytnych z Frankonii (tabl. 4.19: 5) [digitale-sammlungen.de][37] oraz Trewiru (tabl. 4.19: 6) [digitale-sammlungen.de][38]. Jeżeli zabytek z Lednicy miałby stanowić zamknięcie księgi, to zapewne należałby do takiego rodzaju.

W zabytku piśmiennictwa średniowiecznego, datowanym na XV wiek i powstałym w południowych Niemczech lub Austrii, widzimy jeszcze inny sposób zamknięcia. W tej wersji długie, tekstylne paski, zakończone barokowymi okuciami z otworkiem, zaczepiano o krótkie trzpienie wystające z górnej powierzchni okładki. (tabl. 4.19: 7, 8, 9) [digitale-sammlungen.de][39].

Na zakończenie tego wyliczenia wspomnę, że niektóre z średniowiecznych ksiąg w ogóle nie posiadały zamknięcia. Jako przykład może tutaj posłużyć księga z Bawarii z XI wieku (tabl. 4.20: 1) [digitale-sammlungen.de][40] oraz wolumin z Waihenstephan z XIII stulecia (tabl. 4.20: 2) [digitale-sammlungen.de][41].

Ten krótki przegląd obrazuje jak bardzo przedmiot z Ostrowa Lednickiego różni się od zapięć średniowiecznych ksiąg, nie wyklucza to jednak takiej jego interpretacji, chociaż czyni ją mało prawdopodobną. Do innej interpretacji przedmiotu wrócimy jeszcze pod koniec tego podrozdziału.

[36] https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/Clm_16002_Einband_Hauptaufnahme
[37] https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/Clm_10017_Einband_Hauptaufnahme
[38] https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/Clm_21586_Einband_Spolie_Elfenbeintafel
[39] https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/Clm_15701_Einband_Hauptaufnahme
[40] https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00107606?page=6
[41] https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00107613?page=2

Zastanówmy się teraz, w jaki sposób okładzina mogła być przymocowana do księgi i jak należałoby zrekonstruować całe zamknięcie. Ze względu na analogie do ksiąg z U-kształtną wypustką wydaje się, że musiało być ono umieszczone na górnej okładce, oczywiście tuż przy krawędzi. Ciężko określić, czy mieliśmy do czynienia z księgą zaopatrzoną tylko w jedno zamknięcie usytuowane centralnie, czy w dwa przynitowane w równych odstępach. Lednickie znalezisko musiałoby posiadać jeszcze niezachowany do dzisiaj element w postaci drucika przeciągniętego przez uszka. Do dolnej części oprawy tej potencjalnej lednickiej księgi musiałaby być zamocowana listwa z zawiasem zakończona haczykiem.

Określenie funkcji przedmiotu na podstawie przeglądu zabytków stanowiących okucia ksiąg nie doprowadziło nas do ustalenia proweniencji zabytku i tym samym odpowiedzi na główne pytanie tej części pracy. W związku z tym postarajmy się to osiągnąć poprzez analizę dekoracji.

Ornament w postaci falującej wici roślinnej posiada antyczną genezę i rozprzestrzenił się on w sztuce chrześcijańskiej, początkowo w Syrii i Egipcie, a odrobinę później w Bizancjum. Następnie został zaadaptowany w Europie Zachodniej. [Kalinowski 1989, 292, 293]. Motywy wici roślinnej spotykane są na bardzo dużym obszarze. Widzimy je w sztuce koptyjskiej, np. na dekorowanym filarze z Bawit z VI wieku (tabl. 4.21: 1) lub na motywie iluminacyjnym (tabl. 4.21: 2) [Pierr du Bourguet 1991 ryc. 86, 96, 99, 126, 127], a w VII wieku n.e. ornament ten stał się popularny w krajach arabskich. Widzimy go na przedstawieniach z IX wieku (tabl. 4.21: 3) jak i z XIV stulecia (4.21: 4) [Kühnel 1949, s. 17, ryc.18]. Możemy go również zaobserwować na przedmiotach powstałych w warsztatach północnowłoskich, związanych ze stylem longobardzkim [Górecki 2001, s. 114].

Swobodnie płynąca wić, jako element dekoracyjny, rejestrowana jest na zabytkach pochodzenia karolińskiego i ottońskiego. Jej pojawienie się w Europie Zachodniej wiązane jest z wpływami bizantyjskimi [Górecki 2001, s. 114] lub północnowłoskimi [Soroka 1994, s. 142]. Odnajdujemy ją na nieistniejącym już dzisiaj retabulum św. Remakla ze Stavelot z poł XII wieku, znanym z siedemnastowiecznego przerysu (tabl. 21: 5) [Kalinowski 1959, s. 19].

W taki motyw zaopatrzono plakietkę ze zbiorów watykańskich, datowaną na IX–X wiek. [Kalinowski 1989, s. 293, przyp. 222]. Na księgach, np. W Sakramentarzu z Marmoutier z około 850 r. [Henderson 1987, ryc. 71] i ewangeliarzu z Bawarii z połowy XI w. również je dostrzeżemy [Stenberger 1992, s. 471]. Spotykana jest również w Wielkiej Brytanii, gdzie w ten sposób zostały upiększone kamienne krzyże [Górecki 2001, s. 114].

Tabl. 4.21 - Motyw wici roślinnej na wczesnośredniowiecznych artefaktach. 1 - Filar z Bawit, 2 - Motyw iluminacyjny z księgi, 3 - dokument arabski z IX w., 4 - ilustracja z manuskryptu arabskiego z XIV wieku, 5 - Stavelot. 6 - Gniezno, 7 - Finlandia.

W XI i XII wieku dekoracja ta pojawia się na dzisiejszych ziemiach polskich. Zdobi ona głowice tynieckich kolumn [Kalinowski 1989, s. 91, 116, ryc. 10] oraz Drzwi Gnieźnieńskie (tabl. 4.21: 6) [Dziekoński, Wesołowski 1956, s. 162].

Ale nie tylko architektura, manuskrypty czy wielkie dzieła odlewnictwa posiadają zdobienie w postaci swobodnie płynącej wici. Dla przykładu można tutaj przytoczyć zupełnie odmienną kategorię jaką stanowią militaria, a konkretnie miecz. Prezentowany na tablicy egzemplarz pochodzi z Finlandii i na jego kościanej rękojeści znajdujemy interesujący nas wzór (tabl. 4.21: 7) [Kivikovski 1973, taf.132:1170].

Dokładne ustalenie warsztatu lub regionu na podstawie motywu zdobniczego, w którym powstało odnalezione na Ostrowie Lednickim okucie, nie jest możliwe. Widzimy, że pokrywający przedmiot ornament był rozpowszechniony w całym ówczesnym chrześcijańskim i islamskim świecie i sytuacja taka w żaden sposób nie sugeruje proweniencji. Jego obecność może być istotna z innego powodu, mianowicie stanowi kolejny dowód na włączenie się przedstawicieli państwa piastowskiego w krąg kulturowy tworzony przez elity europejskie.

W minionym roku została zaproponowana przez Leszka Gardełę nowa interpretacja przedmiotu, która łączy niniejszy element z oporządzeniem jeździeckim. Według tego autora stosunkowo podobne zabytki stanowią elementy dwuczęściowych strzemion odnalezionych na obszarze Danii i trudno nie dostrzec pewnych zbieżności [Gardeła 2024b, s. 151].

Takie wyroby odnaleziono na przykład w Velds, gdzie pośród innych towarzyszących strzemionom artefaktów możemy dostrzec konotacje z elementami kultury materialnej Słowian (tabl. 4.22) [Brøndsted 1936, s. 102; Gardeła 2024b, s. 151]. Dwuczęściowe strzemiona znane są także z kolejnych stanowisk w Skandynawii [Pedersen 2014, s. 113]. Jak słusznie zaznacza wspomniany archeolog, nie jest to ostateczna propozycja, ponieważ zabytek lednicki różni się od przytoczonych znalezisk chociażby większą szerokością i formą ornamentyki. To co zbliża go do elementów oporządzenia jeździeckiego to materiał, z którego został wykonany, czyli złocony stop miedzi. Możliwe, że dalsze prace wykopaliskowe prowadzone na stanowiskach wczesnośredniowiecznych dostarczą w przyszłości odpowiedzi na to zagadnienie [Gardeła 2024b, s. 151].

Tabl. 4.22 - Strzemię z Velds.

4.4.2. Okucie brązowe z podkładką.

Drugie okucie stanowił fragment brązowej blachy z nitem i podkładką, o wymiarach 1,5 cm × 1,6 cm i grubości około 0,1 cm (tabl. 4.23). Interpretacja przedmiotu jako fragmentu oprawy księgi została zasugerowana przez wcześniejszych badaczy na podstawie kontekstu odkrycia. Zalegał on w nawarstwieniach w sąsiedztwie palatium i w pobliżu wyżej opisanego okucia uznanego za fragment dekoracyjnej oprawy księgi [Górecki 2001, s. 116]. W tej sytuacji należało wyjść od zweryfikowania tej hipotezy poprzez porównanie zabytku ze znanymi oprawami ksiąg średniowiecznych. Ostatecznie, gdy uznamy go za fragment księgi, będziemy musieli rozważyć go jako import.

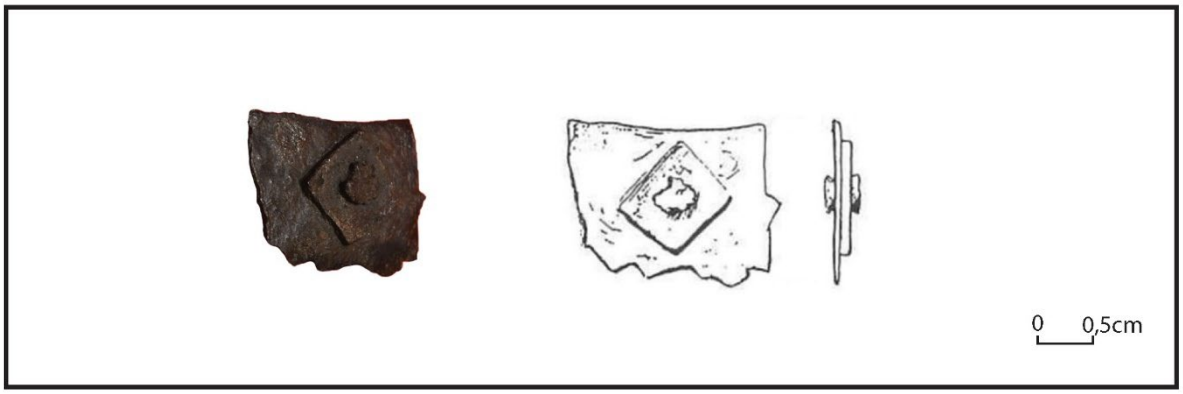

Tabl. 4.23 - Okucie brązowe z podkładką i nitem z Ostrowa Lednickiego.

Zabytek został odnaleziony w tym samym wykopie co poprzedni, a nawet na tym samym arze. Stało się to w 1965 roku, gdy pracami kierował Andrzej Nowak.

Zabezpieczanie i ozdabianie ksiąg za pomocą metalowych elementów było dość typową działalnością wczesnośredniowiecznych introligatorów. Elementy takich opraw nie są podobne do znaleziska z Ostrowa Lednickiego (tabl. 4.24: 1-9). Najbardziej zbliżony detal widzimy na księdze z Prüm (Nadrenia-Palatynat, Niemcy), jednak znajdujące się tutaj kwadratowe blaszki zostały wykonane ze srebra i nie posiadają przymocowanej podkładki tylko umieszczono je bezpośrednio na okładzinie. Ponadto nity, o widoczne dekoracyjnym charakterze, są złote lub pozłacane (tabl. 4.25: 2) [Das Reich… 1992, s. 375-377]. Kwadratowe blaszki widzimy również przynitowane do relikwiarza świętego Stefana Męczennika, znajdującego się w Armenii. Tutaj nity są filigranowe, a niewielkie podkładki pojedyncze. Oprawa jest datowana na 1691 rok (tabl 4.25: 3) [peopleofar.com][42]. Romboidalna plakietka występuje również na tylnej okładce wspomnianej piętnastowiecznej księgi z Passawy, przy czym różnice w stosunku do znaleziska z Lednicy są zasadnicze. (tabl. 4.25: 4) [digitale-sammlungen.de][43]. Janusz Górecki przywołuje jako analogię do lednickiego zabytku również okładzinę księgi z Moguncji [Das Reich… 1992, s. 375; Górecki 2001, s. 116.], ciężko jednak ustalić podobieństwo pomiędzy tymi artefaktami (tabl. 4.18: 3).

Ten sam autor powołuje się również na dwa inne zabytki z obszaru zachodniej Słowiańszczyzny. Jeden stanowi fragment brązowej posrebrzanej blaszki z Libic, nazwanej fragmentem „kodeksu" i odnalezionej „w domu księdza" przy kościele [Turek 1988, ryc.35]. Zarówno interpretacja obiektu wziemnego, jak i ruchomego przysparza wielu wątpliwości i trudno się z nimi zgodzić (tabl. 4.26: 1).

[42] https://www.peopleofar.com/2017/06/07/old-armenian-bible-covers/
[43] https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/Clm_16002_Einband_Hauptaufnahme

Ostatnią analogię ma stanowić znalezisko z Wrocławia, pochodzące z połowy XI wieku (tabl. 4.26: 2). [Górecki 2001, s. 116]. Sławomir Moździoch, na którego powołuje się Janusz Górecki, przytacza ten zabytek wymieniając złote przedmioty z terenu śląska datowane na okres wczesnego średniowiecza. Wygląda na to, że sam powątpiewa w taką interpretację funkcjonalną przedmiotu, ponieważ przy zwrocie *okucie księgi* stawia znak zapytania[44] [Kaźmierczyk, Kramarek, Lasota 1977, s. 220, ryc. 11s; Moździoch 1990]. Przedmiot ten, według mnie, stanowi okucie pochwy noża i co więcej, posiada ornamentykę, która zbliża go do innego z lednickich artefaktów (por. rozdział 7.1.2. Strzemiono *nr inw. MPP/A/103/6/02*, tabl. 14.7: 5).

W mojej ocenie interpretacja fragmentu brązowej blachy z nitem i podkładką jako części okładzin księgi jest wysoce nieprawdopodobna. Mogło się oczywiście tak zdarzyć, jednak taka interpretacja jest bardzo spekulacyjna, a przede wszystkim brak innych świadectw materialnych, które mogłyby potwierdzić taką hipotezę.

Brązowe okładziny znajdujemy na różnych wczesnośredniowiecznych przedmiotach. Można tutaj chociażby wymienić militaria, w postaci bogato ornamentowanych elementów tarczy z Ness [sagy.vikingove.cz][45]. Nie stanowią one analogii do lednickiego zabytku, a przytaczam je tutaj, by wykazać trudności interpretacyjne jakie niesie ustalanie przeznaczenia tak małych zabytków.

Ostatecznie sugeruję uznać, że przedmiot zachował się w zbyt małym fragmencie, aby można było ustalić jego funkcję i zostaje on w związku z tym wyłączony z dalszych rozważań.

[44] Dokładny zapis: Kabłączek skroniowy z Wrocławia-Ostrowa Tumskiego (warstwa C – 2 poł. XI w.) por. Kaźmierczyk, Kramarek, Lasota 1977, s. 223; okucie księgi? (warstwa G – 2 poł. XI w.) tamże, s. 220. [Moździoch 1990].

[45] https://sagy.vikingove.cz/en/decorated-shield-from-ness-norway/?fbclid=IwAR3YI4_M45LcRxMMJ0DvmOfbx1TTI4sQ6ZPRYqQ4IUWWo5KsszIC0XtimCQ

Tabl. 4.24 - Okładziny ksiąg z wczesnego średniowiecza. 1, 2 - Lindau Gospel (VII wiek), 3 - Ewangeliarz Ottona III, (X/XI wiek), 4 - Ewangeliarz z Reichenau (XI wiek), 5 - Ksiega z Bawarii (XI wiek), 6 - Zloty Kodeks (IX wiek), 7 - Ewangeliarz z Uta (XI wiek), 8,9 - Ewangeliarz Henryka II (XI wiek).

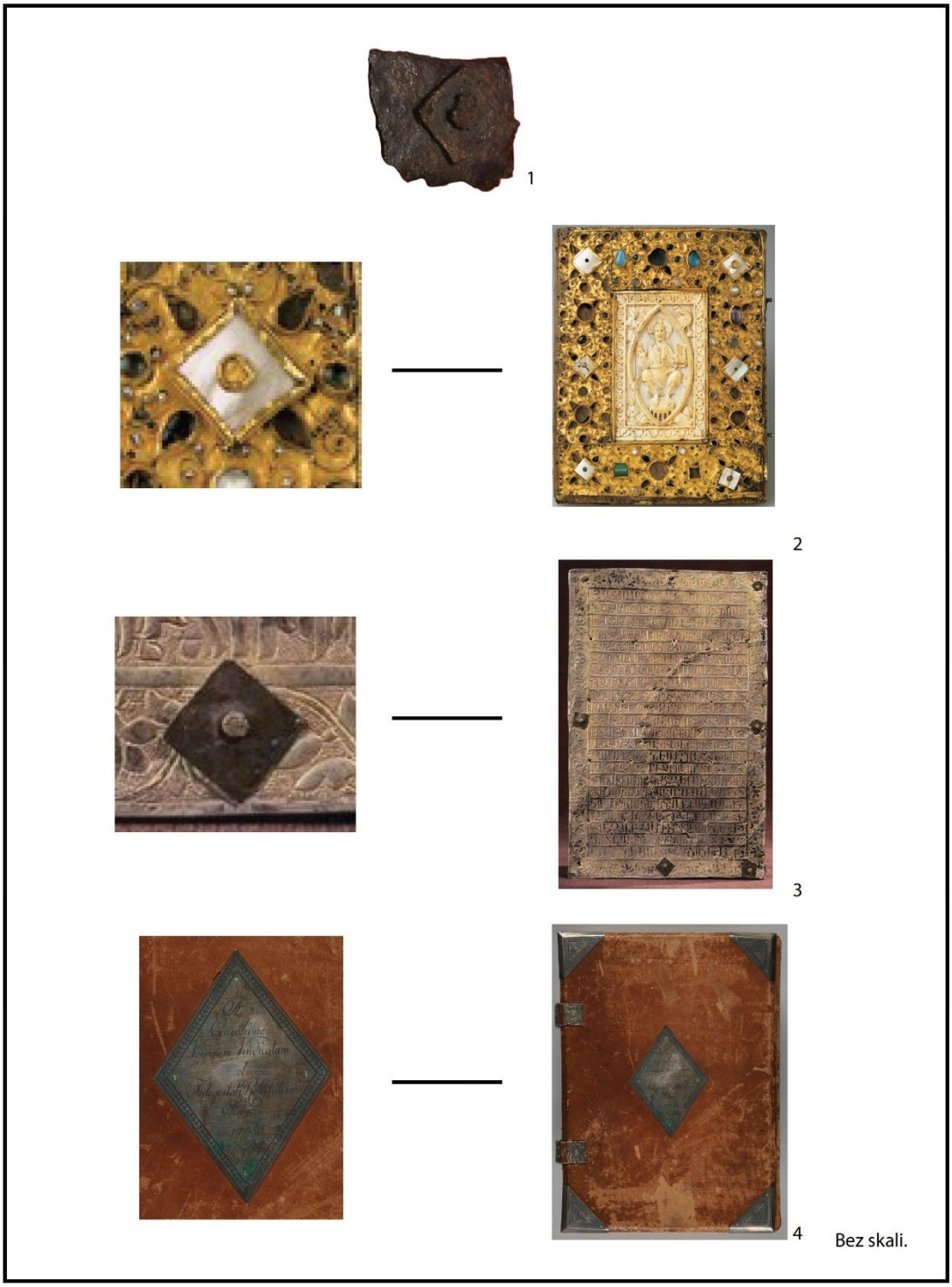

Tabl. 4.25 - Kwadratowe okladziny ksiag. 1 - Ostrow Lednicki (dominemana), 2 - Ewangeliarz z Purm (XI w) , 3 - Relikwiarz Stefana Meczennika (XVIII w), 4. Ewangeliarz z Passau (XV w).

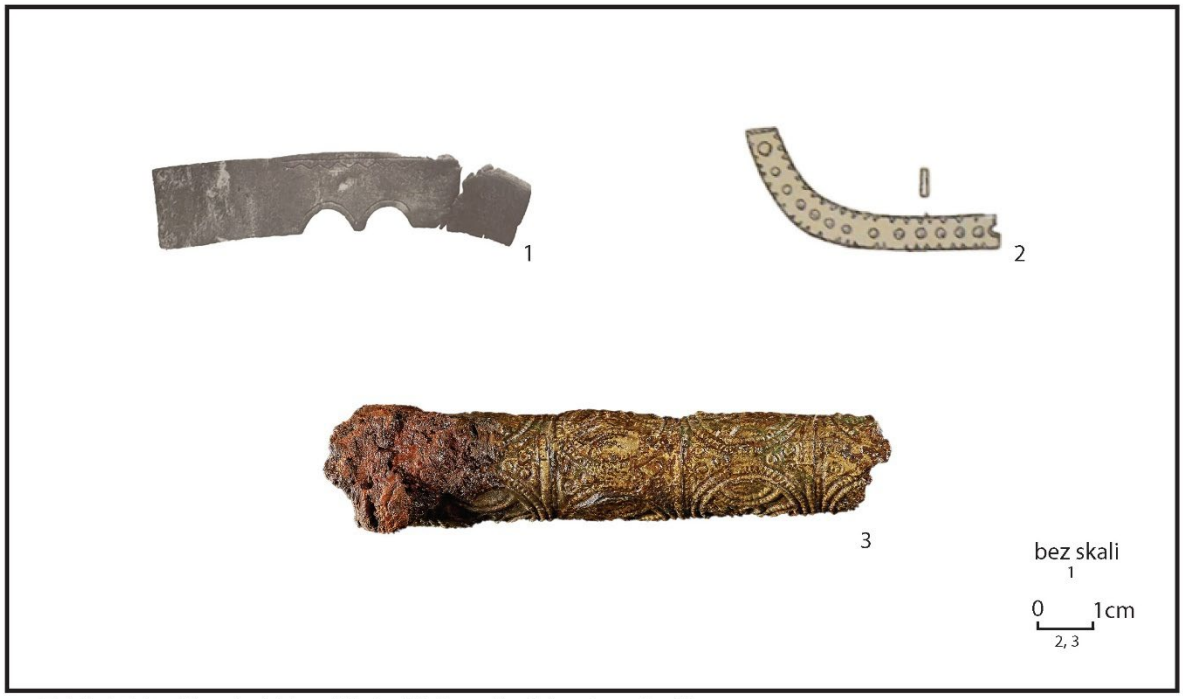

Tabl. 4.26 - Okucia i blaszki. 1 - Libice , 2 - Wrocław, 3 - Ness.

4.4.3. Okucie 3.

Ostatni element, który został określany w literaturze jako część składowa księgi, przysparza jeszcze więcej wątpliwości. Stanowi go ułamek wąskiej taśmy ze stopu miedzi, zakończonej z jednej strony okrągłą główką, drugi koniec jest ułamany w miejscu, gdzie znajdował się prawdopodobnie okrągły otworek.

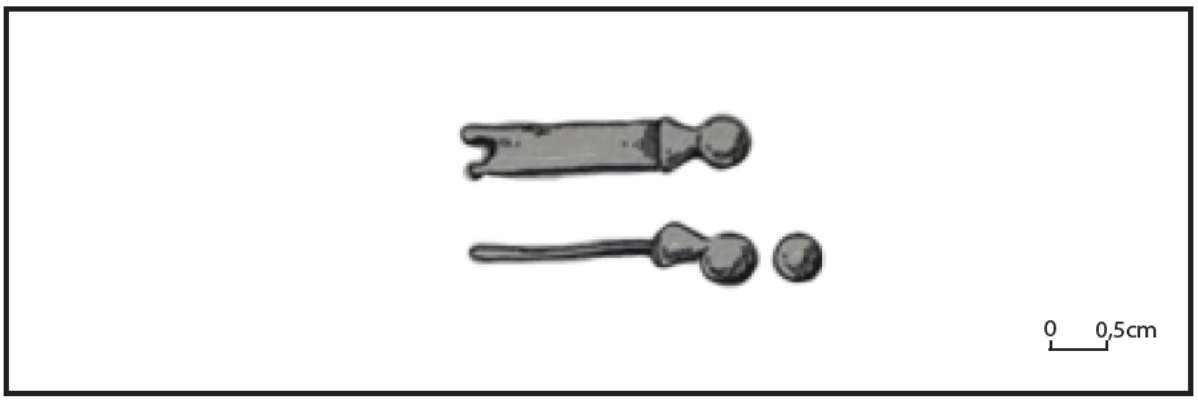

Tabl. 4.27 - Fragment blaszki miedzianej z zaokrąglonym zakończeniem z Ostrowa Lednickiego.

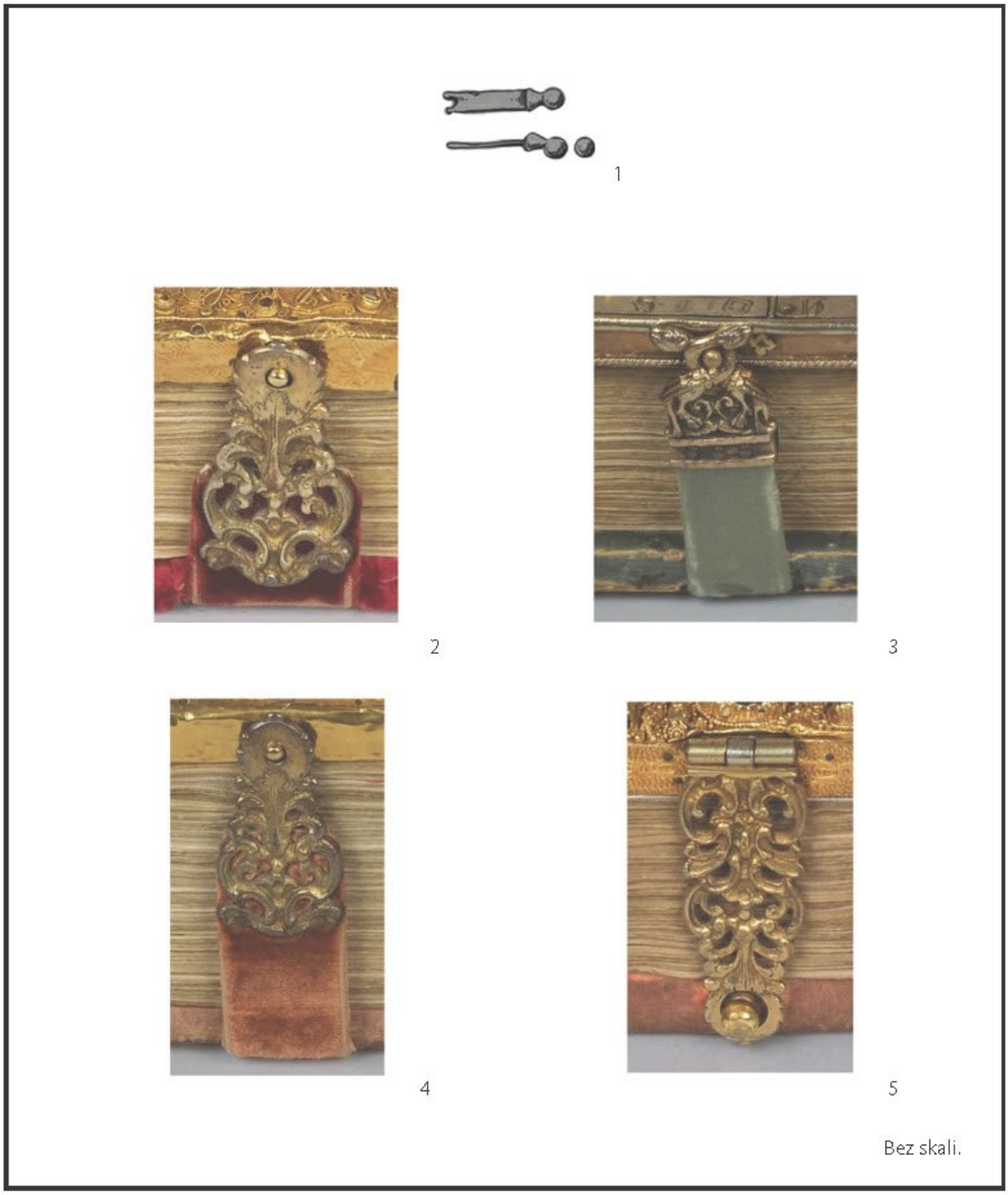

Tabl. 4.28 - Gałki od zamknięć ksiąg wczesnośredniowiecznych. 1 – Ostrów Lednicki, 2 - Ewangeliarz z Reichenau, 3 - Ewangeliarz Henryka II, 4 - Ewangeliarz Ottona III, 5 - Księga z Lotaryngi.

Posiadał on długość 2,3 cm, grubość blaszki wynosiła około 1 mm, średnica główki to 4 mm. Zabytek został odkryty w 1962 roku w trakcie badań wokół tzw. kościoła II, prowadzonych przez Andrzeja Nowaka.

Za pozostałości księgi uznał je Janusz Górecki powołując się na zabytek stanowiący okładziny nieokreślonego przedmiotu, możliwe że resztki relikwiarza, pochodzące z libickiego kościoła. Przedmiot ten nie ma jednak nic wspólnego z interesującym nas obecnie znaleziskiem (tabl. 4.26: 1) [Turek 1988, ryc. 37; Górecki 2001, s. 115-118].

W nowszej literaturze podnoszone są wątpliwości dotyczące takiej interpretacji zabytku. W opracowaniu z 2016 roku został on określony jako fragment zatrzasku księgi (ze znakiem zapytania) [Wrzesiński, Kara 2016a, s. 183], a w dalszej części ci sami autorzy opisali go już jedynie jako okucie brązowe. [Wrzesiński, Kara 2016b, s. 268].

Ustalenie realnej funkcji znaleziska wydaje się być obecnie poza naszym zasięgiem. Jeśli uznamy, że to pozostałość księgi to możemy próbować szukać do niego analogii pośród przytoczonych już w tym rozdziale zabytków. Zamknięcia posiadające podobnie ukształtowaną główkę brązową zostały wymienione powyżej (tabl. 4.28: 2, 3, 4, 5). Można dopatrzyć się podobieństwa pomiędzy ukształtowaniem główki znaleziska lednickiego a wymienionych zamknięć, jednak wydaje się, że guzki znajdujące się na księgach nie były zaopatrzone w podłużną listwę, tak jak analizowany zabytek.

Odnalezienie innej funkcji dla ukucia nie stanowi prostego zadania. We wczesnośredniowiecznych materiałach archeologicznych nie udało się natrafić na zbieżne formalnie zabytki i z tych powodów znalezisko musi zostać obecnie wyłączone z naszych dalszych rozważań.

4.5. Kościane okładziny, nr inw. MPP/5/256/63 i MPP/5/257/63.

Następne na liście domniemanych dewocjonaliów znajdują się okładziny kościane, które przyjęło się uznawać za fragmenty skrzynki relikwiarzowej. Odnaleziono je w kilkudziesięciu fragmentach – od drobnych okruchów po kawałki sięgające 6 cm długości i 3 cm szerokości. Po pierwszych zabiegach konserwatorskich ustalono, że stanowiły one sześć elementów i w takiej wersji dokonano ich pierwszej interpretacji funkcjonalnej, jest to o tyle ważne, że kolejne konserwacje mocno wpłynęły na odwzorowanie wyglądu zabytków, do tego jednak wrócimy w dalszej części tego rozdziału.

Po pierwszej rekonstrukcji cztery elementy stanowiły podłużne plakietki o kształcie prostokątnym. Zostały one ozdobione falistą plecionką złożoną z czterech lub pięciu przeplatających się

linii, każdą z nich dodatkowo obramowano pojedynczą linią rytą usytuowaną wzdłuż krawędzi (tabl. 4.29: 3-6).

Trzy elementy miały posiadać zbliżone wymiary: ich długości wynosiły 16 cm, szerokość dwóch: 3,5 cm, natomiast trzeciego zabytku 3 cm. Grubość każdego z nich to około 0,1 cm. Czwarta plakietka była nieco dłuższa (19 cm) i węższa (2 cm).

Kolejne elementy zrekonstruowano dwadzieścia lat później jako dwie nakładki o kształcie kwadratowym. Jedna, gorzej zachowana, miała być zdobiona ażurową rozetą zamkniętą w okrąg i wpisaną w kwadrat. W narożnikach znajdowały się okręgi-woluty, które kompozycyjnie stanowiły kontynuację linii tworzących centralne koło.

Druga plakietka posiadała odmienny ornament. Jej centralną część stanowiły dwie grupy okręgów, ta znajdująca się w samym środku składała się z pięciu kół, natomiast zewnętrzna z trzech. Całość wpisana była w kwadrat. Pusta przestrzeń pomiędzy drugą grupą okręgów a narożnikami kwadratu została również wypełniona okręgami. Na zewnątrz od wspomnianego kwadratu została wyryta bordiura w formie plecionki skomponowanej z dwóch zespołów przeplatających się wici, każdy z nich złożony z pięciu linii. Całość bordiury akcentują nieregularnie umieszczone koncentryczne kręgi (tabl. 4.29: 1, 2).

Pierwsza z kwadratowych plakietek miałaby posiadać wymiary 7 cm x 7 cm, druga 7,5 cm x 8 cm. Ich grubość to również około 0,1 cm.

Zabytki zostały odkryte w 1963 roku w trakcie badań prowadzonych przez Andrzeja Nowaka. Znajdowały się w warstwie gruzowiska przykrywającej północno-wschodni aneks mniejszego z kościołów lednickich [Soroka 1994, s. 127], określanej jako III poziom osadniczy pierwszej fazy kościoła [Wrzesińska 1996, s. 439].

W 1994 roku Ewa Soroka zaproponowała, aby uznać plakietki za okładziny skrzynki relikwiarzowej, ewentualnie innego wyrobu związanego z kultem chrześcijańskim, np. okładziny księgi. Opinię taką podtrzymano również w późniejszej literaturze [Wrzesieński, Kara 2016, s. 181].

Wspomniana autorka swoją interpretację wsparła prezentując spis 20 skrzynek relikwiarzowych znanych z Europy Zachodniej [Soroka 1994, s. 133]. Dla ułatwienia czytelnikowi pozwolę sobie przytoczyć spis opublikowany w artykule Ewy Soroki, uzupełniony o niektóre ryciny oraz jeden norweski i trzy angielskie zabytki [MacGregor, Mainman, Rogers 1999, s. 1958-1997].

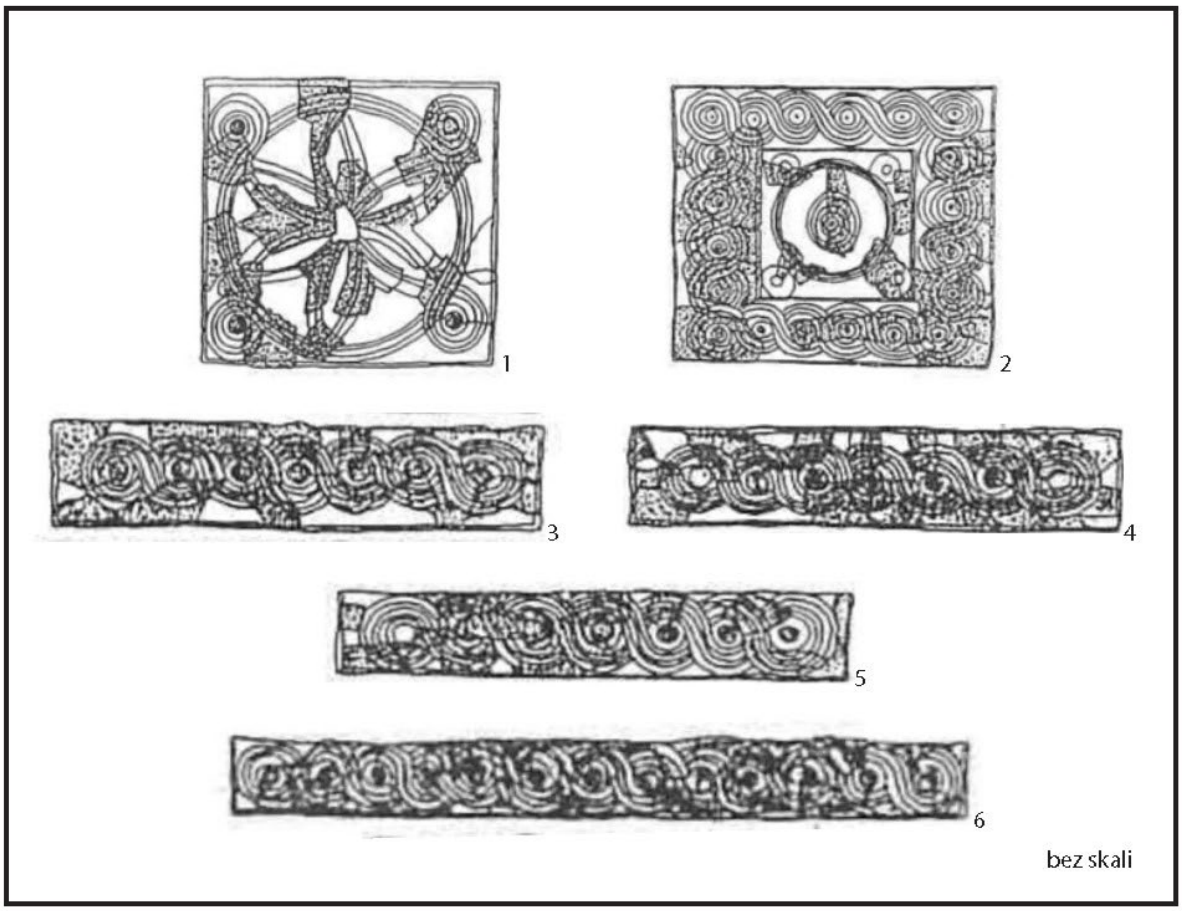

Tabl. 4.29 - Kościane okładziny z Ostrowa Lednickiego, nr inw. MPP/5/256/63 i MPP/5/257/63.

Przejdźmy tę drogę w kolejności chronologicznej[46] zaczynając od najstarszej skrzynki pochodzącej z VII wieku i znajdującej się w zbiorach historycznych w Zug (tabl. 30: 1) [Die Kunstdenkmäler… 1935, s. 555, 556].

Z kolejnego stulecia (VIII wiek) pochodzi puszkowy relikwiarz z katedry św. Gerona w Kolonii (tabl. 4.30:2) [Soroka 1994, s. 133]. W Werden przechowywana jest natomiast skrzynka datowana na VIII-IX w., która przeszła renowację w XIV stuleciu (tabl. 4.30: 3) [Soroka 1994, s. 133].

Na X wiek określono chronologię kasetki pochodzącej również z katedry św. Gerona w Kolonii (tabl. 4.30: 4) oraz kościoła Św. Foy w Conques (tabl. 4.30: 5) [Molinier 1910, Ivoires]. Na koniec tego stulecia datowany jest zabytek z kościoła św. Kosmy i Damiana w Wunsdorf (tabl. 4.30: 6) [Soroka 1994, s. 133].

Z X wieku lub z przełomu XI/XII pochodzi kasetka z opactwa św. Piotra w Salzburgu (tabl. 4.30: 7) [Soroka 1994, s. 133].

[46] Chronologia wielu zabytków jest niepewna [Soroka 1994, et al.].

Zdaniem Ewy Soroki powołującej się na Adolpha Goldshmidta, na XI stulecie datowany jest pojemnik z katedry w Tournai (tabl. 4.30: 8) [Goldschmidt 1918, T.IV, il.304]. W kontrze do tego stoi informacja znajdująca się w muzeum katedralnym w rzeczonej miejscowości, z której wynika, że pojemnik datowany jest na VII wiek.

Na przełom XI/XII wieku ustalono czas powstania egzemplarza z Chur (tabl. 4.30: 9). Skrzynka z Essen ma tę samą chronologię (tabl. 4.30: 10), jak również trzy egzemplarze z Kolonii, jeden z kościoła św. Urszuli (tabl. 4.30: 11), drugi z św. Andrzeja (tabl. 4.30: 12) i trzeci ze zbiorów Clemens w Muzeum Sztuki (tabl. 4.30: 13). Na ten sam okres przypada powstanie artefaktów z katedry w Lüttich (tabl. 4.30: 14), z kościoła św. Emmerama w Ratyzbonie (tabl. 4.30: 15) [Wagner 2021, s. 20], z kościoła parafialnego w Cellettes-les-Blois (tabl. 4.30: 16) i kościoła w Stebbach (tabl. 4.30: 17). Z terenów dzisiejszej Polski pochodzi zaginiony relikwiarz z Kamienia Pomorskiego, datowany na przełom XI i XII wieku. (tabl. 4.30: 18) [Soroka 1994, s. 133]. Z XII wieku pochodzi kolejna liczna grupa skrzynek zdobionych płytkami kostnymi. Pierwsza znajduje się w zbiorach Kunsthistorisches Museum w Wiedniu (tabl. 4.30: 19) [Fillitz, Pippal 1987, s. 124], następna w kolekcji Muzeum Bawarskiego w Monachium (tabl. 4.30: 20). Inna kasetka pochodzi z klasztoru w Melk (tabl. 4.30: 21) i według opracowania źródłowego jej chronologia przypada na I poł. XV wieku. Niestety, ani w pracy Ewy Soroki, ani w austriackiej monografii nie podano informacji o podstawach datowania [Österreichische Kunsttopographie 1909, s. 324].

Nieustaloną chronologię posiadają zabytki z kościoła Pietro et Orso w Aosta, katedry w Suzie (tabl. 4.30:22) [wikimedia.org][47] i kościoła opackiego w Fritzlar.

Wyliczając podobne wyroby, należy jeszcze wspomnieć o zabytku z Trondheim (tabl. 4.30: 23) i trzech całych skrzynkach z Yorku (tabl. 4.30: 24-26). Na stanowisku tym odnaleziono również liczne fragmenty okładzin kościanych [MacGregor, Mainman, Rogers 1999, s. 1958-1997].

[47] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bd/Lombard_reliquary_casket_of_Saint_Eldrade_from_Novalesa%2C_Italy.jpg

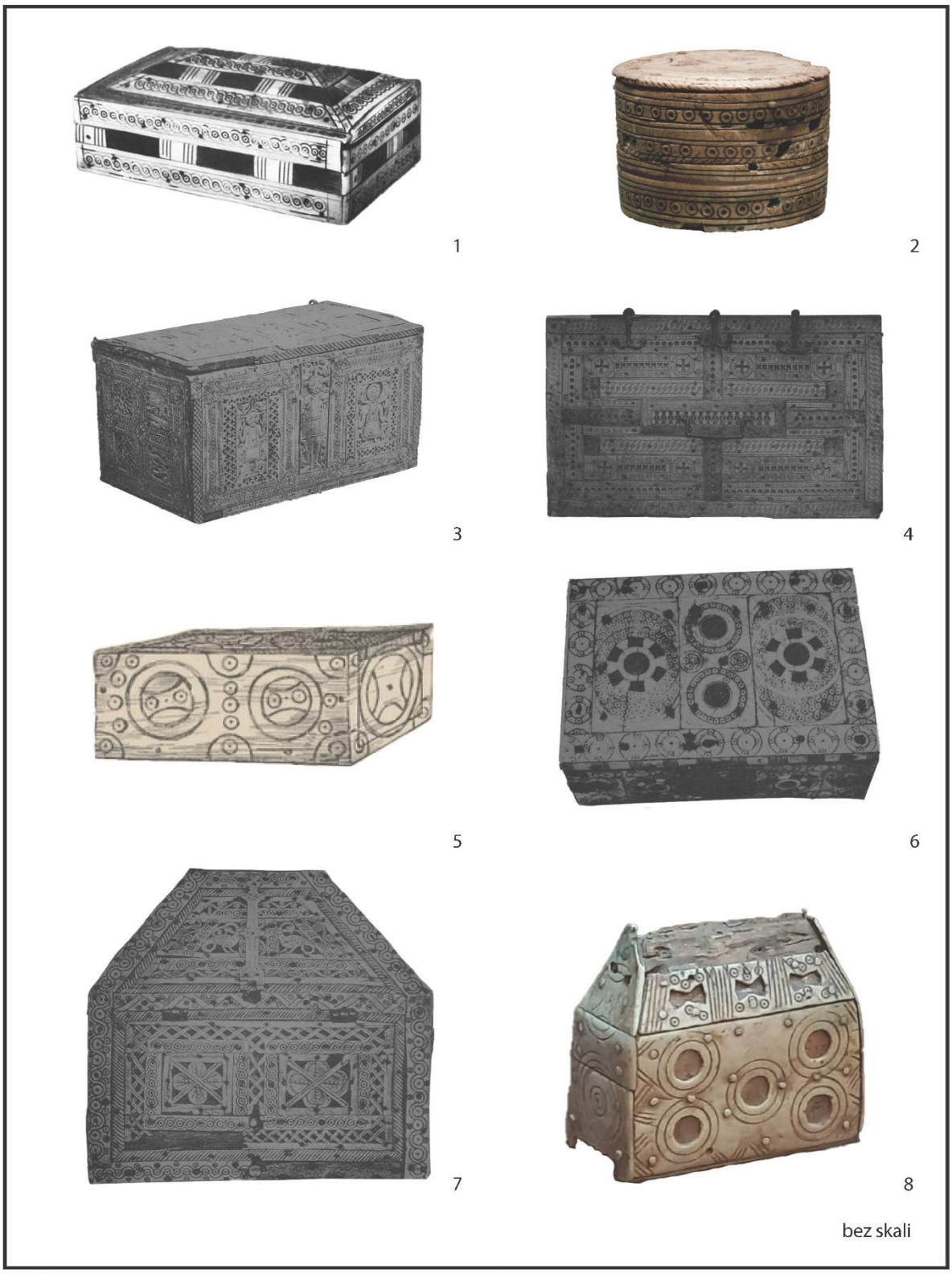

Tabl. 4.30 - Relikwiarze skrzynkowe. 1 - Zug (VII wiek), 2 - Katedra sw. Gerona (VIII wiek), 3 - Werden (VIII-IX wiek), 4 - Katedra sw. Gerona (VIII wiek), 5 - kościół sw. Foy (X w.), 6 - Wunsdorf (X w.), 7 - Salzburg (X lub XI/XII w.), 8 - Tournai (XI wiek).

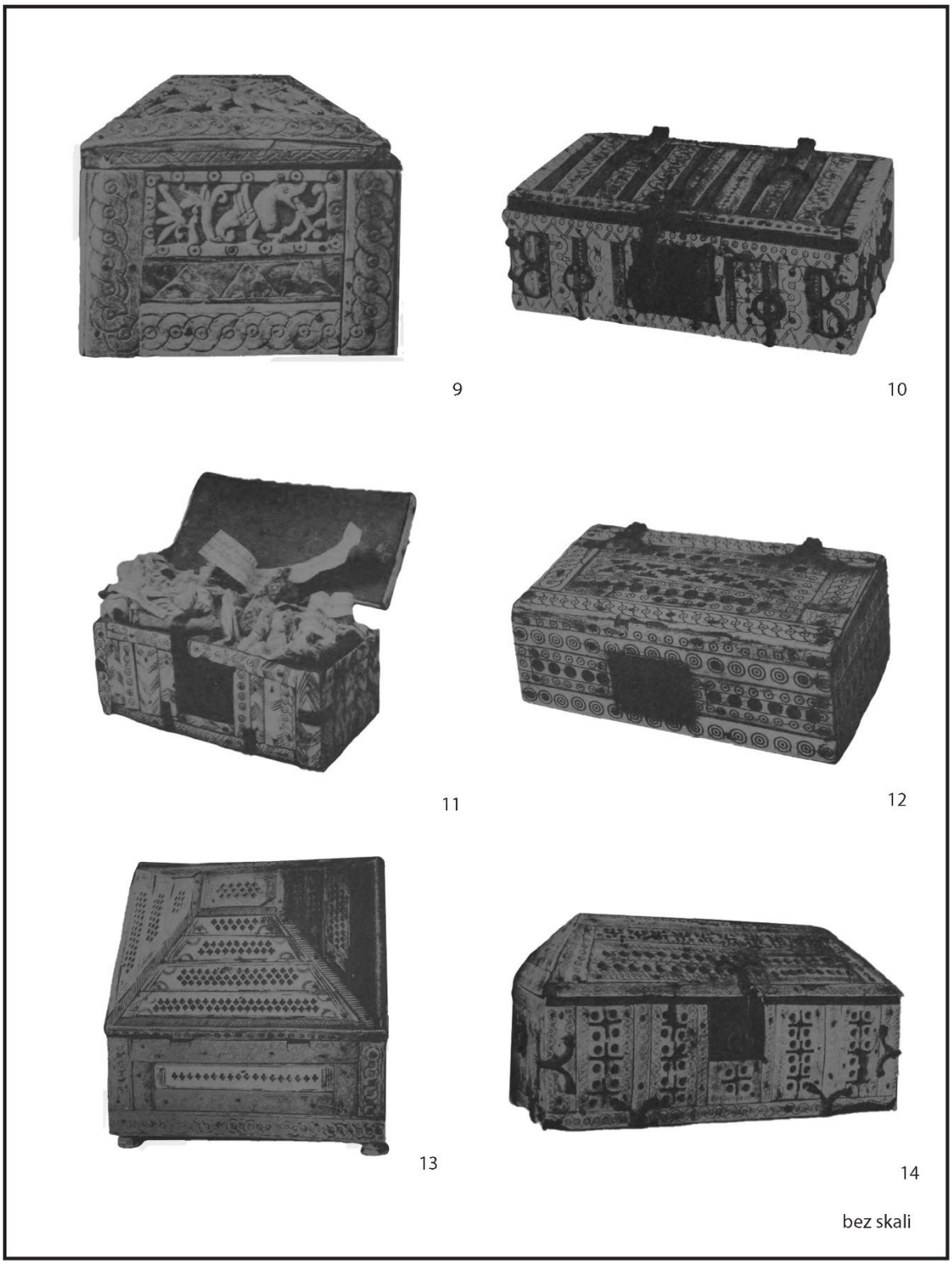

Tabl. 4.30 - Relikwiarze skrzynkowe. 9 - Chur (XI/XII wiek), 10 - Essen (X/XI wiek), 11 - Kościół św. Urszuli, Kolonia (XI/XII w.), 12 - Kościół św. Andrzeja, Kolonia (XI/XII w.) 13 - Muzeum Sztuki, Clemens (XI/XII w.), 14 - Luttich (XI/XII wiek).

Tabl. 4.30 - Relikwiarze skrzynkowe. 15 - Regensburg (XI/XII wiek), 16 - Cellettes-les-Blois (X/XI wiek),17 - Stebbach (XI/XII w.), 18 - Kamień Pomorski (XI/XII w.) 19 - Wiedeń (XII w.), 20 - Monachium (XII wiek).

Tabl. 4.30 - Relikwiarze skrzynkowe. 21 - Melk (1 pol. XV wieku), 22 - Aosta, 23 - Trondheim, 24 - 26 - York.

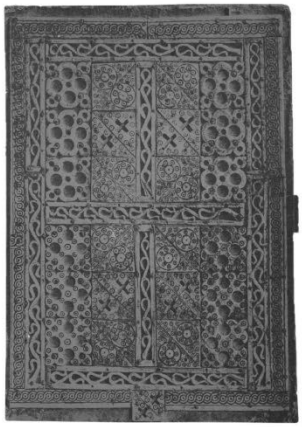

27

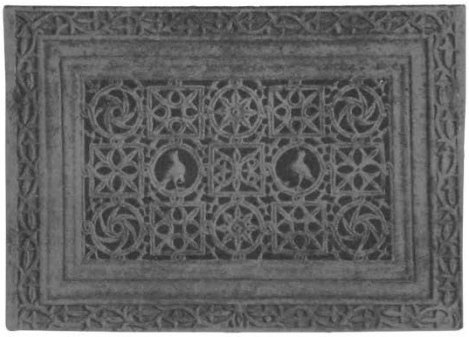

28

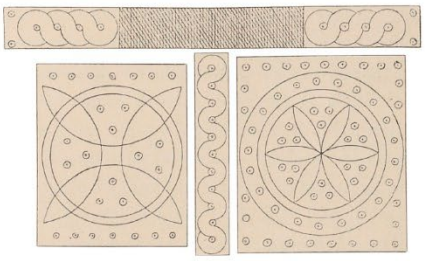

29

30

31

32

bez skali

Tabl. 4.30 - Relikwiarze skrzynkowe i średniowieczne wyroby ze ornamentyka geometryczna. 27 - Salzburg, okładziny księgi (XII wiek), 28 - Rawenna, plyta kamienna (VII w.), 29 - Sarkofag de Saint Caltry (VII-VIII wiek), 30 - Kamień Pomorski, 31 - Monachium, 32 - Braunschweig.

Na XII wiek datowana jest okładzina książkowa z opactwa św. Piotra w Salzburgu, na której możemy zauważyć dekorację zbieżną z ażurową płytką z Ostrowa Lednickiego (tabl. 4.30: 27). Podobną ornamentykę widzimy także na zabytkach z VII wieku, a stanowi je płyta wmurowana w ścianę kościoła w Rawennie (tabl. 4.30: 28) oraz Sarkofag de Saint Caltry znajdujący się we Francji (tabl. 4.30: 29) [Soroka 1994, s. 144-145].

Wszystkie wymienione powyżej skrzynki zostały obłożone kościanymi plakietkami, większość z nich pokryto ornamentem geometrycznym, chociaż zdarzają się dekoracje ażurowe, a nawet roślinne i zwierzęce.

Możemy znaleźć wśród nich zarówno prawdziwe dzieła sztuki, jak i wyroby wykonane mniej starannie. Do tych najwyższej klasy należy bez wątpienia zabytek z Salzburga, Monachium i Chur. Widzimy tutaj dokładne rozplanowanie elementów, ściśle dopasowanych do siebie, ryty są wykonane precyzyjnie, ornamentyka bardzo bogata i zawierająca wspomniane dekoracje zoomorficzne [Soroka 1994, s. 136].

Mniej staranne wyroby to relikwiarz z kościoła św. Urszuli w Kolonii oraz Cellettes-les-Blois we Francji. Wydaje się, że twórcom nie zależało na tym, by oczarować swoim wyrobem serca potencjalnych odbiorców i raczej określilibyśmy je obecnie jako wersje budżetowe. Jak napisała Ewa Soroka są to wyroby *wyglądające jak przypadkowo zmontowane z posiadanych pod ręką elementów* [Soroka 1994, s. 136].

Pozostałe zabytki należy umieścić pomiędzy tymi skrajnymi przykładami. Odznaczają się one różnym stopniem dopracowania poszczególnych elementów. Zostały na nich umieszczone bardziej skomplikowane wątki dekoracyjne, ale nie zawsze posiadające lekkość wyrobów najwyżej jakości. Wydaje się, że jeżeli lednickie plakietki pochodzą z relikwiarza, to również on będzie należał do tej grupy, chociaż ze względu na stan ich zachowania nigdy nie będziemy mieć taj pewności.

W zawiązku z tym, możemy postawić hipotezę, że mamy tutaj do czynienia z wytworem wysokiej klasy, bez wątpienia przynależnego do elit ówczesnego społeczeństwa, jednak nie jest to najwyższa dostępna półka.

Przytoczone analogie dały asumpt badaczom na postawienie hipotezy, że okładziny stanowią pozostałości po skrzynce relikwiarzowej. Taką teorię argumentowali dodatkowo posiłkując się źródłami pisanymi, które dostarczają informacji, że w XI wieku tego typu szkatułki mogły być w posiadaniu elit państwa Piastów. Przykładowo, w spisie darów przekazanych około 1140 roku przez małżonkę Bolesława Krzywoustego do klasztoru

w Zwiefalten znajduje się *skrzynka z kości słoniowej nabijana złotem*[48] oraz druga *skrzynka z kości słoniowej* [Hensel, 1987, s. 652; Górecki 2001, s. 116].

Ta lista pokazuje, że skrzynki relikwiarzowe z okładzinami kościanymi znane są z całej Europy i wykazują między sobą duże podobieństwa, z tego powodu nie jest możliwe wyciągnięcie wniosków o pochodzeniu lednickich artefaktów tylko na podstawie rozrzutu wyrobów analogicznych.

Pozostaje nam jeszcze analiza stylistyczna, która została przeprowadzona przez wspomnianą już Ewę Sorokę i odwołam się do jej ustaleń [Soroka 1994, et al.]. Ornament geometryczny, widoczny na płytkach z Lednicy, występuje na zabytkach wczesnośredniowiecznych od VIII lub IX wieku i stosowany jest po wiek XIII. Swoje wyroby dekorowali w ten sposób rzemieślnicy z całej Europy oraz części Azji, dlatego ustalenie proweniencji jest czysto hipotetyczne i opiera się na bardzo wątłych przesłankach [Soroka 1994, s. 132-133].

Zbliżoną ornamentykę w postaci przeplatających się linii falistych z koncentrycznymi okręgami lub ażurowymi otworkami posiadały okładziny skrzynek z Werden (tabl. 4.30: 3), Kolonii z katedry św. Gerona (tabl. 4.30: 4), Salzburga (tabl. 4.30: 5), Chur (tabl. 4.30: 9), Essen (tabl. 4.30: 10), z kościoła św. Andrzeja w Kolonii (tabl. 4.30: 12), ze zbiorów Clemens (tabl. 4.30: 13), Luttich (tabl. 4.30: 14), Callettes-les-Blois (tabl. 4.30: 16), Stebbach (tabl. 4.30: 17) i Monachium (tabl. 4.30: 20). Najbardziej zbliżoną dekorację znajdujemy na okładzinach księgi z Salzburga (tabl. 4.30: 27). Wszystkie przytoczone dzieła sztuki różnią się od płytek z Ostrowa (tabl. 4.29) jednak główna myśl przewodnia dekoracji wydaje się pozostawać ta sama i ten rodzaj zdobienia można uznać za jakąś wspólną ideę estetyczną [Soroka 1994, s. 132-133]. Co więcej, pojawia się również na innych wczesnośredniowiecznych przedmiotach, do czego jeszcze wrócimy.

Ażurowe wycięcia w formie rozety nie posiadają ścisłych analogii. Dość podobny motyw zdobniczy pojawia się na okładzinie skrzynki z Salzburga (tabl. 4.30: 7) i na okładzinie księgi z rzeczonej miejscowości (tabl. 4.30: 27). Ażurowe wycięcia widzimy również w kamieniarce w kościele w Rawennie, datowanej na VII wiek (tabl. 4.30: 28). Podobny schemat odnajdziemy na sarkofagu z katedry w Chartres (tabl. 4.30: 29).

Ostatnia z lednickich płytek posiada ornament złożony z ustawionych koncentrycznie okręgów, w różnych konfiguracjach. Ściśle takiego ich ustawienia nie widać na przytoczonych wyrobach analogicznych, z drugiej strony koncentryczne kręgi występują dosłownie na każdym z nich.

[48] Samo określenie relikwiarz pojawia się w źródłach pisanych dopiero od XIV wieku [Soroka 1994, s. 137].

Do zabytków, gdzie ustawienie koncentrycznych okręgów jest bardziej rozbudowane, tak jak na naszym znalezisku, należą skrzynki z Werden (tabl. 4.30: 3), Kolonii (tabl. 4.30: 4), Wunsdorf (tabl. 4.30: 6) i na wspomnianej księdze z Salzburga (tabl. 4.30: 27).

Każdy z wydzielonych wątków zdobniczych jest zbieżny z tymi widocznymi na okładzinach księgi z Salzburga, a dodatkowo skrzynka ze wspomnianej miejscowości również wydaje się być dość podobna. Najprawdopodobniej czynnik ten wpłynął na utrwalenie w literaturze poglądu o oddziaływaniach warsztatów północnowłoskich i tzw. „stylu longobardzkiego" na formowanie się lednickich okładzin. [Soroka 1994, s. 142-146, Górecki 2001, s. 116]. Wydaje się jednak, że sami autorzy nie są przekonani do tego poglądu.

Warto zauważyć, iż podobne motywy zdobnicze występują zarówno na wyrobach pochodzących z terenów dzisiejszych zachodnich Niemiec (Kolonia, Werden, Wunsdorf), jak i w kościele w Rawennie, z którego pochodzi wspomniana okładzina marmurowa datowana na VII wiek. Tutaj datowanie zabytku jest o tyle istotne, że aż do 751 roku wspomniane miasto znajdowało się pod administracją bizantyjską, a o wykształceniu stylu longobardzkiego możemy mówić dopiero w okresie późniejszym [Salamon 2005, s. 59-62]. Ten fakt nie pozwala nam na jednoznaczne łączenie płytek lednickich z wspomnianym obszarem północnowłoskim.

Nie wydaje się również uzasadnionym sposób wnioskowania, przy którym zakładamy, że miejsce przechowywania wyrobu jest zarazem miejscem jego powstania, jak to określono w przypadku zabytków z Salzburga.

Ostatecznie tak zwane uproszczone wzory geometryczne, z którymi mamy do czynienia na zabytkach lednickich, posiadają wiele zbieżnych punktów ze sztuką wschodnią, przede wszystkim bizantyjską, ale również sasanidzką. Zdaniem historyków sztuki motywy pochodzące z tych regionów miały zostać przetworzone i włączone w repertuar sztuki romańskiej [Soroka 1994, s. 142-146].

Na bardzo ciekawy aspekt zwrócił uwagę Janusz Górecki – na miejsca, z których w okresie wczesnego średniowiecza rozchodziły się wyroby tej kategorii, co potwierdzają źródła pisane. Do ośrodków tych zaliczały się warsztaty działające w Kordobie, a następnie w Cuence. [Marcais 1979, s. 149; Górecki 2001, s. 116]. Zanim jednak wyciągniemy jakieś wnioski oparte o te informacje jeszcze raz zastanówmy się , czy rzeczywiście lednickie okładziny to pozostałości skrzynki na relikwie? Wydaje się, że nie mamy mocnych argumentów do obrony tej hipotezy.

W okresie wczesnego średniowiecza skrzynki drewniane z okładzinami z kości posiadały również wymiar świecki lub przynajmniej niechrześcijański. Nie mamy informacji jakie

było przeznaczenie przytoczonego już zabytku z Trondheim, ale interpretacja jego jako relikwiarza również nie posiada żadnych podstaw źródłowych.
Zwróćmy również uwagę, że niektóre wczesnośredniowieczne skrzynki wykonane z kości posiadają dekorację w stylach skandynawskich i nie znajdujemy dowodów na ich rytualno-chrześcijańskie zastosowanie w momencie ich sporządzenia (tabl. 4.30: 31, 32, 33) [Goldshmit 1970, tabl. LIX, LXII, LXV, Gardeła 2025, s. 253-257].

Jednak nawet nie kwestia przeznaczenia skrzynek stanowi tutaj największy dylemat, albowiem we wczesnym średniowieczu kościane okładziny były mocowane również na inne wyroby i nie posiadamy przesłanek, by wykluczyć, że lednickie nie pochodzą z jednego z nich. Zanim do tego przejdziemy, przyjrzyjmy się nowszym rekonstrukcjom lednickich nakładek. To, jak ich wygląd zmieniał się w czasie, zostało przedstawione w artykule Anny Wrzesińskiej [1996, s. 439–444]. Obecnie rekonstruuje się je jako co najmniej sześć prostokątnych plakietek oraz jedną o nieokreślonym kształcie, zdobioną ażurowym, migdałowatym ornamentem. Należy również dodać, że część fragmentów uległa zniszczeniu i z tego powodu nie można ich obecnie zobaczyć na rekonstrukcji prezentowanej na wystawie w Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.

Jedyny element, którego pierwotne wymiary prawdopodobnie mogą zostać określone w całości, posiadał długość 12,5 cm i szerokość 2 cm (tabl. 4.31: 1). Został ozdobiony ażurowym ornamentem w postaci rzędu siedmiu okręgów, obwiedzionych pięcioma liniami rytymi, układającymi się w formę plecionki. Całość plakietki wzdłuż krawędzi zewnętrznej zamyka pojedyncza linia ryta usytuowana w niewielkiej odległości od centralnej dekoracji. Jeden z elementów znajdujący się na obecnej rekonstrukcji, wygląda na nie do końca pasujący do całej układanki (tabl. 4.31: 1a). Nie można również wykluczyć, iż niewielki element ulokowany w partii centralnej został osadzony w sposób niewłaściwy (tabl. 4.31: 1?), co do pewnego stopnia sugerują dostrzegalne nierówności. Jeżeli okazałoby się to prawdą, to informacja o pierwotnej długości zabytku nie będzie dla nas dostępna. Niestety na moment obecny obserwacja ta nie może zostać zweryfikowana.

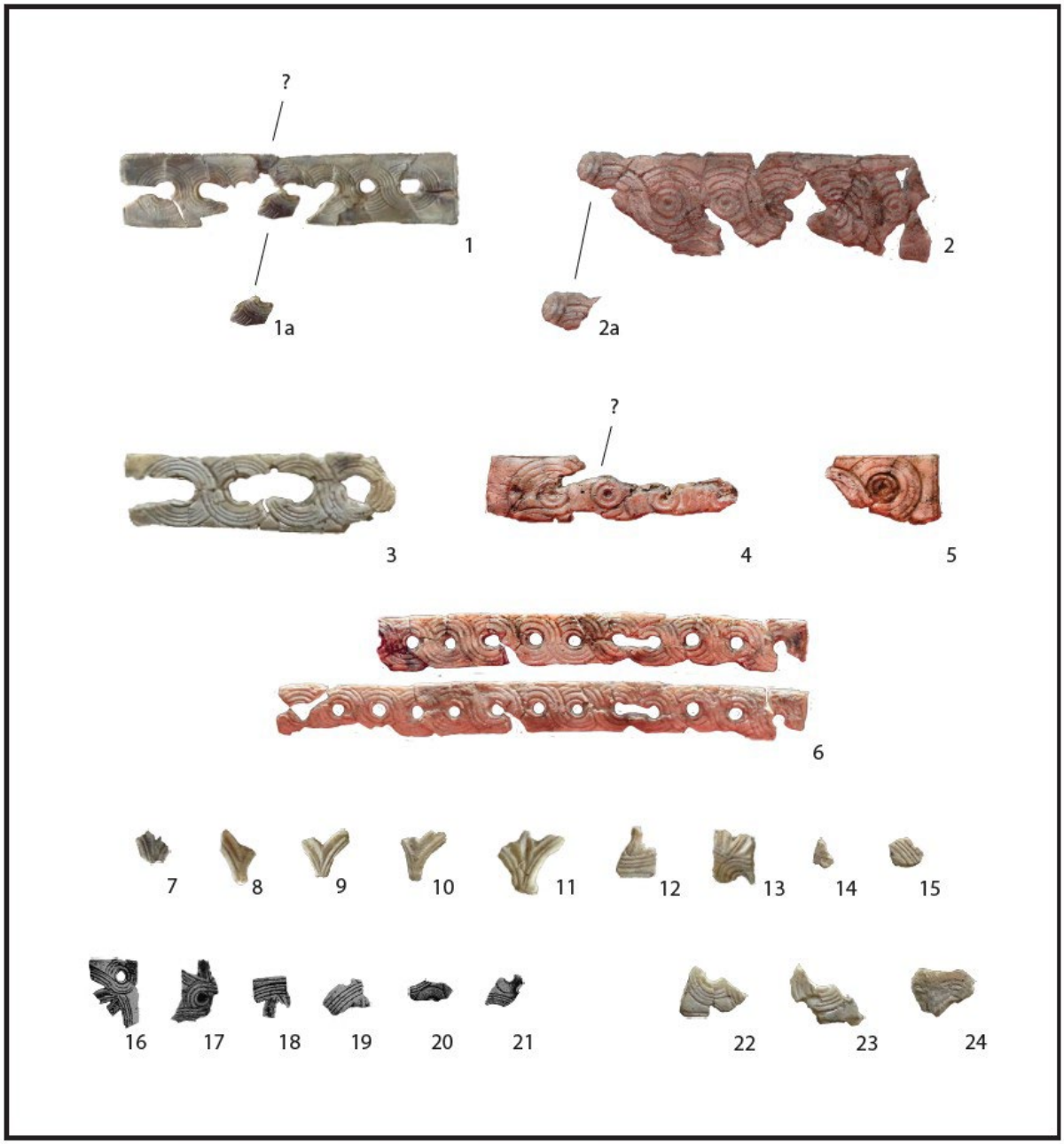

Tabl. 4.31 - Kościane okładziny z Ostrowa Lednickiego.

Kolejna plakietka (tabl. 4.31: 2) posiadała szerokość 2,5 cm, a jej obecna długość wynosi 11 cm, pierwotna nie jest znana. Posiada kształt prostokąta, a jej powierzchnia zewnętrzna została ozdobiona analogicznym ornamentem, z tą różnicą, że zamiast okrągłych wycięć znajdują się tutaj koliste zagłębienia. Także i w tym wypadku jeden fragment nie pasuje ze względu na ukształtowanie dekoracji (tabl. 4.31: 2a).

Trzeci zabytek jest analogiczny do pierwszego z tą różnicą, że ornament w postaci ażurowych okręgów rytej plecionki wypełniał całą szerokość dostępnej powierzchni. Brakuje natomiast bordiury w postaci linii rytej wzdłuż krawędzi. Jego szerokość wynosi 2,2 cm (tabl. 4.31: 3)

Czwarty element (tabl. 4.31: 4) najprawdopodobniej zdobiony był analogicznie do elementu drugiego – okrągłym zagłębieniem obwiedzionym plecionką, która w tym przypadku utworzona została z czterech linii rytych i zajmuje całą szerokość powierzchni. Niestety stan zachowania zabytku nastręcza pewnych wątpliwości co do takiej rekonstrukcji pierwotnego wyglądu nakładki. Mianowicie największy fragment posiada kontynuację wątku dekoracyjnego w kierunku, gdzie raczej spodziewalibyśmy się jego zakończenia. Nie widać też kontynuacji ornamentu na sąsiednim fragmencie. Ostatecznie ilość linii rytych pomiędzy kolejnymi okrągłymi zagłębieniami wynosi pięć, a nie cztery. Wydaje mi się, że to kolejna nakładka zespolona z pierwotnie dwóch różnych znalezisk.

Piąty fragment (tabl. 4.31: 5) jest już trzecim elementem ozdobionym okrągłym zagłębieniem obwiedzionym plecionką składającą się z pięciu linii. Dodatkowo plakietka posiadała bordiurę w postaci pojedynczej linii rytej ulokowanej wzdłuż krawędzi. Zabytek zachował się w tak małym fragmencie, że nie tylko określenie jego długości nie jest możliwe, ale również szerokość jest hipotetyczna.

Do zagadkowych należy nakładka numer 6 (tabl. 4.31: 6), a to z tego powodu, że na dzisiejszej rekonstrukcji zabytku znajduje się zarówno kopia, jak i oryginał. Niestety bez analizy mikroskopowej nie jest możliwe ustalenie, który jest który. Nakładka ta posiadała dekorację w postaci ażurowych okręgów usytuowanych w jednej osi i obwiedzionych plecionką złożoną z czterech linii rytych i wypełniała całą przestrzeń zabytku.

Dziewięć kolejnych fragmentów interpretowanych jest obecnie jako pozostałości kwadratowej plakietki z ażurowym ornamentem, wspomnianej na początku rozdziału. Myślę, że brak podstaw do takiej interpretacji, przynajmniej w świetle obecnie zachowanych elementów. Zabytki o numerach 7, 12, 14, 15 są obecnie zbyt małe, by na ich podstawie można było wysnuwać jakiekolwiek realne wnioski. Zabytki 8, 9, 10 i 11 mają stanowić elementy centralnej rozety, co pewnie ustalono ze względu na ich podobieństwo, jednak nie są one symetryczne, a to mocno podważa taką interpretację. Fragmenty 9 i 10 są do siebie całkiem zbliżone, jednak ten o numerze 11 znacząco się różni, zabytek o numerze 8 zachował się w zbyt małym fragmencie, a na pozostałych elementach, (12 i 13) również można dopatrywać się fragmentów migdałowatych wycięć, jednak i one są na tyle niewielkie, że ich rekonstrukcja wydaje się wątpliwa.

W artykule Anny Wrzesińskiej została opublikowana fotografia, na której widać kilka lepiej zachowanych fragmentów nakładek, prawdopodobnie z tym samym wzorem, co opisywany powyżej (tabl. 4.31: 16-21). Bardzo możliwe, że są to nawet te same zabytki, co elementy oznaczone numerami od 7 do 15, tylko przed ich częściowym zniszczeniem. Te oznaczone numerami 16, 17 i 18 wskazują, że ewidentnie w zbiorze znajdowała się nakładka

o odmiennym charakterze niż lepiej zachowane, prostokątne aplikacje. Element o numerze 16 jest tutaj najbardziej sugestywny, jednak pomimo tego wciąż zbyt drobny, aby umożliwić wierną rekonstrukcje pierwotnego kształtu.

Ostatnie trzy fragmenty (tabl. 4.31: 22-24) mogą pochodzić z jednej z powyżej opisanych plakietek. Na obecnej rekonstrukcji, którą możemy zobaczyć na wystawie muzealnej, są one zestawione w jednej linii razem z nakładką o numerze 3, brak jednak dowodów, aby uznać je za pochodzące z tego samego zabytku, zwłaszcza, że fragment o numerze 22 posiada zachowaną linię - bordiurę usytuowaną wzdłuż krawędzi, a której brak na nakładce numer 3

Ważnym jest także zaznaczenie, że w jednej z plakietek tkwił żelazny element zinterpretowany jako gwóźdź [Wrzesińska 1996, s. 439], który posiadał długość około 1 cm. W tym samym kontekście odnaleziono jeszcze jeden żelazny zabytek opisany jako gwóźdź o długości 4 cm, nie wiadomo czy należy go łączyć z analizowanym zespołem.

Wróćmy teraz do analizy funkcjonalnej zabytków. Wczesnośredniowieczne kołczany, zdobione prostokątnymi okładzinami rogowymi lub kostnymi, najliczniej występują wśród zabytków przypisywanych ludom koczowniczym. Najwcześniej datowana, a zarazem terytorialnie bliska obszarowi Słowiańszczyzny seria nakładek (okres awarski – VI w.) pochodzi z miejscowości Seged-Fecherto na Węgrzech. (tabl. 4.32: 1) [Кюрти, 1984, рис. 2.-11, 12]. Dwie spośród serii okładzin odnalezionych w tym miejscu mają kształt prostokątny (tabl. 4.32: 1, B, C). Na ich zewnętrznej powierzchni widnieje ornament w postaci rzędu połączonych ze sobą okręgów, a ich wymiary wynoszą 15,8 cm × 1,75 cm. Te cechy czynią je zbieżnymi z lednickimi nakładkami.

Podobne formalnie znaleziska, pochodzą z Kałmucji z okresu mongolskiego ze stanowiska Balkin Chutor (Rosja). Mają one wymiary 26,7 cm x 2 cm (tabl. 4.32: 2, A, B) [Малиновская, 1974, рис. 1.-9, 10; табл. II.-2]. Na XIII wiek datowane są zbliżone zabytki ze stanowiska Iszanowo z Centralnego Ałtaju (Rosja), których szerokości wynoszą do 2 cm, natomiast długości powyżej 16 cm, jednak żadna z nich nie zachowała się w całości (tabl. 4.32: 3) [Сулейменов, Илюшин 2021, s. 297, 300].

Dobrą analogię stanowią znaleziska z Sarkel – Biała Wieża, w Rosji, gdzie najwcześniejsze zabytki datowane są na przełom IX/X wieku, natomiast większość z nich pochodzi z XI stulecia. W swoim opracowaniu z 2000 roku V. E. Fljorowa wymienia 24 nakładki, z czego cztery to znaleziska grobowe, a pozostałe pochodzą z horyzontalnych warstw kulturowych.

Wszystkie nakładki posiadały dekorację rytą lub reliefową, natomiast podstawowy ornament stanowił rząd okręgów lub falistych linii z wpisanymi wewnątrz kołami. Najbliższe analogie

do lednickich znalezisk stanowi sześć zabytków, które nie tylko służyły do udekorowania powierzchni kołczanów, ale również do nadania im sztywności (tabl. 4.32: 4, A-F) [Флёрова (Нахапетян), 2000, s. 105, 108]. Trzy egzemplarze zdobione są ornamentem zbliżonym do znalezisk z Lednicy, przy czym są one od nich węższe (1,3 cm; 1,6 cm; 1,8 cm), a ich długości wynoszą odpowiednio 10 cm, 16 cm i 18 cm. Żaden z nich nie zachował się w całości, co uniemożliwia rekonstrukcję pierwotnej formy (tabl. 4.32: 4, A, B, C). Kolejne plakietki różnią się dekoracją, jednak szerokości dwóch z nich (2,3 cm) odpowiadają polskim znaleziskom (tabl. 4.32: 4, D, E).

Zbieżny ornament posiadają nakładki z cmentarzyska w Saratowce z Kuźnieckiej Kotlowiny na Ałtaju (Rosja) datowane na X i XI wiek, których wymiary są zbliżone do lednickich plakietek (tabl. 4.32: 5) [Сулейменов, Илюшин 2021, s. 297-298].

Na okres pomiędzy XI a XIII wiekiem przypada czas użytkowania kolejnego znaleziska z Ałtaju ze stanowiska Tarasowo 2 (tabl. 4.32: 6) [Сулейменов, Илюшин 2021, s. 296-297] oraz cmentarzyska Kamysla, z którego pochodzą dwie nakładki, również z dekoracją pod postacią rytych okręgów, datowane na XIII i XIV stulecie (tabl. 4.32: 7) [Сулейменов, Илюшин 2021, s. 297-298]. Artefakty zdobione analogicznym ornamentem występują w materiałach archeologicznych od połowy I tysiąclecia do połowy II milenium n.e., natomiast ich zanik w źródłach archeologicznych obserwuje się w okresie mongolskim. [Малиновская, 1974, s. 132–175, рис. 1.-22]. Te późne kołczany pokrywane były większą ilością plakietek posiadających wzory geometryczne oraz zoomorficzne [Худяков 1988, s. 61].

Moim zdaniem najlepszą analogię do zabytków z Ostrowa Lednickiego stanowi zachowany w doskonałym stanie kołczan z Teren-Kjol w Chakasji (ros. Терен-Кёль, Rosja). Został on zdeponowany w jamie grobowej i znajdował się pomiędzy szkieletem człowieka a konia. Pojemnik z kory brzozowej niestety rozłożył się prawie w całości i przetrwały tylko jego ślady pod postacią tuby lekko rozszerzającej się w dolnej części. Jego długość wynosi 65 cm, szerokość 15 cm, a szerokość kieszeni 12 cm. Był on ozdobiony nakładkami z ornamentem meandra i okręgów oraz rytej linii na krawędzi [Худяков 1988, s. 60], dekoracja ta ściśle odpowiada zabytkom z lednickiego grodu. Warto zwrócić uwagę na analogię w łukowatym wygięciu najdłuższej plakietki. Różnice dotyczą szerokości nakładek, co jednak nie rozstrzyga o ich funkcji. Zabytki z Serkel pozostają bowiem paralelne do lednickich pod względem wymiarów. Także pozostałe nakładki wykazują ogromne podobieństwa. Co prawda, lednickich aplikacji jest mniej, jednak zarówno ich stan zachowania, jak i sam kontekst znaleziska mogły się do tego przyczynić.

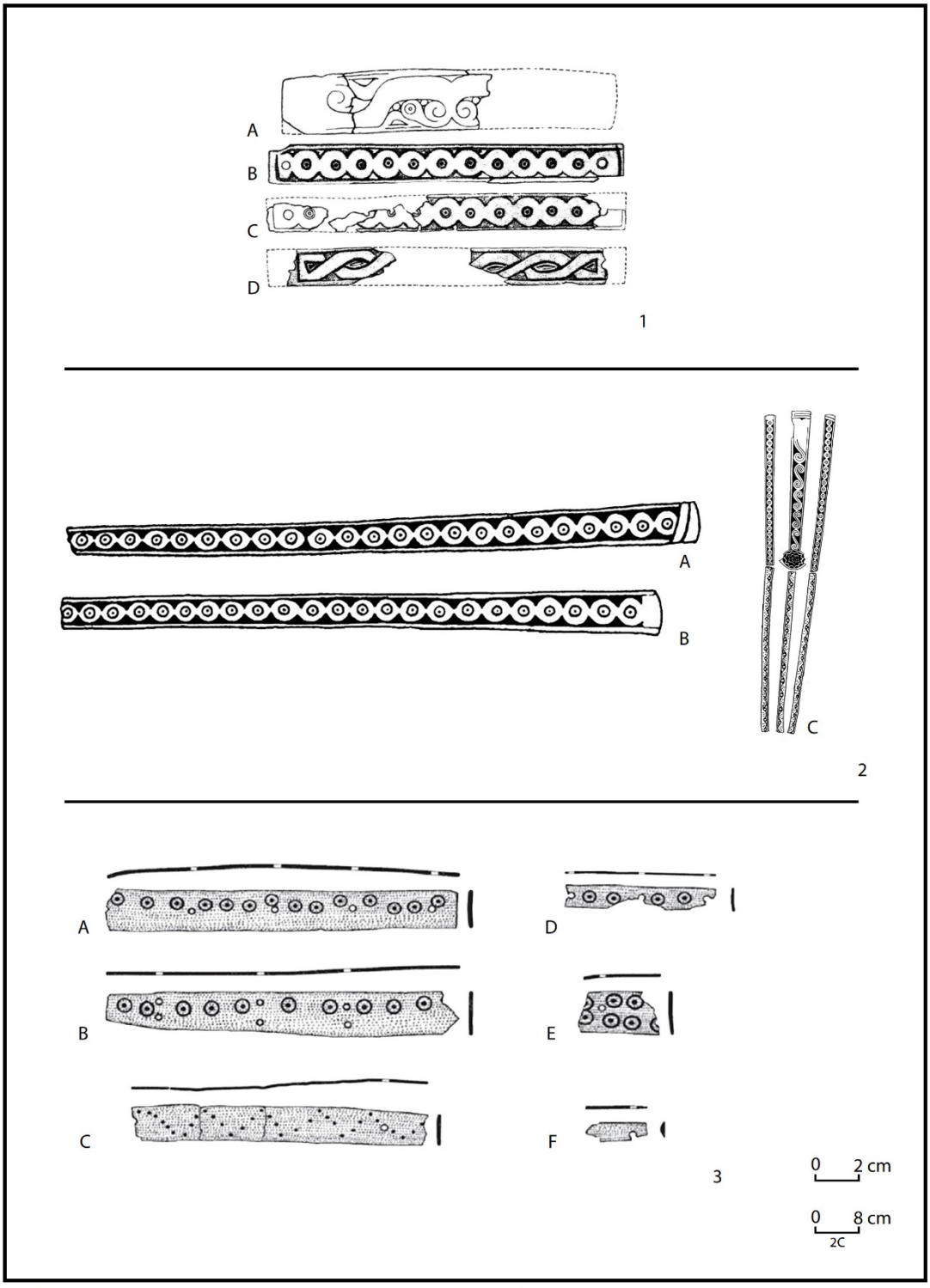

Tabl. 4.32 - Okładziny kołczanów. 1 - Kjurti, 2 -Balkin Chutor, 3 - Iszanowo.

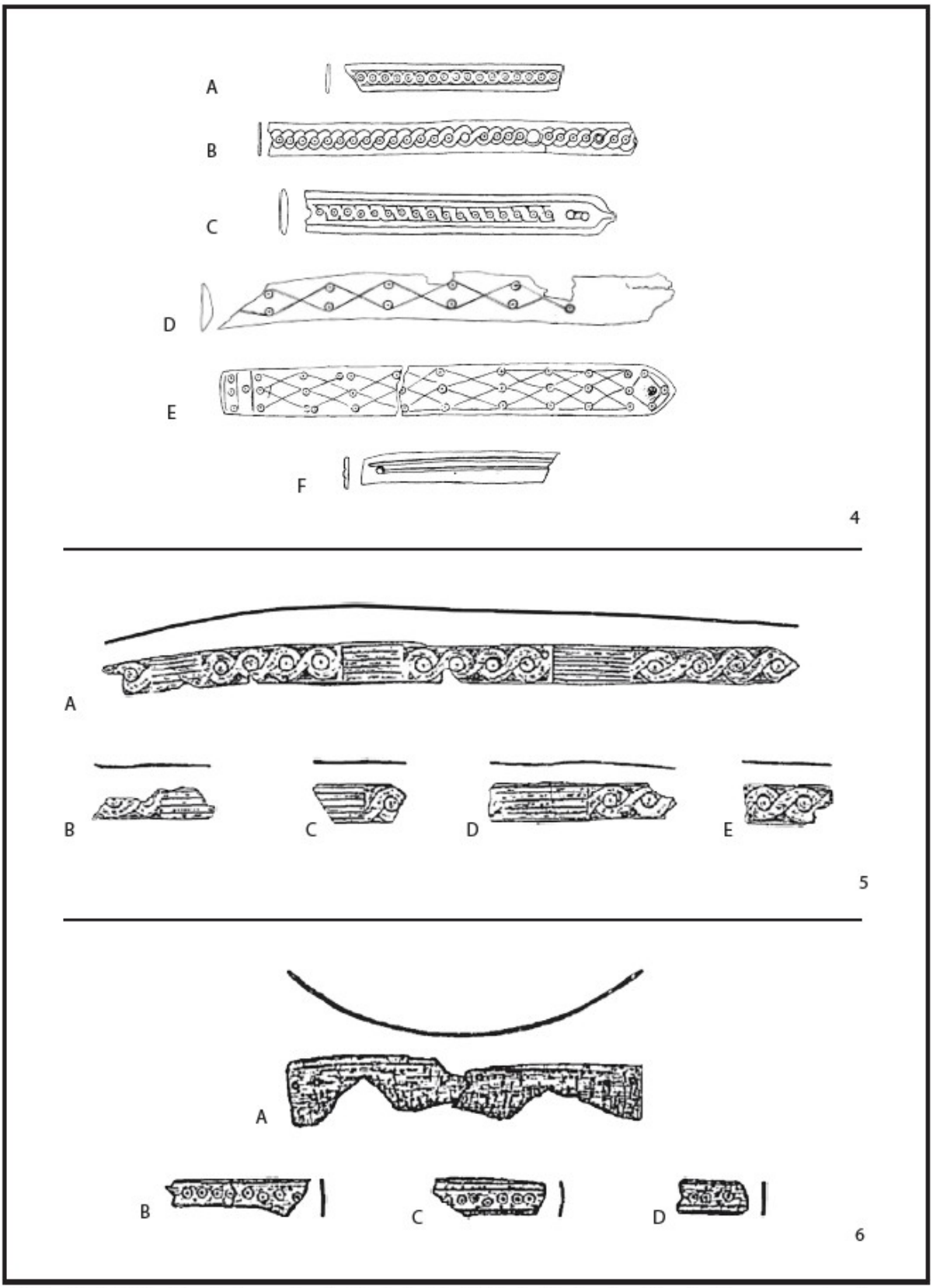

Tabl. 4.32 - Okładziny kołczanów. 4 - Sarkel – Biała Wieża, 5 - Saratowice, 6 - Tarasowo, stan.2.

Pozostaje jeszcze zastanowić się nad przeznaczeniem drobnych fragmentów, które do tej pory były interpretowane jako fragmenty płytki z migdałowatymi wycięciami. Wspomnę ponownie, że są one zbyt małe, by można było zrekonstruować ich pierwotne ustawienie, nawet zakładając, że wszystkie stanowiły element jednego przedmiotu. Jeżeli interpretacja tych zabytków jako okładzin kołczanu jest trafna, wówczas wspomniane drobne fragmenty mogły pierwotnie stanowić część szerszej nakładki z rozbudowanym przedstawieniem, umieszczonej w górnej części kołczanu. Znane są ze wspomnianych już stanowisk w Seged-Fecherto (tabl. 4.32: 1A) [Кюрти, 1984] oraz w Tarasowie (tabl. 4.32: 6A) [Сулейменов 2021, s. 297].

Możliwe również, że drobne „ażurowe" fragmenty pochodzą z listewki, która służyła do zahaczania kołczana do pasa. Takie zabytki znane są chociażby z Sarkel – Białej Wieży (tabl. 4.32: 9) [Флёрова (Нахапетян), 2000, s. 106]. Zwrócić należy uwagę na obecność kilku otworów – większy z nich najpewniej pełnił funkcję mocowania kołczanu do pasa – oraz na łukowate wycięcia widoczne w ich obrysie. Interpretacja ta wydaje się jednak mało prawdopodobna.

Trzecią kategorię zabytków, posiadających zbieżne rogowe lub kościane nakładki, stanowią okładziny siodeł. Były one mocowane do drewnianych elementów stanowiących przedni lub tylni łęg i znamy kilka średniowiecznych egzemplarzy.

Okres od drugiej połowy XII wieku do pierwszej dekady XIII wieku wyznacza czas zdeponowania siodła z kościanymi okładzinami w Nowogrodzie Wielkim (Rosja). Zostało ono odnalezione w 1984 roku na Troickim wykopie podczas regularnych badań wykopaliskowych. Rogowe nakładki zachowały się we fragmentach i po ich konserwacji okazało się, że posiadają różne kształty. Dla nas najbardziej interesujące są płaskie, podłużne plakietki z oczkowatym ornamentem po zewnętrznej stronie (tabl. 4.33: 1 A-I). Charakterystyczne jest, że były one łukowato wygięte w większym lub mniejszym stopniu. Jeżeli zwrócimy uwagę na rekonstrukcje lednickich znalezisk, to zaobserwujemy, że najdłuższa z plakietek również jest lekko wygięta (tabl. 4.31: 6) [Хорошев 2004, s. 329-341].

Ruś ze schyłku wczesnego średniowiecza może wydawać się stosunkowo odległą analogią do rozważanych przez nas zabytków, co jednak nie jest prawdą. Szczęśliwie, okucia łęku znane są z bliższych czasów i obszarów. W roku 2023 podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na grodzisku w Ciepłem, został odnaleziony podobny wyrób, którego chronologia przypada na X i XI wiek (tabl. 4.33: 2) [facebook.com[49]].

[49] https://m.facebook.com/Cieplepkp/

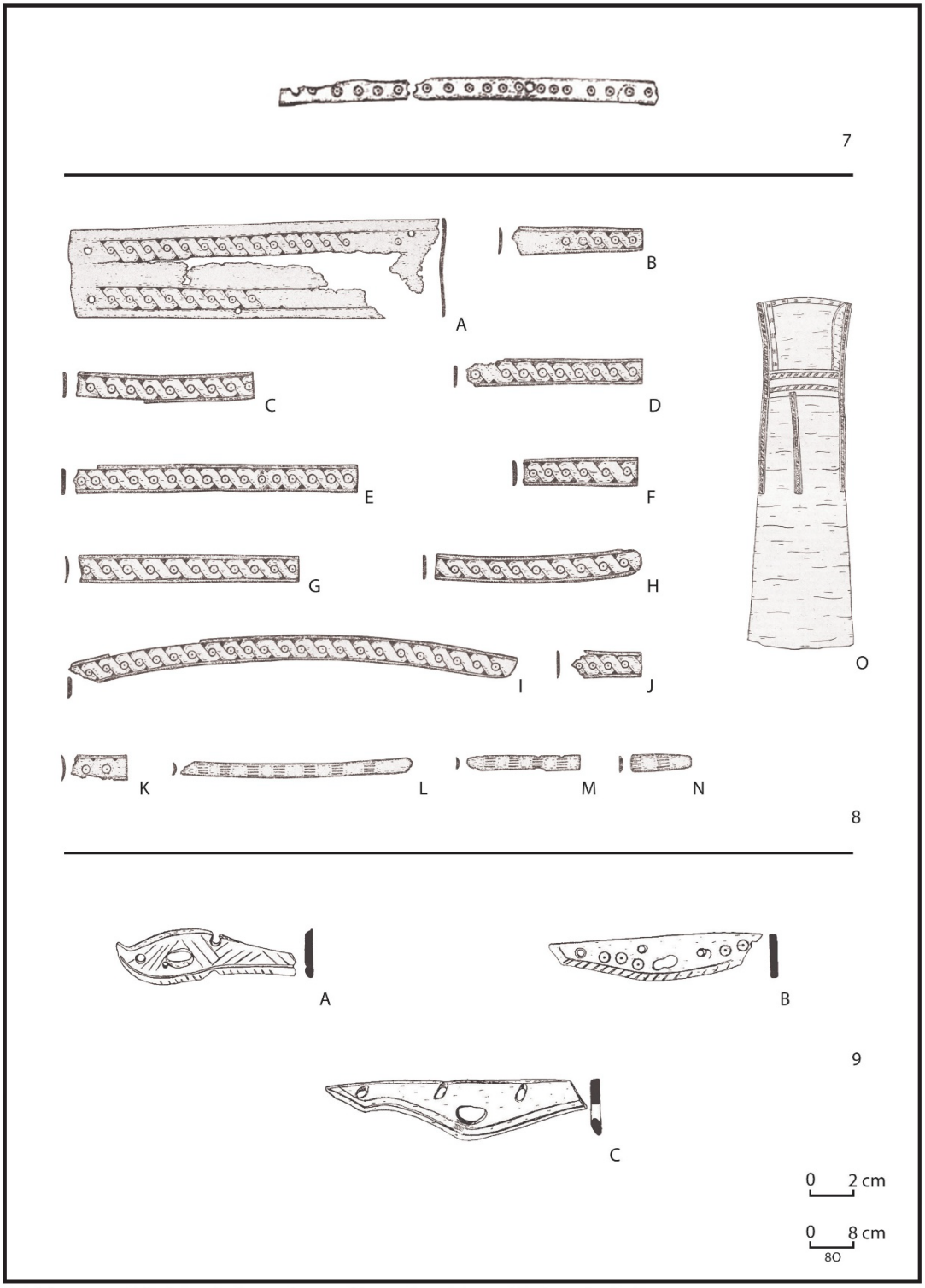

Tabl. 4.32 - Okładziny kołczanów. 7 - Kamysla, 8 Teren-Kjol, 9 - Sarkel.

Okładziny tego typu odnalezione zostały na obszarze zamieszkałym przez Bałtów we wczesnym średniowieczu. Jeden z lepiej zachowanych zabytków pochodzi ze stanowiska Kleine Kaup (tabl. 4.32: 3) [Кулаков 2012, s. 74].

Dla rozważań nad rolą i znaczeniem lednickiego kompleksu osadniczego najistotniejsza będzie kwestia, czy podtrzymamy interpretację tych kościanych wyrobów jako elementów skrzynki relikwiarzowej, czy uznamy je za okładziny innego wczesnośredniowiecznego wyrobu; skrzynki na precjoza, kołczanu, siodła.

Relikwie posiadały ogromne znaczenie symboliczne i przechowywanie ich w konkretnym ośrodku nadawało danemu miejscu splendoru. Oprócz możliwości ustanowienia arcybiskupstwa czyniło to miejsce ośrodkiem pielgrzymkowym, co z kolei wpływało na wszystkie aspekty związane z rozwojem gospodarczym.

Z punktu widzenia wymiany dawna interpretacja funkcjonalna wskazuje na kontakty interregionalne w obrębie elit europejskich, a być może także azjatyckich, czyli środowisk, w których takie skrzynki mogły być produkowane.

Ostatecznie pozwala to wnioskować, że Piastowie uznawali lednicki kompleks osadniczy za na tyle istotny, że nie wahali się deponować w jego obrębie tak cennych obiektów. Daje to asumpt do przypuszczeń o odpowiedniej ochronie tego miejsca oraz o jego funkcji reprezentacyjnej.

Jeżeli natomiast uznamy okładziny za pozostałości skrzynki o świeckim przeznaczeniu, kołczanu albo siodła, to nadal będzie to informacja o obecności elit w lednickim kompleksie osadniczym, jednak odpadnie cała narracja o kwestiach kultowych. Dalsze rozważania związane z tymi znaleziskami znajdują się w syntetycznej części pracy, natomiast warto zwrócić uwagę na jeszcze dwa spostrzeżenia.

Wydaje się, że określenie gatunku zwierzęcia z jakiego pochodzi surowiec użyty do produkcji płytek mógłby dostarczyć informacji o ich przeznaczeniu. Wygląda na to, że do sporządzania skrzynek używano przede wszystkim kości słoniowej, z wyjątkiem relikwiarza Świętej Korduli, wykonanego z łopaty łosia. Do produkcji nakładek na kołczany czy siodła stosowano poroże jelenia, ewentualnie kości długie innych gatunków zwierząt. Zdobycie takiej informacji nie przesądzałoby o funkcji lednickich nakładek, ale mogłoby nakierować nas na dalsze poszukiwania.

Kolejny aspekt to badania izotopowe. Istnieje szansa, że surowiec pochodził z tego samego miejsca, w którym wykonano przedmioty, co mogłoby przemawiać na korzyść jednej z interpretacji.

Miejmy nadzieję, że w kolejnych latach uda się pozyskać środki na przeprowadzenie takich analiz, natomiast obecnie pozostaje nam jedynie możliwość snucia spekulacji.

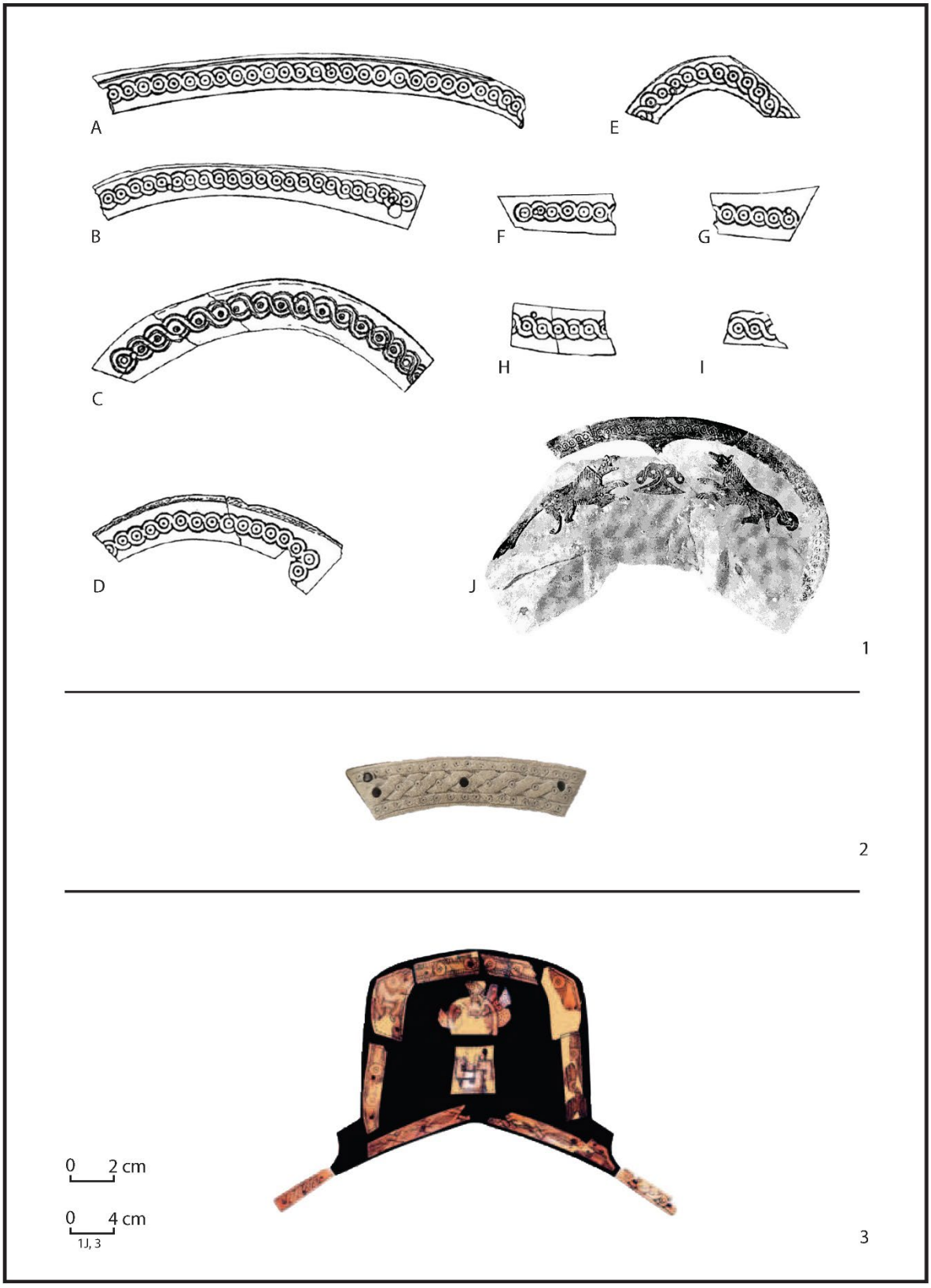

Tabl. 4.33 - Okładziny siodeł. 1 – Nowogród Wielki, 2 – Ciepłe, 3 – Kleine Kaup.

4.6 Grzechotki pisanki, nr inw. MPP/A/81/152/96, MPP/A/107/110/03.

Chociaż dzisiejszy stan badań nie pozwala jednoznacznie przyjąć tezy, że gliniane grzechotki, zwłaszcza te określane jako pisanki, stanowią bezpośredni import ze wschodu, z Rusi, założyłem, że warto będzie poświęcić im trochę miejsca w tej pracy. Oczywiście motywuję tę decyzję wartością tego źródła przy rozważaniach nad główny temat dysertacji, a w szczególności pytań dotyczących wymiany i wierzeń.

Dwie znaleziska o formie kurzego jajka (elipsoidy obrotowej) zostały wykonane z gliny. Pierwszy zabytek ozdobiono ołowianą glazurą, co nadało mu jasnobrązowy kolor. Na tak przygotowaną powierzchnię naniesiono szklane nitki w kolorze ciemnobrązowym, rozmieszczone na całej przestrzeni zabytku i tworzące motyw falującej linii. Przedmiot posiada mały otwór na jednym końcu. Wewnątrz pisanki znajdowała się pusta przestrzeń, w której został umieszczony kamień albo gliniana kulka. Wysokość zabytku wynosi 4,7 cm, a największa średnica 3,3 cm (tabl. 4.34: 1).

Pisankę odkryto w 1996 roku podczas eksploracji cmentarzyska w Dziekanowicach 22. Badania prowadzili Anna i Jacek Wrzesińscy. Pisanka stanowiła wyposażenie grobowe (55/96) dziecka zmarłego w wieku *Infans II* (około 7–8 lat). Okres użytkowania cmentarzyska zamykał się w przedziale pomiędzy przełomem X, początkiem XI a XIII wiekiem [Wrzesiński 2016, s. 80-86] i związku z tym, z takimi ramami chronologicznymi musimy się liczyć dla okresu powstania i użytkowania tego znaleziska.

Drugi zabytek jest bardzo podobny, jego kształt jedynie pozostaje bardziej przysadzisty, a ołowiana glazura charakteryzuje się intensywniej brązowym odcieniem (tabl. 4.34: 2). Posiada on identyczną dekorację, niestety mocno utlenioną co powoduje, że pierwotne zabarwienie nie jest obecnie widoczne. Również tutaj można zarejestrować niewielki otworek na jednym z biegunów wyrobu.

Tabl. 4.34 - Grzechotki – pisanki z lednickiego kompleksu osadniczego.
1 - nr inw. MPP/A/81/152/96, 2 - nr inw. MPP/A/107/110/03.

Pisanka ta również została odnaleziona podczas badań wykopaliskowych prowadzonych na cmentarzysku w Dziekanowicach 22, ale w roku 2003. Jej wysokość wynosiła 5 cm, a średnica 3,55 cm.

Interpretacja tych artefaktów jako grzechotek wydaje się uzasadniona, a liczne, identycznie wyglądające przedmioty, zostały odnalezione na obszarach pozostających pod panowaniem Słowian w okresie wczesnego średniowiecza [Dzik 2016, s. 399-401; Siemianowska 2008, s. 70-76; Ślusarski 2004, s. 82]. Zanim zajmiemy się ustaleniami dotyczącymi lednickich zabytków, to dla zakreślenia tła, przyjrzyjmy się ogólnej charakterystyce wczesnośredniowiecznych grzechotek.

Zabytki pochodzące z ziem polskich były wykonywane w trzech głównych nurtach, co pozwoliło Konradowi Ślusarskiemu na wydzielenie adekwatnej ilości typów [Ślusarski 2004, s. 82]. Pierwszy stanowią grzechotki o kształcie i wielkości kurzego jajka, które były pokrywane szklaną polewą. Kolory szkliwa są zazwyczaj dwa, rzadziej trzy i najczęściej stosowane to: żółty, czerwony, zielonkawy lub brunatny. Zdarza się, że na powierzchni znajduje się ornament ryty [Siemianowska 2008, s. 70]. Największa koncentracja grzechotek typu I to obszar

Wielkopolski, Kujaw i Ziemi Chełmińskiej. Dwa znaleziska z lednickiego kompleksu stanowią reprezentantów tej kategorii.

Typ II to grzechotki kuliste, rzadziej elipsoidalne, posiadające powierzchnię pokrytą niewielkimi guzami. Wspomniane guzy w 90% przypadków są półkoliste, a w pozostałych sytuacjach stanowią wyrostki stożkowate lub nieregularnego kształtu. Zabytki te, podobnie jak typ I, były polewane szkliwem. Inne cechy charakterystyczne to bardzo dobry wypał oraz jasna barwa czerepu. Występują one na obszarach zachodniosłowiańskich i, co ważne, całkowicie brak ich na wschód od Bugu. Największe skupisko ponownie obserwuje się w Wielkopolsce, lecz spotykane są także na Śląsku Opolskim i Kielecczyźnie. [Dzik 2016, s. 397-401].

Trzeci zbiór jest najmniejszy. Do typu III zaliczają się pozostałe grzechotki, czyli te, których nie udało się dopasować do powyższych grup. Mają formy kuliste z guzami, lecz bez emalii, a także beczułkowate, dwustożkowe i gruszkowate. Mogą być zdobione ornamentem rytym lub kłutym, często w postaci okręgów. Klamrę spinającą tę grupę wyrobów stanowi brak polewy [Ślusarski 2004, s. 85].

Przejdźmy teraz do następnego etapu analizy, czyli próby ustalenia pochodzenia zabytków. Duże nagromadzenie tych przedmiotów na ziemiach piastowskich właściwie pozwala na opowiedzenie się za ich lokalną produkcją. Skąd zatem pomysł o ruskiej proweniencji?

Wynika on z historii badań. Podsumowania tego problemu dokonał Michał Dzik w kontekście rozważań nad grzechotkami typu II [Dzik 2016, s. 398-402] i przytoczę tutaj jego najważniejsze ustalenia.

Grzechotki typu I, określane także jako pisanki, Józef Kostrzewski uznał za wyroby wschodniego pochodzenia już ponad 100 lat temu. [1920, s. 44]. Zaufanie i autorytet jaki posiadał ten archeolog miały wpływ na kolejnych badaczy, którzy również opowiedzieli się za ruskim, a nawet kijowskim ich rodowodem [Antoniewicz 1928, s. 218, 248; Rabiega 1949, s. 118; 1952, s. 128; Hensel 1952, s. 180; Kocka 1955, s. 329; 1955, s. 348; Kocka, Ostrowska 1955, s. 274]. Po raz pierwszy argumenty za taką interpretacją pojawiły się w pracy Jerzego Gąssowskiego. Wypunktował on, że użycie delikatnej białej glinki i polewy wskazuje na pochodzenie zabytku z terenu Rusi Kijowskiej, gdzie tego rodzaju przedmioty (zabawki, figurki) wytwarzano już od IX wieku [Gąssowski 1949, s. 109]. Informację tę zaczerpnął z pracy Borysa Rybakova *Rzemiosło dawnej Rusi* [Рыбаков 1948, s. 459, 464, 509].

Temat został niedługo później podjęty przez Zofię Hilczerównę, która zwróciła uwagę na cztery cechy wykluczające możliwość powstania grzechotek na ziemiach piastowskich. Zdaniem badaczki zostały one wykonane z jasnej gliny, po drugie posiadały dobrą jakość wypału, po trzecie były pokryte glazurą. Czwarty aspekt stanowiła przytoczona przesłanka o produkcji

glinianych zabawek, w tym grzechotek, w Kijowie [Hilczerówna 1951, s. 20]. Oczywiście wnioski oparte na tych założeniach były adekwatne do stanu badań w połowie XX wieku.
Druga połowa lat 50. przynosi zmianę kursu interpretacyjnego, co związane jest z powiewem nowych informacji. Na stanowiskach w Opolu, Kruszwicy (pow. Inowrocław) oraz Wolinie (pow. Kamień Pomorski) pozyskano dane, które pozwoliły postawić hipotezę, że w XII wieku produkowano w tych ośrodkach szkliwo [Cofcianka 1954, s. 224-227; Cofta 1955, s. 92-96; Filipowiak 1955, s. 182; Olczak 1968, s. 18-57; Hensel 1956, s. 277-278].
Kolejny argumentem opowiadającym się za miejscową produkcją miał być zupełny brak grzechotek guzowatych na obszarze Rusi [Hołubowicz 1956, s. 298-299]. Co prawda reprezentują one inną odmianę niż ta, która interesuje nas w tym momencie, jednak stanowią solidny dowód na to, że grzechotki produkowano na obszarze zachodniej Słowiańszczyzny.
Za pochodzeniem pisanek typu II (guzowatych) z ziem dzisiejszej Polski jednoznacznie opowiedział się Wojciech Szymański, a jego postulat został dość powszechnie zaakceptowany przez polskie i niemieckie środowisko naukowe. [Szymański 1958a, s. 29-30; 1958b, s. 140-141; Dzik 2016, s. 399, tam dal. lit.]
Jednak nie cała społeczność akademicka zgodziła się z tym poglądem. Andrzej Żaki w pracy poświęconej wczesnośredniowiecznej Małopolsce nadal opowiadał się za wschodnim pochodzeniem grzechotek. Pisał, że wskazuje na to obfitość znalezisk z Rusi, a zwłaszcza zastosowane polewy [Żaki 1974, s. 240, przyp. 447], nie zaprezentował jednak materiałów porównawczych.

Kolejną zmianę w interpretacji dostrzegamy pod koniec XX wieku, kiedy to Jarmilia Kaczmarek odrzuciła tezę o wytwarzaniu szkliwionych grzechotek w Kruszwicy. Wspomniana autorka wskazała, że większość wyrobów szkliwionych z tego ośrodka posiada białą barwę czerepów, a gliny uzyskujące po wypale kolor biały nie występują na tym obszarze. Po drugie brakuje na osadzie narzędzi do szkliwienia oraz odpadów produkcyjnych. Badaczka wyciągnęła wniosek, że grzechotki typu I (pisanki) były pochodzenia ruskiego, natomiast typ II mógł być sporządzany na terenie dzisiejszej południowo-wschodniej Polski [Kaczmarek 1998, s. 557, 559]. Właściwie od tego momentu zapanował impas w dyskusji nad pochodzeniem grzechotek-pisanek (typ I). W kontekście guzowatych (typ II) Konrad Ślusarski, który opracował katalog i typologię tych zabytków, podtrzymał interpretację o ich „polskim" pochodzeniu. Następnie teoria ta została mocno uargumentowana analizą przeprowadzoną przez Michała Dzika, który dobitnie wykazał, że powstawały gdzieś nad środkową lub górną Wisłą [2016, s. 409].
Jeśli chodzi o typ I, czyli tzw. pisanki, to naukowcy w swoich pracach często zaznaczają brak możliwości ustanowienia miejsca ich produkcji [Buko 2003, s. 132; Kordala 2006, s. 240;

Piotrowski, Kępka, Żuchowska 2009, s. 119; Miłek 2010; Wajda 2013, s. 100-101]. Większą popularnością cieszy się teoria o ich wschodnim pochodzeniu lub przynajmniej o samej idei grzechotek zaczerpniętej z Rusi [Blaha 1998, s. 145; 2002, s. 222; Moździoch 2002, s. 161; Porzeziński 2006, s. 188, 243; Dzieduszycki 2008, s. 413; Siemianowska 2008, s. 73, 78; Sikora 2009, s. 167; Ginter, Bartczak 2010, s. 258; Biermann 2011, s. 113; Fuglewicz 2013, s. 99; Gorczyca, Schellner 2012, 84; Kurasiński, Skóra 2012b, 90, 116; Piotrówka 2013, 118; Банашак et al. 2019, s. 95-96]. Za miejscową produkcją opowiedział się natomiast Radosław Liwoch [Liwoch 2006].

Jakie są w takim wypadku naukowe podstawy, aby interpretować grzechotki – pisanki jako zabytki pochodzenia wschodniego? Stanowią je właściwie tezy postawione przez Zofię Hilczerównę oraz Jarmilę Kaczmarek [Dzik 2016, s. 401-402]. Przyjrzyjmy się jeszcze raz tej argumentacji, ale w kontekście zabytków z Rusi.

Złoża glin kaolinitowych na wschód od Bugu występują w obwodzie żytomierskim, w okolicy miejscowości Niemilnaja (Немильня, Новоград-Волынский район). Są one najbliżej głównych centrów politycznych kraju, takich jak Kijów, Iskorosteń i Czernihów. Nieopodal, bo w obwodzie winnickim (Винницкая обл.) również znajdują się obecnie złoża tego surowca. W podobnej odległości od Kijowa, ale na przeciwległym biegunie (w stronę północno - wschodnią) znajduje się rejon sumski (Сумская обл.), gdzie natrafiamy na kolejne złoża glin kolinitowych. Nagromadzenia tego surowca spotykane są także na południe od Kijowa, w rejonie czerkaskim (Черкасская обл).

Znacznie dalej na południe, na obszarach stepowych, znajduje się wychodnia glin kaolinitowych w rejonie kirowohradzkim (Кировоградская), a jeszcze dalej, w kierunku Morza Czarnego, znane są kolejne w rejonie dniepropetrowskim (Днепропетровская) i zaporoskim (Запорожская) [uk.wikipedia.org].[50]

Zatem jak widzimy, złoża białych glin występują w wielu miejscach na Rusi i to w bezpośrednim sąsiedztwie dużych centrów gospodarczo-handlowych. Niestety nie posiadamy informacji, czy złoża te były eksplorowane w okresie wczesnośredniowiecznym. Oczywiście prospekcje terenowe oraz badania fizykochemiczne mogłyby dostarczyć informacji o tym obszarze, co - miejmy nadzieję - nastąpi w przyszłości. Niemniej wydaje się, że przedmioty wykonane z białej gliny, znane z wczesnośredniowiecznych warstw z Kijowa [Рыбаков 1948, s. 356], w pewnym stopniu dowodzą miejscowego wydobycia tego surowca.

[50] https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD

Przenieśmy się teraz na zachód, ponieważ surowiec, z którego wykonano grzechotki, czyli glina uzyskująca po wypale biały kolor, występuje także na obszarze województwa świętokrzyskiego. Była stosowana od późnego średniowiecza do wyrobu ceramiki, przede wszystkim naczyń [Lewek, Mazur, Mazur 2024, s. 106–111], a w okresie nowożytnym zyskała jeszcze większą popularność. [Bis 2014, s. 49-68].

Nie wydaje się jednak to tłumaczyć głównego problemu naszych rozważań, czyli proweniencji pisanek. Po pierwsze, grzechotki typu II były sporządzane głównie na obszarze zachodniosłowiańskim i najbardziej prawdopodobnie, że wykorzystywano do tego celu złoża gliny z ziemi świętokrzyskiej. Po drugie, widzimy tutaj pewną zależność: biała ceramika kuchenna nie pojawia się na Słowiańszczyźnie aż do okresu późnośredniowiecznego. Brak wykorzystania glin uzyskujących po wypale białą powierzchnię może być związany z samą technologią produkcji naczyń, która na przełomie XIII i XIV wieku przechodzi swoisty ‘renesans’. Jednak gliny te mogły być użyte do produkcji innych przedmiotów, takich jak analizowane grzechotki.

Następnym aspektem na jaki powoływali się badacze przy określaniu proweniencji, był bardzo **dobry wypał** i powinien on zostać lepiej rozpatrzony, a pojęcia przedefiniowane. Czym innym jest bowiem wypalanie naczyń przeznaczonych do wystawiania na wysokie temperatury (gotowanie, działalność rzemieślnicza), a czym innym wypał drobnych przedmiotów glinianych lub instrumentów muzycznych. Po drugie, w opracowaniach brak podstawy źródłowej do wnioskowania o dobrym wypale, mianowicie nie wiadomo, czy opiera się on na strukturze przełamów, czy na wynikach badań laboratoryjnych, chociaż z racji na okres postawienia hipotezy (lata 50. XX wieku) pierwsza opcja wydaje się bardziej prawdopodobna. Warto w tym kontekście zauważyć, że nie ma powszechnej zgody co do korelacji pomiędzy wielobarwnością przełamów a jakością wypalania. Struktura przełamów świadczy raczej o wysokości temperatury w jakiej ów proces następował, a nie o tym czy był pożądany, co określałoby jego jakość. Ostatecznie, aby posiadać konkretny dowód o temperaturze należałoby przeprowadzić badania, które pozwoliłby określić ją na podstawie stopnia struktury mikroskopowej. Brak informacji o takich badaniach dla którejkolwiek z grzechotek typu I.

Dlaczego zatem na Rusi miałby być znany sposób wypalania ceramiki niedostępny dla innych krajów słowiańskich i skandynawskich? Czy tylko dlatego, że u „większego brata” zawsze wszystko jest lepsze i większe? Znaleziska archeologiczne z Rusi nie potwierdzają odmiennej technologii wypalania naczyń w tamtejszych ośrodkach. Właściwie w X i XI wieku mamy do czynienia z ogromnym podobieństwem pojemników ceramicznych używanych przez Słowian, których cechy wielokrotnie były charakteryzowane w literaturze [Buko 1990, s. 105-156; Rzeźnik 1995, et al.; Курмановский 2018, s. 241-266; Фетисов 2018, s. 473-481]. Wydaje się

również prawdopodobne, że postęp technologiczny w produkcji ceramiki następuje równocześnie na obszarze całej Europy Środkowej, Wschodniej i Północnej, co może być związane z rozwiniętą siecią wymiany wewnątrz tak zwanej diaspory wikińskiej. Widoczne jest to w przejściu od techniki lepienia naczyń ręcznie do ich obtaczania, co nastąpiło właściwie wszędzie na wspomnianym terytorium w ciągu X wieku.

Można tutaj zaznaczyć, że w materiale archeologicznym z Rusi są odnajdywane zabytki odznaczające się daleko bardziej zaawansowanymi cechami technologicznymi, w tym zapewne sposobem wypalania. Stanowią je amfory, czyli tak zwany typ korczag oraz naczynia szkliwione wykonane z białej gliny. Wszystkie one interpretowane są jako importy z warsztatów bizantyjskich [Ениосова, Пушкина 2014, s. 49-55].

Wśród argumentów o wschodnim pochodzeniu pisanek, przytaczanych przez Jerzego Gąssowskiego i następnie Zofię Hilczerównę, podkreślane jest pokrywanie wyrobów szkliwem. Na Rusi rozwój emalierstwa łączony jest z produkcją płytek wykorzystywanych w architekturze monumentalnej i technologicznie stanowi kolejny z działów łączony z produkcją cegieł. Jest to o tyle istotne, że te drugie jak się wydaje, trafiły do Kijowa za panowania Włodzimierza Wielkiego, z Chersonesu, Serkel lub Presławia zamieszkanego przez Bułgarów nadwołżańskich. (tabl. 4.35) [Рыбаков 1948, s. 359].

Dekorowane płytki wykonywano z dobrze oczyszczonej białej glinki, a glazura posiadała tło zazwyczaj czerwonawe lub z zielonymi plamami, natomiast linie były białe, żółte, niebiskie i zielone. Ten wielokolorowy ornament nakładano z podwójnego tygielka, który odnaleziono podczas wykopalisk w Kijowie w pobliżu cerkwi Dziesięcinnej. Niestety w pracy Borysa Rybakova brak informacji o jego datowaniu [Рыбаков 1948, s. 361].

Najstarsze przykłady płytek pochodzą z Kijowa, z cerkwi Dziesięcinnej oraz z pozostałości świeckiego budynku, gdzie datownikiem jest wyobrażenie tryzuba Rurykowiczów w formie stosowanej przez Włodzimierza Wielkiego. Jednakże większość płytek znanych jest dopiero z cerkwi wzniesionych w XII wieku. Należy zwrócić uwagę, że posiadają one wzory w postaci linii falistych, czy też girland, zbieżnych ze zdobnictwem pisanek [Рыбаков 1948, s. 359].

Tabl. 4.35 - Szkliwione płytki z Kijowa (za Rybakov 1948, 361).

Następne świadectwo emalierstwa na Rusi mają stanowić naczynia, które są znane z mieszkalnych kompleksów z XI wieku z Kijowa. Rodzimej formy ceramikę pokrywano tutaj szkliwem, co niestety w momencie publikacji pracy Borysa Rybakova stanowiło wzmiankę ustną, gdyż powołuje się on na kolekcję zabytków przechowywyanych w Państwowym Historycznym Muzeum w Moskwie (GIM) [Рыбаков 1948, s. 362]. Niestety, nie udało się zidentyfikować znalezisk, które stanowiły podstawę tej interpretacji, a zarazem zweryfikować ich podstaw datowania.

Borys Rybakov zasugerował również, że dla zbudowania cerkwi z tak dużym udziałem szkliwionych płytek, musiały istnieć miejscowe zakłady emaliarskie [Рыбаков 1948, s. 363]. W tej sytuacji trudność stanowi określenie, czy wniosek ten dotyczy już XII wieku, kiedy rozwój budownictwa monumentalnego ulega przyśpieszeniu, czy jednak możemy odnosić go do początków XI stulecia i budowy cerkwi Dziesięcinnej.

Szkliwiona ceramika lokalnej produkcji pojawia się na obszarze dzisiejszej Polski również w XI stuleciu i mowa tutaj o znaleziskach z Krakowa [Żaki 1974, s. 216; Wałowy 1979, s. 55]. Dość wczesną chronologię posiadają także znaleziska z Wiślicy, Sandomierza, Opola czy Dąbrowy Górniczej, wpadające jednak w XII stulecie [Rozmus 2014, s. 225].

Niestety nie posiadamy jednoznacznych dowodów, które pozwoliłyby na wskazanie wcześniejszego rozwoju produkcji emalierskiej w domenie Rurykowiczów niż na ziemiach zajętych przez Piastów. Co prawda znalezisko dwukomorowego tygielka w Kijowie może stanowić

cenną poszlakę w naszych rozważaniach, czy jednak wystarczającą, by przesądzić o wschodnim pochodzeniu pisanek?

Ostatni „dowód" proponowany przez polskich archeologów XX wieku w omawianym zagadnieniu stanowi wytwarzanie szkliwionych **wyobrażeń miniaturowych** na Rusi. Teoria ta ukuta została na podstawie znaleziska wspomnianego dwukomorowego tygielka oraz zabytków interpretowanych jako zabawki. Oczywiście miała o tym świadczyć również dyspersja znalezisk [Рыбаков 1948, s. 361, s. 355-356].

Sprawa tygielka została już umówiona, przejdźmy zatem do produkcji szkliwionych zabawek, które w latach 40. XX wieku miały potwierdzać znaleziska z kilku wschodniosłowiańskich grodzisk. Na Donieckim Gorodiszczu (Дониецкое городище) odnaleziono figurki: byka, niedźwiedzia, psa, ptaka, kota i człowieka [Рыбаков 1948, s. 355]. Wydaje się jednak, że zabytki te należy łączyć z fazą scytyjską zasiedlenia tego stanowiska. Warsztat wytwarzający szkliwione zabawki został odkryty w Nowogrodzie podczas badań A. V. Arcichowskiego, a przynajmniej tak sugeruje Borys Rybakow. Niestety brak odniesienia do literatury nie pozwala na weryfikację tej kwestii [Рыбаков 1948, s. 355]. Liczne zabytki uznane za zabawki miały zostać odnalezione podczas badań w Kijowie, w literaturze wymieniane są ptaki, koń, centaur(!), a najczęstsze miało być to wyobrażenie kobiety z dzieckiem [Рыбаков 1948, s. 355]. Sam autor w przypisie do tego fragmentu zaznacza, że wyroby te są typowe dla kultury trypolskiej i że stanowiska wczesnośredniowieczne, na których je odnaleziono, pokrywają się terytorialnie z zasięgiem wspomnianych neolitycznych zespołów [Рыбаков 1948, s. 355, 362].

Wydaje się, że argument sugerujący produkcję nieokreślonych, drobnych, szkliwionych wyobrażeń figuralnych w IX i X wieku na Słowiańszczyźnie Wschodniej jest nie do końca czytelny, jeśli nie wręcz naciągany, i trudno, by stanowił źródło w dyskusji nad proweniencją interesujących nas grzechotek-pisanek.

Przejdźmy do ostatniego etapu jaki stanowi analiza rozrzutu znalezisk. Na Rusi odnajdywane są w wielu miejscach, do których należą Kijów, Kanev, Stara Rjazań (Рязань), Czernichów (Чернигов), Ljubecz (Любеч), Wyszgorod (Вышгород), Turow (Туров), Halicz (Галич), Pliśniesk (Плесненск), Brześć (Берестье), Grodno (Гродно), Nowogródek (Новогрудек), Bieloozierie (Белоозере), Izborsk (Изборске), Suzdal (Суздале), Jaropełk Zalesski (Ярополче Залесском), Mścisław (Мстислав), Łukomol (Лукомл) i tak zwane radymickie kurhany (Goczew i Wlazowice), gdzie spotykane są w pochówkach dziecięcych, a także w kilku innych wschodniosłowiańskich stanowiskach [Рыбаков 1948, s. 362; Седов 1998, s. 82-85].

Pojedyncze egzemplarze odnaleziono tak daleko na południowym wschodzie, jak w okolicach Sarkel [Артамонов 1935, рис 7], pojedyncze egzemplarze znane są również ze Skandynawii, a precyzyjnie Gotlandii, Sigtuny i z Lund w południowej Szwecji oraz Hedeby i Szlezwiku w dzisiejszych Niemczech [Седов 1998, s. 82-85]. Odnaleziono je na terenach zamieszkałych przez Bałtów, czyli na Litwie, w Daugmale. Znane są również z dolnego Dunaju w liczbie 21 egzemplarzy, m.in. ze stanowisk Dinogetia-Gărvan (Tulcea county), Hârşova-Carsium, (Constanţa country) i innych [Szmoniewski, Stănică 2023, s. 372].

Oczywiście nie brakuje tych zabytków na obszarze Polski, gdzie odnajdywane są w każdym województwie, ze szczególnym natężeniem w Wielkopolsce i na Kujawach [Siemianowska et al. 2023, s. 244]. Najświeższą pracę podsumowującą ich rozrzut stanowi artykuł Bartłomieja Szymona Szmoniewskiego oraz Aurela Daniela Stănică, dotyczący bułgarskich znalezisk (tabl. 4.36). [Szmoniewski, Stănică 2023, s. 374].

W literaturze przedmiotu pojawiła się propozycja podziału pisanek na dwie grupy zależne od kolorystyki szkliwa, która została użyta do ich dekoracji. Zabytki o odcieniu brązowym czy zielonym miały być produkowane w Kijowie, a dowody stanowią przytaczane już argumenty o płytkach i znalezisku podwójnego tygla.

Drugą grupę stanowią czarne pisanki, które mogły być produkowane od połowy XI wieku w Nowogrodzie, na co wskazują koraliki i naczynia pokryte podobną emalią oraz w Rjazani, gdzie znaleziono piec, na dnie którego leżały fragmenty pisanek [Макарова 1972, s. 42-45; Седов 1998, s. 83; Монгайт 1955, s. 127].

Rzeczywiście w materiale archeologicznym spotykane są grzechotki-pisanki obu barw, równomiernie na całym obszarze ich występowanie, trudno jednak zgodzić się z A. I. Makarovą o tak jednoznacznym określeniu ich miejsca produkcji [Макарова 1972, s. 42-45]. Niemniej znalezisko pieca z Rjazani stanowi dowód na wytwarzanie ich na Rusi.

Jednakże analiza materiału z Dolnego Śląska wykazała, że do powstania egzemplarzy z Wrocławia zastosowano lokalny surowiec, co przemawia za ich produkcją również na zachodzie [Siemianowska et al. 2023, s. 244].

Na podstawie dostępnych w literaturze danych, które starałem się zaprezentować w tekście, wydaje się słusznym założyć, że grzechotki-pisanki były wytwarzane na obszarze całej Słowiańszczyzny Wschodniej i Zachodniej, oczywiście w ośrodkach centralnych. Ich rozprzestrzenienie wskazuje na wspólną sieć powiązań handlowych we wczesnośredniowiecznej Europie Środkowo-Wschodniej i, co ciekawe, pokrywa się z rozprzestrzenieniem również innych kategorii zabytków. Obecny stan badań nie pozwala na określenie miejsca ich rodowodu zwłaszcza, że najstarsze gliniane pisanki, ale bez polewy,

zostały odnalezione na Wielkiej Morawie, co wskazuje bezspornie, że produkowano je w różnych regionach Słowiańszczyzny [Hruby 1955, s. 147, tab 24/21].

Tabl. 4.36 - Dyspersja grzechotek-pisanek we wczesnośredniowiecznej Europie (za Szmoniewski, Stănică 2023, 374).a - lokalizacja znalezisk, b - rekonstruowane granice Rusi.

Wróćmy teraz do lednickiego kompleksu osadniczego i rozważań nad obcą proweniencją zdeponowanych tam przedmiotów. Surowiec wykorzystany do ulepienia grzechotek-pisanek musi pochodzić spoza Wielkopolski, ponieważ gliny otrzymujące po wypale kolor biały tam nie występują. W takiej sytuacji należy założyć, że znaleziska te stanowią import, jednak kwestią do rozstrzygnięcia pozostaje, czy ze wschodu państwa Piastów, czy spoza jego granic. Możliwe, że przeprowadzenie badań nad składem chemicznym ceramiki przyniosłoby kolejne informacje w tym zakresie.

W niniejszej dysertacji, te intersujące zabytki będą stanowiły dla nas źródło nie tylko w kwestiach handlowych, ale również kultowych, ze względu na dużą ilość wierzeń związanych z symboliką jajka.

Kolejnym zagadnieniem, które należy poruszyć w kontekście pisanek, jest ich chronologia. Z pomocą przychodzą tu wyniki badań prowadzonych w Nowogrodzie Wielkim (Новгород, Rosja), gdzie odnaleziono znaczną liczbę pisanek. Co ważne, pochodzą one z nawarstwień z XI i pierwszej połowy XII wieku [Колчин 1958, s. 111]. Największa ich ilość związana jest z warstwami od połowy XI wieku do pierwszych dziesięcioleci XII. W późniejszych warstwach obejmujących II poł. XII i I poł. XIII stulecia pisanki są jeszcze spotykane, ale znacznie rzadziej.

Badania kurhanów na obszarze Rusi pozwalają zawęzić chronologię niektórych wyrobów do XI stulecia. Następnie w Białej Wieży (Sarkel) występują pisanki w warstwach XI i XII wieku. W Łukowce (Луковце) najwcześniejsza pisanka pochodzi z nawarstwień datowanych na lata 40. XI wieku, najmłodsza natomiast jest z I poł. XII w. [Кудряшов, Башенькин 1998]. Najpóźniejszą chronologię posiada znalezisko z Mścisława (Мстислав) datowane na połowę XIV wieku, jest to jednak zjawisko wyjątkowe [Алексеев 1996, s. 159; Седов 1998, s. 84].

Zabytki z lednickiego kompleksu osadniczego związane są z funkcjonowaniem cmentarzyska w Dziekanowicach i ich chronologia obejmuje przełom X i XI wieku do XIII stulecia [Wrzesiński 2016, s. 80-86]. Wydaje się jednak słusznym założyć, że pojawiły się dopiero w połowie XI w., co odpowiada najwcześniej datowanym zabytkom z bardziej ścisłych kontekstów. Mam tutaj na myśli moment ich depozycji w ziemi, co oznacza że wcześniej mogły być w użytku, co tym samym pozwala założyć, że stanowiły element kultury materialnej za czasów pierwszego państwa Piastów.

4.7 Podsumowanie.

W rozdziale tym poddano analizie 6 kategorii zabytków, które do tej pory uznawane były za elementy związane z wiarą, przede wszystkim chrześcijańską. Analiza pozwoliła wykazać, że tylko jeden z nich może być w ten sposób interpretowany, ale bezpieczniej będzie go określić jako relikwiarz niż staurotekę. Grzebień z kości słoniowej nie wykazuje widocznych konotacji z wierzeniami, natomiast pozostałe zabytki należy interpretować zupełnie inaczej

pod względem ich funkcji. Pisanki natomiast łączą się z obrzędowością przedchrześcijańską i mogły co najwyżej zostać na pewnym etapie włączone do liturgii.

Wspomniany relikwiarz oraz grzebień informują nas o oddziaływaniach kręgu bizantyjskiego, chociaż charakteru tych kontaktów nie uda nam się zrekonstruować. Pisanki pozwalają nam zaobserwować połączenia handlowe wewnątrz całej Środkowej i Wschodniej Europy, mniej więcej w granicach diaspory wikińskiej, chociaż większość znalezisk pochodzi ze Słowiańszczyzny.

Krzyżyk oraz brązowe pozłacane okucie stanowią raczej elementy oporządzenia jeździeckiego. W stosunku do pierwszego z nich nie ma większych wątpliwości, a sam zabytek wpisuje się w serię tego typu znalezisk znanych z obszaru zachodniej Słowiańszczyzny. Drugie przysparza więcej trudności, ale jego technika wykonania wskazuje na elitarny charakter jej posiadacza. Zarazem obecność wątku zdobniczego nawiązuje do sztuki rozpowszechniającej się w całej Europie za sprawą szeroko rozumianych oddziaływań znad Morza Śródziemnego, a może i postrzymskich.

Najwięcej trudności sprawiła interpretacja kościanych okładzin, które mogą stanowić pozostałości po militariach, oporządzeniu jeździeckim lub przedmiotach użytkowych czy związanych z kultem. Jak czytaliśmy powyżej, przyjęcie każdej z interpretacji będzie miało nieco inne konsekwencje, dlatego przy wyciąganiu wniosków będzie należało rozważyć każdą opcję.

5. Ozdoby.

Istotnych informacji do badanej tematyki dostarcza biżuteria. Dzięki niej możemy próbować nie tylko uzyskać obraz zamożności mieszkańców danej przestrzeni, ale również starać się rekonstruować kwestie kontaktów handlowych, czy nawet znaczenie semantyczne przedmiotów.

Na ten stan rzeczy wpływa regionalne zróżnicowanie ozdób odnotowane w źródłach archeologicznych. Głównym indykatorem przy określaniu proweniencji importów wciąż jednak pozostaje statystyka. Zabytki, które w pojedynczych sztukach są odnajdywane na danym obszarze, a posiadają wiele analogii w innej lub innych krainach geograficznych, rozważa się jako importy. Zdarza się, że określanie proweniencji opiera się na analizie stylów zdobniczych, co w istocie sprowadza się do tego samego mechanizmu.

Ten ostatni aspekt, jakim jest zdobnictwo, jest dla nas interesujący także z innego powodu. Często w dekoracji są zaszyfrowane informacje dotyczące znaczeń mitycznych i wierzeń danej społeczności.

W trakcie badań wykopaliskowych prowadzonych na terenie lednickiego kompleksu osadniczego odkryto kilka tysięcy ozdób, spośród których 11 może być interpretowana jako importowana lub nosząca znamiona treści symbolicznych. To właśnie te artefakty stanowią przedmiot analizy w niniejszym rozdziale. Jak wspomniano we wstępie (rozdział 1) nie brano pod uwagę w części analitycznej kabłączków skroniowych, paciorków szklanych, pierścionków, kaptorg trapezowatych i poza dwoma wyjątkami, okuć pochewek noży. Taką decyzję podjąłem ze względu na ich masowe występowanie w lednickim kompleksie osadniczym, a co za tym idzie, zapewne lokalne pochodzenie. Niemniej, uwzględniono je w części syntetycznej, ponieważ ich obecność dostarcza cennych informacji, które starano się wykorzystać.

5.1 Aplikacja tarczowata, nr inw.: MPP/A/34/13/II/85.

Pierwszy zabytek stanowi wykonana ze srebrnej blachy, okrągła tarczka zaopatrzona w cztery otwory. W dwóch z nich zachowały się resztki stalowych nitów, natomiast sama blaszka przylegała do żelaznego przedmiotu, którego ślady zachowały się na jej rewersie. Posiada ona średnicę 5 cm, grubość blachy jest równa 0,1 cm. Średnica otworów na nity wynosi 0,1 cm.

Tabl. 5.1 - Aplikacja tarczowata z Ostrowa Lednickiego, nr inw. MPP/A/34/13/II/85.
1 - stan po konserwacji, 2 - stan przed konserwacją.

Na powierzchni zewnętrznej tarczki został wyryty ornament. W samym jego centrum znajduje się niewielki krzyż, którego każde z ramion praktycznie od razu rozdziela się na dwie wici. Wspomniane witki kontynuują się promieniście w kierunku krawędzi i rozmieszczone są symetrycznie. Każda para wici połączona jest z sobą w górnej partii podwójną linią rytą, a u spodu pojedynczą. Dodatkowo, w górnej partii każda lewa witka jest zawinięta w lewo, a prawa w przeciwnym kierunku. Kompozycja całościowo tworzy znak krzyża o bardzo szerokich ramionach. Symbol ten został wpisany w okrąg składający się z dwóch linii rytych oraz w kolejny okrąg złożony z ukośnych nacięć. Nadal pozostaje kwestią otwartą, czy główki nitów pełniły funkcję dopełniającą wobec opisanej dekoracji. Warto zauważyć, że otwory zostały ulokowane centralnie nad każdym z ramion krzyża.

Zabytek został odnaleziony w 1985 roku podczas badań prowadzonych przez Janusza Góreckiego i Edwina Dzięciołowskiego. Zalegał on w warstwach datowanych na II poł. X – I poł. XI wieku, zlokalizowanych w nawie kościoła II - na majdanie grodziska [Górecki 1993, KK]. Podstawę datowania stanowią tutaj wyroby ceramiczne, co pozostawia otwartą kwestię chronologii, zwłaszcza jej górnej granicy.

Zarówno forma przedmiotu (koło o średnicy 5 cm), funkcja (nakładki przymocowanej do żelaznego podłoża), jak i rodzaj ornamentu w postaci zbliżonej do krzyża, należą do wyjątkowych i nie często spotykanych pośród wczesnośredniowiecznych europejskich pozostałości.

Jaka była funkcja i pochodzenie przedmiotu? W pracy dotyczącej pozycji grodu lednickiego na tle innych ośrodków piastowskich, jej autor zasugerował, że zabytek może być związany

z oddziaływaniami kultury wikińskiej [Górecki 2001, s. 123]. Moim zdaniem brak jednak sugestywnych dowodów do takiej interpretacji. Po pierwsze zabytki, na które powołuje się wspomniany autor, pełniły głownie funkcję zawieszek. Zdarzają się również egzemplarze, gdzie brakuje pętelki do przewleczenia sznurka, a zamiast niej przy krawędziach znajdują się dwa lub rzadziej trzy symetrycznie rozmieszczone otworki. Na tej podstawie Mårten Stenberger zasugerował używanie ich jako aplikacji stroju [Stenberger 1958, s. 159]. Jednakże mogą być one interpretowane inaczej.

Do blaszek z pojedynczymi otworami mógł być przymocowany kabłąk/haczyk służący do nanizania na nić. Do podwójnych otworów mogła być mocowana od wewnętrznej strony cienka wąska tasiemka usytuowana wokół całej krawędzi i zakończona pętelką. Takie rozwiązanie znane jest z Birki (tabl. 5.2: 7) [Arbman 1943, s. 299, 308, 399, 414]. Po drugie, zabytki określane w literaturze skandynawskiej jako zawieszki tarczowate [Stenberger 1958, s. 159-161; Skovmand 1942, s. 89; Duczko 1985, s. 23], w rosyjskiej jako moneto-podobne [Журжалина 1961, s. 135] lub polskiej - okrągłe zawieszki [Kóčka-Krenz 1993, et al.], posiadały zazwyczaj odmienne wymiary. Ich lwia część była mniejsza, średnica większości z nich mieści się w przedziale od 2 cm do 3 cm [Новикова 1999, s. 165] i bardzo rzadko zdarzają się większe. Ich grubość przy krawędzi mogła być zbliżona do 0,1 cm, ale tylko w sytuacji, gdy blaszka pozostawała płaska. W kunsztowniej wykonanych często bywała grubsza ze względu na przylutowywanie drucika wokół brzegu [Kóčka-Krenz 1993, s. 231].

W europejskim materiale archeologicznym można natrafić na zawieszki o większych rozmiarach, zbliżonych do lednickiego zabytku. Egzemplarz o średnicy 4,5 cm został odnaleziony w Bierzygłowie (gm. Łubianka). Udekorowano go filigranem, granulacją i nakładkami w postaci półkul [Łęga 1930, s. 166-168, 465, ryc. 212; Kóčka-Krenz 2001, s. 231]. Ze względu na ornament, przedmiot należy uznać za odmienny od znaleziska z Ostrowa Lednickiego.

Z Rosji znane są trzy egzemplarze o średnicy 6 cm [Спицын 1896. № 20., tabl. VI, 18], które zostały wyróżnione jako zawieszki tarczowate [Duczko 1989, s. 18]. Jednak, podobnie jak w przypadku znaleziska z Lednicy, różnią się one od całej grupy rozmiarami, proporcją i sposobem ornamentacji. Na ich powierzchniach zostały umieszczone ośmioramienne swastyki,

których ramiona są wypukłe. Zdaniem Novikovej należą one do jakiejś odrębnej grupy zabytków, których nie należy łączyć z mniejszymi tarczkami [Новикова 1999, s. 165, przypis 1].

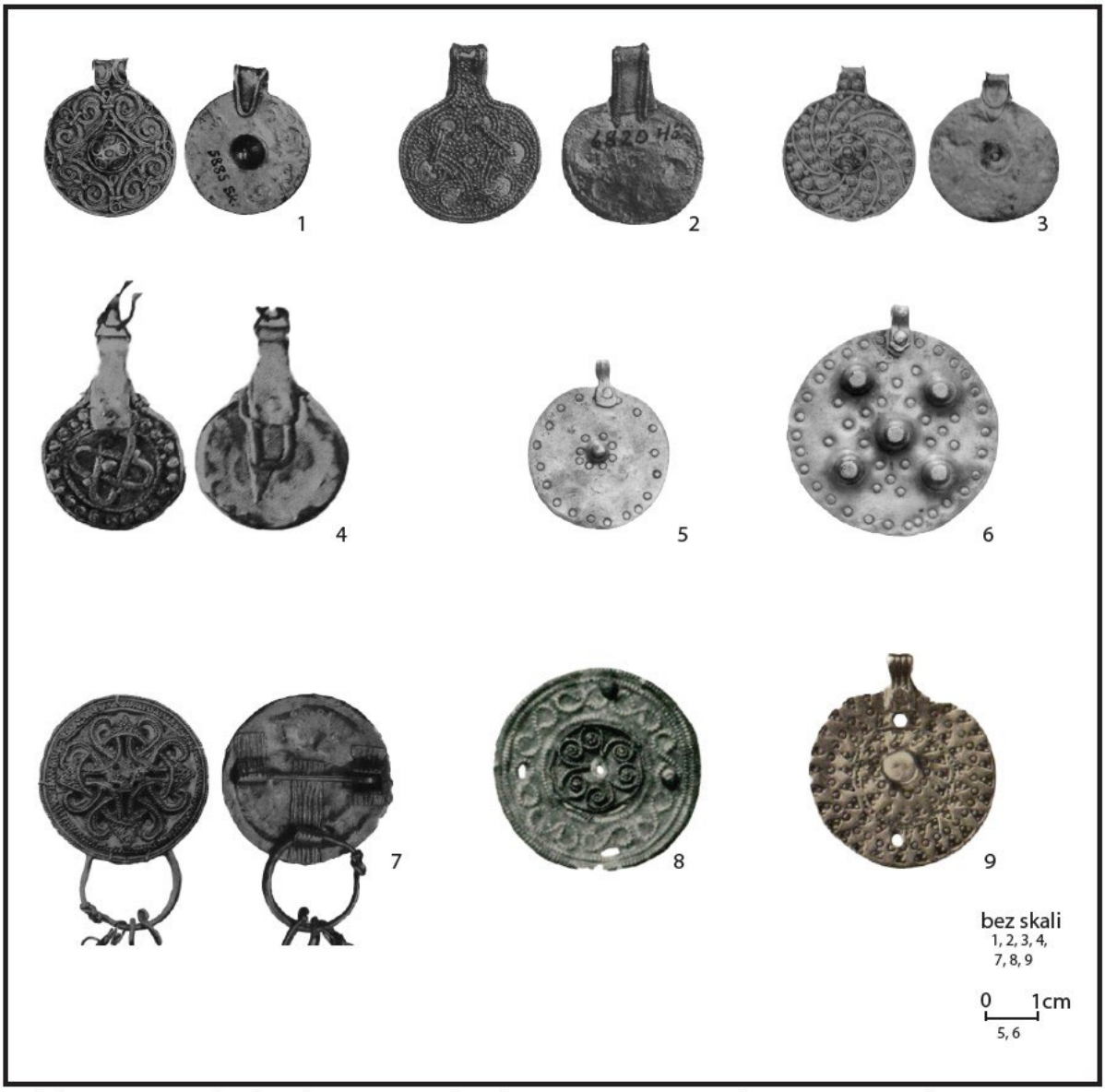

Tabl. 5.2 - Zawieszki okrągłe. 1, 2, 3, 4 - Skandynawia , 5, 6 - Kringala, 7 - Sejro, 8 - Birka, 9 - Klinta.

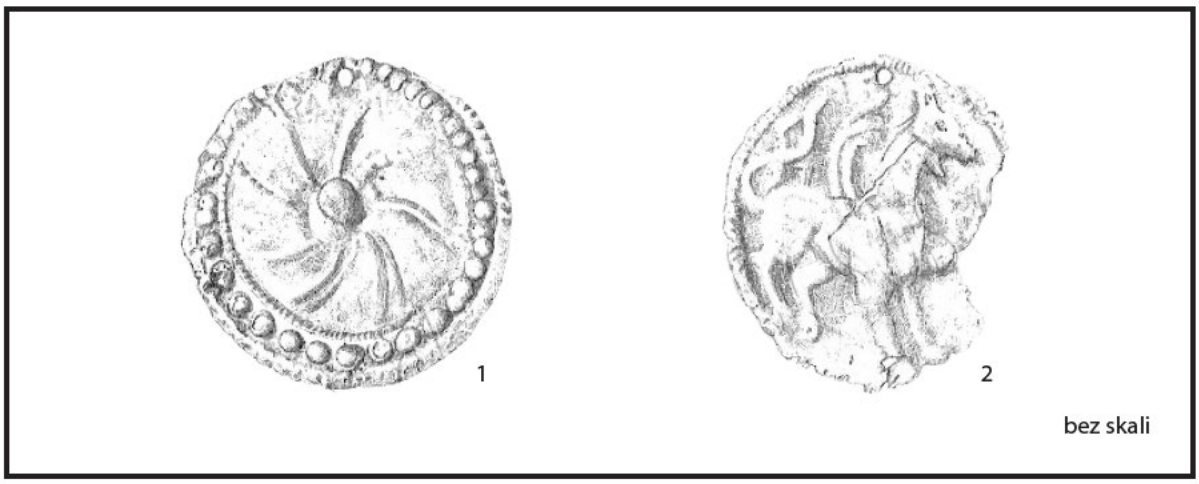

Tabl. 5.3 - Zawieszki okrągłe. 1, 2 - obwód leningradzki.

Ostatni aspekt odróżniający analizowaną tarczkę od grupy przedmiotów zasugerowanych przez Janusza Góreckiego, stanowi technika wykonania dekoracji i motyw ornamentacyjny. Wyjdźmy od tego, że wśród klasycznych, okrągłych zawieszek można wydzielić dwie grupy technik zdobniczych. Najliczniejsze są zabytki pokryte ornamentem puncowanym, w postaci kropek (okrągłych, kwadratowych czy prostokątnych), okręgów, półokręgów, podwójnych kropek, linii i trójkącików. Mniej liczne są zawieszki zdobione filigranem i granulacją [Новикова 1999, s. 165]. Znany jest jeden zabytek wykonany za pomocą odlewania [Новикова 1991, s. 190], bardzo możliwe, że o nieco późniejszej chronologii [Новикова 1999, s. 169]. Widoczny na zabytku z Ostrowa ornament ryty nie jest spotykany w tej grupie przedmiotów.

Samo wyobrażenie również nie znajduje analogii w materiale europejskim. Choć większość z tych przedstawień interpretowana jest jako symbole solarne — do których zalicza się także forma krzyża widoczna na omawianym znalezisku [Stenberger 1958, s. 159] — nie stwierdzono form zbieżnych z tą obecną na lednickim egzemplarzu. Na zawieszkach tarczowatych znajdują się wyobrażenia tzw. motywu wiatrakowego (Wirbelmuster, whorl ornament), czyli wzoru składającego się z wygiętych łukowato linii odchodzących od punktu centralnego w kierunku brzegu (tabl. 5.4: 1, 2). Rzadziej mamy do czynienia ze wzorem, gdzie ramiona są wygięte w lewo (tabl. 5.4: 3, 4) [Hardh 1976, tab. 44, II, 17; Новикова 1999 rys: 2.14 i 16]. Kolejny wzór to ornament przypominający koło ze szprychami, czasem z imitacją umba (tabl. 5.4: 9) [Альбом древностей…, таб. XXVI, 18; Новикова 1999 рис. 3, 9-16]. Znane są

zabytki, na których wykonano koncentryczne kręgi (tabl. 5.4: 5, 6) [Duczko 1986, s. 26-27; Новикова 1999 рис. 3, s. 1-16] lub ornament puncowanych trójkątów, który albo obiega zewnętrzną krawędź, albo został umieszczony wokół imitacji umba (tabl. 5.4: 7, 8) [Новикова 1999, s. 169]. Bardzo rzadko odnajdywane są egzemplarze bez dekoracji (tabl. 5.4: 10) [Спицын 1896, tabl. 12_25].

Zawieszki okrągłe ze zdobieniami wykonanymi za pomocą granulacji i filigranu również mogą posiadać ornament w postaci motywu wiatrakowego (tabl. 5.4: 11) [Arbman 1940, таб. 97, 2; 21, рис. 44; Новикова 1991, s. 189, ris 4: 1], chociaż często pojawiają się jako motyw zdobniczy trzy lub cztery woluty, wówczas zaliczane są do typu Treslev (tabl. 5.4: 12) [Johansen 1912, 199, таб. II; Nuhlen 1975, таб. 42; Новикова 1991, 184, ris. 3: 1].

Zawieszki tarczowate z obszarów zajętych przez Słowian Zachodnich cechowały się podobnym sposobem wykonania. Wycinano je z blachy wraz z pasem zawijanym w rurkowate uszko. Zdobiono je tylko po jednej stronie za pomocą technik filigranu, granulacji lub dekoracji guzowej. Zdaniem Hanny Kóčka-Krenz nawiązują one kształtem do zawieszek brakteatowych typu Birka, czyli opisanych powyżej, natomiast dekoracją do lunul, znanych z obszaru Słowiańszczyzny [Kóčka-Krenz 1983; 1993, s. 90]. Ich chronologię autorka ustaliła na okres od X do XI wieku [Kóčka-Krenz 2001, s. 238], a w późniejszym opracowaniu – aż do XIV stulecia [Kóčka-Krenz 1993, s. 91]. Interesujące jest to, że należą one do grupy zabytków zdobionych granulacją i filigranem, a jednocześnie nie występuje wśród nich motyw wiatrakowy. Wykazują natomiast cechy zbieżne z typem Treslev. Jeżeli stan badań sprzed ponad 20 lat pozostaje nadal aktualny, to część wzorów nie posiada analogii poza Pomorzem i Wielkopolską [Kóčka-Krenz 2001, s. 236-238].

Powyższe zestawienie wskazuje, że tarczka z Lednicy nie była zawieszką tarczowatą typową ani dla nosicieli kultury wikińskiej i skandynawskiej, ani dla zabytków znanych z obszaru Polski. Tym samym opcja takiej interpretacji funkcjonalnej nie może zostać uzasadniona. Równocześnie zaproponowana przez Janusza Góreckiego skandynawska lub wikińska proweniencja nie znajduje potwierdzenia w źródłach.

Aby uzyskać więcej informacji o analizowanym przedmiocie rozpoczęto poszukiwania wśród zabytków z innych odcinków chronologicznych średniowiecza.

Dość bliską analogię stanowi nakładka wyeksplorowana w lednickim kompleksie osadniczym w okolicy przyczółku mostu zachodniego. Jest ona datowana na XII – XIII wiek, a jej kontekst również nie pozwala na określenie funkcji (tabl. 5.5: 1) [Górecki, 1993, kk].

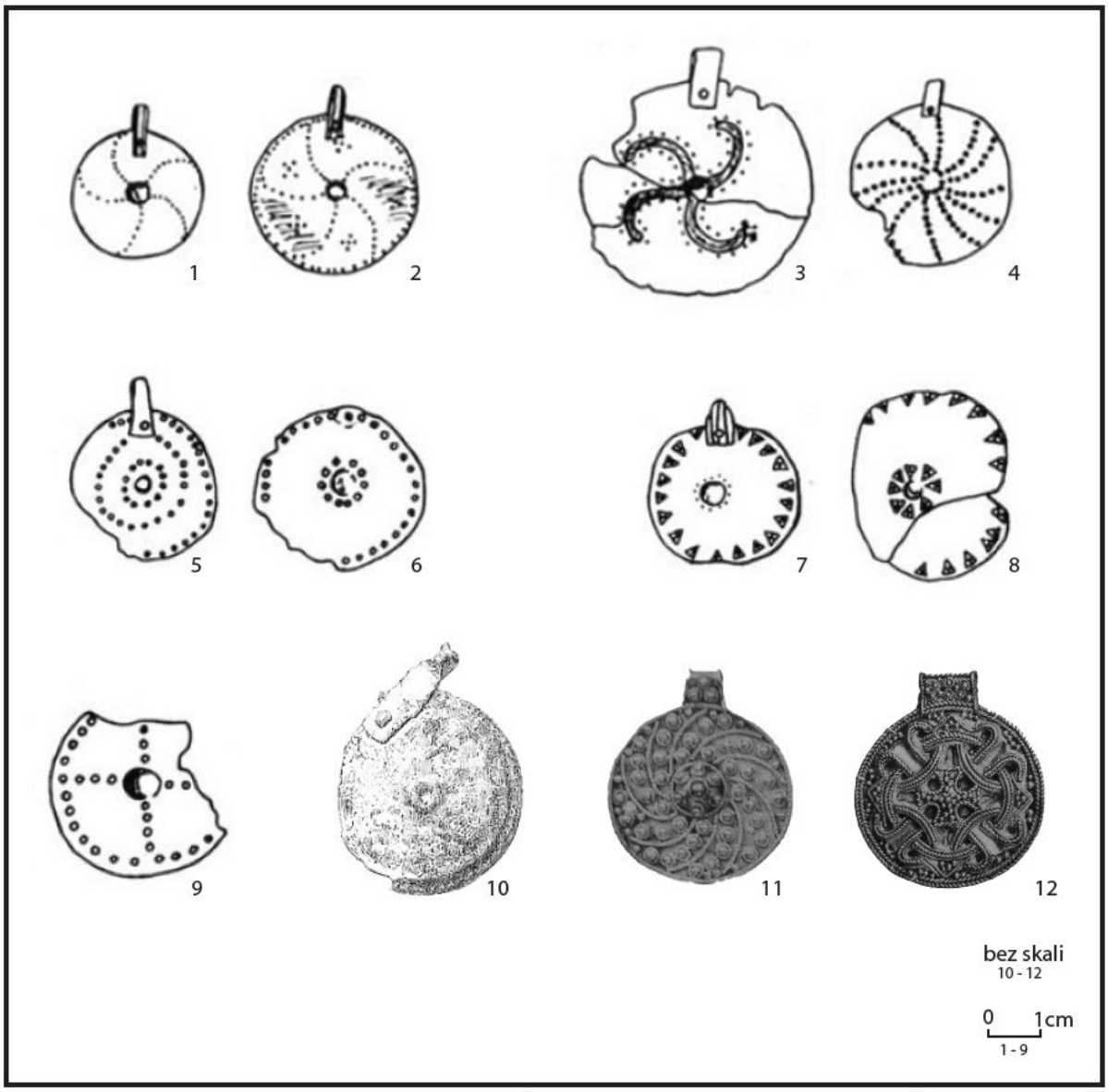

Tabl. 5.4 - Zawieszki okrągłe. 1, 2 - Wasiliki, 3 - Żukowo, 4 - Maksimowka, 5, 6, 8 - Pierasławski region, 7 - Briembola, 9 - Dawidkowo, 10 - Leningradzki obwód. 11 - Birka, 12 - Terslev.

Kilka tarczek z rytym ornamentem krzyża pochodzi z Finlandii i były to zapinki (tabl. 5.5: 2-6) [Kivikoski 1973, taf. 119]. Oprócz wspomnianego motywu, pojawiają się na ich powierzchniach wątki florystyczne. Wokół krawędzi znajduje się bordiura składająca się z serii nacięć lub wykonana z drutu perełkowatego. Niestety, na zabytkach tych brak dziurek do przełożenia nitów co, per analogiam, nie pozwala uznać zabytku lednickiego za zapinkę tego typu.

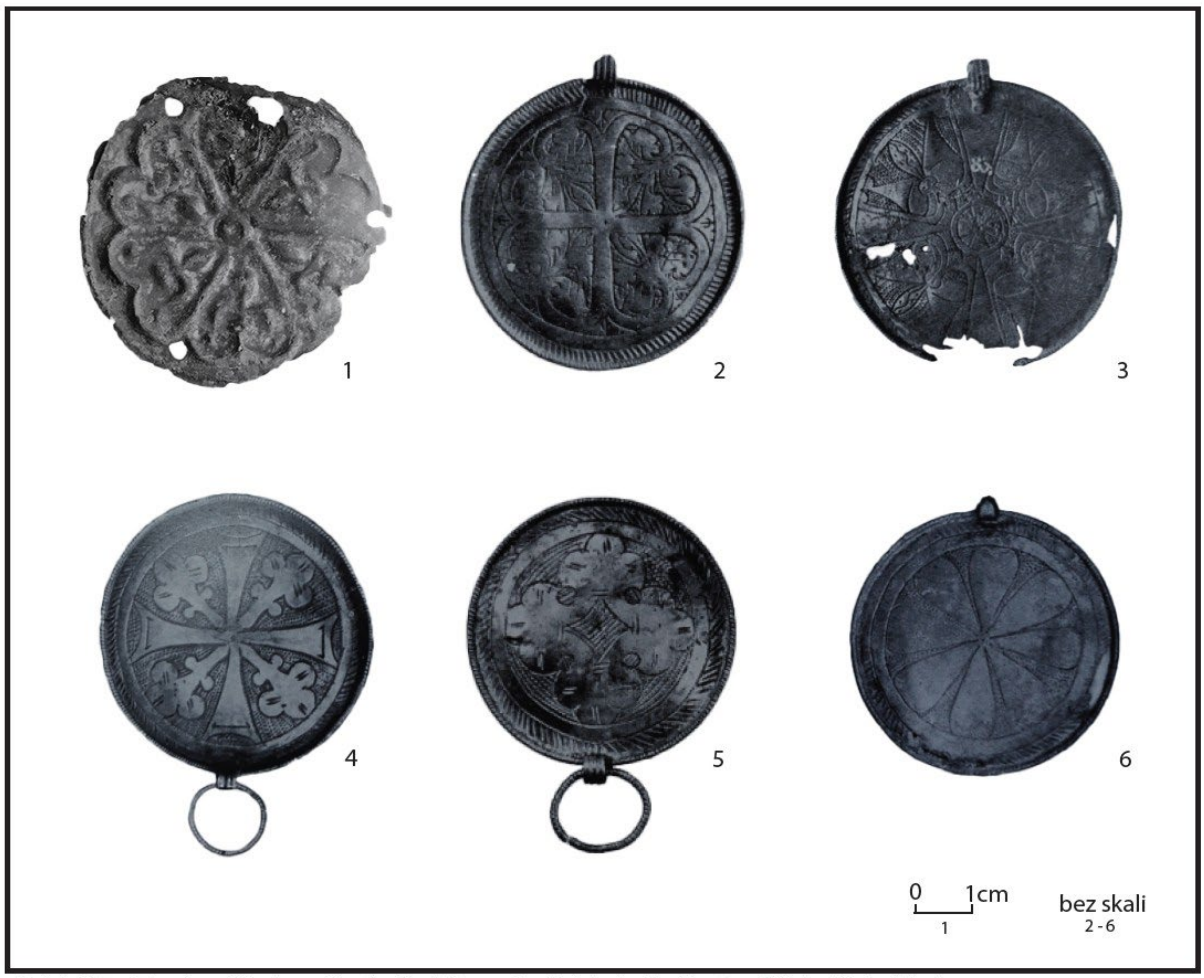

Tabl. 5.5 - Zawieszki okrągłe. 1 - Rybitwy, 2 - Sakkola-Patja, 3 - Mikkeli-Tuukkala, 4 - Nastola-Ruuhijarvi, 5, 6 - Kaukola Kekomaki.

Zachowane elementy wskazują, że lednicka tarczka stanowiła ozdobę-nakładkę jakiegoś przedmiotu wykonanego z blachy stalowej. Czym był ów zabytek raczej nie uda się nam w tym momencie rozstrzygnąć. Jego rozmiary zbliżają go zarówno do znanych z Finlandii zawieszek, jak i elementów oporządzenia jeździeckiego z obszarów stepowych. Zarówno kontekst odkrycia w obrębie wczesnośredniowiecznego grodziska przy budynku o wyjątkowym przeznaczeniu, jak i brak ścisłych analogii daje przyzwolenie za uznanie przedmiotu za wyrób unikatowy. Również materiał użyty do jego wykonania nie pozostawia wątpliwości, że zabytek określał wysoki status społeczny jego właściciela. Zarówno jako element stroju, jak i oporządzenia jeździeckiego, zabytek ten wskazuje na obecność elit w lednickim kompleksie osadniczym. Jego unikatowy charakter może stać się podstawą do interpretacji związanych zarówno z lokalną produkcją ozdób, jak i z kontaktami handlowymi — o ile dalsze badania wykopaliskowe dostarczą materiałów o podobnych cechach.

5.2 Przedmiot ceramiczny, nr inw. MPP/A/23/25/81.

W lednickim zbiorze tajemniczy zabytek stanowi fragment tarczki, zapewne okrągłej, wykonanej z gliny. Niestety, zachował się on fragmentarycznie, co uniemożliwia pełne odtworzenie jego pierwotnego wyglądu i zmusza do formułowania rekonstrukcji jedynie w oparciu o przypuszczenia. Z jednej strony przedmiot jest wypukły, a z drugiej wklęsły, posiadał rozmiar około 3,3 cm na 2,5, miejscami do 3 cm. Rekonstruowana średnica wynosi 4 cm [Wrzesiński 1990, kk].

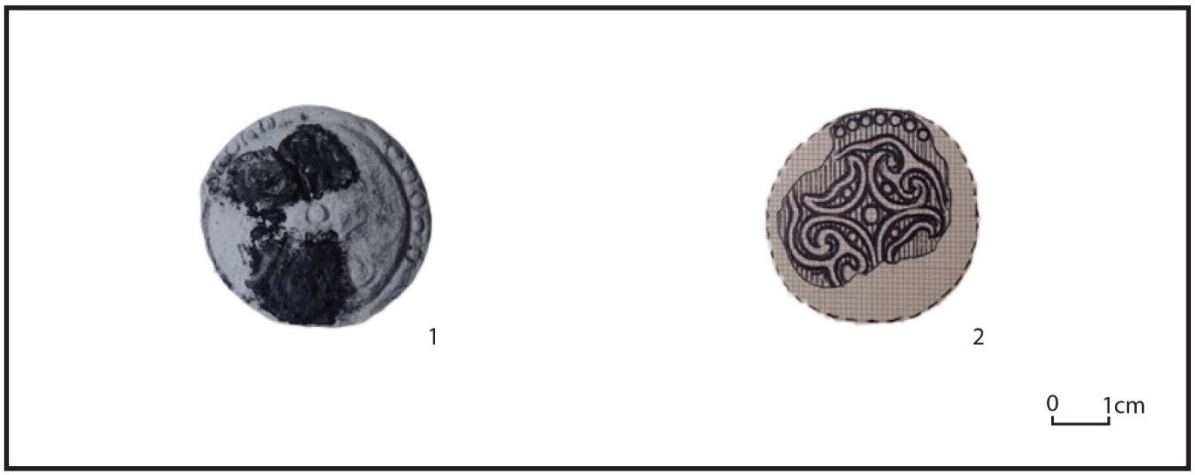

Tabl. 5.6 - Przedmiot ceramiczny z Ostrowa Lednickiego, nr inw. MPP/A/23/25/81.
1 - zdjęcie, 2 - rysunek.

Po jego stronie zewnętrznej (wypukłej) znajduje się ornament. Składał się on z czterech półksiężyców złączonych grzbietami, w taki sposób, że zamykają przestrzeń zbliżoną do kwadratu. W centrum znajduje się maleńkie koło/kropka. Wspomniane półksiężyce różnią się kształtem. Dwa z nich, ustawione plecami do siebie, posiadają stosunkowo prostą formę, która składa się z linii będącej obrysem półksiężyca oraz kropki (kółka) umieszczonego wewnątrz niego. Kolejne dwa są bardziej rozbudowane, ponieważ zostały ozdobione dodatkową linią (wicią) wyłaniającą się z ich partii centralnej i możliwie okalającą całe przedstawienie. Przedmiot prawdopodobnie posiadał na krawędzi bordiurę złożoną z rzędu drobnych kółek/kropek [Wrzesiński 1990, kk].

Ten ciekawy zabytek wzbogacił muzealną kolekcję w 1981 roku podczas wykopalisk prowadzonych na podgrodziu przez Mateusza Łastowieckiego. Pochodził z warstwy IV_{1-2} co oznacza, że jego chronologię można odnosić do okresu z II poł. X do maksymalnie początków XIII

wieku, ponownie datowanie oparte jest na podstawie materiałów ceramicznych [Wrzesiński 1990, kk].

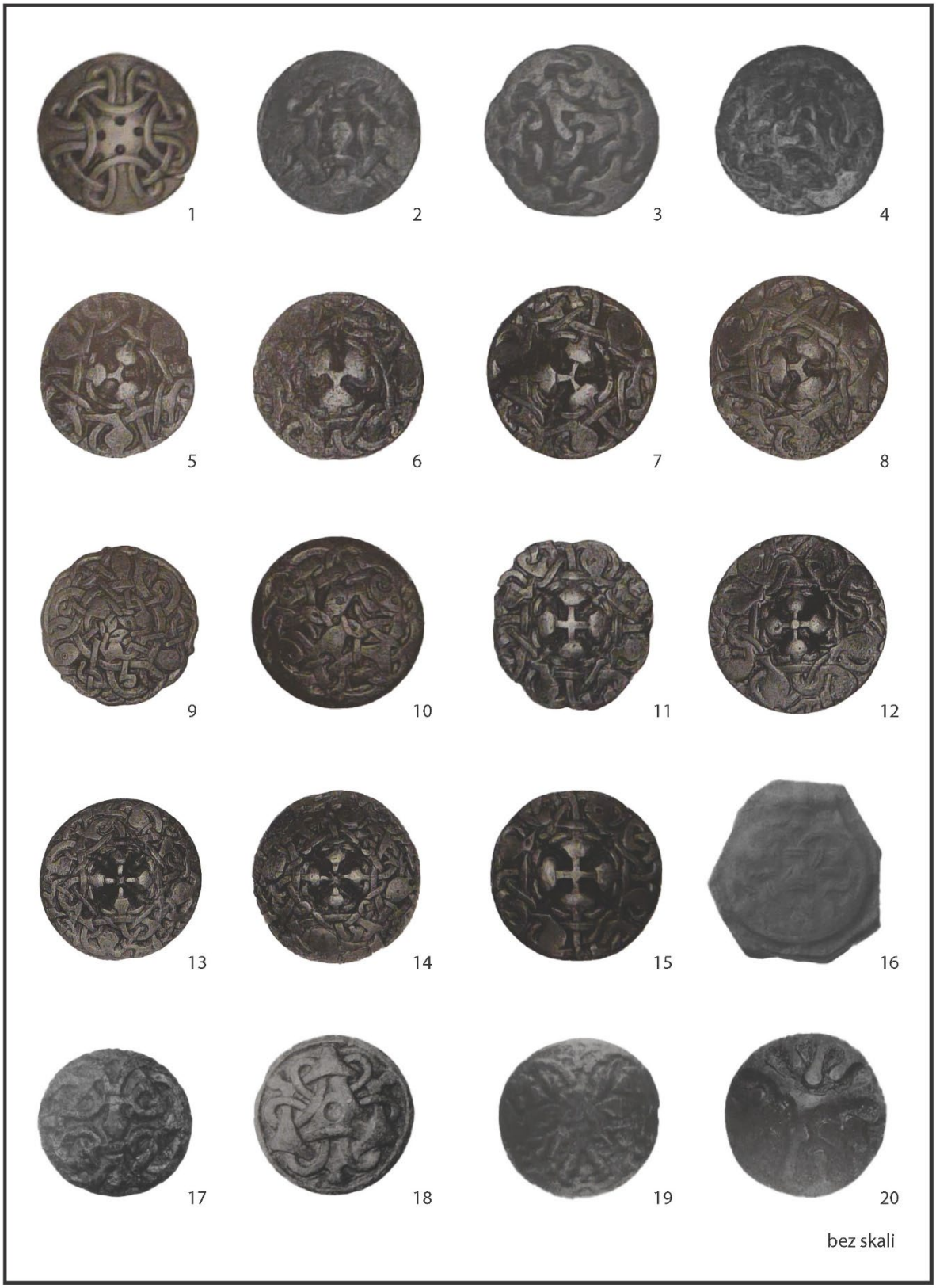

Tabl. 5.7 - Formy do wytwarzania biżuterii. 1 - 15 Hedeby, 16 - , 17, 18 - Tisso, 19 - Viborg, 20 - Visby.

Ustalenie funkcji przedmiotu nie jest najłatwiejszym zadaniem. Pod względem kształtu odpowiada on patrycom używanym do wyrobu biżuterii. Wczesnośredniowieczne zabytki tego rodzaju, tworzone ze stopu miedzi, zostały odnalezione w Hedeby (tabl. 5.7: 1-15), Visby (tabl. 5.7: 20), Tissø (tabl. 5.7: 17, 18) i Viborg (tabl. 5.7: 19). Użytkowano ich w sposób następujący: na podłoże kładziono cienką blachę (folię) z metalu szlachetnego i następnie, poprzez delikatne uderzanie, odciskano pożądany ornament i kształt. Ponieważ znalezisko z grodziska na Ostrowie Lednickim zostało wykonane z gliny, jego funkcja jako patrycy pozostaje wątpliwa.
Czysto hipotetycznie możemy mieć do czynienia z zabytkiem służącym do wykonywania samych patryc. Mianowicie taki ceramiczny przedmiot mógł być odciskany w piasku formierczym lub glinie. Następnie odcisk, już po wyschnięciu, był wypalany i służył jako matryca do wykonania odlewu ze stopu miedzi. Po tym ostatnim zabiegu rzemieślnik mógł znajdować się w posiadaniu przytoczonych przedmiotów analogicznych do znalezisk z Danii. Można również rozważyć, że już w samych matrycach odlewano zawieszki, które dopuszczalnie jeszcze ozdabiano innymi technikami dekoracyjnymi. Półsferyczne zawieszki lub broszki ze zbliżonym ornamentem znane są z licznych stanowisk wczesnośredniowiecznych i w nomenklaturze naukowej przyjęło się je określać typem Treslev. Spotykamy je w Danii (tabl. 5.8: 1-3) [Eilbracht 1999, s. 181, 185, 192] czy w szwedzkiej Birce (tabl. 5.8: 4, 5) [Arbman 1943, taf. 70: 8, 9). Zabytki te posiadają wypukły kształt i reliefowy ornament, w kilku przypadkach pokryty granulacją i filigranem.

Jeżeli zaproponowana interpretacja jest trafiona, zabytek będzie wskazywał na znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego jako miejsca wytwórczości jubilerskiej. Co więcej, nie wytwarzano tu jedynie ozdób, lecz również narzędzia do ich seryjnej produkcji, co tym bardziej podkreśla znaczenie tego ośrodka jako miejsca wytwórczego. Oczywiście taka hipoteza pociąga za sobą cały zespół aspektów do rozważenia. Czy wyspa była miejscem zamieszkania wykwalifikowanych rzemieślników? Kto nabywał ich wyroby i w jaki sposób były one dalej dystrybuowane? Tym samym rodzi to pytanie, czy był tutaj przechowywany surowiec do produkcji biżuterii? Czy w takim wypadku Ostrów Lednicki pełnił funkcję skarbca? A jeśli tak, to kto nim zarządzał i kto go ochraniał? Ostatecznie, kto miał wstęp na wyspę?

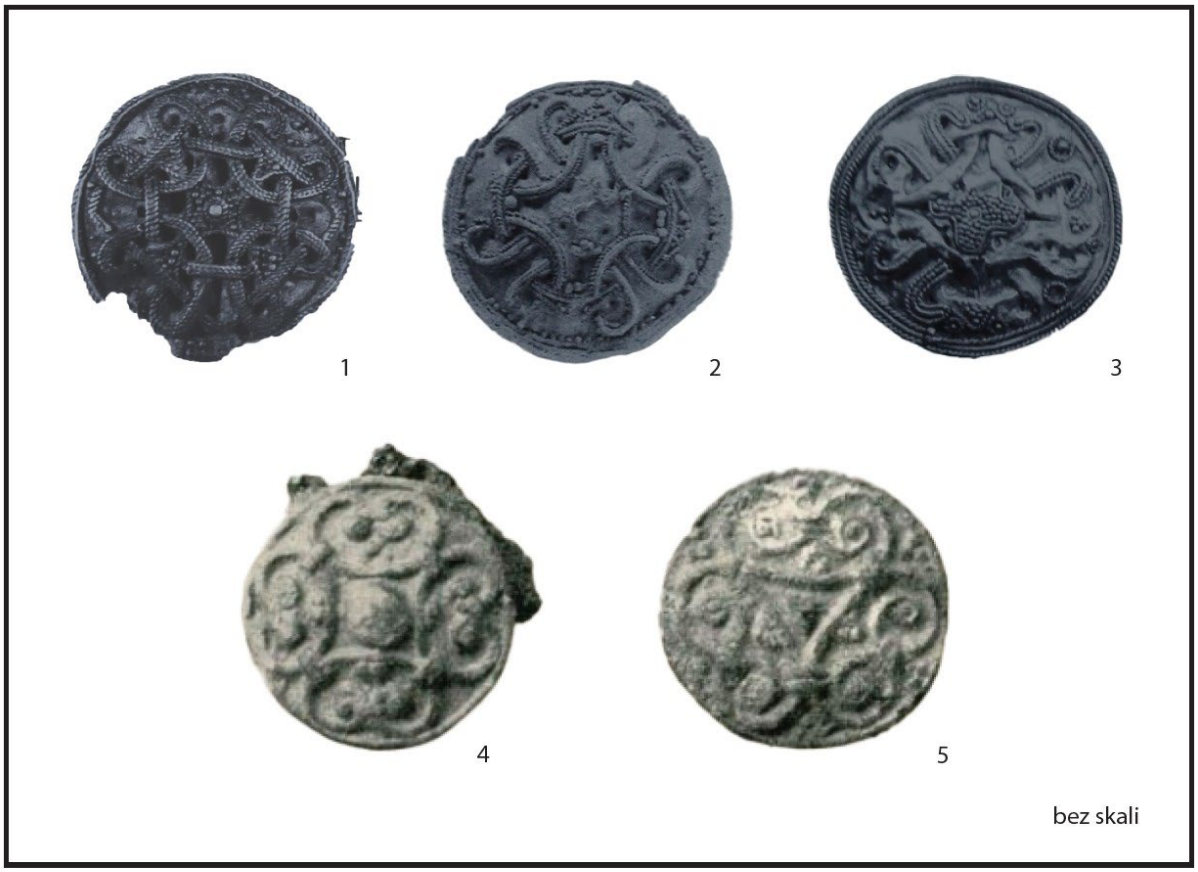

Tabl. 5.8 - Zapinki typu Terslev. 1, 2, 3 - Dania, 4, 5 - Birka.

5.3 Aplikacja nr inw. MPP/A/54/92/90.

Następny opisany tutaj element stanowi aplikacja stroju lub ogłowia. Posiada ona formę zbliżoną do sercowatej, z tym że górna jej partia jest półkolista. Pośrodku górnej krawędzi znajdują się wypustki w formie trójkątów, zabytek odlano ze srebra i pozłocono, jego wysokość wynosi 3,8 cm, szerokość 3,4 cm i grubość 0,2 cm (tabl. 5.9: 1).

Przedmiot zdobiony jest na jednej z powierzchni w następujący sposób: wzdłuż krawędzi znajduje się otok utworzony ze ściśle przylegających do siebie kulek (tzw. pseudogranulat), natomiast w centrum widnieje okrągłe wybrzuszenie o średnicy 1,3 cm, również obwiedzione tym samym motywem. Wspomniane wybrzuszenie zostało zwieńczone połową kulki, od której symetrycznie odchodzą cztery wycięcia kształtu liściowatego (trójkątnego). Pomiędzy wybrzuszeniem, a znajdującymi się w górnej partii trójkątnymi wypustkami umieszczono ornament w postaci baranich rogów. Rewers jest płaski, z widocznymi negatywami guzków i centralnego wybrzuszenia oraz trzema trójkątnymi wypustkami służącymi do połączenia aplikacji z podłożem [Łastowiecki 1991, kk].

Zabytek został odnaleziony w 1990 roku podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na Ostrowie Lednickim, na podgrodziu (stanowisko 2). Kierownikiem badań był Mateusz Łastowiecki. Aplikację pochodzi z warstwy $IIIa_2$ z przyczółku mostu wschodniego. Warstwy oznaczone jako III autor wykopalisk określa jako drugą fazę użytkowania mostu przypadającą na XI wiek [Łastowiecki 1996a, s. 149-150].

Funkcja przedmiotu wydaje się być oczywista, o jego charakterze jako aplikacji przesądza obecność wypustek służących do nitowania jej do podłoża. Więcej problemów przysparza próba określenia proweniencji.

Wyjdźmy od tego, że nie udało się odnaleźć w literaturze identycznego zabytku. Zbliżone aplikacje nie są znane z terenu dzisiejszej Polski, chociaż pewnych podobieństw można dopatrzyć się w zabytkach z Przemyśla. Pochodzą one z cmentarzyska zlokalizowanego na Zassaniu, łączonego z kulturą materialną Węgrów z X wieku [Koperski 1982, s. 261-267].

Nie jest to zaskakujące, ponieważ największe podobieństwo do znaleziska z Ostrowa Lednickiego widzimy wśród zabytków wczesnomadziarskich z obszarów położonych na zewnątrz od łuku Karpat. Nakładki sercowate, stanowiące okucia pasa, odnajdywane są licznie na stanowiskach z obszarów zasiedlonych w X i XI wieku przez, jak się wydaje, ten naród. Najwięcej cech wspólnych widzimy na nabijkach z Kudejarowa Gora (tabl. 5.9: 2, 3, 4, 5) [Комар 2018, ris. 10] i na pięciu znaleziskach z Ujelgi (tabl. 5.9: 6, 7, 8, 9, 10) [Комар 2018, ris. 36: 3; 71: 8, 9, 10, 15, 16]. Dwie ażurowe, sercowate aplikacje, ale zwieńczone uszkiem, pochodzą ze stanowiska Bobrowo (tabl. 5.9: 12, 13) [Комар 2018, ris. 37: 21, 22]. Z kolejnych zabytków można wymienić nabijkę z Korostenia na Ukrainie (tabl. 5.9: 14) [Комар 2018, ris.77:20], z Klinta w Danii (tabl. 5.9: 15) [Stenberger, 1958, s. 41: 15] czy z Finlandii (tabl. 5.9: 16) [Kivikoski 1979, tabl 104:909].

Wszystkie te przedmioty są jednak znacząco mniejsze od lednickiego, a ich wielkości oscylują w okolicy 1 cm do 1,5 cm.

Po drugiej stronie, ze względu na rozmiar, stoją znaleziska z Bulgakowa, łączone z etnosem Pieczyngów (tabl. 5.9: 17, 18). W jednym z kurhanów, na wspomnianym stanowisku datowanym na II poł. X do początku XI wieku, natrafiono na zestaw okładzin ogłowia końskiego, gdzie w zespole znajdowały się dwie sercowate aplikacje z półkolistym centralnym wybrzuszeniem. Kompozycja ornamentu na tych znaleziskach jest zbliżona do lednickiego

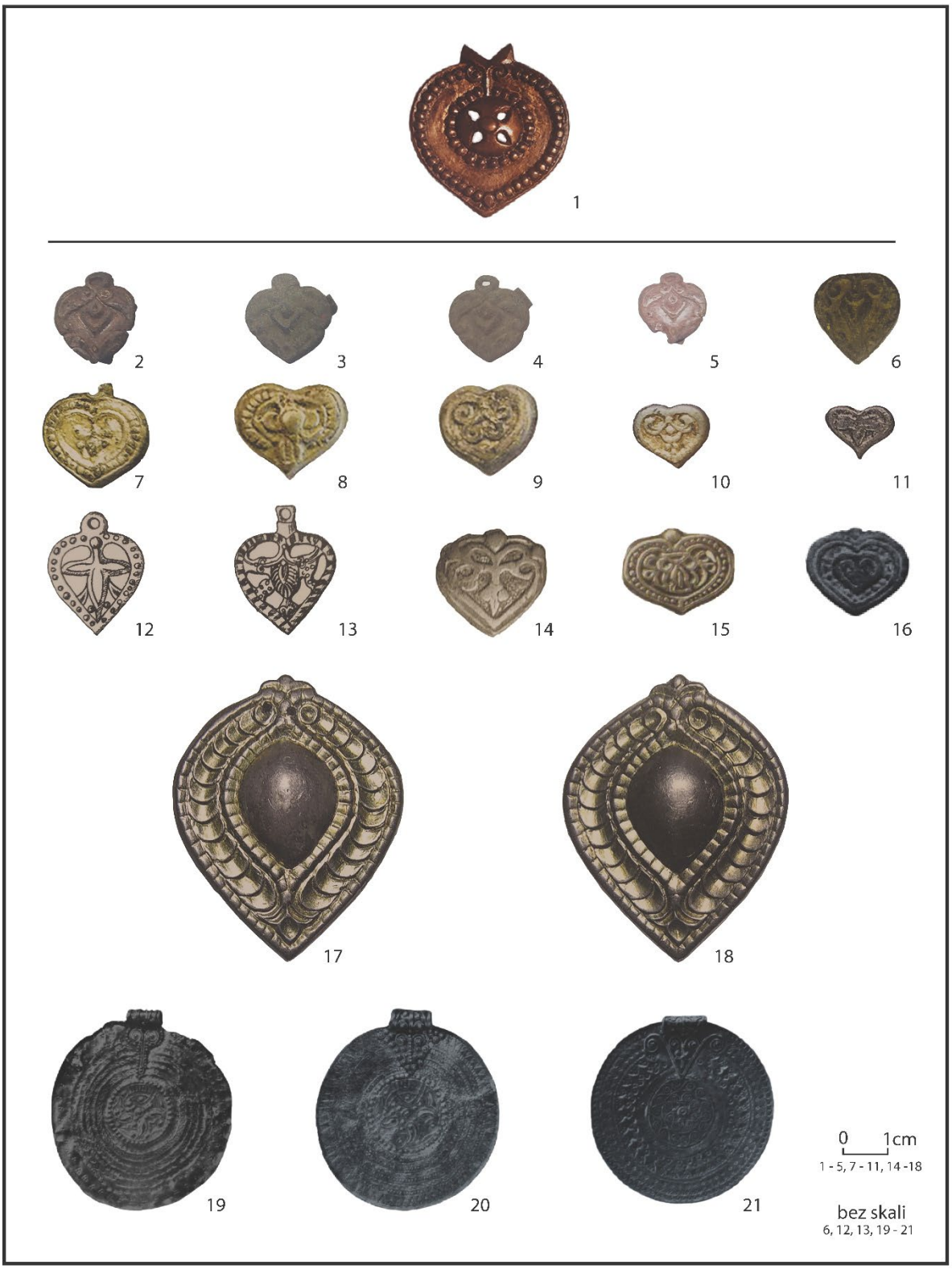

Tabl. 5.9 - Aplikacje sercowate. 1 - Ostrów Lednicki nr inw. MPP/A/54/92/90; 2, 3, 4, 5 - Kudejarowa Gora, 6, 7, 8, 9, 10, 11 - Ujelgi, 12, 13 - Bobrowo, 14 - Korosten, 15 - Klinta, 16 - Finlandia, 17, 18 - Bulgakovo, 19, 20, 21 - Dania

przedmiotu [Комар 2018, ris. 90: 6, 8]. Chcąc poprawnie zinterpretować proweniencję nakładki z naszego podgrodzia należałoby się doszukiwać analogii właśnie wśród tych przedmiotów, głównie ze względu na rozmiar.

Zatrzymajmy się jeszcze na chwilę przy samych detalach dekoracji. Wspomniane „baranie rogi" widoczne w górnej części nakładki widoczne są na artefaktach pochodzących z najbardziej południowych części Skandynawii. Mowa tutaj o przytaczanych we wcześniejszym rozdziale zawieszkach tarczowatych ze stanowisk w Danii (tabl. 5.9: 19-21) [Stenberger 1947, s. 57].

Wydaje się prawdopodobnym, że nakładka została po prostu zgubiona, na co wskazuje jej obecność w horyzontalnej warstwie kulturowej. Możliwość redeponowania jej z grobu lub innego zespołu zwartego jest mniej prawdopodobna, ze względu na brak takich struktur w okolicy przyczółku mostu wschodniego. Musimy zatem przyjąć, że osoba nosząca biżuterię typową dla koczowników lub posiadająca elementy rzędu końskiego zdobione w takiej manierze, pojawiła się na wyspie. Czy był to przedstawiciel tego kręgu kulturowego? Czy może mieszkaniec terenów położonych bardziej na wschód – Rusi, gdzie podobne nabijki również są odnajdywane? Czy może ktoś miejscowy posiadający wyrób obcego pochodzenia? Tego nie uda nam się ustalić. Wydaje się, że chronologia zabytku obejmująca X i XI wiek, na podstawie przytoczonych analogi, jest dopuszczalna.

Obecność aplikacji na Ostrowie Lednickim stanowi dla nas dowód pośrednich lub bezpośrednich kontaktów elity zamieszkującej wyspę z przedstawicielami świata koczowniczego. Nierozstrzygniętym pozostaje jaki był charakter tych spotkań. W dalszej części pracy zabytek będzie rozpatrywany w aspekcie relacji międzyregionalnych mieszkańców wyspy, a co za tym idzie jego znaczenia handlowego i administracyjnego.

5.4 Aplikacja nr inw. MPPPG/A/1998:5/698/600.

Podczas badań cmentarzyska na Ostrowie Lednickim została odnaleziona aplikacja garnituru pasa w formie lekko niesymetrycznej prostokątnej tarczki, z jednym z krótszych boków zaokrąglonym. Po przeciwległej stronie znajdowały się dwie wypustki z otworami na nity. Zewnętrzna powierzchnia została pokryta wklęsło-wypukłym ornamentem, tylna część pozostała natomiast płaska i z trzech stron otoczona rantem. Dekoracja składa się z bordiury w formie rzędu płatków oraz centralnie umieszczonego motywu roślinnego. Zabytek został wykonany

ze stopu miedzi i widoczne są na jego powierzchni ślady złocenia. Wysokość aplikacji wynosi 3,5 cm, szerokość 2,5 cm, a grubość 0,5 cm.

Tabl. 5.10 - Aplikacja tarczowata z Ostrowa Lednickiego.

Został on odnaleziony podczas badań cmentarzyska szkieletowego, prowadzonych przez Andrzeja Wrzoska w latach 30. XX wieku. Niestety kontekst znaleziska nie jest znany, co zmusza nas do założenia, że przedmiot trafił do ziemi gdzieś w okresie pomiędzy IX a XIV stuleciem.

Technika wykonania zabytku, użyte surowce, styl ornamentyki i sposób jej mocowania do podłoża stały się podstawą dla Wojciecha Szymańskiego, aby zaliczyć przedmiot do tak zwanej grupy blatnickiej. Zabytki odnalezione w Turczańskiej Blatnicy na Słowacji były właśnie jednostronnie zdobione, posiadały zawinięte brzegi celem objęcia krawędzi pasa (rzemienia), do którego były przymocowane oraz specjalne wypustki dla przełożenia nitów. Również wykonano je z stopu miedzi (brązu) i pozłacano. Posiadały one ornamentykę roślinną [Szymański 1962, s. 306].

Zabytki horyzontu Blatnica–Mikulčice datowane są na okres funkcjonowania państwa wielkomorawskiego (IX wiek) i w starszej literaturze bywały łączone z etnosem awarskim.

Powstanie aplikacji z Lednicy zostało ustalone na IX wiek i uznawana jest ona za import z obszarów położonych na południe od naszego kraju. Najwcześniej wskazano na jego wielkomorawską proweniencję [Szymański, 1962, s. 306]. Ostatnio głos w dyskusji nad horyzontem Blatnickim zabrał Zbyszek Robak, udowadniając, że zabytki, do których odwołują się badacze jako do skarbu z Blatnicy to w rzeczywistości zbiór przedmiotów z różnych miejsc, które prawdopodobnie posiadają różną chronologię [Robak 2017, s. 103-111]. Na podstawie stylistyki wydzielił on kilka grup pośród przedmiotów wchodzących w skład domniemanego skarbu, z których najbardziej interesuje nas zbiór awarskich pozostałości. Chronologia tych przedmiotów została ustalona na podstawie znalezisk pochodzących z dobrze datowanych kontekstów, co wpłynęło również na datowanie zabytku z Ostrowa Lednickiego. Artefakty te pochodzą z

późnoawarskiego okresu, datowanego na ok. 750–800/825, a zdaniem Zbyszka Robaka – nawet z jego późniejszej fazy [Robak 2017, s. 144].

Oprócz samej techniki wykonania, zbieżności możemy również doszukiwać się w odniesieniu do ornamentu, a mianowicie do obwoluty wykonanej z rzędu płatków. Widzimy je na elementach garnituru pasa z cmentarzysk „awaro-słowiańskich" z miejscowości Bernolakowo i Żitavska Ton na Słowacji (VII-IX wiek). Znany jest również z jednego ze złotych naczyń ze skarbu z Nagyszentmiklos. Na obszarze Węgier ornament tego typu pojawia się na nabijkach z Martely (tabl. 5.11: 7) oraz z Szentes, a w Serbii występuje na okuciu z cmentarzyska w Małym Idoszu (VIII/IX wiek). Jeden egzemplarz znany jest również z okolic Warszawy (tabl. 5.11: 8) [Szymański 1962, s. 305]. Widzimy go również na wspominanych znaleziskach fragmentów ogłowia z cmentarzyska kurhanowego w Bulgakowie datowanego na II poł. X wieku lub I poł. XI (tabl. 5.9: 17, 18) [Комар 2018, ris. 90: 6, 8].

Zabytek ten należy do lednickich wyrobów o najwcześniejszej chronologii i jeżeli interpretacja o jednoczasowości z produktami późnoawarskimi jest trafiona, to może stanowić on dowód na zasiedlenie wyspy już w IX wieku. Co więcej, nie mamy tutaj do czynienia z zabytkiem, który mogli zgubić członkowie lokalnej społeczności – rybacy czy rolnicy, nawet w kontekście elit przedmiot ten jest wyjątkowy ze względu na swój importowany charakter. Z wielką przykrością trzeba podkreślić, że niestety sposób odnalezienia zabytku nie pozwala nam na posiłkowanie się przy analizie danymi z kontekstu stratygraficznego, co czyni nasze ustalenia mało wiarygodnymi.

Staropolskie przysłowie, że „jedna jaskółka wiosny nie czyni" także i tutaj niesie mądrość i musimy brać pod uwagę, że przesądzanie na podstawie jednej aplikacji o znacznie wcześniejszej chronologii całego kompleksu osadniczego jest mało wystarczającym dowodem. Szczególnie, gdy weźmiemy pod uwagę, że nie posiada ona ścisłych analogii w awarskich materiałach, a jedynie takie, które można opisać jako o zbieżnym charakterze. Nie bez znaczenia są podobieństwa ze znaleziskami z Bulgakova datowanymi na przełom tysiącleci. Do kwestii tych jednak powrócimy w części interpretacyjnej pracy.

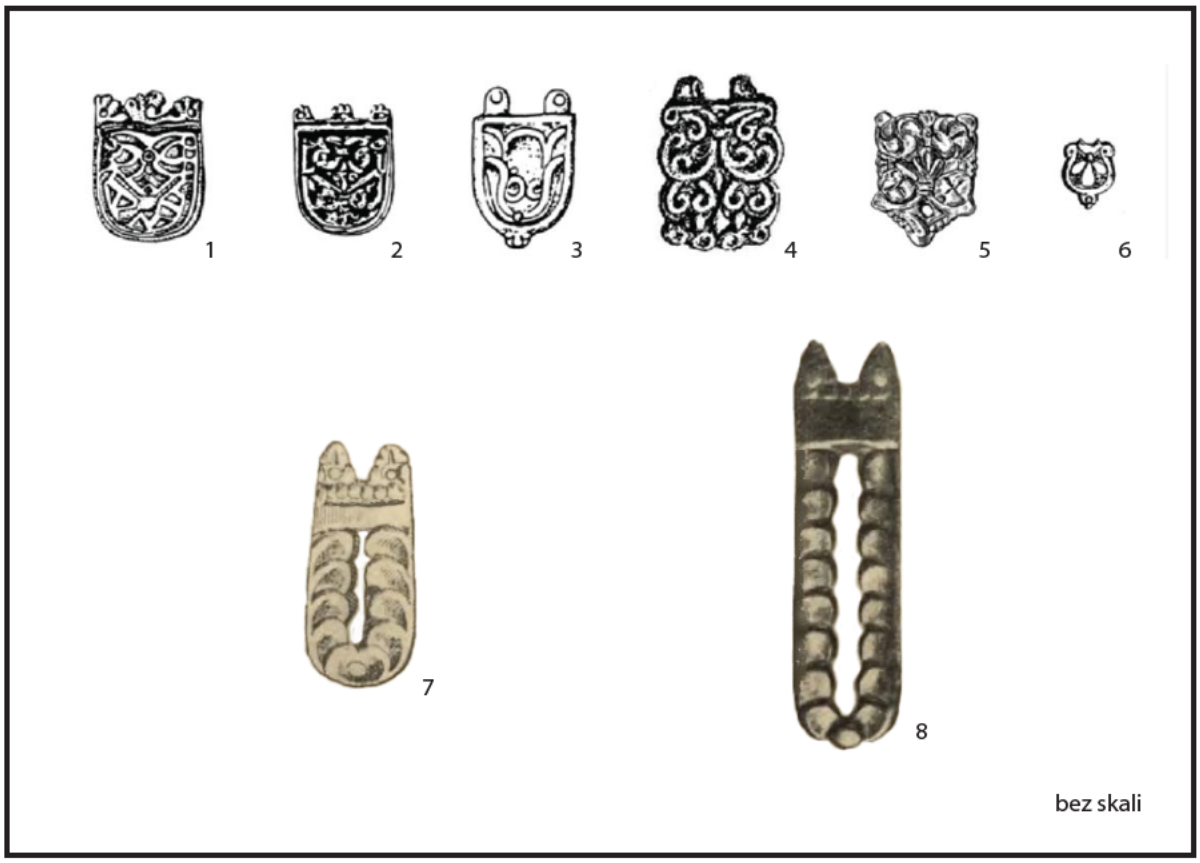

Tabl. 5.11 - Aplikacje analogiczne do znaleziska z Ostrowa Lednickiego, 1 - 6 - Wyroby późnoawarskie z horyzontu Blatnica-Mikulcice, 7 - Martely, 8 - okolice Warszawy.

5.5 Zawieszka krzyżowa, nr inw. MPP/A/128/55/08.

Zawieszka w kształcie krzyża to kolejny zabytek podejrzewany o obce pochodzenie. Formalnie kompozycja składa się z pięciu krzyży: jednego centralnego, na którego ramionach umieszczono cztery kolejne. Jej wysokość i szerokość wynoszą po 2,7 cm, grubość 0,2 cm (tabl. 5.12: 1). Przednia powierzchnia została gęsto pokryta granulatem. W centrum każdego z pięciu krzyży znajduje się granula większej średnicy niż pozostałe, obwiedziona cienkim perełkowatym drucikiem. Ramiona czterech zewnętrznych krzyży stykają się ze sobą w ten sposób, że tworzą zamkniętą przestrzeń z czterema kwadratowymi zagłębieniami wewnątrz. Krawędzie zabytku zostały uwypuklone poprzez przylutowanie do nich perełkowatego drucika. Znajdujące się w górnej części zawieszki uszko również zostało ozdobione. Wykonano je z drutu, wygiętego w symetryczne woluty, uformowane tak, by przypominały oczy zestawione z ptasim dziobem. Rewers zawieszki stanowi płaska blaszka [Wrzesiński 2011, s. 54-56].

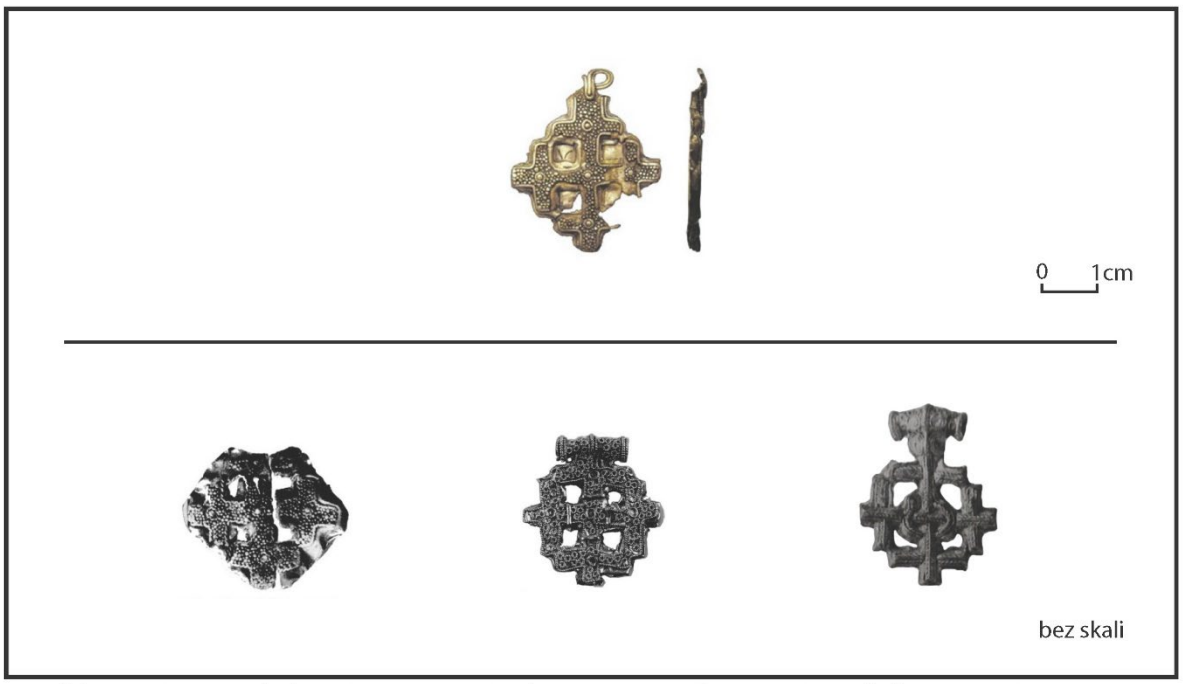

Tabl. 5.12 - Zawieszki krzyżowate. 1 - Dziekanowice, 2 - Eketorp, 3 - Lackalanga, 4 - Hemange.

Zabytek został odnaleziony w 2008 roku podczas wykopalisk prowadzonych przez Annę i Jacka Wrzesińskich na cmentarzysku w Dziekanowicach (stan. 22). Pochodzi on z grobu komorowego, w którym pochowano młodą kobietę. Jako wyposażenie złożone do grobu otrzymała monetę oraz naszyjnik skomponowany z dziesięciu kaptorg, dwóch srebrnych paciorków i opisywanego tutaj zabytku. Chronologia stanowiska została określona od końca X lub I poł. XI do XIII wieku, co również w takich ramach powinno umieścić zabytek [Wrzesinski 2016, s. 80-86]. Znajdująca się w zespole grobowym moneta Adelajdy i Ottona III pozwala zawęzić tę chronologię do ostatnich dwóch dekad X wieku i pierwszych czterech XI [Suchodolski 2011, s. 111-113].

Zawieszka odpowiada ozdobom znanym w Skandynawii jako typ Lackalänga–Hemänge [Kočka-Krenz 1983, s. 147; Strobin 2010]. W nowszej literaturze określana jest natomiast jako zawieszka krzyżowa w wariancie C [Duczko 1995; Eilbracht 1999, s. 196; Kleingärtner 2007, s. 85].

Niniejszy zabytek jest niemal identyczny do znaleziska pochodzącego z Eketorp (tabl. 5.12 s. 2) [Stenberger 1958: Abb. 70; Duczko 1995; Kleingärtner 2007: Taf. 22b].

Pod względem formy (zawieszki złożonej z pięciu krzyży), ale z inną dekoracją, odpowiada znalezisku z Lackälanga (tabl. 5.12: 3). Zabytek ten został pokryty dekoracją składającą się z kółeczek wykonanych z perełkowatego drutu i inaczej także zostało ukształtowane uszko. Jest

ono szersze, rurkowate i również pokryte kółeczkami z perełkowanego drutu, jednak bez jakichkolwiek elementów sugerujących stylistykę ptasiej główki [Eilbracht 1999: Taf. 8: 128].
Trzeci zabytek, który pod względem kształtu jest zbieżny z dziekanowickim zabytkiem, stanowi zawieszka z Hemange na Gotlandii. Pozostałe elementy, jak technika wykonania, proporcje, dekoracja i sposób ukształtowania główki dość mocno się różnią (tabl. 5.12: 4) [Stenberger 1947, s. 56-57; abb. 186, s. 2-3].
Prace wykopaliskowe prowadzone w Europie wzbogaciły bazę źródłową o wyroby analogiczne do egzemplarza z pochówku w Dziekanowicach. Reprezentują je zawieszki krzyżowe z odmiennie uformowanym górnym ramieniem: w tych egzemplarzach nie ma ono kształtu krzyża, lecz przyjmuje formę uszka służącego do podwieszenia. Kolejne odstępstwo dotyczy rozmiaru, gdyż zabytki te są z reguły większe od wyżej omówionych odpowiedników. Ostatecznie jednak pozostałe cechy pozostają zbieżne. Heidemarie Eilbracht przytacza 45 [1999, s. 194-198] zawieszek krzyżowych z naszej części świata, które Sunhild Kleingärtner dzieli na pięć grup [Kleingärtner 2007, s. 83-86]. Cztery z nich określone są typami od A do D i widoczne są między nimi różnice w proporcjach. Ostatnią grupę „E" stanowią zabytki posiadające kształt analogiczny do zawieszki z Dziekanowic.
Z dzisiejszych Niemiec dziesięć sztuk pochodzi z Neuendorf (Hiddensee, kr. Bergen, Mecklenburg-Vorpommern) (tabl. 5.13 s. 1-10) [Paulsen 1939, 178, abb. 104; Staecker 1999, s. 546]. Kolejny z nieznanej miejscowości i przechowywany w muzeum w Moguncji (tabl. 55.13: 11) [Stenberger 1958, s. 173, abb.71; Staecker 1999, s. 546].
Z Danii znane są z Jyndevad (Burkal s., Slogs hrd.), gdzie odnaleziono dwa fragmenty (tabl. 5.13: 12) [Brøndsted 1960, abb. s. 143; Paulsen 1936, s. 88; Staecker 1999, s. 546]. W Siem (Hellum hrd., Alborg A.) pozyskano cztery zabytki, z których dwa zachowały się prawie w całości i dwa kolejne w niewielkich fragmentach (tabl. 5.13, s. 13-15) [Paulsen 1936, s. 87; Skovmand 1942, s. 58; Staecker 1999, s. 546]. Badania w Tolstrup (Aars, Alborg) dostarczyły sześciu zabytków, z których jeden przetrwał w całości, dwa prawie w całości i trzy we fragmentach (tabl. 5.13, s. 16-19) [Paulsen 1936, s. 87-88 nr. 2, taf.17; Skovmand 1942, 49, nr.4, fig.9 Staecker 1999, 547]. Ostatnie, duńskie znalezisko stanowi fragment zawieszki z Terslev (Terslev s. Ringsted) [Skovmand 1942, 111, nr.45; Staecker 1999, s. 547].
Największa ilość zawieszek krzyżowatych pochodzi ze Szwecji. Najbardziej zbliżony formalnie jest zabytek z Lackalanga (Torna, Skania) [Staecker 1999, s. 547] i z Eketorp (Edsberg, Nark) [Staecker 1999, s. 548], o których już przeczytaliśmy powyżej.
Do typu o odmiennie ukształtowanym górnym ramieniu krzyża należą zawieszki z: Johannishus (Hjortsberga, Medelstads hd., Blekinge), gdzie zaledwie odnaleziono fragment wyrobu

(tabl. 5.13, s. 20) [Skovmand 1942, s. 53; Hardh 1976, 15ff, nr.2, taf. 7, 1; Stenberger 1958, abb. 47:10; Staecker 1999, s. 548].

Dla odmiany z Horda, (Moheda, Allbo hd., Smaland) pochodzi prawie kompletny (tabl. 5.13, s. 21) [Skovmand 1942, s. 53; Staecker 1999, s. 548]. Prace w Hemange (Ethelhem sn., Gotlands Sodra hd.) dostarczyły wspomnianego już pełnego krzyża (tabl. 5.12: 4) oraz jednego fragmentu (tabl. 5.13: 22) [Stenberger 1947, s. 56-57; abb. 186, s. 2-3], a w Hejslunds (Havdhem sn., Gotlands Sodra hd.,) jeden krzyżyk o nieco odbiegającej formie od pozostałych (tabl. 5.13: 23) [Stenberger 1947, s. 101-102, abb. 250, 1; Staecker 1999, s. 548].

Kolejne fragmenty analogicznych wyrobów znane są ze Stora Enbjenne (Hogran sn, Gotlands Sodra hd.) (tabl. 5.13: 24) [Stenberger 1947, s. 123-124, abb. 181, s. 2; Staecker 1999, s. 549], Stora Bjers (Stenkyrka sn., Gotland Morra hd.) (tabl. 5.13: 25) [Stenberger 1947, s. 202-203, abb. 223, 2; Staecker 1999, 549], Skäggs (Vastkinde sn., Gotlands Norra hd.) skąd pochodzą trzy fragment (tabl. 5.13:26) [Stenberger 1947, s. 232-233, abb. 192, 3; Staecker 1999, 549], Kvarna (Vamlingbo sn., Gotlands Sodra hd.) (tabl. 13: 27) [Stenberger 1947, s. 226-227, abb. 174, 10; Staecker 1999, s. 549] Ostra Byrummet (Visby, Gotlandia) (tabl. 5.13: 28) [Stenberger 1947, s. 229-230, abb. 219, 3; Staecker 1999, s. 550] i Stige (Indal sn., Indal Ting, Medelpad) (tabl. 5.13: 29) [Stenberger 1958, s. 173 anm. 1; Staecker 1999, s. 550]. Dwa ostatnie szwedzkie egzemplarze odbiegają formalnie od całego zbioru i znane są z Klinta (Kopings sn. Oland) (tabl. 5.13: 30, 31) [Stenberger 1958a, s. 173 abb. 41, 1-2; Staecker 1999, s. 548].

Z Islandii pochodzi jeden zabytek, niestety z nieustalonej miejscowości [Paulsen 1936, s. 88; Staecker 1999, s. 550].

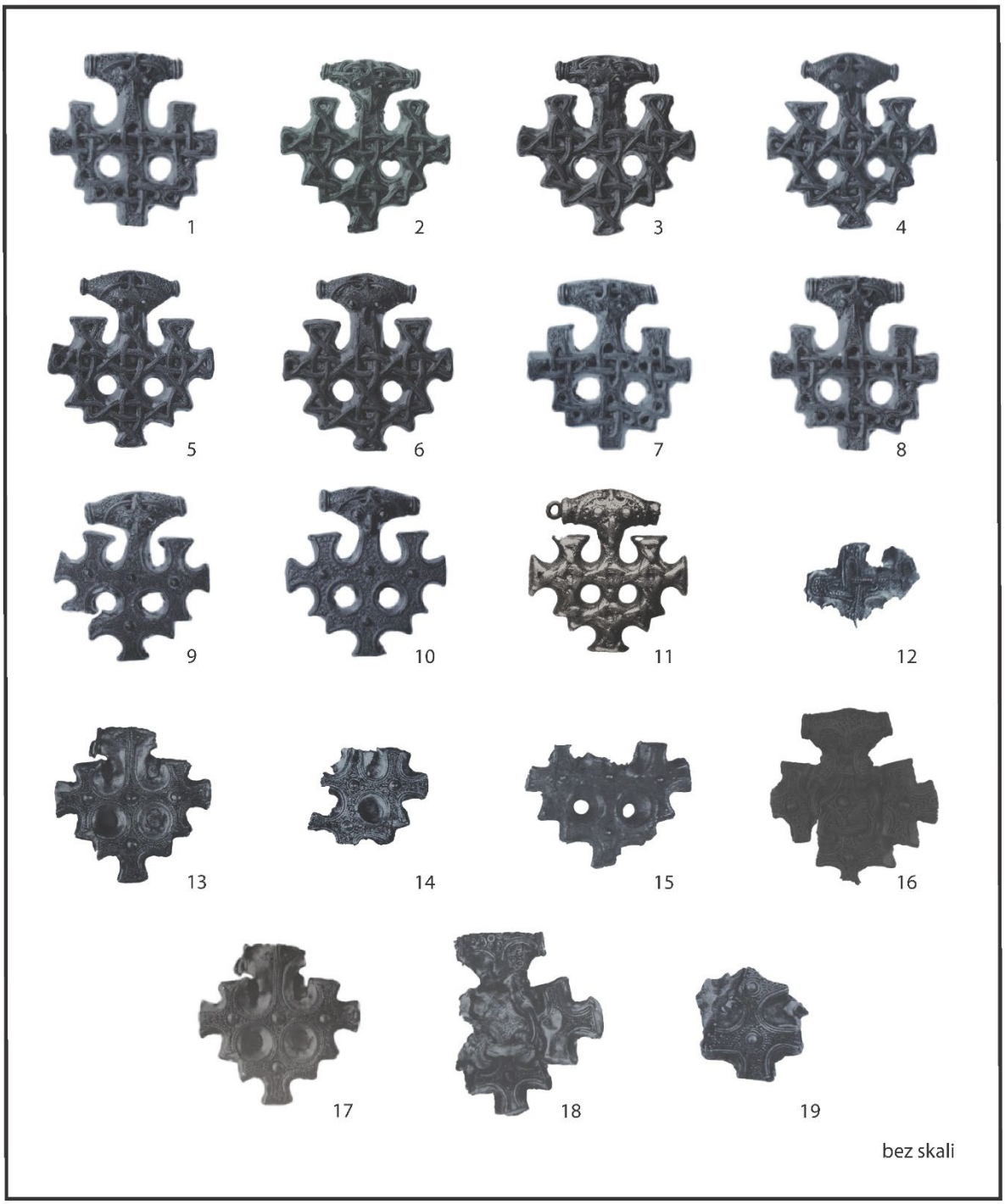

Tabl. 5.13 - Zawieszki krzyżowate, 1-10 - Hiddensee, 11 - Niemcy, miejscowść nieznana, w Muzeum w Moguncji, 12 - Jyndevad, 13 - 15 - Siem, 16 - 19 - Tolstrup.

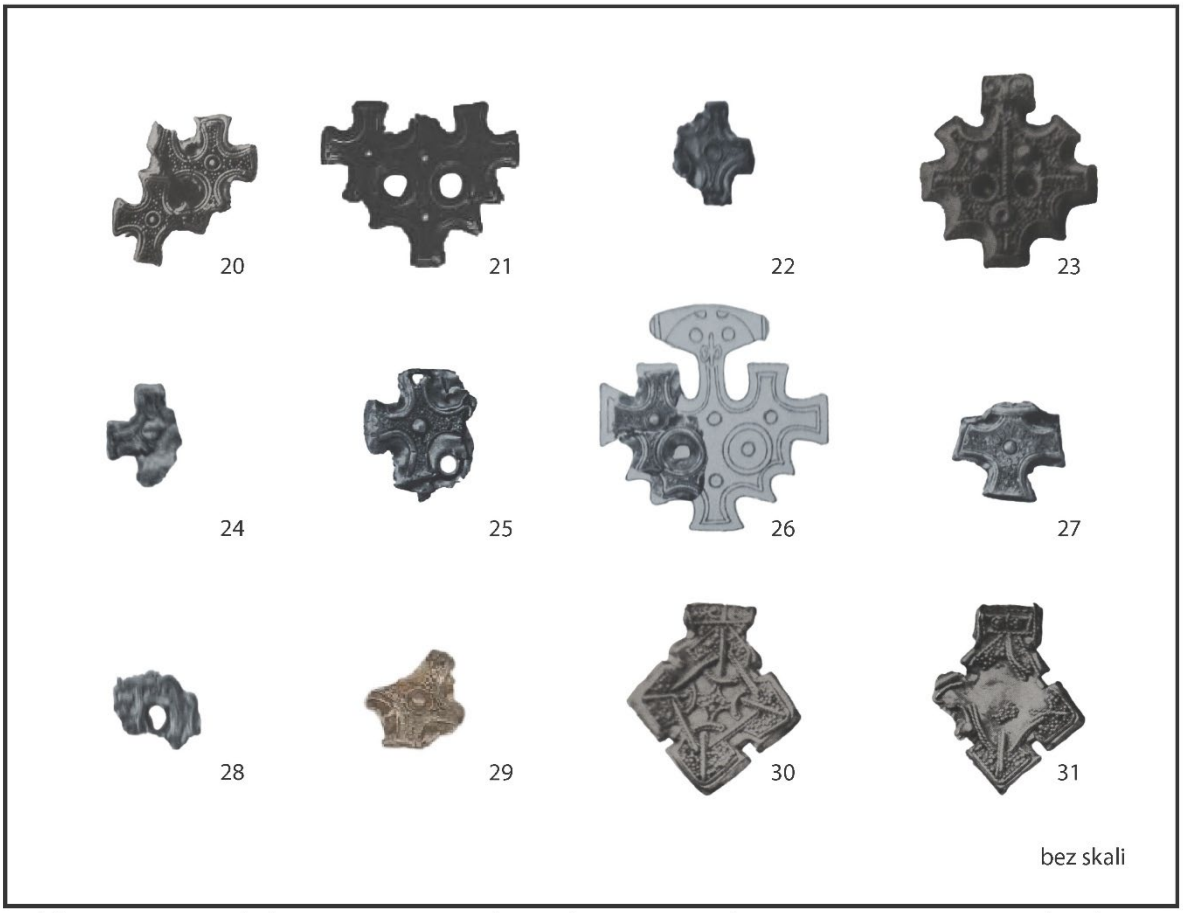

Tabl. 5.13 - Zawieszki krzyżowate, 20 - Johannishus, 21 - Horda. 22 - Hemange, 23 - Hejslunds, 24 - Stora Enbjenne, 25 - Stora Bjers, 26 - Skäggs, 27 - Kvarna, 28 - Ostra Byrummet, 29 - Stige, 31, 32 - Klinta.

Siedem zawieszek krzyżowych odnaleziono w jednym zespole w Monastyrze św. Michała w Kijowie na Ukrainie [Корзухина 1954, s. 120, nr 103, 7b, fig. 13, Staecker 1999, s. 551].

Z Polski, oprócz dziekanowickiego znaleziska, znane są jeszcze zabytki z Gralewa (pow. gorzowski, Zielona-Góra) gdzie pozyskano kilka fragmentów z jednego zabytku [Oak 1963, s. 145-146, nr. 217, abb.100, Staecker 1999, s. 551], Długiej Gośliny (pow. oborniki) [Żak 1963, 112 nr. 163; Staecker 1999, s. 551] i z Kątów (pow. obornicki), z których pochodzą zaledwie okruchy przedmiotu [Oak 1963, s. 112-113, nr. 164, abb.88].

Patryce do wyciskania blach, do sporządzania ozdób tego rodzaju, wchodzą w skład znaleziska z duńskiego portu w Hedeby [Kleingärtner 2007: Tab. 1], a pojedyncze sztuki odkryto na innych duńskich stanowiskach, w Fuglie i Odense [Kleingartner 2007]. Jedna patryca znana jest z Anglii z York (tabl. 5.13.1) [Roesdahl 1981, 116 YMW 13, abb. S. 118 Staecker 1999, s. 550].

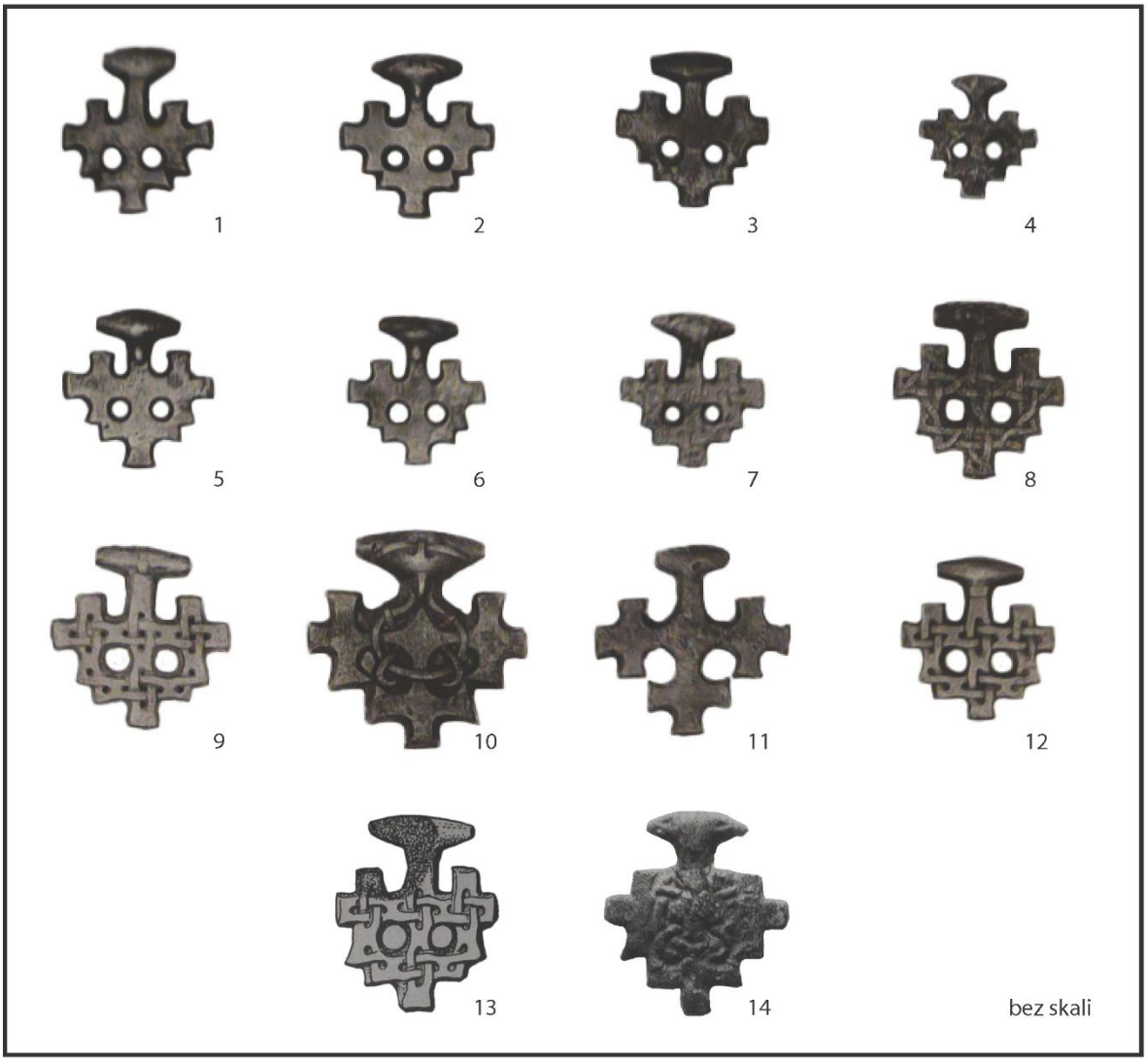

Tabl. 5.13.1 - Formy do wytwarzania zawieszek krzyżowatych, 1-12 - Hedeby, 13 - Fuglie, 14 - York.

Pomimo lekkich różnic formalnych wydaje się słusznym założenie, że zarówno krzyżyki jednego, jak i drugiego typu powinniśmy traktować wspólnie. Największe zagęszczenie zabytków widoczne jest na obszarze Danii, w jej wczesnośredniowiecznych granicach, obejmujących dzisiejszą południową Szwecję. Dodatkową przesłankę stanowi obecność w Hedeby całej gromady patryc do wykonywania takich ozdób. Wydaje się to przesądzać duńskie, a przynajmniej skandynawskie, pochodzenie znaleziska odnalezionego w lednickim kompleksie osadniczym.

Jak wyżej zaznaczono, przedmiot stanowił wyposażenie grobowe zmarłej kobiety, a dodatkowo wchodził w zestaw całego naszyjnika. Naszyjnik ten składał się z dziesięciu kaptorg, przedmiotów typowych dla kultury materialnej Słowian Zachodnich. Znalezienie się w tym

zestawie importu wskazuje na powiązania międzyregionalne elit z lednickiego kompleksu osadniczego z przedstawicielami tej sfery ze Skandynawii.

To znalezisko w dalszych rozważanych posłuży nam jako źródło do rekonstrukcji tych powiązań, zarazem będzie wskazywać na administracyjną i reprezentacyjną funkcję lednickiego kompleksu osadniczego. Aspekt kultowy jest tutaj podkreślony przez obecność elitarnego pochówku w typie komorowym.

5.6 Kaptorgi.

Kaptorgi stanowią pojemniki noszone na szyi i wykonane zazwyczaj z cienkich blaszek. Uważa się, że wewnątrz nich znajdowały się przedmioty związane z kultem. We wczesnym średniowieczu były zakładane głównie przez mieszkańców Słowiańszczyzny Zachodniej, ale są znane również z Czech, Moraw, Rusi, a pojedyncze sztuki ze Skandynawii [Zawol 2018, s. 467]. Ze względu na ich kształt oraz technikę wykonania wyróżnia się dwa podstawowe typy – prostokątne oraz trapezowate [Sztyber 2010, s. 43-45) Wykopaliskowo z terenu Polski znane są już od co najmniej XIX wieku [Jakimowicz 1933; Rauhut 1955]. Głównie znajdowane są w skarbach siekańcowych, w których występują we fragmentach i niemal zawsze są uszkodzone i pogięte.

Rzadziej odkopywane są na cmentarzyskach, osadach i grodziskach, wtedy zazwyczaj zachowane są w całości. Dotychczas znanych jest dwanaście cmentarzysk wczesnośredniowiecznych z terenu dzisiejszej Polski, w tym Dziekanowice, na których zmarłym towarzyszyły kaptorgi. W grobach najczęściej występują po jednym egzemplarzu, ale nie jest to reguła [Kóčka-Krenz 1995, s. 281-294; Pawlak 1998, s. 215-282; Chudziak 2001, s. 63-95]. Ozdoby te noszone były bądź jako pojedyncze zawieszki, bądź też (częściej) stanowiły element kolii składających się z paciorków szklanych, kamiennych czy bursztynowych [Wrzesieński, 2011, s. 37]. Z lednickiego kompleksu osadniczego pochodzi kilkanaście kaptorg i większość z nich posiada cechy, które wskazują na ich miejscowe pochodzenie, jednak dwie stanowią znaleziska unikatowe, dlatego zdecydowano przyjrzeć się im uważniej.

5.6.1 Kaptorga nr inw. MPP/A/128/.53/08.

Pierwsza posiada formę trapezowatą i została ona wykonana z trzech fragmentów srebrnej blachy. Narożniki strony stanowiącej lico rozcięto i zagięto do wewnątrz, a następnie połączono na zakładkę. Stronę tylną wykonano z oddzielnego kawałka, przylutowanego następnie do pierwszego elementu. Trzeci stanowi wieczko pojemnika. Przednia część kaptorgi posiada ornament plastyczny, a na bokach pokrywy i puzdra znajdują się otwory służące do przewleczenia sznura.

Wysokość pojemnika wynosi 3 cm, szerokość u podstawy 2,5 cm natomiast w górnej części 2,1 cm. Grubość ma wartość 0,5 cm.

Tabl. 5.14 - Kaptrorga trapezowata z lednickiego kompleksu osadniczego.

Powierzchnię zewnętrzną pokrywa unikatowy ornament, który pozwala traktować znalezisko w kategorii importu, jeśli nie całego przedmiotu, to chociaż samej jego idei. W centralnej części została wymodelowana unosząca się ku górze dłoń. Jest to prawa dłoń, w pozycji otwartej, skierowana stroną wewnętrzną do patrzącego na przedstawienie. Palce wzniesione ku górze wyraźnie zarysowano, a narożniki kaptorgi udekorowano grawerowanymi podwójnymi liniami, ustawionymi w półkola. Przestrzeń pomiędzy liniami została wypełniona prostopadłymi kreskami. Całość kompozycji zamyka bordiura usytuowana wzdłuż krawędzi i wykonana techniką repusowania. Stanowi ją plecionka składająca się z trzech linii [Wrzesieński 2011, s. 52-54]. W podziale wczesnośredniowiecznych kaptorg trapezowatych zaproponowanym przez Magadlanę Zawol widnieje ona jako jedyny reprezentant grupy z antropomorficznymi przedstawieniami [Zawol 2018, s. 482].

Zabytek został odnaleziony w 2008 roku podczas wykopalisk prowadzonych przez Annę i Jacka Wrzesińskich na cmentarzysku w Dziekanowicach (stan. 22). Pochodzi ze

wspomnianego już w kontekście zawieszki krzyżowej, grobu komorowego, w którym znajdowały się szczątki młodej kobiety. Jak wspomniano, chronologia stanowiska została określona na okres od końca X lub początku XI do XIII wieku [Wrzesinski 2016, s. 80-86], natomiast chronologia pochówku – na ostatnie dwie dekady X wieku i pierwsze cztery dekady XI wieku [Suchodolski 2015, s. 111-113].

Na moment obecny z Polski znanych jest 21 kaptorg trapezowatych (tabl. 5.15). Po ich stronie frontalnej znajdują się dekoracje, które wspomniana Magdalena Zawol podzieliła na pięć grup tematycznych. Są to kolejno przedstawienia zwierzęce, wyobrażenia ptaków, motywy florystyczne, antropomorficzne i geometryczne, wszystkie rodzaje są zazwyczaj dopełnione bordiurą [Zawol 2018, s. 469-470]. Nie ma możliwości jednoznacznie opowiedzieć się do jakiej symboliki nawiązują widniejące na nich przedstawienia. Część badaczy chce w nich widzieć nawiązania do chrześcijaństwa [Zawol 2018, s. 471-485], można być jednak sceptycznym co do takiego podejścia. Jako argument za inspiracjami chrześcijańskimi podaje się tutaj zbieżność pojawienia się kaptorg w materiałach archeologicznych wraz ze znanymi datami aplikacji chrześcijaństwa na ziemiach słowiańskich [Zawol 2018, s. 484]. Słabą stronę takiej interpretacji stanowi mała ilość źródeł o biżuterii wykonywanej przez Słowian sprzed zmiany obrządku pogrzebowego, która to miałaby fundamentalny wpływ na wiarygodność tej hipotezy.

Same wyobrażenia skrzydlatych bestii, potworów spoglądających za siebie czy o splecionych głowach, motywu drzewa życia czy ptaków są tak rozpowszechnione w sztuce, że przypisanie ich do konkretnych obszarów geograficznych wydaje się niemożliwe. Ostatnio zwraca się również uwagę, że obecność części wyżej wymienionych motywów może być elementem typowym dla zdobnictwa zachodniosłowiańskiego [Gardeła 2024, s. 83].

Najistotniejszy argument w dyskusji nad pochodzeniem kaptorg stanowi ich miejsce odnajdywania. Znane są one przede wszystkim z obszarów zachodniej Słowiańszczyzny oraz, w mniejszym stopniu, ze wschodniej (tj. Rusi) oraz Skandynawii. Zupełnie ich brak w materiałach pochodzących z pozostałych krajów europejskich. Wydaje się zatem najbardziej prawdopodobne, że należy je uznać za wyrób miejscowy i rozważyć czy jubilerzy z X i XI wieku lub ewentualnie osoby zlecające im prace, były już tak doskonale zapoznane ze sztuką chrześcijańską, aby kopiować konkretne przedstawienia wraz z płynącą za nimi ideologią.

Tabl. 5.15 - Kaptorgi trapezowate. 1 – Biskupin, 2 – Borucin, 3, 4 – Bodzia, 5 -9 – Chełm Drezdencecki, 10 – Dziekanowice, 11 – Gdańsk, 12 – Lutomiersk, 13 – Maszenice, 14 – Opole-Groszowice, 15 -Sandomierz, 16 – Dąbrowa Górnicza, 17 – Prabułty.

Tabl. 5.15 - Kaptorgi trapezowate, 16- Kwiatków, 17 - Czechy, 18 - Klecany, 19 - Czechy, 20 - Brześć Kujawski.

Widniejące na frontalnej stronie zabytku z Dziekanowic przedstawienie było wykonane w technice platerowania i wyobraża linię rozdzielająca się w połowie swojej długości na pięć węższych linii. Zostało ono zinterpretowane jako ręka i uznano, że nawiązuje do mitologii chrześcijańskiej. Przy takim podejściu stanowiłoby ono wyobrażenie dłoni Boga, określanej po łacinie jako Magnus Dei lub ewentualnie Dextera Domin/Dei [Wrzesieński 2011, s. 52]. Do XII wieku brak jest ściśle określonego figuralnego kanonu przedstawienia Boga Ojca. Najstarszym i najczęściej spotykanym jego symbolem jest Prawica Boża i łączy się ją z ingerencją Boga w życie doczesne człowieka. Pierwotnie była to dłoń z dwoma palcami w geście błogosławienia, zazwyczaj wyłaniająca się z obłoków. Symbol ten przejęty przez wczesne chrześcijaństwo wywodzi się ze sztuki żydowskiej, a swoimi korzeniami może sięgać czasów jeszcze wcześniejszych. W kręgu kultury zachodniej wizerunek prawicy łączony jest ze stworzycielem, natomiast otwarta prawa dłoń z wyciągniętymi ku górze palcami wyraża boski gest stworzenia [Schmitt 2006, s. 102–118; Wrzesieński 2011, s. 52, 54].

Motyw tego rodzaju widoczny jest w absydzie kościoła św. Klemensa w Rzymie, datowanego na XII wiek. (tabl. 5.16: 1) [wikimedia.org][51]. Następne wyobrażenie znajduje się w na fresku z kościoła pod wezwaniem tego samego świętego w de Taull w Kataloni (Hiszpania)

[51] https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Apsis_mosaic_San_Clemente_n2.jpg

Tabl. 5.16 - Motyw Dextera Dei na wytworach sztuki wczesnośredniowiecznej. 1 - Rzym, 2 - Taull, 3 - Moneta Konstantyna II, 4 - Meister des Drogo, 5 - Kodeks z Bambergu, 6 - Kodeks Wyszechradzki, 7 - Daphni, 8 - Rzym,9 - San Pedro de la Nave, 10 - Picardie a Amiens, 11, 12 - Anglia.

konsekrowanym w XII wieku (tabl: 5.16: 2) [Walter, Cook 1929, s. 157–158][52]. Zauważamy tutaj nieco odmienną formę, ponieważ dłoń nie wyłania się od dołu tylko od boku kompozycji. Na licznych zabytkach ze współczesnego obszaru Polski bardziej znany jest wizerunek Prawicy Bożej wysuwającej się z obłoków z dwoma palcami wyprostowanymi. Motyw ten zdobi m.in. pateny z grobów katedry poznańskiej, grób opata z Tyńca, grób biskupa Maura na Wawelu, a także widzimy go w Tumie pod Łęczycą [Walicki 1971, kat. 1001–1005]. Wizerunek Prawicy Boga jest przedstawieniem rzadkim na przedmiotach użytkowych, a znacznie częściej spotykanym na malowidłach naściennych, w iluminacjach, na patenach czy monetach. Bez wątpienia motyw ten ma daleko idące konotacje z religią chrześcijańską [Iwaszkiewicz-Wronikowska 2006].

Motyw dłoni wysuwającej się z niebios był bardzo rozpowszechniony w całej Europie i znany jest nie tylko ze sztuki sakralnej w Polsce. Do najstarszych chronologicznie należy złoty solid Konstantyna II panującego w latach 316 – 340 naszej ery (tabl. 5.16: 3). Motyw Magnus Dei pojawia się na średniowiecznych ilustracjach ksiąg, jak chociażby w ilustracji Meister des Drogo-Sakrament z 842 roku (tabl. 5.16: 4) [wikipedia.org][53], w kodeksie z Bambergu z XIII–XV w. (tabl. 5.16: 5) [picryl.com][54], Kodeksie Wyszechradzkim z XI w. (tabl. 5.16: 6) [wikipedia.org][55] i wielu innych. Przedstawienie pojawia się na mozaikach, na przykład z Daphni z XI wieku (tabl. 5.16: 7) [pallasweb.com][56] czy w Rzymie w kościele świętego Klemensa (tabl. 5.16: 8) [www.wga.hu][57]. Widać je na architektonicznych detalach, gdzie jako reprezentanta można przywołać kapitel z San Pedro de la Nave (tabl. 16: 9) [flickr.com][58]. Także i na wyrobach z kości, czyli w tym przypadku okładzinach księgi z IX wieku przechowywanej w Muzeum Picardie a Amiens (tabl. 5.16: 10) [picryl.com][59]. Zanany jest ze szkatułki przedstawiającej śmierć Thomasa Becketa (tabl. 5.16: 11) [www.britishmuseum.org][60] i na biskupiej czapce o tej samej tematyce (tabl. 5.16: 12) [trc-leiden.nl][61].

[52] Walter W.S. Cook, "Early Spanish Panel Painting in the Plandiura Collection (I)", *The Art Bulletin, Vol. 11, No. 2* (June, 1929): 157–158. JSTOR 3045441 sprawdzić
[53] https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Meister_des_Drogo-Sakramentars_001.jpg
[54] https://picryl.com/media/bamberggregoryunkfoldedicationmin-76a37c
[55] https://pl.wikipedia.org/wiki/Kodeks_wyszehradzki
[56] https://www.pallasweb.com/deesis/25-images-from-the-daphni-monastery-church.html
[57] https://www.wga.hu/html_m/zgothic/mosaics/1clement/index.html
[58] https://www.flickr.com/photos/stavlokratz/1313781323/
[59] https://picryl.com/media/musee-picardie-medieval-01-fc0a84
[60] https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1878-1101-3
[61] https://trc-leiden.nl/trc-needles/individual-textiles-and-textile-types/religious-vestments-and-other-textiles/thomas-becket-mitre

Zwróćmy jeszcze raz naszą uwagę na to, że wyobrażenie dłoni na powyższych przedstawieniach wyłania się z niebios, z góry, co stanowi przeciwieństwo do dziekanowickiego wyobrażenia. Jest jednak znana nam jeszcze jedna kategoria zabytków, która w pewien sposób zbiega się z gestem otwartej dłoni wystającej z dołu. Chodzi o relikwiarze, zazwyczaj na górne kończyny świętych. Składają się one z długiej tuby, będącej wyobrażeniem przedramienia odzianego w rękaw szaty, zwykle stanowiącej właściwy pojemnik, oraz zwieńczenia w postaci dłoni. Ta ostatnia może być przedstawiona w dwóch wariantach: z otwartą dłonią, w której wszystkie palce są wyprostowane, lub z dwoma palcami — wskazującym i serdecznym — uniesionymi ku górze.

Zabytki takie znamy z katedry św. Błażeja w Niemczech z 1190 roku (tabl. 5.17: 1) [projects.mcah.columbia.edu][62], z Hildesheim z II poł. XII wieku (tabl. 5.17: 2) [museum-schnuetgen.de][63], z Niemiec z pocz. XIII wieku, nieznanego pochodzenia, przechowywany w zbiorach w Birnigham (tabl. 5.17: 3) **[**Sommella 2025] oraz z Kwedlinburga datowany po 1225 roku (tabl. 5.17: 4) [dom-schatz-halberstadt.de][64] i dwa egzemplarze z Kolonii z kościoła świętego Gerona z okresu 1220 r. do 1230 r. (tabl. 5.17: 5, 6) [oberlin.edu][65]. Relikwiarz z otwartą dłonią, identycznej formy, przechowywany jest w kolekcji Duńskiego Muzeum Narodowego w Kopenhadze, ale o znacznie późniejszej, bo dziewiętnastowiecznej chronologii (tabl. 5.17: 7) [natmus.dk][66]. Do grupy z dwoma uniesionymi palcami należą zabytki z Holandii z XII i XIII wieku (tabl. 5.17: 8, 9) [kimbellart.org; metmuseum.org][67], z Francji z XIII wieku (tabl. 5.17: 10, 11) [thewalters.org; kimbellart.org][68] i jeden z tego samego kraju, ale z XII stulecia (tabl. 5.17: 12) [slam.org][69]

Przejdźmy do wstępnego podsumowania, które można sformułować na podstawie przywołanych analogii. Z ogromnym prawdopodobieństwem znajdujące się na kaptordze lednickiej przedstawienie nawiązuje do mitologii chrześcijańskiej, o czym świadczą wyobrażenia znane z architektury oraz zabytków ruchomych.

[62] https://projects.mcah.columbia.edu/treasuresofheaven/relics/Arm-Reliquary-of-the-Apostles.php
[63] https://www.museum-schnuetgen.de/Ways-to-discover-the-collection?kat=28
[64] https://www.dom-schatz-halberstadt.de/dom-domschatz/der-domschatz/armreliquiar/
[65] https://www2.oberlin.edu/images/Art335/Art335f.html
[66] samlinger.natmus.dk/mom/object/45353
[67] https://kimbellart.org/collection/ap-197925;
https://www.metmuseum.org/art/collection/search/471270
[68] https://art.thewalters.org/detail/25190/arm-reliquary-of-saint-pantaleon/
https://kimbellart.org/collection/ap-197925
[69] https://www.slam.org/collection/objects/37378/

Tabl. 5.17 - Relikwiarze-szkatułki w formie ręki, 1- katedra św. Błażeja w Niemczech , 2 - Hildesheim, 3 - Muzeum w Birnigham, 4 - Kwedlinburg, 5, 6 - kościół świętego Gerona, 7 - Muzeum w Kopenhadze, 8, 9 - Holandia, 10, 11 - Francja.

Drobną, aczkolwiek istotną różnicę może stanowić kompozycja wyobrażenia. Dłoń wyłaniająca się od dołu, niejako z ziemi, może wiązać się z pierwiastkiem ludzkim, ale naznaczonym przez Boga Ojca i być może znane nam relikwiarze stanowią tego świadectwo. Idąc tym tropem, pojemnik na amulety, jakim była w świecie Słowian kaptorga, posiadający wyobrażenie dłoni w geście Magnus Dei, mógł nawiązywać do wierzeń chrześcijańskich.

W takiej sytuacji wydaje się słusznym założyć, że zabytek powinien zostać zinterpretowany jako wyrób miejscowy, ściśle związany z modą panującą na Słowiańszczyźnie. Bez wątpienia kaptorgi stanowiły przedmioty magiczne i w taki sposób możemy traktować znajdujące się na nich przedstawienia. Chociaż nie wiemy do jakiego kręgu kulturowego nawiązywały widniejące na nich wyobrażenia, sama ich dyspersja wskazuje na lokalną tradycję. Jeżeli widniejący na zabytku z Dziekanowic relief został poprawnie zinterpretowany, to mamy do czynienia z synkretyzmem, gdzie na przedmiocie rodzimym wykonano wyobrażenie nawiązującego do wierzeń semickich.

Na zakończenie tego rozdziału, a zarazem jako wstęp do dyskusji, którą rozpoczniemy w dalszej części opracowania, zobaczymy jakie informacje możemy pozyskać o lednickim kompleksie na podstawie niemniejszego znaleziska. Po pierwsze, stanowił część naszyjnika zawierającego zawieszkę krzyżową - kolejny przedmiot rozważany jako import - oraz całą serię biżuterii charakterystycznej dla Słowiańszczyzny Zachodniej. Wskazuje to na powiązania handlowe lub, co może wydawać się bardziej prawdopodobne, na związki polityczne pomiędzy ówczesnymi państwami. Obecność przedmiotu w grobie komorowym sugeruje jego użytkowanie przez przedstawicielkę elit, co w pewien sposób potwierdza hipotezę o politycznym znaczeniu przedmiotu.

Za kolejne wyjątkowe i fascynujące zjawisko można uznać fakt, że kaptorga może wskazywać na przemiany zachodzące wśród elit państwa Piastów. Mam tutaj na myśli przyjęcie nowego systemu wierzeń oraz chęć manifestowania tego zdarzenia. W kontekście rozważań o roli i znaczeniu istotnym jest, że to właśnie lednicki kompleks osadniczy stanowiłby dom dla tych elit.

5.6.2 Kaptorga nr inw. MPP/A/118/2/05.

Druga kaptorga zachowała się w niedużym fragmencie. Została wykonana ze złotej blachy, posiada długość 1,71 cm, wysokość 1,62 cm oraz grubość 0,01 cm.
Fragmentaryczny stan zachowania przedmiotu nie pozwala na określenie jego przynależności typologicznej, a nawet sama funkcja zabytku, jako kaptorgi, w najlepszym wypadku może zostać określona jako prawdopodobna.
Składa się ona z wąskiej blaszki, której krawędzie ozdobiono filigranem. Do niej, od dołu została dolutowana plecionka sporządzona z trzech drutów o szerokości 0,65 cm ze środkowym pasem zdobionym filigranem. Powyżej wspomnianej uprzednio cienkiej blaszki znajduje się fragment stylizowanej główki zwierzęcej – może konika, z zaznaczonymi uszkami i grzywą. Główka wykonana jest z dwóch kawałków blaszki, a do zdobienia grzywy wykorzystano również filigranowe druciki. Na podstawie analizy cech formalnych i stylistycznych zabytek uznano w dotychczasowej literaturze za fragment kaptorgii [Tabaka 2013, s. 56].

Tabl. 5.18 - Fragment kaptorgi, nr inw. MPP/A/118/2/05

Przedmiot został odnaleziony w 2005 roku podczas badań prowadzonych przez Janusza Góreckiego
i pochodzi on z Ostrowa Lednickiego, z terenu grodziska (stanowisko 1), a jego kontekst stratygraficzny związany jest z podwaliną najstarszej części wału południowego. Warstwa ta jest datowana na I poł. X wieku na podstawie dwóch dat dendrochronologicznych (kolejno: 876 r., 921 r.), oraz zdaniem autorów publikacji również ceramiki naczyniowej [Banaszak, Tabaka 2017, s. 1199].
W literaturze przedmiotu przytoczono jako zabytki analogiczne wyroby: ze skarbu z Cortnitz [Wojnicz 2017, s. 1073-1100] oraz z Wielonka (pow. szamotulski), datowany na XI wiek

[Brzostowicz, Stempin 2009, s. 61]. Stosunkowo podobna kaptorga została odnaleziona w Pniu, w jednym z grobów komorowych (tabl. 5.18a: 1) [Jagodziński 2023, s. 70]. Pełnoplastyczne wyobrażenie konika lub baranka, stanowiące pokrywkę od jakiegoś niewielkiego przedmiotu, określonego jako organiczna kaptorga, zostało odnalezione w Czechach w Mathauzen (tabl. 5.18a: 2) [Profantova 2020, s. 116].

Podobne zabytki pochodzą z okresu późniejszego, bowiem z XIII wieku, z obszaru dzisiejszej Rosji, a dokładniej z leningradzkiego i smoleńskiego obwodu. Pojedynczo odnaleziono je również w Finlandii. Są to tak zwane dzwoniące zawieszki, które stanowią dość pokaźną grupę ozdób noszonych przez społeczności zamieszkujące wspomniane tereny we wczesnym średniowieczu, a zoomorficzne wyroby, wyobrażające zapewne koniki, mieszczą się w jej ramach (tabl. 5.18a: 3, 4, 5, 6) [Спицын 1896, tabl. 8: 19; Kivikoski 1971, taf. 125: 1137]. Pomimo dużego podobieństwa formalnego dwie różnice można uznać za decydujące dla niełączenia lednickiego i północnowschodnich zabytków w jeden zbiór. Pierwszą stanowi surowiec, gdyż lednickie znalezisko, jak wspomniano, wykonano ze złota, a przytoczone analogie ze stopów miedzi, drugi to wspomniany rozstrzał chronologiczny obejmujący ponad 200 lat.

Znalezisko z Ostrowa Lednickiego wydaje się nawiązywać do wyrobów lokalnych i nie będziemy go rozważać w kategorii importu. Zarazem jego datowanie jest stosunkowo dobrze ugruntowane w okresie od końca IX do połowy X wieku. Wskazuje ono na obecność elit w LKO, a kontekst znaleziska pozwala na powiązanie go z działaniami magicznymi.

Tabl. 5.18a - Wyroby analogiczne do złotego przedmiotu z Ostrowa Lednickiego. 1 – Pień, 2 – Mathausen, 3, 4 – Smoleńszczyzna, 5 – leningradzka obljast, 6 – Finlandia.

.

5.7 Toporek miniaturowy.

Odnaleziony w grobie szkieletowym toporek miniaturowy stanowi następny przedmiot, który dostarcza nam ważnych informacji w dyskutowanym temacie. Jego żeleźce wykonane ze stopu miedzi, miało asymetryczne ostrze, wydłużony obuch oraz wyraźnie zaznaczone wąsy. W dolnej części ostrza został wymodelowany półokrągły zadzior. Powierzchnię zabytku pokrywał ornament w postaci okręgów z kropką pośrodku, określanych czasami jako koncentryczne kręgi. Wzdłuż krawędzi bocznych ścian znajdowała się obwoluta w postaci podwójnej linii rytej, a w osadzie przetrwały resztki drewna (olchy).

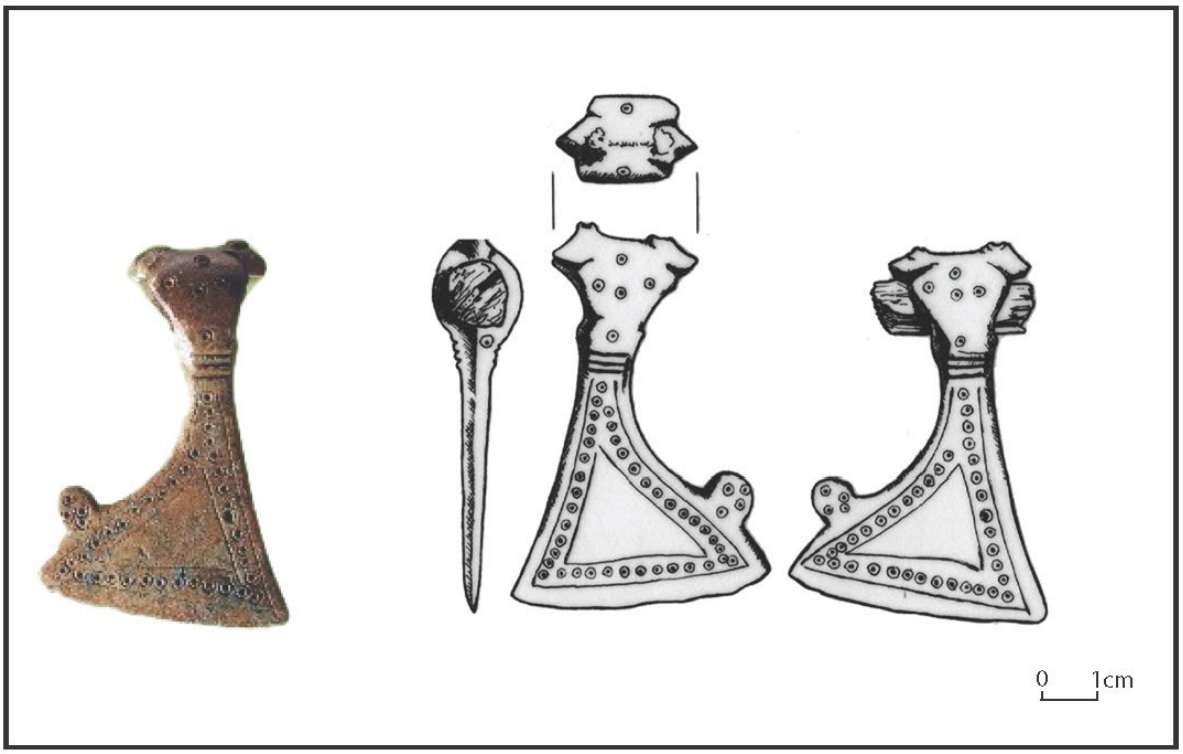

Tabl. 5.19 - Toporek miniaturowy.

Całkowita długość przedmiotu wynosiła 6,5 cm, szerokość ostrza 4,5 cm, średnica otworka 1,1 cm.

Toporki miniaturowe takiej formy zaliczane są do typu 1 w podziale Nikolaja Andrejevica Makarova [Макаров 1992, s. 42-43], samo ostrze odpowiada toporom normalnych rozmiarów zaliczanych do typu IV w systematyzacji Anatolija Kirpicznikova [Кирпичников 1966, s. 36-37], typowi V w podziale Andrzeja Nadolskiego i grupie IIB.5.20 w seriacji Piotra Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 45-49, s. 102].

Zabytek został odnaleziony w 1995 roku podczas badań wykopaliskowych prowadzonych przez Annę i Jacka Wrzesińskich na cmentarzysku szkieletowym w Dziekanowicach (stan. 22). Był on złożony w grobie dziecka (grób 65/95) zmarłego w wieku Infans I (3-5 rok życia). Chronologia cmentarzyska została określona na X/XI-XIII wiek i na podstawie tego kontekstu na taki czas musimy przyjąć możliwy okres użytkowania tej ozdoby [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

W 2010 roku Paweł Kucypera, Piotr Pranke oraz Sławomir Wadyl w swoim podsumowaniu dotyczącym toporków miniaturowych wymieniają 154 egzemplarze z terenu Europy, a 74 z nich pod względem kształtu jest zbliżonych do dziekanowickiego znaleziska (typ I wg. Makarova) (tabl. 20) [Kucypera, Pranke, Wadyl 2010, s. 105]. Z obszaru dzisiejszej Polski, oprócz znaleziska omawianego w tym podrozdziale, znane są także zabytki z Drohiczyna (pow. siemiatycki), Gródka (pow. hrubieszowski), Kryłowa (pow. hrubieszowski), Tumu (pow. łęczycki), Wyszemborka (pow. mrągowski) oraz jeden z nieustalonej miejscowości [Kucypera, Pranke, Wadyl 2010, s. 135–137]. Dwa zabytki znane są z Norwegii, dwanaście ze Szwecji i jeden z Dani. Również jeden zabytek odnaleziono w Finlandii, po trzy na Łotwie i Białorusi, siedemnaście na Ukrainie i dwadzieścia cztery w Rosji. Najbardziej południowy obszar występowania tych przedmiotów stanowi Rumunia (jeden egz.) oraz Bułgaria (trzy egz.) [Kucypera, Pranke, Wadyl 2010, s. 133-143].

Toporki miniaturowe pojawiają się w Europie już w początkach pierwszego tysiąclecia naszej ery [Godłowski 1980, Duczko 2006, Keiferling 1994, Kokowski 1997] i ich funkcja nie została do tej pory wyjaśniona. Większość to znaleziska luźne i tylko w kilkunastu przypadkach ich kontekst mógł być lepiej sprecyzowany. Najczęściej zabytki te były zgubione, tzn. trafiły do warstwy kulturowej na stanowiskach osadowych (52 zabytki), czternaście sztuk pochodzi z cmentarzysk, ale w niektórych przypadkach pozyskano je z powierzchni stanowiska lub ich pochodzenie z jamy grobowej nie zostało udokumentowane. W dziewięciu sytuacjach udało się określić wiek lub płeć zmarłego, w dwóch z toporkiem miniaturowym pochowano kobiety, w jednym mężczyznę, w pozostałych dzieci. W trzech przypadkach byli to chłopcy/młodzieńcy, natomiast w pozostałych trzech określenie płci nie było możliwe [Kucypera, Pranke, Wadyl 2010, s. 124-129]. W pochówkach toporki znajdowały się na wysokości pasa, co sugeruje taki sposób ich noszenia. Przy interpretacji ważne jest, że zazwyczaj był to jedyny przedmiot odnajdywany w pochówku [Pranke, Kucypera, Wadyl 2010, s. 119].

W literaturze możemy natrafić na pięć propozycji dotyczących ich funkcji, zgodnych z duchem rozwoju myśli archeologicznej. W I poł. XX wieku uznawano je za zabawki, oczywiście z uwagi na mały rozmiar i afunkcjonalność, np. przy obróbce drewna [Paulsen 1939, s. 159;

Nadolski 1953, s. 390]. Przeciwko tej teorii świadczy wykonanie ich z drogich materiałów i kunsztowne zdobienia oraz małe rozmiary, nawet jak na zabawki.

Sugerowano ich związek z momentem wkraczania chłopców w dorosłość [Paulsen 1939, s. 159; Panasiewicz, Wołoszyn 2002, s. 261]. Skąd zatem ich obecność w grobach kobiet i dzieci do lat 6?

W drugiej połowie XX wieku nasiliła się interpretacja tych przedmiotów jako symbolu Peruna [Даркевич 1961, s. 91-102; Kulakov 1993, s.115-130], która właściwie nie posiada żadnych logicznych argumentów, a brak pewnie datowanych egzemplarzy sprzed XI wieku wręcz wyklucza taką możliwość [Макаров 1992, s. 41-52; Kucypera, Pranke, Wadyl 2010, s. 117].

Nikolaj Makarow zasugerował, że stanowią one identyfikatory przynależności do ruskiej drużyny, a ich obecność poza granicami władztwa Rurykowiczów tłumaczył obecnością wojowników znad Dniepru i Wołgi na innych terytoriach [Макаров 1992, s. 48-51]. Ponownie jednak brak podstaw do takiej interpretacji, co dość szybko wypunktował G. Zemitis [1998, s. 110]. Można powiedzieć, że na fali tej interpretacji wypłynęła teoria o łączeniu ich z gwardią wareską, której symbolem miał być właśnie topór [Wołoszyn 2006, s. 598-602]. Słabe punkty tej pomysłowej hipotezy stanowi brak takich znalezisk na obszarach bizantyjskich oraz w grobach wojowników. Przeczy temu również ich obecność w pochówkach dzieci i kobiet, gdzie stanowiły one jedyny przedmiot pełniący – czytelny po wiekach – wyznacznik pozycji społecznej. Innymi słowy, okoliczność ta raczej wyklucza możliwość zaliczenia pochowanych osób do rodzin elitarnych wojowników. Podobna sytuacja dotyczy także jedynego męskiego pochówku, w przypadku którego nie udało się określić wieku zmarłego [Kucypera, Pranke, Wadyl 2010, s. 119].

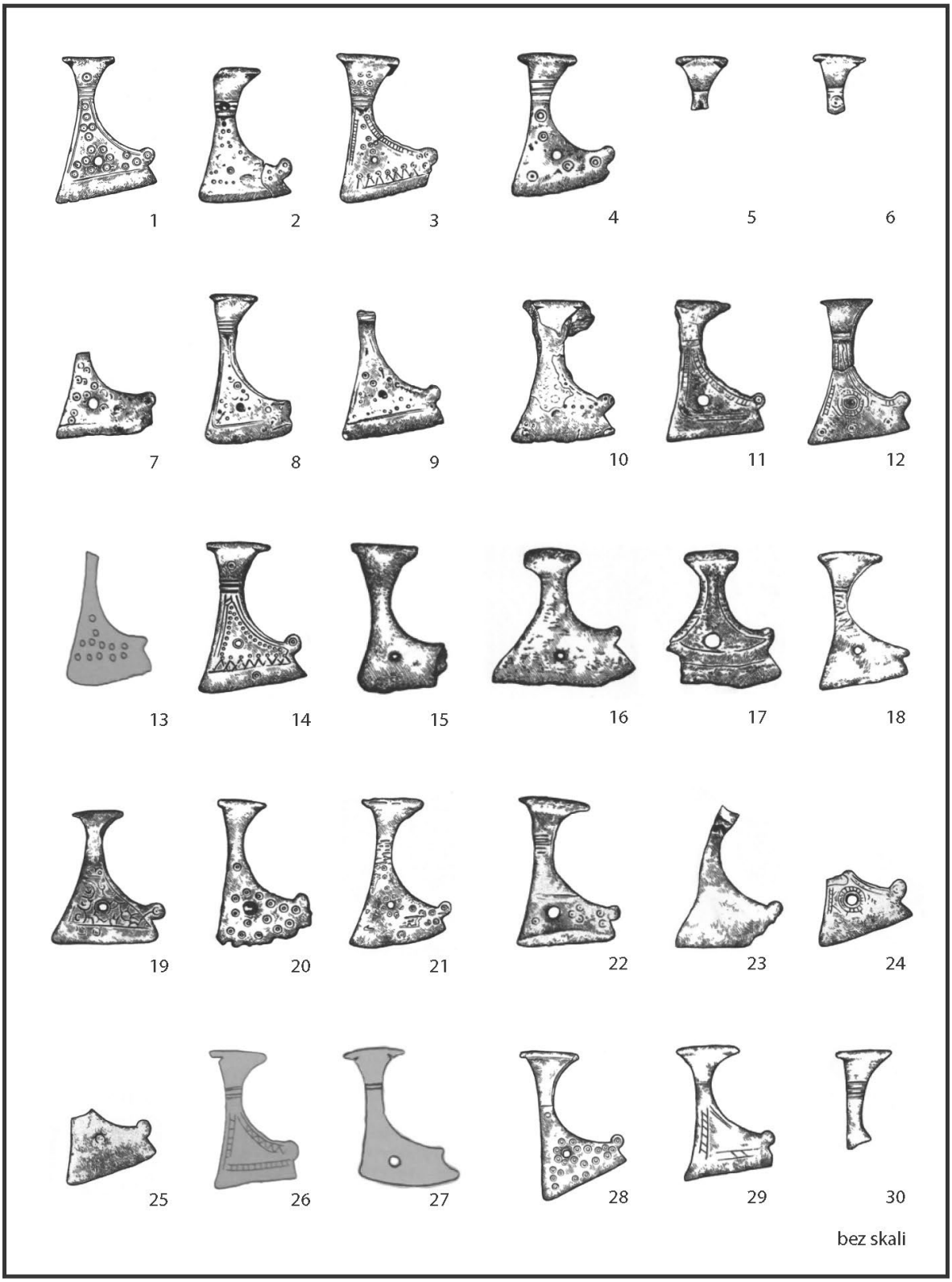

Tabl. 5.20a - Toporki miniaturowe. 1 - Rinkaby, 2-11 - Sigtuna, 12 - Hjelmsolille, 13, 14 - Daugmale, 15 - Mezotne, 16, 17 - Drohiczyn, 18 - Gródek, 19 - Kryłów, 20 - Tum, 21 - Wyszembork, 22 - miński okręg, 23 - Połock, 24, 25 - Region Andruszewski, 26 - Kijów, 27, 28, 29 - Kniaża Hora, 30 - Łuck.

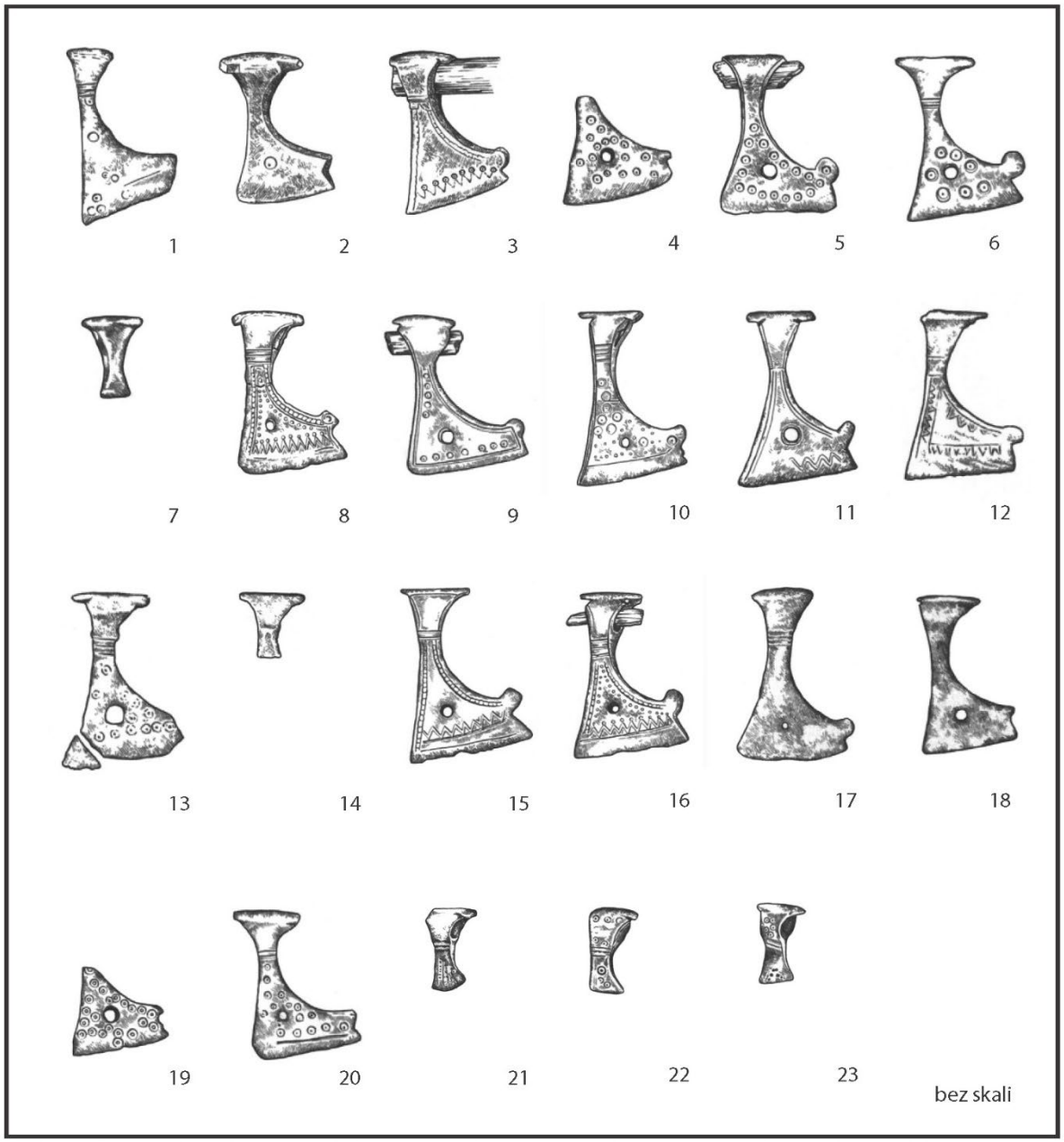

Tabl. 5.20b - Toporki miniaturowe. 1 - Targowickoje Gorodiszcze, 2 - Wyszogorod, 3 - Biliar, 4 - Błagowieszczenije, 5 - Gorodiszcze, 6 - Griechow Ruczej, 7 - Łukowiec, 8, 9 - Nikołskoje, 10 - Nowogród, 11 - Piemskaja, 12, 13, 14 - Psków, 15, 16 - Serkel, 17, 18 - Staraja Russa, 19 - Suzdal, 20 - Wyżumskij, 21 - Pacuicl lui, 22 - Silistra 23 - Szumen.

Kiedy okazało się, że dyspersja miniaturowych zawieszek obejmuje rozległe obszary od Skandynawii przez Słowiańszczyznę, aż po ujście Dunaju na południu, badacze zaczęli poszukiwać nowych interpretacji [Felis 2005, s. 59-60]. W XXI wieku zyskała na popularności teoria, że są one związane z kultem św. Olafa, który miał zastąpić miejsce Thora w wierzeniach Skandynawów w momencie przyjęcia chrześcijaństwa. Warto podkreślić, że kult św. Olafa szybko rozprzestrzenił się poza obszar Skandynawii, co mogłoby tłumaczyć obecność toporków na innych terytoriach [Kucypera, Pranke, Wadyl 2010, s. 119–120]. Taka interpretacja wpisuje się

w czas datowania przedmiotów na okres od XI wieku, nie rozwiązuje jednak kwestii braku ich w grobach wojowników czy elit.
Obecnie interpretacja funkcjonalna tych zabytków sprowadza się do uznania ich za amulety, pełniące funkcje apotropaiczne, a może i posiadające właściwości lecznicze [Koktvedgaard, Zeitzen 1997, s. 3, 17; Kucypera, Pranke, Wadyl 2010, s. 120-121]. Warto zwrócić uwagę, że miniatury broni pojawiają się przede wszystkim w grobach dzieci i kobiet już od okresu rzymskiego, co po pierwsze wskazywałoby na interpretację toporków jako jednego z wariantów różnych miniaturek-zawieszek oraz na kontynuację na przestrzeni pierwszego tysiąclecia naszej ery pewnych zachowań magicznych, trwalszych aniżeli systemy religijne czy polityczne. Określenie, czy przedmiot powstał na miejscu, czy stanowi import, nie jest możliwe. Warto zaznaczyć, że w literaturze przedmiotu dość często uznawano je za importy z Rusi [Banaszak i in. 2019, s. 94-94]. Jak pokazują zaprezentowane powyżej dane, nie można ani przyjąć, ani wykluczyć takiej interpretacji, co czyni ją bezużyteczną.

Jaką wartość posiada ten przedmiot przy próbie ewaluacji znaczenia ośrodka osadniczego położonego nad Lednicą? Istotna wydaje się obserwacja zasięgu występowania toporków miniaturowych, obejmującego wspomniany obszar basenu Morza Bałtyckiego, Słowiańszczyzny oraz ujścia Dunaju. Możemy z tego wywnioskować, że ludność z tych obszarów pozostawała w jakiejś relacji, a lednicki kompleks osadniczy stanowił jeden z węzłów w tej siatce kontaktów. Z tego powodu zabytek będzie dla nas źródłem przy rozważaniach na temat handlu i powiązań ponad regionalnych.
Istotna może być również obserwacja, że właściwie tak samo wyglądające przedmioty mogły pełnić funkcje amuletów na obszarach zamieszkałych przez ludzi o różnych wyznaniach. Wskazuje to na otwartość tych systemów wierzeń na przyjmowanie nowych symboli, a zarazem pozwala domyślać się istnienia wspólnoty na wspomnianych obszarach, opartej nie tylko na więziach ekonomicznych.

5.8. Fragment złotej blaszki.

Za element zabytku obcej proweniencji uznaje się fragment trójkątnej blaszki wykonanej ze złota. U podstawy posiada ona szerokość 1 cm, wysokość zaś wynosi 1,5 cm.
Nie tylko kruszec, z którego został wykonany przedmiot, ale również brak analogii na obszarze Słowiańszczyzny Zachodniej pozwala rozważyć go jako import. Przede wszystkim ornamentyka nie nosi „miejscowych" cech, znajduje się bowiem na niej motyw trykwetry. Jej zarys został wykonany z podwójnej linii drutu, a powstałą między nimi przestrzeń wypełniono granulatem. Powyżej trykwetry znajdują się dwa (pierwotnie prawdopodobnie trzy) okręgi również wykonane z filigranu. Całość przedmiotu została obwiedziona perełkowatym drucikiem wzdłuż krawędzi.

Tabl. 5.21 - Trójkątna złota blaszka z Ostrowa Lednickiego.

Blaszkę odnaleziono w 1951 roku podczas prac prowadzonych przez Kazimierza Żurowskiego [Żurowski 1952a, 1953]. Wykop badawczy usytuowany po południowej stronie palatium (stan. 1) został otwarty w 1949 roku przez Witolda Kierzkowskiego i w następnych sezonach prace kontynuował wyżej wspomniany badacz. Przedmiot znajdował się w warstwie identyfikowanej jako ślad po spalonym drewnianym budynku. Zalegały w niej także inne zabytki, takie jak: paciorki ze szkła i kryształu górskiego, wrzeciona, przęśliki i wyroby żelazne. Chronologię warstwy ustalono na około połowę XI wieku.
Ponieważ zabytek zachował się we fragmencie, ustalenie jego funkcji jest poza naszym zasięgiem. Prawdopodobnie stanowił on element większego przedmiotu, np. w postaci zawieszki lub nakładki. Poszukiwania analogii skupiły się na studiach znalezisk zawierających w sobie podobny element.

Najbardziej zbliżony formalnie przedmiot stanowią wstawki pochodzące z głowicy miecza znajdującego się w kolekcji muzeum w Charkowie. Posiadają one identyczne wymiary, kształt oraz sposób potraktowania krawędzi. Naniesiono na nie również stosunkowo podobny ornament, jednak na zabytkach z Charkowszczyzny mamy do czynienia z esowatymi zawijasami, a nie z motywem trykwetry. Kolejną różnicę stanowi technika wykonania, ponieważ ornament na wkładkach ze Wschodu był wytłaczany, a same wkładki wykonano w całości ze stopu miedzi, następnie zaś pozłocono (tabl. 22: 1, 2) [Щедрина 2018, s. 22]. Różnice te nie wydają się jednak na tyle istotne, by dyskwalifikować taką interpretację funkcjonalną znaleziska z Ostrowa Lednickiego.

Wspomniany zabytek nie stanowi jedynego miecza, który był ozdobiony za pomocą tej techniki. Drugi egzemplarz pochodzi z Monastiryszcza, tutaj jednak trójkątne wkładki nie przetrwały do naszych czasów, zostały jednak po nich zagłębienia na jelcu. To, że były one ozdobione właśnie w ten sposób, sugeruje zachowana okrągła wkładka znajdująca się w głowicy tego miecza (tabl.22: 3, 4) [Щедрина 2018, s. 28].

Zdobienie opraw mieczowych wkładkami z miedzi lub złota było bardziej popularne na Zachodzie Europy, ale w nieco wcześniejszym okresie. Jako przykład można tutaj przytoczyć - za Aleksandrą Szczedriną - znaleziska z Windsor, Merrag, znad Sekwany w Paryżu oraz luźne znalezisko z Anglii (tabl. 23: 1, 2, 3, 4) [Щедрина 2018, s. 28]. Trójkątne nakładki z miedzi ozdabiały również rękojeści mieczy, w takiej sytuacji były one jednak przynajmniej dwukrotnie większe (tabl. 23: 5, 6, 7) [Brøndsted 1936, s. 184-185, fig. 93, 94; Каинов 2019, s. 57]. Także na oprawach dwóch mieczy znalezionych w Skandynawii zachowały się wkładki wykonane z miedzi. Jeden pochodzi z Bildsø w Danii i jest datowany na VIII wiek [Peirce, Oakshott 2005, s. 30-31]. Drugi pochodzi ze Steinvik farm w Norwegii i posiada tę samą chronologię [Peirce, Oakshott 2005, s. 32-33].

Kolejne, zbliżone formalnie, zabytki stanowią trójkątne zawieszki, stanowiące część składkową różnego rodzaju wczesnośredniowiecznej biżuterii. Dokładnie mowa tutaj o najwcześniejszych rodzajach tak zwanych zawieszek trapezowatych.

Zawieszki te pojawiają się w materiale archeologicznym w połowie I tysiąclecia n.e. w obiektach określanych jako długie kurhany oraz w najwcześniejszych warstwach grodzisk, z obszaru Smoleńszczyzny i Białorusi. Te wczesne egzemplarze były zazwyczaj noszone pojedynczo lub nanizano je na okrągłą blaszkę. Ich X- i XI-wieczną chronologię potwierdza współwystępowanie w zestawach z monetami z tego okresu.

W późniejszych czasach są one odnajdywane w północno-wschodniej części ziemi nowogrodzkiej (Leningradzka obl., Rosja) i noszone tam przynajmniej do XIII wieku. Co ciekawe, do

kabłączków skroniowych takie zawieszki podwieszano w kilku rzędach na malutkich kółeczkach, co tworzyło rozbudowane i dzwoniące kompozycje (tabl. 5.23: 1, 2). Trapezowate blaszki mogły być gładkie lub ornamentowane za pomocą puncowanych okręgów ułożonych w proste wzory geometryczne [Журжалина 1961, s. 134].

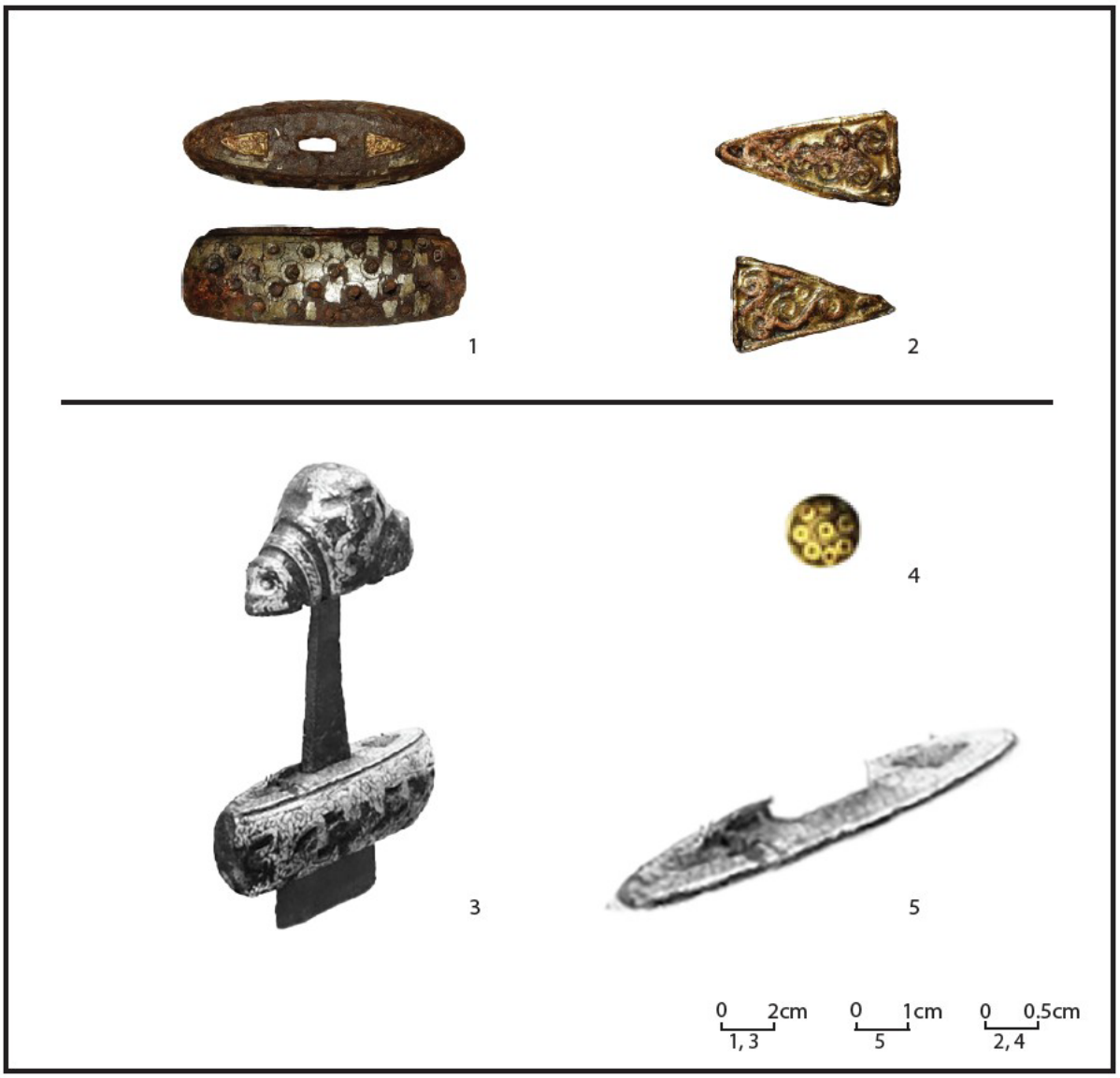

Tabl. 5.22 - 1 - oprawa miecza z muzeum w Charkowie, 2 - detale miecza z muzeum w Charkowie, 3 - oprawa miecza z Monastiryszcza, 4, 5 - detale miecza z Monastiryszcza.

Kilka cech nie pozwala przyjąć, że zabytek lednicki stanowił ścisłą analogię do takich ozdób. Po pierwsze posiada on trójkątną formę, po drugie ornament ma zupełnie innych charakter, po trzecie brakuje otworku w górnej jego partii. Widoczna obecnie na jego powierzchni dziura, posiadająca nieregularny kształt i umieszczona asymetrycznie, jest raczej wynikiem zniszczenia przedmiotu. Z drugiej strony argumenty te nie są na tyle silne, by ostatecznie wykluczyć

taką interpretację funkcjonalną. Tutaj chciałbym skonkludować, że kierując się dekoracją, miejsca jego powstania nie powinniśmy szukać na Wschodzie.

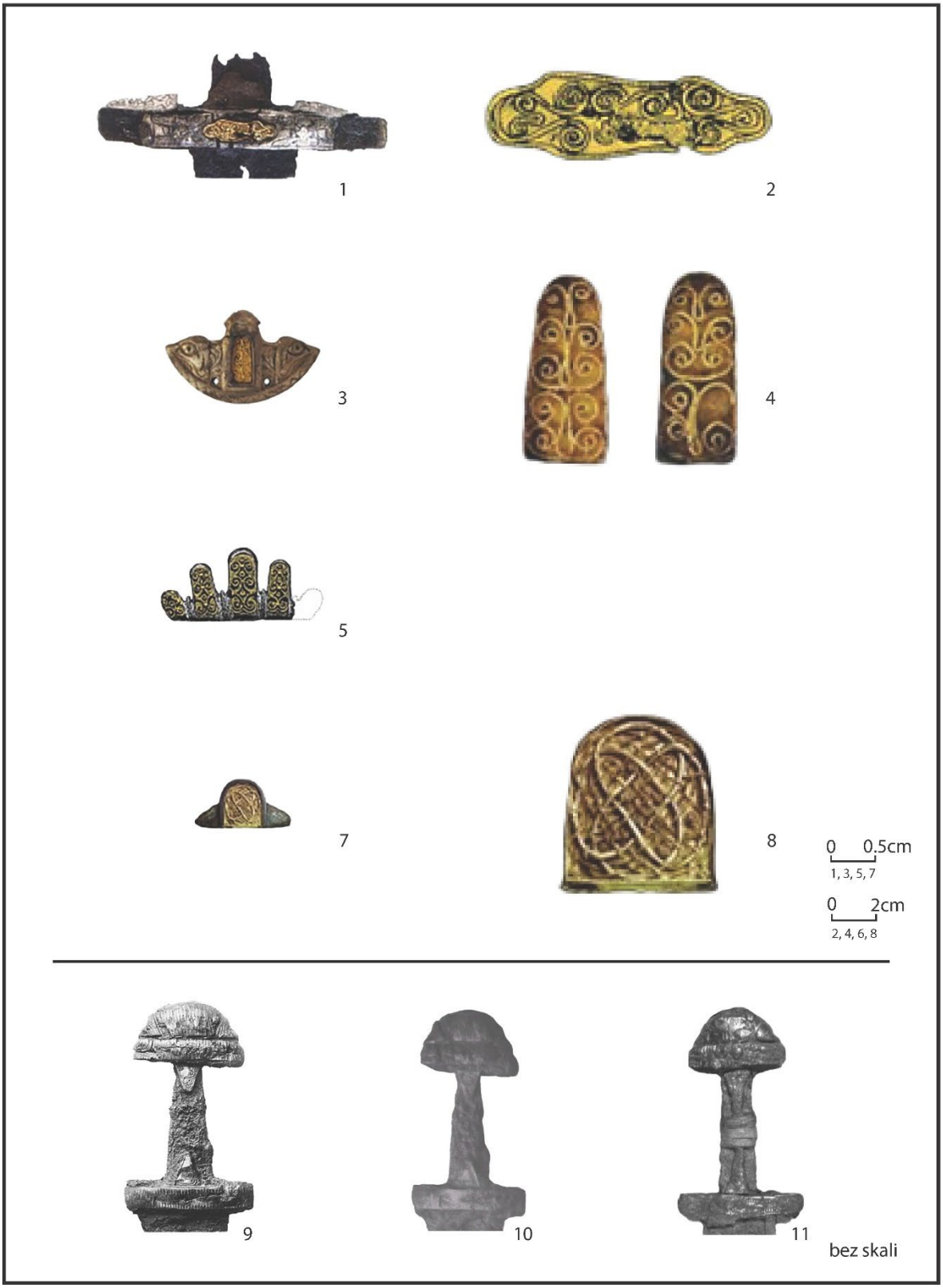

Tabl. 5.23 - Wkładki z miedzi i złota do opraw mieczowych. 1, 2 – Merrag, 3, 4 – Paryż, 5, 6 – miejscowość nieznana, Anglia, 7, 8 – Windsor, 9, 10 – Dania, 11 – Gniezdowo.

Trójkątna blaszka z ornamentem na jednaj powierzchni została odnaleziona w słynnym pochówku w Mammen (Dania). Na wyposażeniu grobowym znajdowała się skrzynka z okuciami, a jedno z nich posiadało właśnie interesującą nas formę trójkąta. Co więcej, przedmiot został ozdobiony motywem trykwetry, co stanowi kolejną zbieżność. Jednakże technika wykonania dekoracji, brak zdobienia granulacją i symetria wyobrażenia stanowią cechy, które znacznie odbiegają od lednickiego przedmiotu. Ponadto przedmiot z Mammen jest dwukrotnie większy (tabl. 5.23: 3) [Brøndsted 1936, s. 105].

Do tej pory najwięcej uwagi złotej blaszce z Lednicy poświęcił Władysław Duczko. Archeolog ten zaproponował kilka interpretacji, które wydają się jednak mniej prawdopodobne niż zasugerowane tutaj. Na początku twierdził, że może ona stanowić fragment zawieszki tarczowatej, zbliżonej do znaleziska z Gotlandii, z Malms myr, Rone (tabl. 5.23: 4) [Duczko 2016, s. 299]. Następnie zauważył on, że trykwetry wpisane w romboidalne wgłębienia znajdowały się na szpili znalezionej w grobie Bj 832 w Birce (tabl. 5.23: 5) [Duczko 1984, 1-4; 1985, s. 95-97]. Ostatecznie stwierdził, że lednicki fragment może pochodzić ze zniszczonej zawieszki w kształcie młota Thora. Dokładnie chodzi o zawieszkę odnalezioną w Bredsättra, na powierzchni której można wydzielić bardzo podobny trójkąt z motywem trykwetry i ozdobiony filigranem, z tą różnicą, że smuklejszy i o bardziej rozbudowanej dekoracji (tabl. 5.23: 6) [Duczko 2017, s. 1191]. Z podobną sytuacją mamy do czynienia na fragmencie zawieszki ze Stavie, również w Szwecji (tabl. 5.23: 7) [Duczko 2017, s. 1191].

Bez wątpienia zbieżność stylistyczna jest tutaj widoczna, co może wskazywać na obcą proweniencję lednickiego artefaktu. Trudno sobie natomiast wyobrazić, w jaki sposób mogłoby dojść do destrukcji przedmiotu w taki sposób, by wyłamała się równa trójkątna blaszka - chyba że zostałaby ona intencjonalnie wycięta, np. z okrągłej zawieszki, a następnie zgubiona. W przypadku propozycji młotka Thora, opcja taka wydaje się jeszcze mniej możliwa ze względu na odmienny sposób nakładania dekoracji. Jeśli ktoś zadałby sobie trud, aby w ten sposób potraktować zawieszkę, prawdopodobnie widzielibyśmy cięcia na filigranie. Dodatkowo można zauważyć, że elementy dekoracyjne z trykwetrą na zabytku z Bredsättra i Stavie są znacznie bardziej wysmukłe niż trójkąt z Ostrowa Lednickiego, co również czyni mniej prawdopodobnym uznanie go za fragment takiego rodzaju biżuterii. Innymi słowy taki Młotek Thora musiałby być niestandardowo szeroki.

Podejmując próbę określania miejsca kreacji lednickiej blaszki, pomocne będzie prześledzenie występowania ornamentu trykwetry. Wspomniany już Władysław Duczko, dokonując analizy stylów skandynawskich pisze również, że motyw ten pojawił się najwcześniej na zabytkach irlandzkich, i to w kontekście chrześcijańskim. Widoczny jest on na kościach i

porożach, na których rzeźbiarze ćwiczyli wykonywanie różnych ornamentów [Kleingartner 2007, s. 477; Duczko 2016, s. 300]. Te irlandzkie wzory zostały zaimplementowane do sztuki skandynawskiej z tą różnicą, że ostre końcówki trykwetry zaokrąglono. Są one znane z ozdób męskich oraz kobiecych [Petersen 1928, s. 176, fig. 211, 179, fig. 215].

Chociaż motyw trykwetry posiada najwięcej analogii na obszarach północnych, to nie jest to jedyne miejsce w Europie gdzie natrafiamy na znaleziska z takim zdobieniem. Spotykamy go na wspomnianych zabytkach z Irlandii, widzimy go też na przedmiotach z Rusi [Носов 2012, s. 113]. Z tego względu słusznym wydaje się przyjąć, że stanowi on raczej wyrób, który przypisalibyśmy do kultury materialnej tak zwanej diaspory wikińskiej, a niżeli konkretnie do samej Skandynawii. Jest to o tyle istotne, że w takiej sytuacji omawiany przedmiot mógł trafić na Ostrów Lednicki także z innych kierunków. Należy przy tym bardzo sceptycznie podchodzić do tytułów artykułów Władysława Duczki – „Młot Thora na Lednicy?" czy „Bóg Skandynawów na Ostrowie Lednickim?". Choć zakończone znakiem zapytania, to jednak sugerują prawdopodobieństwo takiej interpretacji [Duczko 2016, s. 299-302; Duczko, Wrzesiński 2017, s. 1187-1198].

Moim zdaniem blaszka znaleziona na Ostrowie Lednickim powinna być łączona funkcjonalnie z nakładką – być może, jak wskazuje najbliższa analogia, z elementem uzbrojenia. Nie wykluczałbym jednak jej pierwotnej funkcji jako biżuterii. Pochodzenie zabytku łączyć należy ze wspomnianą diasporą wikińską, a więc ze zjawiskiem wymiany obejmującym w IX i X wieku obszary wokół Morza Bałtyckiego, Morza Północnego oraz wielkich europejskich rzek, a tym samym także tereny zajęte przez Słowian.

W kontekście roli pełnionej przez Ostrów Lednicki zabytek wskazuje na obecność osób, które mogły znaleźć się w posiadaniu biżuterii wykonanej ze złota. Zapewne będą to przedstawiciele elity, co ponownie informuje nas o funkcji administracyjnej i reprezentacyjnej. Obca proweniencja wyrobu wskazuje na związki handlowe.

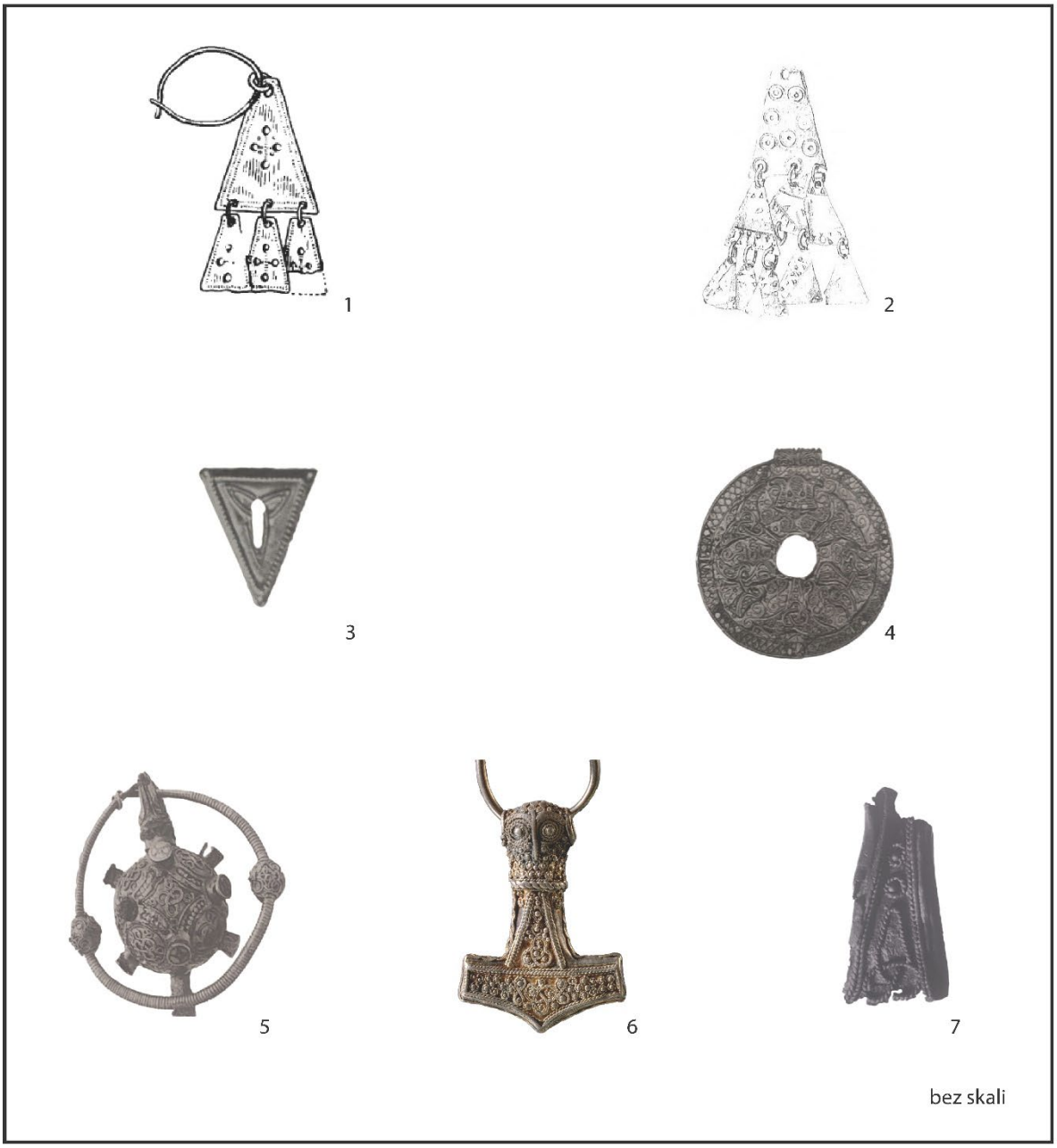

Tabl. 5.24 -. Wyroby analogiczne do trójkątnej zawieszki z Ostrowa Lednickiego. 1, 2 – Rosja, 3 – Mammen, 4 – Malms myr, 5 – Birka, 6 – Bredsättra, 7 – Stavie.

5.9. Zawieszka z bursztynu w formie krzyża.

Zabytek importowany stanowi zawieszka w formie krzyża, wykonana z bursztynu. Przedmiot posiada wygładzone powierzchnie, jego ramiona są asymetryczne, trzy z nich podobnego rozmiaru i o kształcie zbliżonym do prostokąta. Czwarte zostało uformowane stożkowato, a jego krawędzie są ścięte, co nadaje mu obły kształt. Jedno ramię krzyża jest ułamane,

a dwa kolejne uszkodzone, jednak nie na tyle, by nie było możliwe określenie ich pierwotnej długości.

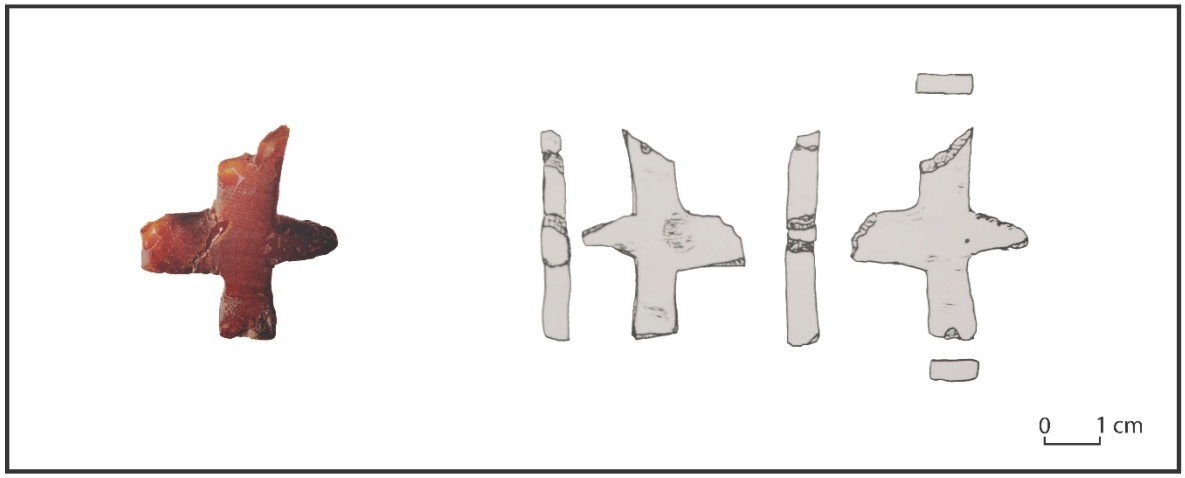

Tabl. 5.25 - Zawieszka z bursztynu w formie krzyża.

Wysokość zabytku wynosi 3,9 cm, szerokość 3,2 cm, a grubość 0,55 cm. Waży zaledwie 2,91 grama.

O importowanym charakterze krzyżyka przesądza surowiec, z którego go wykonano, chociaż nie jest możliwe określenie czy do Dziekanowic trafił w postaci gotowego produktu, czy jeszcze przed obróbką.

Wzbogacił on kolekcję w 2006 roku w trakcie wykopalisk prowadzonych przez Annę i Jacka Wrzesińskich na cmentarzysku w Dziekanowicach (stan. 22). Stanowił wyposażenie pośmiertne nieokreślonego człowieka, ponieważ grób (44/06) został zniszczony i w jamie oprócz niniejszego zabytku odnaleziono tylko kilka drobnych ludzkich kości [Wrzesnieński 2008, s. 161-174]. Na podstawie ustalonej dla cmentarzyska chronologii okres powstania i użytkowania bursztynowego krzyżyka musimy umieścić pomiędzy X/XI a XIII wiekiem [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

Analogiczne przedmioty znane są z Kałdusa. Jeden z nich pochodzi z grobu (tabl. 5.26: 1) [Chudziak 2010, s. 553, tabl. 92: 1a], drugi zebrano z powierzchni cmentarzyska (tabl. 5.26: 2) [Kaszewska 1960, s. 150, tabl. XXXII, 13]. Kolejny krzyżyk odnaleziono w miejscowości Małe Czyste, również w grobie (tabl. 5.26: 3) [Stawska 1994, s. 160-161, ryc. 5j]. Bursztynowe zawieszki tego rodzaju znane są licznie z Gdańska, a także ze Szczecina, Kamienia Pomorskiego, Chmielna, Wyspy Sobieszewskiej, Gruczna, Lubina, Brzozy, Kamionki Nadbużnej i

Bauhoff [Szczepanik 2023, s. 271-284], a także Truso (tabl. 26: 4) [edukacja.muzeum.elblag.pl][70].

Poza granicami dzisiejszej Polski zabytki tego rodzaju znane są z różnych krain europejskich. Na dwa zabytki natrafiono w Rosji. Jeden w Starej Ładodze (tabl. 5.26: 5) z warstw datowanych na XII – XIII wiek, drugi pochodzi z Nowogrodu Wielkiego z warstwy datowanej na I połowę XIII stulecia (tabl. 5.26: 6). Tan ostatni był dodatkowo zdobiony srebrnymi nakładkami [Ениосова et al., 2017, s. 150-153]. Znamy również egzemplarz z Irlandi, z Dublina, o chronologii X - wiecznej (tabl. 5.26: 7) [www.nettavisen.no][71]

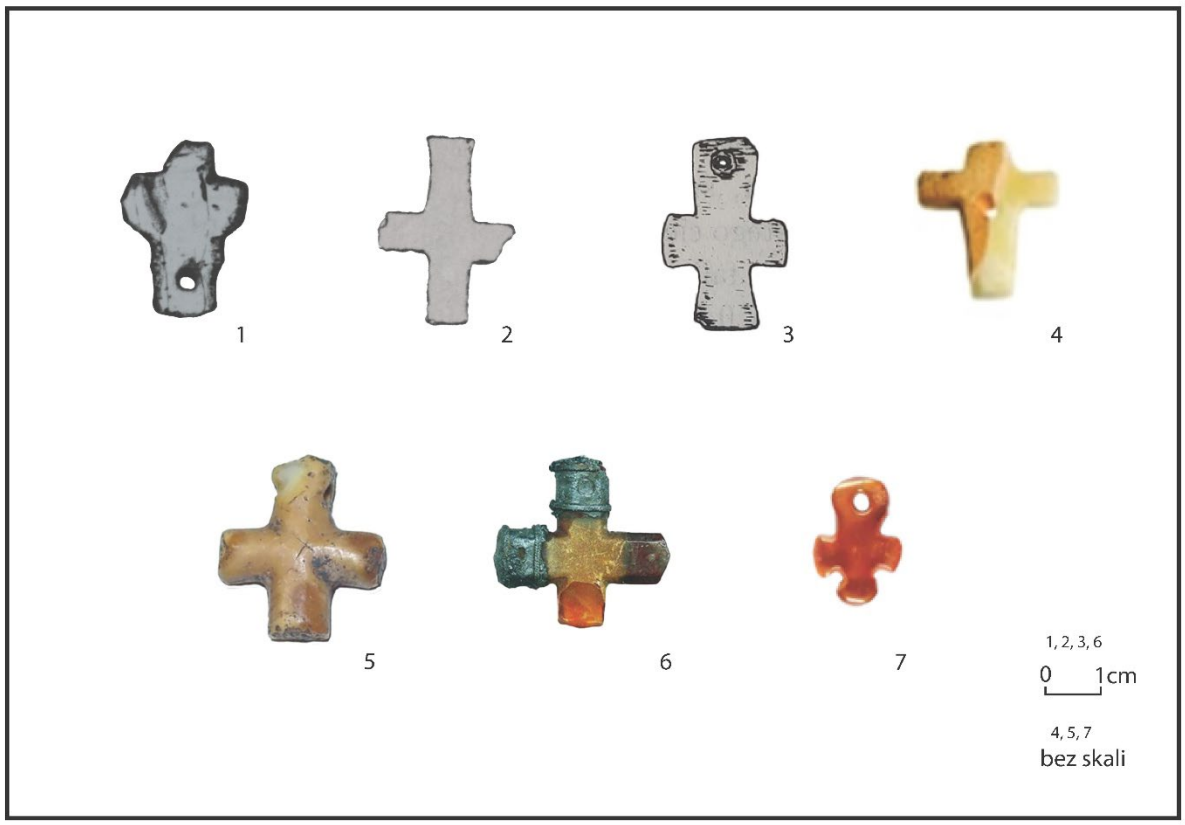

Tabl. 5.26 - Krzyżyki bursztynowe. 1, 2 – Kałdus, 3 – Małe Czyste, 4 – Truso, 5 – Stara Ładoga, 6 – Nowogród Wielki, 7 – Dublin.

Interpretacja dziekanowickiego zabytku jako krzyżyka wydaje się prawdopodobna, jednakże stan zachowania nie pozwala na jego jednoznaczną interpretację. Zdaniem autora wykopalisk, Jacka Wrzesińskiego, sam kształt krzyża nasuwa konotacje z kultem

[70] https://edukacja.muzeum.elblag.pl/bursztynowy-krzyzyk-z-truso/
[71] https://www.nettavisen.no/vikinger/slaveri/historie/dublin-var-vikingenes-slavemarked/f/5-95-1001839

chrześcijańskim, natomiast inaczej ukształtowane jedno z ramion może sugerować młotek Thora [Wrzesnieński 2008, s. 161-174].

Bursztynowe Młotki Thora posiadają wcześniejszą chronologię aniżeli krzyżyki. Można tutaj przytoczyć egzemplarz z Wolina (tabl. 5.27: 1) [Gardeła 2014, s. 72], trzy znaleziska z Bjorko (Birka) (tabl. 5.27: 3, 4) [samlingar.shm.se][72] oraz jeden z Hedeby (tabl. 5.27: 2) [www.vikingage.org].[73] Niewykluczone, że wspomniany krzyżyk z Truso mógł stanowić tę kategorię zabytków.

Ponieważ chronologia cmentarzyska w Dziekanowicach obejmuje okres od końca X/początku XI do XIII wieku, nie możemy jednoznacznie wskazać, z jakim zabytkiem mamy do czynienia [Wrzesiński 2016, s. 80–86]. Z drugiej strony szkieletowy cmentarz szeregowy na obszarze zajętym przez Słowian czyni bardziej prawdopodobnym rozważanie zawieszki jako krzyża. W tej pracy będziemy traktować znalezisko jako symbol chrześcijański, wskazujący na powiązania ideologiczne z Europą Zachodnią. Przy określaniu roli i znaczenia lednickiego kompleksu będzie dla nas przydatna informacja o surowcu, który bez wątpienia musiał zostać przywieziony. Jego obecność posłuży nam przy rozważaniach nad funkcją handlową ośrodka.

Tabl. 5.27 - Bursztynowe Młotki Thora. 1 – Wolin, 2 – Hedeby, 3, 4 – Birka.

[72]https://samlingar.shm.se/object/FED319B3-30A1-4334-99B2-2FB9AEB4A88A; https://samlingar.shm.se/object/D4CB6EB9-25B0-41CB-BB2E-9ED262FE8503

[73]https://www.vikingage.org/wiki/index.php?title=File:Hedeby_Amber_Thors_hammer.JPG&mobileaction=toggle_view_desktop

5.10. Okucie z wyobrażeniem ornitomorficznym, nr. inw. C2-284-175.

Następny zabytek również został wykonany z cienkiej blachy, tym razem ze stopu miedzi, którą następnie pozłocono. Jest to fragment niewielkiego wyrobu o wymiarach 1,5 na 1 cm i grubości 0,1 cm, z przedstawieniem prawdopodobnie zwierzęcej postaci. Ta wytłoczona dekoracja przypomina ptaka wyobrażonego z profilu, który tak jakby pochwytuje swoim dziobem własne pazury. Wyraźnie został wymodelowany ogon, skrzydło i szyja (tabl. 5.28) [Gardeła 2024a, s. 96-97, ryc. 12].

Zabytek został odnaleziony stosunkowo niedawno, podczas realizacji projektu Lednica „Razem dla ratowania zabytków", obejmującego badania powierzchniowe przeprowadzone z użyciem wykrywaczy metali, wzdłuż brzegów jeziora. Kierownikiem badań był Andrzej Kowalczyk, Lidia Żuk i Mikołaj Kostyrko [Kostyrko, Kowalczyk, Żuk 2019, s. 323].

Znalezisko to zostało opublikowane po raz pierwszy kilka miesięcy temu w artykule Leszka Gardeły dotyczącym zachodniosłowiańskiego stylu zwierzęcego. W pracy tej wspomniany autor zaproponował interpretację przedmiotu jako okucia i zaprezentował cechy zbieżne pomiędzy tym zabytkiem a okuciami talerza z Kałdusa oraz oprawy miecza z Dybäck [Gardeła 2024a, s. 96, tam. dal lit.]. Uznanie znaleziska za wyrób lokalny wydaje się być bardzo prawdopodobna i w takim kontekście będzie ono rozpatrywane w dalszej części pracy.

Tabl. 5.28 - Okucie z wyobrażeniem ornitomorficznym z Ostrowa Lednickiego.

5.11 Srebrna aplikacja sercowata.

Aplikacja sercowata została odnaleziona podczas realizacji wspomnianego powyżej projektu Lednica „Razem dla ratowania zabytków" [Kostyrko, Kowalczyk, Żuk 2019, s. 323]. Posiada ona niewielkie rozmiary i została wykonana ze srebra. Jedna jej strona jest płaska ale zaopatrzona w trzy wypustki, za pomocą których była zapewne przymocowana do niezachowanego podłoża. Po drugiej stronie znajdował się ornament w postaci dwóch wici roślinnych lub wężowatych ogonów [Kostyrko, Kowalczyk, Żuk 2019, s. 325]. Ten element zdobniczy wydaje się być charakterystyczny dla wyrobów zachodniosłowiańskich [por. Gardeła 2024a, 2024b].

Bardzo podobne pod względem formalnym nakładki, zaopatrzone jednak w odmienne wątki dekoracyjne, są bardzo powszechnie odnajdywane wśród zabytków łączonych z kulturą materialną ludów stepowych [Комар 2018, s. 316-421], oraz na Rusi [Мурашева 2000, s. 10-76] i stanowią one aplikacje pasów lub ogłowia. Zabytek jest ciekawy pod tym względem, że może stanowić o zapożyczeniu samej formy przedmiotu ale ozdobieniu go zgodnie z miejscowymi tradycjami.

Tabl. 5.29 - Srebrna aplikacja sercowata.

5.12. Podsumowanie.

W tym rozdziale poddano analizie dziesięć zabytków, które ze względu na swój charakter dostarczają informacji o roli i znaczeniu lednickiego kompleksu osadniczego na tle ponadregionalnym.

W zbiorze tym znajdują się przedmioty, które z dużą dozą prawdopodobieństwa możemy uznać za importy. Mowa tutaj o aplikacji tarczowatej wykonanej w stylistyce nawiązującej do horyzontu późnoawarskiego oraz zawieszce krzyżowatej, będącej zapewne wyrobem warsztatów

skandynawskich. Bardzo możliwe, że również aplikacja sercowata posiada obcą proweniencję, co do tego jednak brak silnego argumentu w postaci analogicznych materiałów.

Istotną rolę, jako źródło do poznania dziejów tego ośrodka, odgrywają zabytki, które można łączyć z ekskluzywnymi paneuropejskimi wyrobami. Reprezentuje je trójkątna tarczka, która mogła stanowić dekorację broni oraz toporek miniaturowy.

Znajdują się tutaj także przedmioty unikatowe, które należy wiązać z obecnością elit ówczesnego społeczeństwa. W świetle przeprowadzonej analizy do tej grupy można zliczyć okrągłą aplikację z ornamentem krzyża, fragment złotej kaptorgii, srebrną aplikację sercowatą i blaszkę z wyobrażeniem ornitomorficznym. W tym przedziale ulokowano również gliniany przedmiot, który możliwe, że należy łączyć z produkcją biżuterii.

Ostatnią grupę reprezentuje kaptorga, będąca zapewne wyrobem lokalnym, jednak wydaje się, że jej dekoracja niesie treści obce.

6. Uzbrojenie.

Najbardziej różnorodną kategorię zabytków odnalezionych podczas badań archeologicznych w lednickim kompleksie osadniczym stanowią militaria. Na moment obecny znanych jest ponad dwieście przedmiotów zaliczonych do tej grupy.

Już sama obecność uzbrojenia wskazuje na wyjątkowe znaczenie analizowanego ośrodka, a jego duże nagromadzenie daje asumpt na uściślenie różnych interpretacji. Hipotezy te zostaną omówione w syntetycznej części pracy, natomiast teraz skupimy się na cechach formalnych i proweniencji zabytków.

Tak samo jak w pozostałych rozdziałach, rozważania oparte są o aspekty makromorfologiczne znalezisk (kształt, wymiary, budowa, dekoracja). W ramach wstępu chciałbym zwrócić uwagę na jedną cechę uzbrojenia, która może mieć znaczący wpływ przy studiach nad jego pochodzeniem. Mianowicie cechy formalne, może poza dekoracją, mogą mieć znaczenie utylitarne i w związku z tym nawet odległe warsztaty mogły wykonywać podobne do siebie klingi, włócznie czy topory. Co więcej zróżnicowanie tych dwóch ostatnich może być dodatkowo zależne od ich przeznaczenia (bojowe, łowieckie, rzemieślnicze jak i zróżnicowanie wewnątrz wymienionych podgrup; polowanie na małego/dużego zwierza, do darcia desek czy rzeźbienia itd.). Nie wymaga również udowadniania, że jeden rzemieślnik w jednym warsztacie był w stanie wykonać rozmaite pod względem formalnym przedmioty, dlatego tym bardziej ich wygląd nie musi świadczyć o ich pochodzeniu.

Wydaje się, że dopiero głębsza analiza składu chemicznego metalu, który posłużył do wykonania militariów, może dostarczyć bardziej przekonywujących dowodów o ich miejscach powstawania. Wymaga ona wykonania licznych badań, nie tylko na zabytkach ale również na złożach surowca. Nie mniej przy takich badaniach i tak pierwszy krok stanowi segregacja formalna zabytków, którą dla lednickiego kompleksu osadniczego możemy poznać poniżej. W tym miejscu pozostaje wyrazić nadzieję, że w przyszłości będziemy w stanie wykonać analizy fizyko-chemiczne pozwalające na ustalenie składu elementarnego tych znalezisk.

6.1 Miecze.

W lednickim kompleksie osadniczym pierwszy miecz został odnaleziony dopiero w 1962 roku, czyli w 100 lat po wszczęciu badań wykopaliskowych prowadzonych jeszcze przez

hrabię Albina Węsierskiego. Dalej statystyka odkryć dramatycznie wzrosła i na przestrzeni kolejnych 58 lat kolekcja została powiększona do 12 egzemplarzy. Część zachowanych jest prawie kompletnie, część fragmentarycznie, a w ramy chronologiczne ujęte w tej pracy mieści się osiem z nich.

6.1.1. Miecz, nr inw. MPP/A/74/3/94.

Niniejszą grupę zabytków otwiera miecz, który przetrwał prawie w całości (tabl. 6.1). Składa się on ze stosunkowo długiej i zwężającej się ku sztychowi głowni oraz rękojeści. Na klindze widoczne jest zbrocze, którego szerokość przy zastawie sięga połowy jej szerokości. Na obydwu płazach zaobserwowano znaki wykładane żelaznym drutem. Na jednym znajdują się prawdopodobnie dwa laskowate krzyże, flankujące spiralę, po drugiej dwie zwrócone ku sobie końcami omegi rozdzielone laskowatym krzyżem [Kirpičnikov 1998, s. 23; Kucypera, Pudło 2011, s. 121, 125]. Na rękojeść składa się prosty jelec, który w rzucie od boku posiada przekrój prostokąta, natomiast od góry kształt łódkowaty. Na trzpieniu rękojeści zachowała się drewniana okładzina.

Z głowicy przetrwała tylko dolna część, również posiadająca prostokątny kształt w rzucie bocznym a łódkowaty gdy spoglądamy od góry. Posiada ona trzy otwory, środkowy formy owalnej, przez który przechodził trzpień klingi oraz dwa okrągłe znajdujące się na bokach. Mniejsze otwory służyły do przymocowania niezachowanej drugiej (górnej) części głowicy. Zarówno jelec jak i głowica były pokryte paskami wykonanymi ze stopu miedzi.

Całkowita długość miecza wynosi 88,3 cm, długość głowni 74,7 cm a szerokość 5,26 cm. Ważył 832 gramy.

Zakwalifikowanie go do konkretnego typu w ramach jednej z istniejących typologii nie jest możliwe, ze względu na brak górnej partii głowicy. Jej zachowana dolna część, jelec oraz platerowanie miedzią sugerują, że miecz należy przyporządkować do typu H [Petersen 1919, s. 89-91; Jones 2002, s. 17-18]. Nie można jednak wykluczyć innych kategorii jak chociażby U, V, czy jeszcze następnych posiadających dolną część głowicy w formie prostej poprzeczki (tabl. 6.2).

Niniejszy zabytek odnaleziono w 1994 roku podczas archeologicznych badań podwodnych prowadzonych przez Gerarda Wilke i Andrzeja Kolę. Zalegał on w kontekście reliktów mostu zachodniego.

Tabl. 6.1 - Miecz z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/74/3/94.

Tabl. 6.2 - Proponowane rodzaje oprawy miecza. MPP/A/74/3/94. 1 - Jezioro Lednica, 2, 3, 7 - Rosja, 4 - Anglia, 5 - Litwa, 6 - Norwegia.

Aby uzyskać odpowiedź na postawione pytania badawcze spróbujmy prześledzić rozrzut mieczy o podobnej oprawie oraz ze zbliżonymi znakami na klindze.

Miecze typu H, jeśli taką interpretację przyjmiemy w stosunku do lednickiego znaleziska, były szeroko rozpowszechnione na obszarze całej Europy. Obecnie znanych jest około 600 egzemplarzy. Występują one w przedziale czasowym od VIII do poł X wieku, lub 3 ćw. X wieku. [Nadolski 1954, s. 32; Geibig 1991, s. 151; Jakobsson 1992, s. 35, 209-210; Jones 2002, s. 17–18; Michalak, Pudło 2008, s. 370]. Z obszaru Polski znanych jest 15 mieczy tego rodzaju (typ H/I2) a najbliższe analogie zostały odnalezione w Domanikowie (pow. kolski), Gromnicach (pow. płocki), Kałdusie (pow. chełmiński), okolicach Łomży (pow. loco) oraz Załukach (pow. białostocki) i datowane są na IX–X w [Pudło, Żabiński 2011, s. 19-20].

Typ H ma prawdopodobnie ogólnoeuropejskie pochodzenie [Nadolski 1954, s. 33; Sarnowska 1955, s. 301] chociaż w starszej literaturze uznawano je za wyroby Skandynawskie [Petersen 1919, s. 89; Gjessing 1930–1933, s. 17] a część badaczy łączyła je z warsztatami z Nadrenii [Żak 1960, s. 300; Кирпичников 1966a, s. 27]. Alfred Geibig zaproponował hipotezę, że miecze typu H stanowiły wyrób kontynentalny i z czasem ciężar ich produkcji został przeniesiony do Skandynawii [Geibig 1991, s. 165].

Bardziej szczegółowych informacji o pochodzeniu klingi możemy spróbować poszukiwać na podstawie znajdujących się na płazach sygnatur (tabl. 6.3: 1). Zestawienie omega – krzyż - omega Ω + Ω zarejestrowano na zabytku z Finlandii, z miejscowości Lempälä-Henneri (tabl. 6.3: 2). Stanowił go miecz typu L o nie sprecyzowanej chronologii [Leppäaho 1964, s. 24–25, ryc. 10.2; Kivikoski 1973, s. 113, ryc. 842; Антейн 1973, s. 56–57, ryc. 73:B]. Drugi zabytek z tego samego stanowiska to miecz typu S lub R. Na jednej jego stronie znajdował się opisywany znak (Ω + Ω), po drugiej sygnatura złożona z poziomych i ukośnych linii II><><III (tabl. 6.3: 3) [Leppäaho 1964, s. 22–23, ryc. 9.4; Peirce 2004, s. 95]. Kolejny Finlandzki miecz odnaleziony w Loppi posiadał identyczną sygnaturę (tabl. 6.3: 4), ale dodatkowo flankowaną trzema pionowymi liniami III Ω + Ω III, z drugiej strony znajdowało się: III + O + III [Leppäaho 1964, s. 24-25, ryc. 10.1; Peirce 2004, s. 95]. Czwarty z Finlandzkich zabytków pochodził z Sääksmäki (tabl. 6.3: 5). Na podstawie oprawy został wydatowany na 1050 rok, ale uważa się, że sama klinga może być wcześniejsza. Posiada on ornament w postaci III Ω + Ω III, na drugim płazie inskrypcję VLFBERH+ [Leppäaho 1964, s. 36–37, rys. 16; Müller-Wille 1971, s. 78, ryc. 8; Oakeshott 2002, s. 8, ryc. 2]. Symbol w zestawieniu koło, krzyż, koło O+O znajduje się na klindze piątego finlandzkiego znaleziska, które pochodzi z Nousiainen (land Posti) i niestety stanowi tak zwany zabytek luźny (tabl. 6.3: 6). Jest to miecz typu H i z

tego powodu reprezentuje ten sam rodzaj oprawy z jakim możemy mieć do czynienia na zabytku z Lednicy [Molianen 2015, s. 398].

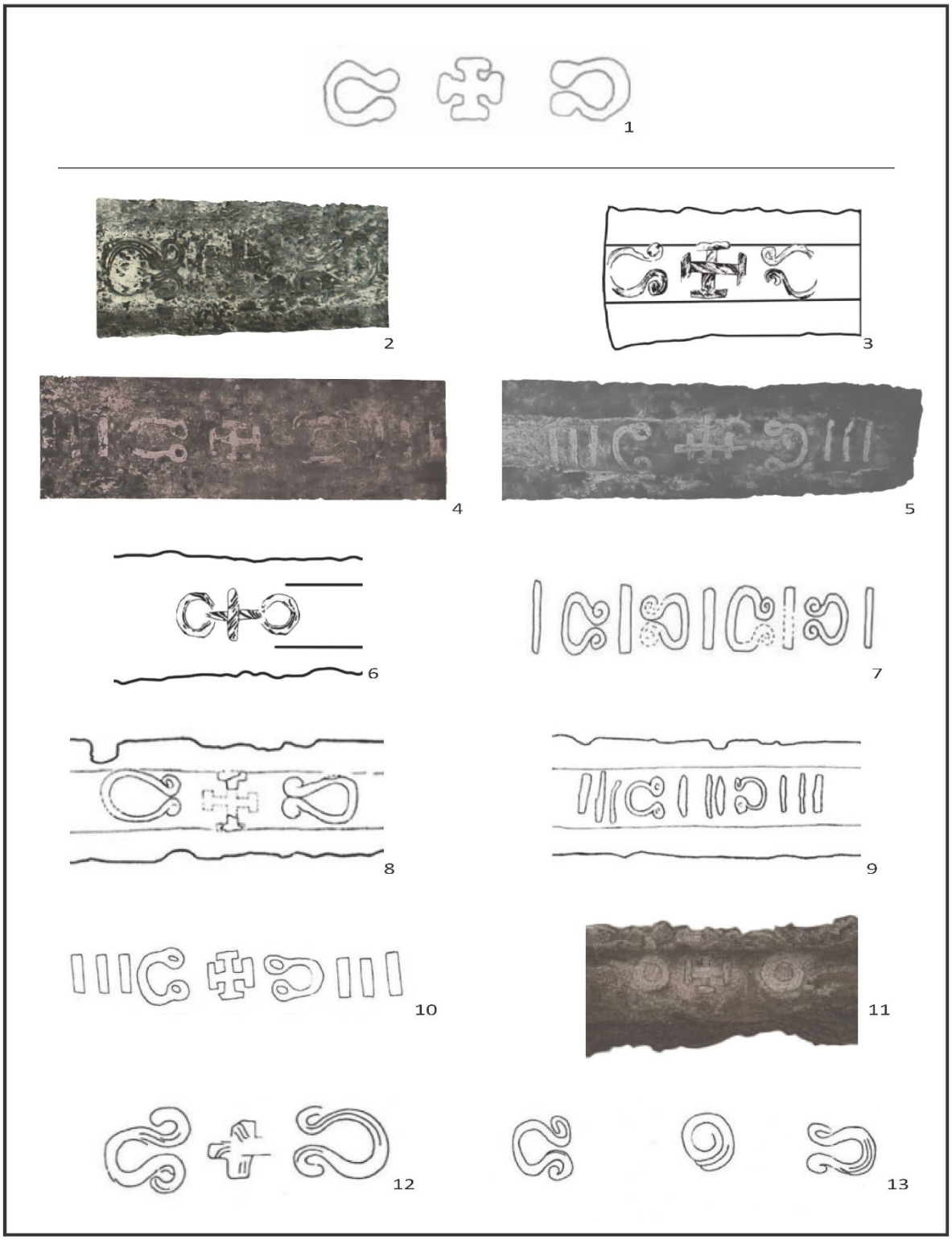

Tabl. 6.3 - Symbole na mieczu MPP/A/74/3/94 oraz wybrane analogie. 1 - Lednica, 2, 3 - Lempälä-Henneri, 4 - Loppi, 5 - Sääksmäki, 6 - Nousiainen, 7 - Augsburg, 8 - Ust'-Rubežna (Усть-Рыбежна), 9 -Gniezdowo, 10 - Lough Gur, 11 - Thorblaa, 12 - Lea, 13 - z rzeki Tamizy, okolice Westminster.

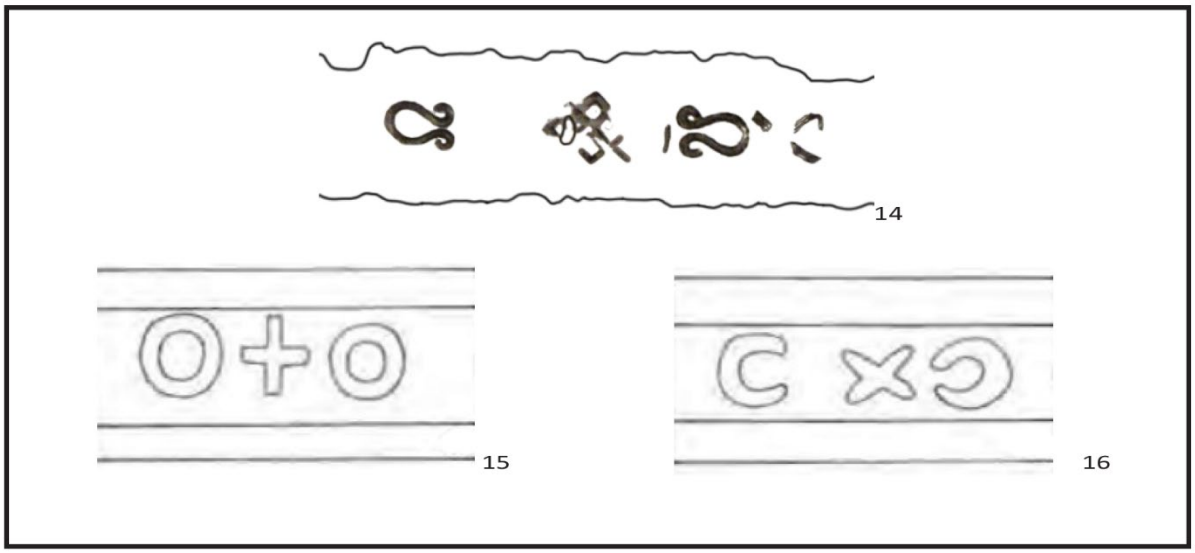

Tabl. 6.3 - Symbole na mieczu MPP/A/74/3/94 oraz wybrane analogie. 14 - Hulterstad, 15, 16 - Detva.

Bliską analogię stanowi miecz z Niemiec, z Augsburga (tabl. 6.3: 7). Reprezentuje on typ H (ponownie prawdopodobnie tak samo jak zabytek lednicki), oraz posiada dekorację z symbolami omegi bez znaku krzyża. Od analizowanego zestawienia Ω + Ω odróżnia go kompozycja [Geibig 1991, nr kat. 3, ryc. 2, s. 212, katalog, nr 3, 5–6, s. 184]

Miecz z identycznymi znakami po obu stronach został odnaleziony w Ust'-Rubežna (Усть-Рыбежна) w Rosji (tabl. 6.3: 8). Jest to miecz typu E i jego chronologia wiązana jest z X wiekiem [Кирпичников 1966, s. 78, 82]. Zbliżone zestawienie znaków omegi widzimy na klindze z Gniezdowa, natomiast w miejsce krzyża zostały wstawione trzy poprzeczki (tabl. 6.3: 9). Na zewnątrz od symboli omegi płatnerz również umieścił zestawienia trzech pionowych linii [Кирпичников 1966, s. 123, ryc. XVI:1].

W Irlandii wydobyto miecz posiadający zdobienie w postaci III Ω + Ω III, na drugim płazie znajdowało się III + O + III (tabl. 6.3: 10). Znaki zostały wyłożone dziwerowaną stalą. Znalezisko pochodzi z miejscowości Lough Gur i datowane jest na X wiek [Peirce 2004, s. 95; Lang, Ager 1989, s. 104–105, ryc. 7.11.c]

Z Norwegii, z miejscowości Thorblaa, posiadamy znalezisko ze zbliżonym ornamentem (tabl. 6.3: 11). Na klindze widnieje krzyż z tym że flankowany przez okręgi O + O, a nie omegi jak w przypadku znaleziska z Lednicy. Jest to miecz typu V [Lorange 1889, ryc. III, 5; Peirce 2004, s. 95; Petersen 1919, s. 155, ryc. III].

Dwa miecze odnalezione w Anglii stanowią kolejne analogie. Jeden z nich wydobyty z rzeki Lea koło Edmonton (Londyn) posiadał kombinację Ω + Ω, należy on do typu U i jest datowany na X wiek (tabl. 6.3: 12) [Peirce 2004, s. 110; Lang, Ager 1989, s. 106–107, ryc. 7.9b]. Drugi

pochodzi z Tamizy, w okolicy Westminster (Wallingford Bridge) i posiadał kombinację dwóch omeg flankujących spiralę (Ω – spirala – Ω) (tabl. 6.3: 13) [Lang, Ager 1989, s. 106–107, ryc. 7.9a].

Na wyspie Olandia w depozycie z Hulterstad pozyskano dwa miecze, które są dla nas interesujące ze względu na wykonane żelazem znaki. O jednym będziemy czytać dalej w kontekście analogii do drugiego zestawienia symboli z lednickiej klingi, kolejny natomiast posiadał dwie omegi flankujące nie do końca czytelny symbol. Wydaje się możliwe, że stanowi on pozostałości szachownicy (tabl. 6.3: 14). Ponadto podobne zdobienie mogło znajdować się na zewnątrz od jednej z omeg [Thalin-Bergman 2005, s. 49, fig. 39].

Ostatnie znalezisko, o którym chciałbym wspomnieć w tym kontekście pochodzi z położonej u podnóża Tatr miejscowości Detva na Słowacji. Pozyskany tam miecz należy do typu I lub naszego „ulubionego" typu H i w związku z tym należy go datować na IX – X wiek. Na obu jego płazach znajdują się symbole, które w pewnym stopniu przypominają lednickie zestawienie. Po jednej stronie widzimy okrąg, krzyż, okrąg O + O (tabl. 6.3: 15), po drugiej półksiężyc, znak x i odwrócony półksiężyc C X Ↄ (tabl. 6.3: 16) [Ruttkay 1975, s. 137; 1976, s. 279 ryc.28:3a,b].

Głowice zaopatrzone w symbol w postaci krzyż – spirala – krzyż posiadają już wspomniane znaleziska z Finlandii i z Irlandii. Z finlandzkich czytaliśmy o artefaktach z Lempala (tabl. 6.4: 2), Loppi (tabl. 6.4: 3) oraz Ikaalinen (tabl. 6.4: 4). Do tej grupy znalezisk dołącza zabytek z Kokemaki, na płazie którego znajduje się zestawienie krzyż, koło, krzyż + O +. Miecz reprezentuje typ Z datowany na koniec X i początek XI wieku, niestety stanowi znalezisko luźne, na które natrafiono podczas prac rolniczych mających miejsce na cmentarzysku (tabl. 6.4: 5) [Molianen 2015, s. 353].

Irlandzki zabytek opisany powyżej również posiada podobne zestawienie, jednak należy podkreślić różnice. W miejsce spirali znajduje się tutaj okrąg a dodatkowo cała kompozycja jest flankowana zestawieniami po trzy pionowe poprzeczki (tabl. 6.4: 6) [Lang, Agner 1989, s. 105-105, ryc. 7:11].

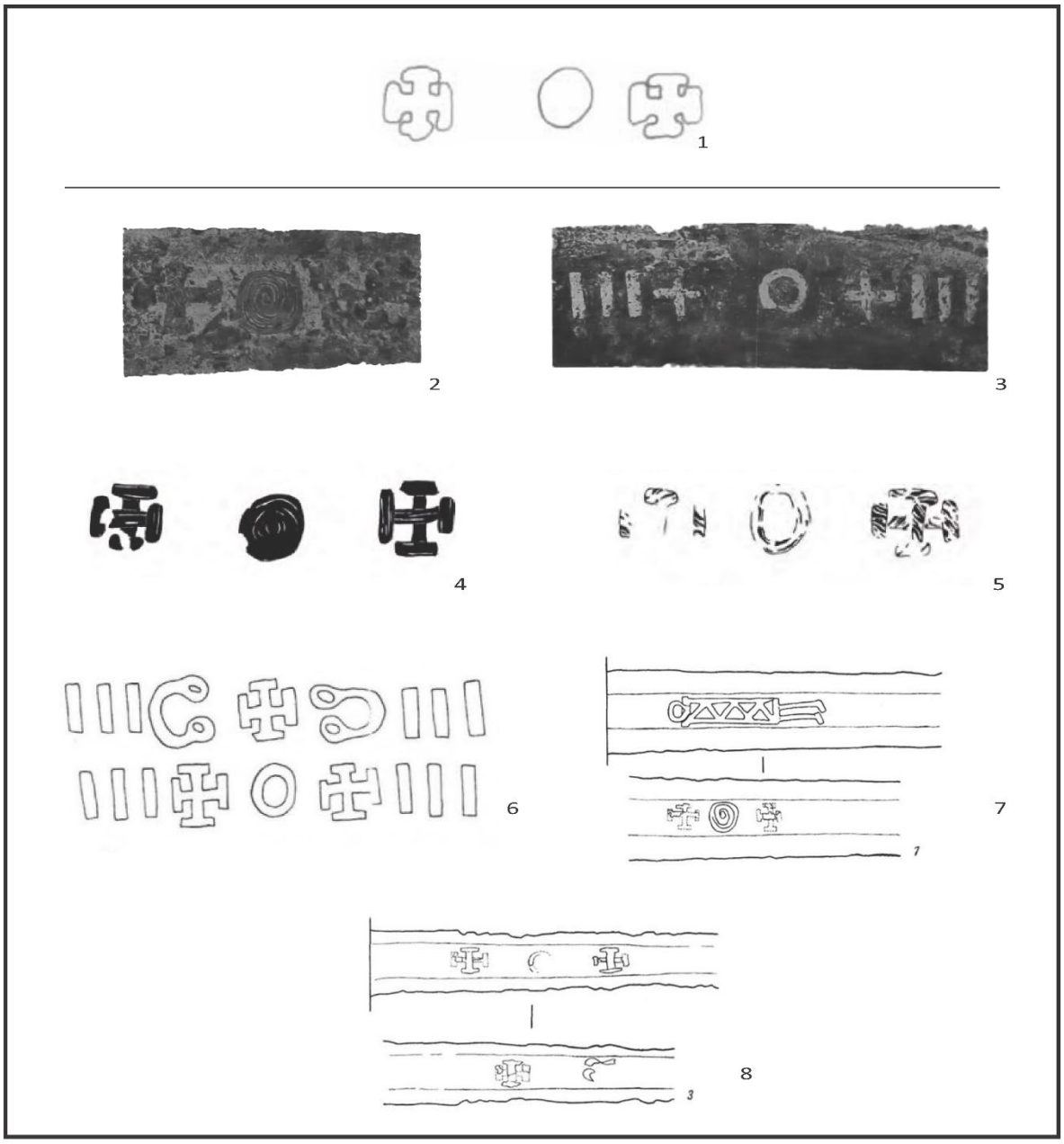

Tabl. 6.4 - Symbole na mieczu MPP/A/74/3/94 oraz wybrane analogie. 1 - Lednica, 2 - Lempälä-Henneri, 3 - Santamaki, 4 - Ikaalinen, 5 - Kokemaki, 6 - Lough Gur, 7 - Gniezdowo, 8 - miejscowość nieznana, Rosja.

Do tej grupy można dołączyć kolejne dwa zabytki z obszaru Federacji Rosyjskiej. Pierwszy stanowi odnaleziony w Gniezdowie miecz typu E datowany na około połowę X wieku. Na jednym płazie widnieje wspomniana kobinacja + @ +, na drugim leżący człowiek (tabl. 6.4: 7) [Кирпичников 1966, s. 30, 80–81, ryc. XVIII:7]. Następny miecz, o nieokreślonej proweniencji, został zaopatrzony w krzyż, koło oraz krzyż + o + (tabl. 6.4: 8) [Кирпичников 1966a, s. 30, 80–81, ryc. XVIII:3].

Zaprezentowane zestawienie nie pozwala na jednoznaczną interpretację proweniencji miecza odnalezionego w Jeziorze Lednickim. Kształt jego oprawy okazuje się zupełnie nieprzydatny przy tych poszukiwaniach.

Pod względem dekoracji najściślejsze analogie znane są z obszaru Finlandii oraz Rosji. Zabytki z Norwegii, Anglii oraz Irlandii również są zbieżne. Co więcej, widzimy że stosowanie podobnej symboliki było rozpowszechnione w licznych zakątkach Europy.

W opracowaniach dotyczących uzbrojenia wydobytego z jeziora lednickiego została zasugerowana zachodnio-europejska/frankijska proweniencja klingi. Autorzy przytaczają dwa argumenty, mogące świadczyć za zaproponowaną interpretacją. Po pierwsze widniejące na zastawie symbole krzyża mogą posiadać konotacje chrześcijańskie, co wobec wczesnej chronologii opraw typu H (2 poł IX – koniec X wieku) może przemawiać za wykuciem klingi poza Wielkopolską, pozostającą w tym okresie w ciemności pogaństwa. Po drugie, co bardziej przekonywujące, zawarta symbolika czerpała ze starszych tradycji. W IX wieku arabski pisarz al-Kindi, sporządził traktat o mieczach, w którym wspomniał, że znaki krzyża, sierpa i półksiężyca występowały na zastawach frankijskich mieczy [Pudło, Żabiński 2011, s. 20-21]

Pewne podejrzenia wzbudza obecność aż trzech kling o identycznym zestawie sygnatur na terenie Finlandii. Nie wydaje się jednak słusznym na podstawie statystyki znalezisk nawet sugerować takiego pochodzenia lednickiego znaleziska. Bardziej prawdopodobne wydaje się założenie, że wczesnośredniowieczny handel w obrębie morza bałtyckiego czy szerzej – całej Europy, był na tyle sprawny, rozbudowany i intensywny, że wyroby z jednego warsztatu trafiały w liczne jej zakątki i to w nie pojedynczych egzemplarzach.

6.1.2 Miecz nr inw. MPP/A/4/5/62.

Następny miecz przetrwał do obecnego momentu w dwóch fragmentach (tabl. 6.5). Był on złamany około 11 cm poniżej jelca, a procesy korozyjne odcisnęły na nim istotne piętno, pomimo tego było możliwe ustalenie jego pierwotnej formy. Długa głownia mocno zwężała się ku sztychowi a szerokie zbrocze stanowiło przy jelcu ponad połowę szerokości klingi i zanikało w 2/3 jej długości. Na obu powierzchniach, poniżej oprawy odnotowano napisy. Po jednej stronie NEN, a po drugiej NON, gdzie litery N zostały ustawione w lustrzanym odbiciu. Jelec był prosty, trzy razy szerszy niż głowica i posiadał lekko zwężające się końce. W rzucie od boku jego kształt był prostokątny a z góry owalny. Prosty trzpień, na którym nie zachowały

się ślady oprawy, był zwieńczony soczewkowatą głowicą. Górna krawędź głowicy była bardziej uwypuklona, a w przekroju sama głowica posiadała kształt zbliżony do trójkąta z zaokrąglonymi narożnikami.

Całkowita długość miecza wynosi 95,5 cm, długość głowni 81,8 cm a szerokość 4,78 cm. Ważył 920 gram.

Zabytek przyporządkowano do typu X w klasyfikacji J. Petersena [1919, s. 158-167] w jego młodszej wersji. Odpowiadają one typowi α (alfa) odmiany 1 wg A. Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 26–29] lub Xa,A/B,1 wg typologii R. E. Oakeshotta [Oakeshott 1964, s. 24-30, 93, 113]. W podziale Geibiga byłby to typ kombinowany 15 lub 16 w wariancie 1 (łączonego przez tego badacza z typem B2 wydzielonym przez Głoska oraz z typem α Nadolskiego) [Geibig 1991, s. 65–73; Głosek 1984, s. 36, ryc. 3, Nadolski 1954, s. 138].

Został on odnaleziony w 1962 roku podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na podgrodziu przez Jerzego Łomnickiego. Pochodzi on z wykopu II otwartego w odległości 1 m od brzegu wyspy i podjęto go ze spągu warstwy „pożarowo-rumowiskowej". Warstwa ta datowana jest na podstawie układu stratygraficznego na okres od XI wieku. Poniżej niej znajdowała się warstwa konstrukcyjna mostu, datowana na podstawie wyrobów ceramicznych, zdaniem autorów badań na IX i X wiek [Nowak 1965, s. 186]. Ustalenia te w świetle obecnych studiów nad ceramiką wczesnośredniowieczną wymagają zapewne delikatnej korekty. Nie mniej, ustalenie dolnej granicy chronologicznej trafienia do ziemi miecza na sam koniec X lub nawet początek XI stulecia wydaje się być w pełni uzasadnione.

Ustalenia chronologiczne oparte na samej formie przedmiotu pozwalają umieścić go pomiędzy poł X a początkiem XIII wieku, przy czym zdaniem A. Antenisa żelazne litery wklepane w zbroczę, którego szerokość sięga połowy szerokości głowni występowały do IX i X wieku [Anteins 1966, s. 116]. Ta obserwacja pozwala z większym prawdopodobieństwem odnieść zabytek do interesującego nas okresu co zasugerował już Piotr Pudło i Grzegorz Żabiński [Pudło, Żabiński 2011, s. 23]. Z drugiej strony finlandzkie znaleziska wydobyte przez Jorma Leppäaho stanowią dowód, że jeszcze na początku XII wieku klingi z napisami wykonanymi z żelaza były powszechne, przynajmniej na północy. Chociaż, tradycyjnie intepretuje się je jako importy z obszaru cesarstwa co wskazywałoby na produkcję kling z takimi napisami w tym okresie również w Europie Zachodniej [Molianen 2015].

Tabl. 6.5 - Miecz z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/4/5/62.

Miecze typu X musiały być preferowane przez wczesnośredniowiecznych użytkowników o czym świadczy ich duża ilość w materiale archeologicznym. Ewentualnie były częściej wyrzucane, gubione lub ofiarowywane zmarłym niż inne egzemplarze, co jednak nie wydaje się logicznym wyjaśnieniem. Zabytki te spotykamy w materiałach duńskich, finlandzkich, niemieckich, litewskich, łotewskich, słowackich, szwajcarskich, rumuńskich, jak i na Bałkanach zachodnich [Leppäaho 1964, s. 16–17, tabl. 6:1, 6:2; Ruttkay 1975, s. 177, ryc. 7:3; idem 1976, s. 254; Głosek 1984, s. 139; Oakeshott 1964 i n., 93; idem 1991, s. 55 i n.; Geibig 1991, s. 222; Kovács 1994–1995, ryc. 14:3; Kazakevicius 1996, s. 86; Pinter 2007, s. 133, 200, tabl. 34:b; Aleksić 2007, s. 144; Pudło, Żabiński 2011, s. 23-24; Molianen 2015, s. 256-257].

Również w najbliższym sąsiedztwie Ostrowa Lednickiego archeolodzy natrafili na zbieżne wyroby. Znane są chociażby z położonego o ponad 150 km na północ Czerska, pow. Piaseczno [Wrzesiński 1998, s. 10] czy o ponad 250 km na południe Namysłowa, pow. loco [Sarnowska 1955, s. 289, ryc. 24]. Trzy wyroby odnaleziono na Mazowszu w miejscowościach Ciechanów, pow. Loco [Miśkiewicz 1982, s. 136], Grzebsk, pow. mławski [Miśkiewicz 1982, s. 181] i Winnicy, pow. Płocki [Nadolski 1954, s. 152–153], datowane najczęściej na XI–pocz. XII w. Z całego obszaru polski znanych jest ponad 40 mieczy o takiej oprawie [Pudło, Żabiński 2011, s. 23].

Sygnatura ИЕИ i ИОИ nie posiada ścisłych analogii w materiale archeologicznym (tabl. 6.7: 1, 2). Najbliższy tej dekoracji jest znak umieszczony na jednym z mieczy odnalezionych w Gniezdowie (Rosja), jednakowoż różni się on jedną literą, która została zapisana w odbiciu lustrzanym „ИЕN" (tabl. 6.7: 3). Zapis ten zinterpretowano jako ligaturę pierwszych dwóch liter w zapisie imienia ULEN, co stanowi analogiczną sytuację do niektórych zapisów VLFBERHT [Кирпичников 1966a, s. 82, tabl. XVII:3]. Brak jednak twardych dowodów, które potwierdzały by taką hipotezę, tym samym pozwalałby na podobną interpretację znaków znanych z miecza z Lednicy.

Stosunkowo podobną inskrypcję posiadał miecz odnaleziony w Anglii w Tamizie określony jako typ L w odmianie Wallingford Bridge datowany na X-XI wiek (tabl. 6.7: 4). Składała się ona z liter ИСИ+, i zdaniem Grzegorza Żabińskiego oraz Piotra Pudło litera „C" może stanowić niedomkniętą omegę. Na drugim płazie tego miecza umieszczono ornament ukośnej kratki, przypominający wzór znany z mieczy grupy VLFBERHT, krzyż grecki między dwoma poziomymi belkami i symbol przypominający szczątkową literę T (Evison 1967, 162, ryc. 1f, 167, 170, ryc. 5a). Zdaniem wspomnianych autorów pojawienie się na Angielskim mieczu dekoracji identycznej z mieczami typu Ulfberht może stanowić przesłankę, że zapis ИСИ+ rzeczywiście stanowił abrewiaturę [Pudło, Żabiński 2011, s. 24].

Tabl. 6.6 - Miecze typu X. 1, 2 - Lednicki kompleks osadniczy, 3 - Maaria Saramaki, 4 - Sakkola, Lapinlahti, 5 - Finlandia, 6 - Myjava, 7 - Skycov, 8 - Deva, 9 - Bojnice, 10 - Komarno.

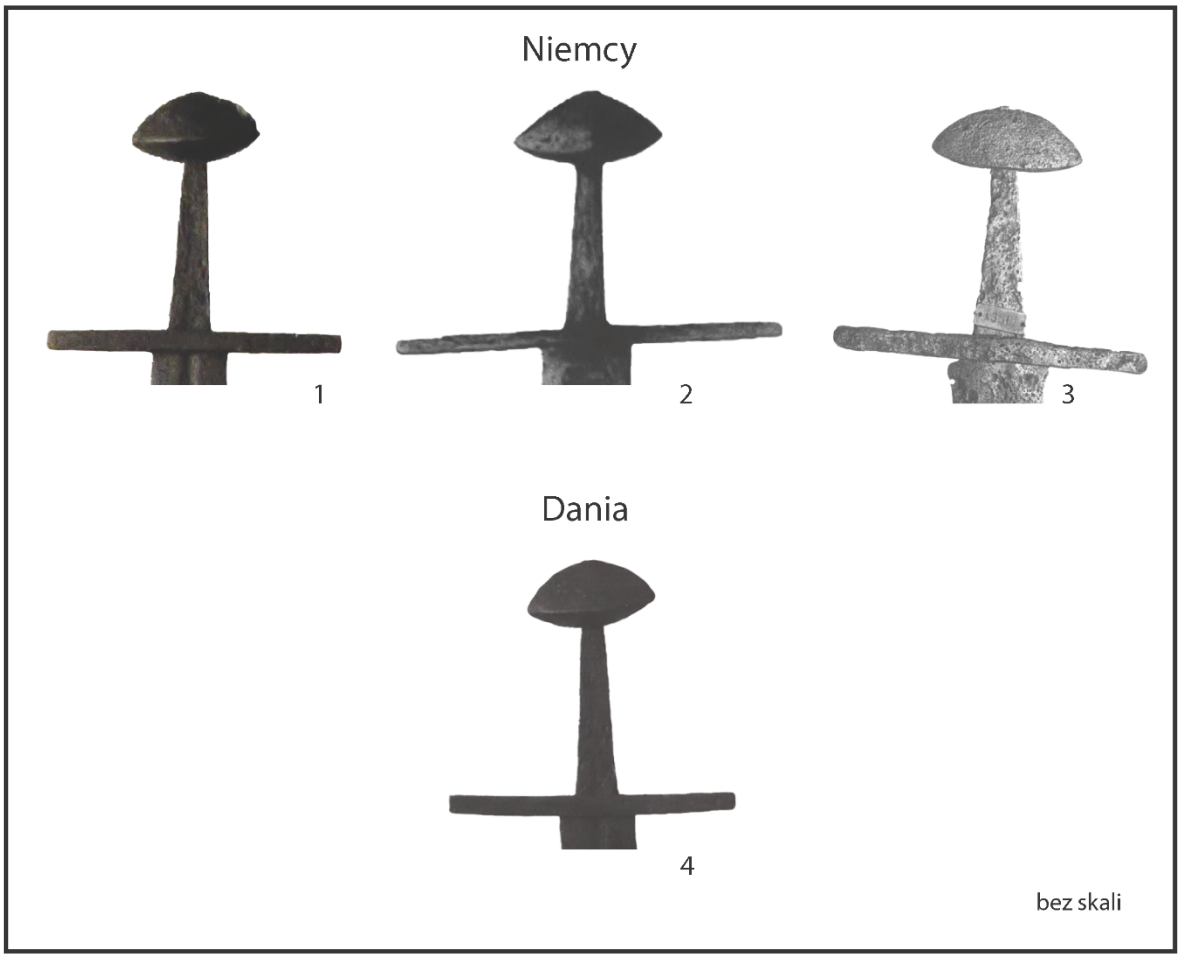

Tabl. 6.6 - Miecze typu X. 1, 2, 4 - miejscowość nieznana, 3 - Hilgartsberg, 4.

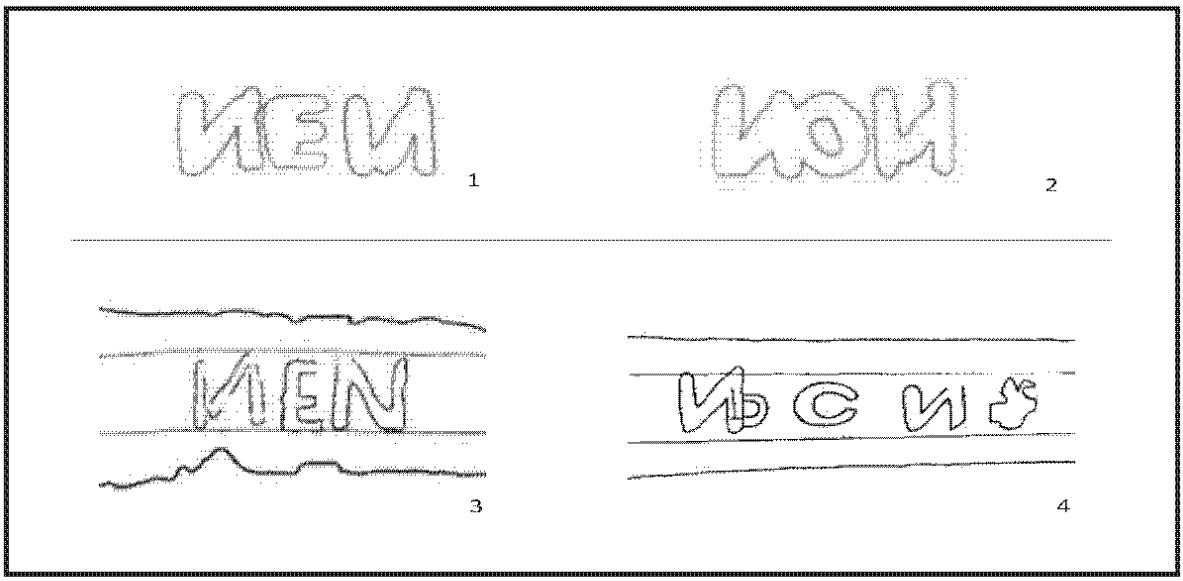

Tabl. 6.7 - Symbole na mieczu MPP/A/4/5/62 oraz wybrane analogie. 1, 2 - Lednica, 2 - Gniezdowo, 3 - z rzeki Tamiza, miejscowość nieznana.

Podsumowując dotychczasowe ustalenia, nie jesteśmy w stanie określić warsztatu wykonania zabytku. Jak wspomniano, forma oprawy jest dość uniwersalna i była użytkowana w wielu europejskich krainach w długim odcinku czasu.
Kwestia interpretacji sygnatur z miecza lednickiego nie jest możliwa w tym momencie do rozstrzygnięcia. Z jednej strony brak ścisłych analogii mógłby wskazywać na miejscowe pochodzenie, z drugiej strony podobne inskrypcje znane są po jednym przykładzie z absolutnie przeciwległych krańców Europy. W sytuacji znaczącego ubóstwa danych w zestawieniu z takim ich rozproszeniem wyrokowanie o proweniencji nie posiada mocnych podstaw naukowych.

6.1.3 Miecz nr inw. MPP/A/64/23/92.

Kolejny okaz zaopatrzony był w analogiczną formę głowicy (tabl. 6.8). Zachował się on w dwóch częściach obecnie zespolonych w jedną. Składają się nań fragment trzpienia oraz soczewkowata głowica o górnej krawędzi mocniej uwypuklonej.
Zachowany fragment posiadał długość 11,39 cm. Odpowiada on typowi α odmiany 1 wg A. Nadolskiego [1954, s. 28] lub A wg R. E. Oakeshotta [1964 i n., s. 93].
Przedmiot został odnaleziony w 1992 roku podczas badań prowadzonych przez Gerarda Kolę i Andrzeja Wilke. Pochodzi z dna jeziora Lednica i zalegał w kontekście mostu łączącego wschodni brzeg jeziora z wyspą.
Tego rodzaju głowice występowały najczęściej wraz z prostym, wąskim i długim jelcem typu 1 lub 3 oraz głowniami typu X (dziesięć) wg R. E. Oakeshotta [1964, s. 29]. Wobec braku pozostałych elementów miecza, które być może byłyby pomocne w uściśleniu chronologii zabytku, należy wspomniany fragment wydatować ogólnie na okres od końca X w. do pocz. wieku XII.
Podobnie jak opisany powyżej miecz znaleziony na terenie podgrodzia (miecz *nr inw. MPP/A/4/5/62*), należy ów egzemplarz zaliczyć w poczet wyrobów o charakterze ogólnoeuropejskim, których miejsce produkcji nie może być uszczegółowione. Zapewne należałoby go poszukiwać gdzieś w Europie Środkowej lub wschodniej [Pudło, Żabiński 2011, s. 25].

Tabl. 6.8 - Miecz z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/64/23/92.

6.1.4 Miecz *nr inw. MPP/A/31/33/84.*

Zabytek importowany może stanowić następny miecz, który zachował się również w dwóch fragmentach (tabl. 6.9). Jego głownia została złamana w 2/3 długości. Klinga miecza jest długa z wyraźnym szerokim zbroczem. Na jednej jej stronie został zidentyfikowany napis +VLFBERH+T gdzie pierwsze dwie litery są połączone w jedną. Z drugiej strony znajduje się kratka, flankowana z obu stron trzema kreskami III ## III [Kirpičnikov 1998, s. 23, ryc. 1; Głosek, Kirpičnikov 2000, s. 73–76, ryc. 2–3; Sawicki 2003c, s. 37]. Jelec jest prosty i jego długość jest 3,5 razy większa niż szerokość głowni. Posiada on zarówno w rzucie od boku jak i od góry przekrój prostokątny. Trzpień posiadał drewnianą okładzinę owiniętą skórą, które przetrwały do dzisiaj. Głowica o soczewkowatym kształcie, została wykonana z trzech fragmentów blachy a wewnątrz niej pozostawiono pustą przestrzeń [Pudło, Żabiński 2011, s. 27].

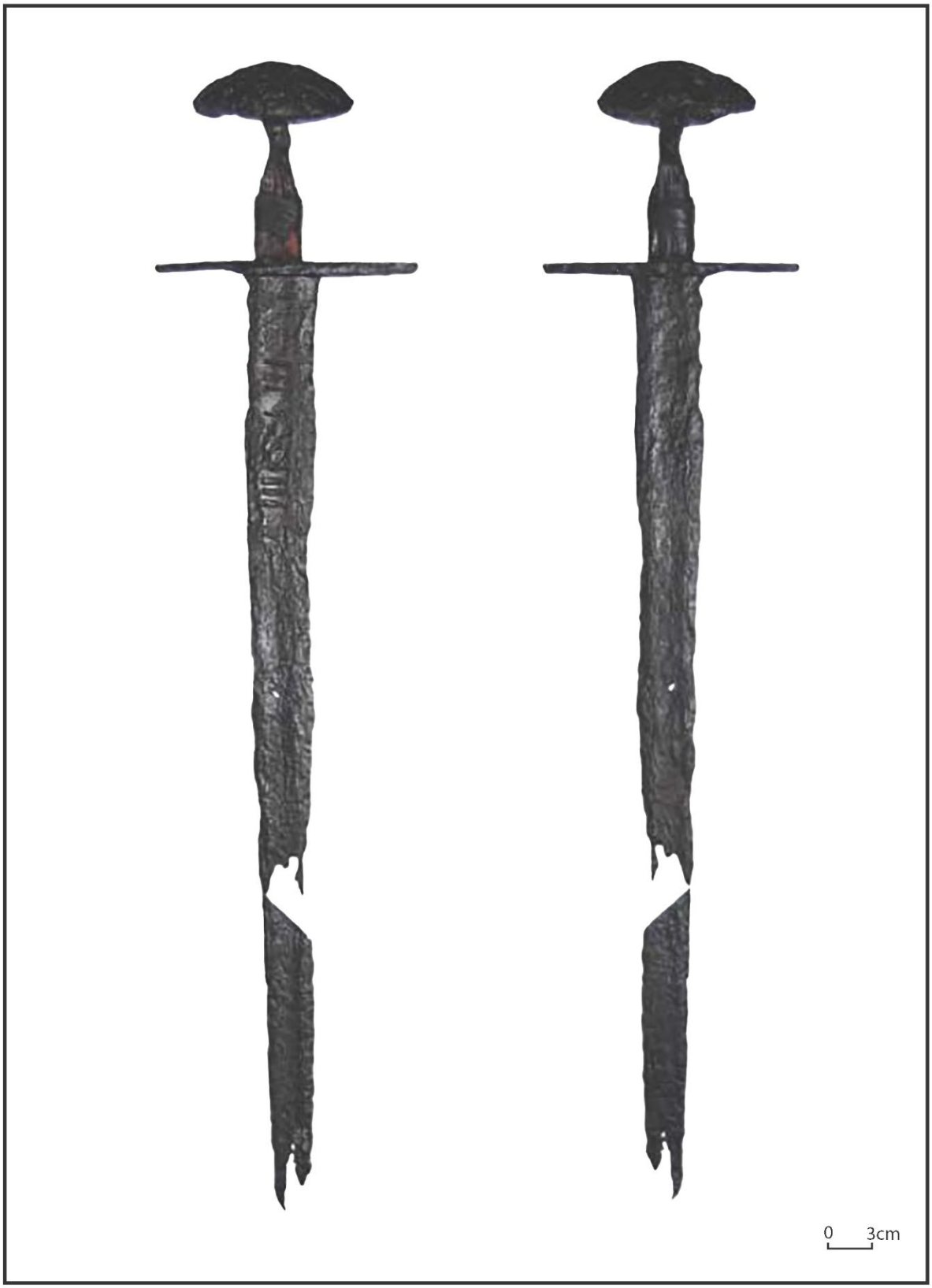

Tabl. 6.9 - Miecz z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/31/33/84.

Całkowita długość miecza to 72,5 cm, głowni – 58,9 cm a jej szerokość 4,78 cm. Ważył 591 gramów.

Zabytek odpowiada typowi α odmiany 1 wg Andrzeja Nadolskiego [1954, s. 28] lub X,A/B,1 wg R. E. Oakeshotta [1964, s. 24-30, 93, 113]. Tym samym w podziale Jana Petersena zaliczany jest do typu X [Petersen 1919, s. 158-167].

Miecz pozyskano podczas badań podwodnych prowadzonych z 1984 roku przez Gerarda Kolę i Andrzeja Wilke. Został zidentyfikowany w trakcie eksploracji pozostałości mostu wschodniego. Ówczesny sposób badań nie pozwala na jednoznaczne określenie warstwy archeologicznej, z której pochodził, jednak jego zaleganie w linii mostu może sugerować datowanie na okres pomiędzy 2 poł X a poł XI wieku.

Piotr Pudło i Grzegorz Żabiński w opracowaniu mieczy z Lednicy z roku 2011, podają że informacje o analogicznych konstrukcjach oprawy znane są tylko z obszaru dzisiejszej Polski [Pudło, Żabiński 2011, s. 25]. Jako analogie przytaczają zabytek z Charłupi, (pow. sieradzki) [Nadolski 1954, s. 146 [kat. 8], tabl VIII:1], Sąsiadki, (pow. zamojski) [Wartołowska 1958, ryc. 3], Rzymówki, (pow. legnicki) [Bykowski 1982, s. 67, tabl. XIX:e, l], Warszawy-Mokotowa Królikarnia, (pow. loco) [Głosik 1964, s. 221–222] i Winiar, pow. płocki [Nadolski 1954, s. 154–155 [kat. 66], tabl. VIII:3]. Chronologia określona dla tych znaleziska obejmuje okres od ok. 1000 r. do XII w.

Nie wydaje się jednak ostatecznym założenie, że podobne oprawy nie występowały w innych europejskich krainach, niestety rzadko kiedy w publikacjach można znaleźć informację czy głowica soczewkowatego kształtu była lita czy pusta w środku. Duże głowice o podobnym kształcie znane są przykładowo z Finlandii z Turku (tabl. 6.10: 2) [Molianen 2015, s. 370] oraz Słowacji z Devy (tabl. 6.10: 3) [Pinter 2007, s. 200].

Bardzo cenna dla ustaleń nad proweniencją zabytków jest inskrypcja na klindze. Miecze z takim napisem są powszechnie znane jako - typ Ulfberht.

Napis Ulfberht nie zawsze wyglądał tak samo. Naniesione litery różniły się pomiędzy poszczególnymi egzemplarzami wielkością, kolejnością oraz pojawiały się ligatury. Niemal takie same inskrypcje, jak na naszym znalezisku, znamy z Szestowicy (obw. Czernichowski, Ukraina) (tabl. 6.11: 2). Jest to miecz typu V, datowany na ok. 950–1000 r. Oprócz znacznego podobieństwa samej inskrypcji uwagę zwraca podobnie wykonany znacznik na drugiej stronie klingi (trzy pionowe kreski III – ornament ukośnej kratki ## – trzy pionowe kreski III) [Кирпичников 1966, s. 32, 82–83, ryc. XVI:7].

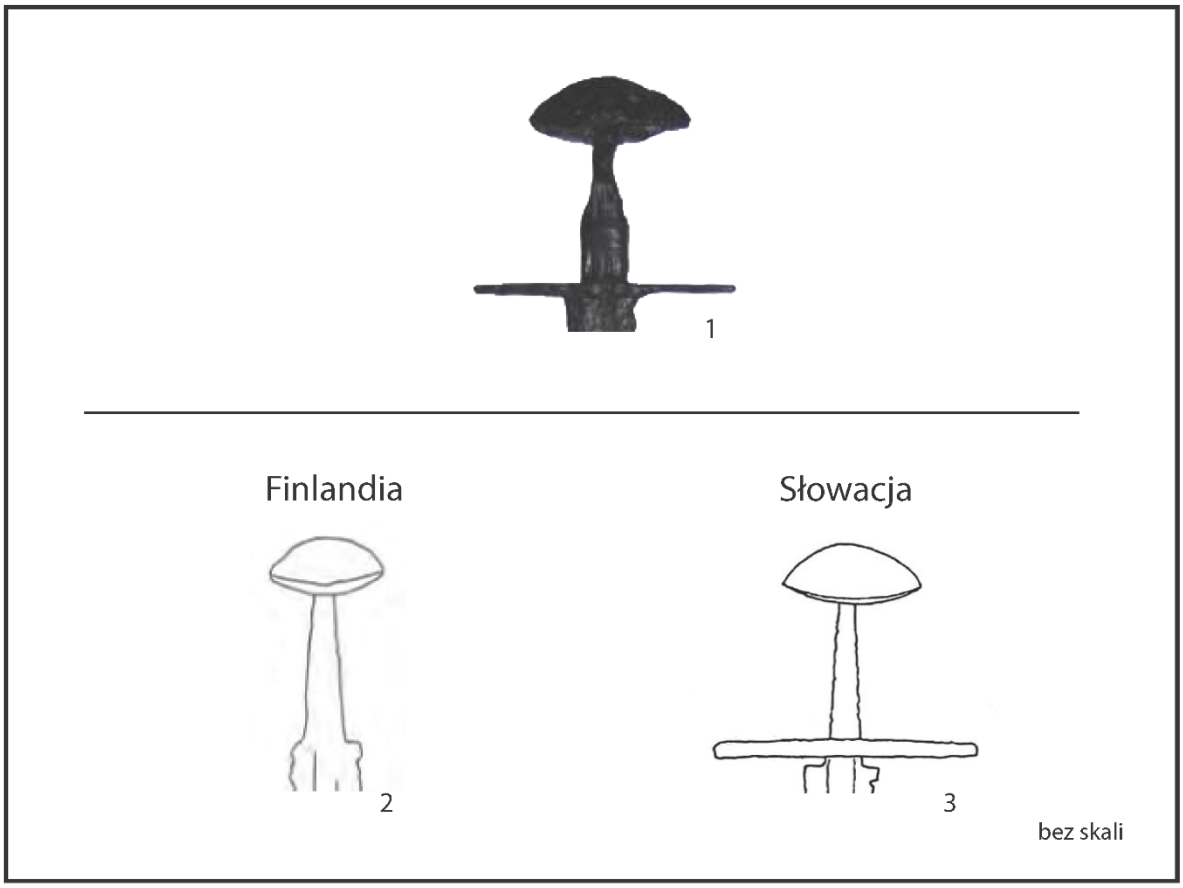

Tabl. 6.10 - Miecze typu X. 1 - Lednicki kompleks osadniczy, 2 - Turku, 3 - Deva.

Drugi to zabytek z Semenovka na Rusi, reprezentujący zapewne typu V, datowany na X w (tabl. 6.11: 3). [Кирпичников 1992, s. 70, 72, 77 ryc. 1.2, ryc. 8.3].

Kolejne ruskie zabytki pochodzą z Gniezdowa, również datowany na X stulecie (tabl. 6.11: 4) [Кирпичников 1966, tabl. XVI:2], Kasziny (tabl. 6.11: 5) [Кирпичников 1966, tabl.XVI:2], Nowogrodu Wielkiego (tabl. 6.11: 6) [Кирпичников 1966, tabl. XVI:5] i Bolgarskowo Gorodiszcza (tabl. 6.11: 7) [Кирпичников 1966, tabl. XVI:6].

Niemała liczba mieczy z takim zestawieniem sygnatur na obu płazach pochodzi z obszaru Niemiec. Znaleziono je w Holzheim (tabl. 6.11: 8) [Gebig 1991, s. 223], Manheim (tabl. 6.11: 9) [Gebig 1991, s. 223], Bei Speyer (tabl. 6.11: 10) [Gebig 1991, s. 289] i Frankfurcie (tabl. 6.11: 11) [Gebig 1991, s. 296]. Dwa zabytki nie posiadają zarejestrowanego miejsca odnalezienia (tabl. 6.11: 12, 13) [Gebig 1991, s. 223, 318].

Aż 20 mieczy z takimi symbolami pochodzi z Finlandii. Są to kolejno cztery znaleziska z Eura (tabl. 6.11: 14-17) [Molianen 2015, s. 349, 352, 358, 391], dwa z Kokemaki (tabl. 6.11: 18, 19) [Molianen 2015, s. 353, 413], Laitila (tabl. 6.11: 20) [Molianen 2015, s. 361], Mynamaki (tabl. 6.11: 21) [Molianen 2015, s. 364], Sastamala (tabl. 6.11: 22) [Molianen 2015, s. 375], Tempere

(tabl. 6.11: 23) [Molianen 2015, s. 377], dwa z Aland (tabl. 6.11: 24, 25) [Molianen 2015, s. 349, 377], Hattula (tabl. 6.11: 26) [Molianen 2015, s. 379], Lieto (tabl. 6.11: 27) [Molianen 2015, s. 398], Hameenkoski (tabl. 6.11: 28) [Molianen 2015, s. 406], dwa z Hammenlina (tabl. 6.11: 29, 30) [Molianen 2015, s. 376, 417], Jamsa (tabl. 6.11: 31) [Molianen 2015, s. 418], Uusikaupunki (tabl. 6.11: 32) [Molianen 2015, s. 414], Akaa Toijala (tabl. 6.11:33) [Molianen 2015, s. 407] i ostatni, o nie co inaczej wyglądającej szachownicy, z Tempre (tabl. 6.11: 34) [Molianen 2015, s. 407].

Zbieżne znaki znajdują się na trzech mieczach odnalezionych w Szwecji, dwa z nich pochodzą z depozytu Hulterstad na Olandii (tabl. 6.11: 35-37) [Thalin-Bergman 2005, s. 32, 50, fig. 17, 38].

Z terenu dzisiejszej polski znanych jest łącznie kilkanaście zabytków grupy Ulfberht [Pudło, Żabiński 2011, s. 25].

Jak widać na podstawie powyższego zestawienia, klingi typu Ulfberht odnajdywane są w całej Europie więc ich obecność w lednickim kompleksie osadniczym świadczy o tym, że miejsce to stanowiło część pewnej wspólnoty handlowej obejmującej obszary od Antlantyku po Wołgę i Ural. Jednakże fenomen mieczy z taką sygnaturą przyciąga uwagę badaczy już od dekad i w literaturze przedmiotu pojawiły się pewne propozycje co do miejsca wytwarzania tych, jak się wydaje, wysokiej klasy przedmiotów.

Najwcześniej została zaproponowana interpretacja, że wykuwano je w warsztacie umiejscowionym w krainie geograficznej zwanej Nadrenią [Кирпичников 2007, s. 83-87]. Z biegiem lat powstała kolejna, łącząca ich miejsce powstawania ze Skandynawią, za względu na największą liczbę znalezisk tego typu.

Ponieważ ilość mieczy z taką sygnaturą jest pokaźna a napisy różnią się od siebie, uznano iż część stanowi tak zwane podróbki lub naśladownictwa [Кирпичников 2007, s. 884].

Tłumaczyłoby to ich zagęszczenie w innych krainach, gdzie najprościej sprawę ujmując starano się oszukać odbiorców produkując imitacje. Teoria ta posiada słabą stronę, ponieważ jeśli by tak było to dlaczego nie dublowano kropka w kropkę znajdujących się na klindze napisów? Zdaniem niektórych bronioznawców błędy miały wynikać ze względu na analfabetyzm płatnerzy wykonywujących kopie. Oczywiście taka interpretacja wydaje się mało logiczna. Jeżeli mistrz płatnerski był w stanie wykonywać klingi, które stanowią swoiste dzieła sztuki i szczytową technologię tamtych czasów, to byłby w stanie skopiować napis (wzór) identycznie do naśladowanego oryginału.

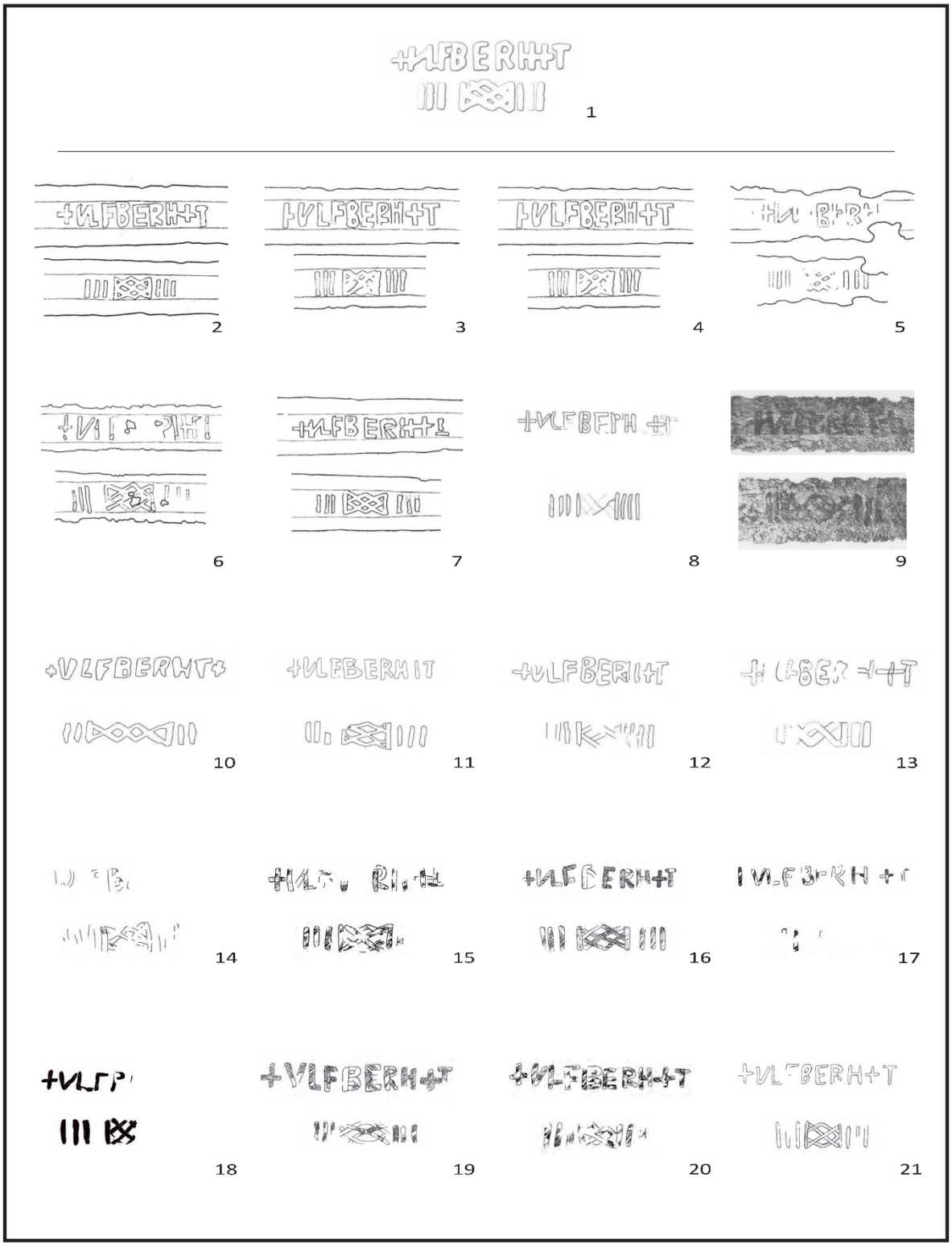

Tabl. 6.11 - Symbole na mieczu nr inw. MPP/A/31/33/84 oraz wybrane analogie. 1 - Lednica, 2 - Szestowica, 3 - Semenovka, 4 - Gniezdowo, 5 - Kasziny, 6 - Nowogród Wielki, 7 - Bolgarskoje Gorodiszcze, 8 - Holzheim 9 - Manheim, 10 - Bei Speyer, 11 - Frankfurt, 12 ,13 - miejscowość nieznana, Niemcy, 14, 15, 16, 17 - Eura, 18 , 19 - kokemaki, 20 - Laiti

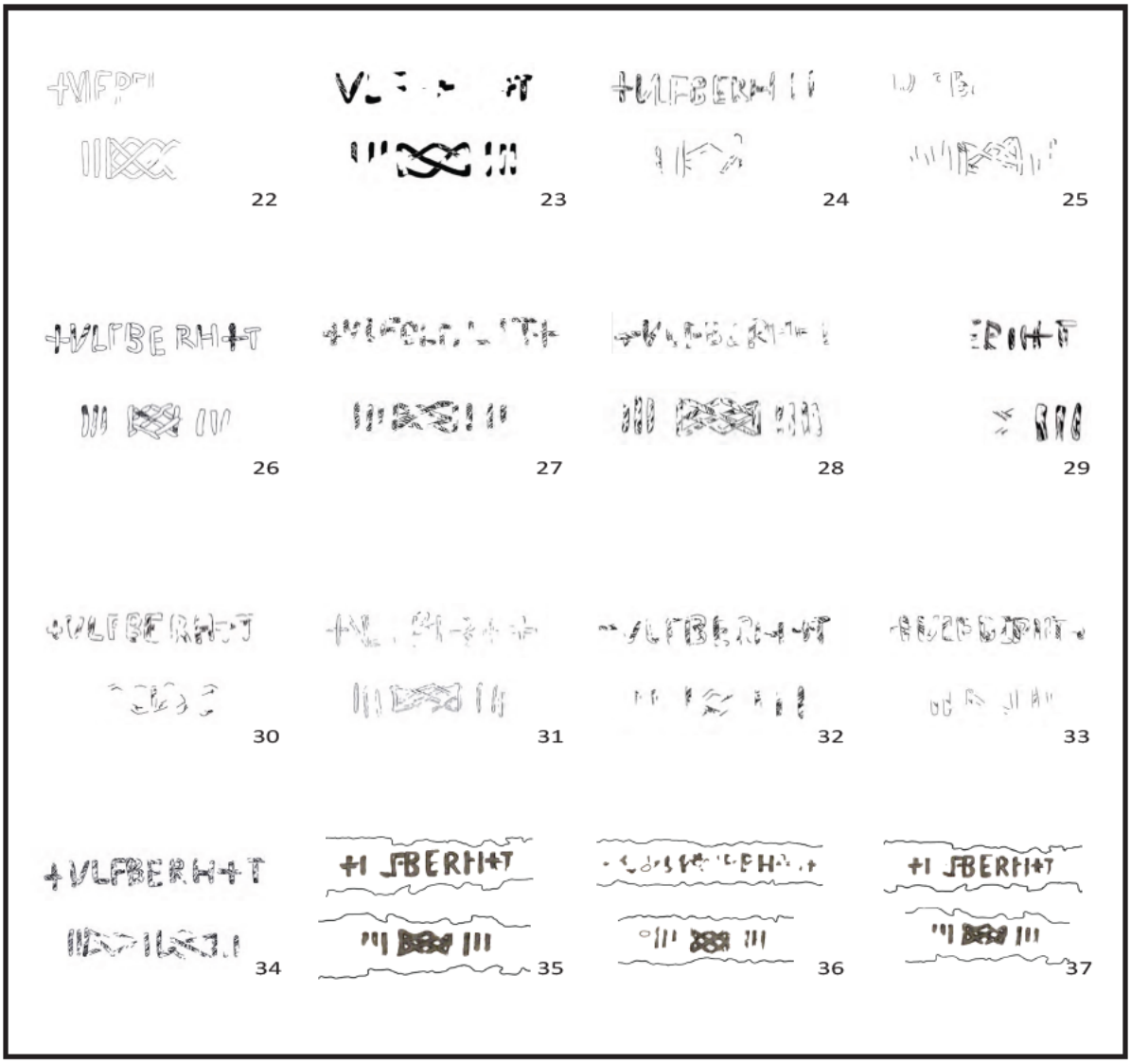

Tabl. 6.11 - Symbole na mieczu nr inw. MPP/A/31/33/84 oraz wybrane analogie. 22 - Sastamala, 23 - Tempere, 24, 25 - Aland, 26 - Hattula, 27 - Lieto, 28 - Hameenkoski, 29, 30 -Hammenlina, 31 - Jamsa, 32 - Uusikaupunki, 33 - Akaa Toijala, 34 - Tempre, 35 - Szwecja, 36, 37 - Hulterstad.

Można nawet założyć, że to wśród identycznych kling powinniśmy poszukiwać „podróbek". Na temat różnic i podobieństw pomiędzy poszczególnym zabytkami wypowiedział się dość szeroko niemiecki archeolog-bronioznawca Alfred Geibig wskazując, które napisy można zaliczyć do tak zwanych oryginalnych, a które stanowią imitacje.

Różnice w napisach można jeszcze tłumaczyć w oparciu o zjawisko kopiowania wyrobów znane z okresu późnego średniowiecza. Mianowicie w XV wieku panowała na obszarze Królestwa Niemiec moda na klingi włoskie, w związku z tym by zwiększyć sprzedaż rzeczywiście produkowano miecze posiadające napisy w tym języku. Co interesujące z naszego punktu

widzenia, płatnerze specjalnie zmieniali litery w napisach, aby odróżnić swoje produkty [Oakeshott 1991, s. 6].

Wracając do zagadnienia mieczy VLFBERHT, nadal najczęściej wskazuje się, że były one produkowane na obszarze Cesarstwa, zapewne w warsztatach z Nadrenii, dopuszcza się natomiast istnienie lokalnych warsztatów tworzących imitacje [Głosek, Kirpičnikov 2000, s. 75]. Sprawa ta wymaga dalszych poszukiwań.

Na początku XXI wieku amerykański specjalista Alan Wiliams rozpoczął badania nad składem elementarnym kling z inskrypcją Ulfbreht. Wykazał on, że metal użyty do ich produkcji musiał przejść przez stan płynny. Ponieważ w okresie wczesnego średniowiecza taka technologia była znana tylko w Persji, dało to asumpt do ukucia hipotezy, że to stamtąd był sprowadzany surowiec. Transportowano go szlakiem Wołżańskim znad morza Kaspijskiego do Bałtyku a następnie trafiał do Norwegii. Tam miejscowi płatnerze wykonywali ostrza o wyjątkowych właściwościach i sygnowali je słowem Ulfbreht [Williams 2009, s. 124-140].

Teoria chociaż porywająca, posiada kilka słabych stron, które zostały wypunktowane w kolejnych opracowaniach. Żelazo może przejść przez stan płynny również w procesie redukcji rudy w dymarce. Ta technologia była oczywiście znana i rozpowszechniona w całej wczesnośredniowiecznej Europie. Po drugie, ilość przebadanych pod kątem składu chemicznego mieczy grupy Ulfbreht jest za mała dla udowodnienia teorii, że wszystkie były sporządzane ze stali o wspomnianych właściwościach [Pudło, Żabiński, 2011, s. 27].

Reasumując, obecny stan badań skłania do przyjęcia hipotezy, że inspiracji do odnalezionej w toni jeziora Lednica klingi należy poszukiwać w zachodniej Europie, jednakże nie możemy być ostatecznie pewni czy nie powstała w innej krainie jako naśladownictwo. Oczywiście, nadzieję w częściowym wyjaśnieniu tego problemu możemy pokładać w badaniach fizyko-chemicznych, jeśli zostaną w przyszłości przeprowadzone. Nie mniej, w dalszej części opracowania niniejszy miecz będzie stanowić argument za kontaktami Państwa Piastów z obszarem Cesarstwa lub szerzej z Europą zachodniej.

Sama oprawa również nie jest dla nas wskaźnikiem, przede wszystkim dlatego, że należałoby przeprowadzić serię analiz rentgenowskich na wczesnośredniowiecznych mieczach posiadających soczewkowatą głowicę z różnych obszarów Europy. Możliwe, że w ten sposób dałoby się zaobserwować skupiska czy regiony z większą ich ilością, lub miejsca chronologicznie najstarsze. Wydaje się jednak najbardziej prawdopodobne, że tak samo jak klingi tak i oprawy podróżowały wraz z karawanami kupieckimi po całym starym kontynencie.

6.1.5 Miecz nr inw. MPP/A/26/3/82.

Tabl. 6.12 - Miecz z lednickiego kompleksu osadniczego. Nr inw. MPP/A/26/3/82.

Kolejny miecz nie przetrwał do naszych czasów w całości i obecnie składa się on z dwóch części (tabl. 6.12). Pierwszą stanowi fragment głowni i trzpienia z połowicznie zachowanym jelcem. Długość jelca wynosi 10,98, ale pierwotnie mógł mieć około 17 cm i byłby wtedy prawie 2,5 razy dłuższy niż szerokość głowni. Biorąc pod uwagę kształt i długość jelca można dopuścić kilka opcji ukształtowania głowicy, rzecz jasna bazując na analogiach.

Jest zatem możliwe, że posiadała soczewkowaty kształt. Przy takim rozwiązaniu mogła być ona mniejsza i jednolita, jak i większą, wykonana z kilku blach i w związku z tym pusta w środku. Takie zabytki określane są jako typ A w kalsyfikacji R.E. Oakeshotta [1964, s. 93]. Kolejną opcję stanowi głowica półokrągła z lekko uwypukloną lub prostą dolną krawędzią. Są to typy B i B1 w podziale wspomnianego specjalisty [Oakeshott 1964, s. 93–94]. Ostatecznie mogła być ona dyskoidalna, (typu G) [Oakeshott 1964, s. 95; Pudło, Żabiński 2011, s. 27-28].

Drugi fragment stanowiła głownia zachowana około w 2/3 swojej pierwotnej długości. Na niej znajdowało się zbrocze zajmujące około połowę szerokości klingi. Jedną z szerszych powierzchni inskrybowano znakami, które obecnie odczytywane są jako +ИГFBERH+ [Głosek, Kirpičnikov 2000, s. 73–76, ryc. 1]. Po drugiej stronie natomiast znajduje się ciąg pionowych linii rozdzielonych usytuowanym centralnie okręgiem IIIIIIIOIIIIIII [Pudło, Żabiński 2011, s. 28].

Zachowana część głowni posiadała długość 56 cm, jej szerokość to 4,98 cm. Zabytek ważył 322 gramy. Jego przynależność typologiczna nie może zostać rozstrzygnięta.

Został on odnaleziony w 1982 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Podjęto go z pomiędzy rozwalisk mostu wschodniego co sugeruje, ze mógł trafić do wody w trakcie jego funkcjonowania (2 poł X do poł XI wieku).

Jeżeli sugerowana przez Piotra Pudło i Grzegorza Żabińskiego przynależność typologiczna jest trafiona to najbliższe analogie do takiej formy oprawy pochodzą w przypadku litego typu A z rozległych obszarów Europy (tabl. 6.6), a w przypadku tego samego typu wykonanego z kilku połączonych z sobą blach (głowica pusta wśrodku) wymagane są wspomniane analizy rentgenowskie. Pozostałe odmiany czyli B, B1 i G również stanowią formy paneuropejskie [Oakeshot 1991, s. 10].

Kwestia pochodzenia napisu VLFBREHT została scharakteryzowana powyżej i w takiej sytuacji pozostaje nam dodać najbliższe analogie do znajdującej się na drugim płazie sygnatury IIIIIIIOIIIIIII. Aby utrzymać przejrzystość tekstu pozwolę sobie wymienić je od pauz, a zatem odnajdujemy je:

- W Finlandii, na mieczu typu B odnalezionym na stanowisku Kokemäki (tabl. 6.13: 2). Inskrypcja posiadała mniej linii pionowych niż lednicki zabytek – IIIIOIIII [Leppääho 1964, s.

6–7 tabl. 1:2]. Drugi finlandzki miecz był zdekompletowany, nie zachowała się głowica oraz końcówka głowni (sztych) i z tego powodu jego przynależność typologiczna nie została określna. Pochodził on z miejscowości Loppi (tabl. 6.13: 3). Znajdująca się na nim inskrypcja różniła się obecnością krzyży flankujących centralny okrąg - III+O+III [Leppaäho 1964, s. 24–25, tabl. 10:1]. Trzecie pochodzące z tego kraju znalezisko posiadało płaską dyskoidalną głowicę i odnaleziono je w miejscowości Halikko (tabl. 6.13: 4) [Leppaäho 1964, s. 28–29, tabl. 12:1].

- W Norwegii, gdzie oznaczono w ten sposób miecz zbliżony do typu Y jednak z prostym jelcem. Odnaleziono go w miejscowości Hodne, na jednym płazie widnieje wzór + II H II H C (lub E) +, zaś na drugim II >< II> [Petersen 1919].
- Z Holandii znany jest miecz z odmiennym nieco motywem ale również złożonym z okręgów i pionowych kresek O II O II (C) II II O II (C) określony jako typ X (tabl. 6.13: 5). Pozyskano go podczas prac archeologicznych w Nijmegen [Ypey 1984, s. 218–219, rys. 3.2].
- Ostatecznie z Rosji znany jest miecz typu D odnaleziono na stanowisku Mikhailovskoie i pochodzący z X wieku (tabl. 6.13: 6). Na jednym płazie widnieje dekoracja w postaci ustawionych na przemian okręgów i kresek II O I O II, z drugiej strony na przemian zestawiono kreski i krzyże IIIXIXIXII [Кирпичников 1966, s. 26, 74–75, ryc. XVIII:6].

Duży rozrzut terytorialny analogii oraz brak ustaleń chronologicznych dla większości z nich nie pozwala na wyciągnięcie wniosków w interesującym nas temacie proweniencji miecza lub ewentualnie samej klingi odnalezionej w jeziorze Lednica. Spróbujmy jednak poczynić pewne ustalenia odnosząc się do innych, dobrze datowanych analogii posiadających takie same oprawy (tabela).

rodzaj miecza	datowanie	źródło
typ B wg. Petersena	poł. VIII – pocz. X	Jakobsson 1992, 35
typ D wg. Petersena	800-850	Jakobsson 1992, 41, 49, 57
typ Y wg. Petersena	900-1100	Jakobsson 1992, 41, 49, 57
typ X wg. Petersena	850-1100	Jakobsson 1992, 41, 49, 57
typ X wg. Oakeshotta	950-1100	Oakeshott 1964, 28-30, 95
typ XI wg. Oakeshotta	1120-1200/1220	Oakeshott 1964, 28-30, 95

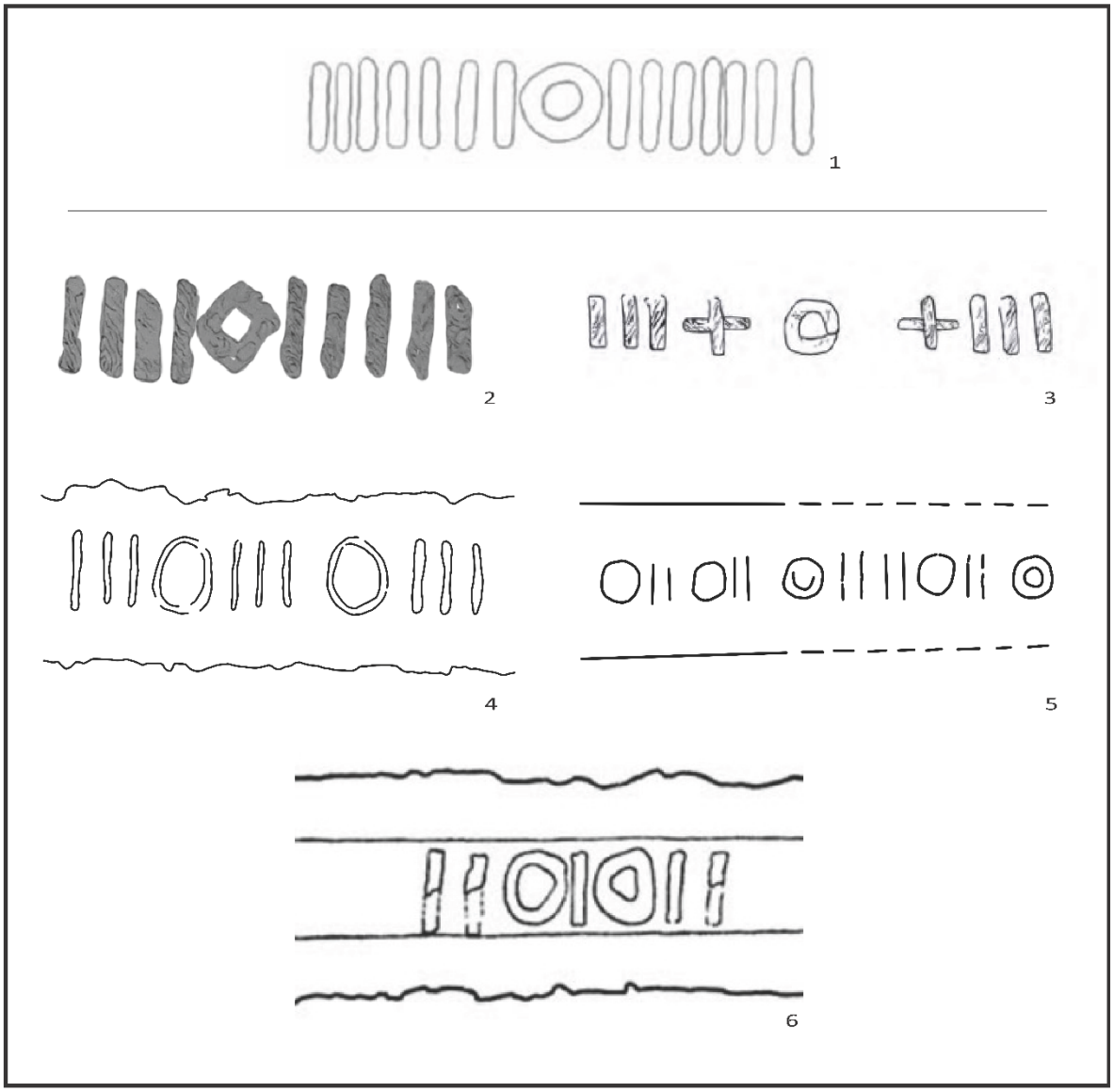

Tabl. 6.13 - Symbole na mieczu MPP/A/74/3/94 oraz wybrane analogie. 1 - Lednica, 2 - Kokemäki, 3 - Loppi, 4 - Halikko, 5 - Nijmegen, 6 - Mikhailovskoie .

Daje to nam bardzo szerokie spektrum dopuszczalnej chronologii. Jak można wyczytać z tabeli, zabytek mógł trafić do Lednickiego kompleksu osadniczego pomiędzy VIII a początkiem XIII stulecia.

Poszukiwanie miejsca powstania miecza w oparciu o niezachowaną oprawę niesie z sobą ogromne ryzyko błędu jeżeli w ogóle jest możliwe do wykonania. Nawet jeśli podjęlibyśmy taką próbę, to i tak nie uzyskamy jednoznacznej odpowiedzi, ponieważ zasugerowane typy głowic zestawionych z długim jelcem są odnajdywane, jak widzimy, na obszarze całej Europy.

Więcej informacji dostarcza napis Ulfbreht, którego pojawienie się na klindze zdecydowaliśmy się łączyć z Imperium Frankijskim i także w przypadku tego znaleziska, zostanie on potraktowany w dalszych rozważaniach jako dowód takowych.
Ornament/znak umieszczony na drugim płazie posiada analogie głownie w Europie Północnej ze wskazaniem na Finlandię. Zjawisko to jesteśmy skłonni wytłumaczyć przypadkowością rozrzutu próby statystycznej. Mamy tutaj do czynienia przecież zaledwie z 6 analogiami, z których żadna nie jest identyczna do znaleziska z jeziora lednickiego.

6.1.6 Miecz nr inw. MPP/A/71/5/94.

Kolejne dwa zabytki są do siebie bardzo zbliżone. Pierwszy z nich zachował się w dobrej formie, wydaje się, że uszkodzeniu uległ tylko fragment sztychu (sama końcówka) (tabl. 6.14). Posiadał on głownię szeroką i nieznacznie się zwężającą. Zbrocze zajmowało połowę szerokości głowni. Bardzo możliwe, że na jednym z płazów znajdował się znak o kształcie okręgu, obecnie nieczytelny gołym okiem [Kirpičnikov 1998, s. 24, ryc. 5]. Badania radiograficzne potwierdzają jednak jego istnienie, zarazem ujawniły one, że pod jelcem znajdował się jeszcze znak krzyża. Nieskomplikowana oprawa składała się z długiego prostego jelca o prostokątnym przekroju oraz półokrągłej, jednolitej głowicy z lekko uwypuklaną dolną krawędzią. Zachowana długość całego przedmiotu wynosiła 76,9 cm, głowni 62 cm, przy szerokości 4,77cm. Długość jelca 20,5 cm, trzonu 9,45, głowica posiadała wymiary 8,14 x 4,15 cm. Ważył 969 gram.
Miecz został przyporządkowany do typu X,B,1 wg Oakeshotta [1964, s. 24-30, 93, 113] lub α wg A. Nadolskiego [Marek 2004, s. 107]. Określenie numeryczne „1" związany jest z przekrojem jelca zbliżonym do kwadratu i o lekko zwężających się końcach [Pudło, Żabiński 2011, s. 28-29].
Został on odnaleziony podczas badań wykopaliskowych prowadzonych przez Annę i Jacka Wrzesińskich, w 1994 roku na cmentarzysku w Dziekanowicach i stanowił on wyposażenie grobowe (grób 8/94) co pozwala zawęzić jego chronologię do okresu pomiędzy kon. X/pocz. XI a XIII wiekiem [Pudło, Żabiński 2011, s. 28-29].

Pojedyncze znaki w postaci okręgu lub krzyża znane są z kilku wczesnośredniowiecznych mieczy. Należą do nich zabytek z Rumuni z Alba Iulia, gdzie po

Tabl. 6.14 - Miecz z lednickiego kompleksu osadniczego. Nr inw. MPP/A/71/5/94.

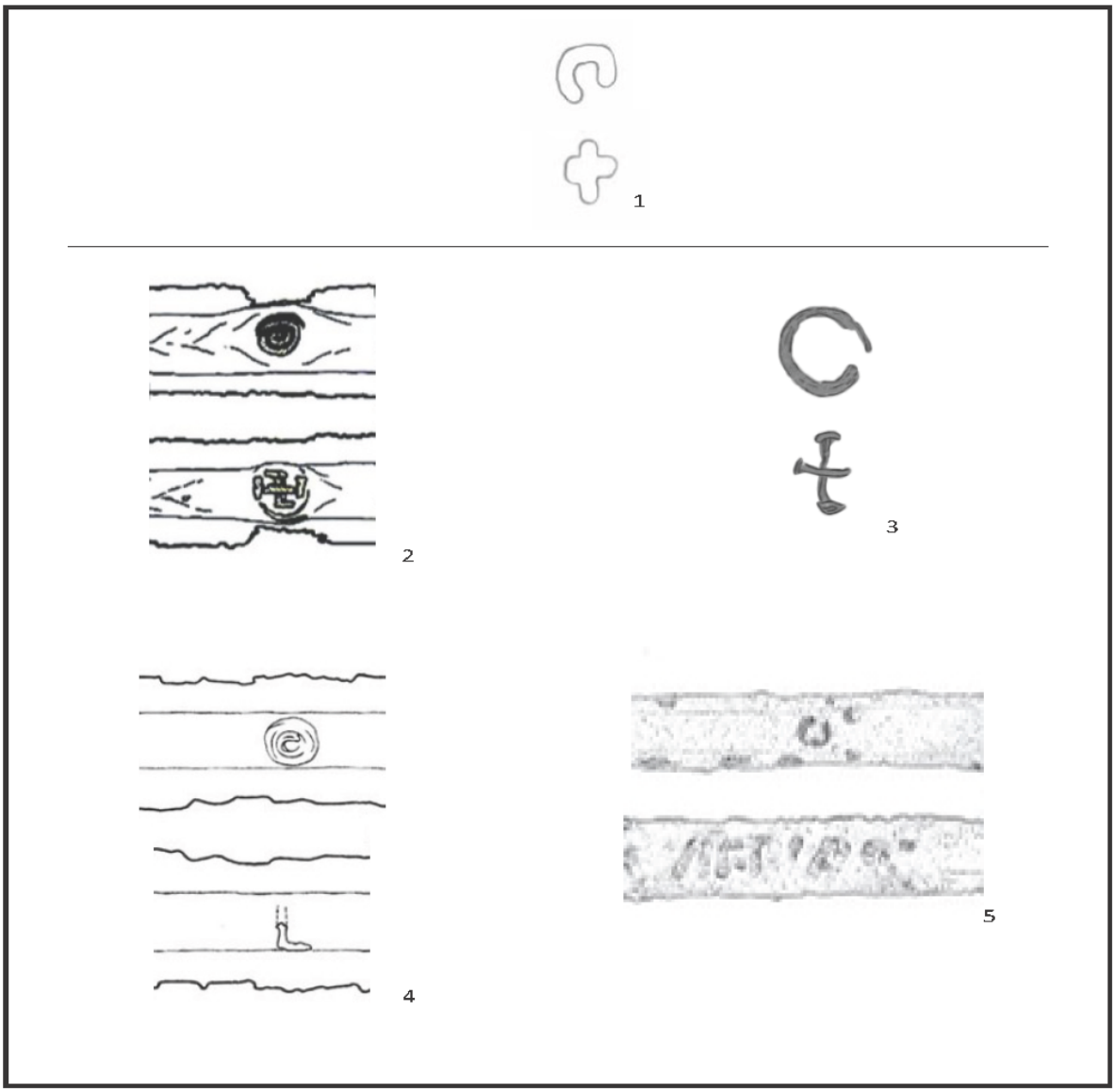

Tabl. 6.15 - Symbole na mieczu MPP/A/71/5/94 oraz wybrane analogie. 1 - Lednica, 2 - Alba Iulia, 3 - Kangasala, 4 - Gniezdowo, 5 - Mikulcice.

jednej stronie widoczna jest spirala a po drugiej krzyż (tabl. 6.15: 2) [Pinter 2007, pl. 33:B]. Następny pochodzi z Finlandii, z miejscowości Kanasala, gdzie widzimy analogiczny zestaw (tabl. 6.15: 3) [Leppäaho 1964, s. 23, taf. 9:2]. Pojedynczy znak koła na jednym płazie i nie do końca czytelny, może w postaci krzyża laskowanego, na drugim znany jest z miecza odnalezionego w Gniezdowie w Rosji (tabl. 6.15: 4) [Кирпичников 1966, XVIII:9]. Na mieczu pochodzącym z Mikulcic na Morawie widnieje również pojedyncza sygnatura o formie okręgu, jednak tutaj na drugim płazie widzimy napis Ulfberht (tabl. 6.15: 5) [Kosta, Hosek 2014, s. 126]. Niestety na podstawie tak dużego rozrzutu tak małej ilości danych nasze wnioski nie

mogą być inne niż jak o paneuropejskim charakterze kling znakowanych w opisany powyżej sposób.

6.1.7 Miecz nr inw. MPP/A/74/1/94.

Siostrzany zabytek do powyższego przetrwał w gorszej kondycji (tabl. 6.16). Procesy korozyjne mocno zniszczyły głownię przede wszystkim w okolicach sztychu. Pomimo tego można zaobserwować, że ulegała ona mocnemu przewężeniu. Zbrocze węższe niż w powyższym zabytku stanowiło 1/3 szerokości klingi. Na żadnym z płazów nie zarejestrowano śladów sygnowania. Oprawa przetrwała w nienaruszonym stanie. Składała się z jednolitej głowicy formy półokrągłej z uwypukloną dolną krawędzią, jelec był długi i prosty o przekroju czworobocznym.

Zachowana długość całego przedmiotu wynosiła 78,5 cm, głowni 64,9 cm, przy szerokości 3,92 cm. Długość jelca 17,4 cm, trzonu 8,95, głowica posiadała wymiary 6,68 x 3,67 cm. Ważył 510 gram.

Zabytek wykazuje najwięcej cech wspólnych z mieczami określonym jako typ Xa,B,1 w klasyfikacji Oakeshtta [1964; Pudło, Żabiński 2011, s. 29].

Do odkrycia niniejszej broni doszło również w 1994 roku, jednak podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Został on podjęty z reliktów mostu zachodniego co może sugerować jego chronologię na czas funkcjonowania mostu (2 poł X do poł XI wieku). Należy jednak pamiętać, że do samego kontekstu można mieć pewne zastrzeżenia.

Generalnie głowice typu B, czyli obie opisane powyżej, zostały wydatowane przez Oakeshotta na lata 1050 – 1150. Chronologia głowni typu Xa przypada na okres XI - XII wieku a typu X na lata 950-1100 [Oakeshott 1964, s. 30, 93, 139]. Ten sam autor zwraca jednak uwagę na trudności jakie niesie datowanie mieczy na podstawie ich cech formalnych [Oakeshott 1964, s. 24-30, 93, 113].

Zabytki z głowicą typu B pochodzą z wielu państw. W Polsce natrafiono nań w Ostrowążu (pow. koniński) i datowany jest na XII wiek [Sawicki 2003, s. 37]. W Żuromini, (pow. loco) z XI wieku [Grzymkowski 2007, s. 24]. Miejsce pochodzenia miecza znajdującego się w zbiorach MN w Szczecinie, datowanego na XI wiek, nie jest znane [Świątkiewicz 2002, s. 25, tabl. III:6].

Tabl. 6.16 - Miecz z lednickiego kompleksu osadniczego. Nr inw. MPP/A/74/1/94.

Miecze z oprawą typu B odnaleziono w Niemczech w miejscowościach: Espenhain, pochodzący z 1 poł XII wieku [Spehr 1988], z Roxheim-Scharrau Stade i Worpswede, datowane przez A. Geibiga na poł. XI–3. ćw. XII w.7 [Geibig 1991, s. 288, tabl.78, 353, 356, tabl.143, 240 tabl.146].
W Szwajcarii wyłowiono zbieżny miecz w jeziorze Bodeńskim i jego chronologię określono na 1130-1200. Następny pochodzi z jeziora Neunburskiego, którego chronologię można zawęzić do 1150-1200 [Schneider 1980, s. 19–20].
Jeszcze jeden odnaleziono w Holandii z miejscowości Zuilen i datowany na XI wiek [Ypey 1960–1961, s. 383–384, ryc. 18–20].

W świetle tych danych wydaje się sensownym przyjąć, że miecze stanowią formę typową dla Europy centralnej i bardziej precyzyjne ustalenie ich proweniencji nie jest obecnie możliwe. W rozważanym temacie nie będą one dla nas stanowić wskazówki czy są formą miejscową czy importem. Stanowią jednak przydatne źródło w rozważaniach nad kwestiami administracyjnymi jak i kultowymi ośrodka.

6.1.8 Miecz nr inw. MPP/A/151/1/20.

W trakcie prac badawczych prowadzonych w 2020 roku został podjęty z dna jeziora lednickiego doskonale zachowany miecz. Jego głownia jest stosunkowo szeroka i posiada zbrocze zajmującym 2/3 szerokości klingi. Jelec jest sztabkowaty a półokrągła głowica w przekroju posiada kształt prostokątna. Oba płazy zdobione są inkrustacją z żelaznego drutu. Z jednej strony zdobienie przybiera formę plecionki składającej się z wielokrotnie krzyżujących się linii tworzących strefy połączonych rombów i trójkątów oddzielonych poprzeczkami. Po przeciwnej stronie płatnerz umieścił ciąg znaków: dwa symbole Ω zwrócone ramionami ku mosiężnemu krzyżowi, a dalej w kierunku sztychu kompozycja składała się esownic [Kucypera et al. 2021, s. 102-107, 115].
Długość całkowita to 76,5 cm, Szerokość głowni – 5,5 cm. Jelec jest długi na 11,7 cm natomiast trzpień do rękojeści na 8,9 cm. Szerokość trzpienia przy jelcu - 3 cm. Szerokość i wysokość głowicy to odpowiednio 5,3 i 3,4 cm.
Zabytek typologicznie należ do typu X w podziale Jana Petersena [Petersen 1919, s. 158-167] oraz do typu X,BI w podziale Oakeshotta [1991, s. 10].

Tabl. 6.17 - Miecz z rozwaliska mostu z zachodniego brzegu na Ledniczkę .

Kontekst znaleziska jest związany z jedną z przepraw mostowych prowadzących z zachodniego brzegu jeziora Lednica na wyspę Ledniczka. Wedle wszelkiego prawdopodobieństwa ze starszą z nich, którą można odnosić do 1 poł X wieku [Pydyn at al. 2019, s. 191].

Zastanówmy się czy przedmiot stanowi wyrób lokalny, sporządzony w kuźni funkcjonującej na Ostrowie Lednickim, czy może został on przywieziony z bliższej lub dalszej krainy. Wyjdźmy od formy oprawy, która jak od razu można zauważyć jest dosyć surowa. Analogiczne oprawy określane w literaturze jako typ X znane są z Finlandii, co reprezentuje znalezisko z Eury (tabl. 6.18:2) [Molianen 2015, s. 410], z Litwy z miejscowości Viesvilles (tabl. 6.18:3) [Kazakievicus, 1996, s. 69]. Spotykamy je w Niemczech, np. w Stade (tabl. 6.18:4) [Geibig 1991, s. 352, taf. 142] jak i w Hedeby, historycznie wchodzącym w obręb królestwa Danii (tabl. 6.18:5) [Geibig 1999, s. 79, 87]. Miecze tego rodzaju odnaleziono na Słowacji w miejscowości Ladice (tabl. 6.18: 6) i Male Kozmalovce [Ruttkay 1975, s. 137], oraz na Morawie [Košta, Hošek 2014, s. 170-225]. Spotykamy je również na Rusi (tabl. 6.18: 7) [Кирпичников 1966, tabl. II, VII; Каинов 2019, s. 54]. Jak możemy zauważyć sprawa jest analogiczna do wcześniej wymienionych opraw, stanowi ona formę rozpowszechnioną w całej Europie.

Sygnatury widoczne na klingach wykonane za pomocą żelaza, czy to w formie napisów, pojedynczych znaków czy całych kompozycji nie należą we wczesnym średniowieczu do rzadkości. Inaczej ma się sytuacji w kontekście inkrustacji za pomocą metali kolorowych, z jaką mamy do czynienia na opisywanym znalezisku (tabl. 6.19: 1). Laskowane krzyże wykonane z mosiądzu lub innego szlachetnego metalu znane są zaledwie z kilku zabytków.

Najściślejszą analogię stanowi znalezisko z Hedeby, gdzie zarejestrowano identyczny symbol wykonany z żółtego metalu (tabl. 6.19: 2). Niestety nie została przeprowadzona analiza, która wykazała by skład chemiczny metalu. Miecz ten posiada oprawę typu X wg. Petersena co jeszcze bardziej zbliża go do lednickiego zabytku, z tym że jest ona o większych rozmiarach. Jego datowanie obejmuje X wiek [Geibig 1999, s. 79, 87].

Pożar, który strawił kolekcję zabytków odnalezionych w Mikulčicach w Czechach utrudnia poprawną identyfikację kolejnych analogii. Na jednej z kling, w którą wyposażono w podróż pośmiertną tam pochowanego, zarejestrowano również krzyż wykonany z żółtego metalu (tabl. 6.19: 3). Niestety wspomniane „oczyszczenie w ogniu" uszkodziło zabytek na tyle, że obecnie nie jest możliwa ponowna reewaluacja. Przedmiot posiada oprawę typu H, jak wcześniej czytaliśmy datowaną od poł VIII do 3 ćw. X wieku. Sam zabytek jest łączony z horyzontem Wielkomorawskim, czyli datowany na IX wiek [Košta, Hošek 2014, s. 75].

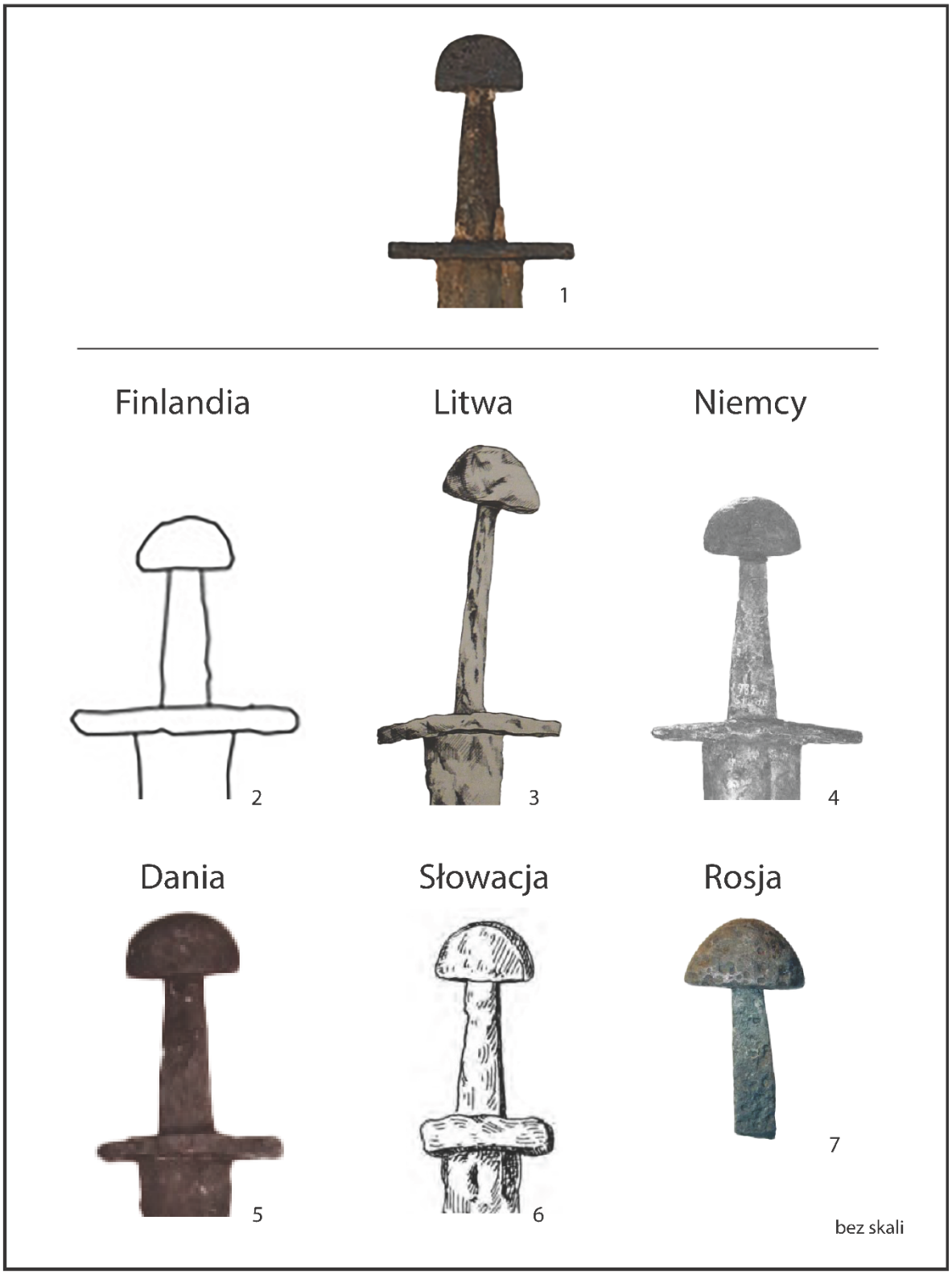

Tabl. 6.18 - Oprawa miecza typu X z lednickiego kompleksu osadniczego i wybrane europejskie analogie. 1 - Jezioro Lednica, 2 - Eura, 3 - LItwa Viesvilles, 4 - Stade, 5 - Hedeby, 6 - Ladice, 7 - Gniezdowo.

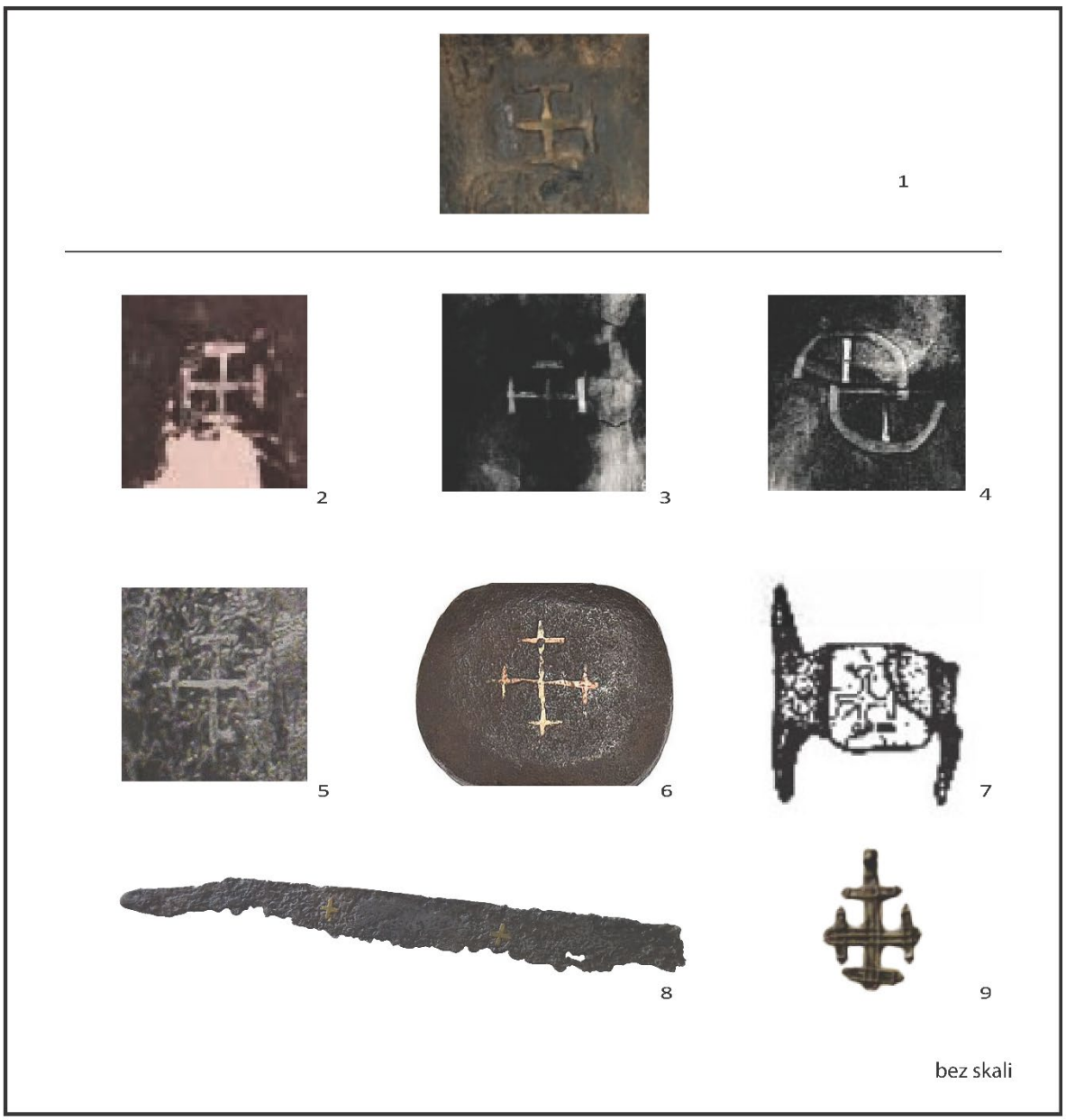

Tabl. 6.19 - Symbol na mieczu MPP/A/71/5/94 oraz wybrane analogie. 1, 8 - Lednica, 2 - Alba Iulia, 3 - Kangasala, 4 - Gniezdowo, 5 - Mikulcice, 6 - Alexandria, 7 - Poznań, 9 - Sigtuna.

Drugi z zabytków, również pochodzący z grobu, posiadał na zastawie znak krzyża wpisanego w koło wykonany ze stopu srebra (tabl. 6.19: 4). Brak zachowanej głowicy nie pozwala na określenie jego przynależności typologicznej, jednak okres funkcjonowania cmentarzyska w Mikulcicach zacieśnia chronologię zabytku do IX ewentualnie początku X wieku [Košta, Hošek 2014, s. 150].

Także i z obecnych ziemi polskich znana jest jeszcze jedna kling posiadająca analogiczny symbol (tabl. 6.19: 5). Została ona namierzona w Reczkowie i posiada oprawę zbliżoną do

znaleziska lednickiego, czyli zarówno jelec jak i głowica wykonane są z surowego żelaza. Typologicznie należy on do odmiany X,B,1 w podziale Oakeshotta [1991, s. 10].
Wykonany żółtym metalem znak krzyża znajduje się na mieczu pochodzącym z Alexandrii (tabl. 6.19: 6). Symbol w odróżnieniu od powyżej wymienionych zabytków nie został umieszczony na klindze, a na głowicy. Jest on prawdopodobnie pochodzenia niemieckiego i datuje się go na schyłek XIV do początku XV wieku. Trafił on do egipskiej mameluckiej kolekcji prawdopodobnie jako zdobycz lub w formie trybutu lub podatku [Oakeshott 1991, s. 99].
Sam symbol w postaci laskowanego krzyża pojawia się także na innych elementach uzbrojenia i w kontekście znaleziska z jeziora Lednica koniecznie trzeba przytoczyć zabytek z Poznania, gdyż obie miejscowości stanowią najważniejsze punkty w pierwszym państwie Piastów (tabl. 6.19: 7). Mowa tutaj o toporze typu IIIB.5.30 określanym w starszej literaturze jako typ Lunow, który pochodzi z jeszcze przedwojennych wykopalisk na stanowisku Poznań-Dębiec. Na obuch topora znajduje się omawiany symbol wykonany z kolorowego metalu [Kotowicz 2014, s. 317].
Analizowany miecz to nie jedyny zabytek z lednickiego kompleksu osadniczego, który posiada inkrustację za pomocą żółtego metalu. Kolejne znalezisko stanowi klinga noża z dwoma krzyżykami odnaleziona w latach 60 podczas wykopalisk prowadzonych przy tak zwanym małym kościele.
Wyobrażenie laskowanego krzyża nie ogranicza się tyko i wyłącznie do militariów. Aby podkreślić jego ogólnoeuropejski charakter chciałbym zwrócić uwagę na znalezisko z Sigtuny obecnie w Szwecji, we wczesnym średniowieczu pod panowaniem Duńskim, gdzie odnaleziono zawieszkę wykonaną z żółtego metalu, we wspomnianym kształcie laskowanego krzyża (tabl. 6.19: 9).
Przytoczone analogie potwierdzają X-wieczną chronologię zabytku, którą sugerowano na podstawie kontekstu znaleziska (rozwalisko mostu) oraz daty pozyskanej z badań radiowęglowych. Kolejne zabytki wskazują, że inkrustowanie płazów mieczy w ten sposób mogło mieć miejsce nawet w XII stuleciu. Dopiero następne daty oparte o badania dendrochronologiczne, pozyskane z pozostałości mostu prowadzącego „na ledniczkę" mogą w przyszłości dostarczyć więcej informacji odnośnie chronologii zabytku.
W kwestii jego proweniencji nie możemy więcej powiedzieć niż o ogólnoeuropejskim charakterze takiego znakowania.

Kolejny aspekt formalny, który należy uwzględnić w analizie, stanowi dekoracja wykonana za pomocą wklepania dziwerowego drutu w uprzednio naciętą powierzchnię miecza. W literaturze nie natrafiono na identyczne potraktowanie płazów, co czyni lednickie znalezisko

wyjątkowym. Nie mniej znane są zabytki, gdzie w dziwerowany rdzeń miecza wprowadzono inny rodzaj żelaza.

W stosunku do sygnatur w kształcie litery „S" (tabl. 6.20: 1) takie znaleziska znane są z Finlandii. Jeden odkryto przypadkowo w przekopie prowadzącym z Turku w stronę Taskula w 1954 roku (tabl. 6.20: 2). Jest to miecz typu E datowany na okres od poł IX do połowy X wieku. Jego zbrocze składa się z czterech prętów połączonych z sobą (zespawanych) w technice dziwerowania, natomiast każdy z prętów z dziewięciu warstw (pięć stali i cztery żelaza). Po jednej stronie zbrocza znajduje się kratka oraz symbol S (lub ósemki) [Molianen 2014, s. 404].

Kolejny pochodzi z grobu na cmentarzysku w Eura, odkopany w 1939 roku. Jego zbrocze zostało wykonane z 6 prętów, każdy złożony z 9 warstw (5 żelazno i 4 stal). Po jednej stronie w tę dziwerowaną powierzchnię został wklepany znak S (lub 8) (tabl. 6.20: 3) [Molianen 2014, s. 399].

Następną analogię stanowi miecz z Nousiainen również stanowiący znalezisko grobowe i również posiadający zbroczę wykonane w technice dzierowania. Zostało ono skomponowane z 4 prętów a każdy z nich składał się z 11 warstw (5 żelaza i 6 stali). Tutaj również znajdował się symbol 8 [Molianen 2014, s. 395].

Analogie do wzoru kratki umieszczonej po drugiej stronie lednickiego miecza (tabl. 6.20: 4) znajdujemy na innej klindze z Eury, będącej luźnym znaleziskiem. Miecz posiada oprawę typu Mannheim-Speyer, zbliżoną do typu 4 Gebiga. W zbrocze, które pozostawało gładkie, został wkomponowany dziwerowany drut we wzór zbliżony do kratki (tabl. 6.20: 5, 6) [Molianen 2014, s. 373].

Następne luźne znalezisko posiadające wzór zbliżony do kratki pochodzi z Parainen (Bjorkholm, Finlandia) (tabl. 6.20: 7). Wykonany został z żelaza i umieszczony na gładkiej powierzchni zbrocza [Molianen 2014, s. 373].

Ostatni z zabytków, reprezentowany przez typ Z wg. Petersena, posiadał wzór zbliżony do kratki, dodatkowo rozbudowany o kolejne dekoracje (tabl. 6.20: 8). Miecz odnaleziono w miejscowości Mynanaki (Junnila, Finlandia) i również stanowi znalezisko luźne [Molianen 2014, s. 363].

Tę zbieżność z północno-wschodnimi obszarami Europy ponownie będziemy tłumaczyć natężeniem znalezisk na obszarze Finlandii.

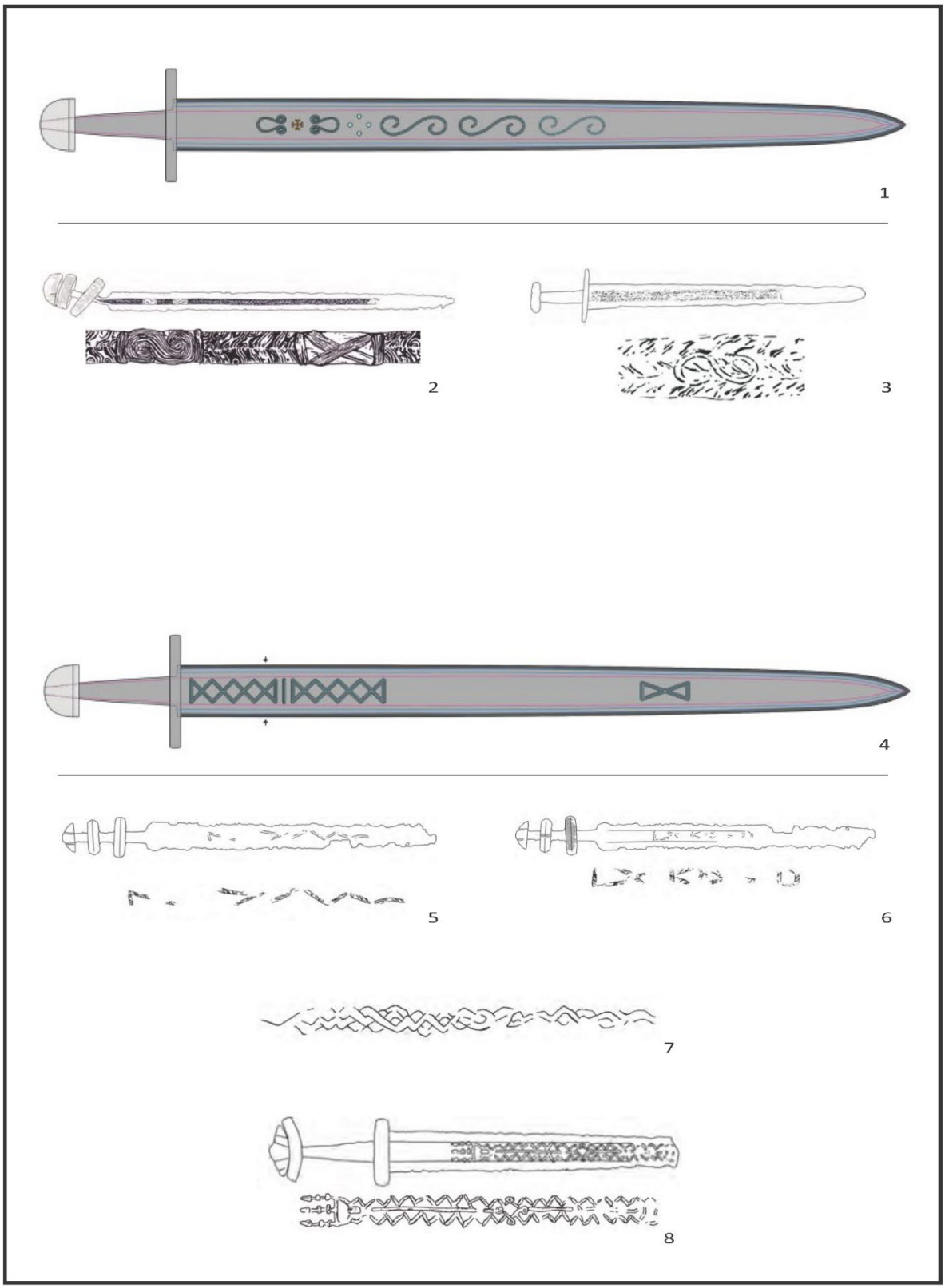

Tabl. 6.20 - Symbole na mieczu MPP/A/71/5/94 oraz wybrane analogie. 1, 4 - Lednica, 2 - Turku, 3, 5, 6 - Eura, 4 - Parainen, 5 - Mynamaki.

6.1.8. Podsumowanie.

Odnalezione w lednickim kompleksie osadniczym miecze pod względem formalnym odpowiadają militariom rozpowszechnionym w całej Europie i z tego powodu ustalenie miejsca ich wykucia nie jest możliwe bez pomocy badań fizyko-chemicznych.

Pierwszy z zabytków, nie posiada w pełni zachowanej oprawy co utrudnia ustalenie jego przynależności typologicznej. Mógł to być typ H wg. Petersena, ale mógł być inny. Na jego płazach znajdują się znaki; Ω + Ω oraz + @ +, które można również zauważyć na klingach wykopanych w licznych europejskich krajach.

Drugi miecz należy do typu X wg. Petersena, również bardzo rozpowszechnionego w Europie. Znajdujące się na jego głowni symbole ИЕИ i ИОИ nie posiadają ścisłych analogii. Zbliżone znaki zostały zarejestrowane na zabytkach z Rosji i Anglii. Ten stan rzeczy nie pozwala przesądzić o lokalnym lub obcym pochodzeniu.

Trzeci zabytek to właściwie rękojeść i głowica również paneuropejskiej formy.

Dwa kolejne miecze posiadają na klindze napis Ulfbreht, co stanowi najlepszy wyznacznik przy określaniu proweniencji. Oprawa jednego z nich posiada analogie tylko w materiałach z polski, drugą można określić jako ogólnoeuropejską.

Dalsze dwa miecze zaliczają się do tego samego typu i jak wspomniano stanowią formę typową dla Europy centralnej, jednak zbyt popularną by wykazać bardziej konkretne miejsce ich powstania.

Ostatecznie miecz odnaleziony w 2020 roku również stanowi formę rozpowszechnioną na całym kontynencie a jego cecha szczególna jaką stanowi inkrustacja mosiądzem w formie krzyża, chociaż rzadko spotykana to na ogromnej przestrzeni od Skandynawii po Egipt.

Zabytki opisane w tym rozdziale będą dla nas ważne w kontekście dalszych rozważań związanych z każdą analizowaną w tej dysertacji funkcji lednickiego kompleksu osadniczego. Wskazują one na obecność elity, na powiązania handlowe, możliwe że na kwestie produkcyjne, a ich obecność w wodzie można łączyć ze sferą obrzędową.

6.2 Trzewiki pochew mieczowych.

Wygląda na to, że trzewiki należą do kategorii znalezisk, które charakteryzują się zróżnicowanie regionalne. W lednickim kompleksie osadniczym odnaleziono dwa egzemplarze i na podstawie ich cech formalnych spróbujmy ustalić ich chronologię oraz miejsce gdzie zostały wykonane.

6.2.1 Trzewik nr inw. MPP/A/79/162/95.

Tę dwuskładnikową grupę otwiera zabytek wykonany ze stopu miedzi. Jego stanu zachowania z całą pewnością nie można określić jako dobry. Archeolodzy odnaleźli go w dwóch kawałkach, które następnie z sobą spojono. Dolna i górna partia zabytku jest uszkodzona, a dodatkowo cała powierzchnia przedmiotu jest mocno wytarta. Strukturę znaleziska najtrafniej będzie określić jako jednolitą, z górną krawędzią jako profilowaną w trzy żeberka. Przez środek każdej z zachowanych połówek przebiega kolejne wypukłe żeberko rozszerzające się w dolnej partii. Już nigdy nie odczytamy dokładnej formy ornamentu na wspomnianym rozszerzeniu, aczkolwiek wydaje się, że posiadało ono kształt palmety.

Tabl. 7.1 - Trzewik nr inw. MPP/A/79/162/95.

Całkowita wysokość każdej z połówek wynosiła 5,97 i 6,32 cm, w najszerszym punkcie posiadały 4,45 i 4,46 a grubości to 0,28 i 0,3 cm. Razem ważyły 32 gramy.

Trzewik należy zaliczyć do typu III w podziale Paula Paulsena [1953, s. 59-97] a obecność żeberka to element typowy dla okuć tak zwanej grupy wschodniopruskiej (niem. eine

ostpreußische Gruppe) czyli typy III.4 [Paulsen 1953, s. 87-96][74]. W podziale Kazakevičiusa odpowiadają one typowi IIIc [Kazakevičius 1998, s. 300-301, 303].

Do odkrycia trzewika doszło w 1995 roku podczas prac prowadzonych przez Annę i Jacka Wrzesińskich i zalegał on tuż pod warstwą orną na stanowisku w Dziekanowicach 22 [Janowski 2006, s. 35, ryc. 6.2; 10; Wrzesiński, Wrzesińska 2007, s. 76, ryc. 2].

Analogiczne zabytki, opublikowane w literaturze, znane są z kilku stanowisk. Jeden z obszarów dzisiejszej Ukrainy, z miejscowości Pidgircii (dawnej Podhorce) odnaleziony w tak zwanej bliźniaczej mogile i datowany na kon. X - pocz XI wieku (tabl. 7.2: 1) [Liwoch 2005, s. 54].

Kolejny odnaleziono w Pogrebi (Погреби) w Browarskim rejonie (Броварськї району) w Kijowskiej oblasti (Київської області) stanowiący znalezisko luźne z XIX wieku (tabl. 7.2: 2) [Зоценко 2004, s. 95].

Następne trzy trzewiki pochodzą z Rosji, z Gniezdowa a ich chronologia obejmuje okres od końca X do początku XI wieku [Kainov 2009, s. 101-103]. Dwa lepiej zachowane zabytki odnaleziono przy pomocy wykrywacza metali podczas prospekcji prowadzonych na osadzie (tabl. 2: 3, 4). Na ostatni, będący właściwie fragmentem wyrobu pochodzi z warstw kulturowej na grodzisku, również datowanej na wspomniany okres (tabl. 2: 5) [Каинов 2019b, s. 18-19].

Aż siedemnaście trzewików należących do tego typu pochodzi z krain zamieszkiwanych w średniowieczu przez plemiona Pruskie czyli dzisiejszego obwodu Kaliningradzkiego i Litwy [Kazakevičius 1998, s. 300-301, 303], jeden w Polsce na Mazurach. Przyglądając się rysunkom zabytków (tabl. 7.2: 6-21) można zauważyć, że nie jest ro zbiór jednorodny wewnętrznie i chociaż wszystkie łączy obecność biegnącego centralnie żeberka i bordiury wzdłuż górnej krawędzi, to dekoracja ta była wykonywana różnymi technikami. Ostatnie znalezisko zaliczane do tej grupy pochodzi z Fnilandii [Nallinmaa-Luoto 1978, s. 130, taula XXIV.14].

W świetle analogi należało by przyjąć północno wschodnią proweniencję trzewika z Dziekanowic, z tym zastrzeżeniem, że niemała ilość podobnych wytworów pochodzi z Rusi. Pamiętajmy o tym, że dużą rolę w statystyce znalezisk spełnia chociażby rodzaj obrządku pogrzebowego, stan badań i procesy podepozycyjne. Ponieważ na moment obecny nie posiadamy innego narzędzia, zabytek ten uznamy za bałtyjskiego pochodzenia, jednak dopiero badania fizykochemiczne może mogłyby przynieść jakiś dodatkowych i cennych danych w tym zakresie.

[74] Zdaniem Janowskiego dokładniejsze ustalenia typologiczne, skutecznie niweczy zły stan zachowania przedmiotu. W seriacji Paulsena ten dodatkowy indykator pozwalający na przypisane do konkretnego typu stanowi rodzaj i szczegóły ornamentu znajdujące się w centrum po obu stronach trzewika [Janowski 2006, 35]. Pogląd ten nie jest do końca zrozumiały ze względu na obecność takiego elementu jak biegnące przez środek zabytku żeberko występujące wyłącznie w zabytkach grupy III.4.

W 2011 roku w pracy dotyczącej mieczy z Ostrowa Lednickiego Andrzej Janowski wypowiedział się na temat analizowanego zabytku uznając go z typ III bez możliwości przypisania go do konkretnego podtypu. Uznał, że stanowi on, oraz dwa zabytki z Ukrainy i jeden z Gniezdowa (tabl. 7.2: 1-3) formę mieszaną pomiędzy odmianami III.1 i III.4 w podziale P. Paulsena [Paulsen 1953, s. 59-97; Janowski 2011, s. 38]. Jego rozważania dotyczą przede wszystkim dyspersji znalezisk, mianowicie zabytki grupy 1 znane są z terytorium Europy południowej i południowo wschodniej (7 z Bługarii, 3 z Ukrainy, 2 w Polsce i po jednym z Białorusi, Węgier i Rosji). W literaturze utarł się pogląd, że były one wytwarzane na obszarach naddunajskich [Korzuhina 1950, s. 68; Yotova 2004, s. 51]. Zabytki drugiej grupy (typ III.4) zostały zaprezentowane powyżej ze wskazaniem na ich bałtyjską prowenienecję.

Jak zauważa autor trzewiki podobne do pochodzącego z lednickiego kompleksu osadniczego wystąpiły na pograniczu obu tych stref. Jest możliwe, że do ich powstania doszło na styku tych obszarów, chociaż jak sam podkreśla przy tak nikłej ilości danych jest to stosunkowo niepewna hipoteza [Janowski 2011, s. 38].

Trudno określić dlaczego Andrzej Janowski nie zdecydował się zamieścić dziekanowickiego trzewika pośród odmiany III.4. Sam podaje, że wynika to z faktu iż na dolnej krawędzi, obecnie mocno zniszczonej, mogła znajdować się palmeta charakterystyczna dla trzewików odmiany III.1. Jednak wszystkie przytoczone w pracy Paulsena zabytki tej grupy nie posiadają biegnącego przez środek żeberka, za wyjątkiem zabytku ze wspominanych Podhorców (tabl. 7.2: 1), którego kolejni badacze zdecydowali nie uznawać za ten sam rodzaj co pozostałe trzewiki typu III.1.

Cechą charakterystyczną grupy III.1 (grupa wareska) jest obecność palmety w dolnej części trzewika oraz górne zakończenie ze stylizowaną główką zwierzęcą [Paulsen 1953, s. 59]. Jak sam Poul Paulsen zauważa, rysunki znalezisk z Podhorców są niedokładne i wiodą do niepoprawnych interpretacji. Obecnie dysponujemy lepszą dokumentacją [Liwoch 2005, s. 54] dzięki czemu możemy stwierdzić, że zarówno obecność palmety jak i zoomorficznego zwieńczenia jest mocno życzeniowa. Zabytek nie posiada szczególnych różnic formalnych w stosunku do innych zaliczanych do grupy III.4.

Następnie A. Janowski uznaje jako formę mieszaną również kolejny zabytek z Ukrainy oraz Gniezdowa (tabl. 7.2: 2, 3) na których brak śladów palmety. Warto tutaj zaznaczyć, że w opinii Siergieja Kainova wszystkie te znaleziska należą do typu III.3 [Kainov 2009, s. 101-103].

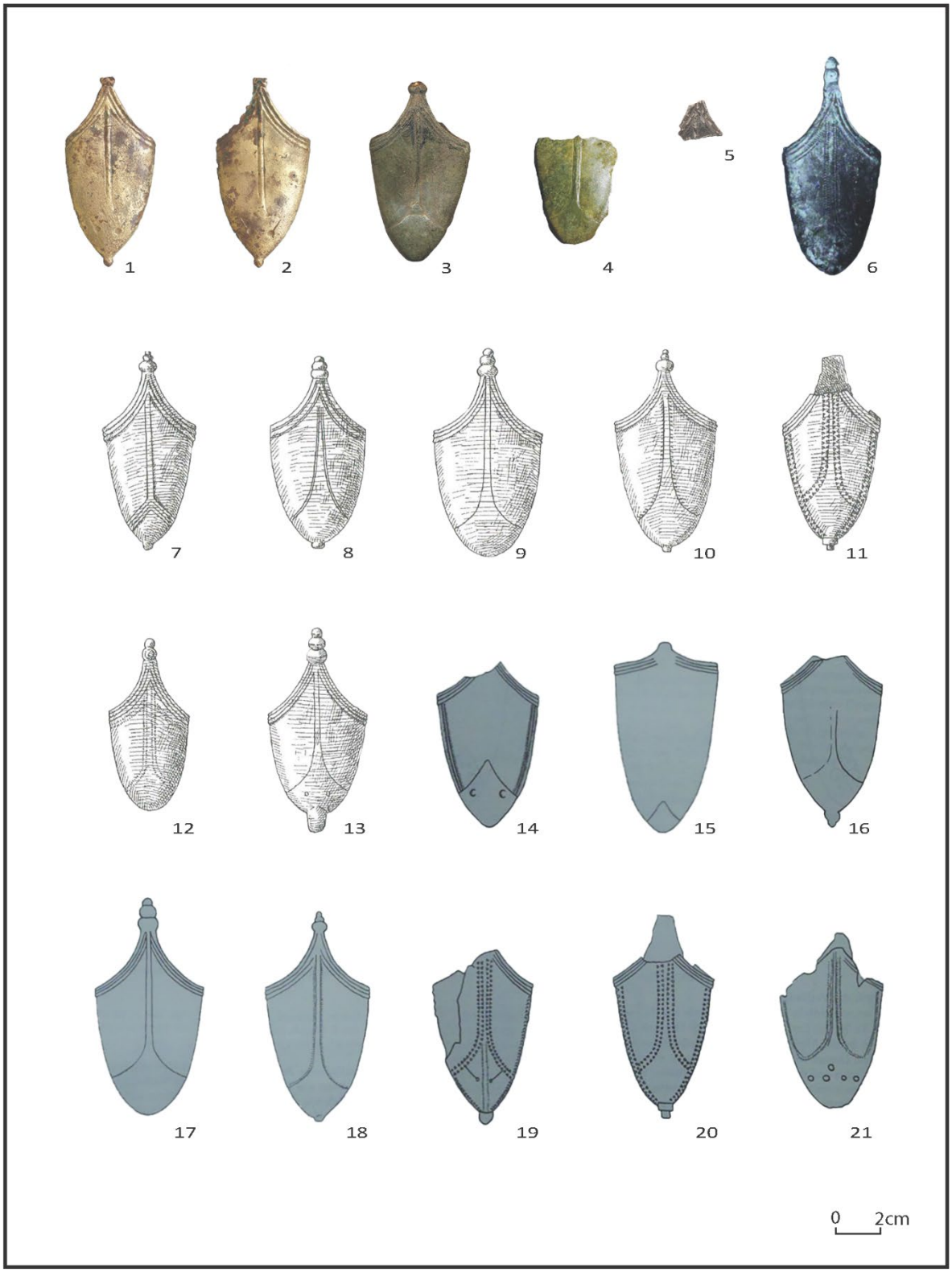

Tabl. 7.2 - Trzewiki analogiczne do dziekanowickiego znaleziska. 1 – Podhorce; 2 – Pogrebi; 3, 4, 5 – Gniezdowo; 6 – Gross-Fredrischberg; 7 – Bikavenai; 8 – Gintaliske; 9, 14, 16, 17, 19 – Linkukhnen, 10 – Dobroje; 11, 15, 20 – Lobertshoff; 12 – Sovchoznoje; 13 - Ciunkanai Drengeriai; 18 – Hunenberg; 21 – Laptau.

Tak samo Vytautas Kazakevičius jako cechy charakterystyczne dla swojego typu IIIc odpowiadającego grupie wschodnio-pruskiej wg. Pulsena (inaczej typ III.4) uznaje jednolitą formę, skromnie zdobione, które stanowi żeberko biegnące przez środek i delikatne profilowane linie na brzegach. Górna część okładziny bywa wykończona stylizowaną głową ptaka lub profilowaną narośla, gdzie ten drugi wariant jest częściej spotykany [Kazakevičius 1998, s. 300-301, 303].

Zatrzymajmy się jeszcze na chwilę przy kwestiach związanych z chronologią. Dziekanowicki zabytek chociaż odnaleziony na stanowisku datowanym na kon. X/pocz XI - XIII wieku, to wydaje się jednak, że znajdował się na złożu wtórnym i należy przyjąć jego chronologię odpowiadającą innym znaleziskom tej formy (kon. X- pocz XI wieku) [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

Znalezisko to świadczy o obecności elit w lednickim kompleksie osadniczym i będzie pomocne przy naszych rozważaniach dotyczących funkcji administracyjnej ośrodka. Jego prawdopodobna wschodnia proweniencja będzie dla nas cenną informacją do dyskusji nad kontaktami interregionalnymi.

6.2.2 Trzewik nr inw. MPP/A/134/28/09.

Kolejny trzewik, tak samo jak pierwszy, został wykonany ze stopu miedzi za pomocą techniki odlewania. Posiada on litą formę zwieńczoną u dołu niewielkim guzkiem. W dolnej partii trzewika widoczny jest słabo czytelny wypukły ornament zbliżony do palmety. Jego górna partia posiada formę strzałki skierowanej ku górze lub jak chcą inni, posiada kształt odwróconego serca. Poniżej widoczne są dwa niewielkie liście zawinięte ku dołowi i łodyga kontynuująca się do spodniej krawędzi. Wspomniana łodyga jest szeroka i posiada kształt trójkąta. Zabytek przetrwał w jeszcze gorszej kondycji niż pierwszy egzemplarz. Jego górna partia jest zupełnie zniszczona, a po jednej stronie brakuje ponad połowy wyrobu

Tabl. 7.3 - Trzewik MPP/A/134/28/09.

Zachowana wysokość trzewika wynosiła 3,65, największa szerokość 3,48 cm, grubość 0, 82 i ważył 11,5 grama.

Stanowi on typ III.3 w klasyfikacji P. Paulsena [Paulsen 1953, s. 84-87] natomiast w podziale dla zabytków pochodzących z krajów bałtyjskich będzie on odpowiadał typowi IIIb [Kazakevičiusa 1998, s. 300-301, 303].

Trzewik odkryto w 2009 roku podczas nadzorów archeologicznych prowadzonych na podgrodziu i pochodzi on z warstwy I, czyli humusu lub podglebia.

Ustalenie proweniencji przedmiotu, na podstawie dotychczas opublikowanych materiałów i przy posługiwaniu się przyjętymi założeniami, stanowi jeden z nielicznych przykładów kiedy nie przysparza ono większych trudności. Do tej pory analogiczne zabytki zostały odnalezione tylko na obszarach zamieszkałych we wczesnym średniowieczu przez Bałtów i mowa tutaj o 20 egzemplarzach. Trzy z nich odnaleziono w grobach datowanych na XI wiek [Kazakevičius 1998, s. 299-300, pav. 20.3-4; 315-316, kat. nr 3, 9, 14-17].

W tej sytuacji można przyjąć, że znalezisko pochodzi z XI wieku i stanowi import z krajów Bałtyjskich i w taki sposób będzie rozważane w syntetycznej części pracy[75].

[75] Oczywiście nie uważam, że kwestia ich proweniencji jest przesądzona. Musimy tutaj polegać na tradycyjnej metodyce archeologicznej, przynajmniej do momentu możliwości implementacji nowszych rozwiązań badawczych.

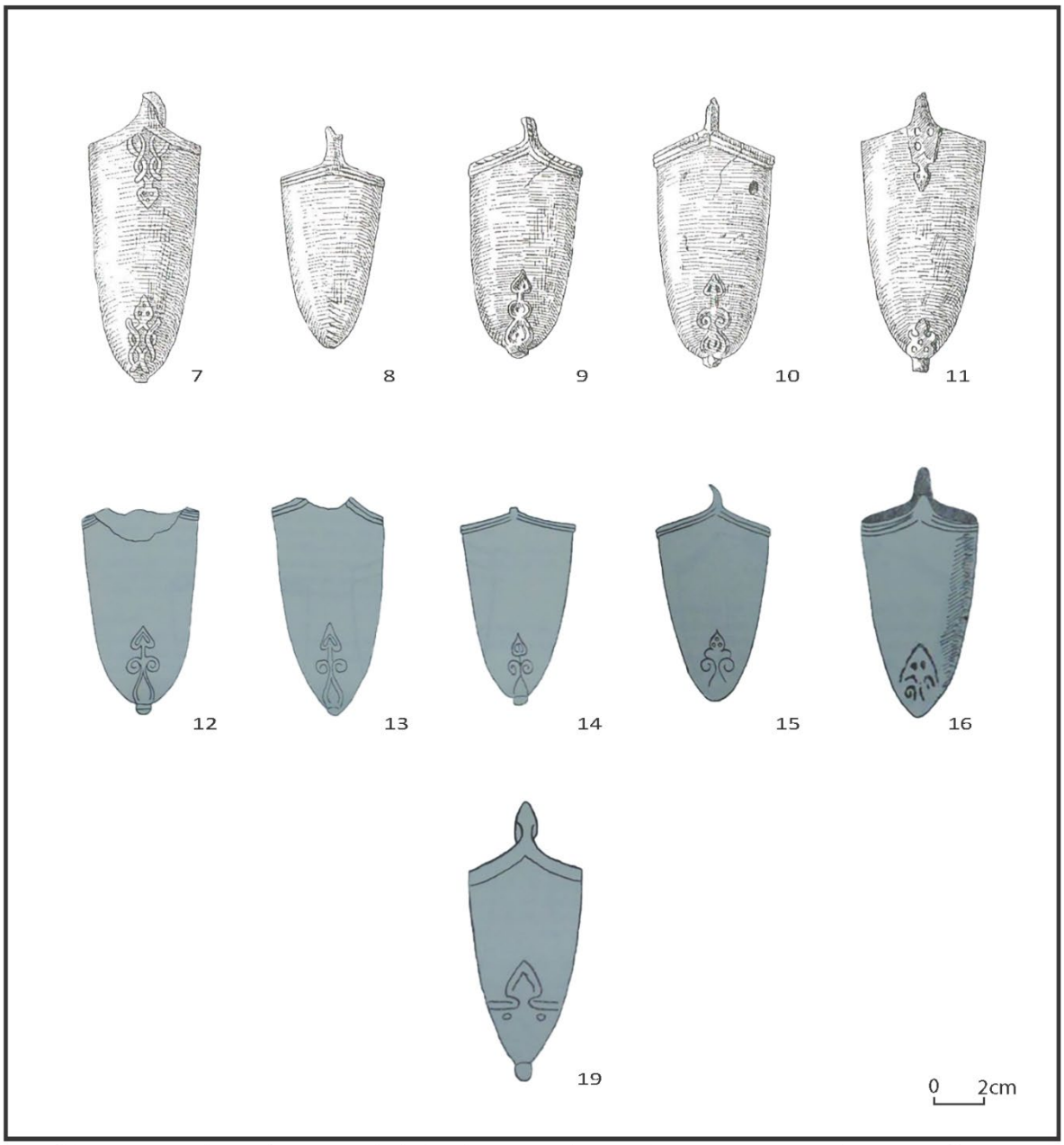

Tabl. 7.4 - Trzewiki analogiczne do lednickiego znaleziska (MPP/A/134/28/09). 1 – Bauske, 2 – Rytprusiai, 3 – miejscowość nieznana (Litwa), 4 – Bikavenai, 5 – Pakalnisniai, 6 – Treyden, 7 – Viehhof, 8, 9, 10 -Alt-Rahden, 11 – Ludsen.

6.3 Topory.

Spośród wszystkich kategorii wczesnośredniowiecznego europejskiego uzbrojenia topory i siekiery stanowią obok włóczni najliczniejszą grupę. W samym lednickim kompleksie osadniczym odnaleziono ich 169 sztuk [Sankiewicz, Wyrwa 2013, s. 104-270; Pydyn, Popek 2020, s. 450-469; Kucypera at al. 2021, s. 108-117, Kowalczyk, Pawlak 2022]. Zabytki te zostaną zaprezentowane w tej części pracy, a uwagę położymy przede wszystkim na kwestie związane z ich proweniencją.

Klasyfikacja toporów odnalezionych w jeziorze lednickim i w jego otoczeniu została opublikowana w 2013 roku przez Piotra Kotowicza, a w o pięć lat późniejszej pracy uaktualniona [Kotowicz 2013, 2018]. Dokonany przez tego autora podział uwzględnia wszystkie cechy formalne żeleźców co pozwala na grupowanie z sobą zabytków rzeczywiście do siebie podobnych.

W niniejszej pracy posłużono się tym podziałem co mam nadzieję przyniosło zamierzony efekt pozyskania odpowiedzi na główne problemy badawcze tej dysertacji. W niniejszym rozdziale dokonano opisów poszczególnych zabytków oraz przygotowano ilustracje stanowiące materiał dowodowy dla wyciągniętych wniosków.

W analizie nie uwzględniono wszystkich zabytków. Analogii poszukiwano dla typów, których liczba jest niewielka, zazwyczaj do trzech sztuk. Liczniej reprezentowane odmiany uznałem za wyroby miejscowe i ich wartość informacyjna w kwestiach wymiany handlowej jest marginalna. Zostały jednak zawarte tutaj ich opisy i ilustracje, gdyż znaleziska te będą przydatne do rozważań nad innymi funkcjami kompleksu.

6.3.1 Typ IA.1.19.

Pierwsze żeleźce (*nr inw. MPP/A/24/4/81*) (tabl. 8.1) posiada wąskie symetryczne ostrze ustawione prostopadle w stosunku do osi pionowej toporzyska, światło osady jest owalne i zaopatrzone w obustronny kapturek oraz zaokrąglony obuch.

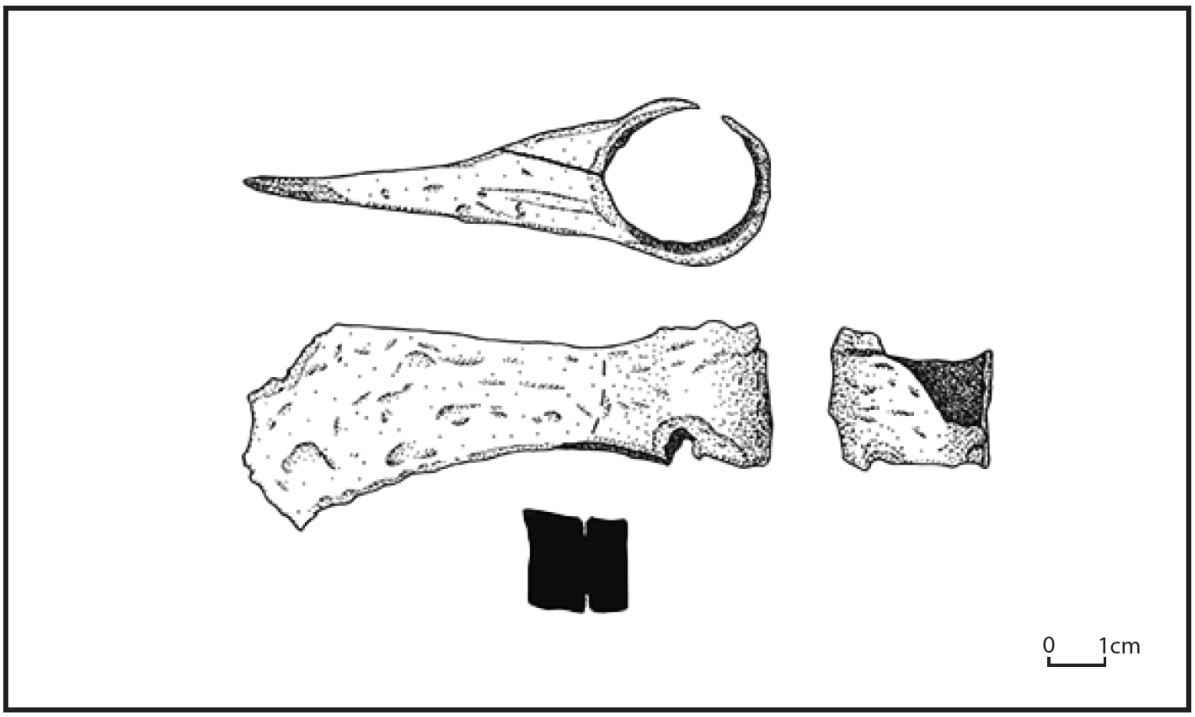

Tabl. 8.1 - Topór typu IA.1.19 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Całkowita długość zabytku wynosi 9,9 cm, zachowana szerokość 3,7, światło osady posiada wymiar 2,7 x 2,3 cm. Przedmiot ważył 93 gramy [Kotowicz 2013, s. 104].

Według podziału Kotowicza odpowiada on typowi IA.1.19 [Kotowicz 2018, s. 56], oraz typowi 7 wg. klasyfikacji Malonaitisa dla zabytków Litewskich [1997, s. 57-58, 4 il.; 2002, s. 169, Abb. 2, 2008, s. 54-56 fig. 14, 16].

Do jego odkrycia doszło w 1981 roku przez Macieja Henneberga podczas badań prowadzonych na cmentarzysku w Dziekanowicach (stan.2). Chronologia stanowiska została określona od 2 poł XI do przełomu XI/XII wieku. Opisywany przedmiot pochodził z jamy grobowej co pozwala przyjąć jego okres użytkowania w podanych ramach czasowych [Hennenberg, Puch 1989, s. 147-161].

Topory zakwalifikowane do typu IA.1.19 występują przede wszystkim na obszarze zasiedlonym w okresie średniowiecza przez plemiona bałtyjskie. Wśród materiałów litewskich odnaleziono je na stanowiskach datowanych od V do X wieku i nawet późniejszych (tabl. 8.2: 1-6) [Malonaitis 1997, s. 57-58, 4 il.; 2002, s. 169, Abb. 2, 2008, s. 54-56 fig. 14, 16, Kunciene 1978, fig. 14:2,4; Tautavičus 1981, fig. 36:2; Iwanowska 2006, Pl. XII:6, XX:8, XXXV:9, XLV:10, LI:18, LXIX:1A; Kurila 2007, s. 299 Fig. 4; Simniškytė 2007, fig. 3]. Znane są także z Łotwy (tabl. 8.2: 7) [Atgāzis 1997, fig. 5; Bitner-Wróblewska, Ciglis, Radiņš 2005, s. 103,

Pl. XIV:146] i z Białorusi, ze stanowisk łączonych z kręgiem bałtyjskim (tabl. 8.3: 1-4) [Зверуго 1987, fig. 10: 8, 19; 2001, s. 114, fig. 3:5-6, 4:2,4: 6:17,19].

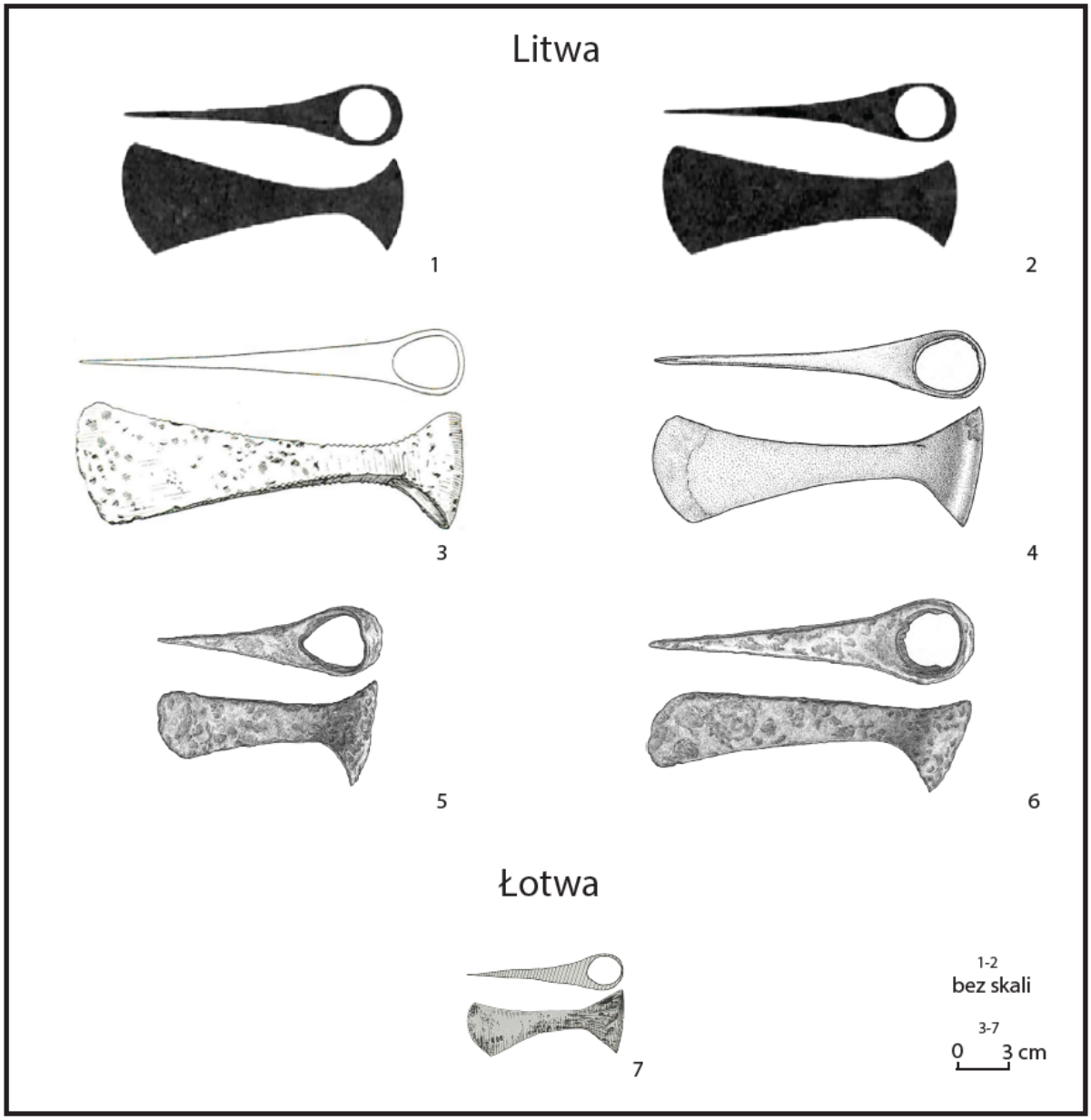

Tabl. 8.2 - Topory typu IA.1.19, analogie.

W XI i XII wieku zabytki te upowszechniają się w ruskich księstwach (tabl. 3: 5-7) [Кирпичников 1966, табл. XVI:12, рис. 6; por. też Алешовский 1960, рис. 2:16; Юра 1962, 100, рис. 30:6; Kotowicz 2013, s. 104].

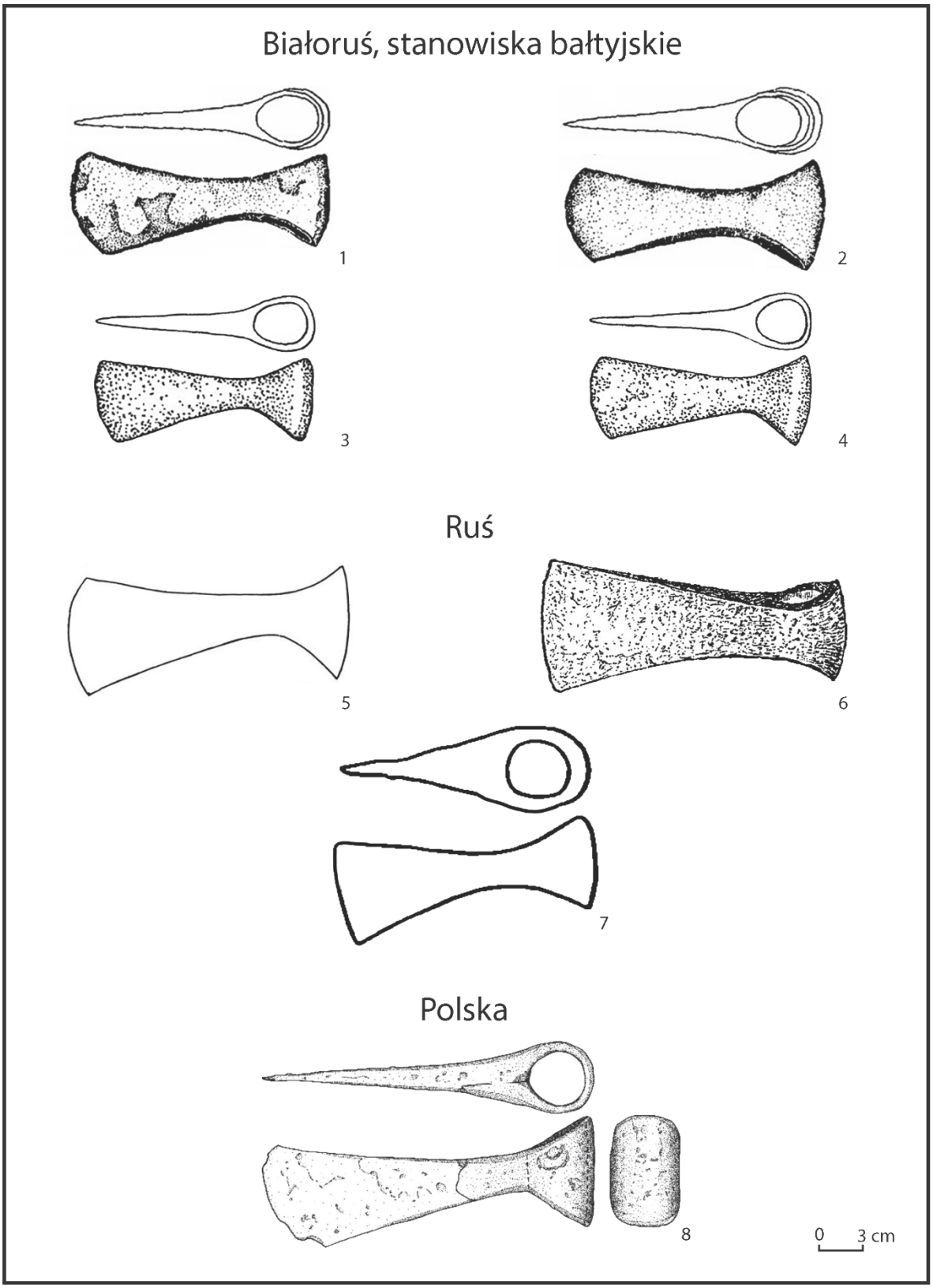

Tabl. 8.3 - Topory typu IA.1.19, analogie.

Z obszaru polski znany jest jeszcze jeden zabytek wyłowiony z Noteci z tego powodu jego chronologia może zostać oparta wyłącznie o cechy formalne (tabl. 8.3: 8) [Kotowicz 2014, s. 203].

Zabytek z Dziekanowic może posiadać XI lub XII-wieczną chronologię i trudno jednoznacznie określić czy stanowi on import z strefy Bałtyjskiej czy z Rusi. Na obecny moment najmniej wątpliwości wzbudza generalnie jego północno-wschodnie pochodzenie [Kotowicz 2018, s. 56]. W dalszej części pracy oba regiony zostaną wzięte pod uwagę.

6.3.2 Typ IA.5.1.

Topór (*nr inw.* MPP/A/64/34/92) o wąskim symetrycznym ostrzu, zaopatrzony w bardzo słabo wyodrębnione górne i dolne trójkątne wąsy, to kolejny unikat w lednickim zbiorze (tabl. 8.4: 1). Żeleźce jest prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska i masywne, obuch zaokrąglony a światło osady owalne.

Całkowita długość topora wynosi 15,2 cm, wysokość ostrza 6,1 cm szerokość osady 4,3 cm [Kotowicz 2013, s. 242] i zaliczono go do typu IA.5.1 [Kotowicz 2018, s. 72].

Do jego odkrycia doszło w 1992 roku podczas prac podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Zalegał on w jeziorze Lednica przy reliktach mostu wschodniego (gnieźnieńskiego) co pozwala oszacować jego chronologię na okres funkcjonowania przeprawy. Na dzień dzisiejszy przyjmuje się, że jest to okres pomiędzy 2 poł. X a przed połową XI wieku.

Zabytki tej formy są niepomiernie rzadko odnajdywane. Obecnie znane są dwie ścisłe analogie i obie pochodzą z dzisiejszych ziemi polskich. Pierwszy został odnaleziony w Nowogrodzie (pow. łomżański) podczas pogłębiania Narwi (tabl. 8.4: 2) [Kotowicz 2014, s. 92; 2018, s. 72-73], pochodzenie drugiego, znajdującego się pod opieką Muzeum w Radomiu, nie jest znane (tabl. 8.4: 3) [Kotowicz 2014, s. 209, 2018, s. 72-73]. Jak wynika z opisu oba przedmioty nie posiadają ściśle określonego kontekstu co uniemożliwia precyzyjne ustalenie ich chronologii. Jak sugeruje Piotr Kotowicz ich datowanie powinno być bardzo ogólne i odnosić się do całego okresu wczesnego średniowiecza.

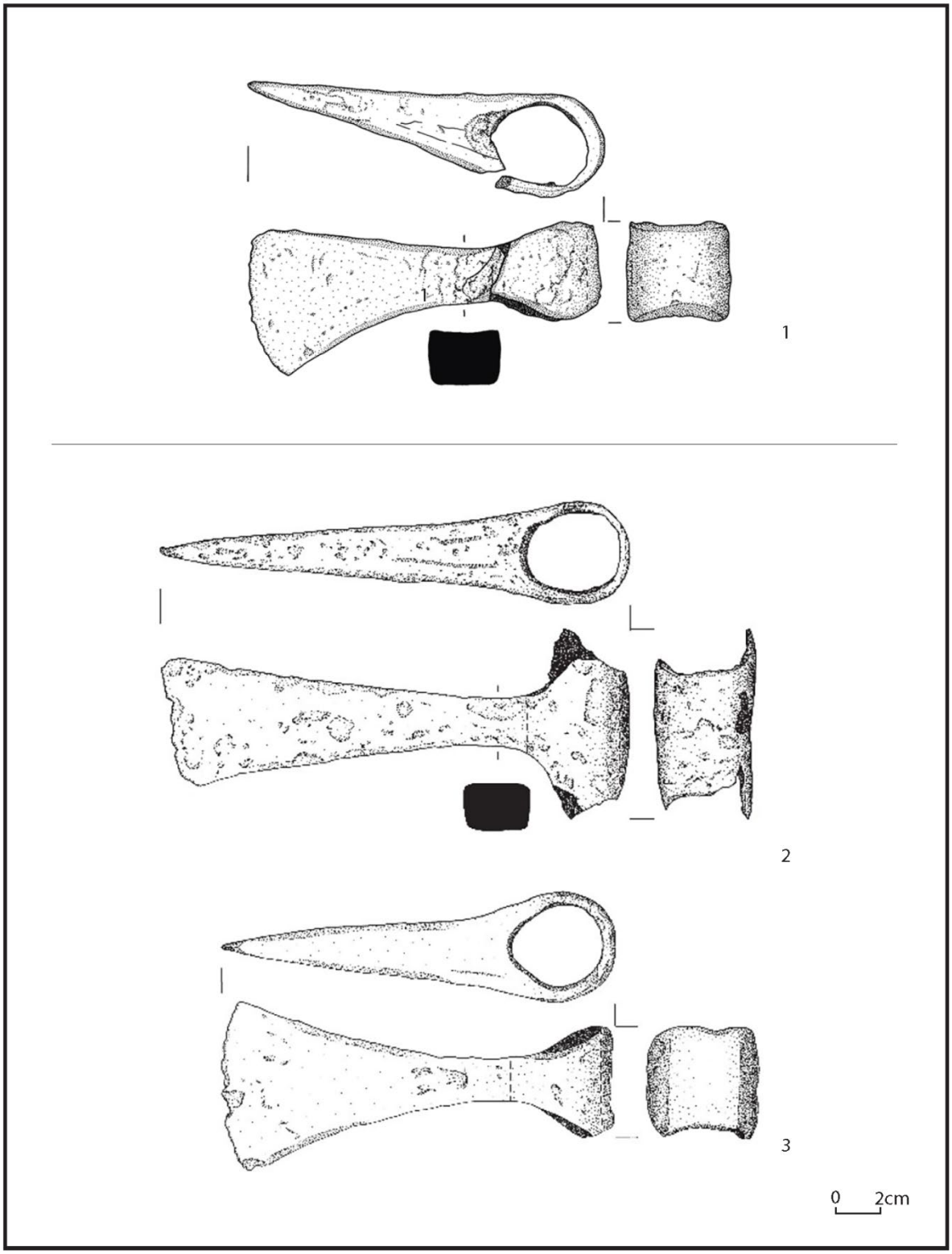

Tabl. 8.4 - Topór typu IA.5.1 z lednickiego kompleksu osadniczego i analogiczne znaleziska.
1 - Dziekanowice nr inw. MPP/A/24/4/81, 2 - Nowogród (pow. łomżański),
3 - luźne znalezisko w zbiorach w Radomiu.

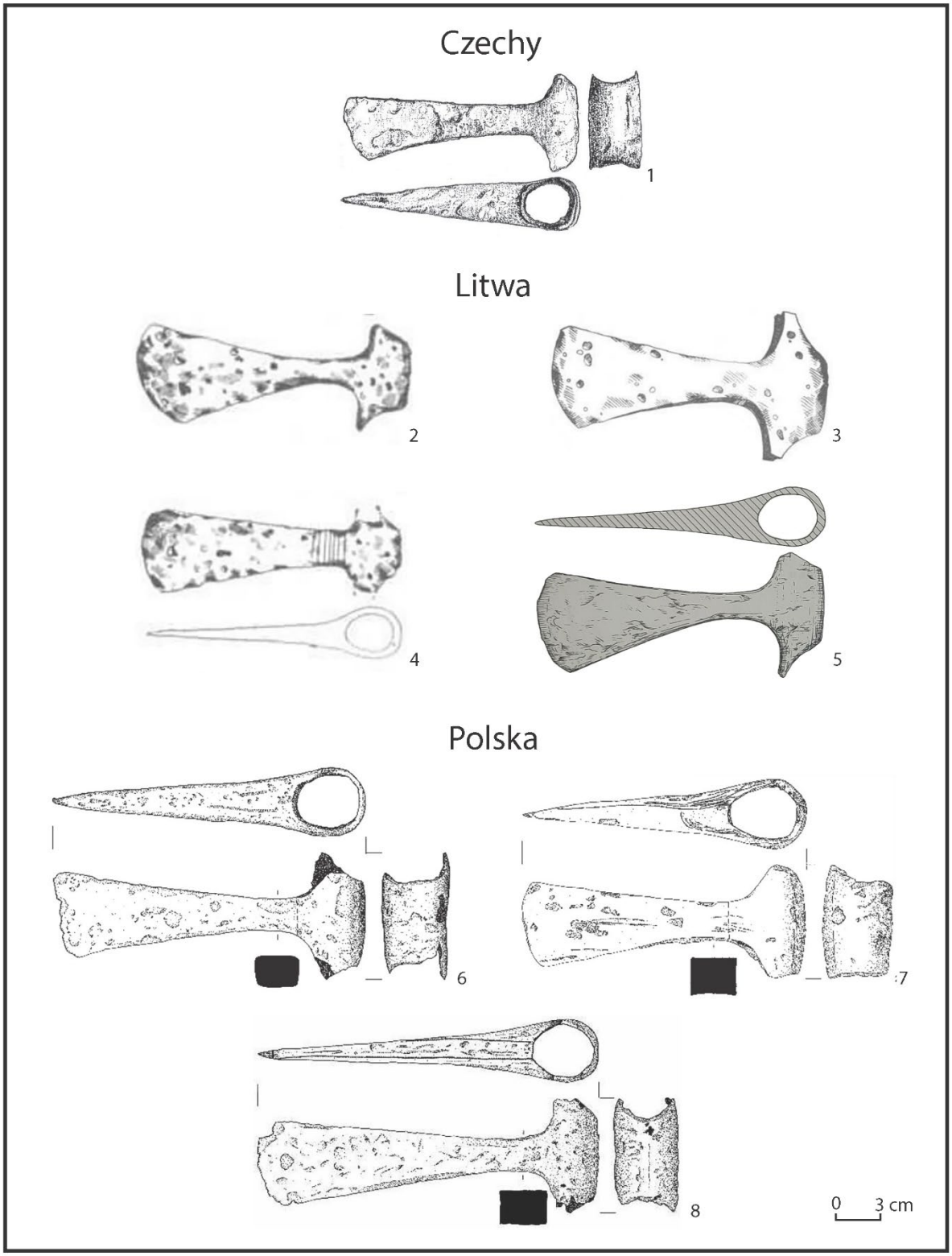

Tabl. 8.5 - Topory typu IA.5.1, analogie do żeleźce nr inw. MPP/A/24/4/81o dłuższych wąsach. 1 - Plužná, 2, 4, 5 - Litwa, miejscowość nieznana, 3 - Рекучяй, 6 - Poznań-Dębiec, 7 - Mielnica Duża, 8 - Polska, miejscowość nieznana, okolice Wrocławia.

Podobne żeleźce, odróżniające się mocniej wyodrębnionymi wąsami, posiadają znacznie lepiej określoną chronologią. Zabytek odkryty w miejscowości Plužná (Czechy) stanowi część skarbu przedmiotów żelaznych, co pozwala przypisać go do okresu obejmującego koniec VIII – początek IX wieku (tabl. 8.5: 1) [Profantova 1997, fig. 2:2; 2011, 76, fig. 6:3]. Kolejne odnaleziono na Litwie (tabl. 8.5: 2-5) [Казакявичюс 1988, fig. 31:6; Iwanowska 2006, pl. CXVI:4]. Trzy pochodzą z Polski, jeden z miejscowości Mielnica Duża (pow. koniński) stanowiący znalezisko luźne (tabl. 8.5: 7), drugi z Poznań-Dębiec (Luboń) odnaleziony na osadzie datowanej na kon. IX do przełomu XI/XII wieku (tabl. 8.5: 6). Sam topór pochodził z warstwy z kon. IX – 1 poł. X wieku, gdzie podstawę datowania stanowiła ostroga odmiany B-C wg. J. Żaka/K. Wachowskiego oraz fragmenty naczyń ceramicznych [Kotowicz 2014, s. 80, 105]. Miejsce odnalezienie trzeciego nie jest znane (tabl. 8.5: 8) [Kotowicz 2014, s. 216]. W literaturze archeologicznej, topory z zaokrąglonym obuchem w rzucie z góry oraz z wyraźnie zaznaczonymi wąsami, przyjęło się określać jako typ „Popęszyce". Zaliczają się do niego zarówno egzemplarze zaprezentowane powyżej jak i żeleźce o asymetrycznych ostrzach (typ IB.5.1). [Wachowski 1981, s. 155-156; Kotowicz 2018, s. 71].

Koncentracja znalezisk typu IA.5.1 na obszarze polski wydaje się wskazywać na ich miejscowe pochodzenie. Tezę tę umacnia dyspersja toporów o asymetrycznym ostrzu, ale o identycznej budowie osady i obucha, oraz o podobnych proporcjach ostrza (wspomniany typ IB.5.1). 50 takich egzemplarzy zostało odnalezionych w kraju nad Wisłą, z czego 24 pochodzi z Jeziora Lednickiego. Zabytki o asymetrycznych ostrzach datowane są głównie od poł IX wieku do XII stulecia [Kotowicz 2018, s. 72-74]. Najwcześniejsze pochodzą z Litwy, jak i generalnie z Europy Wschodniej, gdzie datowane są na V do X wiek [Malonaitis 1997, s. 58-60, fig. 13; Atgāzis 1997, fig. 5; Tereszczuk 2007, s. 238]. Poza granicami polski odnajdywane są również na południe od Karpat i Sudetów i w basenie Dunaju [Sarnowska 1962, s. 495-497, ryc.2; Wachowski 1981, s. 153-154]. Jak sugeruje Piotr Kotowicz idea takiego kształtu żeleźce mogła narodzić się na obszarach zajętych przez Bałtów, jednak w interesującym nas okresie były one również wytwarzane na terytorium pozostającym pod okupacją Piastów [Kotowicz 2018, s. 75].

W dalszej części opracowania będziemy rozważać lednicki zabytek jako wytwór lokalnych płatnerzy powstały pomiędzy poł IX a XII stuleciem.

6.3.3 Typ IA.5.3

Kolejne importy mogą stanowić żeleźce toporów o wąskim symetrycznym ostrzu, w czym są one podobny do poprzedniego zabytku. Ich ostrza są lekko uniesione w stosunku do osi pionowej toporzyska, światła osady posiadają owalną formę a po ich obu stronach widoczne są górne i dolne wąsy. Obuchy natomiast zostały lekko spłaszczone.

W lednickim kompleksie osadniczym typ IA.5.3 reprezentują trzy znaleziska (tabl. 8.6: 1-3) (nr inw. MPPPG 1998:5; MPPPG zagubiony; MPP/A/3/207/61) [Kotowicz 2018, s. 81-82], w typologii przygotowanej dla znalezisk ze Skandynawii będą one zbieżne z typami A i K Petersen 1919, s. 37-38, 44-45, fig. 27-28, s. 41-42]

Wcześniej odnalezione zabytki pochodzą z wykopalisk prowadzonych na cmentarzysku znajdującym się wewnątrz grodziska na Ostrowie Lednickim. Badania te miały miejsce w latach 1932-1935 i zarządzał nimi Adam Wrzosek [Kotowicz 2014, s. 115]. Jeden z nich (MPPPG zagubiony) posiadał długość 9,5 cm, wysokość ostrza wynosi 4,5 cm a światło osady 2,6 x 2 cm. Drugi (MPPPG 1998:5) jest większy, o długości 16,6 cm, szerokości ostrza 4,2 i świetle osady 4,1 x 3,5 cm [Kotowicz 2014, s. 115].

Trzeci posiadający długość 17,3 cm, wysokość ostrza 5,8 cm i światło osady o wymiarze 5 x 3,2 cm [Kotowicz 2013, s. 122] został odnaleziony w 1961 roku podczas prac prowadzonych przez Jerzego Łomnickiego. Wydobyto go z Jeziora Lednica, z rumowiska mostu zachodniego, co pozwala przyjąć jego chronologię na okres funkcjonowania przeprawy. Pewne zastrzeżenia w stosunku do poprawnej identyfikacji kontekstu wzbudza metodyka prac podwodnych prowadzonych w tym okresie, polegająca na raczej spontanicznym wyciąganiu zabytków z dna. Inaczej sprawę ujmując, trafienie w tym miejscu przedmiotu na dno jeziora, jeszcze przed zbudowaniem przeprawy mostowej lub po jej porzuceniu, jest także możliwe.

Z obszaru Polski znane są jeszcze dwa podobne topory i pochodzą one z Pomorza. Jeden z nich został odnaleziony w Barwinie (pow. Słupsk), i datowany jest na XI wiek (tabl. 8.7: 2) [Świątkiewicz 2002, tab. VIA:2]. Drugi wyłowiono z rzeki Dziwna koło Wolina (tabl. 8.7: 1), co ma oczywiście negatywny wpływ na ustalenia chronologiczne [Kotowicz 2018, 82].

Większość znalezisk znana jest z obszaru Skandynawii. Z Norwegii (tabl. 8.7: 3-6) [Blindheim, Heyerdahl-Larsen 1995, Pl. 12:ll, 26:d, 30:b, 39:b, 71:c, 86:c; 1999, 101-10310; Kaland 1998, fig. 4; Jørgensen 1999, 104, Abb. 89: 3-4, 116], Danii (tabl. 8.8: 1-4) [Brøndstedt 1936, Fig. 61, 66:b, 76:a; Graham-Cambell 1980, 73; Westphalen 2002, 56, 63-64, Taf. 10: 1, 3-5, 8, 11: 2-3], oraz Szwecji (tabl. 8: 5-6, 8)[Arbman 1940, Taf. 14: 4, 8; Hallinder 1986, 46] i Gotlandii (tabl. 8: 7) [Thunmark-Nylén 1995, Abb. 59: 8; 1998, Taf. 256: 5].

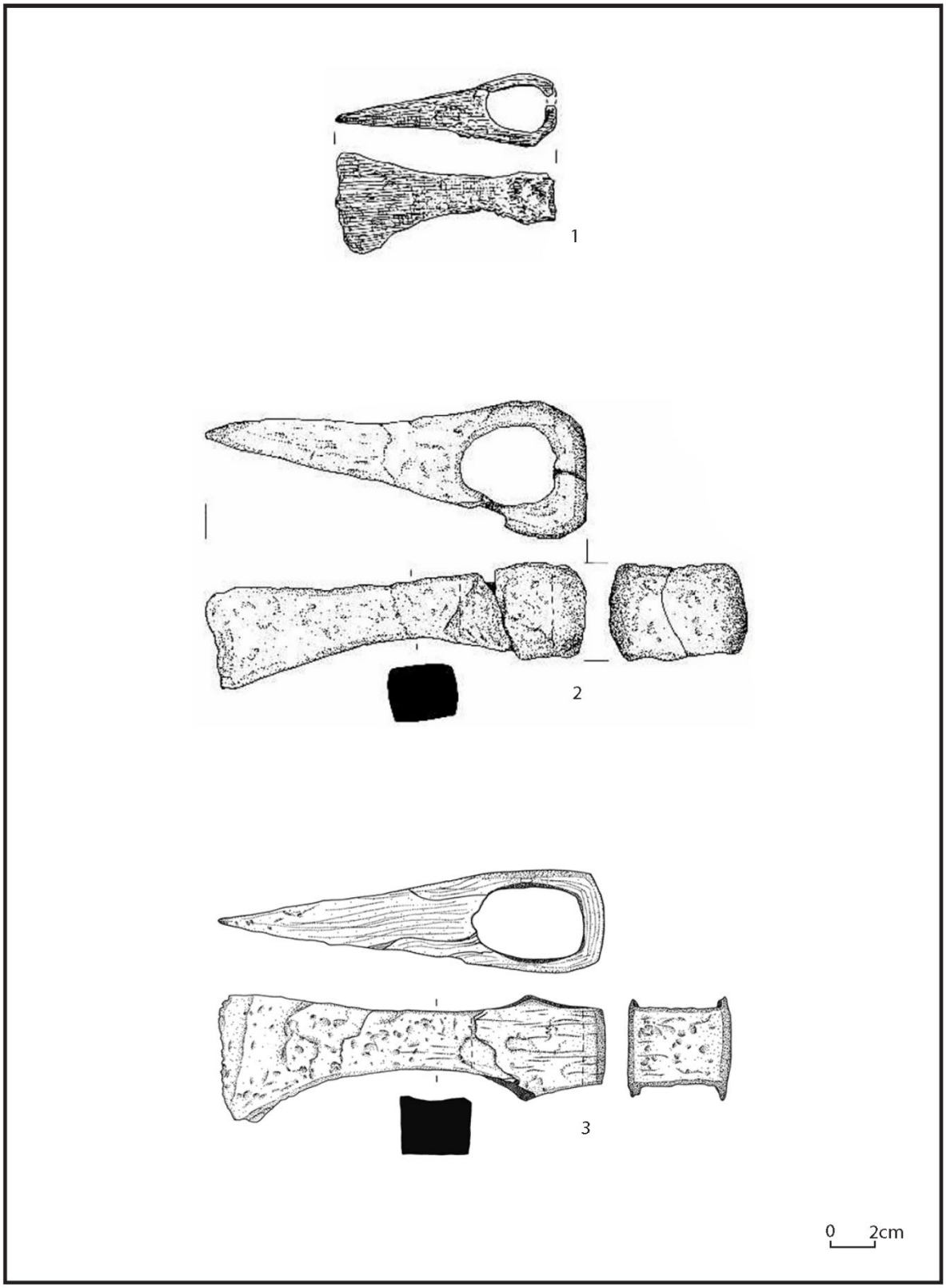

Tabl. 8.6 - Topory typu IA.5.3 z lednickiego kompleksu osadniczego, 1 - zagubiony; 2 - nr inw. MPPPG 1998:5; 3 - nr inw. MPP/A/3/207/61.

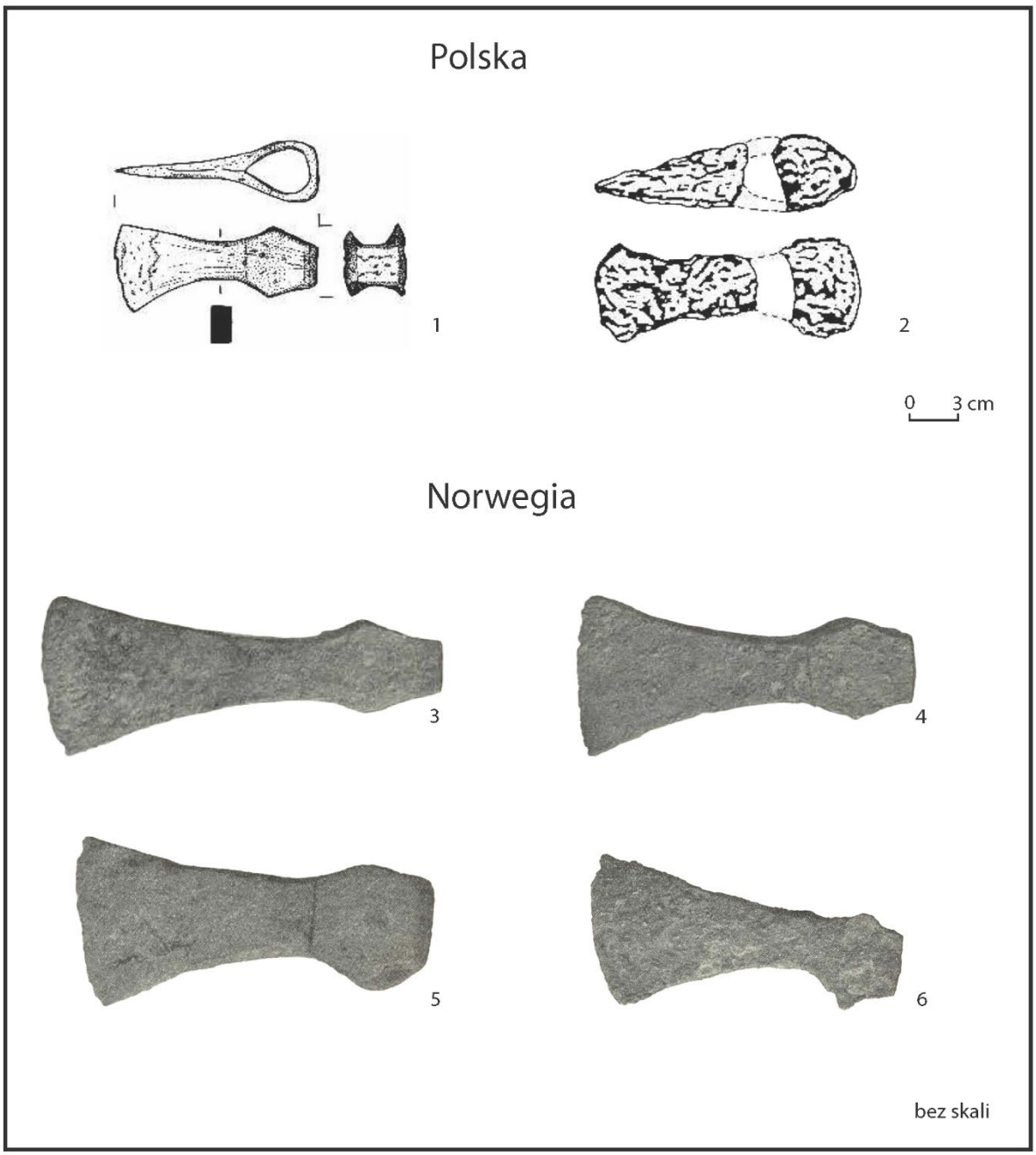

Tabl. 8.7 - Topory typu IA.5.3. 1 - Wolin, 2 - Barwino, 3 - Skjonne, Nore, 4 - Nerlaus, Krist, 5 - Koll, Vardal, Krist, 6 - Berg, Loiten, Hed.

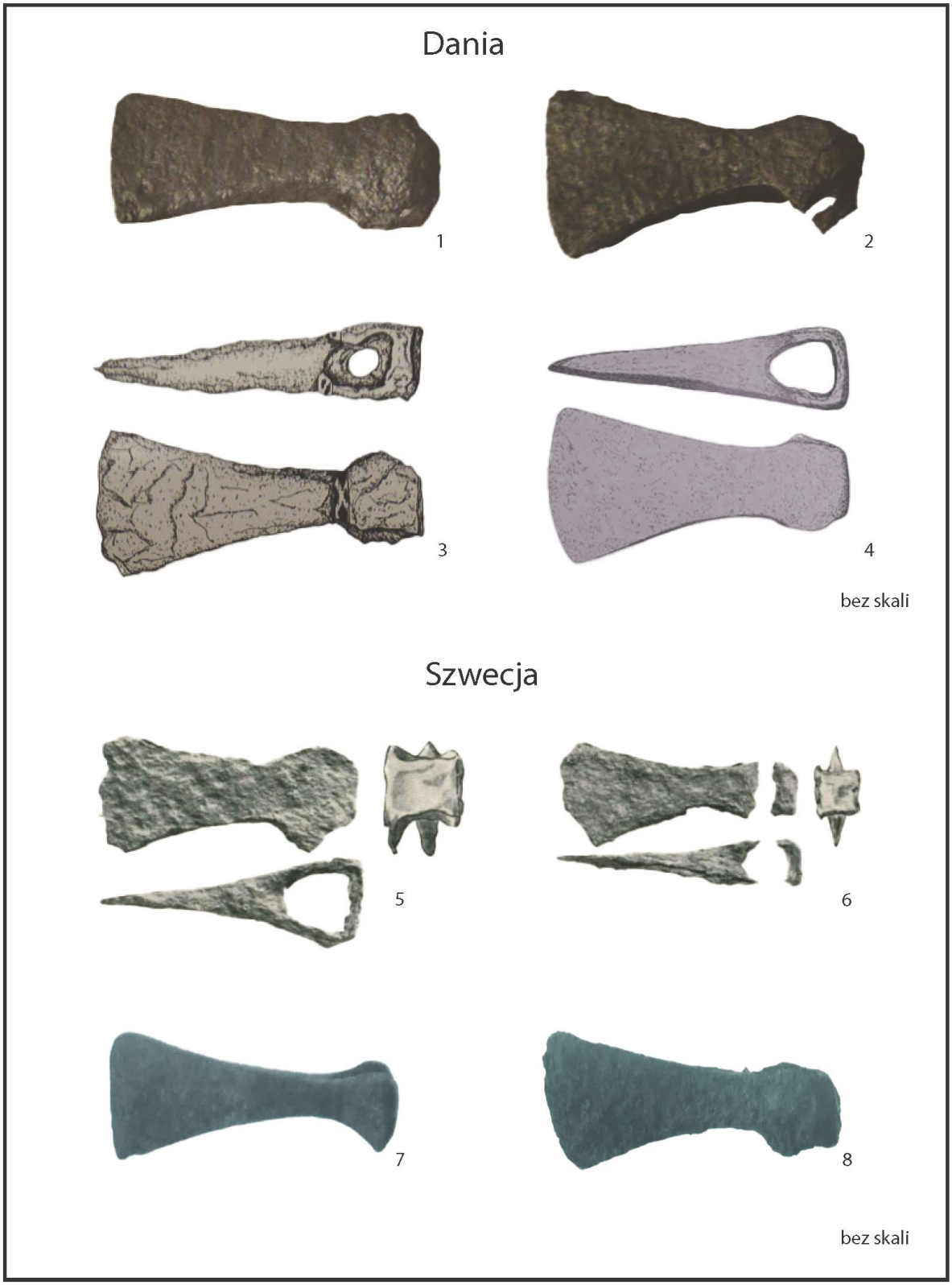

Tabl. 8.8 - Topory typu IA.5.3. 1 - Norre Longelse, 2 - Stengarde, 3 - Suderbraup-Thorsberg, 4 - Haithabu, 5, 6 - Birka, 7 - Gotland, 8 - Etelham.

Chronologia toporów typu A została określona na 2 poł VIII – I poł X wieku, typu K głównie na X wiek [Petersen 1919, s. 37-38, 44-45, fig. 27-28, 41-42; Paulsen 1956, Abb. 7:a].

Znaleziska z Pomorza dobrze wpasowują się w kierunek, z którego mogłyby napłynąć zabytki odnalezione w lednickim kompleksie osadniczym, chociaż nie bez znaczenia pozostaje luka chronologiczna pomiędzy znaleziskami skandynawskimi, a pomorskimi [Kotowicz 2013, s. 51].

Wydaje się słusznym założyć, że te trzy lednickie topory mogą być importami z obszaru Skandynawii, a precyzując, pobrzeży zachodniej części Morza Bałtyckiego.

6.3.4 Typ IA.5.29.

Kolejny z lednickich toporów (*nr inw. MPP/A/2*) to zabytek o wąskim symetrycznym ostrzu, silnie opuszczonym w stosunku do osi pionowej toporzyska (tabl. 8.9). Jego drugi element charakterystyczny stanowią trójkątne wąsy wyciągnięte zarówno w dół i w górę, ponadto zaopatrzony był w młotek o prostokątnym przekroju [Kotowicz 2013, s. 50].

Posiadał długość 22,9 cm, wysokość ostrza 5,0 cm z światłem osady 3,7 x 3,5 cm. Jego waga wynosiła 795 g.

Topór ten w aktualnej klasyfikacji Piotra Kotowicza stanowi typ IA.5.29 [Kotowicz 2014, s. 140-141]. W starszej literaturze znalezisko było uznawane za czekan i w związku z tym w podziale Nadolskiego należało do odmiany 2 podtypu Id [Nadolski 1954, s. 41, tabl. XIII:2]. W klasyfikacjach zagranicznych będzie on odpowiadał następującym typom [Poulík 1948, s. 34-35 – typ II; Ruttkay 1976, s. 306 – typ IIA; Bartošková 1986, s. 6, obr. 1 – typ IIAb; Teodor 2003, s. 541 – typ I; Йотов 2004, s. 100, табл. 16 – typ 7A].

Jego odnalezienie nastąpiło pomiędzy 1959-1961 rokiem podczas badań podwodnych prowadzonych pod nadzorem Jerzego Łomnickiego. Stanowi znalezisko luźne i został wydobyty z jeziora Lednickiego przy reliktach mostu zachodniego. Do określania jego chronologii posłużono się cechami formalnymi oraz datowaniem analogicznych zabytków.

Tylko jeden okaz z obszaru polski odpowiada ściśle lednickiemu pod względem formalnym. Jest to znalezisko luźne z Czarnkowa (pow. czarnkowsko-trzcianiecki), pozyskane jeszcze w XIX wieku (tabl. 8.11: 7) [Kotowicz 2014, s. 198].

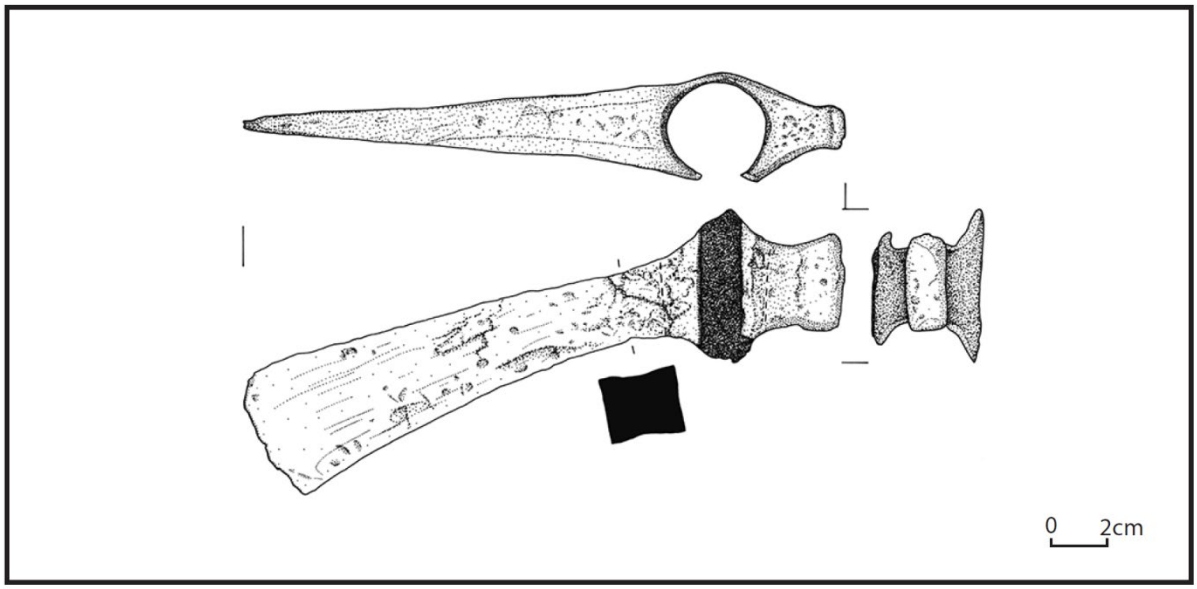

Tabl. 8.9 - Topór typu IA.5.29 z lednickiego kompleksu osadniczego, nr inw. MPP/A/2.

Ta forma toporów wywodzi się z okazów używanych na obszarach Naddunajskich w okresie Starożytnym [Sarnowska 1962, s. 494-495; Kotowicz 2013, s. 51]. Najliczniejsze analogie znamy z terenu zajmowanego przez Awarów w VII-VIII wieku (tabl. 10: 1-3) [Čilinská 1970, obr. 2:11; 1973, 24, Taf. CXXVIII:7, Kotowicz 2013, s. 51]. Koczownicy ci mieliby przyczynić się do ich rozpowszechnienia wśród swoich sąsiadów. W taki sposób może trafiły one na Morawy i Słowację, gdzie odkrywane są w obiektach datowanych na VII wiek [Hrubý 1955, s. 168-169, Kotowicz 2013, s. 51]. Natomiast już w VIII do IX wieku były użytkowane licznie na całym terytorium dzisiejszej Republiki Czeskiej i Słowacji (tabl. 8.10: 4-7) jak i w okresie nie co późniejszym (tabl. 8.11: 1-4) [Dostál 1957, s. 62, obr. 8:12; Ruttkay 1976, s. 308-309; Měřínský 1985, s. 63; Bartošková 1986, obr. 13B:2; Profantová 1997, s. 515, Abb. 2:4; Poláček, Marek, Skopal 2000, s. 199-200, Abb. 24:5]. Datowane na IX-X wiek okazy znane są z Mołdawii oraz Bułgarii (tabl. 8.11: 5-6) gdzie funkcjonują do XI stulecia. [Teodor 2003, s. 542-543, fig. 2:2, 5; Йотов 2004, s. 100, табло LII:595, 597].

W pojedynczych egzemplarzach zostały one odnalezione w innych zakątkach Europy. W południowo-wschodniej Szwecji, w miejscowości Broby (tabl. 8.10: 7) natrafiono na zabytek tej formy datowany na XI wiek [Paulsen 1956, s. 121, Abb. 55], a na Ukrainie odnaleziono podobny na terenie Halicza, podczas badań Haliczynej Mogiły datowanej na 2 poł X wieku (tabl. 8.10: 8) [Томенчук 2008, 181, рис. 3].

Naddunajskie i następnie morawskie pochodzenie tak wykonanych toporów potwierdzają zabytki określone przez Piotra Kotowicza jako typ IB.5.29, które w przeciwieństwie do powyżej opisanych odróżniają się asymetrycznym ostrzem. Innymi słowy

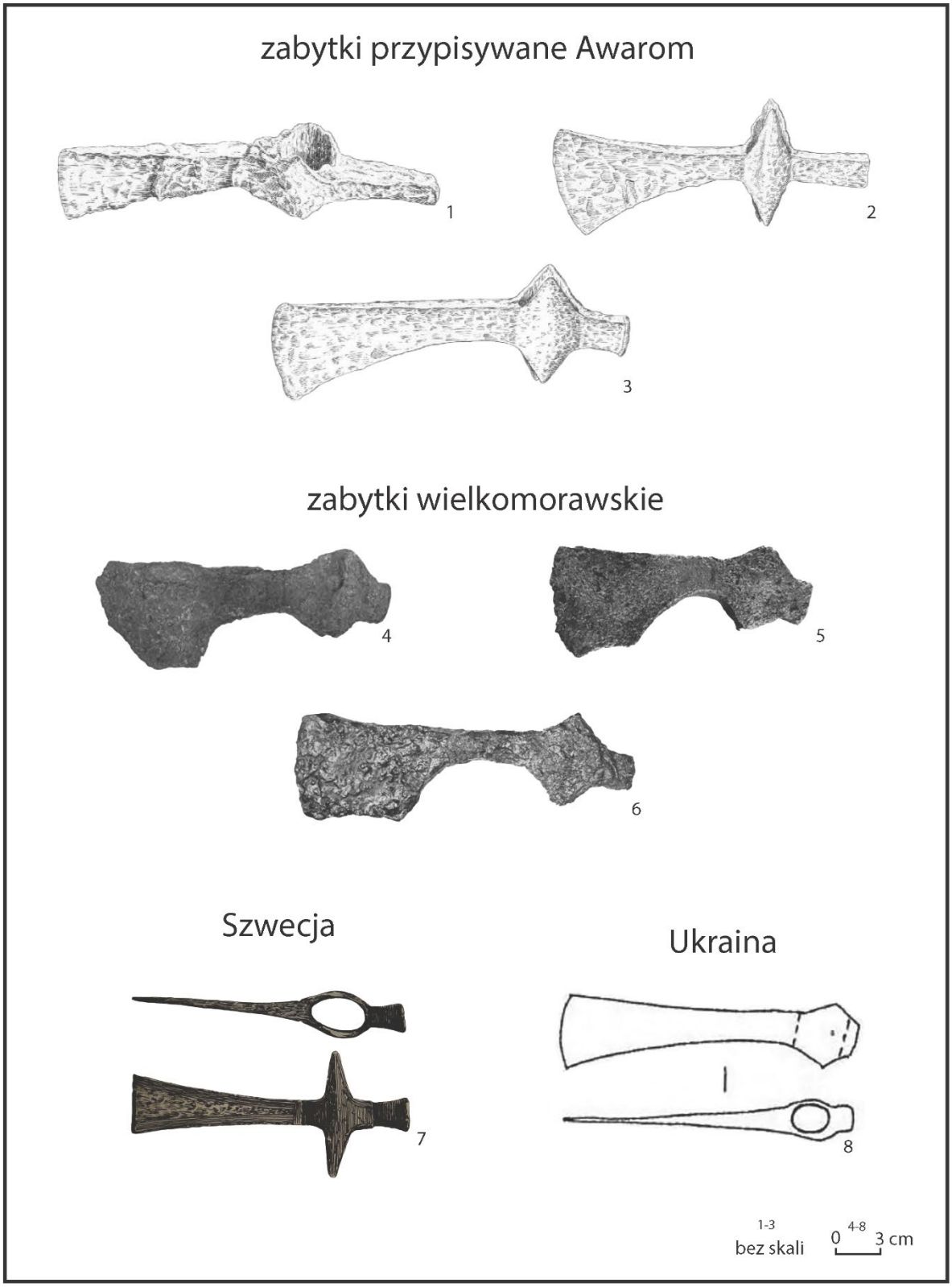

Tabl. 8.10 - Topory typu IA.5.29, analogiczne do nr inw. MPP/A/2. 1, 2, 3 - Zelovce, 4, 5, 6 - Stare Mesto na Valach, 7 - Broby, 8 - Haliczyna Mogiła.

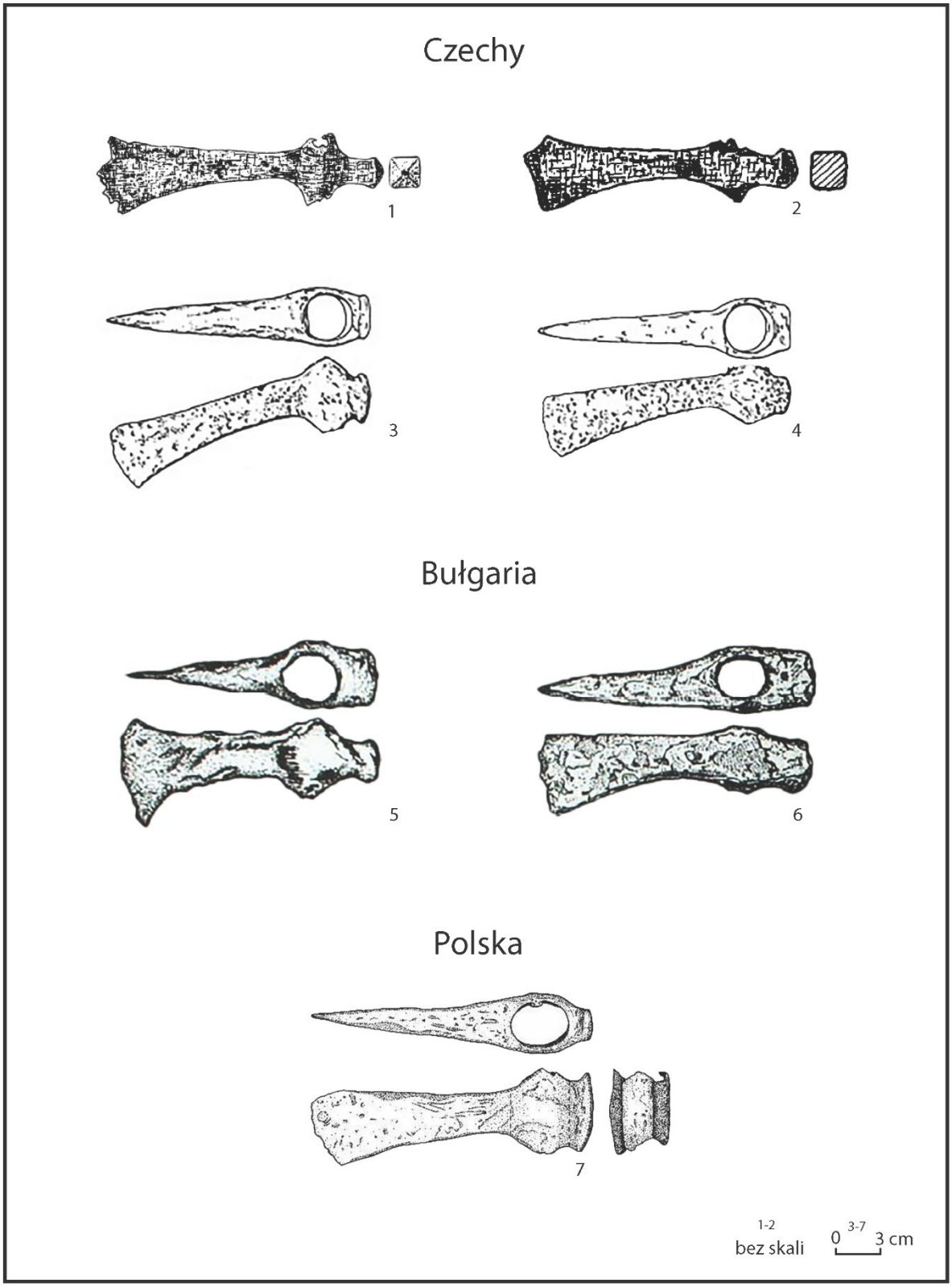

Tabl. 8.11 - Topory typu IA.5.29, analogiczne do nr inw. MPP/A/2. 1 - Žlutava, 2 - Luhaćovice, 3, 4 - Mikulćice, 5 - Nova Cherna (Silistrensko), 6 - Krivna (Rusensko), 7 - Czarnków.

cała budowa osady i obucha oraz proporcje wielkości ostrza do długości żeleźce pozostają zbliżone, co może wskazywać na ich wspólne źródło powstawania. Oprócz wspomnianych obszarów są one również rozpowszechnienie wśród Madziarów [Kotowicz 2018, s. 105-107].
W świetle zaprezentowanej dyspersji analogicznych zabytków, jak i w zgodzie z ustaleniami bronioznawców zajmujących się przedmiotami z Ostrowa Lednickiego można uznać, że zabytek stanowi import z południa [Górecki 2001, s. 139; Borowczak 2008, s. 30; Kotowicz 2013, s. 51]. Czas jego użytkowania można ograniczyć do okresu od IX do XI wieku, gdzie górną granicę wyznaczają zabytki ze Szwecji oraz Bułgarii, nie wydaje się uzasadnionym aby zawężać chronologię do poł X stulecia [Kotowicz 2013, s. 51]. Możliwe, że należy go rozważyć jako ślad kontaktów z Państwem Wielkomorawskim lub Czeskim.

6.3.5 Typ IA.9.1.

W analizie został uwzględniony topór (nr inw. MPP/A/64/28/92) o smukłym ostrzu, lekko opuszczonym w stosunku do osi pionowej toporzyska, charakteryzujący się osadą wyodrębnioną od góry i z dolnymi wąsami oraz zaokrąglonym obuchem (tabl. 12: 1).
Długość żeleźca wynosi 15,1 cm, wysokość ostrza 6,3 cm a światło osady posiada średnicę 3,1 cm [Kotowicz 2013, s. 132]. Został on określony jako typ IA.9.1 w podziale Piotra Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 125].
Do jego odkrycia doszło w 1987 roku podczas prac podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Znajdował się on w warstwie destrukcji mostu zachodniego i na tej podstawie jest datowany na okres pomiędzy 2 poł X a połową XI wieku. Datowanie to jednak nie może zostać uznane za pewne [Kotowicz 2013, s. 132].
Jedyne analogiczne znalezisko stanowi żeleźce odnalezione w Rosji na stanowisku Holouj Gorodok i datowane jest ono na IX wiek (tabl. 8.12: 2) [Носов, Розанова 1989, s. 104, fig.3108]. Zabytki odróżniają się znacząco długością wąsów i przy tak małej ilości znalezisk ustalenie proweniencji zabytków jest przy metodzie porównawczej niemożliwe.

W takiej sytuacji zabytek nie będzie włączony do rozważań z zakresie handlu i wymiany, jednak stanowi cenne źródło przy rozważaniach nad innymi funkcjami lednickiego kompleksu osadniczego.

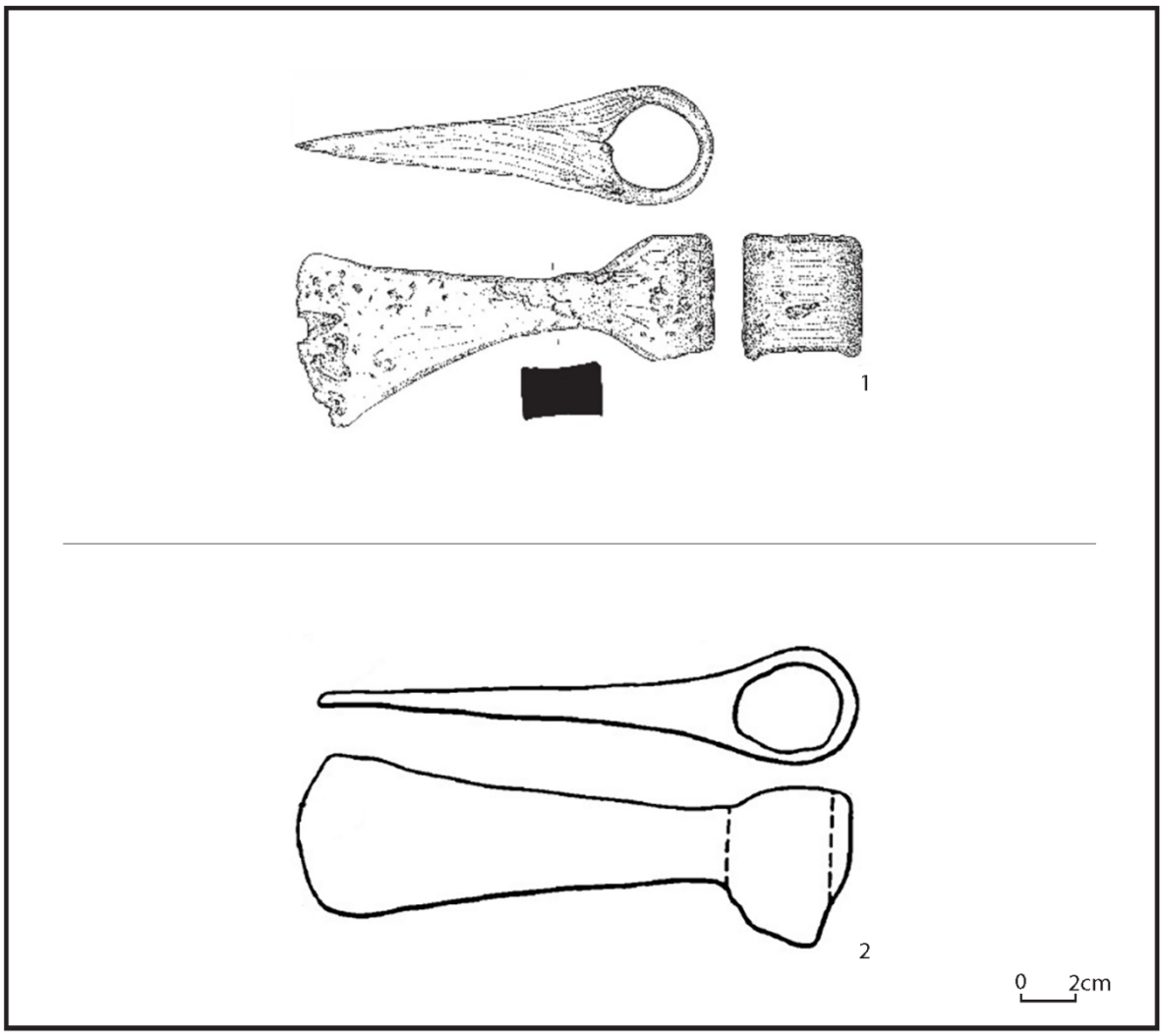

Tabl. 8.12 - Topór typu IA.9.1 z lednickiego kompleksu osadniczego i analogiczne znaleziska.
1 - Ostrów Lednicki, nr inw. MPP/A/64/28/92, 2 - Holouj Gorodok, Rosja.

6.3.6 Typ IB.1.19.

Kolejne dwa topory (nr inw. MPP/A/64/39/92; MPP/A/64/44/92) posiadały wąskie asymetryczne ostrza oraz osadę z wyodrębnionym kapturkiem i zaokrąglonym obuchem. W obu przypadkach światło osady było owalne. Żeleźce Pierwszego z nich (kat. 39/92) było opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska, a jego kapturek prosto ścięty. Jego długość wynosiła 18,6 cm, wys. ostrza 7,6 cm, światło osady 3,5 x 3,6 cm i ważył 729 gram (tabl. 8.13: 1).

Żeleźce drugiego (kat. 44/92) było usytuowane prostopadle, a jego kapturek zaokrąglony. Był nie co mniejszy od poprzedniego, jego długość 12,9 cm, zachowana wys. ostrza 6,1 cm, światło osady 2,5 x 2,7 cm i ważył 238 g (tabl. 8.13: 2).

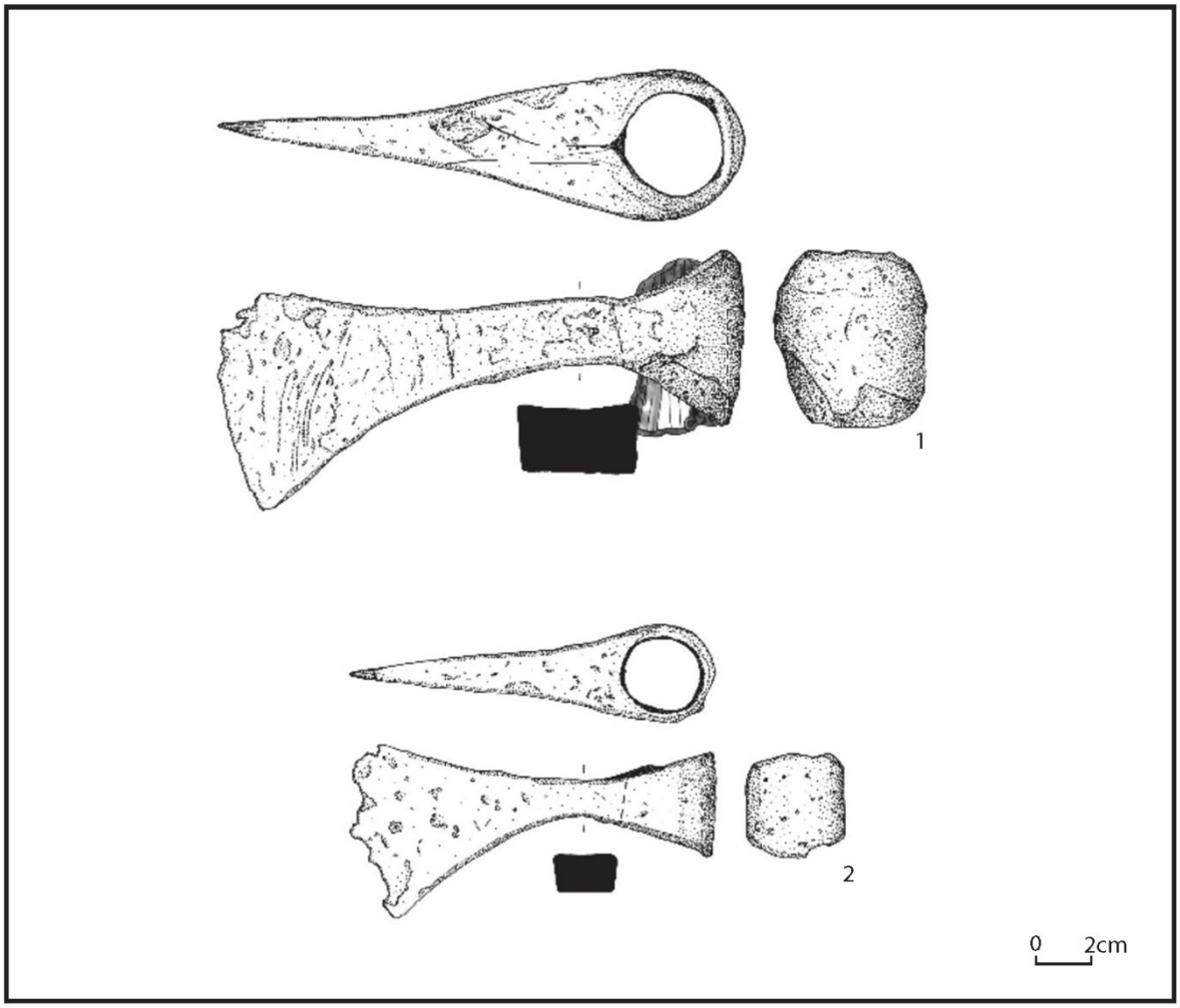

Tabl. 8.13 - Topory typu IB.1.19 z lednickiego kompleksu osadniczego, 1 - MPP/A/64/39/92, 2 - MPP/A/64/44/92.

W podziale P. Kotowicza należą one do typu IB.1.19 [Kotowicz 2018, s. 56-57]. W systematyzacji dla obszaru Węgier są zbieżne z typem IVC [Kovács 1980/1981, Taf. 3:1], a dla Rusi z typem VIII [Кирпичников 1966, табл. XVI:12, рис. 6].

Oba topory zostały wyeksplorowane w 1992 roku w trakcie prac podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Zalegały one w warstwach łączonych z rozwaliskiem mostu wschodniego.

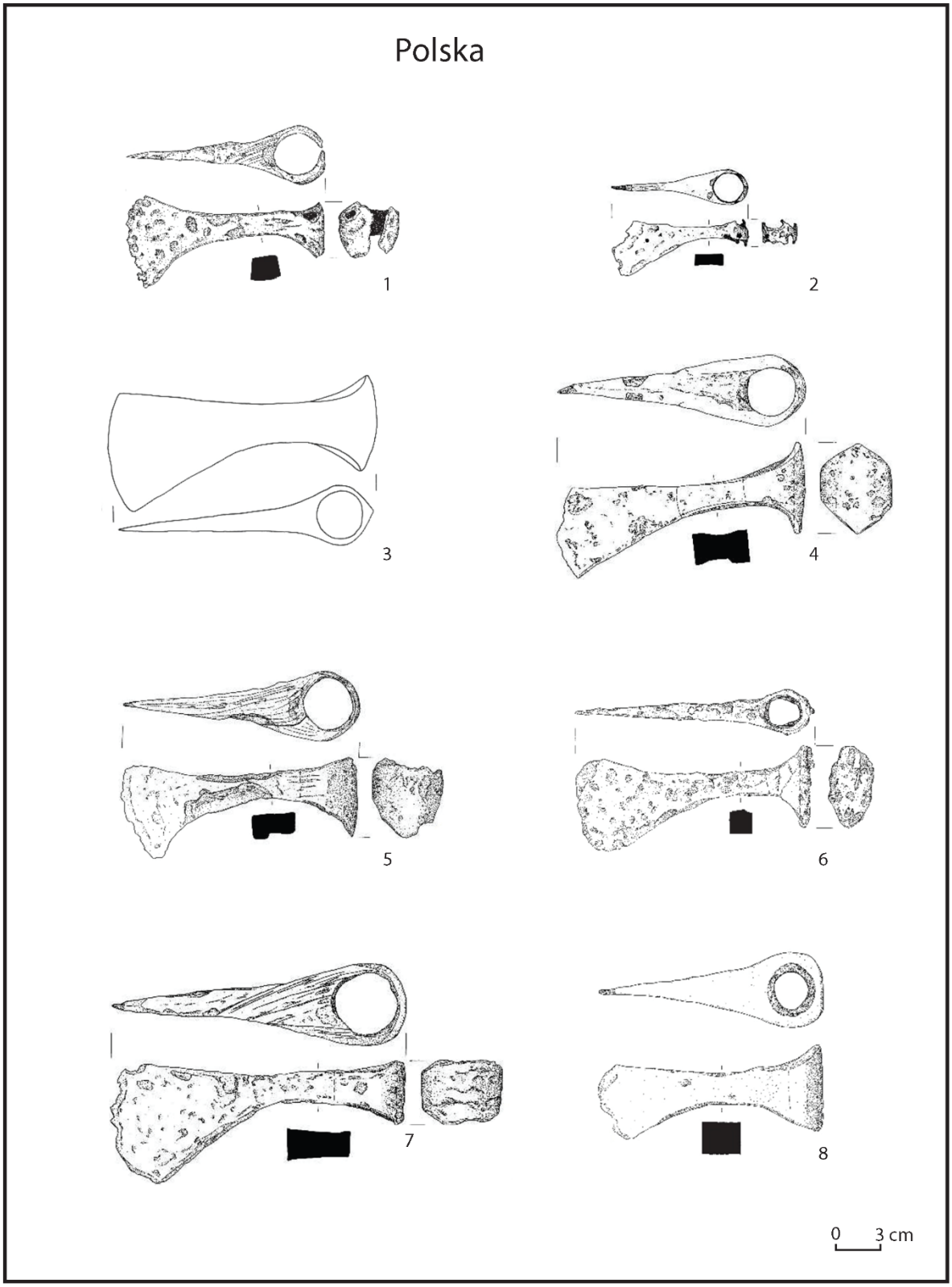

Tabl. 8.14 - Topory typu IB.1.19 z polski. 1, 6 - Czarna Wielka, 2 - m.n. okolice Płocka , 3 - Radymno, 4 - Lipsko, 5 - Supraśl, 7 - m. n. okolice Mławy, 8 - m. n. okolice Przemyśla.

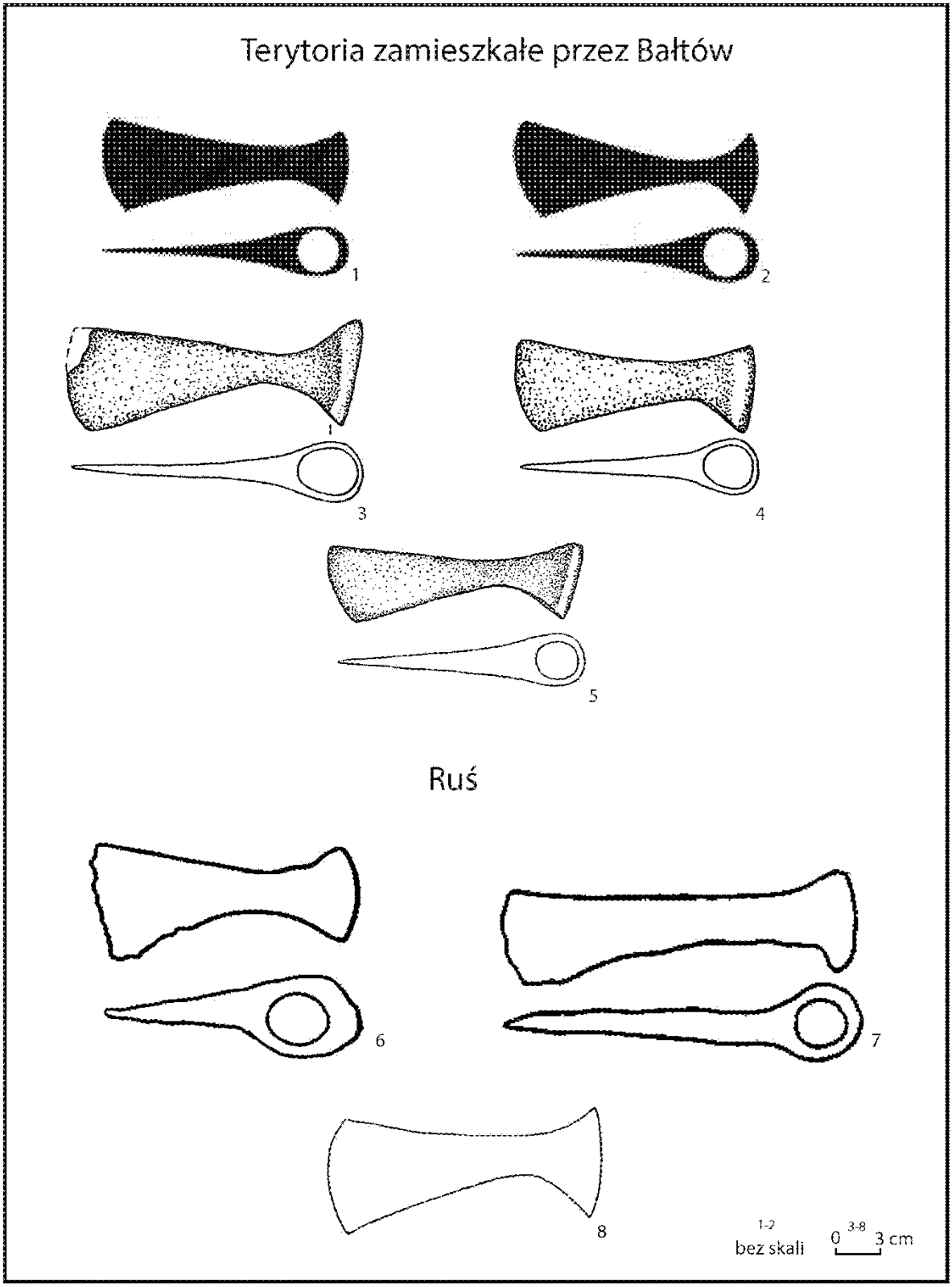

Tabl. 8.15 - Topory typu IB.1.19. 1, 2 - Litwa i Łotwa, 3, 4, 5 - Białoruś, 6, 7, 8 - Rosja.

Z obszaru polski znanych jest jeszcze 14 analogicznych zabytków (tabl. 8.14) [Kotowicz 2018, s. 56], jednak w zestawieniu z egzemplarzami z Litwy i Łotwy, których liczbę określa się na około 625, ilość ta prezentuje się marginalnie (tabl. 6.15: 1-2) [Malonaitis 1997, s. 51-60, fig. 4.; 2002, s. 167-169, Abb. 2, 2008, fig. 13]. Na wspomnianym terytorium chronologia tych zabytków, jest jednak znacznie szersza i obejmuje okres od V do X wieku. Zbliżone topory znane są również z Białorusi, ze stanowisk łączonych z kulturą kurhanów wschodnio-litewskich (tabl. 8.15: 3-5) [Зверуго 2001, fig. 2:5, 4:9, 7:3] jak i bez specyfikacji etnicznej [Plavinski 2013, s. 32]. W okresie obejmującym XI, XII i XIII wiek ten typ toporów pojawia się i upowszechnia na Rusi (tabl. 8.15: 6-8) [Алешковский 1960, рис. 2:17; Кирпичников 1966, 39-40, табл. XVI:12, рис. 6 typ VIII; Штыхов 1975, fig. 9:1; Свешников 1988, fig. 2:6; Русанова, Тимощук 1993, рис. 32:7, 34:12, 51:12; Прищепа, Нікольченко 1996, рис. 32:1, 58:1; Терещенко 2004, рис. 2:21].

Zdaniem Piotra Kotowicza obecność tej odmiany na Lednicy należy wiązać z oddziaływaniami pn. wsch. czyli Bałtyjskimi. Jest to związane z przyjęciem przez autora datowania lednickich toporów w kontekście funkcjonowania mostu wschodniego, użytkowanego od około 2 poł X do 1 poł XI wieku [Kotowicz 2013, s. 57-58]. Taka interpretacja wydaje się bardzo prawdopodobna i jak najbardziej możliwa. Musimy jednak mieć na uwadze, że nie wszystkie zabytki odnalezione w rozwalisku mostu wschodniego muszą mieć chronologię zbieżną z okresem jego użytkowania i zniszczenia. Część z nich mogła trafić do toni jeziora później i mając to na uwadze również należy dopuścić interpretację o pochodzeniu tych znalezisk z obszaru Rusi.

6.3.7 Typ IB.1.21.

Znalezisko topora (nr inw. MPP/A/93/128/99) o wąskim asymetrycznym ostrzu, osadzie z wyodrębnionym kapturkiem i płaskim obuchem może stanowić import. Samo żeleźce jest dość masywne i w stosunku do osi pionowej toporzyska lekko opuszczone (tabl. 8.16). Całkowita długość wynosi 12 cm, wysokość ostrza 6 cm, światło osady kwadratowe o wymiarach 3,2 x 2,8 cm. Ważył 267 gram. Zabytek został określony jako IB.1.21 w typologii Piotra Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 61]. W podziale Bartoškovej odpowiada typowi IIB [Bartošková 1986, s. 77, Obr. 1, obr. 15:5, 18B:8, 19C:10].

Wydobyto go w 1999 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke, a zalegał w kontekście destruktów mostu zachodniego.

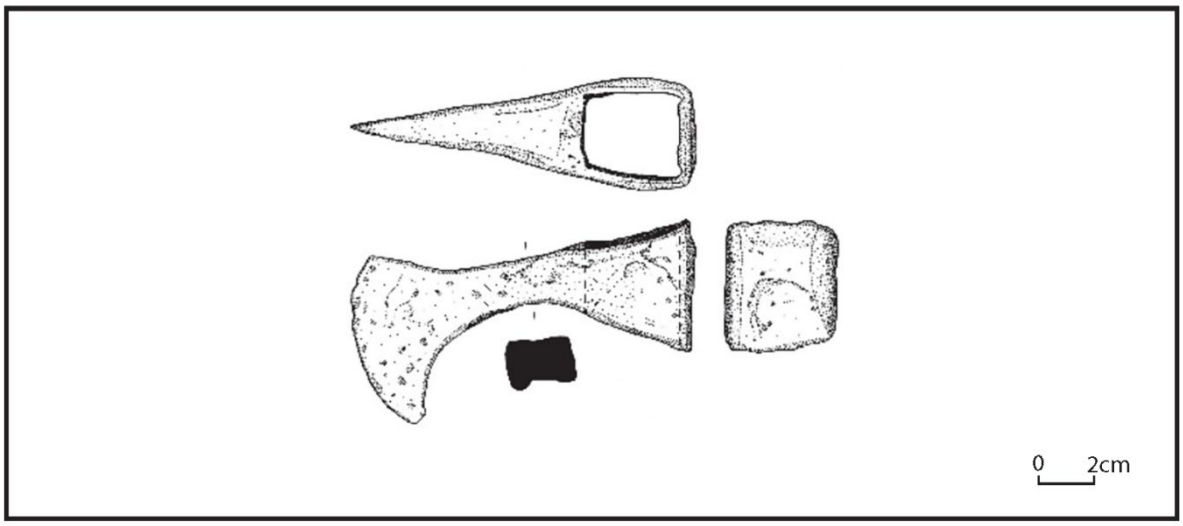

Tabl. 8.16 - Topór typu IA.5.29 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Najbliższe formalnie zabytki datowane na X wiek występują w grobach staromadziarskich [Kotowicz 2013, s. 57]. Z okresu wielkomorawskiego znane są np. z Mikulczyc (tabl. 8.17: 1-4) [Poláček 2000, s. 305-306, kat. 10, 18, Abb. 7:6, 8:1; Stana 2006, Fig. 29:11. 32:7] i z tego samego czasu ze skarbów przedmiotów żelaznych z terenu Czech i Słowacji (tabl. 8.17: 5-8) [Novotný 1958, s. 74, tab. 25:6; Bartošková 1986, s. 77, Obr. 1, obr. 15:5, 18B:6, 19C:10]. Na IX wiek datowana są również egzemplarze słoweńskie (tabl. 8.18: 1-2) [Korosec 1979, sl. 33:1-2; Knific 2004, s. 193, fig.2:3; 2009, s. 328, cat. 90; 2010, 85-86, pl 2:2; 4:9].
W X wieku, ale i w początkach średniowiecza znane są one z materiałów przypisywanych ludom bałtyjskim (tabl. 8.18: 3-6) [Iwanowska 2006, s. 86, 100, 102, 112, pl. XI:5, LII:24, LVIII:19, LXXXVII:1,1; Kazakevičius 1994, fig.4].
Taka forma żeleźce, ale z większym kapturkiem, wywodzi się jeszcze z okresu wpływów rzymskich. W późniejszym czasie składano je do grobów nosicielom kultury awarskiej [Kotowicz 2013, s. 57; 2018, s. 61]. Najmłodszy zabytek znany jest z Drohobuża na Ukrainie, pochodzi on z 1 poł XIII stulecia [Прищепа, Нікольченко 1996, fig. 32:1; Прищепа 2011, 88, 91, 207, fig. 106:7].

Topory z kwadratowym otworem na osadzenie styliska znane są przede wszystkim z obszaru Czech [Borowczak 2008, s. 24; Kotowicz 2018, s. 61]. Biorąc pod uwagę, że most zachodni na jeziorze Lednica istniał w 2 poł X i 1 poł XI wieku, wydaje się słusznym założyć,

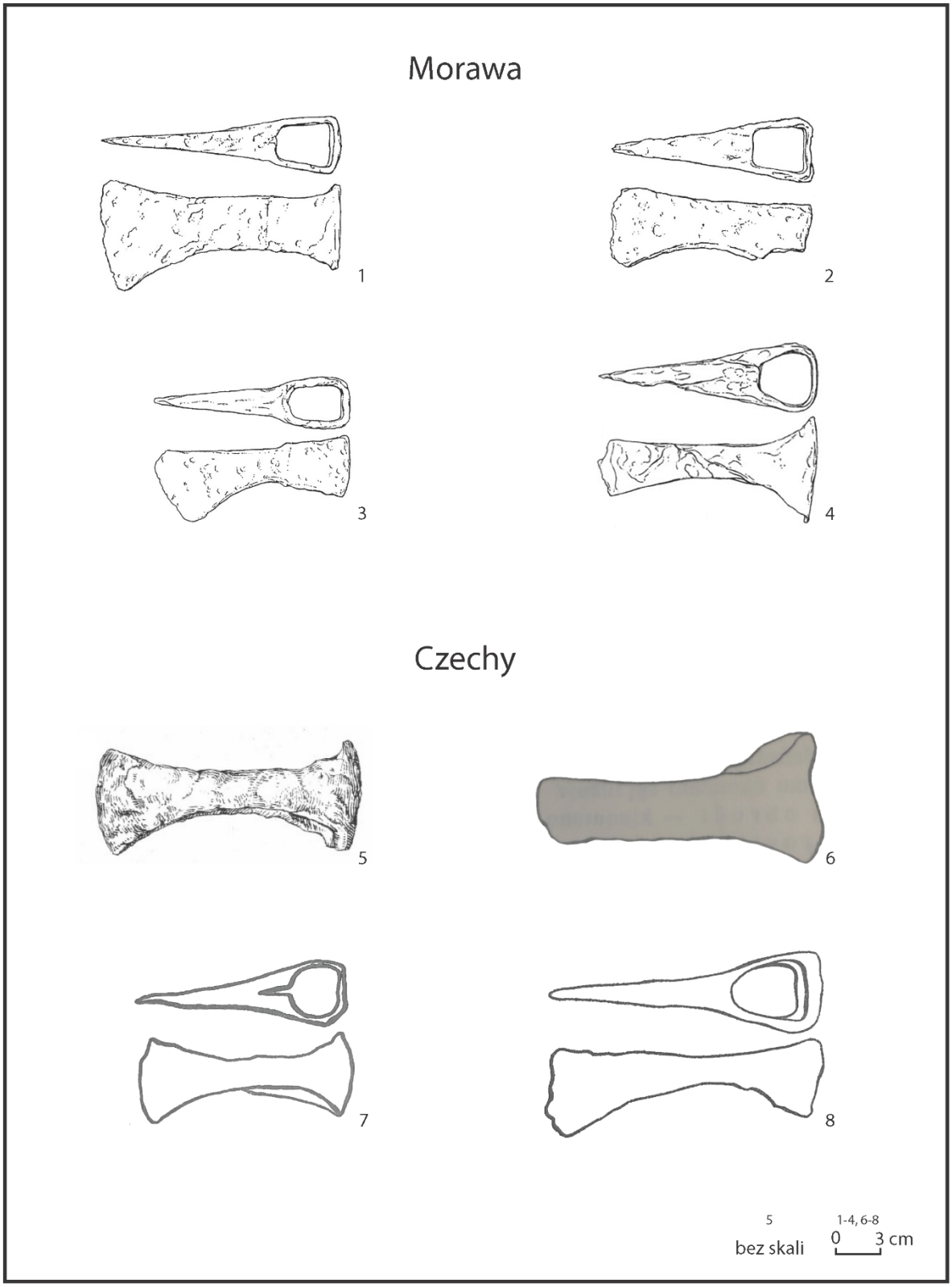

Tabl 8.17 - Topory typu IB.1.21. 1, 2, 3, 4 - Mikulćice, 5, 7 - Nejdek Pohansko, 6 -Żitawska Toń, 8 - nieznana lokalizacja.

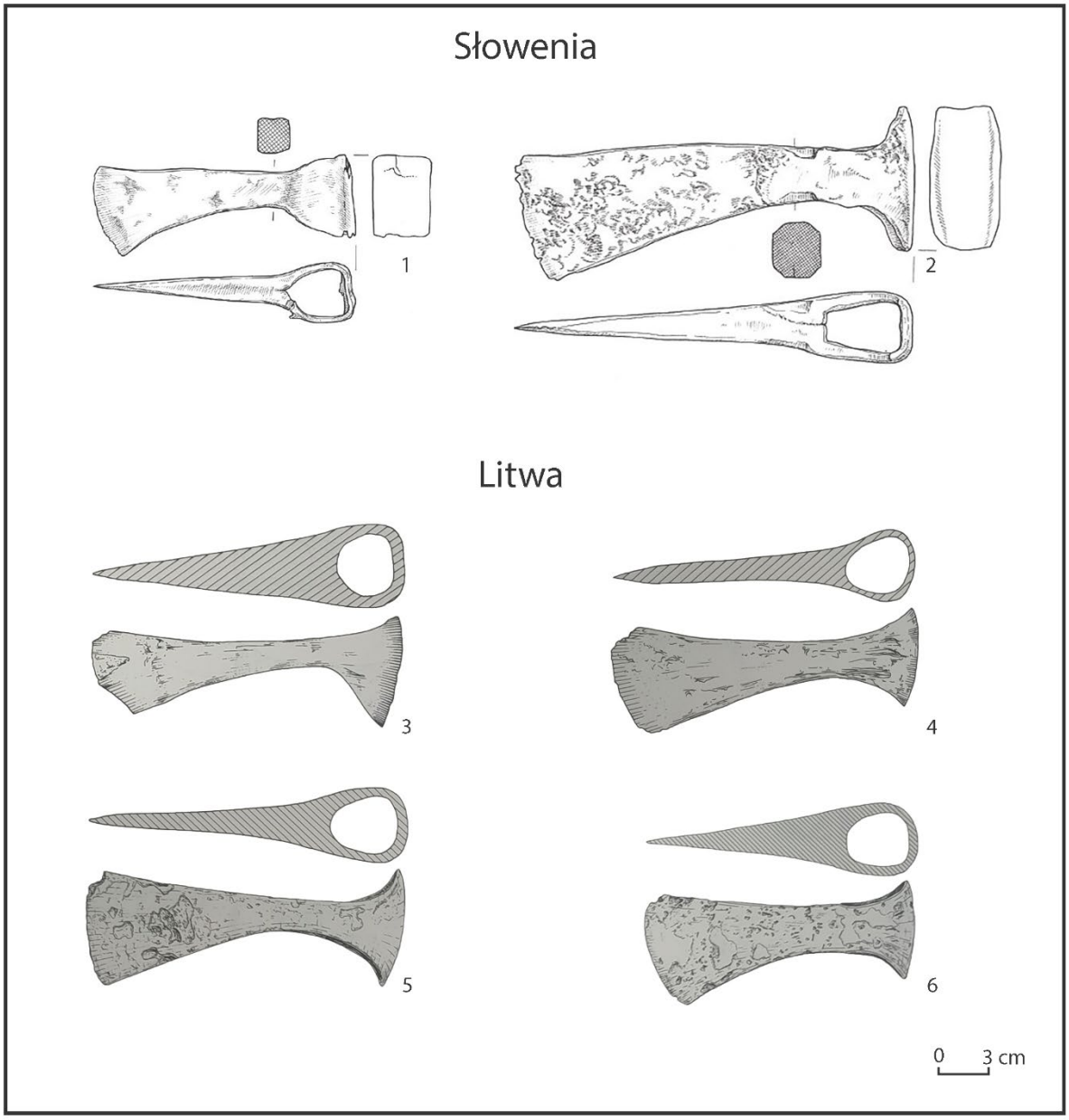

Tabl. 8.18 - Topory typu IB.1.21. 1, 2 - Ljubljanica, 3, 4, 5, 6 - Żwirble.

że trafił tutaj z południa. Czy stanowi on ślad wpływów czeskich, czy starszych; wielkomorawskich, nie jest na moment obecny możliwe do ustalenia.

Jego pochodzenie z obszarów bałtyjskich również jest dopuszczalne, jednak pochodzące stamtąd egzemplarze posiadają osady, co prawda spłaszczone na obuchu ale generalnie okrągłego kształtu, co znacząco odróżnia je od lednickiego zabytku.

6.3.8 Typ IB.3.2.

Następne żeleźce (*nr inw. MPP/A/64/28/92*) umieszczone w spisie potencjalnych zabytków obcego pochodzenia, stanowi egzemplarz smukły z wyodrębnioną brodą (tabl. 8.19: 1). Posiada on osadę z dolnymi wąsami oraz zaokrąglony obuch [Kotowicz 2013, s. 52].

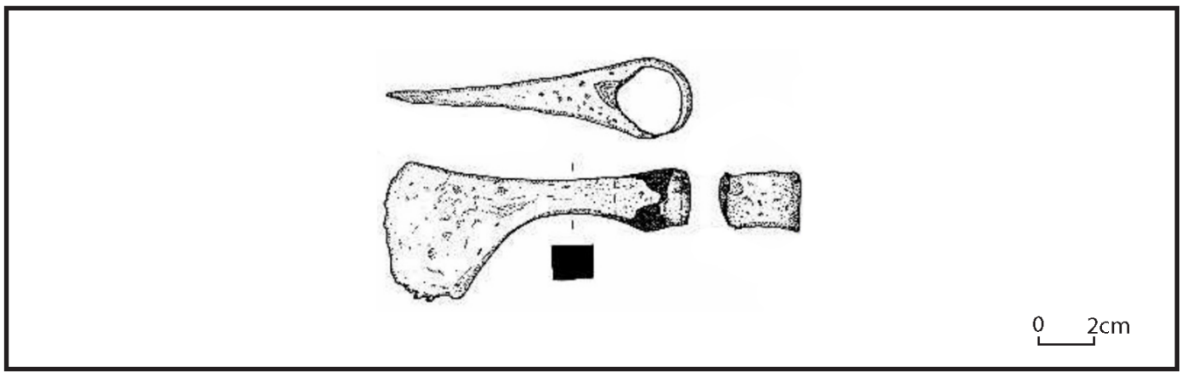

Tabl. 8.19 - Topór typu IB.3.2 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Długość całkowita wynosi 10,7 cm, wysokość ostrza 4,9 cm, światło osady posiada średnicę 2,3 cm, waga 97 gram [Kotowicz 2013, s. 242].
Zabytek w podziale Kotowicza został zakwalifikowany do typu IB.3.2 [Kotowicz 2018, s. 66, 67], oraz do typu D według Peetsa [Peets 2007, s. 173].
Niniejszy topór został wydobyty podczas badań prowadzonych w 1992 roku przez A. Kolę i G. Wilke. Pochodzi on z destruktu mostu wschodniego co z pewnymi zastrzeżeniami pozwala określić jego chronologię na przedział czasowy pomiędzy 2 połową X a połową XI wieku.

Żeleźce podobnej formy znane są ze stanowisk Łotewskich datowanych na X wiek (tabl. 8.20: 1-2) [Atgāzis 1997, s. 5. att], Estońskich z okresu XI-XII w. [Peets 2007, s. 173, fig. 9:1] oraz z ziemi zajętych we wczesnym średniowieczu przez plemiona fino-ugryjskie (cmentarzysko w Zalachtov'ju) (tabl. 8.20: 3-7) [Хвощинская 2004, s. 94, табл. XL:21, XLV:6, LXVII:24]. Znane są również z północnych obszarów Rusi (tabl. 8.20: 8) [Алешковский 1960, рис. 2:8]. Ze Słowiańszczyzny Zachodniej i zarazem z terytorium dzisiejszych ziemi Polski pochodzi jedno luźne znalezisko z Orzeszkowa, pow. Międzychód (tabl. 8.20: 9). Jego chronologię należy uznać za niepewną, ponieważ jest to znalezisko luźne, chociaż autorzy opracowania sugerują jego datowanie na 2. połowę X i 1. połowę XI w [Hensel, Hilczer-Kurnatowska 1972, s. 277-278, ryc. 162:2].

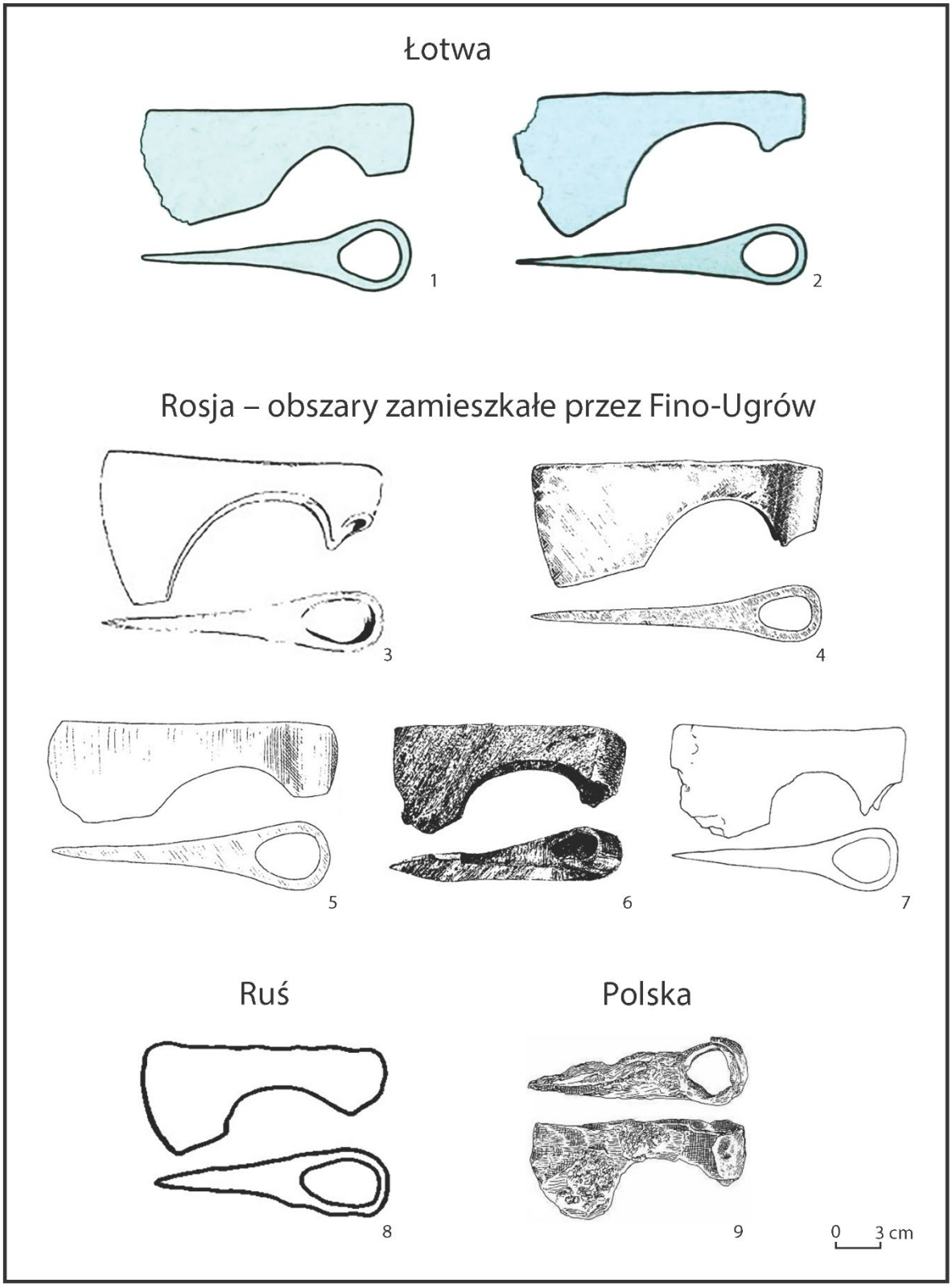

Tabl. 8.20 - Topory typu IB.3.2. 1, 2 – Priekulu Kampi, 3, 4, 5, 6, 7, - Zalachtovje, 8 – Rosja, 9 – Orzeszkowo.

Analogie wskazują, że nasz topór mógł trafić do Lednicy ze wschodu w okresie pomiędzy X a XI wiekiem. Należy jednak wziąć pod uwagę, jak słusznie zauważył P. Kotowicz, że jego nie skomplikowana forma nie pozwala wykluczyć miejscowego pochodzenia [Kotowicz 2013, s. 54]. Dodatkowo lednickie znalezisko jest wyjątkowo małych rozmiarów, a element diagnostyczny w postaci dolnych wąsów, słabo wyróżniony. Ponadto topory z okrągłym światłem osady i zaokrąglonym obuchem czyli jak nasz zabytek, różniące się jedynie obecnością jeszcze górnych wąsów, znane są z licznych europejskich krain a z samego lednickiego kompleksu osadniczego pochodzi ich 48 sztuk [Kotowicz 2018, s. 66].

6.3.9 Typ IB.5.3.

Trzy topory (nr inw. MPP/A/74/11/94; MPP/A/132/4/07; MPP/A/64/48/92) charakteryzowały smukłe asymetryczne ostrza, osady z wyraźnie uformowanymi wąsami oraz płaskie obuchy (tabl. 8.21: 1-3). Różnią się one między sobą w szczegółach, żeleźce jednego z nich (kat. 11/94) jest opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska, dwóch pozostałych natomiast prostopadłe.

Największy z nich posiadał długość 21,1 cm; wys. ostrza: 6,4 i światło osady 4,4 x 3,2 cm i ważył 778 g. Następny był długi na 15 cm, wys ostrza 6,9, światło osady 4,7 x 3,9 cm, waga 506 gr, a najmniejszy: długość 14,4 cm, sz. ostrza 6,2 cm, światło osady 3,4 x 2,9 cm i ważył 297 g.

Odpowiadają one typowi IB.5.3 w systematyzacji Piotra Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 82]. W innych typologiach są zbieżne z typem K wg. Petersena [Petersena 1919, s. 44-45] i typem VIII wg. Anatolija Kirpicnikova [Кирпичников 1966, табл. XV:7].

Wszystkie trzy topory pozyskano podczas badań podwodnych. Pierwszy (kat. 11/94) w 1994, drugi (kat. 48/92) w 1992, oba podczas badań prowadzonych przez A. Kolę i G. Wilke. Trzeci (kat. 4/07) w 2007 roku w trakcie prac pod kierownictwem Krzysztofa Radki.

Rozprzestrzenienie zabytków tej formy obejmuje obszar na północ i północny zachód od Lednickiego kompleksu osadniczego. Obecnie z terenu dzisiejszej Polski znanych jest 33 topory tego typu. Największy zbiór pochodzi z jeziora Bobęcińskiego, gdzie cztery żeleźce znaleziono w kontekście reliktów przeprawy mostowej wiązanej z XI stuleciem [Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011, s. 45, 52, ryc. 23:c, f, h, 24:d]. Kolejny zabytek pochodzący z wody namierzono w jeziorze Gągnowo w Nętnie i jest on datowany na 3 ćw. X wieku

[Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011, s. 134, ryc. 110:f]. W Jeziorze Zarańskim, w okolicy miejscowości Żółte, pow. Drawsko Pomorskie, natrafiono na trzy podobne okazy datowane na lata 40-80 XI wieku [Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011, s. 246, ryc. 224:a, c, g]. Żeleźce tej kategorii odkryto podczas prac w pobliżu grodziska wawelskiego w Krakowie, pow. loco, a jego chronologia to X wiek [Żaki 1965, ryc. 81]. Z 2-3 ćw. XI stulecia pochodzi znalezisko ze Sypniewa, pow. Maków Mazowiecki [Kotowicz 2013] i z 1 poł. XII wieku z Międzyrzecza, pow. loco [Kurnatowski 2004, s. 103, fig. 16:1]. W okresie pomiędzy poł XI a poł XII wieku trafił do ziemi egzemplarz odkryty w Turowie, pow. Płock [Rauhut 1971, s. 502-503, kat. 23, tabl. II:a].

Topory tej formy występują głównie w Europie Północnej. W Norwegii pochodzą z kontekstów datowanych na IX i X wiek (tabl. 8.22: 1-3) [Petersen 1919, s. 44-45, fig. 41-42; Blindheim, Heyerdahl-Larsen 1995, s. 80, pl. 72:o; Norgard-Jørgensen 1999, s. 224, cat. 59, Taf. 28:8], w Danii z X wieku (tabl. 22: 7-8) [Brøndstedt 1936, s. 183, Fig. 92:2; Eisenschmidt 2004a, s. 145; 2004b, s. 520, Abb. 99:19] i Islandii (tabl. 22: 10) [Müller-Wille 1972, s. 94, Abb. 34: 5], a także w Szwecji (tabl. 8.22: 5-6) [Graham-Cambell 1980, s. 73, cat. 264] i na Gotlandii [tabl. 8.22: 4) [Thunmark-Nylén 1998, Taf. 256:2].

Z X wieku pochodzą topory odnalezione w Irlandii, wyłowione z rzeki Blackwater (tabl. 8.22: 9) [Bourke 2001, s. 87, cat.20, fig.2:20 – group 9].

Znane są również z terenu wschodnich Niemiec i łączone są z osadnictwem Słowiańskim. Możliwe, że pojawiają się już w materiałach z IX - X wieku, aczkolwiek ich upowszechnienie następuje w XI i XII w (tabl. 8.23: 1-3) [Hollnagel, Schoknecht 1962, Abb. 185:d; Corpus… 1979, Abb. 60/1:17; Heindel 1992, s. 31-32, Abb. 13:e-g16].

Zabytki tej formy pojedynczo są spotykane w Finlandii (tabl. 8.23: 4, 5) [Kivikoski 1973, Taf. 101:876; Фино-угры…1987, pl. XLIV:22; Skarby…2007, cat. 652], oraz na Rusi głównie z X i XI stulecia (tabl. 8.23: 6-8) [Кирпичников 1966, s. 39-40, табл. XV:7; Седов 1982, 136, pl. XXXIII: 6; Терещенко 2004, 117, рис. 2: 16; Михаилова, Кузьмин, Бехтер 2008, s. 43, fig. 16: 2].

Kilka odnaleziono w Czechach gdzie pojawiają się w tym samym czasie co w Skandynawii, czyli w IX i X wieku (tabl. 8.23: 9) [Polacek, Marek, Skopal 2000, fig. 23: 6].

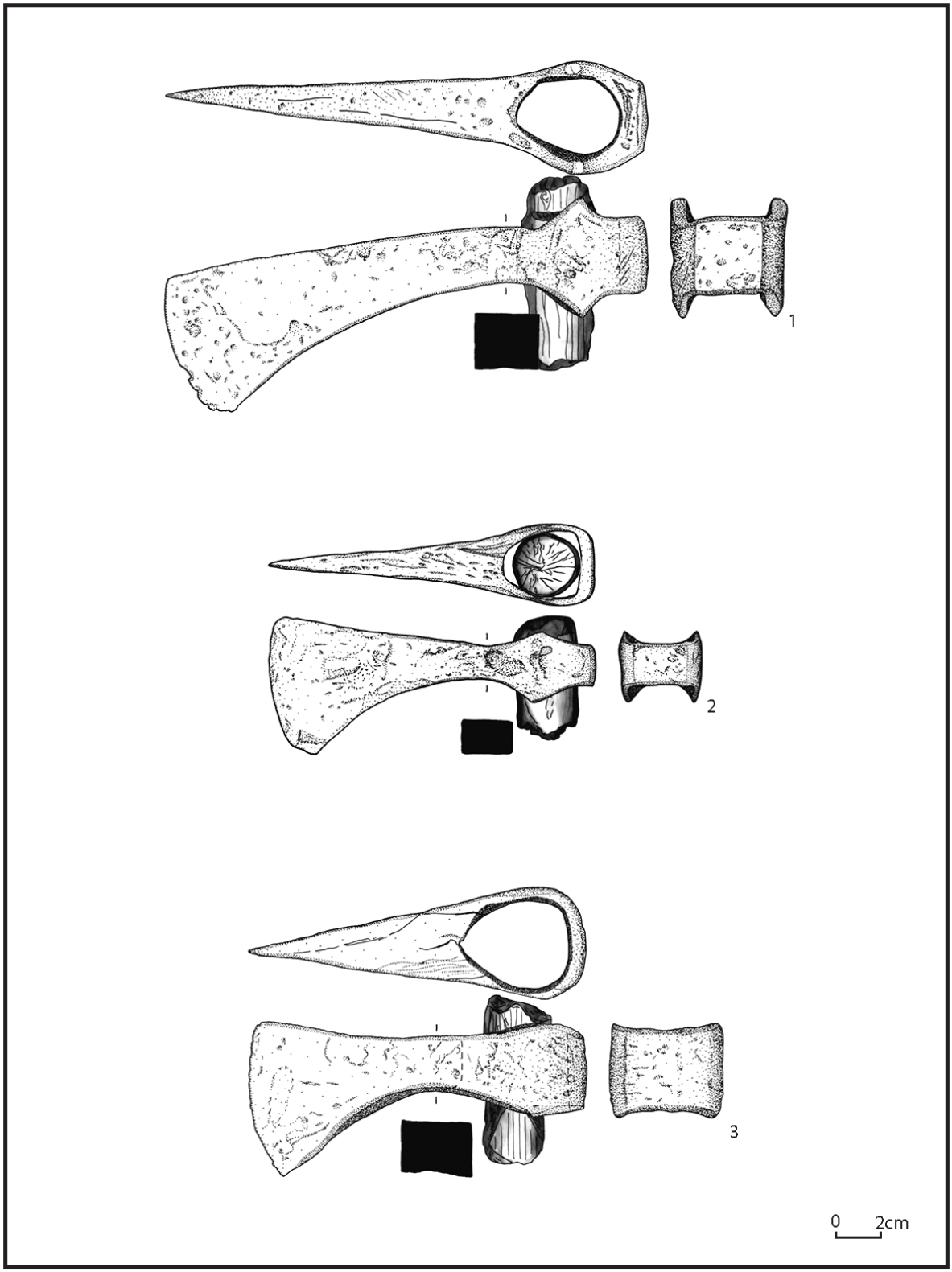

Tabl. 8.21 - Topory typu IB.5.3 z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - MPP/A/74/11/94, 2 - MPP/A/132/4/07, 3 - MPP/A/64/48/92.

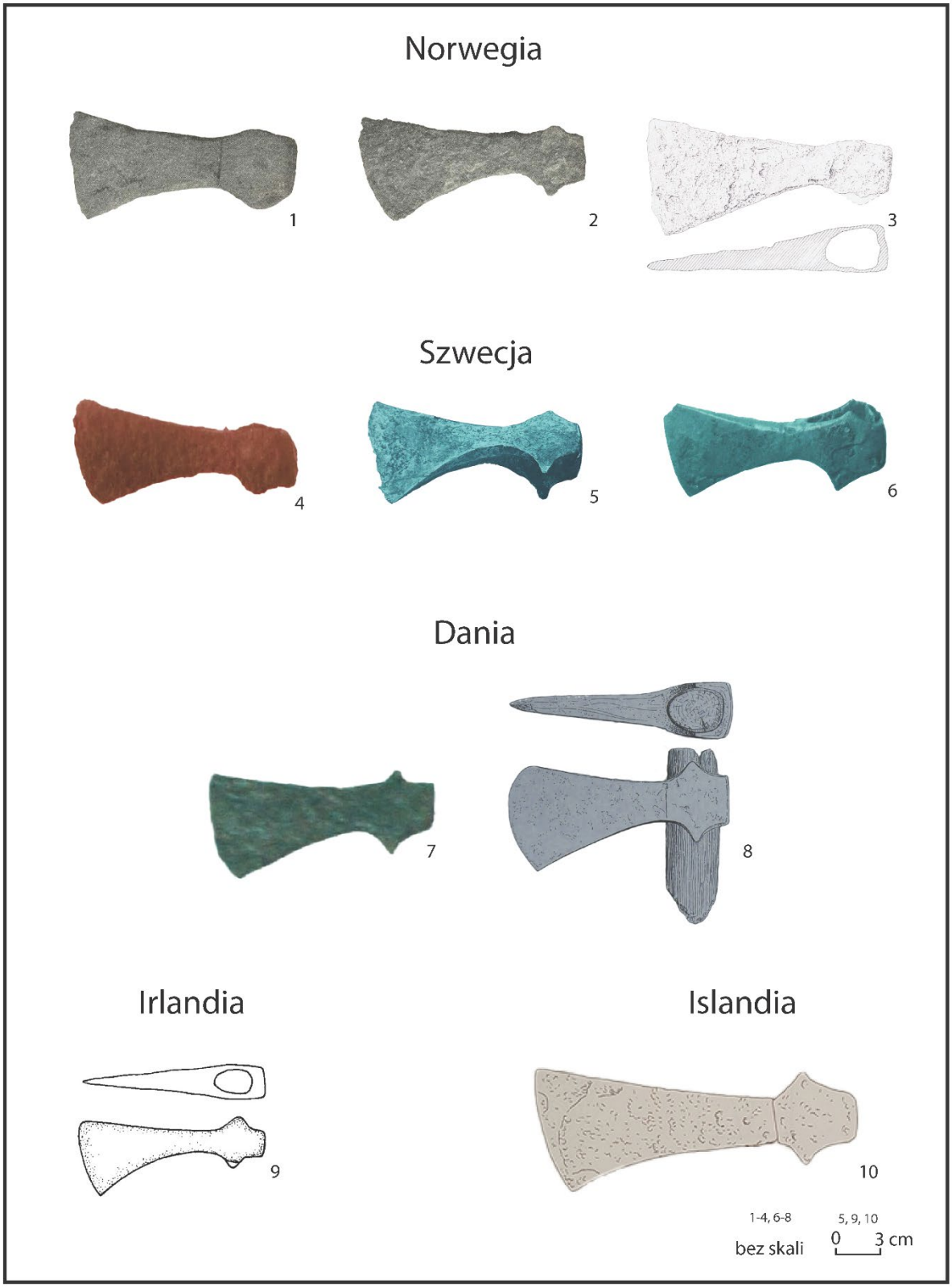

Tabl. 8.22 - Topory typu IB.5.3. 1 - Vardal, Krist, 2 – Loiten, Hed,, 3 - bikihjolberget Kaupang, 4 - Etelhem, 5 - Lund , 6 - Fyrkart, 7 - Hoby, 8 – Langballigau, 9 – Tamlaghtmore, 10 - Hafurbjarmarstadir.

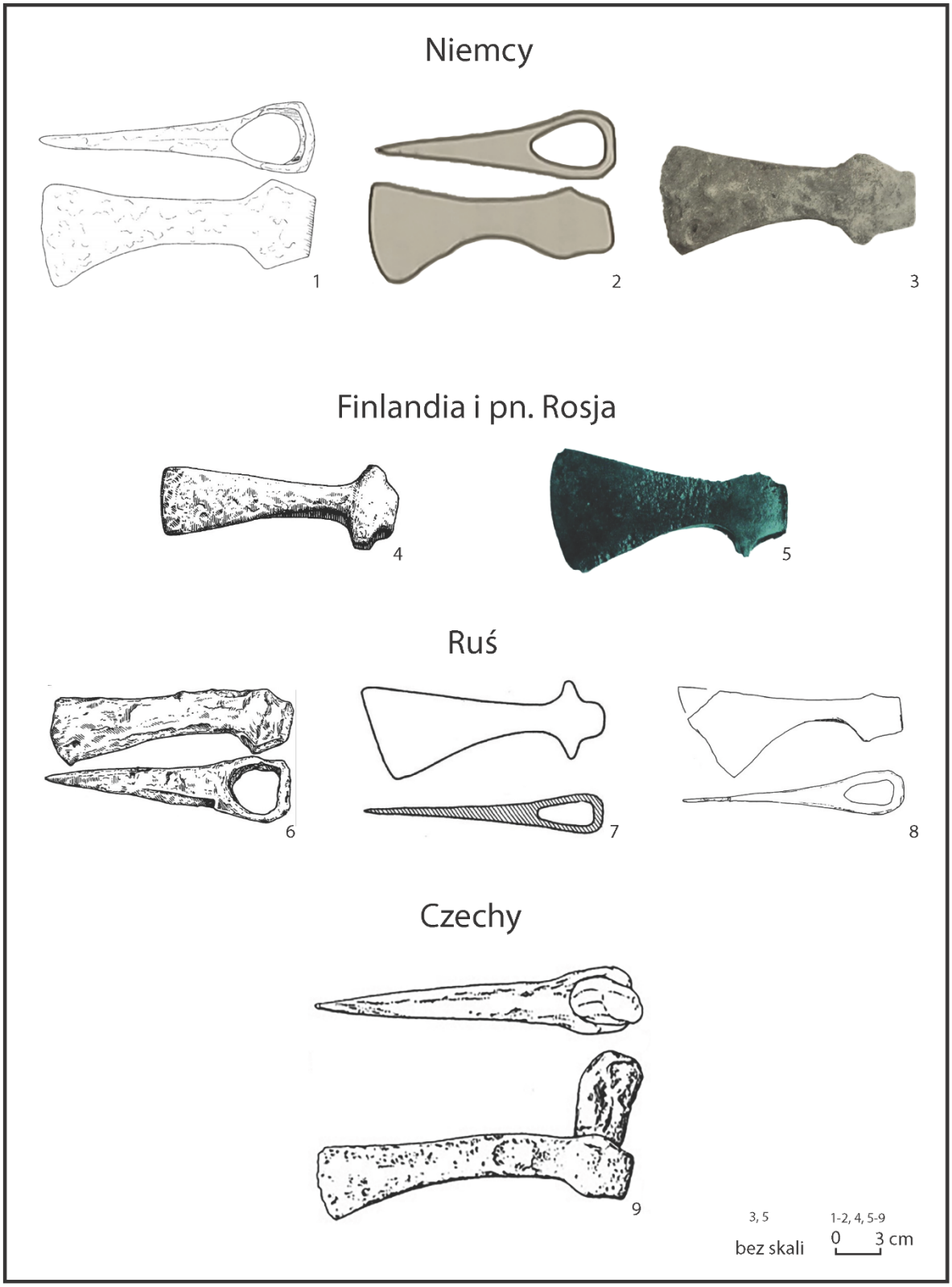

Tabl. 8.23 - Topory typu IB.5.3. 1 - Schwedt, 2 - nieznana lok., 3 - Vielist, 4 - Zalahtove, 5 – Vesilahti-Hukari, 6 - Novotroickoje gorodiszcze, 7 - Sjazniega , 8 – Goreluha, 9 – Mikulcice.

Te trzy lednickie znaleziska będziemy wiązać z oddziaływaniami północnymi, płynącymi ze Skandynawii i Pomorza. Oczywiście nie możemy też całkiem wykluczyć rodzimej produkcji tych żeleziec, opartej jednak na wzorach pochodzących ze wspomnianego obszaru. Zostanie w takim wypadku także wzięta pod uwagę ich interpretacja jako przejawu inspiracji płynącej z kierunku północnego [por. Kotowicz 2013, s. 54-55, 2018, s. 82, 83]. Chronologia znalezisk obejmująca X i XI wiek wydaje się dobrze uargumentowana datowaniem wyrobów analogicznych.

6.3.10 Typ IB.5.5.

Badania archeologiczne w lednickim kompleksie dostarczyły znalezisk dwóch toporów (*nr inw. MPP/A/93/69/99; MPP/A/29/51/83*) o wąskich asymetrycznych ostrzach z osadami zaopatrzonymi w wyraźnie uformowane wąsy oraz z wielobocznym obuchem (tabl. 8.24: 1, 2). Pierwszy z nich (kat. 69/99) posiada lekko opuszczone ostrze w stosunku do osi toporzyska i okrągłe światło osady, w drugim (kat. *51/83*) żeleziec usytuowany był niemal prostopadle, a światło osady posiadało owalny kształt. Jego całkowita długość to 14,5 cm, wys. ostrza 8,3 cm, światło osady 3,5 x 3,1 cm i ważył 334 g. Pierwszy natomiast posiadał długość 15,4 cm, zachowana wys. ostrza 7,5 cm, osada posiadała średnicę 3 cm i ważył 353 gramy.
W podziale Piotra Kotowicza odpowiadają one typowi IB.5.5 [Kotowicz 2018, s. 93].
Zabytki zostały wzięte pod uwagę w tym opracowaniu ponieważ w lednickim kompleksie osadniczym wystąpiły zaledwie w liczbie dwóch. Niestety brak znanych z literatury analogii nie pozwala na przeprowadzenie studiów o ich proweniencji i chronologii.
Oba zabytki zostały odnalezione podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Jeden (kat. *51/83*) w 1983 roku w reliktach mostu wschodniego, drugi (kat. 69/99) w 1999 i stanowił znalezisko luźne. Obecność pierwszego z nich w destruktach mostu pozwala założyć, że jego chronologia to okres funkcjonowania przeprawy (poł X – I poł XI wieku) i tym samym oba można uznać za używane w interesującym nas okresie czasu.

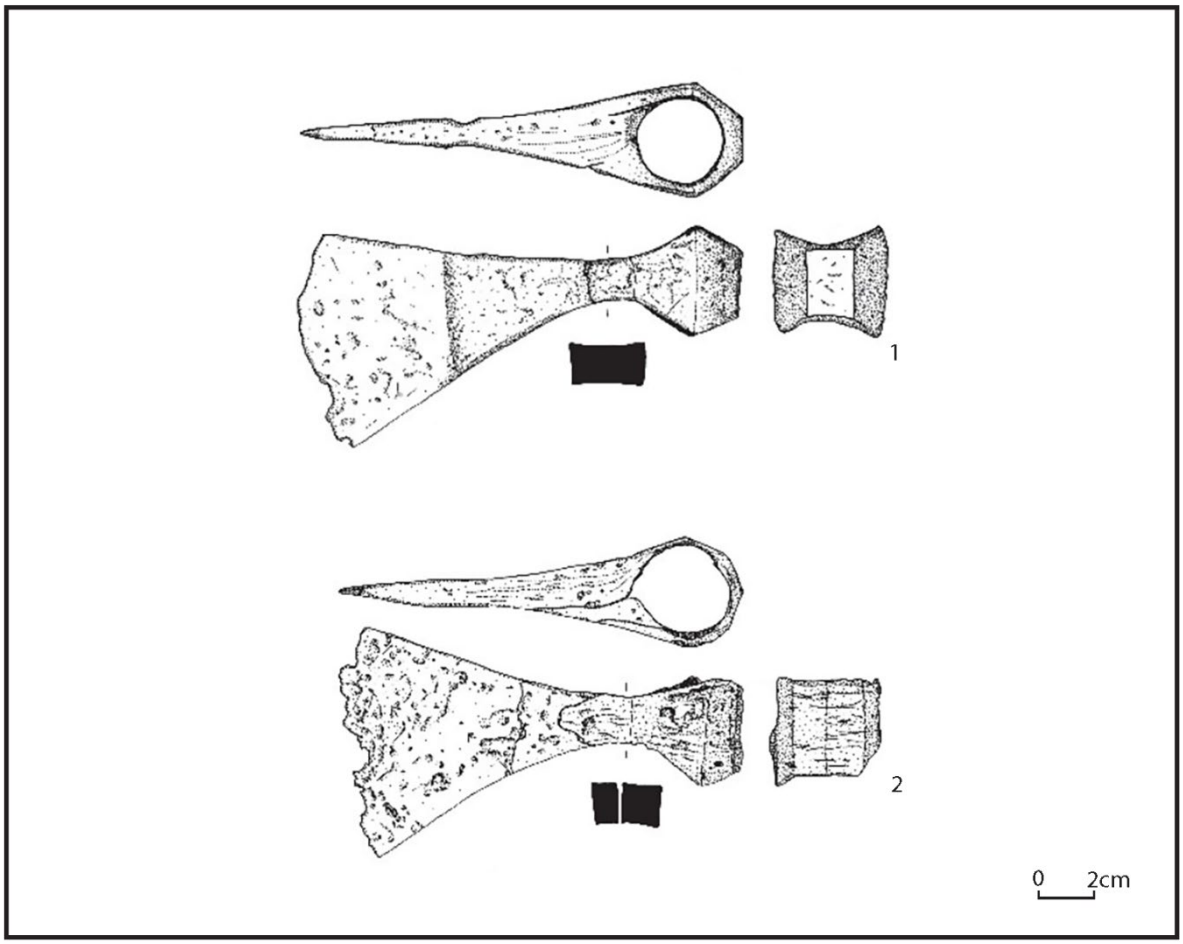

Tabl. 8.24 - Topory typu IB.5.5 z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - MPP/A/93/69/99, 2 - MPP/A/29/51/83.

6.3.11 Typ IB.5.19.

W zbiorze toporów z lednickiego kompleksu osadniczego znajduje się smukłe żeleźce (*nr inw. MPP/A/59/10/91*), niemal prostopadle usytuowane w stosunku do osi pionowej toporzyska (tabl. 8.25). Co charakterystyczne posiada wyodrębnione wąsy oraz zaokrąglony obuch zaopatrzony w obustronny kapturek (górna część kapturka odłamana). Wąska szyjka przechodzi w asymetryczne lekko łukowate ostrze, na którym znajduje się okrągły otwór o średnicy 0,3 cm.

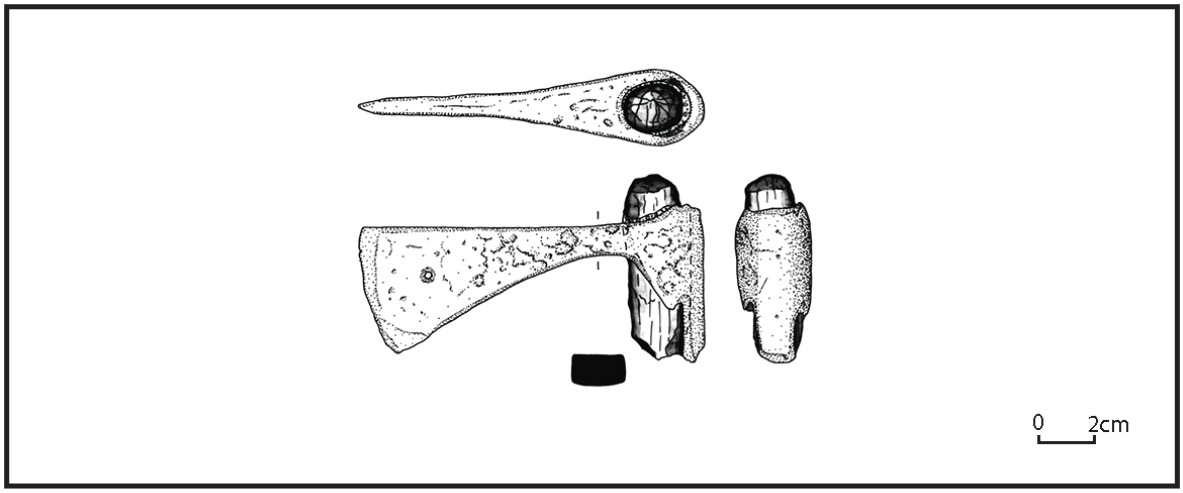

Tabl. 8.25 - Topór typu IB.5.19 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/59/10/91.

Całkowita długość wynosiła 12,2 cm, wysokość ostrza 4,7 cm, światło owalnej osady 2,9 x 1,9 cm i ważył zaledwie 181 gram.

W klasyfikacji P. Kotowicza zalicza się on do typu IB.5.19 [Kotowicz 2018, s. 95-96], w podziale Nadolskiego do podtypu IVa [Nadolski 1954, s. 44]. Jest on zbieżny z typem III w podziale Anatolija Kirpicznikova [Кирпичников 1966, s. 35-36] i typem VIB Kovácsa [1980/1981, s. 249, Taf. 3:1]

Na przedmiot natrafiono w 1991 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke i wydobyto go z warstw łączonych z reliktami mostu zachodniego. Największą ilość toporów typu IB.5.19 odnaleziono na terytorium Rusi. W latach 60 było już znanych ponad 60 znalezisk (tabl. 8.26: 1 – 12) [Кирпичников 1966, s. 35-36, табл. XIII:1-2, XVI:1; Каргер 1957, s. 54; 1958, fig. 29; Алешковский 1960, рис. 1:19;], a liczba ta stale rośnie [Бліфельд 1977, s. 66-67, табл. V:1, XVII:2; Заяц 1995, s. 62, рис. 39:17; Савицький, Воюта, Собуцький 2009, рис. 3:1, 3; Терський 2011, s. 659, 661, рис. 2:6, 3:1-2,5] i pojawiają się wśród nich również okazy zdobione [Макаров 1988, s. 456]. Najstarsze znalezisko pochodzi z Szestowicy, znalezione w kurhanie 61 wraz z dirhemem wybitym w 935/936 roku (tabl. 8.26: 6-7)[Бліфельд 1977, табл. XVII:2]. Egemplarz datowany na XI-XII stulecie znany jest z Kniażej Gory (Княжа Гора, obw. Kijowski) (tabl. 8.26: 2) [Кирпичников 1966, s. 35-36; Kirpičnikov 1970, 72; Макаров 1988, 456; Plavinski 2013, 28-29, fig.b; Салмин 2012, 108, fig. 1:3].

Takimi znaleziskami przedział czasowy ich występowania na Rusi został zamknięty w granicach od X do I poł XII wieku.

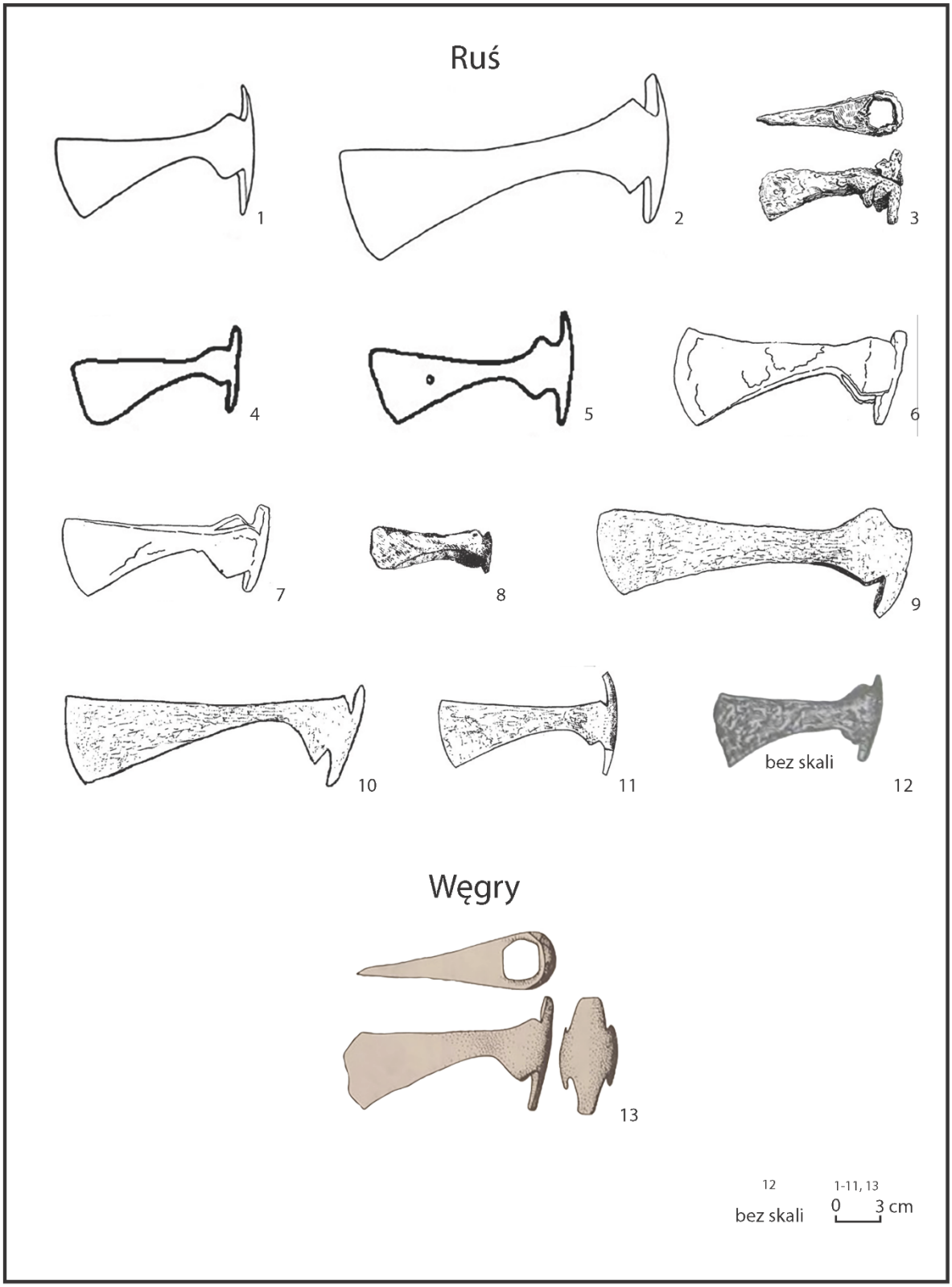

Tabl. 8.26 - Topory typu IB.5.3. 1 - b/d, 2 - Knjaża Gora, 3 - Kijów, 4 , 5 - b/d, 6, 7 - Szestowica, 8 - Szumsk, 9, 11 - Listwin, 10 - Buderaż, 12 - b/d, 13 -, 14 - Węgry.

Na południe od księstw ruskich tak ukształtowane żeleźce odnajdywane są w Rumuńskiej części Mołdawi [Teodor 2003, s. 546, cat. 4-5, fig. 4:3-5]. Na 2 poł X wieku datowane są znaleziska łączone z Węgrami, interpretowane jako wpływ z Rusi (tabl. 8.26: 13) [Török 1962, Taf. XXIX; Kovács 1980/1981, s. 249, Taf. 3:1 – typ VIB; 1986, s. 108, 10A:1-4 kép.].

Na wschód od wspomnianych księstw trafiają się one w Bułgarii Nadwołżańskiej (tabl. 8.27: 1) [Даркевич 1961, рис. 3:1; Измайлов 1997, s. 93, рис. 63:2, 64].

Na północy widzimy jeden zdobiony egzemplarz z Finlandii (tabl. 8.27: 2) [Paulsen 1939, s. 115, fig. 64:1-2].

Okazy tej formy występują na stanowiskach Bałtyjskich gdzie datowane są głównie na XI wiek i rzadziej na X i XII stulecie (tabl. 8.27: 3-5) [Atgazis 1964, fig. 7:1; 1997, fig.5; Volkaite-Kulikaskiene 1964, s. 110-112, fig. 7:4; Malonaitis 1997, s. 51, il 4: 10; 2008, 59, fig.14].

Na zachód od Rusi odnajdywane są one również na obszarze Polski, co znamienne jeden egzemplarz posiadają odrobinę wcześniejszą chronologię (2 poł IX – pocz. X wieku). Jest to znalezisko z Trepczy (pow. sanocki), niestety jego przynależność do tego typu wciąż wymaga potwierdzenia [Ginalski, Kotowicz 2004, s. 190, 196; Kotowicz 2018, s. 95]. Na X wiek datowany jest egzemplarz z Madziarskiego grobu z Przemyśla (tabl. 8.27: 6) [Koperski 1996, s. 440; 2010b, s. 386; Florek 2010, s. 123]. Następne znalezisko pochodzi z Lutomierska (pow. pabianicki), a jego chronologia to przełom X i XI stulecia (tabl. 27: 7) [Nadolski, Abramowicz, Poklewski 1959, s. 47, 52-54, tab. 8, tabl. XXXV:a; Wołoszyn 2004, s. 255; Grygiel 2014]. Młodszy zabytek (2 poł XI – pocz. XII wieku) pochodzi z grobu szkieletowego odkrytego na cmentarzysku w Końskie (pow. Końskie) (tabl. 8.27: 7) [Gąssowski 1952, s. 168, 152-154, tabl. XIV:2; Rauhut 1971, s. 584; Strzyż 2006, tab. V/26, ryc. 6:2]. Pozostałe 6 egzemplarzy to znaleziska luźne [Kotowicz 2018, s. 95].

Sporadycznie odnajdywane są na obszarach położonych na zachód oraz na północ od Lednicy. Jeden stanowi zabytek z Kmehlen w Niemczech [Corpus… 1985, Taf. 105/3:14; Heindel 1992, 32, Abb. 13:i], drugi z Gotlandii [Thunmark-Nylén 1995, Abb. 286:5].

Przy studiach nad proweniencją warto zwrócić uwagę na pochodzenie najstarszych egzemplarzy. Na VIII lub pocz. IX wieku określono chronologię topora z awarskiego cmentarzyska w Košicach-Šebastovcach na Słowacji [Mihok, Pribulová, Mačala 1995, fig. 7:a-b; Zábujník 2004, s. 96].

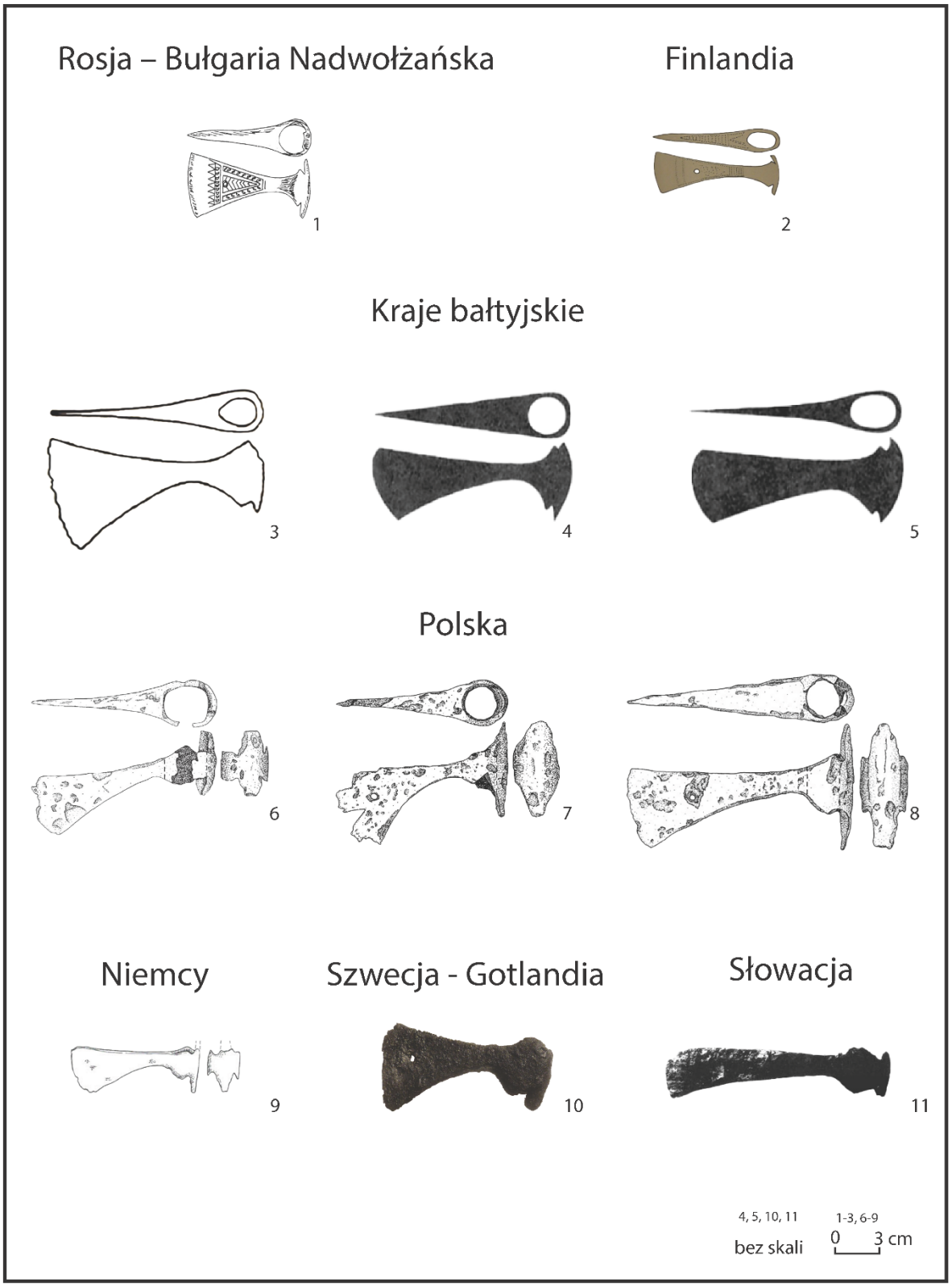

Tabl. 8.27 - Topory typu IB.5.3. 1 - Biljarsk, 2 - Kokemaki, 3, 4, 5 - Litwa, b/d, 6 - Przemyśl, 7 - Lutomiersk, 8 - Końskie, 9 - Kmehlen, 10 - Gotlandia, 11 - Košice-Šebastovce.

Piotr Kotowicz zauważa, że zbliżoną formę posiadają tak zwane grzywny siekiero-podobne, przede wszystkim w wariancie małopolskim [Kotowicz 2018, s. 96 tam dal. Lit]. Zabytki te o podobnie ukształtowanej osadzie, datowane są od VIII do pocz. X wieku, ale głównie na IX stulecie [Zaitz 1990, s. 171; Poleski 2004, s. 169; Rozmus, Szmoniewski, Troncik 2006, s. 110]. Stanowią one 80% egzemplarzy potężnego skarbu grzywien odnalezionych z Krakowie, składającego się z 4212 sztuk [Zaitz 1990, s. 143, 147]. Znane są one również z innych obszarów Małopolski jak i Słowacji oraz Czech [Hachulska-Ledwos 1971, s. 48, 205-206, pl. XXVI:1; Koperski 1980, cat. 23, fig.24; Zaitz 1990, s. 142-143, fig. 1:1,5,11; Zagórska-Telega, Bochnak 2001, fig. 2:2-6; Rozmus, Szmoniewski, Troncik 2006].

Wspomniany już wielokrotnie P. Kotowicz sugeruje pochodzenie zabytku z obszaru Europy Środkowo-Wschodniej, zaznaczając że jest to jedna z najbardziej rozpowszechnionych form na tym obszarze. Do powstania takiego modelu mogło dojść w VIII, lub co bardziej prawdopodobne w IX wieku w zlewni środkowego Dunaju. Stąd zostałby on zaadoptowany przez Węgrów, zamieszkujących jeszcze z IX i X wieku obszary położone na wschód i północ od Karpat. Stąd również mógł trafić na Ruś gdzie, jak widać po materiale archeologicznym, zyskał niebagatelną popularność [Kotowicz 2018, s. 96].

Ponieważ chronologia lednickiego zabytku obejmuje okres od X do XI wieku nie jest możliwe dokładne ustalenie jego proweniencji i w obecnej sytuacji musimy brać pod uwagę kilka alternatyw. Może on pochodzić z obszarów południowych, co wskazywałoby na konotacje postwielkomorawskie lub czeskie. Może być to wpływ z Rusi, co sugeruje statystyka znalezisk. Nie można wykluczyć wpływów z obszarów bałtyjskich gdzie forma ta również nie była obca. Ostatecznie należy wziąć pod uwagę, że topory o identycznie ukształtowanej osadzie, posiadające zamiast wąskiego ostrza, szerokie a ponadto zaopatrzone wyodrębnioną brodą, stanowią najliczniejszą grupę zabytków odnalezionych w lednickim kompleksie osadniczym. Tę grupę uznaje się za wyrób lokalny co świadczyłoby, że miejscowi płatnerze z łatwością mogli wykonać topory o tak ukształtowanej osadzie. Różnica w szerokości ostrza i obecność brody nie przekłada się na aspekt technologiczny. Biorąc to pod uwagę, możemy zakładać również miejscowe pochodzenie zabytku.

6.3.12 Typ IB.5.30.

Dwa następne żeleźce (*nr inw. MPP/A/93/61/99; MPP/A/74/9/94*) reprezentują ten sam wariant. Posiadają one wąskie asymetryczne ostrza zaopatrzone w brodę, prostokątny w przekroju młotek oraz wyraźnie uformowane dolne i górne wąsy.

Jeden z nich (nr inw. *61/99)* posiadał długość 20,1 cm, wysokość ostrza 7,4 cm i światło osady 3,3 x 2,8 cm, o wadze 908 g (tabl. 8.28: 1). Drugi (nr inw. *9/94)* nie co mniejszy osiągał długość 15,4 cm, wysokość ostrza 7,6 cm i światło osady 3,6 x 3,5 cm. Jego waga wynosiła 476 g (tabl. 8.28: 2).

W podziale Kotowicza odpowiadają one typowi IB.5.30 [Kotowicz 2014, s. 132, 155; 2018, s. 107]. W typologii Nadolskiego reprezentują odmianę 1 podtypu Id [Nadolski 1954, s. 40; por. też Świątkiewicz 2002, s. 53; Strzyż 2006, s. 44]. Wśród zagranicznych typologii zaliczyć można je do Poulík [1948, s. 33] – typ I; Hrubý [1955, s. 170, obr. 28] – typ IB; Bartošková [1986, 7, 79, obr. 1] – typ IVAb; Йотов typ 2A.

Znaleziska tego rodzaju, określane jako topory typu Bradatica, bardzo nielicznie występują na obszarze dzisiejszej Polski środkowej i północnej, zwłaszcza w zestawieniu z ilością tych przedmiotów znanych z innych obszarów. Z tego względu uznano, że powinny zostać przeanalizowane jako importy.

Oba topory zostały odnalezione podczas badań podwodnych prowadzonych przez A. Kolę i G. Wilke. Pierwszy z nich w 1999 roku w trakcie prospekcji prowadzonych na południe od reliktów mostu poznańskiego. W tej sytuacji musi on być rozpatrywany jako znalezisko luźne. Drugi wydobyto nieco wcześniej bo w 1994 roku w linii mostu Gnieźnieńskiego, jednak przez autorów wykopalisk również został określony jako znalezisko luźne.

Zabytki te posiadają czternaście analogii z obszaru obecnych granic Polski. Zalicza się do nich topór odnaleziony w Bardach, pow. Kołobrzeg z końca IX lub X wieku [Łosiński 1966, s. 163, przyp. 3, ryc. 1; 1972, 94-95, ryc. 94]. W Trepczy z grodziska Horodyszcze datowany na 2 poł IX lub X wiek [Ginalski, Kotowicz 2004, s. 193-197; Kotowicz 2018, s. 108], Popęszyce z końca IX lub początków X stulecia [Dulinicz 1994, s. 40; Wachowski 2001a, s. 158]. Podobną chronologią posiada również zabytek ze Żmijowisk [Kulawczuk, Lis 2007, s. 307-308]. Nieco szerszą chronologią przypisuje się znalezisku z okolic wałów grodziska w Czerchowie, zbudowanych po 871 roku i funkcjonujących do 1 poł XI wieku [Kotowicz 2009, s. 390; 2018, s. 108]. Z dużym prawdopodobieństwem można datować na X wiek znalezisko z grodziska w Rozprzy, które zalegało na wewnętrznym stoku wału, połączonym z warstwą

kulturowa [Chmielowska 1966, s. 259]. Pozostałe osiem zabytków z obszaru polski to znaleziska luźne, dla nas ważne o tyle, że wskazują na redystrybucję typu Bradatica.

Ponieważ takiej formy topory są licznie odnajdywane na stanowiskach wczesnośredniowiecznych z obszarów naddunajskich jak i tych przypisywanych państwu morawskiemu, przyjęło się uważać, że za pośrednictwem tego ostatniego trafiały one na obszar dzisiejszej polski [Nadolski 1954, s. 42; Dulinicz 2001, s. 98; Kotowicz 2018, s. 109]. Ewentualnie tuż po upadku tego organizmu [Wachowski 1981, s. 155; 1983, s. 170; Kara 2006, s. 216]. Zwrócono

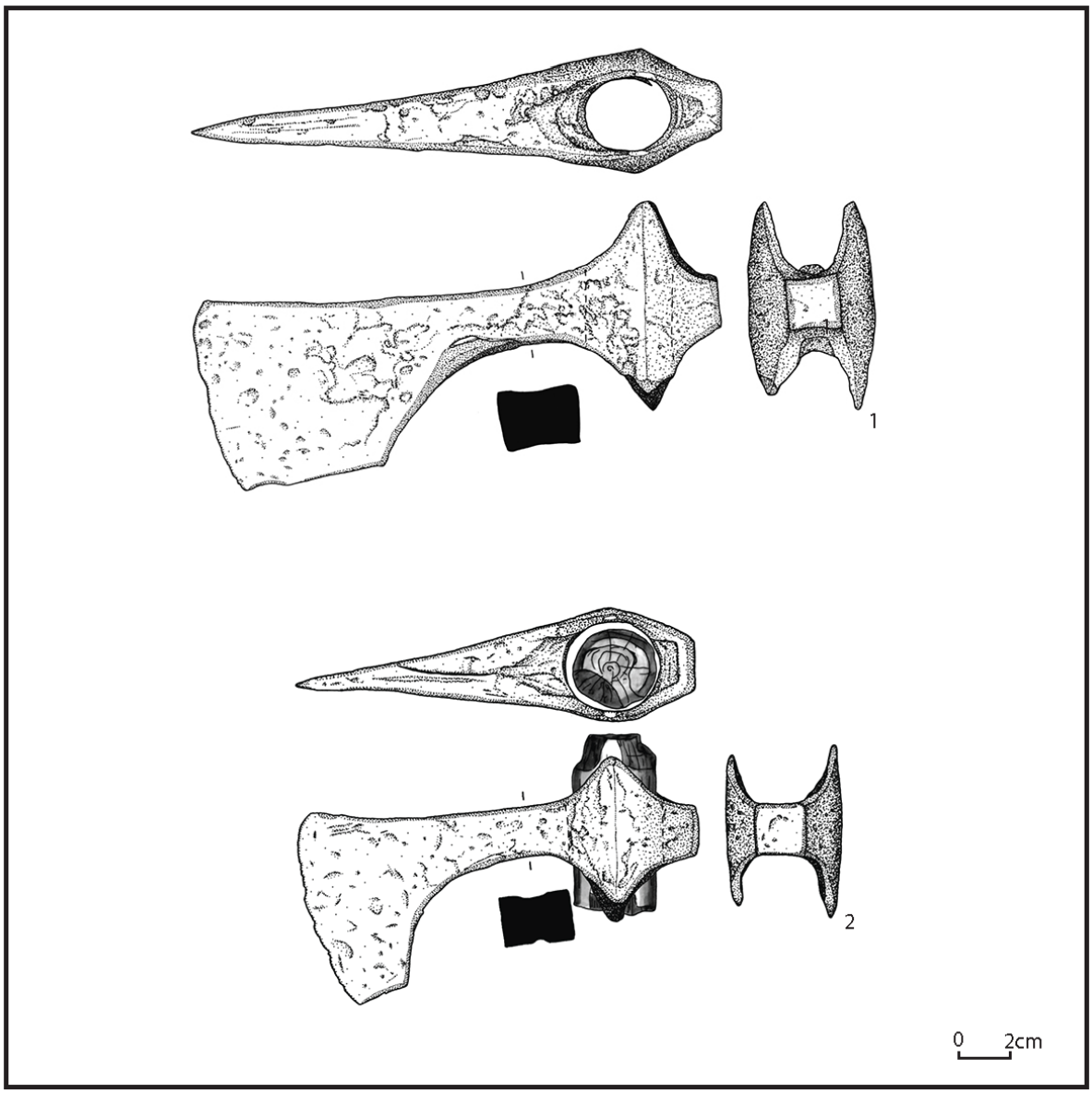

Tabl. 8.28 - Topory typu IB.5.30 z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - MPP/A/93/61/99, 2 - MPP/A/74/9/94.

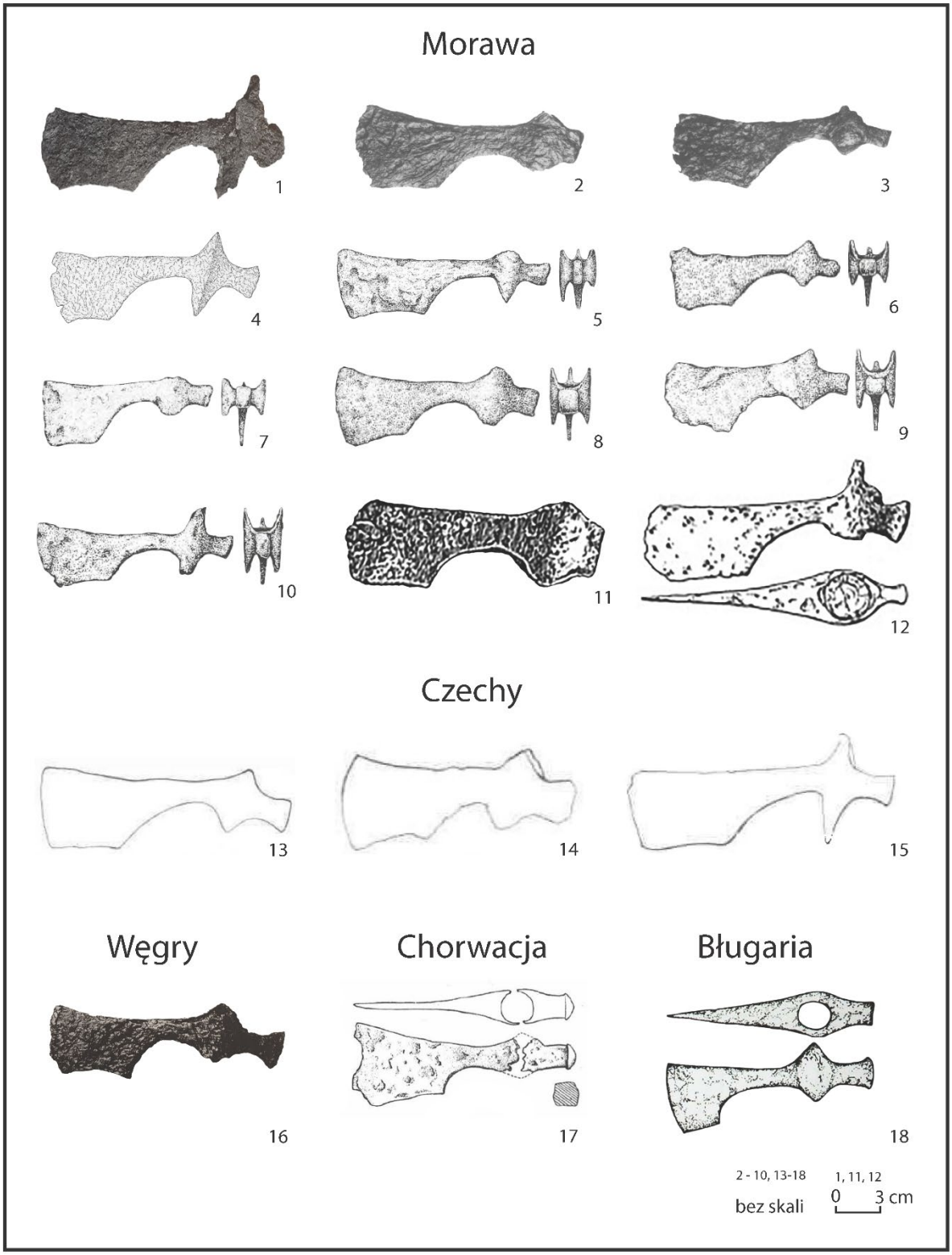

Tabl. 8.29 - Topory typu IB.5.30. 1 - Morawa b/d., 2, 3 - Krasńany 4 - Bratislava Devin , 5 - Buchlovic 6 - Hluk, 7 - Opatovice , 8 – Brezolupy, 9 – Brno-Malomerice, 10 - Borsice u Buchlovic, 11, 12 - Mikulcice, 13 - Bilichov, 14 - Kania-Piskovna, 15 - Ośkobrhu hrob, 16 - Węgry b/d., 17 - Medvedicka, 18 - Odrci, Dobrychko.

uwagę, że w przypadku znaleziska ze Żmijowisk mogą to również być naśladownictwa [Poleski 2004, s. 450, przyp.191]. Ponieważ stwierdzenie to jest oparte na badaniach metalograficznych [Piaskowski 1990, s. 269-270], które nie były przeprowadzone dla większości „polskich" zabytków, nie można wykluczyć, że większa ich liczba stanowi lokalne kopie. Jak wspomniano najwcześniejsze egzemplarze znane są z Moraw, gdzie datuje się je na 2 poł VIII wieku [Vinski 1981, s. 12, pl. II:2; Bartošková 1986, s. 99, fig.3, 7:B; Klanica 2006, s. 43]. Ich czas świetności to IX wiek, z tego okresu znane są ze skarbów, grodów i cmentarzysk (tabl. 8.29: 1–12) [Dostal 1966, tabl. 22, 23; Ruttkay 1976, s. 308; Wachowski 1981, s. 160-162; Poláček, Marek, Skopal 2000, s. 199-200; Hanuliak 2004, s. 141, 339, 341; Klanica 2006, s. 41; Kotowicz 2009, s. 384]. Egzemplarze datowane na X wiek są raczej słabo poświadczone [Hrubý 1955, s. 172]. Bradatice odnaleziono również na obszarach historycznej Bohemii (tabl. 8.29: 13-15) [Poulik 1948, s. 33; Solle 1966, fig. 57:a-b], na Węgrzech (tabl. 8.29: 16) [Szoke 1992, s. 97, pl. 16:7; 2004, fig. 4:10; Tomka 2000, s. 196, fig. 6:2, 7:5], w Chorwacji (tabl. 8.29: 17) [Vinski 1981, s. 12, pl. II:2] w Albanii [Dostál 1966, s. 70; *Ugolini* 1928, s. 20] i Bułgarii (tabl. 8.29: 18) [Йотов 2004, s. 91, pl. XLVI:556].

Znaleziska z Ostrowa Lednickiego posiadają znacznie mniejsze młotki oraz zdaniem B. R. Borowczaka są staranniej wykonane, co pozwala przesunąć ich chronologię na XI wiek. Argumentuje tutaj, że zmniejszający się obuch miałby tutaj stanowić cechę diagnostyczną [Borowczak 2008, 30; Konczewska, Konczewski 2010, s. 175]. Piotr Kotowicz zwraca uwagę na brak zabytków z tak późnym datowaniem w materiale archeologicznym, oraz na obecność na Ostrowie Lednickim aplikacji nawiązującej stylistycznie do zabytków morawskich z I poł X wieku [Kotowicz 2018, s. 108]. Można również dodać, że topory z mniejszym młotkiem znane są z materiałów datowanych na horyzont wielkomorawski (tabl. 8.29: 2, 11). Brak pewności przy określaniu chronologii umacnia fakt, że oba topory stanowią w zasadzie znaleziska luźne. Wydaje się prawdopodobnym, że pojawienie się tych wyrobów w lednickim kompleksie osadniczym należy łączyć z wpływami z południa, i trudno przyjąć inne założenie niż powiązanie ich z horyzontem morawskim lub post-wielkomorawskim. Oczywiście przedmioty te mogły trafić za pośrednictwem mieszkańców innych obszarów Europy środkowo-wschodniej, albo nawet stanowić lokalne naśladownictwa, nie zmienia to faktu, że źródło ich idei widzimy na wspomnianym terytorium.

6.3.13 Typ IB.7.10.

Pojedyncze znalezisko stanowi topór (*nr iwn. MPP/A/58/71/91*) o wąskim asymetrycznym ostrzu z osadą wyodrębnioną od dołu oraz dodatkowo zaopatrzony w dolny kapturek (tabl. 8.30). Jego obuch jest plaski. Ostrze, jak już wspomniano asymetryczne, ale także łukowato wygięte i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska. Posiada wąską ukośnie podciętą brodę.

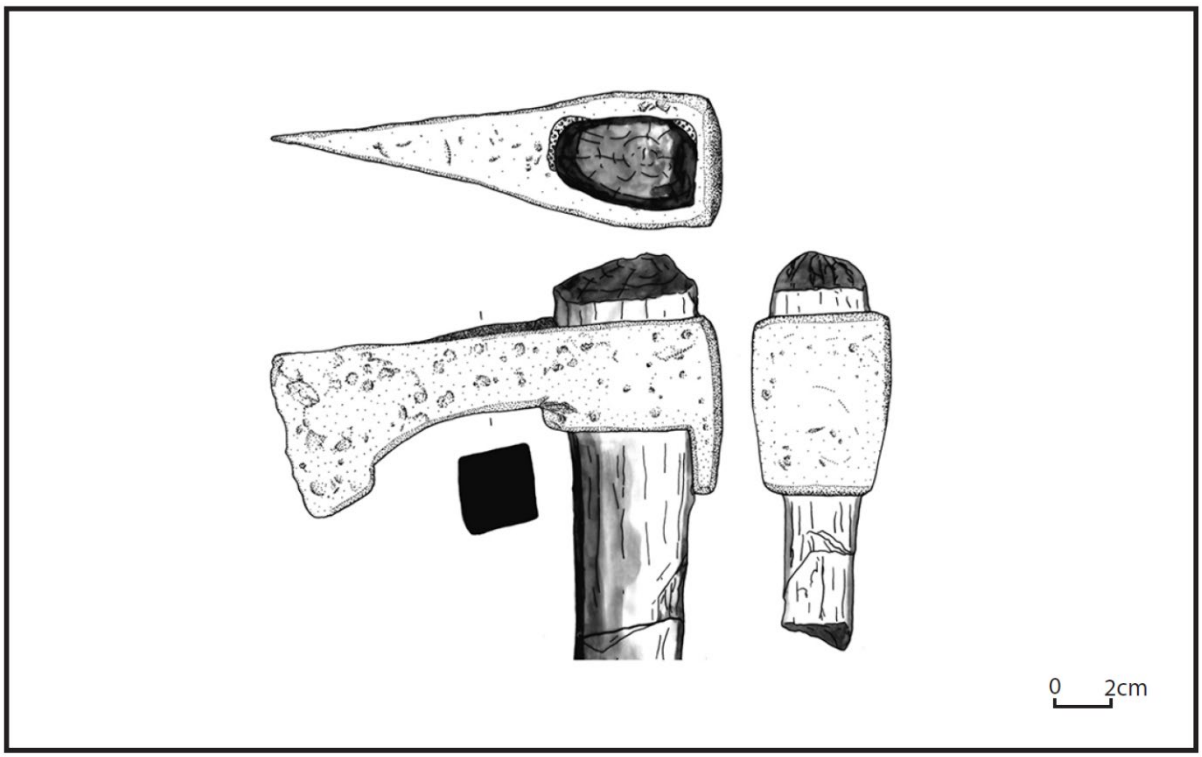

Tabl. 8.30 - Topór typu IB.7.10 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/58/71/91.

Jego całkowita długość to 16,1 cm, wysokość ostrza 6,1 cm, światło osady 5,1 x 3,4 cm i waga 1144 gramy.

Typologicznie został określony jako przynależny do typu IB.7.10 [Kotowicz 2018, s. 123].

Na niniejszy topór natrafiono podczas badań wykopaliskowych prowadzonych w 1991 roku przez Mateusza Łastowieckiego. Zalegał on w okolicy przyczółku mostu wschodniego w warstwie datowanej na 2 poł X do I poł XI wieku.

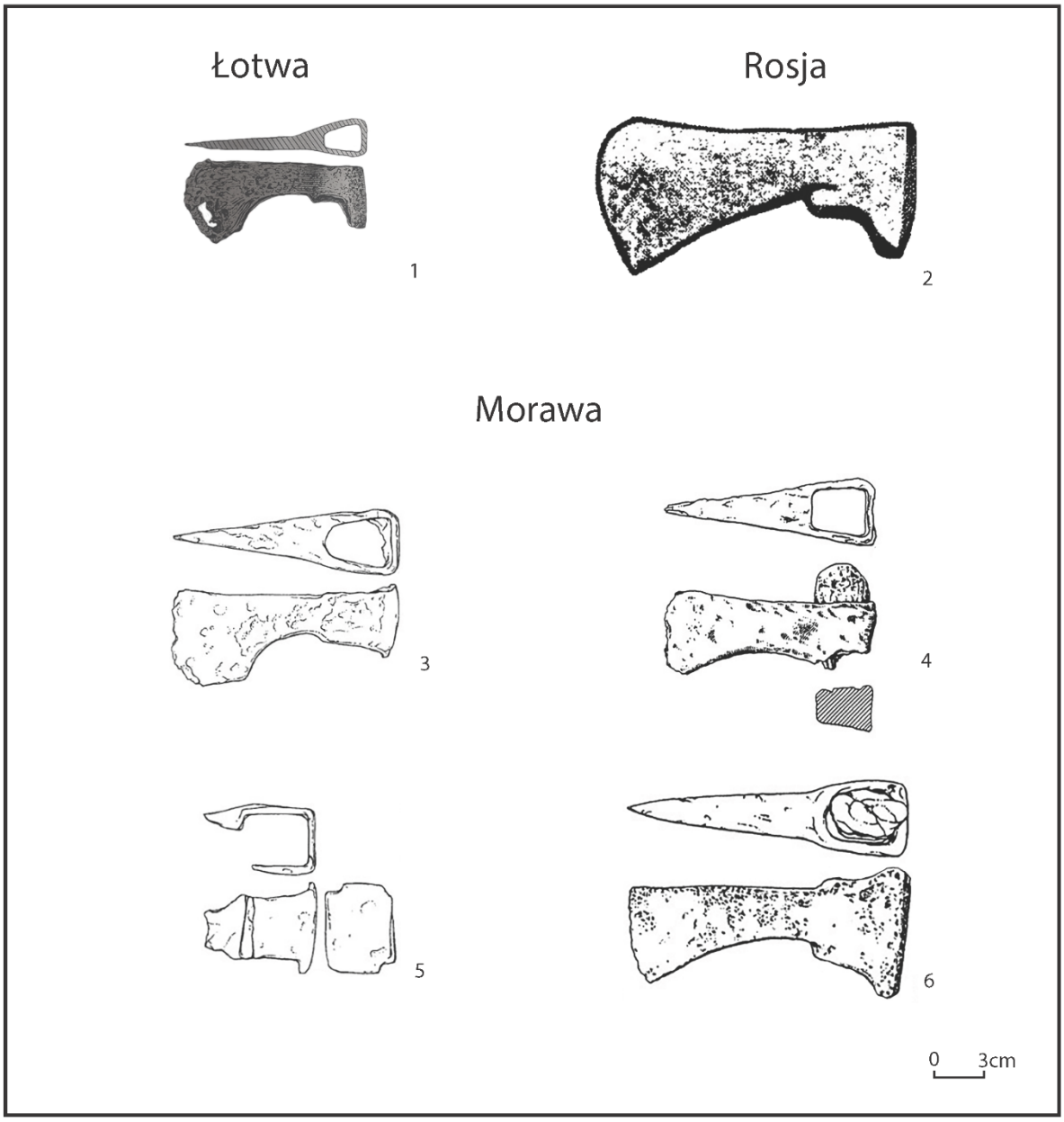

Tabl. 8.31 - Topory typu IB.7.10 oraz analogie do zabytku z lednicy z prostokątnym światłem osady. 1 - Marienhaus, 2 - Wjoži, 3-6 – Mikulcice.

Topory z wyodrębnioną od dołu osadą pojawiają się na zachodzie Europy i łączone są z kulturą Merowińską. Określane są jako frankijskie (francisca) i datowane na VI i początek VII wieku naszej ery [Hübener 1980, s. 84, fig. 19:152-153 – typ C]. Różnią się one jednak znacząco od zabytku lednickiego, przede wszystkim inaczej ukształtowanym ostrzem oraz brakiem wyodrębnionego od dołu kapturka. Należy zatem przyjąć ogólną zbieżność pomiędzy tymi zabytkami jako przypadkową.

Analogiczny zabytek został odnaleziony na łotewskim cmentarzysku w miejscowości Vilaka (Marienhaus) datowanym szeroko od XI do XV wieku. Chronologię samego topora ustalono na XV stulecie (tabl. 8.31: 1) [Bitner-Wróblewska, Ciglis, Radiņš 2005, s. 103, kat. 147, Tab. XIV:147].

Późnośredniowieczną chronologię posiada analogiczny topór odnaleziony w basenie Wołgi (tabl. 8.31: 2) [Кабатов 2011, fig. 27:3].

Łączenie lednickiego zabytku z późnośredniowiecznymi wpływami z szeroko rozumianego wschodu musi zostać wykluczone ze względu na dobrze udokumentowany kontekst znaleziska. Pozyskano go bowiem z warstwy IV podczas wykopalisk na przyczółku mostu wschodniego. Czytelna sytuacja stratygraficzna oraz obecność pali drewnianych pozwoliła zawęzić chronologię na czas pomiędzy 2 poł X wieku – pocz. XI stulecia (por. podstawy datowania). W tej sytuacji pozostaje nam wziąć pod uwagę inne elementy formalne zabytku.

Na pierwszy plan wysuwa się tutaj prostokątne ukształtowanie osady, znane przede wszystkim z obszaru na południe od Sudetów i polskiej części Karpat, reprezentowane przez kilka znalezisk z Mikulcic (tabl. 8.31: 3 - 6) [Poláček 2000, s. 262, 264, 347, 348, tabl. 5: 57, 77, 7: 1, 8: 15].

Ta zbieżność z zabytkami czeskimi musi jednak zostać potwierdzona kolejnymi znaleziskami aby można było uznać ją za prawdopodobną [Kotowicz 2018, s. 123].

W zaistniałej sytuacji będziemy traktować topór z przyczółku mostu na Ostrów Lednicki jako prawdopodobny ślad kontaktów lub wymiany idei z obszarem na południe od Karpat, jednakże z zaznaczeniem wątłych podstaw takiej interpretacji.

6.3.14 Typ IB.8.9.

Z jeziora Lednica pochodzi topór (*nr inw. MPP/A/31/27/84)* o wąskim asymetrycznym ostrzu lekko opuszczonym w stosunku do osi toporzyska (tabl. 8.32: 1). Osada jest wyodrębniona od dołu, a w miejscu przejścia szyjki w ostrze posiada dodatkowy występ. Obuch spłaszczony zaopatrzony w dolny, płaski kapturek.

Całkowita długość wynosi 22,3 cm, wysokość ostrza 8 cm a światło osady 5 x 3,1 cm. Ważył 1163 gramy.

W klasyfikacji Piotra Kotowicza reprezentuje on typ IB.8.9 [Kotowicz 2018, s. 125].

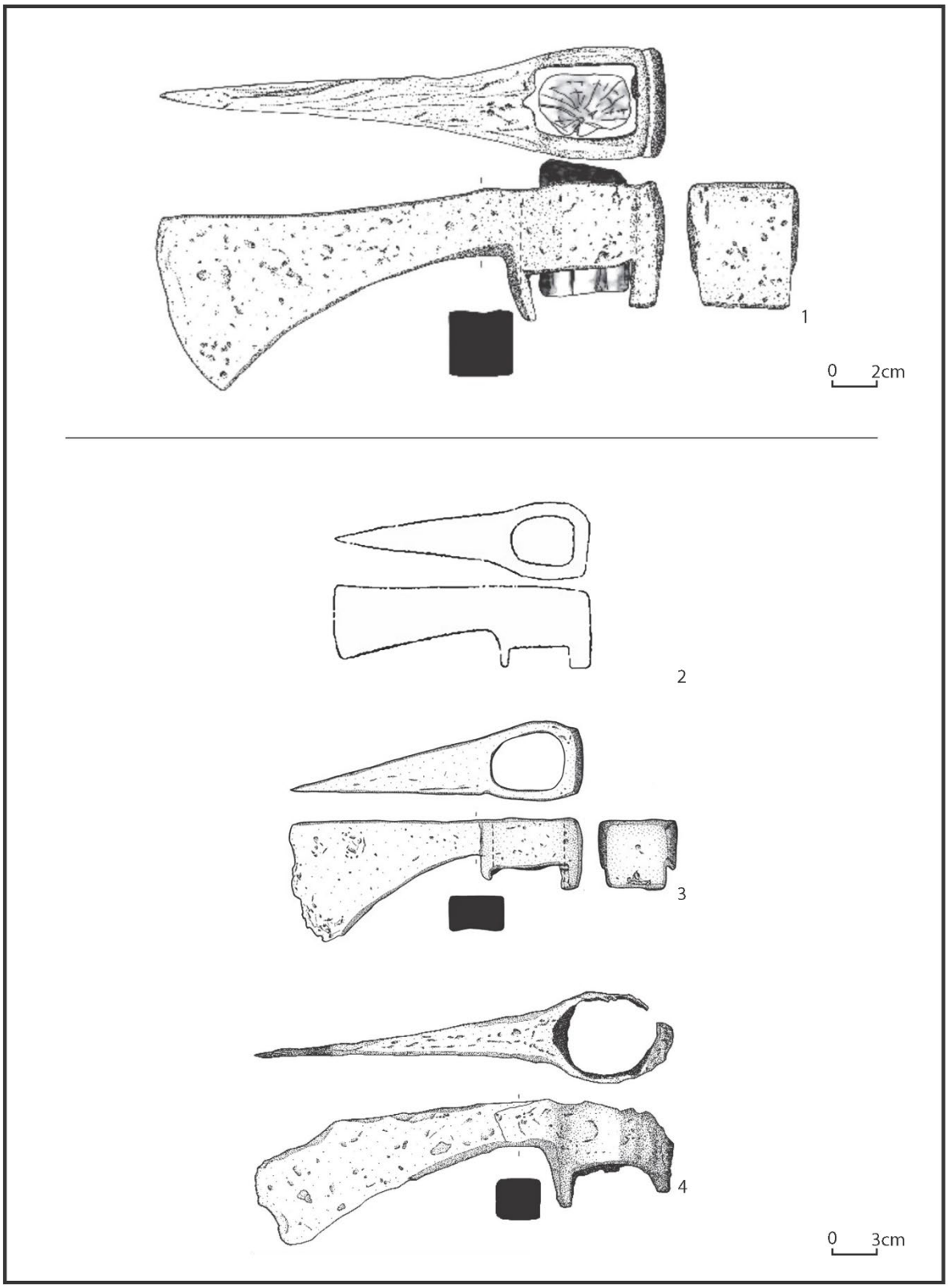

Tabl. 8.32 - Topory typu IB.8.9 z lednickiego kompleksu osadniczego i analogie.
1 - MPP/A/31/27/84, 2 - Podhorce, 3 - Żłóte, 4 - Szczecin.

Odnaleziono go 1984 roku podczas prac podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Wydobyto go z warstw łączonych z reliktami mostu wschodniego.

Najbliższy formalnie zabytek pochodzą z terenu dzisiejszej Ukrainy z miejscowości Podhorce, z grodziska Pleśnisko i jest datowany na XII - XIII wiek (tabl. 8.32: 2) [Кучера 1962, s. 32, рис. 10:1]. Z obszaru Polski znany jest zabytek wydobyty z jeziora Zarańskiego w okolicy miejscowości Żółte, pow. Drawsko Pomorskie w sąsiedztwie wyspy, której okres użytkowania określono na l. 40-80 XI wieku (tabl. 8.32: 3) [Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2007a, s. 241, ryc. 13:d; Chudziak 2009, s. 64, ryc. 16].

Ilość materiału zabytkowego jest zbyt skromna aby jednoznacznie określić proweniencje zabytku, nasuwa się jednak dość oczywiste spostrzeżenie, że wszystkie znane egzemplarze pochodzą z obszaru słowiańszczyzny i w świetle tych danych musimy traktować zabytek jako wyrób lokalny lub jako rodzimy w szerokim rozumieniu tego pojęcia.

Kolejny zbliżony pod względem budowy egzemplarz stanowi znalezisko luźne, możliwe że z okolic Szczecina. W odróżnieniu od trzech powyżej zaprezentowanych znalezisk posiada on zaokrąglony obuch, jednak pozostałe cechy pozostają zbieżne (tabl. 8.32: 4) [Kotowicz 2018, s. 124-125 – typ IB.8.7] Znalezisko to stanowi unikat, a brak kontekstu czyni go mało przydatnym do naszych rozważań. Jednak jego proweniencja z obszaru pomorza zachodniego stanowi kolejną cegiełkę sugerującą słowiańskie, lub zachodniosłowiańskie pochodzenie tej formy.

6.3.15 Typ IB.9.1.

Unikatowe znalezisko stanowi topór (*nr inw. MPP/A/74/12/94*) o wąskim asymetrycznym ostrzu, lekko opuszczonym w stosunku do osi pionowej toporzyska (tabl. 8.33). Jego osada jest od góry wyodrębniona, od dołu zaopatrzona w wąsy a obuch zaokrąglony.

Jego całkowita długość wynosiła 20,8 cm, wysokość ostrza 8,4 cm, światło osady o średnicy 3,4 cm i ważył 942 gramy.

Typologicznie przynależy on do typu 9 w odmianie IB.9.1 [Kotowicz 2018, s. 125]. Natrafiono na niego w 1994 roku, podczas badań podwodnych prowadzonych przez A. Kolę i G. Wilke na moście wschodnim.

Jak wyżej wspomniano, zabytek został odnaleziony tylko w jednym egzemplarzu i brak do niego ścisłych analogii w literaturze przedmiotu. W związku z tym ustalenie jego proweniencji

nie jest możliwe i nawet ciężko go uznać za wyrób miejscowy i kwestia ta musi na razie pozostać otwarta.

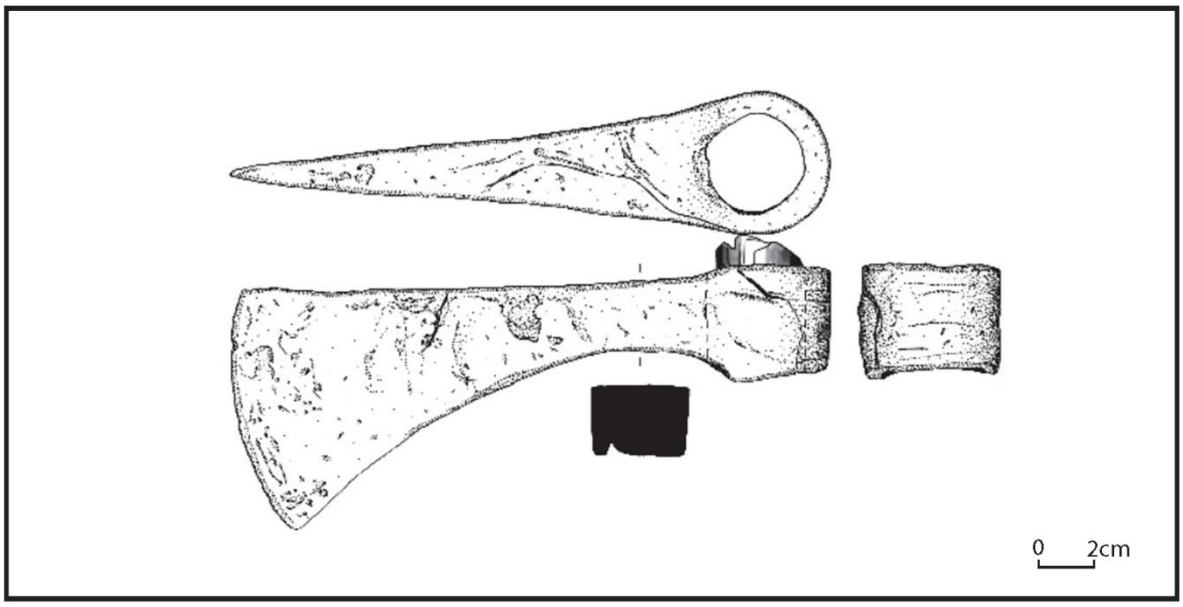

Tabl. 8.33 - Topór typu IB.9.1 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/74/12/94.

6.3.16 Typ IB.11.3.

Kolejny topór (*nr inw. MPP/A/64/27/92*) o wąskim asymetrycznym ostrzu posiadał obustronnie wyodrębnioną osadę lecz dopiero w połowie długości jej światła (tabl. 8.34). Jego obuch był spłaszczony. Samo żeleźce można opisać jako smukłe i uniesione w stosunku do osi toporzyska.

Posiadał długość 14,2 cm, zachowana wysokość ostrza to 6,6 cm, światło migdałowatej osady było o wymiarach 2,7 x 3,1 cm i ważył 431 gram. W typologii został przypisany do grupy IB.11.3 [Kotowicz 2018, s. 130]. Topór odnaleziono w 1992 roku podczas prac podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Zalegał on w kontekście destruktów mostu.

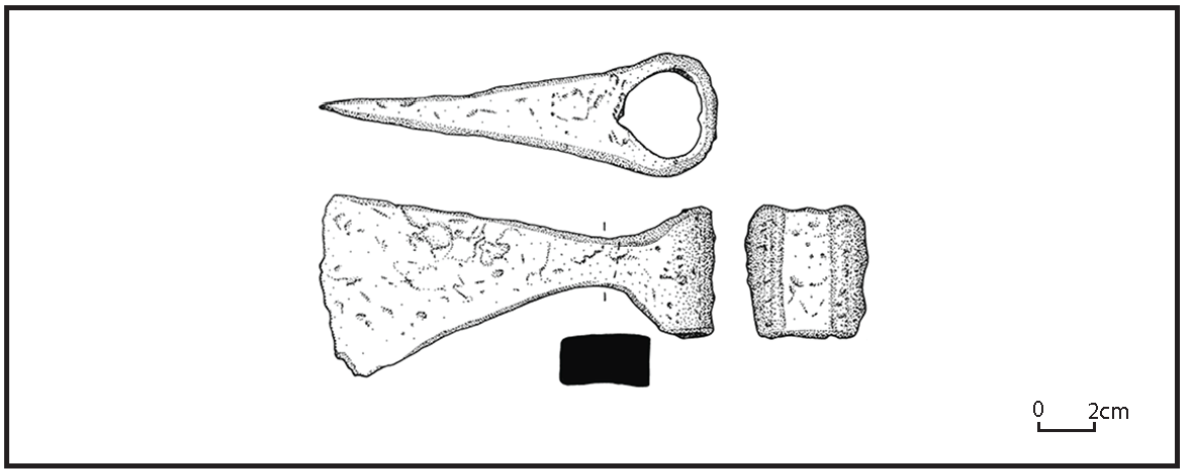

Tabl. 8.34 - Topór typu IB.11.3 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/64/27/92.

Topory z wyodrębnioną osadą od połowy jej długości stanowią bardzo wąską grupę zabytków. Zostały one określone jako typ 11 w podziale Piotra Kotowicza i autor ten prezentuje 10 znalezisk z obszaru polski [Kotowicz 2018, s. 127-131]. Niestety brak ścisłych analogii do znaleziska lednickiego (typ IB.11.3) nie pozwala na podjęcie próby ustalenia jego proweniencji. Możemy jednak prześledzić ogólną dyspersję zabytków typu 11.

Zabytki z żeleźcem niemal identycznej formy, ale z zaokrąglonym obuchem znane są z dwóch miejscowości w Polsce (Głogówek, Moczyły) (tabl. 8.35: 1, 2) [Kotowicz 2014, s. 276, 301] oraz z grodziska Gorodiszcze na Ukrainie, gdzie datowane jest na XII – 1 poł XIII wieku (tabl. 8.35: 3) [Кирпичников 1966, kat.493, pl. XV:9].

Zabytki z szerszym, symetrycznym ostrzem i zaokrąglonym obuchem (typ IIA.11.1) znane są z Rusi. Jeden pochodzi z Nowogrodu Wielkiego z warstw XIII wiecznych (tabl. 8.35: 5) [Колчин 1959, fig.10:7] a kolejny z Maloje Terjuszhevo (tabl. 8.35: 4) [Кирпичников 1966, pl. XV:8]. Jeden stanowi znalezisko luźne z polski (tabl. 8.35: 6) [Kotowicz 2014, s. 215. tabl. CVXXIII: 3].

Z Nowogrodu pochodzi również egzemplarz o asymetrycznym ostrzu (typ IIB.11.1) datowany szeroko na X do XII wiek (tabl. 8.35: 7) [Kohroshev, Sorrokin 1992, fig.IV.20.7] oraz dwa luźne znaleziska z polski – z Briańska oraz Elbląga (tabl. 8.35: 8, 9) [Kotowicz 2018, s. 128].

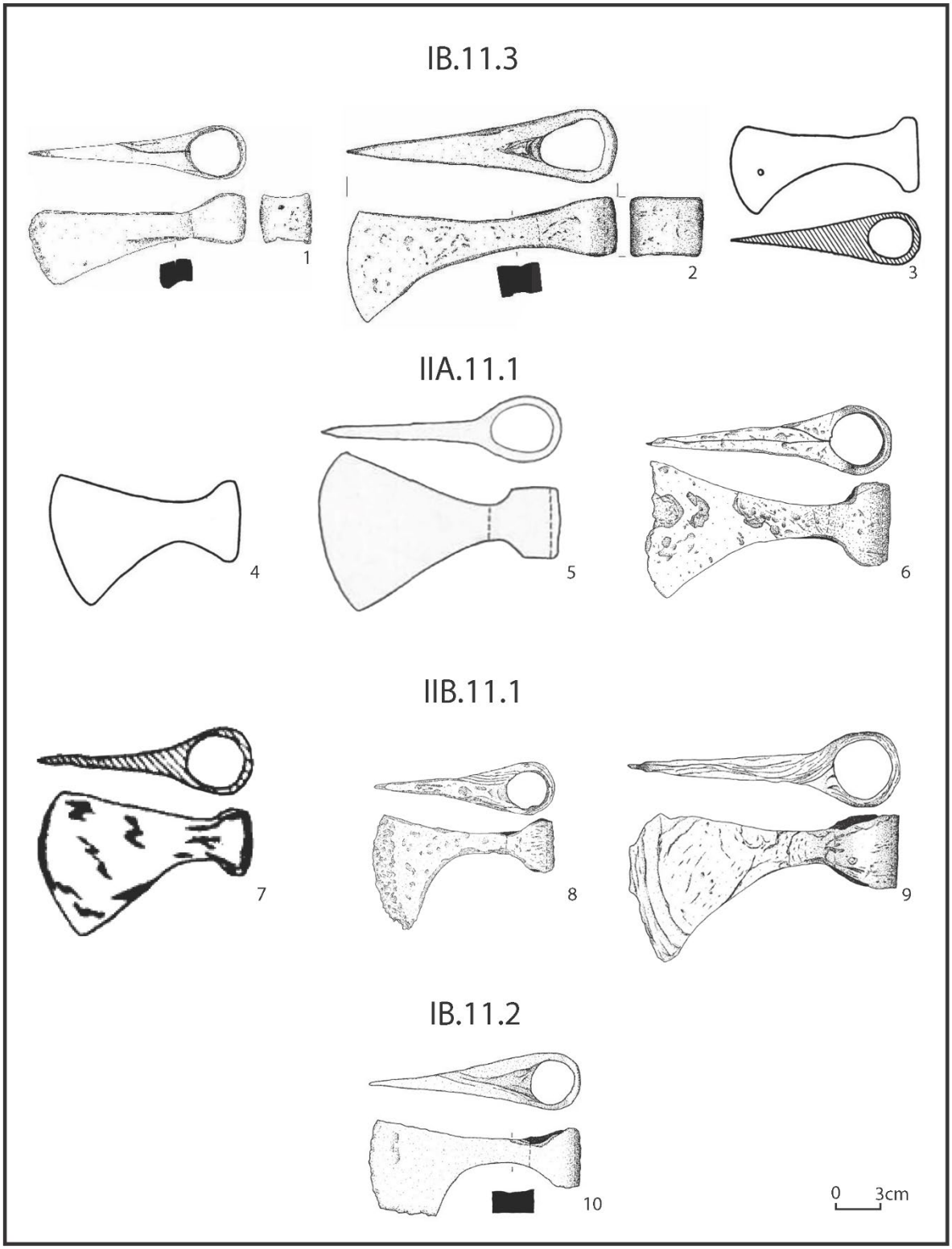

Tabl. 8.35 - Topory typu IB.11.3, IIA.11.1, IIB.11.1, IB.11.2. 1 - Głogówek, 2 - Moczyły, 3 - Gorodziszcze, 4 - Maloje Terjuszhevo, 5 - Nowogrod, 6 - Polska, 7 - Nowogrod, 8 - Briańsk, 9 – Elbląg, 10 - Cyców.

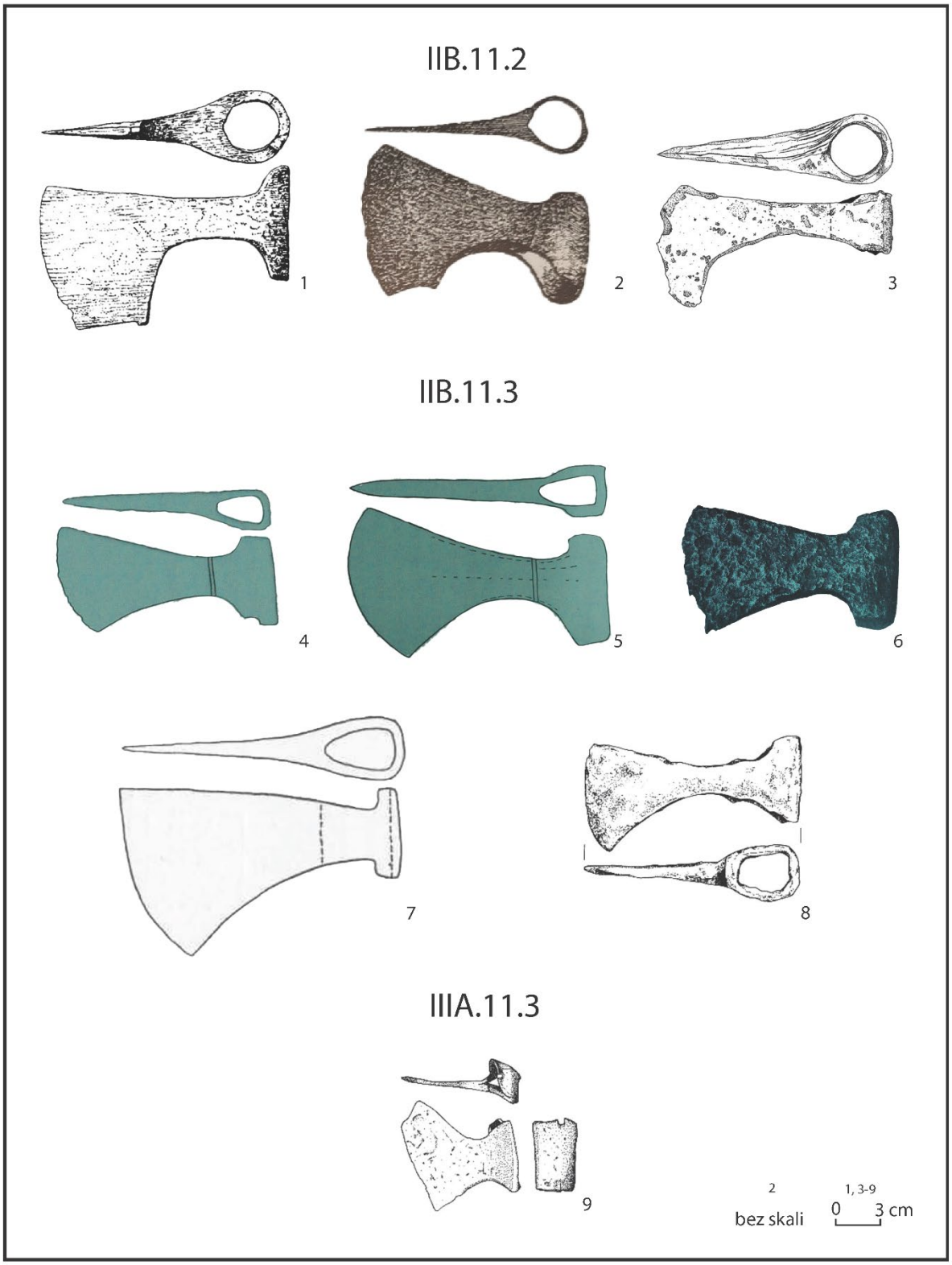

Tabl. 8.36 - Topory typu IIB.11.2, IIB.11.3, IIIA.11.3 . 1 - Dawidgródek, 2 - Karelia, 3 - Tańsk-Kierszony, 4 - Muhos, Pohjanmaa, 5 - Pudasjarvi, Siuruva, Pohjanmaa, 6 - Mikkeli-Tuukkala, 7 - Nowogrod, 8 - Niedów, 9 – Rząska.

Znane są również egzemplarze z wyodrębnioną brodą, jeden o wąski ostrzu (typ IB.11.2) został odnaleziony w Cycowie i datowany jest na XII-XIII wiek (tabl. 8.35: 10) [Kotowicz 2018, s. 129].

Zabytki o szerokich ostrzach są o wiele bardziej popularne i występują przede wszystkim w materiałach ze wschodniej Europy, gdzie datowane są od 1 poł XII do XIII wieku (tabl. 8.36: 1) [Zagorulskii 1982, pl. II:1; Earwood, Małachowska 1993, s. 540, fig. 8:5; Plavinski 2007, s. 72-73, fig. 1:5]. Odnaleziono również jeden egzemplarz w Estonii z 1 ćw. XIII wieku [Peets 2007, s. 172, tab. 1:44, fig. 8:2]. Kolejny pochodzi z Karelii (tabl. 8.36: 2) [Uino 1997, fig. 6:1b]. Jeden zabytek o szerszym ostrzu (IIB.11.2) znany jest z polski, z Mazowsza. Został on odkryty w Tańsk-Kiernozy (pow. mławski) i stanowi znalezisko luźne (tabl. 8.36: 3) [Kotowicz 2018, s. 129-130].

Pozostałe zabytki zbliża do lednickiego znaleziska spłaszczony obuch. Najliczniejszą grupę stanowią topory o szerokich asymetrycznych ostrzach (IIB.11.3). Należą do niej okazy z Finlandii datowane na 2 poł XII – 1 poł XIII wieku (tabl. 8.36: 4-6) [Paulsen 1939, s. 64, fig. 26:3, 32:3; Kivikoski 1973, s. 145, pl. 136:1193]. Pojedyncze znalezisko z Nowogrodu Wielkiego, pochodzące z XIV-wiecznej warstwy (tabl. 8.36: 7) [Колчин 1959, fig. 10:5]. Jeden zabytek znany jest z polski, z Niedowa a jego chronologia obejmuje okres od IX do XI wieku (tabl. 8.36: 8) [Kotowicz 2018, s. 130].

Znane jest także żeleźce o bardzo szerokim symetrycznym ostrzu (IIIA.11.3) odnalezione w miejscowości Rząska (pow. krakowski), które samo w sobie stanowi unikat (tabl. 8.36: 9) [Kurasiński 2005a, s. 205, przypis 13; Kotowicz 2018, s. 130].

Kolejne zabytki typu 11 pochodzą z lednickiego kompleksu osadniczego. Zanim przejdę do wyciągania wniosków na temat możliwego pochodzenia zabytku typu IB.11.3 najpierw zaprezentuję pozostałe lednickie okazy.

6.3.17 Typ IB.11.4.

Pośród analizowanych zabytków znalazł się topór (*nr inw. MPP/A/64/51/92*) analogiczny do powyżej opisanego, z tą różnicą że posiadał ukośnie podciętą, szeroką brodę. Jego osada była tak samo obustronnie wyodrębniona w połowie długości jej światła, obuch zaokrąglony (tabl. 8.37: 1). Masywna szyjka zabytku przechodziła w wąskie, asymetryczne, lekko łukowate ostrze. Żeleźce było opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska.

Zabytek był stosunkowo długi; 17,2 cm, wysokość ostrza wynosiła 8,4 cm, a światło migdałowatej osady miało wymiary 4,1 na 3,3 cm. Ważył 787 gram. Jest on klasyfikowany jako typ IB.11.4 [Kotowicz 2018, s. 130-131].
Na ów topór natrafiono podczas prac podwodnych prowadzonych w 1992 roku pod kierownictwem Andrzeja Koli i Gerarda Wilke. Zalegał w kontekście rumowiska mostu wschodniego co może, jednakże nie ze 100 % pewnością, sugerować jego chronologię w przedziale od II poł X do poł XI wieku.

Na moment obecny pośród zabytków europejskich odnaleziono tylko jeden zbliżony formalnie wyrób. Pochodzi on ze skarbu przedmiotów żelaznych z Mikulčic datowanego na początek X wieku (tabl. 8.37: 2) [Poulík 1962, pl. 35:6; Bartošková 1986, s. 26, fig. 9:25].
Seria zabytków odnalezionych w lednickim kompleksie osadniczym, które jak się wydaje, mogą posiadać morawskie lub czeskie pochodzenie sugeruje, że również i ten należałby do tego horyzontu. Jednak jak słusznie zwrócił uwagę Piotr Kotowicz, pojedyncze znalezisko pośród Wielko Morawskich materiałów nie stanowi wystarczającej bazy dla przyjęcia takiej teorii [Kotowicz 2018, s. 131].
Wspomniana analogia potwierdza dziesiąto wieczną chronologię lednickiego zabytku, w temacie jego proweniencji na moment obecny nie możemy powiedzieć nic pewnego, jedynie zasugerować szerokorozumiane zachodniosłowiańskie pochodzenie.

Zebrany materiał dotyczący toporów typu 11 [Kotowicz 2018, s. 127-131] zaprezentowany w tym i wcześniejszym podrozdziale, pozwala zauważyć, że zabytki te występują przede wszystkim na słowiańszczyźnie zachodniej i wschodniej. Na obu tych obszarach odnajdywane są w kontekstach, które można datować od X do XIV stulecia. Niemała ilość zabytków, bo aż 4, łączona jest z ludnością fińską, z tym że tutaj ich datowanie przypada głównie na XII i XIII wiek.
Taki duży rozrzut chronologiczny oraz zróżnicowanie w ukształtowaniu ostrza nie daje możliwości do wyciągnięcia bardziej szczegółowych wniosków w śledzonej przez nas tematyce. Zabytki z lednickiego kompleksu osadniczego mogły być używane w X i XI wieku, dlatego zostaną uwzględnione w tym opracowaniu, a w kwestii ich pochodzenia będziemy domniemywać ich lokalnej produkcji.

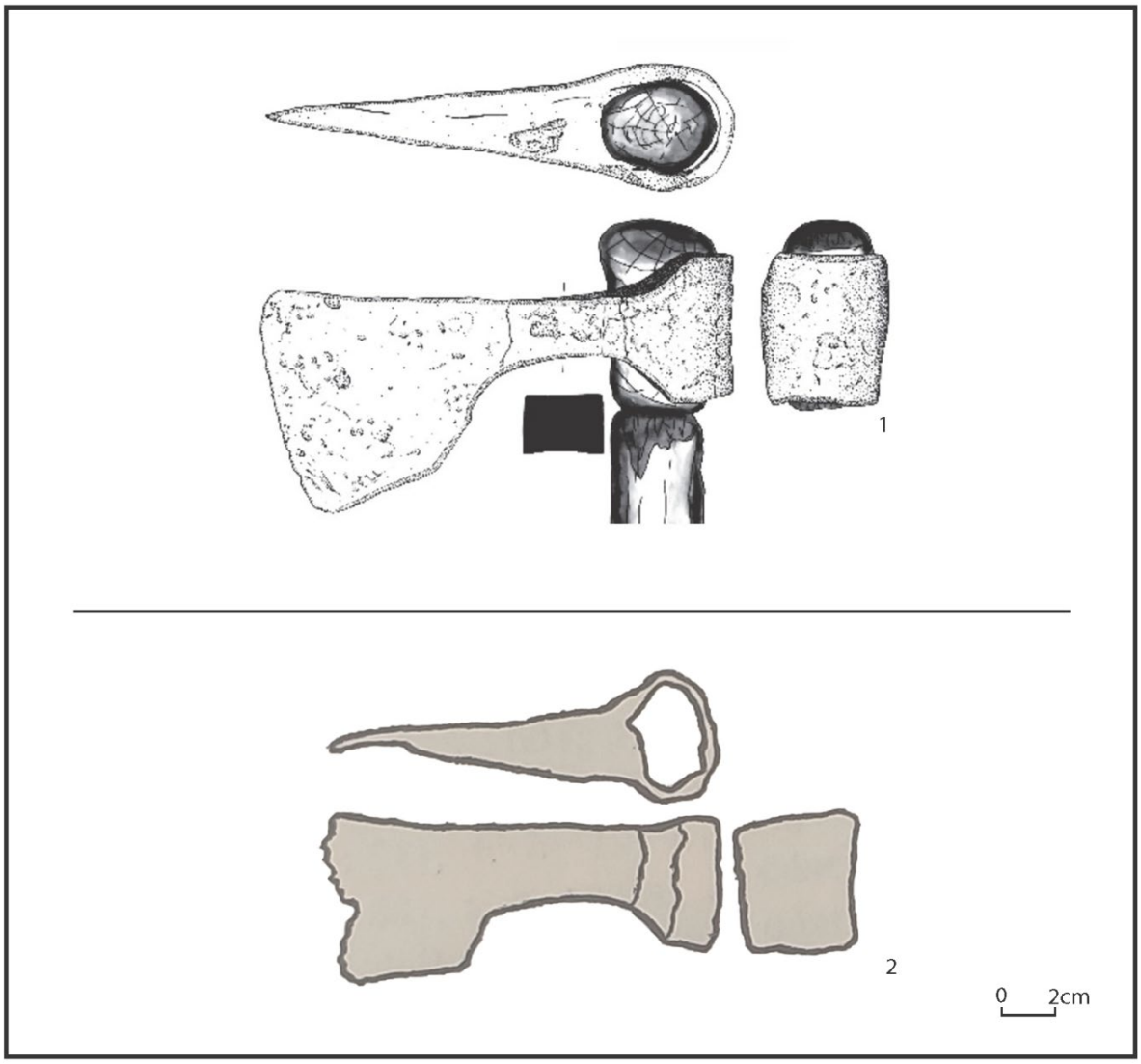

Tabl. 8.37 - Topór typu IB.11.4 z lednickiego kompleksu osadniczego i analogia.
1 - MPP/A/64/51/92, 2 - Mikulcice.

6.3.18 Typ IB.12.1.

Następne dwa zabytki (nr inw. MPP/A/35/15/85; MPP/A/64/61/92) posiadały osadę obustronnie wyodrębnioną, z tym że w jednym przypadku (kat. 15/85) zabytek był dodatkowo zaopatrzony w górne, słabo wyodrębnione wąsy (tabl. 8.38: 1). Ich obuchy były zaokrąglone a ostrza asymetryczne. Pierwszy egzemplarz (kat. 15/85) miał ostrze szerokie a żeleźce ogółem było prawie prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska. Drugie żeleźce (kat. 61/92) było natomiast lekko opuszczone, a samo ostrze wąskie (tabl. 8.38: 2).

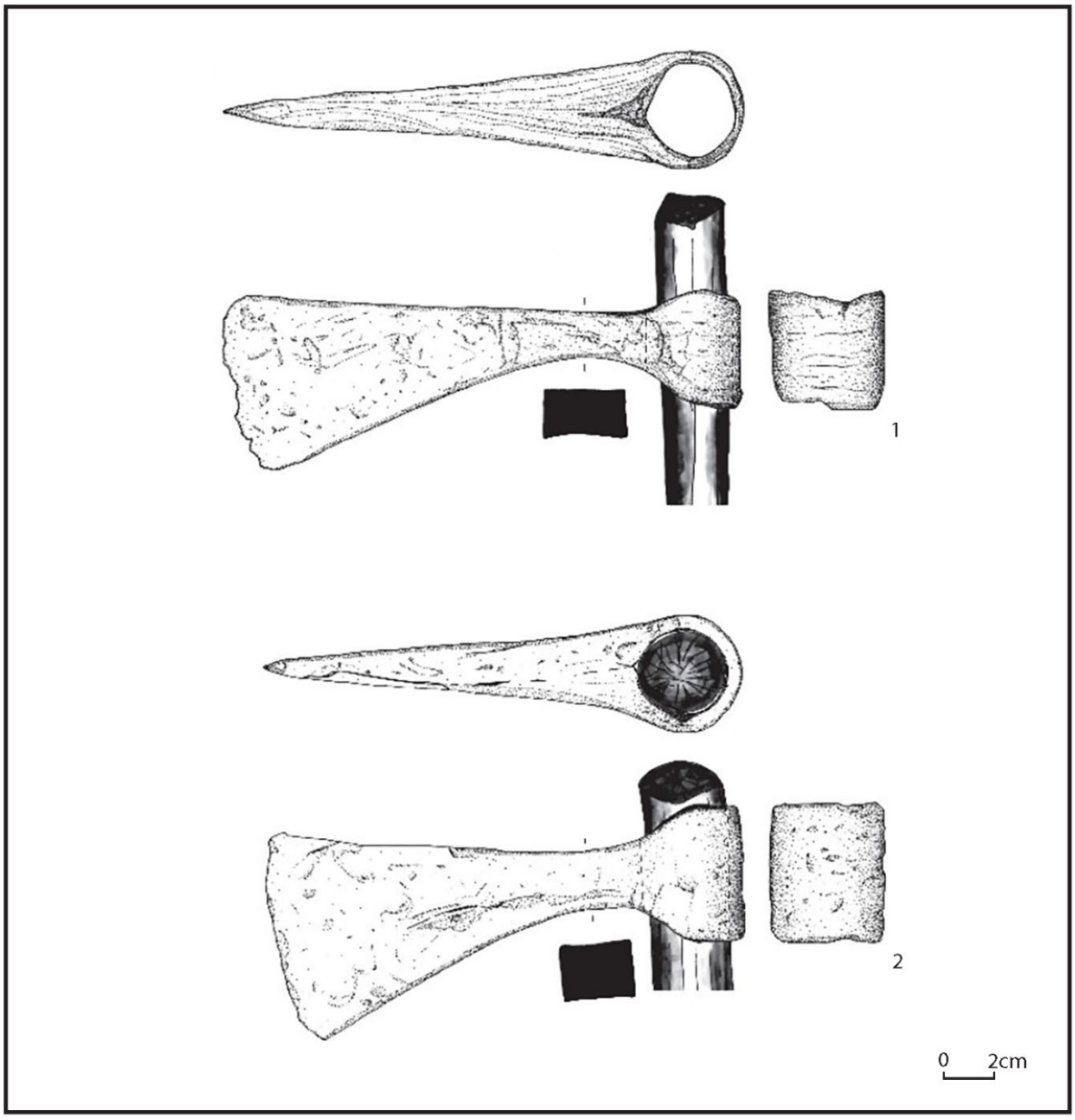

Tabl. 8.38 - Topory typu IB.12.1 z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - MPP/A/35/15/85, 2 - MPP/A/64/61/92.

Długość pierwszego (kat. 15/85) to 21 cm, wysokość ostrza 7,1 cm. Światło osady posiadało wymiar 3,6 na 3,7 cm. Ważył 740 gram.

Drugi zabytek (kat. 61/92) był krótszy; 19,1 cm, wysokość ostrza to 8,4 cm, a światło owalnej osady mieściło się w wymiarze 3,5 na 3,3 cm. Był on cięższy od poprzedniego; 815 gram.

Zabytki w podziale stworzonym dla toporów z polski odpowiadają typowi IB.12.1 [Kotowicz 2018, s. 132-133].

Do odkrycia przedmiotów doszło w 1985 i 1992 w trakcie prac podwodnych kierowanych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Oba zabytki pozyskano z destruktów mostów.

Najstarsze topory tej formy znane są z obszaru Ukrainy z okresu pomiędzy 4 ćwiercią VII a połową VIII wieku, z grodziska Pastyrskoe (tabl. 8.39: 1) [Приходнюк 2003, s. 100-101, рис. 6:3,6] oraz z terenów Rumuni i Węgier pośród przedmiotów awarskiego pochodzenia (VII-VIII w.) (tabl. 8.39: 2) [Ţuţuianu 2000, s. 452, pl. 1: 1-3]. O ponad 200 lat późniejsze były żeleźce odnalezione na stanowiskach staromadziarskich (X-XI wiek) (tabl. 39: 3) [Horvath 1996, s. 333, fig.2; The Ancient…, s. 252; Nepper Ibolya 2002, 75:9, 97:4, 183:9 tábla; 2002, s. 107], ruskich reprezentowanych przez cmentarzysko kurhanowe w Zaświrzu na Białorusi (XI-pocz. XII w.) (tabl. 8.39: 4) [Jaskanis 1962, tabl. XVIII:7] oraz zachodniosłowiańskich w Niemczech jak grodzisko w Alt Ruppin z XI - XII stulecia (tabl. 8.39: 5) [Corpus… 1979, Taf. 74/8:3; Heindel 1992, s. 29]. Znane są także ze Skandynawii (tabl. 8.39: 6) [Westphalen 2002, s. 54, 63, Taf. 9:3]. Na XII i XIII stulecie określono chronologię analogicznych toporów z Blackwater River w Irlandii (tabl. 8.39: 7, 8) [Bourke 2001, s. 88, fig.9:75-76, 11:96].

Kondycje toporów typu IB.12.1 pochodzących z naszego kraju należy określić jako mierną, jeśli nawet nie słabą. Ich przynależność typologiczna stała się przez to dyskusyjna [Kotowicz 2018, s. 132-133]. Stanowią je żeleźce z Końskie (pow. Końskie) z cmentarzyska datowanego na 2 poł XI – pocz. XII wieku [Gąssowski 1952, s. 168; Kotowicz 2018, s. 133], Bielska-Białej datowany na XII - XIV wiek [Płazak 1980, s. 187; Pietrzak 1998, s. 186] oraz z grodziska w Bytomiu Odrzańskim z warstw z poł. XII do poł XIII w. [Moździoch, Nowacka 1995, s. 124, tab. 1, ryc. 5:b; Moździoch 2002, s. 153, tabl. 57:1; Kotowiecz 2018, s. 133].

Zabytek z Goplany, Moczydlnic Klasztornej (pow. Wołów) i Moczyły (pow. Police) niestety nie posiadają udokumentowanego kontekstu, który pozwoliłby na ustalenie ich chronologii.

Najpóźniejszy horyzont reprezentują topory odnalezione w Nowogrodzie Wielkim i innych obszarach Rusi, datowane na okres pomiędzy XIII a XV wiekiem [Хорошев 1978, рис. 12:3; Khoroshev, Sorrokin 1992, Fig. IV.20:14; Пеняк 1980, рис. 47:2; Никольская 1981, 220, рис. 82:1; Григорьев 2000, рис. 47:15]

Trudno nie zgodzić się z ustaleniami Piotra Kotowicza, że opisana forma przedmiotu jest ponadlokalna [Kotowicz 2013, s. 60] i nie okaże się pomocna przy naszych rozważaniach nad proweniencją lednickich znalezisk. Dodatkowo ustalenia chronologiczne związane z zabytkami zalegającym w destruktach mostu również nie są jednoznaczne, chociaż ich X lub XI wieczna chronologia jest najbardziej prawdopodobna.

Dodatkowy argument za ogólnoeuropejska formą tych zabytków stanowi dyspersja toporów o identycznej konstrukcji, również z wąskim ostrzem ale w odróżnieniu symetrycznym [Kotowicz 2018, s. 131-132].

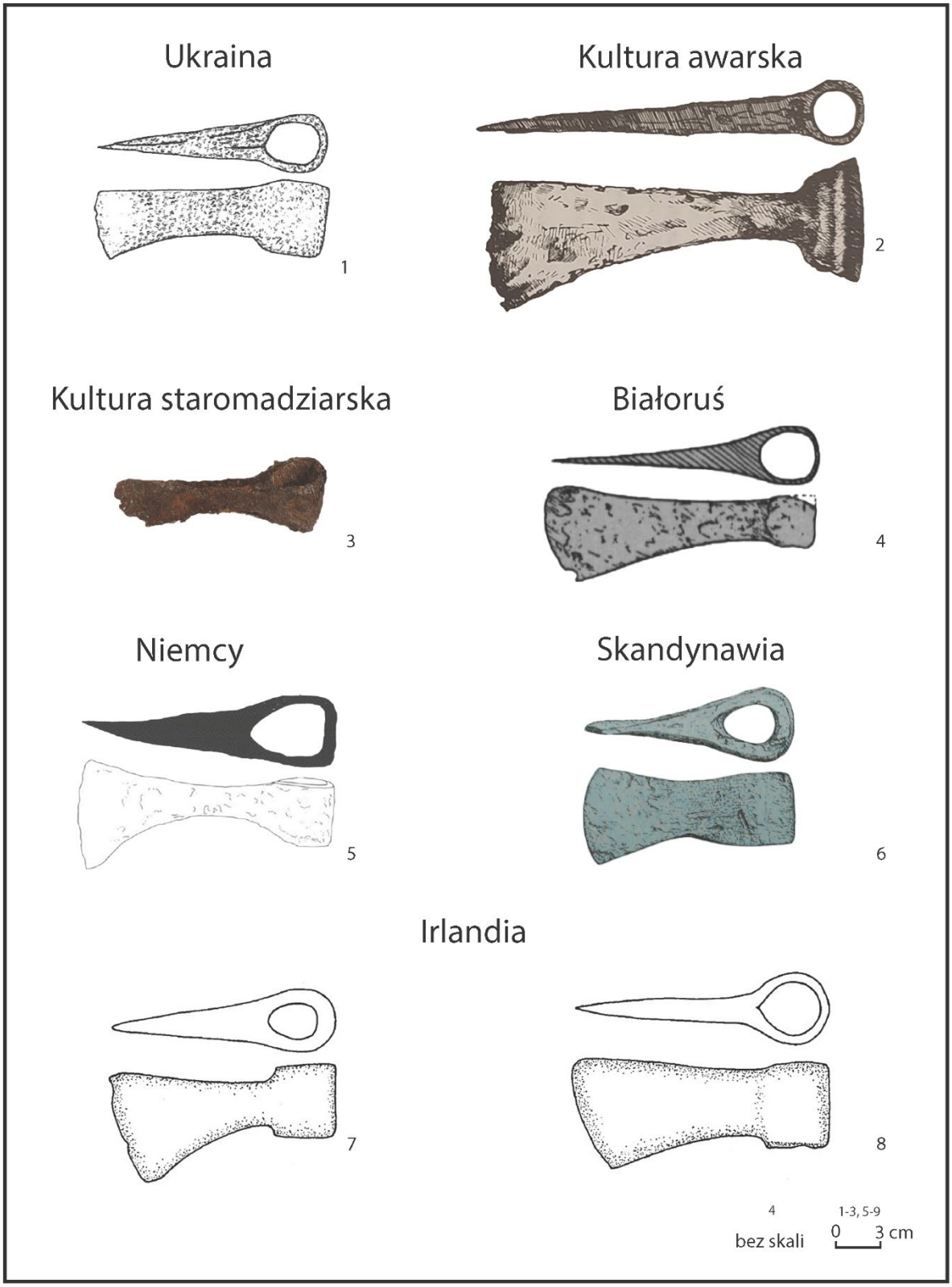

Tabl. 8.39 - Topory typu IB.12.1. 1 - Pastyrskoje, 2 – Simeria Veche,
3 - Puspokladany-Eperjesvolgy, 4 - Zaświrz, 5 - Alt Ruppia, 6 - Haithabu, 7, 8 – Blackwater River.

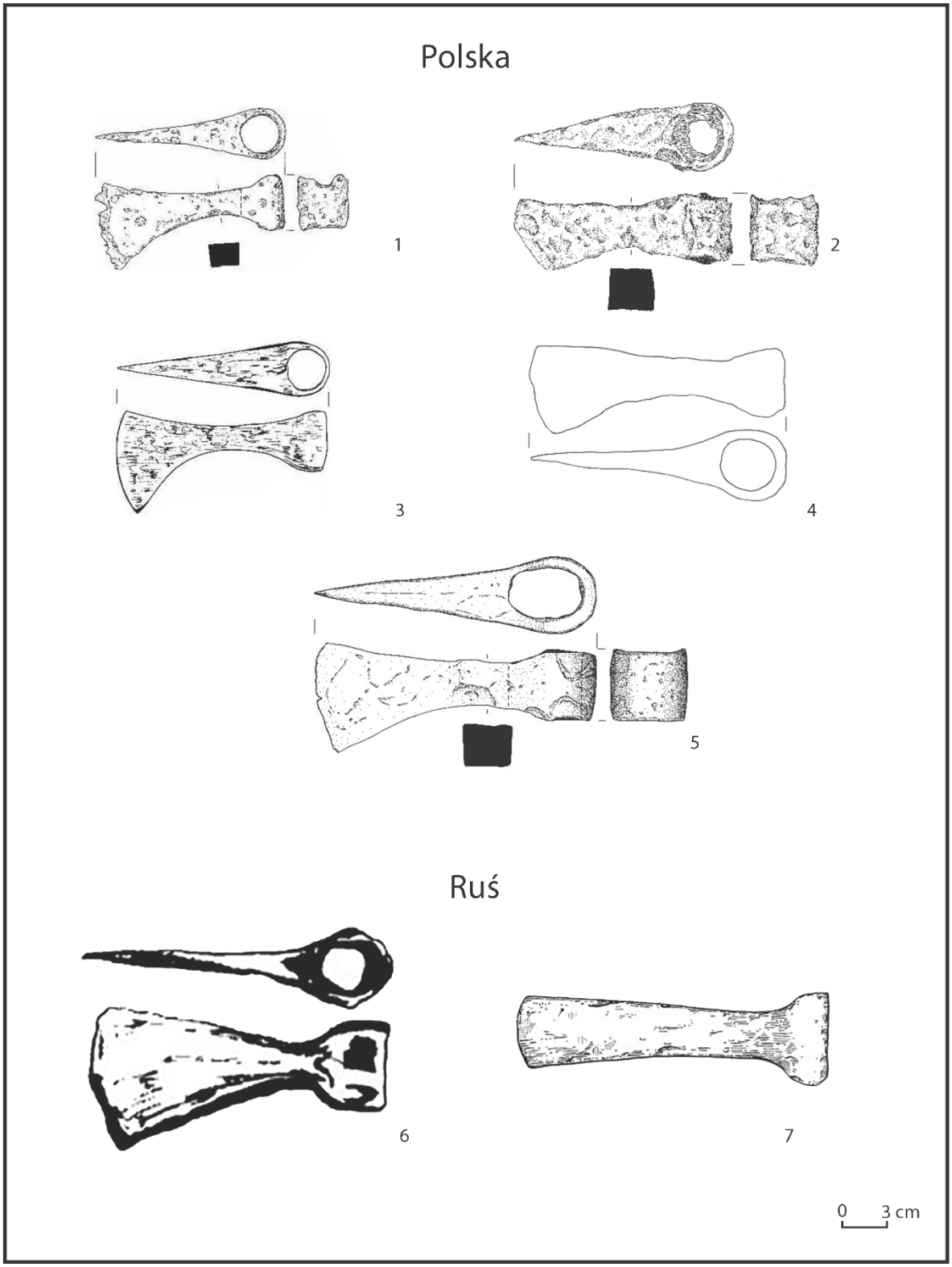

Tabl. 8.40 - Topory typu IB.12.1. 1 - Końskie, 2 - Bytom, 3 - Goplana, 4 - Moczydlnica Klasztorna, 5 - Moczyły, 6 - Nowogród Wielki , 7 – Ruś b/d.

6.3.19 Typ IB.12.2.

Następny wariant reprezentuje grupa trzech toporów (nr inw. MPP/A/59/19/91; MPP/A/103/13/02; MPP/A/64/43/92), których osady były obustronnie wyodrębnione a obuchy zaokrąglone. Ostrza wszystkich trzech były asymetryczne, wąskie i łukowate. Wszystkie także posiadały brodę, w dwóch przypadkach (kat. 19/91 i 43/92) była ona wąska i ukośnie podcięta, w jednym (kat. 12/02) szeroka i łukowato wyprofilowana (tabl. 8.41: 1-3).

Pierwszy (nr inw. 19/91) posiadał długość 16,2 cm, wysokość ostrza wynosiła 7,8 cm a średnica światła osady 3,5 cm. Ważył 636 g. Jego żeleźce było dość masywne i prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska.

Drugi (nr inw. 13/02) był smukły a jego żeleźce było lekko opuszczone w stosunku do osi. Długość zabytku to 18,1 cm, wysokość ostrza 6,9 cm, średnica światła osady 3,7 i ważył 787 g.

Ostatni z grupy (nr inw. 43/92) był najkrótszy: 15,6 cm, wysokość ostrza wynosiła 5,9 cm, a wymiary owalnego światła osady 4,1 x 3,4 cm. Ważył 569 gram. Żeleźce było smukłe i opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska.

Typologicznie zabytki należą do grupy IB.12.2 w seriacji zaproponowanej przez Piotra Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 133-134].

Do odnalezienia toporów doszło podczas badań podwodnych prowadzonych w 1991, 1992 przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke i 2002 roku przez Wojciecha Szultę. Wszystkie trzy zabytki pochodzą z kontekstu mostów i z tego powodu ich sugerowana chronologia to 2 poł X do poł XI wieku.

Największe nagromadzenie takich zabytków pochodzi z terytorium Rusi, z grodzisk w Seriensku (2 poł XI - 1 poł XIII w.) i Słobodce (2 poł XII - 1 poł XIII w.) w Rosji [Никольская 1981, рис. 83:1,4-5,7; 1987, рис. 49:9]. Niedatowany egzemplarz został także odnaleziony w miejscowości Mały Listven na Ukrainie [Коваленко, Щекун 1984, рис. 9:2]. Niestety brak w publikacji rzutu z góry nie pozwala na określenie ukształtowania obucha powyższych znalezisk, w związku z tym nie wiadomo czy był okrągły czy płaski [Kotowicz 2018, s. 133].

Zabytki te grupują się na Rusi lub ewentualnie w jej bezpośrednim sąsiedztwie. Wydaje się stosunkowo prawdopodobnym, że stanowią one import z tych obszarów. Chronologia toporów z ścisłym kontekstem rozciąga się od połowy XI do wieku XIII, próba jest jednak zbyt mała, a datowania oparte na zbyt wątłych przesłankach by na tej podstawie przyjmować chronologię

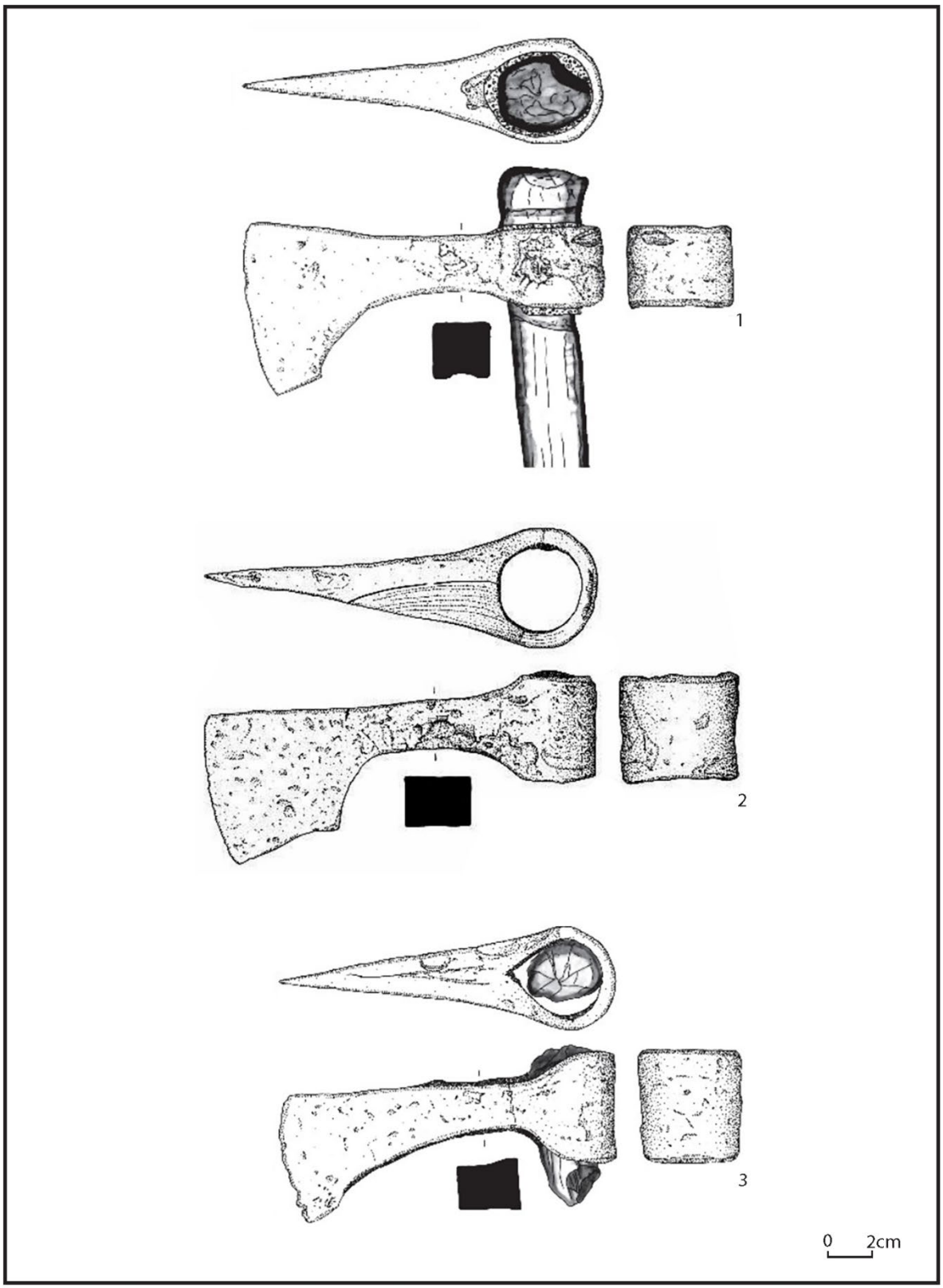

Tabl. 8.41 - Topory typu IB.12.2 z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - MPP/A/59/19/91, 2 - MPP/A/103/13/02, 3 - MPP/A/64/43/92.

dla zabytków z Lednicy. Wydaje się, że bezpieczniej będzie umieścić je w przedziale poszerzonym dodatkowo o okres funkcjonowania mostów. W tedy chronologię zabytków należało by umieścić pomiędzy poł X a pocz. XIII stulecia, ze wskazaniem na okres funkcjonowania przeprawy. Samo pochodzenie zabytków może być zarówno miejscowe jak i zaczerpnięte ze wschodu.

Za lokalnym pochodzeniem przemawia dodatkowo duże nagromadzenie toporów różniących się od trzech wyżej opisanych większą szerokością ostrza. Aż pięć egzemplarzy zostało odnalezionych w lednickim kompleksie osadniczym, a trzy kolejne znane są z obszaru Wielkopolski [Kotowicz 2018, s. 134].

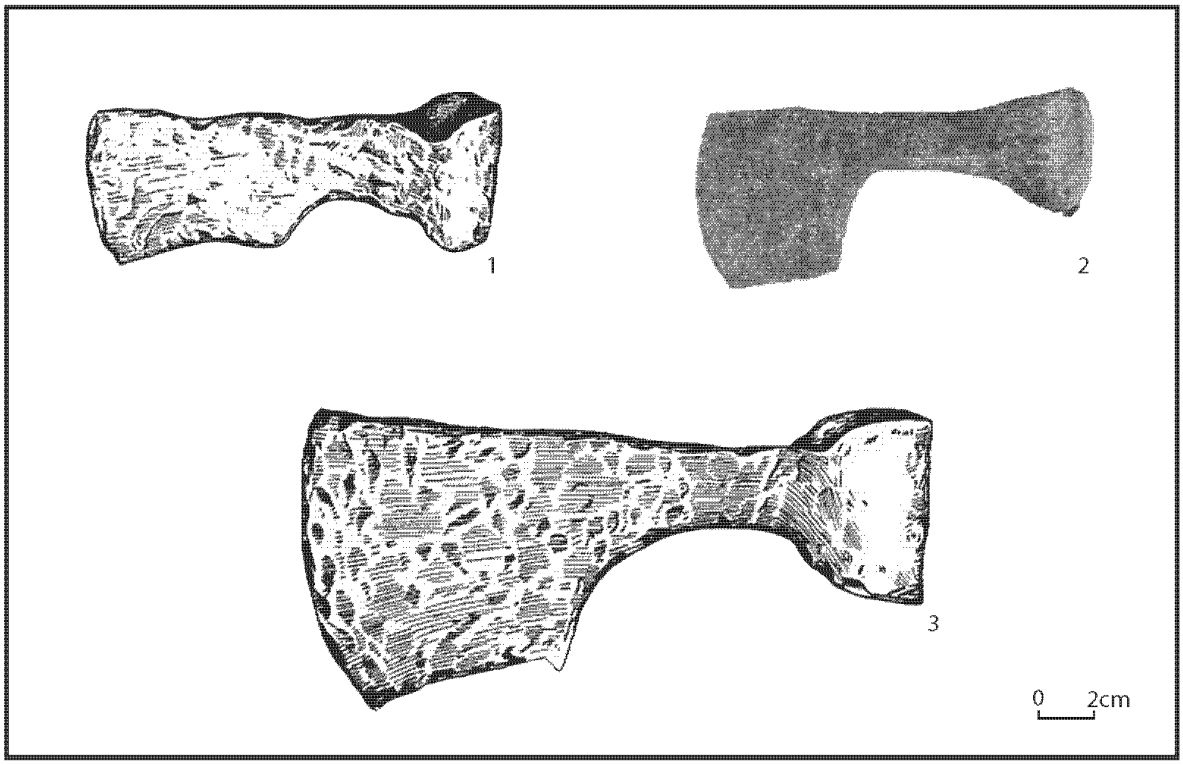

Tabl. 8.42 - Topory typu IB.12.2. 1 - Seriensk, 2 - Mały Listven, 3 - Słobodka.

6.3.20 Typ IB.12.22.

Następny topór (*nr inw. MPP/A/93/125/99*) posiadał wąskie asymetryczne ostrze z nieszeroką, zaokrągloną brodą. Żeleźce było opuszczone w stosunku do osi toporzyska (tabl. 8.43). Płaski obuch został zwieńczony dolnym kapturkiem. Osada była obustronnie wyodrębniona a jej światło posiadało kształt prostokątny.

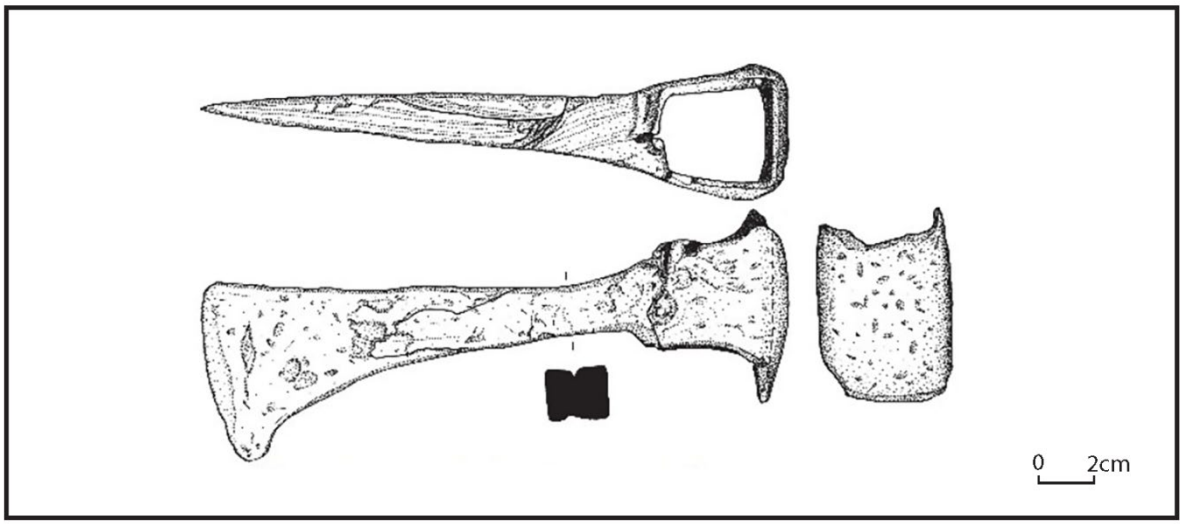

Tabl. 8.43 - Topór typu IB.12.22 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/93/125/99.

Długość żeleźce to 21,6 cm, wysokość ostrza 6,6 cm, natomiast światło osady posiadało wymiar 3,9 na 3,4 cm. Ważył 793 gramy.

Zabytek został zaklasyfikowany przez Piotra Kotowicza jako IB.12.22 [Kotowicz 2018, s. 137]. W podziale Bartoškovej odpowiada on typowi IVCa [Bartošková 1986, s. 79].

Z lednickiego kompleksu osadniczego znany jest tylko jeden taki egzemplarz, a najbliższe analogie pochodzą z obszarów znajdujących się na południe od dzisiejszej Polski.

Topór pozyskano podczas badań podwodnych prowadzonych w 1999 roku przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Stanowił on znalezisko luźne, wydobyte podczas przeszukiwania dna z wykrywaczem metalu w jeziorze Lednica.

Jak zaznaczono, zabytki takie odnajdywane są na terytorium Czech i Słowacji. Dwa odnaleziono w skarbie przedmiotów żelaznych z Radvan nad Dunajem na Słowacji (tabl. 8.44: 1, 2). Skarb pochodził z okresu wielkomorawskiego [Eisner 1948, s. 372, obr. 2:10; Bartošková 1986, obr. 19C:5]. Inne pochodziły z Mikulczyc (tabl. 8.44: 3-6), jeden z nich odkryto przy reliktach mostu datowanego na IX wiek [Poláček 2000, kat. 12, Abb. 7:1, 2, 3, 5; Poláček, Marek, Skopal 2000, kat. 57, Abb. 23:5], drugi o podobnej chronologii pochodził ze skarbu [Bartošková 1986, s. 26 obr. 9:31].

Na podstawie znanych na dzień dzisiejszy danych należy uznać, że zabytek stanowi import z obszarów południowych, najprawdopodobniej z państwa Wielkomorawskiego. Zarazem na okres jego istnienia (IX wiek) powinna zostać określona jego chronologia.

Dwa zabytki z podobną oprawą znane są z Polski. Jeden odkryto w Krakowie (tabl. 8.44: 7), drugi na Łysej Górze (tabl. 8.44: 8). Ich lokalizacja na południu naszego kraju w pewien sposób

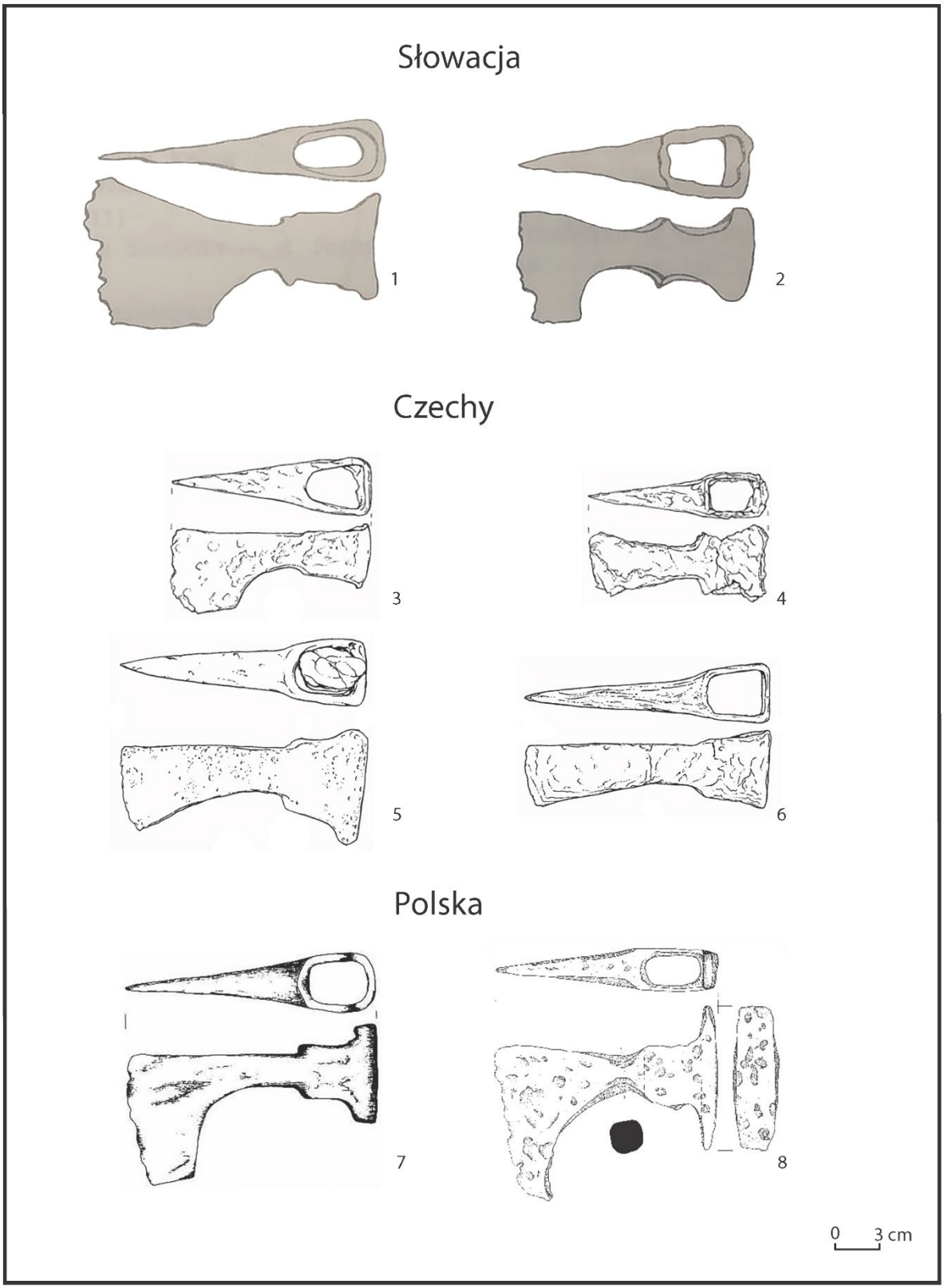

Tabl. 8.44 - Topory typu IB.12.22. 1, 2 - Radvan, 3, 4, 5, 6 - Mikulcice, 7 - Kraków, 8 – Łysa Góra.

wskazuje na kierunek napływu idei takiego sposobu odkuwania obuchów i osad [Kotowicz 2018, s. 137].

Wydaje się uzasadnionym uznać topór odnaleziony w Jeziorze Lednica za import z obszarów położonych na południe, ziemi krakowskiej, Słowacji lub Czech. Datowanie wyrobów analogicznych wskazuje na okres funkcjonowania państwa Wielkomorawskiego czyli IX i pocz. X wieku.

6.3.21 Typ IB.13.21.

Następny okaz (*nr inw. MPP/A/45/4/88*) posiadał obustronnie wyodrębnioną osadę ale nie na całej długości (tabl. 8.45: 1). Jedno wyniesienie znajdowało się przy przejściu w szyjkę, drugie przy spłaszczonym obuch zaopatrzonym w nieduży obustronny kapturek. Jego ostrze było wąskie, łukowato wygięte i lekko asymetryczne. Żeleźce można opisać jako masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska.

Długość przedmiotu to 16,2 cm przy szerokości ostrza 5 cm. Światło osady było prostokątne o wymiarach 4 x 2,8 cm. Ważył 582 gramy.

W typologii Piotra Kotowicza odpowiada on grupie IB.13.21 [Kotowicz 2018, s. 137-138].

Zabytek został odkryty w 1988 roku podczas poszukiwań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Podjęto go z reliktów mostu zachodniego i w związku z tym można z dużą ostrożnością przyjąć jego chronologię na poł X do poł XI wieku.

Topory takiej formy występują głównie we wschodnich Niemczech, a ich chronologia obejmuje okres od VIII do XI wieku [Kotowicz 2018, s. 137]. Z miejscowości Reisberg pochodzi egzemplarz datowany na przełom IX i X wieku [Haberstroh 2002, s. 246, cat.94B], kolejny z grodziska w Köllmichen, datowany na okres starosłowiański, a więc przed X w. [Corpus… 1985, Taf. 153/41:1; Heindel 1992, s. 32, Abb. 13:j], a w dolinie rzeki Recknitz w północnych Niemczech natrafiono na trzeci topór, niestety bez określonego kontekstu [Bleile, Kleingärtner 2002, Abb. 6, 7:5 (nie poprawny rysunek w publikacji)].

Znane są one również z obszarów Czeskich, np. z grodziska Hradec koło Němětic, datowanym na IX – początek X w. [Michálek, Lutovský 2000, obr. 21]. Inne czeskie znaleziska pochodzą z miejscowości Klecany, Lounky, Praha-Ruzyné [Profantová 2015, s. 75, obr. 7.11: 2, 3, 5; Eisner 1948, fig. 9:13; Slama 1977, fig. 28:28].

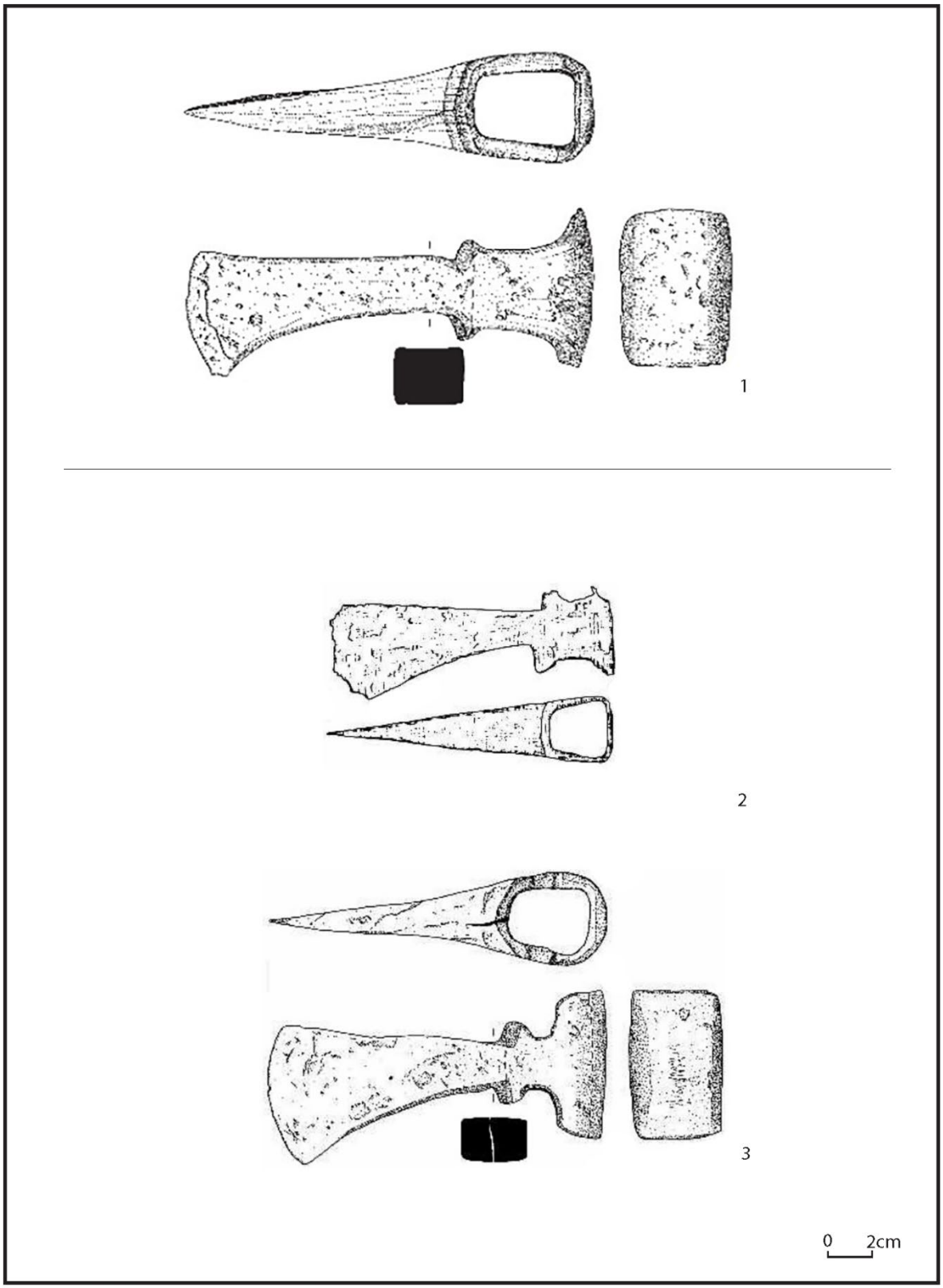

Tabl. 8.45 - Topory typu IB.13.21 z lednickiego kompleksu osadniczego i analogie.
1 - MPP/A/45/4/88, 2 - Lutomiersk, 3 - Wrocław.

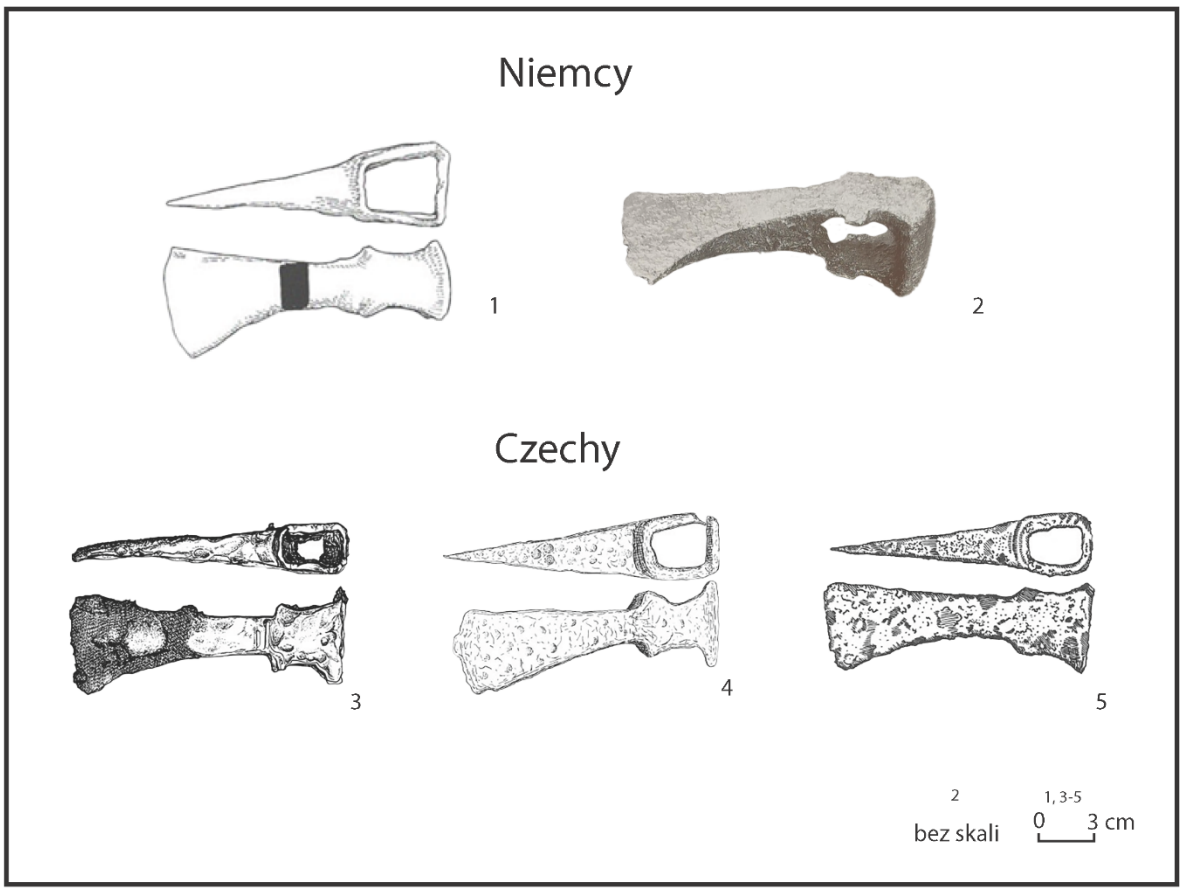

Tabl. 8.46 - Topory typu IB.13.21. 1 - Köllmichen, 2 - rzeka Recknitz, 3 - Klecany, 4 - Lounky, 5 - Praha-Ruzyné.

Znaleziska z polski wpadają w końcowy okres używania tych toporów, czyli 2 poł X i początek XI wieku. Tak właśnie można datować znalezisko z Lutomierska (tabl. 8.45: 2) [Nadolski, Abramowicz, Poklewski 1959; Wołoszyn 2004, s. 255-261; Grygiel 2014]. Chronologia zabytku z podjętego z rozwalisk domostwa we Wrocławiu została określona na XI wiek, tak samo jak cała warstwa kulturowa, w której wspomniany topór zalegał (tabl. 8.45: 3) [Kaźmierczyk, Kramarek, Lasota 1978, s. 150, 158, fig. 24:f]. Oczywiście chronologia znaleziska z jeziora Lednica jest oparta o okres użytkowania mostu, w destruktach, którego zalegał.

Stosownie do przyjętych założeń metodologicznych należy uznać, że zabytek pochodzi z terenów Czeskich gdyż tam odnaleziono największą ilość takich zabytków. Trzy znaleziska z obszaru Niemiec pochodzą ze stanowisk łączonych z osadnictwem słowiańskim. Niestety nie posiadamy argumentów, które pozwoliłyby uznać jedną z tych dwóch stref za mniej lub bardziej prawdopodobną jako miejsce powstania lednickiego topora [Kotowicz 2013, s. 61]. Jego datowanie na X i XI wiek wydaje się mocno uzasadnione.

6.3.22 Typ IIIB.11.4.

Do wyjątkowych pod względem proporcji ostrza należy kolejny zabytek o numerze inwentarzowym MPP/A/59/21/91. Posiadał on masywne żeleźce, lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska (tabl. 8.47: 1). Ostrze było bardzo szerokie, asymetryczne i łukowate. Charakteryzowało się ukośnie podciętą szeroką brodą. Jego osada była obustronnie wyodrębniona dopiero od połowy długości jej światła, tak samo jak w dwóch powyższych egzemplarzach typu 11. Obuch został spłaszczony.
Żeleźce posiadało długość 13,9 cm, wysokość ostrza wynosiła 10,9 cm, owalne światło osady charakteryzowały wymiary 4,1 na 2,6 cm. Waga zabytku to 495 gram.
W podziale Piotra Kotowicza odpowiada typowi IIIB.11.4 [Kotowicz 2018, s. 131].
Ponieważ znalezisko stanowi unikat i nie posiada bliskich analogii na obszarze słowiańszczyzny zachodniej może on być rozważony jako import. Dodatkowo zwraca uwagę, że posiadał dekorację na toporzysku, którą stanowił motyw wężowej łuski zlokalizowany w środkowej partii styliska.
Na zabytek natrafiono w 1991 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Zalegał on w kontekście destruktów mostu zachodniego co może sugerować jego chronologię na okres pomiędzy 2 poł X a połową XI wieku.

Jak dotąd jedyna znana analogia pochodzi z Danii. Została ona odnaleziona na osadzie nad jeziorem Tissø w pobliżu miejscowości Store Fuglede na wyspie Zelandii i datowana jest na okres wikiński [Jørgensen, Pedersen 1996, s. 24, fig. 6; Müller-Wille 1999, s. 78, fig.97].
Na tej podstawie trudno wiarygodnie określić czy mamy do czynienia z importem lub śladami wymiany z terenów południowo skandynawskich, zwłaszcza że dyspersja znalezisk typu 11 nie potwierdza takiej interpretacji.

Typ 11

Wymienione powyżej zabytki charakteryzuje wyodrębniona obustronnie osada, ale od połowy jej długości. Cechą zbieżną jest również spłaszczony obuch. Zabytki o tak ukształtowanej osadzie pojawiają się w materiale archeologicznym bardzo rzadko i to w bardzo szerokim okresie czasu. Najwcześniejsze dwa egzemplarze pochodzą z Moraw i Śląska i stosunkowo wcześnie datowany jest również okaz z Danii. Na okres pomiędzy X a XII wiekem

Tabl. 8.47 - Topory typu IIIB.11.4 z lednickiego kompleksu osadniczego i analogie.
1 - MPP/A/59/21/91, 2 - Tissø.

została określona chronologia okazu z Nowogrodu Wielkiego. XIII-wieczną chronologię posiada cała seria zabytków z północy Rusi oraz po jednym egzemplarz z Finlandii, Estonii i

Lubelszczyzny. Na XIV wiek datowany jest następny zabytek z Nowogrodu Wielkiego. Pozostałe topory stanowią znaleziska luźne.
Jeżeli uznamy, że region z największą koncentracją zabytków stanowi miejsce ich powstania to będziemy mieli do czynienia z dwoma ośrodkami. Jeden wiązany ze schyłkiem wczesnego średniowiecza były ulokowany na obszarze północnej Rusi, być może Nowogród Wielki. Drugi natomiast, o nieco wcześniejszej chronologii, musiałby stanowić Ostrów Lednicki.
Przyjęcie takiej hipotezy utrudnia jednak zróżnicowanie wewnętrzne lednickich zabytków, zarówno wewnątrz typu 11, jak i całego zbioru lednickich toporów. Na moment obecny musimy uznać, że znaleziska żeleźce z obustronnie wyodrębnioną osadą od połowy jej długości stanowią horyzont, który należałoby łączyć z obszarami zasiedlonymi przez Słowian zarówno na wschodzie jak i zachodzie. Pojedyncze znaleziska z Finlandii, Estonii i Danii stanowiłyby w takim wypadku egzemplarze z pogranicza kultur.

6.3.23 Typ IIA.5.1.

W dalszej kolejności lednicki zbiór jest reprezentowany przez trzy zbliżone formalnie topory (tabl. 8.48: 1-3) (nr inw. MPP/A/74/14/94; MPP/A/93/20/99; MPP/A/64/41/92). Posiadają one wachlarzowate, symetryczne i szerokie ostrza. Osady zaopatrzone są w dolne i górne wąsy a obuchy zaokrąglone. W dwóch przypadkach żeleźce były smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska (kat. 20/99 i 41/92), w trzecim masywne i prostopadłe (nr inw. 14/94).
Ten ostatni posiadał długość 14,8 cm, szerokość ostrza to 10 cm. Parametry migdałowatego światła osady wynosiły 3,6 x 3 cm. Ważył 456 gramów. Drugi zabytek (kat. 20/99) był niemal identycznej długości: 14,9 cm, ale odrobinę węższy: 8 cm. Posiadał owalne światło osady o wymiarach 3,1 x 3 cm i ważył 421 gram. Ostatni (kat. 41/92) był najdłuższy: 15,5 cm ale o najwęższym ostrzu: 7,7 cm. Osada migdałowatej formy posiadała wymiar 3,7 x 3,3 cm i ważył 548 gram.
W podziale Piotra Kotowicza zabytki takie zostały wydzielone jako typ IIA.5.1 [Kotowicz 2013, s. 62].
Wszystkie trzy topory zostały odkryte podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke w latach 1992, 1994 i 1999. Dwa z nich pochodziły z reliktów

mostów co może przemawiać za datowaniem na X i XI wiek. Jeden należy uznać za znalezisko luźne.

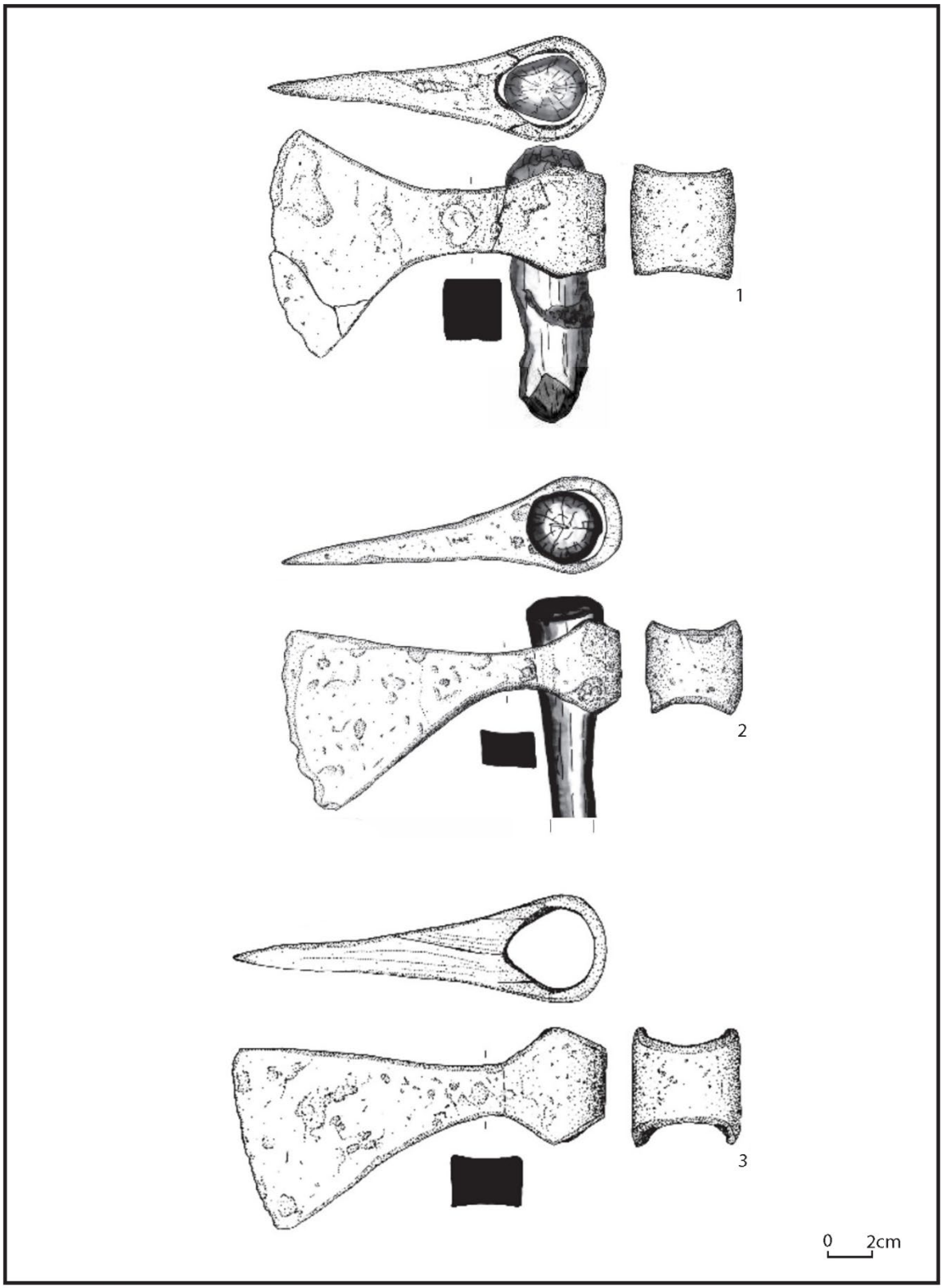

Tabl. 8.48 - Topory typu IIA.5.1 z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - MPP/A/74/14/94, 2 - MPP/A/93/20/99, 3 - MPP/A/64/41/92.

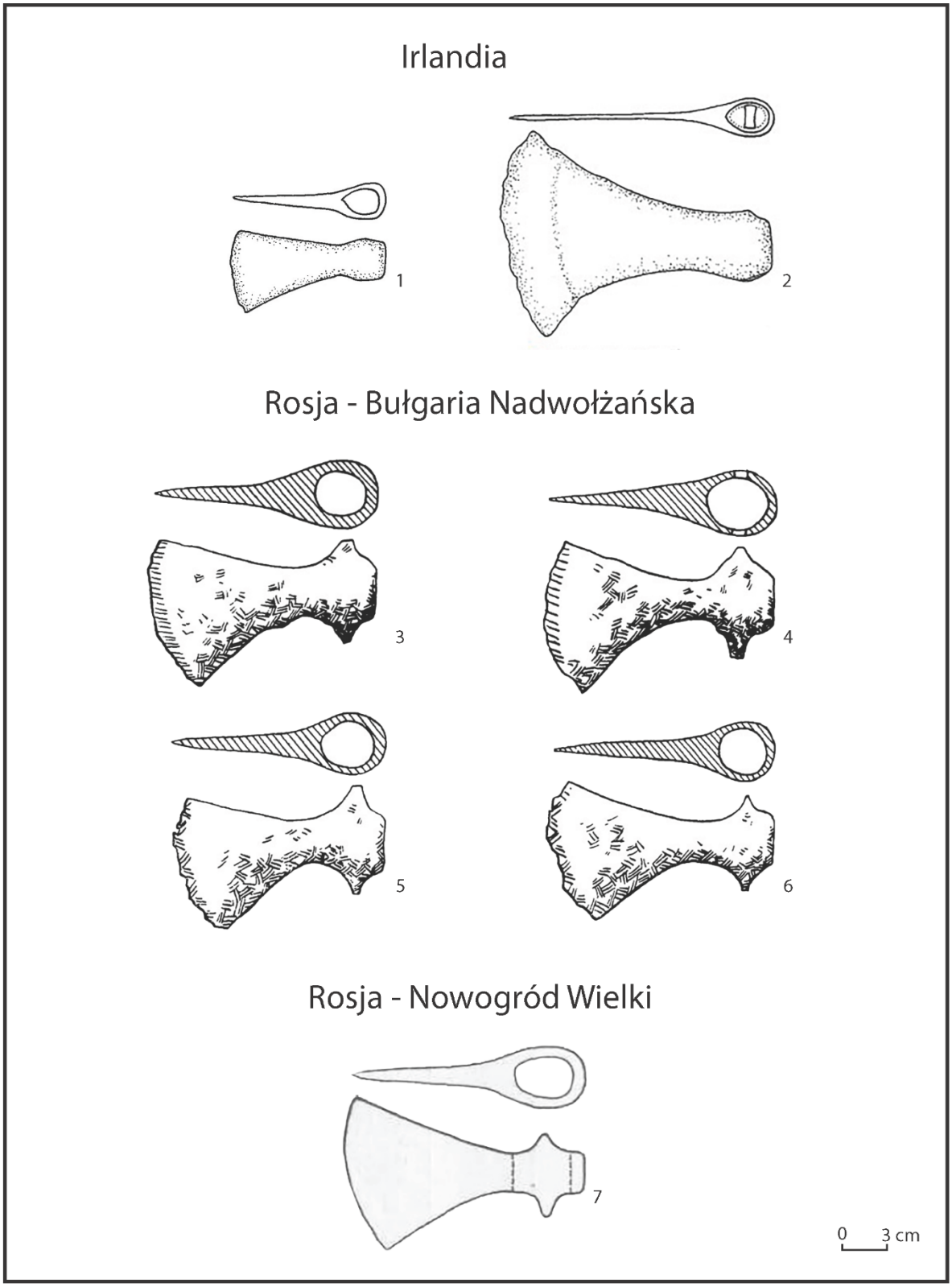

Tabl. 8.49 - Topory typu IIA.5.1. 1, 2 - Blackwater River , 3, 4, 5, 6 - Biliarskie Grodzisko, 7 - Nowogród Wielki.

Analogiczne znaleziska pochodzą z Blackwater River w Irlandii (tabl. 8.49: 1, 2) [Bourke 2001, s. 63-64, 87, 88, fig. 3:26, 9:86 – groups 5, 13] oraz z Dublina o XII wiecznej chronologii [Halpin 2008, s. 163, 165, fig. 63]. Na okres pomiędzy X a XIII wiekem datowane są zabytki z Bułgarii Nadwołżańskiej z Biliar w Rosji (tabl. 8.49: 3-6) [Шарифуллин 1985, s. 40, pl. XIII:2-5,7,9,11,13-14 – subtype BII]. Ten typ toporów znany jest z Nowogrodu Wielkiego, gdzie wystąpiły one w warstwach datowanych na 2 poł XII i 1 poł XIII wieku (tabl. 8.49: 7) [Колчин 1959, рис. 10:4].

Ustalenie proweniencji zabytków tej grupy jest utrudnione przez niewielką ilość znalezisk. Powiązanie ich pochodzenia zarówno z Rusią, Bułgarią Nadwołżańska czy Irlandią posiada właściwie taki sam stopień prawdopodobieństwa. Należy także wziąć pod uwagę, że sugerowana chronologia dla zabytków z Lednicy, przede wszystkim dla tych odnalezionych w rozwalisku mostu, to 2 poł X – początek XI wieku. Takie datowanie tylko częściowo pokrywa się z wymienionym powyżej analogiami.

Widoczne są również różnice w detalach, jak długość wąsów pomiędzy zabytkami z LKO a tymi ze wschodu.

Przy rozważaniach nad proweniencją wydaje się słusznym zwrócić uwagę na rozpowszechnienie toporów o nieco odmiennych ostrzach, ale identycznej formie pozostałych elementów jak szyjka, osada i obuch.

Topory różniące się tylko i wyłącznie szerokością ostrza (IA.5.1) zostały dopiero co opisane, ze wskazaniem na ich miejscową proweniencję.

Na pierwszy plan pod względem ilości wysuwają się tutaj żeleźce również o węższych ostrzach, ale dodatkowo asymetrycznych (typ IB.5.1). Dwadzieścia sześć takich znaleziono podczas badań podwodnych w jeziorze Lednica. Z polski znanych jest ogółem 50 zabytków tego typu, co znacząco przewyższa inne europejskie kolekcje [Kotowicz 2018, s. 73-75].

Topory zbieżne z powyższymi, ale dodatkowo zaopatrzone w brodę stanowią kolejną dużą grupę, mowa tu o typie IB.5.2 wg. Kotowicza. Na 36 zabytków znalezionych w Polsce, 22 pochodzi z lednickiego kompleksu osadniczego [Kotowicz 2018, s. 77-78]

Topory zaliczone do typu IIB.5.2 zostały odnalezione w liczbie 48 z czego 16 pochodzi z Lednicy. Ten rodzaj stanowią topory różniące się od powyższych większą szerokością ostrza [Kotowicz 2018, s. 79].

Kolejną liczną grupę tworzą żeleźce o bardzo szerokich ostrzach, szerszych aniżeli ich całkowita długość i oczywiście o identycznie ukształtowanych osadach. Z samego jeziora Lednickiego znanych jest 7 egzemplarzy, przy czym 13 ogółem znaleziono w granicach naszego kraju [Kotowicz 2018, s. 80-81, typ – IIIB.5.2].

IIIB.5.1 reprezentowany jest przez jeden zabytek pochodzący z Chrząstowa na Pomorzu Zachodnim i nie posiada on bezpośrednich analogii [Langenheim 1941, s. 1-2, Pollex 2010, s. 173; Kotowicz 2018, s. 77].

IIA.5.2 reprezentowany jest przez kilka egzemplarzy. Jeden pochodzi z X-XI wieku z Starigard-Oldenburga grodziska w Niemczech [Kempke 1991, cat. 9, fig. 5:4; Heindel 1992, s. 35, fig. 15:d]. Drugi odnaleziono w Czekanowie (pow. Podlasie) i datowany jest jak całe cmentarzysko od poł XI do końca XII wieku [Kurasiński 2009, tab.I]. Na XII-XIII wiek datowane są znaleziska z Nowogrodu Wielkiego [Колчин 1959, fig. 10:2-3].

Pozostałe topory o analogicznych osadach i zaokrąglonym obuchu to typy IIB.5.1, IIIA.5.1, które posiadają swoich reprezentantów w lednickiej kolekcji i zostaną omówione poniżej. Zarazem na koniec zostaną zaprezentowane wnioski dotyczące ewentualnej proweniencji toporów o takiej budowie osady i obucha.

6.3.24 Typ IIA.5.3.

Kolejny zabytek (*nr inw. MPP/A/93/81/99*) otwiera grupę toporów o szerokich ostrzach. U niniejszego było ono symetryczne, wachlarzowate i łukowato wygięte. Osada posiadała słabo wyodrębnione obustronne wąsy, światło osady miało kształt migdałowaty a obuch był spłaszczony.

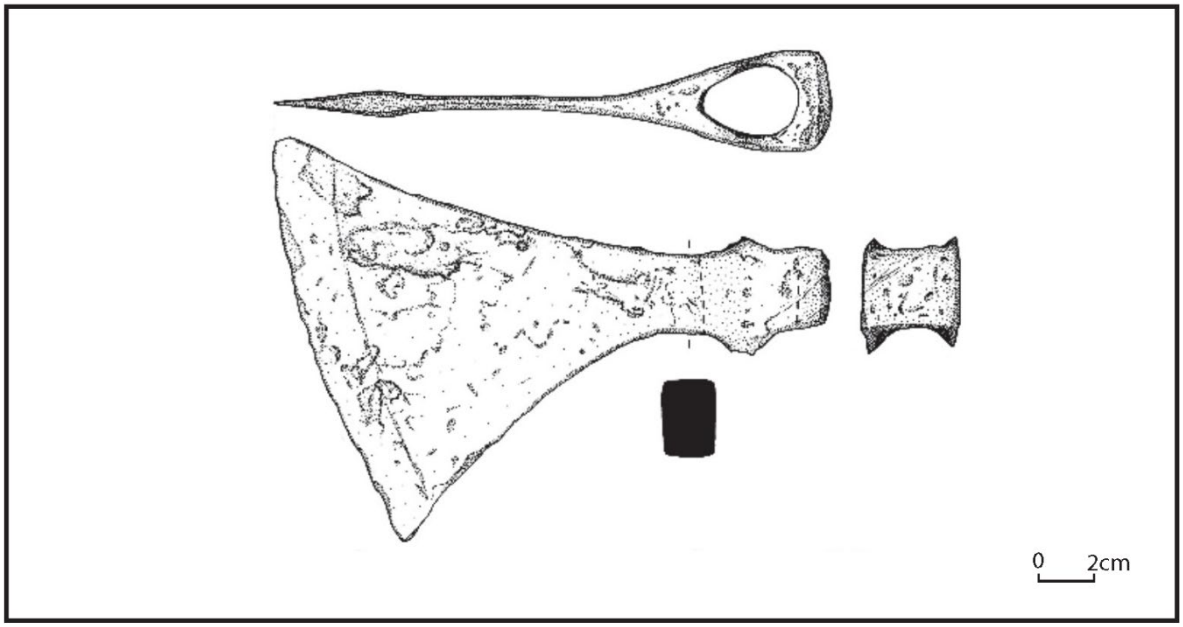

Tabl. 8.50 - Topór typu IIA.5.3 z lednickiego kompleksu osadniczego, nr inw. MPP/A/93/81/99.

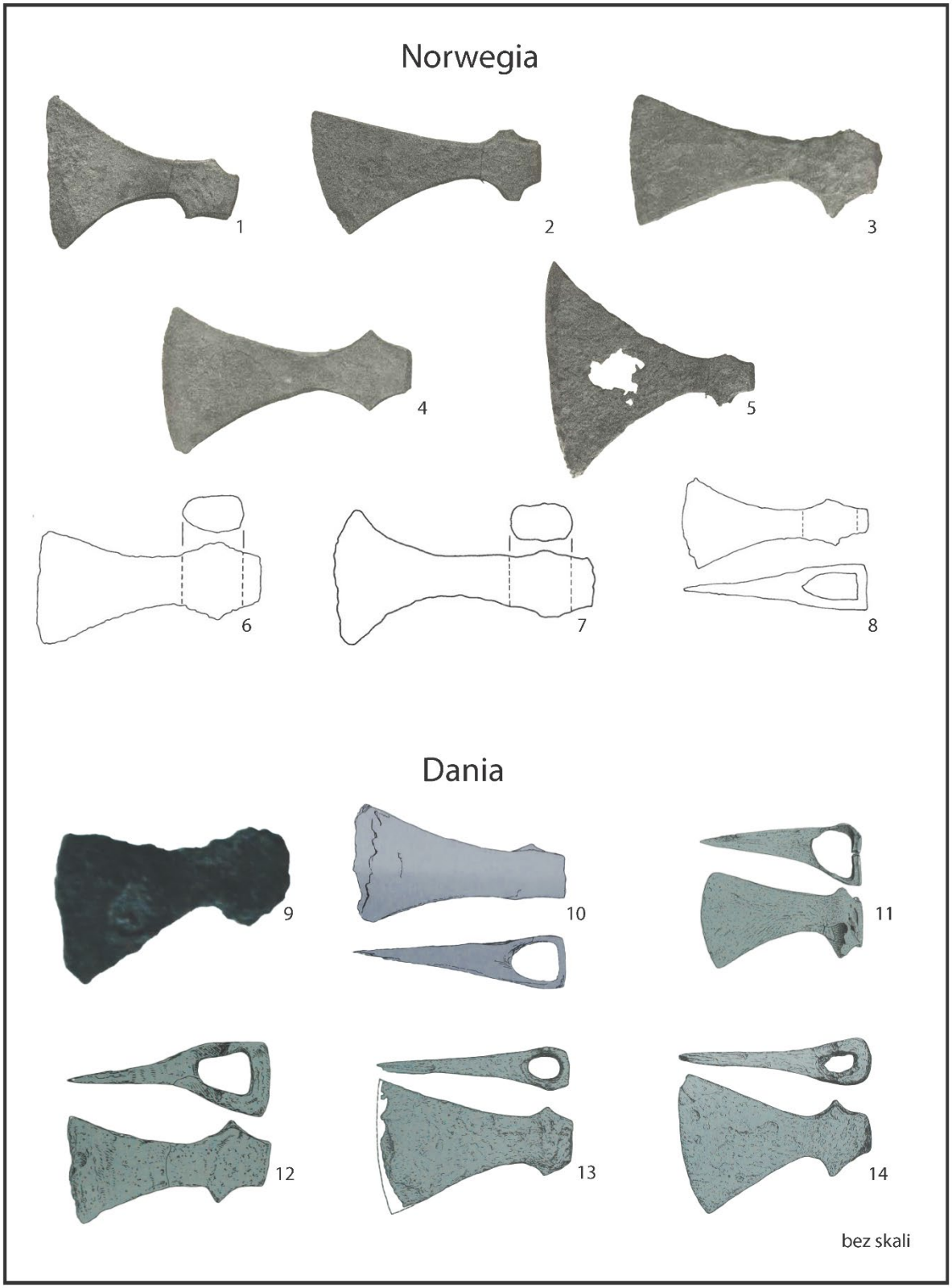

Tabl. 8.51 - Topory typu IIA.5.3.

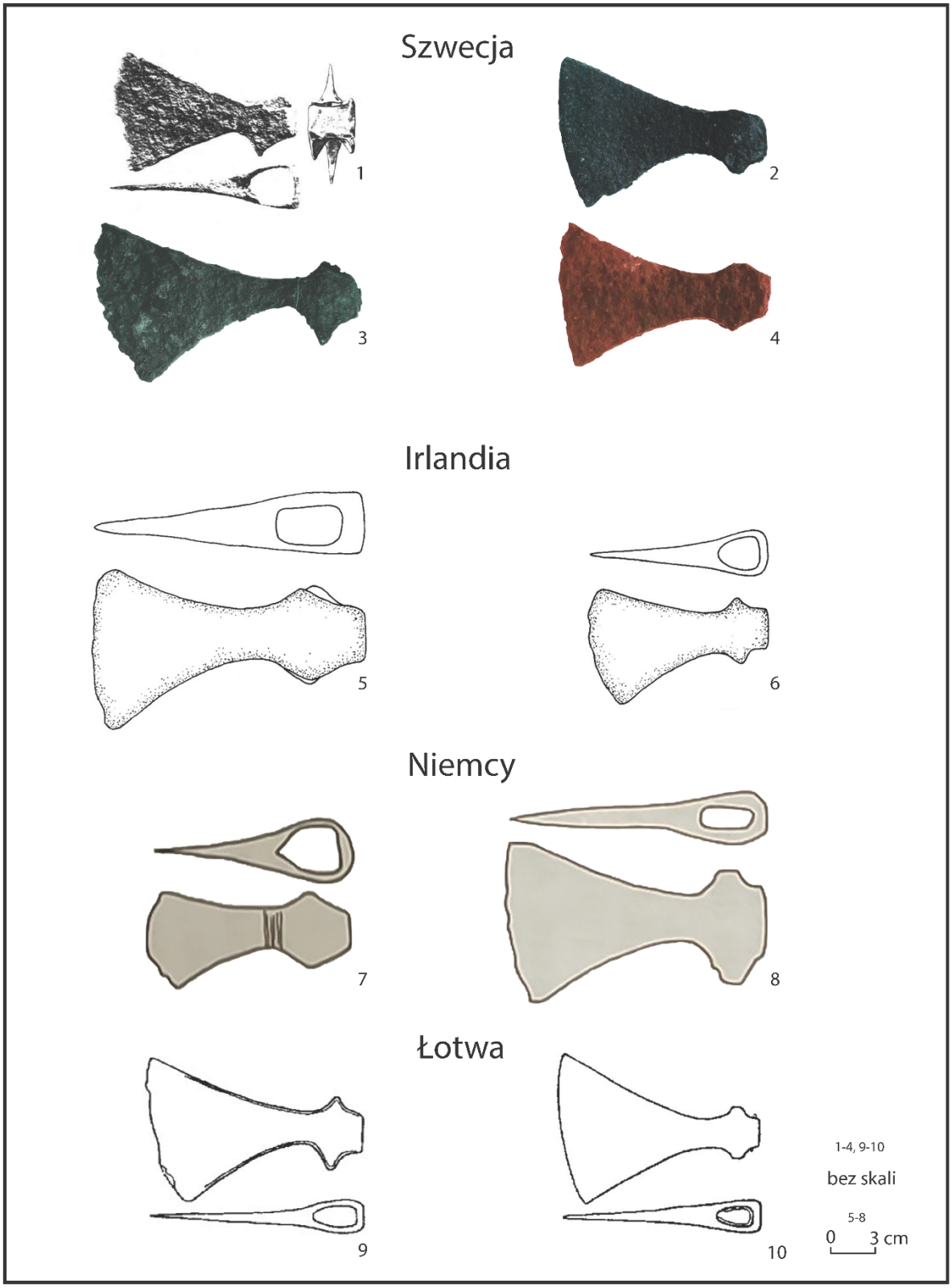

Tabl. 8.52 - Topory typu IIA.5.3. 1 - Birka 2 - Othem, Slite torg, 3 - Stenkyrka, Lillbjars, 4 - Akeback, 5, 6 - Blackwater River , 7, 8 - Niemcy, b/d, 9 - Vilkumuizas ezers, 10 - Piltenes Pasilciems.

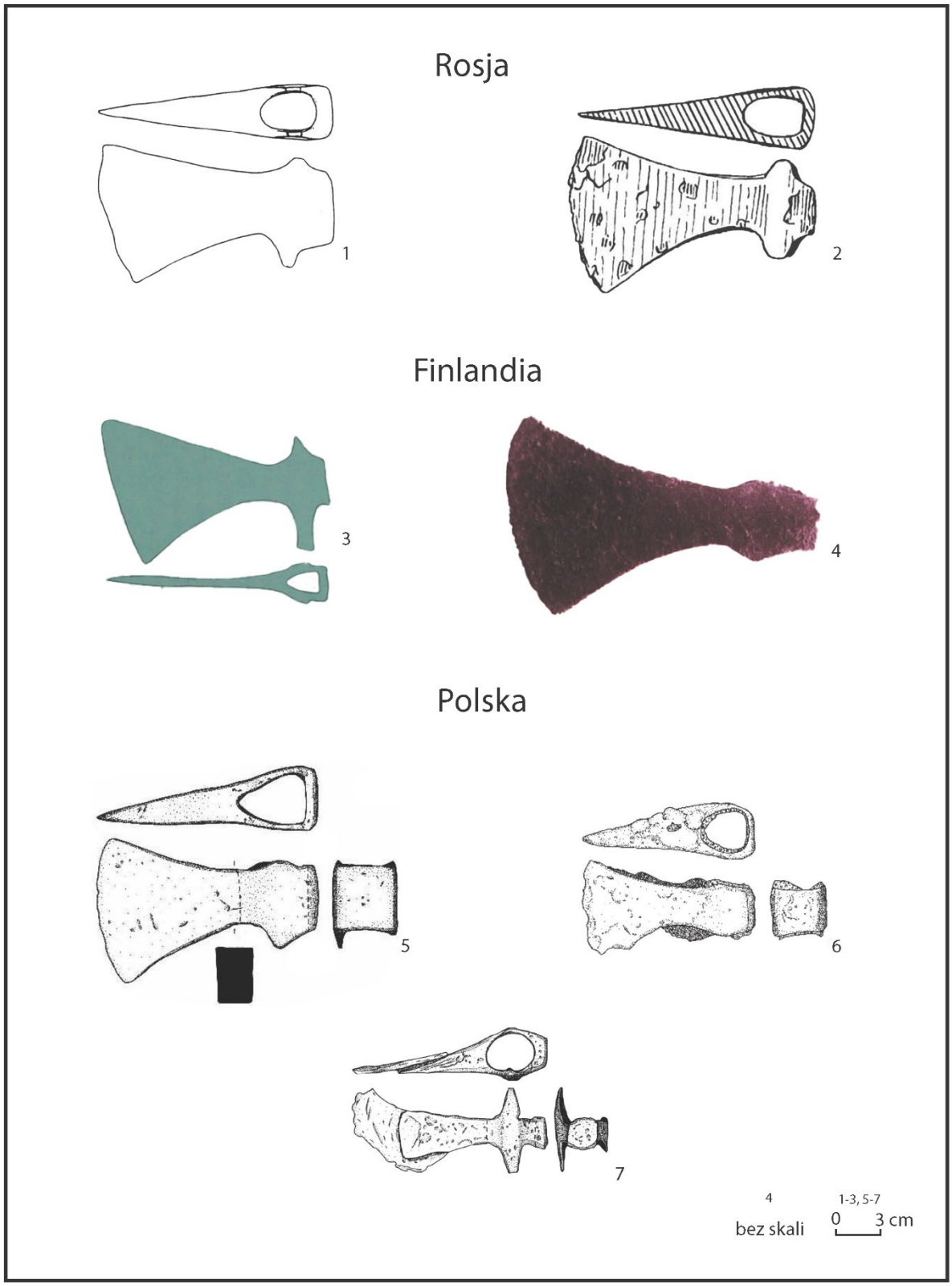

Tabl. 8.53 - Topory typu IIA.5.3. 1, 2 - Rurykowe Gorodiszcze , 3, 4 - Finlandia b/d, 5 - Zółte, 6 - Bobięcino 7 - Sowinki.

Długość przedmiotu to 19,5 cm, szerokość ostrza 14,1 cm, wymiary światła osady 3,3 x 2,4 cm, ważył 408 gram.

W podziale Kotowicza odpowiada on typowi IIA.5.3 [Kotowicz 2018, s. 83-84]. W klasyfikacji Jana Petersena można go przyporządkować do typów G, H i K [Petersen 1919, s. 43-45, Fig. 38-39, 41] a w innych systematyzacjach odpowiada toporom o wachlarzowatym ostrzu [Hallinder 1986, s. 46; Atgāzis 1997, 2:3 att.].

Odnalezienie topora miało miejsce w 1999 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Stanowi on znalezisko luźne i został wydobyty podczas przeszukiwania dna, w odległości 40 metrów od mostu zachodniego.

Analogiczne topory znane są głównie z Europy północnej i Północno Wschodniej. Na terenie Norwegii używane są głównie w X wieku, chociaż pojawiają się już w VIII stuleciu (tabl. 8.51: 1-8) [Schetelig 1912, Fig. 424, 429; Petersen 1919, s. 43-45; Blindheim, Heyerdahl-Larsen, Tollnes 1981, s. 168, table II, pl. 11:3 50:3; Blindheim, Heyerdahl-Larsen 1995, Pl. 7:m, 21:o, 32:g, 56:b, 62:a-b,l, 64:a, 80:b-c; Blindheim, Heyerdahl-Larsen, Ingstad 1999, s. 102, Tab. I, 142-143 tab. I-II; Norgard-Jørgensen 1999, Taf. 25:7, 37:3, 39:2].

Odkrywane są również w Danii (tabl. 8.51: 9-14) [Brøndstedt 1936, s. 123-125, Fig. 32; Skaarup 1976, s. 177, pl. 27:1, 40:9; Roesdahl 1978, s. 44, fig. 8:a-b, 9; Westphalen 2002, s. 56-57, 63-64, pl. 10:1,3,5-6,8, 11:1, 13:2-3, 14:1-2, typy 5,6,10,11; Eisenschmidt 2004a, s. 145; 2004b, s. 391, taf. 59:1], gdzie do najsławniejszych należy zabytek z Mammen datowany na 970/971 rok [Fuglesang 1991, fig. 23; Iversen, Näsman 1991, s. 45-46. Fig.1; Pedersen 2002, s. 30, fig. II:5].

W Szwecji (tabl. 8.32: 1-4) [Arbman 1940, Taf. 14:6; Bergman, Billberg 1976, s. 394, fig. 350; Hallinder 1986, s. 46-47] i na szwedzkiej Gotlandii, gdzie w okresie wikińskim występują najbliższe analogie do naszego okazu. Ten typ jest używany na wspomnianej wyspie jeszcze w XI i nawet XII wieku [Thunmark-Nylén 1995, Abb. 77:6, 210:8, 258b, 282:6; 1998, Taf. 256:6 12; 2006, s. 311].

Zabytki te pojawiają się w Finlandii (tabl. 8.53: 2-4) [Paulsen 1939, s. 19, fig. 7:8; Kivikoski 1973, Abb. 875] i także po drugiej stronie kontynentu, czyli w Irlandii (tabl. 8.52: 5-6) [Bourke 2001, s. 87-88, fig. 2:13,19, 3:25, 5:41 – groups 8,9,11].

Na X, XI i XII wiek datowane są znaleziska z Niemiec (tabl. 8.52: 7, 8) [Unverzagt, Schuldt 1963, s. 106, pl 30:c; Kempke 1991, s. 19, fig. 5:11; Heindel 1992, s. 31, 34-35, fig. 13:c-c, 15:b-c].

Spotykane są także na terenie Łotwy. Tutaj ich chronologia obejmuje XI-XIII w. (tabl. 8.52: 9, 10) [Atgāzis 1997, 2:3, 3:4,6 att.] i na terenie północno-zachodniej Rosji, w kontekstach

datowanych nawet na XII-XIII wiek (tabl. 8.53: 1, 2) [Рябинин 2001, s. 44-45, табл. XXI:5; Носов, Горюнова, Плохов 2005, s. 34-35, табл. 8:10].
Najbliższe terytorialnie zabytki zostały odnalezione na pomorzu. Jeden w jeziorze Zarańskim w miejscowości Żółte, datowany jest na XI wiek (tabl. 8.53: 5) [Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2007b, s. 241, ryc. 13:b; 2011, s. 246, ryc. 224:j]. Kolejny pochodzi z Bobięcina (pow. bytowski) (tabl. 8.53: 6) [Kotowicz 2018, s. 84]. Trzeci, który typologicznie odpowiada wariantowi IIA.5.3 został odnaleziony w Sowinkach w grobie datowanym na I poł XI wieku (tabl. 8.53: 7). Wydaje się on jednak mocno odróżniać od zabytku lednickiego [Kotowicz 2018, s. 84].

Wydaje się, że zabytek z jeziora Lednica posiada północne pochodzenie. Jak prezentuje powyższe zestawienie obszar występowania tych toporów jest bardzo szeroki i nie można uściślić miejsca jego powstania, jednak związki ze Skandynawią, czy ujmując sprawę szerzej, z oddziaływaniami Wikińskiej Diaspory wydają się być stosunkowo czytelne. Przyjęcie jego chronologii w przedziale pomiędzy X a XI wiekiem w kontekście znanych analogii wydaje się słusznym założeniem. Przemawia za tym ogromna zbieżność z datowanymi na X wiek zabytkami. Musimy jednak brać pod uwagę, że stanowi ono znalezisko luźne i jego późniejsza chronologia również jest dopuszczalna.

6.3.25 Typ IIB.1.2.

Kolejny unikat stanowi niewielki topór o szerokim asymetrycznym ostrzu (*nr inw. MPP/A/123/212/06*) (tabl. 8.54). Na jego końcu znajdowała się szeroka broda. Samo ostrze było łukowato podcięte. Osada jest niewyodrębniona, obuch okrągły, a żeleźce w stosunku do osi toporzyska było usytuowane prostopadle.
Jego całkowita długość wynosiła zaledwie 7,8 cm, wysokość ostrza 4,2 cm a światło osady owalnego kształtu 1,4 x 1,2 cm. Ważył 25 gram. Został on zaklasyfikowany przez Piotra Kotowicza do typu IIB.1.2 [Kotowicz 2013, s. 62].
Na ten egzemplarz natrafiono w 2006 roku podczas badań wykopaliskowych prowadzonych przez Danutę Banaszak, Janusza Góreckiego oraz Arkadiusza Tabakę. Zalegał on w nawarstwieniach z 2 połowy XI do XII wieku.

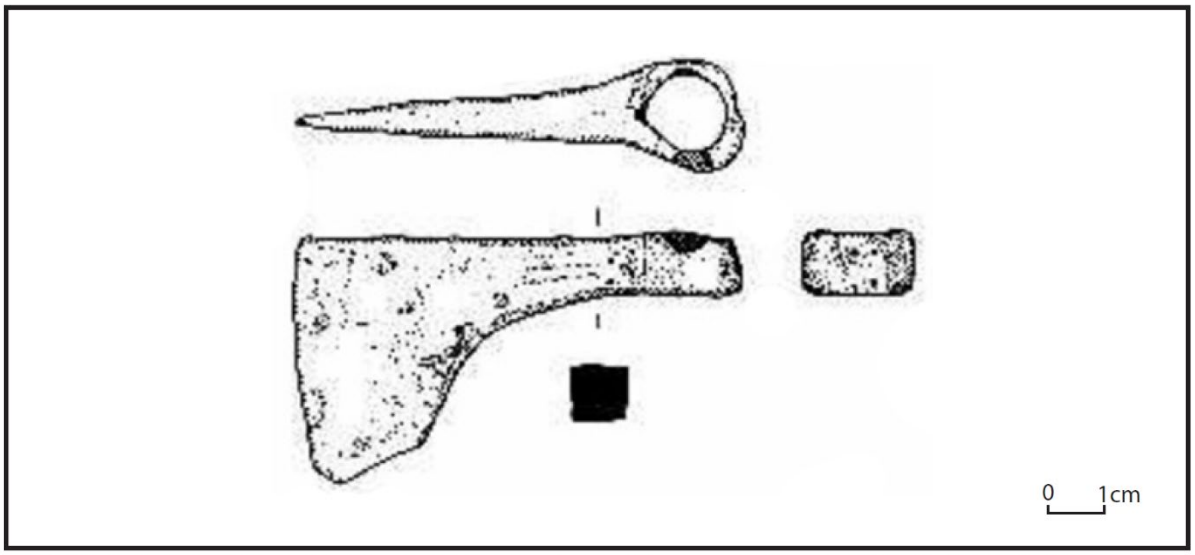

Tabl. 8.54 - Topór typu IIB.1.2 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/123/212/06.

Analogiczne zabytki znane są z cmentarzyska odkrytego w Laiviai na Litwie, gdzie wydaje się że były wykonywane niestarannie, na szybko. Tak jakby ostateczny wygląd przedmiotu nie był dla płatnerza tak istotny jak jego funkcja użytkowa. Zabytki te datowane są pomiędzy IX a XII stuleciem [Gintautaitė-Butėnienė, Butėnas 2002, s. 19-20, fig. 6:4-5,7-9]. Kolejne przykłady pochdozą z Białorusi, z Beres'te (tabl. 8.55: 1) [Лысенко 2001, s. 133, рис. 29:6] oraz z Ukrainy, z Wołynia (tabl. 8.55: 2) [Савицький, Воюта, Собуцький 2009, рис. 6:3].

Najstarszy chronologicznie zabytek pochodzi z Janowa Pomorskiego, identyfikowanego jako znane ze źródeł pisanych Truso (tabl. 8.55: 3). Okres funkcjonowania portu określa się na IX do przełomu X i XI wieku, tym samym tak powinno być datowane odnalezione żeleźce [Jagodziński 2008, s. 156-157; Kotowicz 2018, s. 54]. Na kolejny topór natrafiono w Kruszwicy (pow. inowrocławski) w warstwie z 2 poł XI wieku (tabl. 8.55: 4) [Kotowicz 2018, s. 54]. Z wałów grodziska w Sieradzu pochodzi następny zabytek, z nawarstwień datowanych na 2 poł. XI i XII wiek (tabl. 8.55: 5) [Łaszczewska 1962, s. 165, tabl. XV:11]. drugi z grodziska w Raciążu z 2 poł XIII wieku [Świątkiewicz 2010, ryc. 12:3]. Ostatnie znalezisko pochodzi z Pucka, niestety jest ono bez udokumentowanego kontekstu archeologicznego (tabl. 8.55: 6) [Szulta, 1993, s. 166].

Powyższe zestawienie pokazuje, że topory tej formy były użytkowane na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej. Ich prosta konstrukcja sugeruje, że mogły one powstawać w różnych miejscach, niezależnie od siebie. Zabytek z Lednicy jest drastycznie mniejszy aniżeli przytoczone analogie, z tego względu doszukiwanie się wspólnego miejsca ich pochodzenia

wydaje się zupełnie nie na miejscu. Na moment obecny musimy przyjąć, że stanowi on produkt lokalny wpisujący się w zjawisko użytkowania takiej formy toporów na przepastnych obszarach Europy.

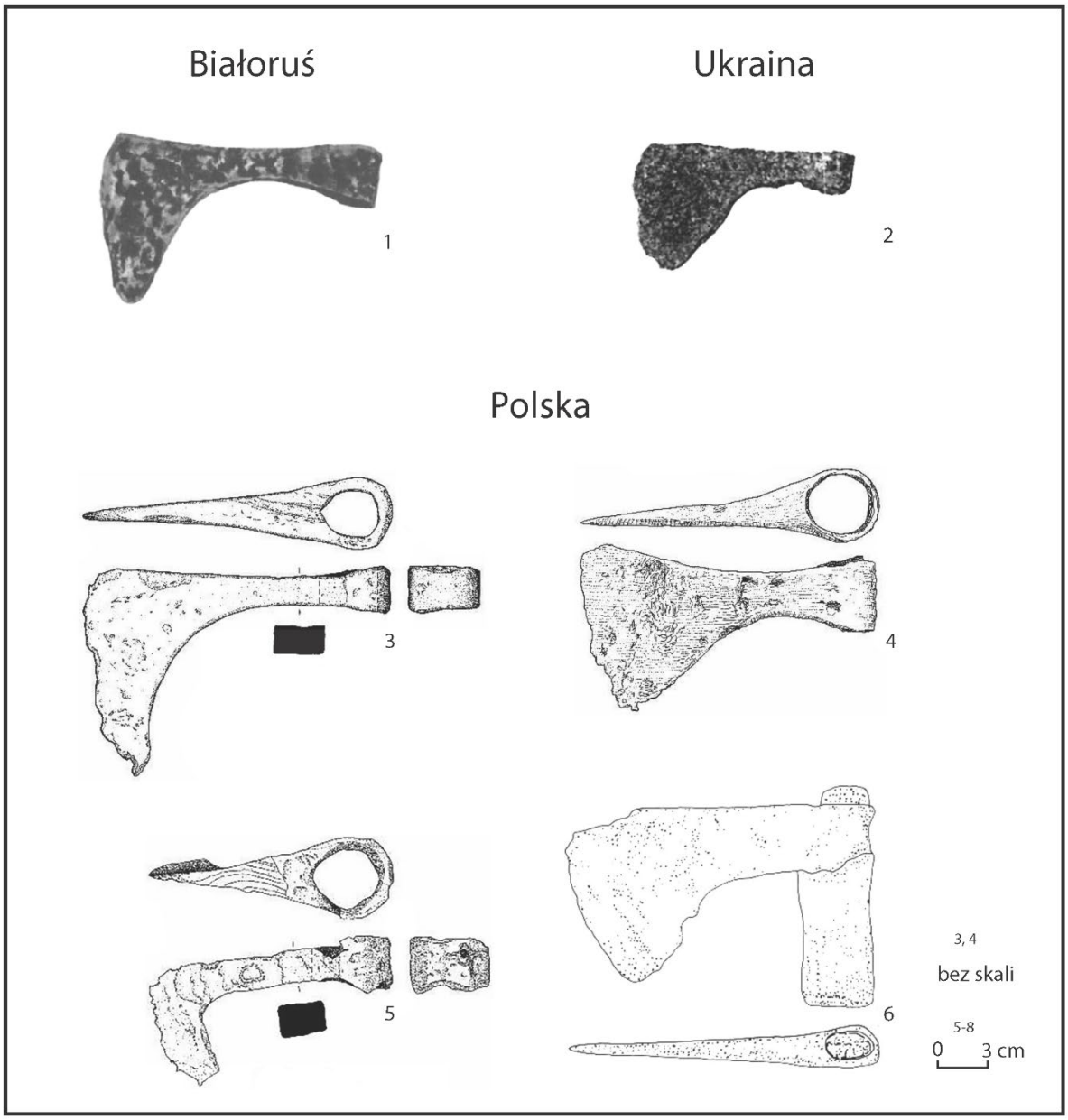

Tabl. 8.55 - Topory typu IIB.1.2. 1 - Beres't, 2 - Wołyń, 3 - Janów Pomorski (Elbląg), 4 - Kruszwica lub Korbia, 5 - Sieradz, 6 - Puck.

Samo datowanie wyrobu nie pozwala go również jednoznacznie łączyć z okresem chronologicznym ujętym w tym opracowaniu. Jak wyżej wspomniano pochodzi on z warstwy datowanej na 2 poł XI i XII wiek. Jest oczywiście możliwe, że do jego powstania doszło jeszcze za czasów pierwszej monarchii Piastów natomiast do ziemi trafił po połowie XI wieku.

6.3.26 Typ IIB.1.22.

Kolejny topór (*nr inw. MPP/A/29/25/83)* posiadał szerokie asymetryczne łukowate ostrze zaopatrzone w wąską, półowalnie uciętą brodę (tabl. 8.56). Przechodziło ono w smukłą szyjkę i dalej w niewyodrębnioną osadę zakończoną słabo wyodrębnionym kapturkiem. Obuch był dodatkowo spłaszczony.

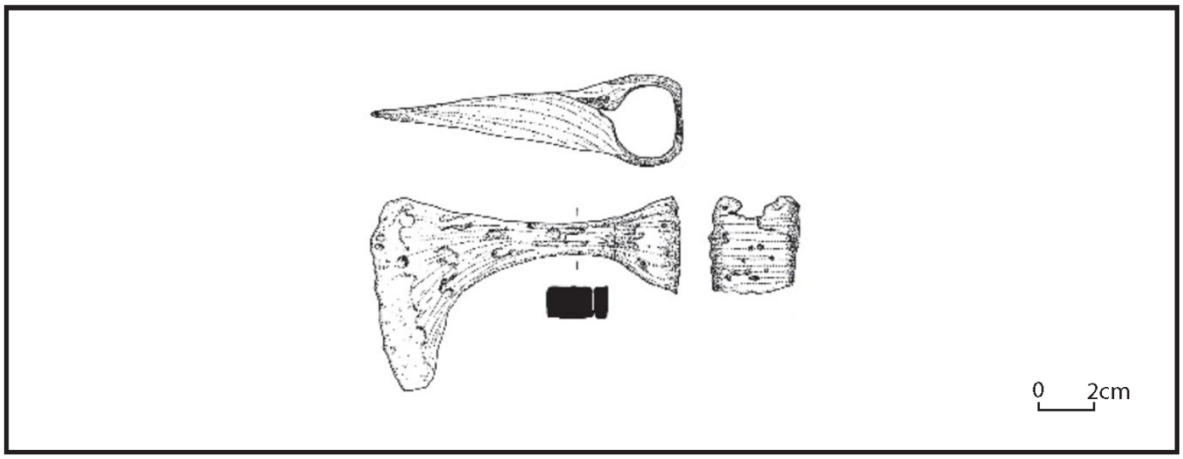

Tabl. 8.56 - Topór typu IIB.1.22 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/29/25/83.

Jego długość wynosiła 10,9 cm, szerokość ostrza 6,7, a światło owalnej osady 2,2 x 2,5 cm. Ważył zaledwnie 164 gramy.

Został on przyporządkowany do toporów grupy IIB.1.22 [Kotowicz 2018, s. 61-62], odpowiada również typowi IIIB w podziale stworzonym dla znalezisk za południowej granicy Polski [Bartošková 1986, s. 78].

Odnaleziony w 1983 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Wilke i Gerarda Kolę, zalegał w rozwalisku mostu wschodniego co z dużą ostrożnością pozwala powiązać go z okresem jego (tj. mostu) funkcjonowania.

Najwcześniejsze znaleziska pochodzą z Chorwacji (tabl. 8.57: 1) [Hrvati… 2000, s. 93, cat. II.16b] i Słowenii (tabl. 8.57: 2) [Knific 2004, s. 193, fig.2:2, 2009, s. 328, cat. 90; 2010, 85-86, pl. 2:3].

Zbliżone formalnie topory znane są z Czech. Stanowią je znaleziska z Mikulczyc datowane na IX wiek (tabl. 8.57: 3) [Poláček 2000, cat.1, Abb. 6:2H] oraz z Pohanska koło Nejdku w 2 poł IX i początku X stulecia (tabl. 8.57: 4) [Bartošková 1986, s. 26, obr. 9:32, 15:7, Novotný 1958, pl. 25:5].

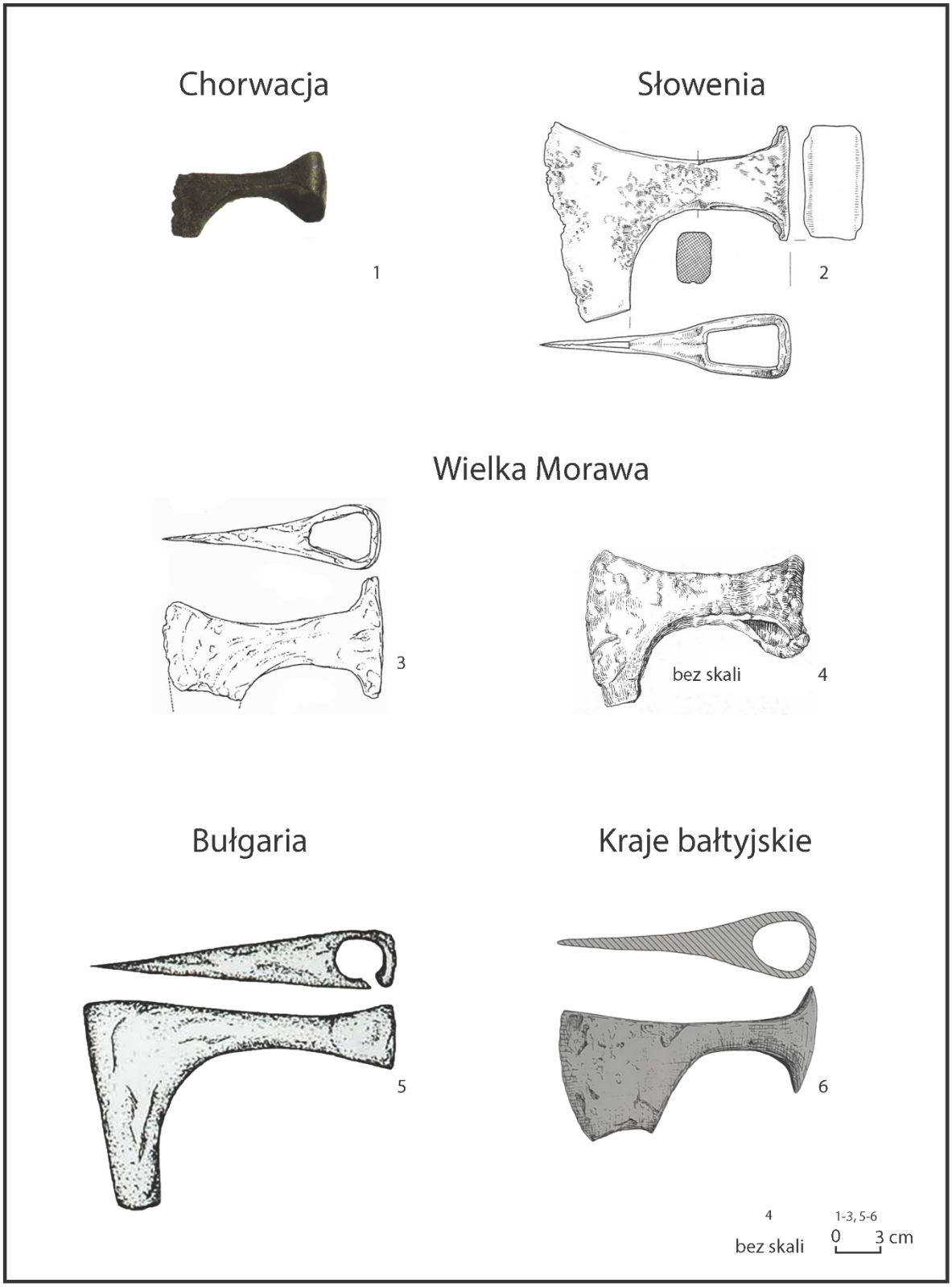

Tabl. 8.57 - Topory typu IIB.1.22. 1 - Novo Cice, 2 - Ljubliana, 3 - Mikulcice, 4 - Pohansko koło Nejdku, 5 - Plinsk, 6 - Żwirble.

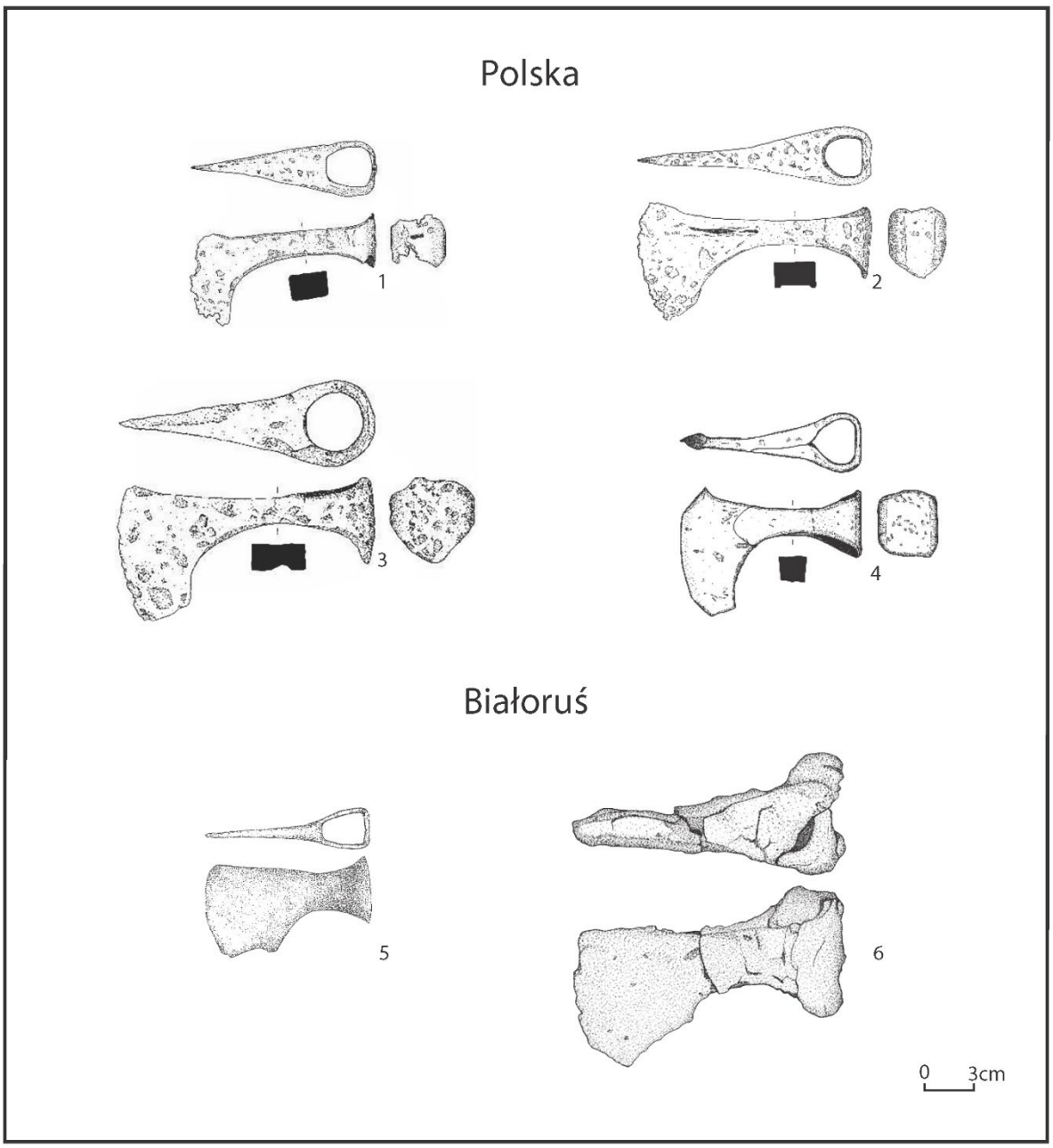

Tabl. 8.58 - Topory typu IIB.1.22. 1, 2 - Siemiatycze, 3 - Czarna Wielka 4 - okolice rzeki Noteć, 5 - Benzowschczina, 6 - Свіслач, 7 - Siksälä.

Trzy wieki obejmuje obecne datowanie tego typu toporów w Bułgarii, czyli IX, X i XI stulecie (tabl. 57: 5) [Йотов 2004, s. 101, pl.LII:638 – typ 9].

U schyłku pierwszego milenium po Jezusie Chrystusie topory z zaokrąglonym obuchem zaopatrzonym w obustronny kapturek i oczywiście o szerokich ostrzach z brodą, pojawiają się na wschodnim wybrzeżu morza bałtyckiego (tabl. 8.57: 6) [Iwanowska 2006, pl. LXXIV:9; Atgazis 1964, s. 121, fig. 7:2; Musianowicz 1968, s. 347-348, fig. 6:b-c]. Pozostają tam w użytku aż do XIII stulecia [Binter-Wróblewska, Ciglis, Radiņš 2005, s. 103, pl. XIV:148].

Na polesiu, w miejscowości Czarna Wielka odkryto cmentarzysko datowane na XI-XIII wiek, gdzie taki topór otrzymał jeden z tam pochowanych ludzi (tabl. 8.58: 3) [Kotowicz 2018, s. 62]. Na kolejnym stanowisku, w Smolugach, takiej formy żeleźce są datowane na XII-XIII wiek (tabl. 8.57: 1, 2) [Dzik 2015, s. 139].
Na okres późnego średniowiecza (XIII i XIV wiek) została określona chronologia znalezisk z Białorusi (tabl. 8.58: 5, 6) [Квиатковскаиа 1998, s. 112, 273, рис. 35:4; Кошман, Плавински 2008, 89, рис. 4:1].
Najmłodszą chronologię posiada zabytek z cmentarzysko Siksälä w Estonii (XIV-XV wiek) (tabl. 8.58: 7) [Peets 2007, s. 172].
Z obszaru polski pochodzi jeszcze jeden zabytek wydobyty z Noteci, co oczywiście czyni go znaleziskiem luźnym [Kotowicz 2018, s. 62].

Sugerując się kontekstem stratygraficznym jak i samą formą żeleźce typu IIB.1.22 z lednickiego kompleksu osadniczego, to najbardziej prawdopodobne wydaje się przyjęcie wielkomorawskiej proweniencji. W takiej sytuacji możemy założyć, że topór trafił do lednickiego kompleksu osadniczego już w IX, albo na początku X wieku. Tak zakładała część badaczy [Borowczak 2008, s. 24, Kotowicz 2013, s. 65]
W świetle powyżej zaprezentowanych materiałów należy również rozważyć późniejszą chronologicznie opcję wschodnioeuropejską [Kotowicz 2018, s. 62].

6.3.27 Typ IIB.5.1.

Następny topór (*nr inw.MPP/A/93/68/99*) posiadał smukłe żeleźce lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska (tabl. 8.59). Ostrze było szerokie, asymetryczne, łukowato wygięte i niewyodrębnione. Osada była zaopatrzona w dolne i górne wąsy a obuch zaokrąglony.
Jego długość całkowita to 14,7 cm, wysokość ostrza 9,2 cm, a światło owalnej osady: 2,8 na 2,3 cm. Ważył zaledwie 344 gramy. Został on zaklasyfikowany jako przynależny do typu IIB.5.1 w podziale Piotra Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 75-76].
Do jego odkrycia doszło w 1999 roku podczas prac podwodnych kierowanych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Został on wydobyty podczas przeszukiwania dna zbiornika i z tego powodu stanowi znalezisko luźne.

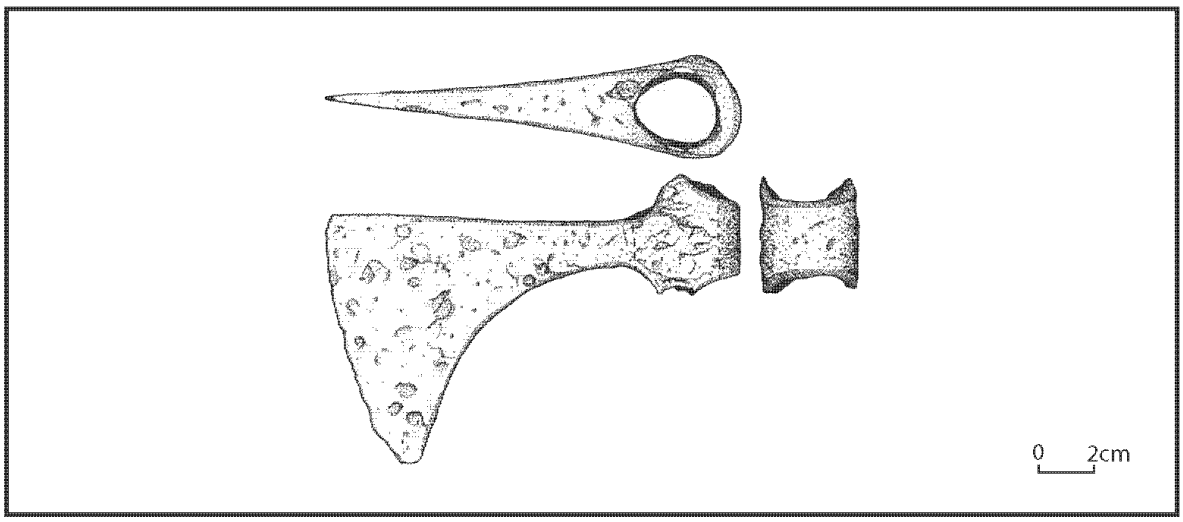

Tabl. 8.59 - Topór typu IIB.5.1 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/93/68/99.

Prawdopodobnie na IX wiek należy określić czas użytkowania podobnego topora odnalezionego na grodzisku Arkona (Putgarten) na Rugii w Niemczech (tabl. 8.60: 1). Trzeba wspomnieć, że I. Heindel uważa zabytek za niedokończony produkt i jeśli jego interpretacja jest trafiona to uznanie go za wytwór zbieżny z lednickim będzie problematyczne [Heindel 1992, s. 39, fig. 20:f]. Z drugiej strony autor opiera swoją interpretację o małą staranność wykonania żeleźce, co można wytłumaczyć także innymi wydarzeniami, jak chociażby pośpiech, pojawienie się bardziej intratnego zlecenia czy nadzwyczajne życzenie klienta.

Analogiczne zabytki o chronologii XI i XII wiecznej pochodzą z obszaru naszego kraju. Listę tę otwiera zabytek podjęty w Nieporęcie (pow. Legionów) na cmentarzysku datowanym na XI-XII wiek(tabl. 8.60: 2) [Rauhut 1951-1952, s. 324, 333, tabl. XXXII:5]. Drugi egzemplarz pochodzi z Sieradza, z wału podgrodzia datowanego na 2 poł. XI do końca XII wieku (tabl. 8.60: 3) [Łaszczewska 1962, s. 160, 165, przyp. 11, tabl. XV:8]. Bratni okaz z podgrodzia w Gnieźnie jest datowany na bardzo szeroki przedział czasowy, aż od 2 poł X do XIII wieku (tabl. 8.60: 4) [Kotowicz 2018, s. 76]

Zabytki takiej samej formy znane są również z okresu późniejszego, a mianowicie z XIII do XV wieku. Wystąpiły one w Nowogrodzie Wielkim (tabl. 8.60: 5) [Khoroshev, Sorrokin 1992, fig. IV.20:9], oraz w jego sąsiedztwie, na ziemiach zajmowanych przez ugrofińskich Wotów (tabl. 8.60: 6) [Рябинин 2001, s. 44-45, табл. XXI:6].

Ustalenie proweniencji interesującego nas zabytku nie może być jednoznaczne ze względu na jego luźny kontekst. Brak ustaleń chronologicznych zmusza nas do założenia minimum dwóch hipotez, wczesnośredniowiecznej i późnośredniowiecznej. Jeżeli przyjmiemy, że żeleźce powstało i było użytkowane pomiędzy najwcześniej IX (chronologia

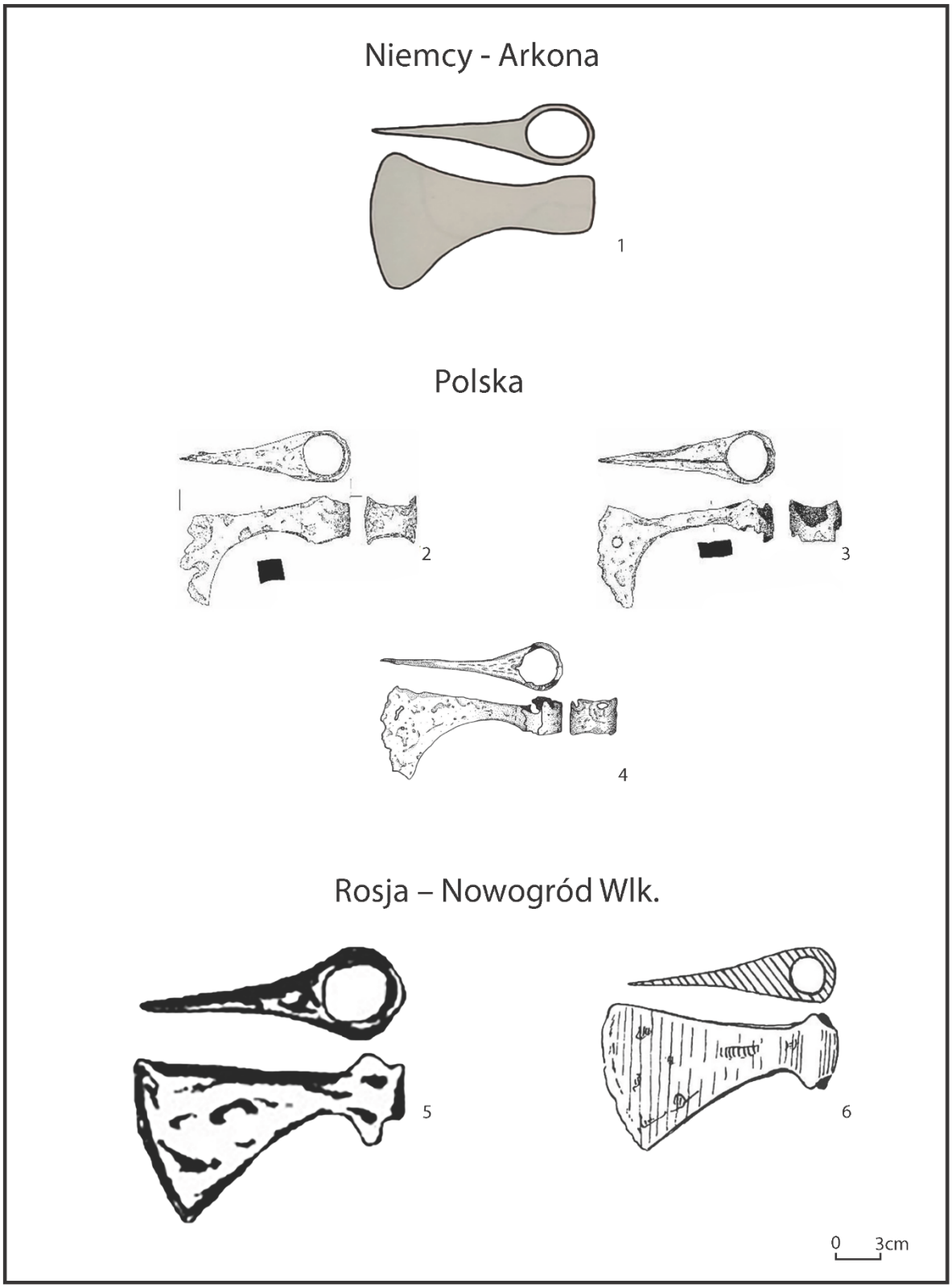

Tabl. 8.60 - Topory typu IIB.5.1. 1 - Arkona (Putgarten), 2 - Nieporęt, 3 - Sieradz 4 - Gniezno, 5 - Nowogród Wielki, 6 - Nowogrodzka ziemia b/d.

stanowiska), ale raczej XI a XIII wiekiem (datowanie polskich analogii) to możemy dopuścić, że stanowi wyrób lokalny. Tu potwierdzenie stanowią zabytki pochodzące z okolic Łodzi, Warszawy czyli wschodniej rubieży władztwa Piastów, jak i z samej wielkopolski.
Zakładając natomiast późniejszą chronologię (XIII - XIV/XV wiek) związaną ze schyłkiem osadnictwa na Ostrowie Lednickim i ostatnimi fazami na wyspie Ledniczka, przy której niniejsze żeleźce zostało odnalezione (!), musimy założyć, że albo stanowi kontynuację miejscowej formy albo jest świadectwem powiązań z północą Rusi.
W naszych rozważaniach pomocne mogłoby się okazać wykonanie datowania radiowęglowego fragmentu toporzyska, które pierwotnie znajdowało się w osadzie, niestety obecnie jest ono niedostępne.

6.3.28 Typ IIB.5.19.

Następne znalezisko stanowi żeleźce zaopatrzone na osadzie w wyodrębnione trójkątne wąsy (dolne i górne) oraz wydatny obustronny owalny kapturek. Szyjka jest stosunkowo wąska i przechodzi w szerokie, asymetryczne i prawie proste ostrze. Na tym ostatnim znajduje się otwór o średnicy 0,6 cm. Ogółem żeleźce można określić jako smukłe i było ono opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska.
Długość całkowita to 12,6 cm, wysokość ostrza 7,6 cm, światło osady było owalne o wymiarach 2,2 x 2,1 cm, ważył 143 gramy.
W seriacji Piotra Kotowicza żeleźce zostało zaklasyfikowane jako typ IIB.5.19 [Kotowicz 2018, s. 96]. Topory o tak ukształtowanej osadzie zaliczane są do typu IV wg Kirpičnikova [Кирпичников 1966], podtypu Va wg Nadolskiego [Nadolski 1954] oraz typu VIII wg Kovácsa [Kovács 1980/1981, s. 249].
Zabytek został odnaleziony w 1983 roku podczas prac prowadzonych pod wodą przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Zalegał on w kontekście reliktów mostu wschodniego i z tego powodu można z ostrożnością przyjąć jego chronologię od 2 poł X do połowy XI wieku.
Ściśle taka forma toporów nie należała do najbardziej rozpowszechnionych, „ściśle" ponieważ żeleźce o identycznej osadzie ale o różnych detalach ostrza, pojawiają się ze znaczną częstotliwością. Analogiczne zabytki do interesującego nas egzemplarza zostały odnalezione

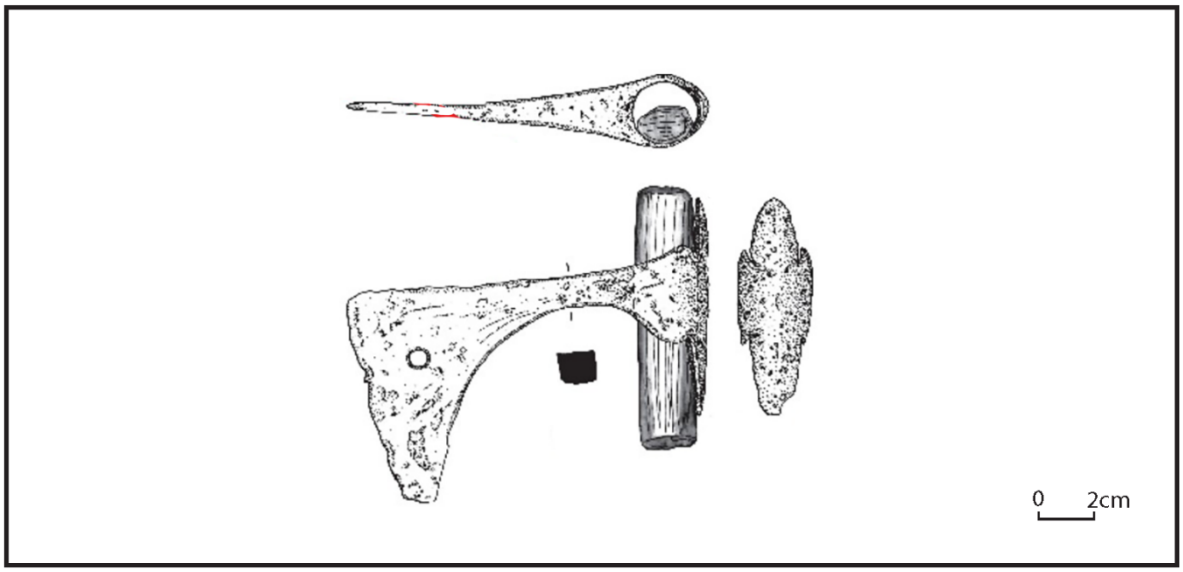

Tabl. 8.61 - Topór typu IIB.5.19 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/29/23/83.

na Rusi i datowane są od 2 poł X aż po XII wiek (tabl. 8.62: 1-4) [Алешовский 1960, s. 73, рис. 1:26; Савицький, Воюта, Собуцький 2009, рис. 3:3, 4:1-2; Plavinski 2011, s. 93, 102, cat.3, fig. 3:1; Кирпичников 1966, s. 36, pl. XIX:2; 1968, fig. 10B:1,3-4].

Wczesną chronologię przyjmuje się również dla zabytków z Węgier, funkcjonują one tam od połowy X stulecia (tabl. 8.62: 5, 6) [Kovács 1980/81, s. 249, taf. 3:1; 1986, s. 102, fig. 10B:1,3-4 kép; Nepper Ibolya 2002, s. 332:1 táb.]. Łotewskie topory datowane są na XI i XII wiek (tabl. 8.62: 7, 8) [Atgāzis 1964, s. 115, 3:8, 7:1 att.].

Z obszaru dzisiejszej polski znanych jest jeszcze sześć zabytków. Na 2 poł. XI wieku i początek XII określono chronologię grobu w Końskich (pow. końskie) gdzie na wyposażeniu zmarłego znajdował się zbieżny formalnie topór (tabl. 8.63: 1) [Gąssowski 1952, s. 168; Rauhut 1971, s. 584]. Z tego samego czasu pochodzi znalezisko z Płocka-Podolszyc (pow. płocki) (tabl. 8.63: 2) [Kordala 2006, s. 66-67, cat.37]. Topór odnaleziony na cmentarzysku w Stradowie (pow. Kazimierza Wielka), został wydatowany na 2 poł. XI i 1 poł. XII wieku (tabl. 8.63: 3) [Zoll-Adamikowa 1966, s. 260, 266, przyp. 9. ryc. 7:e; Kara 1993, s. 40; Strzyż 2006, tab. V/70]. Kolejny pochodzący z cmentarzyska w Poddębicach datowano na XII do początku XIII wieku (tabl. 8.63: 4) [Wiklak 1960, s. 189-190, tabl. XLIV:1]. Na schyłek wczesnego średniowiecza (XII- poł XIII w.) przypada moment depozycji w ziemi żeleźce w Lasocicach-Ogrody (pow. Leszno), gdzie chronologia została oparta o materiał ceramiczny (tabl. 8.63: 5) [Kotowicz 2014, s. 70; 2018, s. 97]. Na ostatni „polski" zabytek archeolodzy natrafili w Zawichoście-Podgórze (pow. Sandomierz) i jego chronologia oparta jest o datowanie tego typu toporów (XI, XII wiek) (tabl. 8.63: 6) [Balcer 1966-1967, s. 373, Strzyż 2006, tab. V/79; Kotowicz 2018, s. 97].

Skąd pochodzi zabytek lednicki? Czy stanowi wyrób lokalny, czy może trafił do lednickiego kompleksu na drodze wymiany? Rozrzut toporów typu IIB.5.19 pokazuje, że najbliżej zlokalizowane zabytki są datowane najwcześniej od 2 poł XI wieku, natomiast XII-wieczna chronologia jest przeważająca. Na okres wcześniejszy, czyli zbieżny z użytkowaniem mostu przypadają znaleziska z Węgier, Rusi i krajów nadbałtyckich.

Przyjmując wcześniejszą chronologię dla okazu z Lednicy (X - XI wiek) możemy domyślać się jego proweniencji z obszaru położonego na wschodzie lub północnym-wschodzie. Biorąc natomiast pod uwagę późniejszą, którą należy dopuścić ze względu na niepewny kontekst stratygraficzny oraz kontynuację osadnictwa w lednickim kompleksie osadniczym aż do XIV wieku, jego lokalna proweniencja również jest możliwa.

Więcej światła na powyższy problem rzucają studia porównawcze nad poszczególnymi aspektami formalnymi zabytku. Mam tutaj na myśli zestawienie występowania toporów, które posiadają identycznie ukształtowaną osadę, podobne proporcje ostrza, a odróżnia je jedynie obecność brody.

Żeleźce takie stanowią najbardziej rozpowszechniony wariant na ziemiach polskich (typ IIB.5.20 wg. Kotowicza) i łącznie odnaleziono ich 47 sztuk [Kotowicz 2018, s. 98]. Z samego lednickiego kompleksu osadniczego znanych jest 8 reprezentantów, a z wielkopolski kolejnych cztery [Kotowicz 2018, s. 99].

W literaturze przyjął się pogląd, ze topory takie zostały wymyślone na Rusi i następnie w 2 poł. X wieku, za sprawą Madziarów rozpowszechniły się w kotlinie karpackiej i stamtąd dalej na północ i północny zachód. Znalezisko wysunięte najdalej na zachód pochodzi z Demmin w Niemczech [Heindel 1992, s. 44, fig. 23:f], a najbardziej południowe stanowi bułgarski egzemplarz [Йотов 2004, s. 99-100,tab. LI:590]. Taka prosta droga redystrybucji jak i ogromna pewność co do miejsca narodzin formy zabytku na Rusi jest jednak nie do przyjęcia. Głównie dlatego, że opiera się ona wyłącznie na przesłankach statystycznych oraz tradycji badawczej. W literaturze przedmiotu funkcjonują jednak inne opinie, na przykład na początku XXI wieku zaproponowany został pogląd o awarskim, morawskim, a pomijając etniczność, o naddunajskim pochodzeniu tej formy [Strzyż 2006, s. 52; Tereszczuk 2005, s. 135]. Pojawiła się również sugestia o równoległym rozwoju formy w różnych miejscach w tym samym czasie [Kurasiński, Skóra 2012a, s. 81].

Jako ostatni głos w tej sprawie zabrał Piotr Kotowicz, argumentując prawdopodobne południowe pochodzenie toporów z taką oprawą. Wnioskowanie opiera nie tylko na opisanych wyżej zabytkach, ale o egzemplarze o wąskich asymetrycznych ostrzach, określone jako typ IB.5.19 [Kotowicz 2018, s. 95-96, 100]. Pochodzenie powyższego typu zostało opisane

powyżej i wydaje się właściwym zaprezentowane wcześniej wnioski odnieść również do opisywanego teraz typu IIB.5.19.

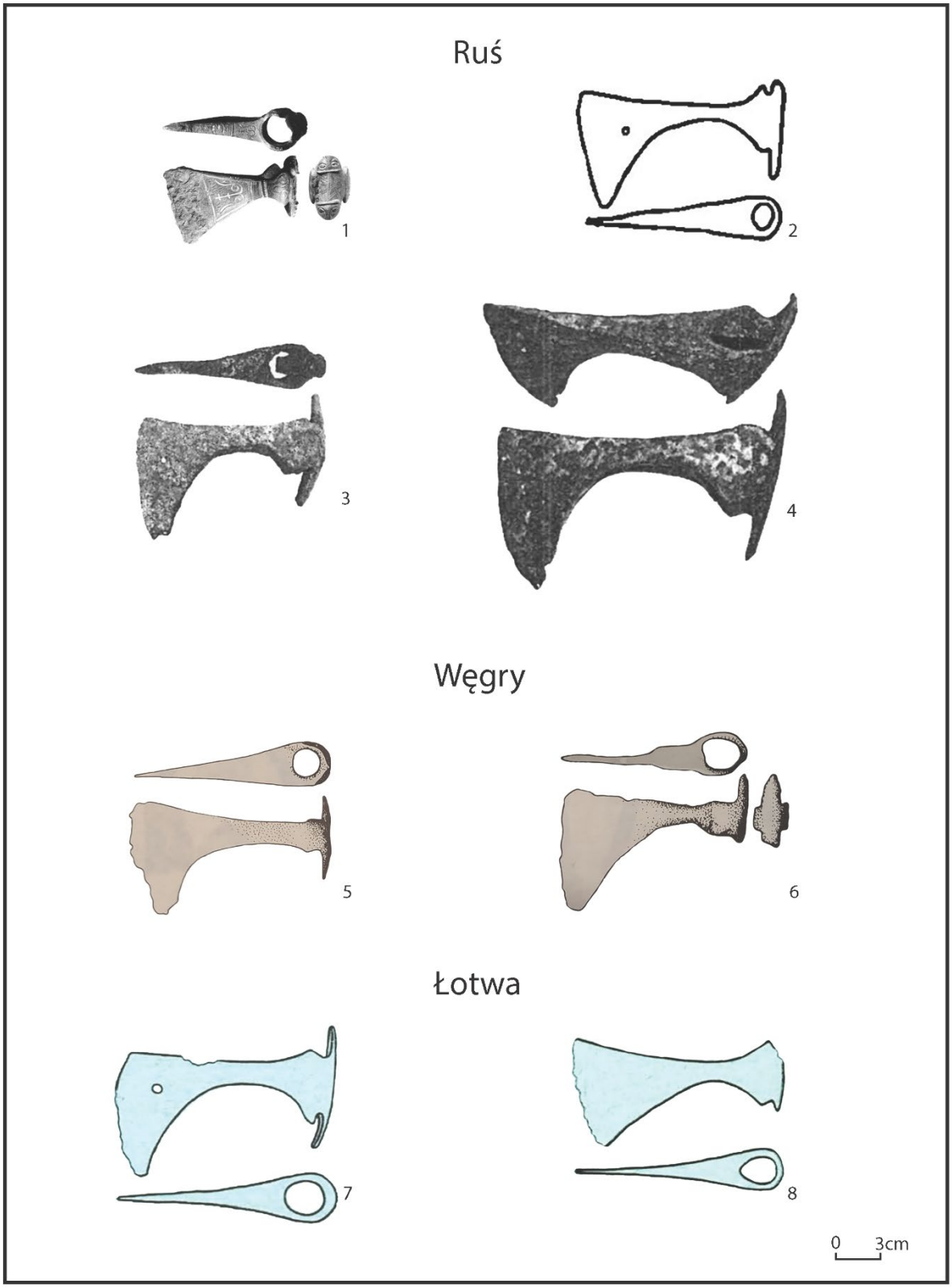

Tabl. 8.62 -Topory typu IIB.1.5.19. 1 - Środkowe Powołże, 2 - Ruś b/d , 3 - okolice Torchina, 4 - Turijskij rejon, 5 - Halimba_Cseres, 6 - Szob_Kiserdo, 7, 8 - Łotwa b/d.

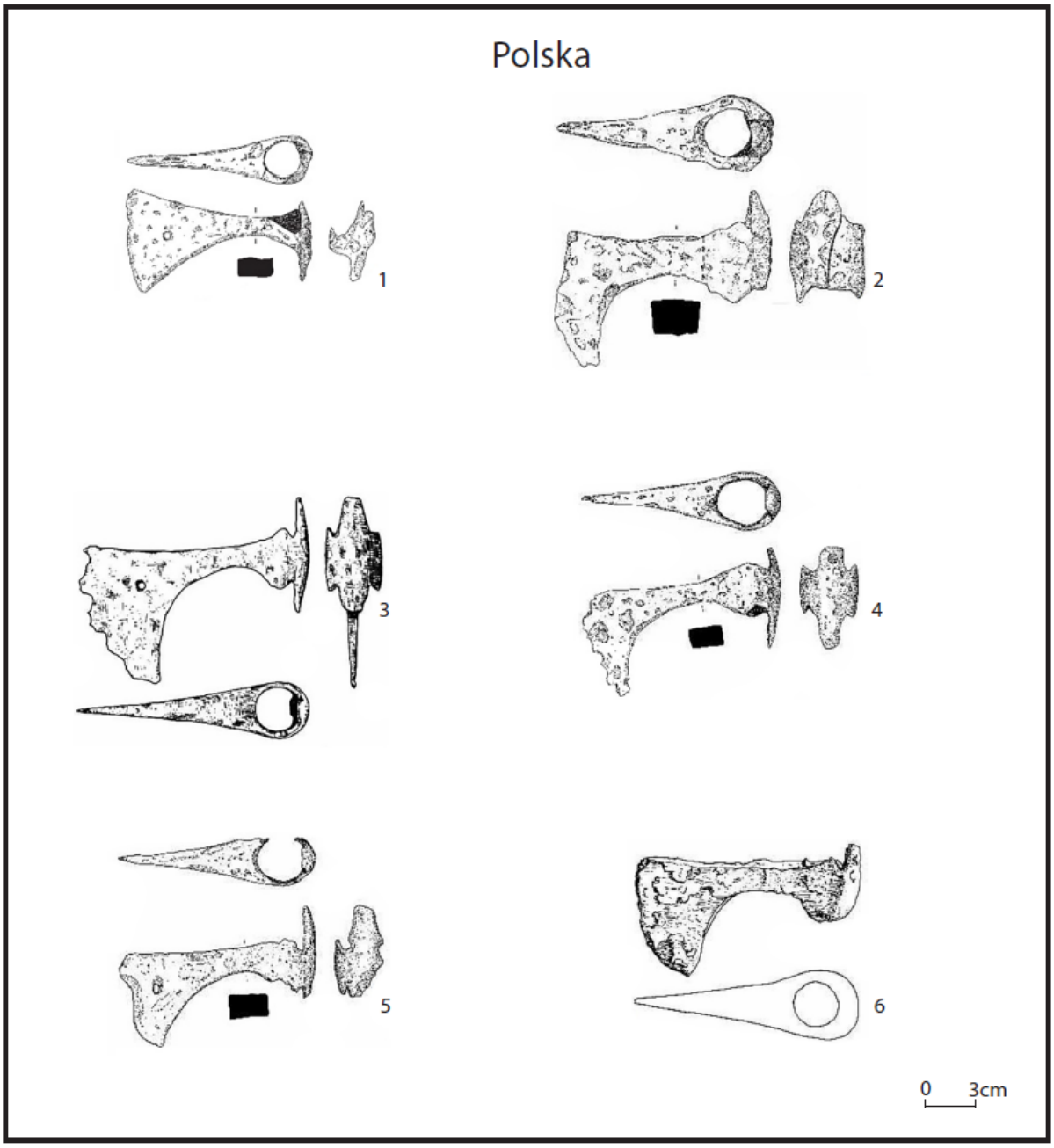

Tabl. 8.63 - Topory typu IIB.1.5.19. 1 - Końskie, 2 - Płock-Podolszyce, 3 - Stradów, 4 - Poddębice, 5 - Lasocice Ogrody, 6 - Zawichost-Podgórze.

Czy w takim wypadku, topór stanowiący obecny przedmiot rozważań, został przywieziony na Ostrów Lednicki czy może powstał na miejscu? A jeżeli ta druga opcja jest właściwa to czy stanowił on inspirację południowymi lub wschodnimi wyrobami, czy po tylu dekadach produkcji toporów z podobną osadą należał już do form tradycyjnych dla władztwa Piastów. Zaprezentowane powyżej analogie nie dają nam możliwości odpowiedzieć na te pytania i w obecnej pracy zabytek będzie traktowany jako wskaźnik przynależności do centralno-wschodnio europejskiego kręgu redystrybucji przedmiotów. Możliwe, że rozwój badań chemicznych nad proweniencją żelaza przyniesie w przyszłości więcej informacji.

6.3.29 Typ IIB.6.33.

Badania w Lednicy dostarczyły znalezisk czekanów. Jeden z nich charakteryzuje smukłe żeleźce, lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska (tabl. 8.64). Wąska szyjka przechodziła w szerokie, asymetryczne i łukowate ostrze, które było spiczasto zakończone. Na ostrzu znajdował się otworek o średnicy 0,3 cm. Osada była zaokrąglona, a obuch zakończony długim, guzikowatym młotkiem. Szyjka ostrza oraz szyjka młotka zostały ozdobione dookolnymi liniami rytymi a dodatkowo na szyjce młotka bliżej guzikowatego zakończenia wymodelowano trzy dookolne żeberka.
Całkowita długość zabytku wynosiła 16,6 cm, wysokość ostrza 8,5 cm. Światło osady było owalne o wymiarach 2,3 x 2,1 cm. Długość młotka wynosiła 4 cm.

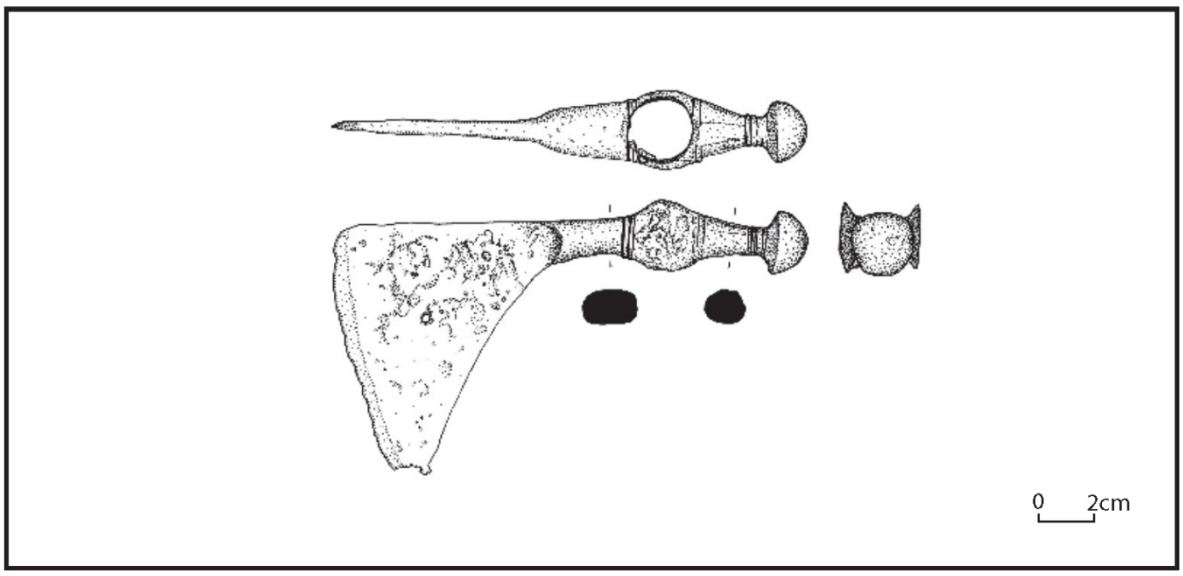

Tabl. 8.64 - Topór typu IIB.6.33 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/93/71/99.

Został on wyodrębniony jako typ IIB.6.33 w podziale Piotra Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 118]. W podziale Nadolskiego czekany tej formy należą do typu Ia [Nadolski 1954, s. 41].
Do jego odkrycia doszło w 1999 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Stanowi on znalezisko luźne, ponieważ został wydobyty podczas przeszukiwania dna zbiornika z detektorem metalu.

Zabytek nie posiada ścisłych analogi. Znane są oczywiście czekany o identycznie ukształtowanym młotku i osadzie, różnią się one natomiast kształtem ostrza. W większości przypadków są one węższe i/lub zaopatrzone w brodę. Ponieważ kolejny z lednickich

czekanów różni się tylko obecnością brody rozważania nad proweniencją obu zabytków zostaną przedstawione wspólnie.

6.3.30 Typ IIB.6.34.

Jak wspomniano, drugi czekan posiadał wyodrębnioną brodę. Jego ostrze również było szerokie, asymetryczne i łukowato wygięte (tabl. 8.65). Broda wyraźnie wyodrębniona, aczkolwiek wąska i półkoliście podcięta. Na ostrzu znajdował się otworek o średnicy 0,4 cm. Osada czekana była zaokrąglona, obuch został zakończony długim guzikowatym młotkiem. Samo żeleźce było smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska. Na jego powierzchni znajdowała się subtelna dekoracja w postaci dwóch linii rytych umieszczonych na szyjce oraz dwóch dookolnych żeberek na szyjce młotka.

Jego długość wynosiła 14,8 cm, wysokość ostrza 7,6 cm, a światło owalnej osady posiadało wymiary 2,1 na 2,2 cm. Waga zabytku z zachowanym toporzyskiem o długości 79,3 cm wynosiła 434 gramy.

Analizowany czekan został odnaleziony w trakcie prac podwodnych w 2003 roku, prowadzonych przez Wojciecha Szultę. Zalegał on w reliktach mostu zachodniego co pozwala, aczkolwiek z dużą ostrożnością, oszacować jego chronologię pomiędzy połową X a połową XI wieku.

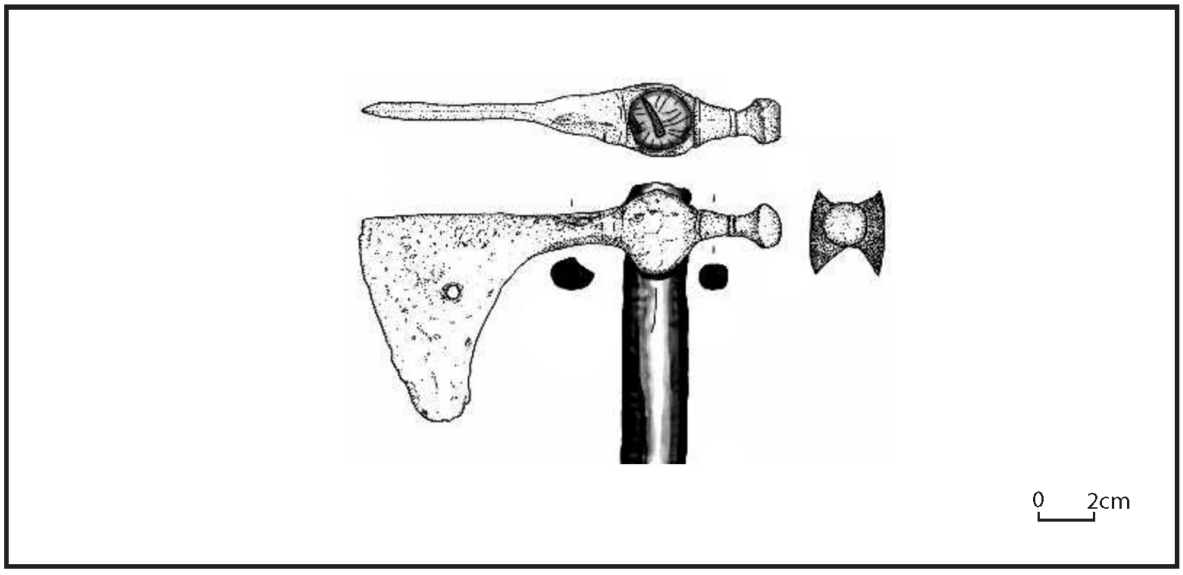

Tabl. 8.65 - Topór typu IIB.6.34 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/108/6/03.

Czekany z guzikowatym młotkiem i szerokim ostrzem zaopatrzonym w brodę zostały odnalezione w Lutomiersku, w grobie szkieletowym z końca X lub 1 ćw. XI wieku (tabl. 8.66: 1) [Nadolski, Abramowicz, Poklewski 1959, s. 47, 52-54, tab. 8, tabl. XXXVI:d; Kotowicz 2018, s. 118]. Drugi zabytek pochodzący z Bodzi (pow. Włocławek) zalegał w grobie o identycznej chronologii jak lutomierski (tabl. 8.66: 2) [Kara 2015, s. 187-191, fig. 9.4]. Ścisłą analogię do lednickiego czekana stanowi znalezisko z Kawrowa-Orszymowic. Natrafiono na niego na cmentarzysku szkieletowym z grobami w obstawach kamiennych datowanych od 2 poł. XI do 1 poł. XII wieku (tabl. 8.66: 3) [Paulsen 1956, s. 44, Abb. 14:g; Kordala 2006, s. 50]. Zabytek z Lasocina datowany jest na ten sam czas (tabl. 8.66: 4) [Wachowski 1975, s. 91, tab. 10, ryc. 9:1].

Większość znanych czekanów pochodzi z terenów wschodnioeuropejskich. Pojedyncze znaleziska ze wschodniej i północno-wschodniej Rosji posiadają jedenastowieczną chronologię (tabl. 8.66: 5, 6) [Алешковский 1960, s. 72, przyp. 16, рис. 1:11 sub-typ B6; Недошивина 1963, s. 61, fig.35, tabl. IV:2; Кирпичников 1966, s. 35, табл. XII:7-8]. Znany jest również egzemplarz z północno wschodniej Bułgarii (tabl. 66: 7) [Йотов 2004, s. 91, обр 44:558, pl. XLVII:557 – sub-typ 2B].

Na podstawie zaprezentowanego materiału ponownie nie możemy jednoznacznie określić pochodzenia lednickich zabytków. Na moment obecny wydaje się, że poprawnym będzie założyć iż posiadały one podobną popularność zarówno na obszarze słowiańszczyzny zachodniej jak i wschodniej.

Przejdźmy w takim wypadku do ogólnej analizy czekanów o tak samo ukształtowanej osadzie i młotku ale o węższych ostrzach.

Zabytki te zostały opisane jako grupa IB.6.33 a wspomniane wąskie ostrze jest tutaj asymetryczne. Z obszaru Polski znane są one z Drwał (pow. Ryski) (tabl. 8.67: 1), Końskiego (pow. Końskie) (tabl. 8.67: 2) i Korzybia Dużego (pow. płoński) (tabl. 8.67: 3). Jest to zbiór zróżnicowany wewnętrznie, gdzie wyrazie widać odmienne sposoby ukształtowania młotka oraz ostrza. Cechy te czynią je odległymi od lednickich znalezisk [Kotowicz 2018, s. 118].

Ruskie zabytki tej grupy pod względem ukształtowania młotka są natomiast zbieżne z opisywanymi w tym rozdziale co może stanowić poszlakę przy poszukiwaniach ich proweniencji (tabl. 8.67: 4-6) [Kotowicz 2018, s. 118].

Kolejny czekan pochodzi z Szarowa (pow. Poddębice) i w odróżnieniu od powyższych jest on zaopatrzone w brodę (IB.6.34) a co istotne dla naszych rozważań jest on bardzo podobny do lednickich znalezisk (tabl. 8.67: 7) [Kotowicz 2018, s. 118].

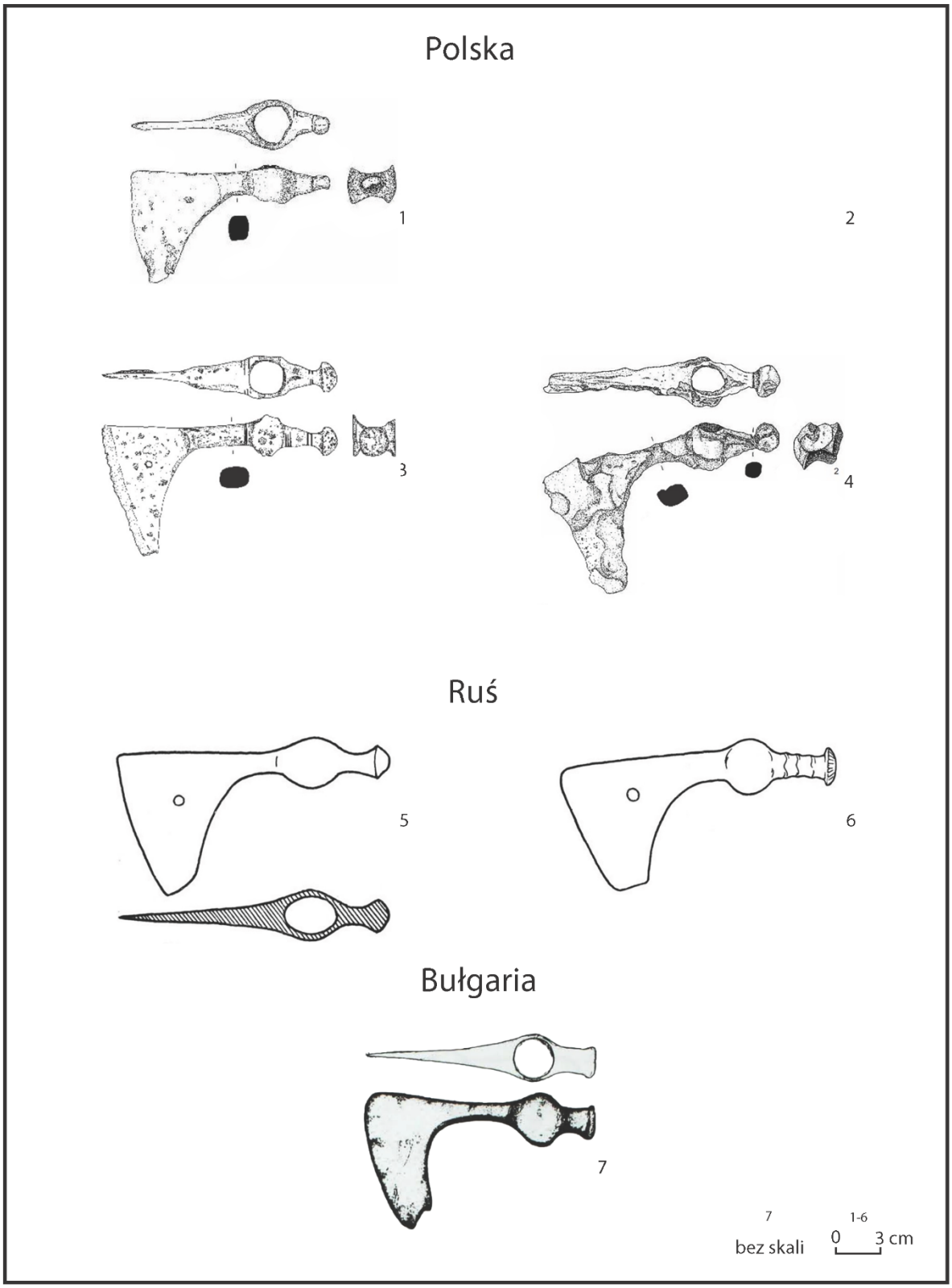

Tabl. 8.66 - Topory typu IIB.1.5.19. 1 - Lutomiersk, 2 - Bodzia , 3 - Karwowo-Orszymowice, 4 - Lasocin, 5 - Кабанское, 6 - Владимирская обл., 7 - północno wschodnia Bułgaria.

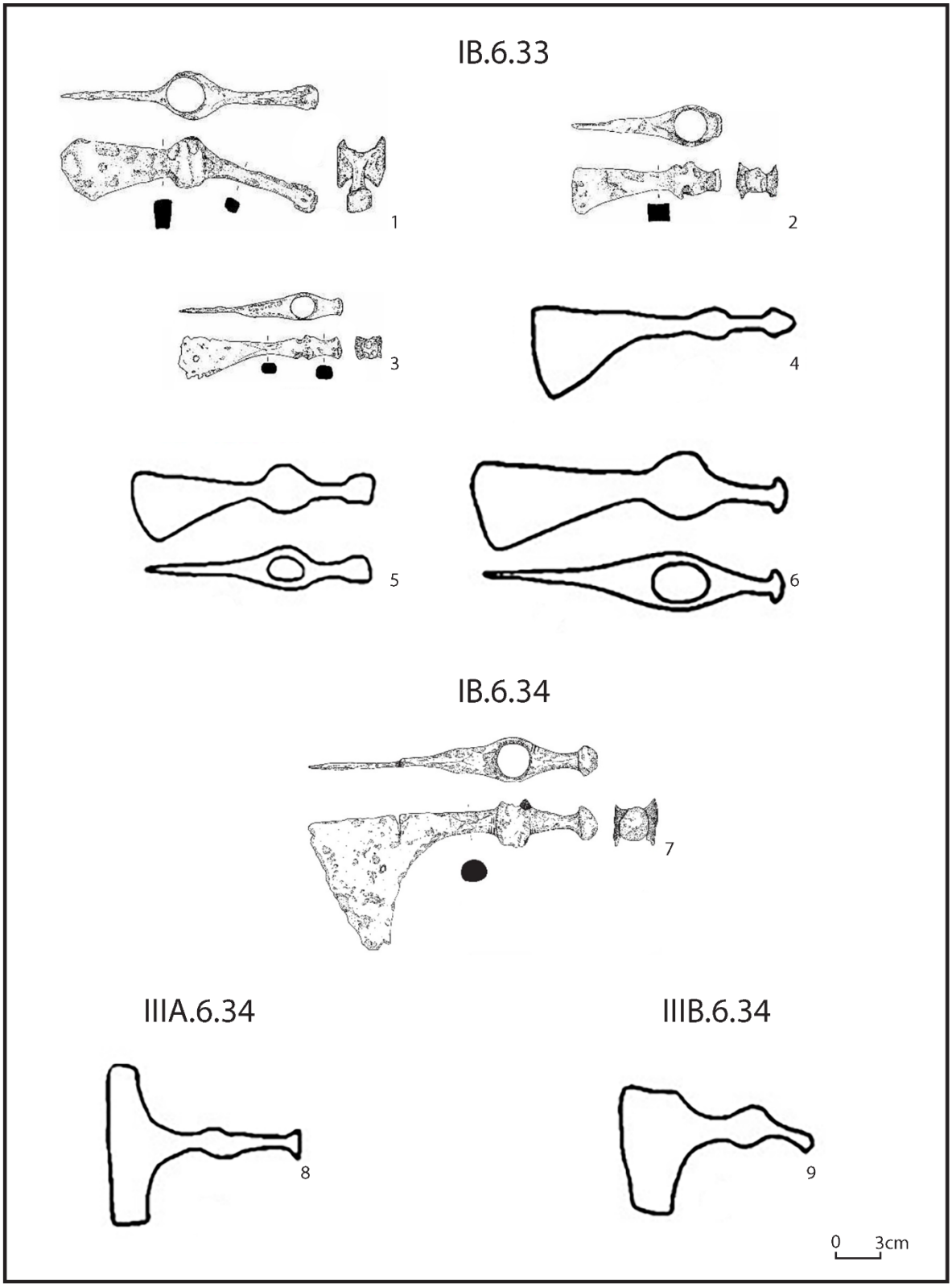

Tabl. 8.67 - Topory typu IIB.1.5.19. 1 - Drwały , 2 - Końskie , 3 - Korzybie Duże, 4, 5, 6 - Ruś, 7 - Szarów, 8, 9 - Ruś.

Czekany zaopatrzone w mocno wyciągnięty obuch i o bardzo szerokich ostrzach, zarówno symetrycznych (IIIA) (tabl. 8.67: 8) jak i niesymetrycznych (IIIB) (tabl. 8.67: 9) znane są z Rusi [Алешковский 1960, s. 72]. W pewien sposób rozmaitość form ostrzy ruskich czekanów może być odczytana jako dowód dużej popularności tego rodzaju broni u naszych wschodnich sąsiadów. Idąc takim trybem rozumowania ponownie można by było przychylić się do wschodniej proweniencji wielkopolskich artefaktów. Jednak sprawa nie jest jednoznaczna albowiem nie widzimy zbieżności w kształcie młotka co może być istotnym elementem diagnostycznym.

Spróbujmy wyciągnąć wnioski z niniejszego zestawienia. Wielu badaczy uważa, że nie należy ich łączyć z bezpośrednim wschodnim odziaływaniem [Kostrzewski 1921, s. 145; Kordala 1999, s. 108; Górecki 2001, s. 139; Borowczak 2008, s. 30; Kotowicz 2013, s. 63]. Wskazują oni na ogólne miejscowe środkowo-wschodnioeuropejskie pochodzenie [Nadolski 1954, s. 41-42] zaznaczając, że do ukształtowania tej idei doszło na obszarach położonych na wschodzie, zapewne podporządkowanych Chazarom [Комар, Сухобоков 2000, рис. 2:49-57]. Stamtąd miałyby one trafić na teren państwa wielkomorawskiego [Hanuliak 2004, obr. 15:7, tabl. CVII:1] i do Bułgarii [Йотов 2004, обр. 47-50]. Możliwe, że także przez kontakty z Chazarami te wyroby zostały zaimplementowane na Rusi.

Którą drogą trafiły na ziemie Piastów nie będziemy w stanie odpowiedzieć i tak samo nie określimy czy już w interesującym nas okresie nie stanowiły produktu miejscowego. W takiej sytuacji pozostaje nam je traktować jako ślad przynależności do wspólnoty centralno-wschodnio Europejskiej. Tak jak w wielu wcześniejszych przypadkach miejmy nadzieję, że rozwój badań fizykochemicznych pozwoli na uściślenie ich proweniencji w przyszłości.

6.3.31 Typ IIIA.5.1.

Następny zbiór reprezentowany jest przez trzy żeleźce (nr inw. MPP/A/3/203/61; MPP/A/93/60/99; MPP/A/93/74/99) (tabl. 8.68: 1-3). Charakteryzują się one osadami zaopatrzonymi w wyodrębnione trójkątne wąsy i zaokrąglone obuchy, a ich ostrza są szerokie i wachlarzowate. W jednym przypadku (203/61) ostrze było lekko asymatryczne, a samo żeleźce lekko uniesione w stosunku do osi pionowej toporzyska. Pozostałe dwa były usytuowane prostopadle, a ich ostrza można opisać jako symetryczne. Różnica widoczna jest także w ukształtowaniu linii ostrza. W dwóch przypadkach (203/61 i 74/99) jest ona łukowata, a w trzecim egzemplarzu prosta (60/99).

Topory różniły się rozmiarami. Najmniejszy (kat. 203/61) posiadał długość 11,5 cm, wysokość ostrza 9,4 cm i owalne światło osady o wymiarach 2,6 na 2,3 cm. Ważył 127 gram. Drugi (60/99) był długi na 13,1 cm z ostrzem wysokim na 17 cm. Posiadał migdałowate światło osady o wymiarach 2,5 na 2,4 cm. Ważył 225 gram. Trzeci (74/99) największy posiadał długość 18,2 cm przy wysokości ostrza 13,7 cm i z owalnym otworem na toporzysku o wymiarach 2,7 x 2,5 cm. Jego waga była równa 292 gramom.

Zostały one przyporządkowane do typu IIIA.5.1 w podziale dla znalezisk polskich [Kotowicz 2018, s. 76], odpowiadają one typowi M wg. Jana Petersena [Petersen 1919, s. 46-47, Fig. 44-45], typowi VI wg Wheelera [1967, s. 63, Fig. 11], II wg Nadolskiego [1954, s. 43] oraz VII wg Kirpičnikova [Кирпичников 1966, s. 39].

Pierwszy topór (203/61) został odnaleziony w 1961 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Józefa Łomnickiego. Miał on zalegać w reliktach mostu zachodniego. Kolejne dwa zabytki zostały odnalezione w 1999 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke i stanowią one znaleziska luźne.

Analogiczny zabytek został odnaleziony na obszarze Wielkopolski. Stanowi go datowany na 2 poł. XI wieku okaz z Bilczewa (pow. Konin), pochodzący z grobu szkieletowego (tabl. 8.69: 1) [Gorczyca, Olińska 1989, s. 57-58, 60, ryc. 4:a, 6:a; Gorczyca, Schelnner 2012, s. 56-57, 78-79, tab. 44:4]. Na kolejny zabytek natrafiono na Mazowszu, na stanowisku Korzybie Duże (pow. Płońsk) i datowany jest na okres od 2 poł. XI do połowy XII wieku (tabl. 8.69: 2) [Rutkowski 1906a, s. 28, rys. 2; Rauhut 1971, s. 514-515, kat. 41, tabl. III:f; Kordala 2006, s. 54]. Następny polski okaz to luźne znalezisko z Nakła (tabl. 8.69: 3) [Sarnowska 1962, s. 499-500, ryc. 5]. Dwa zabytki bez pewnego kontekstu pochodzą z dwóch przeciwległych części kraju. Jeden z Mazowsza, z okolic Płocka, prawdopodobnie z cmentarzyska szkieletowego (tabl. 8.69: 4) [Kotowicz 2014, s. 201-202], drugi ze śląska (tabl. 8.69: 5) [Kotowicz 2014, s. 205].

Zabytki tej formy znane są z Irlandii gdzie użytkowano je od XI i XII wieku [Halpin 2008, s. 163, 165, fig. 63, pl. XXVIII]. Wiele z nich wydobyto z rzeki Blackwater we wspomnianym kraju, gdzie datowane są bardzo szeroko ponieważ na czas od X do XVI stulecia (tabl. 8.69: 6-8) [Bourke 2001, s. 64, fig. 4:34-35, 5:37,42,44(?),46, 6:40,51, 7:52, groupe 11].

Spotykane są we wschodnich Niemczech (tabl. 8.70: 3) [Heindel 1992, s. 34, Abb. 15:a], na północy Rusi (tabl. 8.70: 1, 2) [Алешковский 1960, s. 74, рис. 1:43; Соболев 2001, рис. 2: 17] i wśród sąsiadujących z nią ludów ugrofińskich (tabl. 8.70: 4) [Рябинин 2001, табл. XXI:7].

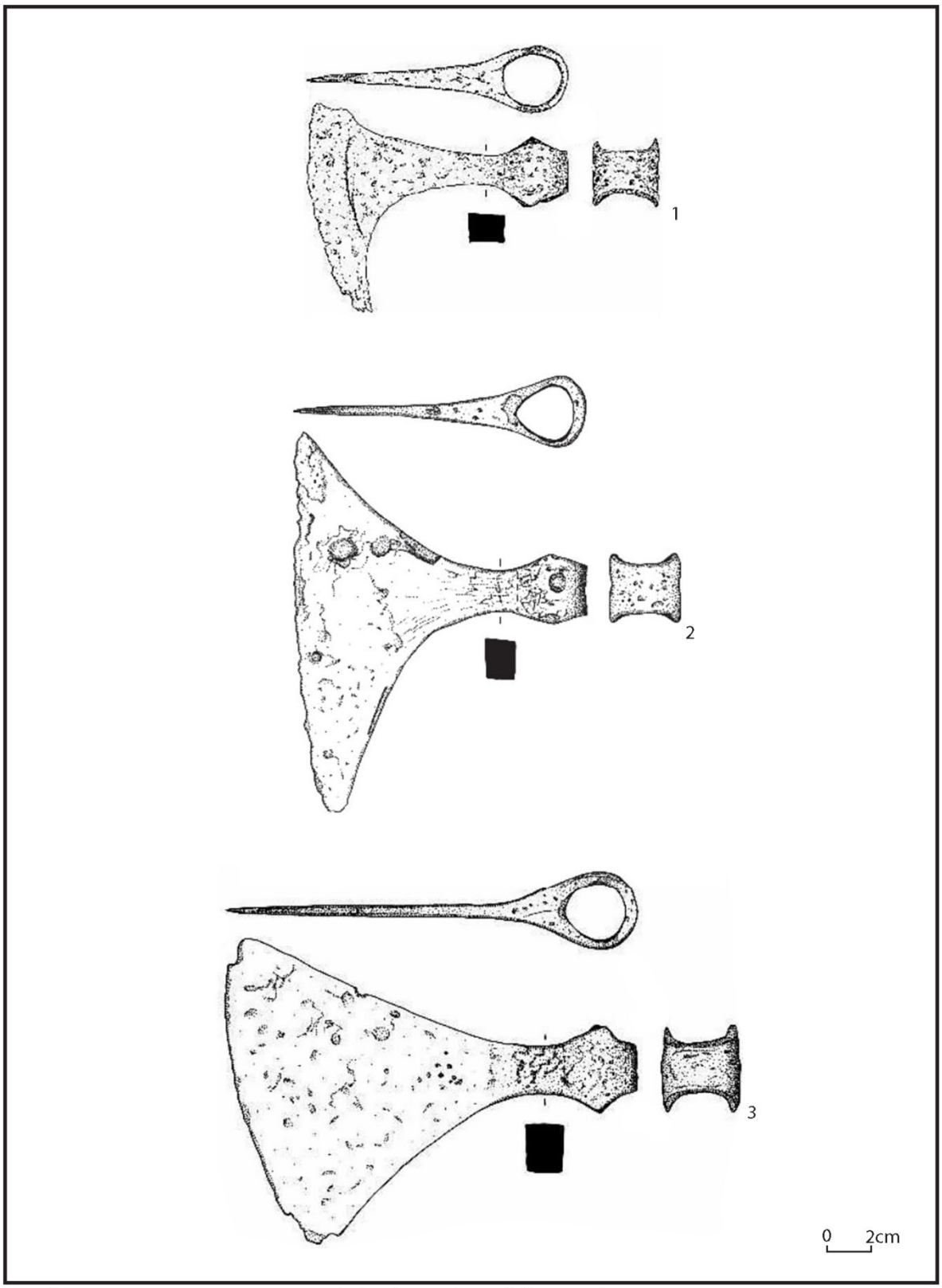

Tabl. 8.68 - Topory typu IIIA.5.1 z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - MPP/A/3/203/61, 2 - MPP/A/93/60/99, 3 - MPP/A/93/74/99.

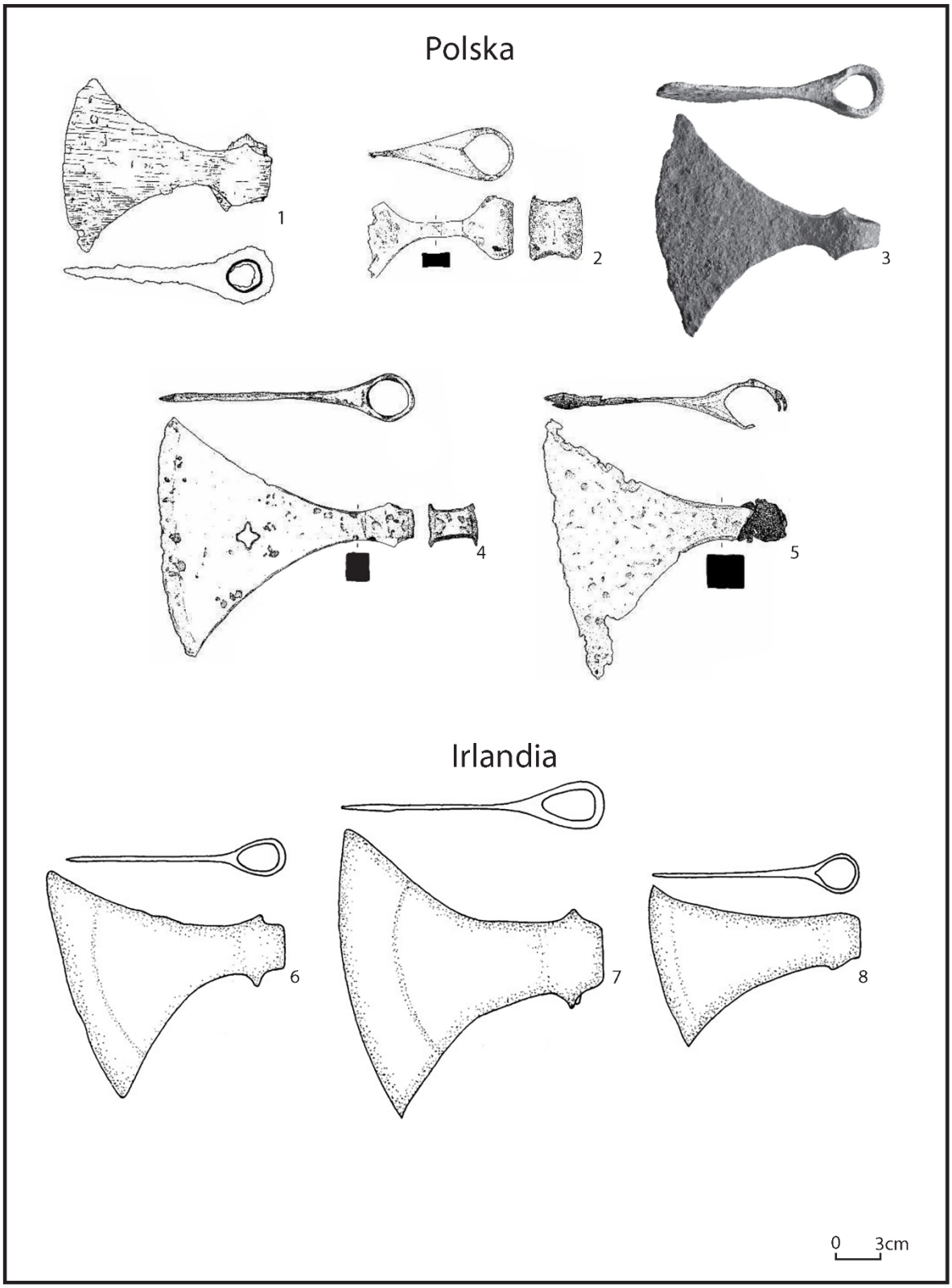

Tabl. 8.69 - Topory typu IIB.1.5.19. 1 - Bilczew, 2 - Korzybie Duże , 3 - Nakło,
4 - Miejscowość nieznana, Mazowsze, 5 - Miejscowość nieznana, Śląsk, 6, 7, 8 - Black Water River.

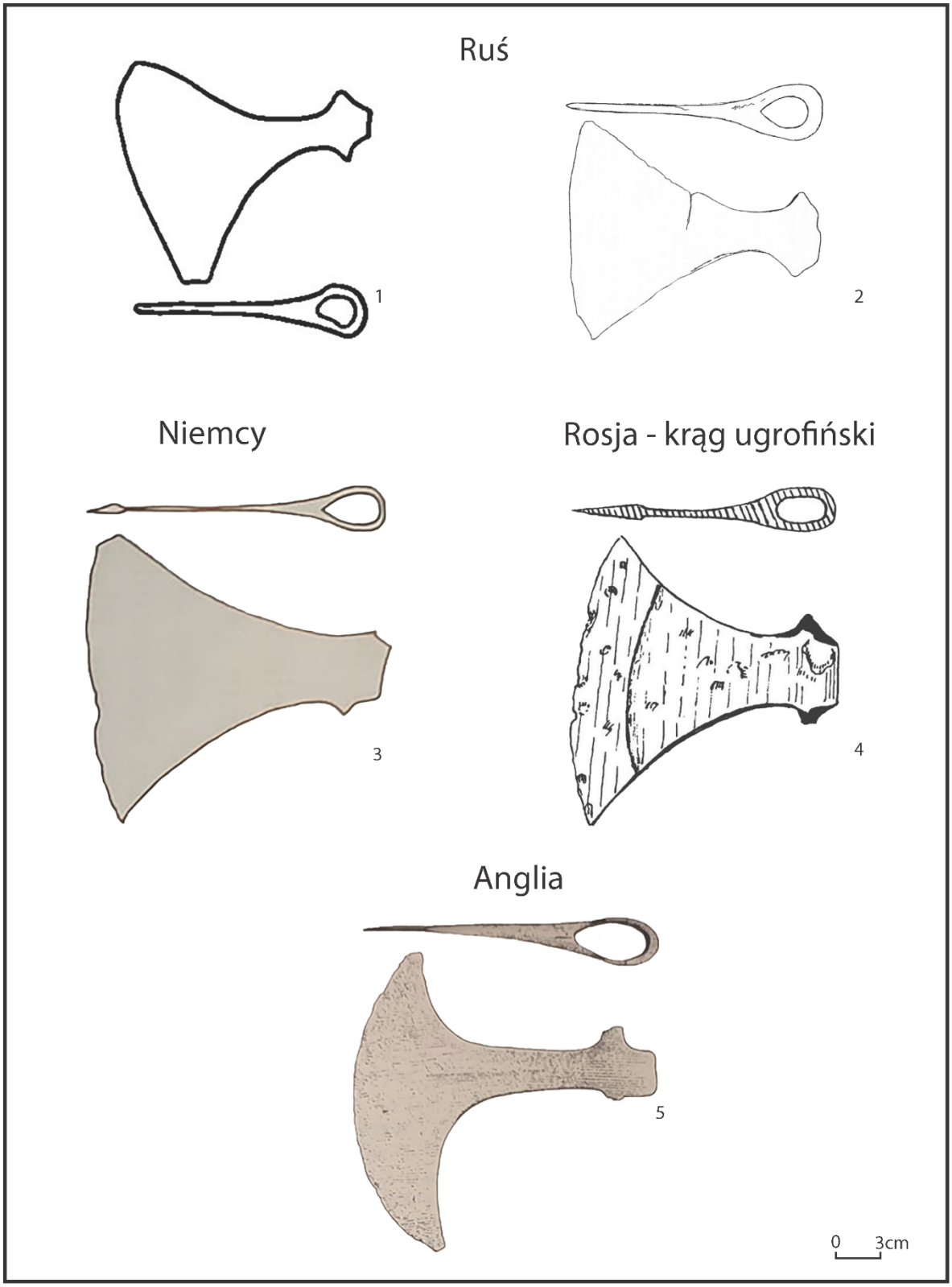

Tabl. 8.70 - Topory typu IIIA.5.1. 1 - Ruś b/d, 2 - Balszoje Szatnowichi , 3 - wschodnie niemcy b/d, 4 - Ziemie nowogrodzka , 5 - Tamiza (z rzeki).

Widzimy je również na Łotwie [Gałęzowska 2007, s. 253, tabl. 5:1], a jeszcze częściej wśród XI i XII-wiecznych znalezisk litewskich (tabl. 8.71: 1, 2) [Stankus 1995, s. 94, 80:1-4 pav.; Gintautaitė-Butėnienė, Butėnas 2002, s. 26, fig. 16:4].
Późnośredniowieczną chronologię posiada znalezisko z Tamizy, chociaż jego podstawy datowania są wątpliwe (tabl. 70: 5) [Ward-Perkins 1967, s. 65, fig. 15:2; Kotowicz 2018, s. 76].

Wydaje się słusznym przyjąć, że typ ten należy łączyć z oddziaływaniami zachodnio-północnymi lub wschodnio-północnymi, jednak tutaj istotnym jest określenie charakteru owych oddziaływań. Zdaniem Piotra Kotowicza, ze względu na zupełny brak toporów z zaokrągloną osadą w Skandynawii, należy je uznać za lokalne naśladownictwa tamtejszych wyrobów. Mowa tu o klasycznych formach typu M wg. Jana Petersena [Kotowicz 2013, s. 70; 2018, s. 77]. Można również przyjąć, że były one wytwarzane w jednym z licznych emporiów należących do wikińskiej diaspory, zlokalizowanym gdzieś poza samą Skandynawią. Czyżby z jednego z nich trafiły one do lednickiego kompleksu osadniczego? Opisane powyżej trzy zabytki wskazują na powiązania z kręgiem północno, centralno i wschodnio europejskim, który przyjęło się w literaturze określać jako diaspora wikińska. Jako ślad tych kontaktów będę one traktowane w dalszej części dysertacji.

6.3.32 Typ IIIA.5.4.

Unikatową formę posiadał topór odkryty w 1999 roku (tabl. 8.72). Jego osada z owalnym otworem była zaopatrzona w dolne i górne trójkątne wąsy i spłaszczony obuch. Masywna szyjka przechodziła w bardzo szerokie, symetryczne, wyodrębnione od dołu i zupełnie proste ostrze.
Całkowita długość zabytku to 14 cm, a wysokość ostrza 18,4 cm. Światło osady posiadało wymiar 3,8 na 2,6 cm. Żeleźce pomimo swoich dużych rozmiarów ważyło jedynie 300 gram.
Zabytek stanowi reprezentanta typu IIIA.5.4 [Kotowicz 2018, s. 91]. Odpowiada również typowi 21 w klasyfikacji dla toporów z Hedeby [Westphalen 2002, s. 58, Abb. 15]. Przez Janusza Góreckiego został opisany jako typ Lunow, co jednak tylko częściowo jest zgodne z rzeczywistością albowiem pojęcie to dotyczy bardzo szerokiego spektrum żeleźców. Aspekt ten był już kilkukrotnie poruszany w literaturze [Górecki 2001, s. 139; Borowczak 2008, s. 25, przyp. 32; Kotowicz 2013, s. 69].

Jak odnotowano powyżej, został on wyłowiony w 1999 roku podczas badań kierowanych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Stanowi znalezisko luźne i z tego względu jego chronologię możemy określić posługując się analogiami z innych obszarów Europy.

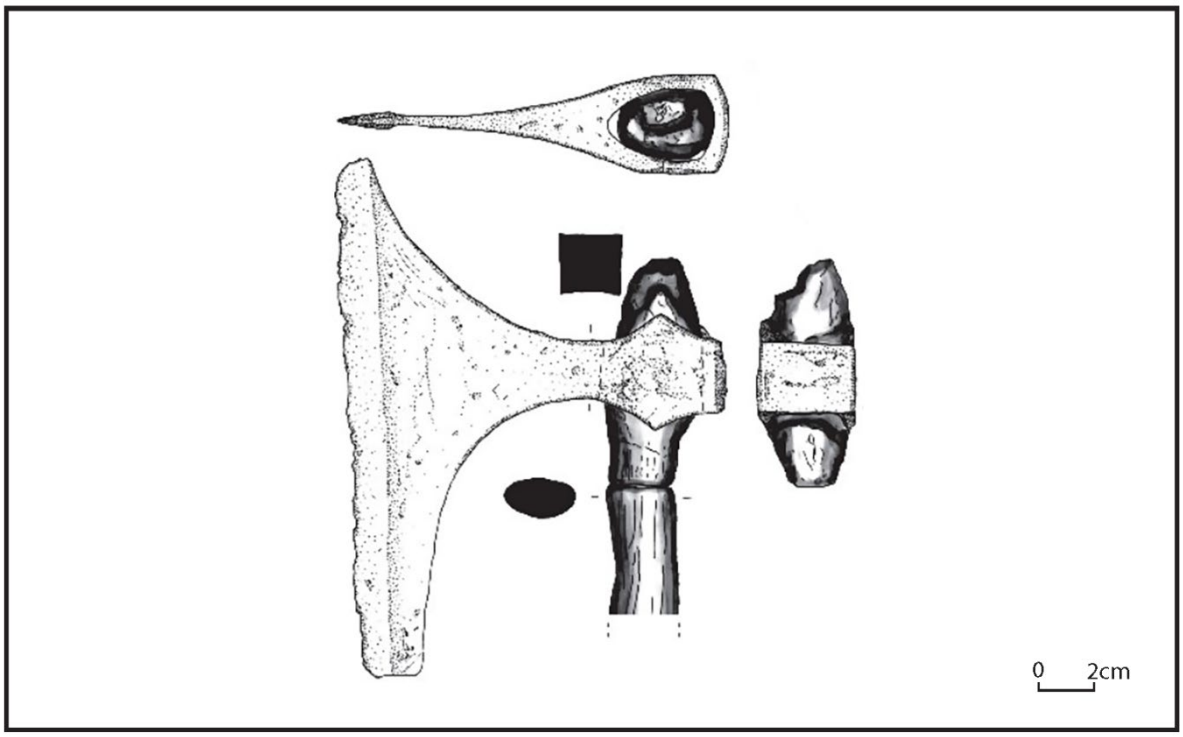

Tabl. 8.72 - Topór typu IIIA.5.4 z lednickiego kompleksu osadniczego, nr inw. MPP/A/93/98/99.

Podobne topory znane są z Danii ze stanowisk w Trelleborgu (tabl. 8.73: 1) i Over Hornbæk (tabl. 8.73: 20. Pochodzą z grobów datowanych na okolice 1000 roku. [Paulsen 1956, s. 164-165, Abb. 86:a-b; Nielsen 1991; Pedersen 1997, Fig. 3]. W wielokrotnie wspominanym już w pracy duńskim porcie w Hedeby, obecnie w Niemczech, natrafiono na zbliżony wyrób (tabl. 8.73: 3) [Westphalen 2002, s. 66, Taf. 16:4].

Jeden egzemplarz pochodzi z Gotlandii z miejscowości Akebäck (tabl. 8.73: 4) [Thunmark-Nylén 1998, Taf. 260:2; 2006, s. 312].

Były one użytkowane przez mieszkańców Połabia (Niemcy) w okresie pomiędzy XI a XIII wiekiem (tabl. 8.73: 5, 6; tabl. 8.74: 1-4). [Schuldt 1961, Abb. 85; 1965, Taf. 15:III/95,302; Corpus… 1973, Taf. 12/8:11; Heindel 1992, s. 36, 41, Abb. 15:g, 22:f; Th.G. 1992, 95-96, kat. 16B:15; Schmidt 1984, pl. 31:d; Lampe 1974, s. 220, pl. 26:b]. Najmłodsze znalezisko pochodzi z Neubrandenburg-Fischerinsel, którego chronologia wskazuje, że forma ta przetrwała u Słowian połabskich aż do schyłku wczesnego średniowiecza (XIII wiek) [Heindel 1992, s. 36].

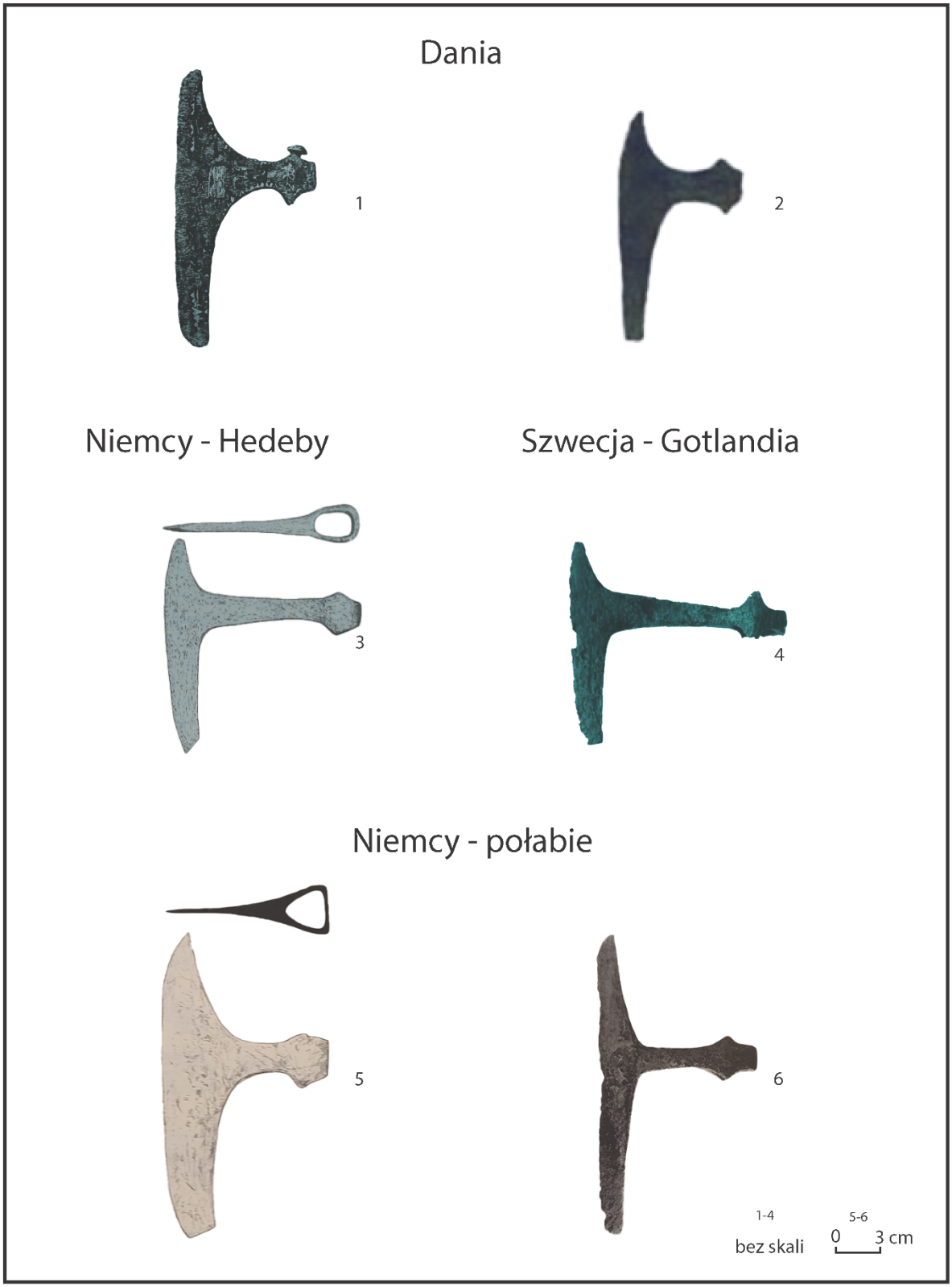

Tabl. 8.73 - Topory typu IIIA.5.4. 1- Trelleborg, 2 - Over Hornbæk, 3 - Hedeby, 4 - Akebäck, 5 - Dallmin, 6 - Rodde.

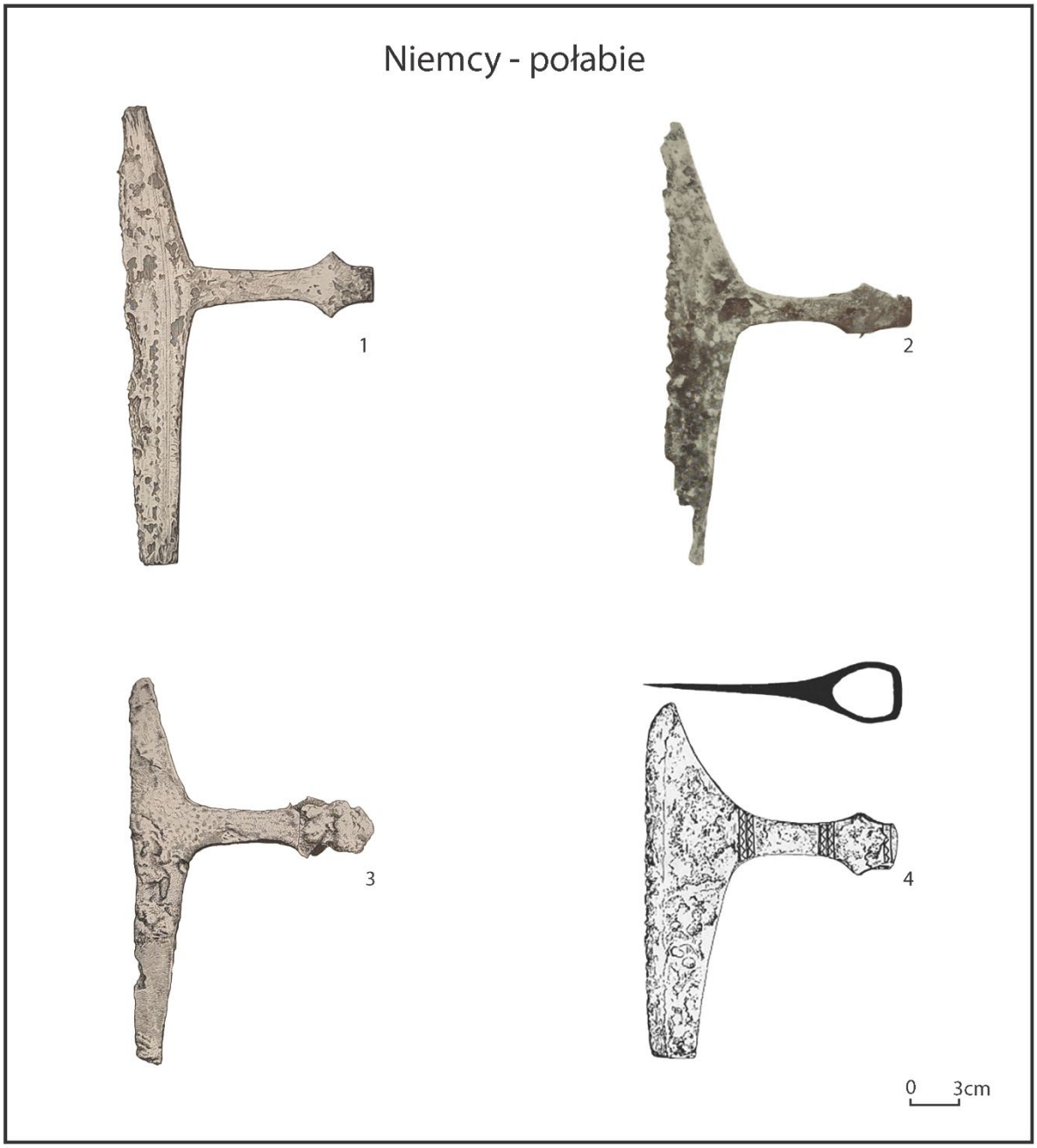

Tabl. 8.74 - Topory typu IIIA.5.4. 1 - Behern-Lubchin, 2 - Demmin , 3 - Niemcy b/d , 4 - Teterow.

Ponieważ zabytek lednicki stanowi znalezisko luźne jego chronologia została oparta o czas zasiedlenia całego kompleksu osadniczego (IX do XIV wieku). Bezpośrednie analogie pozwalają je zawęzić do okresu przypadającego na X - XIII wiek. Wydaje się tutaj logicznym założyć, że stanowi on ślad powiązań ze słowiańszczyzną połabską. Jak to zazwyczaj bywa w archeologii przy posługiwaniu się małą grupą zabytków, pojawiają się wątpliwości co do takiego założenia. Odnajdywane stosunkowo licznie w południowej Skandynawii topory, różniące się od lednickiego zaokrąglonym obuchem, mogą sugerować napływ idei z tego kierunku. Ciężko tutaj rozstrzygnąć, czy mamy do czynienia z miejscową adaptacją obcej formy. Sprawę

dodatkowo utrudnia wspomniany luźny kontekst odkrycia zabytku, możliwe że datowania radiowęglowe przeważyły by szalę na jedną z zaproponowanych interpretacji.

6.3.33 Typ IIIA.5.20a. nr inw. MPP/A/35/91/86.

Do wyjątkowych okazów należy topór o bardzo szerokim, symetrycznym ostrzu, które jest obustronnie wyodrębnione i ukośnie podcięte (tabl. 8.75). Jego żeleźce jest prostopadłe do osi pionowej toporzyska i bardzo smukłe. Osada posiada wąsy, zarówno dolne i górne, ale słabo wyodrębnione. Obuch jest zaokrąglony i zaopatrzony w obustronny kapturek. Na ostrzu znajduje się okrągły otworek o średnicy 0,4 x 0,4 cm.

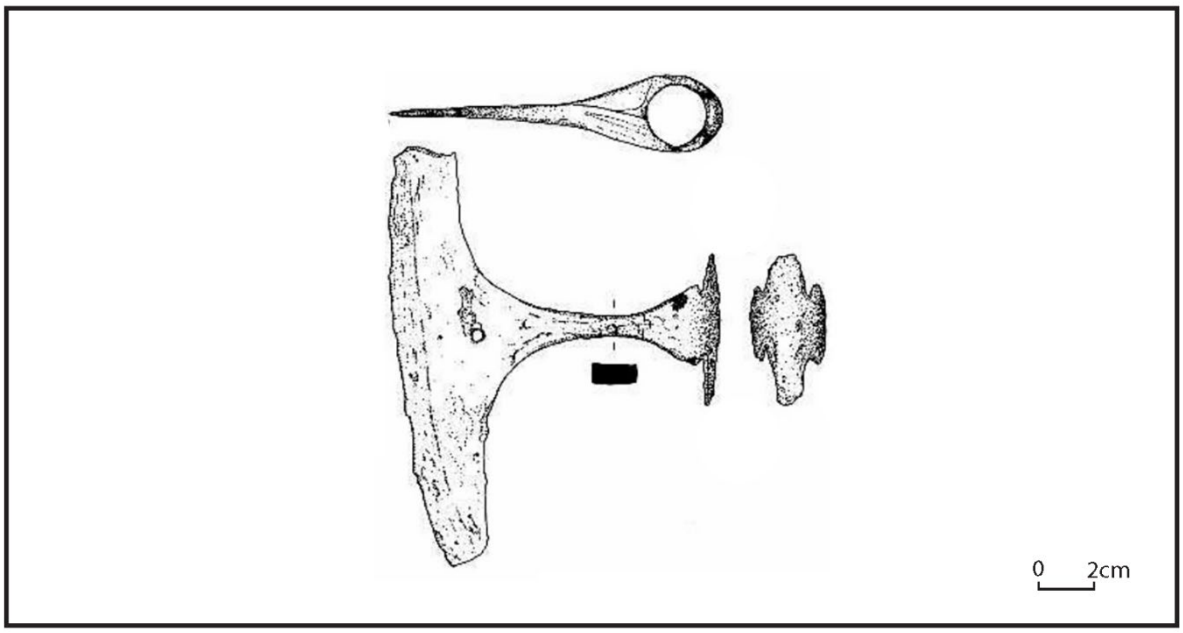

Tabl. 8.75 - Topór typu IIIA.5.20a z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/35/91/85.

Opisywane znalezisko czyni unikatowym nie tylko sam kształt, ale również niezachowany do dzisiaj ornament, niestety zdobienie to zostało usunięte w wyniku korozji jak i zabiegów konserwatorskich. Ślad po nim stanowiły słabo widoczne linie wyryte po bokach szyjki. Bliżej osady były to linie proste, które po stronie ostrza przechodziły w ornament rybiej łuski. Całość kompozycji była zamknięta przez łukowate linie biegnące wzdłuż krawędzi. Motyw zdobniczy, który znajdował się na ostrzu został niestety całkowicie usunięty. We wspomniane wyryte

żłobki mógł być wklepany miedziany lub srebrny drut [Kotowicz 2011, fig. 7:2; 2013, s. 45, 228].

Chociaż proporcjonalnie ostrze było większe niż całkowita długość żeleźce, to wynika to z faktu, że topór był niewielkich rozmiarów. Jego całkowita długość wynosiła 11,7 cm, zachowana szerokość ostrza 14,9 cm, okrągła osada posiadała wymiar 2,1 x 2,2 cm, ważył zaledwie 136 gram.

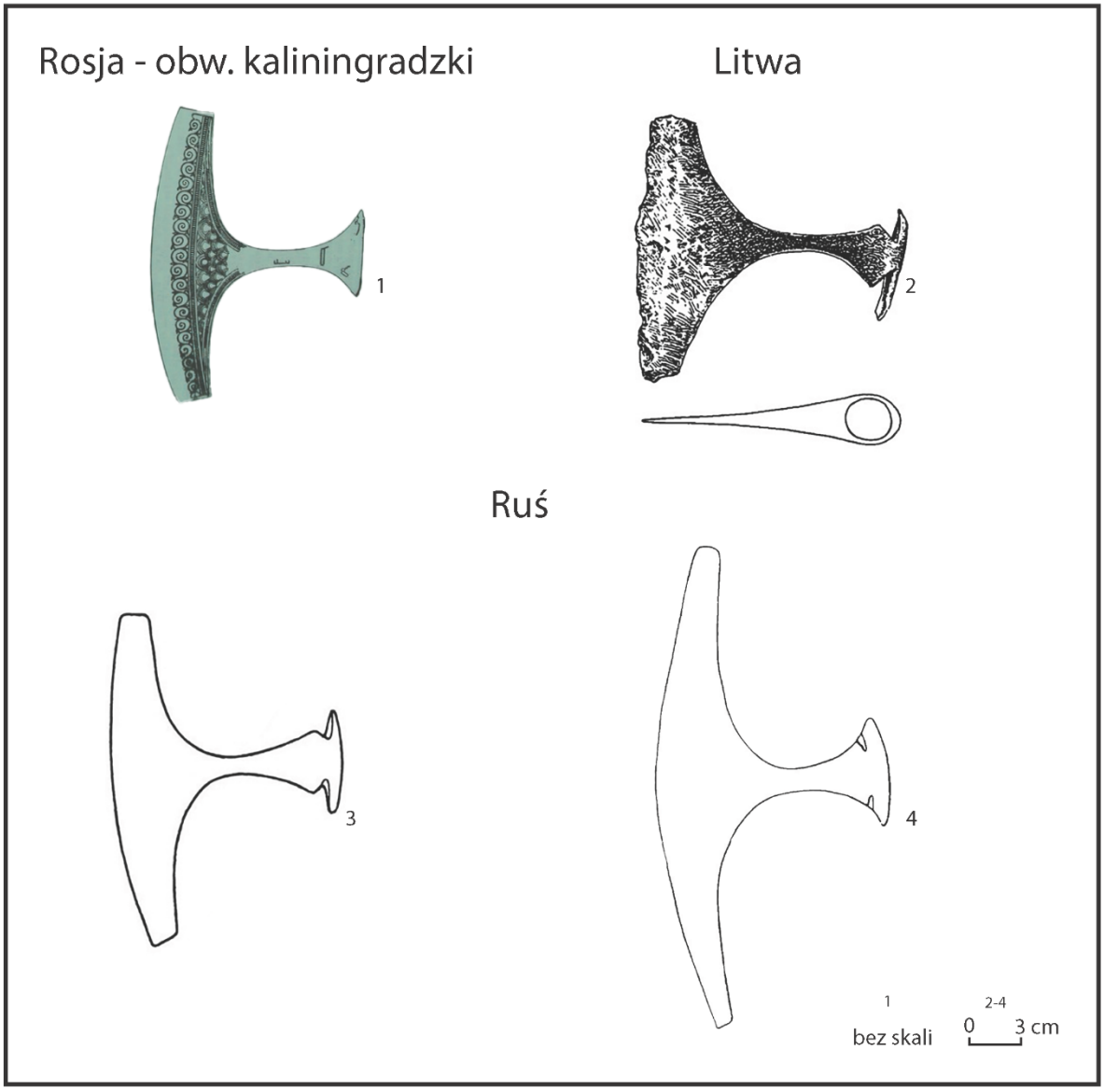

Tabl. 8.76 - Topory typu IIIA.5.20a. 1 - Laptau, 2 - Līksnas Jaunušani, 3 - Киснема, 4 - Nikolskoe.

Zabytek został zaszeregowany do typu IIIA.5.20a w podziale P. Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 100]. W literaturze bronioznawczej funkcjonuje również zwrot „typ Laptau" na określenie

takiej formy toporów [Paulsen 1939, s. 138; Górecki 2001, s. 139]. W podziale stworzonym dla znalezisk z Rusi topory te określane są jako forma specjalna B [Кирпичников 1966, s. 40]. Topór odnaleziono podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke w 1985 roku. Zalegał on w rozwalisku mostu wschodniego co pozwala dopuścić jego datowanie na 2 poł. X do początku XI wieku.

Analogiczny topór pochodzi z miejscowości Muromskoe (dawniej Laptau) (tabl. 8.76: 1) i został on odnaleziony w grobie datowanym na XI wiek [Paulsen 1939, s. 138, fig.84; 1956, s. 168, 170, fig. 87]. Luźne znalezisko stanowi topór z miejscowości Līksnas Jaunušani na Litwie, czyli również z obszaru zasiedlonego przez Bałtów (tabl. 8.76: 2) [Atgazis 1964, s. 122, fig. 6:3; Радиньш 2001, 111, fig. 19:1].

Kolejne trzy pochodzą z obszaru północnej Rusi. Datowane są na XI i XII wiek i zostały odnalezione w miejscowościach Kisnema (tabl. 8.76: 3), Nikolskoe (tabl. 8.76: 4) i Posady [Кирпичников 1966, s. 40; Макаров 1992, s. 46, fig. 4:1].

Dyspersja znalezisk jednoznacznie sugeruje północno-wschodni kierunek napływu lednickiego żeleźce. Znajdujemy się ponad to w komfortowej sytuacji, gdzie dodatkowych informacji może dostarczyć ślad po dekoracji. Szczególne znaczenie posiada „rybia łuska" zarejestrowana również na przywołanym już toporze z dawnego Laptau [Paulsen 1939, s. 138, fig. 84]. Taki rodzaj ornamentu pojawił się na innych zabytkach z Sambii, północnej Rosji i Szwecji, a także w pojedynczym przypadku z Niemiec [Paulsen 1956, s. 168-170, Abb. 78, 87:a; Корзухина 1966, s. 91-92, рис. 2:3-4; Макаров 1988; Heindel 1992, s. 44-45, fig. 23:g; Артемьев 1994, s. 160, рис. 3:2; Janowski 2010, s. 169-170, Fig. 7].

Kontekst znaleziska (destrukty mostu), oraz chronologia analogicznych znalezisk pozwala przyjąć datowanie zabytku na XI wiek [Kotowicz 2018, s. 100]. Jego północno-wschodnią proweniencję potwierdza zarówno dyspersja analogicznych formalnie toporów jak i posiadających zbieżny ornament [Kotowicz 2013, s. 71; Górecki 2001, s. 139].

6.3.34 Typ IIIB.1.20. nr iwn. MPP/M/29/41/83.

Następny topór to również zabytek o szerokim ostrzu. Było ono asymetryczne i łukowate. Dodatkowo posiadało wąską i ukośnie podciętą brodę (tabl. 8.77). Osada migdałowatej formy nie była wyodrębniona a zakończono ją natomiast płaskim kapturkiem. Żeleźce można opisać jako masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska.

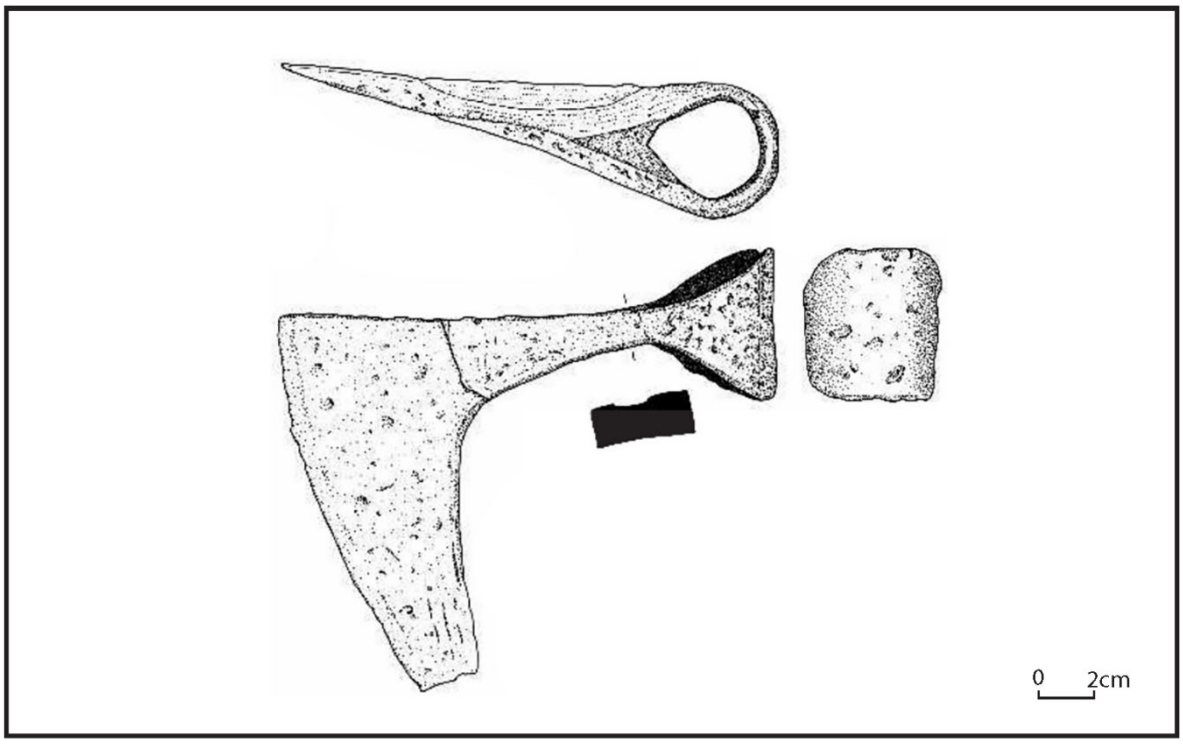

Tabl. 8.77 - Topór typu IIIB.1.20 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/29/41/83.

Długość żeleźca wynosiła 17,3 cm, wysokość ostrza 13,9 cm a światło osady 3,9 na 3,4 cm i ważył natomiast 634 gramy. W typologii Piotra Kotowicza został on przyporządkowany do odmiany IIIB.1.20 [Kotowicz 2018, s. 60-61].

Został on odnaleziony w 1983 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Podjęto go z reliktów mostu wschodniego co sugeruje jego chronologię pomiędzy połową X a połową XI wieku, aczkolwiek jest to niejednoznaczna przesłanka. Piotr Kotowicz zawęża jego datowanie do I poł XI wieku i na podstawie kontekstu sugeruje, że może to być jedno z najstarszych znalezisk tego typu [Kotowicz 2018, s. 60].

Analogiczne zabytki znane są z Rusi i z terytorium zajętego przez Bałtów. Najstarszy odnaleziono na grodzisku w Zimne datowanym na czas od VI do połowy VII wieku [Баран 1976, fig. 29:7; Савицький, Охріменко 2007, fig. 6:7]. Od XI wieku występują w materiałach z Rusi [Алешовский 1960, s. 73, fig. 1:34] Pojawiają się one w grobach i na grodziskach i w większości datowane są na XII i XIII wiek [Юра 1962, рис. 30:9; Овсянников, Царькова 1983, fig.2:1; Дучыц 1991, fig. 20:8; Крауцэвіч 1992, s. 45, fig. 3:6; Квятковская 1989, рис. 2:15; 1998, s. 112, 269-270. Fig. 34:2; Плавінскі 2007, s. 72, табл. I:8, мал. 2:1].

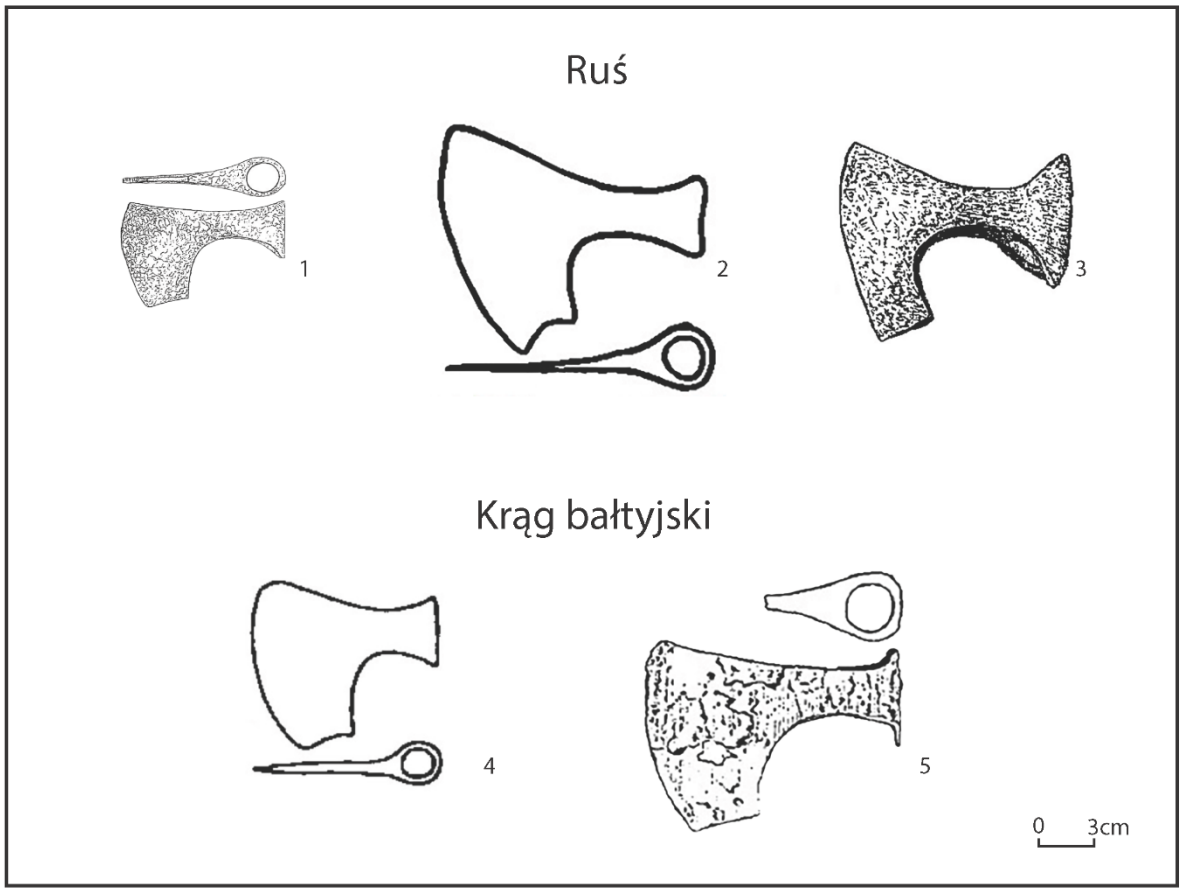

Tabl. 8.78 - Topory typu IIIA.5.1. 1 - Wienzowschczina, 2, 3 - Ruś b/d, 4, 5 - Litwa b/d

Na obszarze pozostającym pod kontrolą bałtów topory takie również są datowane na schyłek wczesnego średniowiecza [Atgazis 1997, fig. 3:3; Зайковский 2001, s. 414, рис. 3:2; Plavinski, Zaikouski 2006, fig. 2:4].

Siedem znalezisk znamy z dzisiejszego terytorium Polski i kilka z nich z terytorium wchodzącego we wczesnym średniowieczu w obręb księstw ruskich. Jeden został odkryty na cmentarzysku w Smolugach, pow. Siematycze, w grobie datowanym na XII - XIII wieku (tabl. 8.79: 1) [Maciukiewicz-Czarnecka 1992, s. 111-112, kat. 12, rys. 12, Dzik 2015a, s. 139].

Kolejne cztery zabytki to znaleziska luźne, jeden pochodzi w Jasłowa (pow. Suwałki) (tabl. 8.79: 2), następny prawdopodobnie z okolic Przemyśla (tabl. 8.79: 3). Dwa ostatnie znajdują się w zbiorach muzeum wojskowości w Warszawie (tabl. 8.79: 4, 5) [Kotowicz 2018, s. 60].

Do najbliżej odnalezionych okazów należy zabytek z Kruszwicy (pow. inowrocławski), datowany na XI wiek (tabl. 8.79: 6) [Sawicki 1986, s. 37].

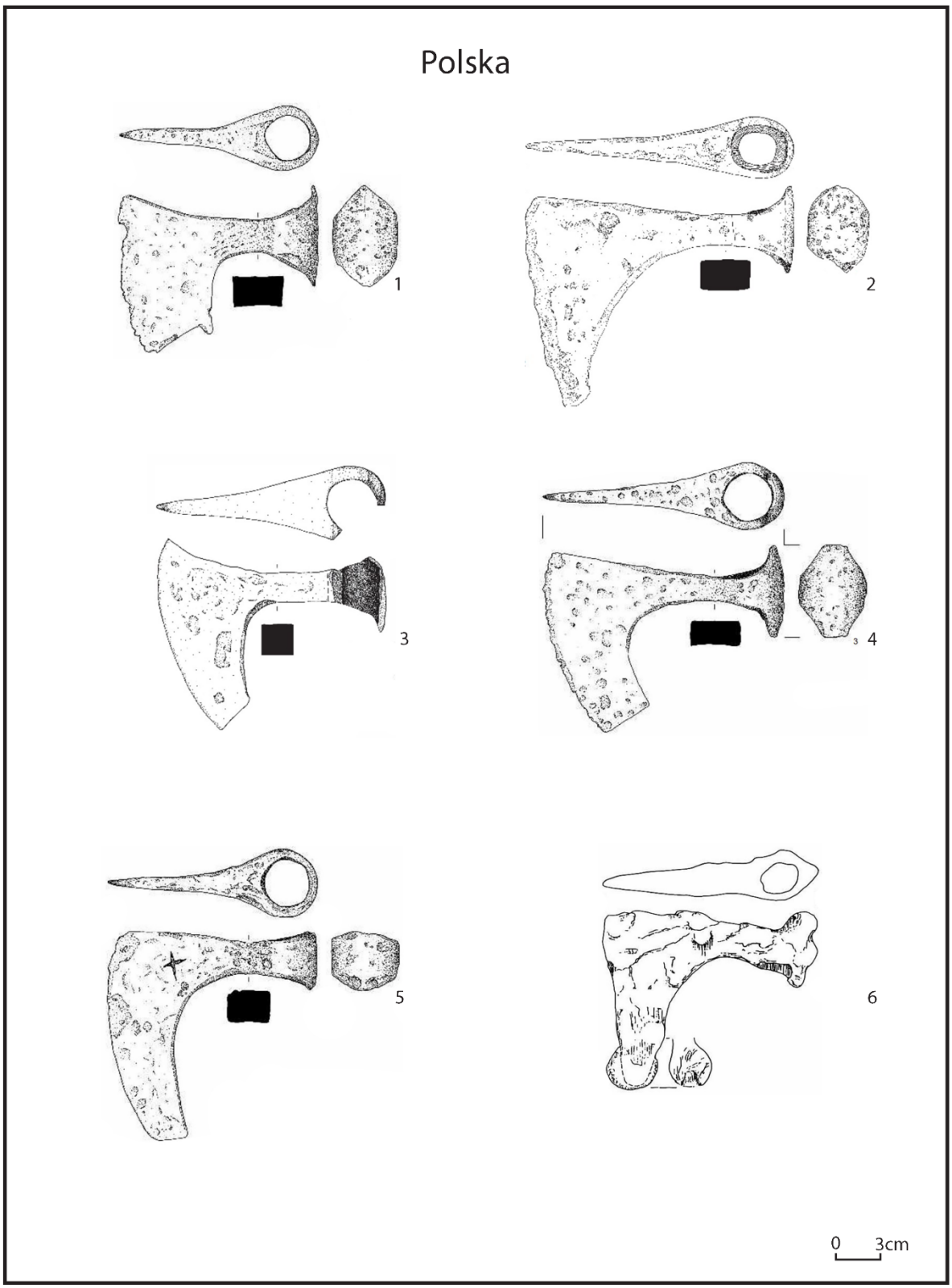

Tabl. 8.79 - Topory typu IIIB.1.20. 1 - Smolugi, 2 - Jasłowa, 3 - Nieznany okolice Przemyśla, 4, 5 - nieznany, w zbiorach w Muzeum w Warszawie, 6 - Kruszwica.

Powyższe zestawienie podobnych wyrobów sugeruje wschodnią proweniencję lednickiego zabytku. W literaturze pojawił się już pogląd, że omawiane żeleźce razem z zabytkiem z Kruszwicy stanowi importu ze wspomnianego kierunku [Kotowicz 2018, s. 60]. Zasadniczą sprawą jest tutaj odrobinę wcześniejsza chronologia wielkopolskich znalezisk, aniżeli tych z Rusi czy krajów Bałtyjskich. Z drugiej strony topory różniące się długością ostrza, które jest odrobinę krótsze, pojawiają się już w X wieku na obszarze Rusi i na Litwie [Kotowicz 2018, s. 59].

Ostatecznie należy pamiętać, ze dyskusja nad chronologią przeprawy nie została jeszcze doprowadzona do końca.

6.3.35 Typ IIIB.5.4.

Podczas badań w lednickim kompleksie osadniczym zostały odnalezione trzy topory (nr inw. MPP/A/39/34/86; MPP/A/93/84/99; MPP/A/93/111/99), których żeleźce posiadały osady zaopatrzone w wyodrębnione dolne i górne wąsy oraz spłaszczony obuch (tabl. 8.80: 1-3). Ich ostrza były szerokie, asymetryczne i łukowato wygięte. Wszystkie posiadały brodę, w dwóch egzemplarzach wąską (kat. 34/86 i 84/99), a w jednym szeroką (111/99).

Największy z nich (34/86) posiadał długość 16,5 cm, przy wysokości ostrza 12,6 cm. Migdałowate światło osady opisują wymiary 3,9 na 3 cm i ważył 577 gram. Samo żeleźce było smukłe i usytuowane prostopadle do osi pionowej toporzyska.

Drugi zabytek (111/99) był długi na 15,9 cm o ostrzu szerokości 13,8 cm i z owalnym światłem osady o wymiarach 4,1 na 3,5 cm. Ważył aż 769 gramów. Żeleźce można określić jako masywne i było ono lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska.

Trzeci egzemplarz (84/99) był najkrótszy: 13,9 cm z ostrzem o wysokości 11,8 cm. Migdałowaty otwór na stylisko posiadał wymiary 4,3 x 3,3 cm, a jego waga wynosiła 629 gram. Żeleźce było smukłe i również lekko opuszczone względem osi pionowej toporzyska.

Zabytki te zostały zaklasyfikowane do typu IIIB.5.4 w podziale Piotra Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 71]. W klasyfikacji dla zabytków z Skandynawii odpowiadają one typowi D [Petersen 1919, 39-40, Fig. 31, 33].

Wszystkie topory zostały odkryte podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Dwa z nich w 1999 roku jeden w 1986 (34/86). Dwa zalegały w kontekście mostu zachodniego, trzeci stanowił znalezisko luźne.

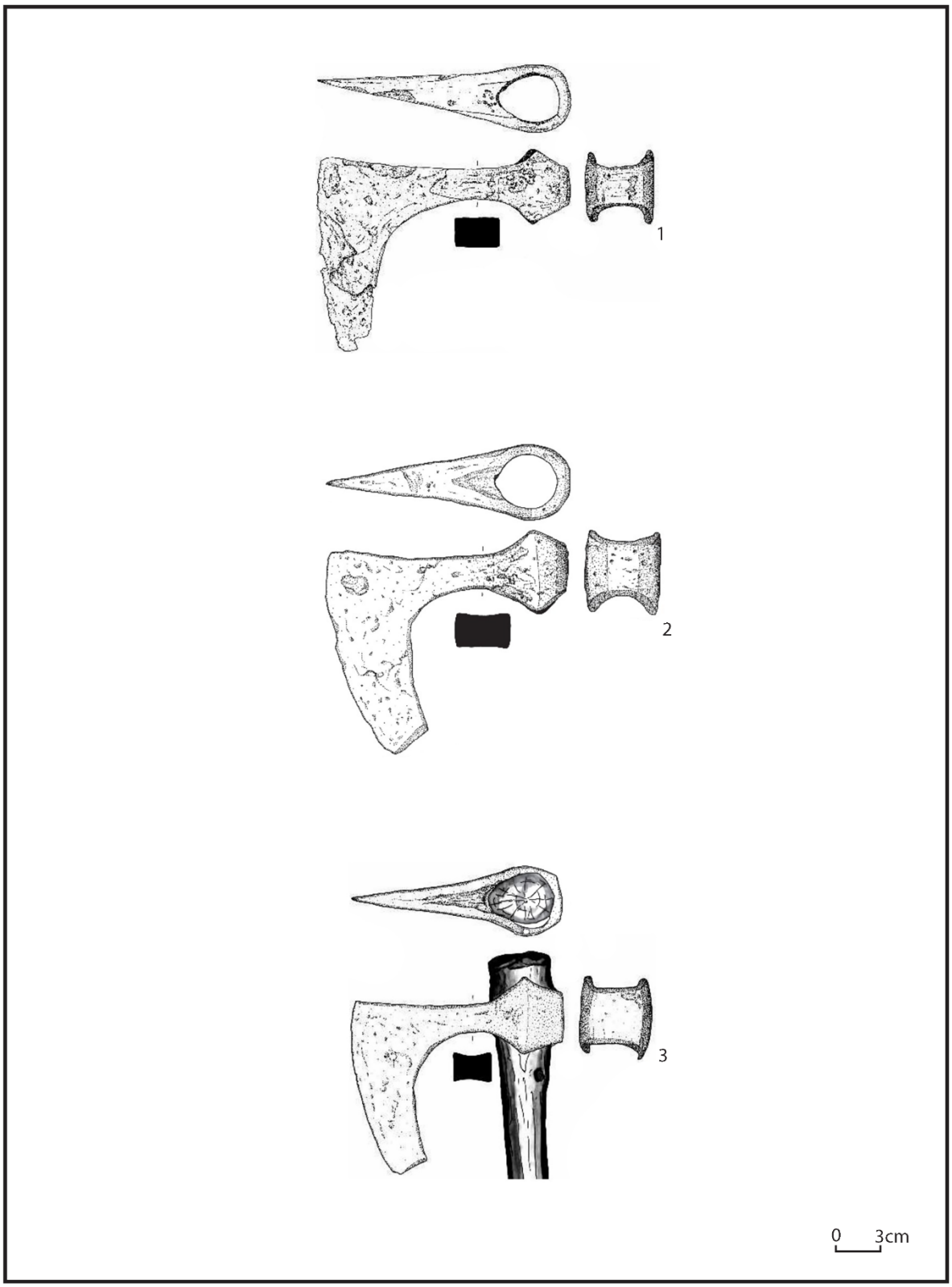

Tabl. 8.80 - Topory typu IIIB.5.4 z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - MPP/A/39/34/86, 2 - MPP/A/93/84/99, 3 - MPP/M/93/111/99.

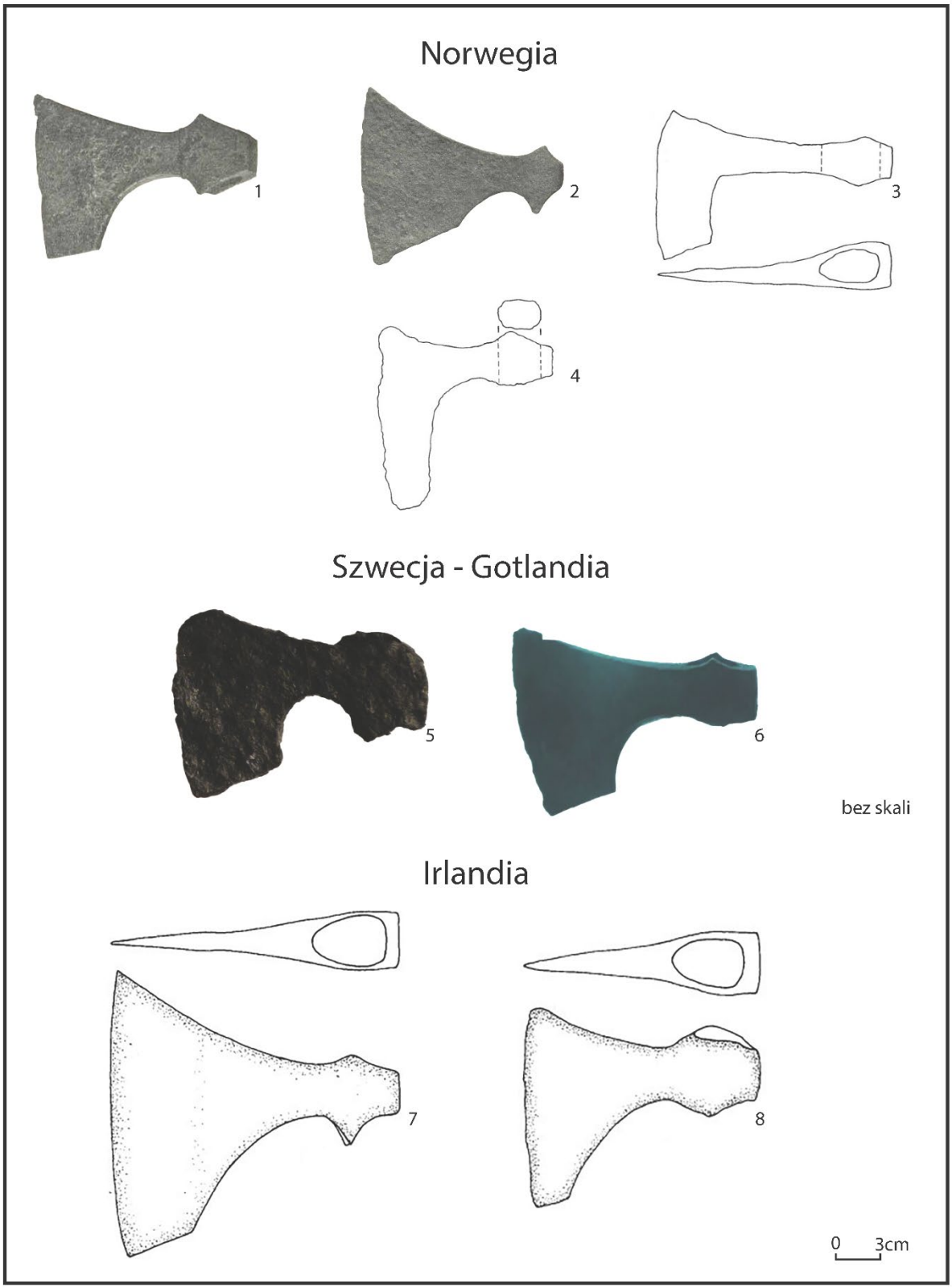

Tabl. 8.81 - Topory typu IIIA.5.4. 1 - Torshov, Gjerdrum, 2 - Fossesholm, Ovre Eker, 3 - Bjolverud, 4 - Flolo, 5 - , 6 - Lau, 7, 8 - Blackwater River.

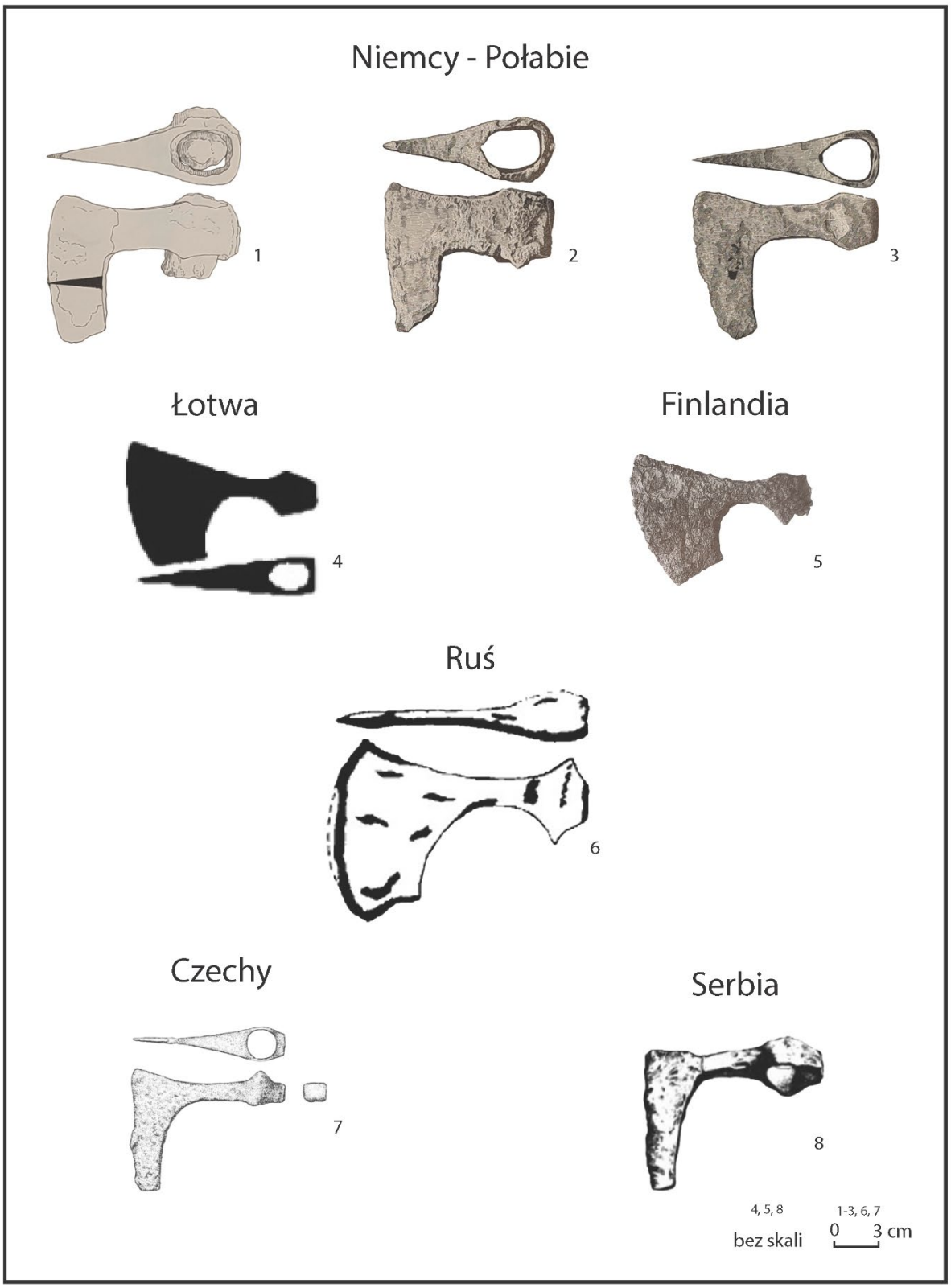

Tabl. 8.82 - Topory typu IIIA.5.4. 1, 2, 3 - Niemcy b/d, 4 - Łotwa b/d, 5 - Finlandia b/d, 6 - Ruś b/d. 7 - Kolcin, 8 - Pontus.

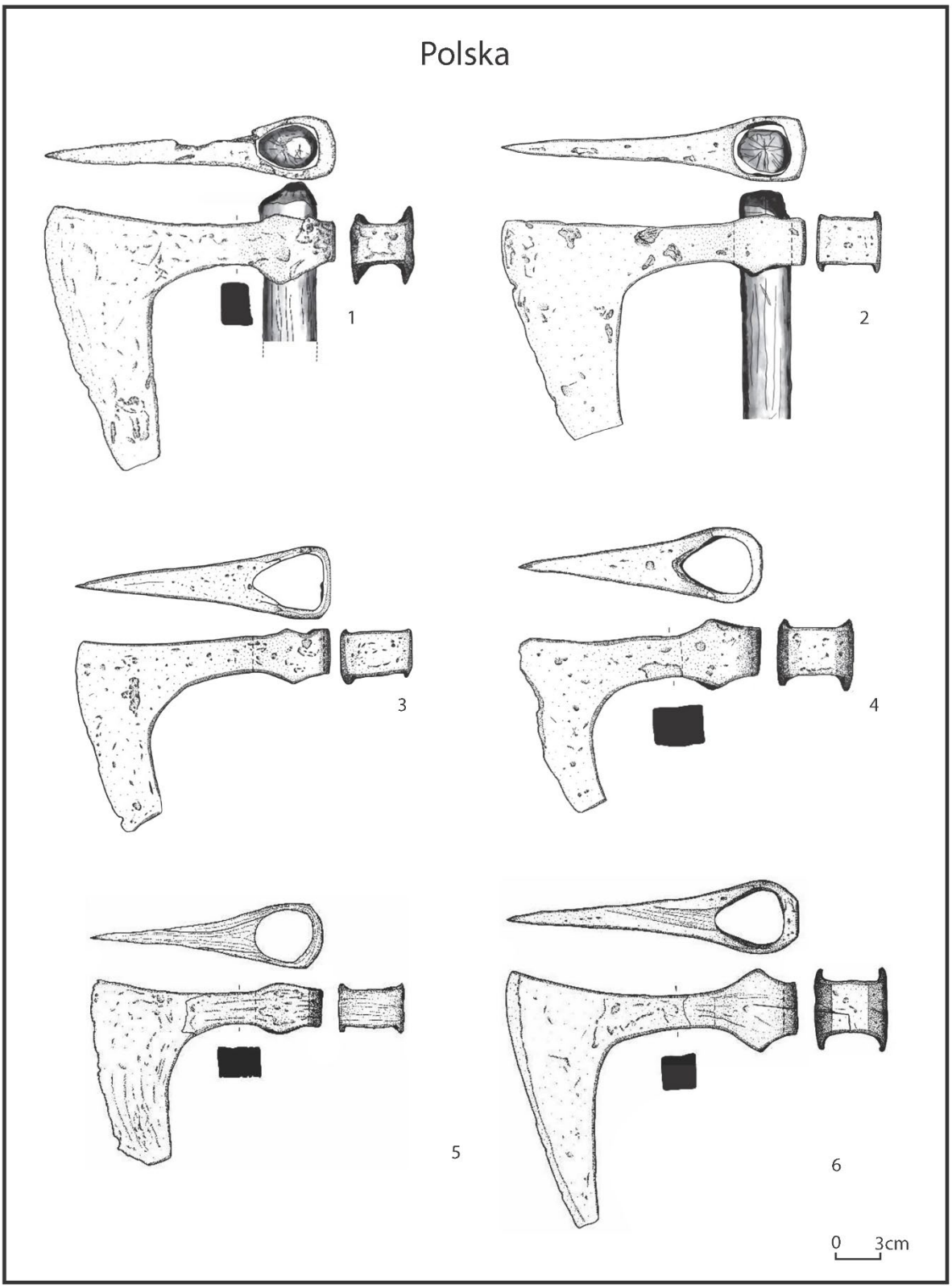

Tabl. 8.83 - Topory typu IIIB.5.4. 1, 2 - Bobięcino, 3 - Trzynik, 4 - Żółte, 5 - Moczyły, 6 - Nieznana w Muzeum w Szczecinie

Najbliższe analogie do trzech powyższych zabytków stanowią znaleziska z Europy Północnej, gdzie były użytkowane od IX (tabl. 8.81: 1-6) [Petersen 1919, s. 39-40, fig. 31, 35-36, 54 – typ D] do przynajmniej X wieku [Blindheim, Heyerdahl-Larsen 1995, Pl. 85:b; Thunmark-Nylén 1995, Abb. 105:7; 1998, Abb. 255:12; Norgard-Jørgensen 1999, 105-106, Abb. 91:1-2,5, 116, Taf. 6:3, 23:2, 42:1, 44:11, 53:3].

Na IX wiek datowane są dwa zabytki wyłowione z Blackwater River w Irlandii (tabl. 8.81: 7-8) [Bourke 2001, s. 87, fig.2:11-12 – group 7]. Również znaleziska z Łotwy posiadają IX-wieczną chronologię (tabl. 8.82: 4) [Atgazis 1997, fig.5].

Topory typu IIIB.5.4 powszechnie pojawiają się w materiale pochodzącym z dzisiejszych wschodnich Niemiec, na stanowiskach łączonych z słowiańszczyzną połabską. Są one datowane na XI i XII wiek (tabl. 8.82: 1-3) [Schuldt 1965, Taf. 12:III.25, 13:III.360,363, 13:IV.1; Lampe, Keiling, Schoknecht 1971, Abb. 251:g; Corpus… 1973, Taf. 5/5:1; Heindel 1992, s. 40]. Zdarzają się również egzemplarze z XIII stulecia [Lampe 1982, s. 135, fig. 4:d].

Sporadycznie są także odnajdywane w północnych terenach Rusi, mianowicie z Nowogrodu Wielkiego znane są topory datowane na X i XI wiek (tabl. 8.82: 6) [Khoroshev, Sorrokin 1992, Fig. IV.20:2]. Zbieżną chronologię posiadają zabytki z Finlandii (tabl. 8.82: 5) [Lehtosalo-Hilander 2000, fig.60, pl. 48:1010:3].

Kilka sztuk zostało odkrytych na terenie Republiki Czeskiej gdzie datowane są na okres od VII do X wieku (tabl. 8.82: 7) [Dostál 1966, s. 7172, tab. XXII:8, sub-typ IIIA]. Prawdopodobnie w większości pochodzą z końca tego okresu [Kotowicz 2018, s. 92]. Jeden, samotny egzemplarz, stanowił część skarbu metalowych przedmiotów, odkryty w Kostol (antyczny Pont) w Serbii (tabl. 82: 8). Jego datowanie mieści się w przedziale od X do XI stulecia [Бугарски, Иванишевић 2013, s. 146-147, fig. 9:5]

Z Polski znanych jest sześć kolejnych egzemplarzy.[76] Dwa pochodzą z Jeziora Bobięcińskiego i datowane są na okres pomiędzy 1016/1017 a 1090 rokiem (tabl. 8.83: 1-2) [Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011, s. 45, 52, ryc. 23:b]. Trzeci wyłowiono w jeziorze Kamienica nieopodal miejscowości Trzynik, pow. Kołobrzeg. Stanowi on znalezisko luźne (tabl. 8.83: 3) [Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011, s. 229, ryc. 201:g]. Czwarty datowany na XI wiek pochodzi z Żółte (tabl. 8.83: 4) [Chudziak, Kaźmierczak, 2014, s. 451-453].

[76] Piotr Kotowicz podaje ogółem 11 zabytków typu IIIB.5.4 odnalezionych na terytorium polski. Dwa z nich jednak znacząco różnią się od całej grupy, tym samym od zabytków z Ostrowa Lednickiego. Z tego powodu nie są uwzględnione w niniejszej publikacji [Kotowicz 2018, s. 91-92].

Na następny natrafiono w Moczyłach, (pow. Police) podczas bagrowania Odry (tabl. 8.83: 5) [Kotowicz 2018, s. 92]. Miejsce odnalezienie dwóch ostatnich jest nieznane (tabl. 8.83: 6) [Świątkiewicz 2002, s. 54-55, 58, tab. VIA:17, 24, tabl. XII:4, XIV:3].

Statystyka znalezisk wskazuje, że topory tej formy użytkowane były przede wszystkim na obszarach położonych na północ od Ostrowa Lednickiego. Ich obecność w Irlandii, Skandynawii, Łotwie, Finlandii i na Rusi sugeruje ich rozpowszechnienie wewnątrz diaspory wikińskiej.

Najbliższe analogie pochodzą z obszaru wschodnich Niemiec, co pozwalałoby uznać egzemplarze lednickie za ślad powiązań z słowiańszczyzną połabską.

Sprawę komplikują znaleziska za południowej granicy polski. Równie dobrze mogą stanowić ślad kontaktów z państwem Czeskim, ewentualnie z Wielkomorawskim. Stanowiłyby one kolejne formy tej kategorii zabytków o takim pochodzeniu.

6.3.36 Typ IIIB.5.8, nr inw. MPP/A/103/8/02.

Z dna jeziora Lednica zostało wydobyte masywne żeleźce, które było opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska (tabl. 8.84). Posiadało osadę z lekko wyodrębnionymi trójkątnymi wąsami, zaokrąglony obuch zakończony szczątkowym dolnym kapturkiem. Jego smukła szyjka przechodziła w bardzo szerokie, asymetryczne i łukowate ostrze zwieńczone wyodrębnioną, wąską i półkoliście podciętą brodą.

Jego długość to 14,6 cm, wysokość ostrza 11,2 cm, wymiary owalnej osady; 3,7 na 3,4 cm. Ważył 526 gram. Zabytek został zaliczony do typu IIIB.5.8 [Kotowicz 2018, s. 93].

Do odkrycia zabytku doszło w 2002 roku podczas prac podwodnych prowadzonych przez Wojciecha Szultę. Zalegał on w kontekście destruktów mostu zachodniego, co jak w innych przypadkach odnalezionych we wspomnianych ruinach zabytków, sugeruje jego chronologię związaną z okresem użytkowania mostu (2 poł X do poł XI wieku).

Analogiczny zabytek odnaleźli archeolodzy na Ukrainie w miejscowości Lepljavo, w miejscu uznawanym przez niektórych wschodnio europejskich specjalistów za obóz ruskiej drużyny w X wieku (tabl. 8.85: 1) [Шинаков 2004, s. 309, рис. 1].

W materiałach z obszaru Polski brak ścisłych analogii, jednak Piotr Kotowicz sugeruje, że część artefaktów określanych jako podtyp Va, lub toporów z wąsami zaopatrzonych w

obustronny kapturek, który niesłusznie został uznany za ułamany, może w rzeczywistości stanowić topory zaliczane do grupy 5.7 i 5.8 [Kotowicz 2013, s. 72; 2018, s. 93]. W taki sposób

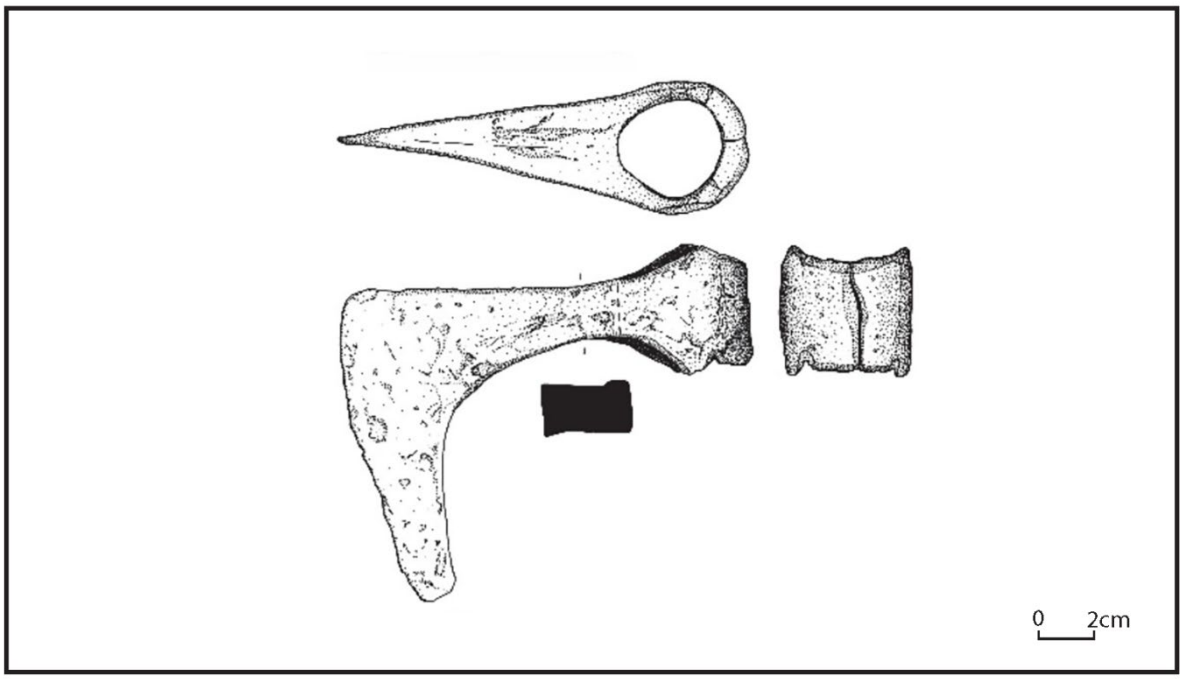

Tabl. 8.84 - Topór typu IIIB.5.8 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/103/8/02.

zostało zweryfikowane przez wspomnianego badacza znalezisko z grobu szkieletowego w Końskich datowane na 2 poł. XI lub początek XII stulecia (tabl. 8.85: 3) Topór ten, w odróżnieniu od dwóch powyższych, posiadał węższe ostrze co pozwala klasyfikować go jako typ IIB.5.8 [Nadolski 1954, tab. B/45; Strzyż 2006, tab. V/15, ryc. 7:10; Kotowicz 2013, s. 72; Kotowicz 2018, s. 93]. Z obszaru polski znane jest jeszcze jedno luźne znalezisko zaliczone do drugiego z wymienionych typów, które znajduje się w kolekcji Narodowego Muzeum w Krakowie (tabl. 8.85: 4) [Kotowicz 2018, s. 93].

Analogicznie ukształtowaną osadę posiadały topory o wąskich asymetrycznych ostrzach, nie posiadające brody (typ IB.5.7). Znane są one z Halicznej Mogiły, z Halicza-Krylosa na Ukrainie datowanego na X wiek (tabl. 8.85: 2) [Tomenchuk 2006, s. 14-21, fig. 12:3, 15; 2008a, fig. 381:3; 2008b, 183, fig.3]. Drugi pochodzi ze Żmijowisk, (pow. Lublin) grodziska datowanego na koniec IX do 3 ćwierci X wieku (tabl. 8.85: 5) [Kulawczuk, Lis 2007, s. 307-308].

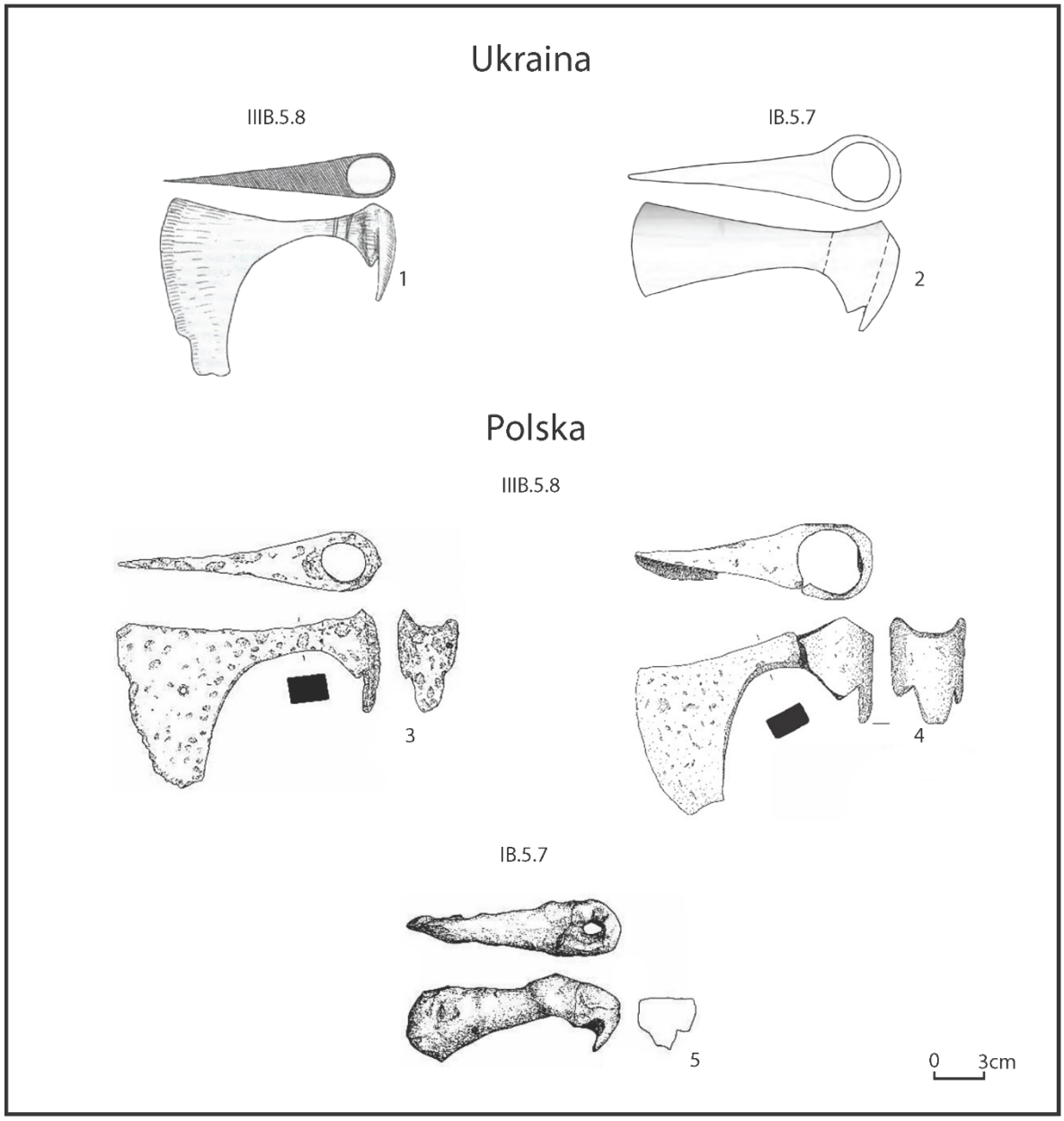

Tabl. 8.85 - Topory typu IIIA.5.4. 1 - Lepljavo, 2 - Halicza-Krylos, 3 - Końskie, 4 - Miejscowość nieznana, w muzeum w Krakowie, 5 - Żmijowiska.

Na podstawie tak małej próby znalezisk określenie proweniencji zabytku jest nie możliwe. Zgodnie z przyjętymi założeniami metodologicznymi należy go uznać za wyrób miejscowy ale można również wziąć go za import z Rusi, lub zabytek odnaleziony na Ukrainie stanowiłby import z obszarów pozostających pod władztwem Piastów. Ostatecznie, na podstawie obecności wyrobów o podobnym obuch można rozważyć jego Małopolskie pochodzenie. Analiza ta nie dostarczyła nam konkretnych odpowiedzi, ale w każdej z tych sytuacji wskazuje on na powiązania lednickiego kompleksu osadniczego ze wschodem.

6.3.37 Typ IIIB.5.14, nr inw. MPP/A/45/7/88.

Następny topór charakteryzował się osadą ze słabo wyodrębnionymi trójkątnymi wąsami i spłaszczonym obuchem ze szczątkowym górnym kapturkiem (tabl. 8.86). W tym zabytku smukła szyjka również przechodziła w bardzo szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wąską, półowalnie podciętą brodą.
Jego długość wynosiła 16,4 cm, wysokość ostrza 13 cm, światło osady posiadało średnicę 3,3 cm. Ważył 605 gram.

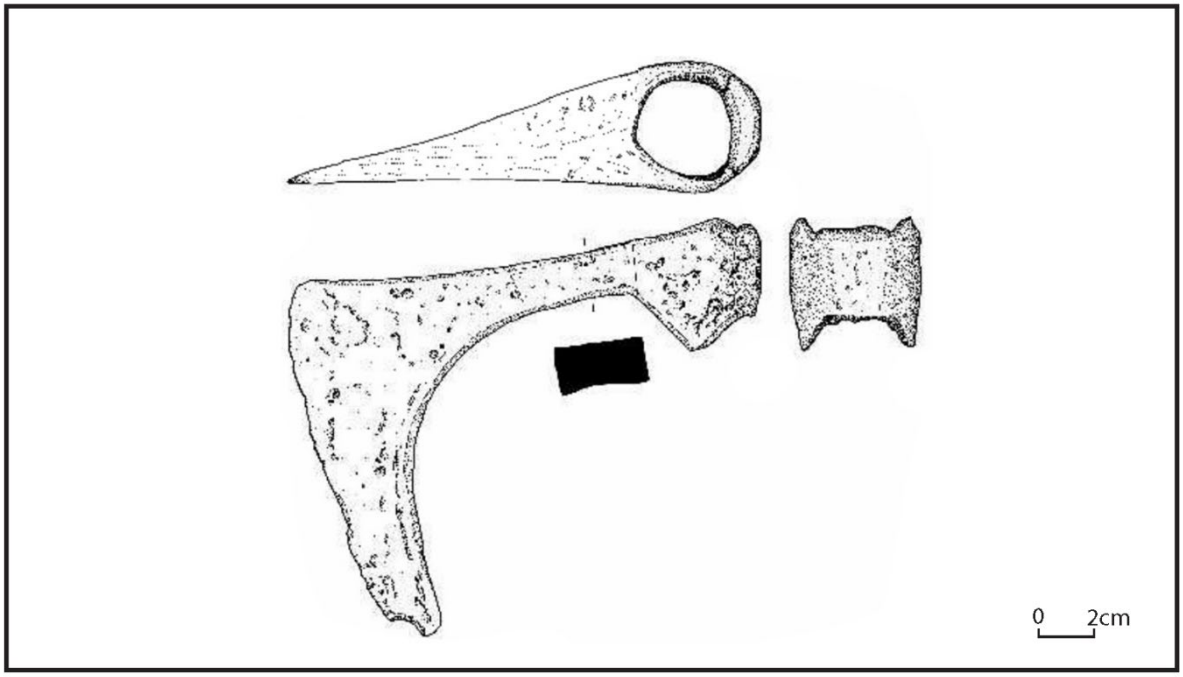

Tabl. 8.86 - Topór typu IIIB.5.14 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/45/7/88.

Typologicznie odpowiada on grupie IIIB.5.14 [Kotowicz 2018, s. 94]. Na analizowane żeleźce natrafiono w 1988 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke i zalegał on w kontekście rozwaliska mostu zachodniego co stanowi przesłankę na temat jego prawdopodobnej chronologii (2 poł X – 1 poł XI wieku).

Na moment obecny nie są znane analogiczne znaleziska, czyli posiadające tylko górny kapturek obucha. Należ jednak zwrócić uwagę, że tak jak przy toporach z dolnym kapturkiem (typ IIIB.5.8) także i te zabytki mogły zostać zinterpretowane jako uszkodzone egzemplarze z obustronnym kapturkiem [Kotowicz 2013, s. 73].

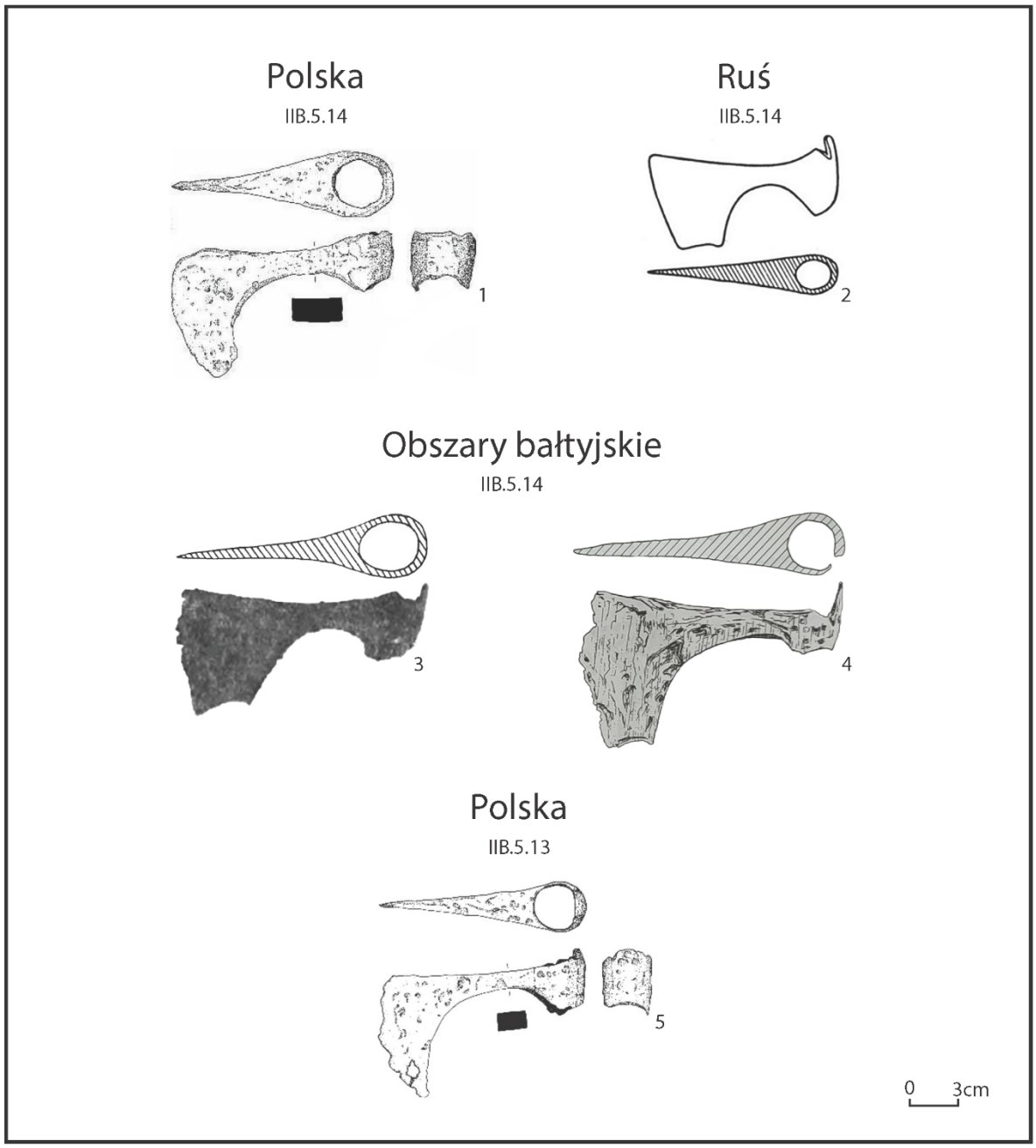

Tabl. 8.87 - Topory typu IIIB.5.14. 1 - Siedlce, 2 - Веськово, 3 - Nowowilejka, 4 - Marienhaus, 5 - Turowo.

Przyjrzyjmy się znaleziskom o węższym ostrzu i tak samo ukształtowanej osadzie (typ IIB.5.14). W zbiorach polskich również posiadamy jednego reprezentanta z Siedlec (pow. Siedlce) na Mazowszu datowanego prawdopodobnie na XI wieku, gdzie późniejsza chronologia również może być dopuszczona (tabl. 8.87: 1) [Kotowicz 2018, s. 94]. Zbieżne wytwory warsztatów płatnerskich znane są z Rusi (tabl. 8.87: 2) [Кирпичников 1966, kat.99, tab. XIII:3; Платонова 1998, s. 378-379, fig. 6:3]. Nie brakuje ich również na obszarach zajętych przez

Bałtów, gdzie funkcjonują po XIII stulecie (tabl. 8.87: 3, 4) [Musianowicz 1968, fig. 5:a; Bitner-Wróblewska, Ciglis, Radins 2005, s. 104, cat. 152, pl. XIV:152].
Topór zbieżny z powyższymi, ale nie posiadający brody (typ. IIB5.13) został odkryty w Turowie (pow. Płock). Jest on datowany na 2 poł XI lub 1 poł XII wieku (tabl. 8.87: 5) [Kordala 2006, s. 84, cat. 108; Kotowicz 2018, s. 94].
Chociaż nie posiadamy ścisłych analogii do interesującego nas zabytku to możemy na podstawie ukształtowania osady dopatrywać się jego północno-wschodniej proweniencji. Może on stanowić ślad po kontaktach z krajami Bałtyjskimi jak i z Rusią.

6.3.38 Typ IIIB.5.30.

Jedno z najświeższych znalezisk stanowi ornamentowane żeleźce o bardzo szerokim ostrzu. Jest ono asymetryczne, łukowato podcięte i prawdopodobnie posiadało brodę (tabl. 8.88). Fakt ten niestety nie może zostać ostatecznie zweryfikowany, ponieważ było ono w tym miejscy ułamane, obecność brody jak i całkowita długość ostrza została określona na podstawie kształtu wyrobów analogicznych. Szyjka jest smukła, osada owalna zaopatrzona w wysokie dolne i górne wąsy. Obuch płaski i wydłużony, z tego powodu przypomina wyprofilowany młotek.
Zabytek praktycznie w całości został pokryty dekoracją, która zachowała się tylko w szczątkowej formie. Pierwotnie przedmiot był platerowany srebrnymi i miedzianymi drutami wklepanymi w jego powierzchnię. Wspomniane metale nieżelazne zachowały się szczątkowo, na szczęście w momencie wydobycia były widoczne bruzdy, których analiza pozwoliła na prawie kompletną rekonstrukcję wątku ornamentacyjnego.
Na osadzie, obuchu i szyjce przedstawienie zostało wykonane z drutów miedzianych, tło natomiast uzupełniono srebrnymi. Po obu stronach obucha i osady znajdował się ornament w postaci plecionki lub schematyczne wyobrażenie ornitomorficzne. Ostateczna weryfikacja nie jest niestety możliwa ze względu na stan zachowania. Całość przedstawienia była obwiedziona dookolną linią. Na szyjce żeleźca widoczna była seria koncentrycznych kółek zgrupowanych mniej lub bardziej linearnie. Ostrze zostało obwiedzione bordiurą wykonaną ze srebra. W dolnej partii znajdował się prawdopodobnie ornament w postaci kratownicy lub zyg-zaka a w

Tabl. 8.88 - Topór typu IIIB.5.30 z lednickiego kompleksu osadniczego.

centrum zamieszczono wyobrażenie zwierzęcia, możliwe że z rodziny jeleniowatych, z głową zwróconą za siebie.

Topór ten został zaliczone do typu IIIB.5.30 w podziale Piotra Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 110], odpowiada on również tak zwanemu typowi Lunow [Michalak, Kotowicz 2014, s. 111-112, 114].

Zabytek został podjęty z wody w 2020 roku, podczas badań podwodnych zarządzanych przez Andrzeja Pydyna i Mateusza Popka na reliktach mostu prowadzącego z zachodniego brzegu jeziora na wyspę Ledniczkę [Kucypera at el. 2021, s. 99-101]. Pochodzi on z warstwy, której chronologia odnosi się do powstania pierwszej fazy mostu, datowanej na podstawie prób dendrochronologicznych na I poł X wieku.

Analogiczne znaleziska nie są liczne. Najstarsi przedstawiciele tej rodziny pochodzą z obszaru na południe od Karpat, przede wszystkim z obszaru Czech. Datowane są na 2 poł. VIII wieku [Hrubý 1957, s. 83, fig. 3:1], głównie jednak występują w IX [Dresler, Machacek, Prichystalova 2008, s. 255-256, fig. 17; Profantova, Vich 2008, s. 153, fig. 17:1]. Większość z

nich nie posiada charakterystycznego zadzioru w górnej partii ostrza, co zasadniczo odróżnia je od lednickiego zabytku.

Większość znalezisk z obszaru polski to zabytki luźne. Pochodzą one z Włostowa (pow. Środa Wielkopolska) (tabl. 8.89: 3), Wrocławia-Widawy (pow. wrocławski) (tabl. 8.89: 4), Żnina (pow. Żnin) (tabl. 8.89: 5) i jeden nieznanego pochodzenia [Kotowicz 2018, s. 110). Jedyny posiadający udokumentowany kontekst archeologiczny został odnaleziony na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku Poznań-Dębiec (Luboń) datowanym na koniec X – 1 poł. XI wieku (tabl. 8.89: 1) [Kara 1996, s. 412]. Zdaniem Piotra Kotowicza pozostałe polskie egzemplarze mogą być datowane podobnie, głównie na 2 poł X i 1 poł. XI wieku, chociaż dopuszcza on również i 2 poł XI stulecia.

Jeden egzemplarz pochodzi z Lund, obecnie w Szwecji (tabl. 8.89: 2) (we wczesnym średniowieczu obszar ten należał do Danii). Różni się ono krótszym obuchem, który nie może być interpretowany jako namiastka młotka. Moim zdaniem ta różnica formalna nie może zostać uznana za tak istotną, by nie można było uznać obu wyrobów za zbieżne. Ciekawe, że na zabytku z Lund również pojawia się motyw krzyża na obuchu [Kotowicz 2013b, s. 46, fig. 7:1-2].

W literaturze funkcjonuje pogląd, że zabytki te stanowią wyroby typowe dla południowo-zachodniej części wybrzeża morza Bałtyckiego. Niektórzy badacze nawet łączą je z kulturą materialną północno-zachodnich Słowian [Michalak, Kotowicz 2014, s. 115-116; Gardeła 2014, s. 30; 2015, s. 223-225; Żak 1954, s. 729]. W niemieckiej literaturze wykiełkowała teoria, że topory typu Lunov posiadają skandynawskie (wikińskie) pochodzenie, a sprawa ta dotyczyła przede wszystkim wyrobu z Poznania [Jänischen 1938, s. 32, cat. 179a; Paulsen 1956, s. 162; Kara 1991, s. 109; 1996, s. 412]. Sugerowano tutaj powiązania ze Szwecją jak i Danią [Malepszak, Stanisławski 1998, s. 79].

Następny aspekt, który pozwala nad studia związane z pochodzeniem zabytku stanowi dekoracja, a przede wszystkim wyobrażenie kopytnego stwora spoglądającego za siebie [Kucypera et al. 2021, s. 108-110, 116]. Wyobrażenia rogatych istot zostały rozpoznane na kilku wczesnośredniowiecznych toporach, oraz na innych wyrobach związanych z kulturą materialną jeźdźców-wojowników. Należą do nich już przywołany zabytek z Poznania-Dębca oraz kolejne z Gubina i Żagania [Kotowicz 2018, s. 40], z zamku w Schaunberg we Wiedniu [Paulsen 1939, s. 140, fig.86], z okolic ruin zamku w Kirumpää w Estonii, co ciekawe wydobyty z rzeki [Mandel 2003], z grobu chana Złotej Ordy w Olen'- Kolodezh w Donie [Ефимов 2000, s. 174-175, fig. 5:2], z Biliar w Rosji, stanowiska łączonego z Bułgarią Kamską [Спицын 1915, s. 2, fig.

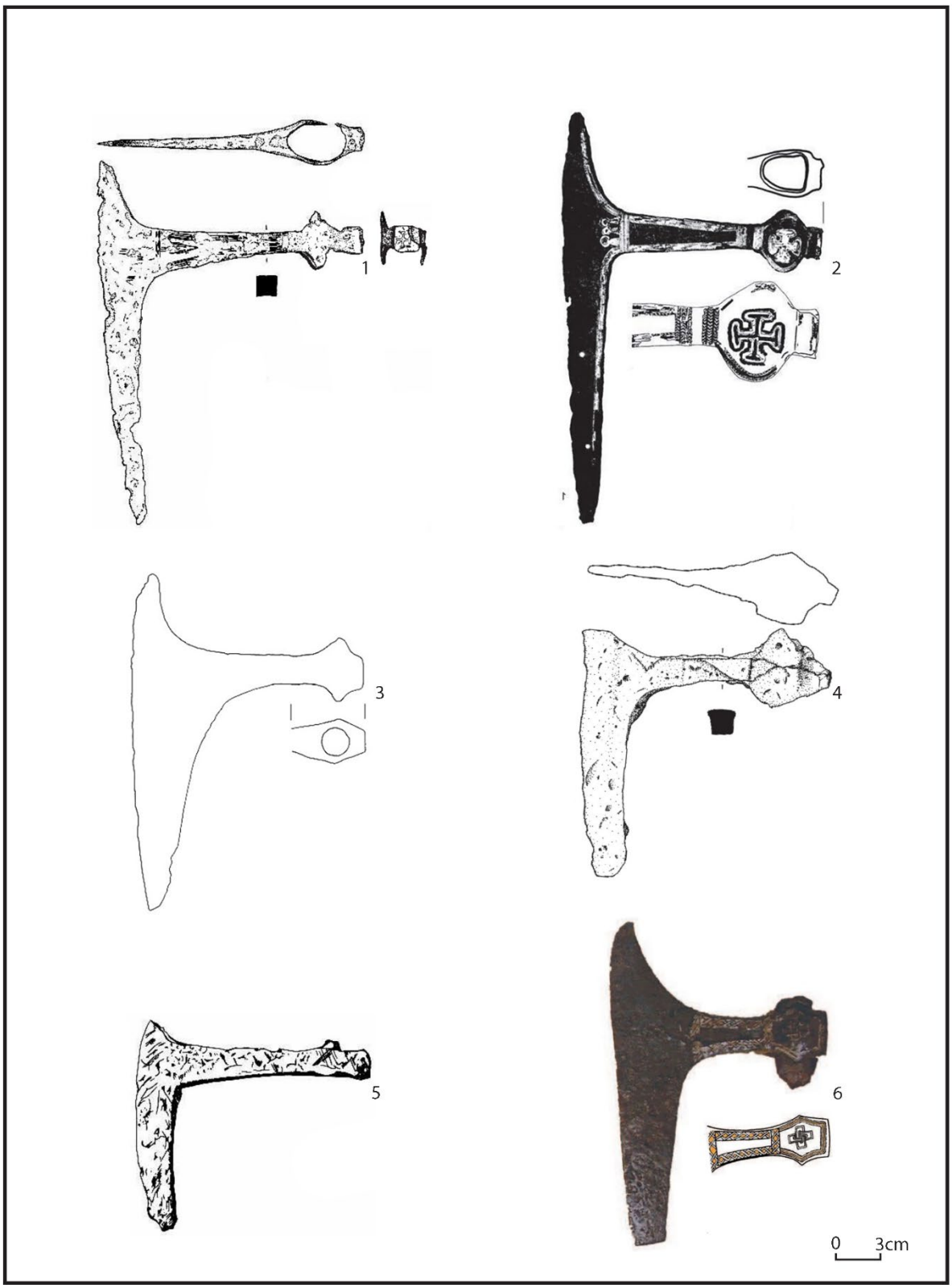

Tabl. 8.89 - Topory typu IIIB.5.30. 1 - Poznań Dębiec, 2 - Lund, 3 - Włostowo, 4 - Wrocław Wiadawa, 5 - Żnin, 6 - Over Hornbaek

10], a także z Belgradu [Колода 2007, s. 11, fig. 4]. Następne żeleźce z kopytną istotą pochodzi z nieznanej miejscowości, a przechowywany jest w zbiorach I. D. Chetyrkina z Kałudze [Кирпичников 1966, s. 43].

Oprawy mieczy to druga grupa zabytków, na których obserwujemy tego rodzaju przedstawienia. Jeden przechowywany jest w zbiorach Muzeum Narodowego w Bargello we Florencji [Paulsen 1939, s.147-148, fig. 191-192], podobny motyw być może znajduje się na jelcu miecza w muzeum w Toruniu [Pawłowska 1986, cat. 1] i na głowicy miecza z Mamonovo w obw. Kaliningradzkim [Born, Neumayer 2014]. Trzecia kategoria to strzemiona, gdzie zbieżny motyw widzimy na zabytku z Moskwy [Świętosławski 1992, s. 108, fig. 6] oraz z cmentarzyska w Masteikiai na Litwie [Kulakov 1998, s. 13; Kotowicz 2011, s. 114].

Jak mogliśmy zobaczyć powyżej, żeleźce takiego kształtu koncentrują się przede wszystkim na obszarach zajętych przez Słowian. Co znamienne, widzimy zupełny ich brak w Norwegii i Uplandzie w Szwecji, gdzie raczej nie brakuje świadectw kultury materialnej z okresu wczesnego średniowiecza [Gardeła 2014, s. 30; 2015, s. 223-225; Michalak, Kotowicz 2014, s. 115-116]. Wyobrażenie znajdujące się na powierzchni ostrza należy do repertuaru motywów zdobniczych pojawiających się w pojedynczych punktach w całej Europie centralnej, wschodniej i północnej, z tego powodu nie wnosi wiele do naszych poszukiwań. Nie bez znaczenie pozostaje również stan zachowania lednickiego zabytku, gdzie odtworzenie detali wyobrażenia nie było już możliwe. Datowanie zabytku zaproponowane dla tego wariantu przez Piotra Kotowicza, na 2 poł X do koń. XI wieku, wydaje się że należałoby rozszerzyć przynajmniej o pierwszą połowę X wieku [Kotowicz 2018, s. 110].

6.3.39 Typ IIIB.5.34, nr inw. MPP/A/59/20/91.

Ostatni z lednickich czekanów stanowi zabytek o owalnej osadzie zaopatrzonej w mocno wyrażone dolne i górne wąsy. Obuch zakończony jest guzikowatym młotkiem o owalnym przekroju, znajdujące się po drugiej stronie bardzo szerokie, asymetryczne łukowate ostrze zwieńczone było brodą półowalnie podciętą. Na ostrzu znajduje się maleńki otwór o średnicy 6 milimetrów. Żeleźce było smukłe i opuszczone w stosunku do osi toporzyska. Na szyjce czekana znajduje się ornament w postaci trzech dookolnych karbów, siedem podobnych widocznych jest na młotku. Na wąsach, szyjce oraz na ostrzu widoczna jest dekoracja w postaci

„wilczych zębów”. Za osadą natomiast znajduje się ornament ukośnej szachownicy [Kotowicz 2013, 44, 142].

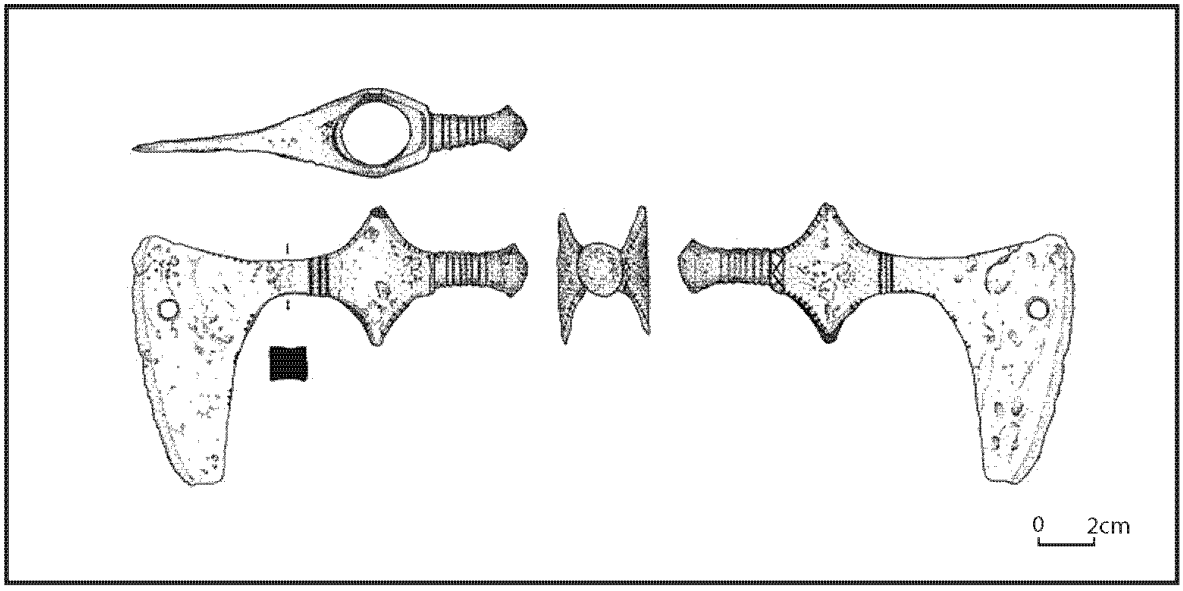

Tabl. 8.90 - Topór typu IIIB.5.34 z lednickiego kompleksu osadniczego, nr inw. MPP/A/59/20/91.

Całkowita długość wynosiła 13,9 cm, wysokość ostrza 8,9 cm, światło osady posiadało wymiary 2,4 x 2,2 cm i ważył 166 gram.

Typologicznie należy on do grupy IIIB.5.34 w podziale Piotra Kotowicza [Kotowicz 2018, s. 111-112]. W podziale Andrzeja Nadolskiego odpowiada on podtypowi Ia [Nadolski 1954, s. 41] natomiast w podziale Anatolija Kirpichnikova można by go przyporządkować do typu IA [Кирпичников 1966, s. 35].

Przedmiot pochodzi z badań podwodnych prowadzonych na reliktach mostu zachodniego, mimo to stanowi on znalezisko luźne. Do jego odkrycia i podjęcia z toni jeziora doszło w 1991 roku w trakcie prac prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke.

W dostępnej literaturze brak ścisłych analogii do niniejszego okazu. Kilka czekanów z guzikowatym młotkiem i asymetrycznym ostrzem zaopatrzonym w brodę, znanych jest zarówno z terytorium Polski jak i z Rusi i z tego powodu wcześniejsza interpretacja o ruskim pochodzeniu egzemplarza z Lednicy nie jest już aktualna [Nadolski 1954, s. 41; krytyka: Kotowicz 2013, s. 82; 2018, s. 112].

Piotr Kotowicz sugeruje ich centralno-wschodnio-europejskie pochodzenie ze wskazaniem na obszary władztwa Piastów i Rusi, chociaż inspiracji do ich powstania należy doszukiwać się na szeroko rozumianym wschodzie [Kotowicz 2018, s. 112].

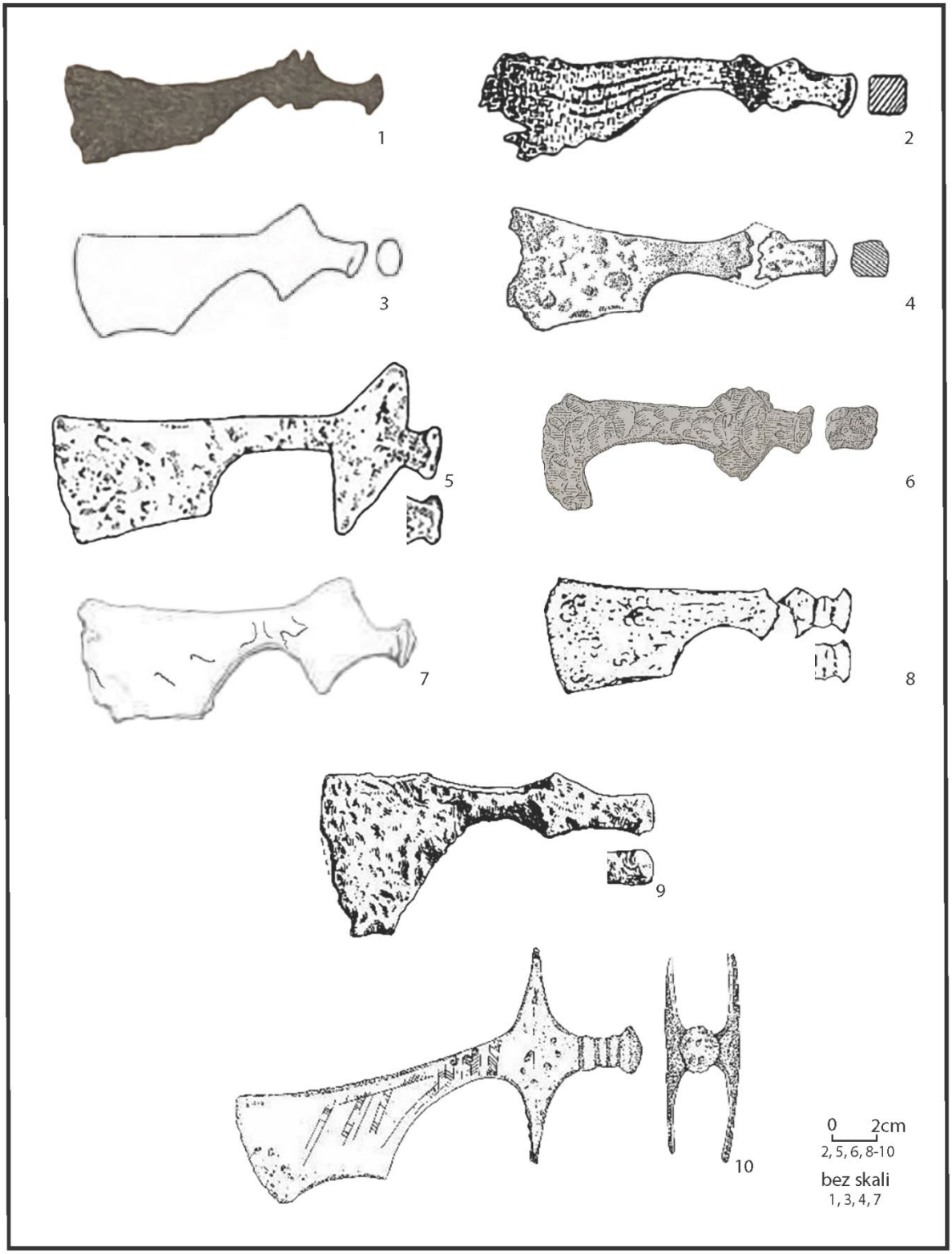

Tabl. 8.91 - Topory analogiczne do wariantu IIIB.5.34 z lednickiego kompleksu osadniczego.
1 - Dvorec, 2 - Žlutava, 3 - Predmosti, 4 - Medvedicka, 5 - Nechvalin, 6 - Musove, 7 - Stara Kourim, 8 - Steklin, 9 - Chełmno, 10 - Barkowcie mokre

Z pomocą przy interpretacji przychodzą znaleziska czekanów o podobnej osadzie i młotku, ale o węższych ostrzach (typ IB.5.34). Egzemplarze o mocno spłaszczonym zwieńczeniu młotka znane są z centralnej, południowej i wschodniej Europy i można je uznać za odrębną grupę [Eisner 1948, fig. 9:12; Dostal 1957, fig. 3:2; 1966, 71, fig. 15:8, pl. XXXVII:2, LXIV:3; Vinsky 1985, fig. 12:3; Milosevic 1987, fig. 3:10; Jelinkova 1999, pl. LI:6; Tomicic 2000, fig. 10; Бакалов, Владимиров 2004, cat. 59; Klanica 2006, pl. 16:17; Кочкаров 2008, pl. XXXIV:31,33].

Drugą stanowią zabytki o młotku grzybkowatym. Po raz pierwszy pojawiają się na stanowiskach awarskich z 2 poł. VII i VIII wieku [Cilinska 1962, pl. IV:5; Pleiner 1967, 120, Pl. XIV:4]. Częściej występują w materiałach z Morawy, datowanych na IX wiek [Eisner 1948, fig. 9:2; Solle 1966, fig. 38:79/5; Bartošková 2000, s. 198, Cat. 08.02.02; Profantová 2005, s. 75, fig. 8a:3, Góra, Kotowicz 2008-2009, s. 244]. Na przełom IX i X stulecia datowane są egzemplarze z Mikulcic na Morawie i z Bojny na Słowacji [Kouril 2006, s. 73-74, fig. 4:6-7, 5; 2008, s. 118, fig. 3:6-7].

Na podobny okres można datować znalezisko z polski, wydobyte z głębiny jeziora Steklin (pow. Toruń) [Kotowicz 2009, s. 391; 2018, s. 111; Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011, s. 143, ryc. 117:d]. Zabytek z Barkowic Mokrych (pow. Piotrków Trybunalski) posiada chronologię IX-wieczną, możliwe że nawet z pierwszej połowy tego stulecia [Góra, Kotowicz 2008-2009, s. 241-242; Kotowicz 2018, s. 111]. Prawdopodobnie najmłodszy jest topór odnaleziony w Chełmnie. Różni się on od powyżej zaprezentowanych obecnością brody, co więcej ten aspekt zbliża go formalnie do interesujących nas czekanów typu IIIB.5.34. Na tej podstawie został on wydatowany na XI stulecie [Nadolski 1954, s. 41, tab. B/10; Kotowicz 2018, s. 111].

Jakie wnioski możemy wyciągnąć posiłkując się powyższym zestawieniem? Przede wszystkim widocznym jest, że czekany o guziko-kształtnym młotku pojawiają się w kulturze materialnej ludów stepowych, zamieszkujących rozległe obszary Europy. W IX wieku, zapewne z inspiracji wytwórczością nomadów, stają się one częścią tradycji Słowian panujących na południe od Karpat. Co ważne, egzemplarze morawskie zbliżone są również do popularnej na tym terytorium formy toporów określanych jako „Bradatica" [Kotowicz 2018, s. 111]. Nie jest jasne w jaki sposób doszło do dalszych przemian formalnych i wykreowania czekanów zaopatrzonych w szerokie ostrze i brodę. Jedyna interpretacja znajdująca odbicie w źródłach sugeruje, że w pod koniec X i w XI wieku rozpowszechniły się one na obszarze zajętym przez Piastów i Rurykowiczów. Chociaż nie jest możliwe ustalenie skąd dokładnie pochodził interesujący nas lednicki zabytek, to i tak wskazuje on na powiązania ze wschodem.

Zatrzymajmy się jeszcze na chwilę przy dekoracji, którą stanowił oprócz linii rytych także ornament „wilczych zębów". Występuje on na okazach litewskich, na toporach o wąskich ostrzach [Atgāzis 1964, 5:2 att.; Malonaitis 2002, s. 174, Abb. 5:c, 6:3]. Jego obecność również kieruje nasze spojrzenie na wschód, chociaż w szerszym kontekście obejmującym oprócz Rusi, również obszary zasiedlone przez Bałtów. Oczywiście tak samo jak w sytuacji analizy formalnej, tak i przy dekoracji mamy raczej do czynienia z sytuacją gdzie możemy mówić o wzajemnych inspiracjach a niżeli o wymianie z kierunku A do B.
Do ornamentu szachownicy nie udało się jak dotąd odnaleźć analogi na wczesnośredniowiecznych toporach [Kotowicz 2013, s. 45].

6.3.40 Typ IIIB.12.2.

Ostatni zabytek stanowi żeleźce z osadą obustronnie wyodrębnioną obejmującą całą długość jej światła. Obuch był zaokrąglony a całe żeleźce dość masywne i nieznacznie opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska. Ostrze było szerokie i asymetryczne o łukowatym kształcie zaopatrzone w wąską, ukośnie podciętą brodę.
Długość przedmiotu to 16,9 cm, wysokość ostrza 12,9 cm, a światło owalnej osady wynosiło 4,2 na 3,4 cm. Ważył 662 gramy. Został przyporządkowany do typu IIIB.12.2 [Kotowicz 2018, s. 134-135].
Topór został podjęty z wody podczas badań prowadzonych na reliktach mostu wschodniego w 1992 roku.

Analogiczne zabytki wykopane zostały w Niemczech, jeden pochodzi z wyspy na jeziorze Ober-Ückersee nieopodal Fergitz i datowany jest na XI-XII wiek [Reuschert 1977, fig. 5:f]. Na ten sam okres jest datowane znalezisko z Bechren-Lübchin [Schuldt 1965, s. 96, pl. 15:III.16].
Z terenu polski znane jest znalezisko luźne z Rogoźna, pow Oborniki (tabl. 8.93: 1) [Hensel, Hilczer-Kurnatowska 1980, s. 406-407, ryc. 224:4; Jasnosz 1984, s. 97, ryc. 180:6; Wielgosz-Skorupka 2005, s. 348, tabl. XVI:2]. Kolejny został wydobyty podczas orki na obrzeżach Koszalina (tabl. 8.93: 2) [Borkowski, Kuczkowski 2011, s. 293-294, ryc.322] Ostatni o nieokreślonej proweniencji przechowywany jest w muzeum archeologicznym w Poznaniu (tabl. 8.93: 3) [Kotowicz 2014, s. 208, 2018, s. 134-135].

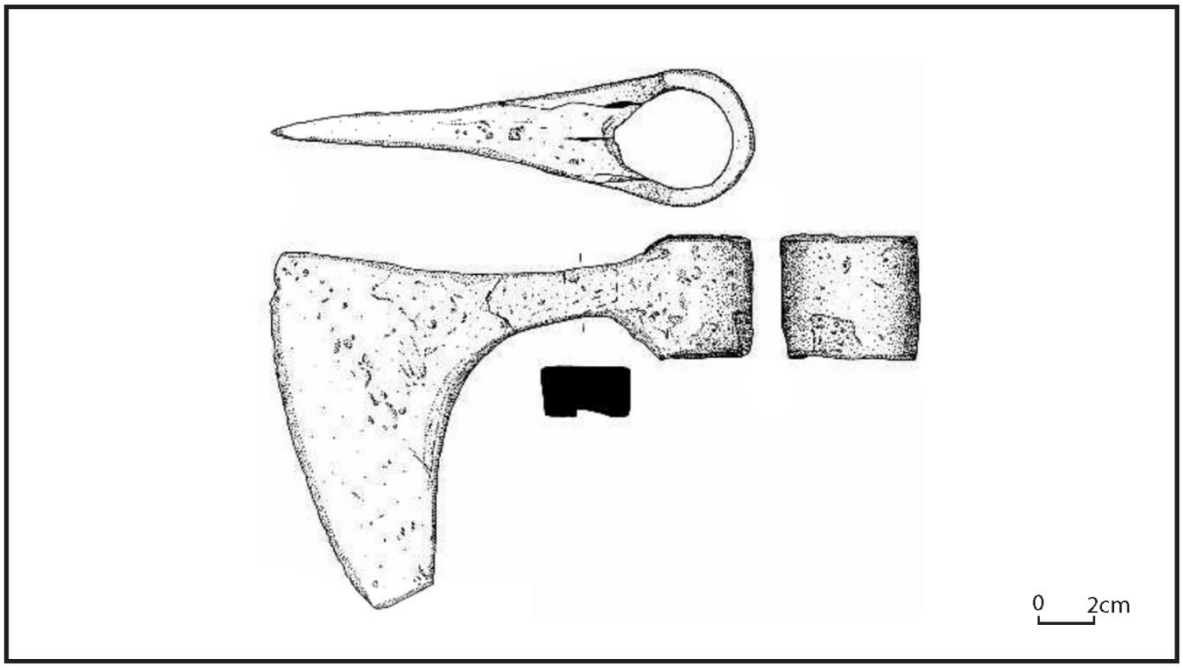

Tabl. 8.92 - Topór typu IIIB.12.2 z lednickiego kompleksu osadniczego. MPP/A/64/37/92.

Czyżby przedmiot należało interpretować jako wyrób typowy dla Słowiańszczyzny Zachodniej? W sukurs takiej interpretacji idą znaleziska żeleźce z obustronnie wyodrębnioną osadą i zaokrąglonym obuchem, ale o nieco węższym ostrzu (typ IIB.12.2). Z obszaru Polski znanych jest 14 zabytków, a 5 z nich pochodzi z toni jeziora Lednica [Kotowicz 2018, s. 134]. Na pojedyncze wyroby możemy natrafić podczas poszukiwań w obcojęzycznej literaturze. Jeden znany jest z Węgierskiego stanowiska Hajdúböszörmény-Bodaszőlő datowanego na X wiek [Nepper Ibolya 2002a, s. 47-56; 2002b, pl. 15:1]. Na X do XII wiek określono chronologię znaleziska ze wschodnich Niemiec [Heindel 1992, s. 38, fig. 20:a], a inny pochodzi z obszaru Białorusi, z XIII-wiecznego stanowiska Ashmanice łączonego z kulturą kurhanów wschodni Litewskich [Плавінскі, Зайкоўскі 2006, fig. 2:1].

Na podstawie tych informacji wydaje się najbardziej prawdopodobnym założyć, że topory typu 12.2 o szerokich ostrzach stanowią produkty wytwarzane w różnych obszarach Europy Centralnej i Wschodniej, natomiast lednickie egzemplarze, zarówno o szerokich (IIB.12.2) jak i bardzo szerokich ostrzach (IIIB.12.2) należy traktować jako wyroby lokalnych płatnerzy.

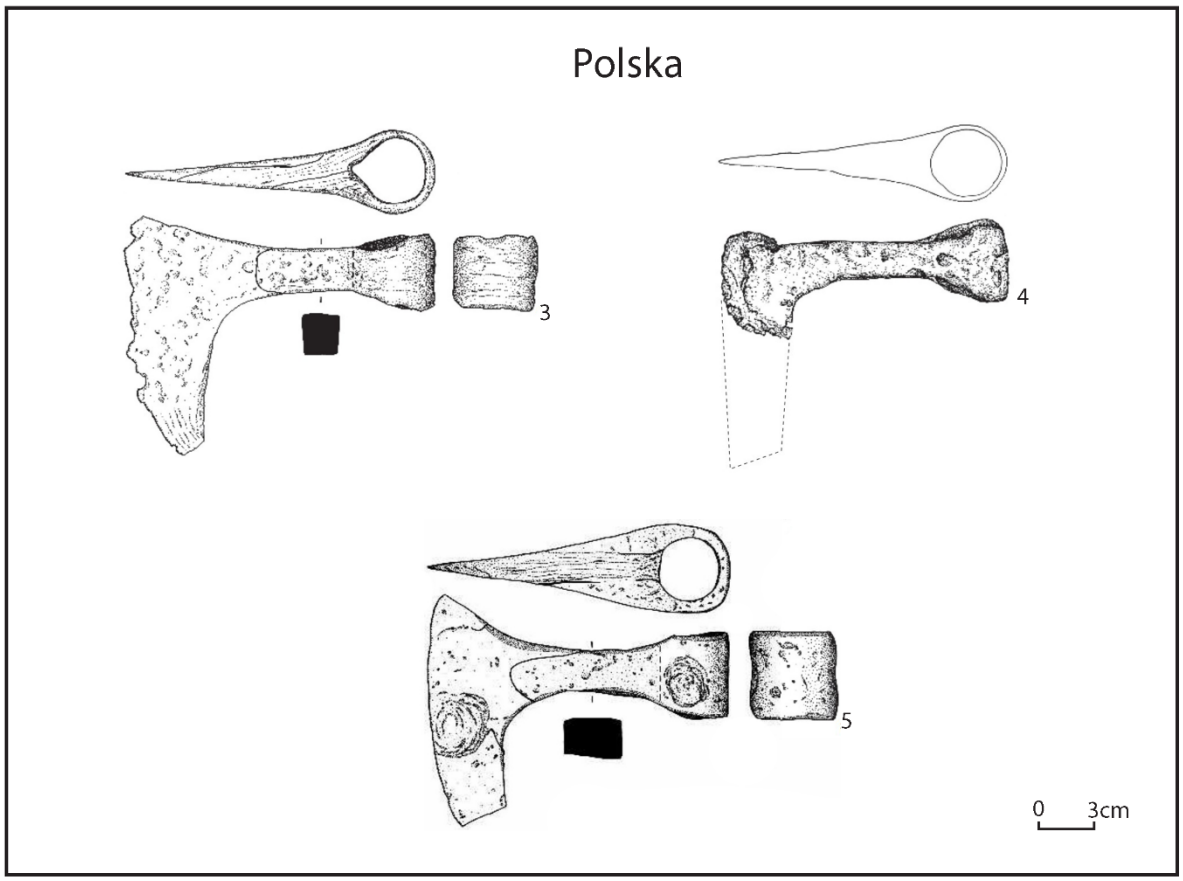

Tabl. 8.93 - Topory typu IIIB.12.2. 1 - Rogoźno, 2 - Koszalin, 3 - Miejscowość nieznana, muzeum w Poznaniu

6.3.41 Podsumowanie.

W analizie uwzględniono 59 żeleźce przyporządkowanych do 40 różnych wariantów. Dla każdego z nich została zaproponowana chronologia oraz potencjalne miejsce powstania, a wnioski te oparto o ich cechy formalne. Można tutaj wyróżnić topory powstałe lokalnie, pochodzące z krajów zamieszkałych przez Bałtów, z Rusi, z południa czyli Moraw lub Czech, z Połabia a może nawet i z Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Wystąpiły również znaleziska, które można przypisać do obszaru Diaspory Wikińskiej, albo Skandynawii czy Pomorza Zachodniego. Niektóre zabytki stanowią formy znane w całej ówczesnej Europie. Chronologia znalezisk jest zazwyczaj bardzo szeroka i obejmuje kilka stuleci. Znajdują się tutaj formy, które mogły być użytkowane już od połowy VIII wieku, jaki i inne przeżywające się w głąb średniowiecza, aż po XV stulecie.

6.4 Włócznie.

Włócznie z lednickiego kompleksu osadniczego stanowiły już kilkukrotnie przedmiot opracowań. Przede wszystkim należy wspomnieć opublikowaną w 2018 roku pracę Gerarda Wilke oraz przygotowany przez Pawła Sankiewicza katalog [Wilke 2018, s. 33-88; Sankiewicz 2018, s. 147-215]. Zabytki tej kategorii opisano także przy okazji zbiorczych prac o przeprawach mostowych [Tokarski 2000, s. 77-104; Wilke 2014, s. 95-134], a pojedynczo pojawiały się przy okazji innych artykułów [Nadolski 1966, s. 14-15].
Pomimo dużej wartości merytorycznej tych opracowań, a przede wszystkim wprowadzenia do obiegu naukowego wielu nowych materiałów, zastosowane w nich podziały typologiczne okazały się zbyt szerokie, by mogły ułatwić poszukiwanie wyrobów zbieżnych pod względem formy. Sytuację tę dodatkowo komplikuje stosowanie odmiennych podziałów poza granicami Polski, gdzie inne aspekty uznawane są za główny wyznacznik typologiczny [Crutz 2004]. W związku z tym, żeby przeprowadzić badania nad proweniencją w oparciu o analizę makroskopową, koniecznym było stworzenie nowego podziału formalnego tej kategorii zabytków.

6.4.1 Typologia.

Podstawową jednostkę zastosowaną przy podziale typologicznym stanowi proporcja pomiędzy długością tulejki a długością ostrza (tabl. 9.1). Wyróżniono w ten sposób pięć grup (I-V) zaprezentowanych poniżej:
- grupa I: tulejka jest znacząco dłuższa niż ostrze; proporcja wynosi < 0,79 – 0,79 : 1,0;
- grupa II: tulejka jest równa lub zbliżona do długości ostrza; proporcja mieści się w przedziale 0,8 – 1,2 : 1,0
- grupa III: ostrze jest dłuższe aniżeli tulejka; proporcja mieści się w przedziale 1,21 – 3,0 : 1,0.
- grupa IV: ostrze jest dłuższe aniżeli tulejka, proporcja mieści się w przedziale 3,01 – 5,0 : 1,0.
- grupa V: ostrze jest dłuższe aniżeli tulejka, proporcja mieści się w przedziale 5,01 – >5,01 : 1,0.

W przypadku wątpliwości przy przydzieleniu do odpowiedniego typu można posłużyć się następującym równaniem, gdzie „X” stanowi wartość proporcji wewnątrz jednej z grup:

$$X = \frac{\text{długość ostrza}}{\text{długość tulei}}$$

Dodatkowo każda grupa została podzielona na trzy podgrupy, oznaczone wielkimi literami alfabetu (A, B i C), określającymi proporcję największej szerokości ostrza do najwęższego miejsca na tulei (tabl. 9.2). Pomiary pobierane są w szerszej płaszczyźnie przedmiotu:

- podgrupa A: największa szerokość ostrza jest mniejsza lub równa najmniejszej szerokości tulei, co wyraża się w proporcji <1,0 – 1,0 : 1,0;
- podgrupa B: największa szerokość ostrza jest większa aniżeli najmniejsza szerokość tulei, oddaje to proporcja 1,1 – 3,0 : 1,0;
- podgrupa C: największa szerokość ostrza drastycznie przekracza najwęższą szerokość tulei, widzimy to w proporcji 3,1 - >3,1 : 1,0.

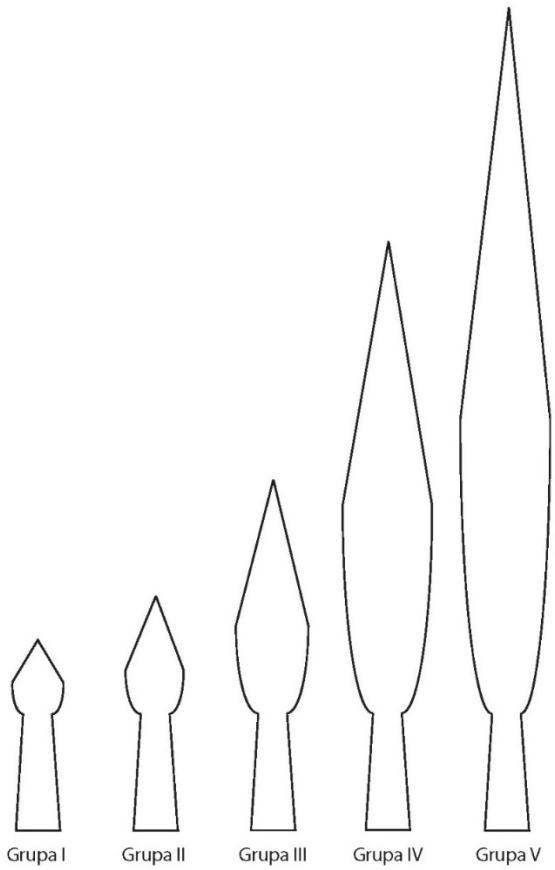

Tabl. 9.1

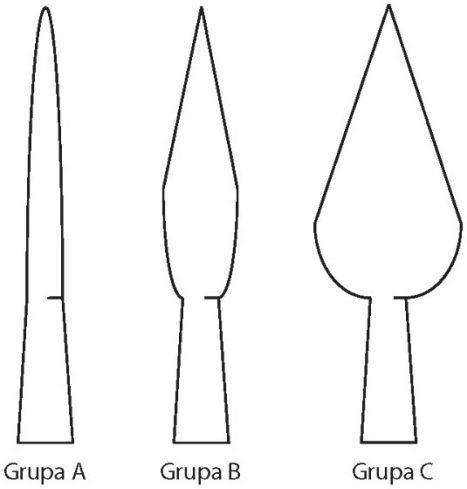

Tabl. 9.2.

Następny opisany typologicznie element stanowi kształt ostrza, który brany był pod uwagę jako główny wyróżnik w większości dotychczas powstałych podziałów klasyfikacyjnych (tabl. 9.3). Przy wydzielaniu poszczególnych typów wzięto pod uwagę trzy czynniki:

- lokalizację najszerszego miejsca
- ukształtowanie górnych krawędzi
- ukształtowanie dolnych krawędzi (ang. *run*).

Ponieważ największa szerokość może znajdować się w dolnej, środkowej lub górnej części ostrza, natomiast krawędzie mogą być wypukłe, proste lub wklęsłe, daje nam to 27 różnych kombinacji. Poszczególne kombinacje stanowią kolejne typy.

Ponieważ określenie maksymalnej szerokości ostrza może w niektórych przypadkach sprawiać trudności, konieczne jest wprowadzenie arbitralnego podziału. **Najbardziej logiczne wydaje się zastosowanie wyliczenia proporcji stosunku długości całego liścia do położenia jego maksymalnej szerokości, mierzonej od górnej partii tulei. Jeżeli wartość ta zawiera się w przedziale:**

- **0,01–0,34 : 1 – największa szerokość przypada na dolną partię liścia;**
- **0,35–0,65 : 1 – największa szerokość występuje w środkowej partii liścia;**
- **≥ 0,66 : 1 – największa szerokość położona jest w górnej części liścia.**

Wydzielono dodatkowo typ 28 i 29, gdzie znajdują się włócznie o krawędziach, których nie dało się przyporządkować do powyższego schematu.

- Typ 1: włócznie z największą szerokością w dolnej części ostrza. Zarówno dolne, jak i górne krawędzie są wypukłe.
- Typ 2: włócznie z największą szerokością w dolnej części ostrza. Górne krawędzie są wypukłe, dolne poprowadzone prosto.
- Typ 3: włócznie z największą szerokością w dolnej części ostrza. Górne krawędzie są wypukłe, dolne wklęsłe.
- Typ 4: włócznie z największą szerokością w dolnej części ostrza. Górne krawędzie są proste, dolne wypukłe.
- Typ 5: włócznie z największą szerokością w dolnej części ostrza. Zarówno górne, jak i dolne krawędzie są proste.
- Typ 6: włócznie z największą szerokością w dolnej części ostrza. Górne krawędzie są ukształtowane prosto, dolne wklęsłe.
- Typ 7: włócznie z największą szerokością w dolnej części ostrza. Górne krawędzie są wklęsłe, dolne wypukłe.
- Typ 8: włócznie z największą szerokością w dolnej części ostrza. Górne krawędzie są wklęsłe, dolne poprowadzono prosto.
- Typ 9: włócznie z największą szerokością w dolnej części ostrza. Zarówno dolne, jak i górne krawędzie są wklęsłe.
- Typ 10: włócznie z największą szerokością w centralnej części ostrza. Zarówno dolne, jak i górne krawędzie są wypukłe.
- Typ 11: włócznie z największą szerokością w centralnej części ostrza. Górne krawędzie są wypukłe, dolne poprowadzone prosto.
- Typ 12: włócznie z największą szerokością w centralnej części ostrza. Górne krawędzie są wypukłe, dolne wklęsłe.
- Typ 13: włócznie z największą szerokością w centralnej części ostrza. Górne krawędzie są proste, dolne wypukłe.

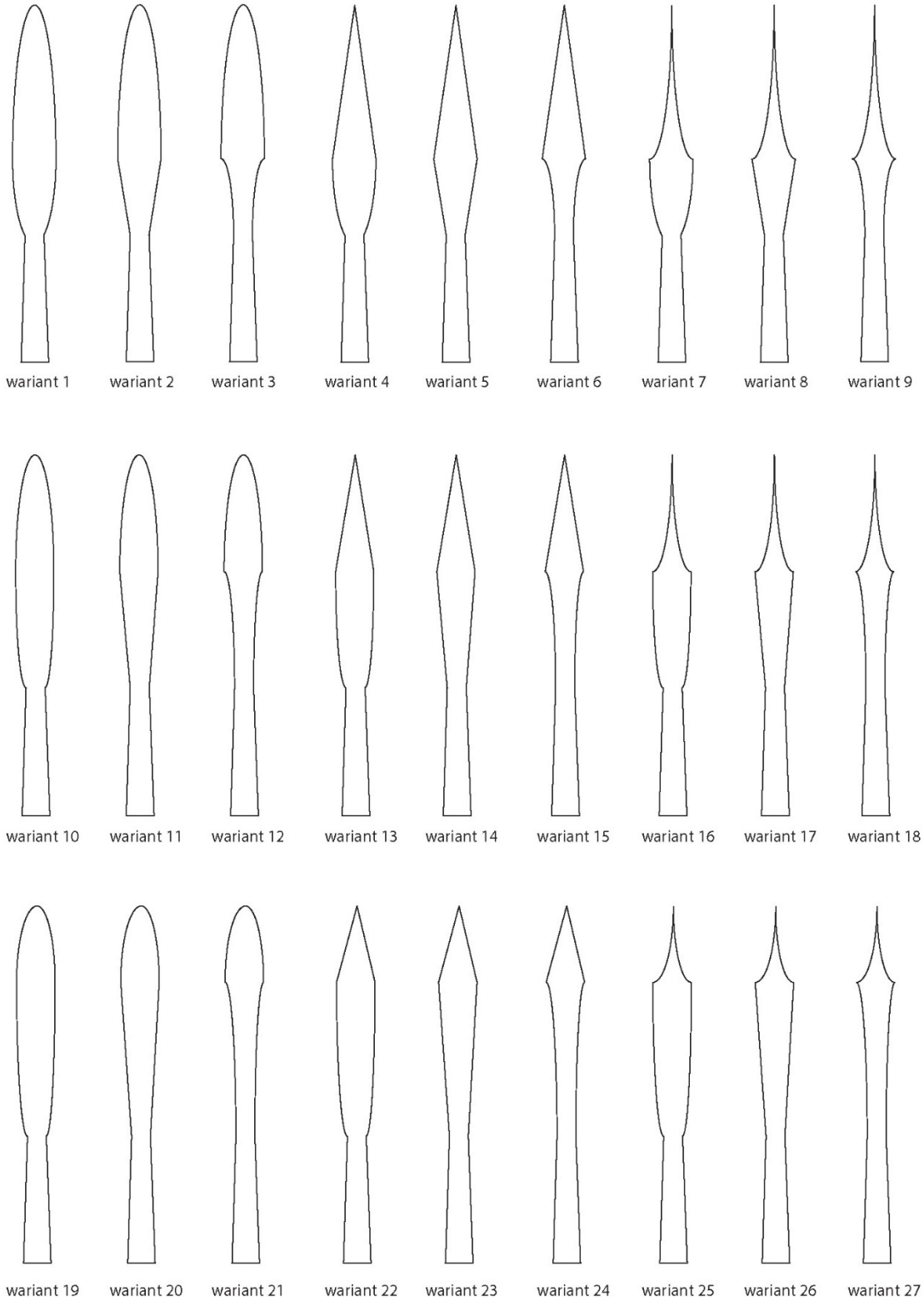
wariant 1
wariant 2
wariant 3
wariant 4
wariant 5
wariant 6
wariant 7
wariant 8
wariant 9
wariant 10
wariant 11
wariant 12
wariant 13
wariant 14
wariant 15
wariant 16
wariant 17
wariant 18
wariant 19
wariant 20
wariant 21
wariant 22
wariant 23
wariant 24
wariant 25
wariant 26
wariant 27

Tabl. 9.3

- Typ 14: włócznie z największą szerokością w centralnej części ostrza. Zarówno górne, jak i dolne krawędzie są proste.
- Typ 15: włócznie z największą szerokością w centralnej części ostrza. Górne krawędzie są ukształtowane prosto, dolne wklęsłe.
- Typ 16: włócznie z największą szerokością w centralnej części ostrza. Górne krawędzie są wklęsłe, dolne wypukłe.
- Typ 17: włócznie z największą szerokością w centralnej części ostrza. Górne krawędzie są wklęsłe, dolne poprowadzono prosto.
- Typ 18: włócznie z największą szerokością w centralnej części ostrza. Zarówno dolne, jak i górne krawędzie są wklęsłe.
- Typ 19: włócznie z największą szerokością w górnej części ostrza. Zarówno dolne, jak i górne krawędzie są wypukłe.
- Typ 20: włócznie z największą szerokością w górnej części ostrza. Górne krawędzie są wypukłe, dolne poprowadzone prosto.
- Typ 21: włócznie z największą szerokością w górnej części ostrza. Górne krawędzie są wypukłe, dolne wklęsłe.
- Typ 22: włócznie z największą szerokością w górnej części ostrza. Górne krawędzie są proste, dolne wypukłe.
- Typ 23: włócznie z największą szerokością w górnej części ostrza. Zarówno górne, jak i dolne krawędzie są proste.
- Typ 24: włócznie z największą szerokością w górnej części ostrza. Górne krawędzie są ukształtowane prosto, dolne wklęsłe.
- Typ 25: włócznie z największą szerokością w górnej części ostrza. Górne krawędzie są wklęsłe, dolne wypukłe.
- Typ 26: włócznie z największą szerokością w górnej części ostrza. Górne krawędzie są wklęsłe, dolne poprowadzono prosto.
- Typ 27: włócznie z największą szerokością w górnej części ostrza. Zarówno dolne, jak i górne krawędzie są wklęsłe.
- Typ 28: włócznie o dowolnie położonej największej szerokości ostrza. Cechą charakterystyczną tego typu są różnie ukształtowane dolne krawędzie (np. jedna prosta, druga wklęsła). Górne krawędzie mogą być — podobnie jak w innych przypadkach — wypukłe, proste lub wklęsłe.

Dodatkowy wyróżnik stanowi przekrój poprzeczny ostrza. Na moment obecny natrafiono na pięć głównych kształtów, które oznaczono kolejnymi małymi literami alfabetu łacińskiego (tabl. 9.4). Ponieważ ilość sposobów potraktowania powierzchni może być bardzo rozmaita, ten aspekt typologiczny może ulegać rozbudowaniu.

- a: przekrój soczewkowaty,
- b: przekrój w postaci linii równoległych schodzących się przy krawędzi,
- c: przekrój podwójnie daszkowaty,
- d: przekrój wklęsły,
- e: przekrój z żeberkiem.

Tabl. 9.4

Ukształtowanie tulei to następny z wyróżników poddanych klasyfikacji. Główną linię podziału stanowi tutaj forma w przekroju (tabl. 9.5).

- typ A: przekrój okrągły,
- typ B: przekrój owalny,
- typ C: przekrój kwadratowy,
- typ D: przekrój sześcioboczny,
- typ E: przekrój ośmioboczny lub o większej ilości ścian,
- typ F: przekrój w dolnej części okrągły, w górnej wieloboczny,
- typ G: trzpień.

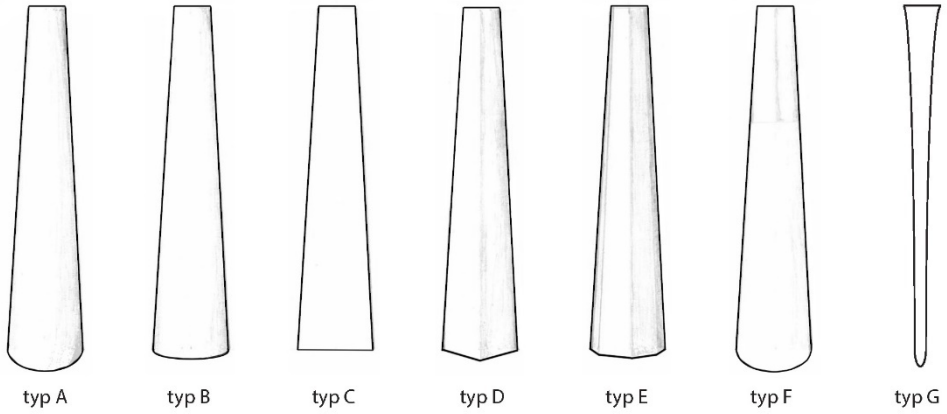

Tabl. 9.5

Do powyższych typów dodano **warianty**, które opisują dodatkowe cechy potraktowania powierzchni tulei:

- **Wariant 1:** obecność większej liczby nitów niż po jednym z każdej strony tulei;
- **Wariant 2:** obecność pierścienia;
- **Wariant 3:** obecność więcej niż jednego pierścienia;
- **Wariant 4:** obecność guzka;
- **Wariant 5:** obecność wypustek;
- **Wariant 6:** obecność zagłębień;
- **Wariant 7:** obecność kontynuacji tulei na ostrze;
- **Wariant 8:** obecność platerowania metalami kolorowymi;
- **Wariant 9:** obecność skrzydełek;
- **Wariant 10:** obecność koncentrycznych, horyzontalnych rowków;
- **Wariant 11:** występowanie schodka/uskoku (kontynuacja tulei z formą schodkowego zwężenia);
- **Wariant 12:** obecność skrzydełek w górnej partii tulei;
- **Wariant 13:** obecność ozdobnych nitów.

Ilość wariantów potraktowania powierzchni tulei może być znacznie bardziej rozbudowana, z tego względu trzeba liczyć się z pojawieniem kolejnych wariantów w przyszłości.
Sposób ukształtowania samych skrzydełek także wykazuje się dużym zróżnicowaniem. Ostatniej systematyzacji dokonał Tomasz Vlasaty. Ponieważ podział ten jest bardzo szczegółowy, postanowiłem skorzystać z niego w niniejszej pracy. W numerycznym opisie typu, przy liczbie

„10” oznaczającej **skrzydełka**, pojawia się w nawiasie **kolejna cyfra arabska**, określająca typ wydzielony przez wspomnianego autora [Vlasatý 2019, s. 1–22].

Przedstawiona tutaj koncepcja podziału ma za zadanie ułatwienie pracy na tak rozbudowanym i zróżnicowanym materiale jaki stanowią groty włóczni. Starano się zachować wszystkie cechy praktycznej typologii, takie jak niepowtarzalność typów oraz możliwość jej rozbudowy o kolejne, dotąd nieznane egzemplarze.

Najbardziej skutecznym rozwiązaniem wydaje się rozdzielenie w zapisie typologicznym ukształtowania ostrza od tulei. Taki jednoznaczny sposób podziału nie pojawił się do tej pory w literaturze. Jego atut stanowi znacząca redukcja wariantów, które musiałby zostać wydzielone w innych sytuacjach Mam tu na myśli uwzględnianie wyłącznie ukształtowania liścia lub tulei oraz liścia sztywno z nią połączonego w zapisie typologicznym (np. trójkątne ostrza z tuleją ozdobioną horyzontalnymi kręgami itp.).

Jako wadę takiego podejścia można potraktować rozbudowany system zapisu, jego niestety nie sposób uniknąć. Na usprawiedliwienie takiego wyboru można przywołać zaproponowaną przez Piotra Kotowicza typologię toporów wczesnośredniowiecznych, również charakteryzującą się rozbudowanym zapisem, a mimo to stosowaną zarówno przez polskich, jak i zagranicznych autorów [Kotowicz 2018, s. 43–138].

Kolejny aspekt, na który należy zwrócić uwagę, to różnorodność w opracowaniu powierzchni tulei. Aby uniknąć wydzielania ogromnej ilości wariantów, które i tak nie wyczerpałyby wszystkich dostępnych opcji, zdecydowałem się uprościć ten system poprzez wybieranie poszczególnych elementów składowych. Ponownie powoduje to rozbudowanie zapisu, ale jak wspomniano, zyskujemy znaczącą redukcję wariantów. Jak wygląda to w praktyce? Jeśli przystępujemy do opisu włóczni, której tuleja ma przekrój okrągły, a jej powierzchnia jest gładka, zostanie ona oznaczona jako **typ A**. Dla przykładu, pełny zapis dla grotu z taką tuleją, o liściu wyraźnie dłuższym i dwukrotnie szerszym niż tuleja, z największą szerokością położoną w dolnej partii oraz o przekroju soczewkowatym, przy wszystkich krawędziach liścia prostych, będzie miał postać: **typ IIIB.5a.A**.

Jeżeli ta sama włócznia posiadałaby jeszcze pierścień na tulei zostałaby ona opisana jako typ IIIB.5a.A1. Jeżeli natomiast powierzchnia tulei zostałaby jeszcze pokryta ornamentem plateruowanym opisalibyśmy ją jako IIIB.5a.A1.8. Kontynuując ten wywód, jeżeli nasza włócznia zostanie zaopatrzona w skrzydełka, zapis będzie wyglądać następująco typ IIIB.5a.A1.8.9.

Podkreślę, że próbując podejść do tematu w taki sposób, aby każda kombinacja została opisana osobną liczbą, już na tym etapie musielibyśmy rozważyć połączenie każdej z dwunastu

wymienionych powyżej opcji z sobą wzajemnie, co daje nam 12^{11}. Taka typologia byłaby bardzo trudna do przyswojenia, przez co zapewne nigdy nie zostałaby zastosowana.
Zapis alfabetyczny zastosowano w miejscach, gdzie dalsze rozbudowanie typologii jest możliwe tylko na niewielką skalę. Potencjalny wyjątek może stanowić tutaj ukształtowanie tulei. Wydaje się, że w typologii zostały uwzględnione wszystkie opcje, jednak kreatywność naszego gatunku potrafi zaskakiwać i możemy liczyć się z tym, że w przyszłości pojawią się kolejne, nieopisane w tym podziale rozwiązania. Jeżeli by do tego doszło, będą one mogły zostać opisane kolejnymi literami alfabetu, a gdy tych zabraknie to stosując kombinacje: AA, AB, AC itd…
Zaprezentowany podział wymaga także bardziej szczegółowego podejścia do sporządzania dokumentacji. Potrzebujemy posiadać widok kształtu włóczni oraz przekroje przez ostrze i tuleję w jej górnej i dolnej partii. Ponadto, bardzo często stan zachowania zabytku będzie znacząco utrudniał prawidłową identyfikację. Wiele egzemplarzy zachowało się fragmentarycznie, co nie pozwala na określenie proporcji liścia w stosunku do tulei, a często również uniemożliwia prawidłową identyfikację typu. Należy także mieć na uwadze, że ukształtowanie krawędzi stanowi podstawę w seriacji ostrza. Akurat ten fragment jest najczęściej zniszczony przez korozję. Już nieznaczne utlenienie może utrudnić określenie, czy mamy do czynienia z prostymi, czy wklęsłymi krawędziami. Jak dalej zobaczymy na ten problem natrafiono również podczas analizy lednickiego materiału.

Założenia

- Wymagane jest stworzenie podziału, który pozwoli porównywać ze sobą zabytki z całej Europy, a najlepiej również z krajów pozostających pod panowaniem arabskim. Wynika to z rozbudowanej sieci kontaktów we wczesnym średniowieczu i w związku z tym, możliwości wymiany przedmiotów z odległych krain. Dobrze obrazujący przykład możliwych kontaktów prezentuje obecność chińskiego jedwabiu w ruskim kompleksie osadniczym w Gniezdowie [Орфинская 2018, s. 424-426].
- Typologia ma na celu pogrupowanie podobnych zabytków, aby następnie dokonywać ich analiz technologicznych oraz składu elementarnego. Narzędzie jakim jest klasyfikacja formalna stanowi pierwszy etap takiej pracy.

6.4.2. Typ 1.

Typ 1 stanowią włócznie o ostrzach z największą szerokością w dolnej partii, gdzie wszystkie krawędzie są wypukłe. Z lednickiego kompleksu osadniczego znanych jest dziewięć zabytków przypisanych do pięciu wariantów. Ten typ odnajdujemy na średniowiecznych stanowiskach w całej Europie.

6.4.2.1 Wariant IIIC.1a.A.

(kat.38) Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, nr inw. 1998:5/228

Pierwszy wariant (tabl. 9.6) stanowią groty o liściu dłuższym i wyraźnie szerszym niż tuleja. Ostrze w przekroju jest soczewkowate, a tuleja okrągła i niezdobiona. Z lednickiego kompleksu osadniczego pochodzi jeden taki zabytek [Wilke 2018, s. 184]. Cechę wyjątkową egzemplarza stanowią widoczne na jednej z powierzchni ostrza cztery rowki, zgrupowane w pary po obu stronach osi centralnej i łączące się z sobą tuż przy czubku liścia.
Zabytek posiadał długość 24,5 cm, przy długości liścia: 16,5 cm i szerokości 4 cm. Średnica tulei u wylotu wynosiła 2,5 cm. Ważył 132 gramy.
We wcześniejszych podziałach typologicznych odpowiada on typowi V w seriacji Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54-55]. Ewentualnie pod względem kształtu mógłby zostać dopasowany do typu IV, jak zaproponował to Gerard Wilke, jednak w tej grupie znajdują się przede wszystkim egzemplarze o długości liścia zbliżonej do długości tulei [Nadolski 1954, s. 54; Wilke 2018, s. 184]. Sam autor typologii jednak tego nie podkreśla, taki wniosek można wysnuć na podstawie przydzielonych do zbioru zabytków. W tekście opracowania możemy jedynie przeczytać, że są to (…) *Groty średniej wielkości, krępe, o liściu w kształcie bardzo wydłużonego serca* [Nadolski 1954, s. 54]. Ponieważ typologia zaproponowana przez Andrzeja Nadolskiego posiada dość płynne granice pomiędzy poszczególnymi rodzinami, można znaleźć egzemplarze zbieżne do naszego zabytku, które zostały przydzielone do typu III [Nadolski 1954, tabl. XXI,5].

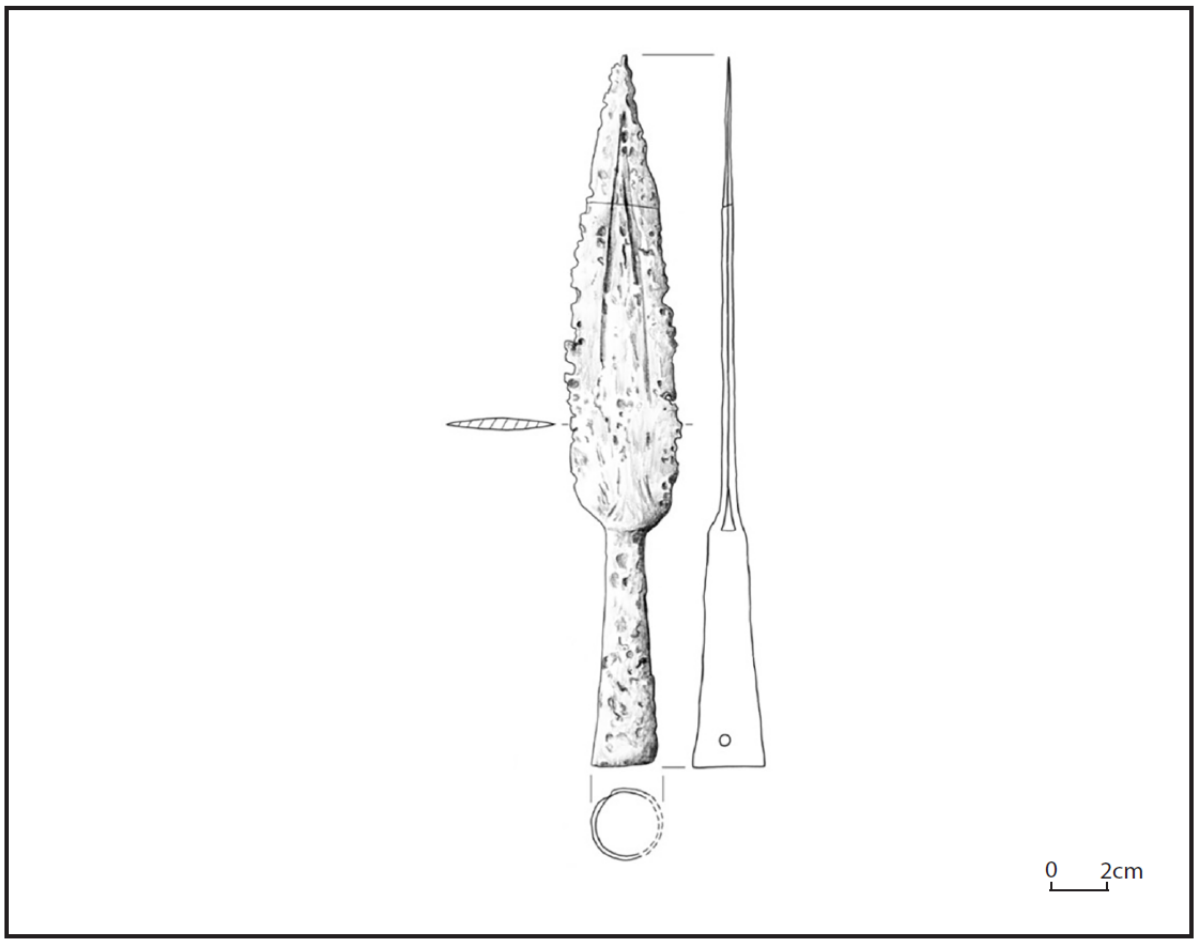

Tabl. 9.6 - Włócznia typu IIIC.1a.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

W typologii stworzonej dla zabytków norweskich jest on najbliższy typowi VI.3A lub VII.2C [Solberg 1984, s. 57-58, s. 87.] Problem z przypisaniem lednickiego znaleziska do któregoś z tych wariantów wynika z obecności cech niecharakterystycznych dla zabytków pochodzących z tej części Skandynawii. W porównaniu z typem VI.3A odpowiada mu wyglądem pod niemal każdym względem, z wyjątkiem proporcji pomiędzy całkowitą długością grotu a długością tulei. Polski zabytek innymi słowy posiada ostrze krótsze niż większość egzemplarzy norweskich. Znalezisko jest zbieżne również z typem VII.2C zarówno pod względem proporcji, jak i wyraźnym przejściem pomiędzy tuleją a ostrzem. Jedyną różnicę stanowi tutaj brak wyraźnej grani, czyli przekroju dwudaszkowatego, cechy charakterystycznej dla zabytków z grupy VII wg Bergljot Solberg.

W klasycznym podziale Jana Petersena sprzed ponad 100 lat, zabytek lednicki będzie najbardziej zbliżony do typu C lub D, chociaż i tutaj napotykamy problemy związane z nieprecyzyjnością podziałów. Wspomniana zbieżność opiera się na kształcie liścia, natomiast pozostałe cechy, jak obecność skrzydełek czy rowki na tulei, świadczą dobitnie, że mamy do czynienia z

odmienną rodziną zabytków. Oczywiście, sprawa nie jest zupełnie jednoznaczna, ponieważ autor wspomina, że typ C może występować również bez skrzydełek [Petersen 1919, s. 23-26]. Zauważamy także brak możliwości ścisłego dopasowania zabytku do typów opisanych, zresztą bardzo lakonicznie, w podziale zaproponowanym przez Ann Norgard-Jørgensen. Zabytek pod względem wymiarów i ze względu na swój lancetowaty kształt odpowiada typowi L6, jednak zabytki z największą szerokością ostrza w dolnej partii pojawiają się w typie L7. W tym drugim jednak znajdują się egzemplarze znacznie większe od lednickiego, a położenie największej szerokości ostrza nie ma tu waloru typologicznego [Norgard-Jørgensen 1999, s. 94, 97].

Grot odkryto podczas prac prowadzonych pomiędzy 1932 a 1934 rokiem na cmentarzysku zlokalizowanym przy zespole pałacowo-sakralnym. Kierownikiem prac byli Andrzej Wrzosek oraz Marian Ćwirko-Godycki [Wilke 2018, s. 184]. Ponieważ nie zachowała się dokumentacja z tych prac, możemy tylko założyć, że zabytek pochodzi z okresu po połowie XI wieku, kiedy to zaczął funkcjonować cmentarz szkieletowy na wyspie. Nie można jedna wykluczyć, że pochodził on ze starszych warstw lub stanowił przedmiot z nich redeponowany.

Niniejszy grot, chociaż zbliżony do znalezisk ze Skandynawii posiada kilka cech, które nie pozwalają bez zastrzeżeń uznać go za wyrób zbieżny. Jest to o tyle istotne, że wspomniane północne analogie są datowane na okres znacznie wcześniejszy i w X wieku już właściwie nie są spotykane.

Bliska analogia pochodzi z miejscowości Końskie, gdzie na cmentarzysku odkryto podobną włócznię w grobie nr 89 (tabl. 9.6A: 1) [Strzyż 2006, s. 244, ryc.12_12 IIIc.1a.A]. Kolejna włócznia tego typu znana jest z Hamburga, również z cmentarzyska (tabl. 9.6A: 2) [Norgard Jorgensen 1999, s. 58], następne zabytki odnaleziono w Norwegii (tabl. 9.6A: 3) i na Islandii (tabl. 9.6A: 4) [Solberg 1984, Pl.3; Androshchuk 2004, s. 8].

Ta niewielka liczba znalezisk nie pozwala jednoznacznie stwierdzić, czy istniał jeden ośrodek produkcji tego typu włóczni. W obecnym stanie badań bardziej zasadne wydaje się przyjęcie, że mogły one stanowić formę o charakterze ogólnoeuropejskim.

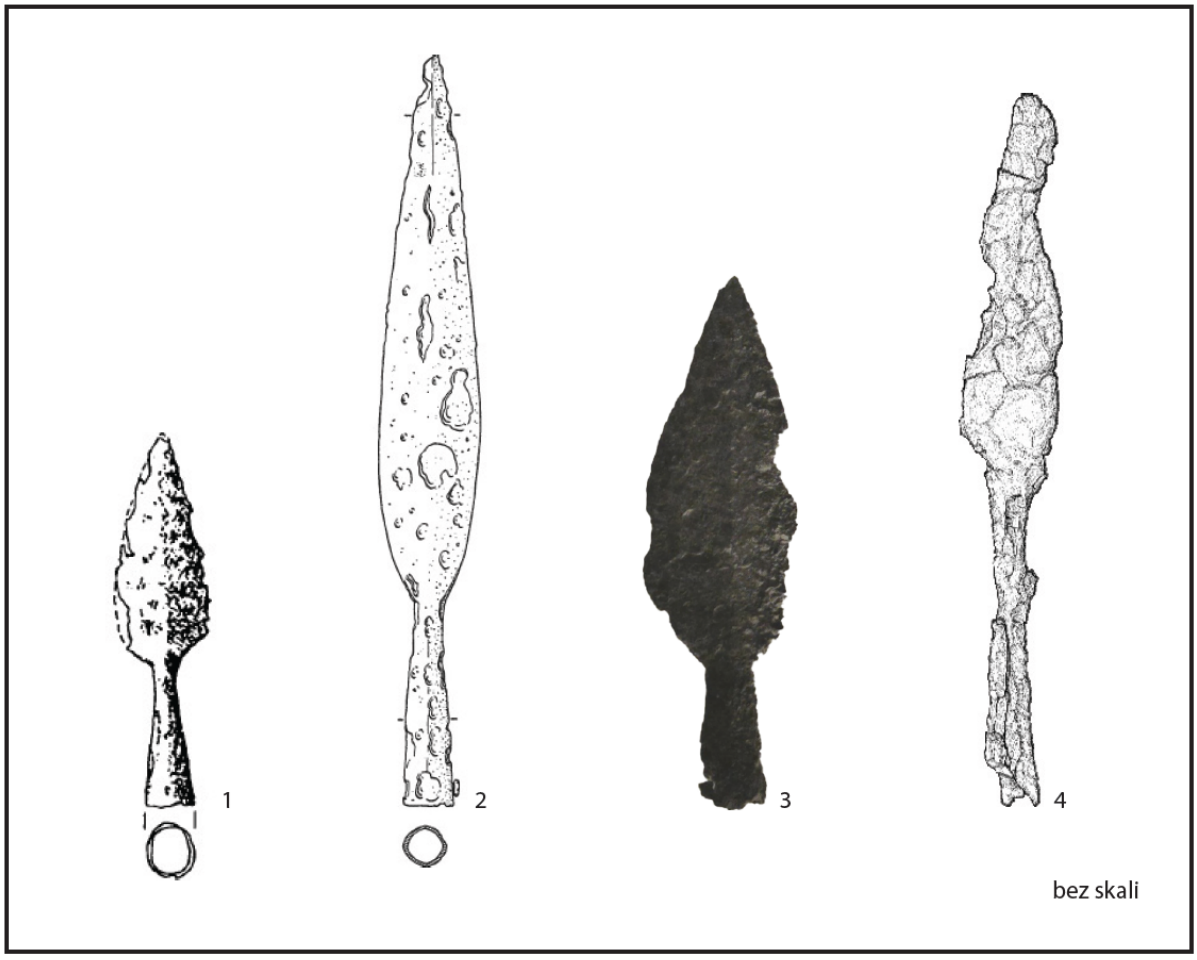

Tabl. 9.6A - Analogie do włóczni typu IIIC.1a.A. 1 - Końskie, 2 - Hamburg, 3 - Norwegia m/n, 4 - Islandia.

6.4.2.2 Wariant IIIB.1c.A.

Kolejny wariant w lednickim kompleksie osadniczym stanowią groty o wszystkich krawędziach wypukłych, z największą szerokością w dolnej części ostrza i o przekroju poprzecznym liścia podwójnie daszkowatym. Innymi słowy, na ich powierzchni znajduje się widoczna grań. Ostrza są dłuższe i szersze od tulei. Ta ostatnia jest okrągła w przekroju i pozostaje gładka.

Lepiej zachowany z lednickich okazów (tabl. 9.7: 2, nr inw. MPP/A/64/99) wykazuje na powierzchni wyraźne ślady dziwerowania w formie tzw. **wilczych zębów**. Jego długość wynosiła 21,4 cm, długość liścia 13,8 i ważył 81 gram [Wilke 2018, s. 202].

Odnaleziono go podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke na pozostałościach mostu zachodniego w 1999 roku. Pochodzi on z działki S276, 10 m.

Drugi zabytek (tabl. 9.7: 1, *nr inw. MPP/A/3/07*) został mocno zniszczony przez procesy korozyjne i w związku z tym przypisanie go do konkretnego typu dostarcza trudności. Jego największa szerokość w dolnej partii liścia może zostać domniemana na podstawie stanu zachowania tylko jednej ze stron ostrza, natomiast wypukłość wyłącznie na podstawie jednej z górnych krawędzi. Jest to jednak zbyt mało, by ostatecznie przypisać zabytek do typu 1, i należy stwierdzić, że został on tu zaliczony ze względu na największe prawdopodobieństwo. Długość całkowita wynosiła 29,6 cm, zachowana długość liścia: 19,5 cm, maksymalna szerokość liścia: 2,4 cm, średnica tulei u wylotu: 2,2 cm (wew. 2 cm), Ważył 161 g. Na powierzchni zabytku widoczne są zagłębienia, które wskazują, że grot był dziwerowany [Wilke 2018, s. 160].

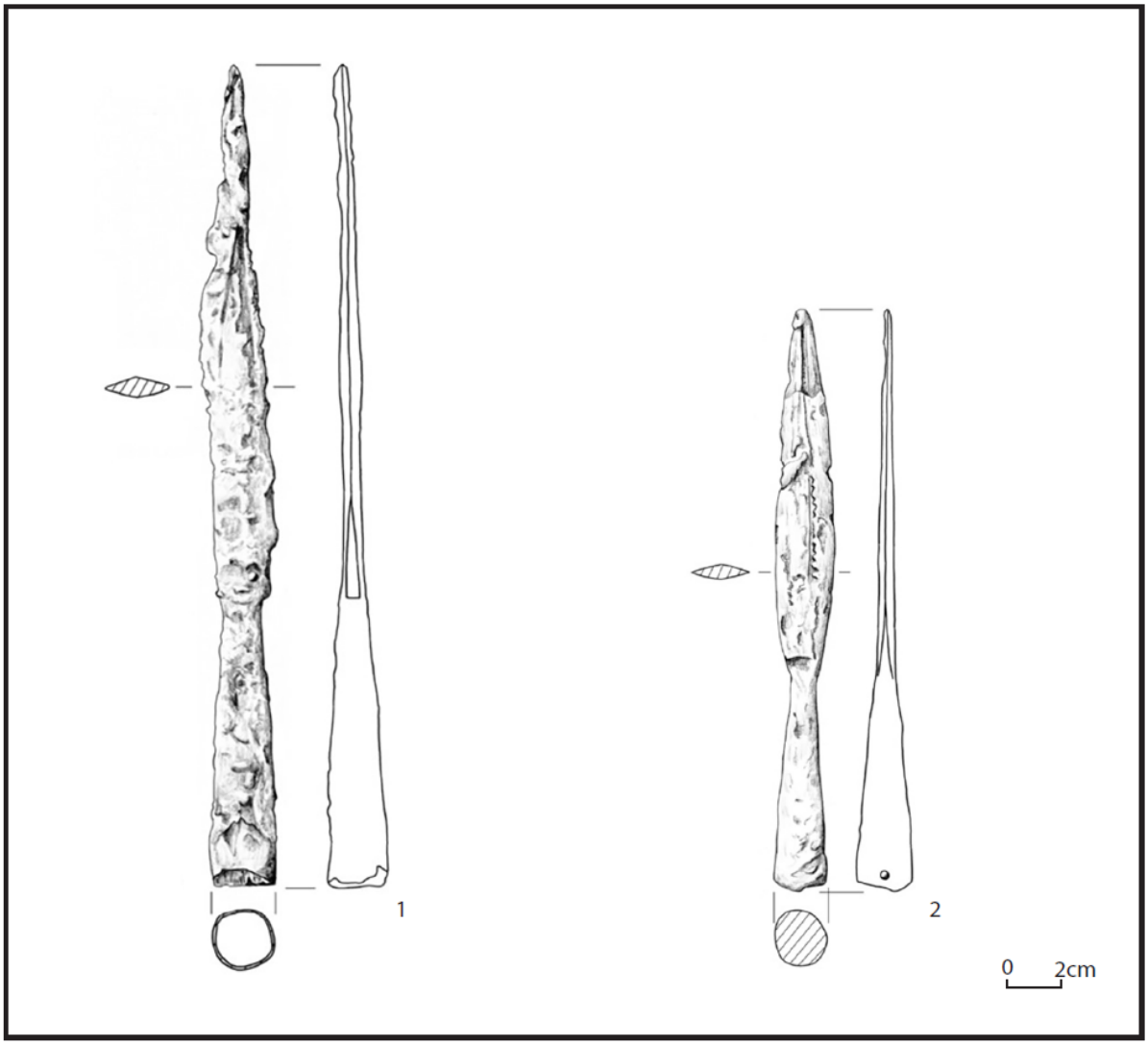

Tabl. 9.7 - Włócznie typu IIIB.1c.A z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - nr inw. MPP/A/3/07, 2 - nr inw. MPP/A/64/99.

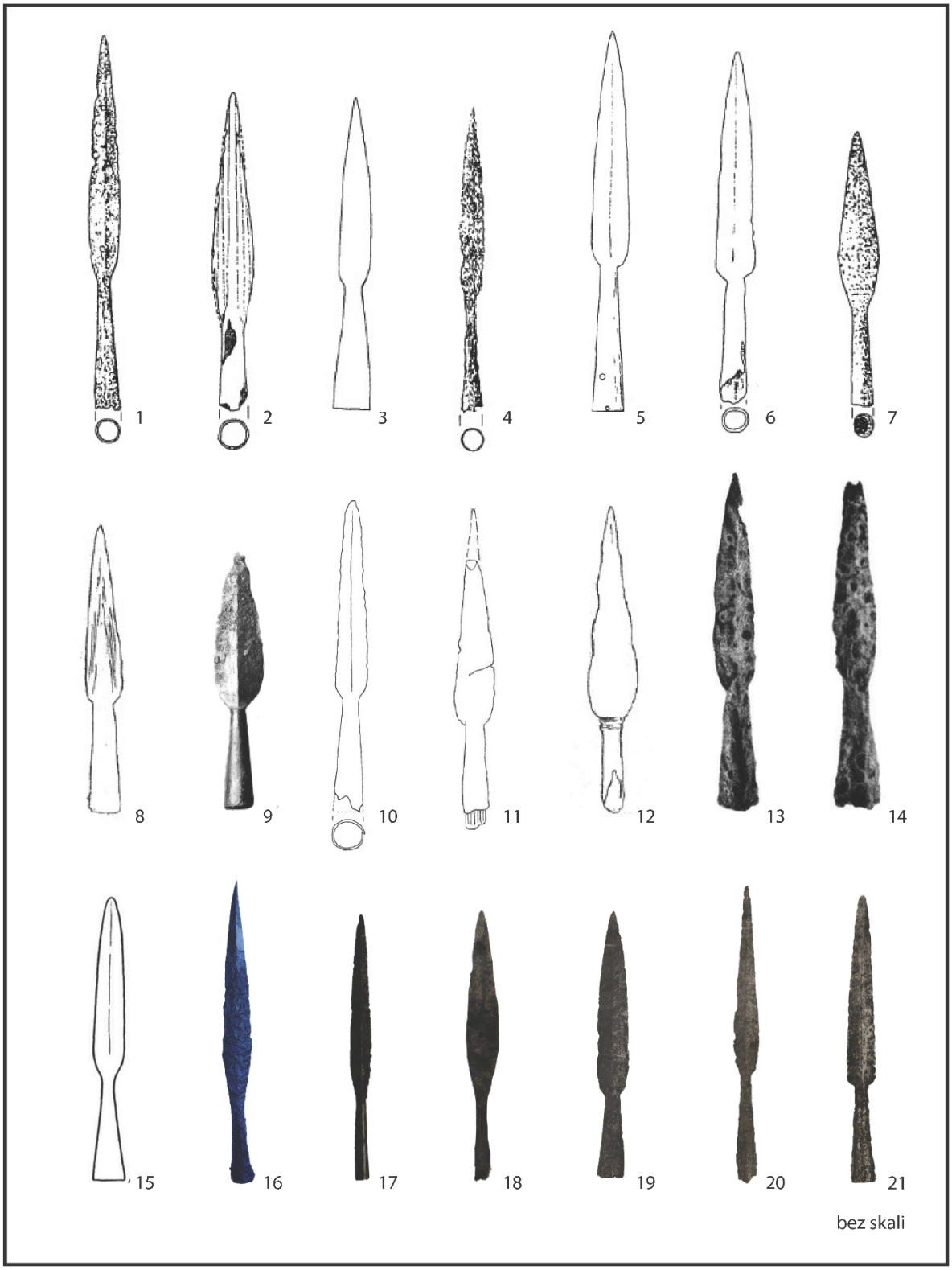

Tabl. 9.7A - Analogie do włóczni typu IIIB.1c.A. 1, 2 - Końskie, 3 - Cedynia, 4 - Jaworze Górne, 5 - Ostrowiec, 6 - Szczecin, 7 - Rudnik Dolny, 8 - Zawada Lanckorońska, 9 - Żytkiejmy, 10 - Pomorze Zachodnie m/n, 11-13 - Plön, 14-16 - Ruś, 17 - Stenkumla, 18-21 - Norwegia.

Zabytek został również odnaleziony na dnie jeziora Lednica podczas badań mostu zachodniego w 2007 roku. Pracami zarządzali Andrzej Kola i Gerard Wilke.

Ze względu na lancetowaty kształt liścia oba zabytki należą do typu IV w podziale Andrzeja Nadolskiego [1954, s. 54-55], chociaż drugi z nich (*3/07*) Gerard Wilke przyporządkował do typu II [Wilke 2018, s. 160]. Wydaje się, że taka decyzja związana jest ze wspomnianą zaawansowaną korozją przedmiotu, który w obecnej formie posiada kształt bardziej wysmukły, czyli zbliżony do wspomnianego typu II. W podziałach dla zabytków norweskich będą one najbardziej zbliżone do typu E [Petersen 1919, s. 26], L6 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 94] oraz VII.2C [Solberg 1984, s. 87]. Lepiej zachowany z dwóch egzemplarzy (64/99) charakteryzuje się mniejszą szerokością liścia w stosunku do szerokości tulei niż zabytki zaliczane do typu VII.2C. W włóczniach z Norwegii liść jest co najmniej 2,4 raza szerszy niż tuleja, podczas gdy w analizowanym zabytku zaledwie 2,2 raza.

Drugi zabytek (3/07) odpowiada natomiast typowi VII.2B w podziale Solberg [1984, s. 86]. Co prawda szerokość tulejki w stosunku do ostrza także i tutaj jest poniżej wartości typowych dla wyrobów z Norwegii, gdzie najniższe wartości wynoszą 2,7, a w opisywanym lednickim grocie jest to 1,7, ale ta drastyczna dysproporcja może być spotęgowana złym stanem zachowania zabytku Proporcja długości tulei do szerokości ostrza również znacząco odbiega, prawdopodobnie z tego samego powodu — złego stanu zachowania zabytku. Czynniki jakimi są widoczna grań i wyraźne przejście tulei w liść, stanowią cechę typową dla typu VII i są one wyraźnie widoczne na naszym zabytku. Pomimo wspomnianych różnic jest to najbliższy pod względem formalnym typ zabytków norweskich.

Groty zaliczone do tego typu odnajdywane są dość powszechnie w Europie. Z materiałów polskich należy przywołać znaleziska z Końskich, z grobów 53 i 170 (tabl. 9.7A: 1, 2) [Strzyż 2006, s. 245, ryc.13_2, s. 246, ryc.14_4], Cedyni (tabl. 9.7A: 3) [Swiątkiewicz 2002, s. 168, tabl.XI_2], Jaworza Górnego (tabl. 9.7A: 4) [Strzyż 2006, s. 245, ryc.13_5], Ostrowca (tabl. 9.7A: 5) [Swiątkiewicz 2002, s. 168, tabl.XI_4], Szczecina (tabl. 9.7A: 6) [Swiątkiewicz 2002, s. 168, tabl.XI_5], Rudnik Doliny (tabl. 9.7A: 7) [Strzyż 2006, s. 245, ryc.13_3], Zawady Lanckorońskiej (tabl. 9.7A: 8) [Strzyż 2006, s. 246, ryc.14_13] i Żytkiejmów (gm. Dubienki), które to stanowisko łączone jest z kulturą Bałtów (tabl. 9.7A: 9) [Engel 2020, s. 62, ryc. 4_1 IIIB]. Ostatnie znalezisko z Polski nie posiada udokumentowanego kontekstu i wiadomo o nim tylko tyle, że pochodzi z Pomorza Zachodniego (tabl. 9.7A: 10) [Swiątkiewicz 2002, s. 168, tabl.XI_3].

Trzy kolejne włócznie odnaleziono podczas prac podwodnych prowadzonych przy Olsborgu w Plön, w Niemczech (tabl. 9.7A: 11, 12, 13) [Wilke 2021, s. 409, ryc.5: 1, 5: 3, 5: 5]. Trzy

zabytki pochodzą z Rusi (tabl. 9.7A: 14, 15, 16) [Кирпичников 1966, tabl.2: 7, 3: 9, 9: 4], jeden odkryto na Gotlandii w Stenkumla (tabl. 9.7A: 17) [Thunmark Nylen 2000, taf. 251.5]. Kilka egzemplarzy znanych jest także z Norwegii (tabl. 9.7A: 18-21) [Solberg 1984, pl.13, 17, 22, 28, 37].

Przytoczone analogie pozwalają uznać, że taka forma grotów była stosunkowo popularna zarówno na terenach zajętych przez Słowian Zachodnich, jak i ich najbliższych sąsiadów na północy oraz wschodzie. Wydaje się, że w takim wypadku należy uznać przedmiot za wytwór lokalnej proweniencji, ewentualnie inspirowany ogólnoeuropejskimi przemianami zachodzącymi w produkcji broni.

6.4.2.3 Wariant IIIC.1c.A.

Trzeci wariant typu 1 stanowi egzemplarz zbliżony do powyżej opisanego, ale o znacząco większej szerokości liścia w stosunku do tulei. Pozostałe cechy, jak większa długość ostrza niż tulei, dwudaszkowaty przekrój liścia oraz okrągły przekrój tulei, pozostają zbieżne. Zabytek o numerze *nr inw. MPP/A/24/94* (tabl. 9.8) posiada ślady dziwerowania, widoczne pod postacią cienkich pasków po każdej ze stron ostrza. Zbiegają się one w 1/3 jego wysokości. Całkowita długość grotu wynosiła 20,7 cm (dł. liścia 12,5 cm), szerokość 3,5 cm, średnica wylotu tulei 2,3 cm. Ważył 92,7 gram [Wilke 2018, s. 198].

Formalnie odpowiada on typowi IV w podziale Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54]. W swoim opracowaniu tej kategorii zabytków Gerard Wilke zaproponował określenie znaleziska jako typ V, co również zgadza się z wytycznymi zaproponowanymi przez Andrzeja Nadolskiego [Wilke 2018, s. 198].

W klasyfikacjach zaproponowanych dla wyrobów norweskich będzie on zbieżny z typami zaprezentowanymi w rozdziale 6.4.2.1, czyli typ C lub D [Petersen 1919, s. 23-26] oraz L6 lub L7 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 94, 97]. Oczywiście musimy mieć na uwadze te same problemy związane ze skorzystaniem z tych typologii, o których pisałem wyżej. Pod względem proporcji lednicki zabytek odpowiada grupie VII.2C w podziale Bergljot Solberg, ale byłby to jeden z krótszych egzemplarzy zaliczonych do tej kategorii. Zaliczając go natomiast do typu XI, gdzie długość liścia i tulei jest do siebie zbliżona, nasze znalezisko będzie charakteryzować się ponadprzeciętnie szerszym ostrzem niż we wspomnianym typie XI wydzielonym przez Solberg [Slosberg 1984, s. 87, 135-136].

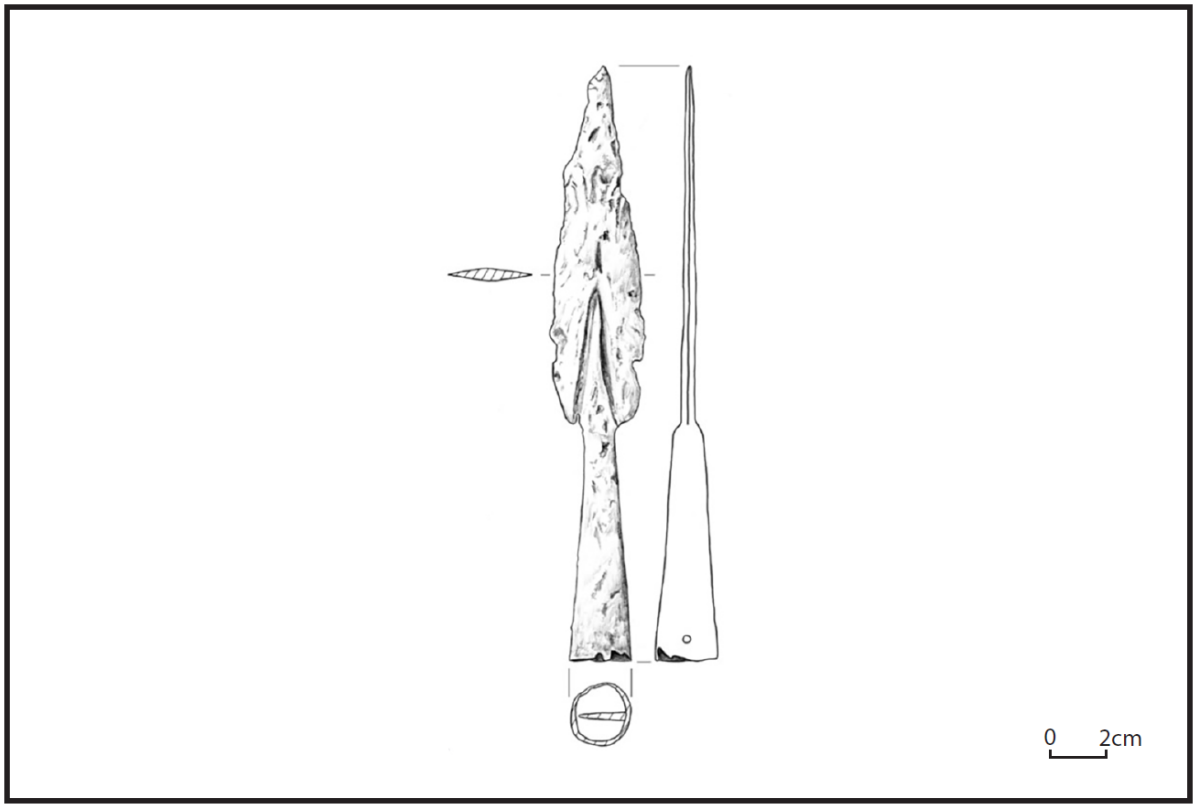

Tabl. 9.8 - Włócznia typu IIIC.1c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

Grot ten został odnaleziony podczas prac podwodnych realizowanych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke w 1992 roku. Pochodził z reliktów mostu wschodniego, co pozwala domniemywać jego chronologię przypadającą na jedną z faz użytkowania mostu (od poł. X do poł. XI wieku). Niestety nie został podjęty podczas eksploracji konkretnej warstwy i z tego powodu nie możemy mieć pewności co do jego chronologii.

W literaturze przedmiotu odnaleziono cztery analogiczne wyroby, które pochodzą z Kalichovshiny (ros. Калихновщина) w Rosji (tabl. 9.8A: 1) [Кирпичников 1966, tabl.9: 1] oraz z Veodalen in Oppland oraz z gór położonych pomiędzy Hallingdal i Valdres w Opplandzie w Norwegii (tabl. 9.8A: 2, 3) [Slosberg 1984, pl. 3, 29]. Ostatni z nich pochodzi z Polski i natrafiono na niego w Jaskini Górnej w Ogrojcu [Wojenka 2017, s.77, ryc. 7: 7].

W kwestii rozważań nad proweniencją pomocne jest tutaj określenie pochodzenia powyżej opisanego typu, który odróżnia się jedynie mniejszą szerokością ostrza. Także w tamtym przypadku koncentracje tych znalezisk widzimy na Rusi w Skandynawii oraz w Polsce. W związku z tym ponownie wydaje się uzasadnione określenie tego znaleziska jako wyrobu lokalnego bądź inspirowanego wzorami ogólnoeuropejskimi.

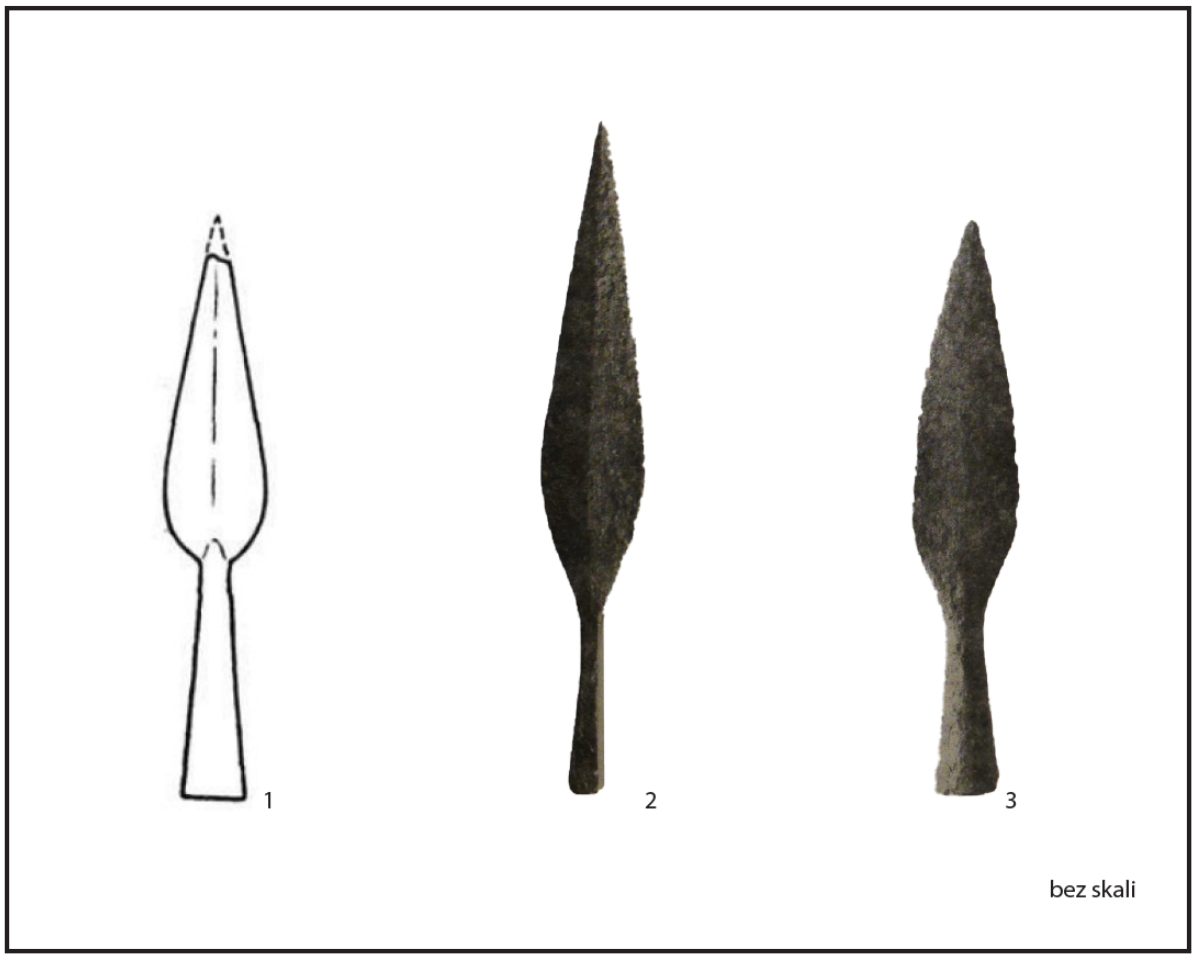

Tabl. 9.8A - Analogie do włóczni typu IIIC.1a.A. 1 - Калихновщина, 2 - Veodalen, 3 - Norwegia m/n.

6.4.2.4 Wariant IIIB.1c.D.

W ramach typu 1 w lednickim kompleksie osadniczym najliczniej reprezentowany jest wariant o liściach dłuższych i szerszych niż tulejka, o wszystkich krawędziach ostrza wypukłych i o przekroju dwudaszkowym. Od wcześniej opisanych typów odróżnia je sześciokątny przekrój tulejki.

Zaliczono do niego cztery znaleziska. Największy z nich (tabl. 9.9: 1, nr inw. MPP/A/72/99) ma długość 41 cm, maksymalną szerokość liścia 3 cm, tuleję u podstawy o średnicy 2,6 cm i wagę 243,2 g. Na jego powierzchni widoczne jest dziwerowanie w formie wilczych zębów, sięgające do połowy wysokości liścia. [Wilke 2018, s. 53, 160].

Grot został wydobyty podczas badań podwodnych prowadzonych w 1999 roku przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Stanowi znalezisko luźne, zlokalizowane podczas penetracji dna jeziora,

w związku z czym ustalenie okresu jego wytworzenia i użytkowania musi opierać się na datowaniu wyrobów analogicznych.

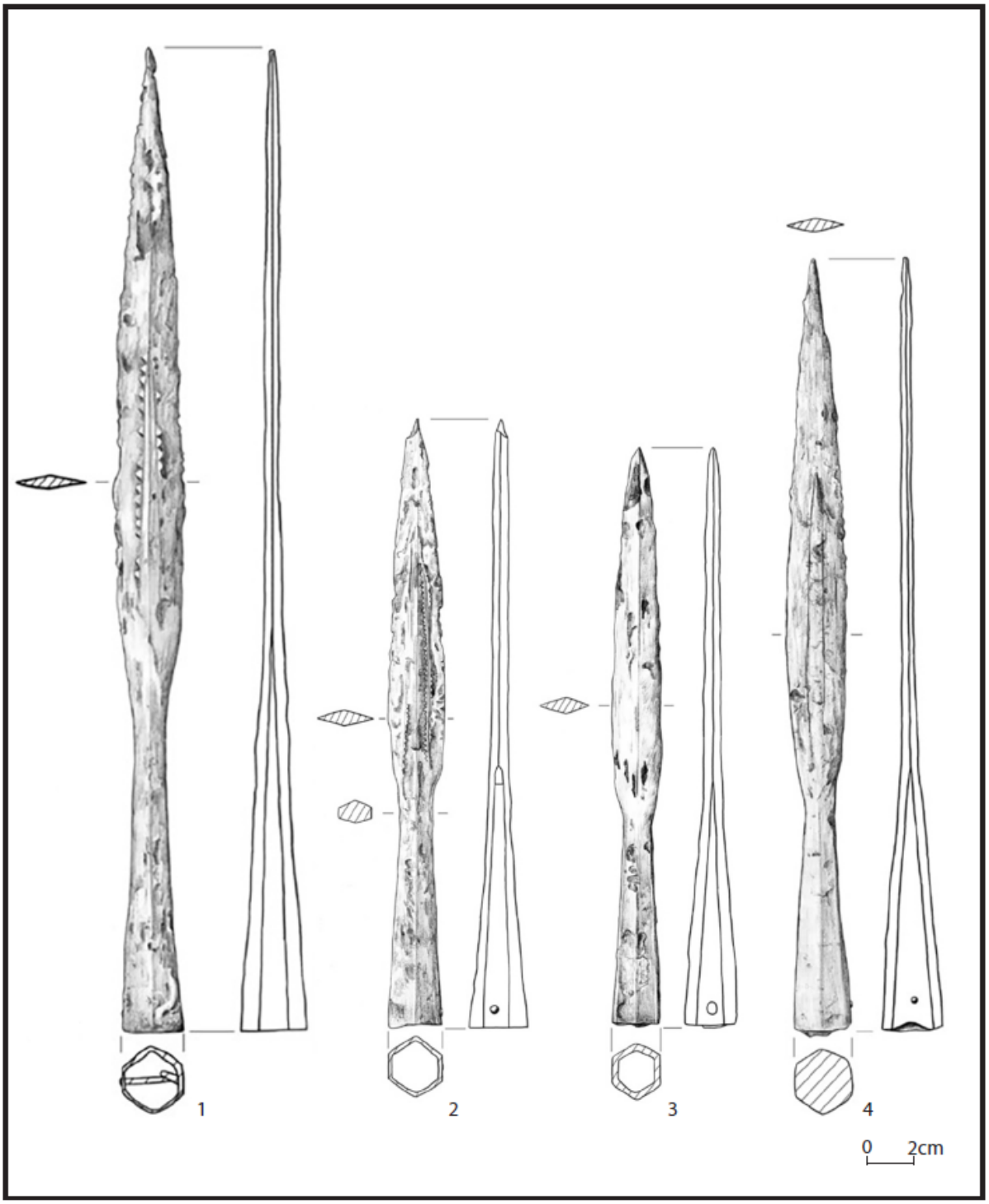

Tabl. 9.9 - Włócznie typu IIIB.1c.D z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - nr inw. MPP/A/72/99, 2 - nr inw. MPP/A/13/99, 3 - nr inw. MPP/A/43/99, 4 - nr inw. MPP/A/66/99.

Następny pod względem wielkości grot (tabl. 9.9: 4, *nr inw. MPP/A/66/99*) również posiadał widoczny dziwer, ale odmienny od wcześniej zaprezentowanego. Składał się on z trzech

połączonych z sobą pasm. Grot był długi na 31 cm, liść na 22 cm i o szerokości 2,4 cm. Ważył 144 gramy. Został odnaleziony podczas wykopalisk prowadzonych w 1999 roku na reliktach mostu zachodniego. Pochodzi z pasa N105, 43, co pozwala zakładać, że jego chronologia związana jest z okresem funkcjonowania przeprawy (poł. X do poł. XI wieku) [Wilke 2018, s. 204]. Do mniejszych należą kolejne dwa zabytki. Pierwszy z nich (tabl. 9.9: 2, *nr inw. MPP/A/13/99*) osiągnął długość 25,5 cm, długość liścia wynosiła 16 cm, a maksymalna szerokość 2,46 cm. Ważył 147 g. Podobnie jak w pierwszym zabytku na jego powierzchni był widoczny dziwer pod postacią wilczych zębów. Odnaleziono go również w 1999 roku podczas prac archeologicznych prowadzonych na rozwalisku mostu zachodniego. Pochodził z działki N132, 52 m, co pozwala dopuścić jego chronologię na poł. X – poł XI wieku, oczywiście z odpowiednią ostrożnością [Wilke 2018, s. 200].

Ostatni egzemplarz (tabl. 9.9: 3, *nr inw. MPP/A/43/99*) posiadał 24,5 cm długości (liść 15,5 cm), szerokość liścia 2,1, natomiast średnica tulejki około 2,1 cm. Ważył 144 gramy. Na jego powierzchni widoczne było dziwerowanie w postaci wilczych zębów. Znalezisko również zostało podjęte podczas badań prowadzonych w 1999 roku na moście zachodnim, co — jak we wszystkich powyższych przypadkach — stanowi przesłankę dotyczącą jego chronologii. [Wilke 2018, s. 202].

W dotychczas funkcjonujących w literaturze podziałach typologicznych zabytek należałoby zaliczyć do typu V w klasyfikacji Andrzeja Nadolskiego, ze względu na lancetowaty kształt liścia [Nadolski 1954, s. 54–55]. Najdłuższy z tych czterech zabytków Gerard Wilke określił jako typ II, właściwie trudno określić z jakiego powodu [Wilke 2018, s. 160]. W podziale Jana Petersena będą one odpowiadać typowi E [Petersen 1919, s. 26], L6 u Ann Norgard-Jørgensen [1999, s. 94]. W systematyzacji zaproponowanej przez Solberg wszystkie, w większym lub mniejszym stopniu, odpowiadają grupie VII.2C. W przypadku najdłuższego (*72/99*) proporcja długości ostrza w stosunku do jego szerokości mieści się w przedziale wyznaczonym dla tego typu, natomiast iloraz szerokość tulejki do ostrza jest już minimalnie poniżej dolnej granicy wyznaczonej przez autorkę. Istotne znaczenie ma tutaj jednak obecność grani i wyraźne przejście tulei w ostrze, czyli główne wyznaczniki wspomnianego typu VII. Kolejne trzy lednickie egzemplarze odbiegają od założeń typu VII.2C mniejszą szerokością liścia, a ponadto dwa ostatnie znaleziska (*13/99 i 43/99*), ze względu na swoje mniejsze wymiary, znacznie bardziej zbliżają się do typu XI [Solberg 1984, s. 87, 135–136].

Tabl. 9.9A - Analogie do włóczni typu IIIB.1c.D. 1- Rosja m/n.

Niestety spopularyzowany w przeszłości sposób publikowania znalezisk grotów włóczni bardzo często nie uwzględniał dokumentacji ukształtowania tulei i z tego powodu ilość analogii dostępnych dla badań porównawczych mogłaby być większa. Na chwilę obecną udało się natrafić na jedno znalezisko luźne pochodzące z Rosji (tabl. 9.9A: 1) [Кирпичников 1966, tabl.5: 1b]. Przyjmujemy w takim wypadku, że lednickie znaleziska stanowią wyrób lokalny.

6.4.2.5 Wariant IIIB.1c.F9.

Ostatnia włócznia zaliczona do typu 1, różni się od wcześniej zaprezentowanych innym sposobem wykonania tulei. Jest ona w górnej partii wielokątna, a w dolnej okrągła (F) i zaopatrzona w skrzydełka (9). Sam liść posiada większą długość i szerokość niż tuleja oraz obrys przypominający liść wierzby, przekrój natomiast jest dwudaszkowy (tabl. 9.10, *nr inw. MPP/A/45/99*). Jego długość wynosiła 42,7 cm, szerokość liścia 3,4 cm, a średnica tulei 2,6 cm. Waga to 351 gram. Osada była zaopatrzona w trapezowate skrzydełka o rozpiętości 7 cm.

Na powierzchni centralnej partii liścia znajdowały się cztery pasma dziweru [Wilke 2018, s. 208].

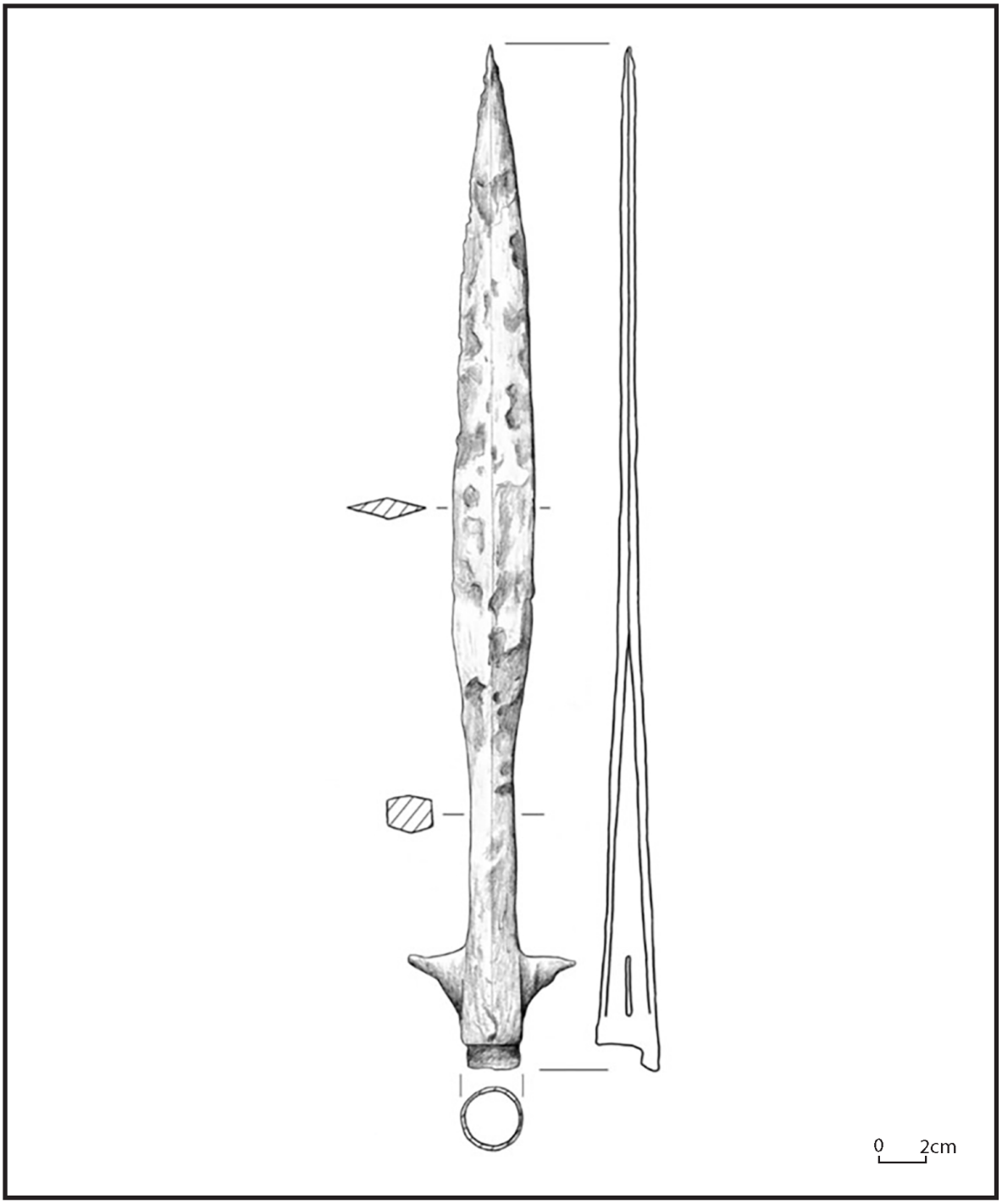

Tabl. 9.10 - Włócznia typu IIIB.1c.F9 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Grot z fragmentem drzewca został odnaleziony podczas badań podwodnych prowadzonych w 1999 roku przez Andrzeja Kolę oraz Gerarda Wilke na reliktach mostu zachodniego. Obecny stan badań pozwala przypuszczać, że okres użytkowania włóczni przypada od połowy X do

pierwszej połowy XI wieku, jednak nie można ostatecznie wykluczyć późniejszej chronologii [Wilke 2018, s. 208].

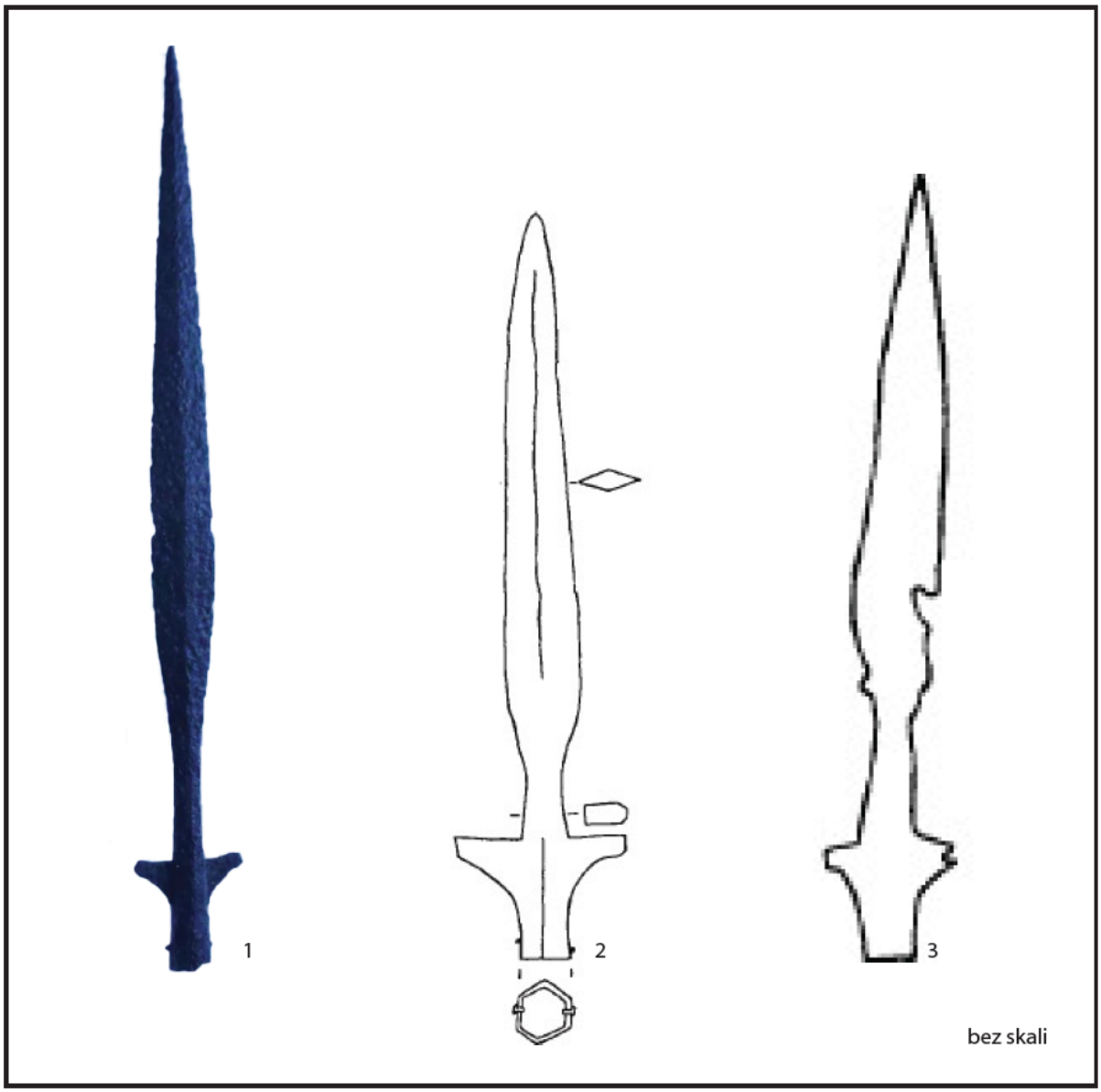

Tabl. 9.10A - Analogie do włóczni typu IIIB.1c.F9. 1 - Vallstena, 2, 3 - Pomorze Zachodnie m/n.

W podziale Jana Petersena będzie ona zaliczona do typu D [Petersen 1919, s. 24-26], w systematyzacji dla ziem polskich stanowi typ VI, do którego autor opracowania zaliczył wszystkie groty zaopatrzone w skrzydełka [Nadolski 1954, s. 55-56]. W podziale Ann Nørgård-Jørgensen odpowiadałby typowi L9 lub L11, ponieważ oba te typy różnią się jedynie arbitralnie ustanowionym podziałem. Do typu L9 zaliczane są zabytki o długości do 43 cm, natomiast do L11 — od co najmniej 42 cm [Nørgård-Jørgensen 1999, s. 97–100]. Jak wspomniano, długość lednickiego zabytku to 42,7 cm. W podziale zaproponowanym przez Bergljot Solberg i ten

zabytek jest zbliżony do typu VII.2C z tym mankamentem, że szerokość liścia i szerokość tulei jest do siebie bardziej zbliżona niż w zabytkach z Norwegii [Solberg 1984, s. 87].

Wydaje się, że lednicki wyrób stanowi unikat, a najbliższe analogie stanowią zabytki, które zostały zaszeregowane do innych odmian. Jeden został odnaleziony w Vallstena na Gotlandii w Szwecji i odróżnia go większa długość liścia w stosunku do tulei oraz przekrój tulei, który w dolnej partii nie jest okrągły, a pozostaje sześciokątny (tabl. 9.10A: 1) [Thunmark Nylen 2000, taf. 251.2]. Dwa zabytki stanowią znaleziska luźne z Pomorza Zachodniego, które odróżnia sześciokątny przekrój tulei na całej jej długości (tabl. 9.10A: 2, 3) [Świątkiewicz 2002, s. 167, 168, tabl. X: 7, XI: 1]. Mała ilość podobnych grotów oraz ich koncentracja na obszarze Polski pozwala przyjąć ich lokalne lub zachodniosłowiańskie pochodzenie.

6.4.3 Typ 2.

Typ 2 reprezentują groty z największą szerokością w dolnej partii liścia, o dolnych krawędziach zaokrąglonych i górnych poprowadzonych prosto. Z lednickiego kompleksu znanych jest dziesięć zabytków zaliczonych do tego zbioru, z czego dokładna klasyfikacja dwóch jest wątpliwa. Zabytki te przypisano do siedmiu wariantów.

6.4.3.1 Wariant IIIB.2b/c.A.

Zbiór ten otwiera wariant, u którego długość i szerokość liścia jest większa niż tulei. Przekrój liścia jest owalny, natomiast przekrój niezdobionej tulei - okrągły (tabl. 9.11).
Tylko jeden zabytek został przypisany do tej kategorii (*nr inw. MPP/A/13/88*) natomiast jego słaby stan zachowania utrudnia określenie jego przynależności typologicznej. Dolne krawędzie ostrza (run) zachowały się w na tyle dobrym stanie, że widoczny jest ich wypukły zarys, natomiast górne są silnie zniszczone. Ich prosty przebieg w kierunku szpica wydaje się najbardziej prawdopodobny. Trudno także określić przekrój liścia, wydaje się, że jest on soczewkowaty. Na powierzchni znaleziska widoczne są rowki biegnące równolegle do osi

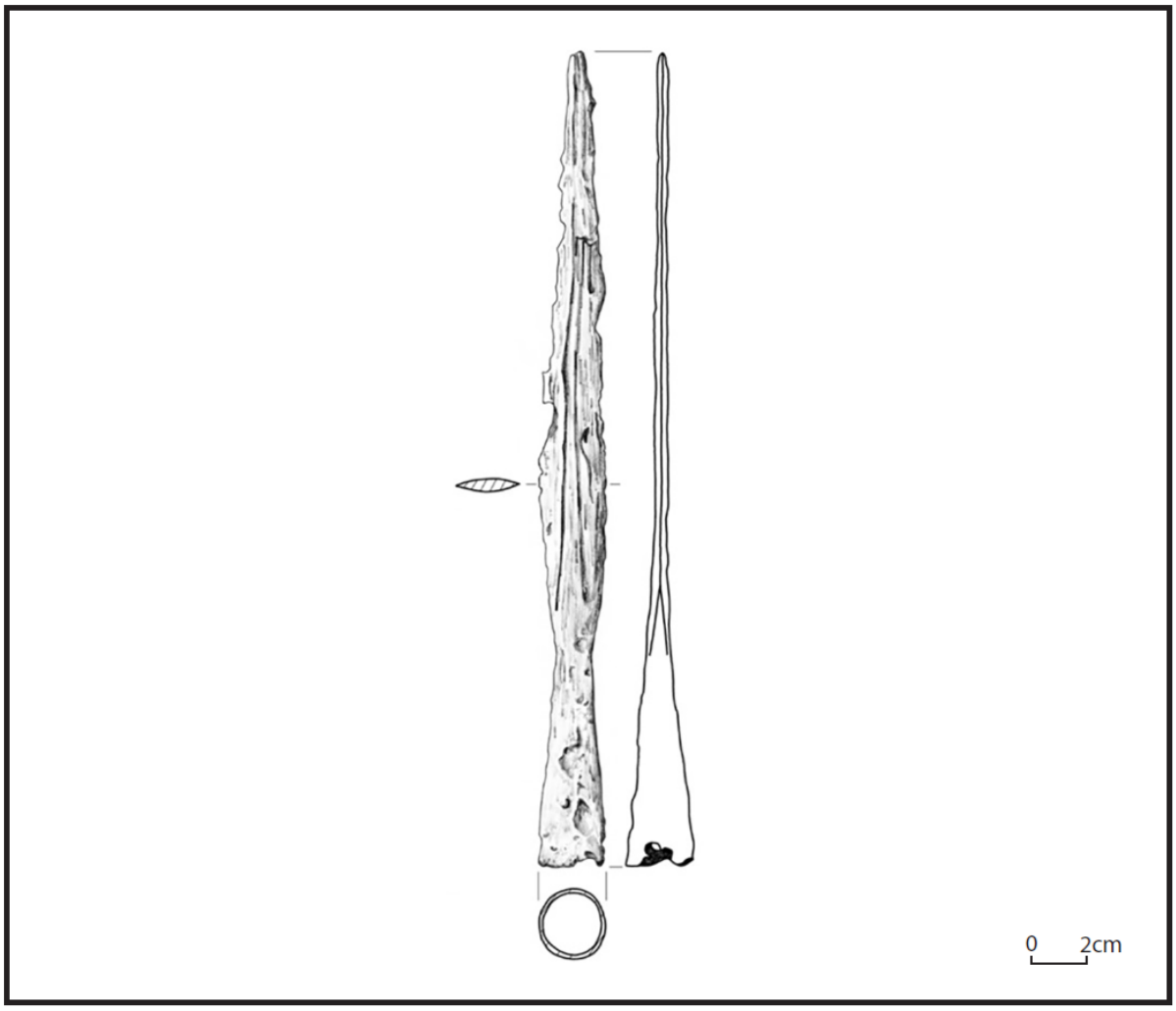

Tabl. 9.11 - Włócznia typu IIIB.2b/c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

grotu, które zapewne stanowią ślady dziwerowania. Tuleja równomiernie rozszerza się w kierunku wylotu [Wilke 2018, s. 194].

Długość zabytku wynosi 28,5 cm, przy czym liść posiadał 20,4 cm i szerokość 2,1 cm. Zabytek jest stosunkowo lekki, ważył 125 gram.

Odnaleziono go w 1988 roku podczas prac podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke na reliktach mostu zachodniego. Przedmiot podjęto podczas regularnych badań więc jest możliwe, że pochodzi z warstwy kulturowej związanej z funkcjonowaniem mostu. Jego chronologię można w związku z tym przypisać na okres pomiędzy połową X a połową XI wieku [Wilke 2018, s. 194].

Przyjrzyjmy się do jakich grup typologicznych należałoby przyporządkować znalezisko. W podziale Andrzeja Nadolskiego będzie to typ V [Nadolski 1954, s. 54-55]. U Jana Petersena stanowiłby typ D lub E, co ze względu na posługiwanie się tylko kształtem ostrza trudno określić. Przypomnę, że w podziale Norwega w typie D istotny element odgrywa obecność

skrzydełek, a w E rowki na tulei [Petersen 1919, s. 24-28]. W systematyzacji Bergljot Solberg można go przypasować do grupy VI.4, gdzie odpowiada wszystkimi wymiarami (proporcjami) oraz soczewkowatym przekrojem liścia norweskim grotom [Solberg 1984, s. 58-60].

Zbieżne zabytki nie zostały odnalezione w literaturze przedmiotu, a najbliższe analogie stanowią groty o dwudaszkowym przekroju liścia, które zostały szczegółowo opisane w następnym rozdziale. Ze względu na podobieństwo formalne przyjmujemy dla tego wariantu taką samą proweniencję jak dla następnego; będzie to zatem wyrób lokalny, wpisujący się w trendy ogólnoeuropejskie.

6.4.3.2 Wariant IIIB.2c.A.

Następny wariant w typie drugim odróżnia od poprzedniego wyłącznie przekrój liścia, który tym razem jest dwudaszkowy. Jest to największy zbiór w ramach typu drugiego, reprezentowany przez cztery znaleziska.

Najmniejszy z nich (tabl. 9.12: 3, *nr inw. MPP/A/24/94*) był długi na 23,3 cm z liściem o wymiarze 16,2 cm. Maksymalna szerokość tego ostatniego wynosiła 2,4 cm. Ważył: 71,8 g. Zabytek zachował się w nienagannym stanie, uszkodzona jest wyłącznie dolna część krawędzi tulei. Niestety został odnaleziony podczas prospekcji podwodnych prowadzonych z wykrywaczem metali, w związku z tym nie możemy mieć pewności co do kontekstu jego odkrycia. Prace te miały miejsce w 1994 roku pod kierownictwem Andrzeja Koli i Gerarda WIlke [Wilke 2018, s. 198].

Następną włócznię (tabl. 9.12: 2, nr inw. MPP/A/13/91) średniowieczny płatnerz wykonał w technice dziwerowania, co przejawia się w postaci trzech pasm o jodełkowatym wzorze, widocznych na powierzchni grotu. Jej długość wynosi 30 cm, zachowana długość liścia — 19,5 cm, przy maksymalnej szerokości 2,6 cm. Waga zabytku to 202,4 g. Sam czubek zabytku został odłamany. Odnalezienie grotu miało miejsce w 1991 roku podczas badań prowadzonych przez ten sam zespół. Również pochodzi z prac poszukiwawczych, więc kontekst znaleziska pozostaje niejednoznaczny [Wilke 2018, s. 196].

Trzeci grot (tabl. 9.12: 4, *nr inw. MPP/A/7/02*) był nieco bardziej masywny. Jego długość to 33 cm, przy długości liścia 21 cm i szerokości 2,7 cm. Ważył 219 gram. Zachował się w bardzo dobrym stanie. Odnaleziono go w 1999 roku podczas prac podwodnych na linii przebiegu mostu zachodniego [Wilke 2018, s. 206].

Kolejny (tabl. 9.12: 1, *nr inw. MPP/A/42/99*) posiadał całkowitą długość 33,6 cm, a liścia 18,6 cm i szerokość 2,4 cm. Odnaleziono go podczas badań podwodnych w 1999 roku pośród reliktów mostu zachodniego, co pozwala domyślać się jego chronologii zamkniętej do poł XI wieku, aczkolwiek prace te miały charakter poszukiwawczy i prowadzone były z wykrywaczem metalu i z tego powodu warstwa nie została zarejestrowana [Wilke 2018, s. 150].

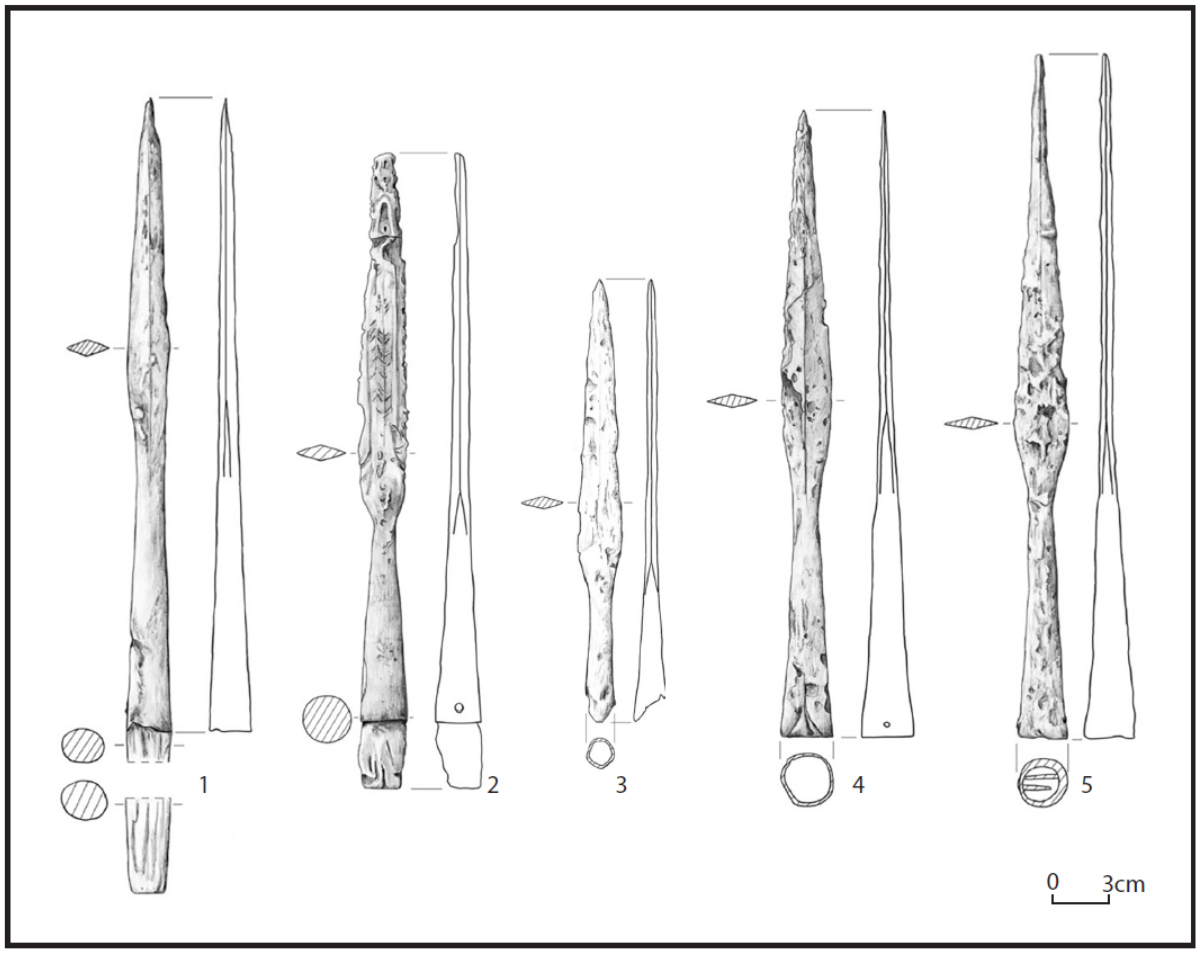

Tabl. 9.12 - Włócznie typu IIIB.2c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.
1 - nr inw. MPP/A/42/99, 2 - nr inw. MPP/A/13/91, 3 - nr inw. MPP/A/24/94,
4 - nr inw. MPP/A/7/02, 5 - nr inw. MPP/A/22/02.

Ostatni zaliczony do tego wariantu (tabl. 9.12: 5, *nr inw. MPP/A/22/02*) był największy. Jego stan zachowania nie jest kompletny, niestety końcówka ostrza została odłamana. Jego obecna długość wynosi 36,2 cm, przy długości liścia 23,5 cm i maksymalnej szerokości 3 cm. Ważył 194 gramy. Kontekst odkrycia jest również niejednoznaczny, ponieważ włócznia pochodzi ze wspominanych podwodnych prac poszukiwawczych prowadzonych w 1999 roku [Wilke 2018, s. 206].

Wszystkie pięć znalezisk można zaliczyć do typu V w podziale A. Nadolskiego, ze względu na lancetowaty kształt liścia [Nadolski 1954, s. 54-55]. Podobnie jak poprzedni wariant będą one zbieżne z typem D i E u Jana Petersena [1919, s. 24-28] i z L5 lub L6 w podziale Ann Norgard-Jørgensen [1999, s. 94-97]. W podziale zaproponowanym przez Bergljot Solberg wszystkie są zbliżone do typu VII.2C, przy czym pierwszy z zabytków (*24/94*) wpisuje się zupełnie w zaproponowane ramy formalne, natomiast drugi (*13/91*) posiada odrobinę bardziej zbliżoną szerokość liścia do szerokości tulei niż ma to miejsce w norweskich zabytkach. Ta sama obserwacja dotyczy dwóch kolejnych grotów (kat. *7/02*, *22/02*) z tym, że one mogą zostać również uznane za typ XI. W tej drugiej sytuacji kwestię rozbieżną stanowi nieco większa długość liścia w stosunku do długości tulei, aniżeli wśród przyporządkowanych do tego typu zabytków norweskich [Solberg 1984, s. 87, 135-136].

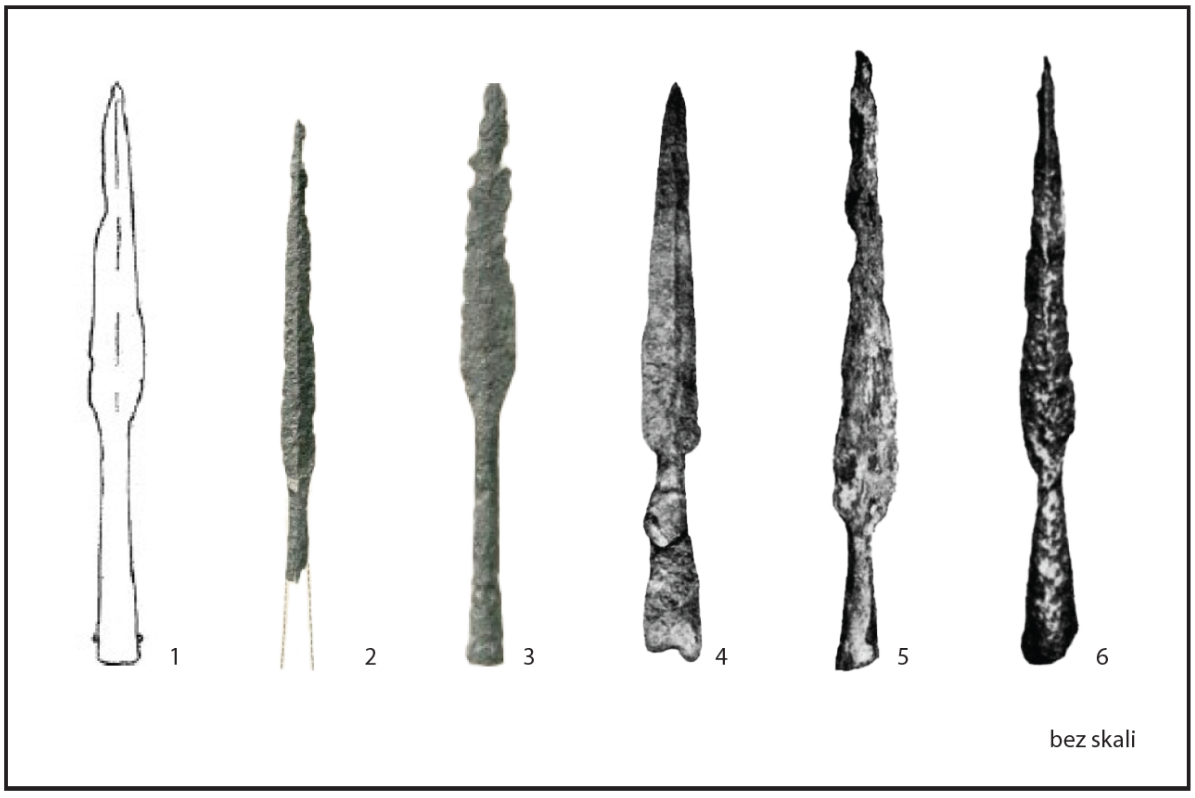

Tabl. 9.12A - Analogie do włóczni typu IIIB.2c.A. 1 - Olsborg, 2, 3 - Birka, 4 - Tarovica, 5, 6 - Rosja m/n.

Groty w wariancie IIIB.2c.A znane są z jeziora Großer Plöner See w północnych Niemczech (tabl. 9.12A: 1) [Wilke 2021, s. 406, ryc. 4: 4], z Birki w Szwecji pochodzą dwa znaleziska (tabl. 9.12A: 2, 3) [Arbman 1940, taf. 8: 8, 10] oraz trzy z Rosji, jedno z Tarovicy (tabl. 9.12A: 4) [Кирпичников 1966, tabl. 4: 9], dwa stanowią znaleziska luźne (tabl. 9.12A: 5, 6)

[Кирпичников 1966, tabl. 5: 8, 12]. Ponownie mamy do czynienia z sytuacją, gdzie statystyka znaleziska wskazuje na rozpowszechnienie takich włóczni w Europie, natomiast pięć zabytków z samego jeziora Lednica sugeruje ich lokalne pochodzenie.

6.4.3.3 Wariant IIIC.2c.A.

Grupę tę stanowią zabytki, gdzie maksymalna szerokość liścia jest znacząco większa aniżeli najmniejsza szerokość tulei. Długości obu tych elementów pozostają jak wyżej opisanych wariantach, czyli nadal mamy do czynienia z długością liścia większą niż tulei. Zabytki zaliczone do tego wariantu posiadają dwudaszkowy przekrój liścia i okrągły tulei. Ta ostatnia pozostaje gładka.

Z lednickiego kompleksu osadniczego pochodzi tylko jedna niewielka włócznia, która pasuje do tego wariantu (tabl. 9.13, nr inw. MPP/A/11/88). Jej całkowita długość to zaledwie 15,7 cm, długość liścia 11, a maksymalna szerokość 1,9 cm. Ważyła 33 gramy. Zabytek został odnaleziony podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na destruktach zachodniego mostu w roku 1988 praz Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Ponieważ podjęto go podczas regularnych prac wykopaliskowych można przypuszczać, że pochodzi z okresu pomiędzy połową X a połową XI wieku [Wilke 2018, s. 194].

Włócznia ta odpowiada typowi V [Nadolski 1954, s. 54-55]. Brak podobnych zabytków w materiałach norweskich nie ułatwia przypisania przedmiotu do którejś z typologii stworzonych dla tego obszaru. W systematyzacji Bergljot Solberg, która to typologia najbardziej opiera się na cechach metrycznych, można przyporządkować zabytek do typu VII.2C, gdzie pod względem proporcji odpowiada znaleziskom skandynawskim, w całości jest jednak mniejsza [Solberg 1984, s. 87].

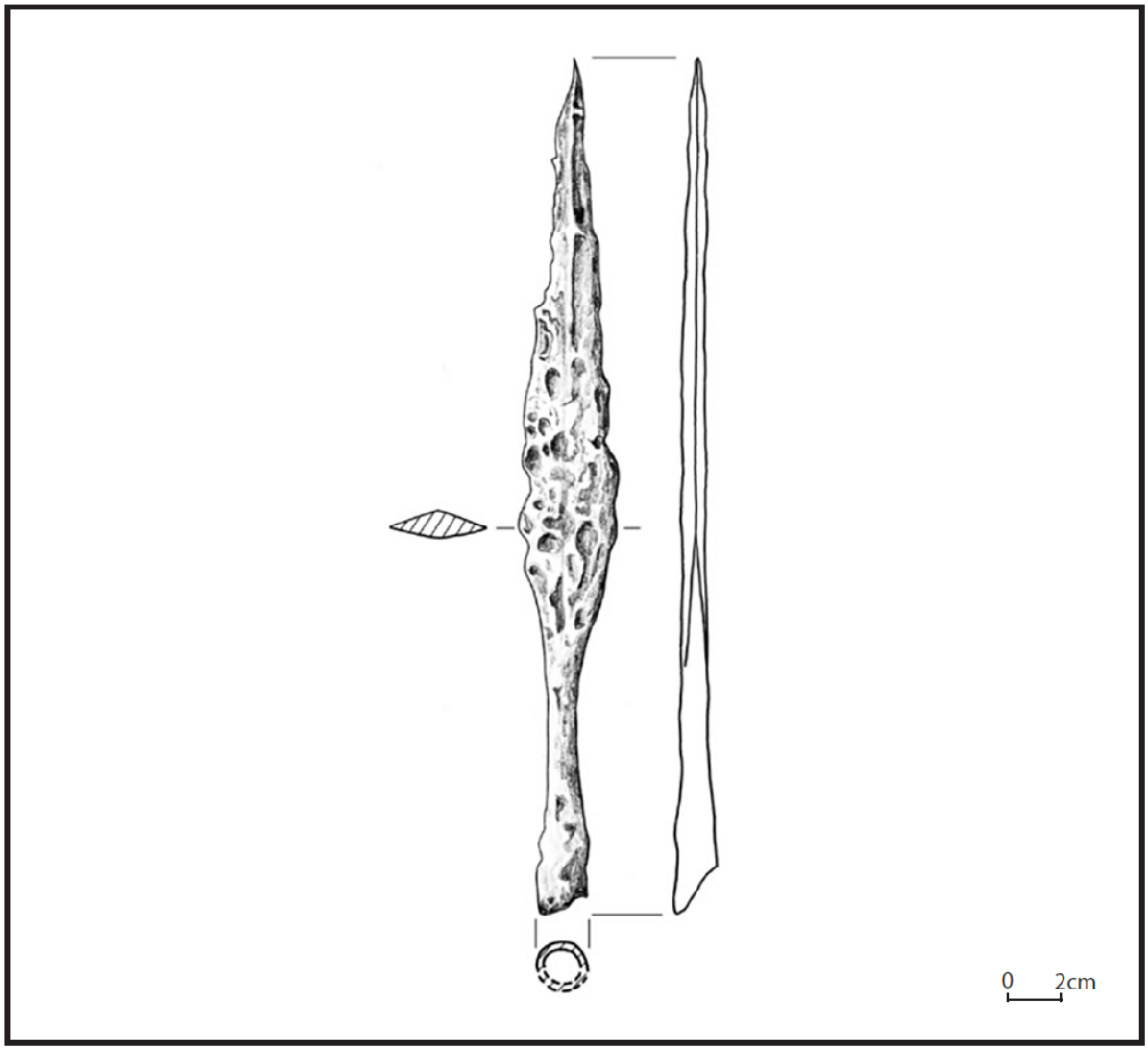

Tabl. 9.13 - Włócznia typu IIIC.2c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

Groty włóczni o zbliżonych parametrach znane są z Norwegii z miejscowości Bø i Østrem (tabl. 9.13A: 1, 2) [Norgard-Jørgensen 1999, taf. 11: 8, 12: 4]. Niewielka ilość znalezisk nie pozwala w obecnym momencie na określenie proweniencji lednickiego znaleziska, zwłaszcza, że jego stan zachowania nie daje całkowitej pewności o wyjściowym ukształtowaniu krawędzi liścia.

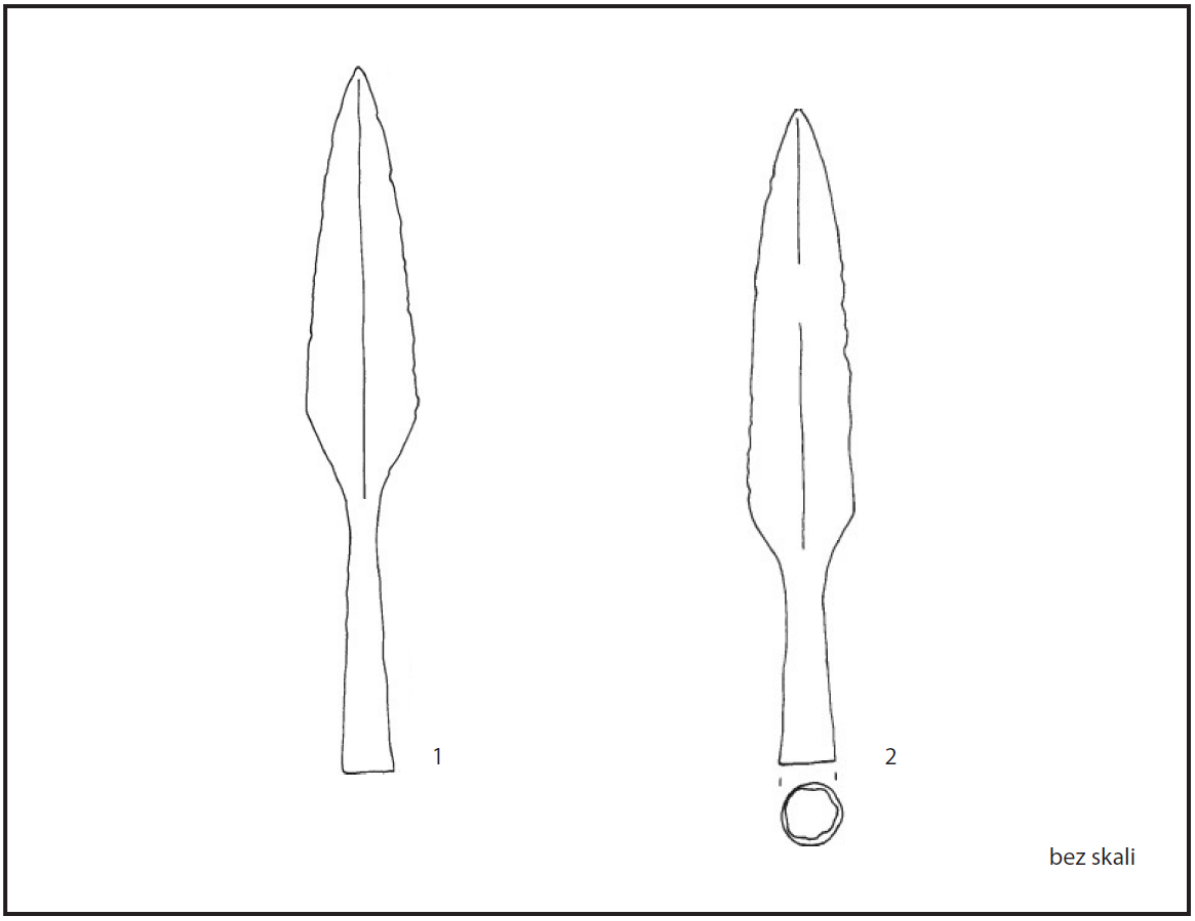

Tabl. 9.13A - Analogie do włóczni typu IIIC.2c.A. 1 - Bø, 2 - Østrem.

6.4.3.4 Wariant IIIB.2c.D.

Do tego wariantu zaliczone są włócznie, które posiadają liście dłuższe i szersze niż tuleja oraz dwudaszkowy przekrój liścia, tuleja jest natomiast sześciokątna. W lednickim kompleksie tylko jedno znalezisko może zostać przyporządkowane do tego zbioru, niestety jest bardzo słabo zachowane (tabl. 9.14). Korozja mocno uszkodziła dolną partię liścia i niestety nie będziemy mieć pewności czy zabytek reprezentuje typ 2. Wydaje się to jednak możliwe, a ustalenie to jest oparte na podstawie fragmentu zachowanej w oryginalnym przebiegu jednej ze wspomnianych dolnych krawędzi (run). Grot został wykonany w technice dziwerowania i na jego powierzchniach widoczna jest struktura w postaci „wilczych zębów". Jego całkowita długość wynosiła 33,7 cm, długość liścia 22,5 cm, a maksymalna szerokość 2,8 cm. Ważył 155 g. Został odnaleziony podczas wykopaliskowych prac podwodnych prowadzonych w 1988 roku przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke na reliktach mostu zachodniego. Został podjęty z eksplorowanej mechanicznie warstwy i na tej podstawie można przypuszczać, że jego

chronologia jest związana z okresem pomiędzy połową X a połową XI stulecia [Wilke 2018, s. 63, 202].

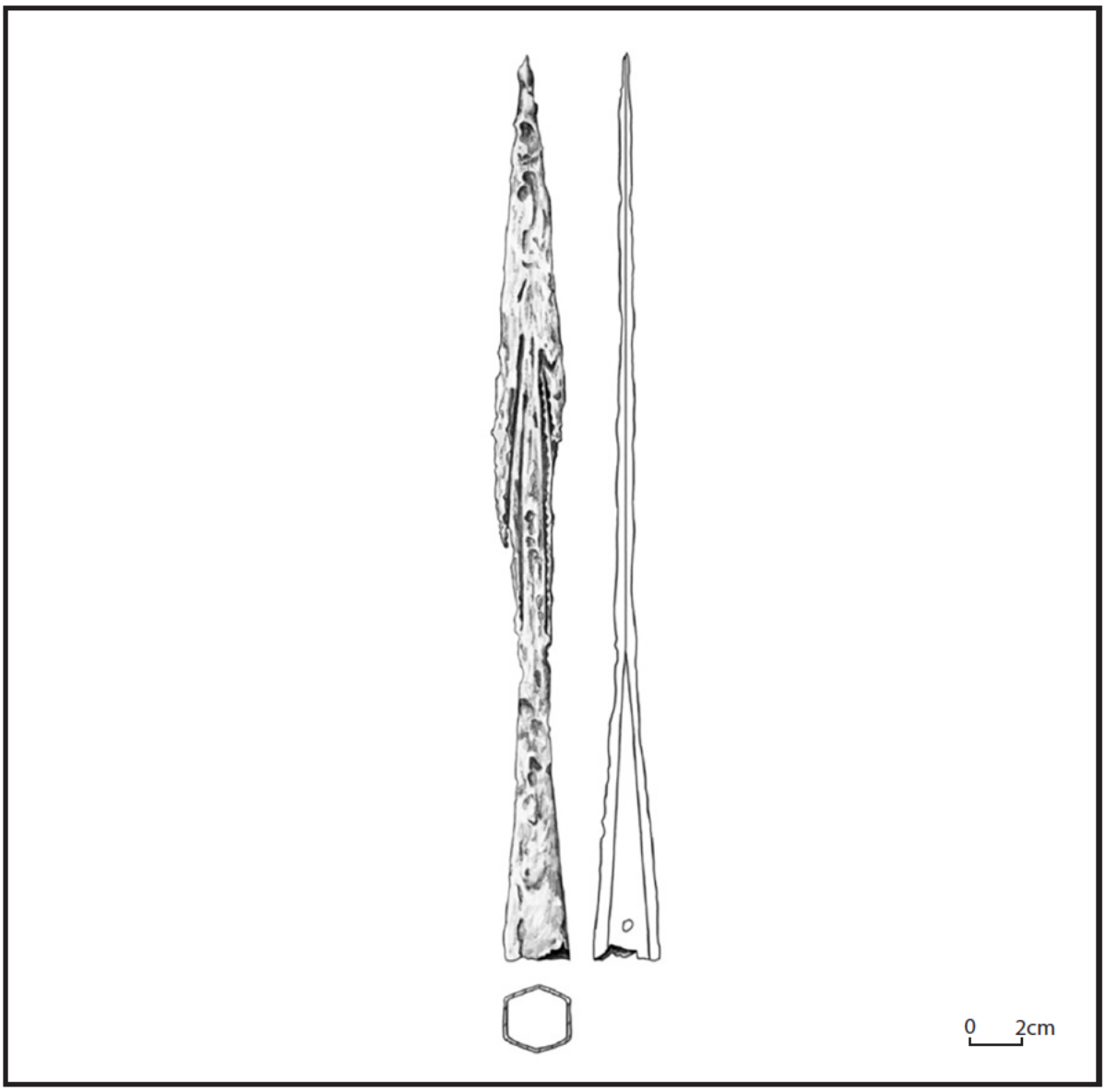

Tabl. 9.14 - Włócznia typu IIIB.2c.D z lednickiego kompleksu osadniczego.

Zabytek ten odpowiada typowi V w podziale Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54-55] w podziale Świątkiewicza typowi Va1 [Świątkiewicz 2002, s. 42-43]. U Jana Petersena można odnieść go do D i E [Petersen 1919, s. 24-28], a w kolejnym podziale do L5 lub L6 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 94-97]. W podziale B. Solberg może być zbieżny z zabytkami zaliczonymi do grupy VI.4 [Solberg 1984, s. 58-60].

Groty włóczni o opisanym kształcie posiadają zazwyczaj tuleję okrągłą w przekroju i zostały one opisane powyżej, co ciekawe najbardziej prawdopodobna wydaje się ich lokalne

pochodzenie. Analizowany w tym rozdziale zabytek posiada sześciokątny przekrój i jest to cecha wyjątkowa. Do tej pory nie odnaleziono w literaturze przedmiotu znalezisk ściśle odpowiadających lednickiemu zabytkowi, co również przemawia na korzyść interpretacji o jego miejscowym powstaniu.

6.4.3.5 Wariant IIIB.2c.E.

Ten zbiór definiują zabytki różniące się od powyższych wyłącznie ukształtowaniem tulei, która posiada przekrój ośmioboku lub figury o większej ilości ścian. W lednickim zbiorze znajduje

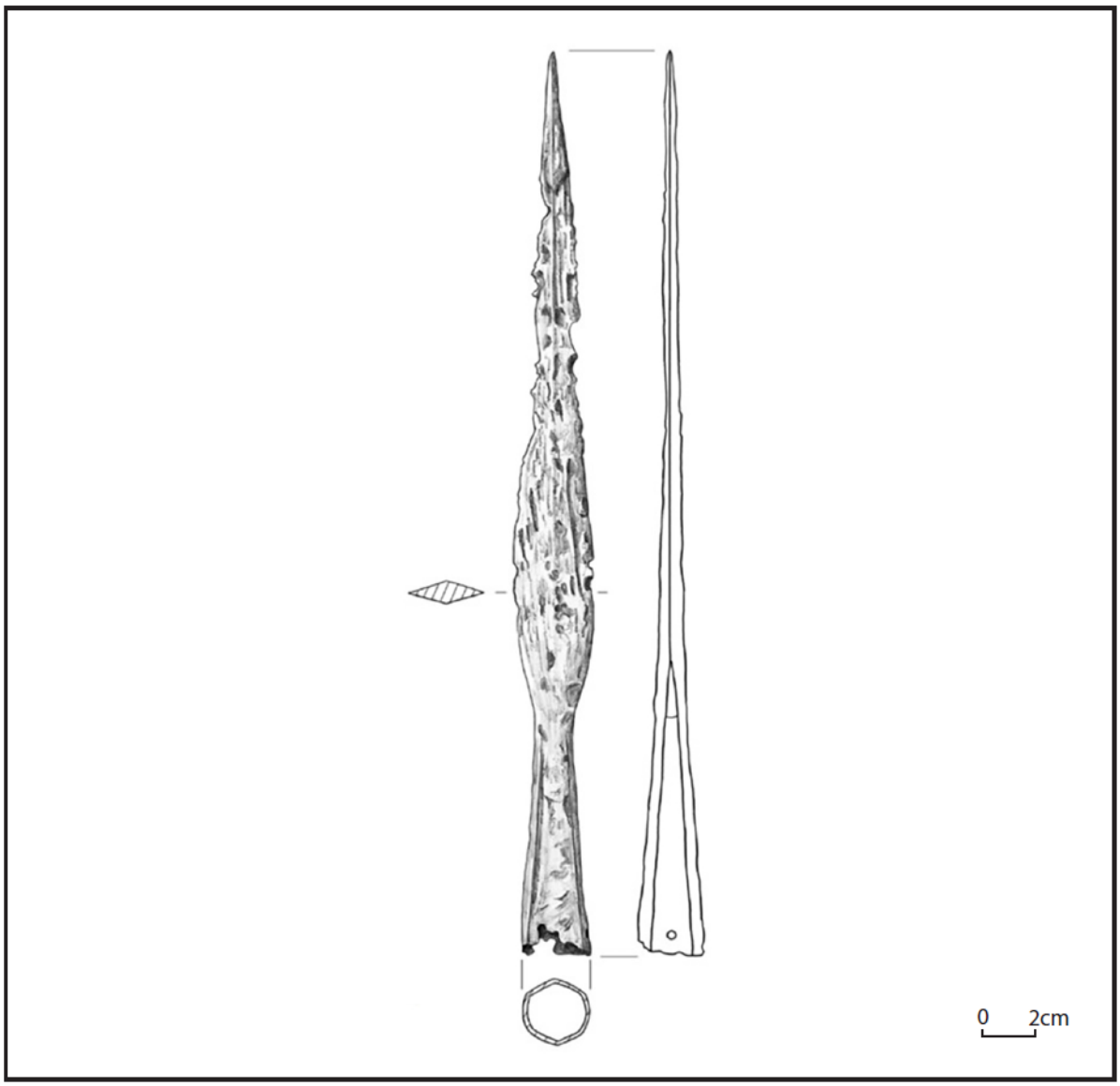

Tabl. 9.15 - Włócznia typu IIIB.2c.E z lednickiego kompleksu osadniczego.

się jeden taki zabytek (tabl. 9.15*, nr inw. MPP/A/237/61*). Jego stan zachowania nie może zostać określony jako wyśmienity, a najbardziej uszkodzone pozostają krawędzie znaleziska. Na jego powierzchniach widoczne są wzdłużne rowki oraz wzór w postaci „wilczych zębów" stanowiące czytelny ślad, że grot wykonano w technice dziwerowania. Długość całkowita to 32,8 cm, liścia 24,5 cm i maksymalna szerokość 2,9 cm. Waga - 211 g. Zabytek został odnaleziony podczas prac prowadzonych w jeziorze Lednica w destruktach mostu zachodniego w 1961 roku. Pracami zarządzał Jerzy Łomnicki, same nurkowania były prowadzone przez amatorów, co jak możemy się domyślać miało wpływ na stopień poprawności interpretacji kontekstu archeologicznego [Wilke 2018, s. 188].

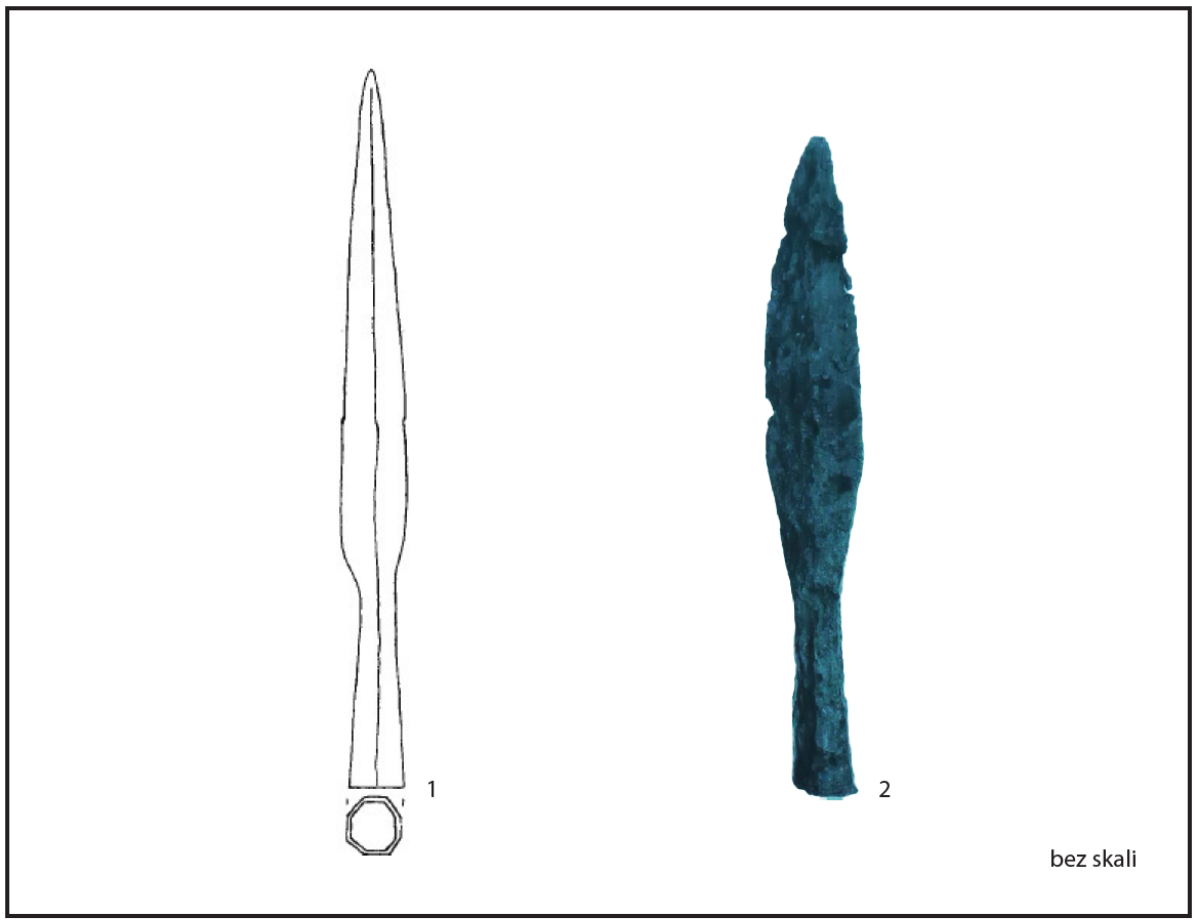

Tabl. 9.15A - Analogie do włóczni typu IIIB.2c.E. 1 - Nowe Warpno, 2 - Vallstena.

W podziale Andrzeja Nadolskiego zabytek odpowiada typowi V [Nadolski 1954, s. 54-55], typowi D i E [Petersen, 1919, s. 24-28] i L5 lub L6 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 94-97] w podziałach dla zabytków skandynawskich. W podziale Solberg odpowiada grupie VII.2C, z tą samą różnicą, co w większości wcześniej omówionych zabytków lednickich — szerokość ostrza i tulei jest w tym przypadku bardziej zbliżona [Solberg 1984, s. 87].

Analogiczne wyroby znane są z miejscowości Nowe Warpno w Polsce (tabl. 9.15A: 1) [Świątkiewicz 2002, s. 166, tabl. IX: 10] oraz z Vallstena na Gotlandii w Szwecji (tabl. 9.15A: 2) [Thunmark Nylen 2000, taf. 234]. W tej sytuacji rozważania nad proweniencją znaleziska muszą zostać ograniczone do przyjęcia co najwyżej jego ogólnoeuropejskiego pochodzenia.

6.4.3.6 Wariant IVB.2c.E.

Następny wariant również stanowią groty o ośmiobocznym przekroju osady, ale tym razem długość liścia kilkukrotnie przewyższa długość tulei.

Swoje miejsce znajduje tutaj największy spośród wszystkich odnalezionych w lednickim kompleksie grotów (tabl. 16). Na jego płazach widoczne były ślady w postaci czterech ciemnych pasów biegnących od tulei do sztychu grotu. W dawnej literaturze zasugerowano zastosowanie techniki niello, zapewne jako formy zdobienia powierzchni liścia [Nadolski 1966, s. 10, 14, ryc. 15, 16], wydaje się jednak, że zagłębienia stanowią ślady związane z zastosowaniem techniki dziwerowania, a następnie procesów korozyjnych, które doprowadziły do szybszej destrukcji bardziej miękkiej stali.

Całkowita długość grotu wynosiła aż 73 cm, przy długości liścia 60 cm. Jego największa szerokość to 5 cm, średnica wylotu tulei 3 cm. Ważył 680 gram [WIlke 2018, s. 186].

Zabytek został zaklasyfikowany jako typ V [Nadolski 1954, s. 54-55]. W podziale Świątkiewicza odpowiada podtypowi Va2 [Swiątkiewicz 2002, s. 44]. W typologii Petersena jest on zbliżony do typów D i E [Petersen, 1919, s. 24-28], natomiast w podziale Ann Norgard-Jørgensen do L5 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 94-97]. Można go również dopasować do grupy VII.2C [Solberg 1984, s. 87].

Grot odkryto w 1961 roku podczas prac podwodnych nadzorowanych przez Jerzego Łomnickiego. Zabytek pochodzi z okolicy destruktów mostu poznańskiego, jednak ze względu na charakter prowadzonych ponad poł wieku temu badań nie jest możliwym ścisłe ustalenie jego chronologii [Wilke 2018, s. 63, 186].

Groty z ośmiokątną tuleją nie występują powszechnie wśród materiałów wczesnośredniowiecznych poza granicami naszego kraju. Analogiczne wyroby, czyli posiadające bardzo długi liść w stosunku do tulei nie zostały odnalezione w literaturze przedmiotu, również nie natrafiono na groty o podobnej długości. Najbliższym pod względem

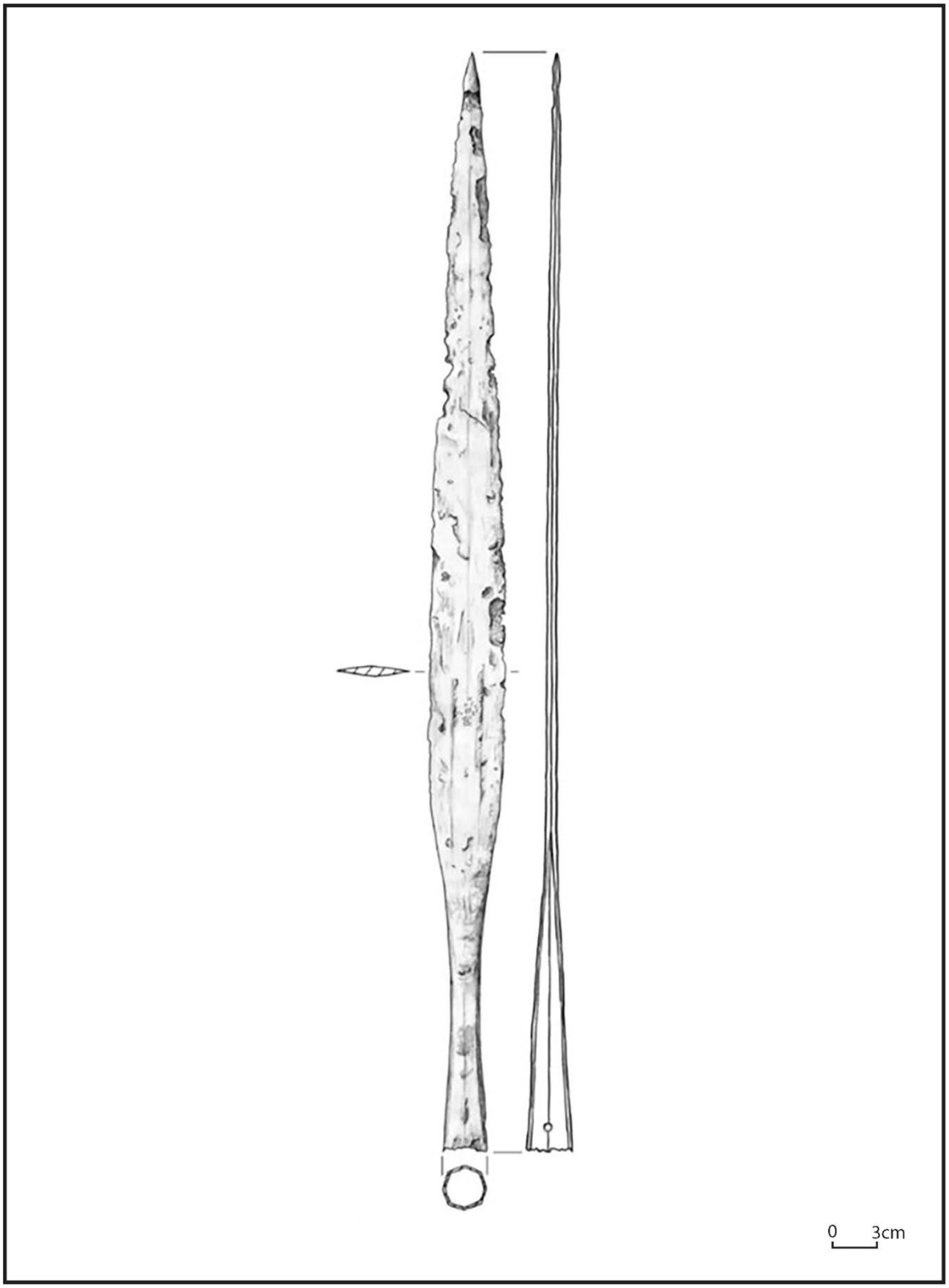

Tabl. 9.16 - Włócznia typu IVB.2c.E z lednickiego kompleksu osadniczego.

tego parametru jest znalezisko z Estonii o długości 70 cm, a także po jednym grocie o długości 62 cm ze Szwecji i Finlandii [Creutz 2003]. Opisywany tutaj grot posiada wiele cech zbieżnych

z wariantem IIIB.2c.E, który został opisany powyżej i znany jest w dwóch egzemplarzach z Polski oraz jednym z Gotlandii. Niestety to wciąż zbyt mały zbiór, aby przypisać tym zabytkom wyłącznie zachodniosłowiańską proweniencję.

6.4.3.7 Wariant IIIB.2e.D.

Do nielicznych znalezisk w lednickim kompleksie osadniczym należą groty posiadające żeberko biegnące przez środek płazów, bo takie reprezentuje ten wariant. Zaliczono tutaj ponownie zabytki posiadające liście dłuższe i szersze aniżeli tuleja oraz o sześciobocznym przekroju tej ostatniej. Liście niezmiennie dla typu 2 charakteryzują się wypukłymi dolnymi krawędziami (run) i górnymi prosto zbiegającymi się w kierunku sztychu.

Wariant ten reprezentuje jedno znalezisko (tabl. 17*, nr inw. MPP/A/87/99*) o całkiem dobrym stanie zachowania. Uszkodzona jest przede wszystkim dolna krawędź tulei oraz częściowo krawędzie ostrza. Na powierzchniach zabytku widoczny jest dziwer w postaci wilczych zębów oraz charakterystyczny element, jaki stanowi lekko wysklepione żeberko. Długość całkowita grotu wynosiła 48 cm (liścia: 35 cm) natomiast jego maksymalna szerokość 3 cm. Średnica tulei u wylotu to 2,5 cm. Ważył 218 gramów [Wilke 2018, s. 176].

Zabytek należy zaliczyć ze względu na lancetowaty kształt do typu V w podziale Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54-55], chociaż zdaniem Gerarda Wilke stanowi on typ III, a także uznaje go za zbieżny z typem K wg Petersena i K/M o proporcjach 1:2,5 w podziale zaproponowanym przez Fuglesang [Wilke 2018, s. 176]. Przyglądając się jednak ukształtowaniu liścia zabytku możemy zaobserwować cechy, które czynią go zbieżnym z typem D lub E [Petersen 1919, s. 24-28; Fuglesang 1980, s. 30-31]. Należy również do typu L5 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 94-97] i do grupy VII.2C [Solberg 1984, s. 87].

Odnaleziono go w 1999 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke [Wilke 2018, s. 176]. Zabytek nie został przypisany do konkretnej warstwy kulturowej i z tego powodu określenie jego chronologii musi zostać ustalone na podstawie lepiej datowanych analogii.

Wygląda na to, że groty z żeberkiem biegnącym przez środek całego liścia nie są typowe dla okresu obejmującego IX–XI wiek.

Ścisłych analogii do omawianego tutaj zabytku jak na razie brak, a najbliższy formalnie był grot odnaleziony w Frengstad w Norwegii [Solberg 1984, pl. 31]. Zaliczony on został do typu

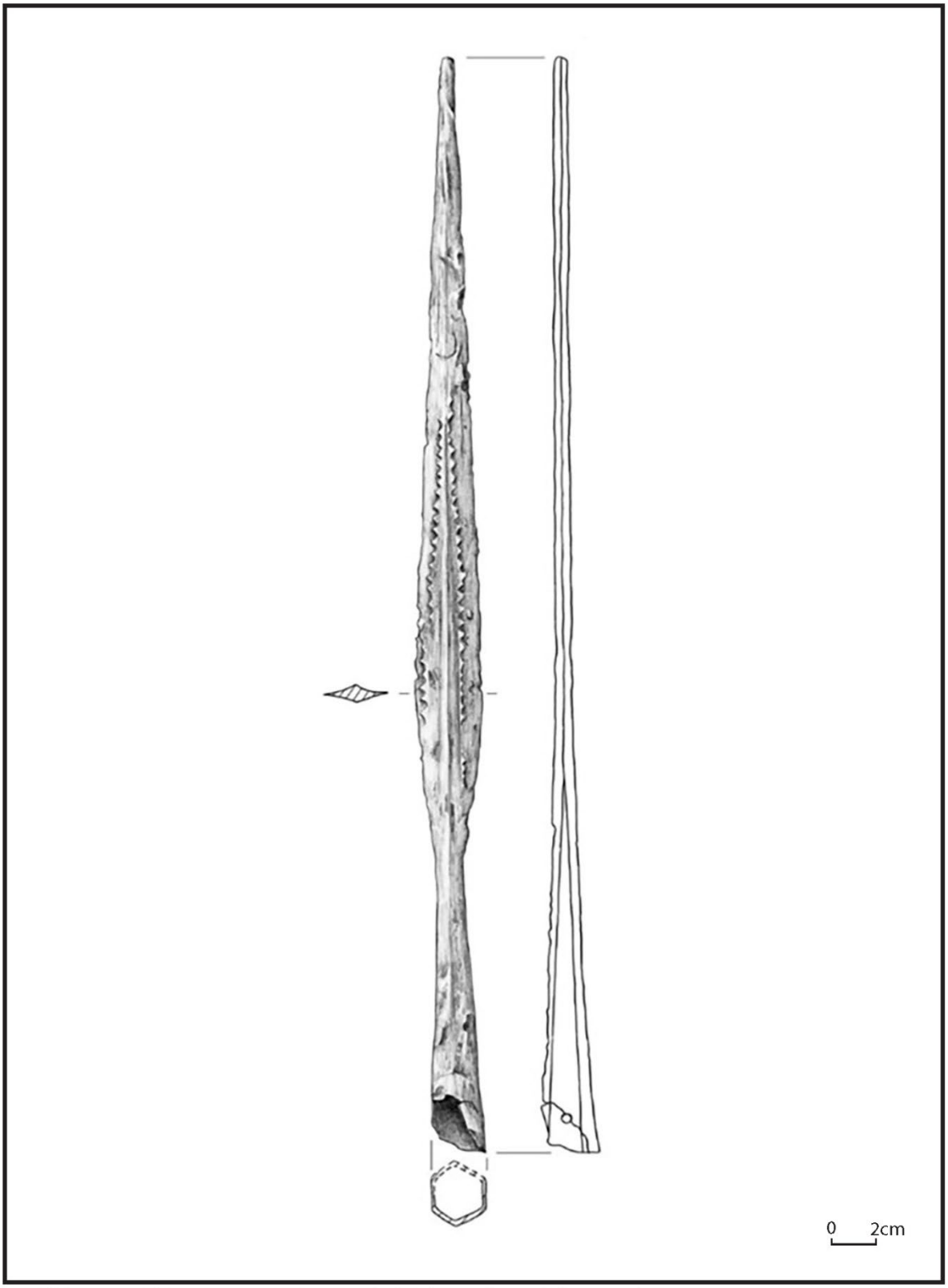

Tabl. 9.17 - Włócznia typu IIIB.2e.D z lednickiego kompleksu osadniczego.

IIIB.1e.D. Następny pochodzący z tego samego kraju odnaleziono w miejscowości Kirkeide [Norgard-Jørgensen 1999, taf. 48: 9] i stanowi on wariant IVC.1e.D. Pojedyncze groty z

żeberkiem znane są także z Rusi [Kirpicznikow 1966, tabl.21: 5], Estonii [Magi Lougas 1993, s. 212 kat.2, 3; Creutz 2003, s. 335, 337], oraz Szwecji z Valgarde i wszystkie te znaleziska reprezentują typ 5. Dwa groty włóczni z zaznaczonym żeberkiem pochodzą z Pomorza Zachodniego ze stanowiska Zieleniewo oraz Gryfino [Swiątkiewicz 2002, s. 164, 166, tabl. VIII: 2, IX: 2].

Sam element diagnostyczny, jaki stanowi ukształtowanie powierzchni liścia, nie wydaje się wystarczający dla ustaleń nad proweniencją. Spoglądając całościowo na wyrób możemy zauważyć, że sześciokątny przekrój tulei, ukształtowanie krawędzi liścia oraz proporcje zabytku pozostają zbieżne z innymi znaleziskami z jeziora Lednica, które zostały zaprezentowane powyżej (warianty IIIB.2c.D, IIIB.2c.E). Ponownie pozostaje nam uznać zabytek za prawdopodobnie wyrób miejscowy.

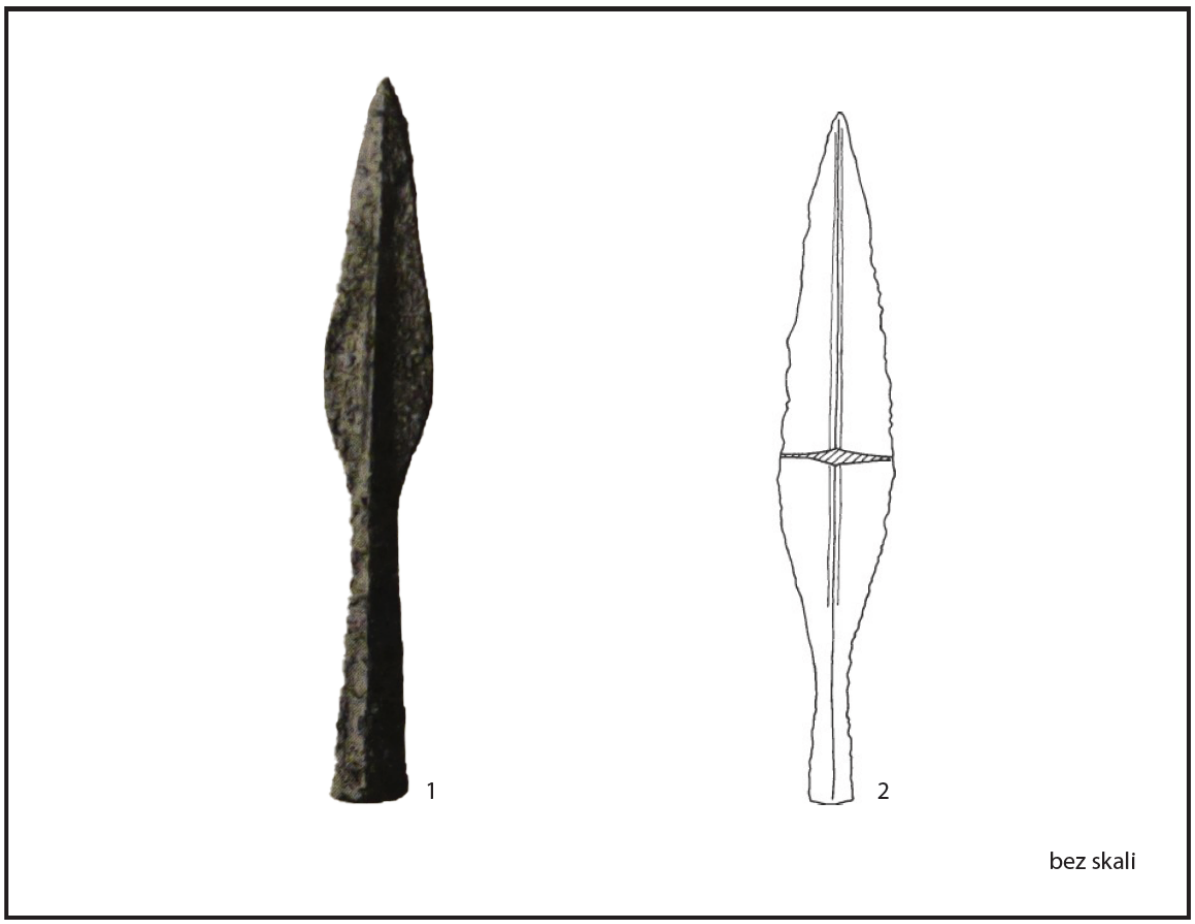

Tabl. 9.17A - Analogie do włóczni typu IIIB.2e.D. 1 - Frengstad, 2 - Kirkeide.

6.4.4 Typ 4.

Zbiór ten charakteryzują włócznie o liściach z największą szerokością w dolnej partii, z dolnymi krawędziami (run) prostymi i górnymi wypukłymi. Reprezentowany jest przez jedno znalezisko.

6.4.4.1 Wariant IVB.4a.F9.

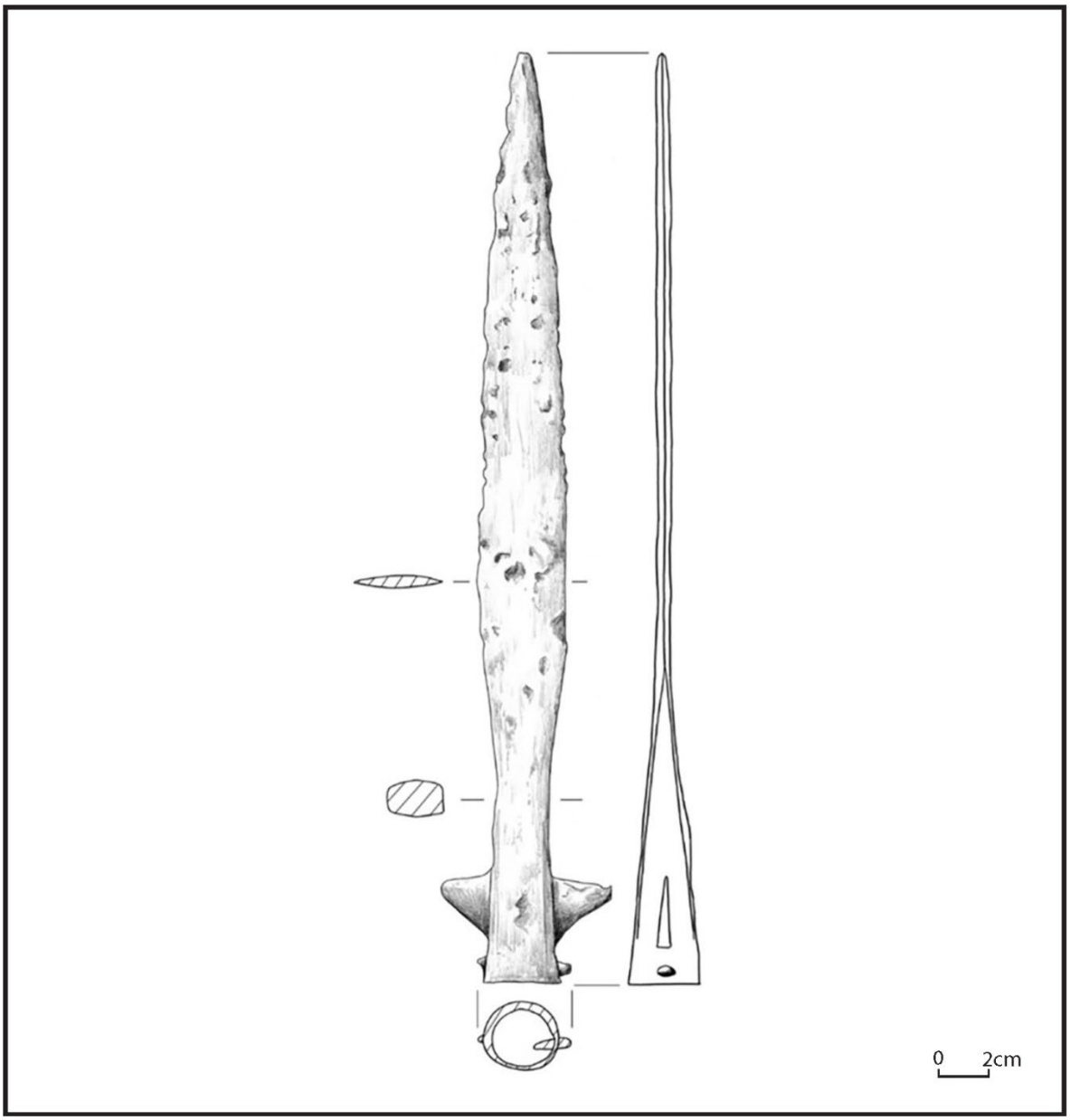

Ryc. x, Włócznia typu IVB.4a.F9 z lednickiego kompleksu osadniczego.

W wariancie tym znajdują się groty o liściach kilka razy dłuższych aniżeli długość tulei oraz z maksymalną szerokością większą niż najwęższy punkt na tulei. Posiadają one soczewkowaty przekrój liścia oraz osadę w górnej partii wielokątną i okrągłą na dole, zaopatrzoną dodatkowo w skrzydełka.

Lednicki zabytek (tabl. 9.18, *nr inw. MPP/A/41/99*) był długi na 36 cm, długość liścia to 28,5 cm, maksymalna szerokość wynosiła 3,6 cm, ważył 260 gram. Rozpiętość trapezowatych skrzydełek była równa 6,7 cm. Odnaleziono go podczas badań podwodnych prowadzonych w 1999 roku przez Andrzeja Kolę oraz Gerarda Wilke na reliktach mostu zachodniego. Były to prace prospekcyjne z wykrywaczem metalu, więc nie została zarejestrowana warstwa, z której pochodził [Wilke 2018, s. 208].

Obecny stan badań pozwala przypuszczać, że okres użytkowania włóczni przypada na czas pomiędzy połową X a pierwszą połową XI wieku, jednak nie można ostatecznie wykluczyć odmiennej chronologii. Niniejsza włócznia w klasyfikacji Andrzeja Nadolskiego zostałaby zaliczona do typu VI [Nadolski 1954, s. 55-56]. W podziale Petersena do typu D [Petersen 1919, s. 24-26]. W klasyfikacji B. Solberg [Solberg 1984] odpowiada pod względem obecności grani oraz proporcji typowi VII.2C, jednakże z takim odstępstwem, że stosunek szerokości liścia w stosunku do szerokości tulei wynosi 1,8, a nie 2,4 lub więcej.

Wygląda na to, że zabytek lednicki nie posiada bezpośrednich analogii, natomiast najbardziej zbliżony formalnie zabytek pochodzi z Pomorza Zachodniego. Było to znalezisko luźne i odróżnia się od analizowanego tutaj okazu brakiem skrzydełek (tabl. 9.18A: 1) [Świątkiewicz 2002, s. 164, tabl. VII: 5]. Stosunkowo podobny grot odnaleziono w Halla na Gotlandii, a odróżnia go proporcja długości tulei do liścia oraz dwudaszkowy przekrój tego ostatniego, także tuleja jest okrągła w przekroju, a skrzydełka bardziej masywne (tabl. 9.18A: 2) [Thunmark Nylen 2000, taf. 251: 1]. Podobne proporcje posiadał wyrób odnaleziony w Norwegii w miejscowości Hammerstad, jednak ukształtowanie krawędzi zbliża go do typu 5 (tabl. 9.18A: 3) [Petersen 1919, 25 fig.10].

Lednicki zabytek może być miejscowego pochodzenia lub wpisywać się w ogólnoeuropejskie zjawiska związane z produkcją uzbrojenia.

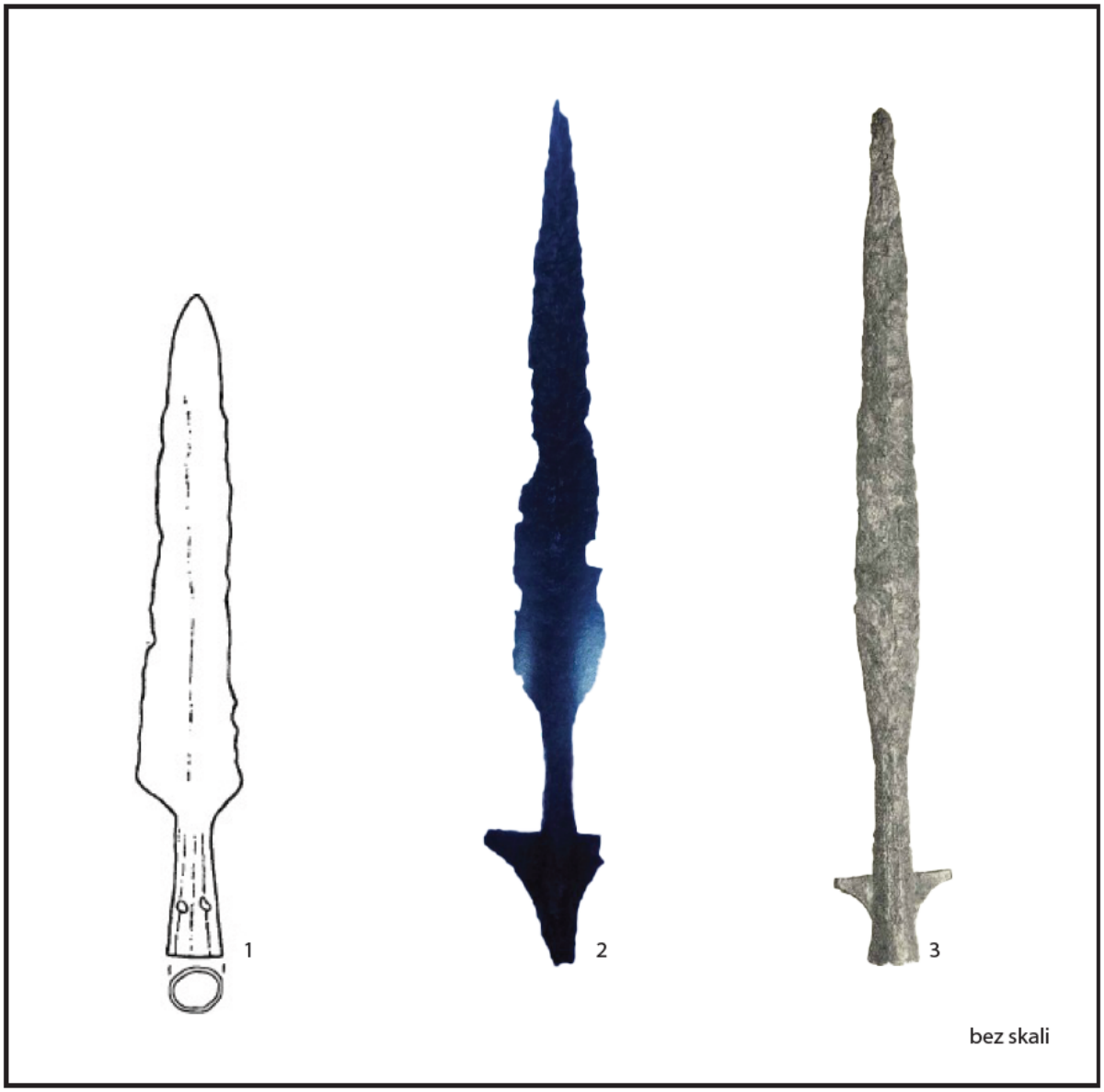

Tabl. 9.18A - Analogie do włóczni typu IVB.4a.F9. 1 - Pomorze Zachodnie m/n, 2 - Halla, 3 - Hammerstad.

6.4.5 Typ 5.

Typ 5 stanowią groty o liściach z największą szerokością w dolnej partii i z krawędziami poprowadzonymi prosto. Jest to najliczniejszy zbiór w omawianym zespole i liczy on 23 zabytki, które przyporządkowano do 14 wariantów.

6.4.5.1 Wariant IIB.5c.A.

W wariancie IIB znajdują się egzemplarze, których liść posiada długość zbliżoną do długości tulei, szerokość tego pierwszego jest natomiast większa. Zabytki te posiadają przekrój podwójnie daszkowaty oraz okrągłą i gładką tuleję.

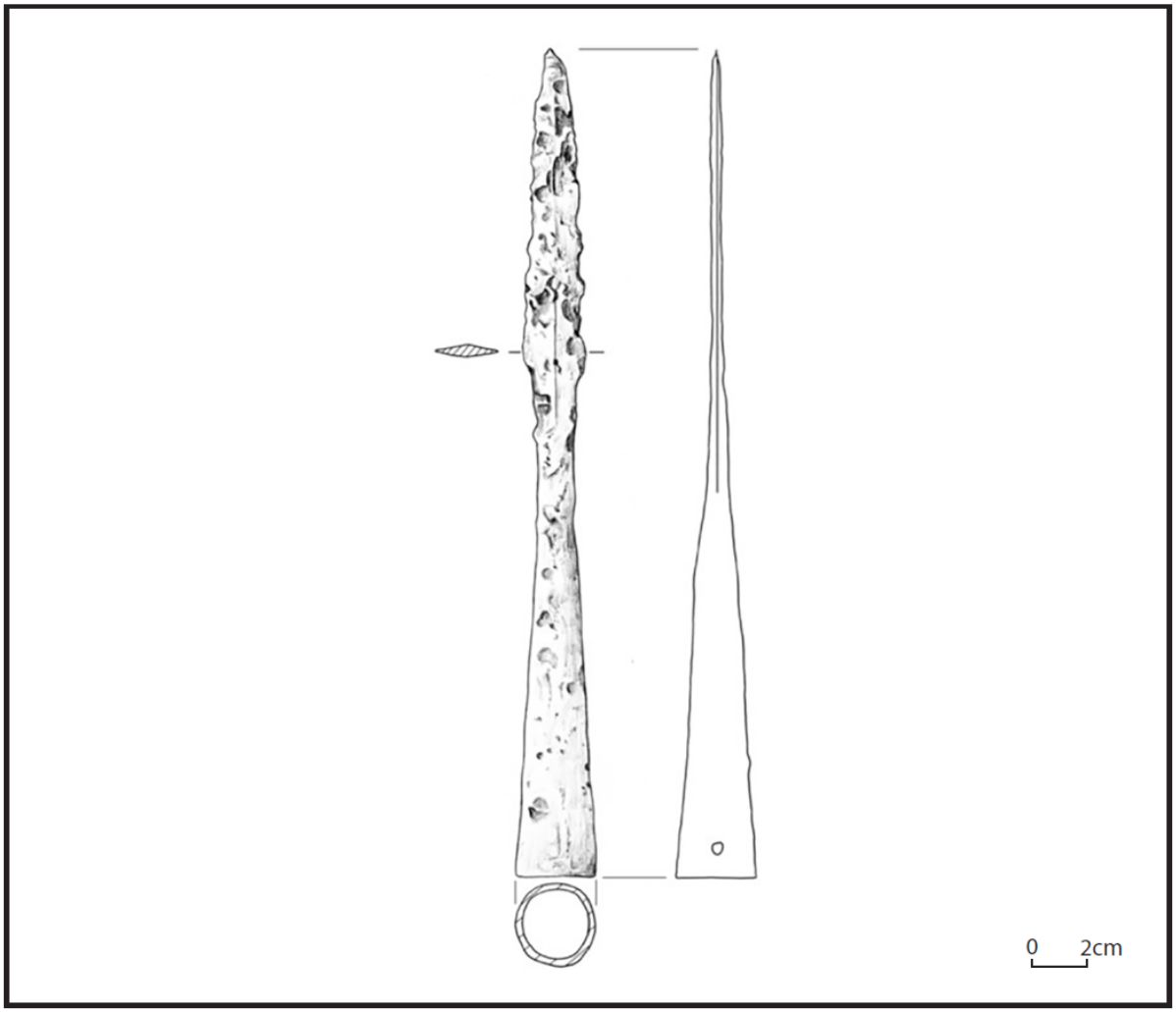

Tabl. 9.19 - Włócznia typu IIB.5c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

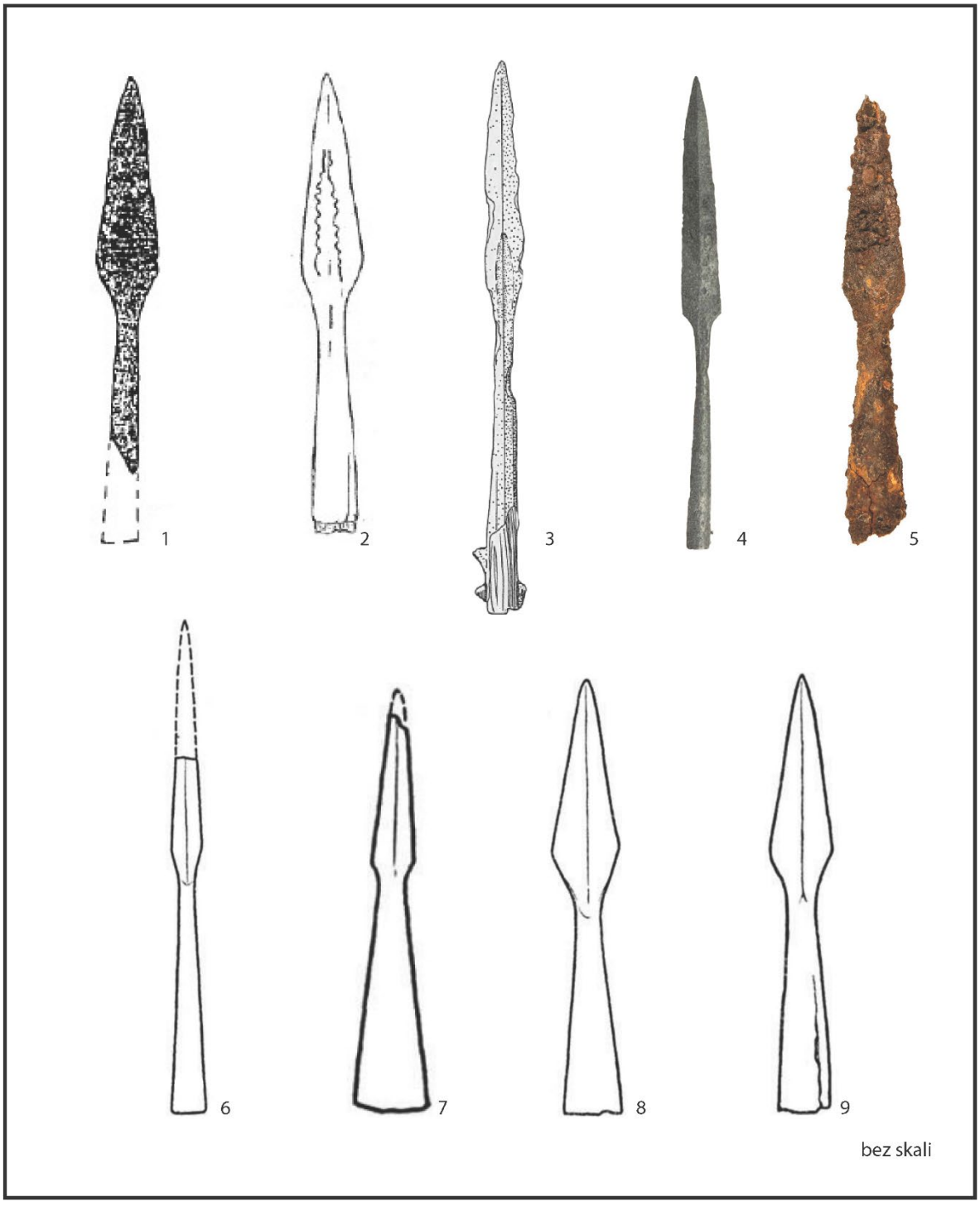

Tabl. 9.19A - Analogie do włóczni typu IIIB.5c.A. 1 - Wolin, 2 - Olsborg, 3 - Greolfing, 4 - Her-Sau, 5 - Karlsnes_Skarðssel, 6 - Cerkoviszcze, 7 - Tjaglino, 8 - Podbolot'e, 9 - Sarskoje.

Jedyny grot przydzielony do tej odmiany pochodzący z lednickiego kompleksu osadniczego (tabl. 9.19 *nr inw. MPP/A/39/99*) posiadał długość 29 cm, długość liścia to 14,4 cm i szerokość 2,3 cm. Ważył 152 g. Znaczne ubytki na krawędziach ostrza, spowodowane korozją są bardzo wyraźne. Wydaje się jednak, że jego przynależność do typu 5 jest adekwatna. Zabytek

odnaleziono podczas badań prospekcyjnych w linii mostu zachodniego. Z tego względu jego związek z użytkowaniem przeprawy jest możliwy, choć nie został potwierdzony metodą wydobycia artefaktu z warstwy. Prace te przeprowadzono w 1999 roku pod kierunkiem Andrzeja Koli i Gerarda Wilke [Wilke 2018, s. 150].

Wszystkie zabytki typu 5 odpowiadają typowi III w podziale Andrzeja Nadolskiego, ze względu na deltoidalną formę liścia [Nadolski 1954, s. 54]. W typologii Jana Petersena będzie on zbliżony do typu K [Petersen 1919, s. 31], oraz do L10 w podziale A. Norgard Jørgensen [1999, s. 97]. W typologii stworzonej przez Solberg brak miejsca dla takiego zabytku. Pod względem kształtu oraz ze względu na obecność grani najbliżej mu do typu VII.2B, jednak posiada on drastycznie inne proporcje [Solberg 1984, s. 86].
W tym miejscu muszę dodać, że w ostatnim opracowaniu lednickich włóczni zabytek został zaklasyfikowany do typu I w podziale A. Nadolskiego oraz Ic w rozszerzeniu wspomnianej typologii opracowanej przez Świątkiewicza [Wilke 2018, s. 52]. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że włócznie typu pierwszego posiadają szydłowatą formę, a opisywany tutaj egzemplarz nie powinien do takich zostać zaliczony.
Włócznie typu IIB.5c.A znane są z kilku europejskich krajów. Jedną odnaleziono na Wolinie (tabl. 9.19A: 1) [Świątkiewicz 2002, s. 164, tabl. VII: 6], kolejna pochodzi z północnych Niemiec i została podjęta podczas badań podwodnych w okolicy miejscowości Olsborg (tabl. 9.19A: 2) [Wilke 2021, s. 409, ryc.5: 4]. Przynajmniej dwie włócznie odnaleziono w Norwegii, jedna pochodzi z Gerolfing i stanowiła wyposażenie grobowe (tabl. 9.19A: 3) [Norgard Jørgensen 1999, s. 59], drugą podjęto w miejscowości Her-Sau (tabl. 9.19A: 4) [Petersen 1919, s. 32 fig.22]. Jeden grot tej kategorii odnaleziono na Islandii w Karlsnes Skarðssel, Rangárvallasýsla (tabl. 9.19A: 5) [Þrastarson 2022, s. 46], cztery natomiast znane są z Rusi. Jeden z nich odkryto w Cerkoviszczu (tabl. 9.19A: 6), następny w Tjaglino (tabl. 9.19A: 7), w Podbolote (tabl. 9.19A: 8) oraz na grodzisku w Sarskoje (tabl. 9.19A: 9) [Кирпичников 1966, tabl. 8: 2, 4, 11, 9: 10]. Dyspersja znalezisk wskazuje, że mamy do czynienia z wariantem grotu popularnym w całej Europie.

6.4.5.2 Wariant IIIB.5c.A.

W odróżnieniu od powyższego, w tym wariancie liść jest dłuższy od tulei, pozostałe elementy, jak deltoidalny kształt, dwudaszkowy przekrój liścia, jego większa szerokość od tulei oraz okrągły przekrój tej ostatniej pozostają bez zmian.

W lednickim kompleksie aż cztery zabytki reprezentują tę odmianę i są to włócznie stosunkowo długie. Najkrótsza z nich (tabl. 9.20: 3, *nr inw. MPP/A/9/99*) posiadała 31,7 cm (przed konserwacją 32,4 cm) zachowana długość liścia to 20 cm, a maksymalna szerokość 2,9 cm. Jest to też egzemplarz najlżejszy - 170 g. Został on odnaleziony podczas podwodnych archeologicznych prac prospekcyjnych prowadzonych w linii mostu zachodniego w 1999 roku. Jego kontekst związany z użytkowaniem przeprawy jest bardzo prawdopodobny, jednak nie może zostać ostatecznie potwierdzony [Wilke 2018, s. 170].

Kolejny pod względem długości zabytek (tabl. 9.20: 2, *nr inw. MPP/A/21/94*) nie zachował się w całości i wydaje się, że spora część liścia została urwana. Jego długość to 37,5 cm, natomiast rekonstruowana może wynosić około 55 cm. Szerokość liścia to 3,1 cm, waga 290 gram. Na zabytek również natrafiono podczas penetracji dna jeziora, ale w 1994 roku. Niestety kontekst odnalezienia zabytku nie jest udokumentowany [Wilke 2018, s. 158].

Ponad 42 cm mierzył następny grot (tabl. 9.20: 1, nr inw. MPP/A/22/85). Długość liścia wynosiła 29 cm, a jego szerokość 2,3 cm. Jego waga to 191 gram. Włócznię odnaleziono w 1985 roku podczas systematycznych podwodnych badań archeologicznych prowadzonych w destruktach mostu zachodniego [Wilke 2018, s. 156]. Zabytek można łączyć z okresem użytkowania mostu, co wskazywałoby na okres od poł. X do poł. XI wieku, niestety istnieje możliwość, że zabytek posiada odmienną chronologię, co zostało wyjaśnione w rozdziale dotyczącym podstaw datowania (rozdz. 3).

Ostatni grot (tabl. 9.20: 4, *nr inw. MPP/A/37/99*) był najdłuższy - 47,5 cm, długość liścia wynosiła 32 cm, a maksymalna szerokość 3,6 cm. Jego waga to 343 g. Przedmiot składa się z rdzenia, do którego zostało dogrzane ostrze. Został on odnaleziony w jeziorze podczas prac prospekcyjnych prowadzonych w 1999 roku pod nadzorem Andrzeja Koli i Gerarda Wilke. Z tego powodu jego datowanie musi zostać oparte na podstawie chronologii wyrobów analogicznych [Wilke 2018, s. 174].

W funkcjonujących podziałach typologicznych zabytki te odpowiadają kolejno typowi III [Nadolski 1954, s. 54], typowi K [Petersen 1919, s. 31], oraz L10 [Norgard Jørgensen 1999, s. 97]. W systematyzacji Solberg, ze względu na różne proporcje będą one zbieżne kolejno z typami VII.3B (*9/99*), VII.2B (*21/94* i *22/85*), VII.3A (*37/99*) [Solberg 1984, s. 86-89, 90].

Zabytki o nr inw. *22/85* i *21/94* zostały we wcześniejszym opracowaniu Gerarda Wilke uznane za typ II w podziale Andrzeja Nadolskiego, do którego należą włócznie o wąskim liściu, ale wyraźnie rozszerzającym się w dolnej partii [WIlke 2018, s. 53]. Ponieważ oba te groty są stosunkowo wąskie więc mogą one przypominać typ II, jednak moim zdaniem w takim wypadku górne krawędzie ostrza powinny mieć wklęsły przebieg, czego nie da się zaobserwować w przypadku tych dwóch zabytków. Zostały one również zaklasyfikowane do typu I w podziale Jana Petersena [Wilke 2018, s. 53]. Typ ten charakteryzuje się przede wszystkim dużą liczbą nitów na tulei, czego o lednickim okazie powiedzieć nie można.

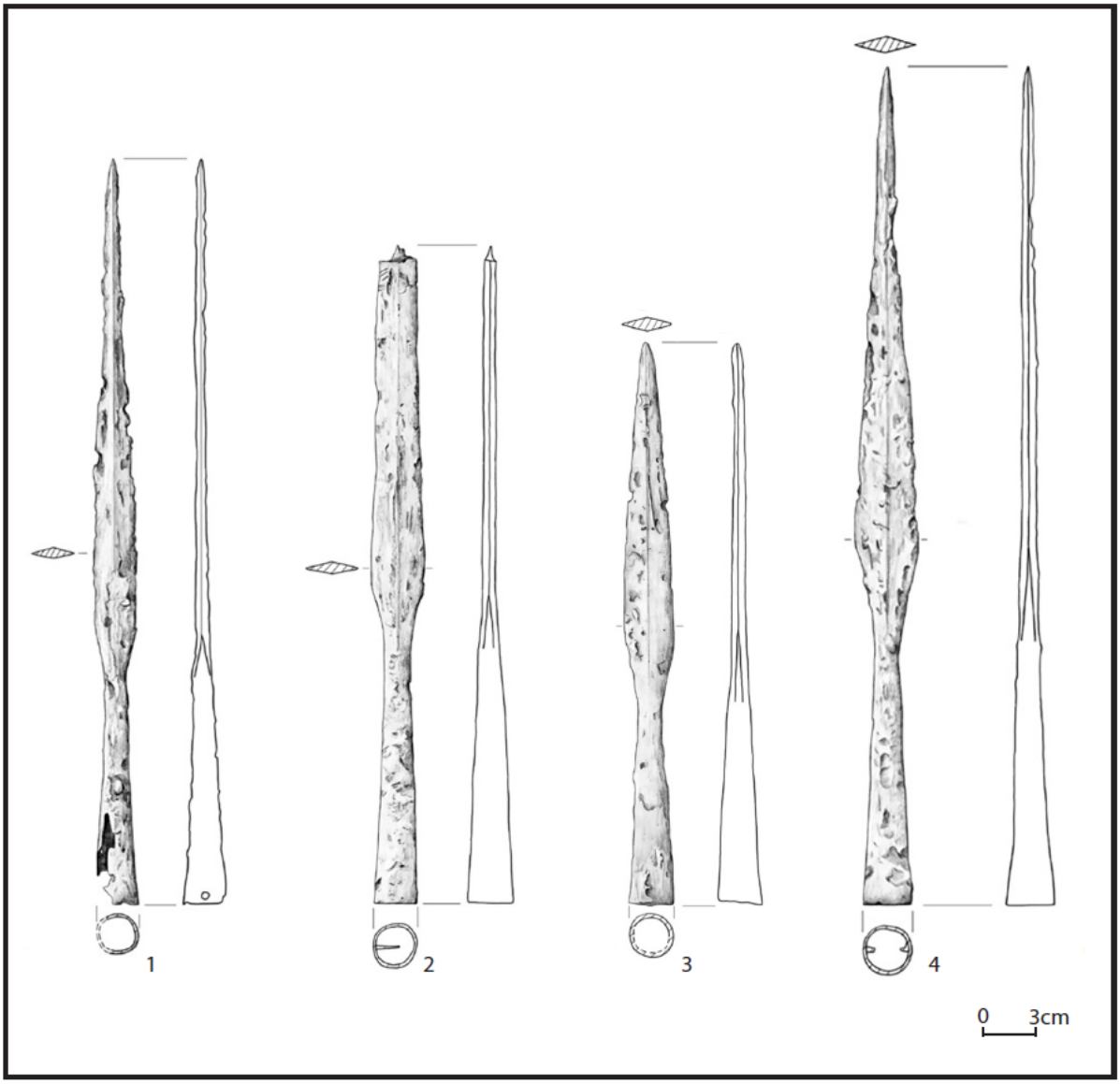

Tabl. 9.20 - Włócznie typu IIIB.5c.A z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - nr inw. MPP/A/22/85, 2 - nr inw. MPP/A/21/94, 3 - nr inw. MPP/A/9/99, 4 - nr inw. MPP/A/37/99.

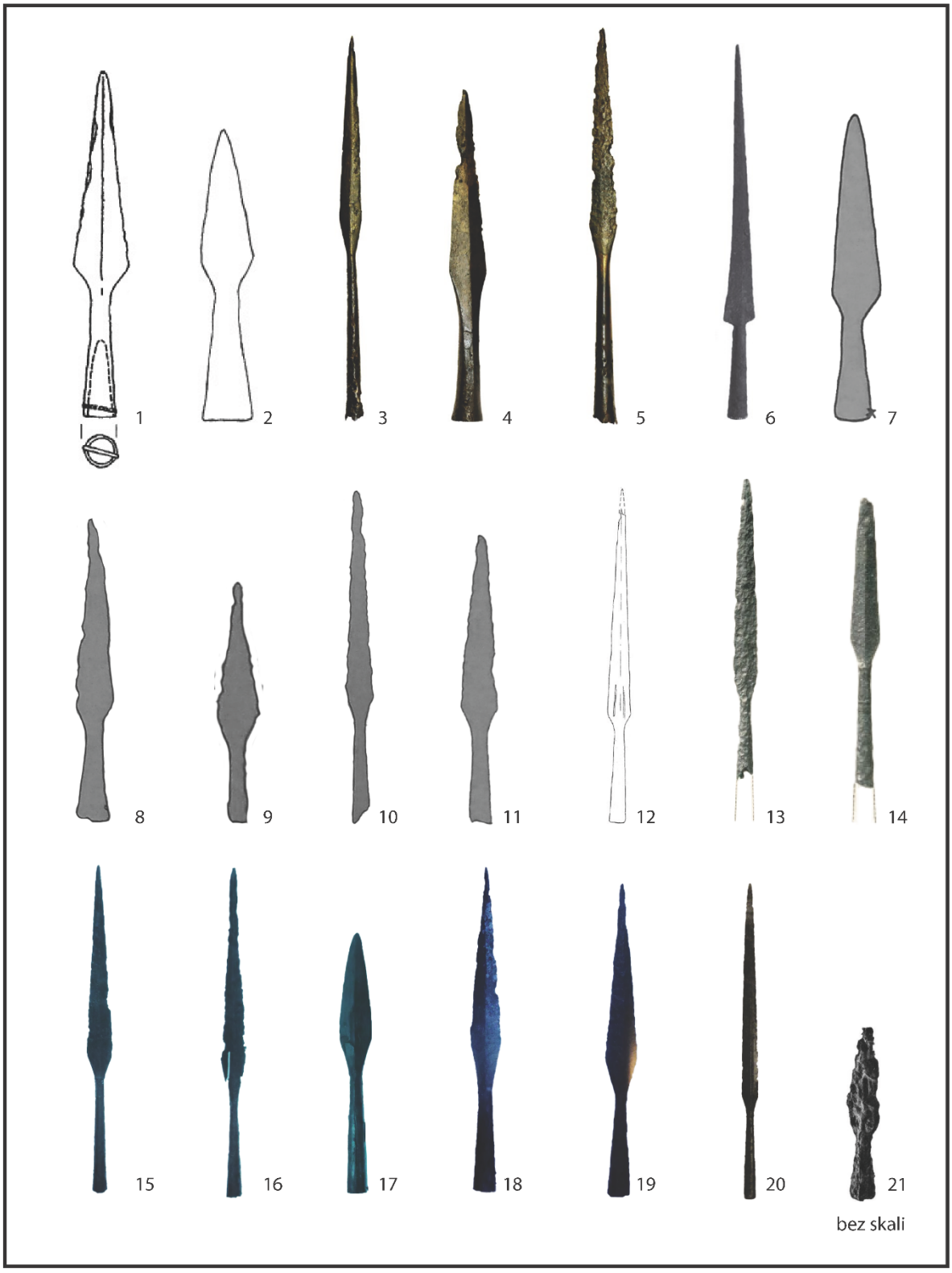

Tabl. 9.20A - Analogie do włóczni typu IIIB.5c.A. 1 - Kraków Zakrzówek, 2 - Pomorze Zachodnie, 3-5 - Krukówek, 6 - Pöide, 7, 8 - Estonia, 9, 10 - Łotwa, 11 - Finlandia, 12 - Olsborg, jez. Plön, 13-14 - Birka, 15-19 - Gotlandia, 20 - Norwegia, 21 - Ruś.

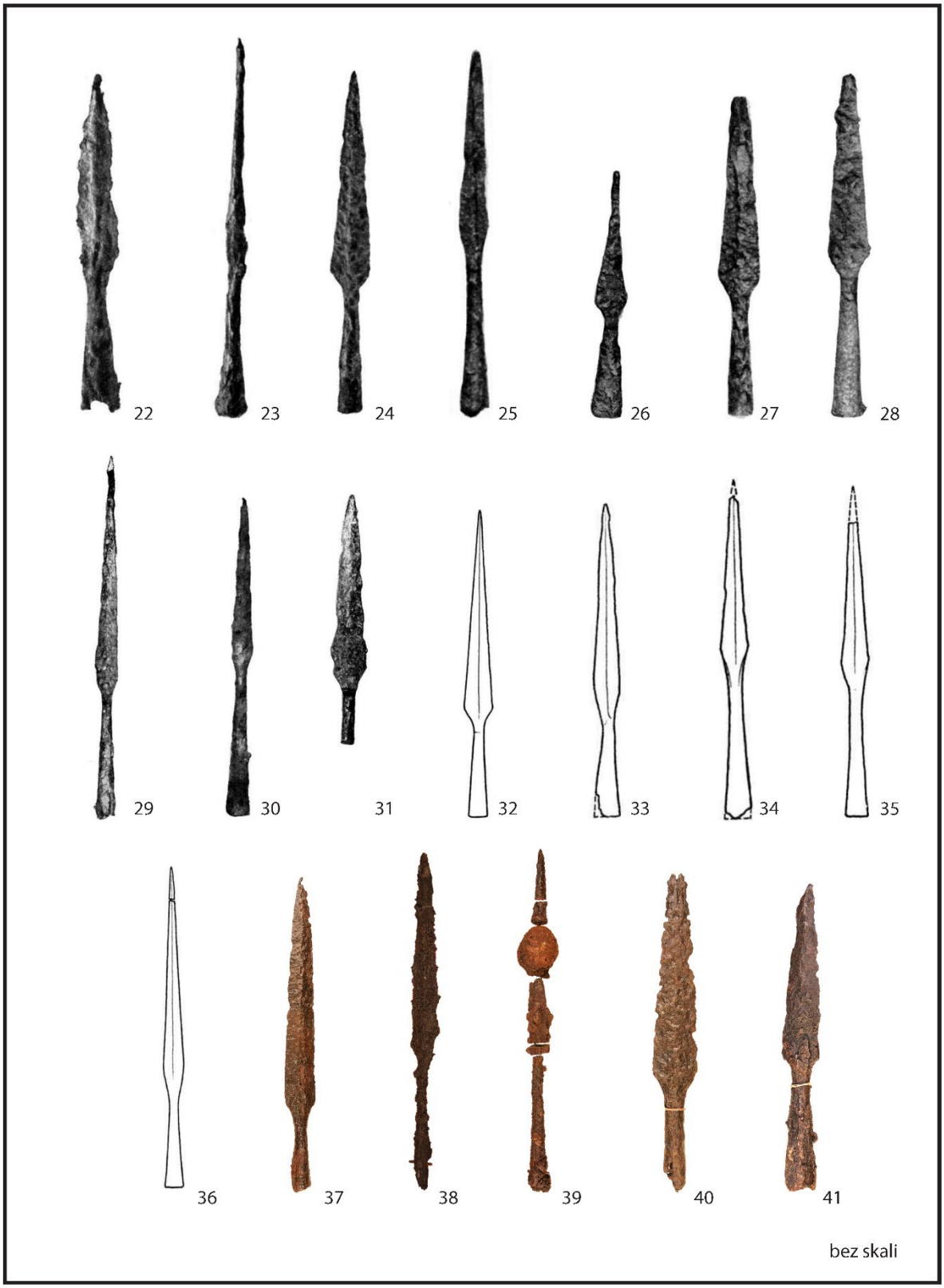

Tabl. 9.20A - Analogie do włóczni typu IIIB.5c.A. 22-36 - Ruś, 37-41 - Islandia.

Włócznie z IIIB.5c.A stanowią jeden z najpowszechniejszych wariantów i zostały odnalezione w licznych europejskich krajach. Z Polski, oprócz lednickich zabytków, znane są

kolejne z Krakowa Zakrzówka (tabl. 9.20A: 1) [Strzyż 2006, 244, ryc. 12: 10], oraz Pomorza Zachodniego (tabl. 9.20A: 2) [Świątkiewicz 2002, s. 163, tabl. VII: 4]. Kolejne trzy polskie zabytki pochodzą z Krukówka (gm. Raczki) i łączone są z kulturą wczesnośredniowiecznych Bałtów (tabl. 9.20A: 3 - 5) [Engel 2020, 76, ryc. 13: 1 – 3]. Z tym samym etnosem może być łączone znalezisko z Estonii z miejscowości Pöide (tabl. 9.20A: 6) [Tvaouri 2012, s. 195] i dwa kolejne estońskie zabytki (tabl. 9.20A: 7, 8) [Creutz 2003, 345 E-M51, E-M52]. Dwa groty w tym wariancie znane są z Łotwy (tabl. 9.20A: 9, 10) i jeden z Finlandii (tabl. 9.20A: 11) [Creutz 2003, s. 378, 380, 460, LA-12M, LA-20M, FI-31M].

Kolejne zabytki pochodzą z północnych Niemiec, z kilkukrotnie przywołanego jeziora Plön See (tabl. 9.20A: 12) [Wilke 2021, s. 406, ryc. 4: 1], oraz ze Skandynawii. Z tego obszaru można przywołać dwa znaleziska ze szwedzkiej Birki (tabl. 9.20A: 13, 14) [Arbman 1940, taf. 8: 5, 9], pięć z Gotlandii (tabl. 9.20A: 15 - 19) [Thunmark Nylen 2000, taf. 249: 2, 3, 250: 3, 7, 8] oraz jedno znalezisko z Steile w Norwegii (tabl. 9.20A: 20) [Solberg 1984, pl. 11].

Cała seria włóczni w wariancie IIIB.5c.A została odnaleziona na Rusi — zarówno w jej części centralnej, jak i północnej (tabl. 9.20A: 21-36) [Кирпичников 1966, tabl. 2: 4, 6, 3: 2, 6, 4: 1, 2, 3, 8, 5: 4, 5, 9, 6: 13, 8: 8, 9, 10, 13]. Także na Islandii zarejestrowano kilka znalezisk (tabl. 9.20A: 37-41) [Þrastarson 2022, s. 25, 28, 30, 35, 40].

Zagęszczenie znalezisk skłania do wniosku, że groty tego kształtu stanowią wyrób ogólnoeuropejski i mogły być wytwarzane w lokalnych warsztatach również w obrębie dominium piastowskiego.

6.4.5.3 Wariant III/IVB.5c.A.

Niniejszy rozdział pojawił się w opracowaniu ponieważ stan zachowania zabytku nie pozwala na przypisanie go do konkretnego wariantu. Jak widać kwestię sporną stanowi tutaj stosunek długości liścia do tulei. Jej zachowana długość wynosi 7 cm, jeżeli oryginalnie miała powyżej 11 cm zabytek należałby do powyżej opisanego typu IIIB.5c.A, jeżeli natomiast byłaby krótsza należałoby ją zaklasyfikować do typu IVB.5c.A. Ponieważ obie opcje wydają się prawdopodobne, zdecydowałem się zamieścić również analizę zabytków o takich proporcjach. Wariant IVB.5c.A reprezentują zabytki, u których długość liścia jest znacząco większa aniżeli długość tulei. Pozostałe cechy diagnostyczne są identyczne jak we wcześniejszym wariancie.

Nasz zabytek (tabl. 9.21, *nr inw. MPP/A/90/99*), jak już wspomniano, zachował się z niekompletną tulejką, za to pozostała część przedmiotu jest w dobrej kondycji. Na obu płazach zabytku widoczne są ślady dziwerowania w postaci „wilczych zębów". Na końcu ostrza

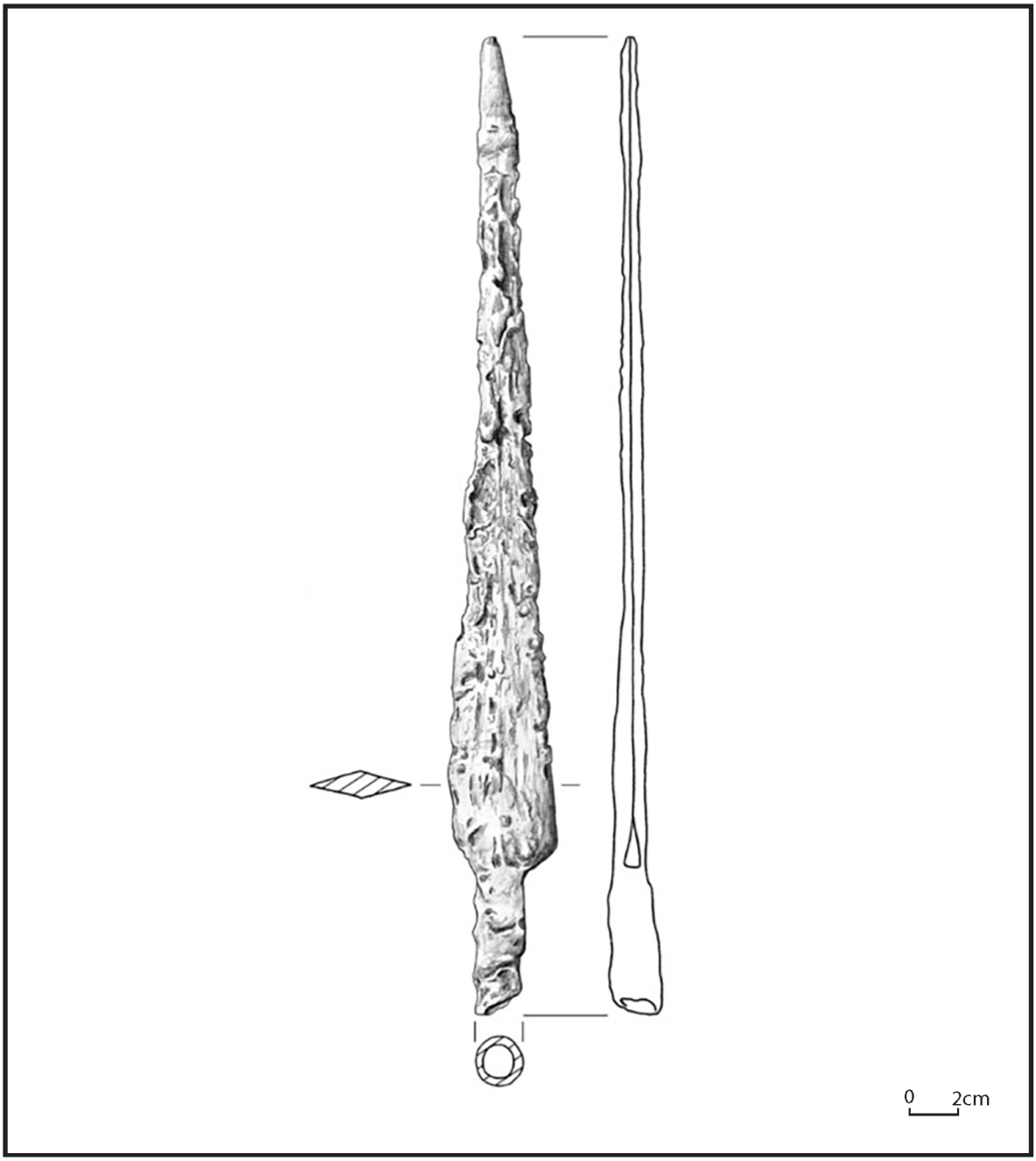

Tabl. 9.21 - Włócznia typu III/IVB.5c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

znajdowały się dwa znaki, jeden w kształcie rombu, drugi przypominający omegę. Grot miał długość 39 cm, a sam liść 33 cm. Jego maksymalna szerokość również była niemała — 5,2 cm. Ważył 266,6 gram.

Do jego odnalezienia doszło w 1999 roku podczas badań podwodnych kierowanych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Stanowi on znalezisko luźne wydobyte podczas poszukiwań prowadzonych z wykrywaczem metali [Wilke 2018, s. 59, 178]. Ustalenia chronologiczne zostaną w takim wypadku oparte o datowanie zbliżonych formalnie grotów.

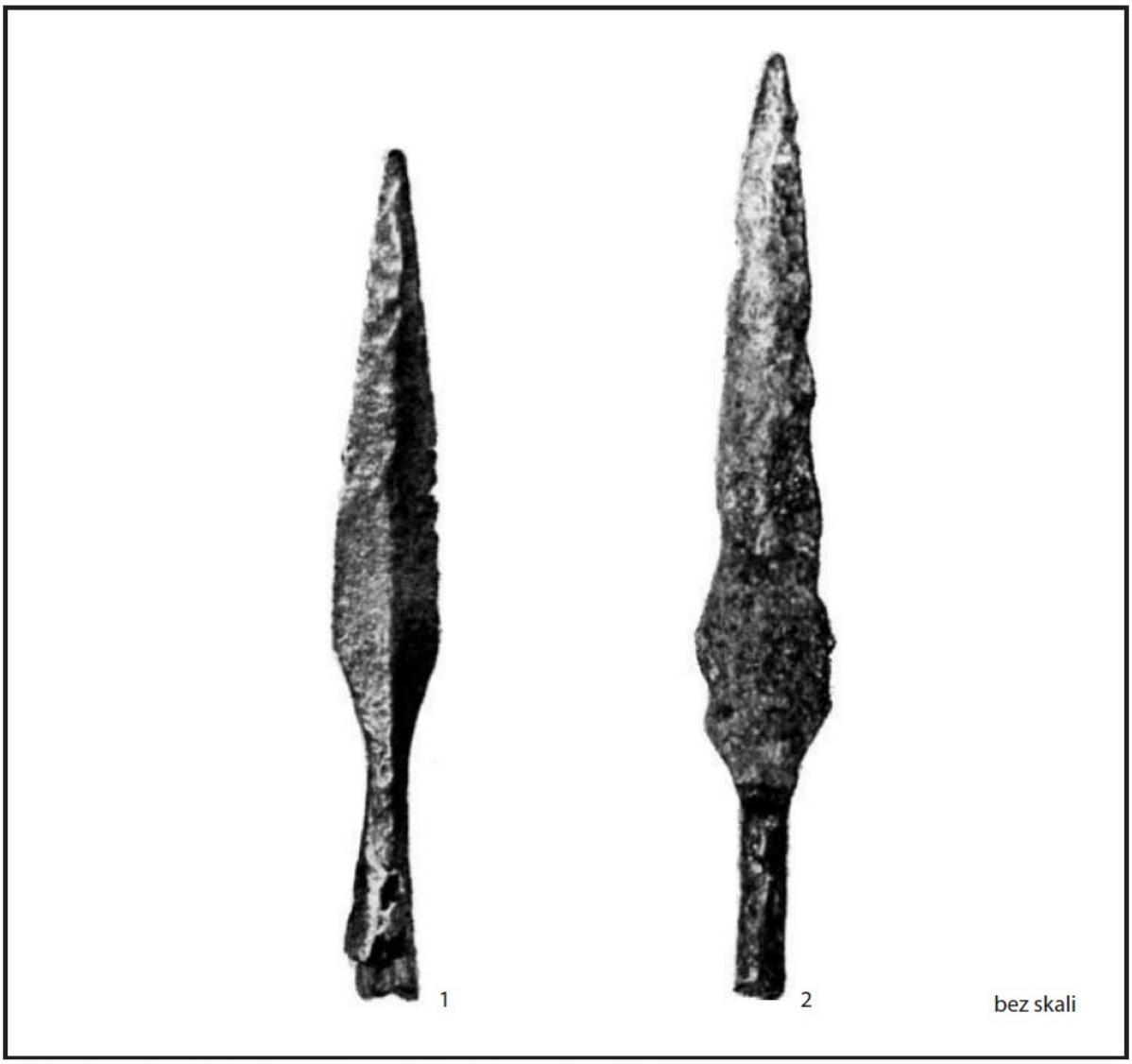

Tabl. 9.21A - Analogie do włóczni typu IVB.5c.A. 1-2 - Ruś

Zabytek należy do typu III wg Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54]. W typologii dla zabytków skandynawskich stanowi on typ K [Petersen 1919, s. 31-33] oraz rekonstruując długość tulei można go przypisać do typu K o proporcjach 1:3,3 [Fuglesang 1980, s. 30-31]. W podziale Ann Norgard-Jørgensen jest zbliżony do typu L11, jednak nie posiada tak charakterystycznego elementu jakim jest obecność rowków. Warto jednak zaznaczyć, że zabytki powielające kształt typu L11, czy o deltoidalnym liściu, ale bez wspomnianych rowków, również są zaliczane

przez autorkę do tego typu [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97-98, 302, taf.26/14]. Lednickie znalezisko można również przypisać do grupy VII.2B w podziale Solberg. Różnica w stosunku do analizowanego norweskiego zbioru widoczna jest w proporcji szerokości liścia do szerokości tulei, których wymiary w polskim zabytku są do siebie bardziej zbliżone (proporcja ta wynosi 2,2, gdzie dolna granica ustanowiona przez autorkę dla norweskich zabytków to 2,7). Drugie odstępstwo stanowi długość dolnej krawędzi ostrza (run), która jest krótsza niż w norweskich zabytkach [Solberg 1984, s. 86].

Analogie do wariantu posiadającego tuleję o długości zbliżonej do długości liścia (III) zostały przywołane we wcześniejszym rozdziale i wskazują one na paneuropejskie pochodzenie takiej formy grotów. Zabytki o liściu dłuższym (IV) znane są natomiast z Rusi (tabl. 9.21A: 1, 2) [Кирпичников 1966 tabl. 5: 7, 9]. Ponieważ w literaturze natrafiono jedynie na te dwie analogie, uznanie ich za wystarczający dowód na łączenie tej formy znalezisk ze Wschodem byłoby znacznym uproszczeniem. Dlatego ponownie skłaniam się ku uznaniu tego wariantu za popularny na szerszym terytorium, zbliżonym do obszaru zaproponowanego dla wyżej opisanego wariantu.

6.4.5.4 Wariant IIIC.5c.A.

Następną odmianę w ramach typu 5 stanowią groty, które analogicznie posiadają liść dłuższy od tulei, ale dodatkowo jego szerokość jest znacząco większa. Przekrój liścia pozostaje dwudaszkowy, a gładkiej tulei - okrągły. Z lednickiego kompleksu znane są trzy znaleziska o takim stosunku szerokości liścia do tulei.

Jeden z nich (tabl. 9.22: 1, *nr inw. MPP/A/5/07*) posiadał długość 38,6 cm i szerokość 4,2 cm, ważył 253,4 grama. Na jego powierzchniach widoczne są ślady dziwerowania. Został odnaleziony w 2007 roku podczas prac podwodnych prowadzonych na moście zachodnim, z tego względu można z odpowiednią ostrożnością powiązać zabytek z okresem funkcjonowania przeprawy (poł. X do poł. XI wieku) [Wilke 2018, s. 59, 162].

Drugi grot (tabl. 9.22: 2, *nr inw. MPP/A/19/94*) był dłuższy: 40,7 cm i szerszy 5,5 cm, z równie wąską tuleją: 2,6 cm. Ważył 378 gram. Natrafiono na niego w trakcie podwodnych prac penetracyjnych prowadzonych w 1994, z tego powodu jego chronologia musi zostać oparta o lepiej datowane analogiczne przedmioty [Wilke 2018, s. 59, 166].

Najmniejszy z całej trójki zabytek (tabl 22: 3, *nr inw. MPP/A/25/99*) był długi na 32,8 cm, a długość liścia wynosiła 22 cm, szerokość: 3,4 cm. Ważył 224 gramy. Zabytek również pochodzi

z wody i został pozyskany w trakcie prospekcji prowadzonych w linii mostu poznańskiego. Choć kontekst odkrycia nie został udokumentowany, jego lokalizacja pozwala przyjąć, że datowanie oparte na chronologii mostu jest prawdopodobne.

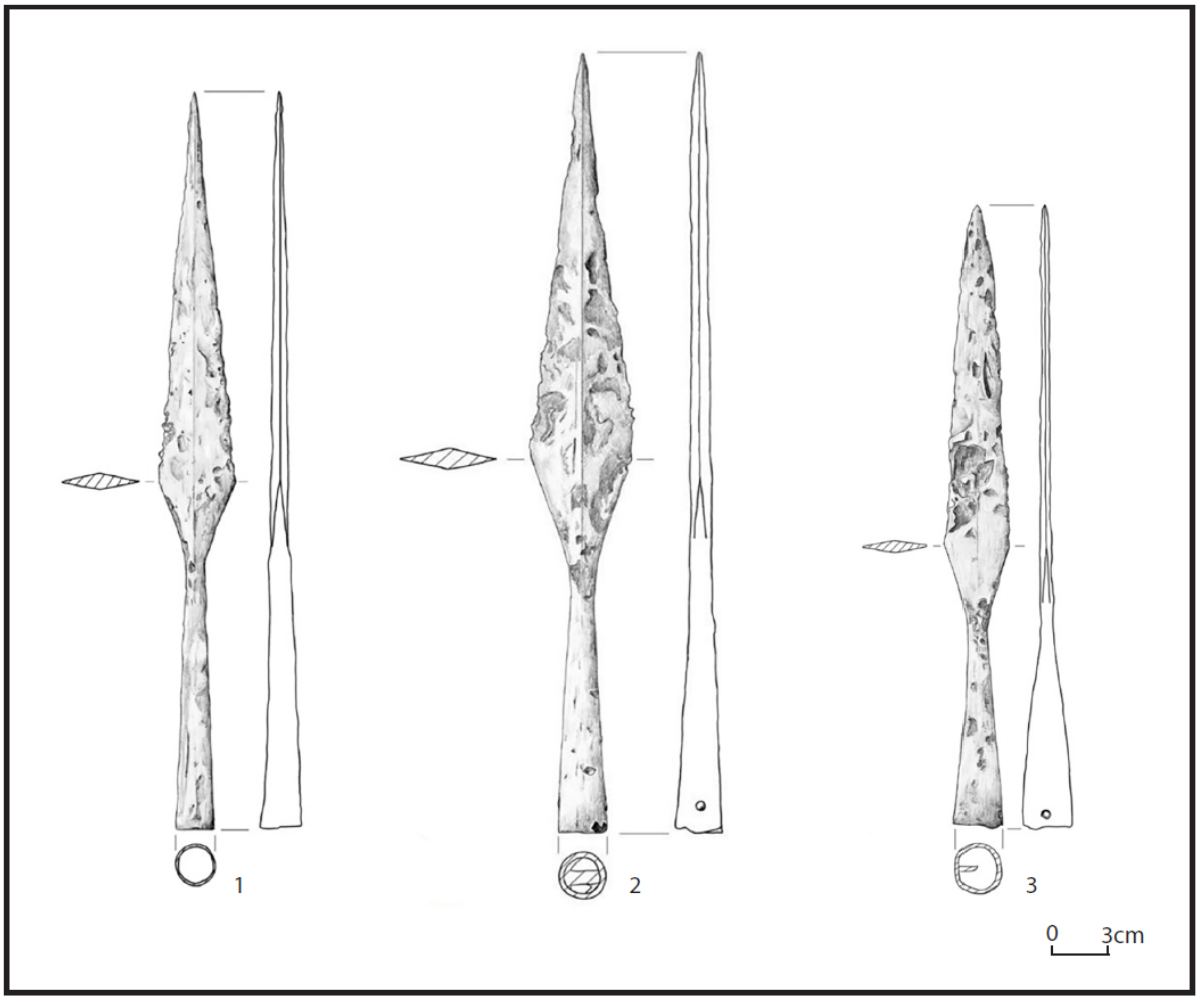

Tabl. 9.22 - Włócznie typu IIIC.5c.A z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - nr inw. MPP/A/5/07, 2 - nr inw. MPP/A/19/94, 3 - nr inw. MPP/A/25/99.

Deltoidalny kształt stanowi podstawę do zaliczenia tych zabytków do typu III [Nadolski 1954, s. 54]. Groty o szerokich liściach, odpowiadające naszemu typowi 5, są analogiczne do typu M [Petersen 1919, s. 35] oraz do L10 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97]. Wpisują się również w grupę VII.3A [Solberg 1984, s. 88].

W ostatnim opracowaniu włóczni z Lednicy zabytek o numerze inwentarzowym *25/99* został uznany za typ V w podziale Andrzeja Nadolskiego [Wilke 2018, s. 200], co jednak nie wydaje się być właściwe.

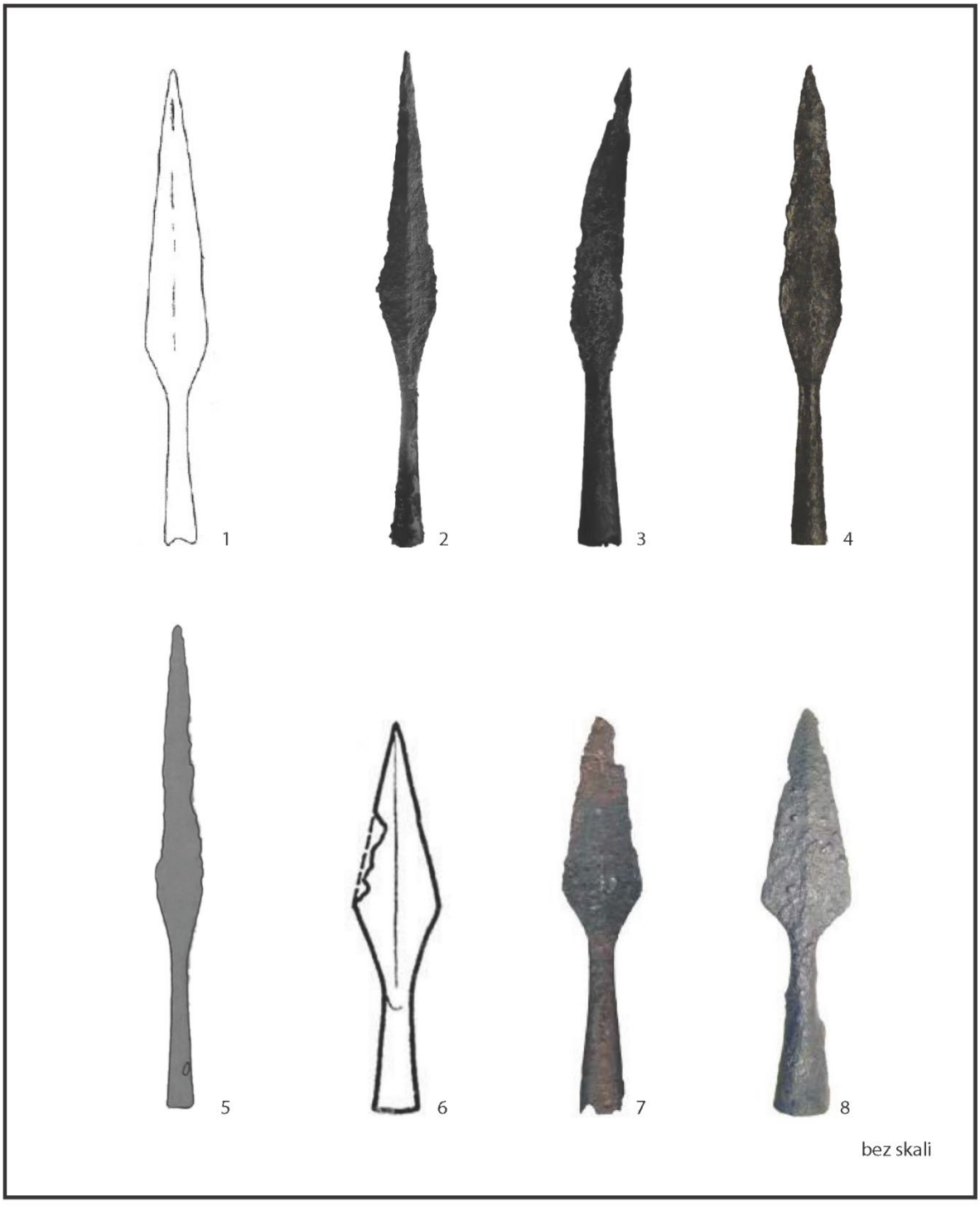

Tabl. 9.22A - Analogie do włóczni typu IIIC.5c.A. 1 - Olsborg, 2 - Ganthem, 3 - Vallstena, 4 - By, 5 - Finlandia, 6 - Nowogród Wielki, 7, 8 - Gniezdowo.

Zbieżne groty włóczni odkryto w północnych Niemczech (tabl. 9.22A: 1) [Wilke 2021, s. 406, ryc. 4: 5], na Gotlandii w miejscowościach Ganthem i Vallstena (tabl. 9.22A: 2, 3) [Thunmark Nylen 2000, taf. 249: 1, 250: 5] i Norwegii w By (Hedmark) (tabl. 9.22A: 4) [Solberg 1984, pl. 24]. Znane są z Finlandii (tabl. 9.22A: 5) [Creutz 2003, 448, FI-8M] oraz z Rusi.

Jedną odnaleziono w Nowogrodzie Wielkim (tabl. 9.22A: 6) [Кирпичников 1966, tabl. 10: 7] oraz dwie w Gniezdowie (tabl. 9.22A: 7, 8) [Каинов 2019, ryc. 2: 43, 4: 43].
Ta dyspersja obiektów sugeruje ogólnoeuropejski zasięg formy, natomiast ich nieskomplikowany kształt i brak charakterystycznych detali może wskazywać, że produkowano je w więcej niż jednym warsztacie.

6.4.5.5 Wariant III/IVC.5c.A.

Tak jak w przedostatnim rozdziale, tak i w tym mamy do czynienia z sytuacją, gdy ze względu na stan zachowania nie jest możliwe określenie wariantu reprezentowanego przez zabytek. Analogicznie, w przypadku tulei o długości przekraczającej 12,5 cm zabytek należałby do wcześniejszego wariantu (IIIC.5c.A), natomiast przy tulei krótszej — do formy opisanej w niniejszym miejscu (IVC.5c.A).

IVC.5c.A

Do tego wariantu należą groty, których liść jest znacząco dłuższy i szerszy niż tuleja. Pozostałe cechy, takie jak proste ukształtowanie krawędzi, dwudaszkowy przekrój liścia oraz okrągły przekrój tulei, pozostają bez zmian.
W lednicki kompleksie osadniczym jest jeden zabytek (tabl. 9.23*, nr inw. MPP/A/1/87*), który można zaliczyć do tego typu. Ułamana tuleja to nie jedyny brakujący element zabytku, również krawędzie liścia, na niemałej długości, zostały zniszczone przez korozję. Na powierzchniach wyrobu widoczne są rowki, które stanowią ślady zgrzewania ostrzy z pakietowanym rdzeniem. Długość grotu wynosiła 38,2 cm, gdzie sam liść był długi na 33,5 cm i szeroki na 3,1 cm. Ważył 182,5 grama. Ten egzemplarz został odnaleziony w 1987 roku podczas badań podwodnych prowadzonych na moście zachodnim przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Wydaje się bardzo prawdopodobne, że zabytek pochodzi z okresu funkcjonowania przeprawy [Wilke 2018, s. 53, 156], chociaż ówczesne możliwości rejestrowania warstw pod wodą mogą mieć wpływ na poprawność tej interpretacji.
Pod względem formalnym został on zaliczony do typu III w podziale Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54], chociaż Gerard Wilke sugerował uznanie go za typ II, do którego należą jednak włócznie o nieco odmiennie ukształtowanym liściu [Wilke 2018, s. 53]. W innych podziałach odpowiada on typowi M [Petersen 1919, s. 35], L10 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97] i grupie

VII.2B lub VII.3A w podziale B. Solberg, gdyż przypisanie do odpowiednej z nich będzie zależało od wyjściowej długości niezachowanej tulei [Solberg 1984, s. 86-88].

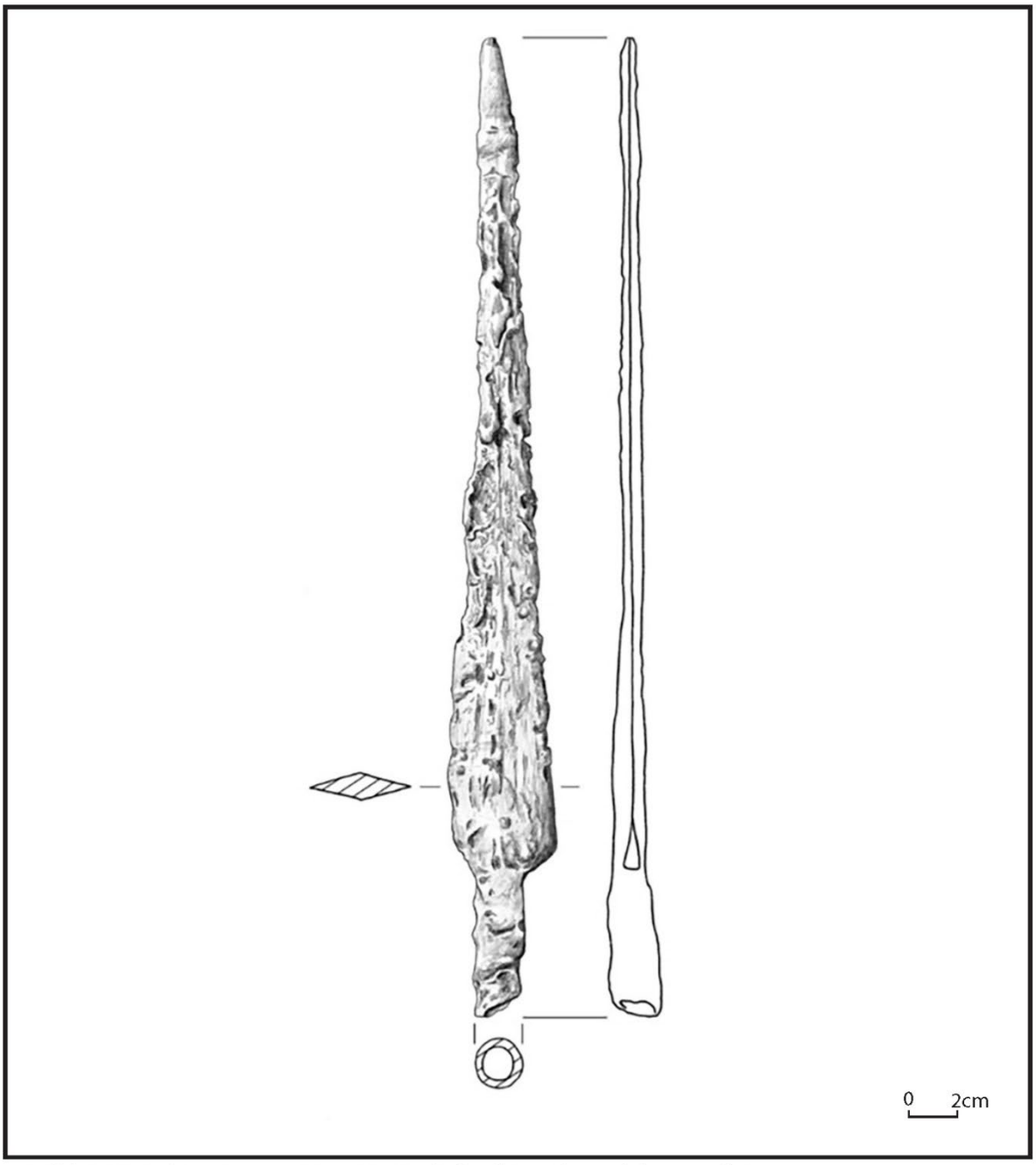

Tabl. 9.23 - Włócznia typu III/IVC.5c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

Zabytki typu IIIC.5c.A zostały zaprezentowane w poprzednim rozdziale i na tej podstawie mogliśmy zauważyć, że występują one na całym obszarze Europy Środkowej, Północnej i Wschodniej. Do wariantu typu IVC.5c.A zostały zaklasyfikowane trzy groty, dwa

pochodzące z Norwegii z Ulven i z Kasterud (tabl. 9.23A: 1, 2) [Petersen 1919, s. 30 fig.18; Solberg 1984, pl. 14], oraz jeden z Gotlandii (tabl. 9.23A: 3) [Thunmark Nylen 2000, taf. 248, 2].

Na obecnym etapie należy przyjąć, że ponownie może to być wyrób lokalny, wpisujący się w ogólnoeuropejskie, a próbując zawęzić ten zakres — w centralno-północno-wschodnioeuropejskie tradycje.

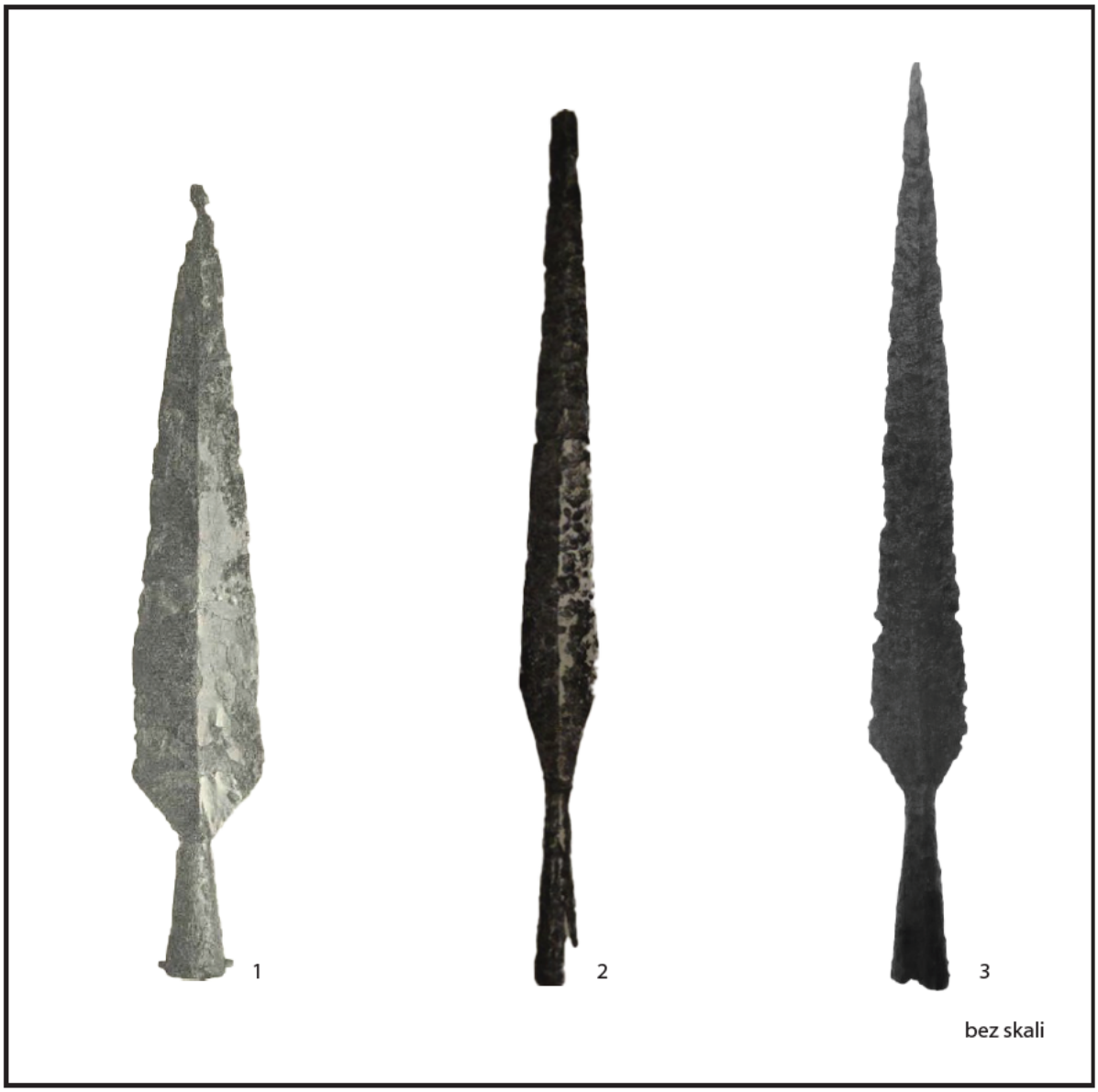

Tabl. 9.23A - Analogie do włóczni typu IVC.5c.A. 1 - Ulven, 2 - Kasterud, 3 - Gotlandii.

6.4.5.6 Wariant IIA.5c.A.

Wariant ten określa groty, które odmiennie niż wszystkie dotąd przedstawione, posiadały liście węższe niż najmniejsza szerokość tulei. Długość liścia była natomiast zbliżona do długości tulei. Zabytki te nie posiadają wyróżnionej dolnej krawędzi ostrza (run) lub jest ono tylko lekko zaznaczone, z tego względu przypisanie ich do typu 5 jest w pewnym stopniu umowne. Zaważyło na to proste poprowadzenie górnej partii ostrza i maksymalna szerokość liścia w dolnej partii. Ponadto stosunkowo podobne groty, lecz o maksymalnej szerokości liścia nieznacznie większej od minimalnej szerokości tulei, mają zazwyczaj dolne krawędzie ostrza poprowadzone prosto.

W lednickim kompleksie osadniczym tylko jeden zabytek posiada właśnie taką, szydłowatą formę (tabl. 9.24, *nr inw. MPP/A/1/86*). Jego całkowita długość osiągała 25 cm, a szerokość 1,4 cm. Ważył zaledwie 97 gram.

Niniejszy zabytek został odnaleziony w 1986 roku podczas badań podwodnych prowadzonych przez Gerarda Kolę oraz Andrzeja Wilke. Zalegał on w rozwalisku mostu zachodniego [Wilke 2018, s. 148]. Ponieważ nie została zarejestrowana warstwa kulturowa umożliwiająca precyzyjne datowanie zabytku, jego przynależność do okresu wczesnego średniowiecza jest domniemana. Opiera się ona na bardziej precyzyjnym datowaniu wyrobów analogicznych.

Ze względu na wysmukłą formę włócznię można przyporządkować do typu I w podziale Andrzeja Nadolskiego [1954, s. 53–54], a jak słusznie zauważa Gerard Wilke, w podziale Świątkiewicza odpowiadałaby ona podtypowi Ia. [Świątkiewicz 2002, s. 39-40; Wilke 2018, s. 148]. W systematyzacji Anatolija Kirpicznikowa włócznie takie również zostały określone jako typ 1 [Кирпичников 1966, s. 5-6].

Jeden grot typu IIA.5c.A został odnalezione w Polsce, na stanowisku w Szurpiłach i łączony jest z pozostałościami kultury materialnej Bałtów (tabl. 9.24A: 1) [Engel 2020, s. 73, ryc.12: 3], dwa natomiast pochodzą z Rusi, jeden z Gniezdowa (tabl. 9.24A: 2), drugi z Nowogrodu Wielkiego (tabl. 9.24A: 3) [Каинов 2019, 4: 4; Кирпичников 1966, tabl. 9: 11].

Bardzo bliską analogię stanowią szydłowate groty o odrobinę dłuższym liściu w stosunku do długości tulei, które w tej pracy zostały określone jako wariant IIIA.5c.A. Odnaleziono je na grodzisku

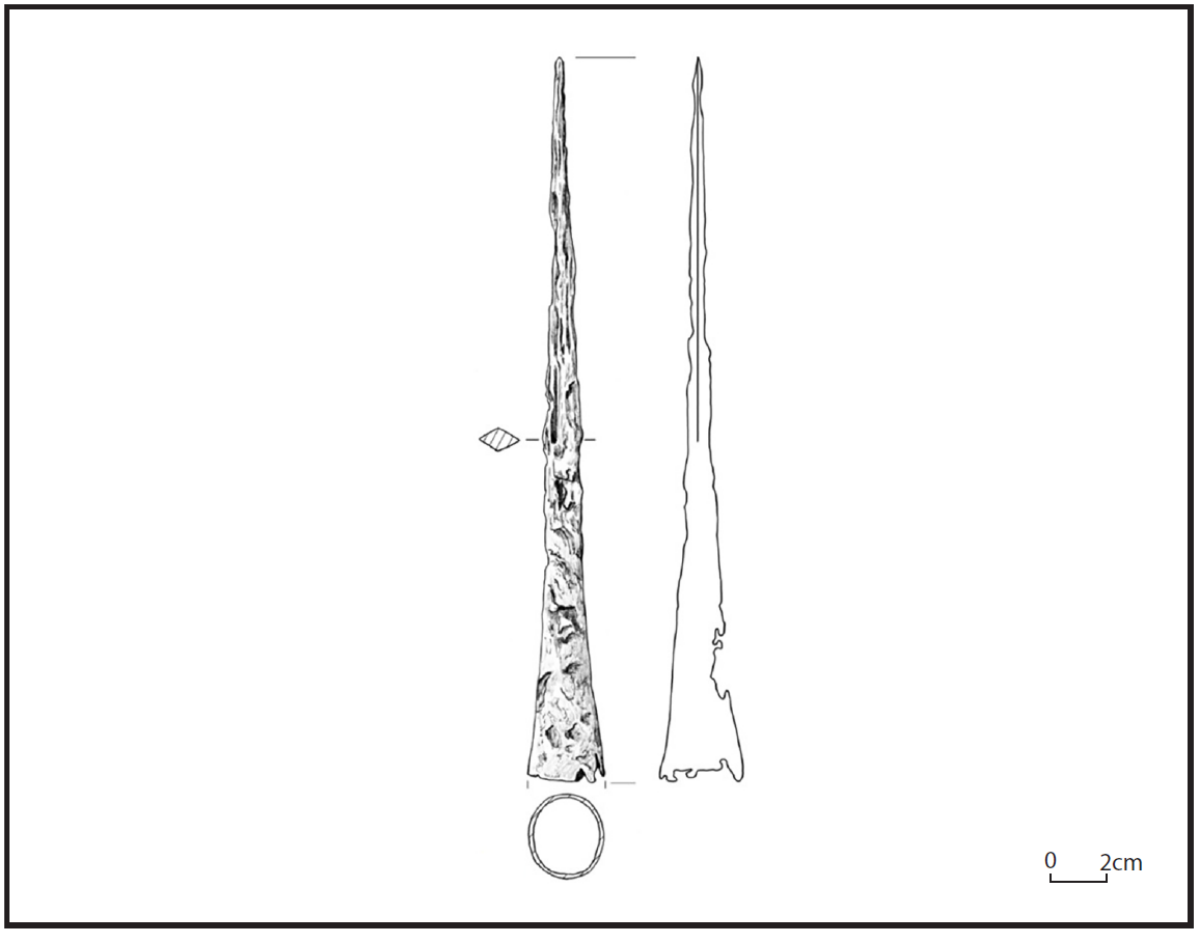

Tabl. 9.24 - Włócznia typu IIA.5c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

w Tuligłowach (tabl. 9.24A: 4) [Strzyż 2006, s. 244, ryc.12: 7], w Skawinie (tabl. 9.24A: 5) [Strzyż 2006, s. 244, ryc.12: 7], Przemyślu (tabl. 9.24A: 6) [Strzyż 2006, s. 244, ryc.12: 9], Osinowie Dolnym (tabl. 9.24A: 7) [Świątkiewicz 2002, s. 164, tabl. VII: 2], Zieleniewie (tabl. 9.24A: 8) [Świątkiewicz 2002, s. 163, tabl. VI: 11], jeden zabytek stanowi znalezisko luźne z Pomorza Zachodniego (tabl. 9.24A: 9) [Świątkiewicz 2002, 163, tabl.VI: 12].
Cała seria grotów pochodzi zza naszej wschodniej granicy i zostały one podjęte w Gniezdowie (tabl. 9.24A: 10) [Kainov 2019, tabl. 3: 44], Szestowicy (tabl. 9.24A: 11) [Кирпичников 1966, tabl. 4: 10] i Podbolot'e (tabl. 9.24A: 12) [Кирпичников 1966, tabl. 9: 9]. Jeden egzemplarz stanowi znalezisko luźne (tabl. 9.24A: 13) [Кирпичников 1966, tabl. 2: 1]. Trzy kolejne odkryto podczas wykopalisk na grodzisku Rajki i posiadają one nieco późniejszą chronologię (tabl. 9.24A: 14 - 16) [Кирпичников 1966, tabl. 4: 11, 13, tabl. 9: 13]. Tylko jeden grot włóczni tego rodzaju został zarejestrowany w Skandynawii i pochodzi on z Gotlandii ze stanowiska w Hemse (tabl. 9.24A: 17) [Thunmark Nylen 1998, taf. 240: 12].

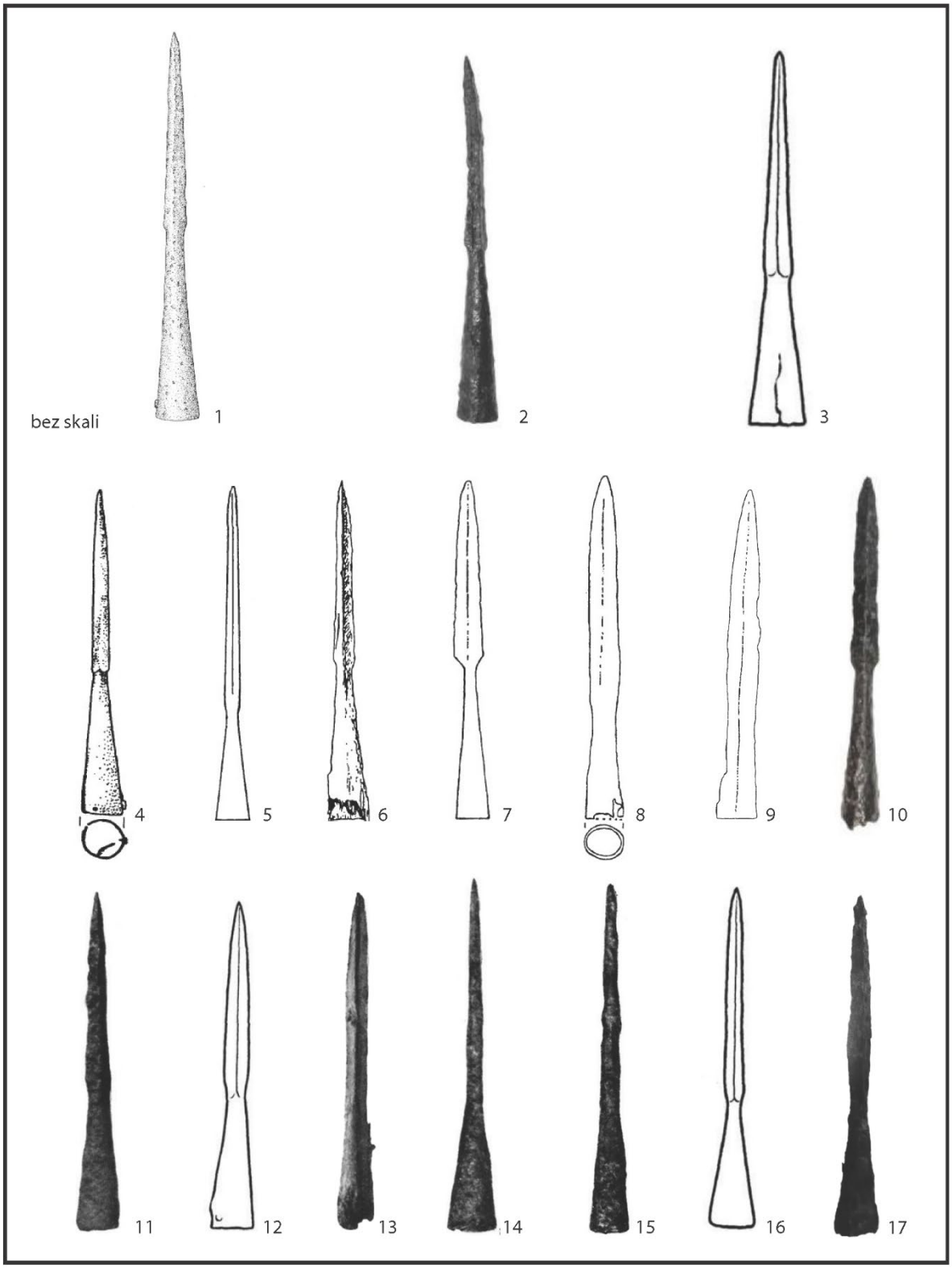

Tabl. 9.24A - Analogie do włóczni typu IIA.5c.A. 1 -Szurpiły , 2, 10 - Gniezdowo, 3 - Nowogród Wielki, 4 - Tuligłowy, 5 - Skawina, 6 - Przemyśl, 7 - Osinów Dolny, 8 - Zieleniewo, 9 - Pomorze Zachodnie, 11 - Szestowica, 12 - Podbolot'e, 13 - Ruś m/n, 14-16 - Rajki, 17 - Hemse.

Bardzo wyraźnie jest widoczne zagęszczenie tej kategorii znalezisk na obszarze zajętym we wczesnym średniowieczu przez Słowian, a pojedyncze znalezisko z Gotlandii może być traktowane w kategorii importu. W związku z tym grot wydobyty z jeziora Lednica będzie traktowany jako produkt warsztatów słowiańskich.

6.4.5.7 Wariant IIA.5c.A2.

Ten wariant reprezentują włócznie, których liść jest zbliżony długością do tulei, lecz od niej szerszy. Krawędzie są proste, przekrój podwójnie daszkowaty, tuleja okrągła w przekroju, ale z dodatkowym elementem jaki stanowi pierścień.

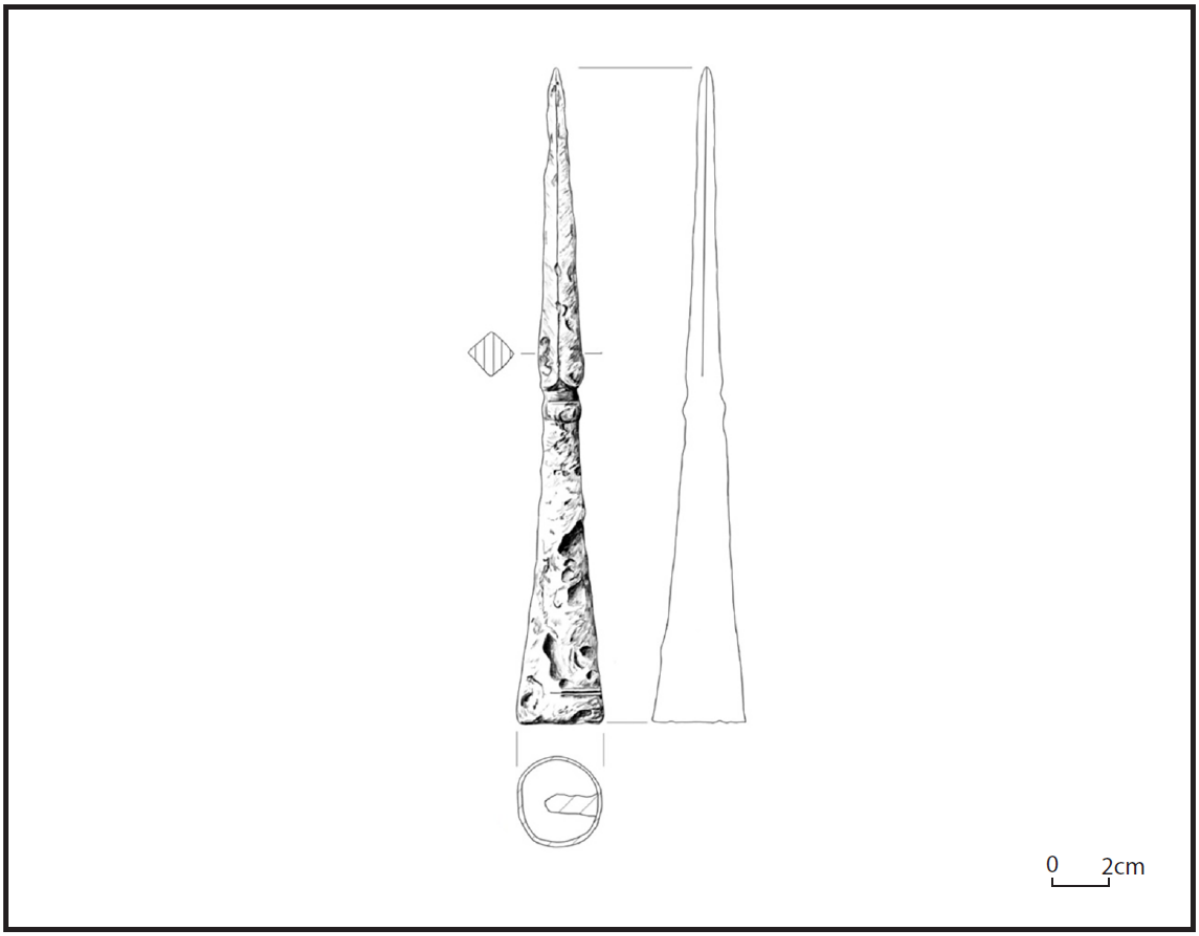

Tabl. 9.25 - Włócznia typu IIB.5c.A2 z lednickiego kompleksu osadniczego.

W lednickim zbiorze jest on reprezentowany przez jeden zabytek (tabl. 9.25, *nr inw. MPP/A/38/99*). Jego długość to 22,5 cm, długość liścia: 11 cm i szerokość 1,6 cm, ważył zaledwie 148 gram. Szczególną cechą zabytku jest niewielka szerokość jego ostrza, które ma szydłowaty kształt. Zabytek został odnaleziony podczas badań podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke na reliktach mostu zachodniego w 1999 roku [Wilke 2018, s. 148, 152]. Ponieważ badania miały charakter poszukiwawczy kontekst znaleziska jest tylko przybliżony.

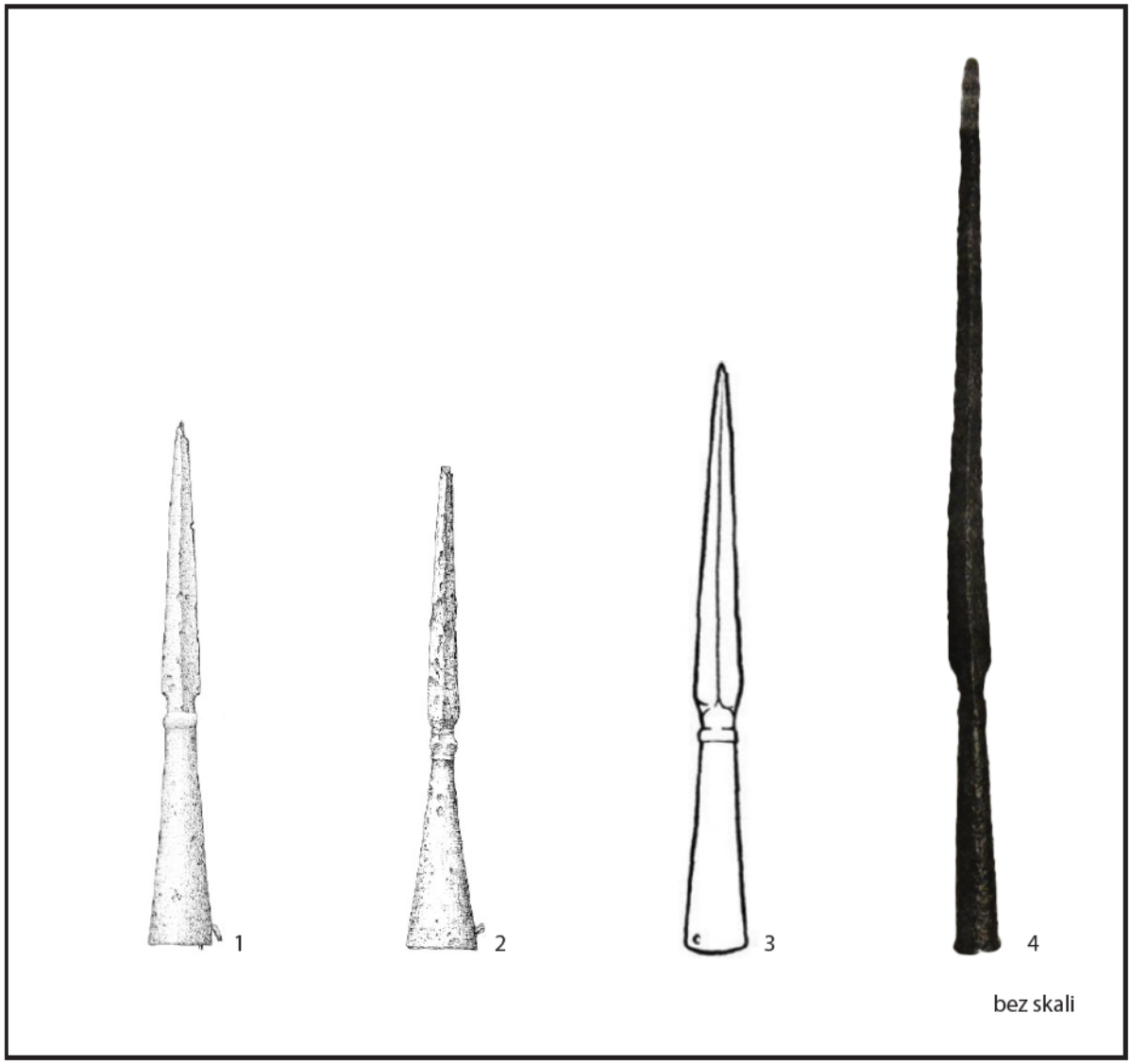

Tabl. 9.25A - Analogie do włóczni typu IIB.5c.A2 i IIIB.5c.A2. 1, 2 - Szurpiły, 3 - Kabanskoe, 4 - Hegtveit.

Włócznie o szydłowatym kształcie liścia reprezentowane są przez typ I w podziale Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 53-54]. W systematyzacji Świątkiewicza można by je odnieść

do typu Ib [Świątkiewicz 2002, s. 39-40]. W podziale dla zabytków z Rusi będzie on zbieżny z typem 1 [Кирпичников 1966, s. 5-6].

Dwa groty w tym wariancie zostały odnalezione w Polsce w Szurpiłach i łączone są z pozostałościami osadnictwa ludów bałtyjskich (tabl. 9.25A: 1, 2) [Engel 2020, s. 73, ryc. 12: 1, 2]. Jeden zabytek o dłuższym liściu w stosunku do tulei pochodzi z Rusi, ze stanowiska Kabanskoe (ros. Кабанское) (tabl. 9.25: 3) [Кирпичников 1966, tabl. 9: 12].

Chociaż szydłowatych grotów zaopatrzonych w pierścień odnaleziono znacznie mniej niż zabytków pozbawionych tego elementu, to ponownie widoczne jest ich występowanie na obszarach zajętych przez Słowian i Bałtów. Wydaje się, że uznanie lednickiego znaleziska za wyrób typowy dla Słowiańszczyzny jest uzasadnione.

6.4.5.8 Wariant IIIA.5c.A2.

Odmiana ta różni się od poprzedniej tylko długością liścia w stosunku do tulei, gdzie tym razem jest ona dłuższa. Pozostałe cechy, jak przekroje i obecność pierścienia pozostają niezmienione.

Lednicki zabytek przypisany do tego wariantu (tabl. 9.26, *nr inw. MPP/A/8/01*) posiadał długość 29,2 cm, przy długości liścia 18 cm i szerokości 1,8 cm. Ważył 164 g. Zabytek został odnaleziony w 2001 roku, również podczas prac prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke [Wilke 2018, s. 52, 148, 152]. Badania te posiadały charakter prospekcyjny, dlatego też zabytku nie można przypisać do konkretnej warstwy archeologicznej.

Podobnie jak poprzedni zabytek także i w tym przypadku szydłowaty kształt liścia pozwala przypisać znalezisko do typu I w podziale Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 53-54] i do podtypu Ib [Świątkiewicz 2002, s. 39-40]. W podziale Kirpicznikowa znalezisko stanowi typ 1 [Кирпичников 1966, s. 5-6].

Ponieważ grot ten wykazuje wiele cech wspólnych z powyżej zaprezentowanym, analogiczne wyroby zostały już przedstawione, a moje wnioski dotyczące jego proweniencji pozostają zbieżne.

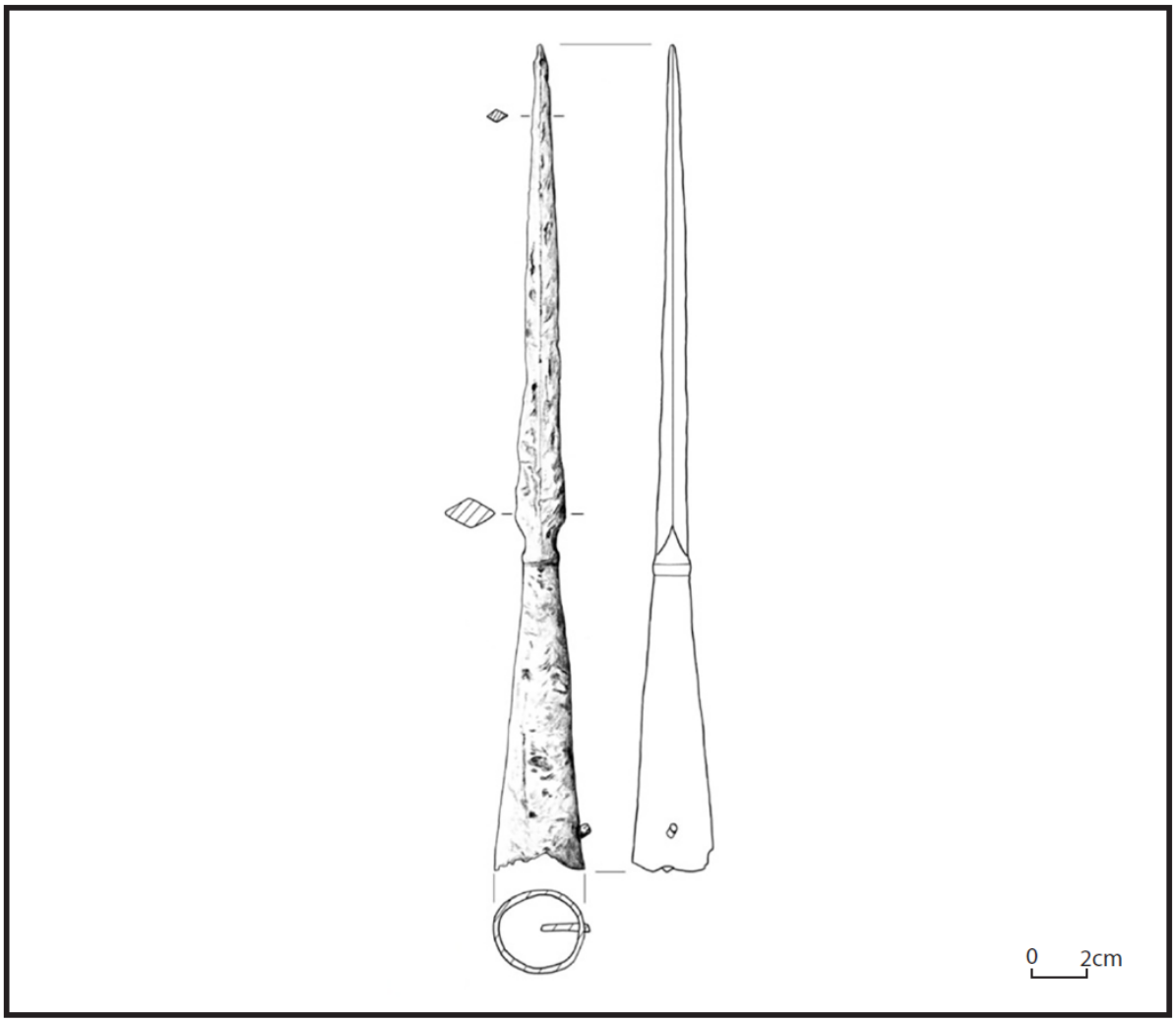

Tabl. 9.26 - Włócznia typu IIIB.5c.A2 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Bezpośrednią analogię do tego grotu stanowi przytoczony powyżej zabytek z Rusi ze stanowiska Kabanskoe (ros. Кабанское) (tabl. 9.25A: 3) [Кирпичников 1966, tabl. 9: 12] oraz odnaleziony w Norwegii i pochodzący z Hegtveit, w prowincji Telemark (tabl. 9.25A: 4) [Solberg 1984, pl.21, 35]. Czy ponownie mamy do czynienia ze słowiańskim importem wśród skandynawskich znalezisk? Być może badania fizykochemiczne dostarczą w przyszłości więcej danych w tym zakresie.

6.4.5.9 Wariant IVC.5c.A7.

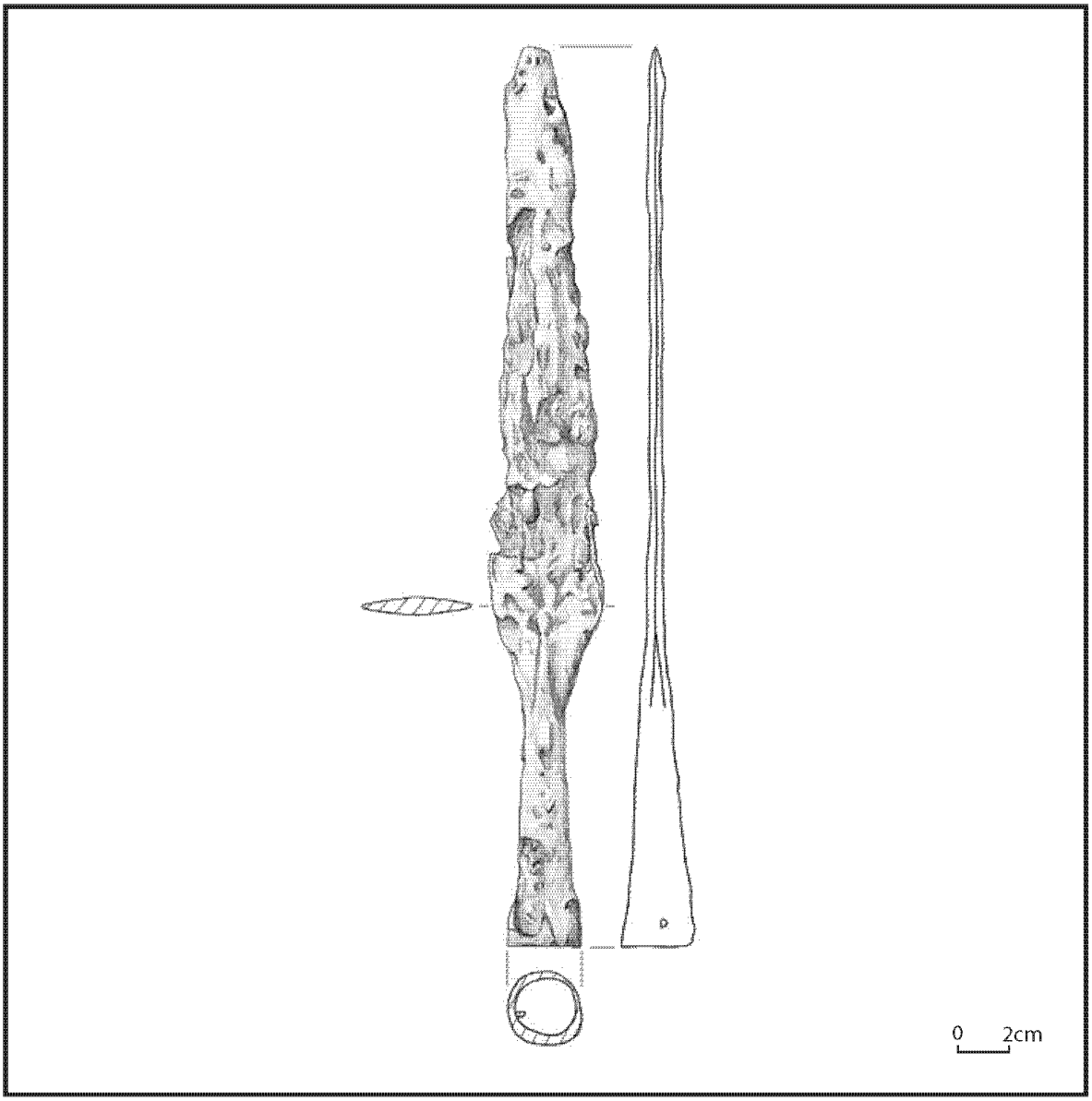

Tabl. 9.27 - Włócznia typu IVC.5c.A7 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Ten wariant stanowią włócznie posiadające liście znacząco szersze i znacząco dłuższe aniżeli szerokość i długość tulei. Tak jak w typie 5, wszystkie krawędzie pozostają proste, przekrój liścia jest podwójnie daszkowaty, a tulei okrągły. Cechą charakterystyczną jest kontynuacja tulei na powierzchnię liścia.

Podczas badań podwodnych w jeziorze Lednica odnaleziono jeden zabytek tego rodzaju (tabl. 9.27, *nr inw. MPP/A/100/99*). Zachował się on w nienajlepszej formie; widoczne są znaczące ubytki zarówno na krawędziach ostrza, jak i na powierzchniach obu płazów. Obecna długość zabytku to 35 cm, długość liścia 26 cm, a jego maksymalna szerokość to 4,5 cm. Waży 200

gram. Grot został podjęty z dna jeziora podczas prac prospekcyjnych prowadzonych w 1999 roku i z tego powodu musi być traktowany jak znalezisko luźne [Wilke 2018, s. 178].
W typologii stworzonej dla ziem polskich odpowiada on typowi III [Nadolski 1954, s. 54]. W podziale Jana Petersena będzie to typ G [Petersen 1919, s. 29], w typologii Ann Norgard-Jørgensen aspekt połączenia tulei z liściem nie został wyeksponowany i dlatego opierać się można wyłącznie na ogólnym zarysie liścia, który w tym przypadku odpowiada typowi L10 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97]. W systematyzacji Solberg należy on do grup IX.1A [Solberg 1984, s. 120].

Włócznie typu IVC.5c.A7 nie są znane z innych stanowisk wczesnośredniowiecznej Europy. Najbliższe analogie stanowią skandynawskie zabytki nieposiadające charakterystycznego elementu jaki stanowi wymodelowane zakończenie tulei na powierzchni liścia (opisane w typologii cyfrą 7).
Zostały one odnalezione w Norwegii na stanowisku w Ulven (pr. Akershus) oraz Kasterud (pr. Oppland) [Petersen 1919, 30 fig. 18; Solberg 1984, pl. 14]. Trzeci zabytek pochodzi ze Szwecji, a dokładniej z Gotlandii [Thunmark Nylen 1998, taf. 248: 2] i przywołaliśmy go we wcześniejszym rozdziale (Tabl. 9.23A).
Bardziej przysadziste groty, czyli zaliczone do wariantu IIIC.5c.A zostały odnalezione w większej ilości i znamy je z północnych Niemiec, Gotlandii, Finlandii, Norwegii i Rusi (por. rozdz. 6.4.5.4 Wariant IIIC.5c.A) [Кирпичников 1966, tabl. 10: 7; Solsberg 1984, pl. 24; Thunmark Nylen 1998, taf. 249: 1, taf. 250: 5; Kainov 2019, tabl. 2: 43, 4: 43; Wilke 2021, 406, ryc. 4: 5].
Groty posiadające charakterystyczne połącznie tulei z liściem w formie wyprofilowanego stożka sporadycznie pojawiają się wśród wczesnośredniowiecznych zabytków. Zazwyczaj były one dekorowane metalami kolorowymi, bywały zaopatrzone w skrzydełka lub dodatkowo ozdobione zgrubieniami na tulei, tzw. pierścieniami. Formy niezdobione odnajdywane są rzadziej, do takich zabytków należą groty podjęte w okolicy Olsborg, jeden w wariancie IIIC.6c.A7, drugi IIIB.4c.A7, chociaż interesujący nas element nie został w tych przypadkach bardzo wyeksponowany (tabl. 9.27A: 1, 2) [Wilke 2021, 406, ryc.4: 2, 3]. Kolejny „surowy" egzemplarz pochodzi z Norwegii, ze stanowiska Vallstenarum (tabl. 9.27A: 3) [Norgard-Jorgensen 1999, s. 412, taf. 136: 14]. Interesujący nas typ 5 reprezentowany jest przez trzy znaleziska z Estonii, zaliczone prawdopodobnie do wariantów IVC.5c.D2,7,8, IVB.5e.F2,7 oraz IIIC.5e.A7,8. Wszystkie są dodatkowo zaopatrzone w pierścień, przy czym w pierwszym i trzecim przypadku groty posiadają zdobienia wykonane z metali kolorowych. (tabl. 9.27A: 4,

5, 6) [Magi Lougas 1993, s. 212, kat. 2; Creutz 2003, s. 337, E-M33, 353, E-M65]. Inny grot włóczni pochodzi ze Szwecji z Valsgarde i stanowił wyposażenie grobowe (tabl. 9.27A: 7)

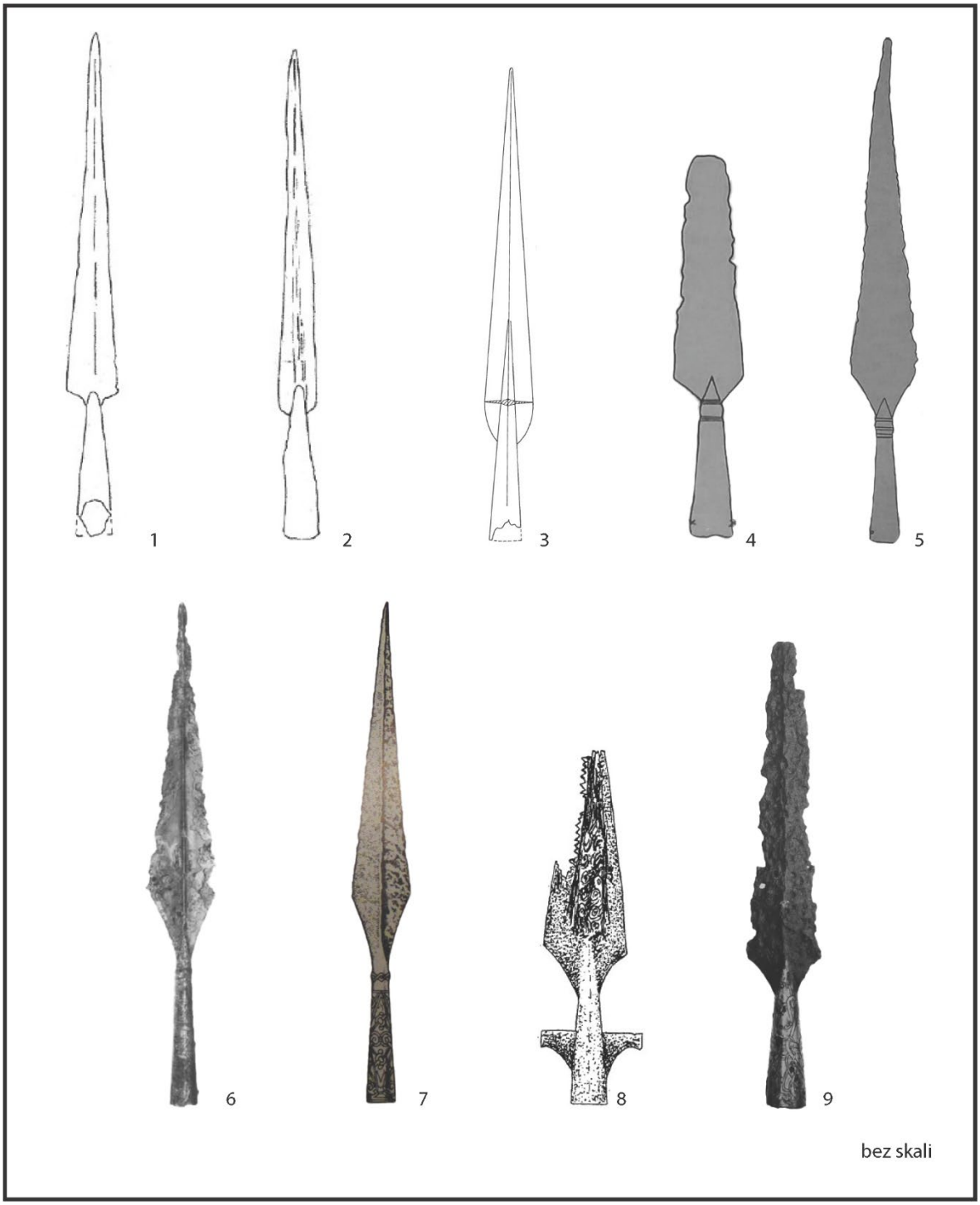

Tabl. 9.27A - Analogie do włóczni typu IVC.5c.A7. 1, 2 - Olsborg, 3 - Vallstenarum, 4-6 - Estonia, 7 - Valsgarde, 8 - Pomorze Zachodnie, 9 - Gotlandia.

[Solsberg 1984, kat. 11]. Kolejne groty, posiadające ten charakterystyczny element jaki stanowi kontynuacja tulei na powierzchnię liścia, zostały odnalezione na Gotlandii, Pomorzu

Zachodnim i w Norwegii (tabl. 9.27A: 8, 9) [Thunmark Nylen 1998, taf.248. 4; Świątkiewicz 2002, s. 167, tabl. X: 6; Solsberg 1984, pl. 4].

Podsumowując obserwacje oparte na cechach formalnych, można zauważyć, że podobny zarys liścia i kształt tulei występują wśród znalezisk skandynawskich, natomiast zabytki o dłuższej tulei spotykane są już właściwie w całej Europie. Jeśli chodzi o sposób połączenia tulei z liściem, występuje on od Łaby po Estonię i obejmuje ponownie Skandynawię. Ponieważ zabytek może stanowić unikat, jego lokalna proweniencja jest możliwa, jednak wpisuje się on w modę przynajmniej centralno-wschodnio-północnoeuropejską.

6.4.5.10 Wariant IIIB.5c.D.

Ten wariant opisuje ponownie włócznie o liściu dłuższym i szerszym niż tuleja, przekrój liścia podwójnie daszkowaty, ale tuleja jest sześcioboczna. Reprezentowany jest przez jedno dobrze zachowane znalezisko (tabl. 9.28, *nr inw. MPP/A/27/99*). Na jego powierzchni jest widoczny wzór w postaci „wilczych zębów", co wskazuje, że przedmiot był dziwerowany. Jego długość to 39,5 cm, długość liścia 29,5 cm, szerokość wynosiła 3,7 cm. Ważył 270 gram. Do odnalezienia grotu doszło w 1999 roku podczas prac podwodnych realizowanych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke w przebiegu linii mostu zachodniego. Prace miały charakter prospekcyjny i tylko lokalizacja w miejscu przeprawy mostowej pozwala na przyjęcie hipotetycznej chronologii zabytku na okres pomiędzy poł. X a poł. XI stulecia [Wilke 2018, s. 59, 172].

Niniejsza włócznia zaliczana jest do typu III w podziale Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s, 54], do typu M w systematyzacji Jana Petersena [Petersen 1919, s. 35] oraz do typu K/M o proporcjach 1:2,5 według Fugelsang [Fugelsang 1980, s. 30-31]. Wpisuje się do kategorii L10 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97] oraz do grupy VII.2B w podziale B. Sloberg, chociaż szerokości ostrza i tulei są do siebie bardziej zbliżone niż w norweskich znaleziskach [Solberg 1984, s. 86-87].

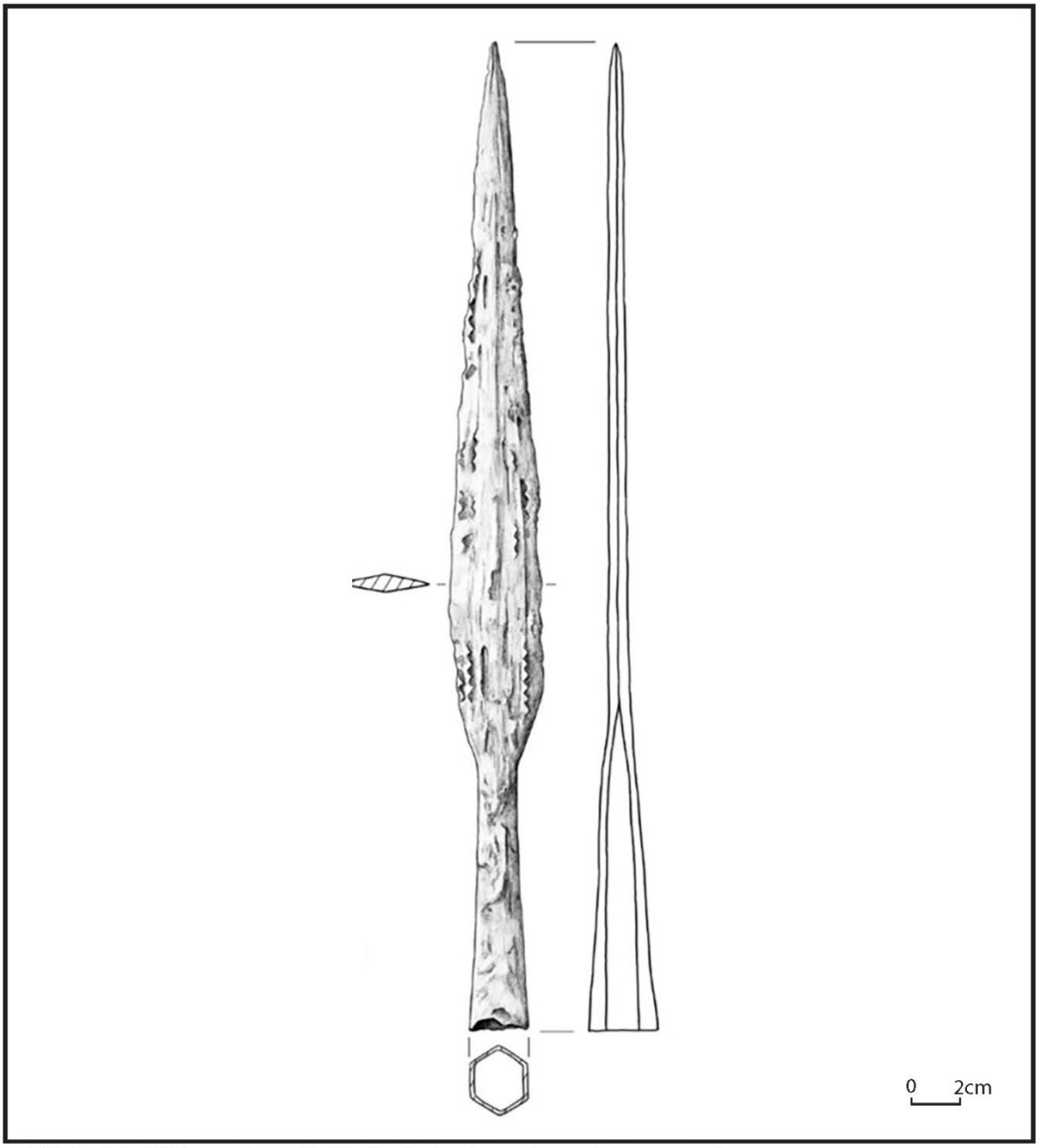

Tabl. 9.28 - Włócznia typu IIIB.5c.D z lednickiego kompleksu osadniczego.

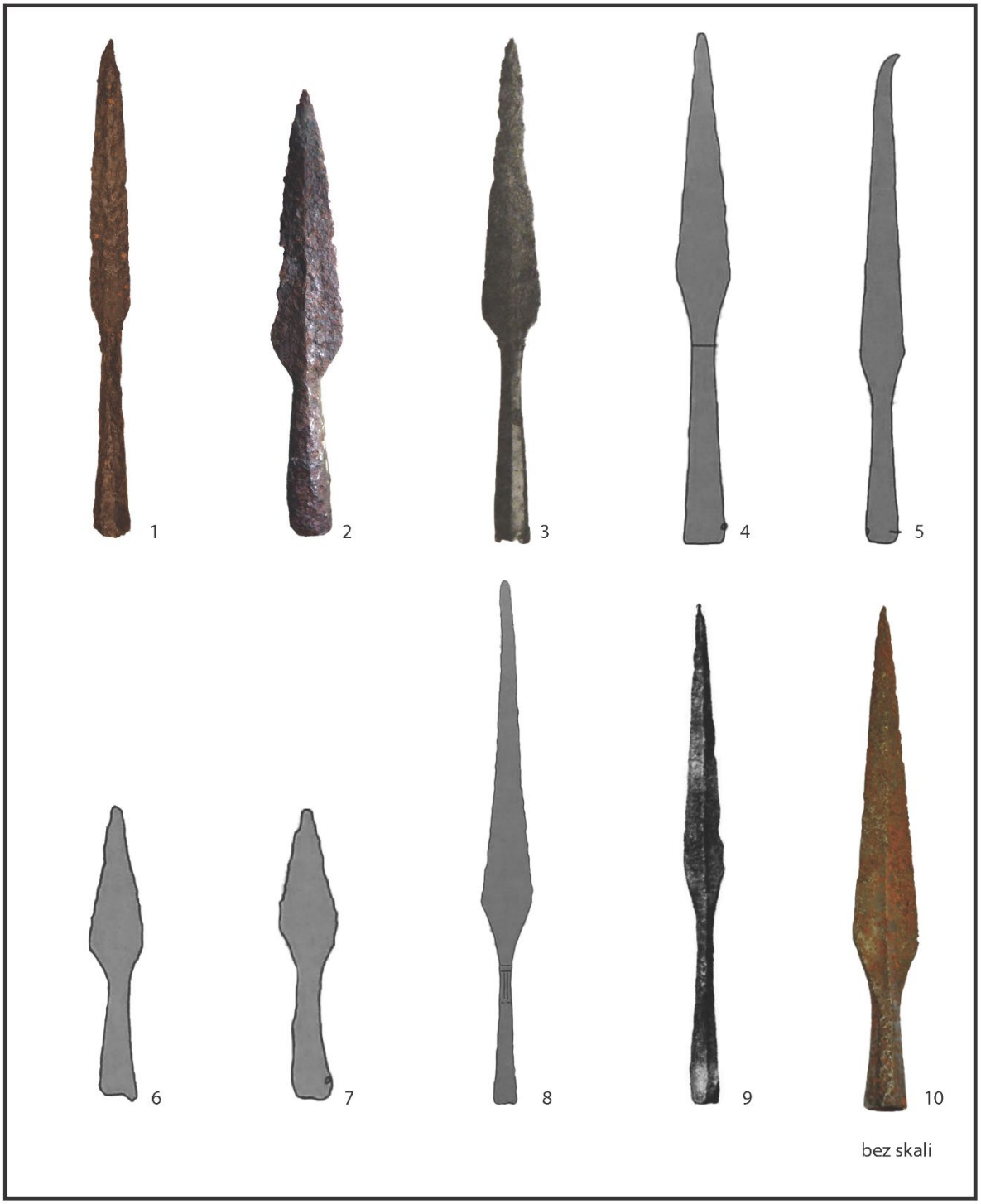

Tabl. 9.28A - Analogie do włóczni typu IIIB.5c.D. 1 - Vindbelgur, 2 - Biskupstungur, 3 - Lunde , 4 - Finlandia, 5 - Estonia, 6-8 - Łotwa, 9 - Ruś, 10 - Macharka.

Zabytki, które zostały zaliczone do wariantu IIIB.5c.D znane są z Islandii, ze stanowisk w Vindbelgur i Biskupstungur (tabl. 9.28A: 1, 2) [Þrastarson 2022, s. 24, 33], z Norwegii z Lunde w Opplandzie (tabl. 9.28A: 3) [Solsberg 1984, pl. 36], z Finlandii (tabl. 9.28A: 4) [Creutz 2003, 468, FI-46M] oraz z Estonii (tabl. 9.28A: 5) [Creutz 2003, s. 363, E-M86]. Trzy

egzemplarze pochodzą z Łotwy (tabl. 9.28A: 6–8) [Creutz 2003, s. 376, LA-7M; s. 390, LA-35M, LA-36M], jeden z Rusi (tabl. 9.28A: 9) [Кирпичников 1966, tabl. 5: 6], a kolejny z Polski — ze stanowiska w Macharce koło Tobołowa, wiązanego z osadnictwem bałtyjskim. (tabl. 9.28A: 10) [Engel 2020, s. 76, ryc.13: 4].
Dyspersja znalezisk sugeruje, że mamy tutaj do czynienia z wyrobem charakterystycznym dla całego obszaru obejmującego centralno-wschodnio-północną Europę.

6.4.5.11 Wariant IIIB.5c.F.

Następną grupę stanowią zabytki różniące się od powyższych jedną drobną cechą, a mianowicie ich tuleje są wieloboczne tylko w górnej części, poniżej natomiast stają się okrągłe. Pozostałe aspekty związane z proporcjami są powielane. Do tego wariantu przypasowano trzy zabytki.
Są to dość duże groty. Najmniejszy z nich (tabl. 9.29: 1*, nr inw. MPP/A/25/94*) był długi na 43 cm, zachowana długość liścia to 29,5 cm, a jego maksymalna szerokość to 3,1 cm, ważył 310 gram. Został odnaleziony podczas badań podwodnych prowadzonych w 1994 roku, niestety ponownie jest to znalezisko luźne [Wilke 2018, s. 158].
Kolejny pod względem wielkości zabytek (tabl. 9.29: 2, *nr inw. MPP/A/37/99*) posiadał długość 48,4 cm, z liściem o długość 34,9 cm i maksymalnej szerokości 4 cm. Ważył: 313,72 grama. Został odnaleziony w 1999 roku podczas prac poszukiwawczych prowadzonych pod wodą w linii mostu zachodniego [WIlke 2018, s. 174]. Z tego powodu jego kontekst może być oparty wyłącznie na spekulacji, że trafił do wody w okresie funkcjonowania przeprawy (poł. X w. do poł. XI w.).
Największa włócznia (tabl. 9.29: 3, nr inw. MPP/A/119/99) posiadała grot o długości 54,4 cm, z liściem mierzącym 39,5 cm i o maksymalnej szerokości 3,5 cm. Ważyła 397 g. Zabytek został podjęty z wody w takich samych okolicznościach jak wcześniejszy grot [Wilke 2018, s. 182].
Wszystkie trzy zabytki można zaliczyć do typu III w podziale Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54] oraz do typu M w systematyzacji Jana Petersena [Petersen 1919, s. 35]. Można je także odnieść do typu K/M według Fugelsang [Fugelsang 1980, 30-31]. Odpowiadają typowi L11 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97] oraz grupie VII.3A [Solberg 1984, s. 88].

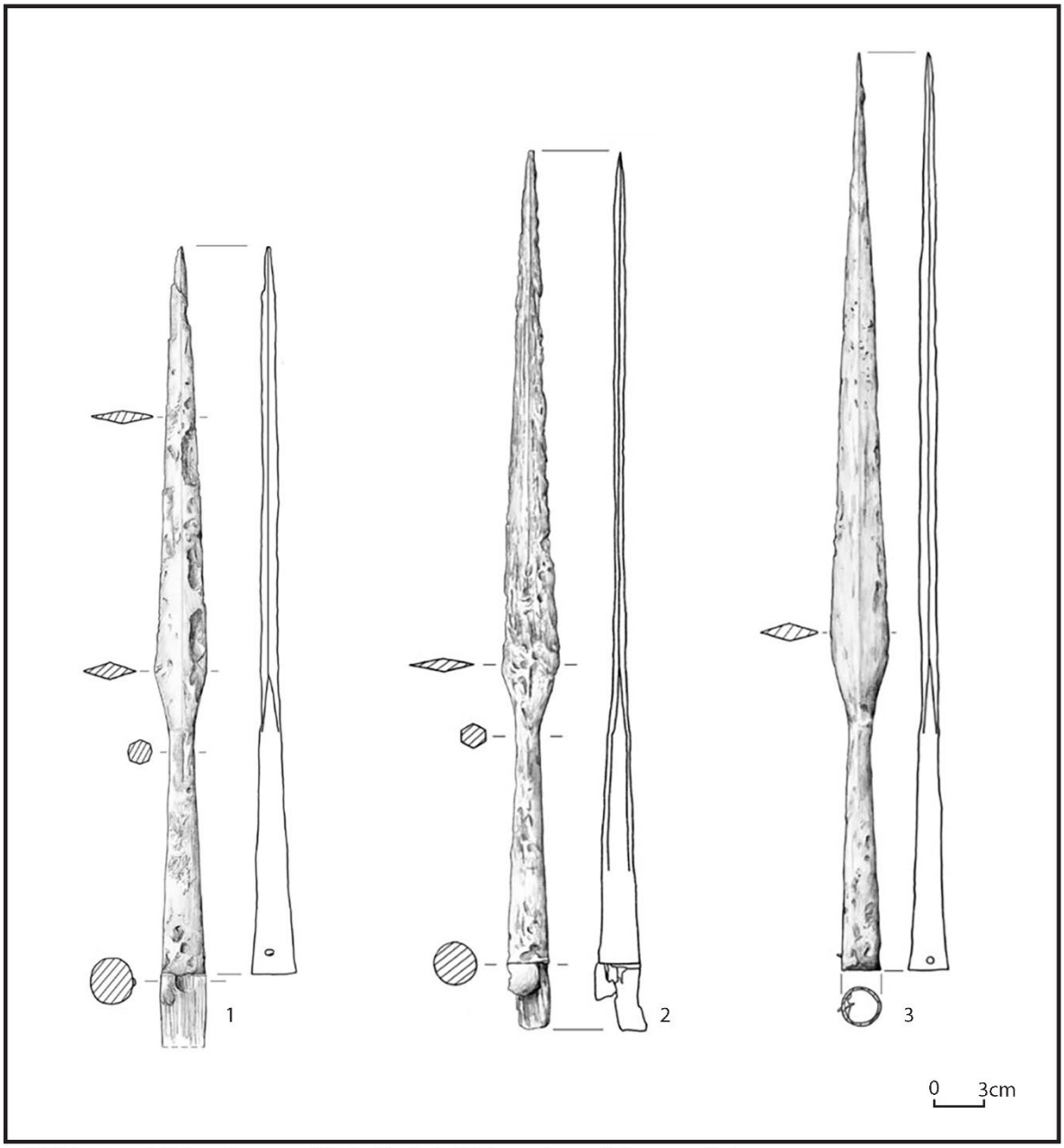

Tabl. 9.29 - Włócznia typu IIIB.5c.F z lednickiego kompleksu osadniczego.
1 - nr inw. MPP/A/25/94, 2 - nr inw. MPP/A/37/99, 3 -nr inw. MPP/A/119/99.

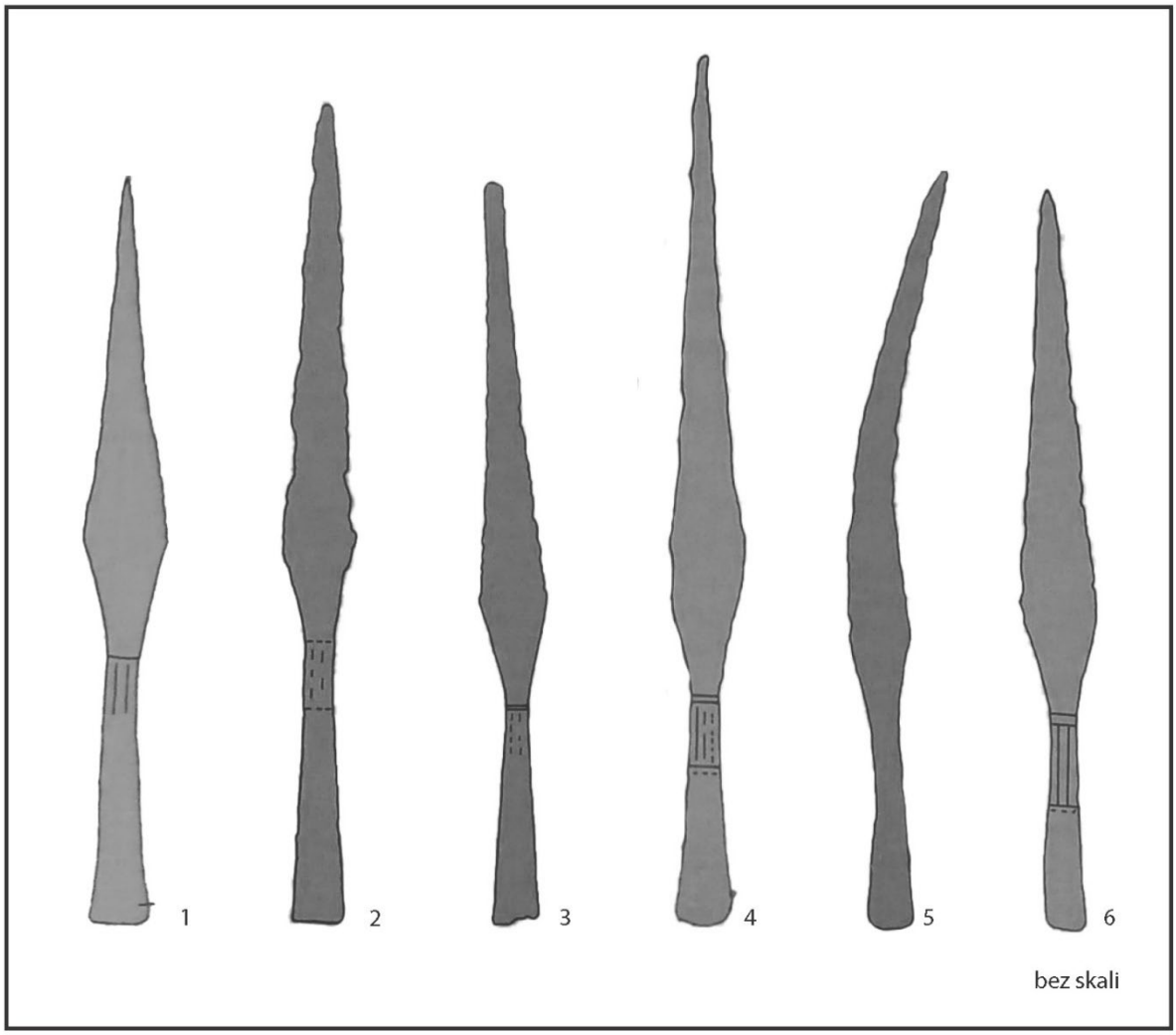

Tabl. 9.29A - Analogie do włóczni typu IIIB.5c.F. 1-3 - Estonia, 4-6 - Finlandia.

Zabytki w wariancie IIIB.5c.F zostały odkryte podczas prac archeologicznych prowadzonych

w Estonii (tabl. 9.29A: 1 – 3), oraz Finlandii (tabl. 9.29A: 4 – 6) [Creutz 2003, s. 343 E-M47; 349 E-M58; 353 E-M66, 446, FI-1M, FI-2M, 464, FI-37M]. Ponieważ mamy tutaj stosunkowo równomierny rozkład znalezisk pomiędzy Finlandią, Estonią oraz Polską, przy czym w naszym przypadku wszystkie trzy przedmioty pochodzą z jednego akwenu, określenie proweniencji nie będzie oczywiste. Statystyka przedmiotów przemawia na korzyść Ostrowa Lednickiego jako miejsca ich powstania, teza ta jednak wydaje się dość ryzykowna na tym etapie badań. W tej sytuacji nie pozostaje nam inna interpretacja tych przedmiotów niż jako typowych dla Europy centralno-północno-wschodniej z możliwością ich produkcji w wielu różnych warsztatach.

6.4.5.12 Wariant IIIC.5c.F.

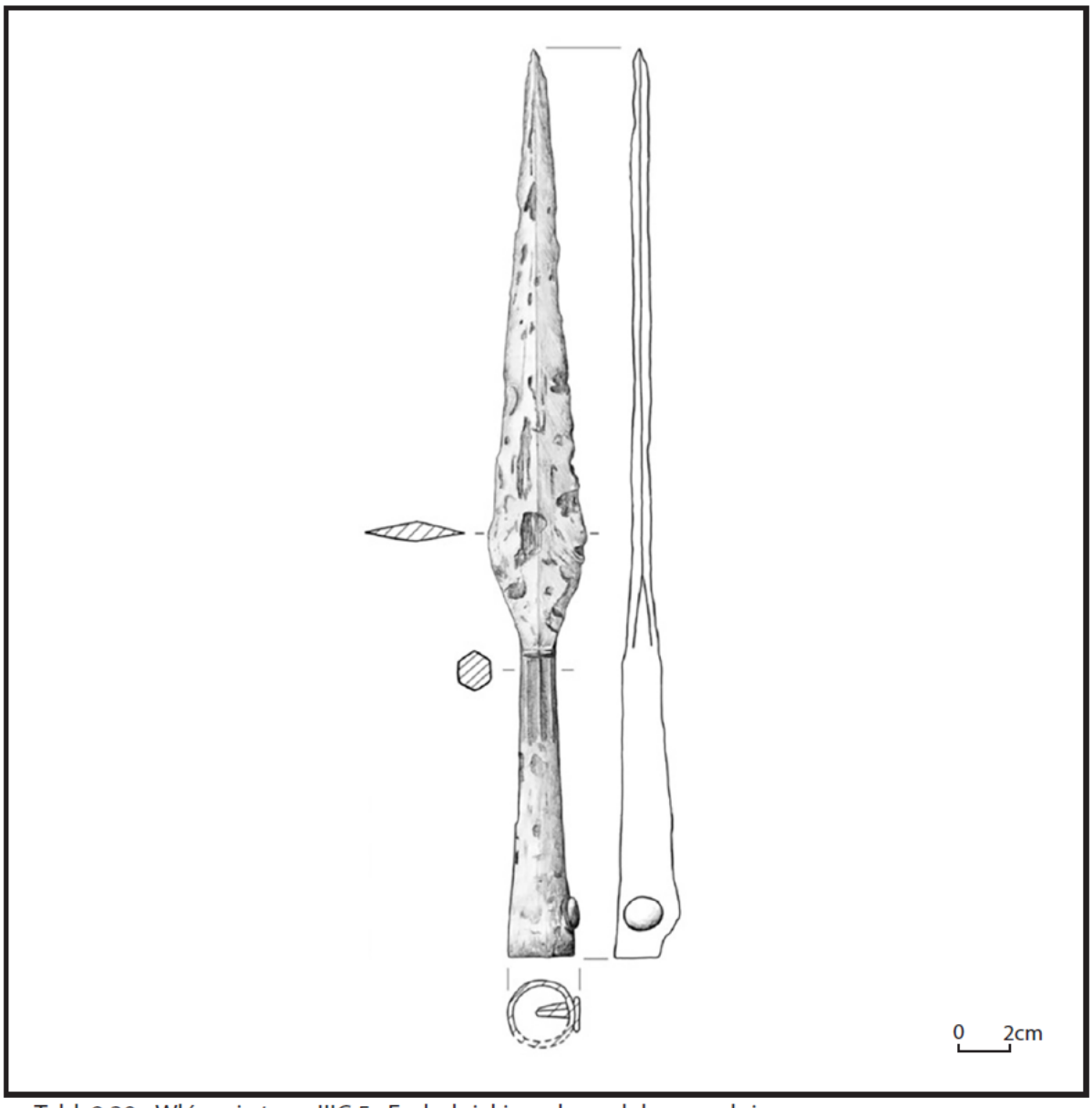

Tabl. 9.30 - Włócznia typu IIIC.5c.F z lednickiego kompleksu osadniczego.

Niniejszy wariant, podobnie jak poprzedni, reprezentują groty, gdzie tuleja w górnej części jest wielokątna, a w dolnej okrągła. Różnicę stanowi w tym przypadku znacznie większa szerokość liścia w stosunku do tulei. Z lednickiego kompleksu osadniczego pochodzi jeden taki zabytek (tabl. 9.30, *nr inw. MPP/A/20/94*) zachowany w bardzo dobrym stanie. Jego długość całkowita wynosiła 34,5 cm, długość liścia: 22,5 cm, natomiast szerokość aż 4 cm. Ważył: 219 g. Zabytek został odnaleziony w 1994 roku podczas podwodnych prac penetracyjnych

prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke [Wilke 2018, s. 166]. Ponownie mamy do czynienia ze znaleziskiem luźnym.

Typologicznie odpowiada on typowi III w podziale Andrzeja Nadolskiego [1954, s. 54] oraz typowi M w klasyfikacji Jana Petersena [Petersen 1919, s. 35], jest to typ K/M według Fuglesang o proporcjach 1:2,5 [Fugelsang 1980, s. 30-31]. Jest to typ L10 w podziale Ann Norgard-Jørgensen [1999, s. 97] oraz zalicza się go do grupy VII.3A [Solberg 1984, s. 88].

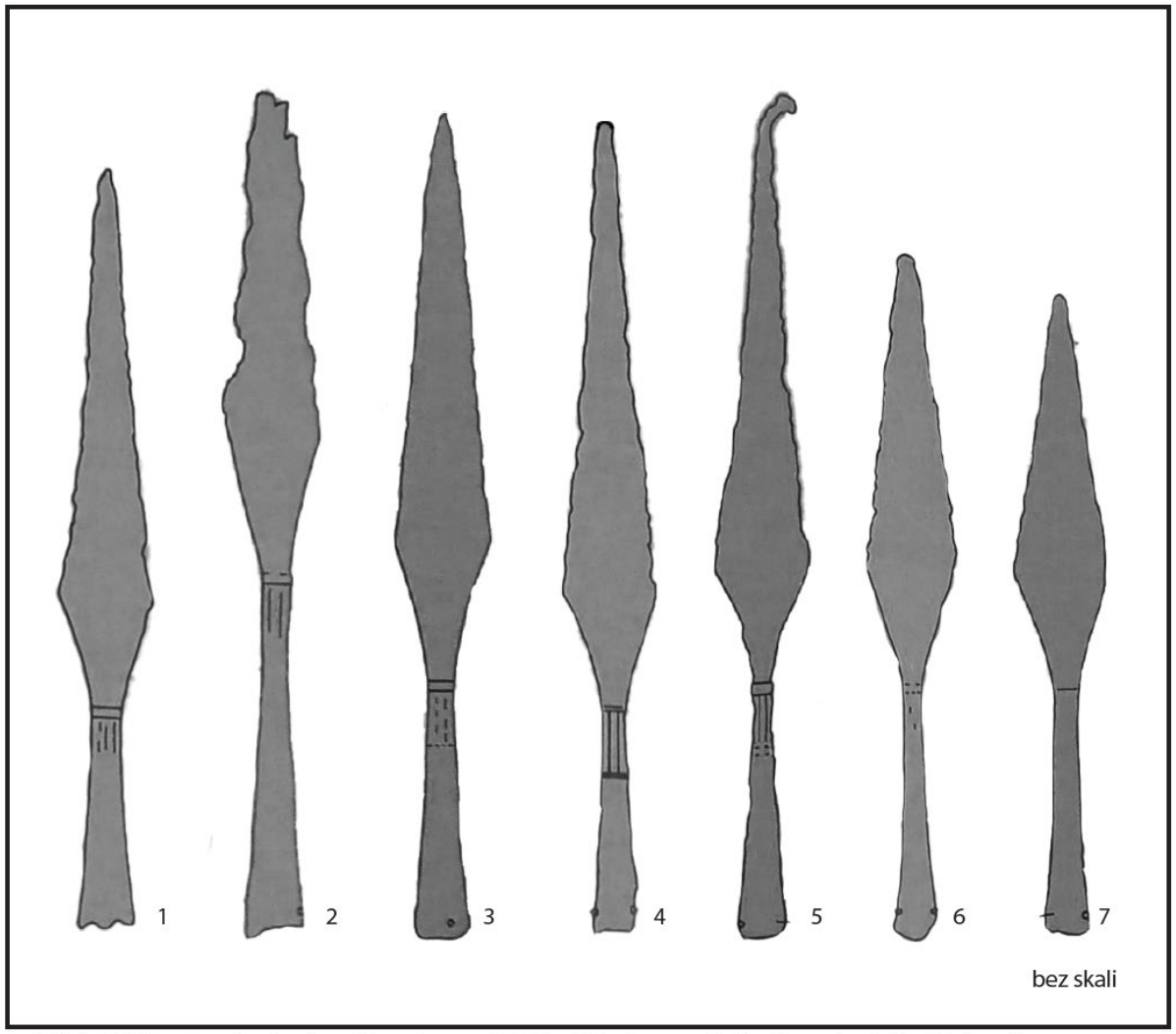

Tabl. 9.30A - Analogie do włóczni typu IIIC.5c.F. 1 - Łotwa, 2-3 - Estonia, 4-7 - Finlandia.

Zbieżne zabytki zostały odnalezione na Łotwie (tabl. 9.30A: 1) [Creutz 2003, s. 388, LA-33M], w Estonii (tabl. 9.30A: 2 – 3) [Creutz 2003, s. 349 E-M59, E-M60], oraz w czterech egzemplarzach w Finlandii (tabl. 9.30A: 4 – 7) [Creutz 2003, s. 454, FI-17M, FI-18M, 458, FI-21M, FI-22M].

Taki rozrzut zabytków mógłby wskazywać na fińską lub, szerzej, fennoskandzką proweniencję tego typu zabytków, jednak sprawa nie jest oczywista. Po pierwsze, widoczne w literaturze zagęszczenie ilości zabytków na obszarze krajów bałtyckich i w Finlandii jest spowodowane dobrym ich opracowaniem i tym samym brak ich na innych terenach niekoniecznie musi odzwierciedlać stan faktyczny. Po drugie, analizowany w tym rozdziale wariant IIIC.5c.F jest formalnie bardzo bliski opisanemu powyżej wariantowi IIIB.5c.F, z którego, jak wspomniano, znamy aż trzy egzemplarze z jeziora Lednica. Daje to łącznie cztery podobne groty włóczni z naszego stanowiska. Patrząc z tej perspektywy, ponownie należy uwzględnić całą Europę centralno-północno-wschodnią jako prawdopodobne miejsce powstania tych zabytków.

6.4.5.13 Wariant IIIC.5c.F4,8.

W grupie tej znajdują się groty, które posiadają liście dłuższe niż tuleja oraz znacząco szersze. Jak wszystkie zaliczone do typu 5, charakteryzują się prosto poprowadzonymi krawędziami oraz największą szerokością liścia w dolnej jego partii. W przekroju liść jest dwudaszkowy, natomiast tuleja w górnej części wielokątna, w dolnej zaś okrągła. Dodatkową cechę stanowi obecność profilowanego guzka na tulei oraz zdobienie za pomocą platerowania.

Lednicki egzemplarz (tabl. 9.31, *nr inw. MPP/A/26/99*) zachował się w doskonałym stanie. Ukształtowanie tulejki jest wyjątkowe, poniżej liścia przyjmuje ona kształt czworograniasty, a dalej znajduje się sześciokątny guzek wydzielony poprzez dwa rowki, po jednym z góry i z dołu. Przesuwając się dalej w dół obserwujemy, że tuleja przybiera w przekroju kształt ośmioboczny, aby w końcu osiągnąć przekrój okrągły. Ornament pokrywa część o przekroju ośmiobocznym oraz okrągłym. Na pierwszej ze wspomnianych części znajduje się dekoracja w postaci „schodkowych uskoków" lub inaczej, łamanych linii umieszczonych jedna pod drugą. Są one widoczne na każdej ze ścianek ośmiobocznej części tulejki. Dolna część, o przekroju okrągłym, została podzielona na pola w formie czterech ostrobocznych trójkątów, lub — ujmując to inaczej — ozdobiona zygzakiem. W powstałej w ten sposób przestrzeni (w polach trójkątów) wczesnośredniowieczny jubiler umieścił wzory w postaci podwójnych wolut w kształcie ślimacznic oraz przeplatających się wężowatych taśm. Ornament został wykonany ze srebra w technice tauszowania.

Całkowita długość wytworu wynosiła 51,5 cm, długość liścia 32,5 cm, maksymalna szerokość 3,9 cm; ważył 381 gram. Do odnalezienia zabytku doszło w 1999 roku podczas prac

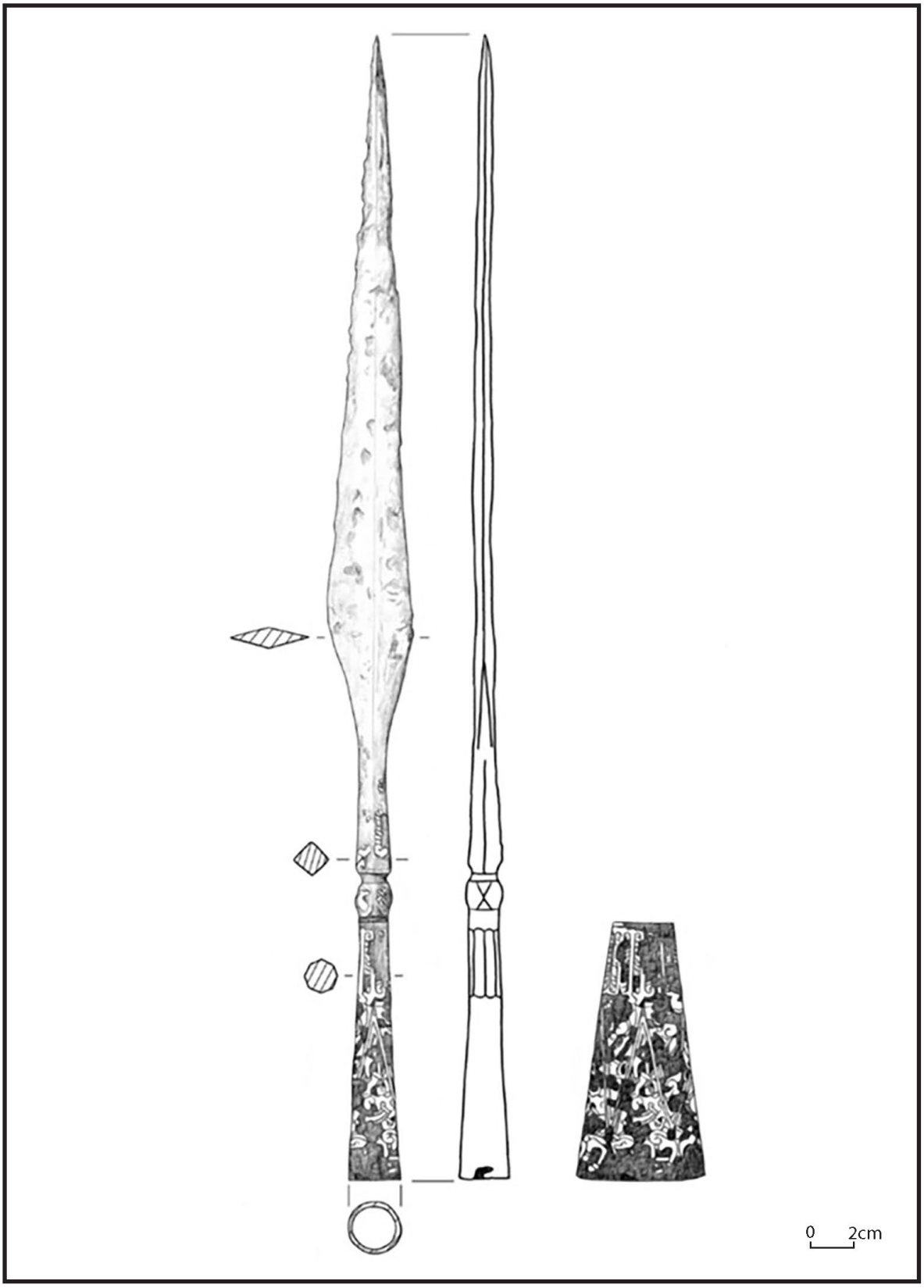

Tabl. 9.31 - Włócznia typu IIIC.5c.F4,8 z lednickiego kompleksu osadniczego.

podwodnych zarządzanych przez wspominanych wielokrotnie Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Zabytek pochodzi z przebiegu linii mostu zachodniego, jednak został podjęty w trakcie

poszukiwań z wykrywaczem metali [Wilke 2018, s. 55, 58, 172]. Jego chronologia musi zostać oparta o datowanie wyrobów analogicznych.
Ze względu na budowę liścia, grot wpasowuje się w typ III [Nadolski 1954, s. 54], W podziale Jana Petersena odpowiada on typowi M [Petersen 1919, s. 35], natomiast według Fugelsang to typ o proporcjach 1:2,1 [Fugelsang 1980, s. 30-31]. W pozostałych podziałach będzie to ponownie typ L10 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97] oraz VII.3A [Solberg 1984, s. 88].

Groty w wariancie IIIC.5c.F4,8, czyli zaopatrzone w guzek na tulei, nie zostały odnalezione poza lednickim kompleksem osadniczym, ale zupełnie inaczej ma się sprawa w kwestii egzemplarzy bez tego elementu. Ponieważ dwa takie groty również pochodzą z naszego akwenu, to wyliczenie ich analogii zostało zawarte w następnym rozdziale i także tam znajdują się ustalenia dotyczące proweniencji zabytków.

6.4.5.14 Wariant IIIC.5c.F8.

Ten wariant reprezentują groty identyczne do powyższego, ale bez guzka na tulejce. Są to zabytki o liściach dłuższych od długości tulei oraz kilkakrotnie szerszych niż najmniejsza szerokość tej drugiej. Krawędzie ostrza są poprowadzone prosto, przekrój liścia dwudaszkowy, tuleja jest natomiast w górnej części wielokątna, w dolnej okrągła i pokryta inkrustacją.

Wody jeziora lednickiego odkryły przed badaczami dwa zabytki zaliczone do tego wariantu. Pierwszy z nich (tabl. 9.32: 1, *nr inw. MPP/A/73/99*), doskonale zachowany, składa się z rdzenia, do którego dospawano ostrze. Jego długość to 47,5 cm, sam liść posiadał natomiast 35 cm i szerokość 3,6 cm. Ważył 334 gramy.
Wspomniana dekoracja znajduje się na tulei. Na ośmiobocznej części wygląda ona identycznie jak opisana przy charakterystyce powyższego zabytku (schodkowe uskoki zamknięte w pasmach), różni się natomiast dolna partia. Składa się ona ze splotu węższych i szerszych taśm biegnących w rozmaitych kierunkach i splatających się z sobą. Przy dolnej krawędzi jest również widoczny ornament w postaci dwóch ślimacznic (wolut) zwróconych ku sobie wklęsłą stroną tworząc formę zbliżoną do greckiej litery ὠ. Taśmy zostały wykonane ze srebra, a część przestrzeni pomiędzy nimi jest ze złota. Ornament pojawił się również na liściu, na bocznych ściankach dolnej partii deltoidu został umieszczony wykonany złotem znak krzyża. Cały ornament został nałożony w technice tauszowania.

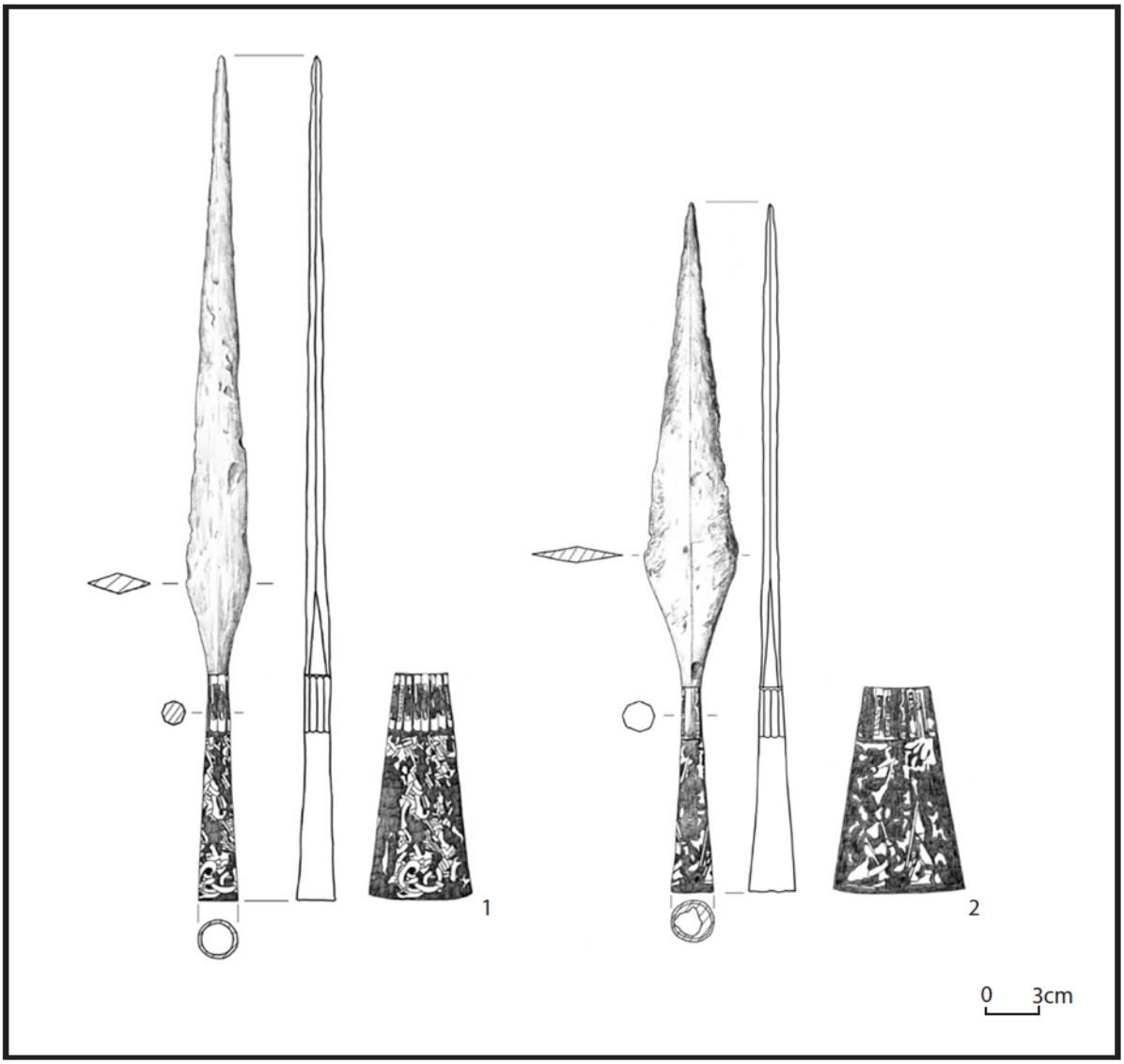

Tabl. 9.32 - Włócznia typu IIIC.5c.F8 z lednickiego kompleksu osadniczego.
1 - nr inw. MPP/A/73/99, 2 - MPP/A/112/99.

Zabytek odnaleziono podczas prospekcji podwodnych prowadzonych z wykrywaczem metalu w przebiegu linii mostu zachodniego [Wilke 2018, s. 58, 176]. Ponownie mamy zatem do czynienia ze znaleziskiem luźnym, o prawdopodobnym pochodzeniu z warstwy związanej z okresem funkcjonowania traktu.

Drugi grot (tabl. 9.32: 2*, nr inw. MPP/A/112/99*), również świetnie zachowany, został podobnie wykonany z rdzenia zgrzanego z ostrzem. Długość grotu wynosiła 39 cm, długość liścia 27 cm, a szerokość 5,3 cm. Ważył natomiast 338,8 g.

Dekoracja wykonana w stylu Ringerike pokrywała całą tuleję. We wspomnianej górnej partii, gdzie mamy do czynienia z ośmiobokiem, każda z powierzchni została ozdobiona ornamentem w postaci „schodkowych uskoków" lub inaczej to wyrażając „łamanych linii" ulokowanych

jedna pod drugą. Owe uskoki zostały zamknięte w pionowych pasemkach umieszczonych na każdej ze ścianek ośmioboku. Dolną partię tulei, która w odległości 3 cm od liścia zmieniała swój przekrój z ośmiobocznego na okrągły, posiadała odmienną dekorację. Dostępna przestrzeń została podzielona na pola: dwa większe w formie rąbów i cztery mniejsze o kształcie trójkątów ostrobocznych. Przestrzeń w każdym polu została wypełniona ornamentem w postaci przeplatających się taśm, niestety zły stan zachowania nie pozwala na szczegółową rekonstrukcję ornamentu. Samo zdobienie zostało naniesione techniką tauszowania srebrem.
Również i ten zabytek został odnaleziony podczas prac poszukiwawczych w 1999 i stanowi znalezisko luźne [Wilke 2018, s. 58, 180].
Obie włócznie reprezentują typ III w podziale Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54]. Odpowiadają również typowi M [Petersen 1919, s. 35] oraz K/M w podziale Fuglesang, pierwszy (*73/99*) w proporcjach 1:2,8, drugi (112/99) w 1:2,4 [Fuglesang 1980, 30-31]. W podziale Ann Norgard-Jørgensen moim zdaniem są one najbliższe typowi L11 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97-98]. W systematyzacji zaproponowanej przez Solberg pierwszy z nich (73/99) odpowiada grupie VII.3A, drugi natomiast (112/99) znajduje się w widełkach parametrów pomiędzy grupami VII.3A a VII.3B [Solberg 1984, s. 88-90].
Zbliżona ornamentyka wystąpiła na zabytkach pochodzących z Estonii, m.in. z Rabavere z okręgu Mihkli, gdzie w zdobieniu tego okazu znalazły się partie srebrne oraz złote [Creutz 2003, grot E-57M: s. 348–349]. Również z Estonii znany jest kolejny, także zdobiony srebrem grot z Igavere z okręgu Maarja-Magdaleena [Creutz 2003, grot E-98M: 368–369] i ze Szwecji, z Näs, z okręgu Björksta [Cruetz 2003, grot S-21M: 412–413].
Gerard Wilke zwraca uwagę, że w kolekcji 335 grotów wschodniego pobrzeża Morza Bałtyckiego jest tylko jeszcze jeden wypadek zdobienia grotu srebrem i złotem, co podkreśla rangę lednickiego okazu [Wilke 2018, s. 58].
Zabytki z dekoracją w postaci rombów znane są głównie ze Szwecji z Fornvi z okręgu Ockelbo [Fuglesang 1980: 152, nr 13, ryc. 7A; Creutz 2003: grot S-59A, 430–431] i z Göksbo z okręgu Altuna [Fuglesang 1980: 156, nr 23, ryc. 12 A; Creutz 2003, grot S-39A: 420–421], jak również z terenu Estonii, z Viltina z okręgu Pöide [Mägi-Lõugas 1993: nr 3; Creutz 2003, grot E-24M: 330–331].

Najbliższe analogie do prezentowanych tutaj okazów stanowią znaleziska ze Skandynawii. Jeden grot odnaleziono w Danii, w miejscowości Tissø (tabl. 9.32A: 1)

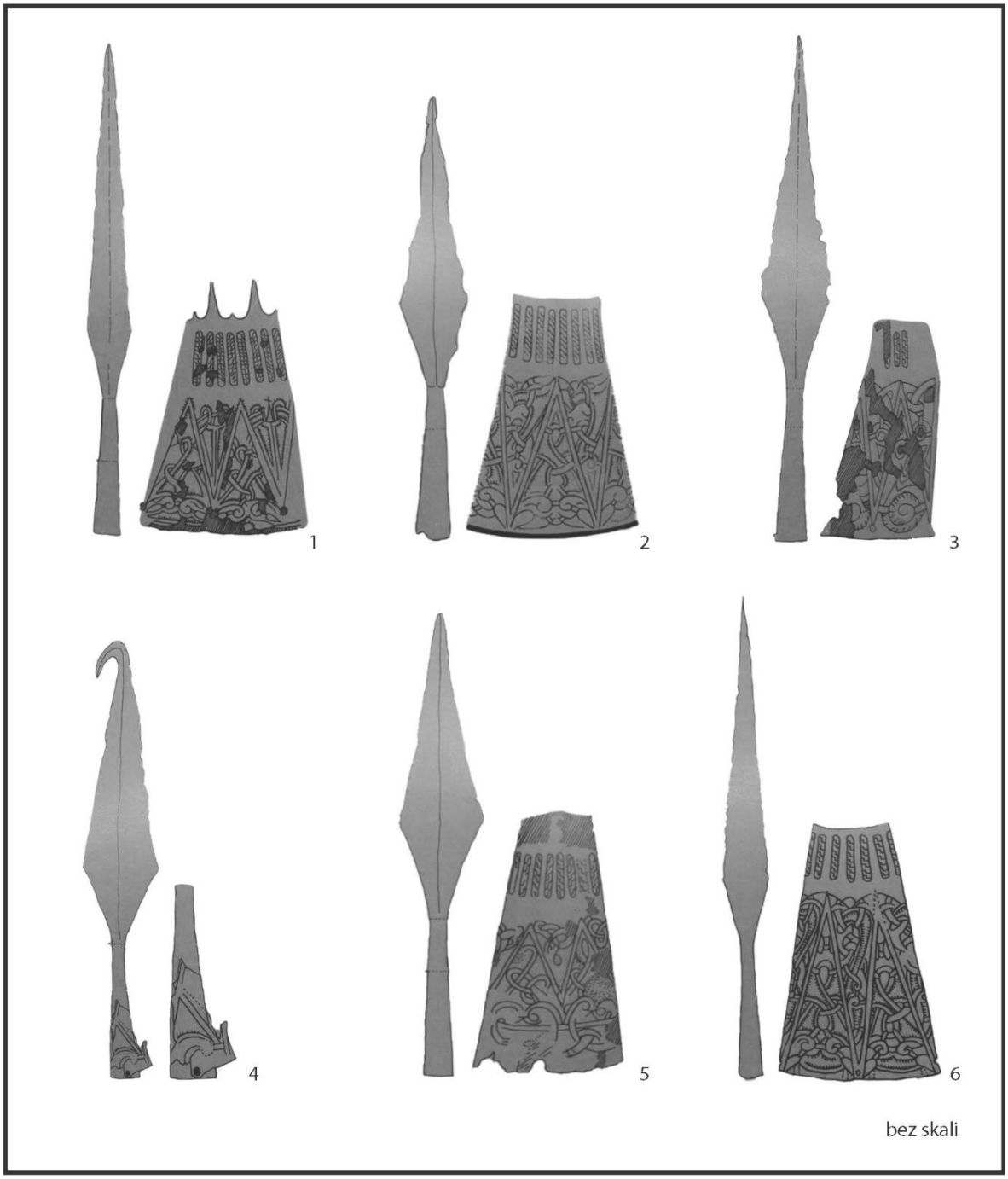

Tabl. 9.32A - Analogie do włóczni typu IIIC.5c.F8. 1 - Tissø, 2 Hedmark m/n, 3 - Badelunda, 4 - Simtuna, 5 - Villsberg, 6 - Finlandia.

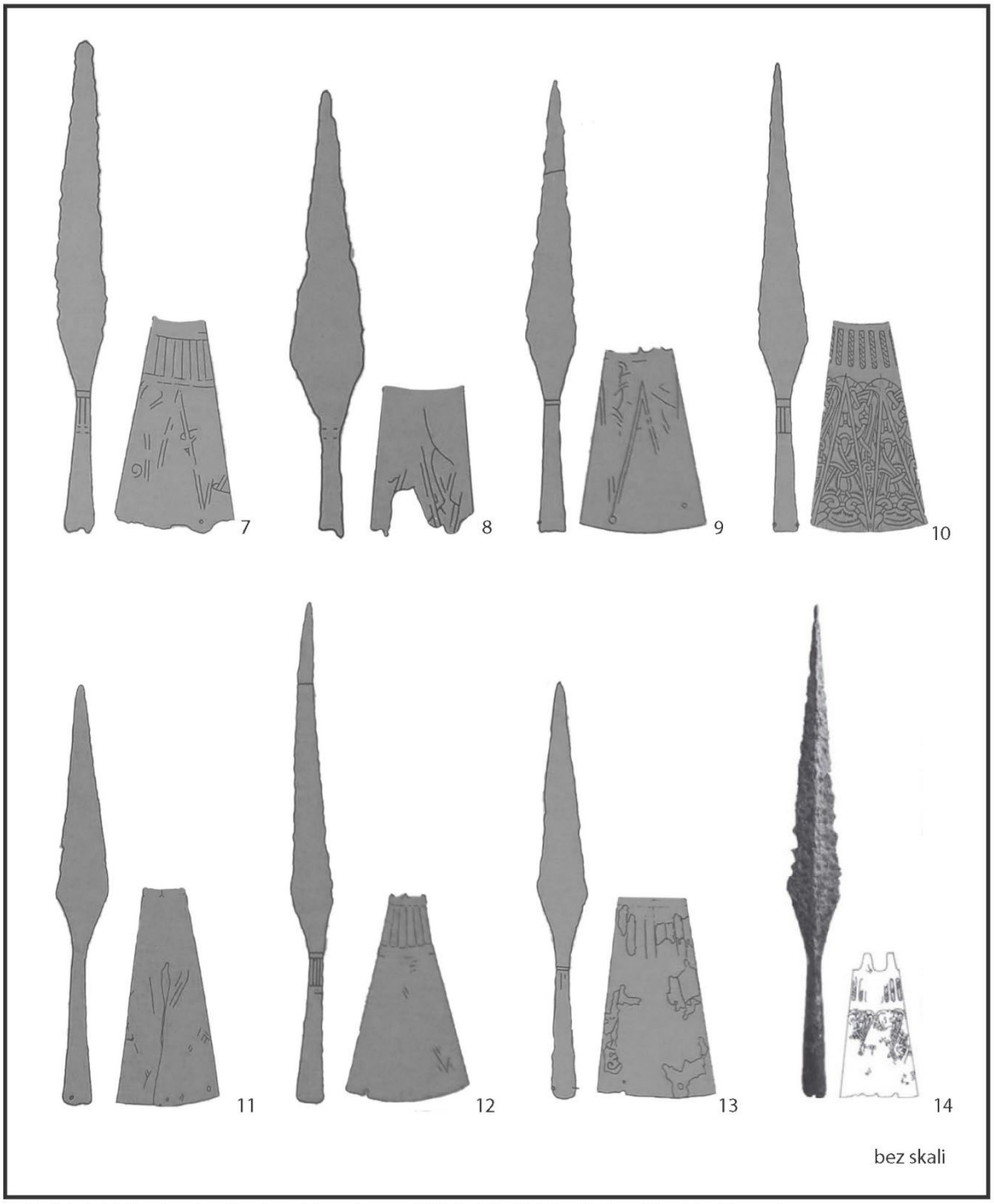

Tabl. 9.32A - Analogie do włóczni typu IIIC.5c.F8. 7-13 - Finlandia, 14 - Estonia.

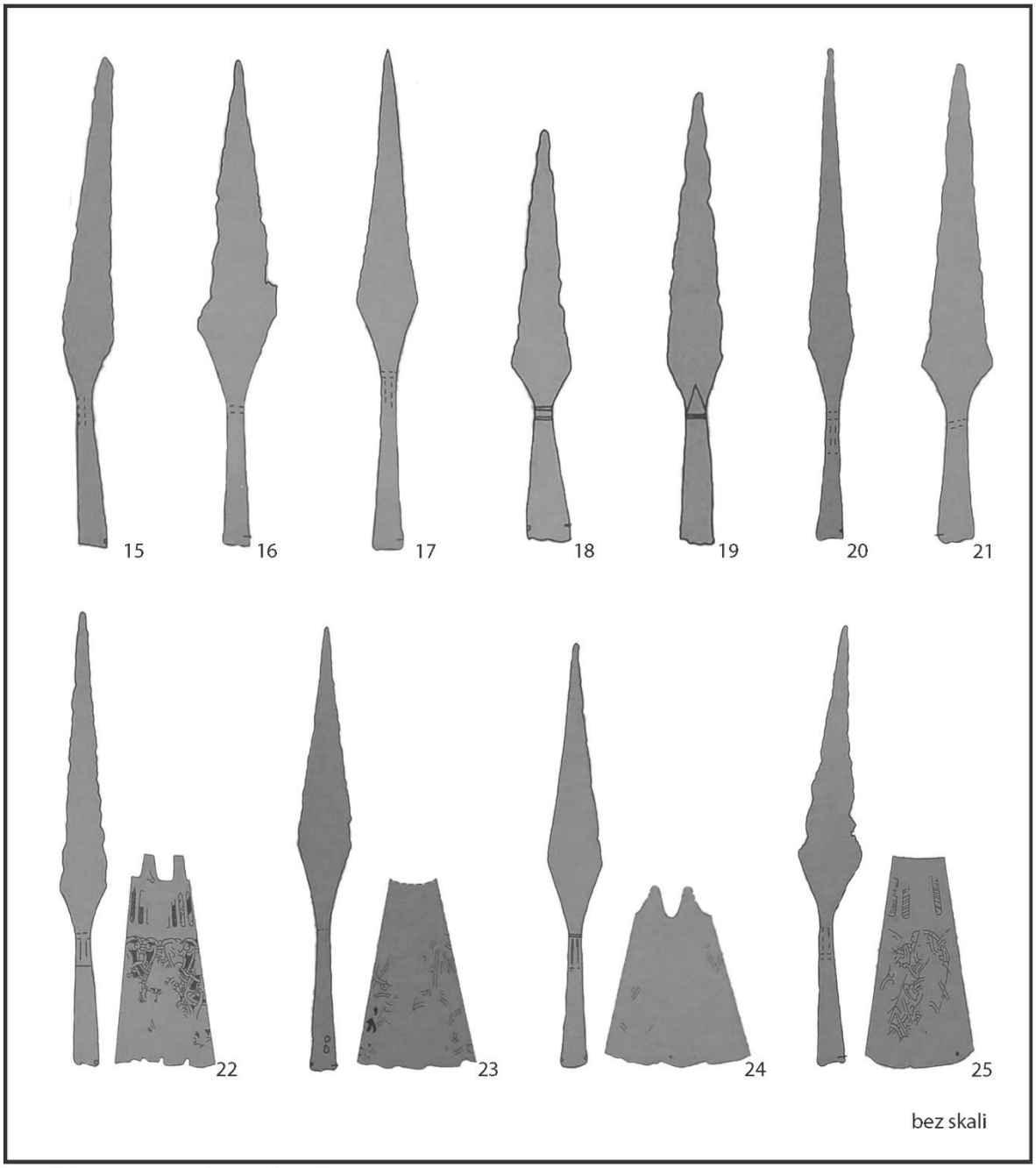

Tabl. 9.32A - Analogie do włóczni typu IIIC.5c.F8. 15-25 - Estonia.

[Fuglesang 1980, kat. 9], oraz w Norwegii w okręgu Hedmark (tabl. 9.32A: 2) [Fuglesang 1980, kat. 12]. Do szwedzkich należą zabytki z Badelunda, Simtuna, Villsberg (tabl. 9.32A: 3 - 5) [Fuglesang 1980, kat. 14, 15, 16]. Licznie reprezentowane są wśród materiałów z Finlandii (tabl. 9.32A: 6 - 13) [Fuglesang 1980, kat. 7, Creutz 2003, s. 450, 451, 460, 461, 468] i Estonii (tabl. 9.32A: 14 - 25) [Creutz 2003, s. 321, 323, 329, 333, 335, 339, 341, 349, 351, 355, 369; Tvaouri 2012 195, fig.163: 7]. Grupę bardzo bliskich analogii stanowią również groty o nieco węższych liściach,

które zaliczone są do wariantu IIIB.5c.F8 i nie posiadają jak dotąd swoich reprezentantów w lednickim kompleksie osadniczym, a znane są z Estonii, Szwecji, Norwegii oraz Belgii. Pozwala to przyjąć, że tego rodzaju przedmioty stanowią wyroby typowe dla społeczności zamieszkujących lub mających bliski dostęp do Morza Bałtyckiego, ewentualnie będzie trzeba je potraktować jako ogólnoeuropejskie. Miejsce sporządzenie takich grotów nie jest możliwe w tym momencie do ustalenia, jednak ich ogromne podobieństwo zarówno w formie, jak i technice dekoracji wymusza postawienie pytania, czy nie mogły być one produkowane przez jeden konkretny warsztat? Rozwiązanie tego problemu będzie wymagało pogłębionych studiów.

6.4.6 Typ 6.

Do typu 6 zaszeregowano włócznie, których największa szerokość znajduje się w dolnej części liścia, dolne krawędzie są wklęsłe, górne natomiast proste. W lednickim kompleksie osadniczym zostały odnalezione trzy włócznie, które zaliczyłem do tego typu. Reprezentują one trzy lub dwa warianty. Ta nieścisłość wynika ze stanu zachowania znalezisk.

6.4.6.1 Wariant IIIC.6c.A.

Następny analizowany grot posiadał kształt liścia zbliżony do trójkąta ostrokątnego, chociaż oczywiście nim nie był. Precyzując, jego przejście w okrągłą w przekroju tuleję było bardzo mocno podcięte, stosunkowo krótkie, a przede wszystkim wklęsłe w zarysie. Szerokość liścia była znacznie większa niż najwęższe miejsce na tulei.

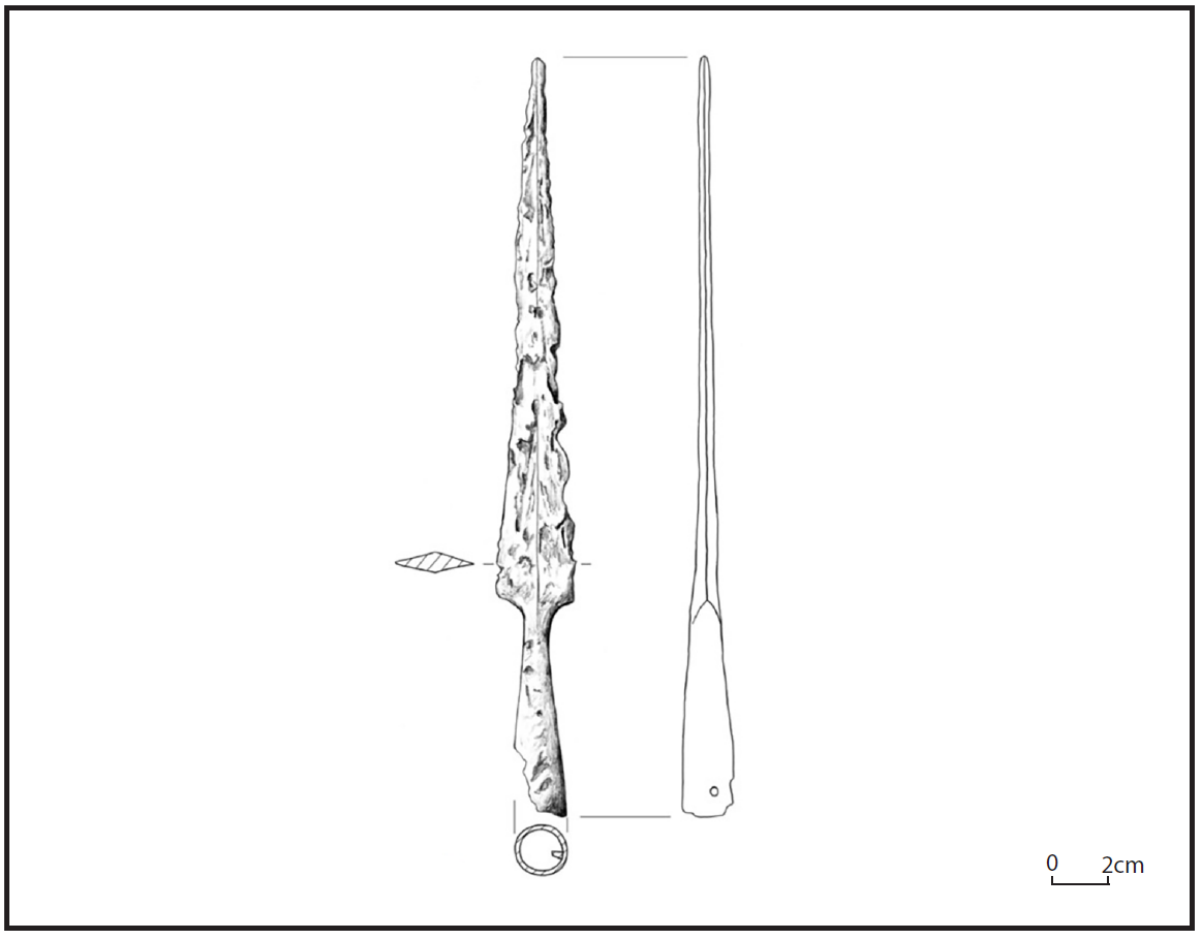

Tabl. 9.33 - Włócznia typu IIIC.6c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

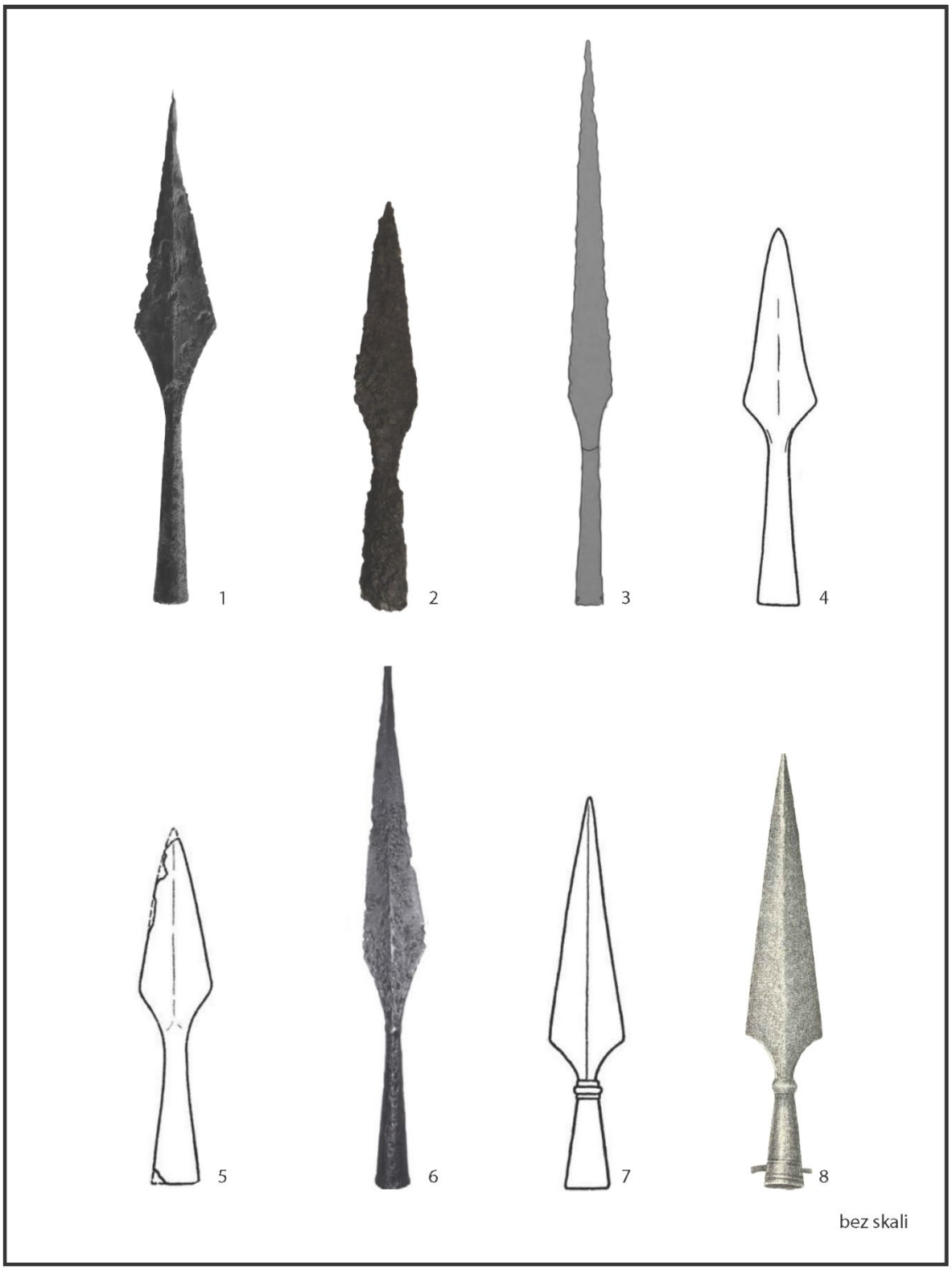

Tabl. 9.33A - Analogie do włóczni typu IIIC.6c.A. 1 - Ganthem, 2 - Gute, 3 - Łotwa, 4, 5 - Gniezdowo, 6 - Keava, 7 - Zaozer'e, 8 - Tøndevold.

Zabytek ten (tabl. 9.33, nr inw. MPP/A/33/92) posiadał długość 26,5 cm przy szerokości liścia 2,8 cm, rekonstruowana średnica tulei wynosiła 2,4 cm. Ważył 69 gram. Reprezentuje on typu III wg Nadolskiego ze względu na kształt liścia [Nadolski 1954, s. 54; Wilke 2018, s. 59, 178] Do odnalezienia niniejszej włóczni doszło w 1992 roku podczas badań podwodnych w jeziorze Lednica, prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke, które odbywały się na reliktach mostu wschodniego. Ze względu na brak sposobności dokładnego określania warstw w tamtym okresie badań, nie możemy określić precyzyjnie chronologii zabytku na podstawie układu stratygraficznego. Przypomnę, że most funkcjonował pomiędzy II poł. X wieku a poł. XI stulecia według dat dendrochronologicznych pozyskanych z badań podwodnych, natomiast podczas badań na przyczółku zarejestrowano 3 lub 4 fazy, których chronologia obejmuje okres do przynajmniej XII wieku. W zaistniałej sytuacji ustalenia chronologiczne muszą zostać oparte o lepiej datowane analogie.

Zabytki w wariancie IIIC.6c.A odnaleziono na Gotlandii w Szwecji, w miejscowościach Ganthem i Gute w parafii Bål (tabl. 9.33A: 1, 2) [Thunmark Nylen 1995, abb.21; 2000, 12957, 1998, taf.250. 2], na Łotwie (tabl. 9.33A: 3) [Creutz 2003, s. 392], a także na Rusi na stanowisku w Gniezdowie (tabl. 9.33A: 4, 5) [Кирпичников 1966, tabl. 6: 9, 8: 1]. Dość bliskie analogie stanowią artefakty posiadające identyczny kształt, ale zaopatrzone w pierścień w miejscu przejścia tulei w liść. Odnaleziono je w Estonii w miejscowości Keava (tabl. 9.33A: 6) [Tvaouri 2012 195, fig.163: 6], w północnej Rosji w Zaozer'e (tabl. 9.33A: 7) [Кирпичников 1966, tabl. 6: 10] oraz w Norwegii (tabl. 9.33A: 8, 9) [Petersen 1919, 32 fig.19; Solberg 1984, pl. 22].

Taka dyspersja znalezisk obejmująca kraje leżące wokół Morza Bałtyckiego pozwala przyjąć, że gdzieś w tym regionie możemy dopatrywać się powstania lednickiego znaleziska, czyli ponownie może być ono zarówno wytworem lokalnym, jak i importem z któregoś z sąsiednich krajów.

6.4.6.2 Wariant IVC.6c.A.

Kolejną grupę reprezentują włócznie z liściem ponad trzy razy dłuższym i dużo szerszym aniżeli tuleja. Przekrój liścia jest podwójnie daszkowaty, a tulei okrągły.
W lednickim kompleksie osadniczym mamy do czynienia z jednym grotem tego wariantu (tabl. 9.34, *nr inw. MPP/A/22/94*). Jego stan zachowania można określić jako zbliżony do wyśmienitego, a drobne ubytki widoczne są jedynie na krawędziach ostrza oraz w dolnej części osady. Na powierzchniach liścia, w miejscu spłaszczonej grani, znajduje się wzór dwupasmowego, skręcanego damascenowania, wskazujący na technikę wykonania zabytku. Długość całkowita przedmiotu wynosi 42,8 cm (liścia 33 cm), jest on stosunkowo szeroki - 6 cm. Ważył 369 gram. Do jego odnalezienia doszło w 1994 roku podczas prac podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Badania miały charakter penetracyjny i z tego powodu nie została zarejestrowana warstwa kulturowa, w której zalegał. Stanowi on zatem znalezisko luźne. Tak jak za każdym razem w takiej sytuacji, ustalenia chronologiczne muszą zostać oparte o lepiej datowane analogiczne groty [Wilke 2018, s. 59, 168].
Włócznia ta została zaliczona do typu III w podziale Nadolskiego [Nadolski 1954, 54], do typu M wg Petersena [1919, s. 35], L10 lub L11 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97-99] oraz VII.3A [Solberg 1984, s. 88].

Analogiczne zabytki zostały odnalezione w Norwegii w miejscowości Saheim (tabl. 9.34A: 1) [Solberg 1984, pl. 11] oraz na Islandii w Hvolsvöllur, Rangárvallasýsla (tabl. 9.34A: 2) [Þrastarson 2022, s. 31]. Chociaż najbliższe analogie pochodzą ze Skandynawii, trudno upatrywać takiego pochodzenia lednickiego egzemplarza ze względu na ogólnie niewielką liczebność tego typu zabytków. Warto również przyjrzeć się rozrzutowi znalezisk, opisanemu we wcześniejszym rozdziale, dotyczącym wariantów IIIC.6c.A oraz IIIC.6c.A2, z którego wynika, że włócznie o szerokim liściu, z dolną krawędzią łukowato podciętą i górną poprowadzoną prosto, występują na obszarze całej diaspory wikińskiej. Wydaje się słusznym przyjąć takie pochodzenie lednickiego zabytku, rozumiane ponownie jako wytwór lokalnego warsztatu lub import z któregoś z wchodzących w skład diaspory kraju.

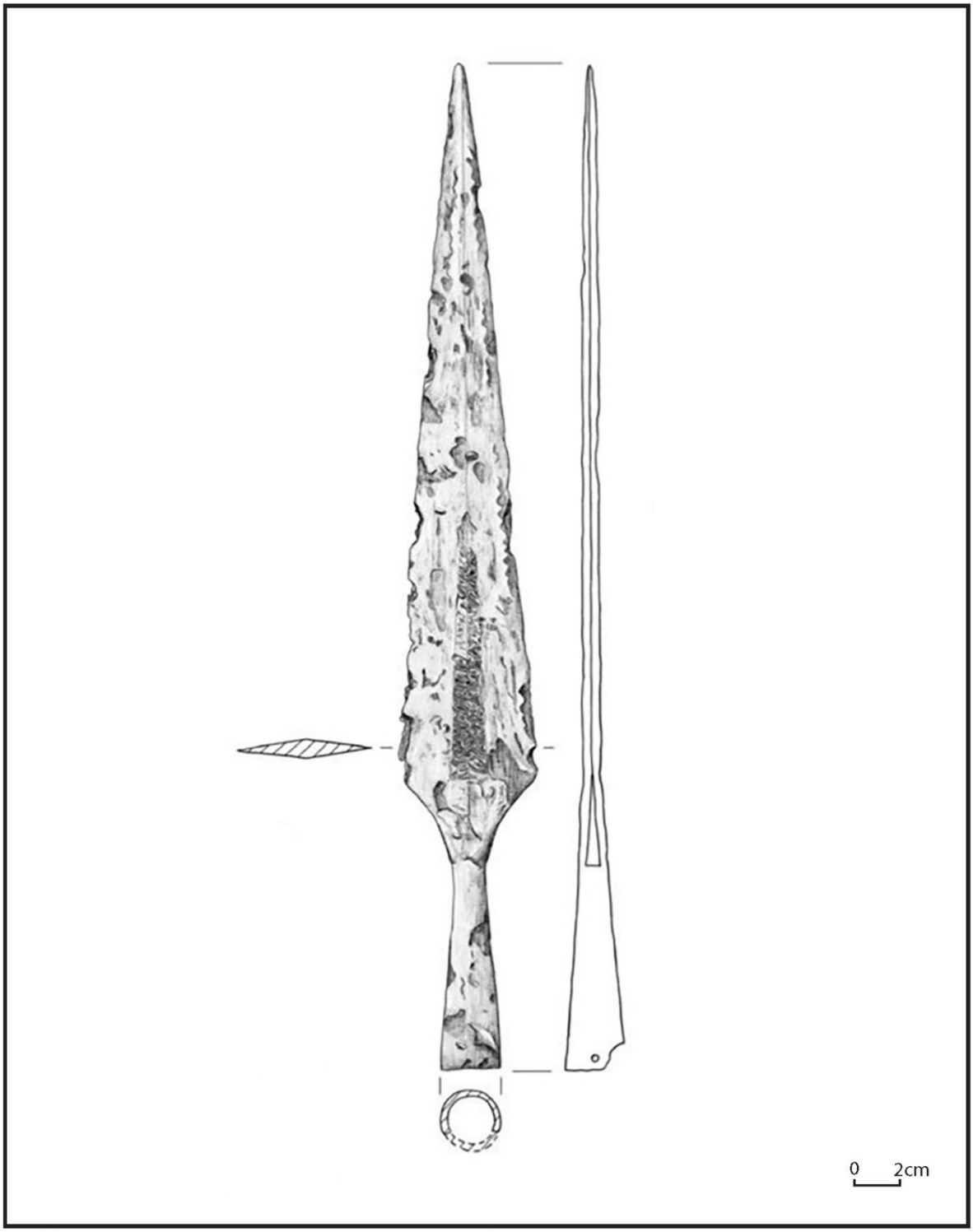

Tabl. 9.34 - Włócznia typu IVC.6c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

Tabl. 9.34A - Analogie do włóczni typu IVC.6c.A. 1- Saheim, 2 - Hvolsvöllur, Rangárvallasýsla.

6.4.6.3 Wariant IVC.6c.A7.

W grupie tej znajdują się groty o liściach znacznie dłuższych i dużo szerszych aniżeli tuleja. Posiadają one przekrój dwudaszkowy, natomiast tuleja jest okrągła i ukształtowana w ten sposób, że nachodzi na liść.

Lednicka włócznia, która zachowała się z niemal całym, ponad dwuipółmetrowym drzewcem, reprezentuje ten wariant. (tabl. 9.35*, nr inw. MPP/A/110/99*). Jej stan zachowania można określić jako bardzo dobry, a nieznaczne ubytki są widoczne na krawędziach ostrza. Długość grotu wynosi 44,5 cm (liścia 34 cm), natomiast szerokość 4,6 cm.

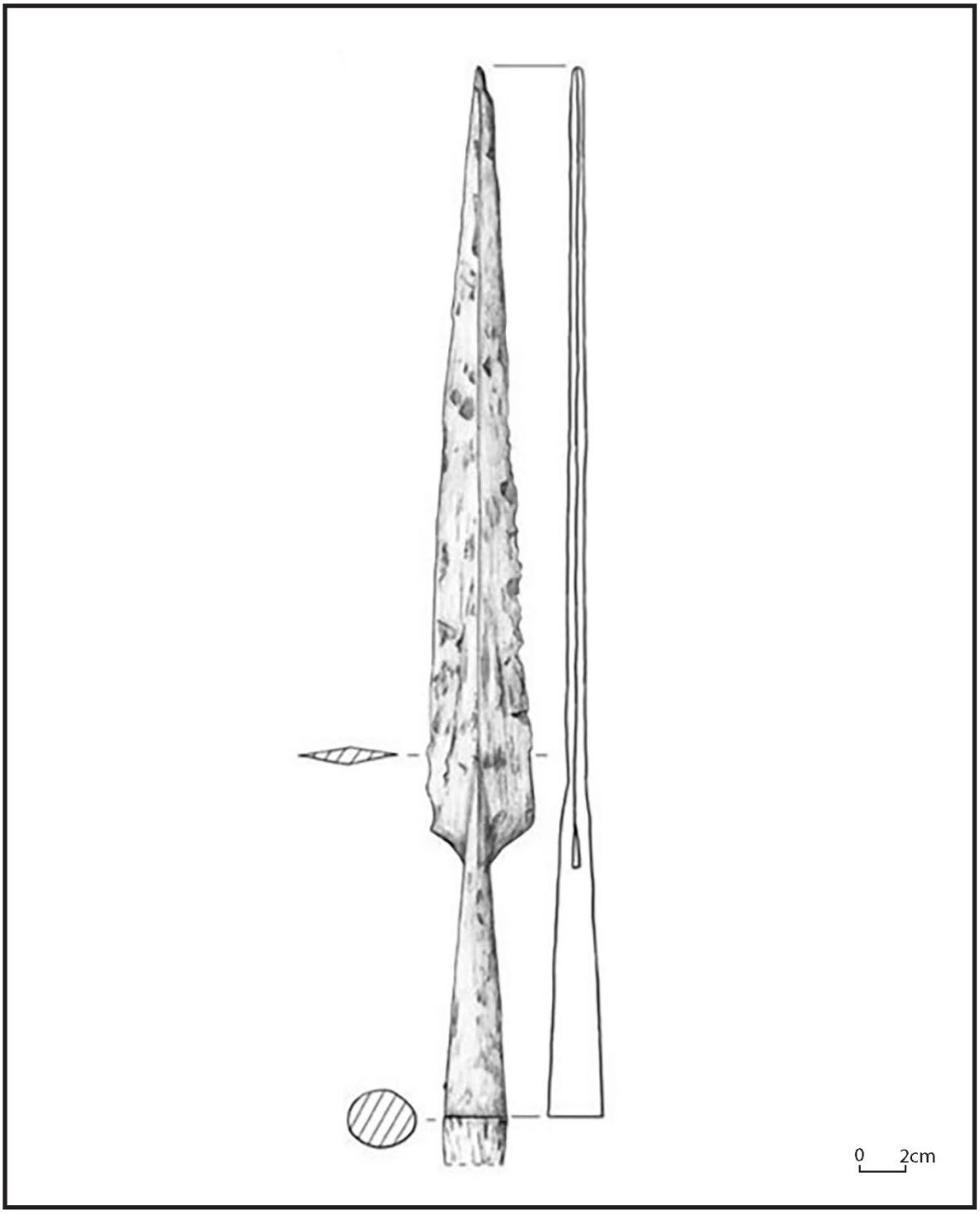

Tabl. 9.35 - Włócznia typu IVC.6c.A7 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Do odnalezienia włóczni doszło podczas prospekcji zarządzanych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke w 1999 roku. Niestety także i ten zabytek nie posiada udokumentowanej warstwy, w której zalegał i w związku z tym ustalenia chronologiczne zostaną oparte o lepiej datowane analogie [Wilke 2018, s. 54, 180].

Grot ten w podziale Nadolskiego będzie stanowił typ III [Nadolski 1954, s. 54], w systematyzacji Jana Petersena wpasowuje się do typu G [Petersen 1919, s. 29-30] natomiast wg Fuglesang stanowi on odpowiednio typ K o proporcjach 1:3,5 [Fuglesang 19xx, ss]. Zaliczyć go można go typu L11 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97-99] oraz IX.1A [Solberg 1984, s. 120] w innych podziałach norweskich.
Zabytek identycznego kształtu został odnaleziony na Gotlandii w miejscowości Vall, odróżnia go od lednickiego znaleziska tauszowanie srebrem na tulei (tabl. 9.27A: 9) [Thunmark Nylen 1998, taf. 248: 4]. Kolejny grot typu 6, posiadający tuleję kontynuującą się na powierzchni liścia, lecz w odróżnieniu od lednickiego egzemplarza zaopatrzoną w skrzydełka oraz o krótszym liściu, został odnaleziony na Pomorzu Zachodnim. Niestety, stanowi znalezisko luźne (tabl. 9.27A: 8) [Swiątkiewicz 2002, s. 167, tabl.X: 6]. Kolejna włócznia, bardzo podobna do lednickiego zabytku pochodzi z Olsborg, odróżnia ją nieco krótsze ostrze w stosunku do długości tulei (tabl. 9.27A: 1) [Wilke 2021, s. 406, ryc.4: 2].
Po raz kolejny taka niewielka ilość znalezisk nie pozwala na ustalenie pochodzenia lednickiego zabytku, nie ma jednak powodu, aby wykluczyć jego zachodniosłowiańską proweniencję lub zakładać chronologię wcześniejszą niż X i XI wiek, co mogłaby sugerować większa popularność takiego połączenia liścia z tuleją we wcześniejszych stuleciach.

6.4.6.4 Wariant IIIB.6c.C.

Następną grupę reprezentują zabytki posiadające liść dłuższy i szerszy od tulei, przekrój ostrza jest podwójnie daszkowaty, ale tuleja posiada przekrój kwadratowy.
Ponownie, tylko jeden egzemplarz o takiej tulei jest znany z lednickiego kompleksu osadniczego (tabl. 9.36, *nr inw. MPP/A/146/95*). Stan zachowania nie jest dobry, brakuje niemałej części sztychowej liścia oraz widoczne są mocne ubytki spowodowane korozją. Zachowana długość zabytku to 23,3 cm, liścia 12 cm, chociaż można założyć, że początkowo wynosiła około 30 cm. Maksymalna szerokość 3,7 cm. Ważył 267,8 gramów.
Do odnalezienia zabytku doszło w 1995 roku podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na cmentarzysku w Dziekanowicach 21. Zabytek niestety stanowi znalezisko luźne i w związku z tym ustalenia chronologiczne muszą zostać oparte o znane z literatury analogie [Wilke 2018, s. 54, 168].

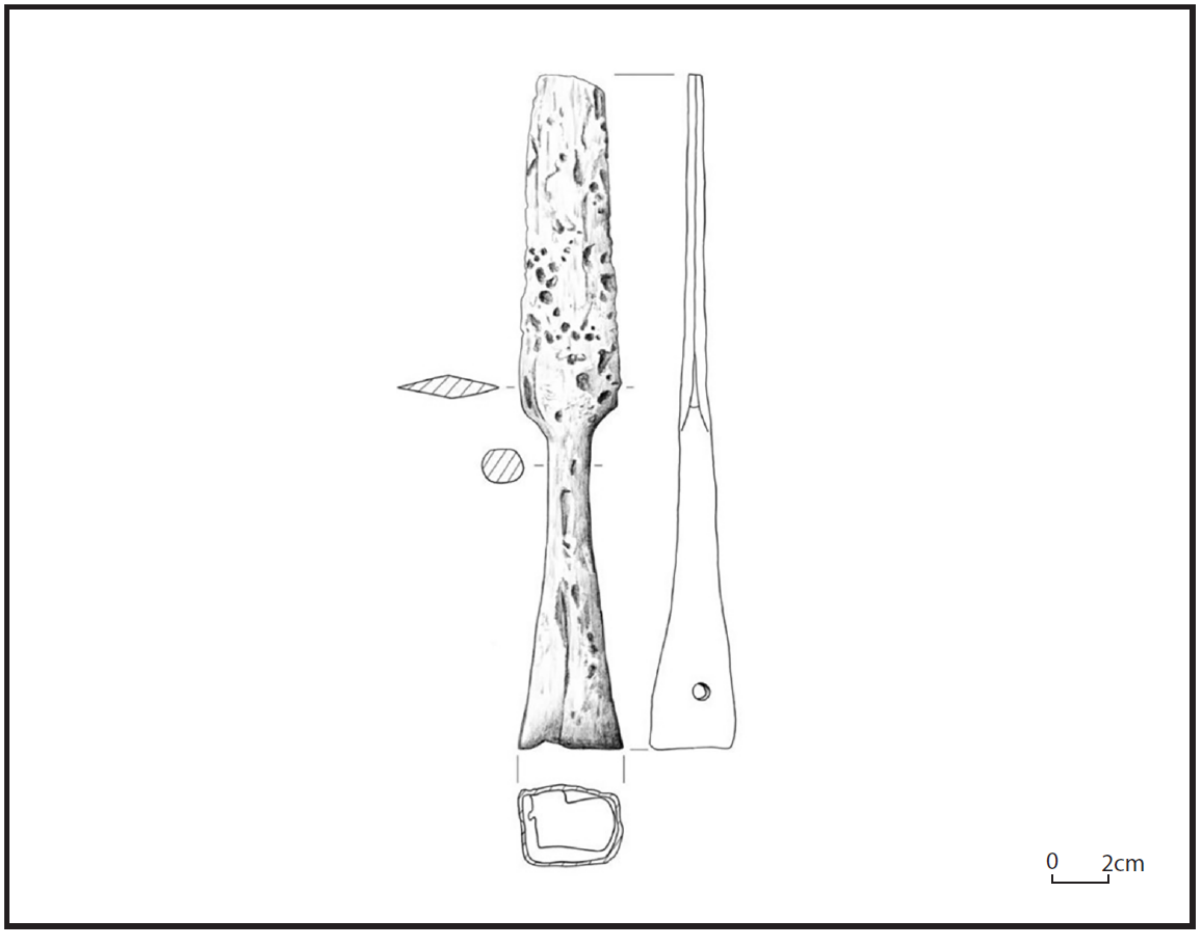

Tabl. 9.36 - Włócznia typu IIIB.6c.C z lednickiego kompleksu osadniczego.

Grot został zaklasyfikowany do typu III [Nadolski 1954, s. 54], w podziałach skandynawskich będzie odpowiadał typowi K [Petersen 1919, s. 31-33], L10 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97] oraz prawdopodobnie VII.2B, co ze względu na niezachowany w całości liść ciężko ostatecznie ustalić [Solberg 1984, s. 86-87].

W dostępnej literaturze nie natrafiono na zabytki posiadające czworokątnie ukształtowaną tuleję. Sama forma liścia, jak i jego proporcje względem tulei — jednak z tą ostatnią posiadającą okrągły lub sześciokątny przekrój — należą do bardzo popularnych form grotów. Nie stanowi to jednak wystarczającego dowodu, by określić lednicki zabytek jako typowy dla wczesnośredniowiecznej Europy. Raczej należy uznać go za unikat, a odnalezienie go w wodach jeziora Lednica może sugerować, że powstał w rodzimych wytwórniach broni.

6.4.6.5 Wariant IIIB.6c.F.

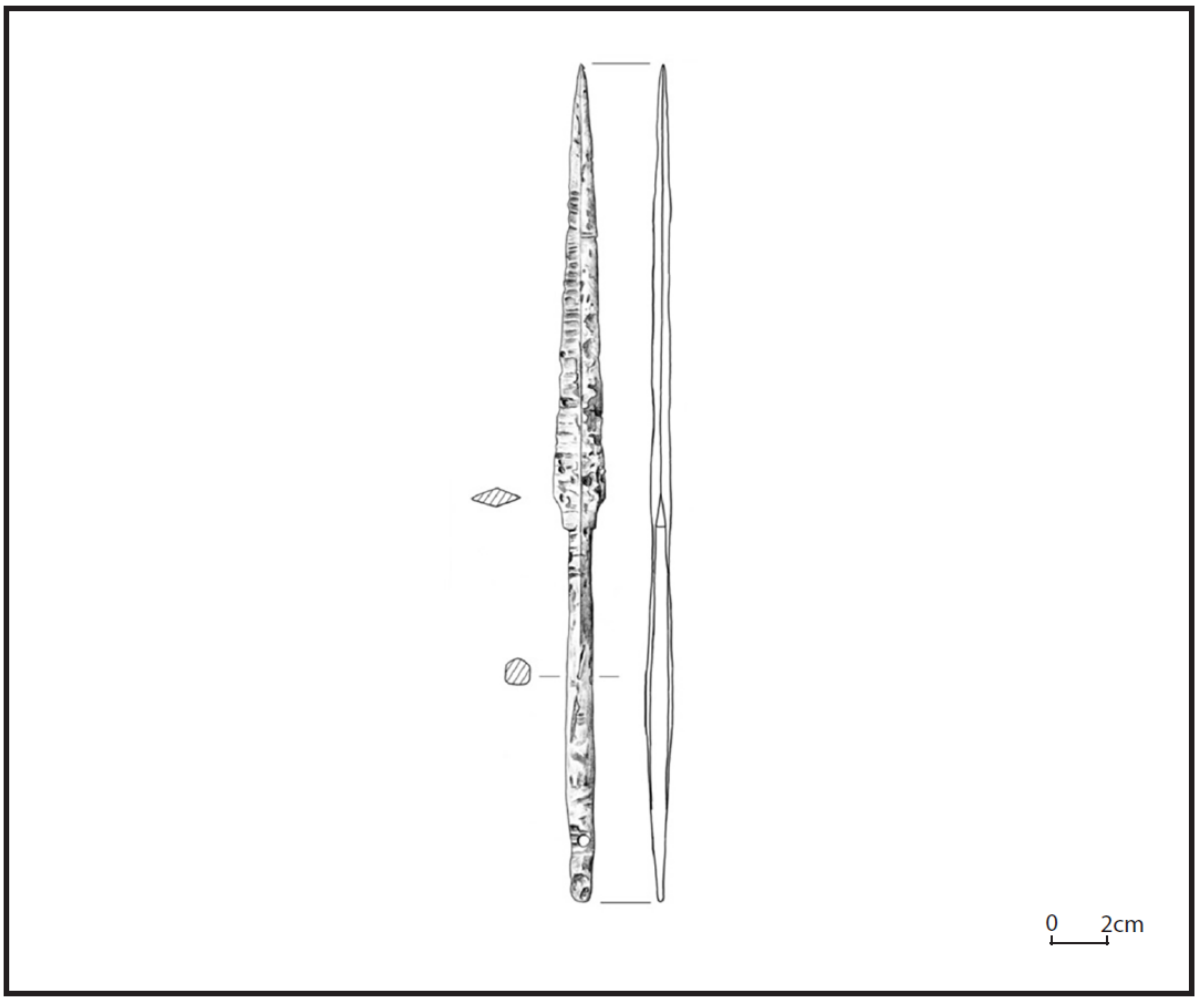

Tabl. 9.37 - Włócznia typu IIIB.6c.F z lednickiego kompleksu osadniczego.

Ostatni wariant typu 8 stanowią groty, które posiadały tuleję w górnej partii o przekroju wielokątnym, a w dolnej okrągłą. Liść jest dłuższy i szerszy od tulei oraz posiada dwudaszkowy przekrój.

Jedyny lednicki egzemplarz (tabl. 9.37, *nr inw. MPP/A/124/99*) posiadał długość 29,3 cm (liść – 16 cm), maksymalna szerokość liścia 1,8 cm, szerokość sztabki przy końcu 0,8 x 0,2 cm. Ważył zaledwie 96 gram. Tuleja w górnej partii posiadała kształt sześcioboczny i niżej przyjmowała okrągły kształt. Niestety nie zachowała się ona w całości. Znalezisko wyłowiono w 1999 roku i pochodzi z reliktów mostu zachodniego. W tej sytuacji jego najbardziej prawdopodobna chronologia może być wiązana z okresem funkcjonowania przeprawy (II poł. X do poł. XI wieku), należy jednak pamiętać, że zabytku nie wydobyto z konkretnej warstwy, dlatego nie możemy wykluczyć jego późniejszej chronologii [Wilke 2018, s. 182].

Został on zaklasyfikowany do typu III w typologii Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54], do typu M wg Petersena [1919, s. 35], L10 lub L11 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97-99] oraz VII.3A [Solberg 1984, s. 88].

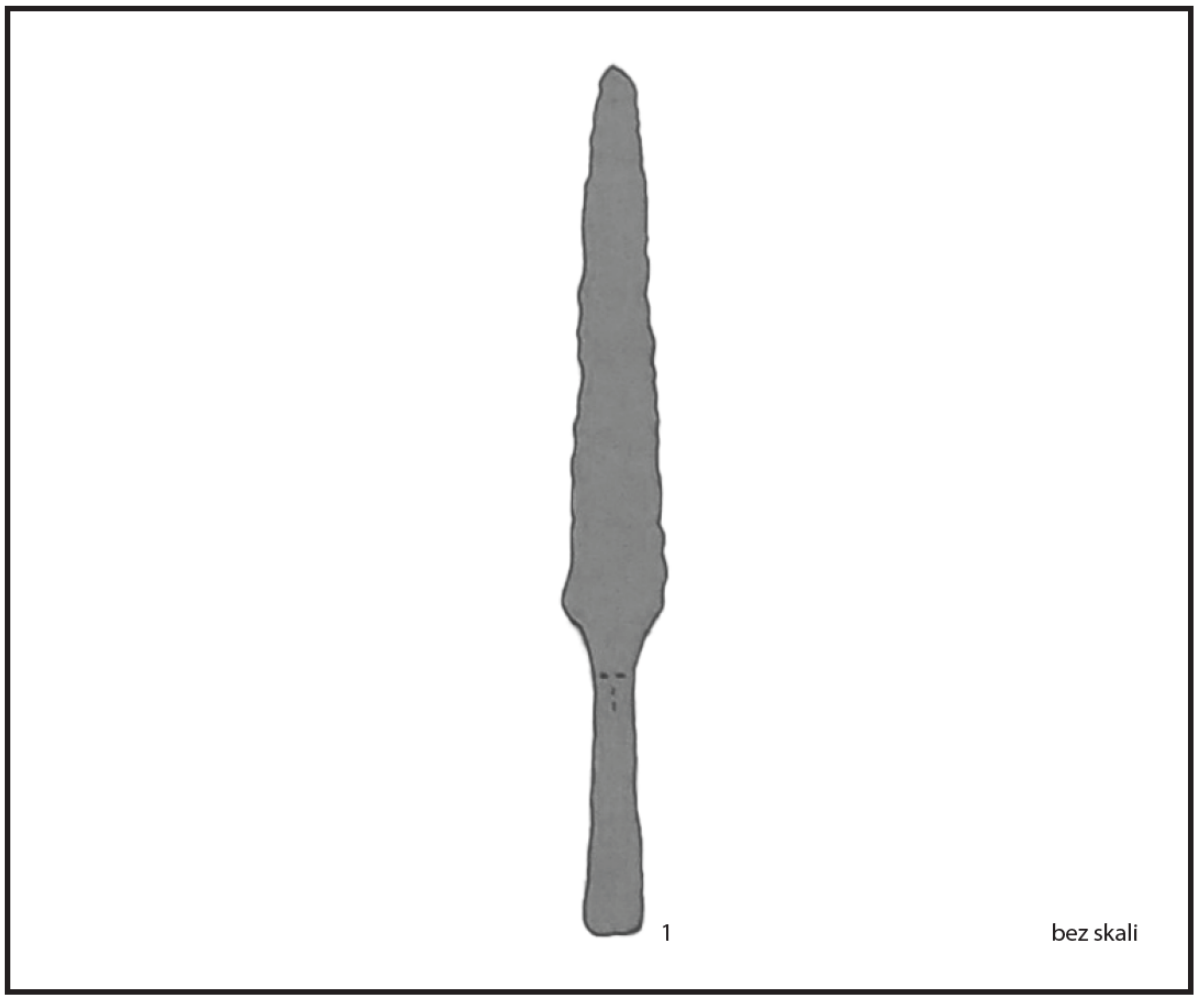

Tabl. 9.37A - Analogia do włóczni typu IIIB.6c.F. 1 - Finlandia.

Groty włóczni takiej samej formy nie są często odnajdywane na europejskich stanowiskach archeologicznych, zwłaszcza, że lednicki egzemplarz sam w sobie jest filigranowy. Do zbioru zabytków w wariancie IIIB.8c.F należy wyrób odnaleziony w Finlandii (tabl. 9.37A: 1) [Creutz 2003, s. 446, FI-4M]. Można zauważyć, że tuleje w odmianie F, czyli z wielokątną w przekroju górną partią i okrągłą dolną, dość licznie odkrywane są w Łotwie, Estonii, Finlandii i Szwecji i ponadto często zaopatrzone dodatkowo w zgrubienia/guzki flankujące wielograniastą część. Dodatkowo, wyroby te był nierzadko tauszowane metalami szlachetnymi [Creutz 2003, s. 319-491]. Posiadają one jednak różny w detalach kształt liścia — w typie 8 jest on szerszy, a jego największa szerokość znajduje się nieco wyżej niż w analizowanym tutaj lednickim znalezisku. W typie 5 również są one bardziej masywne.

Wydaje się, że także i w kontekście tego znaleziska ustalenie jego proweniencji będzie możliwe dopiero przy wzroście materiału porównawczego, co miejmy nadzieję w przyszłości się wydarzy.

6.4.7 Typ 8.

Typ 8 jest pokrewny do omówionych powyżej znalezisk. Tak samo zaliczono do niego włócznie z maksymalną szerokością w dolnej partii oraz z dolnymi krawędziami poprowadzonymi prosto. Różnicę stanowią tutaj górne krawędzie, które w zarysie są wklęsłe. Z lednickiej kolekcji znany jest jeden taki zabytek.

6.4.7.1 Wariant IIIB.8c.A.

Wariant ten reprezentują włócznie o liściu dłuższym aniżeli długość tulei i o maksymalnej szerokości liścia większej aniżeli najwęższy punkt tulei. Liście są w przekroju dwudaszkowe, a tulejka okrągła.

Lednicki grot tej kategorii (tabl. 9.38*, nr inw. MPP/A/94/84*) jest dobrze zachowany, ubytki są widoczne w dolnej partii osady, jednak całkowite wymiary zabytku są wciąż widoczne. Posiadał on długość 47,6 cm, liść 32,5 cm, przy szerokości w najszerszym punkcie 3,3 cm. Ważył 303 gramy. Zabytek odnaleziono w trakcie prac podwodnych prowadzonych na moście wschodnim w 1984. Ponieważ wydobyto go podczas badań reliktów przeprawy można przypuszczać, że jego chronologia może obejmować okres od poł. X do poł. XI stulecia [Wilke 2018, s. 53].

Groty te zostały zaklasyfikowane do typu II w podziale Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54]. W innych podziałach odpowiadają typowi K wg Jana Petersena [Petersen 1919, s. 31-33], L11 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97-99], VII.3A [Solberg 1984, s. 88].

Jak wspomniano, odpowiada on typowi VII.3A, z tym że proporcja szerokości ostrza do liścia jest bardziej zbliżona niż zaobserwowano dla znalezisk z Norwegii. U autorki najwęższe liście są minimalnie trzykrotnie szersze od najwęższego miejsca na tulejce, natomiast w przypadku naszego znaleziska proporcja ta wynosi 2,2. Dodatkowo, kolejny parametr, stanowiący iloczyn długości ostrza i jego szerokości, jest zbliżony do skrajnej wartości wydzielonej dla grupy VII.3A. Istotne jest jednak, że takie cechy, jak widoczna grań oraz wyraźne przejście tulejki w ostrze, są obecne na lednickim okazie i pozwalają przypisać zabytek do typu VII. W związku z tym właśnie pośród norweskich zabytków typu VII.3A można poszukiwać analogi [Solberg 1984, s. 88].

Groty wariantu 8 nie należą do form popularnych i w każdej przeanalizowanej sytuacji pojawiają się wątpliwości, czy zabytki należy przydzielić do tego typu. Wynika to kolejno ze stanu zachowania, jakości publikacji, jak i samego kształtu zabytków, których krawędzie nie zawsze są na tyle wyraźnie wyprowadzone, aby stwierdzić czy są proste, czy lekko wklęsłe. Najmniej wątpliwości przysparza zabytek z południowo-wschodniego wybrzeża jeziora Ładoga w Rosji, który z pewnością należy do typu 8 (tabl. 9.38A: 1) [Кирпичников 1966, tabl.4: 2, kat.272]. Następny pochodzi z Gotlandii z Vallstena i niestety na podstawie zamieszczonych w publikacji danych nie można zweryfikować, czy lekko wklęsły przebieg krawędzi jest wynikiem erozji, czy intencjonalnym działaniem płatnerza (tabl. 9.38A: 2) [Thunmark Nylen 2000, SHM3270, 1998, taf.242.7]. Estoński grot tego typu został opublikowany pod postacią schematycznego rysunku, który nie pozwala ocenić, czy widoczny na schemacie kształt prawej strony zabytku stanowił wyniki procesu utleniania, czy był zamierzony. Na podstawie lewej strony można zaliczyć go do typu 8 (tabl. 9.38A: 3) [Creutz 2003, s. 448, FI-5M].

Brak dużej liczby zbieżnych znalezisk nie pozwala na wskazanie potencjalnego miejsca powstania zabytku. Ponieważ zabytki te odróżnia od jednego z najbardziej popularnych w Europie wariantów IIIB.5c.A jedynie lekko wklęsłe ukształtowanie górnych krawędzi, można założyć, że na obecnym etapie badań również i te formy mogły być rozpowszechnione na całym kontynencie, lecz — w odróżnieniu od wspomnianego wariantu — były po prostu mniej popularne.

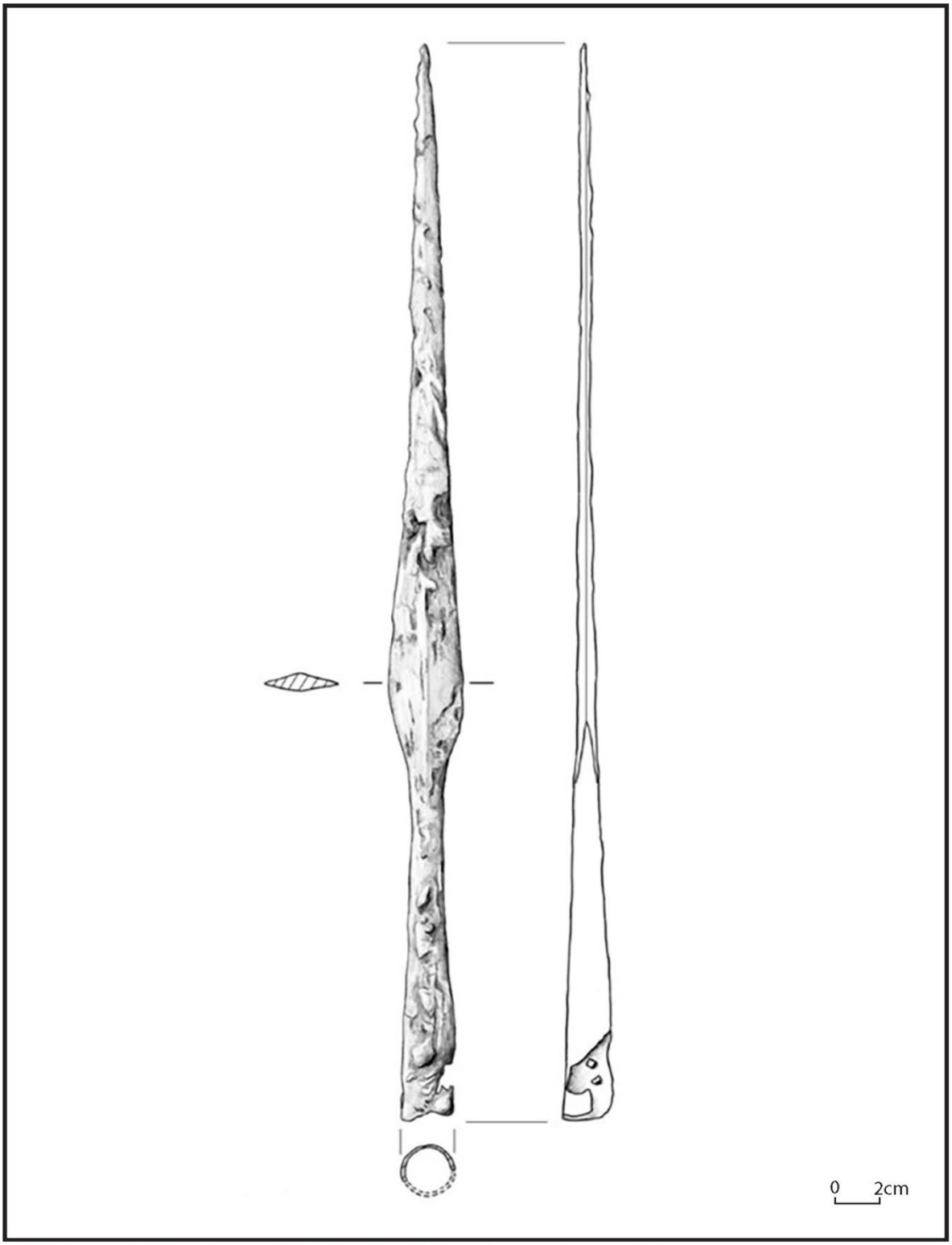

Tabl. 9.38 - Włócznia typu IIIB.8c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

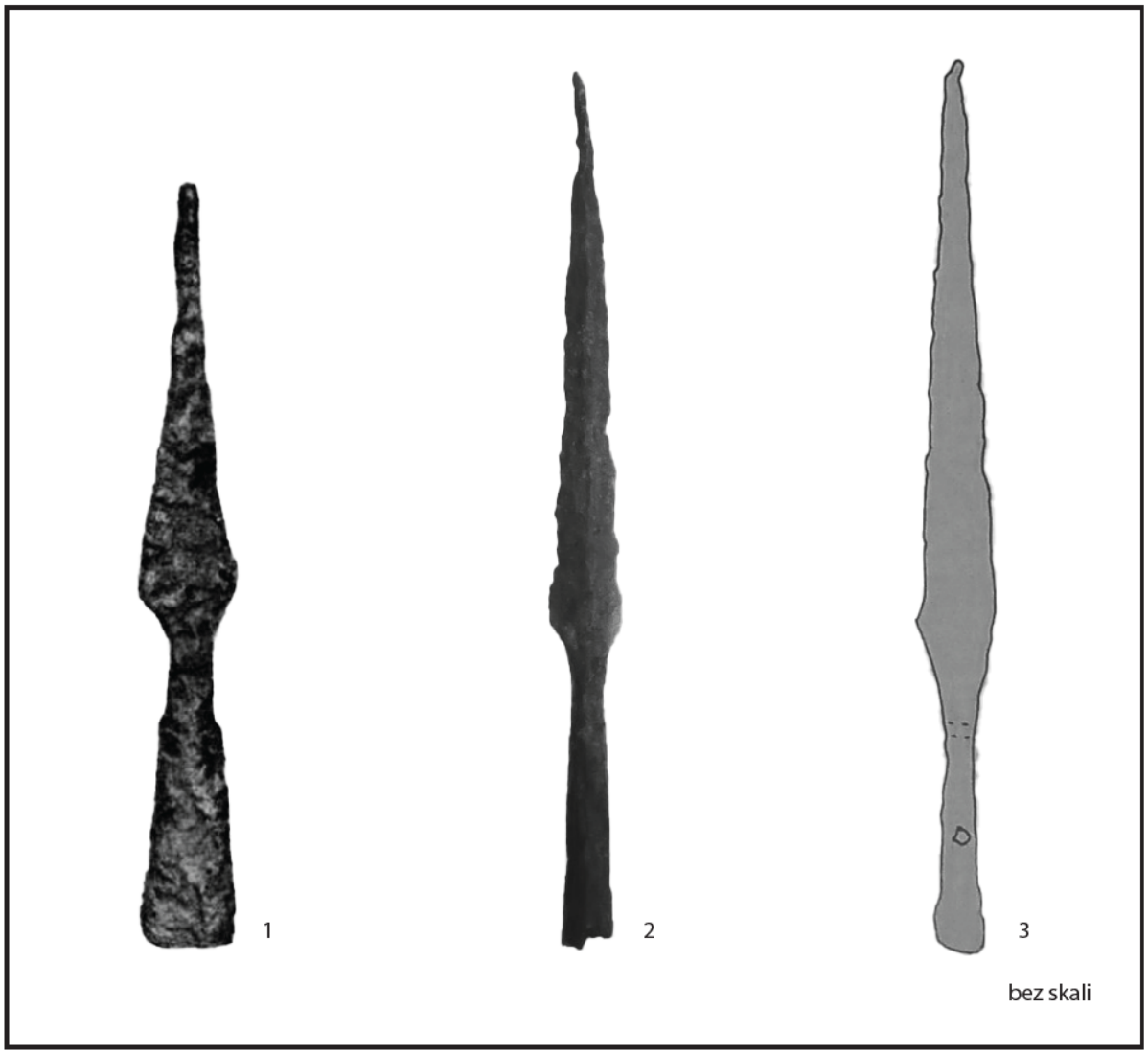

Tabl. 9.38A - Analogie do włóczni typu IIIB.6c.A. 1 - okolice jeziora Ładoga, 2 - Vallstena, 3 - Estonia.

6.4.8 Typ 10.

Typ 10 stanowią groty z maksymalną szerokością liścia w połowie jego wysokości, gdzie dolne i górne krawędzie są wypukłe. W lednickim kompleksie osadniczym zidentyfikowano 6 egzemplarzy, które przyporządkowano do 5 wariantów.

6.4.8.1 Wariant IIB.10c.A.

Pierwszy wariant w typie 10 reprezentują zabytki, które posiadały długość liścia i tulei zbliżoną do siebie, natomiast maksymalna szerokość liścia jest większa niż najwęższy punkt tulei. Liść posiadał przekrój dwudaszkowy, natomiast tuleja - okrągły.
Lednickie znalezisko (tabl. 9.39, *nr inw. MPP/A/21/02*) jest w dobrej kondycji, lekkie ubytki są widoczne tylko na czubku liścia i w niektórych miejscach na powierzchni. Jego długość wynosi 22,1 cm, liścia 12 cm i największa szerokość to 2 cm. Ważył zaledwie 78 gram. Został wydobyty w 2002 roku i stanowi tak zwane znalezisko luźne [Wilke 2018, s. 52, 150, 154]. Chronologia zabytków jest oparta przede wszystkim o datowanie zabytków podobnych.

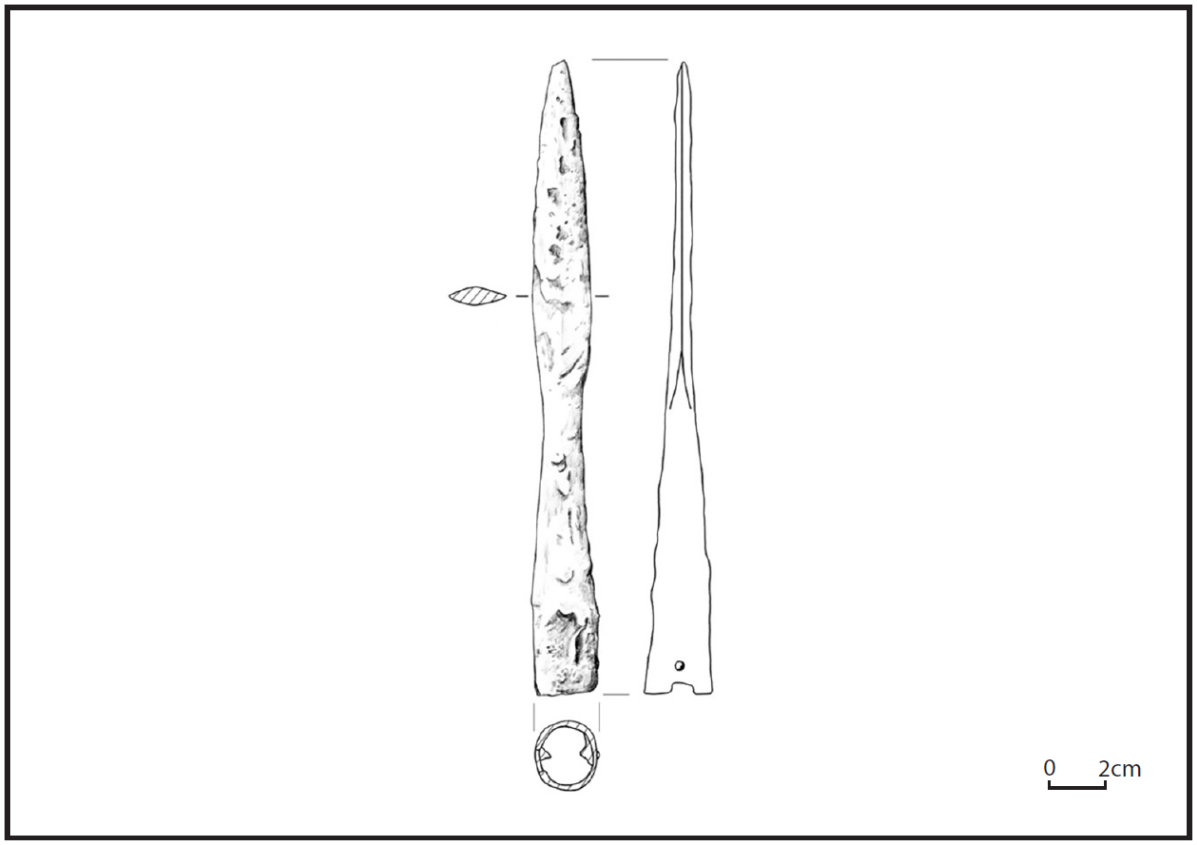

Tabl. 9.39 - Włócznia typu IIB.10c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

Pod względem formy odpowiada on typowi V w podziale Nadolskiego[77] [Nadolski 1954, s. 54-55]. Można zaliczyć go do typu A [Petersen 1919, s. 22], L9 w podziale Ann Norgard-Jørgensen, ale tylko ze względu na kształt, ponieważ nie posiada rowków na tulei charakterystycznych dla tej odmiany [Norgard-Jørgensen 1999, s. 96-97], i z dużą dozą prawdopodobieństwa do grupy VII.2C [Solberg 1984, s. 87]. Niepewność w przypisaniu do tego ostatniego podziału wynika tutaj z faktu, że stosunek maksymalnej szerokości liścia do najwęższego miejsca na tulei jest bardziej zbliżony niż minimalna wartość reprezentowana przez zabytki norweskie zaliczone do tego typu. Z drugiej strony posiada takie cechy charakterystyczne jak wyraźne przejście z tulei w liść i wyrazistą grań.

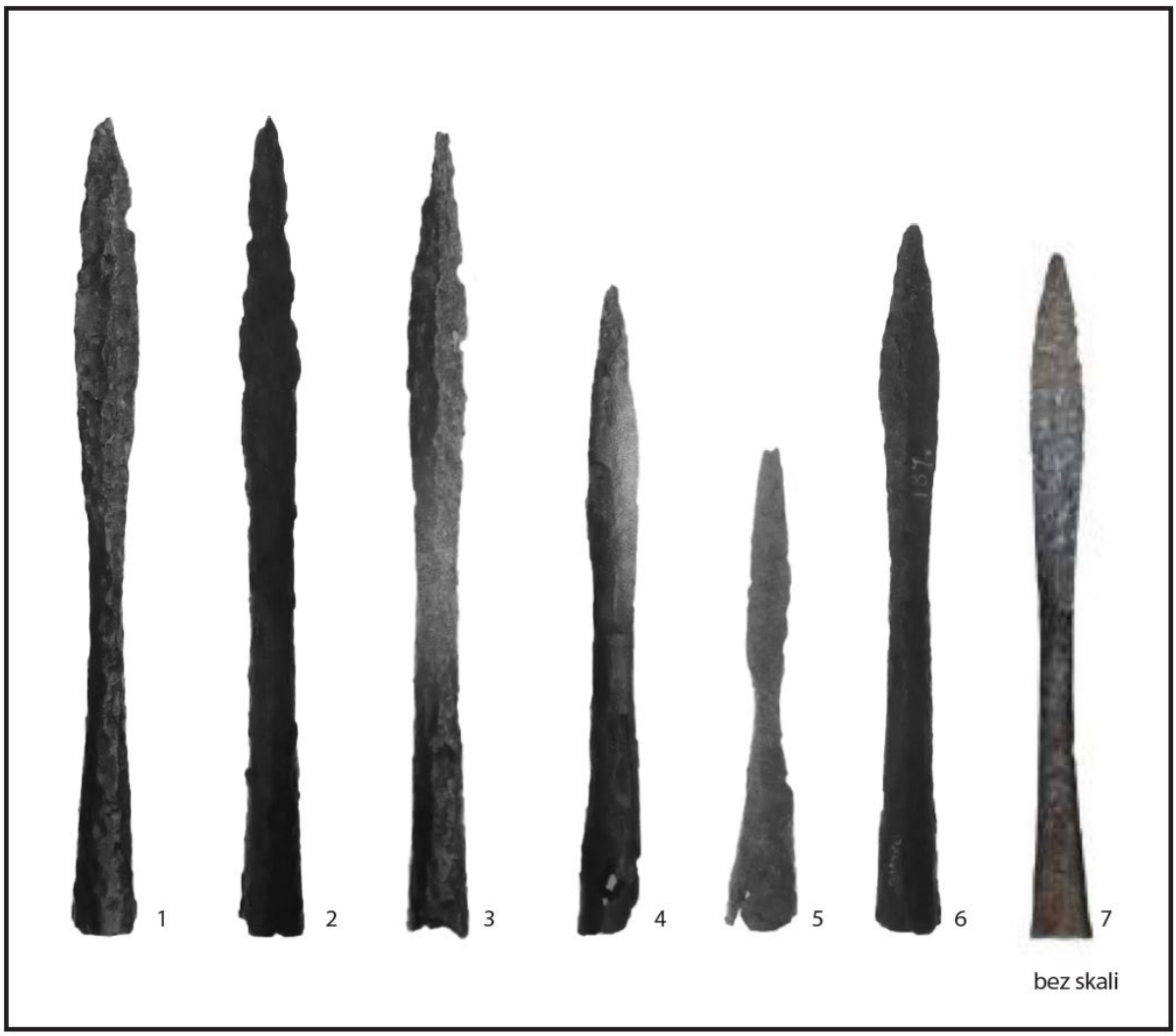

Tabl. 9.39A - Analogie do włóczni typu IIB.10.c.A. 1-6 - Gotlandia, 7 - Gniezdowo.

[77] G. Wilke przypisuje go do typu II [Wilke 2018, 150]

Ten lednicki grot można także powiązać z grupą VI.4 wg Solberg. Wpisuje się w nią pod względem kształtu, jednak posiada tuleję znacznie dłuższą w stosunku do długości liścia, niż ma to miejsce w przypadku zabytków norweskich. Dodatkowo, w większości skandynawskich egzemplarzy typu VI przejście tulei w ostrze jest kwadratowe. Wydaje się zatem słuszne poszukiwać analogii do niniejszego zabytku pośród typu VII2.C [Solberg 1984, s. 58-60, 87].

Znaczącą ilość grotów odnaleziono podczas wykopalisk na Gotlandii i pochodzą z miejscowości Gothem, Eskelhem, Ganthem, Hemse, Hörsne i jeden z nieznanej lokalizacji (tabl. 9.39A: 1 – 6) [Thunmark Nylen 1998, taf. 240: 8, 9, 10, 11, 13, taf. 307: m]. Analogiczny wyrób wydobyto także podczas wykopalisk w Gniezdowie (tabl. 9.39A: 7) [Kainov 2019, 5: 42]. Taki rozrzut zabytków może sugerować północne, czyli gotlandzkie pochodzenie wyrobu, weźmy jednak pod uwagę prostotę samej formy, jak i rozprzestrzenienie znalezisk wariantu bardzo zbliżonego, czyli IIIB.10c.A, które występują we wszystkich europejskich krajach [por. Petersen 1919, s. 23, fig.7; Кирпичников 1966, tabl. 6: 2; Thunmark Nylen 1998, taf. 307; Kitzler 2000, 15; Świątkiewicz 2002, 166; Strzyż 2006, 245, ryc. 13: 6; Wilke 2021, s. 412, ryc. 6: 3]. Mając to na uwadze ustalenie proweniencji przestaje być jednoznaczne i niestety, ponownie najrozsądniej będzie założyć ogólnoeuropejskie pochodzenie znaleziska, chociaż możliwe jest, że analizy fizykochemiczne dostarczyłyby więcej informacji w tym zakresie.

6.4.8.2 Wariant IIIB.10a.D.

W zbiorze tym znajdują się włócznie o liściu dłuższym i szerszym aniżeli tuleja. Posiadają one soczewkowaty przekrój liścia i sześciokątny tulei. Wariant ten reprezentowany jest przez jedno znalezisko z jeziora Lednica (tabl. 9.40, *nr inw. MPP/A/1/85*). Zachował się on bez części sztychowej ostrza i z tego powodu pierwotna długość nie jest znana. Obecnie wynosi 29,5 cm, długość liścia to 19 cm, maksymalna szerokość: 2,4 cm. Ważył 196 gram.
Zabytek został odnaleziony podczas archeologicznych badań podwodnych w 1984 roku na reliktach mostu wschodniego. Badania prowadził Andrzej Kola i Gerard Wilke [Wilke 2018, s. 186]. Ponieważ został podjęty podczas eksploracji nawarstwień można domniemywać jego chronologię związaną z funkcjonowaniem przeprawy, co jednak nie jest niepodważalne.

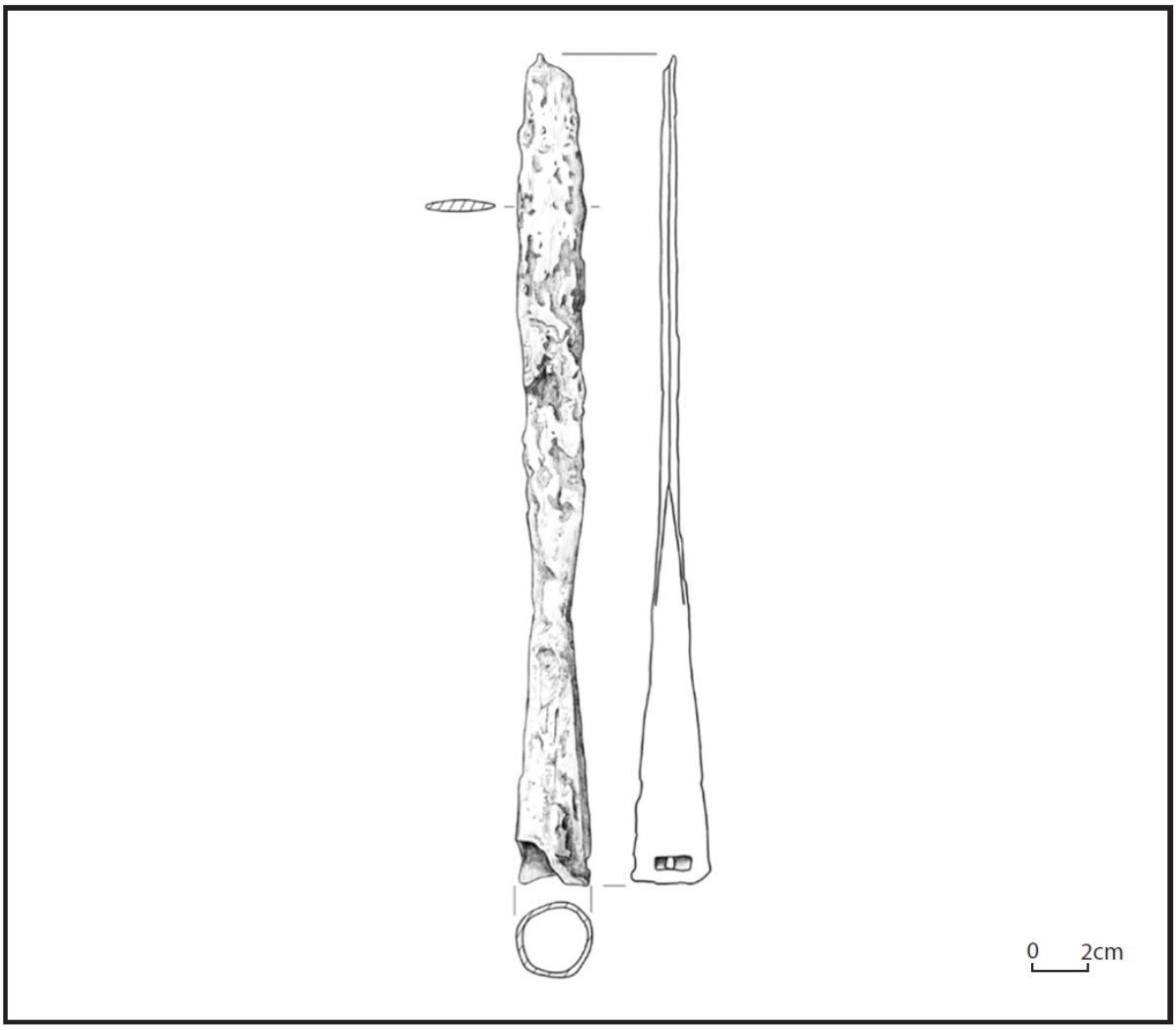

Tabl. 9.40 - Włócznia typu IIIB.10a.D z lednickiego kompleksu osadniczego.

Reprezentuje on typ V w podziale Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54-55]. Można zaliczyć go do typu B [Petersen 1919, s. 23], L9 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 96-97], i grupy VI.4 [Solberg 1984, s. 87].

Tutaj ponownie widzimy kilka różnic, ponieważ w odmianie VI.4 charakterystyczny element stanowi grań biegnąca przez środek liścia, której w naszym egzemplarzu brak. Inną różnicę stanowi proporcja długości ostrza do tulejki, jednak wynika to prawdopodobnie ze stanu zachowania zabytku. Po rekonstrukcji wpisywałaby się ona w proporcje charakterystyczne dla znalezisk norweskich.

Groty włóczni o liściach soczewkowatych w przekroju nie były często produkowane we wczesnośredniowiecznej Europie, zwłaszcza w zestawieniu z tuleją o wielokątnym przekroju. Możliwe, że dwa znaleziska z Islandii należą do tej odmiany, trudno jednak ocenić

Tabl. 9.40A - Analogie do włóczni typu III.10a.D. 1- Grásíða, N-Þingeyjarsýsla, 2 - Áslákshóll Stóra-Mörk 1.

jak były ukształtowane ich tuleje ze względu na stan zachowania, niestety na zdjęciach zamieszczonych w publikacji aspekt ten nie jest czytelny. Mowa tutaj o zabytkach z Grásíða, N-Þingeyjarsýsla oraz Áslákshóll_Stóra-Mörk 1, Rangárvallasýsla (tabl. 9.40A: 1 – 2) [Þrastarson 2022, s. 25, 26]. Jak dalej zauważymy, groty o wielokątnych w przekroju tulejach należą do zabytków występujących najliczniej w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim oraz na Gotlandii i detal ten może sugerować, że mamy do czynienia z produktem lokalnym. Brak bezpośrednich analogii nie ułatwia poszukiwań, dlatego bezpieczniej będzie przyjąć, że proweniencja zabytku nie jest możliwa do ustalenia, z zastrzeżeniem, iż może on stanowić wyrób miejscowy.

6.4.8.3 Wariant IIIB.10c.D.

W wariancie tym znajdują się włócznie, które odróżnia od powyższych przekrój liścia, w tym przypadku dwudaszkowy oraz przekrój tulei, tym razem sześciokątny. Tak jak w poprzednim wariancie liść jest dłuższy i szerszy od tulei. Dwa zabytki reprezentują tę opcję.

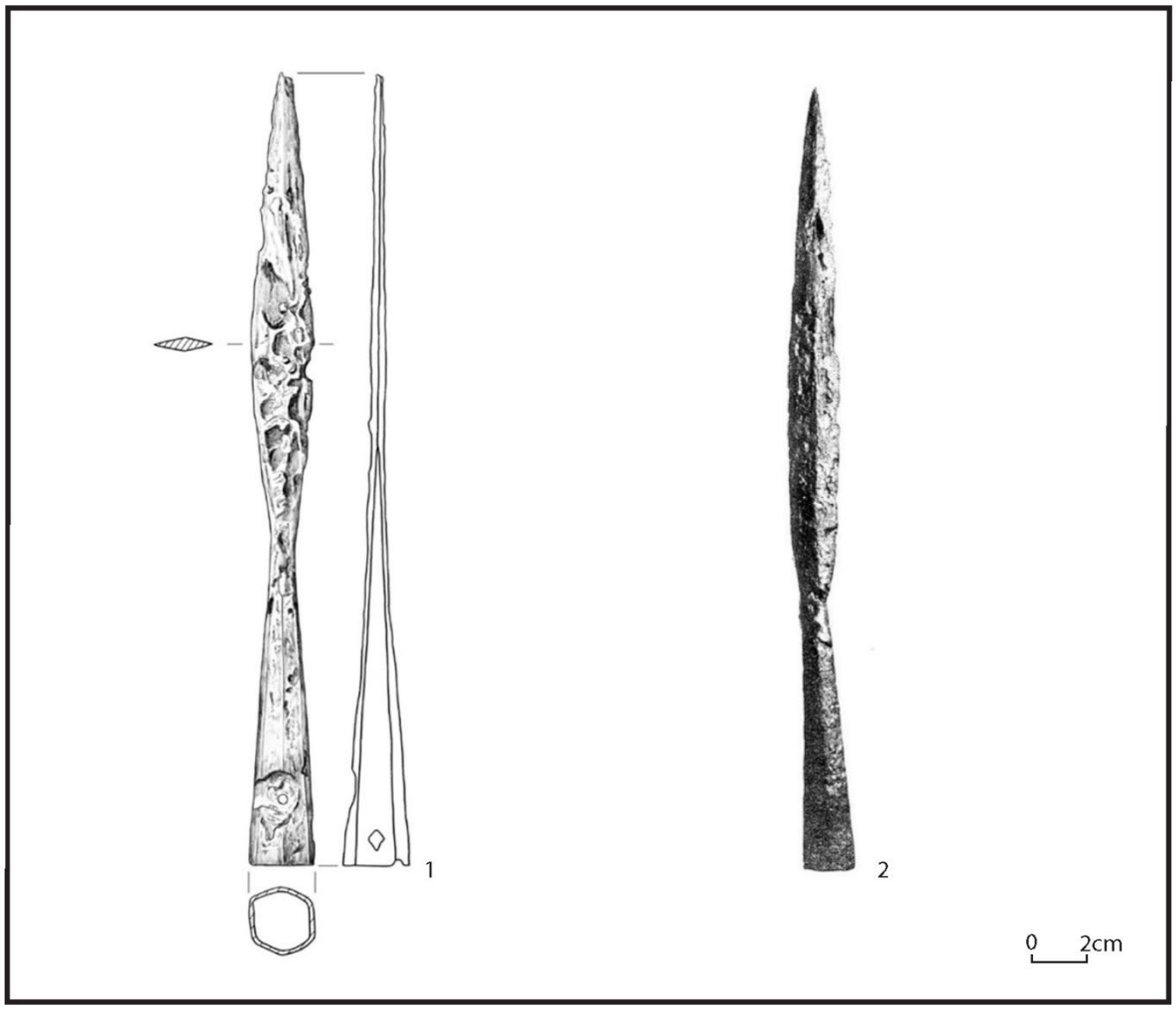

Tabl. 9.41 - Włócznia typu IIIB.10c.D z lednickiego kompleksu osadniczego.
1 - nr inw. MPP/A/234/61, t2 - nr inw. brak.

Mniejszy z nich (tabl. 41: 1, *nr inw. MPP/A/234/61)* posiada nieznaczne ubytki na powierzchniach płazów oraz na tulei, spowodowane korozją. Jego całkowita długość wynosiła 28 cm (liść 16 cm), największa szerokość liścia 2,2 cm. Ważył 129 gram. Został odnaleziony podczas badań podwodnych prowadzonych w 1961 roku. Badania nad ekipą nurków nadzorował z lądu Jerzy Łomnicki [Wilke 2018, s. 188]. Niestety, dokładny kontekst zabytku nie jest znany, ponieważ prace pod wodą wykonywali nurkowie amatorzy.

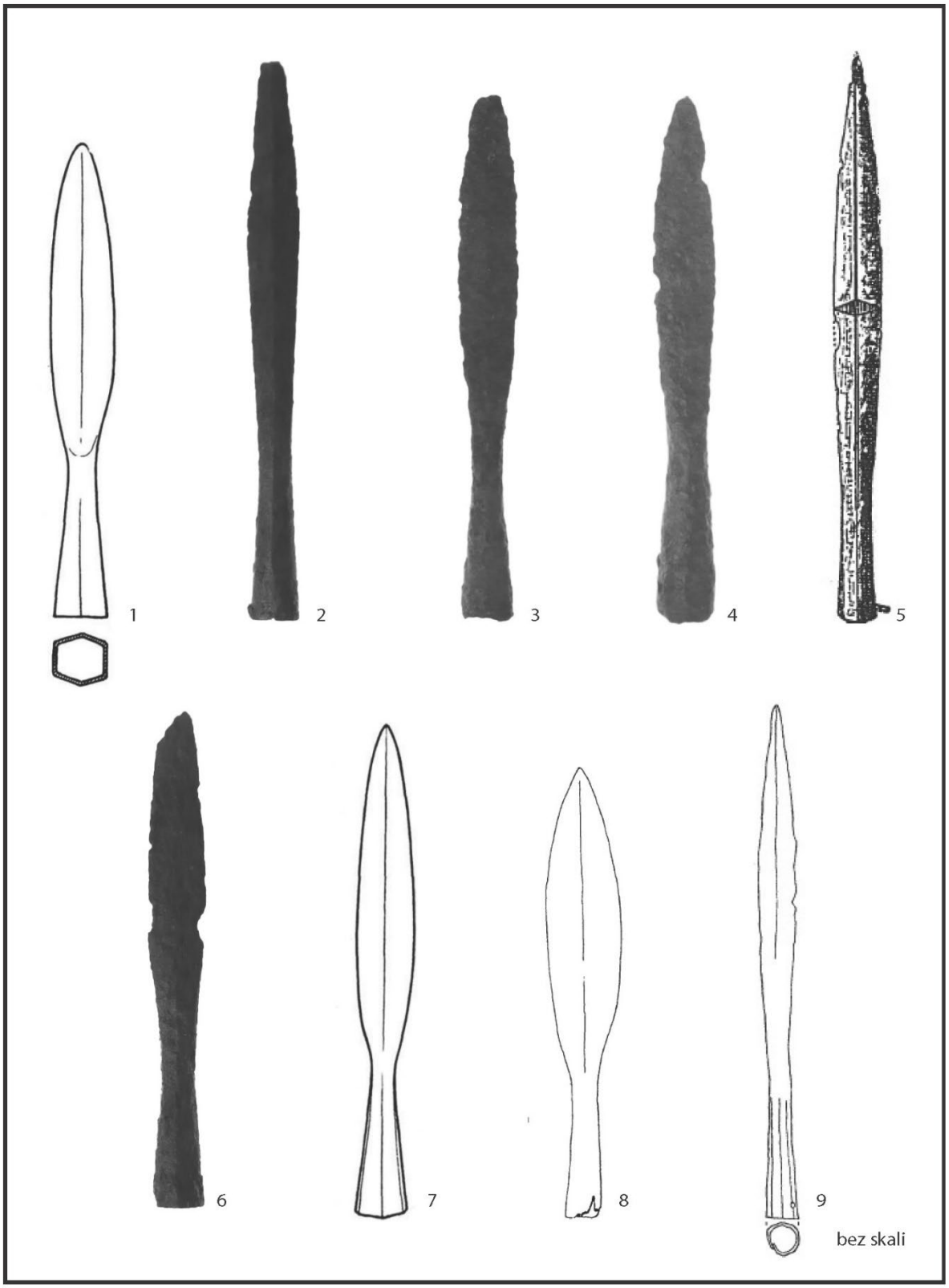

Tabl. 9.41A - Analogie do włóczni typu IIIB.10c.D. 1 - Mal'oe Terjuschevo, 2 - Hemese, 3, 4 - Hörsne, 5 - Enns, 6 - Vallstena, 7 - Nowogród Wielki, 8, 9 - Pomorze Zachodnie.

Drugi zabytek niestety zaginął (tabl. 41: 2, *nr inw. brak*) i znany jest tylko z archiwalnej fotografii. Jego długość całkowita to 40 cm, długość liścia: 26,5 cm, a największa szerokość 3 cm. Niniejszy grot pochodził z tych samych podwodnych badań rozpoznawczych prowadzonych w 1961 roku.

Zabytki reprezentują typ V w podziale Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54-55] W podziale Świątkiewicza odpowiadają natomiast typowi Va1 [Świątkiewicz 2002, 167]. W podziałach stworzonych dla Skandynawii będą one zbieżne z typem B [Petersen 1919, s. 23], L9 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 96-97], i grupą VII.2C [Solberg 1984, s. 87].

Analogie, które odnaleziono w publikowanych materiałach stanowi grot podjęty w Rosji na stanowisku Mal'oe Terjuschevo (ros. Малое Терюшево) (tabl. 9.41A: 1) [Кирпичников 1966, tabl. 9: 6] oraz trzy zabytki pochodzące z Gotlandii z miejscowości Hemese (tabl. 9.41A: 2) i Hörsne (tabl. 9.41A: 3, 4) [Thunmark Nylen 1998, taf. 240: 5, taf. 306: e, i].

Tak jak we wcześniejszym przypadku, możemy zauważyć, że groty z sześciokątną i ośmiokątną tuleją występuję głównie na Pomorzu i w Wielkopolsce z naciskiem na jezioro Lednica, co prawdopodobnie jest spowodowane ilością znalezisk. Widać także, że jest ich trochę na Gotlandii. Wydaje się dopuszczalnym uznanie lokalnej proweniencji zabytku. Możliwe, że do wariantu IIIB.10c.D należy zabytek z Enns w Norwegii (tabl. 9.41A: 5) [Norgard-Jørgensen 1999, s. 66, abb. 38: 2] oraz Vallstena na Gotlandii (tabl. 9.41A: 6) i z Nowogrodu Wielkiego w Rosji (tabl. 9.41A: 7) [Thunmark Nylen 1998, taf. 240: 4; Кирпичников 1966, tabl. 9: 8]. Te dwa ostatnie zostały opublikowane bez rysunku przekroju tulei i z tego powodu nie można wykluczyć, że była ona ośmiokątna. Ostatecznie chciałbym, abyśmy zwrócili uwagę, że dwa bardzo podobne groty odróżniające się ośmiokątnym kształtem tulei pochodzą z Pomorza Zachodniego (tabl. 9.41A: 8, 9) [Świątkiewicz 2002, s. 164, tabl. VII: 9; tabl. VIII: 4]. W tej szerszej perspektywie przypisanie lednickiego wytworu zarówno lokalnym warsztatom, jak i jakiemuś warsztatowi zlokalizowanemu w jednym z krajów Europy środkowo-północno-wschodniej wydaje się również dopuszczalne. W taki właśnie sposób będziemy go traktować w dalszej części rozprawy.

6.4.8.4 Wariant IVC.10c.D.

Następna opisywana grupa posiada znacznie większe liście — są one zarówno dłuższe, jak i szersze w stosunku do wymiarów tulei. Przekrój liścia jest podwójnie daszkowaty, natomiast tulei sześciokątny. Zbiór ten reprezentuje jeden zabytek (tabl. 42, nr inw. MPP/A/35/83), zachowany

w stosunkowo dobrym stanie. Lekkie ubytki spowodowane korozją są widoczne na wylocie osady oraz wzdłuż krawędzi liścia. W centralnej części obu płazów widoczne są ślady dziwerowania. Grot był długi na 37 cm, liść na 28,7 cm, a szerokość wynosiła 5,2 cm. Ważył 358,6 grama.

Do odnalezienia przedmiotu doszło w 1983 roku podczas prac podwodnych prowadzonych na moście wschodnim przez Andrzeja Kolę oraz Gerarda Wilke [Wilke 2018, s. 63, 192]. Z tego względu możemy przypuszczać, że jego chronologia będzie przypadać na okres pomiędzy poł. X a poł. XI wieku, z odpowiednimi, wspomnianymi już kilkukrotnie zastrzeżeniami związanym z ówczesnymi możliwościami dokumentacji nawarstwień pod wodą.

Zabytek został przyporządkowany do typu V [Nadolski 1954, s. 54-55]. Odpowiada on również wariantowi Va2 w podziale Świątkiewicza [Świątkiewicz 2002, s. 42-44]. Może on również być zaklasyfikowany jako typ C [Petersen 1919, s. 24], L7 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 96-97] oraz VII.2C [Solberg 1984, s. 87].

W dostępnej literaturze nie natrafiono na zbieżne zabytki. Pod względem ukształtowania liścia i jego stosunku długości do tulei jest jeden wyrób z Estonii, odnaleziony w miejscowości Kaarma, jednakże jest on węższy i dodatkowo ozdobiony na okrągłej w przekroju (!) tulei ornamentem geometrycznym wykonanym w technice tauszowania (tabl. 9.42A: 1) [Tvaouri 2012, s. 195, fig.163: 3]. Nie wydaje się, by można go było traktować jako zbieżny wyrób. Mając na uwadze to, co przeczytaliśmy powyżej w temacie wielokątnych tulei, wydaje się najbardziej prawdopodobnym założyć, że mamy do czynienia z produktem miejscowym.

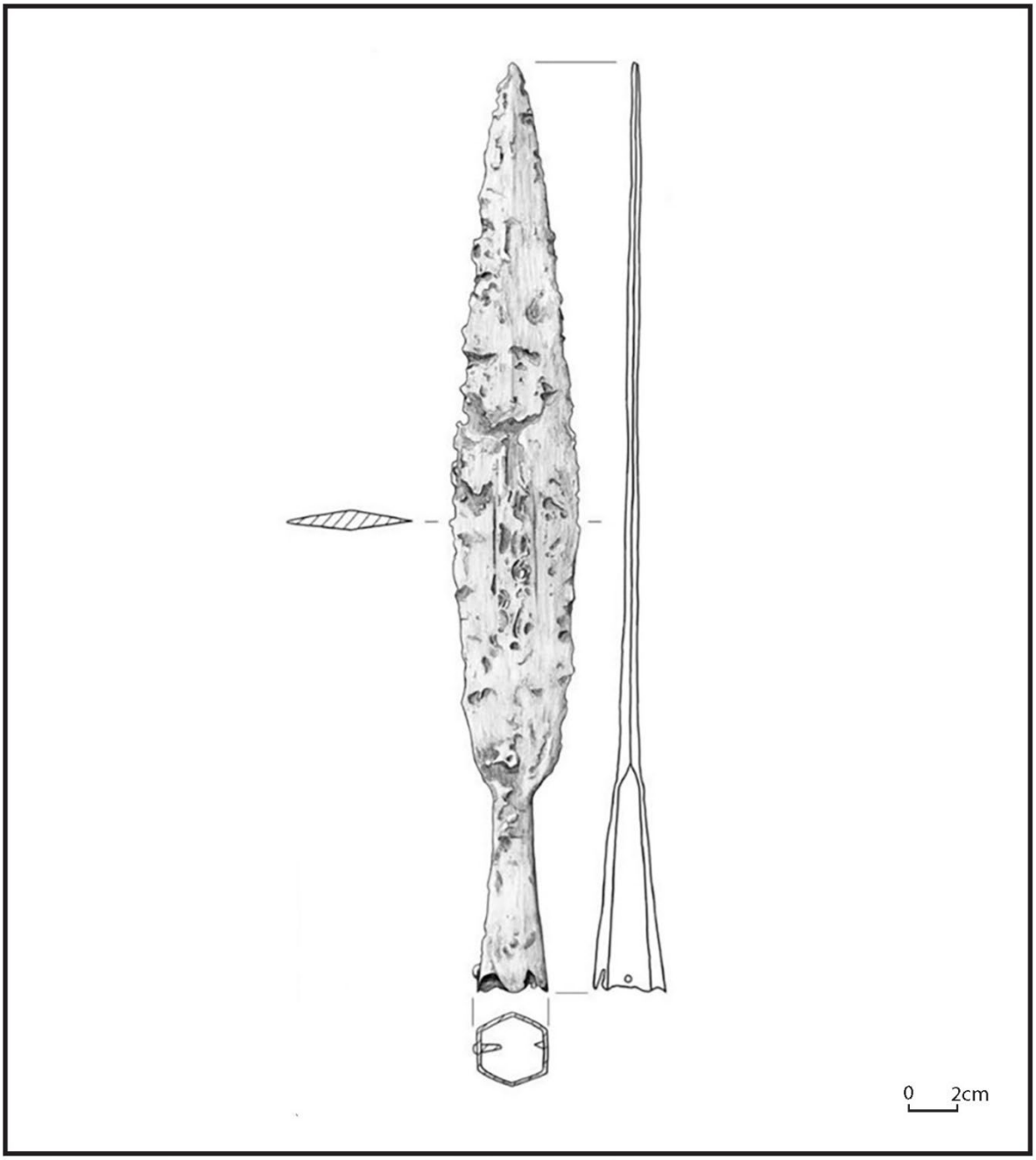

Tabl. 9.42 - Włócznia typu IVC.10c.D z lednickiego kompleksu osadniczego.

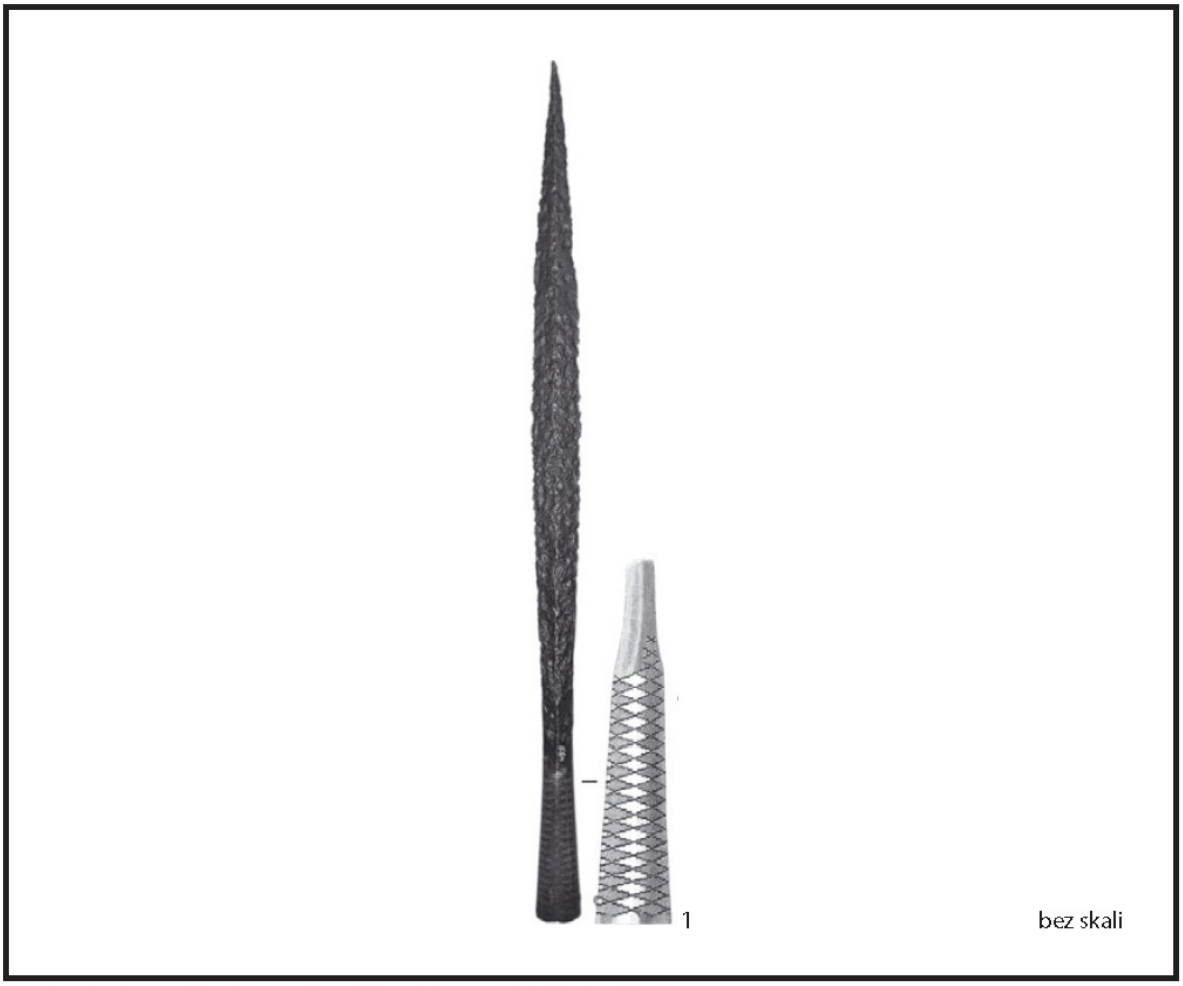

Tabl. 9.42A - Analogia do włóczni typu IVC.10c.D. 1 - Kaarma.

6.4.8.5 Wariant IIIB.10c.F.

Ostatni podtyp wyróżniony w ramach typu 10 stanowią groty o liściach dłuższych i szerszych niż tuleja, o przekroju dwudaszkowym oraz z tuleją w górnej partii wielokątną, a w dolnej — okrągłą. Reprezentowany jest przez niewielki zabytek (tabl. 9.43, nr inw. MPP/A/9/02), zachowany w dość dobrym stanie; jedynie na tulei widoczne są nieznaczne zniszczenia spowodowane korozją. Jego całkowita długość wynosiła 26,1 cm, długość liścia to 15,5 cm, a szerokość 2 cm, ważył 97 gram. Włócznia ta została odnaleziona podczas badań podwodnych prowadzonych w 2002 roku przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke na reliktach mostu zachodniego. Badania miały charakter prospekcyjny, gdzie zabytki były wydobywane z dna z użyciem wykrywacza metalu [Wilke 2018, s. 52, 152]. Wydaje się prawdopodobnym, że zabytek mógł trafić do toni w trakcie jedynej potwierdzonej fazy użytkowania mostu (II poł. X w. – poł. XI wieku). Nie można jednak wykluczyć, że znalazł się tam w innych

okolicznościach (warstwa wydobycia nie została zadokumentowana). W związku z tym przy jego datowaniu pozostaje nam oprzeć się na ustaleniach poczynionych przy określaniu chronologii włóczni wyglądających podobnie.

W podziale formalnym grot odpowiada typowi V [Nadolski 1954, s. 54-55]. Zbieżny jest z typem A [Petersen 1919, s. 22], oraz L9, ponownie, nie uwzględniając braku obecności rowków [Norgard-Jørgensen 1999, s. 96-97]. Wydaje się najbliższy grupie VII.2C [Solberg 1984, s. 87], ale odróżnia go bardziej zbliżona szerokość liścia do tulei niż w klasycznym typie. Zbieżne jest natomiast wyraźne przejście osady w liść i widoczna grań.

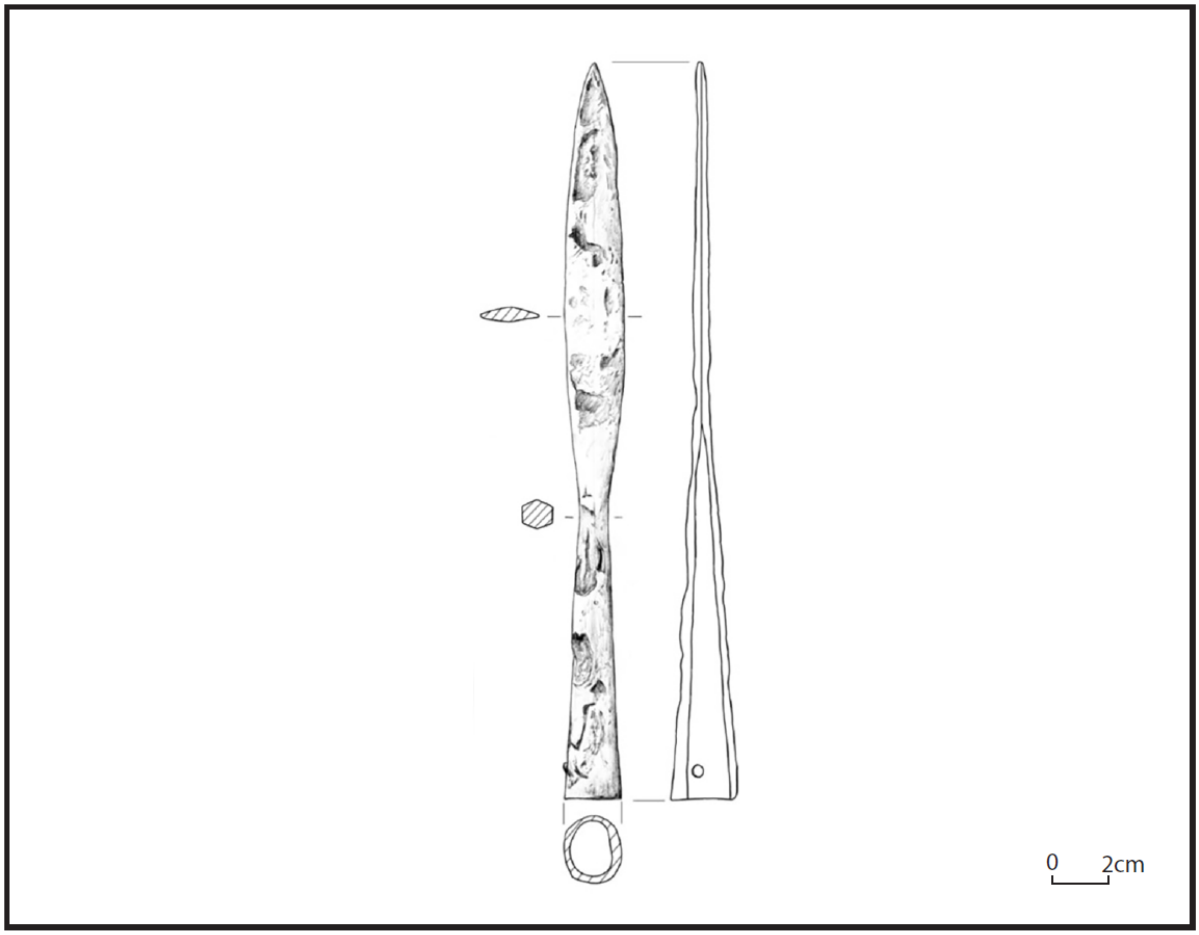

Tabl. 9.43 - Włócznia typu IIIB.10c.F z lednickiego kompleksu osadniczego.

Wspomniana proporcja szerokości liścia do tulei jest natomiast w lednickim zabytku zbieżna z grupami VI.3A i VI.4 w podziale B. Solberg. Ponownie sprawa jest niejednoznaczna, ponieważ liść dwa razy szerszy od tulei (proporcja 2.0), tak jak w naszym zabytku, stanowi akurat wartość graniczną pomiędzy typami. Lednicki egzemplarz odróżnia proporcja długości tulei w stosunku do liścia. Dodatkowo, w większości egzemplarzy typu VI przejście tulei w ostrze jest

kwadratowe, a w naszym przypadku sześcioboczne. Wydaje się zatem słuszne poszukiwanie analogii do niniejszego zabytku pośród typu VII2.C [Solberg 1984, s. 57-60, 87].

Chociaż tuleje w odmianie F, czyli o wielokątnej górnej części i okrągłej dolnej, występują dość powszechnie w krajach bałtyckich oraz w Skandynawii, to w publikowanej literaturze zazwyczaj pojawiają się one w zestawieniu z trójkątnymi liśćmi, zaliczanymi w niniejszej pracy do typów 5 i 6. Nieco odmiennie wygląda sprawa w kontekście typu 10, do którego nie odnaleziono bezpośrednich analogii, co może również wynikać ze stanu badań. Próbując zakreślić miejsce powstania lednickiego znaleziska może nam pomóc obszar występowania całego typu 10, który został przedstawiony powyżej. W tym kontekście najbardziej prawdopodobne wydaje się lokalne lub ogólnoeuropejskie pochodzenie zabytku.

6.4.9 Typ 14.

W typie 14 znajdują się okazy z maksymalną szerokością w połowie wysokości, o krawędziach zarówno dolnych, jak i górnych poprowadzonych prosto. Tylko jeden zabytek o tak charakterystycznie ukształtowanym liściu został odnaleziony w lednickim kompleksie osadniczym.

6.4.9.1 Wariant IIIB.14c.A.

Jedyny wariant tego typu reprezentowany jest przez grot o liściu dłuższym i szerszym aniżeli tuleja, przekrój liścia jest dwudaszkowy, tulei - okrągły. Zabytek ten (tabl. 9.44*, nr inw. MPP/A/88/99*) jest w doskonałej kondycji, brakuje jedynie samego czubka grotu oraz

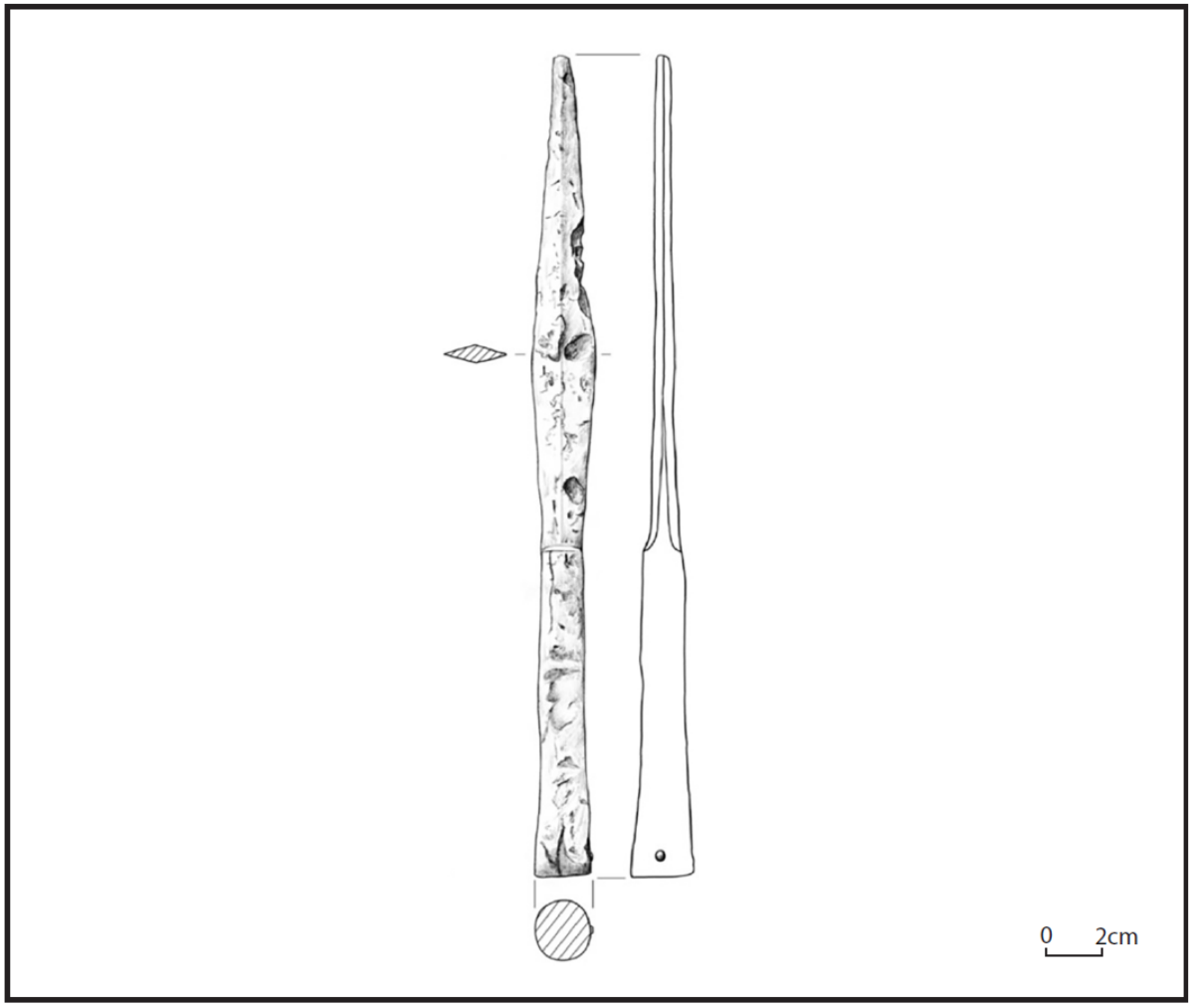

Tabl. 9.44 - Włócznia typu IIIB.14c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

nieznaczne ubytki widoczne są na krawędziach. Jego długość to 29,5 cm, długość liścia 18,8 cm, a największa szerokość 2,3 cm. Waży 127 gram. Został on podjęty z wody podczas prac prospekcyjnych prowadzonych w 1999 roku. Pochodzi on z linii mostu zachodniego, co daje asumpt, by przyjąć jego chronologię na okres od połowy X do połowy XI wieku, nie jest to jednak całkowicie pewne, ponieważ nie została uchwycona warstwa kulturowa, w której zalegał [Wilke 2018, s. 204].

W najstarszym podziale typologicznym powstałym dla obszaru Polski brak jednoznacznej grupy, do której można by było przyporządkować niniejszy grot. Wydaje się, że ze względu na romboidalny kształt będzie mu najbliżej do typu III [Nadolski 1954, s. 54]. Posługując się podziałami dla innych regionów również nie możemy mieć pewności przy przydzielaniu do poszczególnych odmian. Jedyna klasyfikacja, która w pewnym stopniu uwzględnia takie zabytki, to wielokrotnie przywoływane opracowanie Solberg. Według jej podziału nasz zabytek odpowiadałby grupie XI [Solberg 1984, s. 135]. Różnicę stanowi bardziej zbliżona długość liścia w stosunku do długości tulejki, niż ma to miejsce w zabytkach z Norwegii. Odmienny jest także kształt szyjki.

Znalezisko z Lednicy jest także zbliżone do grupy VII.2C, ale z tą różnicą, że szerokość ostrza do szerokości tulei jest bardzo zbliżona (proporcja 1.6 : 1.0), gdzie dla zabytków skandynawskich proporcja ta wynosi minimalnie 2.4 : 1.0 [Solberg 1984, s. 87].

Analogiczne zabytki pochodzą z Gotlandii i odnaleziono je w miejscowości Hejdeby oraz Vallstena (tabl. 9.44A: 1, 2) [Thunmark Nylen 1998, taf. 250: 6, 304: 3]. Dwa groty w wariancie IIIB.14c.A odnaleziono także na Rusi (tabl. 9.44A: 3, 4) [Кирпичников 1966, tabl. 2: 3, 5: 2]. Wariant ten należy do tych rzadziej wytwarzanych we wczesnym średniowieczu, co wpływa na nasze możliwości poznawcze. Kilka zabytków typu 14, lecz w innych wariantach, pochodzi z kolejnych ruskich stanowisk [Кирпичников 1966, tabl. 6: 5, 6, 7]. Znane są także dwa masywne egzemplarze z Islandii [Þrastarson 2022, s. 43, 51] oraz, o znacząco szerszym liściu, znalezisko z Grini w Opplandzie w Norwegii [Solberg 1984, pl. 15]. Jeden szwedzki zabytek pochodzi z Birki, jednak jego przynależność do typu 14, a nie 10, może wynikać ze stanu zachowania krawędzi. [Arbman 1940, taf. 8: 6]. Czyżby ponownie miała miejsce sytuacja, w której unifikacja uzbrojenia była tak daleko posunięta, że nie jesteśmy w stanie określić, czy przedmiot powstał w lokalnych warsztatach, czy w którejś z krain Europy środkowo-północno-wschodniej?

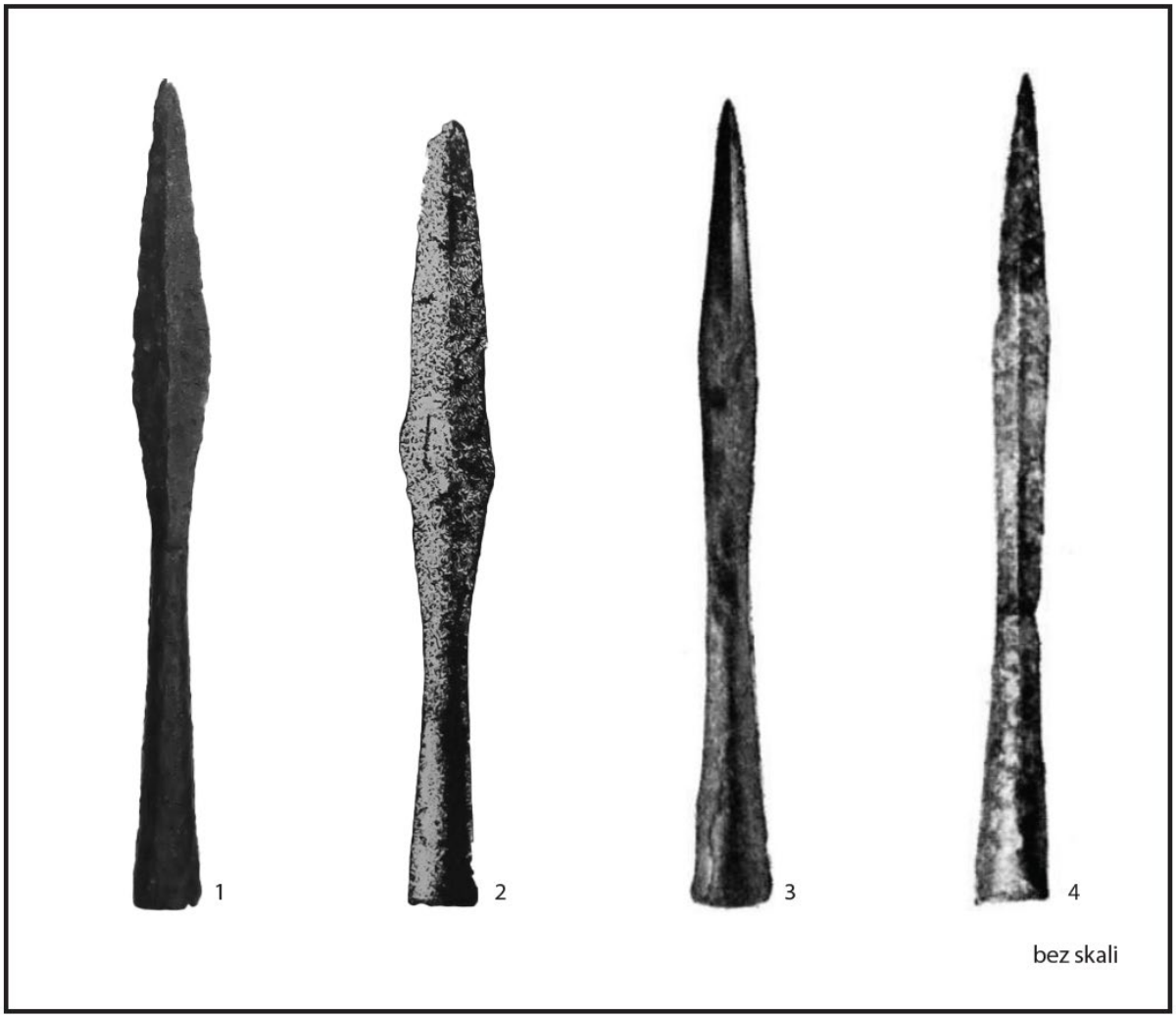

Tabl. 9.44A - Analogie do włóczni typu IIIB.14c.A. 1 - Hejdeby, 2 - Vallstena, 3, 4 - Ruś.

6.4.10 Typ 28.

Do typu 28 zostały zaklasyfikowane zabytki o dolnych krawędziach ukształtowanych esowato. Takie potraktowanie dolnych krawędzi (run) należy do rzadkości i może różnić się stopniem wygięcia poszczególnych „brzuszków" umownej litery S. Innymi słowy, mogą być one mniej lub bardziej obłe, różnej długości, jak i szerokości. Istotnym jest jednak podwójny załom, który jednoznacznie odróżnia te zabytki od tych o wklęsłej lub wypukłej dolnej krawędzi. W lednickim kompleksie znaleziono tylko jeden zabytek tego typu.

6.4.10.1 Wariant IVC.28c.A7.

Wariant ten gromadzi zabytki o liściu znacznie dłuższym i szerszym aniżeli te wymiary rejestrowane na tulei. Liść posiada dwudaszkowy przekrój, a tuleja okrągły. Dodatkowo tuleja „nachodzi" na liść.

Lednicki zabytek (tabl. 9.45, *nr inw. MPP/A/23/84*) zachowany jest nienagannie, a drobne ślady po korozji widoczne są jedynie na krawędziach ostrza. Na powierzchniach widoczny jest wzór w postaci „wilczych zębów", co wskazuje, że wykonano go techniką dziwerowania [Wilke 2018, s. 162]. Na jednej z powierzchni miały znajdować się dwa punktowe wgłębienia inkrustowane srebrem [Tokarski 2000, s. 85, kat: 62, ryc. VI:1]. Długość grotu wynosiła 43 cm (liścia: 33,5 cm), maksymalna szerokość 4,5 cm. Grot ważył 332 gramy. Do odnalezienia zabytku doszło podczas prac podwodnych prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke w 1984 roku. Został on podjęty z reliktów mostu wschodniego, co — przy braku zarejestrowania warstwy, z której pochodził — pozwala jedynie hipotetycznie zawęzić jego chronologię do okresu pomiędzy połową X a połową XI wieku. [Wilke 2018, s. 59, 162].

Typologicznie odpowiada on typowi III w podziale Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54]. W systematyzacji Jana Petersena byłby uwzględniony do typu G [Petersen 1919, 29], w podziale Solberg do grupy IX.1A [Solberg 1984, 120]. Ze względu na zbliżony do deltoidalnego kształt liścia może on odpowiadać typowi L10 lub L11 w podziale Norgard-Jørgensen. Brak możliwości przypisania do konkretnej z odmian wynika z długości lednickiego znaleziska, które znajduje się w strefie granicznej pomiędzy tymi dwoma typami [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97-98].

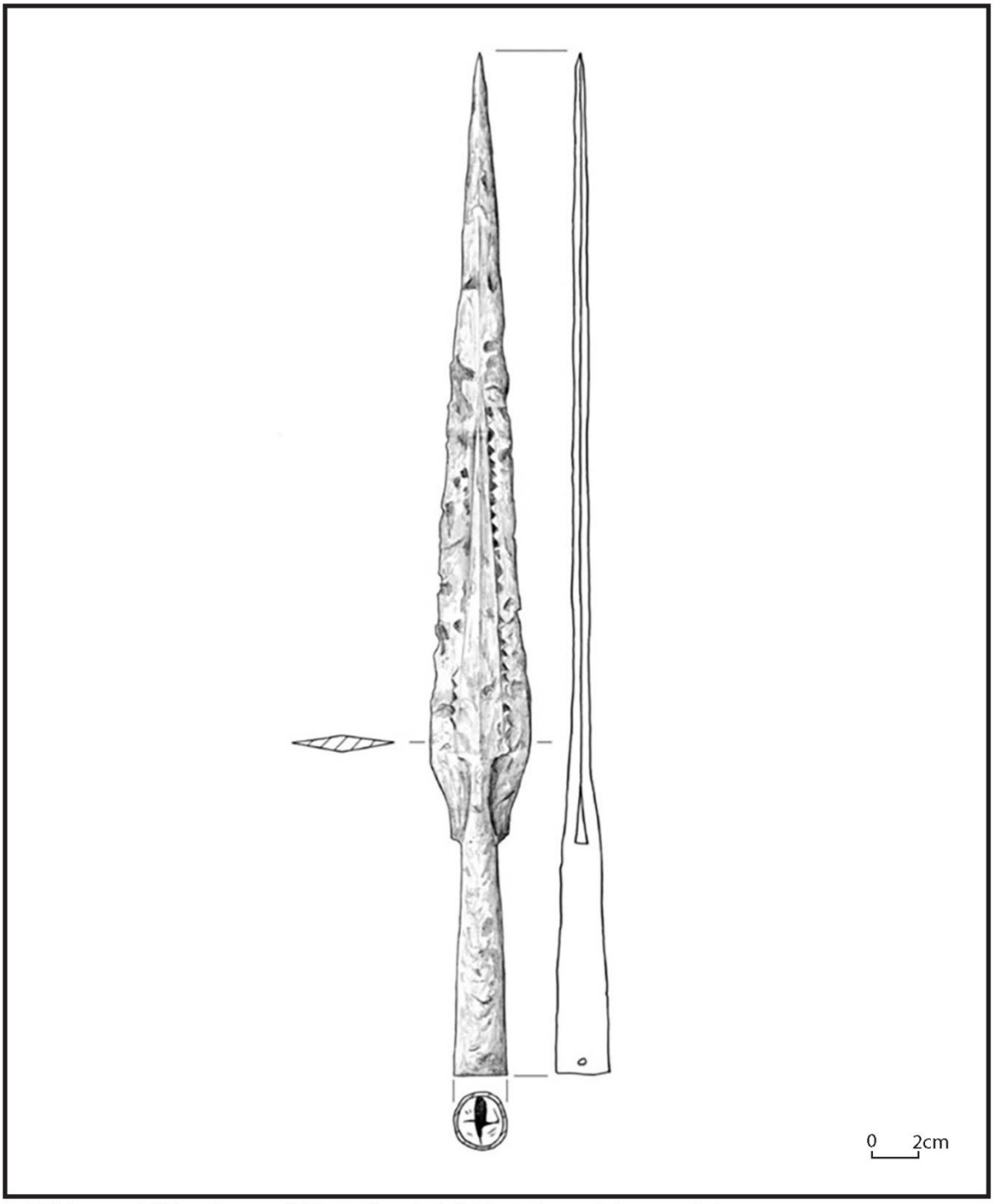

Tabl. 9.45 - Włócznia typu IVC.28c.A7 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Wydaje się, że lednicki zabytek stanowi unikat i studia nad jego proweniencją sprowadzimy do kwestii detali. Aspekt kontynuacji profilu tulei na powierzchnię liścia został już omówiony powyżej i występuje on głównie wśród zabytków z Gotlandii (tabl. 9.36A: 1) [Thunmark Nylen 1998, taf. 248: 4], Pomorza Zachodniego (tabl. 9.36: 2) [Swiątkiewicz 2002, s. 167, tabl.X: 6] i Pomorza Przedniego (tabl. 9.36A: 3) [Wilke 2021, s. 406, ryc.4: 2]. Mamy z nim do czynienia

także na zdobionych wyrobach typu 5 i 6 pochodzących z krajów bałtyckich, Finlandii i Szwecji. Pozostałe elementy grotu, takie jak dziwerowana konstrukcja liścia, czy okrągła w przekroju tuleja, wydają się być za mało charakterystyczne, aby mogły nam pomóc w naszych rozważaniach. Ponieważ znalezisko jest wyjątkowe, musi pozostać wyłączone z rozważań nad proweniencją.

6.4.11 Typ 29.

Ostatni typ stanowią groty o dolnych krawędziach zróżnicowanych, co oznacza, że jedna strona różni się od drugiej sposobem ukształtowania. Do tej pory udało się odnaleźć w literaturze tylko cztery takie zabytki, gdzie maksymalna szerokość znajduje się w dolnej części liścia i po jednej stronie dolna krawędź jest prosta, a po drugiej wklęsła, górne krawędzie są proste. Trzy z nich pochodzą z lednickiego kompleksu osadniczego.

6.4.11.1 Wariant IIIB.29c.A.

Pierwszy wariant grupuje znaleziska o liściu dłuższym i szerszym aniżeli tuleja, o przekroju liścia dwudaszkowym i okrągłej tulei. Lednicki egzemplarz (tabl. 9.46, *nr inw. MPP/A/18/94*) został wykonany w technice dziwerowania i w związku z tym, na jego płazach widoczny jest wzór w postaci „wilczych zębów". Całkowita długość grotu wynosiła 40,3 cm, długość liścia to 28 cm, szerokość 4,8 cm. Ważył 396 gram. Do odkrycia doszło w 1994 roku podczas prac podwodnych prowadzonych przez Gerarda Wilke i Andrzeja Kolę. Zabytek został podjęty podczas prospekcji i w związku z tym jego dokładny kontekst zalegania nie został zarejestrowany [Wilke 2018, s. 164]. W tej sytuacji ustalenia chronologiczne muszą odnosić się do analogii.
Formalnie zabytek odpowiada typowi III w klasyfikacji Andrzeja Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 54]. W innych podziałach typowi M [Petersen 1919, s. 35] typowi K/M o proporcjach 1:2,8 [Fuglesang 1980, 30-31]. Zaliczyć go można do wariantu L10 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97] oraz grupy VII.2B [Solberg 1984, s. 86].

6.4.11.2 Wariant IVC.29c.D.

W tym zbiorze znajdują się groty o liściu znacząco dłuższym i szerszym aniżeli tuleja. Liść w przekroju jest dwudaszkowy, natomiast tuleja sześciokątna.

Lednicki egzemplarz (tabl. 9.47, *nr inw. MPP/A/6/99*) zachował się w dobrym stanie. Składał się on z rdzenia złożonego z kilku zgrzanych warstw, w tym jednej widocznej na

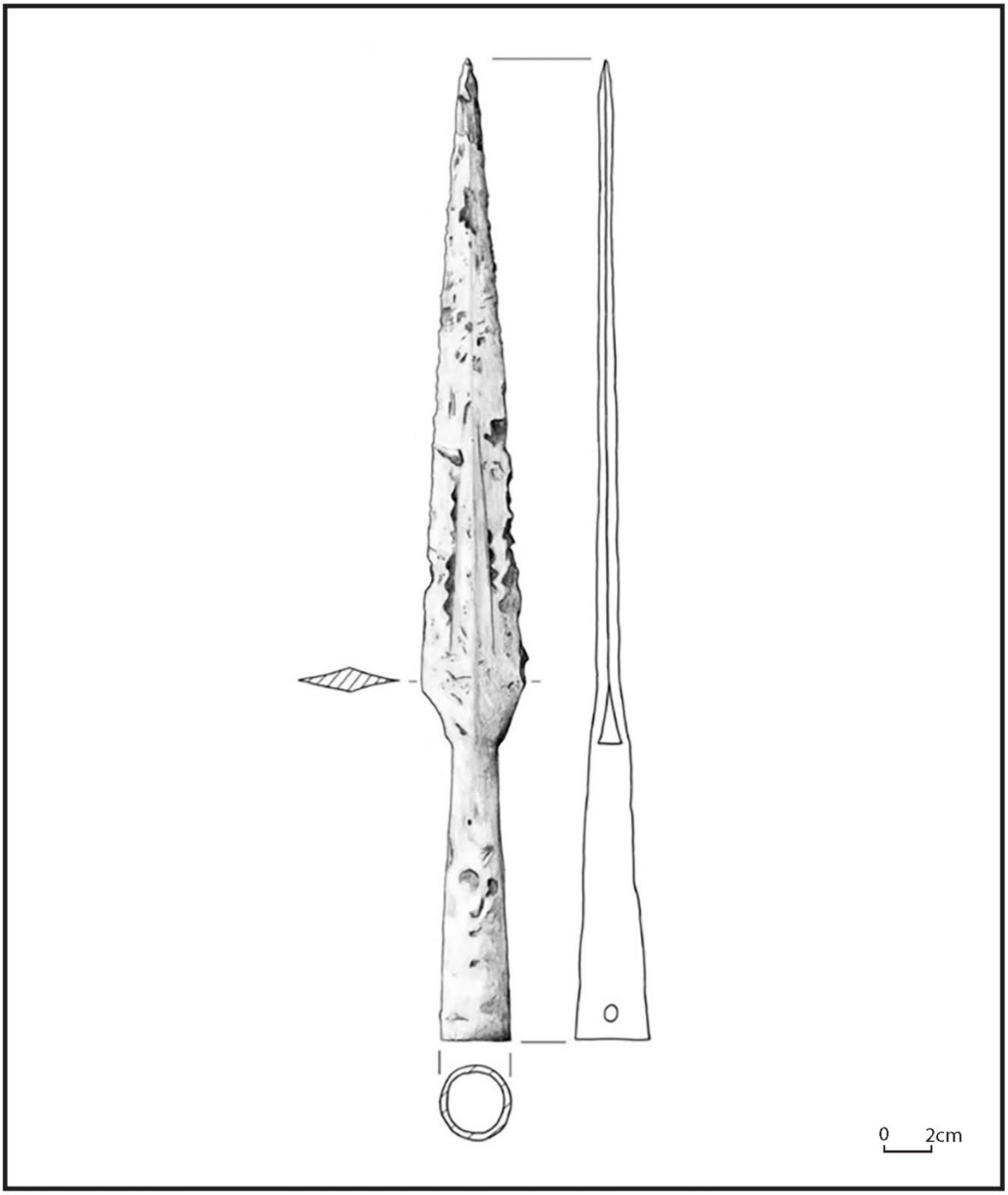

Tabl. 9.46 - Włócznia typu IIIB.29c.A z lednickiego kompleksu osadniczego.

powierzchni pod postacią „wilczych zębów" oraz ostrza. Długość grotu to 49,5 cm (liścia 38,5), maksymalna szerokość liścia 4,3 cm. Ważył 290 gram. Do jego odkrycia doszło w 1999 roku podczas prac podwodnych o charakterze penetracyjnym [Wilke 2018, s. 59, 170]. Zabytek stanowi znalezisko luźne i jego chronologia będzie rozstrzygana per analogiam.
Nie będzie zaskoczeniem, że odpowiada on typowi III [Nadolski 1954, s. 54]. W podziale dla broni ze Skandynawii można go przypisać typowi M [Petersen 1919, s. 35] typowi K/M o

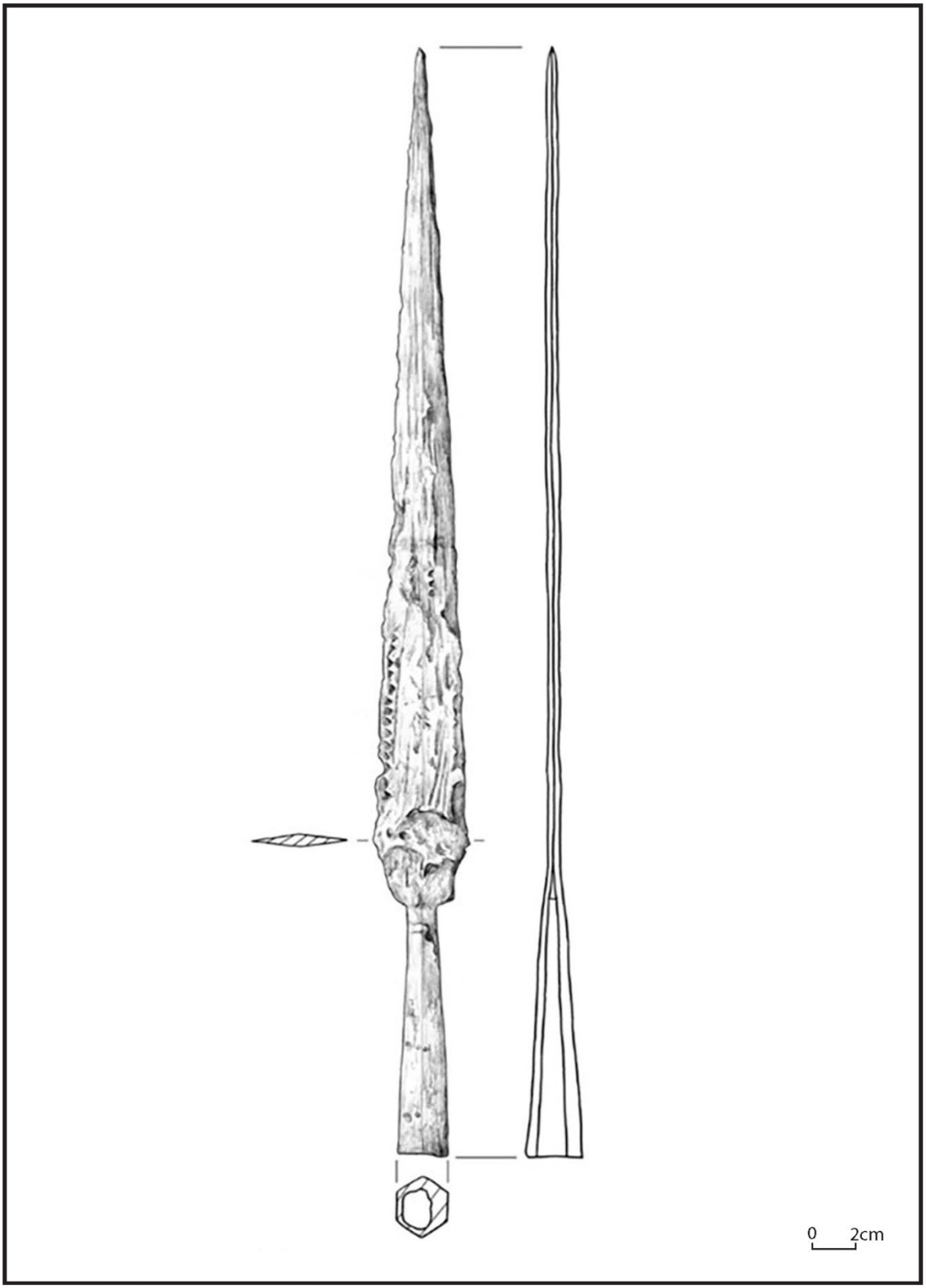

Tabl. 9.47 - Włócznia typu IVC.29c.D z lednickiego kompleksu osadniczego.

proporcjach 1:3,4 [Fuglesang 19xx, ss]. Zaliczyć go można do odmiany L11 [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97-98] oraz grupy VII.2B [Solberg 1984, s. 86].

Tabl. 9.48 - Włócznia typu IIIB.29c.D7 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Tabl. 9.49 - Włócznia typu IIIB.29c.A lub D z Stengade w Danii.

6.4.11.4 IIIB.29c.D7.

Ostatni wariant to groty o liściach dłuższych i szerszych aniżeli tuleja. Przekrój liścia jest dwudaszkowy, natomiast tuleja sześciokątna i przedłużona na liść. Zabytek lednicki (tabl. 9.48, *nr inw. MPP/A/152/3/20*) również zachował się w doskonałej kondycji, jedynie niewielkie ubytki widoczne są na krawędziach liścia. Na jego powierzchni był widoczny wzór w postaci „wilczych zębów" oraz pasów przebiegających równolegle do krawędzi ostrza, oznacza to, że wykonano go z kilku zgrzanych ze sobą kęsów stali. Całkowita długość zabytku wynosi 48,5 cm, długość liścia 35,7 cm, maksymalna szerokość 4,5 cm.
Zabytek został odnaleziony w 2020 roku podczas podwodnych prac wykopaliskowych prowadzonych na tak zwanym moście na wyspę Ledniczkę przez Andrzeja Pydyna i Mateusza Popka. W pierwszej typologii stworzonej dla obszaru Polski odpowiada on typowi III [Nadolski 1954, s. 54]. W podziale Jana Petersena można go przypisać typowi G [Petersen 1919, s. 29], w podziale Solberg do grupy IX.1A [Solberg 1984, s. 120]. Ze względu na zbliżony do deltoidalnego kształt liścia może on odpowiadać typowi L10 lub L11 (kolejny egzemplarz o długości znajdującej się w strefie granicznej) [Norgard-Jørgensen 1999, s. 97-98].

W trakcie kwerendy natrafiono zaledwie na jeden zabytek posiadający w ten sposób ukształtowane krawędzie i stanowi go grot pochodzący z Danii z miejscowości Stengade [Bronsted 1936, s. 151, fig. 61]. Należy on do odmiany IIIB.29c.A lub D. Jak widać, zarejestrowany zabieg stanowi jakąś wyjątkową i nie do końca jasną technologicznie cechę występującą przede wszystkim na znaleziskach z Ostrowa Lednickiego. W świetle obecnego rozrzutu znaleziska można nawet pokusić się o stwierdzenie, że duńskie znalezisko mogło stanowić import z zachodniej Słowiańszczyzny.

6.4.12 Podsumowanie.

W analizie uwzględniono 61 grotów włóczni, które zostały zaszeregowane do 43 wariantów. Aby możliwym było przeprowadzenie wstępnych studiów nad ich proweniencją należało przygotować nowy podział formalny, który ułatwił zestawianie ze sobą znalezisk. W efekcie tej pracy możliwym było ustalenie, że większość z nich wydaje się stanowić wyroby lokalnych warsztatów płatnerskich. Jako takie zaklasyfikowano siedem wyrobów. Kolejnych 12 może stanowić wyroby zarówno lokalne, jak i ogólnoeuropejskie, czyli możliwym było zaobserwowanie, że takie zabytki odnajdywane są w całej Europie. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku dwóch grotów, które mogły powstać lokalnie lub w jednym z warsztatów znajdujących się w kraju nad Morzem Bałtyckim, a w szerszym ujęciu — w Europie środkowo-północno-wschodniej. Ta ostatnia proweniencja została przyjęta dla następnych ośmiu znalezisk. Trzy groty zdobione tauszowaniem mogą pochodzić z warsztatów znajdujących się w kraju przylegającym do wspomnianego Morza Bałtyckiego, niestety nie jest obecnie możliwe ustalenie gdzie dokładnie były wytwarzane. Ostatecznie dla dziewięciu zabytków ustalenie sugerowanego miejsca ich pochodzenia nie jest obecnie możliwe, jednak niewykluczone, że pięć z nich to przedmioty powstałe na miejscu.

Tak duża liczba militariów wskazuje na obecność elit w lednickim kompleksie osadniczym, a zarazem pozwala na formułowanie interpretacji dotyczących administracyjnej funkcji ośrodka. Jeżeli aż tak wiele z nich powstało lokalnie, to stanowią one informację o rzemieślniczo-produkcyjnym znaczeniu LKO. Nie można wykluczyć, że przynajmniej część wyrobów stanowiła importy, co z kolei pozwala na prowadzenie rozważań nad aspektami handlowymi. Ostatecznie kontekst zalegania większości z nich na dnie jeziora Lednickiego wskazuje na ich znaczenie jako przedmiotów związanych z wierzeniami.

6.5 Kiścień.

W lednickim kompleksie osadniczym archeolodzy odnaleźli wyjątkowy przedmiot wykonany z poroża. Posiadał on gruszkowaty kształt oraz tunel wywiercony przez środek wzdłuż jego dłuższej osi. Zabytek jest interpretowany jako kiścień, a znajdujący się w jego wnętrzu otwór służył zapewne do zamocowania rzemienia lub sznura. Powierzchnia przedmiotu została wygładzona i wypolerowana, a następnie umieszczono na niej znaki. Dwa z nich reprezentują trójząb (tryzub) Rurykowiczów z odgiętymi na zewnątrz bocznymi zębami, a dwa kolejne posiadają formę krzyża lub "X". Wszystkie wzory wykonano techniką rycia [Banaszak i in. 2029, s. 90].

Tabl. 10.1 - Kiścień z lednickiego kompleksu osadniczego.

Wysokość zabytku wynosiła 9,2 cm, największa średnica 5 cm, natomiast szerokość otworka to 1,5 cm. Typologicznie należy on do kiścieni typu 1 w klasyfikacji Anatolija Kirpicznikowa [Кирпичников 1966, s. 57].

Do jego odkrycia doszło pomiędzy 1931 a 1935 rokiem podczas eksploracji znajdującego się na Grodzisku na Ostrowie Lednickim cmentarzyska (XI-XIV) stulecie. Badania były prowadzone przez Kazimierza Żurowskiego. Dokładny kontekst zabytku nie jest możliwy do ustalenia, ponieważ część dokumentacji została zniszczona podczas działań wojennych. Wiemy

jednak, że w okresie dwudziestolecia badano jedynie cmentarzysko otaczające palatium, rozkopując przy okazji wyżej zalegające nawarstwienia. Późniejsi badacze Ostrowa Lednickiego wyrazili pogląd, że wykopy nie były eksplorowane do calca oraz ustalili okres funkcjonowania cmentarzyska. W blasku tych danych przyjęto chronologię zabytku pomiędzy XI a XIV wiekiem. Niestety granice te powinniśmy jeszcze bardziej poszerzyć, o X wiek, ponieważ zabytek mógł znaleźć się w grobie (o ile w ogóle w nim był) jako przedmiot rezydualny, przeniesiony ze starszych warstw np. w trakcie kopania jamy grobowej. W takiej sytuacji musimy brać pod uwagę cały okres użytkowania stanowiska.

Identyfikacja kiścieni początkowo przysparzała problemów i z tego względu w literaturze te przedmioty były często interpretowane jako inne wyroby. Większość odnaleziono w końcu XIX i pocz. XX w [Кирпичников 1966, s. 57]. Ich koczownicze pochodzenie było od początku zaznaczone w literaturze, zmieniały się natomiast interpretacje co do okresu czasu i co za tym idzie etnosu, który miałby zaszczepić ideę ich użytkowania u Słowian. Wpierw mieli być to Mongołowie, potem ludy z północnej lub północno-zachodniej Rosji. W połowie XX wieku zwrócono uwagę, że najstarsze znaleziska kiścieni z Europy spotykane są na południowym-wschodzie, nad dolną Wołgą i nad Donem a ich chronologia obejmuje okres już od IV wieku. Czyżby właśnie stamtąd trafiły na Ruś, gdzie spotykamy je w obiektach i warstwach datowanych na X wiek? Jest to dla nas istotne, ponieważ najbardziej zbliżone formalnie znaleziska do zabytku z Ostrowa Lednickiego pochodzą właśnie z tych stanowisk [Кирпичников 1966, s. 57].
Analogiczne wyroby za naszej wschodniej granicy określane są jako typ I i datowane są na X i XI wiek. Jak pisze sam autor publikacji Anatolij Kirpicznikow:

> *Dokładnie do tego i późniejszego czasu* (tj. X i XI w. – K.L.) *przypisana jest grupa kościanych kiścieni (typ 1, rys. 44, 1-9). Były one zazwyczaj jajowatego kształtu z podłużnym otworem wzdłuż osi, gdzie wstawiało się żelazny trzpień z pętlą na jednym końcu (dla połączenia ze sznurkiem lub rzemieniem), nitem po drugiej. Te kule, jak należało, były wykonane z najcięższej i najgęstszej kości – z poroża łosia. Już w drugiej połowie X w. rozprzestrzeniły się po całej Rusi (Nowogród, Ekimaucy). Używane są kościane kiścienie do XIII w. włącznie.* [Кирпичников 1966, 57, tłumaczenie K.L.]

> *Именно к этому и последующему времени относится группа костяных кистеней (тип I; рис. 44, 1—9). 12 Они обычно яйцевидной формы с продольным*

отверстием по оси, куда вставлялся железный стержень с петлей на одном конце (для скрепления с веревкой или ремнем), заклепкой на другом. Эти гири, как правило, сделаны из наиболее тяжелой и плотной кости — из рога лося. Уже со второй половины X в. устанавливается их общерусское распространение (Новгород, Екимауцы). Бытуют костяные кистени до XIII в. включительно. [Кирпичников 1966, 57].

Znalezisko lednickie to oczywiście tylko część robocza całego narzędzia, a właściwie jego połowa. Pierwotnie kula z poraża była zamontowana na sznurze, rzadziej łańcuchu lub rzemieniu, który to połączony był z drewnianą rękojeścią lub po prostu trzymany w dłoni. Sam sznur czy jego zamiennik mocowano do kuli albo go przywiązując lub przy pomocy metalowego trzpienia (tabl. 10.2: 9). Taki zabytek w formie stożkowatej tulejki zakończonej uszkiem został odnaleziony np. na Donieckim Grodzisku [Кирпичников 1966, s. 58] oraz Nowogrodzie [Rokitowska, Wołoszyn 2001, s. 49].

W tematyce proweniencji zabytków nieco informacji dostarczają wykopaliska prowadzone na stanowisku Serkel – Biała Wieża, znajdującym się nad Wołgą. Układ stratygraficzny tego miasta pozwala na wydzielenie warstw związanych z Tureckim osadnictwem datowanych na IX i X wiek, oraz warstw łączonych ze Słowianami (X i XI stulecie). W obu z nich zostały odnalezione kościane kiścienie. Te starsze posiadają kulisty kształt i są starannie oszlifowane i wygładzone (tabl. 10.2: 1-5). Brak tunelu sugeruje, że nie były one mocowane na żelaznym trzpieniu. Część znalezisk posiada natomiast uszko wyrzeźbione w samej kości prawdopodobnie do przymocowania sznura, rzemienia czy łańcucha [Кирпичников 1966, s. 59].

Z młodszych warstw pochodzą kiścienie jajowatego kształtu, analogiczne do wspomnianych zabytków z Rusi jak i z Ostrowa Lednickiego (tabl. 10.2: 6-8). Zdaniem Anatolija Kirpicznikowa może to świadczyć o południowo-wschodniej genezie tych przedmiotów [Кирпичников 1966, s. 59]. Rozumiem, że ciąg myślowy wspomnianego badacze opiera się na teorii ewolucji i dyfuzji, gdzie w społeczności Tureckiej/Chzarskiej miało dojść do zmiany formy przedmiotu na przestrzeni IX i X wieku, a następnie rozprzestrzenieniu nowej formy wśród Słowian i Rusów po tym jak kontakty pomiędzy tymi społecznościami mogły ulec intensyfikacji, np. po podboju kaganatu chazarskiego przez Światosława w 965 roku. Oczywiście ta kusząca teoria wymaga potwierdzenia dalszymi badaniami, co jednak nie leży ani w ramach tego opracowania, ani w możliwościach technicznych.

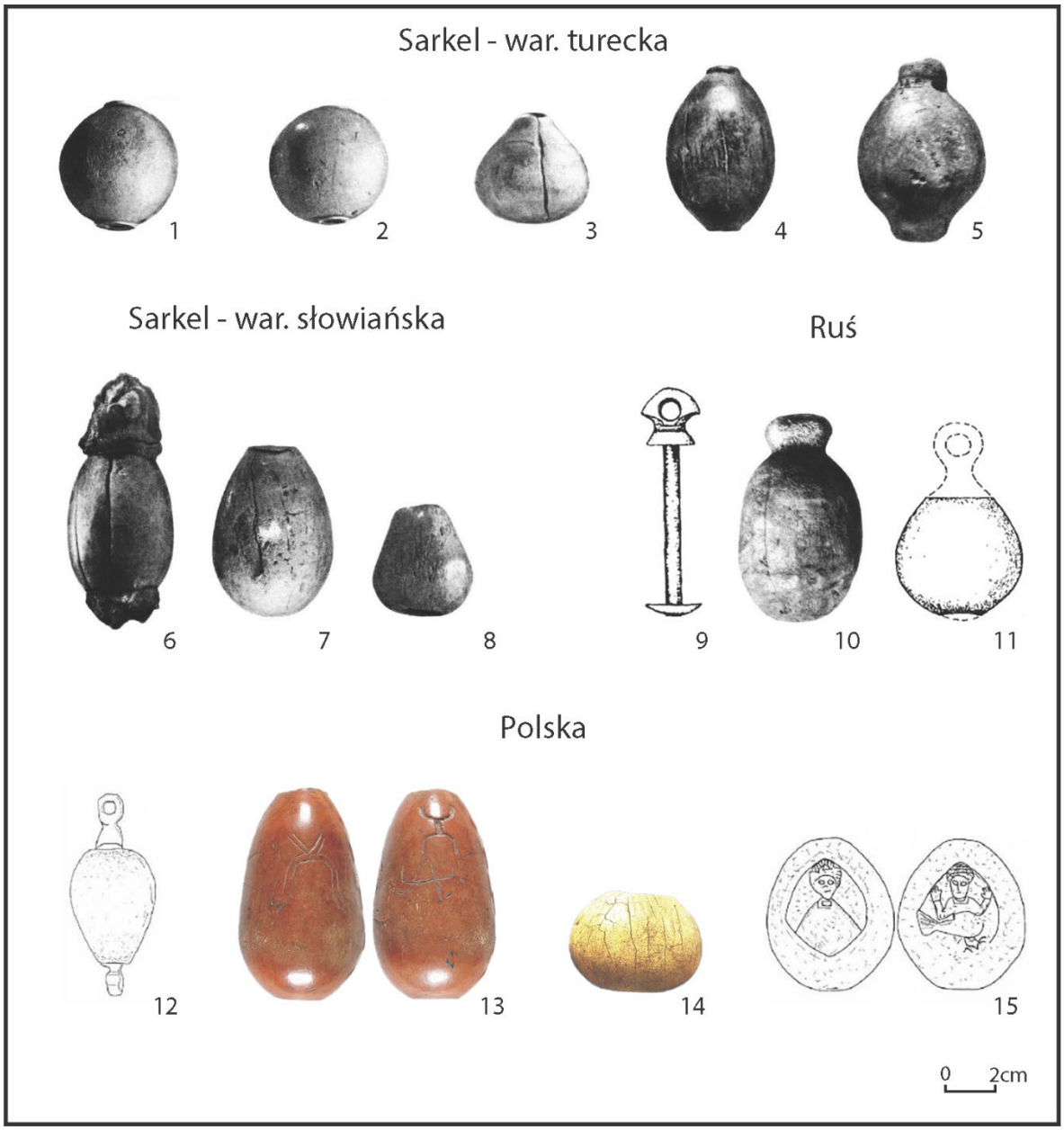

Tabl. 10.2 - Kiścienie analogie. 1, 2, 3, 4, 5, 6 ,7, 8 - Serkel, 9 - Nowogród, 10 - Żownino, 11 - Izjasław, 12 - Opole, 13 - miejscowość nieznana, prywatna kolekcja w Tarnowie, 14 - Pełnatycze, 15 - Czermno.

Kiścienie typu pierwszego najliczniej są odnajdywane w miejscowości Cimljanskaja czyli wspomniany Sarkel (Rostowska obl.) gdzie zarejestrowano 15 zabytków (tabl. 10.2: 1-8). Następnie w Nowogrodzie Wielkim (leningradzka obl.) z którego pochodzi 7 egzemplarzy. Z Połtawskiego obwodu pochodzą trzy kiścienie (tabl. 10.2: 10), z Pleśnika zwanego Podhorcami (Lwowska obl.) znane są dwa. Z pozostałych stanowisk po jednym wyrobie, a są to następujące miejscowości: Psków, Mińsk, Grodno, Czernihów, Żytomierska obl. (Rajki i owrócki ujezd.),

Chmielnicka obl. (Gorodiszcze, Werbićna), Stupnica (Drohobycka obl.), Ekimaucy (Mołdawia) [Кирпичников 1966, s. 59-60, 136-137].

Kiścienie znane są również z innych stanowisk z terytorium Polski. Spotykamy je na podkarpaciu na stanowiskach w Czermnie (pow. Tomaszów Lubelski) (tabl. 10.2: 15) oraz Pełnatycz (pow. Przeworsk) (tabl. 10.2: 14) [Kotowicz 2006, s. 53], więc obszarów we wczesnym średniowieczu znajdujących się na pograniczu dzierżawy Piastów i Rurykowiczów, lub wchodzących w skład księstw ruskich.

Jeden tylko zabytek, oprócz lednickiego, pochodzi z obszarów położonych na zachód od Wisły (tabl. 10.2: 12). Jest to kiścień odnaleziony w Opolu, wyjątkowy ponieważ zachował się wraz z żelaznym trzpieniem. Pochodzi z warstwy datowanej na 1 poł XI wieku [Gediga 1968, ryc 12:a].

Bardzo bliską analogię stanowi rogowy kiścień znajdujący się w kolekcji prywatnej Państwa Szymanowskich w Tarnowie, niestety nie jest możliwym określenie czy w ogóle pochodzi z polski, nie wspominając o kwestiach chronologicznych (tabl. 10.2: 13). Co interesujące na jego powierzchni znajduje się znak dwuzębu również łączonego z dynastią Rurykowiczów, z 2 poł XI lub początku XII wieku [Szpunar 1991, s. 92, ryc. 2:o; Kotowicz 2006, s. 54-56].

Kościane kiścienie spotykane również w Bułgarii Nadwołżańskiej [Хузин 1985, s. 183, tabl. LXII:6], Rumunii [Barnea 1967, s. 340, fig. 182:-17], Bułgarii [Йотов 2004, s. 109-111, obr. 61:661-685] oraz wspomnianego już Kaganatu Chzarskiego również poza Serkel, czyli ujmując sprawę właściwie dla terminologii archeologicznej z zespołów określanych jako kultura sałtowsko-majacka [Крыганов 1987, s. 63].

Bardziej precyzyjnych danych dostarcza sam kształt wyrytych na powierzchni zabytku trójzębów (tabl. 10.3: 1, 2). Pierwszy z nich posiada środkowy ząb w formie krzyża a pod nim silnie zatarte słabo widoczne dolne zakończenie. Boczne zęby są odgięte i obwiedzione obustronnym konturem. Drugi trójząb zachowany jest w jeszcze gorszej kondycji i został po nim tylko odgięty na zewnątrz ząb.

Zdaniem Siergieja Bielickiego przedmiot nie może być datowany później niż przełom XI i XII wieku, kiedy to zmienia się sposób wykonywania przedstawień trójzębów z konturowego na liniowy.

Dolną granicę chronologiczną ustanawia się na podstawie centralnej poprzeczki zwieńczonej znakiem krzyża. Trójząb w takiej formie był wykorzystywany przez Połocką gałąź rodu Rurykowiczów. W takiej sytuacji mógł on należeć kolejno do Izjasława Włodzimierzowicza (988-

1001) Wsieslawa Izjasławicza (1001-1003), Briaczysława Izjasławowicza (1003-1044) lub Wiesława Wraćislawowicza (1044 do 1101) [Белецкий 2012, s. 455][78].

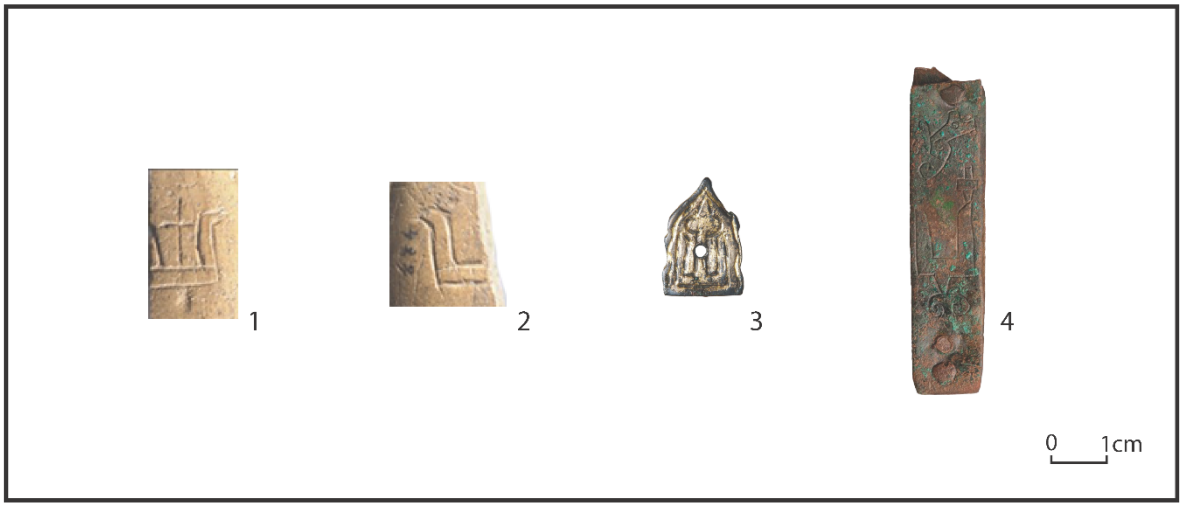

Tabl. 10.3 - Symbol Rurykowiczów na wybranych zabytkach z Polski.
1, 2 - Ostrów Lednicki, 3 - Giecz, 4 - Bodzia.

Poszukiwania analogii do znaków na powierzchniach kiścieni kierują nasz wzrok ponownie w stronę Białej Wieży. Na jednym z odnalezionych tam kiścieni było wyrytych 5 znaków, interpretowanych jako tamgi lub generalnie symbole władcy. Najlepiej widoczny był znak w postaci dwuzębu ze znajdującym się nad nim krzyżem [Артамонов 1958, 76, рис. 55]. Zdaniem Borysa Rybakowa taką formę znaku należy łączyć z Wsiewołodem Jarosławowiczem (1030 – 13.IV.1093, książę rostowski i suzdalski od 1054, czernihowski od 1077, wielki książe kijowski od 1078) i w związku z tym jego chronologia obejmuje 2 poł XI wieku. [Рыбаков 1940, s. 253—254].

Kilka znaków zostało wyrytych na kiścieniu z Mińska odnalezionego w miejskich warstwach datowanych na XII wiek [Белецкий 2012, s. 44].

Na kolejnym stanowisku, które jak się wydaje pozostawało pod panowaniem Rurykowiczów we wczesnym średniowieczu, pochodzi kościany kiścień z wyrytymi przedstawieniami. Mowa

[78] W swoim opracowaniu symboli heraldycznych z Rusi z 2012 roku Sergiej Bielicki posiłkuje się przerysem znaku umieszczonym na lednickim kiścieniu, gdzie nie zaznaczono ubytku znajdującego się poniżej dolnej poprzeczki. Na tej podstawie została ukuta teoria, że symbol ten nie posiadał nóżki i w związku z tym mógł należeć do żony jednego z wymienionych władców połockiej linii Rurykowiczów. Jest to o tyle ważne, że nie możemy wykluczyć iż rzeczywiście trójząb nie posiadał tego elementu. Drugie przedstawienie chociaż fragmentaryczne, również mogło nie posiadać tego elementu. W opracowaniu autor wskazuje na analogiczne symbole bez nóżki, które widzimy w cerkwi Blagoweschenskoj w Witebsku, oraz na plombach z Drohiczyna i Nowogrodu. Zabytki te datowane są na podstawie sposobu wykonania (pojedyncza linia ryta) na XII wiek [Белецкий 2012, 455].

tutaj o znalezisku z Czerwienia. Na jego powierzchni znajdowało się wyobrażenie mężczyzny i kobiety [Gurba, Czerpiński 1965, s. 238 - 241, ryc. 2; 3].

Znaki Rurykowiczów były nanoszone również na kiścienie wykonane z brązu. Znane są one z Rusi i na podstawie samego przedstawienia datowane na XII wiek. Przyjęta chronologia związana jest z przeświadczeniem, że znaki w formie litery II z krzyżem nad horyzontalnym ramieniem stanowią ewolucję wczesnych symboli Rurykowiczów. Mianowicie do 2 poł XII wieku stosowany był wyłącznie dwuząb. Analogiczne przedstawienia pochodzące z tego okresu znane są np. z pieczęci z imieniem Kirył z Wyszogordu [Кирпичников 1966, s. 63], drugą pieczęć znamy z Drohiczyna, obie datowane są najwcześniej od końca XI wieku, ale głównie na XII stulecie. [Рыбаков 1948, s. 250].

Zastanawiające może być, dlaczego prezentuję tutaj te analogie? Jest to związane z ustaleniami chronologicznymi. Widzimy teraz, że zjawisko umieszczania znaków, symboli i wyobrażeń na kiścieniach obejmuje okres minimum od początku XI do końca XII wieku, co może stanowić wskazówkę przy rozważaniach nad chronologią zabytku lednickiego.

W 1966 roku Anatolij Kirpicznkow pisał, że większość kościanych kiścieni należy datować na X i XI wiek. Sam rodzaj broni nabiera na popularności jednak dopiero w następnych stuleciach (100 na 125 zabytków datowanych jest na XII i XIII wiek), są to już głównie egzemplarze wykonane z metali [Кирпичников 1966, s. 63]. Nie jest to jednak zasadą, o czym świadczy znalezisko analogicznego rogowego wyrobu gruszkowatego kształtu z Brześcia, datowanego na XIII stulecie [Бекинеев 1993, s. 101, ris. 31:11; Лысенко 2001, s. 163, ris. 41:8].

Pewien trop przy rozważaniach chronologicznych mogą także dać przedmioty posiadające symbol trójzębu i pojawiające się we wczesnośredniowiecznych materiałach z obszaru polski. Z Piastami zapewne można łączyć znalezisko pozłacanej aplikacji z Giecza (tabl. 10.3:3) [Banaszak at al. 2019, s. 58-59], oraz ukucie końca pasa odnalezione w pochówku na cmentarzysku w Bodzi (tabl. 10.3:4) [Duczko 2018, s. 145-157]. Wydaje się, że oba te zabytki można datować na 1 poł XI stulecia.

Biorąc pod uwagę proponowaną przez Bieleckiego chronologię trójzębów (z krzyżem po środku i z odgiętymi bocznymi ramionami) na XI – XII wiek, z naciskiem na 1 poł. XI wieku, oraz dopuszczalny redeponowany charakter znaleziska lednickiego, łączenie go z okresem panowania pierwszych Piastów wydaje się bardzo prawdopodobne. W części syntetycznej tego opracowania, podczas budowania dalszych interpretacji będziemy mieć jednak na uwadze, że przedmiot może być wyrobem późniejszym.

W naszych rozważaniach dotyczących handlu i kontaktów interregionalnych zabytek będzie stanowił świadectwo powiązań ze wschodem. Ruska jego proweniencja wydaje się być bardzo czytelna.

Kirpicznikow sugeruje, że broń tego typu musiała być stosowana przez konnych wojowników, a rozprzestrzenienie znalezisk w strefie południowej Rusi może sugerować, że słowiańscy wojownicy używali ich do walk z koczownikami również wojujących ze grzbietu wierzchowców. ponad to obecność znaków panującego rodu, jak i wysoka jakość wykonania zwłaszcza późniejszych chronologicznie zabytków, czasem zdobionych srebrem jak i odlewanych w skomplikowane kształty, daje świadectwo że były to wyroby elitarne [Кирпичников 1966, 65]. Z tego punktu widzenie zabytek stanowi źródło przydatne do rozważań nad administracyjną funkcją lednickiego kompleksu osadniczego.

6.6 Elementy łuku kompozytowego.

Pośród pozostałości militariów z Ostrowa Lednickiego, znajdują się dwie nakładki na łuk refleksyjny. Obie zostały wykonane z poroża i posiadają formę wydłużonego owalu.
Pierwszą stanowi płytka barwy brązowej, nawet dobrze zachowana, jedynie na obu krótszych krawędziach widoczne są wtórne wyszczerbienia (tabl. 11.1: 1). Posiada wydłużony, owalny kształt o łagodnie wygiętych dłuższych bokach. W przekroju jest wklęsło-wypukła, a całą jej stronę wewnętrzną pokrywają żłobki. Na lekko wypukłej, gładkiej powierzchni górnej widoczny jest bardzo charakterystyczny ornament w postaci dwóch (nieco asymetrycznie) ustawionych rzędów okręgów z kropką w centrum [Dmochowski, Wrzesiński 2004, s. 315, 326].
Druga płytka posiada wydłużony kształt zbliżony do prostokąta z delikatnie zaoblonymi końcami (tabl. 11.1: 2; nr inw. *MPP/A/7/129/65*). Jedna z bocznych krawędzi okładziny, w rzucie z góry, jest lekko wypukła, druga natomiast prawie prosta. W przekroju zabytek jest wklęsło-wypukły. Powierzchnia zewnętrzna (górna) pozostała gładka, jedynie oba jej końce oraz jeden z boków posiadają siatkę drobnych i płytkich nacięć krzyżujących się ukośnie. Na tej powierzchni widać także ślady ciągów rys, równoległych do dłuższej osi przedmiotu, natomiast przy jednym z końców widoczne są krótkie rysy poprzeczne. Wydaje się, że powstały one podczas obróbki przedmiotu za pomocą prowadzonego prostopadle do krawędzi noża [Dmochowski, Wrzesiński 2004, s. 315]. Na dolnej powierzchni, czyli na części sklejonej z drewnianą bazą łuku, widoczne są V kształtne nacięcia, wykonane stosunkowo starannie. Posiadają one głębokość do 1,5 mm, a ze względu na ich regularność wydaje się prawdopodobne, że wykonano je za pomocą wielozębnego narzędzia. Nie zaistniała możliwość przeprowadzenia analiz określających pochodzenia surowca, jednakże na podstawie obserwacji makroskopowej przyjęto, że płytki wykonana z poroża [Dmochowski, Wrzesiński 2004, s. 315].
Pierwsza okładzina jest długa na 12 cm, jej szerokość wynosi 2,7 cm a grubość 0,65 cm. Została odnaleziona podczas wykopalisk prowadzonych, w latach 1949-1951 na grodzisku, przez Kazimierza Żurowskiego [Żurowski 1953, s. 113-125].
Druga jest nie co dłuższa 12,8 cm, ale za to węższa 2,4 cm i cieńsza 0,4 cm. Natrafiono na nią w 1965 również podczas wykopalisk na grodzisku, których kierownikiem był Andrzej Nowak. Zalegała w warstwie IVc, wykopu VIII, w okolicy tak zwanego kościoła II, uważanej za destrukty powstałe około połowy XI wieku. Nie mniej odnaleziona tam płytka może stanowić zabytek rezydualny i zdaniem Piotra Dmochowskiego jak i Jacka Wrzesińskiego jej

Tabl. 11.1 - Okładziny łuków kompozytowych z Ostrowa Lednickiego.
1 - Nr inw. MPP/A/../../..., 2 - Nr inw. MPP/A/7/129/65.

wcześniejsza metryka jest bardziej prawdopodobna [Dmochowski, Wrzesiński 2004, s. 325-326], chociaż ze względu na znikomy stan naszej wiedzy o procesach jakie zachodziły na wyspie propozycja ta wymaga dalszej argumentacji.

W nawiązaniu do podziału typologicznego łuków kompozytowych, zaproponowanego przez Piotra Dmochowskiego i Jacka Wrzesińskiego, lednickie płytki można przypisać do kilku odmian. Pierwszą opcję stanowi odmiana D charakteryzująca się następującą budową; dwie płytki składały się na majdan i dokładnie jak znaleziska z Ostrowa Lednickiego posiadały owalny kształt. Kolejne cztery o formie trapezu były umiejscowione parami na końcach łuku (opisywane jako 2+2+2).

Kolejna odmiana, określona jako E, to łuki posiadające analogiczną oprawę majdanu, ale bez płytek na dolnym i górnym zakończeniu drewnianej części (opisywane 0+2+0). Wyroby takie datowane są na IX, X i początek XI wieku i występują na stepie oraz w Europie wschodniej oraz centralnej.

Lednickie zabytki mogły również stanowić wzmocnienie majdanu łuku, którego okładziny rogów (dolnego i górnego zakończenia) posiadały formę długich i wąskich płytek z wyraźnym wcięciem na cięciwę. Określane są jako typ F i występują od X do XIII a może i XIV wieku.

Ostatnia alternatywa to odmiana G, która składała się z 4 płytek umieszczonych tylko na majdanie. (0+4+0), gdzie płytki boczne były nacinane z dwóch stron a dwie wewnętrzne posiadały formę łopatkowatą z nacięciami na szerszej części. Egzemplarze tego typu nie posiadają ustalonej chronologii, a analogiczne wyroby znane są z Nowogrodu i Drohiczyna.

Łuki refleksyjne stanowiły jedno z podstawowych narzędzi bytu wśród społeczności zamieszkujących obszary stepu Euro-Azjatyckiego. Ich pozostałości odnajdywane są na licznych stanowiskach z Węgier, Ukrainy i Rosji. Dla przykładu przywołam tutaj zabytki z Szatymaz-Jánosszállás, Gróf Árpád földje z grobu 30 (tabl. 11.2: 1), oraz Nagytarcsa z pochówku nr. 6 (tabl. 11.2: 2), oba z Węgier [Bíró 2014, s. 525; Kovács 1986, ryc.5]. Ze wschodnich znalezisk można wspomnieć o płytkach z Szestowicy (Ukraina), o tyle ciekawych, że pochodzą z cmentarzyska Rusów (tabl. 11.2: 3) [Медведев 1966, tabl 5; 10]. Kolejne zabytki przesuwając się w stronę Pacyfiku występują na Uralu, np. z Niewikowskovo Mogilnika koło Ufy (tabl. 2: 4) [Медведев 1966, tabl 2: 11, 12] czy na Krymie, w Tmutarakani (tabl. 11.2: 5) [Медведев 1966, tabl 3; 6]. Oczywiście natrafimy na nie na całym stepie azjatyckim, przykładowo w Ulug-Choltug (ros. Улуг-Чолтух) z Górnego Ałtaju (tabl. 11.2: 6) [Худяков 2018, s. 133 ris.12]

Płytki zdobione identycznym ornamentem do pierwszego z lednickich znalezisk, czyli z kółkami z kropką, znane są z kilku stanowisk, dla przkładu z Szeged-Kiskundorzosma, Hosszuhat

na Węgrzech (tabl. 11.3: 1) czy z Rosji z cmentarzyska w Strjetockach (tabl. 11.3: 2) i Ust-Kamienki (tabl. 11.3: 3) [Медведев 1966, tabl. 4: 12, 5: 1-6].

Pozostałości łuków refleksyjnych z dzisiejszych ziemi polskich znane są z zaledwie z kilku miejscowości. Z Drohiczyna pochodzi luźne znalezisko, ale już w Gródku Nad Bugiem interesujące nas zabytki znajdowały się w grobie datowanym na XI-XII wiek [Musianowicz 1961, s. 424-27 ryc.1, 2; Jastrzębski, Maciejczuk 1988], płytki odnaleziono również we Wrocławiu [Jaworski 1991, s. 33-35, for.9, tabl. II, s,t], Błoniu na Mazowszu [Cofta 1951, s. 35, tabl. XXI, 4j] oraz Przemyślu-Zasaniu [Koperski 2003, ryc. 4 e-g].

Opowiedzenie się za jedną z dwóch interpretacji: czy znaleziska te stanowią importy czy produkt lokalny, wymaga rozstrzygnięcia kilku problemów. Po pierwsze, funkcjonująca do początku XXI wieku teoria, że to łuk prosty jest tradycyjnym i miejscowym wytworem dla obszaru Słowiańszczyzny zachodniej nie wytrzymała krytyki źródeł [Dmochowski, Wrzesiński 2004, s. 328]. Po drugie, znacząco mniejsza ilość płytek (pozostałości okładzin łuków refleksyjnych) na obszarze na zachód od Wisły i Bugu może być spowodowana stanem badań, a dokładniej umiejętnościami rozpoznania ich pośród innych znaleziska kościanych. Po trzecie nie wszystkie łuki kompozytowe musiały posiadać okładziny kościane, chociaż akurat obecność tego elementu mogłaby w takim wypadku stanowić wyznacznik ich proweniencji. Aby te kwestie rozstrzygnąć koniecznym jest dokonanie powtórnej analizy zabytków kościanych z stanowisk wczesnośredniowiecznych, co może drastycznie zmienić obraz dyspersji płytek na obszarze Europy. Dopóki kwestia ta nie zostanie rozstrzygnięta wysnuwanie dalszych wniosków wydaje się być niewłaściwym.

Aby jednak nie pozostać bez żadnej sugestii, które można by było wykorzystać w dalszej części pracy, przyjrzyjmy się obecnym ustaleniom. Z obszaru zajętego przez Piastów w X i na początku XI wieku płytki znane są zaledwie z dwóch stanowisk (Wrocław i Ostrów Lednicki), wszystkie pozostałe znaleziska z terytorium dzisiejszych ziemi polskich pochodzą albo z Rusi, albo jeszcze innych kontekstów kulturowych. W literaturze nie udało się również natrafić na wzmianki o tych zabytkach z terenu wschodnich Niemiec, Czech i Słowacji, a występują one jednak licznie na ziemiach na wschód od Wisły [Медведев 1966, tabl 2: 11, 12, tabl. 3: 6] oraz na stepie włączając w niego Nizinę Węgierską [Bíró 2014, s. 525; Kovács 1986, ryc. 5]. W świetle tych danych niezależnie czy zabytek odniesiemy do interesującego nas okresu historycznego, czy przyjmiemy jego późniejsze datowanie, to zgodnie z przyjętymi założeniami metodycznymi powinien być traktowano jak import.

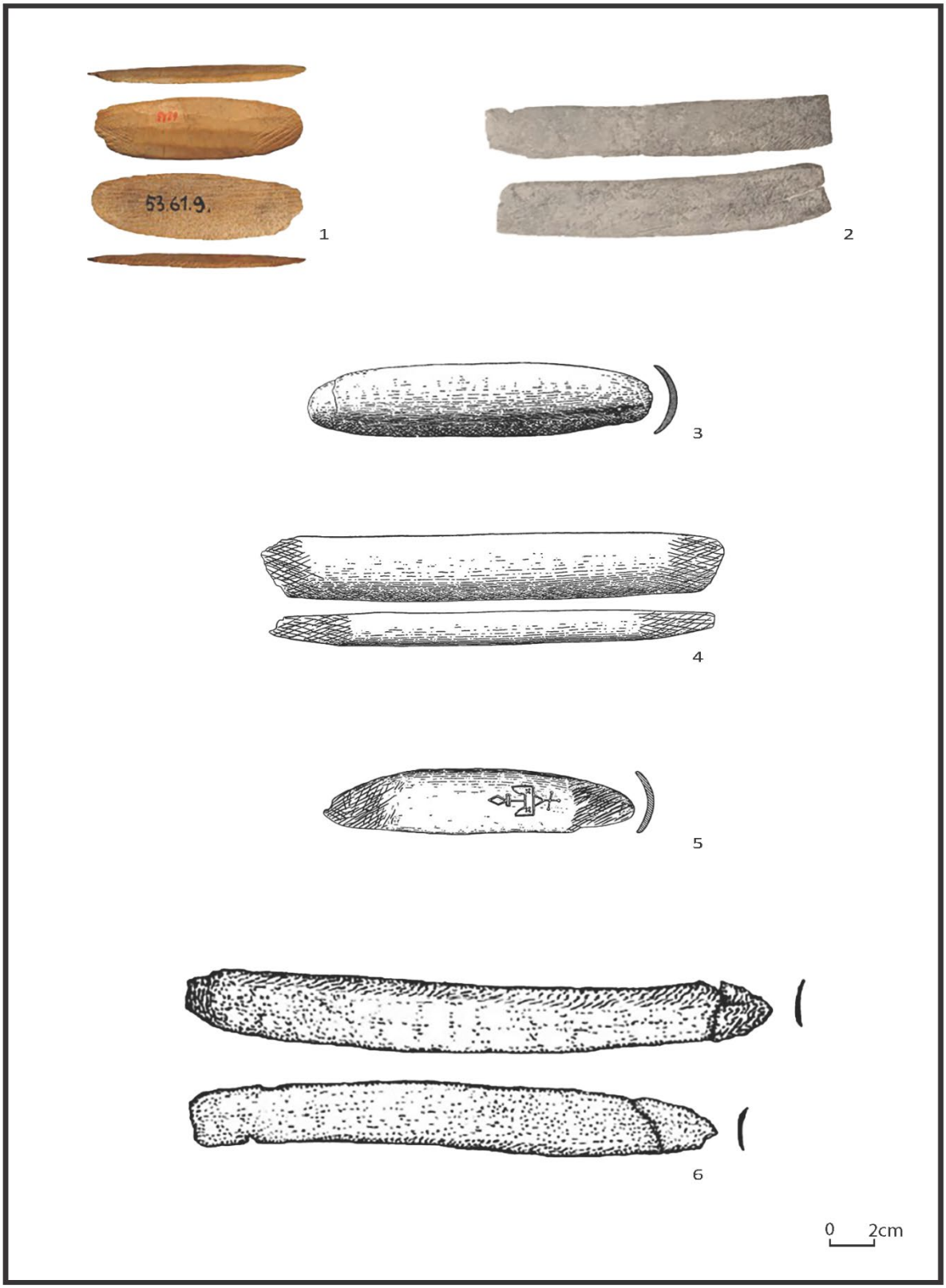

Tabl. 11.2 - Okładziny łuków kompozytowych. 1 - Szatymaz-Jánosszállás, 2 - Nagytarcsa, 3 - Szestowica, 4 - Niewikowskij Mogilnik. 5 - Tmutarakań, 6 - Ulug-Choltug.

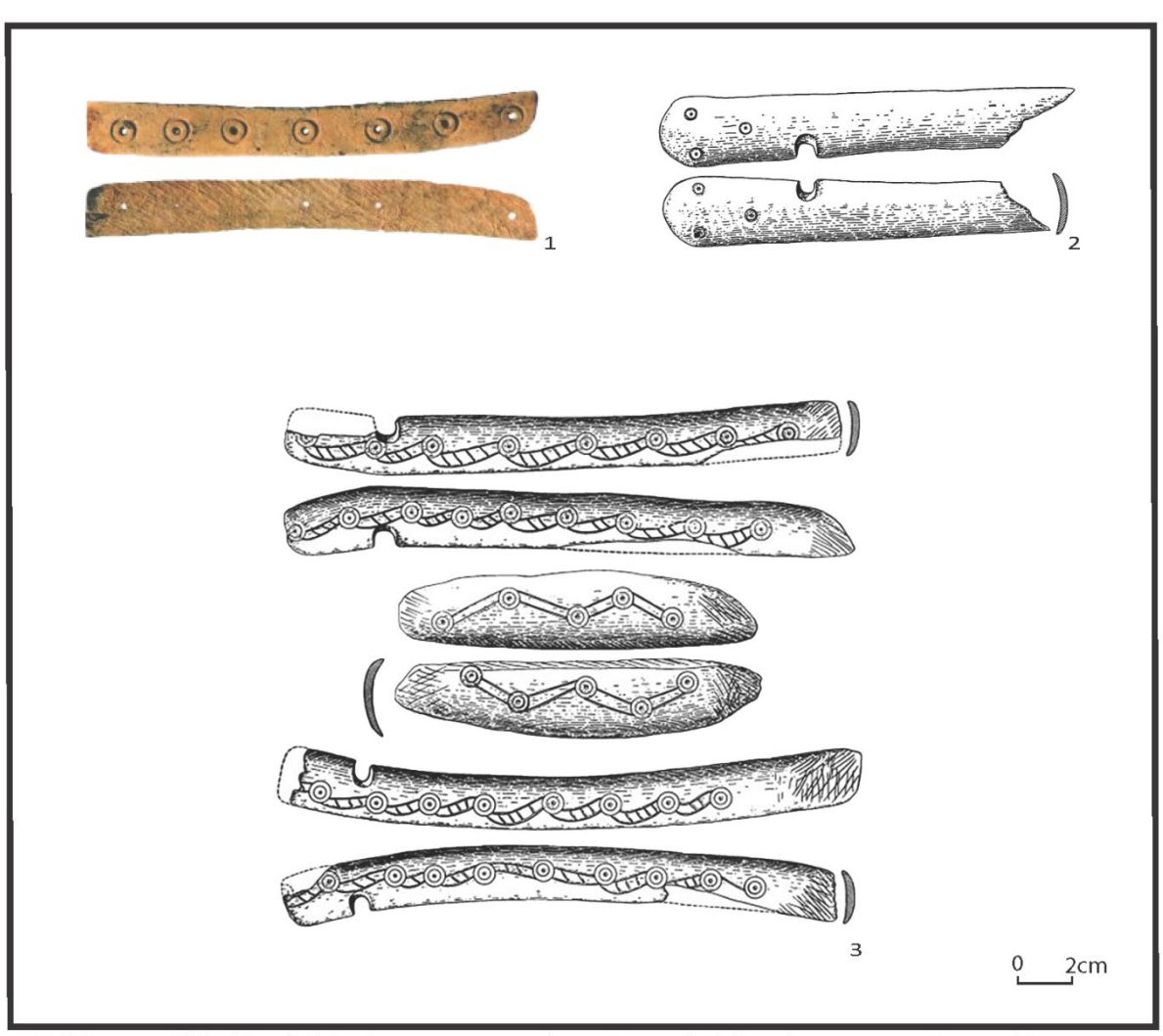

Tabl. 11.3 - Okładziny łuków kompozytowych. 1 - Szeged-Kiskundorzosm, 2 - Stretovki, 3 - Ust-Kamienki.

Jak w takiej sytuacji traktować niniejsze znalezisko, czy uwzględniać je w dalszych ustaleniach? Jak to zazwyczaj bywa przy analizach archeologicznych musimy brać pod uwagę każdą ewentualność i w związku z tym będziemy się posiłkować tymi źródłami (tj. okładzinami łuku) przy rozważaniach o kwestiach handlowych mając w pamięci, zarówno silne i słabe strony tej interpretacji. W obszarze funkcji administracyjnej zabytki te mogą być łączone z pobytem na lednickim grodzie wojowników, a co za tym idzie elity ówczesnego państwa.

6.7 Okucie rękojeści nahajki nr inw. MPP/A/134/26/09.

Unikatowy przedmiot stanowi okucie rękojeści nahajki wykonane z mosiądzu. Zostało ono uformowane w kształt głowy drapieżnego ptaka z tulejowatą szyją. Powierzchnię tulei ozdobiono dwoma pasmami stylizowanych rozet flankowanych trzema parami dokolnych rowków. Część okucia określona jako dziób jest stosunkowo masywna i długa (tabl. 12.1).

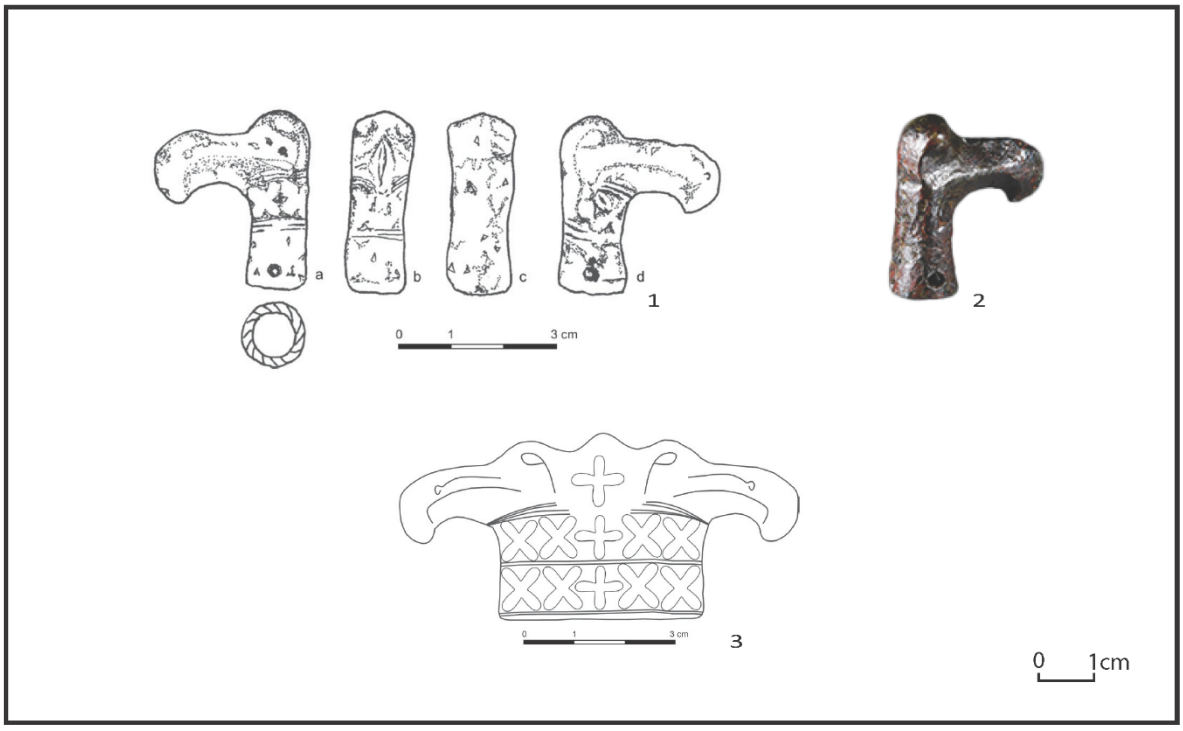

Tabl. 12.1 - 1,2 - okucie nahajki z Ostrowa Lednickiego, 3 - rekonstrukcja dekoracji.

Zabytek nie jest duży, jego wysokość to zaledwie 3,37 cm, a maksymalna szerokość, uwzględniając dziób to 3 cm. Wewnętrzna średnica tulejki to około 0,9 cm. Głowica była nasadzona prawdopodobnie na drewnianą rękojeść, do której mocowano ją za pomocą nitów [Tabaka 2013, s. 164-165]. Nahajka reprezentuje typ IV w klasyfikacji Kirpicznikova, czyli grupę zabytków przypominających właśnie głowę ptaka [Кирпичников 1973, s. 147].

Przedmiot odnalazł w 2009 roku Arkadiusz Tabaka, w trakcie nadzorów prowadzonych na wyspie. Zalegał on w humusie, który wielokrotnie przekształcano podczas prac rolniczych. Ze względu na ten mało precyzyjny kontekst ustalenia chronologiczne muszą zostać oparte na datowaniu analogii oraz chronologii zabytków współwystępujących.

Samo powodzenie koniem za pomocą bicza pojawiło się na niżu europejskim już w okresie wędrówek ludów o czym świadczą najstarsze znaleziska elementów nahajek. Występują one pod postacią długich prętów zakończonych kółkiem i blaszką (tabl. 12.2: 1), lub

samych łączników w postaci kółek i zagiętych blaszek wiążących drewniany dzierżak z rzemieniem (tabl. 12.2: 2) [Кирпичников 1973, s. 148-153].

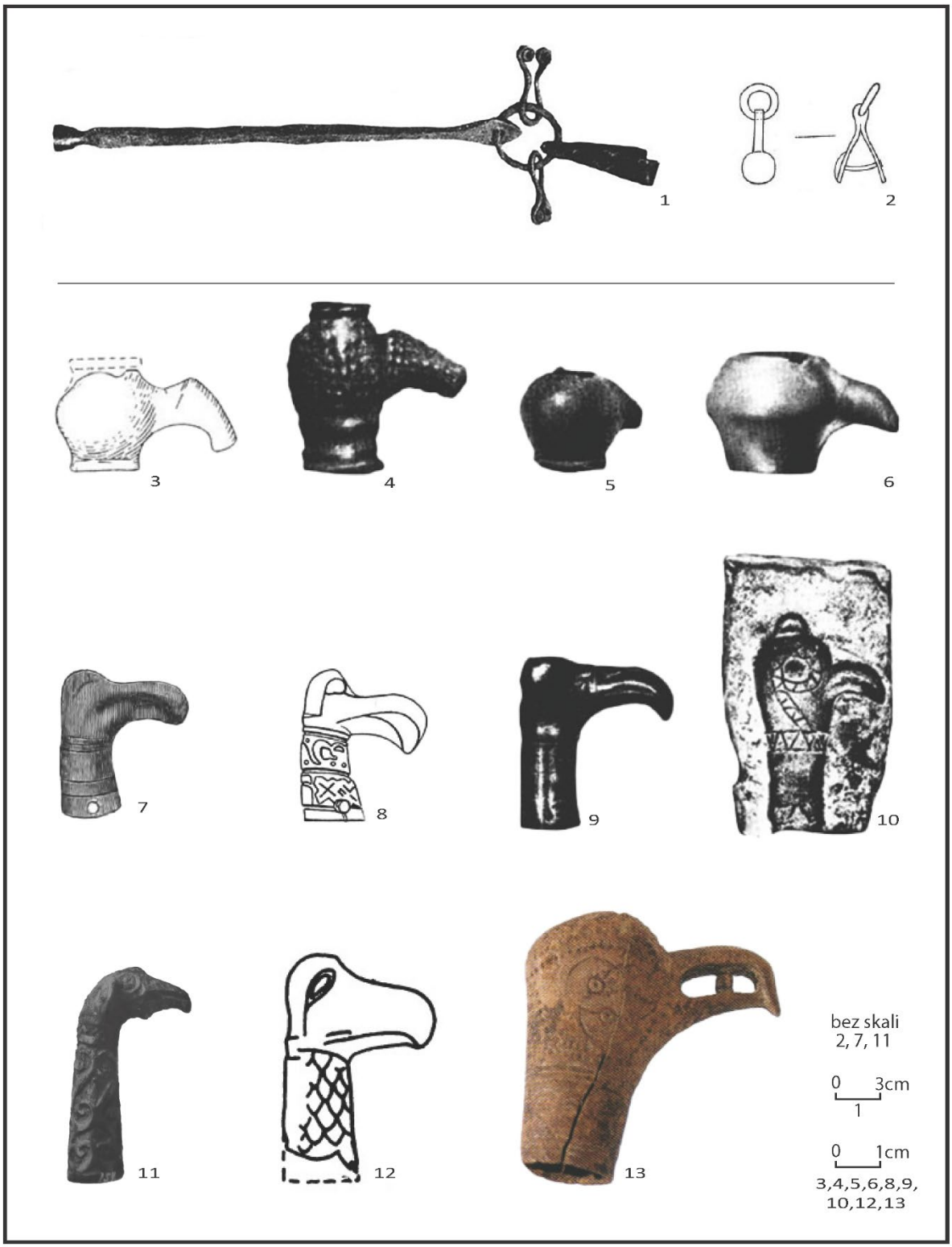

Tabl. 12.2 - Wyroby analogiczne do Okucia nahajki z Ostrowa Lednickiego.
1 - Wahruszewa (Вахрушева), 2 - Ruś, 3 - Gorodiszcze Городище, 4 - obw. kijowski, 5, 6 - Sarkel, 7 - Kablukowo (Каблуково), 8 - obw. Kijowski, 9, 10 - Bułgaria Nadwołżańska, 11 - Finlandia, 12 - Irzekapinas, 13 - Hrubieszów.

Na Rusi pojawiają się w XI wieku zarówno na północy jak i na południu i pochodzą przede wszystkim z warstw miejskich. Na interesujący nas okres przypadają zakończenia nahajek kulistej formy, bardziej przysadziste od lednickiego zabytku (tabl. 12.2: 3,4). Ich typowe rozmiary to wysokość od 3 – 4 cm, szerokość od 3.5 do 5 cm. Pośród południowych stanowisk zwraca uwagę Sarkel, gdzie zabytki te posiadają zbliżoną formę zarówno w warstwach z X wieku (tabl. 12.2: 5) jak i z czasów słowiańskich – XI/XII wiek (tabl. 12.2: 6) [Кирпичников 1973, s. 210].

Formy stricto odpowiadające lednickiej, w kształcie ptasiej głowy, datowane są zdaniem Anatolija Kirpicznikowa dopiero na XII – XIII wiek [Кирпичников 1973, s. 154]. Przeczy to jednak danym, które zamieszcza w katalogu. Na przykład zabytek z Nowogrodu pochodzi z warstwy datowanej na XI – XII wiek i był on wykonany z kości [MIA, no. 65, 1959, ris, 20:1-4; 21:3]. Na XII-XIII została określona chronologia brązowego znaleziska z Kablukowa (tabl. 12.2: 7) (Włodzimierska gubernia) [IAK, wyp.15, str.126, ris 2a]. Tak samo jest datowany zabytek ze Starej Rjazani wykonany z kości [MIA no.49, 1955, ris.97, 11] i dwa kolejne kościane egzemplarze z Połtawskiej obljasti (obwodu) z Woinskiej Grebli również o podobnej chronologii obejmującej XII i 1 poł XIII stulecia [Довженок, Гончаров, Юра 1966, tabl. XXI:6; XXV:2,3,6; Кирпичников 1973, s. 157]. Jeden egzemplarz zdobiony na tulei odnaleziono w Kijowie, niestety nie jest znane jego datowanie (tabl. 12.2: 8) [Кирпичников 1973, s. 154].

Poza Rusią przedmioty te występują na obszarze położonym jeszcze dalej na wschód, czyli z Bułgarii Nadwołżańskiej, tam też odnaleziono formę do ich odlewania (tabl. 12.2: 9, 10) [Кирпичников 1973, s. 156]. Zwraca uwagę umieszczanie na tulejach tych zabytków geometrycznego ornamentu.

Następne znalezisko podobne do tutaj opisywanych pochodzi z Finlandii [Kivikoski 1973, taf.139: 1224] Zabytek posiada ornamentowaną tuleję i jest wykonany z metalu co mocno zbliża go do znaleziska z podgrodzia na Ostrowie Lednickim (tabl. 12.2: 11).

Kolejny wyrób z obszarów bałtyjskich znany jest z Irzekapinis, wydaje się, że mamy tutaj sytuację analogiczną jak idzie o zastosowany materiał i opracowanie powierzchni zewnętrznej (tabl. 12.2: 12) [Kulakov 1990, s. 138, tab. XXXVIII:]

Z ziemi polskich brak ścisłych odpowiedników dla lednickiej okładziny nahajki, natomiast zbliżone wyroby są odnajdywane bardzo rzadko [Świętosławski 1996, s. 60]. Wydobyto je podczas prac prowadzonych w Gródku nad Bugiem, pow. hrubieszowski [Kokowscy 2003, s. 355, 360–361; Świętosławski 2006, s. 105–107] i Raciążu (pow. płoński) na Mazowszu [Świętosławski 2006, s. 105-107]. Analogiczny zabytek, wykonany z poroża i dwukrotnie większy od lednickiego, został odnaleziony w Hrubieszowie (pow. Hrubieszowski) (tabl. 12.2: 13).

Autorzy sugerują jego chronologię na XII – XIII wiek, co oparte jest nie na układzie stratygraficznym, a na wyrobach analogicznych [Andrzejewski, Sikora 2009, 168]. Miejscowości te, o ile nie wchodziły we wczesnym średniowieczu w skład państwa Ruskiego, to przynajmniej znajdowały się w strefie pogranicza.

Trzy znaleziska pochodzą z obszaru śląska. Na dwa natrafiono podczas wykopalisk na Ostrówku w Opolu [Wachowski 1984; W. Świętosławski 1996] a na jeden we Wrocławiu [Wołoszyn 2003, s. 391]. Na temat chronologii tych zabytków wypowiedział się również Marcin Wołoszyn, który wskazuje że jedno ze znalezisk opolskich można datować na XI wiek, a rękojeść z Gródka na X – XI stulecie [Wołoszyn 2003, s. 166].

Jak w takiej sytuacji traktować lednickie okucie rękojeści nahajki? Jej wschodnie konotacje, rozumiane szeroko od obszarów na północnym wschodzie (Bałtowie) poprzez Ruś i Bułgarię Nadwołżańską, po step na południu, nie wzbudzają zastrzeżeń. Trudno jednak określić skąd dokładnie może pochodzić przedmiot. W literaturze sugerowano związki zdobionego na tulei wyrobu z Gródka na Bugiem ze wspominanym północnym odłamem Bułgarów. Wydaje się jednak, że nie jest to przekonywujący argument dla ustanowienie proweniencji dla lednickiego zabytku, zwłaszcza że dekorowane tuleje posiadają wyroby z Finlandii, z obszarów bałtyjskich oraz znalezisko z Kijowa.

Zagadnienie chronologii jest bardziej skomplikowane. Jak widać ramy chronologiczne tych wyrobów rozciągają się od X do XIII wieku, chociaż większość datowana jest na XI do XIII stulecie. Arkadiusz Tabaka wykazał, że w najbliższej okolicy, również w warstwie humusu wystąpiły monety ze schyłku XI w i odważniki które można datować od X do XIII w [Tabaka 2013, s. 167][79]. Ustalenia te niestety nie mogą wnieść nic do naszych obserwacji, ponieważ

[79] W tej publikacji [Tabaka 2013] autor wskazuje na występowanie zabytków wschodniego pochodzenia w lednickim kompleksie osadniczym, wśród których wymienia gliniane grzechotki oraz miniaturowe toporki. Jak mogliśmy przeczytać w poprzednich rozdziałach, taka interpretacja ich pochodzenia nie jest oczywista. Ponad to, datuje on obecność militariów, powołując się znalezisko kiścienia, na przełom XI/XII wieku. Teza ta oparta jest na tekście Siergieja Bielickiego, który wspomina, że taki rodzaj trójzębu jaki widzimy na wspomnianym kiścieniu nie może być późniejszy niż przełom XI/XII wieku. Nie oznacza to jednak że nie może być wcześniejszy. Możliwe, że ten błąd powtarzany w literaturze wynika ze sformułowania znajdującego się w opracowaniu. Najpierw autor pisze, że od XII wieku pojawiają się znaki trójzębu wykonane za pomocą pojedynczej linii rytyej, wcześniej natomiast kontur był zaznaczany podwójną linią. Dalej pisze, że „dlatego nie może być lednicki datowane rańsze XI/XII wieku" co oznacza po przełomie XI i XII wieku. Druga sprawa to łączenie zabytku z żoną Wiesława Briaczysławicza również posiada dwie słabe strony. Po pierwsze nie mamy pewności, czy znajdujący się poniżej wyrytego trójzębu ubytek jest przypadkowy czy stanowi zniszczoną nóżkę, po drugie interpretacja iż znaki bez nóżki należały do kobiet reprezentujących dany ród również jest tylko założeniem, o czym wspomina sam autor [Белецкий 2012, s. 455].

materiał w humusie jest mocno przemieszany a występujące tam zabytki będą obejmować cały okres zasiedlenia wyspy (minimum od X do XIV stulecia).
Ponownie mamy do czynienia z sytuacją, że powiązanie go z pierwszą monarchią piastowską jest dopuszczalne ale nie jednoznaczne. W związku z tym, także i ten zabytek będzie musiał być traktowany z większą ostrożnością w dalszych rozważaniach.

Obecność okucia rękojeści nahajki stanowi dla nas informację o sferze administracyjnej, gdyż przedmiot ten należy łączyć z elitą wczesnośredniowiecznego społeczeństwa. Wskazuje również na powiązania handlowe, gdyż jak wykazano pochodzi spoza terenu stanowiącego piastowskie dominium.

6.8 Pochewki noży.

Ostatnią kategorię zabytków, którą przydzieliłem do militariów, stanowią pochewki noży z zoomorficznymi wyobrażeniami. Zostały one tutaj uwzględnione ze względu na ugruntowaną już w literaturze interpretację ich jako pozostałości materialnych przynależnych do elit wczesnośredniowiecznych. Ich odkrycie pozwala nam na wnioskowania związane z obecnością warstwy rządzącej w lednickim kompleksie osadniczym, zarazem świadczy o funkcji administracyjnej stanowiska. Odmienny aspekt stanowią przedstawienia widniejące na tych znaleziskach, które pozwolą nam na zagłębienie się w strefę słowiańskiej kosmologii.

Pierwsza z nich złożona jest z kilku elementów, gdzie podstawę stanowi brązowa blaszka z ornamentem puncy wzdłuż krawędzi (tabl. 13.1: 1). Na jednym z boków pochewki, do wspomnianej blaszki, została przynitowana listwa zwieńczona na jednym końcu antropomorficznym wyobrażeniem, na drugim amorficznym kształtem, stanowiącym w świetle wyrobów analogicznych, prawdopodobnie paszczę wężowatej istoty. Na boku osi majestatycznie stoją dwa zwierzęta, zaliczane do któregoś z reprezentantów rodziny kopytnych.

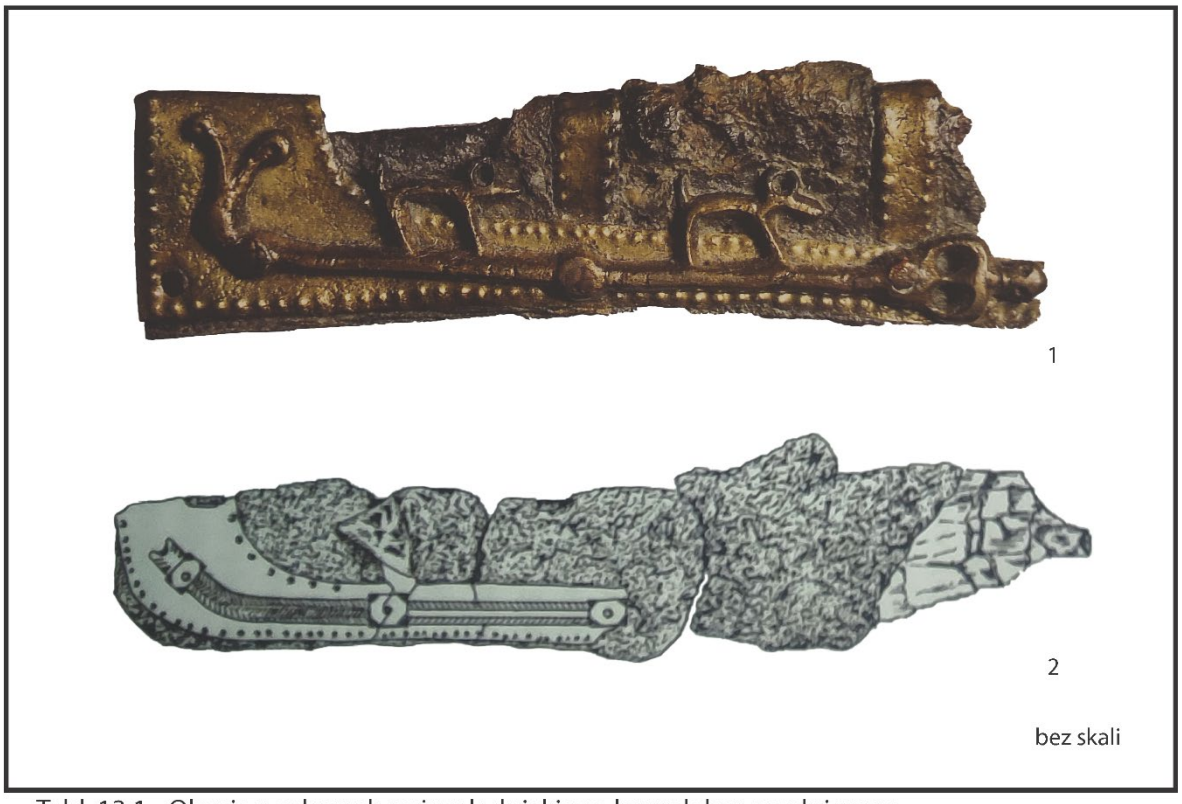

Tabl. 13.1 - Okucia pochewek noży z lednickiego kompleksu osadniczego.
1 - Ostrów Lednicki stan. 2; 2 - Dziekanowice stan. 22.

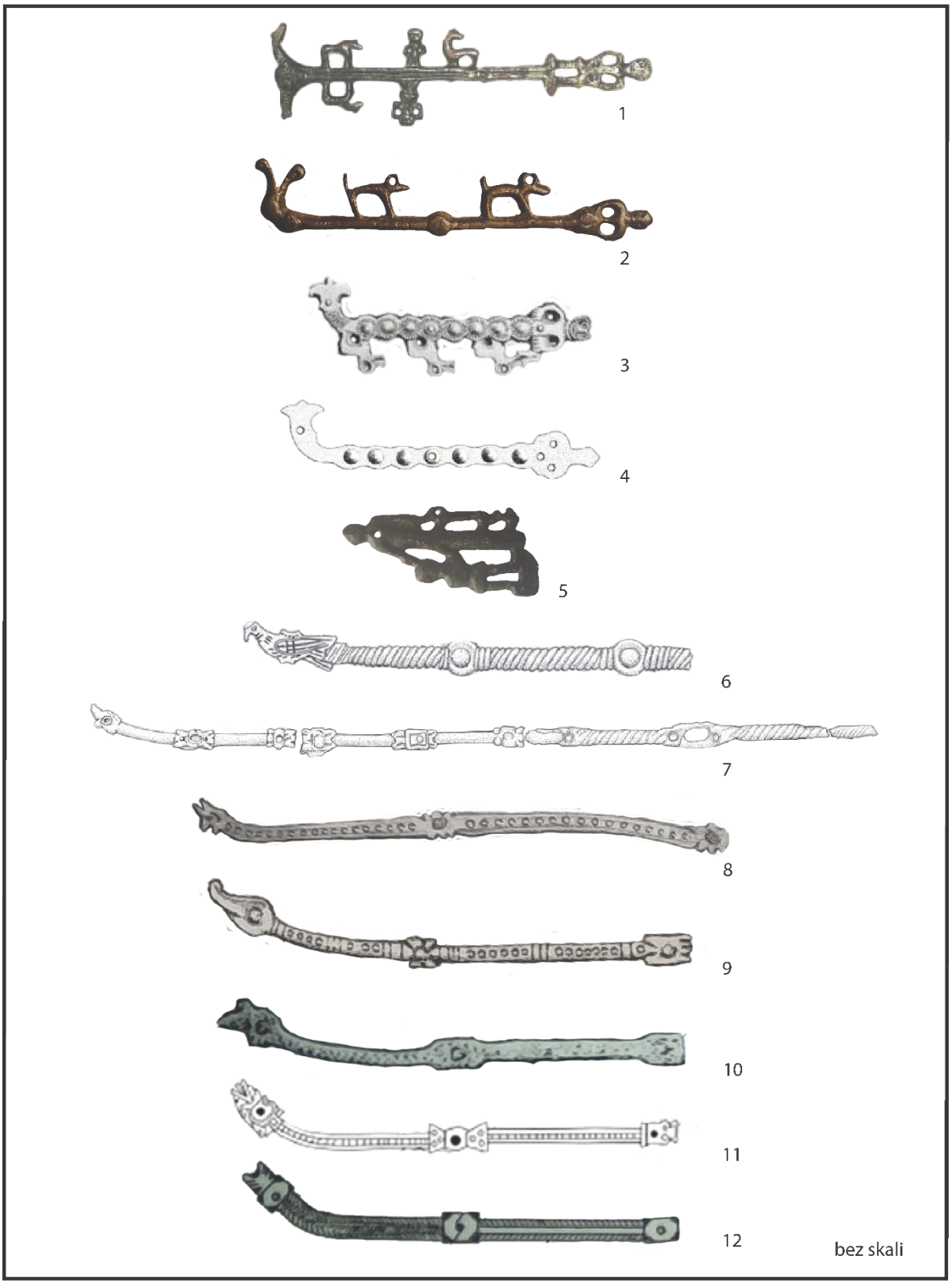

Tabl. 13.2 - Okucia pochewek noży z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - Oldenburg, 2, 12 - lednicki kompleks, 3 - Brześć Kujawski. 4 - Schwedt, 5 - Mazlow, 6, 7 - Sowniki, 8, 9 - Kałdus, 10 - Tomice, 11 - Markowice.

Stan zachowania brązowych elementów jest wręcz doskonały, gorzej zachował się znajdujący wewnątrz żelazny nóż jak i fragmenty skórzanej pochewki. zabytek został odnaleziony podczas wykopalisk prowadzonych na przyczółku mostu [Szczepanik 2010, s. 33-34].

Drugie znalezisko posiadało mniej rozbudowane wyobrażenia, których schematyzacja może być wynikiem rozstrzału chronologicznego (tabl. 13.1: 2). Także i tutaj zachowało się blaszane okucie ornamentowane puncą wzdłuż krawędzi, do którego przymocowano listwę z trzema zgrubieniami w formie sześcianu ze ściętymi narożnikami. Na końcu jednego węższego boku znajduje się element z wyraźnym zagłębieniem w partii centralnej.

W tym znalezisku brązowe elementy również przetrwały w bardzo dobrej kondycji, gorzej natomiast elementy żelazne i skórzane. Zabytek został odnaleziony podczas badań wykopaliskowych prowadzonych w Dziekanowicach 22, czyli cmentarzysku szkieletowym datowanym od końca X, początku XI do XIII wieku [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

Fragmenty czterech kolejnych okładzin pozyskano podczas realizacji Projektu Ledcnica i zostały one dopiero co opublikowane [Gardeła 2024a, s. 92-96]. Najlepiej zachowany zabytek posiadał kształt listwy i w przekroju był od zewnątrz wypukły i płaski od strony przylegającej w przeszłości do podłoża (tabl. 13.3: 1) (*nr inw. C2-263-29*). Jego długość to 6,2 cm, szerokość 0,4 cm a grubość zaledwie 0,2 cm. Na jednym końcu znajdowało się wyobrażenie łba wężowatej istoty, na drugim oraz po środku rozeto-podobny wzór [Gardeła 2024a, s. 92].

Następne okucie również posiadało formę płasko-wypukłej sztabki i także tutaj widnieje schematyczne wyobrażenie głowy wężowatej postaci (tabl. 13.3: 2) (*nr inw. C2-238-164*). Zabytek zachował się we fragmencie, jego długość wynosiła 2,7 cm, szerokość 0,4 cm, grubość 0,2 cm [Gardeła 2024a, s. 95].

Trzecie okucie również zachowane fragmentarycznie, zostało zaopatrzone w wyobrażenie wężowatej głowy z tą różnicą, że pokazano ją w rzucie z góry, a nie z boku jak we wszystkich pozostałych przypadkach (tabl. 13.3: 3) (nr inw. C2-224-54). Przedmiot wykonano z brązu, jego długość to 2,5 cm, szerokość 0,5 cm i grubość 0,3 cm. Na przedmiocie widoczne są ślady niedokończonej obróbki, co stanowi istotną informację w kontekście rozważań nad produkcyjną rolą lednickiego kompleksu osadniczego [Gardeła 2024a, s. 95].

Ostatni zabytek stanowi zaledwie fragment obłamanej z obu stron sztabki i zaliczenie go do tej kategorii znalezisk nie jest jednoznaczne (tabl. 13.3: 4) (nr inw. C2-224-17). Jego długość to 2,1 cm, szerokość 0,5 cm i grubość 0,2 cm [Gardeła 2024a, s. 95].

Analogiczne wyroby znane są z Oldenburga, Brześcia Kujawskiego, Schwedt, Kałdusa, Sowinek, Tomic, Markowic i Mezlow i stanowiły one przedmiot badań licznych naukowców (tabl. 13.2) [ostatnio: Gardeła, Kajkowski, Söderberg 2019, s. 68, Szczepanik 2020, s. 219-

237; Sikora 2023, s. 142]. Jak wspomniano na wstępie do tego rozdziału, zabytki te posłużą nam jako źródła do rozważań nad aspektem administracyjnym jak i religijnym lednickiego kompleksu osadniczego.

Tabl. 13.3 - Okucia pochewek noży z lednickiego kompleksu osadniczego.
1 - nr inw. C2-263-29; 2 - nr inw. C2-238-164, 3 - nr inw. C2-224-54, 4 - nr inw. C2-224-17.

6.9. Podsumowanie.

Przedmioty łączone z uzbrojeniem, odnalezione w lednickim kompleksie osadniczym, stanowią bardzo obszerny zbiór i w związku z tym zdecydowałem się rozbić ich analizę na kilka działów i zaprezentować je w osobnych rozdziałach, z których większość została zaopatrzona w osobne podsumowanie. Na koniec dokonajmy jednak skróconej rekapitulacji całego działu, aby jeszcze raz przyjrzeć się zawartym tutaj informacją.

Pośród wybranych zabytków znajdują się miecze, z których większość może posiadać ogólnoeuropejskie pochodzenie, czyli zarówno można je interpretować jako produkty lokalne jak i importy. Jedynie w stosunku do kling zaopatrzonych w napisy VLFBERHT możemy założyć ich obce pochodzenie i zastanowić się nad pochodzeniem wyrobu z mosiężnym znakiem krzyża.

Okucia pochew mieczowych nie stanowią często odnajdywanych wyrobów na obszarach zachodniej Słowiańszczyzny jak i dalej na zachód i z tego powodu jedno z nich wydaje się stanowić import z obszarów zajętych przez Bałtów, drugie możliwe, że powstało gdzieś na terytorium położonym na wschód od władztwa Piastów.

Liczny zbiór jaki reprezentują topory a ich analiza formalna sugeruje pochodzenie części z nich z krajów zamieszkałych przez Bałtów, z Rusi, z południa czyli Moraw lub Czech, z Połabia a może nawet i z Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Wystąpiły również znaleziska, które można przypisać do obszaru tak zwanej Diaspory Wikińskiej, albo Skandynawii czy Pomorza Zachodniego. Niektóre zabytki stanowią formy znane w całej ówczesnej Europie.

Podobnie wygląda sytuacja z włóczniami, które prawdopodobnie powstawały lokalnie jak i mogły pochodzić z licznych europejskich krajów, których dokładne określenie może być poza naszym zasięgiem. Widać jednak że część z nich jest bardziej charakterystyczna dla obszarów zajętych przez Słowian, inne natomiast koncentrują się w krajach znajdujących się wzdłuż wybrzeży morza Bałtyckiego a inne głównie w Europie centralno-północno-wschodniej.

Odnaleziony na wyspie Kiścień posiada wiele cech, które pozwalają łączyć go z obszarem Rusi, wschodnie pochodzenie okucia nahajki również wydaje się być bardzo prawdopodobne.

Interpretacja pochodzenia elementów łuku kompozytowego jest skomplikowana o tyle, że nie można wykluczyć iż przedmioty te były bardziej popularne na słowiańszczyźnie zachodniej niż wskazywałaby na to ilość opublikowanych znalezisk. W tym momencie trudno określić czy stanowiły one wyrób lokalny czy importy ze wschodu lub z „świata koczowników".

W analizie uwzględniono również wybrane okucia pochewek noży, których interpretacja jako elementów uzbrojenia może być sporna. Jednak decydując się zamieścić w tym rozdziale okucia pochew mieczowych uznałem, że konsekwentnym będzie zamieszczenie w tym rozdziale również tej kategorii znalezisk. Znalazły się one tutaj przede wszystkim w kontekście rozważań nad funkcją sakralną lednickiego kompleksu osadniczego, ponieważ zawierają one wątki narracyjne, które wydaje się, że należy łączyć z tak zwanym obszarem wierzeń. Zarazem zaznaczę, że w pracy tej nie analizowano noży, które bardzo licznie odnajdywano w LKO i pod względem formalnym nie różnią się od wyrobów odnajdywanych na Słowiańszczyźnie Zachodniej. W związku z tym ich obecność nie dostarcza nam większej ilości danych w analizowanym temacie, poza ogólnym obrazem znaczenia ośrodka jako miejsca odwiedzanego czy zamieszkałego przez dużą ilość ludzi. Zdaję sobie również sprawę, że analiza budowy noży mogłaby dostarczyć informacji przy studiach nad ich pochodzeniem, wymagałaby ona jednak zastosowania urządzeń pozwalających na określenie sposobu ich kucia co nie było możliwe na tym etapie studiów.

Klinga noża posiadająca na powierzchni dwa krzyżyki wykonane ze stopu miedzi (tabl. 6.19: 8) należy do zabytków wyjątkowych i w dostępnej literaturze nieodnaleziono bezpośrednich do niego analogii. Sama obecność krzyżyków ze stopu miedzi umieszczonych na uzbrojeniu została przeanalizowana w odpowiednim rozdziale i na tej podstawie udało się określić, że są one charakterystyczne dla większości krajów Europejskich (por rozdz. 6.1.8 Miecz *nr inw. MPP/A/151/1/20*).

W analizie nie uwzględniono kolczugi, która stanowi element uzbrojenia tak rozpowszechniony we wczesnośredniowiecznej Europie, że jej ogólnoeuropejskie pochodzenie nie wymaga ponownej argumentacji [por. np. Sankiewicz 2018a, s. 133-146]. Podobnie ma się sytuacja w kontekście hełmu stożkowatego [Sankiewicz 2018b, s. 123-132].

Tan zbiór zabytków dostarcza informacji zarówno w kwestiach administracyjnych, wskazując na obecność osób decyzyjnych dla tego organizmu państwowego, rzemieślniczych poprzez wyroby które mogły powstawać lokalnie jak i przez wyroby niedokończone jak wspomniane okucie pochewki noża, kwestie handlowe przybliżają wyroby obce natomiast kontekst zalegania większości z nich na dnie jeziora, jak i wątki zdobnicze, przybliżają nas do poznania aspektów związanych z wierzeniami.

7. Oporządzenie jeździeckie.

W toku prac prowadzonych w lednickim kompleksie osadniczym archeolodzy natrafili na liczne zabytki, które należy łączyć z oporządzeniem jeździeckim. Ich obecność stanowi cenne źródło przy rekonstrukcji obrazu przeszłości, przede wszystkim w aspekcie obecności elit, czyli osób dzierżących urzędy w państwie. Po drugie, ze względu na zróżnicowanie formalne wyrobów, obecność dekoracji lub nawet ich pierwszorzędną funkcję jako ozdobnych elementów uprzęży, można się nimi posiłkować przy badaniach obszarów związanych z handlem. Ostatecznie, ich kontekst zalegania w wodach jeziora oraz widniejące na zabytkach wyobrażenia o charakterze mitologicznym, pozwalają na zgłębianie zagadnień związanych z kultem i wierzeniami.

7.1 Strzemiona z lednickiego kompleksu osadniczego.

7.1.1 Strzemię nr inw. MPP/A/93/78/99.

Na wstępie przyjrzyjmy się strzemieniu, które posiadało prostokątną zawieszkę z szerokim otworem na puślisko o tym samym kształcie. Poniżej zawieszki znajdowała się mocno wyodrębniona szyjka, a pod nią U-kształtny kabłąk. W dolnej części tego ostatniego znajdują się dwa zgrubienia i można przyjąć, że wyznaczają one miejsce przejścia kabłąka w stopkę. Ten ostatni element był lekko wklęsły i posiadał dwa równoległe zagłębienia usytuowane wzdłuż dłuższej osi [Kaźmierczak 2014, s. 140-141]. Zabytek był zdobiony tauszowaniem na bocznych ściankach stopki oraz na zewnętrznej partii kabłąka. Ozdobiona została również szyjka strzemienia. Wczesnośredniowieczny jubiler wykonał dekorację za pomocą srebrnego drutu, którego ślady do dziś się już nie zachowały, wspomina jednak o nich Ryszard Kaźmierczak w swoim opracowaniu elementów rzędu końskiego wydobytego w okolicy mostu poznańskiego [Kaźmierczak 2014, s. 141]. Druty te były wklepane we wcześniej przygotowane rowki, których ślady widoczne są na strzemieniu. Układają się one w kilka równoległych linii zlokalizowanych na łączeniu stopki z kabłąkiem, jednakże nie jest możliwe ustalenie ostatecznego wyglądu ornamentu.

Pod względem formalnym zabytek odpowiada typowi I w podziale Andrzeja Nadolskiego [1954, s. 281] oraz typowi II, odmianie D, w systematyzacji Witolda Świętosławskiego [1990, s. 37]. W klasyfikacjach stworzonych przez archeologów działających na południe od Polski

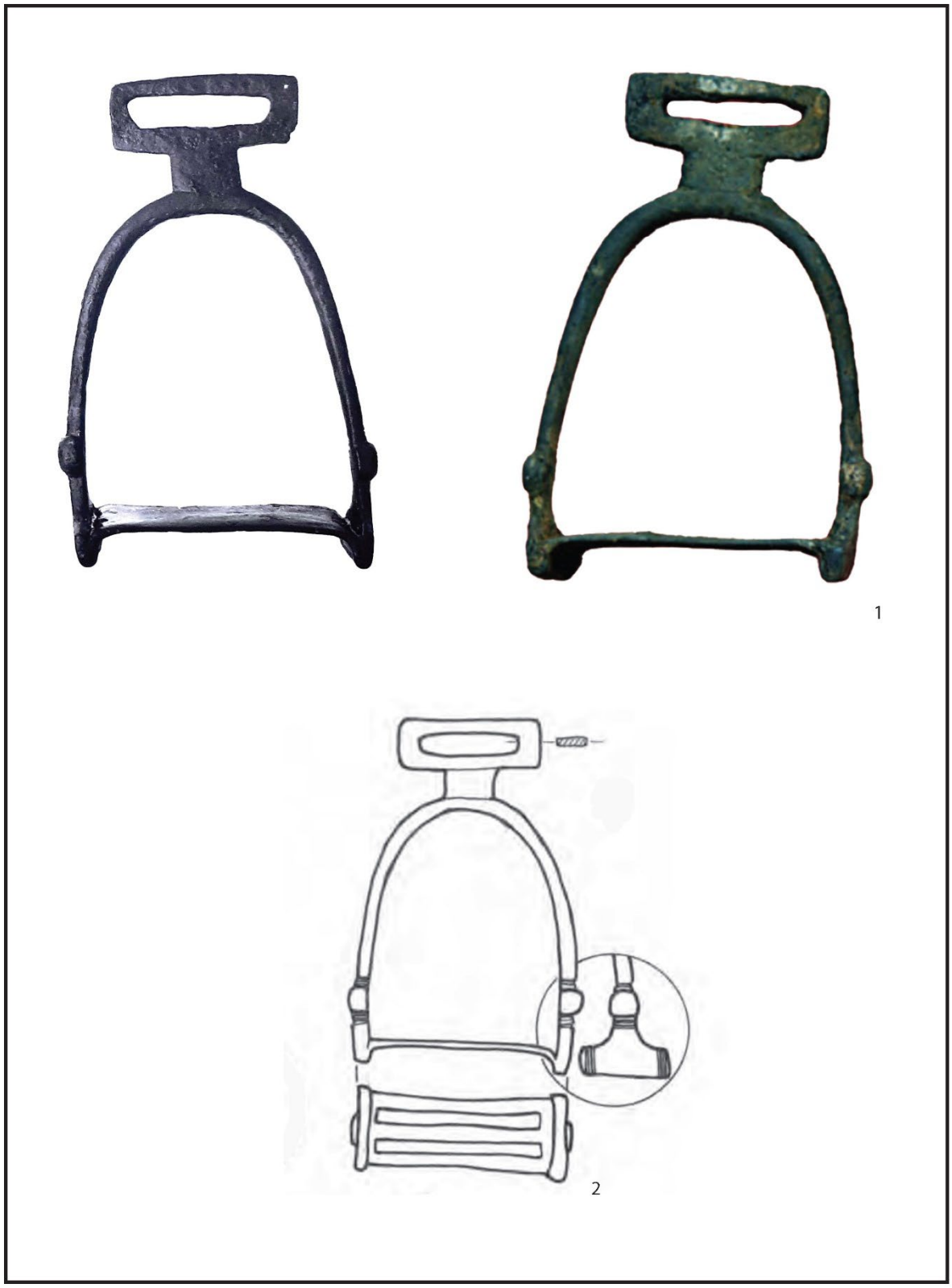

Tabl. 14.1 - Strzemię MPP/A/93/78/99. 1 - zdjęcia, 2 - rysunek.

strzemiono można przypisać do typu II w podziale Alexandra Ruttkay'a [1975, s. 139, 178, ryc. 24] i do typu II, odmiany 1b, według Zdeñki Mèchurovej [1983, s. 68, 83].
Przedmiot odnaleziono podczas prac poszukiwawczych prowadzonych na południe od osi traktu poznańskiego, około 33-35 metrów od linii brzegowej wyspy. Niestety to znalezisko, jak i następne trzy strzemiona opisane niżej, zostały wydobyte z dna jeziora bez dokumentacji kontekstu stratygraficznego i z tego względu przy określaniu ich chronologii musimy opierać się na analizie formalnej. Prace prowadzone były w roku 1999 pod zwierzchnictwem Andrzeja Koli i Gerarda Wilke [Kaźmierczak 2014, s. 139].

Strzemię to reprezentuje typ I w podziale stworzonym na początku lat 50. XX wieku przez Andrzeja Nadolskiego. W rozważaniach nad proweniencją tej odmiany autor stwierdził, że nie ma możliwości jednoznacznego wskazania jej miejsca pochodzenia. Pisał on:

> *Typ 1 (20 okazów, p. tabl. XLI/1,2). Strzemiona o stopce prostej, zarys ramion kabłąka w przybliżeniu trójkątny. Są to formy europejskie rozpowszechnione w różnych krajach, a oparte o pierwowzór wytworzony we Frankonii pod wpływem stosunków z koczownikami. Okazy polskie należą do licznych odmian tego typu, znajdujących analogie w szeregu krajów europejskich (od Szwajcarii po Ruś i od Skandynawii po Węgry), a datowanych według K. Jażdżewskiego na X – XI wiek. Niektóre okazy bywają zdobione intarsją lub platerowaniem metalami kolorowymi. Część z nich można uznać za importy skandynawskie.* [Nadolski 1954, s. 89].
>
> I dalej w tej samej pracy:
>
> *Ogromna większość części rzędu znalezionych w Polsce (z wyjątkiem prostych wędzideł dwuczłonowych oraz organicznych fragmentów siodeł) uważana jest za przedmioty obcego pochodzenia. W wielkiej mierze przyczynił się do tego fakt znalezienia znacznej części tych zabytków na cmentarzyskach, o częściowo lub całkowicie obcym charakterze (Ciepłe, Lutomiersk). Czy jednak pogląd ten jest słuszny? Zapewne trudno się nie zgodzić na obcy, wprost egzotyczny charakter okuć siodeł i uzd oraz wędzidła z brązowymi „wąsami" z Lutomierska. Również cały komplet szczątków rzędu z Ciepłego przyjąć można za element nierodzimy. Czy jednak słuszne jest uważanie np. wszystkich strzemion z lutomierskiego cmentarzyska za importy? Czy samo stwierdzenie, że strzemiono określone tu jako typ I spotyka się niemal w całej Europie, nie przemawiałoby za uznaniem tej formy za element interregionalny? Że przedmioty tego rodzaju nie były w Polsce czymś niezwykłym, świadczy m. in. stwierdzenie ich nie tylko na grodzisku (Łęczyca), ale nawet w osadzie otwartej (Brześć*

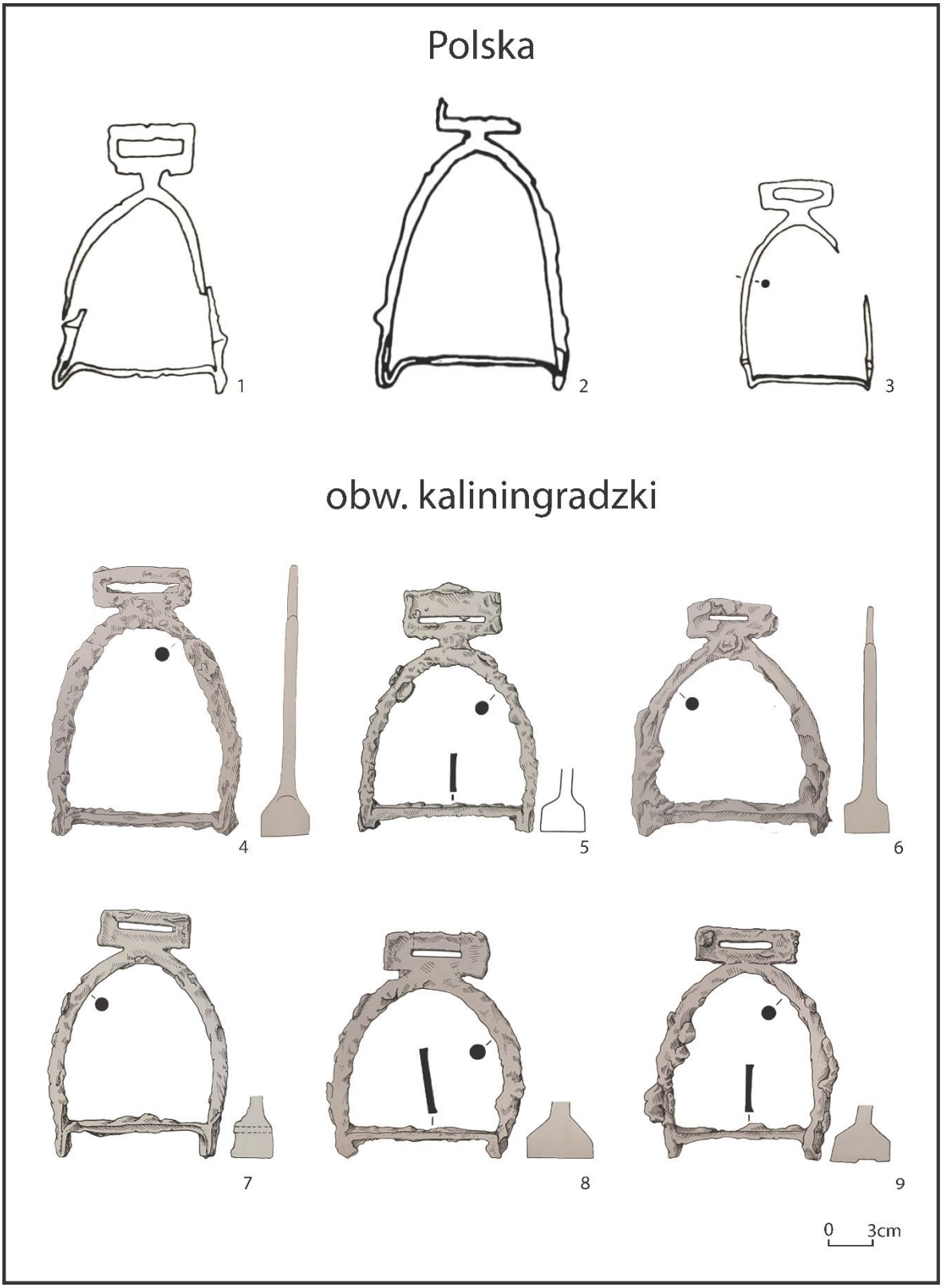

Tabl. 14.2 - Analogie do strzemienia MPP/A/93/78/99. 1, 2 - Lutomiersk, 3 - Dąbrowa, 4 - 9 - Dollkeim Kovrovo.

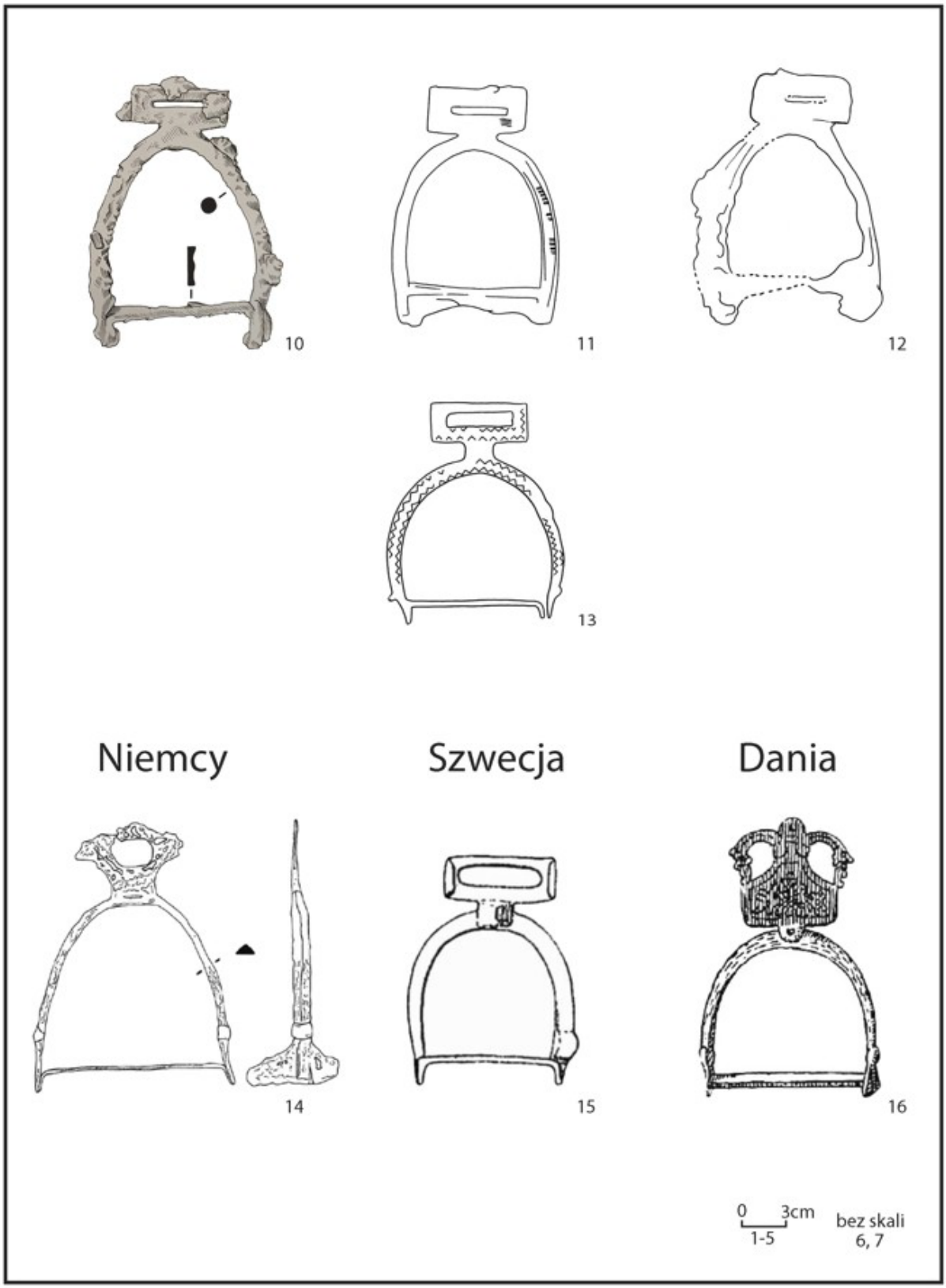

Tabl. 14.2 - Analogie do strzemienia MPP/A/93/78/99. 10 - Dollkeim Kovrovo, 11, 12 - Irzekapinis, 13 - Suworowo, 14 - Kremmen, 15 - Tuna Arne, 16 - Dania

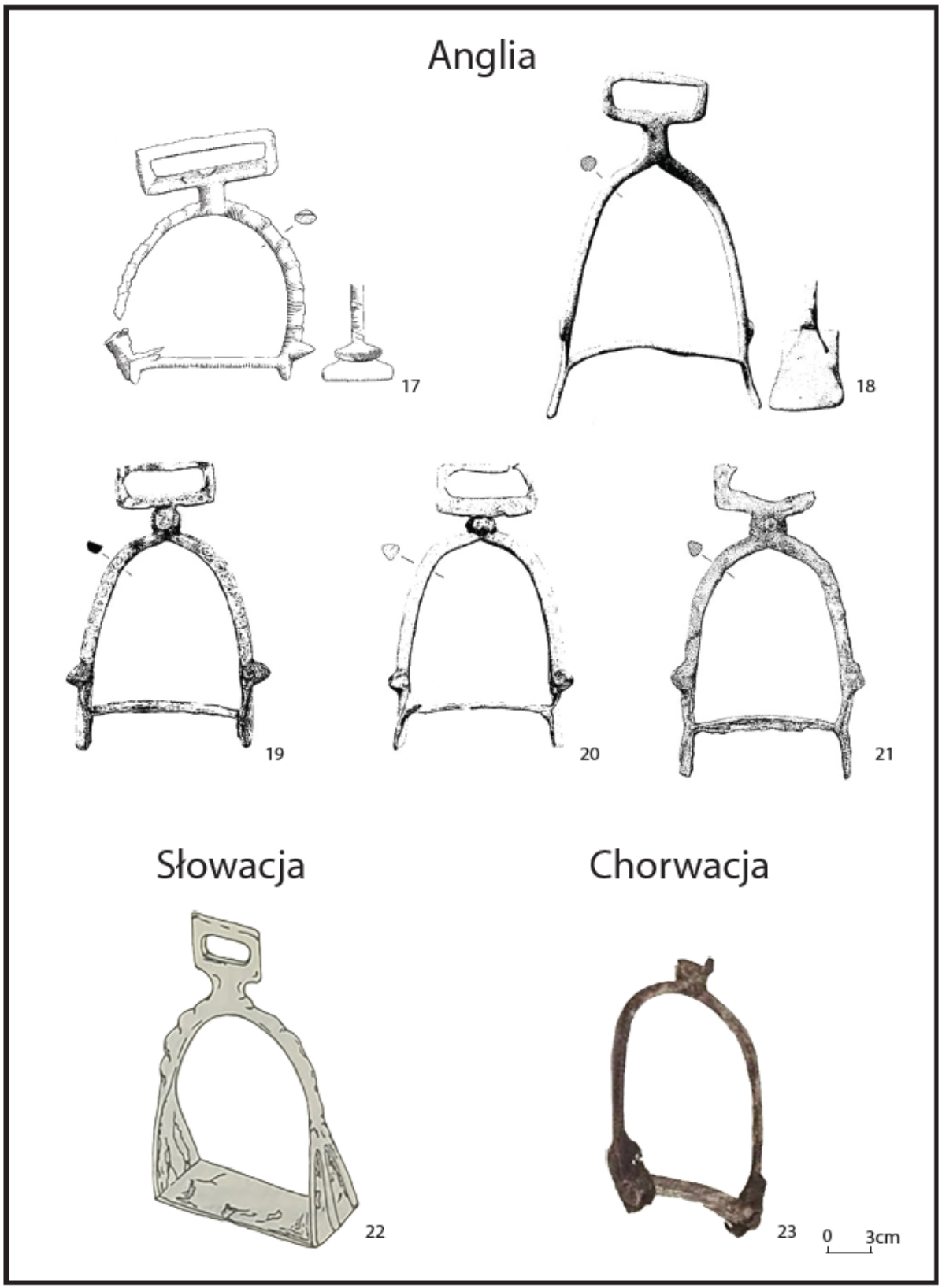

Tabl. 14.2 - Analogie do strzemienia MPP/A/93/78/99. 17 - York, 18, 19 - Londyn, 20 - Oxford, 21 - Hampton Wisck, 22 - Nitra, 23 - Zagrzeb.

Kuj.), co jest przecież tak rzadkim zjawiskiem w odniesieniu do składników uzbrojenia. Dalsze badania powinny przynieść wyjaśnienie tych wątpliwości. [Nadolski 1954, s. 90-91].

Można przyjąć, że mamy tutaj do czynienia z tym samym zjawiskiem jakie obserwujemy w przypadku uzbrojenia. Mianowicie, ogólny kształt wyrobu nie dostarcza informacji o miejscu jego powstania i użytkowania, natomiast inaczej sprawa się ma w kwestii drobnych detali. Problem, z którym obecnie mamy do czynienia polega na tym, że te filigranowe elementy często umykają uwadze badaczy ze względu na stan zachowania wyrobów lub mankamenty dokumentacyjne i konserwatorskie. Wychodzę z założenia, że wnikliwa analiza detali wraz z badaniami fizykochemicznymi, rzuciłaby nowe światło na kwestię redystrybucji wczesnośredniowiecznych wyrobów.

Przyjrzyjmy się zatem zabytkom najbardziej podobnym pod względem formalnym. W wyniku kwerendy dotychczas opublikowanych materiałów ustalono, że najbliższe analogie pochodzą z Lutomierska (pow. pabianicki) i reprezentowane są przez dwa egzemplarze. Stanowiły one wyposażenie pośmiertne nieboszczyka złożonego w grobie 1/40, datowanym na koniec X lub początek XI stulecia (tabl. 14.2: 1, 2) [Nadolski, Abramowicz, Poklewski 1959, s. 59, tabl. XLVIII; Świętosławski 1990, 42 kat. 19-20].

Inne wykopaliska prowadzone w Polsce poszerzyły kolekcję o kolejną parę strzemion zbieżnych z lednickimi (tabl. 14.2: 3). Mowa tutaj o znalezisku z grobu w Dąbrowie (pow. bartoszycki) datowanym na drugą połowę X wieku lub później. [80]. Stanowisko jest łączone z kręgiem bałtyjskim [Mühlen 1975: tabl. 22, Świętosławski 1990, s. 42, kat. 15-16].

Poza granicami naszego kraju na podobne strzemiona natrafiono na obszarach pruskich, co dobrze koresponduje z dopiero co wspomnianym zabytkiem z Dąbrowy. Do tych kolejnych, łączonych z Bałtami znalezisk, należą egzemplarze z Dollkeim Kovorovo (tabl. 14.2: 4-10) [Kulakov 2009, fig. 12, 142, 165, 168, 174, 179, 185, 189. 210b, 212], Irzekapinas (tabl. 14.2: 11, 12) oraz Suvorovo (Суворово) (tabl. 14.2: 13). Znaleziska z dwóch ostatnich stanowisk miały bardziej przysadziste kabłąki, pokryte jednak ornamentem [Kulakov 1990, ryc. XXIII/6, LXVIII/2]. Zbieżne formalnie zabytki znamy również dzięki badaniom na Litwie [Antanavičius 1976, s. 71-73]

[80] Wcześniej na koń. II poł. X wieku na podstawie znajdującej się w zespole ostrogi z zagięciami haczykowato zagiętymi do wewnątrz, obecnie taka precyzyjna chronologia tych ostróg nie jest akceptowana.

Na zachód od władztwa Piastów spotykane są na Połabiu. W Kremmen (bez. Branderburgia, kr. Oranienburg) trafiło w ręce archeologów strzemiono z łukowatym kabłąkiem, ze zgrubieniami/guzkami nad przejściem w stopkę i wyodrębnioną szyjką. Niepewny element stanowi zawieszka, której pierwotna forma, być może prostokątna, nie jest możliwa do ustalenia na podstawie dostępnych w publikacji danych (tabl. 14.2: 14) [Corpus 1979, t. 3: 156, tab. 76/10]. Zbieżny zabytek odnaleziono w Szwecji w miejscowości Tuna w Alsike, w Uplandzie. Na podstawie rysunku zamieszczonego w publikacji znalezisko wydaje się być bardzo zbliżone do naszego zabytku z jeziora. Widać pewne różnice w proporcjach oraz charakterystyczny jest brak odstępu pomiędzy stopką a zgrubieniami/guzkami na kabłąku. Sama zawieszka może być również inaczej ukształtowana, co nie jest możliwe do ustalenia na podstawie zamieszczonej ilustracji (tabl. 14.2: 15) [Blomquist 1948, ryc. 29]. Kilka zbieżnych cech posiada kabłąk zabytku odnalezionego w Danii. Również i tutaj widzimy łukowate wygięcie oraz guzki/zgrubienia na kabłąku, jednakże zawieszka jest wykonana w zupełnie innym stylu (tabl. 14.2: 16) [Blomquist 1948, ryc. 21].

Cała seria strzemion typu I (wg. Nadolskiego) o łukowato ukształtowanym kabłąku i bogato ornamentowanych powierzchniach, pochodzi z Wielkiej Brytanii. Tutaj określane są jako typ 2cII [Seaby, Woodfield 1980, s. 107-119]. W ogólnej charakterystyce są one bardzo zbliżone do naszego zabytku, posiadają jednak kilka cech, na które warto zwrócić uwagę. Przede wszystkim kabłąk wszystkich z nich jest znacząco przedłużony poniżej stopki, co diametralnie odróżnia je od lednickiego zabytku. Kilka z nich posiada ten element znacznie krótszy i zostały one zaprezentowane na tablicy 14.2 (tabl. 14.2: 17, 18, 19, 20, 21). Pierwszy z nich, odnaleziony w Yorku jest bardziej przysadzisty, jego kabłąk jest zdobiony rowkami zgrupowanymi w zestawy po trzy zagłębienia, natomiast zgrubienie znajdujące się w miejscu przejścia w stopkę jest zdecydowanie większe niż w naszym zabytku. Także zawieszka jest znacząco szersza (tabl. 14.2: 17). Dwa kolejne znaleziska, pochodzące z Londynu i Oksfordu zaopatrzono w zawieszki zbliżone rozmiarem do lednickiego strzemienia, a dodatkowo kabłąk oksfordzkiego pozostawał gładki. Niestety, nie rozstrzygniemy, czy to kwestia stanu zachowania, czy intencjonalnego braku dekoracji. Różnicę stanowią guzki znajdujące się na szyjkach zabytku oraz ponownie większe zgrubienia w dolnej partii kabłąka i jego przedłużenie (tabl. 14.2: 19-20). Ostatnie strzemiono, z miejscowości Hampton Wick, w odróżnieniu od poprzednich posiadało szyjkę ukształtowaną tak samo jak w lednickim znalezisku (tabl. 14.2: 21) [Seaby, Woodfield 1980, s. 106, s. 112, s. 116].

Łukowato wygięty kabłąk oraz prostokątną zawieszkę oddzieloną wyodrębnioną szyjką posiadało strzemiono odnalezione w Nitrze, jednak profilowanie kabłąka oraz technika połączenia

go ze stopką znacząco odróżniają znalezisko od lednickiego zabytku (tabl. 14.2: 22) [Mèchurovà 1983, s. 87, tabl. V: 2].

Także w Chorwacji, w muzeum w Zagrzebiu, znajdują się strzemiona z łukowato wygiętym kabłąkiem, lecz bez charakterystycznego zgrubienia w miejscu przejścia w stopkę oraz prawdopodobnie ze znacznie węższą zawieszką niż w znalezisku lednickim. (tabl. 14.2: 23) [Hrvati… 2000, s. 85, cat. II.3aj].

Jak podaje Witold Świętosławski, nieznane są egzemplarze z obszarów położonych na wschód od władztwa Piastów [Świętosławski 1990, s. 43]. W dostępnej piszącemu te słowa literaturze również nie udało się natrafić na znaleziska tej formy z obszaru dzisiejszej Rosji, Białorusi i Ukrainy.

Trzy strzemiona typu I (wg. Nadolskiego), które posiadają mniej owalnie ukształtowany kabłąk, zostały odnalezione na obszarze Polski i stanowią znaleziska luźne. Dwa z nich przechowywane w Muzeum Okręgowym w Toruniu prawdopodobnie pochodzą z Wielkopolski (tabl. 14.3: 2, 3), jeden bardziej przysadzisty znajduje się w zbiorach muzealnych w Olsztynie (tabl. 14.3: 1) [Świętosławski 1990, s. 42, kat. 24-26]. Żadne z trzech nie posiada charakterystycznego zgrubienia na kabłąku powyżej stopki, co dodatkowo odróżnia je od obu zabytków lednickich.

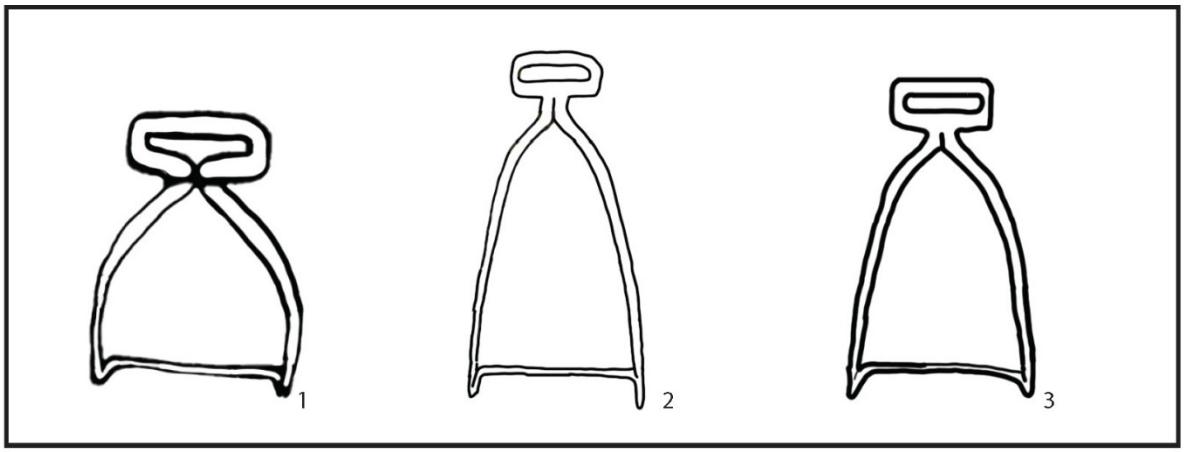

Tabl. 14.3 - Strzemiona o kabłąku lekko zaoblonym. 1 - Strzemiono nieznanej proweniencji, prawdopodobnie Polska, przechowywane w Olsztynie. 2, 3 - Strzemiona nieznanej proweniencji, prawdopodobnie Polska, przechowywane w Toruniu.

Kolejną, nieco bardziej odległą grupę analogii stanowią strzemiona o spiczasto uformowanym łuku kabłąka i z krótszą szyjką niż w zabytku lednickim. Pomimo że one również zaliczane są do typu I, należy mieć na uwadze, iż różnice formalne wydają się dość istotne. Jako pierwszą parę, którą ze względu na niewielki dystans od lednickiego kompleksu

osadniczego należałoby przytoczyć, stanowi znalezisko z Lutomierska pochodzące z grobu nr. 10 (tabl. 14.4: 2) [Abramowicz, Nadolski, Poklewski 1959, s. 59, tabl. XLVI, Świętosławski 1990, s. 42, kat. 21-22].

Następny zabytek znany jest z Brześcia Kujawskiego (pow. włocławski) i zalegał on w jamie zlokalizowanej na wczesnośredniowiecznej osadzie. W obiekcie tym znajdował się materiał ceramiczny, który zdaniem Konrada Jażdżewskiego przypada na I połowę III okresu wczesnośredniowiecznego, czyli datowany na okres pomiędzy drugą poł. X a pierwsza połową XI wieku [Świętosławski 1990, s. 42, kat. 14]. Niestety datowanie na podstawie materiału ceramicznego w dotychczasowej literaturze było traktowane ze zbyt małą ostrożnością, dlatego ustalenia te mogą wymagać weryfikacji. Biorąc pod uwagę, że materiał mógł być redeponowany, ponieważ mamy tutaj do czynienia z jamą osadową, do której zasypania nie musiało dojść podczas jednorazowej akcji, sytuacja staje się jeszcze bardziej niepewna.

Dwa strzemiona, pozbawione pewnego kontekstu stratygraficznego, pochodzą z Górek (pow. gorzowski), możliwe że ze cmentarzyska (tabl. 14.4: 1) [Świętosławski 1990, s. 42, s. 94, kat. 17-18].

Jeden zabytek przechowywany w Muzeum Archeologicznym we Wrocławiu również posiadał spiczasto ukształtowaną wewnętrzną stronę kabłąka, niestety brak o nim jakichkolwiek bardziej dosadnych informacji [Świętosławski 1990, s. 96, kat. 27].

Następny trafił do kolekcji Muzeum w Łęczycy podczas prac prowadzonych w Tumie pod Łęczycą (pow. łęczycki). Wydaje się, że jego chronologię można dość pewnie określić na początek XI lub koniec X wieku. Zabytek był również inkrustowany srebrem [Świętosławski 1990, s. 42, kat.23]. Posiada on trójkątne zwieńczenie kabłąka, jednak od „klasycznych egzemplarzy" odróżnia go łukowate wygięcie ramion.

Z obszarów należących kiedyś do Państwa Pruskiego, dzisiaj w granicach Polski i Rosji, odnaleziono liczne strzemiona typu I wg Andrzeja Nadolskiego. Natrafiono na nie przykładowo w miejscowości Wiskiauten [Mühlen 1975, tabl. 26, 27, 29-31, 34, 41]. Różnią się one znacząco od zabytków znanych z lednickiego kompleksu osadniczego. Po pierwsze posiadają trójkątne ukształtowanie kabłąka, w większości przypadków nie posiadają wyodrębnionej szyjki, brak także guzków na kabłąku powyżej stopki.

Z Pomorza Przedniego, dziś znajdującego się na obszarze Niemiec, ale ze stanowisk łączonych z kulturą materialną Słowian, znane są strzemiona z Wernigerode [Corpus 1973, t. 1: 342, tab. 33/50],

Na kilka par natrafiono podczas wykopalisk na obszarze Danii. Pochodzą one z Ravnholt, Skebjerg, Errindlev, Hoby, Hald, Kasmusmøllle Svoshøj, dwie pary z platerowaną dekoracją

znajdowały się w grobie w Nørre Longelse, jedna pochodzi z nieznanej miejscowości w Lagaland (tabl. 14.4: 5, 6) [Brøndsted 1936, s. 90-91, s. 166, s. 183, s. 184, s. 197, pl. II, V, IX; Blomquist, 1948, ryc. 20].

Kilka par zbliżonych strzemion odkopano w Birce w Szwecji (tabl. 14.4: 7, 8) (grób 496, 581, 644, 752, 708) [Arbman 1940, tabl. 35, 36, 37], ale także i w innych miejscowościach [Blomquist 1948, ryc.19]. Znane są również z Norwegii [Blomquist 1948, ryc.18].

Trzy pary bogato dekorowanych egzemplarzy wzbogaciły nasz materiał źródłowy podczas prac prowadzonych w Thumby-Bienebek, dzisiejsze terytorium Niemiec, kiedyś Królestwo Danii. Odnaleziono je w grobach 1 i 37a [Müller-Wille 1976: 48, tabl. 28; 1987: 100, tabl. 72, 73].

Ze wschodnich Niemiec znane są dwa zabytki z miejscowości Fundort i Ralswiek (tabl. 14.4: 9, 10) [Die Slawen…1985, tabl. 67, a, b].

Z obszaru Czech i Słowacji przywołamy strzemiona z miejscowości Dobrá i Somotor [Ruttkay 1975, s. 139, s. 178, s. 197 ryc. 24, 7, 20, 21; Mèchurovà 1983, s. 86, s. 88, tabl. IV: 8, VI: 1, 5]. Podobnie jak powyższe egzemplarze, także one w szczegółach różnią się od zabytku lednickiego (tabl. 14.4: 11, 12).

Analogiczne formy znalezisk znane są również z Węgier (tabl. 14.4: 13) [Gall 2015, 402, pl.3/5, Mesterházy 1981, s. 212-215] oraz z Wielkiej Brytanii (tabl. 14.4: 14) [Seaby, Woodfield 1980, s. 109, s. 111, s. 113].

To, co najbardziej rzuca się w oczy w procesie prowadzenia analizy strzemion typu I w podziale Andrzeja Nadolskiego, to bez wątpienia ogromna ilość zabytków o trójkątnie ukształtowanym kabłąku oraz rozmaitość detali, jakie się na tych strzemionach pojawiają. Widzimy formy mniej i bardziej łukowato wygięte, platerowane metalami szlachetnymi, jak i nie posiadające zdobień. Na ich kabłąkach mogą znajdować się rozmaicie ukształtowane guzki, czy to w formie bardziej zaokrąglonej, czy mocniej profilowanej. Widzimy również, że sposób łączenia kabłąka ze stopką także nie jest jednorodny. Dolna część kabłąka wystająca poniżej elementu podpierającego stopę mogła być marginalnej długości, jak i gargantuicznie wydłużona.

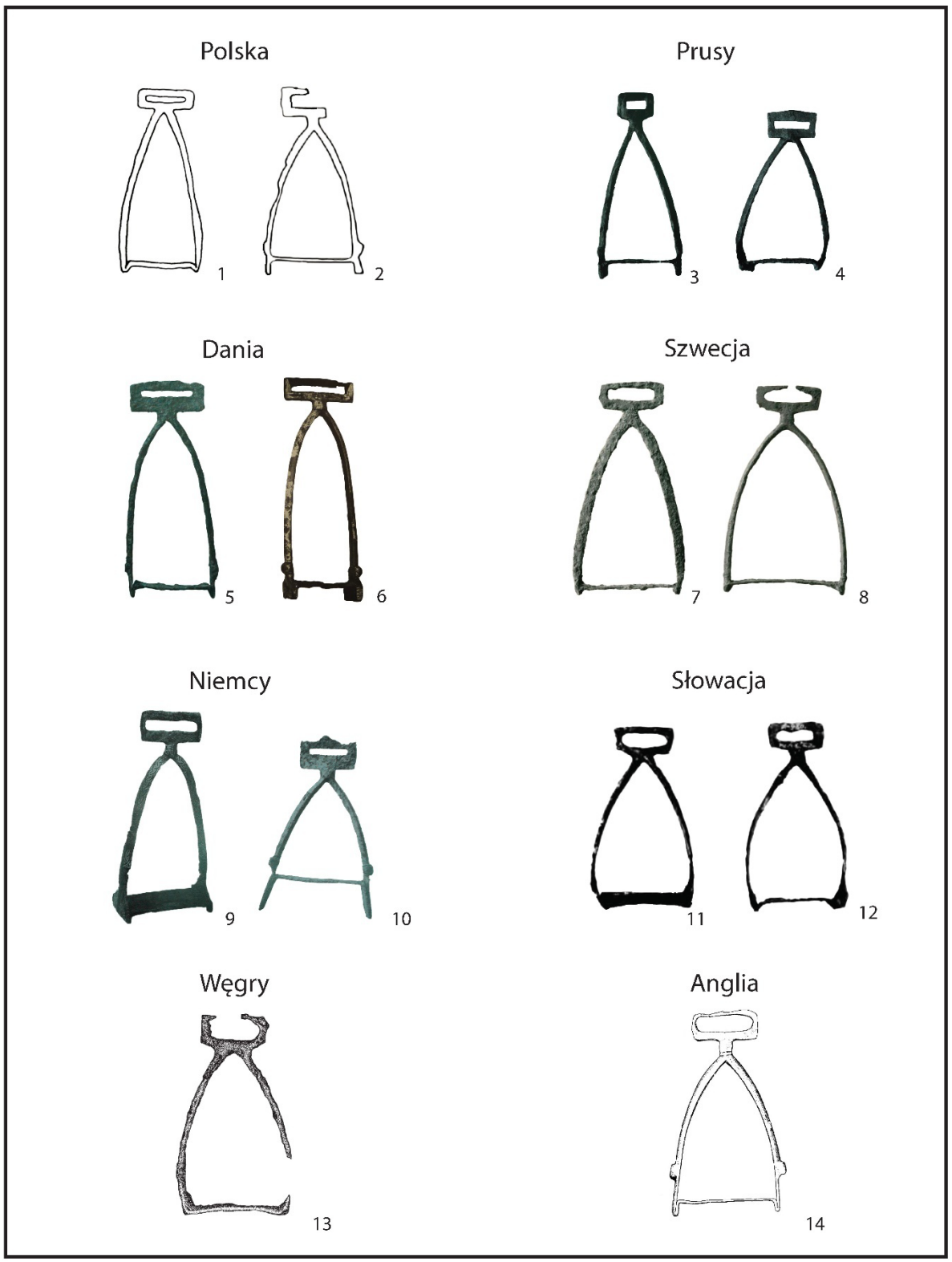

Tabl. 14.4 - Strzemiona O trójkątnym kabłąku. 1 – Górki, 2 – Lutomiersk, 3 – Prusy, 4 – Prusy, 5 – Skebjerg, 6 – Norre Longelse, 7 – Birka, 8 – Birka, 9 – Fundort, 10 – Ralswiek, 11 – Dobra, 12 – Somotor, 13 - Crisana-Patium, 14 – West Ham.

Zakreślmy teraz obraz dotyczący pochodzenia strzemienia będącego podmiotem tego rozdziału. Najwięcej wspólnych elementów lednickie strzemię dzieli ze znaleziskami z najbliższego regionu, czyli znajdującego się w granicach dzisiejszej Polski (Lutomiersk i Dąbki). Zbieżne zabytki pochodzą również z obwodu kaliningradzkiego, rozumianego historycznie jako kraina zajęte przez Prusów. Duże pokrewieństwo znajdujemy wśród zabytków z Wysp Brytyjskich, jednak pewne detale konstrukcyjne, o których pisałem wyżej, jak również rozbudowana ornamentyka insularnych znalezisk, wzbudzają wątpliwości co do ich wspólnej proweniencji.

Zarazem nie wydaje się słusznym zakładanie, że stanowią formę lokalną dla tych dwóch krain. Bardziej prawdopodobne, że jako mniej popularny „wzór" strzemienia, niż te o trójkątnie ukształtowanym kabłąku, po prostu nie zostały jeszcze tak licznie odnalezione lub nie opublikowano ich w pracach zbiorczych. Na tym etapie założymy dwie tezy. Po pierwsze, że zabytek stanowi świadectwo przynależności do tak zwanej diaspory wikińskiej lub szarzej do zjawisk zachodzących na obszarze Europy Środkowej, Wschodniej i Północnej we wczesnym średniowieczu. W tym przypadku chodzi o nieustanną wymianę idei, informacji, wiedzy i technologii, która objawia się poprzez występowanie podobnych do siebie zabytków - tutaj strzemion - na całym przywołanym obszarze.

Druga teza jest taka, że mamy do czynienia z wyrobem lokalnym, inspirowanym wspomnianymi zjawiskami. Myślę, że argument do takiej interpretacji stanowi kolejne strzemię z Ostrowa Lednickiego o zbliżonym kształcie, które posiada rozbudowaną ornamentykę o charakterze zachodniosłowiańskim. Nie uprzedzajmy jednak dalszej części narracji.

Chronologię zabytku, w oparciu o przytoczone analogie, prawdopodobnie możemy zawęzić do interesującego nas w rozprawie okresu obejmującego X i XI wieku. Witold Świętosławski zasugerował, że strzemiona o łukowato wygiętym kabłąku, czyli takie jak analizujemy, mogą stanowić formę późniejszą w stosunku do tych trójkątnych [Świętosławski 1990, s. 43]. Nawet jeśli to prawda, to równoczesne stosowanie obu form potwierdzają znaleziska z Lutomierska, co wyklucza posiłkowanie się samym kształtem jako ściśle określonym wyznacznikiem chronologicznym.

Na zakończenie rozważań dotyczących strzemienia *nr inw. MPP/A/93/78/99* chciałbym podzielić się jeszcze jedną obserwacją. Prawie wszystkie analogie o łukowato wygiętym kabłąku posiadały dekorację wykonaną metalami szlachetnymi. Dobrze to widać na przykładzie zbioru z Wysp Brytyjskich, gdzie niezdobione były tylko niektóre egzemplarze o kabłąku trójkątnym. Co więcej, egzemplarze gładkie, czyli wykonane wyłącznie z żelaza, nie posiadały zgrubienia w miejscu przejścia kabłąka w stopkę.

W kontekście ustaleń nad rolą i znaczeniem LKO obecność prestiżowych przedmiotów wydaje się wskazywać na kilka aspektów, do których przejdziemy na etapie syntezy.

7.1.2 Strzemię nr inw. MPP/A/103/6/02.

Drugie strzemię pod względem kształtu kabłąka i zawieszki jest analogiczne do powyżej opisanego (tabl. 14.5). Znaczącą różnicą formalną jest przekrój kabłąka, który w tym egzemplarzu stanowi bardzo wąski prostokąt, a nie owal jak w zabytku 78/99. Dolna partia również została skonstruowana odmiennie: płaski kabłąk tuż przed połączeniem ze stopką skręcono pod kątem 90 stopni, ustawiając go szerszym bokiem prostopadle do stopki. Warto zaznaczyć, że brak tutaj guzka w miejscu przejścia kabłąka w płaską stopkę.

Strzemiono w większej części zostało pokryte ornamentem wykonanym techniką platerowania. Obserwując zdobienia od góry zabytku zauważymy, że prostokątna zawieszka z dużym otworem na puślisko została pokryta zróżnicowanym ornamentem. Po bokach od otworu, za pomocą miedzianego drutu, zostały wyodrębnione cztery prostokątne pola, dwa po jednej jego stronie, dwa po drugiej. Następnie wewnętrzna przestrzeń owych prostokątów została wypełniona zygzakiem ze srebra.

W przestrzeni poniżej otworu na puślisko a górną partią szyjki możemy wyróżnić trzy pasy z ornamentem. Górny i dolny stanowi dekoracja w postaci jodełki, wykonana ze zwiniętych ze sobą drutów - srebrnego i miedzianego, a następnie wklepanych w powierzchnię zabytku. Środkowy pas to rząd miedzianych rombów, a przestrzeń pomiędzy nimi wypełniona jest srebrem.

Szyjka strzemienia również składa się z trzech sfer, tym razem z dwóch zewnętrznych pasów ustawionych wertykalnie, gdzie również zastosowano ornament jodełki, ale zdublowany. Środkowy, kwadratowy obszar ozdobiono srebrnym znakiem X z miedzianą oblamówką, a pozostałą powierzchnię wypełniono srebrem.

Znajdujący się poniżej kabłąk jubiler obwiódł wzdłuż krawędzi również ornamentem jodełki, jak się wydaje analogicznie wykonanym. Wewnętrzną przestrzeń wypełnia rząd dwudziestu dwóch kółek wykonanych z miedzi na srebrnym tle. Właściwiej byłoby jednak napisać, że to srebro zostało nałożone na miedzianą blachę, w ten sposób, że powstał wspomniany ornament, ponieważ taki był prawdopodobnie proces technologiczny. Hipoteza ta wymaga jednak weryfikacji.

Dekoracja znajduje się również na bocznych powierzchniach kabłąka, w miejscu gdzie łączy się on ze stopką. Tutaj tordowany drut srebrny i miedziany nałożono wzdłuż krawędzi płaskiej powierzchni bocznej oraz przez jej środek.

Ponieważ główne wyróżniki formalne w podziałach typologicznych stanowi ukształtowanie kabłąka, a szerzej jego zestawienie ze stopką oraz kształt zawieszki, omawiany zabytek - pomimo istotnych różnic - można przypasować do wszystkich wspomnianych powyżej typów. Będzie to kolejno: typ I w podziale Andrzeja Nadolskiego [1954, s. 281], typ II w odmianie D w systematyzacji Witolda Świętosławskiego [1990, s. 37], typ II w podziale Alexandra Ruttkay'a [1975, s. 139, s. 178, ryc. 24] i typ II odmiany 1b, według Zdenki Mèchurovej [1983].

Zabytek został odnaleziony w 2002 roku podczas badań prowadzonych przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke, a podjęte wówczas działania miały charakter poszukiwawczy z użyciem wykrywacza metalu. Strzemiono wydobyto z dna jeziora na północ od mostu poznańskiego, w odległości około 30 (lub 55 metrów) od brzegu wyspy i niestety nie posiada ono udokumentowanej warstwy, w której zalegało [Kaźmierczak 2014, s. 139, s. 144].

Ogólne zestawienie strzemion typu I wg Nadolskiego zostało zaprezentowane w poprzednim rozdziale. Dowiadujemy się z lektury, że stanowią one formę ogólnoeuropejską, natomiast zabytki o łukowato wygiętym kabłąku grupują się na obszarze Polski, terenach zajętych przez ludy bałtyjskie na Wyspach Brytyjskich oraz pojedynczo w Skandynawii, Słowacji i Chorwacji. Taki rozrzut nie dostarcza nam żadnych argumentów pozwalających na określenie potencjalnego kierunku napływu, ale za to może sugerować lokalne pochodzenie. Pamiętajmy jednak o wątłych przesłankach tej interpretacji na obecnym etapie badań.
Przy studiach nad proweniencja pozostają nam natomiast do prześledzenia dwa wątki. Pierwszy stanowi dekoracja, drugi to sposób połączenia kabłąka ze stopką i od tego drugiego aspektu wyjdziemy.

Najbliższe analogie do strzemienia 6/02 odnajdujemy w obwodzie kaliningradzkim (tabl. 14.5a, 1), na stanowisku Suborowo (ros. Суборово), chociaż tutaj kabłąk jest bardziej zbliżony do trójkąta, a szyjka nie tak wyraźnie wyodrębniona. Posiłkując się przedstawioną w publikacji dokumentacją rysunkową nie jest również możliwe określenie przekroju kabłąka, który tylko na podstawie rzutu od frontu wydaje się być zbieżny z zabytkiem lednickim. Oczywiście dość istotną różnicę stanowi brak dekoracji [Kulakov 1990, s. 114, tabl. XX]. Para strzemion z Birki (tabl. 14.5a, 2), odnaleziona w grobie 496, wydaje się powielać kształt znalezisk z Litwy, pozostając tym samym zbieżnymi z analizowanym lednickim strzemieniem [Arbman 1940, taf.37].

Tabl. 14.5 - Strzemię z lednickiego kompleksu osadniczego, nr inw. MPP/A/103/6/02.

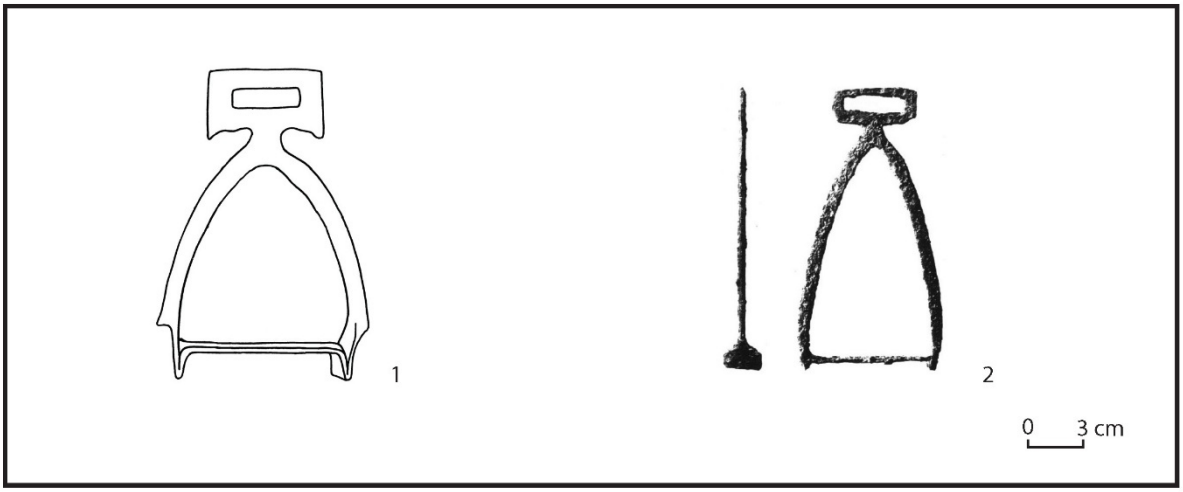

Tabl. 14.5a - Strzemiona analogiczne do MPP/A/103/6/02. 1 - Suborowo, 2 - Birka.

Ponownie, taka analiza formalna nie dostarcza nam informacji o proweniencji, prezentuje jednak unikatowość lednickiego przedmiotu, jak i małą popularność taśmowatych kabłąków strzemion we wczesnym średniowieczu.

Przejdźmy teraz do kwestii ornamentyki. Jak się domyślamy na podstawie przedstawionych już źródeł, nie ma możliwości, aby było nam znane identycznie dekorowane strzemiono skoro nie natrafiliśmy na zabytek tego samego kształtu. Jedynie poszczególne motywy zdobnicze znajdują analogie, i to w większości przypadków nie na tej samej kategorii przedmiotów.

Dość bliskie jest znalezisko z Węgier pod względem potraktowania powierzchni kabłąka, gdyż jest on taśmowaty, a w miejscu przejścia w stopkę występuje charakterystyczna wypustka. (tabl. 14.6: 3, 4). Na tym samym zabytku zbieżny jest również ornament. W lednickim egzemplarzu występuje szereg okręgów, natomiast na strzemieniu z Cluj-Napoca (Kolozsvár-Zápolya) widoczny jest motyw łezek. Zbieżny pozostaje również dobór metalu, mianowicie łezki i okręgi są z miedzi, a tło ze srebra. Różnica dotyczy techniki wykonania: w przypadku zabytku z Węgier ornament naniesiono techniką *plaqué*, czyli poprzez wklepanie wyciętych fragmentów blachy w uprzednio przygotowane rowki stanowiące zarysy łezek. Ponadto strzemiona te posiadają odmienny kształt, a sam ornament łezek nie jest stosowany wymiennie z kołami w sztuce madziarskiej. [Gall 2015, s. 380]. Cechy te wzbudzają na tyle silne wątpliwości, że niesłusznym wydaje się przyjęcie stepowej proweniencji lednickiego zabytku. Znalezisko z Cluj-Napoca (Kolozsvár-Zápolya) to nie jedyny madziarski zabytek z tej grupy, kolejne, analogiczne strzemiono pochodzi z Rakamaz-Strázsadomb (cou. Szabolcs-Szatmar-Bereg) (tabl. 14.6: 5) [The Ancient hungarians...1996, 118 fig.11], które jest wręcz identyczne

jak opisane powyżej. Na trzecie natrafiono w Balkany (cou. Szabolcs-Szatmar-Bereg) (tabl. 14.6: 6) [The Ancient Hungarians...1996, s. 129 fig.1], na czwarte w Puspokladany-Eperjesvolgy (cou. Hajdu-Bihar) (tabl. 14.6: 7) [the ancient hungarians...1996, s. 247-248 fig.5]. Piąty zabytek z taką formą ornamentu, będący właściwie parą strzemion, pochodzi z Sarretudvari-Poroshalom (cou. Hajdu-Bihar) (tabl. 14.6: 8) [The Ancient Hungarians...1996, s. 280-281 fig.9], a miejsce odnalezienia ostatniej pary jest niestety nieznane, jednakże związane z Węgrami (tabl. 14.6: 9) [The Ancient Hungarians...1996, s. 394-395, fig. 8][81].

Ornament w postaci rzędu kręgów jest bardzo rzadko spotykany we wczesnośredniowiecznym zdobnictwie. Ostatnio Leszek Gardeła zwrócił uwagę, że może on należeć do zasobu zdobnictwa Słowian Zachodnich lub państwa Piastów, co zarazem stanowiłoby pierwszy argument za miejscowym pochodzeniem wyrobu. [Gardeła 2024, w druku]. Podobny wątek zdobniczy widzimy na okuciu pochewki noża odnalezionego w Poddębicach (tabl. 14.7: 2) [Wiklak 1960, tabl. XLVIII: 2], jak również – w bardziej realistycznej formie i z ewidentnymi zakończeniami w kształcie zwierzęcych głów – na okuciach pochewek m.in. z Kałdusa. (tabl. 14.7: 3-4). [Bojarski 2020, s. 369, ryc. 109 a, b]. Wydaje się, że kolejną analogię stanowi pozłacane znalezisko z Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu, które do tej pory było interpretowane jako okucie księgi (tabl. 14.7: 5) [Kaźmierczyk, Kramarek, Lasota 1977, 196 ryc. 11].

Zdaniem wspomnianego autora mamy tutaj do czynienia ze schematycznym przedstawieniem postaci związanej z mitologią słowiańską. Jak sam pisze:

Widniejący na kabłąku ornament, składający się dwudziestu dwóch okręgów, a także jego skierowane w stronę stopki trójkątne zakończenia są przypuszczalnie zeschematyzowanymi przedstawieniami wężowych tułowi i głów [Gardeła 2024, w druku].

I wcześniej:

(...) lecz jako przedmiot najprawdopodobniej powstały lokalnie i zdobiony w manierze odpowiadającej zachodniosłowiańskiemu stylowi zwierzęcemu [Gardeła 2024, w druku].

[81]W artykule z 2015 Gall przywołuje jako kolejną analogię do tego typu strzemion znalezisko z Berehove/Beregszász-Kishegy, jednak na zdjęciach zamieszczonych w publikacji pod danym przypisem wyglądają one raczej odmiennie w obszarze dekoracji i podpisane są jako ze stanowiska Soltszentimre. Niestety tego nieporozumienia nie udało się wyjaśnić [Jankovich 1943, s. 101, táb. XXIV].

Tabl. 14.6 - Strzemiona analogiczne do MPP/A/103/6/02. 1, 2 - Cluj Napoca Zapolya, 3 - Rakamaz-Strázsadomb, 4 - Balkany, 5 - Puspokladany-Eperjesvolgy, 6 - Sarretudvari-Poroshalom, 7 - nieznana lokalizacja, Węgry.

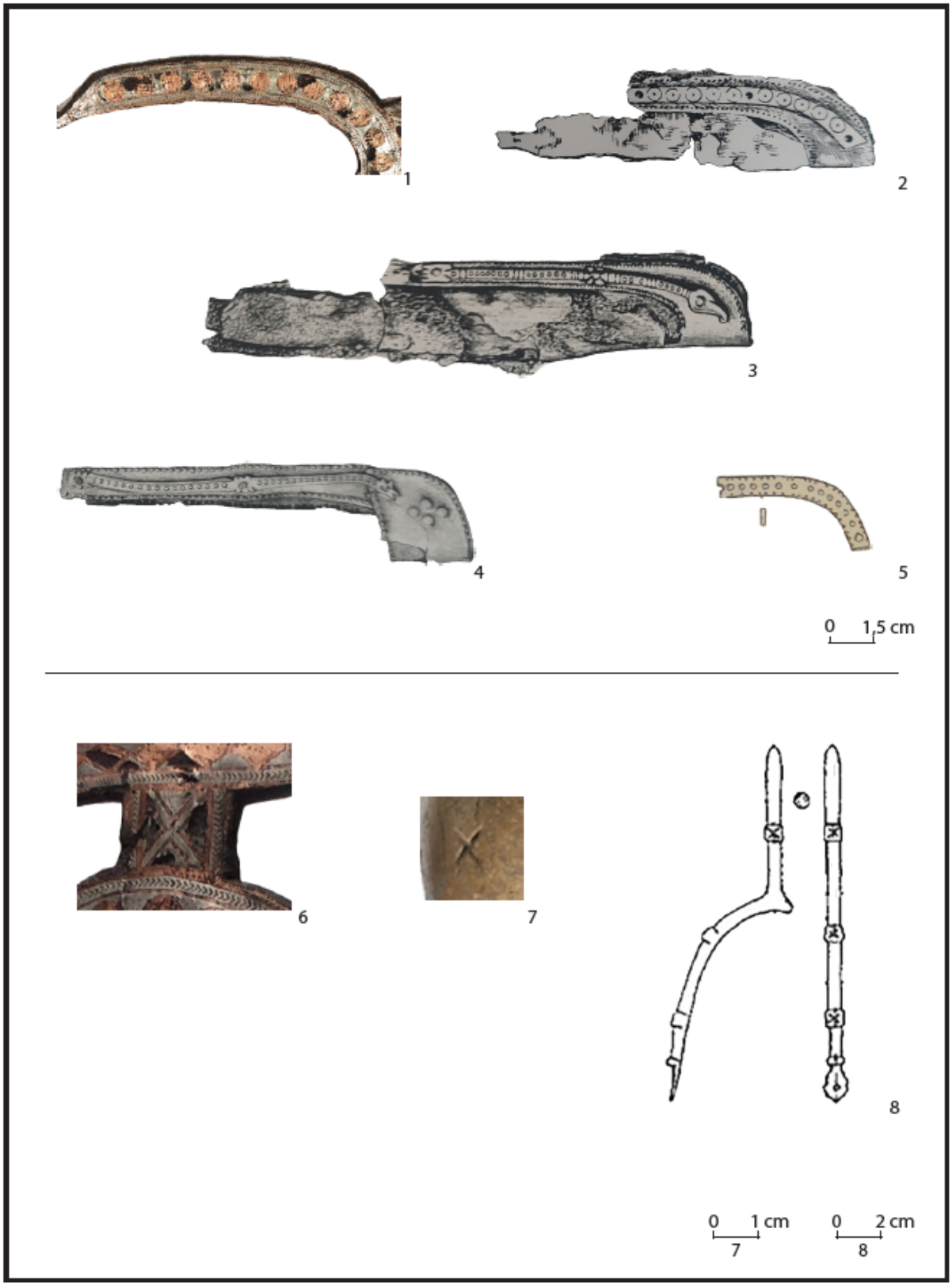

Tabl. 14.7 - 1, 6 - Strzemię MPP/A/103/6/02, 2 - Poddębice, 3, 4 - Kałdus, 5 - Ostrów Tumski, 7 - Ostrów Lednicki, 8 - Tum.

Następny element dekoracji, który zwraca na siebie uwagę to znajdujący się na szyjce zabytku znak X. Jak słusznie zauważa Ryszard Kaźmierczak taki symbol jest szeroko rozpowszechniony na różnych elementach wczesnośredniowiecznego uzbrojenia i w związku z tym ciężko traktować go jako wyznacznik proweniencji [Kaźmierczak 2014, s. 144]. Dodatkowo nakłada się na to sama prostota symbolu, który w różnych kontekstach może posiadać odmienną semantykę. Widzimy go na ostrodze znalezionej w Tumie (pow. łęczycki) (tabl. 14.7: 8) [Hilczerówna 1956, s. 26] lub na opisanym w poprzednim rozdziale kiścieniu z Ostrowa Lednickiego (tabl. 14.7: 7) [Wrzosek 1961, s. 254, tabl. I:12]

Nie można przejść obojętnie obok dwóch faktów. Po pierwsze, przedmiot został odnaleziony na obszarze zamieszkałym przez Słowian, a jego analiza, jako wytworu miejscowego, powinna zostać podjęta. Po drugie, symbol X pojawia się na innych wyrobach znanych z obszaru władztwa Piastów, jak chociażby na wspomnianych pochewkach noży. Szerszą interpretację tego zagadnienia będzie można znaleźć w pracy Leszka Gardeły, dotyczącej procesu upraszczania niektórych motywów zdobniczych na obszarze Słowiańszczyzny Zachodniej [Gardeła 2024a,].

Ornament złożony z trójkątów zwróconych względem siebie wierzchołkami, pomiędzy którymi powstaje przestrzeń w postaci rąbów – taki, jak znajdujący się na zawieszce strzemienia - stanowił dekorację wielu militariów z okresu wczesnego średniowiecza. Przede wszystkim widzimy go na tulejach włóczni, które odnajdywane są na licznych stanowiskach należących do diaspory wikińskiej. Można tutaj wymienić chociażby egzemplarze z Łubowa [Rajewski 1937: tabl. 7], Rønnebæksholm, Elkenør, Kåtorp, Gotlandia (tabl. 14.8: 3) [Gardeła 2019, s. 220, ryc.20]

Zdobienia takie występują również na oprawach mieczy, przykład może stanowić głowica typu H wg Jana Petersena, umocowana na mieczu odnalezionym w Birce w Szwecji (tabl. 14.8: 2) [Arbman 1940, tabl.I/2b] oraz miecza ze Słowacji, odkopanego w miejscowości Košice-Krásna [Europas t. 1: 336].

Następny wątek zdobniczy to tordowane druty w kolorze żółtym i srebrnym, wklepane w powierzchnię zabytku. Analogiczne zdobienia występują na żeleźcach toporów, w większości zaliczanych do typu IIIB.5.30a w podziale Piotra Kotowicza, określanych w starszej literaturze nieprecyzyjnie jako typ Lunow [Kotowicz 2018, s. 110]. Najbliższe geograficznie znalezisko stanowi topór odnaleziony w 2020 roku w destruktach mostu prowadzącego na wyspę Ledniczkę, gdzie motyw ten posłużył do wydzielenia trzech przestrzeni na powierzchni żeleźca, z odmiennymi dekoracjami. (tabl. 14.8: 6) [por. rozdział 6.3.38 w tej pracy; Kucypera at al. 2021, s. 116]. Podobne potraktowanie powierzchni

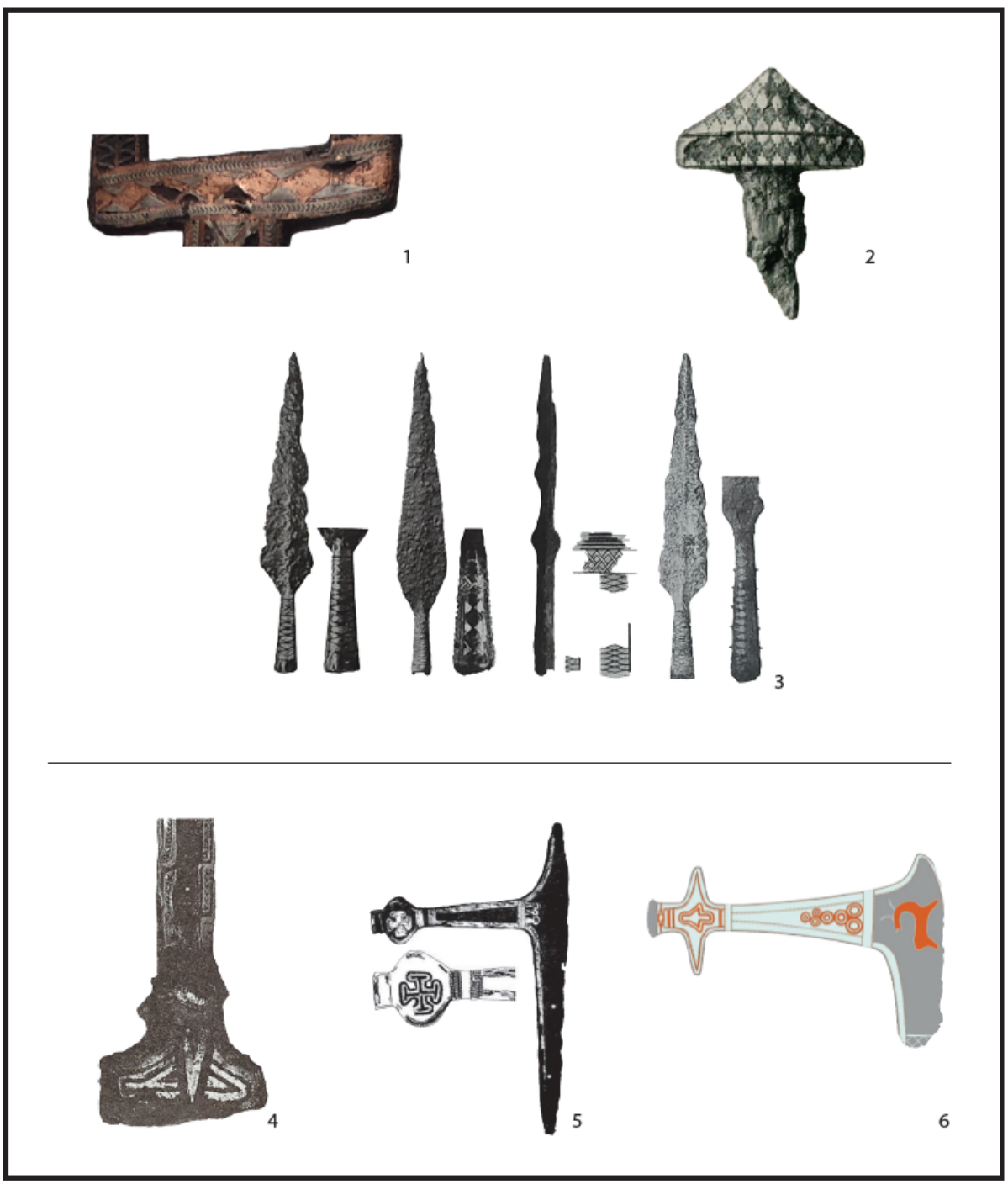

Tabl. 14.8 - 1 - Strzemię MPP/A/103/6/02, 2 - Birka, 3 - włócznie z dekoracją w formie rąbów z Łubowa, Ronnebaksholm, Elkrnor, Katorp, Gotlandi (za. Gardeła 2019, 220), 4 - Brandstrup, 5 - Lund, 6 - jezioro Lednica.

widoczne jest na żeleźcu z Lund w Szwecji (tabl. 14.8: 5) [Strömberg 1953, figs 1–2; Kotowicz 2013b, 47, ryc.7/1]. Rozprzestrzenienie form toporów o takim kształcie wskazuje na ich zachodniosłowiańską proweniencję; sensowne wydaje się zatem przyjąć, że także ornament jest typowy dla wyrobów powstających m.in. w warsztatach piastowskich.

Strzemiono ze zbieżnym ornamentem odnaleziono w Dani, w miejscowości Brandstrup, co można rozważyć jako cegiełkę wskazującą na stosowanie takiej techniki zdobniczej również na innych obszarach diaspory wikińskiej (tabl. 14.8: 4) [pl.pinterest.com][82]

Podsumujmy te rozważania. Całościowo kształt strzemienia należy do unikatowych, a jego łukowato wygięty kabłąk oraz rodzaj zawieszki wskazują na paneuropejskie pochodzenie. Zastosowane wątki zdobnicze wydają się należeć do palety technik wykorzystywanych przez Słowian Zachodnich we wczesnym średniowieczu, co pozwala przyjąć miejscową proweniencję wyrobu. Chociaż pamiętajmy, że ornament w postaci szeregu rąbów czy tordowanych drutów również należy do ogólnoeuropejskich zjawisk. Odpowiedź na pytanie, czy przedmiot powstał w kuźni i warsztacie jubilerskim funkcjonującym w LKO, na obecnym etapie badań nie jest możliwa.

Zaobserwowane podobieństwa do strzemion węgierskich można traktować jako mocno przetworzoną idę lub inspirację. Wiadomo, że 'obywatele' tych organizmów państwowych utrzymywali ze sobą kontakty, co mogło znaleźć wyraz również w wymianie pomysłów w zakresie zdobnictwa.

Chronologię zabytku można oszacować na podstawie ogólnego występowania strzemion typu I wg Andrzeja Nadolskiego, datowanego na X–XI wiek [Nadolski 1954, s. 89], a uwzględniając znaleziska z innych obszarów Europy – nawet na IX stulecie. [Arbman 1940, tabl. 35, 36, 37].

7.1.3 Strzemię nr inw. MPP/A/93/96/99.

Trzecie analizowane strzemię, oglądane frontalnie, ma formę okrągłą, z lekko spłaszczoną partią spodnią. Spoglądając od boku jego kształt przypomina trójkąt ostrokątny ze znacznym przewężeniem w połowie wysokości. Zabytek posiada prostokątną zawieszkę połączoną bezpośrednio z kabłąkiem.

Jego wysokość wynosi 13,1 cm, szerokość 11,4 cm. Wymiary zawieszki: szerokość 3,8 cm, wysokość 2,8 cm, natomiast otwór na puślisko jest prostokątny, a jego wymiary to 2,4 x 1 cm. Górna część kabłąka ma przekrój trójkąta równoramiennego, a stopka posiadała grubość 0,3 cm. Strzemiona takiej formy zaliczane są do typu III, odmiany B (z prostokątną zawieszką

[82] https://pl.pinterest.com/pin/10th-century-stirups-detail-from-brandstrup-denmark--335588609705793769/

połączoną bezpośrednio z kabłąkiem) według podziału Witolda Świętosławskiego [Świętosławski 1990, s. 44-45]. Zbliżone jest ono do typu II w systematyzacji zaproponowanej przez Nadolskiego [Nadolski 1954, s. 89].

Niniejszy egzemplarz posiada bogatą dekorację, która pokrywa 2/3 powierzchni przedmiotu i została wykonana techniką platerowania za pomocą srebra i miedzi. Z jednej strony kabłąk ozdobiono ornamentem wilczych zębów, z drugiej – poziomymi i pionowymi liniami ustawionymi naprzemiennie. W połowie wysokości kabłąk ozdabiają guzki w formie wielościanów foremnych, również pokrytych dekoracją. Poniżej wspomnianych guzków, na bocznych powierzchniach przedmiotu, wykonawca naniósł ornament roślinny w postaci latorośli. Jest on flankowany od spodu oraz po bokach trzema rzędami linii rytych, a przestrzeń pomiędzy zewnętrzną linią a krawędzią zabytku dodatkowo ozdobiono za pomocą puncy. Ornament znajduje się również na zawieszce po stronie ornamentowanej wilczym zębem i w tym miejscu posiada on formę trójkątów prostokątnych rozlokowanych po bokach otworu na puślisko.

Zabytek został odnaleziony w 1999 roku podczas badań prowadzonych przez Gerarda Kolę i Andrzeja Wilke. Wydobyto go spod wody w jeziorze Lednica, na północ od przebiegu linii mostu poznańskiego (stanowisko 3a) i zalegał on prawdopodobnie w górnych warstwach mułu. Ponieważ warstwa kulturowa nie została zarejestrowana przez wydobywającego przedmiot, ustalenie jego chronologii na podstawie układu stratygraficznego jest niemożliwe; w tej sytuacji datowanie może opierać się jedynie na analogiach do podobnie wyglądających zabytków. [Kaźmierczak 2014, s. 139].

Na obszarze dzisiejszej Polski analogicznych pod względem samego kształtu strzemion - nie uwzględniając dekoracji - zostało odnalezionych kilkanaście okazów, ale zaledwie dwa z nich są precyzyjnie datowane. Są to zabytki z Lutomierska, z grobu 55, pochodzące z końca X i początku XI wieku (tabl. 14.10: 2, 3) [Świętosławski 1990, s. 45, s. 97, s. 98, kat.33-34]. Witold Świętosławski przytacza jeszcze jedenaście okazów z tej kategorii. Jeden egzemplarz odnaleziono w Kaliszu-Zawodziu (pow. kaliski), gdzie – co ciekawe – na kabłąku znajduje się zdobienie wykonane techniką inkrustacji żółtym metalem. [Świętosławski 1990, s. 45, s. 97, kat. 32]. Kolejną bliską analogię stanowi zabytek z Pritzerbe z Brandenburgii datowany na I poł. XI wieku, pochodzący ze stanowiska związanego z osadnictwem słowiańskim. Co ciekawe uznawany jest on za import z terenów pruskich (tabl. 14.10: 4) [Knorr 1958, s. 113].

Znaleziska luźne stanowią zabytki przechowywane w Poznaniu i Olsztynie [Świętosławski 1990, s. 45, s. 98, s. 99, kat.35-44]. Wiele z nich odnaleziono na Litwie [Antanavičius 1976, s. 74-75].

Tabl. 14.9 - Strzemię z lednickiego kompleksu osadniczego, nr inw. MPP/A/93/96/99.

Podejmując próbę ustalenia pochodzenia tytułowego strzemienia musimy rozważyć dwa aspekty związane ze sferą sepulkralną. Wyjdźmy od tego, że duże nagromadzenie elementów oporządzenia jeździeckiego - w tym strzemion - na obszarze północno-wschodniej Polski związane jest z rytuałami pogrzebowymi tamtejszej ludności. Bałtowie na całym niemal

zajmowanym przez siebie terytorium składali swoim zmarłym do grobów elementy rzędu końskiego, a dość często także same wierzchowce [Fijałkowska 2016, s. 14-75].

Sytuacja u Słowian była diametralnie różna, jak wiemy palenie zmarłych i umieszczenie ich szczątków na szczycie kurhanu, z wyposażeniem czy bez, nie miało pozytywnego wpływu na ilość zachowanych po dzień dzisiejszy przedmiotów [Zoll-Adamikowa 1975]. Inaczej ma się sprawa w kontekście cmentarzysk płaskich i tzw. grobów komorowych, które wzbogaciły naszą wiedzę na temat kultury materialnej jeźdźców z tego czasu, jednak są one bardzo nieliczne [Janowski 2015, et al.]. W związku z tym statystyka występowania przedmiotów nie powinna w tym przypadku stanowić głównego wyznacznika proweniencji zabytku.

W literaturze przedmiotu autorzy regularnie sugerują lub dopuszczają możliwość, że były one bardzo powszechne u ludów bałtyjskich, a egzemplarze odnajdywane poza ich domeną mogą stanowić importy [Raddatz 1954, 26; Knorr 1958, s. 113; Świętosławski 1990, s. 45; Górecki 2000, s. 148].

Jak zapewne słusznie zauważa Witold Świętosławski, nie jest możliwe na moment obecny ustalenie miejsca wytwarzania tych strzemion. Oprócz omówionego powyżej problemu obrządku pogrzebowego, kolejną kwestią jest rozprzestrzenienie strzemion o podobnym kształcie, różniących się brakiem wyodrębnionej zawieszki (typ IIIA). Te w największej liczbie występują na obszarach zajętych przez Madziarów i nie można wykluczyć, że tamten kierunek również miał wpływ na pojawienie się i popularyzację strzemion tej formy [Świętosławski 1990, s. 43-44].

Przechodząc do kwestii rozrzutu znalezisk należy zwrócić uwagę, że aż cztery zabytki pochodzą z Wielkopolski, a jeden z Branderburgi. Biorąc pod uwagę u Słowian częstotliwość wyposażania zmarłych w przedmioty związane z jeździectwem można skonstatować, że mamy do czynienia z ich znaczącą ilością [Świętosławski 1990, s. 45].

Kolejny wątek stanowi kwestia ornamentyki. Zdobienia w postaci inkrustowanych linii prostych występują na strzemionach z różnych obszarów Europy. Spotykamy je na wspomnianych egzemplarzach z Kalisza, z Pritzerbe oraz na dwóch okazach znajdujących się w muzeum w Olsztynie (tabl. 14.10: 1, 6, 7) [Świętosławski 1990, s. 45]. Natrafiamy na podobne, proste zdobienia również na innych typach strzemion, znanych z obszaru dzisiejszych Węgier [The Ancient Hungarians… 1996, s. 160, s. 172, s. 241, s. 252, s. 269, s. 317, s. 391], a także na zabytku z Tyńca Małego (pow. wrocławski), (tabl. 14.12: 5) [Świętosławski 1990, s. 92; Langenheim 1936, s. 298-299].

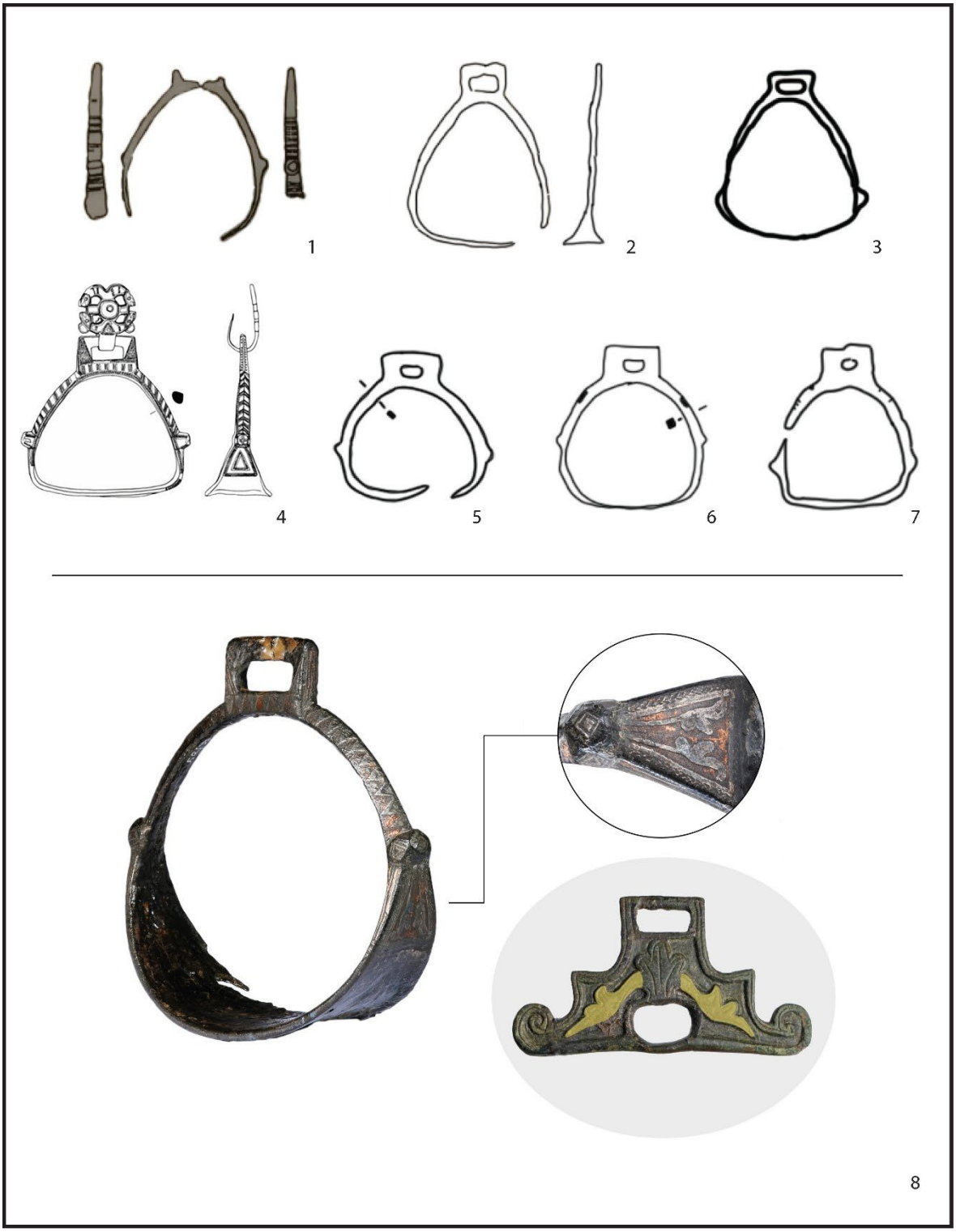

Tabl. 14.10 - Strzemiona analogiczne do MPP/A/93/96/99. 1 - Kalisz - Zawodzie, 2, 3 - Lutomiersk, 4 - Pritzerbe, 5 - 7 - luzne znaleziska pod opieka muzeum w Olsztynie, 8 - Dekoracja na części bocznej strzemienia i analogiczny ornament na pobocznicy z Lutomierska (za. Gardeła 2024b, 144)

Ornament w postaci wilczych zębów, znajdujący się po drugiej stronie przedmiotu i możliwy do opisania jako szereg trójkątów, został już zaprezentowany przy okazji omawiania wcześniejszego strzemienia. Jak mogliśmy zauważyć, jest to forma dekoracji dość powszechnie występująca na zabytkach z tej części Europy we wczesnym średniowieczu. (tabl. 14.7).
Jak zatem widzimy, oba wątki dekoracyjne niewiele wnoszą do naszych rozważań nad proweniencją, inaczej jednak ma się sprawa zdobień widniejących na bocznej partii zabytku (tabl. 14.10: 8). Znajdujące się tam dwa amorficzne kształty były w starszej literaturze interpretowane jako motywy roślinne [Górecki 2000, s. 148], ostatnio jednak został podniesiony głos, że mogą to być wyobrażenia wykonane w zeschematyzowanym stylu zwierzęcym, typowym dla zachodniej Słowiańszczyzny. To co widzielibyśmy na strzemieniu, to ogony nieokreślonych bestii [Gardeła 2024b, 144]. Ponieważ kwestia tego stylu zdobniczego stanowi bardzo świeży wątek w badaniach archeologicznych, to koniecznym jest prowadzenie dalszych poszukiwań, które pozwolą na uściślenie jego elementów charakterystycznych i tym samym będą potwierdzeniem niniejszej hipotezy.

Interpretacja przedstawień jako ogonów bestii, może właśnie żmijów [Gardeła 2024b, 144], sugerowałaby dosyć dobitnie zachodniosłowiańskie pochodzenie strzemienia. Pozostałe wątki dekoracyjne oraz ogólna forma również dopuszczają taką możliwość, albowiem wszystkie z nich posiadają analogie na tym terytorium. Z drugiej strony elementy te są charakterystyczne dla wielu obszarów Europy, a sam zabytek może równie dobrze wskazywać na szerokie powiązania ogólnoeuropejskie lub nawet pochodzić z innej krainy. Na obecnym etapie badań nie jest realne rozstrzygnięcie tej kwestii i w części syntetycznej pracy będziemy musieli rozważyć obie możliwości pochodzenia wyrobu.
Chronologia zabytku oparta jest o wyroby analogiczne, a tych datowanie zamyka się w ramach od X do XII wieku [Świętosławski 1990, s. 45]. W związku z tym takie ramy czasowe przyjmujemy dla strzemienia MPP/A/93/96/99.

7.1.4 Strzemię nr inw. MPP/A/93/77/99.

Inne lednickie strzemię posiada formę zbliżoną do trapezu z szerszą (dolną) podstawą zaokrągloną. Na jego szczycie znajduje się owalna zawieszka z niewielkim, prawie prostokątnym otworem na puślisko. Ramiona kabłąka są taśmowate i symetryczne. W jednej trzeciej wysokości całego zabytku, czyli na końcu ramion kabłąka, zostały wyprofilowane przez kowala guzki. Poniżej nich znajduje się taśmowata, łukowato wygięta stopka. Na powierzchniach

zabytku nie zarejestrowano zdobienia lub innych śladów, które można by było interpretować jako ich pozostałości (np. w postaci nacięć).

Największa szerokość zabytku wynosi 12,3 cm, przestrzeń pomiędzy stopką a zwieńczeniem kabłąka 12,6 cm. Owalna zawieszka posiadała wymiar 4,3 x 3,9 cm, natomiast otwór na puślisko 1,7 x 0,8 cm. Szerokość stopki to 3,4 cm, grubość 0,3 cm. Kabłąk miał przekrój kwadratu z zaokrąglonymi narożnikami o boku 0,8 cm.

Strzemiono zalicza się do typu IIA w podziale Witolda Świętosławskiego, do którego należą egzemplarze z wyraźnie wyodrębnioną zawieszką połączoną z kabłąkiem cienką szyjką (typ II) o okrągłym kształcie. Kabłąki są owalne, a stopka minimalnie łukowato wygięta (odmiana A) [Świętosławski 1990, s. 37, s. 39]. W podziale Andrzeja Nadolskiego zaliczyć go należy do typu II [Nadolski 1954, s. 89].

Tak samo jak wszystkie trzy powyżej opisane znaleziska, także i to zostało odnalezione podczas badań podwodnych i miało to miejsce w 1999 roku pod nadzorem wspomnianych powyżej archeologów. Zabytek nie posiada precyzyjnie określonego kontekstu stratygraficznego, ponieważ został wyciągnięty z dna podczas doraźnych prospekcji prowadzonych z wykrywaczem metalu. Zalegał on 50 metrów na południe od mostu zachodniego i 35 metrów na zachód od wyspy w nieokreślonej warstwie i jego chronologia musi zostać określona na podstawie datowania zabytków analogicznych [Kaźmierczak 2014, s. 139].

Najbliżej odnalezione zbieżne wyroby pochodzą z wielokrotnie wspomnianego cmentarzyska w Lutomiersku (pow. sieradzki), datowanego na X i XI wiek (tabl. 14.11: 2, 3, 4) [Świętosławski 1990, s. 40, kat.4-7].

Bogato zdobione strzemię typu IIA (wg Świętosławskiego) pozyskano w Tyńcu Małym (pow. wrocławski) na cmentarzysku z XI – XII wieku (tabl. 14.11: 5) [Świętosławski 1990, s. 92, kat. 8, Langenheim 1936, s. 298-299].

W Muzeum Archeologicznym we Wrocławiu znajduje się kolejny zabytek, niestety stanowi on znalezisko luźne (tabl. 14.11: 6) [Świętosławski 1990, s. 40].

Kolejne dwa egzemplarze, również z obecnych ziem polskich, lecz wiązane z pozostałościami materialnymi kultur bałtyjskich, stanowią znaleziska luźne. Jedno przechowywane jest w Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie (tabl. 14.11: 7), drugie pochodzi z Wopławek (pow. olsztyński) (tabl. 14.11: 8) [Świętosławski 1990, s. 40, kat. 10-11].

Strzemiona tego typu występują również na obszarach położonych dalej na wschód. Na IX wiek datowane są egzemplarze z nadwołżańskich kurhanów, przypisywanych Pieczyngom [Tabaczyńska, Tabaczyński 1980: ryc. 3], występują tam jednak sporadycznie. Na X i XI stulecie datowane są egzemplarze z obszarów Kaganatu Chzarskiego [Tabaczyńska, Tabaczyński 1980,

ryc. 4] i z Rusi, np. z Gniezdowa (tabl. 14.11: 9) [Кирпичников 1973, 89 ris. 29], oraz para odnaleziona ostatniego lata w Gniezdilowie koło Suzdala (tabl. 14.11: 10) [www.vk.ru].[83]
Na Węgrzech zabytki zbieżne kształtem odnaleziono w Nagytarcsa koło Budapesztu, datowane na X wiek (tabl. 14.11: 11) [**Kovács** 1986, ryc.9], oraz Nyiregyhaza-Janosbokor (cou. Szbolcs-Sztmar-Bereg) (tabl. 14.11: 12), Korosszegapati-Pallapaly (cou. hajdu-bihar) (tabl. 14.11: 13), Kalocsa (cou. Bacs-Kiskun) (tabl. 14.11: 14), które są niemal identyczne z lednickimi, a także z Sarretudvari-Hizofold (cou. hajdu-bihar) [The Ancient Hungarian… 1996, s. 160, s. 240-241, s. 252, s. 316].
Kilka sztuk odnaleziono w Rumunii w miejscowości Muska, gdzie również łączone są z pozostałościami kultury staromadziarskiej (tabl. 14.11: 15-17) [Kovács 1986, ryc. 9 -12; 246, 355; The Ancient Hungarian...1996, s. 340-341]. Ze Skandynawii znany jest zbliżony zabytek, ale bez guzków/zgrubień na kabłąku, z Tuna koło Aliske w Szwecji (tabl. 14.11: 18) [Blomquist 1948, ryc.31]. Stosunkowo podobne strzemiona pochodzą również z Sambii (tabl. 14.11: 19) [Mühlen 1975, tabl. 37: 4, 5].

Chronologia tych wyrobów sięga VII-VIII wieku, kiedy pojawiają się na północnym Kaukazie. W Kotlinie Karpackiej były popularne w VIII wieku, natomiast w ciągu X–XI stulecia wyszły z użycia. Na Rusi oraz na terenach pruskich i litewskich ich datowanie obejmuje IX–X stulecie [Świętosławski 1990, s. 39]. W takich ramach chronologicznych należy również osadzić lednicki egzemplarz.
Witold Świętosławski wyszedł z propozycją, że strzemiona tego typu posiadające lekkie odstępstwa od klasycznego kształtu, stanowią lokalne warianty. Jego zdaniem taką lokalną wariację stanowi zabytek z Wiskiaut w Sambii, posiadający dużą prostokątną zawieszkę typową dla zabytków z Europy Zachodniej i Środkowej. Podobnie sprawa się ma ze wspomnianym już znaleziskiem z Wopławek (tabl. 14.11: 8) i luźnego znaleziska przechowywanego we Wrocławiu (tabl. 14.11: 6). Analogie odnaleźć można również w Skandynawii [Mühlen 1975, tabl. 28, 38, 39].

Podsumowując, można przyjąć, że strzemię z okrągłą zawieszką stanowi wyrób typowy dla Europy Środkowej, Wschodniej i Północnej, a jego obecność na Ostrowie Lednickim świadczy zarówno o przynależności do tej wspólnoty, jak i o pobycie elity w tym miejscu.

[83] https://vk.com/club20043143

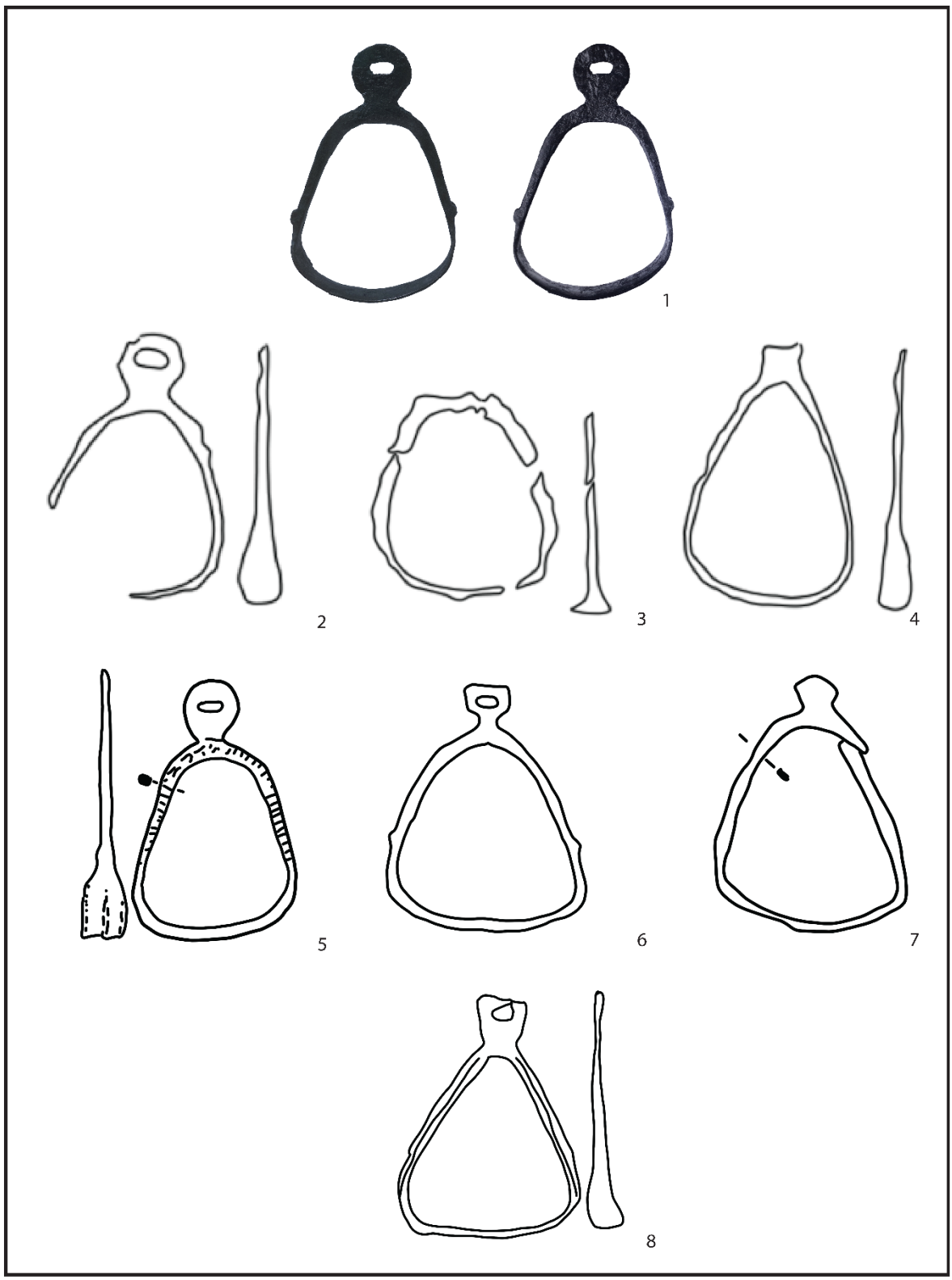

Tabl. 14.11 - Strzemię MPP/A/93/77/99 oraz zabytki analogiczne, 1 - Jezioro Lednica, 2, 3, 4 - Lutomiersk, 5 - Tyniec Maly, 6 - Znalezisko luzne w zbiorach we Wroclawiu, 7 - znalezisko luzne we zbiorach w Olsztynie, 8 - Woplawki.

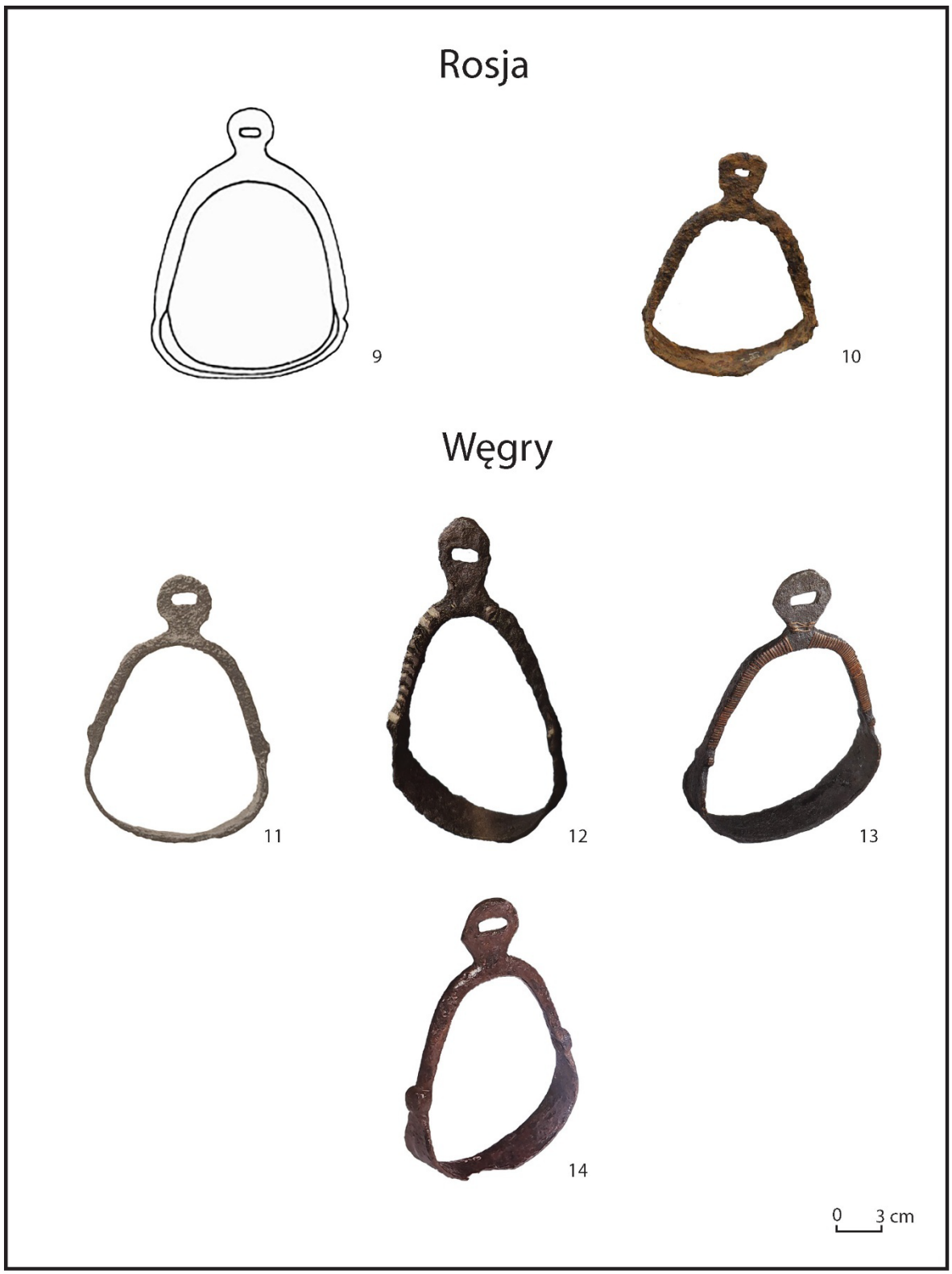

Tabl. 14.11 - Zabytki analogiczne do strzemienia MPP/A/93/77/99, 9 - Gniezdowo, 10 - Gniezdilowo, 11 - Nagytarcsa, 12 - Nyiregyhaza-Janosbokor , 13 - Korosszegapati-Pallapaly, 14 - Kalocsa,

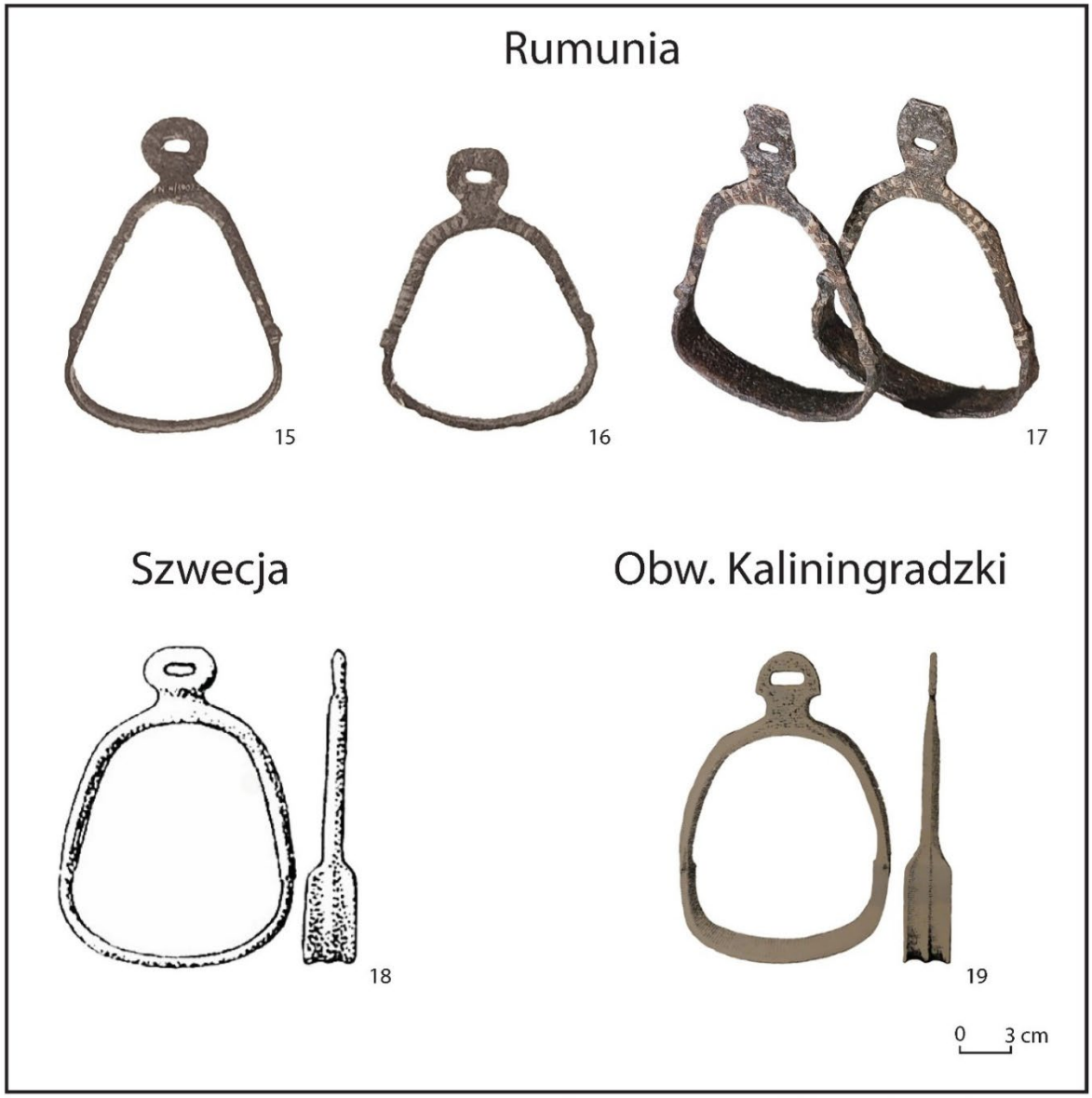

Tabl. 14.11 - Zabytki analogiczne do strzemienia MPP/A/93/77/99, 15-17 - Muska, 18 - Tuna, 19 - Sambia.

7.1.5 Fragment strzemienia, nr inw. 12/66/MPP/A/8/105/66.

Kolejne dwa zabytki tej kategorii zachowały się fragmentarycznie. Pierwszy z nich w momencie odkrycia składał się z górnej części o trójkątnym kształcie, stanowiącej zawieszkę z owalnym otworem na puślisko, oraz z jednego ramienia kabłąka. Ramię to było na końcu rozklepane i posiadało wypustkę (tabl. 14.11A).

Całkowita długość zabytku wynosi 23 cm, szerokość 1,5 cm, grubość taśmy 2 mm, a wymiary otworu na puśliko to 4,2 x 0,9 cm. Obecnie zabytek jest w dwóch fragmentach.

Na wyrób natrafiono na wyspie Ledniczka, w obrębie gródka stożkowatego, podczas badań prowadzonych w 1966 roku. Pochodzi on z wykopu Ib, a co bardziej istotne z warstwy II [Wrzesiński 1983, kk].

Zachowany fragment pozwala zaklasyfikować go do typu IV w odmianie D, E lub F, z których wszystkie datowane są na okres wykraczający poza ramy tego opracowania. Jednakże przy pierwszym spojrzeniu może on przypominać odmianę A, która była w użyciu w X i XI wieku, dlatego warto opisać jego detale [Świętosławski 1990, s. 37, s. 46-49, s. 50-52].

Do typu IV włączone są strzemiona bez wyodrębnionej zawieszki, a w odmianie D posiadające spiczasto ukształtowaną górną krawędź, natomiast w generalnym obrysie są okrągłe. Innymi słowy kabłąk gładko przechodzi w półkolistą stopkę.

W odmianie E górna krawędź również jest spiczasta, ramiona długie i proste, połączone ze stopką pod kątem prostym. Otwór na puślisko zazwyczaj szeroki od 3 do 5 cm [Świętosławski 1990, s. 50].

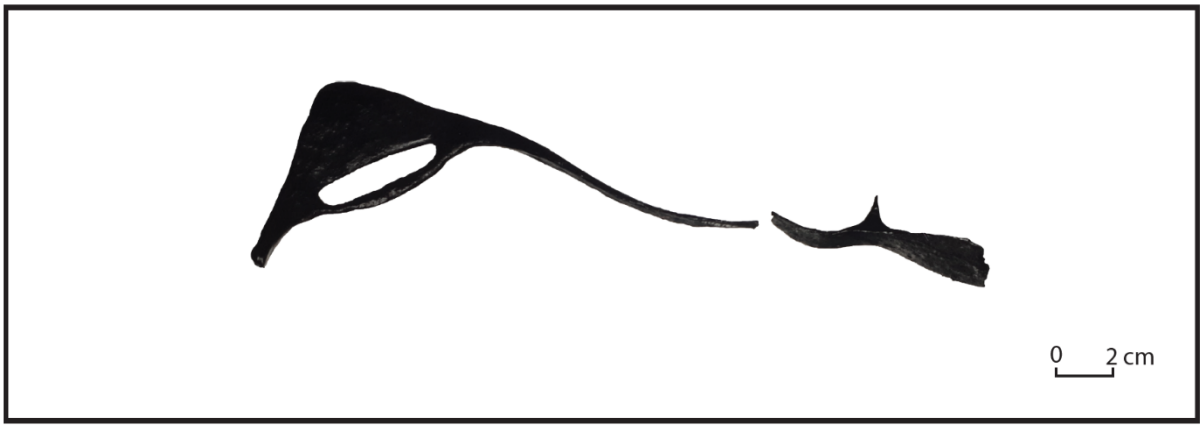

Tabl. 14.11A - Strzemię nr inw. 12/66/MPP/A/8/105/66.

Odmianę F stanowią wyroby o kabłąkach łukowatych, gdzie pozostałe cechy pozostają zbieżne z wcześniej opisanym wariantem [Świętosławski 1990, s. 51-52].

W odmianie A sprawa nie jest tak jednoznaczna, ponieważ jak pisze sam autor typologii:

> *Tworzą ją egzemplarze o zróżnicowanych kształtach, zbliżonych do smukłych trójkątów równoramiennych. Często mają one prosto ściętą górną krawędź kabłąków, a stopki owalne i łukowato wygięte* [Świętosławski 1990, s. 46].

Spróbujmy wnikliwie przyjrzeć się strzemieniu z Ledniczki. Główny wyznacznik typologiczny, a zarazem zmiana jaka zaszła w okresie średniowiecza w konstrukcji tych strzemion, stanowi ukształtowanie stopki. W odmianie A i D jest ona półkolista i można powiedzieć, że gładko przeistacza się w kabłąk. Niestety, stan zachowania nie pozwala nam na ustalenie tego szczegółu technologicznego i jedynie na podstawie długości ramienia kabłąka możemy domniemywać, że bliżej mu do odmian D i A, aniżeli E i F. Chodzi tutaj o miejsce, w którym drut kabłąka został rozkuty, tak by był szerszy i wygodnie układał się na stopie jeźdźca. W większości zabytków odmiany E i F następuje to w odległości około 20 cm od szczytu strzemienia, w odmianie D i A w okolicy 15 cm, czyli tak samo jak w naszym znalezisku. Należy pamiętać, że zdarzały się wyjątki, a podane długości stanowią wyłącznie wskaźnik i nie dyskwalifikują określonej budowy strzemienia.
Innym aspektem jest grubość drutu kabłąka, która w analizowanym znalezisku wynosi ok. 0,5 cm, co sugeruje przynależność do odmian D, E i F, a nie do typu A, gdzie górną partię ramion kabłąka w większości przypadków stanowił płaskownik o szerokości ok. 1 cm.
Wydaje się również, że szerokość otworu na puślisko przemawia przeciwko przypisaniu znaleziska do odmiany A, w której w większości przypadków był on znacznie węższy i wyższy niż w omawianym zabytku. Ostatecznie zabytki typu IVA posiadały górną krawędź ściętą.

Moim zdaniem analizowana pozostałość najbliższa jest typom IVD, E lub F, których chronologia przypada na późniejsze fazy średniowiecza (od końca XII do XIV wieku) [Świętosławski 1990, s. 49-52, s. 104-112]. Co ciekawe, większość zabytków wariantu IVD odnaleziono na gródkach stożkowatych, co odpowiadałoby sytuacji na Ledniczce.
W świetle powyższych danych uzasadnionym jest przyjąć, że zabytek ten nie powstał w okresie pomiędzy IX a XI stuleciem i w związku z tym musi zostać wyłączony z dalszych rozważań.

7.1.6 Fragment strzemienia, nr inw. MPP/A/03/65/06.

Następny artefakt stanowi jeszcze mniejszy fragment, jest to jedynie zawieszka z otworem na puślisko oraz fragment szyjki. Szczęśliwe element jest na tyle duży, że pozwala na w miarę prawdopodobną interpretację funkcjonalną oraz na przydzielenie do potencjalnych grup typologicznych.
Przedmiot w całości wykonano z żelaza, wymiary zawieszki wynoszą 2,5 x 3,4 cm, otworu na puślisko 0,65 x 1,25 cm, szyjki 1 x 1,3 cm.

Odnaleziono go na podgrodziu znajdującym się na Ostrowie Lednickim, w warstwie II_2 , co niestety nie pozwala na precyzyjne ustalenia chronologiczne.
W podziale Witolda Świętosławskiego odpowiada on typowi IIC lub A [Świętosławski 1990, s. 37, s. 39, s. 41, s. 42].

Strzemiona odmiany IIC to okazy o kabłąku zbliżonym do kwadratu, z którego górna część jest lekko wygięta i łączy się z cienką szyjką zwieńczoną prostokątną zawieszką [Świętosławski 1990, s. 41]. Zabytki z ziem polskich reprezentowane są przez jedno znalezisko z Krakowa-Mogiły, datowane na podstawie materiału ceramicznego na II połowę X lub początek XI wieku (tabl. 14.11B: 2) [Hachulska-Ledwos 1965, s. 117-126]. Kolejne analogie pochodzą z Moraw, ze skarbów przedmiotów żelaznych i datowane są na IX stulecie lub początek X. Można tu wymienić egzemplarze z Brankovic (tabl. 14.11B: 3) (okr. Vyskov), Gajary-Pustatina Vrablicova II (okr. Bratislava) (tabl. 14.11B: 4), Moravsky Jan (okr. Senica) (tabl. 14.11B: 5) , Pohansko u Nejdku (okr. Breclav), Pohansko V (okr. Breclav) i Prachova (okr. Jicin) [Bartošková 1986, s. 12, s. 15, s. 35, s. 48, s. 82, obr. 3, 5, 12, 15, 22, tabl. IV].
Forma tych strzemion nawiązuje do zabytków znanych z cmentarzysk odnalezionych na terenie Węgier i Słowacji, datowanych na VII i VIII wiek, określanych jako awaro-słowiańskie [Chropovsky 1970, 56]. Wystąpiły one również wśród materiałów czeskich [Turek 1946, s. 105], oraz na Rusi np. w miejscowościach Podbolote (dawiej Włodzimierska obl.) (tabl. 14.11B: 6) oraz Kniaża Gora (tabl. 14.11B: 7) [Кирпичников 1973, ris. 65: 11, 12].
Jeżeli prostokątny kawałek żelaza z wypustką odnaleziony na podgrodziu na Ostrowie Lednickim stanowi fragment takiego strzemienia, to jego chronologia powinna obejmować okres IX i X wieku. Zdaniem Witolda Świętosławskiego zabytek z Krakowa-Mogiły w momencie depozycji razem z ułamkami ceramiki z II poł. X i końca XI stulecia był już formą przestarzałą [Świętosławski 1990, s. 42]. Biorąc pod uwagę, że pochodził on z wypełniska półziemianki nie można wykluczyć, że był już wielokrotnie redeponowany.

Teoretycznie do typu IIA Witold Świętosławski zalicza strzemiona o kabłąkach owalnych, zaopatrzone w okrągłe zawieszki z niewielkimi otworami na puśliska (od 1,4 cm do 2,1 cm szer.) i minimalnie wygięte, stosunkowo wąskie stopki. Jednakże w dalszej części opisu wyróżnia, że mogły one posiadać dużą prostokątną zawieszkę i posiłkuje się tutaj już przywołanymi w tym opracowaniu przykładami z Wiskiaut w Sambii, Wopławek na Mazurach (tabl. 14.11: 8), Wrocławia (tabl. 14.11: 6) oraz ze Skandynawii (tabl. 14.11: 4] [Mühlen 1975, tabl 28, 28, 29; Świętosławski 1990, s. 41].
Jeżeli uznamy zabytek za pozostałości tej odmiany, to jego chronologia będzie obejmować okres od IX do XI wieku [Świętosławski 1990, s. 40-41].

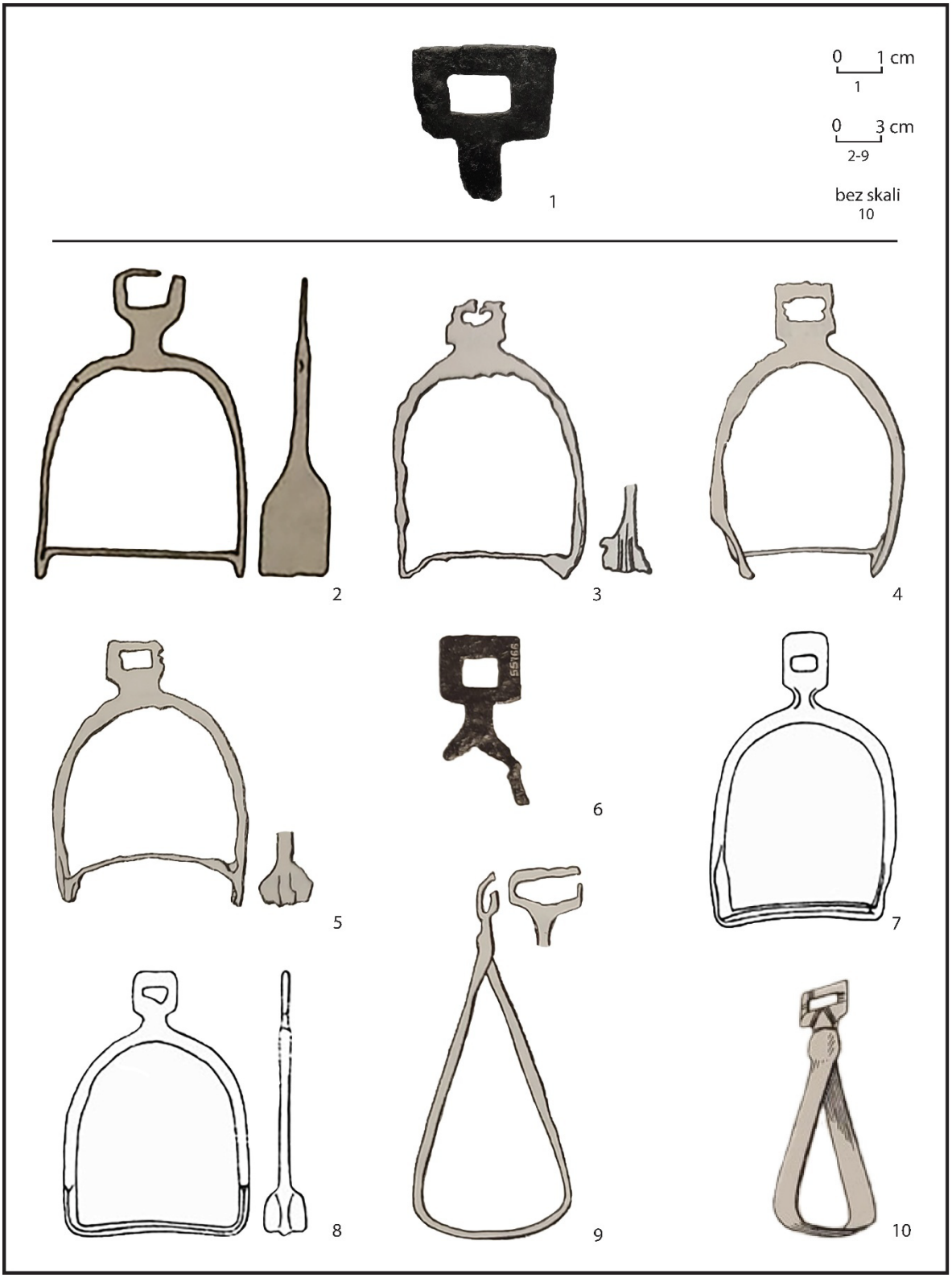

Tabl. 14.11B - Strzemię MPP/A/93/77/99 oraz zabytki analogiczne, 1 - Jezioro Lednica, 2 - Kraków-Mogiła, 3 - Brankovice, 4 - Morasvsky Jan, 5 - Gajary-Pustatuna Verblicowa, 6 - Czechy, 7 - Podbolotie, 8 - Kniaża Góra, 9 - Mikulcice, 10 - Vinje.

Spoza obszaru ziem polskich, a z przywołanego już terytorium Wielkich Moraw, znane są strzemiona z prostokątną zawieszką, ale skręconą o 90 stopni w stosunku do płaszczyzny kabłąka. Przykłady takich stanowią znaleziska z Mikulčic (okr. Hodonin) i Pohanska VII (okr. Breclav) [Bartošková 1986, s. 29, s. 104, obr. 10, 27]. Zabytki te, jak cały horyzont wielkomorawski, datowane są na IX i początek X wieku. Strzemiona z tak ustawioną zawieszką znane są również z Niemiec z Immenstedt (Schleswig-Holstein) datowane na VIII wiek [Stein 1967] oraz ze środkowych Niemiec z cmentarzysk rzędowych o chronologii obejmującej II poł. VIII i IX stulecia [Rempel 1966, s. 39]. Pojawiają się również w Norwegii (tabl. 14.11B: 10) [Grieg 1947, tabl. XXIX: 2, 3].
Istnieje potencjalna możliwość, że zabytek z podgrodzia pochodzi z takiej odmiany, chociaż ze względu na chronologię tych strzemion wydaje się to mało prawdopodobne.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że przedmiot stanowi element wyposażenia jeździeckiego pochodzący z interesującego nas okresu początków monarchii piastowskiej. Rozważania nad jego proweniencją wydają się mało wiarygodne ze względu na brak informacji o kształcie kabłąka. Co więcej, typ IIA należy do form rozpowszechnionych w Europie, więc nie przybliżyłby nas do ustaleń nad pochodzeniem. Gdybyśmy mieli pewność, że należy on do odmiany IIC można by było wskazywać na związki z Morawami lub południowymi sąsiadami państwa Piastów. Musimy pogodzić się, że informacji tej już nie pozyskamy, jednak zabytek jest świadectwem przebywania w lednickim kompleksie osadniczym jeźdźców, będących zapewne członkami ówczesnej elity.

7.2 Ostrogi z lednickiego kompleksu osadniczego.

7.2.1 Ostroga typu I, odmiana 1, wariant a, nr inw. MPP/A/108/10/2003.

Do wyjątkowych zabytków należy ornamentowana ostroga o łukowato wygiętym, symetryczny kabłąku przypominający literę „U” i o przekroju prawie półkolistym (tabl. 14.12). Bodziec prosty, w przekroju czworokątny, zakończony tępo i usytuowany w jednej płaszczyźnie wraz z kabłąkiem. W miejscu przejścia w kabłąk ozdobiony profilowanym guzkiem. Ostroga była mocowana do paska za pomocą prostokątnych zaczepów. Niestety stan zachowania zabytku nie pozwala tego zdiagnozować z pełną wiarygodnością, ale wydaje się, że na wspomnianych prostokątnych zaczepach znajdowały się otwory, przez które przechodziły nity. Mielibyśmy tutaj do czynienia z tak zwanym mocowaniem płytkowo-nitowym.

Jej wysokość wynosi 13,5 cm, długość bodźca 3,0 cm, a średnica 1,2 cm.
Przedmiot określono jako typ I w podziale Zofii Hilczerówny ze względu na długi bodziec. Jego ustawienie w jednej linii z kabłąkiem pozwala na klasyfikację jako odmiana 1, natomiast kształt bodźca stanowi odmianę a. Dodatkowy wyznacznik, potwierdzający przynależność typologiczną do I.1.a stanowi obecność dekoracji [Hilczerówna 1956, s. 22].
Wzdłuż górnej płaszczyzny kabłąka oraz na bodźcu znajduje się ornament. Stanowi go rząd srebrnych prostokątów o długości 0,2 cm i szerokości 0,1 cm wykonanych w technice inkrustacji. Pomiędzy każdym z nich znajduje się pusta przestrzeń takiej samej szerokości. Ślady zdobienia srebrem znajdują się również na bodźcu, nie można jednak dokładnie odtworzyć pierwotnej formy ornamentu.
Zabytek został odnaleziony w 2003 roku podczas badań autorstwa Gerarda Koli i Andrzeja Wilke, prowadzonych pod wodą, na reliktach mostu poznańskiego (stan. 3A). Pochodzi on z rumowiska mostu, jednak brak dokładnego namierzenia warstwy nie pozwala na w pełni wiarygodne określenie jego chronologii na podstawie układu stratygraficznego. Kontekst zalegania pozwala nam warunkowo założyć, że przedmiot można umieścić pomiędzy X a XI wiekiem. Więcej informacji w tym zakresie dostarcza analiza formalno-stylistyczna i metoda porównawcza, do której właśnie przejdziemy, aby oprócz aspektów chronologicznych spojrzeć również na proweniencję.

Znane z dzisiejszych ziem polskich ostrogi typu I (wg Hilczerówny) różnią się od siebie zarówno sposobem opracowania bodźca, przekrojem kabłąka, jak i jego kształtem (tabl. 14.13: 1, 2). Pochodzą one z Biskupina (pow. żniński), Brześcia Kujawskiego (pow. włocławski), Brzezina (pow. brzeski), Gniezna (pow. gnieźnieński), Lutomierska (pow. pabianicki), Łętowic (pow. morski), Łubówka (pow. gnieźnieński), Mielna (pow. gnieźnieński), Tumu (pow. łęczycki), Wrocławia z Ostrowa Tumskiego (pow. wrocławski), Żakowa (pow. leszczyński) i z Libau (prov. Posen) i wielu innych stanowisk [Hilczerówna 1956, s. 70-75; Kostrzewski 1921 s. 140-147; Jankuhn 1934, s. 315, abb. 3; Jażdżewski 1949, s. 154].
Z nieco dalej położonych obszarów można przywołać znaleziska z Norre Longelse, grób 1-2, Kasmusmolle, Ravnholt, Errindlev, Skebjerg, Kumle Hoje, Stengade (tabl. 14.13: 3, 4) [Brøndsted 1936, s. 157, s. 166-167, s. 170-171, s. 177, s. 184, pl. IV] oraz Trelleborg [Norlund i in. 1948, s. 113, s. 279, rys. 106, tabl.33], wymieniając stanowiska duńskie.
Z Norwegii artefakt znaleziony w Asak Akershus datowany na X wiek (tabl. 14.13: 5) [Grieg 1947, s. 52-53 tabl. XXXIV: 4].

W Szwecji analogie pochodzą z Birki, datowane na X wiek (przed 975 r.) (tabl. 14.13: 6) [Arbman tabl.38] i z Boberg koło Fornåsa w Östergötland (tabl. 14.13: 7) [Montelius 1905, s. 18, rys. 13].

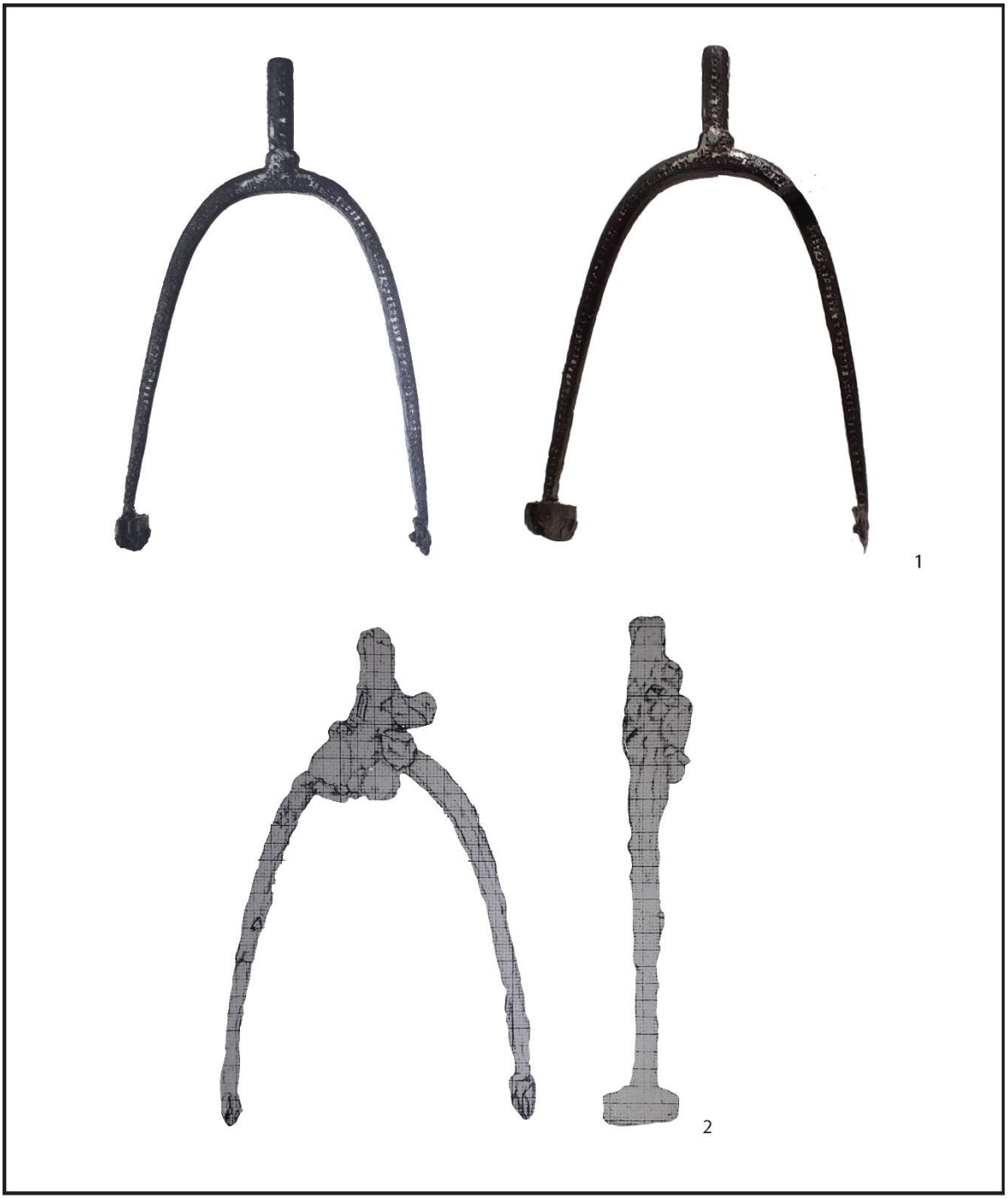

Tabl. 14.12 - Ostroga nr inw. MPP/A/108/10/2003. 1 - zdjęcia, 2 – rysunek.

Znane są również z Niemiec z miejscowości Klinken [Petersen 1941, s. 2-3] Kr. Parchin, Meklemburgia, Scharsdorf [Hucke 1938, s. 39-41, tabl. 14:6], Hildagsburg (tabl. 14.13: 8) [Rempel 1953, s. 230-232]. Dwa zabytki pochodzą ze Spreewaldu [Gotze 1912, 325, tabl. 31:12], chociaż jeden z nich może stanowić właściwie typ II. Co wydaje się istotne, te dwa ostatnie odnaleziono w kontekście ceramiki słowiańskiej [Hliczerówna 1956, s. 29]. Kolejne niemieckie ostrogi typu I odkryto w Hedeby, co można łączyć również z duńskim osadnictwem (tabl. 14.13: 9) [Westphalen 2002, taf.92: 5, 93: 3].

Północno-wschodni sąsiedzi Piastów, mam tutaj na myśli Bałtów, również powodzili wierzchowce stosując narzędzie pomocnicze w postaci ostróg typu I odmiany 1 z bodźcem a. Odnaleziono je na przykład na cmentarzyskach datowanych na X do XII wiek w Ekritten, Kr. Fischhausen [Hilczerówna 1956, s. 30][84] w Schulftein oraz Wiskiauten (Kr. Fischhausen) (tabl. 14.13: 10, 11) [Gaerte 1929, s. 344, s. 351 abb. 277: b, 283: e]. Ostroga z tego ostatniego znaleziska posiada rząd nacięć, które mogą stanowić ślad po zastosowaniu techniki platerowania, czego jednak trudno dowieść na podstawie odrysu zamieszczonego w publikacji. Także nie do końca jest jasne, czy lekkie odgięcie bodźca jest intencjonalne, czy wynika z procesów wtórnych. Jeżeli byłaby to ta pierwsza opcja, to mielibyśmy do czynienia z typem I w odmianie 2 [Gaerte 1929, 351, tabl 16: 6; Hilczerówna 1956, s. 30].

Na kilka ostróg typu I natrafiono na obszarze położonym po południowej stronie Sudetów i Karpat. Zabytki typu I, odmiany 1, znane są z Levego Hradca (tabl. 14.13: 12) [Pic 1909, s. 119-120, tabl.31], Libic na Cidliną, z cmenatrzyska datowanego na II poł. X wieku w oparciu o współzaleganie z monetą Bolesława II [Turek 1946, s. 84, rys. 11]. Znane są również znaleziska luźne, jak jedno pochodzące z Czech [Píč 1909, rys.73]. Kolejne przykłady stanowią ostrogi z Brna-Lisen z grodziska datowanego IX-X wiek (tabl. 14.13: 13) [Turek 1946b, rys. 117: b, f] oraz z cmantarzyska w Prachovskich Skałach (Holy Vrchy) z kurhanu 12 datowanego na VI-X wiek (tabl. 14.13: 14) [Turek 1946, s. 92], co zapewne jest już nieaktualną chronologią. Jedna ostroga takiego rodzaju pochodzi z Moraw, z Dolnych Vestonic, jednakowoż jej stan zachowania nie należy do najlepszych (tabl. 14.13: 15) [Turek 1946, obr.149].

Bardzo bliskie typologicznie ostrogi zostały odnalezione na Rusi. Poza zbieżnym kształtem posiadają one analogiczną formę bodźca, co odróżnia je od wcześniej przywołanych analogii. Chodzi tutaj o detal jaki stanowi zgrubienie w postaci guzka w miejscu połączenia kabłąka

[84] W przytoczonej przez autorkę publikacji *Sitzungsberichte der Alterhumsgesellschaft Prussia, 45 1890, s. 127-131, tbl. 12 : 6e, 14a* brak informacji o tego rodzaju zabytkach. Niestety nie udało się zweryfikować tej kwestii.

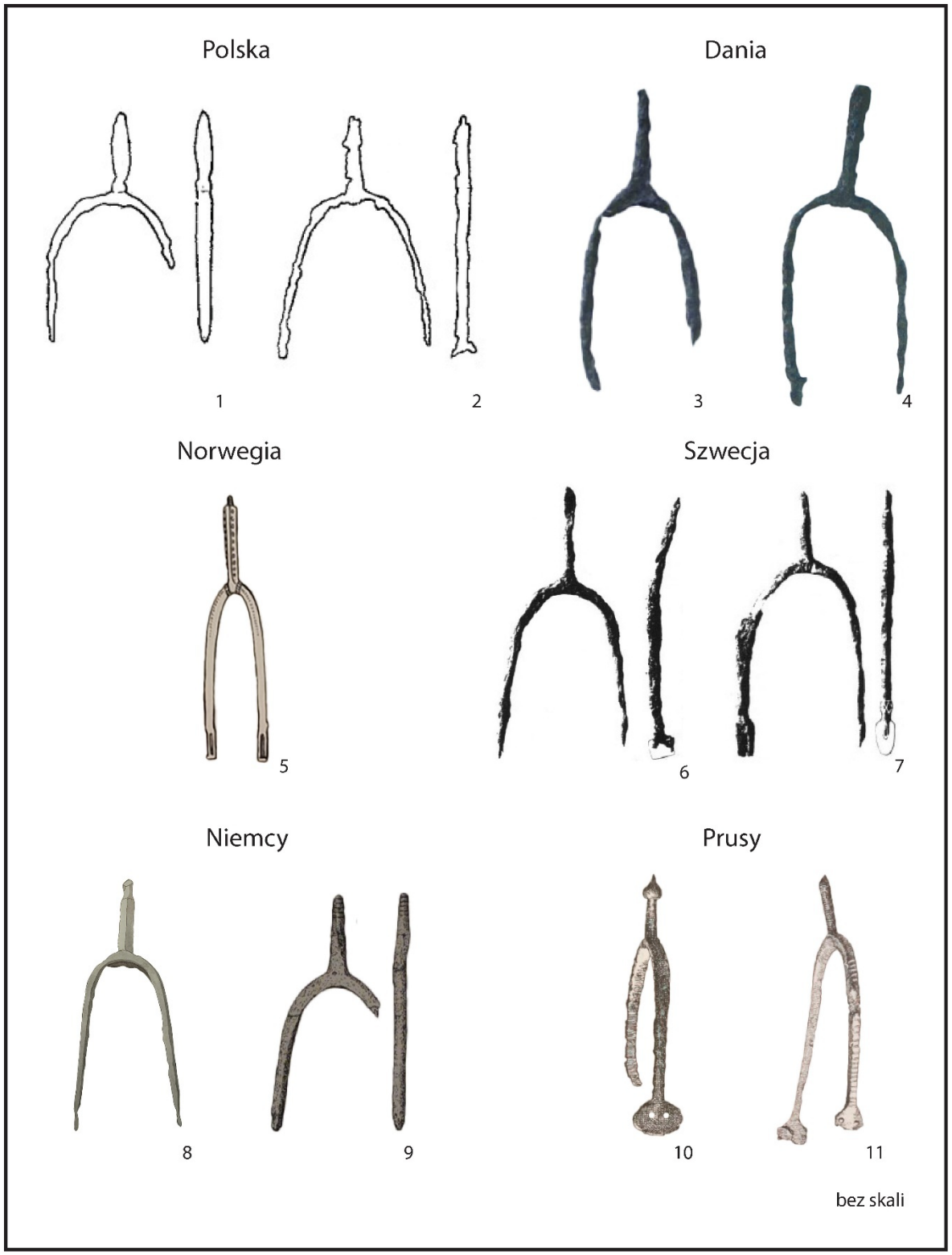

Tabl. 14.13 - Analogie do ostrogi MPP/A/108/10/2003. 1 - Lutomiersk, 2 - Brzezina, 3 - Skebjerg, 4 - Kumle Hoje, 5 - Asak Akershus, 6, 7 - Birka , 8 - Scharsdorf, 9 - Hedeby, 10 - Schulftein, 11 - Wiskiauten.

z bodźcem. Egzemplarze te pochodzą z Gorodiszcza (Городище), Kniażej Gory (Княжа Гора) i Nowogrodu Wielkiego (Новгород) i datowane są szeroko na okres od X do XI wieku (tabl. 14.13: 16, 17, 18) [Кирпичников 1973, 147, 205, tabl. 25, 69: 1, 2, 3]. W Kijowie odnaleziono ostrogę z jednolitym bodźcem (tabl. 14.13: 19) [Кирпичников 1973, 123, ris. 39].

Powyższe zestawienie obrazuje, że taka forma ostróg była znana i popularna w całej wczesnośredniowiecznej Europie, w związku z tym próba określenia proweniencji lednickiego znaleziska na podstawie ogólnych aspektów formalnych nie przynosi pożądanych rezultatów. W związku z tym przyjrzyjmy się detalom.

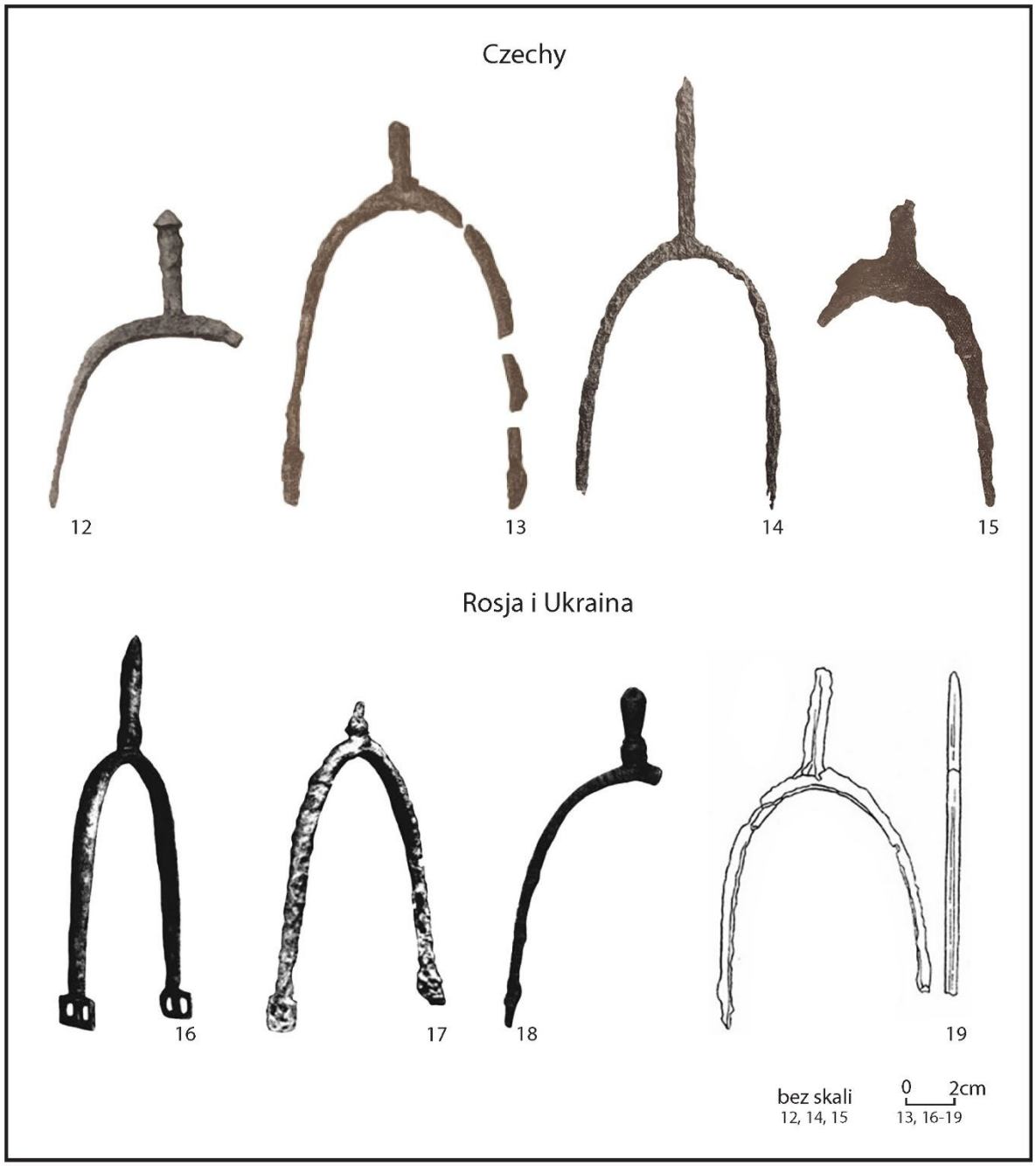

Tabl. 14.13 - Analogie do ostrogi MPP/A/108/10/2003. 12 - Levy Hradec, 13 - Brna-Lisen, 14 - Holy Vrchy, 15 - Dolni Vestonice, 16 - Городище, 17 - Княжа Гора, 18 - Nowogród, 19 - Kijów.

Nieco danych w kontekście proweniencji dostarczają nam ustalenia chronologiczne dotyczące ostróg z zaczepami płytkowo-nitowanymi. Pojawiają się one już w IV i V wieku w Europie Zachodniej, zapewne jako kolejna wersja ostróg znanych jeszcze z okresu rzymskiego. Odnajdywane są one w VIII i IX wieku na obszarze pozostającym pod kontrolą Karolingów i rzadko przenikają za ich wschodnią granicę, a jeżeli są już tam spotykane, to zazwyczaj na terenach naddunajskich oraz na Morawie. W tym okresie na Słowiańszczyźnie Zachodniej stosowane są ostrogi z zaczepami haczykowatymi i jak wyżej wspomniano, dopiero w X wieku pojawiają się wyroby z zaczepami płytkowo-nitowymi. Co ważne, odbiegają one jednak formalnie od wyrobów znanych z obszaru Cesarstwa Zachodniego. Chociaż sposób mocowania jest ten sam, to jednak sposób ukształtowania bodźca, zarówno pod względem kształtu, jak i jego kąta położenia w stosunku do kabłąka (w Niemieckich znaleziskach dominuje typ II) sugeruje, że znaleziska z Polski mogły powstawać lokalnie [Hilczerówna 1956, s. 33].

Jeżeli weźmiemy pod uwagę kształt samego bodźca zaobserwujemy jeszcze następny fakt. Bodźce identyczne jak w opisywanym lednickim znalezisku widoczne są na zabytku z Brzezina (tabl. 14.13: 1), który posiadał bodziec czterograniasty rozszerzający się ku końcowi, piramidalnie zakończony [Hilczerówna 1956, 23, tabl. 1:4, 70-71], oraz z Lutomierska (grób 44), reprezentującym odmianę z płytką i nitem, posiadającą długi bodziec, czworoboczny i tępo zakończony (tabl. 14.13: 2) [Hilczrówna 1956, s. 72-73].

Znalezisko z Szarowa (pow. Turek) posiadało walcowaty bodziec, prawdopodobnie tępo zakończony i analogicznie mocowanie (płytkowe z nitami) [Hilczrówna 1956, s. 76-77].

Kolejne zabytki, o których należy przypomnieć, to wymienione powyżej pochodzące z Rusi [Кирпичников 1973, s. 147, s. 205, tabl. 25, 69: 1, 2, 3].

Przyjrzyjmy się na koniec sprawie ornamentyki. Na licznych zabytkach można zarejestrować ślady pokrywania cienką warstewką metalu lub inkrustacją, na niektórych widoczne są rowki, które wykonywano na stalowym przedmiocie w celu nałożenia nań jednego z powyższych dwóch rodzajów zdobień. Dwa zabytki typu I, odmiany 1 z dzisiejszych ziem polskich, posiadające inkrustację, zostały odnalezione w Biskupinie. W jednym egzemplarzu na bodźcu widoczne są trzy rowki ze śladami inkrustacji srebrem, na drugim zabytku ukośne karby znajdowały się na ramionach, a ślady srebrzenia zarejestrowano na całej powierzchni [Hilczrówna 1956, s. 70-71].

Ślady inkrustacji zachowały się również na dwóch zabytkach z Gniezna. Na jednym z nich, o konstrukcji płytkowej i walcowatym bodźcu zakończonym małym kolcem, widoczne są na styku ramion żłobki ze śladami inkrustacji srebrem oraz posrebrzania. [Hilczrówna 1956, s. 70-71].

Zdobione kolorowymi metalami są dwie ostrogi odnalezione w Tumie pod Łęczycą (tabl. 14.15: 1). Niestety obie o nieokreślonej chronologii za pomocą kontekstu stratygraficznego. Na powierzchni jednej z nich widoczne są ślady srebrzenia [Hilczrówna 1956, s. 72-73]. Druga posiadała bodziec oraz zewnętrzną stronę ramion platerowane blaszką srebrną, na którą były nakładane poprzeczne pasemka miedziane [Hilczrówna 1956, s. 74-75].

Do ciekawych - ze względu na ornamentykę - należy ostroga pochodząca z Łętowic (tabl. 14.15: 2), datowana na X/XI wiek. Niestety jej kabłąk zachował się fragmentarycznie, ale bodziec, do którego jeszcze wrócimy w dalszej części pracy, jest w doskonałej kondycji. Zabytek był platerowany blachą srebrną, na którą nałożono poprzeczne pasemka miedziane z inkrustacją w formie jodełki [Hilczrówna 1956, s. 72-73].

Dość wyjątkowe jest zdobienie pokrywające powierzchnię ostrogi z Wrocławia, z Ostrowa Tumskiego, reprezentującej typ I, odmianę 1, z prostokątnymi płytkami do mocowania (tabl. 14.15: 3). Bodziec jest jednak odmienny. Znalezisko zostało pokryte małymi trójkątnymi wgłębieniami, a następnie zapewne było posrebrzone, na co wskazują ślady tego metalu u nasady bodźca [Hilczrówna 1956, s, 74-75].

Na zabytku z Brzezina, który stanowi dość bliską analogię do zabytku lednickiego ze względu na ukształtowanie bodźca, jest widoczny rowek poprzeczny w górnej jego części. Trudno jednak określić, czy stanowi on ślad po inkrustacji [Hilczrówna 1956, s. 70-71].

Zdobienie srebrem pojawia się również na ostrogach z odgiętym bodźcem, czyli odmiany 2 w systematyzacji Zofii Hilczerówny [Hilczrówna 1956, s. 26]. Ponownie, wśród wymienianych stanowisk znajduje się Gniezno, gdzie natrafiono na ostrogę o powierzchni pokrytej esowatymi wgłębieniami ze śladami srebra. Bodziec ostrogi ma przekrój ośmioboczny i zakończony jest kulką, co zbliża go do dwóch innych lednickich artefaktów. [Hilczrówna 1956, s. 76-77].

Aż cztery ostrogi odnaleziono w Unieradzach (pow. kartuski). Wykazują one wiele różnic w stosunku do lednickiego znaleziska, jednak wciąż mogą się okazać przydatne przy dalszej interpretacji. Zabytki te posiadają płytki, przez które przechodził nit mocujący je do paska, z tą różnicą, że nie są prostokątne jak w lednickim, a owalne, posiadają też dwa otwory na nity, a nie jeden. Bodziec ma formę czworograniastą, lekko rozszerzającą się i zakończoną

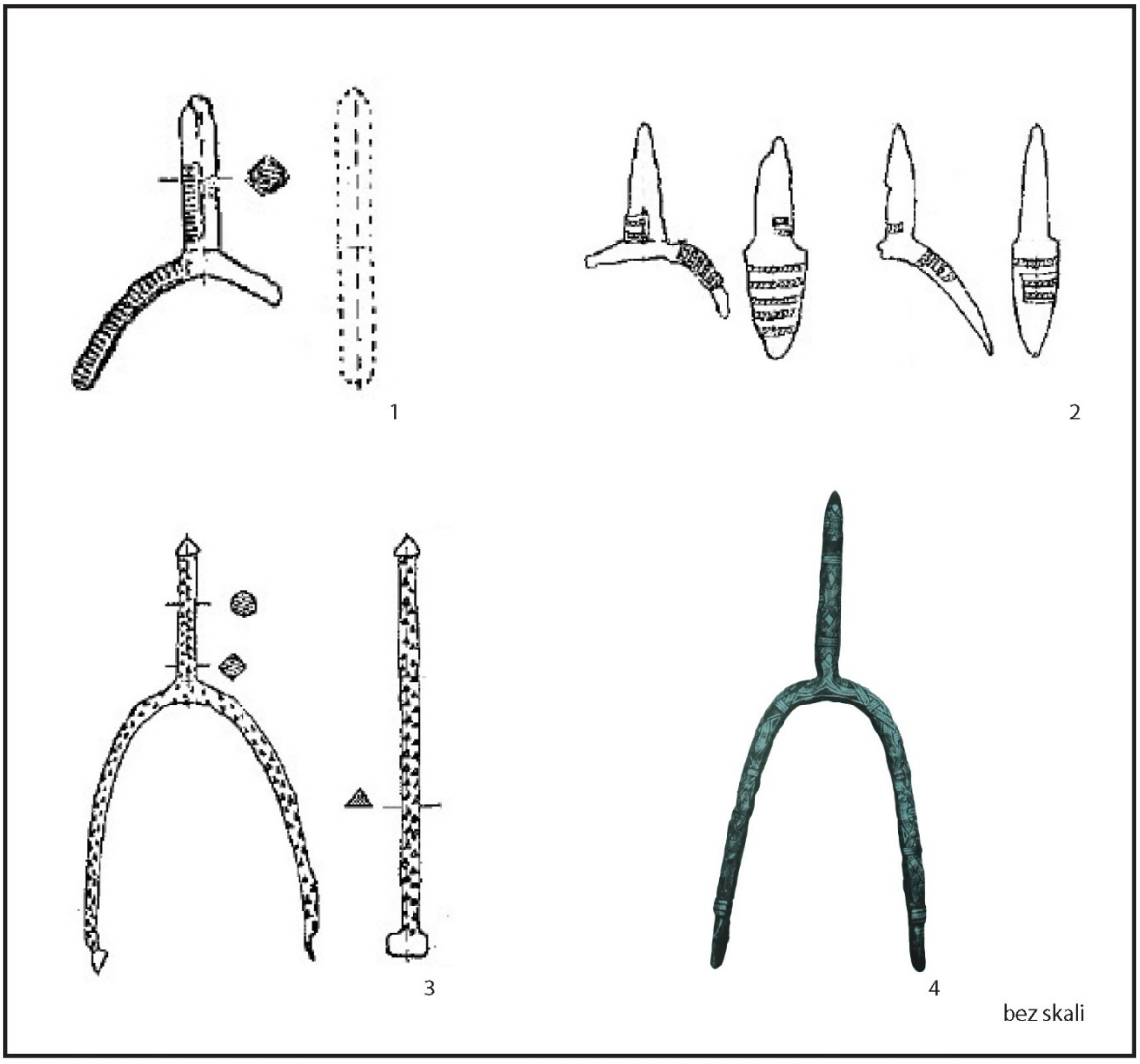

Tabl. 14.15 - Analogie do ornamentu ostrogi MPP/A/108/10/2003. 1 - Tum, 2 - Łętowice, 3 - Wrocław, 4 - Norre Longelse.

piramidalnie; jest on odgięty w stosunku do linii kabłąka, co pozwala zaklasyfikować go do odmiany drugiej typu pierwszego. Dekoracja znajduje się na bodźcu i po zewnętrznej stronie kabłąka. Wykonana jest techniką platerowania srebrną blachą i miedzią w postaci ukośnych pasemek ujętych w ramy. Widoczne również dwa pasemka srebrne i miedziane z inkrustacją srebrną w formie zygzaka [Hilczrówna 1956, s. 76-77].

Zdobienie srebrem mogło również znajdować się na bodźcu ostrogi z Grodźca Wielkiego (pow. głogowski), na którym zarejestrowano trzy rowki. Niestety brak danych o okolicznościach odnalezienia zabytku [Hilczrówna 1956, s. 76-77].

Oczywiście zdobienie platerunkiem ostróg nie należy wyłącznie do zasobu sztuki zachodniosłowiańskiej. Świetny przykład stanowią tutaj strzemiona odnalezione w Danii na stanowisku Norre Longelse (tabl. 14.15: 4) [Brøndsted 1936, pl. IV].

Przejdźmy do podsumowania, czyli do kreacji obrazu jaki możemy uzyskać o pochodzeniu zdobionej lednickiej ostrogi na podstawie rozrzutu wyrobów analogicznych. Jak widać, same ostrogi z U-kształtnym kabłąkiem i z prostym bodźcem występują w całej wczesnośredniowiecznej Europie. Ta sama obserwacja dotyczy ich zdobienia kolorowymi metalami. Obecność tępo zakończonych bodźców ze zgrubieniem w miejscu połączenia z kabłąkiem jest bardziej dystynktywna ze względu na ich mniejszą ilość w materiale archeologicznym. Najbliższe analogie pochodzą z obszarów sąsiadujących z lednickim kompleksem osadniczym oraz z Rusi i dlatego możemy założyć, że ostrogi tego typu stanowią wyrób lokalny, ew. typowy dla obszarów zajętych przez Słowian, jednak pozostający w konwencji ogólnoeuropejskiej. Możliwe, że w przyszłości badania izotopowe pozwolą na weryfikację tej teorii.

Według ustaleń z połowy minionego stulecia poczynionych przez Zofię Hilczerównę, ostrogi typu I, odmiany 1 były w użytku w Europie Centralnej i Północnej głównie w X i I poł. XI wieku. Zabytki datowane na początek X wieku pochodzą przede wszystkim ze Skandynawii, trudno jednak zgodzić się z całą pewnością, że tam należy dopatrywać się ich wcześniejszej chronologii niż w znaleziskach polskich [Hilczerówna 1956, s. 30-31]. Po pierwsze, znaczna liczba zabytków pochodzących z Europy Środkowej nie posiada dobrze udokumentowanego kontekstu stratygraficznego, po drugie zaś zmiany w obrządku pogrzebowym na obszarze zajętym przez Słowian rozpoczynają się dopiero pod koniec X wieku, a właśnie one umożliwiają ściślejsze datowanie znalezisk.

Nieco szerszą chronologię dla znalezisk ze wschodu zaproponował Anatolii Kirpicznikow, jego zdaniem występują one w kontekstach datowanych już na IX stulecie i pozostają w użyciu aż do I poł. XIII wieku, ich szczyt użytkowania to XI i XII wiek [Кирпичников 1973, s. 144, tabl. 23].

Uściślenie chronologii dla naszego zabytku wymagałoby pogłębionych studiów nad ostrogami tego typu, ponieważ minęło już sporo czasu od publikacji prac wyżej wspomnianych autorów. Jednakże szansa, że powstał on i funkcjonował w X i XI wieku, czyli w przedziale czasowym ujętym w tej pracy, jest bardzo duża.

7.2.2 Ostrogi typu I, odmiany 1, nr iwn. MPP/A/86/50, MPP/A/74/32/94.

Oprócz opisanego powyżej okazu zdobionego srebrem, podczas prac archeologicznych w lednickim kompleksie osadniczym zostały odnalezione jeszcze dwie ostrogi typu I, odmiany 1 wykonane z żelaza. Pierwsza z nich (tabl. 14.15a: 1) znajdowała się w warstwie humusu lub podglebia na stanowisku 1, czyli grodzisku lednickim. Zachowała się w nienajlepszej kondycji. Do dzisiaj pozostała zaledwie połowa zabytku obejmująca jedno z ramion kabłąka, bez mocowania oraz prosty bodziec. Drugie ramię przetrwało zaledwie szczątkowo. Długość przedmiotu wynosi 13 cm, bodźca 3,3 cm [Żurowski 1953, s. 119, tabl. 45; Hilczerówna 1956, s. 31, s. 72; Górecki 2001, s. 145].

Drugi zabytek (tabl. 14.15a: 2) przeszedł przez ostatnie stulecia właściwie bez szwanku, a to dzięki jego depozycji na dnie jeziora Lednica, jedyne ubytki są widoczne na płytkach-zaczepach. Został on odnaleziony w 1994 roku podczas prac prowadzonych na moście zachodnim przez Andrzeja Kolę i Gerarda Wilke. Długość przedmiotu wynosi 14,6 cm, długość bodźca 2,2, a rozstaw kabłąka 8,6 cm [Górecki 2001, s. 145, s. 179].

Jak wspomniano, oba zabytki reprezentują opisany we wcześniejszym podrozdziale typ I, odmiany 1 i opierając się o przywołane materiały wydaje się, że należy je osadzić w przedziale czasowym obejmującym wiek od X do XII, mając na uwadze, że także IX i I poł. XIII stulecia są dopuszczalnym czasem ich używania [Hilczerówna 1956, s. 30-31; Кирпичников 1973, s. 144, tabl. 23]. Jak już wiemy, stanowią one formę ogólnoeuropejską.

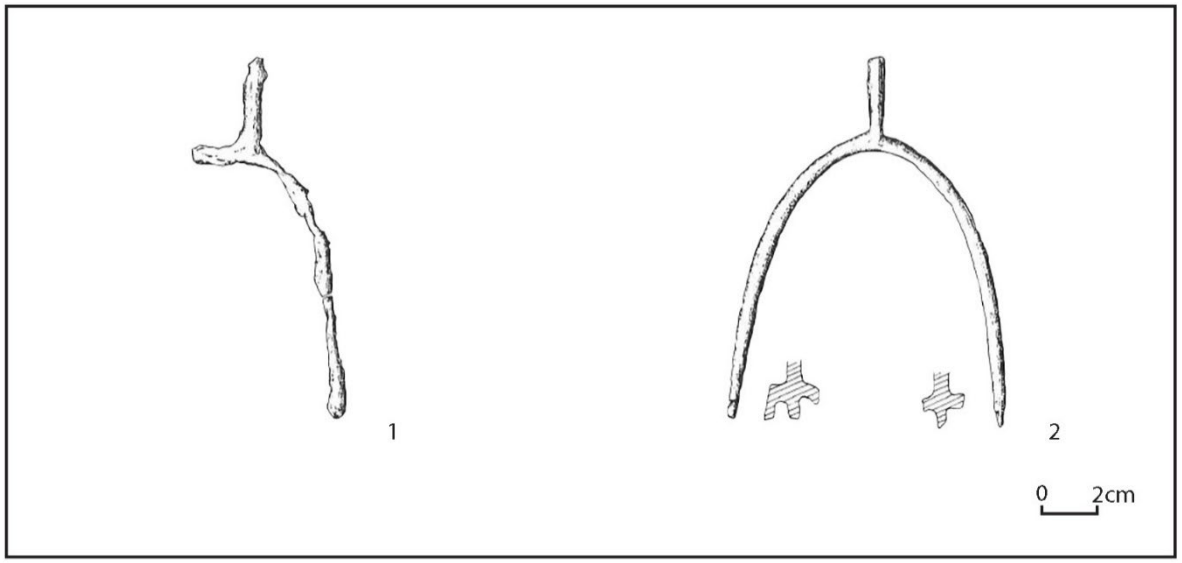

Tabl. 14.15a - Ostrogi typu I, odmiany 1, wariant a, z lednickiego kompleksu osadniczego.
1 - nr iwn. MPP/A/86/50, 2 - nr inw. MPP/A/32/94.

7.2.3 Ostrogi z kolistym zwieńczeniem bodźca. nr inw. MPP/A/3/241/61, MPP/A/96/90 i N124/10.

Z lednickiego kompleksu osadniczego znane są dwa zabytki, które można zaliczyć do kategorii ostróg z kolistym zakończeniem bodźca. Pierwszy z nich (nr inw. 241/61) stanowi połowicznie zachowaną ostrogę o kabłąku U-kształtnym z długim bodźcem zwieńczonym niewielką kulką (tabl. 14.16: 1). Do naszych czasów nie przetrwały zaczepy, a ponadto jedno ramię kabłąka jest ułamane zapewne w około 1/3 swojej długości. Całkowita zachowana wysokość to 14,5 cm, natomiast długość bodźca wynosi 4 cm (tabl. 14.16: 2).
Pod względem typologicznym można zaklasyfikować zabytek do typu I, odmiany 1, w wariancie bodźca b, wydzielonym dla zabytków z Polski [Hilczerówna 1956, s. 26].
Został on odnaleziony podczas penetracji podwodnych prowadzonych w 1961 roku przez nurków z poznańskiego klubu Tryton, pod nadzorem archeologicznym Jerzego Łomnickiego. Nie została zarejestrowana warstwa, w której zalegał. Penetracje były prowadzone w okolicy przyczółków mostu poznańskiego i gnieźnieńskiego, w obu przypadkach w pobliżu wyspy, więc można domniemywać ich wczesnośredniowieczny kontekst.
Drugi zabytek również posiadał łukowato wygięty, U-kształtny kabłąk, pozostający właściwie w jednej płaszczyźnie z niewielkim bodźcem (tabl. 14.16: 2). Na końcu tego ostatniego znajdowało się stożkowate zgrubienie, a poniżej niego przewężenie z żeberkiem, profilowane jest również łączenie bodźca z kabłąkiem. Ostroga była mocowana do pasków za pomocą niewielkich płytek i ozdobnych brązowych nitów, a przynajmniej po jednej stronie było takie rozwiązanie, gdyż sama końcówka drugiego ramienia kabłąka uległa zatraceniu. Na kabłąku widoczne nacięcia, które mogą stanowić ślad po inkrustacji.
Długość zabytku wynosiła 12,5 cm, długość bodźca 3,5, a szerokość ramion 8,5 cm. Został on odnaleziony podczas wykopalisk prowadzonych na przyczółku mostu wschodniego i zalegał w warstwie IV_4, co pozwala określić jego chronologię na okres od poł. X do poł. XI wieku [Łastowiecki 1996a, s. 136, ryc. 3/1; Tokarski 2000, s. 108, nr 76].

Trzecie znalezisko (nr inw. N124/10) stanowi potencjalnie bodziec takiej ostrogi. Potencjalnie, ponieważ jego stan zachowania jest fragmentaryczny (tabl. 14.16: 3). Przedmiot prezentuje się obecnie jako kawałek drutu o przekroju sześciobocznym rozszerzający się nieznacznie w kierunku wymodelowanej niewielkiej kulki na jednym końcu. Drugi koniec jest odłamany. Długość zabytku wynosi 3,44 cm, średnica główki 1,1 cm, a wysokość 0,68 cm, średnica na przewężeniu 0,8 cm. Wymiar części głównej pręta to 0,8 x 0,9 do 1,1 x 1,1 cm.

Oczywiście zabytek należy do tego samego typu, co opisany powyżej. Niestety nie jest możliwym określenie, do której odmiany typu I należy go przydzielić. W podziale Zofii Hilczerówny odmianę 1 stanowią ostrogi, gdzie kabłąk i bodziec pozostają w jednej płaszczyźnie, odmianę 2 te, gdzie bodziec jest odgięty.

Przedmiot został odnaleziony podczas nadzorów archeologicznych prowadzonych w 2010 roku przez Arkadiusza Tabakę i Danutę Banaszak na podgrodziu (stan.2) na Ostrowie Lednickim. (wykop N52/10, warstwa I, poziom 111,51 m npm, od S 0,86 m, od E 1,87m). Zalegał w warstwie humusu, co nie pozwala na precyzyjne określenie okresu jego użytkowania.

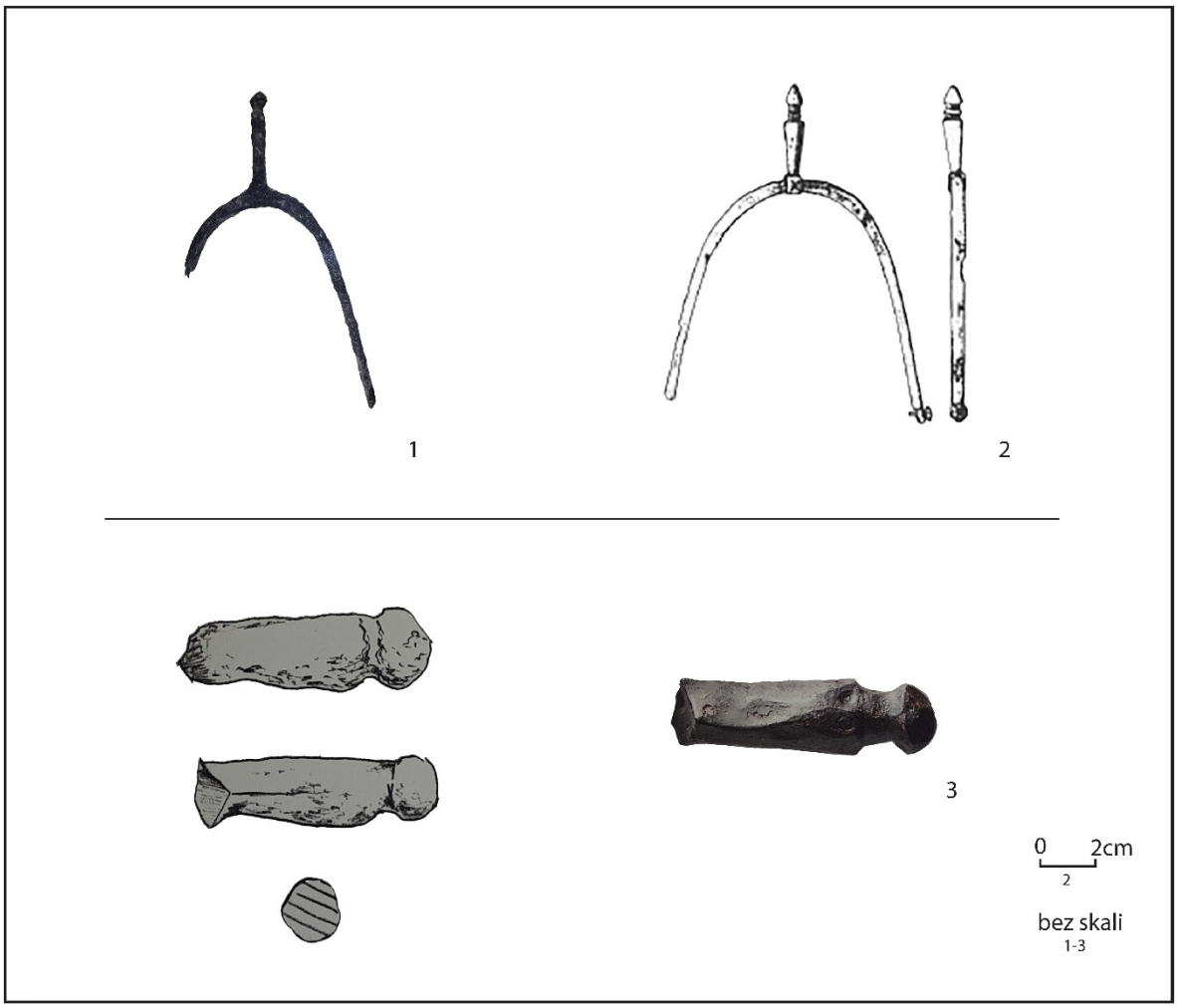

Tabl. 14.16 - Ostrogi z kolistym zakończeniem bodźca z Lednicy. 1 - nr inw MPP/A/3/241/61, 2 - nr inw. MPP/A/96/90, 3 - nr inw. N124/10.

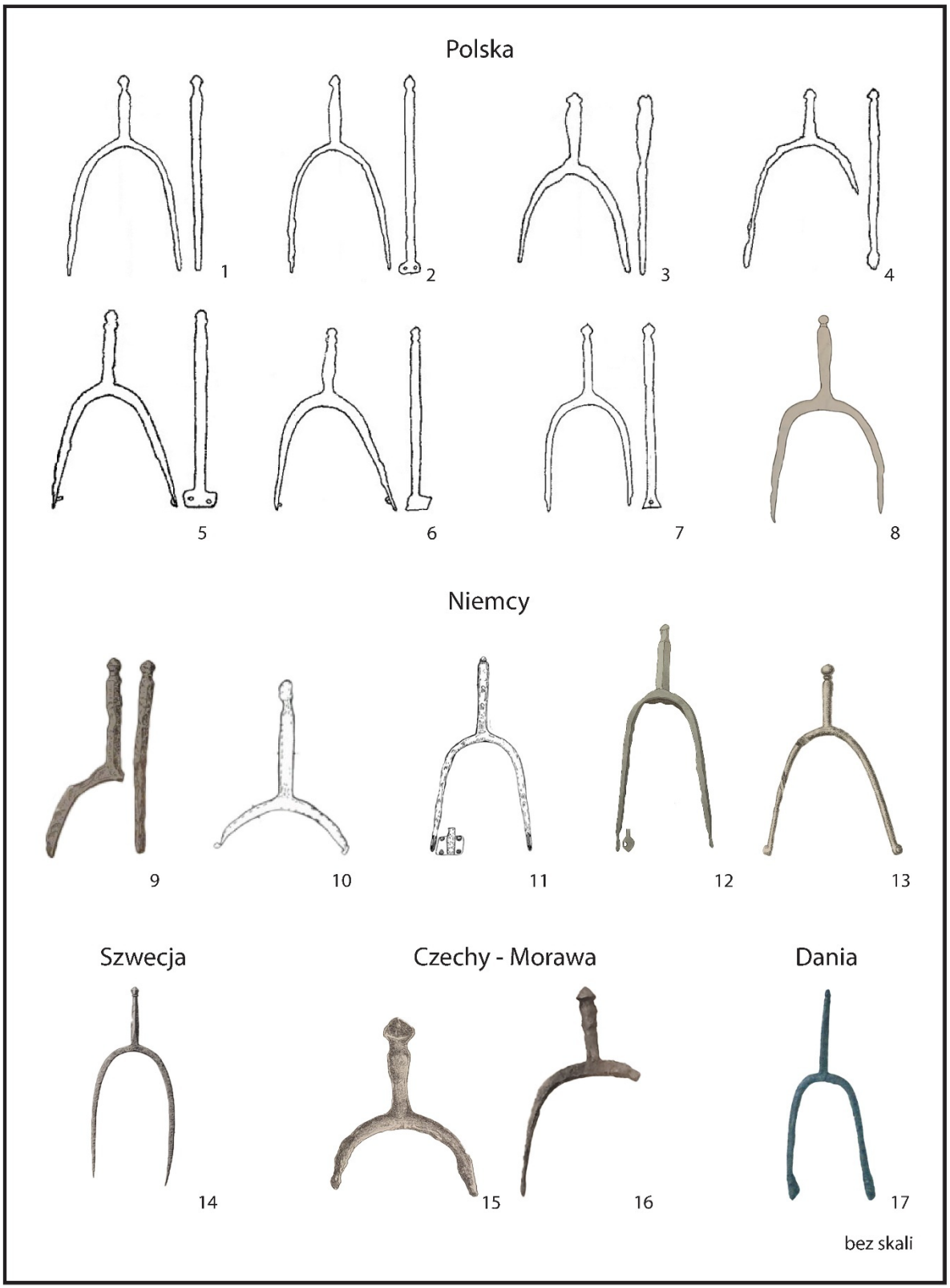

Tabl. 14.17 - Analogie do ostrg z kolistym zakończeniem bodźca. 1, 2 - Brześć Kujawski, 3 - Gniezno, 4 - Lutomiersk, 5, 6 - Mielno, 7 - Żakowo, 8 - Libau, 9 - Haithabu, 10 - Wustemark, 11 - Fofrde, 12 - Scharsdorf, 13 - Niemcy m/n, 14 - Boberg, 15 - Czechy m/n, 16 - Levy Hradec, 17 - Norre Longelse.

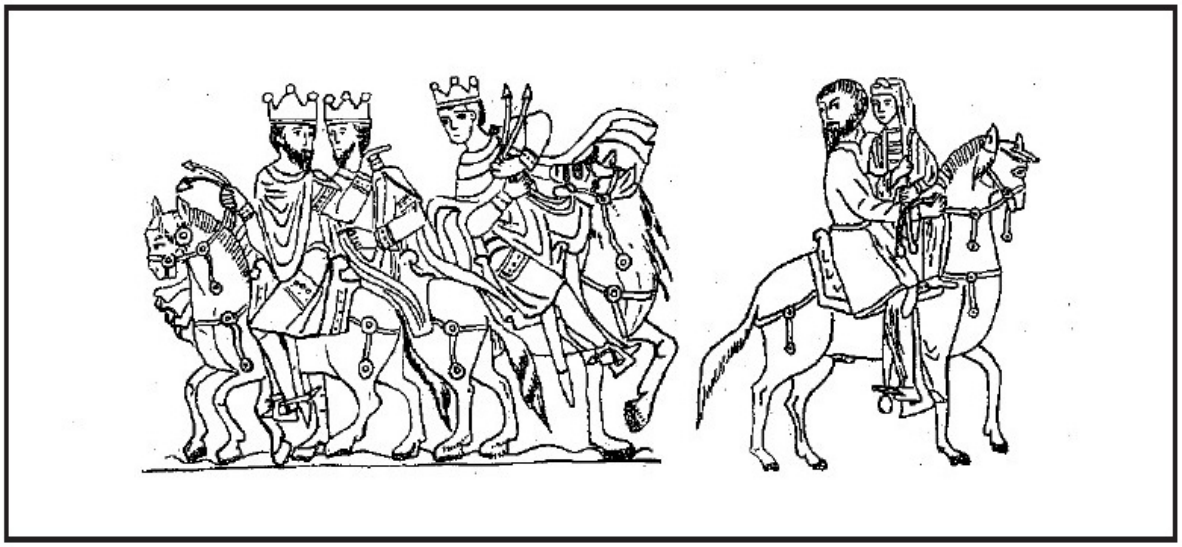

Tabl. 14.18 - Codex aureus Epternacensis.

Jak wspomniano, oba należą do typu 1, odmiany 1, (ewentualnie drugi opisany zabytek do odmiany 2) wariantu bodźca b. Takie znaleziska znamy z dość precyzyjnie datowanych kontekstów z Polski, ze stanowisk w: Brześciu, Gnieźnie, Lutomiersku, Mielnie i Żakowie [Hilczerówna 1956, 23] oraz Libau w Wielkoposce [Jankuhn 1934, 315, abb. 3].

Jeden z zabytków pochodzi z obszaru dzisiejszych Niemiec, kiedyś Królestwa Danii, czyli z Haithabu [Westphalen 2002, taf.92, 3], inny z Norre Longelse położonym na Jutlandii [Brøndsted 1936, s. 167, fig.76]. Także ze Szwecji znany jest podobny wyrób, odnaleziony w Boberg obok Fornasa w prowincji Ostergotland [Montelius 1905, s. 18, rys. 13].

Opuszczając Skandynawię zatrzymamy się w Niemczech, gdzie jedną ostrogę typu I, odmiany 1 z bodźcem zakończonym kulką odnaleziono w Wustermark (bez Potsdam, kr. Nauen) [Corpus 1979, 77/87], a drugą w Fofrde (bez Potsdam, kr. Branderburg) [Corpus 1979, 79/14]. Są to obszary zajęte we wczesnym średniowieczu osadnictwem słowiańskim.

Przesuwając się dalej na południe dotrzemy do Czech, gdzie pokrewną ostrogę odnaleziono w Levym Hradcu, a inna stanowi znalezisko luźne [Píč 1909, s. 121, rys. 73, tabl. XXXI].

Takie zakończenie bodźca znane jest również z materiałów wykopanych na Rusi [Кирпичников 1973, s. 123, ris. 38: A].

Ostroga z długim bodźcem zakończonym kulką jest przedstawiona na miniaturze w Złotym Kodeksie Echternach, powstałym w latach 1030-1050 w benedyktyńskim opactwie w Echternach w Luksemburgu (ryc. 14.11, prawa strona) [Lamprecht 1881, tabl. 10, rys. 77 b_3].

Powyższe dane, zawarte we wcześniejszym rozdziale dotyczącym rozprzestrzenienia ostróg typu I, odmiany 1, jak i zestawione w tym rozdziale informacje odnośnie występowania bodźców z kolistym zakończeniem, pozwalają przyjąć, że stanowią one formę paneuropejską, będącą w użytku przede wszystkim w okresie pomiędzy X a XI stuleciem.

7.2.4 Ostrogi ze zwieńczeniem bodźca w formie ostrosłupa o podstawie kwadratu nr inw. 4/62/MPP/A/4/173/62, 7/63/MPP/A/5/204/63, MPP/A/84/148/97, N178/10, MPPPG/1998:5/229, MPP/A/107/155/03, MPP/A/107/158/03.

Badania archeologiczne prowadzone w lednickim kompleksie osadniczym dostarczyły czterech ostróg zaopatrzonych w tożsame bodźce. Składały się one z wypustki umieszczonej pośrodku kabłąka, zwieńczonej ostrosłupem o podstawie kwadratu. Wszystkie przedmioty wykonano z żelaza i obecnie na ich powierzchniach nie widać żadnych śladów zdobienia.
Pierwsze znalezisko (tabl. 14.19: 1, *nr inw. 4/62/MPP/A/4/173/62*) nie zachowało się w całości i, oprócz wspomnianego elementu, do naszych czasów przetrwał tylko fragment kabłąka. Długość bodźca wynosi 4,55 cm, długość kabłąka 12,7 cm i oba elementy były usytuowane względem siebie w jednej płaszczyźnie, chociaż końcówka bodźca jest lekko zgięta, co jednak wydaje się, że wynika ze stanu zachowania. Niestety fragmentaryczność znaleziska nie pozwala określić jaka była symetria ramion oraz sposób mocowania ostrogi do skórzanych pasków. Do jej odkrycia doszło w 1962 roku podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na grodzisku na Ostrowie Lednickim. Były to badania związane z rozpoznaniem północnej części grodziska, przy tak zwanym kościele II, prowadzone pod kierownictwem Jerzego Łomnickiego. Zabytek odnaleziono w warstwie IIa [Wrzesińska 1962, kk], która to w większości sytuacji w lednickim kompleksie oznacza ziemię znajdującą się bezpośrednio pod humusem i podglebiem. Nie jest ona precyzyjnie datowana (por. rozdział 3. Podstawy datowania).
Do odkrycia drugiej (tabl. 14.19: 2, nr inw. 7/63/MPP/A/5/204/63) doszło niedługo później, bo w następnym roku, również na obszarze grodziska, tak samo w północnej jego części (Ar. 201, ćw.B, w-wa II). Zabytek zachował się w całości i w znacznie lepszej kondycji. Posiadał U-kształtny kabłąk wykonany z półkolistej w przekroju taśmy, ramiona były symetryczne i lekko wygięte, na ich końcach znajdowały się okrągłe płytki z centralnym otworem na nit. Wewnątrz jednego po dziś dzień tkwi nit. Bodziec był odgięty i w tym egzemplarzu odrobinę krótszy, wynosił 3,8 cm, długość ramion to 10 cm [Wrzesiński 1981, kk].

Kolejne dwa stanowiły parę i pochodzą z grobu mężczyzny wyeksplorowanego w 2003 roku na cmentarzysku w Dziekanowicach, podczas prac prowadzonych przez Annę i Jacka Wrzesińskich. W związku z chronologią cmentarzyska można przyjąć ich datowanie od końca X do XIII wieku, chociaż w grobie znajdowała się również moneta – krzyżówka datowana na 990 – 1000 rok. Posiadają one asymetryczny kabłąki o przekroju półowalnym. Zaczepy w typie płytkowo-nitowym i, w odróżnieniu od wyżej opisanych egzemplarzy, szyjka bodźca jest czworokątna w przekroju, a nie okrągła i piramidalnie rozszerza się w kierunku kabłąka. Pierwsza z ostróg zachowała się w całości, chociaż jedno z ramion jest odłamane około połowy swojej długości (nr inw. MPP/A/107/155/03) (tabl. 14.19a: 2) Druga nie posiada zakończenia jednego z ramion, natomiast na drugim, zachowanym znajduje się przy zaczepie drutowata wypustka (nr inw. MPP/A/107/158/03) (tabl. 14.19a: 3) [Wrzesiński 2016, s. 64-65; 2016b, s. 73-74, tabl. 65, 66].

Bodziec ostrogi typu II znajduje się również na wystawie (nr inw. MPP/A/84/148/97) (tabl. 14.19: 3). Jego stan zachowania nie jest dobry i obecnie składa się z mocno zniszczonego korozją stożka, wedle wszelkiego prawdopodobieństwa o podstawie kwadratu, z szyjki zwężającej się w kierunku kabłąka oraz fragmentu tego ostatniego. Wydaje się, że bodziec mógł być ustawiony w jednej linii z ramionami, jednakże nie jest to pewne.

Stożkowaty przedmiot (tabl. 14.19: 4, nr inw. N178/10) o czworokątnej podstawie, w której centrum znajduje się niewielka wypustka, może stanowić zwieńczenie bodźca ostrogi tego samego typu. Jego wysokość wynosi 2,14 cm, szerokość podstawy 1,3 x 1,3 cm. Odnaleziono go podczas nadzorów prowadzonych w 2010 roku w centralnej części podgrodzia na „dojściu" do przyczółku mostowego, po stronie północnej. Pracami kierował Arkadiusz Tabaka oraz Danuta Banaszak.

Ostrogę tego samego typu odnaleziono również w latach 30., podczas prac prowadzonych przez Kazimierza Żurowskiego oraz Adama Wrzoska (tabl. 14.19a: 1, nr inw. MPPPG/1998:5/229). Przedmiot badań stanowiło cmentarzysko zlokalizowane wewnątrz grodu, jednak w publikacji, charakteryzującej pozyskany wówczas materiał źródłowy, brakuje informacji o kontekście zalegania zabytku [Wrzosek 1961, s. 242-253]. Na podstawie zamieszczonego rysunku można stwierdzić, że była to ostroga wykonana w konstrukcji płytkowo-nitowej, o prawdopodobnie symetrycznych ramionach ułożonych w jednej osi z bodźcem. Ten ostatni posiadał krótką szyjkę zwieńczoną ostrosłupem o podstawie sześciokąta. W momencie publikacji stan zachowania nie był najlepszy, jedno z ramion było mocno

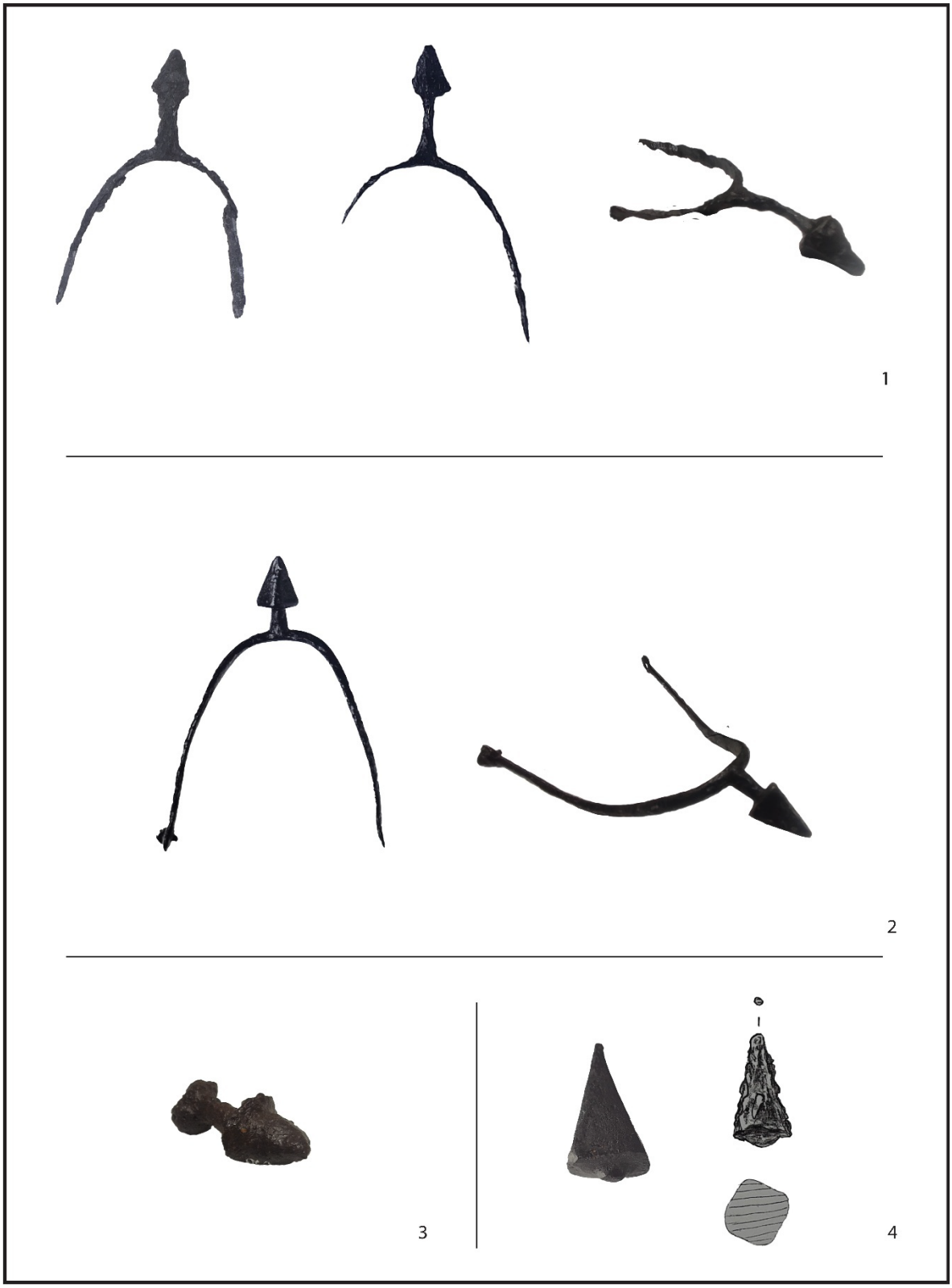

Tabl. 14.19 - Ostrogi ze zwieńczeniem bodźca w formie ostrosłupa o podstawie kwadratu.
1 - nr inw. 4/62/MPP/A/4/173/62, 2 - nr inw. 7/63/MPP/A/5/204/63, 3 – b.n., 4 - nr inw. N178/10.

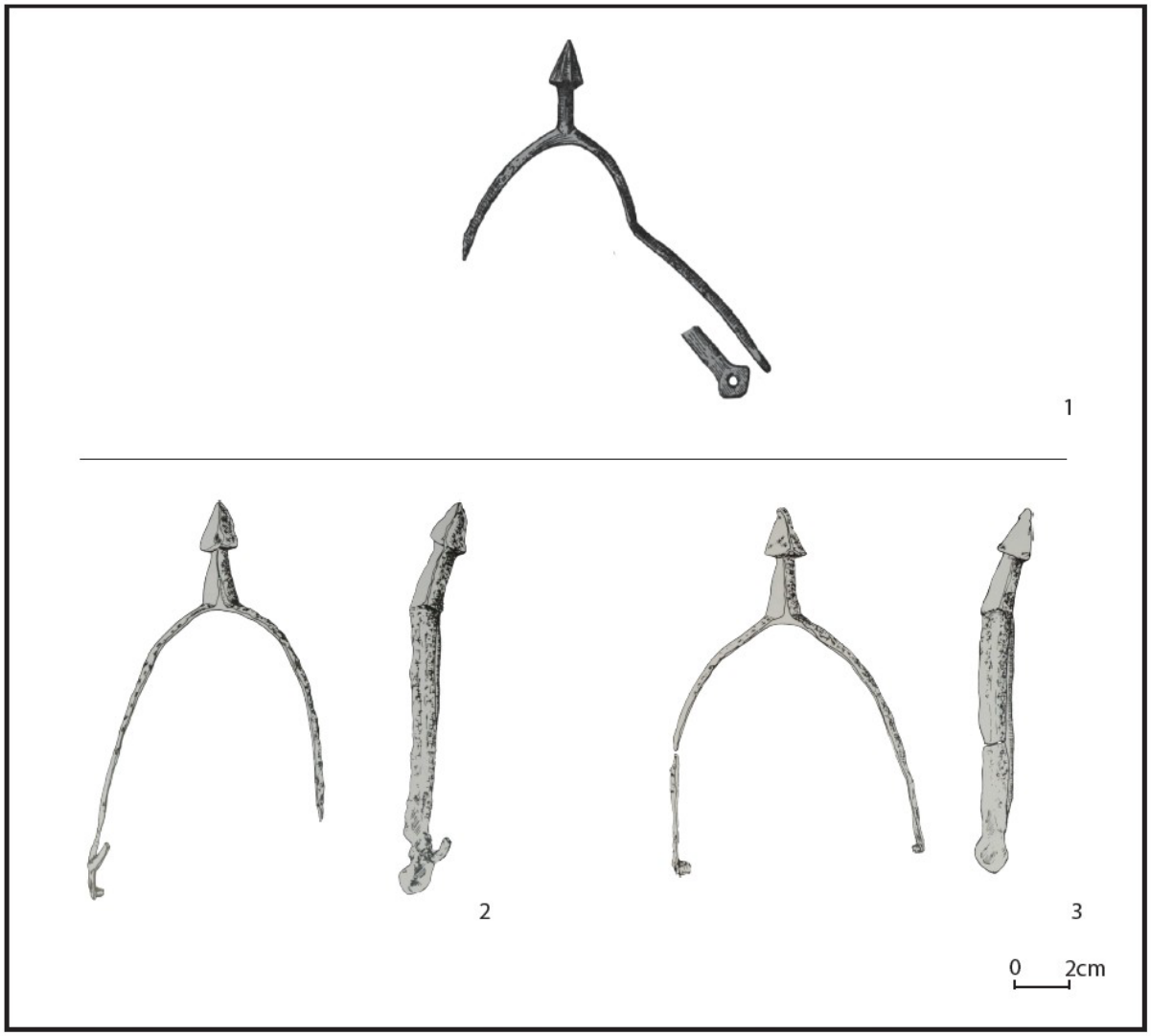

Tabl. 14.19a - Ostrogi ze zwieńczeniem bodźca w formie ostrosłupa o podstawie kwadratu. 1 - Ostroga z wykopalisk w l.30 na Ostrowie Lednickim, 2, 3 - Ostrogi z cmentarzyska w Dziekanowicach.

wygięte, drugie złamane w połowie swojej długości przy czym oderwany fragment nie zachował się [Wrzosek 1961, tabl. VI/9].

Całkowita długość ostrogi wynosi 14,3 cm, szerokość 7,5 cm. Długość bodźca to 3,3 cm, szerokość jego szyjki 0,6 cm, wysokość kolca 2,7 cm natomiast jego podstawa posiadała 1,3 x 1,3 cm szerokości [Sawicki 1992, Karta Ewidencyjna][85].

Ostrogi z bodźcem kolcowym, bo tak określiła je Zofia Hilczerówna [1956, s. 34] stanowią typ II w zaproponowanym przez autorkę podziale. Wykonane są one przede wszystkim z żelaza (sporadycznie brązowe). Kolec może być stożkowaty, piramidalny oraz posiadać kształt wysmukły z nasuniętą kulką. Ramiona kabłąka są zróżnicowane, zdarzają się proste,

[85] W tym miejscu chciałbym bardzo podziękować Pani Marcie Siłakowskiej za pomoc w dotarciu do tych informacji.

wygięte łukowato czy esowato. Zaczepy również mogą być w kilku wariantach: płytkowe, ogniwkowe, uszkowate [Hilczerówna 1956, s. 34].

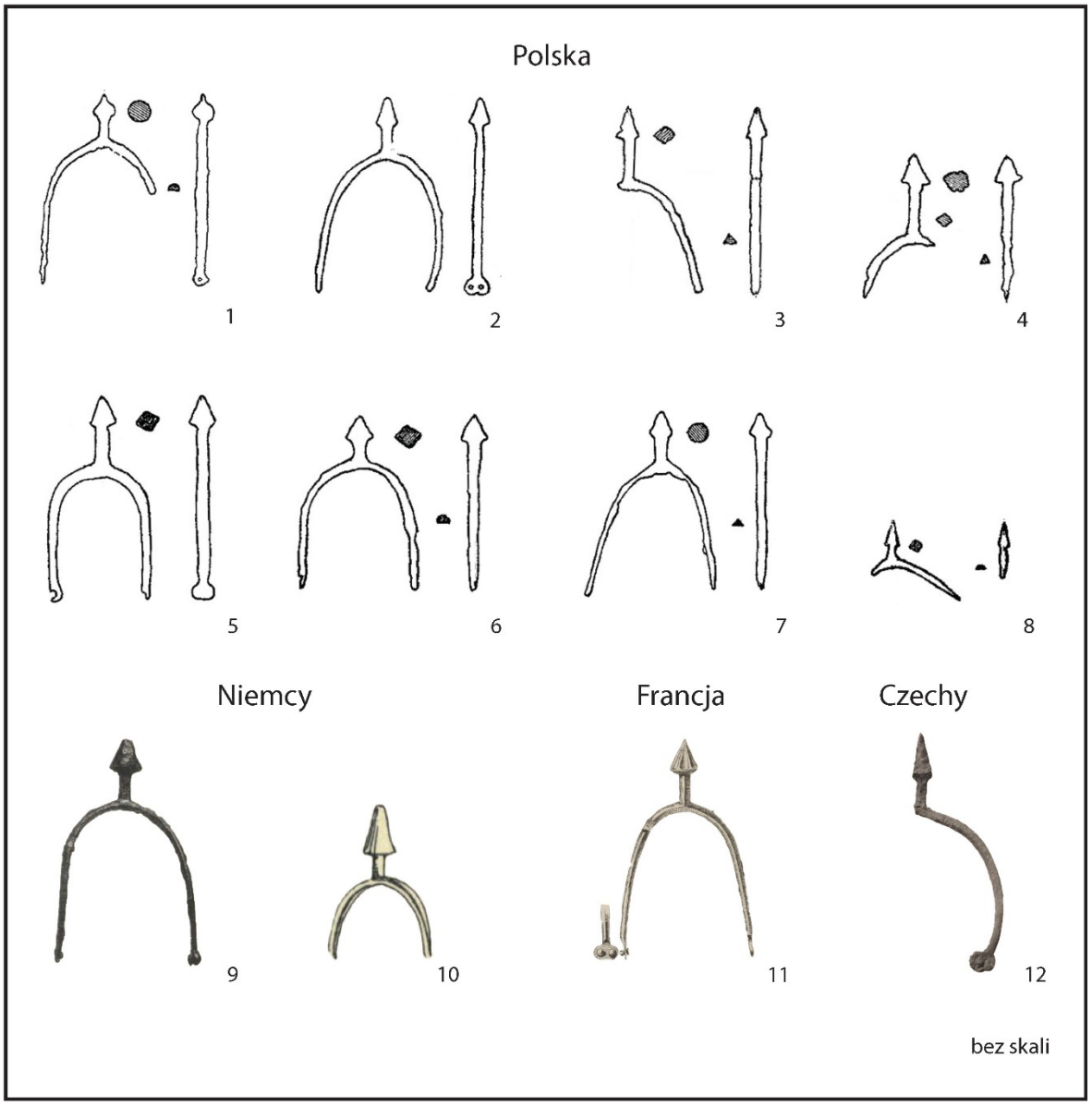

Tabl. 14.20 - Analogie do ostróg typu II odmiany 1. 1 - Grodziszczko, 2 - Kamocinek, 3, 4 - Końskie, 5 - Korzybie, 6, 7 - Olbrachtowice, 8 - Opole, 9 - Todenman, 10 - Branderburg, 11 - Paladrü, 12 - Levy Hradec.

Do odmiany pierwszej zaliczane są te, o kabłąku w kształcie litery U, z ramionami prostymi, zaczepami w formie płytek z dwoma otworami na nity i bodźcem w jednej płaszczyźnie z kabłąkiem (czasem osadzony asymetrycznie). Kolec nie jest zbyt duży i występuje w każdej dowolnej formie [Hilczerówna 1956, s. 34]. Tą odmianę reprezentuje znalezisko z grodu (nr

inw. 173/62), a analogiczne do niego zabytki pochodzą ze Skarbienic, Korzybia, Gieczy, Łęczycy, Wierzchowic, Kamiocinek, Olbrachtowic (tabl. 14.20) [Hilczerówna 1956, s. 34-35]. Datowane analogie pochodzą z Opola, z warstwy z połowy X wieku [Hilczerówna 1956, s. 43]. Sześć ostróg z II poł. XI wieku (datowanie cmentarzyska) odnaleziono w Końskich [Gąssowski 1953, s.167, s. 168]. Dwie ostrogi pochodzą z grobu nr 13 w Korzybiu, datowanego na XI wiek [Rutkowski 1906, s. 30, s. 31].

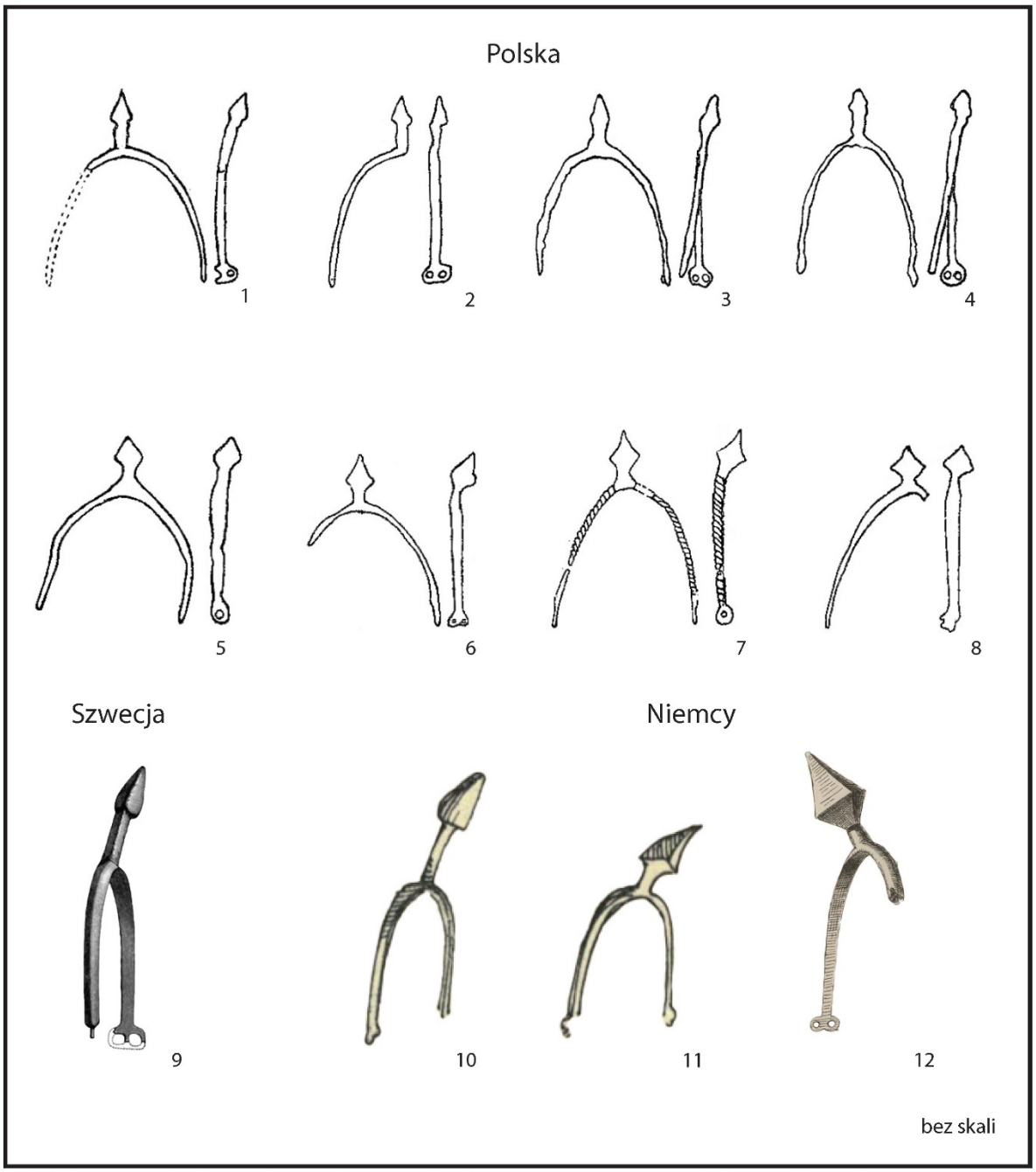

Tabl. 14.21 - Analogie do ostróg typu II, odmiany 2. 1, 2, 3, 4 - Końskie, 5 - Krzyszkowo, 6, 7 - Opole, 8 - Wielkopolska m/n, 9 - Lingsmolle, 10, 11, 12 - Niemcy m/n.

Ostrogi typu II odmiany 1 znane są również z Niemiec, gdzie odnaleziono je na grodzisku Todenman w Saksonii, które zamieszkiwano w X i XI wieku (w 1080 r. zostało zniszczone przez pożar) (tabl. 14.20: 9) [Schuchhardt 1931, s. 219, rys. 207]. Jest też zabytek z Brenderburga, ale o niepewnym kontekście (tabl. 14.20: 10) [Demmin 1893, s. 620-621]. W kilku egzemplarzach odnaleziono je na grodzisku Hildagsburgu [Rempel 1953, s. 231; Hilczerówna 1956, 46][86]. Wystąpiły również we Francji, w granicach państwa Franków, w departamencie Isère (tabl. 14.20: 11) [Zschille, Forrer 1891, taf. IV]. Przywołać można również znalezisko z Czech, z Levego Hradca (tabl. 14.20: 12) [Píč 1909, tabl.XXXI].

Do odmiany drugiej zaliczają się ostrogi o kabłąku U-kształtnym i w większości przypadków prostych ramionach, tylko sporadycznie są one lekko wygięte (Końskie grób 170, Krzyszkowo, Opole V). Zaczepy są głównie owalne, rzadziej płytkowe, bodziec lekko odgięty (od 15 do 30 stopni) i istotną zmianę stanowi pojawienie się dwupiramidalnego kolca.
Pośród zagranicznych znalezisk można wymienić ostrogę ze Szwecji z Lingsmolle, Vemmenhogs hd. (tabl. 14.20: 5) [Fornvännen 1909, s. 299, rys. 85], której chronologia nie jest publikowana. Na XI stulecie datuje się ostrogę z Konstanz w Niemczech, natomiast dwa kolejne luźne znaleziska z terenu Niemiec określono chronologicznie odpowiednio na XI wiek (tabl. 14.20: 6) [Demmin 1893, s. 620–621] oraz na XI – I poł. XII wieku (tabl. 20: 7) [Zschille, Forrer 1891, taf. IV]. Podstawę datowania tych luźnych znalezisk oparto na cechach stylistycznych, a nie na kontekście stratygraficznym. Pojawienie się tutaj XII stulecia związane jest z przekonaniem Forrera, że uniesienie bodźca pojawiło się w ostrogach później, czyli dopiero pod koniec XI wieku. Jak widzimy, na podstawie znalezisk grobowych, nie jest to prawdą [Hilczerówna 1956, s. 47].

Ostrogi typu II odmiany 3 charakteryzują się mocnym łukowatym lub esowatym wygięciem ramion kabłąka. Zaczepy, w większości przypadków, są w formie niewielkich ósemkowatych płytek z dwoma otworami na nity, ale zdarzają się wyjątki. Kabłąk posiada kształt litery U, rzadziej V, a bodziec jest lekko odgięty w stosunku do płaszczyzny ramion i, tak samo jak w odmianie 2, zwieńczony dwupiramidalnym kolcem. Co ciekawe, także i tutaj egzemplarze z LKO posiadają rzadziej spotykaną wersję bodźca, czyli zaopatrzoną w kolec w formie ostrosłupa o podstawie czworokątnej.

[86] Zofia Hilczrówna przywołuje jako analogię zabytek ze starego miasta w Hamburgu, datowany na XI wiek [Schindler 1953, 224,225, tbl. 22:1], jednak należy on do innego typu ostróg.

Z lednickiego kompleksu osadniczego znane są dwa znaleziska tego rodzaju, jedno zostało opisane powyżej (204/63), drugiemu, wykonanemu z brązu, poświęcono osobny rozdział (poniżej).

Ustalenia chronologiczne dotyczące typu II odmiany 3, pozwalają zamieścić lednickie znaleziska w ramach tego opracowania. Solidnie datowane, zbieżne kształtem wyroby pochodzą z Korzybia z cmentarzyska datowanego na XI wiek [Rutkowski 1906, s. 30, s. 31], z Opola z warstwy z II poł. XI stulecia [Hilczerówna 1956,s. 48] i Wrocławia-Grabiszyna z osady datowanej ceramiką na XI wiek, co jednak wymaga weryfikacji [Langenheim 1936, s. 295, abb. 10]. Inne polskie zabytki posiadają późniejszą chronologię, gdyż jak widać forma ta pozostawała w użyciu przez kolejne dwa stulecia [Hilczerówna 1956, s. 48].

Datowane na XI stulecie ostrogi odmiany 3 pochodzą z Pomorza Przedniego z miejscowości Stara Lubeka oraz Oldenburg (tabl. 14.20: 8) [Hucke 1938, s. 41, taf. 14: 1]. Znane są także z innych obszarów Niemiec (tabl. 14.20: 9, 10) [Zschille, Forrer 1891, taf. V].

Ostrogi tej odmiany z kolcem dwupiramidalnym pochodzą z Moraw, z grodziska Vysoka Zahrada w Dolnych Vestonicach, datowanego na początek XII wieku (tabl. 14.20: 11, 12) [Poulik 1948-1950, ryc. 149 b, c].

Zofia Hilczerówna dopatruje się przedstawienia tego rodzaju ostróg na sławnej Tkaninie z Bayeux [Hilczerówna 1956, s. 52]. Znamy je także z płyty nagrobnej Rudolfa Szwabskiego zmarłego w 1080 roku. Sama płyta datowana jest na koniec XI wieku [www.flickr.com][87]. Kolejne przedstawienia można zaobserwować we francuskim rękopisie z II poł. XI wieku [Boeheim 1890, s. 224, rys. 248] oraz na płaskorzeźbie głowicy filaru z Zurychu [Spiess 1931, s. 129, rys.18].

W kontekście ustaleń chronologicznych warto również nadmienić, że wspomniana ostroga odmiany 3 z Korzybia wystąpiła na jednym cmentarzysku z dwiema ostrogami typu II odmiany 1, które jak się wydaje nie były w użyciu po XI wieku [Hilczerówna 1956, s. 45]. Jest to o tyle istotne, że czyni prawdopodobnym powstanie i używanie analizowanego okazu w okresie objętym w tej publikacji.

Dwa odnalezione luźno bodźce ostróg typu II mogły należeć do jednego z wymienionych powyżej typów. Jak obrazują wyroby analogiczne, są one ściśle związane z odmianą 1 i znacznie rzadziej pojawiają się w wyrobach odmian 2, 3 i 4 [Hilczerówna 1956, s. 34-43].

[87] https://www.flickr.com/photos/govert1970/36727624423/sizes/l/

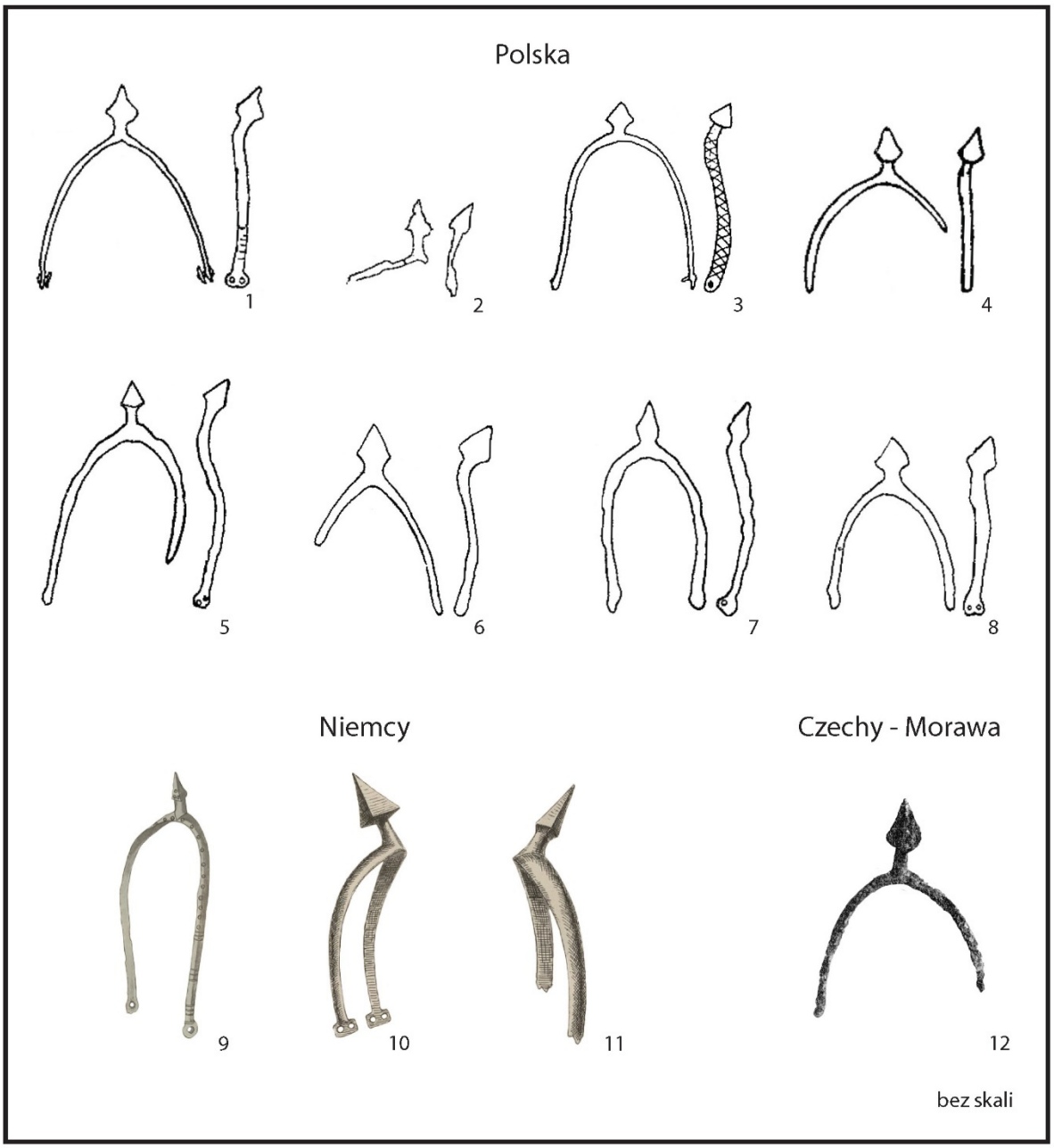

Tabl. 14.22 - Analogie do ostróg typu II, odmiany 3. 1, 2 - Grodziszczko, 3, 4 - Opole, 5 - Poznań, 6, 7, 8 - Grabiszyn, 9 - Oldenburg, 10, 11 - Niemcy m/n, 12 - Dolne Vestonice.

Wydaje się uzasadnione przyjęcie, że zabytki te reprezentują formę paneuropejską, występującą w Czechach, Niemczech, Skandynawii oraz na przedstawieniach z Luksemburga i Francji. W najbliższym otoczeniu LKO są one licznie reprezentowane przez znaleziska z obszaru Wielkopolski i Śląska. W tej sytuacji ostrogi te należy uznać za produkt lokalny, oparty na wzorcach popularnych w całej ówczesnej Europie. W takiej sytuacji nie będą one stanowić dla nas źródła informacji w kontekście kierunków sieci wymiany, jednak będą korzystne w kwestiach związanych z innymi funkcjami ośrodka.

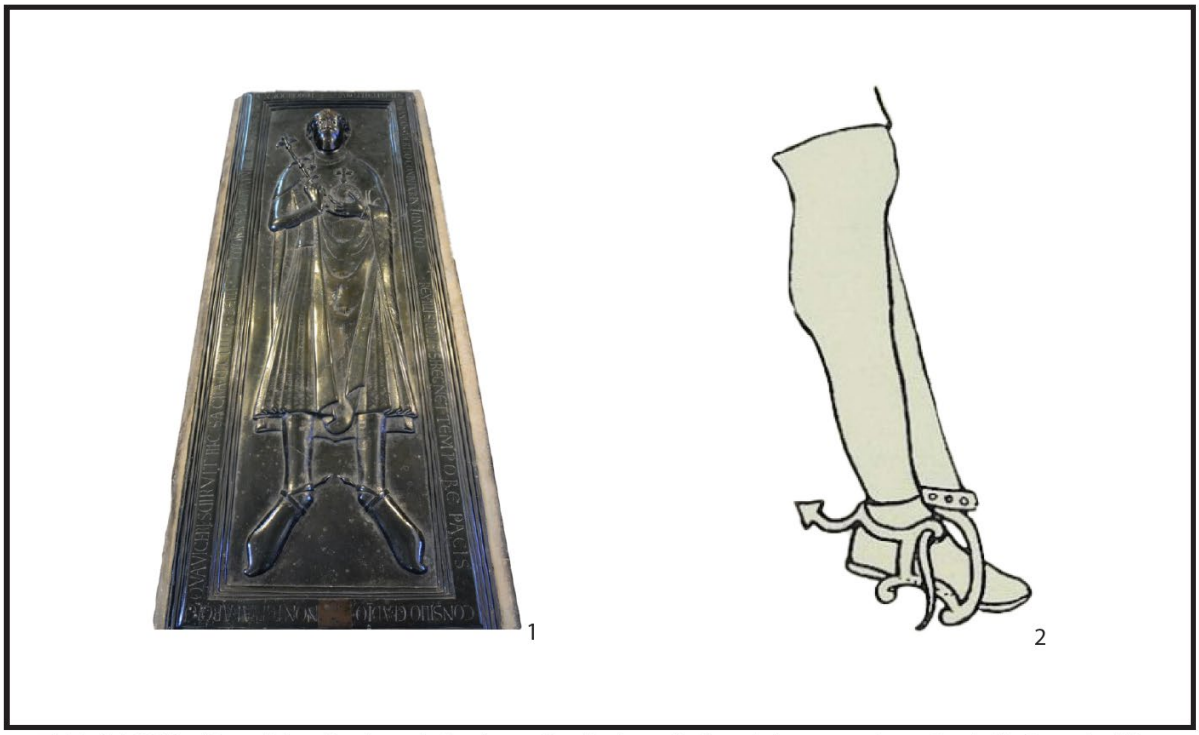

Tabl. 14.22A - Przedstawienia ostróg typu II odmiany 3. 1 - płyta nagrobna Rudolfa Szwabskiego, 2 - francuski rękopis z II poł. XI wieku.

7.2.5 Bodziec ostrogi z ornamentowanym stożkowym zwieńczeniem nr inw. 19/73/MPP/A/14/87/73.

Kolejny zabytek stanowi bodziec, w zasadzie analogiczny z wyżej opisanymi oraz dwa luźne fragmenty kabłąka pochodzące z tej samej ostrogi (tabl. 14.23). Zabytek został wyróżniony ze zbioru, ponieważ jego kolec mógł być dekorowany. Zachowane elementy stanowią dwie żelazne, prostokątne w przekroju taśmy o długości 5,5 i 4,5 cm oraz bodziec, który składa się z kwadratowej w przekroju szyjki zwieńczonej stożkowatym kolcem o podstawie kwadratu. Na powierzchni kolca widoczne są linie ryte układające się w kształt jodełki, stanowiące przygotowanie powierzchni pod platerunek lub inkrustację. Długość bodźca wynosi 7 cm, szerokość taśmy szyjki to 0,5 cm, wysokość kolca 2,2 cm, a wymiary podstawy to 1,4 na 0,9 cm.

Został odnaleziony podczas badań wykopaliskowych prowadzonych na podgrodziu (ar. 597, ćw. B, warstwa II_3), mających dostarczyć informacji o strukturze zabudowy tej części stanowiska. Prace prowadzono w 1973 r. i zarządzał nimi Mateusz Łastowiecki [Łomnicki, Łastowiecki 1974, s. 189].

Analogiczne nacięcia, stanowiące podkład pod inkrustację/platerunek, widoczne są na ostrogach odnalezionych na ziemiach polskich. Do typu II odmiany 1 zaliczają się znaleziska ze Skarbienic (pow. żniński), gdzie natrafiono na ostrogę z owalnymi płytkami z dwoma otworami i niewielkim piramidalnym kolcem. Na tym ostatnim znajdowały się dwie pary poprzecznych żłobków [Hilczerówna 1956, s. 80-81 nr kat. 12/156].

Kolejny zabytek tej odmiany pochodzi z Tumu pod Łęczycą i był w całości platerowany srebrem [Hilczerówna 1956, s. 80–81, nr kat. 13/167], a analogiczny zabieg zdobniczy zastosowano na egzemplarzu z Wolina [Hilczerówna 1956, s. 80–81, nr kat. 15/189]. Ślady srebrzenia wystąpiły na ostrodze z Opola należącej do 2 odmiany typu II, czyli z uniesionym bodźcem. Zalegała ona na złożu wtórnym w poziomach z XIV wieku [Hilczerówna 1956, s. 80-81 nr kat. 7/95].

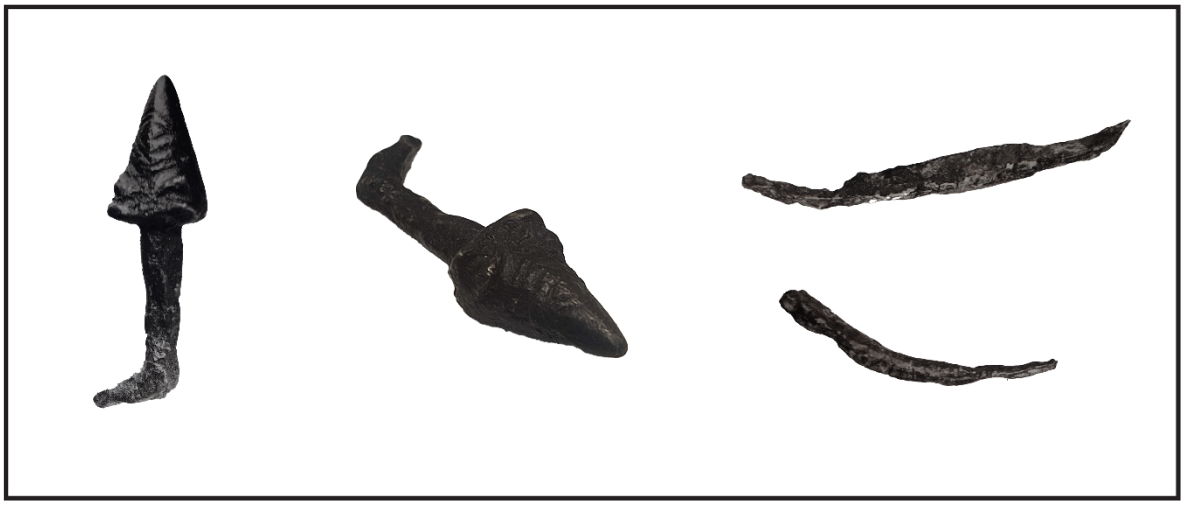

Tabl. 14.23 - Ostroga z lednickiego kompleksu osadniczego, nr iwn. 19/73/MPP/A/14/87/73.

Ślady posrebrzania wystąpiły na ostrodze z Grodziszczka (pow. średzki) pochodzącej z przemieszanej warstwy, gdzie najstarsza ceramika może pochodzić z XII wieku. Kolec ostrogi był tutaj dwupiramidalny, co odróżnia go od omawianego zabytku, zarazem sama ostroga ze względu na mocne wygięcie ramion zalicza się do typu II, odmiany 3 [Hilczerówna 1956, s. 80-81 nr kat. 3/40].

Do tego samego typu włączono kolejne znalezisko z Opola datowane na połowę XI wieku. Ostroga ta posiadała lekko wygięte ramiona zakończone owalnymi płytkami z jednym nitem. Bodziec lekko odgięty, posiadał kształt ostrosłupa o podstawie ośmiobocznej. Nacięcia znajdują się tutaj na ramionach, natomiast ślady srebrzenia na całej powierzchni zabytku, łącznie z bodźcem [Hilczerówna 1956, s. 80-81 nr kat. 7/92].

Do typu II, odmiany 4, czyli zabytków o mocniej wygiętych ramionach niż w odmianie 3, zalicza się ostroga z grupami żłobków poprzecznych na ramionach i na piramidalnym kolcu, pochodząca z Grodziszczka (pow. średzki, woj. wielkopolskie) [Hilczerówna 1956, s. 90-91 nr kat. 4/42].

Cały szereg zdobionych platerunkiem ostróg typu II, odmiany 4, pochodzi z Opola i wszystkie są datowane na II połowę XIII stulecia. Na szczególną uwagę zasługuje dwupiramidalny kolec, na którym znajdują się trzy pary krzyżujących się ukośnie żłobków (nr kat. 10/102) [Hilczerówna 1956, s. 90-91 nr kat. 8/97, 9/100, 10/102]. Kolejne znalezisko z Opola nie posiada udokumentowanego kontekstu stratygraficznego, ale typologicznie również należy do późniejszych odmian. Tutaj na piramidalnym kolcu znajdowały się ślady srebrzenia [Hilczerówna 1956, s. 92-93 nr kat. 20/124].

Także i na najpóźniejszej chronologicznie odmianie ostróg, zaopatrzonych w bodziec zakończony stożkowatym kolcem, czyli typ II, odmiana 5, zdarzają się ślady srebrzenia. Jako reprezentatywne przykłady można przywołać znalezisko z Opola, datowane na XIII wiek, egzemplarz z Ostrowa Tumskiego w Poznaniu oraz dwa zabytki z Tumu pod Łęczycą. [Hilczerówna 1956, s. 94-97 nr kat. 5/98, 18/143, 24/174, 20/169].

Zachowane fragmenty kabłąka posiadają prosty przebieg, także wydaje się, że bodziec jest usytuowany w jednej płaszczyźnie z odstającym od niego fragmentem ramienia. Jest on jednak na tyle krótki, że ciężko jest mieć co do tego pewność. Wydaje się uzasadnionym założyć, że mamy tutaj do czynienia z ostrogą typu II w odmianie 1, 2 lub ewentualnie 3, gdzie w tym ostatnim wypadku ramiona by były tylko lekko wygięte [Hilczerówna 1956, s. 34-43].

Analiza przeprowadzona w poprzednim rozdziale pozwoliła przyjąć, że omawiane ostrogi stanowią formę ogólnoeuropejską, a duże nasycenie znaleziskami na ziemiach zdominowanych przez ród Piastów sugeruje ich lokalną produkcję. Zebrane w niniejszym rozdziale analogie dają natomiast asumpt do założenia, że zdobione wersje były popularne wśród zachodniosłowiańskich jeźdźców, a analizowany bodziec z zagłębieniami mógł powstać na miejscu.

7.2.6 Brązowa ostroga z Dziekanowic.

Bardzo wyjątkowe znalezisko stanowi ostroga typu II, odmiany 3, odnaleziona na cmentarzysku w Dziekanowicach (tabl. 14.24). Jej kabłąk ma kształt litery V, w rzucie bocznym ramiona są lekko esowato wygięte i zakończone zaczepami w formie niewielkich

ósemkowych płytek z dwoma otworami na nity. Bodziec osadzony asymetrycznie posiada formę ostrosłupa o podstawie czworokątnej i w stosunku do płaszczyzny kabłąka odchyla się w dół pod kątem ok. 30 stopni.

Zabytek posiadał długość 11 cm, szerokość pomiędzy ramionami kabłąka wynosiła 7,5 cm, a długość bodźca to 4 cm. Został on odnaleziony podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na cmentarzysku w Dziekanowicach na stanowisku 2. Zaliczany jest on do typu II, odmiany 3, w podziale Zofii Hilczerówny [Hilczerówna 1956, s. 38-39].

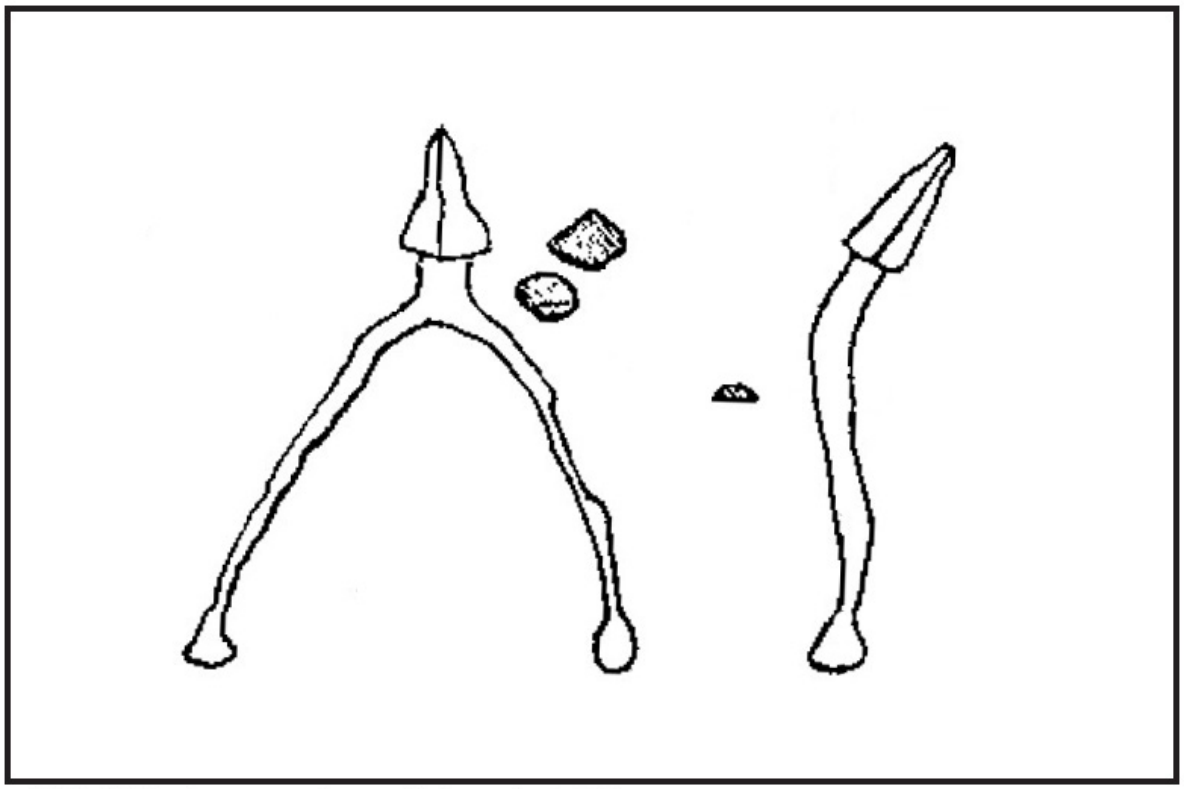

Tabl. 14.24 - Brązowa ostroga z Ostrowa Lednickiego.

Analogie do takich ostróg zostały zaprezentowane we wcześniejszym rozdziale, a dzięki analizie udało się ustalić, że stanowią one formę stosowaną w całej wczesnośredniowiecznej Europie i nie ma powodu, by uznawać je za wyrób obcego pochodzenia. Zarazem jego datowanie można zamknąć w klamrze obejmującej XI i XII wiek.

W tej części chciałbym zaprezentować ostrogi odlane z brązu, ponieważ w naturalnym ciągu rozważań ich koncentracja może dostarczyć poszukiwanych przez nas informacji.

Z Polski znany jest egzemplarz z Wietrzna (pow. sławieński) posiadający proste ramiona zwieńczone owalnymi płytkami z dwoma otworami na nity. Szyjka bodźca była długa, a kolec

smukły i zakończony kulką. Bodziec i kabłąk usytuowane były w jednej linii, więc zabytek jest zaklasyfikowany do typu II, odmiany 1 [Hilczerówna 1956, s. 80-81].

Z Łysakowa (pow. płocki) pochodzi kolejne znalezisko należący do typu II, odmiany 2, posiadające krótkie ramiona ustawione U-kształtnie i zakończone płytką z nitem. Bodziec składał się z krótkiej szyjki i dwupiramidalnego kolca, delikatnie odgiętego ku górze [Hilczerówna 1956, s. 82-83].

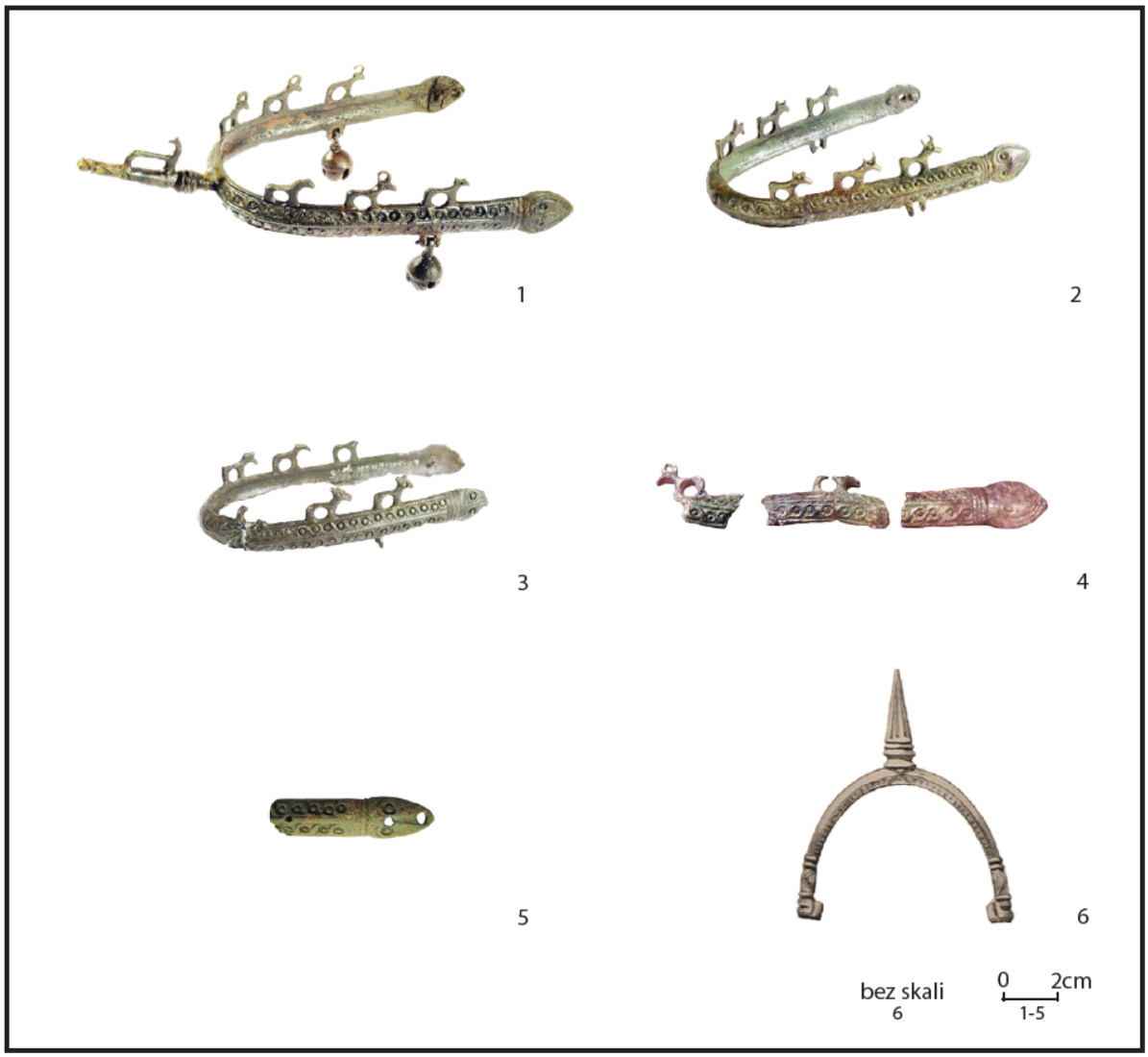

Tabl. 14.24A - Brązowe ostrogi ze Słowiańszczyzny zachodniej. 1 - Ciepłe, 2, 3 - Lutomiersk, 4 - Cerkiewnik, 5 - Ukraina m/n, 6 - Kersk.

Oczywiście należy jeszcze wymienić ostrogi zdobione w stylu zoomorficznym znane ze stanowisk w Ciepłem (pow. tczewski) (tabl. 4.24A: 1), w Lutomiersku (pow. pabianicki) (tabl. 14.24A: 2, 3) oraz fragmenty takiej samej, pochodzące z Cerkiewnika (pow. olsztyński), (tabl. 14.24A: 4) i z nieznanej miejscowości na Ukrainie (tabl. 14.24A: 5) [Gardeła, Kajkowski

2023, s. 163, fig, 8: 4]. Jedyny zachowany w całości egzemplarz pochodzi z Ciepłem i należy on do typu I, odmiany 2, w podziale Zofii Hilczerówny [Hilczerówna 1956, s. 22-26].
Liczne brązowe ostrogi należą do odmiany z zaczepami haczykowato zagiętymi do wewnątrz i wiele z nich zostało odnalezionych poza granicami Polski. Jedna z nich pochodzi z Kersku w Czechach (tabl. 24A: 6) [Pič 1909, s. 119, obr. 72].

Ostrogi wykonane z brązu, chociaż bardzo nieliczne, to odnajdywane są w kontekstach związanych z osadnictwem zachodniosłowiańskim. Nie oznacza to, że stanowią one „wyznacznik etniczny", ponieważ zabytki tego rodzaju, wykonane z metali kolorowych, znane są także z innych europejskich krajów. Dla nas pozostaje istotne, że najprawdopodobniej powstały na miejscu.
W takiej sytuacji pozostaje nam traktować znalezisko jako wyrób typowy dla kultury materialnej wczesnośredniowiecznej Europy i na podstawie analizy formalnej nie jesteśmy w stanie wskazać jego miejsca pochodzenia.

7.2.7 Ostroga nr inw. 6/62/MPP/A/4/332/62.

Następna ostroga, której przynależność typologiczna sprawia trudności, została odkryta w 1962 roku. Do obecnego momentu przetrwał bodziec, prawdopodobnie w całości oraz nieduży fragment kabłąka. Bodziec posiada kształt stożka bezpośrednio przylegającego do taśmy tworzącej ramiona, a oba elementy miały być połączone ze sobą nitem (tabl. 14.25: 1).
Długość zabytku wynosi 3,3 cm, a bodźca 2,2 cm ze średnicą u podstawy 0,7 cm. Zachowany kabłąk posiada długość 5 cm [Wrzesińska 1962, kk].
Wzbogaciła ona kolekcję w wyniku badań prowadzonych na brzegu dziekanowickim, na stanowisku o dawnym numerze 3. Zabytek pochodzi z obiektu określonego jako jama XIII. Jak podaje Andrzej Nowak w publikacji z 1965 roku, badania były wówczas prowadzone także na wschodnim brzegu jeziora, gdzie odkryto pozostałości przyczółka mostu, prawdopodobnie ślady drewnianej drogi oraz relikty osady z epoki brązu, żelaza i średniowiecza [Nowak 1965, s. 185].

Taki rodzaj bodźca nie jest często spotykany w materiałach datowanych od XI wieku z ziem polskich i wydaje się on zbieżny z bodźcami znanymi z ostróg z haczykowatymi zaczepami. Sprawy nie ułatwia brak zachowanych ramion kabłąka, które w obecnej formie nie pozwalają na ustalenie ich pierwotnej długości, a tym bardziej sposobu mocowania do skórzanych

pasków. Brak opracowania wyników badań wykopaliskowych z tamtych czasów nie daje możliwości weryfikacji ustaleń chronologicznych na podstawie zabytków współwystępujących, a informacja, że podczas poszukiwań na tym obszarze natrafiono na pozostałości z epoki żelaza i wczesnego średniowiecza jeszcze bardziej komplikuje sprawę.

Wyjdźmy w takim wypadku od kwerendy zabytków analogicznych z interesującego nas okresu, przypadającego na wiek IX - XI. Piękny egzemplarz stanowi znalezisko z Scharstorf (kr. Prisannewitz) o konstrukcji zaczepów płytkowo-nitowej i z nitowanym do kabłąka bodźcem. Jest ono datowane na okres Karoliński (tabl. 14.25: 3) [Barther 2001, s. 303, abb. 81: 1].

Z Dolnej Saksonii pochodzi kolejny zabytek, pozyskany podczas prac prowadzonych w Oldenburgu (tabl. 14.25: 4). Ostroga ta posiada zaczepy zagięte haczykowato do wewnątrz oraz bodziec przynitowany do kabłąka, również datowany na ten sam czas [Barther 2001, s. 303, abb. 81: 2].

Zbliżony kształt obserwujemy u ostrogi odnalezionej w Hedeby (Szlezwik), o konstrukcji płytkowo-nitowej, ale z bodźcem również przytwierdzonym za pomocą nitu (tabl. 14.25: 2) [Westphalen 2002, taf. 92: 1].

Jak mogliśmy już zauważyć, podobny kształt górnej partii kabłąka oraz bodziec, posiadają ostrogi określane jako z zaczepami zagiętymi do wewnątrz. Odnajdywane są one licznie na obszarze Czech, Moraw i Słowacji, Polski, znane są również z Niemiec, a w mniejszych ilościach pochodzą z Białorusi, Ukrainy, Kaliningradu, Austrii, Rumuni i Szwecji [Żak, Maćkowiak-Kotkowska 1988, s. 296-348].

Ostrogi z zaczepami zagiętymi haczykowato do wewnątrz przyjęło się uznawać za powstałe w okresie do IX wieku, ewentualnie jeszcze jako zaszłość miały być stosowane na początku X stulecia [Żak, Maćkowiak-Kotkowska 1988, s. 296-348]. Niestety, archeolodzy poczynili tutaj założenie a priori, a następnie starali się dostosować chronologię innych zabytków, przede wszystkim wyrobów ceramicznych, aby potwierdzić taką hipotezę. Nie jest to miejsce, aby teraz weryfikować chronologię ostróg z haczykowatymi zaczepami, zwłaszcza ich górnej granicy chronologicznej, ale warto zwrócić uwagę, że były one odnajdywane w zespołach z ceramiką całkowicie obtaczaną. Oznacza to, że ich stosowanie w XI wieku jest jak najbardziej możliwe. Potwierdza to również zespół z Dąbrowy (pow. bartoszycki), gdzie taka wersja ostrogi znajdowała się razem ze strzemieniem typu IId wg Świętosławskiego (X i XI wiek) [Świętosławski 1990, s. 94] oraz mieczem typu X wg Petersena, które pojawiają się w IX wieku i użytkowane są jeszcze przynajmniej w XII wieku [Oakeshott 1991, s. 46]. Przykłady można mnożyć, ale to, co istotne z punktu naszych rozważań, to wniosek, że nasze znalezisko nawet

jeśli stanowiło wersję z zaczepami haczykowato zagiętymi do wewnątrz, mogło być w użytku w całym interesującym nas okresie.

Jak już dwukrotnie wspomniałem w tym rozdziale, stan zachowania znaleziska uniemożliwia nam ustalenie do jakiego typu należy je zaliczyć, a tym samym prowadzić studia nad chronologią i proweniencją. Wydaje się, że w postępowaniu badawczym dobrze by było wykluczyć możliwość powstania zabytku w okresie wpływów rzymskich, co mogłoby być wykonalne dzięki dotarciu do dokumentacji z wykopalisk lub wykonaniu datowań radiowęglowych. Zakładając, że przedmiot powstał w okresie wczesnego średniowiecza możemy mieć do czynienia z zabytkami o dwóch konstrukcjach mocowania (płytkowo-nitowej i z zaczepami haczykowatymi zagiętymi do wewnątrz). Oba rozwiązania technologiczne, moim zdaniem, mogły być w użytku przez cały okres obejmujący IX i XI wiek, co oczywiście potwierdzają znaleziska archeologiczne [Barther 2001, s. 303; Żak, Maćkowiak-Kotkowska 1988, s. 296-348, Hilczerówna 1954, s. 33]. W kwestii pochodzenia trudno przyjmować inne niż lokalne, choć utrzymane w duchu zjawisk technologicznych obserwowanych w Europie Środkowej.

7.2.8 Ostroga nr inw. MPP/A/4/202/62.

Ostatnia analizowana w tej pracy ostroga została wykonana z żelaza i posiadała długie ramiona w kształcie litery U, ustawione symetrycznie. Pozostałe jej cechy nie są możliwe do ustalenia ze względu na niewystarczający stan zachowania.

Obecna długość dłuższego ramienia kabłąka, mierzona od bodźca, wynosi 7,5 cm, wymiary taśmy kabłąka to 5 mm x 3 mm, średnica nasady bodźca to 6 mm.

Zabytek został odnaleziony podczas prac wykopaliskowych w 1962 roku na podgrodziu na Ostrowie Lednickim (Ar 584, ćw. 1, w-wa V). Były to badania, nad którymi protektorat objął Jerzy Łomnicki, a w skład ekipy wchodzili Katarzyna Anderszowa, Ł. Pawlicka i Andrzej Nowak, który kierował pracami archeologicznymi w terenie.

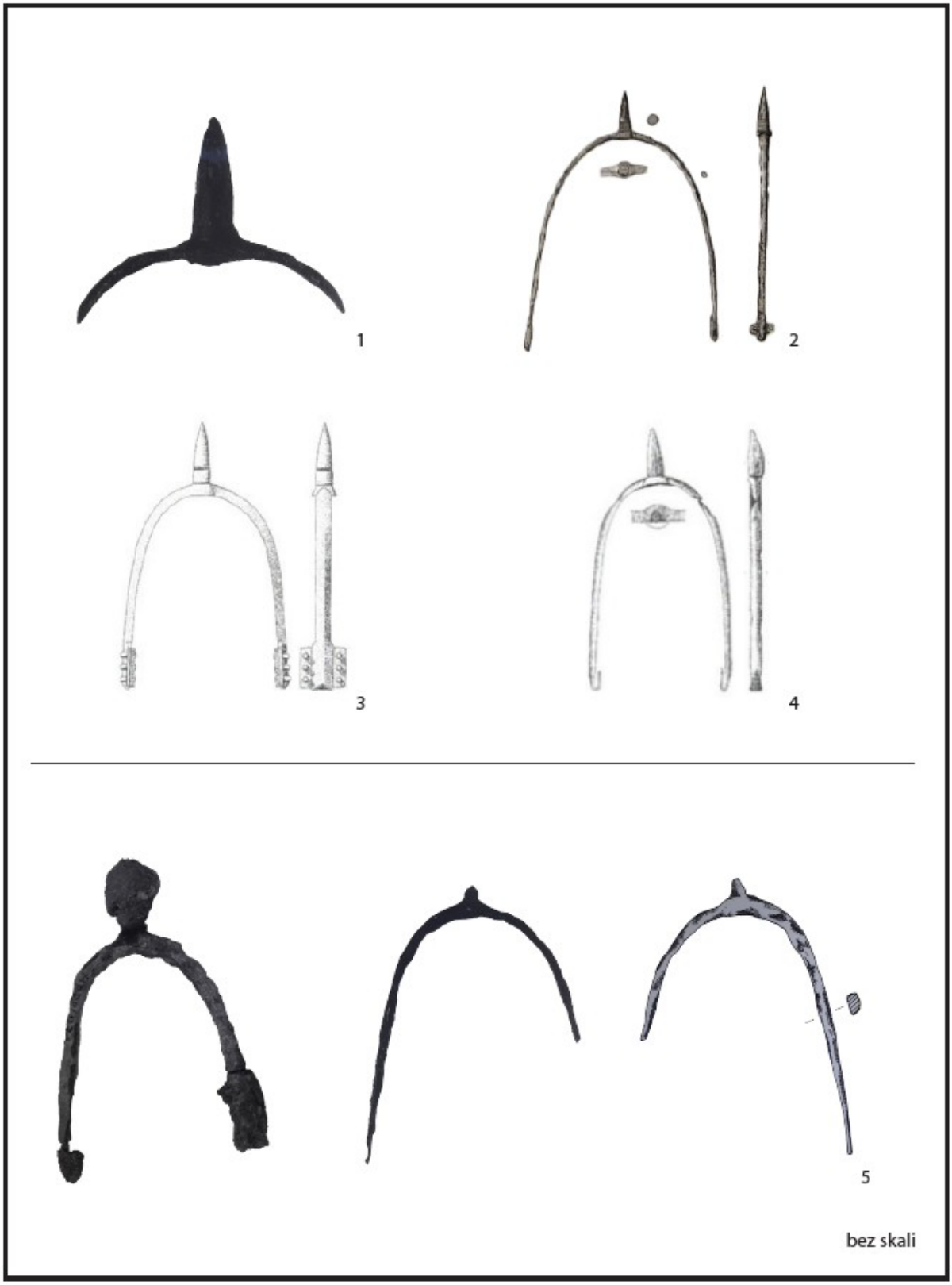

Tabl. 14.25 - 1 - Ostroga nr inw. 6/62/MPP/A/4/332/62, 2 - Hedeby, 3 - Scharstorf, 4 - Oldenburg, 5 - Ostroga nr inw. MPP/A/4/202/62.

Ustalenie przynależności typologicznej jest znacznie utrudnione. Na zdjęciu wykonanym w 1962 roku widoczny jest zarówno bodziec, jak i zakończenia kabłąka – miejsca łączenia narzędzia ze skórzanym paskiem – obrośnięte grubą warstwą korozji, co uniemożliwia precyzyjną identyfikację ich formy (tabl. 14.25: 3). Na podstawie ogólnego kształtu egzemplarz ten można jednak zaliczyć do typu I, odmiany 1, lub typu II, odmiany 1, wg Z. Hilczerówny [Hilczerówna 1956, s. 22-26, s. 34-38] lub do jednej z odmian ostróg z haczykowatymi zagięciami do wewnątrz [Żak, Maćkowiak-Kotkowska 1988, s. 296-348].

Zaprezentowane we wcześniejszych rozdziałach ustalenia dotyczące redystrybucji i chronologii wszystkich trzech wymienionych odmian pozostają zbieżne i pozwalają przyjąć zarówno lokalne powstanie wyrobu, jak i jego użytkowanie w okresie od IX do XI wieku. Znalezisko to poświadcza oczywiście obecność elit w lednickim kompleksie osadniczym.

7.3 Wędzidła z lednickiego kompleksu osadniczego.

7.3.1 Wędzidła typu I.

Wędzidła żelazne, złożone z czterech elementów, stanowią najpowszechniejszą formę tego narzędzia w interesującym nas okresie. Dwa żelazne pręty umieszczane w pysku konia, to tak zwane międzyzębia, zazwyczaj posiadały przekrój prostokąta i oba ich końce były wygięte w oczko. Z jednej strony były splecione ze sobą, z drugiej zaś oczka obejmowały żelazne okręgi, do których mocowano skórzane rzemienie wodzy i ogłowia.

W lednickim kompleksie osadniczym do tej pory zarejestrowano przynajmniej dwadzieścia jeden takich zabytków. Najstarsze zidentyfikowane pochodzą jeszcze z badań przedwojennych i zachowały się jedynie pojedyncze międzyzębia (tabl. 14.26: 1, 2) [Wrzosek 1961, s. 251, tabl. VI/16, 16].

Pojedyncze międzyzębie odkryto w 1965 roku podczas wykopalisk na grodzie (tabl. 14.26: 3, nr inw. MPP/A/7/248/65). W tym samym roku, również na majdanie, ale w innym wykopie, zlokalizowano egzemplarz zachowany w całości (tabl. 14.26: 6, MPP/A/7/300/65). Fragmenty wędzidła tego rodzaju może stanowić przedmiot pochodzący z podgrodzia odnaleziony w humusie na podgrodziu w 1971 roku (tabl. 14.26: 5, MPP/A/12/43/71). Następne wzbogaciło kolekcję podczas wykopalisk w 1973 roku (MPP/A/14/186/73).

Piękne, wręcz klasyczne reprezentacje typu I stanowią znaleziska podjęte podczas badań podwodnych reliktów mostu wschodniego w 1984 roku (tabl. 14.26: 7, MPP/A/31/35/84) oraz w

1985 roku (tabl. 14.26: 8, MPP/A/35/6/85). W tym ostatnim sezonie natrafiono również na niezachowane kompletnie międzyzebie (tabl. 14.26: 9, MPP/A/35/10/85).
Kolejne zachowane fragmentarycznie międzyzębie, pochodzące z grodu, wzbogaciło zbiór w 1987 roku (tabl. 14.26: 10, MPP/A/40/10/87).
Podczas badań na moście zachodnim prowadzonych w latach 90. natrafiono na serię wędzideł. Pierwsze składało się z dwóch międzyzębi (tabl. 14.26: 11, MPP/A/64/54/92), drugie zachowało się wraz z jednym z krępulców (tabl. 14.26: 12, MPP/A/74/31/94), natomiast kolejne – z oboma, czyli w komplecie (tabl. 14.26: 13, MPP/A/74/33/94).
Pozostałość międzyzębia może stanowić fragment pręta zagiętego oczkowato na jednym z końców; drugi był niestety ułamany (tabl. 14.26: 15, MPP/A/74/36/94). Więcej wątpliwości dostarcza taka interpretacja kółka połączonego z trapezowatą blaszką, chociaż niewykluczone, że stanowiła ona krępulec i okucie rzemienia ogłowia (tabl. 14.26: 14, MPP/A/74/35/94). Określenie jej przynależności typologicznej nie jest przy takiej interpretacji możliwe.
Wewnątrz grodziska odnaleziono kolejne dwa fragmenty międzyzębi, oba pochodzące z warstw II zlokalizowanych w wykopach II/96 i II/97. Pierwsze miało uszkodzone jedno z zakończeń (tabl. 14.26: 16, MPP/A/82/195/96), drugie było ułamane w około połowie długości, lecz zachowało się wraz z krępulcem (tabl. 14.26: 17, MPP/A/84/87/97).
Kolejne trzy wędzidła typu I również pochodzą z badań podwodnych, tym razem z prowadzonych w 1999 roku spontanicznych poszukiwań z wykrywaczem metalu. Dwa zachowały się w całości (MPP/A/93/11/99, MPP/A/93/76/99), trzecie stanowi jedno z międzyzębi (tabl. 14.26: 18 MPP/A/93/106/99).
Z tego samego roku pochodzi znalezisko wędzidła, chyba także typu I, odnalezione na przyczółku mostu wschodniego (tabl. 14.26: 19, MPP/A/94/48/99).

Zabytki te zostały określone w połowie XX wieku przez Andrzeja Nadolskiego jako wędzidła dwuczłonowe i zaliczone do typu I [Nadolski 1954, s. 212-214]. Miejsca odkrycia zbieżnych wyrobów można zaznaczyć licznymi punktami na mapie wczesnośredniowiecznej Europy. Z najbliższych wymienimy chociażby zabytki z Poznania, Giecza czy Lutomierska. Spotykamy je w materiałach krakowskich, przemyskich, odnaleziono je również na cmentarzysku w Kałdusie [Nadolski 1954, s. 212-214]. Powszechnie występują na Rusi, określane tam jako typ IV, znane są w ponad 300 egzemplarzach z okresu obejmującego X po XIII wiek [Кирпичников 1973, s. 25].

Nieskomplikowana forma tych przedmiotów, duże nagromadzenie znalezisk w LKO oraz ich redystrybucja na ogromnych obszarach ówczesnego świata, pozwala założyć, że były sporządzane na miejscu. Ich forma nie ulegała gwałtownym przemianom, dlatego nie stanowią

one wyznaczników chronologicznych, wiadomo jednak że używano ich również we wczesnym średniowieczu.

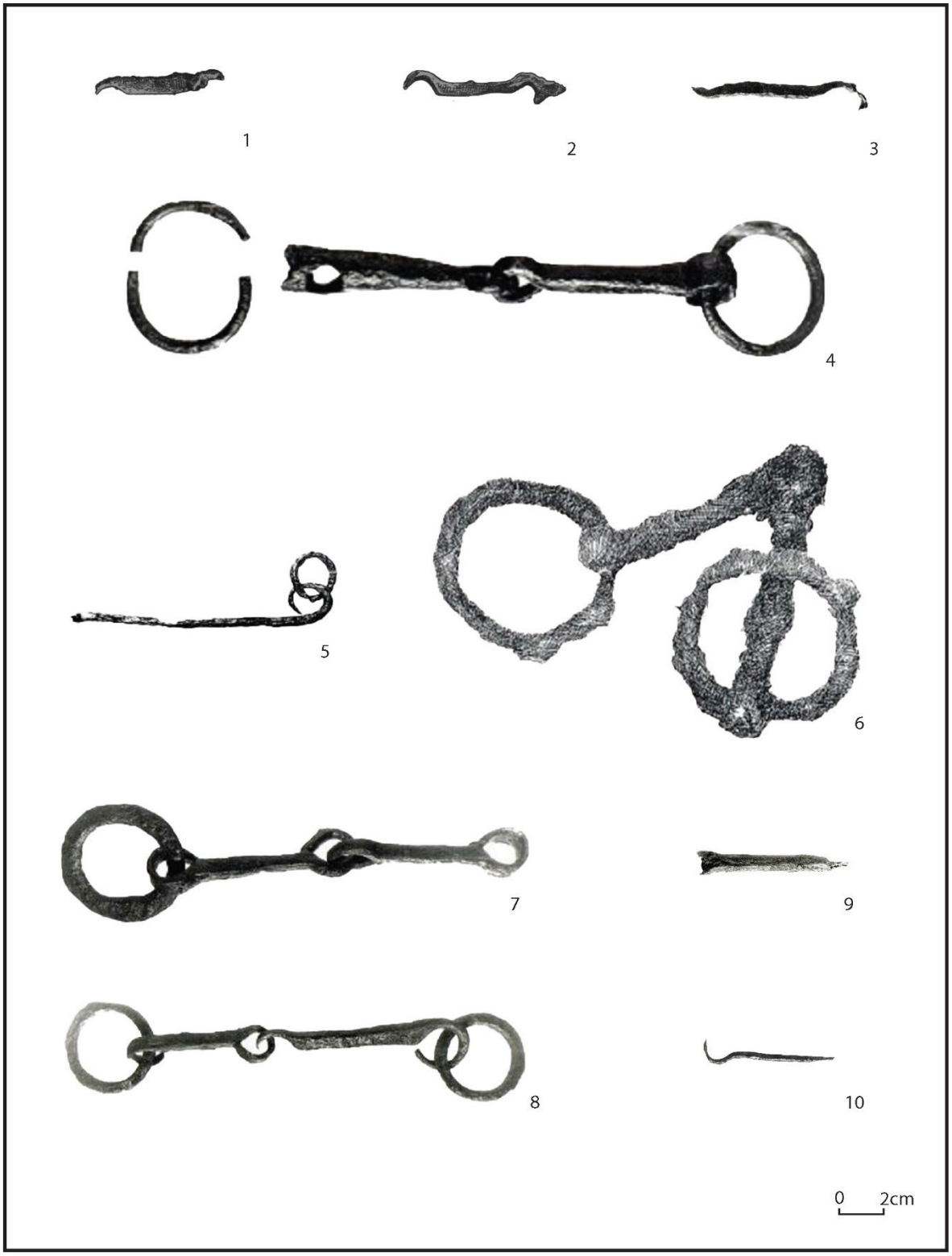

Tabl. 14.26 - Wędzidła typu I. 1 - b/d, 2 - b/d 3 - MPP/A/7/248/65, 4 - MPP/A/145/66, 5 - MPP/A/12/43/71, 6 - MPP/A/7/300/65, 7 - MPP/A/31/35/84, 8 - MPP/A/35/6/85, 9 - MPP/A/35/10/85, 10 - MPP/A/40/10/87.

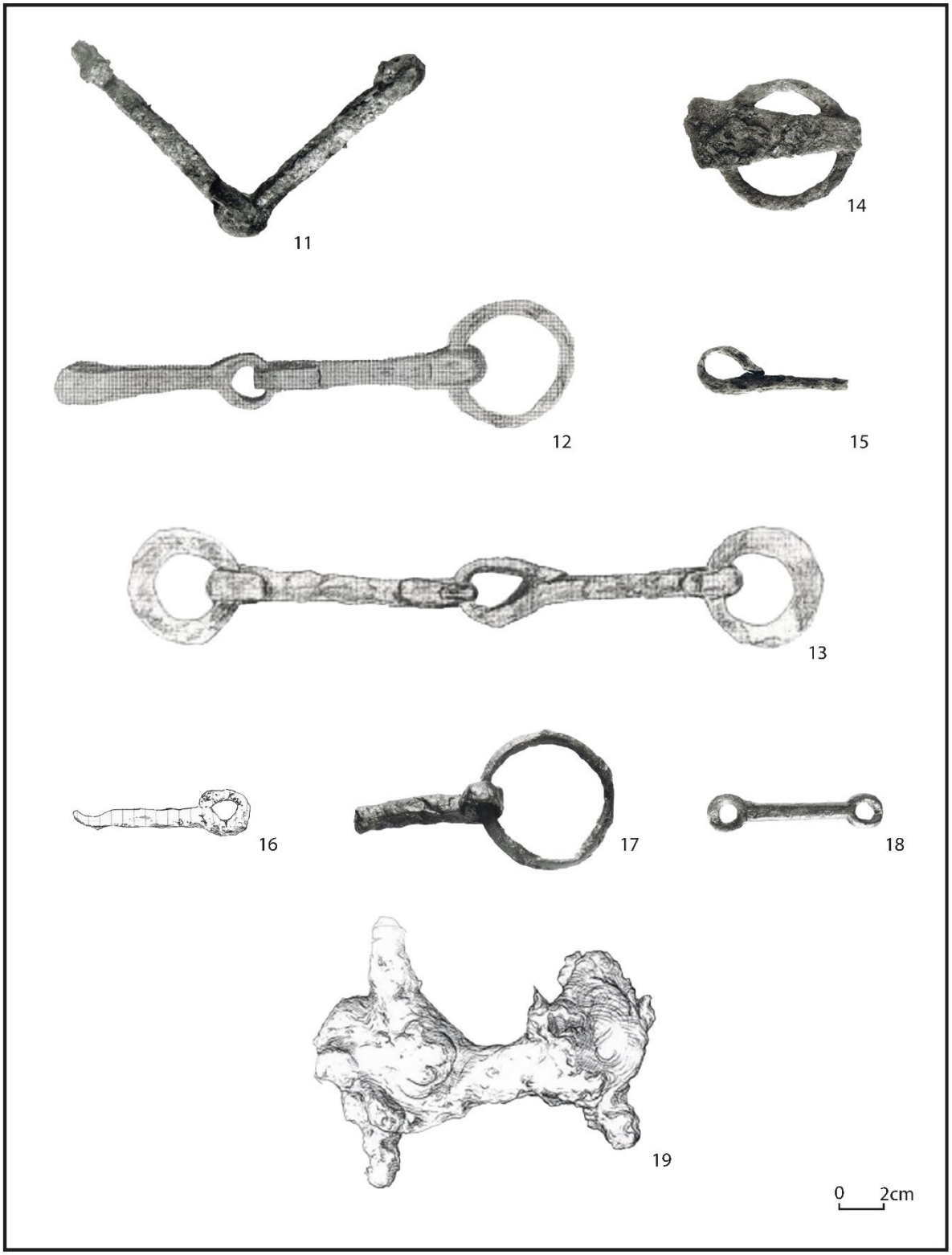

Tabl. 14.26 - Wędzidła typu I. 11 - MPP/A/64/54/92, 12 - MPP/A/74/31/94, 13 - MPP/A/74/33/94, 14 - MPP/A/74/35/94, 15 - MPP/A/74/36/94, 16 - MPP/A/82/195/96, 17 - MPP/A/84/87/97, 18 - MPP/A/93/106/99, 19 - MPP/A/94/48/99.

Przedmioty te są istotne, ponieważ istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że zarówno wędzidła, jak i pozostałe elementy metalowego oporządzenia jeździeckiego były użytkowane przez przedstawicieli elity ówczesnego społeczeństwa. Ich obecność podkreśla zatem znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego. Drugi aspekt, który również wydaje się niezwykle istotny, to akwatyczny kontekst zalegania znacznej części z nich. Rozważania w tym obszarze znajdują się w części dotyczącej kultowej roli ośrodka.

7.3.2 Wędzidło o stożkowatych międzyzębiach, nr inw. MPP/A/59/9/91.

Kolejny zabytek na pierwszy rzut oka przypomina wędzidła typu I, złożone z dwóch połączonych ze sobą prętów i dwóch drucianych kółek zwanych krępulcami. Gdy jednak przyjrzymy mu się wnikliwiej zauważymy, że posiada kilka cech charakterystycznych, które czynią go wyjątkowym w całym zbiorze (tabl. 14.27).

Sprawa dotyczy międzyzębi. Przede wszystkim posiadają one stożkowaty kształt, a na ich czubkach znajdują się haczykowate zagięcia, służące do połączenia obu fragmentów ze sobą. Jedno z międzyzębi to tuleja z otworem na kółko wodzowe i jest ona zaślepiona od strony podstawy. Drugie było wykonane z drutu (pełne w środku) i zamiast otworka posiadało haczyk mocujący krępulec. Na wspomnianym haczyku kowal wyrył nacięcie przypominające podwójny znak V. Ponadto przez odkrywców zostały zarejestrowane ślady srebra na powierzchniach przedmiotu. Ryszard Kaźmierczak zwraca uwagę, że zdobienie znajdowało się na części umieszczonej w pysku konia, co – jak zaznacza – miało pełnić funkcję antykorozyjną [Kaźmierczak 2014, s. 144], a możliwe, że również bakteriobójczą.

Typologicznie, jak już wspomniano znalezisko odpowiada typowi I w podziale dla zabytków z Polski [Nadolski 1954, s. 212-214].

Wędzidło zostało odnalezione podczas badań podwodnych prowadzonych na reliktach mostu prowadzącego z Ostrowa Lednickiego na zachodni brzeg jeziora. Prace te prowadzono w 1991 roku pod kierownictwem Andrzeja Koli i Gerarda Wilke. Podjęto je w trakcie eksploracji nawarstwień, co pozwala przypuszczać, że jego chronologia jest związana z okresem funkcjonowania przeprawy (poł. X do początku XI wieku) [Kaźmierczak 2014, s. 148].

Określenie proweniencji zabytku na podstawie jego cech formalnych nie jest oczywiste. W nawiązaniu do ustaleń z poprzedniego rozdziału możemy założyć ogólnoeuropejskich charakter dwudzielnych wędzideł, jednakże stożkowate ukształtowanie jednego z międzyzębi oraz ślady srebrzenia na powierzchni krępulców mogłyby wykazać ściślejsze pochodzenie. Na

moment obecny analogiczny zabytek został pozyskany podczas badań na wyspie Ledniczka (nr inw. *MPP/A/8/145/66,* tabl. 14.26: 4) i pochodzi on z warstwy II, wykopu Ia i zdaniem autorów badań należy odnieść go do późnego średniowiecza [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński 1996: s. 229, ryc. 11]. Ostatnie badania dotyczące reliktów przeprawy mostowej oraz przyczółku na wspomnianej wyspie otwierają nowe możliwości interpretacyjne w zakresie chronologii zabytków odnalezionych w trakcie prac prowadzonych w II połowie XX wieku [Pydyn, Popek 2020, s. 450–469; Kowalczyk, Pawlak 2021, s. 1–59]. Sytuacja ta wymaga jednak dalszej weryfikacji.

Wydaje się, że odnalezienie zabytku pośród reliktów mostu pozwala łączyć go z okresem wczesnego średniowiecza, zarazem złożenie go w wodzie, jak i zarejestrowane elementy zdobnicze mogą wskazywać na charakter samego depozytu. Brak dobrze osadzonych chronologicznie analogii do takiej formy ukształtowania międzyzębi spoza LKO stanowi przyczynek do uznania przedmiotu za wyrób lokalny, sprawa ta wymaga jednak dalszej analizy.

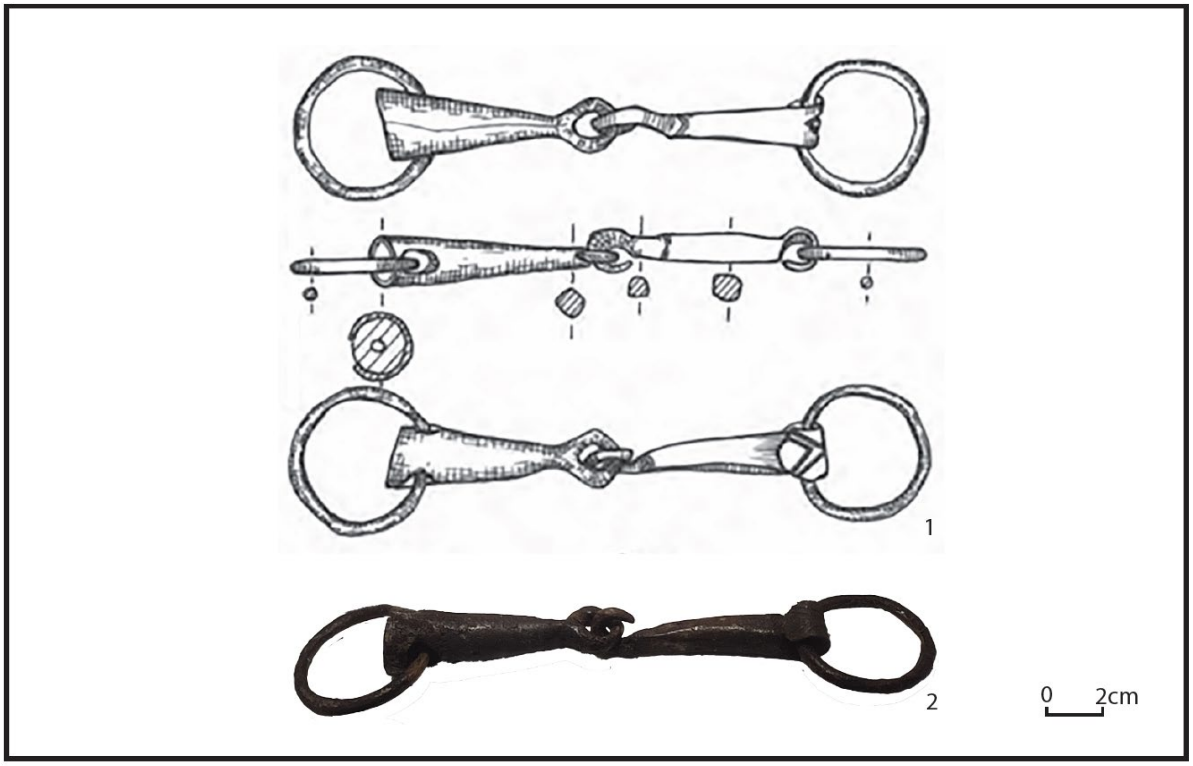

Tabl. 14.27 - Wędzidło o stożkowatych międzyzębiach z lednickiego kompleksu osadniczego. Nr inw. MPPP/A/59/9/91. 1 - rysunek, 2 - zdjęcie.

7.3.3 Wędzidła z pobocznicami nr. inw.: MPP/A/49/3/89, MPP/A/4/269/62.

Wędzidło o numerze inwentarzowym 3/89 stanowi egzemplarz zaopatrzony w pobocznice, czyli dodatkowe elementy ograniczające przesuwanie się przedmiotu w pysku konia. Składało się ono z dwóch żelaznych międzyzębi połączonych ze sobą za pomocą haczyka i otworka. Przeciwległe końce obu pręcików posiadały po dwa tunelowate otwory. W tym znajdującym się bliżej krawędzi zostało zamontowane druciane kółko, a do niego były zapewne dołączone wodze oraz pozostałe części ogłowia. Pobocznicę stanowił prostokątny w przekroju drut zamontowany do drugiego otworu znajdującego się na miedzyzębiu. Wydaje się, że środkowa część pobocznicy jest odłamana i pierwotnie znajdowała się w tym miejscu półkolista wypustka.

Niestety nie jest możliwe ustalenie jak wyglądała druga pobocznica, ponieważ detal ten nie został przedstawiony na rysunku wykonanym na potrzeby publikacji Janusza Góreckiego z 2001 roku. [Górecki 2001, s. 146, ryc. 89: 4]. Obecnie prawie całe drugie międzyzębie uległo zatraceniu (tabl. 14.29).

Całkowita długość wędzidła, z uwzględnieniem znajdujących się na końcach kółek to 18 cm, wysokość pobocznicy 13,5 cm, druga nie zachowała się. Pręty wędzidła posiadały długości 12,7 i 2 cm. Zewnętrzna średnica krępulca to 4,3 cm.

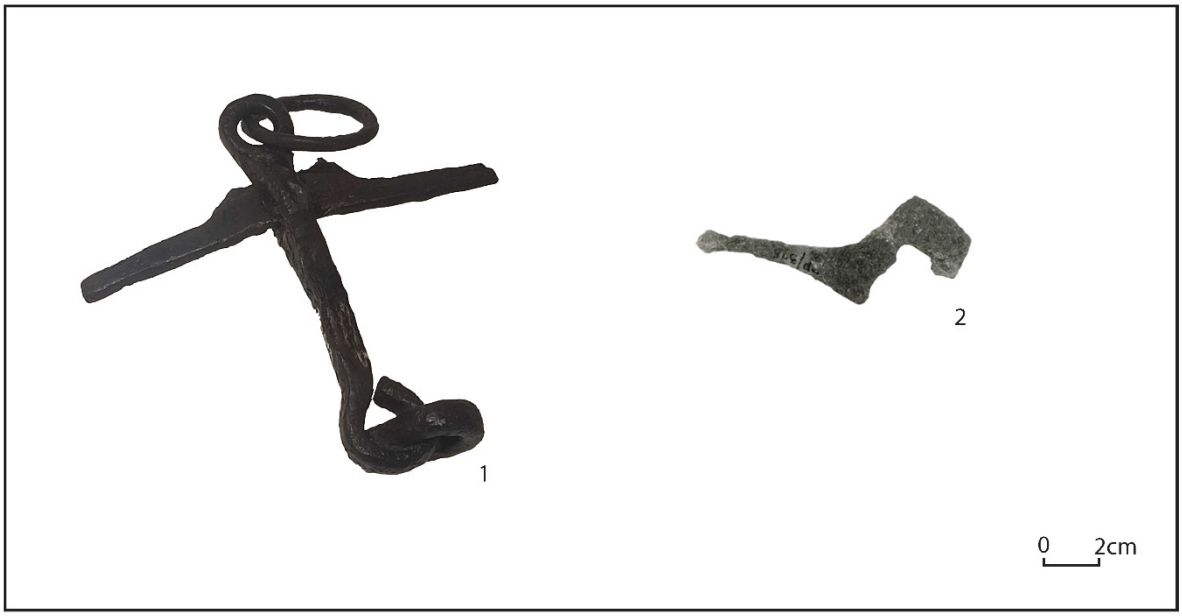

Tabl. 14.29 - Wędzidło z pobocznicami 1 - nr. inw.: 3/89, 2 - nr. inw.: 269/62

W typologii zaproponowanej przez Andrzeja Nadolskiego wędzidła zostały podzielone na dwie grupy. Do drugiej (typ II) zostały zaliczone egzemplarze z pobocznicami, w tym i lednicki

zabytek [Nadolski 1954, s. 63]. W podziale Anatolija Kirpicznikowa odpowiada on typowi I [Кирпичников 1973, s. 18-23].

Wędzidło zostało odnalezione podczas prac podwodnych prowadzonych na moście zachodnim, tak zwanym poznańskim, w 1989 roku. Pracami zarządzał Gerard Wilke i Andrzej Kola. Miały one na celu rozpoznanie sytuacji w okolicy przyczółku zachodniego.

Drugi zabytek, stanowiący pozostałość egzemplarza z tej samej rodziny, stanowi pobocznica odkryta w 1962 roku podczas prac na grodzisku (tabl. 29: 2, MPP/A/4/269/62). Zachowała się część partii centralnej, stanowiąca trapez z otworkiem, przez który zabytek był połączony z międzyzębiem oraz jedno zwężające się ramię zwieńczone profilowaną główką. Długość fragmentu to 9,5 cm, szerokość do 0,6 cm.

Pobocznica ta pochodzi z wykopu II przy kościele 2, co pozwala jedynie powiązać jej chronologię z całym okresem osadnictwa na Ostrowie Lednickim – od X do XIII lub XIV wieku. Wędzidła z pobocznicami stosowano w długim okresie czasu i na wielu obszarach starego świata. Znane są z terenu zajętego przez Awarów i następnie Madziarów [La Hongrie de l'an Mil 1998: s. 161, s. 191]. Zbieżne okazy pojawiają się na Rusi (tabl. 14.30: 4, 1) [Кирпичников 1973: 13, ryc. I, II] i na Słowacji [Rutkkay 1975: ryc. 24, 28: 1976: 357]. Także u północno-wschodnich sąsiadów, czyli Prusów takie wędzidła były w użytku (tabl. 14.30: 3) [Kulakov 2009: 33, 36, 149, 175, 180; Mühlen 1975: tab. 37]. Grupują się one w Skandynawii (tabl. 14.30: 2) [Brøndsted 1936: 125, 164, 167, 177, 182, ryc. 33, 75, 77, 85, 92], a także znane są z terenów [Nadolski, Abramowicz, Poklewski 1959: tabl. LI–LIII].

Jak widać na podstawie zaprezentowanych materiałów, wędzidła te stanowią formę ogólnoeuropejską i występują w zespołach datowanych od X, ewentualnie IX do XII wieku [Кирпичников 1973, s. 17-22]. Jak dodatkowo zauważa Leszek Gardeła, nie ma podstaw, by uznawać je za wyroby obcego pochodzenia:

> *Poważnym argumentem za tym, że powstały one w lokalnych warsztatach jest współwystępowanie z nimi w spójnych kontekstach funeralnych (np. na cmentarzyskach w Ciepłem i Lutomiersku) innych elementów wyposażenia jeździeckiego (takich jak np. ostrogi zoomorficzne) oraz militariów posiadających ewidentne cechy zachodniosłowiańskie* [Gardeła 2024b, s. 141].

Tabl. 14.30 - Wędzidła analogiczne do nr inw. 3/89. 1 - Ruś, 2 - Hoby, 3 - Wietrowo, 4 - Kostina.

7.3.4 Fragment pobocznicy, nr inw. MPP/A/153/150/10.

Do wyjątkowej klasy znalezisk należy fragment niewielkiego przedmiotu zinterpretowanego jako ułamek pobocznicy. Został on odlany z brązu, a zachowany element posiada kształt zbliżony do trójkąta. Dolna krawędź ukształtowana w wałek o przekroju owalnym jest łukowato wygięta, z jednej strony ułamana, z drugiej zakończona profilowanym guzkiem. Wspomniany guzek jest na obu bokach ścięty. Górna krawędź przedmiotu również ma falisty przebieg, z tym że w odróżnieniu od poprzedniego jej przekrój jest prostokątny (mocno profilowany). Wewnętrzna przestrzeń została pokryta ornamentem zoomorficznym. Stanowi go reliefowe przedstawienie, na którym widzimy część tułowia, skrzydło, ogon i łapę. Zostało ono zinterpretowane jako wyobrażenie smoka lub bazyliszka [Banaszak, Tabaka 2017, s. 71], chociaż bardziej poprawny wydaje się termin, który łączyłby je z jakąś istotą związaną ze słowiańskimi wierzeniami [Gardeła 2024b, s. 141]. Ma on przylegające do boku skrzydło i długi wężowy ogon z rozdzielającym się na trzy części końcem. Jeden z nich został spiralnie zawinięty do wewnątrz.

Długość zachowanego elementu wynosi 5,31 cm, szerokość 2,47, grubość 0,35, a z reliefem 0,55 cm.

Niniejszy fragment pobocznicy stanowi element wędzidła, które może zostać zaklasyfikowane do typu II wg podziału Andrzeja Nadolskiego [1954, s. 87-88] i typu III wg Anatolija Kirpicznikova, określane jako wędzidła skrzydlate [Кирпичников 1973, s. 16].

Zabytek został odnaleziony podczas prac związanych z modernizacją sieci drożnej na podgrodziu na Ostrowie Lednickim. Działania te polegały na zabraniu darni i części podglebia o miąższości około 0,2 m i szerokości 2,5 m. Pobocznica została odnaleziona w luźnej ziemi i w związku z tym jej chronologia musi zostać ustalona na podstawie cech formalnych [Banaszak, Tabaka 2019, s. 70]. Kontekst stratygraficzny jest bardzo szeroki i pozwala umieścić znalezisko w przedziale pomiędzy IX a XIII/XIV wiekiem.

Analiza występowania wędzideł z pobocznicami została zaprezentowana w poprzednim rozdziale, tutaj skupimy się na bezpośrednich analogiach do niniejszego znaleziska, jak i elementów dekoracyjnych.

Arkadiusz Tabaka oraz Danuta Banaszak zaproponowali interpretację widniejącego na pobocznicy przestawienia jako związanego z oddziaływaniami kultury chrześcijańskiej, dlatego ich zdaniem może być uznane za wyobrażenie smoka lub bazyliszka. W sztuce średniowiecznej te dwie bestie odróżniał kształt głowy, w przypadku naszego podmiotu niemożliwy do określenia. Bazyliszek to stworzenie o ciele węża, z łapami często zaopatrzonymi w szpony,

ze skrzydłami i ogonem oraz głową koguta (tabl. 14.32: 2) [wikipedia.org; abdn.ac.uk][88]. W przypadku smoka mamy do czynienia z podobną istotą, jednak z głową posiadającą ogromną paszczę (tabl 14.32: 3) [www.abdn.ac.uk][89].

Jak prezentuje w serii artykułów Leszek Gardeła, przedstawiony na pobocznicy stwór wpisuje się w koncepcję zachodniosłowiańskiego stylu zwierzęcego, co stanowi mocny argument za lokalnym pochodzeniem wyrobu [Gardeła 2019: s. 207-209, s. 253; 2023 w druku; Gardeła, Kajkowski 2023].

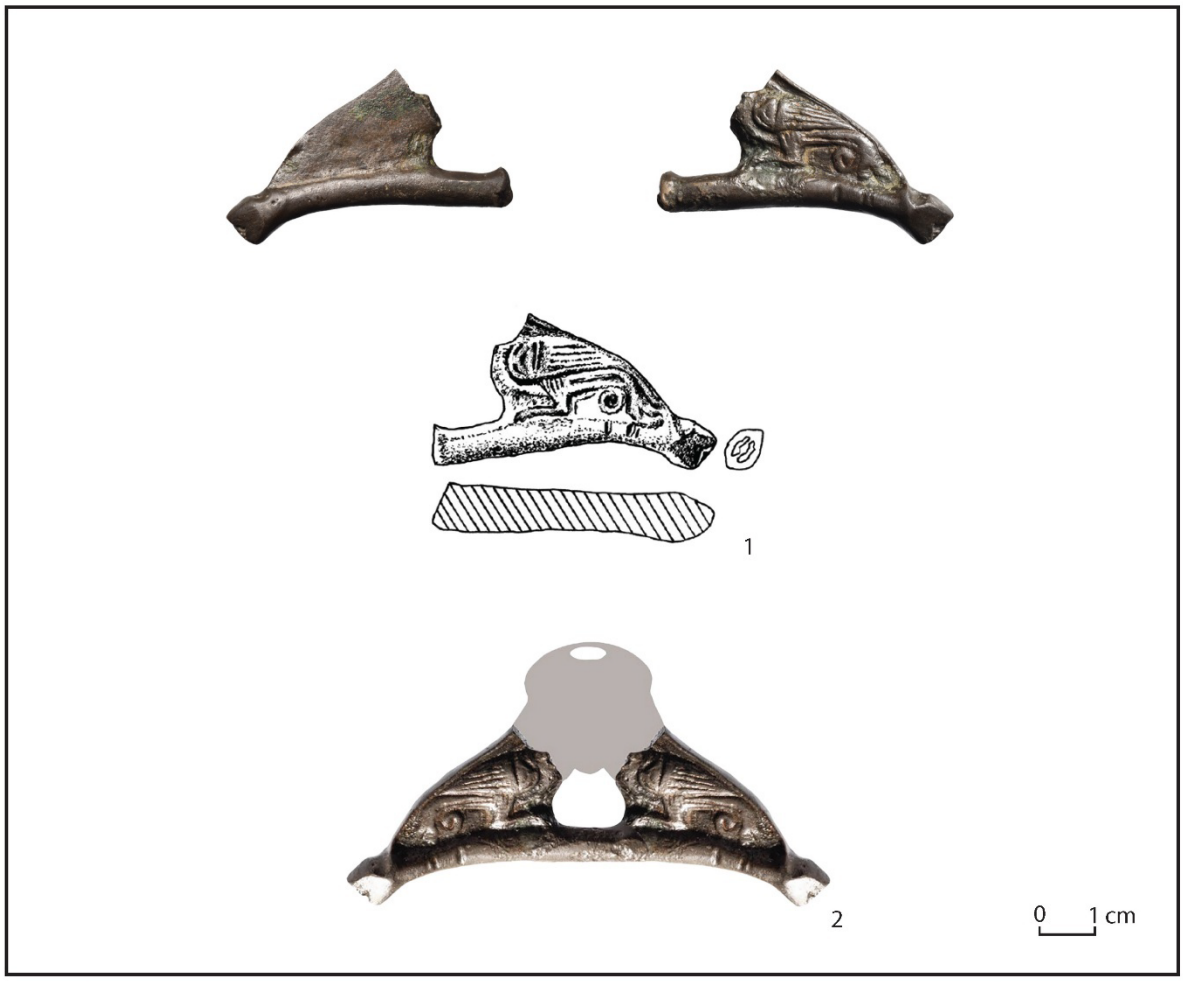

Tabl. 14.31 - 1 - Fragment pobocznicy z Ostrowa Lednickiego, 2 - rekonstrukcja (za. Gardeła 2024a, 124).

Rozbudowane zbieżne wyobrażenia widzimy na zabytku z Giecza (tabl. 14.32:3), a w uproszczonej formie, jednak prawdopodobnie o tej samej tematyce, na pobocznicy

[88]https://en.wikipedia.org/wiki/Aberdeen_Bestiary#/media/File:Perindens.jpg; http://www.abdn.ac.uk/bestiary/translat/66r.hti
[89]https://www.abdn.ac.uk/bestiary/ms24/f68v

Tabl. 14.32 - Analogie do fragmentu pobocznicy z Ostrowa Lednickiego.
1, 2 - The Aberdeen Bestiary, 3 - Giecz, 4 - Lutomiersk, 5 - Nowogród Wielki, 6 - Mussentin.

z Lutomierska (tabl. 14.32:4). Za słowiańskim charakterem znalezisk przemawia również zabytek z Nowogrodu Wielkiego, na którym widzimy wyobrażenie żmija z identycznie ukształtowanym ogonem i podobnym skrzydłem (tabl. 14.32:5). Jeśli przyjrzymy się samej formie i rozkładowi ornamentu na pobocznicy, to jego lokalną proweniencję potwierdza znalezisko z

Niemiec, pochodzące z obszarów zajętych przez Słowian (tabl. 14.32: 6). Ostatecznie należy zwrócić uwagę, że nie jest to odosobniony zabytek wśród wczesnośredniowiecznych zachodniosłowiańskich wytworów kultury materialnej. Kolejne cztery fragmenty pobocznic z prawdopodobny wyobrażeniem wężowatej istoty na ich dolnej krawędzi znane są z Giecza, Kruszwicy, Santoka i Ciepłe (tabl. 14.32: 7, 8, 9 , 10) [Gardeła, Kajkowski 2023, 177, fig. 8.13], oraz z Pliśnieska na Rusi (tabl. 14.32: 11) [Кучера 1962, ris. 12].

Jak wspomniano, analogie do tej formy wędzideł znane są również z innych obszarów Europy. Na Rusi już 50 lat temu znanych było 10 egzemplarzy i odnoszą się one do XI i XII wieku, jak na przykład egzemplarz z Nowogrodu Wielkiego datowany na II poł. XI stulecia (tabl. 14.32: 12, 13) [Кирпичников 1973, s. 25]. Warto dodać, że sama forma takiej pobocznicy pojawia się

w X w. i XI wieku u Pieczyngów i Turków mieszkających nad rzekami Ros i Don, później rozpowszechnia się na innych obszarach, gdzie poza zachodnią Słowiańszczyzną i Rusią można wymienić strefę bałtyjską i Bułgarów nadwołżańskich [Кирпичников 1973, s. 25].

Wróćmy jednak na obszar Wielkopolski, gdzie pobocznice to nie jedyne znane zabytki, na których możemy dopatrzeć się przedstawień mitycznych bestii. Dość podobny wizerunek smoka umieszczony został na przykład na brązowej, pozłacanej tarczce odkrytej w Perkowie, (pow. wolsztyński), datowanej na przełom XI i XII wieku (tabl. 14.32: 1) [Bartkowiak, Pawlak, Stempin 2009, s. 55, ryc. II.12.62, s. 79].

W naszych rozważaniach opisane znalezisko będzie kolejnym z dowodów na administracyjną funkcję lednickiego kompleksu osadniczego ze względu na przebywanie w tym miejscu elitarnych jeźdźców. Chronologia samej pobocznicy może zostać zamknięta w granicach od X w. lub XI w. do XII wieku [Кирпичников 1973, s. 25; Gardeła, Kajkowski 2023, s. 175-177], natomiast lokalne pochodzenie potwierdzają zaprezentowane powyżej analogie.

Tabl. 14.32 - Analogie do fragmentu pobocznicy z Ostrowa Lednickiego. 7 - Giecz, 8 - Kruszwica, 9 - Santok, 10 - Ciepłe, 11 - Pliśniesk, 12, 13 - Nowogród Wielki.

7.3.5 Fragment pobocznicy, nr inw. MPP/A/15/22/74.

Ostatnio fragment pobocznicy został zidentyfikowany pośród przedmiotów odnalezionych jeszcze w latach 70. XX wieku [Gardeła 2024a, s. 171]. Zabytek ten stanowi kawałek blaszki z otworkiem na przewleczenie paska ogłowia. Jedna jego powierzchnia pozostaje gładka, na drugiej natomiast widzimy dekorację w postaci równoległych linii okalających okrąg.

Długość znaleziska wynosi 4,3 cm, a szerokość 2,8 cm, grubość 0,2 cm. Typologicznie należy go przypisać do wędzideł z pobocznicami, czyli będzie odpowiadać typowi II w podziale Andrzeja Nadolskiego [1954, s. 87-88] i ze względu na zastosowane materiały i dekorację do III, wg Anatolija Kirpicnikova [Кирпичников 1973, s. 16].

W roku 1974 prace były prowadzone przez Jerzego Łomnickiego na podgrodziu (stan. 2) i miały one na celu rozpoznanie sytuacji osadniczej. Podczas badań natrafiono na liczne pozostałości chat i palenisk [Łomnicki 1975, s. 177-178].

Analogiczne zabytki, które mogłyby posłużyć do ustaleń chronologicznych i badań nad proweniencją, zostały omówione w poprzednich dwóch rozdziałach. W związku z tym należy podkreślić raz jeszcze, że stanowią one kolejne źródło potwierdzające obecność elit na Ostrowie Lednickim.

Tabl. 14.33 - Fragment pobocznicy nr inw. 22/74.

7.3.6 Wędzidło jednoczęściowe, nr. inw.: MPP/A/64/7/92.

Do rzadziej spotykanych zabytków, pośród oporządzenia jeźdźca, należą wędzidła jednoczęściowe i pojedynczego przedstawiciela tej odmiany odnaleziono w wodach Lednicy. Zostało ono wykonane z pręta żelaznego o przekroju prostokątnym i ma łukowaty kształt. Na obu jego

końcach wczesnośredniowieczny rzemieślnik ukształtował koła, do których prawdopodobnie były dołączone pozostałe elementy ogłowia. Długość zabytku to 13,5 cm, średnica wewnętrzna kółek 1,6 cm, grubość drutu 0,5 cm.

Wędzidło zostało odkryte podczas prac podwodnych prowadzonych na moście wschodnim. Prace miały miejsce w roku 1992 i odbywały się pod kierownictwem Andrzeja Koli i Gerarda Wilke. Ponieważ wydobyto go podczas eksploracji rozwalisk mostu jest dosyć prawdopodobne, że przedmiot trafił do warstwy do połowy XI wieku.

Jednokabłąkowe wędzidła należą do typu III w podziale Andrzeja Nadolskiego [1954, s. 88] i siostrzane zabytki zostały odnalezione w Lutomiersku, gdzie datowane są na okres funkcjonowania cmentarzyska, czyli na koniec X i początek XI stulecia (tabl. 14.34: 2) [Nadolski 1954, s. 214] oraz w Ulowie (tabl. 14.34: 3) [Tereszczuk 2005, s. 138, pl.III:4]. Znany jest również egzemplarz z Krymu z Nowomichajlowki datowany na X-XI stulecie (tabl. 14.34: 4) [Новиков 2009, ris. 21: 1] oraz znajdywane są one na obszarze dawanych Prus Wschodnich [Nadolski 1954, s. 88].

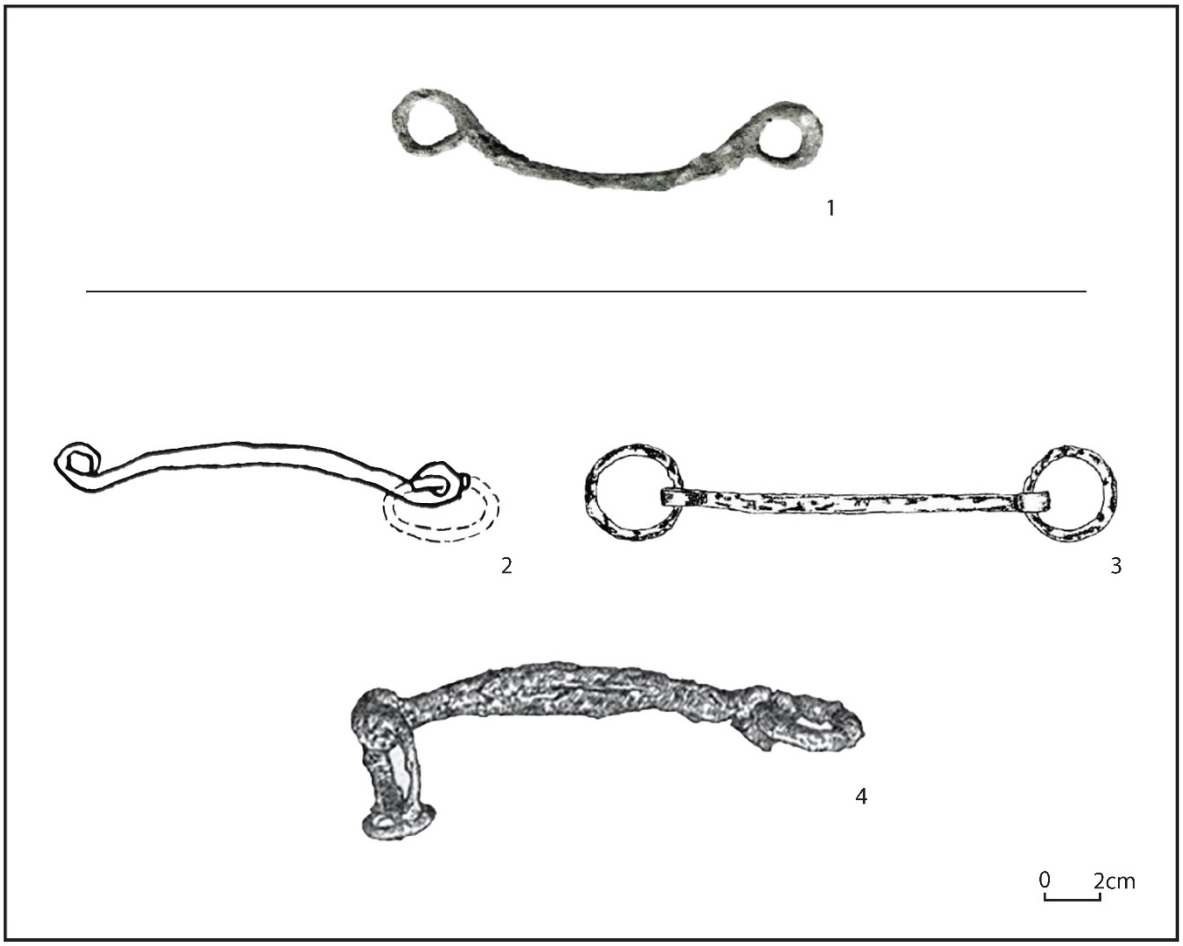

Tabl. 14.34 - Wędzidła jednoczęściowe. 1 - Lednica, nr. inw. MPP/A/64/7/92, 2 - Lutomiersk, 3 - Ulów, 4 - Nowomichajlowskoje.

Niniejszy zabytek jest dla nas kolejnym świadectwem obecności jeźdźców i elit. Mimo unikatowego charakteru nie może zostać wzięty pod uwagę przy rozważaniach nad kontaktami handlowymi, gdyż prawdopodobnie należy do wyrobów ogólnoeuropejskich. Ze względu na akwatyczny kontekst będzie przydatny w dyskusji nad sakralnym znaczeniem miejsca.

7.4 Rozdzielacze rzemieni ogłowia w kształcie krzyża z lednickiego kompleksu osadniczego.

7.4.1 Rozdzielacz w kształcie krzyża, nr inw. MPP/A/5/457/63.

Niniejszy zabytek został przedstawiony w części pracy dotyczącej przedmiotów związanych z kultem, gdzie – jak się wydaje – dość dosadnie udało się wykazać, że jego interpretacja jako zawieszki o charakterze chrześcijańskim lub okładziny ołtarza czy księgi nie jest trafiona. W tym rozdziale zostaną zaprezentowane analogiczne znaleziska stanowiące rozdzielacze uprzęży, gdyż jak się obecnie przyjmuje tak należy interpretować ten przedmiot (tabl. 14.35: 1) [Gardela, Kajkowski 2023, s. 169, fig. 8.9a]

7.4.2 Rozdzielacz krzyżowy nr inw. MPP/A/15/100/74.

Następny element interpretowany jako krzyżowy rozdzielacz uprzęży zachował się w lepszej kondycji i przez to jego interpretacja wydaje się pewniejsza. Przedmiot, oczywiście w kształcie krzyża, posiada szeroką partię centralną i bardzo krótkie ramiona, przez co może przypominać bardziej rąb z fantazyjnymi zakończeniami wierzchołków. Ramiona zakończone są półkoliście, a tuż przy krawędziach znajdują się otwory na nity. W obrysie finezyjny kształt aplikacji podkreślają pary niewielkich wypustek flankujących wspomniane otwory. (tabl. 14.35: 2) [Gardela, Kajkowski 2023, s. 169, fig. 8.9d; Gardeła 2024b, s. 147-148].
Rozpiętość ramion krzyża wynosi 3,1 cm, średnica otworów to 0,25 cm, szerokość ramienia pomiędzy wierzchołkami wypustek 1,1 cm, natomiast w najwęższym miejscu 0,8 cm.
Przedmiot został odkryty podczas badań prowadzonych w 1974 roku na podgrodziu, w trakcie których zajęto się rozpoznaniem pozostałości wczesnośredniowiecznych domostw. Pracami w terenie kierował Jerzy Łomnicki i Mateusz Łastowiecki [Łomnicki 1975, s. 177-178].

Tabl. 14.35 - Rozdzielacze w kształcie krzyża z lednickiego kompleksu osadniczego.
1 - nr inw. MPP/A/5/457/63, 2 - nr inw. MPP/A/15/100/74, 3 - nr inw. MPP/A/23/121/06.

7.4.3 Rozdzielacz krzyżowy nr inw. MPP/A/23/121/06.

Trzecia aplikacja, stanowiąca krzyżowy rozdzielacz rzemieni, jest mocno skorodowana i niestety określenie jej funkcji nie jest pewne. Jednak sam kształt przedmiotu, jak i duże pokrewieństwo w stosunku do powyżej opisanego zabytku dają asumpt, by uznać taką interpretację za możliwą. Zabytek posiada formę krzyża z bardzo szeroką partią centralną, co analogicznie do powyżej opisanego przedmiotu zbliża go formalnie do rąbu w wypustkami na każdym z wierzchołków. Wypustki mocno się utleniły i dlatego mogą nie być widoczne na nich otwory na nity, również ich obecny kształt jest raczej wynikiem zabiegów konserwatorskich. Bardzo możliwe, że posiadały grzybkowatą lub romboidalną formę.
Rozpiętość ramion wynosi 2,7 cm x 2,7 cm, grubość blaszki mieści się w przedziale od 0,3 do 0,5 cm.
Aplikację odnaleziono podczas badań archeologicznych prowadzonych w 2006 roku na podgrodziu. Wykop zlokalizowany był na północny-wschód od przyczółku mostu zachodniego (wykop 10/06, ar. 1N6W, ćw. D, warstwa II_3 głębokość, 112,87 m npm, od N 1,05 m, od E 1,28 m). Prace prowadził Janusz Górecki w związku z wymianą zadaszenia nad ruinami palatium. Kontekst zalegania nie pozwala na precyzyjniejsze ustalenia chronologiczne.
W podziale typologicznym zaproponowanym przez Leszka Gardełę oraz Kamila Kajkowskiego wszystkie trzy rozdzielacze odpowiadają typowi I, w przypadku pierwszego znaleziska w wariancie 1, a w następnych dwóch (100/74, 121/06) w wariancie 2 [Gardeła, Kajkowski 2023, s. 165]. W systematyzacji zaproponowanej przez Wasilija Novikova można je przypasować do typu T2, oznaczającego technologię wykonania oraz F.IV.A odnoszący się do kształtu, chociaż dla zabytków z tej grupy charakterystyczne jest wybrzuszenie w partii centralnej [Новиков 2018, s. 99, s. 108].

Najbliższe terytorialnie analogie do trzech powyższych aplikacji stanowią zabytki z Turowa (tabl. 14.36: 1) [Krzyszowski, Krause 1998], Bruszczewa (tabl. 14.36: 2) [Brzostowicz 2002: s. 62, s. 78], Grzybowa (tabl. 14.36: 3) [Danielewski, Wrzesiński 2024, s. 24], Ciepłego [Gardeła, Kajkowski, Ratajczyk, Wadyl 2019, s. 70-74], Czermna [Wołoszyn 2013, s. 110-112], Dąbrówki [Pawlak, Pawlak 2019, s. 335], Gniezna [Kostrzewski 1939, s. 121], Lutomierska [Jażdżewski 1951, s. 107], Poznania-Śródki [Pawlak, Pawlak 2015, s. 34], Ostrowa Tumskiego w Poznaniu [Malinowska 1961, s. 54] i Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu [Pankiewicz 2023, s. 273].
Licznie występują także na obszarze Skandynawii i zostały odnalezione w miejscowości Skårup w Dani podczas poszukiwań prowadzonych z wykrywaczem metali. Datowanie

przedmiotu na późny okres wikiński wydaje się być oparte o cechy formalne (tabl. 14.36: 6) [samlinger.natmus.dk][90] . Inny duński egzemplarz, tym razem pozłacany, również został odnaleziony podczas poszukiwań detektorystycznych w Neble (tabl. 14.36 :5) [samlinger.natmus.dk][91], a następny wykonany z brązu w Torsgaard i pomijając centralną kolistą wypustkę jest on bardzo podobny do znaleziska z lednickiego podgrodzia (nr inw. 100/74) (tabl. 14.36: 4) [samlinger.natmus.dk][92]. Rozdzielacz pochodzący z Gultentorp wykonany z brązu posiadał romboidalnie zakończone ramiona, co czyni go stosunkowo podobnym do znaleziska z grodu na Ostrowie Lednickim, odróżnia go natomiast kulista wypustka w partii centralnej, jak i mniejsza długość ramion (tabl. 14.36: 7) [samlinger.natmus.dk][93]. Można jeszcze przywołać ciekawe znalezisko ogłowia z Norre Longelse (tabl. 14.36: 8), gdzie trzy rozdzielacze pochodzące z jednego ogłowia posiadały liliowato ukształtowane zakończenia ramion, stosunkowo podobnie jak w lednickim znalezisku (100/73) [Новиков 2009, ris. 11: 1]. Pośród duńskich znalezisk można wspomnieć o zabytku z Velds (tabl. 14.36: 9) [Gardeła 2024b, s. 170].

Duża kolekcja rozdzielaczy pochodzi z Birki, chociaż znacząco różnią się one od tych z Wielkopolski, to poświadczają stosowanie takich wyrobów w IX i X wieku (tabl. 14.36: 10, 11) [Arbamn 1940, taf. 28.1].

Kolejne krzyżowe rozdzielacze znane są z obszaru dzisiejszych Niemiec. Dwa pochodzą z Thumbin-Bienebek i datowane są na połowę X stulecia, inne z Kverne (północne Niemcy) również o X-wiecznej chronologii (tabl. 14.36: s. 12, 13) [Müller-Wille 1987, 42, abb.7].

Rozdzielacze krzyżowe spotykane są wśród pozostałości kultury materialnej Rusów, kilka dość różnych formalnie zabytków znamy z Gniezdowa, gdzie chronologia stanowiska zamyka się w przedziale od IX do początku XI stulecia (tabl. 14.36: 14, 15, 16) [Новиков 2009, ris. 80: 1, 83: 4].

Takiej formy rozdzielacze krzyżowe wystąpiły również na obszarach zajętych we wczesnym średniowieczu przez ludy bałtyjskie (tabl. 14.36: 17, 18, 19).

[90] https://samlinger.natmus.dk/mom/object/508835
[91] https://samlinger.natmus.dk/mom/object/491092
[92] https://samlinger.natmus.dk/mom/object/526002
[93] https://samlinger.natmus.dk/mom/object/485501

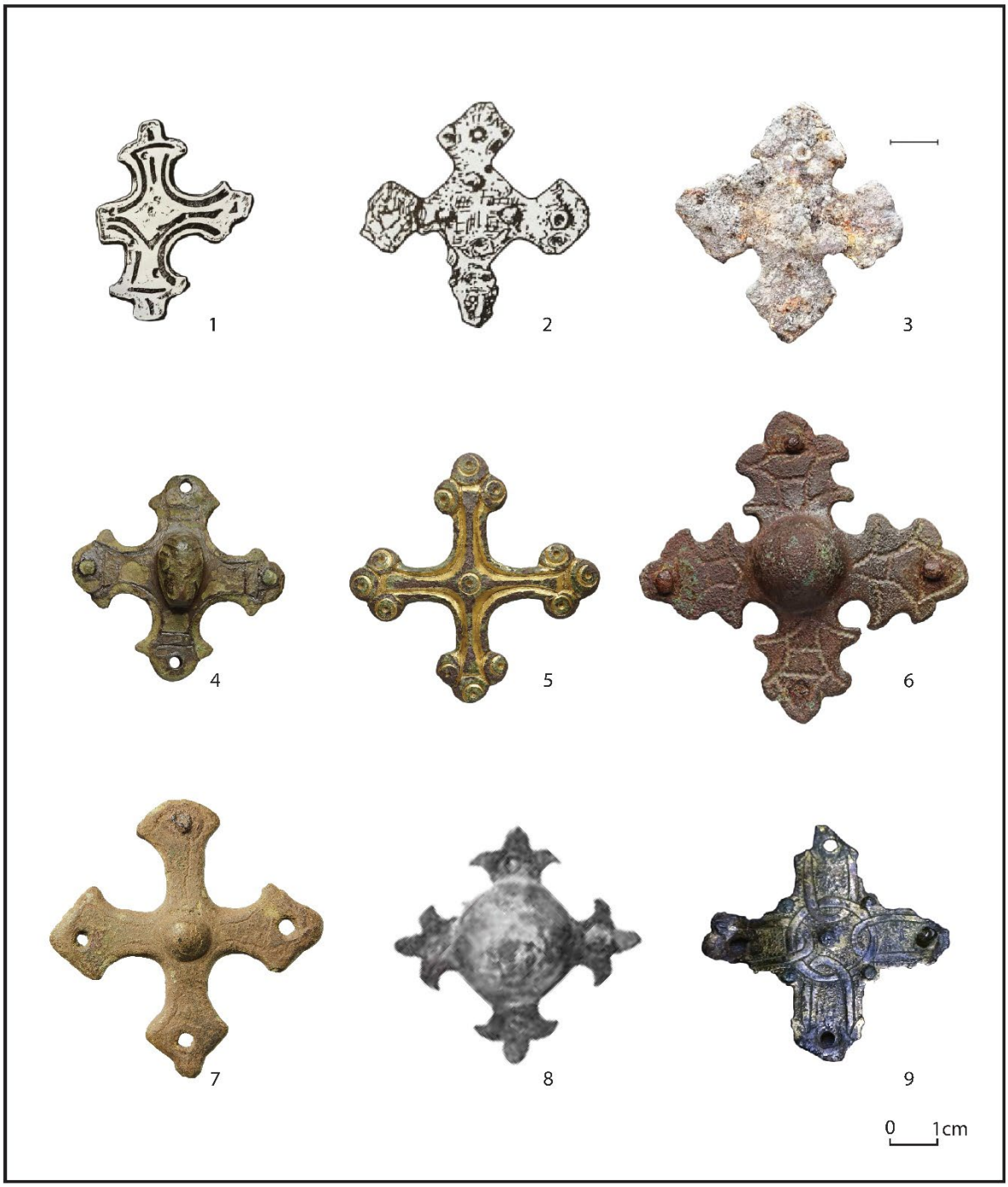

Tabl. 14.36 - Rozdzielacze w kształcie krzyża. 1 - Turowo, 2 - Bruszczewo, 3 - Grzybowo, 4 - Torsgaard, 5 - Neble, 6 - Skårup, 7 - Gultentorp, 8 - Norre Longelse, 9 - Velds.

Zadziwiająca jest sytuacja, że po raz kolejny mamy do czynienia z serią wyrobów, które są podobne Do licznych zabytków z Europy Środkowej, Północnej i Wschodniej, a tym samym najbliższe analogie wykazują wobec zabytków znanych z obszaru Słowiańszczyzny Zachodniej. Na tej podstawie zakładam ich lokalne pochodzenie. Zarazem znaleziska z dobrze datowanych zespołów, takich jak Lutomiersk i Ciepłe na obszarze Polski oraz Gniezdowo i Birka z terenów bardziej odległych, pozwalają przyjąć ich okres użytkowania na X–XI wiek.

W części syntetycznej pracy zabytki te posłużą nam jako źródło przy rozważaniach nad administracyjnym charakterem lednickiego kompleksu osadniczego.

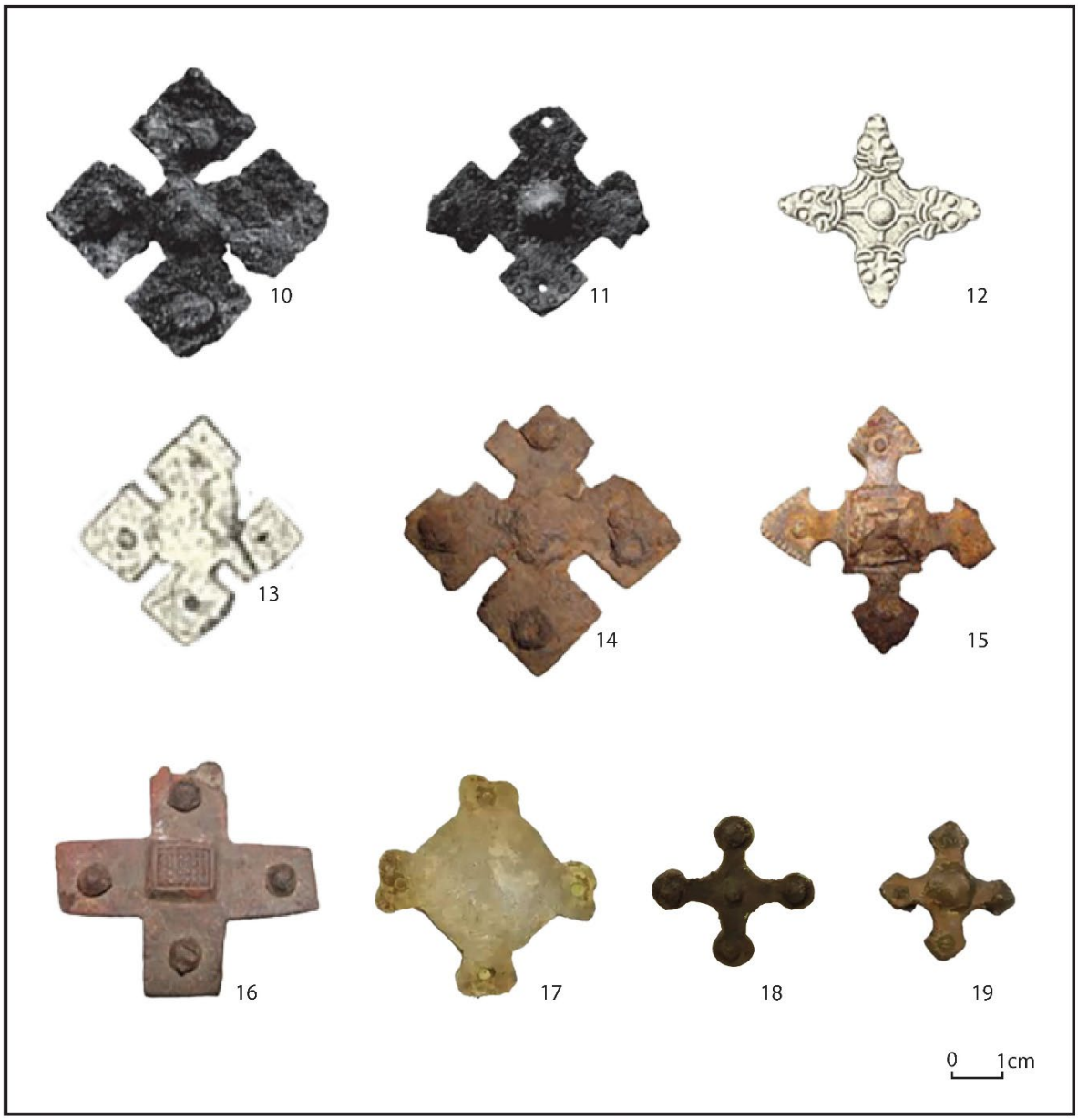

Tabl. 14.36 - Rozdzielacze w kształcie krzyża. 10, 11 - Birka, 12 - Kverne,
13 - Thumbin-Bienebek, 14 , 15, 16 - Gniezdowo, 17, 18, 19 - obszar Bałtyjski.

7.4.4 Okucie krzyżowe nr inw. C2-231-1.

Następny rozdzielacz krzyżowy został wykonany ze stopu miedzi (tabl. 14.37: 1). Pierwotnie posiadał cztery łopatowate ramiona wychodzące z centralnego okręgu. Po stronie zewnętrznej przedmiotu znajdowała się dekoracja, którą stanowił umieszczony na środku krzyż

obwiedziony okręgiem. Na ramionach natomiast możemy dostrzec motyw geometryczny, jak podaje Leszek Gardeła:

> *(...) przywodzące na myśl palmety lecz będące najprawdopodobniej zeschematyzowanymi wyobrażeniami zwierząt, przypuszczalnie ptaków* [Gardeła 2024b, s. 153]

Stan zachowania rozdzielacza nie jest najlepszy. Z czterech ramion zachowały się tylko dwa w całości i jedno we fragmencie (nie przetrwało uszko wieńczące wspomniane ramię). Na tym ostatnim wspomnianym ramieniu widać ślady naprawy, której dokonano zapewne we wczesnym średniowieczu. Zachowane wymiary zabytku to 4,5 cm x 2,8 cm, posiadał on 2 mm grubości [Gardeła 2024b, s. 153].

W podziale elementów ogłowia z ziem polskich, opublikowanym ostatnio przez Leszka Gardełę i Kamila Kajkowskiego, zabytek ten został zaklasyfikowany jako typ I, wariant 1 [Gardeła, Kajkowski 2023, s. 165]. W klasyfikacji stworzonej przez Vasyla Novikova dla ziem ruskich odpowiada ono typowi F.IV.A, T2. [Новиков 2015, s. 99, s. 108].

Rozdzielacz został odnaleziony w trakcie realizacji „Projektu Lednica" kierowanego przez Andrzeja Kowalczyka. Jak wszystkie przedmioty, które wzbogaciły kolekcję muzealną w ramach tych badań, również ten pochodzi z warstwy humusu. Jego datowanie musi zostać oparte na podstawie cech morfologicznych i przy zastosowaniu metody komparatystycznej.

Dwa zbieżne okucia odkryto w Lutomiersku, są one datowane na koniec X i początek XI wieku (tabl. 14.37: 2, 3) [Jażdżewski 1951: s. 107, s. 122-123; Nadolski 1959: s. 63-65]. Kolejny okaz podobnie zbudowany pochodzi z Czermna, z tą różnicą, że posiada on trzy ramiona (tabl. 14.37: 4) [Wołoszyn 2013: s. 110-112].

Temat proweniencji rozdzielaczy tego typu został już niejednokrotnie przedstawiony w literaturze w związku z intensywnymi badaniami nad stylistyką zachodniosłowiańską, prowadzonymi przez wspomnianych już badaczy [Gardeła 2018; 2019; Gardeła, Kajkowski, Ratajczyk 2019; Gardeła, Kajkowski 2023]. Rozdzielacze rzemieni pochodzące z Lutomierska i analogiczne do zabytku lednickiego, stanowiły elementy składowe ogłowia, którego pobocznice zostały wykonane w zachodniosłowiańskim stylu zwierzęcym. Typowe dla sztuki jubilerskiej tego obszaru są również ostrogi z tego samego lutomierskiego grobu [Gardeła 2024a, s. 84-86]. Ponieważ nie znajdujemy podobnie zdobionych zabytków poza dzisiejszymi ziemiami polski, uzasadnionym wydaje się przyjęcie lokalnej proweniencji zabytku.

Jest on cenny w naszych rozważaniach nie tylko z racji na swój „elitarny" charakter, ale także jako kolejny produkt rąk tutejszych rzemieślników.

7.4.5 Okucie trójramienne nr inw. 128/75.

Do grupy lednickich rozdzielaczy pasków ogłowia należy najpewniej zaliczyć także jeszcze jeden okaz, posiadający wyjątkowo trzy, zamiast czterech ramion. Zabytek ten ma 3,6 cm długości oraz 2,5 cm szerokości, a jego grubość wynosi 4 mm. Przednia strona składa się z trzech mniejszych okręgów obwiedzionych ramką, ulokowanych wokół większego, centralnego koła, również obramowanego. Na jego rewersie znajdują się ślady nitów o okrągłym przekroju i grubości około 5 mm (tabl. 14.37: 5). [Gardeła 2024b, s. 148-149].
Rozdzielacze pasków ogłowia posiadające jedynie trzy ramiona znane są z wczesnośredniowiecznych materiałów archeologicznych stosunkowo rzadko. Ciekawy egzemplarz znaleziony w Czermnie posiadał zdobnictwo analogiczne do okazów z Lutomierska (grób 10) i Lednicy, lecz pozbawiony był czwartego ramienia (tabl. 14.37: 4) [Wołoszyn 2013, s. 110–112]. Z terenu Słowiańszczyzny znany jest jeszcze zabytek z Szestowicy (obł. czernihowska, Ukraina), wykonany z brązu i datowany na X wiek [Новиков 2009, s. 47, s. 91].
Warto także zauważyć, że rozdzielacze czteroramienne i trójramienne mogły wchodzić w skład jednego zestawu ogłowia, jako element służący do połączenia pasków wodzy z nachrapnikiem, co widać na najdonioślejszych zabytkach z wczesnego średniowiecza. Doskonały przykład stanowi tutaj znalezisko z Szestowicy (obł. czernihowska) na Ukrainie, gdzie posiłkując się ułożeniem wędzidła i okładzin rzemieni zaistniała możliwość pełnej rekonstrukcji zabytku [Коваленко, Моця, Сытый 2012, s. 325]

Zabytek z Czernichowa datowany jest na podstawie odkrytej w zespole połówki dirhema na okres po 907-914 roku [Коваленко, Моця, Сытый 2012, s. 328]. Podobną chronologię możemy przyjąć dla zabytku z Czermna, ze względu na widniejący na nim ornament, zbieżny z zabytkami z Lutomierska (kon. X i pocz. XI wieku) [Jażdżewski 1951, s. 107]. Na tej podstawie możemy założyć, że również znalezisko z lednickiego kompleksu mogło pochodzić z tego okresu. Nie wykluczam przy tym jego późniejszej chronologii.
Widniejąca na zabytku dekoracja nie jest na tyle charakterystyczna, aby można było powiązać ją z konkretnym regionem Europy, dlatego na obecnym etapie badań kwestia miejsca pochodzenia nie będzie uwzględniana w toku dalszych rozważań.

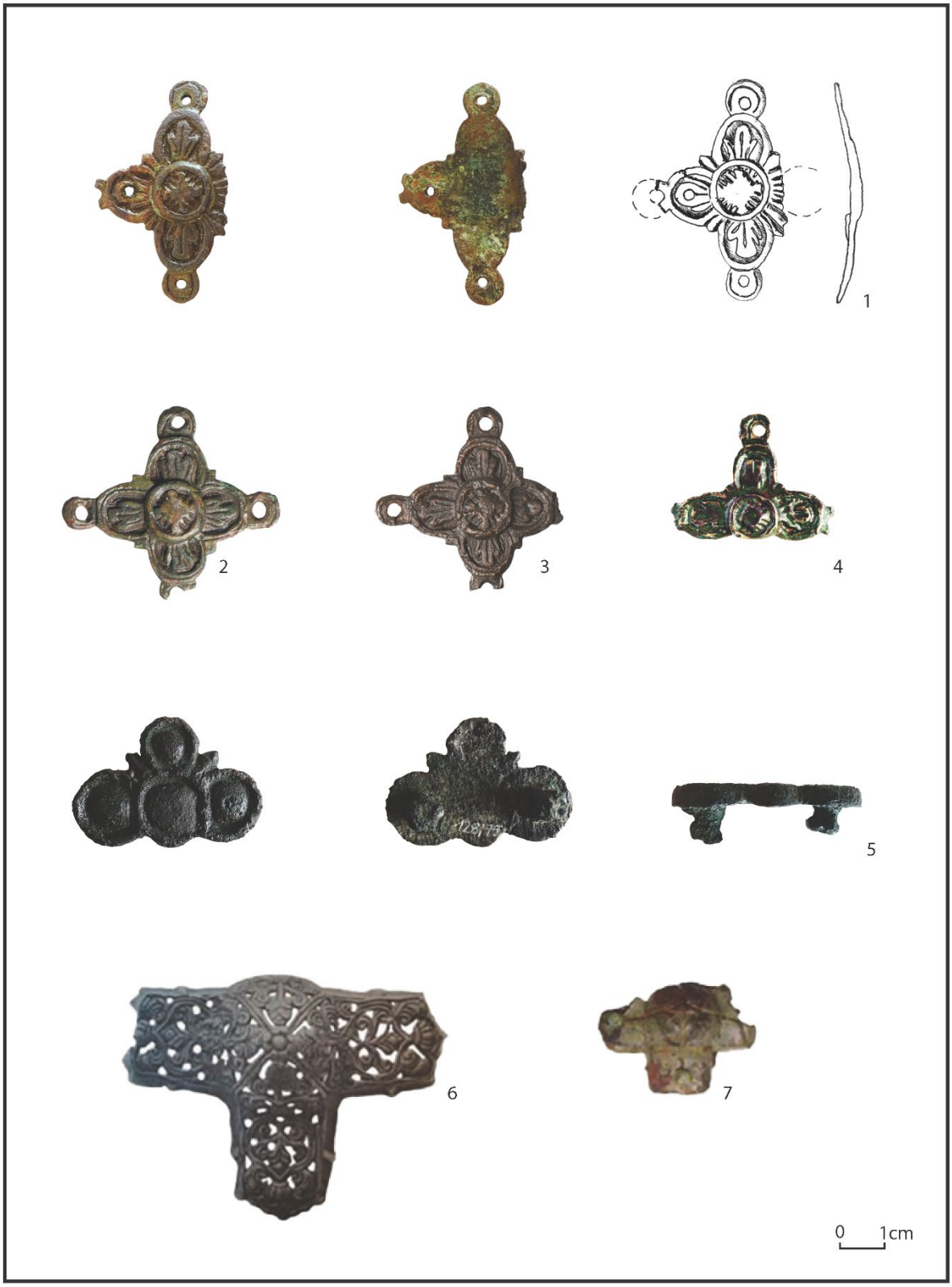

Tabl. 14.37 - Okucia krzyżowe i trójramienne. 1 - Lednicki kompleks osadniczy, (nr inw. C2-231-1), 2, 3 - Lutomiersk, 4 - Czermno, 5 - Ostrów Lednicki, (nr inw. 128/75), 6, 7 - Czernichów.

7.4.6 Okucie kwadratowe, nr inw. C2-305-4.

Nie ma pewności czy opisane dalej okucie należy łączyć z elementem rzędu końskiego, ponieważ mogło ono również stanowić element garnituru pasa, albo okucie jakiegoś innego przedmiotu (tabl. 14.38: 1). Niemniej jego wymiary są zbieżne z okładzinami ogłowi znanych z innych stanowisk archeologicznych i z tego powodu zdecydowałem się zamieścić opis tego zabytku w tym rozdziale.

Został on wykonany z brązu techniką odlewania i następnie pozłocony, na awersie widoczna jest dekoracja w postaci czterech rozstawionych symetrycznie palmetopodobnych wyobrażeń skupionych wierzchołkami wokół centralnego kręgu, dodatkowo w każdym z narożników znajduje się półkuliste zagłębienie. Druga strona przedmiotu pozostawała gładka, za wyjątkiem okalającego całość rantu oraz czterech rozklepanych nitów z podkładkami [Gardeła 2024b, s. 160-161].

Kwadratowe okucia pojawiają się w podziale typologicznym stworzonym przez Wasilija Novikowa, gdzie określane są jako typ DI, TI [Новиков 2009, s. 60].

Przedmiot odkryto w trakcie realizacji wspomnianego „Projektu Lednica"; jak odnotowano, pochodzi on z warstwy ornej.

Przejdźmy teraz do poszukiwanych przez nas aspektów chronologicznych i dotyczących rozrzutu zabytków. Aż trzy analogiczne zabytki zostały odnalezione w Gieczu, niestety wszystkie stanowią znaleziska luźne, co nie przybliża nas do precyzyjnych ustaleń w kwestiach chronologii. Odwrotnie przedstawia się kwestia proweniencji, gdyż omawiane okazy są niemal identyczne z lednickim znaleziskiem (tabl. 14.38: 2, 3, 4) [Gardeła 2024, w druku].

Tak bliskich analogii, jak znaleziska z Giecza, nie udało się odnaleźć w toku kwerendy źródłowej, jednak kwadratowe okucia elementów ogłowia znane są z licznych wczesnośredniowiecznych stanowisk europejskich.

Sześć blaszek odnaleziono w miejscowości Nikolskoje (obw. vologodzki). Cztery z nich wykonano z brązu (tabl. 14.38: 5), a dwie pozłocono (tabl. 14.38: 6) [Новиков 2009b, ris. 77: 2, 3]. Znaleziska tego typu znane są również z Gniezdowa, jak np. brązowa, pozłacana blaszka o wymiarach 1,3 × 1,3 cm, odnaleziona jeszcze w XIX wieku podczas prac prowadzonych przez Sizowa (tabl. 14.38: 7) [Новиков 2009b, s. 98, ris. 59: 1], a także z wielu innych stanowisk. Liczba kwadratowych nakładek z obszaru Rusi skatalogowanych przez Wasilija Wasiljewicza Nowikowa do 2009 roku wynosiła 876 egzemplarzy [Новиков 2009b, s. 100].

Tabl. 14.38 - Okucia kwadratowe. 1 - Lednicki kompleks osadniczy, (nr inw. C2-305-4), 2, 3, 4 - Giecz; 5, 6 - Nikolskoje, 7 - Gniezdowo, 8 - Borre, 9, 10 - Skopintul, 11 - Attuna, 12 - Ire, 13, 14 - Irzkapinis.

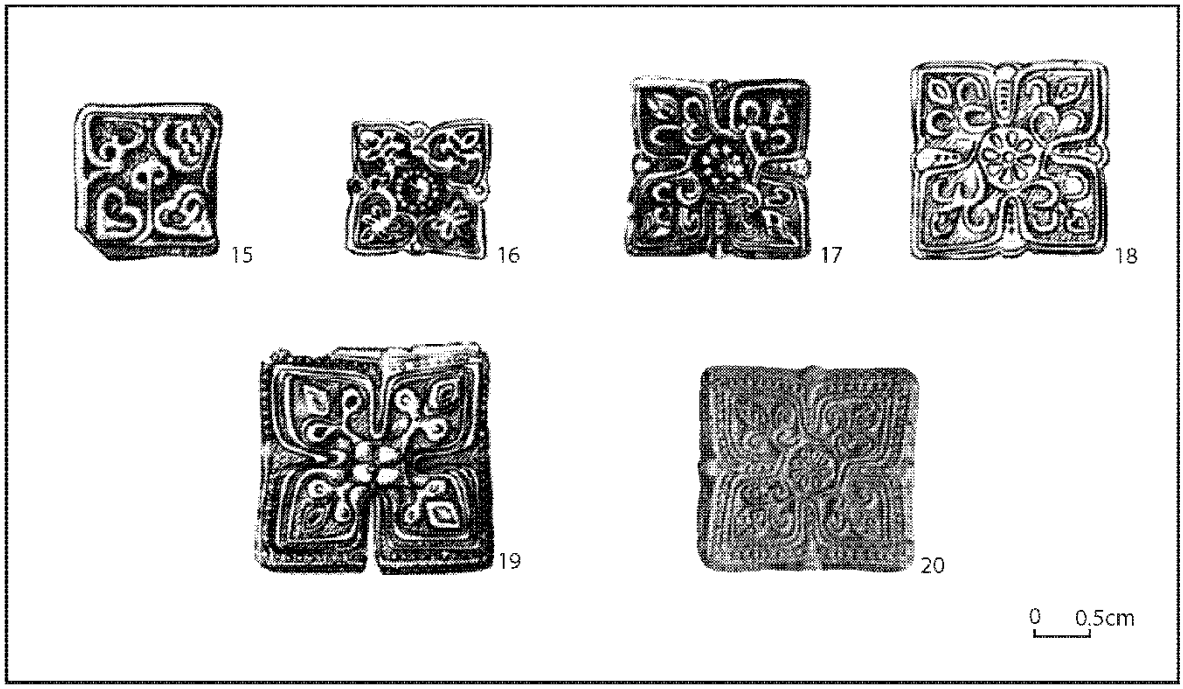

Tabl. 14.38 - Matryce do wykonywania okuć kwadratowych analogicznych do znaleziska z LKO, nr inw. C2-305-4; 15 - 19 - Biliar, 20 - Bułgar.

Kwadratowe blaszki wchodziły w skład ogłowia odnalezionego w Borre w Norwegii, datowane są na I poł. X wieku (tabl. 14.38: 8) [Müller-Wille 1986, 156, abb.2].

Aż 81 nakładek z czterema różnymi wątkami dekoracyjnymi znajdowało się na ogłowiu odnalezionym w Skopintull na wyspie Adelsö w Szwecji, datowanym na IX wiek (tabl. 14.38: 9–10) [Rydh 1936, s. 117–118], a 34 nakładki zachowały się na ogłowiu odkrytym w Attuna w tym samym kraju. Drugi szwedzki egzemplarz jest datowany na I połowę X wieku (tabl. 14.38: 11) [Andersson et al 1994, s. 58–59, fig. 2–3].

Na cmentarzysku w Ire (okr. Helbi) na Gotlandii, w pochówku 110, znajdowała się kolekcja dziewiętnastu kwadratowych nakładek (tabl. 14.38: 12) [Новиков 2009b, 13].

Brązowa, pozłacana, kwadratowa blaszka z przedstawieniem zoomorficznym została odnaleziona podczas poszukiwań prowadzonych z wykrywaczem metalu w Øster Norlunde Mat, w Danii. Niestety, jej chronologia nie jest jednoznaczna [samlinger.natmus.dk][94]

Kwadratowe okucia elementów ogłowia znane są z miejscowości Irzekapinis w obwodzie kaliningradzkim, gdzie odnaleziono pięć podobnych egzemplarzy. Na zewnętrznych powierzchniach trzech z nich widoczna jest dekoracja, która definitywnie różni się od zabytków

[94] https://samlinger.natmus.dk/mom/object/531401

lednickich (tabl. 14.38: 13, 14). Ich chronologia przypada na I poł. XI wieku [Kulakov 1990, s. 129, s. 138].

W naszych rozważaniach ciekawy trop stanowią metalowe matryce odnalezione w miejscowości Biliar i Bułgar, łączone z kulturą Bułgarów nadwołżańskich (tabl. 14.38: 15-21). Pochodzące stamtąd zabytki są datowane na X-XI wiek i posiadają wymiary oraz dekorację zbliżoną do znalezisk z Wielkopolski, jedyną różnicę stanowi kierunek ustawienia palmet [Рыбаков 1948, s. 304; Шарифуллин 1985, s. 97-99, pl. XXXVII].

Zebrany materiał obrazuje, że kwadratowe aplikacje rzemieni znane są z wielu miejsc Europy, oczywiście mowa tu o tych datowanych na okres wczesnego średniowiecza. Zabytki te znacząco różnią się od wielkopolskich znalezisk i w większości przypadków jedynie ich zarys zewnętrzny w kształcie prostokąta pozostaje cechą zbieżną. Z tego powodu trudno dopatrywać się innego miejsca produkcji omawianego zabytku niż lokalne. Duża liczba okuć prostokątnych, znanych z lepiej datowanych kontekstów, pozwala natomiast przyjąć jego wczesnośredniowieczną chronologię.

Podobnie jak w przypadku wyżej opisanego znaleziska, także ten egzemplarz należy uznać za dowód obecności lokalnej elity w lednickim kompleksie osadniczym.

7.4.7 Okucia krzyżowe lub T-kształtne z kulistą partią centralną, nr inw. MPP/A/98/35/2001 i 1/2023.[95]

Odmiennie, obcą proweniencję należy przypisać kolejnemu okuciu, odkrytemu podczas badań prowadzonych na cmentarzysku w Dziekanowicach. Posiada on formę krzyża z jednym ramieniem przedłużonym i zakończonym lancetowato. Pozostałe trzy mają formę prostokątną, niekiedy wręcz kwadratową, i cechują się symetrią, natomiast centralną część każdego z nich zajmuje półkoliste wybrzuszenie.

Zabytek to brązowy odlew, a na jego powierzchni znajduje się rozbudowany wątek ornamentacyjny. W partii centralnej widnieje motyw krzyża równoramiennego, a pomiędzy jego ramionami znajdowały się motywy okręgów i prostych linii. Na ramionach krzyża widnieją woluty lub esowate motywy. Długość okucia wynosi 4 cm, szerokość 3 cm, szerokość ramion 1 cm.

[95] Przedmiot na moment obecny znajduje się w procesie inwentaryzacyjnym i podany tutaj numer inwentarzowy jest tymczasowy.

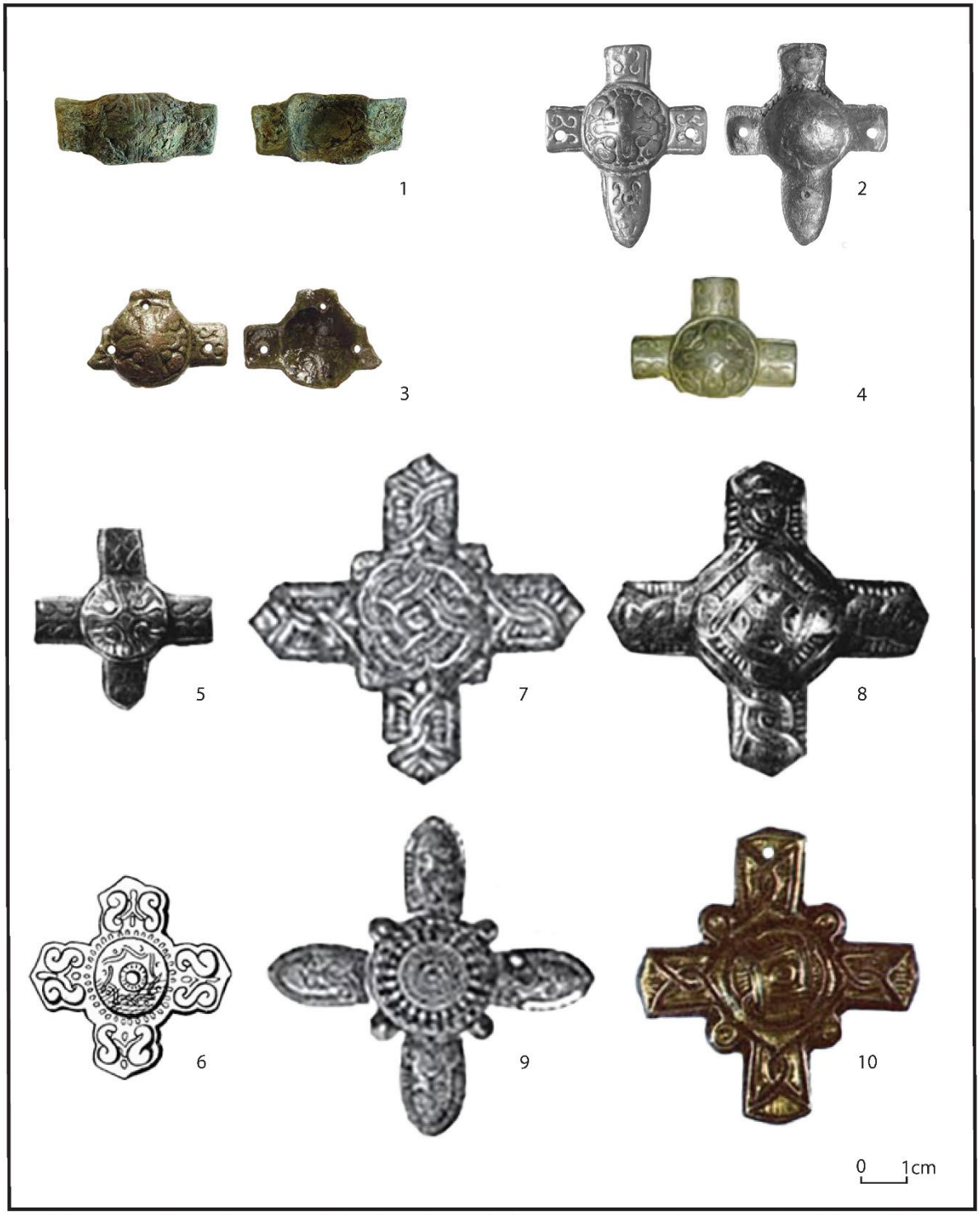

Tabl. 14.39 - Okucia krzyżowe lub T-kształtne z kulistą partią centralną. 1 - Lednicki kompleks osadniczy, 2 - Dziekanowice, nr inw. 35/2001, 3 - Stargard, 4 - Kijowski obw., 5 - Kamenka, 6 - Hersoniszczine, 7- Sarajly Kijat, 8 - Nowomichajlowka, 9 - Maksima Goryhogo, 10 - Nowo-Kamienki.

Bliźniacze okucie zostało odnalezione dwie dekady później podczas rozpoznania prowadzonego z użyciem wykrywacza metalu w trakcie realizacji „Projektu Lednica 2020". Ten

nowy zabytek zachował się fragmentarycznie i w obecnym momencie składa się z partii centralnej stanowiącej wycinek kuli i dwóch niekompletnych ramion. Również on został wykonany ze stopu miedzi w technice odlewania. Część zewnętrzną pokrywa identyczny ornament do opisanego powyżej, chociaż obecna kondycja znaleziska nie pozwala mieć pewności jaka była dokładnie forma dekoracji na ramionach [Gardeła 2024b, s. 161-162]. Całkowita rozpiętość okucia to 3 cm x 1,2 cm, grubość to natomiast 0,2 cm.

Typologicznie zabytki pasują do typu I, odmiany 5, w podziale zaproponowanym dla zabytków z Polski [Gardeła, Kajkowski 2023, s. 165] i do grupy F.IV.A, T2 w podziale Vitalija Novikowa [Новиков 2009b, s. 42].

Z ziem polskich pochodzi jeszcze jedno analogiczne znalezisko, odnalezione w Stargardzie [Janowski 2016, s. 213-217]. Większość podobnych zabytków wystąpiła na obszarach położonych na wschód i na południe od państwa Piastów. Najbliższą analogię stanowi znalezisko z obwodu kijowskiego, niestety nieposiadające ścisłego kontekstu archeologicznego (tabl. 14.39: 4) [Кайль 2006, s. 99].

Znane są one z pochówku zlokalizowanego w miejscowości Kamenka (obl., Ukraina) datowanego na X-XI wiek i łączonego z kulturą materialną koczowników (tabl. 14.39: 5) [Кирпичников 1973: 28; Орлов 1984: 38; Платнёва 2003: 101; Janowski 2016: 215]. Kolejny zbieżny wyrób pochodzi z Hersoniszcziny (tabl. 14.39: 6) [Кирпичников 1973, s. 55, ris. 13]. Bardziej odległe wyroby, jednak powielające podobną ideę estetyczną, zostały odnalezione na stanowisku Sarajly Kijat (tabl. 14.39: 7) [Кирпичников 1973, s. 192, ris. 62], Nowomichajlowka (Majachka, obl. Chersońska) datowany na X-XI wiek (tabl. 39: 8) [Толочко 1999, 69] oraz Maksima Goryhogo na Zaporożu, również z tego okresu (tabl. 14.39: 9) [Толочко 1999, s. 72]. Na XI stulecie datowany jest egzemplarz z Nowo-Kamienki (obw. chersoński) (tabl. 14.39: 10) [Кубышев 1982, s. 240, s. 241, s. 243].

Chronologia zabytków analogicznych, jak i datowanie cmentarzyska w Dziekanowicach, pozwala przyjąć, że oba wielkopolskie zabytki powstały i były użytkowane gdzieś na przestrzeni X i XI wieku. Ich cechy formalne oraz wątki ornamentacyjne pozwalają uznać je za wyroby obcego pochodzenia związane ze światem koczowniczym, głównie z obszarem na północ od Morza Czarnego.

W dalszych rozważaniach, oprócz kwestii administracyjnych, zabytek będzie przydatny w części dotyczącej powiązań handlowych i wymiany.

7.5 Okucia języczkowate z lednickiego kompleksu osadniczego.

7.5.1 Okucie języczkowate z kwadratowym zakończeniem, nr inw. MPP/A/80/33/95.

Następną kategorię znalezisk, które można łączyć z elementami rzędu końskiego, ewentualnie garniturem pasa, stanowią okucia końca rzemieni, określane jako języczkowate. Pierwsze prezentowane tutaj znalezisko w rzucie z góry składa się z dwóch części: łezkowatej bazy i kwadratowego zakończenia (tabl. 14.40: 1). Zewnętrzna powierzchnia całego zabytku została pokryta inkrustacją ze srebrnego drutu, która tworzy jednolite pole obwiedzione

Tabl. 14.40 - Okucia języczkowate i analogiczne dekoracje na wczesnośredniowiecznych wyrobach. 1 - Ostrów lednicki (nr inw. 33/95), 2 - Ostrów Lednicki (nr inw. 127/04), 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10 - Ciepłe, 6 - Gniezno

bordiurą, gdzie ta ostatnia posiada formę drabinki lub płotku. Taki sam ornament odnajdujemy zarówno na elemencie kwadratowym, jak i łezkowatym. Powierzchnia wewnętrzna, czyli ta która zapewne przylegała do skórzanego rzemienia, pozostawała niezdobiona. Poprzez łezkowatą część był wybity otwór, przez który przechodził zachowany do tej pory nit.
Całkowita długość okucia wynosiła 4,5 cm, szerokość od 0,8 do 1,4 cm. Kwadratowa część posiadała długość boku 1,4 cm.
W istniejących typologiach nie natrafiono na zaszeregowanie takiego rodzaju zabytków do konkretnej rodziny, funkcjonują one w takim wypadku poza wydzielonymi seriacjami i być może w przyszłości zostaną włączone w ramy jakieś klasyfikacji. Ponieważ podział stworzony przez Vasilija Novikowa posiada charakter otwarty, zabytek można zaliczyć w obrębie jego typologii jako DII TIS [Новиков 2009b, ris.68]
Zabytek został odnaleziony podczas prac wykopaliskowych prowadzonych w 1995 roku.

Na stanowisku w Ciepłem, podczas eksploracji grobu 35, archeolodzy natknęli się na trzy żelazne okucia pokryte srebrną inkrustacją analogiczną do lednickiego znaleziska [Gardeła, Kajkowski, Ratajczyk, Wadyl 2019, s. 160]. Posiadały one zbliżony kształt, w którym zwieńczenie stanowił prostokąt przechodzący w formę trapezoidalną i zakończony wachlarzowato (tabl. 14.40: 3–5) [Gardeła 2024b, s. 164].
Następne znalezisko znane jest z Gniezna i posiada dolną część prostokątną, ale zawiniętą w tubę. Dalej kształt zabytku jest języczkowaty i zwieńczony okręgiem z otworem na nit (tabl. 14.40: 6) [Kostrzewski 1939, Gardeła 2024b, s. 165].
Dwa zbliżone okucia pochodzące z Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu również mogą należeć do tej kategorii [Pankiewicz 2023, s. 240 i s. 274, Gardeła 2024b, s. 165].

Kształt lednickiego okucia i jego dekoracja nie posiadają analogii poza obszarem Słowiańszczyzny zachodniej, i z tego powodu, wydaje się uzasadnionym uznać jego lokalne pochodzenie. Zarazem datowanie analogicznych wyrobów z Ciepłem, zarówno okuć języczkowatych, jak i rozdzielaczy krzyżowych ze zbieżną dekoracją, pozwalają przyjąć ich chronologię na X i XI wiek (tabl. 14.40: 7-10). Zarazem mogą to dodatkowo potwierdzać znaleziska z Wrocławia z początku XI stulecia.

7.5.2 Okucie języczkowate z okrągłym zakończeniem, nr inw. MPP/A/111/127/04.

Kolejne języczkowate okucie również składało się z dwóch części, trapezowatej bazy oraz kolistego zwieńczenia (tabl. 14.40: 2). W przekroju było ono płaskie. Wykonano je z żelaza i ozdobiono inkrustacją ze srebrnych oraz miedzianych drutów. Wątek zdobniczy jest bardzo podobny do tego znajdującego się na opisanym powyżej zabytku. Tak samo większość powierzchni została pokryta platerunkiem, tworząc jednolitą srebrną przestrzeń z analogicznie zamkniętą ramką. Tym razem jednak owa bordiura wykonana jest z miedzi i uzupełniona srebrnymi elementami. Na rewersie nie zarejestrowano żadnych śladów, które wskazywałyby na sposób mocowania nakładki do powierzchni. Jak zauważa Leszek Gardeła:

> *Na rewersie brak jest dekoracji oraz ewidentnych śladów po nitach, co może być efektem korozji i/lub konserwacji. Alternatywnie nity mogły się odłamać, albo okucie przyczepione było do skóry za pomocą jakiegoś lepiszcza* [Gardeła 2024b, s. 168].

Całkowita długość przedmiotu wynosiła 3,7 cm, szerokość wacha się pomiędzy 0,5 a 1,2 cm, grubość to 0,2 cm. Zabytek został odnaleziony w 2004 roku.

Do tej pory nie zostały opisane w literaturze archeologicznej przedmioty w 100% powielające formę oraz technikę wykonania zabytku lednickiego, a najbliższe analogie zostały przedstawione powyżej Na tej podstawie możemy założyć lokalne pochodzenie zabytku oraz jego X- lub XI-wieczną chronologię. [Gardeła 2024b, s. 164, 168].
Jak cała seria opisanych powyżej znalezisk, tak i to wskazuje nam na obecność w lednickim kompleksie osadniczym elit oraz na pojawienie się wysokiej klasy wyrobów jubilerskich wytwarzanych w środowisku słowiańskim.

7.5.3 Okucie języczkowate z dwiema wypustkami, nr inw. C2-223-8.

Kolejne języczkowate okucie posiada kształt zbliżony do trójkąta ostrokątnego, równoramiennego o podstawie węższej aniżeli jego boki, w przekroju jest natomiast płaskie. U podstawy tego trójkąta znajdują się dwie wypustki flankujące otwór na nit, a drugi otwór znajduje się po przeciwległej stronie, tak jakby u szczytu trójkąta. Okucie zostało wykonane ze stopu miedzi i pozłocone.

Sporządzający przedmiot rzemieślnik ozdobił jego awers za pomocą puncy w postaci kropek. Układają się one w kształt przywodzący na myśl podwójną helisę, albo łańcuch złożony z trzech ogniw. Druga strona pozostała zupełnie gładka. Całkowita długość nakładki to 4,2 cm, jego szerokość u podstawy trójkąta to 1,2 cm, a przy wierzchołku 0,4 cm, ważył 1,35 grama [Gardeła 2024b, s. 164-168].

Tabl. 14.41 - Okucie języczkowate z dwiema wypustkami, (nr inw. C2-223-8).

Brak analogicznych zabytków nie pozwala na zaszeregowanie egzemplarza do istniejących typologii. Można go uznać za typ DII TIS we wspomnianej już seriacji Vasilija Novikowa [Новиков 2009b, ris.68].

Niniejsza aplikacja wzbogaciła kolekcję Muzeum Pierwszych Piastów również podczas „Projektu Lednica", więc pochodzi z warstwy ornej, co na pewno nie pomaga w prześledzeniu kwestii chronologicznych czy dotyczących pochodzenia.

Sama technika zdobnicza, wykorzystane materiały, jak i wielkość przedmiotu nie wykluczają okresu jego użytkowania w przedziale chronologicznym objętym w tym opracowaniu. Zbieżny ornament znajdujemy na okuciu pochewek noży z Dziekanowic z grobu 29/03 i 43/17 [Wrzesieński, 2016, tabl. 57; Wrzesieński, 2019, tabl. 191] oraz, dość podobny, na zabytku z grobu 72/06 [Wrzesieński 2019, tabl 148]. Sugeruje to, że analogii można poszukiwać wśród miejscowych wyrobów (tabl. 14.41). Zarazem wskazują na wczesnośredniowieczną chronologię zabytku.

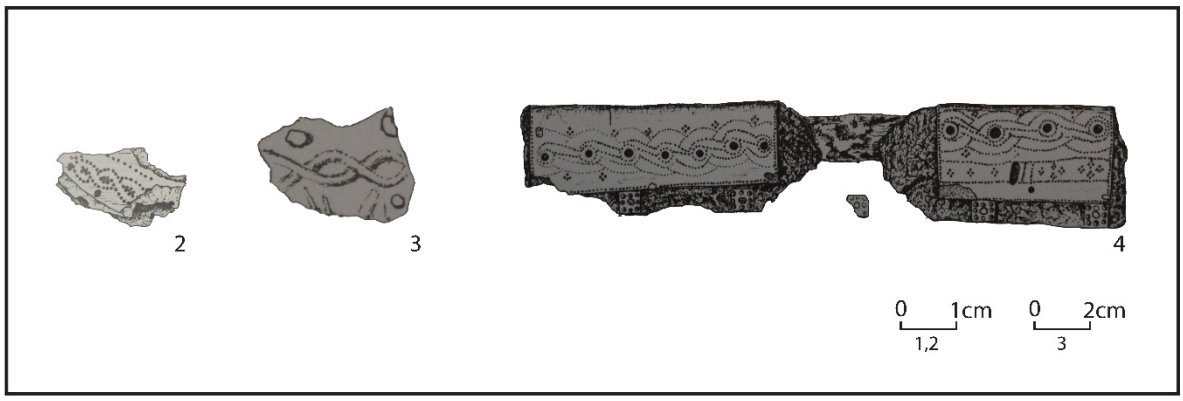

Tabl. 14.41 - Okucia pochewek noży z ornamentem helisy z Dziekanowic 22. 2 - grób 29/03, 3 - grób 47/13, 4 - grób 72/06

7.5.4 Okucie z zawiasami, nr inw C2-238-217.

Do wyjątkowo rzadkich znalezisk należy okucie o nieregularnym kształcie, który można opisać jako zbliżony do trapezu lub przypominający trzystopniową piramidę (tabl. 14.42: 1). Najlepiej jednak przyjąć, że zabytek jest nieregularny, aczkolwiek z wyraźną osią symetrii. Cechę wyjątkową stanowią dwie wypustki znajdujące się u podstawy „trapezu", które mogą stanowić część zawiasu. Są one zawinięte w tuby, przez które mógł być zamocowany drut spajający element z drugą, nieznaną częścią zabytku.

Powierzchnia zewnętrzna jest zdobiona ornamentem; w jej centralnej części widoczne są trzy kropki otoczone wielościennymi zagłębieniami – górne ma kształt kwadratu, natomiast dolne stanowią nieregularne wielościany. Pozostałą przestrzeń wczesnośredniowieczny jubiler pokrył dość gęsto ornamentem puncowanym, w postaci ściśle przylegających do siebie kręgów. W aplikacji zostały wymodelowane trzy otwory, służące do przełożenia nitów. Dwa znajdują się w pobliży wspomnianych wpustek-zawiasów, jedno po przeciwległej stronie.

Aplikacja została odlana ze stopu miedzi i pozłocona. Jej długość wynosiła 3 cm, szerokość to, ważyła 3,1 grama [Gardeła 2024b, s. 164, s. 168-169].

Nie będzie zaskoczeniem, że taki zabytek nie znajduje miejsca w istniejących podziałach typologicznych, skoro już samo określenie jego funkcji stanowi pierwszy dylemat. Jeżeli jest on pozostałością jednego ze znanych okuć języczkowatych z zawiasami, to można go zaliczyć do grupy DIIIC T1S1a w systematyzacji Vasilija Novikova [Новиков 2009b, s. 73].

Leszek Gardeła dostrzega pewne zależności pomiędzy tym znaleziskiem a zakończeniami pasków ostróg znalezionych w Ciepłem i Lutomiersku. Rzeczywiście, pewne

podobieństwa w kompozycji są zauważalne [Jażdżewski 1951, s. 108; Gardeła, Kajkowski, Ratajczyk 2019; Gardeła, Kajkowski, Ratajczyk, Wadyl 2019].

Tabl. 14.42 - Okucia z zawiasami. 1 - Lednicki kompleks osadniczy, nr inw C2-238-217, 2 - Ciepłe, 3 - Velds, 4 - Riazań, 5, 6 - Sarajly Kijat, 7 - Maksima Gorkovo, 8 - Nowo-Kamienki, 9 - Gniezdowo, 10 - Krutik, 11 - Dunajovice, 12, 13 - Pohorelice.

Wspominany autor zwrócił również uwagę na dekorację końskiego ogłowia odnalezionego w Velds w Danii, gdzie dwie aplikacje posiadały uszka, bądź zawiasy, przez które przeciągnięto drut do podwieszenia dzwoneczka (tabl. 14.42: 3) [Brøndsted 1936; Pedersen 2014a: Pl. 34-35, Gardeła 2024, s. 12 w druku]. Być może mamy tu do czynienia z podobnym zastosowaniem. Jest to kolejny przedmiot odnaleziony podczas prac poszukiwawczych prowadzonych w ramach „Projektu Lednica", a zatem również to znalezisko pochodzi z warstwy ornej.

Następne okucia ogłowia posiadające zawiasy pochodzą z miejscowości Sarjaly Kijat na Ukrainie i należy je łączyć z kulturą materialną koczowników (tabl. 14.42: 5, 6) [Кирпичников 1973, ris. 62]. Podobna sytuacja dotyczy zabytków z Maksima Gorykogo (obw. zaporożski) wchodzących w skład rozbudowanego końskiego ogłowia z X i XI wieku (tabl. 42: 7) [Tolochko 1999, s. 72] i następnego zabytku z Nowo-Kamienki (tabl. 42: 8) [Новиков 2009, ris. 18].

Z obszarów położonych na północ od stepu nadczarnomorskiego, a mianowicie z okolic Riazani (obw. riazański) w Rosji, pochodzi nakładka o kształcie prostokąta z otworem na nit i z dwiema identycznymi wypustkami jak w znalezisku z Lednicy (tabl. 42: 4). Zabytek zapewne również stanowi fragment okucia z zawiasem [Новиков 2009b, 100, ris. 61: 15].

Bardzo ciekawe okucie z zawiasami, będące elementami ogłowia końskiego, stanowią wyobrażenia zoomorficzne z łbem bestii. Najznamienitszy przykład odnaleziono w Gniezdowie (tabl. 42: 9), a kolejne, analogiczne do niego wyroby, w miejscowości Krutik, Крутик, (obw. belooziero Белоозеро) (tabl. 42: 10), Belkovo III – Бельково III (obw. nowogoroskij Новгородская обл.), Schugor'; Шугорь (obw. jarosławskij; Ярославская обл.) oraz dwa luźne znaleziska, o których wiadomo tyle, że pochodzą z obwodów wologodskiego (Вологодская обл.) i kurskiego (Курская обл.) [Новиков 2009b, s. 73].

Wymieniając wczesnośredniowieczne, brązowe zabytki zaopatrzone w element zawiasów nie sposób wspomnieć o znaleziskach z obszaru Wielkich Moraw, określanych jako okucia heszthelyského typu, pochodzące na przykład z Dolnych Dunajovic (s.o. Mikulov) (tabl. 42: 11), lub Pohorelic (tabl. 42: 12, 13) [Poulik 1948, tabl. LXXV: 1, LXXVI: 1]

Znikoma ilość znalezisk tego rodzaju nie daje nam możliwości przeprowadzenia dokładnych ustaleń odnośnie proweniencji, jak i sama interpretacja funkcji znaleziska nie jest jednoznaczna. Jest to jednak przedmiot wykonany ze szlachetnego metalu, zdobiony, o wyjątkowej formie. Na tej podstawie wydaje się słusznym łączyć go z elitami ówczesnego społeczeństwa. Obecność w europejskich materiałach archeologicznych okuć z zawiasami,

datowanych na X i XI wiek, pozwala umieścić analizowany zabytek w interesującym nas horyzoncie chronologicznym..

7.5.5 Okucie języczkowate z trójlistnym zakończeniem, nr inw. MPP/A/109/160/03.

Ostatnie okucie języczkowate podłużnej formy posiada z jednej strony trójlistne zakończenie, z drugiej znajdują się dwa głębokie i wąskie wcięcia. Jego zewnętrzna powierzchnia jest silnie profilowana i składa się z rzędu zgrubień w kształcie litery V ściśle przylegających do siebie. Zabytek został odlany ze stopu miedzi i następnie pokryty złotem.
Do jego odkrycia doszło w 2003 roku podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na podgrodziu (stan. 2), na północny-wschód od przyczółka mostu zachodniego.
Znalezisko jest unikatowe i nie udało się odnaleźć do niego bezpośrednich analogii, z tego powodu można założyć, że być może stanowi wyrób lokalny.

Tabl. 14.42a - Okucie języczkowate z trójlistnym zakończeniem, nr inw. MPP/A/109/160/03.

7.6 Sprzączki do ostróg z lednickiego kompleksu osadniczego

7.6.1 Sprzączka do ostrogi, *nr inw. MPP/A/126/19/07.*

Pierwszy z zabytków tej kategorii posiada w rzucie od góry formę łezki zwieńczonej kulką na wierzchołku. Po przeciwległej stronie znajduje się spiczasta wypustka. Przedmiot jest ażurowy i prawdopodobnie przez otwór przechodził pasek ostrogi, spinany za pomocą wystającego na wierzchołku łezki trzpienia. Przedmiot wykonano ze stopu miedzi i możliwe, że pozłocono, jego długość wynosi 3 cm, szerokość max. 1,5 cm, grubość to 0,2 cm.

Zabytek został odnaleziony podczas wykopalisk archeologicznych prowadzonych na podgrodziu na Ostrowie Lednickim w 2007 roku. Pochodzi on z warstwy II_2, co niestety nie uściśla jego chronologii.

Sprzączki ostróg nie należą do najpowszechniejszej kategorii zabytków. Zbliżone okazy do lednickiego znane są z terenów dzisiejszej Ukrainy oraz Szwecji. Skandynawski zabytek posiada rozbudowaną dekorację i został odnaleziony na Gotlandi w miejscowości Grotlingbo, Barshalder (tabl. 43: 2) [Thunmark-Nylen 1995, abb.79]. Znalezisko z Sarajly-Kijat (Ukraina) jest bardziej zbliżone do lednickiego okazu ze względu na brak zdobień, jednak odróżnia się od niego kształtem ósemkowym. (tabl 43: 3) [Кирпичников 1973, 198, ris.62].
Tak jak w przypadku okucia z zawiasami, tak i tutaj mamy do czynienia z podobną sytuacją przy ustalaniu miejsca jego powstania. Ze względu na zbyt małą próbę należy uznać, że na obecnym etapie nie jest ono możliwe do określenia. Wskazuje jednak na horyzont przedmiotów krążących wewnątrz diaspory wikińskiej bądź szerzej — w obiegu we wczesnośredniowiecznej Europie. Znalezisko, podobnie jak wszystkie omawiane w tym rozdziale, świadczy o obecności w lednickim kompleksie osadniczym elitarnych jeźdźców.

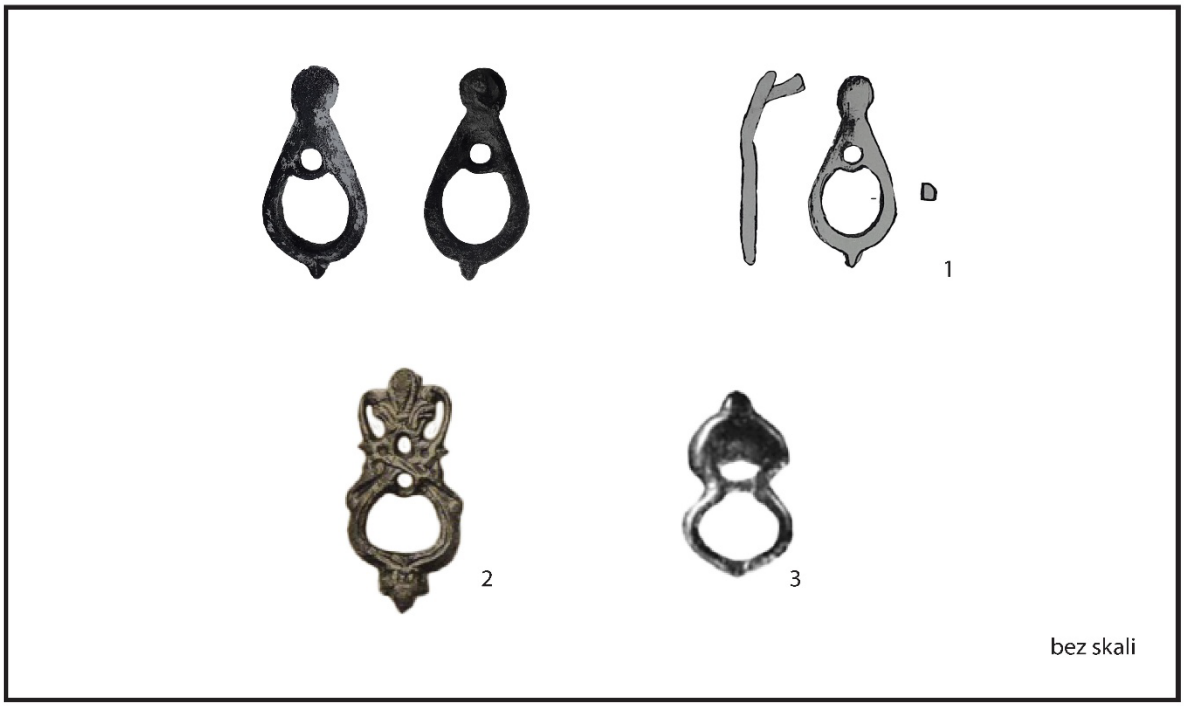

Tabl. 14.43 - Sprzączki do ostróg. 1 - Ostrów Lednicki nr inw. 19/07,
2 - Ksp. Grotlingbo, Barshalder, 3 - Sarajly-Kijat .

7.6.2 Okucie ornitomorficzne, nr inw. C2-282-38.

Drugi zabytek, który możliwe że stanowił sprzączkę do ostrogi, posiadał formę ornitomorficzną (tabl. 44: 1). Również odlano go ze stopu miedzi i pozłocono. Gdy spoglądamy na niego z góry widzimy wyobrażenie ptaka z wyraźnie zaznaczonym ogonem, dekorowanym korpusem ze skrzydłami i schematycznie wykonaną głową, będącą zarazem haczykiem służącym do spięcia paska ostrogi, oczywiście jeśli przyjmiemy taką interpretację funkcjonalną. Jak zauważa Leszek Gardeła, w oba skrzydła zostały wpisane inne ptasiopodobne wyobrażenia [Gardeła 2024a, s. 97]. Dolna strona zabytku jest gładka i wklęsła, znajdują się na niej dwa nity, które służyły do połącznia z rzemieniem. Długość sprzączki to 2,8 cm, szerokość 1,3 cm, a grubość 0,2 cm.

Zabytek został namierzony podczas prac poszukiwawczych prowadzonych w ostatnich latach (2020-2023) w trakcie realizacji „Projektu Lednica", którego kierownikiem był Andrzej Kowalczyk. Sprzączka pochodzi z warstwy humusu.

Na moment obecny nie istnieje w literaturze przedmiotu systematyzacja tej kategorii zabytków, która zapewne ułatwiłaby poszukiwania związane z interesującymi nas zagadnieniami chronologii i proweniencji. W tej sytuacji przejdźmy do wymienienia znalezisk analogicznych, które dopiero co zostały zebrane i opublikowane [Gardeła 2024a, s. 97-98].

W odległym o zaledwie 20 km Gieczu pozyskano dwa ornitomorficzne zapięcia (tabl. 44: 2, 3) [Gardeła 2024a, s. 97]. Następne pochodzi z Wolina (tabl. 44: 4) [Jankowski 2014, s. 27, 32], a kolejne z basenu Morza Bałtyckiego — z Døvregård na wyspie Bornholm (tabl. 44: 5) [Gardeła 2024a, s. 97]. Wszystkie zabytki posiadają zbliżone wymiary, ornamentykę i sposób mocowania. Leszek Gardeła sugeruje nawet, że mogły one powstać w tym samym warsztacie czy według tego samego, ściśle przestrzeganego kanonu. Zauważa też, że nie tylko rozrzut znalezisk, ale również styl dekoracji wskazuje na ich zachodniosłowiańską proweniencję [Gardeła 2024a, s. 98]. Za lokalnym pochodzeniem będą przemawiać również kolejne znaleziska ornitomorficznych okuć znane z Lutomierska [Jażdżewski 1951; Gardeła 2024a, s. 98] i Ciepłem (tabl. 44: 6, 7) [Ratajczyk 2013; Gardeła, Kajkowski, Ratajczyk 2019; Gardeła, Kajkowski, Ratajczyk, Wadyl 2019].

Na potrzeby naszych rozważań możemy przyjąć, że zabytek jest wyrobem lokalnym i to charakterystycznym dla obszaru odnalezienia, a jego chronologia przypada na interesujący nas czas. Niniejsza sprzączka dostarcza informacji o pobycie w lednickim kompleksie osadniczym elity społecznej, a jej sposób wykonania i użyte materiały sugerują, że mamy tutaj do czynienia z najbogatszymi osobistościami w państwie.

Tabl. 14.45 - Okucia ornitomorficzne. 1 - Lednicki kompleks osadniczy, nr inw. C2-282-38, 2, 3 - Giecz, 4 - Wolin, 5 - Døvregård, 6, 7, 8 - Mikulčice, 9 - Modrá.

Zanim przejdziemy do podsumowania tej części rozprawy zatrzymajmy się na chwilę przy wątku, który wydaje się niezwykle ciekawy w kontekście morawskiej hipotezy pochodzenia przodków elit piastowskich [Urbańczyk 2012]. Mianowicie, jak zauważył Leszek Gardeła [2024a, s. 99], zapinki do ostróg w kształcie ptaka znane są z cmentarzysk wielkomorawskich i wymienia tutaj odkrycia z Mikulčice „Tešičké" [Kouřil 2017, s. 341], Mikulčice „Valy" [Kouřil 2017, s. 339-340, s. 343, s. 346] oraz Modrá u Velehradu [Galuška 2017, s. 53] (tabl.

44: 8, 9). Zwraca również uwagę, że motyw ptaka dość często pojawia się wśród dekorowanych przedmiotów należących do wielkomorawskiej kultury materialnej (tabl. 42: 12) i poddaje pod dyskusję możliwość przejęcia tego wątku ornamentacyjnego przez elity piastowskie [Gardeła 2024a, s. 99].

7.7 Podsumowanie

Przeprowadzona analiza 53 zabytków interpretowanych jako pozostałości elementów oporządzenia jeździeckiego dała asumpt do uznania LKO za ważny ośrodek władzy we wczesnym średniowieczu. Lista przedmiotów tej kategorii może zostać rozszerzona o cztery kolejne, których analiza została przeprowadzona w rozdziale 4 *Dewocjonalia* (4.4.1 Okucie, nr inw. MPP/A/8/151/66) oraz w rozdziale 5 *Ozdoby* (5.1 Aplikacja tarczowata, nr inw. MPP/A/34/13/II/85; 5.3 Aplikacja, nr inw. MPP/A/54/92/90; 5.4 Aplikacja, nr inw. MPPPG/A/1998:5/698/600). Motywy zdobnicze oraz forma artefaktów pozwala na postawienie hipotezy, że większość z nich powstała lokalnie i ewentualnie była inspirowana „ogólnoeuropejską modą". Wyodrębnienie wytworów obcych warsztatów nie jest jednoznaczne i jako takie mogą być traktowane trzy okucia rzemieni ogłowia. Dwa z nich stanowią rozdzielacze z wypukłą partią centralną (7.4.7 Okucia krzyżowe lub T-kształtne z kulistą partią centralną, *nr inw. MPP/A/98/35/2001 i 1/2023)*, jedno aplikacja opisana w rozdziale dotyczącym ozdób (5.4 Aplikacja *nr inw. MPPPG/A/1998:5/698/600)*. We wszystkich przypadkach widoczne jest pokrewieństwo do wyrobów odnajdywanych na obszarach stepowych.

Wszystkie sześć strzemion wydaje się posiadać lokalny charakter, podobnie jak siedemnaście odnalezionych ostróg i ich fragmentów. Dwudziestu sześciu pozostałości wędzideł również nie można wiązać z produktami warsztatów nielokalnych; przeciwnie – odlana z brązu pobocznica mocno argumentuje ich miejscową proweniencję. Pozostałości okuć ogłowia są bardziej zróżnicowane. Oprócz wspomnianych dwóch zabytków znajdujących analogie w przedmiotach wytwarzanych przez mieszkańców wczesnośredniowiecznego stepu, w lednickim zbiorze występują także unikaty, czyli okazy nieposiadające ścisłych odpowiedników. Ich cechy stylistyczne – przede wszystkim formy dekoracji – sugerują, że mogły powstawać w warsztatach zachodniosłowiańskich.

Warto zwrócić uwagę, że kontekst znalezisk jest zróżnicowany. Większość z nich pochodzi z ciągłych warstw kulturowych zalegających zarówno na Ostrowie Lednickim, jak i wzdłuż brzegów jeziora. Bardzo często natrafiano na nie w humusie i podglebiu, co w pewnym stopniu

świadczy o ich dużej ilości na omawianym obszarze. Jedna para ostróg pochodzi z grobu przebadanego w 2003 roku na stanowisku w Dziekanowicach 22, natomiast dwadzieścia cztery znaleziska podjęto z jeziora Lednica.

8. Surowiec importowany.

Zbiór zabytków, który może rzucić nieco światła na interesujący nas aspekt roli i znaczenia lednickiego kompleksu osadniczego stanowią przęśliki, osełki oraz koraliki, a precyzując surowiec, z którego zostały one wykonane. Nie występuje on lokalnie, co wskazuje na powiązania handlowe, natomiast nagromadzenie zabytków może świadczyć o intensywności tej wymiany.

W tej części pracy nasza uwaga zostanie przeniesiona na przęśliki wykonane z czerwonego łupku i osełki fyllitowe. Ostatnią grupę stanowią koraliki z kamieni, zarówno szlachetnych, jak i półszlachetnych. Zostanie tutaj zarysowany stan naszej wiedzy o tych przedmiotach, następnie dokonam prezentacji zabytków odnalezionych w lednickim kompleksie osadniczym, a na koniec zaakcentuję wnioski dotyczące ich proweniencji. Kwestie interpretacyjne zostały zamieszczone w drugiej części rozprawy.

8.1 Przęśliki z czerwonego łupku.

Dla osoby zainteresowanej tematyką wczesnego średniowiecza może być zaskakujące użycie określenia *czerwony łupek*, co jednak było zabiegiem celowym. W literaturze przedmiotu można zetknąć się powszechnie z pojęciami *łupek wołyński* lub *owrucki* używanymi do kamiennych przęślików tego koloru. Niestety, bez przeprowadzenia badań materiałoznawczych nie można mieć pewności co do pochodzenia surowca.

Wdrożenie określenia *wołyński* i *owrucki* wynika, jak się wydaje, z historii badań. W XIX wieku nie podejrzewano, że może istnieć wiele wychodni tego rodzaju kamienia. Dlatego zaraz po zidentyfikowaniu pierwszych złóż na Wołyniu, a dokładniej w okolicy miasta Owrucz, przyjęto, że wszystkie wyroby pochodzą właśnie stamtąd. Pozostaje jednak pytanie: w jaki sposób i kiedy sformułowano taką interpretację?

Zainteresowanie różowym/czerwonym kamieniem, z którego zbudowane były niektóre elementy monumentalnych kijowskich i czernichowskich budowli, skłoniły XIX-wiecznych badaczy do rozpoczęcia poszukiwań miejsca ich pochodzenia. Pierwsze ustalenia w tym temacie związane są z postacią Godfryda Ossowskiego, który w latach 70. XIX wieku zidentyfikował stanowiska obróbki takiego kamienia w pobliżu miasta Noryńsk. Na podstawie zabranych tam

materiałów zaproponował on pierwszą rekonstrukcję procesu wytwarzania przęślików [Оссовський, 1878б].

Jeszcze w tym samym stuleciu i na początku następnego, kolejni naukowcy zainteresowali się niniejszą tematyką. Na grzbiecie owruckim zbadano stanowiska przemysłowe. Badania prowadził V. B. Antonovych oraz ekspedycja Muzeum Gorodeckiego pod kierunkiem barona F. R. Steingela [Антонович 1893, s. 22; Томашевський, Павленко, Петраускас 2003, s. 132].

Na początku XX wieku obszar Owrucza stał się przedmiotem badań P.A. Tutkovskiego. Opisał on budowę geologiczną i geomorfologiczną grzbietu i równocześnie zarejestrował informacje dotyczące historii, archeologii, etnografii i natury tego miejsca. Jest on także pierwszą osobą, która odnotowała obecność średniowiecznych kamieniołomów z miejscowościach Rovky, w pobliżu wsi Khlupliany i Nahoryany [Тутковский 1915, s. 183-187].

Podsumowania stanu wiedzy zarówno o przęślikach, jak i o przemyśle kamiennym z Owrucza, dokonał w 1948 roku Sowiecki uczony, rektor uniwersytetu im. Łomonosowa w Moskwie, Borys Rybakov, popularyzując tym samym zagadnienie wydobycia i produkcji przedmiotów z łupku wołyńskiego [Рыбаков 1948, s. 188-202].

Dało to asumpt dla pojawienia się kolejnych artykułów o wyjątkowych zabytkach tej kategorii, jak chociażby o przęślikach z napisami [Черепин 1956, s. 116–117]. Z drugiej strony wspomniana popularyzacja przyczyniła się do narodzin nowych interpretacji, mających wyjaśniać popularność tej kategorii zabytków, jak np. hipoteza o ich stosowaniu jako płacideł [Ânin 1956, s. 188–189].

Niedługo później kolejny sowiecki archeolog opublikował krótki artykuł, w którym poruszył dwa tematy związane z owruckimi przęślikami. Pierwszy dotyczył nowej propozycji związanej z ich wytwarzaniem, gdzie jego zdaniem do samego procesu wytaczania tych przedmiotów używano specjalnie ukształtowanego wiertła, drugi temat wiązał się ze zmianami formalnymi, które mogłyby być dystynktywne chronologicznie [Розенфельд 1964, s. 220-224].

II połowa XX wieku to nie tylko okres prac teoretycznych, ale również badań terenowych. W okresie od 1954 roku do 1961 roku były one prowadzone pod kierownictwem V.O Misietsa, a w 1975 roku przez M.K. Kuczerę z Instytutu Akademii Nauk Ukraińskiej SRR. W 1983 roku R.S. Orłow namierzył stanowisko, gdzie z czerwonego łupku wytwarzano biżuterię w postaci krzyżyków i koralików [Orłow, Trpylovskyi, 1983, s. 64-66].

Pogląd o wołyńskim pochodzeniu czerwonego łupka został przyjęty przez polskich archeologów już po publikacjach Ossowskiego i Rybakova, co nie powinno budzić zdziwienia. Interpretacja ta utrwaliła się na kolejne dekady i, jak wspomniano, funkcjonuje do dziś.

Jednak można zauważyć wyjątki od tej głównej narracji, na przykład już w latach 50. została ona poddana w wątpliwość. W swoim artykule stanowiącym sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Poznaniu na ul. Ostrów Tumski, M. Konieczna zwróciła uwagę na możliwość pochodzenia surowca z Gór Świętokrzyskich [Konieczna 1955, s. 66] W polskiej literaturze na temat zabytków z czerwonego kamienia wypowiedziało się kilku badaczy [Мальм 1971; Hensel 1987, s. 346, przyp. 512; Gabriel 1988, 200–201; Sláma 1990, s. 394–395, Гончарова 1996].

Badania nad morfologią surowca określonego jako łupek owrucki w kontekście jednego zabytku z Wolina prowadzili L. Jochemczyk i J. Skoczylas w 1984 roku. Także oni wyrazili wątpliwości co do identyfikacji surowca wyłącznie na podstawie jego barwy [Jochemczyk, Skoczylas 1984; Skoczylas 1990].

W ostatniej dekadzie drugiego milenium polscy archeolodzy zdecydowali się na przeprowadzenie analizy surowcowej przęślika odnalezionego na grodzisku w Gilowie (pow. dzierżoniowski) i okazało się, że okaz pochodzi ze skały występującej na obszarze przedsudeckim, m in. w okolicach Strzelina [Jaworski 1995, s. 175, przyp.3]. Kolejne analizy wykazały, że zróżnicowanie surowcowe różowych przęślików jest znaczące [Jaworski, Wójcik 1997, s. 119, 133–135].

U schyłku XX wieku rozpoczął się nowy rozdział w badaniach nad interesującą nas tematyką. W latach 1996-2000 archeologiczne prace na terytorium Grzbietu Owruckiego zostały przeprowadzone w ramach specjalnie opracowanego projektu przez Ekspedycję Archeologiczną Owruckiego IA NASU pod kierownictwem A.P. Tomaszewskiego [Томашевский, Павленко 2003, s. 132]. W ramach projektu badano powierzchniowe wychodnie pirofilitowego łupka i średniowieczne kamieniołomy, starając się zadokumentować te, które przetrwały, zarazem określając skalę wczesnośredniowiecznej produkcji [Павленко 2010, s. 157]. W trakcie tych prac zauważono, że w owruckim regionie poszczególne złoża różnią się między sobą, co poświadczyło odkrycie w 2000 roku złóż pasiastych biało-różowych oraz nakrapianych łupków. W latach 1996–2009 prowadzono prace na pierwszym zidentyfikowanym owruckim stanowisku – odkrytych przez Ossowskiego Rowkach – a równolegle, w latach 2002–2008, odbywały się niewielkie wykopaliska na najbardziej reprezentatywnych kamieniołomach. Ze wszystkich z nich pobrano próby każdego rodzaju łupków pirofilitowych do dalszych analiz mineralogicznych oraz próbki paleonaturalne [Томашевський, Павленко, Петраускас 2003; Павленко 2010, s. 158]

Niestety, badania petrograficzne nie zostały doprowadzone do końca ze względu na brak specjalistów w tej dziedzinie, zainteresowanych tym zagadnieniem.

Podsumowując prace ukraińskich archeologów, chciałbym jeszcze krótko wspomnieć o efektach naukowych. Dzięki nim udało się pozyskać nowe wyobrażenie o organizacji całego wydobycia, produkcji i transportu związanego z przemysłem na obszarze Owrucza. Jednoczasowość i skala całego przedsięwzięcia zdaniem A. Tomaszewskiego i S. Pavlenko wskazuje, że mamy tutaj do czynienia z inicjatywą rodu panującego, innymi słowy był to handel na skalę państwową [Томашевский, Павленко 2008, s. 56; Томашевский 2008a, s. 67; Павленко 2010, s. 159]. W pracach, które ukazały się w tym czasie, analizowano zarówno wyroby, takie jak przęśliki, krzyżyki i paciorki, jak i kwestie organizacyjno-demograficzne, surowcowe, technologiczne oraz handlowe [Павленко 2010, s. 162].

Cofnijmy się jeszcze do początku obecnego stulecia i do naszego kraju, albowiem u progu XXI wieku rozpoczęła się chwilowa współpraca międzynarodowa pomiędzy wspomnianymi ukraińskimi archeologami, czyli Andrijem Tomaševskiem i Sergiejem Pavlenko oraz polską stroną reprezentowaną przez Marcina Wołoszyna i Mariusza Paszkowskiego. Projekt „Zabytki uważane za wykonane z łupku owruckiego w Polsce – import czy jednak wyrób lokalny?" prowadzono w latach 2000 do 2002. Rozpoczęto, jak nakazuje logiczny ciąg badawczy, od analizy złoża surowca w miejscu jego wychodni. Pobrano liczne próby, zarówno w postaci surowej skały, jak i półwytworów, a następnie dokonano analizy zabytków z Polski, Białorusi, Czech, Łotwy, Niemiec i Szwecji. Pierwsza publikacja ukazała się jeszcze w trakcie trwania projektu przy okazji prezentacji znaleziska z Pełnatycz, (pow. przeworski). Tutaj możemy odszukać informacje o składzie elementarnym jednego z przęślików - właśnie owruckiego - pochodzenia [Paszkowski, Tomaševs´kij, Wołoszyn 2001, s. 62-62]. Kolejne informacje o projekcie możemy odnaleźć dopiero w 2016 roku, przy okazji publikacji przęślika z napisami odkrytego w Czermnie. W pracy tej autorzy przedstawiają wyniki analiz geologicznych owruckiego złoża oraz metod jakie zostały zastosowane w stosunku do zabytków. Ogromną wartość mają wyniki badań przeprowadzonych z wykorzystaniem mikroskopu SEM-EDS oraz analiz próbek w świetle przechodzącym i odbitym, jak również ich interpretacja. Inaczej sprawę ujmując, autorzy przedstawili bazę referencyjną oraz opisali sposób prowadzenia badań i interpretacji wyników, który pozwala na ustalenie, czy dany obiekt pochodzi z owruckich złóż [Wołoszyn et al. 2016, s. 603-604]. Wspominają również, że efekt badań powinien zostać opublikowany w całości [Wołoszyn et al. 2016, s. 602]. Niestety, do tej pory te ciekawe ustalenia nie zostały zaprezentowane.

Pozostając jeszcze w pierwszej dekadzie XXI stulecia, warto wspomnieć, że w 2007 roku wykonano nieinwazyjne badania przęślików ze wschodnich Niemiec [Biermann, Pust, Ansorge 2007].

Druga i trzecia dekada naszego wieku przynosi falę wątpliwość co do owruckiego pochodzenia przęślików wykonanych z różowego kamienia. Swoje opinie na ten temat wyraziła Lisowska [2012, s. 134-143] natomiast w pracy Michalaka i Sadowskiego możemy przeczytać:

> *Wnioskowanie o wołyńskiej proweniencji zabytków jedynie na podstawie koloru obarczone jest dużą dozą błędu (Paszkowski, Tomaševs´kij, Wołoszyn 2001, 61). Pamiętać należy, że również na terenie Państwa Wielkomorawskiego produkowano przęśliki kamienne tej barwy (w Mikulčicach na 2000 znalezionych przęślików około 80% stanowiły okazy kamienne (Marek, Kostelníkova 1998, ryc. 8).* [Michalak, Sadowski 2023, s. 1]

I dalej:

> *Na Śląsku występuje bogactwo przęślików kamiennych różowawej barwy miejscowej proweniencji (Kaźmierczyk 1990, 182; Jaworski, Wójcik 1997, 123; Jaworski 2005, 260-261).* [Michalak, Sadowski 2023, s. 1]

Przedstawiona tu po krótce historia badań pokazuje nam, że w stosunku do materiałów znajdujących się pod opieką Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, należałoby wyjść od przeprowadzenia odpowiednich analiz petrograficznych. Niestety, takie zadanie pozostaje na moment obecny poza moim zasięgiem i rozważania w tym temacie muszą skupić się na potencjalnych, znanych z literatury, miejscach występowania tego surowca. Rozpocznijmy je od najbardziej znanego.

Pojęcie *łupek owrucki* opisuje grupę skał barwy od kremowej do brunatnoczerwonej o gładkiej strukturze. Część z nich jest kolorystycznie jednolita, inne natomiast posiadają chaotycznie rozmieszone jasne plamki lub pasma (tabl. 15.1). Skały te są tłuste w dotyku, spoiste i dające się zarysować paznokciem, co oznacza, że są miękkie.

Tabl. 15.1 - Powierzchnia przęślików z łupku owróckiego. 1, 2 - zdjęcia makro , 3 - zdjęcie mikroskopowe. (za: Michalak, Sadowski 2023, 7, ryc. 1, 3; Wołoszyn et al 2016, 602 ryc. 2).

Występują one pod postacią konkrecji, czyli gniazdowo lub wstęgowo. Inaczej sprawę ujmując, tworzą one horyzontalne warstwy o niedużej miąższości [Wołoszyn et al 2016, s. 601]. Zlokalizowane są natomiast pomiędzy piaskami kwarcytowymi [Łyczak, 1958, s. 176, 177]. W obrębie grzbietu owruckiego znajdują się dwa duże złoża łupków - południowy, nazywany *zbrankiwskim* (*збраньківську)* oraz północny, zwany *nahorjanskim* (*нагорянську)*. Pierwszy z nich charakteryzuje się różowymi, cętkowanymi odmianami, wykorzystywanymi głównie do produkcji biżuterii ze względu na ich większą plastyczność [Танкилевич 1977, s. 5-7]. Złoże północne reprezentują skały twardsze o zabarwieniu liliowym i ciemnofioletowym. Ze względu na ich większą wytrzymałość były one stosowane do dekoracji ścian, budowy wnętrz budynków czy jako nagrobki [Томашевский, Павленко 2003, s. 132].

Pełne określenie tego złoża to łupki pirofyllitowe. W podziałach geologicznych klasyfikuje się je dwojako: albo ze względu na proces powstawania – jako skały osadowe, albo ze względu na pochodzenie – jako skały wulkaniczne (dokładniej: popioły wulkaniczne) [Павленко 2010, s. 158].

Wspomniane złoża występują w całości w granicach dzisiejszej Ukrainy, na wspomnianym już wielokrotnie Wołyniu w okolicy Owrucza. Potwierdzone miejsca wydobycia rozciągają się od miejscowości Nagorjany na północnym zachodzie do Kamen'a na południowym wschodzie, wzdłuż rzeki Noryn' (tabl. 15.2) [Рыбаков 1948, ryc. 36].

Co ciekawe, latopisowy *„W'rućij"/„Въручий*" jest wspomniany już w 977 roku z informacją, że z Kijowem był związany wodnym szlakiem. Zdaniem Borysa Rybakova tym szlakiem trafiały łupkowe płyty do Kijowa i w inne miasta w celach budowlanych [Рыбаков 1948, s. 190]. Wydaje się to dość prawdopodobne.

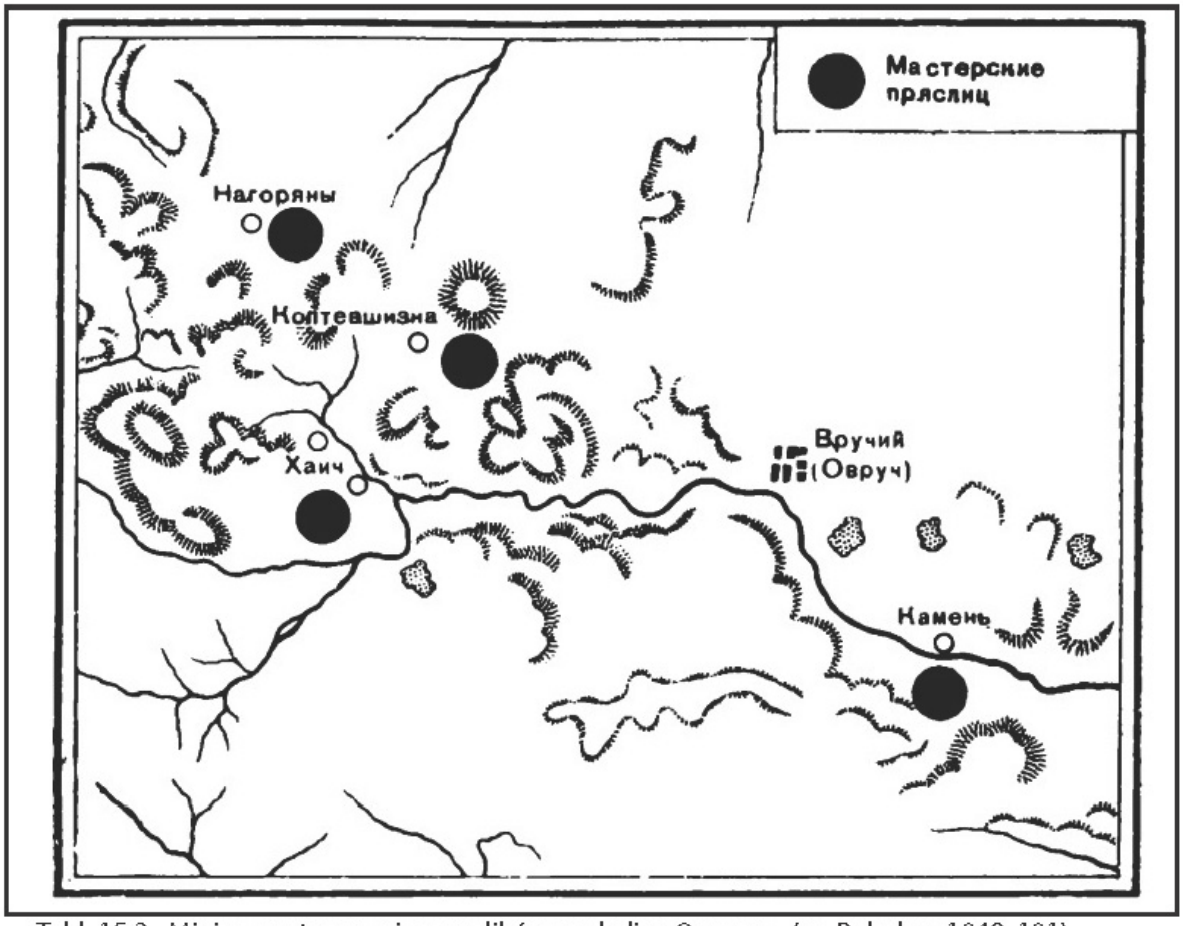

Tabl. 15.2 - Miejsca wytwarzania przeslików w okolicy Owrucza. (za: Rybakov 1948, 191).

I tak płynnie przechodzimy od charakterystyki surowca do historii i archeologii. Wiedząc, jak wyglądają i gdzie występują złoża, możemy przyjrzeć się średniowiecznym kopalniom. Były to zazwyczaj systemy połączonych ze sobą szerokich i głębokich jam oraz rowów lub wykopanych oddzielnie pojedynczych jam. Wydaje się, że konfiguracja obiektów była uzależniona od struktury złoża. Pojedyncze jamy były w centralnej części głębsze, a w sytuacji bardziej rozbudowanych systemów, obiekty znajdujące się bliżej centrum były większe i szersze. Te wariacje metryczne wynikają, jak się wydaje, z tego, że eksplorację rozpoczynano od dużych konkrecji surowca, a następnie poszerzano się na boki, aż do momentu wyczerpania źródła. W związku z tym drobne rowki i zagłębienia na granicach kompleksów obiektów interpretuje się jako pozostałości po poszukiwaniu kontynuacji złoża [Павленко 2010, s. 159].

Wokół tych wykopów znajdują się hałdy, składające się w większości z piaszczysto-gliniastego urobku oraz fragmentów mineralnych w postaci kwarcytu i łupku. Na dzień dzisiejszy te pozostałości porasta las, a zagłębienia są podmokłe lub wręcz wypełnione wodą. Hałdy zazwyczaj pokrywa odmienna roślinność, a krawędzie jam są mocno zerodowane. Na pejzaż ten

nakładają się ślady wydobycia łupku w XIX wieku, wykorzystywanego przez miejscowych do budowy pieców domowych [Миклашевський, 1881, s. 11; Павленко 2003, s. 134].

Gdy surowiec został wykopany, to następny etap stanowił jego transport i obróbka. Wyniki prac ostatnich lat pokazują, że urobek był przenoszony z kopalni do oddalonych o około 6 do 8 km osad i tam ulegał dalszemu opracowaniu. Istnieją jednak wyjątki od tego sposobu postępowania, ponieważ odpadki produkcyjne związane z wycinaniem przęślików odkrywane są również wokół jam-kopalni [Павленко 2010, s. 158].

Borys Rybakow już w I poł. XX wieku pisał, że *Owruckie warsztaty ciągną się, właściwie na dystansie 20 km, mając swoje położenie u wąwozów, bogatych w wychodnie różowego łupku o czym świadczą już same nazwy miejscowości – Nagornajy, Kamien* [Рыбаков 1948, s. 191].

Wydaje się stosunkowo prawdopodobne, że poszczególne osady mogły specjalizować się w przetwarzaniu danego rodzaju produktów, albo, co również możliwe, tylko w części z nich wykonywano bardziej zaawansowane prace. Za taką teorią przemawiają znaleziska z Nahoryany-II, Khluplyany (szpital), Levkovychi I-II i Prybytky, gdzie natrafiono na odpadki związane z wytwarzaniem dużych płyt sporządzanych w celach budowlanych [Павленко 2010, s. 162].

Co ciekawe, przęśliki z czerwonego łupku nie były wytwarzane tylko i wyłącznie na Owruczu. Duże ilości odpadków produkcyjnych odnaleziono w Kijowie, Suzdalu i osadzie w Menka [Гупало, Ивакин 1980, s. 213–215; Shtykhov 1978, s. 113; Седова 1973, s. 44], a ogólnie odnotowano je na co najmniej dziesięciu stanowiskach z Rusi [Томашевский, Павленко 2003, s. 136].

Z łupku wołyńskiego wytwarzano różne przedmioty, od drobnych wyrobów, po elementy architektoniczne. Zaczynając od tych drugich należy wymienić podstawy pod ceglane arkady i elementy posadzki z Soboru w Czernichowie. W innej cerkwi z łupku uformowano galerię chóru, a także wytwarzano sarkofagi. Pośród budowli monumentalnych, do budowy których wykorzystano czerwony owrucki kamień, wymienić trzeba kijowską Złotą Bramę, Sobór Sofijski oraz Cerkiew Iriny, czernichowski Spaso-Preobrażeński Sobór oraz budowle w Wyszgorodzie [Рыбаков 1948, s. 190].

Pośród większych wyrobów, stanowiących również elementy architektoniczne, znajdują się płyty pokryte reliefami. Łupek pirofilytowy dzięki warstwowej strukturze i miękkości stanowi doskonały materiał do tego typu produktów. Znane są one z Soboru Sofijskiego oraz z Dimitrowskiego Monastyru i Ławryjskiej Tipografii [Рыбаков 1948, s. 190].

Drobne wyroby wykonywane na obszarze owrucza to biżuteria i przedmioty użytkowe, czyli przęśliki [Wołoszyn et al. 2016, s. 600]. Jako biżuterię określono krzyżyki i koraliki, a do ich produkcji wybierano odmiany pirofylitu w rozmaitych kolorach, od liliowych i ciemnoczerwonych po jasne odcienie. Starano się również wybierać miękkie odmiany [Томашевский, Павленко 2003, s. 136].

Do przedmiotów użytkowych należą przęśliki i to im poświęcone będą kolejne strony niniejszego rozdziału.

Przęśliki z czerwonego łupku pirofilitowego, tak jak większość przęślików średniowiecznych, posiadają kształt mniej lub bardziej sferyczny z tunelem przechodzącym przez ich środek. Ich wysokości oscylują w okolicy od 0,5 do 1,5 cm, natomiast średnice zazwyczaj w okolicy od 1 do 2,5 cm. Szerokość tunelu to około 6 do 10 mm. Oczywiście przy tak masowym materiale możemy natrafić na ogromne rozbieżności od tych uśrednionych wartości [Томашевский, Павленко 2003, s. 135]. Pod względem formalnym widzimy dwie zasadnicze grupy: przęśliki dwustożkowe oraz kuliste o płaskich biegunach.

Czasami wewnątrz tunelu można zarejestrować ślady po obmotywaniu wrzeciona sznurkiem, przed nałożeniem nań przęślika [Рыбаков 1948, s. 189].

Właściwie już ponad 100 lat trwa dyskusja, w jaki sposób wykonywano kamienne przęśliki na Wołyniu. Ostatnio naukowcy zwrócili uwagę, że sam proces produkcji mógł zależeć od charakteru surowca, tym samym w różnych warsztatach mógł on przebiegać nieco odmiennie [Павленко 2005, s. 200-202; 2008, s. 245-248; 2010, s. 162]. Miał on składać się z pięciu etapów wyglądających następująco:

- pierwszy stanowiło przygotowanie płytek, czyli zbliżonych do kwadratu elementów, ewentualnie dwupiramidalnych, o wymiarach 2–4 × 2–4 cm. Wysokość tych półfabrykatów mieści się w przedziale od 1 do 3 cm, a grubość odpowiada wysokości przyszłego produktu (tabl. 3: 1) [Рыбаков 1948, s. 192; Томашевский, Павленко 2003, s. 135];
- w drugim etapie następowało wycinanie krawędzi przedmiotu; do tego celu używano narzędzia tnącego w postaci odpowiednio przygotowanego noża, dłuta lub przecinaka. Pośród znalezisk są płytki o wymiarach 0,9 na 1,2 cm z obrobionymi krawędziami i nieposiadające otworu, które stanowią świadectwo tej kolejności produkcji (tabl. 15.3: 2). Niestety nie posiadamy znalezisk narzędzi do wycinania;
- następnie stadium to wiercenie otworu przelotowego w środku przedmiotu. Aby tego dokonać obrabiany półprodukt był zapewne umieszczany w imadle lub szczękach, które uniemożliwiały jego przesunięcie. Następnie, za pomocą wiertła z zaokrągloną dolną częścią, wiercono otwór kontynuując pracę z jednej strony (tabl. 15.3: 3). Bardzo sporadycznie zdarza się, że mamy do

czynienia z obustronnym wierceniem (1-2% znalezisk) [Томашевский, Павленко 2003, s. 135];

- dalszy krok stanowiło nadanie kształtu powierzchni zewnętrznej, zazwyczaj dwustożkowej. Wydaje się, że proces ten przebiegał w dwóch etapach: najpierw wytaczano stożek po jednej stronie, następnie po drugiej. Ponadto, ślady frezu po stronie wewnętrznej świadczą o tym, że nóż bądź frez miał dwie krawędzie tnące. (tabl. 15.3: 4);
- ostatni etap to szlifowanie gotowego wyrobu [Томашевский, Павленко 2003, s. 135].

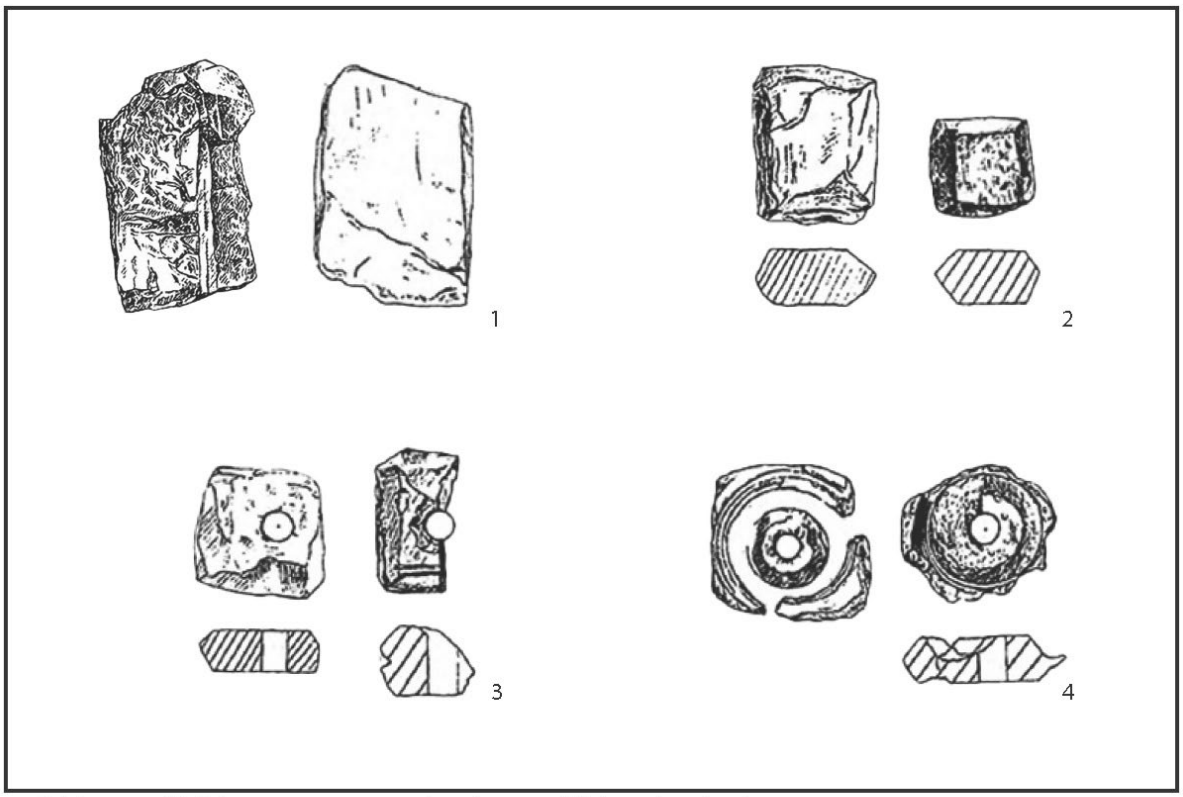

Tabl. 15.3 - Kolejne etapy sporządzania przęślików z kamienia.
(za: Tomaschevski, Pavlenko 2003, 133, ris. 48).

Wcześniejsze dwie propozycje, znane z literatury, sugerowały dość podobny schemat produkcji. W pierwszej z nich zaproponowanej przez Borysa Rybakowa, brakowało drugiego etapu, w którym z grubsza obciosywano kwadratową tabliczkę [Рыбаков 1948, s. 191-193]. W interpretacji Rosenfelda moment wiercenia dziury i docinania powierzchni zewnętrznych był wykonywany za pomocą jednego narzędzia, ponieważ uważał, że niemożliwe jest, aby udawało się zachować ten sam kąt pomiędzy otworkiem a ścianką wykonując oba procesy oddzielnie [Розенфельд 1964, s. 221]. Oczywiście, cała ta koncepcja jest oparta na domysłach,

a obecność półfabrykatów pozbawionych śladów jednoczesnego wiercenia otworu i docinania świadczy jednoznacznie przeciwko tej hipotezie.

Mogliśmy kilka akapitów wcześniej przeczytać, że przęśliki z czerwonego łupku występują w dwóch podstawowych kształtach: dwustożkowym i kulistym. Wspomniany Borys Rybakow zasugerował, że może być to związane z niedoskonałością produkcji niektórych z nich. Mianowicie, gdy w procesie wycinania powierzchni zewnętrznej dwustożkowego przęślika doszło do przesunięcia noża i tym samym pojawiła się na przedmiocie nierówność, to był on szlifowany do tego stopnia, by nadać mu obły kształt. Przeczy jednak temu obecność dużych (około 2,8 cm) przęślików kulistej formy, co sugeruje, że już na etapie planowania rzemieślnik chciał, aby miały one taki wygląd [Томашевский, Павленко 2003, s. 136]. Obecnie przyjmuje się, że różnica w kształcie związana jest z charakterem surowca lub przyjętym sposobem obróbki w danym warsztacie czy osadzie [Томашевский, Павленко 2003, s. 135].

Najważniejszym aspektem w badaniach nad przęślikami z tak zwanego czerwonego kamienia jest ich rozprzestrzenienie. To właśnie ich występowanie na ogromnym obszarze - od Łaby i Odry po Środkową Wołgę, oraz od Jeziora Ładoga i Skandynawii na północy po rzekę Worsklę na południu - wywołało tak duże zainteresowanie badaczy [Рыбаков 1948, s. 188]. Zabytki te licznie odnajdywane są na obszarze wszystkich księstw ruskich, w Bułgarii Nadwołżańskiej oraz w Polsce [Рыбаков 1948, s. 193]. Znane są z Chzarii, z Krymu, i cmentarzysk mordowskich i muromskich [Розенфельд 1964, s. 220]. Spotykane są też w regionie Dunaju, na ziemiach zachodnich Niemiec, w Czechach, w krajach Bałtyckich, na wyspach Morza Bałtyckiego, w Jutlandii, a nawet na obszarach północnej Rosji, w regionach arktycznych [Томашевский, Павленко 2003, s. 137]. Na czerwone kamienne przęśliki natrafiono również na obszarze pod protekcją Wielkich Moraw, jednak nie są one sobie współczesne. Dodatkowo, jak wykazały wyniki ekspertyz petrograficznych, te z Moraw są lokalnego pochodzenia [Marek, Kostelníkova 1998, ryc. 8; Michalak, Sadowski 2023, s. 1].

Ich liczba musi być szacowana na tysiące sztuk, na przykład z samego Nowogrodu Wielkiego, już 50 lat temu, było znanych około 800 egzemplarzy [Мальм 1971, s. 198].

Zabytki te odnajdywane są przede wszystkim w warstwach kulturowych miast, zdarzają się w kontekstach funeralnych i bardzo sporadycznie w skarbach. Ta ostatnia sytuacja stała się podstawą do ukucia teorii, że przęśliki kamienne stosowano jako płacidła [Рыбаков 1948, s. 188; Кондаков 1896].

O szczególnej ich roli dla wczesnośredniowiecznych społeczności świadczy również umieszczanie na nich napisów. Przęśliki takie znane są z Lipjawy (lewy brzeg Dniepru koło ujścia Rosi) z Kijowa, Połtawy, Starej Riazani, Rurykowego Gorodiszcza, Wyszegrodu koło

Kijowa, Grodna, Borki (Rjazańska ziemlja), Trjebovla, Drucka i Ljubjewa [Рыбаков 1948, s. 198-201; Alekseev, 1959, s. 242-243; Розенфельд 1964, s. 223], oraz ze wschodniej Polski, z grodu w Czermnie, który to ośrodek raczej należy zaliczyć do inwestycji ruskich [Wołoszyn et al. 2016, s. 597-612].

Przęśliki zdobiono również ornamentem linii, kratki, kręgami, krzyżykami, żmijką i znakami pod postacią liter. Znane są również egzemplarze z przedstawieniami, np. koni, gdzie świetny przykład stanowi znalezisko ze Starej Riazani z wyobrażeniem klaczy pieszczącej źrebaka. Na innym znalezisku widzimy trzy byki w rzędzie, przywołujące na myśl wyobrażenie z ostróg zoomorficznych znanych z obszaru Polski (tabl. 15.4) [Рыбаков 1948, s. 196-197].

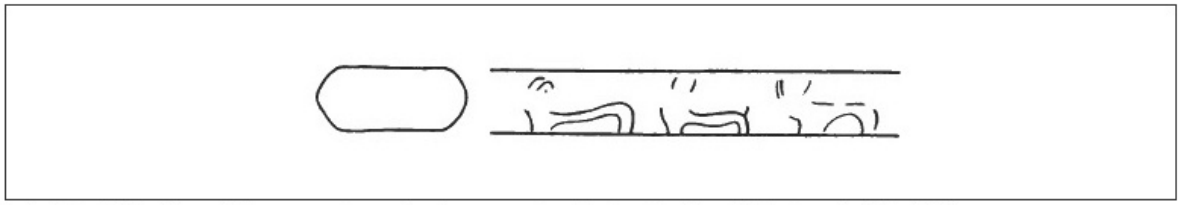

Tabl. 15.4 - Przęślik z przedstawieniem pochodu bydła. (za: Rybakov 1948, 196).

W lednickim kompleksie osadniczym zostały odnalezione 43 przęśliki wykonane z różowego kamienia (tabl. 15.7).[96] Nie wszystkie z nich są do siebie podobne, różnią się one pod względem rozmiarów, kształtu i wagi.

Ogólna charakterystyka pozwoliła wyodrębnić dwie grupy przęślików, różniące się ukształtowaniem powierzchni zewnętrznych i odpowiadające wspomnianemu wyżej podziałowi na dwustożkowate (grupa 1) oraz zaoblone (grupa 2).

Do pierwszej zaliczono 12 sztuk.[97] Stanowią je przęśliki, których średnice wynoszą od 2,02 do 3,10 cm, a wysokości mieszczą się w przedziale od 0,9 do 1,8 cm. Średnice otworków na wrzeciono zamykają się w widełkach od 0,5 do 0,9 cm (tabl. 15.5).

[96] Kolejne numery porządkowe znajdujące się na tablicy odpowiadają numerom w katalogu. Fotografia widoczna na tablicy 15.7:1 została opisana w katalogu 8.1.1, tabl. 15.7: 2 to kat. 8.1.2, 15.7: 3 to 8.1.3, itd.

[97] Nr inw.: 40/63, 50/65, 99/65, 531/65, 548/65, 89/69, 49/70, 10/74, 16/74, 33/99, MPPPG/A/1958:01/36/1, MPPPG/A/1958:01/36/9. W części katalogowej przęśliki uporządkowane są zgodnie z ostatnią liczbą inwentarza oznaczającym rok wprowadzenie zabytku do inwentarza muzealnego, zazwyczaj zbieżny z rokiem odnalezienia zabytku.

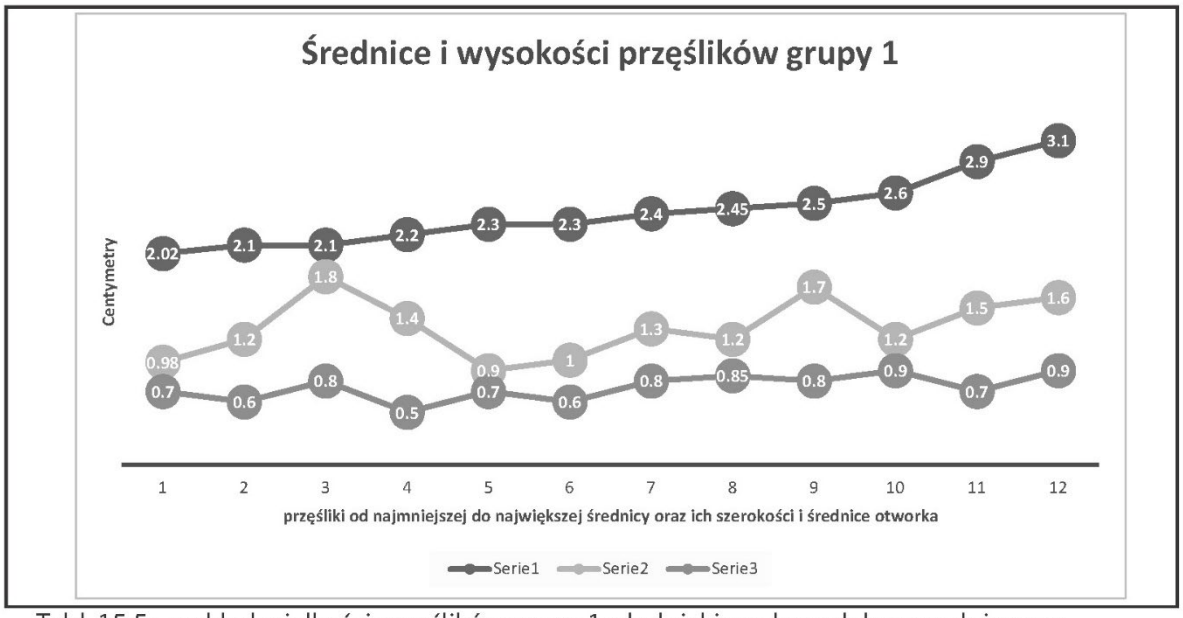

Tabl. 15.5 - rozkład wielkości przęślików grupy 1 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Drugą, reprezentowaną przez 30 egzemplarzy, stanowią zabytki zaoblone.[98] Najmniejszy posiadał średnicę 1,5 cm, a największy 3,2 cm. Ich wysokości wynoszą od 0,6 do 1,7 cm, a otworki mieszczą się w przedziale od 0,6 do 1 cm (tabl. 15.6).

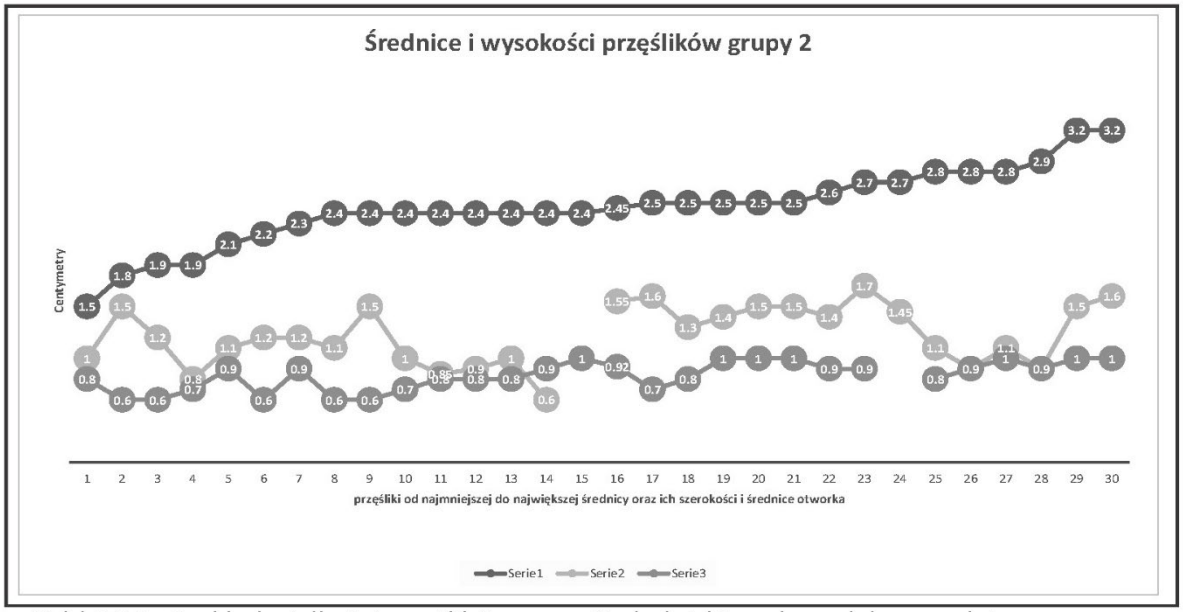

Tabl. 15.6 - Rozkład wielkości przęślików grupy 2 z lednickiego kompleksu osadniczego.

[98] Nr inw.: 146/61, 2/62, 4/62, 215/62, 25/63, 216/63, 466/63, 3/64, 179/64, 341/65, 527/65, 92/69, 59/70, 23/71, 1/72, 2/84, 3/84, 10/85, 11/86, 27/86, 04/87, 60/89, 134/91, 233/91, 47/96, 199/96, 71/99, 31/99, 56/09, MPPPG/A/1998:5/698/498.

Przęśliki z łupku owruckiego odkrywano na Ostrowie Lednickim już podczas pierwszych prac wykopaliskowych, o ile właśnie z tego surowca wykonane były „przęśliki kamienne" wymienione w katalogu hrabiego Albina Węsierskiego. Występowały one licznie podczas prac prowadzonych zarówno na grodzisku, jak i na podgrodziu (stanowisko 1 i 2). Jeden stanowił prawdopodobnie dar grobowy zmarłej pochowanej na cmentarzysku w Dziekanowicach 22.

Większość zabytków pochodzi z warstw określanych jako II, czyli o chronologii obejmującej właściwie cały okres średniowiecza. Tak datowanych jest 30 zabytków. Pozostałe posiadają bardziej precyzyjną chronologię, gdyż pochodzą z kontekstów datowanych materiałem ceramicznym na okres wczesnego średniowiecza. Wyroby garncarskie z lednickiego kompleksu osadniczego wymagają ponownej rewaluacji, dlatego na moment obecny to datowanie można zawęzić jedynie na okres od II poł. X do początków XIII stulecia. Niemniej jednak dla tych 12 zabytków pochodzących z wyspy możemy przyjąć takie datowanie.

Zabytek z Dziekanowic posiada chronologię zbieżną z całym okresem funkcjonowania cmentarzyska, która obejmuje czas od końca X do XIII stulecia [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

Starając się określić rolę i znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego w okresie panowania pierwszych Piastów musimy spróbować określić chronologię lednickich przęślików. Ponieważ ustalenia oparte na układzie stratygraficznym nie dostarczają wielu informacji, przyjrzyjmy się dobrze datowanym analogiom.

Stosunkowo pewnie datowany zespół pochodzi z ciałopalnego pochówku kobiety, złożonej w jednym z wielkich kurhanów w Gniezdowie, gdzie wraz z przęślikiem z różowego łupku odnaleziono fibulę z X–XI wieku [Спицын 1905, s. 44–45; Сизов 1903, ris. 2].

Kolejny stanowi pochówek z Pawlowego Pogostu (Павловыи Погост) niedaleko Gdowa (Гдовь) [Спицын 1903, s. 90-91]. W kurhanie 220, w żeńskim pochówku, odnaleziono przęślik z różowego kamienia razem z dziewięcioma monetami. Na ich podstawie zespół ten jest datowany na czas po 1022 roku [Рыбаков 1948, s. 194 - 195].

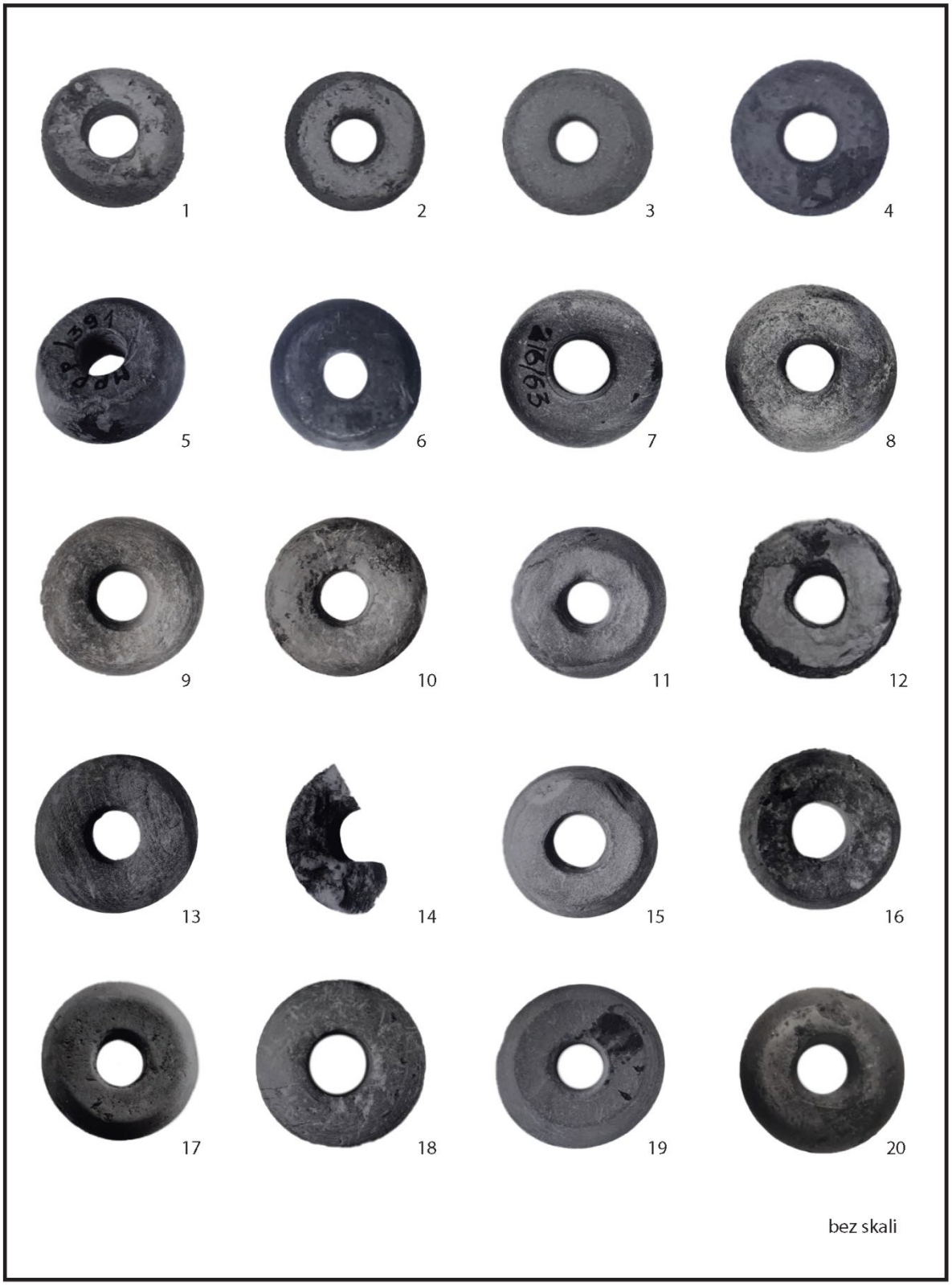

Tabl. 15.7 - Przęśliki z różowego łupku z lednickiego kompleksu osadniczego .

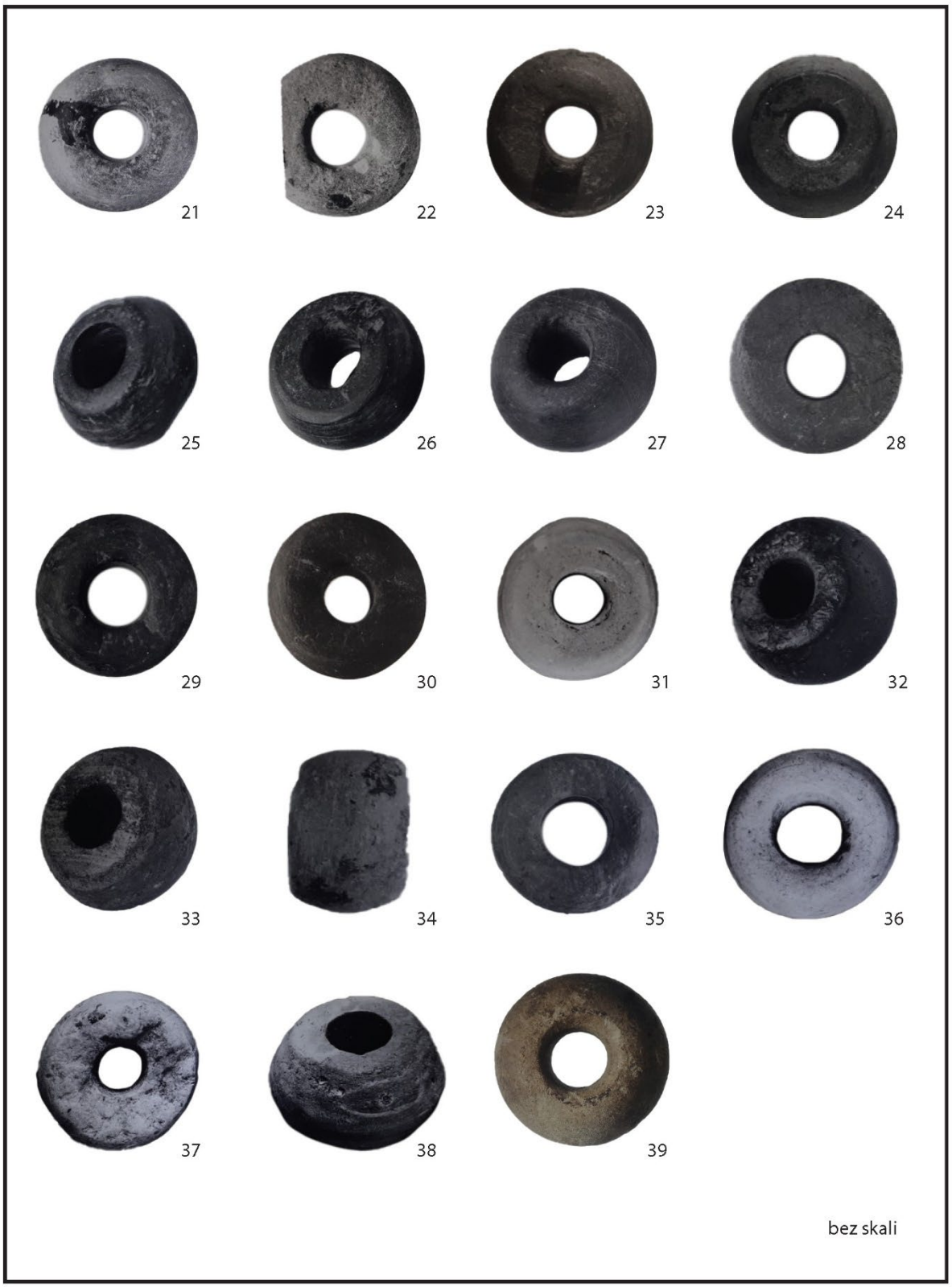

Tabl. 15.7 - Przęśliki z różowego łupku z lednickiego kompleksu osadniczego .

Kolejny argument, który przemawia za początkiem przemysłu owruckiego na przełomie X i XI wieku stanowi rozpoczęcie wznoszenia monumentalnych założeń architektonicznych w Kijowie i Czernichowie, gdzie jako budulca używano tego materiału [Рыбаков 1948, s. 195]. Odnaleziono je także na Rurykowym Gorodiszczu koło Nowogrodu Wielkiego w warstwach datowanych na IX i X wiek. Na ten czas mają być również datowane egzemplarze z Kijowa, Bieloozierja czy Chersonesu [Томашевский, Павленко 2003, s. 134].

Datowanie to odpowiada również okresowi zasiedlenia garbu owruckiego. Na większości stanowisk osadowych odnajdywana jest ceramika mocno rozwinięta, której dolna granica chronologiczna nie przekracza II poł. X wieku [Павленко 2010, s. 162].

W połowie XX wieku na łamach prac archeologicznych pojawiła się opinia, że przęśliki te mogą być nawet wcześniejsze, co wiązano ze stopniowym rozwojem rzemiosła i wydobnictwa wewnątrz społeczności wiejskich na przestrzeni VII i VIII wieku [Брайчевський, 1950; Пеняк, 1998, s. 20-22]. Jak się możemy domyślać, ta ewolucyjna teoria nie znajduje odbicia w źródłach. Co prawda znane są przęśliki z czerwonego kamienia z pochówków z materiałami z VI i VII wieku [Брайчевський, 1950, s. 96] oraz z obiektu mieszkalnego z materiałami z VIII wieku z osadzy Chodosiwka [Петрашенко, 1988, s. 25]. Niestety, sytuacja kulturowa i stratygrafia tych zabytków nie jest jednoznaczna i nie można wykluczyć nieporozumień chronologicznych [Томашевский, Павленко, Петраускас 2003, s. 134]. Nie pojawia się również informacja, czy zostały przeprowadzone badania materiałoznawcze, które potwierdziłyby ich wołyńskie pochodzenie.

Rozenfield zaobserwował, że istnieje zbieżność pomiędzy upływającymi stuleciami a wierceniem coraz mniejszego otworku na wrzeciono. Swoje obserwacje oparł o stanowiska, gdzie było możliwe ścisłe określenie chronologiczne warstw. W Mołdawii, na Ekimauckim Grodziksu (Екимауцкое Городишче), znajdują się warstwy datowane na X wiek i pierwsze trzydziestolecie XI wieku. Późniejsze nawarstwienia nie wystąpiły, co czyni sytuację stosunkowo czytelną. Na tym stanowisku odnaleziono jedynie duże przęśliki, przede wszystkim o formie kulisto-spłaszczonej, a także kilka dwustożkowych, ze średnicą otworka około 10,5 mm (od 9,5 do 11 mm) [Розенфельд 1964, s. 223].

Podobne wnioski można było wysnuć z analizy materiałów z Malyshevskiego Mogilnika (Малышевской Могильник) badanego prze A.F. Dubynina. Najmłodsze pochówki są tam datowane na I poł. XI wieku, a w kontekstach funeralnych znaleziono trzy przęśliki o średnicy otworka od 9 do 11 mm [Дубынин 1949, s. 95]. Próba ta jest mimo wszystko bardzo mała.

Analiza zabytków z Nowogrodu przeprowadzona na 100 egzemplarzach pokazała, że otworek przęślików z wyżej położonych warstw jest mniejszy [Розенфельд 1964, s. 223]. Przypomnę,

że układ stratygraficzny oraz doskonale zachowane pozostałości drewna pozwalają w Nowogrodzie Wielkim datować konteksty z dokładnością do dziesięcioleci. [Дубровин 2011, s. 87-109].

Obserwacje prowadzono również na zabytkach pochodzących ze stanowisk, gdzie nie było warstw z X i XI wieku. Stanowią je grodzisko Nieżdinskie (Нежидинские Городишче) w obwodzie moskiewskim, które na podstawie wyrobów ceramicznych, ale i innych przedmiotów, datowane jest na okres pomiędzy XII a XIII wiekiem. Tam średnica wewnętrznego kanału przęślików wynosiła 5,5 do 7 mm.

Średnica otworków przęślików z wykopalisk na Kremlu Moskiewskim posiada podobny wymiar (6-7 mm), jak można się domyślać również pochodzących z późniejszych etapów średniowiecza [Розенфельд 1957].

Pomimo zarejestrowania tej tendencji, sam autor wyraża wątpliwości co do posługiwania się tą obserwacją przy datowaniu zabytków. Podaje on, że

> *Nie jest to jednak wyznacznik datowania tylko obserwowalna tendencja, ponieważ przedmioty te mogły być długo użytkowane, (albo redeponowane – K.L.) a także obserwacja dotyczy raczej drobnych przęślików, te duże mają większe otwory przez cały okres ich użytkowania.* [Розенфельд 1964, s. 223].

Rozkład wielkościowy zabytków z lednickiego kompleksu osadniczego nie wykazuje szczególnej tendencji. W naszym zbiorze znajdujemy zarówno zabytki z otworkami o średnicy około 1 cm, jak i dwukrotnie mniejsze. Jak zaznaczono powyżej, ciężar przęślika zależy przede wszystkim od rodzaju przędzy, jaką twórca zamierzał uzyskać, dlatego trudno, aby stanowił on wyznacznik chronologiczny. Ostatecznie w naszych rozważaniach musimy najpierw wyjść od określenia rodzaju surowca z jakiego lednickie zabytki zostały sporządzone.

Zanik produkcji przedmiotów z łupków pirofilytowych na owruczu rozpoczyna się w latach 40. XIII wieku, czyli po najeździe mongolskim. Nie jest to jednak drastyczny koniec, ponieważ ślady osadnictwa są jeszcze widoczne w XIV stuleciu. Spoza Wołynia pochodzą natomiast wyroby, takie jak XIV-wieczne ikonki [Wołoszyn et al. 2016, s. 600].

Nowsze badania prowadzone nad przęślikami z różowego kamienia pozwoliły ustalić, że były one sporządzane ze skał znajdujących się na obszarze Sudetów [Kaźmierczyk 1990, s. 182; Jaworski, Wójcik 1997, s. 123; Jaworski 2005, s. 260-261; Michalak, Sadowski 2023, s. 1]. Taka proweniencja lednickich zabytków wskazywałaby na powiązania z obszarem

Śląska, stanowiącym w interesującym nas okresie terytorium sporne. Zarazem pochodzący stamtąd surowiec byłyby świadectwem prowadzonej na Ostrowie Lednickim wymiany handlowej.

Morawskie pochodzenie surowca użytego do wykonania przęślików również otwierałoby liczne opcje interpretacyjne, zwłaszcza w kontekście innych, już wymienionych we wcześniejszych rozdziałach, kategorii znalezisk. Jak mogliśmy przeczytać wyżej, w Mikulčicach kamienne przęśliki stanowią powszechne znalezisko i, jak wynika z literatury, część z nich została wykonana z kamienia o różowym odcieniu [Marek, Kostelníkova 1998, ryc. 8; Michalak, Sadowski 2023, s. 1]. Oczywiście chronologia znalezisk z Dziekanowic i Ostrowa Lednickiego jest znacznie późniejsza aniżeli zabytków wiązanych z państwem wielkomorawskim i takie pochodzenie znalezisk stanowiłoby świadectwo wymiany prowadzonej z państwem Przemyślidów.

Podsumowując zawarte w tym rozdziale ustalenia musimy się pogodzić z tym, że bez badań materiałoznawczych pozostaniemy w przestrzeni dopuszczającej trzy kierunki napływu. Każdy z nich niesie inne informacje i pozwala na innego rodzaju wnioskowania, ale wszystkie wskazują na znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego jako miejsca wymiany produktów pochodzących z odległych miejsc.

8.2 Osełki.

Dwieście lat badań w Lednicy dostarczyło 123 sztuki osełek lub ich fragmentów, wykonanych z fyllitu, amfibolitu, kwarcytu, gnejsu, diabazu, łupka, wapienia oraz piaskowca. W analizie uwzględniono te, których występowanie na obszarze dominium Piastów można wykluczyć bez analiz specjalistycznych, a należą do nich wedle wszelkiego prawdopodobieństwa, egzemplarze wykonane w fyllitu.

Jako osełki są tutaj rozumiane kamienie niewielkich rozmiarów, posiadające podłużny kształt o jednej lub więcej powierzchni noszącej ślady użytkowe w postaci gładzenia. Zazwyczaj można u nich wyróżnić dwa zakończenia, a gdy zostały uszkodzone – klasyfikuje się je na podstawie pozostałych cech. Taką definicją osełek posłużyła się Ewa Lisowska, argumentując, że dzięki temu istnieje możliwość odróżnienia ich od gładzików i kamieni szlifersko-polerskich [Lisowska 2013, s. 108]. W rozdziale tym znalazły się również kamienie probiercze, które szczęśliwie zostały wyekstrahowane za zbioru na podstawie badań mikroskopowych [Ježek 2013, s. 751; i dalsza literatura Ambruster 2010, s. 192; Ježek, Zavřel 2010, s. 609]. Niestety pod taką obserwację nie zostały wzięte wszystkie kamienie, dlatego jest możliwe, że część zabytków uznanych za osełki mogła w przeszłości pełnić również i tę funkcję.

Ponieważ kształt osełek będzie zależał od stopnia ich zużycia oraz rodzaju narzędzia, które za ich pomocą ostrzono, trudno jest je różnicować pod względem formalnym. Pomimo tego już niejednokrotnie archeolodzy podejmowali próbę ich systematyzacji [Kaźmierczak 1990, s. 123-143; Foltyn 1998, s. 79; Brzostowicz 2002, s. 80; Wiśniewski 1999, s. 121; Lisowska 2013, s. 110 tam dal. lit]. Osobny podział powstał też ze względu na kategorie śladów widocznych na ich powierzchniach [Sundbergh, Arwidson 1989, s. 108-110].

W tej pracy zdecydowałem się skorzystać z najbardziej rozłącznego opisu stworzonego przez Heid Gjostern Resi dla zabytków z Hedeby [Resi 1990], a następnie rozwiniętego przez Ewę Lisowską podczas systematyzacji osełek wczesnośredniowiecznych z Dolnego Śląska. [Lisowska 2013, s. 111-114]. W podziale tym brane są pod uwagę cechy, takie jak: stan zachowania, kształty powierzchni i zakończeń oraz detaliczna analiza powierzchni pracującej.

Najbardziej interesująca, z punktu rozważań nad rolą i znaczeniem lednickiego kompleksu osadniczego, jest kwestia pochodzenia surowca. Na tej podstawie można określić, z jak daleka docierały tak powszechne przedmioty użytkowe, co stanowi cenną wskazówkę do rozważań nad wczesnośredniowieczną siecią powiązań handlowych. Bez wątpienia wiele wniosłoby przeprowadzenie specjalistycznych studiów nad strukturą surowca i jego wychodniami w

terenie, jednak obecnie nie jest to możliwe ze względu na ograniczone środki finansowe. Z tego powodu w niniejszym rozdziale opisano jedynie wyroby o prawdopodobnej skandynawskiej proweniencji.

8.2.1 Osełki z mułowców/fyllitów.

Czterdzieści cztery osełki zostały wykonane ze skały barwy szarej, określanej jako fyllit (tabl. 16.1).[99] Ich obecność na Ostrowie Lednickim została po raz pierwszy odnotowana przez profesora Janusza Skoczylasa [Skoczylas 1994, s. 63–74], który przeprowadził analizę surowcową kamiennych zabytków znajdujących się w zbiorach Muzeum Pierwszych Piastów. Przedmioty te posiadają w większości przypadków formę prostokąta, są długie oraz wąskie i płaskie, co zapewne łączyć należy również ze stanem wypracowania ich powierzchni. Dwadzieścia sześć z nich posiadało otworek wywiercony przy jednej z krótszych krawędzi.
Stan zachowania zabytków jest zróżnicowany i w dużej mierze fragmentaryczny. Większość pochodzi z tak zwanych ciągłych nawarstwień kulturowych lub z warstw podglebia i humusu, co sugeruje, że mieszkańcy potraktowali je w pewnym momencie jako bezużyteczne. W całości zachowało się jedynie 9 osełek, 30 było obłamanych na jednym z krótszych boków, a 6 spośród nich przełamanych dodatkowo wzdłuż dłuższej osi. Stan zachowania 5 zabytków jest szczątkowy, gdyż przetrwała jedynie ich część medialna.
Długości zachowanych w całości (wspomniane 9 egz.) zawierają się w przedziale od 5,1 do 14.6 cm (tabl. 16.2), natomiast wszystkich odnalezionych od 2,6 do 14, 6 cm (tabl. 16.3). Szerokości tych, które nie zostały zniszczone wzdłuż dłuższej osi (39 szt.) zawierają się w widełkach od 0,7 do 3,4 cm (tabl. 16.4).
Osełki wykonane z mułowców odnalezione na obszarze Dolnego Śląska (65 egz.) oraz w Hedeby i Kaupang czy Winchesterze posiadały podobne wymiary, kształty i przekroje [Resi 1990, s. 18; 2008, s. 32; Lisowska 2013, s. 115; Armbruster, Elbracht 2012, s. 192].

[99] Kolejne numery porządkowe znajdujące się na tablicy odpowiadają numerom w katalogu. Fotografia widoczna na tablicy 16.1:1 została opisana w katalogu 8.2.1, 16.1: 2 to 8.2.2, 16.1: 3 to 8.2.3, itd. Nr inw.: 76/88, 7/78, 8/71, 214/10, 23/70, 146/74, 84/I, 175/99, 266/62, 101/06, 274/62, 95/75, 70/06, 24/78, 7/80, 132/74, 161/07, 90/00, 179/99, 69/64, 74/95, 127/05, 102/96, 12/08, 222/73, 43/72, 151/10, 137/10, 9/79, 83/II, 251/62, 228/62, 42/75, 63/63, 148/92, 100/05, 136/74, 18/63, 1/74, 127/64, 95/05, 189/62, 148/74. W części katalogowej osełki uporządkowane są zgodnie z ostatnią liczbą inwentarza oznaczającym rok wprowadzenie zabytku do inwentarza muzealnego, zazwyczaj zbieżny z rokiem odnalezienia zabytku.

W literaturze niemieckojęzycznej surowiec ten określany jest jako *dunkler Schiefer*, natomiast w anglojęzycznej – *dark-gray schist* [Lisowska 2013, s. 115, przyp. 34].

Tabl. 16.1 - Osełki z fyllitu z lednickiego kompleksu osadniczego.

Tabl. 16.1 - Osełki z fyllitu z lednickiego kompleksu osadniczego.

Osełki z fyllitu odnajdywane są również na Rusi, najliczniej na stanowisku w Giezdowie, ale zalegają także w warstwach kulturowych z północnych obszarów tej krainy [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 75], Zabytki z Gniezdowa to mocno przekształcone łupki mikowe, których wiek to 1890 mln i 600+/-35 mln

Pochodzenie fyllitów odnajdywanych w lednickim kompleksie osadniczym, ze względu na ogólnoeuropejski kontekst występowania tych zabytków, wydaje się być związany ze Skandynawią.

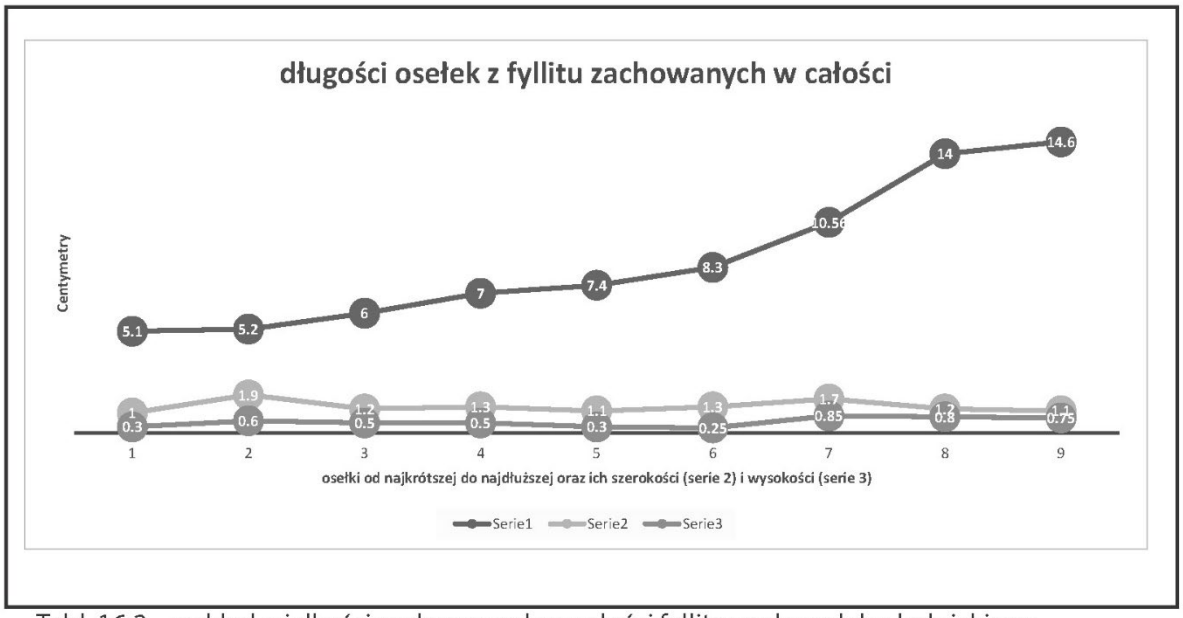

Tabl. 16.2 - rozkład wielkości zachowanych w całości fyllitowych osełek z lednickiego kompleksu osadniczego.

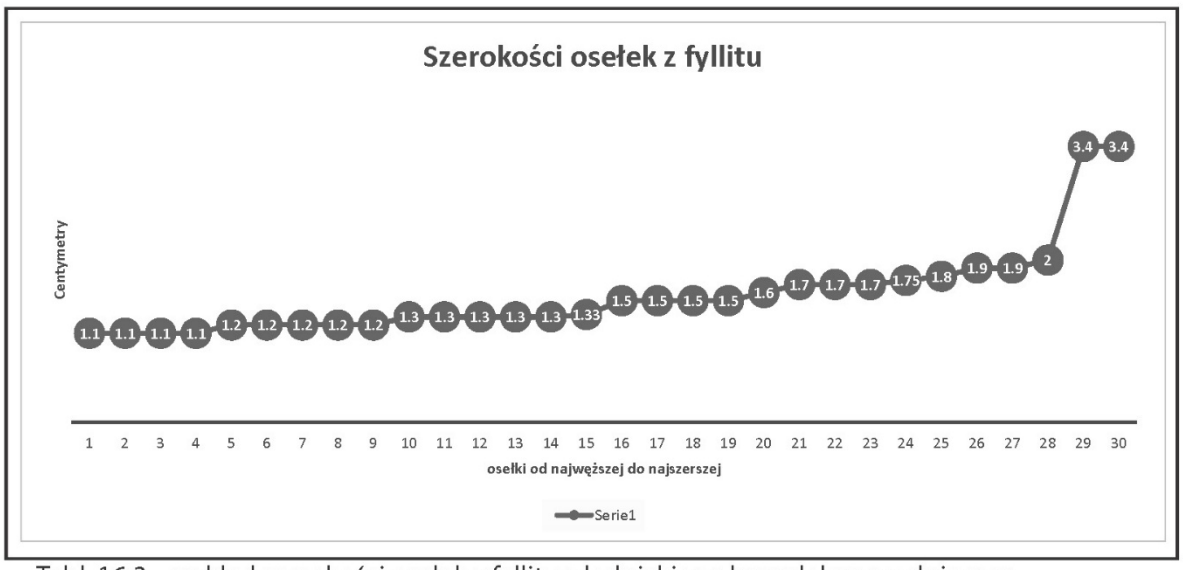

Tabl. 16.3 - rozkład szerokości osełek z fyllitu z lednickiego kompleksu osadniczego.

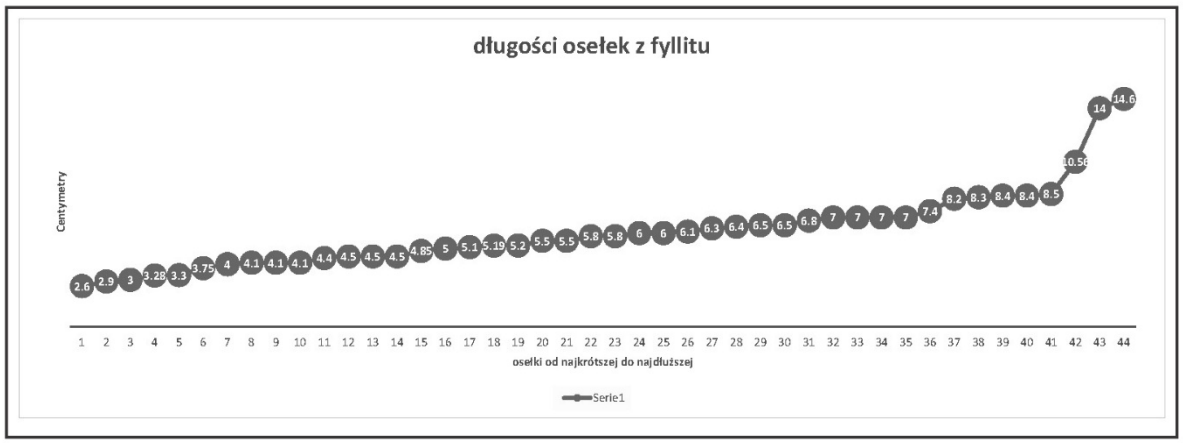

Tabl. 16.4 - rozkład długości osełek z fyllitu z lednickiego kompleksu osadniczego.

Właściwie cała tarcza fennoskandzka (Norwegia, Szwecja, Finlandia, obwód murmański, okolice Jeziora Ładoga, Karelia) geologicznie spoczywa na osadach stanowiących gliniaste warstwy, które w przeszłości odkładały się w głębokim basenie wodnym. Następnie przeszły one metamorfozę w okresie od 1800 do 1900 mln lat temu, w związku z aktywnością magmatyczną i towarzyszącym jej wprowadzeniem mas granitu. W kaledońskim okresie (900-400 mln lat temu) te osady metamorficzne zostały poddane intensywnemu fałdowaniu z utworzeniem charakterystycznych zaburzeń tektonicznych i spękań. Co najistotniejsze, fałdowanie doprowadziło do wypiętrzenia łupku razem ze składami granitowymi na powierzchnię, głównie na obszarze Norwegii i Szkocji [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 80-82].

Wyjdźmy od tego, że większość osełek z epoki wikingów z terytorium Skandynawii pochodzi z dwóch różnych rodzajów łupku. Jeden stanowi jasnoszary gruboziarnisty kwarcowo-muskatowy łupek, którego wychodnie znajdują się w górnym Telemarku. Są to skały uformowane w okresie prekambryjskim w wieku 931-846 mln lat [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 80-82].

Drugi jest ciemny, niebieskoszary i drobnoziarnisty. Badania geologiczne mające na celu odnalezienie złóż surowca i ich miejsc obróbki sugerują, że ich norweskie wychodnie znajdują się na południu pomiędzy Bergen a Stavanger oraz na północy w prowincji Finnmark. Ich formacja łączona jest z okresem kaledońskim i datowana na okres 446-403 mln lat temu [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 83].

W nauce archeologicznej przyjęło się stosować do określania proweniencji wczesnośredniowiecznych osełek fyllitowych metodę pozwalającą na datowanie skał. Ponieważ różne światowe złoża powstawały w odmiennych okresach, możliwym jest dokonanie korelacji pomiędzy zabytkami a poszczególnymi wychodniami. Do określenia wieku stosuje się metodę opartą o zmienność w czasie stosunku ilości potasu do argonu zamkniętego w skałach (tzw. metoda potasowo-argonowa) [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 80].

W taki sposób, oprócz samych norweskich złóż, przebadano osełki z kilku stanowisk północnoeuropejskich, czyli z Kaupang, Hedeby, Ribe, Wolina i Gniezdowa, a wszystkie wyniki potwierdziły korelację ich wieku ze skandynawskimi wychodniami. [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 80-83].

Z toku narracji można wywnioskować, że łupki fyllitowe występują również poza obszarem Skandynawii. Najbliższe Ostrowa Lednickiego zorientowane złoża znajdują się w Sudetach – w rejonie Głuchołaz w Górach Opawskich oraz w Kłodzku, szczególnie w okolicy Łysej Góry. Znane są również z Wojcieszowa w górach Kaczawskich. Jego wychodnie spotykane są pojedynczo w Rudawach, po stronie Czeskiej, jak i Niemieckiej, ale nie na północnych stokach

wspomnianych gór, a na zachód od nich. Na fyllit natrafimy także we wschodniej Słowacji oraz Austrii i we Włoszech [www.mindat.org].

Chronologia osełek z lednickiego kompleksu osadniczego, określona na podstawie kontekstu stratygraficznego, mieści się w bardzo szerokim przedziale czasu, związanym z całym okresem funkcjonowania stanowiska.

Dwanaście znalezisk posiada precyzyjniej określony kontekst i siedem z nich stanowiło wyposażenie grobowe zmarłych pochowanych na cmentarzysku w Dziekanowicach (stan. 22), dzięki czemu ich chronologię można zawęzić do okresu obejmującego przełom X i XI wieku do XIII stulecia [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

Jedna została odnaleziono w spągu obiektu na stanowisku 2 w Dziekanowicach, dwie pochodzą z obiektów przebadanych na podgrodziu na Ostrowie Lednickim (stan. 2) oraz po jednym z grodu i podgrodzia z warstw, których datowanie można zawęzić do okresu od poł. X wieku do XIII stulecia. Pozostałe 32 zabytki pochodzą z przemieszanych warstw, podglebia i humusu lub stanowią znaleziska luźne.

Najwcześniejsze ślady wydobycia łupu na obszarze Norwegii zostały zidentyfikowane na obszarze Edinsborga (prow. Telemark), natomiast najstarsze dobrze datowane znalezisko potwierdzające wydobycie i handel osełkami, stanowi wrak statku, na który natrafiono nieopodal Klåstad. Stosunek izotopów węgla wskazuje, że statek został zbudowany na przełomie VIII i IX wieku [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 83].

Kamienne osełki w X wieku rozprzestrzeniły się na obszar obejmujący Szwecję, Danię, wybrzeże Bałtyku, wyspy Brytyjskie, północny Atlantyk, Ruś (Resi 1987, s. 97-98). Wygląda na to, że również były importowane w głąb niżu europejskiego o czym świadczą znaleziska ze stanowisk zachodniosłowiańskich [Jaworski, Liskowska, Pankiewicz, Stanisławski 2013, s. 288-291; Lisowska 2013, s. 115].

Ciekawa jest również obserwacja poczyniona na Rusi dotycząca momentu pojawienia się fyllitowych osełek. Mianowicie aż do X wieku nie są one spotykane w materiale archeologicznym – nie występują ani w kulturze Smoleńskich Długich Kurhanów (KCDK), ani w poprzedzającej ją kulturze Tuszemla z IV–VII wieku n.e. [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 79]. Najwcześniejsze datowane na X wiek egzemplarze pochodzą z samej północy kraju z Zozierja i Nowosjolek [Шмидт 2013, s. 79]. Później pojawiają się na innych stanowiskach o kluczowym znaczeniu dla wymiany handlowej, tych które za Walterem Christallerem nazwalibyśmy miejscami centralnymi [Christaller 1963, s. 14–21].

Znaleziska z takich emporiów jak Kaupang, Hedeby, Ribe również poświadczają początek stosowania fyllitowych osełek w X stuleciu. Co więcej, wskazują one na ogromną skalę tego zjawiska, ponieważ ilość odnajdywanych zabytków liczona jest w tysiącach egzemplarzy, a wiele z nich to półprodukty [Resi 1990, s. 18; 2008, s. 32; Armbruster 2012, s. 192].

Fyllitowe osełki mogły spopularyzować się ze względu na twardość, która wynosi pomiędzy 5,5 do 6,5 w skali Mosha, gdzie twardość żelaza to około 6. Jest to o tyle istotne, że twardość piaskowca, czyli najbardziej powszechnego surowca do sporządzania osełek, oscyluje w okolicy 4 do 5 [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 79].

Fyllit mógł być używany również jako kamienie probiercze, czyli do sprawdzenia próby jakości szlachetnych metali. Wynika to ze zjawiska, że ciemne fyllity posiadają jednorodną drobnoziarnistą strukturę, wysoką gęstość i matową powierzchnię po oszlifowaniu. Ponadto twardość kamienia jest wyższa niż złota i srebra, a przy pomiarze pozostawia paski referencyjne kilku kolorach, odpowiadające zawartości określonych metali. Następnie wystarczy już tylko porównać ślad po ocenianym przedmiocie [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 77].

Kamienie probiercze odnajdywane są na licznych stanowiskach wczesnośredniowiecznych, zwłaszcza tam, gdzie występują kolejne świadectwa wymiany handlowej prowadzonej na większą skalę. Znane są z Ribe, Hedeby, Birki, Winchesteru [Armbruster 2012, s. 192].

Pewne światło na znaczenie osełek z fyllitu, które mogły być używane do nieco odmiennych celów aniżeli piaskowce lub inne lokalne skały, może rzucić znalezisko z Gniezdowa. Mianowicie tam, nad Dnieprem, w jednym z kurhanów (Dn-4) zostały złożone do grobu trzy osełki: jedna masywna z piaskowca, druga z kwarcowo-muskowitowego łupku, przeznaczona do wykończenia szlifów, oraz trzecia – z kwarco-turmalinowego fylitu – służąca jako zawieszka/amulet [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 78].

Zabytki tej kategorii odnalezione w lednickim kompleksie osadniczym stanowią świadectwo wymiany handlowej prowadzonej z obszarami położonym na północ, zapewne ze Skandynawią. Zarazem ich duże nagromadzenie stanowi dla nas przesłankę o majętności przebywających tam ludzi.

8.3 Koraliki.

Ostatnią kategorię zabytków uwzględnionych w tej części pracy stanowią koraliki. W lednickim kompleksie osadniczym te wykonane z kamieni przedmioty w większości były odnalezione w grobach szkieletowych. Oprócz tych kontekstów natrafiano na nie również w ciągłych warstwach kulturowych na grodzisku oraz podgrodziu na Ostrowie Lednickim.
Łącznie w opracowaniu uwzględniono 91 koralików i ich półproduktów wykonanych z pięciu surowców. Najbardziej powszechny był karneol, a zaraz po nim kryształ górski. W mniejszej ilości odnajdywane są te wykonane z fluorytu, bursztynu i chalcedonu. O koralikach z tych materiałów mówi się, że wykonane są z kamieni szlachetnych, półszlachetnych lub ozdobnych. Ponieważ nie istnieje jednoznaczna klasyfikacji pozwalająca na przydzielenie danego surowca do konkretnego przedziału (poza częstotliwością występowania), określeń tych będę używał wymiennie. O ich wyjątkowym charakterze stanowi niełatwa dostępność w okresie wczesnego średniowiecza [por. Lisowska 2013, s. 143].
Koraliki odnajdywane są w różnych zestawieniach – zarówno w formie całych kolii, jak i jako pojedyncze sztuki. Jako zespoły wystąpiły w pięciu grobach na cmentarzysku w Dziekanowicach 22 i pochodzą z grobów kobiecych (groby 70/05, 49/13), dziecięcych (65/98, 49/99, 28/01, 81/05, 106/05) i męskiego (23/03). W tym ostatnim znalazły się w liczbie dwóch sztuk, tuż przy granicy jamy grobowej, co może sugerować ich rezydualną pozycję [Wrzesiński 2019, 47-49; 2019b, tabl. 82].
Spora część zabytków został odnaleziona w warstwie kulturowej znajdującej się zarówno na grodzisku, jak i podgrodziu, część z nich w zasypiskach jam. Ten kontekst sugeruje, że po prostu zostały zgubione.

Moje rozważania przedstawione w następnych rozdziałach będą dotyczyły głównie pochodzenia i redystrybucji surowca jako źródła wskazującego nam na kwestie związane z handlem. Zarazem ilość odnalezionych zabytków stanowi informację o znaczeniu ośrodka, dlatego wszystkie z nich zostały opisane, zadokumentowane i zaprezentowane w części katalogowej. Sama forma znalezisk posiada niestety znaczenie drugorzędne, ponieważ jak czytelnik będzie mógł dalej zauważyć, koraliki rozmaitych kształtów odnajdywane są na obszarze całej Europy i na obecnym etapie badań ciężko stwierdzić, by wykazywały tendencje regionalne.

8.3.1 Koraliki z kryształu górskiego.

Nazwa kryształ górski wywodzi się z języka greckiego, gdzie słowo *krystallos* (gr. κρύσταλλος) oznacza lód. Stanowi on przezroczystą odmianę kwarcu i często przybiera formę słupków [Sachanbiński 1979, s. 77; Sobczak 1986, s. 112].

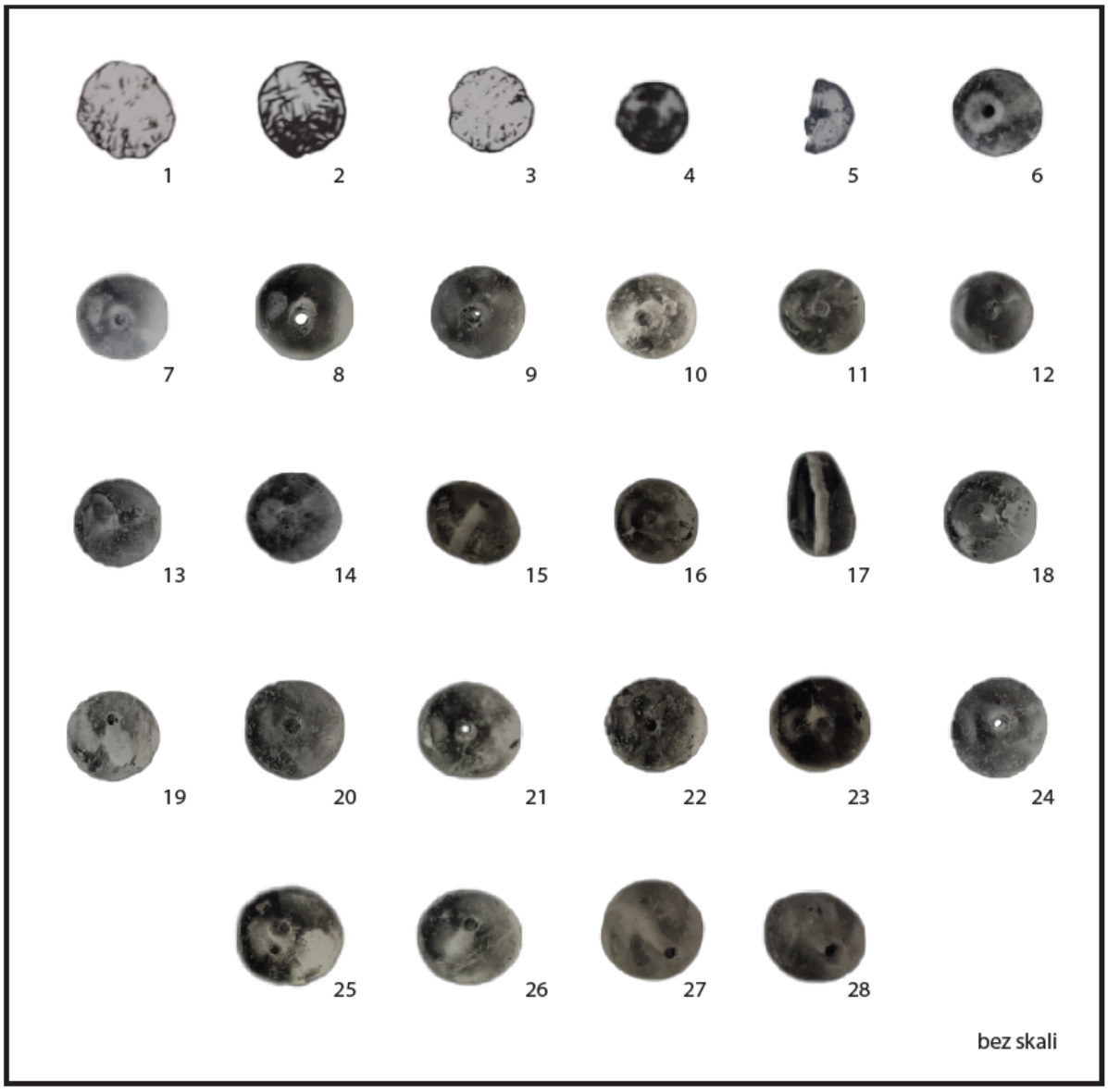

Tabl. 17.1 - Kaboszonowe koraliki z kryształu górskiego z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - 58/01, 2 - 60/01, 3 - 64/01, 4 - 68/03, 5 - 105/70, 6 - 120/05, 7 - 124/05, 8 - 131/05, 9 - 132/05, 10 - 154/05, 11 - 155/05, 12 - 156/05, 13 - 158/05, 14 - 162/05, 15 - 163/05, 16 - 164/05, 17 - 165/05, 18 - 166/05, 19 - 168/05, 20 - 169/05, 21 - 172/05, 22 - 173/05, 23 - 176/05, 24 - 180/05, 25 - 182/05, 26 - 185/05, 27 - 195/05, 28 - 197/05.

Zbiór 42 paciorków z kryształu górskiego odnalezionych w lednickim kompleksie osadniczym można podzielić na dwie główne grupy ze względu na kształt i związaną z nim technikę obróbki surowca. 29 zabytków powstało przy zastosowaniu techniki kaboszonowej i posiadają kształt kulisty (26 egz.), kulisty lekko asymetryczny (1 egz.) i łezkowaty (1 egz.) (tabl. 17.1).[100] Średnice kulistych zawierają się w przedziale od 0,6 do 1,5 cm, asymetryczny egzemplarz posiada wymiar 0,5 x 0,6 cm, natomiast długość łezkowatego wynosi 1,5 cm, a szerokość 0,9 cm. Przez ich punkt centralny przechodzi tunel (dziurka) umożliwiający nanizanie wyrobu na nić, żyłkę czy drucik (tabl. 17.2).

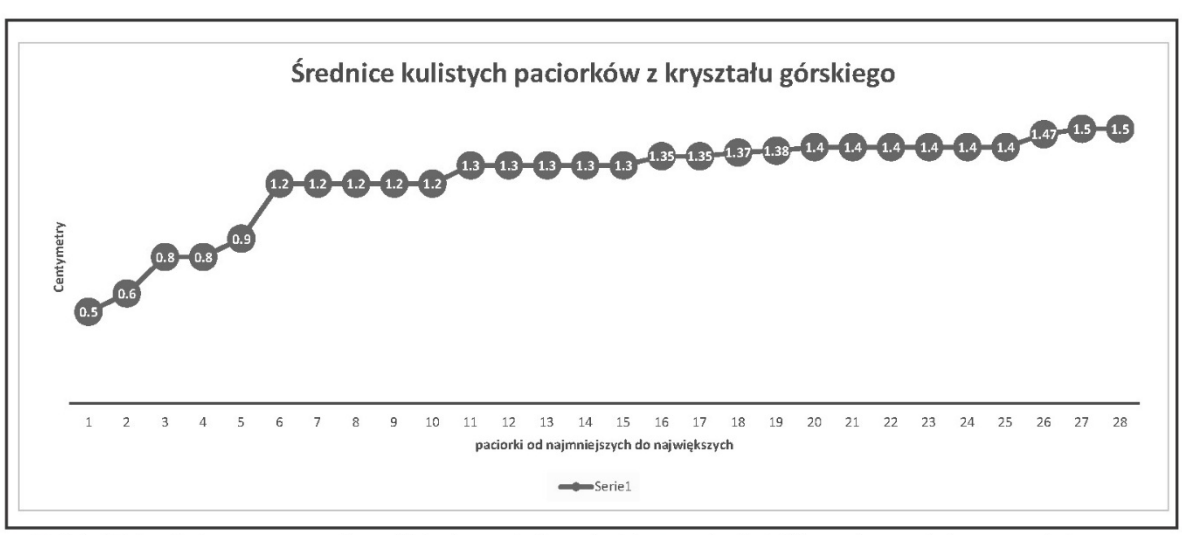

Tabl. 17.2 - Kaboszonowe koraliki z kryształu górskiego z lednickiego kompleksu osadniczego.

Druga grupa jest bardziej zróżnicowana i znajdują się tutaj koraliki wykonane w technice fasetowania. Zarejestrowano ich dziewięć; dwa mają kształt dwustożkowy o ściętych czubkach i są wielograniaste. (*MPPPG/A/1998:5/698/584; MPPPG/A/1998:5/698/585*). Jeden stanowi wielościan (*MPPPG/A/1958:2/37/453*), a kolejny został opisany jako sześcioboczny (*MPPPG/A/1959:1/40/3*).

Następny ma kształt ośmiościanu nieforemnego o płaskich podstawach, szerszego w środku i zwężającego się ku podstawom (*nr inw. MPP/A/30/4/ST/84*). Jego długość wynosi 2,6 cm, a największa szerokość 0,7 cm (tabl. 17.3: 1).

[100] Nr inw.: 68/03, 64/01, 58/01, 60/01, 165/05, 105/70, 120/05, 124/05, 131/05, 132/05, 156/05, 163/05, 164/05, 173/05, 195/05, 162/05, 166/05, 168/05, 169/05, 158/05, 172/05, 176/05, 180/05, 185/05, 197/05, 182/05, 154/05, 155/05, MPPPG/A/1958:2/37/456. W części katalogowej wszystkie koraliki uporządkowane są zgodnie z ostatnią liczbą inwentarza oznaczającym rok wprowadzenie zabytku do inwentarza muzealnego, zazwyczaj zbieżny z rokiem odnalezienia zabytku.

Następny zabytek stanowi ośmiościan foremny o obu podstawach stożkowatych (nr inw. MPP/A/43/45/88), jego szerokość to 1,2 cm, a wysokość 0,7 cm (tabl. 17.3: 2).
Jeden koralik jest kształtu kobooktaedrycznego o wymiarach 1,1 x 0,9, 0,8 cm (nr inw. MPP/A/81/87/96) (tabl. 17.3: 3).
W zbiorze znajduje się wyjątkowy egzemplarz, zbliżony do graniastosłupa sześciobocznego, ale o zaoblonych podstawach (nr inw. MPP/A/88/6/98), jego długość to 2,1 cm, a szerokość 1 cm (tabl. 17.3: 4).
Dziewiąty koralik przypomina płaską beczułkę o 22 ściankach (*nr inw. MPP/A/N63/13*). Jego długość wynosi 1,14 cm, a szerokość 0,88 cm (tabl. 17.3: 5).

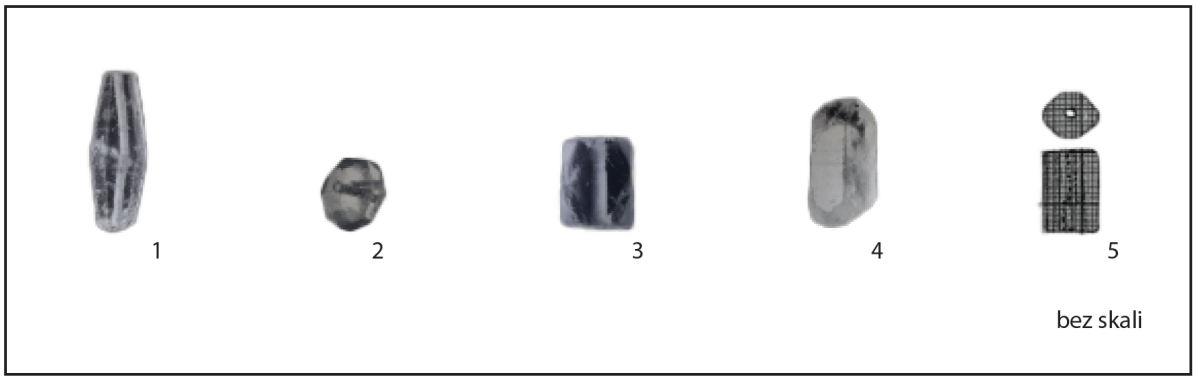

Tabl. 17.3 - Facetowane paciorki oraz półprodukty z kryształu górskiego z lednickiego kompleksu osadniczego.

Ustalenia chronologiczne oparte o kontekst stratygraficzny w dwóch przypadkach są stosunkowo precyzyjne, ponieważ pochodzą z pochówków datowanych monetami. Pierwszy paciorek z kryształu górskiego został odnaleziony w grobie męskim (grób 27/96) z monetą z lat 1050–1055 [Wrzesiński 2016, s. 59]. Koralik znajdował się w zasypsiku jamy, za stopami zmarłego, co może wskazywać jego wcześniejszą chronologię związaną z redeponowaniem ziemi użytej do wypełnienia wkopu.
Młodociany osobnik pochowany (grób 33/03) wraz z paciorkiem z kryształu górskiego o mlecznej barwie miał przy sobie dwie monety – krzyżówkę z drugiej ćwierci XI wieku oraz jedną datowaną ogólnie na XI stulecie. Paciorek znajdował się przy czaszce zmarłego [Wrzesiński 2016b, s. 66, tabl. 58]
Trzydzieści jeden zabytków pochodzi z sześciu grobów (28/01, 70/05, 81/05, 106/05, 49/13) znajdujących się na tym samym stanowisku, co pozwala umieścić je w przedziale funkcjonowania cmentarza określonym na koniec X lub początek XI wieku do XIII stulecia. [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

Dwa koraliki z Ostrowa Lednickiego zalegały w warstwach datowanych materiałem ceramicznym na okres wczesnego średniowiecza, natomiast pozostałe siedem zabytków nie ma ściśle określonego kontekstu.

Z tego zestawienia wynika, że przynajmniej część zabytków była w użyciu w początkach panowania dynastii Piastów.

Myślę, że zarówno obca proweniencja wyrobów z kryształu górskiego, jak i z innych kamieni szlachetnych odnalezionych w LKO, nie musi być argumentowana, natomiast do rozważenia pozostają potencjalne kierunki napływu.

Badania prowadzone w kontekście znalezisk z Wrocławia pozwoliły ustalić, że kryształ górski, kalcyt i kwarc zadymiony były sprowadzane z wychodni w okolicy Jegłowa (pow. strzeliński). Oczywiście chodzi tu o zbieżność składu chemicznego próbek z rzeczonej miejscowości i zabytków z Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu [Kaźmierczyk, Sachanbiński 1978, s. 480]. Teorię tę dodatkowo potwierdzają znaleziska osełek wykonanych z łupków występujących w okolicy Jegłowa [Lisowska 2013, s. 147].

Jak podają specjaliści, inne wychodnie znajdują się w Bolesławcu, Grabinie, Granicznej, Jaroszowie, w okolicach Jeleniej Góry, Kłodzku, Lądku Zdroju, Sławnikowicach, Strużynie, okolicach Szklarskiej Poręby, Toczalinie i Zimniku [Sachanbiński 1979, s. 82-85; Maślankiewicz 1982, s. 196-198; Żaba 2006, s. 229; Lisowska 2013, s. 145].

Z drugiej strony nie możemy wykluczyć pochodzenia lednickich znalezisk z dalej położonych obszarów, nie tylko ze względu na obecność wychodni. Za taką opcją przemawia również skala wymiany handlowej prowadzonej we wczesnośredniowiecznej Europie, gdzie towary z innych kontynentów trafiały na słowiańskie rynki. Dodatkowy argument miałaby stanowić wysoka jakość obróbki paciorków z Ostrowa Tumskiego, sugerująca wykonanie ich w obcym warsztacie, z czym nie można się jednak do końca zgodzić [por. Liskowska 2013, s. 148]

Wychodnie kryształu górskiego w Europie zostały zlokalizowane w Alpach [Hess, Turck, de Vries, Della Casa 2021, s. 96-102], w Masywie Morawsko-Czeskim [Halavínová, Přichystal 2008, s. 67-73], w Skandynawii, w Niemczech [www.mindat.org][101], ale również na obszarze

[101] Skandynawia: https://www.mindat.org/locentries.php?p=293102&m=6128, Francja:https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page=1&minname=Rock+crystal&region=France&sort=0&submit_mls=Search Niemcy: https://www.mindat.org/locentries.php?p=14244&m=6128

położonym bardziej na wschód i południe, jak w Rumunii, na Węgrzech, Serbii i Bułgarii [www.mindat.org][102]

Tak jak w przypadku wszystkich wyrobów analizowanych w tej dysertacji, rozważania nad proweniencją posiadają charakter hipotetyczny. Dokładne określenie pochodzenia surowca wymaga przeprowadzenia badań nad składem chemicznym zarówno znalezisk, jak i wychodni kryształu górskiego. Sytuację komplikuje brak możliwości ingerencji w zabytki oraz brak baz referencyjnych [Sachanbiński et al., 2008, s. 1012-1017; Sachanbiński et al 2009, s. 133-135; Lisowska 2013, s. 144]

Obecnie zabytki te są przydatne w analizie wymiany handlowej, ponieważ w LKO stanowią bez wątpienia produkty obcego pochodzenia.

8.3.2 Koraliki z karneolu.

Następne dwie grupy zabytków będą dotyczyły tej samej odmiany krzemionki, określanej chalcedonem, ale różniącej się kolorem. W tym rozdziale skupimy się na czerwonych okazach nazywanych karneolem; nazwa ta wywodzi się od łacińskiego *carnis*, oznaczającego mięso. [Lisowska 2013, s. 145].

W lednickim kompleksie osadniczym odkryto 51 paciorków, które – podobnie jak te wykonane z kryształu górskiego – zostały podzielone na dwie grupy.

Do pierwszej grupy, gdzie znajdują się egzemplarze wykonane w technice kaboszonej, zaklasyfikowaliśmy 22 kuliste paciorki (tabl. 17.4)[103], jeden z nich posiadał zagłębienia na biegunach (87/2000) (tabl. 17.4: 3). Ich średnice mieszczą się w zakresie od 0,5 do 0,9 cm przy wysokościach w tym samym przedziale (tabl. 17.5).

Paciorki o powierzchniach facetowanych tworzą drugi zbiór, do którego zaliczono 28 zabytków. Najliczniejszą grupę stanowią paciorki kubooktaedryczne, w tym bardziej spłaszczone,

[102] Rumunia: https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page=1&minnae=Rock+crystal&region=Romania&sort=0&submit_mls=Search Węgry: https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page=1&minname=Rock+crystal&region=Hungary&sort=0&submit_mls=Search

[103] Nr inw.: 206:2/96, 33/03, 59:76/99, 59/01, 121/72, 58/88, 87/2000, 1959:1/40/151, MPPPG/A/1998:5/698/587, MPPPG/A/1998:5/698/588, 172:95/99, 172:114/99, 36/03, N26/10, 172:93/99, 37/03, 59:77/99, 61/01, 172:44/99, 82/2000, 1959:1/40/150, 33/93. W części katalogowej wszystkie koraliki uporządkowane są zgodnie z ostatnią liczbą inwentarza oznaczającym rok wprowadzenie zabytku do inwentarza muzealnego, zazwyczaj zbieżny z rokiem odnalezienia zabytku.

których odkryto 13 (tabl. 17.6: 1-13).[104] Ich wysokości mieszczą się w przedziale od 1 – 1,4 cm, długości od 0,9 do 1,3 i szerokość od 0,8 do 1,3 cm.

Na następnej pozycji pod względem ilościowym znajdują się graniastosłupy sześciokątne, prawidłowe lub zbliżone do tego kształtu, których zidentyfikowano sześć (tabl. 17.6: 14-19).[105] Ich wysokości mieszczą się w granicach od 1,2 do 2,2 cm, a szerokości od 0,6 do 1,1 cm.

Pięć zabytków posiadało większą ilość ścianek i są one zbliżone do graniastosłupów ośmiokątnych prawidłowych. Ich wysokości są dość zbliżone, od 1,4 do 1,7 cm, podobnie jak szerokości od 0,7 do 1 cm (tabl. 17.6: 21-23).[106]

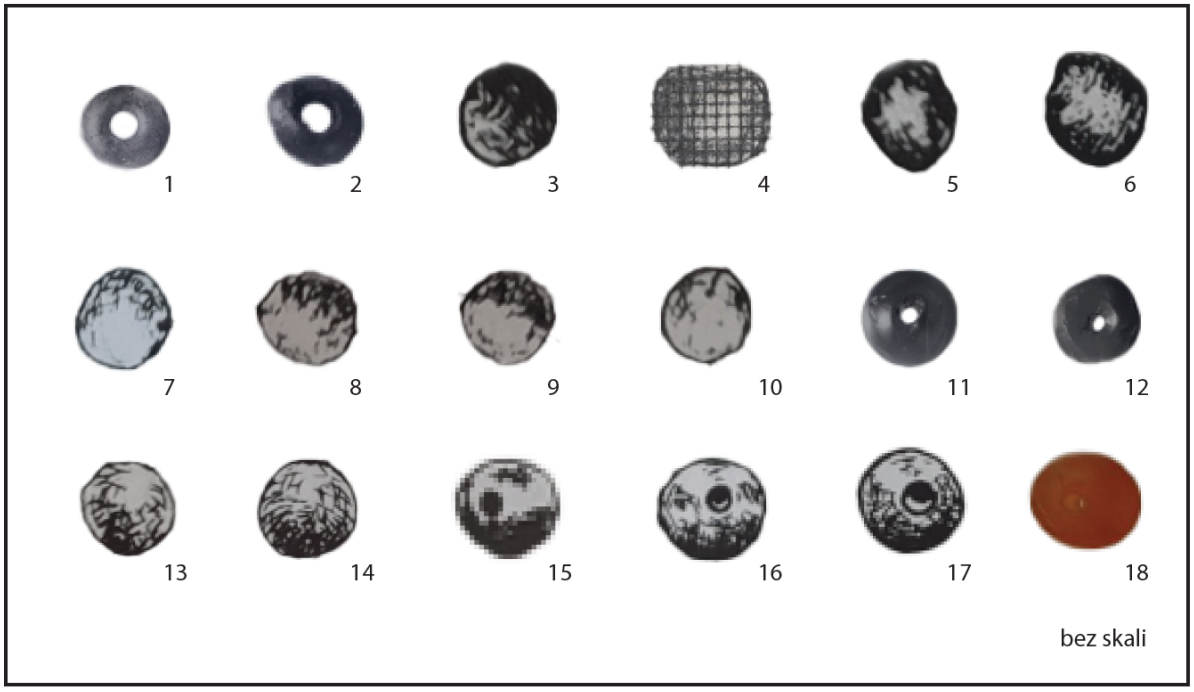

Tabl. 17.4 - Kabaszonowe paciorki z karneolu z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - 121/72, 2 - 58/88, 3 - 206:2/96, 4 - 33/93, 5 - 59:76/99, 6 - 59:77/99, 7 - 172:44/99, 8 - 172:93/99, 9 - 172:95/99, 10 - 172:114/99, 11 - 82/00, 12 - 87/00, 13 - 59/01, 14 - 61/01, 15 - 33/03, 16 - 36/03, 17 - 37/03, 18 - N26/10.

Jeden zabytek ma kształt tuby o wysokości 2 cm i średnicy 1 cm (tabl. 17.6: 24, nr inw. 530/65), inny zaś jest graniasty, o siedmiu płaszczyznach. Ostatni zabytek miał unikalną, wrzecionowatą formę; jego wysokość wynosi 1,75 cm, a długość i szerokość – odpowiednio 1,0 × 0,8 cm (tabl. 17.6: 25, nr inw. 170/05).

[104] Nr inw.: 160/05, 171/05, 179/05, 209/05, 62/74, 157/05, 174/05, 175/05, 178/05, 183/05, 161/05, 41/13, 2/02.
[105] Nr inw.: 17/73, 134/75, 24/95, 172:0/99, 130/05, 64/13.
[106] Nr inw.: 94/74, 96/74, 122/05, 181/05, 177/05.

Najściślejszą chronologię ma zabytek odkryty w grobie kobiety (20/13), który zalegał na wysokości kolana, razem z denarem z drugiej ćwierci lub połowy XIII wieku. [Wrzesiński 2016, s. 59]. Z samego cmentarzyska (koń. X, pocz. XI do XIII wieku) pochodzi 29 zabytków z 11 grobów. W warstwach kulturowych, które można łączyć z okresem wczesnego średniowiecza, odkryto pięć koralików; pozostałe pochodzą z szeroko datowanych kontekstów lub z humusu i podglebia.

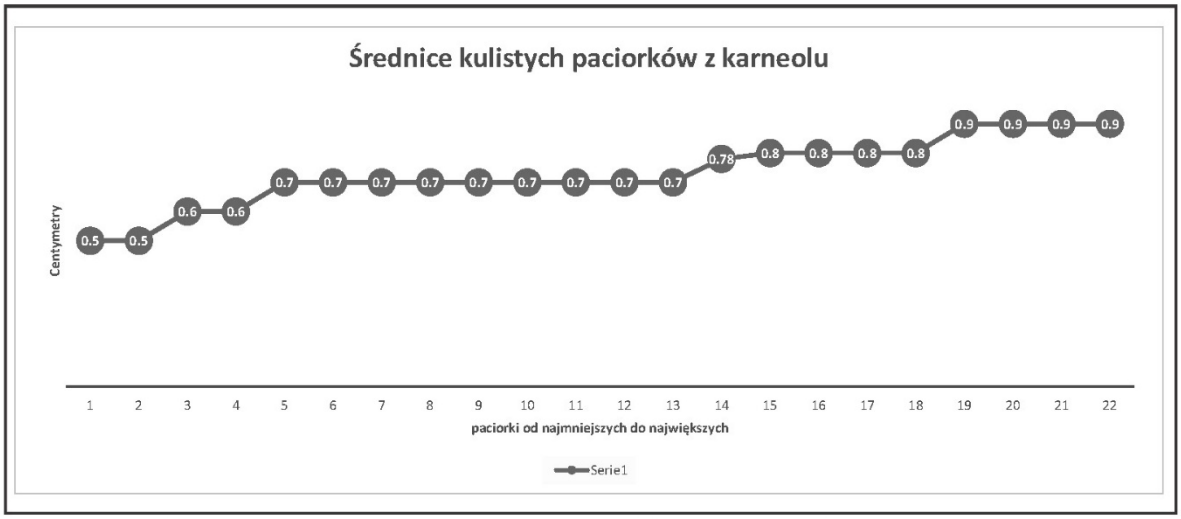

Tabl. 17.5 - Kaboszonowe koraliki z karneolu z lednickiego kompleksu osadniczego.

Najściślejszą chronologię ma zabytek odkryty w grobie kobiety (20/13), który zalegał na wysokości kolana, razem z denarem z drugiej ćwierci lub połowy XIII wieku. [Wrzesiński 2016, s. 59]. Z samego cmentarzyska (koń. X, pocz. XI do XIII wieku) pochodzi 29 zabytków z 11 grobów. W warstwach kulturowych, które można łączyć z okresem wczesnego średniowiecza, odkryto pięć koralików; pozostałe pochodzą z szeroko datowanych kontekstów lub z humusu i podglebia.

Wychodnie karneolu znane są z Wałbrzycha, Kłodzka, Szklar (pow. ząbkowicki), Kamiennej Góry [Sachanbiński 1979, s. 154; Żaba 2006, s. 212; Lisowska 2013, s. 145]. Wyniki badań geochemicznych jednego paciorka z Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu wykazały jego podobieństwo do minerałów rozpoznanych w Górach Kaczawskich [Kaźmierczyk, Sachanbiński 1978, s. 482].

Oprócz polskiej części Sudetów kolejne złoża znane są w Czechach, po południowej i zachodniej stronie tego pasma górskiego. Na Słowacji występują one w okolicy Bańskiej Bystrzycy, w Niemczech – ponownie w Sudetach, a jeszcze liczniej w rejonie Schwarzwaldu. Liczne znajdują się na sąsiednim obszarze po drugiej stronie Renu, na terytorium Francji.

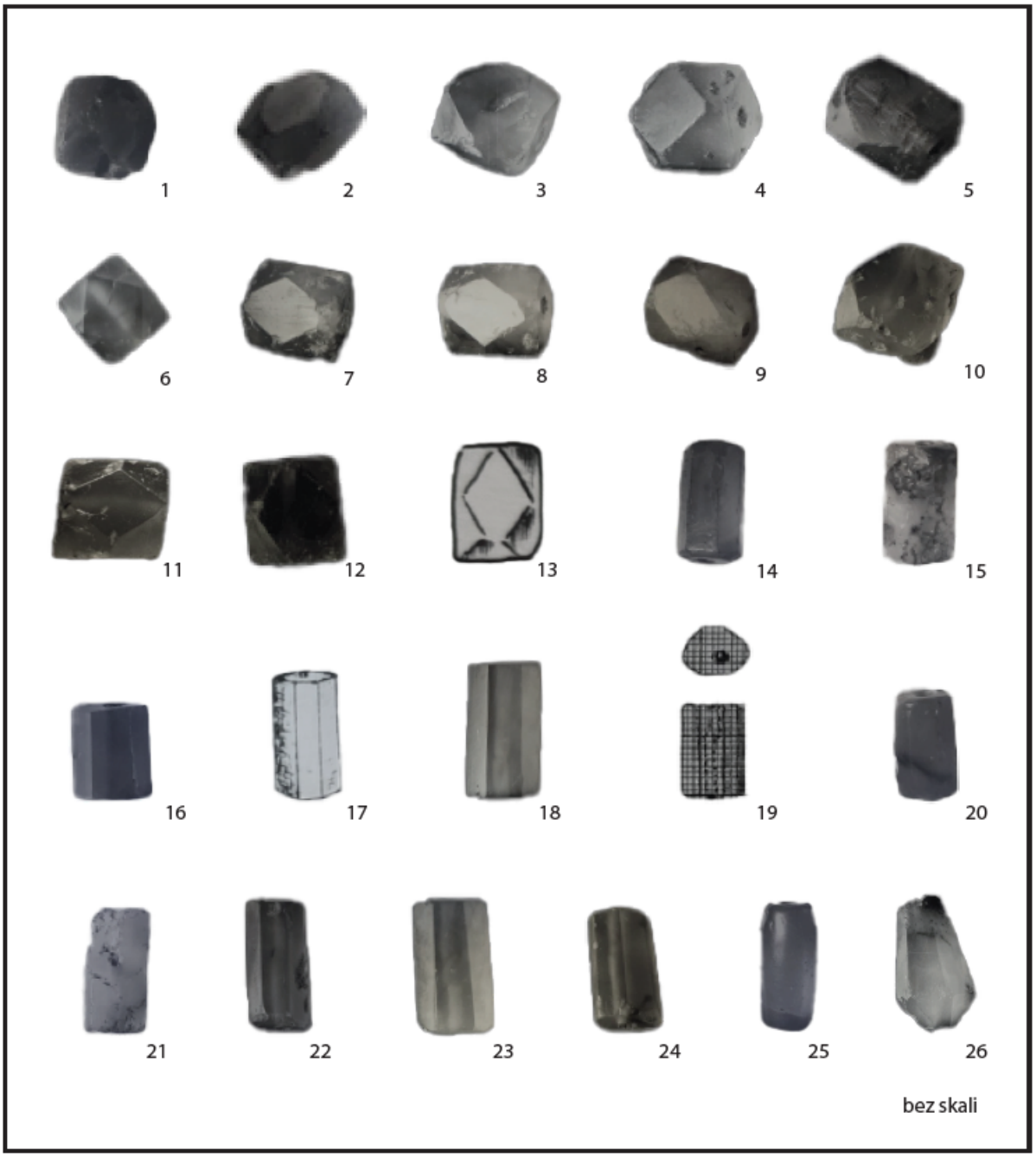

Tabl. 17.6 - Facetowane koraliki z karneolu z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - 62/74, 2 - 2/02, 3 - 157/05, 4 - 160/05, 5 - 161/05, 6 - 171/05, 7 - 174/05, 8 - 175/05, 9 - 178/05, 10 - 179/05, 11 - 183/05, 12 - 209/05, 13 - 41/13, 14 - 17/73, 15 - 134/75, 16 - 24/95, 17 - 172:0/99, 18 - 130/05, 19 - 64/13, 20 - 94/74, 21 - 96/74, 22 - 122/05, 23 - 181/05, 24 - 177/05, 25 - 530/65, 26 - 170/05.

Kolejne wychodnie znamy z północnych Węgier, Rumuni, Serbii i Grecji i innych europejskich krajów [www.mindat.org].[107]

[107] Czechy: https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page= 1&minname=Carnelian&region=Czech&sort=0&submit_mls=Search; Słowacja: https://www.mindat.org/

Koraliki z karneolu posłużą jako źródło do rekonstrukcji aspektów handlu oraz zamożności mieszkańców lednickiego kompleksu osadniczego.

8.3.3 Koralik z chalcedonu.

Również z chalcedonu, ale o mlecznym zabarwieniu został wykonany jeden paciorek, stanowiący część większej kolii złożonej głównie z paciorków szklanych (nr inw. 59:75/99). Została ona odnaleziona na cmentarzysku w Dziekanowicach (stan. 22) w grobie dziecka w wieku infans II (grób 65/98) [Wrzesiński 2019, s. 47].

Paciorek ten, kulistego kształtu, posiadał średnicę 0,7 cm i wysokość 0, 8 cm, przez jego środek został przewiercony tunel.

Ponieważ w pochówku, oprócz wspomnianej kolii, znajdował się jeszcze jedynie kabłączek skroniowy oraz nożyk z pochewką okutą miedzianą blachą, to nie jesteśmy w stanie określić bardziej precyzyjnej chronologii niż obejmującej cały okres funkcjonowania cmentarzyska (koń. X, pocz. XI do XIII wieku) [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

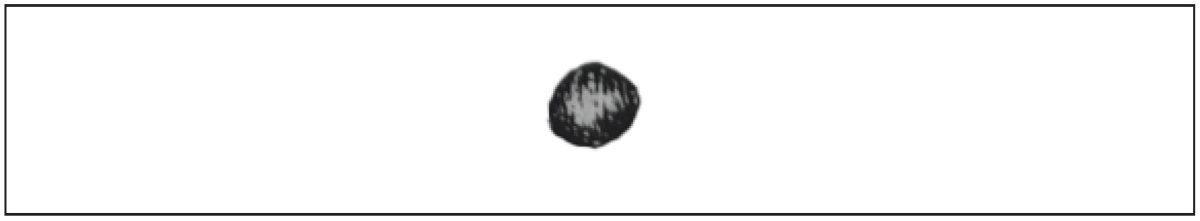

Tabl. 17.7 - Koralik z chalcedonu z lednickiego kompleksu osadniczego.

Powszechność występowania chalcedonu jest ogromna. W Polsce, oprócz Dolnego Śląska, spotykany jest również w Małopolsce. Jego złoża zostały rozpoznane w licznych miejscach w Czechach, na Słowacji i Węgrzech, właściwie wzdłuż łuku Karpat. Oczywiście nie

minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page=1&minname=Carnelian&region=Slovakia&sort=0&submit_mls=Search; Francja: https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is _valid=1&cf_mls_page=1&minname=Carnelian&region=France&sort=0&submit_mls=Search; Niemcy: https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page=1&minname=Carnelian&region=Germany&sort=0&submit_mls=Search. Węgry: https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm _id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page=1&minname=Carnelian&region=Hungary&sort=0&submit_mls=Search; Rumunia: https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_ page=1&minname=Carnelian&region=Romania&sort=0&submit_mls=Search; Serbia: https://www.mindat.org /minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page=1&minname=Carnelian&region=Serbia&sort=0&submit_mls=Search

brakuje chalcedonu w Alpach ani w całych Niemczech, i to wymieniając jedynie najbliższe regiony [www.mindat.org].
Podobnie jak wcześniejsze zabytki, także ten został sprowadzony nad brzeg jeziora Lednica.

8.3.4 Koraliki z fluorytu.

Do tej pory w lednickim kompleksie osadniczym zostały odnalezione cztery paciorki wykonany z fluorytu. Materiał ten może być zarówno bezbarwny, jak i mieć odcienie czerwone, żółte, zielone, niebieskie oraz – jak nasze egzemplarze – fioletowe. [Sachanbiński 1979, s. 111]. Posiada on raczej niską twardość, wynoszącą 4 w skali Mosha, dlatego też jest dość podatny na zarysowania. Sama nazwa skały wywodzi się z łacińskiego słowa *fluere*, oznaczającego ‘płynąć’ lub ‘prąd’ [Lisowska 2013, s. 150].
Lednickie zabytki są fasetowane, a dwa z nich miały kształt przypominający graniastosłupy sześciokątne, sklejone podstawami i ze ściętymi czubkami. Większy (nr inw. 10/09, tabl. 17.8: 1) charakteryzowała wysokość 1,7 cm i największa szerokość 1,2cm, drugi (nr inw. 172:94/99, tabl. 17.8: 2), o tej samej szerokości, był zaledwie o milimetr niższy (1,6 cm). Trzeci zabytek był zbliżony do owalu o wysokości 1,1 cm i szerokości 0,9 cm (67/01, tabl. 17.8: 3). Ostatnie znalezisko również jest zbliżone do owalu, ale jego boki pokrywa osiem fasetowanych powierzchni, nadając mu unikatowy wygląd (nr inw. 66/01, tabl. 17.8: 4)

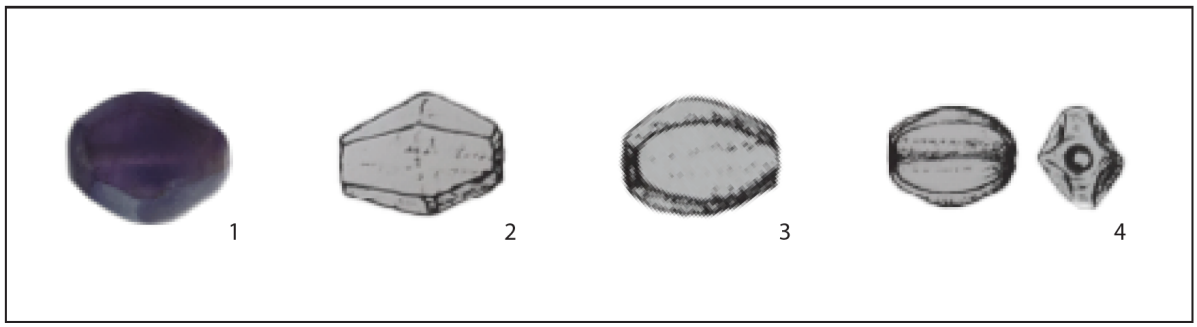

Tabl. 17.8 - Koraliki z fluorytu z lednickiego kompleksu osadniczego.

Trzy zabytki pochodzą z grobów szkieletowych z cmentarzyska w Dziekanowicach (stan.22), co pozwala zamknąć ich chronologię w widełkach od końca X, początku XI do XIII wieku [Wrzesiński 2016, s. 80-86]. Jeden został odnaleziony w tak zwanej warstwie II na grodzisku, na Ostrowie Lednickim, co właściwie w żaden sposób nie zawęża jego chronologii.

Na najbliższe wychodnie fluorytu natrafimy również w Sudetach – między innymi na Dolnym Śląsku: w pobliżu Kletna koło Stronia Śląskiego, w Kowarach, w Stanisławowie na Pogórzu Kaczawskim, w Boguszowie w Górach Wałbrzyskich, a także w Karkonoszach i na Wzgórzach Strzegomskich [Sachanbiński 1979, s. 113- -114; Żaba 2006, s. 136]. Jednak to nie jedyne polskie wychodnie, fluoryt występuje również na Górnym Śląsku, w Wielkopolsce oraz na Mazowszu. W tych dwóch ostatnich przypadkach chodzi jednak o złoża raczej niedostępne we wczesnym średniowieczu [www.mindat.org[108]]. W innych krajach europejskich fluoryt odnajdujemy właściwie w każdym regionie górskim lub pogórzu [www.mindat.org[109]].

Na zakończenie warto nadmienić, że wyroby z fluorytu odnalezione we Wrocławiu, na Ostrowie Tumskim, były przebadane metodą dyfrakcji rentgenowskiej, jednak ich skład okazał się typowy dla większości znanych na świecie wychodni [Lisowska 2013, s. 150]. Jak widzimy, to pole badawcze wymaga dalszej eksploracji i pozyskane wyniki nie będą łatwe do interpretacji. Na moment obecny także i to źródło możemy jedynie wykorzystać jako ogólne poświadczenie dalekosiężnej wymiany handlowej w lednickim kompleksie osadniczym.

8.3.5 Koralik z realgaru.

Realgar to miękki i kruchy minerał o barwie pomarańczowo-czerwonej [Szczepaniak 2019, s. 217], a jego nazwa pochodzi od arab. رهج الغار *rahdż al-ghar* – „pył (proszek) kopalniany". Znany jest tylko jeden niewielki paciorek wykonany z tego materiału i posiada on formę dyskoidalną o średnicy 0,3 cm i wysokości 0,1 cm (nr inw. 65/01, tabl. 17.9).
Koralik stanowił część koli złożonej w grobie dziecka (28/01) na cmentarzysku w Dziekanowicach, tym samym jego chronologia obejmuje okres od X/XI wieku do XIII stulecia [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

Realgar nie jest materiałem powszechnie spotykanym; zarejestrowano go w utworach fliszowych w Karpatach, na obszarze dzisiejszej Polski. Znany jest również z Czech, Austrii oraz licznych landów niemieckich [Szczepaniak 2019, 217; www.mindat.org[110]].

[108]https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page=1&minname=fluorite&region=Poland&sort=0&submit_mls=Search
[109]https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page=1&minname=fluorite&region=Germany&sort=0&submit_mls=Search
[110]https://www.mindat.org/minlocsearch.php?frm_id=mls&cform_is_valid=1&cf_mls_page=1&minname=Realgar&region=Germany&sort=0&submit_mls=Search

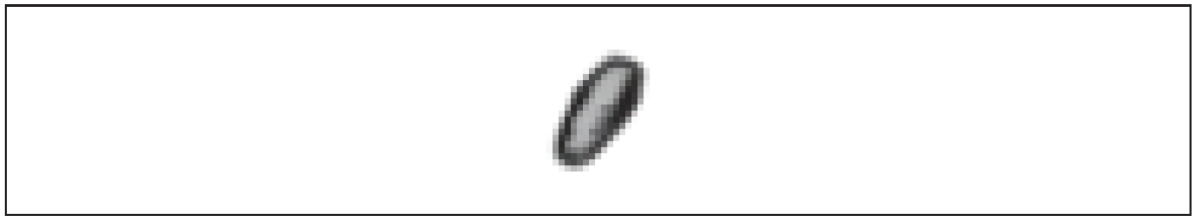

Tabl. 17.9 - Koralik z realgaru z lednickiego kompleksu osadniczego, nr inw. 65/01.

8.3.6 Bursztyn.

Bursztyn, czyli kopalna żywica, był i jest powszechnie stosowany do wyrobu biżuterii. Również i z lednickiego kompleksu osadniczego znanych jest kilka wyrobów, do wytworzenia których zastosowano ten surowiec. Z jednym z nich mogliśmy się już zapoznać w rozdziale drugim, dotyczącym ozdób, w którym ów został umieszczony ze względu na formę krzyża (rozdział 5.10). Kolejne zabytki to dwa paciorki oraz trzy większe znaleziska, które mogły pełnić funkcję przęślików lub – ponownie – koralików. Znaleziona została również obrączka oraz liczne drobne nieforemne fragmenty, które zdaje się, że stanowiły surowiec lub odpad produkcyjny.

Z pośród paciorków każdy posiadał inny kształt, jeden z nich był cylindryczny i jest zachowany fragmentarycznie. Jego wysokość to 0,7 cm i zapewne posiadał taką samą średnicę (nr inw. 278/64, tabl. 17.10: 1). Drugi natomiast miał kształt stożkowaty, o wysokości 1,35 cm i średnicy podstawy 1,5 cm. Stosunkowo spory otwór (śr. 0,4 cm) znajdował się w górnej części zabytku (nr inw. 28/97, tabl 17.10: 2).

Jako przęśliki mogą zostać zinterpretowane trzy zabytki, przede wszystkim ze względu na wielkość otworka, którego średnica jest zbieżna z przęślikami wykonanymi z innych surowców. Najwcześniej odnaleziony, przechowywany w zbiorach Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie (*nr inw. MPPP 1958:1/36/113/48*), posiadał średnicę 1,5 cm, wysokość 0,9 cmi śr. otworka 0,6 cm. Drugi pochodził z grobu (76/99) przebadanego na cmentarzysku w Dziekanowicach 22. To ciekawe znalezisko ma karbowaną powierzchnię zewnętrzną i jego średnica wynosi 1,9 cm, wysokość 1,2 cm, a szerokość otworka 0,6 cm (nr inw. 147/99, tabl: 17.10: 3). Na trzecie znalezisko natrafiono podczas eksploracji pozostałości domostwa stojącego niegdyś na podgrodziu na Ostrowie Lednickim. Zabytek ten zachował się fragmentarycznie. Ma formę dwustożkowatą; jego średnica wynosiła 2,1 cm, wysokość 2 cm, a średnica otworu 0,9 cm (nr inw. 93/72, tabl. 17.10: 4).

Wspomniana obrączka z bursztynu posiadała w przekroju soczewkowaty kształt. Jej średnica zewnętrzna to 2,1 cm, a wewnętrzna 1,5 cm, grubość 0,3 cm i szerokość 0,7 cm. Została ona odnaleziona w grobie młodej kobiety, w miejscu, gdzie powinny znajdować się palce (nr inw. 78/00, tabl. 17.10: 5).

Kolejne osiem zabytków to właściwie amorficzne fragmenty bursztynu, które oscylują w wielościach od 1,1 do 4 cm (nr inw.: 155/63, 236/63, 80/69, 133/75, 142/75, 145/96, 168/97, 8/99).

Tabl. 17.10 - Wyroby z bursztynu z lednickiego kompleksu osadniczego. 1 - 278/64, 2 - 28/97, 3 - 147/99, 4 - 93/72, 5 - 78/00.

W kwestii chronologii zabytków z bursztynu należy wymienić trzy groby z cmentarzyska w Dziekanowicach, które – jak wiadomo – funkcjonowało od schyłku X / początku XI wieku po XIII wiek [Wrzesiński 2016, s. 80-86]. W jednym z tych grobów, w kobiecym pochówku (76/99) znaleziono wraz z paciorkiem z bursztynu fragment dirhema samanidzkiego datowanego po 821/2 roku [Wrzesiński 2016, s. 59]. Zmarła trzymała monetę w dłoni, a bursztynowy przedmiot, będący zapewne przęślikiem, spoczywał poniżej klatki piersiowej [Wrzesiński 2016b, s. 44, tabl. 36]. Niestety trzeba założyć, że moneta trafiła do pochówku na wiele lat po tym jak już wyszła z obiegu i w związku z tym ciężko uznać ją za precyzyjny wyznacznik chronologiczny.

Cztery zabytki pochodzą z warstw datowanych na okres wczesnego średniowiecza, a pozostałe z kontekstów, których precyzyjniejsza chronologia nie może zostać określona.

Najpospolitsze źródło pochodzenia bursztynu w Polsce stanowi obecnie wybrzeże Morza Bałtyckiego, jednak w przeszłości stosunkowo popularne były także inne wychodnie. Zlokalizowano je w głębi lądu na terenie Pomorza, Borów Tucholskich, Kurpiowszczyzny, na Nizinie Podlaskiej i w rejonie Lublina [Pietrzak 2002, Szepaniak 2019, s. 196]. Bursztyn występuje w nawarstwieniach kopalnych z różnych okresów geologicznych w wielu miejscach Europy. Wychodnie znane są z Dolnej Saksoni w Niemczech, z Rudaw na terytorium Czeskim,

pojedyncze miejsca wydobycia znane są z Rumuni, Ukrainy. Występują też w Alpach [www.mindat.org]. Na obszarze Austrii znane są z nawarstwień tak starych jak okres triasu [Szepaniak 2019, s. 196].

Do określenia miejsca pochodzenia bursztynu stosuje się spektrometrię w podczerwieni, pozwalającą ustalić, czy zabytki wykonano z bursztynu bałtyckiego, czy też pochodzą one z innych obszarów Europy lub spoza niej. Precyzyjniejsze określenie źródła – czyli części wybrzeża lub ustalenie, czy surowiec pochodzi z wody, czy z kopalin – nie jest możliwe do rozstrzygnięcia za pomocą tej metody [Curta 2007; Szepaniak 2019, s. 196].

Dla trzech zabytków z omawianego zbioru przeprowadzono badania w skaningowej mikroskopii elektronowej, które dostarczyły informacji o ich składzie chemicznym. Niestety brak bazy referencyjnej nie pozwala na dalsze wnioskowania. Zdaniem Małgorzaty Szczepaniak, krzyżyk oraz obrączka (nr inw. 78/00) zostały wykonane z sukcynitu, czyli bałtyckiej odmiany bursztynu lub tej wydobywanej w Borach Tucholskich [Szepaniak 2019, s. 221-223, 228-229].

Obecność bursztynu w lednickim kompleksie osadniczym wskazuje na powiązania handlowe, ponieważ musi on stanowić import. Na moment obecny kierunek północny napływu wydaje się najbardziej prawdopodobny, jednak kwestia ta wymaga dalszych badań. Pojawienie się w nawarstwieniach nie tylko zabytków, ale również samego surowca może być związane z jego obróbką na miejscu, co z kolei stanowi przesłankę o produkcyjnej funkcji. Chronologia znalezisk jest bardzo szeroka, obejmuje jednak interesujący nas okres początków państwa polskiego dlatego należy włączyć te źródła w zakres opracowania.

9. Utensylia kupieckie.

9.1 Odważniki.

Niema najmniejszych wątpliwości, że najliczniej odnajdywany zabytek związany z oprzyrządowaniem handlowym stanowią odważniki. Ich obecność na stanowisku archeologicznym wskazuje na prowadzenie w danej przestrzeni transakcji zapewne przy użyciu kruszców szlachetnych, zarazem informuje nas o przynależności danego ośrodka do określonej sieci wymiany handlowej. Rodzaj tej przynależności będzie siłą rzeczy interpretowany na podstawie ilości i jakości odnalezionych zabytków. Zostawmy kwestie interpretacyjne na dalszą część pracy a w tym momencie skupmy się na samych znaleziskach.

Badania archeologiczne prowadzone w lednickim kompleksie osadniczym dostarczyły 147 odważników zróżnicowanych nie tylko pod względem ciężaru, ale również kształtu i surowca. W rozdziale tym postaram się scharakteryzować ich formy oraz uściślić chronologię i obszar geograficzny użytkowania poszczególnych typów.

Lednicki zbiór jest bardzo zróżnicowany i w procesie jego porządkowania koniecznym było posłużenie się podziałem typologicznym, który umożliwiłby zastosowanie metody komparatystycznej na dalszym etapie pracy. Ponieważ funkcjonujące w literaturze seriacje nie były w stanie spełnić moich oczekiwań, zdecydowałem dokonać nowego podziału.

Starałem się by podział ten mógł być możliwy do rozszerzenia i oczywiście nie dublował kategorii. Główny wyznacznik stanowi tutaj kształt odważnika, rozpoczynając od płaskich, przez formy kuliste, aż po okazy wielościenne. Dodatkowe zmienne stanowi obecność otworków, zagłębień i tuneli. Ostatnią cechą braną pod uwagę jest surowiec.

Takie szczegóły jak ciężar odważników oraz znajdujące się na ich powierzchniach symbole i ornamenty wydają się być związane z podziałem wewnątrz konkretnego systemu wagowego i z tej racji nie ma potrzeby by były uwzględniane przy podziale typologicznym.

Przyjęty tutaj system jest następujący (tabl. 18.1); wielkimi literami został oznaczony kształt zabytku w rzucie od góry.

Typ A – odważniki okrągłe w rzucie od góry

Typ B – odważniki prostokątne w rzucie od góry

Typ C – odważniki owalne w rzucie od góry

Typ D – przedmioty nieforemne w rzucie od góry

Cyframi arabskimi oznaczono kształt w rzucie od boku (w przekroju).

Typ 1 – odważniki okrągłe.
Typ 2 – odważniki okrągłe o spłaszczonych biegunach.
Typ 3 – odważniki prostokątne.
Typ 4 – odważniki trójkątne i trójkątne o ściętym na płasko wierzchołku.
Typ 5 – nieforemne.

Uwzględniono również trzy wariacje potraktowania zabytków, czyli innymi słowy podzielono je na te o jednolitej strukturze, posiadające otworek lub tunel i osobno należało wydzielić wyroby kubooktaedryczne. Oznaczono je małymi literami alfabetu.

a – zabytki jednolite.
b – zabytki posiadające otworek lub tunel.
c – kubooktaedryczne.

Ostatni element uwzględniony w klasyfikacji stanowi surowiec, z którego wykonano przedmioty. Oznaczono je cyframi rzymskimi.

I – żelazo.
II – żelazo powleczone koszulką ze stopu miedzi.
III – miedź i jej stopy.
IV – ołów i jego stopy
V – cynk i jego stopy.

rzut od góry		przekrój		wypełnienie		surowiec	
typ A		typ 1		typ a		typ I	
typ B		typ 2		typ b		typ II	
typ C		typ 3		typ c		typ III	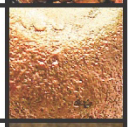
typ D		typ 4				typ IV	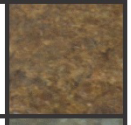
		typ 5				typ V	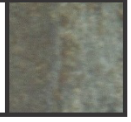

Tabl. 18.1 - Schemat typologiczny odważników.

9.1.1 Typ A.1.b.V.

Jedyny kulisty odważnik, odnaleziony w lednickim kompleksie osadniczym, został wykonany ze stopu cynku z antymonem i posiada tunel prowadzący przez jego partię centralną (nr. inw. 117/61, tabl. 18.2).[111] Na jego powierzchni widoczne są żeberka, które mogą stanowić ślad powstały w procesie odlewania (szew odlewniczy).

Tabl. 18.2 - Typ A.1.b.V.

Zabytek został odnaleziony podczas badań wykopaliskowych w warstwie datowanej za pomocą materiału ceramicznego na okres wczesnego średniowiecza. Kontekst ten czyni prawdopodobną jego interpretację jako odważnika, niestety brak wyrobów analogicznych zmusza nas do postawienia znaku zapytania przy takiej interpretacji przedmiotu. Ciekawe jest, że nieudało się natrafić w literaturze nie tylko o informacje o kulistych ciężarkach, ale również o wykonanych z cynku.

Zabytek waży 26,3 grama a jego dobry stan zachowania pozwala przyjąć, że procesy podepozycyjne nie wpłynęły znacząco na zmianę jego wyjściowego ciężaru. Jest to o tyle istotne, że waga ta stanowi górną granicę uncji stosowanej w Skandynawii i na Wyspach Brytyjskich we wczesnym średniowieczu [Haldenby, Kershaw 2014, s. 112]. Co jeszcze ciekawsze jego waga

[111] W części katalogowej wszystkie odważniki uporządkowane są w kolejności stworzonej na podstawie ostatniej liczby numeru inwentarza, który to stanowi rok wprowadzenia zabytku do katalogu muzealnego, oznaczająca zazwyczaj rok odnalezienia zabytku. Kolejność ta jest związana z procesem powstawania katalogu (kolejność udostępniania zbiorów przez MPPP), oraz stworzeniem go na jednym z pierwszych etapów pracy. Dokładne informacje znajdują się w części IV. Katalog. W przypadku dalszych publikacji przewiduję inny sposób jego ułożenia.

jest równa staro norweskiej uncji (26,5 grama), a odważniki tego ciężaru odnajdywane są w Dublinie, w warstwach łączonych z osadnictwem skandynawskim [Wallace 2008, s. 144]. Jeżeli spojrzymy na ten zabytek jako na odważnik, będzie on stanowił świadectwo różnorodności zestawów wagowych stosowanych w lednickim kompleksie osadniczym.

9.1.2 Typ A.2.a.I.

Typ A.2. reprezentują zabytki okrągłe w rzucie od góry jak i w przekroju, jednak o spłaszczonych biegunach. Do omawianego podtypu zaklasyfikowano te wykonane w całości z żelaza. Do tej pory odnaleziono trzy takie przedmioty i wszystkie pochodzą z wyspy.

Tabl. 18.3 - Odważniki typu A.2.a.I z Ostrowa Lednickiego.

Najmniejszy z nich posiadał średnicę 1 cm a wysokość 9 mm. ważył 2,2 grama. Niestety zabytek odnaleziono na hałdzie, i w związku z tym jego interpretacja funkcjonalna jak i chronologiczna jest daleko niejednoznaczna (nr inw. N94/10, tabl. 18.3: 1).

Podobnie się ma sytuacja w stosunku do największego zabytku, który posiadał średnicę 2,3 cm i wysokość 1,9 cm i ważył aż 26,7 grama. Ten egzemplarz pochodził z warstwy humusu (nr inw. N22/10, tabl. 18.3: 2).

Ostatnie ze znalezisk posiada średnicę 1,5 cm i wysokość 1,2 cm, ważył 3,3 grama a jego powierzchnia zewnętrzna jest mocno zniszczona (nr inw. 108/65, tabl. 18.3: 3). Przedmiot został odnaleziony podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na grodzisku w roku 1965, chociaż w literaturze przedmiotu nie udało się odnaleźć wzmianki o takich pracach. W nawiązaniu do karty zabytku przechowywanej w Muzeum Pierwszych Piastów, przedmiot pochodzi z warstwy datowanej na 2 poł. XI wieku, niestety nie jest możliwa weryfikacja podstaw

datowania. Tutaj zatrzymajmy się na tym, że wczesnośredniowieczna chronologia przedmiotu jest po prostu możliwa.

Kontekst ostatniego zabytku wskazuje, że przedmioty takie były stosowane w interesującym nas okresie, natomiast forma pozwala przyjąć, że były to odważniki. Trudno zarazem znaleźć inną prawdopodobną interpretację dla takich artefaktów użytkowanych przed okresem industrialnym.

Niestety nie mamy pewności, czy zabytki te wyjściowo nie posiadały koszuli ze stopu miedzi, które uległa totalnej degradacji. Rozstrzygnięcie tej kwestii pozostaje poza naszym zasięgiem.

Analogiczne zabytki, które potwierdzają zasadność zaproponowanej interpretacji, a zarazem wskazyują na funkcjonowanie takiego rodzaju odważników w okresie wczesnego średniowiecza pochodzą z Biliar (Rosja), z pozostałości osady wchodzącej w skład Bułgarii Kamskiej [Шарифуллин 1985, s. 104-110].

9.1.3 Typ A.2.a.II.

Do grupy tej zaliczają się jedne z najbardziej rozpowszechnionych form wczesnośredniowiecznych odważników. Mowa tutaj o ciężarkach kulistych spłaszczonych na biegunach, wykonanych z żelaza i pokrytych koszulką wykonaną ze stopu miedzi.

W lednickim kompleksie osadniczym odnaleziono 41 egzemplarzy (tabl. 18.4).[112] Ich średnice mieszczą się w przedziale do 1,15 cm do 2,4 cm (tabl. 18.5) a wysokości 0,9 cm do 1,9 cm. Ich stan zachowania jest zróżnicowany. 30 znalezisk posiada w całości miedzianą powłokę co pozwala użyć do opisania ich kondycji przymiotnika perfekcyjny. U 5 zabytków miedziana koszulka była lekko uszkodzona oraz widoczne ubytki, z tego względu musimy założyć, że ich waga jest nieznacznie niższa niż w momencie powstania. 6 zabytków uległo na tyle mocnej degradacji, że eliminuje je to z dalszych rozważań na temat systemów wagowych. Są to znaleziska, które zachowały się prawie zupełnie bez miedzianej powłoki albo ich żelazny rdzeń został poważnie naruszony.

[112] 19/93, 198/95, 44/97, 196/98, 211/98, 1/99, 86/99, 3/2000, 49/2000, 55/2000, 144/01, 146/01, 135/01, 35/99a, 35/99/b, 35/99/c, 35/99/d, 35/99/e, 117/99a, 117/99/b, 78/04, 5/05, 68/05, 12/06, 74/07, 5/08, 36/09, 9/10, N23/10, N116/10, N141/10, N153/10, N162/10, N165/10, N197/10, N198/10, N199/10, 80/73, 6/02, 10/03.

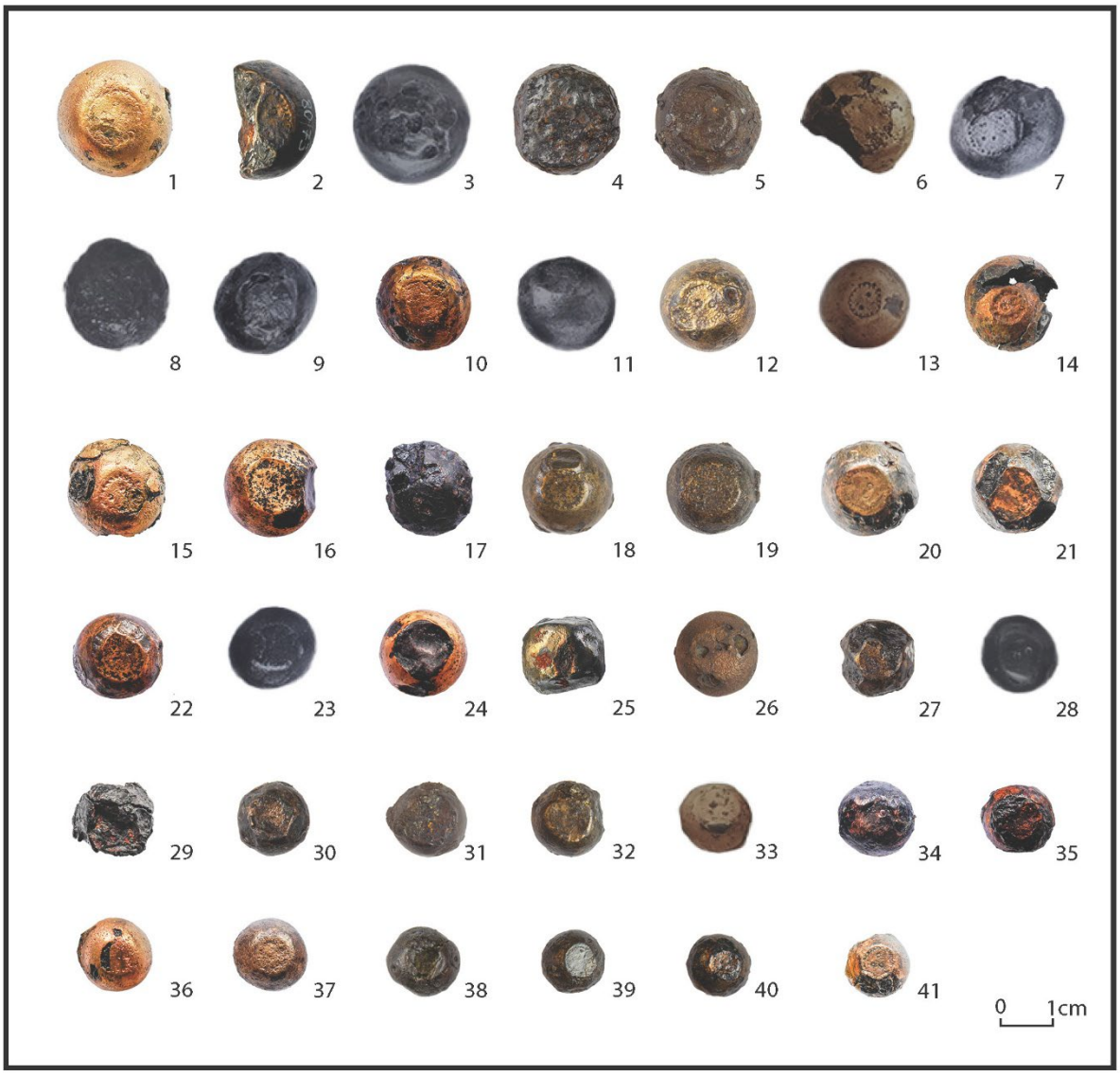

Tabl. 18.4 - Odważniki typu A.2.a.II z lednickiego kompleksu osadniczego.

Waga wszystkich odważników typu A.2.a.II mieści się w przedziale od 7,15 g do 32,85 g, a najczęstsze wartości oscylują w okolicy 7 i 8 gram. Mamy tutaj jednak do czynienia z rozkładem, który jest bardzo jednorodny (tabl. 18.6 – wykres wagowy).

Płaskie powierzchnie odważników kulistych często były znakowane co jest widoczne i na lednickich egzemplarzach. Na 27 z 41 wyrobów widoczne są ślady puncy, a w 6 przypadkach udało się je zidentyfikować po obu stronach, czyli pisząc bardziej obrazowo na „górnej" i „dolnej" płaszczyźnie. We wszystkich przypadkach były to wybite kręgi, które można podzielić na cztery grupy. Pierwszą stanowią okręgi, złożone z kółek, stanowiące bordiurę wokół pustej przestrzeni (tabl. 18.7: 1, 5, 12, 13, 16). Możliwe, że znaki były również

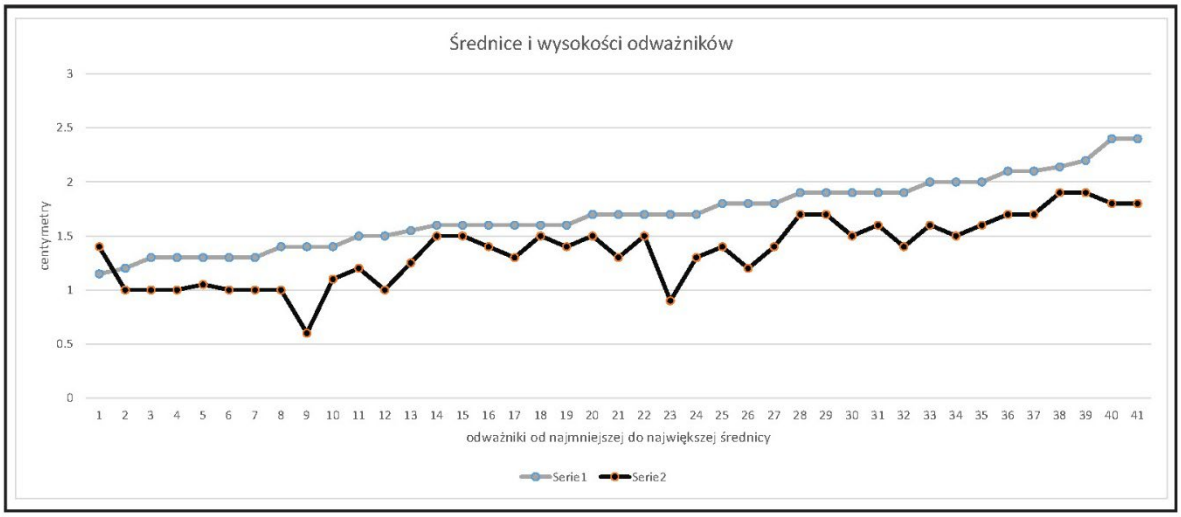

Tabl. 18.5 - Rozkład wielkości odważników typu A.2.a.II z lednickiego kompleksu osadniczego.

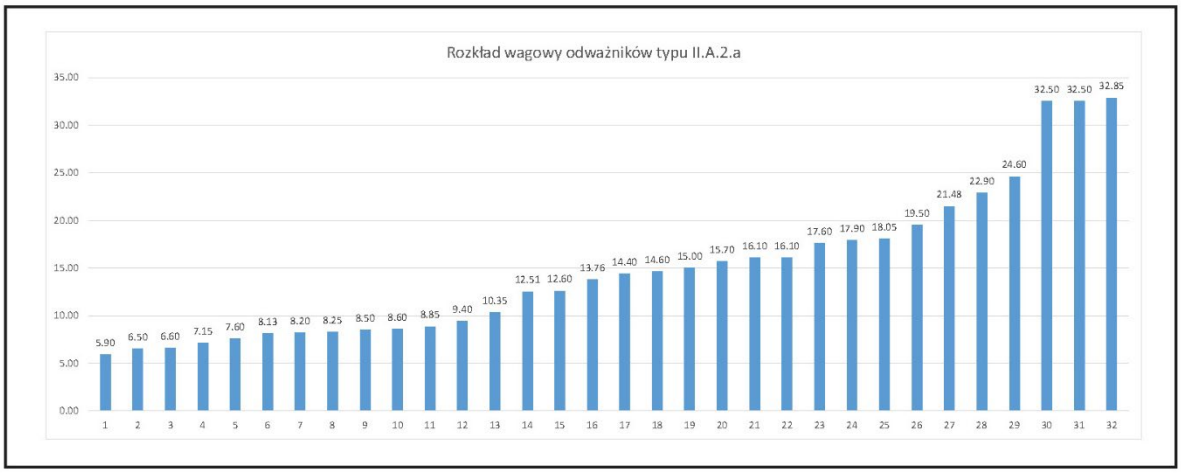

Tabl. 18.6 - Rozkład wagi odważników typu A.2.a.II z lednickiego kompleksu osadniczego.

wybite we wnętrzu, jednak we wszystkich przypadkach stan zachowania nie pozwala tego ostatecznie rozstrzygnąć. Druga grupa posiadała analogiczną bordiurę ale w jej wnętrzu znajduje się jedno zagłębienie (tabl. 18.7: 2b, 4b, 10, 11). W przypadku dwóch ostatnich zabytków nie można wykluczyć, że posiadały one dwa zagłębienia, obecnie nie widoczne. Trzecia, najliczniej reprezentowana, posiada po dwa zagłębienia (tabl. 18.7: 2, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 19). Jak wspomniano, dwa zabytki (tabl. 18.7: 10, 11) mogły posiadać jedno zagłębienie, natomiast inny cztery (tabl. 18.7: 8). W czwartej grupie znajduje się jeden zabytek, który analogiczne do powyższych, posiadały bordiurę ale w miejsce dwóch, widoczne są nań trzy okręgi (tabl. 18.7: 18). Kolejny wariant posiada cztery zagłębienia (tabl. 18.7: 20).

W lednickim zbiorze odnaleziono również odważnik, który wewnątrz bordiury posiadał przedstawienie krzyża (tabl. 7: 4). Na jego drugiej powierzchni znajdowało się minimum jedno zagłębienie.

Trzy zabytki różnią się od pozostałych brakiem puncowanego otoku wzdłuż krawędzi. Na jednym widnieją dwa zagłębienia (tabl. 18.7: 17) a na pozostałych trzy (tabl. 18.7: 14, 15). Ciekawe jest, że w niektórych przypadkach odważniki były znaczone z jednej strony, w innych z obu. W tym drugim wypadku oznaczenie po obu stronach było czasem takie same, a czasem różne.

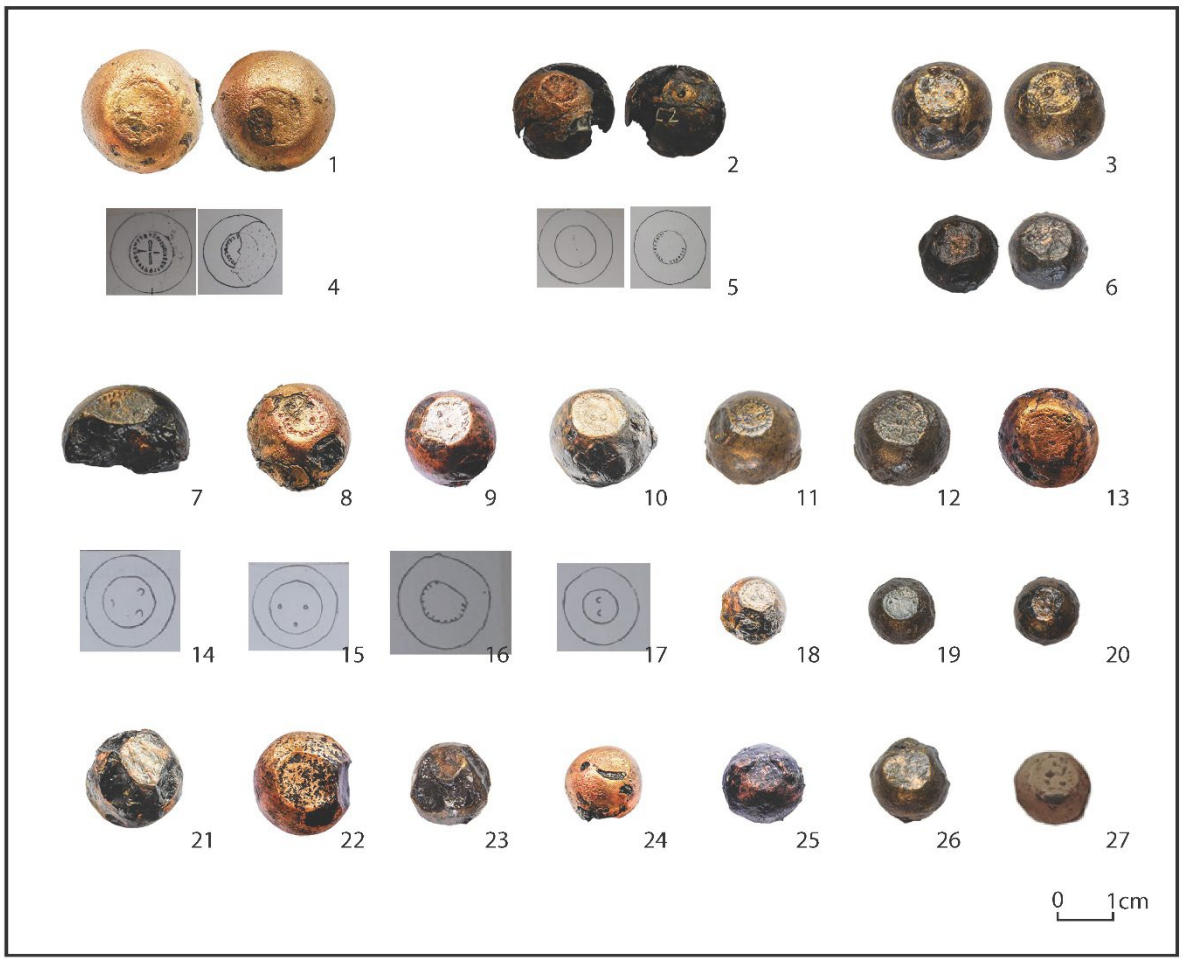

Tabl. 18.7 - Znaki na płaskich powierzchniach odważników grupy A.2.a.II z lednickiego kompleksu osadniczego.

Lednickie zabytki zostały odnalezione w różnych kontekstach, co oczywiście ma wpływ na rozważania nad ich chronologią. Część stanowią zabytki odnalezione w wypełniskach grobów wczesnośredniowiecznych, głównie na stanowisku w Dziekanowicach 22. Chronologia tych wyrobów związana jest z okresem funkcjonowania stanowiska czyli koń. X/ pocz. XI do XIII wieku, należy mieć jednak na uwadze, że żaden z nich nie stanowiło wyposażenia zmarłych, a mogły znaleźć się w wypełnisku w procesie zasypywania jamy grobowej. Oznacza

to, że ich wcześniejsza chronologia jest bardzo prawdopodobna i może obejmować jeszcze X stulecie.

Z takiego kontekstu pozyskano 7 zabytków, w dwóch sytuacjach odważnik znajdował się w okolicy szkieletu, raz na wysokości lewej piszczeli (grób 57/98), raz przy prawym kolanie (grób 71/01). Wydaje się, mało prawdopodobne, że przedmioty te zostały intencjonalnie złożone do grobów. Powinny się one znajdować na wysokości kości miednicy, ewentualnie w górnej partii kości udowej, jeżeli były zawieszone w sakwie na pasie. Ewentualnie w okolicach klatki piersiowej czy czaszki gdyby woreczek z precjozami był założony na szyi.

Dziewięć zabytków pochodzi w warstwy, określanej jako II (druga). W każdej sytuacji jest to struktura znajdująca się poniżej warstwy humusu. Niestety jej precyzyjna chronologia nie jest możliwa do ustalenia, można jednak założyć, że obejmuje okres całego funkcjonowania lednickiego kompleksu osadniczego (X – XV wiek).

Pozostałe zabytki to znaleziska pochodzące z warstwy humusu, przeszukiwania hałdy podczas badań wykopaliskowych lub luźne znaleziska odkryte po pracach agrarnych lub przy poszukiwaniach prowadzonych z wykrywaczem metali. Warto nadmienić, że pięć odważników odnaleziono w ten ostatni sposób na dnie jeziora lednickiego. Ustalenia chronologiczne w oparciu o kontekst zalegania nie są niestety możliwe gdyż znalezisk nie podjęto z miejsca gdzie znajdują się pozostałości wczesnośredniowiecznych mostów, które mogłyby sugerować chronologię związaną z ich okresem użytkowania. Oczywiście, jak to zazwyczaj w przypadku tego typu poszukiwań, nie została zarejestrowana warstwa zalegania zabytków.

Kuliste odważniki spłaszczone na biegunach są odnajdywane na licznych europejskich stanowiskach. W regionach otaczających Morze Bałtyckie były one użytkowane od 2 poł. IX wieku aż do końca okresu wikińskiego [Gustin 2004b]. Jako dowód ich popularności można przytoczyć ustalenie, że już na początku XXI wieku, tylko z czterech większych stanowisk z obszaru samej Szwecji było ich znanych ponad 900 egzemplarzy [Fernstal 2007/2008, s. 64]. Co więcej posiadamy dowody, że odważniki te były sporządzane w tym regionie, czego świadectwo dają znaleziska form odlewniczych z Birki, Hedeby i Sigtuny [Sodeberg, Holmquist, Olausson 1997; Ambrosiani, Gustin 2002; Gustin 1997; 2004b, s. 161]. Odważniki takie zostały odnalezione na Wyspach Brytyjskich [Haldenby, Kershaw 2014, 109], na Rusi [Пушкина 2010, s. 147-150], na Litwie [Urtans 1977, s. 176-180, att. 86: 18-18a], w Niemczech [Steuer 1997] i w Czechach [Rozmus 2014, s. 222].

Znane są także z grodów i osad znajdujących się stosunkowo niedaleko od Ostrowa Lednickiego, jak np. w Gieczu, Poznaniu, Gnieźnie. Odnaleziono je na Wolinie i w Janowie

Pomorskim, gdzie ilość egzemplarzy przekracza tysiąc [Rozmus 2014, 222], oraz wielu innych stanowiskach z obszaru polski.

Obecność zabytków tej grupy stanowi świadectwo uczestnictwa mieszkańców i gości przybywających nad brzegi jeziora Lednica, w interregionalnym handlu, który obejmował ogromne obszary od Skandynawii po Bałkany i od krajów arabskich na wschodzie jak i na zachodzie.

9.1.4 A.2.a.IV.

Ostatnią podgrupę pośród odważników sferycznych o płaskich biegunach stanowią zabytki wykonane z ołowiu. W naszym zbiorze zidentyfikowano 4 reprezentantów tej kategorii.

Tabl. 18.8 - Odważniki typu A.2.a.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

Najmniejszy, zarazem najbardziej zbliżony do kuli, posiadał średnicę 9 milimetrów i wysokość 8 mm, jego waga 2,9 grama. Pochodzi w warstwy humusu (nr inw. 37/06, tabl. 18.8:1). Kolejne znalezisko jest bardzo zbliżone kształtem, ale nie co większe i proporcjonalnie mocniej spłaszczone (śr. 1,2 cm, wys. 0,9 cm). Ważył 9,4 grama i odnaleziono go w zasypisku jamy grobowej na cmentarzysku w Dziekanowicach, co jak mogliśmy przeczytać powyżej pozwala go datować od końca X/ pocz. XI do XIII wieku (nr inw. 67/05, tabl. 18.8:2) [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

Zbliżony proporcją, wagą i rozmiarem jest kolejny zabytek, gdyż jego parametry to średnica 1,3 cm, wysokość 1 cm i waga 9,3 grama. Większe rozmiary przy mniejszej wadze w odniesieniu do wcześniejszego zabytku związane są ze stanem zachowania (nr inw. 114/03, tabl. 18.8: 3). Przedmiot wzbogacił kolekcję muzealną podczas prac wykopaliskowych

prowadzonych na podgrodziu. Pochodzi z warstwy, której niestety niema możliwości precyzyjnie datować i jedynie można przyjąć jej średniowieczną chronologię (X-XV wiek). Wymienione trzy odważniki posiadały gładką formę, co odróżnia je od ostatniego znaleziska. Czwarty zabytek o średnicy 1,7 cm i wysokości 1,2 cm oraz wadze 23,5 grama, posiadał mocno zaznaczoną krawędź wzdłuż jednej z płaskich powierzchni. Wewnątrz w ten sposób wydzielonej przestrzeni znajdowały się dwa koncentryczne kręgi, jeden umieszczony na samym środku, drugi bliżej brzegu (nr inw. 201/05, tabl. 18.8:4). Taka forma przedmiotu jak i obecność wspomnianych kręgów skłania do przyjęcia interpretacji przedmiotu jako odważnika.

Kwestia ołowianych odważników nie była do tej pory intensywnie podnoszona w literaturze archeologicznej [Haldenby, Kershaw 2014; Bodnar, Rozmus, Szmoniewski 2007; Пушкина 2010]. Trudno z tego względu zdefiniować, czy to przez brak opracowań źródłowych, czy ze względu na wyjątkowość lednickiego kompleksu osadniczego, zabytki tego typu z innych stanowisk nie są publikowane. Oczywiście ta pierwsza sytuacja jest bardziej prawdopodobna i liczymy na to, że dopiero dalsze badania archeologiczne oraz właściwa identyfikacja odnalezionych już zabytków może w przyszłości rzucić nie co więcej światła na zakres terytorialny, jak i kategorie wagowe odważników typu A.2.a.IV. W literaturze przedmiotu można znaleźć informacje, że na zbieżne odważniki natrafiono podczas wykopalisk w Yorku [Haldenby, Kershaw 2014, s. 109].

9.1.5 Typ A.3.a.I.

Następny zabytek otwiera grupę przedmiotów, które w rzucie od boku posiadają prostokątny kształt. Ze względów praktycznych zaklasyfikowano tutaj zarówno przedmioty posiadające idealną formę czworoboku i te, które były zbliżone do trapezu lub po prostu odrobinę nierówne ze względu na ich stan zachowania. Należy również zwrócić uwagę, że przedmioty płaskie, których grubość czasem wynosi 1 mm, także w przekroju posiadają kształt prostokąta, chociaż bardzo wąskiego.

Analizowany w tym rozdziale zabytek posiadał w rzucie od góry kształt okrągły a w przekroju właśnie trapezowaty (nr inw. 138/01, tabl. 18.9). Był jednolity i wykonany z żelaza, jego średnica to 1,8 cm a wysokość 1 cm, ważył 14,2 grama. Przedmiot odnaleziono na cmentarzysku w Dziekanowicach, ale w warstwie, która nie pozwala na ścisłe określnie chronologii (warstwa II - datowana na okres od X do XIV lub nawet XV wieku).

Tabl. 18.9 - Typ A.3.a.I.

Czy zatem, zabytek należy uznać za odważnik? Interpretacja ta wydaje się najbardziej prawdopodobna, chociaż w literaturze przedmiotu brak analogi, które mogłyby ją wzmocnić. Należy tutaj także brać pod uwagę bardzo zły stan zachowania zabytku. Wyjściowo przedmiot mógł stanowić żelazną kulkę powleczoną miedzią tak jak odważniki opisane powyżej (typ A.2.a.II). W tym aspekcie możliwość weryfikacji, czy żelazne odważniki takiego kształtu były używane we wczesnym średniowieczu będzie możliwa dopiero gdy analogiczne egzemplarze zostaną zidentyfikowane w wyniku dalszych prac archeologicznych. Na moment obecny będziemy traktować interpretacje wysnute na podstawie tego dziekanowickiego „odważnika" z odpowiednią ostrożnością.

9.1.6 Typ A.3.a.III.*

Kolejny zbiór również jest reprezentowany przez jeden egzemplarz, który stanowi okrągła blaszka. Jej średnica wynosiła 1,3 cm a wysokość 0,2 cm, ważyła 2,1 grama (nr inw. 62/94, tabl. 18.10). Jego cechę charakterystyczną stanowi surowiec, czyli stop miedzi. Jest to następny z zabytków odnaleziony na cmentarzysku w Dziekanowicach 22 i nie pochodzi on z grobu a z górnych partii wypełniska obiektu, chronologicznie starszego od cmentarzyska. Jego wczesnośredniowieczna chronologia jest w związku z tym potwierdzona.

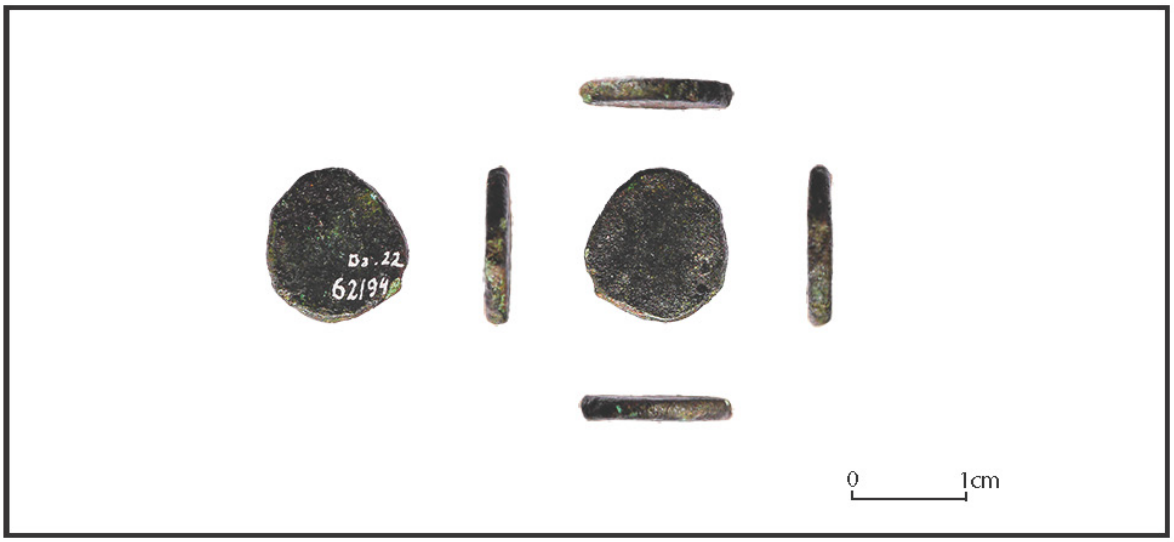

Tabl. 18.10 - Typ A.3.a.III.*

Interpretacja zabytku jako odważnika nie może zostać jednoznacznie uznana, wydaje się ona jednak możliwa, ze względu na obecność analogicznych przedmiotów wykonanych z ołowiu, których taka interpretacja jest bardziej prawdopodobna. Okrągłe miedziane blaszki podobnych rozmiarów znane są ze Szwecji, z Birki, odnalezione w tak zwanej Czarnej Ziemi (Svarta Jorden) i prezentowane są na wystawie w Muzeum Historycznym w Sztokholmie. Na jednym z nich znajdują się ponadto 4 zagłębienia, sugerujące jakąś formę oznaczenia [vikingar.historiska.se].

9.1.7 Typ A.3.a.IV.

Do następnej kategorii przyporządkowano odważniki okrągłe w rzucie z góry i kwadratowe w przekroju, czyli cylindryczne (tabl. 18.11). Posiadają one jednolitą strukturę i są wykonane z ołowiu. Zdecydowano się rozbić ten zbiór na dwie kategorie, gdzie pierwszą stanowią znaleziska o szerokości równej lub większej niż połowa ich średnicy, drugą o szerokości mniejszej. Podział taki wydaje się konieczny ponieważ jak zaraz sami zobaczymy obie te grupy różnią się od siebie.

Do pierwszej grupy zalicza się 9 zabytków. Ich średnice mieszczą się w przedziale od 0,8 do 2,1 cm a wysokości od 0,5 do 1,5 cm (tabl. 18.12).[113] Ich waga zamyka się w granicach od 3,9

[113] Nr inw.: 81/99, 79/04, 66/05, 7/06, 25/09, N146/10, 20/92, 112/03, 349/02.

do 42,7 gramów. Każdy z nich zachował się w dobrej kondycji i dlatego wydaje się, że ich wyjściowa waga była zbliżona do obecnego ciężaru zabytków.

Z przykrością muszę skonstatować, że żaden z zabytków nie pochodzi z dobrze i wąsko datowanego kontekstu stratygraficznego. Cztery pozyskano z szeroko datowanej warstwy II (X po XV wiek), cztery kolejne pochodzą z warstwy humusu i tylko jeden z zasypiska jamy grobowej na cmentarzysku w Dziekanowicach, co pozwala odnieść go do okresu od kon X/ pocz XI do XIII wieku [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

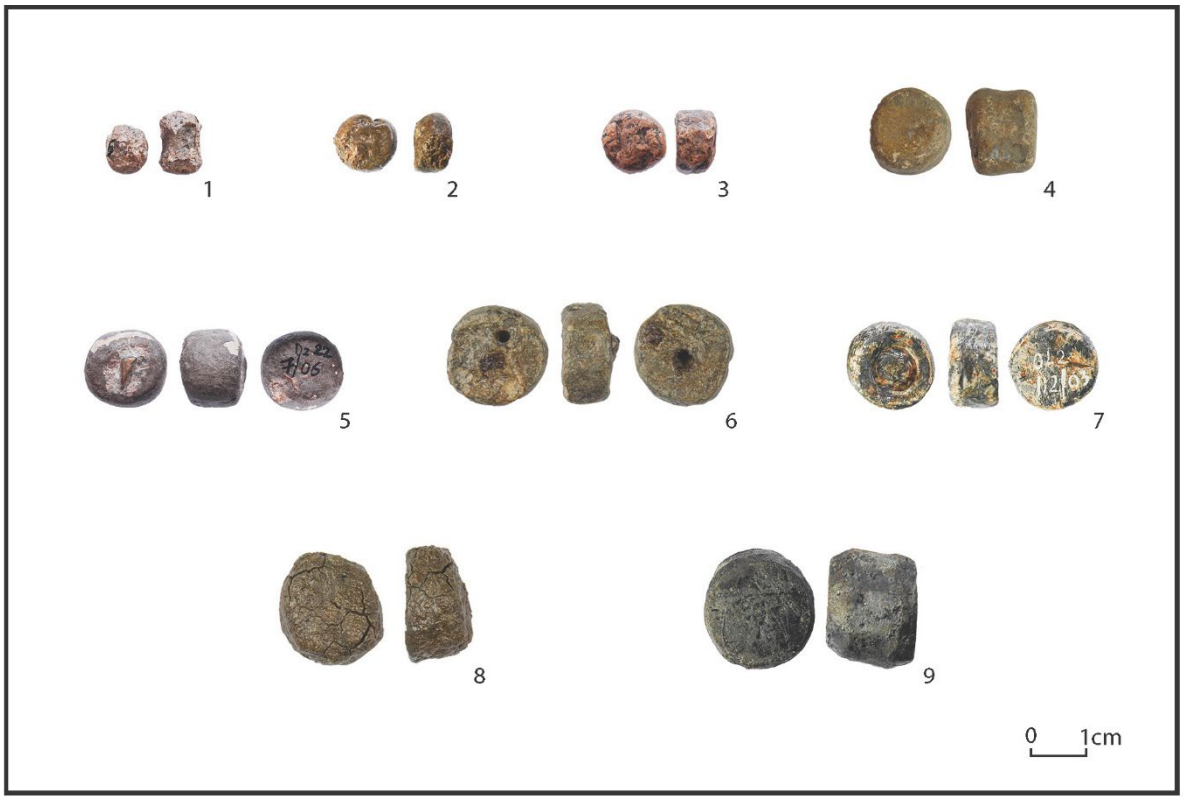

Tabl. 18.11 - Odważniki typu A.3.a.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

Jeden z odważników (7/06) posiadał na jednej z powierzchni trójkątną wypustkę, którą można traktować jako rodzaj oznaczenia (tabl. 18.11: 5).

Na obu powierzchniach innego z zabytków (146/10) znajdują się tunelowate zagłębienia, które nie przechodzą na drugą stronę. Po jednej jest on umieszczony centralnie, po drugiej odrobinę bliżej krawędzi (tabl. 18.11: 6).

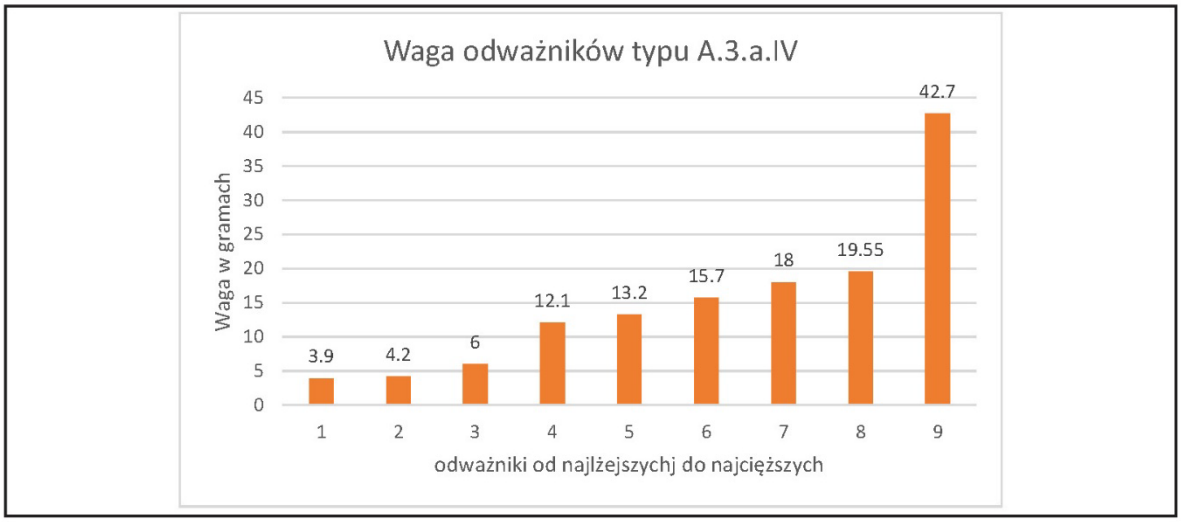

Tabl. 18.12 - Rozkład wagi odważników typu A.4.a.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

Zabytek o nr inw. 112/03 posiada mocniej wyciągniętą krawędź przy jednej z powierzchni co zarazem powoduje, że jego partia centralna jest zagłębiona (tabl. 18.11: 7). Jest to sytuacja analogiczna do zabytku 201/05 opisanego powyżej (rozdział 6.1.4 Typ A.2.a.IV, tabl. 18.9: 4).

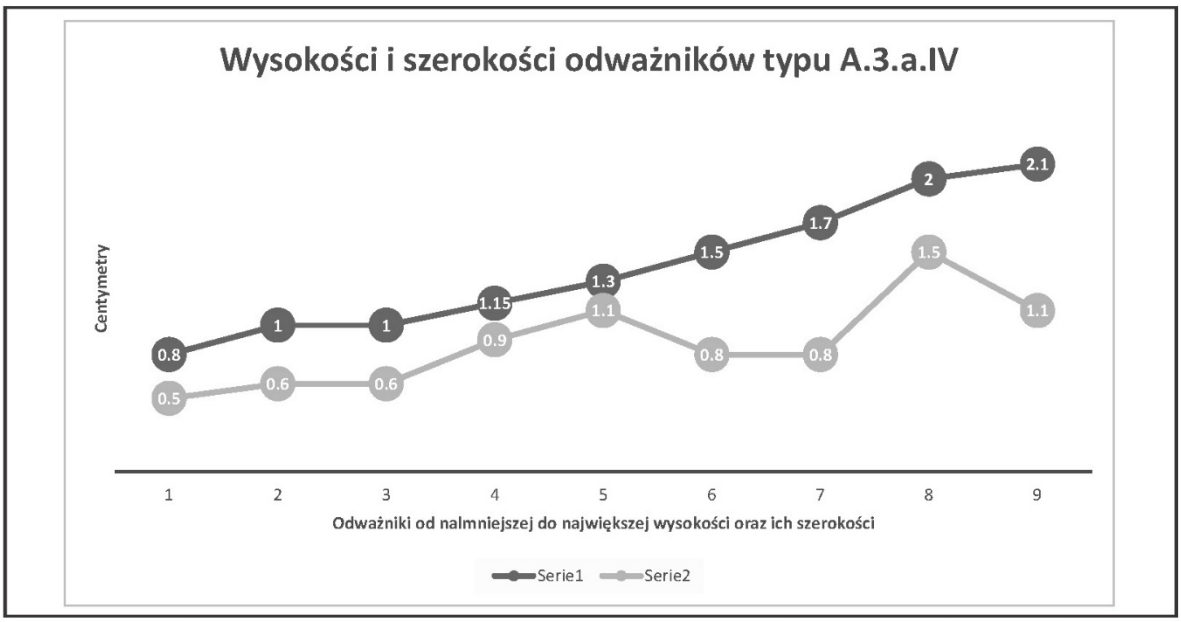

Tabl. 18.13 - Rozkład wielkości odważników typu A.2.a.II z lednickiego kompleksu osadniczego.

Kształt zabytków, symbol umieszczony na jednym z nich, jak i otworki na kolejnym, oraz szczególne potraktowanie krawędzi następnego, skłania do uznania wszystkich przedmiotów tej kategorii za odważniki. Wątpliwości można mieć w stosunku do znaleziska z zasypiska

grobu w Dziekanowicach (tabl. 18.11: 1), którego wielkość i kształt odbiega od pozostałych zabytków.

Analogiczne zabytki odnaleziono w Dąbrowie Górniczej – Łosień, st.8 datowanym na wczesne średniowiecze [Bodnar, Rozmus, Szmoniewski 2007, s. 23, 115, 116, 118].

Ołowiany cylindryczny ciężarek stanowił skład zespołu odważników odnalezionych w zespole zwartym w Gniezdowie, co stanowi kolejny argument za taką interpretacją tych zabytków [Пушкина 2010, s. 148].

O beczułkowatych odważnikach wykonanych z ołowiu wspomina również Wallace w opracowaniu znalezisk z Dublina, datowanych na X i XI wiek [Haldenby, Kershaw 2014, s. 110].

Zbliżone formalnie znaleziska znane są także z Birki w Szwecji [Arbman 1940, tabl.127: 14, 16]. Odnajdywane są w Anglii w Winchester, Cottam, Vintry, Yorku i w Walii w Lianbedrgoch [Haldenby, Kershaw 2014, s. 109].

Wydaje się w pełni uzasadnionym traktowanie lednickich zabytków jako wczesnośredniowiecznych odważników, stanowiących jeden z rodzajów systemów wagowych stosowanych w tym okresie w Europie.

Do drugiej grupy zaliczają się zabytki o szerokości poniżej połowy średnicy, z lednickiego kompleksu znanych jest ich 7 (tabl. 18.14).[114] Średnice wyrobów mieszczą się w przedziale od 0,7 do 1,9 cm przy szerokościach od 1 do 4 mm. Ich waga oscyluje w granicach od 0,5 do 7,4 grama i w 6 przypadkach stan zachowania zabytku pozwala przypuszczać, że jest to ich oryginalny ciężar (tabl. 18.15, 16). W przypadku jednego z nich krawędzie zostały nieznacznie uszkodzone co mogło mieć wpływ na zmianę wagi (nr inw. 211/02).

Wszystkie zabytki odnaleziono na podgrodziu na Ostrowie Lednickim. W jednym przypadku (nr inw. 414/02) zabytek został podjęty w trakcie prac wykopaliskowych w 2002 roku, z warstwy III datowanej na okres od 2 poł X do początków XIII wieku. Datowanie to opiera się o cechy wyrobów ceramicznych. Trzy z nich pochodzą z warstwy o szerokiej średniowiecznej chronologii, a pozostałe pozyskano z humusu.

Jeden ze znalezionych przedmiotów wyróżnia się dekoracją (nr inw. 56/05). Na obu jego płaskich powierzchniach zostały wyryte linie układające się z jednej strony w szachownicę, z drugiej w linie równoległe. Na tej powierzchni znajdują się również dwa niewielkie tunelowate zagłębienia, które nie przechodzą na wylot (tabl. 18.14: 1).

[114] Nr inw.: 45/05, 56/05, 181/07, N143/10, 211/02, 414/02, 128/03.1.

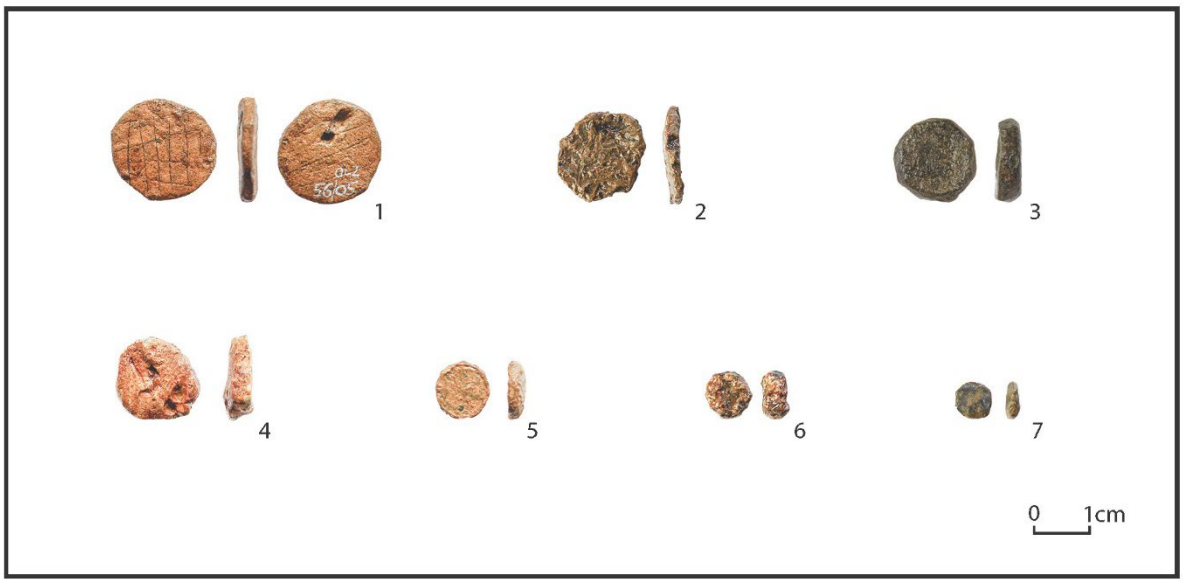

Tabl. 18.14 - Odważniki typu A.3.a.IV z lednickiego kompleksu osadniczego, wariant 2.

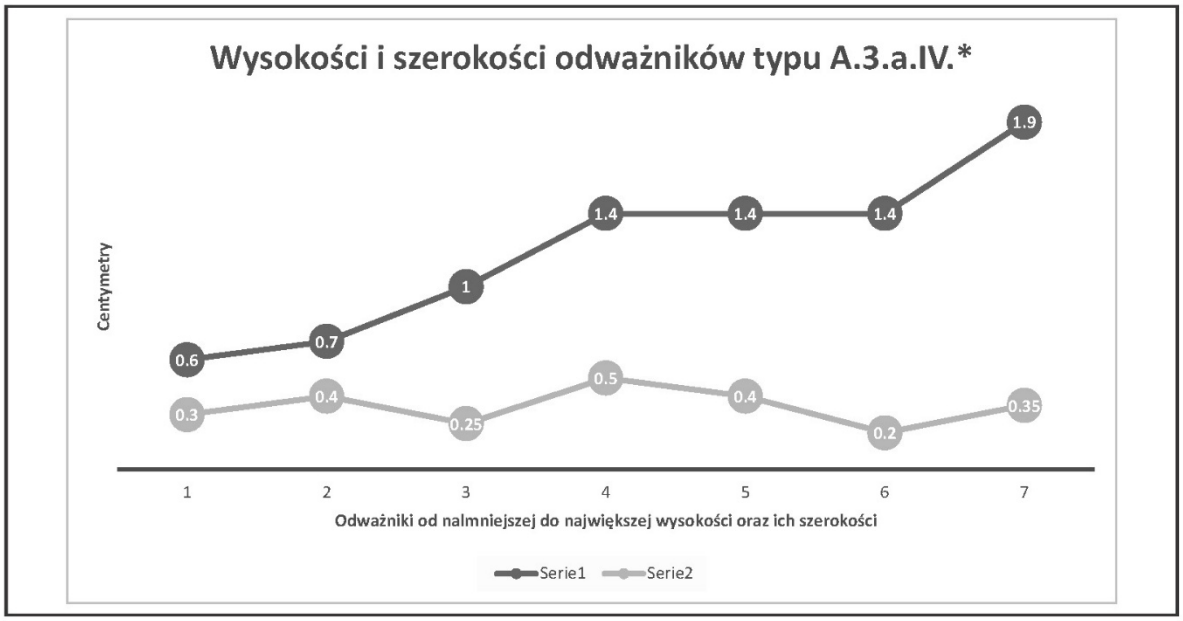

Tabl. 18.15 - Rozkład wielkości odważników typu A.3.a.IV.* z lednickiego kompleksu osadniczego.

Płaskie okrągłe ołowiane blaszki nie należą do częstych znalezisk we wczesnośredniowiecznych materiałach europejskich. Ołowiane dyskoidalne odważniki miały zostać odnalezione w Lianbedrgoch na Angelsey w Walii [Redknar 2009, s. 38-39, fig. 4.7; ; Haldenby, Kershaw 2014, s. 110], w Dublinie w warstwach z X i XI stulecia [Wallace 2013]. Znane są

także z Anglii, ze stanowisk w Cotton, Vintry, Ipswich, St. Neosts, Yorku [Haldenby, Kershaw 2014, s. 109], oraz z Birki [vikingar.historiska.se[115]].

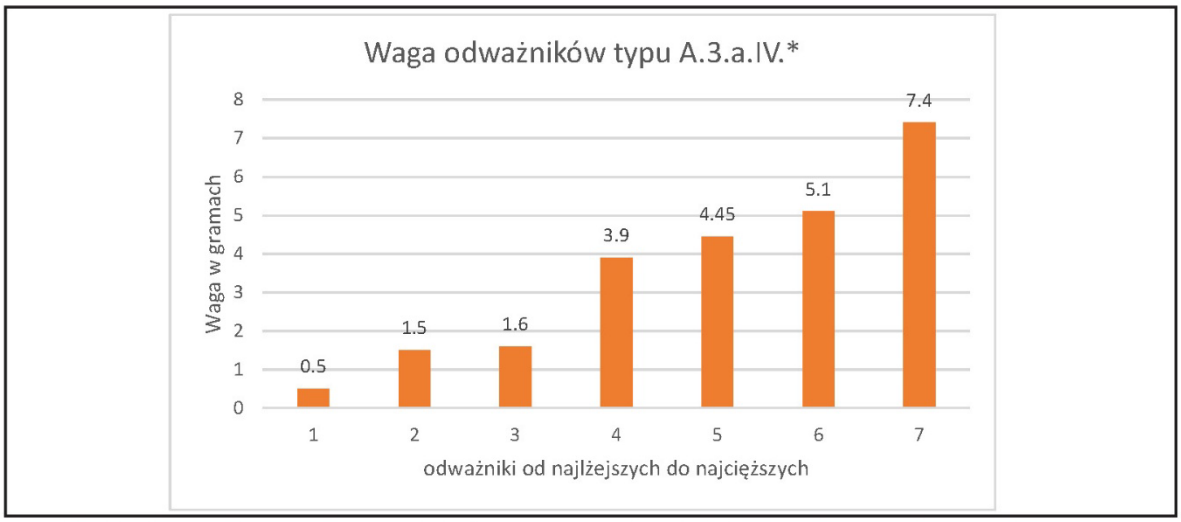

Tabl. 18.16 - Rozkład wagi odważników typu A.4.a.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

Wydaje się najbardziej prawdopodobnym, że przedmioty te należy uznać za odważniki. Wskazuje na to ich regularna forma, co poddaje w wątpliwość ich interpretację jako odpadów produkcyjnych, oraz oznaczenie ryciem powierzchni jednego z nich. Występowanie analogicznych zabytków na innych stanowiskach wczesnośredniowiecznej Europy również pozwala na przyjęcie takiej interpretacji. Należy dodatkowo zwrócić uwagę, co już zaznaczono, że do tej pory nie poświęcono wiele uwagi ołowianym średniowiecznym odważnikom.

9.1.8 Typ A.3.b.I.

Następny zespół otwiera najliczniejszą serię lednickich ciężarków, czyli tych które posiadają otworek przechodzący na wylot (odmiana „b"). Typ opisany w tym rozdziale stanowią przedmioty okrągłe przy spojrzeniu z lotu ptaka, prostokątne gdy spoglądamy od boku i wykonane z żelaza. Dwa takie zabytki odnaleziono podczas wykopalisk prowadzonych na podgrodziu na Ostrowie Lednickim.

Jeden z nich (nr inw. 346/10, tabl. 18.17: 2), gorzej zachowany gdyż część jego zewnętrznej powierzchni uległa zupełnemu utlenieniu, posiada średnicę 2,1 cm i wysokość 1 cm, ważył

[115] https://vikingar.historiska.se/object_details.php?object=9D976FD1-E267-4595-958C-CACCF3236D85&e=no&l=sv

10,2 grama. Przedmiot został dodatkowo uszkodzony przez silną korozję powierzchniową co utrudnia jego właściwą interpretację. Znamiennym jest, że odnaleziono go w trakcie badań wykopaliskowych prowadzonych w 1999 roku i pochodzi z warstwy datowanej na okres wczesnego średniowiecza (w-wa $III_{4,5}$).

Drugi zabytek (nr inw. 200/06, tabl. 18.17: 1) zachowany w nienaruszonej kondycji posiadał 1,5 cm średnicy i wykonany był ze zwiniętej blachy o szerokości 1,3 cm i grubości od 4 do 2 mm. Końcówki blachy zachodzą na siebie i są z sobą skute, tak że grubość przedmiotu w tym miejscu wynosi około 6 mm. Wyrób odnaleziono w obiekcie co sugeruje jego wczesnośredniowieczną chronologię.

Tabl. 18.17 - Zabytki zblione do odważników typu A.3.b.I z lednickiego kompleksu osadniczego.

Interpretacja tych wyrobów nie jest oczywista. Ich związek z handlem zasugerował Arkadiusz Tabaka, uznając jeden za odważnik, drugi natomiast za zwijkę służącą do plombowania określnych przedmiotów, np. skórek. W ten sposób towar byłyby oznakowany przez urzędnika (zaopatrzony w znak książęcy) [Tabaka 2005, s. 133-135]. Posługiwano by się nim jako lokalną monetą [Kiersnowski 1960, s. 367, przypis 47; Kiersnowski 1962, s. 116; relacja Abu Hamida). Oczywiście można mieć wątpliwości co trafności tej tezy.

Takie blaszki, ale wykonane z ołowiu posiadają analogie w Opolu [Wachowski 1974, s. 180, tabl. 3] oraz Grodnie [Hołubowicz 1956, s. 245]. Oczywiście w warstwach datowanych na wczesne średniowiecze.

Stosowanie takich zabytków jako przedmiotów służących do odważania wydaje się mało prawdopodobne ze względu na ich nieregularny kształt. W związku z tym ciężko sobie wyobrazić

w jaki sposób miałaby one funkcjonować w precyzyjnym systemie handlowym. Ich interpretacja jako skuwek wydaje się być bardziej realna, jednak o innym charakterze niż plomba. W jaki sposób miałaby one zostać zakuta na gorąco (o czym świadczy zespawanie metalu na zabytku nr inw 200/06) aby nie uszkodzić oznaczanego towaru? Możliwe, że w takim wypadku wyrób należy traktować jako oprawkę innego wyrobu, albo jakiś odpad produkcyjny. Stan zachowania drugiego z nich (346/01) wyklucza prowadzenie tak daleko posuniętego wnioskowania.

Na moment obecny musimy zostawić interpretację funkcji zabytków otwartą. Bez wątpienia stanowią one wyroby wczesnośredniowieczne, o czym świadczy kontekst ich znalezienia, dlatego zostaną wykorzystane w części interpretacyjnej pracy.

9.1.9 Typ A.3.b.IV.

Tak samo jak w wypadku ołowianych okrągłych odważników o jednolitej strukturze, tak i w przypadku tych posiadających otworek w partii centralnej, koniecznym było wydzielenie dwóch wariantów w zależności od ich szerokości. Analogicznie pierwszy stanowią zabytki, których szerokość jest większa lub równa jednej czwartej średnicy wyrobu (tabl. 18.18).[116] Drugi to te szerokości mniejszej.

Do pierwszego wariantu zaliczono 11 zabytków, które generalnie można opisać jako pierścieniowate. Ich średnice mieszczą się w widełkach od 1,5 do 2,3 cm, natomiast wysokości wynoszą od 0,6 do 1,4 cm. Waga mieści się w granicach od 7,3 do 28,5 grama (tabl. 19, 20)

Stan zachowania 8 zabytków jest bardzo dobry, dwa są lekko uszkodzone. Jeden z nich zapewne w wyniku procesów podepozycyjnych (tabl. 18.18: 1), co mogło wpłynąć na redukcję jego wagi w stosunku do zamierzonego przez producenta ciężaru. Drugi został obcięty jak się wydaje intencjonalnie, co właśnie może być związane z dostosowaniem wagi do zamierzonego ciężaru i w takiej sytuacji mielibyśmy do czynienia z pożądaną wartością przydatną w naszych dalszych rozważaniach (tabl. 18.18: 6). Ostatni, jedenasty zabytek, jest niestety mocno zniszczony (tabl. 18.18: 11).

[116] 23/95, 119/00, 3/05, 32/09, 48/09, 53/09, 67/09, N138/10, 391/63, 18/83, 27/95.

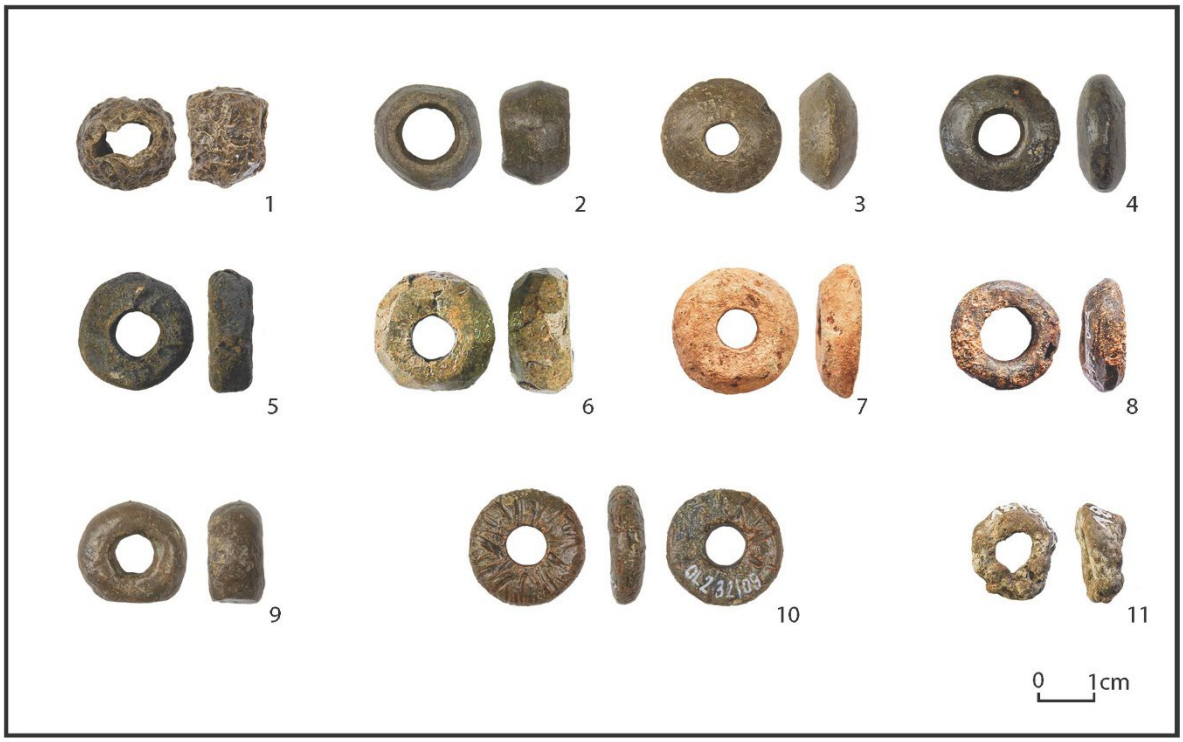

Tabl. 18.18 - Odważniki typu A.3.b.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

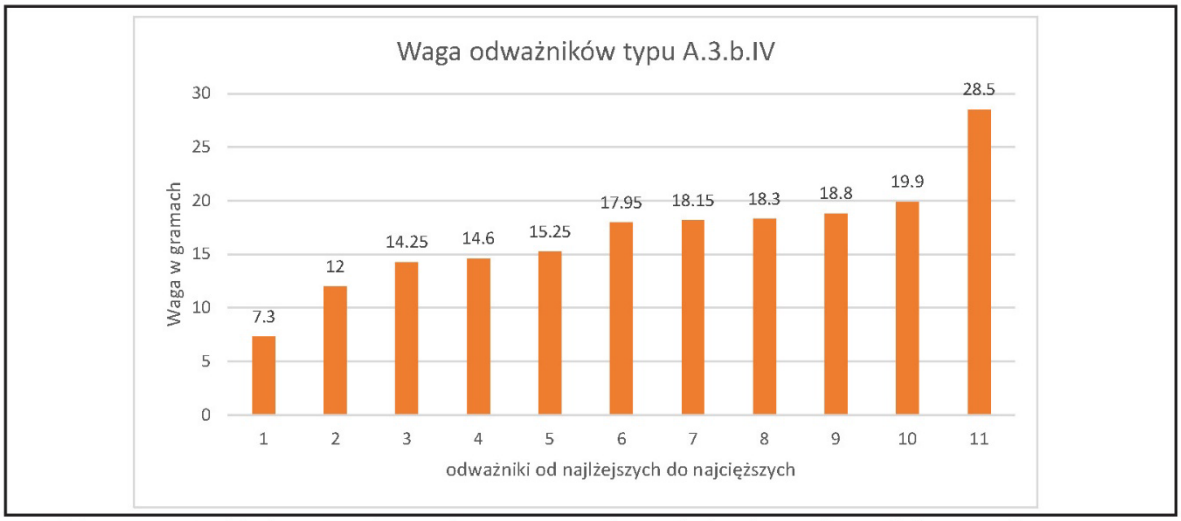

Tabl. 18.19 - Rozkład wagi odważników typu A.3.b.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

Trzy znaleziska pochodzą z warstwy, którą można łączyć z okresem wczesnego średniowiecza (w-wa III, nr inw. 23/95, 18/83, 391/63). Jeden zabytek pochodzi z szeroko datowanej warstwy II (X-XV wiek), a pozostałe 7 odkryto w humusie.

Zabytki typu A.3.b.IV różnią się od siebie kształtem przekroju. Cztery z nich są zbliżone do sześciokąta (nr inw. 53/09 tabl. 18: 1; 67/09, tabl. 18: 2; 138/10, tabl. 18: 3, 48/09, tabl. 18: 4), pozostałe są natomiast trapezowate.

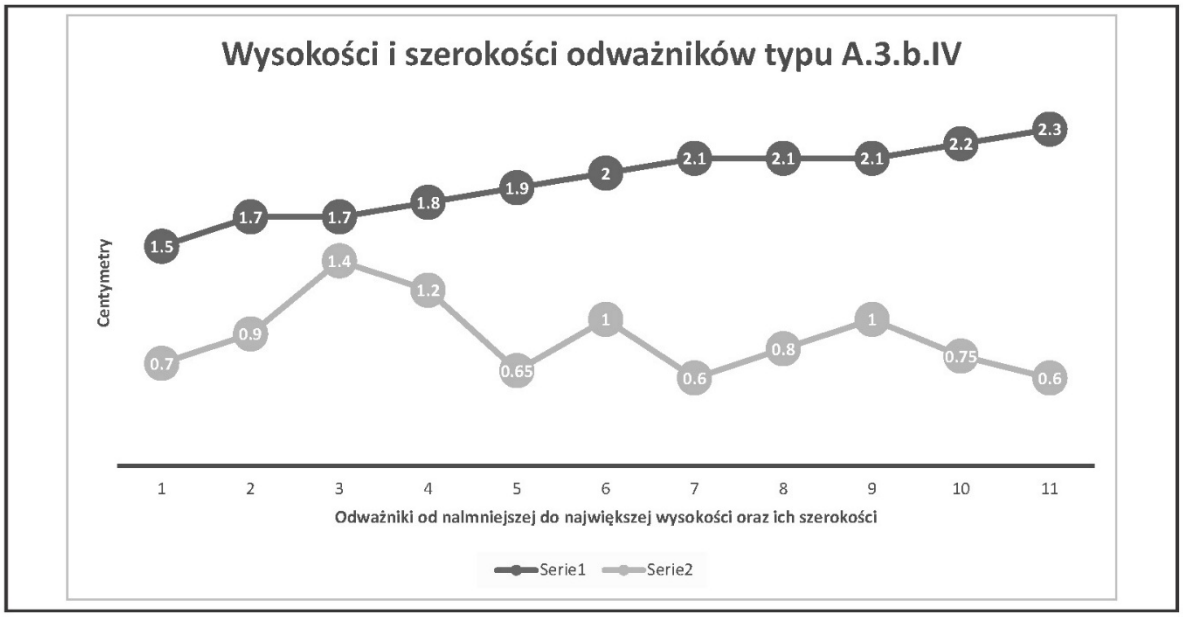

Tabl. 18.20 - Rozkład wielkości odważników typu A.3.b.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

Na obu większych powierzchniach zabytku nr inw. 32/09 znajdują się podłużne zagłębienia w postaci linii, które układają się w stosunku do siebie promieniście. Linie te powstały już na etapie odlewania (tabl. 18.18: 10).

W literaturze przedmiotu można zetknąć się z licznymi interpretacjami takich zabytków. Uznanie ich za odważniki wydaje się prawdopodobne ze względu na regularny kształt oraz pojawienie się wzorów na powierzchni jednego ze znalezisk co mogło stanowić jakiś rodzaj oznaczenia.

Analogiczne wyroby znane są z Dąbrowy Górniczej - Okradzionowa [Bodnar, Rozmus 2004, fig. 1:F], Dąbrowy Górniczej – Łosień st.8 [Bodnar, Rozmusz, Szmoniewski 2007, s. 108, 113, 117, 119] oraz Morska (pow. Łazy) [Bodnar, Rozmusz, Szmoniewski 2007, s. 23]. Na podobne przedmioty natrafiono także w Anglii w miejscowości Cottam [Haldenby, Kershaw 2014, s. 106-109].

Wydaje się prawdopodobnym, że zaprezentowane tutaj zabytki stanowią kolejny rodzaj ołowianych odważników stosowanych przez handlarzy w lednickim kompleksie osadniczym, chociaż interpretacja części z nich jako przęślików jest równie prawdopodobna.[117]

[117] W trakcie realizacji projektu Lednica 2000 zostało odnalezionych dwadzieścia podobnych zabytków, które zostały opracowane i opublikowane jako przęśliki [Wielgus-Wawrzyniak 2023, s. 97-190].

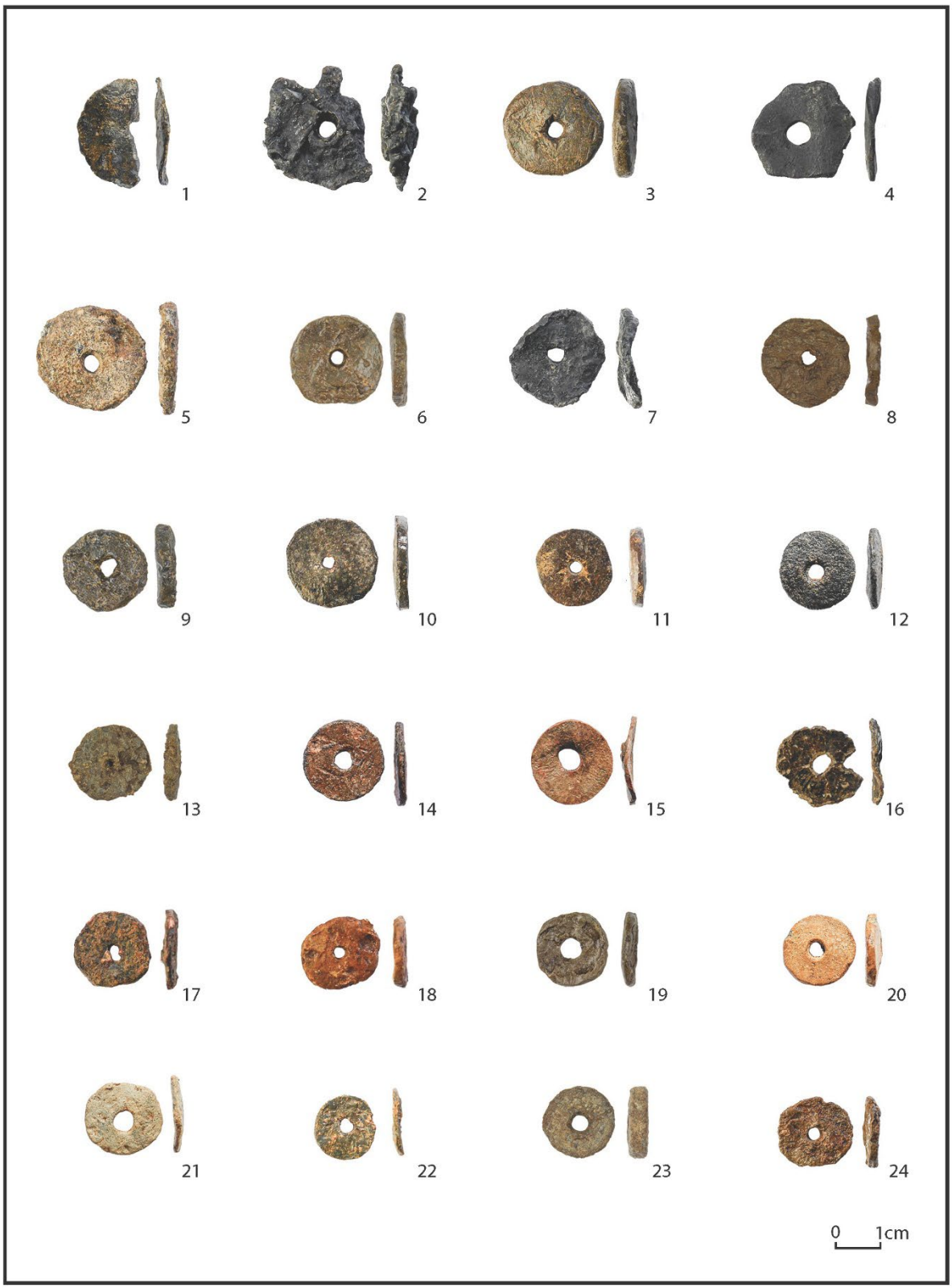

Tabl. 18.21 - Analogie do ornamentu ostrogi MPP/A/108/10/2003.

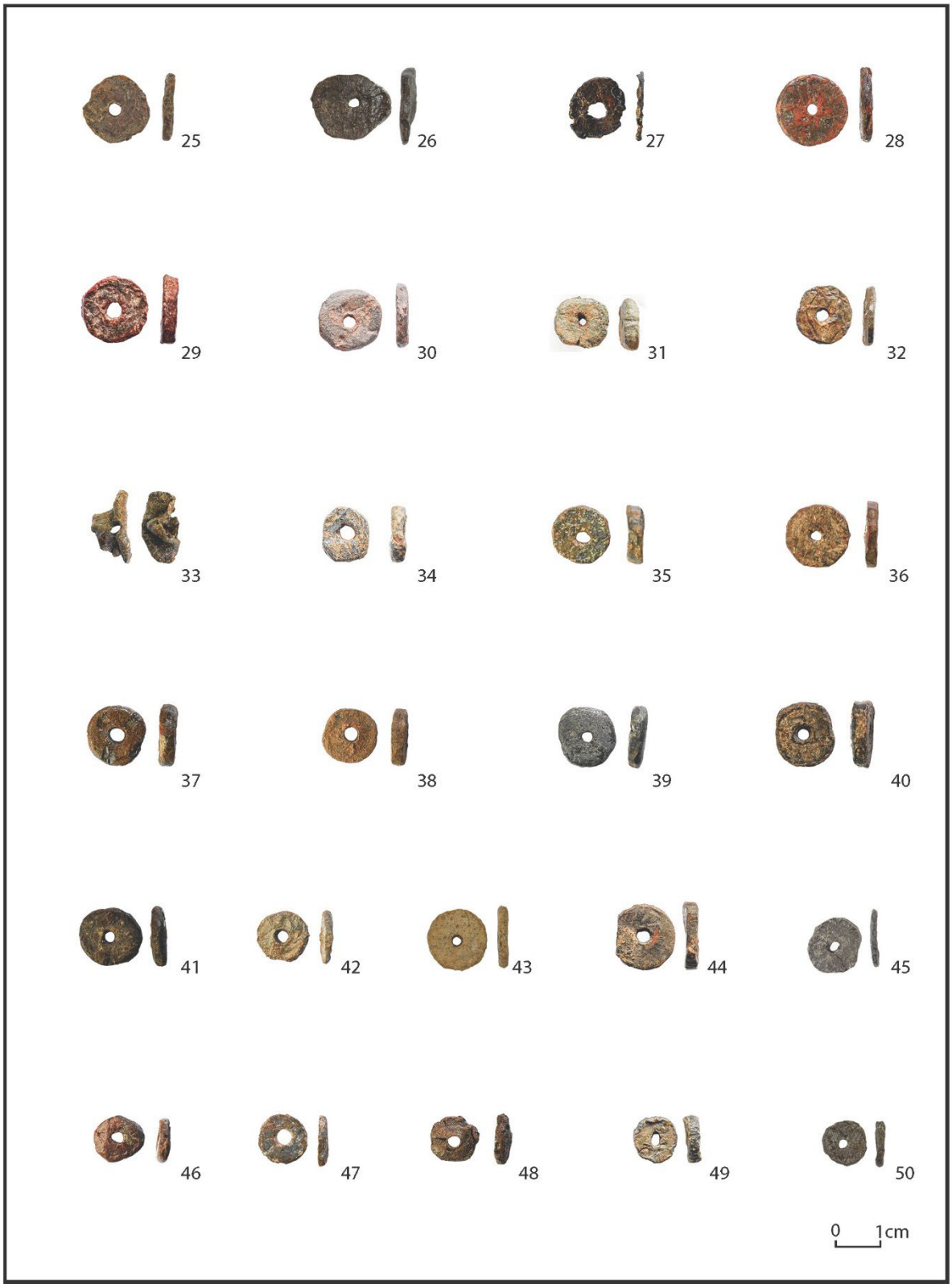

Tabl. 18.21 - Analogie do ornamentu ostrogi MPP/A/108/10/2003.

Drugi wariant stanowią zabytki analogiczne do powyższych, czyli ołowiane, okrągłe, prostokątne w przekroju i z otworkiem w środku, jednak o szerokości nie przekraczającej ¼ średnicy zabytku (typ A.3.b.IV wariant 2).[118] Jest to kategoria odważników najliczniej reprezentowana w lednickim kompleksie osadniczym i sumarycznie odnaleziono ich 50 sztuk.

Chociaż zbiór jest rozbudowany, to jednak stosunkowo zbieżny jak chodzi o wymiary. Średnice ich mieszczą się w przedziale od 1 do 2,7 cm, a gdy nie weźmiemy pod uwagę największego zabytku, którego stan zachowania nie pozwala na dokładne określenie wymiarów, to przedział zamknie się w widełkach od 1 do 2,3 cm. Grubość w ramach od 0,1 do 0,44 cm, przy czym większość mieści się do wartości 0,3 cm (tab. 18.22, 18.23 – wykres). Waga jest w granicach od 0,7 g do 14,1 g.

Stan zachowania zabytków można ogólnie scharakteryzować jako dobry. 38 przetrwało w stanie, który pozwala na w miarę pewną identyfikację wyjściowego ciężaru. 9 jest lekko uszkodzonych, co pozwala założyć, że ich początkowa waga była nie co większa, trzy są natomiast zniszczone.

Dobrze datowane za pomocą kontekstu stratygraficznego są dwa znaleziska z grodu i trzy z podgrodzia, pochodzą one z poziomu datowanego materiałem ceramicznym na 2 poł X do pocz. XIII wieku (w-wa III). 14 podjęto z poziomów datowanych generalnie na okres średniowiecza, a pozostałe nie posiadają precyzyjnego kontekstu. Interesującym jest, że pomimo dużej ilości różnych odważników odnalezionych na cmentarzysku w Dziekanowicach (st. 22) nie odnaleziono tam, żadnego zabytku tego typu.

Przedmioty określone przez nas tutaj jako A.3.b.IV zarówno w wariancie 1 i 2 były interpretowane na wiele sposobów. Najczęściej uznawane są za obciążniki do sieci. Jak wydaje się rozsądnie zauważa Dariusz Rozmus, wiele z nich jest zbyt lekkimi aby spełniać taką funkcję, dodatkowo można zwrócić uwagę, że oczka niektórych z nich mają rozmiar w okolicy 2 do 3 mm co świadczyło by o nikłej grubości poszczególnych nici. Możliwe, że obecne syntetyczne sieci rybackie takiej grubości może i wytrzymałyby ciężar podnoszonej zdobyczy, to w przypadku tych wykonanych z włókien roślinnych mogłoby być różnie. Oczywiście można się spierać, że takie ciężarki byłyby po prostu doszyte do grubszych nici sieci, jednak nie jest to metoda stosowana w rybołówstwie tradycyjnym (tabl. 18.24). Dodatkowo można porównać wielkość stosowanych obecnie ciężarków do sieci, które przede wszystkim są dużo większe i cięższe, waga

[118] 75/63, 365/63, 27/99, 71/88, 22/04, 19/05, 59/05, 27/06, 88/06, 88/07, 2/09, 8/09, 17/09, 20/09, 21/09, 50/09, 66/09, 69/09, N51/10, N142/10, N201/10, 10/11., 16/11, 112/91, 55/93, 23/96, 45/03, 184/90, 14/73, 129/02, 61/89, 212/02, 42/88, 138/02, 74/98, 202/02, 113/03, 18/73, 83/03, 180/96, 32/03, 152/02, 342/02, 389/02, 374/02, 130/02, 123/72, 229/91, 36/88, 251/03.

najlżejszych dostępnych na rynku rozpoczyna się od 50 gram. Ostatecznie należy zwrócić uwagę, że ołowiane wyroby stosowane są powszechnie w tym celu stosunkowo od niedawna i wcześniej materiał do produkcji ciężarków stanowiła glina lub kamienie.

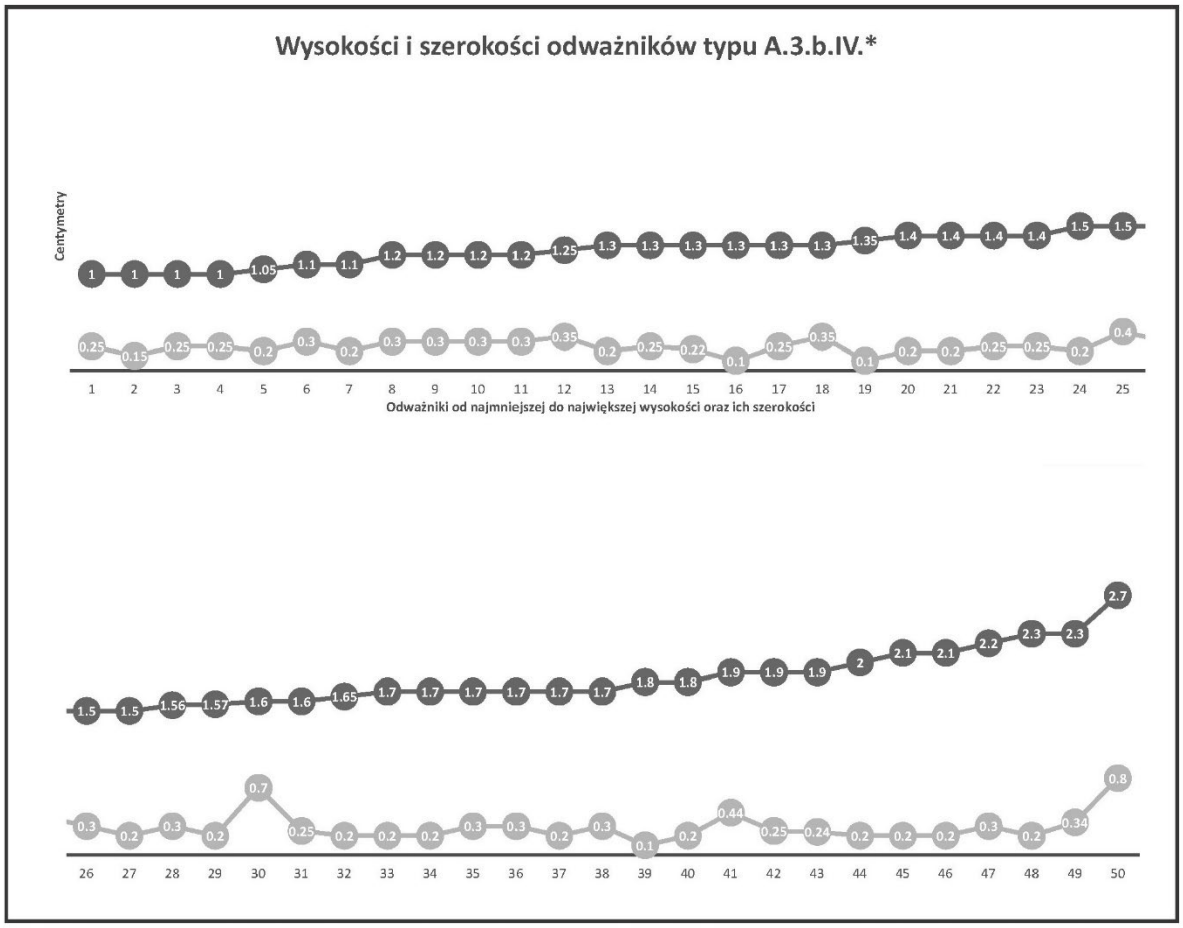

Tabl. 18.22 - Rozkład wielkości odważników typu A.3.b.IV* wariant 2, z lednickiego kompleksu osadniczego.

Można również zetknąć się z innymi, mniej popularnymi interpretacjami jak chociażby uznanie ich za guziki w odniesieniu do wariantu 2 (tabl. 18.25), lub za wspomniane już przęśliki w stosunku do większych zabytków (wariant 1). Kwestia przęślików wydaje się jednak już wystarczająco wyjaśniona.

Traktowanie ich jako odpad produkcyjny również jest mało realne, ponieważ są regularne i posiadają centralnie umieszczony otworek. Za odpady uznaje się raczej amorficzne wytopki, zwitki i nieregularne kawałki blaszek, ewentualnie krople – kulki metalu.

Tabl. 18.23 - Rozkład wagi odważników typu A.3.b.IV* wariant 2, z lednickiego kompleksu osadniczego.

Pojawiła się również interpretacja, że mogą one stanowić biżuterię. Zawieszki, a raczej koralki o podobnym kształcie były wykonywane w różnych epokach z muszli, ta analogia jest jednak bardzo dalekim skojarzeniem. Przeciw ozdobnej interpretacji zabytków świadczy nie tylko nasza ogólna wiedza na temat wczesnośredniowiecznej biżuterii, która nota bene była wykonywana również z ołowiu, ale brak takich znalezisk w grobach szkieletowych w okolicach czaszki czy klatki piersiowej lub w zestawach skarbów.

W takim kontekście uznanie ich za odważniki wydaje się najbardziej prawdopodobnym rozwiązaniem. Jako takie zostały zinterpretowane ołowiane dyskoidalne blaszki odnalezione w Dublinie [Wallance 2013] czy w Lianbedrgoch na Angelsey w Wali [Redknar 2009, 38-39, fig. 4.7]. Znane są również z Coppergate rd. w Yorku w Anglii [Haldenby, Kershaw 2014, s. 109]. Także na terytoriach położonych dużo bliżej odnajdujemy podobne wyroby, mowa tu o zachodnich granicach małopolski. Odważniki takie zidentyfikowano na wspominanym już kilkukrotnie stanowisku w Dąbrowie Górniczej – Łosieniu st.8. Na jednym z egzemplarzy

zachowały się ślady rycia, które mogły stanowić jakieś oznaczenie [Bednar, Rozmus, Szmoniewski 2007, s. 109].

Tabl. 18.24 - Ciężarki do sieci z Muzeum Etnograficznego w Gdańsku.

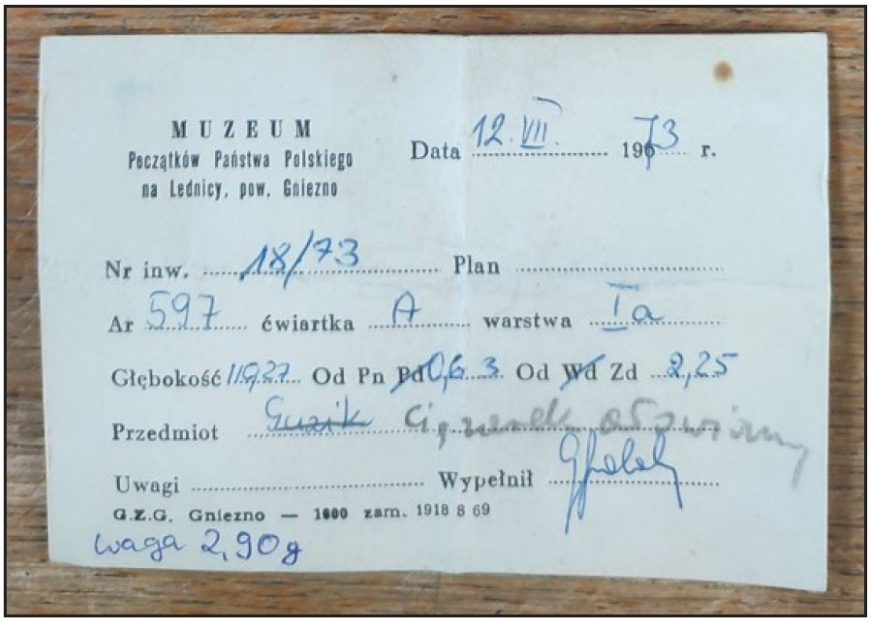

Tabl. 18.25 - Interpretacja zabytku jako guzika.

Moim zdaniem wydaje się właściwym uznanie lednickich zabytków za odważniki. Ich unifikacja, regularny kształt, analogie do innych obszarów Europy i wczesnośredniowieczny kontekst stanowią przesłanki, na których uzasadnionym wydaje się taka interpretacja. Kwestią

do rozstrzygnięcia pozostaje aspekt w jaki sposób ciężarki poszczególnej wagi były odróżniane przez odważającego. Można jednak z dużym prawdopodobieństwem zakładać, że kupiec doskonale znał swój własny zestaw odważników.

9.1.10 Typ A.4.a.IV.

Typ A.4 reprezentują odważniki o stożkowatym kształcie. Do tej podgrupy zaliczono te wykonane z ołowiu i o jednolitej strukturze.

Tabl. 18.26 - Odważniki typu A.4.a.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

W lednickim zespole jest on reprezentowane przez trzy znaleziska. Najmniejszy z nich (nr inw. 12/05, tabl. 18.26: 2) posiadał podstawę o średnicy 1 centymetra, jego wysokość wynosiła 1,3 cm i ważył 9,4 grama. Zachował się w dobrej kondycji i odnaleziono go w zasypisku jamy grobowej na cmentarzysku w Dziekanowicach, co potwierdza jego wczesnośredniowieczną chronologię.

Następny zabytek (nr inw. 87/10, tabl. 18.26: 1) posiadał podstawę nieco owalną, o średnicy w przybliżeniu 1,5 cm, a jego wysokość wynosiła 1,62 cm. Ważył 17.4 grama, a jego górna część może być delikatnie uszkodzona, co mogło nieznacznie wpłynąć na zmianę ciężaru wyjściowego. Zabytek pochodzi z warstwy humusu i podjęto go na podgrodziu na Ostrowie Lednickim.

Ostatnie ze znalezisk jest mocno zniszczone i niekoniecznie przedmiot musiał stanowić odważnik (nr inw. 57/05, tabl. 18.26: 3). Jego owalna podstawa posiada wymiar 1,4 x 1,7 cm, a wysokość 1,45 cm. Ważył 19,1 grama. Znalezisko również pochodzi z podgrodzia z warstwy humusu. Ten ostatni przedmiot jest zbliżony wagą do pocisków ołowianych, np. typu Berdan stosowanych w II poł XIX wieku.

W literaturze przedmiotu analogiczne wyroby zostały opisane w kontekście badań w Yorku w Anglii oraz Lianberdrgoch w Walii [Haldenby, Kershaw 2014, s. 109-110], co zbliża nas do zaproponowanej interpretacji funkcjonalnej. Ważnym podkreślenia jest wczesnośredniowieczna chronologia pierwszego z zaprezentowanych zabytków (tabl. 18.26: 1) co potwierdza stosowanie takich wyrobów w interesującym nas okresie czasu.

9.1.11 Typ A.4.b.IV.

Ostatni typ wśród odważników okrągłych w rzucie od góry stanowią zabytki stożkowate wykonane z ołowiu, ale posiadające tunel prowadzący przez całą ich partię centralną, od czubka do podstawy.

W trakcie badań udało się natrafić na 10 zabytków tego rodzaju, chociaż jak się wydaje przeznaczenie jednego z nich mogło być odmienne (nr inw. 125/72, tabl. 27: 10).[119] Średnice podstaw tych znalezisk mieszczą się w granicach od 1,4 do 3,3 cm, a wysokości od 1,2 do 2,1 z pominięciem jednego ze znalezisk, którego wysokość wynosi 5,2 cm. Waga ich rozciąga się od 5,3 do 55,9 gramów + waga wspomnianego największego wynosząca 192,7 g (tabl. 28, 29). W dobrym stanie przetrwało 5 zabytków, dwa są lekko naruszone, natomiast pozostałe trzy mocno zniszczone.

Wszystkie znaleziska posiadają mało precyzyjny kontekst stratygraficzny. Większość z nich bo aż 8 z 10 pochodzi z warstwy II, szeroko datowanej na okres średniowiecza. Pozostałe pochodzą z humusu lub ich warstwa nie została zarejestrowana.

Analogiczne znaleziska interpretowane jako odważniki pochodzą ze stanowiska położonego na pograniczu małopolski i śląska, w Dąbrowie Górniczej – Łosień st.8 i w Morsku (pow.Łazy) [Bednar, Rozmus, Szmoniewski 2007, s. 24-25]. Możliwe, że do tej grupy zaliczyć można zabytek odnaliziony w jaskini Tunel Wielki, chociaż jego kształt jest jeszcze bardziej nieregularny [Wojenka et al. 2017, s. 163, ryc. 7: 12].

Zbliżony kształt oraz stosunkowo regularna forma sugeruje, że przedmioty rzeczywiście mogły stanowić odważniki, chociaż ze względu na niewielką ilość analogicznych zabytków teza ta nie jest jeszcze mocno uargumentowana.

Inne propozycje interpretacyjne, jak chociażby uznanie tych zabytków za piony murarskie, wydaje się mało realna, przede wszystkim ze względu na brak ostrego wierzchołka na szczycie

[119] Nr inw.: 65/72, 146/99, 26/05, 108/07, 70/09, 268/96, 352/02, 2/76, 125/72, 70/03.

wyrobu. Ich funkcja jako ciężarków do sieci rybackich posiada ten mankament, że większość z nich jest stosunkowo lekka. Inaczej sprawa się ma w sytuacji zabytku nr inw. 125/72 (tabl. 18.27: 10), który ze względu na swój wydłużony kształt, stosunkowo wąski tunel, wagę bliską 200 gram oraz wątpliwy kontekst zalegania może stanowić właśnie współczesny obciążnik do sieci (tabl. 18.28). Dodatkowy argument za taką interpretacją stanowi brak analogicznych zabytków z kontekstów średniowiecznych.

Tabl. 18.27 - Odważniki typu A.4.b.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

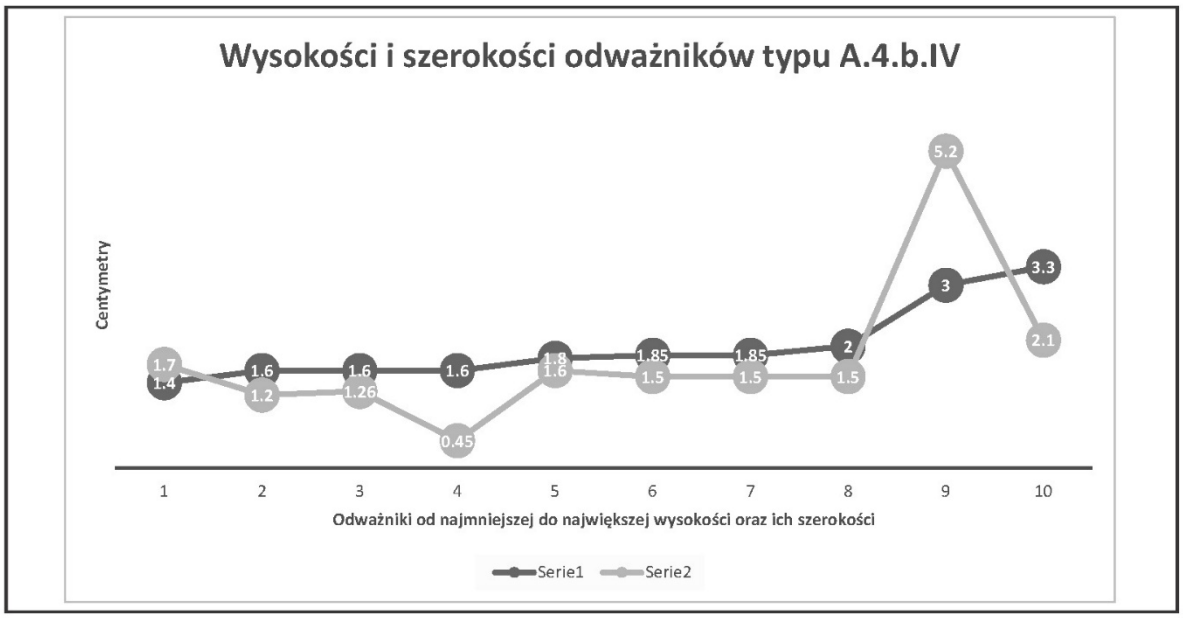

Tabl. 18.28 - Rozkład wielkości odważników typu A.4.b.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

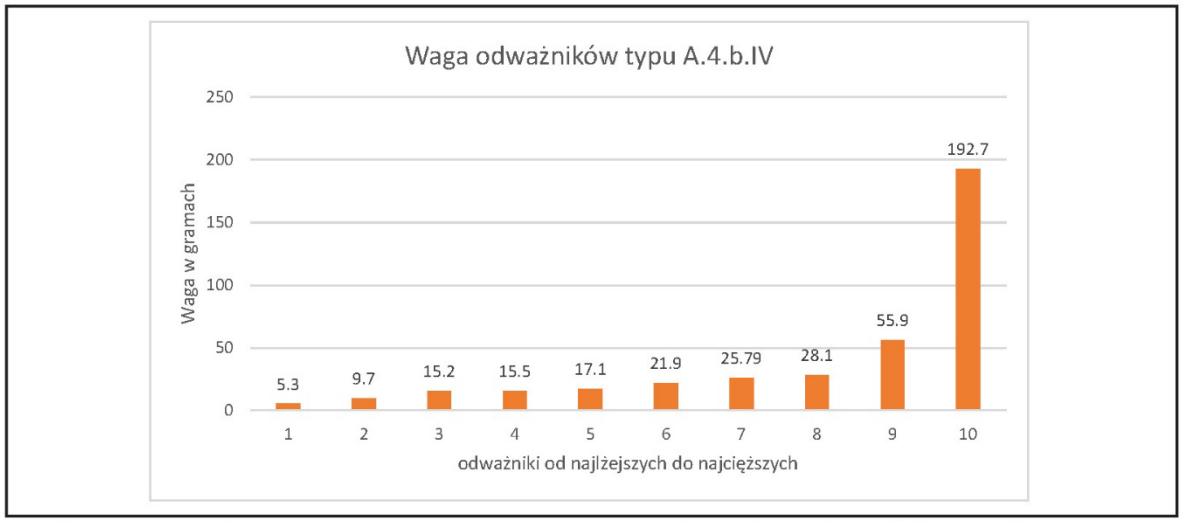

Tabl. 18.29 - Rozkład wagi odważników typu A.4.b.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

Tabl. 18.30 - Współczesny ciężarek do sieci rybackich.

9.1.12 Typ B.3.a.I.

Typ B stanowią odważniki czteroboczne w rzucie od góry, natomiast typ 3 określa ich przekrój, który jak już wiemy z lektury, również opisuje czworokątny kształt. W typie B.3.a.I zawierają się odważniki w formie sześciościanu i w analizowanym zbiorze każdy z nich jest prawie foremny co zbliża je kształtem do klasycznej kości do gry. Zabytki są wykonane z żelaza.

Łącznie udało się wyodrębnić 14 zabytków takiego rodzaju.[120] Najmniejszy z nich posiadał wysokość boku 0,7 cm, a największy 1,3. Zazwyczaj wysokość, szerokość i długość pozostawały takie same, lub różnica pomiędzy nimi wynosiła w okolicy 1mm, co właściwie można uznać za błąd pomiarowy. Tylko w dwóch przypadkach jeden z wymiarów był większy (nr inw. 7/05 -> 1,1 x 1,1 x 1,4 cm; oraz 111/99 -> 0,9 x 0,9 x 1,1), ale różnica ta wynosiła 3 i 2 milimetry (tabl. 18.32, 18.33 – wykres) Jeden z zabytków (nr inw. 123/01) posiadał ukośnie ścięty brzeg co odróżnia je od pozostałych, foremnych odważników.

Ich waga rozkłada się w wartościach od 1,65 do 7,3 grama, przy czym przed ostatnia wartość to 3,9 grama.

[120] Nr inw.: 131/96, 28/98, 215/98, 6/99, 40/99, 111/99, 123/01, 45/98, 7/05, 15/6, 16/06, 98/06, 121/06, 14/10

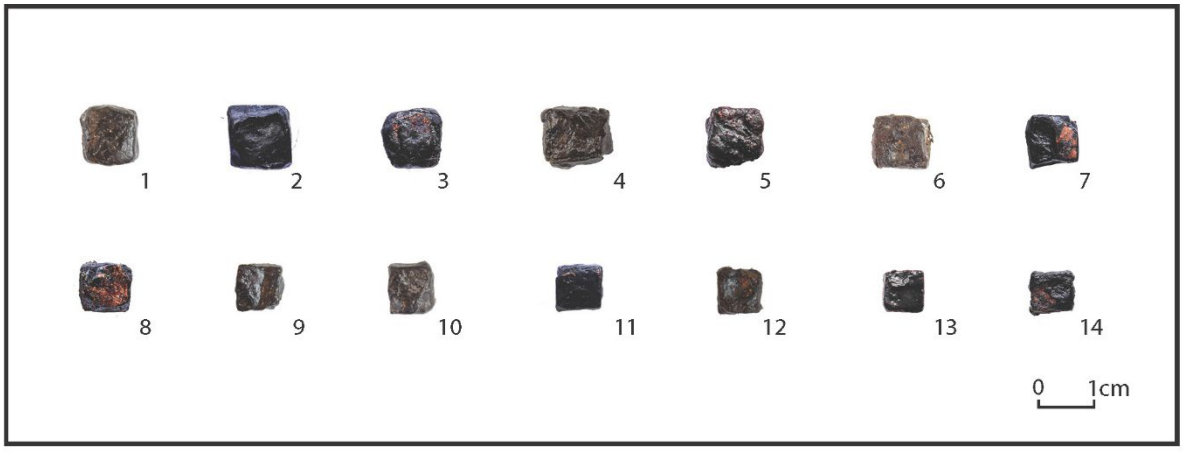

Tabl. 18.31 - Odważniki typu B.3.a.I z lednickiego kompleksu osadniczego.

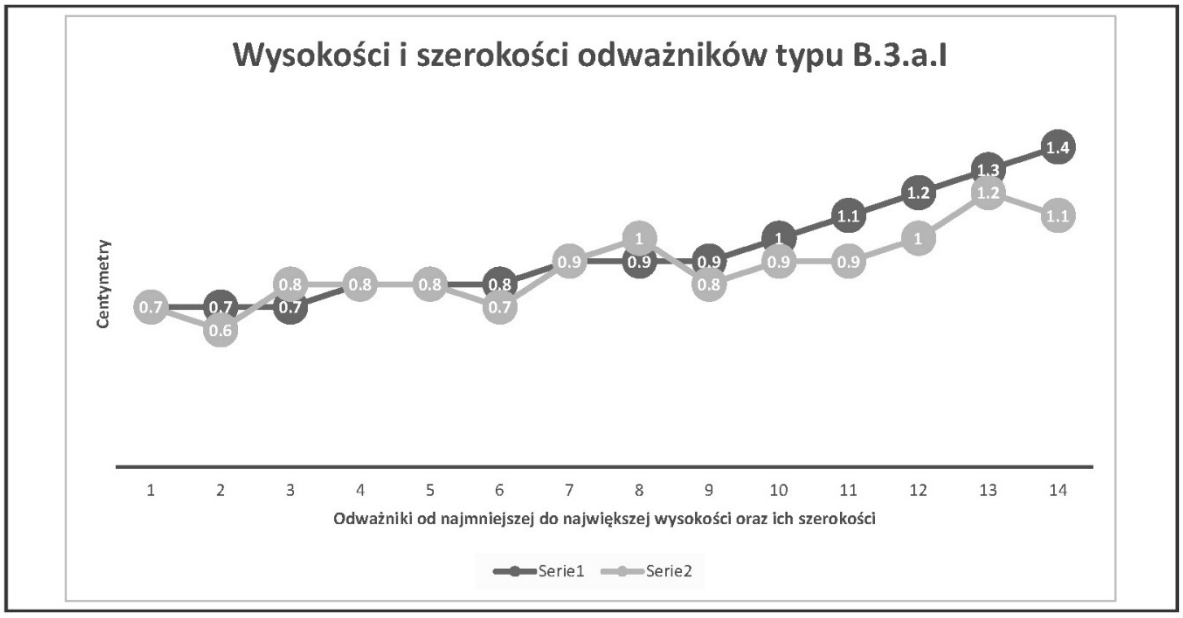

Tabl. 18.32 - Rozkład wielkości odważników typu B.3.a.I z lednickiego kompleksu osadniczego.

Wszystkie zabytki zachowały się w bardzo dobrym stanie i tylko dwa posiadały nieznaczne ubytki, które raczej miały nieznaczny wpływ na ich wyjściowy ciężar.

Wszystkie odnaleziono w Dziekanowicach i 10 z nich pochodzi z warstwy, której nie da się szczegółowo wydatować. 4 zalegały w grobach, ale we wszystkich sytuacjach nie były to przedmioty intencjonalnie złożone jako wyposażenie zmarłego, pozwala to jednak przyjąć ich chronologię na X do XIII wiek [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

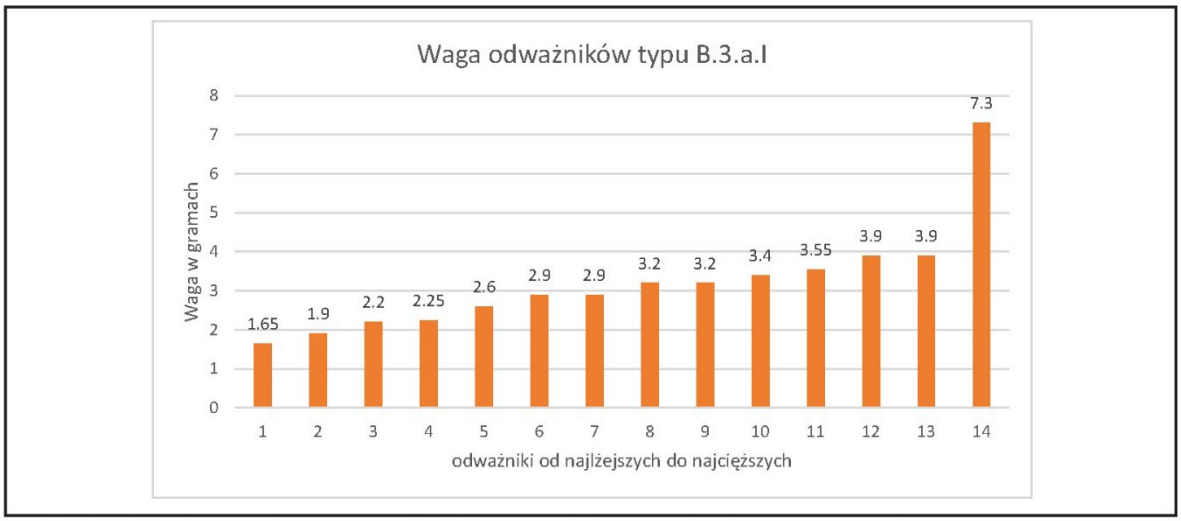

Tabl. 18.33 - Rozkład wagi odważników typu B.3.a.I z lednickiego kompleksu osadniczego.

Regularny kształt zabytków oraz ich wczesnośredniowieczna chronologia stwarza asumpt przypuszczać, że stanowią one odważniki, chociaż na ich powierzchniach nie zidentyfikowano żadnych oznaczeń, które stanowiłby potwierdzenie takiej interpretacji. Analogiczne wyroby zostały odnalezione na grodzisku w Biljarsku w Rosji, łączonego z etnosem Bułgarów Nadwołżańskich i stanowią tam najliczniejszą odmianę odważników, pod koniec XX wieku liczącą 61 egzemplarzy [Шарифуллин 1985, s. 106]. Jak podaje Szarifullin znajdujący się w Luwrze odważnik o wadze 437,2067 grama podzielony przez wartość 140 stanowiącą dirchem al-kail wynosi 3,123 g [Хинц 1970, s. 13]. Jest to waga odpowiadająca dwóm odważnikom z lednickiej kolekcji (nr. inw 45/98 i 123/01) i kilku zabytkom ze wspomnianego rosyjskiego stanowiska [Шарифуллин 1985, s. 106]. Jest to niewielkie potwierdzenie zarówno na ich wczesnośredniowieczną chronologię jak i interpretację w zakresie funkcji.

9.1.13. Typ B.3.a.IV.

Następna odmiana to identyczne zabytki ale wykonane z ołowiu. Wszystkich przedmiotów tego typu znaleziono 5 sztuk, z czego 4 z nich mogą stanowić odważniki, co do piątego możemy mieć wątpliwości.

Cztery zabytki stanowią regularne sześciościany, ich wymiary to kolejno 0,7x0,7x0,7 (nr inw. 72/13, tabl. 18.34: 1); 1x1x1 (nr inw. 128/02, tabl. 18.34: 2); 1x1x1,2 (nr inw. 113/96, tabl.

18.34:3) i 1,4x1,4x1,5 (nr inw. 7/2000, tabl. 18.34: 4), natomiast waga wynosi kolejno 3,1 g; 10,9 g; 12,15 g i 25,1 g.

Ich stan zachowania jest bardzo dobry, na ich powierzchniach widać tylko lekkie, niewielkie zagłębienia. Jedno znalezisko nie może zostać wydatowane na podstawie kontekstu stratygraficznego ponieważ zostało odnalezione w warstwie humusu na podgrodziu na Ostrowie Lednickim, trzy pozostałe pochodzą z Dziekanowic i ich chronologię można zawęzić do okresu pomiędzy X a XIII wiekiem [Wrzesiński 2016, s. 80-86].

Ołowiane kostki interpretowane jako odważniki nie należą do najpowszechniejszej kategorii znalezisk. Jeden egzemplarz pochodzi z Kalisza-Zawodzia, chociaż w publikacji został zaprezentowany wyłącznie rzut od boku [Rozmus 2014, ryc. 210: 5]. Takie znaleziska pochodzą także z Anglii ze stanowiska w Cottam i z Walli z Angelsey [Haldenby, Kershaw 2014, s. 109-110].

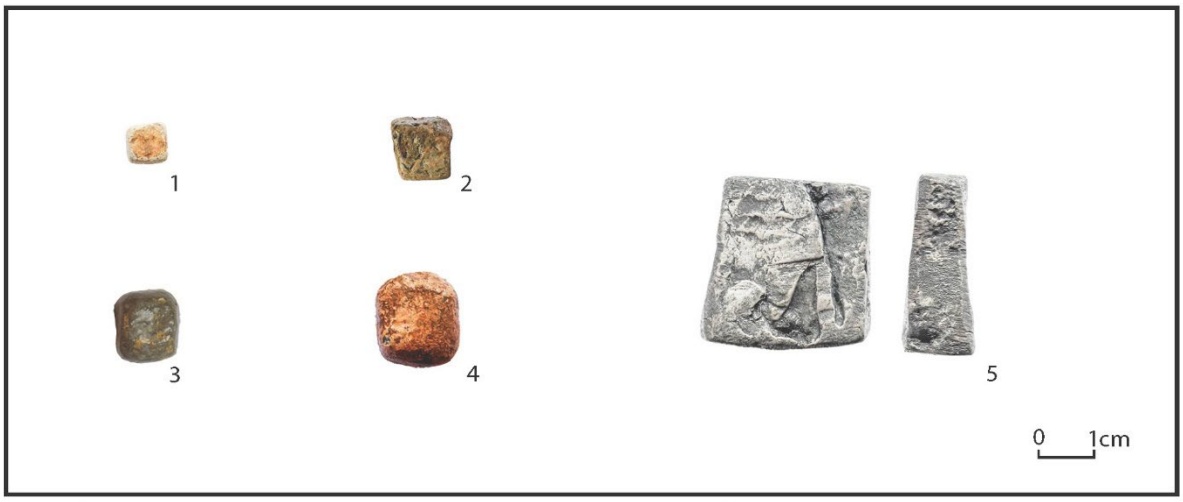

Tabl. 18.34 - Odważniki typu B.3.a.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

Piąty zabytek zaliczony do tego typu posiadał kształt graniastosłupa o wymiarach 1,1x2,9x2,9 cm, ważył 71,9 grama i jego powierzchne są nieregularne (nr inw. 3/2004, tabl 18.34: 5). Właściwie przedmiot stanowi kawałek ołowiu, który w żaden sposób nie przypomina pozostałych znanych odważników. Ponieważ został odnaleziony podczas badań podwodnych, a warstwa z której został wydobyty nie została zarejestrowana, nie mamy podstaw by zakładać jego wczesnośredniowieczną chronologię. Zabytek może stanowić odlaną sztabkę ołowianą i świadczyć o produkcyjnym charakterze Ostrowa Lednickiego. Podobne zabytki zostały odkryte w Siewierzu oraz Kostice-Zadni Hrid w Czechach [Rozmus 2014, ryc. 209].

9.1.14 Typ B.3.c.I.

Inny wydzielony zbiór reprezentują zabytki kubooktaedrycznej formy. Ponieważ w rzucie od góry jak i w przekroju są one czworokątami zostały zaliczone do typu B.3, dodatkowy wyróżnik czyli ścięte narożniki zostały oddzielnie wyodrębnione i oznaczony literką c. Ostatnie oznaczenie standardowo odnosi się do użytego materiału, w tym wypadku żelaza.

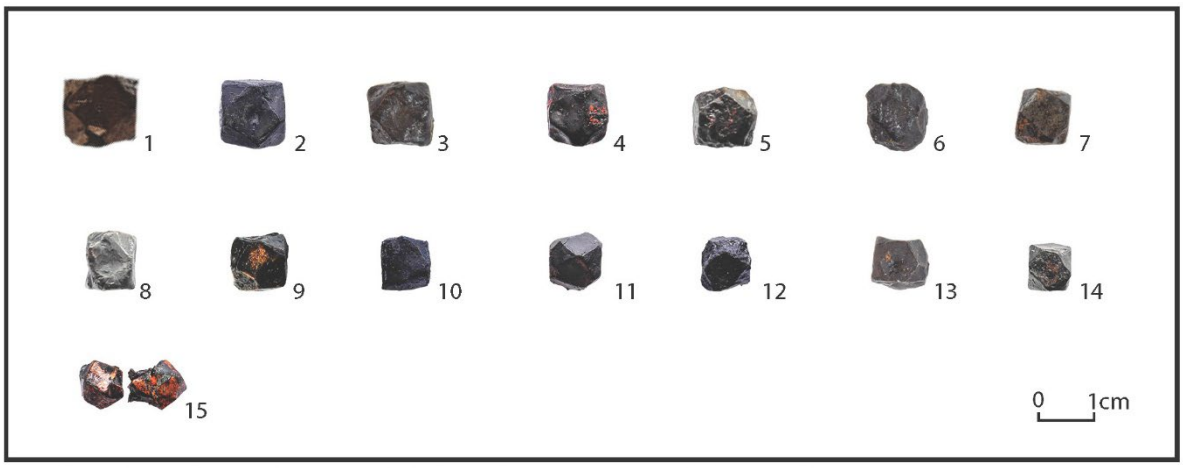

Tabl. 18.35 - Odważniki typu B.3.c.I z lednickiego kompleksu osadniczego.

W lednickim kompleksie osadniczym odnaleziono 16 egzemplarzy. Ich rozmiary mieszczą się w przedziale od 0,9 cm do 1,4 cm, waga natomiast od 2,6 do 8,36 gramów (tabl. 18.36, 18.37 – wykres).[121] Ich stan zachowania rozkłada się następująco: 13 wygląda na nienaruszone i z dużym prawdopodobieństwem można uznać ich obecny ciężar za wyjściowy, dwa natomiast posiadają lekkie ubytki, które mogły nieznacznie wpłynąć na ich wagę, jednak różnica tę szacuję na dziesiętne części grama. Stan zachowania, jak i dokładna identyfikacja jednego ze znalezisk (nr inw. 29/05) jest bardziej skomplikowana (porównaj niżej).

Pewny średniowieczny kontekst posiadamy dla trzech zabytków, które pochodzą z zasypisk grobów ze stanowiska w Dziekanowicach 22. Jak wcześniej zaznaczono stanowią one przedmioty rezydualne dlatego do przyjętej dla cmentarzyska chronologii obejmującej koniec X / początek XI do XIII wieku [Wrzesiński 2016, 80-86], dodajemy X wiek, czyli czas rozwiniętego osadnictwa w regionie jeziora Lednica. Należy zaznaczyć, że jeden z zabytków (nr inw. 29/05) odnaleziono w okolicy prawej kości udowej szkieletu złożonego w grobie 20/05. Możliwe, że w związku z tym jego chronologia można zawęzić na koniec X/pocz. XI - XIII stulecie.

[121] 175/97, 121/98, 87/99, 145/99, 29/05, 190/05, 191/05, 15/06, 49/07, 182/07, 20/10, N71/10, N114/10, N177/10, 2/03.

Niestety, nie ma pewności czy wspomniany przedmiot rzeczywiście stanowi odważnik. W rzucie od góry wygląda on jak klasyczny opisywany tutaj typ B.3.c.I, natomiast w widoku od boku sprawia wrażenie, że jest ułamany od jakiejś nieokreślonej większej całości. Trudno stwierdzić, czy zabytek stanowi mocno zniszczony odważnik, czy może odłamaną główkę żelaznego nitu lub szpili.

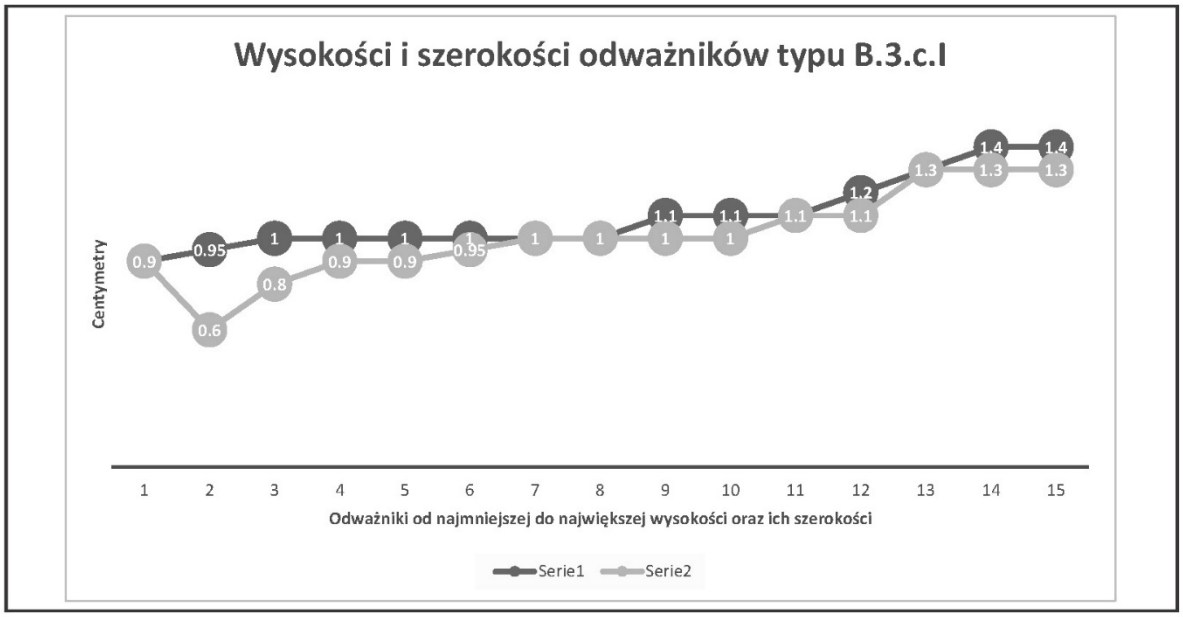

Tabl. 18.36 - Rozkład wielkości odważników typu B.3.c.I z lednickiego kompleksu osadniczego.

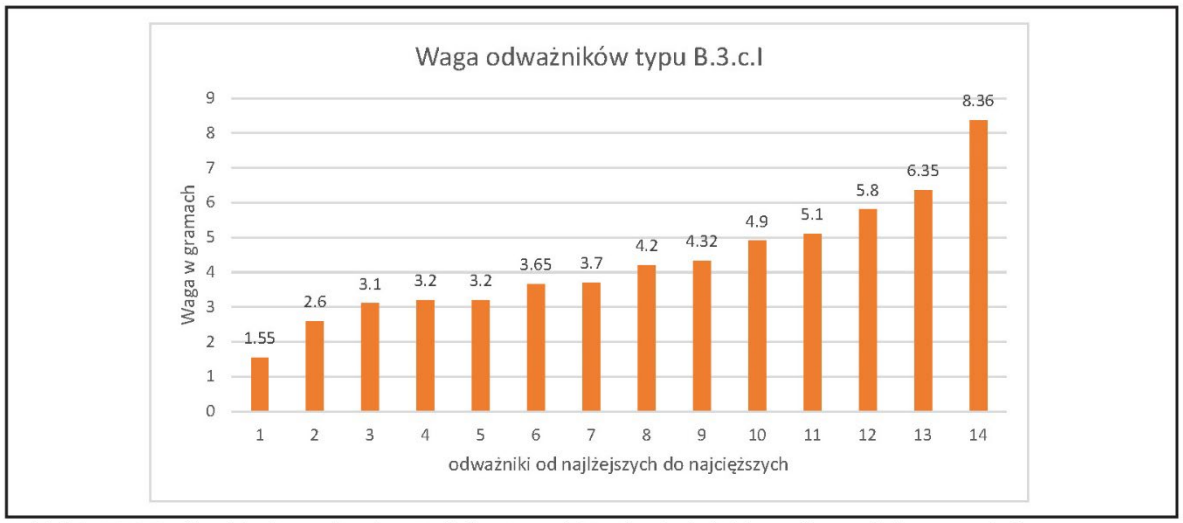

Tabl. 18.37 - Rozkład wagi odważników typu B.3.c.I z lednickiego kompleksu osadniczego.

Jeden odważnik (nr iwn. 20/10) pochodzi z obiektu, którego chronologia poprzedza funkcjonowanie cmentarzyska w Dziekanowicach, co pozwala przyjąć tę samą chronologię, z tym że ta wcześniejsza wydaje się bardziej prawdopodobna. Co jest bardzo ciekawe, opisywany

przedmiot nie posiada ścianek ukształtowanych tak jak pozostałe odważniki kubooktaedryczne. W miejsce foremnie ściętych powierzchni, jego są odrobinę nieregularne (tabl. 18.35: 11).

Dwa zabytki pochodzą z warstwy datowanej ramowo na okres średniowiecza, a pozostałe z humusu lub zostały odnalezione podczas prac agrarnych.

Odważniki kubooktaedryczne są często spotykane na stanowiskach wczesnośredniowiecznych z obszaru Europy, zazwyczaj jednak pokryte warstwą miedzi. Brak tego elementu na opisywanych zabytkach może być związany z zupełną jego degradacją po trafieniu przedmiotu do ziemi, lub wcześniejszym usunięciu miedzianej koszulki przed wyrzuceniem przedmiotu. W tej drogiej sytuacji musielibyśmy założyć, że przedmioty te zostały uznane z niepotrzebne, co w brew pozorom nie stanowi prostego wyjaśnienia.
Jest również możliwe, że w danym środowisku były stosowane odważniki tej formy nie obleczone w koszulkę z metalu kolorowego. Do pewnego stopnia potwierdzają to analogiczne zabytki wykonane z ołowiu.

9.1.15 Typ B.3.c.III.

Niniejszy zbiór reprezentują „klasyczne" odważniki kubooktaedryczne odlane ze stopu miedzi.

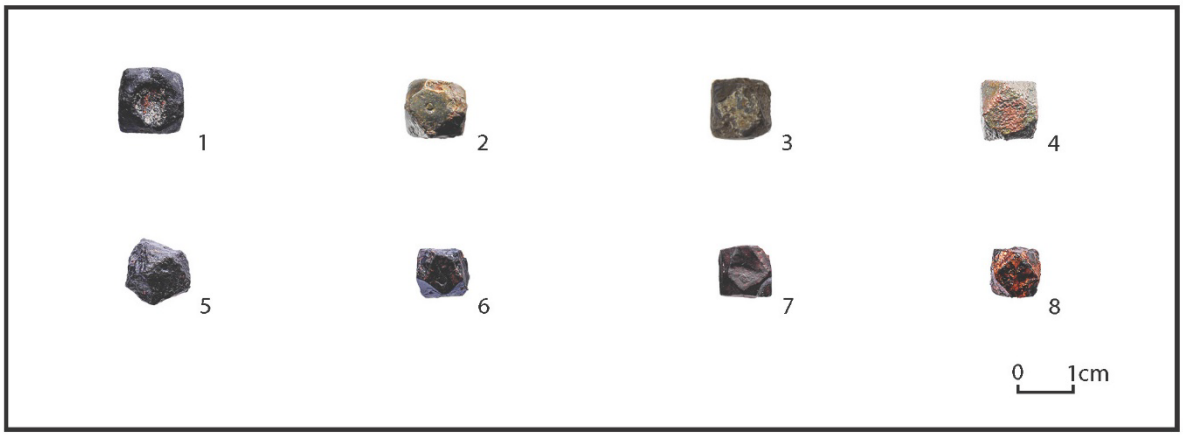

Tabl. 18.38 - Odważniki typu B.3.c.II z lednickiego kompleksu osadniczego.

W lednickim kompleksie osadniczym reprezentowane są przez 8 zabytków.[122] Ich wielkość zamyka się w niewielkich widełkach od 0,8 do 1,2 cm i większości przypadków są idealnie

[122] 61/63, 27/99, 31/99, 34/05, 102/05, 32/06, 2/07, 18/10.

foremne. Niewielkie różnice w wysokości ścianek widoczne są tylko w dwóch przypadkach (nr inw. 32/06, tabl. 18.38: 6 - 0,8x1x1 cm; nr inw. 2/07, tabl. 18.38: 1 – 1,2x1,2x1,3 cm). Ich waga mieści się w wartościach od 3 do 7.3 grama (tabl. 18.39, 18.40 – wykres).

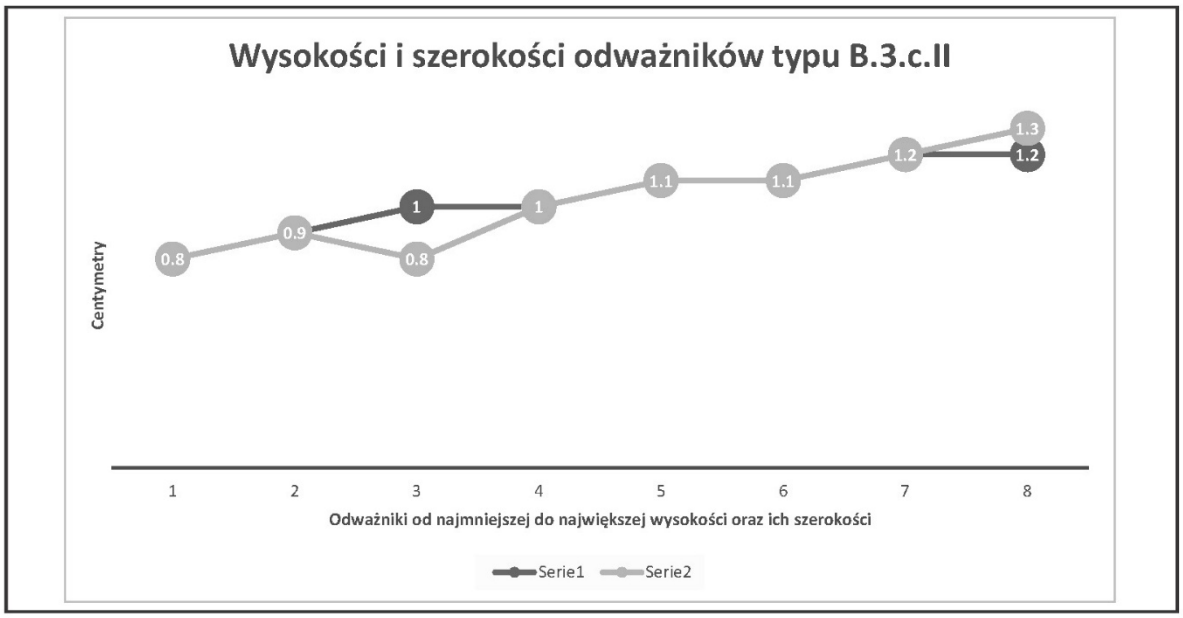

Tabl. 18.39 - Rozkład wielkości odważników typu B.3.c.II z lednickiego kompleksu osadniczego.

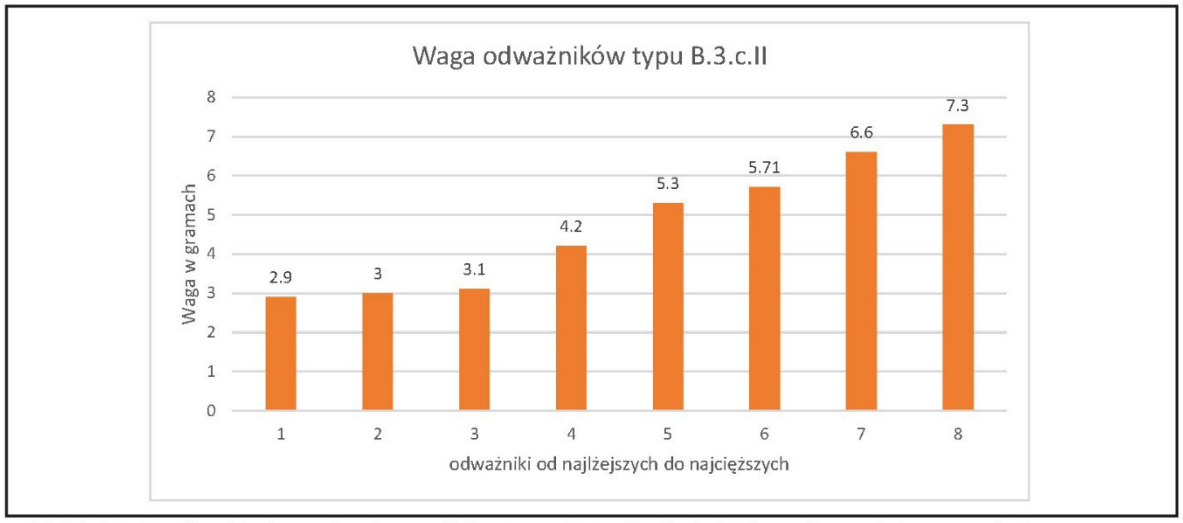

Tabl. 18.40 - Rozkład wagi odważników typu B.3.c.II z lednickiego kompleksu osadniczego.

Zabytki wydają się być w bardzo dobrej kondycji, jedynie egzemplarz o nr inw. 18/10 (tabl. 18.39: 7) posiada delikatnie uszkodzoną powierzchnię zewnętrzną.

Na podstawie kontekstu stratygraficznego można określić, że zabytek o nr inw. 61/63 (tab. 18.39: 3) pochodzi z warstwy datowanej na okres od 2 poł X do XIII wieku (w-wa III), cztery

odnaleziono w wypełniskach grobów wczesnośredniowiecznych w Dziekanowicach. Jeden zalegał w obiekcie, odkrytym na tym stanowisku, natomiast pozostałe pochodzą z warstwy szeroko datowanej na okres średniowiecza (w-wa II) lub jak w przypadku zabytku nr inw. 2/07 (tabl. 18.38: 1) nawet z humusu.

Do wyjątkowych zjawisk, które warto odnotować, należy obecność na jednaj z powierzchni zabytku nr inw. 61/63 (tabl. 18.38: 2) obecność okręgu wykonanego puncą w centrum jednej z powierzchni. Pozostałe ścianki nie były znakowane lub ich stan zachowania nie pozwala na poczynienie takich ustaleń.

Odważniki te posiadają liczne analogie na europejskich stanowiskach. Z warstwach datowanych na lata 860-880 w Birce i Kaupang pochodzą prawdopodobnie najstarsze europejskie egzemplarze [Жуковский 2018, s. 137]. Na IX wiek datowane są zabytki z Toeksei w Northumbrii na wyspach Brystysjkich [Blackbourn 2008, s. 49].

Na II poł IX wieku została określona chrnologia tych znalezisk z Rusi, reprezentowana przez zabytki ze Starej Ładogii oraz Rurykowego Gorodiszcza [Жуковский 2018, s. 137-138].

Zabytki te znane są z obszaru obejmującego całą Europę, od Wysp Brytyjskich po Bułgarię Nadwołżańską. Odnaleziono je w większości centralnych ośrodków wczesnośredniowiecznych jak chociażby w Hedeby [Steuer 1987b, s. 462], Birce [Kyhlberg 1980, s. 271-272] czy Sigtunie [Soderberg 2008].

9.1.16 Typ B.3.c.IV.

Ostatnią wersję zabytków z tej rodziny stanowią te wykonane z ołowiu. Oba zaliczone do tego typu znaleziska odkryto na podgrodziu na Ostrowie Lednickim. Jeden z nich pochodzi z warstw datowanych generalnie na okres średniowiecza, chronologia drugiego jest bardziej precyzyjna i obejmuje okres od 2 poł. X do XIII wieku (w-wa IV_4).

Oba zabytki są zachowane w doskonałym stanie. Mniejszy z nich posiadał ścianki o boku długości 0,7 cm i ważył 3,7 grama (nr inw. 310/01, tabl. 41: 2), drugi natomiast 1 cm i ważył 10,4 grama (nr inw. 80/06, tabl. 41: 1).

Kształt zabytków przesądza o ich funkcji, a potwierdzają ją analogie odnalezione na innych wczesnośredniowiecznych stanowiskach, przede wszystkim w Skandynawii [Жуковский 2018, s. 142].

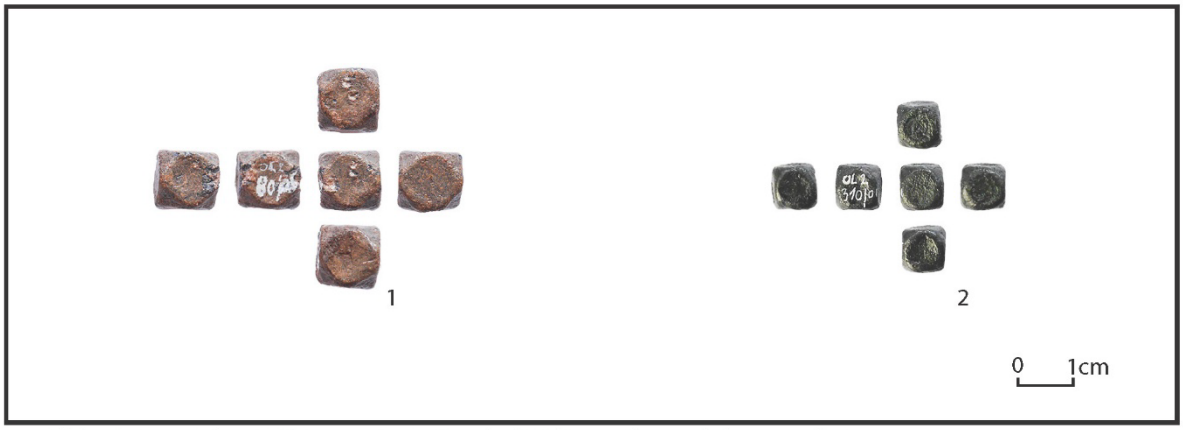

Tabl. 18.41 - Odważniki typu B.3.c.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

9.1.17 Typ B.3.b.IV.

Kategoria ta, określająca odważniki prostokątne w rzucie z góry i prostokątne w przekroju, z otworkiem w partii centralnej i wykonane z ołowiu, reprezentowana jest przez jedno kwadratowe znalezisko wycięte z blaszki (nr inw. 37/09, tabl. 42).

Tabl. 18.42 - Odważnik typu B.3.b.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

Przedmiot ten posiada szerokość boku 1,2 cm i grubość 0,2 cm, a jego waga to 2,65 grama. Stan zachowania jest dobry, ale niekorzystnie dla naszej wiedzy zabytek ten pochodzi z badań powierzchniowych.

Czy był odważnikiem? Trudno określić, tylko kontekst analogicznych ale okrągłych wyrobów (por. rodział 6.1.9 Typ A.3.b.IV wariant 2) nasuwa taką interpretację.

Kwadratowe płaskie odważniki znane są z Dublina z warstw z X i XI wieku [Wallace 2013], a także gładkie kwadratowe ciężarki odnaleziono na Angelsey na stanowisku Lianbedrgoch [Redknar 2009, s. 38-39, fig. 4.7].

Wydaje się słusznym uznać lednicki zabytek za odważnik, zwłaszcza biorąc pod uwagę przeprowadzoną we wcześniejszym rozdziale analizę funkcjonalną dla wyrobów typu A.3.b.IV.

9.1.18 Typ C.3.a.IV.

Ostatni opisany tutaj typ odważników stanowią wyroby owalne w rzucie od góry i kwadratowe w przekroju, o jednolitej strukturze i wykonane z ołowiu.

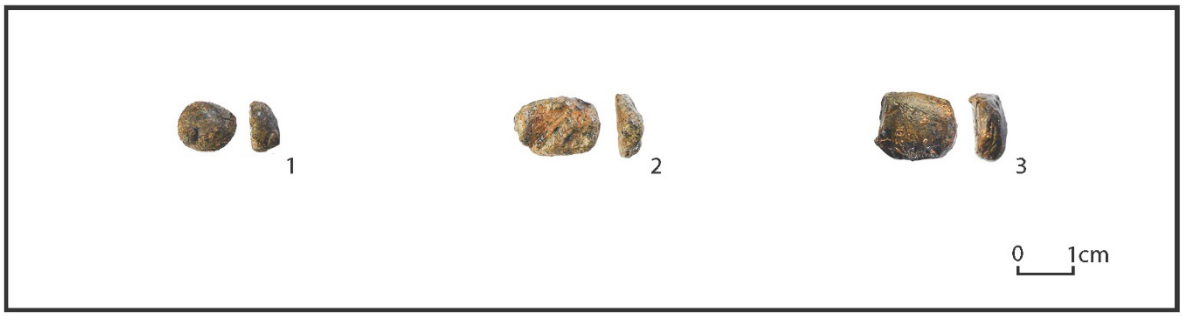

Tabl. 18.43 - Odważniki typu C.3.a.IV z lednickiego kompleksu osadniczego.

W lednickim kompleksie osadniczym zidentyfikowano zaledwie trzech reprezentantów i ich wymiary to 1,1 x 0,9 (nr inw. 344/02, tabl. 18.43: 1); 1,3 x 1,1 (nr inw. 120/03, tabl. 18.43: 2) oraz 1,5 x 1 cm (nr inw. 309/01, tabl. 18.43: 3) a szerokość wszystkich to 5 mm. Ważyły kolejno 1,8; 5,6 i 3,4 grama. Wydaje się, że wszystkie zachowały się w dobrym stanie. Odnaleziono je na podgrodziu na Ostrowie Lednickim. Dwa z nich pochodzą z warstw o dobrze potwierdzonej wczesnośredniowiecznej chronologii, datowanych na podstawie wyrobów ceramicznych na 2 poł X do XIII wieku. Jeden posiada szerszy kontekst.

Ustalenie funkcji przedmiotów nie jest jednoznaczne, a uznanie ich za odważniki wydaje się również możliwe, niestety brak bezpośrednich analogii z innych stanowisk utrudnia interpretację.

Sam kształt przedmiotów nie jest bardzo regularny, zarówno jak idzie o obrys jak i potraktowanie powierzchni i stanowi to mocny argument za uznanie znalezisk za odpad produkcyjny. Przy takiej interpretacji będą one cennym źródłem dla odtworzenia zjawisk zachodzących na wyspie, ponieważ pochodzą z dobrze datowanych kontekstów.

W dalszej części opracowania zabytki te będą dla nas przydatne zarówno w kontekście rozważań o handlowej jak i produkcyjnej funkcji naszego stanowiska.

9.1.18 Typ D.5.

Grupa ta właściwie gromadzi zabytki, których funkcji nie można zidentyfikować, ze względu na ich nieregularny kształt.[123] W literaturze przedmiotu lub w inwentarzu muzealnym zostały one opisane jako ciężarki lub odważniki i z tego powody zdecydowałem umieścić je w tym miejscu pracy. Wydaje się jednak bardziej prawdopodobne, że chociaż część z nich należy interpretować jako odpady produkcyjne, jeśli w ogóle ich charakter może zostać określony.

Tabl. 18.44 - Odważniki typu D.5 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Szczegółowe dane dotyczące tych zabytków znajdują się w części katalogowej pracy, wydaje się że z punktu prowadzanej analizy przytaczanie ich cech metrycznych jest zbędne. Warto jednak zaznaczyć, że wszystkie pochodzą z nieprecyzyjnych kontekstów, które tylko sugestywnie można łączyć w okresem średniowiecza. Jedyny zabytek żelazny z tej grupy pochodzi z badań powierzchniowych co rozciąga jego potencjalną chronologię aż po schyłek XX wieku. Pomimo tych trudności wspomniane znaleziska mogą stanowić ślad działalności produkcyjnej prowadzonej na Ostrowie Lednickim w interesujących nas czasach i z tego powodu będą dla nas istotne w dalszej części pracy.

9.2. Wagi.

[123] Nr inw.: 46/09, N144/10, N145/10, 198/02, 128/03.2, 11/03.

Drugą, uwzględnioną w niniejszym opracowaniu, kategorię zabytków związanych z utensyliami kupieckimi stanowią wagi. Ich obecność w warstwach kulturowych, tak samo jak odważników, stanowi świadectwo prowadzenia wymiany handlowej w danym miejscu. Sam rodzaj wag, czyli ich wygląd i technika wykonania mogą pośrednio sugerować z jakiego obszaru pochodzili przybywający handlarze oraz jak był stopień ich zamożności.
Ponieważ we wszystkich sytuacjach mamy do czynienia tylko z fragmentarycznie zachowanymi zabytkami pozwolę sobie zaprezentować je opisując osobno koromysła oraz szalki, mając nadzieję, że wpłynie to pozytywnie na przejrzystość snutej myśli.

9.2.1 Koromysła.

Ramiona wag reprezentowane są przez 6 zabytków, z których trzy lepiej zachowane nie przysparzają problemów interpretacyjnych. Ich stan jest na tyle dobry, że już po pierwszym spojrzeniu wiemy iż mamy do czynienia ze składanymi średniowiecznymi wagami szalkowymi. Pozostałe trzy zabytki to niewielkie płaskowniki stanowiące zapewne fragmenty ramion wag, niestety nie są one na tyle charakterystyczne aby taka interpretacja ich funkcji nie wzbudzała cienia wątpliwości. Zacznijmy jednak od tych zachowanych w lepszej kondycji.

9.2.1.1 Waga nr inw. MPP/A/85/57/97.

Pierwszy zabytek składa się z fragmentu stanowiącego partię centralną, do której były przymocowane za pomocą nitów dwa ramiona. Na środku wspomnianej poprzeczki centralnej znajdują się dwie wypustki, które stanowią pozostałość po ułamanym uchwycie. Jej długość wynosi 2 cm. Ramiona są symetryczne, w przekroju zbliżone do okręgu i długie na 5,4 cm. Zwężają się one od centrum w kierunku wolnych zakończeń a ich szerokość wynosi od 4 do 3 milimetrów. Same zakończenia zostały ozdobione serią symetrycznych dookolnych rowków. Stan zachowania zabytku chociaż najlepszy z pośród wszystkich lednickich egzemplarzy to jednak jest on fragmentaryczny, brakuje oczywiście szalek, ale również ułamane są zaczepy i nie obecne są wskazówki.

Zabytek został odnaleziony podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na wschodnim brzegu jeziora na stanowisku 22 w Dziekanowicach. Znajdował się w wypełnisku obiektu, który jak można się domyślać został wydatowany na podstawie materiałów ceramicznych na okres od 2 poł X do pocz XIII wieku, chociaż autorzy badań proponują nieco odmienną chronologię (IX – XII wiek) z czym nie za bardzo można się zgodzić [Nowak 1965, s. 185-188].

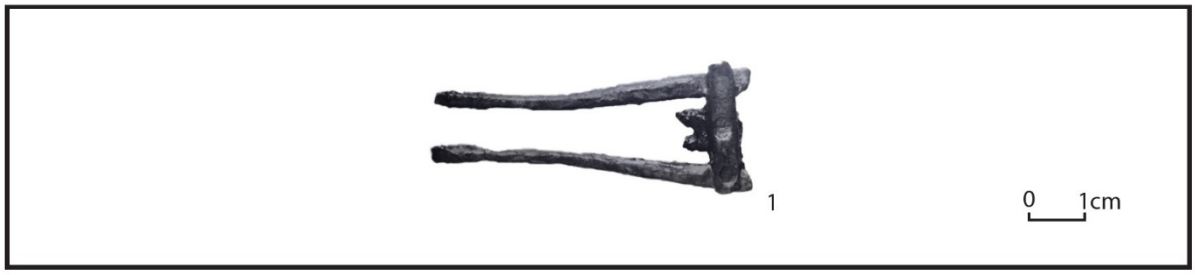

Tabl. 18.45 - Waga nr inw. MPP/A/85/57/97 z lednickiego kompleksu osadniczego.

9.2.1.2 Waga nr inw. MPP/A/4/203/62.

Kolejna waga, podobnie jak wcześniejsza, składał się z centralnej poprzeczki z dwiema ułamanymi wypustkami stanowiącymi pozostałość po zaczepach i wskazówce. Element ten posiada guzkowate zgrubienie w centrum i zagłębienia na obu końcach w które wmontowane były ramiona. Jego długość wynosi 2,4 cm. Wspomniane ramiona i część centralna są z sobą połączone za pomocą nitów. Ramiona również posiadają guzkowate zgrubienie w 1/3 swojej długości, zaraz za nim jedno z nich jest ułamane, drugie natomiast zachowało się w całości. Zwęża się ono lekko i zwieńczone jest płaską blaszką z otworkiem, poprzedzoną ornamentem w postaci serii dookolnych rowków. Długość ramion wynosi 6,4 i 2,8 centymetra. Stan zachowania wagi jest fragmentaryczny.

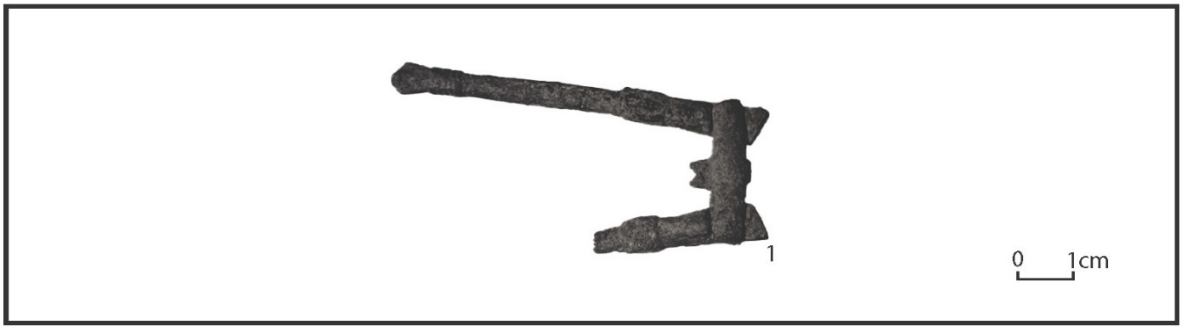

Tabl. 18.46 - Waga nr inw. MPP/A/4/203/62 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Zabytek odnaleziono w roku 1962 podczas badań prowadzonych na grodzisku na Ostrowie Lednickim. Pochodzi on z warstwy datowanej mało precyzyjnie (w-wa II) co wskazuje nam na jego średniowieczne pochodzenie.

9.2.1.3 Waga nr inw. MPP/A/3/74/61.

Trzecia z opisywanych tutaj wag składa się w zasadzie z jednego ramienia i skorodowanej bezkształtnej bryły razem z nim zespojonej. Ramię o długości 5,9 cm jest okrągłe w przekroju i rozklepane na końcu. Na płaskiej powierzchni znajduje się niewielki otworek, natomiast sam element jest poprzedzony serią dookolnych rowków.
Pozostałości te odkryto również podczas badań na grodzisku na Ostrowie Lednickim, ale rok wcześniej (1961) i analogicznie pochodzi z warstw szeroko datowanych na okres średniowiecza (w-wa II).

Tabl. 18.47 - Waga nr inw. MPP/A/3/74/61 z lednickiego kompleksu osadniczego.

Tabl. 18.48 - Wczesnośredniowieczne wagi. 1 - Kilorian Bay, 2 - Serre, 3 - Ljucina, 4 - Trondheim, 5 - Brika, 6, 7 - Szczecin, 8 - Garz

Wszystkie trzy opisane powyżej zabytki posiadają bliskie analogie w materiałach archeologicznych znanych z wielu bliżej i dalej położonych miejsc. Odnaleziono je na Wyspach Brytyjskich, jako przykład może tu posłużyć pochówek z Kiloran Bay w Colonsay na Hybrydach wewnętrznych gdzie pośród bogatego wyposażenia znajdował się zestaw dwóch szalek i składanej wagi (tabl. 18.48: 1) [teachinghistory100.org][124]. Pięknie zachowany egzemplarz z południa wysp brytyjskich został zabezpieczony podczas prac wykopaliskowych prowadzonych w Sarre na anglo-saksońskim cmentarzysku. Był on wykonany z brązu oraz jedwabiu, gdzie ten drugi materiał został użyty do zawieszenia szalek na koromysłach (tabl. 18.48: 2) [kentarchaeology.org.uk][125]

Wiele wyrobów można przytoczyć z obszaru Rusi. Bardzo zbliżona do znalezisk z lednickiego kompleksu osadniczego jest waga z Ljucina (ros. Люцина) w Witebskim okręgu datowana na X – XI wiek (tabl. 18.48: 3) [funtofil.livejournal.com][126].

Znamy je również z Norwegii, gdzie bardzo dobrze zachowany zestaw pochodzi z łodziowego pochówku zlokalizowanego na północ od Trondheim (tabl. 18.48: 4) [funtofil.livejournal.com][127]. Ze Szwecji, z szeroko rozpoznanego stanowiska w Birce (tabl. 18.48: 5) [Arbman 1949, taf. 126:1b].

Oczywiście spotykane są również na zachodniosłowiańskich obszarach. Można tu wymienić egzemplarze ze Szczecina, datowane na 1 poł XII wieku (tabl. 18.48: 6, 7) [Kowalska 1999, s. 144] czy z Gaarz we wschodnim Holsztynie w Niemczech (tabl. 18.48: 8) [Holscher 2018, s. 223]

Chronologia lednickich egzemplarzy zapewne jest podobna, chociaż nie jest możliwe jej zawężenie do konkretnego stulecia. Na aspekt intensywnej wymiany handlowej wskazuje natomiast ich zaleganie w ciągłych nawarstwieniach kulturowych. Dzięki temu możemy zakładać, że przedmioty te zostały zgubione czy porzucone. Jest to o tyle wyjątkowe, że w większości sytuacji analogiczne zabytki pochodzą z obiektów sepulkralnych lub ze skarbów [Пушкина 2010].

[124] http://teachinghistory100.org/objects/about_the_object/viking_scales_and_weights
[125] https://www.kentarchaeology.org.uk/11/04/03/026.htm
[126] https://funtofil.livejournal.com/9958.html
[127] https://funtofil.livejournal.com/9958.html

9.2.2 Metalowe sztabki.

Dwa kolejne przedmioty w momencie odnalezienia uznano za fragmenty składanych wag i w związku z tym tak właśnie funkcjonują w inwentarzach muzealnych. Trzeci z nich został opisany jako kabłąk ostrogi, jednak taka interpretacja jest jeszcze mniej prawdopodobna i uznanie go za element koromysła jest już bardziej możliwe, chociaż wciąż spekulacyjne. Ponieważ nie udało się ostatecznie potwierdzić funkcji tych przedmiotów zostały one opisane tutaj jako sztabki.

9.2.2.1 Sztabka nr inw. MPP/A/4/19/62.

Długi na 7,5 cm, kwadratowy w przekroju płaskownik, o jednym końcu rozklepanym w stosunkowo duży prostokąt i drugim końcu o dwukrotnie zawiniętym ramieniu, został w przeszłości zinterpretowany jako ramię wagi (tabl. 18.49).
Przedmiot odnaleziono w 1962 roku również podczas badań prowadzonych na grodzisku i również on pochodzi ze wspomnianej, szeroko datowanej warstwy II. Jego interpretacja funkcjonalna nie jest niestety oczywista.

Tabl. 18.49 - Sztabka nr inw. MPP/A/4/19/62 z lednickiego kompleksu osadniczego.

9.2.2.2 Sztabka nr inw. MPP/A/N96/2010.

Podobną propozycję interpretacyjną można odnaleźć na karcie zabytku opisującej długą na 8,3 cm sztabką, kwadratową w przekroju i zwężającą się na obu końcach. Jeden z nich jest ukośnie ścięty drugi prostopadle i posiada zaokrąglone narożniki. Na jednej z powierzchni zostały wyryte proste żłobki (tabl. 18.50).

Zabytek pochodzi z wykopu otwartego w 2010 roku obok przyczółku mostu zachodniego. Niestety dla naszych ustaleń natrafiono nań w warstwie humusu, co może oznaczać, że przedmiot może mieć metrykę od średniowiecznej po współczesną.

Tabl. 18.50 - Sztabka nr inw. MPP/A/N96/2010 z lednickiego kompleksu osadniczego.

9.2.2.3 Sztabka nr inw. MPP/A/71/109/94.

Ostatni zabytek, który umieszczam w tej grupie jest bardzo zbliżony do płaskownika o sześciokątnym przekroju i jak za chwilę przeczytamy, jego cechy formalne daleko odbiegają od wyglądu wczesnośredniowiecznych wag i niestety jego interpretacja funkcjonalna pozostaje obecnie poza naszym zasięgiem.

Ta łukowato wygięta sztabka posiada jeden koniec odłamany, drugi natomiast zakończony dwunastościennym guzkiem. Jego powierzchnia została udekorowana przy krawędziach ornamentem „wilczych zębów", natomiast w części centralnej znajduje się bardzo słabo widoczna ryta dekoracja pod postacią szeregu liter x i ponownie wilczych zębów. Druga strona przedmiotu jest płaska i gładka.

Zachowana długość zabytku to 8,3 cm, szerokość od 1,05 do 0, 65 cm natomiast grubość od 0,45 do 0, 55 cm. Wspomniany guzek nie jest regularny i posiadał wymiary 0,8 x 0,68 x 0,55 cm. Przedmiot prawdopodobnie wykonano z żelaza i powleczono stopem miedzi.

Ten ciekawy przedmiot odnaleziono podczas prac wykopaliskowych prowadzonych przez Annę i Jacka Wrzesińskich na cmentarzysku w Dziekanowicach (stan. 22) w 1994 roku. Pochodzi on z obiektu co pozwala zawęzić jego chronologię do okresu wczesnego średniowiecza i bardzo możliwe, że poprzedza czas funkcjonowania cmentarzyska. W takim wypadku będzie ona obejmować okres od X do XIII wieku ze wskazaniem na początek tego okresu.

Tabl. 18.51 - Sztabka nr inw. MPP/A/71/109/94 z lednickiego kompleksu osadniczego.

9.2.3 Szalki nr inw. MPP/A/93/2/99.

Prowadzone do tej pory badania archeologiczne na stanowiskach zaliczonych do lednickiego kompleksu osadniczego dostarczyły dwóch szalek stanowiących części składowe średniowiecznej wagi (tabl. 18.52). Zostały one wykonane z blachy miedzianej lub brązowej, posiadają półsferyczny kształt z zawiniętą do wewnątrz krawędzią. Tuż poniżej rantu znajdują się cztery regularnie rozmieszone niewielkie otworki służące do podwieszenia szalek o średnicy 0,18 cm. Na wewnętrznej powierzchni obu zabytków została umieszczona dekoracja ryta w postaci sześciopłatkowego kwiatu wpisanego w okrąg (tabl. 18.53: 1, 2).

Średnice szalek wynoszą 7,3 cm, ich głębokość to 1,9 cm, a szerokość krawędzi brzegu 0,2 cm.

Stan zachowania znalezisk jest bardzo dobry.

Oba znaleziska zalegały wspólnie w destruktach mostu zachodniego i odnaleziono je podczas badań podwodnych prowadzonych w 1999 pod kierownictwem Andrzeja Koli i Gerarda Wilke. Ich datowanie na podstawie wspomnianego kontekstu na 2 poł X i 1 poł XI wieku wydaje się prawdopodobne.

Zbliżony ornament widzimy na szalkach pochodzących z wielu obszarów wczesnośredniowiecznej Europy. Znamy je już ze wspomnianego stanowiska na północ od Trondheim (tabl. 18.53: 3) [www.pinterest.co.uk][128], z Gniezdowa (tabl. 18.53: 4, 5) [Жуковский 2018, s. 130, 135] i Ljuciny koło Witebska [www.funtofil.livejurnal.com][129].

Taka ich dyspersja oraz unikatowy charakter pozwala przyjąć interpretację, że stanowią one wyrób ekskluzywny we wczesnośreniowiecznym społeczeństwie i przynależny do osób zajmujących się handlem o skali europejskiej. Ze względu na te cechy będą one przydatne do rozważań o funkcjach handlowych i administracyjnych lednickiego kompleksu osadniczego.

[128] https://www.pinterest.co.uk/pin/503699539547853770/
[129] https:// www.funtofil.livejurnal.com/

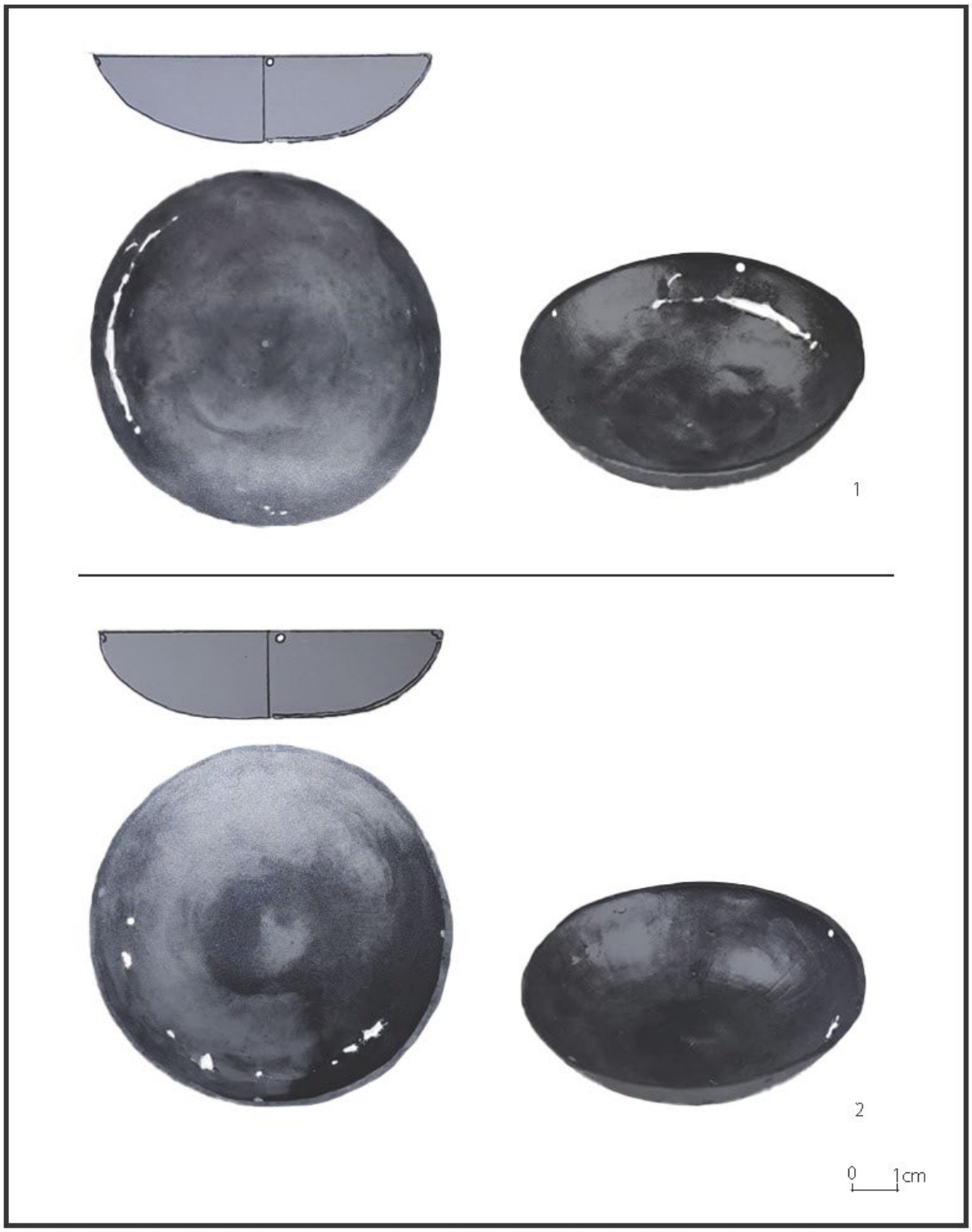

Tabl. 18.52 - Szalki składanej wagi, nr inw. MPP/A/93/2/99, z lednickiego kompleksu osadniczego.

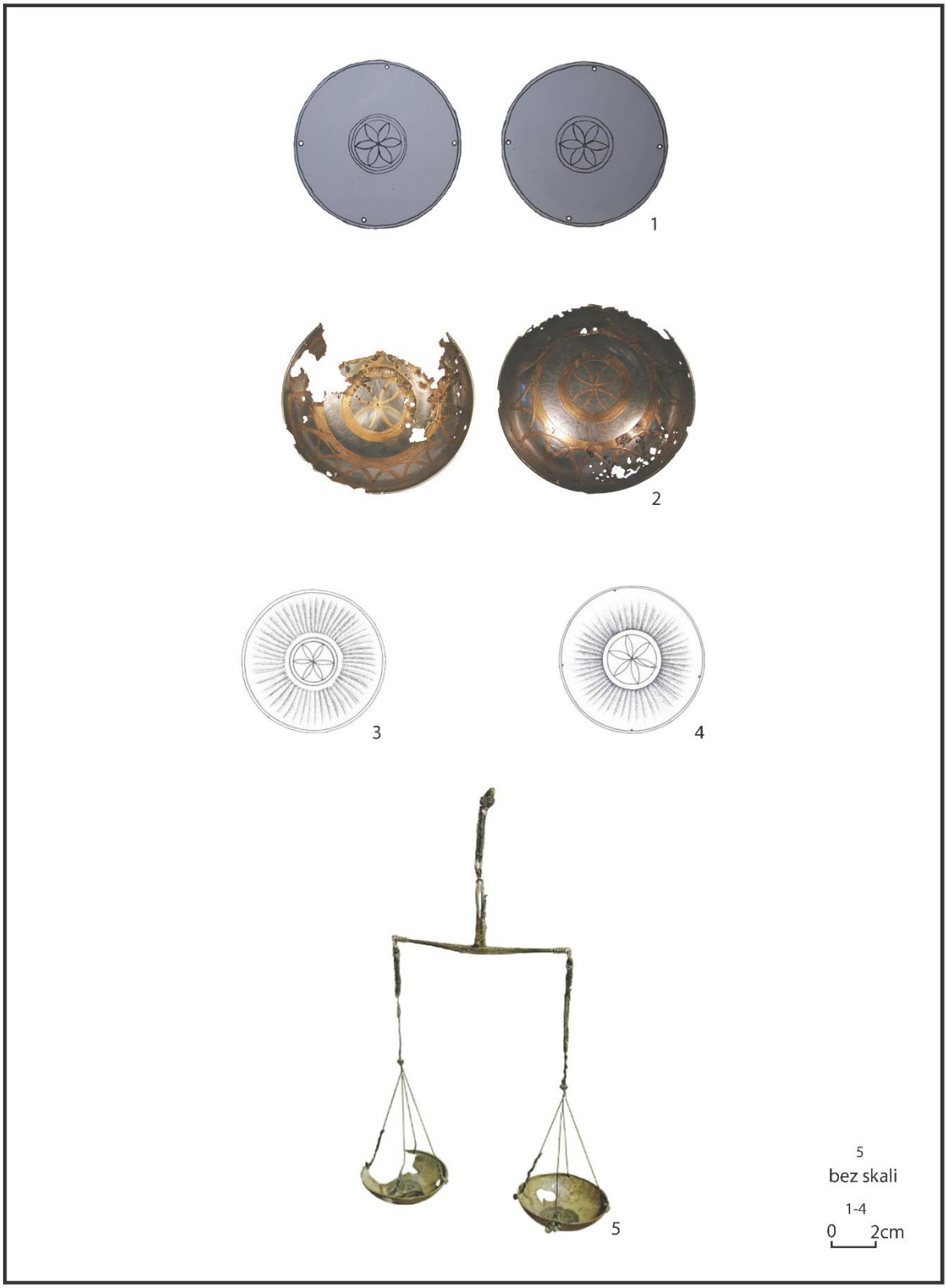

Tabl. 18.53 - Wczesnośredniowieczne szalki wag. 1 - Jezioro Lednica, 2 - Trondheim, 3, 4 - Gniezdowo, 5 - Ljucina

III. Most.

W literaturze naukowej można napotkać angielskie określenie *bridge*, odnoszące się do części opracowania archeologicznego, której celem jest połączenie informacji pozyskanych z analizy źródeł kopalnych z modelami teoretycznymi [Creutz 2003, s. 97]. Termin ten obejmuje również łączenie danych zaczerpniętych ze źródeł pisanych z wnioskami formułowanymi na podstawie antropologii historycznej. W niniejszym opracowaniu taki „most" będzie obejmował rozważania nad podstawowymi aspektami, które przybliżą nas do zrozumienia roli i znaczenia lednickiego kompleksu osadniczego.

Na etapie przygotowania rozprawy (wspomniane aspekty wyjściowe) uznałem, że cztery funkcje mogą wyróżniać nasz obszar spośród licznych wczesnośredniowiecznych stanowisk, a są nimi: rola administracyjna, produkcyjna, handlowa oraz kultowa. Ich ocena jakościowa, na podstawie źródeł ruchomych, pozwoli na odrobinę lepsze zrozumienia rangi lednickiego kompleksu jako miejsca centralnego. Analiza tych czterech funkcji stanowi zarazem strukturę dalszej części pracy.

Dobór tych aspektów wynika zarówno z autopsji, jak i z literatury, w której powszechnie odwołuje się do pracy Waltera Christallera *Die Zentralen Orte in Süddeutschland* [Christaller 1933]. We wspomnianej rozprawie autor wyjaśnia, że z miejsc centralnych pochodzą usługi i towary o charakterze administracyjno-politycznym, produkcyjnym, handlowym, kultowym, obronnym, usługowym, a także kulturotwórczym [Christaller 1963, s. 14–21].

Tę część pracy należałoby w takim wypadku rozpocząć od zdefiniowania, czy Ostrów Lednicki stanowił tak zwane miejsce centralne. Odpowiedź twierdząca wydaje się wręcz oczywista, ponieważ liczba widocznych w terenie śladów wyjątkowości tego miejsca czyni je, na tle innych pozostałości wczesnośredniowiecznych, tak odmiennym jak oaza na pustyni. To właśnie obecność romańskiego palatium z kaplicą była przyczyną do rozpoczęcia badań archeologicznych [Fogel 1991, s. 12]. Sama lokalizacja grodu na wyspie i wzniesienie drewnianych mostów, najdłuższych znanych wczesnośredniowiecznych konstrukcji prowadzących przez otwarty zbiornik wodny w Europie, to kolejne argumenty [Wilke 2014, s. 41-66]. Nie sposób nie wspomnieć o liczbie odnalezionych militariów - i to jedynie tych atrybutów, z których lednicki kompleks osadniczy jest najbardziej znany [Wyrwa, Sankiewicz, Pudło 2011; Sankiewicz, Wyrwa

2013; 2018]. Do wszystkich tych aspektów jeszcze wrócimy w odpowiednim miejscu, a teraz przejdźmy do pierwszej ze wspomnianych funkcji.

10. Funkcja administracyjna.

Badając określoną przestrzeń pod kątem jej funkcji administracyjnej, rozumiem to jako próbę ustalenia, czy dane miejsce integrowało kilka obszarów działań nierozerwalnie związanych z istnieniem organizacji o charakterze państwowym. Do takich działań można zaliczyć sporządzanie, omawianie i ogłaszanie decyzji mających wpływ na funkcjonowanie państwa. Było to także miejsce przyjmowania poselstw, gości oraz władców innych krajów. Równocześnie stanowiło ono siedzibę miejscowego przywódcy, urzędników i elitarnych wojowników.

Grupa ludzi pod przewodnictwem rodu Piastów, która doprowadziła do utworzenia państwa zarejestrowanego przez zachodnich kronikarzy w X wieku [np. Ibrahim ibn Jakub, tł. za Labuda 2003, s. 148], bez wątpienia musiała mieć swoją siedzibę. Nie był to jeden ośrodek, a kilka, gdyż tak zwana stolica znajdowała się tam, gdzie akurat przebywał władca z całym dworem [Kutrzeba 1903, s. 294]. Jako pretendentów do tej zaszczytnej funkcji wymienia się kilka miejscowości, głównie z obszaru Wielkopolski [ostatnio Buko 2021, s. 145-157], jednak nie ma powodu, by inne ośrodki grodowe z podległego terytorium nie stawały się na jakiś czas tym „głównym". Wszystko to prawdopodobnie zależało od wydarzeń politycznych, zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz kraju. Zwróćmy uwagę, że według Galla Anonima Bolesław Chrobry miał spędzić aż jedenaście miesięcy w Kijowie zaraz po jego zdobyciu, choć równie prawdopodobny jest krótszy okres — około sześciu miesięcy, do momentu śmierci Thietmara. [Urbańczyk 2018, s. 284].

Na moment obecny nie posiadamy źródeł archeologicznych, które pozwoliłyby pójść naprzód w dyskusji nad ulubionym miejscem pobytu dworu piastowskiego, ale nie ulega wątpliwości, że Ostrów Lednicki stanowił jedno z nich i także tutaj okresowo przebywała drużyna i cała pozostała świta z księciem na czele. Świadectwo tego stanowią kolejne kategorie zabytków, którym będziemy się mogli teraz przyjrzeć. Zwrócimy uwagę na monumentalne budowle (umocnienia obronne, budowle kamienne i drewniane, mosty), elementy oporządzenia jeździeckiego, militaria i zabytki związane z piśmiennictwem. Naszej uwadze nie umkną również przedmioty mogące być świadectwem dyplomatycznej wymiany darów.

Wychodzę tutaj z założenia, że liczba i jakość zabytków może stanowić informację o liczebności osób wchodzących w skład elity państwa, które przebywały na wyspie, mając przy tym na uwadze liczne zmienne związane z procesami depozycyjnymi i podepozycyjnymi. Hipoteza ta, chociaż może wydawać się uproszczeniem, jest niestety jedynym dostępnym obecnie sposobem rekonstrukcji przeszłości w oparciu o materiał kopalny.

10.1 Umocnienia obronne.

Z teoretycznego punktu widzenia, wzniesienie budowli w postaci wału i fosy stanowi przedsięwzięcie możliwe do realizacji tylko dla rozbudowanego organizmu społecznego, raczej o charakterze hierarchicznym. Jak wylicza Przemysław Urbańczyk wiąże się to z szeregiem zadań, które ono w sobie zawiera, takich jak wybór miejsca, zaplanowanie formy budowli, zmobilizowanie dużej ilości osób do pracy na niebagatelną ilość czasu oraz zagwarantowanie im wsparcia logistycznego i ochrony. Ostatecznie nie bez znaczenia pozostaje fakt konieczności nieustannego zarządzania całym projektem [Urbańczyk 2019, s. 14]. Innymi słowy, sama obecność grodu — a obecnie grodziska — stanowi ślad bytności elit danego społeczeństwa w określonym miejscu i czasie.

Wyniki badań wykopaliskowych na umocnieniach obronnych Ostrowa Lednickiego były kilkukrotnie podsumowywane [Żurowski 1952a, s. 424-436; Kurnatowska 2004, s. 167-182; Górecki, Łastowiecki 2016, 59-71] natomiast w dalszym ciągu pracy będą dla nas ważne ustalenia chronologiczne związane z kolejnymi etapami ich przebudowy.

Obecnie uznano, że pierwsza inwestycja miała miejsce najpóźniej pod koniec IX lub na początku X wieku, co potwierdzają znaleziska ceramiczne. Mowa tutaj o fragmentach naczyń obtaczanych przy samej krawędzi wylewu, znalezionych w warstwie kamieni, które być może stanowiły pozostałości owego wału. W innych miejscach łączonych z tą fazą użytkową, przetrwały pozostałości konstrukcji przekładkowej, a w znajdujących się pod nią jamach miała zalegać ceramika zarówno ze śladami obtaczania jak i bez. Terminus ante quem wyznaczają daty dendrochornologiczne pochodzące z bierwion z kolejnego epizodu budowlanego (faza II), określone na lata 885 i 921. Ten najwcześniejszy gród miał być niewielki i zamykał on obszar na samym południu wyspy, mniej więcej wokół przestrzeni, gdzie później wzniesiono palatium [Górecki, Łastowiecki 2016, s. 61-63].

Faza II związana jest z rozbudową konstrukcji obronnych w ten sposób, że objęły one kilkakrotnie większy obszar. Na podstawie udziału naczyń całkowicie obtaczanych (10%) w zbiorze zawierającym zapewne naczynia częściowo obtaczane, jak i wykonane bez użycia koła, określono wiek powstania wału na I poł. X wieku. Myślę, że kluczowe znaczenie mają tutaj jednak daty dendrochronologiczne, niestety tylko dwie, które przytoczono powyżej. Określony tą samą metodą moment ścięcia 46 drzew na budowę następnej fazy (III) umocnień, zawiera się w przedziale od 868 r. do 977 roku. Zakładając, że umocnienia tzw. drugiej fazy funkcjonowały chociaż kilka do kilkunastu lat, znajdziemy się w sytuacji, w której moment

dokonania tej inwestycji mieści się w przestrzeni prawie pięciu dekad (czyli mógł nastąpić minimum od 921 r. do, w przybliżeniu lat 60. X wieku). Udział procentowy naczyń ceramicznych nie może tu stanowić precyzyjnego wyznacznika chronologicznego.

Z tą przebudową umocnień łączy się również hipoteza, że nowy gród stanowił założenie dwuczłonowe, z mniejszą ścianą obwodową powielającą założenie wcześniejsze (z fazy I), ale otwarte *od strony jeziora, gdzie zbocza wyniesienia były wysokie i trudno dostępne*[Górecki, Łastowiecki 2016, 65]. Pomijając już ogólny brak sensu takiej interpretacji, jak i jakichkolwiek potwierdzonych analogii[130], wynika z niej, że dla autorów nadal pozostaje najważniejszy aspekt obronny grodów. Niemniej, wedle wszelkiego prawdopodobieństwa umocnienia te zsunęły się wraz z ziemią do jeziora, a ich pozostałości stanowią konstrukcje określane później jako umocnienia brzegowe [Górecki 2010, 107-127]. Odrębną kwestię stanowi wątek istnienia wewnętrznego pierścienia wałów, który jest wciąż dyskusyjny [Górecki, Łastowiecki 2016, s. 63-65].

Kolejny etap przebudowy umocnień (faza III) związany jest z niedużym przesunięciem wału obwodowego, od kilku do ok. 10 m na zewnątrz, w zależności od badanego odcinka. Tak, jakby zdecydowano rozszerzyć odrobinę wewnętrzną przestrzeń lub skonstruować potężniejsze zabezpieczenia, co wymagało szerszej ich podstawy. Jednakże w ogólnym zarysie wały przebiegały w tym samym miejscu. Ich wzniesienie nastąpiło po roku 977, natomiast kres użytkowania przypada na XI wiek. Dotychczasowi badacze próbowali się oprzeć w uściśleniu chronologii o materiał ceramiczny, gdzie w warstwach niwelacyjnych poprzedzających budowę wałów tej fazy wystąpiły naczynia górą obtaczane (56%) i zapewne całkowicie obtaczane (44%), co dało asumpt do określenia chronologii na II poł. X wieku, co opiera się o daty dendrochronologiczne, gdyż to one będą tutaj głównym wyznacznikiem momentu budowy [Górecki, Łastowiecki 2016, 67].

Z okresem funkcjonowania tej III fazy umocnień zostały również połączone konstrukcje zarejestrowane wzdłuż południowo-zachodniego brzegu wyspy, (tzw. konstrukcje brzegowe) datowane dendrochronologicznie jeszcze dwadzieścia lat temu na lata 975-985 [Górecki 2010, 120], obecnie ich czas wzniesienia i przebudowywania/naprawiania został przesunięty na czas do roku 1000.[131]

[130] W literaturze przedmiotu można natrafić na interpretacje, że niektóre grody posiadały otwartą linię wałów, jednak w przypadkach, gdzie zostały przeprowadzone badania archeologiczne (Arkona, Damice) sytuacja ta związana jest z ich zniszczeniem przez osunięcie się stoku wzgórza. Podobnie zapewne można interpretować brak ciągłości wałów na wzgórzu Gordzisko w Jaworznie. Liczne grody „podkowiaste" znajdujące się na nizinach mogą stanowić wynik prac rolniczych.

[131] Niepublikowane wyniki badan prowadzonych w latach 2020-2024.

Kres tego założenia powiązano z datowaniem materiału ceramicznego zalegającego w obiektach wkopanych w warstwy niwelacyjne, powstałe w wyniku rozbiórki umocnień z III fazy. Była to ceramika z profilowanymi szyjkami, którą autorzy datowali na II poł. XI wieku. [Górecki, Łastowiecki 2016, 68]. Niestety nie zostały opublikowane rysunki tych zabytków, zarazem stan badań nad ceramiką wczesnośredniowieczną wskazuje na brak możliwości tak precyzyjnego określenia chronologii. Równocześnie konstrukcje te, w niektórych miejscach przykrywała warstwa spalenizny, której oczywiście nie można precyzyjnie wydatować, nie przeszkadzało to jednak wspomnianym autorom powiązać ich z latami 30. XI wieku [Górecki, Łastowiecki 2016, s. 68-69].

Z przebudową drugiej fazy na trzecią, czyli w okresie po 977 r., także łączona jest niwelacja terenu grodu związana z usunięciem wewnętrznych wałów, zasypaniem rowów, przygotowaniem terenu pod budowę palatium i kościoła [Górecki, Łastowiecki 2016, s. 66].

Zbierając te dane widzimy, że określenie momentu powstania tzw. III fazy nie jest czytelne. Daty pozyskane z belek, pochodzących z konstrukcji, wskazują na okres po 977 roku. Główna sekwencja dat z badań wału przypada na lata 80. natomiast pozostałości, które zsunęły się z brzegu Ostrowa Lednickiego do jeziora, na lata 80. i 90. X wieku. Ponieważ dane z wykopalisk prowadzonych w ostatnich pięciu latach znajdują się obecnie na etapie opracowania to jest możliwe, że datowanie rozpoczęcia przebudowy zostanie jeszcze bardziej doprecyzowane w najbliższej przyszłości.

Kres użytkowania III fazy wałów jest jeszcze bardziej złożony, ponieważ wydaje się dość prawdopodobne, że inwestycja ta albo nie została dokończona, albo jej okres świetności nie trwał długo. Wygląda na to, że nawarstwienia znajdujące się po zachodniej i południowej stronie grodu zsunęły się razem z wałem, co oznaczałoby konieczność ich natychmiastowej przebudowy. Obecnie nie jesteśmy jednak w stanie stwierdzić, czy przebudowa ta została podjęta. Niemniej brak belek ściętych po roku 999 można interpretować jako koniec dalszych inwestycji w tę strukturę. Jej całkowitą przebudowę wyznacza okres wzniesienia umocnień kolejnej, ostatniej zarejestrowanej fazy.

Faza IV również w większości pokrywa się z wcześniejszą linią obwodową i wiadomo, że w miejscu dwóch badanych wykopaliskowo odcinków została ona wzniesiona na szczycie częściowo rozebranych konstrukcji fazy III. Jej datowanie opiera się o wspomniany materiał ceramiczny o profilowanych szyjkach, pochodzący z ziemi użytej do niwelacji pod jego budowę. Czy datowanie na II poł. XI wieku jest tak oczywiste? Czy I poł. tego stulecia lub następne wieki nie mogą być już brane pod uwagę?

Późniejszą chronologię, tj. XII i XIII wiek można zanegować dzięki uchwyceniu pozostałości półziemianki wkopanej w III fazę umocnień. W jej wnętrzu znaleziono depozyt, złożony z 22 monet datowanych na II poł. XI wieku [Suchodolski 1974, s. 247-249]. Koniec tej fazy umocnień (tj.IV) wiąże się natomiast z XII lub XIII wiekiem, kiedy przestrzeń, którą zajmowały zaczęła być wykorzystywana do innych celów. Mianowicie wkopywano w nie jamy, prawdopodobnie o funkcji gospodarczej, w których później znalazła się ziemia z fragmentami naczyń ceramicznych datowanych właśnie na ten okres [Górecki, Łastowiecki 2016, s. 70].
Prace nad umocnieniami obronnymi Ostrowa Lednickiego są wciąż prowadzone, a wyniki badań z lat 2020 do 2024 być może pozwolą na dalsze reinterpretacje, przede wszystkim dzięki pozyskaniu kilkuset dat dendrochronologicznych. Jednak uściślenie chronologii poszczególnych momentów budowy będzie prawdopodobnie wymagało otwarcia w przyszłości kolejnych wykopów na wałach grodziska. Ciekawy aspekt stanowiłoby uściślenie, czy po stronie północnej i wschodniej również zostanie uchwycona IV faza przebudowy, co rzuciłoby więcej światła na kwestię osunięcia się wałów z fazy III.

Krótko podsumowując ten podrozdział, zauważmy że wyraźnie rysuje się tutaj przynajmniej kilkukrotne rozbudowywanie wału obwodowego oraz przekształcanie terenu umożliwiające wznoszenie coraz to potężniejszych założeń. Jak wspomniano, pracami budowlanymi musiała zarządzać grupa specjalistów, pozostających wiernymi księciu, nie ważne czy dobrowolnie czy pod przymusem. Zarazem musimy liczyć się z obecnością załogi zbrojnej czy osób zarządzających przybytkiem, która w pewien sposób nadawała sens tej całej inwestycji. Oznacza to nieustany pobyt tych osób na wyspie przez dziesięciolecia.

10.2 Palatium z kaplicą.

Jeżeli założenie grodowe stanowi o obecności elity, to wzniesienie w jego wnętrzu monumentalnej budowli kamiennej można uznać za przysłowiową „kropkę nad i”. Nie ma potrzeby ponownie przytaczać, że zorganizowanie i przeprowadzenie takiego przedsięwzięcia wymagało sprawnej organizacji ze strony osób sprawujących władzę i skupimy się tutaj na kolejnych aspektach, których w interesującym nas zagadnieniu dostarczają wspomniane pozostałości.
W swojej świeżo wydrukowanej książce Kamil Kajkowski słusznie zauważa, że więzi między poszczególnymi członkami drużyny, a szczególnie w stosunku do jej lidera, stanowiły

o trwałości i stabilności całego państwa. W związku z tym drużynnicy, z których jak się wydaje wyłaniali się także inni urzędnicy państwowi, w sensie nie tylko wojownicy, spędzali razem niemało czasu. Oprócz współdziałania na polu przygotowań do działań militarnych, czegoś co można by przyrównać do treningów czy manewrów, spędzali oni również czas na polowaniach. Wręcz można zauważyć, że obie te aktywności splatały się ze sobą. Poza tym towarzyszyły im ceremonie oraz rytuały związane z licznymi sferami życia, w których po prostu wszyscy byli obecni. Spajał ich także wspólny zestaw symboli zawartych w dekoracjach używanych przez nich przedmiotów, który to reprezentował wątki mitologiczne manifestujące nadprzyrodzone pochodzenie panującego rodu, jak i przychylność licznych nadprzyrodzonych istot czy duchów. To co jednak jest w tym momencie najważniejsze, to wspólne biesiadowanie [Kajkowski 2024, s. 49-62, 79-94; na temat symboliki por. rów. Gardeła 2024a, s. 103-115 tam dal lit].

Jak można wywnioskować z tekstów pisanych z epoki, wydawanie uczty dla wojowników stanowiło obowiązek, jak i powszechnie przyjętą praktykę przez władcę. Takie zdarzenia miały miejsce przy różnych okazjach i trwały przez czas dłuższy niż kilka dni. To co wydarzało się na takich spotkaniach, chociaż może być niezwykle ciekawe, nie jest teraz istotne, a ważniejsze będzie zwrócenie uwagi, gdzie mogły się one odbywać. Z okresu wczesnego średniowiecza, chociaż znamy ogromną ilość grodzisk, to śladów budowli umożliwiających zgromadzenie dużej grupy ludzi pod zadaszeniem prawie zupełnie brak. Pojedyncze przykłady konstrukcji słupowych, mogących stanowić ślad po domach, powiedzmy halowych, znamy z Moraczewa oraz Luboni. Oczywiście stan naszej wiedzy związany jest zarówno z ilością i jakością przeprowadzonych badań na grodziskach, jak i z procesami osadniczymi i podepozycyjnymi wewnątrz nich, które mogły doprowadzić do zatarcia tych subtelnych śladów dużych konstrukcji naziemnych [Kajkowski 2024, s. 79-94].

W przypadku Ostrowa Lednickiego od schyłku X wieku taką funkcję mógł pełnić budynek kamienny. W takiej sytuacji możemy założyć, że co jakiś czas ówczesny dwór lub jego część, zbierał się na wyspie i tam ucztował. W ramach tych spotkań zapewne omawiając również sprawy związane z zarządzaniem podległym terytorium.

Działalność polityczna pierwszych Piastów miała miejsce w okresie historycznym, w którym dla przetrwania organizmu państwowego koniecznym było utrzymywanie stosunków z innymi wczesnośredniowiecznymi monarchiami. Sztandarowy przykład stanowi tutaj chrzest Mieszka I, będący nawet w większym stopniu oddaniem się pod protekcję Cesarstwa Rzymskiego, aniżeli samym zjawiskiem przyjęcia nowej wiary. Prowadzone działania wojenne, których nie było mało, wymagały pozyskiwania sojuszników, a kontrola handlu wiązała się z negocjacjami z innymi władcami w sprawie podziału płynących zysków. Chociaż ilość

informacji w tym zakresie zawartych w źródłach pisanych jest szczątkowa, to nie oznacza to, że przyjmowanie gości miało charakter incydentalny.

Te regulacje i zawierane umowy czy składane przysięgi, musiały wiązać się z przyjmowaniem poselstw, a te był goszczone w miejscach stanowiących manifestację potęgi władcy i całej jego świty. W naszym przypadku będą to grody, które w opinii Przemysława Urbańczyka stanowią kategorię miejsc centralnych sztucznie wyeksponowanych przez człowieka w celach politycznych [Urbańczyk 2019, s. 12][132]. Wydaje się wielce prawdopodobnym, że goście stanowiący głowy państw lub ich reprezentanci byli przyjmowania tam, gdzie w II połowie X lub w XI wieku zostały wzniesione kamienne palatia i kościoły. Do tej pory takie inwestycje znane są z Poznania, Gniezna, Giecza, Krakowa, Wiślicy, Przemyśla, Morawicy [Stala 2007, s. 119-166]. Kaplica i palatium wzniesione na Ostrowie Lednickim stanowią jedne z nich, a co za tym idzie część wspomnianych umów, kluczowych dla polityki zagranicznej jak i wewnętrznej kraju, mogła być zawierana tutaj.

Przejdźmy teraz do informacji jakich dostarczają nam badania przeprowadzone we wspomnianym założeniu oraz w jego okolicy. Najistotniejszą jest trójfazowość założenia widoczna poprzez bardzo czytelne zmiany w zastosowanym składzie zaprawy, w łączeniu ław fundamentowych oraz w wątkach architektonicznych [Rodzińska-Chorąży 2016, s. 143-172]. Istotna jest również chronologia deski odnalezionej pod wylewką z pierwszej fazy, datowanej metodą dendrochronologiczną na 976 rok [Rodzińska-Chorąży 2016, s. 168]. W 2020 roku została opublikowana seria dat radiowęglowych, z których niestety nie udało się wyciągnąć większej ilości wniosków. Zróżnicowanie pozyskanych wyników jest bardzo duże, ponieważ mogą pochodzić z materii organicznych, które zakończyły proces akumulacji C14 w różnym okresie. Mowa tutaj o momencie ścięcia drzew czy roślin, z których zostały pozyskane drobiny węgla znajdujące się w zaprawie z I fazy budowli. Po uśrednieniu tych wartości zawierają się one z prawdopodobieństwem 95,4% w przedziale 925-1020 r. [Goslar, Pawlak, Wyrwa 2020, s. 323-343]. Biorąc pod uwagę te dane, moment budowy palatium z kaplicą trzeba by umieścić w przedziale po 976 roku, a przed 1020. Wydaje się, że dotychczasowa opinia, iż budowę palatium datować należy na lata 60. X wieku, opiera się na założeniu, że wiąże się ono z najstarszą fazą przepraw mostowych, oraz że nastąpiło to przed zapisem o chrzcie Mieszka (l. 965 do 967) [por. Rodzińska-Chorąży 2016, s. 168; Goslar, Pawlak, Wyrwa 2020, s. 336]. Biorąc pod uwagę, że do wyrównania majdanu grodu miało dojść podczas wznoszenia III fazy

[132] Chodzi tutaj o odróżnienie od wcześniejszych chronologicznie tego typu założeń, wyłącznie o funkcjach duchowych/religijnych i organizacyjnych dla lokalnych społeczności [Urbańczyk 2019, 11-12].

wałów, czyli w latach 80. X wieku, to również rozpoczęcie pracy nad palatium należałoby umieścić w tym okresie.

Interesujące nas zagadnienie funkcji administracyjnej ściąga nas do zastanowienia się nad stałą obecnością elit na Ostrowie Lednickim. Biorąc pod uwagę, że budowa zespołu palatialno-pałacowego mogła rozpocząć się w ostatnich dziesięcioleciach X wieku, oraz że prawdopodobnie już w XI stuleciu została przebudowana po raz pierwszy (tzw. faza II), uwzględniając przy tym ile czasu potrzeba na wzniesienie takiej budowli, to możemy zakładać długotrwały pobyt specjalistów w lednickim kompleksie osadniczym. Te wykształcone osoby to zapewne elita społeczeństwa.

10.3 Kościół.

Kolejny kluczowy zabytek, w kontekście rozważań nad obecnością elit w lednickim kompleksie osadniczym, stanowią pozostałości kościoła. Właściwie należałoby powiedzieć kolejnego z kościołów, ponieważ w skład założenia palatialnego wchodziła także kaplica. We wcześniejszych podrozdziałach omówiliśmy kwestie organizacyjne związane z dużymi przedsięwzięciami architektonicznymi, został poruszony także aspekt reprezentacyjny mający stanowić o potędze panujących. Wzniesienie teraz analizowanego założenia zwraca uwagę na jeszcze jedną przestrzeń, mianowicie na organizację struktury kościelnej.

Prowadzenie działalności misyjnej stanowi zabieg polityczny pozwalający na obserwację zdarzeń zachodzących na obszarach włączonych w obręb Cesarstwa, poprzez lokowanie tam przedstawicieli duchowieństwa. Księża czy biskupi stanowili zazwyczaj członków różnych nobilitowanych europejskich rodów, w takiej sytuacji ich działalność polityczno-wywiadowcza prowadzona wraz z misyjną wydaje się jak najbardziej uzasadniona.

W literaturze dotyczącej LKO można natrafić na dwie opinie o powodzie wzniesienia tejże budowli na wyspie. Jedna z nich nawiązuje do możliwości powołania biskupstwa poznańskiego w momencie chrztu Mieszka I, ale z założeniem, że siedzibę duchownego stanowił też Ostrów Lednicki. Autorzy innej hipotezy sugerowali, że kościół ten wzniesiono dla Dobrawy, aby mogła praktykować chrześcijaństwo w swoim nowym, wielkopolskim domu [Wrzesieński, Kara 2004, s. 157-177, Kurnatowska 2004, s. 173-182]. Przewinął się pomysł, że założenie wzniesiono z inicjatywy św. Wojciecha, jako budynek o monastycznym charakterze [Łopacka-Szymańska 1984, s. 14].

Niniejsze teorie są wielce dyskusyjne, nie wchodźmy jednak w te rozważania, a zastanówmy się nad przyczyną, która kierowała elity do obierania miejsc pod budowę kościołów. Mianowicie działo się to w przestrzeniach posiadających szczególne znaczenie sakralne jeszcze w okresie przedchrześcijańskim, w takim wypadku wzniesienie aż dwóch przybytków na Ostrowie Lednickim można odczytać jako przesłankę o jego randze sakralnej dla społeczeństwa.
Inny aspekt związany z niniejszą strukturą stanowi obecność grobów zlokalizowanych w jego wnętrzu, jak i kilku pochówków wokół niego. Jest prawdopodobne, że zostały tam pochowane ważne osobistości, a może nawet ktoś z rodu Piastów [Wrzesiński 2016, s. 203-210].

Na zakończenie przyjrzyjmy się obecnemu stanowi wiedzy na temat tej struktury. Ostatnie wnioski, które należy chcąc nie chcąc uznać za najbardziej aktualne, wskazują że kościół został wzniesiony na oczyszczonej ziemi w III ćw. X wieku. Jak już wspomniałem w rozdziale podsumowującym historię badań, powodów takiego datowania nie znamy. Ten wzniesiony z drewna przybytek, o czym świadczy charakter fundamentów, miał ulec zniszczeniu w połowie XI stulecia. Podstawę chronologiczną stanowi ceramika z połowy XI wieku (sic!), pochodząca z warstwy zniszczeń, co nie wymaga już dalszego komentarza [Wrzesieński, Kara 2004, s. 157-177]. Z warstwy destruktów mają pochodzić zabytki prawdopodobnie z I poł. XI stulecia, mowa tutaj o relikwiarzu, grzebieniu z kości słoniowej, rozdzielaczu końskiego ogłowia, fragmentach kościanych okładzin, które jak mogliśmy zauważyć w części analitycznej, nie posiadają walorów precyzyjnych wyznaczników chronologicznych.
Warstwę zniszczeń powiązano tradycyjnie z najazdem Brzetysława, do którego będziemy musieli jeszcze powrócić. Po tym wydarzeniu kościół odbudowano i według autorów ostatnich badań funkcjonował on do końca XI wieku, co oprócz wyrobów ceramicznych ma potwierdzać nadkład warstwy kulturowej o miąższości 1 m nad rozebranymi pozostałościami [Wrzesieński, Kara 2004, s. 157-177; 2016, s. 193]. Taki sposób datowania jest oczywiście czysto spekulacyjny, gdyż nie ma możliwości wyliczenia jak długo następowała kumulacja jednorodnych osadów wyłącznie na podstawie ich miąższości. Ponadto pozostałości kościoła II znajdują się tuż u podstawy wału, który bez wątpienia ulegał i ulega dalszej erozji powodując szybszą kumulację nawarstwień w tym miejscu.
To co można uznać za wysoce prawdopodobne, to dwie fazy budowy kościoła i jego wykonanie z drewna, nie potrafimy jednak precyzyjnie określić chronologii zdarzeń. Zaproponowane przez Jacka Wrzesińskiego i Michała Karę widełki czasowe wydają się raczej łączyć z takimi cezurami jak chrzest Mieszka czy ogólne datowanie przemian w zabudowie grodu, zniszczenia związane z najazdem czeskim oraz stopniowa utrata znaczenia LKO od końca XI stulecia, a niżeli z niezależnymi wyznacznikami chronologicznymi. Takie podejście jest mocno

spekulacyjne. Kres użytkowania budowli musiał nastąpić najpóźniej w XII lub XIII wieku, ponieważ w zniszczonych aneksach przykościelnych odnalezione zostały pozostałości pieców. Datowane są one na podstawie zalegającego powyżej materiału ceramicznego o cechach wczesnośredniowiecznych [Wrzesiński, Kara 2016, s. 185].

Pomimo tych trudności kilka wniosków w kontekście obecności elit możemy podkreślić. Stanowią je potrzeba wzniesienia przybytku o charakterze sakralnym, gdzie zapewne odbywały się ceremonie religijne. Były one przeznaczone dla osób zarządzających państwem, co świadczy o ich obecności na wyspie. Dodatkowo pochówki wewnątrz kaplicy, jak i w jej najbliższym sąsiedztwie sugerują, że stanowiło ono miejsce pamięci, do którego wracano, i w którym część elity mogła widzieć przestrzeń swojego pochodzenia.

10.4 Mosty.

Kolejne założenie inżynieryjne wymagające dużych zasobów, stanowi wzniesienie drewnianych przepraw mostowych. Ponownie stykamy się tutaj z aspektem angażującym udział osób posiadających wiedzę, zasoby i umiejętności do przeprowadzenia takiej inwestycji i nadzoru nad nią. W oczywisty sposób przekłada się to na ich pobyt na Ostrowie Lednickim. Nie bez znaczenia pozostaje sama potrzeba przeprowadzenia takiej inwestycji, czyli jak można przypuszczać, funkcja reprezentacyjna, jak i duże natężenie przybyszów przeprawiających się przez jezioro.

Sporą rolę odgrywał aspekt religijny, któremu dają świadectwo znaleziska wyrobów ekskluzywnych na dnie jeziora, w okolicy reliktów tych konstrukcji, jak i stan naszej wiedzy o wierzeniach Słowian i innych społecznościach wczesnośredniowiecznych. Na aspekcie kultowym dosadniej skupimy się w rozdziale 13, tutaj jednak wypada zaznaczyć, że przynajmniej część zabytków z tych depozytów jest ściśle związana z najbogatszą warstwą społeczeństwa.

Najstarsza zidentyfikowana przeprawa połączyła wyspę Ledniczka z zachodnim brzegiem jeziora, na wysokości okresowo płynącego potoku bez nazwy, łączącego się z rzeką Główna, która to wpada do Warty zaledwie pięćset metrów od Ostrowa Tumskiego w Poznaniu. Most wzniesiono w X wieku, a bardzo prawdopodobne, że już w I połowie tego stulecia [Pydyn, Popek 2020, s. 466; Kucypera et al. 2021, s. 100, 105-107] i wygląda na to, że nie funkcjonował dłużej niż pozostałe przeprawy (1 poł. XI wieku) [Pydyn, Popek 2020, s. 466]. Wydaje się bardzo prawdopodobnym, że z tego samego okresu powinna pochodzić

jeszcze jedna przeprawa łącząca Ledniczkę z Ostrowem Lednickim [Sokołowski 1876, s. 125–126; Pydyn, Popek 2020, s. 455-456].

Kolejne dwa wzniesiono w latach 60. X wieku i połączyły one Ostrów Lednicki ze wschodnim i zachodnim brzegiem. Most wschodni, określany przez odkrywców ze względu na kierunek, w którym prowadził jako Gnieźnieński, łączył się z brzegiem na wysokości wsi Dziekanowice, dokładniej przy cmentarzysku wczesnośredniowiecznym o roboczej nazwie „stanowisko 22". Posiadał on długość ponad 187 metrów. Daty dendrochronologiczne mieszczą się w widełkach od po 953 r. do po 1022 r., z wyraźną sekwencją przypadającą na lata 60. X wieku, 80. oraz pierwszą dekadę XI stulecia [Krąpiec 2000, s. 49-56; Wilke 2000, s. 57-72].

Most zachodni, z analogicznych powodów jak poprzedni nazwany poznańskim, prowadził z północnej części wyspy do obecnej wsi Rybitwy i łączył się z brzegiem na stanowisku archeologicznym nr. 3, gdzie również zidentyfikowano pozostałości wczesnośredniowieczne. Najstarsza data ścięcia drzewa użytego do budowy przeprawy to po 954 roku, najmłodsza pochodzi z 1033 r. To właśnie ta konstrukcja stanowi najdłuższą znaną przeprawę przez otwarty zbiornik wodny z okresu średniowiecza. (450 do 460 metrów) [Kola, Wilke 2016, s. 111-113]. Płyną z tego dwa istotne wnioski dla naszych dywagacji. Po pierwsze, wysokiej rangi specjaliści - inżynierowie byli na usługach piastowskich elit, co właściwie nie jest niczym dziwnym, skoro zarządzali tak rozległym terytorium. Po drugie, ci budowniczy przebywali na Ostrowie Lednickim, a ze względu na swoją wiedzę i umiejętności wydaje się bardzo możliwe, że należeli oni do tej najlepiej usytuowanej grupy społecznej w kraju.

Ostatni most funkcjonował na przełomie XIII i XIV wieku i jak się obecnie wydaje przebiegał dokładnie w tym samym miejscu, w którym odkryto pozostałości najstarszej przeprawy [Pydyn, Popek 2020, s. 467]. Chociaż związane z nim aspekty kulturowe są bardzo ciekawe, to wykraczają one poza zakres tego opracowania.

Zaprezentowane konstrukcje prowadzące nad wodą, stanowią ostatnią z kategorii monumentalnych założeń architektonicznych rozpoznanych w lednickim kompleksie osadniczym. Jest to kilka inwestycji, których realizacja mogła zająć parę lat. Jeżeli nałożymy na to kolejne rozbudowy wałów, połączone z faktem, że prawdopodobnie zarówno kamienie i ziemia, jak i oczywiście drewno, były przywożone z wody oraz dodamy czas poświęcony na wzniesienie drewnianego kościoła i kamiennego palatium, to możemy przypuszczać, że na przestrzeni X i początków XI stulecia wyspa przez wiele lat stanowiła istny plac budowy. Płynie z tego prosta zależność świadcząca o obecności elit, a ta sugeruje, że część spraw administracyjnych była realizowana w lednickim kompleksie osadniczym.

10.5 Groby komorowe.

Przywołując ustalenia dotyczące kościoła II (drewnianego), został już napomknięty temat pochówków członków elity. Znajdujące się tam groby to nie jedyne o wyjątkowym charakterze pochodzące z lednickiego kompleksu osadniczego. Sześć pochówków w typie komorowym zostało odnalezionych na cmentarzysku w Dziekanowicach 22.

Pierwsze dwa badano w 2005 roku. Grób I/05 składał się z jamy o długości 3,5 metra i szerokości 1,8 i otoczony był rowem szerokim na 30 cm o zewnętrznych wymiarach 5 x 3,8 m. Została w nim pochowana kobieta w wieku adultus (około 30 lat), którą wyposażono w dwa noże żelazne we wspólnej pochewce, osełkę i ozdobę srebrną. W jamie odnaleziono również sześć żelaznych okuć, zapewne trumny [Wrzesiński 2010, s. 63, ryc.3].

Jama grobowa o numerze II/05 posiadała długość 2,9 m i szerokość 1,55 i otoczona była czworobocznym rowem o identycznych parametrach jak w poprzednim pochówku (5 x 3,8 x 0,3 m). Pochowany tam mężczyzna nie posiadał wyposażenia, które zachowałoby się w ziemi [Wrzesiński 2010, s. 64, ryc. 4].

Kolejne cztery groby wyeksplorowano w 2008 roku. Ten o numerze 20/08 prezentował się jako czworoboczna jama o wymiarach 2,7 na 1,8 metra i otoczony był rowem o długości 4,4 m i niestety nieokreślonej szerokości. Złożono w niej mężczyznę wyposażonego w nóż żelazny, który zachował się z drewnianą rękojeścią [Wrzesiński 2010, s. 67].

Drugi męski pochówek (61/08) został zarejestrowany jako jama długa na 3,15 i szeroka na 1,2 metra otoczona rowkiem głębokim na 40 cm, długim na 4,8 i szerokim na 4,25 m. Pochowany tam młodzieniec nie posiadał wyposażenia, a w jego czaszce tkwił grot strzały będący zapewne przyczyną zgonu [Wrzesiński 2010, s. 66, ryc. 6].

Kolejna konstrukcja przeznaczona była dla dziecka zmarłego w wieku infans I. Jama grobowa długa na 2,2 meta i szeroka na 1 metra, otoczona była rowem o wymiarach 4,4 na 3,8 m i głębokim na około 30 cm. Zmarły posiadał przy sobie w momencie złożenia do grobu nóż żelazny owinięty na rękojeści srebrnym drutem [Wrzesiński 2010, s. 66 ryc. 5].

Ostatni z grobów poniżej warstwy podglebia rysował się na tle macierzystego podłoża jako prostokątna jama o wymiarach 3,2 x 1,8 m otoczona rowkiem o długości około 5 m i niezachowanej szerokości. W jamie odnaleziono szkielet kobiety w wieku adultus. Wraz z kośćmi odkryto także monetę Ottona i Adelajdy, bitą w okresie pomiędzy 983 a 995 rokiem, która pozwala określić chronologię grobu na koniec X, a — co bardziej prawdopodobne — początek XI stulecia [Suchodolski 2016, s. 171]. Na szyi zmarłej znajdował się również

naszyjnik złożony z 13 srebrnych kaptorg prostokątnych oraz jednej trapezowatej i krzyżyka oraz dwóch paciorków, zabytki te zostały detalicznie opisane w części analitycznej [Wrzesiński 2010, s. 66-67].

Pochówki komorowe odnalezione na cmentarzysku w Dziekanowicach stanowią zwartą grupą przestrzenną, czyli znajdują się obok siebie, co może sugerować, że istniała specjalnie wydzielona strefa dla pochowanych tam osób. Te aspekty pozwalają na widzenie w nich grobów przedstawicieli wyższych warstw społecznych. Zjawisko to wydaje się być typowym dla okresu wczesnego średniowiecza, gdzie monumentalizacja pochówku podkreślała znaczenie zmarłego dla żegnającej go społeczności [Gräslund 2006, s. 161]. Warto także podkreślić, że brak licznego wyposażenia grobowego oraz dostosowanie kształtu jamy grobowej do wielkości trumny, mogą być zjawiskami typowymi dla horyzontu grobów komorowych z okresu przełomu X i XI wieku i w żadnym wypadku nie umniejszają funkcji pełnionych za życia złożonych tam zmarłych [Janowski 2015, s. 95-98].

W kontekście pochowanych elit wspomnę jeszcze o pochówku zawierającym oporządzenie jeździeckie. Wydaje się prawdopodobnym, że osoby które posługiwały się takimi przedmiotami, o ile możemy uznać, że złożono je im do grobu właśnie z tego powodu, również należały do grupy obywateli pełniących szczególne funkcje w społeczności. W taki sposób wyglądał grób mężczyzny z Dziekanowic 22, który posiadał ostrogi (grób 101/03), opisane w rozdziale dotyczącym oporządzenia jeździeckiego [Wrzesiński 2016, s. 73].

10.6 Oporządzenie jeździeckie.

Nasz stan wiedzy na temat kultury materialnej wczesnośredniowiecznej Europy Centralnej i Wschodniej pozwala założyć, że narzędzia pomocnicze do prowadzenia wierzchowca nie były w powszechnym użytku. Mowa tutaj o większości społeczeństwa zamieszkującego wspomniane obszary, parafrazując XX-wieczny slogan, stanowiącego lud pracujący osad i grodów. Takie wnioski można wyciągnąć w oparciu o chronologię pojawienia się strzemion oraz dyspersji ostróg i wędzideł czy kontekstów ich występowania [Świętosławski 1990; Żak, Maćkowiak-Kotkowska 1988]. Elementy ogłowia pokryte drogocennymi kruszcami tym bardziej stanowiły towar luksusowy.

Można odnieść wrażenie, że powszechną praktyką interpretacyjną w kontekście wczesnego średniowiecza, jest łączenie znalezisk uzbrojenia oraz oporządzenia jeździeckiego

z obecnością grup zbrojnych, te zaś miałby stanowić militarną siłę władców [Moździoch 2019, s. 14]. Oczywiście kwestią dyskusyjną jest, czy każdy dobrze wyposażony wojownik może zostać od razu uznany za członka elity, jednak dwie sprawy należy podkreślić. Po pierwsze, to co rozumiemy jako elita stanowi pewne spektrum osób o różnej majętności, wpływach i pozycji społecznej. Wydaje się, że były to jednak osoby mające wpływ na kwestie związane z zarządzaniem. Po drugie charakter źródeł archeologicznych nigdy nie da nam absolutnej pewności co do wyciąganych wniosków. Przyjęta interpretacja, że duże nagromadzenie uzbrojenia i oporządzenia jeździeckiego na niedużej przestrzeni, w niepowiązanych ze sobą depozytach, stanowi świadectwo pobytu elitarnych jeźdźców wojowników przez dłuższy czas, wydaje się po prostu najbardziej prawdopodobne.

Z tego powodu wszystkie pochodzące z lednickiego kompleksu osadniczego zabytki związane z uzbrojeniem i oporządzeniem jeździecki zostały uwzględnione w analizie. W kategorii związanej z jazdą wierzchem znalazły się strzemiona (pięć sztuk i jedno późnośredniowieczne), ostrogi (trzynaście sztuk), wędzidła i pobocznice (dwadzieścia siedem sztuk), rozdzielacze krzyżowe (sześć sztuk) i jedno T-kształtne, okucia języczkowate (cztery sztuki), spinki ostróg (dwie sztuki), okucie kwadratowe oraz opisane w rozdziale dotyczącym biżuterii, okucie okrągłe, sercowata aplikacja oraz tarczowata w stylistyce awarskiej.

Artefakty te pochodzą z trzech kontekstów, z których dwa mają dominującą pozycję. Jak już się dowiedzieliśmy tylko jedna para strzemion posiadała kontekst funeralny, pozostałe elementy oporządzenia zostały odnalezione na dnie jeziora lub w ciągłych warstwach kulturowych. Jako te ostatnie rozumiem w tym momencie również darń i podglebie, powstałe na pozostałościach osad średniowiecznych.

Zabytki ze środowiska akwatycznego stanowiły zapewne dary dla sił nadprzyrodzonych, do czego wrócimy, natomiast warto zaznaczyć, że większość z nich była zdobiona srebrem lub miedzią. Chcę, żebyśmy zwrócili uwagę na fakt, że musiały być one w posiadaniu majętnych osób i zauważmy, że trzy z czterech podjętych z wody strzemion pokryte były srebrem (*MPP/A/93/78/99*), lub srebrem i miedzią (*MPP/A/103/6/02,* MPP/A/93/96/99). Dodatkowo do dwóch z nich brak ścisłych analogii w znanym materiale archeologicznym, a ponadto na ich powierzchniach znajdują się wątki zdobnicze znane głównie z obszaru Słowiańszczyzny Zachodniej [Gardeła 2024b, s. 142-147]. Czyżbyśmy mieli tutaj do czynienia z wyznacznikami przynależności do drużyny książęcej? [Kajkowski 2024, s. 70-80]. Z jeziora Lednica podjęto także dwie ostrogi (nr inw. *MPP/A/108/10/2003*, *MPP/A/3/241/61*), jedna z nich była pokryta srebrem.

Szesnaście lub siedemnaście wędzideł pochodzi z „wody", gdzie nieścisłość wynika z odkrycia jednego z nich tuż przy brzegu. Dwa zasługują na szczególną uwagę, ponieważ jedno ozdobiono miedzią na krępulcu (nr. inw. MPP/A/31/35/84), drugie natomiast posiadało atypowy kształt międzyzębii oraz zostało pokryte srebrem (nr inw. MPP/A/59/9/91).
Pozostałe znaleziska pochodzą z mniej ścisłych kontekstów archeologicznych i chociaż czasami tracą one przez to walory poznawcze jak idzie o osadzenie ich w konkretnej czasoprzestrzeni lub datowanie zabytków współwystępujących, to z drugiej strony wskazują na liczebność elitarnych jeźdźców w lednickim kompleksie osadniczym. Wydaje się bowiem możliwym, że te, zazwyczaj drobne przedmioty, zostały zgubione i jeśli rzeczywiście tak było, to ich ilość i obecność można odczytywać jako proporcjonalną do ilości i obecności elit w LKO. W omawianym zespole znajdują się nie tylko zabytki wykonane z surowej stali, jak chociażby zawieszka strzemienia (nr inw. *MPP/A/03/65/06)*, bodźce ostróg z kolistym zwieńczeniem (nr inw. N124/10), oraz o kształcie graniastosłupa (nr inw. N178/10) czy międzyzębia wędzideł, ale również swoiste dzieła sztuki. Przede wszystkim złocone ornitomorficzne zapięcie strzemion (nr inw. C2-282-38), dwa złocone języczkowate okucia (*C2-223-8)* oraz inkrustowane srebrem (*33/95, 127/04)* czy dwa brązowe wędzidła, z których jedno pokryto figuralnymi przedstawieniami (MPP/A/15/22/74*,* MPP/A/153/150/10*)*.
Wyobraźmy sobie teraz prawdopodobieństwo zgubienia tych przedmiotów, szansę, że nie zostały od razu podjęte, że nie zostały odnalezione przez mieszkających tam w kolejnych stuleciach ludzi i ostatecznie trafiły w ręce archeologów. Wydaje się ono raczej znikome a mimo to wszystkich znalezisk o takim kontekście jest trzydzieści trzy, gdzie ostateczna liczba będzie się różnić w zależności od ostatecznie przyjętej interpretacji powodu depozycji. Wydaje się jednak, że zabytki te mocno akcentują pobyt elit w lednickim kompleksie osadniczym.

10.7 Uzbrojenie.

Chociaż stanowi ono najliczniejszą grupę zabytków w analizowanym zbiorze, to w przeciwieństwie do oporządzenia jeździeckiego aż 90% artefaktów pochodzi z wody. Jest to o tyle odmienna sytuacja, że ciężko na tej podstawie wnioskować o skali pobytu, interesującej nas w tym momencie grupy trzymającej władzę. Co prawda zbiór 145 zabytków z dna jeziora brzmi dość imponująco, zwłaszcza jeżeli weźmiemy pod uwagę, że nie stanowi on zespołu zwartego jak np. znaleziska z Ilerup Adal, Thorsberg czy innych stanowisk bagiennych

z Jutlandii [Ilkjaer 2007]. Bardziej mam tutaj na myśli różne możliwości interpretacyjne, gdyż broń w postaci niektórych kategorii włóczni i toporów mogła być w użytku przez członków ogółu społeczeństwa i nie wykluczone, że również przez nich została zdeponowana, oczywiście zakładając, że mieli oni wstęp na wyspę, co nie jest tak do końca oczywiste. Rozważania te mieszczą się jednak w zakresie sfery wierzeń, dlatego odłóżmy je jeszcze przez chwilę na bok i wróćmy do dyskusji nad funkcją administracyjną, czy raczej śladami pobytu elit w LKO. Niektóre kategorie uzbrojenia wydają się na tyle cenne, że umieszczenie ich w środowisku wodnym mogło zostać dokonane tylko przez kogoś majętnego. Do przedmiotów tych należą elementy uzbrojenia ochronnego, czyli hełm oraz kolczuga oraz broni białej, w której to grupie znajdują się miecze, topory i włócznie. Wartość pancerza była wysoka ze względu na ilość surowca, czas konieczny do jego przetworzenia oraz umiejętności i wiedzę jakie musiał posiadać rzemieślnik. Wytworzenie blachy, a następnie przekształcenie jej w hełm stożkowaty z jednego kawałka tejże, wciąż robi wrażenie i wzbudza podziw dla umiejętności płatnerskich. Wytworzenie kolczugi dla wprawnego rzemieślnika to czas około 4 miesięcy i to od momentu, gdy blacha i drut są już przygotowane.[133] Razem z wydobyciem rudy, procesem dymarskim, odkuwką żużlu, przekuciem surowca i ciągnieniem drutu, a następnie przygotowaniem połowy kółeczek zgrzanych lub wyciętych z arkusza blachy (sztancowanych) i połowy otwartych z przebitym otworkiem na przełożenie nitu, wydłuży ilość pracy kilkukrotnie. Dodajmy do tego energię poświęconą na przygotowanie węgla drzewnego potrzebnego przy obróbce termicznej na etapie przygotowania półproduktu. Reasumując, osoba, która była w stanie zdeponować - czy raczej poświęcić - w jeziorze równowartość dwóch lat pracy jednego człowieka, raczej nie cierpiała głodu.

Do broni białej, która stanowi świadectwo aktywności wysokich warstw społecznych w LKO, można zaliczyć miecze. Z toni jeziornej pochodzi ich sześć lub siedem, a rozbieżność ta wynika z opcji interpretacyjnych. Mianowicie, jeden z zabytków (MPP/A/4/5/62) zalegał w odległości metra od linii brzegowej, w spągu warstwy destrukcyjnej [Pudło, Sankiewicz, Żabiński 2011, s. 45]. Nie można wykluczyć, że poziom jeziora był we wczesnym średniowieczu odrobinę wyższy niż w 1964 roku i zabytek pierwotnie został umieszczony w wodzie. Wszystkie te znaleziska należą do kling typowych dla całego obszaru Europy, może w kilku egzemplarzach bardziej charakterystycznych dla Europy Centralnej, co tym samym wskazuje na ich wysoką jakość wykonania.

[133] Za tę informację chciałbym bardzo podziękować Grzegorzowi Lassocie, wytwórcy wczesnośredniowiecznego uzbrojenia.

Spośród żeleźców toporów wspomnimy te zdobione, a należą do nich czekany (MPP/A/59/20/91,MPP/A/93/71/99, MPP/A/108/6/03), dwa żeleźce o wachlarzowatym ostrzu (MPP/A/93/74/99, MPP/A/93/81/99), jeden o asymetrycznym ostrzu zaopatrzonym w brodę (MPP/A/64/50/92), inny należący do typu Laptau (MPP/A/35/91/85) i ostatni z przedstawieniem zoomorficznym przyporządkowany do typu Lunow (W18/2020) [Kotowicz 2013, s. 44-45; Kucypera et al. 2021, s. 108].

Tematyka włóczni jest bardziej zawiła aniżeli toporów czy mieczy, ponieważ z jednej strony prostota formy samego narzędzia pozwala zakładać, że znajdowały się one w każdym gospodarstwie domowym, to z drugiej bardzo duża część wczesnośredniowiecznych grotów była wykonana przy zastosowaniu bardziej skomplikowanych technik płatnerskich.
Z lednickiego kompleksu aż 26 włóczni posiadało rdzeń wykonany w technice dziwerowania (pattern welding) z dokuwanym do niego ostrzem [Sankiewicz 2018, s. 147-217].. Nie można jednak sczytywać tego zabiegu technicznego jako świadectwa zamożności ich posiadaczy, a to z tego względu, że w IX, X i XI wieku rozwój rzemiosła i handlu wydaje się na tyle zaawansowany, że nawet takiej jakości przedmioty mogły być dostępne dla ogółu społeczeństwa. Ponieważ nie rozstrzygniemy teraz tej kwestii i możliwe, że dopiero promyk światła w tym aspekcie dostarczą w przyszłości analizy technologiczne grotów pochodzących z kontekstów osad otwartych, które jak się wydaje. jeszcze nigdzie nie były prowadzone, skupmy się na wyrobach pokrytych drogocennymi kruszcami.

Trzy zabytki pokryte srebrem, a jeden dodatkowo złotem, zostały podjęte w 1999 roku, dwa z linii mostu zachodniego, a jeden stanowi znalezisko luźne. Posiadają one tuleje pokryte ornamentem nawiązującym do stylu zdobniczego włóczni wydzielonego przez Marikę Mägi Lougas i określonego przez autorkę jako styl Ringerike (MPP/A/26/99, MPP/A/73/99, MPP/A/112/99) [Mägi Lougas 1993, s. 215-217].[134]

10.8 Piśmiennictwo.

W interesującym nas okresie wczesnego średniowiecza, posługiwanie się pismem było umiejętnością posiadaną przez wąską grupę osób, przede wszystkim reprezentowaną przez kler [Bińczyk 2007, s. 103; Szczepanik 2020, s. 34]. Wydaje się również możliwe, że pismo nie

[134] Kolejny grot z tuleją zdobioną metalami szlachetnymi został odnaleziony podczas badań prowadzonych w lipcu w 2025 roku.

było obce handlarzom i mieszkańcom niektórych ośrodków grodowych, o czym mogą świadczyć licznie odnajdywane brzozowe gramoty w Nowogordzie Wielkim i to już w warstwach datowanych na XI stulecie [Пушкарёва 2011]. Z tego powodu zabytki związane z piśmiennictwem należy zapewne łączyć z tymi wykształconymi warstwami społecznymi, które może nie bezpośrednio musiały być powiązane z zarządzaniem państwem, to jednak ze względu na swoją pozycję i majętność mogły mieć na nie wpływ.

Dotychczas w literaturze dotyczącej Ostrowa Lednickiego wskazywano na metalowe pozostałości okładzin ksiąg, jeszcze na początku stulecia w kilku egzemplarzach [Górecki 2001, s. 114-121], później już z większą ostrożnością [Wrzesiński, Kara 2016b, s. 259-272]. W wyniku przeprowadzonej w tej pracy analizy, nie udało się potwierdzić takiej interpretacji znalezisk i raczej posiadały one zupełnie inne przeznaczenie.

Z kulturą pisaną można natomiast łączyć rylce, które stały się przedmiotem opracowania Moniki Stelmasiak Majorek. Autorka dokonała analizy specjalistycznej kościanych szpikulców między innymi z Ostrowa Lednickiego (grodu i podgrodzia) co pozwoliło na oddzielenie przyborów skryptorskich od szewskich. Aż 18 posiadało powierzchnię wypracowaną w taki sposób, że można uznać, iż sporządzano nimi notatki, np. na drewnianych tabliczkach pokrytych woskiem czy chociażby na korze brzozowej. Pośród tych stilusów szczególnie interesujący jest zabytek zakończony z jednej strony rylcem a z drugiej łopatką służącą do zmazywania (nr inw. MPP/A/100/211/01) [Stelmasiak-Majorek 2023, s. 445, 1022].

10.9 Podsumowanie.

Liczba prestiżowych zabytków ruchomych oraz śladów po przeprowadzonych inwestycjach wymagających odpowiednich kwalifikacji, wydaje się stanowić silny argument za intensywnym pobytem elit w lednickim kompleksie osadniczym. W świetle danych historycznych oraz źródeł archeologicznych możemy sytuację rekonstruować następująco: Książę czy Król ze swoją najbliższą świtą i drużyną przybywali na Ostrów Lednicki co jakiś czas, zgodnie z cyklem odbywanych objazdów. W tym czasie na wyspie mogły być podejmowane decyzje o regulacjach wewnętrznych, zakazach, nakazach, daninach, obowiązkach itd. Następnie musiały być one obwieszczane i przekazywane ludziom zamieszkującym opanowane przez Piastów terytorium, co w takim wypadku rozumiemy jako oddziaływanie administracyjne z miejsca centralnego na pozostałe ośrodki osadnicze. Oczywiście znaleziska świadczące o

ceremoniach religijnych (depozyty jeziorne czy obecność kościołów) wskazują na odwiedzanie tego miejsca przez osoby zamożne. Inny dowód stanowi konieczność nadzoru nad inwestycjami budowlanymi oraz ślady posługiwania się pismem.
Nie posiadamy niestety informacji jak mogła wyglądać organizacja zarządu nad siecią grodów w IX do XI wieku. Możliwe, że osoby najbardziej zaufane z książęcej świty, wraz z częścią drużyny rozumianej jako wojownicy, ludzie wykształceni i ich rodziny, również przemieszczali się z grodu do grodu ale na mniejszym obszarze niż drużyna książęca, albo w ogóle zamieszkiwali jakiś ośrodek na stałe. Niezależnie od przyjętego modelu, zapewne posiadali oni jakąś decyzyjność w kwestiach administracyjnych, co ponownie wskazuje na pozycję LKO jako miejsca centralnego.

11. Funkcja produkcyjna.

Drugi dyskutowany aspekt będzie stanowić wytwórczość w lednickim kompleksie osadniczym, a ponieważ nasza baza źródłowa w tej przestrzeni jest mocno ograniczona, to pozwala nam na skupienie się zaledwie na trzech zagadnieniach. Struktura rozdziału będzie z tego powodu następująca: po wstępie przejdziemy do rozważań związanych z tak zwanym warsztatem jubilerskim na stanowisku w Rybitwach oraz kowalskim w Dziekanowicach. Następnie przywołam glinianą tarczkę, której szeroki opis znajduje się w części analitycznej, a w dalszej kolejności zwrócimy uwagę na pozostałości odpadów produkcyjnych odnajdywanych na wyspie. W trzeciej części przyjrzyjmy się analogicznemu stanowisku z Litwy, które możne wesprzeć poczynioną tutaj interpretację. Na koniec postaramy się zrozumieć jaka była rola produkcyjna LKO w kontekście innych ośrodków europejskich.

Założenie, że na Ostrowie Lednickim i w jego okolicy były wytwarzane rozmaite przedmioty stanowi punkt wyjściowy, co wynika z faktu, że większość europejskich gospodarek w tym okresie była autarkiczna. Wiele przedmiotów wykonanych z materiałów organicznych zapewne powstawała na miejscu, a ilość znalezisk zdaje się to potwierdzać.
Podejmując próbę oceny lednickiego kompleksu osadniczego, jako miejsca centralnego, większe znaczenie będą miały dla nas ślady wyspecjalizowanej produkcji. To ich obecność pozwala spojrzeć na daną przestrzeń jak na punkt dystrybucji towarów do innych ośrodków, czyli właśnie spełniający interesującą nas funkcję.

11.1 Warsztat jubilerski i kowalski.

Warstwa odkryta na stanowisku w Rybitwach, ponieważ określenie jej „warsztatem jubilerskim" stanowi właściwie już rozbudowaną interpretację, jest dowodem na lokalną produkcję i to być może o charakterze ponad lokalnym. Zanim przejdziemy do części, która pozwala nam na argumentację takiego wniosku, przyjrzyjmy się opisowi depozytu.

Jak podaje w szczegółowym opracowaniu Danuta Banaszak, badania na stanowisku 12 były prowadzone w latach 1992 do 1995. Miały one na celu uchwycenie przyczółku mostu zachodniego, a następnie rozpoznanie innych pozostałości w jego okolicy. Prace nie dostarczyły odpowiedzi na poszukiwane zagadnienia, ale niespodziewanie zaowocowały odnalezieniem warstwy torfu mocno nasyconej materiałem zabytkowym. Ów depozyt stanowił zapewne wyniki akumulacji warstwy kulturowej, wymywanej z wyżej położonych partii, zgodnie z nachyleniem stoku w kierunku jeziora. Dodatkowe temu świadectwo daje nieistniejący już dzisiaj rów, zarejestrowany w trakcie prac wykopaliskowych [Banaszak 2000, 45].

We wspomnianym pakiecie ziemi, określonym jako warstwy II, znaleziono 343 zabytki, związane z funkcjonowaniem pracowni metalurgiczno-jubilerskiej. Ponad 100 z nich to fragmenty tygli lub naczyń używanych w tym celu, na których powierzchniach odnotowano stopiony brąz, ołów i mosiądz. Pozostałe zabytki stanowiły wytopki oraz złom, głównie ołowiany, ale również żelazny, miedziany i złoty. W zbiorze znalazła się także okrągła blaszka z otworkiem w środku, którą najprawdopodobniej należy interpretować jako odważnik [Banaszak 2000, 45-65]. Chronologię warstwy oparto głównie o statystykę występowania naczyń obtaczanych tylko w górnej partii w stosunku do tych całkowicie, a że rozkład jest prawie równomierny, to zaproponowano, że obejmuje ona okres od II poł. X do I poł. XI wieku. Dodatkowy argument ma stanowić lokalizacja w okolicy przeprawy mostowej, której wiek na podstawie dat dendrochronologicznych obejmuje drugą połowę X wieku oraz obecność w zespole zausznicy typu Świątniki [Banaszak 2000, 58]. Jest spora szansa, że właśnie w tym okresie funkcjonował interesujący nas warsztat, chociaż chronologia ta może obejmować również nieco późniejszy okres.

Prawdopodobnie w wyniku jakichś nieoczekiwanych i drastycznych zdarzeń w okolicy tego miejsca, doszło do zniszczenia pracowni. Inna interpretacja wydaje się mało prawdopodobna ze względu na dużą ilość drobnego złomu z matali kolorowych, który w średniowieczu byłby wykorzystany ponownie.

Ten dowód źródłowy, w postaci funkcjonowania pracowni związanych z obróbką metalu w lednickim kompleksie osadniczym, wskazuje na jego centralny charakter. Gałąź gospodarki, jaką stanowiło wydobycie oraz przetwarzanie takich surowców, pozostawała pod protekcją władcy. Z jednej strony dowodzi tego aspekt finansowy, związany z taką inwestycją (praca wydobywcza, infrastruktura, paliwo), z drugiej - jakość produktów końcowych. Zabytki archeologiczne wskazują nam, że praca jubilerska we wczesnym średniowieczu musiała być ograniczona do wąskiej grupy specjalistów. Mam tutaj na myśli poziom technologiczny wykonanych przedmiotów, gdzie obserwujemy łączenie ze sobą różnych rodzajów metalu, detaliczne wyobrażenia wykonane w technice platerowania, odlewy ze skomplikowanymi wzorami, pokrywanie wyrobów złotem, czy najlepiej oddające to zjawisko techniki zdobienia filigranem i granulacją. Wyuczenie się tych umiejętności jest kosztowne, w związku z tym ograniczone do wąskiej grupy osób, których stać na taką inwestycję.

W większości sytuacji na Słowiańszczyźnie, pracownie jubilerskie czy metalurgiczne odnajdywane są wewnątrz ośrodków grodowych, później bardzo często tracą tę funkcję na korzyść powstających obok miast, jak to miało miejsce w Gdańsku, Kruszwicy czy Kamionce Nadbużnej [Jażdżewski 1955, s. 137-164; Hołowińska 1959, s. 55-105; Cofta 1955, s. 91-104; Cofta-Broniewska 1962, s. 273-299; Rauhut 1959, 23-32]. Raczej nie natrafiono na warsztaty jubilerskie na tzw. osadach otwartych z okresu obejmującego X do XIII wieku.

Wydaje mi się, że stanowi to wystarczający dowód do postawienia hipotezy, że przetwórstwo metali pozostawało pod protekcją elit, zwłaszcza, że sami jubilerzy zapewne do tej grupy należeli. Do naszych rozważań wnosi to kolejną hipotezę, że miejsca obróbki znajdowały się tam, gdzie możliwa była kontrola ze strony elit, co potwierdzają zarówno badania prowadzone w grodach, jak i – w drodze weryfikacji negatywnej – na osadach. Kwestia, że grody stanowiły miejsca pobytu elit, była już wcześniej dyskutowana.

Posiadamy w takim wypadku źródło pozwalające nam uznać, że LKO spełniał funkcję produkcyjną, stanowiąc zaplecze dla innych ośrodków i tym samym spełniając kolejny z aspektów miejsca centralnego.

Spróbujmy jeszcze oszacować skalę tej działalności rzemieślniczej, ponieważ funkcjonowanie jednego warsztatu na osadzie poza wyspą i grodem, chociaż ważne, wydaje się, że nie oddaje rangi tego ośrodka.

Do niepopularnych znalezisk należy obiekt, na który natrafiono na wschodnim brzegu jeziora, na stanowisku w Dziekanowicach 22. Była to jama dużych rozmiarów, na dnie której znajdował się głaz granitowy. Jego górna powierzchnia została gładka, a w innych miejscach dało się zarejestrować, że był częściowo obrobiony. W obiekcie tym znajdowały się również

wytopki żelazne, żużle i węgle drzewne oraz szczypce kowalskie [Wrzesińska, Wrzesiński 1992; 1994; Banaszak, Tabaka 2016, 293].
Nieopodal tych pozostałości natrafiono na dymarki, skupiska piecowisk oraz żużle [Łastowiecki 1995b].

11.2 Przedmiot gliniany – potencjalna patryca.

W części analitycznej pracy, w rozdziale dotyczącym biżuterii, mogliśmy przeczytać o dość wyjątkowym przedmiocie, jaki stanowi gliniana tarczka o nie do końca sprecyzowanej funkcji. Wydaje się możliwym, że była to patryca do wykonywania ołowianych lub brązowych patryc, które następnie służyły do produkcji ozdób. Jeżeli nasza interpretacja jest trafiona, to niesie ona za sobą kilka istotnych spostrzeżeń.
Po pierwsze, jest następnym dowodem na produkcję przedmiotów z metali kolorowych w lednickim kompleksie osadniczym, jak starałem się wcześniej udowodnić, produkcji obejmującej nie tylko lokalny rynek. Jej odnalezienie w warstwach kulturowych w okolicy przyczółku mostu tym razem wschodniego, na podgrodziu na Ostrowie Lednickim, można odczytać jako nikły ślad funkcjonowania pracowni również w tej okolicy.
Następnie stanowiłaby ona dowód na obecność na wyspie nie tylko jubilerów korzystających z gotowych rozwiązań, ale również takich, którzy sami tworzyli formy (patryce i matryce do odlewów). Trudno powiedzieć, czy we wczesnym średniowieczu prace te mogły być rozdzielone, jeżeli jednak przyjmiemy że tak, to lednicki kompleks osadniczy stanowiłby punkt wyjściowy w łańcuchu produkcji, miejsce gdzie znajdowali się najwprawniejsi rzemieślnicy.
Ostatecznie wzór, który widzimy na tarczce przypomina znany z zapinek typu Terslev. Zabytki te nie są powszechne na obszarze Słowiańszczyzny, co najłatwiej wytłumaczyć ich wysokim kosztem i wąską grupą odbiorców. Znikoma ilość wyprodukowanych egzemplarzy w powiązaniu z charakterem słowiańskiego obrządku pogrzebowego mogła spowodować, że do tej pory żaden zabytek nie został jeszcze odnaleziony. W Skandynawii oraz na Rusi spotykane są sporadycznie, co w kontekście ilości innych kategorii biżuterii potwierdza ich unikatowy charakter.
Alternatywą dla tego wyjaśnienia jest sporządzanie ich wyłącznie na rynki zewnętrzne. Przeczy temu jednak nasza wiedza o społecznościach tradycyjnych, a także znaleziska

z obszaru wikińskiej diaspory, które wskazują na możliwość zaspokajania potrzeb na rynkach lokalnych.

Podsumowując, musimy pamiętać, że brak analogicznych wyrobów do glinianej tarczki, jak i brak potwierdzeń np. etnograficznych na tego typu produkcję, czyni zaproponowaną interpretację mocno hipotetyczną. Zmiana interpretacji funkcjonalnej może się w takim przypadku przyczynić do rozsypania całej nadbudowy teoretycznej. Miejmy nadzieję, że dalsze badania pozwolą na weryfikację tego pomysłu.

11.3 Narzędzia kowalskie oraz jubilerskie.

Kolejne dowody stanowią zabytki wykorzystywane do produkcji narzędzi metalowych oraz ozdób. Należą do nich szczypce i wiertełko/pilnik odnalezione na podgrodziu na Ostrowie Lednickim oraz młotek żelazny i szczypce kowalskie, na które natrafiono na osadzie w Dziekanowicach 22 [Banaszak, Tabaka 2016, 292-293]. Młotek, przebijak oraz punktak zostały odnalezione podczas badań podwodnych prowadzonych na moście zachodnim [Radka 2014, 161].

11.4 Odpadki produkcyjne i sztabki surowca.

Osiem drobnych przedmiotów zinterpretowanych jako wytopki, zostało opisanych w części analitycznej, w rozdziale dotyczącym odważników typu C.3.a.IV (rozd. 6.1.17) i D.5 (rozd. 6.1.18). Dwa z nich pochodzą z wczesnośredniowiecznych kontekstów, pozostałe stanowią natomiast znaleziska luźne, wszystkie odnaleziono na podgrodziu w różnych wykopach. Na kolejne zrzynki i wytopki ołowiane natrafiono w jednym z przebadanych fragmentarycznie budynków, datowanych na II poł. X wieku, znajdującym się we wschodniej części podgrodzia [Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński 1994, 28].

Badania wykopaliskowe na wyspie dostarczają również licznych fragmentów żużla, który zalega również w wyżej położonych warstwach, jak i w obiektach [Banaszak, Tabaka 2016, 293]. Niewielkie fragmenty żużla pozyskano również podczas badań podwodnych prowadzonych w strefie brzegowej na zachód od palatium. Pochodzą one z wierzchniej warstwy, stanowiącej w większości materiał, który zsunął się z powierzchni do wody i osiadł na dnie. Wspomniane

zabytki stanowią kolejny dowód, że ziemia na wyspie jest nasycona odpadkami produkcji metalurgicznej.

Do drugiej kategorii, czyli sztabek, może należeć odnaleziony podczas badań podwodnych kawałek ołowiu, którego prostokątna i regularna forma pozwoliła na zaklasyfikowanie do typu odważników B.3.a.IV (por. rozdz. 6.1.13 części analitycznej). Interpretacja zabytku jako sztabki wydaje się bardziej prawdopodobna.

Trzy sztabki ołowiu pozyskano także na wschodnim brzegu jeziora, na stanowisku 22 w Dziekanowicach, co ciekawe wspólnie ze wspominanym młotkiem [Łastowiecki 1995].

11.5 Miejscowa produkcja płatnerska i kowalska.

Niektóre kategorie toporów oraz włóczni, głownie wydobytych z jeziora Lednica, ale w pojedynczych egzemplarzach pochodzących także z pozostałych stanowisk w kompleksie osadniczym, są na tyle liczne i znane przede wszystkim z obszaru Słowiańszczyzny Zachodniej, że można domniemywać, iż były wykonywane w tym miejscu.

Wśród toporów znajdują się typy IB.5.1, odnalezione zarówno w wodach jeziora, jak i na grodzisku w Moraczewie [Strzyżewski, Łastowiecki, Kara 2003, 89-90; Kotowicz 2018, 74], oraz pochodzące z samej Lednicy okazy zaklasyfikowane do odmian IB.5.2, IIB.5.2, IB.5.4, IIB.5.4, IIB.5.20 [Kotowicz 2018, 74, 78-79, 88, 90, 98-99],

Do włóczni można zaliczyć warianty IIIB.1c.D i IIIB.5c.A, reprezentowane przez po cztery zabytki każdy, oraz wariant IIIB.2c.A, do którego przypisano pięć egzemplarzy. W przypadku typu 29 z Lednicy – w odmianach IVC.29c.D i IIIB.29c.D7, w których elementem charakterystycznym jest łukowate podcięcie jednej z dolnych krawędzi – o lokalnym pochodzeniu może świadczyć brak analogii do tak ukształtowanego liścia.

Autorzy opracowania lednickich mieczy z 2011 roku sugerowali również, że niektóre z nich, chociaż były sporządzone poza dominium Piastów, mogły być oprawiane na miejscu. Hipotezy tej nie można ani wykluczyć ani potwierdzić, tak samo jak założenia, czy całe klingi nie powstawały na miejscu. W końcu chociażby w nie tak odległym Janowie Pomorskim identyfikowanym jako Truso, odnaleziono metalowe pręty, które uznano za półprodukty mieczy [Jagodziński 2010, s. 168-174]. Zarówno w przypadku toporów, włóczni czy mieczy mogłyby okazać się pomocne badania składu elementarnego zabytków i stworzenie tła do takich porównań.

W części analitycznej mogliśmy zauważyć, że część oporządzenia jeździeckiego posiada dekoracje, które mogą być typowe dla obszarów Zachodniej Słowiańszczyzny. Zalicza się do nich strzemiona (nr inw. *MPP/A/103/6/02,* MPP/A/93/96/99), fragment brązowej pobocznicy (MPP/A/153/150/10) prostokątne pozłacane nakładki (nr. *C2-305-4, C2-223-8*) oraz aplikacja ornitomorficzna (nr inw. C2-282-38) i być może krzyżowy rozdzielacz rzemieni (nr. *C2-231-1).* Stanowi to przesłankę o ich dopuszczalnej lokalnej produkcji. Nie można tutaj założyć, że powstała dokładnie na Ostrowie Lednickim, jednak wedle wszelkiego prawdopodobieństwa do jej wytworzenia musiało dojść w którymś z centralnych ośrodków. Możemy brać pod uwagę chociażby Giecz, Gniezno, Poznań, Grzybowo czy inne istotne piastowskie grody, jednak dlaczego miałby to nie być Ostrów Lednicki? [o funkcjach grodów z terenu Wielkopolski por. ostatnio: Danielewski, Wrzesiński 2022, s. 349-352].

11.6 Półziemianka z ofiarami zakładzinowymi.

Do wyjątkowych konstrukcji odnalezionych na podgrodziu Ostrowa Lednickiego należy półziemianka, przed której wzniesieniem zostały złożone w ofierze aż trzy konie. Budynek ten, wzniesiony na planie kwadratu o bokach długości niemal 4 metrów, zachował się wraz z centralnie umieszczonym paleniskiem, charakteryzującym się znaczną miąższością warstwy popiołu. Udało się również zarejestrować, że początkowo palenisko posiadało średnicę 1,2 m, a następnie zostało powiększone prawie do 2 m. Jego chronologia obejmuje II poł. XI i XII wiek [Leśny 1974, 125; Banaszak, Tabaka 2020, 124-125]. Przeznaczanie budynku nie jest możliwe do ustalenia, jednak centralnie usytuowane palenisko nie należy do najczęstszych rozwiązań organizacji przestrzennej słowiańskich domostw. Połączenie tego z ofiarami zakładzinowymi sugeruje wyjątkowe przeznaczenie miejsca i pracownia kowalska mogłaby być jedną z dopuszczalnych opcji.

11.7 Rauši.

W miejscowości Rauši na wyspie Dole, znajdującej się na Dźwinie na Łotwie, została odnaleziona osada wczesnośredniowieczna ze znacznymi pozostałościami poprodukcyjnymi. Na stanowisku zidentyfikowano 50 domów oraz sześć miejsc, gdzie zajmowano się procesem kucia, a także 305 palenisk. W swojej pracy K. Creutz podaje, że zajmowano się tutaj zarówno obróbką żelaza, jak i metali kolorowych. Co ciekawe, czaszki i kości koni były zdeponowane

na dnach jam pod paleniska, co przywołuje skojarzenie z opisaną powyżej lednicką półziemianką [Šnore 1991, 86 ff.]. Ponadto w 1970 roku na tej łotewskiej wyspie odnaleziono skrzynię drewnianą zakopaną w jamie, zapewne w piwniczce, a wewnątrz niej (tj. skrzyni) przedmioty żelazne. Wszystkich razem było 40 i stanowiły one narzędzia kowalskie, odważniki, narzędzia rolnicze, topory, strzemiona i inne drobne wytwory [Šnore 1991, 69 f.]. Wszystko to wskazuje, że mamy tutaj do czynienia z dużym centrum produkcyjnym [Creutz 2002, 152-153].

Stanowisko to przywołuję tutaj ponieważ wykazuje ono kilka zbieżności z Ostrowem Lednickim. Po pierwsze, jest to wyspa o rozmiarach tylko nieznacznie większych niż ta na jeziorze Lednica, po drugie znajduje się w odległości 13 km od centrum Rygi będącej następnym ważnym ośrodkiem w regionie we wczesnym średniowieczu, co stanowi analogiczną sytuację, jak pomiędzy Ostrowem Lednickim a Gnieznem. W obu miejscach mamy również do czynienia z depozytami, które możemy interpretować jako ofiarne.

Badania archeologiczne prowadzone na Ostrowie Lednickim dostarczyły wielu pozostałości konstrukcji mieszkalnych, głównie półziemianek [Banaszak, Tabaka 2016, 131-142]. Pozwala to na przyjęcie tezy, że stanowiły one miejsca pracy i zamieszkania. Chociaż nie jest to dowód przemawiający za wytwórczością ponadlokalną, to i tak stawia nas w lepszej sytuacji niż gdybyśmy mieli do czynienia z przestrzenią bez obiektów wziemnych. Co więcej, regularna zabudowa stanowi kolejną zbieżność pomiędzy wielkopolską wyspą a łotewską [Creutz 2002, 152-153].

Przykład wyspy Dole prowokuje do postawienia pytania: czy Ostrów Lednicki mógł pełnić funkcję porównywalnego centrum produkcyjnego? A jeśli tak, to czy obecny stan badań nie jest czynnikiem, który powoduje, że produkcyjny charakter tej przestrzeni pozostaje wciąż w sferze marginalnych hipotez?

11.8 Podsumowanie.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że zaledwie kilka procent powierzchni podgrodzia na wyspie zostało przebadane, a dodatkowo większość prac była skoncentrowana na przyczółkach mostów, gdzie niekoniecznie musiało przetrwać najwięcej śladów działań rzemieślniczych, to taka interpretacja stanie się bardziej prawdopodobna.

Pozwolę sobie tutaj na postawienie hipotezy, że lednicki kompleks osadniczy pod względem produkcyjnym stał w tym samym miejscu, co inne duże ośrodki ówczesnej Europy. Brak na to solidnych dowodów, które ostatecznie rozwiałyby nasze wątpliwości, jednak to co posiadamy w tym momencie jest już wystarczające. Moim zdaniem ślady przetwórstwa metali zarówno na wyspie, na stanowisku znajdującym się na zachodnim i wschodnim brzegu jeziora i nierozwiązana kwestia obecności takich śladów na innych osadach z kompleksu, dobrze obrazuje potencjalną wielkość tej wczesnośredniowiecznej „faktorii". Możliwość produkcji unikalnej biżuterii, jak i potencjalna masowa wytwórczość uzbrojenia, to kolejne przesłanki w tym zakresie. Jak przekonamy się z dalszej lektury tej rozprawy, tę hipotezę umacniają także inne wysoko rozwinięte obszary działalności prowadzone w tym ośrodku.

Ślady produkcji generalnie nie należą do łatwo uchwytnych w materiale archeologicznym. Na takie stanowiska natrafiono w kilku miejscach, a natężenie znalezisk związanych z obróbką metali jest zróżnicowane. Znamy je z Ribe, Hedeby, Birki oraz Gniezdowa [Skre 2008, s. 90; Feveile 2013, s. 27-47, Фетисов 2018].

Zaopatrywanie ludności zamieszkującej tak zwane osady peryferyjne oraz inne ośrodki centralne w produkty wytworzone w LKO nie może zostać potwierdzone źródłami archeologicznymi. Na moment obecny nie posiadamy narzędzi, które niepodważalnie potwierdziłyby taki proces, zwłaszcza w relacji centrum-peryferium, gdzie skład elementarny rudy czy stosunek izotopów strontu może być w miarę stały dla jakiejś większej przestrzeni geograficznej. Z drugiej strony rekonstruowana wizja przeszłości wskazuje, że bardziej skomplikowane narzędzia żelazne oraz przedmioty wykonane z metali szlachetnych nie były produkowane w każdej osadzie. Posiadając dowody, że działalność hutnicza, kowalska i jubilerska była prowadzona w lednickim kompleksie, możemy z dużą dozą prawdopodobieństwa założyć, że towary były rozprowadzane do innych osad i grodów. Tym samym aspekt produkcyjny czy produkcyjno-usługowy, wyróżniony dla miejsc centralnych w koncepcji Waltera Christallera, wydaje się być czytelny w badanym przez nas ośrodku [Christaller 1963, s. 14–21]. W perspektywie wielu dekad, jeżeli badania terenowe na wyspie zostaną wznowione oraz znajdą się środki na prowadzenie badań fizyko-chemicznych, możemy spodziewać się ogromu nowych danych do rekonstrukcji sieci takich powiązań.

12. Funkcja Handlowa.

Znaleziska archeologiczne dostarczają gigantycznej ilości dowodów, że LKO pełnił funkcję ważnego węzła w sieci wczesnośredniowiecznej wymiany. W rozdziale tym postaram się zaprezentować, że nie odstawał od innych jemu współczesnych ośrodków. Dyskusję rozpoczniemy od informacji jakie przynoszą nam odważniki i fragmenty wag, skupiając się na systemach, jakie mogły być stosowane przez miejscowych kupców, jak i tych przybywających na Ostrów Lednicki z innych krain. Następnie przejdziemy do zestawienia kierunku napływu przedmiotów, których analizę przeprowadziłem we wcześniejszej części rozprawy, pozwoli nam to spekulować jaki obszar geograficzny pokrywała wymiana. Dalej poruszymy kwestie, które przyczynią się do zrozumienia roli jaką odgrywał Ostrów Lednicki i jego zaplecze, zarówno w kontekście wymiany lokalnej jak i interregionalnej, argumentując w ten sposób jego pozycję jako miejsca centralnego.

Zdecydowałem również nie definiować mojego rozumienia pojęć wymiana i handel, chociaż w literaturze można zetknąć się z opinią o atutach takiego podejścia. Mam tutaj na myśli pracę Dogana, który zauważa, że nie ma w nauce pojedynczego konceptu czym jest handel, a i wymiana nie jest jedyną ani nawet najbardziej możliwą opcją przemieszczania przedmiotów, generalnie zdaniem tego naukowca, każdy badacz powinien wyjść od objaśnienia czym dla niego jest handel [Dogan 2008, s. 33]. Ogromne ilości papieru zostały przeznaczone na to zagadnienie, nie tylko mające na celu zrozumienie samego procesu, ale nawet zawierające zalecenia, jak archeolog powinien podchodzić do analizy danych [Polanyi 1975, s. 133; Renfrew 1977, s. 72; Hodder 1974; Dogan 2008, s. 39-45]. Pomimo tego widać w literaturze, że luźne rozumienie tych pojęć cały czas funkcjonuje i handel oraz wymiana są stosowane wymiennie [Runnels, Van Andel 1988, s. 92]. W 2018 roku został opublikowany przez Kristiansena artykuł zatytułowany *Theorizing trade and civilization*, gdzie autor zaznacza, że nie jest wymagane, by autorzy definiowali co rozumieją poprzez pojęcie handel, preferowane jest, by studium przypadku mówiło samo za siebie [Kristiansen 2018, s. 2]. Zgadzam się z takim podejściem i zarazem uważam, że osoba przystępująca do lektury poniekąd automatycznie powinna zakładać, że nazywanie grupy zjawisk handlem lub wymianą stanowi już warstwę interpretacyjną. Ponieważ charakter źródeł archeologicznych jest taki, że pozwala na stawianie rozmaitych hipotez, to w konsekwencji musimy spróbować rozważyć każdą z dostępnych.

12.1 Odważniki i wagi.

Składane wagi z szalkami, wraz z charakterystycznymi odważnikami – zarówno spłaszczonymi na biegunach, jak i w formie kubooktaedrów – odnajdywane są na obszarze całej Europy. W niektórych miejscach występują licznie, w innych bardziej sporadycznie, a to zróżnicowanie można łączyć z wieloma czynnikami, od natężenia wymiany począwszy, poprzez procesy depozycyjne i podepozycyjne, a na metodyce badań skończywszy. Niezależnie od liczby odkrywanych egzemplarzy, wyłania się obraz, że pomiędzy IX a XII wiekiem funkcjonował ogólnoeuropejski system wagowy oparty na zbliżonych typach przedmiotów. [Urtans 1977, s. 176-180; Steuer 1997; Sodeberg, Holmquist, Olausson 1997; Gustin 1997; 2004b, s. 161; Ambrosiani, Gustin 2002; Fernstal 2007/2008, s. 64; Пушкина 2010, s. 147-150; Haldenby, Kershaw 2014, s. 109; Rozmus 2014, s. 222].

W części analitycznej pracy zostały przywołane analogiczne znaleziska do zabytków lednickich i jak mogliśmy zauważyć, znane są one z większości europejskich krajów. Na tej podstawie możemy przyjąć, że kupcy prowadzący swoje działania w lednickim kompleksie musieli być zaangażowani w wymianę ogólnoeuropejską. Ich udział był na tyle intensywny, że zaadaptowali najbardziej powszechny system wagowy lub przynajmniej dostosowali własny do tego opartego na dwóch wspomnianych formach odważników. Zapewne oba zjawiska zaistniały równocześnie.

Pod koniec ubiegłego milenium w literaturze zaproponowano interpretację, że w X wieku nastąpiła zmiana w systemie płatności w strefie bałtyckiej, polegająca na standaryzacji odważników. Dzięki swojemu niezmiennemu kształtowi miały być łatwo rozpoznawalne, a więc wzbudzać zaufanie. Ich jednorodna masa miała opierać się na arabskim systemie, w którym wartość wyjściową stanowił *mitqāl* – miara złota wynosząca około 4,23 g. [Sperber 1996; Stauer 1997, s. 285-289; Kilger 2011, s. 264]. Zwróćmy uwagę, że wartość tego ostatniego była zróżnicowana już w samych krajach arabskich i zawierała się w widełkach od 4 do 4,23 grama [Kilger 2011, s. 264]. Pojawiła się także kolejna propozycja sugerująca, aby ciężar odważników opierać na średniowiecznej jednostce wagi ze Skandynawii, zwanej *ertog*. [Jansson 1936, s. 12-13; Kilger 2008, s. 307-309].

Możemy również zetknąć się z opinią, że podstawową jednostkę wagi stanowiła uncja, określana jako *øre* i wywodząca się również ze Skandynawii. Jej waga wynosiła pomiędzy 24-26 gram, a stosowanie jej poza północną Europą, np. na Wyspach Brytyjskich, ma potwierdzać współzależność tych dwóch regionów geograficznych [Kershaw 2014, s. 106]. W 1921 roku

Brøgger zaproponował podział na dwa standardy wagowe uncji, starszą wynoszącą 26,5 grama, którą odzwierciedlają odważniki z Dublina, a także z Anglesey [Wallace 2008, s. 144; Redknar 2009, s. 38-39; Kershaw 2014, s. 112]. Młodsza natomiast miałaby wynosić 24,59 gramów i dzielono ją na trzy *ertogi* (8,19 g.) [Kershaw 2014, s. 112].
Na podstawie analizy znalezisk z Irlandii, ze stanowiska Woodstown, została zaproponowana standardowa waga uncji wynosząca od 22 do 23 gramów [Wallace 2008, s.144]. Można również dodać, że Unn Pedersen po przeprowadzeniu analizy znalezisk z Kaupang uznała, że standardową jednostkę wagową stanowił *ertog* o wadze 8 gram, co jednak zbliża go do „lżejszej" uncji wyznaczonej przez Brøggera (24,59 gram) [Pedersen 2008, s. 144].
Wydaje się bardzo prawdopodobne, że we wczesnym średniowieczu w Europie, funkcjonowało przynajmniej kilka systemów wagowych, co tłumaczyłoby potrzebę stosowania różnych rodzajów odważników. Ustalenie, ile mogło ich być w użyciu w lednickim kompleksie osadniczym, wydaje się obecnie poza naszym zasięgiem. Wpływa na to stan zachowania sporej części zabytków, przez co ich wyjściowa waga będzie często w pewnym stopniu spekulacyjna. Po drugie, brak danych o ewentualnych systemach spopularyzowanych wśród mieszkańców zachodniej Słowiańszczyzny, które może były zbieżne z północnoeuropejskimi i arabskimi, a może nie. Myślę, że badawczą bezsilność wyraża również sama interpretacja o wielości bazowych jednostek miary, jak wspomniane uncje (*øre*) obejmujące 22, 23, 24.59 i 26.5 grama. *Ertog* rekonstruowany dla *Kaupang* o wadze 8 g, który pomnożony przez trzy wyniesie 24 gramy. Następnie arabski *Mitqāl* o wadze od 4 do 4,23 grama, co w wielokrotności zbliżonej do uncji pokryje przedział od 24 do 25.38 g. Przy próbach interpretacji, jaki system wagowy stosowano na danym obszarze, autorzy zazwyczaj korzystają z wartości wyjściowych wag, dzieląc je lub mnożąc przez liczby całkowite, a następnie porównują otrzymane wyniki z wagami znalezisk, oznaczając stopień ich odchylenia. [por. Kershaw 2014, s. 111-117]. Niestety, ilość możliwych bazowych jednostek jest tak duża, że przy operacjach na liczbach pełnych, wynik zawsze wskaże minimum dwie opcje interpretacyjne. Stąd zapewne w literaturze stykamy się z opiniami, że np. w Irlandii w oparciu o znaleziska z Black Water River, można wyróżnić dwa systemy wagowe [Bourke 2010, s. 26].

Odważniki wykonane z ołowiu również są odnajdywane w wielu europejskich krajach, chociaż ich ilość w poszczególnych obszarach geograficznych jest zróżnicowana. Powielają one kształty lednickich egzemplarzy, a poza obszarami zajętymi przez Piastów widzimy ich duże nagromadzenie na Wyspach Brytyjskich i w Szwecji. Rzadziej odnajdywane są w Norwegii i na Rusi, a ten rozrzut jest związany ze stanem badań. Jak mogliśmy zaobserwować w części analitycznej, najwięcej analogii do odważników ołowianych pochodzi z Wysp

Brytyjskich i Irlandii oraz Gotlandii i Kaupang w Norwegii, co właśnie należy łączyć ze stopniem rozpoznania, a nie np. z brakiem ich stosowania na innych obszarach diaspory wikińskiej czy nawet całej Europy.

Niestety odważniki ołowiane nie były do tej pory intensywnie analizowane przez archeologów, w związku z tym wciąż jeszcze jest za wcześnie na wyciąganie wniosków o obszarach stosowania poszczególnych typów. Obecnie można przyjąć, że oprócz systemu opartego na odważnikach żelaznobrązowych czy miedzianych, funkcjonował równolegle inny lub nawet kilka innych, opartych na ciężarkach ołowianych. To, że systemów tych było wiele rodzajów, sugeruje duże zróżnicowanie formalne zabytków, niestety nie jest to ostateczny dowód. Można również dopuścić sytuację, że w tym samym podziale ciężaru wyjściowego, funkcjonowały odważniki różnego kształtu. Czy odnajdywane przez nas różne formy ciężarków były ze sobą kompatybilne, uzupełniały się, czy też funkcjonowały równolegle - to pytania, na które w tym momencie nie jesteśmy w stanie odpowiedzieć. W kontekście naszych rozważań istotne jest jednak, że ledniccy handlarze odczuwali potrzebę korzystania z takiej różnorodności form.

Ten sam aspekt dotyczy odważników żelaznych, do których analogii w literaturze przedmiotu nie posiadamy za wiele [Шарифуллин 1985 tabl.XL; Янин 2009, s. 195-196; Жуковский 2015]. Ciężko tutaj jednak forsować hipotezę o ich zachodniosłowiańskim czy piastowskim charakterze ze względu na większą obecność tych znalezisk w LKO. Wydaje się najbardziej prawdopodobne, że zabytki te nie zostały do tej pory zidentyfikowane jako związane z handlem i nieopublikowane czekają na swój moment w magazynach muzealnych. Dopiero po sprawdzeniu słuszności tego założenia będzie można postawić kolejne pytania. W kontekście skarbów z wczesnego średniowiecza odnalezionych na Rusi, pisze o nich V. L. Janin, jako o zabytkach znanych ze wspomnianego już stanowiska w Biljar, łączonego z osadnictwem bułgarskim oraz zwraca uwagę na ich obecność na Kijowszczyźnie. Według K.V. Bolsunovskiego analogie do nich znajdują się w późno bizantyjskim materiale. Odważniki wykonane z żelaza mogły również wchodzić w zespoły skarbów odnalezionych w Gniezdowie. Niestety, autorzy traktują jako jedną grupę wszystkie zabytki inne niż sferyczne i kubooktaedryczne, dlatego czasami trudno ustalić, czy chodzi o egzemplarze żelazne, czy ołowiane. [Болсуновский 1898, s. 8; Янин 2009, s. 195; Жуковский 2015].

Szalki wag ze wzorami, które znamy w pojedynczych egzemplarzach z Norwegii oraz Rusi, różne formy odważników wykonanych z żelaza, ołowiu, miedzi i jej stopów, do których często brak bezpośrednich analogii, ale przy obecność właściwie wszystkich form znanych z pozostałych europejskich stanowisk, stanowią najlepszy dowód na paneuropejski charakter

naszego stanowiska. Przybywający tutaj kupcy posiadali potrzebę posługiwania się różnymi systemami, co oznacza, że pochodzili z obszarów o odmiennych tradycjach. To znowu sugeruje, że przybywali tutaj bezpośrednio, a nie tylko za pośrednictwem swoich obiektów sprzedaży. W ten sposób zyskujemy podstawę do wnioskowania, że LKO stanowił jeden z głównych punktów wymiany we wczesnośredniowiecznej Europie.
Wydaje mi się, że znaczenie ma również ustalenie, że na wagach szalkowych odważano kruszce szlachetne, może także paciorki, przyprawy czy bursztyn. Zestawiając tę informację z ilością odnalezionych odważników, które stanowią oczywiście tylko maleńki ułamek tego, co było w użytku, możemy domyślać się jakie ilości cennych towarów przepływały przez ten ośrodek handlowy. Zarazem większość odważników została odnaleziona dopiero gdy do użytku podczas badań wprowadzono wykrywacz metalu, co pozwala skonstatować, że nawarstwienia kulturowe w LKO są wręcz nimi nasycone. To również może stanowić świadectwo skali i intensywności prowadzonej tutaj wymiany handlowej.

Rekapitulując, warto podkreślić, że lednicki kompleks osadniczy był miejscem handlu towarami najbardziej wartościowymi we wczesnym średniowieczu (co potwierdza potrzeba stosowania wag i odważników), że przybywali tu ludzie z różnych zakątków świata (o czym świadczy zróżnicowanie systemów wagowych) oraz że najpewniej pojawiali się osobiście (co wymagało stosowania odmiennych zestawów odważników).
Niesie to ze sobą kolejne zależności, nie tylko w postaci zysku, jaki był generowany przez strony biorące udział w tego rodzaju handlu, ale również te związane z wymianą technologii, wiedzy i idei, a w konsekwencji wiary, religii i światopoglądów. W tematykę tę postaramy się wniknąć w podrozdziale dotyczącym koncepcji teoretycznych, a teraz poświęćmy jeszcze trochę przestrzeni wynikom przeprowadzonych studiów nad proweniencją lednickich artefaktów.

12.2 Kierunki napływu znalezisk.

W rozdziale tym postaram się jak najbardziej klarownie przedstawić wnioski odnośnie napływu poszczególnych przedmiotów. W odróżnieniu od podsumowań znajdujących się na końcu każdego z rozdziałów części analitycznej, tutaj nacisk zostanie położony na obszary geograficzne, w których wybrane zabytki mogły powstać. Zadanie to jest o tyle złożone do wizualizacji, że metoda makroskopowa bardzo rzadko dała możliwość wyznaczyć tylko jedną przestrzeń potencjalnego powstania wyrobu.

Na początek postanowiłem wymienić obszary geograficzne wraz z przedmiotami, które mogły z nich trafić do lednickiego kompleksu osadniczego. Zaznaczyłem też cechy, które umożliwiają taką interpretację, jak i wątpliwości jakie powinniśmy brać pod uwagę. Następnie postarałem się zaprezentować powyższe informacje w formie tabelaryczno-graficznej (tablica 1) wraz z intensywnością kontaktów z poszczególnymi regionami. Na końcu znajdziemy dodatkową garść wyjaśnień oraz podsumowanie.

Źródła pisane nie pozostawiają wątpliwości co do silnych kontaktach pomiędzy domeną Ottonów, nazywanej czasami Cesarstwem, a obszarem okupowanym przez ród Piastów. Oczywiście skupiają się one przede wszystkim na wydarzeniach politycznych – sojuszach i działaniach zbrojnych, mniej natomiast jest informacji o aspektach ekonomicznych. Nie oznacza to jednak, że handel pomiędzy nimi nie był prowadzony. Można wręcz stwierdzić, że te intensywne kontakty polityczne miały swoje podłoże właśnie w kwestiach ekonomicznych oraz w działaniach zmierzających do utrzymania obszarów zachodniosłowiańskich w zależności od Cesarstwa Zachodniego. [Ciszak, Pranke 2023, s. 12, przy. 2]. Niestety, w materiale archeologicznym brakuje dużej ilości wyraźnych śladów tych kontaktów, co może być związane ze znaczącym eksportem z obszarów zachodniej Europy. Innymi słowy, z tego względu, że wyroby tego rodzaju odnajdywane są na licznych stanowiskach na starym kontynencie będą one interpretowane jako ogólnoeuropejskie. Takie znaleziska z jeziora Lednica i otaczającego je lądu zostaną również przywołane w dalszej części tekstu, zacznijmy jednak od tych, których zachodnie pochodzenie jest bardziej pewne.

Z zabytków ruchomych najbardziej widoczne są klingi mieczy z inskrypcją Ulfbreht, a obecny stan badań wciąż sugeruje, że powstały one w warsztatach nadreńskich. Oba zabytki wyłowiono z jeziora Lednica z destruktów mostu wschodniego [Głosek, Kirpicnikov 2000, s. 75].

Jeden z toporów, również odnalezionych podczas badań podwodnych, tym razem na moście zachodnim, posiada najwięcej analogii na obszarze Niemiec oraz Czech. Został on określony jako typ IB.13.21 i charakteryzuje go obustronnie wyodrębniona osada. Trudno jednak określić czy należy go łączyć z rzemiosłem warsztatów cesarskich, czy z osadnictwem słowiańskim.

Do monet wiązanych z Cesarstwem Zachodnim należą cztery denary Henryka II (955-976), jeden przypisywany wspomnianemu władcy, lub Ottonowi II (976-982), kolejny należący do Ottona I lub II (962-973/973-983), cztery monety Ottona III z Kolonii (983-1002) oraz dwanaście monet Ottona III i Adelajdy z różnych emisji obejmujących lata od 984 po 1 poł XI wieku. Moneta Konrada II i abp Bardo (1031-1039), Ottona III lub Henryka III (996-1002/1039-1056) oraz następna frankońska emisja z Wurzburga (1020-1034). Znany jest także denar biskupa Iaimo z Górnej Lotaryngii (990-1024) wybity w Verdun, dwie monety z Dolnej

Lotaryngii, jedna z Dinant (ok 1030-1040) oraz druga, być może z Maastricht (1040-1050). Do saksońskich emisji należą denar Bernharda I, anonimowy pochodzący z Wormacji oraz Mundburga (995-1010), Erfurtu (2-3 ćw. XI w.), Bremy (1045-1066) i siedem denarów wybitych być może w Magdeburgu w latach 975-983. Z Szwabi, z Augsburga przybyła moneta ks. Otto (976-982) [Tabaka 2013, s. 52-55; Suchodolski 2016, s. 76; Tabaka, Malarczyk, Ilisch 2022, s. 165-230].

Wymieniając powiązania ze Świętym Cesarstwem Rzymskim, można jeszcze przywołać kaptorgę z wyobrażeniem ręki. Nie stanowi ona śladu wymiany handlowej, gdyż - jak się wydaje - kaptorgii to przedmioty typowe dla kultury materialnej Słowian Zachodnich, jednak przedstawienie o prawdopodobnie chrześcijańskich konotacjach może być wynikiem przekazu ideologii.

Aby uzupełnić ten obraz koniecznym jest przywołanie tutaj również zabytków architektury, czyli palatium z kaplicą i kościoła, odnalezionych na Ostrowie Lednickim, które powstały za sprawą specjalistów z obszaru cesarstwa. Kwestię dyskusyjną stanowi, czy pochodzili oni z dzisiejszych pn. Włoch czy z pd. Niemiec, co w kontekście naszych rozważań nie ma większego znaczenia [Rodzińska-Chorąży 2016, s. 155-168].

Na powiązania z następną krainą, a mianowicie Słowiańszczyzną Połabską, wskazuje znalezisko - topór o szerokim ostrzu, spłaszczonym obuchu i osadzie zaopatrzonej w dolne i górne wąsy, czyli typ IIIA.5.4. Jest to jedyny przedmiot, który posiada konotacje z tym terytorium i nie są one jednoznaczne. Ta nieścisłość wynika zarówno ze stosunkowo niewielkiej liczby znalezisk, jak i z występowania w Skandynawii podobnych toporów, lecz o zaokrąglonym obuchu. Inaczej formując tę myśl, pozostaje w gestii badacza, czy spłaszczenie obucha będzie cechą dostatecznie dystynktywną. Na związki z Połabiem może wskazywać żeleźce typu IB.13.21 również już przywołane w kontekście rozważań o powiązaniach z Cesarstwem Ottonów.

Z Królestwa Danii, o ile można aż tak bardzo sprecyzować obszar, gdyż bezpieczniej byłoby mówić o całej Skandynawii, może pochodzić zawieszka krzyżowa wykonana ze srebra, odnalezioną w grobie komorowym w akompaniamencie kilkunastu kaptorg i innych zabytków. Obszar występowania zawieszek krzyżowych został szczegółowo opisany w części analitycznej i jest to Jutlandia, Pomorze Przednie oraz pd. Szwecja, które wchodziły w skład Królestwa Danii. Pochodzące z Hedeby patryce również mogą stanowić dowód na korzyść takiej interpretacji. Znaleziska monetarne reprezentowane są przez jedną emisję Magnusa Dobrego (1042-1047) oraz dwa półbrakteaty bite od 975/980 w mennicy w Hedeby [Tabaka 2013, s. 52-53; Suchodolski 2016, s. 177].

Na kontakt z Norwegią mogą wskazywać osełki wykonane z fillytu, którego wychodnie znajdują się na obszarze tego kraju. Na moment obecny z lednickiego kompleksu osadniczego znane są 44 całe znaleziska lub ich fragmenty i nie jest to duży zbiór w porównaniu ze stanowiskami skandynawskimi, jednak zbliżony do kolekcji pochodzącej na przykład z Gniezdowa (25 egz.) [Бычкова, Ениосова, Нилус 2018, s. 75, 80]. Oczywiście zabytki te nie musiały bezpośrednio docierać z kupcami z Norwegii, tego jednak nie mamy możliwości zweryfikować.

Spora część wyrobów, która do tej pory uchodziła za kulturę materialną Skandynawii, posiada szerszy obszar występowania, który można próbować łączyć ze zjawiskiem nazwanym diaspora wikińska. Pojęcie to wprowadzone do literatury przez Judith Jesch w 2015 r. opisuje zjawisko wspólnoty jaka miała zaistnieć wokół basenu Morza Bałtyckiego, Wysp Brytyjskich i dalej na północ, oraz wzdłuż wielkich rzek w centralnej i wschodniej Europie. Oprócz aspektu handlowego, znaczenie ma również tutaj wymiana technologii, idei, obyczajów, itd. [Jesch 2015; Lund, Sindbæk 2022, s. 174]. Jeżeli będziemy rozumieć tę wspólnotę, jako obejmującą również całą Słowiańszczyznę (nie tylko wschodnią), to niektóre kategorie zabytków będą grupować się w tej przestrzeni geograficznej. Należą do nich toporki miniaturowe oraz, co może wydać się dość ekstrawaganckie, grzechotki o kształcie pisanek.

Niektóre kategorie toporów także grupują się na tym obszarze, chociaż w większości sytuacji występują one w Skandynawii, na Pomorzu oraz pojedynczo na innych obszarach, jak chociażby w lednickim kompleksie osadniczym. Mowa tutaj o typie IB.5.3 odnalezionym w liczbie trzech sztuk, który opisuje żeleźce o wąskich asymetrycznych ostrzach, osadzie z obustronnie wyodrębnionymi wąsami i płaskim obuchu. Występują one najliczniej na obszarach Pomorza Zachodniego, ale są również odnajdywane nieco bardziej na zachód. Kolejny typ stanowią topory o symetrycznym ostrzu, płaskim obuchu i obustronnie wyodrębnionych wąsach (IA.5.3), odnajdywane głównie na stanowiskach wokół Morza Bałtyckiego.

W obrębie diaspory obserwuje się rozproszenie znalezisk żeleźców z szerokim, symetrycznym ostrzem, obustronnie wyodrębnionymi wąsami oraz zaokrąglonym obuchem. (typ IIIA.5.1). Także topory o szerokich ostrzach, ale asymetrycznych z obustronnymi wąsami i spłaszczonym obuchu (typ IIIB.5.4), grupują się głównie w zachodniej części diaspory, a pojedyncze egzemplarze występują nieco bardziej na południe. Co ciekawe, najbliższe kształtem do lednickiego topora tego typu są zabytki z Czech i Serbii.

Możliwe, że właśnie w ten sposób należy interpretować złotą trójkątną blaszkę, jeżeli stanowiła element dekoracyjny oprawy miecza. W tej sytuacji jednak trudno określić, czy nie mamy do czynienia po prostu ze zjawiskiem ogólnoeuropejskim.

Ostatecznie warto również zwrócić uwagę na szalki wag z ornamentem w postaci rozety po wewnętrznej stronie. Są one stosunkowo nieliczne, ale znane z Ostrowa Lednickiego, Trondheim oraz Gniezdowa, co ponownie zawiera się w prezentowanej przestrzeni geograficznej.

Kilka znalezisk nawiązuje do innej przestrzeni wymiany, która obejmuje Europę Środkowo-Wschodnią. Trudno tutaj określić, czy mamy do czynienia z jakimś odrębnym, ale nakładającym się zjawiskiem, czy raczej taki obraz spowodowany jest naszymi zasobami źródłowymi. Do tych przedmiotów należą żeleźce toporów (IIB.1.2, IIB.5.19) oraz czekanów (IIB.6.33, IIB.6.34).

Najczytelniejszy ślad kontaktów z państwem ruskim stanowi znalezisko kiścienia. Oprócz samej formy zabytku, która w XI wieku była głównie w użyciu na wschodzie, potwierdza to również znak tryzuba Rurykowiczów na jednej z powierzchni znaleziska. Dyskusyjne jest traktowanie zabytku jako śladu kontaktów handlowych.

Bardziej prawdopodobnym obiektem transakcji mogą być przęśliki wykonane z czerwonego kamienia, których jak dotąd odnaleziono 43 (lub 44 jeśli uwzględniać z wykopalisk w 2022 roku). Nie posiadamy obecnie możliwości weryfikacji miejsca pochodzenia surowca użytego do ich wykonania, jeśli jednak stanową je okolice Owrucza, to byłyby one śladem tego typu kontaktów.

Aplikacja sercowata, wykonana z miedzi i będąca elementem garnituru pasa lub końskiego oporządzenia, może posiadać ruskie pochodzenie. Chociaż najwięcej elementów stycznych znajdujemy w wytwórczości społeczności koczowniczych, to tego typu zabytki pojawiają się również na Rusi w X wieku [Мурашева 2000, s. 26-52]. Trudno określić jaką drogą trafiła ona na zachód.

Podobną sytuację posiadamy w kontekście okucia końca trzonka nahajki, która również może mieć ruskie lub koczownicze pochodzenie. Jeszcze bardziej skomplikowana jest kwestia fragmentów łuku kompozytowego, który dodatkowo mógł być sporządzony na miejscu, ale z inspiracji płynącej ze wschodniego kierunku.

Kilka kategorii toporów wydaje się być typowymi dla obszarów znajdujących się na północny wschód od lednickiego kompleksu osadniczego. Zaliczają się do nich topory o wąskich ostrzach, symetrycznych, jak i asymetrycznych oraz o owalnej osadzie zaopatrzonej w obustronny kapturek (typ IA.1.19 i IB.1.19). Do końca pierwszego tysiąclecia znane są one głównie ze stanowisk bałtyjskich i dopiero w XI i XII wieku upowszechniają się na Rusi.

Inną odmianę stanowi zabytek o szerokim ostrzu ze słabo wyodrębnionymi trójkątnymi wąsami i spłaszczonym obuchem zaopatrzonym w górny kapturek (IIIB.5.14). Zabytki o tak ukształtowanej osadzie należą do rzadkości i znane są w liczbie kilku sztuk właśnie z Polski,

obszarów bałtyjskich oraz z Rusi. Cały zbiór jest jednak tak nieliczny, że ciężko tutaj o pewne ustalenia.

Kolejną grupę reprezentują topory o szerokich asymetrycznych ostrzach, zaopatrzone na osadzie w dolne i górne trójkątne wąsy oraz zaokrąglony obuch (typ IIIB.5.8), niestety bardzo mała liczba znalezisk wskazuje tylko na wzajemne powiązania pomiędzy Wielkopolską, Małopolską lub Rusią Zachodnią.

Chociaż wydaje się, że żeleźce o szerokim asymetrycznym ostrzu, również z dolnymi i górnymi wąsami na osadzie i zaokrąglonym obuchu (IIB.5.1) to wyroby lokalne, to jednak posiadają one analogie na Rusi z XIII do XV wieku. Podjęcie lednickiego egzemplarza z wody podczas luźnych prospekcji nie pozwala mieć całkowitej pewności co do jego chronologii.

Dyskutowano również aspekt grzechotek-pisanek. Wydaje się jednak, że ich źródło jako idei wiąże się z wierzeniami wszystkich Słowian. Początków można doszukiwać się w zwyczaju składania w grobach kurzych jajek, co potwierdzają m.in. badania przeprowadzone na cmentarzysku w Gieczu [Miciak, Agnew 2021, s. 167–168]. Ponadto wytwórczość podobnych przedmiotów już w państwie wielkomorawskim oraz ślady ich produkcji na odległych obszarach zasiedlonych przez Słowian nie stanowią argumentu przemawiającego za ich wschodniosłowiańską lub ruską proweniencją.

Z obszaru północnej Rusi lub krain zamieszkałych przez społeczności fińskie może pochodzić żeleźce typu IB.3.2 charakteryzujący się wąskim asymetrycznym ostrzem, zaokrąglonym obuchem i dolnymi wąsami. Wiele tak skonstruowanych toporów odnaleziono na osadzie Zalachtovje łączonym z pozostałościami ugrofińskimi i na innych stanowiskach tej kultury. Jak zauważyliśmy w części analitycznej, występują one również na Łotwie i w Estonii, jednak wszystkie są znacznie większe i masywniejsze niż lednicki okaz. Ta różnica w wielkości wraz z prostotą samej formy nie pozwala wykluczyć, że nasz zabytek powstał na miejscu.

Część znalezisk wydaje się wskazywać na powiązania z obszarem zasiedlonym przez Bałtów. Należą do nich formy toporów, już wspomniane w kontekście rozważań nad powiązaniami z Rusią (typ IA.1.19, IB.1.19, IIIB.5.14) i terenami północnoruskimi, zasiedlonymi przez Finów (IB.3.2). Najwięcej materiału dowodowego posiadamy w kontekście znalezisk typów 1.19, ponieważ ich ilość na obszarze Litwy i Łotwy jest liczona w setkach egzemplarzy. Statystyka jednak nie może stanowić ostatecznego dowodu.

Powiązania także są czytelne w kontekście strzemion (*nr inw. MPP/A/93/96/99* – typ IIIB wg. Świętosławskiego), tutaj jednak występują one równomiernie na stanowiskach słowiańskich i bałtyjskich, co oczywiście można interpretować w różny sposób.

Za bezpośredni import można natomiast uznać trzewiki pochew mieczowych. Jeden z nich ma analogie wśród zabytków z Rusi, drugi natomiast wyłącznie u Bałtów.

Nie mamy wielu dowodów wskazujących na powiązania z południowymi sąsiadami państwa Piastów, a stanowią je głównie określone formy toporów. Dodatkowych trudności przysparza rozdzielenie tych powiązań pomiędzy funkcjonujące w IX i na pocz. X wieku Państwo Wielkomorawskie, a późniejsze państwo Przemyślidów z X i XI stulecia. Wiadomo jednak, że materiał archeologiczny nie stanowi prostego odwzorowania przeszłości, więc po prostu spójrzmy na to, co jest dla nas dostępne.

Na związki te może wskazywać topór typu IA.5.29, o wąskim symetrycznym ostrzu, trójkątnych dolnych i górnych wąsach przy osadzie i zwieńczony młotkiem obuch o prostokątnym przekroju. Następną grupę stanowi pięć typów o wąskich, asymetrycznych ostrzach. Pierwszy to IB.1.21, reprezentowany przez zabytki o płaskim obuchu i wyodrębnionym kapturku. Tutaj bardzo istotną cechę dystynktywną stanowił prostokątny otwór na toporzysko. Drugi stanowi typ IB.5.30, czyli z osadą wzmocnioną obustronnymi wąsami oraz z obuchem zakończonym młotkiem, zabytki te grupują się głównie na obszarze Moraw. Następny zbiór został opisany jako IB.7.10 i oznacza zabytki o płaskim obuchu z dolnym kapturkiem. Dyspersja znalezisk oraz kwadratowy otwór osady kieruje nasze spojrzenie na omawiany obszar. Inny typ, to topory z wyodrębnioną osadą obustronnie, zakończone jak w powyższym przykładzie płaskim obuchem z dolnym kapturkiem (IB.12.22). Ze względu na ograniczenia wynikające z opierania się wyłącznie na analizach makroskopowych, z Czechami można wiązać także znalezisko żeleźca typu IB.13.21, opisanego już dwukrotnie – raz w kontekście powiązań ze Świętym Cesarstwem Rzymskim, a raz z Połabiem. Ostatnią grupę stanowią topory o szerokich, asymetrycznych ostrzach z niewyodrębnioną osadą i szerokim kapturkiem (typ IIB.1.22), które znane są przede wszystkim ze stanowisk wielkomorawskich. Lednicki zabytek pochodzi z rozwalisk mostu, co skłoniło część badaczy do uznania go za import właśnie z południa, nie możemy jednak ostatecznie wykluczyć późniejszej chronologii. Przyjęcie takiego założenia wskazywałoby na powiązania ze wschodnią Europą.

Na pewne wpływy z kierunku południowego mogą wskazywać znaleziska ornitomorficznych zapinek do strzemion, których idea mogła trafić do państwa Piastów z obszaru wielkomorawskiego. Temat ten został przedstawiony w odpowiednim podrozdziale i jeśli taka interpretacja byłaby trafiona, to niekoniecznie musi wskazywać na powiązania stricte handlowe.

Do znalezisk czeskiego pochodzenia należą monety, wśród których znajdują się emisje Bolesława II (967/972-999) w trzech różnych typach oraz po jednym egzemplarzu Władywoja

(1002-1003), Brzetysława I (1035-1055), Spytigniewa II (1055-1061) i Wratysława II (1061-1086) [Tabaka 2013, s. 51; Suchodolski 2016, s. 177].

Wydaje się możliwym, że niektóre formy znalezisk można interpretować jako ślady po kontaktach z koczownikami. Najbardziej czytelna w tym obszarze jest tarczowata aplikacja stroju lub oporządzenia jeździeckiego odnaleziona na grodzisku. Prawdopodobnie nawiązuje ona do horyzontu awarskiego i można byłoby ją datować na IX stulecie, jednak nie stanowi ona bezpośredniej analogii, dlatego ciężko brać taką interpretacje za pewnik. Zbieżny ornament występuje również na późniejszych znaleziskach znanych z innych obszarów zajętych przez ludy stepowe, co może sugerować jego X i XI-wieczną chronologię.

Podobnie może być interpretowana kolejna aplikacja o sercowatym kształcie, wspomniana przy okazji kontaktów z Rusią. Jej chronologia jest jednak mocniej uargumentowana i obejmuje X i XI stulecie.

Dwa krzyżowe rozdzielacze rzemieni, posiadające okrągłą część centralną, wydaje się, że stanowią wyroby typowe dla obszaru nadczarnomorskiego i należy je łączyć z kulturą materialną koczowników. Jeden z nich odnaleziono na cmentarzysku w Dziekanowicach, drugi stanowi znalezisko luźne pozyskane podczas projektu Lednica 2020. Oczywiście stanowiły one dekorację końskiego ogłowia.

Ciekawy aspekt kontaktów z Węgrami sugeruje strzemię ozdobione rzędem okręgów na kabłąku (nr inw. 6/02). Nie widzimy tutaj bezpośrednich analogii do Kotliny Karpackiej i Nizinny Węgierskiej, a zaledwie pewne pokrewieństwa objawiające się w kompozycji dekoracji. Trudno określić, czy wynikają one z samego kształtu przedmiotu, czy też rzeczywiście stanowią ślad wzajemnych inspiracji.

Duża ilość strzemion typu IID wg. Świętosławskiego (*nr inw. MPP/A/93/78/99*), ale o łukowato wygiętym kabłąku, została odnaleziono na stanowiskach łączonych z kulturą wczesnomadziarską, jednak występują one również na Rusi, Polsce i Skandynawii. W tej sytuacji ciężko określić, czy nie stanowią one wyrobu ogólnoeuropejskiego.

Powiązania ze światem koczowniczym widoczne są również we wspomnianych już okładzinach łuku kompozytowego, które również mogą być intepretowane jako ślady kontaktów z Rusią, jak i jako wyroby lokalne.. Niestety stan badań nie pozwala nam w tym momencie na postawienie przysłowiowej „kropki nad i", a dopiero dalsze analizy zabytków znajdujących się w zbiorach muzealnych, jak i może analizy chemiczne przyniosą więcej danych w tym zakresie.

Także zakończenie rękojeści nahajki w kształcie głowy ptasiej może być śladem po kontaktach z Bułgarami nadwołżańskimi lub innym elementem koczowniczym. W tej sytuacji jednak podobieństwa do wyrobów z Rusi wydają się przechylać szalę interpretacji na jej korzyść.

Powiązania z Wyspami Brytyjskimi widoczne są wyraźnie poprzez numizmaty, jednak skala obrotu pieniądzem monetarnym w X i XI wieku była na tyle duża, że mogły one przywędrować z kupcami z zupełnie innych krain. Należą do nich dwa denary Etelreda II (978-1016) i jeden Knuta (1017-1035) [Suchodolski 2016, s. 177; Tabaka, Malarczyk, Ilisch 2022, s. 165-230].

Pewne zbieżności zostały zaobserwowane w kontekście analizy strzemion typu I w podziale Andrzeja Nadolskiego. Mianowicie chodzi o zabytek z łukowato wygiętym kabłąkiem (*nr inw. MPP/A/93/78/99*), który posiada liczne analogie wśród zabytków insularnych. Wydaje się jednak, że koncentracja tych znalezisk na tym obszarze, a także na zachodniej Słowiańszczyźnie i wśród ludów bałtyjskich, może być w pewnym stopniu związana z poziomem rozpoznania materiału źródłowego. Świadczyłby o tym pojedyncze znaleziska z Niemiec, Szwecji, Danii, Słowacji i Chorwacji. Wydaje się bardziej prawdopodobne, że stanowią one ślad po kontaktach wewnątrz diaspory wikińskiej.

Imperium Bizantyjskie jest reprezentowane przez trzy znaleziska, za to bardzo wymowne. Jedno z nich stanowi relikwiarz w kształcie krzyża, drugie grzebień z kości słoniowej. Jak mogliśmy zauważyć w procesie analizy, to nie bezpośrednie analogie przemawiają za ich południowo-wschodnim pochodzeniem, a pewne aspekty stylistyczne i dekoracyjne. W tej sytuacji hipoteza o ich proweniencji jest nieco mniej pewna, ale wydaje się wciąż aktualna. Charakter tych przedmiotów niekoniecznie przemawia za aspektem handlowym, wydaje się, że mogło tutaj dojść do wymiany darów lub były one efektem działalności rabunkowej. Niestety kwestie te również wydają się na moment obecny nie do rozstrzygnięcia.

O powiązaniach handlowych z obszarem pozostającym pod opieką cesarstwa wschodniego może świadczyć znalezisko brązowej monety bizantyjskiej wybitej podczas wspólnych rządów Bazylego II i Konstantyna VII (976-1025) [Suchodolski 2016, s. 54].

O wymianie handlowej wewnątrz państwa Piastów lub ewentualnie z południowym sąsiadem, mogą świadczyć znaleziska wykonane z kamieni występujących na Dolnym Śląsku. Należą do nich: kryształ górski, karneol, chalcedon, fluoryt i realgr. Surowce te były wydobywane na tym obszarze w interesującym nas okresie i importowane chociażby do Wrocławia. Daje to asumpt uznać, że trafiały także na inne obszary piastowskiego dominium, jak chociażby do lednickiego kompleksu osadniczego, sprawa ta wymaga jednak dalszych badań. Dylemat stanowi tutaj występowanie tych kamieni również w wielu innych miejscach Europy, oraz

funkcjonowanie rozbudowanej sieci wymiany handlowej, pozwalającej by takie produkty trafiały do LKO z innych miejsc niż Sudety.

Wydaje się, że również zabytki z bursztynu wskazują na taki rodzaj powiązań, zwłaszcza że prawdopodobnie pochodziły one z regionu Morza Bałtyckiego. Nie można wykluczyć napływu przedmiotów chociażby z Pomorza Zachodniego czy z terytorium bałtyjskiego, ale są to ponownie aspekty, dla których rozstrzygnięcia nie posiadamy narzędzi badawczych.

Także grzechotki, zarówno te z guzami (typ II), jak i tak zwane pisanki (typ I), zostały wykonane z glin przyjmujących po wypale kolor biały, czyli zapewne kaolinitowych. Ponieważ najbliżej złoża tego surowca występują na obszarze województwa świętokrzyskiego, wydaje się możliwym że musiały, jako glina lub jako gotowe wyroby, zostać przewiezione przynajmniej z tego miejsca. Oczywiście nie możemy wykluczyć ich pochodzenia z innych miejsc, przynajmniej do czasu przeprowadzenia badań nad składem elementarnym.

Kolejny aspekt, który chciałbym poruszyć w tym rozdziale, to przedmioty odnajdywane w całej Europie. Ze względu na w miarę równomierny obszar ich występowania, nie jesteśmy w stanie określić miejsca ich powstania. Można to interpretować na dwa sposoby; albo były one sporządzane wszędzie, stanowiąc zarazem najpowszechniejsze formy w ramach danej kategorii, albo były powszechnie redystrybuowane wewnątrz danej wspólnoty wymiany. Przyjmując tę drugą interpretację mielibyśmy do czynienia z wymianą handlową na dużą skalę, zwłaszcza że większość znalezisk z LKO można scharakteryzować właśnie w ten sposób.

Do przedmiotów uznanych w ramach analizy za ogólnoeuropejskie należą wszystkie miecze. Ich elementy oprawy zachowały się w na tyle złym stanie, że ciężko o precyzyjne wyznaczenie ich matecznika, albo należą do typu X, który stanowi jedną z najpopularniejszych form w Europie.

Także dwa typy toporów mogą zostać w ten sposób zinterpretowana. Są to kolejno typy IB.12.2 o obustronnie wyodrębnionej osadzie, zaokrąglonym obuchu i wąskim, asymetrycznym ostrzu, oraz IIIB.11.4 czyli o bardzo szerokim, asymetrycznym ostrzu, również obustronnie wyodrębnionej osadzie, ale od połowy jej długości.

Kościane okładziny, które można interpretować jako pozostałości po skrzynce, kołczanie lub siodle, pokryte są dekoracją znaną z licznych zakątków Europy, a także Azji.

Z oporządzenia jeździeckiego należy wymienić fragment strzemienia (*MPP/A/03/65/06)*, a dokładniej prostokątną zawieszkę na puślisko. Niestety, jest ona zbyt mała by mogła być pomocna w naszych interpretacjach. Wszystkie ostrogi posiadają cechy zbieżne z wyrobami odnajdywanymi w innych europejskich krajach. Także w tej grupie znajdą się wędzidła jednoczęściowe, dwuczęściowe, jak i z pobocznicami. Nie można pominąć też elementów

dekoracyjnych uprzęży i pasków, które w większości przypadków posiadają cechy lokalne, jednak jako takie mogły powstać z inspiracji kulturą materialną zaistniałą w Europie w IX i X wieku.

Prostokątna, pozłacana blaszka z ornamentem wici roślinnej (MPP/A/8/151/66), ze względu na dekoracje wydaje się nawiązywać do stylistyki typowej dla całej Europy, zwłaszcza widoczne są nawiązania z południa. Także jako przedmiot, który może stanowił element strzemienia, w jakiś sposób wpisuje się w tę narrację.

Ostatecznie złota trójkątna blaszka, jeśli nie stanowi indykatora powiązań wewnątrz tzw. diaspory wikińskiej, to można ją łączyć z handlem czy wymianą ogólnoeuropejską.

W lednickim kompleksie osadniczym odnaleziono do tej pory 52 dirhemy lub ich fragmenty. Pochodzą one z emisji Samanidów, jak i Buwajhidów, Zijarydów, Ihsidów (Tabaka 2013, s. 45-51; Suchodolski 2016, s. 76; Tabaka, Malarczyk, Ilisch 2022, s. 165-230]. Mogą być one rozumiane jedynie pośrednio jako kontakt ze światem arabskim, ponieważ – jak wiadomo – napływ srebra z tamtego rejonu wiąże się z intensywnie prowadzonym handlem na obszarze całej Europy Środkowej, Północnej i Wschodniej.

W trakcie analizy została wyróżniona jedna grupa toporów (typ IB.8.9) typowych dla Słowiańszczyzny Zachodniej. W lednickim kompleksie osadniczym zostało odnalezionych znacznie więcej przedmiotów, które reprezentują kulturę materialną Słowian Zachodnich, nie były one jednak brane pod uwagę w analizie, ponieważ nie stanowią one powiązań interregionalnych. Mowa tutaj o kabłączkach skroniowych, reprezentowanych głównie przez egzemplarze z „S”-owatym zakończeniem, do których zalicza się typ Orszymowice, a także o bardzo sporadycznie odkrywanych zabytkach wykonanych ze złota. W dużej liczbie odkryto miedziane pochewki noży, a mniej licznie – zausznice, prostokątne kaptorgi oraz pierścionki. Należy również wspomnieć o ceramice, a także toporach i włóczniach, wymienionych we wcześniejszym rozdziale jako możliwej lokalnej proweniencji.

Opisane powyżej potencjalne kierunki napływu przedmiotów prezentuje tabela 1 zamieszczona na końcu niniejszego opracowania.

12.3 Aspekt teoretyczny.

Rekonstrukcja skali wymiany handlowej, prowadzonej na Ostrowie Lednickim, musi się opierać przede wszystkim o źródła pisane, jak i modele teoretyczne, natomiast udział źródeł

archeologicznych, moim zdaniem należy traktować jako wspomagający. Zacznijmy mimo wszystko od przeglądu wniosków opartych o źródła kopalne. Przeprowadzona w tej pracy analiza zabytków pozwoliła na wyłowienie kilku kierunków napływu przedmiotów do LKO, musimy jednakże mieć na uwadze, że zostały one określone, poza kilkoma wyjątkami, na podstawie analizy makroskopowej. Już sam ten fakt stanowi o ich spekulacyjnym charakterze. Jeśli weźmiemy dodatkowo pod uwagę liczbę procesów, które mogły wpłynąć na dostępny obecnie materiał źródłowy – rozumiany jako szereg losowych zdarzeń od momentu powstania potrzeby jego wytworzenia aż po etap interpretacji przez naukowców – to wnioski z naszych rozważań o skali wymiany staną się jeszcze bardziej niepewne. Z tego powodu, zaprezentowane zestawienie nie będzie wykorzystywane jako baza danych do rekonstrukcji wszystkich kierunków wymiany, czy intensywności tych procesów pomiędzy poszczególnymi regionami. Będzie ono natomiast stanowiło narzędzie pomocnicze potwierdzające, że procesy rekonstruowane na podstawie tekstów z epoki rzeczywiście miały miejsce i obejmowały również lednicki kompleks osadniczy.

Wydaje się, że we wczesnym średniowieczu u podstaw zainteresowania jednego organizmu państwowego drugim, leży przede wszystkim aspekt ekonomiczny. Może to być całkiem naturalne w sytuacji, gdy grupa rządząca chciała czerpać coraz większe zyski z podległej jej domeny, a zarazem rozszerzać swoje wpływy poza nią, aby móc kontrolować obszary formalnie im nie podlegające. Aspekt pozyskania sojuszników również jest w tym kontekście nie bez znaczenia. Prawdopodobnie większość informacji o sąsiednich krajach, które były w obiegu pomiędzy członkami elit różnych europejskich państw, nie została spisana lub nie przetrwała do naszych czasów, jednak posiadamy kilka wskazówek, które pozwalają nam spojrzeć na wczesne średniowiecze z tej perspektywy.

Po pierwsze, opisy podróżników arabskich czy żydowskich, stanowią doskonałe przykłady działalności wywiadowczej, leżącej u podstaw handlu prowadzonego przez kupców z kalifatu z mieszkańcami Europy Centralnej i Wschodniej. Po drugie, całkiem niezłe, jeśli nie doskonałe, rozeznanie w sytuacji politycznej u Słowian Zachodnich zostało odnotowane w rocznikach Cesarstwa Zachodniego i wydaje się ono świadczyć o tej samej szpiegowskiej działalności. To, że kraj Mieszka czy Bolesława, a w końcu Polska odnotowane zostały w kolejnych kronikach, powstających w Pradze, Kijowie czy na Islandii, również można postrzegać jako ślad po zależnościach ekonomicznych. Zdaję sobie sprawę, że wnioskowanie to stanowi pewne uproszczenie, gdyż opiera się na prymitywnym aspekcie człowieczeństwa jaki stanowi pragnienie kontroli, pociągające za sobą konieczność kumulacji zasobów, aby móc tę kontrolę sprawować. Niemniej leży ono niejako u podstaw powstania struktur społecznych, także i

państw. Taki sposób działania elit odbija się również w obserwowalnym obecnie, jak i na podstawie źródeł pisanych i kopalnych, modelu zwanym teorią systemów światów (ang. worlds system theory) [Wallerstain 1974; Pranke, Zečević 2016, s. 19-29].

Wydaje się w związku z tym słusznym założyć, że także w okresie wczesnego średniowiecza, każdy z organizmów państwowych dążył do intensyfikacji i obniżenia kosztów produkcji, zarazem zwiększając liczbę dostępnych rynków zbytu. Taki sposób postępowania skutkował oczywiście rozwojem handlu, rozumianym jako rosnąca liczba podróżujących kupców, którzy rozprowadzali towary, czerpali zyski i odprowadzali odpowiednią dolę grupie rządzącej. To z kolei pozwalało elitom na rozbudowę infrastruktury – odpłatnie lub pod przymusem – obejmującej utrzymanie dróg, portów i miejsc wymiany.

Właśnie rozumując w taki sposób, źródła pisane skupiające się głównie na konkretnych zdarzeniach politycznych, mogą być odczytywane pośrednio jako informacja o kierunkach wymiany handlowej oraz jej intensywności.

Największą ilość opisów dotyczących początków państwowości polskiej posiadamy z kronik powstałych w Cesarstwie Zachodnim, na co miało wpływ, oprócz działań politycznych mających na celu wciągnięcie kraju Mieszka w orbitę wpływów tego Imperium, także funkcjonowanie większej ilości skryptoriów w tym państwie aniżeli pośród pozostałych sąsiadów dominum piastowskiego. Do najbardziej obfitych w dane należą dzieła Widukinda i Thietmara, pozostałe stanowią Roczniki Altajskie Większe, Roczniki Kwedlinburskie i tzw. Kontynuator kroniki Reginona [Labuda 2003, s. 153-160; Widukindi, monachis Corbeiensis…; Thietmari, Chronicon…; Annales Altahenses Maiores…; The Annals of Quedlinburg…; Reginonis abbatis Prumiensis…].

Do źródeł czeskich należy Kronika Czechów, autorstwa Kosmasa, oraz dokument Praski wystawiony pod koniec XI stulecia [Labuda 2003, 63-64, s. 135-138; Cosmae pragensis…; Codex diplomaticus...].

Odbicie dziejów z X i XI wieku znajduje się również w powstałej pod koniec XI lub na początku XII wieku pracy, zwanej powieścią doroczną, przypisywanej Nestorowi z Kijowa [*Ипатьевская летопись…;* Labuda 2003, s. 159].

Ostatecznie postać Bolesława (Búrizláfs), króla Słowian, pojawia się w sagach skandynawskich, opisujących już wydarzenia w pewnym sensie na wpółlegendarne, nie umniejsza to jednak ich znaczenia w rozważanej kwestii [Labuda 2003, s. 235-236]. Mowa tutaj o *Jomsvikingasadze* gdzie zdaniem Jakuba Morawca autor tekstu zastosował zabieg retoryczny przeciwstawiający nieudolnemu władcy duńskiemu silnego króla Słowian Burysława [Jómsvikinga saga...; Morawiec 2007, s. 499]. Uznawany za wiarygodny przekaz pochodzi z Żywotu

Orderyka, z którego dowiadujemy się o wsparciu Swena króla Duńczyków przez Polaków w wyprawie na Anglię w 1069 roku, sam tekst został spisany w 1125 [Orderici Vitalis… ks. IV, Labuda 2003, s. 237-238].

Wiemy także o już późniejszym sojuszu króla Nielsa (1104-1134) z Bolesławem Krzywoustym, również potwierdzonym małżeństwem ich potomków [Knytlinga saga…; Morawiec 2007, s. 128-129].

Pozostając w obszarze powiązań skandynawsko piastowskich musimy jeszcze raz wrócić do źródeł niemieckich, ponieważ w nich zawarto wzmianki w tym temacie. W *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* Adam z Bremy przekazuje informacje o sojuszu Eryka króla Szwedów z Bolesławem królem Polaków [Adami Gesta...; Morawiec 2007, s. 116-117]. Również Saxo Gramatyk wspomina o relacjach Duńsko Słowiańskich, w postaci najazdów tych drugich, nie będziemy jednak odnosić tych wzmianek do Państwa Piastów, jak i wielu innych wzmianek, które dotyczą Słowian [Saxonis Grammatici…; Morawiec 2007, s. 125].

Relacja Ibrahima Ibn Jakuba, stanowi reprezentanta następnej grupy zapisów, tym razem związanych ze światem arabskim, w tym wypadku kalifatu kordobańskiego. Ten podróżnik z Tortozy opisując kraj Słowian odnotował, że „Handel ich dociera lądem i morzem do Rusów i do Konstantynopola" [Ibrahima ibn Jakub…, tł. za Kowalski 1946, s. 51].

Powyższe zestawienie obrazuje, że działalność elit piastowskich była na tyle znacząca, że pozostawiła po sobie ślad w zapiskach wszystkich sąsiadów, którzy w interesującym na okresie, lub nie co później posługiwali się pismem. Źródła arabskie i te dotyczące Skandynawii natomiast sugerują, że także oddziaływania interregionalne miały miejsce.

Kolejną zbiór informacji pozwalających nam wyobrazić sobie, jak zorganizowany był handel we wczesnym średniowieczu, stanowią opisy dotyczące innych regionów Europy. Wynika z nich dość jasno, że handel kontrolowała grupa trzymającą władzę i posiadała na to różne sposoby. Zagadnienie to zostało wnikliwie opracowane przez Piotra Pranke i w tym miejscu pozwolę sobie przytoczyć ustalenia tego autora, które dotyczą rozważanego przez nas wątku [Pranke, Zečević 2016].

Jeden z nich stanowiło wyznaczanie z woli władcy miejsc, w których dozwolona była wymiana. Taki zabieg został np. zastosowany przez Ottonów przy ufundowanym przez nich klasztorze w Kwedlinburgu, gdzie kupcy musieli przybywać, uiszczając zarazem odpowiednie opłaty. Niezatrzymanie się karawany we wspomnianym przybytku było karane, a to pozwalało w konsekwencji na zasilenie klasztornego skarbca kosztem innych okolicznych miejsc, które również czerpały zyski z handlu [Pranke, Zečević 2016, s. 37].

Inny sposób to regulacje celne, które pewnie w sporym zakresie łączą się z utrzymaniem infrastruktury, a nie tylko kumulacją zysków, również są potwierdzone przez zapisy z epoki. Dla nas ciekawym może być podatek określany jako *teloneum de ponte,* czyli od przekroczenia mostu [Pranke, Zečević 2016, s. 92].

Władca ustanawiał także monopole i ograniczenia na handel wybranymi kategoriami przedmiotów, co manifestowało się poprzez funkcjonowanie dni handlowych dających możliwość łatwiejszej kontroli i egzekucji postanowień [Pranke, Zečević 2016, s. 54, 58, 60].

Wiemy również, że kompetencje kupców bywały koncesjonowane przez władcę, co wynika z podziału na tych, którzy mogli udawać się tylko do wyznaczonych miejsc handlowych, stanowiących określone punkty wymiany oraz takich, którzy podróżowali dalej, celem dokonania bardziej intratnych transakcji [Pranke, Zečević 2016, s. 62].

Do innych obowiązków handlarzy, narzuconych przez elity, należało stawienie się raz do roku na dworze i zaprezentowanie jakimi towarami obracają czy też, co posiadają. Opis takiego zjazdu w Kwedlinburgu pokazuje, że prawem tym byli również objęci obcokrajowcy [Pranke, Zečević 2016, s. 73].

W gestii władcy leżało udzielanie przywilejów handlowych i zwolnień podatkowych [Pranke, Zečević 2016, s. 72], które rzecz jasna miały dawać możliwość wybranej grupie kupców na czerpanie większych zysków, gdyż opłacało się to rządzącym.

Wygląda na to, że już w X wieku funkcjonowało na obszarze Cesarstwa Niemieckiego regale, nazywane prawem składu i bardzo możliwe, że podobna sytuacja istniała także w Pradze, co można wnioskować na podstawie przekazu z *Kroniki Kosmasa* [Pranke, Zečević 2016, s. 76].

Wydaje się również, że pośrednie świadectwo śledzenia przez grupę rządzącą aktywności podejmowanych przez kupców, stanowi potrzeba używania różnych określeń na członków tej profesji. W zapisach z epoki spotykamy się z nazwami *negotiatores, mercatores, mercatores opulentissimi*, na lokalnych kupców stosowano słowa *habitatores, emptores, cives/urbani*, a na kramarzy lub osoby trudniące się handlem przez morze *institiores*. Nazwy te odwoływały się do różnego zakresu działalności i majętność tych ludzi [Pranke, Zečević 2016, s. 62-66].

Także o zainteresowaniu handlem przez elity, jak i o jego złożonym charakterze, świadczą różne nazwy na miejsca wymiany, jak *portus*, *victus* czy *emporium* [Pranke, Zečević 2016, s. 76].

Wygląda na to, że w Cesarstwie Zachodnim handel był zorganizowany w ten sposób, aby elita generowała jak największe zyski, zarazem byli oni zainteresowani sytuacją polityczną w kraju rządzonym przez pierwszych Piastów. Czy byłoby możliwe, żeby ten ostatni organizm stanowił partnera w handlu, jeśli jego władcy nie stosowaliby podobnych regulacji prawnych?

Czy w przeciągu kilku lat nie zostałby zdominowany ekonomicznie i w konsekwencji włączony na stałe w obręb Imperium Zachodniorzymskiego? Wydarzenia z okresu nowożytnego dość klarownie pokazują, że grupy handlowe nieposiadające zbrojnego zaplecza i wsparcia od strony władzy, nie wytrzymują konkurencji z tymi, co takie zasoby posiadają.

Kolejny argument przemawiający za tym, że taka kontrola handlu również istniała w Państwie Piastów stanowi samo powstanie i przetrwanie go, aż do dzisiaj. Posiłkując się słowami A. Ciesielskiej to właściwie kontrola handlu wpływa na tworzenie się państwa, czyli jego aparatu kontroli [Ciesielska 2013, s. 63-66].

Ponadto, o wszystkich tych zabiegach związanych z kontrolą handlu i produkcji w kontekście późnośredniowiecznego Królestwa Polskiego informują nas zapisy z późniejszych stuleci, wydaje się więc najbardziej prawdopodobnym, że zabiegi te były już stosowane w IX, X i XI wieku, a brak o nich wzmianek spowodowany jest ogólnym ubóstwem źródeł pisanych w stosunku do wczesnego średniowiecza.

Powróćmy teraz do lednickiego kompleksu osadniczego i wyników badań archeologicznych. Ilość oraz charakter materiału zabytkowego, pozwala stwierdzić, że w miejscu tym była prowadzona działalność handlowa, która na tle innych znanych stanowisk wczesnośredniowiecznych łączonych ze Słowianami, wypada jako dominująca. Zarazem zestawiając ilość kategorii zabytków z materiałami odnalezionymi w czołowych ośrodkach wymiany handlowej, znanymi ze źródeł pisanych, takimi jak Praga, Hedeby, Birka, możemy wysnuć wniosek, że Ostrów Lednicki posiadał podobny charakter.

Idąc tym tokiem rozumowania, jest bardzo możliwe, że elity piastowskie zadecydowały, aby temu miejscu nadać szereg przywilejów pozwalających na jego wzrost gospodarczy. Powiązań do zjawisk znanych ze źródeł pisanych można doszukiwać się w samej obecności kościołów, które trzeba było utrzymywać. Czy jest możliwe, żeby zaistniała tutaj sytuacja podobna do tej wspomnianej powyżej i znanej z Kwedlinburga? Można również zadać pytanie, czy za przekroczenie przepraw mostowych mogło być pobierane myto? Szczególnie, że w okresie tym nie było innej drogi na szlaku Gniezn - Poznań, którą można by było przebyć „suchą stopą". Opcje te pozostaną już w strefie spekulacji, jednak mogą one tłumaczyć pewne zjawiska związane ze wzrostem i spadkiem znaczenia lednickiego kompleksu osadniczego.

W tym momencie dobrze by było zatrzymać się na chwilę przy powiązaniu handlu ze sferą wierzeń, mając przy tym w pamięci aspekt znaczenia LKO na tle całego regionu. Jeden z ciekawszych opisów, pobudzających do rozważań, stanowi tekst zawarty w dziele Ibn Fadlana, pochodzącym z X wieku i dotyczący Rusów. Według dziejopisa kupcy mieli dokonywać handlu u zbiegu rzek oraz na utworzonych z nanosów rzecznych wyspach, gdyż przestrzeń ta

gwarantowała bezpieczeństwo również od strony sił duchowych, co wiązało się z kilkoma czynnościami rytualnymi [Pranke, Zečević 2016, s. 121].

Czy w takim wypadku Ostrów Lednicki mógłby być postrzegany podobnie, jako miejsce święte, gdzie nad wymianą handlową czuwały moce nadprzyrodzone? Wiemy z innych zapisów, że we wczesnym średniowieczu funkcjonowały różne praktyki magiczne mające na celu zabezpieczenie transakcji handlowych. Na przykład prawo zwyczajowe nakazywało prowadzenie wymiany pod gołym niebem i w obecności świadków tak, by nikt nie mógł rzucić uroku [Pranke, Zečević 2016, s. 84]. Rzeczywistość ludzi żyjących we wczesnym średniowieczu była na tyle odmienna od naszej, że to, co obecnie próbujemy umieścić jako niewytłumaczalne, lub zabobon, kiedyś mogło być postrzegane jako całość percypowanych przez jednostki zdarzeń. W związku z tym, zapewnienie sobie ochrony podczas działań handlowych, z ramienia miejsca świętego jakie zapewne stanowił Ostrów Lednicki, wydaje się sensownym rozwiązaniem. O aspektach związanych z wierzeniami i funkcji LKO jako miejsca kultu przeczytamy w następnych rozdziałach.

W kontekście przytoczonego źródła warto zwrócić uwagę, że kilka innych piastowskich ośrodków grodowych zlokalizowanych na wyspach stanowiło istotne centra wymiany, a z czasem zostało wchłoniętych przez ulokowane obok nich miasta, takie jak poznański i wrocławski Ostrów Tumski.

Kolejne ciekawe zagadnienie wiąże się z prawem do Jarmarków, które również było stosowane jako narzędzie do regulacji handlu i jak wskazuje nazwa odbywało się raz do roku (niem. Jahrmarkt – targ doroczny). Dzięki niemu podczas celebracji ważniejszych wydarzeń liturgicznych, które z tych, czy innych powodów przyczyniały się do powstania dużych zgromadzeń, mogła być również prowadzona sprzedaż, a nagromadzenie wielu ludzi bezpośrednio przekładało się na zysk. Posiadanie prze jakąś miejscowość takiego przywileju powodowało dalsze samonapędzanie się tej spirali przybywania ludzi i możliwych do załatwienia spraw. Określenie czy z woli rodu panującego takie zjazdy odbywały się na wyspie również pozostaje obecnie poza naszym zasięgiem.

Nadawanie nowym miejscom tego zwyczaju wydaje się zabiegiem czysto politycznym, jednak sama idea dorocznego targu, organizowanego przy okazji większej liczby świąt w cyklu rocznym, może być o wiele starsza. Wynikałoby to z dwóch zależności jakie stanowią pielgrzymowanie do świętych miejsc (por. opis Rugi w kronice Helmolda, czy Radogoszy u Thietmara) oraz ich powtarzalność związana z organizacją życia poprzez dostosowanie się do cyklów natury. Gromadzenie się większych ilości ludzi, cyklicznie, w tym samym okresie roku, stwarza dogodne okoliczności do prowadzenia działalności handlowej.

12.4 Podsumowanie.

Dane archeologiczne, zestawione ze źródłami pisanymi, jak i modelami antropologicznymi stawiają przed nami obraz, gdzie lednicki kompleks osadniczy jawi się jako węzłowy punkt wymiany. Przede wszystkim daje temu świadectwo nagromadzenie odważników w warstwach kulturowych, obecność przedmiotów z licznych krain oraz monet. Podkreślę, że te ostatnie niekoniecznie muszą być interpretowane jako rozwleczone po polach skarby, a można uznać je za pojedynczo zagubione. Rozumiejąc, że pozostałości archeologiczne stanowią jakiś nieokreślony i znikomy ułamek liczby przedmiotów, które przechodziły z rąk do rąk w tym miejscu, to na podstawie ich ilości można zakładać, że skala handlu musiała być po prostu duża.

Mając to na uwadze, możemy stwierdzić, że panująca dynastia zabezpieczała swoje interesy poprzez regulacje prawne obowiązujące w LKO, gdyż takie zabiegi pozwalały jej na maksymalną kumulację zysków i utrzymanie kontroli. Zarazem jako, że Ostrów Lednicki wydaje się być okresowym domem dla piastowskiego dworu, nad czym skupialiśmy się w rozdziale pierwszym syntezy, to egzekwowanie narzuconych regulacji stawało się łatwiejsze.

Pojawienie się towarów z różnych miejsc dobrze koresponduje z informacjami, że do dużych ośrodków handlowych z obszaru Cesarstwa przybywali kupcy z różnych stron [Pranke, Zečević 2016, 40], a w świetle powyższych rozważań byłoby zaskakujące, gdyby nie trafiali także tutaj.

Myślę, że warto również zaznaczyć, że korzystając ze znanych obecnie metod badań nad przeszłością, nie będziemy w stanie posiąść szczegółowej wiedzy o skali wymiany. Nie dość, że do naszych czasów przetrwały tylko pojedyncze przedmioty, to głównie dzięki działaniom rytualnym. W konsekwencji są to wytwory ekskluzywne i wykonane z surowców, które miały szansę uniknąć rozkładu. Poza nimi, we wczesnym średniowieczu, w obrocie handlowym znajdowało się wiele innych surowców, takich jak: szaty, futra, sukno, skóry, wosk, miód, sól, ludzie, a nawet dorsz o czym możemy przeczytać w sadze o Egilu [Pranke, Zečević 2016, s. 99-101, 114, 128]. Ciężko spodziewać się, abyśmy mogli uchwycić je w badaniach wykopaliskowych.

Pocieszający jest fakt, że takie szczegółowe dane o ilości sprzedawanych i kupowanych produktów niekoniecznie zbliżyłyby nas do lepszego zrozumienia przeszłości.

13. Funkcja kultowa.

Dyskusję nad zagadnieniem wierzeń należy rozpocząć od definicji pojęć. Wynika to z faktu, że choć podział na świat rzeczywisty i duchowy jest sztucznym tworem epoki oświecenia, to jednak nauka – zgodnie ze swoją naturą – promuje wyłącznie to, co uznaje za „rzeczywiste". Oczywiście skutkuje to zepchnięciem aspektu duchowego na drugą pozycję, a co za tym idzie mocno odmiennym jednostkowym postrzeganiem tej sfery. W toku studiów antropologicznych niejednokrotnie zwracano uwagę na problem wyodrębniania sacrum od profanum oraz wynikające z tego konsekwencje interpretacyjne, co z korzyścią dla naszej komunikacji zaowocowało uściśleniem terminów naukowych i treści semantycznych jaki one z sobą niosą. W dalszej części pracy będę posługiwał się sformułowaniem *rzeczywistość mityczna*, które to zostało rozpowszechnione na kanwie badań nad wierzeniami Słowian [Gieysztor 2006, s. 23-25]. Obecnie, dość powszechnie stosowane, [Szczepanik 2020, s. 38-43] jest rozumiane jako sposób interpretacji przyczyn i skutków otaczających nas zdarzeń, poprzez pryzmat tego co zostało nam przekazane przez rodziców czy inne osoby uczące nas mówić i funkcjonować w świecie. Istotną rolę w tym przekazie odgrywa zarówno mit kosmogoniczny, jak i zapewne inne historie mityczne, które porządkują wartości i przypominają o tym, co jest kluczowe. Poprzez jego powtarzanie podczas rytuałów oraz osadzanie wyobrażeń jego elementów (symboli) w przestrzeni lub w postaci dekoracji na przedmiotach pamięć o micie staje się nieustannie obecna. W taki sposób style zdobnicze czy zabytki mogą być interpretowane jako zbieżne z doświadczeniami duchowymi jednostki. Kolejne pojęcie jakim jest *kosmogoniczny mit Słowian* obejmuje znane nam wersje, właściwie dwóch historii, o tym jak Bogowie stworzyli świat [Tomicka, Tomicki 1975, Szczepanik 2020, s. 261-272].

Jako *strefy sakralne* czy *miejsca święte*, rozumiem tutaj przestrzenie, które zostały odseparowane ze względu na ich wyjątkowy wpływ na społeczność. Separacja mogła mieć charakter naturalny (np. wyniesienia terenowe, izolowane wyspy) bądź też została zrealizowana w sposób sztuczny poprzez wznoszenie wałów, ogrodzeń lub innych barier konstrukcyjnych. Myślę również, że nie jesteśmy w stanie wyłuskać ogólnych zasad dotyczących rozpoznawania i użytkowania tych przestrzeni na Słowiańszczyźnie, ze względu na ograniczoną ilość materiału źródłowego. W literaturze stosuje się te terminy do opisania wszystkich miejsc, które w jakiś sposób miałby być związane z sakralnością [Szczepanik, Wadyl 2012, s. 39-40]. Chciałbym jednak podkreślić, że aspekt transcendentny uważam za kluczowy do zrozumienia dlaczego jedne miejsca były pielęgnowane, a inne nie.

Czwarte pojęcie, które wydaje mi się, że wymaga uściślenia, przynajmniej na początku, to rytuał. Mojemu rozumieniu najbliższa jest definicja gdzie jest to czynność mająca na celu nawiązanie kontaktu z siłami, duchami czy bogami. Ponieważ wymaga ona odmiennego stanu uważności, związana jest z szeregiem zabiegów umożliwiających jego osiągnięcie. Oczywiście działania rytualne spajają w sobie przynajmniej kilka innych aspektów o społecznym znaczeniu, na które będę się powoływał już w dalszym toku narracji.

Siły nadprzyrodzone, siły natury, bogowie, duchy i przodkowie to terminy, które stosuję wymiennie z tego powodu, że zarówno w świetle dokumentów z epoki, jak i tradycji rodzimej, wszystkim z nich oddawano cześć. Ponieważ nie jesteśmy w stanie odseparować, na podstawie zabytków i ich kontekstu, intencji z jaką dana osoba się modliła czy składała ofiarę oraz czy swoje prośby kierowała do jednej czy do wielu istot naraz, to wymienność tych pojęć w dyskutowanym temacie nie powinna wprowadzać w błąd.

Przejdźmy zatem do w miarę czytelnych śladów aspektów kultowych, rozpoznanych na podstawie archeologicznych badań w lednickim kompleksie osadniczym. Skupimy się tutaj na zabytkach pochodzących z wody, na wątkach dekoracyjnych widniejących na części artefaktów, ofiarach zakładzinowych, figurkach miniaturowych oraz wrócimy do architektury sakralnej.

13.1 Depozyty jeziorne.

Liczba znalezisk wydobytych podczas badań podwodnych w jeziorze Lednica jest znacząca. Do kategorii uzbrojenia zalicza się 145 toporów, 65 włóczni, 8 mieczy oraz pojedyncze egzemplarze kolczugi i hełmu. [Sankiewicz 2011, s. 13; 2013, s. 29; 2018, s. 28; Pydyn, Popek 2020, s. 463; Kucypera et al. 2021, s. 100]. Znajdują się tutaj również strzały, jak i ich fragmenty, zazwyczaj w postaci grotów [Tokarski 2000, s. 78; Popek 2014, s. 135-137; Pydyn, Popek 2020, s. 463]. Z oporządzenia jeździeckiego znane są strzemiona (4 sztuki), wędzidła (14 sztuk) i ostrogi (3 szt.) [Tokarski 2000, s. 87-88; Górecki 2001, s. 144-148; Kaźmierczak 2014, s. 139-152].

Odnaleziono 38 sierpów i 10 półkosków, 5 radlic i 28 rylców radeł, 9 żaren, 2 ciosła, skoblice, dłuta, klamry ciesielskie, pałki, młotek, przebijak, punktak, kamień szlifierski i osełki [Łastowiecki 2000, s.40; Szulta 2000, s. 105-112; Radka 2014, s. 153]. Do utensylii kupieckich zaliczono 2 szalki wag oraz 7 odważników [Baran 2014, s. 184-186]. Znane są również wyroby

ceramiczne [Grupa, Matuszewska-Kola 2000, s. 163-1888; Matuszewska-Kola 2014, s. 203-211]. Mniej licznie reprezentowane są pojemniki z poroża, w liczbie 2 sztuk [Górecki 2005, s. 85-88] oraz 2 misy brązowe i 4 żelazne. Jako intencjonalnie zdeponowane można również traktować różnego rodzaju naczynia drewniane jak czerpaki, talerze, kubki, naczynia klepkowe, łopatki i łyżki [Grupa 2000, s. 139-162; Baran 2014, s. 177-181]. Zabytki pochodzą z destruktów mostów: wschodniego, zachodniego oraz prowadzącego na wyspę Ledniczka. Pozyskano je również w trakcie prospekcji z wykorzystaniem wykrywacza metali, prowadzonej wokół wyspy Lednica oraz w rejonie dwóch wcześniej udokumentowanych przepraw [Kola, Wilke 2014; Pydyn, Popek 2020, s. 450-469; Kucypera et al. 2021, s. 99-123]. Największa ich koncentracja widoczna jest w linii mostów oraz wzdłuż północno-zachodniego brzegu wysypy. Analiza przestrzenna znalezisk nie wykazuje zróżnicowania ze względu na kategorię przedmiotów i właściwie wszędzie odnajdywane są elementy uzbrojenia, narzędzia rolnicze, czy oporządzenie jeździeckie.

Jednym z założeń tej pracy było sprawdzenie, czy odnalezione w wodzie przedmioty pochodzą z jednego horyzontu czasowego, czy też przeciwnie – były deponowane w długim okresie historycznym. Analiza ta musiała na tym etapie badań zostać oparta na zmienności formalno-stylistycznej wyrobów oraz, konsekwentnie, na datowaniu wyrobów analogicznych. Data oparta o czas rozpadu węgla C14 została pozyskana tylko dla miecza odnalezionego w 2020 roku.[135] Należy tutaj podkreślić, że to właśnie datowanie okresu funkcjonowania przepraw mostowych wyznacza obecnie proponowany w literaturze czas używania wielu form uzbrojenia.

Przedmioty podzielono na kategorie dostosowane do istniejących podziałów typologicznych i na tej podstawie starano się określić przedział czasowym w jakim mogły one zostać wrzucone do jeziora. Ustalenia te zostały szczegółowo opisane w części analitycznej. Możemy zauważyć, że dla większości znalezisk okres obejmujący II połowę X i I połowę XI wieku jest dopuszczalny i od tej reguły widzimy dwa odchylenia. Pierwsze są stosunkowo niewielkie, gdyż wspomniana data radiowęglowa dla miecza nr inw. MPP/A/151/1/20 obejmuje okres do 973 roku jako czas wykonania rękojeści. Niestety, datowania te obciążone są niemałym marginesem błędu, więc nie można ich uznać za ostateczne w tym temacie. Na podstawie kształtu i wątków ornamentacyjnych przedmiot można datować na okres obejmujący głównie IX i X wiek, ale miecze typu X pozostawały w użyciu aż do XII stulecia.

[135] Datowanie zostało wykonane w laboratorium Marka Krąpca. Pozyskana data z zakresem prawdopodobieństwa 95% wskazuje na lata pomiędzy 772 – 900 AD oraz 917 – 973 AD. Wyniki tej analizy nie zostały jeszcze opublikowane.

Drugie odchylenie stanowi zespół grotów bełtów, których chronologia przypada na późne średniowiecze. Cztery z nich odnaleziono w linii mostu prowadzącego na Ledniczkę, kilka pochodzi z okolicy mostu poznańskiego i stanowią przez to dość istotny element w dyskusji. Także niektóre formy toporów mogły być w użyciu do schyłku średniowiecza, nie oznacza to jednak, że nie były używane we wczesnym średniowieczu.

Pozostałe zabytki, chociaż zazwyczaj datowane na kilka stuleci, zazębiają się w krótkim okresie obejmującym około sto lat. Oprócz tych szerzej opisanych na wcześniejszych kartach tego opracowania, z jeziora Lednica znane są także wspomniane już narzędzia rolnicze, pojemniki ceramiczne oraz różnego rodzaju wyroby z drewna. Ich chronologia na obecnym etapie badań również pozostaje mało precyzyjna.

W świetle tych informacji spróbujmy teraz poczynić kolejne ustalenia dotyczące roli LKO w systemie wierzeń Słowian, opierając się na źródłach pisanych oraz modelach teoretycznych. Pierwsze pytanie dotyczy powodu, dla którego zabytki te zostały umieszczone w wodzie, a posiłkując się literaturą archeologiczną, na pierwszym miejscu należy wskazać ich interpretację jako ofiar składanych siłom nadprzyrodzonym. Już w XIX wieku takie podejście do przedmiotów wydobytych z wody i z okolic dużych kamieni zaproponował Sophus'a Müller i w kontekście epok poprzedzających średniowiecze było ono raczej akceptowane [Müller 1886; Lund 2010, s. 49].

Ze zjawiskiem ofiarnym mamy do czynienia przynajmniej od neolitu i rejestrowane jest w wielu obszarach świata. Wydaje się jednak, że składanie darów istotom, które zamieszkiwały zbiorniki wodne lub zaświaty, do których droga wiodła przez wodę, czy chociażby - a może przede wszystkim - samej Wodzie, jest o wiele starsze, a uchwycenie ich początków pozostaje poza naszym zasięgiem.

Najstarsze ślady depozytów wodnych u Słowian rejestrowane są od okresu średniowiecza i poza kilkoma kontrowersyjnymi sytuacjami, właściwie od X, może IX wieku [Kara 2009]. Nie oznacza to jednak, że takie akty dopiero w tym okresie się pojawiają, a raczej należałoby powiedzieć, iż deponowane przedmioty zaczynają być uchwytne w materiale archeologicznym. W tej nikłej bazie źródłowej, jaką dysponujemy dla okresu wczesnosłowiańskiego – obejmującego zarówno następne stulecia, jak i wcześniejsze okresy związane z kulturą kijowską oraz jeszcze wcześniejszą zarubiniecką – identyfikacja takich działań, jak składanie ofiar w zbiornikach wodnych, może być trudna do uchwycenia. Pewien argument stanowi fakt, że cmentarzyska kultury zarubinieckiej były ulokowane nad rzekami [Залізняк et al. 2005, s. 350]. Oczywiście takie rozważania są mocno spekulacyjne i na moment obecny ciężkie do udowodnienia,

dlatego porzućmy je i przejdźmy do następnego aspektu, jaki stanowi tło porównawcze z badanej przez nas epoki.

Najszersze studia nad sakralną funkcją zbiorników wodnych zostały przeprowadzone w kontekście skandynawskim przez Jule Lund oraz w odwołaniu do tradycji anglosaskiej w Anglii przez tę samą autorkę. Zauważa ona, że składano rozmaite kategorie skarbów i akty te były motywowane przez liczne zjawiska. Podkreśla także, że zachowania te nie są wyizolowane w historii tych regionów i stanowią kontynuację bardzo długiej tradycji [Lund 2010, s. 50].

Jakie zatem ślady potwierdzają rytualny charakter tych znalezisk? Na przykład wskazują na to nazwy miejsc na Jutlandii, gdzie depozyty odkryto w przestrzeni określanej jako *stream of gods* [Lund 2010, s. 54]. Są to jednak pojedyncze przypadki, a sytuacja wygląda niewiele lepiej w odniesieniu do kolejnej kategorii źródeł, czyli dokumentów pisanych. W *Sadze Grímnismál'a* znajduje się zapis, według którego wokół sanktuariów i domów bogów płynęły rzeki o nazwach sugerujących składanie w nich broni [Lund 2010, s. 55].

Inne zapisy, które wskazują na symboliczne znaczenie rzek, odnoszą się do ich funkcji jako obszarów granicznych, czyli miejsc przejścia. Najpowszechniejsza dla większości kultur na świecie jest wizualizacja przechodzenia przez rzekę podczas wypraw do świata dolnego i tym samym krainy, którą zamieszkują przodkowie [Eliade 2021, 215-216]. W świecie wczesnośredniowiecznych Skandynawów, aby dostać się do *Hel*, konieczne było przejście przez rzekę Slidr [Lund 2010, s. 55]. Natomiast u Słowian, jak wiemy z przekazów ludowych, *Wyraj/Raj* znajdował się na wyspie otoczonej morzem [Szczepanik 2020, s. 265-267].

Jakie cechy wspólne można dostrzec pomiędzy znaleziskami z jeziora Lednica a wynikami badań nad materiałami północno- i zachodnioeuropejskimi z tzw. okresu wikińskiego?

Po pierwsze, składanie pojedynczych przedmiotów zaczyna być praktyką powszechną dla całego obszaru i rzadko kiedy są one niszczone [Lund 2010, s. 54]. W sytuacji lednickiego kompleksu osadniczego jedyny zespół zwarty stanowić może zespół odważników w liczbie sześciu oraz dwie miedziane misy, jednakże w porównaniu do znalezisk z epoki żelaza, wciąż rysują się nam raczej jako pojedyncze znaleziska [Ilkjaer 2007]. Niszczenie przedmiotów również nie jest często rejestrowane. Ślady nadpalenia widoczne były na styliskach dwóch toporów (MPP/A/3/203/61, MPP/A/39/34/86), a na kolejnych dwóch (MPP/A/64/63/92, MPP/A/64/61/92) stwierdzono ślady zbić ostrym narzędziem [Kotowicz, Sankiewicz 2013, s. 120, 130, 262, 264]. Nie jest jednak oczywiste, w jaki sposób mogły one powstać. Co może warto zaznaczyć w kontekście dyskusji nad wotywnym charakterem znalezisk z Lednicy, to

fakt, że sławna figurka o czterech twarzach odnaleziona na Wolinie, również była nadpalona, a jej sakralny charakter raczej nie podlega dyskusji [Szczepanik 2020, s. 156].

Kolejny aspekt, na który warto zwrócić uwagę, to dekoracje wykonane z metali szlachetnych znajdujące się na zabytkach pochodzących ze środowisk akwatycznych. Zarówno strzemiona brązowe, jak i stalowe, zdobione inkrustacją z miedzi i srebra wydobyto z rzek: Tamiza, Witham i Avon [Shetelig, Bjørn 1940, s. 58, 88, 89, Hinton 1974, s. 48-50, Backhouse et al. 1984, s. 105-106], co koresponduje z trzema znaleziskami z Jeziora Lednickiego [Kaźmierczak 2016, s. 139-144]. Kolejny przykład stanowi miecz typu X zdobiony srebrem, odnaleziony w okolicy Battersea w Tamizie [Wilson 1964, s. 107], zbieżny typologicznie z mieczem odnalezionym pośród reliktów mostu prowadzącego z zachodniego brzegu jeziora Lednica na wyspę Ledniczka [Kucypera et al. 2021]. Korpus zdobionych zabytków wydobytych z wody jest bardzo obszerny, a niemałą jego część stanowi biżuteria. Choć nie odnaleziono jej jeszcze w jeziorze Lednickim, nie podważa to sakralnej funkcji pozostałych znalezisk [Lund 2010, s. 56]. Warto tutaj zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt interpretacyjny, a mianowicie, że istot nadprzyrodzonych nie starano się oszukać, nie miałoby to po prostu szans powodzenia. Raczej, wyrażając swoją wdzięczność za otrzymane do tej pory dary oraz życie i prosząc o kolejne przysługi, starano się oddać im to co najlepsze, żeby wysłuchały one owych próśb. To tłumaczyłoby, dlaczego ludzie deponowali to, co dla nich najcenniejsze - właśnie takie rzeczy, jak złoto, srebro i wysokiej jakości wyroby [Lund 2010, s. 57].

Ciekawą zbieżność stanowi zespół zabytków odnalezionych w Tamizie, gdzie również mamy do czynienia ze znaczną liczbą militariów, przede wszystkim włóczni. Zdaniem angielskich autorów jest ich na tyle dużo i pochodzą z tak różnych okresów, że inna interpretacja niż ofiarna wydaje się mało prawdopodobna [Swanton 1974, s. 31-89].

Jak zaznaczono, zabytki odnalezione w lednickim kompleksie osadniczym grupują się wokół wyspy oraz wzdłuż osi mostów, co również w kontekście źródeł skandynawskich wydaje się wskazywać na wotywny charakter. Mianowicie mosty stanowiły w wyobrażeniach Skandynawów łączniki pomiędzy światem żywych i umarłych, właściwie jedynie po nich można było przekraczać wodę oddzielającą te światy. Oprócz opisów zawartych w sagach, o znaczeniu mostów informują nas kamienie runiczne. Dość powszechna była struktura przedstawień, gdzie jedna strona kamienia dotyczy świata żywych, a druga umarłych, natomiast pomiędzy nimi znajdowało się słowo „most" [Lund 2005, s. 127; 2010, s. 58]. O znaczeniu przepraw mostowych informuje nas również krajobraz osadniczy, gdzie miejsca wybierane pod budowę domów były oddzielone od cmentarzysk przez wodę i połączone mostem [Lund 2010, s. 58]. Mielibyśmy tutaj do czynienia z przeniesieniem mitologicznej wizji rzeczywistości na

plan ziemski. Świętości przepraw możemy także dopatrywać się w nazwach miejscowości na Wyspach Brytyjskich, gdzie natrafiamy na Weeford (Staffordshire) i Wyfordby (Leicestershire), gdzie część pierwsza słów wywodzi się od *wēoh* oznaczającego idola lub święte miejsce [Wilson 1985, s. 179-181; Lund 2010, s. 58]. *Ford* tłumaczy się natomiast jako bród.

Ostatecznie o symbolicznym znaczeniu mostów w okresie wczesnego średniowiecza informują nas źródła archeologiczne, a dokładnie znajdujące się wokół nich znaleziska, których nie sposób inaczej interpretować, jak ofiarne. Dobry przykład stanowią pozostałości z Yorkshire w Anglii, gdzie zachowały się pale mostu, a wokół nich broń i szkielety zwierząt. Co istotne, nie nosiły one śladów cięcia i jedynie koń posiadał rozbitą czaszkę, co wskazuje raczej na działania rytualne [Lund 2010, s. 58]. Z wysp duńskich znany jest kolejny, drastyczny przykład. Przy moście na jeziorze Tissø na wyspie Fyn, przy jednym z przyczółków znaleziono dwie osoby z odciętymi głowami złożonymi pomiędzy nogami [Lund 2010, s. 60].

Ostatni aspekt, na który chciałbym zwrócić uwagę przy podejmowaniu próby interpretacji sakralnego charakteru znalezisk z jeziora Lednica, stanowi przenikanie się widzialnego krajobrazu z rzeczywistością mityczną. Wydaje się dość naturalnym, że umysł ludzki kreuje myśli w oparciu o obserwowaną i odczuwaną otaczającą go przestrzeń i tym samym, pokonując przeprawę mostową zdoła pomyśleć, między innymi, o jej symbolicznym aspekcie. Oczywiście dla danego podmiotu nie będzie on symboliczny, tylko w jego rzeczywistości będzie odbywał się na innym planie czy w innym wymiarze, gdzie na przykład drewniany most prowadzący przez wodę łączy świat żywych i umarłych. Tym samym, już sama taka myśl oddziela most od całej reszty przestrzeni czyniąc go miejscem szczególnym, dogodnym do podejmowania działań rytualnych. Jako przykład manifestacji takiego sposobu bycia można przywołać informacje zawarte na kamieniu runicznym z Gryta w Upplandzie, z których wynika, że obok przeprawy znajdowało się miejsce stanowiące schronienie dla podróżujących, a obok niego wzniesiono kostnicę [Sawyer 1992, s. 24].

W prowadzonej narracji warto zwrócić jeszcze uwagę na kategorie przedmiotów, które odnajdywane są na dnie jeziora Lednica. Depozycja uzbrojenia, które stanowi pokaźną część zbioru, może być różnie interpretowana; sprawa ma się jednak inaczej w przypadku narzędzi rolniczych, utensyliów kupieckich czy nawet oporządzenia jeździeckiego. Jeżeli bowiem przedmioty te nie zostały złożone dla duchów w akcie wrzucania ich do zbiornika, to jak wytłumaczyć obecność sierpów czy radlic w przebiegu linii mostów lub co bardziej zaskakujące, z dala od brzegu w toni jeziornej? Odpowiedź, że zostały zgubione podczas ich transportu na łodziach, prac rybackich czy działań militarnych wydaje się mało realna.

Znaczenie narzędzi rolniczych w obrzędowości widoczne jest na przykładzie wielu kultur. W kontekście wczesnego średniowiecza natrafiamy na sierpy w inwentarzach grobowych, czasami w zestawieniu z orężem. Dla potwierdzenia tych słów przywołajmy pochówki z Polski, Litwy, Węgier, Niemiec, Bułgarii, Chorwacji, Czech, Słowacji, Skandynawii, Rusi i Wysp Brytyjskich [Janowski, Kurasiński 2010, s. 86-87]. Sierpy oraz półkoski odnajdywane są w dnach jezior okalających wczesnośredniowieczne stanowiska, jak chociażby w Żółtem i Nętnie, przy półwyspie z grodziskiem nad jeziorem Steklino, a także na stanowisku Niedźwiedź 5 nad tym samym akwenem. Znane są ze strefy pobrzeżnej grodziska w Łoniewie i Pszczewie. Odnaleziono je w Teterow, Behern-Lübchin, przy wyspie Fischerinsel na Tollensesee, wokół wyspy Vipperow oraz w okolicy Demmina. Znane są także z depozytów wodnych z terenów bałtyjskich i Wielkiej Brytanii [Szczepanik 2020, s. 284-286].

Zarówno szalki wag, jak i odważniki odnajdywane w wodzie, również uznawane są za ślady zachowań związanych z wierzeniami [Szczepanik 2020, s. 283].

Znaleziska miedzianych mis oraz płacideł, znanych w literaturze jako misy typu śląskiego, stanowią kolejny przykład trudności interpretacyjnych. Pojawiają się one zwłaszcza wtedy, gdy pomijamy aspekt duchowy – szczególnie że w interesującym nas okresie misy miedziane często występowały w wyposażeniu grobowym [Baran 2014, s. 180–181; Trotzig 2001].

Podsumowując, za hipotezą o wotywnym charakterze depozytów przemawia wiele argumentów. Z jednej strony działa to na jej korzyść, z drugiej - aspekt wierzeń i duchowość, rozumiana jako wszystko, czego nie potrafimy opisać metodami naukowymi, tak mocno przepełnia nasz świat, że interpretacja o kultowej funkcji zawsze będzie w pewnym stopniu trafna. Zresztą, niejednokrotnie stanowiło to element krytyki.

Dla porządku wyliczmy, że składanie ofiar do wody stanowi długą praktykę wśród gatunku ludzkiego, a w okresie epoki żelaza na niżu europejskim jest całkiem dobrze widoczne. Ilość przedmiotów z okresu wczesnego średniowiecza również jest stosunkowo pokaźna. Dodatkowo, zbiorniki wodne stanowią miejsca święte, mosty widziane są jako łączniki pomiędzy światami, a wyspy mogą stanowić manifestację pierwszego lądu. Część przedmiotów odnajdywanych w wodzie jest zdobiona, a inne stanowią narzędzia rolnicze czy pojedyncze elementy oporządzenia jeździeckiego, a nawet przybory do prowadzenia działalności handlowej. Tę różnorodność najłatwiej wyjaśnić dziękczynnym zachowaniem. Nie bez znaczenia jest również zróżnicowanie chronologiczne, które może wskazywać na powtarzalność czynności rytualnych od IX wieku aż do końca średniowiecza.

W tradycji badań nad lednickim kompleksem osadniczym przyjęło się uznawać odnalezioną w jeziorze broń jako ślad po walce stoczonej pomiędzy załogą grodową na Ostrowie Lednickim a czeską drużyną pod dowództwem Brzetysława w 1038 roku.

Po raz pierwszy propozycja zniszczenia grodu w tym okresie pojawiła się już w opracowaniu Mariana Sokołowiskiego pod koniec XIX wieku [Sokołowski 1876]. W 1959 roku podczas pierwszych prospekcji podwodnych został odnaleziony hełm, który w tamtym czasie posiadał jedyną znaną autorom badań analogię w Czechach. Wystarczyło to jako fundament do zbudowania teorii o bitwie [Mikołajczyk 1959, s. 142].

Możliwe, że spopularyzowanie tej hipotezy w beletrystyce - mam tu na myśli opowieść *Kolebka Siemowita* autorstwa Janusza Roszko, wydaną w 1974 roku - również wpłynęło na wzmocnienie tej interpretacji. Fundamentalne znaczenie miało jednak odnalezienie w latach 90. dużych ilości uzbrojenia podczas prac wykopaliskowych na mostach, a zwłaszcza podczas prospekcji z użyciem wykrywaczem metali prowadzonych wokół wyspy. W literaturze hipoteza ta była powtarzana wielokrotnie; ostatnio potencjalny przebieg takiej potyczki opisał Gerard Wilke w opracowaniu broni drzewcowej z lednickiego kompleksu osadniczego [Wilke 2018, s. 76–78].

Ta interesująca propozycja wymaga odpowiedzi na kilka pytań. Pierwsze z nich – przy założeniu, że odnalezione pozostałości stanowią ślady bitwy – dotyczy powodu łączenia ich z najazdem czeskim. Przecież nie musiały to być jedyne działania zbrojne prowadzone w tym miejscu. Do tej kwestii wrócimy w następnym rozdziale, a tymczasem spójrzmy na kolejne aspekty związane z samymi znaleziskami.

Zastanowienia wymaga powód, dla którego z walką łączymy zabytki, które można datować na I połowę XI wieku, co jak wiemy stanowi większość. Mamy jednak w zespole znaleziska toporów, które mogą pochodzić z późnego średniowiecza i nie łączą się one z XIV-wieczną przeprawą na Ledniczkę, lecz pochodzą z linii mostu tak zwanego poznańskiego. Jeżeli te znaleziska uznamy za związane z pracami konserwatorskimi czy budowlanymi na mostach lub z wycinaniem przerębli w celach gospodarczych, to logicznie rzecz biorąc zabytki tej kategorii z XI stulecia również należałoby tak interpretować. Co więcej, ten wąski horyzont depozycji uzbrojenia z początku II milenium jest dopuszczalny, ale nie potwierdzony, zwłaszcza w kontekście daty radiowęglowej miecza z 2020 roku.

Następne pytanie stanowi brak uzbrojenia ochronnego. Oczywiście można zakładać, że wojownicy przeprawiając się przez jezioro na tratwach nie zakładali na siebie pancerza, aby w wypadku wpadnięcia do wody móc dopłynąć do brzegu, ale czy utopienie stanowiło większe ryzyko niż walka bez pancerza? A co w takim wypadku z wojownikami, którzy walczyli na

moście, czy oni też mieliby wyjść z tego samego założenia? Co więcej, jeżeli spojrzymy na ikonografię z epoki, jak tkanina z Bayeux, zauważymy, że znajdujące się na łodziach postaci odziane są w kolczugi i hełmy. Oczywiście można by było roztrząsać tutaj aspekt różnic w przeprawie morskiej i zbiornikach na śródlądziu, w myśl, że w tych pierwszych z opancerzeniem, czy bez i tak szanse przeżycia są minimalne. Wydaje się, że koniec końców i tak nie pozyskamy odpowiedzi w tym aspekcie analizując źródła ikonograficzne. Możliwe, że przedstawienie na Drzwiach Gnieźnieńskich, z wyobrażeniem drużyny zbrojnej ze świętym Wojciechem docierającej do Prusów, mogła pokonywać rzekę lub rozlewiska istniejące w tym okresie na wysokości Gdańska i na południe od zalewu wiślanego, ale czy rzeczywiście tak było? Nie sposób również ustalić czy wyobrażenie postaci w pełnym rynsztunku na łodziach nie jest związane z treścią symboliczną przedstawień.

Pomimo tych problemów, spowodowanych brakiem źródeł o wczesnośredniowiecznych działaniach zbrojnych, brak pozostałości pancerzy w jeziorze Lednica po stoczonej batalii wydaje się mocno zagadkowy, przy tak obfitej ilości innych kategorii uzbrojenia.

Jedyny ślad w postaci hełmu nie jest wystarczający, aby zmienić punkt widzenia na sytuację, a odnaleziona kolczuga była zwinięta w rulon i jak się wydaje, zdeponowana w opakowaniu, które utrzymało taką formę, może w worku? Biorąc to pod uwagę, ślady walki wydają się jeszcze mniej realne.

Następny aspekt to oporządzenie jeździeckie, a szczególnie strzemiona, które są odnajdywane pojedynczo. Zakładając, że podczas działań zbrojnych doszłoby do śmierci wierzchowca i w konsekwencji wpadłby do jeziora, to powinniśmy spodziewać się pod wodą pary strzemion i jakichś elementów organicznych. Chociaż niepewność powoduje fakt, że wszystkie cztery strzemiona zostały odnalezione podczas prospekcji, a nie regularnych wykopalisk archeologicznych i w związku z tym prawidłowa eksploracja nawarstwień nie jest potwierdzona.

Idąc dalej tym tropem, nie posiadamy żadnych kości ludzkich pochodzących z prac prowadzonych pod wodą. Nie jest to zaskakujące, ponieważ ciała w procesie rozkładu zapewne wypływały na powierzchnię i istnieje duża szansa, że zostały usunięte z wody, a następnie pochowane, ewentualnie oddryfowały na inną część zbiornika. Niemniej, odnalezienie szczątków ludzkich w opancerzeniu, które nie pozwoliłoby denatowi wypłynąć, stanowiłoby mocny argument przemawiający za działaniami militarnymi, a jak do tej pory brak takich śladów.

W interpretacji tej słaby punkt stanowi brak wytłumaczenia powodu depozycji innych kategorii zabytków. Analogicznie jak w kwestii datowania toporów, jeżeli uznamy, że narzędzia rolnicze czy przedmioty związane z handlem stanowią ślady po działaniach rytualnych, to dlaczego uzbrojenie mielibyśmy traktować inaczej.

Jak widzimy, interpretacja znalezisk z jeziora Lednica jako pozostałości batalii niesie ze sobą szereg nieścisłości i w związku z tym, na moment obecny, jestem skłonny taką propozycję odrzucić, przynajmniej do momentu, aż zostaną odnalezione dowody w jakiś sposób ją potwierdzające.

Zwróćmy jeszcze uwagę na historię badań nad uzbrojeniem średniowiecznym. W XX wieku dość powszechnie uznawano pojedyncze znaleziska broni jako ślady po bataliach, jednak pod koniec tego stulecia zaczęto odchodzić od takiej interpretacji. Jak zauważył Ewart Oakeshott w pracy poświęconej średniowiecznym mieczom, większość zabytków odnajdywana jest w dużej odległości od lokalizacji pól bitewnych i również niemądrym wydaje się założenie, że rycerz uciekając z pola bitwy po przegranej potyczce przebiegł kilka kilometrów, a następnie przeskakując nad strumieniem porzucił swój miecz, na co wskazywałby kontekst znaleziska. Raczej w tych sytuacjach mamy również do czynienia z depozytami ofiarnymi [Oakeshott 1991, s. 74].

Do poruszenia pozostała nam kwestia zgubionych towarów, które w wyniku niedopatrzenia miałyby wpaść do jeziora. Trudno znaleźć argumenty, które pozwoliłyby na dyskusję nad taką propozycją interpretacyjną, poza dużym nagromadzeniem zabytków. Można jednak postawić pytania w jaki sposób może dojść do utraty włóczni na trzymetrowym drzewcu, dlaczego miecze nie posiadają opakowania w postaci pochwy, czyż właśnie nie tak były transportowane? Właściwie to samo pytanie może dotyczyć innych kategorii uzbrojenia, gdyż ostre krawędzie toporów i włóczni również były zabezpieczane. Zadziwiający w tym kontekście jest także fakt, że niektóre z przedmiotów odnajdywane są w odległości kilkuset metrów od brzegu i przepraw mostowych, co sugerowałoby ich transport na łodziach. Znaleziska dłubanek potwierdzają znaczenie ruchu wodnego na jeziorze Lednica, jednak przypadkowe wyrzucanie pojedynczych egzemplarzy oręża wskazywałoby na wyjątkowo małą uważność osób na nich pływających. Zwróćmy także uwagę, że Ostrów Lednicki nie stanowi jedynego miejsca, gdzie zbudowano mosty i prowadzono intensywną wymianę handlową, natomiast pod względem nagromadzenia materiału zabytkowego stanowi miejsce wyjątkowe. Jaka jest szansa, że akurat tutaj ludzie częściej gubili swoją własność niż w innych miejscach.

Kwestia wyrzucania zbędnych przedmiotów do jeziora nie wymaga dyskusji, po pierwsze znalezisk nie można uznać za zniszczone lub niepotrzebne, po drugie były one wykonane z metali, które są na tyle cenne, że do dzisiaj ulegają recyklingowi.

Na zakończenie rozważań nad powodem znalezienia się przedmiotów w jeziorze Lednica, należy skonstatować, że na obecny stan naszej wiedzy, najwięcej argumentów wskazuje na ich depozycję podczas czynności rytualnych.

13.2 Wątki dekoracyjne zabytków ruchomych.

Przedmioty odnalezione w lednickim kompleksie osadniczym niosą ze sobą treści symboliczne, które wiążą się zarówno z wierzeniami, jak i z tożsamością mieszkających tam ludzi. Znaleziska te ze względu na ich funkcję, jak i sposób wykonania łączyć należy z elitą, czyli zapewne z konnymi wojownikami. Do tych zabytków należą topór z wyobrażeniem zoomorficznym, fragment pobocznicy i dwa strzemiona pokryte srebrem i miedzią oraz dwa okucia pochewek noży od których wyjdziemy.

Zabytki te zostały szczegółowo zaprezentowane, wraz z wyrobami analogicznymi, w analitycznej części i teraz skupimy się szczegółowo na interpretacji wyobrażonych na nich treści. Odnalezione na Ostrowie Lednickim okucie pochewki noża posiada dekorację o charakterze narracyjnym, co oznacza, że zawiera w sobie szerszy opis jakiegoś aspektu rzeczywistości (tabl. 13.1: 1). Widzimy oś, na której jednym końcu znajduje się wyobrażenie postaci antropomorficznej ze schematycznie zaznaczoną twarzą oraz z rękami ustawionymi w ten sposób, jakby opierała dłonie na biodrach. Druga część osi zakończona jest nieregularnym wyobrażeniem zbliżonym do walca, który od połowy swojej długości rozdziela się na dwie osobne linie zwieńczone okręgami. Analogie sugerują, że stanowi ono zeschematyzowane wyobrażenie paszczy zwierzęcej. W środkowej części osi, stanowiącej jak wspomniano element spinający wyobrażenia, znajduje się przedstawienie dwóch rogatych zwierząt stojących w rzędzie.

Drugie okucie pochodzi ze cmentarzyska w Dziekanowicach 22 i jest ono mocno schematyczne (tabl. 13.1: 2). Właściwie bez analiz porównawczych, możliwych dzięki niemałemu korpusowi podobnych wyrobów, dopatrywanie się tutaj wątków symbolicznych byłoby raczej niemożliwe (tabl. 13.2). Składa się ono z osi w postaci listewki z ornamentem sztrychowanym, wygiętej lekko w kierunku miejsca, gdzie znajdował się sztych noża i zakończonej wcięciem na krótszym boku. Była ona przymocowana do podłoża z blachy za pomocą trzech nitów przechodzących przez rozmieszczone regularnie na listwie prostokątne zgrubienia. Nieco mniej schematycznie zostały wyobrażone łby wężowatych istot na kolejnych trzech okuciach pochewek, odnalezionych podczas realizacji Projektu Lednica 2020 (tabl. 13.3).

Kolejny zabytek, fragment pobocznicy, zawiera niekompletnie zachowane przedstawienie mitycznego stworzenia. Na taki odczyt wskazuje ukształtowanie ogona oraz skrzydła, a interpretację tę wzmacniają podobne wyroby znane ze Słowiańszczyzny. (tabl. 14.31). Zwróćmy uwagę, że na części wczesnośredniowiecznych pobocznic widnieje wyobrażenie skrzydlatej

istoty, na innych na zakończeniu dolnej krawędzi widzimy wężowaty/gadzi pysk, a kolejna odnaleziona w Gieczu łączy te elementy na jednym wyobrażeniu.

Dostrzegalne dla nas treści symboliczne mogą znajdować się na strzemionach pokrytych inkrustacją. Na jednym z nich widzimy rząd okręgów, który jak zobaczyliśmy w rozdziale dotyczącym oporządzenia jeździeckiego, zawiera się w palecie wątków dekoracyjnych Słowian. Interesujące jest to, że rząd okręgów najczęściej powtarza się na okuciach pochewek noży, stanowiących przedstawienie tułowia wężowatej istoty, albo osi spinającej postać antropomorficzną z wyobrażeniem zoomorficznym czy hybrydowym (tabl. 14.7).

Na drugim strzemieniu, szczególnie interesujące pod tym względem, jest znajdujące na bocznej powierzchni amorficzne wyobrażenie, które w pewien sposób przypomina zakończenie ogonów mitycznych bestii, znanych z innych zabytków wczesnośredniowiecznej, słowiańskiej sztuki (tabl. 14.10).

Zastanówmy się teraz, co właściwie może być wyobrażone na tych zabytkach. Zanim jeszcze przejdziemy do rozważań na ten temat, chciałbym żebyśmy zwrócili uwagę na dwa aspekty związane z kulturami typu tradycyjnego. Według Alberta Bajburina w takich społecznościach znaki stanowią rodzaj indeksów, rozumianych jako zbiór różnych pojęć, związanych bezpośrednio ze strefą sakralną, ponieważ obszar techniczno-użytkowy nie jest nigdy bytem odrębnym [Szczepanik 2020, s. 77]. Po drugie, przedmioty jako znaki odnoszą się do czasów mitycznego początku [Bajburin 1998, s. 109-111].

Inny aspekt stanowi obserwacja, że wyobrażenia, znaki czy symbole nigdy nie funkcjonują „same sobie". Wręcz odwrotnie, mają one swój początek w jakiejś treści, którą właśnie symbolizują, oznaczają czy wyobrażają [Derrida 1997, s. 27].

Należy także podkreślić komunikatywną rolę przedmiotów [Geertz 2005, s. 71; Piątkowski 2011, s. 70] i możliwości ich przekazu przede wszystkim w kontekście badań nad obszarem kulturowo-religijnym [Szczepanik 2020, s. 92].

Zatem z jakich tekstów, słów i treści możemy skorzystać, próbując zrozumieć sens przedstawień na zabytkach z lednickiego kompleksu osadniczego? Biorę tutaj pod uwagę, że musiały być one osadzone w szerokim kontekście, określanym właśnie jako rzeczywistość mityczna i w związku z tym będą one powiązane z mitami [Piątkowski 2011, s. 71; Szczepanik 2020, s. 81].

Nie zachowały się teksty pisane od IX do XI wieku, które informowałyby nas o wyobrażeniu zaświatów Słowian i w związku z tym przyjęło się korzystać z wyników badań etnograficznych [Tomicka, Tomicki 1975; Szczepanik 2020, s. 261-272]. Częściej przewijająca się historia, w zebranych wersjach tej opowieści, dotyczy kosmicznego nurka, który wyławia z

pra-oceanu ziemię. W drugiej, mamy do czynienia z kosmicznym jajem, z którego pochodzi świat [Tomicka, Tomicki 1975]. Chociaż treść tych opowieści była wielokrotnie już cytowana w literaturze przedmiotu, pozwolę sobie dla ciągłości narracji zacytować je także tutaj. Opowieść spinająca najwięcej elementów została opublikowana przez Joannę i Ryszarda Tomickich i brzmi ona następująco:

> *Przed stworzeniem świata nie było nic, tylko niebo i morze. Bóg pływał po morzu w łódce i napotkał ogromną i gęstą pianę, w tej pianie mieszkał diabeł. Kto żeś ty? —zapytał Bóg. — Weź mnie do siebie do łódki, to ci powiem — opowiedział czart — No chodź — rzekł Bóg, a zarazem usłyszał — Ja jestem czart — odpowiedź wchodzącego. Milcząc, płynęli.*
>
> *Diabeł zaczął mówić. — Dobrze by było, gdyby miejsce, na którym płyniemy, było twarde. — Będzie — rzekł Bóg — zejdź na dół w morze i przynieś mi ziemi garść, mówiąc, że niesiesz w mojem imieniu, przynieś, uczynię z tego piasku ziemię. Diabeł poszedł, nabrał piasku w garście, mówiąc: — Biorę cię w imieniu mojem. Gdy wyszedł na wierzch, nie zostało ani ziarnka piasku. Poszedł drugi raz, mówiąc: — Biorę cię w imieniu Jego. Gdy wrócił, zostało mu trochę piasku za pazurami, Bóg wziął ten piasek, posypał na wodę i stała się z niego ziemia, ale tylko tak duża, aby mogli się obaj wygodnie położyć. Położyli się tedy. Bóg ku wschodowi, diabeł ku zachodowi. Gdy diabłu się zdawało, że Bóg usnął, zaczął go spychać, aby wpadł do morza i aby utonął i zginął. Ale nadaremnie, ziemi pod Bogiem przybywało i rozszerzała się daleko ku wschodowi. Widząc to czart jął pomykać ku zachodowi, dalej ku południowi i północy, a przez to ziemia rozszerzyła się w różne strony. Bóg obudziwszy się wstał i poszedł na niebiosy. Czart pobiegł za nim, wtedy Bóg skinął, pioruny zaczęły uderzać, błyskawice zabłysły i diabeł strącony został w przepaść.*
>
> *Diabeł nie tylko został strącony, ale i przykuty łańcuchem do słupa we wnętrzu ziemi. Łańcuch jest przez cały rok rozkuwany przez samego diabła lub jego pomocników, albo sam się rozrywa, a gdy tylko jedno ogniwo dzieli diabła od wolności, zrasta się ponownie. Dzieje się tak zawsze w okresie świąt wielkanocnych; scalenie łańcucha było uważane za warunek tworzenia świata. Gdy diabeł się wyswobodzi, wznowiona zostaje między nim a Bogiem walka zwiastująca koniec świata.* [Tomicka, Tomicki 1975, s. 24-25].

W kontekście zabytków z LKO istotne jest, że w akcie stworzenia muszą uczestniczyć dwie siły, które nie mają dostępu do swoich dziedzin. Bóg nie jest w stanie pozyskać piasku z wody, możliwe jest to tylko przy współpracy z Diabłem, ten natomiast ani nie może go wydobyć w swoim imieniu, ani nie jest w stanie sam władać światem czy wejść do niebios. W odróżnieniu od obecnego rozumienia rzeczywistości, wydaje się, że we wczesnym średniowieczu obie te siły były równorzędne.

Drugi, istotny aspekt to wstąpienie Boga na niebiosa i strącenie Czarta do podziemi, skąd będą oni ingerować w świat ludzi. Dowiadujemy się o tym z innych wersji tego przekazu, jak i kolejnych opowieści zachowanych w kulturze ludowej Słowian [Tomicka, Tomicki 1975].

Zestawienie informacji pochodzących z tych mitów pozwoliło również wykazać, że istota niebiańska powiązana jest z postacią Żmija o charakterze latającym, natomiast postać chtoniczna to Smok lub Żmij, w rozumieniu bliższym współczesnemu znaczeniu tego pojęcia. [Tomicka, Tomicki 1975, s. 30-40]. Dla naszych rozważań istotne jest istnienie tych dwóch postaci, jako manifestacji sił tworzących świat. Powstało już wiele prac naukowych o ich znaczeniu w kulturze oraz powiązaniach z informacjami zawartymi w przekazach z wczesnego średniowiecza, gdzie koncepcja ta została mocno rozwinięta [Tomicki 1976; Mianecki 2002; Szczepanik 2020].

Kolejny aspekt, na który należy spojrzeć, to zagadnienie *axis mundi*. W innych wersjach mitu kosmogonicznego pojawia się wątek dwóch ptaków, które nurkują w morzu, aby wydobyć na powierzchnię piasek i kamień, z których następnie tworzą świat. Zanim jednak tego dokonają siedzą one na dębie [Tomicka, Tomicki 1975, s. 63-64]. Motyw dębu pojawia się w opowieści, opisującej pierwszy ląd:

> *Na morę na Okeane, na ostrove Bujane, stoit dub, ni nag, ni odet, pod tern dubom stoit lipovyj kust, pod tern kustom leżyt zlatoj kamen', na tom kamne leżyt runo ćernoe, na toj runę (...) zmeja Garafena* [Kowalik 2004, s. 210].

Właściwie, istnienie osi świata w wierzeniach licznych kultur na świecie jest tak powszechne, że raczej należałoby się zastanowić nad kwestią, dlaczego w niektórych religiach się nie pojawia i zapewne jak mogło dojść do redukcji tego elementu [na temat axis mundi: Eliade 1974]. Można zauważyć, że oś spinająca różne poziomy astralne, stanowiła drogę, którą podróżowali ludzie poszukujący wizji. Opisy takie znamy z licznych zakątków świata, a wypada podkreślić, że podróże tego typu odgrywały istotną rolę, czasami nawet dla istnienia całej społeczności

[Eliade 1951]. Może właśnie dlatego *axis mundi* jest powszechny w kulturach typu tradycyjnego.

Ostatni aspekt, który będzie nam potrzebny do analizy wyobrażeń z przywołanego zbioru znalezisk, stanowi rola zwierząt kopytnych w wierzeniach Słowian. Ponieważ znaleziska są zbyt schematyczne abyśmy byli w stanie ocenić gatunki, to będziemy musieli się odwołać przynajmniej do kilku alternatyw. Niewykluczone, że mamy tutaj do czynienia z wyobrażeniami mitycznymi (tj. nieistniejących na ziemi istot), na co zwrócił uwagę Paweł Szczepanik, co dodatkowo zwiększa wachlarz możliwości interpretacyjnych [Szczepanik 2020, s. 235].
Prokop z Cezarei w VI wieku, w pracy zatytułowanej *Wojna Gocka,* odnotował na temat Słowian, że:

> *Uważają bowiem, że jeden bóg, twórca błyskawicy, jest panem całego świata i składają mu w ofierze woły i wszystkie inne zwierzęta ofiarne…* [De bello Gothico, ks. III, r. 14, k. 22-30, za: Labuda 2003, s. 74].

Kolejny przekaz dotyczący składania ofiar ze zwierząt pochodzi z kroniki Helmolda, proboszcza z Bozowa w ziemi holsztyńskiej. W swojej *Kronice Słowian*, powstałej w II poł. XII wieku odnotował że:

> *Mianowicie kapłan stosowanie do wskazówek losu zapowiada uroczystości na cześć bogów, po czym schodzą się mężowie i kobiety z dziećmi; zabijają na ofiarę swoim bogom woły i owce, niektórzy nawet chrześcijan, głosząc, że bogowie ich lubują się w chrześcijańskiej krwi* [Helmold, ks. I, rozdz. 52; tłum. za: Labuda 2003, s. 176].

Pewne zachowania rytualne zostały zarejestrowane w kulturze ludowej, polegające na zakładaniu wianków skomponowanych z różnych ziół, na głowy bydła i/lub koni. Znany pod nazwą „końskiego" lub „wołowego wesela" funkcjonował na Podlasiu jeszcze w XX wieku. Majenie, czyli przystrajanie wiankami rogów krów, przeprowadzane było w okolicy Zielonych Świątek, na Świętą Trójcę czy na Świętego Jana [Szczepanik 2020, s. 235].
Bardzo ciekawy element kultury ludowej Słowian stanowią odbywające się na Rusi spotkania nazywane „Bratćinami". Wydarzenia te, regulujące wiele aspektów socjalnych, posiadały nieodłączny element w postaci złożenia ofiary z byka albo barana. Co godne podkreślenia odbywały się one w Boże Narodzenie i Wielkanoc oraz dzień św. Ili i św. Mikołaja [Попов 1854,

19-41]. Te dwa ostatnie dni odsyłają nas do symboliki bytów odpowiedzialnych za stworzenia świata.

Znacznie więcej informacji posiadamy o znaczeniu symbolicznym konia wśród wczesnośredniowiecznych Słowian. Liczne przekazy pisane informują nas o boskich wierzchowcach, przechowywanych w świątyniach na Aroknie, Szczecinie czy Wolinie. Znany jest także niemały korpus miniatur koni wykonanych z drewna, metali szlachetnych, bursztynu i gliny. Wiadomo również o ich wykorzystywaniu przy wróżbach, których efekty miały znaczenie rangi państwowej.

W kontekście kopytnych, rogatych zwierząt należy także zwrócić uwagę na rodzinę jeleniowatych, o których wiemy najmniej, jak chodzi o wczesnośredniowiecznych Słowian. Nie natrafiamy na wzmianki w tekstach z epoki, brak też śladów z kultury ludowej, może to wynikać w przypadku tego pierwszego z ogólnej skromności przekazów średniowiecznych kronikarzy, w tym drugim ze zmian jakie nastąpiły w społeczeństwie na przestrzeni ostatniego tysiąca lat. Dane archeologiczne reprezentowane są przez czaszkę konia złączoną z porożem jelenia, którą odnaleziono w rumowisku bramy prowadzącej do grodu w Berlinie-Spandau [Kajkowski 2024, s. 283-284]. Poroże jelenia miało zostać również odkryte wewnątrz konstrukcji obronnych w Gieczu [Wyrwa 2016, s. 35]. Możliwe, że na T-kształtnym pojemniku odnalezionym w Ninie-Ždrijacu (Chorwacja) i datowanym na IX wiek, również znajduje się wyobrażenie zwierząt z rodziny jeleniowatych stojących po dwóch stronach drzewa życia [Górecki 2005, s. 95]. Chociaż nie posiadamy danych w tym temacie, moim zdaniem należy mieć na uwadze, że również one mogły być czczonymi istotami. W większości miejsc na świecie jeleniowate były uważane za święte, a czasami utożsamiane z istotą niebiańską lub duchową formą pośrednika pomiędzy bogami a ludźmi [Mayerhoff 1997, s. 135] Można tutaj przywołać sformułowanie zawarte w pracy Mircce Eliadego, że *chyba nie istnieje żadne znaczące zwierzę ani żadna bardziej znana roślina, które by nie uczestniczyły w ciągu historii w sakralności* [Eliade 1993, 17].

Wróćmy do naszych znalezisk i przyjrzyjmy się im z perspektywy tego, co zostało przywołane. Wydaje się, że bardziej rozbudowane okucie pochewki reprezentuje oś świata, na jednym końcu której znajduje się wyobrażenie siły niebiańskiej, utożsamianej ze Żmijem lub ze znanymi z przekazów pisanych słowiańskimi bogami. Taka sugestia powstała ze względu na antropomorficzną formę i możemy tutaj mówić o Perunie, Światowidzie czy Swarogu/Swarożycu, zgodnie z zaproponowanym podziałem funkcji przez Tomickich [Tomicka, Tomicki 1975, s. 29].

Po drugiej stronie mielibyśmy przedstawienie antagonisty, czyli postaci związanej ze światem podziemnym, stąd wyobrażenie to przypomina paszczę smoka czy żmii/węża [Szczepanik 2020, s. 245-246].

Jak wspomniano pomiędzy tymi wyobrażeniami znajduje się oś świata, spinająca świat niebiański, którego panem jest Bóg/Żmij i świat podziemny, który zamieszkuje Czart/Żmija. Po tej drodze łączącej światy spacerują kopytne, rogate istoty. Mogą one reprezentować któreś ze wspomnianych powyżej zwierząt, ale które, trudno ustalić. Zwraca jednak uwagę aspekt, że dopuszczalna jest interpretacja, iż są to wyobrażenia przewodników dusz, zarówno dla osób zmarłych udających się w zaświaty, jak i osób wyprawiających się w podróż wizyjną.

Wyobrażenie znajdujące się na toporze również może reprezentować takiego przewodnika dusz (rozd. 6.3.38 Typ IIIB.5.30, tabl 8.88; 14.8: 6). Pokusiłbym się jednak na stwierdzenie, że tak często przewijający się na żeleźcach toporów oraz na oprawie miecza i na strzemionach, motyw rogatej bestii, zazwyczaj wykonany z metali szlachetnych, może stanowić o kolejnych funkcjach. Niewykluczone, że wyobraża posłannika/przedstawiciela któregoś z Demiurgów. Weles, utożsamiany z władcą podziemi i tym samym ze Żmiją/Czartem znanym z mitu kosmogonicznego, miał być również opiekunem bydła, może jego jednym z ziemskich posłanników była właśnie taka istota. Nie można również wykluczyć, że przedstawiona sylwetka stanowiła reprezentanta siły zamieszkującej świat niebiański (Żmija/Boga). Co prawda, źródła pisane informują nas, że taką rolę pełnił koń, jednak w wierzeniach spoza słowiańszczyzny, spotykamy się z postacią wspomnianego już jelenia [Mayerhoff 1997, s. 135-138].

Wyobrażenie znajdujące się na pobocznicy można uznać za Żmija, reprezentującego siłę niebiańską (rozdz. 7.3.4 Fragment pobocznicy, nr inw. MPP/A/153/150/10, tabl. 14.31, 14.32). Co ciekawe, na innych pobocznicach posiadamy wyobrażenie samej paszczy węża, którego możliwe, że należy łączyć z bóstwem chtonicznym.

Ostatecznie pod względem stylistycznym, ornament na strzemionach, nawiązuje do ogona postaci utożsamianej ze Żmijem, na drugiej natomiast seria okręgów kojarzy się z osią świata lub wężowatym tułowiem (rozd. 7.1.3 Strzemiono nr inw. MPP/A/93/96/99, 7.1.2 Strzemiono nr inw. MPP/A/103/6/02, tabl. 14.5, 14.9).

Interpretacja ta oczywiście jest wyłącznie propozycją, która odzwierciedla nasz stan wiedzy i poziom rozumienia otaczającego nas świata. Wygląda na to, że dalsze badania nad postrzeganiem rzeczywistości poprzez społeczeństwa tzw. tradycyjne mogą dostarczyć nam jeszcze wielu nowych modeli teoretycznych. W tym momencie jednak uznajemy te dekoracje za odbicie lokalnych wierzeń, a ich obecność w lednickim kompleksie osadniczym wskazuje, że odwiedzali go ludzie, dla których treści te był bardzo istotne. Określały one ich

przynależność grupową, może etniczną, a zarazem definiowały ich rzeczywistość. Z naszego punktu widzenia, światopogląd tych ludzi określilibyśmy jako mocno duchowy, więc samo ich przebywanie w lednickim kompleksie osadniczym świadczyłoby o religijnej funkcji tego miejsca.

13.3 Krajobraz mityczny.

To, co znajduje się tuż przed naszymi oczami, najczęściej pozostaje niezauważone – Autor nieznany.

Największą przesłanką o kultowym charakterze Ostrowa Lednickiego, jest fakt, że stanowi on wyspę. Aby opisać ten fenomen ponownie powrócimy do zagadnienia rzeczywistości mitycznej, jak i skorzystamy z metody analizy danych, która została określona jako archeologia krajobrazu.

Jest wielce prawdopodobne, że tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie i jego powstaniu, miały wpływ na organizację osadnictwa, zarówno pod względem kulturowym, jak i przyrodniczym [Chudziak 2010, s. 289-290]. Taki sposób interpretacji bierze się z założenia, że ludzie oswajając wybraną przestrzeń pod zasiedlenie, organizowali ją w sposób, jaki był im znany, a ten wynikał z ich światopoglądu [Banaszkiewicz 1988, s. 447]. To, że będzie on odpowiadał opowieściami kosmogonicznymi i innymi historiami o charakterze religijnym, wynika ze spójności światopoglądu określanego jako rzeczywistość mityczna [Szczepanik 2020, s. 249–250]. Równie istotny aspekt przy sankcjonowaniu miejsc świętych, stanowi „moc", którą rozumiem jako wpływ danej przestrzeni na jednostki. Na aspekt ten, w kontekście wytworów kultury materialnej zwrócił uwagę Gerardus van der Leeuwa [van der Leeuw 1997, s. 33; Szczepanik 2020, s. 251-252]. Myśl o holistycznej relacji pomiędzy przestrzenią a jednostką była przedmiotem rozważań licznych antropologów, którzy starali się wypracować naukowy aparat poznawczy do identyfikacji *miejsc świętych* [Tilley 1994, s. 12; Johnson 2012, s. 274; por. podsumowanie tych rozważań w: Szczepanik 2020, s. 250–258]. Ponieważ sakralny charakter Ostrowa Lednickiego potwierdzają również inne kategorie znalezisk, wydaje się w pełni uzasadnionym uznanie wyspy za miejsce sacrum dla zamieszkującej okolicę społeczności. Pozwala nam to przyjrzeć się powiązaniom pomiędzy znanymi wersjami mitu kosmogonicznego a współczesnymi obserwacjami terenowymi.

W przytoczonej powyżej wersji opowieści o stworzeniu świata natrafiamy na informację, że piasek do jego budowy został wyłowiony z morza przez Czarta i rzucony na wodę przez Boga, w ten sposób doszło do powstania pierwszego, niewielkiego lądu [Tomicka, Tomicki 1975, s. 24-25]. Opis tej przestrzeni funkcjonuje w źródłach etnograficznych jako wyspa lub góra wyłaniająca się z praoceanu, określana przez Słowian Wschodnich nazwą *Bujan*. Zagadnienie to również zostało szczegółowo przedstawione w literaturze religioznawczej i archeologicznej, dlatego tutaj dla przykładu przywołam tylko jeden opis, który pozwoli nam odnieść się do lednickiego kompleksu osadniczego, inny został zacytowany powyżej przy okazji rozważań o *Osi Świata* [Szyjewski 2003, s. 70; Kowalik 2004, s. 27; Szczepanik 2020, s. 265-267].

Odnośnie góry Triglav:

> *Wolą bożą wyszła z morskiej otchłani, w której od początku świata była pogrążona wraz ze słońcem, księżycem, gwiazdami, błyskawicami i wiatrami; pierwsza ukazała się z wody wysoka góra Trigław* [Szyjewski 2003, s. 70].

W tych rozważaniach warto jeszcze dodać spostrzeżenie, że ten pierwszy ląd pod postacią góry, stanowi zarazem środek świata, co potwierdza chociażby znajdujące się na nim *axis mundi* [Tomicka, Tomicki 1975, s. 53-54], a to pociąga za sobą kolejne skojarzenia. Góra, jako ziemia, jest w wierzeniach ludowych symbolem płodności, zarazem uwięzieni w jej wnętrzu diabli, smoki i węże odwołują się bezpośrednio do postaci Żmiji/Czarta, który odpowiada między innymi za bogactwo, urodzaj, wodę [Tomicka, Tomicki 1975, s. 60]. Kolejny aspekt to rozumienie tej przestrzeni jako miejsca umożliwiającego kontakt z bogami, gdyż właśnie centrum/oś świata spaja plan niebiański, podziemny i ten zamieszkały przez ludzi [Tomicka, Tomicki 1975, s. 81].

Przeprowadzone w 1984 roku pomiary wysokości gleby macierzystej na Ostrowie Lednickim, zestawione z wysokościami pochodzącymi z badań wykopaliskowych, zostały przeanalizowane
w ramach pracy magisterskiej Jolanty Rudeckiej, a następnie poddane wtórnej analizie i opublikowane przez Tomasza Kasprowicza [Rudecka 1984; Kasprowicz 2016, s. 55-58]. Dzięki tym badaniom udało się ustalić, że pierwotnie wyspa posiadała trzy wyniesienia, jedno w północno-zachodniej części i dwa w południowo-zachodniej. Ich pierwotna wysokość, zwłaszcza tych południowych, nie jest możliwa do ustalenia, gdyż uległy mocnym przekształceniom w wiekach następnych [Kasprowicz 2016, s. 56-57].

Co jednak nie umyka naszej uwadze, to fakt, że w momencie zasiedlenia tego obszaru, Ostrów Lednicki stanowił wyspę na największym zbiorniku wodnym w okolicy, która posiadała, jeśli nie górzystą, to przynajmniej pagórkowatą formę. Tym samym stanowiła najwyższy punkt w tym nizinnym krajobrazie. Czyżby przywoływała skojarzenie do mitu o początkach świata?

Kolejny aspekt, który mógł być nawet bardziej istotny, to wpływ danego miejsca na przebywających tam ludzi. Nie posiadamy w tym momencie aparatu poznawczego, który niezależnie pozwoliłby nam na ocenę, jak przestrzeń oddziałuje na człowieka, w związku z tym skorzystamy tutaj z komparatystyki, odwołując się do językoznawstwa oraz tekstów z epoki. Paweł Szczepanik dowodzi, że wyobrażanie raju, odpowiada mitycznemu krajobrazowi jaki reprezentuje Ostrów Lednicki. Oprócz tego, że sam termin oznacza *doskonałe miejsce*, to stanowi także dom dla zmarłych, czyli przodków. Co istotne, słowo **raj*, można łączyć z terminem **rojinti*, które oznacza płynąć, a jego starsze znaczenie to zarzeczny, czyli ulokowany za wodą [Rytter 1987, s. 248; Szczepanik 2020, s. 266]. W naszych rozważaniach istotne będzie jeszcze jedno powiązanie znaczeniowe słowa *raj*, łączące je ze słowem *gaj*, pochodzącym od *gojiti* – oznaczające ‘żyć’. Dalsze znaczenia tego słowa kierują nas w stronę ‘goić się, ożywać na nowo’ albo ku przestrzeni, w której żyją zmarli [Szczepanik 2020, s. 266–267].Przy rozważaniach nad magiczną funkcją wysp, przychodzą nam z pomocą wczesnośredniowieczne dokumenty. Pierwszy z nich dotyczy bóstwa Redarów.

> *Między nimi, w pośrodku i najpotężniejsi z wszystkich są Redarowie; gród ich to osławione miasto Retra, siedziba bałwochwalstwa. Świątynia tam wielka została zbudowana dla bożków; z tych najpierwszy jest Redigast. Podobizna jego ze złota, łoże z purpury przygotowane. Sam gród ma dziewięć bram; zewsząd otoczony* ***głębokim jeziorem****; drewniany most umożliwia przejście, ale na przechód zezwala się tylko tym,* ***co spieszą z ofiarami albo zasięgają wróżby****”...* [Adam z Bremy II, 21; tłum. za: Labuda 2003, s. 173].

Kolejny fragment opisuje zachowania rytualne Luciców.

> *Jest w kraju Redarów pewien gród o trójkątnym kształcie i trzech bramach doń wiodących, zwany Redogoszcz, który otacza zewsząd wielka puszcza, ręką tubylców nie tknięta i jak świętość czczona. Dwie bramy do grodu stoją otworem dla wszystkich wchodzących, trzecia od strony wschodniej jest najmniejsza i wychodzi na ścieżkę,*

która prowadzi do położonego obok i strasznie wyglądającego ***jeziora****. W grodzie znajduje się tylko jedna świątynia, zbudowana misternie z drzewa i spoczywająca na fundamencie z rogów dzikich zwierząt. Jej ściany zewnętrzne zdobią wizerunki różnych bogów i bogiń – jak można zauważyć patrząc z bliska – w przedziwny rzeźbione sposób; wewnątrz zaś stoją bogowie zrobieni ludzką ręką w straszliwych hełmach i pancerzach, każdy z wyrytym u spodu imieniem. Pierwszy z nich nazywa się Zvarasizi i szczególnej doznaje czci u wszystkich pogan. Znajdują się tam również sztandary, których ngdzie stąd nie zabierają, chyba że są potrzebne na wyprawę wojenną i wówczas niosą je piesi wojownicy.*

Dla strzeżenia tego wszystkiego z należną pieczołowitością ustanowili tubylcy osobnych kapłanów. Kiedy zbierają się tutaj, by ***składać bożkom ofiary*** *lub gniew ich przebłagać,* ***kapłani siedząc a reszta stojąc szepcą tajemne wyrazy i kopią z drżeniem ziemię, aby na podstawie rzuconych losów poznać sedno spraw wątpliwych****. Po zakończeniu tych wróżb przykrywają losy zieloną darniną i wbiwszy w ziemię na krzyż dwa groty od włóczni, przeprowadzają przez nie z gestami pokory konia, którego uważają za coś największego i czczą jako świętość. Rzuciwszy następnie losy, przy których pomocy już przed tym badali sprawę, podejmują na nowo wróżbę przez to niejako boskie zwierzę. Jeżeli z obu tych wróżb jednaki znak wypadnie, wówczas owe plemiona idą za nim w swym działaniu, jeżeli nie, rezygnują ze smutkiem całkowicie z przedsięwzięcia. Ze starożytności, którą fałszowano przy pomocy różnych błędnych opowieści, pochodzi świadectwo, że ilekroć grożą im srogie przykrości długiej wojny domowej, wychodzi ze wspomnianego wyżej jeziora potężny odyniec z pianą, połyskującą na białych kłach, i na oczach wszystkich tarza się z upodobaniem w kałuży wśród straszliwych wstrząsów* [Thietmar, ks. VI, rozdz. 23, 24; tłum. za: Labuda 2003, s. 172].

Z przekazu Mnicha Prieflingeńskiego posiadamy informacje, że na okresowej wyspie koło Wolina stała kontyna. Korzystając z tej wiedzy, jak i z przytoczonych powyżej tekstów pisanych, możemy postawić hipotezę, że znajdująca się na jeziorze Lednica wyspa stanowiła przestrzeń, którą miejscowa ludność postrzegała jako ucieleśnienie raju/gaju. W ten sposób łączyłaby się z miejscem, gdzie kontakt z siłami nadprzyrodzonymi, np. przodkami, był możliwy, zarazem realne stawało się tutaj uzdrawianie czy gojenie się schorzeń. Źródła pisane informują nas, że przynajmniej dwie wyspy z grodami (Retra, Wolin) i jeden półwysep (Redogoszcz) pełniły u Słowian przestrzeń, gdzie wyroki boskie mogły zostać odczytane przez ludzi, co w

najprostszej formie można rozumieć jako miejsca mocy. Nie ma też powodu, żeby nie odnieść tych opisów do obszaru Wielkopolski. Badania archeologiczne prowadzone w Żółte [Chudziak 2009], Parchim [Chudziak, Kazimierczak, Niegowski 2014, s. 107] wydają się potwierdzać taką hipotezę.

13.4 Zabytki o funkcji apotropaicznej.

Na działalność rytualną prowadzoną na wyspie, związaną z ochroną przed niepożądanymi siłami, wskazują ofiary zakładzinowe, które mieszczą się w stosunkowo szerokim horyzoncie czasowym. Właściwie znane są trzy przykłady, które w jakiś sposób można łączyć z tym zjawiskiem, jak się wydaje popularnym wśród Słowian.

Najbardziej reprezentatywny stanowią szczątki końskie odnalezione pod domostwem drewnianym wzniesionym na podgrodziu i datowanym na I połowę XII wieku. Były to trzy niekompletne osobniki. Po jednym z nich zachowały się czaszka, łopatka, kręgi piersiowe i fragment miednicy; jego wiek określono na około 15 lat, a złożono go pod ścianą północną. Z drugiego, zapewne dziewięcioletniego ogiera, przetrwała czaszka z kręgami, a złożono go pod ścianą zachodnią. Czaszka ostatniego znajdowała się około metra od ściany zachodniej, ten dożył wieku dziesięciu lat [Leśny 1974, s. 125]. Przeznaczenie konstrukcji ciężko zidentyfikować, był to budynek o planie kwadratu, o boku długości 3,8m, a w jego centrum znajdowało się palenisko o średnicy 1,2 m, potem większe sięgające prawie 2 metrów [Banaszak, Tabaka 2020, s. 124-125]. Bardzo możliwe, że pełnił on rodzaj pracowni związanej z kowalstwem, płatnerstwem czy jubilerstwem.

Kolejne znalezisko pochodzi z podwalinowej części wału południowego i datowane jest na I poł. X stulecia. Stanowi je fragment złotej kaptorgi, który jeżeli nie został zdeponowany pierwotnie w innym miejscu i przeniesiony wraz z ziemią podczas sypania wału, to może stanowić ślad po czynności rytualnej (por. rozdz. 5.6.2 Kaptorga nr inw. MPP/A/118/2/05) [Banaszak, Tabaka 2017b, 1199; 2020, s. 120]. Ten drobny zabytek, który został szczegółowo opisany w rozdziale dotyczącym biżuterii, zawiera wyobrażenie konia. Mogło zatem być tak, że jako symbol tego zwierzęcia, i to jeszcze wykonanego ze złota, siła za nim stojąca była przywołana i złożona u podstawy wału, aby ochraniała ona tę przestrzeń.

Ostatnie znalezisko, które zapewne spełniało funkcję ochronną, jednak niekoniecznie musi być postrzegane jako ofiara zakładzinowa, stanowi hak z konstrukcji skrzyniowej, stanowiącej

segment umocnień obronnych wzniesionych po południowo-zachodniej stronie wyspy. Na haku tym zostało wykonane schematyczne wyobrażenie ludzkiej twarzy[136], które swoją prostą stylistyką nawiązuje do przedstawienia czterotwarzowej figurki z Wolina oraz serii figurek jednotwarzowych z tego ośrodka [Szczepanik 2020, s. 143, s. 155-163]. Ponieważ nie jest rozstrzygnięta kwestia, co lub kogo wyobrażają drobne przedstawienia figuralne znane z Pomorza Zachodniego i innych obszarów zajętych przez Słowian, tym trudniej doszukiwać się, w zabytku pochodzącym z umocnień, większych konkretów. Nie pozostaje jednak bez znaczenia policefaliczność zbieżnego stylistycznie przedstawienia z Wolina – Starego Miasta, która stała się podstawą do połączenia go ze znanym z opisu Sakso Gramatyka figury arkońskiego Świętowita [Labuda 2003, s. 179]. Zarazem pozostałe figurki, traktowane są jako związane z kultem, chociaż niekoniecznie stanowiące wyobrażenia bogów [Szczepanik 2020, s. 155]. Dla potwierdzenia hipotezy o ochronnym charakterze przedstawienia na haku, chciałbym przywołać wyobrażenie pochodzące z Gniezna, znajdujące się na zabytku tej samej kategorii i wyobrażające prawdopodobnie jakieś zwierzę. Trudno ocenić dokładnie jakie, chociaż w literaturze przyjęło się nazywać je dzikiem. Do innych zabytków, które można powiązać z nadawaniem wałom grodów mocy nadprzyrodzonej poprzez deponowanie ich w podwalinach lub umieszczanie w dolnych partiach, należy tarcza odnaleziona w Szczecinie. Przedmiot ten był już prawdopodobnie zniszczony gdy umieszczono go w ziemi, jednak znajdował się w miejscu, w którym musiał zostać intencjonalnie złożony podczas budowy. Czyżby w takim wypadku tarcza miała spełniać swoją funkcję, ale już na innym planie? [Kajkowski 2024, s. 278-287].

Ofiary zakładzinowe odnajdywane są na licznych stanowiskach wczesnośredniowiecznych i często stanowią je czaszki zwierzęce, ale spotyka się również naczynia ceramiczne [Kajkowski 2024, s. 278-287]. Tradycja ta posiada kontynuację także w czasach późniejszych, pod postacią umieszczania monety pod deską progową podczas budowy domu. W tej sytuacji nie powinno szczególnie dziwić, że wspomniane czaszki koni odnalezione na podgrodziu, znajdują się pod pozostałościami domostwa datowanego na I poł. XII wieku.

Mówiąc o powszechności tego zjawiska, powróćmy do fragmentu kroniki Thietmara, który został zacytowany powyżej:

> *W grodzie znajduje się tylko jedna świątynia, zbudowana misternie z drzewa i spoczywająca na fundamencie z rogów dzikich zwierząt* [Thietmar, ks. VI, rozdz. 23; tłum. za: Labuda 2003, s. 172].

[136] Materiał niepublikowany pochodzący z badań w sezonie 2024.

Z funkcją apotropaiczną może być związany jeszcze jeden obiekt, odnaleziony w obrębie osady istniejącej obok przyczółku mostu wschodniego od strony lądu. Tam, czyli na dziekanowickim brzegu, zarejestrowano wkop oznaczony dwoma głazami, wewnątrz którego znajdowały się szczątki konia pochodzące z przełomu X i XI wieku [Wrzesińska, Wrzesiński 1998, s. 103]. Co ciekawe, zwierzę dożyło wieku 15 - 18 lat, złożono je w porządku anatomicznym, ale bez przednich kopyt, w dole o kształcie kwadratu 2,4 x 2,4 metra.

Groby zwierząt mogą być oczywiście wyrazem szacunku ich opiekunów, co wpisywałoby się w romantyczną wizję wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny, czy jednak rzeczywiście tak było?

Bardzo możliwe, że koń został złożony w ofierze, właśnie dla ochrony danej przestrzeni. Oprócz tego, że składanie ofiar ze zwierząt stanowiło powszechną praktykę wśród Słowian, to niestety nie posiadamy materiałów, które pozwoliłyby nam zrozumieć tę działalność na głębszym poziomie. Z przekazu Prokopa z Cezarei, wspomnianego już VI-wiecznego twórcy bizantyjskiego, dowiadujemy się, że Słowianie:

> *O przeznaczeniu nic nie wiedzą, ani nie przyznają mu żadnej roli w życiu ludzkim, lecz kiedy śmierć im zajrzy w oczy czy to w chorobie, czy na wojnie, ślubują wówczas, że jeśli jej unikną, złożą bogu natychmiast ofiarę w zamian za ocalone życie, a uniknąwszy składają ją , jak przyobiecali i są przekonani, że kupili sobie ocalenie za tę właśnie ofiarę* [De bello Gothico, ks. III, r. 14, k. 22-30, tłum. za: Labuda 2003, s. 74].

Taka interpretacja końskiego szkieletu odnalezionego w Dziekanowicach jest możliwa, chociaż ze względu na kontekst miejsca, jakim jest bliskość przeprawy mostowej, zastanowiłbym się czy nie łączy się ona z inną możliwością. Nawiążę tutaj do tradycyjnych wierzeń pochodzących z innego kontynentu. Majowie uważali, że duch zwierzęcia złożonego w ofierze, jako „ofiara zakładzinowa", nie mógł odejść w zaświaty i pozostawał na miejscu ochraniając daną przestrzeń. Trudno wykazać, czy zasada ta jest uniwersalna. Jednak jeśli w ten sposób spojrzymy na pochówek konia, pozwala nam to przyjąć, że stawał się on opiekunem, np. wyspy, lub przewodnikiem prowadzącym przez most – ze strefy codziennej (osada) czy nieuporządkowanej (pola, las) – na świętą wyspę będącą *Centrum Świata*. To zaś łączy się z wyobrażeniami kopytnych zwierząt - na ostrogach zoomorficznych i okuciach pochewek noży - spajających różne astralne plany.

Ciekawy aspekt może również stanowić obecność świętych koni w słowiańskich sanktuariach, których nocą dosiadali bogowie, a wiemy o nich z przekazów zachodnich kronikarzy. Temat ten doczekał się licznych opracowań, dlatego ponownie zwrócimy uwagę na najważniejsze zagadnienia [Rosik 2010, s. 269; Szczepanik 2020, s. 176-177]. Wspomniane kroniki dotyczą Szczecina, Arkony i Radogoszczy, a w każdej z tamtejszych świątyń znajdowały się konie predestynowane do udziału we wróżbach. Zarazem otaczane były one tak wielką czcią, że ten znajdujący się na Arkonie był dosiadany tylko od czasu do czasu przez kapłana sprawującego obrzędy, natomiast szczeciński wierzchowiec w ogóle nie był ujeżdżony, a dodatkowo do jego doglądania był wyznaczony kapłan-dozorca [Labuda 2003, s. 175-177, s. 180-181].
Znalezisko końskiego szkieletu z Dziekanowic może stanowić ślad po jednym z takich „boskich" wierzchowców, który gdy dożył swoich dni został złożony do grobu, aby po śmierci dalej sprawować pieczę w tym szczególnym miejscu.
Te rozważania kierują nasze spojrzenie na jeszcze jedną kategorię znalezisk pochodzących z lednickiego kompleksu osadniczego, jaką stanowią miniaturowe drewniane koniki.

13.5 Miniaturowe figurki.

Miniaturowe wyobrażenia w obecnej myśli archeologicznej interpretowane są jako fetysze posiadające moc. Nie stanowią one tylko i wyłącznie wyobrażeń obiektów znanych z natury (tj. modeli), tym bardziej mniej prawdopodobna jest ich interpretacja jako zabawek [Bailey 2005, s. 29; Kajkowski, Szczepanik 2013, s. 223-224; Szczepanik 2020, s. 141]. Tego typu przedmioty mogły być wytwarzane w różnych celach spajających liczne aspekty życia, sił nadprzyrodzonych i śmierci. Równocześnie jest możliwe, że spełniały funkcje modlitewne, socjalne, edukacyjne i inne, których znaczenie jest obecnie dla nas niedostępne [Foxhall 2015, s. 4]. Dla przykładu - w społeczności zamieszkującej obecnie region Nayarit w Meksyku, a mowa tutaj o Indianach Wixarika, określanych w literaturze jako *Huicholes*, przed wyruszeniem na pielgrzymkę, sporządzane są przez jej uczestników ofiarne strzałki. Do tych przedmiotów przywiązują oni świeczki oraz miniaturowe wyobrażenia przedmiotów, które mają wspierać ich w nadchodzącej podróży. Należą do nich miniatury sandałów, bębna, łapacza snów, bransolet oraz wszystkich innych intencji, które chcą zanieść w miejsce święte.[137]

[137] Obserwacje autora.

Motywacja ludzi zamieszkujących obszar Słowiańszczyzny przy sporządzaniu tych przedmiotów pozostaje niejasna, choć odnajdywane są one stosunkowo licznie. Pośród kategorii miniatur, rozumianych jako przedmioty mniejsze od naturalnej skali – choć zazwyczaj przyjmuje się, że mają one do kilku centymetrów – znajdują się antropomorficzne wyobrażenia jedno- i wielotwarzowe oraz wyobrażenia koni. [Bailey 2005, 29; Szczepanik 2020, s. 140-204].
Na Ostrowie Lednickim jak do tej pory odnaleziono trzy figurki koni w pobliżu brzegu jeziora w centralnej partii wyspy [Łukaszyk 2012, s. 122]. Posiadają one zeschematyzowany kształt i podobne wielkości, gdzie długość mieści się w przedziale od 9 cm do 10,5 cm, szerokości od 1,5 cm - 2,5 cm. Zbieżny jest również ornament w postaci rzędów okrągłych dołków umieszczonych na ich powierzchniach [Banaszak, Tabaka 2020, s. 128-129].

Zabytki te stanowią kolejny ślad działalności rytualnej na wyspie, wskazują one również na szczególne znaczenie koni wśród Słowian w tym wymiarze [Wrzesińska, Wrzesiński 1998, s. 111-112].

13.6 Monumentalna architektura sakralna.

Wzniesienie palatium z kaplicą oraz drewnianego kościoła związane jest z przemianami, jakie zachodziły w państwie Piastów w wyniku pogłębiania relacji z Imperium Zachodnim. Chodzi tu oczywiście o przyjęcie chrztu przez Mieszka I, manifestującego w ten sposób przynależność i zależność polityczną od Cesarstwa, ale także przyjaźń. Aspekt ten, ponieważ niesie ze sobą wiele treści związanych z działalnością elit, jak i ze strefą polityki międzynarodowej, został omówiony w rozdziale dotyczącym funkcji administracyjne LKO. W tym rozdziale chciałbym, abyśmy zwrócili uwagę na jeszcze jeden temat.

W okresie chrystianizacji powszechnym zabiegiem było wznoszenie świątyń w miejscach związanych ze wcześniejszym kultem. Był to prosty sposób pozwalający na implementację nowej religii, poprzez jej manifestację w miejscach, gdzie ludność przywykła podejmować działania rytualne. Zarazem instytucje kościelne mogły sprawniej kontrolować przebieg rytuałów i egzekwować przepisy narzucone przez chrześcijaństwo. Z perspektywy XXI wieku działalność ta pozwala nam teraz na odszukiwanie miejsc świętych, których być może nie dałoby się inaczej zidentyfikować.

Myślę, że warto tutaj wymienić kilka przykładów, gdzie praktyki tradycyjnych kultów zostały zarejestrowane w źródłach, a towarzyszą im domniemane budowle sakralne lub ich pozostałości.

Przykład ten stanowi Góra Ślęża wraz z Radunią i Górą Kościuszki, kompleks uznawany we wczesnym średniowieczu za miejsce święte. Oprócz śladów działalności ludzkiej z tego okresu, mało istotnych poznawczo, świadczy o tym również relacja Thietmara z Merseburga:

> *Ową górę wysoce czcili wszyscy mieszkańcy z powodu jej wielkości i jakości, ponieważ czczono tam przeklęte pogaństwo* [Thietmar, VII, 51; tłum. za: Buko 2021: s. 44].

W XII wieku na szczycie góry, z inicjatywy palatyna Piotra Włostowica, została wzniesiona świątynia. Ten możnowładca pomiędzy 1128 a 1138 rokiem sprowadził z Flandrii zakon augustianów, przekazując im górę oraz ufundował budowę kościoła i klasztoru [Kogut 2005, s. 86-87].

Kolejny przykład stanowi Łysa Góra w Górach Świętokrzyskich, oczywiście w województwie Świętokrzyskim. O przedchrześcijańskim kulcie posiadamy tutaj wątłe informacje w postaci kamiennego, elipsoidalnego wału o nie w pełni ustalonej chronologii oraz samej nazwy miejsca. [Gąssowscy 1970; Buko 2021, s. 47]. Wpisuje się ona także, jako najwyższe wzniesienie, w koncepcję rzeczywistości mitycznej. W I poł. XII wieku został na szczycie wzniesiony klasztor benedyktynów [Derwich 1992, s. 177].

Z podobną sytuacją mamy do czynienia w Krakowie, na wzgórzu Lassoty, gdzie obecnie wznosi się Kopiec Kraka. Z XIX-wiecznych dokumentów wynika, że przed wymurowaniem tam fortu przez Austriaków oraz rozpoczęciem wydobycia kamienia, funkcjonowało w tym miejscu pokaźne cmentarzysko kurhanowe. Na szczycie największego kopca rósł dąb, a tradycja ludowa związana z dawnymi wierzeniami/rytuałami przetrwała do XX wieku i poniekąd jest kultywowana do dzisiaj. Zapewne już około 1000 roku został na wzgórzu Lasoty wniesiony kościół pod wezwaniem św. Benedykta, co ciekawe jego patron posiada silnie egzorcyzmujący charakter.

Jeszcze bardziej jaskrawy przykład tego zjawiska możemy przeczytać na kartach *Powieści dorocznej*, za której autora lub kompilatora uważa się mnicha Nestora, żyjącego na przełomie XI i XII wieku:

> *I począł władać Włodzimierz w Kijowie sam jeden, i postawił bałwany na wzgórzu za dworem teremnym: Peruna drewnianego z głową srebrną i wąsem złotym, i Chorsa,*

Dadżboga i Strzyboga, i Simargła, i Mokosza. I składali im ofiary, nazywając ich bogami, i przywodzili syny swoje i córy na ofiarę biesom i plugawili ziemię ofiarami swymi. I spługawiła się krwią ziemia ruska i wzgórze to. Lecz przełaskawy Bóg nie chciał śmierci grzeszników, na tym wzgórzu dziś cerkiew stoi, świętego Wasyla, jak później opowiemy [Powieść minionych lat; tłum. za: Sielicki 1999, s. 267].

Na koniec przywołajmy jeszcze przykład z Wielkopolski - Góra Lecha w Gnieźnie, gdzie w trakcie badań prowadzonych wewnątrz katedry, natrafiono na pozostałości paleniska. Ta prostokątna konstrukcja niewielkich rozmiarów zbudowana była z kamieni łączonych gliną i obłożona drewnem, a towarzyszyły jej warstwy popiołu. Ponieważ przestrzeń ta była wyłączona spod zabudowy, przyczyniło się to do sformułowania hipotezy o jej kultowym przeznaczeniu [Kara 2009, s. 298; Buko 2021, s. 146]. Sama obecność paleniska może być jednak różnie interpretowana.

W literaturze archeologicznej popularyzuje się teza, że pierwsze grody powstawały w miejscach świętych dla słowiańskich wspólnot terytorialnych. Jeżeli jest ona prawdziwa, a jest to wielce prawdopodobne, każdy gród w którym został wzniesiony kościół będzie poniekąd stanowić przykład zabiegu, o którym teraz rozprawiamy. Hipoteza ta ma jednak właściwości samospełniającej się przepowiedni.

13.7 Podsumowanie.

Wydaje się w takim wypadku możliwym, że skoro władcy wyspy w X wieku zdecydowali się na wzniesienie aż dwóch kościołów, to sakralne znaczenie Ostrowa Lednickiego dla społeczności czy wspólnoty terytorialnej było bardzo istotne. Biorąc pod uwagę ilość artefaktów odnalezionych w jeziorze, które zapewne stanowią depozyty ofiarne, ślady codziennych praktyk związanych z tradycyjną wiarą, jak i sam krajobraz mityczny, wydaje się bardzo prawdopodobnym, że Ostrów Lednicki stanowi jedno z tak zwanych miejsc mocy. W konsekwencji takiej interpretacji możemy założyć, że przyciągał on ludzi z nieokreślonego obecnie obszaru, którzy odczuwali potrzebę złożenia ofiary, odnalezienia wizji, czy zasięgnięcia rady od osób do tego predystynowanych, być może posiadających dar bycia medium pomiędzy światem ludzi a sił nadprzyrodzonych. Tym samym pozwala to nam uznać, że lednicki kompleks osadniczy spełniał rolę miejsca centralnego również w aspekcie kultowym.

14. Rola i znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego jako miejsca centralnego w IX - XI wieku – próba uchwycenia dynamiki dziejów.

Przyczyny, które determinowały wędrujące masy ludzi do zajmowania nowych obszarów pod osadnictwo były tematem dość często podnoszonym w literaturze przedmiotu [Renfrew, Bahn 2018, s. 278-280]. Zwraca się tutaj uwagę na czynniki gospodarcze, głównie zajmowanie miejsc dogodnych pod uprawę oraz polityczne i aspekty środowiskowe, jak np. podobieństwo do krain wyjściowych danego ludu. Takie rozważania pozwalają na stawianie hipotez dotyczących przyczyn wędrówek ludów w makroskali, gdzie można zaobserwować wyraźne różnice geograficzne i klimatyczne. Co jednak w sytuacji, gdy nowe miejsca zajmowane pod osadnictwo są bardzo podobne do wyjściowych? Właśnie w kontekście rozprzestrzeniania się Słowian w VI i VII wieku mamy do czynienia z taką sytuacją, ponieważ obszar rozciągający się od Łaby po Wisłę i dalej na wschód był zarówno pod względem morfologicznym, jak i klimatycznym raczej jednorodny. Co zatem stanowiło powód zakładania osad w konkretnym regionie, podczas gdy inne pozostawały niezamieszkałe?

Według aktualnych ustaleń czynnik polityczny także w tym przypadku nie był decydujący, ponieważ wiele źródeł wskazuje na znaczne wyludnienie analizowanego obszaru. Niewiele też przemawia za przetrwaniem w VI i VII stuleciu skonsolidowanych jednostek terytorialnych, które mogłyby wpływać na podejmowanie decyzji o wyborze miejsca pod osadnictwo przez allochtoniczne ugrupowania słowiańskie. [Godłowski 2000a, 46-49; 2000b, s. 91-95].

Co zatem powodowało, że przybywający Słowianie zakładali więcej osad wokół jednych przestrzeni, a inne o podobnych zasobach, pozostawały dłużej niezamieszkałe? Czy rzeczywiście można to tłumaczyć w sposób stricte ewolucyjny? Zakładałoby to, że niewielkie grupy ludności przez kilkaset lat „testowały" różne obszary i w konsekwencji dokonywały mniej lub bardziej świadomego wyboru miejsca najlepszego do życia – tam, gdzie ziemia była urodzajna, jeziora i rzeki obfitowały w ryby, a gęste lasy pełne były zwierzyny. Czy może raczej powinniśmy założyć, że istniał jeszcze kolejny czynnik, coś co przyciągało ludzi w dane miejsce i powodowało, że osiedlanie się wokół danej przestrzeni stanowiło dodatkowy atut, wybijający się ponad wspomniane czynniki środowiskowe i polityczne. Jestem skłonny do postawienia hipotezy, że przyciągały ich miejsca święte.

Rozpocznijmy realizację przyjętego zadania od prześledzenia dynamiki przemian u brzegów jeziora Lednica, od spojrzenia na dostępne informacje o początku osadnictwa w tym regionie.

Rozpoznanie naukowe okresu wczesnosłowiańskiego nie jest wystarczająco dobre, aby można było starać się określić kiedy dokładnie doszło do zasiedlenia przez Słowian obszaru położonego wokół jeziora Lednica. Określenie to można zawęzić jedynie do przedziału kilku stuleci, co stanowi bardzo szeroki i mało przydatny dla naszych rozważań odcinek czasu. Warto podkreślić, że rozróżnienie na tzw. okres wczesnosłowiański (od VI do końca VII wieku) oraz następujący po nim przedział czasowy do X wieku zostało wydzielone na podstawie elementów kultury materialnej, które przy badaniu osad otwartych i zabytków ruchomych okazują się mało przydatne do ustaleń chronologicznych [Godłowski 2000c, s. 111–119, s. 142]. Przeprowadzona ostatnio przez Ewę i Pawła Pawlaków analiza wykazała, że nie posiadamy śladów zasiedlenia Wielkopolski przed VII wiekiem i na moment obecny stanowi to argument o najwcześniejszej dopuszczalnej chronologii [Pawlak, Pawlak 2018, s. 43-79].

W lednickim kompleksie osadniczym najwcześniejsze ślady pochodzą dopiero z IX wieku i stanowi je belka ścięta w 868 roku oraz okucie w stylistyce awarskiej. Oczywiście oba te źródła mogą zostać łatwo podważone. W kontekście pozostałości sprzed X wieku z kasztelanii lednickiej (w większości przypadków związanych z pojawieniem się ceramiki obtaczanej) wypowiedział się ostatnio Paweł Sankiewicz, opierając się głównie na badaniach w ramach AZP. Jak sam autor podkreśla, badania powierzchniowe stanowiące podstawę analiz osadniczych posiadają bardzo wątłe przesłanki źródłowe. Wydaje się jednak prawdopodobne, że obszar ten był już eksplorowany i zamieszkały przynajmniej w VIII stuleciu [Sankiewicz 2024, s. 231-257].

Dopiero dalsze badania terenowe mogą dostarczyć więcej informacji na temat chronologii zasiedlenia interesującego nas obszaru, co miejmy nadzieję nastąpi w przyszłości, a teraz wróćmy do postawionej hipotezy o wyborze okolic miejsc świętych pod osadnictwo. Myślę, że pewien trop stanowią tutaj przekazy legendarno-historyczne, gdzie natrafiamy na informację, że to siły nadprzyrodzone, zamanifestowane najczęściej pod postacią zwierzęcą, wskazywały danemu ludowi, że powinien do konkretnej przestrzeni się przemieścić i tam pozostać. Informację taką możemy odnaleźć w *Gesta Hungarorum*, w kontekście wędrówki Madziarów gdzie Turul zaprowadził ich na Nizinę Węgierską [Gesta Hungarorum…; Grzesik 2006, s. 38, 39] lub żeby zaprezentować pewną uniwersalność tej idei, możemy przenieść się na obszar Ameryki Centralnej, skąd pochodzi legenda o powstaniu Tenochtitlán, niosąca podobny wątek. Bogowie Azteków mieli przepowiedzieć ludowi, że założą swoje miasto w miejscu, gdzie zobaczą orła siedzącego na opuncji i pożerającego węża. Gdy Aztekowie zobaczyli ten znak na wyspie na jeziorze Texcoco, założyli tam swoją stolicę – Tenochtitlán, miasto, które dało początek współczesnemu Meksykowi [Tomicki 1984, s. 38]. Z tego samego powodu miało również dojść do

wyboru miejsca przez Lecha, który zobaczył gniazdo w białym orłem - oczywiście według legendarnego przekazu, którym posłużył się autor *Kroniki Wielkopolskiej,* spisanej w 1273 roku.

Oczywiście nie mam tutaj na myśli, że dokładnie sytuacja opisana w przekazach legendarnych miała miejsce, chodzi natomiast o pewien koncept związany z rozumieniem rzeczywistości przez ludzi spoza naszego kręgu cywilizacyjnego. Mogło być tak, że w ich oczach to moce nadprzyrodzone prowadziły ich do miejsc szczególnych i nie mamy powodu zakładać, że wśród Słowian zasiedlających dzisiejszą Wielkopolskę miałoby być inaczej. Może właśnie otwartość na wizje była przyczyną zasiedlenia obszaru wokół Jeziora Lednickiego.

Zwróćmy także uwagę, że przedstawienie Orła Białego jako symbolu rodu Piastów również może być związane z tradycjami przedchrześcijańskimi i jego obecność może stanowić dalekie echo pewnych wyobrażeń mitycznych, gdzie zwierzę stanowiło opiekuna rodu panującego i tym samym całej społeczności. Co interesujące, zdaniem Andrzeja Szyjewskiego, symbolika orła w kulturze ludowej Słowian ma być związana z postacią boga zamieszkującego na niebiosach, w tym wypadku utożsamianego ze Żmijem, Perunem, Światowidem czy innym spełniającym takie funkcje [Szyjewski 2003, s. 46, 73].

Zdaję sobie sprawę, że legendy te powstały później niż zjawisko, do którego nawiązuję, a zostały spisane jeszcze po następnych stuleciach. Ich naniesienie na papier czy pergamin przez kronikarzy miało zapewne odmienny charakter niż obiektywna ocena dziejów, niemniej zakładam, że zarówno oni, jak i ich informatorzy funkcjonowali w pewnej rzeczywistości mentalnej. To właśnie podkreślanie sił boskich jako mających wpływ na wybór miejsca, w zestawieniu z dużym czynnikiem wizji i odczuwania na podejmowanie decyzji wśród społeczeństw typu tradycyjnego, stanowić może przesłankę o wpływie tak zwanych miejsc mocy na zmiany osadnicze.

Takie podejście mogłoby także w pewien sposób tłumaczyć kwestię intensyfikacji osadnictwa. Niestety ponownie brakuje nam źródeł kopalnych, które stanowiłby świadectwo tej teorii.

Ponieważ pozostaje nam jedynie poruszanie się w przestrzeni hipotez, skłonny jestem założyć, że już w początkach zasiedlenia kasztelani ostrowskiej wyspy na jeziorze Lednica stanowiły miejsce pielgrzymek w celach rytualnych. Aspekty tej przestrzeni jako miejsca świętego zostały przedstawione powyżej i chociaż uchwytne materiały zabytkowe datowane są dopiero od X wieku to o wcześniejszej chronologii tego zjawiska mogą świadczyć dwa fakty.

Jeden z nich stanowi decyzja, podjęta zapewne przez Piastów, o budowie grodu w tym miejscu i zanim przejdziemy do rozważań nad tą kwestią dobrze będzie spojrzeć jeszcze na grodzisko znajdujące się na południowo-zachodnim brzegu jeziora.

Początki Moraczewa datowane są na IX wiek i jego powstanie można wiązać ze zmianami, jakie obserwujemy na obszarze Słowiańszczyzny od połowy IX stulecia [Urbańczyk 2008, s. 105]. Podnoszony w literaturze przedmiotu pogląd, że pierwsze grody wznoszono w miejscach świętych, sugerowałby taką interpretację jeziora Lednica [Urbańczyk 2008, s. 114-116; Szczepanik 2020, s. 273 tam dal lit.]. Dlaczego nie został on jednak ustanowiony w tym najwcześniejszym okresie już na wyspie?

Może rzeczywiście przed pojawieniem się Piastów obszar kasztelani ostrowskiej był zarządzany przez inny ród nieznany nam z imienia, który swój ośrodek centralny zbudował w Moraczewie. Na potrzeby tej narracji załóżmy, że nie mogli oni tego dokonać na wyspie, ponieważ stanowiła tak świętą przestrzeń, że totalna jej przebudowa nie była dopuszczalna w oczach społeczności. Gdy doszło do zbrojnego przejęcia władzy przez Piastów w Wielkopolsce Wschodniej, co ma potwierdzać seria spalonych grodów z I połowy X wieku i ślady budowy nowych, sprawy przyjęły inny obrót. Tak właśnie interpretowana jest sytuacja nad jeziorem Lednica, gdzie symbol wcześniejszej władzy jaki stanowił ośrodek w Moraczewie, został spalony w II ćw. X wieku, a ludność zamieszkująca okolice grodu przesiedlona bliżej wyspy [Strzyżewski, Łastowiecki i Kara 2003, s. 90; Banaszak , Tabaka 2016, s. 286; Banaszak, Tabaka 2020, s. 130]. W tym samym czasie Piastowie mieliby zbudować pierwszy gród na wyspie [Górecki, Łastowiecki 2016, s. 61-63]. Przyjmijmy, że potrzebowali oni uargumentować w oczach lokalnej społeczności swoje prawo do władania tym obszarem. Odwołanie do sił boskich, które poprzez swoją przychylność legitymizują władzę danego przywódcy i jego otoczenia - zwłaszcza jeżeli jest on postrzegany jako potomek boskiego rodu - stanowiło powszechną praktykę. To, że na takich kreowali się lub po prostu uważali, że nimi są monarchowie różnych krajów Europejskich, jest dość dobrze opisane w źródłach z epoki [Kajkowski 2024, s. 82]. W takim wypadku budując gród, czyli przestrzeń swojego okresowego pobytu na Ostrowie Lednickim rozumianym jako miejsce święte, Piastowie podkreślali swoje boskie pochodzenie.

Warto tutaj przytoczyć, że w kulturze ludowej Słowian przetrwał pogląd, iż boski posłannik pod postacią św. Ilji lub św. Jerzego (obaj święci noszą atrybuty sił niebiańskich zaczerpnięte z wierzeń słowiańskich) kontaktuje się z Bogiem na szczycie góry [Tomiccki, Tomicka 1975, s. 53-54, 71]. Wiedząc o tym, że początkowo na Ostrowie Lednickim znajdowały się trzy wzniesienia, i że było to miejsce święte, można pokusić się na interpretację, że osoby

sprawujące rytuały i modły był postrzegane przez społeczeństwo jako wybrane przez bogów, lub przynajmniej jako ludzie o szczególnych predyspozycjach do rozumienia przesłania sił nadprzyrodzonych. Piastowie wkraczając tam mogli chcieć podkreślić swoje „namaszczenie" przez istoty wyższe.

Chociaż przedstawiona powyżej koncepcja brzmi dość kusząco, to kwestię rekonstrukcji zdarzeń politycznych pomiędzy Moraczewem a Ostrowem Lednickim traktowałbym z duża ostrożnością. Zauważmy, że czas budowy I fazy umocnień na wyspie pokrywa się z II fazą przebudowy w Moraczewie. Raczej w jednym czasie zostały poczynione inwestycje, zarówno w jednym, jak i drugim ośrodku, a następnie, z nie do końca jasnych powodów, gród w Moraczewie uległ spaleniu w połowie X wieku. Czy to ze względu na wspomniany aspekt próby usunięcia miejsca pamięci po wcześniejszej władzy? Czy może ze względu na walki toczone pomiędzy rodami pretendującymi wciąż o palmę pierwszeństwa? A może ze względu na przypadkowe zaprószenie ognia? Tego obecnie nie wiemy. Mogło być przecież i tak, że ród, pod którego protektoratem znajdował się lednicki kompleks osadniczy, ze względu na niedogodną sytuację polityczną sprzymierzył się z Piastami, a może sami przodkowie Mieszka pochodzili z tej okolicy, jeśli nie po mieczu, to po kądzieli. Niestety, źródła archeologiczne raczej nie dostarczą nam tego rodzaju informacji.
Faktem jest, że w II ćwierci X wieku, zapewne już za Piastów, zdecydowano się na wzniesienie grodu na Ostrowie Lednickim oraz że stanowił on w tym czasie miejsce święte dla społeczności zamieszkującej okolicę. Najstarsze depozyty ofiarne można datować na I poł. X wieku, chociaż cechy formalne tych zabytków nie wykluczają też następnych dekad. Drugi argument przemawiający za świętością całego lednickiego kompleksu osadniczego stanowi wspomniane wzniesienie grodu w Moraczewie pod koniec IX lub na przełomie IX i X wieku. Jak wspomniałem, przychylam się do hipotezy, że we wcześniejszych fazach średniowiecza grody wznoszono w miejscach świętych. Z tego powodu możliwe jest, że już w całym IX wieku, a może nawet wcześniej, jezioro Lednica było uważane za takie miejsce.

Znaczenie Ostrowa Lednickiego jako strefy sacrum może potwierdzać również zachowana do dzisiaj miejscowa tradycja. Sam fakt jej istnienia nie odpowie nam, czy omawiana przestrzeń była pojmowana jako święta już przed X wiekiem, sugeruje jednak, że dla lokalnej społeczności wyspa odgrywała dużą rolę.
Aby dobrze zarysować to co chcę opisać muszę wyjść od aspektu pielgrzymowania, który stanowi bardzo istotny element integrujący grupy społeczne i wykazać, że zjawisko to funkcjonowało u wczesnośredniowiecznych Słowian. Popularność pielgrzymek w późnym

średniowieczu i czasach nowożytnych do chrześcijańskich miejsc świętych, jest dobrze poświadczona [Majewski 2021, s. 259-263]. Jednak ta popularność może wynikać z nałożenia nowego modelu interpretacyjnego (tj. chrześcijaństwo) na dobrze znany już sposób postępowania sięgający daleko w przeszłość.

Po drugie, pielgrzymowanie do miejsc świętych, aby zdobyć moc, zdrowie, zanieść swoje modlitwy i tym samym złożyć ofiary, jest powszechnym zjawiskiem wśród kultur typu tradycyjnego do jakich zaliczyć należy również Słowian z wczesnego średniowiecza.

Najjaskrawszy przykład archaicznego ruchu pątniczego istniejącego do dzisiaj znajdujemy w centralnym Meksyku i jest związany z pielgrzymkami odbywanymi co roku przez Indian Wixarika na pustynię Wirikuta. Obejmuje on wyprawy po odnalezienie życiowej wizji (ang. vision quest), którą każdy członek społeczności powinien poznać i tym samym chociaż raz w życiu wybrać się na taką podróż. Ludzie ci idą na pustynię, aby prosić o zdrowie swoich bliskich w przypadku chorób, jak i o swoją pomyślność, czasem wyruszają, by zmienić inne aspekty, które uważają za niepowodzenia życiowe. Również są to wyprawy po umiejętności, które w języku spadkobierców cywilizacji zachodu określamy jako ponadnaturalne. To właśnie podczas takich pielgrzymek Marakame[138] lub osoby uczące się na taka pozycję, nabywają zdolności niezbędnych do spełniania przeznaczonej im przez duchy funkcji [Mayerhoff 1997, s. 229-265].

Aby dobrze zrozumieć ten fenomen wypada podkreślić, że już sama droga z miejsca zamieszkania do miejsca świętego posiada charakter rytualny. Przede wszystkim pątnicy mają w sobie przekonanie, że każdy krok stanowi wyrzeczenie, jakie podejmuje się dla istoty duchowej zamieszkującej magiczną przestrzeń, do której się wybierają. W przypadku opisywanych tutaj Indian Wixárika jest to *Niebieski Jeleń (Kauyumari)* określany również duchem pustyni Wirikuta, albo *Haramara (Nasza Matka Woda)*, do której modły zanosi się nad brzeg Pacyfiku. To wyrzeczenie związane z wstąpieniem na drogę obejmuje szereg kolejnych postów, jak zrezygnowanie z jedzenia i picia, przebycie dużego dystansu, spowiedź m. in. przed członkami społeczności oraz przestrzeganie szeregu zasad wymagających skupienia, które zarazem nie dopuszczą destruktywnych sił zewnętrznych [Sanchez 2023, s. 15-54].

To jednak nie jedyne wyrzeczenia. Na tę pielgrzymkę przygotowuje się szereg przedmiotów stanowiących manifestację próśb, które zostają złożone – powiedzmy - w ofierze w miejscach świętych.

[138] W uproszczeniu była to osoba będąca przewodnikiem w społeczności, obdarzona zdolnościami wizyjnymi i spełniająca funkcje podobne do szamańskich na Syberii lub do roli *Medicine Man* w Ameryce Północnej.

Wszystkie opisane powyżej czynności pozwalają na nawiązanie kontaktu z Siłami, które obdarowują ludzi wizją i mądrością oraz zdrowiem i sytuacjami życiowymi pozwalającymi na realizację ich potrzeb.

Na koniec zauważmy jeszcze, że pielgrzymowanie odbywa się cyklicznie z częstotliwością zależną od zaistniałej sytuacji, ale minimalnie raz do roku. Jest także aspektem społecznym obejmującym grupy od kilkudziesięciu do kilkuset osób, które wspólnie wyruszają w drogę. Może również dochodzić do spotkań różnych grup Wixárika w tej konkretnej świętej przestrzeni [Mayerhoff 1997; Sanchez 2023][139].

Myślę, że jest to wspaniałe, iż w różnych miejscach na świecie do dzisiaj przetrwały ugrupowania pielęgnujące tradycje sięgające tysiąca lat wstecz, prawdopodobnie w niewiele zmienionej formie. Ten kolorowy świat chciałoby się przełożyć do własnych wyobrażeń na temat przeszłości ludzi zamieszkujących naszą przestrzeń geograficzną, brakuje jednak dowodów, które by na to pozwoliły i również nie to było celem tej paraboli. Odniosłem się do sposobu postępowania Indian Wixárika z innego powodu, a mianowicie dla zaznaczenia, że pielgrzymowanie stanowi esencję zachowań rytualnych, gdzie każdy krok i gest nasycony jest sacrum, zarazem aby podkreślić, że w światopoglądzie tradycyjnym miejsca święte zamieszkują istoty nadprzyrodzone, które wpływają na ludzi. Te dwa zjawiska mogą być uniwersalne.

Dobrze, czy jednak tak odległy model kulturowy, oddzielony o tysiąc lat wstecz i o 10 000 kilometrów drastycznie się różni? Przyjrzyjmy się źródłom pisanym, które wskazują na pewne podobieństwa.

Do takich na pewno można zaliczyć wzmianki dotyczące dostępu do Retry „…*ale na przechód zezwala się tylko tym,* ***co spieszą z ofiarami albo zasięgają wróżby****”...* [Adam z Bremy II, 21; tłum. za: Labuda 2003, s. 173]. Inny ciekawy zapis dotyczy Luciców, gdzie: „…*wychodzi ze wspomnianego wyżej jeziora* ***potężny odyniec*** *z pianą, połyskującą na białych kłach, i na oczach wszystkich tarza się z upodobaniem w kałuży wśród straszliwych wstrząsów”* [Thietmar, ks. VI, rozdz. 23, 24; tłum. za: Labuda 2003, s. 172]. Warto zauważyć zarazem, że pielgrzymki w Polsce odbywają się do miejsc przechowywania relikwii oraz cudownych obrazów, niebędących po prostu przedstawieniami, a raczej istotami posiadającymi moc sprawczą [Szczepnaik 2020, s. 76, tam dal lit.]. Innymi słowy, to nie Matka Boska dokonuje cudu, ale kontakt z mocą zawartą w obrazie Matki Boskiej Częstochowskiej. Obierając to z warstwy interpretacyjnej, mamy na Ostrej Bramie do czynienia z sytuacją podobną do tej na pustyni

[139] Część zawartych tutaj informacji jest znana autorowi z autopsji. Dane te zostały zgromadzone podczas pobytu wśród członków społeczności Wixarica w 2024 i 2025 roku.

Wirikuta, gdzie miejsce święte zamieszkuje szczególna moc sprawiająca cuda, do której pielgrzymują ludzie. Już od czasów średniowiecza umieszczano w ołtarzach relikwie świętych, które uznawano że posiadają szczególną moc i stanowiły one docelowe miejsce pielgrzymek. Czy nie jest to przypadkiem ten sam model postępowania?

Wróćmy teraz na Ostrów Lednicki i do rozważań, czy stanowił on miejsce święte, będące celem pielgrzymek. Obecnie w znajdującej się nieopodal parafii w Węglewie, założonej w XIII wieku, znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, nazywanej *Panią z Wyspy, Wspomożycielką Piastowskiej Ziemi*. Co prawda obraz powstał w XVI lub XVII wieku, jednak miejscowa tradycja głosi, że został on przeniesiony z kaplicy na Ostrowie Lednickim. Jaka kryje się historia za tą nieścisłością chronologiczną jest na teraz nie do rozstrzygnięcia, ciekawy jest jednak fakt w kontekście tego co zostało wspomniane o ikonach, że obraz *Pani z Wyspy* został przeniesiony z jednej kaplicy do drugiej. Można to rozumieć, że istocie tej nadano nowy dom, gdy stary wydał się nieadekwatny. Co więcej, do dzisiaj parafianie z Węglewa raz do roku odbywają pielgrzymkę na wyspę wraz ze świętym obrazem, czyli przychodzą bezpośrednio do źródła. Czy tradycja ta stanowi ślad jakichś odległych, bardziej rozbudowanych praktyk? Czy możliwe jest, że Słowianie z bliższych i dalszych obszarów, jako pątnicy, wybierali się w podróż pełną wyrzeczeń i niedogody, aby istota duchowa zamieszkująca jezioro Lednica lub Ostrów Lednicki spojrzała na nich przychylnym okiem? Jest to kolejna hipoteza, której w tym miejscu nie uda się udowodnić.
Nie wykluczam, że tradycja pielgrzymowania z obrazem mogła narodzić się również w XIII wieku i stanowić lokalne zjawisko miejscowej społeczności, ale może stanowiła kontynuację starszych wierzeń, ale jak dawnych? Czy zapoczątkowanych dopiero wzniesieniem kościoła, czy może jeszcze dawniejszych obejmujących sam początek pobytu Słowian w tej części Wielkopolski?

Próbując zrekonstruować najwcześniejsze dzieje LKO wyjdę z następującą propozycją, że ze względu na dogodne warunki naturalne i środowiskowe oraz szczególną moc, jaką mogły posiadać wyspy i samo jezioro Lednica, ludzie osiedlili się w jej okolicy. W bliższym lub dalszym momencie miejsce święte zaczęło przyciągać pielgrzymów z większego obszaru, którzy przybywali tutaj ze względu na swoje osobiste cele. W konsekwencji stało się ono istotnym punktem (miejscem centralnym?) w regionie. Ze względu na przemiany jakie nastąpiły w IX wieku w Europie [por. Urbańczyk 2008, s. 69-106]. ludność została zmuszona do wznoszenia grodów. Przynajmniej na początku wybierali do tego miejsca święte i to mogło przyczynić się do decyzji o wzniesieniu fortyfikacji w Moraczewie, a potem na Ostrowie Lednickim.

Prawdopodobnie już wtedy funkcjonowała wąska grupa społeczna zarządzająca całym przedsięwzięciem i logiczne byłoby założenie, że mogła być ona powiązana z osobami sprawującymi duchową i administracyjną pieczę nad Ostrowem Lednickim. Ostatecznie gdzieś przed połową X wieku ośrodek ten bardziej czytelnie można przypisać do domeny piastowskiej.

Od tego czasu procesy zapoczątkowane wcześniej zaczynają nabierać wyrazistości i intensyfikacji, gdyż podlegają bezpośredniej decyzyjności władcy. Aspekt sakralny jest mocno podkreślony zarówno przez liczne depozyty jeziorne, jak i przez wzniesienie świątyń chrześcijańskich w II połowie X wieku. Czynione są kolejne inwestycje, które zostały opisane we wcześniejszych rozdziałach, a wskazują one na intencjonalne kreowanie LKO na miejsce centralne. Widać również, że ludzie przybywają odwiedzić wyspę, co w sposób naturalny przyczyniałoby się do rozwoju handlu. Biorąc pod uwagę, że już wtedy władca dawał koncesję na obrót towarami, lednicki kompleks osadniczy mógł dość szybko zostać wypromowany na istotny punkt wymiany handlowej. Należy wziąć pod uwagę, że krzyżowały się tutaj szlaki lądowe, które dzięki wzniesieniu mostów mogły być łatwo kontrolowane, oraz że na jezioro Lednica można było dopłynąć rzeką Główną bezpośrednio z Warty, z okolic Ostrowa Tumskiego w Poznaniu. Także i na ten czas można datować powstanie warsztatów rzemieślniczych, kowalskich i jubilerskich. Na moment obecny okres II połowy X i XI wiek stanowią największy i najbardziej dynamiczny czas bogacenia się i rozrostu Ostrowa Lednickiego i jego okolicy. W tym czasie mógł on stanowić punkt wymiany konkurujący z innymi ważnymi ośrodkami europejskimi, jak emporia wzdłuż wybrzeży Bałtyku, czy inne położone nad głównymi szklakami rzecznymi i lądowymi.

Proces utraty znaczenia następował stopniowo, i jak się wydaje, dość naturalnie. Czy można z tym łączyć nieudaną inwestycję budowlaną związaną z III fazą przebudowy wałów, które nieszczęśliwie dla Piastów, ale z wielką uciechą dla archeologów, zsunęły się do wody? Chyba jeszcze trochę za wcześnie na takie wnioski. Na pewno po tej nieudanej inwestycji inżynieryjnej został wzniesiony następny wał, chyba o nieco lżejszej konstrukcji. Brak jest powodów by sądzić, że ta nieudana inwestycja gwałtownie wpłynęła na centralny charakter ośrodka.

Podczas badań prowadzonych na wyspie rejestrowana jest w licznych miejscach warstwa spalenizny, którą należy datować na okres wytwarzania ceramiki całkowicie obtaczanej, prawdopodobnie na XI wiek. Nie znamy powodu tego pożaru i właściwie może to być sytuacja analogiczna do Moraczewa z połowy X wieku. Czy zdarzenie to przyczyniło się do regresu w wymiarze handlowym, produkcyjnym i kultowym pozostaje poza zasięgiem. Pozostając w

temacie regresu w rozwoju inwestycji w LKO zwróćmy uwagę na fakt, że dotychczasowe prace archeologiczne nie dostarczyły śladów przebudowy mostów po 1022 i 1033 roku [Krąpiec 2000, s. 49-56; Wilke 2000, s. 57-72; Kola, Wilke 2016, s. 111-113]. Z czym to może być związane, obecnie nie wiadomo. Pozostaje mieć nadzieję, że dalsze prace dostarczą odpowiedzi na to zagadnienie.

Pod koniec XI lub w XII stuleciu, na zburzonym kościele II zostały zbudowane piece o niejasnej funkcji. Czy służyły one do produkcji rzemieślniczej czy przetwórstwa żywności nie zostało rozstrzygnięte. W każdym razie ilość ziemianek z centralnie umieszczonymi paleniskami, jak i nagromadzenie zabytków ceramicznych daje asumpt by sądzić, że w XII i może nawet w XIII stuleciu wyspa funkcjonowała jako miejsce intensywnie zasiedlone i ośrodek o charakterze produkcyjnym [Wrzesieński, Kara 2004, 157-177; 2016, 193].

Znaczenie administracyjne jako jednego z ośrodków stołecznych Piastów w XI wieku zanika, co oczywiście przekłada się na spadek intensywności handlu i produkcji. Zdarzenie to można powiązać z częstszym pobytem dworu w Krakowie, jak i z innymi nieznanymi nam powodami, które doprowadziły do podjęcia takiej decyzji przez Kazimierza Odnowiciela i jego następców. Znaczenie LKO zostaje zredukowane do siedziby biskupiej, która jak wiemy z XII-wiecznych tekstów pisanych, podlega pod arcybiskupstwo gnieźnieńskie. W takim wypadku wyspa musiała stanowić dom dla duchowieństwa posiadającego władzę, ale co najwyżej na szczeblu lokalnym [Wyrwa 2016a, s. 19].

Nie bez znaczenia będzie zanik aspektu handlowego, który właściwie mógł doprowadzić do wyludnienia obszaru. Może była to decyzja odgórna, redukująca prawo do handlu, co było dyskutowane w części dotyczącej handlu. Mogły mieć również znaczenie kwestie środowiskowe, jak zmiany w sieci rzecznej, które mogłyby utrudnić dostęp szlakiem wodnym. Także utrzymanie przepraw mostowych mogło okazać się zbyt kosztowne i w związku z tym łatwiej było przeprawić się przez rzekę Główną nieco bardziej na południu, na szlaku wiodącym przez Pobiedziska. Przejęcie funkcji centralnej przez to miasto w XIII wieku stanowi poszlakę do takich rozważań.

Jako miejsce o charakterze kultowym LKO trwa jeszcze długo. Oprócz cmentarza na wschodnim brzegu, powstaje drugie ulokowane wewnątrz grodu. Na obu zmarli są grzebani przynajmniej jeszcze w XIII wieku [Wrzosek 1961, s. 242-280]. Na wyspie funkcjonuje zapewne kościół czy kaplica na rdzeniu utworzonym z wcześniejszego palatium, a jak mówi podanie ludowe, dopiero w XIII wieku miałby stamtąd zostać przeniesiony obraz do wzniesionego w 1266 roku kościoła w Węglewie. Możliwe również, że część depozytów ofiarnych była złożona i w tym

czasie. Pozwolę sobie przywołać jeszcze raz, że do tej pory miejscowa ludność pielgrzymuje z obrazem na Ostrów Lednicki.

Według jednej z interpretacji *Kroniki Polskiej*, na Ostrów Lednicki miał przybyć rozgoryczony Kazimierz Odnowiciel i według autora wizyta ta miała następujący charakter:

> *…będąc w stanie wielkiej udręki wszedł do kościoła, który niegdyś w grodzie na Ostrwie zbudowała Dąbrówka na cześć bogarodzicy Błogosławionej Maryi i zdjął miecz, który miał przepasany i położył go na ołtarzu postanawiając w duchu wobec Boga i błogsławionej Maryi oraz błogosławionych Apostołów Piotra i Pawła, że ponownie będzie zakonnikiem zrzekł się korony królewskiej i gdy wstanie takiego zachwyceni leżał przed ołtarzem w czasie modlitwy zdrzemnął się nieco wtedy uszu jego doszedł głos "wstań! Czemu śpisz weź swój Miecz i uderz na wrogów". usłyszawszy to wstał, Lecz rozglądając się na wszystkie strony nie ujrzał nikogo. I ponownie padł aby się pomodlić i po raz drugi zdrzemnął się i znów dał się słyszeć ten sam głos lecz gdy wstał nie ujrzał nikogo. A gdy trzeci raz zdrzemnął się w czasie modlitwy ten sam głos tymi samymi słowami odezwał się do niego i gdy powstanie ujrzał nikogo rzecze: "zaiste jak z powodu moich grzechów Bóg dopuścił zagładę mego ludu taki mnie chce zgładzić dlatego lepiej jest abym ja wpadł w ręce nie przyjaciół niż żebym zlekceważył rozkaz mego Boga jakie więc było żądanie jego z nieba tak niech się stanie". I natychmiast chwyci za miecz wzbudził przy ołtarzu garstkę swoich baronów, którzy wtedy zasnęli z powodu zmęczenia. I natychmiast do siadłszy koni i uczyniwszy na sobie znak Świętego Krzyża rzucili się na nieprzyjaciół.*[*Kronika Polska…*, tłum. za Andrzej M. Wyrwa 2016a, s. 19-20].

Jeżeli rzeczywiście chodzi o ten Ostrów, to możliwe, że nawet po opuszczeniu ośrodka przez władców jeszcze długo funkcjonował jako miejsce pamięci.

Przeprowadzona w tej pracy analiza zabytkowego materiału ruchomego pozwala spojrzeć na Ostrów Lednicki jak na inne pozostałe miejsca centralne na Słowiańszczyźnie i dalej w Państwie Piastów. Dawne interpretacje historyków, o rzekomym wzniesieniu grodu na rzecz działalności misyjnej Jordana [Biedroń 1993, s. 238] lub jako zespołu rezydencjonalno-sakralnego przeznaczonego głównie dla Dąbrówki, jeszcze przed przyjęciem przez Mieszka chrztu [Labuda 2002, s. 93, Stala 2013, s. 161] czy ostatecznie miejsca przetrzymywania Przedsławy

Włodzimierzówny po uprowadzeniu jej przez Bolesława Chroborego, mogą już ostatecznie trafić na karty historiografii.

Interpretacje te wiązano z – wydawałoby się – marginalną rolą ośrodka lednickiego w IX–XI wieku, na jaką wskazywał stan badań prowadzonych w XX wieku. Obecnie widzimy, że ilość i jakość źródeł archeologicznych nie odbiega od tych rejestrowanych na innych kluczowych stanowiskach z epoki i z tego powodu możemy określić rolę i znaczenie lednickiego kompleksu osadniczego jako jedno z ważniejszych miejsc centralnych w X i XI stuleciu.

Źródła:

Adami Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum, MGH Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum, B. Schmeidler (ed.), Hannoverae 1917.

Annales Altahenses Maiores, Monumenta Germaniae Historica Scriptores t. XX (Ed.) G. H. Pertz, Hannoverae 1868.

The Annals of Quedlinburg, The Annals of the Holy Roman Empire. (ed.) G. K. Walkowski, Bydgoszcz, 2014.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, (ed.) G. Fredrich, t. I, Pragae 1904-1907, nr. 86, s. 94.

Cosmae pragensis, Chronica Boemorum, (ed.) B. Bretholz, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, series nova, t. II, Berlin 1923.

Gesta Hungarorum anonimowego notariusza króla Beli. (wyd.) R. Grzesik, Societas Vistulana, 2006.

Ibrahima Ibn Jakuba Relacja z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekriego, (wyd.) T. Kowalski, MPH Nova series t. I, Kraków 1946.

Jómsvikinga saga, Ó. Halldórsson (ed.), Reykjavik 1969.

Knytlinga saga, *Danakonunga sõgur*, B. Gudnason (ed.), Islenzk Fórnrit t. XXXV, Reykjavik 1982.

Orderici Vitalis, Historia ecclesiastica, Mon. Germ. Kist., Scriptores, t. XX, 1868.

Procopii Caesariensis, De bello Gothico, (ed.) J. Haury, Opera omnia, t. II, Leipzig 1905.

Reginonis abbatis Prumiensis, Chronicon, cum Continuatione, (rec.) F. Kurze, Script. Rer. Germ. In usum scholarum, Hannover 1890.

Saxonis Grammatici Gesta Danorum, (wyd.) J. Olrik, H. Reader, København 1931.

Thietmari, Chronicon, (ed.) R. Holtzmann, Script. Rer.Germ. in usum scholarum, series nova, t. IX, Berlin 1935; przekład I tekst łaciński M. Z. Jedlickiego, Kronika Thietmara, Poznań 1953.

Widukindi, monachis Corbeiensis, Rerum gestarum Saxonicarum, libres tres, (ed.) P. Hirsch, Script. Rer. Germ. In usum scholarum, Hannover 1935.

Ипатьевская летопись, w: *ПСРЛ*, t. 2, Санкт-Петербург 1908

Literatura:

Abramowicz A.
1952. W sprawie typologii i zasięgów kabłączków skroniowych. *Przegląd Archeologiczny*, 9: 387–389.
1991. *Historia archeologii polskiej: XIX i XX wiek*. Warszawa–Łódź: IHKM PAN.

Aleksić M.
2007. *Mediaeval Swords from Southeastern Europe: Material from 12th to 15th Century*. Belgrade.

Ambrosiani, B., Gustin, I.
2002. Islamic links to Scandinavia during the Viking Age. [in:] Мат-лы Междунар. научно-практ. конф. «Великий Волжский путь». Казань - Астрахань - Казань, 6-16 августа 2001 г. Ч. III. Казань, с. 253-255.

Antoniewicz W.
1928 - Archeologja Polski: zarys czasów przedhistorycznych i wczesnodziejowych ziem Polski, Warszawa (Trzaska, Evert i Michalski).

Armbruster B., Eilbracht H.
2010. Wikingergold auf Hiddensee, „Archäologie in Mecklenburg-Vorpommern", Bd. 6, Rostock.

Anders, J.
2013 Früh- und hochmittelalterliche Flussfunde in Norddeutschland. Das Material aus Peene, Recknitz, Tollen- se und Trebel und seine siedlungsgeschichtliche Einbindung, Studien zur Archäologie Europas 19, Bonn.

Andersson, K. (jest grupa ludzi Andersson G., Anders B., Ericsson A., Hedlund J., Hermodsson Ö
1994. Arkeologi i Attundaland [in:] Skrifter / Arkeologiska undersökningar, Stockholm: Byrån för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet.

Anderszowa K., Łomnicki J., Nowak A., Szenicowa W.
1963 Sprawozdanie z prac badawczych na Ostrowie Lednickim w 1961 roku. *Sprawozdania Archeologiczne*, 15: 218–230.

Andrzejewski, T., Sikora, J.
2009. Drohiczyn średniowieczny i nowożytny w świetle badań z roku 2006 [w:] Podlaskie Zeszyty Archeologiczne 5, s. 153-159.

Antanavičius, D.
1976. *Balno kilpos Lietuvoje X–XIV a*, Lietuvos TSR Mosklu akademijos darbai, A seria 1 (54), s. 69–84.

Anteins, A.
1966. Im Ostbaltikum gefundene Schwerter mit damaszierten Klingen. *Zeitschrift für Historische Waffen- und Kostümkunde*, 25: 111–125.

Antoniewicz J., Janowski J.
1955 Miecz wczesnośredniowieczny odkryty w m. Ciechanów na północnym Mazowszu. *Wiadomości Archeologiczne*, 22: 83–85.

Antoniewicz W.
1929 *Archeologia Polski. Zarys czasów przedhistorycznych i wczesnodziejowych ziem Polski*, Warszawa.

Arbman, H.
1940. *Birka I. Die Gräber. Tafeln*. Uppsala: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1943. *Birka I. Die Gräber. Text*. Uppsala: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Atgāzis, M.
1964. Latgaļu 9.-12. gs. cirvji. *Arheoloģija un Etnogrāfija*, VI, Kuniga, p. 105–123.
1997. Āvas cirvji Latvijā. *Arheoloģija un Etnogrāfija*, XIX, Kuniga, p. 53–63.

Backhouse J., Turner D. H., Webster L.
1984 - The Golden Age of Anglo-Saxon Art 966 1066. British Museum Publications. London.

Bailey D. W.
2005 – Prehistoric Figurines Representations and Corporeality in the Neolithic, London-New York.

Bajburin A.
1988 – Semiotyczne aspekty funkcjonowania rzeczy, przekład. B. Żyłko, „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty", t. 52, z. 3-4, s. 109-117.

Balcer B.
1966-1967 - *Stanowisko Pieczyska (Zbrza Wielka) w Zawichoście Podgórzu, pow. Sandomierz w świetle pierwszych wykopalisk*, Wiadomości Archeologiczne 32/3-4, s. 290-375.

Banaszak D.
2000 - Pozostałości domniemanej wczesnośredniowiecznej pracowni złotniczej ze stanowiska 12. [w:] Rybitwach, Studia Lednickie, 6, s. 45 - 67

Banaszak D, Kowalczyk A, Tabaka A.
2020 - Chronologia i kontekst palatium Mieszka I i Bolesława Chrobrego w świetle badań i materiałów archeologicznych [w:] Ostrów Lednicki – Palatium Mieszka I i Bolesława Chrobrego. Chronologia i kontekst. (red.) D. Banaszak, A. Kowalczyk, A. Tabaka, A. M. Wyrwa, BSL, t. XL, seria B1, Fontes, Lednica, s. 49-116.

Banaszak D., Tabaka A.
2008 - Der Siedlungskomplex des mittelalterlichen Zentrums auf der Insel Ostrów Lednicki. [In:] *Burg—Vorburg—Suburbium*, hrsg. von I. Bohačova, L. Poláček. Brno, Archäologisches Institut, p. 79–90.
2010 - Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych na Ostrowie Lednickim w 2010 r. Maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.2014 - Chronologia i stratygrafia wykopu w rejonie przyczółka mostu zachodniego na podgrodziu (badania w latach 60. XX wieku) [w:] Studia Lednickie 13, Lednica, s. 115-152.
2014 - Chronologia i stratygrafia wykopu w rejonie przyczółka mostu zachodniego na podgrodziu : (badania w latach 60. XX wieku). [w:] Studia Lednickie XIII, s. 115-152.
2016 – Kompleks osadniczy i pozostałości działalności gospodarczej wczesnośredniowiecznego centrum. [w:] Origines Polonorum, Ostrów Lednicki Rezydencjonalno-stołeczny ośrodek Pierwszych Piastów, red. Zofia Kurnatowska, Andrzej Marek Wyrwa, Instytut Archeologii Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, s.285-298.
2017 - Znaleziska brązowej pobocznicy wędzidła z Ostrowa Lednickiego. [w:] Studia Lednickie 16, s. 69 – 79.
2017b - Equs aureus – fragment złotej kaptorgi z wizerunkiem konia z Ostrowa Lednickiego, [w:] Gemma Gemmarum. Studia dedykowane Profesor Hannie Kóčce-Krenz, Część druga, A. Różański (red.), Poznań, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, s. 1199-1206.
2020 – Ślady wierzeń pogańskich na przykładzie znalezisk z Ostrowa Lednickiego [w:] Slavia Antiqua. Rocznik poświęcony starożytnościom słowiańskim, (61), 117–134.

Banaszkiewicz, J.
1988 – Jedność porządku przestrzennego, społecznego i tradycji początków ludu (uwagi u urządzaniu wspólnoty plemienno-państwowej Słowian) [w:] Przegląd Historyczny, t. 77, z.3, s. 445-465.

Baran, P.
2014 - Wyposażenie gospodarstwa domowego, przedmioty osobiste, atrybuty handlu [w:] Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim, tom II, Mosty traktu poznańskiego, red. A. Kola, G. Wilke, Universitas, Kraków, s. 177-202.

Barnea, I.
1967 - Arme şi piese de harnaşament, [w:] Dinogetia I, Ştefan Gh., Barnea I., Comşa M., Comşa E., Biblioteca de Arheologie XIII, Bucureşti, s. 337-349.

Barther S.
1996 - Merowinger- und karolingisches „Fremdgut" bei den Nordslawen. Gebrauchsgut und Elitenkultur im südwestlichen Ostseeraum, Praehistorische Zeitschrift 71/1, s. 46-84

Bartkowiak, Z., Pawlak, P., Stempin, A.
2009 - Katalog zabytków archeologicznych [w:] Tu powstała Polska. Katalog wystawy stałej w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, red. M. Brzostowicz, A. Stempin, Poznań, s. 70–79.

Bartošková A.
1986 - *Slovanské depoty železných předmětů v Československu*, Studie Archeologického Ústavu Československé Akademie Věd v Brně, t. 13, Brno.

Bergman, I., Billberg, B.
1976 - Vapen, [in:] Uppgravt forflutet for Pkbanken I Lund, ed. A. W. Martensson, Archaeologica Lundensia VII, Lund, p. 387-396

Biedroń, A.
1993 - Kościół Jednonawowy. [w:] U progu chrześcijaństwa w Polsce. Ostrów Lednicki, red. K. Żurowska, Kraków, s. 91-102.
1994 - Problematyka jednonawowego kościoła z prostokątnym prezbiterium we wczesnym średniowieczu. Geneza i znaczenie [w:] Studia Lednickie, III, 69–114.Biermann, 2011.

Biermann F., Pust A., Ansorge J.
2007. Ein Owrutscher Wirtel vom Lietzen im Land Lebus… *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 35: 1–15.

Bińczyk E.
2007 – Obraz, który zniewala. Współczesne ujęcie języka wobec esencjonalizmu i problemu referencji, Kraków.

Bis M.
2014 - Późnośredniowieczne i wczesnonowożytne naczynia białe z Solca nad Wisłą, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa.

Bitner-Wróblewska A., Ciglis J., Radiņš A.
2005 - Latvijas arheoloģiskās senlietas polijas krātuvēs / Zabytki łotewskie w zbiorach polskich, Rīga.

Blackbourn M.
2008 - The coin-finds. [in:] D. Skre (ed.), Means of Exchange: Dealing with Silver in the Viking Age. Kaupang Excavation Project Publication Series 2, Norske Oldfunn 23, Oslo, p. 29-74.

Blaha J.
1998 - Komunikace, topografie a importy ve stfedoveku a ranem novoveku (7.-17. stoleti) na uzemi mesta Olomouce, [w:] Archaeologia Historica 23, s. 133-159.

Bleile R., Kleingärtner S.
2002. Flussfunde und Flussübergänge aus dem Recknitztal zwischen Dudendorf und Bad Sülze, Lkr. Nordvorpommern. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern* 49: 137–173.

Blindheim Ch., Heyerdahl-Larsen B.
1995 - Kaupang-Funnene. Bind II. Gravplassene i Bikjholbergene / Lamøya. Oslo.

Blindheim Ch., Heyerdahl-Larsen B., Ingstad A.S.
1999 - Kaupang-Funnene. Bind II. Del B: Oldsaksformer, Del C: Tekstilene. Oslo.

Blomquist R.
1948 – Stigbyglar, Kulturen, p. 92–124.

Blomqvist R., Martensson A.W.
1963 - Thule Grävningen. [in:] Archaeologia Lundensia 2.

Bodnar R., Rozmus D., Szmoniewski S.
2007 – Wczesnośredniowieczne odważniki i ciężarki ołowiane z Dąbrowy Górniczej-Łośnia. Dąbrowa Górnicza – Kraków.

Boeheim W.
1890 – Handbuch der Waffenkunde, Liepzig.

Bojarski J.
2020 - Obrzędowość pogrzebowa w strefie chełmińsko-dobrzyńskiej we wczesnym średniowieczu / Funeral Rituals in the Chełmno-Dobrzyń Zone in the Early Middle Age, Mons Sancti Laurentii 9, Toruń.

Born H., Neumayer H.
2014 - Das Erbe der Wikinger? – Ein hochmittelalterlicher Schwertgriff mit Tierstil-Tauschierung aus Ostpreußen. [in:] Acta Praehistorica et Archaeologica, p. 211 – 236.

Borkowski J., Kuczkowski A.
2011 - *Cussalyn – Cößlin – Koszalin. Źródła archeologiczne do dziejów Koszalina*, Koszalin.

Borowczak B.R.
2008 - *Topory wojów piastowskich. Bitwa o Ostrów Lednicki*, Szczecin.

Bourke C.
2001 – Antiquities from the River Blackwater III, iron axe-heads. [in:] Ulster Journal of Archaeology, Vol 60, p. 63-93.

Brøndsted J.
1936 - Danish Inhumation Graves of the Viking Age. [in:] Acta Archaeologica 7, p. 81–228.
1960 - Ders, Danmarks Oldtid 3. Jernalderen, København.

Brzostowicz M.
2002 - Bruszczewski zespół osadniczy we wczesnym średniowieczu. Poznań.

Brzostowicz M., Stempin A.
2009 - Tu powstała Polska. Katalog wystawy stałej w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, Poznań.

Buko A.
1990 - Ceramika wczesnopolska: wprowadzenie do badań, Prace habilitacyjne, PAN, Institut historii kultury materialnej, Ossolineum, Wrocław.
2021 - Świt państwa polskiego, Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.

Bulska E.
2000 - Wybrane metale wypełniska misy brązowej z grobu 17/98 - wyniki oznaczeń. [w:] Studia Lednickie, 6, s. 205.

Bykowski K.
1982 - Sprawozdanie z badań grodziska wczesnośredniowiecznego w Rzymówce, gmina Złotoryja, województwo legnickie, [w:] Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 23, s. 64-70.

Chichanidze N.
1999 – The True Cross Reliquaries of Medieval Georgia. [in:] Studies in Iconography, 20, p. 27-49.

Chmielowska A.
1966 – Z badan nad wczesnośredniowiecznym kompleksem osadniczym w Rozprzy, pow. Piotrków Trybuinalski. [w:] Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna 13, s. 249-266.

Christaller W.
1933 - Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung ūber die Gesetzmässigkeit der Vorbereitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen, Jena.
1963 - Ośrodki centralne w Południowych Niemczech, [w:] Teoria ośrodków centralnych, red. J. Kostrowicki, Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej, z. 1, s. 1–72.

Chropovský E.
1970 - *Slovensko na úsvite dejín*, Bratislava.

Chudziak W.
2001. Wczesnośredniowieczne groby komorowe z Kałdusa – refleksja źródłowa. [w:] *Slavia Antiqua* 42, s. 63–96.
2009 - Wyspa w Żółtym na Jeziorze Zarańskim – próba interpretacji znaczenia kultowego. [w:] *Studia nad dawną Polską*, t. 2, Gniezno, s. 47–70.
2010 - Przestrzeń pogańskiego sacrum w krajobrazie przyrodniczo-kulturowym Słowian pomorskich. [w:] K. Bracha, C. Hadamik (red.) Polska i Europa w średniowieczu. Przemiany strukturalne. Podmioty i przedmioty w badaniach historycznych, Warszawa, s. 27-48.

Chudziak W., Kaźmierczak R.
2014 - The Island in Żółte on Lake Zarańskie: early medieval gateway into West Pomerania, (eds.) Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak. Toruń: Nicolaus Copernicus University, Szczecin.

Chudziak W., Kaźmierczak R., Niegowski J.
2007a - Próba reinterpretacji zabudowy wyspy w Parsęcku w świetle źródeł archeologicznych. [w:] *Przegląd Archeologiczny* 55: 145–169.
2007b - Z badań nad zespołem osadniczym w Żółtym, gm. Czaplinek. [w:] Nowakowski D. (red.), *XV Sesja Pomorzoznawcza. Materiały z sesji, Elbląg 2005*, Elbląg, s. 231–247.
2011 - *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski. Katalog źródeł archeologicznych z obszaru Pojezierza Drawskiego*, Toruń.

Ciesielska A.
2013 - Od „plemienia do państwa" czy „od wodzostwa do państwa"? Modele procesów państwotwórczych i nowe tendencje w ich badaniu. [w:] Instytucja „wczesnego państwa" w perspektywie wielości i różnorodności kultur, red. J. Banaszkiewicz, M. Kara, H. Mamzer, Poznań, s. 53–74.

Čilinská Z.
1970 - Druhé predveľkomoravské pohrebisko v Radvani nad Hronom. *Slovenská Archeológia* 18(1): 57–64.

Ciszak M., Pranke P.
2023 - Bolesław Chrobry, Empire and the Role of Memoria: The Political and Economical Understanding of Medieval Power Network, [in:] Between East and West Studies on the History of Memory, Commemoration and Reception of Medieval Culture, red. P. Pranke, V&R Unipres, Toruń, p. 11-38.

Cofcianka A.
1954 – Badania archeologiczne w Kruszwicy w 1953 r. [w:] Przegląd Zachodni 10:1-2, s. 224-231.

Cofta A.
1951 - Wyniki badań na grodzisku w Błoniu, pow. Gniezno. [w:] *Materiały Wczesnośredniowieczne* 3, s. 1–51.
1955 – Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Kruszwicy w latach 1953 i 1954 [w:] Sprawozdania Archeologiczne, t.1, s. 91-104.

Cofta-Broniewska A.
1962 - Z zagadnień obróbki metali nieżelaznych w okresie wpływów rzymskich i w okresie wędrówek ludów. [w:] *Slavia Antiqua t.* 9, s. 273–299.

Cormak R., Vassilaki M.
2008 - Byzantium 330-1453. Royal Academy of Arts, London-New York.

Corpus
1973 - *Corpus archäologischer Quellen zur Frühgeschichte der Germanen auf dem Gebiet der DDR. Bd. 1: Quellen zur Besiedlung, zu bäuerlicher Produktion und zur Viehwirtschaft*, Berlin.

1979 - *Corpus archäologischer Quellen zur Frühgeschichte der Germanen auf dem Gebiet der DDR. Bd. 2: Quellen zur Jagd, zur Fischerei, zum Handwerk, zum Handel und zur Kriegskunst*, Berlin.
1985 - *Corpus archäologischer Quellen zur Frühgeschichte der Germanen auf dem Gebiet der DDR. Bd. 3: Quellen zur Entwicklung von Gesellschaft, Wirtschaft und Ideologie*, Berlin.

Curta F.
2007 – The amber Trail in Early Medieval Eastern Europe. [w:] C. Chazelle, F. Lifshitz (red.), Paradigms and Methods in Early Medieval Studies. The New Middle Ages. Palgrave Macmillan, New York, p. 61-79.

Dakówna M., Purowski T.
2019 - Biżuteria Szklana z Cmentarzyska w Dziekanowicach. [w:] Groby z Biżuterią Wczesnośredniowiecznego Cmentarzyska w Dziekanowicach, (red.) J. Wrzesiński, t. 8:1, BSL B1, Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Lednica, s. 237–360.

Danielewski M., Wrzesiński J.
2022 - Środowiskowe i kulturowe uwarunkowania rozwoju wczesnośredniowiecznego mikroregionu osadniczego w Grzybowie,.Podsumowanie. [w:] Wczesnośredniowieczny gród w Grzybowie, Origines Polonorum, t. XV, (red.) M. Danielewski, J. Wrzesinski, A. Głód, Warszawa, s. 349-352.
2024 - Użytkowanie konia na wczesnośredniowiecznym grodzie w Grzybowie w świetle źródeł archeologicznych. [w:] Historia Slavorum Occidentis 2024, R. 14, nr 4 (43), s. 13-42.

Das Reich…
1992 – Das Reich der Salier 1024-1125. Katalog zur Ausstellung Des Landes Rheinland-Pfalz. Jan Thorbecke Verlag Sigmaringen.

Demmin A.
1893 - *Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwickelungen*.
Derrida J.
1997 – Semiologia i gramatologia, Rozmowa z Julią Kristevą. [w:] idem. Pozycje Rozmowy z Henri Ronsem, Julią Kristevą, Jean-Louis Houdebinem i Guy Scarpettą, przekł. A. Dziadek, Bytom, s. 19-37.

Derwich M.
1992 - Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu, Wrocław-Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Die Kunstdenkmäler…
1935 - *Die Kunstdenkmäler des Kantons Zug*, Bd. II, Basel, s. 555–556.

Diemar L.
1955 - Baggerfunde aus Peene, Tollense und Drebel im Kreisheimatmuseum Demmin. [in:] *Jahrbuch für Bodendenkmalpflege in Mecklenburg* 3, p. 180–219.

Dmochowski P., Wrzesiński J.
2004 - W poszukiwaniu łuku refleksyjnego – możliwość interpretacji na przykładzie znaleziska z Ostrowa Lednickiego, [w:] Wędrówki rzeczy i idei w średniowieczu, (red.) S. Moździoch, Spotkania Bytomskie, t. 5, Wrocław, s. 313–333.

Dogan B.
2008 – Trade and exchange in Prehistory. A theoretical Evalution. [in:] Proceedings of the International Symposium, Trade and Production Through the Ages, p.33-50.

Dostál B.
1957 - Slovanské mohyly u Žlutavy (Příspěvek k problematice slovanských mohylníků na Moravě), [in:] Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university, E 6, p. 37-64.
1966 - Pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě, Praha.

Dresler P., Machacek J., Prichystalova R.
2008 – Die Vorburgen des fruhmittelalterlichen Zentralortes in Pohansko bei Breclav. [in:] Burg-Vorburg-Suburbium Zur Problematik Der Nebenareale Fruhmittelalterlicher Zentren, red. I. Bohacova, L. Polacek. Brno.

Duczko W.
1985 - Duczko, Władysław. *Birka V. The Filigree and Granulation Work of the Viking Period*. Stockholm.
1986 - Valboskatten - ett senvikingatida silverfynd fran Gastrikland. [in:] Fran Gastrikland.
1995 - Kungar, Thegnar, Tegnebyar, Juveler Och Silverskatter. Om Danskt Inflytande i Sverige under Senvikingatid. [in:] *Tor* 27, p. 625–661.
2006 - *Ruś Wikingów. Historia Obecności Skandynawów We Wczesnośredniowiecznej Europie Wschodniej*. Warszawa: Trio.
2016 – Złoty młot boga Thora? O fragmencie skandynawskiej ozdoby z Ostrowa Lednickiego. [w:] Ostrów Lednicki rezydencjonalno-stołeczny ośrodek Pierwszych Piastów, Origines Polonorum, Z. Kurnatowska, A. M. Wyrwa (red.), Warszawa, IAiE PAN, s. 299-302.
2018 – Znak na końcówce pasa wojownika z Bodzi. [w:] Archeologia Polski t. 63 (2018), s. 145-157.

Duczko W., Wrzesiński j.
2017 – Bóg Skandynawów na Ostrowie Lednickiem? Próba interpretacji znaleziska złotej blaszki z trykwetrą. [w:] Gemma Gemmarum. Studia dedykowane Profesor Hannie Kóčce-Krenz, Część druga, A. Różański (red.), Poznań, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, s. 1187-1198.

Dulinicz M.
1994 – Problem datowania grodzisk typu Tornov i grupy Tornov-Klenica [w:] Archeologia Polski 39/1-2, s. 32-49.
2001 – Kształtowanie się Słowiańszczyzny Północno-Zachodniej. Studium Archeologiczne, Warszawa.

2006 - Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem Mazowsza. [w:] W. Chudziak, S. Moździoch (red.), Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce — 15 lat później, (245–271). Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Instytut Archeologii i Etnologii PAN.

Dzięciołowski E., Górecki J.
1989 - Interdyscyplinarne Badania Ostrowa Lednickiego i Jego Zaplecza. [w:] Studia Lednickie, t. 1, s. 185–99.

Dzięciołowski E., Górecki J., Wrzesiński J.
1986 – Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, woj. Poznańskie. Stanowisko 1, wykop I/83, II/85. [w:] Informator Archeologiczny: badania 19, 1985, s. 139-140.

Dzieduszycki W.
2008 - Kruszwica - piastowska domena nad Gopłem [w:] M. Kobusiewicz (red.), Pradzieje Wielkopolski: od epoki kamienia do średniowiecza, Poznań, IAiE PAN. Oddział w Poznaniu, s. 397-429.

Dziekoński T., Wesołowski K.
1956 – Charakterystyka metaloznawczo-technologiczna Drzwi Gnieźnieńskich. [w:] Drzwi Gnieźnieńskie, tom 1, (red.) M. Walicki, Wrocław, Zakład imienia Ossolińskich, s. 124-187.

Dzik M.
2015 – Przemiany zwyczajów pogrzebowych w międzyrzeczu Bugu i górnej Narwi (XI-XV w.), vol. 1, Rzezów
2016 – W sprawie pochodzenie wczesnośredniowiecznych grzechotek guzowatych. [w:] Od Bachurza do Światowida ze Zbrucza. Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym. Księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego. (red.) B. Chudzińska, M. Wojenka, M. Wołoszyn, Kraków-Rzeszów, s. 397-419.

Earwood C., Małachowska S.
1993 – The medival town of David-gorod, Belarus. [in:] Antiquity 67, p. 534-547.

Eilbracht H.
1999 - Filigran- und Granulationskunst im wikingischen Norden: Untersuchungen zum Transfer frühmittelalterlicher Gold- und Silberschmiedetechniken zwischen dem Kontinent und Nordeuropa. [in:] Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Köln: Zugl.: Münster (Westf.), Univ., Diss., 1993 u.d.T.: Eilbracht, Heidemarie: Untersuchungen zur Vermittlung frühmittelalterlicher kontinentaler Filigran- und Granulationskunst in den Norden.

Eisenschmidt S.
1994 - Kammergräber der Wikingerzeit in Altdänemark. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*, Bd. 25, Bonn.
2004a - Grabfunde des 8. bis 11. Jahrhunderts zwischen Kongeå und Eider. Zur Bestattungssitte der Wikingerzeit im südlichen Altdänemark. Band 1, Wachholtz Verlag.

2004b - Grabfunde des 8. bis 11. Jahrhunderts zwischen Kongeå und Eider. Zur Bestattungssitte der Wikingerzeit im südlichen Altdänemark. Band 2, Wachholtz Verlag.

Eisner J.
1948 - Základy kovářství v době hradištní v Československu. [in:] *Slavia Antiqua*, t. 1, p. 367–396.

Eliade M.
2021 - Szamanizm i archaiczne techniki ekstazy, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa (pierwsze wyd. 1951).

Europas
2000. *Europas Mitte um 1000*, Katalog, Stuttgart.
2000. *Europas Mitte um 1000*, t. 1, Stuttgart.

Evison V. I.
1967 - A Sword from the Thames at Wallingford Bridge. *The Archaeological Journal* 124: 160–189.

Felis M.
2005 - Miniaturowe toporki z X–XIII wieku na ziemiach polskich w kontekście podobnych znalezisk z Europy północnej i wschodniej, mps pracy magisterskiej w IP UAM, Poznań.

Fernstål L.
2007/2008 - A Bit Arabic. Pseu do-Arabic Inscriptions on Viking Age Weights in Sweden and Expression of Self-Image. [in:] Current Swedish Archaeology. Vol. 15-16.

Feveile C.
2013 – Viking Ribe: Trade, Power and Faith, Ribe-Aarhus.

Fijałkowska A.
2016 - Pochówki końskie i elementy rzędu końskiego w kontekstach grobów ludzkich w kulturze zachodniobałtyjskiej od późnego okresu wpływów rzymskich do wczesnego średniowiecza. Msp. pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Witolda Świętosławskiego w Instytucie Archeologii w Gdańsku.

Filipowiak W.
1955 – Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Wolinie w latach 1953-1954. [w:] Sprawozdania Archeologiczne 1, s. 179-193.

Fillitz H., Pippal M.
1987 – *Schatzkunst – die Goldschmiede und Elfenbeinarbeiten aus Österreichischen Schatzkammern des Hochmittelalters*, Wien.

Florek M.
2010 – Węgrzy w Przemyślu. Historia alternatywna. [w:] Podgórska-Czopek J. (ed.), *Variae Sententiae. Księga Jubileuszowa Działu Archeologii Muzeum Okręgowego w Rzeszowie*, Rzeszów, s. 101–129.

Fogel J.
1991 – *Pompeja polska. Z dziejów archeologii wielkopolskiej XIX wieku: działalność Albina hr. Węsierskiego i Zbigniewa hr. Węsierskiego-Kwileckiego*, Poznań.
1994 – Glosa do najwcześniejszych badań Ostrowa Lednickiego. [w:] Studia Lednickie, t. 3, s. 343-345.
1996 - Edward hr. Raczyński 1786–1845 na Ostrowie Lednickim, Studia Lednickie, t. 4, s. 385–405.
2005 – Odkrycie planów najwcześniejszych wykopalisk na Ostrowie Lednickim. In: *Lapides viventes. Zaginiony Kraków wieków średnich*, Kraków, pp. 287–292.

Foltyn E.
1998 - Podstawy gospodarcze wczesnośredniowiecznej społeczności plemiennej na Górnym Śląsku, Katowice.

Fornvännen...
1909 – Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet. Tillväxten under år 1909. [in:] Fornvännen, p. 213-322

Forstner D.
1990 – *Świat symboliki chrześcijańskiej*, przeł. i oprac. W. Zakrzewska, Warszawa.
Foxhall L.
2015 – Introduction: Miniaturization. [in:] World Archaeology, vol. 47(1), p. 1-5.

Fuglesang S. H.
1980 – *Some Aspects of the Ringerike Style: A Phase of 11th Century Scandinavian Art*, Odense.
1991 – The axehead from Mammen and the Mammen style. [in:] Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetid (ed.) M.Iversen, p. 83-107.

Fuglewicz B.
2013 – Obraz społeczności radomskiej wczesnego średniowiecza przez pryzmat tzw. zabytków wydzielonych. [w:] A. Buk, M. Trzeciecki (red.), Radom: korzenie miasta i regionu, tom IV, Ziemia niczyja – ziemia nieznana: schyłek i średniowiecze na ziemiach między Wisłą i Pilicą, Warszawa, IAiE PAN, s. 77-105.

Gabriel I.
1988 – Hof- und Sakralkultur sowie Gebrauchs- und Handelsgut im Spiegel der Kleinfunde von Starigard/Oldenburg. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 69, s. 103–291.

Gaerte W.
1929 – *Urgeschichte Ostpreussens*, Königsberg.

Gałęzowska A.
2007 – Zabytki z wschodnich terenów nadbałtyckich odnalezione w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. [w:] *Fontes Archaeologici Posnanienses, t.* 43, s. 249–295.

Gall E.
2015 - The archaeological research state of the 9/10–11th centuries in Moldova (Romania). Some thoughts on funerary places and stray finds (axes). [in:] Ziridava Studia Archaeologica, v. 29, p. 313-332.

Gan P.
2012 - Zabytki kupieckie ze zbiorów Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Próba interpretacji analiz składu chemicznego. [w:] Studia Lednickie, t. 11, s. 199-213.

Gardeła L.
2014 – *Scandinavian Amulets in Viking Age Poland*. Collectio Archaeologica Ressoviensis 33, Rzeszów.
2015 – Vikings in Poland: A critical overview. In: Eriksen M. H., Pedersen U., Rundberget B., Axelsen I., Berg H. L. (red.), *Viking Worlds: Things, Spaces, and Movement*, Oxbow Books, Oxford, s. 213–234..
2018 - Lutomiersk Unveiled: The Buried Warriors of Poland [w:] *Medieval Warfare* 8 (3), s. 42–50.
2019 – Czy w Polsce są groby wikingów? Skandynawskie praktyki pogrzebowe na ziemiach polskich we wczesnym średniowieczu. In: Bogacki M., Janowski A., Kaczmarek Ł. (red.), *Wikingowie w Polsce? Zabytki skandynawskie z ziem polskich*, Collectio Cathalogorum Gnesnensium 1, Gniezno, s. 155–264.
2024a – Metal, bestie i elity. Zachodniosłowiański styl zwierzęcy u brzegów jeziora Lednica. [w:] *Studia Lednickie* t. 23, s. 65–135.
2024b - Ledniccy loricati. Luksusowe elementy rzędu końskiego z Ostrowa Lednickiego i okolic. [w:] Studia Lednickie t. 23, s. 137-187
2025 – The Viking in Poland, London and New York.

Gardeła L., Kajkowski K.
2023 – Riders on the Storm: Decorative Horse Bridles in the Early Piast State and Pomerania. In: Gardeła L., Kajkowski K. (red.), *Animals and Animated Objects in the Early Middle Ages*, New Approaches in Archaeology 1, Turnhout, s. 159–192.

Gardeła L., Kajkowski K., Ratajczyk Z.
2019 – Ostrogi zoomorficzne z Ciepłego. Zachodniosłowiański model kosmosu? *Pomorania Antiqua* 28, s. 65–152.

Gardeła L., Kajkowski K., Ratajczyk Z., Wadyl S.
2019 – Oporządzenie jeździeckie i elementy rzędu końskiego. In: Wadyl S. (red.), *Ciepłe. Elitarna nekropola wczesnośredniowieczna na Pomorzu Wschodnim*, Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, Gdańsk, s. 139–164.

Gardeła L., Kajkowski K., Söderberg B.
2019 – The Spur Goad from Skegrie in Scania, Sweden: Evidence of Elite Interaction Between Viking Age Scandinavians and Western Slavs. *Fornvännen* 114(2), s. 57–74.

Gąssowscy E. i J.
1970 – Łysa Góra we wczesnym średniowieczu, Wrocław.

Gąssowski J.
1949 – Cmentarzysko wczesnohistoryczne w Woli Bierwieckiej, pow. Radom. [w:] Sprawozdania PMA, t. 2 (1948-1949), s. 107-111.
1952 – Cmentarzysko w Końskich na tle zagadnienia południowej granicy Mazowsza we wczesnym średniowieczu. [w:] Materiały Wczesnośredniowieczne, t. 2, s. 71-176.
1953 – Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Złotej pod Sandomierzem. [w:] Wiadomości Archeologiczne, t. 19/1, s. 80-104.

Gediga B.
1968 - Wyniki badań na Ostrówku w Opolu w latach 1964 i 1965. [w:] Sprawozdania Archeologiczne, t. 19, s. 264-294.

Geertz C.
2005 – Interpretacja kultury. Wybrane eseje, przekł. M. M. Piechaczek, Kraków.

Geibig A.
1991 – Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter. *Offa-Bücher* 71, Neumünster.

Gieysztor A.
2006 – *Mitologia Słowian*, Communicare: Historia i Kultura, Warszawa.

Ginalski J., Kotowicz P. N.
2004 – Elementy uzbrojenia i oporządzenia jeździeckiego z grodziska wczesnośredniowiecznego „Horodyszcze" w Trepczy, pow. Sanok, stan. 2. [w:] *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, t.* 25, s. 187–257.

Gintautaitė-Butėnienė E., Butėnas E.
2002 - Laivių kapinynas. [in:] Lietuvos Archeologija, v. 22, p. 9-198.

Ginter A., Bartczak A.
2010 – Materiały wczesnośredniowieczne i nowożytne w Krysiakach Będkowskich, stanowisko 2, gm. Rząśnia, woj. Łódzkie. [w:] T. Makiewicz, A. Wójcik, M. Ignaczak (red.), Badania archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców" Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów" S.A., Poznań (Centrum Archeologicznych Badań Ratowniczych Sp. z.o.o. w likwidacji – Fundacja UAM, s. 249-309.

Gjessing G.
1930-33 - *Norske og fremmede sverd I vikingtiden*, [in:] Historisk Tidsskrift, t. 29, Oslo, p. 241-259.

Głosek M.
1984 *Miecze środkowoeuropejskie z X-XV w.*, Warszawa.

Głosek M., Kirpičnikov A. N.
2000 - Militaria – broń sieczna, [w:] Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim 1: Mosty traktu gnieźnieńskiego, Z. Kurnatowska (red.), Biblioteka Studiów Lednickich, t. 5. Lednica-Toruń, s. 73-76.

Głosik J.
1964 – Wczesnośredniowieczny miecz żelazny, znaleziony w okolicach „Królikarni" w Warszawie. [w:] *Wiadomości Archeologiczne, t.* 29, s. 221–222.

Godłowski K.
1980 – Zur Frage des Miniaturgeräts in der Przeworsk-Kultur. [in:] Beiträge zur Archäologie Nordwestdeutschlands und Mitteleuropas, Hildesheim, p. 85-100.
2000a – Chronologia przemian osadniczych i kulturowych w północnej części Europy środkowej w V-VII w n.e. (problem wędrówki). [w:] s.46-49
2000b - Zagadnienie ciągłości kulturowej i kontynuacji osadniczej na ziemiach polskich w młodszym okresie przedrzymskim, okresie wpływów rzymskich i wędrówek ludów, [w:] Pierwotne Siedziby Słowain, (red.) K. Godłowski, M. Parczewski, Kraków, s. 66-95.

Godycki M.
1956 - Wczesnośredniowieczne Cmentarzysko Na Ostrowie Lednickim. [w:] Materiały i Prace Antropologiczne, t. 11, s. 6-76.

Goldschmidt A.
1914 *Elfenbeinskulpturen aus der Zeit der karolingischen und sächsischen Kaiser VIII.--XI. Jahrhundert*, t. 1, Berlin.
1918 *Die Elfenbeinskulpturen aus der Zeit der karolingischen und sächsischen Kaiser VIII.--XI. Jahrhundert*, t. 2, Berlin.

Góra M., Kotowicz P. N.
2008-2009 – Ornamentowany czekan z wczesnośredniowiecznej osady obronnej w Barkowicach Mokrych koło Sulejowa. [w:] Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, t. 44, s. 237-263.

Gorczyca K., Olińska K.
1989 - *Cmentarzyska wczesnośredniowieczne w Bilczewie i Ruminie woj. Konińskie*. [w:] *Zeszyty Muzealne, t.* 1, Konin, s. 49-68.

Gorczyca K., Schelnner K.
2012 - *Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Bilczewie, pow. Konin. Archeologiczne badania ratownicze na terenie odkrywki „Drzewce" KWB Konin*, Konin.

Górecki J.
1986 - Sprawozdanie z Badań Archeologicznych i Sondażowych Przeprowadzonych Na Ostrowie Lednickim Stan.1 (Gród), Wykop II w 1987 r. Maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.
1991 - Preromańskie pochówki panujących i dostojników w tzw. II kościele na Ostrowie Lednickim. [w:] Studia Lednickie, t. 2, s. 117–130.
1993 - Karta Katalogowa - Okrągła Aplikacja *nr inw.: MPP/A/34/13/II/85*.
1994 – Odkrycie cmentarzyska szkieletowego w Fałkowie, gm. Łubowo, stan. 18. [w:] Studia Lednickie, t. 3, s. 397.
1996 - Nekropola tzw. II kościoła na Ostrowie Lednickim, [w:] Studia Lednickie 4, 103-136.
1996b - Na marginesie lednickich odkryć kilka uwag w kwestii urządzeń chrzcielnych z Ostrowa Lednickiego [w:] Studia Lednickie, t. 4, s, 103-136.
1998 - Lednicka łódź -- powrót do źródeł. [w:] Studia Lednickie, t. 5, s. 401--403.
1999 - Sprawozdanie z Badań Archeologicznych Przeprowadzonych Na Ostrowie Lednickim w 1999 r. Maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.
2000 - Sprawozdanie z Badań Archeologicznych Przeprowadzonych Na Ostrowie Lednickim w 2000 r. Maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.
2000 - Rzeźbiony grzebień z Ostrowa Lednickiego — próba interpretacji. [w:] Studia Lednickie, t. 6, s. 13–44.
2001 - Gród na Ostrowie Lednickim na tle wybranych ośrodków grodowych pierwszej monarchii piastowskiej, Biblioteka Studiów Lednickich, t. 7, Poznań.
2002 Ostrów Lednicki na tle wczesnośredniowiecznej sieci osadniczej rynny jeziora Lednickiego, [w:] Studia Lednickie 7, 29-41.
2005 – Ze studiów nad rozwojem, pochodzeniem oraz funkcją trzyczęściowych rogowych pojemników okresu wczesnego średniowiecza. [w:] Studia Lednickie, t. 8, s. 85-129.
2009 - Archeologiczne badania Ostrowa Lednickiego i jego zaplecza w perspektywie 40-lecia Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. [w:] Custodia Memoriae. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. XL lat istnienia (1969--2009), A.M. Wyrwa (red.), Biblioteka Studiów Lednickich. Seria A. Lednica, s. 93--110.
2010 - Badania reliktów budowli pałacowo-sakralnej na Ostrowie Lednickim w 2010 r. (Maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy).
2010 - Brzegowe umocnienia obronne Ostrowa Lednickiego, [w:] Studia Lednickie, t. 10, s. 107-128.
2015 – Liturgiczny grzebień z Ostrowa Lednickiego. Studium analityczne. J. Górecki, A. M. Wyrwa (red.), wyd. II, Biblioteka Studiów Lednickiech, tom XXV, seria C, Lednica, s. 17-76.
2015 – Stauroteka Lednicka [w:] Stauroteka Lednicka. Materiały, studia i analizy. A.M. Wyrwa (red.), wyd. II, Lednica, s. 13-50.
2016 – Dzieje badań Ostrowa Lednickiego. [w:] Ostrów Lednicki rezydencjonalno-stołeczny ośrodek Pierwszych Piastów, Origines Polonorum, Z. Kurnatowska, A. M. Wyrwa (red.), Warszawa, IAiE PAN, s. 29-44.

Górecki J., Łastowiecki M.
2016 – Konstrukcje obronne Ostrowa Lednickiego. [w:] Ostrów Lednicki rezydencjonalno-stołeczny ośrodek Pierwszych Piastów, Origines Polonorum, Z. Kurnatowska, A. M. Wyrwa (red.), Warszawa, IAiE PAN, s. 59-72.

Górecki J., Łastowiecki M., Wrzesiński J.
1993 - Nowe wyniki badań archeologicznych na Ostrowie Lednickim (stanowisko 1). [w:] Z. Kurnatowska (red.), Przeszłość regionu Ostrowa Lednickiego i jego perspektywy, Poznań, s. 27-34.
1994 Wczesnośredniowieczne budownictwo mieszkalne ostrowa Lednickiego, [w:] Studia Lednickie, t. 3, s. 21-45.
1996 - Gródek na Ledniczce. [w:] Studia Lednickie, t. 4, s. 197--246.

Górecki J., Łastowiecki M., Patan P., Wrzesiński J., Żurowska K.
1988 – Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, woj. poznańskie, stanowisko 1, wykop I/83, II/87, III/87 (gród), stanowisko 2 (podgrodzie). [w:] Informator Archeologiczny (1987), s. 167-168.

Górecki J., Łastowiecki M., Wrzesiński J., Żurowska K.
1989 - Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, woj. poznańskie, st. 1 - gród, st. 2 podgrodzie. [w:] Informator Archeologiczny, badania 22 (1988), s. 106-107
1990 - Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, woj. poznańskie, St. 1, zespół pałacowy, gród, AZP 50-32/22, St. 2: podgrodzie, AZP: 50-32/23. [w:] Informator Archeologiczny, badania 23 (1989), s. 70-71.
1991 - Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, woj. poznańskie, St. 1 (gród, AZP 50-32/22, St. 2 (podgrodzie), AZP 50-32/23. [w:] Informator Archeologiczny, badania 24 (1990), s. 82-83.

Górecki J., Patan P., Wrzesiński J.
1987 – Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, woj. poznańskie. Stanowisko 1. Wykop I/83, II/86, III/86. [w:] Informator Archeologiczny: badania 20, 152-153.

Górecki J., Wrzesiński J.
1985 - Ostrów Lednicki, woj. poznańskie. [w:] Informator Archeologiczny, badania 18 (1984), s. 139

Goslar T., Pawlak E., Wyrwa A. M.
2020 – Datowanie zabytków Ostrowa Lednickiego na podstawie analizy Bayesowskiej dat radiowęglowych. [w:] Ostrów Lednicki – Palatium Mieszka I i Bolesława Chrobrego. Chronologia i Kontekst. (red.) D. Banaszak, A. Kowalczyk, A. Tabaka, A. M. Wyrwa. Lednica, s. 323-347.

Götze A.
1912 - Der Schlossberg bei Burg in Spreewald. [in:] Praehistorische Zeitschrift, v. 4.

Graham-Campbell J.
1980 – *Viking Artefacts: A Select Catalogue*, London.

Gräslund A. S.
2006 – Prestige graves – for men, women nad children: Mortuary behaviour among elites of the Mälar valley in the second half of the first millenium AD, with some remarks from gender perspective. [in:] Herrschaft-Tod-Bestattung. Zu den vor und frühgeschichtlichen Prunkgräbern als archäologisch-historische Quelle, C. V. Carnap-Bornheim, D. Rrausse, A. Wesse (red.), Internationale Fachkonferenz, Kiel 16.-19., Oktober 2003., Bonnm p. 161-168.

Grieg S.
1947 – Gjermundbufunnet. [in:] Norske Oldfunn, v. 7.

Gurba J., Czerepiński A.
1965 Ciekawy staroruski zabytek z Czerwienia. [w:] Z Otchłani Wieków 31/3, s. 239-241.

Grupa M., Matuszewska-Kola W.
2000 – Ceramika naczyniowa. [w:] *Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim*, t. 1: *Mosty traktu gnieźnieńskiego*, red. Z. Kurnatowska, Lednica–Toruń, s. 163-188.

Grygiel R.
2014 – Cmentarzysko wareskich drużynników w Lutomiersku. [w:] Początki Łęczycy. T. II, Archeologia o początkach Łęczycy, R. Grygiel, T. Jurek (red.), Łódź, s. 681-757.

Grzęzak A., Iwaszczuk U., Pydyn A., Popek M., Radka K.
2018 - Średniowieczna wiersza z rejonu mostu zachodniego na Ostrowie Lednickim. [w:] Studia Lednickie, t. 17, s. 161-179.

Grzymkowski A.
2007 - Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej. Archeologia, Mława.

Gustin, I.
1997 - Islam, merchants, or kings? Who was behind the manufacture of Viking Age weights? [In:] Andersson H. et al. (Eds). Visions of the past. Treinds and traditions in Swedish medieval archaeology, Stockholm, p. 163-177.
2004a - Coins and weights from the excavations 1990-1995. An introduction and presentation of the material. [in:] Ambrosiani, B. (Ed). Eastern connections. Excavations in the black earth 1990-1995. P2, Numismatics and metrology, Stockholm, p. 11-25.
2004b - Mellan gåva och marknad. Handel, tillit och materiell kultur under vikingatid. [in:] Studies in Medieval Archaeology 34, Stockholm. Lund.

Haberstroh J. H.
2002 – 94B. Axt mit Schaftlochlappen. [in:] Kaiser Heinrich II. 1002-1024, J. Kirmeier et al. (eds.), Augsburg, p. 246.

Hachulska-Ledwos, R.
1965 - Wczesnośredniowieczne strzemiona z Nowej Huty-Mogiły. [w:] Materiały Archeologiczne, t. 6: 117-126.

1971 - Wczesnośredniowieczna osada w Nowej Hucie-Mogile. [w:] Materiały Archeologiczne Nowej Huty, t. 3, Kraków.

Halavínová M., Přichystal A.
2008 - Fluid inclusion characteristics of rock crystal sources from the Bohemian-Moravian Highland [in:] *Petroarchaeology in the Czech Republic and Poland at the Beginning of the 21st Century. Proceedings of the 4th International Petroarchaeological Symposium in Wroclaw, Poland, October 11–13, 2007*, A. Přichystal, L. Krmíček, M. Halavínová, (eds.), MU & Moravské zemské museum, p. 67–73.

Haldenby D., Kershaw J.
2014 - Viking-Age Lead Weights from Cottam. [in:] Yorkshire Archaeological Journal, vol. 86, p. 106-123.

Hallinder P.
1986 - *Streit- und Arbeitsäxte* [w:] *Birka II/2. Untersuchungen und Studien, Systematische Analysen der Gräberfunde*, red. G. Arwidsson, Stockholm, s. 45-50.

Halpin, A.
2008 - *Weapons and Warfare in Viking and Medieval Dublin*. Medieval Dublin Excavations 1962-81 B/9, Dublin.

Hanuliak, M.
2004 - Veľkomoravské pohrebiská. Pochovánie v 9.-10. storočí na území Slovenska. Nitra.

Hardh, B.
1976 - Wikingerzeitliche Depotfunde aus Südschweden. Probleme und Analysen. [in:] Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8° Minore, No 6.

Haussherr R.
1962 - Das Imervardkreuz und der volto-santo-typ [in:] Zeitschrift für kunstwissenchaft. Band. XVI, Berlin, p. 157.

Heindel, I.
1992 - Äxte des 8. bis 14. Jahrhunderts im westslawischen Siedlungsgebiet zwischen Elbe/Saale und Oder/Neiße. [in:] Zeitschrift für Archäologie, t. 26, p. 17-56.

Henderson G.
1987 – Wczesne średniowiecze, Warszawa.

Hennenberg M., Puch A. E.
1989 - Charakterystyka demograficzna i morfologiczna ludności pochowanej na cmentarzysku w Dziekanowicach stan. 2. [w:] Studia Lednickie, t. 1, s. 147-161.

Hensel, W.
1952 - *Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna. Zarys kultury materialnej*. Zeszyty Prehistoryczne, nr 3, Poznań.

1956 – Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna. Zarys kultury materialnej, wyd.2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
1987 - *Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna. Zarys kultury materialnej*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Hensel, W., Hilczer-Kurnatowska, Z.
1972 - *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*, tom IV. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
1980 - *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*, tom V. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

Hensel Z.
2015 - Omówienie Wyników Badań Składu Chemicznego Relikwiarza z Ostrowa Lednickiego. [w:] Stauroteka Lednicka. Materiały, studia i analizy. A.M. Wyrwa (red.), wyd. II, Lednica s. 63–64.

Hess T., Turck R., de Vries G., Della Casa P.
2021 - A Prehistoric Rock Crystal Procurement Site at Fiescheralp (Valais, Switzerland), Lithic Technology, 46:3, p. 209-220, DOI: 10.1080/01977261.2021.1899626

Hilczerówna, Z.
1951 – Przyczynek do handlu Polski z Rusią Kijowską. [w:] Przegląd Archeologiczny, t. 9:1 (1950), s. 8-23.
1956 - *Ostrogi polskie z X-XIII wieku*. Wydział Historii i Nauk Społecznych, Prace Komisji Archeologicznej PTPN, tom 2, zeszyt 2, Poznań.

Hinton D. A.
1974 - A Catalogue of the Anglo-Saxon Ornamental Metalwork 700 - 1100 in the Department of Antiquities, Ashmolean Museum. At the Clarendon Press. Oxford.

Hodder I.
1974 – Regression Analysis of Some Trade and Marketing Patterns. [in:] WorldArch, v. 6, p. 172-189.

Hollnagel A., Schoknecht U.
1962 - *Kurze Fundberichte*, Bodendenkmalpflege in Mecklenburg 1961, p. 253-316.

Hołowińska Z.
1959 - Wczesnośredniowieczne rzemiosło złotnicze w Gdańsku. [w:] Gdańsk Wczesnośredniowieczny, t. 1.1, Gdańsk, s. 55 — 105.

Holscher D. F.
2018 - From Prosperity to Oblivion: The Slavic Settlement at Gaarz in Ostholstein. [in:] Analecta Archaeologica Ressoviensia, vol. 13, p. 215-241.

Holubowicz, W.
1956 - *Opole w wiekach średnich*. Katowice.
1956 – Opole w wiekach XI-XII, Katowice.

Horvath A. M.
1996 – Kiskunfélegyhá- za-Radnóti M. utca (Bács-Kiskun County) [in:] The Ancient Hungarians. Exhibition Catalogue, I. Fodor (ed.), Budapest, p. 331-333.

Hrubý V.
1955 - Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na Valách", Praha.
1957 - Osidleni Ostrova Sv. Jiri v dobe hradistni, Sbornik Praci Filosoficke Fakulty Brnenske University VI, Rada Archeologicko_Klasicka (E) 2, s. 75-87

Hrvati…
2000 - Hrvati i Karolinki. Katalog, ed. A. Milošević, Split

Hucke K.
1938 – Tonware und Siedlung der Slawen in Wagrien, Neumunster.

Ilkjaer, J.
2007 - *Illerup Ådal: czarodziejskie zwierciadło archeologii*. Wydawnictwo Trio.

Iversen M., Näsman U.
1991 - Mammengravens indhold. [in:] M. Iversen (ed.), Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetid. Jysk Arkaeologisk Selskabs Skrifter XXVIII, p. 45-66.

Iwanowska G.
2006 - Cmentarzysko kurhanowe w Żwirblach pod Wilnem. Wprowadzenie w problematykę. Katalog. Warszawa.

Iwaszkiewicz-Wronikowska, B.
2006 - Manus Dei. [w:] S. Wilk, E. Ziemann, (eds.), Encyklopedia Katolicka, Vol. 11, s. 1193-1194.

Izdebski A., Czerwiński S., Jankowiak M., Danielewski M., Fiołna S., Gromig R., Guzowski P., et al.
2025 - Unbalanced Social–Ecological Acceleration Led to State Formation Failure in Early Medieval Poland. [in:] *Proceedings of the National Academy of Sciences* 122, no. 18 (May 6, 2025): e2409056122. https://doi.org/10.1073/pnas.2409056122.

Jagodziński M.
2008 – Zagadnienie obecności Skandynawów w rejonie ujścia Wisły we wczesnym średniowieczu. [w:] Pruthenia, t. IV, s. 117-192.
2010 – Truso. Między Weonodlandem a Witlandem, Elbląg.

Jagodziński, J.
2023 - Goście, kupcy, osadnicy. Kontakty Słowian Zachodnich i Skandynawów w epoce wikingów. Elbląg.

Jakimowicz, R.
1933 O pochodzeniu ozdób srebrnych znajdowanych w skarbach wczesnośredniowiecznych. Wiadomości wczesnośredniowieczne 12: 103-131.

Jakobsson, M.
1992 - Krigarideologi och vikingatida svardstypologi. Stockholm Studies [in:] Archeology, v. 11, Stockholm.

Jänischen H.
1938 – Die Wikinger in Weischel – und Odergebiet, Leipzig.

Jankuhn H.
1934 Der Wikingerfund aus Libau in der Provinz Posen. Altschlesien 5: 309-317.

Janowski A.
2006 - Brązowe i srebrne trzewiki pochew mieczy z X-XIII w. z terenu Polski. Uwagi o proweniencji i datowaniu. [w:] Acta Militaria Mediaevalia, t. 2, s. 23-50.
2010 - From the North-Eastern to Central Europe. Silver-Inlayed Axe from the Early Medieval Chamber Grave in Pień on the Chełmno Land (Poland). Археология и история Пскова и Псковской земли 55: 164-176.
2011 - Early Medieval Chamber Graves on the South Coast of the Baltic Sea. In Biermann, F., Kersting, T., and Klammt, A. (eds.), *Der Wandel um 1000. Beiträge der Sektion zur slawischen Frühgeschichte der 18. Jahrestagung des Mittel- und Ostdeutschen Verbandes für Altertumsforschung in Greifswald, 23. Bis 27. März 2009*. Beitrage zur Ur- und Fruhgeschichte Mitteleuropas, Vol. 60. Beier and Beran, Archaologische Fachliteratur, Langenweissbach, pp. 257-267.
2011 - Elementy okuć pochew broni białej. [w:] Miecze średniowieczne z Ostrowa Lednickiego i Giecza, (red.) A. M. Wyrwa, P. Sankiewicz, P. Pudło, Biblioteka Studiów Lednickiech, t. XXII, seria B1, Dziekanowice – Lednica, s. 37-40.
2015 Groby komorowe w Europie Środkowo-Wschodniej: Problemy wybrane. Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Szczecin.
2016 - Wczesnośredniowieczne okucie rzemieni uzdy ze Stargardu. [w:] Stargardia XI (2016), s. 213-220

Janowski A., Kurasiński T.
2010 – Rolnik, wojownik czy „odmieniec”? Próba interpretacji obecności sierpów w grobach wczesnośredniowiecznych na terenie ziem Polskich. [w:] Wymiary inności. Nietypowe zjawiska w obrzędowości pogrzebowej od pradziejów po czasy nowożytne, (red.) K. Skóra, T. Kurasiński, Acta Archaeologica Lodziensia, t. 56, Łódź, s. 79-95.

Jansson S. O.
1936 - Mått, mål och vikt i Sverige till 1500-talets mitt. [in:] S. Aakjaer (ed.), Maal og vekt. Nordisk kultur XXX, Bonnier, Stockholm, p. 1-57

Jaskanis D.
1962 - Materiały odkryte w 1934 r. na cmentarzysku kurhanowym w Zaświrzu rej. Świr w B.S.R.R. [w:] Światowit, t. 24, s. 459-483.

Jasnosz S.
1984 - Materiały i studia do dziejów osadnictwa starożytnego i wczesnośredniowiecznego Ziemi Obornicko-Rogozińskiej (część III). [w:] Fontes Archaeologici Posnaniensis, t. 33, s. 55-166.

Jastrzębski S., Maciejszuk J.
1988 - Grób wczesnośredniowieczny z Gródka nad Bugiem, stan. 1C, woj. Zamojskie. [w:] G. Labuda, S. Tabaczyński (eds.), Studia nad etnogenezą Słowian i kulturą Europy wczesnośredniowiecznej, Vol. 2. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, s. 55-61.

Jaworski K.
1991 - Wyroby z kości i poroża w kulturze wczesnośredniowiecznego Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu. Wrocław-Warszawa.
1995 - Grodzisko z IX-X wieku w Gilowie koło Niemczy. Badania w 1993 roku. [w:] Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 36, s. 171-177.
2005 - Grody w Sudetach (VIII-X w.). Wrocław.

Jaworski K., Liskowska E., Pankiewicz A., Stanisławski B.
2013 - Artefacts of Scandinavian origin from the Cathedral Island (Ostrów Tumski) in Wrocław. [in:] Scandinavian Culture in Medieval Poland, (eds.) S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wiszewski, IAiE, Warszawa, s. 279-314.

Jaworski K., Wójcik A.
1997 - Przedmioty wykonane z surowców skalnych z grodziska w Gilowie, woj. wałbrzyskie. [w:] Acta Universitatis Wratislaviensis 1924. Studia Archeologiczne 29, s. 115-149.

Jażdżewski K.
1951 - Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Lutomiersku pod Łodzią w świetle badań z r. 1949. [w:] Materiały Wczesnośredniowieczne 1, s. 91-191.
1955 - Gdańsk we wczesnym średniowieczu w świetle badań archeologicznych z lat 1953 i 1954. [w:] Sprawozdania Archeologiczne, t. 1, s. 137- 164.

Jażdżewski W.
1888 - Wyspa Na Lednicy, Pow. Gnieźnieński. [w:] *Zapiski Archeologiczne Poznańskie* 3, s. 31–34.
1890 - Wykopaliska Denarów z Wieku X-XI w Poznańskiem. [w:] *Zapiski Archeologiczne Poznańskie, t.* 5, s. 49–52.

Jelinkova D.
1999 - Slovanské pohřebiště z 9. až 12. století v Mušově, Katalog. Brno.

Jelovina D.
1989 - Starohrvatska nekropola na brdu Spasu kod Knina. Starohrvatska prosvjeta, Serija III, Svezak 19, Split.

Jesch J.
2015 - The Viking Diaspora. Routledge, New York.

Ježek M.
2013 - Touchstones of archaeology. [in:] Journal of Anthropological Archaeology, v. 32, p. 713–731.

Ježek, M., Zavřel, J.
2010 - Prubířské kameny mezi archeologickými nálezy. [in:] Archeologické rozhledy, v. 62, p. 608-628.

Jochemczyk L., Skoczylas J.
1984 - Petroarcheologiczne badania surowców skalnych wyrobów kamiennych wczesnośredniowiecznego Wolina. [w:] Materiały Zachodniopomorskie, t. 30, s. 61-69.

Johnson M. H.
2012 - Phenomenological Approaches in Landscape Archaeology. [in:] Annual Review of Anthropology, v. 41, p. 269-284.

Jones, L.
2002 - Overview of Hilt and Blade Classifications. [in:] I. G. Pierce, (eds.) Sword of the Viking Age. Suffolk, p. 15-24.

Jørgensen A. N.
1999 - Typologische und chronologische Studien zu skandinavischen Waffengräbern 520/30 bis 900 n. Chr. København.

Jørgensen L., Pedersen L.
1996 - Vikinger ved Tissø. Gamle og nye fund et handels- og håndvaerkscenter. Nationalmuseets Arbejdsmark, p. 22-36.

Kaczmarek J.
1998 – Wczesnośredniowieczne przedmioty szkliwione związane z magią z Kruszwicy. [w:] Kraje Słowiańskie W Wiekach Średnich: Profanum I Sacrum (red.) H. Kóčka-Krenz, W. Łosiński, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 549 – 560.
2008 – …rodzą się w ziemi garnki same z siebie… sub terra noscuntur olle… [w:] Pradzieje Wielkopolski od epoki kamienia do średniowiecza, (red.) M. Koszubkiewicz, Poznań, s. 9 - 48.

Kajkowski K.
2024 – Magia wojny i wojna magii w świecie dawnych Słowian, Chronicon, Owidz.

Kajkowski K., Szczepanik P.
2013 – Drobna plastyka figuralna wczesnośredniowiecznych Pomorzan. [w:] Materiały Zachodniopomorskie, t. 45, s. 403-452.

Kaland, S.
1998 - The Viking Period. [in:] Archaeologia Baltica, v. 3, p. 261–275.

Kalinowski L.
1959 – Treści ideowe i estetyczne Drzwi Gnieźnieńskich. [w:] Drzwi Gnieźnieńskie, t. II, (red.) M. Walicki, Wrocław, s. 7-160.
1989 - Speculum artis. Treści i dzieła sztuki średniowiecza i renesansu. Warszawa.

Kara M.
1991 - Z badań nad wczesnośredniowiecznymi grobami z uzbrojeniem z terenu Wielkopolski. [w:] Leciejewicz, L. (red.), Od plemienia do państwa. Śląsk na tle wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny Zachodniej. Wrocław–Warszawa, s. 99–120.
1993 – Siły zbrojne Mieszka I. Z badań nad składem etnicznym, organizacją i dyslokacją drużyny pierwszych Piastów. [w:] Kronika Wielkopolska, t. 3 (62), s. 33-47.
1996 – Luboń [w:] Słownik Starożytności Słowiańskich, vol. 8/2, Suplement A-Ż, (red.) A. Gąsiorowski, G. Labuda, A. Wędzki, Wrocław-Warszawa-Kraków, s. 207-244.
2006 - Nowe w archeologii Wielkopolski wczesnośredniowiecznej – 15 lat później. [w:] W. Chudziak, S. Moździoch (red.), Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce – 15 lat później. Toruń–Wrocław–Warszawa, s. 207–244.
2009 - Najstarsze państwo Piastów - rezultat przełomu czy kontynuacji? studium archeologiczne, Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
2015 - Weapons. [w:] A. Buko (red.) Bodzia. A Late Viking-Age Elite Cemetery in Central Poland. East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 450–1450, 27. Leiden–Boston, s. 177–196.

Kasprowicz T.
2016 – Rekonstrukcja stropu calca. [w:] Origines Polonorum, Ostrów Lednicki Rezydencjonalno-stołeczny ośrodek Pierwszych Piastów, (red.) Z. Kurnatowska, A. M. Wyrwa, Instytut Archeologii Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, s. 55-58.

Kaszewska E.
1960 – Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Kałdusie pow. Chełmno (Badania w 1957 r.) [w:] Prace i Materiały, Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna, t.5, s.

Kaszubkiewicz A.
1996 – Kilka uwag na temat palatium lednickiego. [w:] Studia Lednickie, t. 4, s. 445-449.
1998 – Kasetka z Ostrowa Lednickiego. [w:] Studia Lednickie, t. 5, s. 323-326.
2005 - Detal kamienny z Ostrowa Lednickiego. Cz. II. [w:] Studia Lednickie, t. 8, s. 145-148.

Kazakevičius V.
1994 Some Debatable Questions Concerning the Armament of the Viking Period in Lithuania. [in:] Fasciculi Archaeologiae Historiccae, v. 7, p. 37-44.
1996 - IX-XIII amžių baltų kalavijai, Vilnius.
1998 - Iš vėlovojo geležies amžiaus Baltų ginklų istorijos (kalavijų makštų galų apkalai). [in:] Lietuvos archeologia, v. 15, p. 287-332.

Kaźmierczak R.
2014 - Elementy rzędu końskiego i oporządzenia jeździeckiego. [w:] A. Kola, G. Wilke (red.), Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim. Tom II. Mosty traktu poznańskiego (wyniki archeologicznych badań podwodnych prowadzonych w latach 1986–2003), Kraków, s. 139–152.

Kaźmierczyk J.
1990 - Kamień w kulturze Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu w wiekach X-XIII, Wrocław-Warszawa.

Kaźmierczyk J., Kramarek J., Lasota C.
1977 - Badania na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu w 1975 roku. [w:] Silesia Antiqua.

Kaźmierczyk J., Sachanbiński M.
1978 - Studium do produkcji wyrobów z kamieni szlachetnych na Śląsku w X-XIII w. [w:] Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, t. 4, s. 465-495.

Kieferling G.
1994 – Bemerkungen zu Äxten der römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum. [in:] Beiträge zu römischer und barbarischer Bewaffnung in den ersten vier nachchristlichen Jahrhunderten. (red.) C. von Canranp-Bornheim, t. 8, Lublin-Marburg, p. 335-356.

Kempke T.
1991 - Starigard/Oldenburg. Hauptburg der Slawen in Wagrien. III. Die Waffen des 8.–13. Jahrhunderts. [in:] Offa-Bücher 73. Neumünster.

Kiersnowski R.
1960 - Pieniądz kruszcowy w Polsce wczesnośredniowiecznej, Warszawa.
1962 - Początki pieniądza polskiego, Warszawa.

Kilger C.
2008 - Wholeness and Holiness: Counting, Weighing and Valuing Silver in the Early Viking Period. [in:] Means of Exchange. Dealing with Silver in the Viking Age, Kaupang Excavation Project Publication Series. Vol. 2. Århus, (ed.) Skre, p. 253–325.
2011 - Hack-Silver, Weights and Coinage: the Anglo-Scandinavian Bullion Coinages and their Use in Late Viking-Age Society, [in:] Silver Economies, Monetisation and Society in Scandinavia AD 800 – 1100, Århus.

Kirpičnikov, A.N., Stalsberg, A.
1998 - New Investigations of Viking Age Swords. Materials in Norwegian museums. [in:] Studien zur Archäologie des Ostseeraumes Von der Eisenzeit zum Mittelalter. Festschrift für Michael Müller-Wille. Neumünster, p. 507–514.

Kivikoski E.
1973 - Die Eisenzeit Finnlands, Bildverk und Text. Helsinki.

Klanica Z.
2006 - Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště. Díl I. Brno.

Kleingärtner S.
2007 - Der Pressmodelfund aus dem Hafen von Haithabu. Die Ausgrabungen in Haithabu 12. Neumünster.

Knific T.
2004 - Sekerovita hrivna iz reke Ljubljance (Slovenija). [in:] G. Fusek (red.), Zbornik na pocest Dariny Bialekovej. Nitra, s. 191–195.
2009 - Cat.90. Scythe, pickave, two axes, axe-shaped semi product, and owl. [in:] P. Turk, P. et al. (red) The Ljubljanica – a River and its Past. Ljubljana, p. 328.
2010 - Early medieval hoards of iron in Slovenia. [in:] Archaeologia Adriatica, v. 4, p. 85–99.

Knorr H. A.
1958 - Der Steigbügel von Pritzerbe, Kr. Brandenburg. [in:] Ausgrabungen und Funde, v. 3(3), p. 111–113.

Koćka W.
1955 - Dotychczasowe wyniki badań wykopaliskowych we Wrocławiu [w:] Archeologia 5 (1952- 1953), s. 326-329.

Kóčka-Krenz H.
1983 – Złotnictwo skandynawskie IX-XI wieku, Poznań.
1993 - Biżuteria północno-zachodnia we wczesnym średniowieczu, Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM.
1995 - Kaptorgi i kabłączki skroniowe z wczesnośredniowiecznego grobu w Parchankach, gm. Dąbrowa Górnicza, woj. bydgoskie (stan. 25). [w:] Folia Praehistorica Posnaniensia, t. 7, s. 275-280.
2001 - Zespół pałacowo-sakralny na grodzie poznańskim. [w:] Polska na przełomie I i II tysiąclecia (red.) S. Skibiński, Poznań, s. 287 – 296.

Koćka W., Ostrowska E.
1955 - Prace wykopaliskowe we Wrocławiu w latach 1949-1951. [w:] Studia Wczesnośrendiowieczne, t.3, s. 271-275.

Kogut M.
2005 – Ślężański Klasztor. [w:] Perspectiva, Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne, Rok IV (2005) Nr 2, s. 85-101

Kohroshev A. S., Sorrokin A. N.
1992 - Buildings and Properties from the Lyudin End of Novgorod. [in:] The Archaeology of Novgorod, Russia. Recent Results from the Townand its Hinterland, (ed.) M. Brisbane, Lincoln, p. 107-159.

Kokowscy E. i A.
2003 - Nahajki z rękojeścią w kształcie ptasich głów z Gródka nad Bugiem. [w:] Słowianie i ich są siedzi we wczesnym średniowieczu, (red.) M. Dulinicz, Lublin - Warszawa 2003. s. 355-364.

Kokowski E.
1997 – Metalowe wisiorki w kształcie topora na terenie Barbaricum na północ i północny-wschód od limesu rzymskiego, w okresie rzymskim i we wczesnym okresie wędrówek ludów. [w:] 20 lat archeologii w Masłomęczu, (red.) J. Ilkjær, A. Kokowski, I. Werterani, Lublin, s. 99-116.

Koktvedgaard Zeitzen M.
1997 – Amulets and Amulet Use in Viking Age Denamrk. [in:] Acta Archaeologica, v. 68, p. 1-74.

Kola A.
2000 - Archeologiczne badania podwodne na reliktach mostu. [w:] Z. Kurnatowska (red.), Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim 1: Mosty traktu gnieźnieńskiego. Lednica–Toruń, s. 11–27.
2014a - Archeologiczne badania podwodne na reliktach mostu. [w:] A. Kola, G. Wilke (red.), Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim 2: Mosty traktu poznańskiego. Wyniki archeologicznych badań podwodnych prowadzonych w latach 1986–2003. Kraków, s. 13–32.
2014b Militaria – broń ochronna. [w:] A. Kola, G. Wilke (red.), Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim 2: Mosty traktu poznańskiego (Wyniki archeologicznych badań podwodnych prowadzonych w latach 1986–2003). Kraków, s. 69–74.

Konczewska M., Konczewski P.
2010 - Góry Złote. [w:] Silesia Antiqua, t. 46 s. 171–176.

Konieczna M.
1955 - Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Poznaniu ul. Ostrów Tumski 17, prowadzonych w latach 1953 i 1954. [w:] Sprawozdania Archeologiczne, t. 1, s. 63–76.

Koperski A.
1980 – Zespół zabytków archeologicznych z Radymna w zbiorach Muzeum Okręgowego w Przemyślu. [w:] Studia i Materiały Muzealne, t. 3, s. 95-117.

1982 – Cmentarzysko „staromadziarskie” w Przemyślu, [w:] Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, t. 29, s. 261-267.
1996 - Przemyśl (Poland). [in:] I. Fodor (ed.), The Ancient Hungarians. Exhibition Catalogue. Budapest, p. 439–448.
2003 – Groby wojowników z koniem na cmentarzysku „staromadziarskim” w Przemyślu. [w:] Słowianie i ich sąsiedzi we wczesnym średniowieczu, (red.) M. Dulinicz, Lublin-Warszawa, s. 365-374.
2010 – Cmentarzysko staromadziarskie z X w. w Przemyślu. [in:] Przemyśl wczesnośredniowieczny, (ed.) E. Sosnowska, Warszawa, s. 365-387.

Kordala T.
1999 - Uwagi o osadnictwie wczesnośredniowiecznym na Mazowszu Płockim. [w:] Slavia Antiqua, t. 40, s. 97–117.
2006 - Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe na północnym Mazowszu. Monografie Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego 5. Łódź.

Korošec, J.
1979 - Zgodnje srednje veka arheoloska slika karantanskih slovanov. Lubljana.

Košta J., Hošek J.
2014 –Early Medieval Swords from Mikulčice. Studien zum Burgwall von Mikulčice X. Brno.

Kostrzewski J.
1920 – Pisanki wczesnohistoryczne. [w:] Przegląd Archeologiczny 1:1 (1919), s. 42-44.
1921 - Cmentarzysko ze śladami kultury wikingów w Łubówku, w pow. gnieźnieńskim. [w:] PAr 3, s. 140–147.
1939 - Gniezno w zaraniu dziejów (od VIII do XIII w.). W świetle wykopalisk. Poznań.

Kostyrko M., Kowalczyk A., Żuk L.
2019 - Projekt Lednica „Razem dla ratowania zabytków”. Sprawozdanie za rok 2018. [w:] Studia Lednickie t. XVIII (2019) s. 323–333.

Kotowicz P. N.
2006 - Przemiany w uzbrojeniu plemiennym i wczesnopaństwowym (VI – poł. XIII w.) w polskiej części dawnych księstw ruskich – wybrane przykłady. [v:] Держава та Армія, Вісник Національного Університету "Львівська Політехніка" 571, с. 18–47. <- o kisciniu
2009 - Dwie wczesnośredniowieczne bradatice z południowej Lubelszczyzny. [in:] H. Taras, A. Zakościelna (eds.), Hereditas praeteriti. Additamenta archaeologica et historica dedicata Ioanni Gurba Octogesimo Anno Nascendi. Lublin, p. 383–396.
2011 - Early Medieval Ornamented Axes from the Territory of Poland. [in:] I. M. Ţiplic (ed.), Militaria Mediaevalia in Central and South Eastern Europe. Studia Universitatis Cibiniensis, Series Historica, Supplementum 1. Sibiu, p. 105–132.
2013 – Analiza kolekcji toporów średniowiecznych. [w:] Topory średniowieczna z Ostrowa Lednickiego i Giecza, (red.) P. Sankiewicz, A. M. Wyrwa, Dziekanowice-Lednica, s. 43-101.

2013b - The Sign of the Cross on the Early Medieval Axes - A Symbol of Power, Magic or Religion? [in:] L. Marek (ed.), Weapons Bring Peace? Warfare in Medieval and Early Modern Europe. Wratislavia Antiqua 18. Wrocław, p. 41–55.
2014 - Topory wczesnośredniowieczne z ziem polskich. Katalog źródeł. Collectio Archaeologica Ressoviensis 30. Rzeszów.
2018 - Early Medieval Axes from the Territory of Poland. Moravia Magna, Seria Polona 5. Kraków.

Kouřil P.
2006 - Zu einigen Äußerungen der materiellen Nomadenkultur auf dem Mikulčicer Burgwall. [in:]Přehled výzkumů, v. 47, p. 69–76.
2008 - Archeologické doklady nomádského vlivu a zásahu na území Moravy v závěru 9 a v 10 století. [in:] Štefanovičová, T., Hulínek, D. (eds.), Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej vyznam pre vyvoj stredného Podunajska. Bratislava, p. 113–134.

Kovács, L.
1980/1981 - Vooruženie vengrov – obretatelej rodiny: sabli, boevye topory, kop'ja (Die Waffen der landnehmenden Ungarn: Säbel, Kampfäxte, Lanzen). [in:] Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften 10/11: 243–255 + Taf. 1–6.
1986 - Honfoglalás kori sírok Nagytarcsán II: a homokbányai temetőrészlet (Adatok a nyéltámaszos balták, valamint a trapéz alakú kengyelek értékeléséhez). [in:] Communicationes Archaeologicae Hungariae 1986, p. 93–121.
1986 - Uber einige Steigbugeltypen der Landnahmezeit. [in:] Acta Archaeologica Academiae Scientarum Hungaricae 38(1–2), p. 195–225.
1994–1995 - A Karpat-Medence Ketelu Kardjai A 10. Szarad 2. Feleböl. [in:] Communicationes Archeologicae Hungariae 1994–1995, p. 153–189.

Kowalczyk A. Pawlak E.
2022 - Opracowanie sondażowych badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 2021 r. na wyspie Ledniczce, w obrębie stanowiska AZP 50-32/25, w miejscowości Rybitwy stan. 4, gm. Łubowo, pow. gnieźnieński, Dziekanowice.

Kowalik A.
2004 - Kosmologia dawnych Słowian: prolegomena do teologii politycznej dawnych Słowian, Kraków.

Kowalska A.B.
1999 Wczesnośredniowieczne wagi ze Szczecina. [w:] Pomerania Antigua, t. 47, s. 141–153.

Krąpiec, M.
2000 - Badania Dendrochronologiczne Reliktów Mostu „gnieźnieńskiego" w Jeziorze Lednickim." [w:] *Wczesnośredniowieczne Mosty Przy Ostrowie Lednickim I, Moty Traktu Gnieźnieńskiego*, Biblioteka Studiów Lednickich V. Lednica-Toruń, s. 49–56.

Kraszewski I. J.
2022 - Stara Baśń. Świat Książki. (1-sze wyd. 1876)

Kristiansen K.
2018 – Theorizing Trade and Civilization. [in:] Trade and Civilisation. Economic Networks and Cultural Ties, from Prehistory to the Early Modern Era, (eds.) K. Kristiansen, T. Lindkvist, J. Myrdal, Cambridge, p. 1-28

Křivánek R., Tabaka A.
2014 - Badania nieinwazyjne Ostrowa Lednickiego. [w:] Fontes Archaeologici Posnanienses, Vol. 50, s. 99-111.

Kruppe J.
1981 – Garncarstwo późnośredniowieczna w Polsce, Wrocław-Warszawa-Kraków-Łódź.

Krzyszowski A., Krause E.
1998 - Odważnik i ozdobne okucie z wczesnośredniowiecznej osady z końca XI – 1. połowy XIII wieku ze stanowiska 7 w Turowie, gm. Szczecinek, w województwie koszalińskim. [w:] H. Kóčka-Krenz, W. Łosiński (red.), Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum. Poznań, s. 292–303.

Kucypera P., Pydyn A., Popek M., Lewek K.
2021 - Technologia wykonania miecza i czekana odnalezionych w reliktach mostu prowadzącego na wyspę Ledniczkę na jeziorze Lednica w świetle badań archeometalurgicznych. [w:] Studia Lednickie 20, s. 99–123.

Kucypera P., Pranke P., Wadyl S.
2010 - Wczesnośredniowieczne miniaturowe toporki metalowe z Europy Środkowo-Wschodniej i Północnej. Korpus zabytków. [w:] Życie codzienne przez pryzmat rzeczy, (red.) P. Kucypera, S. Wadyl Toruń, s. 103-176.

Kucypera P., Pudło P.
2011 - Badania radiograficzne mieczy ze zbiorów Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. [w:] Miecze średniowieczne z Ostrowa Lednickiego i Giecza, (red.) A. M. Wyrwa, P. Sankiewicz, P. Pudło, Biblioteka Studiów Lednickiech, t. XXII, seria B1, Dziekanowice – Lednica, s. 121-131.

Kucypera P., Rybka K.
2018 - Badania archeometalurgiczne grotów broni drzewcowej i elementów uzbrojenia ochronnego. [w:] Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa, „Biblioteka Studiów Lednickich" 38, seria B1, Fontes, t. 1, Lednica, s. 269-330.

Kuhnel E.
1949 – La Miniature en Orient, Paris.

Kulakov, V.I.
1990 - Drevnosti Prussov VI–XIII vv.. Археология СССР. Свод археологических источников, вып. G1-9. Москва.
1993 - Kul'tovoe obružie Baltov i Slavjan X–XII vv. [w:] Slavia Antiqua, t. 33, s. 115–130.
1998 – Silbertauschierte Artefakte Ostpressens aus der Vikingerzite, Tolkemita-Texte, v. 54, p. 3-18.
2009 - Dollkeim–Kovrovo. Die Untersuchungen 1992–2002. Prussia Antiqua, t. 4: Monumenta. Mińsk.

Kulawczuk M., Lis P.
2007 – Wczesnośredniowieczny topór z grodziska w Żmijowiskach, pow. Opolski. [w:] Archeologia Polski Środkowowschodniej, t. 9, s. 305-308.

Kuncienė O.
1976 - Naravų-Grigiškių (Trakų raj.) pilkapių tyrinėjimai 1974 ir 1975 metais. [in:] Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 ir 1975 metais, Vilnius, p. 117–123.

Kurasinski T.
2005 - Topory typu M w grobach na terenie Polski wczesnośredniowiecznej – próba oceny znalezisk. [w:] W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński (red.), Do, ut des – dar, pochówek, tradycja. Funeralia Lednickie, t. 7. Poznań, s. 199–224.
2009 - Militaria jako element wyposażenia wczesnośredniowiecznych pochówków dziecięcych – próba interpretacji zjawiska na przykładzie znalezisk z ziem polskich. [w:] Archeologia Polski, t. 54(2), s. 209–248.

Kurasinski T., Skóra K.
2012a Militaria z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Radomiu, stan. 4. Acta Militaria Mediaevalia 8: 69–89.
2012b Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Lubieniu, pow. piotrkowski. Łódź.

Kurila L.
2007 - Graves of the unburied: symbolic Iron Age warrior burials in East Lithuania. [in:] Archaeologia Baltica 8, p. 292–301.

Kurnatowska Z.
2009 - Badania Interdyscyplinarne Muzeum Pierwszych Piastów Na Lednicy. [in:] *Custodia Memoriae : Muzeum Pierwszych Piastów Na Lednicy : XL Lat Istnienia (1969-2009) Praca Zbiorowa*, Lednica 189–210.
1989 - Kierunki Badań Nad Ostrowem Lednickim i Jego Regionem Osadniczym. [w:] *Studia Lednickie*, t. 1, s. 7–16.
2004 Ostrów Lednicki in the Early Middle Ages. In: Urbańczyk, P. (ed.), Polish Lands at the Turn of the First and the Second Millennia. Warsaw, pp. 167–184.
1989 - Początki Państwa Polskiego i Czeskiego w Świetle Nowszych Badań Archeologicznych. Polsko-Czeskie Seminarium w Siedzibie Muzeum Pierwszych Piastów Na Lednicy (28-29 Września 1987). [w:] *Studia Lednickie* 1, s. 277–79.

Kurnatowski, S.
1993 - Miejsce interdyscyplinarnych badań lednickich w badaniach regionalnych Wielkopolski. Uwagi metodyczne. [w:] Z. Kurnatowska (red.), Przeszłość regionu Ostrowa Lednickiego i jego perspektywy. Poznań, s. 5–12.
2004 - Early Medieval Międzyrzecz. In: Urbańczyk, P. (ed.), Polish Lands of the First and the Second Millennia. Warsaw, s. 89–124.

Kutrzeba S.
1903 - Starostowie. Ich początki i rozwój w XIV w. [w:] Rozprawy Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie. XX (XLV), s. 294.

Kyhlberg O.
1980 - Vikt och Värde. Stockholm Studies in Archaeology, № 1. Stockholm.

La Hongrie de l'an Mil...
1998 - La Hongrie de l'an Mil. Naissance d'une nation européenne. Budapeszt.

Labuda G.
2003 - Słowiańszczyzna starożytna i wczesnośredniowieczna. Materiały źródłowe do nauki historii dla uczniów, studentów i nauczycieli, Poznań.
Lampe W.
1974 - Neue Baggerfunde aus der Trebel, Bezirk Rostock. Ausgrabungen und Funde, v. 19(4), p. 218–222.
1982 – Jungaslawische Sidlungsfunde aus Morgenzitz, Kr. Wolgast. [in:] Aus- grabungen und Funde, v. 27, p. 124-136.

Lampe W., Keiling H., Schoknecht U.
1971 - Kurze Fundberichte 1969. Bodendenkmalpflege in Mecklenburg 1970, p. 289–377.

Lamprecht
1881 - Der Bilderschmuck des Cod. Egberti zu Trier und des Cod. Epternacensis zu Gotha. Bonner Jahrbücher 70: tbl. 10, rys. 77.

Lang J., Ager B.
1989 - Sword of the Anglo-Saxon and Viking Periods in the British Museum: A Radiographic Study, [w:] Weapons and Warfare in Anglo – Saxon England, S. Chadwick Hawkes (red.), Oxford, s. 85 – 122.

Langenheim K.
1936 - Die Bedeutung der Wikinger für Schlesiens Frühgeschichte. [in:] Altschlesien, v. 6(2), p. 273–316.
1941 –Eiserne Axe aus Gräbern der frühgeschichtlichen Zeit in Ostpommern und Pommerellen, Weichselland, v. 40/1, p. 1-8

Łastowiecki M.
1978 – Sprawozdanie z terenowych prac na Ostrowie Lednickim w roku 1978, Maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.
1979 - Sprawozdanie z Badań Archeologicznych Ostrowa Lednickiego, Stan. 1 w 1979 r., Maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.
1981 – Sprawozdanie z badań archeologicznych na Ostrowie Lednickim w 1981 r, Maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.
1989 - Stratygrafia i Chronologia Ostrowa Lednickiego. [w:] Studia Lednickie, t. 1, s. 17–70.
1991 - Karta Katalogowa Aplikacja Sercowata Nr Inw. MPP/A/54/92/90," 1991.
1993a - Oznaczanie i Metoda Przeprowadzonych Badań Oraz Startygrafia w Rejonie Budowli. [w:] Ostrów Lednicki. U Progu Chrześcijaństwa w Polsce, (red.) K. Żurowska, Biblioteka Studiów Lednickich II, Kraków, s. 41–36.
1993b - Sprawozdanie z Badań Wykopaliskowych Przyczółka Wczesnośredniowiecznego Mostu Wschodniego (Tzw. Gnieźnieńskiego) Na Ostrowie Lednickim, Gm. Łubowo, Woj. Poznańskie, St. 2. [w:] Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne, 1993, 135–55.
1995 – Sprawozdanie z badań osady na stanowisku Dziekanowice 22 w roku 1995, maszynopis w archiwum MPP na Lednicy.
1996 – Interwencyjne badania archeologiczne na terenie gm. Łubowo w 1994 r. [w:] Studia Lednickie, t. 4, s. 247-259.
1998 – Interwencyjne badania archeologiczne na terenie gm. Łubowo w 1994 r. [w:] Studia Lednickie, t. 4, s. 477-482.
2000 - Archeologiczne Badania Naziemna Przyczółka Mostowego Na Ostrowie Lednickim. [w:] Wczesnośredniowieczne Mosty Przy Ostrowie Lednickim I, Moty Traktu Gnieźnieńskiego, Biblioteka Studiów Lednickich V. Lednica-Toruń s. 29–48.
2009 - Sprawozdanie z Nadzoru Archeologicznego Prac Konserwatorskich (Zabezpieczenie Fundamentów Palatium i Kapicy Przed Wilgocią) Na Ostrowie Lednickim w 2009 r., Maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy, 2009.

Łaszczewska T.
1962 – Wyniki badan nad wczesnośredniowiecznymi konstrukcjami obronnymi podgrodzia. [w:] Sieradz we wczesnym średniowieczu, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficzneo w Łodzi, t. 7, s. 151-182.

Leclercq H.
1938 - Peignes liturgiques. In: Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie, 13(2), Paris, kol. 2934–2959.

Łęga W.
1930 - Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk. Tablice i mapy. Toruń.

Lehmann J.
1991 - Misy wydobyte z Jeziora Lednickiego. Technologia i konserwacja. [w:] Studia Lednickie, t. 2, s. 370–371.

Lehtosalo-Hilander P. L.
2000 - Luistari – A history of Weapons and Ornaments. [in:] Luistari IV, Finska Fornminnesforeningens Tidskrift 107, Helsinki.

Leitgeber S.
2000 - List hr. Albina Belina Węsierskiego z dnia 05.01.1860 roku do Joachima Lelewela w Brukseli [w:] Studia Lednickie, t. 6, s. 495-496.

Leppäaho J.
1964 - Späteisenzeitliche Waffen aus Finnland. Schwertinschriften und Waffenverzierungen des 9.-12. Jahrhunderts. Ein Tafelwerk, Helsinki.

Leśny J.
1974 - W sprawie kultu pogańskiego na Ostrowie Lednickim we wczesnym średniowieczu. [w:] Slavia Antiqua, t. 21, s. 119–135.
1976 - Początki, rozwój i upadek kasztelanii na Ostrowie Lednickim. [w:] Studia i materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza, t. 23, s. 5–37.
1994 - *Studia Lednickie*, 1994.

Lewek K., Mazur A., Mazur K.
2024 – Strożyska wieś z okresu późnego średniowiecza w Dolinie Nidy, Toruń.

Lindenschmit L.
1906 - Die Vermehrung der vereinigten Sammlungen der Stadt und des Altertumsvereins aus dem Zeitraum von Mitte des Jahres 1904 bis Ende des Jahres 1905. [in:] Mainzer Zeitschzift, Jahrgang 1, Mainz.

Linetty J.
2019 - Średniowieczne brakteaty z daru Albina hrabiego Węsierskiego w zbiorach British Museum w Londynie. [w:] Studia Lednickie, t. 18, s. 245-270.

Lisowska E.
2012 - Średniowieczne i nowożytne wyroby z kamienia odkryte podczas badań przy ulicy Katedralnej 4 we Wrocławiu, [w:] A. Pankiewicz (red.), Nowożytny (lata 1621-1670) cmentarz przy kościele św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu, Wratislavia Antiqua 17, Wrocław, s. 223-238.
2013 - Wydobycie i dystrybucja surowców kamiennych we wczesnym średniowieczu na Dolnym Śląsku, I-Bis, Wrocław.

Liwoch R.
2005 - Militaria z dziewiętnastowiecznych badań w Podhorcach. Acta Militaria Mediaevalia 1: 37–59.
2006 - Grzechotka gliniana. [w:] E. Firlet (red.), Kraków w chrześcijańskiej Europie X – XIII w.: katalog wystawy, Kraków, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, s. 297, poz. 42.

Łomnicki J.
1978 - Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, woj. Poznańskie. [w:] Informator Archeologiczny, badania 12, s. 189-190

Łomnicki J., Kihl-Byczko E., Cieślakowa T.
1971 - Lednica, pow. Gniezno. Ostrów Lednicki. Stanowisko 2. [w:] Informator Archeologiczny, badania 5, s. 188-189

Łomnicki J., Łastowiecki M.
1973 – Lednica, pow. Gniezno. [w:] Informator Archeologiczny: badania 6 (1972), s. 189-190.
1975 – Lednica, pow. Gniezno. [w:] Informator Archeologiczny: badania 8 (1974), s. 177-178.
1976 – Lednica, gm. Lednogóra, woj. Poznańskie [w:] Informator Archeologiczny: badania 9 (1975), s. 193-194

Łomnicki J., Leśny J.
1973 - Lednica, pow. Gniezno. Ostrów Lednicki. Stanowisko 2. [w:] Informator Archeologiczny, badania 6 (1972), s. 197-198.

Łopacka-Szymańska K.
1984 – Z historii badań Ostrowa Lednickiego. [w:] Gniezno, Studia i Materiały Historyczne, t. 1, s. 7-25.

Lorange A. L.
1889 - Den yngre jernalders svæd, Bergen.

Lorkiewicz D.
1996 - Rekonstrukcja twarzy na podstawie czaszki z grobu nr 18/92. [w:] Studia Lednickie, t. 4, s. 339-344.

Łosiński W.
1966 - Badania archeologiczne w Świelubiu i Bardach, pow. Kołobrzeg, w 1964 roku. [w:] Sprawozdania Archeologiczne 18: 161–172.

Łubocka Z.
2000 - Rekonstrukcja głowy „gigantki" z Ostrowa Lednickiego. [w:] Studia Lednickie, t. 6, s. 277-285.

Lund J.
2005 - Thresholds and passages: The meanings of bridges and crossings in the Viking Age and early Middle Ages. [in:] Viking and Medieval Scandinavia 1, p. 109–135.
2008 - Banks, borders and bodies of water in a Viking Age mentality. [in:] Journal of Wetland Archaeology 8, p. 53–72.
2010 - At the water's edge. [in:] Signals of Belief in Early England: Anglo-Saxon Paganism Revisited, ed. M.O.H. Carver, A. Sanmark, S. Semple, Oxbow Books, Oxford, p. 49–66.

Lund J., Sindbæk S. M.
2022 - Crossing the Maelstrom: New Departures in Viking Archaeology. [in:] Journal of Archaeological Research (2022) 30, p. 169–229

MacGregor A., Mainman A. J., Rogers A. S. H.
1999 - Craft, Industry and Everyday Life, The Archaeology of York, the small Finds 17/12

Maciukiewicz-Czarnecka B.
1992 - Katalog militariów Polski północno-wschodniej. Część IV. Topory. [w:] Zeszyty Naukowe Muzeum Wojska Polskiego, t. 6, s. 106-120.

Majewski M.
2021 - Dwie nowe publikacje o pielgrzymowaniu w średniowieczu: Pilgerspuren. Wege in den Himmel / Von Lüneburg an das Ende der Welt, Michael Imhof Verlag, Petersberg 2020, ss. 528, 670 ilustracji barwnych i 70 czarno-białych; Tragezeichen. Social Media des Mittelalters / Badges. Social Media of the Middle Ages, Europäisches Hansemuseum, Lübeck 2020, ss. 575, ilustracje, mapy. [w:] Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, t. 69(2), s. 259-264.

Makohonienko M.
2000 - Analiza palinologiczna zawartości ziemi i misy brązowej z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Dziekanowicach, stanowisko 22. [w:] Studia Lednickie, t. 6, s. 207-212.

Makohonienko M., Wrzesińska A., Wrzesiński J.
1998 - Analiza palinologiczna jam grobowych. [w:] Studia Lednickie, t. 5, s. 95-102.

Malepszak S., Stanisławski B.
1998 – Wykopaliska archeologiczne w Luboniu, Luboń.

Malinowska M.
1961 - Badania na stanowisku Ostrów Tumski 17 w Poznaniu w latach 1953-1954. [w:] W. Hensel (red.), Poznań we wczesnym średniowieczu, t. 3, Wrocław-Warszawa, s. 7-95.

Malonaitis A.
1997 - Siauraašmeniai pentiniai kirviai Lietuvoje (tyrinėjimų metmenys). [in:] Istorija XXXV, p. 48-77.
2002 - Schmaläxte mit Nacken in Litauen. [in:] Archaeologica Baltica, v. 5, p. 163-183.
2008 - Geležiniai siauraašmeniai kirviai Lietuvuje, Vilnius.

Mandel M.
2003 - Ein seltenes Luxusbeil von Kirumpää. [in:] Archeologilined Välistööd Eestis 2002, s. 227–229.

Marcais G.
1979 – Sztuka islamu, Warszawa.

Marek L.
2004 - Wczesnośredniowieczne miecze z Europy Środkowej i Wschodniej. Dylematy archeologa i bronioznawcy, [w:] Studia Archeologiczne, t. XXXVI, Wrocław.

Marek O., Kostelníkova M.
1998 - Die Spinnwirtel aus Mikulčice, Studien zum Burgwall von Mikulčice, t. 3, s. 171-326.

Maślankiewicz K.
1982 - Kamienie szlachetne, Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.

Matuszewska-Kola W.
2014 - Ceramika naczyniowa. [w:] Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim, t. II: Mosty traktu poznańskiego (Wyniki archeologicznych badań podwodnych prowadzonych w latach 1986–2003), red. A. Kola, G. Wilke, Kraków, s. 203-231

Mayerhoff B. G.
1997 - Peyote Hunt: The Sacred Journey of the Huichol Indians (Symbol, Myth and Ritual), Ithaca-London.

Mazanetz G.
1944 - Piasten Intel Im Ledberg See. Slavische Ringwall Und Fruhgeschichtliche Burg. Vorbericht. Maszynopis w Archiwum Muzeum Archeologicznego w Poznaniu.

Mèchurovà Z.
1983 - Trmeny, a jine soućasti sedla z ćasné stŕedovékého obdobi, [in:] Casopis Moravského Muzea, t. LXVIII, s. 61-89.

Merhautová A.
2000 - So gennanter Kamm des heiligen Adalbert [w:] A. Wieczorek, H.-M. Hintz (red.), Europas Mitte um 1000. Katalog, Stuttgart, s. 529.

Měřínský Z.
1985 - Velkomoravské kostrové pohřebiště ve Velkých Bílovicích [in:] K problematice venkovských pohřebišť 9.-10. stol. na Moravě, Praha.

Mesterházy K.
1981 - Karoling-norman tipusu kengyel a honfoglalo magyaroknal, [in:] Folia Archaeologica, t. XXXII, s. 211-223.

Mianecki A.
2002 – Ludowe kosmogonie a problem religii Słowian Zachodnich. [w:] Literatura Ludowa, nr. 45, s. 21-29.

Michalak A., Kotowicz P. N.
2014 – Wczesnośredniowieczne cmentarzysko z okolic Bukowca w powiecie międzyrzeckim, czyli o pewnym odkryciu w archiwum w Wunsdorfie. [w:] Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 15, s. 107-123.

Michalak A., Pudło P.
2008 – Poszukując miecza wikingów. Uwagi o aspektach i kryteriach pozwalających ustalić pochodzenie. [w:] Kultura ludów Morza Bałtyckiego, t. I: Starożytność i średniowiecze, Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego. Materiały z III Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego, Wolin 20-22 lipca 2007, M. Bogacki, M. Franz, Z. Pilarczyk (red.), Toruń, s. 359-384.

Michalak A., Sadowski K.
2023 - Kolejny staroruski zabytek z Polski zachodniej? Pochodzenie przęślika z Radzynia w świetle badań petroarcheologicznych. [w:] Z najdawniejszych dziejów Grzegorzowi Domańskiemu na pięćdziesięciolecie pracy naukowej, s. 305-312

Michálek J., Lutovský M.
2000 - Hradec u Němětic. Sídlo halštatské a raně středověké nobility v česko-bavorském kontaktním prostoru, t. 1, Text, Strakonice-Praha.

Miciak M., Agnew A. M.
2021 - Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Gieczu, stan. 10, woj. wielkopolskie … – wyniki badań z lat 2014-2019. [w:] Studia Lednickie t. 20, s. 125-195

Mihok L., Pribulová A., Mačala P.
1995 - Metalograficky vyskum zeleznych predmetov z pohrebiska z doby avarskej rise v Sebastovciach. [in:] Studijne Zvesti Archeologickeho Ustavu SAV, v. 31, p. 145-188.

Mikołajczyk G.
1959 - Badania Archeologiczne na Ostrowie Lednickim, Pow. Gniezno, w 1956 r. [w:] *Sprawozdania Archeologiczne, t.* 6, s. 94–97.
1961 - Badania na Ostrowie Lednickim, pow. Gniezno w 1957-1959 r. [w:] Sprawozdania Archeologiczne, t. 13, s. 139-144.
1961 - Łódź wczesnośredniowieczna z Jeziora Lednickiego, pow. Gniezno, [w:] Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, t. 9 (2), s. 314-316.
1964 - Une residence des Piast sur 1 'Ile de Lednica (Ostrów Lednicki), distr. Gniezno. [in: Archaeologia Polona, v. 6, p. 219-233.

Miłek S.
2010 - Grzechotki, [w:) S. Suchodolski, M. Zawadzki (red.), Od Kalisii do Kalisza: skarby doliny Prosny katalog wystawy - Zamek Królewski w Warszawie, 30 kwietnia 2010-30 maja 2010, [Stare Babice (Omikron)], s. 87.

Miśkiewicz M.
1982 - Mazowsze Płockie we wczesnym średniowieczu, Płock.

Moilanen M.
2015 - Marks of Fire, Value and Faith. Swords with Ferrous Inlays in Finland during the Late Iron Age (ca. 700-1200 AD), [in:] Archaeologia Medii Aevi Finlandiae, v. 21, Turku.

Molinier E.
1910 - Histoire generale des arts appliques, Paris.

Montelius O.
1905 - Ostergotland under Hednatiden. [in:] Svenska Fornminnesforeninges Tidskrift, v. 12, p. 18.

Morawiec J.
2007 - Wolin w średniowiecznej tradycji skandynawskiej. Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski.

Moździoch S.
1990 - Organizacja Gospodarcza Państwa Wczesnopiastowskiego Na Śląsku. Wrocław.
2002 - Castrum munitissimum Bytom. Lokalny ośrodek władzy w państwie wczesnopiastowskim, Warszawa.
2019 - Kilka refleksji na temat badań grodzisk wczesnośredniowiecznych w Polsce. [w:] Współczesne metody badań wczesnośredniowiecznych grodów Europy Środkowo-Wschodniej, (red.) K. Chrzen, S. Moździoch, S. Rodak, Wrocław, s. 7-20.

Moździoch S., Nowacka L.
1995 - Badania grodu piastowskiego w Bytomiu Odrzańskim, woj. Zielona Góra w 1993 roku. [w:] Dolnośląskie Wiadomości Prahistoryczne, t. 3, s. 121-131.

Mühlen B.
1975 - Die Kultur der Wikinger in Ostpreussen, „Bonner Hefte zur Vorgeschichte" 9.

Müller S.
1886 - Votivfund fra Sten- og Bronzealderen. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, p. 216-251.

Müller-Wille M.
1971 - Ein neues Ulfberth-Schwert aus Hamburg. Verbreitung, Formenkunde und Herkunft. [in:] Offa, v. 27, Neumünster, p. 65-91.
1972 - Zwei wikingerzeitliche Prachtschwerter aus der Umgebung von Haithabu, [in:] Offa, v. 29, p. 50-112.
1976 - Das wikingerzeitliche Gräberfeld von Thumby-Bienebek (Kr. Rendsburg-Eckernförde), Teil I, Offa-Bücher, v. 36.
1986 - Bild und Bildträger. Beispiele im Borre- und Jellingestil [in:] Zum Problem der Deutung frühmittelalterlicher Bildinhalte. Marburg.
1987 - Das wikingerzeitliche Gräberfeld von Thumby-Bienebek (Kr. Rendsburg-Eckernförde), Teil II, [in:] Offa-Bücher, v. 62.

1999 - Opferkulte der Germanen und Slawen, [in:] Archäologie in Deutschland, Sonderheft, Stuttgart.

Musianowicz K.
1948-1949 - Kabłączki skroniowe: próba typologii i chronologii. [w:] Światowit, t. 20, s. 115-232.
1961 - Nowe materiały do kontaktów Drohiczyna nad Bugiem z Nowogrodem Wielkim. [w:] Rocznik Białostocki, t. 2, s. 423-433.
1968 - Wczesnośredniowieczny kurhan w Rekanciszkach, rejon Nowowilejka, na tle wschodniolitewskich kurhanów, [w:] Wiadomości Archeologiczne, t. 33/3-4, s. 338-354.

Myśliński M.
2001 – Stauroteka lednicka. [w:] Cerkiew – wielka tajeminca. Sztuka cerkiewna od XI wieku do 1917 roku ze zbiorów polskich. Gniezno.

Mågi-Lôugas M.
1993 - On the Relations between the Countries around the Baltic as Indicated by the Background of Viking Age Spearhead Ornament, „Fornvännen" 88, s. 211-226.

Nadolski A.
1953 - Miniaturowy toporek z grodziska w Tumie pod Łęczycą. [w:] Przegląd Archeologiczny, t. 9, s. 389–391.
1954 - Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku, Acta Archaeologica Universitatis Lodziensis 3, Łódź.
1966 - Wczesnośredniowieczne militaria z Jeziora Lednickiego. [w:] Studia Muzealne t. 5, s. 7–18.

Nadolski A., Abramowicz A., Poklewski T.
1959 - Cmentarzysko z XI wieku w Lutomiersku pod Łodzią, Acta Archaeologica Universitatis Lodziensis 7, Łódź.

Nadolski M.
1976 - Sprawozdanie z badań Ostrowa Lednickiego przeprowadzonych w 1976 r., maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.
1977 - Sprawozdanie z badań Ostrowa Lednickiego przeprowadzonych w 1977 r., maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.
2002 - Relikwiarz Lednicki. [w:] Studia Lednickie, t. 7, s. 317-321.

Nallinmaa-Luoto T.
1978 - Tampere-Vilusenharju. Nuoreman rautaknden kalmisto Pirkanmaalla. [in:] Karkunhammas, t. 3, Turku.

Nepper Ibolya M.
2002 – pewnie 1 resz
2002 - Hajdú-Bihar megye 10-11. századi sírleletei. 2. rész, Budapest–Debrecen.

Neuss W.
1926 - Die Kunst der alten Christen. Von heiligen Kunst. Ausburg. Abb. 161.

Nielsen B. H.
1991 - Langbladsøksen, Skalk 2, p. 9–13.

Niesiołowska-Hoffmann A.
1957 - Sprawozdanie z Prac Wykopaliskowych Na Ostrowie Lednickim, Pow. Gnieźnieński, w 1955 Roku. [w:] *Sprawozdania Archeologiczne* 3, s. 224–237.

Norgard-Jørgensen A.
1999 - Waffen und Gräber. Typologische und chronologische Studien zu skandinavischen Waffengräbern 520/30 bis 900 n. Ch. Nordiske Fortidsminder, Ser. B, 17, Kobenhavn.

Norlund P.
1948 – Trelleborg. [in:] Nordiske Fortidsminder 4, 1, København.

Novotný B.
1958 – Nalez zeleznych nastroju na hradisti „Pohansku" w Nejdku. [in:] Prehled vyzkumu 1958, p. 74-78.

Nowak A.
1965 - Sprawozdanie z Prac Archeologicznych, Przeprowadzonych Na Ostrowie Lednickim, Pow. Gniezno, w 1962 Roku. [w:] Sprawozdania Archeologiczne, t. 17, s. 181–89.
1966 - Badania Archeologiczne Na Ostrowie Lednickim, Pow. Gniezno, w 1963 Roku. [w:] *Sprawozdania Archeologiczne* 18, s. 179–89.
1972 - Ostrów Lednicki we wczesnym średniowieczu w świetle badań archeologicznych, maszynopis rozprawy doktorskiej w Archiwum Instytutu Prahistorii UAM.

Nowakowa Ł.
1977 - Garncarstwo Wczesnośredniowieczne z Ostrowa Lednickiego. Maszynopis rozprawy doktorskiej w Archiwum Instytutu Prahistorii UAM.

Oakeshott R. E.
1964 - The Sword in the Age of Chivalry, Suffolk.
1991 - Records of the Medieval Sword, Suffolk.
2002 - Introduction to the Viking Sword. [in:] I. G. Pierce (eds.), Sword of the Viking Age, Suffolk, p. 1–15.

Olczak J.
1968 – Wytwórczość szklarska na terenie Polski we wczesnym średnioiwieczu. Studium archeologiczno-technologiczne. [w:] Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej, t. 35, Wrocław-Warszawa-Kraków.

Orłowski T.
1989 - Bizantyjski relikwiarz Krzyża świętego z kolegiaty w Tumie pod Łęczycą. [w:] Biuletyn Historii Sztuki, t. 51, nr 3–4, s. 223–245.

Ossowski, W.
2010 - Przemiany w Szkutnictwie Rzecznym w Polsce, Studium Archeologiczne.[w] Prace Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku I, B. Gdańsk,

Österreichische Kunsttopographie
1909 - Die Denkmale des Politischen Bezirkes Melk. Bearb. von Hans Tietze. Mit Beiträgen von Eduard Katschthaler, Hugo Obermaier und Heinrich Sitte. Wien: Schroll.

Panasiewicz W., Wołoszyn M.
2002 - Staroruskie miniaturowe toporki z Gródka, pow. Hrubieszów. [w:] Archeologia Polski, t. XLVII/1-2, s. 245-286.

Pankiewicz A.
2023 - Wrocław. Gród na Ostrowie Tumskim we wczesnym średniowieczu [w:] Origines Polonorum XVIII, Warszawa-Wrocław.

Panowocz T., Wrzesiński J.
1994 - Lednicka wieża-pomnik. Z historii badań Ostrowa Lednickiego. [w:] Studia Lednickie, t. 3, s. 347-349.

Paszkowski M., Tomaševs´kij A. P., Wołoszyn M.
2001 – Pochodzenie przęślika z Pełnatycz w świetle analiz geologicznych. [w:] Rocznik Przemyski, t. 37, s. 61-64.

Paulsen P.
1936 – Der Goldschatz von Hiddensee. Fuhrer zur Urgesch, 13, Leipzig.
1939 - Axt und Kreuz bei den Nordgermanen, Berlin.
1953 - Schwertortbänder der Wikingerzeit. Ein Beitrag zur Frühgeschichte Osteuropas, Stuttgart.
1956 - Axt und Kreuz in Nord- und Osteuropa, Bonn.

Pawlak P.
1998 - Wczesnośredniowieczne cmentarzysko "szkieletowe" w Poznaniu-Śródce w świetle badań z 1994 r. [w:] Slavia Antiqua, t. 39, s. 215-282.

Pawlak E., Pawlak P.
2015 - Serce miasta jest po prawej stronie. Archeologia o przeszłości poznańskiej Śródki i Ostrówka, Poznań.
2018 Najstarsze siedziby Słowian w Wielkopolsce na podstawie wybranych źródeł archeologicznych. [w:] Archeologia dawnego osadnictwa Wielkopolski, H. Machajewski (red.), Poznań, 43-79.
2019 - Pozostałe kategorie źródeł ruchomych na stanowisku 2 w Dąbrówce [w:] Dwa grody nad Wirynką. Dąbrówka, stanowiska 1 i 2, woj. wielkopolskie, red. M. Szmyt, P. Pawlak, Bibliotheca Fontes Archaeologici Posnanienses 25, Poznań, s. 325-345.

Pawlicka E.
2000 - Wyniki analizy składu chemicznego misy brązowej nr inw. zab. 57/98 z cmentarzyska w Dziekanowicach stanowisko 22. [w:] Studia Lednickie, t. 6, s. 203.

Pawłowska M.
1986 – Broń biała – sieczna w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu, Toruń.

Pedersen A.
1997 - Weapons and Riding Gear in Burials - Evidence of Military and Social Rank in 10th Century Denmark? [in:] Military Aspects of Scandinavian Society in a European Perspective, AD 1-1300, (eds.) A.N. Jorgensen, B.L. Clausen, Copenhagen, p. 123-135.
2002 - Scandinavian Weaponry in the Tenth Century: The Example of Denmark [w:] A Companion to Medieval Arms and Armour, red. D. Nicolle, Woodbridge, s. 25-35.
2014 - Dead Warriors in Living Memory: A Study of Weapon and Equestrian Burials in Viking-Age Denmark, AD 800-1000, Publications from the National Museum, Copenhagen.

Peers C., Redford C. A.
1943 - The Saxon Monastery of Whitby [in:] Archaeoikigia or Miscella-neous Tracts relating to Antiquity published by the Society of Antiquaries of London. Vol. LXXIX, London,

Peets J.
2007 - Weapons and Edged Tools in Siksälä Cemetery. Typology and Technology. [w:] Siksälä. A Community at the Frontiers, (eds.) S. Laul, H. Valk, Tallinn-Tartus, p. 167-200.

Peirce I.G.
2004 - Sword of the Viking Age, Suffolk.

Petersen J.
1919 - De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben, Kristiania.
1941 - Zum Einfluss der Wikinger auf Mecklenburg, Mecklenburg 36, p. 2-3.

Piaskowski J.
1990 – Badania metaloznawcze przedmiotów żelaznych i żużla z wczesnośredniowiecznych stanowisk archeologicznych w Chodliku, woj. Lublin. [w:] Sprawozdania Archeologiczne, t. 41, s. 241-273.

Piątkowski K.
2011 – Mit – Historia – Pamięć. Kulturowa konteksty antropologii/etnologii, Łódź.

Píč J.
1909 – Starožitnosti země české, III, cz. 1, Praha.

Peirce I. G.
2004 - Sword of the Viking Age, Suffolk.

Pierr du Bourguet S. J.
1991 – Sztuka Koptów, Warszawa.

Pietrzak J.
1998 – Grodzisko wczesnośredniowieczne w Bielsku-Białej – Starym Bielsku w świetle badań archeologicznych w roku 1995. [w:] Śląskie Prace Prahistoryczne, t. 5, s. 181-196.

Pietrzak T.
2002 – Wydobycie bursztynu na Kurpiach i w innych regionach Polski. [w:] B. Kosmowska-Ceranowicz (red.), Znaleziska i dawne kopalnie bursztynu w Polsce. Od Bałtyku przez Kurpie do Karpat. Biblioteka Kurpiowska im. Stacha Konwy, nr. 2. Kierc – Towarzystwo Kultury Kurpiowskiej, Polska Akademia Nauk, Muzeum Ziemi.

Pinter Z. K.
2007 - Spada şi sabia medievală în Transilvania şi Banat (secolele IX-XIV), „Bibliotheca Brukenthal“, VII.

Piotrówka…
2013 – Piotrówka pamięć rodowodu: katalog wystawy, Muzeum Jacka Malczewskiego w Radomu, styczeń-grudzień 2013, E. Skubich, M. Kwiatkowska-Rzodeczko (red.), Radom (Muzeum im. Jacka Malczewskiego).

Piotrowski M, Kępka M., Żuchowska M.
2009 – Wybrane wczesnośredniowieczne zabytki archeologiczne z pogranicza polsko-ruskiego na Lubelszczyźnie. [w:] E. Bansiewicz-Szykuła (red.), Pogranicze polsko-ruskie we wczesnym średniowieczu na Lubelszczyźnie, Skarby z Przeszłości, Lublin (Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków), s. 83-138.

Płazak M.
1980 – Stare Bielsko, woj. Bielskie. [w:] Informator Archeologiczny, Badania 1979, s. 186-187.

Pleiner R.
1967 - Die technologie des Schmieds in der grossmaharischen Kultur. [in:] Slovenska Archeologia 15/1, p. 77-78.

Poláček L.
2000 - Holzbearbeitungswerkzeug aus Mikulčice [in:] Studien zur Burgwall von Mikulčice, t. 4, Brno, p. 303-361.

Poláček L., Marek O., Skopal R.
2000 - Holzfunde aus Mikulčice [in:] Studien zur Burgwall von Mikulčice, t. 4, Brno, p. 177-302.

Polanyi K.
1975 - Traders and Trade. [in:] Ancient Civilization and Trade, (ed.) J.A. Sabloff, Albuquerque: University of New Mexico Press, p. 133-154.

Poleski J.
2004 Wczesnośredniowieczne grody w dorzeczu Dunajca, Kraków.

Pollex A.
2010 – Glaubensvorstellungen im Wandel: Eine archaologische Analyse der Korpergraber des 10. – 13. Jhs. [in:] nordwestslawische Raum, Rahden.

Porzeziński A.
2006 – Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe na stanowisku 2a w Cedyni, województwo zachodniopomorskie, Biblioteka Naukowa Muzeum Narodowego w Szczecinie. Seria Archeologiczna, Szczecin (Muzeum Narodowe).

Poulík J.
1948 - Staroslovanská Morava, Praha.
1948-1950 – Jizni Morava – zeme davnych Slovanu, Brno.
1975 - Mikulčice. Sídlo a pevnost knížat velkomoravských, Praha.

Pranke, P., Zečević M.
2016 - Handel interregionalny od X do XII wieku. Europa Środkowa, Środkowo-Wschodnia, Półwysep Skandynawski i Półwysep Bałkański. Studium Porównawcze, Toruń.

Profantová N.
1997 - Ein Hortfund von eisengegenstänsden aus Plužna, Kreis Mladá Boleslav [in:] Život v archeologii středověku. Sborník přispěvků věnovaných Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi, red. J. Kubková, Praha, s. 514-519.
2005 - Die Elite im Spiegel der Kindergräber aus dem 9. und 10. Jahrhundert in Böhmen [in:] Die frühmittelalterli che Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas, red. P. Kouřil, Brno, s. 313-334.
2015 -
2020 - Čechy v době narození kněžny Ludmily. [in:] Ludmila: kněžna a světice, (eds.) J. Izdny, F. Cajka, M. Bravemanova.

Profantová N., Vich D.
2008 – Rane stredoveke osidleni Male Hane na pomezi Cech a Moravy. [in:] Prehled vyzkumu, t. 49, p. 133-164.

Przeździecki A.
1869 - *Wykopalisko Na Wyspie, Na Jeziorze Lednicy, Pod Gnieznem*. Vol. 3. Warszawa: Biblioteka Warszawska.

Purowski T.
2019 - Katalog Biżuterii Szklanej. [w:] *Groby z Biżuterią Wczesnośredniowiecznego Cmentarzyska w Dziekanowicach*, J. Wrzesiński (red.) Bibliotek Studiów Lednickich, B1. Lednica: Muzeum Pierwszych Piastów na lednicy, s. 361-518.

Pydyn A., Hac B., Popek M.
2019 - Zastosowanie metod akustycznych i magnetycznych w poszukiwaniu obiektów archeologicznych na przykładzie jeziora Lednica. [w:] Studia Lednickie, t. 18, s. 179-193.

Pydyn A., Popek M., Dębicka D., Radka K.
2018 - Przeprawa mostowa na wyspę Ledniczkę - wstępne wyniki badań, Studia Lednickie XVII, s.

Pydyn A., Popek M.
2020 - A third medieval bridge on Lake Lednica, Greater Poland. [in:] Archeologické rozhledy, t. LXXII, p. 450-469.

Rabiega E. R.
1949 – Współczesne i przedhistoryczne zabawki gliniane w Polsce, Z Otchłani Wieków 18: 7-8, s. 116-119.

Raczyński E.
1843 - Wspa Na Jeziorze Pod Lenną Górą. [w:] *Przyjaciel Ludu* 9 (51), s. 403–405.
1842 - Ryciny do Wspomnień Wielkopolskich wydanych przez Edwarda hr. Raczyńskiego. [w:] *Biblioteka Raczyńskich*, https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/522732/edition/432490.
1843 - Wspomnienia Wielkopolski to jest województw poznańskiego, kaliskiego i gnieźnieńskiego przez Edwarda Hr. Raczyńskiego T.1-2. *PAN Biblioteka Kórnicka*. https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/81305.

Raddatz K.
1954 - Steigbügel frühgeschichtlicher Zeit aus der Uckermark. [in:] Berliner Blätter, v. 2, p. 25–28.

Radka K.
2014a - Analizy matematyczno-statystyczne materiału dendrochronologicznego z mostów przy Ostrowie Lednickim. [w:] Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim, t. II: Mosty traktu poznańskiego (Wyniki archeologicznych badań podwodnych prowadzonych w latach 1986–2003), red. A. Kola, G. Wilke, Kraków, s. 33-40.
2014b - Narzędzia rolnicze i gospodarskie. [w:] Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim, t. II: Mosty traktu poznańskiego (Wyniki archeologicznych badań podwodnych prowadzonych w latach 1986–2003), red. A. Kola, G. Wilke, Kraków, s. 153-176.
2017 - Trzecia łódź jednopienna z Ostrowa Lednickiego. [w:] Studia Lednickie, t. 16, s. 81-98.

Rajewski, Z.A.
1937. Wielkopolskie cmentarzyska rzędowe okresu wczesnodziejowego. [w:] Przegląd Archeologiczny 6(1), s. 28–85.

Rauhut, L.
1951–1952 - Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe z przełomu XI–XII w. w Nieporęcie. [w:] Wiadomości Archeologiczne, t. 18, s. 323–344.
1955 - Wczesnośredniowieczny skarb ze wsi Borucin, pow. Aleksandrów Kujawski. [w:] Wiadomości Archeologiczne, t. 22(1), s, 55–64.
1959 - Sprawozdanie z badań wczesnośredniowiecznej osady rzemieślniczej we wsi Kamionka Nadbużna, pow. Ostrów Mazowiecki w 1957 r. [w:] Wiadomości Archeologiczne, t. 20, s. 23 -32.
1971 - Wczesnośredniowieczne cmentarzyska w obudowie kamiennej na Mazowszu i Podlasiu.[w:] Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne, t. 1, s. 425–656.

Renfrew C., Bahn P.
2018 - Archaeology Essentials: Theories, Methods, Practice, Thames & Hudson

Rezler A., Wrzesiński J.
1993 -
1994 - Wykorzystanie metod biologii molekularnej w badaniach nekropoli wczesnośredniowiecznych. Próby uzyskania fragmentów informacji genetycznej z kości ludzkich pochodzących z XI w. [w:] Studia Lednickie, t. 3, s. 351-354.

Redknap M.
2009 - Silver and Commerce in Viking-age North Wales. [in:] Graham-Campbell, Philpott, (eds.), p. 29–41.

Rempel H.
1953 - Zu den Reitersporen der Hildeagsburg. Abhandlungen und Berichte für Naturkunde und Vorgeschichte 8, p. 230–232.
1966 - Reihengräberfriedhöfe des 8. Bis 11. Jahrhunderts aus Sachsen-Anhalt. [in:] Sachsen und Thüringen, Berlin.

Renfrew C.
1977 - Alternative Models for Exchange and Spatial Distribution. [in:] Exchange Systems in Prehistory, (eds.) T.K. Earle, J.E. Ericson, New York: Academic Press, p. 71-89.

Resi H. G.
1987.
1990 - Die Wetz- und Schleifsteine aus Haithabu. Mit Beiträgen von Helge Askvik, David T. Moore und Gernot Schlüter, (in:) Berichte über die Augrabungen in Haithabu, vol. 28, Neumünster, p. 9–133.

Reuschert M.
1977 – Ein Fundplatz neben den slawischen Brucken im Ober -Uckersee. [in:] Ausgrabungen und Funde 22/3, p. 139-149.

Révész L.
2001. Lanzenspitze. In Puhle, M. (ed.), Otto der Grosse. Magdeburg und Europa, Bd. II: Katalog, Mainz, p. 249.

Rodzińska-Chorąży T.
2016 – *Stan badań nad architekturą Ostrowa Lednickiego (1993-2015)* [w:] Origines Polonorum, Ostrów Lednicki Rezydencjonalno-stołeczny ośrodek Pierwszych Piastów, red. Zofia Kurnatowska, Andrzej Marek Wyrwa, Instytut Archeologii Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, s.143-172.

Roesdahl E.
1978 - Otte vikingetidsgrave i Sdr. Onsild. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1976, p. 22–51.

Rokitowska B., Wołoszyn M.
2001 – Wczesnośredniowieczne zabytki pochodzenia wschodniego z wykopalisk w Pełnatyczach, pow. Przeworsk. [w:] Rocznik Przemyski, t. 37, s. 43-59.

Rosik S.
2010 – Conversio Gentis Pomeranorum. [w:] Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek), Wrocław.

Roslund M.
1997 - Crumbs from the Rich Man,s Table. Byzantine Finds in Lund and Sigtuna, c. 980–1250 [w:] Visions of the Past. Trends and Traditions in Swedish Medieval Archaeology (eds.) H. Andersson, P. Carelli, L. Ersgård, Lund Studies in Medieval Archaeology, t. 19, Stockholm, p. 230–297.

Ross M. C.
1965 - Catalogue of the Byzantine and Early Medieval Antiquities in the Dum-barton Oaks Collection. Vol. 2. Jewellery, Enamels and Art of the Migration Period. The Dumbarton Oaks Center for Byzantine Stud. Washington.

Rozmus D.
2014 Wczesnośredniowieczne zagłębie hutnictwa srebra i ołowiu na obszarach obecnego pogranicza Górnego Śląska i Małopolski (2 połowa XI – XII/XIII w.). Kraków.

Rozmus D., Szmoniewski S., Troncik A.
2006 – Early Medieval Assemblage of Iron Artifacts from "Góra Słupsko" Hillfort. Site 2 at Kostkowice, Zawiercie District, Śląskie Voivodeship Accta Archaeologica Carpathica Tom XLI Kraków, s. 101 – 113.

Rudecka J.
1984 – Paleorzeźba calca na wyspie Wielkiej Lednicy oraz walory dydaktyczne tej problematyki. Maszynopis pracy magisterskiej w Archiwum UAM, Poznań.

Runnels, C., Van Andel T. H.
1988 - Trade and the Origins of Agriculture in the Eastern Mediterranean. JMA 1(1):83-109.

Rutkowski L.
1906 - Cmentarzysko rzędowe w Korzybiu w pow. Płońskim. [w:] Światowit, t. 7, s. 22–37.

Ruttkay A.
1975 - Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (I). [in:] Slovenska Archeologia, v. 23(1), p. 119–216.
1976 - Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). [in:] Slovenska Archeologia, v. 24(2), p. 245–395.

Rydh H.
1936 - Förhistoriska undersökningar på Adelsö. Stockholm.

Rytter G.
1984 – Rekonstrukcja psł. Szeregu słowotwórczo-semantycznego *gajь, *krajь, *rajь. [w:] Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, t. 24, s. 245-261.

Rzeźnik P.
1995 – Ceramika Naczyniowa z Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu w X-XI wieku, Prace Komisji Archeologicznej, vol. 14, Poznań.

Sachanbiński M.
1979 – Kamienie szlachetne i ozdobne Śląska. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Salamon M.
2005 – Wstęp. Średniowiecze europejskie czy powrzechne? [w:] Wielka Historia Świata, t. 4, Kształtowanie Średniowiecza, (red.) M. Salamon, Kraków, s. 5-104.

Sanchez V.
2023 – Conversations with the Fire, Wise Deer Press, Santa Fe.

Sankiewicz P.
2013 - Kolekcja toporów ze zbiorów Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. [w:] Topory średniowieczna z Ostrowa Lednickiego i Giecza, (red.) P. Sankiewicz, A. M. Wyrwa, Dziekanowice-Lednica, s. 25-30.
2018 - Katalog broni drzewcowej [w:] Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa, „Biblioteka Studiów Lednickich" 38, seria B1, Fontes, t. 1, Lednica, s. 147-216.

2018a – Fragmenty pancerzy kolczych z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa. [w:] Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa, „Biblioteka Studiów Lednickich" 38, seria B1, Fontes, t. 1, Lednica, s. 133-146.
2018b - Hełm stożkowy z jeziora Lednica. [w:] Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa, „Biblioteka Studiów Lednickich" 38, seria B1, Fontes, t. 1, Lednica, s. 123-132.
2024 – Wczesnośredniowieczne osadnictwo na obszarze kasztelanii ostrowskiej. Maszynopis pracy doktorskiej, Poznań.

Sankiewicz P., Kotowicz P. N.
2018 - Katalog toporów z Ostrowa Lednickiego i Giecza. [w:] Topory średniowieczna z Ostrowa Lednickiego i Giecza, (red.) P. Sankiewicz, A. M. Wyrwa, Dziekanowice-Lednica, s. 104-281.

Sankiewicz P., Wyrwa A.M. (red.)
2013 - Topory średniowieczne z Ostrowa Lednickiego i Giecza / Medieval Axes from Lednica Holm and Giecz, „Biblioteka Studiów Lednickich" 27, seria B1, Fontes, t. 2, Lednica.
2018 - Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa, „Biblioteka Studiów Lednickich" 38, seria B1, Fontes, t. 1, Lednica.

Sarnowska W.
1955 - Miecze wczesnośredniowieczne w Polsce. [w:] Światowit, t. 21, s. 276–323.
1962 - Topory wczesnośredniowieczne z obszaru Śląska. [w:] Światowit, t. 24, s. 493–514.

Sawicki T.
1992 – Karta Ewidencyjna zabytku nr. MPPPG-1998:5/229
2003c - I.8. Miecz, [w:] Oręż Wieków Minionych, D. Stryniak (red.), Gniezno, s. 37.
2003d - I.9. Miecz, [w:] Oręż Wieków Minionych, D. Stryniak (red.), Gniezno, s. 37.

Sawyer B.
1992 - Kvinnor som brobyggare – om de vikingatida runstenarna som historiska källor. I, [in:] Kvinnospår i medeltiden, (ed.) I. Lövkrona, Lund: Lund University Press, p. 17–35

Schaffran E.
1941 - Die Kunst der Langobarden in Italien, Jena.

Schetelig H.
1912 – Vestlandske graver fra jernalderen, Bergen.

Schmidt V.
1984 - Lieps. Eine slawische Siedlungskammer am Südende des Tollensesees, Berlin.

Schmitt J. C.
2006 - Gest w średniowiecznej Europie, tłum. H. Zaremska, Warszawa.

Schneider H.
1980 Waffen im Schweizerischen Landesmuseum, Griffwaffen I, Zürich.

Schoknecht U.
1967 - Ein Fund mittelalterlicher Waffen von Levetzow, Kreis Wismar. [in:] Jahrbuch für Bodendenkmalpflege in Mecklenburg, p. 283–304.

Schuchhardt K.
1931 - Die Burg im Wandel der Weltgeschichte.

Schuldt E.
1961 - Einige bemerkenswerte Fundstücke vom Burgwall Behren-Lübchin, Kreis Teterow. [in:] Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch, p. 118–152.
1965 - Behren-Lübchin. Eine spätslawische Burganlage in Mecklenburg, Berlin.

Seaby W. A., Woodfield P.
1980 – Viking Stirrups from England and their Background. [in:] Medieval Archaeology, t. 24, p. 87-122.

Shetelig H.
1912 - Vestlandske Graver fra Jernalderen. [in:] Bergens Museum Skrifter, N.R. II, 1, Bergen.

Shetelig H., Bjørn A.
1940 - Viking Antiquities in England with a supplement of Viking Antiquities on the Continent of Western Europe. Viking Antiquities in Great Britain and Ireland. Part IV, H. Aschehoug & Co. Oslo.

Sielicki F.
1999 - *Powieść Minionych Lat,* Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Siemianowska E.
2008 - Wczesnośredniowieczne grzechotki i pisanki w streie przebiegu szlaku lądowego z Rusi na Pomorze [w:] Kultura materialna średniowieczna w Polsce, Materiały ze studenckiej konferencji naukowej Toruń, 24–25 kwietnia 2008 roku, (red.) P. Kucypera, S. Wadyl, Toruń, s. 67-84.

Siemiankowska S., Pankiewicz A., Sadowski K., Pawlicki J. K.
2024 – W kwesti techniki wykonania i szkliwienia wczesnośredniowiecznych pisanek-grzechotek ze śląska. [w:] Przegląd Archeologiczny, vol. 71, 2023, s. 243-270

Sikora J.
2023 - Horses and Burial Rites in the Early Piast State and Pomerania, [w:] Animals and Animated Objects in the Early Middle Ages, red. L. Gardeła, K. Kajkowski, Turnhout, s. 127–158.

Sikorski A.
2000 - Wyniki analizy fragmentów tkanin z grobu 17/98 w Dziekanowicach, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 22. [w:] Studia Lednickie, t. 6, s. 213-224.
2002 - Fragmenty „złotej nitki" z Rybitw – Ostrowa Lednickiego, stan. 2. [w:] Studia Lednickie, t. 7, s. 43-49.

Sikorski A., Wrzesińska A., Wrzesiński J.
2005 - Fragmenty tkanin z dwóch wczesnośredniowiecznych grobów cmentarzyska „Mały Skansen". Kilka uwag o ubraniu wczesnośredniowiecznym. [w:] Studia Lednickie, t. 8, s. 149–166.

Simniškytė A.
2007 - Weapons in Iron Age women's graves. [in:] Archeologia Baltica, v. 8, p. 283–291.

Skaarup J.
1976 - Stengade II. En langelandsk gravplads med groave fra romersk jernalder og vikinetid, Rudkøbing.

Skoczylas J.
1990 - Użytkowanie surowców skalnych we wczesnym średniowieczu w północno-wschodniej Polsce, Poznań.
1994 - Użytkowanie surowców skalnych w początkach państwa polskiego w Wielkopolsce, [w:] Użytkowanie surowców skalnych w początkach państwa polskiego, (red.) J. Skoczylas, Poznań, s. 63-74.

Skovmand R.
1942 – De danske Skattefund fra Vikingetiden og den ældste Middelalder indtil omkring 1150. Aarbøger, p. 1-275.

Skre D. (red.)
2008 - Means of Exchange, Kaupang Excavation Project Publications Series No. 2, Aarhus University Press, Aarhus.

Sláma J.
1977 – Mittelböhmen im frühen Mittelalter. I. Katalog der Grabfunde., Praha.
1990 - Rané středověké Čechy a rurikovská Rus. [in:] Archeologické rozhledy, t. 42, s. 391-397.

Slavčev P.
1990 - Kosten greven ot Carevec. [in:] Archeologija, v. 32, p. 56–60.

Ślusarski K. W.
2004 – Wczesnośredniowieczne pisanki i grzechotki gliniane z ziem polskich. Próba typologii. [w:] Hereditatem cognoscere. Studia i szkice ofiarowane Profesor Marii Miśkiewiczowej, red. Z. Kobyliński, Warszawa, s. 79–110.

Šnore E.
1991 – Rausu ciems Doles salas augsgala. [in:] Proceedings of the Latvian academy of sciences, v. 6 (527). Riga.

Söderberg A., Holmquist Olausson L.
1997 - On bronzing Iron Objects —Archaeological Evidence for Weight-manufacture in Viking Age Scandinaviag [in:] Edgren, T. (Ed). Iskos 11.Proceedings of the Vll Nordic Conference on the Application of Sciencetific Methods in Archaeology —Savanlinna, Finland, 7-11 September. 1996, Vammala, p. 188-192.

Söderberg B.
2008 – Metall- och glashantverk. [in:] A Wikström (ed.), På väg mot Paradiset - arkeologisk undersökning i kvarteret Humlegården 3 i Sigtuna 2006, Meddelanden och rapporter från Sigtuna Museum 33, Sigtuna museum, Sigtuna, p. 97-13.

Sokolowski M.
1876 - Ruiny na Ostrowie jeziora Lednicy. Studyjum nad budownictwem w przedchrześcijańskich i pierwszych chrześcijańskich wiekach w Polsce. Na podstawie badań wspólnie na miejscu odbytych z Prof. Władysławem Łuszczkiewiczem. [w:] Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie. Wydziały: Filologiczny i Historyczno-Filozoficzny, t. 3, Kraków.

Solberg B.
1984 - Norwegian Spear-Heads from the Merovingian and Viking Periods, maszynopis pracy doktorskiej, Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitskap (AHKR), Universitetet i Bergen.

Solle M.
1966 – Stara Kourim, a projevy velkomoravske hmotne kultury v Cechach, Academia Nakladatelstvi Ceskoslovenske Akademie Ved, Praha.

Sommella N.
2025 - Student Lighting Talk: Arm Reliquary, with Nadia Sommella, University of Birmingham History of Art Student., n.d. https://barber.org.uk/tuesday-talks-series-two/.

Soroka E.
1994 - Nieznany relikwiarz z Ostrowa Lednickiego. [w:] Studia Lednickie, t. 3, s. 127-149.

Spehr R.
1988 - Das mittelalterliche Inschriftenschwert von Espenhain, Kr. Leipzig, [in:] Archäologische Feldforschungen in Sachsen. Fünfzig Jahre Landesmuseum für Vorgeschichte Dresden, (red.) H.J. Vogt, Berlin, p. 483–485.

Sperber E.
1996 - Balances, Weights and Weighing in Ancient and Early Medieval Sweden. Thesis and Papers in Scientific Archaeeology. Vol. 2. Stockholm.
Spiess K.

1931 - Reiter und Ross als Gefass. [in:] Mannus 23.

Staecker J.
1999 - Rex regum et dominus dominorum. Die wikingerzeitlichen Kreuz- und Kruzifixanhänger als Ausdruck der Mission in Altdänemark und Schweden. [in:] Lund Studies in Medieval Archaeology, v. 23, Stockholm.

Stala K.
2007 - Wczesnośredniowieczne zespoły paIatiaIne w Polsce jako przykład adaptacji i transformacji tradycji antycznej za pośrednictwem europejskich wzorców architektonicznych. [w:] Przestrzeń i Forma Nr 7-8, s. 119–66.

Stana C.
2006 – Velkomoravska pohrebiste v Rajhradicich. Katalog, Brno.

Stankowski W.
1989 - Morfogeneza Jeziora Lednickiego i jego obramowania (doniesienia wstępne). [w:] Studia Lednickie, t. 1, 225-231.

Stankus J.
1995 - Bandužių kapinynas. [w:] Lietuvos Archeologija, v. 12, p. 75–92.

Starnawska M.
2008 - Świętych życie po życiu. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu, Warszawa.

Staszic F.
1859 – Dodatek do widomości o Jeziorze Lednogórskim w Wielkim Księstwie Poznańskim. [w:] Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych, I półrocze, nr. 138, s. 4.

Stawska V.
1994 - Groby wczesnośredniowieczne z miejscowości Małe Czyste, gm. Stolno, woj. toruńskie (stanowisko 20). [w:] J. Olczak (red.), Studia nad osadnictwem średniowiecznym Ziemi Chełmińskiej. Wybrane zagadnienia i materiały, t. 2, s. 153-167.

Staecker J.
1999 – Rex regnum et dominus dominorum. Die wikingerzeitlichen Kreuz – und Kruzifixanhanger als Ausdruck der Mission in Altdanemark und Schweden. [in:] Lund Studies in Medieval Archaeology, v. 23.

Stein F.
1967 - Adelsgräber des 8. Jahrhunderts in Deutschland. [in:] Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit, Ser. A, Bd. 9, Berlin.

Stelmasiak-Majorek M.
2023 - Funkcje przedmiotów z kości i poroża w typie kolców, igieł, stilusów w świetle badań traseologicznych oraz eksperymentalnych. Analiza materiałów archeologicznych z grodów centralnych wczesnośredniowiecznej Wielkopolski. Praca doktorska, Poznań.

Stenberger M.
1958 - Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit, Bd. 1: Text, Uppsala.

Stępnik T.
1996 - Średniowieczne wyroby drewniane z Ostrowa Lednickiego – analiza surowcowa. [w:] Studia Lednickie, t. 4, s. 261–296.
2018 - Drzewca włóczni w świetle analizy surowcowej. [w:] Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa, „Biblioteka Studiów Lednickich" 38, seria B1, Fontes, t. 1, Lednica s. 253-268

Stern H.
1975 – Sztuka bizantyjska, Warszawa.

Steuer H.
1987 - Gewichtsgeldwirtschaften im fruhgeschichtlichen Europa - Fein waagen und Gewichte als Quellen zur Währungsgeschichte, [in:] K. Duwel et al. (eds), Der Handel der Karolinger- und Wikingerzeit, Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor und friihgeschichtlichen it in Mlttel- und Nordeuropa IV, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, p. 405-452
1997 - Waagen und Gewichte aus dem mittelalterlichen Schleswig. Funde des 11. bis 13. Jahrhundert als Quellen zur Handels- und Währungsgeschichte, Zeitsc. [in:] Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Beiheft 10, Köln.

Strobin J.
2010 - Dokumentacja konserwatorska, Dziekanowice stan. 22, Zespół ozdób srebr nych z grobu 62/08 (maszynopis w Archiwum MPPL).

Stork J.
1989 - Neues vom Graberfeld Lauchheim. Ostalbkreis Archaologische Ausgrabunden in Baden-Wurttemberg. 1988. Stuttgart.

Strömberg H.
1953 – Eine silbertauschiere Eisnaxt im Hist. Museum zu Lund, Meddelanden fran Lunds Universitets Historiska Museum, v. 4, p. 264-273.

Strzyż P.
2006 - Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce. [w:] Acta Universitatis Lodziensis 52, Łódź.

Strzyżewski Cz., Łastowiecki M., Kara M.
2003 - Wczesnośredniowieczne grodzisko w Moraczewie pod Ostrowem Lednickim. Komunikat o wynikach badań archeologicznych w latach 1977–1981. [w:] Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 6, s. 76–93.

Suchodolski S.
1974 – Ostrów Lednicki, Monety z badań wykopaliskowych z lat 1962-1973. [w:] Wiadomości Numizmatyczne, t. 18, s. 247-249.
2011 - Moneta z grobu 62/08. [w:] *Srebrny Naszyjnik z Kaptorgami i Krzyżowatą Zawieszką z Dziekanowic*, (red.) J. Wrzesiński, A. M. Wyrwa, Lednica-Dziekanowice. s. 11-114.
2015 - Moneta z grobu 62/08. [w:] *Srebrny Naszyjnik z Kaptorgami i Krzyżowatą Zawieszką z Dziekanowic*, (red.) J. Wrzesiński, A. M. Wyrwa, Lednica. s. 91-94.

Sundbergh K., Arwidsson G.
1989 - Schleif- und Wetzsteine. [in:] G. Arwisson (ed.), Birka II:3. Untersuchungen und Studien. Systematische Analysen der Grabfunde, Stockholm, p, 102–110.

Swanton M. J.
1973 - The Spearheads of the Anglo-Saxon Settlements, London.
1974 - A corpus of pagan Anglo-Saxon spear-types. British archaeological reports, British Archaeological Reports. Oxford.

Świątkiewicz P.
2002 - Uzbrojenie wczesnośredniowieczne z Pomorza Zachodniego. [w:] Acta Universitatis Lodziensis, t. 48, Łódź.

Świderkówna A.
1991 – Co to jest Biblia. [w:] Mówią Wieki, t. 4, s. 19-25, 43.

Świętosławski W.
1990 - Strzemiona średniowieczne z ziem Polski, Łódź.
1992 – Die spatmittelalterlichen Steigbubeltypem aus dem Gebiet Polens. [in:] Fasciculi Archeaologiae Historicae, t. V, p. 105-113.

Swoboda F.
1963 - Die Liturgischen Kämme, Tübingen.

Szczepanik M.
2019 - Zróżnicowanie Mineralogiczne i Chemiczne Paciorków z Kamieni Półszlachetnych i Szkła z Obszaru Wczesnośredniowiecznej Nekropolii w Dziekanowicach. [w:] *Groby z Biżuterią Wczesnośredniowiecznego Cmentarzyska w Dziekanowicach*, 8:1, Biblioteka Studiów Lednickich, B1. Lednica: Muzeum Pierwszych Piastów na lednicy, s. 195-235.

Szczepanik P.
2010 - Przedmiot jako zapis porządku kosmologicznego Słowian Zachodnich. Analiza wybranych okuć pochewek noży. [w:] Życie codzienne przez pryzmat rzeczy, (red.) P. Kucypera, S. Wadyl, Toruń, s. 27–41.
2020 – Rzeczywistość mityczna Słowian Północno-Zachodnich i jej materialne wyobrażenia, Toruń.

2023 – Wczesnośredniowieczne bursztynowe krzyżyki z terenu Pomorza na tle porównawczym. Materiały i problemy interpretacyjne. [w:] Przegląd Archeologiczny, v. 71, 2023, s. 271-299

Szczepanik P., Wadyl S.
2012 – Uwagi o przestrzeni sakralnej Północno-Zachodniej Słowiańszczyzny i Prus we wczesnym średniowieczu. [w:] Pruthenia. Pismo Poświęcone Prusom i Ludom Bałtyjskim, t. 7, s. 37-64.

Szczepkowska-Naliwajek K.
1996 – Relikwiarze średniowiecznej Europy od IV do początku XVI wieku. Geneza, treści, styl i technika wykonania, Warszawa.

Szmoniewski. B. Sz., Stănică A. D.
2023 - From Kyiv to Pereyaslavets (Πρεσθλαβίτζα). the early medieval stone egg imitations and glazed egg-shaPed rattles From dobrudja, Romania. [w:] Sprawozdania archeologiczne 75/1, 202, s. 371-403.

Söke B.M.
1992 - Karolingerzeitliche Gräberfelder I-II von Garabonc-Ófalu, Antaeus 21, s. 41-203.
2004 – Archaologische Angaben am Anfang zu den etchnischen verhaltnissen Pannoniens am Anfang der Karoligerzeit. [in:] Zbornik na pocest Dariny Bialekovej, (ed.) G. Fusek, Nitra, p.371-382.

Szpunar A.
1991-1992 - Zabytki archeologiczne w kolekcji Państwa Szymanowskich w Tarnowie. [w:] Rocznik Tarnowski 1991/92, s. 233-242.

Sztyber A.
2008 – Kaptorgi. [w:] Alma Mater, n. 99, s. 283–286.
2010 - Funkcja i znaczenie kaptorg we wczesnym średniowieczu, [w:] Kultura materialna średniowiecza w Polsce. Życie codzienne przez pryzmat rzeczy, red. P. Kucypera, S. Wadyl, Toruń, s. 43–62.

Szulc K.
1863 - Budowle i usypiska Słowian Pogańskich. Ich rodzaje i znaczenia. [w:] Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauki w Poznaniu, t. 2, s. 345–411.

Szulta W.
1993 - Z badań nad tzw. wczesnośredniowiecznym portem w Zatoce Puckiej, [w:] Badania archeologiczne ośrodka toruńskiego w latach 1989–1992, red. J. Chudziakowa, Toruń, s. 163–168.
2000 - Narzędzia rolnicze i gospodarskie, [w:] Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim, t. 1: Mosty traktu gnieźnieńskiego, red. Z. Kurnatowska, Lednica–Toruń, s. 105–137.

Szyjewski A.
2003 – Religia Słowian, wyd. Abrand, Kraków.

Szymański W.
1958a – Kontakty handlowe Wielkopolski w IX-XI wieku. Prace Komisji Archeologicznej, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk 2:3, Poznań.
1958b – (rec.) Konrad Jażdżewski. Stosunki polsko-ruskie we wczesnym średniowieczu w świetle archeologii. [w:] Pamiętnik Słowiański, t. 4, 1954, z. 2, s. 340-361, AP 2:1, s. 140-143.
1962 - Uwagi o kwestii zabytków awarskich znalezionych na terenie Polski. [w:] Archeologia Polski, t. 7/2, s. 283–314.

Tabaczyńska, E., Tabaczyński, S.
1980 - Zarys kultury Longobardów. Studium archeologiczne. Italia, red. E. Tabaczyńska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 9–148.

Tabaka, A.
2002 - Skarb czy zguba? O kruszcowym znalezisku na przyczółku mostu gnieźnieńskiego. [w:] Studia Lednickie, t. 7, s. 51–58.
2005 - Domniemane miejsce targowe na Ostrowie Lednickim. [w:] Studia Lednickie, t. 8, s. 131–144.
2013 - Znalezisko ozdobnego zakończenia rękojeści wczesnośredniowiecznej nahajki z Ostrowa Lednickiego. [w:] Archeologia Polski, t. LVIII, z. 1–2, s.163-170.

Tabaka, A., Malarczyk, D., Illisch, P.
2022 - Nowe znaleziska skarbów i monet wczesnośredniowiecznych pozyskane w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w pobliżu Ostrowa Lednickiego [w:] Studia Lednickie, t. 21, s. 165–237.

Tautavičius, A.
1981 - Taurapilio „kunigaikščio" kapas. [in:] Lietuvos archeologija, v. 2, p. 18–43.

Teodor D. Gh.
2003 - Topoare medievale timpurii în regiunile Carpato-Nistriene. Spaţiul carpato-dunăreano-pontic în mileniul marilor migraţii, Buzău, p. 541–554.

Tereszczuk D.
2005 - Średniowieczne militaria proweniencji wschodniej w zbiorach Muzeum Regionalnego w Tomaszowie Lubelskim. W:] Acta Militaria Mediaevalia, t. 1, s. 133–141.
2007 - Rozpowszechnienie toporów typu Popęszyce w Europie Środkowej. Wojskowość ludów Morza Bałtyckiego. [w:] Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego, red. M. Bogacki, M. Franz, Z. Pilarczyk, Toruń, s. 230–239.

Tesch S.
1992 - Zwei Kämme. Wikinger, Waräger, Normannen. Die Skandinavier und Europa 800–1200, Uddevala, s. 386.

The Ancient Hungarians
1996 - The Ancient Hungarians. Exhibition Catalogue. Budapest.

Th.G.
1992 - Streitäxte. Das Reich der Salier 1024–1125. Katalog zur Ausstellung des Landes Rheinland-Pfalz, Mainz.

Thunmark-Nylen L.
1995 - Die Wikingerzeit Gotlands. I. Abbildungen der Grabfunde. Stockholm.
1998 - Die Wikingerzeit Gotlands. II. Typentafeln. Stockholm.

Tilley C.
1994 – A Phenomenology of Landscape Places, Path and Monuments, Oxford-Providence.

Tokarski W.
2000 - Militaria – broń miotająca, obuchowa i drzewcowa oraz elementy rzędu końskiego i oporządzenia jeździeckiego. [w:] Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim. Tom I. Mosty traktu gnieźnieńskiego, red. Z. Kurnatowska, Biblioteka Studiów Lednickich, t. 5, Lednica–Toruń, s. 77–103.

Tomicic Z.
2000 - Arheoloska slika ranoga srenjeg vijeka na prostoru medurjecja Drave, Dunava i Save. [in:] Hrvati i Karolinki. Rasprave i vrela, (ed.) A. Milošević, Split, p. 142–161.

Tomicka J., Tomicki R.
1975 - Drzewo życia. Ludowa wizja świata i człowieka. Warszawa.

Tomicki R.
1984 – Tenochtitlan 1521, Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa.

Tomka, P.
2000. Gräberfeld aus dem 9. Jh. in Páli-Dombok. Communicationes Archaeologicae Hungariae, 2000: 177–200.

Török G.
1962 - Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert. Budapest.

Turek R.
1946a - Slavnikova Libice. Praha.
1946b - Prachovske skaly na usvite dejin. Praha.
1988 - Počatky české vzdélanosti. Praha.

Ţuţuianu C. D.
2000 - Un topor de fier factură avară descoperit la Simieria veche (jud. Hunedoara). [in:] Apulum, v. 37/1, p. 449–452.

Ugolini L. M.
1928 - L'Antica Albania. Roma, v. 20.

Uino P.
1997 – Ancient Karelia, Archaeological studies.

Unverzagt W., Schuldt E.
1963 - Teterow. Ein slawischer Burgwall in Mecklenburg. Berlin.

Urbańczyk P.
2008 - Trudne początki Polski, Wrocław.
2015 - Zanim Polska została Polską. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
2018 - Bolesław Chrobry — lew ryczący. Toruń: Fundacja na rzecz Nauki Polskiej.
2019 – Centralne funkcje grodów w społeczeństwach wczesnośredniowiecznych. [w:] Historia Slavorum Occidentis 2019, nr 2 (21), s. 11-29.

Van der Leeuw G.
1997 – Fenomenologia religii, przekł. i wstęp J. Prokopiusz, Warszawa.

Varalis J. D.
2008 - Comb with Marine Deities oraz Comb with Personifications of Rome and Constantinopole [w:] Byzantium 330–1453, London, p. 420–421.

Vinsky Z.
1981 - O nalazima karolinskih maceva u Jugoslaviji. [in:] Starohrvatska prosvjeta, v. 11, p. 9-54.

Vlasatý T.
2019 - Typology of Spearhead Wings, Projekt Forlǫg.

Volkaitė-Kulikaskienė R.
1964 - Kovos kirviai Lietuvoje ankstyvojo feodalizmo laikotarpiu. [in:] Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Darbai A/1 (16), p. 103-114.

Wachowski K.
1974 - Wagi i odważniki na Śląsku wczesnośredniowiecznym na tle porównawczym. [w:] PAr 22, s. 173–203.
1975 – Cmentarzyska doby wczesnopiastowskiej na Śląsku, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
1981 - Ziemie polskie a Wielkie Morawy. Studium archeologiczne kontaktów w zakresie kultury materialnej, Przegląd Archeologiczny 29, s. 151–197.
1984 - Militaria z grodu na Ostrówku w Opolu, [w:] Prace Komisji Archeologicznej PAN, t. 2, s. 11–108.

2001 - Elementy rodzime i obce w uzbrojeniu wczesnośredniowiecznym na Śląsku. [w:] Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica, t. 23/1, s. 153–176.

Wagner I.
2021 - Unboxing the Secrets – Technical Study and Conservation of a Reliquary Casket from the Regensburg Cathedral Treasury [in:] Beiträge zur Erhaltung von Kunst- und Kulturgut 2, p. 19-27.
Wahlöö C.
1992 - aräger, Normannen. Die Skandinavier und Europa 800– –1200, Uddevala,

Wajda S.
2013 - Zabytki szklane i szkliwione, [w:] J. Kalaga (red.), Sutiejsk: gród pogranicza polsko-ruskiego z X-XIII wieku: studium inter dyscyplinarne, Warszawa-Pękowice, IA UW - Wydawnictwo i Pracownia Archeologiczna Profil-Archeo, s. 93-103

Walicki, M. (red.)
1971 - Sztuka polska przedromańska i romańska do schyłku XII wieku, Warszawa.

Wallace P.
2013 - Weights and Weight Systems in Viking Age Ireland. [in:] A. Reynolds, L. Webster (eds.) Early Medieval Art and Archaeology in the Northern World. Studies in Honour of James Graham-Campbell, Leiden, p. 301–16.
2016 - Viking Dublin: The Wood Quay Excavations, Irish Academic Press, Kildare.

Wallerstein I.
1974 - The Modern World-System. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. New York/San Francisco/London: University of California Press.

Wałowy A.
1979 - Późnośredniowieczne garncarstwo krakowskie w świetle źródeł archeologicznych. [w:] Materiały Archeologiczne 19 (1979), s. 5-151.
Walter W., Cook S.
1929 - Early Spanish Panel Painting in the Plandiura Collection. [w:] The Art Bulletin, Vol. 11, No. 2, s. 157–158.

Ward-Perkins J. B.
1967 – London Museum. Medieval Catalogue, London.

Wartołowska Z.
1958 - Gród czerwieński Sutiejsk na pograniczu polsko-ruskim [w:] Światowid, t. 22, s. 165 - 173.

Wawrzyniak M.
2021 - Zbiór fibul z okresu wpływów rzymskich z okolic Ostrowa Lednickiego. Przyczynek do pełniejszego rozpoznania przemian kulturowych w pierwszych wiekach naszej ery w rejonie jeziora Lednica. [w:] Studia Lednickie, t. 20, s. 9-31.

Werner J.
1936 - Zwei byzantinische Pektoralkreuze aus Ägypten. [in:] Sbornik statiej po archeologii i vizantinovedeniju Instituta imeni N.P. Kondakova VIII, Praga, p. 183 ff., Taf. 5.1.

Westphal H.
2002 – Die Eisenfunde von Haithabu. [in:] Die Ausgrabungen in Haithabu, v. 11, Neumunster.

Westphalen P.
2002 Die Eisenfunde von Haithabu, Neumünster.

Wheeler M.
1967 - London Museum. Medieval Catalogue, London.

Wielgosz-Skorupka E.
2005 - Osadnictwo wczesnośredniowieczne (VI – 1. poł. XIV w.) na ziemi obornicko-rogozińskiej w świetle źródeł archeologicznych, [w:] Archeologia powiatu obornickiego. Oborniki – Rogoźno – Ryczywół, red. T. Skorupka, Poznań, s. 325–396.

Wielgus-Wawrzyniak B.
2023 - Średniowieczne krążki ołowiane ze zbiorów Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy w świetle badań traseologicznych. Możliwości wykorzystania badań mikroskopowych do analiz funkcjonalnych zabytków metalowych, [w:] Studia Lednickie 22, s. 97–190.

Wiklak H.
1960 - Cmentarzysko z XII i XIII w. w Poddębicach. [w:] Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna, t. 5, s. 183–207.

Wilke G.
2000 – Analiza przestrzeno-chronologiczna struktur palowych i próba rekonstrukcji mostów. [w:] *Wczesnośredniowieczne Mosty Przy Ostrowie Lednickim I, Moty Traktu Gnieźnieńskiego*, Biblioteka Studiów Lednickich V. Lednica-Toruń. s. 57-73.
2014 - Militaria – broń drzewcowa. Analiza formalno-typologiczna, [w:] Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim, t. II: Mosty traktu poznańskiego (Wyniki archeologicznych badań podwodnych prowadzonych w latach 1986–2003), red. A. Kola, G. Wilke, Kraków, s. 95–134.
2018 – Groty broni drzewcowej z Ostrowa Lednickiego. [w:] Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa, „Biblioteka Studiów Lednickich" 38, seria B1, Fontes, t. 1, Lednica, s. 33-87.

2021 - Broń drzewcowa z badań podwodnych na reliktach mostu przy słowiańskim osiedlu obronnym w Olsborgu w Plön, na jeziorze Großer Plöner See, w północnych Niemczech. [w:] Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica 36, s. 395-420.

Williams A. R.
2009 - A metallurgical study of some Viking swords. [in:] Gladius, t. 29, s. 121-184.

Wilson D.
1964 - Anglo-Saxon Ornamental Metalwork 700 - 1100 in the British Museum. Catalogue of antiquity of the Later Saxon Period, vol. 1. The Trusees of the British Museum. London.

Wiśniewski A.
1999 - Wyroby kamienne, [w:] Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście: parcele przy ulicy Więziennej 10-11 we Wrocławiu, [red.] C. Buśko, J. Piekalski, WA, t. 1, s. 120-135.
Wojenka M.
2017 – Władysław Łokietek i jaskinie Ojcowa. [w:] Studia nad daną Polską, t. 5, s. 61-87.

Wojenka M., Krajcarz M., Szczepanek A., Wilczyński J.
2017 – Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w Jaskini Runel Wielki w wąwozie Koziarnia w 2016 roku. [w:] Prace i materiały Muzeum im. Prof. Władysława Szafera, t. 27, s. 147-168.

Wojnicz J.
2017 - Skarb z Kraju Milczan. Wstępne Wyniki Badań Depozytu Wczesnośredniowiecznego z Cortnitz (Pow. Budziszyn). [w:] Gemma Gemmarum. Studia dedykowane Profesor Hannie Kóčce-Krenz, Część druga, A. Różański (red.), Poznań, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Wołoszyn M.
2003 - Archeologiczne zabytki pochodzenia bizantyńskiego i ruskiego z okresu od połowy X do połowy XIII w. z obszaru Polski południowej, t. I–VII, Kraków, maszynopis pracy doktorskiej przechowywanej w archiwum Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.
2004 - Obecność ruska i skandynawska w Polsce w X–XII w. – wybrane problemy. [w:] Wędrówka i etnogeneza w starożytności i średniowieczu, red. M. Salamon, J. Strzelczyk, Kraków.
2006 - Ze studiów nad obecnością ruską i skandynawską na ziemiach polskich w X–XII wieku. [w:] Świat Słowian wczesnego średniowiecza, red. M. Dworaczyk, A.B. Kowalska, S. Moździoch, M. Rębkowski, Szczecin–Wrocław, s. 595–613.
2013 - Grody Czerwieńskie i problem wschodniej granicy monarchii pierwszych Piastów. Stan i perspektywy badań, Studia nad Dawną Polską 3, s. 85–116.

Wołoszyn M., Florkiewicz I., Jusupović A., Michalik M., Paszkowski M., Kuligiewicz A., Osiadacz M., Pavlenko S., Tomaševskij A.
2016 - Między skryptorium a laboratorium. Przęślik z Czermna (badania 1952 r.) w świetle analiz archeologicznych, geologicznych i paleograficznych. [w:] Od Bachórza do Światowida ze Zbrucza, Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym. Księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego, (red.) B. Chudzińska, M. Wojenka, M. Wołoszyn, Kraków-Rzeszów, s. 597-612.

Wrzesińska A.
1962a – Karta zabytku, nr inw. *4/62/MPP/A/4/173/62*
1962b – Karta zabytku, nr inw. 6/62/MPP/A/4/332/62
1994a - Materiał szkieletowy w zbiorach Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. [w:] Studia Lednickie, t. 3, s. 359-366.
1994b - Odtworzenie stanu dynamiki biologicznej ludności pochowanej na cmentarzysku. [w:] Studia Lednickie, t. 3, s. 29-40.
1996 - Lednicka skrzynka relikwiarzowa – uzupełnienie. [w:] Studia Lednickie, t. 4, s. 439-444.
1998 – Odtworzenie stanu dynamiki biologicznej ludności pochowanej na cmentarzysku. [w:] Studia Lednickie, t. 5, s. 29-40.
2000 – Wczesnośredniowieczny pochówek szkieletowy z grobu 17/98 z Dziekanowic, stanowisko 22 gm. Łubowo, woj. Wielkopolskie. [w:] Studia Lednickie, t. 6, s. 179-184.
2002 - Analiza szczątków ludzkich znalezionych w rumowisku mostu gnieźnieńskiego Ostrowa Lednickiego. [w:] Studia Lednickie, t. 7, s. 89-94.

Wrzesińska A., Wrzesiński J.
1992 – Sprawozdanie z badań na stanowisku 22 w Dziekanowicach w sezonie 1992 r., maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.
1994 - Sprawozdanie z badań na stanowisku 22 w Dziekanowicach w sezonie 1994 r., maszynopis w Archiwum MPP na Lednicy.
1996 – Grób z miniaturowym toporkiem z Dziekanowic, gm. Łunowo, woj. Poznańskie, stan. 22. [w:] Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 4, s. 197-204.
1998 - Grób konia w Dziekanowicach. [w:] Studia Lednickie, t. 5, s. 103–15.
2005a - Mieszkańcy Lednicy - Jaką Informację o Lokalnym Społeczeństwie Uzyskujemy Na Podstawie Badań Cmentarzysk? [w:] Lapides Viventes. Księga Pamiątkowa Profesor Klementyny Żurowskiej.
2005b - Naczynia drewniane z wczesnośredniowiecznego grobu w Dziekanowicach. [w:] Studia Lednickie, t. 8, s. 167-174.
2007 – Groby z uzbrojeniem na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku w Dziekanowicach w Wielkopolsce. [w:] Archaeologica Historica Polona, t. 17, Studia z dziejów wojskowości, budownictwa, kultury, s. 75-93.

Wrzesiński J.
1989 – Cmentarzysko szkieletowe w Dziekanowicach, gm. Łubowo, stan 2. [w:] Studia Lednickie, t. 1, s. 103-146.
1990 - Karta Zabytku, nr inw. MPP/A/23/25/81.

1998 - Groby z mieczami na terenie Polski wczesnopiastowskiej (X-XIII wiek). [w:] Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, nr 40, s. 7-46.
1998b -Tarło – kim był mężczyzna pochowany na cmentarzysku w Dziekanowicach? [w:] Studia Lednickie, t. 5, s. 65-70.
2000 - Noże żelazne w grobach na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku w Dziekanowicach. [w:] Studia Lednickie 6, s. 91–124.
2006 - Kościół na Ostrowie Lednickim – odkrycie, interpretacje, rekonstrukcje. [w:] Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski 3(1), Poznań, s. 166–188.
2010 - Kto wierzy w Odyna? Czyli zagadkowe groby w państwie Piastów, [w:] Religia ludów Morza Bałtyckiego. Stosunki polsko-duńskie w dziejach. Mare integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego, red. M. Bogacki, M. Franz, Z. Pilarczyk, Toruń, s. 58–76.
2011 – Grób ze srebrnym naszyjnikiem z Dziekanowic. [w:] *Srebrny Naszyjnik z Kaptorgami i Krzyżowatą Zawieszką z Dziekanowic*, (red.) J. Wrzesiński, A. M. Wyrwa, Dziekanowice-Lednica, s.13-79.
2016a – Historia badań i lokalizacja grobów. [w:] Origines Polonorum, Ostrów Lednicki Rezydencjonalno-stołeczny ośrodek Pierwszych Piastów, red. Zofia Kurnatowska, Andrzej Marek Wyrwa, Instytut Archeologii Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, s. 203-209.
2016b - *Katalog Groby z Monetami [w:]* Nummus bonum fragile est. Groby z monetami wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Dziekanowicach, red. J. Wrzesiński, Biblioteka Studiów Lednickich 35, seria B1, t. 7:2, Lednica, s. 7-115
2016c - Archeologia dziekanowickich grobów z monetami, [w:] Nummus bonum fragile est. Groby z monetami wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Dziekanowicach, red. J. Wrzesiński, Biblioteka Studiów Lednickich 35, seria B1, t. 7:1, Lednica, s. 13–106.
2019 - Biżuteria Pochowanych w Grobach Cmentarzyska w Dziekanowicach. [w:] *Groby z Biżuterią Wczesnośredniowiecznego Cmentarzyska w Dziekanowicach*, 8:1:. Biblioteka Studiów Lednickich B1. Lednica: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, s. 13–91

Wrzesiński J. (red.)
2016 - Nummus bonum fragile est. Groby z monetami wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Dziekanowicach, red. J. Wrzesiński, Biblioteka Studiów Lednickich 35, seria B1, t. 7:1–7:2, Lednica.
2019 - *Groby z Biżuterią Wczesnośredniowiecznego Cmentarzyska w Dziekanowicach*, 8:1:13–91. FONTES. Biblioteka Studiów Lednickich B1. Lednica: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.

Wrzesiński J., Kara M.
2016a - Chronologia i fazy użytkowania tzw. II kościoła na Ostrowie Lednickim. [w:] Ostrów Lednicki. Rezydencjonalno-stołeczny ośrodek pierwszych Piastów, red. Z. Kurnatowska, A.M. Wyrwa, Origines Polonorum 9, Warszawa, s. 173–193.
2016b – Zabytki wydzielone z fazy rezydencjonalnej jako wskaźniki socjotopograficzne. [w:] Ostrów Lednicki. Rezydencjonalno-stołeczny ośrodek pierwszych Piastów, red. Z. Kurnatowska, A.M. Wyrwa, Origines Polonorum 9, Warszawa, s. 259-284.
2004 - Kościół Nr II Na Ostrowie Lednickim – Kamienny Czy Drewniany. [w:] Początki Architektury Monumentalnej w Polsce, (red.) T. Janiak, D. Stryniak., Gniezno, s. 157-180

Wrzosek A.
1933 - Ostrów Lednicki i Znaczenie Jego Dla Antropologii. [w:] Przegląd Antropologiczny, s. 65–76.
1961 - Zabytki Wczesnośredniowieczne z Ostrowa Lednickiego, Pow. Gniezno. [w:] *Fontes Archaeologici Posnanensi* 12, s. 242–80.

Wyrwa A. M.
2009 - *Custodia Memoriae: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy : XL lat istnienia (1969-2009) : praca zbiorowa*. Biblioteka Studiów Lednickich. Seria A 1. Lednica ; Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
2009
2015 – Wstęp. [w:] Stauroteka Lednicka. Materiały, Studia i Analizy. (red.) A. M. Wyrwa. Biblioteka Studiów Lednickich tom XVI, seria C, tom 2, Lednica-Poznań, s. 7-13.
2016 - W poszukiwaniu zaginionej świetności. Spojrzenia „starożytników" i pierwsze naukowe refleksje nad piastowskim grodem w Gieczu (1810–1924), [w:] Gród piastowski w Gieczu. Geneza – funkcja – kontekst, red. M. Kara, T. Krysztofiak, A.M. Wyrwa, Poznań, s. 17–57.
2016a – Ostrów Lednicki. Wprowadzenie. [w:] Ostrów Lednicki. Rezydencjonalno-stołeczny ośrodek pierwszych Piastów, red. Z. Kurnatowska, A.M. Wyrwa, Origines Polonorum 9, Warszawa, s.15-28.
2018 – Lancea, Galea, Lorica – Broń drzewcowa i ochronna z Ostrowa Lednickiego i Giecza i Grzybowa. Miejsce w kulturze i symbolika. [w:] Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa
2019 - Ad Futuram Rei Memoriam on the Fiftieth Anniversary of the Museum of the First Piasts at Lednica Foundation The Historic Monument of the Nation's Culture. [w:] *Studia Lednickie*, XVIII: s. 13–78.
2020 – Wielka wiedza widzi wszystko jako jedność. Ostrów Lednicki – palatium Mieszka I i Bolesława Chrobrego. Chronologia i kontekst. Wprowadzenie. [w:] Ostrów Lednicki Palatium Mieszka I i Bolesława Chroberego. Chronologia i Kontekst, (red.) D. Banaszak, A. Kowalczyk, A. Tabaka, A. W. Wyrwa, Lednica, Biblioteka Studiów Lednickich, t. XL, seria B1 Fontes, s. 7-15.

Ypey J.
1960-1961 - Een aantal vroegmiddeleeuwse zwaarden uit Nederlandse musea, „Berichten van de rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek", 10-11, s. 368-384.

Zábujník J.
2004 – Slovensko a avarsky kaganat, Bratislava.
Zagórska-Telega, and Bochnak, 2001.

Zaitz E.
1990 *Wczesnośredniowieczne grzywny siekieropodobne z Małopolski*, „Materiały Archeologiczne", 25, s. 142–178.

Zakrzeski I.
1887 - O Grodach Wielkopolskich. [w:] Zapiski Archeologiczne Poznańskie 1 s. 5–11.

Zakrzewski Z.
1933 - Cmentarzysko wczesnohistoryczne i średniowieczne na Ostrowie Lednickim. [w:] Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, 38, s. 36–39.

Zawol M.
2018 - Motywy dekoracyjne kaptorg trapezowatych z terenów ziem polskich – próba interpretacji, [w:] Inspiracje i funkcje sztuki pradziejowej i wczesnośredniowiecznej, red. B. Gediga, A. Grossman, W. Piotrowski, Biskupińskie Prace Archeologiczne nr 13 / Prace Komisji Archeologicznej nr 22, Biskupin–Wrocław, s. 467–490.

Zemītis G.
1998 Christliche und heidnische Symbole aus Bergen des 9.–12. Jahrhunderts in Zentrallettland (Daugmale, Talsi, Mežotne), [w:] Rom und Byzanz im Norden. Mission und Glaubenswechsel im Ostseeraum während des 8.– –14. Jahrhunderts, red. M. Müller-Wille, t. 2, Mainz–Stuttgart, s. 97–113.

Zoll-Adamikowa H.
1966 - Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe na stan. VI w Stradowie, pow. Kazimierza Wielka, „Sprawozdania Archeologiczne", 18, s. 258–270.
1975–1979 - Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski. Cz. I. Źródła. Cz. II Analiza, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich.

Zschille R., Forrer R.
1891 – Der Sporn in seiner Formen-Entwicklung, Berlin.

Żurowska K., Rodzińska-Chorąży T., Biedroń A.
1991 - Architektura kamienna Ostrowa Lednickiego w świetle badań z lat 1987-1990. [w:] Studia Lednickie, t. 2, s. 353-360.

Żurowska K., Rodzinska-Chroąży T., Biedroń A., Łastowiecki M., Węcławowicz T., Wrzesieński J.
1993 - Faza II. Przebudowa baptysterium i domu biskupa na rezydencję świecką, [w:] K. Żurowska (red.), Ostrów Lednicki. U progu chrześcijaństwa w Polsce, Biblioteka Studiów Lednickich, Kraków, s. 204–208.

Żurowski K.
1952a – Ostrów Lednicki w świetle ostatnich badań archeologicznych. [w:] Archeologicke Rozhledy, t. 4, s. 424-436.
1952b – Z ostatnich odkryć na Ostrowie Lednickim. [w:] Z Otchłani Wieków, t. 21(3), s. 106-109.
1953 Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na Ostrowie Lednickim w latach 1949–1951. [w:] Studia Wczesnośredniowieczne, t. 2, s. 106–109.

Żaba J.
2006 - Ilustrowana encyklopedia skał i minerałów, Wyd. Videograf II, Katowice.

Żak J.
1954 – review: A. Nadolski, Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku, Acta Archaeologica Universitatis Lodziensis nr 3, Łódź 1954, s. 239 + XVIII tablic + 8 map. [w:] Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 2/4, s. 725-730.
1963 - *'Importy' skandynawskie na ziemiach zachodniosłowiańskich od IX do XI wieku (część katalogowa)*, Prace Komisji Archeologicznej Tom VI – Zeszyt, Vol. 1, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań.
1960 **-** *Problem pochodzenia mieczów tzw. „wikińskich" na ziemiach zachodniosłowiańskich, głównie polskich*. [w:] Archeologia Polski, t. 4, z. 2, s. 297–344.
1970 - Początki Archeologii i Prahistorii Wielkopolski (XIX Wiek). [w:] Studia i Materiały Do Dziejów Wielkopolski i Pomorza 23, s. 5–37.

Żak J., Maćkowiak-Kotkowska L.
1988 - Studia nad uzbrojeniem środkowoeuropejskim VI-X wieku: zachodniobałtyjskie i słowiańskie ostrogi o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza, Poznań.

Żaki A.
1965 - *Początki Krakowa*, Kraków.
1974 - Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej, Wrocław–Warszawa– –Kraków– Gdańsk.

Алексеев Л. В.
1959 - Еще три шиферных пряслицха с надписями. [в:] Советская Археология, т. 2, с. 242-243.
1996 - Древний Мстиславль в свете археологии. [в:] ГАЗ. Вып. 6. Минск.

Алешовский М.Х.
1960 Курганы русских дружинников XI-XII вв., Советская Археология 1, s. 70-90.

Альбом Древностей…
1941 - Альбом древностей мордовского народа. Саранск.

Антейн А.К.
1973 Дамасская сталь в странах бассейна Балтийского Моря, Рига.

Антонович В.Б.
1893 Раскопки в стране древлан. [в:] Материалы По Археологии Росийи 11, Санкт Петербург.

Артамонов М. И.
1935 - Средневековые поселения на НИжнем Дону, Ленинград.
1958 - Саркел - Белая Вежа. [в:] Материалы и ис следования по археологии СССР. № 62.

Артемьев А.Р.
1994 - Орнаментированные топоры из раскопок средневекового Новгорода . [в:] Новгород и Новгородская земля 8, с. 156-166.

Банашак Д., Индицка Е., Ковальчик А., Криштофяк Т., Мицяк М., Табака А.
2019 - Ранносредньновични памятки руського похоження з Острова Ледницкого и Геча [в:] Ucrainica Medievalia, 2019/2, с. 83-108.

Бара́н В.Д.
1976 - Матеріальна культура населення Прикарпаття і Волині в 6-7 ст [в:] Населення прикарпаття і Волині за добу розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час, ред. К. Свйэнікоц, М. Ю. Смішко, В.В. Аыліх, Київ, с. 94-107.

Бакалов Г., Владимиров Г.
2004 - Българите, Тангра ТанНакРа.

Попов А.
1854 - Пиры и братчины [в:] Архив историко-юридических сведений относящихся до России. Москва: Тип. А. Семена, Кн. 2.2. с. 19-41

Бекинеев Ш. І.
1993 - Булавы і кістэні XI-XIV стст. на тэрыторыі Беларусі, [у:] Сярэдневяковыя старажытнасці Беларусі: Новыя матэрыялы і даследаванні, рэд. У. М. Ляўко, Мінск, с. 99-106.

Белецкий С.
2012 - Древнейшая геральдика Руси [в:] Повесть временных лет, Санкт-Петербург, Вита Нова, с. 431-506.

Бліфельд Д. І.
1977 - Давньоруські пам'ятки Шестовиці. Київ.

Болсуновский К. В.
1898 - Древние гирьки, найденные в Киеве, и их отношение к различным весовым системам. Киев.

Брайчевський М. Ю.
1950 - Про датування шиферних пряслиць [в:] Археологія, Т.4, с. 91-98.

Бугарски И., Иванишевић В.
2013 - Раносредовековна остава гвоздених предмета из Рујковца и слични са подручја централног Балкана, Старинар LXIII, с.131-152.

Бычкова Я. В., Ениосова Н. В., Нилус И. М.
2018 - Точильные камни под микроскопом: новые данные об использовании и происхождении оселков из Гнёздова. [в:] Гнёздовский археологический комплекс. Материалы и исследования. Вып. 1. Труды Государственного исторического музея. Выпуск 210. Отв. редактор С.Ю. Каинов, с. 68-83.

Гавритухин И. О.
2001 - Хронология «среднеаварского» периода. [в:] Степи Европы в эпоху средневековья, Т. 2, Хазарское время, Донецк.

Григорьев А.В.
2000 - Северская земля в VIII — начале XI века по археологическим данным [в:] Труды Тульской Археологической Экспедиции, т. 2, Тула.

Даркевич В.П.
1961 - Топор как символ Перуна в древнерусском язычестве. [в:] Советская Археология 4, с. 91-102.

Довженок, В. Й., Гончаров, В. К., Юра, Р. О.
1966 - Древньоруське місто Воїнь. Київ: Наукова думка.

Дубровин, Г.Е.

2011 - Никитинский Раскоп в Новгороде. [in:] Новгородские Археологические Чтения, (ред.) Е.А. Рыбина. Великий Новгород: Новгородский государственный объединенный музей-заповедник.

Дубынин А. Ф.
1949 - Раскопки Малышевского могильника. [в:] КСИИМК. Вып. 27. С. 91–96.

Дучыц Л.У.
1991 - Браслаўскае Паазер'е ў IX-XIV стст. [в:] Гістарыка-археалагічны нарыс, Мінск.

Ениосова Н. В., Покровская Л. В., Степанов А. М.
2017 - Янтарный крест с серебряными наконечниками с Троицкого Раскопа 15. [в:] Новгород и Новгородцкая Земля. История и Археология. Материалы 31 научной конференцйи, посвясченной 85-летю археологического изученя Новгорода. Велики Новгород, 25-27 января 2017 г., вып. 31, с. 150-153.

Ениосова Н. В., Пушкина Т. А.
2012 - Находки византийского происхождения из раннегородского центра Гнёздово в свете контактов между Русью и Константинополем в X в. [в:] Сугдейский сборник. Киев; Судак. Вып. V

Ефимов К.Ю.
2000 - Золотоордынские погребения из могильника Олень-Колодезь. [в:] Российская археология, т. 1, с. 167–182

Фино-угры…
1987 - Фино-угры и балты в епоху средневековья. (Red.) В. Седов, Москва.

Гончарова Г.
1996 - Праслиця с колекцйи "Десатинна Церква", [в:] Церква Богородици Десатинна в Киеви. До 1000-литта осцаценна, Киив (Artek), с. 104.

Гупало К.Н., Ивакин П.К.
1980 - О ремесленном производстве на Киевском Подоле [в:] Советска Археологиа. № 2, с. 203-219.

Жуковский М. О.
2018 - Весы и гирьки Гнёздова. [в:] Гнёздовский археологический комплекс. Материалы и исследования. Вып. 1. Труды Государственного исторического музея. Выпуск 210. Отв. редактор С.Ю. Каинов, с. 127-178
2017 - Раннесредневековые наборы весовых гирек Восточной Европы. [в:] ДГВЕ. 2015: Экономические системы Евразии в ранее Средневековье. Москва.

Журжалина Н. П.
1961 - Древнерусские привески-амулеты и их датировка. [в:] Совеская Археология, т. 2.

Зайковский Э. М.
2001 - Исследование восточнолитовского кургана XIII века с кремацией у д. Ашмянец. [в:] Lietuvos Archeologija, т. 21, с. 413-420.

Залізняк Л. Л., Моця О. П., Зубар В. М.
2005 - Зарубинецька культура та пізньозарубинецькі пам’ятки [в:] Археологія України: курс лекцій (укр.). Київ: Либідь, с. 350—356.

Зайц Ю. А.
1995 - Заславль в эпоху феодализма, Минск.

Зверуго Я. Г.
1987 - Памятники Верхнего Понеманя, [в:] Беларусская археология, (ред.) П. Ф. Ллысенка, Минск, с. 102-111.
2001 - Исследование восточнолитовских курганов на территории Беларуси. [in:] Lietuvos Archeologija, t. 21, p. 111-120.

Зоценко В. М.
2004 - Скандинавські артефакти Південно-Західної Русі. [в:] Стародавній Іскоростень і слов’янські гради VIII-X ст., Збірка наукових праць, О.П. Моця (ред.), Київ, с. 87-105.

Измайлов И.Л.
1997 - Вооружение и военное дело населения Волжской Булгарии X - начала XIII в., Казань-Магадан.

Йотов В.
2004 - Въоръжението и снаряжението от българското средновековие (VII-XI век), Варна.

Кабатов С.А.
2011 - Памятник русского средневековья Костромского Поволжья, т. 7, с.222-248.

Каинов С. Ю.
2009 - Наконечники ножен мечей из Гнездова. [w:] Acta Militaria Mediaevalia, t. V, s. 79-110.
2019 - Сложение комплекса вооружения Древней Руси X – начала XI в. (по материалам Гнѐздовского некрополя и поселения), Диссертация на соискание учѐной степени кандидата исторических наук, Том I, II. Москва.

Казакявичюс В.
1988 - Оружие балтских племен II-VIII веков на территории Литвы, Вильнюс.

Каргер М. К.
1957 – Dawny Kijów. [w:] Śladami dawnych kultur. Dawna Ruś, Warszawa, s. 43-98.
1958 - Древний Киев, Очерки по историиматериальной культуры древнерусского города, вып. 1, Москва-Ленинград.

Квятковская А.В.
1998 - Ятвяжские могильники Беларуси (к. XI-XVII вв.). Vilnus.
1989 - Исследования каменного могильника у д. Вензовщина, Краткие Сообщения Института Истории Материальной Культуры 198, с. 90-95.

Кирпичников А.Н.
1966 - Древнерусское оружие, Вып. 2: Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX-XIII вв., Москва-Ленинград.
1966а - Древнерусское оружие. Вып. 1. Мечи и сабли IX—XIII вв. [в:] Археология СССР. Свод археологических источников. Вып. Е1-36. Москва: Наука.
1971 - Древнерусское оружие, Вып. 3: Доспех, комплекс боевых средств IX-XIII вв.
1973 - Снаряжение всадника и верхового коня на Руси IX–XIII вв. Л.,Археология СССР САИ. Е1-36.

Коваленко В., Моця А., Сытый Ю.
2012 - Новейшие скандинавские находки в погребениях Шестовицы. [в:] Скандинавские древности Южной Руси. Каталог. Paris, с. 321-350.

Коваленко В.П., Щекун А.В.
1984 - Летописный Листвен (к вопросу о локализации). [в:] Советская Археология 1984/4, с. 62-74.

Колода В. В.
2007 - Уникальный древнерусский топор [в:] Харьковский Археологический Сборник, т. 2, Харьков-Мачулин, с. 6-11.

Колчин Б.А.
1959 - Железообрабатывающее ремесло Новгорода Великого (продукция, технология), Материалы и исследования по археологии СССР 65, с. 7-120.

Комар А.
2018 - История и Археология древних Мадьяр в Епоху Миграции, Budapest.

Комар А. В., Сухобоков О.В.
2000 - Вооружение и военное дело Хазарского каганата. [в:] Восточно Европейский Археологический Журнал.
https://archaeology.kiev.ua/journal/020300/komar_sukhobokov.htm

Кондаков Н. П.
1896 - Русские Клады, Исследование древностей великокняжеского периода. (Том 1) Санкт Петербург.

Корзухина Г.Ф.
1954 - Русские клады IX–XIII вв. Изд-во АН СССР, Москва-Ленинград.
1966 - Ладожский топорик. [в:] Культура древней Руси, Москва, с. 89-96.

Кошман В., Плавінскі М.
2008 - Прадметы ўзбраення з гарадзішча Свіслач (па матэрыялах раскопак 2000, 2005-2007 гадоў): да пытання аб мангольскіх нападах на тэрыторыю Беларусі ў сярэдзіне XIII ст. [в:] Acta archaeologica Albaruthenica, v. 4, с. 85-110.

Кочкаров У.Ю.
2008 - Вооружение воинов Северо-Западного Предкавказья VIII-XIV вв. (оружие ближнего боя), Москва.

Крауцэвіч А.
1992 - Комплекс зброі і рыштунку 13 ст. з-пад Гродна, З глыбі вякоў. Наш край 1, с.40-46.

Крыганов А. В.
1987 - Кистени салтово-маяцкой культуры Подонья. [в:] Советская Арчеология, т.1987/2, с. 63-69.

Кубышев А.И., Орлов Р.С.
1982 - Уздечный набор XI в. из Ново-Каменки. [в:] Советская Арчеология, т. 1.

Кудряшов А. В., Башенькин А. Н.
1998 - Луковец - затопленный древнерусский город. [в:] История и культура древних и средневековых славян. Труды VI Международного конгресса славянской археологии. Т. V.M.

Курмановский В. С.
2018 - Гнёздово и окрестности в XI-XVIII вв: историко-археологический очерк. [в:] Гнёздовский археологический комплекс. Материалы и исследования. Вып. 1. Труды Государственного исторического музея. Выпуск 210. Отв. редактор С.Ю. Каинов, с. 241-266.

Кулаков В.И.
2012 - Неманский янтарный путь в эпоху викингов, Калининград.

Кучера М.П.
1962 - Древній Пліснеськ. [в:] Археологічні пам'ятки УРСР XII, с. 3-56.

Кюрти Б.
Об азиатском происхождении одного типа аварских колчанов в Карпатском бассейне. [в:] Проблемы археологии степей Евразии. Советско-венгерский сборник. Кемерово, с. 112-121.

Лихачев А. Ф.
1886 - Скифские элементы в Чудских древностях Казанской губернии, [в:] Труды шестого археологического съезда в Одессе (1884 г.), т. 1, Одесса.

Лысенко П.Ф.
2001 - Туровская земля IX-XIII вв., Минск.

Мальм В. А.
1971 - Сиверные праслица и их использование. [в:] С. М. Оресников (ред.) Историа и культура восточной Европы по археоглоическим данным. Москова (Советская Россия), с. 197-206.

Макаров Н.А.
1988 - Декоративные топорики из Белозерья, Памятники культуры. Новые открытия 1987, с. 455-460.
1992 - Древнерусские амулеты-топорики. [в:] Российская Археология 1992/2, с. 41-56.

Макарова Т. И.
1967 - Поливная посуда. Из истории керамического импорта и производства Древней Руси. [в:] САИ. Выл. Е1-38. М.

Малиновская Н. В.
1974 - Колчаны XIII-XIV вв. с костяными орнаментированными обкладками на территории евразийских степей. [в:] Города Поволжья в средние века. Москва, с. 132-175.

Медведев А. Ф.
1966 - Ручное метательное оружие (лук и стрелы, самострел) VIII---XIV вв. [в:] САИ. Вып. Е1-36.

Миклашевский П.
1881 - Месторождения огнеупорных материалов в России. Санкт Петербург, 189с.

Михаилова Е. Р., Кузьмин С. Л., Бехтер А. В.
2008 - Курганная группа у д. Горелуха — памятник приладожской курганной культуры [в:] Исследование археологических памятников епохи средневековья, (ред.) А. В. Виноградов, Санкт-Петербург. с. 25-49.

Молодин В. И.
2005 - Современные исследования, типология крестов [в:] Ставрографический сборник. Книга третья: Крест как личная святыня: (Сб. Статей) М.: Изд-во Московской Патриархии; Изд-во Древлехранилище, с. 83–133,

Монгайт А. Л.
1955. Старая Рязань. [в:] МИА. N 49. Москва.

Мурашева В.В.
2000 - Древнерусские ременные наборные украшения (X---XIII вв.). Москва.

Недошивина Н. Г.
1963 - Предметы вооружения из Ярославских могильников. [в:] Ярославское Поволжье X-XI вв. по материалам Тимеревского, Михайловского и Петровского могильников, Москва.
Никольская Т. Н.
1981 - Земля вятичей. К истории населения бассейна верхней и средней Оки в IX-XIII вв., Москва.
1987 - Городище Слободка XII-XIII вв., Москва.

Новиков В. В.
2009 – Уздечные Наборы на территории Древнеи Руси в IX – XI вв. (по материалам погребений и поселений), Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Москва.
2009b - Уздечные Наборы на территории Древнеи Руси в IX – XI вв. (по материалам погребений и поселений), Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Каталог, Москва.

Новикова Г. Л.
1999 - Щитообразные подвески из Северной Европы и Восточной Европы, Историческая археология. Традиция и перспективы. Москва, с. 165-172.

Носов Е. Н.
2012 - Новгородская земля: Северное Приильменье и Поволховье [в:] Русь в IX–X веках, археологическая панорама. Ответственный редактор академик Н. А. Макаров, Москва-Вологда, с. 92-121.

Носов Е.Н., Горюнова В.М., Плохов А.В.
2005 - Городище под Новгородом и поселения Северного Приильменья, Санкт-Петербург.

Носов Е.Н., Розанова Л.С.
1989 - Технология обработки железа на поселениях Приильменя в IX-X вв., Краткие Сообщения ИА РАН 198, с.102-106.

Овсянников О.В., Царькова Л.А.
1983 - Охранные работы на территории Застенья и Окольного города в 1973 и 1974 гг, [в:] Археологическое изучение Пскова, Москва, с.119-136.

Орлов Р. С.
1984 - Північнопричорноморський центр ху дожньої металообробки у X-XI ст. [в:] Археологія, №47, с. 24-44

Оссовський Г. О.
1876 - Откуда привозился красный ши фер, встречаемый как в древних храмах, так и в других постройках Киева. [в:] Труды III АС в России. К. Т.2. - с. 159-164.

Павленко С.В.
2003 – Археометричне дослідження овру цьких пірофілітових прясел Переяславщини. [в:] Наукові записки з української історії. Збірник наукових статей. — Переяслав-Хмельницький, Вип. 14. с. 106-122.
2005 - Исследование производственных комплексов овручской средневековой индустрии пирофиллитового сланца в 2002 году. [в:] Наукові за писки з української історії. Збірник наукових статей присвячений пам’яті В.В. Седова. Переяслав Хмельницький, Вип. 16. с. 194-208.
2008 - Исследования древнерусских специа лизированных поселений по обработке пирофилли тового сланца (на примере поселения Прибытки-I). [в:] Сельская Русь в IX—XVI веках, (Отв. ред.) Н.А. Макаров, СЗ. Чернов; сост. И.Н. Кузина. Москва.: Наука, с. 241—252.
2010 - Овруцька середньовічна пірофілітова індустрія: результати, проблеми та перспективи дослідження. [в:] Археологія і давняісторія України: Зб. наук. пр. Київ, ІА НАН України, Вип. 1. с. 157-166.

Пеняк П. С.
1998 - Ремесло Київської Русі: структура і організація. - Ужгород.

Пеняк С. И.
1980 - Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI-XIII ст., Київ.

Петрашенко В. О.
1988 - Слов'янські пряслиця VI1I-X ст. з Правобережжя Середнього Подніпров'я. [в:] Археологія. №62

Плавінскі М.
2007 - Сякеры другой паловы XI-XIII стст. з раскопак Мінскага Замчышча, Acta Archaeologica Albaruthenica II, с. 135-145.
2013 - Узбраенне Беларускіх земляў X-XIII стагоддзяў, Мінск.

Плавінскі М., Зайкоўскі Э.
2006 - Меч з курганнага могільніка Ашмянец у кантэксце сінхронных матэрыялаў, Гістарычна-археалагічны зборнік 22, с. 148-153.

Платонова Н.И.
1998 - Камерные погребения 11 - начала 12 вв. в Новгородской земле (анализ погребального обряда) [в:] Труды 6 международного конгресса славянской археологии, т.4, ред. В.В. Седов, Москва, с.372-380.

Приходнюк О.М.
2003 - Залізний реманент Пастирського городища, Археологічні Студії 2, с. 93-103.
Прищепа Б.А.
2011 - Дорогобуж на Горині у X-XIII ст., Рівне.

Прищепа Б.А., Нікольченко Ю.М.
1996 - Літописний Дорогобуж в період Київської Русі. До історії населення Західної Волині в X-XIII століттях, Рівне.

Пушкарёва Н. Л.
2011 - Частная жизнь русской женщины в Древней Руси и Московии. Москва, Ломоносов.

Пушкина Т.
2010 - Клад "Ювелира" периода викингов с территории верхнего поднепровья. [в:] Arheoloģija un Etnogrāfija, Rīga, т. 24. Laid, p. 147-153.

Розенфельдт Р. Л.
1957 - К вопросу о начале Москвы. [в:] Советская Археология, 4.
1964 - О производстве и датировке пряслиц. [в:] Советская Археология, 4. с. 220-224.

Радиньш А.
2001 - Погребальный обряд и инвентарь латгальских захоронений 10-13 веков. [в:] Archaeologia Lituana 2, с. 65-118.

Русанова И. П., Тимощук Б. А.
1993 - Языческие святилища древних славян, Москва.

Рыбаков Б.А.
1940 - Знаки собственности в княжеском хозяйстве Ки евской Руси. [в:] Советская археология, t. VI, Москва.
1948 - Ремесло древней Руси, Москва.

Рябинин Е.А.
2001 - Водская земля Великого Новгорода (результаты археологических исследований 1971-1991 гг.), Санкт-Петербург.

Савицький В., Воюта Д., Собуцький М.
2009 - Давньоруські бойові сокири з Волині. [в:] Сторінки воєнної історії краю, Минуле и сучасне Волині та Полісся 30, Луцьк, с. 30-34.

Савицький В., Охріменко Г.
2007 - Мініатюрні сокирки-амулети - джерело для реконструкції дохристиянських вірувань давніх слов'ян, Старий Луцьк III, с. 130-138.

Салмин С.
2012 - Находки предметов вооружения из раннесредневековых погребалных памятников на территории Пцкова [в:] Acta Archaeologica Albaruthenica. Vol. VIII, с. 106-119.

Седов В.В.
1982 - Восточные славяне в VI-XIII вв, Москва 1982.
1988 - Об одной группе древнерусских крестов. [в:] Древности славян и Руси. Москва.
1998 – Писанки. [в:] Славяне и их соседи (археология, нумизматика, этнология). Минск, с. 81-85.

Седова М. В.
1973 - Торговые связи Ярополча Залесского [в:] КСИА АН СССР. №135, с. 32-38.

Сизов В. И.
1902, Курганы Смоленской губернии. [в:] МАР, № 28.

Соболев В.Ю.
2001 - Находка из Больших Шатновичей, Вестник молодых ученых. Исторические науки 1, с. 63-68.

Спицын А. А.
1896 - Курганы С. -Петербургской губерніи в раскопках Л. К. Ивановскаго. [в:] МАР. СПб., 1896. № 20.
1905 - Владимирские курганы, Известия Императорской Археологической Коммиссии 15, с. 84-172.
1915 - Д екоративные топорики. [в:] Записки Отделения русской и славянскою археологии, в. 11, с. 222-224.

Сулейменов М. Г., Илюшин А. М.
2021 - Костяные накладки на колчан из средневековых захоронений Кузнецкой Котловины. [в:] Сохранение и изучение культурного наследия Алтайского края, т. 27, с. 295-302. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/kostyanye-nakladki-na-kolchan-iz-sredneve-kovyh-zahoroneniy-kuznetskoy-kotloviny (дата обращения: 09.10.2025).

Танкилевич И.М.
1977 - Пирофилиты северо-западной части украинского щита. - Автореферат дисс. на соис кание уч.ст. канд.геолого-мин.наук. Киев.

Терещенко О.
2004 - Знаходки середньовічної зброї з Княжої Гори (за матеріалами Чернігівського обласного історичного музею імені В. Тарновського. [в:] Середньовічні старожитності Південної Русі-України, Чернігів, с. 116-121.

Терський С.
2011 - Озброєння дружинника X-XI ст. на волинських землях. [в:] Історія давньої зброї. Дослідження 2010, ред. кол.: М.Ф. Дмитрієнко (голова), Г.В. Боряк, Д.В. Тоїчкін, В.В. Томозов, М.М. Хорасані, В.М. Прокопенко, Я.О. Іщенко, Київ, с. 267-275.

Толочко П.П.
1999 - Кочевые народы степей и Киевская Русь, Киев.

Томашевский А.П., Павленко С.В.
2008 - Методика и практика изучения поселений средневековой Овручской волости в Овручском проекте. [в:] Поселение как исторический источник: (теоретические и методические подходы к изучению поселений в современной архе ологии). Тезисы докладов международной научной конференции, Отв. ред. В.И. Гуляев. Москва, с. 56—57.

Томашевський А.П., Павленко С.В., Петраускас А. В.
2003 - Овруцька середньовічна пірофілітова індустрія. [в:] Село Київської Русі (за матеріалами південнорусь ких земель). Кіїв, с. 131—137.

Томенчук Б.П.
2008 Дерев'яна монументальна архітектура княжого Галича в новітніх археологічних дослідженнях [w:] Дьнеслово. Звірка праць на пошану дійсного члена Національної академії наук України Петра Петровича Толочка з нагоди 70-річчя, Кіїв, s. 181-190.

Транш М. М.
1953 - Некоторые итоги археологического исследования Сухуми в 1951–1953 гг. [в:] Советская археология, т 23, Москва.

Тутковський П. А.
1915 - Древнейшая добывающая про мышленность на Волыни. [в:] Труды общества исследо вателей Волыни, Житомир. с. 180-198

Фетисов А. А.
2018 - Гончарны Горн X в. из Гнёздова. [в:] Гнёздовский археологический комплекс. Материалы и исследования. Вып. 1. Труды Государственного исторического музея. Выпуск 210. Отв. редактор С.Ю. Каинов, с. 473-481.

Флёрова В.Е. (Нахапетян)
2000 - Костяные детали луков, колчанов и налучий Белой Вежи. [в:] Степи Европы в эпоху средневековья, Труды по археологии, Донецк, с.101-116.

Хавлюк П.И.
1987 - Роботы в Винницкой области [в:] АО 1985. М ., 1987. с.424-425

Хвощинская Н. В.
2004 Финны на западе Новгородской земли (По материалам могильника Залахтовье), С. Петербург.

Хинц В.
1970 - Мусульманские меры и веса с переводом в метрическую систему. М, с. 13.

Хорошев А. С.
1978 Раскопы южной части Плотницкого конца [w:] Археологические изучение Новгорода, red. В.А. Колчин, В.Л. Яанин, Москва, с. 174-196.
2004 -

Хрушкова Л. Г.
2002 - Раннехристианские памятники Восточного Причерноморья (IV–VII), Москва, с. 330

Худяков Ю.С.
1988 - Древнетюркский орнаментированный колчан из могильника Терен-Кёль. [в:] Извиецтя СО АН СССР. Серия истории, филологии и философии. т. 16. Вып. 3. с. 59-61.
2018 - Сложносоставные луки из памятника Улуг-Чолтух в долине Р. Эдиган в Горном Алтае (по результатам раскопок 2008 г.)

Хузин П. С.
1985 - Предметы вооруженя. [в:] Культура Биляра. Булгарские орудия труда и оружие X—XIII вв (ред.) А. Н. Халиков, Москва, с. 130-292.

Черепин Л.
1956 - Русская палеография, Москва.

Шарифуллин Р. Ф.
1985 - Инструменты ремесленников Культура Биляра. [в:] Булгарские орудия труда и оружие X-XIII вв. ответственный редактор доктор исторических паук А. Х. Халиков, Москва, с. 36-83.

Щедрина А.Ю.
2018 - Новый взгляд на деталь меча из коллекции Харьковского исторического музея. [в:] Харьковский историко-археологический сборник. Вып. 23. Харьков, с. 18-32.

Шинаков Е. А.
2004 «Дружинные лагеря» [w:] Стародавний Іскоростень і слов'янські граді VIII-X ст., Київ, s. 307-311.

Шмидт Е. А.
2013 - Шугайлово (комплекс археологических памятников). Смоленск, 2013.

Штыхов Г. В.
1978 - Города полоцкой земли (IX-XIII вв.), Минск.

Юра Р. О.
1962 - Древній Колодяжин, Археологічни памьятки УРСР 12, s. 57-130.

Янин В. Л.
1956 Денежно-виесовые системы русскоо средниевековя. Издателство Московского Университета, Москва.
2009 - Денежно-весовые системы домонгольской Руси и очерки истории u денежнои системы средневекового Новгорода. Москва.

IV. Katalog

Katalog został skonstruowany w następujący sposób:

Numeracja zabytków ujętych w spisie odpowiada numerom rozdziałów, w których zostały one poddane analizie. Innymi słowy znalezisko o numerze katalogowym **4.1** jest opisane w **rozdziale 4.1.**

Jeżeli w ramach rozdziału zostało ujętych więcej zabytków został im w katalogu dodany kolejny numer. Ten ostatni odpowiada numerowi na tablicy z rysunkami lub fotografiami. Posługując się przykładem, rozdział **4.6** dotyczy grzechotek i w jego ramach ujęto dwa znaleziska. W związku z tym zabytek w katalogu o numerze **4.6.1** stanowi grzechotka przedstawiona na tablicy z numerem 1 (**tabl. 4.34: 1**), natomiast z numerem **4.6.2** znajduje się pod numerem 2 (**tabl. 4.34: 2**).
Takie ujęcie zabytków dotyczy rozdziałów od 4.1 do 7.7.

Rozdział **8.1** i **8.2** został skonstruowany w ten sam sposób ale dodatkowo ułożono materiały w kolejności roku ich odnalezienia. Ma to ułatwić poszukiwanie informacji o znalezisku po numerze inwentarza, w którym ostatnie cyfry oznaczają rok odnalezienia przedmiotu. Przykładowo rozdział **8.1** zawiera w sobie rozważania nad przęślikami. W części katalogowej zabytek 8.1.1 stanowi przęślik, którego pełny numer inwentarzowy to 1/61/MPP/A/3/146/61, a skrócony 146/61. Oznacza to, że został on odnaleziony w 1961 roku i stanowi najstarszy z zabytków tej kategorii znajdujący się w inwentarzu Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Zarazem zajmuje on pierwszą pozycję w tym katalogu oraz znajduje się pod numerem 1 na tablicy ze zdjęciami we wspomnianym rozdziale 8.1 (tabl. 15.7 : 1).

Rozdział **8.3** oraz **9.1** posiada podobną konstrukcję, jednak ze względu na inny sposób analizy znalezisk niż we wcześniejszych rozdziałach numeracja tablic ze zdjęciami lub rysunkami nie jest zbieżna z kolejnością numerów w katalogu. Aby umożliwić poruszanie się pomiędzy tekstem głównym a katalogiem zamieszczone zostały w każdym z rozdziałów skrócone numery inwentarzowe zabytków. Te skrócone numery znajdują się albo w tekście głównym, a w sytuacji gdy było ich więcej zostały przywołane w przypisach. Aby odnaleźć pożądany numer w katalogu starałem się uszeregować zabytki zgodnie z rokiem ich odnalezienia, niestety wynikły pewne komplikacje. W trakcie pisania pracy natrafiałem na kolejne niepublikowane znaleziska, zarazem okazywało się, że w muzealnej bazie danych przedmioty tej samej kategorii funkcjonują pod różnymi hasłami i w związku z tym zostały mi one

udostępnione do analizy znacznie później. Przyczyniło się to do ułożenia pozycji w katalogu chronologicznie, jednak z rozbiciem na kolejne „porcje" zabytków. Poniżej znajduje się spis skróconych numerów inwentarzowych odpowiadający kolejności ułożenia znalezisk:

8.3. – Koraliki: (każdy akapit został uporządkowany w kolejności chronologicznej)

1. 278/64, **2.** 530/65, **3.** 105/70, **4.** 93/72, **5.** 121/72, **6.** 17/73, **7.** 62/74, **8.** 94/74, **9.** 96/74, **10.** 4/84, **11.** 45/88, **12.** 58/88, **13.** 33/93, **14.** 24/95, **15.** 87/96, **16.** 134/96, **17.** 6/98, **18.** 35/98 **19.** 82/2000, **20.** 87/2000, **21.** 2/02.

22. 134/75, **23.** 87/61, **24.** 566/64, **25.** 359/65, **26.** 92/98, **27.** 155/63, **28.** 236/63, **29.** 80/69, **30.** 133/75, **31.** 142/75, **32.** 145/96, **33.** 28/97, **34.** 168/97, **35.** 8/99, **36.** 120/05, **37.** 122/05, **38.** 124/05, **39.** 130/05, **40.** 131/05, **41.** 132/05, **42.** 154/05, **43.** 155/05, **44.** 156/05, **45.** 157/05, **46.** 158/05, **47.** 160/05, **48.** 161/05, **49.** 162/05, **50.** 163/05, **51.** 164/05, **52.** 165/05, **53.** 166/05, **54.** 168/05, **55.** 169/05, **56.** 170/05, **57.** 171/05, **58.** 172/05, **59.** 173/05, **60.** 174/05, **61.** 175/05, **62.** 176/05, **63.** 177/05, **64.** 178/05, **65.** 179/05, **66.** 180/05, **67.** 181/05, **68.** 182/05, **69.** 183/05, **70.** 185/05, **71.** 195/05, **72.** 197/05, **73.** 209/05, **74.** 10/09, **75.** N26/10, **76.** 63/13, **77.** 64/13.

78. 147/99, **79.** 206:2/96, **80.** 59:75/99, **81.** 59:76/99, **82.** 59:77/99, **83.** 172:0/99, **84.** 172:44/99, **85.** 172:93/99, **86.** 172:94/99, **87.** 172:95/99, **88.** 172:114/99, **89.** 78/00, **90.** 58/01, **91.** 59/01, **92.** 60/01, **93.** 61/01, **94.** 64/01, **95.** 65/01, **96.** 66/01, **97.** 67/01, **98.** 33/03, **99.** 36/03, **100.** 37/03, **101.** 68/03, **102.** 134/03, **103.** 38/08, **104.** 41/13.

105. MPPPG/A/1958:1/36/113/48, **106.** MPPPG/A/1958:2/37/91/50, **107.** MPPPG/A/1959:1/40/150, **108.** MPPPG/A/1959:1/40/151, **109.** MPPPG/A/1959:1/40/3, **110.** MPPPG/A/1958:2/37/453, **111.** MPPPG/A/1958:2/37/456, **112.** MPPPG/A/1998:5/698/584, **113.** MPPPG/A/1998:5/698/585, **114.** MPPPG/A/1998:5/698/587, **115.** MPPPG/A/1998:5/698/588,

9.1. – Odważniki: (każdy zbiór został uporządkowany w kolejności chronologicznej)

1. 117/61., **2.** 61/63, **3.** 75/63, **4.** 365/63, **5.** 108/65, **6.** 65/72 **7.** 19/93., **8.** 62/94., **9.** 23/95., **10.** 198/95., **11.** 113/96., **12.** 131/96., **13.** 44/97., **14.** 175/97., **15.** 28/98., **16.** 121/98., **17.** 196/98., **18.** 211/98., **19.** 215/98., **20.** 1/99., **21.** 6/99., **22.** 27/99., **23.** 31/99., **24.** 40/99., **25.** 81/99., **26.** 86/99., **27.** 87/99., **28.** 111/99., **29.** 145/99., **30.** 146/99.,**31.** 27/99., **32.** 3/2000. **33.** 7/2000., **34.** 49/2000., **35.** 55/2000., **36.** 119/00., **37.** 123/01, **38.** 144/01., **39.** 146/01., **40.** 135/01., **41.** 138/01., **42.** 71/88., **43.** 35/99, **44.** 35/99, **45.** 35/99, **46.** 35/99, **47.** 35/99, **48.** 117/99., **49.** 117/99., **50.** 45/98., **51.** 78/04., **52.** 79/04., **53.** 22/04., **54.** 5/05., **55.** 7/05., **56.** 12/05., **57.** 29/05., **58.** 34/05., **59.** 66/05., **60.** 67/05., **61.** 68/05., **62.** 102/05., **63.** 190/05., **64.** 191/05., **65.** 3/05., **66.** 19/05., **67.** 26/05., **68.** 45/05., **69.** 56/05., **70.** 57/05., **71.** 59/05., **72.** 7/06, **73.** 12/06., **74.** 15/06., **75.** 16/06., **76.** 32/06., **77.** 98/06., **78.** 121/06., **79.** 15/06., **80.** 27/06., **81.** 37/06., **82.** 80/06., **83.** 88/06., **84.** 2/07., **85.** 49/07., **86.** 74/07., **87.** 88/07., **88.** 108/07., **89.** 181/07., **90.** 182/07., **91.** 5/08., **92.** 2/09., **93.** 8/09., **94.** 17/09., **95.** 20/09., **96.** 21/09., **97.** 25/09., **98.** 32/09., **99.** 33/09., **100.** 36/09., **101.** 37/09., **102.** 46/09., **103.** 48/09 **104.** 50/09., **105.** 53/09., **106.** 66/09., **107.** 67/09., **108.** 69/09., **109.** 70/09., **110.** 9/10., **111.** 14/10., **112.** 18/10., **113.** 20/10., **114.** 22/10, **115.** 23/10, **116.** 51/10, **117.** 71/10.,

118. 87/10., **119.** 94/10, **120.** 114/10, **121.** 116/10., **122.** 138/10, **123.** 141/10., **124.** 142/10, **125.** 143/10, **126.** 144/10, **127.** 145/10, **128.** 146/10, **129.** 153/10., **130.** 162/10., **131.** 165/10, **132.** 177/10., **133.** 197/10., **134.** 198/10, **135.** 199/10., **136.** 201/10., **137.** 10/11., **138.** 15/11., **139.** 16/11., **140.** 72/13., **141.** 3/2004, **142.** 200/06.

143. 391/63, **144.** 125/72, **145.** 123/72, **146.** 80/73, **147.** 14/73, **148.** 18/73, **149.** 2/76, **150.** 18/83, **151.** 42/88, **152.** 36/88, **153.** 61/89, **154.** 184/90, **155.** 112/91, **156.** 229/91, **157.** 20/92, **158.** 55/93, **159.** 27/95, **160.** 268/96, **161.** 23/96, **162.** 180/96, **163.** 74/98, **164.** 309/01, **165.** 310/01, **166.** 346/01, **167.** 6/02, **168.** 349/02, **169.** 352/02, **170.** 211/02, **171.** 414/02, **172.** 344/02, **173.** 128/02, **174.** 129/02, **175.** 212/02, **176.** 138/02, **177.** 202/02, **178.** 152/02, **179.** 342/02, **180.** 130/02, **181.** 374/02, **182.** 389/02, **183.** 198/02, **184.** 411/02, **185.** 11/03, **186.** 10/03, **187.** 114/03, **188.** 112/03, **189.** 128/03.1, **190.** 128/03.2, **191.** 120/03, **192.** 32/03, **193.** 70/03, **194.** 83/03, **195.** 45/03, **196.** 113/03, **197.** 251/03, **198.** 2/03, **199.** 201/05

Zabytki umieszczone w rozdziale **9.2** zostały uporządkowane analogicznie do tych umieszczonych w rozdziałach od 4 do 7.

4.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe A. Nowaka, w 1962 r.
Opis przedmiotu: Puszkowaty relikwiarz w formie krzyża. Wykonany ze srebra pokrytego złoto-srebrną blaszką. Dekorowany na powierzchni.
Wymiary: Zewnętrzne wymiary zabytku; dł: 6 cm, sz: 5 cm, wys: 1,25 – 1,55 cm, grubość blachy: 0,1 – 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze (I poł XI w.).
Przynależność typologiczna: relikwiarz puszkowaty.
Stan zachowania: Zachowany prawie w całości, lekko uszkodzony w górnej części.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, relikty mniejszego kościoła, w-wa III.
Nr inw.: MPP/A/4/301/62
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2015,.
Uwagi:

4.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe A. Nowaka, w 1962 r.
Opis przedmiotu: Grzebień jednostronny wykonany z jednego kawałka kości słoniowej. Pokryty dekoracją na obu powierzchniach bocznych oraz na grzbiecie.
Wymiary: dł: 8 cm, wys: 3,3 cm, dł. zębów: 1,4 cm, grubość: 0,55 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze (I poł XI w.).
Przynależność typologiczna: jednopłytkowy, jednostronny.
Stan zachowania: Zachowany prawie w całości. Złamany jeszcze w okresie użytkowania z widocznymi śladami napraw. Brak części zębów.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, okolice kościoła II, ar 268, ćw. C, (chata po północnej stronie kościoła). Wschodnia część obiektu, 1,72 od ściany N, 0,9 m od ściany E.
Nr inw.: MPP/A/5/289/63.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2012, 2015,
Uwagi:

4.3

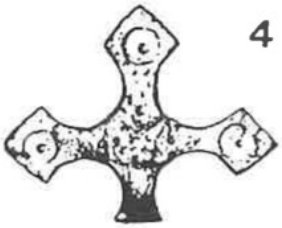

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe A. Nowaka w 1963.
Opis przedmiotu: Krzyżyk równoramienny o końcach rozszerzających się. Wykonany ze stopu miedzi.
Wymiary: dł: 4 cm, sz: 3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze (I poł XI w.).
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny, odłamane jedno z ramion
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, relikty mniejszego kościoła, ar 267, chata, warstwa III_5.
Nr inw.: MPP/A/5/457/63
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Nowak 1966, 181; Górecki 2001, 116.
Uwagi:

4.4.1

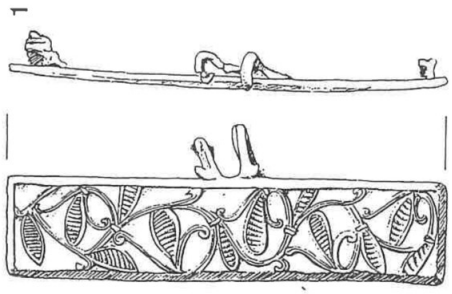

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe A. Nowaka
Opis przedmiotu: Prostokątne okucie księgi z zachowanymi zaczepami do zamykania oraz otworami na nity. Wykonane z blachy brązowej (stopu miedzi) i pokryte dekoracją.
Wymiary: dł: 9,2 cm, wys: 2,2 cm, grubość: 0,25 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze (I poł XI w.).
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, relikty mniejszego kościoła.
Nr inw.: MPP/A/8/151/66
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001, 116.
Uwagi:

4.4.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1965 roku.
Opis przedmiotu: fragment prostokątnej blachy z nitem i podkładką. Wykonana z brązu (stopu miedzi)
Wymiary: dł: 1,6 cm, sz: 1,5 cm, grubość: 0,1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (okucie złamane wzdłuż jednej krawędzi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki,
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001.
Uwagi:

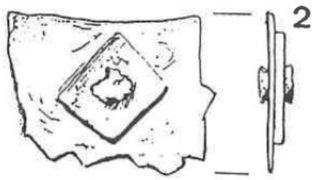

4.4.3

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe A. Nowaka w 1962.
Opis przedmiotu: Zatrzep w formie haka, wykonany z brązowego drutu (ze stopu miedzi).
Wymiary: dł: 2,3 cm, wys: 0,4 cm, grubość: 0,1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragment.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, relikty mniejszego kościoła.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Turek 1988, Górecki 2001,
Uwagi:

4.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko)

Badania: wykopaliskowe A. Nowaka w 1963 r.

Opis przedmiotu: Prostokątna kościana plakietka, zdobiona ażurową rozetą oraz dekoracją w postaci linii rytych.

Wymiary: -.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: -

Stan zachowania: fragmentaryczny (zabytek mocno rozdrobniony, jego rekonstrukcja była możliwa po wykonaniu zabiegów konserwatorskich).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki,

Nr inw.: MPP/5/256/63 i MPP/5/257/63

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Soroka 1994, Wrzesińska 1996, Górecki 2001,

Uwagi:

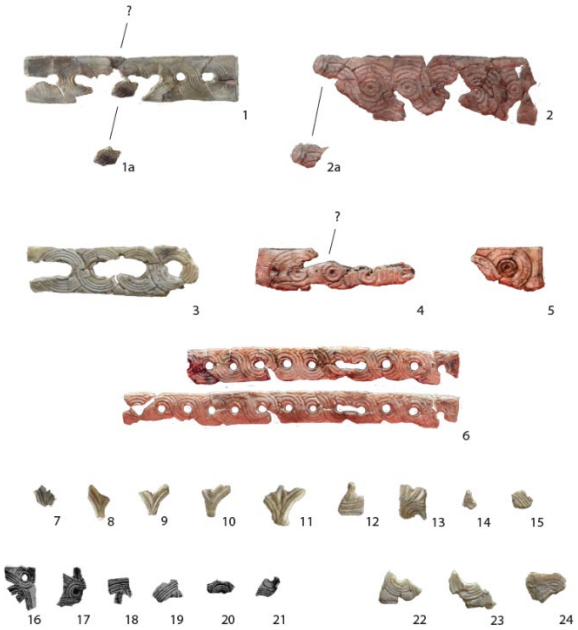

4.6.1

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (Cmentarzysko)

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej i J. Wrzesińskiego w 1996.

Opis przedmiotu: Pisanka/grzechotka wykonana z gliny i pokryta glazurą koloru jasno i ciemno brązowego. W formie elipsoidy obrotowej. Wewnątrz pusta przestrzeń, w której znajdował się kamień lub kulka gliniana.

Wymiary: wys: 4,7 cm, max. średnica: 3,3 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze

Przynależność typologiczna: -

Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora, grób 55/96,

Nr inw.: MPP/A/81/152/96

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Wrzesiński, Wrzesińska 2016; Banaszak i in. 2019.

Uwagi: -

4.6.2

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (Cmentarzysko)

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej i J. Wrzesińskiego w 2003.

Opis przedmiotu: Pisanka/grzechotka wykonana z gliny i pokryta glazurą koloru ciemno zielonego. W formie elipsoidy obrotowej. Wewnątrz pusta przestrzeń, w której znajdował się kamień lub kulka gliniana.

Wymiary: wys: 5 cm, max. średnica: 3,55 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze

Przynależność typologiczna: -

Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora, grób 55/96,

Nr inw.: MPP/A/107/110/03.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Wrzesiński, Wrzesińska 2016; Banaszak i in. 2019.

Uwagi: -

2

5.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe J. Góreckiego i E. Dzięciołowskiego w 1985 r.
Opis przedmiotu: Okrągła tarczka wykonana ze srebrnej blachy. Posiadała 4 otwory na nity. Zdobiona ornamentem roślinnym w formie krzyża.
Wymiary: średnica 5 cm, grubość 0,1 cm, średnica otworów na nity 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: zawieszka/aplikacja tarczowata.
Stan zachowania: Dobry, zachowana w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, wykop II/85, Ar 4E, ćw. C, w-wa IV – pierwszy poz., gł. 111,89 m npm. Od S 0,12 m, od E 1,62 m.
Nr inw.: MPP/A/34/13/II/85.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku: J. Górecki, J. Wrzesniński.
Uwagi: zachowane dwa nity i resztki żelaznego podłoża do którego zabytek był przytwierdzony.

5.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe M. Łastowieckiego w 1981.
Opis przedmiotu: Okrągła tarczka wykonana z gliny. Przednia powierzchnia wypukła i zdobiona ornamentem złożonym z 4 półksiężycy.
Wymiary: średnica: 4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny (zachowany niewielki fragment, złamany na trzy części).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, Ar 581, ćw. A, w-wa IV_{1-2}, gł. 107,38 m npm.
Nr inw.: MPP/A/23/25/81.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku: J. Wrzesniński.
Uwagi: -

5.3

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe M. Łastowieckiego w 1990.
Opis przedmiotu: Sercowata aplikacja stroju wykonana ze srebrnej blachy i pozłacana.
Wymiary: kabłąk: wys.: 3,8 cm, sz.: 3,4 cm grubość: 0,2 cm, śr. guza wybrzuszenia: 1,3 cm, śr. guza środkowego: 0,3 cm, wys. wypustek: 0,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: .
Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, wsch. przyczółek mostu, wykop I/89, ćw. C, w-wa $IIIa_2$, gł. 108,31 m npm., od N 0,80 m, od E 1,80 m.
Nr inw.: MPP/A/54/92/90.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku: M. Łastowiecki.
Uwagi:

5.4

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzoska, w l.30 XX w.
Opis przedmiotu: aplikacja w formie lekko niesymetrycznej prostokątnej tarczki, jedna z krawędzi zaokrąglona, przeciwległa z wypustkami i otworami na nity. Zewnętrzna powierzchnia z ornamentem, tylna płaska i otoczona z trzech stron rantem. Ornament stanowi bordiura z płatków oraz centralnego motywu roślinnego. Zabytek został wykonany z stopu miedzi i widoczne są na jego powierzchni ślady złocenia.
Wymiary: wys 3,5 cm, sz:2,5 cm grubość: 0,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: Blatnica-Mikulčice.
Stan zachowania: Fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, cmentarzysko szkieletowe,
Nr inw.: MPPPG/A/1998:5/698/600
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: Szymański 1962, 306-307.
Uwagi:

5.5

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej i J. Wrzesińskiego, w 2008 r.
Opis przedmiotu: Srebrna zawieszka w formie krzyża, zdobiona filigranem i granulacją.
Wymiary: wys.: 2,7 cm, sz.: 2,7 cm, grubość: 0,2 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowana prawie w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora, wykop 1/2008,. grób 62/08, na szyi.
Nr inw.: MPP/A/128/55/08
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2011.
Uwagi: -

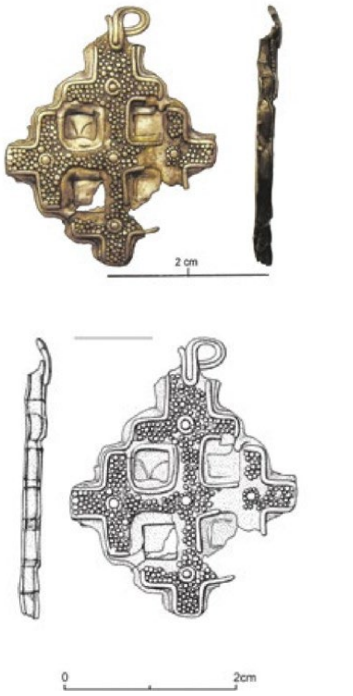

5.6.1

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej i J. Wrzesińskiego, w 2008 r.
Opis przedmiotu: Srebrna kaptorga z ornamentem wytłaczanym.
Wymiary: wys: 3 cm, sz. u podstawy: 2,5 cm, sz. u góry: 2,1 cm, grubość: 0,5 cm, grubość blachy: 0,5 cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowana prawie w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora, wykop 1/2008,. grób 62/08, na szyi.
Nr inw.: MPP/A/128/53/08
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2011 et al.
Uwagi: -

5.6.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.

Badania: wykopaliskowe J. Góreckiego, w 2005,

Opis przedmiotu: Fragment złotej blaszki z plecionką z filigranu i stylizowaną główką konika. Prawdopodobnie kaptorga.

Wymiary: kabłąk: dł.: 1,71 cm, wys.: 1,62 cm; sz.: 0,5 cm; grubość: 0,01 cm, sz. plecionki: 1,62 cm, waga: 1,2 g.

Chronologia: wczesne średniowiecze, (I poł. X w.)

Przynależność typologiczna: .

Stan zachowania: Fragmentaryczny.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, południowy odcinek wału na E od palatium, podwalina najstarszej fazy wału 1, między belkami konstrukcji, wykop I/04, ar 4S6E, ćw. B, w-wa IId/e, od N – 2,5 m; od E – 1,6 m, gł. 109,6 m npm.

Nr inw.: MPP/A/118/2/05.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: karta zab.: D. Banaszak; Tabaka 2013, 56.

Uwagi:

5.7

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej i J. Wrzesińskiego, w 1995 r.

Opis przedmiotu: wykonany ze stopu miedzi miniaturowy toporek o asymetrycznym ostrzu. Pokryty ornamentem linii rytej i okręgów.

Wymiary: dł: 6,5 cm, sz. ostrza: 4,5 cm, śr. otworka: 1,1 cm, sz. blachy: 0. cm

Chronologia: wczesne średniowiecze

Przynależność typologiczna: typ I.

Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora, grób 65/95,

Nr inw.: MPP/A/95

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Banaszak i in. 2019 et al.

Uwagi: -

5.8

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe K. Żurowskiego w 1949-1951
Opis przedmiotu: Fragment trójkątnej złotej blaszki z plecionką z filigranu i dekoracją z granulatu.
Wymiary: kabłąk: dł.: 1,71 cm, wys.: 1,62 cm grubość: 0,01 cm, sz. plecionki: 1,62 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: .
Stan zachowania: Fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, warstwa spalenizny na S od palatium.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tabaka 2013, Duczko 2016.
Uwagi:

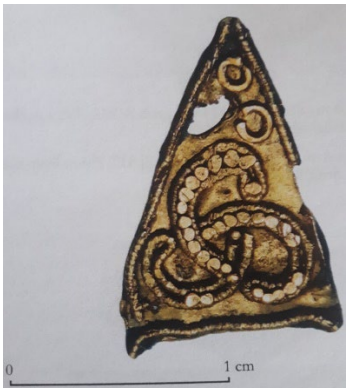

5.9

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej i J. Wrzesińskiego, w 2006 r.
Opis przedmiotu: zawieszka z bursztynu w formie krzyża lub młotka.
Wymiary: wys: cm, sz.: cm, grubość: 0, cm, sz. blachy: 0. cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (jedno z ramion złamane, ukruszony na brzegach).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora, grób 44/06,
Nr inw.: MPP/A/121/8/06
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2019.
Uwagi: -

5.10

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka, w 2023 r.
Opis przedmiotu: Blaszka tłoczona z wyobrażeniem istoty przypominającej ptaka. Wykonana z blachy ze stopu miedzi (brązu) i pozłocona.
Wymiary: kabłąk: dł.: 1,5 cm, wys.: 1 cm grubość: 0,1 cm,.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Badania powierzchniowe na wschodnim brzegu Jeziora Lednica.
Nr inw.: C2-284-175
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a, 97.
Uwagi:

5.11

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka, w 2023 r.
Opis przedmiotu: srebrna aplikacja sercowata. strona jest płaska ale zaopatrzona w trzy wypustki, za pomocą których była zapewne przymocowana do niezachowanego podłoża. Po drugiej stronie znajdował się ornament w postaci dwóch wici roślinnych lub wężowatych ogonów
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: cały
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Badania powierzchniowe na wschodnim brzegu Jeziora Lednica.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kostyrko, Kowalczyk, Żuk 2019, s. 323
Uwagi:

6.1.1

Lokalizacja: Jezioro Lednica, stan. 3a - relikty mostu zachodniego tzw. poznańskiego,
Badania: Podwodne, z 1994 r. A. Kola, G. Wilke.
Opis przedmiotu: Posiadał długą głownię, dość mocno zwężająca się ku sztychowi. Jest ona zaopatrzona w zbrocze, którego szerokość przy zastawie sięga połowy szerokości brzeszczotu. Elementy rękojeści wykonane są z żelaza. Rękojeść miecza zaopatrzona jest w prosty masywny jelec, który w rzucie od góry przyjmuje kształt łódkowaty oraz podstawę głowicy będącej mniejszą formą jelca. Zarówno jelec jak i podstawa głowicy zostały pokryte słabo dziś widocznymi pionowymi paskami wykonanymi ze stopu miedzi. Na obydwu płazach głowni stwierdzono różnego rodzaju znaki wykładane żelaznym drutem. Są to dwa laskowane krzyże, pomiędzy którymi znajduje się spirala, na jednej stronie i dwie zwrócone ku sobie końcami omegi rozdzielone laskowanym krzyżem na drugiej.
Wymiary: Długość całkowita - 88,3 cm Długość głowni - 74,7 cm Szerokość głowni - 5,26 cm Grubość głowni - 0,48 cm Szerokość zbrocza - 2,74 cm Długość jelca - 9,51 cm Wysokość jelca - 1,5 cm Grubość jelca - 2,33 cm Długość trzonu rękojeści - 10,29 cm Szerokość trzonu przy jelcu - 3,16 cm Szerokość trzonu przy głowicy - 2,27 cm Grubość trzonu - 1,99 cm Długość podstawy głowicy - 6,65 cm Wysokość podstawy głowicy - 1,56 cm Grubość podstawy głowicy - 2,36 cm Waga - 832 g.
Chronologia: Poł. IX – 3 ćw. X w.
Przynależność typologiczna: Typ H wg J. Petersena
Stan zachowania: Miecz zachowany praktycznie w całości. Brak nakładki głowicy. Do dnia dzisiejszego nie zachowały się również zdobienia rękojeści w postaci pionowych pasków kolorowego metalu. Na trzpieniu rękojeści zachowana drewniana okładzina.
Skład chemiczny:
Kontekst archeologiczny:
Nr inw.: MPP/A/74/3/94.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
Literatura: Kirpičnikov 1998, s. 23, ryc. 4; Kola, Wilke 2000, s. 68, ryc. 50:d, 52; Górecki 2001a, s. 167 [kat. 5]; Pudło, Żabiński 2011, 43.
Uwagi: -

6.1.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 2 - podgrodzie,
Badania: wykopaliskowe z 1962 r.
Opis przedmiotu: Długa głownia mocno zwęża się w kierunku sztychu, szerokie zbrocze przy jelcu stanowiło ponad połowę szerokości klingi i zanika w 2/3 jej długości. Jelec był prosty, trzy razy szerszy niż głowica i posiadał lekko zwężające się końce. W rzucie z boku posiadał kształt prostokątny a z góry owalny. Prosty trzpień, na którym nie zachowały się ślady oprawy, był zwieńczony soczewkowatą głowicą. Górna krawędź głowicy była bardziej uwypuklona, a w przekroju sama głowica posiadała kształt zbliżony do trójkąta z zaokrąglonymi narożnikami. Rękojeść niezdobiona.
Wymiary: Długość całkowita - 95,5 cm Długość głowni - 81,8 cm Szerokość głowni - 4,78 cm Grubość głowni - 0,4 cm Szerokość zbrocza - 2,28 cm Długość jelca - 13,32 cm Wysokość jelca - 1,1 cm Grubość jelca - 1,9 cm Długość trzonu rękojeści - 10,2 cm Szerokość trzonu przy jelcu - 2,38 cm Szerokość trzonu przy głowicy - 1,44 cm Grubość trzonu - 0,5 cm Szerokość głowicy - 7,74 cm Wysokość głowicy - 3,41 cm Grubość głowicy - 2,69 cm Waga - 920 g.
Chronologia: Poł. X – pocz. XIII w.
Przynależność typologiczna: Typ α wg A. Nadolskiego Typ Xa,A/B,1 wg R. E. Oakeshotta.
Stan zachowania: Fragmentaryczny, zachowany w dwóch fragmentach. Mocno utleniony.
Skład chemiczny:
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie.
Nr inw.: MPP/A/4/5/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
Literatura: Nadolski 1966, s. 7-8, ryc. 7-8. Kirpičnikov 1998, s. 23, ryc. 3. Kola, Wilke 2000, s. 68, ryc. 50:c. Górecki 2001a, s. 167, ryc. 81/3 [kat. 1], Pudło, Żabiński 2011, 23-24.
Uwagi: -

6.1.3

Lokalizacja: Jezioro Lednica, stan. 3a - relikty mostu wschodniego, tzw. gnieźnieńskiego,

Badania: Podwodne, z 1992 r. Andrzej Kola, Gerard WIlke.

Opis przedmiotu: fragment trzpienia do rękojeści o kształcie prostokątnym z soczewkowatą głowicą o górnej krawędzi bardziej uwypuklonej.

Wymiary: Długość całkowita – 11,39 cm Długość trzonu rękojeści - 8,22 cm Szerokość trzonu przy głowicy – 1,61 cm Grubość trzonu – 0,51 cm Szerokość głowicy - 7,16 cm Wysokość głowicy - 3,23 cm Grubość głowicy - 1,97 cm Waga - 108 g.

Chronologia: koń X – pocz. XII w.

Przynależność typologiczna: Typ α wg A. Nadolskiego Typ A() wg R. E. Oakeshotta

Stan zachowania: Fragmentaryczny, zachowana tylko część rękojeści.

Skład chemiczny:

Kontekst archeologiczny: Most wschodni.

Nr inw.: MPP/A64/23/92.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

Literatura: Górecki 2001a, s. 167, ryc. 81/2 [kat. 6]; Pudło, Żabiński 2011, 28, 93.

Uwagi: -

6.1.4

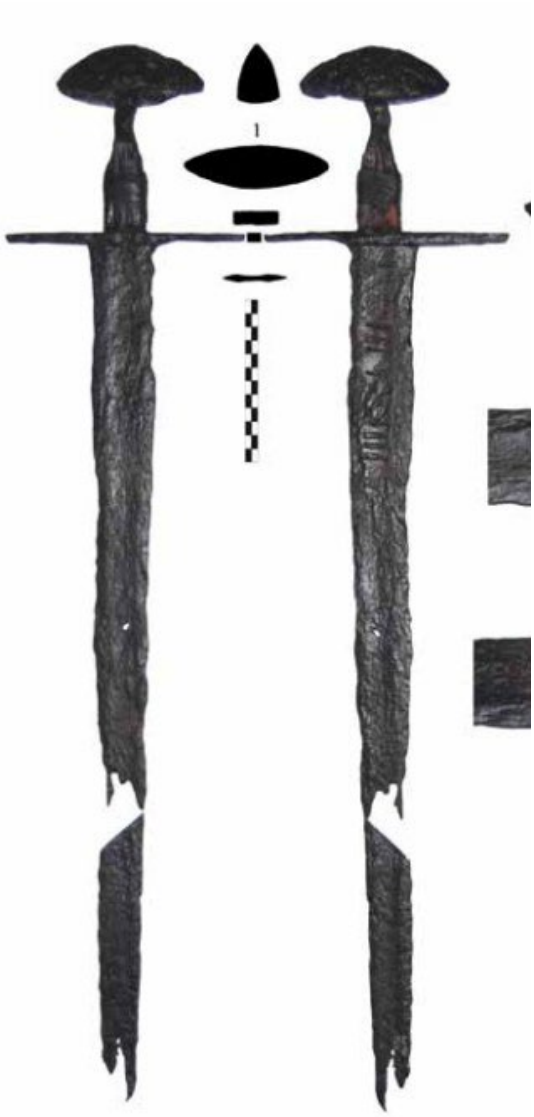

Lokalizacja: Jezioro Lednica, stan. 3b - relikty mostu wschodniego tzw. gnieźnieńskiego,
Badania: Podwodne, z 1984 r. A. Kola, G. Wilke.
Opis przedmiotu: Głowica długa z wyraźnym szerokim zbroczem. Jelec prosty - jego długość jest 3,5 raza większa niż szerokość głowni. Posiada on zarówno w rzucie od boku jak i od góry przekrój prostokątny. Trzpień posiadał drewnianą okładzinę owiniętą skórąj. Głowica o soczewkowatym kształcie, została wykonana z trzech fragmentów blachy. wewnątrz pozostawiono pustą przestrzeń. Głownia oraz elementy rękojeści wykonane są z żelaza. Na głowni prawie nie widoczny napis +VLFBERH+T. Po drugiej stronie romby ograniczone trzema pionowymi kreskami na każdym z końców.
Wymiary: Długość całkowita - 72,5 cm Długość głowni – 58,9 cm Szerokość głowni - 4,78 cm Grubość głowni - 0,49 cm Szerokość zbrocza - 2,4 cm Długość jelca - 17,1 cm Wysokość jelca – 0,97 cm Grubość jelca - 1,15 cm Długość trzonu rękojeści – 9,34 cm Szerokość trzonu przy jelcu - 2,96 cm Szerokość trzonu przy głowicy – 1,57 cm Grubość trzonu - 1,05 cm Szerokość głowicy - 10,3 cm Wysokość głowicy – 3,9 cm Grubość głowicy - 3,37 cm Waga - 591 g
Chronologia: Poł. IX – 3 ćw. X w.
Przynależność typologiczna: Typ α odm 1. wg A. Nadolskiego Typ X,A/B,1 wg R. E. Oakeshotta
Stan zachowania: Prawie w całości. Głownia złamana, brak końca sztychu.
Skład chemiczny:
Kontekst archeologiczny:
Nr inw.: MPP/A/31/33/84.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
Literatura: Kirpičnikov 1998, s. 23, ryc. 1. Głosek, Kirpičnikov 2000, s. 73-76, ryc. 2-3. Kola, Wilke 2000, s. 65, ryc. 50a. Górecki 2001a, s. 167, ryc. 81/5 [kat. 3].; Pudło, Żabiński 2011, 27-28, 47.
Uwagi: -

6.1.5

Lokalizacja: Jezioro Lednica, stan. 3b - relikty mostu wschodniego tzw. Gnieźnieńskiego.

Badania: Podwodne, z 1982 r. A. Kola, G. Wilke.

Opis przedmiotu: Trzpień płaski, pierwotnie prostokątny, jelec prosty, prostokątny w przekroju, głownia ze zbroczem zajmującym około połowę szerokości klingi. Jedną z powierzchni inskrybowana +ИГГВЕRН+, druga strona z IIIIIIIOIIIIIII.

Wymiary: Długość całkowita – 59,0 cm Długość głowni – 56,0 cm Szerokość głowni - 4,98 cm Grubość głowni - 0,57 cm Szerokość zbrocza - 2,4 cm Długość jelca - 10,98 cm Wysokość jelca – 0,96 cm Grubość jelca - 1,23 cm Długość trzonu rękojeści – 2,35 cm Szerokość trzonu przy jelcu - 2,87 cm Grubość trzonu – 0,48 cm Waga - 322 g

Chronologia: kon IX – poł XII wieku.

Przynależność typologiczna: Dopuszczalne typy na podstawie kształtu jelca to A, B, B1, G wg. R.E. Oakeshotta,

Stan zachowania: fragmentaryczny. Zachował się niewielki ułamek trzpienia, połowa jelca i 2/3 głowni.

Skład chemiczny:

Kontekst archeologiczny:

Nr inw.: MPP/A/26/3/82.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

Literatura: Kirpičnikov 1998, s. 23, ryc. 2. Głosek, Kirpičnikov 2000, s. 73-76, ryc. 1. Kola, Wilke 2000, s. 65, ryc. 50b. Górecki 2001a, s. 167, ryc. 81/4 [kat. 2]; Pudło, Żabiński 2011, 27-28, 48.

Uwagi: -

6.1.6

Lokalizacja: Dziekanowice, stan. 22 – cmentarzysko szkieletowe, grób 8/94.

Badania: wykopaliskowe, z 1994 r. A. Wrzesińska, J. Wrzesiński.

Opis przedmiotu: Głownia szeroka i zwężającą się nieznacznie ku sztychowi. Zbrocze szerokie, zajmowało połowę przestrzeni głowni. Oprawa składała się z długiego prostego jelca o prostokątnym przkroju oraz półokrągłej, jednolitej głowicy z lekko uwypuklną dolną krawędzią. Na płazie znak w postaci okręgu oraz krzyża.

Wymiary: Długość całkowita - 76,9 cm Długość głowni – 62,0 cm Szerokość głowni - 4,77 cm Grubość głowni - 0,48 cm Szerokość zbrocza - 1,8 cm Długość jelca - 20,5 cm Wysokość jelca – 1,13 cm Grubość jelca - 1,5 cm Długość trzonu rękojeści – 9,45 cm Szerokość trzonu przy jelcu - 2,89 cm Szerokość trzonu przy głowicy – 1,84 cm Grubość trzonu – 0,54 cm Szerokość głowicy – 8,14 cm Wysokość głowicy – 4,15 cm Grubość głowicy - 3,59 cm Waga - 969 g.

Chronologia: Poł. X – poł. XII w.

Przynależność typologiczna: Typ X,B,1 wg R. E. Oakeshotta

Stan zachowania: Zachowany prawie w całości. Uszkodzony fragment sztycha.

Skład chemiczny:

Kontekst archeologiczny:

Nr inw.: MPP/A/71/5/94.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

Literatura Wrzesińscy 1995, s. 213. Wrzesiński 1998, s. 10, tabl 1:6. Kirpičnikov 1998, s. 24, ryc. 5. Marek 2005, s. 107. Wrzesińscy 2007, s. 75-76, ryc. 1; Pudło, Żabiński 2011, 28-29, 49.

Uwagi: -

6.1.7

Lokalizacja: Jezioro Lednica, stan. 3a - relikty mostu zachodniego tzw. poznańskiego,

Badania: Podwodne, z 1994 r. A. Kola, G. Wilke.

Opis przedmiotu: Głowica ulegała mocnemu przewężeniu w części sztychowej. Zbrocze węższe, stanowiło 1/3 szerokości klingii. Oprawa składała się z jednolitej głowicy formy połokrągłej z uwypukloną dolną krawędzią, jelec był długi i prosty o przekroju czworobocznym.

Wymiary: Długość całkowita – 78,5 cm Długość głowni – 64,9 cm Szerokość głowni - 3,92 cm Grubość głowni - 0,50 cm Szerokość zbrocza - 1,5 cm Długość jelca - 17,4 cm Wysokość jelca – 1,03 cm Grubość jelca - 1,22 cm Długość trzonu rękojeści – 8,95 cm Szerokość trzonu przy jelcu - 2,04 cm Szerokość trzonu przy głowicy – 1,51 cm Grubość trzonu – 0,51 cm Szerokość głowicy – 6,68 cm Wysokość głowicy – 3,67 cm Grubość głowicy – 1,86 Waga - 510 g *Przynależność typologiczna:* Typ Xa,B,1 wg R. E. Oakeshotta.

Stan zachowania: Dobry, zachowany w całości. Widoczne mocne ubytki na głowni spowodowane procesami korozyjnymi.

Skład chemiczny:

Kontekst archeologiczny:

Nr inw.: MPP/A/74/1/94.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

Literatura: Górecki 2001a, s. 167, ryc. 81/6 [kat. 4]; Pudło, Żabiński 2011, 29, 50.

Uwagi: -

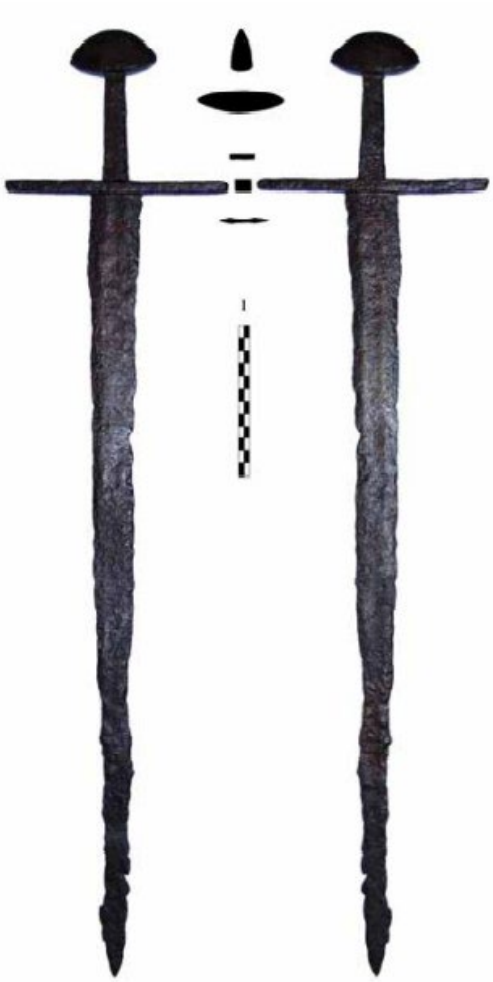

6.1.8

Lokalizacja: Jezioro Lednica, stan. 3 – relikty mostu na Ledniczkę.

Badania: podwodne z 2020 r. A. Pydyn, M. Popek.

Opis przedmiotu: Szeroka głownia ze zbroczem zajmującym 2/3 szerokości klingi. Jelec sztabkowaty oraz półokrągła głowica w przekroju prostokątna. Oba płazy zdobione inkrustacją z żelaznego drutu. Z jednej strony w formie plecionki składającej się z wielokrotnie krzyżujących się linii tworzących strefy połączonych rombów i trójkątów oddzielonych poprzeczkami. Po przeciwnej stronie umieszczono ciąg znaków: dwa symbole Ω zwrócone ramionami ku mosiężnemu krzyżowi, a dalej w kierunku sztychu kompozycji czterech kropek oraz trzech esownic

Wymiary: Długość całkowita - 76,5 cm Długość głowni – 64 cm Szerokość głowni – 5,5 cm, Grubość głowni - 0,6 cm, Szerokość zbrocza - cm Długość jelca – 11,7 cm, wysokość jelca – 1,1 cm Grubość jelca – 2,1 cm Długość trzpienia rękojeści – 8,9 cm Szerokość trzpienia przy jelcu - 3 cm Szerokość trzpienia przy głowicy – 2 cm Grubość trzpienia – 0,6 cm Szerokość głowicy – 5,3 cm Wysokość głowicy – 3,4 cm Grubość głowicy – 1,2 cm.

Chronologia: 2 poł. IX wieku

Przynależność typologiczna: X wg. Petersena.

Stan zachowania: Zachowany prawie w całości. Uszkodzony fragment sztychu. Powierzchnia naruszona przez korozję.

Skład chemiczny:

Kontekst archeologiczny: Relikty mostu, odnaleziony w miejscu gdzie występowały głównie zabytki późnośredniowieczne.

Nr inw.:.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

Literatura: Kucypera i in. 2021, 99-123.

Uwagi: -

6.2.1

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22

Badania: wykopaliskowe J. Wrzesińskiego i A. Wrzesińskiej w 1995 r.

Opis przedmiotu: Trzewik pochwy miecza litej formy z górną krawędzią profilowaną. Przez środek każdej z powierzchni przechodzi żeberko rozszerzające się w dolnej partii, wykonany ze stopu miedzi.

Wymiary: wys.: 6 – 6,3 cm; sz.: 4,45 cm; gr: 0,3 cm; waga: 32 g.

Chronologia: kon. X – pocz XI, z warstwy z XII – XIII w.

Przynależność typologiczna: III.3 wg. Paulsena, IIIb wg. Kazakevičiusa

Stan zachowania: Słaby, zachowany w dwóch kawałkach, dolna partia uszkodzona, brak zwieńczenia, powierzchnie mocno wytarte.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko/osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, z warstwy ornej, na pograniczu warstwy I/II.

Nr inw.: MPP/A/79/162/95

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.

Literatura: Janowski 2011, 37-40.

Uwagi: -

6.2.2

Lokalizacja: Rybitwy - Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.

Badania: Nadzory archeologiczne A. Tabaki i D. Banaszak w 2009 r.

Opis przedmiotu: Trzewik pochwy miecza litej formy zwieńczony u dołu guzkiem. Powierzchnia zdobiona ornamentem roślinnym, wykonany ze stopu miedzi.

Wymiary: wys.: 3,65 cm; sz.: 3,48 cm; gr: 0,82 cm; gr. blaszki: 0,12 cm; waga: 11,5 g.

Chronologia: XI w.

Przynależność typologiczna: III.3 wg. Paulsena, IIIb wg. Kazakevičiusa

Stan zachowania: Fragmentaryczny, spora cześć zabytku odłamana.

Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, badania powierzchniowe z wykrywaczem metalu, ar 4N3E, w-wa I, gł. 113,12 m npm, od N – 2,5 m, od W 3,2 m.

Nr inw.: MPP/A/134/28/09.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.

Literatura: Janowski 2011, 37-40; karta zab.: D. Banaszak.

6.3.1.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.

Badania: wykopaliskowe M. Henneberga w 1981 r.

Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osa - dy owalne; osada niewyodrębniona, zakończona krę - pym kapturkiem; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przechodzi w wąskie, symetryczne, łukowate ostrze

Wymiary: dł. całk.– 9,9 cm; zachowana wys. ostrza – 3,7 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,8 cm; szer. osady – 2,9 cm; wys. osady – 2,6 cm; światło osady – 2,7 × 2,3 cm. Waga: 93 g.

Chronologia: 2 poł XI – XI/XII

Przynależność typologiczna: IA.1.19

Stan zachowania: średni, znacznie uszkodzona osada i ostrze.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: płaskie cmentarzysko szkiele - towe z 2. połowy XI – XI/XII w : ar 2583, ćw. B, grób 34

Nr inw.: MPP/A/24/4/81.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Wrzesiński 1989, 109, tab. 1:3; 2011, 466, ryc. 3:3; Borowczak 2008, 15-16, 70, kat. 1.

Uwagi: w grobie nie zachowały się kości szkieletu. (dodatkowo w grobie: nóż żelazny w części S jamy grobowej).

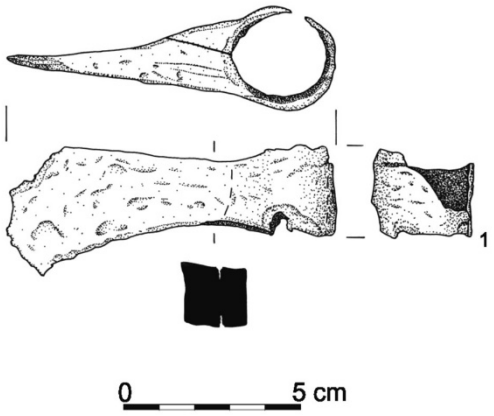

6.3.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.

Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.

Opis przedmiotu: żeleźce jest masywne i niemal prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w słabo wyodrębnione wąsy; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przecho - dzi w wąskie, symetryczne i łukowate ostrze; stan zachowania średni, uszkodzenie lewej strony osady spowodowało odgięcie ostrza.

Wymiary: dł. całk. – 15,2 cm; wys. ostrza – 6,1 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 2,3 cm; szer. osady – 4,3 cm; wys. osady – 3,8 cm; wys. osady z wąsami – 4,1 cm; światło osady – 4,1 × 3,3 cm. Waga: 441 g.

Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.

Przynależność typologiczna: IA.5.1

Stan zachowania: średni, uszkodzenie lewej strony osady spowodowało odgięcie ostrza.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: most wschodni, pas XXII, działka 5.

Nr inw.: MPP/A/64/34/92.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Tokarski 2000, 79, 94, kat. 36, Tabl. III:4; Górecki 2001a, tab. 14:60; 2001b, Tab. 5:60; Borowczak 2008, 106, kat. 76.

Uwagi: -

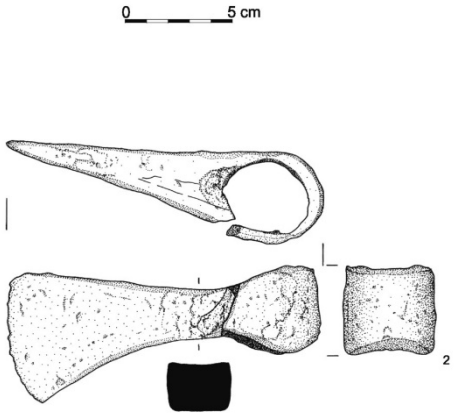

6.3.3.1

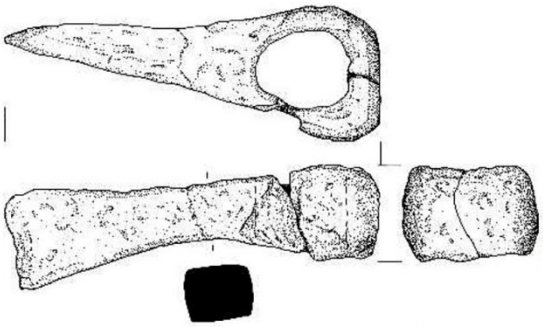

Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1
Rodzaj stanowiska: grodzisko dwuczłonowe z połowy X – XIV w., płaskie cmentarzysko szkieletowe z 2. połowy XI – XIV w.
Badania lub rodzaj znaleziska: badania wykopaliskowe A. Wrzoska w l. 1932–1935.
Opis: żeleźce jest dość masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada niewyodrębniona; obuch płaski; masywna szyjka przechodzi w wąskie, symetryczne, łukowate () ostrze; stan zachowania – średni, ułamana część osady i obucha, okaz silnie skorodowany.
Wymiary: dł. całk. – 16,6 cm; wys. ostrza – 4,2 cm; najmn. wys. szyjki – 2,5 cm; szer. osady – 6,0 cm; wys. osady –4,3 cm; światło osady – 4,1 x 3,5 cm. Waga – 575 g.
Przynależność typologiczna: IA.1.3.
Chronologia: połowa X – XIII w.
Podstawy datowania: analiza typologiczno-chronologiczna; chronologia stanowiska – ułamki naczyń glinianych, monety, w tym dirhemy samanidzkie i buwajhidzkie, denary duńskie Hedeby, niemieckie Henryka II lub Ottona II i Ottona III, czeskie Bolesława II i Brzetysława I, biskupa dewenterskie- Bernolda, węgierskie Gezy I krzyżowe typów I, V–VII wg M. Gumowskiego, żelazna ostroga typu II/1 wg Z. Hilczerówny, brązowe, posrebrzane, srebrne i złoty kabłączki ska w l. 1932–1935. skroniowe typu IIIA–C i IIIc wg K. Musianowicz//H. Kóčki Krenz, grzechotki gliniane typu II wg K. Ślusarskiego.
Zbiory: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, nr inw. 1998:5.
Literatura: Wrzosek 1961, s. 251, tabl. IV:1; Górecki 2001a, Chronologia: XII–XIV w. tab. 14:46; Borowczak 2008, s. 72, kat. 8.
Uwagi: –.

6.3.3.2

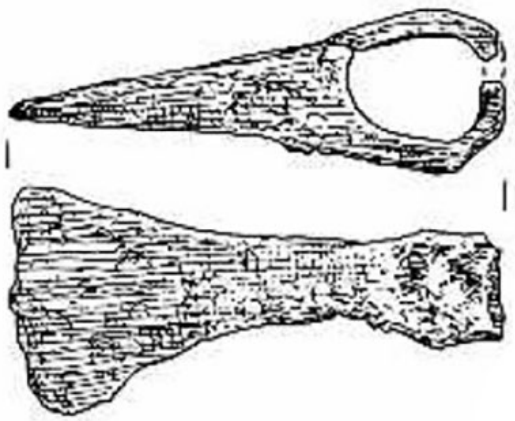

Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno woj. wielkopolskie, stan. 1 (tabl. LXXIII:3)
Rodzaj stanowiska: grodzisko dwuczłonowe z połowy X –.
Badania lub rodzaj znaleziska: badania wykopaliskowe A. Wrzoska w l. 1932–1935.
Lokalizacja szczegółowa: –.
Opis: żeleźce jest dość masywne i lekko uniesione w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady półowalne; osada zaopatrzona w słabo wyodrębnione wąsy (); obuch płaski; smukła szyjka przechodzi w wąskie, symetryczne, łukowate ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 9,5 cm; wys. ostrza – 4,5 cm; najmn. wys. szyjki – 1,6 cm; szer. osady – 3,2 cm; wys. osady – 2,0 cm; zach. wys. osady z wąsami – 2,3 cm; światło osady – 2,6 x 2,0 cm.
Przynależność typologiczna: IA.5.3 ().
Chronologia: XI–XII w. ().
Podstawy datowania: jw.
Zbiory: zaginął; dawniej w Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: Kostrzewski 1947, s. 211, ryc. 122:2; 1955, ryc.
Uwagi: –. 902; Nadolski 1954, tab. B/67 – tutaj jako Lednogóra; Wrzosek 1961, s. 251, tabl. IV:3; Górecki 2001a, tab. 14:45; Gniezno, Borowczak 2008, s. 73, kat. 9.

6.3.3.3

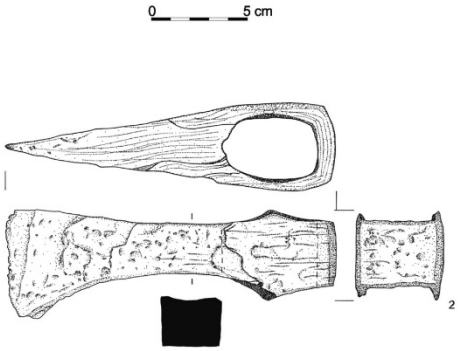

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne J. Łomnickiego w 1961 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i lekko uniesione w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osa - dy owalne; osada zaopatrzona w słabo wyodrębnione spiczaste wąsy; obuch lekko spłaszczony; masywna szyjka przechodzi w wąskie, symetryczne, lekko łuko - wate () ostrze
Wymiary: dł. całk. – 17,3 cm; wys. ostrza – 5,8 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 2,6 cm; szer. osady – 4,5 cm; wys. osady – 3,5 cm; wys. osady z wąsami – 4,6 cm; światło osady – 5,0 × 3,2 cm. Waga: 680 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: Typ IA.5.3
Stan zachowania: ; stan zachowania dobry, nieznacznie uszkodzone krawędzie ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: 30 m na zachód od wyspy, warstwa destruktu mostu.
Nr inw.: MPP/A/3/207/61.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Anderszowa, Łomnicki, Nowak, Szenicowa 1963, ryc. 8; Nadolski 1966, 9, 12, kat. 8, ryc. 14 – tu - taj błędna lokalizacja i nr inw.; 1971, 1210-1211; Ra - jewski 1973, 356-357; Podwińska 1978, ryc. 66; Gó - recki 2001a, tab. 14:49; 2001b, Tab. 5:49; Borowczak 2008, 77, kat. 17
Uwagi: -

6.3.4

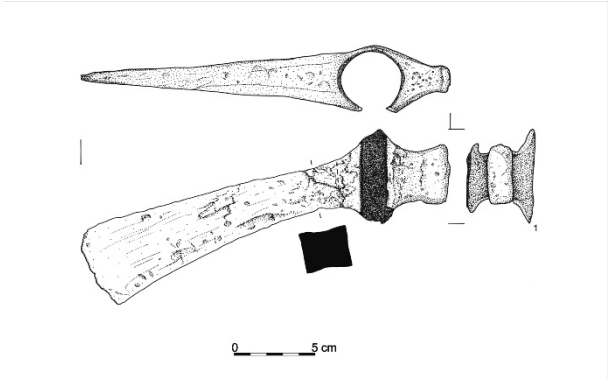

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3b.
Badania: podwodne w l. 1959-1961.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i silnie opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch zakończony dość długim, rozszerzającym się ku końcowi, wypukłym młotkiem o prostokątnym przekroju; masywna szyjka przechodzi w wąskie, symetryczne, łukowate ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 22,9 cm; wys. ostrza – 5,0 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,5 cm; zachowana szer. osady 4,2 cm; zachowana wys. osady z wąsami – 5,8 cm; światło osady – 3,7 × 3,5 cm; dł. młotka – 3,0 cm. Waga: 795 g.
Chronologia: IX () – X w.
Przynależność typologiczna: IA.5.29
Stan zachowania: zły, silnie uszkodzona lewa strona osady z wąsami.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu wschodniego, przeprawa mostowa z 963/964 – l. 30 XI w, znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/2.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Borowczak 2008, 73, kat. 10; Kotowicz 2013, 210, kat. 107.
Uwagi: -

6.3.5

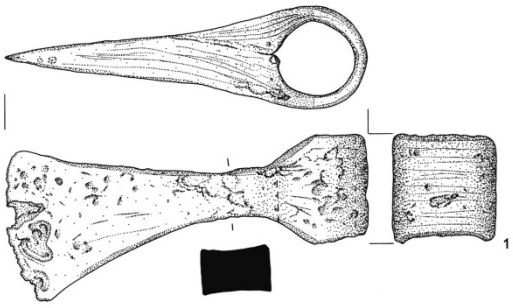

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1987 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady okrągłe; osada wyodrębniona od góry, od dołu zaopa - trzona w słabo widoczne wąsy; obuch nieznacznie zaokrąglony; smukła szyjka przechodzi w wąskie, sy - metryczne, łukowate ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 15,1 cm; wys. ostrza – 6,3 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,8 cm; szer. osady – 4,3 cm; wys. osady – 4,2 cm; wys. osady z wąsami – 4,6 cm; światło osady – 3,1 × 3,1 cm. Waga: 502 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w
Przynależność typologiczna: IA.9.1
Stan zachowania: dobry, wyszczerbiona krawędź ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: , relikty mostu zachodnie - go, pas XI, gł. 7,00 m (102 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/42/24/87.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 1989, 91, 93; Górecki 2001a, tab. 14:19, ryc. 84:10 – błędnie jako stan. 3b; 2001b, Tab. 5:19; Abb. 6:10; Borowczak 2008, 91, kat. 45.
Uwagi: pierwotnie w osadzie znajdował się fragment toporzyska.

6.3.6.1

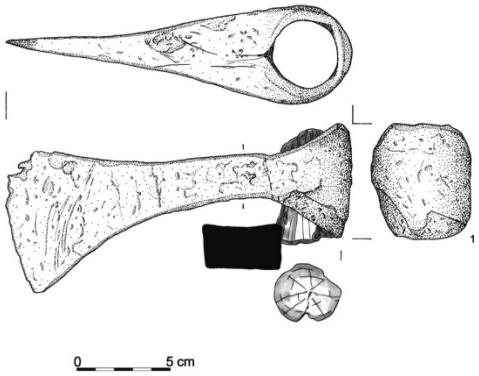

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada niewyodrębniona; obuch zaokrąglony, zakończony krępym, płasko ściętym kapturkiem; ma - sywna szyjka przechodzi w wąskie, lekko asymetrycz - ne i łukowate ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 18,6 cm; zachowana wys. ostrza – 7,6 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,4 cm; szer. osady – 5,4 cm; światło osady – 3,5 × 3,6 cm; wys. kapturka – 6,2 cm. Waga: 729 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.1.19
Stan zachowania: średni, uszko - dzone ostrze, skorodowana osada i obuch.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: pas XXX, działka 7.
Nr inw.: MPP/A/64/39/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000, 80, 94, kat. 41, Tabl. IV:7; Górecki 2001a, 140, tab. 14:8; 2001b, 56, Tab. 5:8; Borowczak 2008, 109, kat. 81.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment toporzyska wykonanego z drewna grabu (Carpinus sp.), długości 6,4 cm (pierwotnie 6,7 cm)

6.3.6.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osa - da niewyodrębniona; obuch zaokrąglony, zakończony krępym, zaokrąglonym kapturkiem; smukła szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne ostrze;
Wymiary: zachowana dł. całk. – 12,9 cm; zachowana wys. ostrza – 6,1 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,3 cm; szer. osady – 3,5 cm; światło osady – 2,5 × 2,7 cm. Waga: 238 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.1.19
Stan zachowania: średni, znacznie wyszczerbiona krawędź ostrza, nieznaczne ubytki na kapturku.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: most wschodni, pas XXV.
Nr inw.: MPP/A/64/44/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000, 80, 94, kat. 46, Tabl. IV:12; Górecki 2001a, 140, tab. 14:9, ryc. 84:2; 2001b, 56, Tab. 5:9, Abb. 6:2; Borowczak 2008, 111, kat. 86.
Uwagi: na ściankach osady zachowały się resztki toporzyska.

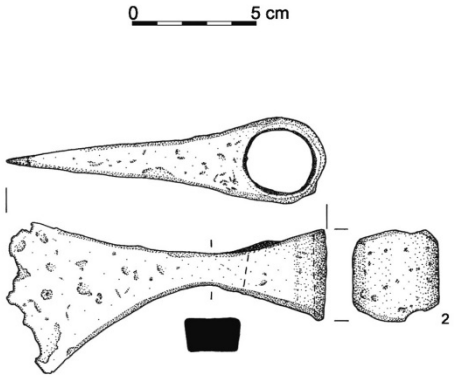

6.3.7

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady prostokątne; osada niewyodrębniona; obuch płaski, zakończony bardzo słabo wyodrębnionym, płaskim kapturkiem; smukła szyjka przechodzi w wąskie, asy - metryczne, łukowate ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 12,0 cm; wys. ostrza – 6,0 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,6 cm; szer. osady – 3,9 cm; światło osady – 3,2 × 2,8 cm; wys. kapturka – 4,5 cm. Waga: 267 g.
Chronologia: X w.
Przynależność typologiczna: IA.5.29
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: , pas IV, działka 0, kwadrat A/3, gł. 3,50 m.
Nr inw.: MPP/A/93/128/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Borowczak 2008, 144, kat. 151.
Uwagi: -

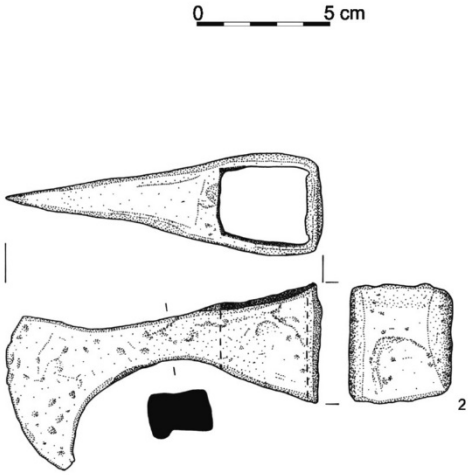

6.3.8

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: niewielkie żeleźce jest smukłe i prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady migdałowate; osada zaopatrzona w słabo wyodręb - nione dolne wąsy; obuch zaokrąglony; smukła szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne i łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, podciętą (), szeroką brodą;
Wymiary: dł. całk. – 10,7 cm; zachowana wys. ostrza – 4,9 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,2 cm; szer. osady – 2,8 cm; wys. osady – 1,9 cm; wys. osady z wąsami – 2,1 cm; światło osady – 2,3 × 2,3 cm. Waga: 97 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.3.2
Stan zachowania: zły, uszkodzone ostrze i broda, zniszczona lewa strona osady.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: most wschodni, pas XXXVI, działka 5.
Nr inw.: MPP/A/64/28/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000, 80, 94, kat. 35, Tabl. II:7; Górecki 2001a, tab. 14:97; 2001b, Tab. 5:97; Borow - czak 2008, 106, kat. 75
Uwagi: -

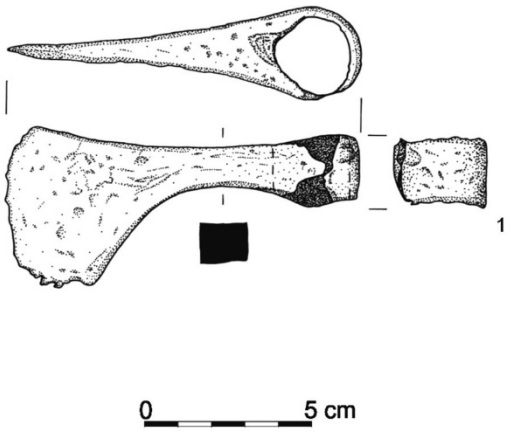

6.3.9.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch zakończony słabo wyodrębnionym, krótkim, płasko ściętym młotkiem o kwadratowym przekroju; masywna szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łukowate ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 21,1 cm; wys. ostrza – 6,4 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,4 cm; szer. osady – 5,0 cm; wys. osady z wąsami – 5,2 cm; światło osady – 4,4 × 3,2 cm; dł. młotka – 1,2 cm. Waga: 778 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.5.3
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: relikty mostu zachodniego; znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/74/11/94.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, 139, tab. 14:5, ryc. 86:12; 2001b, 53, Tab. 5:5, Abb. 8:12; Borowczak 2008, 123, kat. 109
Uwagi: w osadzie zachował się fragment wykonanego z drewna grabu (Carpinus sp.) toporzyska długości 8,6 cm.

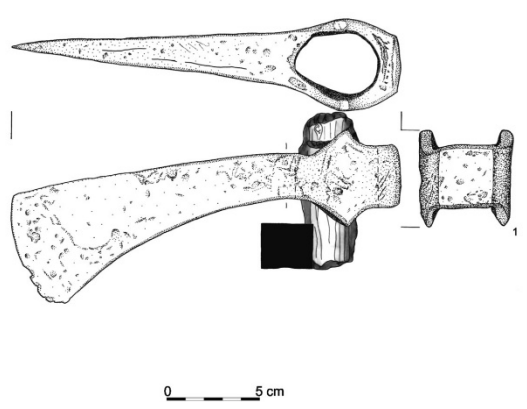

6.3.9.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne K. Radki w 2007 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady półowalne; osada zaopatrzona w wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch płaski; smukła szyjka przechodzi w wąskie, lek - ko asymetryczne, łukowate ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 14,4 cm; wys. ostrza – 6,2 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,4 cm; szer. osady – 3,6 cm; wys. osady – 1,8 cm; wys. osady z wąsami – 3,1 cm; światło osady – 3,4 × 2,9 cm. Waga: 297 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.5.3
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: relikty mostu zachodnie - go, sektor 4 (x – 3,8 m, y – 12,0 m), gł. 3,80 m (105,26 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/132/4/07.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kotowicz 2013, 208-209.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment toporzyska wykonanego z drewna topoli (Populus sp.), długości 5,5 cm, o owalnym przekroju i średnicy 2,8 × 3,0 cm.

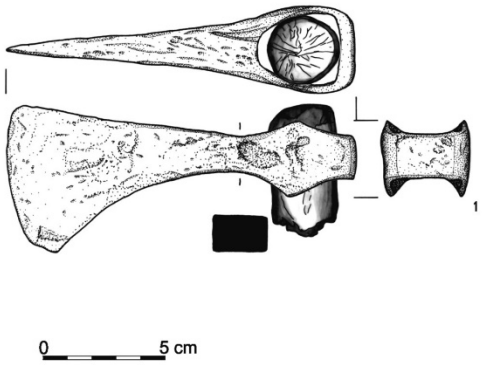

6.3.9.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i niemal prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w słabo wyodrębnione wąsy; obuch zaokrąglony; smukła szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, ukośnie podciętą, niezbyt szeroką brodą;
Wymiary: dł. całk. – 11,5 cm; wys. ostrza – 5,6 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,2 cm; szer. osady – 3,4 cm; wys. osady – 3,0 cm; wys. osady z wąsami – 3,8 cm; światło osady – 2,5 × 2,4 cm. Waga: 129 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.5.3
Stan zachowania: dobry, nieznacznie wyszczerbiona krawędź ostrza i zniszczone wąsy.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: most wschodni, pas XXXII.
Nr inw.: MPP/A/64/48/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000, 81, 95, kat. 50, Tabl. II:11; Górecki 2001a, tab. 14:102; 2001b, Tab. 5:102; Bo - rowczak 2008, 113, kat. 90
Uwagi: w osadzie zachowały się cztery fragmenty toporzyska wykonanego z drewna grabu (Carpinus sp.), długości 3,6 cm.

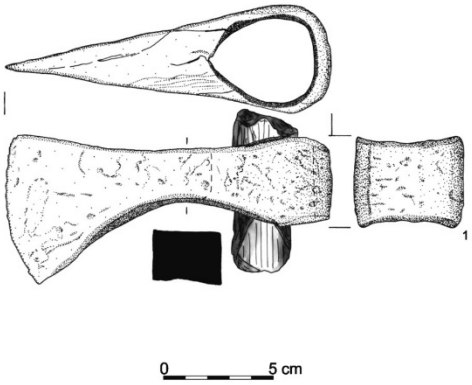

6.3.10

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1983 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i niemal prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osa - dy owalne; osada zaopatrzona w słabo wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch wieloboczny; smukła szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łukowate ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 14,5 cm; wys. ostrza – 8,3 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,6 cm; szer. osady – 4,0 cm; wys. osady – 3,2 cm; zachowana wys. osady z wąsami – 3,9 cm; światło osady – 3,5 × 3,1 cm. Waga: 334 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.5.5
Stan zachowania: średni, znacznie uszkodzone ostrze oraz wąsy osady.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: pas XI, działka 3, kwadrat 1-B, gł. 6,20 m (102,25 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/29/51/83.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 1985, 73; Tokarski 2000, 80, 92, kat. 8, ryc. V:7; Górecki 2001a, 140, tab. 14:11, ryc. 84:4; 2001b, 56, Tab. 5:11, Abb. 6:4; Borowczak 2008, 82, kat. 27.
Uwagi: pierwotnie w osadzie znajdował się fragment toporzyska.

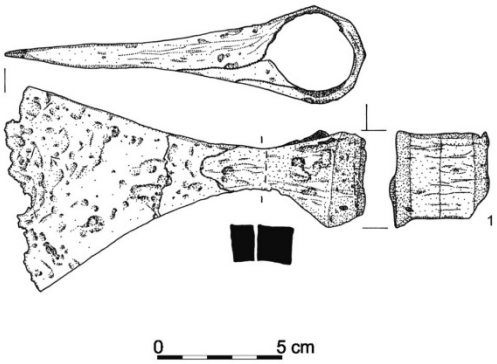

6.3.11

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1991 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i niemal prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osa - dy owalne; osada zaopatrzona w krótkie, trójkątne wąsy; obuch zaokrąglony, zakończony dość masyw - nym, owalnym kapturkiem; smukła szyjka przecho - dzi w wąskie, asymetryczne, lekko łukowate ostrze; w ostrzu znajduje się okrągły otwór o średnicy 0,3 × 0,3 cm
Wymiary: dł. całk. – 12,2 cm; wys. ostrza – 4,7 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,1 cm; szer. osady – 2,7 cm; wys. osady – 3,2 cm; wys. osady z wąsami – 4,1 cm; światło osady – 2,9 × 1,9 cm; zachowana wys. kaptur - ka – 5,5 cm. Waga: 181 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.5.19
Stan zachowania: średni, odłamana górna część kapturka.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: relikty mostu zachodnie - go, gł. 8,00-9,00 m.
Nr inw.: MPP/A/59/10/91.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2000a, 387, kat. 18.01.06; 2001a, 139-140, tab. 14:7, ryc. 84:1; 2001b, 56, Tab. 5:7, Abb. 6:1; Borowczak 2008, 96, kat. 55; Kotowicz 2008a, 456.
Uwagi: w osadzie zachowało się w dwóch kawałkach, wykrzywione na sęku, wykonane z drewna klonu (Acer sp.) toporzysko długości 35,9 cm, o okrągłym i owalnym przekrojach średnicy 2,1 × 1,7 cm oraz 1,8 × 1,7 cm i wadze 83 g; na powierzchni zachowały się resztki kory; toporzysko osadzone na skórze.

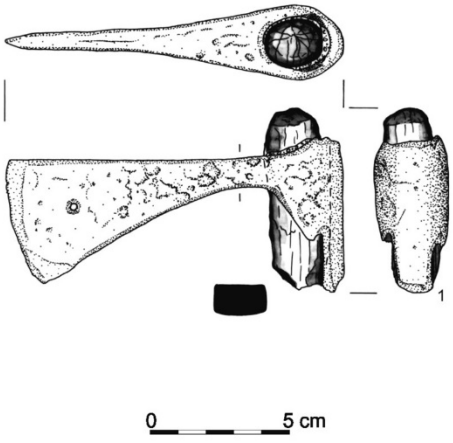

6.3.12.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; facetowana osada zaopatrzona w wyodręb - nione wydłużone wąsy; obuch zakończony krótkim, płaskim młotkiem o prostokątnym przekroju; masyw - na szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łuko - wate ostrze zakończone wyodrębnioną, ukośnie pod - ciętą, szeroką brodą;
Wymiary: dł. całk. – 20,1 cm; wys. ostrza – 7,4 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,3 cm; szer. osady – 4,8 cm; wys. osady z wąsami – 7,9 cm; światło osady – 3,3 × 2,8 cm; dł. młotka – 1,9 cm. Waga: 908 g.
Chronologia: IX () – X w. ()
Przynależność typologiczna: IB.5.30
Stan zachowania: bardzo dobry, nieznacznie uszkodzona krawędź ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: 23 m na zachód od wy - spy, 51 m na południe od reliktów mostu zachodniego.
Nr inw.: MPP/A/93/61/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 2000, ryc. 56:o; Górecki 2001a, 139, tab. 14:4, ryc. 86:14; 2001b, 53, Tab. 5:4, Abb. 8:14; Borowczak 2008, 135, kat. 133; Kotowicz 2009, 391, ryc. 3:7.
Uwagi: pierwotnie w osadzie znajdował się fragment toporzyska osadzonego na kawałku skóry.

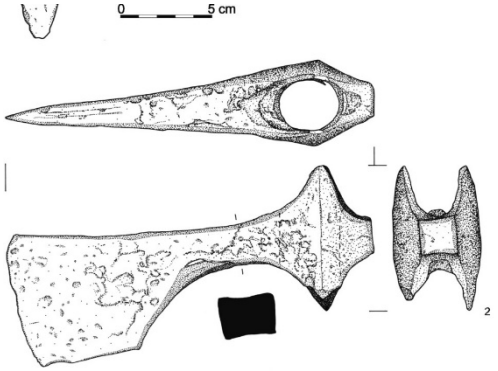

6.3.12.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osa - dy owalne; lekko profilowana osada zaopatrzona w silnie wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch zakoń - czony krótkim i płasko ściętym młotkiem o kwadrato - wym przekroju; wąska szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodręb - nioną, łukowato podciętą, niezbyt szeroką brodą;
Wymiary: dł. całk. – 15,4 cm; wys. ostrza – 7,6 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,9 cm; szer. osady – 4,4 cm; wys. osady z wąsami – 6,7 cm; światło osady – 3,6 × 3,5 cm; dł. młotka – 1,3 cm. Waga: 467 g.
Chronologia: IX () – X w.
Przynależność typologiczna: IB.5.30
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: pas VII, działka 3; znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/74/9/94.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, tab. 14:106, ryc. 86:7; 2001b, Tab. 5:106, Abb. 8:7; Borowczak 2008, 122, kat. 107; Kotowicz 2009, 391, ryc. 3:8.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment toporzyska wykonanego z drewna wiązu (Ulmus sp.), długości 7,1 cm o owalnym przekroju i średnicy 3,3 × 3,1 cm, osadzonego na kawałku owczej () lub koziej skóry zachowanym w dwóch fragmentach grubości 0,5-1,7 mm.

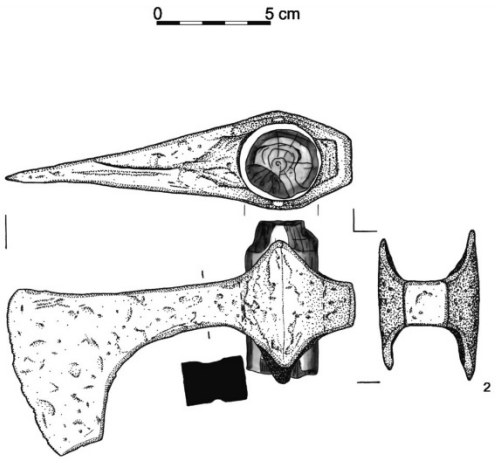

6.3.13

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.

Badania: wykopaliskowe M. Łastowieckiego w 1991 r.

Opis przedmiotu: żeleźce jest masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady w przybliżeniu czworokątne z zaokrąglonymi narożnikami; osada wyodrębniona od dołu; obuch płaski, zakończony masywnym dolnym, krępym, płaskim kapturkiem; masywna szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, lekko łukowate ostrze zakończone słabo wyodrębnioną, ukośnie podciętą, wąską brodą;

Wymiary: dł. całk. – 16,1 cm; wys. ostrza – 6,1 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 2,8 cm; szer. osady – 4,9 cm; wys. osady – 4,0 cm; światło osady – 5,1 × 3,4 cm; wys. kapturka – 6,5 cm. Waga z toporzyskiem: 1144 g.

Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.

Przynależność typologiczna: IB.7.10

Stan zachowania: dobry, nieznacznie wyszczerbione ostrze.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: podgrodzie, przyczółek mostu wschodniego, , wykop I/87 1,3 m od S; 1,3 m od W), ćw. D, warstwa IV, gł. 107,05 m n.p.m.

Nr inw.: MPP/A/58/71/91.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Stępnik 1996, 273-274, Tabl. VI:2; Tokarski 2000, 78-79, 93, kat. 22, Tabl. III:6; Górecki 2001a, 142, tab. 14:145, ryc. 87:8; 2001b, 60, tab. 5:145; Borowczak 2008, 99, kat. 62, Tabl. XIX.

Uwagi: w osadzie zachował się w czterech kawałkach, wykonany z drewna wiązu (Ulmus) fragment toporzyska

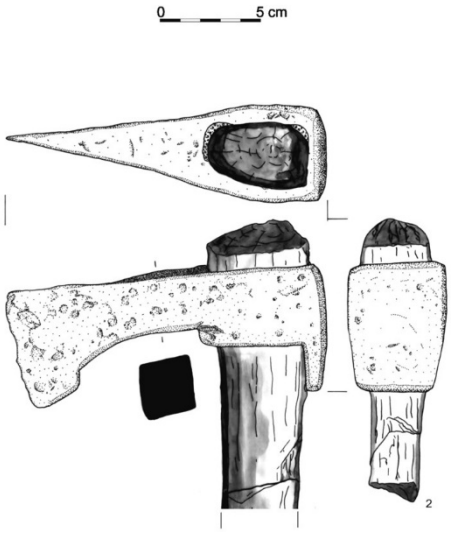

6.3.14

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.

Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1984 r.

Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska, światło osa - dy czworokątne; osada wyodrębniona od dołu przy przejściu w szyjkę; obuch spłaszczony, zaopatrzony w dolny, płaski kapturek; masywna szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łukowate ostrze;

Wymiary: dł. całk. – 22,3 cm; wys. ostrza – 8,0 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,9 cm; szer. osady – 4,9 cm wys. osady – 3,9 cm; światło osady – 5,0 × 3,1 cm; wys. kapturka – 5,8 cm. Waga: 1163 g.

Chronologia: 1 połowa XI w.

Przynależność typologiczna: IB.8.9

Stan zachowania: bardzo dobry.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: , pas IX, działka 4, kwadrat 4-C, gł. 4,80 m (103,65 m n.p.m.).

Nr inw.: MPP/A/31/27/84.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Kola, Wilke 1991, 51; Tokarski 2000, 80, 93, kat. 10, ryc. V:10; Górecki 2001a, 140, tab. 14:134, ryc. 86:10; 2001b, 58, Tab. 5:134, Abb. 8:10; Borowczak 2008, 83, kat. 29; Kotowicz 2008a, 450.

Uwagi: w osadzie zachował się fragment toporzyska wykonanego z drewna grabu (Carpinus sp.), długości 6,1 cm (pierwotnie ok. 24,8 cm lub 25,5 cm – por. To - karski 2000, kat. 10; Borowczak 2008, kat. 29) i śred - nicy 4,1 × 2,8 cm; żeleźce było pierwotnie osadzone na kawałku skóry.

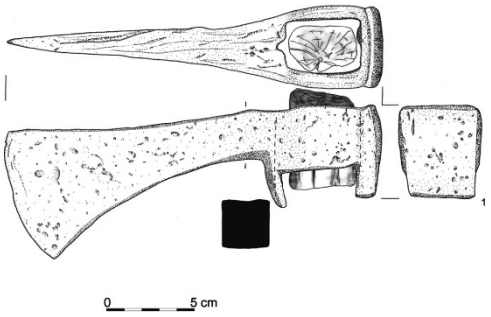

6.3.15

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady okrągłe; osada wyodrębniona od góry i zaopatrzona w bardzo słabo wyodrębnione dolne wąsy; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łukowate ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 20,8 cm; wys. ostrza – 8,4 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,2 cm; szer. osady – 4,9 cm; wys. osady – 3,6 cm; wys. osady z wąsami – 4,0 cm; światło osady – 3,4 × 3,4 cm. Waga: 942 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.9.1
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: relikty mostu zachodniego; znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/74/12/94.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, tab. 14:37; 2001b, Tab. 5:37; Borowczak 2008, 123, kat. 110.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment wykonanego z drewna jesionu (Fraxinus sp.) toporzyska długości 4,4 cm, na którego powierzchni zachowały się resztki kory.

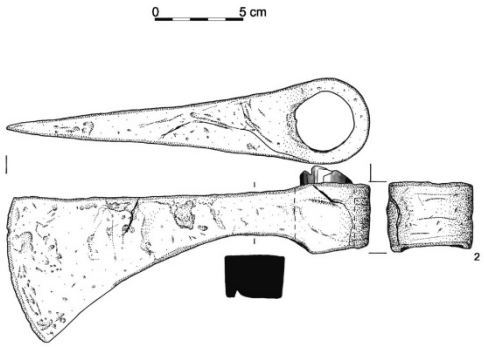

6.3.16

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i uniesione w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady migdałowa - te; osada obustronnie wyodrębniona; obuch lekko spłaszczony; smukła szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne i łukowate ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 14,2 cm; zachowana wys. ostrza – 6,6 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,7 cm; szer. osady – 4,4 cm; wys. osady – 4,7 cm; światło osady – 2,7 × 3,1 cm. Waga: 431 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.11.3
Stan zachowania: dobry, powierzchnie skorodowane, nieznaczne wy - szczerbienia krawędzi ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: most wschodni, pas XXXI.
Nr inw.: MPP/A/64/27/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000, 80, 94, kat. 34, Tabl. IV:9; Górecki 2001a, tab. 14:59; 2001b, Tab. 5:59; Borow - czak 2008, 105, kat. 74.
Uwagi: w osadzie zachowały się cztery fragmenty to - porzyska wykonanego z drewna grabu (Carpinus sp.), długości 7,1 cm.

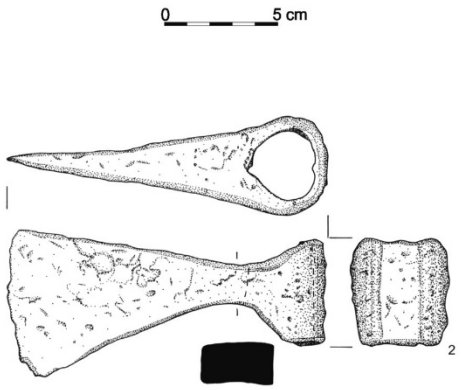

6.3.17

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest masywne i opuszczone w stosun - ku do osi pionowej toporzyska; światło osady mig - dałowate; osada obustronnie wyodrębniona; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przechodzi wąskie, asymetryczne, lekko łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, ukośnie podciętą, szeroką brodą;
Wymiary: dł. całk. – 17,2 cm; wys. ostrza – 8,4 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 2,2 cm; szer. osady – 4,6 cm; wys. osady – 5,5 cm; światło osady – 4,1 × 3,3 cm. Waga: 787 g; waga toporzyska – 142 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.11.4
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: most wschodni, pas XXVIII, działka 1.
Nr inw.: MPP/A/64/51/92
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000, 81, 95, kat. 52, Tabl. II:4; Górecki 2001a, tab. 14:103; 2001b, Tab. 5:103; Oręż… 2003, kat. I.51; Borowczak 2008, 114, kat. 92, Tabl. XX.
Uwagi: w osadzie zachowało się w pięciu kawał - kach wygięte w stronę żeleźca toporzysko wykonane z drewna grabu (Carpinus sp.), długości 77,5 cm, o owalnym i okrągłym przekrojach średnicy 4,3 × 3,7 cm oraz 3,0 × 3,0 cm; toporzysko zostało osadzone od góry

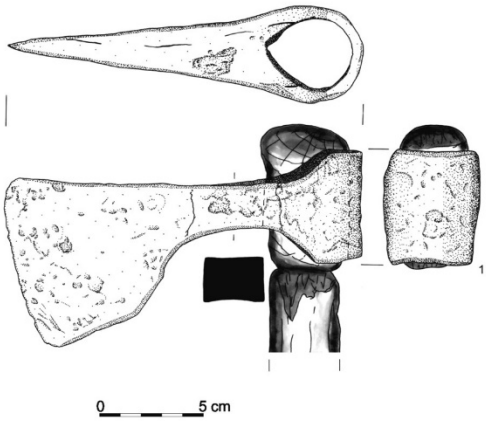

6.3.18.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1985 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i niemal prostopadłe w sto - sunku do osi pionowej toporzyska; światło osady mig - dałowate; osada nieznacznie, wyodrębniona od dołu i zaopatrzona w słabo wyodrębnione górne wąsy; obuch zaokrąglony; smukła szyjka przechodzi w sze - rokie, lekko asymetryczne ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 21,0 cm; wys. ostrza – 7,1 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,9 cm; szer. osady – 4,7 cm; wys. osady – 4,8 cm; światło osady – 3,6 × 3,7 cm. Waga: 740 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w
Przynależność typologiczna: IB.12.1
Stan zachowania: średni, wyszczerbione ostrze, ubytki na obuchu.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: , pas VIII, działka 3, kwadrat 1-C, gł. 5,80 m (102,65 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/35/15/85
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 1991, 51, ryc. 8:B; Tokar - ski 2000, 80, 93, kat. 13, Tabl. V:1; Górecki 2001a, tab. 14:15; 2001b, Tab. 5:15; Borowczak 2008, 84, kat. 32, Tabl. XVI.
Uwagi: w osadzie zachowało się łukowate toporzysko ułamane w partii górnej, długości ok. 70,8 cm (pier - wotnie ok. 73 cm lub 88 cm – por. Tokarski 2000, kat. 13; Borowczak 2008, kat. 32), o okrągłym i migdałowatym przekrojach średnicy 2,8 × 2,8 oraz 2,3 × 1,7 cm i wadze 128 g.

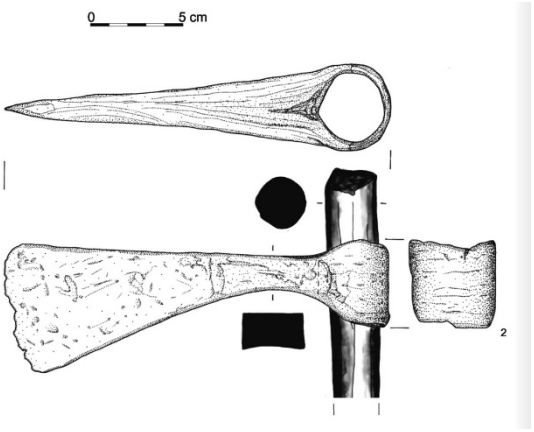

6.3.18.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1991 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i niemal prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady okrągłe (); osada nieznacznie, obustronnie wyodrębniona; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, ukośnie podciętą, niezbyt szeroką brodą.
Wymiary: dł. całk. – 16,2 cm; wys. ostrza – 7,8 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 2,6 cm; szer. osady – 4,7 cm; wys. osady – 3,7 cm; światło osady – ok. 3,5 × 3,5 cm. Waga: 636 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.12.1
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: , gł. 8,00-9,00 m; znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/59/19/91.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, tab. 14:90; 2001b, Tab. 5:90; Borowczak 2008, 97, kat. 57, Tabl. XIX.
Uwagi: w osadzie zachowało się w dwóch kawałkach proste toporzysko wykonane z drewna grabu (Carpi - nus sp., wcześniej błędnie jako drewno dębu – por. Stępnik 1996, 273, tab. 5; Borowczak 2008, kat. 57), długości 48,0 cm, o okrągłym i owalnym przekrojach średnicy 4,0 × 3,4 cm oraz 2,9 × 2,7 cm; toporzysko osadzone od dołu toporzyska na skórze.

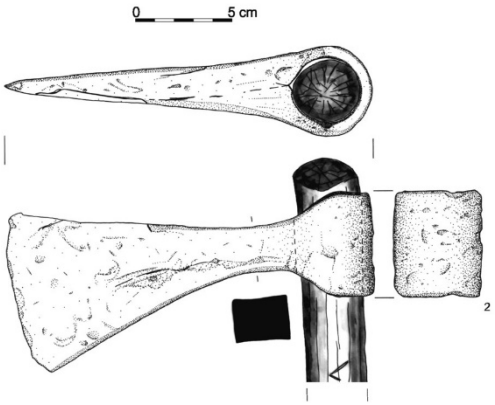

6.3.19.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada obustronnie wyodrębniona; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łukowate ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 19,1 cm; wys. ostrza – 8,4 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 2,3 cm; szer. osady – 4,6 cm; wys. osady – 5,5 cm; światło osady – 3,5 × 3,3 cm. Waga: 815 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.12.2
Stan zachowania: dobry, nieznacznie wyszczerbiona krawędź ostrza i obucha.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, most wschodni, pas XXI, działka 1.
Nr inw.: MPP/A/64/61/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Civitates… 1998, kat. IV:10; Tokarski 2000, 80, 95, kat. 57, Tabl. IV:2; Górecki 2001a, tab. 14:30; 2001b, Tab. 5:30; Oręż … 2003, kat. I.50, il. 9. Borow - czak 2008, 117, kat. 97.
Uwagi: w osadzie zachowały się w trzy fragmenty wygiętego ku żeleźcu toporzyska wykonanego z drewna grabu (Carpinus sp.), długości 22,6 cm, o owalnym i okrągłym przekrojach i średnicy 3,5 × 3,3 cm oraz 3,2 × 3,2 cm; w środkowej jego partii widoczne są ślady po uderzeniu innym przedmiotem.

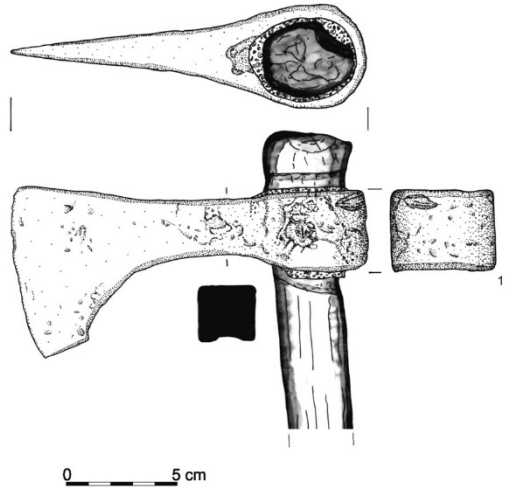

6.3.19.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne W. Szulty w 2002 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osa - dy okrągłe; osada obustronnie wyodrębniona; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodręb - nioną, łukowato podciętą, szeroką brodą;
Wymiary: dł. całk. – 18,1 cm; wys. ostrza – 6,9 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 2,3 cm; szer. osady – 5,5 cm; wys. osady – 5,1 cm; światło osady – 3,7 × 3,7 cm. Waga: 787 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.12.2
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: , N/x-55, y-34, gł. 5,10 m (103,74 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/103/13/02.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kotowicz 2013, 202-203.
Uwagi: -

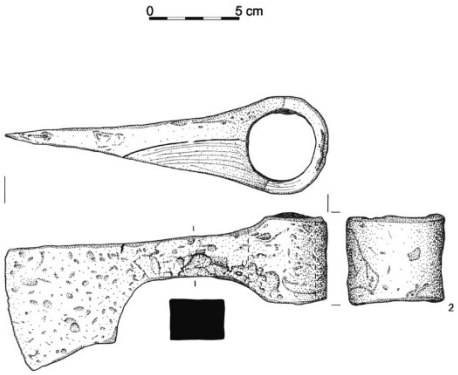

6.3.19.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i lekko opuszczone w sto - sunku do osi pionowej toporzyska; światło osady mig - dałowate; osada obustronnie wyodrębniona; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne i łukowate ostrze zakończone słabo wyodrębnioną, ukośnie podciętą, wąską brodą;
Wymiary: dł. całk. – 15,6 cm; wys. ostrza – 5,9 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 2,4 cm; szer. osady – 4,8 cm; wys. osady – 5,2 cm; światło osady – 4,1 × 3,4 cm. Waga: 569 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IB.12.2
Stan zachowania: dobry, nieznaczne ubytki na ostrzu.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: pas XIV, działka 1.
Nr inw.: MPP/A/64/43/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000, 79, 94, kat. 45, Tabl. III:2; Górecki 2001a, tab. 14:25; 2001b, Tab. 5:25; Borow - czak 2008, 111, kat. 85.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment toporzyska wykonanego z drewna grabu (Carpinus sp.), długości 7,5 cm.

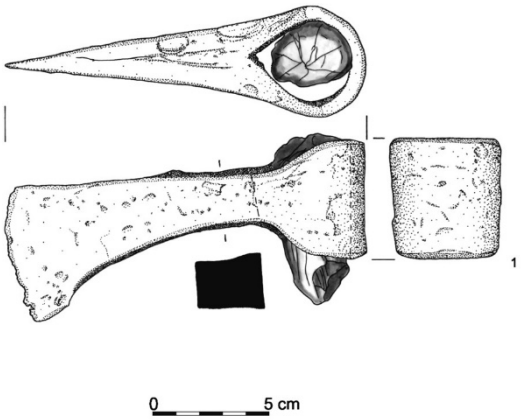

6.3.20

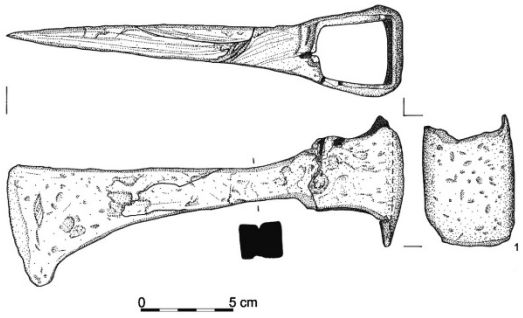

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady prostokątne; osada obustronnie wyodrębniona; obuch płaski, zakończony dolnym kapturkiem; smukła szyjka przechodzi w wąskie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone słabo wyodrębnioną, zaokrągloną, wąską brodą.
Wymiary: dł. całk. – 21,6 cm; wys. ostrza – 6,6 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,8 cm; szer. osady – 5,0 cm; wys. osady – 4,0 cm; światło osady – 3,9 × 3,4 cm; wys. kapturka – 7,1 cm. Waga: 793 g.
Chronologia: IX () – X w.
Przynależność typologiczna: IB.12.22
Stan zachowania: dobry, nieznaczne ubytki na osadzie.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: 14 m na zachód od wyspy i 43 m na północ od reliktów mostu zachodniego, gł. 5,52 m (103,07 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/93/125/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, 140, tab. 14:76; 2001b, 56, Tab. 5:76; Borowczak 2008, 143, kat. 150.
Uwagi: -

6.3.21

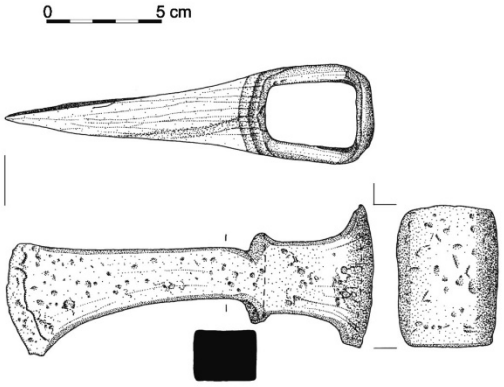

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1988 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady prostokątne; osada obustronnie wyodrębniona przy przejściu w szyjkę; obuch spłaszczony, zakończony niezbyt wydatnym, płaskim kapturkiem; masywna szyjka przechodzi w wąskie, lekko asymetryczne, łu - kowate ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 16,2 cm; wys. ostrza – 5,0 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 2,2 cm; szer. osady – 4,4 cm; wys. osady – 3,2 cm; światło osady – 4,0 × 2,8 cm; wys. kapturka – 6,3 cm. Waga: 582 g.
Chronologia: 2 połowa X w.
Przynależność typologiczna: 15
Stan zachowania: bardzo dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: pas IV, działka 4, kwadrat 3-B, gł. 3,80 m (105,38 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/45/4/88.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 2000, ryc. 56:c; Górecki 2001a, 142, tab. 14:146, ryc. 87:9; 2001b, 60, Tab. 5:146, Abb. 9:9; Borowczak 2008, 91, kat. 46, Tabl. XVIII.
Uwagi: pierwotnie w osadzie tkwił fragment toporzyska długości 38 cm o czworokątnym przekroju.

6.3.22

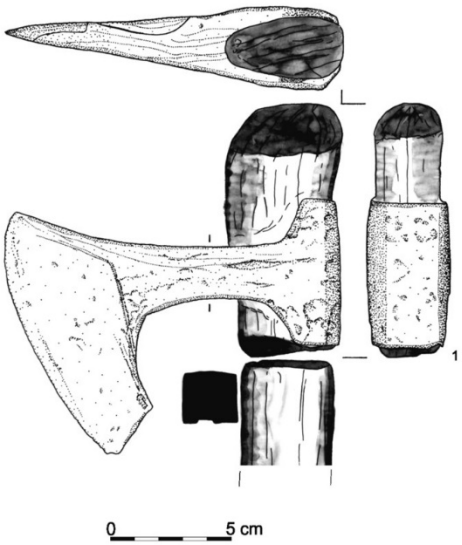

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a, relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1991 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osa - dy owalne; osada obustronnie wyodrębniona; obuch spłaszczony; masywna szyjka przechodzi w bardzo szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, ukośnie podciętą, szeroką brodą.
Wymiary: dł. całk. – 13,9 cm; wys. ostrza – 10,9 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,2 cm; szer. osady – 3,5 cm; wys. osady – 6,1 cm; światło osady – 4,1 × 2,6 cm. Waga: 495 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIIB.11.4
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu zachodnie - go, gł. 8,00-9,00 m; znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/59/21/91.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 2000, ryc. 56:d; Górecki 2001a, 142, tab. 14:131, ryc. 87:4; 2001b, 58, 60, Tab. 5:131, Abb. 9:4; Borowczak 2008, 98, kat. 59, Tabl. XIX; Ko - towicz 2008a, 445, ryc. 1:2.
Uwagi: w osadzie zachowało się w pięciu kawałkach proste, wykonane z pnia drewna klonu (Acer sp.) toporzysko długości 80,0 cm, o migdałowatym przekroju średnicy 4,8 × 2,8 cm oraz 3,4 × 1,9 cm; na toporzysku widoczne są w dwóch miejscach () ślady zdobienia – ornament wężowej łuski w partii środkowej oraz niezidentyfikowany motyw w pobliżu zakończenia; żeleźce osadzone od dołu toporzyska.

6.3.23.1

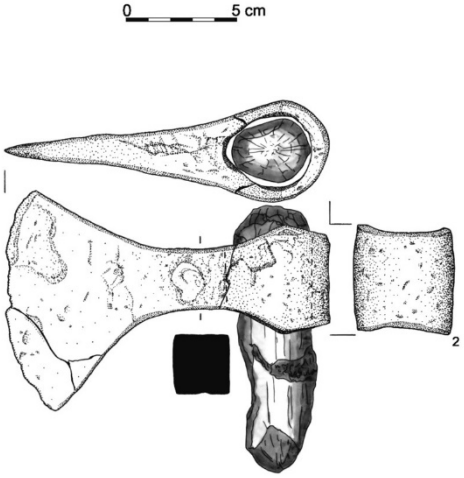

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osa - dy migdałowate; osada zaopatrzona w bardzo słabo wyodrębnione wąsy; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przechodzi w szerokie, symetryczne, łukowa - te ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 14,8 cm; wys. ostrza – 10,0 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,7 cm; szer. osady – 4,6 cm; wys. osady – 4,3 cm; wys. osady z wąsami – 4,8 cm; światło osady – 3,9 × 3,2 cm. Waga: 456 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIA.5.1
Stan zachowania: dobry, pęknięcie w dolnej partii ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: relikty mostu zachodnie - go; znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/74/14/94.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, tab. 14:36; 2001b, Tab. 5:36; Borowczak 2008, 124, kat. 112.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment wykonane - go z drewna grabu (Carpinus sp.) toporzyska długości 12,4 cm (pierwotnie 13,0 cm) o migdałowatym prze - kroju i średnicy 3,6 × 3,0 cm, osadzonego w kawałku skóry zwierzęcia z rodziny jeleniowatych.

6.3.23.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe, asymetryczne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w wyod - rębnione trójkątne wąsy; obuch zaokrąglony; smukła szyjka przechodzi w szerokie, symetryczne, łukowate ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 14,9 cm; wys. ostrza – 8,0 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,5 cm; szer. osady – 4,2 cm; wys. osady – 3,2 cm; wys. osady z wąsami – 4,1 cm; światło osady – 3,1 × 3,0 cm. Waga: 421 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIA.5.1
Stan zachowania: dobry, nieznacznie uszkodzone ostrze.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: 8 m na zachód od wy - spy, 18 m na północ od reliktów mostu zachodniego, gł. 4,35 m (104,53 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/93/20/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, tab. 14:112; 2001b, Tab. 5:112; Borowczak 2008, 128, kat. 120; Kotowicz 2008a, 445, ryc. 1:3.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment wykonane - go z drewna grabu (Carpinus sp.) toporzyska długości 23,3 cm (pierwotnie 24,5 cm) o owalnym przekroju i średnicy 3,3 × 3,2 cm oraz 1,9 × 2,0 cm; na ścian - kach osady zachowały się resztki skóry.

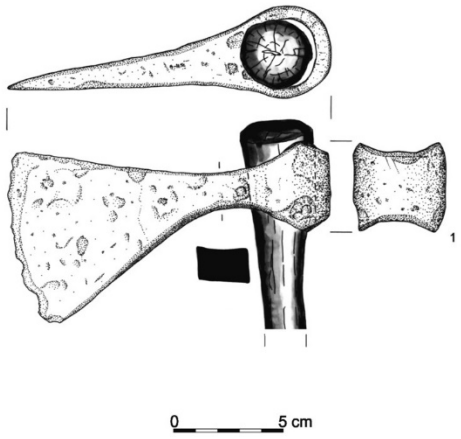

6.3.23.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i lekko opuszczone w sto - sunku do osi pionowej toporzyska; światło osady migdałowate; osada zaopatrzona w wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przechodzi w niezbyt szerokie, symetryczne i lekko łukowate ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 15,5 cm; wys. ostrza – 7,7 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 2,1 cm; szer. osady – 4,5 cm; wys. osady – 3,1 cm; wys. osady z wąsami – 4,9 cm; światło osady – 3,7 × 3,3 cm. Waga: 548 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIA.5.1
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: pas XLI, działka 6.
Nr inw.: MPP/A/64/41/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000, 80, 94, kat. 43, Tabl. IV:10; Górecki 2001a, tab. 14:24; 2001b, Tab. 5:24; Borowczak 2008, 110, kat. 83.
Uwagi: -

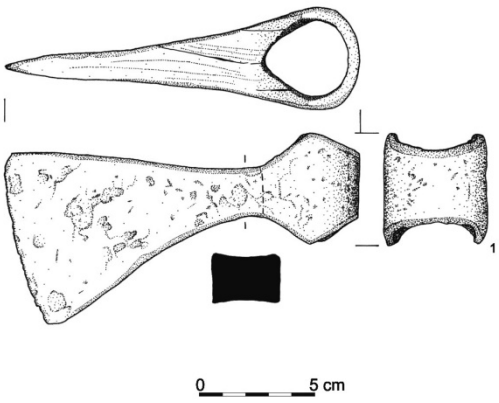

6.3.24

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady migdałowate; osada zaopatrzona w słabo wyodrębnione wąsy; obuch spłaszczony; masywna szyjka przecho - dzi w szerokie, wachlarzowate, symetryczne, łukowa - te ostrze;
Wymiary: dł. całk. – 19,5 cm; wys. ostrza – 14,1 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,7 cm; szer. osady – 3,5 cm; wys. osady – 2,7 cm; zachowana wys. osady z wąsami – 4,0 cm; światło osady – 3,3 × 2,4 cm. Waga: 408 g.
Chronologia: X-XI w
Przynależność typologiczna: IIA.5.3
Stan zachowania: dobry, nieznacznie uszkodzona krawędź ostrza i wąsy.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: , 20 m na zachód od wyspy, 40 m na północ od reliktów mostu zachodniego
Nr inw.: MPP/A/93/81/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 2000, ryc. 56:z; Górecki 2001a, tab. 14:140; 2001b, Tab. 5:140; Kurasiński 2005, 205; Borowczak 2008, 139, kat. 142; Kotowicz 2011, 109, Fig. 4:3.
Uwagi: żeleźce było pierwotnie zdobione dwoma seriami nacięć poniżej światła osady – obecnie ornament ten jest niewidoczny.

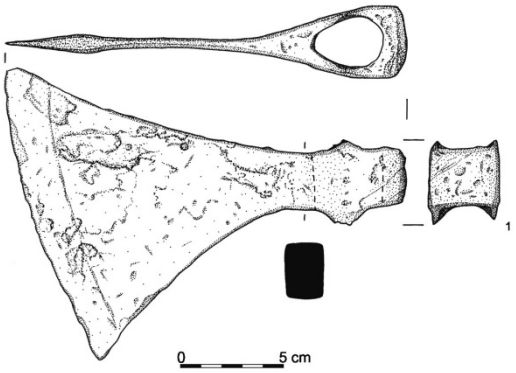

6.3.25

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2, podgrodzie, na północny - wschód od przyczółka mostu zachodniego.
Badania: wykopaliskowe D. Banaszak, J. Góreckiego i A. Tabaki w 2006 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada niewyodrębniona; obuch zaokrąglony; smukła szyjka przechodzi w szerokie, asymetryczne, niemal proste ostrze zakończone wyodrębnioną, łukowato podcię - tą, dość szeroką brodą.
Wymiary: dł. całk. – 7,8 cm; wys. ostrza – 4,2 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,0 cm; szer. osady – 1,9 cm; wys. osady – 1,0 cm; światło osady – 1,4 × 1,2 cm. Waga: 25 g.
Chronologia: 2 połowa XI – XII w.
Przynależność typologiczna: IIB.1.2
Stan zachowania: dobry, nie - znaczne ubytki na osadzie.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: ar 1N6W, ćw. D, wykop 10/06 (1,9 m od N; 1,35 od E), obiekt 5/06, gł. 112,33 m n.p.m.
Nr inw.: MPP/A/123/212/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kotowicz 2013, 118-119.
Uwagi: -

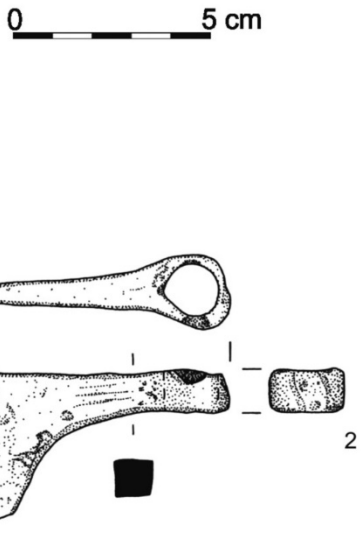

6.3.26

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1983 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i niemal prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada niewyodrębniona; obuch płaski, zakończony niewyodrębnionym płaskim kapturkiem; smukła szyjka przechodzi w szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, półowalnie uciętą, wąską brodą;
Wymiary: dł. całk. – 10,9 cm; wys. ostrza – 6,7 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,1 cm; szer. osady – 3,2 cm; światło osady – 2,2 × 2,5 cm; wys. kapturka – 3,4 cm. Waga: 164 g.
Chronologia: IX – X w.
Przynależność typologiczna: IIB.1.22
Stan zachowania: średni, znacznie uszkodzony obuch.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu wschodniego, pas X, działka 3, kwadrat 3/4-B, gł. 6,05 m (102,40 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/29/25/83.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 1985, 73; Tokarski 2000, 80, 92, kat. 4, ryc. I:4; Górecki 2001a, tab. 14:81; 2001b, Tab. 5:81; Borowczak 2008, 80, kat. 23.
Uwagi: -

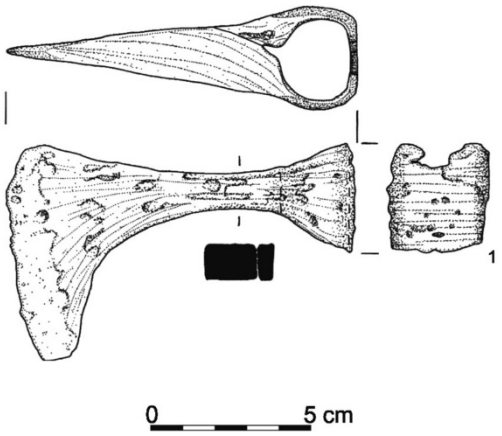

6.3.27

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch zaokrąglony; smukła szyjka przechodzi w szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 14,7 cm; wys. ostrza – 9,2 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,6 cm; szer. osady – 3,6 cm wys. osady – 2,6 cm; zachowana wys. osady z wąsami – 4,1 cm; światło osady – 2,8 × 2,3 cm. Waga: 344 g.
Chronologia: XI-XII w.
Przynależność typologiczna: IIB.5.1
Stan zachowania: dobry, nieznacznie uszkodzona krawędź ostrza i wąsy.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, 14 m na zachód od wyspy, 285 m na południe od reliktów mostu zachodniego.
Nr inw.: MPP/A/93/68/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, tab. 14:120; 2001b, Tab. 5:120; Borowczak 2008, 136, kat. 136; Kotowicz 2008a, 451.
Uwagi: pierwotnie w osadzie znajdował się fragment toporzyska z zabitym klinem metalowym ().

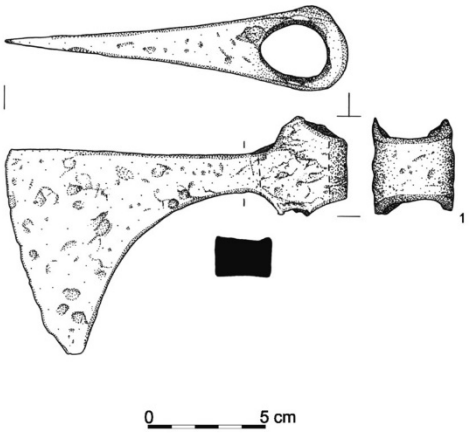

6.3.28

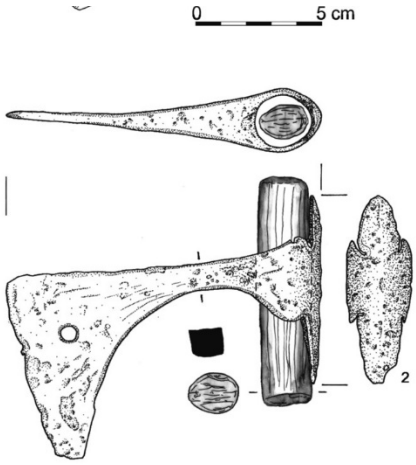

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1983 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch zaokrąglony, zakończony wydatnym, owalnym kapturkiem; wąska szyjka przechodzi w szerokie, asymetryczne, niemal proste ostrze; w ostrzu znajduje się okrągły otwór o średnicy 0,6 × 0,6 cm.
Wymiary: dł. całk. – 12,6 cm; wys. ostrza – 7,6 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,0 cm; szer. osady – 2,6 cm; wys. osady – 2,7 cm; wys. osady z wąsami – 3,3 cm; światło osady – 2,2 × 2,1 cm. Waga: 143 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIB.5.19
Stan zachowania: bardzo dobry, nieznacznie wyszczerbione i uszkodzone ostrze.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu wschodnie - go, pas X, działka 3, kwadrat 4-C, gł. 6,05 m (102,40 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/29/23/83.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 1985, 73; Tokarski 2000, 81, 92, kat. 3, ryc. I:7; Górecki 2001a, 140, tab. 14:75, ryc. 85:6; 2001b, 56, Tab. 5:75, Abb. 7:6; Borowczak 2008, 79, kat. 22; Kotowicz 2008a, 456.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment klonowego (Acer sp.) toporzyska długości 9,2 cm i średnicy 2,0 × 1,6 cm.

6.3.29

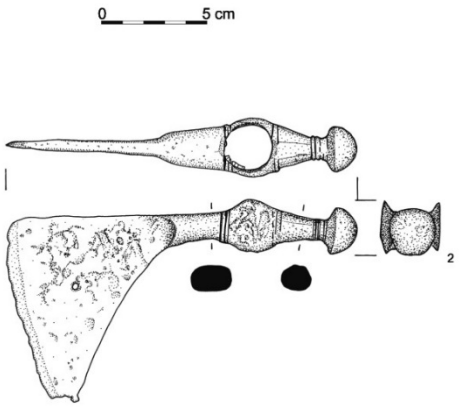

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaokrąglona; obuch zakończony długim, guzikowatym młotkiem; smukła szyjka przechodzi w szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze; w ostrzu znajduje się okrągły otwór o średnicy 0,3 cm;
Wymiary: dł. całk. – 16,6 cm; zachowana wys. ostrza – 8,5 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,2 cm; szer. osady – 2,8 cm; wys. osady – 2,5 cm; światło osady – 2,3 × 2,1 cm; dł. młotka – 4,0 cm.
Chronologia: 1 połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIB.6.33
Stan zachowania: dobry, uszkodzona dolna krawędź ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: 10 m na zachód od wyspy, 276 m na południe od reliktów mostu zachodniego.
Nr inw.: MPP/A/93/71/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 2000, ryc. 56:s; Górecki 2001a, 139, tab. 14:3, ryc. 86:13; 2001b, 53, Tab. 5:3, Abb. 8:13; Borowczak 2008, 138, kat. 139; Kotowicz 2008a, 456; 2011, 109, Fig. 3:6.
Uwagi: na szyjce zachował się szczątkowo dookolny ornament w postaci trzech linii rytych, na szyjce młotka znajdują się dwie dodatkowe dookolne linie ryte oraz trzy dookolne żeberka; na ściankach osady zachowały się resztki toporzyska.

6.3.30

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne W. Szulty w 2003 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaokrąglona; obuch zakończony dość długim guzikowatym młotkiem, którego szyjka ma okrągły przekrój; smukła szyjka przechodzi w szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, półkoliście podciętą, dość wąską brodą; w ostrzu znajduje się okrągły otwór o średnicy 0,4 cm.
Wymiary: dł. całk. – 14,8 cm; wys. ostrza – 7,6 cm; naj - mniejsza wys. szyjki – 1,1 cm; szer. osady – 2,5 cm; wys. osady – 3,0 cm; światło osady – 2,2 × 2,1 cm; dł. młotka – 3,1 cm. Waga z toporzyskiem: 434 g.
Chronologia: 1 połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIB.6.34
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu zachod - niego, pas XCVII, działka 5, pole B2/C2, gł. 6,65 m (102,15 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/108/6/03.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kotowicz 2013, 204.
Uwagi: na szyjce zachował się szczątkowo dookolny ornament w postaci dwóch linii rytych, a na szyjce młotka znajdują się dwa dookolne żeberka; w osadzie zachowało się w dwóch kawałkach proste i na końcu lekko wygięte ku żeleźcu toporzysko wykonane z drewna grabu (Carpinus sp). w środkowej partii toporzyska zachowały się prawdopodobnie ślady ornamentu w postaci łukowatych, płytkich rowków; toporzysko zostało ustabilizowane wbitym od góry wąskim, trójkątnym klinem.

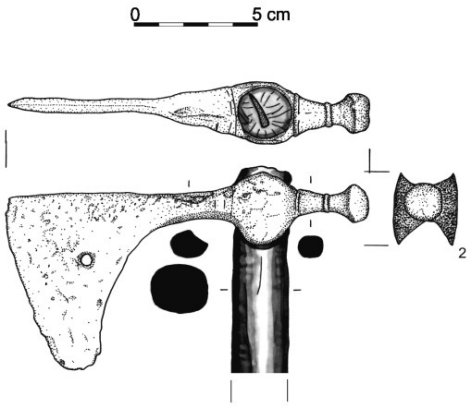

6.3.31.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a, relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne J. Łomnickiego w 1961 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i lekko uniesione w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w słabo wyodrębniane, trójkątne wąsy; obuch zaokrąglony; smukła szyjka przechodzi w szerokie, lekko asymetryczne, wachlarzowate, łukowate ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 11,5 cm; zachowana wys. ostrza – 9,4 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,3 cm; szer. osady – 2,9 cm; wys. osady – 1,9 cm; wys. osady z wąsami – 3,0 cm; światło osady – 2,6 × 2,3 cm. Waga: 127 g.
Chronologia: 1 połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIIA.5.1
Stan zachowania: dobry, odłamana górna część ostrza.
Kontekst archeologiczny: relikty mostu zachod - niego, 28 m na zachód od wyspy, warstwa destruktu mostu.
Nr inw.: MPP/A/3/203/61.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Anderszowa, Łomnicki, Nowak, Szeni - cowa 1963, ryc. 7; Nadolski 1966, 8, 12-15, kat. 3 1971, s. 1210-1211; Rajewski 1973, 356-357; Głosek, Kajzer, Nadolski 1978, 31, poz. 47, tabl. 7; Kara 1991, 107; 1992, 168; 1993, 37; Nicolle 1999, kat. 908A; Górecki 2001a, 142, tab. 14:137, ryc. 87:2; 2001b, 58, tab. 5:137, Abb. 9:2; Kurasiński 2005, s. 205, przyp. 11; Borowczak 2008, s. 75, kat. 14; Kotowicz 2008a, 451.
Uwagi: pierwotnie w osadzie znajdował się fragment nadpalonego toporzyska dł. ok. 11 cm, osadzonego przy pomocy metalowego klina.

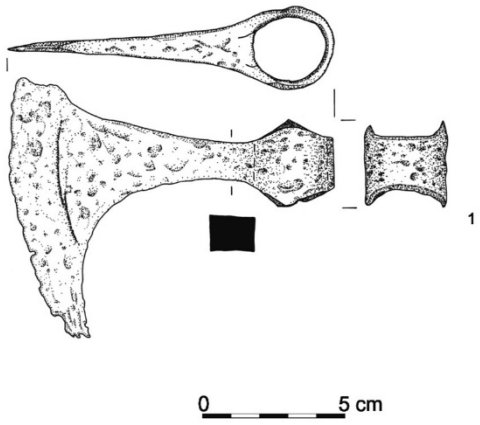

6.3.31.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a, relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady migdało - wate; osada zaopatrzona w bardzo słabo wyodrębnio - ne trójkątne wąsy; obuch zaokrąglony; smukła szyjka przechodzi w bardzo szerokie, symetryczne, niemal proste ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 13,1 cm; wys. ostrza – 17,0 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,9 cm; szer. osady – 3,1 cm; wys. osady – 2,2 cm; wys. osady z wąsami – 3,1 cm; światło osady – 2,5 × 2,4 cm. Waga: 225 g.
Chronologia: 1 połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIIA.5.1
Stan zachowania: bardzo dobry, nieznacznie uszkodzona krawędź ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, 23 m na zachód od wyspy, 51 m na południe od reliktów mostu zachodniego.
Nr inw.: MPP/A/93/60/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 2000, ryc. 56:v; Górecki 2001a, 142, tab. 14:138, ryc. 87:10; 2001b, 58, Tab. 5:138, Abb. 9:10; Kurasiński 2005, 205; Borowczak 2008, 134, kat. 132; Kotowicz 2008a, 450.
Uwagi: w osadzie zachował się niewielki fragment toporzyska osadzonego na skórze (zachowanej w dwóch fragmentach) grubości 0,3-0,7 mm.

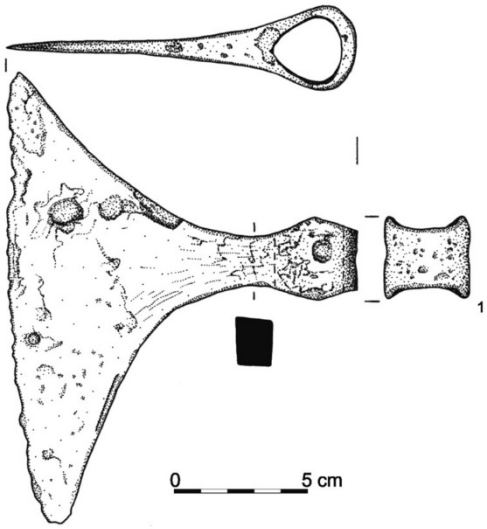

6.3.31.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a, relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch zaokrąglony; masywna szyjka przechodzi w bardzo szerokie, wachlarzowate, symetryczne, łukowate ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 18,2 cm; zachowana wys. ostrza – 13,7 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,1 cm; szer. osady – 3,5 cm; wys. osady – 2,6 cm; wys. osady z wąsami – 3,8 cm; światło osady – 2,7 × 2,5 cm. Waga: 292 g.
Chronologia: 1 połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIIA.5.1
Stan zachowania: dobry, uszkodzona krawędź ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, 33 m na zachód od wyspy, 50 m na południe od reliktów mostu zachodniego.
Nr inw.: MPP/A/93/74/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 2000, ryc. 56:w; Górecki 2001a, 142, tab. 14:139, ryc. 87:11; 2001b, 58, Tab. 5:139, Abb. 9:11; Kurasiński 2005, 205; Borowczak 2008, 138, kat. 140.
Uwagi: na lewej stronie ostrza widoczne są dość regularne wgłębienia – być może relikt ornamentu wykonanego techniką puncowania; pierwotnie w osadzie znajdował się fragment toporzyska osadzonego na kawałku owczej () skóry grubości 0,7

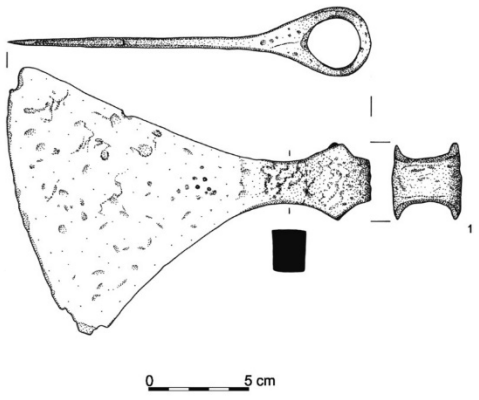

6.3.32

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w słabo wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch spłaszczony; masywna szyjka przechodzi w bardzo szerokie, symetryczne, wyodrębnione od dołu, proste ostrze.
Wymiary: dł. całk. – 14,0 cm; wys. ostrza – 18,4 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,1 cm; szer. osady – 3,5 cm; wys. osady – 2,5 cm; wys. osady z wąsami – 4,1 cm; światło osady – 3,8 × 2,6 cm. Waga: 300 g; waga toporzyska – 246 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: IIIA.5.4
Stan zachowania: bardzo dobry.
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, 32 m na zachód od wyspy, 35 m na południe od reliktów mostu zachodniego.
Nr inw.: MPP/A/93/98/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 2000, ryc. 56:h; Górecki 2001a, 139, tab. 14:6, ryc. 84:12; 2001b, 56, Tab. 5:6, Abb. 6:12; Borowczak 2008, 141, kat. 145, Tabl. XXII; Kotowicz 2008a, 445, 447, ryc. 1:1.
Uwagi: w osadzie zachowało się w trzech kawałkach proste toporzysko wykonane z drewna klonu (Acer sp.), długości 107,4 cm, o owalnym przekroju i średnicy 3,4 × 2,5 cm oraz 2,2 × 1,2 cm, osadzone na niezachowanym kawałku skóry.

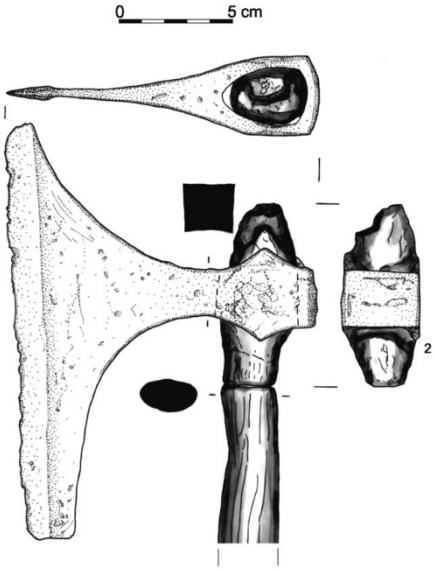

6.3.33

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1985 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest smukłe i niemal prostopadłe w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w słabo wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch zaokrąglony, zakończony smukłym, owalnym kapturkiem; smukła szyjka przechodzi w bardzo szerokie, symetryczne i łukowate, obustronnie wyodrębnione, ukośnie podcięte, ostrze; w ostrzu znajduje się okrągły otwór o średnicy 0,4 × 0,4 cm.
Wymiary: dł. całk. – 11,7 cm; zachowana wys. ostrza –14,9 cm; najmniejsza wys. szyjki – 0,7 cm; szer. osady –2,7 cm; wys. osady – 2,2 cm; wys. osady z wąsami – 2,9 cm; światło osady – 2,1 × 2,2 cm; wys. kapturka –5,4 cm. Waga: 136 g.
Chronologia: 1 połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIIA.5.20a
Stan zachowania: średni, ułamana górna część ostrza.
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu wschodniego, pas VI, działka 3, kwadrat 3-C, gł. 4,30 m (104,15 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/35/91/85.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 1991, 51, ryc. 7:E; Górecki 2000e, 388, kat. 18.01.10; 2001a, 139, tab. 14:1, ryc. 87:1; 2001b, 53, Tab. 5:1, Abb. 9:1; Tokarski 2000, 79, 93, kat. 18, Tabl. V:3; Drozd, Janowski 2007, 115, przyp. 27, ryc. 8:b; Borowczak 2008, 87, kat. 37; Kotowicz 2008a, 456; 2011, 112, Fig. 7:2; Janowski 2010, Fig. 9:b.
Uwagi: pierwotnie boczne partie szyjki i ostrze pokrywał obustronny ornament w postaci pionowych, rytych linii prostych zamkniętych przez łukowate linie biegnące wzdłuż krawędzi szyjki i ostrza, przechodzące w ornament tzw. „rybiej łuski" i bliżej nieokreślone zdobienie pokrywające ostrze, być może wypełnione pierwotnie kolorowym drutem.

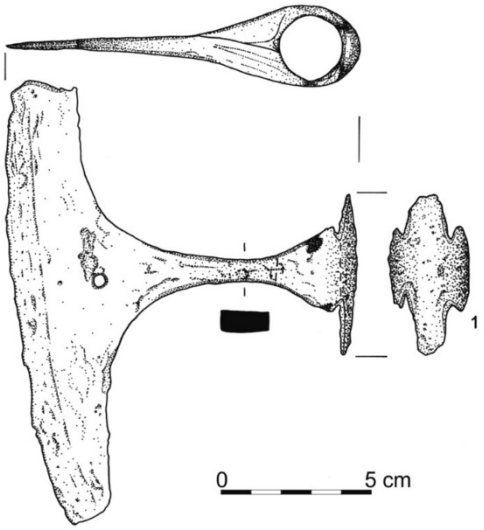

6.3.34

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1983 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady migdałowate; osada niewyodrębniona; obuch zaokrąglony, zakończony płaskim kapturkiem; smukła szyjka przechodzi w bardzo szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, ukośnie podciętą, wąską brodą.
Wymiary: dł. całk. – 17,3 cm; wys. ostrza – 13,9 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,4 cm; szer. osady – 4,7 cm; światło osady – 3,9 × 3,4 cm, wys. kapturka – 5,3 cm. Waga: 634 g.
Chronologia: koniec X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIIB.1.20
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu wschodniego, pas X, działka 4, kwadrat 2-B, gł. 6,20 m (102,25 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/29/41/83.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 1985, 73, ryc. 7:3; Górec - ki 2000c, 388, kat. 18.01.08; 2001a, tab. 14:83, ryc. 85:8; 2001b, Tab. 5:83, Abb. 7:8; Tokarski 2000, 79, 92, kat. 7, ryc. I:5; Borowczak 2008, 81, kat. 26, Tabl. XV.
Uwagi: pierwotnie w osadzie znajdowało się łukowato wygięte toporzysko długości ok. 75 cm i średnicy 2,8 cm.

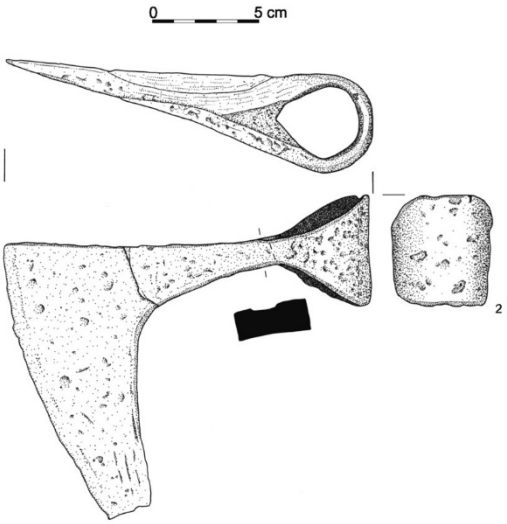

6.3.35.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a, relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1986 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i prostopadłe w stosun - ku do osi pionowej toporzyska; światło osady migda - łowate; osada zaopatrzona w wyodrębnione, trójkątne wąsy; obuch nieznacznie spłaszczony; smukła szyjka przechodzi w bardzo szerokie, asymetryczne, lekko łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, podciętą, wąską brodą.
Wymiary: dł. całk. – 16,5 cm; wys. ostrza – 12,6 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,9 cm; szer. osady – 4,5 cm; wys. osady – 2,5 cm; wys. osady z wąsami – 4,8 cm; światło osady – 3,9 × 3,0 cm. Waga: 577 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIIB.5.4
Stan zachowania: średni, uszkodzona broda, znacznie skorodowane powierzchnie.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu zachodniego, pas VII, działka 2, kwadrat 4-A, gł. 6,20 m (102,88 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/39/34/86.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kola, Wilke 1989, 91,93, ryc. 14:4; 2000, ryc. 56:i; Górecki 2001a, tab. 14:84, ryc. 85:9; 2001b, Tab. 5:84, Abb. 7:9; Borowczak 2008, 90, kat. 43.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment nadpalonego () toporzyska (liściaste) długości 8,4 cm; żeleź - ce pierwotnie osadzone na kawałku niezachowanej skóry.

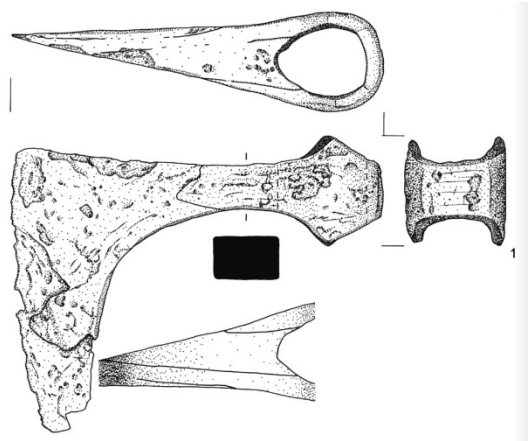

6.3.35.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a, relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch płaski; masywna szyjka przechodzi w bardzo szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, ukośnie podciętą, dość szeroką brodą.
Wymiary: dł. całk. – 15,9 cm; wys. ostrza – 13,8 cm; najmniejsza wys. szyjki – 2,2 cm; szer. osady – 5,0 cm; wys. osady – 3,5 cm; wys. osady z wąsami – 5,3 cm; światło osady – 4,1 × 3,5 cm. Waga: 769 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: 28/2.
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu zachodnie - go, pas III, działka 5, kwadrat 1/A.
Nr inw.: MPP/A/93/111/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, tab. 14:124; 2001b, Tab. 5:124; Borowczak 2008, 142, kat. 148.
Uwagi: -

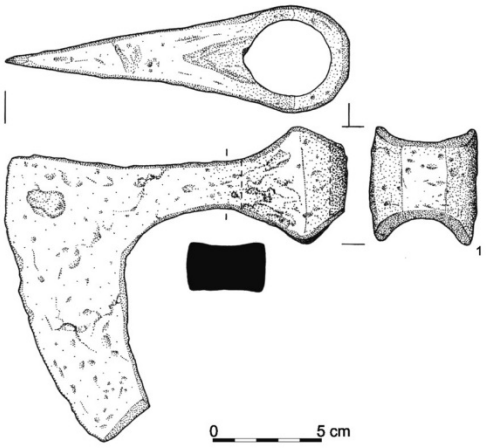

6.3.35.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a, relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady migdałowate; osada zaopatrzona w wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch spłaszczony; smukła szyjka przechodzi w bardzo szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, ukośnie podciętą, dość wąską brodą;
Wymiary: dł. całk. – 13,9 cm; wys. ostrza – 11,8 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,8 cm; szer. osady – 4,8 cm; wys. osady – 3,6 cm; wys. osady z wąsami – 5,1 cm; światło osady – 4,3 × 3,3 cm. Waga z toporzyskiem: 629 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: 28/2.
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, 42 m na zachód od wyspy, 102 m na północ od reliktów mostu zachodniego.
Nr inw.:
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, tab. 14:121; 2001b, Tab. 5:121; Borowczak 2008, 140, kat. 143.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment toporzyska wykonanego z drewna grabu (Carpinus sp.), długości 26,0 cm (pierwotnie 27,3 cm) o migdałowatym przekroju i średnicy 4,3 × 3,4 cm, osadzonego prawdopo - dobnie na kawałku skóry (); żeleźce zostało osadzone od dołu toporzyska.

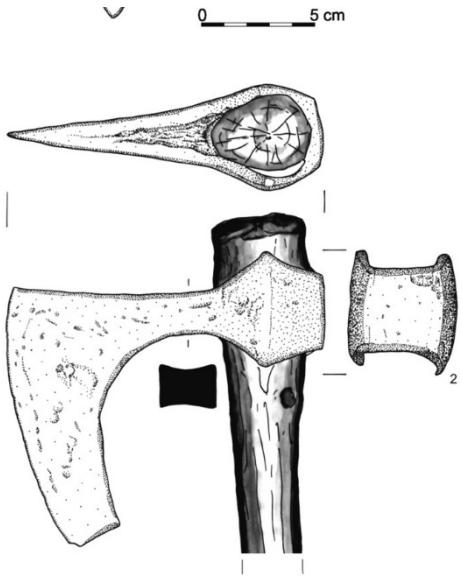

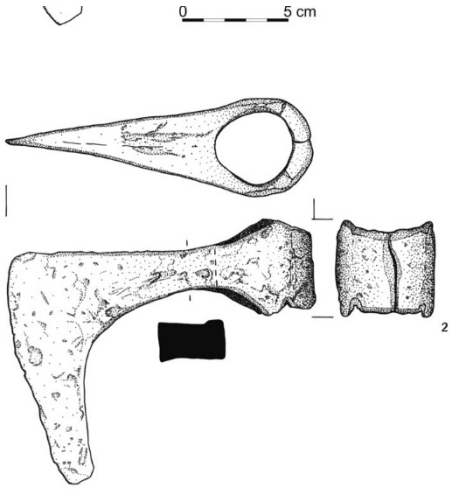

6.3.36

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne W. Szulty w 2002 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w słabo wyodrębnione trójkątne wąsy; obuch zaokrąglony, zakończony szczątkowym dolnym kapturkiem; smukła szyjka przechodzi w bardzo szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, półkoliście podciętą, wąską brodą.
Wymiary: dł. całk. – 14,6 cm; wys. ostrza – 11,2 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,9 cm; szer. osady – 4,7 cm; wys. osady – 3,5 cm; wys. osady z wąsami – 4,6 cm; światło osady – 3,7 × 3,4 cm; wys. kapturka – 4,1 cm. Waga: 526 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIIB.5.8
Stan zachowania: dobry, złamany obuch.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu zachodnie - go, pas III, działka 2, gł. 3,30 m (105,54 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/103/8/02.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kotowicz 2013, 200, 202.
Uwagi: w osadzie zachował się fragment toporzyska (najprawdopodobniej dąb Quercus sp). długości 5,8 cm.

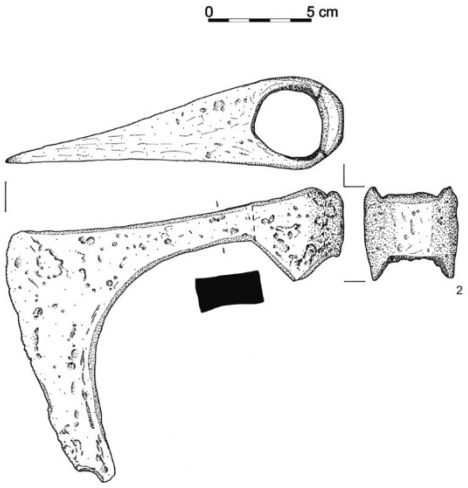

6.3.37

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a, relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1988 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i silnie opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osa - dy owalne; osada zaopatrzona w słabo wyodrębnio - ne trójkątne wąsy; obuch spłaszczony, zakończony szczątkowym, górnym kapturkiem; smukła szyjka przechodzi w bardzo szerokie, asymetryczne, łukowa - te ostrze zakończone wyodrębnioną, półowalnie () podciętą, wąską brodą.
Wymiary: dł. całk. – 16,4 cm; wys. ostrza – 13,0 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,6 cm; szer. osady – 4,6 cm; wys. osady – 3,2 cm; wys. osady z wąsami – 4,7 cm; światło osady – 3,3 × 3,3 cm; wys. kapturka – 3,4 cm. Waga: 605 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w
Przynależność typologiczna: IIIB.5.14
Stan zachowania: dobry, nieznacznie uszkodzona krawędź ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu zachod - niego, pas IV, działka 3, kwadrat 1-D; gł. 3,90 m (105,28 m n.p.m.).
Nr inw.: MPP/A/45/7/88.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001a, tab. 14:85; 2001b, Tab. 5:85; Borowczak 2008, 92, kat. 48.
Uwagi: -

6.3.38

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu na ledniczkę.
Badania: badania podwodne A. Pydyna, M. Popka w 2020 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i uniesione w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada zaopatrzona w wyodrębnione, trójkątne wąsy; obuch zakończony prostokątnie, lekko wydłużony; smukła szyjka przechodzi w bardzo szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, wąską brodą.
Wymiary: dł. całk. – 16,6 cm; wys. ostrza – 10,9 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,6 cm; szer. osady – 3,2 cm; zachowana wys. osady z wąsami – 6,1 cm; światło osady – 3,8 × 2,4 cm; dł. młotka – 1,2 cm; wys. młotka 2,4 cm..
Chronologia: X w.
Przynależność typologiczna: IIIB.5.30.
Stan zachowania: Powierzchnia pokryta nierównomiernie wżerowymi zmianami korozyjnymi. Na ostrzu doszło do przerwania rdzenia metalicznego. Brakuje także fragmentu dolnej partii ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu na Ledniczkę, S kraniec zasięgu mostu.
Nr inw.: MPP/A.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Literatura: Kucypera at al. 2021,
Uwagi: Bogaty ornament wykonany metalami nieżelaznymi jest zdekompletowany, znacznie lepiej zachowały się starannie wycięte bruzdy, w które wklepane były pierwotnie druty srebrne i miedziane, i które pozwalają na dość kompletną rekonstrukcję dekoracji zdobiącej powierzchnię okazu. Oręż zaopatrzony był w toporzysko, którego szczątkowe pozostałości wraz z resztkami zmineralizowanej skóry odnaleziono wewnątrz osady.

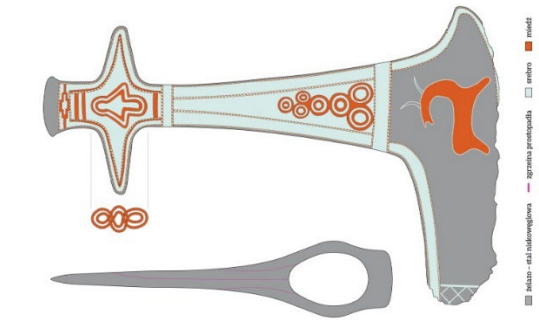

6.3.39

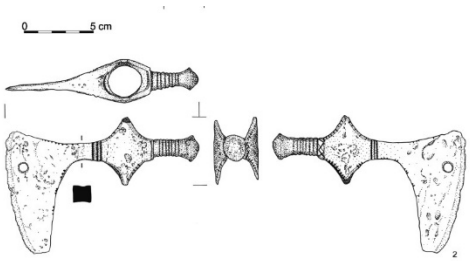

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: badania podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1991 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość smukłe i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; facetowana osada zaopatrzona w wyodrębnione, trójkątne wąsy; obuch zakończony długim, guzikowatym młotkiem o owalnym przekroju; smukła szyjka przechodzi w bardzo szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone wyodrębnioną, półowalnie podciętą, wąską brodą; w ostrzu znajduje się okrągły otwór o średnicy 0,6 cm.
Wymiary: dł. całk. – 13,9 cm; wys. ostrza – 8,9 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,2 cm; szer. osady – 3,2 cm; zachowana wys. osady z wąsami – 4,6 cm; światło osady – 2,4 × 2,2 cm; dł. młotka – 4,1 cm. Waga: 166 g.
Chronologia: 1 połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIIB.5.34
Stan zachowania: bardzo dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, relikty mostu zachodniego, gł. 8,00-9,00 m; znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/59/20/91.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Literatura: Kola, Wilke 2000, ryc. 56:t; Górecki 2001a, 139, tab. 14:2, ryc. 86:11; 2001b, 53, Tab. 5:2, Abb. 8:1; Borowczak 2008, 97, kat. 58, Tabl. XIX; Kotowicz 2011, 109, Fig. 3:5.
Uwagi: zabytek jest zdobiony na krawędzi ostrza i szyjki oraz wąsów osady ornamentem „wilczych zębów", dodatkowo na szyjce znajdują się trzy pionowe rowki szerokości ok. 1 mm, a na lewej stronie czekana tuż za osadą ornament ukośnej szachownicy, szyjka młotka zdobiona siedmioma dookolnymi rowkami.

6.3.40

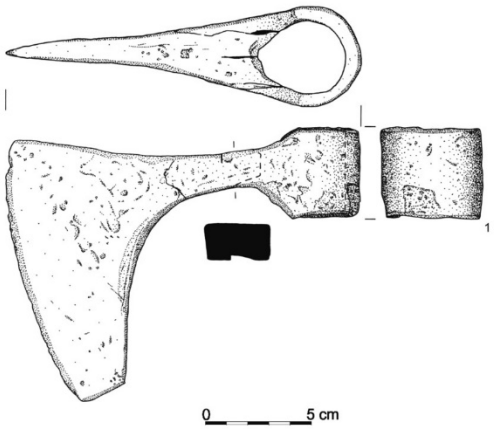

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: żeleźce jest dość masywne i lekko opuszczone w stosunku do osi pionowej toporzyska; światło osady owalne; osada obustronnie wyodrębniona; obuch zaokrąglony; smukła szyjka przechodzi w bardzo szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone silnie wyodrębnioną, ukośnie podciętą, wąską brodą.
Wymiary: dł. całk. – 16,9 cm; wys. ostrza – 12,9 cm; najmniejsza wys. szyjki – 1,7 cm; szer. osady – 4,8 cm; wys. osady – 4,3 cm; światło osady – 4,2 × 3,4 cm. Waga: 662 g.
Chronologia: 2 połowa X – połowa XI w.
Przynależność typologiczna: IIIB.12.2
Stan zachowania: dobry, skorodowane powierzchnie.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, most wschodni, pas XXVI, działka 7.
Nr inw.: MPP/A/64/37/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000, 79, 94, kat. 39, Tabl. III:7; Górecki 2001a, tab. 14:98, ryc. 86:4; 2001b, Tab. 5:98, Abb. 8:4; Borowczak 2008, 108, kat. 79.
Uwagi: na ostrzu widoczna jest stalowa nakładka.

6.4.2.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.

Badania: wykopaliskowe Z. Zakrzewskiego, A. Wrzoska i M. Ćwirko-Godyckiego w latach 1932–1934.

Opis przedmiotu: grot z liściem w kształcie lancetowatym, w przekroju poprzecznym płaskosoczewkowaty z delikatną linią grani. Tulejka okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi, częściowo uszkodzona. Przy krawędzi wylotu jest nit mocujący drzewce. Na liściu na obu płazach widoczne biegnące równolegle do ostrzy rowki. Zaczynają się one od jego nasady i zbiegają tuż przed końcówką ostrza. Z jednej strony dużo lepiej widoczne niż z drugiej.

Wymiary: zach. dł. całkowita grotu: 24,5 cm; zach. dł. liścia: 16,5 cm; maks. sz. liścia: 4,0 cm; śr. tulei u wylotu: 2,5 cm (wew. 2,2 cm); waga: 132 g.

Chronologia:

Przynależność typologiczna: IIIC.1a.A

Stan zachowania:

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: gród na Ostrowie Lednickim.

Nr inw.: 1998:5/228.

Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie. *nr inw. 1998:5/228*

Literatura: Wrzosek 1961: 251, tabl. VI:1, Wilke 2018, 184, 185.

Uwagi: Część liścia odcięta — najpewniej jest to efekt przeprowadzonych badań metaloznawczych, których wyniki są nieznane.

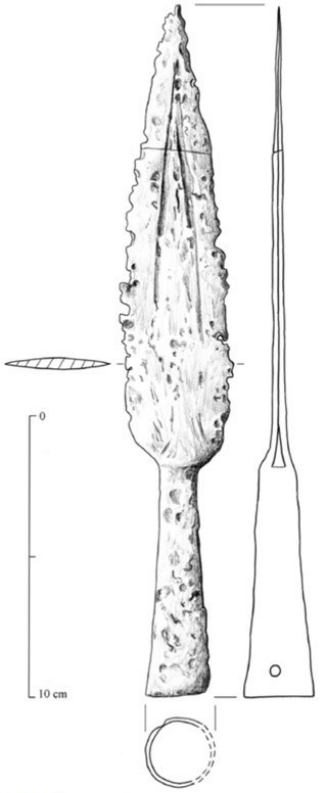

Nr kat. 38.
Cat. No. 38.

6.4.2.2.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.

Badania: podwodne, A. Koli i G. Wilkego w 2007 r.

Opis przedmiotu: Grot z silnie uszkodzonym liściem, w przekroju podwójnie daszkowatym. Tulejka sześcioboczna, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi.

Wymiary: dł. całkowita: 29,6 cm; zachowana dł. liścia: 19,5 cm; maks. sz. liścia: 2,4 cm; śr. tulei u wylotu: 2,2 cm (wew. 2 cm); Waga: 161 g.

Chronologia:

Przynależność typologiczna: IIIB.1c.A

Stan zachowania:

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: stan. 3a

Nr inw.: MPP/A/3/07.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Wilke 2018, 160, 161.

Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

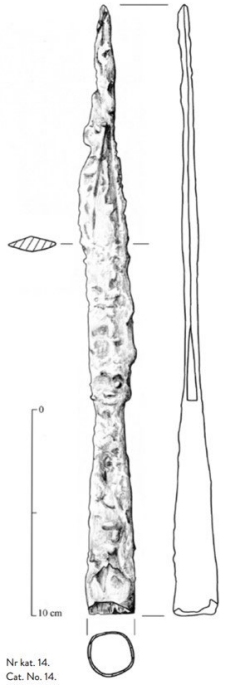

Nr kat. 14.
Cat. No. 14.

6.4.2.2.2

Lokalizacja: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, S276, 10 m.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis: niewielki grot z liściem w kształcie lancetowatym z maksymalną szerokością przypadającą na połowę długości, w przekroju poprzecznym podwójnie daszkowaty. Na po wierzchni wzdłuż płazów widoczny ciąg ornamentu w postaci „wilczych zębów". Tulejka grotu dość krótka, okrągła, z nitem mocującym drzewce. Najpewniej w tulei tkwi fragment drzewca.
Wymiary: długość całkowita grotu: 21,4 cm długość liścia: 13,8 cm maksymalna szerokość liścia: 2,1 cm średnica tulei u wylotu: 2,0 × 1,9 cm Waga: 81 g
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.1c.A
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, nr inw. MPP/A/64/99
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 43, tabl.: IX:2

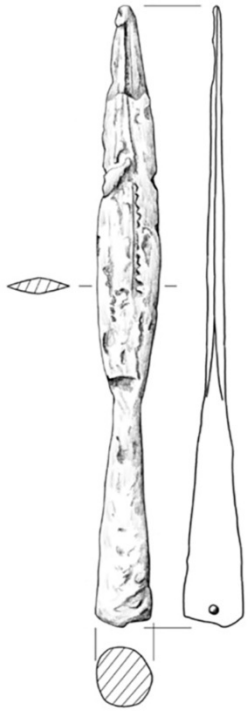

6.4.2.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3b, relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: Ostrze krótkie, szerokie w kształcie liścia, zaokrąglone u nasady. Przekrój liścia płasko podwójnie daszkowaty. Na powierzchni liścia na obu płazach w centralnej części widoczne pionowe dwa rowki zbiegające się w połowie długości liścia. Tuleja okrągła, rozszerzająca się w kierunku wylotu. Przy krawędzi są nit mocujący drzewce oraz otwór po drugim nicie.
Wymiary: dł. całkowita: 20,7 cm; zach. dł. liścia: 12,5 cm; maks. sz. liścia: 3,5 cm; śr. tulei u wylotu: 2,3 cm (wew. 2,1 cm); waga: 92,7 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIC.1a.A
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3b, relikty mostu wschodniego, pas XXXVIII:1.
Nr inw.: MPP/A/11/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000: 84, kat: 66, ryc. VI:13, Wilke 2018, 198, 199.
Uwagi: -

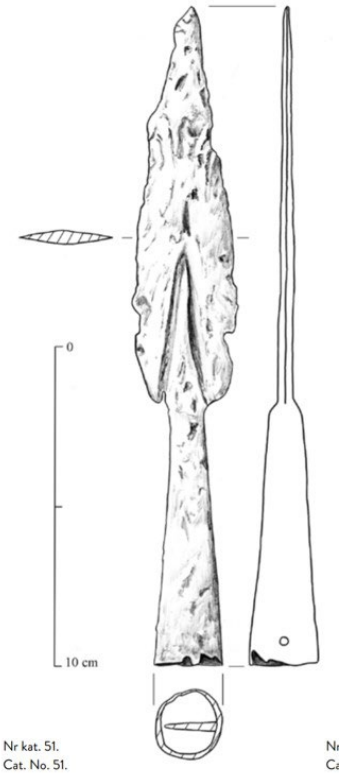

6.4.2.4.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: długi grot z niewielkim fragmentem drzewca. Ostrze długie, wąskie, podwójnie daszkowate. W centralnej części liścia wyklinowujący się ku końcowi grotu ornament w formie „wilczych zębów". Tuleja sześcioboczna, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi są dwa nity: jeden wbity prostopadle do drzewca, drugi pod kątem. Powyżej — otwór w tulejce — być może pozostałość po kolejnym nicie.
Wymiary: dł. całkowita: 41 cm; zachowana dł. liścia: 28 cm; maks. sz. liścia: 3,0 cm; śr. tulei u wylotu: 2,6 cm (wew. 2,1 cm); waga: 243,2 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.1c.D
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, N/118, 21 m.
Nr inw.: MPP/A/72/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103, kat: 11, ryc: VI:7; Wilke 2018, 160, 161.
Uwagi: w tulei miał się znajdować fragment drzewca.

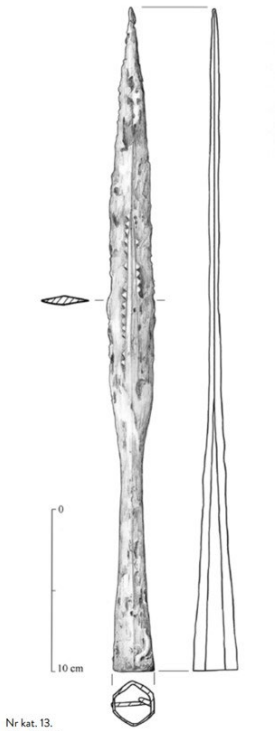

Nr kat. 13.
Cat. No. 13.

6.4.2.4.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot z liściem w kształcie lancetowatym, w przekroju poprzecznym podwójnie daszkowaty. Na płazach widoczne ślady damascenowania w postaci falistych pasm biegnących od nasady ostrza i łączących się na ok. dwóch trzecich długości grotu na grani. Tulejka grotu sześcioboczna, rozszerzająca się ku wylotowi, przy którym znajdują się dwa otwory na nity. W jednym tkwi nit o średnicy 3 mm.
Wymiary: dł. całkowita grotu: 25,5 cm; dł. liścia: 16 cm; maks. sz. liścia: 2,46 cm; śr. tulei u wylotu: 2,2 × 2,3 cm; waga: 147 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.1c.D
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, N132, 52 m.
Nr inw.: MPP/A/13/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 40, tabl.: X:1, 2018, 200, 201.
Uwagi:

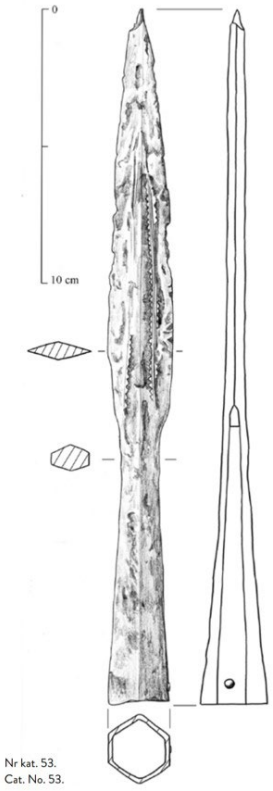

Nr kat. 53.
Cat. No. 53.

6.4.2.4.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot z liściem w kształcie lancetowatym, w przekroju poprzecznym podwójnie daszkowaty. Przy jednej z krawędzi ostrza na długości 2,4 cm fragment damascenizowany w formie „wilczych zębów" (obecnie niewidoczny). Tulejka grotu sześcioboczna, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi zachowane ułożone symetrycznie otwory na nit o średnicy 0,5 cm.
Wymiary: dł. całkowita grotu: 24,5 cm; dł. liścia: 15,5 cm; maks. sz. liścia: 2,1 cm; śr. tulei u wylotu: 2,0 × 2,2 cm; waga: 144 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.1c.D
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, N118, 40 m.
Nr inw.: MPP/A/43/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 42, tabl.: IX:3, 2018, 202, 203.
Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

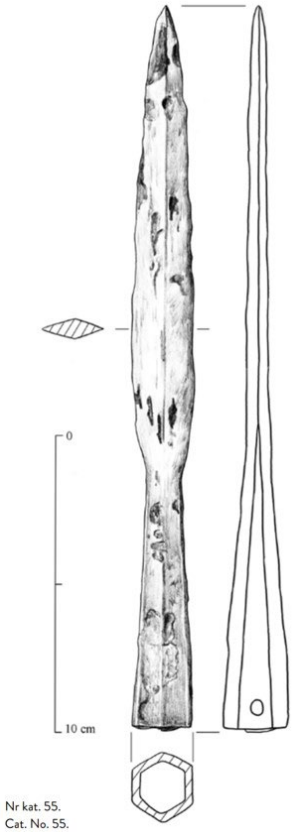

Nr kat. 55.
Cat. No. 55.

6.4.2.4.4

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot z liściem w kształcie lancetowatym, w przekroju poprzecznym podwójnie daszkowaty z wyraźną linią grani. Na powierzchni liścia widoczny ornament w formie trzech pasm dziweru. Tulejka grotu sześcioboczna, na przejściu z ostrza zwężająca się, a następnie mocno rozszerzająca ku wylotowi. Przy krawędzi tulei nit mocujący drzewce.
Wymiary: dł. całkowita grotu: 31 cm; dł. liścia: 22 cm; maks. sz. liścia: 2,4 cm; śr. tulei u wylotu: 2,4 cm; waga: 144 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.1c.D
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, N105, 43 m.
Nr inw.: MPP/A/66/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 44, tabl.: X:3, 2018, 204, 205.
Uwagi: w tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z drewna z pnia drzewa liściastego pierścieniowo-naczyniowego (jesion/ wiąz).

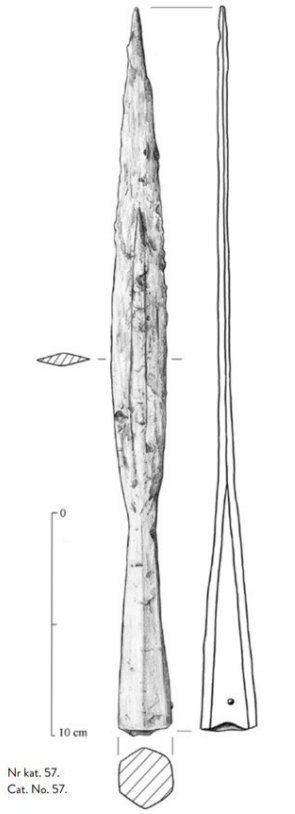

Nr kat. 57.
Cat. No. 57.

6.4.2.5

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot ze smukłym liściem w kształcie liścia wierzby, w przekroju poprzecznym podwójnie daszkowatym. W centralnej części liścia widoczny ornament w postaci czterech pasm dziweru. Ostrze osadzone jest na sześciobocznej tulei rozszerzającej się w kierunku wylotu. Przy krawędzi tulei przymocowane dwa trapezowate skrzydełka.
Wymiary: długość całkowita: 42,7 cm długość liścia: 29 cm maksymalna szerokość liścia: 3,4 cm średnica tulei u wylotu: 2,6 cm Waga: 351 g, wysokość skrzydełek 2,6 cm, maksymalna rozpiętość poprzeczki 7 cm.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.1c.F9
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, N87, 13 m.
Nr inw.: MPP/A/45/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 108–111, kat: 49, tabl.: XI:10; 2018, 208, 209.
Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

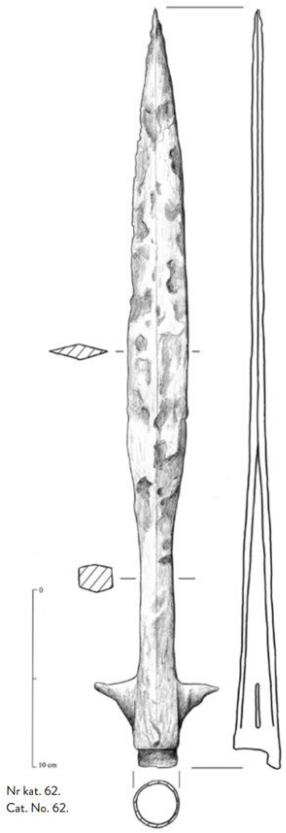

6.4.3.1
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1988 r.
Opis: grot z wąskim liściem w kształcie lancetowatym, w przekroju podwójnie daszkowaty. Grot jest uszkodzony – ma odłamaną końcówkę ostrza oraz ubytki wzdłuż jednej z krawędzi ostrza. Z jednej strony na powierzchni liścia na obu płazach widoczne biegnące równolegle do ostrzy rowki. Zaczynają się one od jego nasady i zbiegają na wysokości ok. dwóch trzecich liścia. Tulejka w przekroju okrągła, równo miernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi są dwa otwory na nity o średnicy ok. 0,5 cm.
Wymiary: zachowana długość całkowita grotu: 28,5 cm zachowana długość liścia: 20,4 maksymalna szerokość liścia: 2,1 cm średnica tulei u wylotu: 2,5 cm Waga: 125 g.
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, działka 3, pas IV
Nr inw.: MPP/A/13/88
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Typ: IIIB.2b/c.A
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy,
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 36, tabl.: X:5
Uwagi: w tulei miał się znajdować fragment drzewca

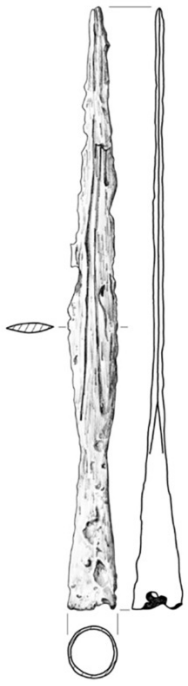

6.4.3.2.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: włócznia zachowana w całości. Grot z długim wąskim liściem w przekroju podwójnie daszkowatym, delikatnie przechodzi w tulejkę. Tuleja okrągła, nieznacznie rozszerzająca się ku wylotowi.
Wymiary: dł. całkowita: 33,6 cm (grot) + 180,5 cm (drzewce); zachowana dł. liścia: 18,6 cm; maks. sz. liścia: 2,4 cm śr. tulei u wylotu: 2,1 cm; Waga: —
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.2c.A
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: relikty mostu zachodniego, S/33, 14 m.
Nr inw.: MPP/A/42/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 102, kat: 4, ryc: VI:6; 2018, 150, 151.
Uwagi: Przy krawędzi znajduje się nit. W tulei tkwi drzewce wykonane z pnia jesionu (Fraxinus sp.) o dł. 180 cm, w przekroju mające 2,6 cm. 55 cm od krawędzi tulei drzewce jest ukośnie pęknięte — zaobserwowano ślady wzmocnienia tego miejsca przez wielokrotne owinięcie go lnianym sznurem.

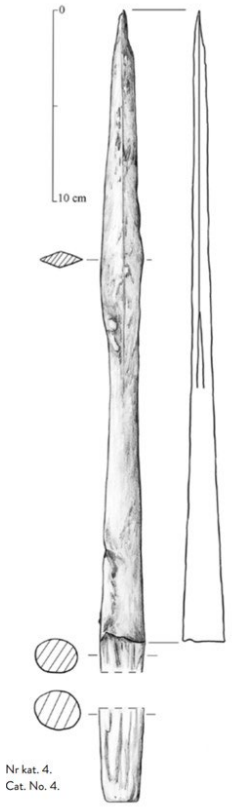

Nr kat. 4.
Cat. No. 4.

6.4.3.2.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1991 r.
Opis: grot z liściem w kształcie lancetowatym, w przekro ju podwójnie daszkowatym. Grot uszkodzony – ma odłamaną końcówkę ostrza. W centralnej części liścia ornament z trzech jodełkowo ułożonych pasm dziweru. Tulejka okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi tulei jest otwór po nicie. Wewnątrz zachowany fragment drzewca ułamanego poza grotem, wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).
Wymiary: zachowana długość całkowita grotu: 30 cm zachowana długość liścia: 19,5 cm maksymalna szerokość liścia: 2,6 cm średnica tulei u wylotu: 2,5 cm (wew. 2,3 cm) Waga: 202,4 g
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, badania penetracyjne.
Nr inw.: MPP/A/13/91
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Typ: IIIB.2c.A
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy,
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 38, tabl.: X:7.

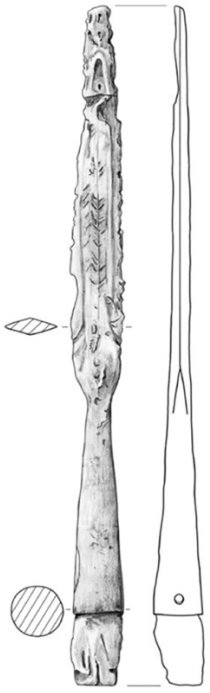

6.4.3.2.3
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis: grot z liściem w kształcie lancetowatym, przedzielonym granią biegnącą wzdłuż całej długości. Grań, rozszerzając się, przechodzi w okrągłą tulejkę, która nieznacznie rozszerza się ku wylotowi. Krawędź tulei ułamana.
Wymiary: długość całkowita grotu: 23,3 cm długość liścia: 16,2 cm maksymalna szerokość liścia: 2,4 cm pierwotna średnica tulei u wylotu: ok 1,8 cm (obecnie jedna krawędź zniszczona) Waga: 71,8 g
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, działka 3, pas IV
Nr inw.: MPP/A/24/94
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Typ: IIIB.2c.A
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 39, tabl.: X:4
Uwagi: w tulei miał się znajdować fragment drzewca

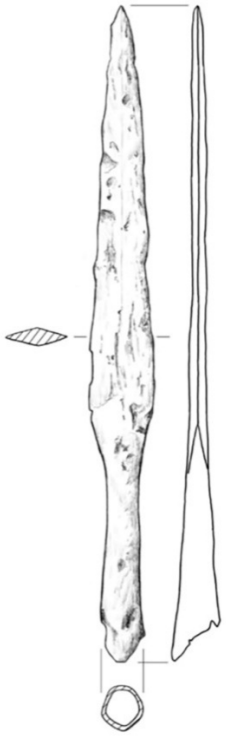

6.4.3.2.4
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis: grot z liściem w kształcie lancetowatym, w przekroju poprzecznym podwójnie daszkowaty z wyraźną linią grani. Tulejka okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi tulei jest otwór na nit o średnicy 0,4 cm.
Wymiary: długość całkowita grotu: 33 cm długość liścia: 21 cm maksymalna szerokość liścia: 2,7 cm średnica tulei u wylotu: 2,7 × 2,8 cm (wew. 2,3 × 2,5 cm) Waga: 219 g
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, N63, 32 m.
Nr inw.: MPP/A/7/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Typ: IIIB.2c.A
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 46, tabl.: X:8.

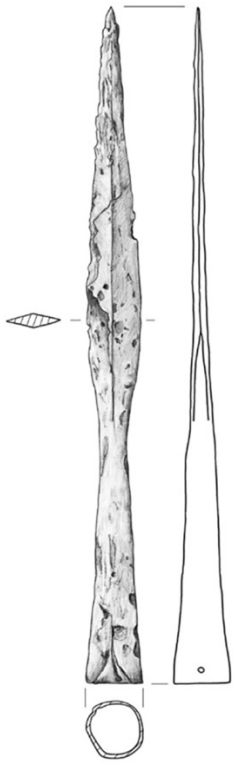

6.4.3.2.5
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis: grot z liściem w kształcie lancetowatym, w przekroju poprzecznym podwójnie daszkowaty z delikatną linią grani. Tulejka okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi wylotu są dwa nity mocujące drzewce. Końcówka ostrza odłamana. Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).
Wymiary: zachowana długość całkowita grotu: 36,2 cm zachowana długość liścia: 23,5 cm maksymalna szerokość liścia: 3 cm średnica tulei u wylotu: 2,6–2,8 cm (wew. 2,2 × 2,0 cm) Waga: 194 g
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, badania penetracyjne.
Nr inw.: MPP/A/22/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Typ: IIIB.2c.A
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 47, tabl.: XI:6

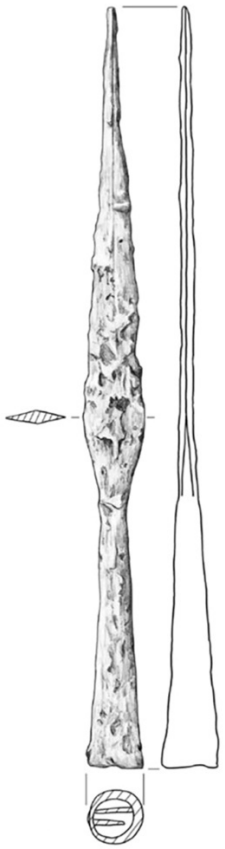

6.4.3.3
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1988 r.
Opis: drobny grot z liściem w kształcie lancetowatym, w prze kroju soczewkowaty. Tulejka wydłużona, w przekroju okrągła, rozszerzająca się ku wylotowi.
Wymiary: długość całkowita grotu: 15,7 cm długość liścia: 11 cm maksymalna szerokość liścia: 1,9 cm średnica tulei u wylotu: [1,6 cm] obecnie tulejka odłamana Waga: 33 g
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, , działka 3, pas IV.
Nr inw.: MPP/A/22/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Typ: IIIC.2c.A
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, nr inw. MPP/A/11/88
Literatura: Wilke 2014: 111, kat: 50, ryc: XI:9 Uwagi: grot oszczepu W tulei miał się znajdować fragment drzewca.

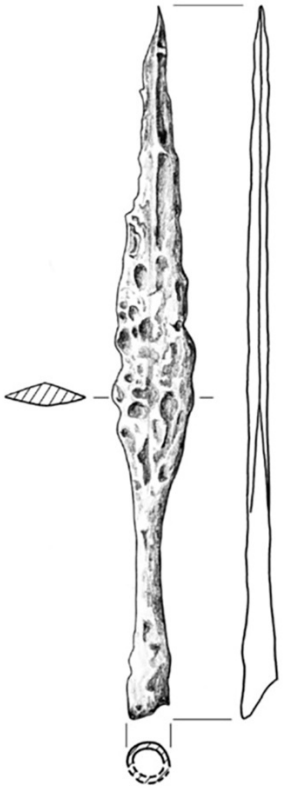

6.4.3.4

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1988 r.
Opis przedmiotu: grot z liściem w kształcie lancetowatym, w przekroju mocno profilowanym. Półokrągła grań została uwypuklona biegnącymi wzdłuż niej po obu stronach rowkami z ornamentem „wilczych zębów". Zarówno grań, jak i rowki wyklinowują się na ok. dwóch trzecich długości ostrza. Od dolnej strony grań rozszerza się i przechodzi w sześcioboczną tuleję, dość mocno rozszerzającą się ku wylotowi.
Wymiary: dł. całkowita grotu: 33,7 cm; dł. liścia: 22,5 cm; maks. sz. liścia: 2,8 cm; śr. tulei u wylotu: 2,5 cm (wew. 2,1 cm); waga: 155 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.2c.D
Stan zachowania: Grot ma uszkodzenia liścia wzdłuż krawędzi ostrza.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, relikty mostu zachodniego, działka 2, pas IV.
Nr inw.: MPP/A/21/88.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 37, tabl.: X:6, 2018, 196, 197.
Uwagi: W tulei, przymocowany trzema nitami, tkwił fragment drzewca długości 23 cm.

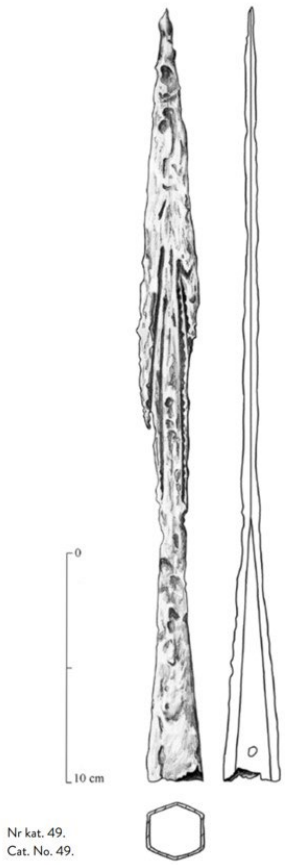

Nr kat. 49.
Cat. No. 49.

6.4.3.5

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: penetracyjne w 1961 r.
Opis: grot w kształcie lancetowatym z płasko podwójnie daszkowatym w przekroju liściem. Krawędzie liścia ze znacznymi ubytkami. Na powierzchni liścia widoczne ślady w postaci wzdłużnych rowków oraz ornamentu „wilczych zębów". Długie ostrze przechodzi w krótką okrągłą tuleję. W jej wnętrzu miał się za chować fragment spalonego drzewca, pierwotnie przymocowanego za pomocą dwóch nitów.
Wymiary: długość całkowita: 32,8 cm długość liścia: 24,5 cm maksymalna szerokość liścia: 2,9 cm średnica tulei u wylotu: 2,6 cm (wew. 2,4 cm) Waga: 211 g.
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, warstwa destrukcji pożarowej konstrukcji mostu
Nr inw.: MPP/A/237/61
Typ: IIIB.2c.E
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Nadolski 1966: s. 10, 14 ryc. 18; Wilke 2014: 107 108, kat: 32, ryc: XI:2.
Uwagi: grot błędnie wpisany w inwentarzu MPP pod numerem 237/61, u A. Nadolskiego [1966] jako 235/61.

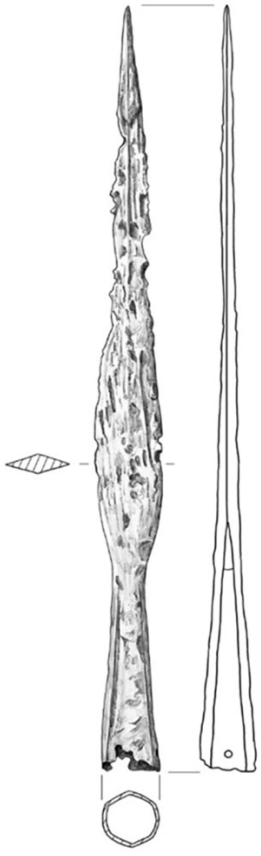

6.4.3.6

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a, relikty mostu zachodniego.
Badania: penetracyjne-podowodne w 1961 r. J. Łomnickiego.
Opis przedmiotu: bardzo długi grot w kształcie lancetowatym. Liść w przekroju płaskosoczewkowaty, przechodzący w lekko podwójnie daszkowaty ku sztychowi. Na płazie liścia widoczne zdobienie w postaci czterech ciemnych pasm — być może niello. Pasma biegną od strony tulejki równolegle do siebie, a następnie się zbiegają. Tuleja krótka, o kształcie zbliżonym do ośmioboku z zaokrąglonymi kantami.
Wymiary: dł. całkowita: 73 cm; zachowana dł. liścia: 60 cm; maks. sz. liścia: 5 cm; śr. tulei u wylotu: 3 cm (wew. 2,7 cm); waga: 680 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IVB.2c.E.
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/233/61.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Nadolski 1966: 9, 14, ryc. 15, 16; Wilke 2014: 107–108, kat: 30, ryc: IX:7, 2018, 186, 187.
Uwagi: W jej wnętrzu znaleziono fragment spalonego drzewca, które przymocowane było za pomocą dwóch nitów, zaginiony już w 1966.

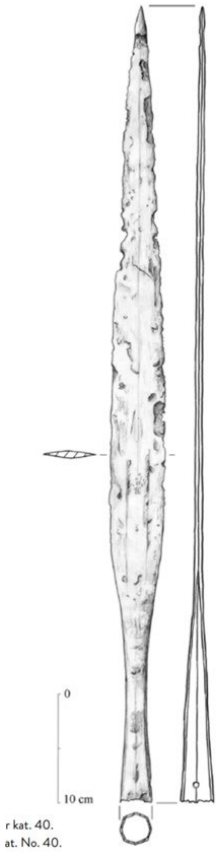

r kat. 40.
at. No. 40.

6.4.3.7

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot z wąskim liściem w kształcie mocno wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w dolnej jego części. Liść podwójnie daszkowaty z zaznaczoną granią. Na powierzchni liścia wzdłuż ostrzy ornament „wilczych zębów". Tuleja sześcioboczna, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi.
Wymiary: dł. całkowita: 48 cm; dł. liścia: 35 cm; maks. sz. liścia: 3 cm; śr. tulei u wylotu: 2,5 cm; waga: 218 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.2e.D
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, S/60, 28 m.
Nr inw.: MPP/A/87/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 23, ryc: VIII:3, 2018, 176, 177.
Uwagi: w tulei miał się znajdować fragment drzewca.

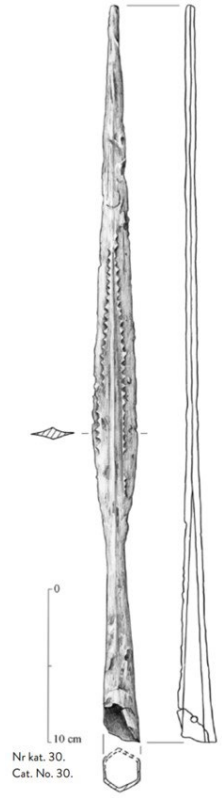

Nr kat. 30.
Cat. No. 30.

6.4.4.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.

Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.

Opis przedmiotu: grot z lancetowatym, dość krępym liściem, w przekroju poprzecznym płaskosoczewkowatym. Ostrze osadzone jest na krótkiej ośmiobocznej tulei rozszerzającej się w kierunku wylotu. W dolnej części tulei przymocowana poprzeczka w formie dwóch półtrapezowatych skrzydełek. Poniżej nich przy krawędzi tulei znajdują się dwa nity mocujące drzewce.

Wymiary: dł. całkowita: 36,2 cm; dł. liścia: 28,5 cm; maks. sz. liścia: 3,6 cm; śr. tulei u wylotu: 2,8–3,0 cm (wew. 2,4 cm); waga: 260 g. Wysokość skrzydełek od 2,2 do 2,6 cm i maksymalnej rozpiętości 6,7 cm.

Chronologia:

Przynależność typologiczna: IVB.4a.F9

Stan zachowania:

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, S33, 14 m.

Nr inw.: MPP/A/41/99.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Wilke 2014: 108–111, kat: 48, tabl.: XI:8; 2018 208, 209.

Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

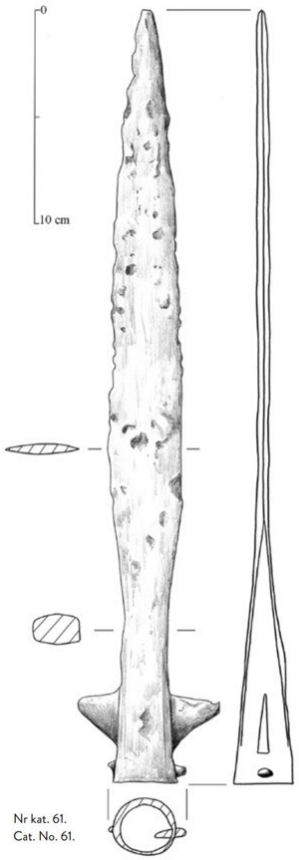

Nr kat. 61.
Cat. No. 61.

6.4.5.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.

Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.

Opis przedmiotu: grot o wąskim liściu i długiej tulei. Ostrze podwójnie daszkowate. Tuleja długa, okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi, osiągając średnicę większą niż maksymalna szerokość ostrza. Przy krawędzi jest otwór na nit o średnicy ok. 0,4 cm. Drugi otwór umieszczony nieregularnie, 4,0 cm od krawędzi (może to być efekt uszkodzenia, a nie ślad po nicie).

Wymiary: długość całkowita: 29 cm zachowana długość liścia: 14,4 cm maksymalna szerokość liścia: 2,3 cm średnica tulei u wylotu: 2,8 × 3,0 cm (wew. 2,5 × 2,5 cm) Waga: 152 g.

Chronologia:

Przynależność typologiczna: IIB.5c.A

Stan zachowania:

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: relikty mostu zachodniego, S/65, 8 m.

Nr inw.: MPP/A/39/99

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Wilke 2014: 102, kat: 3, ryc: VI:5; 2018, 150,151.

Uwagi:

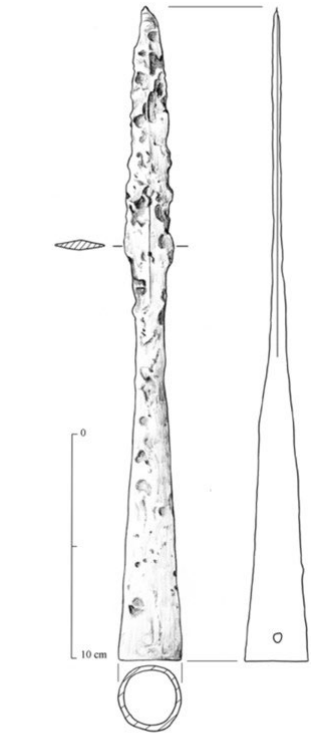

Nr kat. 3.
Cat. No. 3.

6.4.5.2.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3b, relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1985 r.
Opis przedmiotu: grot z liściem w kształcie wydłużonego deltoidu z bardzo nisko osadzoną maksymalną szerokością ostrza. Ostrze smukłe, długie, w przekroju podwójnie daszkowate z lekko zaznaczoną granią. Tuleja w przekroju okrągła, nieznacznie rozszerzająca się ku wylotowi. Tuż przy krawędzi jest otwór na nit o średnicy 4 mm.
Wymiary: dł. całkowita: 42 cm; zachowana dł. liścia: 29 cm; maks. sz. liścia: 2,3 cm; śr. tulei u wylotu: ok. 2,4 cm; Waga: 191 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.5c.A
Stan zachowania: Duża część końca tulei uszkodzona.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: pas VIII:3
Nr inw.: MPP/A/22/85
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000: 84, kat: 65, ryc. VI:2; Wilke 2018, 156, 157.
Uwagi: w tulei miał się znajdować fragment drzewca.

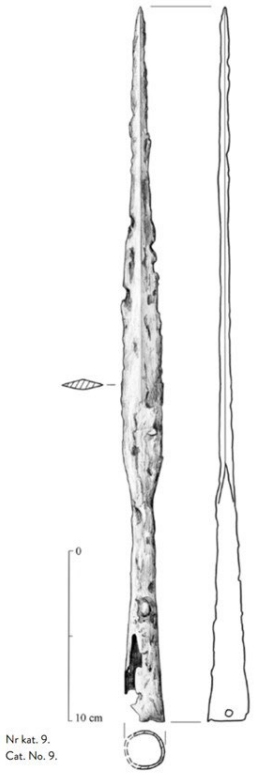

Nr kat. 9.
Cat. No. 9.

6.4.5.2.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis przedmiotu: grot ze złamaną końcówką liścia. Ostrze długie, wąskie, podwójnie daszkowate. Tuleja okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi tulei nit wzmacniający mocowanie drzewca.
Wymiary: długość całkowita: 37,5 cm zachowana długość liścia: 23 cm maksymalna szerokość liścia: 3,1 cm średnica tulei u wylotu: 2,6 cm (wew. 2,2 cm) Waga: 290 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.5c.A
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, badania penetracyjne.
Nr inw.: MPP/A/21/94
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103, kat: 9, ryc: VI:9; 2018, 158, 159.
Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

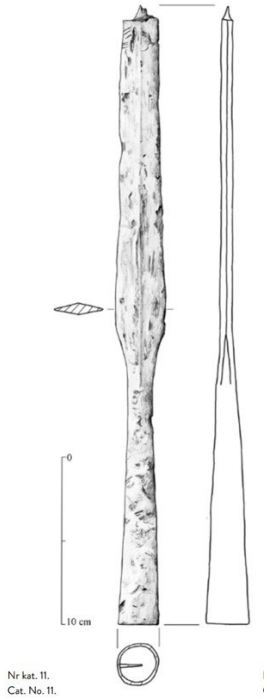

Nr kat. 11.
Cat. No. 11.

6.4.5.2.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3

Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.

Opis przedmiotu: wąski grot o liściu w kształcie wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w jego dolnej części. Liść podwójnie daszkowaty. Tuleja okrągła, rozszerzająca się ku wylotowi.

Wymiary: dł. całkowita: 31,7 cm (przed konserwacją 32,4 cm); zachowana dł. liścia: 20 cm; maks. sz. liścia: 2,9 cm; śr. tulei u wylotu: 2,4 cm (wew. 2 cm); Waga: 170 g.

Chronologia:

Przynależność typologiczna: IIIB.5c.A

Stan zachowania:

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: stan. 3a, N/135, 57 m.

Nr inw.: MPP/A/9/99

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 17, ryc: VII:1, 2018, 170, 171.

Uwagi:

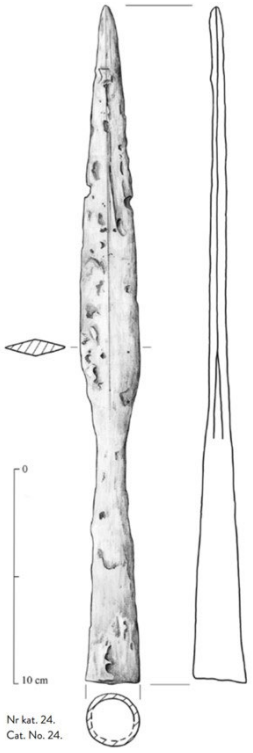

6.4.5.2.4

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3

Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.

Opis przedmiotu: grot z liściem w kształcie mocno wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w jego dolnej części. Liść podwójnie daszkowaty. Tuleja okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy wylocie są dwa żelazne nity mocujące drzewce.

Wymiary: dł. całkowita: 47,5 cm; dł. liścia: 32 cm; maks. sz. liścia: 3,6 cm; śr. tulei u wylotu: 2,8 cm (wew. 2,4 cm); waga: 343 g.

Chronologia:

Przynależność typologiczna: IIIB.5c.A

Stan zachowania:

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: stan. 3a, S/22, 20 m.

Nr inw.: MPP/A/37/99

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 20, ryc: VII:1; 2018, 174, 175.

Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

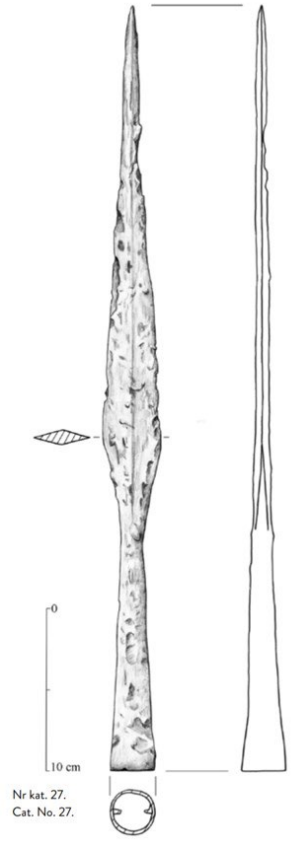

6.4.5.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot z liściem w kształcie wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą przy dolnej, podciętej części. Liść podwójnie daszkowaty. Powierzchnia liścia zdobiona dziwerem oraz ornamentem „wilczych zębów". Przy końcu ostrza inkrustowane żelazem znaki w formie rombu oraz symboli omega (). Tuleja okrągła, zniszczona w dolnej części.
Wymiary: dł. całkowita: 39 cm; dł. liścia: 33 cm; maks. sz. liścia: 5,2 cm; waga: 266,63 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: III/IVB.5c.A
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, N/185, 50 m
Nr inw.: MPP/A/90/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 24, ryc: VII:6, 2018, 178, 179.
Uwagi: -

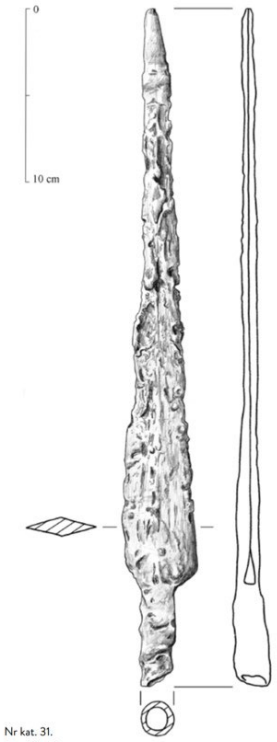

Nr kat. 31.
Cat. No. 31.

6.4.5.4.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 2007 r.
Opis przedmiotu: grot włóczni w kształcie wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w dolnej części liścia. W przekroju podwójnie daszkowaty. Tulejka okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi.
Wymiary: dł. całkowita: 38,6 cm; zachowana dł. liścia: 25 cm; maks. sz. liścia: 4,2 cm; śr. tulei u wylotu: 2,2 cm (wew. 1,8 cm); waga: 253,4 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIC.5c.A
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a.
Nr inw.: MPP/A/5/07.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2018, 162, 163.
Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

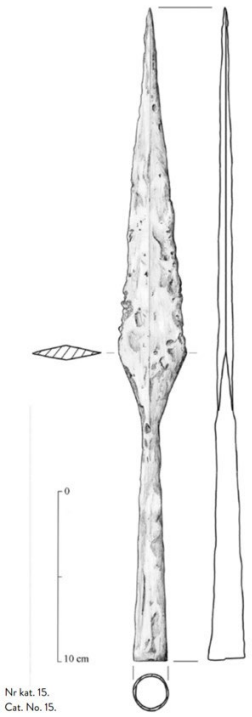

Nr kat. 15.
Cat. No. 15.

6.4.5.4.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis przedmiotu: masywny grot o liściu w kształcie deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w jego dolnej części. Liść podwójnie daszkowaty z wyraźnie zaznaczoną granią. Tuleja okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. 1 cm od krawędzi znajdują się dwa nity z główkami o średnicy 4 mm.
Wymiary: dł. całkowita: 40,7 cm; zachowana dł. liścia: 27 cm; maks. sz. liścia: 5,5 cm; śr. tulei u wylotu: 2,6 cm (wew. 2,1 cm); waga: 378 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIC.5c.A.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, badania penetracyjne
Nr inw.: MPP/A/19/94.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 13, ryc: VII:4, 2018, 166, 167.
Uwagi: Wewnątrz tulei fragment drzewca włóczni.

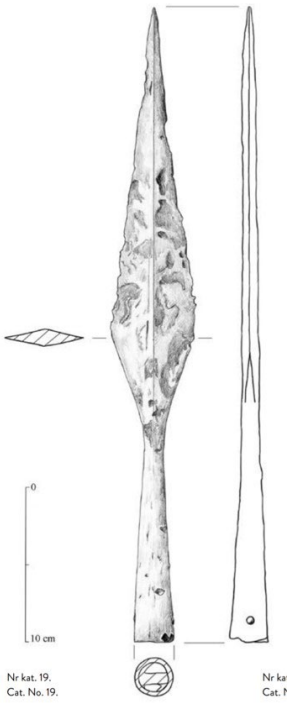

6.4.5.4.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot z liściem w kształcie lancetowatym, w przekroju poprzecznym lekko podwójnie daszkowaty. Tulejka grotu w kształcie zbliżonym do sześcioboku z zaokrąglonymi kantami, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi są dwa otwory na nit mocujący drzewce (jeden zachowany), którego spalony fragment zachował się wewnątrz tulei.
Wymiary: dł. całkowita grotu: 32,8 cm; dł. liścia: 22 cm; maks. sz. liścia: 3,4 cm; śr. tulei u wylotu: 2,7 × 2,5 cm (wew. 2,0× 2,2 cm); Waga: 224 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIC.5c.A.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, relikty mostu zachodniego, S66, 4 m.
Nr inw.: MPP/A/25/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 41, tabl.: X:9; 2018, 200, 201.
Uwagi: Drzewce wykonane z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

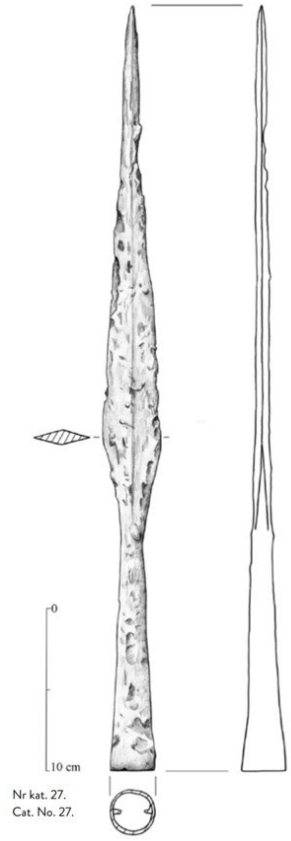

6.4.5.5

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1987 r.
Opis przedmiotu: grot o długim wąskim liściu i odłamanej tulei. Ostrze podwójnie daszkowate. Na powierzchni liścia widoczne wzdłużne rowki — najpewniej ślady po ornamencie z dziweru. Wyprowadzenie tulei sugeruje, że była ona okrągła. złamana, zachowana jedynie na 4,7 cm.
Wymiary: długość całkowita: 38,2 cm zachowana długość liścia: 33,5 cm maksymalna szerokość liścia: 3,1 cm Waga: 182,5 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: III/IVC.5c.A
Stan zachowania: tuleja złamana, zachowana jedynie na 4,7 cm.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, działka 3, pas VIII.
Nr inw.: MPP/A/1/87.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103, kat: 8, ryc: VI:8; 2018, 156, 157.
Uwagi: w tulei miał się znajdować fragment drzewca.

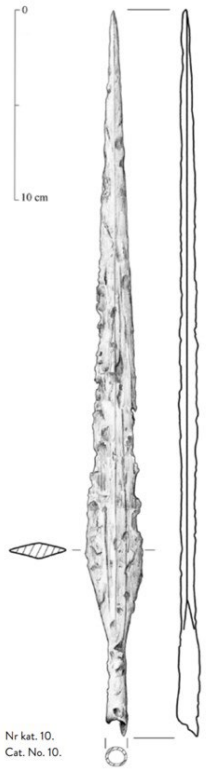

6.4.5.6

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1986 r.
Opis przedmiotu: włócznia zachowana w całości. Grot w kształcie ostrosłupa z bardzo wąskim, szydłowatym ostrzem, w przekroju romboidalnym, przechodzącym w okrągłą tulejkę. Przy jej krawędzi jest otwór z nitem mocującym (główka nitu o średnicy 0,9 cm). Grot osadzony na długim jesionowym drzewcu zwężającym się ku końcowi.
Wymiary: dł. całk.: 304 cm; dł. całk. grotu: 25 cm zachowana dł. liścia: 18,5 cm; maks. Sz. liścia: 1,4 cm; śr. tulei u wylotu: 3 cm (wew. 2,8 cm) dł. drzewca: 279 cm; Waga: 97 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIA.5c.A
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, działka. 2, pas V i VI
Nr inw.: MPP/A/1/86
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 102, kat: 1, ryc: XI:4
Uwagi: obecnie brak nitu.

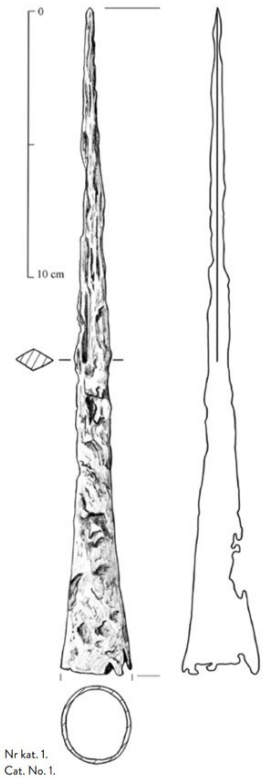

6.4.5.7

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot w kształcie ostrosłupa z bardzo wąskim, kończystym ostrzem, w przekroju czworograniasty z podcięciem u podstawy. Na przejściu ostrza w tulejkę znajduje się wzmacniający pierścień. Tulejka okrągła, mocno rozszerzająca się ku wylotowi. Przy jej krawędzi są dwa otwory na nity mocujące drzewce.
Wymiary: dł. całk. grotu: 22,5 cm zachowana dł. liścia: 11 cm; maks. sz. liścia: 1,6 cm; śr. tulei u wylotu: 3 cm; Waga: 148,2 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIA.5c.A2
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, S/51, 13 m.
Nr inw.: MPP/A/38/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 102, kat: 2, ryc: VI:2.
Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia dębu (Quercus sp.)

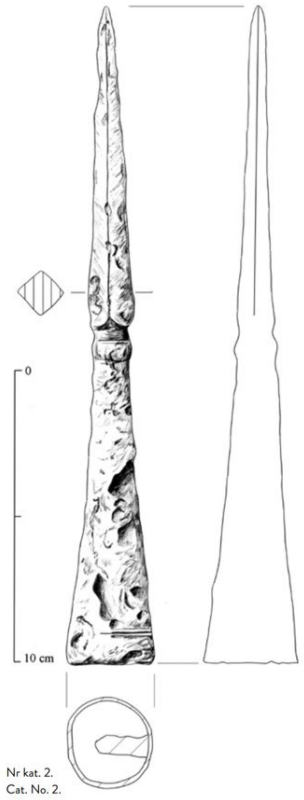

Nr kat. 2.
Cat. No. 2.

6.4.5.8

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 2001 r.
Opis przedmiotu: grot o długim, trójkątnym liściu, którego maksymalna szerokość przypada na jego podstawę. Ostrze w przekroju romboidalne, ku czubkowi zmieniające się w prawie kwadratowe. Na przejściu liścia w tuleję znajduje się wąski pierścień. Tuleja okrągła, mocno rozszerzająca się ku wylotowi.
Wymiary: dł. całk.: 29,2 cm; zachowana dł. liścia: 18 cm maks. Sz. liścia: 1,8 cm; śr. tulei u wylotu: 3,1 cm (wew. 2,7 cm); waga: 164 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIA.5c.A2
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, relikty mostu zachodniego, S/41, 29 m.
Nr inw.: MPP/A/8/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 102, kat: 5, ryc: VI:1
Uwagi: Ok. 1 cm od krawędzi wylotu jest żelazny nit, pierwotnie ukośnie wbity w drzewce. W tulei resztki drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

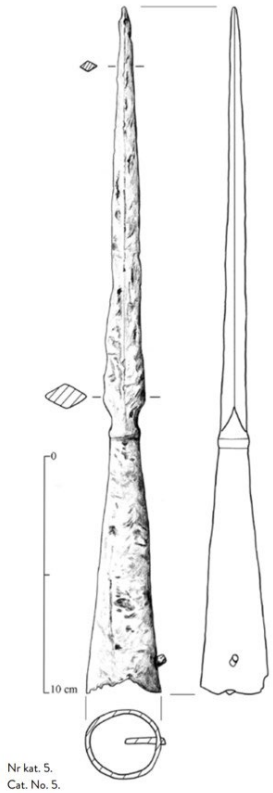

Nr kat. 5.
Cat. No. 5.

6.4.5.9

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis: grot z liściem w kształcie wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w dolnej jego części. Krótka, okrągła tuleja, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi są otwór po nicie i pozostałości drugiego nitu. W tulei fragment drzewca wykonanego z pnia buku (Fagus sylvatica L.).
Wymiary: długość całkowita: 35 cm długość liścia: 26 cm maksymalna szerokość liścia: 4,5 cm średnica tulei u wylotu: 2,9 cm (wew. 2,2 cm) Waga: 200 g
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, N/163, 10 m
Nr inw.: MPP/A/100/99
Typ: IVC.5c.A7
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 25, ryc: VIII:2 Uwagi: typ K/M Fuglesang o proporcjach 1:2,6; typ M Petersena.

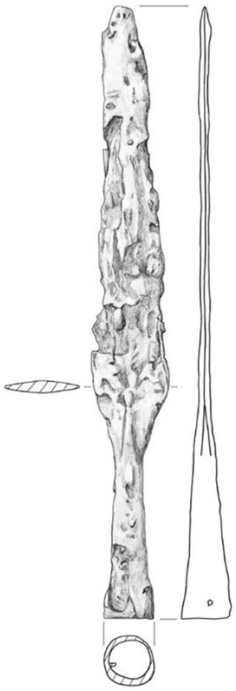

6.4.5.10

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: smukły grot o liściu w kształcie mocno wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w jego dolnej części. Liść podwójnie daszkowaty. Wzdłuż ostrzy podwójne pasmo z ornamentem „wilczych zębów". Tuleja sześcioboczna, nieznacznie rozszerzająca się ku wylotowi.
Wymiary: dł. całkowita: 39,5 cm; zachowana dł. liścia: 29,5 cm; maks. sz. liścia: 3,7 cm; śr. tulei u wylotu: 2,5–2,6 cm; waga: 270 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.5c.D
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, S/58, 10 m
Nr inw.: MPP/A/27/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 19, ryc: VIII:1; 2018, 172, 173.
Uwagi: W tulejce niewielki fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

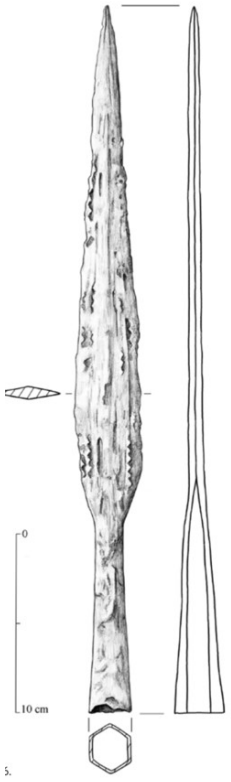

6.4.5.11.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis przedmiotu: długi grot z fragmentem drzewca. Ostrze długie, wąskie, podwójnie daszkowate. Na przejściu liścia w tuleję ośmioboczne przewężenie o długości ok. 3 cm. Tulejka okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. 7 mm od krawędzi tulei znajduje się otwór na nit o średnicy 3,5 mm. Najpewniej po jego przeciwnej stronie znajduje się szczątkowo zachowany drugi nit z główką o średnicy 4,6 mm.
Wymiary: dł. całkowita: 123,7 cm; dł. grotu: 43 cm; zachowana dł liścia: 29,5 cm; maks. sz. liścia: 3,1 cm; grubość liścia: 1 cm średnica tulei u wylotu: 2,7 cm (wew. 2,3 cm); zachowana dł. drzewca: 81 cm; Waga: 505 g (z drzewcem); 310 g (grot).
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.5c.F
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, badania penetracyjne.
Nr inw.: MPP/A/25/94
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103, kat: 10, ryc: VI:7, 2018, 158, 159.
Uwagi: W tulei zachowany na długość 81 cm fragment drzewca o maksymalnej średnicy 2,8 cm. Drzewce wykonano z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

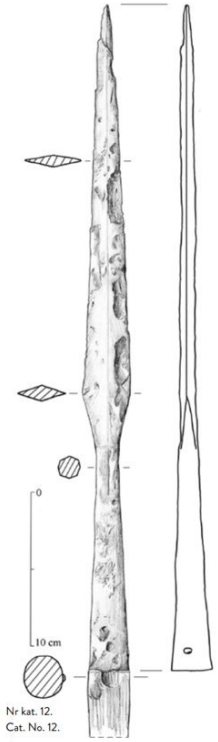

6.4.5.11.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis: włócznia o grocie z liściem w kształcie mocno wydłużo nego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą oko ło połowy długości grotu. Liść podwójnie daszkowaty. Tule ja okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi są dwa żelazne nity mocujące drzewce. Krawędź tulei wzmocniona pierścieniem o średnicy 3,2 cm i wysokości 1,8 cm (obecnie zachowany szczątkowo). W tulei zachowane drzewce o długości 60 cm i średnicy 2,6 cm wykonane z pnia jesionu (Fraxinus sp.).
Wymiary: długość całkowita: 48,4 cm długość liścia: 34,9 cm maksymalna szerokość liścia: 4 cm średnica tulei u wylotu: 2,7 cm Waga: 313,72 g
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.5c.F
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, N/87, 13 m.
Nr inw.: . MPP/A/37/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 21, ryc: VIII:4 Uwagi: typ M Fuglesang o proporcjach 1:2,3; typ M Petersena.

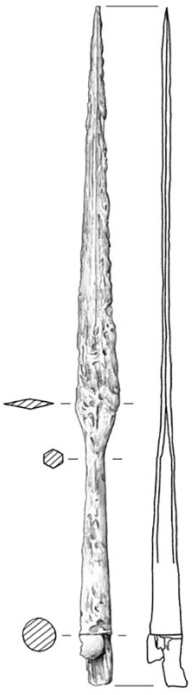

6.4.5.11.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot ze smukłym liściem w kształcie wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w dolnej jego części. Ostrze w przekroju podwójnie daszkowate. Na przejściu między ostrzem a tuleją ośmioboczne przewężenie. Tuleja w górnej części ośmioboczna następnie przechodzi w okrągłą i równomiernie rozszerza się ku wylotowi. Przy wylocie z jednej strony jest nit mocujący drzewce, z drugiej otwór po drugim nicie.
Wymiary: dł. grotu: 54,4 cm; dł. liścia: 39,5 cm; maks. sz. liścia: 3,5 cm; śr. tulei u wylotu: 2,3 cm; waga: 397 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.5c.F
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, S/263, 13 m
Nr inw.: MPP/A/119/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 28, tabl. VIII:5; 2018, 182, 183.
Uwagi: -

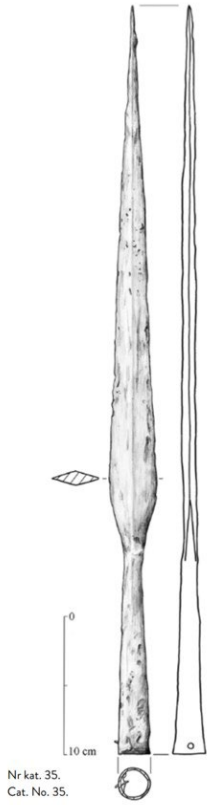

6.4.5.12

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis: grot o liściu w kształcie wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w jego dolnej części. Liść podwójnie daszkowaty z wyraźnie zaznaczoną granią. Ostrze przechodzi ośmiobocznym przewężeniem (35 mm) w okrągłą, równomiernie rozszerzającą się ku wylotowi tuleję. Przy krawędzi tulei znajduje się nit o bardzo dużej główce (1,3 × 1,5 cm) i dwóch (!) kolcach — być może nity są dwa, a jeden z nich przykrywa główkę drugiego. Część krawędzi tulei ułamana.
Wymiary: długość całkowita: 34,5 cm zachowana długość liścia: 22,5 cm maksymalna szerokość liścia: 4 cm średnica tulei u wylotu: 2,5 cm (wew. 2,1 cm) Waga: 219 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIC.5c.F
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, badania penetracyjne.
Nr inw.: MPP/A/20/94.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 14, ryc: IX:5 Uwagi: typ K/M Fuglesang o proporcjach 1:2,5. W tulei miał się znajdować fragment drzewca.

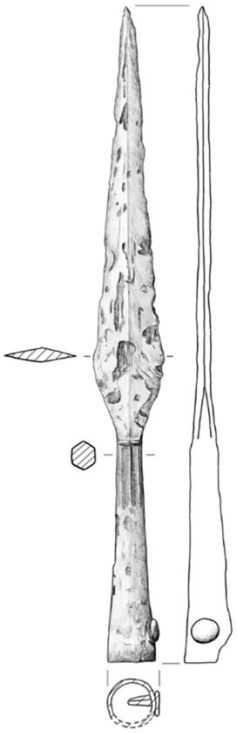

6.4.3.13

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: smukły grot o liściu w kształcie mocno wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w jego dolnej części. Liść podwójnie daszkowaty. Tulejkę można podzielić na kilka części. Początkowa czwórgraniasta część (5 cm) po dość głębokim przewężeniu przechodzi w takiż guz (1,2 cm), a następnie w tulejkę właściwą, której początek jest ośmioboczny (3,2 cm), po czym zmienia się w tuleję okrągłą, równomiernie rozszerzającą się ku wylotowi. Cała powierzchnia tulei aż po podcięcia liścia jest bogato zdobiona tauszowaniem srebrem z ornamentami w stylu Ringerike.
Wymiary: dł. całkowita: 51,5 cm; zachowana dł. liścia: 32,5 cm; maks. sz. liścia: 3,9 cm; śr. tulei u wylotu: 2,3–2,4 cm (wew. 1,9 cm); waga: 381 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIC.5c.F4,8
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, N/91, 5 m
Nr inw.: MPP/A/26/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 18, ryc: XIII:1, 2018, 172, 173.
Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

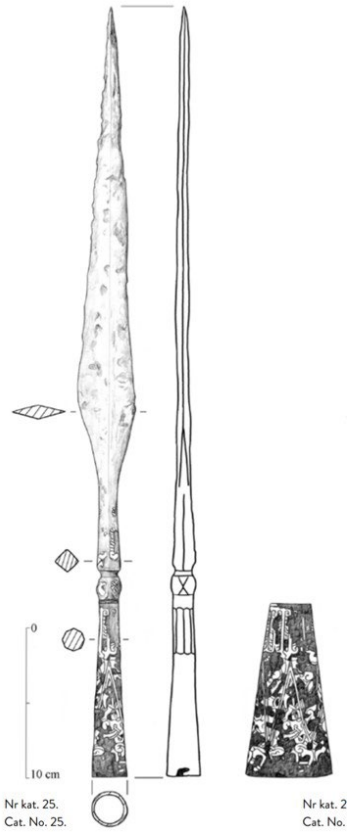

6.4.5.14.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: smukły grot z liściem w kształcie mocno wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w dolnej części liścia. W przekroju liść podwójnie daszkowaty. Ostrze przechodzi ośmiobocznym przewężeniem (3 cm) w krótką, okrągłą, równomiernie rozszerzającą się ku wylotowi tuleję. Na całej powierzchni tulei, ośmiobocznym przewężeniu oraz na powierzchni podcięcia ostrza umieszczono bogatą ornamentykę. Metodą tauszowania srebrem i fragmentami złota wykonano liczne sploty wąskich i szerszych taśm.
Wymiary: dł. całkowita: 47,5 cm; dł. liścia: 35 cm; maks. sz. liścia: 3,6 cm; śr. tulei u wylotu: 2,4 cm (wew. 2 cm); waga: 334 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIC.5c.F8
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, S/68, 24 m.
Nr inw.: MPP/A/73/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 22, ryc: 11, tabl. XII, 2018, 176, 177.
Uwagi: -

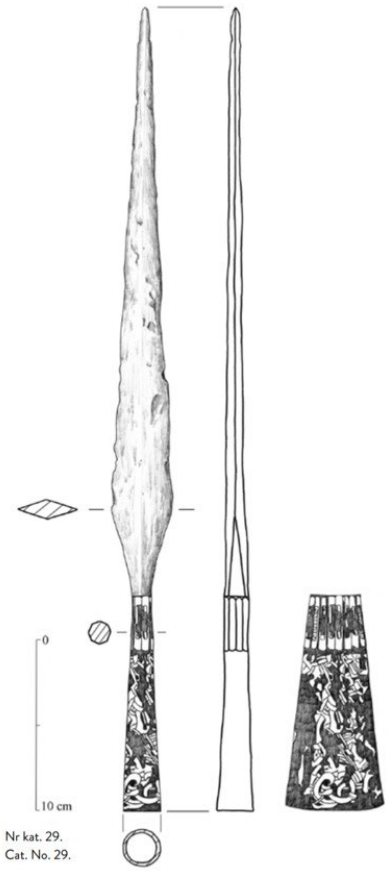

6.4.5.14.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot z szerokim liściem w kształcie deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w dolnej jego części. Ostrze w przekroju podwójnie daszkowate. Na przejściu między ostrzem a tuleją ośmioboczne przewężenie o długości 3 cm. Tuleja okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. Powierzchnia tulei oraz przewężenia tauszowane srebrem.
Wymiary: dł. grotu: 39 cm; dł. liścia: 27 cm; maks. zachowana sz. liścia: 5,3 cm; śr. tulei u wylotu: 2,5 cm (wew. 2,2 cm); Waga: 338,8 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIC.5c.F8.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, N/80, 29 m
Nr inw.: MPP/A/112/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 27, ryc: 9, tabl. XIII:2; 2018, 180, 181.
Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

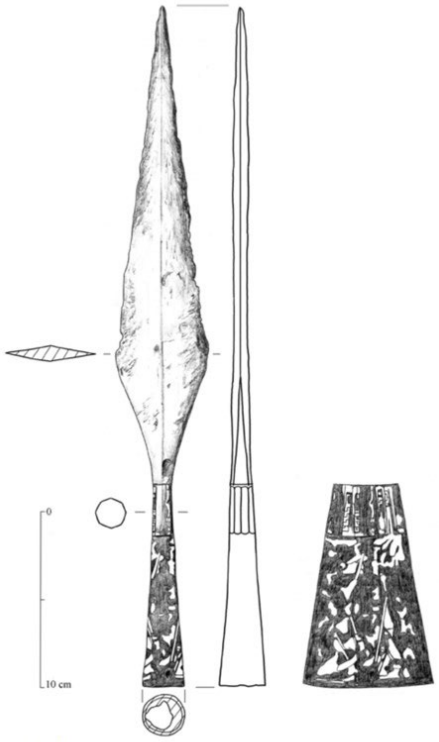

Nr kat. 34.
Cat. No. 34.

6.4.6.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3b relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1992 r.
Opis przedmiotu: ostrze wąskie, długie, w kształcie mocno wydłużonego trójkąta. Żeberko u nasady liścia wyraźne, stopniowo zanikające w kierunku wierzchołka. W przekroju podwójnie daszkowaty. Tulejka okrągła, mocno rozszerzająca się ku wylotowi, przy krawędzi dość znacznie uszkodzona. Przy zachowanej krawędzi w otworze znajduje się nit o średnicy 0,25 cm.
Wymiary: dł. całkowita: 26,5 cm; zachowana dł. liścia: 19 cm; maks. sz. liścia: 2,8 cm; śr. tulei u wylotu: rekonstruowana 2,4 cm; waga: 69 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIC.6c.A
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3b, relikty mostu wschodniego, pas XXXVIII:5
Nr inw.: MPP/A/33/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000: 84, kat: 67, ryc. VI:9, Wilke 2018, 164, 165.
Uwagi: w tulei miał się znajdować fragment drzewca, typ III Tokarskiego.

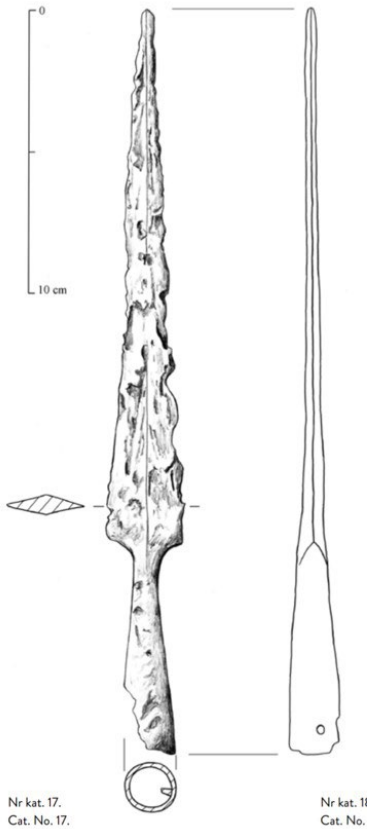

Nr kat. 17.
Cat. No. 17.

Nr kat. 1l
Cat. No.

6.4.6.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis przedmiotu: masywny grot o liściu w kształcie wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w jego dolnej części. Liść podwójnie daszkowaty z półowalną granią. Grań biegnie od tulei, zwężając się i zanikając na czterech piątych wysokości grotu. W centralnej części grotu, na powierzchni wypłaszczonej grani znajduje się ornament wykonany z dwupasmowego, skręcanego damascenowania. Tuleja okrągła, dość mocno rozszerzająca się ku wylotowi, przy którym znajdują się dwa otwory na nity.
Wymiary: dł. całkowita: 42,8 cm; zachowana dł. liścia: 33 cm; maks. sz. liścia: 6 cm; śr. tulei u wylotu: 2,7 cm (wew. 2,2 cm); waga: 369 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IVC.6c.A
Stan zachowania: Część krawędzi tulei uszkodzona.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, badania penetracyjne.
Nr inw.: MPP/A/22/94.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 15, ryc: IX:4, 2018, 168. 169.
Uwagi: Wewnątrz znajduje się fragment drzewca.

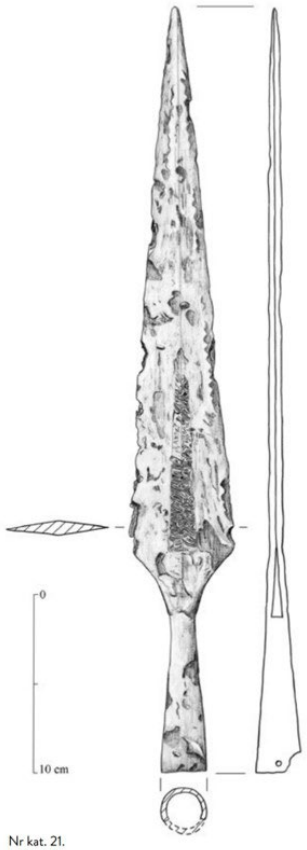

Nr kat. 21.
Cat. No. 21.

6.4.6.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: włócznia zachowana w całości. Smukły grot z liściem w kształcie wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w dolnej jego części. Ostrze w przekroju lekko podwójnie daszkowate, u podstawy liścia z granią długości 4 cm, która następnie się wypłaszcza. Tuleja okrągła, swą górną częścią wchodząca w dolną partię ostrza, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. W tulejce znajdują się dwa nity: jeden 1 cm, a drugi 3 cm od krawędzi. Drzewce niemal na całej długości ma średnicę 2,7 cm, zwęża się dopiero przy końcu. Wykonano je z drewna z pnia jesionu (Fraxinus sp.).
Wymiary: dł. całkowita: 321 cm [obecnie 318 cm]; dł. grotu: 44,5 cm; dł. liścia: 34 cm; maks. sz. liścia: 4,6 cm; śr. tulei u wylotu: 3 cm; dł. drzewca: 273,5 cm [pierwotnie 276 cm]; waga: —
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IVC.6c.A7
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, S/44, 39 m.
Nr inw.: MPP/A/110/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 26, ryc: VIII:6; 2018, 180, 181.
Uwagi: -

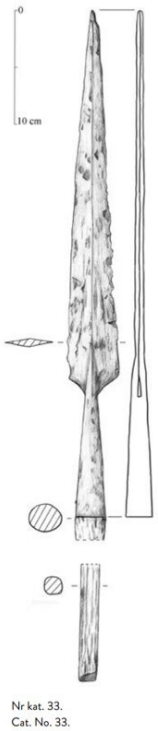

Nr kat. 33.
Cat. No. 33.

6.4.6.4

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 21.
Badania: wykopaliskowe, J. Wrzesińskiego i A. Wrzesińskiej.
Opis przedmiotu: grot włóczni w kształcie mocno wydłużonego deltoidu z największą szerokością przypadającą niemal przy podstawie. W przekroju poprzecznym podwójnie daszkowaty. Końcówka liścia odłamana. Tuleja okrągła, dość mocno rozszerzająca się w kierunku wylotu, gdzie przyjmuje kształt prostokątny. 1,7 cm od krawędzi jest otwór na nit mocujący drzewce o średnicy 5,4 mm.
Wymiary: dł. całkowita: 23,3 cm; zachowana dł. liścia: 12 cm; maks. sz. liścia: 3,7 cm; śr. tulei u wylotu: 2,8 × 3,6 cm (wew. 2,0 × 2,7 cm); waga: 267,8 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.6c.C
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: osada wczesnośredniowieczna i cmentarz szkieletowy, znalezisko luźno.
Nr inw.: MPP/A/146/95.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesińska 1996; Wilke 2018, 168, 169.
Uwagi: -

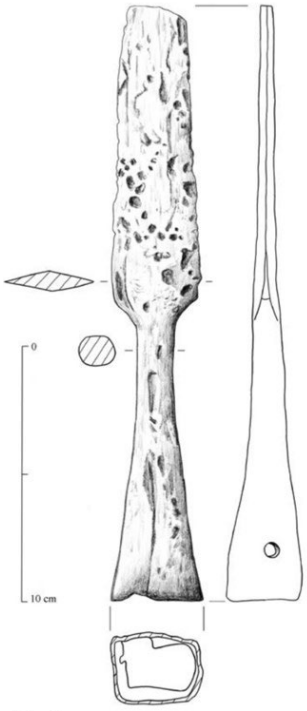

Nr kat. 22.
Cat. No. 22.

6.4.6.5

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: grot z liściem w kształcie wydłużonego deltoidu, lekko podcięty i osadzony na sześciobocznej sztabce, która zwężając się, przechodzi w płaski trzpień. W dolnej części trzpienia znajduje się otwór na nit wzmacniający mocowanie drzewca.
Wymiary: dł. całkowita: 29,3 cm; dł. liścia: 16 cm; maks. sz. liścia: 1,8 cm; sz. sztabki przy końcu: 0,8 × 0,2 cm; waga: 96 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.6c.F
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, N71, 20 m.
Nr inw.: MPP/A/124/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 111, kat: 51, tabl.: XI:5, 2018, 182, 183.
Uwagi:

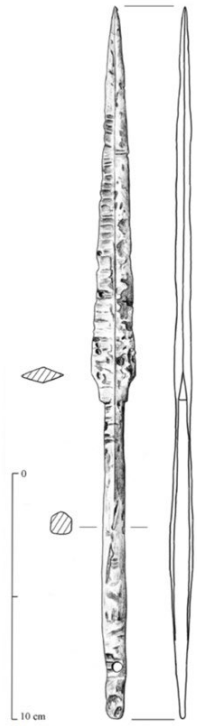

Nr kat. 36.
Cat. No. 36.

6.4.7.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3b relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1984 r.
Opis przedmiotu: liść w kształcie wydłużonego deltoidu z bardzo nisko osadzoną maksymalną szerokością ostrza. Ostrze smukłe, długie, w przekroju podwójnie daszkowate. Tulejka długa, okrągła, łagodnie przechodząca w liść, rozszerzająca się lekko w kierunku wylotu, przy którym tkwią dwa nity, jeden nad drugim (1,8 cm od siebie).
Wymiary: dł. całkowita: 47,6 cm; zachowana dł. liścia: 32,5 cm; maks. sz. liścia: 3,3 cm; śr. tulei u wylotu: 2,5 cm (wew. 2,2 cm); Waga: 303 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.8c.A
Stan zachowania: Krawędź tulei mocno uszkodzona.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: pas IX:4
Nr inw.: MPP/A/94/84
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000: 84, kat: 63, ryc. VI:7; Wilke 2018, 154, 155.
Uwagi: w tulei miał się znajdować fragment drzewca.

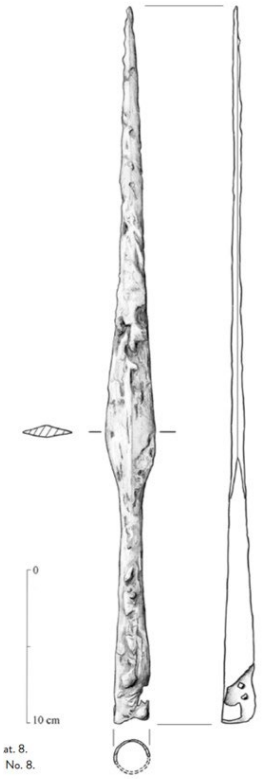

at. 8.
No. 8.

6.4.8.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 2002 r.
Opis przedmiotu: grot o lancetowatym słabo wyodrębnionym liściu. Ostrze podwójnie daszkowate z lekko zaokrąglonymi krawędziami płazów. Dość masywna tuleja, okrągła, minimalnie rozszerzająca się ku wylotowi.
Wymiary: długość całkowita: 22,1 cm zachowana długość liścia: 12 cm maksymalna szerokość liścia: 2,05 cm średnica tulei u wylotu: 2,2–2,5 cm (wew. 2 cm) Waga: 78.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIB.10c.A
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, badania penetracyjne
Nr inw.: MPP/A/21/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 102, kat: 7, ryc: VI:3; 2018, 154, 155.
Uwagi: Ok. 1 cm od krawędzi tulei znajdują się szczątkowo zachowane pozostałości po nitach mocujących drzewce. Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

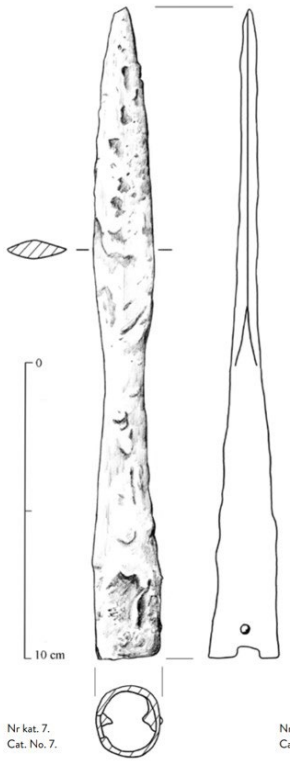

Nr kat. 7.
Cat. No. 7.

6.4.8.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1985 r.
Opis: grot w kształcie liścia wierzby łagodnie przechodzący w tulejkę o kształcie zbliżonym do ośmioboku z zaokrąglonymi kantami. Kształt liścia w przekroju płasko-soczewkowaty z nie znacznie zaznaczoną granią. Powierzchnia tulei zdobiona po dłużnymi rowkami. 1,5 cm od krawędzi tulei jest otwór na nit.
Wymiary: długość całkowita: 29,5 cm zachowana długość liścia: 19 cm maksymalna szerokość liścia: 2,4 cm średnica tulei u wylotu: 2,9 cm (wew. 2,2 cm) Waga: 196 g
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.10a.D
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3b, relikty mostu wschodniego, pas VIII:3
Nr inw.: MPP/A/1/85
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Zbiory: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000: 84, kat: 64, ryc. VI:8
Uwagi: typ II Tokarskiego

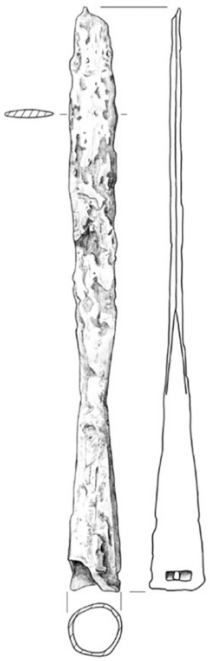

6.4.8.3.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a, relikty mostu zachodniego.
Badania: penetracyjne - podowodne w 1961 r. J. Łomnickiego.
Opis przedmiotu: grot w kształcie lancetowatym z liściem w przekroju płasko podwójnie daszkowatym. Tuleja w przekroju sześcioboczna z zaoblonymi krawędziami, mocno rozszerzająca się ku wylotowi. W dolnej części tulei są otwory na nity do mocowania drzewca: dwa umieszczone 0,7 cm od krawędzi tulei symetrycznie pod ostrzami o średnicy ok. 0,4 cm. Trzeci otwór (Ø 0,4 cm) jest 2,2 cm od krawędzi na poziomie centralnej części grotu.
Wymiary: dł. całkowita: 28 cm; zachowana dł. liścia: 16 cm; maks. sz. liścia: 2,2 cm; śr. tulei u wylotu: 2,3 × 2,4 cm (wew. 2,0 × 2,1 cm); Waga: 129 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.10c.D
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/234/61.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Nadolski 1966: 9, 14, ryc. 17; Wilke 2014: 107–108, kat: 31, ryc: XI:1, 2018, 188, 189.
Uwagi: w tulei miał się znajdować fragment drzewca.

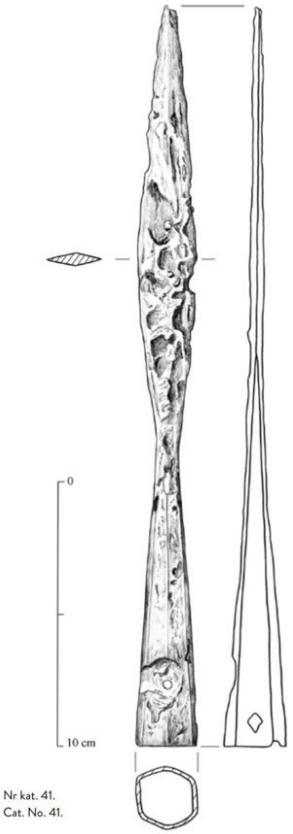

Nr kat. 41.
Cat. No. 41.

6.4.8.3.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: penetracyjne w 1961 r.
Opis: grot w kształcie lancetowatym z sześcioboczną w prze kroju tuleją, mocno rozszerzającą się ku wylotowi. Grot znaleziono złamany.
Wymiary: długość całkowita: 40 cm zachowana długość liścia: 26,5 cm maksymalna szerokość liścia: 3 cm średnica tulei u wylotu: 2,6 cm. Waga: —
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.10c.D
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: stan. 3a, warstwa destrukcji pożarowej konstrukcji mostu.
Nr inw.: MPP/A/234/61.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Zbiory: zaginął
Literatura: Nadolski 1966: 10, 14 ryc. 19; Wilke 2014: 107 108, kat: 33, ryc: XI:7 Uwagi: grot zaginął, znany jest wyłącznie z publikacji A. Nadolskiego.

6.4.8.4

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3b relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1983 r.
Opis przedmiotu: Ostrze szerokie o kształcie lancetowatym, maksymalna szerokość w połowie długości liścia. Wzdłuż liścia biegnie grań, dzieląc go na dwa płazy. W przekroju kształt ostrza podwójnie daszkowaty. W centralnej części liścia nakładka z ornamentem skręconego dziweru. Ostrze osadzone na stosunkowo krótkiej tulei rozszerzającej się w kierunku wylotu. W przekroju tulejka sześcioboczna z dwoma nitami mocującymi drzewce.
Wymiary: dł. całkowita: 37 cm; zach. dł. liścia: 28,7 cm; maks. sz. liścia: 5,2 cm; śr. tulei u wylotu: 2,8 cm (wew. 2,5 cm); waga: 358,65 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IVC.10c.D
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3b, relikty mostu wschodniego, pas X:3.
Nr inw.: MPP/A/35/83.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000: 85, kat: 61, ryc. VI:3; WIlke 2018, 192, 193.
Uwagi: w tulei miał się znajdować fragment drzewca.

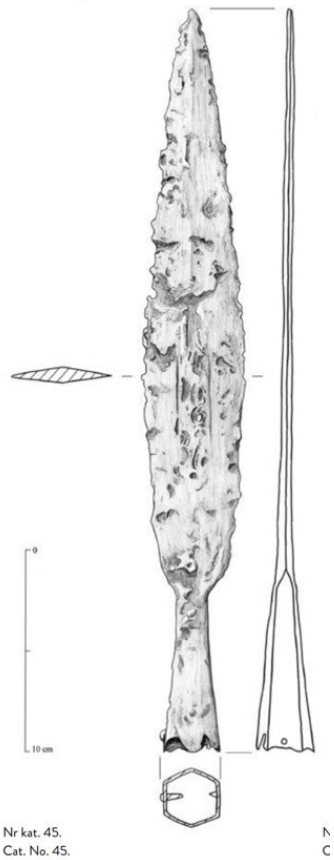

Nr kat. 45.
Cat. No. 45.

6.4.8.5

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu zachodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 2002 r.
Opis przedmiotu: grot o wąskim liściu z podwójnie nieznacznie daszkowatym ostrzem z lekko zaokrąglonymi krawędziami płazów. Przejście liścia w tulejkę tylko nieznacznie wyodrębnione, sześcioboczne, przechodzące w okrągłą tulejkę, dodatkowo zaznaczone podwójnym rowkiem pod płazami. Tuleja w górnej części sześcioboczna, przechodzi w owalną z zaokrąglonymi kantami, lekko rozszerzając się ku wylotowi. 0,8 cm od krawędzi są dwa otwory po nitach.
Wymiary: dł. całkowita: 26,1 cm; zachowana dł. liścia: 15,5 cm; maks. sz. liścia: 2 cm; śr. tulei u wylotu: 2,2 × 2,5 cm (wew. 1,5 × 2,2 cm); Waga: 97 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.10c.F
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: relikty mostu zachodniego, N/52, 41 m.
Nr inw.: MPP/A/9/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 102, kat: 6, ryc: VI:4; 2018, 152, 153.
Uwagi: Wewnątrz tulei zachowany fragment drzewca wykonanego z pnia jesionu (Fraxinus sp.).

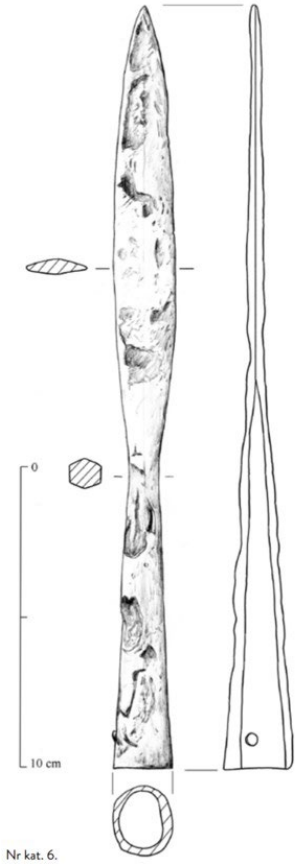

Nr kat. 6.
Cat. No. 6.

6.4.9.1

Lokalizacja: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, N63, 32 m.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis: grot z liściem w kształcie lancetowatym, w przekroju poprzecznym podwójnie daszkowaty z wyraźną linią grani. Podstawa liścia widocznie zaznaczona, przechodząca w okrągłą tuleję, nieznacznie rozszerzającą się ku wylotowi. Niewielkie uszkodzenia krawędzi ostrza. 0,5 cm od krawędzi widoczna główka nitu o średnicy 4 mm.
Wymiary: długość całkowita grotu: 29,5 cm długość liścia: 18,8 cm maksymalna szerokość liścia: 2,3 cm średnica tulei u wylotu: 2,1 cm Waga: 127 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.14c.A
Stan zachowania:
Kontekst archeologiczny: relikty mostu zachodniego, N/52, 41 m.
Nr inw.: MPP/A/88/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 107–108, kat: 45, tabl.: X:2

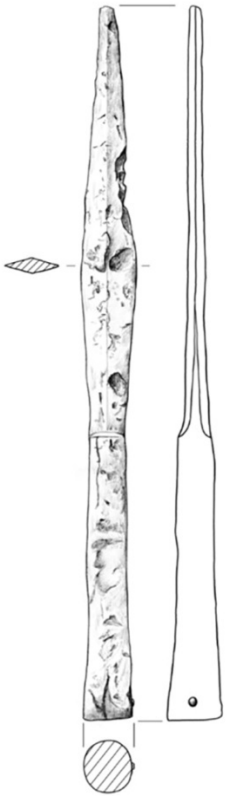

6.4.10.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3 relikty mostu wschodniego.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1984 r.
Opis przedmiotu: grot włóczni z zachowanym dużym fragmentem drzewca. Grot w kształcie wydłużonego deltoidu, smukły i długi. Maksymalna szerokość nisko, tuż przy podciętej podstawie liścia. Ostrze z granią w przekroju podwójnie daszkowate. Na liściu po obu stronach widoczne są ślady ornamentowania w formie „wilczych zębów", rozchodzące się symetrycznie od grani w dwóch trzecich długości liścia do jego maksymalnej szerokości. Dalej zagłębienia ciągną się jako proste bruzdy do podstawy liścia. Tulejka w przekroju okrągła, rozszerzająca się ku wylotowi. Przy krawędzi są dwa otwory na nity.
Wymiary: dł. całkowita: 200,3 cm; dł. grotu: 43 cm; zachowana dł. liścia: 33,5 cm; maks. sz. liścia: 4,5 cm; śr. tulei u wylotu: 2,3 × 2,4 cm (wew. 2,0 cm); waga grotu: 332 g; drzewce dł. 157 cm (obecnie 140 cm), o śr. 2,0–2,5 cm.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IVC.28c.A7
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3b, relikty mostu wschodniego, pas IX:4.
Nr inw.: MPP/A/23/84
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Tokarski 2000: 85, kat: 62, ryc. VI:1; Wilke 2018, 162, 163.
Uwagi: wykonane z drewna jesionu (Fraxinus sp.), wg informacji W. Tokarskiego na tulejce znajdowały się dwa punktowe wgłębienia pierwotnie inkrustowane srebrem, typ IV Tokarskiego.

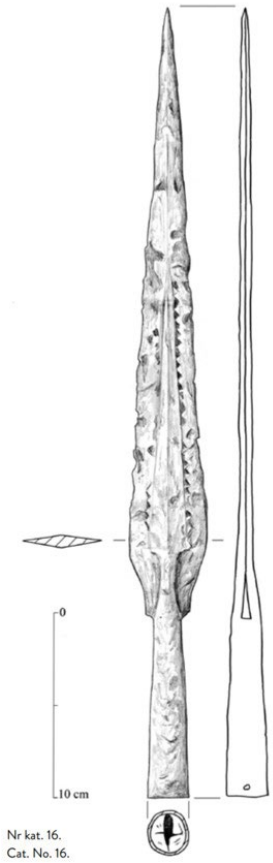

Nr kat. 16.
Cat. No. 16.

6.4.11.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1994 r.
Opis przedmiotu: grot o liściu w kształcie wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w jego dolnej partii. Liść z nieznacznie zaznaczoną granią, podwójnie daszkowaty. Tuleja okrągła, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi. 0,9 cm od krawędzi tulei są dwa otwory na nit o średnicy 0,65 cm. Na obu płazach pozostałości ornamentu wilczych zębów wykonanych dziwerowaniem.
Wymiary: dł. całkowita: 40,3 cm; zachowana dł. liścia: 28 cm; maks. sz. liścia: 4,8 cm; śr. tulei u wylotu: 3,2 × 2,9 cm (wew. 2,3 × 2,5 cm); waga: 396 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.29c.A
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: , stan. 3a, badania penetracyjne.
Nr inw.: MPP/A/18/94
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 12, ryc: VII:5, 2018, 164, 165.
Uwagi: W tulei miały znajdować się resztki drzewca ().

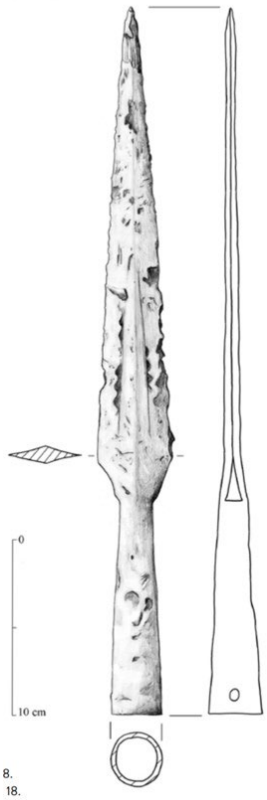

8.
18.

6.4.11.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilkego w 1999 r.
Opis przedmiotu: smukły grot o liściu w kształcie wydłużonego deltoidu z maksymalną szerokością przypadającą w jego dolnej części. Liść podwójnie daszkowaty z delikatnie zaznaczoną granią. Na obu płazach wzdłuż krawędzi ostrza ornament w formie pojedynczej, wężykowatej linii „wilczych zębów". Ornament biegnie od maksymalnej szerokości ostrza do miejsca, gdzie łączy się ze sobą. W centralnej części pomiędzy ww. ornamentem są cztery wyklinowujące się pasma dziweru. Tuleja sześcioboczna, wyraźnie oddzielona podcięciami od liścia, równomiernie rozszerzająca się ku wylotowi.
Wymiary: dł. całkowita: 49,5 cm; zachowana dł. liścia: 38,5 cm; maks. sz. liścia: 4,3 cm; śr. tulei u wylotu: 2,4 cm (wew. 2,05 cm); waga: 290 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IVC.29c.D
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, S/18, 17 m.
Nr inw.: MPP/A/6/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wilke 2014: 103–107, kat: 16, ryc: VII:7, 2018, 170, 171.
Uwagi: Wewnątrz fragment drzewca przymocowany za pomocą dwóch nitów.

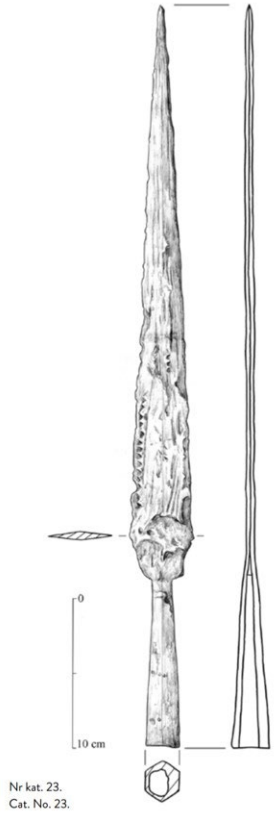

Nr kat. 23.
Cat. No. 23.

6.4.11.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, relikty mostu na ledniczkę.
Badania: podwodne A. Pydyna, M. Popka,
Opis przedmiotu: Zabytek zachował się w doskonałej kondycji, jedynie niewielkie ubytki widoczne są na krawędziach liścia. Na jego powierzchni był widoczny wzór w postaci „wilczych zębów" oraz pasów przebiegających równolegle do krawędzi ostrza, oznacza to, że wykonano go z kilku zgrzanych z sobą kęsów stali.
Wymiary: Całkowita długość zabytku wynosi 48,5 cm, długość liścia 35,7 cm, maksymalna szerokość 4,5 cm.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: IIIB.29c.D7
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, stan. 3a, relikty mostu zachodniego, działka 3, pas IV.
Nr inw.: MPP/A/152/3/20)
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: niepublikowany.
Uwagi: -

6.5
Lokalizacja: Rybitwy - Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe Z. Zakrzewskiego, A. Wrzoska, M. Ćwieko-Godyckiego, ewentualnie H. Cichorzewskiej w l. 1931 a 1935.
Opis przedmiotu: kiścień formy gruszkowatej z tunelem wzdłuż dłuższej osi. Powierzchnia wypolerowana i dekorowana rytymi symbolami w kształcie „X" i trójzębów.
Wymiary: wys.: 9,2 cm; śr. max.: 5 cm; sr. tunelu: 1,5 cm.
Chronologia: X – XI /XIII w.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny, zachowana połowa.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 123, ćw. A, w-wa IIb, gł. cm.
Nr inw.:
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: Banaszak 2019, 90-91.
Uwagi:

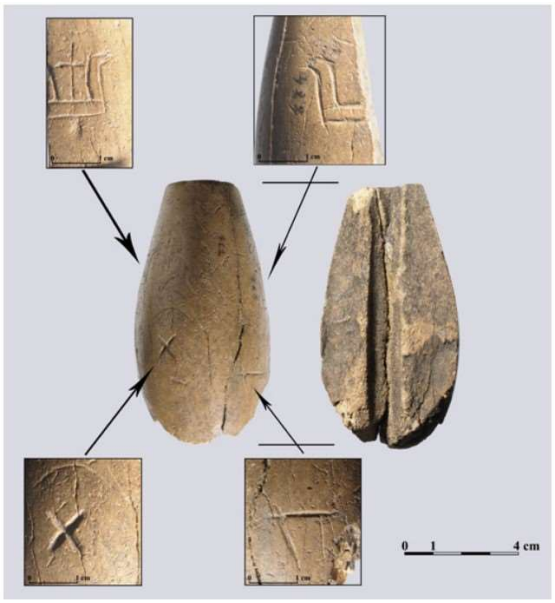

6.6.1
Lokalizacja: Rybitwy - Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe K. Żurowskiego w 1949-1951 r.
Opis przedmiotu: Nakładka na łuk, w formie płytki zbliżonej do owalu. Wewnętrzna strona z nacięciami, zewnętrzna wypolerowana i ozdobiona ornamentem rytym w postaci dwóch rzędów koncentrycznych kół.
Wymiary: dł.: 12 cm; sz.: 2,7 cm; gr: 0,65 cm.
Chronologia: X – XIV w.
Przynależność typologiczna: niepewna (jeden z: D, E, F, G)
Stan zachowania: dobry, zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar, ćw., w-wa, gł. cm.
Nr inw.:
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: Dmochowski, Wrzesiński 20xx, ss; Banaszak et al. 2019, 91.
Uwagi: -

6.6.2
Lokalizacja: Rybitwy - Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe A. Nowaka w 1965 r.
Opis przedmiotu: Nakładka na łuk, w formie płytki zbliżonej do prostokąta z zaokrąglonymi narożnikami. Wewnętrzna strona z nacięciami, zewnętrzna wypolerowana i z rysami równoległymi do dłuższej osi przedmiotu oraz z poprzecznymi rysami przy jednej z krawędzi.
Wymiary: dł.: 12,8 cm; sz.: 2,4 cm; gr: 0,4 cm.
Chronologia: X – XI, dopuszczalnie do XIV w.
Przynależność typologiczna: niepewna (jeden z: D, E, F, G)
Stan zachowania: dobry, zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, kościół II, Ar, ćw., w-wa IVx, wykop VIII gł..
Nr inw.: MPP/A/7/129/65
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: Dmochowski, Wrzesiński 20xx, ss; Banaszak et al. 2019, 91.
Uwagi: -

6.7
Lokalizacja: Rybitwy - Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe A. Tabaki w 2009 r.
Opis przedmiotu: Okucie rękojeści nahajki w formie głowy orła z tulejowatą szyją. Powierzchnia tulei odzdobiona. Wykonany z mosiądzu.
Wymiary: wys.: 3,3 cm; sz.: 3 cm; gr: 0,18 cm; wys. dzioba: 1 cm; sz. dzioba: 0,8 cm; śr. zew. Tulei: 1,3 cm; śr. wew. Tulei: 0,9 cm; gł. tunelu 2,5 cm; śr. otworków 0,2 cm.
Chronologia: XI/XII w.
Przynależność typologiczna: IV wg. Kirpicznikowa.
Stan zachowania: dobry, zachowany w całości, skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, zabytek z humusu, z badań z wykrywaczem metalu. Ar 3N3E, w-wa I, gł. 111,84 m npm. od N – 2,1 m, od E – 4,8 m.
Nr inw.: MPP/A/134/26/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Tabaka 2013, 163-170, karta zab.: D. Banaszak.
Uwagi: -

6.8.1
Lokalizacja: Rybitwy - Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe.
Opis przedmiotu: Nóż żelazny z pochewką złożoną jest z kilku elementów, gdzie podstawę stanowi brązowa blaszka z ornamentem puncy wzdłuż krawędzi. Na jednym z boków pochewki, do wspomnianej blaszki, została przynitowana listwa zwieńczona na jednym końcu antropomorficznym wyobrażeniem, na drugim amorficznym kształtem, stanowiącym w świetle wyrobów analogicznych, prawdopodobnie paszczę wężowatej istoty. Na boku osi majestatycznie stoją dwa zwierzęta, zaliczane do któregoś z reprezentantów rodziny kopytnych.
Wymiary:
Chronologia: X/XI wiek.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Stan zachowania brązowych elementów jest wręcz doskonały, gorzej zachował się znajdujący wewnątrz żelazny nóż jak i fragmenty skórzanej pochewki.
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica,
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Szczepanik 2010, 33-34.

6.8.2
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22
Badania: wykopaliskowe A. i J. Wrzesińskiech
Opis przedmiotu: Nóż żelazny z pochewką ze stopu miedzi złożoną z blachy brązowej oraz listewki z trzema zgrubieniami w formie sześcianu ze ściętymi narożnikami. Na końcu jednego węższego boku znajduje się element z wyraźnym zagłębieniem w partii centralnej.
Wymiary: -
Chronologia: X - XIII wiek.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Stan zachowania brązowych elementów jest wręcz doskonały, gorzej zachował się znajdujący wewnątrz żelazny nóż jak i fragmenty skórzanej pochewki.
Kontekst archeologiczny: Grób szkieletowy na cmentarzysku w Dziekanowicach.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Szczepanik 2010, 33-34.

6.8.3

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka w 2023 r.
Opis przedmiotu: listwa w przekroju od zewnątrz wypukłym i płaski od strony przylegającej w przeszłości do podłoża, na jednym końcu znajdowało się wyobrażenie łba wężowatej istoty, na drugim oraz po środku rozeto-podobny wzór.
Wymiary: długość - 6,2 cm, szerokość 0,4 cm a grubość - 0,2 cm
Chronologia: X/XIII wiek.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Kontekst archeologiczny: Wschodni brzeg Jeziora Lednica.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a, 92.

6.8.4

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka w 2023 r.
Opis przedmiotu: listwa w przekroju od zewnątrz wypukłym i płaski od strony przylegającej w przeszłości do podłoża, na jednym końcu znajdowało się wyobrażenie łba wężowatej postaci.
Wymiary: długość – 2,7 cm, szerokość 0,4 cm, grubość - 0,2 cm
Chronologia: X/XIII wiek.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Kontekst archeologiczny: Wschodni brzeg Jeziora Lednica.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a, 95.

6.8.5

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka w 2023 r.
Opis przedmiotu: fragment listwy ze stopu miedzi z wyobrażeniem wężowatej głowy ukazanej w rzucie z góry
Wymiary: długość – 2,5 cm, szerokość 0,5 cm a grubość - 0,3 cm
Chronologia: X/XIII wiek.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Kontekst archeologiczny: Wschodni brzeg Jeziora Lednica.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a, 95.

6.8.6

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka w 2023 r.
Opis przedmiotu: fragment listwa obłamany z obu stron, w przekroju od zewnątrz wypukłym i płaski od strony przylegającej w przeszłości do podłoża. Strona zewnętrzna zdobiona karbowaniem.
Wymiary: długość – 2,1 cm, szerokość 0,5 cm, grubość - 0,2 cm
Chronologia: X/XIII wiek.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Kontekst archeologiczny: Wschodni brzeg Jeziora Lednica.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a, 95.

7.1.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a (Most zach.)
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke w 1999.
Opis przedmiotu: Strzemiono o „U" kształtnym kabłąku i płaskiej stopce z wyodrębnioną prostokątną zawieszką.
Wymiary: kabłąk: wys. 10,6 cm, śr. 0,9 cm, stopka: dł. 9,2 cm, sz. 3,2 cm, grubość 0,3 cm, zawieszka: wys. 2,7 cm, sz. 6,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ II wg. Nadolskiego
Stan zachowania: Dobry, zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, 33 m na zach. od wyspy, 50 m na pd,. od linii mostu (kwadrat 4B). Znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/93/78/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Danuta Banaszak)
Uwagi: Inkrustowany srebrem na kabłąku i zawieszce

7.1.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a (Most zach.)
Badania: podwodne w 2002,
Opis przedmiotu: Strzemię o „U" kształtnym kabłąku wykonanym z płaskiej taśmy o przekroju prostokątnym. Stopka prosta z dwiema wypustkami. Zawieszka wyodrębniona formy prostokątnej. Szczelina na puślisko prostokątna.
Wymiary: kabłąk: wys. 12,1 cm, sz. 13,1 cm, sz. taśmy 2 cm, grubość 0,4 cm. stopka: dł. 9,4 cm, sz. 2,5 cm, grubość 0,2 cm, zawieszka: wys. 3,5 cm, sz. 7 cm. Szczelina na puślisko: sz. 4,4 cm wys. 1,2 cm. Całkowita wysokość 21,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ nieokreślony
Stan zachowania: Dobry, zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, N/x-60, y-30, gł. 103,54 m npm. Znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/103/6/2002.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Danuta Banaszak)
Uwagi: Inkrustowany srebrem i miedzią na kabłąku i zawieszce

7.1.3

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a (Most zach.)
Badania: wykopaliskowe w 14.08.1999,
Opis przedmiotu: Strzemię owalne, stopka o kształcie soczewkowatym, kabłąk w przekroju trójkątny, zawieszka prostokątna nie oddzielona od kabłąka.
Wymiary: kabłąk: wys. 10,3 cm, sz. 11,4 cm, grubość 0,8 x 0,9 cm, stopka: grubość 0,3 cm, zawieszka: wys. 2,8 cm, sz. 3,8 cm, szczelina na puślisko: wys. 1 cm, sz. 2,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ III, odmiana B wg. Świętosławskiego
Stan zachowania: Dobry, zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, 55 m na zach. od wyspy, 202 m na pn. od linii mostu (kwadrat 1B). Znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/93/96/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Danuta Banaszak)
Uwagi: Bogato inkrustowany srebrem i miedzią na całej powierzchni.

7.1.4

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a (Most zach.)
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke w 1999 r.
Opis przedmiotu: Strzemię trapezowate, stopka o kształcie prostokątnej, lekko wygiętej taśm, kabłąk w przekroju prostokątny, zawieszka okrągła i oddzielona od kabłąka.
Wymiary: kabłąk: sz. 12,3 cm, gr. 0,8 cm, stopka: grubość 0,3 cm, sz. 3,4 cm, zawieszka: wys. 2,8 cm, sz. 3,8 cm, szczelina na puślisko: sz. 1,7 cm, wys. 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ II, odmiana A wg. Świętosławskiego
Stan zachowania: Dobry, zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, 35 m na zach. od wyspy, 50 m na pn. od linii mostu, Znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/93/77/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Kaźmierczak 2014.

7.1.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, wyspa Ledniczka.
Badania: wykopaliskowe w 1966,
Opis przedmiotu: Strzemię prawdopodobnie trójkątne, w górnej części o trójkątnym kształcie stanowiącej zawieszkę, w którym znajdował się owalny otwór na puślisko, oraz z jednego ramienia kabłąka. Ramie to było na końcu rozklepane i posiadało wypustkę.
Wymiary: dł. 23 cm, sz. 1,5 cm, gr. taśmy 0,2 cm, otwór na puśliko 4,2 x 0,9 cm.
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ IV, odmiana D/E/F wg. Świętosławskiego
Stan zachowania: Fragmentaryczny, w dwóch kawałkach
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Wyspa Ledniczka
Nr inw.: 12/66/MPP/A/8/105/66.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.

7.1.6

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (podgrodzie).
Badania: wykopaliskowe w 14.08.1999,
Opis przedmiotu: Fragment strzemienia w postaci zawieszki z otworem na puślisko oraz fragment szyjki
Wymiary: 2,5 x 3,4 cm, otworu na puślisko 0,65 x 1,25 cm, szyjki 1 x 1,3 cm.
Chronologia: średniowiecze.
Przynależność typologiczna: typ II, odmiana A/C wg. Świętosławskiego
Stan zachowania: Fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, podgrodzie, warstwie II_2.
Nr inw.: MPP/A/03/65/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.

7.2.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a (Most zach.)
Badania: podowodne w 2003,
Opis przedmiotu: Ostroga. Kabłąk symetryczny w kształcie litery „U" i przekroju prawie półkolistym. Zaczepy prostokątne. Bodziec sztabkowy, u podstawy kulisty, rozszerzony nieznacznie przy kabłąku
Wymiary: kabłąk: dł. cm, grubość cm, bodziec: dł. 3 cm, sz. 1,2 cm, całkowita długość:
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry, zachowany w całości. Przed konserwacją widoczne ślady działania wysokiej temperatury.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, most zachodni, sektor 10, pas IV, S/x – 102, y-18, gł 104,6 m npm.
Nr inw.: MPP/A/108/10/2003.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Danuta Banaszak)
Uwagi: Inkrustowana srebrem na kabłąku i bodźcu.

7.2.2 (1)

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe K. Żurowskiego w 1950,
Opis przedmiotu: Ostroga. Fragment kabłąka i bodziec z szyjką. Bodziec o krawędziach zaokrąglonych.
Wymiary: dł. 13 cm, dł bodźca 3,3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: Typ I, odm. 1 wg. Hilczerówny
Stan zachowania: Fragment. Zachowane 3 części.
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 597, ćw. B, w-wa II_3.
Nr inw.: MPP/A/86/50.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001.

7.2.2 (2)

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3b

Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke, w 1994 r.

Opis przedmiotu: Ostroga o U kształtnym kabłąku i prostym bodźcu o owalnym przekroju.

Wymiary: dł. 14,6 cm, bodziec: dł. 2,2 cm, rozstaw kabłąka 8,6 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze

Przynależność typologiczna: Typ I, odm. 1 wg. Hilczerówny

Stan zachowania: Zachowana prawie w całości, lekkie ubytki widoczne na zaczepach.

Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, relikty mostu zachodniego.

Nr inw.: MPP/A/74/32/94

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Górecki 2001.

Uwagi:

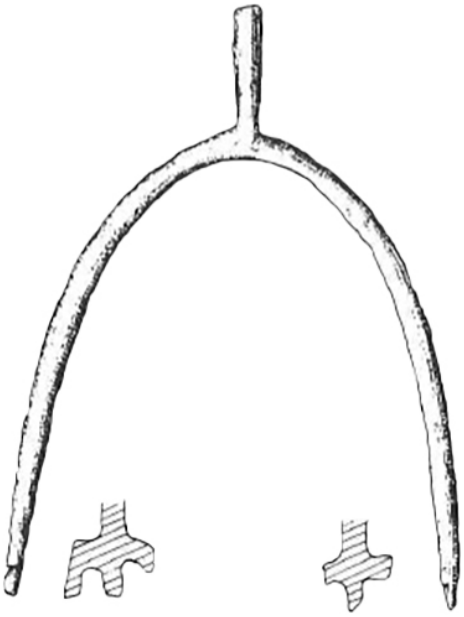

7.2.3.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3

Badania: podwodne J. Łomnickiego w 1960 r.

Opis przedmiotu: ostroga o kabłąku U-kształtnym z długim bodźcem zwieńczonym niewielką kulką. Jedno ramie ułamane w 1/3 długości, na drugim nie zachowane zaczepy.

Wymiary: dł. 14,5 cm, bodziec dł. 4 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze

Przynależność typologiczna: Typ I, odm. 1 wg. Hilczerówny.

Stan zachowania: Fragmentaryczny.

Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, okolice mostu zachodniego lub wschodniego, znalezisko luźne.

Nr inw.: MPP/A/3/241/61.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Karta zabytku.

Uwagi: -

7.2.3.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe M. Łastowieckiego w 1990
Opis przedmiotu: Ostroga o U-kształtnym kabłąku, z bodźcem zwieńczony stożkowatym zgrubieniem, poniżej niego przewężenie z żeberkiem, profilowane łączenie bodźca z kabłąkiem. Zaczepy w formie płytek z brązowymi nitami. Na kabłąku widoczne nacięcia, które mogą stanowić ślad po inkrustacji.
Wymiary: dł. 12,5 cm, bodziec dł. 3,5, szerokość ramion 8,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: Typ I, odm. 1 wg. Hilczerówny.
Stan zachowania: Zachowany prawie w całości, brak jednego z zaczepów.
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, przyczółek mostu wschodniego, warstwa IV_4
Nr inw.: MPP/A/96/90.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001.
Uwagi:

7.2.3.3

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie)
Badania: nadzór archeologiczny D. Banaszak i A. Tabaki w 2010 r.
Opis przedmiotu: Bodziec ostrogi o kulistym zakończeniu.
Wymiary: dł. 3,44 cm, wys. 0,68 cm, śr kulki 1,1 cm, szerokości bodźca od 0,8 x 0,9 do 1,1 x 1,1 cm.
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: Typ I, odm. 1 wg. Hilczerówny ()
Stan zachowania: Fragment. Zachowane 3 części.
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, wykop N52/10, warstwa I (humus), poziom 111,51 m npm, od S 0,86 m, od E 1,87m).
Nr inw.: N124/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi:

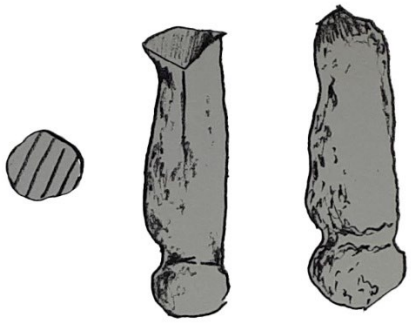

7.2.4.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe J. Łomnickiego w 1962 r,
Opis przedmiotu: Ostroga o U-kształtnym kabłąku, bodziec prosty zwieńczony piramidalną nasadką.
Wymiary: kabłąk: dł. 12,7 cm, bodziec: dł. 4,55 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: Typ II wg. Hilczerówny
Stan zachowania: Fragmentaryczny, brak zaczepów oraz większej części jednego ramienia kabłąka. Zabytek silnie zniszczony przez korozję.
Kontekst archeologiczny: Gród na wyspie Lednica, okolice kościoła II, warstwie IIa.
Nr inw.: 4/62/MPP/A/4/173/62
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi:

7.2.4.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe J. Łomnickiego i J. Leśnego w 1973,
Opis przedmiotu: Ostroga o U-kształtnym kabłąku, bodziec prosty zwieńczony piramidalną nasadką.
Wymiary: kabłąk: dł. 10 cm, bodziec dł. 3,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: Typ II wg. Hilczerówny.
Stan zachowania: Fragment. Zachowane 3 części.
Kontekst archeologiczny: Gród na wyspie Lednica, północna część, Ar. 201, ćw.B, w-wa II.
Nr inw.: 7/63/MPP/A/5/204/63
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi:

7.2.4.3

Lokalizacja: Dziekawnowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko)

Badania: wykopaliskowe A. i J. Wrzesińskich w 2003 r.,

Opis przedmiotu: Ostroga o asymetrycznym kabłąku, bodziec prosty zwieńczony piramidalną nasadką.

Wymiary: kabłąk: dł. 13,5 cm, bodziec dł. 4,5 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze, zaległa razem z monetą z 990-1000 roku.

Przynależność typologiczna: Typ II wg. Hilczerówny.

Stan zachowania: Zachowana w całości.

Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko.

Nr inw.: MPP/A/107/155/03

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Wrzesiński 2016.

Uwagi:

7.2.4.4

Lokalizacja: Dziekawnowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko)

Badania: wykopaliskowe A. i J. Wrzesińskich w 2003 r.,

Opis przedmiotu: Ostroga o asymetrycznym kabłąku, bodziec prosty zwieńczony piramidalną nasadką.

Wymiary: kabłąk: dł. 13,5 cm, bodziec dł. 4,5 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze, zaległa razem z monetą z 990-1000 roku.

Przynależność typologiczna: Typ II wg. Hilczerówny.

Stan zachowania: Zachowana w całości.

Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko.

Nr inw.: MPP/A/107/158/03

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Wrzesiński 2016.

Uwagi:

7.2.4.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: -
Opis przedmiotu: Bodziec ostrogi zakończony graniastosłupem o podstawie kwadratu.
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: Typ II wg. Hilczerówny ()
Stan zachowania: Fragmentaryczny, zachowany sam bodziec.
Kontekst archeologiczny: -
Nr inw.: MPP/A/84/148/97
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: -
Uwagi:

7.2.4.6

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie)
Badania: nadzory D. Banaszak i A. Tabaki w 2010 r.
Opis przedmiotu: Bodziec ostrogi zakończony graniastosłupem o podstawie kwadratu.
Wymiary: wys. 2,14 cm, szerokość 1,3 x 1,3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: Typ II wg. Hilczerówny ()
Stan zachowania: Fragmentaryczny, zachowany sam bodziec.
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, na „dojściu" do przyczółka mostowego.
Nr inw.: N178/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi:

7.2.4.7

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe K. Żurowskiego, A. Wrzoska w l. 30 XX wieku.
Opis przedmiotu: Ostroga o symetrycznym kabłąku, bodziec prosty zwieńczony piramidalną nasadką.
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: Typ II wg. Hilczerówny.
Stan zachowania: Fragmentaryczny, brak połowy jednego z ramion kabłąka.
Kontekst archeologiczny: Gród ba wyspie, cmentarzysko.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: Wrzosek 1961
Uwagi: -

7.2.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe J. Łomnickiego i J. Leśnego w 1973,
Opis przedmiotu: Ostroga. Fragment kabłąka o przekroju trójkątnym i bodziec o krawędziach zaokrąglonych, zakończony kolcem w kształcie graniastosłupa o podstawie prostokątnej.
Wymiary: kabłąk: dł. 7 cm, grubość 0,6 cm, bodziec: dł. 2,2 cm, sz. 1,4 x 0,9 cm, grubość 0,3 cm. szyjka: dł. 2,1 cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: Typ II wg. Hilczerówny.
Stan zachowania: Fragment. Zachowane 3 części.
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 597, ćw. B, w-wa II_3.
Nr inw.: 19/73/MPP/A/14/87/73.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: Bodziec po jednej stronie zdobiony ornamentem jodełki, stanowiący zapewne ślad pod inkrustację.

7.2.6

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe -
Opis przedmiotu: Ostroga o symetrycznym V-kształtnym kabłąku, bodziec lakko odgięty zwieńczony piramidalną nasadką.
Wymiary: dł. 11 cm, szerokość pomiędzy ramionami 7,5 cm, bodziec dł. 4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: Typ II, odmiana 3 wg. Hilczerówny.
Stan zachowania: Zachowana w całości.
Kontekst archeologiczny: Gród na wyspie,
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: Hilczerówna 1956.
Uwagi: -

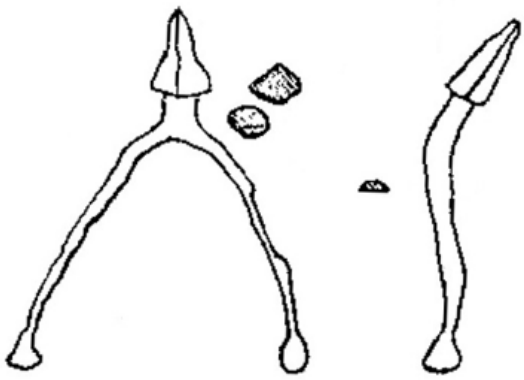

7.2.7

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3.
Badania: wykopaliskowe A. Nowak, 1965 r.
Opis przedmiotu: Fragment ostrogi, w postaci fragmentu U-kształtnie wygiętego kabłąka oraz bodźca.
Wymiary: dł. 3,3 cm, bodziec: dł. 2,2 cm, sz. 0,7 cm, dł kabłąka 5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny.
Kontekst archeologiczny: Osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, jama XIII.
Nr inw.: 6/62/MPP/A/4/332/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi:

7.2.8

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe K. Andreszowa, Ł. Pawlikca, A. Nowak w 1962 r.
Opis przedmiotu: Ostroga o symetrycznym U-kabłąku, bodziec zachowany fragmentarycznie.
Wymiary: dł ramienia kabłąka 7,5 cm, przekrój taśmy 0,5 x 0,3 cm, bodziec dł. 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny, brak połowy jednego z ramion kabłąka oraz bodźca.
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie, Ar 584, ćw. 1, w-wa V.
Nr inw.: MPP/A/4/202/62
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi: -

7.3.1.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe K. Żurowskiego, A. Wrzoska w l.30 XX wieku.
Opis przedmiotu: Międzyzębie wędzidła dwuczłonowegp .
Wymiary: -
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego
Stan zachowania: Fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na Ostrowie Lednickiem, cmenatarzysko.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: Wrzosek 1961
Uwagi: -

7.3.1.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe K. Żurowskiego, A. Wrzoska w l.30 XX wieku.
Opis przedmiotu: Międzyzębie wędzidła dwuczłonowegp .
Wymiary: -
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na Ostrowie Lednickiem, cmenatarzysko.
Nr inw.: -
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: Wrzosek 1961
Uwagi: -

7.3.1.3

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 1965 r.
Opis przedmiotu: fragment wędzidła dwudzielnego wykonanego ze sztabki o końcach odgiętych w przeciwnych kierunkach, przekrój sztabki czworoboczny.
Wymiary: dł. 7,3cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania wykopaliskowe na wyspie lednickiej, gród,; ar 269, ćw. d,w-wa IV, gł. 112,05.
Nr inw.: MPP/A/7/248/65
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta katalogowa.
Uwagi:

7.3.1.4

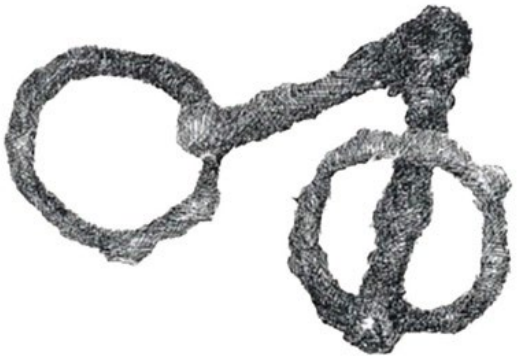

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 1965 roku.
Opis przedmiotu: wędzidło dwuczłonowe, zakończone okrągłymi krępulcami. Wykonane z żelaza.
Wymiary: dł. 19,5cm; obd: 0,8cm (grubość); śr.otw. 6,0cm; śr.obrz. 8,0cm.
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Całe.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na Ostrowie Lednickim, ar 81, ćw. B,w-wa I, wykop IX.
Nr inw.: MPP/A/7/300/65
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi: -

7.3.1.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 1971 r.
Opis przedmiotu: fragment wędzidła dwudzielnego.
Wymiary: dł. 11,0cm; śr.otw. 5,2cm (kółka).
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania wykopaliskowe na wyspie lednickiej, gród ar. 558,ćw. b,w-wa 1a.
Nr inw.: MPP/A/12/43/71
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta katalogowa.
Uwagi:

7.3.1.6

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 1973 roku.
Opis przedmiotu: wędzidło dwuczłonowe.
Wymiary: -
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Całe.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na Ostrowie Lednickim.
Nr inw.: MPP/A/14/186/73
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi: -

7.3.1.7

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3a (relikty mostu wschodniego).
Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1984 r.
Opis przedmiotu: żelazne wędzidło dwudzielne (brak jednego kółka zewnętrznego).
Wymiary: -
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, relikty mostu wschodniego. głębokość względna 5,20 m, gł. bezwzględna 103,25 m; Pas IX(32-36), działka 4, kwadrat 2-A
Nr inw.: MPP/A/31/35/84
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta katalogowa.
Uwagi:

7.3.1.8

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3a (relikty mostu wschodniego).
Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1985 r.
Opis przedmiotu: wędzidło dwuczłonowe.
Wymiary: dł. 24 cm, śr. pierścienia wędzidła 4,0cm
Chronologia: średniowiecze.
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Całe.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, relikty mostu wschodniego, głębokość względna 5,80 m, gł. bezwzględna 102,65 m; Pas VIII(28-32), działka 3, kwadrat 3-B.
Nr inw.: MPP/A/35/6/85
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi: -

7.3.1.9

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3a (relikty mostu wschodniego).
Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1985 r.
Opis przedmiotu: fragment żelaznego wędzidła dwudzielne.
Wymiary: dł. 6,8cm; śr. przekroju 0,6cm.
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, relikty mostu wschodniego. głębokość względna 6,00 m, gł. bezwzględna 102,45 m; Pas VIII(28-32), działka 3, kwadrat 1-C.
Nr inw.: MPP/A/35/10/85
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta katalogowa.
Uwagi:

7.3.1.10

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.1 (grodzisko).
Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1985 r.
Opis przedmiotu: Żelazne międzyzębie wędzidła.
Wymiary: dł. 5,9 cm; śr.otw. sztabki 0,4 cm;
Chronologia: średniowiecze.
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Całe.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, wykop II/87; ar 4N1W, ćw. B, warstwa IV- 3, gł.112,85; od S-0,95; od E-0,70m.
Nr inw.: MPP/A/40/10/87
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi: -

7.3.1.11

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3a (relikty mostu wschodniego).
Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1994 r.
Opis przedmiotu: wykonane ze sztabki wędzidło dwudzielne o łukowato wygiętym kabłąku zagiętym na końcu w kółka
Wymiary: dł. 11cm i 11,3cm, sz. 1 cm.
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/64/54/92
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta katalogowa.
Uwagi:

7.3.1.12

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3b (relikty mostu zachodniego).
Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1994 r.
Opis przedmiotu: Żelazne wędzidło dwuczęściowe, z zachowanym jednym z krępulców. przekrój ogniwek prostokątny i kwadratowy.
Wymiary: dł. 24cm; śr. kółek 4,6cm;
Chronologia: średniowiecze.
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Całe.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/74/31/94
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi: -

7.3.1.13

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3b (relikty mostu zachodniego).
Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1994 r.
Opis przedmiotu: Żelazne wędzidło dwuczęściowe, z zachowanymi krępulcami. przekrój ogniwek prostokątny i kwadratowy.
Wymiary: dł. międzyzebii 9,5cm; śr. zew. kółek 4,3cm;.
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/74/33/94
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta katalogowa.
Uwagi:

7.3.1.14

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3b (relikty mostu zachodniego).
Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1994 r.
Opis przedmiotu: Prawdopodobnie fragment żelaznego wędzidło dwuczęściowe.
Wymiary: zachowana dł. zaczepu 7 cm.
Chronologia: średniowiecze.
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/74/35/94
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi: -

7.3.1.15

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3b (relikty mostu zachodniego).
Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1994 r.
Opis przedmiotu: Prawdopodobnie fragment żelaznego wędzidło dwuczęściowe.
Wymiary: dł. zaczepu 6,8cm
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/74/36/94
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta katalogowa.
Uwagi:

7.3.1.16

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.1 (grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 1996 r.
Opis przedmiotu: Prawdopodobnie fragment żelaznego wędzidła dwuczęściowego.
Wymiary: dł. ogólna 8,7 cm; obd: grubość sztabki 0,7-1,0 cm;
Chronologia: średniowiecze.
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko, wykop II/96, ar 3S6E, ćw. C, w-wa II1, głębokość 111,95m n.p.m, S 2,35m, W 2,25m.
Nr inw.: MPP/A/82/195/96
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi: -

7.3.1.17

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.1 (grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 1997 r.
Opis przedmiotu: Prawdopodobnie fragment żelaznego wędzidło dwuczęściowe.
Wymiary: obd: grub.: 0,7cm; śr. zew. 5,9 cm; wew.4,5cm;
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko, wykop II/97; Ar. 2S5E; ćw. II1; w-wa, głębokość 111,72 m n.p.m od N=1,24; E=1,97.
Nr inw.: MPP/A/84/87/97
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta katalogowa.
Uwagi:

7.3.1.18

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3b (relikty mostu zachodniego).

Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1999 r.

Opis przedmiotu: wędzidło dwudzielne, międzyzebie połączone haczykowatymi zaczepami w formie kółek. Zakończenia zewnętrzne stanowią kółka wodzowe (krępulce), w przekroju prostokątne.

Wymiary: szer. międzyzębia 16cm (8,5cmx8,5cm); przekrój 0,8cmx0,5cm śr. zaczepów ok. 2cm; kółka wodzowego 3,9cm;

Chronologia: średniowiecze.

Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.

Stan zachowania: Fragmentaryczny.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, gł. względna 5,40m, głębokość bezwzględna 103,48m; 12m na zach od wyspy, 114m na płn od linii mostu zachodniego. Znalezisko luźne.

Nr inw.: MPP/A/93/11/99

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Karta zabytku.

7.3.1.19

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3b (most zach.).

Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1999 r.

Opis przedmiotu: Wędzidło dwudzielne. Jedno międzyzębie w przekroju kwadratowe, posiada haczykowate zaczepy migdałowate. Drugie międzyzębie wykonane z kwadratowej sztabki, także posiada haczykowate zaczepy, przy czym jego zewnętrzny koniec został rozklepany i spłaszczony. Prawdopodobnie użyto zbyt krótkiej sztaby lub je naprawiono. Dwa kółka w przekroju owalne.

Wymiary: szer. pierwszego międzyzębia: 17 cm (8,6x8,5 cm); śred otworu: 2,5x1,1 cm; wymiary sztabki drugiego międzyzębia: 1x1 cm; śred. kółek: 4,5 cm; przekrój owalnych kółek: 0,6x0,5 cm.

Chronologia: średniowiecze

Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.

Stan zachowania: fragmentaryczny.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, 33m na zach od wyspy, 50m na pdn od linii mostu kwadrat 4-B, znalezisko luźne.

Nr inw.: MPP/A/93/76/99

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Karta katalogowa.

7.3.1.20

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3b (relikty mostu zachodniego).
Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1999 r.
Opis przedmiotu: fragment wędzidła - międzyzębie wykonane ze sztabki o przekroju prostokatnym; zakończenia okrągłe, otwory wykute
Wymiary: dł. 7,5cm; szer. 0,8 x 0,9cm;
Chronologia: średniowiecze.
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Fragmentaryczny, zachowane jedno z międzyzębi.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, 52m na zach od wyspy, 184m na płn od linii mostu kwadrat 1-B. Znalezisko luźne.
Nr inw.: MPP/A/93/106/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.

7.3.1.21

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.2 (podgrodzie).
Badania: wykopaliskowe w 1999 r.
Opis przedmiotu: wędzidło dwudzielne
Wymiary: -
Chronologia: średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: fragmentaryczny, zabytek silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie, przyczółek mostu, wykop I/99, ćw. B, w-wa II2; gł.109,00 ; od S=1,90 od E=2,50.
Nr inw.: MPP/A/94/48/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta katalogowa.

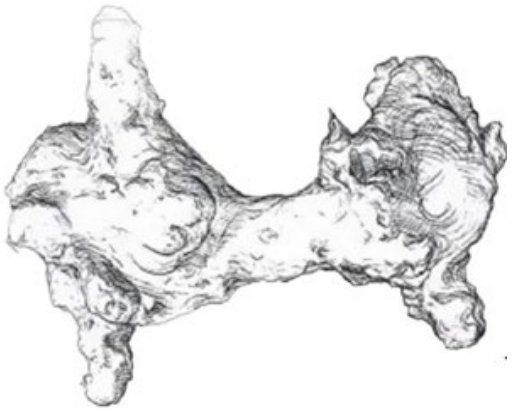

7.3.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan.3b (relikty mostu zachodniego).

Badania: podwodne, A. Kola i G. Wilke w 1991 r.

Opis przedmiotu: Wedzidło dwudzielne z jednym z międzyzębii w kształcie tuleji z otworem na kółko wodzowe. Jest ono zaślepione od strony podstawy. Drugie było wykonane z drutu (pełne w środku) i zamiast otworka posiadało haczyk mocujący krępulec. Na wspomnianym haczyku kowal wyrył nacięcie przypominające podwójny znak V. Ponad to przez odkrywców zostały zarejestrowane ślady srebra na powierzchniach przedmiotu

Wymiary: -

Chronologia: średniowiecze.

Przynależność typologiczna: typ I wg. Nadolskiego.

Stan zachowania: Zachowane w całości.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, relikty mostu zachodniego.

Nr inw.: MPP/A/59/9/91.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Kaźmierczak 2014.

7.3.3.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a (Most zach.)

Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke w 1989 r.

Opis przedmiotu: wędzidło dwuczłonowe z pobocznicami w formie prostych poprzeczek umieszczonych na końcach prętów.

Wymiary: dł. 1 elementu: 12,7cm; dł. 2 elementu: 13,5cm; śred. kółka zew.: 4,3cm; śred. kółka wew.: 3,2cm..

Chronologia: wczesne średniowiecze (2 poł X – 1 poł XI wieku)

Przynależność typologiczna: typ II (wg. Nadolskiego)

Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości, korozja).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: gł. wzgl. 7,00m, gł. bezwzgl. 102,00 m; Pas - w rejonie przyczółka mostu przy wyspie, znalezisko luźne.

Nr inw.: MPP/A/49/3/89

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Górecki 2001; Karta zabytku.

Uwagi:

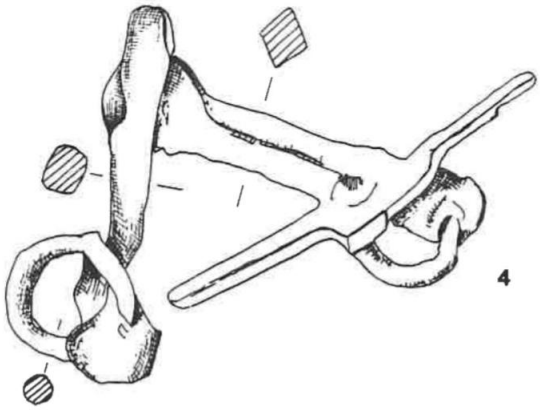

7.3.3.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe 1962.
Opis przedmiotu: Fragment pobocznicy wędzidła.
Wymiary: dł. 9,5 cm; szer. 0,6 cm;
Chronologia: średniowiecze.
Przynależność typologiczna: typ II wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Zachowane fragmentarycznie.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko, Ar 267, ćw. C, w-wa IIc,
Nr inw.: MPP/A/4/269/62
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.

7.3.4

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie)
Badania: Nadzory D. Banaszak i A. Tabaki w 2010,
Opis przedmiotu: Fragment pobocznicy wykonany z brązu. Zachowany fragment kształtem zbliżony do trójkąta.
Wymiary: dł. krawędzi 5,31 cm, sz. trójkąta 0,72 – 2,47 cm, wys: dł. 4,21 cm, dł. Krawędzi 0,78 x 0,63 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ II wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Fragmentaryczny (przedmiot został połamany/pocięty, zachowany element w dobrej kondycji)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na zach. od przyczółka promowego, wykop N61/10, w-wa I, gł. 109,80/70-109,70/60 m npm, z hałdy.
Nr inw.: MPP/A/153/150/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Danuta Banaszak)
Uwagi: Na jednej powierzchni ornament zoomorficzny.

7.3.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe J. Łomnikciego w 1974 r.
Opis przedmiotu: Fragment pobocznicy wykonany z brązu.
Wymiary: dł. 4,3 cm, sz. 2,8 cm, grubość 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ II wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Fragmentaryczny (przedmiot został połamany/pocięty, zachowany element w dobrej kondycji)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki.
Nr inw.: MPP/A/15/22/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi: Na jednej powierzchni dekoracja.

7.3.6

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a (Most wsch.)
Badania: podwodne A. Koli i G. WIlke w 1992..
Opis przedmiotu: wędzidło jednokabłąkowe wykonane z łukowato wygiętej sztabki, uformowanej na końcach w niewielkie kółka.
Wymiary: dł. 13,5 cm, średnica wewnętrzna kółek 1,6 cm, grubość drutu 0,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: typ III wg. Nadolskiego.
Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości),
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, relikty Mostu.
Nr inw.: MPP/A/64/7/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Górecki 2001, Karta zabytku.
Uwagi:

7.4.1 -Patrz pozycja **4.3**.

7.4.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe J. Łomnikciego w 1974 r.
Opis przedmiotu: okucie w kształcie krzyża z szeroką partią centralną i bardzo krótkimi ramionami, przez co może przypominać bardziej rąb z fantazyjnymi zakończeniami wierzchołków. Ramiona zakończone są półkoliście, a tuż przy krawędziach znajdują się otwory na nity. W obrysie, finezyjnego kształtu nadają aplikacji pary niewielkich wypustek flankujących wspomniane otwory
Wymiary: dł. 3,1 cm, śr. otworów 0,25 cm, szerokość ramienia pomiędzy wierzchołkami wypustek 1,1 cm, natomiast w najwęższym miejscu 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny (przedmiot został połamany/pocięty, zachowany element w dobrej kondycji)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki.
Nr inw.: MPP/A/15/100/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024b.
Uwagi: Na jednej powierzchni dekoracja.

7.4.3

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a (Most wsch.)
Badania: wykopaliskowe J. Góreckiego w 2006 r.
Opis przedmiotu: Okucie krzyżowe z bardzo szeroką partią centralną, co zbliża go kształtem do rąbu w wypustkami na każdym z wierzchołków. Wypustki mocno utlenion, otwory na nity niewidoczne.
Wymiary: wys. 2,7 cm, sz. 2,7 cm, grubość od 0,3 do 0,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany w całości, silnie skorodowany.
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, relikty Mostu.
Nr inw.: MPP/A/23/121/06
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.

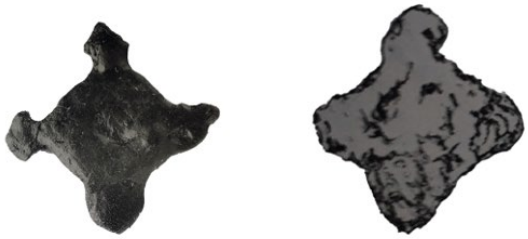

7.4.4

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka w 2021 r.
Opis przedmiotu: Brązowy rozdzielacz krzyżowy, pierwotnie z czterema łopatowymi ramionami. Po stronie zewnętrznej dekoracja.
Wymiary: dł. 4,5 cm, sz. 2,8 cm, grubość 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny (przedmiot został połamany/pocięty, zachowany element w dobrej kondycji)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Wschodni brzeg Jeziora Lednica.
Nr inw.: C2-231-1.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi: Na jednej powierzchni dekoracja.

7.4.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1975 r.
Opis przedmiotu: Rozdzielacz trójramienny, Przednia strona składa się z trzech mniejszych okręgów obwiedzionych ramką, ulokowanych wokół większego centralnego koła, również obramowanego. Na jego rewersie znajdują się ślady nitów o okrągłym przekroju i grubości około 5 mm.
Wymiary: sz. 3,6 cm, wys. 2,5 cm, grubość 0,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości),
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, relikty Mostu.
Nr inw.: MPP/A/128/75
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi:

7.4.6

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka w 2021 r.
Opis przedmiotu: Okucie kwadratowe z brązu, odlane i następnie pozłocone, na awersie widoczna jest dekoracja w postaci czterech rozstawionych symetrycznie palmetopodobnych wyobrażeń skupionych wierzchołkami wokół centralnego kręgu, dodatkowo w każdym z narożników znajduje się półkuliste zagłębienie. Druga strona przedmiotu pozostawała gładka za wyjątkiem okalającego całość rantu oraz czterech rozklepanych nitów z podkładkami
Wymiary: sz. 1,2 cm, wys. 1,2 cm, grubość 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Wschodni brzeg Jeziora Lednica.
Nr inw.: C2-305-4
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi: Na jednej powierzchni dekoracja.

7.4.7.1

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22
Badania: wykopaliskowe A. i J. Wrzesińskiech w 2001 r.
Opis przedmiotu: Brązowy rozdzielacz czteroramienny, z jednym ramieniem zakończonym lancetowato i pozostałymi o kształcie prostokątnym. Na powierzchni zewnętrznej dekoracja.
Wymiary: dł. 4 cm, sz. 3 cm, sz. ramion 1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości),
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Dziekanowice, cmentarzysko.
Nr inw.: MPP/A/98/35/2001
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi:

7.4.7.2

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka w 2023 r.
Opis przedmiotu: Okucie krzyżowe odlane ze stopu miedzi z zewnętrzną powierzchnią pokrytą dekoracją. Składa się z partii centralnej stanowiącej wycinek kuli, i dwóch niekompletnych ramion, pierwotnie ramiona mogły być 4.
Wymiary: sz. 3 cm, wys. 1,2 cm, grubość 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany fragmentarycznie.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Wschodni brzeg Jeziora Lednica.
Nr inw.: 1/2023 (tymczasowy nr. inw.)
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi: Na jednej powierzchni dekoracja.

7.5.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: wykopaliskowe w 1995 r.
Opis przedmiotu: Okucie końca rzemienia formy łezkowatej z kwadratowym zakończeniem. Zewnętrzna powierzchni pokryta srebrem.
Wymiary: dł. 4,5 cm, sz. 0,8 do 1,4 cm, sz. kwadratowej partii 1,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości),
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: -
Nr inw.: MPP/A/80/33/95
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi:

7.5.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: wykopaliskowe w 2004 r.
Opis przedmiotu: Okucie końca rzemienia formy łezkowatej z okrągłym zakończeniem. Zewnętrzna powierzchni pokryta srebrem.
Wymiary: dł. 3,7 cm, sz. 0,5 do 1,2 cm, grubość 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości),
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: -
Nr inw.: MPP/A/111/127/04
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi:

7.5.3

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka w 2023 r.
Opis przedmiotu: Okucie języczkowate zbliżone do trójkąta ostrokątnego, równoramiennego o podstawie węższej aniżeli jego boki, w przekroju jest natomiast płaskie. U podstawy tego trójkąta znajdują się dwie wypustki flankujące otwór na nit, a drugi otwór znajduje się po przeciwległej stronie, tak jakby u szczytu trójkąta. Okucie zostało wykonane ze stopu miedzi i pozłocone.
Wymiary: wys. 4,2 cm, sz. od 0,4 do 1,2 cm, grubość 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany fragmentarycznie.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Wschodni brzeg Jeziora Lednica.
Nr inw.: C2-223-8
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi: Na jednej powierzchni dekoracja wykonana puncą w formie Helis.

7.5.4

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka w 2023 r.
Opis przedmiotu: Okucie z wypustkami zbliżone do trapezu lub przypominający trzystopniową piramidę. Wypustki mogły stanowić część zawiasu. Zabytek odlano ze stopu miedzi i pozłocono.
Wymiary: wys. 3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Wschodni brzeg Jeziora Lednica.
Nr inw.: C2-238-217
Miejsce przechowywania*:* Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi: Na jednej powierzchni dekoracja.

7.5.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie, stan. 2 (podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: okucie języczkowate podłużnej formy. Z jednej strony zostało zakończone trójlistnym zakończeniem, z drugiej znajdują się dwa głębokie i wąskie wcięcia. Jego zewnętrzna powierzchnia jest silnie profilowana i składa się z rzędu zgrubień w kształcie litery V ściśle przylegających do siebie. Zabytek został odlany ze stopu miedzi i następnie pokryty złotem.
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, podgrodzie, na północny-wschód od przyczółka mostu zachodniego, wykop 7/02, ar 1N7W, w-wa II4, ćw. C, gł. 112,30m n.p.m, od S 2,40m, od E 0,60m
Nr inw.: MPP/A/109/160/03.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi:

7.6.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie, stan. 2 (podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 2007 r.
Opis przedmiotu: Prawdopodobnie sprzączka do ostrogi posiadająca w rzucie od góry formę łezki zwieńczonej kulką na wierzchołku., natomiast po przeciwległej stronie znajduje się spiczasta wypustka. Przedmiot jest ażurowy i prawdopodobnie przez otwór przechodził pasek ostrogi, spinany za pomocą wystającego na wierzchołku łezki trzpienia. Przedmiot wykonano ze stopu miedzi i możliwe że pozłocono
Wymiary: dł. 3 cm, sz. 1,5 cm, grubość 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, podgrodzie, warstwy II_2
Nr inw.: MPP/A/126/19/07
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi:

7.6.2

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. Wielkopolskie.
Badania: powierzchniowe A. Kowalczyka w 2023 r.
Opis przedmiotu: Prawdopodobnie sprzączka do ostrogi. Wykonana ze stopu miedzi i pozłocona, w rzucie od góry posiada formę ptaka z wyraźnie zaznaczonym ogonem, dekorowanym korpusem ze skrzydłami i schematycznie wykonaną głową będącą zarazem haczykiem służącym do spięcia paska ostrogi, oczywiście jeśli przyjmiemy taką interpretację funkcjonalną
Wymiary: dł. 2,8 cm, sz. 1,3 cm, grubość 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Wschodni brzeg Jeziora Lednica.
Nr inw.: C2-282-38.
Miejsce przechowywania*:* Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Gardeła 2024a.
Uwagi: Na jednej powierzchni dekoracja.

Przęśliki z czerwonego łupku.

8.1.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe Jerzego Łomnickiego, Ł. Pawlickiej, Katarzyny Andreszowej i Andrzeja Nowaka w 1961 roku.
Opis przedmiotu: przęślik owalny z łupku, płaski na biegunach, barwy szarej.
Wymiary: średnica 2,5 cm, wys. 1,4 cm, średnica otworku 1,0 cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: cały, uszkodzony na jednej połowie.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 268, ćw. A, w-wa II, gł. 113,13 cm (czy nie mnpm).
Nr inw.: 1/61/MPP/A/3/146/61.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.1.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1962,
Opis przedmiotu: przęślik z łupku, dwustożkowaty o zaokrąglonym załomie.
Wymiary: średnica 2,2 cm, wys. 1,2 cm, średnica otworka 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 268, ćw. D, z luźnej ziemi
Nr inw.: 4/62/MPP/A/4/2/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

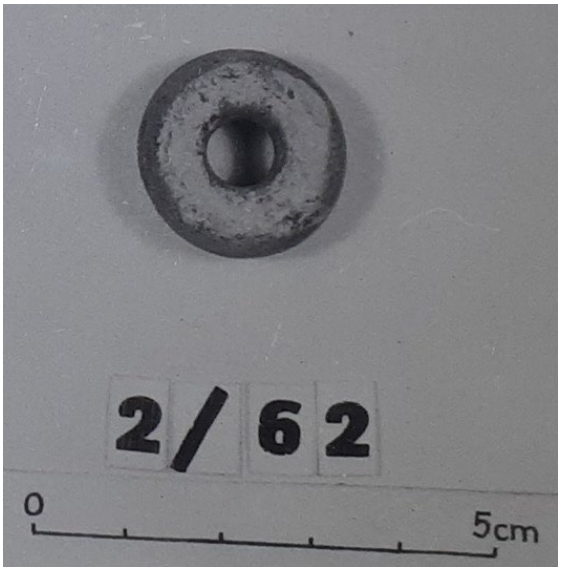

8.1.3

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 24.05.1962,
Opis przedmiotu: przęślik z różowego łupku, pół okrągły o płaskich biegunach.
Wymiary: średnica 2,4 cm, wys. 1,0 cm, średnica otworku 0,8 cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: cały.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 122, ćw. A, w-wa II, gł. Brak info
Nr inw.: 4/62/MPP/A/4/4/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

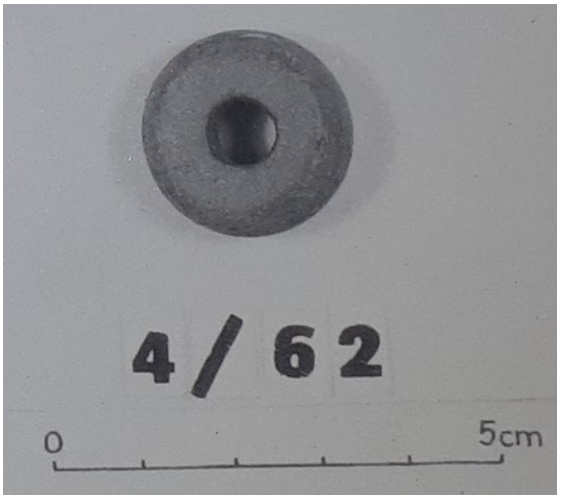

8.1.4

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 17.08.1962,
Opis przedmiotu: przęślik z łupku wołyńskiego, półokrągły o płaskich biegunach.
Wymiary: średnica 2,4 cm, wys. 0,9 cm, średnica otworka 0,8 i 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 217, ćw. B, w-wa II, głębokość b.d.
Nr inw.: 4/62/MPP/A/4/215/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.1.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 09.07.1963,
Opis przedmiotu: Przęślik w kolorze różowym, wykonany.
Wymiary: średnica 1,9 cm, wys. 0,8 cm, średnica otworka 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 217, ćw. A, w-wa IIb, gł. 112,42 m npm.
Nr inw.: 7/63/MPP/A/5/25/63.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

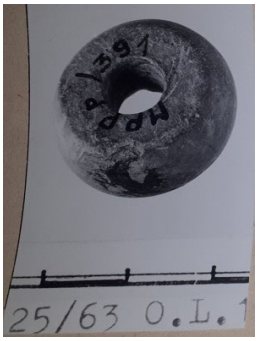

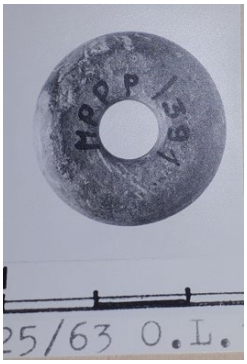

8.1.6

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1963,
Opis przedmiotu: Okrągły przęślik koloru różowego z łupku.
Wymiary: średnica 2,3 cm, wys. 1,0 cm, średnica otworka 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 201, ćw. C, w-wa I_3, gł. B.d.
Nr inw.: 7/63/MPP/A/5/40/63.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.1.7

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 12.08.1963,
Opis przedmiotu: przęślik pierścieniowaty o płaskich biegunach. Otwór wiercony z jednej strony. Wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,8 cm, wys. 1,1 cm, średnica otworku 1,0 cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 202, ćw. C, w-wa II_1, gł. B.d.
Nr inw.: 7/63/MPP/A/5/216/63.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.1.9

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 14.09.1963,
Opis przedmiotu: przęślik półokrągły o płaskich biegunach barwy różowej, wykonany z czerwonego łupku.
Wymiary: średnica 3,2 cm, wys. 1,6 cm, średnica otworku 1,0 cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 202, ćw. C, w-wa IV, gł. B.d.
Nr inw.: 5/63/MPP/A/5/466/63.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.1.8

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1964,
Opis przedmiotu: Okrągły przęślik koloru różowego, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,5 cm, wys. 1,5 cm, średnica otworka 1,0 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 201, ćw. D, w-wa III_2, gł. B.d.
Nr inw.: 8/64/MPP/A/6/3/64.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.1.10

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 14.09.1963,
Opis przedmiotu: przęślik z różowego łupku o wyraźnie zaokrąglonym załomie.
Wymiary: średnica 3,2 cm, wys. B.d. cm, średnica otworku 1,5 cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 201, ćw. A, w-wa IV_1, gł. B.d.
Nr inw.: 8/64/MPP/A/6/179/64.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

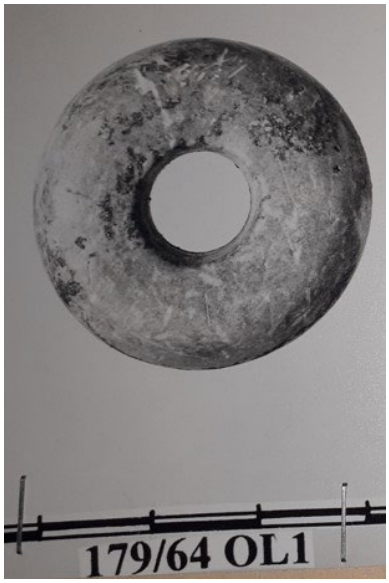

8.1.11

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 03.07.1965,
Opis przedmiotu: Przęślik z łupku o spłaszczonych bokach.
Wymiary: średnica 2,4 cm, wys. 1,3 cm, średnica otworka 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 81, ćw. E, w-wa II, gł. 113,29 m npm. S – 0,95m, E 1,71m
Nr inw.: 11/65/MPP/A/7/50/65.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.1.12

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 12.07.1965,
Opis przedmiotu: przęślik koloru różowego, wykonany z łupku wołyńskiego/owruckiego.
Wymiary: średnica 2,3 cm, wys. 0,9 cm, średnica otworku 0,7 cm, waga 6,55 g
Chronologia: wczesne średniowiecze, poziom osadniczy 4 (2 poł XI w.)
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany w całości, przepalony i spękany
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 45, wyk. VIII, w-wa V, gł. 113,25 m npm. N- 3,1m, W- 0,9m
Nr inw.: 11/65/MPP/A/7/99/65.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

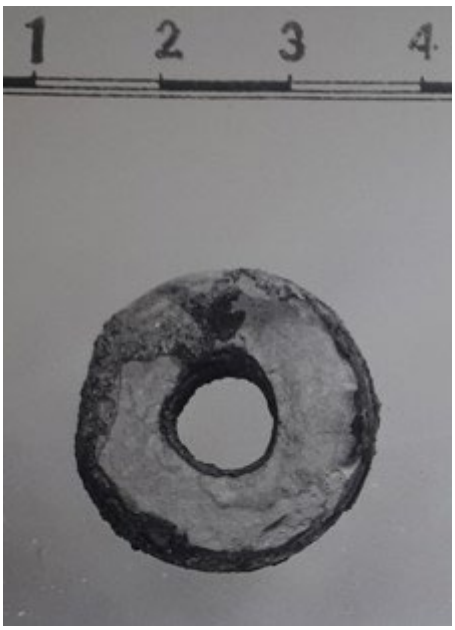

8.1.13

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 05.08.1965,
Opis przedmiotu: Przęślik z łupku wołyńskiego
Wymiary: średnica 2,7 cm, wys. 1,45 cm, średnica otworka cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 61, Wykop IX, ćw. E, w-wa II, gł. 113,09 m npm.
Nr inw.: 11/65/MPP/A/7/341/65.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

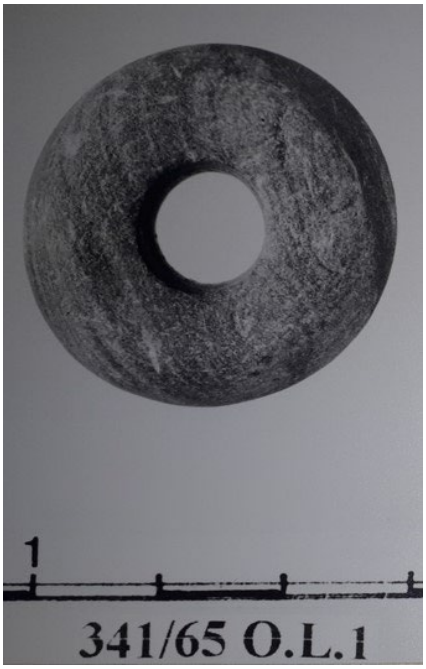

8.1.14

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 26.08.1965,
Opis przedmiotu: przęślik koloru różowego, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,4 cm, wys. 0,85 cm, średnica otworku 0,8 cm, waga: b.d.
Chronologia: wczesne średniowiecze, poziom osadniczy 4 (2 poł XI w.)
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Zachowany fragmentarycznie (połowa). Silnie obtłuczony.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 64, wyk. VI, świadek, 3 poziom ziemianki, gł. 111,43 m npm.
Nr inw.: 11/65/MPP/A/7/527/65.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.1.15

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 07.08.1965,
Opis przedmiotu: Przęślik z łupku.
Wymiary: średnica 2,45 cm, wys. 1,2 cm, średnica otworka: 0,85 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 81, Wykop IXa, ćw. A, w-wa 6, gł. 112,55 m npm. (jama nr 1)
Nr inw.: 11/65/MPP/A/7/531/65.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.1.16

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 28.07.1965,
Opis przedmiotu: przęślik koloru różowego, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,02 cm, wys. 0,98 cm, średnica otworku 0,7 cm, waga: b.d.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 81, wyk. IX, w-wa 2 (jama, pn-zach profil jamy), gł. 112,48 m npm.
Nr inw.: 11/65/MPP/A/7/548/65.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.1.17

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 10.09.1965,
Opis przedmiotu: Przęślik o przekroju półokrągłym z płaskimi biegunami barwy różowej. Wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,6 cm, wys. 1,20 cm, średnica otworka: 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 660, ćw. A, w-wa IV, gł. b.d.
Nr inw.: 15/69/MPP/A/10/89/69.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.1.18

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 13.09.1969,
Opis przedmiotu: przęślik półokrągły z różowego łupku. Wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,45 cm, wys. 1,55 cm, średnica otworku 0,95 cm, waga: b.d.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 696, ćw. C, w-wa IV, gł. b.d.
Nr inw.: 15/69/MPP/A/10/92/69.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

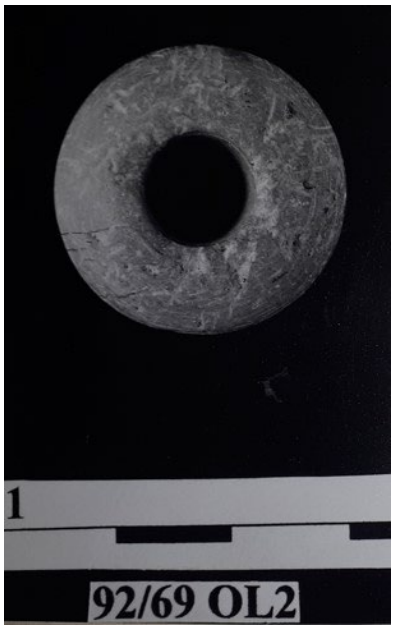

8.1.19

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1970,
Opis przedmiotu: Przęślik płasko-kulisty. Wykonany z łupku wołyńskiego.
Wymiary: średnica 2,5 cm, wys. 1,7 cm, średnica otworka: 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 559, ćw. D, w-wa I, gł. b.d.
Nr inw.: 16/70/MPP/A/11/49/70.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

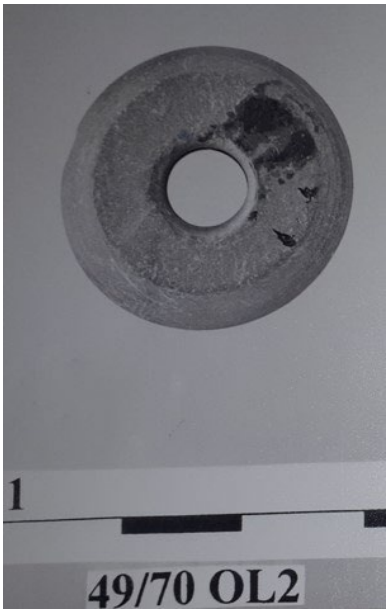

8.1.20

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1970,
Opis przedmiotu: płasko kulisty przęślik. Wykonany z łupku wołyńskiego z Owrucza.
Wymiary: średnica 2,5 cm, wys. 1,5 cm, średnica otworku 1,0 cm, waga: b.d.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 559, ćw. D, w-wa II, gł. b.d.
Nr inw.: 16/70/MPP/A/11/59/70.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.1.21
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1971,
Opis przedmiotu: przęślik o zaokrąglonym załomie. Wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,8 cm, wys. 1,1 cm, średnica otworku 0,8 cm, waga: b.d.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 579, ćw. C, w-wa III, gł. b.d.
Nr inw.: 17/71/MPP/A/11/23/71.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

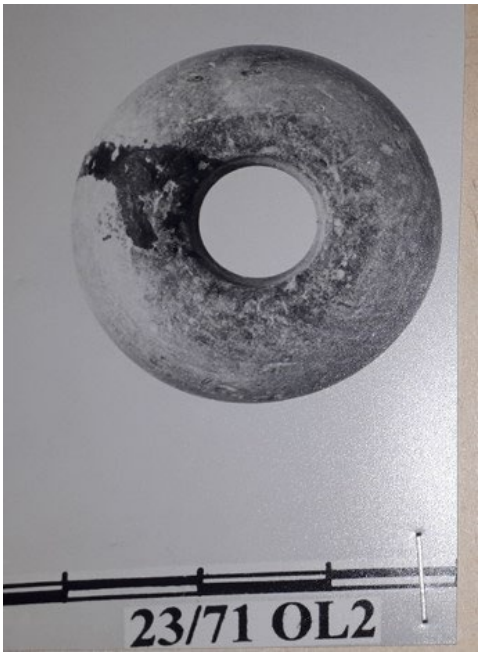

8.1.22
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1972,
Opis przedmiotu: Przęślik o zaokrąglonym kształcie, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,4 cm, wys. 0,7 cm, średnica otworka: 1,0 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 558, ćw. D, w-wa 1, gł. b.d.
Nr inw.: 18/72/MPP/A/12/1/72.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

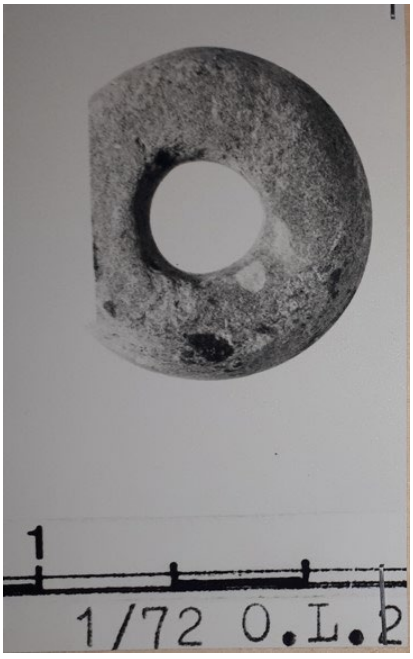

8.1.23

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1974,
Opis przedmiotu: przęślik wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,2 cm, wys. 1,4 cm, średnica otworku 0,5 cm, waga: b.d.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 539, ćw. A, w-wa $1a_1$, gł. b.d.
Nr inw.: 20/74/MPP/A/15/10/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.1.24

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1974,
Opis przedmiotu: dwustożkowy przęślik, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,1 cm, wys. 1,8 cm, średnica otworka: 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 537, ćw. B, w-wa II, gł. b.d.
Nr inw.: 20/74/MPP/A/15/16/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.1.25

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 22.08.1984,
Opis przedmiotu: przęślik płasko kulisty wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,1 cm, wys. 1,1 cm, średnica otworku 0,9 cm, waga: b.d.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, znaleziony w sondażu 6, w-wa III, gł. 1,23m, pn-zach część wykopu.
Nr inw.: 2/ST/84/MPP/A/30/2/84/ST.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (P. Patan)
Uwagi: -

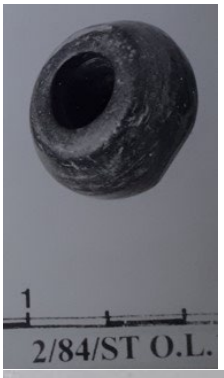

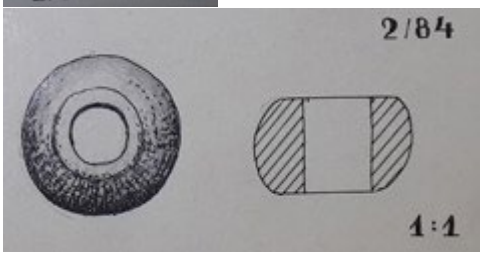

8.1.26

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 23.08.1984,
Opis przedmiotu: przęślik płasko kulisty, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,3 cm, wys. 1,2 cm, średnica otworka: 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, z sondażu 6, w-wa III, gł. 1,10 m. w zach części wykopu przy pn. profilu.
Nr inw.: 3/ST/84/MPP/A/30/3/84/ST.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (P. Patan)
Uwagi: -

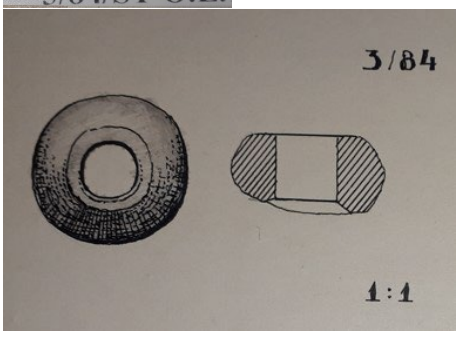

8.1.27

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 10.07.1985,
Opis przedmiotu: przęślik płasko kulisty koloru szarego, wygładzony. Wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,6 cm, wys. 1,4 cm, średnica otworku 0,9 cm, waga: b.d.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, wykop II/85, Ar. 4 E, ćw. D, w-wa III, gł. 111,90 m npm, E-1,62 m, N-0.90 m.
Nr inw.: 10/85/II/MPP/A/34.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Janusz Górecki)
Uwagi: -

8.1.28

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 10.07.1986,
Opis przedmiotu: przęślik płasko kulisty koloru różowego, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,9 cm, wys. 0,9 cm, średnica otworka: 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Częściowo uszkodzony (odłupany).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Wykop II, z osypiska na N od II kościoła (usypane podczas badań w latach 60.
Nr inw.: MPP/A/37/11/86/II.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Janusz Górecki)
Uwagi: -

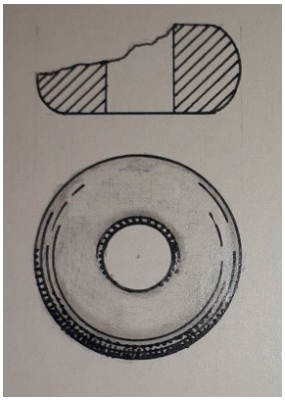

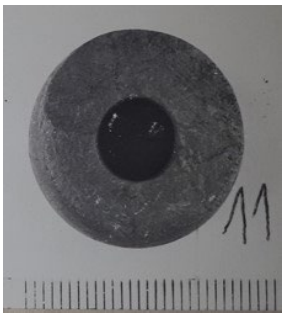

8.1.29

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 11.08.1986,
Opis przedmiotu: przęślik płasko kulisty koloru szaro-różowego. Wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,8 cm, wys. 0,9 cm, średnica otworku 0,9 cm, waga: b.d.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, wykop III/85, Ar. 1 N_5E, ćw. B, w-wa II, gł. 111,65 m npm, W-2,2 m, N-1,50 m.
Nr inw.: MPP/A/37/27/86.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (P. Patan)
Uwagi: -

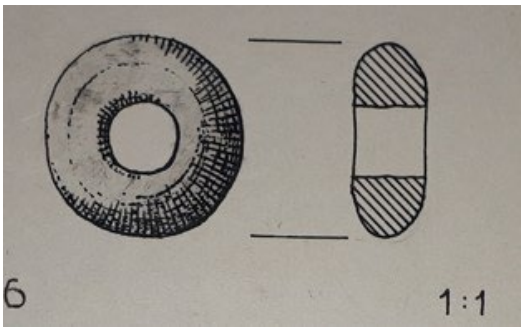

8.1.30

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 09.07.1987,
Opis przedmiotu: przęślik płasko półokrągły o jednym biegunie płaskim, drugim lekko wklęsłym, koloru różowego, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,5 cm, wys. 1,3 cm, średnica otworka: 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Wykop I/83, odc.A_2, m^2G/H, gł. 112,78 m npm.
Nr inw.: MPP/A/40/4/87
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

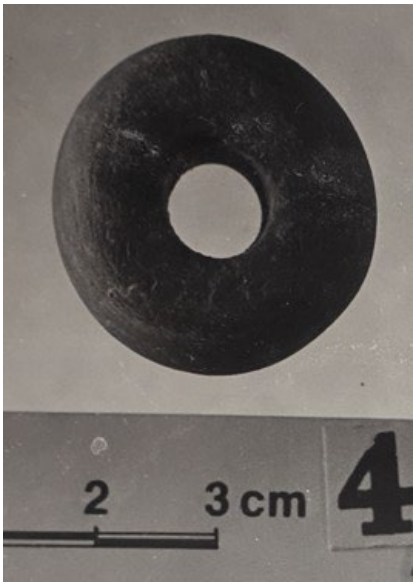

8.1.31

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 26.08.1989,
Opis przedmiotu: przęślik dwustożkowy spłaszczony koloru różowego. Wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,4 cm, wys. 0,6 cm, średnica otworku 0,9 cm, waga: b.d.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: połowa ().
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, wykop I/87, Ar. , ćw. D, w-wa II_b, gł. 108,53 m npm, W-1,3 m, N-0,1 m.
Nr inw.: MPP/A/48/60/89.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Mateusz Łastowiecki)
Uwagi: -

8.1.32

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 26.07.1991,
Opis przedmiotu: przęślik płasko-kulisty, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,4 cm, wys. 1,5 cm, średnica otworka: 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, przyczółek mostowy, Wykop I/91, ćw. D, w-wa II_1, gł. 109,50 m npm. E-1,85 m, S-1,4 m
Nr inw.: MPP/A/58/134/91
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Mateusz Łastowiecki)
Uwagi: -

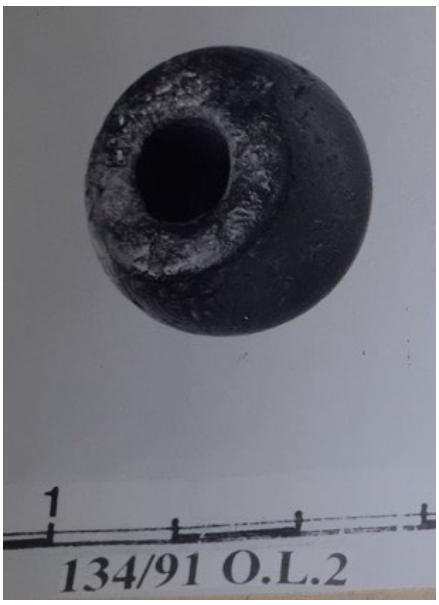

8.1.33

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 18.10.1991,
Opis przedmiotu: przęślik dwustożkowy z ostym załomem koloru różowego. Wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,5 cm, wys. 1,6 cm, średnica otworku 0,7 cm, waga: b.d., śr. Podstawy: 1,7 cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, przyczółek mostowy, wykop sondaż 2, w-wa II_a, gł. 109,30 m npm, W-0,4 m, S-1,2 m.
Nr inw.: MPP/A/58/233/91.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Mateusz Łastowiecki)
Uwagi: -

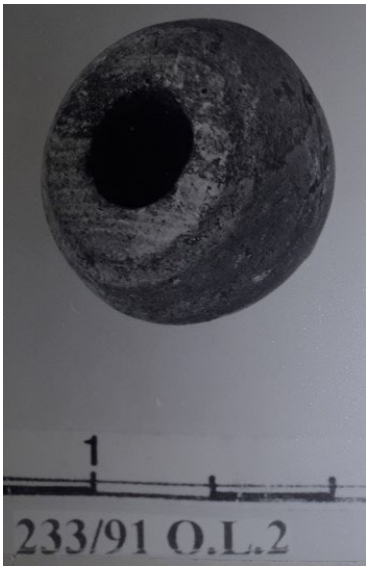

8.1.34

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 31.07.1996,
Opis przedmiotu: przęślik kształtu kulistego. Wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 1,8 cm, wys. 1,5 cm, średnica otworku 0,6 cm, waga: b.d., śr. Podstawy:
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, część płd.wsch., Ar 3s5e, ćw.D, w-wa II_3, gł. 111,85 m npm, E-0,35 m, N-1,65 m.
Nr inw.: MPP/A/82/47/96.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Mateusz Łastowiecki)
Uwagi: -

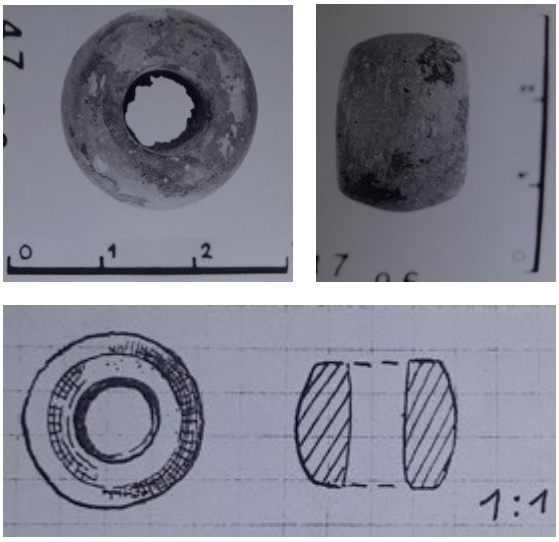

8.1.35

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 04.09.1996,
Opis przedmiotu: przęślik płasko-kulisty, koloru różowego, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,4 cm, wys. 1,5 cm, średnica otworka: 1,0 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry (cały)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, przyczółek mostowy, Wykop II/96, Ar 3s 6e w-wa II_1 gł. 111,83 m npm. E-1,05 m, N-0,6 m
Nr inw.: MPP/A/82/199/96
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Janusz Górecki)
Uwagi: -

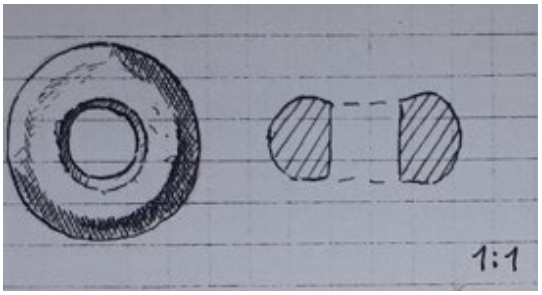

8.1.36

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22. (cmentarzysko)
Badania: wykopaliskowe w 12.08.1999,
Opis przedmiotu: przęślik półkulisty (asymetryczny), z jednym biegunem półokrągłym, drugim lekko wklęsłym, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 1,9 cm, wys. 1,2 cm, średnica otworka: 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry (cały)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wsch. brzegu jeziora Lednica, Wykop V/99, grób 39/99, gł. 113,04 m npm. E-0,7 m, N-1,95 m (na klatce piersiowej – przęślica na mostku złożona)
Nr inw.: MPP/A/91/71/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesniński)
Uwagi: -

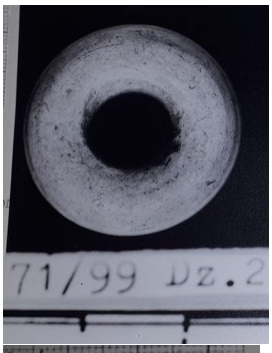

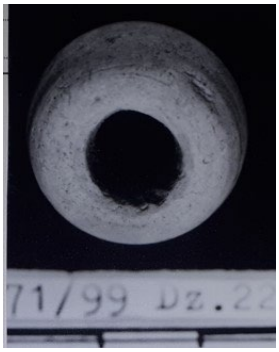

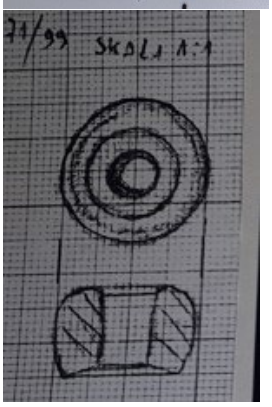

8.1.37

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 23.08.1999,
Opis przedmiotu: przęślik płasko-kulisty, koloru różowego, wykonany z łupku wołyńskiego (owruckiego)
Wymiary: średnica 2,4 cm, wys. 1,1 cm, średnica otworka: 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry (cały)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, przyczółek mostu wsch., Wykop I/99, ćw. B, w-wa II_1 gł. 109,14 m npm. E-0,54 m, S-0,79 m
Nr inw.: MPP/A/94/31/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Janusz Górecki)
Uwagi: -

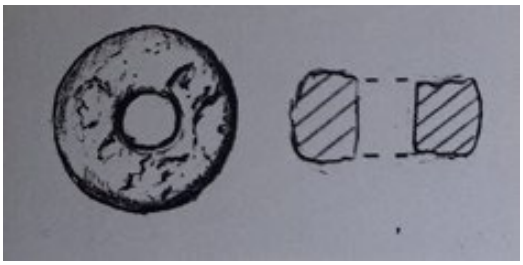

8.1.38

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 30.08.1999,
Opis przedmiotu: przęślik dwustożkowaty z otworem i śladami obtaczania, koloru różowego, wykonany z łupku wołyńskiego (owruckiego)
Wymiary: średnica 3,1 cm, wys. 1,6 cm, średnica otworka: 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry (cały)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, przyczółek mostu wsch., Wykop I/99, ćw. A, w-wa II_3, gł. 108,84 m npm. W-0,5 m, S-2,2 m
Nr inw.: MPP/A/94/33/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Janusz Górecki)
Uwagi: -

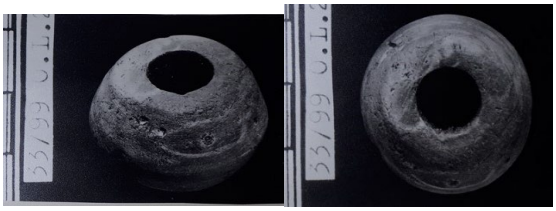

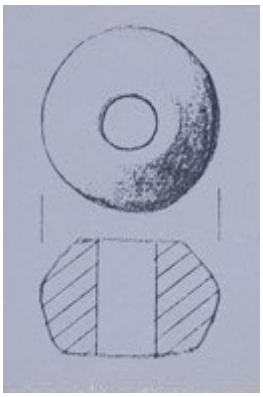

8.1.39

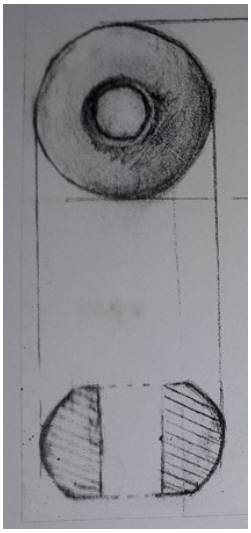

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 22.07.2009,
Opis przedmiotu: przęślik kulisty, koloru brunatno-szarego, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,7 cm, wys. 1,7 cm, średnica otworka: 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry (cały)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, przy zewnętrznych murach palatium., Wykop 3/09, Ar 5S, w-wa I/II, gł. 113,00-112,90 m npm. Z powierzchni wykopu.
Nr inw.: MPP/A/135/56/09
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Mateusz Łastowiecki)
Uwagi: -

8.1.40

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1935, A. Wrzoska.
Opis przedmiotu: przęślik kulisty, koloru czerwonego wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2 cm, wys. 1,5 cm, średnica otworka: 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry (cały)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, cmentarzysko.
Nr inw.: MPPPG/A/1998:5/698/498
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.1.41
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1948
Opis przedmiotu: przęślik kulisty, koloru czerwonego, wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,1 cm, wys. 1,2 cm, średnica otworka: 0,6-0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry (cały)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, badania cmentarzyska, , nr inw. polowego 1/48.
Nr inw.: MPPPG/A/1958:01/36/1
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.1.42
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1948
Opis przedmiotu: przęślik kulisty, koloru czerwonego wykonany z łupku.
Wymiary: średnica 2,9 cm, wys. 1,5 cm, średnica otworka: 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry (cały)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, badania cmentarzyska, nr inw. polowego 24/48.
Nr inw.: MPPPG/A/1958:01/36/9
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.1.43

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)

Badania: wykopaliskowe w 1950.

Opis przedmiotu: przęślik kulisty, koloru czerwonego, wykonany z łupku.

Wymiary: -

Chronologia: wczesne średniowiecze

Przynależność typologiczna:

Stan zachowania: fragmentaryczny, zachowana tylko dolna część.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, cmentarzysko, wykop: VII, nr inw. polowego – 4/50.

Nr inw.: MPPPG/A/1958:2/37/39

Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.

Literatura: -

Uwagi: -

Osełki z fyllitu.

8.2.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe Jerzrgo Łomnickiego, Ł. Pawlickiej, Katarzyny Andreszowej i Andrzeja Nowaka w 1962 roku.
Opis przedmiotu: Fragment płaskiej osełki o bardzo dobrze wypracowanych powierzchniach. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 6,5 cm, sz. 3,4 cm, grub. 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny, obłamany na obu krótszych bokach, spękany podczas przechowywania na trzy części.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 123, ćw. A, w-wa IIa.
Nr inw.: 4/62/MPP/A/4/189/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.2.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 24.08.1962,
Opis przedmiotu: osełka o silnie zużytym jednym końcu w kształcie zbliżonym do trójkąta. Przy jednym końcu wywiercony otworek. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 6,8 cm, sz. 1,6 cm, grub. 0,5 cm, śr. otworka 0,x cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry, zachowana w całości.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 123, ćw. A, w-wa IIb.
Nr inw.: 4/62/MPP/A/4/228/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

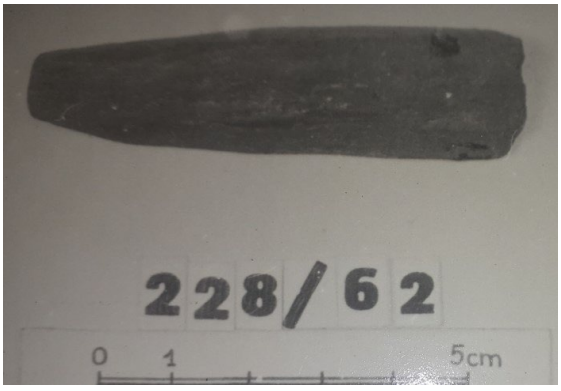

8.2.3

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 01.09.1962,
Opis przedmiotu: osełka kamienna prostokątna o silnie wyrobionych powierzchniach. Wykonana z filitu.
Wymiary: Dł. 8,2 cm, sz. 1,5 cm, grub. 1,1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 584, ćw. 1b, w-wa V.
Nr inw.: 5/62/MPP/A/4/251/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

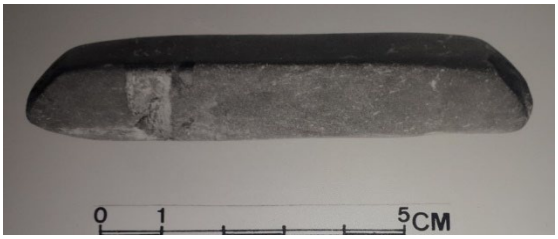

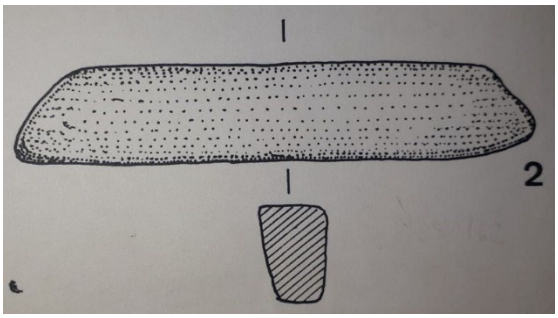

8.2.4

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3. (brzeg dziekanowicki)
Badania: wykopaliskowe w 07.09.1962,
Opis przedmiotu: osełka o silnie wypracowanej jednaj powierzchni. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 6 cm, sz. 1 cm, grub. 0,3 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jama IVa, badania ratunkowe.
Nr inw.: 6/62/MPP/A/4/266/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.2.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1962,
Opis przedmiotu: osełka kamienna prostokątna o szerszych powierzchniach silnie wyrobionych. Z otworkiem. Wykonana z fylitu.
Wymiary: Dł. 4,5 cm, sz. 1,1 cm, grub. 0,5 cm, śr. Otworka 0,3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 584, ćw. 1, w-wa X.
Nr inw.: 5/62/MPP/A/4/274/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

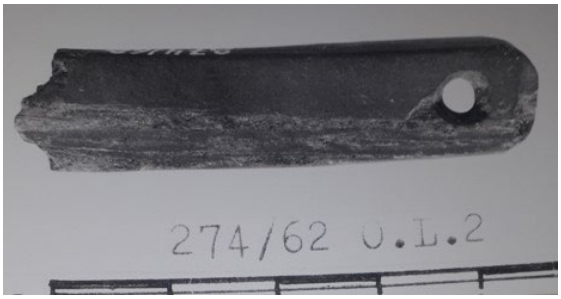

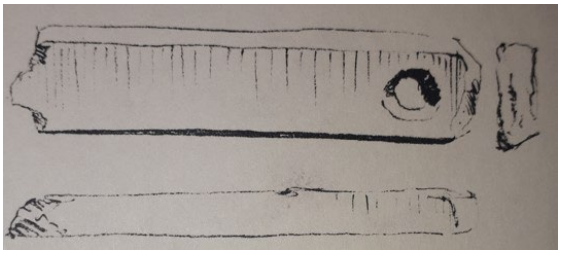

8.2.6

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 28.06.1963,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o przekroju czworokątnym. Wykonana z filitu.
Wymiary: Dł. 5,2 cm, sz. 1,9 cm, grub. 0,4 – 0,6 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Otrów Lednicki, Ar. 123, ćw. B, w-wa III.
Nr inw.: 7/63/MPP/A/5/18/63.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

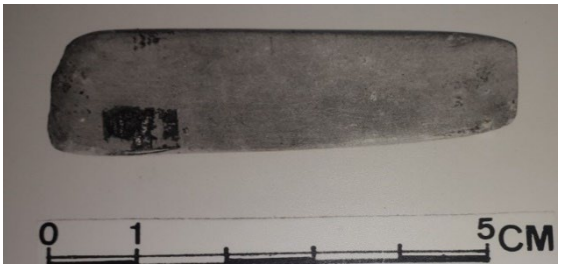

8.2.7

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1963,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o przekroju czworokątnym. Bardzo płaska. Z otworkiem. Wykonana z filitu.
Wymiary: Dł. 8,4 cm, sz. 1,5 – 1,7 cm, grub. 0,3 – 0,8 cm, śr. otworka 0.2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry (zachowana w całości, koniec bez otworka możliwe, że lekko uszkodzony)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, Ar 122, ćw. A, w-wa III,
Nr inw.: 7/63/MPP/A/5/63/63.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

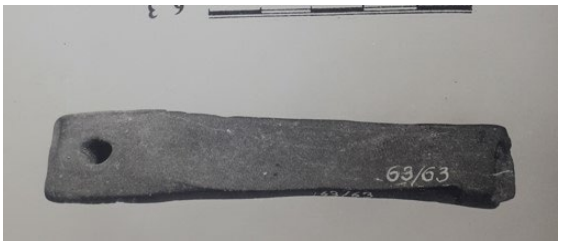

8.2.8

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1964,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o przekroju prostokątnym. Z otworkiem. Wykonana z filitu.
Wymiary: Dł. 5,5 cm, sz. 0,6 cm, grub. 0,3 cm, śr. otworka 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamany fragment po stronie z otworkiem oraz ułamana na drugim końcu)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, Ar 201, ćw. A, w-wa IV.
Nr inw.: 8/64/MPP/A/6/69/64.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

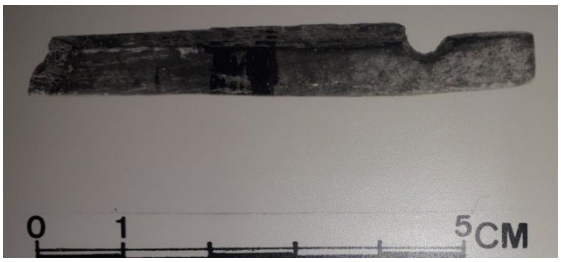

8.2.9

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1964,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o przekroju czworokątnym. Z otworkiem. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 8,5 cm, sz. 1,2 cm, grub. cm, śr. otworka 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny (obłamany na jednym krótszym końcu i wzdłuż dłuższej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Otrów Lednicki, Ar. 704, ćw. II, w-wa II.
Nr inw.: 8/64/MPP/A/6/127/64.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.2.10

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1970,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o przekroju czworokątnym. Z otworkiem. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 4,5 cm, sz. 0,8 cm, grub. 0,4 cm, śr. otworka cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2d
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana na krótszym boku)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Otrów Lednicki, Ar. 578, ćw. D, w-wa II_3, gł. .
Nr inw.: 16/70/MPP/A/11/23/70.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.2.11

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1971,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o przekroju kwadratowym. wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 7 cm, sz. 0,7 cm, grub. 0,5 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamany na krótszym boku i częściowo odspojony na dłuższym)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, Ar 578, ćw. C, w-wa II.
Nr inw.: 17/71/MPP/A/12/8/71.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.2.12

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 08.08.1972,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o przekroju kwadratowym, z otworkiem, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 8,3 cm, sz. 1,3 cm, grub. 0,25 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, Ar 578, ćw. D, w-wa II, gł. 108,76 cm.
Nr inw.: 18/72/MPP/A/13/43/72.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Górecki)
Uwagi: -

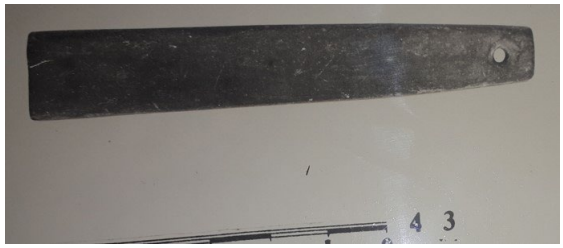

8.2.13

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 15.09.1973,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju czworokątnym, z otworkiem, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 7 cm, sz. 1,3 cm, grub. 0,3 – 0,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry (zachowana prawie w całości, widoczne ubytki w dwóch narożnikach, obecnie w dwóch fragmentach)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Otrów Lednicki, Ar. 538, ćw. B, w-wa II_1.
Nr inw.: 19/73/MPP/A/14/222/73.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

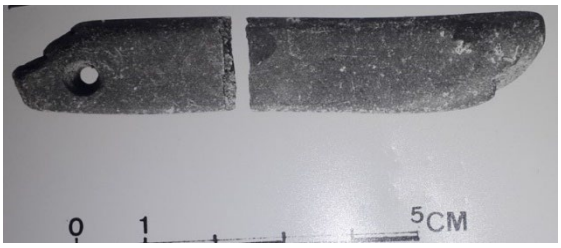

8.2.14

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 15.09.1974,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokątnym, z otworkiem, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 5,8 cm, sz. 1,9 cm, grub. cm. śr. otworku 0,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (złamana wzdłuż krótszej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Otrów Lednicki, Ar. 539, ćw. A, w-wa I.
Nr inw.: 20/74/MPP/A/15/1/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.2.15

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1974,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokątnym, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 5 cm, sz. 1 cm, grub. 1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: fragmentaryczny (złamana wzdłuż krótszej osi po obu stronach, odspojony fragment na dłuższym boku)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Otrów Lednicki, Ar. 538, ćw. A, w-wa IIb_1.
Nr inw.: 20/74/MPP/A/15/132/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

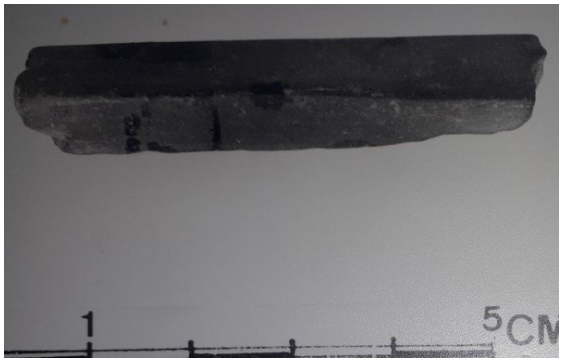

8.2.16

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1974,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju kwadratu, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 6,5 cm, sz. 1,8 cm, grub. cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, Ar 538, ćw. B, w-wa IIb_2.
Nr inw.: 20/74/MPP/A/15/136/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

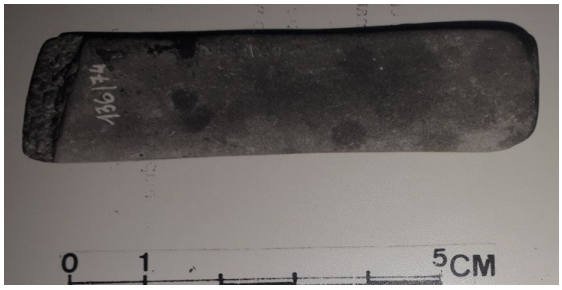

8.2.17

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1974,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju kwadratu, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 8,4 cm, sz. 3,4 cm, grub. cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej osi po obu stronach).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, Ar 537, ćw. B, w-wa III_1, gł. cm.
Nr inw.: 20/74/MPP/A/15/148/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.2.18

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 1974,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju kwadratu, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 2,9 cm, sz. 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, Ar 537, ćw. B, w-wa II_1, gł. cm.
Nr inw.: 20/74/MPP/A/15/146/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.2.19

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 27.08.1975,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju prostokątnym, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 6,4 cm, sz. 1,7 cm, grub. 0,8 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, Ar 561, ćw. A, w-wa II_2.
Nr inw.: 21/75/MPP/A/15/42/75.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.2.20

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 10.09.1975,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju prostokątnym, z otworkiem, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 5,5 cm, sz. 1,1 cm, grub. 0,3 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, Ar 561, ćw. A, w-wa II_a.
Nr inw.: 21/75/MPP/A/16/95/75.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.2.21

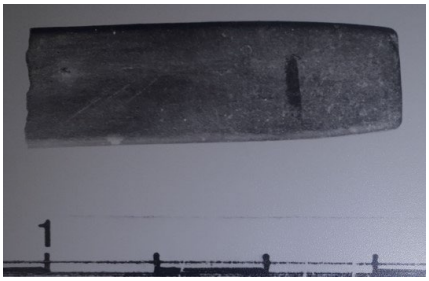

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1978,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju prostokątnym, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 3,3 cm, sz. 0,7 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, wykop II S, w-wa II b.
Nr inw.: 26/78/MPP/A/19/7/78.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

8.2.22

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1978,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju prostokątnym, z otworkiem, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 7,4 cm, sz. 1,1 cm, grub. 0,3 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry (zachowana w całości)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, wykop I S0, w-wa II_a.
Nr inw.: 26/77/MPP/A/16/24/78.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Janusz Górecki)
Uwagi: -

8.2.23

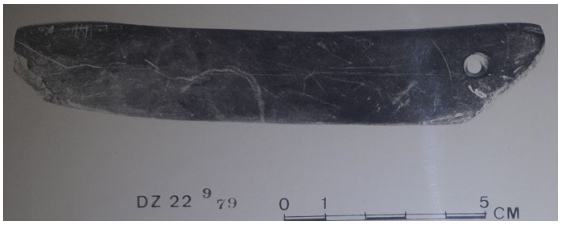

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (Cmentarzysko)
Badania: wykopaliskowe w 09.08.1983,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju prostokątnym, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 4,1 cm, sz. 1,2 – 1,5 cm, grub. 0,3 - 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: brzeg Dziekanowicki - cmentarzysko, Ar. 306, ćw. C, w-wa II, przy szkielecie 31.
Nr inw.: MPP/A/21/9/79.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.2.24

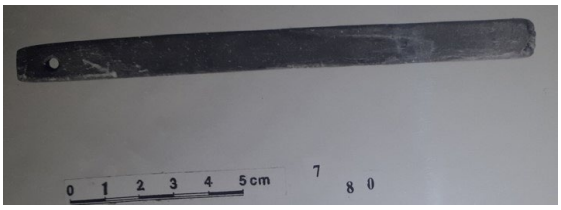

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Cmentarzysko)
Badania: wykopaliskowe w 09.09.1980,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju prostokątnym, z otworkiem, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 14,6 cm, sz. 1,1 cm, grub. 0,75 cm,
Chronologia: 2 poł XI wieku.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry (zachowana w całości)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko, teren wokół kapliczki na terenie WPe, Ar 2633, ćw. D, gł. 1,57 m. Od N – 1,80m, od E – 3,20 m
Nr inw.: MPP/A/22/7/80.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.2.25

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (Cmentarzysko)
Badania: wykopaliskowe w 24.07.1984,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju prostokątnym, , wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 6,3 cm, sz. cm, grub. cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry (zachowana prawie w całości, widoczne ubicia w dwóch narożnikach)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu, Wykop I, w-wa I_5.
Nr inw.: MPP/A/32/7/84/I.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Anna Wrzesińska)
Uwagi: -

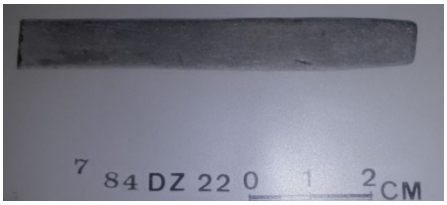

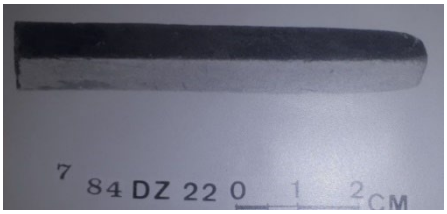

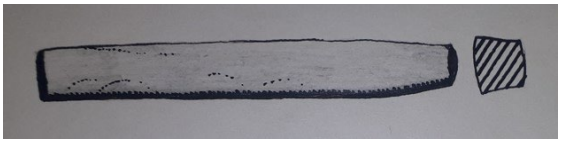

8.2.26

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 09.08.1983,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju prostokątnym, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 4,1 cm, sz. 1,5 – 1,2 cm, grub. 0,8 – 0,3 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, wykop II/83, ar. 2E, ćw. C, w-wa I_3, gł. cm.
Nr inw.: MPP/A/28/6/83/II.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (B. Ogórkiewicz)
Uwagi: -

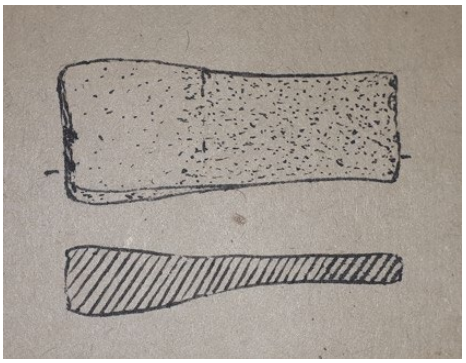

8.2.27

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 09.08.1983,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju prostokątnym, z otworkiem, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 6,7 cm, sz. 0,65 – 1,1 cm, grub. 0,5 cm, śr. otworka cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej i dłuższej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, wykop I/85, odc. F.
Nr inw.: 8/I/85/MPP/A/34/8/85/I.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.2.28

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 29.08.1988,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta i przekroju prostokątnym, z otworkiem, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 2,6 cm, sz. 0,6, grub. 0,3 cm, śr. otworka 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2d
Stan zachowania: fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej i dłuższej osi)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, wykop I/88 B, w-wa II_3, gł. 110,36 m npm.
Nr inw.: MPP/A/44/76/88.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Mateusz Łastowiecki).
Uwagi: -

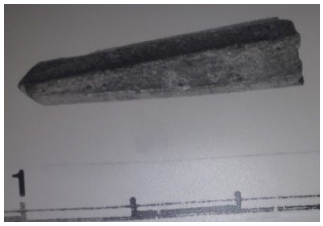

8.2.29

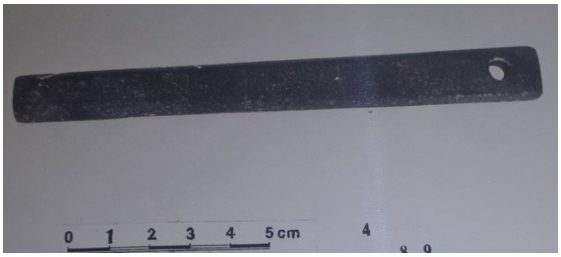

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a (Most zach.)
Badania: wykopaliskowe w 11.07.1989,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokąta, lekko spłaszczona przy końcach i przekroju prostokątnym, z otworkiem, wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 13,3 cm, sz. 1,5, śr. otworka 0,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: dobry (zachowana w całości)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, Pas XVI/60-64, działka 4, kwadrat 4D, gł. 99,02 m npm.
Nr inw.: MPP/A/49/4/89.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Anna Wrzesińska).
Uwagi: -

8.2.30

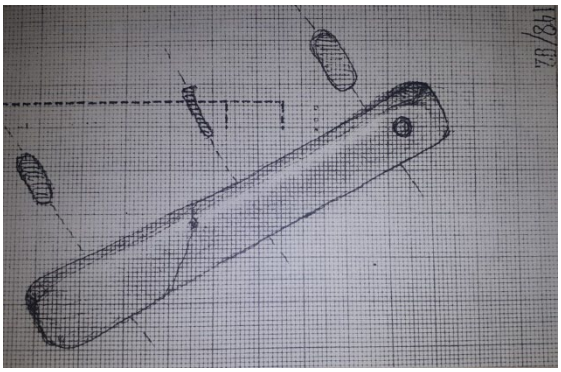

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 15.10.1992,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie prostokątnym i przekroju prostokąta. Silnie wypracowane powierzchnie, na jednym końcu otworek. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 10,56 cm, sz. 1,7 – 1,5 cm, grub. 0,4 – 0,85 cm, średnica otworka 0,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości, pęknięta wzdłuż krótszej osi i sklejona).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko/osada na wschodnim brzegu jeziora lednica, wykop- świadek V/IV, grób 47/92 (między udami, wzdłuż lewej nogi), gł. 112,54 m npm, od S 0,50 m, od W 0,10 m.
Nr inw.: MPP/A/66/148/92.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: Przy otworze, na jednej stronie ślady żelaza ()

8.2.31

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 29.07.1995,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie prostokątnym i przekroju prostokąta. Silnie wypracowane powierzchnie, z otworkiem na jednym końcu. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 6,1 cm, sz. 1,2 – 0,9 cm, grub. 0,3 cm, średnica otworka 0,3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny (ułamana po wzdłuż krótszej osi).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko/osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop V/95ćw. A, posz. A_1, (grób 26/95, na pasie po lewej stronie).
Nr inw.: MPP/A/79/74/95.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

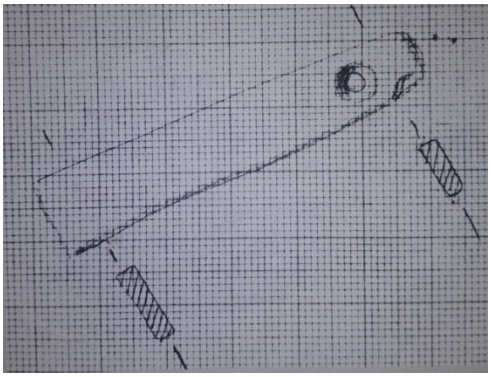

8.2.32

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 20.08.1996,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokąta. Wszystkie powierzchnie wygładzone. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł.4,5 cm, sz.1,3–0,9 cm, grub.0,8-0,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2
Stan zachowania: Fragmentaryczny (złamana wzdłuż krótszej osi).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko/osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/96, działka A, (grób 33/96 między udami) gł. m npm, od N 1,93 m, od W 2,75 m.
Nr inw.: MPP/A/81/102/96.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

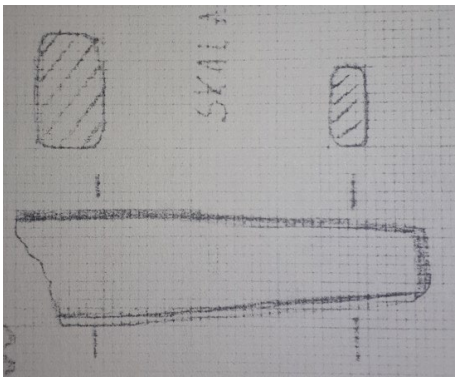

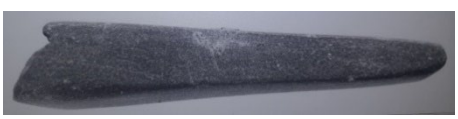

8.2.33

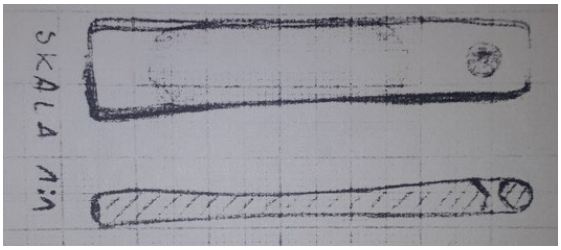

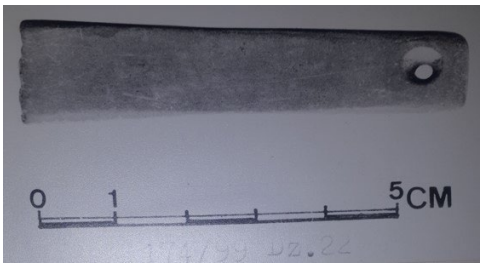

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 20.10.1999,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokąta. Powierzchnie szersze silnie wygładzone. Przy jednym z krótszych boków otworek. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 6 cm, sz. 1,2 cm, grub. 0,5-0,3 cm, średnica otworka 0,3 – 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2d
Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop X/99, (grób 88/99, przy prawym biodrze) gł. 113,37 m npm, od N 0,85 m, od E 0,50 m.
Nr inw.: MPP/A/91/174/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.2.34

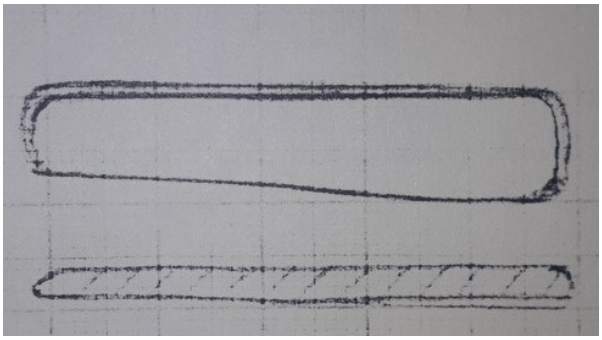

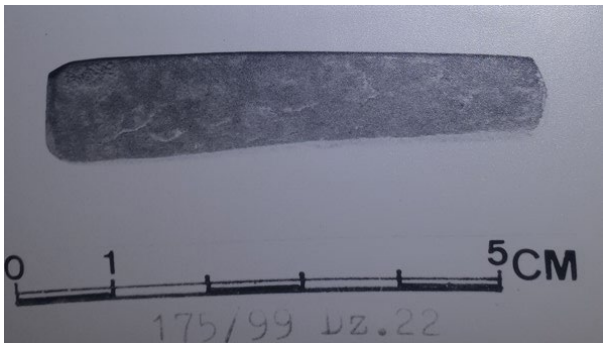

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 20.10.1999,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokąta. Powierzchnie szersze silnie wygładzone. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 5,1 cm, sz. 1-0,7 cm, grub. 0,3 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2
Stan zachowania: Dobry (zachowana w całości, na jednym brzegu złamanie lekko wypolerowane)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop X/99, (grób 88/99, przy prawym biodrze) gł. 113,34 m npm, od N 0,86 m, od E 0,42 m.
Nr inw.: MPP/A/91/175/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.2.35

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 21.09.2000,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokąta. Powierzchnie szersze silnie wygładzone. Przy jednym z krótszych boków otworek. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 4 cm, sz. 1,2 cm, grub. 0,7 cm, średnica otworka 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2d
Stan zachowania: Fragmentaryczny (złamany wzdłuż krótszej osi).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/00, dz. B, ob. VI/00 (spąg) gł. 113,29 m npm, od N 1,08 m, od W 3,48 m.
Nr inw.: MPP/A/96/90/00.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

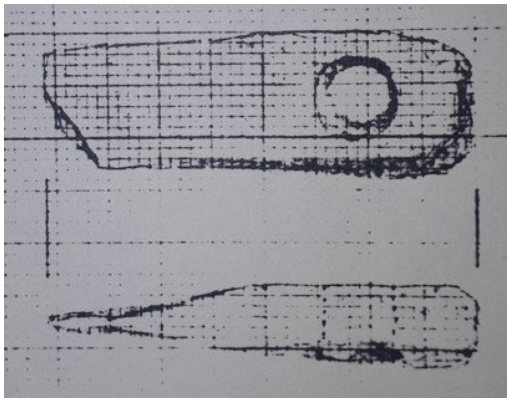

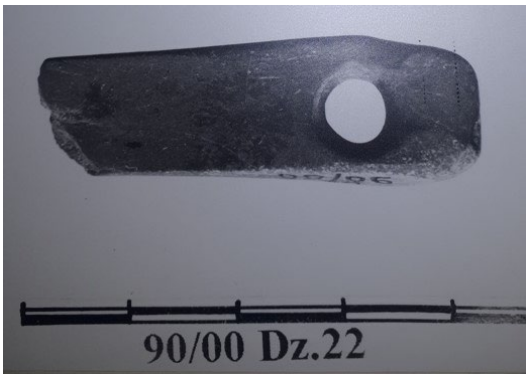

8.2.36

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 9.08.2005,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokąta. Powierzchnie silnie wygładzone. Przy jednym z krótszych boków otworek. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 14 cm, sz. 1,2-0,7 cm, śr. otworka 0,2-0,3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2d
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/05, (grób I/05, lewe biodro) gł. 112,92 m npm, od S 8,06 m, od W 2,7 m.
Nr inw.: MPP/A/116/127/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

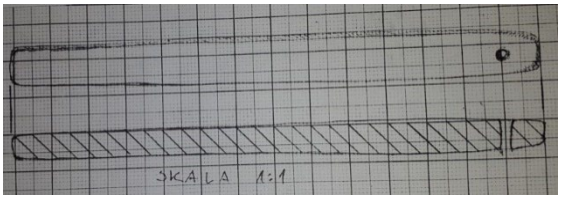

8.2.37

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 29.09.2005,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym z jedną krawędzią lekko wygiętą i przekroju prostokąta. Jeden koniec z otworkiem, na jego wysokości klinowate wycięcia. Powierzchnie silnie wygładzone. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 4,85 cm, sz. 1,3-1,75 cm, gr. 1,55-0,85 cm, śr. otworka 0,35-0,5 cm, gł. nacięć 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2d
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop 9/04, ar 1N6W, gł. 112,9 m npm, od N 1,2 m, od W 0,25 m, świadek.
Nr inw.: MPP/A/116/100/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

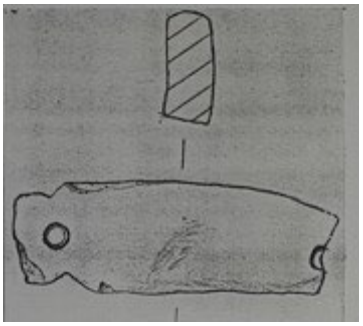

8.2.38

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 26.07.2006,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokąta. Jeden koniec z otworkiem. Powierzchnie silnie wygładzone. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 7 cm, sz. 1,1 cm, gr. 0,4 cm, śr. otworka 0,3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2d
Stan zachowania: Fragmentaryczny (ułamany wzdłuż krótszej osi).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/06, (grób 20/05, przy lewym biodrze) gł. 112,84 m npm, od N 3,07 m, od W 0,13 m.
Nr inw.: MPP/A/121/70/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

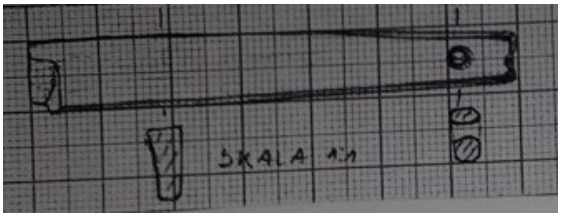

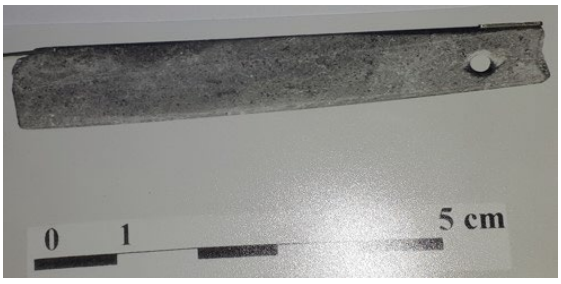

8.2.39

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 28.08.2006,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokąta. Powierzchnie silnie wygładzone. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 7 cm, sz. 1 cm, gr. 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2
Stan zachowania: Fragmentaryczny (ułamany wzdłuż krótszej osi).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, luźno na NE od wykopu II/06.
Nr inw.: MPP/A/121/101/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

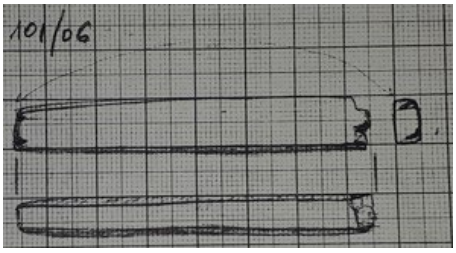

8.2.40

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie, na NE od przyczółku mostu zachodniego)
Badania: wykopaliskowe w 26.09.2007,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokątnym. Powierzchnie silnie wygładzone. Wykonana z fyllitu
Wymiary: Dł. 3 cm, sz. 1,2 cm, grub. 0,4 - 0,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2
Stan zachowania: Fragmentaryczny (złamany wzdłuż obu krótszych osi.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, wykop 11/07, ar 1N5W, ćw. C, w-wa IIb, głęb. 112,53 m npm., od S-1,26 m, od W 1,9 m.
Nr inw.: MPP/A/126/161/07.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

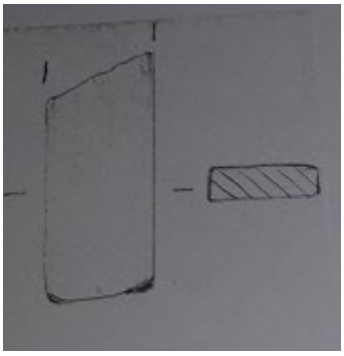

8.2.41

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 23.07.2008,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokąta. Przy jednej z krawędzi otworek. Powierzchnie silnie wygładzone. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 5,8 cm, sz. 1- 1,3 cm, gr. 0,4 – 0,6 cm, śr. otworka 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny (ułamany wzdłuż krótszej osi).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/08, (grób 27/08, na lewym biodrze) gł. 112,77 m npm, od N 0,38 m, od E 2,43 m.
Nr inw.: MPP/A/128/12/08.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

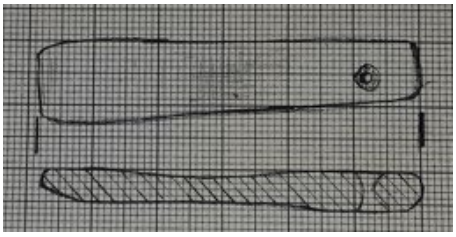

8.2.42

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (podgrodzie).
Badania: wykopaliskowe w 9.08.2011,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie czworokątnym i przekroju prostokąta. Przy jednej z krawędzi otworek. Powierzchnie silnie wygładzone. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 3,75 cm, sz. 1,5- 1,42 cm, gr. 0,41 – 0,3 cm, śr. otworka 0,28 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny (ułamany wzdłuż krótszej osi).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, wykop N57/0, ob. 5/10 gł. 109,62 m npm, od S 1,46 m, od E 1,6 m.
Nr inw.: MPP/A/N 137/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

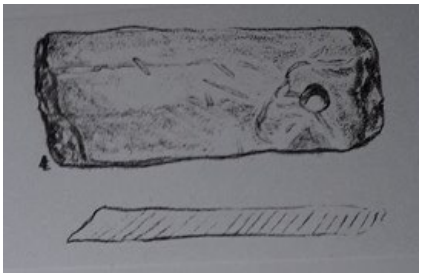

8.2.43

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (podgrodzie).
Badania: wykopaliskowe w 10.08.2010,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie nieregularnym i przekroju prostokąta. Przy jednej z krawędzi otworek, tenże koniec dwustronnie mocno zwężony. Powierzchnie silnie wygładzone. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 5,19 cm, sz. 1,33 - 0,61 cm, gr. 0,53 – 0,76 cm, śr. otworka 0,36 – 0,41 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2d
Stan zachowania: Fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej osi i obita i rozwarstwiona).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, wykop N58/10, z hałdy, gł. 109,70/50 – 109,55-35 m npm.
Nr inw.: MPP/A/N 151/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

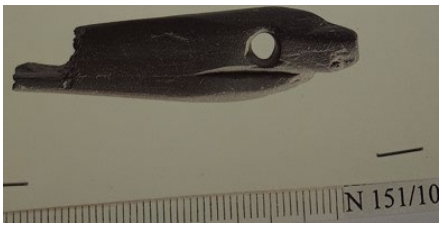

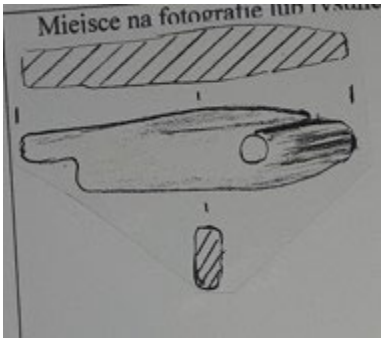

8.2.44

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (podgrodzie).
Badania: Badania ratownicze w 10.08.2010,
Opis przedmiotu: osełka kamienna o kształcie nieregularnym i przekroju prostokąta. Przy jednej z krawędzi otworek. Powierzchnie silnie wygładzone. Wykonana z fyllitu.
Wymiary: Dł. 3,28 cm, sz. 0,5 - 0,6 cm, gr. 0,52 – 0,61 cm, śr. otworka 0,31 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: 2d
Stan zachowania: Fragmentaryczny (ułamana wzdłuż krótszej i dłuższej osi).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, wykop N62/10, w-wa I, gł. 109,80/70 – 109,65-45 m npm, z hałdy.
Nr inw.: MPP/A/N 214/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

Koraliki z kamieni

8.3.1

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)

Badania: wykopaliskowe w 31.07.1964,

Opis przedmiotu:. Paciorek bursztynowy formy cylindrycznej/okrągłej, w przekroju owalny z otworkiem w środku.

Wymiary: średnica 0,7 cm, średnica otworka 0,3 cm, wysokość

Chronologia: wczesne średniowiecze

Przynależność typologiczna:

Stan zachowania: Fragmentaryczny (połowa paciorka)

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 201, ćw. A, w-wa V, gł. 111,31 cm.

Nr inw.: 8/63/MPP/A/6/278/64.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Karta zabytku. (Janusz Górecki)

Uwagi: -

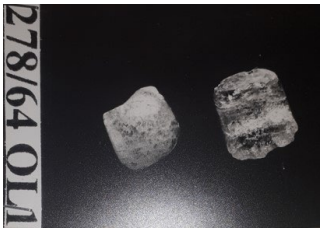

8.3.2

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1. (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 8.09.1965,
Opis przedmiotu:. Paciorek cylindryczny, przy krawędziach lekko zwężający się, z otworkiem w środku. Wykonany z karneolu (barwa czerwona i lekko przezroczysta).
Wymiary: średnica 1 x 0,85 cm, średnica otworka 0,2 cm, wysokość 2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości, pęknięty w kilku płaszczyznach).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 81, ćw. F, w-wa 1, gł. 112,54 cm, pn-zach ćwiartka „chaty".
Nr inw.: MPP/A/7/530/65.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.3

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 20.08.1970,
Opis przedmiotu: Paciorek formy okrągłej, o przekroju owalnym z otworem w środku. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: średnica 1,2 cm, średnica otworka 0,1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Fragmentaryczny (zachowana połowa).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 600, ćw. C, w-wa IV_1, gł. 107,31 cm.
Nr inw.: 16/70/MPP/A/11/105/70.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Janusz Górecki)
Uwagi: -

8.3.4

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie).
Badania: wykopaliskowe w 25.08.1983,
Opis przedmiotu:. Paciorek prawdopodobnie dwustożkowy z otworkiem w środku. Wykonany z bursztynu.
Wymiary: średnica 2,1 cm, średnica otworka 0,9 cm, wysokość 2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Fragmentaryczny (zachowany ułamek).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 558, ćw. B, z chaty nr.1, gł. 108,60 cm.
Nr inw.: 18/72/MPP/A/13/93/72.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Janusz Górecki).
Uwagi: -

8.3.5

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 18.09.1972,
Opis przedmiotu: Paciorek formy okrągłej, o przekroju owalnym z otworem w środku. Wykonany z karneolou.
Wymiary: średnica 0,7 cm, średnica otworka 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Fragmentaryczny (zachowana połowa).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 558, ćw. B, w-wa II, gł. 108,57 cm.
Nr inw.: 18/72/MPP/A/13/121/72.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Janusz Górecki)
Uwagi: -

8.3.6

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 18.09.1972,
Opis przedmiotu: Paciorek formy graniastosłupa ośmiobocznego, z otworem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z karneolu.
Wymiary: szerokość 1,1 cm, średnica otworka 0,2 cm, wys. 2,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 597, ćw. A, w-wa Ia, gł. cm.
Nr inw.: 19/73/MPP/A/14/17/73.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

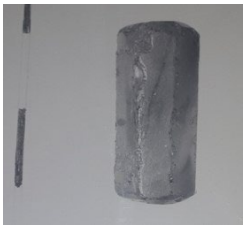

8.3.7

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 2.08.1974,
Opis przedmiotu: Paciorek nieforemny z otworem na wylot. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1,1 cm, sz. 0,95 cm, gr. 0,6 cm, średnica otworka 0,18 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości, powierzchnia ponacinana).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 537, ćw. B, w-wa IIa_1.
Nr inw.: 20/74/MPP/A/15/62/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

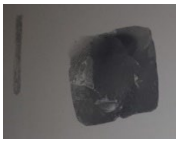

8.3.8

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 18.09.1972,
Opis przedmiotu: Paciorek formy graniastosłupa ośmiobocznego, z otworem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z karneolu.
Wymiary: szerokość 0,8 cm, średnica otworka 0,2 cm, wys. 1,55 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 538, ćw. A, w-wa IIa_3.
Nr inw.: 20/74/MPP/A/15/94/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

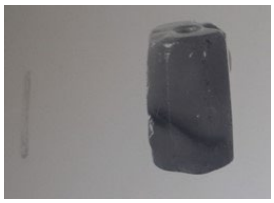

8.3.9

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2. (Podgrodzie)
Badania: wykopaliskowe w 12.08.1974,
Opis przedmiotu: Paciorek formy graniastosłupa ośmiobocznego, z otworem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1,7 cm, sz. 1 x 0,95 cm, średnica otworka 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Delikatnie uszkodzony (zachowany prawie w całości, ukruszony i pęknięty).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, Ar 538, ćw. A, w-wa IIa_3.
Nr inw.: 20/74/MPP/A/15/96/74.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

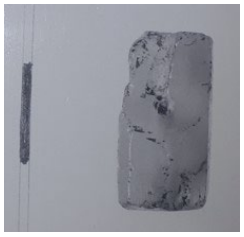

8.3.10

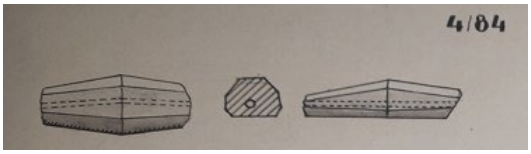

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 23.08.1984,
Opis przedmiotu: Paciorek o formie wielościanu nieforemnego, lekko łukowaty kanalik wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Dł. 2,6 cm, średnica otworka 0,1 cm, wys. 0,3 – 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Sondaż 7, w-wa IIa, gł. 112,46 cm, N-E część wykopu.
Nr inw.: MPP/A/30/4/ST/84.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (P. Patan)
Uwagi: -

8.3.11

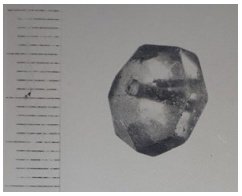

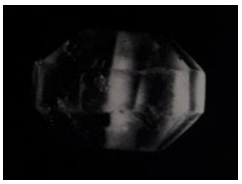

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 29.08.1988,
Opis przedmiotu: Paciorek ośmiokątny, szlifowany, z otworem w środku, powierzchnia górna i dolna płasko ścięta. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: wys. 0,7 cm, śr. 1,2 cm, śr. otworka 0,1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, wykop II/88, Ar 4N1W, ćw. B, w-wa XI, gł. 112,51 cm, od N 1,44 m, od E 2,63 m.
Nr inw.: MPP/A/43/45/88.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Janusz Górecki)
Uwagi: -

8.3.12

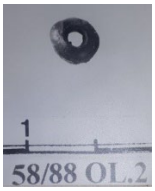

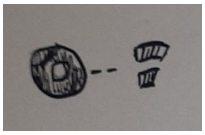

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie, wsch. przyczółek mostowy).
Badania: wykopaliskowe w 24.08.1988,
Opis przedmiotu: Paciorek formy dwustożkowej z zaokrąglonym załomem, o przekroju owalnym z otworem w środku. Wykonany z karneolu.
Wymiary: śr. 0,7 cm, średnica otworka 0,2 cm, wys. 0,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, wykop I/87, ćw. B, w-wa III, gł. 108,48 cm.
Nr inw.: MPP/A/44/58/88.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Mateusz Łastowiecki)
Uwagi: -

8.3.13

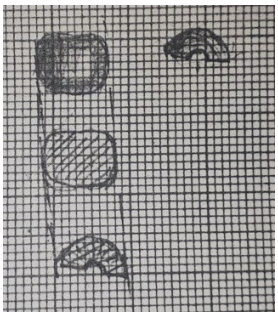

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 8.07.1993,
Opis przedmiotu: Paciorek beczułkowaty o płaskich biegunach. Wykonany z karneolu, koloru czerwono-brązowego.
Wymiary: wys. 0,69 cm, śr. 0,9 cm, śr. otworka 0,18 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny (zachowana połowa).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, wykop II/93, w-wa II, gł. 113,44 cm, od N 0,45 m, od E 2,50 m.
Nr inw.: MPP/A/69/33/93.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.3.14

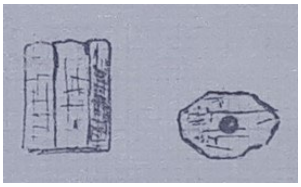

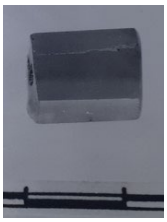

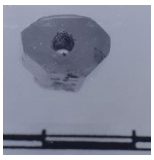

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie, wsch. przyczółek mostowy).
Badania: wykopaliskowe w 24.08.1995,
Opis przedmiotu: Paciorek formy graniastosłupa sześciobocznego nieforemnego, z otworem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z karneolu.
Wymiary: śr. 0,9 cm, średnica otworka 0,1 cm, wys. 1,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, ar 10N1W, ćw. B, w-wa III, gł. 111,92 cm, od N 0,84 m, od W 1,75 m.
Nr inw.: MPP/A/78/24/95.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Janusz Górecki).
Uwagi: -

8.3.15

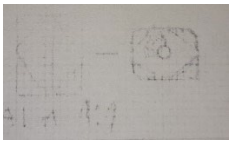

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 9.08.1996,
Opis przedmiotu: Paciorek wielościenny. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: wys. 1,1 cm, śr. 0,9 x 0,7 cm, śr. otworka 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, wykop III/96, dz. C (grób 27/96), gł. 113,26 cm, od S 1,85 m, od E 2,13 m.
Nr inw.: MPP/A/81/87/96.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.3.16

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 9.09.1996,
Opis przedmiotu: Paciorek łezkowaty.
Wymiary: wys. 0,65 cm, śr. 0,4 cm, śr. otworka 0,1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/96, dz. A (grób 31/96), gł. 113,33 cm, od N 1,25 m, od W 0,80 m.
Nr inw.: MPP/A/81/134/96.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

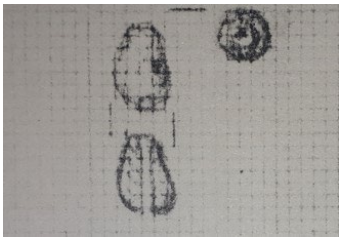

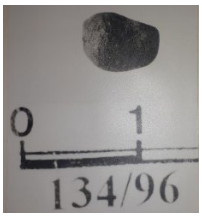

8.3.17

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 26.06.1998,
Opis przedmiotu: Paciorek formy graniastosłupa sześciobocznego nieforemnego z ściętymi podstawami. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: dł. 2,1 cm, sz. 1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, wykop I/98, ar 4S4E, ćw. B, w-wa Ib, gł. 111,86 cm, od S 2,22 m, od E 2,02 m.
Nr inw.: MPP/A/88/6/98.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

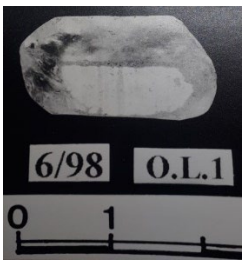

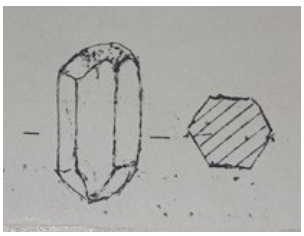

8.3.18

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1.07.1998,
Opis przedmiotu: Paciorek kubooktaedryczny. Wykonany z kryształu górskiego
Wymiary: wys. cm, śr. cm, śr. otworka cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica.
Nr inw.: MPP/A/87/35/98.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku.
Uwagi: -

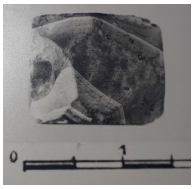

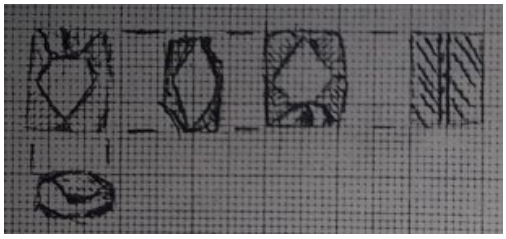

8.3.19

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie, przyczółek mostu wsch.).
Badania: wykopaliskowe w 4.09.2000,
Opis przedmiotu: Paciorek formy kuli, z otworem przechodzącym przez centrum. Wykonany z karneolu.
Wymiary: śr. 0,9 cm, średnica otworka 0,1 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, wykop I/99, ćw. A, w-wa III_1, gł. 108,56 cm, od N 1,4 m, od E 1,9 m.
Nr inw.: MPP/A/97/82/2000.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

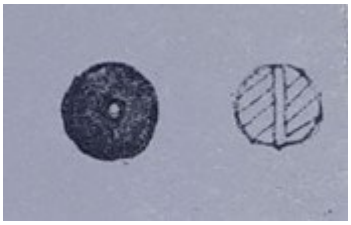

8.3.20

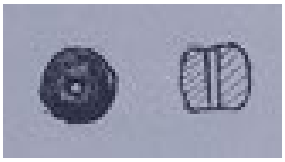

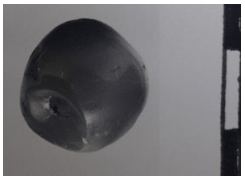

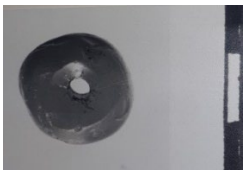

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie, przyczółek mostu wsch.).
Badania: wykopaliskowe w 5.09.2000,
Opis przedmiotu: Paciorek formy beczułkowatej, z otworem przechodzącym przez centrum. Wykonany z karneolu.
Wymiary: śr. 0,6 cm, śr. 0,7 cm, średnica otworka 0,1 cm,
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, wykop I/99, ćw. A, w-wa III_1, gł. 108,51 cm, od S 1,4 m, od E 2,35 m.
Nr inw.: MPP/A/97/87/2000.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

8.3.21

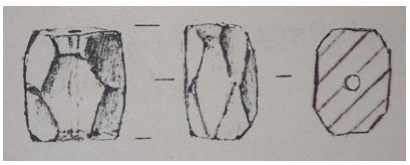

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie, pn. wsch. od przyczółka mostowego).
Badania: wykopaliskowe w 11.07.2002,
Opis przedmiotu: Paciorek formy wielobocznej (kubookroedryczny), z otworem przechodzącym przez centrum. Wykonany z krwawnika.
Wymiary: dł. 1,4 cm, sz. 1,3 cm, gr. 0,75 cm, średnica otworka 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, wykop 2/02, ar. 1N10W, ćw. D, w-wa Ia_1, gł. 109,62 cm, od S 0,58 m, od W 1,5 m.
Nr inw.: MPP/A/105/2/02.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

8.3.22

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie).
Badania: wykopaliskowe w 23.09.1975,
Opis przedmiotu: Paciorek formy graniastosłupa ośmiobocznego, z otworem przechodzącym przez centrum. Wykonany z krwawnika.
Wymiary: dł. 1,8 cm, sz. 1 x 0,85 cm, średnica otworka 0,23 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, ar. 561, ćw. A, w-wa III_1.
Nr inw.: 21/75/MPP/A/16/134/75.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesieński).
Uwagi: -

8.3.23

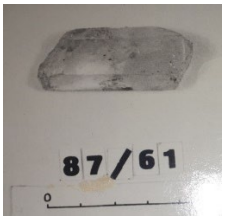

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 29.07.1961,
Opis przedmiotu: Fragment kryształu górskiego.
Wymiary: dł. 4,47 cm, sz. 1,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, ar 62, ćw. A, w-wa II, gł. 60 cm.
Nr inw.: 1/61/MPP/A/3/87/61.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Anna Wrzesińska).
Uwagi: -

8.3.24

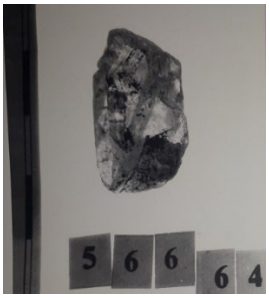

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 1.09.1964,
Opis przedmiotu: Fragment kryształu górskiego, półfabrykat.
Wymiary: dł. 2,6 cm, sz. 1,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, ar 201, ćw. B, jama 9.
Nr inw.: 8/64/MPP/A/6/566/64.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Janusz Górecki).
Uwagi: Ślady cięcia na powierzchni.

8.3.25

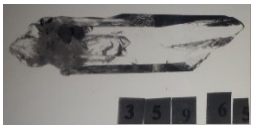

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 11.08.1965,
Opis przedmiotu: Fragment kryształu górskiego, o wygładzonych ściankach, półprodukt.
Wymiary: dł. 5,5 cm, sz. 1,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, ar 81, ćw. B, w-wa I, gł. 112,66 cm, S partia jamy 1.
Nr inw.: 1/65/MPP/A/7/359/65.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Janusz Górecki).
Uwagi: -

8.3.26

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 21.07.1998,
Opis przedmiotu: Fragment kryształu górskiego.
Wymiary: wys. 0,5 cm, sz. 0,55 cm, gr. 0,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragment (zniszczony).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/98, w-wa II, gł. 113,64 cm, od N 2,91 m, od E 0,26 m.
Nr inw.: MPP/A/87/92/98.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

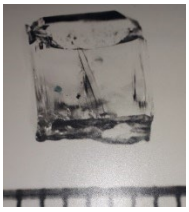

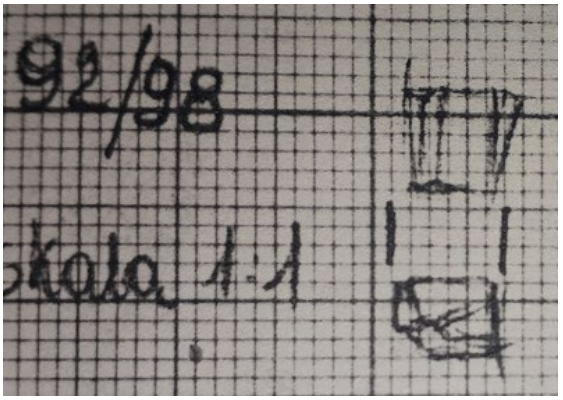

8.3.27

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 2.08.1963,
Opis przedmiotu: Fragment bursztynu nieregularnej formy.
Wymiary: dł. 4 cm, sz. 3,5 cm, gr. 1,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, ar 201, ćw. D, w-wa I_2.
Nr inw.: 7/63/MPP/A/5/155/63.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Anna Wrzesińska).
Uwagi: -

8.3.28

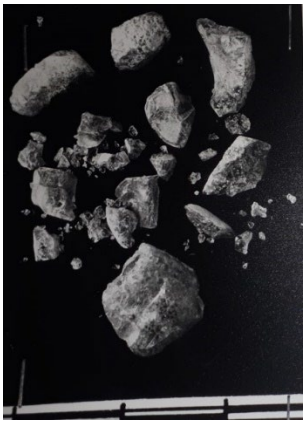

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 16.08.1963,
Opis przedmiotu: Fragmenty bursztynu nieregularnej formy.
Wymiary: dł. największego fragmentu 1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Fragmenty.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, ar 268, w-wa D.
Nr inw.: 7/63/MPP/A/5/236/63.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.29

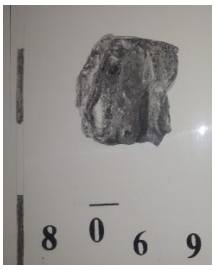

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.1969,
Opis przedmiotu: Fragment bursztynu nieregularnej formy.
Wymiary: dł. 1,3 cm, sz. 1,1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, ar 108, ćw. A, w-wa I_I.
Nr inw.: 14/69/MPP/A/10/80/69.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.30

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie).
Badania: wykopaliskowe w 23.09.1975,
Opis przedmiotu: Fragment bursztynu nieregularnej formy.
Wymiary: dł. 1,2 cm, sz. 0,9 cm, wys. 1,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Fragment.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, ar. 538, ćw. B, w-wa III_4.
Nr inw.: 21/75/MPP/A/16/133/75.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.31

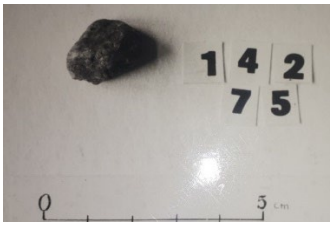

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2 (Podgrodzie).
Badania: wykopaliskowe w 15.10.1975,
Opis przedmiotu: Fragment bursztynu nieregularnej formy.
Wymiary: dł. 1,2 cm, sz. 1,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Podgrodzie na wyspie Lednica, ar. 539, ćw. A, w-wa III.
Nr inw.: 21/75/MPP/A/16/142/75.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesieński).
Uwagi: -

8.3.32

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 21.07.1998,
Opis przedmiotu: Fragmenty bursztynu nieregularnej formy.
Wymiary: największy fr.; wys. 0,4 cm, sz. 0,3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragment (zniszczony).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/96, dz.D, w-wa II_1, gł. 112,91 cm, od S 8,02 m, od E 2,3 m.
Nr inw.: MPP/A/81/145/96.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

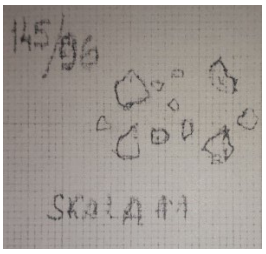

8.3.33

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 4.07.1997,
Opis przedmiotu: Ozdoba formy stożkowatej (dzwoneczkowata) z otworkiem. Wykonana z bursztynu.
Wymiary: wys. 1,5 cm, śr. 1,35 cm, śr. otworka 0,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Fragmentaryczny (częściowo uszkodzony, zachowana w kilku fragmentach i sklejona).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop V/97, w-wa II_1, gł. 113,32 cm, od S 0,34 m, od E 2,18 m.
Nr inw.: MPP/A/85/28/97.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

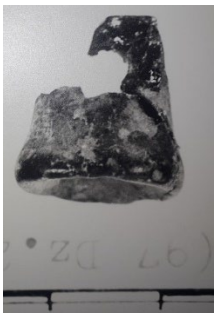

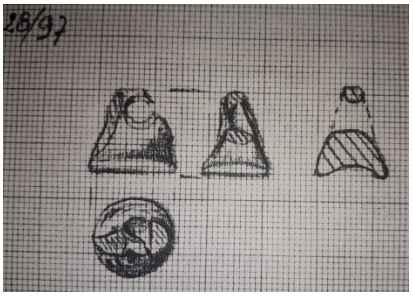

8.3.34

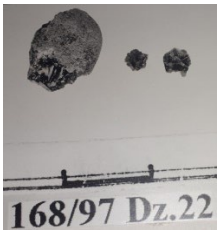

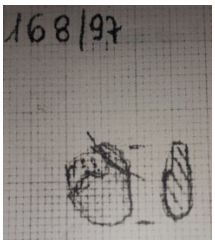

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 12.09.1997,
Opis przedmiotu: Grudka bursztynu
Wymiary: dł. 1,1 cm, sz. 1,35 cm, gr. 0,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dwa fragmenty.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop X/97, (grób 49/97, przy lewej stopie), gł. 112,70 cm, od S 2,84 m, od E 0,9 m.
Nr inw.: MPP/A/85/168/97.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.3.35

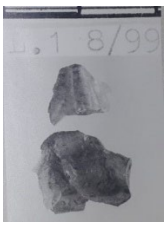

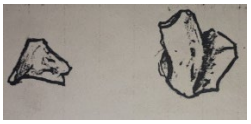

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (Grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 7.07.1999,
Opis przedmiotu: Fragmenty bursztynu nieregularnej formy.
Wymiary: dł. 1,4 cm, sz. 1 cm, gr. 0,3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Fragment.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, wykop II/98, ar 4S6E, ćw. A, w-wa II_b (palenisko), gł. 110,82 m npm., od N 0,6 m, od W 1,1 m.
Nr inw.: MPP/A/92/8/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

8.3.36

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 9.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej, w przekroju owalnym, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: śr. 1,25 cm, śr. kanalika 0,18 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 81/05, na klatce piersiowej), gł. 113,59 m npm., od S 8,35 m, od W 1,1 m.
Nr inw.: MPP/A/116/120/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

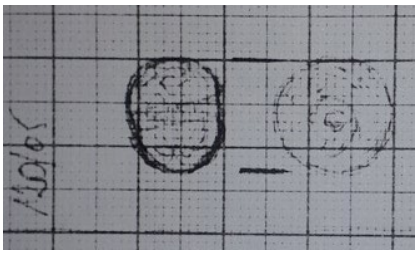

8.3.37

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 9.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy graniastosłupa ośmiokątnego, z otworkiem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z krwawnika.
Wymiary: dł. 2 cm, śr. 1 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 81/05, na klatce piersiowej), gł. 113,59 m npm., od S 8,15 m, od W 1,17 m.
Nr inw.: MPP/A/116/122/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

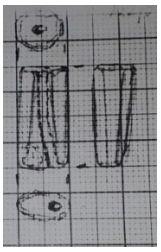

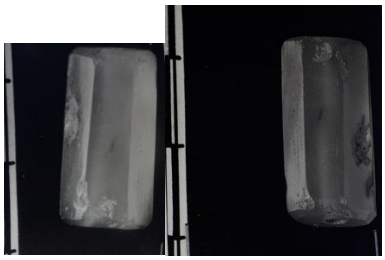

8.3.38

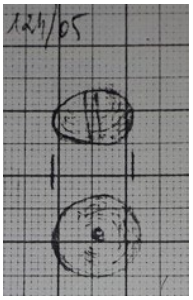

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 9.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko asymetryczny, z otworkiem przez centrum. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 0,7 cm, śr. 1,2 cm, śr. kanalika 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 81/05, na klatce piersiowej), gł. 113,59 m npm., od S 8,22 m, od W 1,07 m.
Nr inw.: MPP/A/116/124/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.3.39

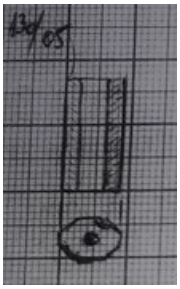

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 10.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy graniastosłupa o przekroju sześciokąta nieforemnego, z otworkiem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z krwawnika.
Wymiary: Wys. cm, śr. cm, śr. kanalika cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 81/05, na klatce piersiowej), gł. 113,59 m npm., od S 8,2 m, od W 1,0 m.
Nr inw.: MPP/A/116/130/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

8.3.40

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).

Badania: wykopaliskowe w 10.08.2005,

Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.

Wymiary: Wys. 0,7 cm, śr. 1,2 cm, śr. kanalika 0,18 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze

Przynależność typologiczna:

Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 81/05, na klatce piersiowej), gł. 113,57 m npm., od S 8,3 m, od W 1,39 m.

Nr inw.: MPP/A/116/131/05.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).

Uwagi: -

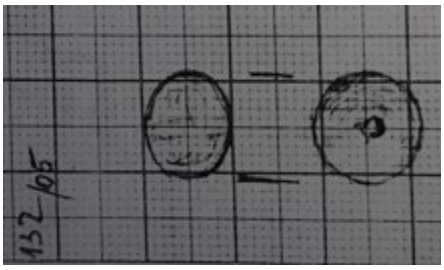

8.3.41

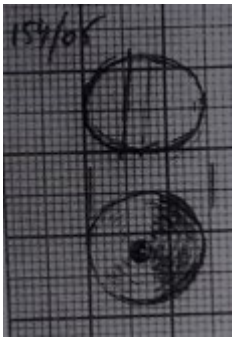

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 19.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1,1 cm, śr. 1,5 cm, śr. kanalika 0,27 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,29 m npm., od S 6,5 m, od W 1,95 m.
Nr inw.: MPP/A/116/154/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.42

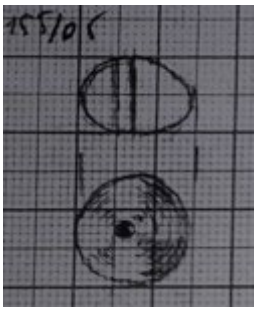

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1 cm, śr. 1,5 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,31 m npm., od S 6,5 m, od W 1,83 m.
Nr inw.: MPP/A/116/155/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.43

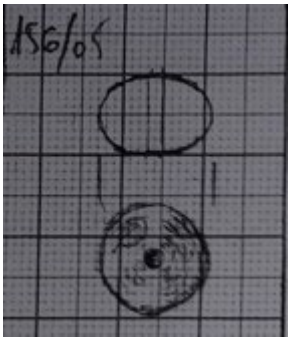

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1 cm, śr. 1,3 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,31 m npm., od S 6,48 m, od W 1,90 m.
Nr inw.: MPP/A/116/156/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.44

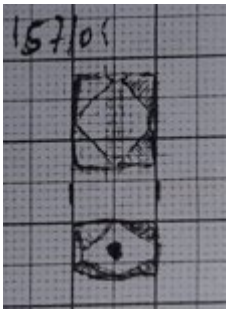

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wielościanu foremnego (kubooktaedryczny), z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1,1 cm, sz. 1 x 0,6 cm, śr. kanalika 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,33 m npm., od S 6,46 m, od W 1,84 m.
Nr inw.: MPP/A/116/157/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.45

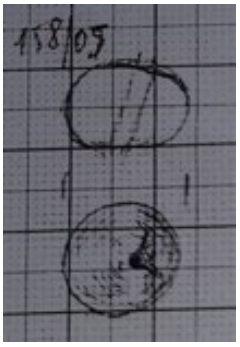

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1 cm, śr. 1,4 cm, śr. kanalika 0,25 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,33 m npm., od S 6,5 m, od W 1,75 m.
Nr inw.: MPP/A/116/158/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.46

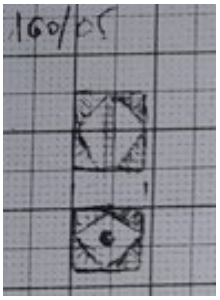

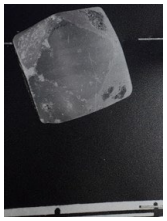

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wielościanu foremnego (kubooktaedryczny), z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1 cm, sz. 0,9 x 0,86 cm, śr. kanalika 0,1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,32 m npm., od S 6,51 m, od W 1,73 m.
Nr inw.: MPP/A/116/160/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.47

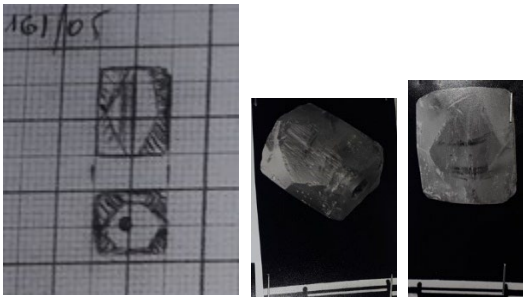

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wielościanu foremnego (kubooktaedryczny), z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1,2 cm, sz. 1 x 0,9 cm, śr. kanalika 0,12 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,31 m npm., od S 6,58 m, od W 1,92 m.
Nr inw.: MPP/A/116/161/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.48

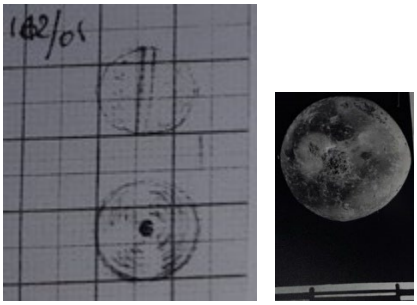

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1,15 cm, śr. 1,35 cm, śr. kanalika 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,33 m npm., od S 6,52 m, od W 1,93 m.
Nr inw.: MPP/A/116/162/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.49

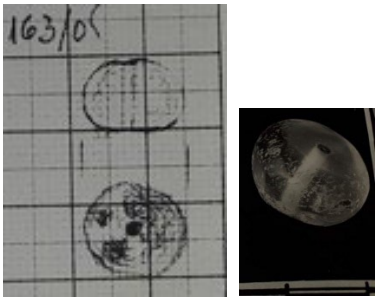

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 0,9 cm, śr. 1,3 cm, śr. kanalika 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,32 m npm., od S 6,44 m, od W 1,82 m.
Nr inw.: MPP/A/116/163/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.50

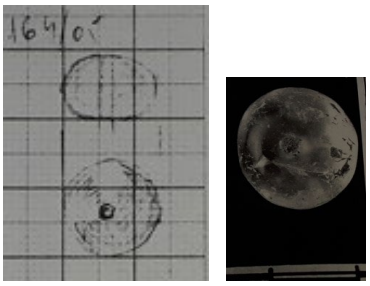

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 0,9 cm, śr. 1,3 cm, śr. kanalika 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,31 m npm., od S 6,53 m, od W 1,92 m.
Nr inw.: MPP/A/116/164/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.51

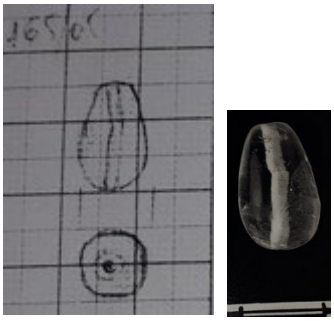

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy łezkowatej (wrzecionowatej) lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Dł. 1,5 cm, śr. 0,9 cm, śr. kanalika 0,17 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,31 m npm., od S 6,53 m, od W 1,92 m.
Nr inw.: MPP/A/116/165/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.52

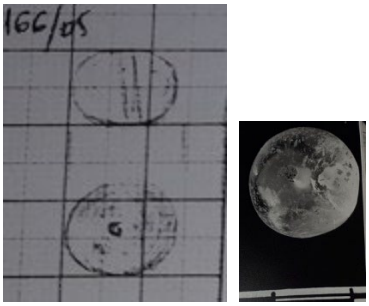

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1 cm, śr. 1,35 cm, śr. kanalika 0,18 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,30 m npm., od S 6,45 m, od W 1,86 m.
Nr inw.: MPP/A/116/166/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.53

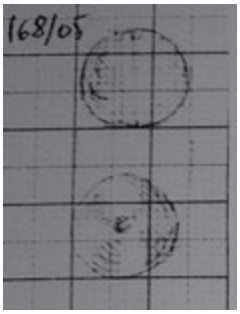

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1,3 cm, śr. 1,37 cm, śr. kanalika 0,18 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,26 m npm., od S 6,84 m, od W 2,15 m.
Nr inw.: MPP/A/116/168/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.54

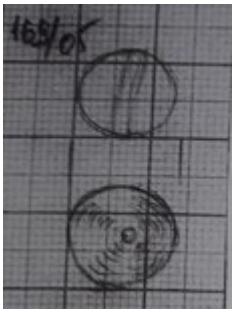

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1,1 cm, śr. 1,38 cm, śr. kanalika 0,18 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,26 m npm., od S 6,83 m, od W 2,11 m.
Nr inw.: MPP/A/116/169/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.55

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wrzecionowatej w formie wielościanu, z otworkiem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1,75 cm, śr. 1 cm, śr. kanalika 0,11 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,24 m npm., od S 6,8 m, od W 2,07 m.
Nr inw.: MPP/A/116/170/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

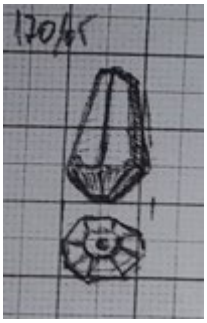

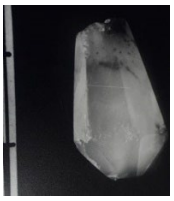

8.3.56

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wielościanu foremnego (kubooktaedryczny), z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1 cm, śr. 0.9 x 0,7 cm, śr. kanalika 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,24 m npm., od S 6,8 m, od W 1,96 m.
Nr inw.: MPP/A/116/171/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

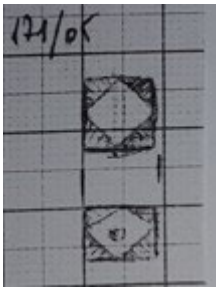

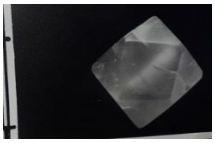

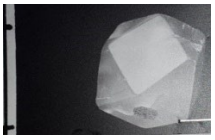

8.3.57

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1,15 cm, śr. 1,4 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,23 m npm., od S 6,86 m, od W 2,02 m.
Nr inw.: MPP/A/116/172/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.58

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1,15 cm, śr. 1,3 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,24 m npm., od S 6,85 m, od W 2 m.
Nr inw.: MPP/A/116/173/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

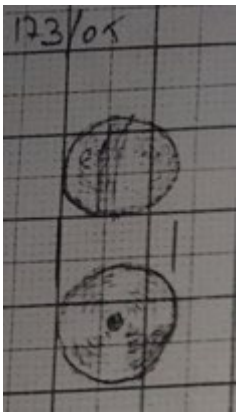

8.3.59

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wielościanu foremnego (kubooktaedryczny), z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1,1 cm, śr. 1 x 0,7 cm, śr. kanalika 0,11 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,23 m npm., od S 6,75 m, od W 2,04 m.
Nr inw.: MPP/A/116/174/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

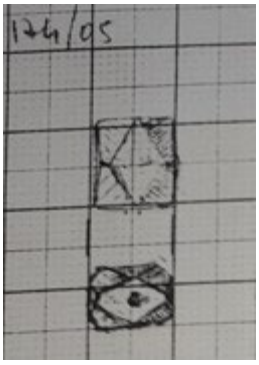

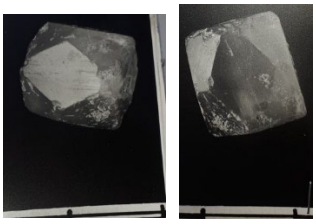

8.3.60

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wielościanu foremnego (kubooktaedryczny), z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1,1 cm, śr. 1 x 0,7 cm, śr. kanalika 0,11 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,22 m npm., od S 6,79 m, od W 1,95 m.
Nr inw.: MPP/A/116/175/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

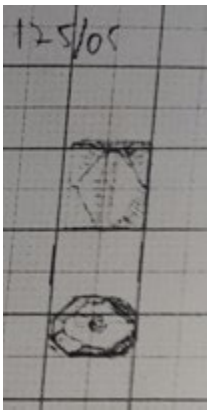

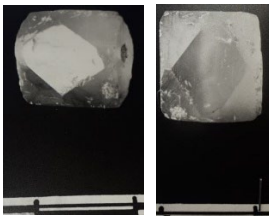

8.3.61

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1 cm, śr. 1,4 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,21 m npm., od S 6,76 m, od W 1,95 m.
Nr inw.: MPP/A/116/176/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

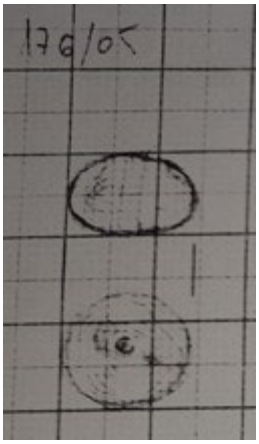

8.3.62

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy graniastosłupa o przekroju sześciokąta nieforemnego, z otworkiem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Wys. 1,4 cm, śr. 0,8 x 0,65 cm, śr. kanalika 0,11 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, na klatce piersiowej), gł. 113,21 m npm., od S 6,74 m, od W 1,95 m.
Nr inw.: MPP/A/116/177/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)
Uwagi: -

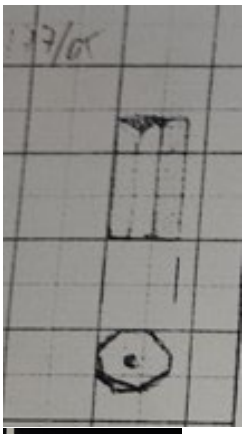

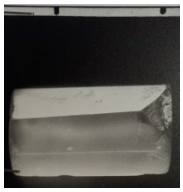

8.3.63

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wielościanu foremnego (kubooktaedryczny), z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1,1 cm, śr. 1,1 x 0,8 cm, śr. kanalika 0,11 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,26 m npm., od S 6,43 m, od W 1,55 m.
Nr inw.: MPP/A/116/178/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

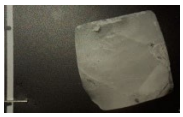
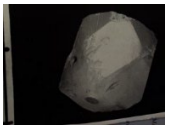

8.3.64

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wielościanu foremnego (kubooktaedryczny), z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1,05 cm, śr. 0.9 x 0,6 cm, śr. kanalika 0,11 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,26 m npm., od S 6,41 m, od W 1,84 m.
Nr inw.: MPP/A/116/179/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.65

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).

Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,

Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.

Wymiary: Wys. 1,3 cm, śr. 1,4 cm, śr. kanalika 0,2 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze

Przynależność typologiczna:

Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,21 m npm., od S 6,82 m, od W 2,04 m.

Nr inw.: MPP/A/116/180/05.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).

Uwagi: -

8.3.66

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).

Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,

Opis przedmiotu: Koralik formy graniastosłupa o przekroju sześciokąta nieforemnego, z otworkiem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z karneolu.

Wymiary: Wys. 1,6 cm, śr. 0,9 x 0,6 cm, śr. kanalika 0,11 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze

Przynależność typologiczna:

Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, na klatce piersiowej), gł. 113,25 m npm., od S 6,49 m, od W 1,85 m.

Nr inw.: MPP/A/116/181/05.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: Karta zabytku. (Jacek Wrzesiński)

Uwagi: -

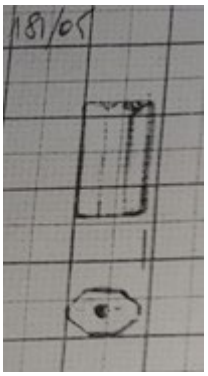

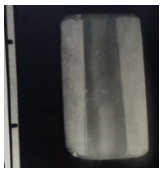

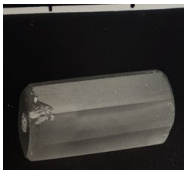

8.3.67

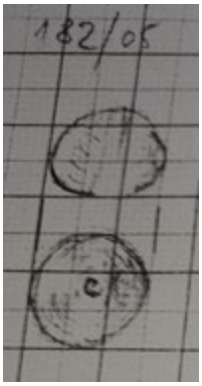

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1,2 cm, śr. 1,47 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,27 m npm., od S 6,41 m, od W 1,8 m.
Nr inw.: MPP/A/116/182/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.68

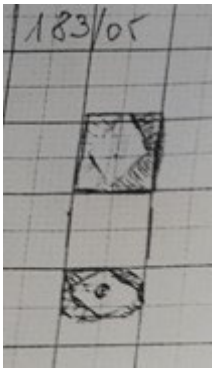

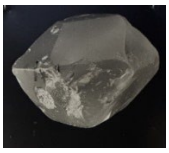

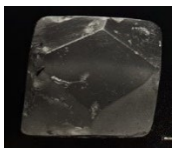

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 22.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wielościanu foremnego (kubooktaedryczny), z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1,11 cm, śr. 1 x 0,65 cm, śr. kanalika 0,11 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,27 m npm., od S 6,39 m, od W 1,75 m.
Nr inw.: MPP/A/116/183/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.69

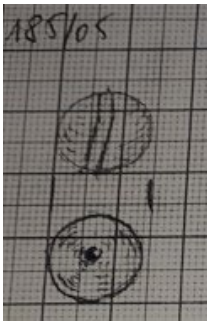

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 23.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1,25 cm, śr. 1,4 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 70/05, z prawej strony czaszki), gł. 113,27 m npm., od S 6,41 m, od W 1,8 m.
Nr inw.: MPP/A/116/185/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.70

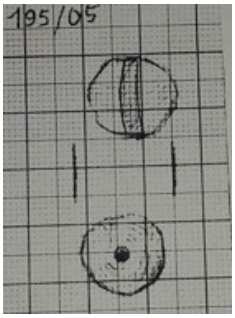

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 25.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1,3 cm, śr. 1,3 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 106/05, w skupisku kości), gł. 113,17 m npm., od S 1,3 m, od W 0,74 m.
Nr inw.: MPP/A/116/195/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

8.3.72

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 25.08.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 1,4 cm, śr. 1,4 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 106/05, w skupisku kości), gł. 113,18 m npm., od S 1,5 m, od W 0,63 m.
Nr inw.: MPP/A/116/197/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

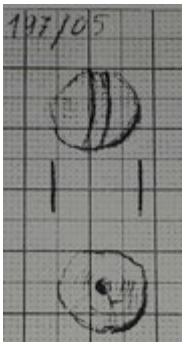

8.3.73

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 23.09.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy wielościanu foremnego (kubooktaedryczny), z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 1 cm, śr. 0,99 x 0,5 cm, śr. kanalika 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, (grób 125/05), gł. 113,43 m npm., od S 15,02 m, od W 2,63 m.
Nr inw.: MPP/A/116/209/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Jacek Wrzesiński).
Uwagi: -

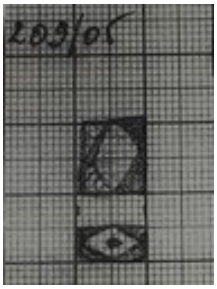

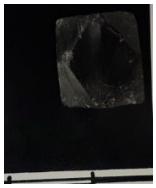

8.3.74

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (grodzisko).
Badania: wykopaliskowe w 1.07.2009,
Opis przedmiotu: Paciorek dwustożkowy i sześcioboczny, z otworkiem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z fluorytu (kolor fioletowy).
Wymiary: Dł. 1,7 cm, śr. 1,2 x 0,6 cm, śr. kanalika 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na Ostrowie Lednickim, wykop 8/09, ar 5S2E, w-wa IIa, gł. 113,02 m npm., od N 0,05 m, od E 1,5 m.
Nr inw.: MPP/A/135/10/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Mateusz Łastowiecki).
Uwagi: -

8.3.75

Lokalizacja: Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1 (grodzisko).
Badania: Nadzór archeologiczny w 1.07.2009,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej lekko spłaszczony na biegunach, z otworkiem. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Dł. 0,72 cm, śr. 0,78 cm, śr. kanalika 0,1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na Ostrowie Lednickim, wykop N15/10, w-wa I, gł. 111,94 m npm., od N 1,7 m, od W 6,9 m.
Nr inw.: MPP/A/N26/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Danuta Banaszak).
Uwagi: -

8.3.76

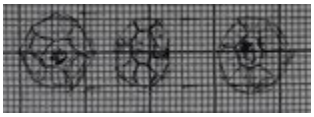

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 27.09.2005,
Opis przedmiotu: Koralik formy płaskiej beczułki o 22 ściankach, z otworkiem wzdłuż krótszej osi. Wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Dł. 1,14 cm, gr. 0,88 cm, śr. kanalika 0,13 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (drobne nacięcia powierzchniowe i cztery niewielkie ubytki).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop 11/13, (grób 49/13), gł. 113,31 m npm., od S 1,99 m, od W 2,7 m.
Nr inw.: MPP/A/63/13.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku (Arkadiusz Tabaka).
Uwagi: -

8.3.77

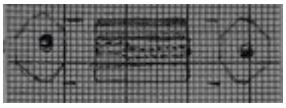

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 27.09.2013,
Opis przedmiotu: Koralik formy graniastosłupa o przekroju sześciokąta nieforemnego, z otworkiem wzdłuż dłuższej osi. Wykonany z karneolu.
Wymiary: Wys. 1,55 cm, śr. 1 x 0,75 cm, śr. kanalika 0,15 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (widoczne niewielki zarysowania i pęknięcia na powierzchni ścianek bocznych oraz nieliczne małe ubytki przy krawędziach).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop 11/13, (grób 49/13), gł. 113,31 m npm., od S 2 m, od W 2,72 m.
Nr inw.: MPP/A/64/13.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Karta zabytku. (Arkadiusz Tabaka)
Uwagi: -

8.3.78
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1996,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej wykonany z karneolu.
Wymiary: śr. - 0,5 cm
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zach. w całości)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 69/96).
Nr inw.: MPP/A/206:2/96.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: Część kolii złożonej ze 104 paciorków, z czego 101 wykonano ze szkła i dwa z gliny.

8.3.79
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1999
Opis przedmiotu: Koralik wykonany z bursztynu.
Wymiary: Wys. 1,9 cm, śr. 1,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze, frg. Dirhema samanidzkiego.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 76/99).
Nr inw.: MPP/A/147/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.80
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1999,
Opis przedmiotu: Koralik formy kulistej wykonany z chalcedonu o mlecznym zabarwieniu.
Wymiary: śr. - 0,8, wys. – 0,7.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry (zach. w całości)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 65/98).
Nr inw.: MPP/A/59:75/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.81
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1999
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: Wys. 0,5 cm, śr. 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze,
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 65/98).
Nr inw.: MPP/A/59:76/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.82
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1999
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: Wys. 0,8 cm, śr. 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze,
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 65/98).
Nr inw.: MPP/A/59:77/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.83
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1999
Opis przedmiotu: Koralik wykonany z karneolu o kształcie graniastosłupa prawidłowego sześciokątnego.
Wymiary: Wys. 1,8 cm, sz. 1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 49/99).
Nr inw.: MPP/A/172:0/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.84
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1999
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: Wys. 0,8 cm, sz. 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 49/99).
Nr inw.: MPP/A/172:44/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.85
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1999
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: Wys. 0,7 cm, sz. 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 49/99).
Nr inw.: MPP/A/172:93/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.86
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1999
Opis przedmiotu: Koralik z fluorytu, kształt dwustożkowy, sześciokątny i ośmioboczny..
Wymiary: Wys. 1,6 cm, sz. 1,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze,
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 49/99).
Nr inw.: MPP/A/172:94/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.87
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1999
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: Wys. 0,7 cm, sz. 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 49/99).
Nr inw.: MPP/A/172:95/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.88
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 1999
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: Wys. 0,7 cm, sz. 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 49/99).
Nr inw.: MPP/A/172:114/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.89
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2000
Opis przedmiotu: obrączka z bursztynu
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 63/00).
Nr inw.: MPP/A/78/00.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.90
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2001
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z kryształu górskiego.
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 28/01).
Nr inw.: MPP/A/58/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.91
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2001.
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: Wys. 0,6 cm, sz. 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 28/01).
Nr inw.: MPP/A/59/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.92
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2001
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z kryształu górskiego.
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 28/01).
Nr inw.: MPP/A/60/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.93
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2001.
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: Wys. 0,8 cm, sz. 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 28/01).
Nr inw.: MPP/A/61/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.94
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2001
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z kryształu górskiego.
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 28/01).
Nr inw.: MPP/A/64/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.95
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2001.
Opis przedmiotu: Koralik dyskoidalny wykonany z realgaru.
Wymiary: Wys. 0,1 cm, sz. 0,3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 28/01).
Nr inw.: MPP/A/65/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.96
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2001
Opis przedmiotu: Owalny koralik z fluorytu o ośmiu fasetowanych bokach.
Wymiary: Wys. 1,6 cm, sz. 1,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 28/01).
Nr inw.: MPP/A/66/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.97
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2001.
Opis przedmiotu: Koralik dwustożkowy, sześcioboczny wykonany z fluorytu.
Wymiary: Wys. 1,1 cm, sz. 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 28/01).
Nr inw.: MPP/A/67/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.98
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2003
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 20/03).
Nr inw.: MPP/A/33/03.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.99
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2003.
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: Wys. 0,7 cm, sz. 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 23/03).
Nr inw.: MPP/A/36/03.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.100
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2003.
Opis przedmiotu: Koralik kulisty z karneolu.
Wymiary: Wys. 0,7 cm, sz. 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 23/03).
Nr inw.: MPP/A/37/03.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.101
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2001.
Opis przedmiotu: Koralik kulisty, asymetryczny, wykonany z kryształu górskiego.
Wymiary: Wys. 0,5 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze. Zalegał razem z dwiema krzyżówkami z 2 ćw. XI i z jedną z XI wieku.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 33/03).
Nr inw.: MPP/A/67/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.102
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2003
Opis przedmiotu: Koralik z karneolu.
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop XI/03, w-wa I, (humus).
Nr inw.: MPP/A/134/03.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.103
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2008.
Opis przedmiotu: Koralik z karneolu.
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop XI/03, w-wa I, (humus).
Nr inw.: MPP/A/38/08.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.104
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22 (cmentarzysko szkieletowe, osada).
Badania: wykopaliskowe w 2013.
Opis przedmiotu: kubooktaedryczny koralik z karneolu.
Wymiary: Wys. 1,25 cm, sz. 1 cm, gr. 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze, w zespole z monetą z 2 ćw. XIII wieku.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora Lednica, (grób 20/13).
Nr inw.: MPP/A/41/13.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: Wrzesiński 2018 (red.).
Uwagi: -

8.3.105
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1948 r.
Opis przedmiotu: kulka z osiowym otworem wykonana z bursztynu. Prawdopodobnie przęślik
Wymiary: śr. 1,5 cm, sz. 0,9 cm, śr otw. 0,6 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: 1958:1/36/113/48.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.3.106
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1950 r.
Opis przedmiotu: paciorek z karneolu, graniasty o siedmiu płaszczyznach.
Wymiary: wys. 1,1 cm, sz. 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: 1958:2/37/91/50.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.3.107
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1959 r.
Opis przedmiotu: koralik kolisty z karneolu o różowym odcieniu.
Wymiary: śr. 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: 1959:1/40/150.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.3.108
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1959 r.
Opis przedmiotu: koralik kolisty z karneolu o różowym odcieniu.
Wymiary: śr. 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: 1959:1/40/151.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.3.109
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1959 r.
Opis przedmiotu: paciorek sześcioboczny z kryształu górskiego.
Wymiary: -
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: 1959:1/40/3.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.3.110
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1951 r.
Opis przedmiotu: wielościenny paciorek z kryształu górskiego.
Wymiary: wys. 1,2 cm, sz. 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: MPPPG/A/1958:2/37/453.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.3.111
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1959 r.
Opis przedmiotu: nieregularny kolisty paciorek z kryształu górskiego.
Wymiary: śr. 1,4 cm, wys. 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: MPPPG/A/1958:2/37/456.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.3.112
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1935 r.
Opis przedmiotu: wielograniasty, dwustożkowy paciorek z kryształu górskiego o płaskich powierzchniach.
Wymiary: wys. 1,2 cm, sz. 0,9 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: MPPPG/A/1998:5/698/584.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.3.113
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1935 r.
Opis przedmiotu: wielograniasty, dwustożkowy paciorek z kryształu górskiego o płaskich powierzchniach.
Wymiary: wys. 1,2 cm, sz. 1 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: MPPPG/A/1998:5/698/585.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.3.114
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1935 r.
Opis przedmiotu: paciorek kolisty z karneolu.
Wymiary: śr. 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: MPPPG/A/1998:5/698/587.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

8.3.115
Lokalizacja: Ostrów Lednicki, stan. 1 (grodzisko)
Badania: wykopaliskowe w 1935 r.
Opis przedmiotu: paciorek kolisty z karneolu.
Wymiary: śr. 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: Dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: badania cmentarzyska szkieletowego na grodzisku.
Nr inw.: MPPPG/A/1998:5/698/588.
Miejsce przechowywania: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
Literatura: -
Uwagi: -

Utensylia kupieckie

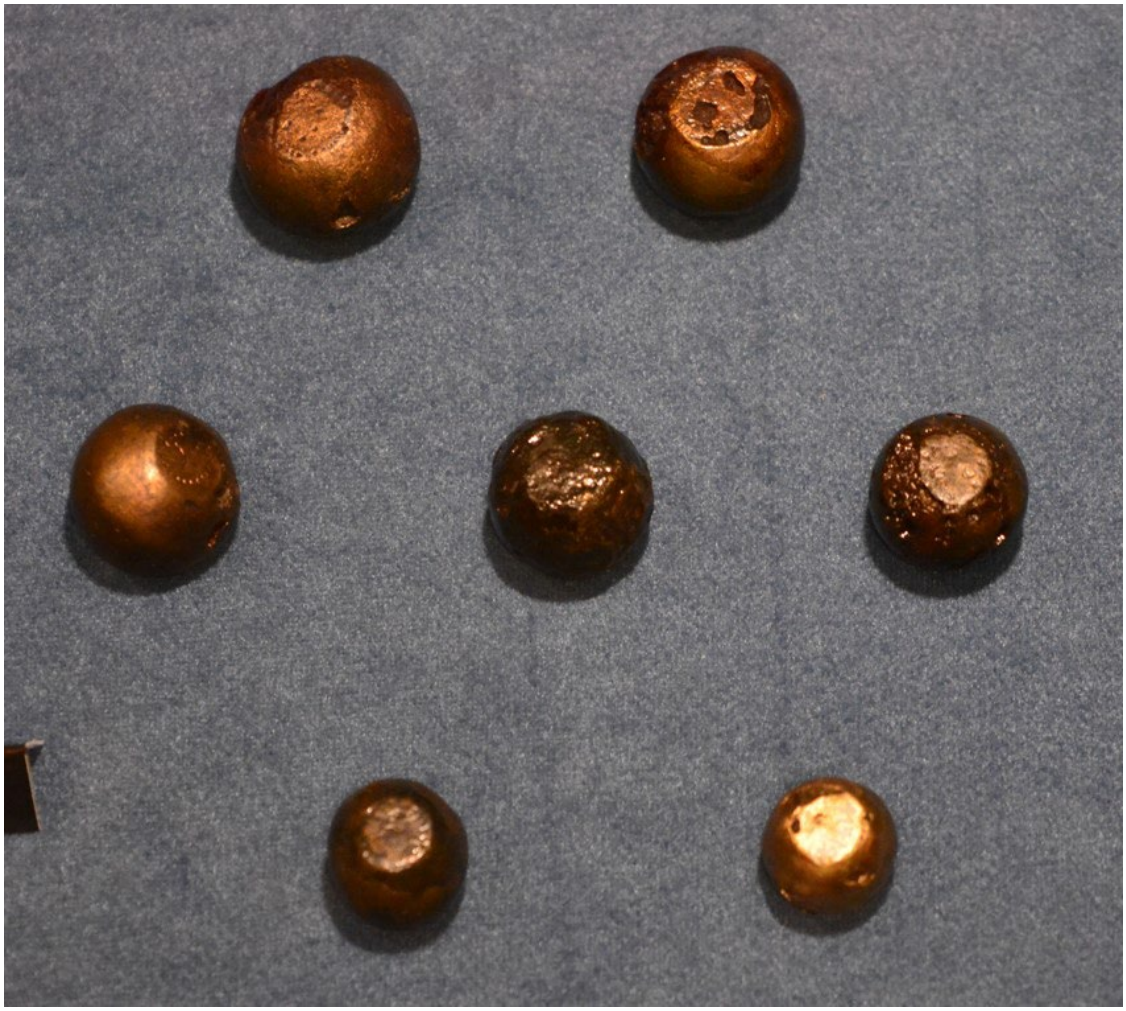

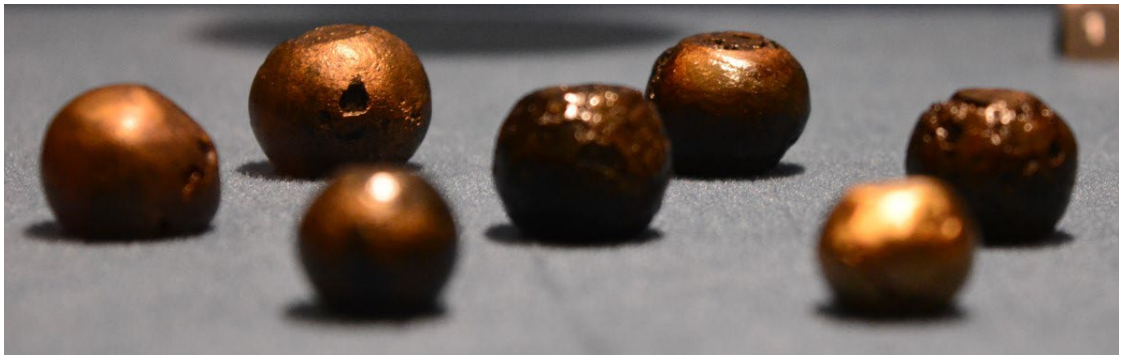

Nr kat. 9.1.1.

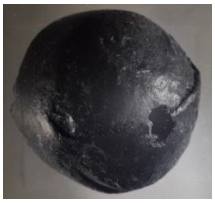

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 8.07.1961.
Opis przedmiotu: kulisty odważnik z przewierconym otworem, widoczny szew równoległy do otworu, prostopadle do niego biegnie płaska taśma. Otwór z jednej strony powiększony i nieregularny. Odlewany, wykonany ze stopu cynku i antymonu.
Wymiary: śr: 2 cm; śr. otworu: 0,3 cm; sz. płaszczyzny 0,7 cm; waga: 300 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 1
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 244, ćw. C, w-wa II.
Nr inw.: MPP/A/3/1/61/117/61.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty A. Wrzesińska.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.2.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1963.
Opis przedmiotu: Odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny). Wykonany z brązu (stopu miedzi).
Wymiary: śr. 1,2 cm; waga: 5,71 g.
Chronologia:
Przynależność typologiczna: 2.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Lednica, Ar. 122, ćw. A, w-wa III.
Nr inw.: MPP/A/5/7/63/61/63
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Anna Wrzesińska.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.3.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 23.07.1963.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny, płaski, z otworem pośrodku, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr. 1,4 – 1,7 cm; grub. 0,15 – 0,25 cm; śr. otw: 0.2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry (trudno zdefiniować).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Lednica, Ar. 122, ćw. A, w-wa III (wykop).
Nr inw.: MPP/A/5/7/63/75/63
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Anna Wrzesińska.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.4.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 27.08.1963,
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny, płaski, z otworem pośrodku, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr: 1,5 cm; grub: 0,2 cm; śr. otworu: 0,3 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Lednica, Ar. 202, ćw. C, w-wa III.
Nr inw.: MPP/A/5/7/63/365/63
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

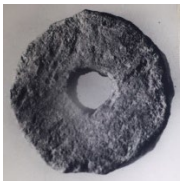

Nr kat. 9.1.5.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.

Badania: wykopaliskowe w 12.07.1965

Opis przedmiotu: kulisty odważnik z prawdopodobnie przewierconym otworem. Wykonany z żelaza.

Wymiary: wys.: 1,25 cm, śr. brzuśca: 1,5 cm, śr. otworku: 0,5 cm, waga: 3,3 g.

Chronologia: wczesne średniowiecze, poz. osadniczy 4 (2 poł XI w.).

Przynależność typologiczna: 1

Stan zachowania: lekko skorodowany.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Lednica, Ar. 45, wyk. VIII, w-wa V.

Nr inw.: MPP/A/7/11/65/108/65.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

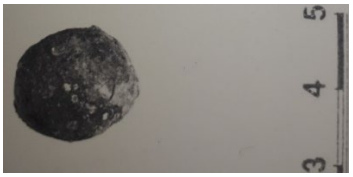

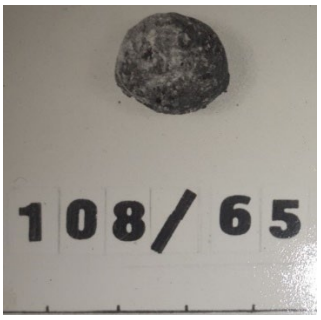

Nr kat. 9.1.6.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.

Badania: wykopaliskowe w 1972 r.

Opis przedmiotu: odważnik w formie stożka ze ściętym czubkiem. Wzdłuż dłuższej osi otworek. Wykonany z ołowiu.

Wymiary: wys.: 1,5 cm; śr. otworka: 0,5 cm; śr. podstawy: cm; waga:

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 4

Stan zachowania: dobry (zachowany w całości)

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, Ar. 558, ćw. C, w-wa 2.

Nr inw.: MPP/A/13/18/72/65/72

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Anna Wrzesińska.

Uwagi:

Nr kat. 9.1.7.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1993 r.
Opis przedmiotu: odważnik formy kulistej o spłaszczonych biegunach. Zewnętrzna warstwa wykonana z miedzi (koszulka miedziana).
Wymiary: wys.: 1,25 cm; śr. brzuśca: 1,55 cm; waga: 12,51 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/93, w-wa II, gł. 113,29; od N – 2,1; od E – 1, 75 m. Obiekt I/93.
Nr inw.: MPP/A/69/19/93.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi: dr. J. Lehman podaje, że na zabytku były widoczne ślady srebra niewielkiej próby powierzchniowo skorodowanego [karta zabytku].

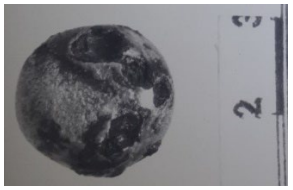

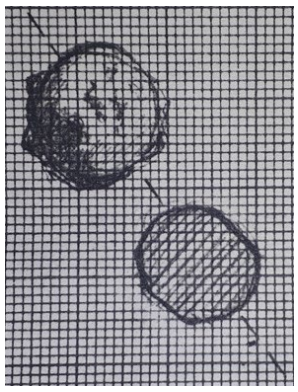

Nr kat. 9.1.8.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1994 r.
Opis przedmiotu: odważnik w formie płaskiego dysku (okrągły), wykonany z brązu (stopu miedzi).
Wymiary: śr. 1,4 x 1,29 cm; grubość: 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 6.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/94, obiekt II/94 p.N., poziom 3, od E – 1,8 m, gł. 113,10, od N – 1,60 m, w poziomie 3 obiektu II/94 partii N.
Nr inw.: MPP/A/71/62/94.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

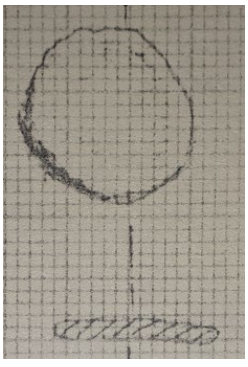

Nr kat. 9.1.9.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.

Badania: wykopaliskowe w 1995 r.

Opis przedmiotu: okrągły ciężarek, dwustożkowy, wykonany z ołowiu.

Wymiary: wys.: 0,65 cm; śr.: 1,9 cm; śr. otworu: 0,9 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 7.

Stan zachowania: dobry.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, Ar. 10, N1W, ćw.B, w-wa III, gł. 11197 m, od W – 2,98 m; od N – 0,03 m.

Nr inw.: MPP/A/78/23/95.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Janusz Górecki.

Uwagi:

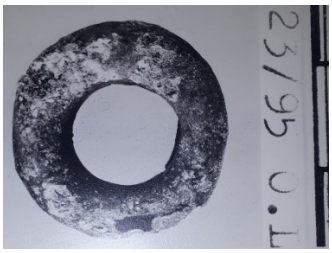

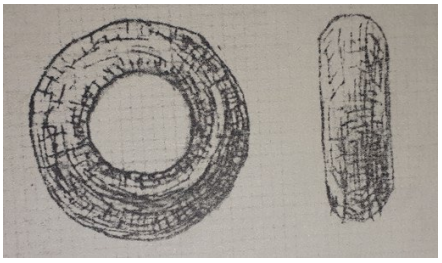

Nr kat. 9.1.10.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1995 r.

Opis przedmiotu: odważnik kulisty o płaskich biegunach, wykonany z żelaza i powleczony koszulką z brązu. Na jednej płaszczyźnie ornament w postaci wybijanych dołków.

Wymiary: wys.: 1,9 cm; śr. brzuśca: 2,2 cm; śr. płaszczyzny: 1,1 cm; waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 5.

Stan zachowania: średni (częściowo uszkodzona powłoka brązowa).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IX/95, w-wa II, od N – 1,00 m, od E – 2,10 m, gł. 113,16 m npm.

Nr inw.: MPP/A/79/198/95.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

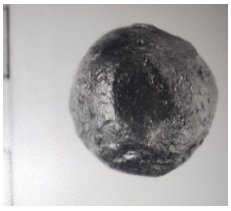

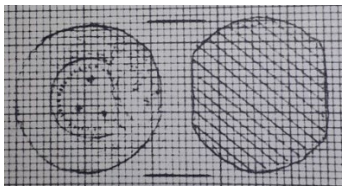

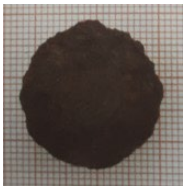

Nr kat. 9.1.11.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1996 r.

Opis przedmiotu: odważnik płasko-kulisty z zaokrąglonymi krawędziami, zbliżony do sześcioboku, wykonany z ołowiu.

Wymiary: sz.: 1,3 x 1,2 cm; wys: 1,1 cm.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 8.

Stan zachowania: utleniony.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/96, dz. B, obiekt IV/96, p.2, od W – 9,35 m, od S – 1,55 m, gł. 113,49 m npm.

Nr inw.: MPP/A/81/113/96.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

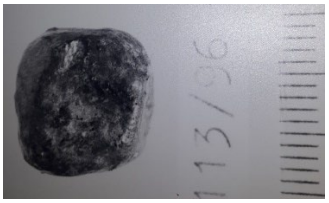

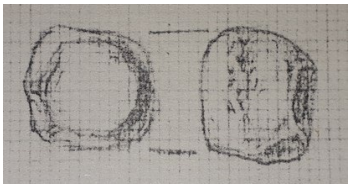

Nr kat. 9.1.12.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1996 r.

Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.

Wymiary: dł.: 0,7 cm; sz.: 0,7 cm, wys.: 0,65 cm, waga: 2,2 g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 8.

Stan zachowania:

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/96, dz. A, w-wa II_1, od E – 4,5 m, od N – 7,65 m; gł. 113,43 m npm.

Nr inw.: MPP/A/81/131/96.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

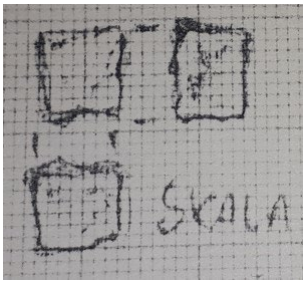

Nr kat. 9.1.13.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1997 r.

Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty koszulką z brązu, na jednej powierzchni ornament w postaci oczek.

Wymiary: wys.: 1,2 cm; śr.: 1,5 cm; śr. biegunów: 0,9 cm; waga:

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 5.

Stan zachowania: lekko pęknięta koszulka, ślady korozji.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop VIII/96/97, dz. C, od N – 1,57 m; od E – 0,63 m; gł. 113, 27, grób 14/97 powyżej pasa po prawej stronie.

Nr inw.: MPP/A/85/44/97.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

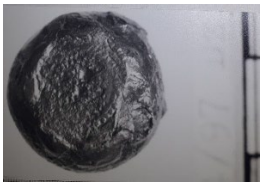

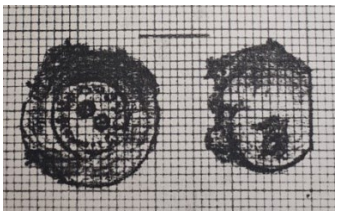

Nr kat. 9.1.14.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1997 r.

Opis przedmiotu: odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny), wykonany z żelaza.

Wymiary: dł.: 1 cm; sz.: 1 cm; wys.: 1 cm; waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 2.

Stan zachowania: skorodowany.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop VIII/97, od N – 5,88 m; od E – 3,99 m; gł. 113,14; grób 16/97 w stopach.

Nr inw.: MPP/A/85/175/97.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

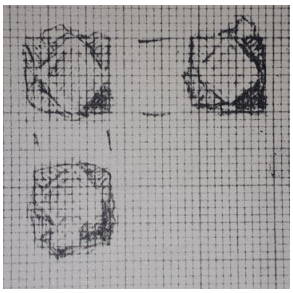

Nr kat. 9.1.15.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1998 r.

Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.

Wymiary: dł.: 0,9 cm; sz.: 0,9 cm; wys.: 0,9 cm; waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 8.

Stan zachowania: cały, lekko skorodowany.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop X/97/98, dz. B, w-wa II_1, od S – 26,50 m; od E – 2,7 m, gł. 113,19 m npm.

Nr inw.: MPP/A/87/28/98.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

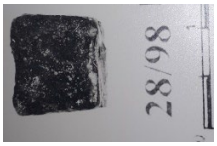

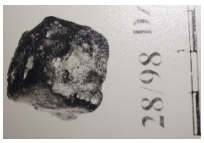

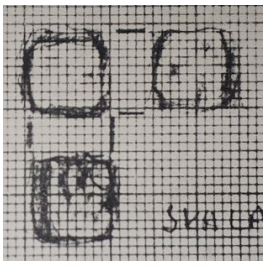

Nr kat. 9.1.16.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1998 r.

Opis przedmiotu: odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny), wykonany z żelaza.

Wymiary: dł.: 1,1 cm; sz.: 1,1 cm; wys.: 1 cm; waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 2.

Stan zachowania: dobry, lekko skorodowany.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica,

Nr inw.: MPP/A/87/121/98.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

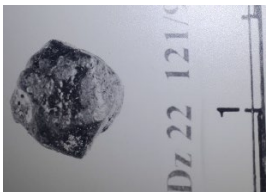

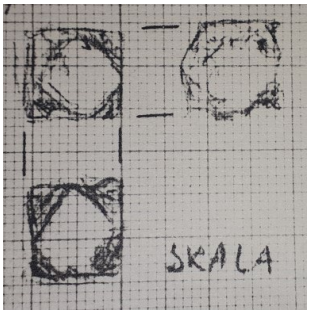

Nr kat. 9.1.17.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1998 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brązową).
Wymiary: wys.: 1,4 cm; śr.: 1,8 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany, w kilku miejscach blacha brązowa przeżarta.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop X/98, dz. A, w-wa I, od N – 3,2 m; od E – 0,55 m; gł. 113,28 m npm.
Nr inw.: MPP/A/87/196/98.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

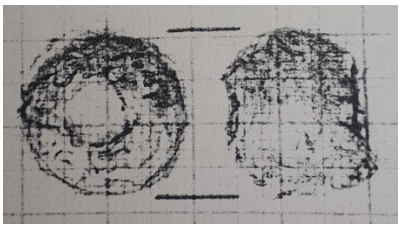

Nr kat. 9.1.18.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1998 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brązową).
Wymiary: wys.: 1 cm; śr.: 1,4 cm; waga:
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop X/98, dz. B, od W – 1,97 m; od N – 3,07 m; gł. 113,03 m npm., grób 57/98, lewa piszczel.
Nr inw.: MPP/A/87/211/98.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

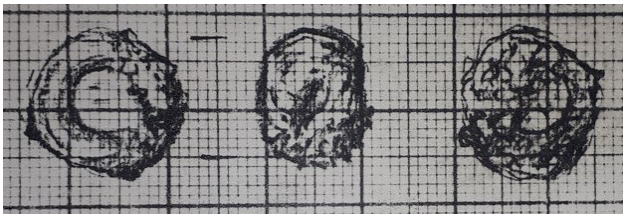

Nr kat. 9.1.19.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1998 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: dł.: 0,9 cm; sz.: 1 cm; wys.: 0,8 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica,
Nr inw.: MPP/A/87/215/98.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

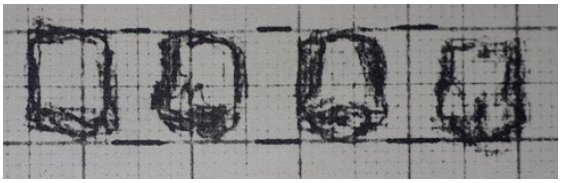

Nr kat. 9.1.20.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brązową). Na jednej powierzchni czytelne wypukłe guzki.
Wymiary: wys.: 1 cm; śr.: 1,3 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/99, w-wa I, gł. 113,09 m npm., od N – 7,52 m, od E – 1,1 m.
Nr inw.: MPP/A/91/1/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

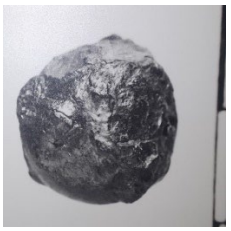

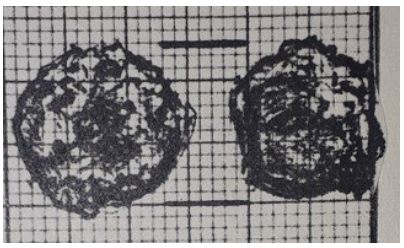

Nr kat. 9.1.21.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: dł.: 0,8 cm; sz.: 0,8 cm; wys.: 0,8 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop II/99, w-wa I, od N – 2,5 m, od E – 9,95 m npm.
Nr inw.: MPP/A/91/6/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

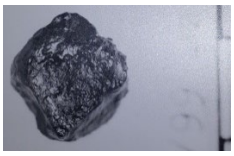
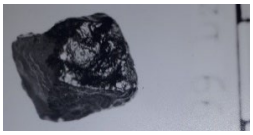
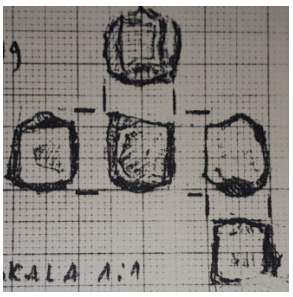

Nr kat. 9.1.22.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny), wykonany z żelaza pokryty blachą brązową.
Wymiary: dł.: 0,9 cm; sz.: 0,9 cm; wys.: 0,9 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 2.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop II/99, grób 20/99, gł. 113,26 m npm. Od N – 1,5 m, od W – 3,90, w stopach szkieletu.
Nr inw.: MPP/A/91/27/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

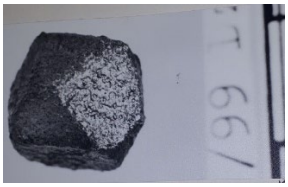

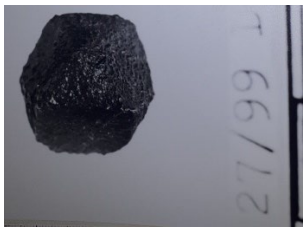

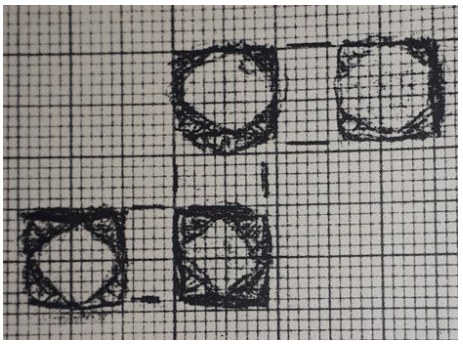

Nr kat. 9.1.23.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.

Opis przedmiotu: odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny), wykonany z żelaza pokryty blachą brązową. Na jednej powierzchni wypustka.

Wymiary: 1,1 cm; sz.: 1,1 cm; wys.: 1,1 cm; waga: g

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 2.

Stan zachowania:

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop II/99, grób 23/99, gł. 113,14 m npm., od N – 2,26, od E – 3, 91 m, nad szkieletem, nad prawą dłonią.

Nr inw.: MPP/A/91/31/99.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi: Zinterpretowana również jako główka szpili.

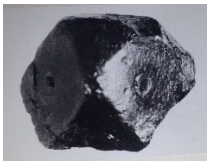

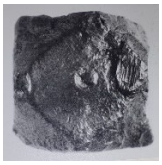

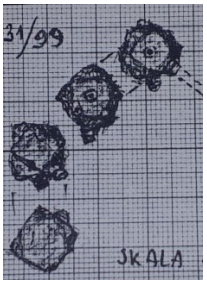

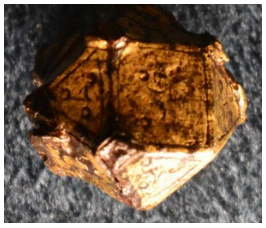

Nr kat. 9.1.24.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.

Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.

Wymiary: dł.: 0,8 cm; sz.: 0,8 cm; wys.: 0,8 cm; waga: g

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 8.

Stan zachowania: skorodowany.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/99, grób 18/99, gł. 113,27 m npm., od N – 4,92 m, od W 13,28 m, pomiędzy czaszką a barkiem po prawej stronie.

Nr inw.: MPP/A/91/40/99.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

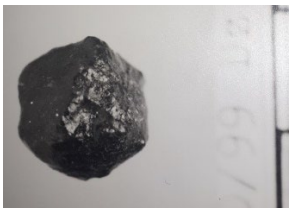

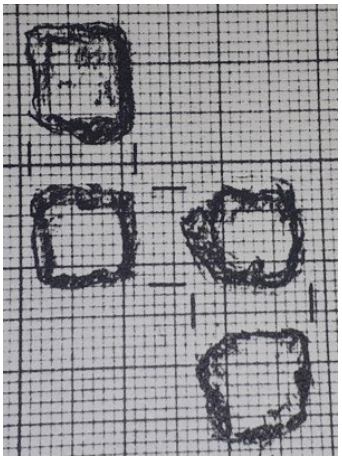

Nr kat. 9.1.25.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik formy beczułkowatej, wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 1,1 cm; śr.: 1,3 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 9.
Stan zachowania: dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IX/99, w-wa II, gł. 113,41 m npm., od N – 3,79 m, od W – 0,35 m.
Nr inw.: MPP/A/91/81/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

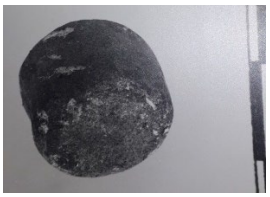

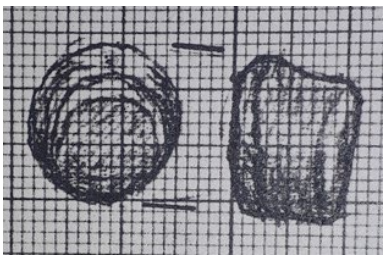

Nr kat. 9.1.26.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brązową). Na jednej powierzchni ornament sztancowany.
Wymiary: wys.: 1,5 cm; śr.: 1,6 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: lekko skorodowany, powłoka brązowa uszkodzona.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IX/99, w-wa II, gł. 113,26 m npm., od N – 0,75 m, od E – 0,6 m.
Nr inw.: MPP/A/91/86/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

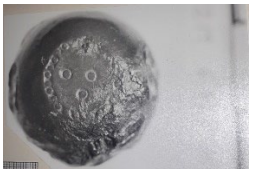

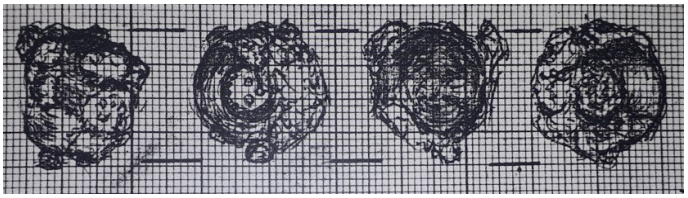

Nr kat. 9.1.27.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: dł.: 1,1 cm; sz.: 1,2 cm; wys.: 1,2 cm; waga: g
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IX/99, w-wa II, gł. 113,27 m npm., od N – 0,55 m, do E – 0,8 m.
Nr inw.: MPP/A/91/87/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

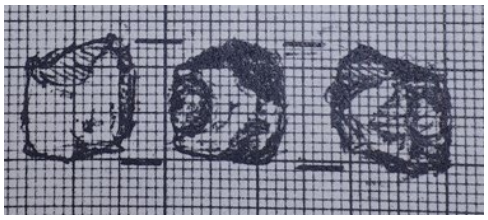

Nr kat. 9.1.28.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: dł.: 1,1 cm; sz.: 1 cm; wys.: 0,9 cm; waga: g
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop XII/99, w-wa I, gł. 113,88 m npm., warstwa orna.
Nr inw.: MPP/A/91/111/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

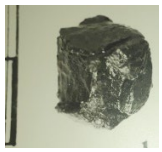

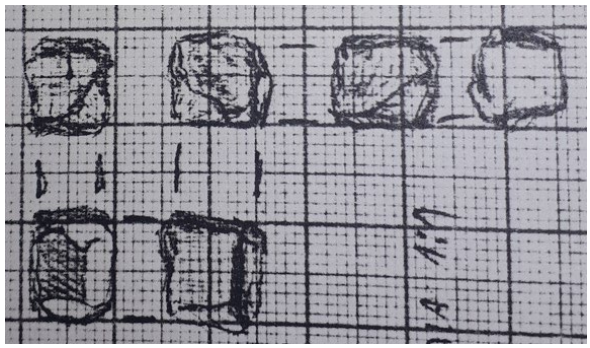

Nr kat. 9.1.29.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.

Opis przedmiotu: odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny), wykonany z żelaza.

Wymiary: dł.: 1,1 cm; sz.: 1,2 cm; wys.: 1,2 cm; waga: g

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 2.

Stan zachowania: skorodowany.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop XI/99, w-wa II, gł. 113,36 m npm., od N – 1,04 m; od W – 0,52 m.

Nr inw.: MPP/A/91/145/99.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

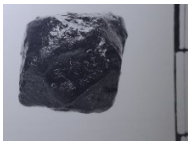

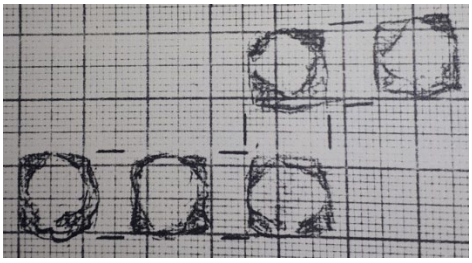

Nr kat. 9.1.30.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1999 r.

Opis przedmiotu: odważnik w formie stożka ze ściętym czubkiem. Wzdłuż dłuższej osi otworek. Wykonany z ołowiu.

Wymiary: wys.: 1,7 cm; śr. 1,4 x 0,5 cm; śr. otworka: 0,38 cm; waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 4.

Stan zachowania: dobry (zachowany w całości).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop XI/99, w-wa II, gł. 113,38 m npm., od N – 1,87 m, od W – 0,31 m.

Nr inw.: MPP/A/91/146/99.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

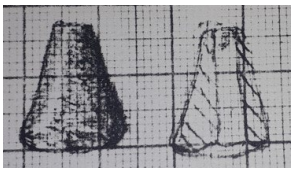

Nr kat. 9.1.31.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1999 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny zbliżony do okręgu, płaski, z otworem pośrodku, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr: 1,1 x 1 cm; śr. otworka: 0,25 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, przyczółek mostu E., wykop I/99, ćw. B, w-wa II z hałdy.
Nr inw.: MPP/A/94/27/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Janusz Górecki.
Uwagi:

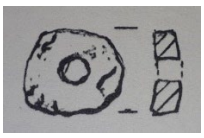

Nr kat. 9.1.32.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2000 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brązową). Na jednej powierzchni ornament sztancowany.
Wymiary: wys.: 1,5 cm; śr.: 1,7 cm; śr. biegunów: 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: pokryty patyną, lekko skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/2000, działka C, w-wa II, od N – 1,5 m, od W – 21,61, gł. 113,45 m npm., w działce C od W – 3,11.
Nr inw.: MPP/A/96/3/2000.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

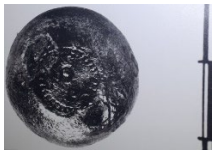

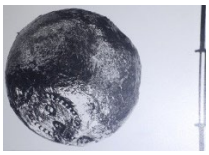

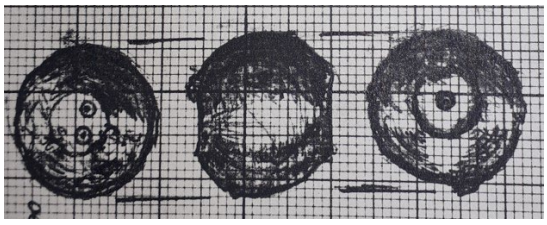

Nr kat. 9.1.33.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2000 r.

Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z ołowiu.

Wymiary: wys.: 1,4 cm, sz.: 1,4 cm; dł.: 1,5 cm; waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 8.

Stan zachowania: dobry (zachowany w całości), pokryty patyną.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/2000, działka D, w-wa II, od S – 0 m, od W – 27,85 m, gł. 113,4 m npm. w działce D od W – 3,55.

Nr inw.: MPP/A/96/7/2000.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

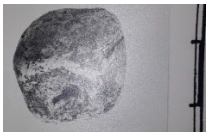

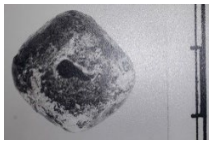

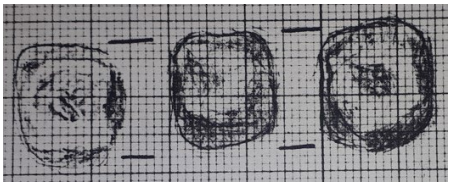

Nr kat. 9.1.34.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2000 r.

Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brązową). Na jednej powierzchni ornament sztancowany.

Wymiary: wys.: 1,5 cm; śr.: 1,6 cm; śr. biegunów: 0,5 cm; waga:

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 5.

Stan zachowania: powłoka brązowa uszkodzona, żelazo pokryte korozją.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/2000, dz. D, grób 28/00, od S – 0,28 m; od E – 0,05 m, gł. 113,24 m npm. na lewo od czaszki.

Nr inw.: MPP/A/96/49/2000.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

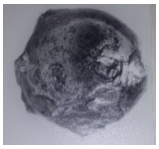

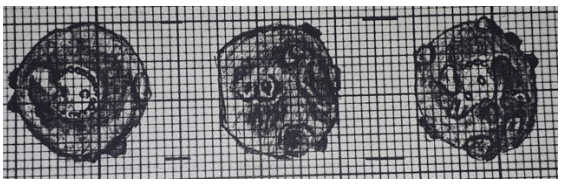

Nr kat. 9.1.35.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2000 r.

Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (mosiądz). Na jednej powierzchni ornament sztancowany.

Wymiary: wys.: 1,2 cm, śr.: 1,8 cm, śr. biegunów: 0,7 cm, waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 5.

Stan zachowania: korodujące żelazo rozpiera koszulkę.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop X/00, w-wa II, od N – 0,8 m, od E – 0,35 m, gł. 113,27 m npm.

Nr inw.: MPP/A/96/55/2000.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

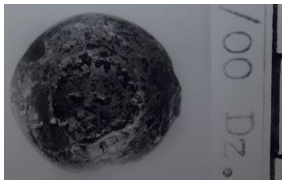

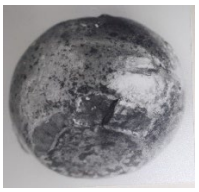

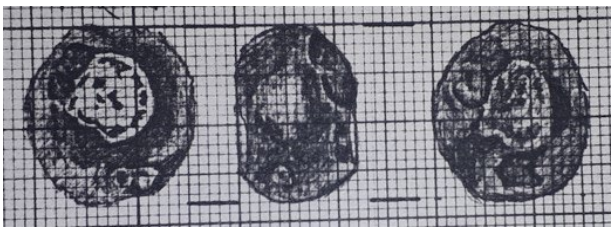

Nr kat. 9.1.36.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2000 r.

Opis przedmiotu: odważnik pierścieniowatej formy, w przekroju zbliżony do owalu. Jeden brzeg obcięty.

Wymiary: wys.: 0,9 cm; śr. brzuśca.: 1,7 cm; śr. otworka.: 0,65 cm, waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 7.

Stan zachowania: ścięty na jednej krawędzi.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, badania powierzchniowe po orce, ok. 25 na N od wykopu I/2000.

Nr inw.: MPP/A/96/119/00.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

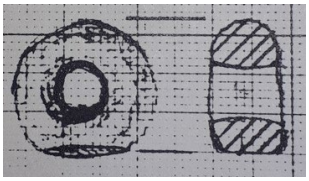

Nr kat. 9.1.37.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2001 r.

Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.

Wymiary: wys.: 1,1 cm; sz.: 1,1 cm; dł.: 1,2 cm; waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 8.

Stan zachowania:

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop VIII/1, w-wa II_1, gł. 113,15 m npm., od N – 5,08 m, od W – 1,58 m.

Nr inw.: MPP/A/98/123/01

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

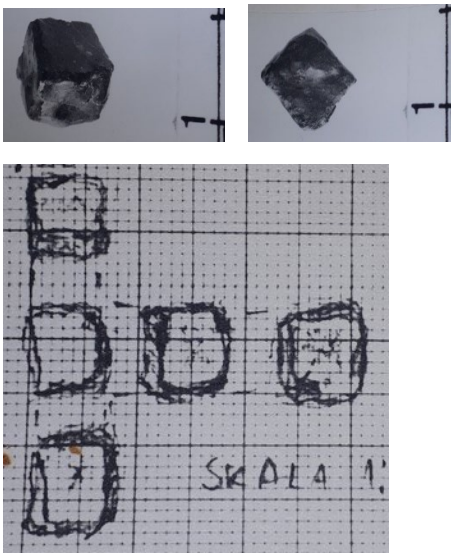

Nr kat. 9.1.38.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.

Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2001 r.

Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).

Wymiary: wys.: cm; śr.: 1,5 cm; śr. biegunów: cm; waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 5.

Stan zachowania:

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop VI/01, gł. 113,03 m npm., od S – 1,18 m, od W – 0,15 m, grób 71/01, przy prawym kolanie.

Nr inw.: MPP/A/98/144/01.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.

Uwagi:

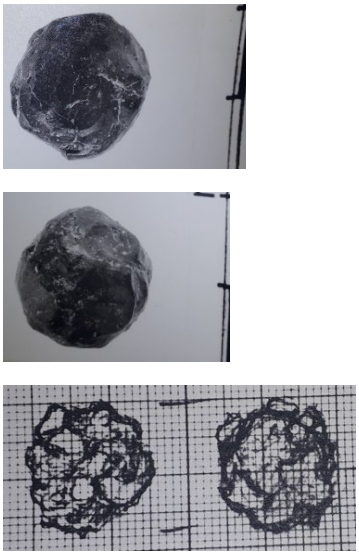

Nr kat. 9.1.39.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2001 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: wys.: cm; śr.: 1,7 cm; śr. biegunów: cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop VI/1, gł. 112,93 m npm., od N – 0,95 m, od E – 1,14 m, obiekt XIV/01, poz.2.
Nr inw.: MPP/A/98/146/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

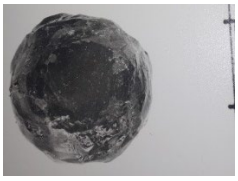

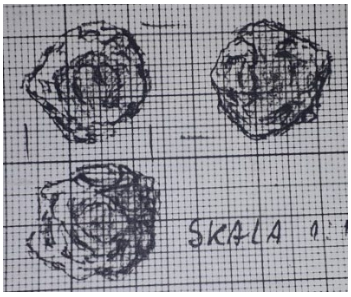

Nr kat. 9.1.40.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2001 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz). Na jednej powierzchni słabo widoczny ornament.
Wymiary: wys.: 1,4 cm, śr.: 1,6 cm; śr. biegunów: 0,9 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: silnie skorodowany, częściowo uszkodzona brązowa powłoka.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop VI/1, gł. 113,21 m npm., od S – 1,65 m, od W – 4,6 m, grób 67/01 zasypisko.
Nr inw.: MPP/A/98/135/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

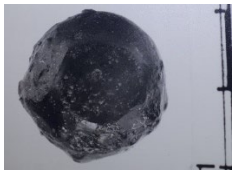

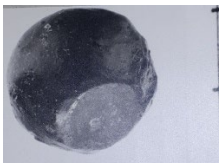

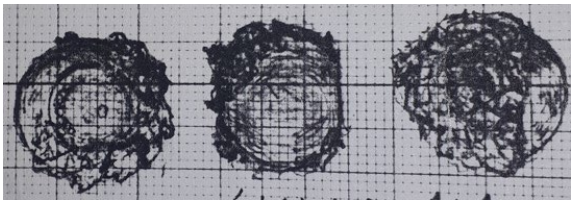

Nr kat. 9.1.41.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2001 r.
Opis przedmiotu: kawałek żelaza, forma płasko kulista.
Wymiary: wys.: 1,3 cm; śr. 2,5 x 2,1 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Lednica,
Nr inw.: MPP/A/98/138/01.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi: możliwie odważnik.

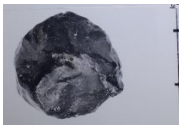
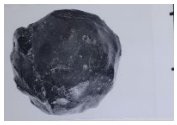
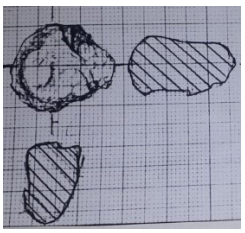

Nr kat. 9.1.42.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1988 roku,
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, zbliżony do okręgu, z otworkiem w środku.
Wymiary: śr. 1,2 -1,4 cm; śr. otworku 0,15 cm, grubość: 0,1 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, wschodni przyczółek mostowy, wykop I/87, ar. B, w-wa II_3, gł. 108,29 m npm.
Nr inw.: MPP/A/44/71/88.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Mateusz Łastowiecki.
Uwagi:

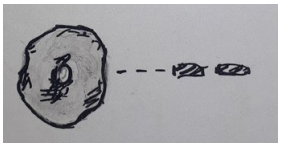

Nr kat. 9.1.43.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką. Na jednej powierzchni słabo widoczny ornament.
Wymiary: wys.: 1,7 cm, śr.: 2,1 cm, śr. bieguna: 1,7 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany, korozja przyczyniła się do uszkodzenia powłoki miedzianej.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, okolice reliktów mostu zachodniego, 35 m na S od linii mostu (kw. 3B), 7 m na W od wyspy, gł. 103,78 m npm.
Nr inw.: MPP/A/93/35/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

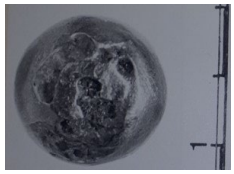
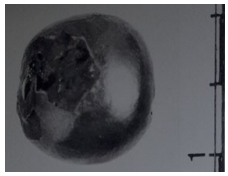
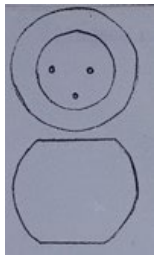

Nr kat. 9.1.44.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką. Na jednej powierzchni słabo widoczny ornament.
Wymiary: wys.: 1,7 cm, śr.: 1,9 cm, śr. bieguna: 1 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany, korozja przyczyniła się do uszkodzenia powłoki miedzianej.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, okolice reliktów mostu zachodniego, 35 m na S od linii mostu (kw. 3B), 7 m na W od wyspy, gł. 103,78 m npm.
Nr inw.: MPP/A/93/35/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

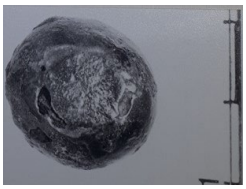
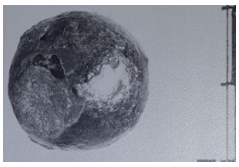
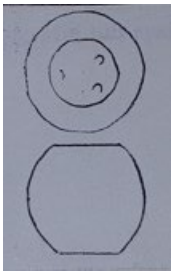

Nr kat. 9.1.45.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką.
Wymiary: wys.: 1,7 cm, śr.: 1,9 cm, śr. bieguna: 1 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany, korozja przyczyniła się do uszkodzenia powłoki miedzianej.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, okolice reliktów mostu zachodniego, 35 m na S od linii mostu (kw. 3B), 7 m na W od wyspy, gł. 103,78 m npm.
Nr inw.: MPP/A/93/35/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

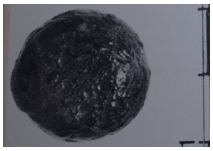
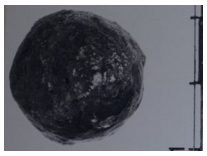
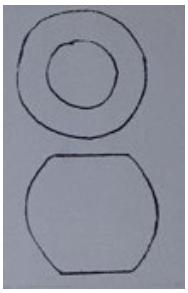

Nr kat. 9.1.46.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką. Na jednej powierzchni słabo widoczny ornament.
Wymiary: wys.: 1,3 cm, śr.: 1,6 cm, śr. bieguna: 0,6 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany, korozja przyczyniła się do uszkodzenia powłoki miedzianej.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, okolice reliktów mostu zachodniego, 35 m na S od linii mostu (kw. 3B), 7 m na W od wyspy, gł. 103,78 m npm.
Nr inw.: MPP/A/93/35/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

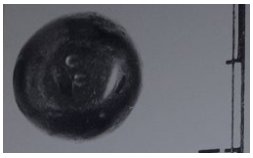
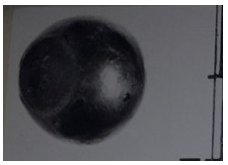
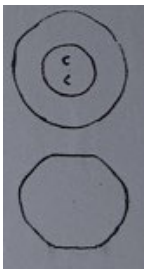

Nr kat. 9.1.47.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką. Na jednej powierzchni słabo widoczny ornament.
Wymiary: wys.: 1,4 cm, śr.: 1,8 cm, śr. bieguna: 0,9 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany, korozja przyczyniła się do uszkodzenia powłoki miedzianej.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, okolice reliktów mostu zachodniego, 35 m na S od linii mostu (kw. 3B), 7 m na W od wyspy, gł. 103,78 m npm.
Nr inw.: MPP/A/93/35/99
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

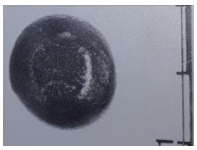

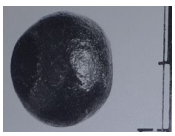

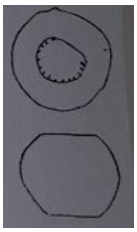

Nr kat. 9.1.48.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką. Na jednej powierzchni słabo widoczny ornament.
Wymiary: wys.: 1,8 cm; śr.: 2,4 cm, śr. biegunów: cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, okolice reliktów mostu zachodniego, 33m na N od linii mostu, 5 m na W od wyspy, gł. 106,44 m npm.
Nr inw.: MPP/A/93/117/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

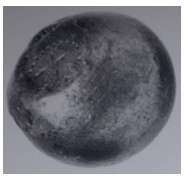

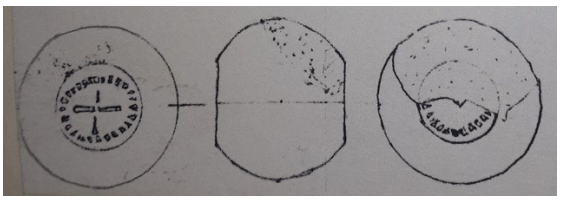

Nr kat. 9.1.49.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke w 1999 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką. Na jednej powierzchni słabo widoczny ornament.
Wymiary: wys.: 1,6 cm; śr.: 2 cm, śr. biegunów: cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: koszulka brązowa częściowo uszkodzona, skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Jezioro Lednica, okolice reliktów mostu zachodniego, 33m na N od linii mostu, 5 m na W od wyspy, gł. 106,44 m npm.
Nr inw.: MPP/A/93/117/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

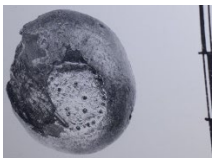

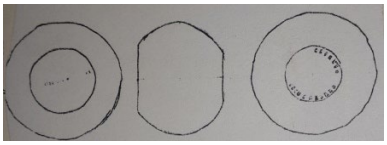

Nr kat. 9.1.50.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 1998 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1 cm; dł.: 0,9 cm, sz.: 0,8 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: silnie skorodowana.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop XIV/97/98, dz. A; w-wa II, od N – 3,36 m, od E – 0,15 m, gł. 113,16 m npm.
Nr inw.: MPP/A/87/45/98.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

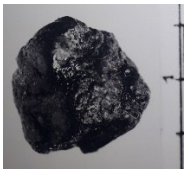

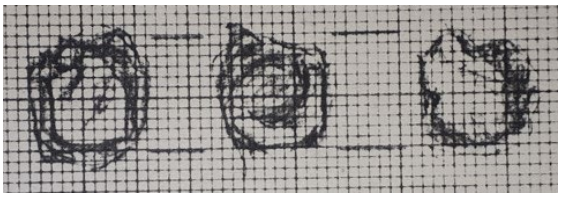

Nr kat. 9.1.51.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2004 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz). Na jednej powierzchni słabo widoczny ornament.
Wymiary: wys.: 1,5 cm; śr.: 1,7 cm; śr. biegunów: cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, z warstwy ornej.
Nr inw.: MPP/A/112/78/04.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.52.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2004 r.
Opis przedmiotu: odważnik formy sześciościanu foremnego / beczułkowaty, wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 0,6 cm; śr.: 1 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 9.
Stan zachowania: dobry (zachowany w całości) spatynowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, z warstwy ornej.
Nr inw.: MPP/A/112/79/04.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.53.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 2004 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,4 cm; śr. otworku: 0,2 cm; grubość: 0,1 cm; waga: cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, SE odcinek wału, wykop 1/04, ar 4S6E, w-wa I, gł. 113,34 – 112,46; lokalizacja w ramach warstwy.
Nr inw.: MPP/A/114/22/04.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Mateusz Łastowiecki.
Uwagi:

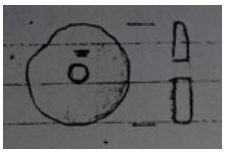

Nr kat. 9.1.54.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: śr.: 1,7 cm; wys.: 0,9 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/05, w-wa orna.
Nr inw.: MPP/A/116/5/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

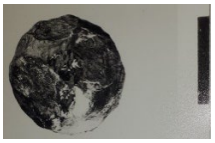
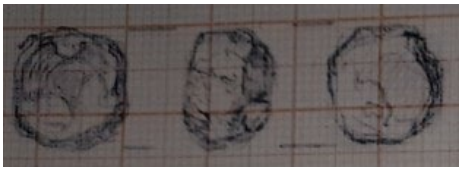

Nr kat. 9.1.55.

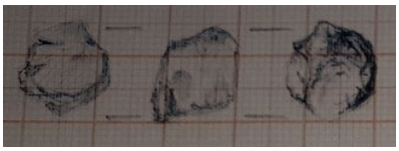

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: odważnik formy nieregularnej wykonany z żelaza.
Wymiary: dł.: 1,1 cm; sz.: 1,4 cm; wys.: 1 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/04/05, w-wa I, gł. 112,85 m npm., od N – 10,30 m; od E – 0,95 m.
Nr inw.: MPP/A/116/7/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.56.

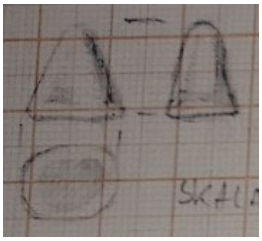

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: odważnik w formie stożka ze ściętym czubkiem. Wzdłuż dłuższej osi otworek. Wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 1,3 cm; sz.: 1 cm; śr.: 1 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 4.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica,
Nr inw.: MPP/A/116/12/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.57.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: Nieregularna grudka żelaza.
Wymiary: śr.: 0,95 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop II/04/05, gł. 112,87 m npm., od N – 2,8 m, od E - 0,01 m, grób 20/05, okolice prawego uda.
Nr inw.: MPP/A/116/29/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi: możliwe odważnik.

Nr kat. 9.1.58.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: Odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny). Wykonany z żelaza i pokryty brązową blachą (stopu miedzi).
Wymiary: dł.: 0,8 cm; sz.: 0,8 cm; wys.: 0,8 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 2.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/05, gł. 113,41 m npm., od N – 1,02 m, od E – 0,58 m, w-wa II.
Nr inw.: MPP/A/116/34/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

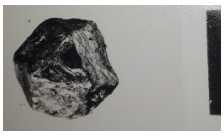

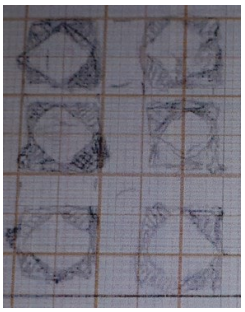

Nr kat. 9.1.59.

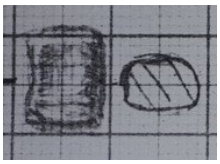

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: odważnik formy beczułkowatej, obustronnie spłaszczony, wykonany z ołowiu.
Wymiary: dł.: 1 cm, sz.: 0,5; wys.: 0,8 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 9.
Stan zachowania: dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/05, gł. 113,32 m npm., od N – 3,9 m, od E – 0,2 m, z grobu 24/05, w zasypisku stóp.
Nr inw.: MPP/A/116/66/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.60.

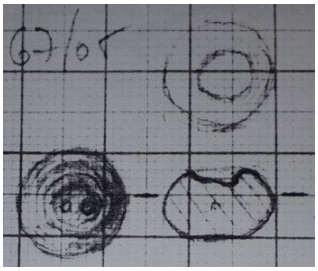

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: odważnik formy kulistej, spłaszczony na biegunach, jeden z nich dodatkowo wklęsły z odciskami dwóch punktów.
Wymiary: wys.: 0,8 cm; śr.: 1,2 cm; śr. biegunów: 0,6 – 0,7 cm; waga: cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 10.
Stan zachowania: dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/05, gł. 113,76 m npm., od N – 5,6 m, od E – 0,8 m, grób 80/05, za stopami.
Nr inw.: MPP/A/116/67/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.61.

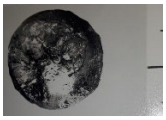

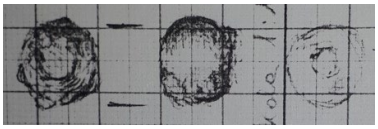

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: wys.: 1 cm; śr.: 1,2 cm; śr. biegunów: 0,7 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany, korozja częściowo uszkodziła koszulkę.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/05, gł. 113,23 m npm, od N – 8,65 m, od E – 0,3 m, w-wa II_1.
Nr inw.: MPP/A/116/68/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.62.

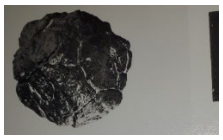

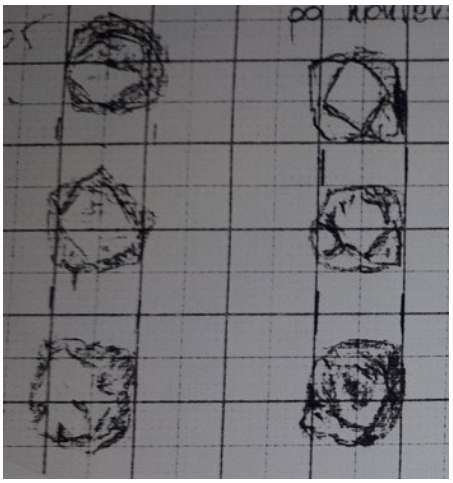

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: Odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny). Wykonany z żelaza i pokryty brązową blachą (stopu miedzi).
Wymiary: wys.: 1,1 cm; sz.: 1,1 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 2.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/05, gł. 113,12 m npm, od S – 1,65 m, od W – 1,42 m, grób 58/05.
Nr inw.: MPP/A/116/102/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.63.

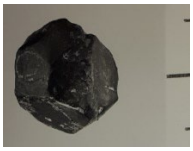

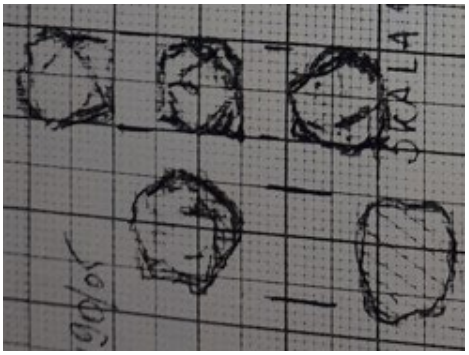

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: kawałek żelaza formy nieregularnej.
Wymiary: śr.: 0,9 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: - 2().
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop VI/05, w-wa I.
Nr inw.: MPP/A/116/190/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi: możliwe odważnik.

Nr kat. 9.1.64.

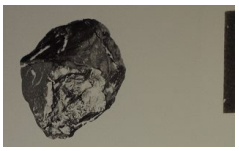

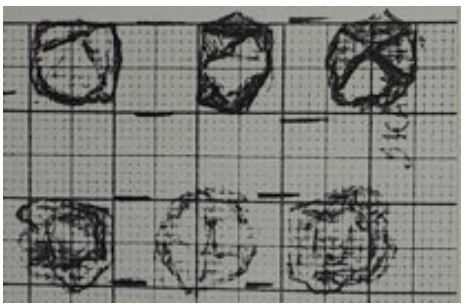

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2005 r.
Opis przedmiotu: odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny), wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1 cm; sz.: 0,8 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 2.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop VI/05, w-wa I.
Nr inw.: MPP/A/116/191/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.65.

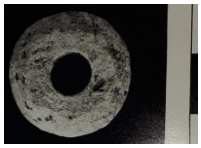

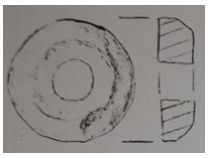

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2005 r.
Opis przedmiotu: odważnik w kształcie koła z otworem pośrodku, z jednej strony płaski z drugiej lekko zaokrąglony, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr. 2,3 – 1,7 cm; śr. otworu: 0,7 cm; wys.: 0,6 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 7.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, SW brzeg wyspy, na W od palatium, wykop 1/05, ar 5S5W/6S5W. gł. 109,18 m npm., od N 2,5 m, od W 0,3 m.
Nr inw.: MPP/A/119/3/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.66.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2005 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, krawędzie nie równe. wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr. 1 – 1,2 cm; śr. otworu: 0,15 cm, grubość: 0,3 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, SW brzeg wyspy, na W od palatium, wykop 1/05, ar 5S5W/6S5W. gł. 109,28 m npm., od N 2,2 m, od W 4,5 m, w-wa II_2.
Nr inw.: MPP/A/119/19/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi: wyszczerbienia na przedmiocie mogą stanowić ślady nacinania.

Nr kat. 9.1.67.

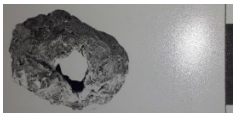

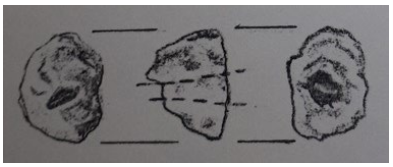

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2005.
Opis przedmiotu: fragment nieregularnej formy, lekko przypominający formę stożkowatą o ściętym szpicu z tunelem przez środek, wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 1,2 cm; wym. podstawy: 1,6 x 1,2 cm, śr. wierzchu: 1 x 0,9 cm, śr. otworu: 0,5 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 4().
Stan zachowania: silnie zniszczony.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, SW brzeg wyspy, na W od palatium, wykop 8/03, ar 1N7W, ćw. D, w-wa IIb, gł. 112,15 – 112,00 m npm., SW część wykopu.
Nr inw.: MPP/A/119/26/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi: możliwe odważnik.

Nr kat. 9.1.68.

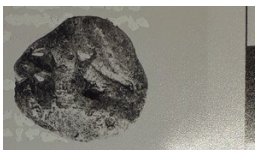

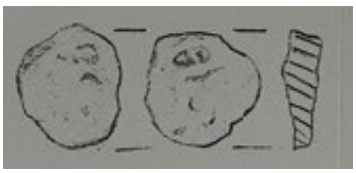

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2005.
Opis przedmiotu: płaski krążek, lekko nieregularny, obie powierzchnie nie równe.
Wymiary: śr.: 1,4 cm; grub.: 0,25-0,5 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 6().
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, SW brzeg wyspy, na W od palatium, wykop 1/05, ar 5S5W/6S5W, w-wa II_2, gł. 109,12 m npm., od S - 3,68 m, od W – 0,3 m.
Nr inw.: MPP/A/119/45/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.69.

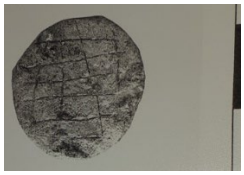

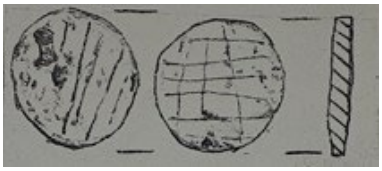

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2005 r.
Opis przedmiotu: płaski krążek, lekko nieregularny, na obu powierzchniach wyryte linie, z jednej równoległe z drugiej w formie kratownicy.
Wymiary: śr.: 1,9 cm; grub.: 0,35 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 6.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, SW brzeg wyspy, na W od palatium, wykop 1/05, ar 5S5W/6S5W, w-wa II_2, gł. 109,16 m npm., od N – 1,01 m, od W – 2,31 m.,
Nr inw.: MPP/A/119/56/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.70.

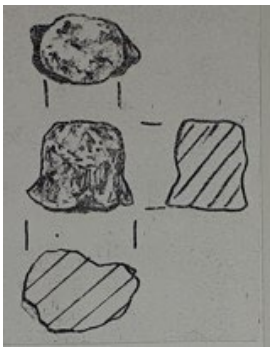

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2005 r.
Opis przedmiotu: kawałek ołowiu formy beczułkowatej, spłaszczony po dwóch stronach.
Wymiary: wys.: 1,45 cm; wymiary podstawy: 1,4 x 1,7 cm; wymiary 2 podstawy: 1,2 x 1,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 9().
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, SW brzeg wyspy, na W od palatium, wykop 1/05, ar 5S5W/6S5W, w-wa II_2, gł. 109,86 m npm., od N – 2,03 m, od W – 2,86 m.,
Nr inw.: MPP/A/119/57/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.71.

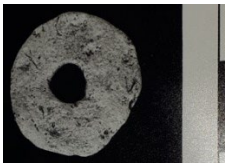

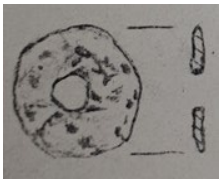

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2005 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, krawędzie nie równe, delikatnie łukowato wygięty, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,7 cm; śr. otworu: 0,4 cm; grub.: 0,2 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, SW brzeg wyspy, na W od palatium, wykop 1/05, ar 5S5W/6S5W, w-wa II_2, gł. 109,09 m npm., od N – 1,31 m, od W – 1,82 m.
Nr inw.: MPP/A/119/59/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.72.

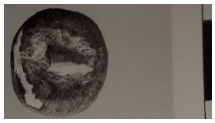

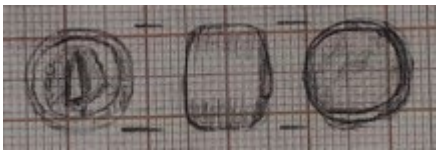

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2006 r.
Opis przedmiotu: odważnik formy walcowatej o obu powierzchniach lekko wklęsłych. Na jednej z nich widoczny występ w postaci trójkąta ostrego, ślady inkrustacji z brązu (miedzi), wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 0,9 cm; śr.: 1,15 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 9()
Stan zachowania: dobry (zachowany w całości).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/06, w-wa. II, od N – 6,00 m, od E – 3,6 m, gł. 113,48 m npm.
Nr inw.: MPP/A/121/7/06
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.73.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2006 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: wys.: 1,4 cm; śr.: 1,5 cm; waga: cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop II/06, gł. 113,94 m npm., z warstwy ornej.
Nr inw.: MPP/A/121/12/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

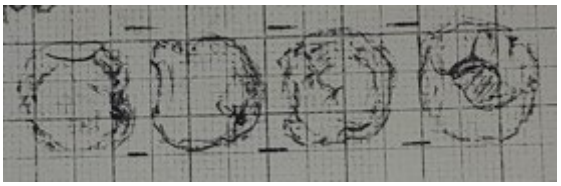

Nr kat. 9.1.74.

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2006 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1 cm; sz.: 0,9 cm; dł.: 0,9 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop
Nr inw.: MPP/A/121/15/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

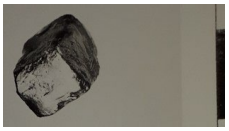

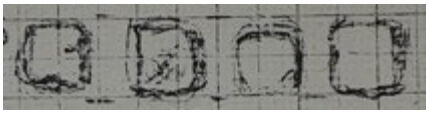

Nr kat. 9.1.75.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2006 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1,3 cm; sz.: 1,2; dł.: 1,2; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: lekko skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop
Nr inw.: MPP/A/121/16/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

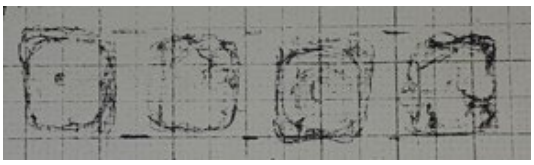

Nr kat. 9.1.76.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2006 r.
Opis przedmiotu: Odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny). Wykonany z żelaza i pokryty brązową blachą (stopu miedzi).
Wymiary: dł.: 1 cm; sz.: 1cm; wys.: 0,8 cm; waga g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 2.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/06, w-wa. II_2, od S – 0,5 m, od E – 1,4 m, gł. 113,40 m npm.
Nr inw.: MPP/A/121/32/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

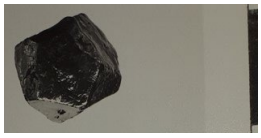

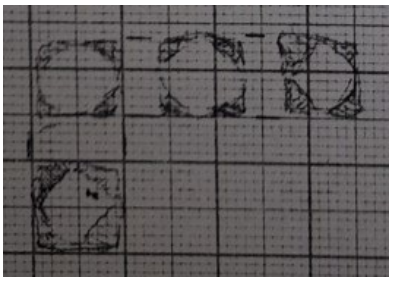

Nr kat. 9.1.77.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2006 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: dł.: 0,8 cm; wys.: 0,7 cm; sz.: 0,7 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/06, obiekt VII/06, od S – 0,25 m; od E – 1,87 m; gł. 112,96 m npm.
Nr inw.: MPP/A/121/98/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

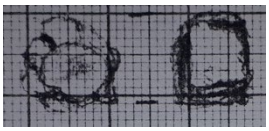

Nr kat. 9.1.78.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2006 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, lekko zniekształcony, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1,2 cm; dł.: 1,2 cm; sz.: 1 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/06, grób 121/06 – SE skraj jamy, N – 1,88 m, E – 1,23 m, gł. 112,82 m npm.
Nr inw.: MPP/A/121/121/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

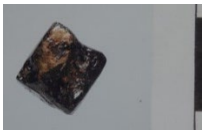

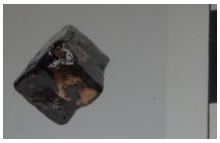

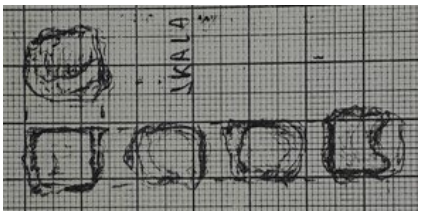

Nr kat. 9.1.79.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2006 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: dł.: 1,45 cm; sz.: 0,6 - 1,1 cm; wys.: 0,9 – 1,35 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: skorodowany lekko.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, na NE od przyczółka mostu zachodniego, wykop 10/06, ar. 1N6W, ćw. D, w-wa II_1, od S – 1,04 m, od E – 0,92 m, gł. 113,13 m npm.
Nr inw.: MPP/A/123/15/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

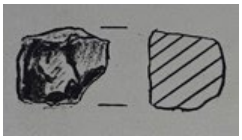

Nr kat. 9.1.80.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2006 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, delikatnie łukowato wygięty, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr. 1,8 cm; śr. otworu 0,5 cm; grub.: 0,1 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, na NE od przyczółka mostu zachodniego, wykop 10/06, ar 1N6W, ćw. D, w-wa. II_1, od N – 1,17 m, od W – 0,79 m, gł. 113,21 m npm.
Nr inw.: MPP/A/123/27/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

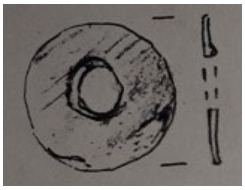

Nr kat. 9.1.81.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2006 r.
Opis przedmiotu: kulka metalowa o jednej powierzchni lekko spłaszczonej i z niewielkim nacięciem.
Wymiary: śr.: 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 11
Stan zachowania: dobry (zachowany w całości)
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, na NE od przyczółka mostu zachodniego, wykop 1/06, ar 4S5W/5S5W, w-wa. I (darń), gł. 109,90 – 109,45 m npm. wsch. część wykopu.
Nr inw.: MPP/A/123/37/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

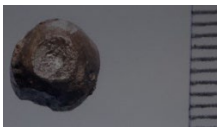

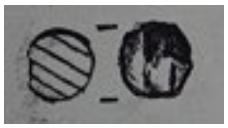

Nr kat. 9.1.82.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2006 r.
Opis przedmiotu: Odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny). Wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 1,05 cm; dł.: 1,05 cm; sz. 1 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 2
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, na NE od przyczółka mostu zachodniego, wykop 9A/06, ar 1N7W/1N6W, ćw. B/A, w-wa. II_3, od N – 1,45 m, od E – 0,69 m, gł. 112,92 m npm.
Nr inw.: MPP/A/123/80/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

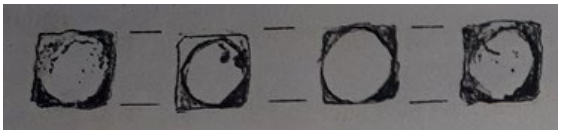

Nr kat. 9.1.83.

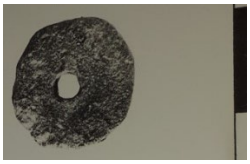

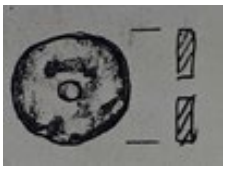

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2006 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, delikatnie łukowato wygięty, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,3 cm; śr. otworka: 0,3 cm; grub.: 0,25 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, na NE od przyczółka mostu zachodniego, wykop 1B/06, ar 5S5W, ćw. A/B, w-wa IIa, od N – 1,4 m, od W – 0,9 m, gł. 109,29 m npm.
Nr inw.: MPP/A/123/88/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.84.

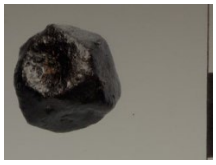

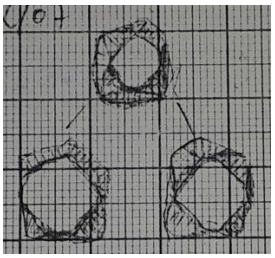

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2007 r.
Opis przedmiotu: Odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny). Wykonany z żelaza i pokryty koszulką z brązu (stopu miedzi).
Wymiary: dł.: 1,3 cm; sz.: 1,2 cm; wys.: 1,2 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 2.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/07, od N – 1,05 m, od W – 6,23 m, w-wa. I/II, gł. 113,19 m npm.
Nr inw.: MPP/A/125/2/07.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.85.

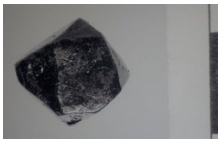

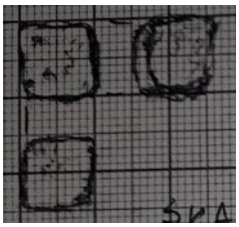

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2007 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1 cm; sz.: 1 cm; dł.: 0,9 cm; waga: 4,32 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: skorodowana.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop I/07, od N – 1,56 m, od W 0 5,1 m, gł. 112, 89 m npm., grób 47/07 – N skraj jamy.
Nr inw.: MPP/A/125/49/07.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.86.

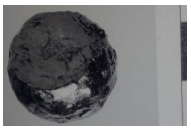

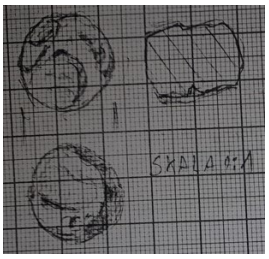

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2007 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty ze spłaszczonymi biegunami, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1,5 cm; śr.: 2 cm; waga: 21,48 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, luźne znalezisko z pola uprawnego.
Nr inw.: MPP/A/125/74/07.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.87.

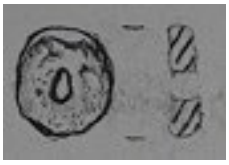

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2007 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1 cm; śr. otworku: 0,3 cm; grub.: 0,25 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, na NE od przyczółka mostu zachodniego, wykop 11/07, ar 1N5W, ćw. C, warstwa II/III, od N – 0,9 m, od W – 1,9 m, gł. 112,72 m npm.
Nr inw.: MPP/A/126/88/07.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.88.

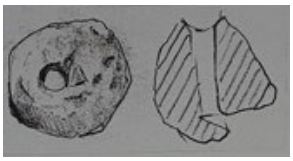

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2007 r.
Opis przedmiotu: fragment nieregularnej formy, lekko przypominający formę stożkowatą o ściętym szpicu z tunelem przez środek, wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 1,5 cm; śr. podstawy: 1,85 cm; śr. wierzchołka: 0,95 cm, śr. tunelu: 0,45 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 4.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, na NE od przyczółka mostu zachodniego, wykop 12/07, ar 1N5W, ćw.D, w-wa II_3, od S 0,5 m, od E 2,25 m, gł. 112,57 m npm.
Nr inw.: MPP/A/126/108/07.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.89. (Plomba)
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2007 r.
Opis przedmiotu: płaski krążek, lekko nieregularny, w przekroju prostokątny.
Wymiary: śr.: 1 cm; grub: 0,25 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 6.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, na NE od przyczółka mostu zachodniego, wykop 11/07, ar 1N5W, ćw. C, w-wa I/II, z kretowiska.
Nr inw.: MPP/A/126/181/07.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi: Słabo czytelny ślad może stanowić odcisk pieczęci.

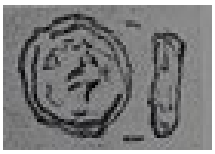

Nr kat. 9.1.90.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2007 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 0,9 cm; sz.: 0,9 cm; dł.: 0,9 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Lednica, na NE od przyczółka mostu zachodniego, wykop 11/07, ar 1N5W, ćw. C, w-wa I/II, z kretowiska.
Nr inw.: MPP/A/126/182/07.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.91.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2008 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: wys.: 1 cm; śr.: 1,3 cm; śr. biegunów: 0,8 cm; waga: 8,13 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop II/08, od S – 3,46 m, od W – 1,1 m, w-wa I/II, gł. 113,36 m npm.
Nr inw.: MPP/A/128/5/08.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

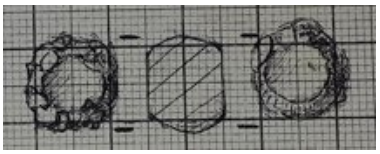

Nr kat. 9.1.92.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,5 cm; śr. otworu: 0,4 cm; grub.: 0,4 cm; waga: 5,8 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 1S5E, od N – 1,7 m, od W 8,7 m, w-wa I, gł. 110,01 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/2/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.93.

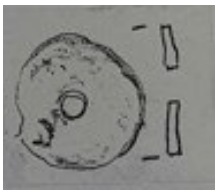

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,4 cm; śr. otworka: 0,25 cm, grub.: 0,2 cm; waga: 2,65 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 1N3E, w-wa. I, od S – 1,3 m, od E – 4,63 m, gł. 111,72 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/8/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.94.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,7 cm; śr. otworka: 0,2 cm, grub.: 0,3 cm; waga: 4,95 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 2N3E, od S – 4,7 m, od E – 3 m, w-wa I, gł. 111,79 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/17/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.95.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,57 cm; śr. otworku: 0,4 cm, grub.: 0,2 cm; waga: 3,55 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 3N4E, od S – 5,5 m, od E – 6 m, w-wa. I, gł. 111,46 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/20/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

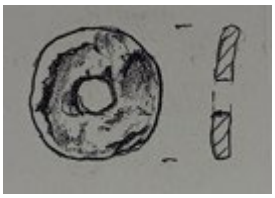

Nr kat. 9.1.96.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1 cm; śr. otworu: 0,2 cm, grub.: 0,15 cm; waga: 1,10 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar. 3N4E, w-wa I, od N – 2,1 m, od E – 4,9 m, w-wa I, gł. 111,57 m npm. spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/21/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

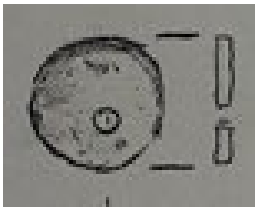

Nr kat. 9.1.97.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik okrągły, w przekroju czworoboczny (trapezowaty).
Wymiary: śr.: 1,8 x 2,1 cm; grub.: 1,1 cm; waga: 19,55 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 6 na 9.
Stan zachowania: lekko skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 3N3E, od S – 4,9 m, od W – 1,5 m, w-wa I, gł. 111,72 m npm.
Nr inw.: MPP/A/134/25/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy, ar. 3N3E, pd N – 4,9 m, od W – 1,5 m, w-wa. I, gł. 111,72 m npm. spod wykrywacza metalu.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

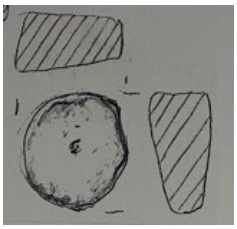

Nr kat. 9.1.98.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik pierścieniowatej formy, w przekroju zbliżony do owalu, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 2,1 cm; śr. otworu: 0,7 cm; grub.: 0,6 cm, waga: 14,25 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 7.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 3N2E, od S – 4,6 m, od W – 2,2 m, w-wa I, gł. 112,27 m npm.
Nr inw.: MPP/A/134/32/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

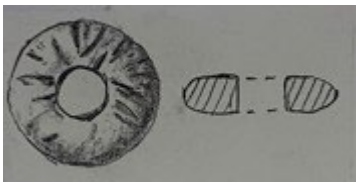

Nr kat. 9.1.99.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz). na środku jednej płaszczyzny niewielki otwór, druga z większym nieregularnym otworem.
Wymiary: wys.: 1,05 cm; śr.: 1,3 cm; śr. biegunów.: 0,6 cm; waga: 7,6 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 5N2W, w-wa I, od S – 0,6 m, od E – 3 m, gł. 113,06 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/33/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.100.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, w przekroju 6-kątny, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: wys.: 1,9 cm; śr.: 2,14 x 2,07 cm; śr. bieguna: 1,1 cm; waga: 32,85 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5 (pięciokątny).
Stan zachowania: silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 4N4E, w-wa I, od S – 1,5 m, od E – 1,9 m, gł. 111,52 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/36/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.101.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik w formie kwadratu i przekroju prostokąta (płaski), z owalnym otworkiem w środku, wykonany z ołowiu.
Wymiary: dł.: 1,28 cm; sz.: 1,22 cm; wym. otworku: 0,19 x 0,28; grub.: 0,18 cm; waga: 2,65 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 12.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 5N1W, w-wa I, od S – 4,5 m, od E – 5,8 m, gł. 112,92 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/37/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

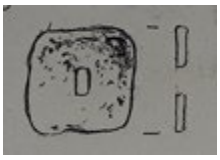

Nr kat. 9.1.102.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: fragment ołowiu nieregularnej formy, zbliżony do owalu, płaski. Jedna powierzchnia płaska, druga pofałdowana. Wewnątrz otwór nieregularnego kształtu, wykonany z ołowiu.
Wymiary: dł.: 3,2 cm; sz.: 0,5 x 2,4 cm; grub.: 0,4 cm; śr. otworu: 0,2 – 0,6 x 0,9 cm; waga: 10,35 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: lekko skorodowany, fragment
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 5N2E, w-wa I, od N – 3,3 m, od E – 2,5 m, gł. 112,10 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/46/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi: na karcie zabytku proponowana interpretacja przedmiotu jako odważnika.

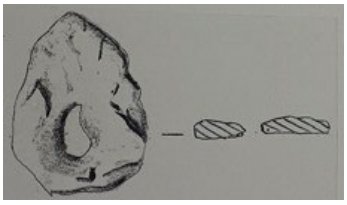

Nr kat. 9.1.103.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik pierścieniowatej formy, w przekroju zbliżony do owalu. Jeden brzeg uszkodzony, wykonana z ołowiu.
Wymiary: wys.: 0,8 cm; śr.: 2,1 cm; śr. otworku: 0,7 cm; waga: 18,15 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 7.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 5N2E, w-wa I, od S – 4,3 m, od W – 3,3 m, gł. 112,20 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/48/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

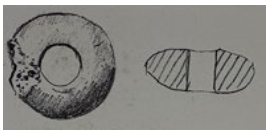

Nr kat. 9.1.104.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,9 cm; śr. otworka: 0,3 cm; grub: 0,438 g.; waga: 8,2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 5N1E, w-wa I, od S – 2,3 m, od W – 2,8 m, gł. 112,62 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/50/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

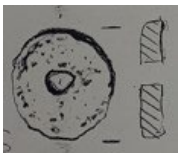

Nr kat. 9.1.105.

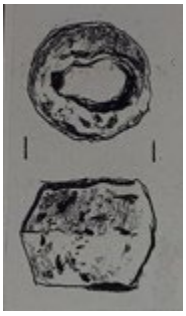

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: przedmiot metalowy o kształcie dwustożkowatym, wzdłuż dłużej osi tunel, powierzchnia nierówna, krawędzie nieregularne, wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 1,4 cm; śr.: 1,6 x 1,7 cm; śr otworu: 0,7 cm - 0,6 x 1 cm; waga: 14,6 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 13.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, ar 6S5W, w-wa I, od N – 2,5 m, od W – 1 m, gł. 109,79 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/53/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.106.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,3 cm; śr. otworu: 0,2 cm; grub.: 0,22 cm; waga: 2,55 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Lednica, na E od palatium, ar 2S7E, w-wa. I, od N – 4,6 m; od E – 2,7 m; gł. 112,25 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/66/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.107.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik pierścieniowaty, dwustożkowatej formy, z tunelem wzdłuż dłuższej osi, wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 1,2 cm; śr.: 1,8 x 1,9 cm; śr. bieguna: 1,3 cm; śr. otworku: 0,8 – 1 cm; waga: 17,95 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 13.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Lednica, na E od palatium, ar 2S6E, w-wa. I, od S – 3,4 m; od W – 4,2 m; gł. 112,34 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/67/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

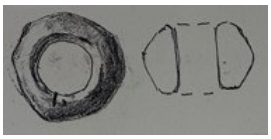

Nr kat. 9.1.108.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,9 cm; śr. otworka.: 0,3 cm; grub.: 0,25 g.; waga: 4,7 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Lednica, na E od palatium, ar 3S7E, w-wa. I, od N – 3,5 m; od W – 2,7 m; gł. 112,42 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/69/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.109.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 2009 r.
Opis przedmiotu: odważnik w formie stożka ze ściętym czubkiem. Wzdłuż dłuższej osi otworek. Wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,6 x 1,4 cm; wys.: 1,26 cm, śr. górnej powierzchni: 0,5 x 0,7 cm; śr. otwotu: 0,4 – 0,2 x 0,3 cm; waga: 1,55 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 4.
Stan zachowania: fragmentaryczny (z uszkodzoną górną partią).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Lednica, na E od palatium, ar 4S6E, w-wa. I, od N – 2,5 m; od W – 2,5 m; gł. 112,50 m npm., spod wykrywacza metalu.
Nr inw.: MPP/A/134/70/09.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

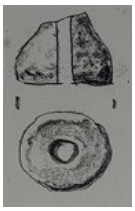

Nr kat. 9.1.110.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: śr.: 1,3 cm; wys.: 1 cm, śr. górnej powierzchni: 0,48 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: skorodowany, korozja przebiła brązową powłokę.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop II/10, w-wa II, od S – 3,24 m, od E – 0,81 m, gł. 113,35 m npm., grób 17/08 zasypisko jamy.
Nr inw.: MPP/A/139/9/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

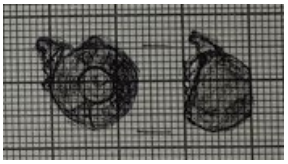

Nr kat. 9.1.111.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 0,8 cm; sz.: 0,7 cm; dł.:0,6 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica,
Nr inw.: MPP/A/139/14/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

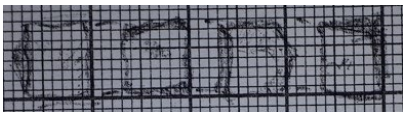

Nr kat. 9.1.112.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1 cm; sz.: 1 cm; dł.: 1 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: fragment, skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/10, os S – 1,4 m; od E – 1,8 m, obiekt I/08, poz.1, gł. 113,5 m npm.
Nr inw.: MPP/A/139/18/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

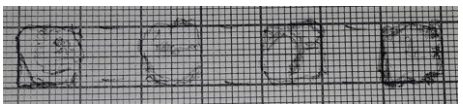

Nr kat. 9.1.113.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1 cm; sz.: 1 cm; dł.: 1 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: fragment, skorodowana.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop III/10, os S – 1,7 m; od E – 1,6 m, obiekt I/08, poz.2, gł. 113,4 m npm.
Nr inw.: MPP/A/139/20/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Jacek Wrzesiński.
Uwagi:

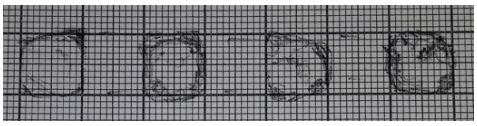

Nr kat. 9.1.114.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty, z dziurką z jednej strony, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys. 1,9 cm; śr.: 2,2 x 2,4 cm; waga: cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 1.
Stan zachowania: bardzo silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, wykop N14/10, w-wa. I, od N 2 m, od W 2 m, gł. 111,95 m npm.
Nr inw.: N22/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

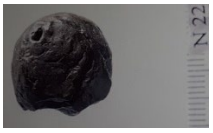

Nr kat. 9.1.115.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz). Na obu biegunach dekoracja wykonana puncą.
Wymiary: śr.: 1,6 cm; wys.: 1,5 cm; waga:
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, wykop N14/10, od N – 1,4 m, od W 0,3 m, w-wa I, gł. 111,92 m npm.
Nr inw.: N 23/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.116.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 2 cm; śr. otworku: 0,3 cm; grub.: 0,2 cm; waga: 5,5 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, wykop N13/10, w-wa I, gł. 113/112,5 – 112,7/112,3 m npm., z hałdy.
Nr inw.: N 51/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

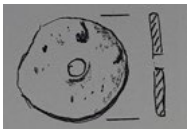

Nr kat. 9.1.117.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.

Badania: nadzory w 2010 r.

Opis przedmiotu: przedmiot metalowy w kształcie zbliżonym do sześcioboku, jeden bok zaokrąglony, wykonany z żelaza.

Wymiary: wys.: 1,1 cm, sz.: 1,1 cm; dł.: 1 cm; waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 8()

Stan zachowania: fragmentarycznie, lekko skorodowany.

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: grodzisko na wyspie Ostrów Lednicki, wykop N28/10, w-wa I, gł. 115/114,6 – 114,8/114,4 m npm., z hałdy.

Nr inw.: N 71/10.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Danuta Banuszak.

Uwagi:

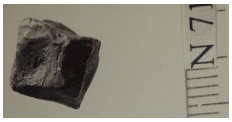

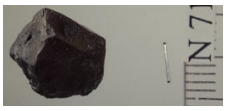

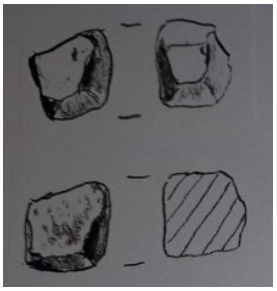

Nr kat. 9.1.118.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.

Badania: nadzory w 2010 r.

Opis przedmiotu: przedmiot formy walcowatej, lekko stożkowaty, jedna strona uszkodzona, wykonany z ołowiu.

Wymiary: wys.: 1,62 cm; śr. 1,4 x 1,5 cm; śr. min.: 1 cm; waga: g.

Chronologia: wczesne średniowiecze.

Przynależność typologiczna: 9().

Stan zachowania: dobry (fragmentarycznie uszkodzony).

Skład chemiczny: -

Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na E od przyczółka mostu zachodniego, wykop N45/10, od N – 1 m, od W – 5,5 m, w-wa I, gł. 112,55 m npm.

Nr inw.: N 87/10.

Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.

Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.

Uwagi:

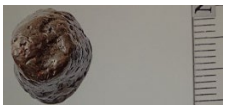

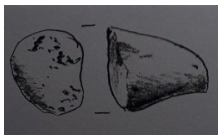

Nr kat. 9.1.119.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: przedmiot formy kulistej, spłaszczony z jednej strony, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 0,95 cm; śr. 1 cm, waga:
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 11.
Stan zachowania: silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na E od przyczółka mostu zachodniego, wykop N46/10, od N – 0,35 m, od W – 1,9 m, w-wa I, gł. 112,98 m npm.
Nr inw.: N 94/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

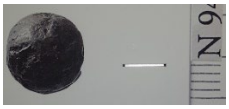

Nr kat. 9.1.120.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny), wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1,4 cm; sz.: 1,3 cm, dł.: 1,4 cm, waga: 8,36 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 2.
Stan zachowania: silna korozja, powierzchniowe spękania.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na E od przyczółka mostu zachodniego, wykop N 48/10, od N – 0,96 m, od E – 1,8 m, w-wa. I, gł. 112,28 m npm.
Nr inw.: N 114/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

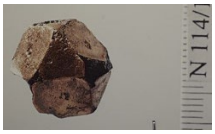
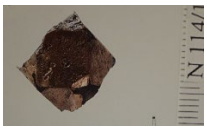
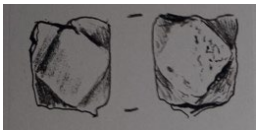

Nr kat. 9.1.121.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: wys.: 1,6 cm; śr.: 2 cm; waga: 13,76 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na E od przyczółka mostu zachodniego, wykop N 48/10, od S – 0,05 m, od E – 0,15 m, w-wa. I, gł. 112,38 m npm.
Nr inw.: N 116/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.122.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: Przedmiot metalowy o kształcie dwustożkowatym, po środku przez całą wysokość biegnie okrągły otwór, wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 1 cm; śr.: 2 cm, min. Śr.: 1,3 cm; śr. otworu: 0,5 x 0,7 cm, waga: cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 13/14.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, część środkowa, wykop N 57/10, od N – 0,84 m, od w – 0,16 m, w-wa. I, gł. 109,48 m npm.
Nr inw.: N 138/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.123.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: wys.: 1,5 cm; śr. 1,9 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: silnie skorodowany, zażelaziona powierzchnia.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na E od przyczółka mostu zachodniego, wykop N 59/10, od S – 1,43 m, od E – 3,24 m, w-wa. I, gł. 109,58 m npm.
Nr inw.: N141/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

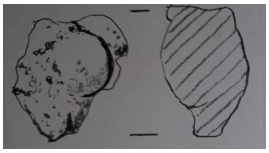

Nr kat. 9.1.124.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,8 cm; śr. otworu: 0,4 cm, grub.: 0,2 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na zachód od przyczółka promowego, wykop N59/10, od S – 1,5 m, od E – 0,9 m, w-wa I, gł. 109,53 m npm.
Nr inw.: N142/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.125.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik w formie płaskiego krążka, o jednej podstawie 8-kątnej, drugiej okrągłej, płaski, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,4 cm; grub.: 0,4 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 6.
Stan zachowania: częściowo skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na zachód od przyczółka promowego, wykop N60/10, od S – 0,1 m, od E – 1 m, w-wa I, gł. 109,58 m npm.
Nr inw.: N143/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.126.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: przedmiot nieregularnej formy, zbliżony do trapezu, płaski o przekroju prostokątnym, na środku okrągły otwór, wykonany z ołowiu.
Wymiary: dł.: 3 cm, sz.: 0,4 – 1,9 cm; grub.: 0,2 – 0,5 cm; śr. otworu: 0,6 x 0,5 – 0,4 cm, waga.: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3 ()
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na zachód od przyczółka promowego, wykop N60/10, od S – 0,5 m, od W – 4,7 m, w-wa I, gł. 109,59 m npm.
Nr inw.: N144/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi: proponowana interpretacja jako odważnik.

Nr kat. 9.1.127.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: przedmiot nieregularnej formy zbliżony do kuli, wykonany z żelaza.
Wymiary: śr.: 1 – 1,7 x 1,5 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: bardzo silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na zachód od przyczółka promowego, wykop N60/10, od N – 0,5 m, od W – 3,6 m, w-wa I, gł. 109,70 m npm.
Nr inw.: N145/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

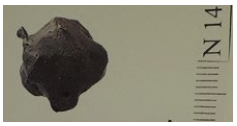
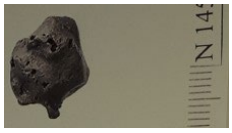
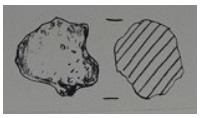

Nr kat. 9.1.128.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: przedmiot formy okrągłej i przekroju prostokątnym, na środku okrągły otwór z pozostałościami elementu żelaznego, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,7 cm; wys.: 0,8 cm; śr. otworu: 0,2 x 0,3 – 0,3 x 0,5 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 6/9
Stan zachowania: dobry, element żelazny bardzo silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na zachód od przyczółka promowego, wykop N62/10, od S – 1 m, od W – 3,5 m, w-wa I, gł. 109,52 m npm.
Nr inw.: N146/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

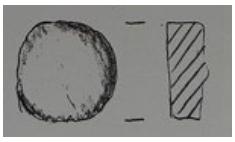

Nr kat. 9.1.129.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: śr.: 1,7 cm, wys.: cm, waga: cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: silna korozja, zażelaziony z doklejonymi kamieniami.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na Ostrowie Lednickim, część środkowa, dojście do przyczółka mostowego, ramię E, wykop N65/10, od S – 3,16 m, od E – 0,3 m, w-wa. I, gł. 110,31 m npm.
Nr inw.: N153/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.130.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: wys.: 0,6 cm; śr.: 1,4 cm, śr. biegunów: 0,9 cm; waga: cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: fragmentaryczny, silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na Ostrowie Lednickim, część środkowa, dojście do przyczółka mostowego, ramię N, wykop N69/10, od S – 0,54 m, od W – 1,36 m, w-wa. I, gł. 111,96 m npm.
Nr inw.: N162/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

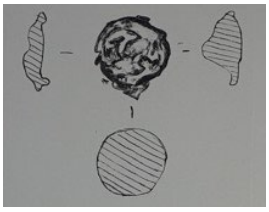

Nr kat. 9.1.131.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: wys.: 1,1 cm; śr.: 1,9 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: odważnik uszkodzony, fragment koszulki odwinięty na zewnątrz, silna korozja.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na Ostrowie Lednickim, na E od przyczółka mosty zach., wykop N46/10, w-wa. I, gł. 113,20/05 – 113/111,8 m npm. z hałdy.
Nr inw.: N165/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

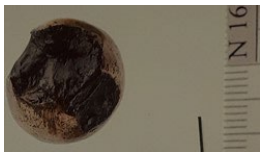

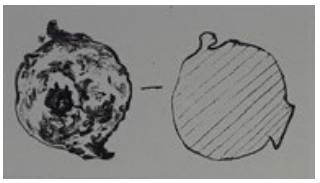

Nr kat. 9.1.132.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik wieloboczny (kubooktaedryczny), wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1,3 cm; sz.: 1,3 cm; grub.: 1,3 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 2.
Stan zachowania: silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na Ostrowie Lednickim, część środkowa, dojście do przyczółka mostowego, ramię N, wykop N71/10, od N – 0,86 m, od E – 4,27, w-wa I, gł. 112,05 m npm.
Nr inw.: N177/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

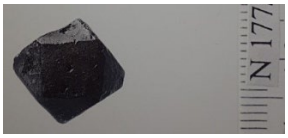

Nr kat. 9.1.133.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz), na powierzchniach widoczne znaki nominałowe w postaci okręgów wykonanych puncą.
Wymiary: wys.: 1,7 cm; śr.: 2,1 cm; waga: 21,22 g,
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: dobry, lekko skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na Ostrowie Lednickim, na W od przyczółka promowego, wykop N58/10, w-wa I, gł. 109,70/50 – 109,55/35 m npm. z hałdy.
Nr inw.: N197/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

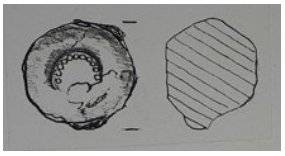

Nr kat. 9.1.134.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz)
Wymiary: wys.: cm; śr.: cm; waga: g,
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: silnie zniszczony, silna korozja i ubytki brązowej koszulki.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na Ostrowie Lednickim, na W od przyczółka promowego, wykop N58/10, w-wa I, gł. 109,70/50 – 109,55/35 m npm. z hałdy.
Nr inw.: N198/10
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

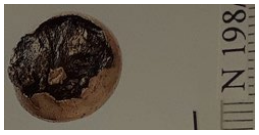

Nr kat. 9.1.135.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz) na powierzchniach widoczne znaki nominałowe w postaci okręgów wykonanych puncą.
Wymiary: wys.: 1,4 cm; śr.: 1,9 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: przedmiot uszkodzony, ubytki w brązowej koszulce i silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na Ostrowie Lednickim, na W od przyczółka promowego, wykop N58/10, w-wa. I, gł. 109,70/50 – 109,55/35 m npm. z hałdy.
Nr inw.: N199/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.136.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,7 cm; śr. otworu: 0,3 cm; grub.: 0,1 – 0,3 cm. waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na Ostrowie Lednickim, zachodni brzeg wyspy, wykop N42/10, w-wa. I, od N – 1,5 m, od w – 1,2 m, gł. 109,34 m npm.
Nr inw.: N201/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

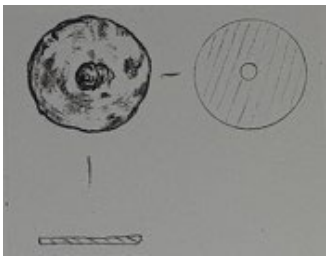

Nr kat. 9.1.137.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2011 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,5 cm; śr. otworu: 0,35 cm; grub.: 0,15 – 0,3 cm; waga:
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, zachodnia część, wykop 11/07, ar 1N5W, ćw. C, z hałdy.
Nr inw.: 10/11.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

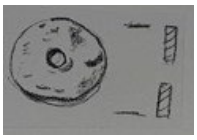

Nr kat. 9.1.138.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2011 r,
Opis przedmiotu: odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach, wykonany z żelaza i pokryty miedzianą koszulką (brąz).
Wymiary: sz.: 1/1,9; 2/1,53; 3/1,04 cm; wys.: 1/ 2,48; 2 /2.1; 3/ 1,57 cm; grub.: 1/ 1,79; 2/ 0,97; 3/ 0,45 cm, waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 5.
Stan zachowania: fragmentaryczny, bardzo silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na Ostrowie Lednickim, zachodnia część podgrodzia, wykop 12/07, ar 1N5W, ćw. D, ob. 8/11 (prawdopodobnie), gł. 112,23 m npm., prof. N wykopu, od E – 1,85 m.
Nr inw.: 15/11.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.139.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory 2011 r.
Opis przedmiotu: odważnik dyskoidalny, okrągłej formy z otworkiem pośrodku, w przekroju prostokątny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: śr.: 1,4 cm; śr. otworku: 0,25 cm; grub,: 0,25 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 3.
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, zachodnia część, znalezisko luźne z kretowsika, przekazane przez turystę.
Nr inw.: 16/11.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

Nr kat. 9.1.140.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej, J. Wrzesińskiego w 2013 r.
Opis przedmiotu: odważnik sześcioboczny, wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys.: 0,7 cm; sz.: 0,7 cm; dł.: 0,7 cm; waga: 3,1 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 8.
Stan zachowania: dobry (zachowany w całości) ścianki pokrywa kremowa patyna.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop 10/13, od S – 2,67 m; od E – 4,36 m, w-wa. II, gł. 113,23 m npm.
Nr inw.: 72/13.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Arkadiusz Tabaka.
Uwagi:

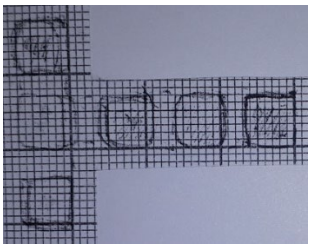

Nr kat. 9.1.141.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke, w 2004 r.
Opis przedmiotu: przedmiot wykonany z ołowiu kształtu zbliżonego do prostokąta, w przekroju prostokątnym, wykonany z ołowiu.
Wymiary: dł.: 2,9 cm; sz.: 2,9 – 2,5 cm; grub.: 0,9 – 1,1 cm; waga:
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: 15.
Stan zachowania:
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, pas VIII, sektor 11m, S/ x – 118, y – 18; gł. 99,52 m npm.
Nr inw.: MPP/A/113/3/2004
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi: na karcie zab. proponowana interpretacja jako odważnik.

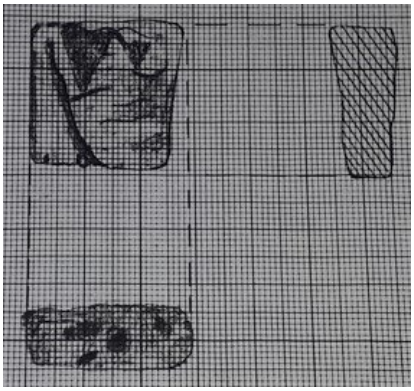

Nr kat. 9.1.142.

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliska 2006 r.
Opis przedmiotu: przedmiot w formie nieregularnej, częściowo walcowaty, wykonany z żelaza.
Wymiary: wys.: 1,6 cm; śr. 1,6 cm; waga: g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: silnie skorodowany.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie, na NE od przyczółka mostu zachodniego, wykop 10/06, ar 1N6W, ćw. D, ob. 3/04, gł. 112,54 m npm. od S – 2,4 m, od E – 2,03 m.
Nr inw.: MPP/A/123/200/06.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty: Danuta Banaszak.
Uwagi:

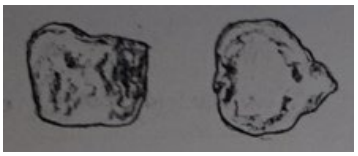

Nr kat. 9.1.143.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1963 r.
Opis przedmiotu: Odważnik pierścieniowaty wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 2,2 cm, sz. - cm, gr. 0,75 cm, waga 18,8 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.o
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 1, wykop - b.d., ar 2020, ćw. A, w-wa III1, gł. 111,54 m npm, os S - 1,9m, od W - 2,42m.
Nr inw.: 391/63
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.144.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1972 r.
Opis przedmiotu: Odważnik stożkowaty wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 3 cm, sz. 5,2 cm, gr. - cm, waga 192,7 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.4.b.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop II/71, ar 558, ćw. B, w-wa II, gł. 108,71 m npm, od N - 2,06m, od W - 0,2 m.
Nr inw.: 125/72
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.145.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1972 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,3 cm, sz. 0,35 cm, gr. 0,35 cm, waga 5,3 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: stan zachowania
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2,
Nr inw.: 123/72
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.146.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1973 r.
Opis przedmiotu: Odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach wykonany z żelaza w koszulce ze stopu miedzi.
Wymiary: wys. 2,4 cm, sz. 1,8 cm, gr. - cm, waga 17,6 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.2.a.II
Stan zachowania: zniszczony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop - b.d, ar 597, ćw. B, w-wa II2, gł. 109,74, od S - 2,1m, od E - 6,5m
Nr inw.: 80/73
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.147.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1973 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,7 cm, sz. 0,2 cm, gr. 0,2 cm, waga 2,2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop I/70, ar 578, ćw.C/D, w-wa IIb, gł. 108,66 m npm, od N 0,82 m, od W 3,45 m.
Nr inw.: 14/73
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.148.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1973 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,3 cm, sz. 0,25 cm, gr. 0,25 cm, waga 2,9 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: częściowo uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, w-wa Ia, ar 597, ćw.A, gł. 110,27, od N - 0,63m, od W - 2,25m
Nr inw.: 18/73
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.149.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1976 r.
Opis przedmiotu: Odważnik stożkowaty wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,8 cm, sz. - cm, gr. 1,6 cm, waga 28,1 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.4.b.IV
Stan zachowania: lekko naruszony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, Ar.561, ćw.6, w-wa II, gł. 108,94 m npm, od S - 2,6, od E - 0,3 m
Nr inw.: 2/76.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: trudno zdefiniować stan zachowania, możliwe, że lekko utleniona powierzchnia zewnętrzna

Nr kat. 9.1.150.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1983 r.
Opis przedmiotu: Odważnik pierścieniowaty wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,5 cm, sz. - cm, gr. 0,7 - 0,5 cm, waga 7,3 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.o
Stan zachowania: zniszczony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop I/83, m2 - h/1, odcinek A2, warstwa III, gł. 113,35, od N - 0,68 m, od E - 0,83
Nr inw.: 18/83
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: powierzchnia silnie zniszczona.

Nr kat. 9.1.151.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1988 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,05 cm, sz. 0,2 cm, gr. 0,2 cm, waga 1,4 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 1, wykop II/88, ar 4N1W, ćw.B, w-wa X5, gł. 112,58 m npm, 1,65 m, 0,78 m.
Nr inw.: 42/88
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.152.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1988 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,9 cm, sz. 0,24 cm, gr. 0,24 cm, waga 7,8 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: zniszczony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 1, wykop II/88, ar 4N1W, ćw. B, gł. 112,76 m npm, od S - 1,25 m, od E - 1,28 m.
Nr inw.: 36/88
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.153.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1989 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 2,7 cm, sz. 0,8 cm, gr. 0,8 cm, waga 12,8 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop I/87, ćw. B, w-wa III1, gł. 107,78 - 108,20
Nr inw.: 61/89
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: prawdopodobnie ten typ ale sam zabytek został nadtopiony co utrudnia identyfikację.

Nr kat. 9.1.154.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1990 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 2,1 cm, sz. 0,2 cm, gr. 0,2 cm, waga 5,6 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop I/89, ćw. C, w-wa IIIa3, gł. 108.09 m npm., od N - 2,4m, od E - 2,6m.
Nr inw.: 184/90
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.155.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1991 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,2 cm, sz. 0,3 cm, gr. 0,3 cm, waga 3,8 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 1, wykop I/87, ćw.B, w-wa III1, gł. 108,13 (z profilu)
Nr inw.: 112/91
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.156.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1991 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 2,3 cm, sz. 0,34 cm, gr. 0,34 cm, waga 10,9 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: zniszczony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, Sondaż 2, w-wa II4, gł. 109,35 m npm., od S - 0,3m, od W - o,5 m.
Nr inw.: 229/91
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.157.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1992 r.
Opis przedmiotu: Odważnik cylindryczny, lekkie przewężenie wewnątrz wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 2 cm, sz. - cm, gr. 1,5 cm, waga 42,7 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.a.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop II, ćw. C, w-wa II, gł. 107,86 m npm., od S - 1,9 m, od E - 1,2 m.
Nr inw.: 20/92
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.158.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1993 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 2,1 cm, sz. 0,2 cm, gr. 0,2 cm, waga 5,9 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop II, ćw. D1, w-wa Ic/II
Nr inw.: 55/93
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: W zespole pod tym numerem inwentarzowym znajdują się inne fragmenty ołowiu, ale nie ma podstaw by traktować je jako jeden przedmiot. Ponadto pozostałe zabytki były a foremne.

Nr kat. 9.1.159.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe w 1995 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 2,1 cm, sz. - cm, gr. 1 cm, waga 28,5 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.o
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Dziekanowice 22B, wykop I, ćw.N, w-wa II1, gł.112,32 m npm., od N - 0,35m, od E - 1,6m.
Nr inw.: 27/95
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.160.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1996 r.
Opis przedmiotu: Odważnik stożkowaty wykonany z ołowiu, na jego powierzchni zostały wyryte linie.
Wymiary: wys. 1,6 cm, sz. - cm, gr. 0,45 cm, waga 5,3 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.4.b.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 1, wykop II/96, ar 3S6E, ćw. D, w-wa IIa2, gł. 111,34 m npm, od N - 2,74 m, od E - 2,45 m
Nr inw.: 268/96
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: powierzchnia oznaczona liniami rytymi.

Nr kat. 9.1.161.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1996 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,3 cm, sz. 0,1 cm, gr. 0,1 cm, waga 0,7 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 1, wykop I, Ar. 3S5E, ćw.C, w-wa I1, gł. 112,11, od N - 0,17m, od E - 1,3 m.
Nr inw.: 23/96
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.162.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1996 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,65 cm, sz. 0,2 cm, gr. 0,2 cm, waga 3,4 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: lekko uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 1, wykop II/96, w-wa I3,4 ar3S5E
Nr inw.: 180/96
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.163.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 1998 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,4 cm, sz. 0,25 cm, gr. 0,25 cm, waga 3,5 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop II/98, ar 4S6E, ćw.A, w-wa I, hałda
Nr inw.: 74/98
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.164.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2001 r.
Opis przedmiotu: Odważnik owalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,5 cm, sz. 1 cm, gr. 0,5 cm, waga 3,4 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: C.3.a.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop I/99, ćw. B, w-wa IV4, gł. 108,80-108,50 m npm. Działka a.
Nr inw.: 309/01
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: Możliwe, że odpad produkcyjny.

Nr kat. 9.1.165.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2001 r.
Opis przedmiotu: Odważnik kubooktedryczny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 0,75 cm, sz. 0,75 cm, gr. 0,75 cm, waga 3,7 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: B.3.a.IV.k
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop I/99, ćw.B, w-wa IV4, gł. 108,60-108,30
Nr inw.: 310/01
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.166.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2001 r.
Opis przedmiotu: Odważnik pierściweniowaty wykonany z żelaza.
Wymiary: wys. 2,1 cm, sz. - cm, gr. 1 cm, waga 10,2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.I.z(witek)
Stan zachowania: lekko uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop I/99, ćw.A, w-wa III4,5, gł. 108,36 m npm, od N - 1,2 m, od W - 3 m.
Nr inw.: 346/01
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: część zewnętrznego otoku została odspojona.

Nr kat. 9.1.167.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik kulisty, płaski na biegunach wykonany z żelaza w koszulce ze stopu miedzi.
Wymiary: wys. 1,6 cm, sz. 1,4 cm, gr. - cm, waga 5,9 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.2.a.II
Stan zachowania: zniszczony (naruszona wewnętrzna struktura)
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 3/02, ar 1N9W, ćw. C, w-wa Ia1,2, gł. 109,89 m npm, od S - 0,77m, od W - 1, 05 m.
Nr inw.: 6/02.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: Ślady puncy na biegunie.

Nr kat. 9.1.168.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik cylindryczny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1 cm, sz. 0,6 cm, gr. - cm, waga 4,2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.a.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 7, ar 1N7W, ćw. C, w-wa Ia, gł.112,85 m npm, od N - 1,2m, od E - 0,9m.
Nr inw.: 349/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: możliwe, że jego powierzchnia jest lekko uszkodzona.

Nr kat. 9.1.169.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik stożkowaty wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,85 cm, sz. - cm, gr. 1,5 cm, waga 17,1 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.4.b.IV
Stan zachowania: lekko naruszony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 7/02, ar 1N7W, ćw. C, w-wa b.d., gł. 112,59 m npm, od N - 2m, od E - 2,1m.
Nr inw.: 352/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.170.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,4 cm, sz. 1,4 cm, gr. 0,2 cm, waga 3,9 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.a.IV.*
Stan zachowania: lekko naruszony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, w-wa II3, ar 1N8W
Nr inw.: 211/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: krawędzie zewnętrzne są uszkodzone w takim stopniu, że zabytek traci kształt kolisty.

Nr kat. 9.1.171.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 0,6 cm, sz. 0,3 cm, gr. - cm, waga 0,5 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.a.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 6, ar 1N8W, ćw. D, w-wa III2, gł.112,05 m npm, od N - 0,3m, od E 1,05m.
Nr inw.: 414/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.172.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik owalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,1 cm, sz. 0,9 cm, gr. 0,5 cm, waga 1,8 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: C.3.a.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 6, ar 1N8W, ćw. D, w-wa III1, gł. 111,9 m npm, od N - 1,51m, od E - 1,72m.
Nr inw.: 344/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: Możliwe, że odpad produkcyjny.

Nr kat. 9.1.173.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik sześcioboczny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. - cm, sz. 1 x 1 cm, gr. 1 cm, waga 10,9 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: B.3.a.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 6, ar 1N8W, ćw. D, w-wa I, gł. 112,55 m npm., od S - 2,05 m, od E - 0,6m.
Nr inw.: 128/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.174.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,35 cm, sz. 0,1 cm, gr. 0,1 cm, waga 2,1 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 8, Ar 1N8W, ćw. D, w-wa I2, gł. 112,3 m,
Nr inw.: 129/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.175.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,6 cm, sz. 0,7 cm, gr. 0,6; grubość blaszki 0,1 cm, waga 1,9 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 5, ar 1N8W, ćw. C, w-wa II3, gł. 111,78 m npm, od S - 1,5 m, od E - 2,3 m
Nr inw.: 212/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: mocno zniszczony, możliwe, że stopiony.

Nr kat. 9.1.176.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1 cm, sz. 0,25 cm, gr. 0,25 cm, waga 2,2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 6, Ar.1N8W, ćw. D, w-wa I2, gł. 112, 45, od N - 1,05m, od E - 2,2m.
Nr inw.: 138/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.177.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,2 cm, sz. 0,3 cm, gr. 0,3 cm, waga 3,4 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 6, ar.N8W, ćw.D, w-wa II2 (numer ara wymazany korektorem na metryczce i nie poprawiony) gł. 112, 26m, od S - 1,2 m, od E - 1,6 m.
Nr inw.: 202/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.178.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,56 cm, sz. 0,3 cm, gr. 0,3 cm, waga 4 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: lekko uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, z kamieni paleniska, Ar1N9W cw Dm wykop 4/02, gł.111,07
Nr inw.: 152/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.179.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,1 cm, sz. 0,2 cm, gr. 0,2 cm, waga 1,4 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: lekko uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 6, ar 1N8W, ćw.D, w-wa Ia, gł. 112,4 m npm.
Nr inw.: 342/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.180.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,6 cm, sz. 0,25 cm, gr. 0,25 cm, waga 4,3 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: lekko uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 1A, ar 1N10W, ćw. C, w-wa Ix, gł. 109,23 m npm, od S - 0,25m, od E - 1,25m.
Nr inw.: 130/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: możliwe, że lekko zniekształcony.

Nr kat. 9.1.181.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,7 cm, sz. 0,3 cm, gr. 0,3 cm, waga 6,6 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: lekko uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 6, ar 1N8W, ćw. D, w-wa IIa6, gł. 111,7 m npm, od N - 2,4m, od E - 2,2m
Nr inw.: 374/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.182.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 2,2 cm, sz. 0,3 cm, gr. 0,3 cm, waga 14,1 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: lekko uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 6, ar 1N8W, ćw. D, w-wa III3, gł. 111,85 m npm, od S - 1,5m, od E - 0,8m.
Nr inw.: 389/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.183.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik nieregularny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 0,8 cm, sz. 0,8 cm, gr. 0,65 cm, waga 1,7 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: D.5.a.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 6, ar 1N8W, ćw.D, w-wa II2, gł. 112,18, od S 0,2m, od E 1,67m
Nr inw.: 198/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.184.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2002 r.
Opis przedmiotu: Odważnik rurka wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,2 cm, sz. - cm, gr. 5,5 cm, waga 25,8 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.-.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 6, ar 1N8W, ćw.D, w-wa III5, gł. 111,68 m npm., S - 0,45m, W - 2m.
Nr inw.: 411/02
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.185.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik nieregularny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. - cm, sz. 1,2 x 1,7 cm, gr. 0,1 cm, waga 1,2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: D.5.b.IV
Stan zachowania: zniszczony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 8/03, ar 1N7W, ćw.D, w-wa Ia, gł. 113,07 m npm., od S - 0,65m, od E 0,32m.
Nr inw.: 11/03.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.186.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik stożkowaty wykonany z żelaza.
Wymiary: wys. 1,4 cm, sz. 1,1 cm, gr. - cm, waga 8,2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.2.a.II
Stan zachowania: zniszczony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 8/03, ar 1N7W, ćw.D, w-wa Ia, gł. 113,08 m npm, od S - 1,03m, od E - 0,82m.
Nr inw.: 10/03.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: Możliwe, że pierwotnie posiadał koszulkę ze stopu miedzi.

Nr kat. 9.1.187.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik stożkowaty wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,3 cm, sz. 1 cm, gr. - cm, waga 9,3 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.2.a.IV
Stan zachowania: lekko uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 7/02, ar 1N7W, ćw.C, w-wa II2, odczyszczanie profilu południowego od strony wschodniej
Nr inw.: 114/03.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: zewnętrzna część zniszczona (schropowacona).

Nr kat. 9.1.188.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik cylindryczny, przy granicy wysokości wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,5 cm, sz. - cm, gr. 0,8 cm, waga 13,2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.a.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 7/02, ar 1N7W, ćw. C, w-wa II1, gł. 112,70-112,50 m npm, z profilu zach wykopu
Nr inw.: 112/03
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: zagłębienie w partii centralnej.

Nr kat. 9.1.189.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 0,7 cm, sz. 0,4 cm, gr. - cm, waga 1,5 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.a.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 7/02, ar 1N7W, ćw. C, w-wa II3, z doszczyszczania profilu wykopu.
Nr inw.: 128/03.1
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.190.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik nieregularny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. - cm, sz. 1,4 x 0,7 cm, gr. 0,2 cm, waga 0,7 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: D.5.a.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 7/02, ar 1N7W, ćw. C, w-wa II3, z doszczyszczania profilu wykopu.
Nr inw.: 128/03.2
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.191.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik owalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,3 cm, sz. 1,1 cm, gr. 0,5 cm, waga 5,6 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: C.3.a.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 7/02, ar 1N7W, ćw.C, w-wa II3, gł. 112,38, od S - 1,9m, od W - 0,76m
Nr inw.: 120/03
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: Może, że odpad produkcyjny.

Nr kat. 9.1.192.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,25 cm, sz. 0,35 cm, gr. 0,35 cm, waga 4,2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: lekko uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 7/02, w-waII2, ar.1N7W
Nr inw.: 32/03
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.193.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik stożkowaty wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 3,3 cm, sz. 2,1 cm, gr. - cm, waga 55,9 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.4.b.IV
Stan zachowania: zniszczony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 7/03, ar 1N7W, ćw. 6, w-wa II2, gł. 112,49, S - 0,24m, E - 2,02m.
Nr inw.: 70/03
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: mocno uszkodzony, skąd taka powierzchnia.

Nr kat. 9.1.194.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1 cm, sz. 0,25 cm, gr. 0,25 cm, waga 1,8 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: lekko uszkodzony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 8/03, ar 1N7W, ćw.D, w-wa II2, gł. 112,72 m npm, od S - 0,5m, od E - 2,06m
Nr inw.: 83/03
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: raczej cały ale lekko skrzywiony co sugeruje ślad po uszkodzeniu.

Nr kat. 9.1.195.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 2,3 cm, sz. 0,2 cm, gr. 0,2 cm, waga 2,4 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 8/03, ar 1N7W, ćw. D, wykop 8/03, gł. 112,89 m npm., od S - 0,2m, od W - 0,5m.
Nr inw.: 45/03
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.196.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,2 cm, sz. 0,3 cm, gr. 0,3 cm, waga 3 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: cały (może lekko uszkodzony)
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 8/03, Ar. 1N7W, ćw.D, w-wa Ia, gł. 113,08
Nr inw.: 113/03
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.197.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik dyskoidalny wykonany z ołowiu.
Wymiary: wys. 1,5 cm, sz. 0,2 cm, gr. 0,2 cm, waga 3 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.3.b.IV.*
Stan zachowania: zniszczony
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop 2003, ar 17N9W, 17N8W, materiał z zasypiska hałdy wykopów A. Nowaka z l.60
Nr inw.: 251/03
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.198.
Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe w 2003 r.
Opis przedmiotu: Odważnik kubooktedryczny wykonany z żelaza.
Wymiary: wys. 1 cm, sz. 0,95 cm, gr. 1 cm, waga 4,2 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: B.3.a.I.k
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Dziekanowice 22, wykop IV/03, grób 1/03, gł. 113,56 m npm., od N 3,62m, od W 2,2m, między kośćmi, grób uszkodzony.
Nr inw.: 2/03.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

Nr kat. 9.1.199.
Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: wykopaliskowe w 2005 r.
Opis przedmiotu: Odważnik kulisty o spłaszczonych biegunach wykonany z ołowiu. Na jednej z płaskich powierzchni znajduje się zagłębienie ze kształtem, który może stanowić jakiś znak/symbol.
Wymiary: wys. 1,7 cm, sz. - cm, gr. 1,2 cm, waga 23,5 g.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: A.2.a.IV
Stan zachowania: cały
Kontekst archeologiczny: Ostrów Lednicki, stan. 2, w-wa I (humus), gł. 107,87 m npm, od N - 6,6 m, od E - 2 m.
Nr inw.: 201/05.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
Literatura: -
Uwagi: -

9.2.1.1

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe w 1962 r.
Opis przedmiotu: waga składana, dwa ramiona o przekroju okrągłym z ornamentem na dalszych końcach, ramiona połączone na nitach na beleczce poprzecznej, beleczka wykonana z dwóch płasko-wypukłych pręcików, na ich środku nit mocujący niezachowaną wskazówkę.
Wymiary: dł. ramion: 5,4 cm; sz. ramion 0,3 – 0,4 cm, dł. beleczki: 2 cm, sz. beleczki: 0,4 x 0,15.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny, ułamane zaczepy oraz brak wskazówki.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: cmentarzysko, osada na wschodnim brzegu jeziora Lednica, wykop IV/97, dz. D, w-wa II, od S – 8,35, od W – 4,23, ob. V/97, gł. 112,83 m npm.
Nr inw.: MPP/A/85/57/97.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty J. Wrzesiński.
Uwagi:

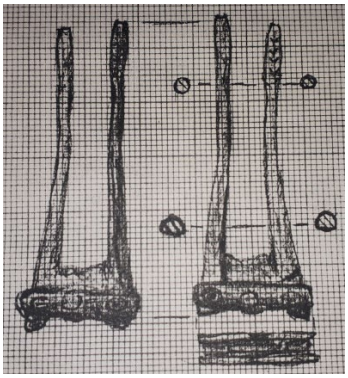

9.2.1.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1962 r.
Opis przedmiotu: waga składana, widoczne zgrubienia na ramionach oraz drucik owinięty poniżej rozklepanej części, wykonana z żelaza
Wymiary: dł. ramion: 6,4 i 2,8 cm; dł. części łączącej: 2,4 cm, sz. ramienia: cm, śr. otworka: cm, sz. i dł. rozklepanej partii: cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: fragmentaryczny, jedno ramię zachowane dobrze, drugie w połowie.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 217, ćw. B, w-wa II, gł. 85 cm.
Nr inw.: MPP/A/4/203/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty A. Wrzesińska.
Uwagi:

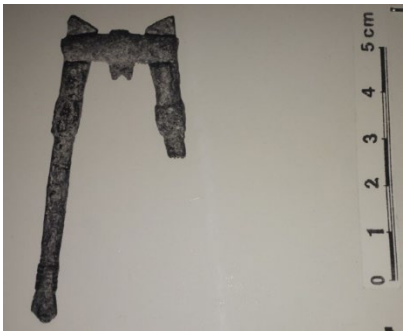

9.2.1.3

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1961 r.
Opis przedmiotu: waga składana, koniec ramienia rozklepany i z otworem, poniżej rozklepanego fragmentu owinięty drucik, wykonany z żelaza i brązu (stopu miedzi).
Wymiary: dł. ramienia: 5,9 cm; sz. ramienia: cm, śr. otworka: cm, sz. i dł. rozklepanej partii: cm, sz. skorodowanej grudy: x cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: fragmentaryczny, jedno ramię zachowane dobrze, w miejsce drugiego skorodowana gruda.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 81, ćw. -, w-wa II, gł. 85 cm.
Nr inw.: MPP/A/3/74/61.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty A. Wrzesińska.
Uwagi:

9.2.2.1

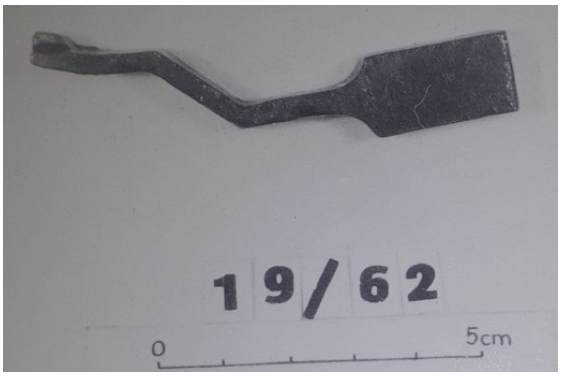

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 1.
Badania: wykopaliskowe w 1962 r.
Opis przedmiotu: przedmiot w formie łopatki (ramienia i rozklepanej do formy prostokąta części) o dwukrotnie zagiętym ramieniu, wykonany z żelaza.
Wymiary: dł. ramienia: 7,5 cm; sz. 0,7 cm, grub.: 0,4 cm; sz. x dł. rozklepanej części: x cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze lub nowożytny.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny, zachowana część jednego ramienia.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Grodzisko na wyspie Lednica, Ar 121, ćw. B, w-wa IIa, gł. 40 - 50 cm.
Nr inw.: MPP/A/4/19/62.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty A. Wrzesińska.
Uwagi:

9.2.2.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 2.
Badania: nadzory w 2010 r.
Opis przedmiotu: przedmiot w kształcie sztabki o przekroju kwadratowym, obydwa końce zwężone, jeden o lekko zaokrąglonych narożnikach, drugi ukośnie odłamany, jedna z powierzchni ozdobiona prostymi poprzecznymi żłobkami.
Wymiary: dł. 8,26 cm; sz. 0,3 – 0,6 cm, grub.: 0,2 – 0,4 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: podgrodzie na wyspie Ostrów Lednicki, na E od przyczółka mostu zachodniego, wykop N46/10, w-wa I, od N – 1,3 m, od W – 5,6 m, gł. 112,96 m npm.
Nr inw.: N 96/10.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty D. Banaszak.
Uwagi:

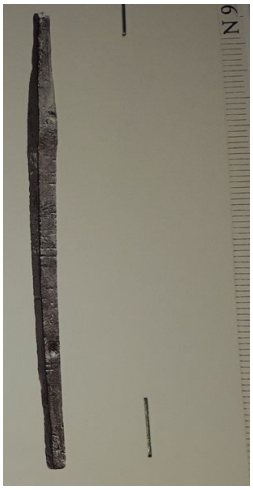

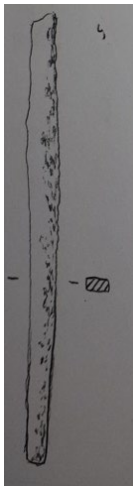

9.2.2.3

Lokalizacja: Dziekanowice, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 22.
Badania: wykopaliskowe A. Wrzesińskiej i J. Wrzesińskiego, w 1994 r.
Opis przedmiotu: kabłąk ostrogi formy sztabkowatej w przekroju 6-boczny. Jeden koniec złamany, drugi cieńszy pogrubiony (zakończony „gałką"). Łukowato wygięty. Spodnia strona gładka, powierzchnia zdobiona, na powierzchniach przykrawędnych ornament „wilczych kłów", na górnej pow. środkowej bardzo słabo widoczny – przy złamanym końcu drobne nacięcia ułożone w kształt litery x, dalej ku partii środkowej ornament „wilczych zębów". Żelazo powleczone brązem
Wymiary: dł. 8,3 cm, sz.: 1 – 0,6 cm, grub.: 0,5 – 4 cm, dł. pogrubienia: 0,5 cm; sz.: 0,7 x 0,8 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze
Przynależność typologiczna: -
Stan zachowania: fragmentaryczny (zachowana połowa kabłąka).
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: Cmentarzysko na wschodnim brzegu jeziora, wykop Ia/94, obiekt XI/92/94, poz. 3, od W – 0,92 m, od S – 3,3 m, gł. 113,05 m npm.
Nr inw.: MPP/A/71/109/94.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: karta zabytku: J. Wrzesiński.
Uwagi:

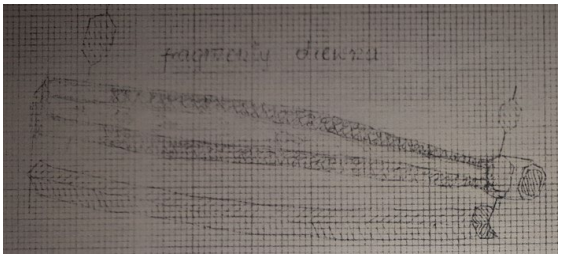

9.2.3.1

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke, w 1999 r.
Opis przedmiotu: misa z brzegami płaskimi i lekko poszerzone do wewnątrz, dno spłaszczone, wykonany z brązu. Wewnątrz dekoracja motyw sześciopłatkowego kwiatu wpisanego w koło; zakończenie płatków i środek zaznaczone wgłębieniami. Przy krawędzi 4 otworki.
Wymiary: śr.: 7,3 cm; wys.: 1,9 cm; grub. Brzegów; 0,2 cm; śr. otworków: 0,18 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, obok reliktów mostu zachodniego, 7 m na W od wyspy o 35 m na N od linii mostu (kw. 2B). gł. 103,78 m npm., .
Nr inw.: MPP/A/45/2/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty D. Banaszak.
Uwagi:

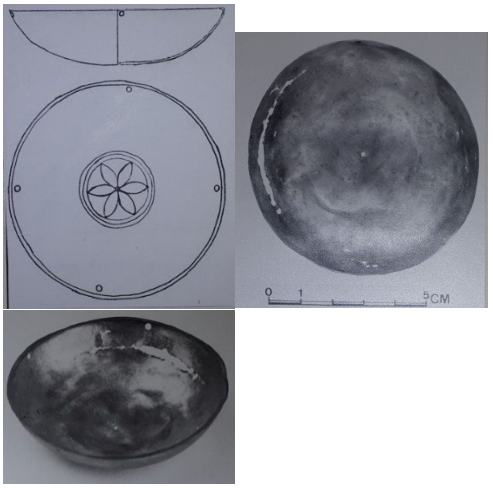

9.2.3.2

Lokalizacja: Rybitwy-Ostrów Lednicki, gm. Łubowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie, stan. 3a.
Badania: podwodne A. Koli i G. Wilke, w 1999 r.
Opis przedmiotu: misa z brzegami płaskimi i lekko poszerzone do wewnątrz, dno spłaszczone, wykonany z brązu. Wewnątrz dekoracja motyw sześciopłatkowego kwiatu wpisanego w koło; zakończenie płatków i środek zaznaczone wgłębieniami. Przy krawędzi 4 otworki.
Wymiary: śr.: 7,3 cm; wys.: 1,9 cm; grub. Brzegów; 0,2 cm; śr. otworków: 0,18 cm.
Chronologia: wczesne średniowiecze.
Przynależność typologiczna:
Stan zachowania: dobry.
Skład chemiczny: -
Kontekst archeologiczny: jezioro Lednica, obok reliktów mostu zachodniego, 7 m na W od wyspy o 35 m na N od linii mostu (kw. 2B). gł. 103,78 m npm., .
Nr inw.: MPP/A/45/2/99.
Miejsce przechowywania: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
Literatura: autor karty D. Banaszak.
Uwagi:

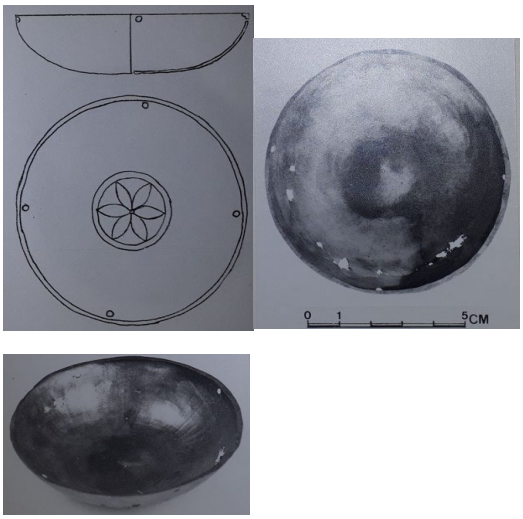

Tabela 1

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia
Dewocjonalia									
Relikwiarz 301/62									
Grzebień 289/63									
				pisanka 152/96					
				pisanka 110/03					
Ozdoby									
	aplikacja 92/90			aplikacja 92/90					
	aplikacja 698/600								
									zawieszka 55/08
								Krzyżyk bursztynowy 8/06	
Uzbrojenie - Miecze									

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia
Uzbrojenie - trzewiki									
				trzewik MPP/A/79/162/95			*trzewik MPP/A/79/162/95*		
							Trzewik MPP/A/134/28/09		
Topory									
				topór IA.1.19			topór IA.1.19		
									topór IA.5.3
									topór IA.5.3
									topór IA.5.3
				topór IB.1.19			topór IB.1.19		
				topór IB.1.19			topór IB.1.19		
				topór IB.3.2		topór IB.3.2	topór IB.3.2		

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia
									topór IB.5.3
									topór IB.5.3
									topór IB.5.3
				topór IB.12.2					
				topór IB.12.2					
				topór IB.12.2					

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia
				topór IIB.1.22					
				topór IIB.5.1					
				topór IIIA.5.20a			topór IIIA.5.20a		
				topór IIIB.1.20			topór IIIB.1.20		
					topór IIIB.5.8				
				topór IIIB.5.14			topór IIIB.5.14		
Uzbrojenie-włócznie									

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia
								włócznia IIIC.5c.F4,8	
								włócznia IIIC.5c.F8	
								włócznia IIIC.5c.F8	
								włócznia IIIC.6c.A	
								włócznia IVC.6c.A	

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia
Uzbrojenie pozostałe									
	okładzina łuku			okładzina łuku					
	okładzina łuku			okładzina łuku					
			nahajka	nahajka					
Oporządzenie jeździeckie									
		strzemię *6/02*							
							strzemię 96/99		
		strzemię *77/99*							

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia
	rozdzielacz 35/01 (nadczarnomorski)								
	rozdzielacz 1/2023 (nadczarnomorski)								
Surowiec importowany									
				przęśliki z czerwonego kam. (43 szt.)					
									osełki z fillytu (44 szt.)

Bizancjum	koczownicze	Węgry	Bługaria Nadwołżańska	Ruś	Ruś zach.	Fińskie	Bałtyjskie	Wybrzeże Bałtyku	Skandynawia
								Bursztyn (15 szt.)	
utensylia kupieckie									

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy
Dewocjonalia								
Ozdoby								
zawieszka 55/08								
						Kaptorga 53/08		
		blaszka trójkątna						
					Krzyżyk bursztynowy 8/06			
Uzbrojenie - Miecze								

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy
						miecz MPP/A/31/33/84 ULFBERHT		
						miecz MPP/A/26/3/82 ULFBERHT		
Uzbrojenie - trzewiki								
Topory								
	topór IA.5.3	topór IA.5.3						
	topór IA.5.3	topór IA.5.3						
	topór IA.5.3	topór IA.5.3						
								topór IA.5.29
								topór IB.1.21

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy
		topór IB.5.3						
		topór IB.5.3						
		topór IB.5.3						
								topór IB.5.30
								topór IB.5.30
								topór IB.7.10
								topór IB.12.22
							topór IB.13.21	
			topór IIA.5.3					

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy
								topór IIB.1.22
		topór IIIA.5.1						
		topór IIIA.5.1						
		topór IIIA.5.1						
				topór IIIB.5.4				
				topór IIIB.5.4				
				topór IIIB.5.4				
Uzbrojenie-włócznie								

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy
Uzbrojenie pozostałe								
Oporządzenie jeździeckie								
		strzemię *78/99*						
		strzemię *77/99*						

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy
								sprzączka ornitomorficzna C2-282-38 (inspiracja)
Surowiec importowany								

Dania	zach. Wybrzeże morza Bałtyckiego	Diaspora	pn. Europa	pn.-zach. Europa	zach. Europa	Imperium Rzymskie	Niemcy	Morawy
							realgr	
utensylia kupieckie								
		szalki wag (2 szt.)						

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie
	Dewocjonalia									
							pisanka 152/96			
							pisanka 110/03			
	Ozdoby									
	Uzbrojenie - Miecze									

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie
	Uzbrojenie - trzewiki									
	Topory									
topór IA.5.29										
topór IB.1.21										

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie
									topór IB.5.3	
									topór IB.5.3	
									topór IB.5.3	
topór IB.5.30										
topór IB.5.30										
topór IB.7.10										
										topór IB.8.9
										topór IB.11.3
										topór IB.11.4
topór IB.12.22	topór IB.12.22		topór IB.12.22							
topór IB.13.21										

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie
topór IIB.1.22										
								topór IIIA.5.4		
		topór IIIB.5.4								
		topór IIIB.5.4								
		topór IIIB.5.4								
				topór IIIB.5.8						
										topór IIIB.5.30
	Uzbrojenie-włócznie									

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie
										włócznia IIIB.1c.F9

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie
	Uzbrojenie pozostałe									
	Oporządzenie jeździeckie									
								strzemię 96/99		

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie
	Surowiec importowany									
						przęśliki z czerwonego kam. (43 szt.)				

Czechy	Słowacja	pd. Europa	pd. Polska	Małopolska	Dolny Śląsk	Sudety	woj. Świętokrzyskie	Słowiańszczyzna Połabska	Pomorze Zachodnie	zachodniosłowiańskie
						kryształ górski (42 szt.)				
						karneol (51 szt.)				
				chalcedon	chalcedon					
						Fluoryt (4 szt.)				
realgr			realgr							
	utensylia kupieckie									

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
	Dewocjonalia						
				okucie księgi/strzemię 151/66	okucie księgi/strzemię 151/66		
				okładziny kościane 256/63, 257/63	okładziny kościane 256/63, 257/63		
			pisanka 152/96	pisanka 152/96			
			pisanka 110/03	pisanka 110/03			
	Ozdoby						
							aplikacja tarczowata 13/II/85
				gliniana tarczka 25/81			
				Kaptorga 53/08			
				kaptorga 2/05			
			toporek miniaturowy				
					blaszka trójkątna		
				okucie C2-248-175			
	Uzbrojenie - Miecze						
					miecz MPP/A/74/3/94		
					miecz MPP/A/4/5/62		

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
					miecz MPP/A/64/23/92		
					miecz MPP/A/31/33/84 ULFBERHT		
					miecz MPP/A/26/3/82 ULFBERHT		
	miecz MPP/A/74/1/94				*miecz MPP/A/71/5/94*		
					miecz MPP/A/74/1/94		
					miecz MPP/A/151/1/20		
	Uzbrojenie - trzewiki						
	Topory						
				topór IA.5.1			
							topór IA.9.1
				topór IB.3.2			

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
				topór IB.5.5			
				topór IB.5.5			
				topór IB.5.19			
				topór IB.5.30			
				topór IB.5.30			
				topór IB.7.10			
							topór IB.9.1
					topór IB.12.1		
					topór IB.12.1		
				topór IB.12.2			
				topór IB.12.2			
				topór IB.12.2			
topór IIIB.11.4					topór IIIB.11.4		
topór IIA.5.1					topór IIA.5.1		
				topór IIA.5.1			
				topór IIA.5.1			

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
		topór IIB.1.2					
				topór IIB.5.1			
				topór IIB.5.19			
		topór IIB.5.19		topór IIB.6.33			
		topór IIB.6.33		topór IIB.6.34			
		topór IIB.6.34					
				topór IIIB.12.2			
		topór IIIB.5.34					
	Uzbrojenie-włócznie						
				włócznia IIIC.1a.A	włócznia IIIC.1a.A		
				włócznia IIIB.1c.A	włócznia IIIB.1c.A		

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
				włócznia IIIB.1c.A	włócznia IIIB.1c.A		
				włócznia IIIC.1c.A	włócznia IIIC.1c.A		
				włócznia IIIB.1c.D			
				włócznia IIIB.1c.D			
				włócznia IIIB.1c.D			
				włócznia IIIB.1c.D			
				włócznia IIIB.1c.D			
					włócznia IIIB.1c.F9		
				włócznia IIIB.2b/c.A	włócznia IIIB.2b/c.A		
				włócznia IIIB.2c.A	włócznia IIIB.2c.A		
				włócznia IIIB.2c.A	włócznia IIIB.2c.A		
				włócznia IIIB.2c.A	włócznia IIIB.2c.A		
				włócznia IIIB.2c.A	włócznia IIIB.2c.A		
				włócznia IIIB.2c.A	włócznia IIIB.2c.A		
							włócznia IIIC.2?c.A
							włócznia IIIB.2??.D
					włócznia IIIB.2c.E		
					włócznia IVB.2c.E		
				włócznia IIIB.2e.D			
				włócznia IVB.4a.F9	włócznia IVB.4a.F9		włócznia IVB.4a.F9
					włócznia IIB.5c.A		
					włócznia IIIB.5c.A		
					włócznia IIIB.5c.A		

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
					włócznia IIIB.5c.A		
					włócznia IIIB.5c.A		
					włócznia III/IVB.5c.A		
					włócznia IIIC.5c.A		
					włócznia IIIC.5c.A		
					włócznia IIIC.5c.A		
					włócznia III/IVC.5c.A		
włócznia IVA.5c.A							
włócznia IIB.5c.A2							
włócznia IIIB.5c.A2							
			włócznia IVC.5c.A7	włócznia IVC.5c.A7			
			włócznia IIIB.5c.D				
			włócznia IIIB.5c.F				
			włócznia IIIB.5c.F				
			włócznia IIIB.5c.F				
			włócznia IIIC.5c.F				
					włócznia IIIB.8c.A		włócznia IIIB.8c.A
				włócznia IIIC.6c.A			
				włócznia IVC.6c.A			
							włócznia IVC.6c.A7
				włócznia IIIB.6c.C			włócznia IIIB.6c.C
							włócznia IIIB.6c.F

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
					włócznia IIB.10c.A		
				włócznia IIIB.10a.D			włócznia IIIB.10a.D
			włócznia IIIB.10c.D				
			włócznia IIIB.10c.D				
				włócznia IVC.10c.D			
				włócznia IIIB.10c.F	włócznia IIIB.10c.F		
			włócznia IIIB.14c.A				
							włócznia IVC.28c.A7
				włócznia IIIB.29c.A			włócznia IIIB.29c.A
				włócznia IVC.29c.D			włócznia IVC.29c.D
				włócznia IIIB.29c.D7			włócznia IIIB.29c.D7
	Uzbrojenie pozostałe						
				okładzina łuku			
				okładzina łuku			
	Oporządzenie jeździeckie						
				strzemię *78/99*			
				strzemię *6/02*			
				strzemię 96/99			
				strzemię *77/99*			
					strzemię 65/06		
				ostroga 10/2003	ostroga 10/2003		

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
					ostorga 86/50		
					ostoroga 32/94		
					ostroga 241/61		
					ostroga 96/90		
					ostroga N124/10		
					ostroga 173/62		
					ostroga 204/63		
					ostroga 155/03		
					ostroga 158/03		
					bodziec 148/97		
					ostroga z ostrosł N178/10		
					ostroga - zbiory gnieźnieńskie		
					ostroga 87/73 (tauszowana)		
					ostroga brązowa - zbiory gnieź.		
			ostroga 332/62		ostroga 332/62		
					ostroga 202/62		
					wędzidło, Gniezno, typ 1		
					wędzidło, Gniezno, typ 1		
					wędzidło MPP/A/7/248/65, typ 1		
					wędzidło MPP/A/7/300/65, typ 1		
					wędzidło MPP/A/12/43/71, typ 1		
					wędzidło 186/73, typ 1		
					wędzidło MPP/A/31/35/84, typ 1		
					wędzidło MPP/A/35/6/85, typ 1		
					wędzidło MPP/A/35/10/85, typ 1		
					wędzidło MPP/A/40/10/87, typ 1		

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
				wędzidło MPP/A/59/9/91, typ 1			
					wędzidło MPP/A/64/54/92, typ 1		
					wędzidło MPP/A/74/31/94, typ 1		
					wędzidło MPP/A/74/33/94, typ 1		
					wędzidło MPP/A/74/36/94, typ 1		
					wędzidło MPP/A/82/195/96, typ 1		
					wędzidło MPP/A/84/87/97, typ 1		
					wędzidło MPP/A/93/11/99, typ 1		
					wędzidło MPP/A/93/76/99, typ 1		
					wędzidło MPP/A/93/106/99, typ 1		
					wędzidło MPP/A/94/48/99, typ 1		
							wędzidło MPP/A/74/35/94
					wędzidło MPP/A/4/269/62, typ 2		
					wędzidło MPP/A/49/3/89, typ 2		
				pobocznica 150/10			
							pobocznica 22/74
				rozdzielacz 457/63	rozdzielacz 457/63		

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
				rozdzielacz 100/74	rozdzielacz 100/74		
				rozdzielacz 121/06	rozdzielacz 121/06		
				rodzielacz C2/231/1			
							rozdzielacz trójram. 128/75
				nabijka C2/305/4			
				okucie jęz 33/95			
				okucie jęz 127/04			
				okucie jęz C2/223/8			
			sprzączka 19/07		sprzączka 19/07		okucie z zawiasem C2/238/217
				sprzączka ornitomorficzna C2-282-38			
	Surowiec importowany						

Słowiańskie	śr. Europa	śr.-wsch. Europa	śr.-wsch.-pn. Europa	lokalne	ogólnoeuropejskie	góry w Europie	nieokreślone
						kryształ górski (42 szt.)	
						karneol (51 szt.)	
							chalcedon
						Fluoryt (4 szt.)	
							Bursztyn (15 szt.)
	utensylia kupieckie						
					szalki wag (2 szt.)		